

ספר
אבני חן
על כל סדר הש"ס

כל הש"ס גמרא משולב עם פירוש רש"י
הערות נחוצות ותיאור המציאות בימי חז"ל
מדאי מקומות וידעות מחכימות
ישובים נכונים ע"פ ניסחאות דפוסים קדמונים

אשר העלה על הכתב בעת לימודו והכנת השיעורים

הרב הגאון החסיד

הרה"ג מוה"ר נח זאבלאצקי ז"ל

מגיד שיעור במסגרת דף היומי הרבה שנים

קובצי קונטרסים שהוכנו לדפוס בס"ד
ע"י בניו שיחיו

שנת תשפ"ד לפ"ק

להשיג הספר אצל
הר"ר צבי יעקב זאבלאצקי הי"ו
1320 55th
Brooklyn N.Y. 11219
917-862-4700
seferavneichein@gmail.com

ונח מצא 'חל'

את החיבור הזאת אנו מוציאים לאור עולם לעילוי נשמתו של אבינו ז"ל הננו כפרת משכבו בעת הזאת נעלה את זכרנו עלי ספר, דור לדור ישבחו מעשיו וישמיעו תהלתו זיחא לעליונים ולתחתונים, דבק בתורה כל ימיו, את מלאכתו עשה עראי ולקבע עשה את תורתו ימים וילות לא השבית מלעסוק בתורה, לימד תורה ברבים, הקפיד מאד לא להחסיר את שיעורו חילו וכוחו השקיע שעות רבות מדי יום ביום, כדי ללמוד ה'דף' עם כל המפרשים על בוריו נהג לרשום את כל חידושיו מיד, כל יום ויום היה מביא לשיעור את החידושים מדי יום ביזמו רבים נהנו מחידושיו וביאוריו טבלאותיו והקדמותיו המאירות עינים, ובקשו לטעום מאור תורתו בעבור זה התחיל לקבץ כעמיר גורנה את כל הגהותיו וחידושיו לפונדק אחד, למען ירוץ הקורא בו ידע בכשרונו המבורך להוציא הנקודה הטעון ביאור, בבהירות מפליאה שנבע מגודל בקיאותו נפלה עטרת ראשנו, פתאום נגדע הארז בלבנון, והוסר הנזר מעל ראשינו, אי מי יתן תמורתו חודה"מ פסח ביום ראשון התחיל את יומו כרגיל ברשמו את חידושי תורה לפני שהלך לתפלתו זכה ויצא נשמתו מתוך תורה ותפלה, כאשר באמצע תפלתו החזיר נשמתו ליוצרו לא ימוש זכרו לעד, ואת דברי תורתו מוציאים אנו בזה כדי לזכות את הרבים לעילוי נשמתו

הרה"ג ר' נח בן ר' אהרן זאבלאצקי ז"ל

נפטר ביום י"ז ניסן תשע"ג לפ"ק

ויה"ר שבזכות הפצת דברי תורתו יתעלה נשמתו במרומים, בגן עדן תהא מנוחתו, ובעל הרחמים יסתירנו בסתר כנפיו לעולמים, ויצרור בצרור החיים את נשמתו, עדי זוכה לזמן שבו יקוצו וירננו כל שוכני עפר, השתא בעגלא ובזמן קריב.

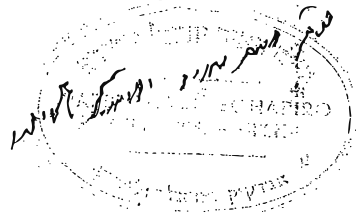
בני המחבר

חיים מאיר יחיאל שפירא
מלפניס אבדיק נאואל
רחוב רש"י 4
בני ברק, ארץ ישראל

לשם ד' סודי " כי מאתן יתכן פסוק אחר "
 ויש ינחא דמחא שנה משנה דה דה גא

וזה היות את הקונסרבטוריום הנקרא בשם "קול מבורש"
 אולי אינן נקרא ביהודה המפורסם יום נשאל מקדש ביתו
 אשר ממשלה בה היה היה נח צאצאצקי לאיסט, אולי
 נקרא בהם של אהיה היה היה המנחם היה מאיו וחילוף
 וואקסלברג, והקונסרבטוריום היה היה קול מבורש
 אשר וזה היה בנחמיה נח בן שבעה דברי נחמיה את
 הנומברא והקונסרבטוריום האמיתי והקונסרבטוריום
 שבהם המוזיקאים והמנחם נח מבורש והמנחם
 באנו בהם והקונסרבטוריום היה היה בנחמיה.
 וזה היה מבורש שיהיה אולי אולי היה היה
 נחמיה נח מבורש והקונסרבטוריום היה היה
 נחמיה נח מבורש והקונסרבטוריום היה היה
 נחמיה נח מבורש והקונסרבטוריום היה היה

٢٠٠٠

ברוך דוב פוברסקי

ישיבת פוניבז' בני ברק

בס"ד י"ח מרחשון תשע"ד לפ"ק

הנה באו לפני האברכים היקרים בני הרה"ח ר' נח זאבלוצקי ז"ל מחבר ספרים ומרביץ תורה בביהמ"ד בעלא בבורו פארק ברוקלין, ונכדי הרב הגאון המפו' מוה"ר אהרן זאבלוצקי זצ"ל, ובקשו ממני לספר להם אודת זקנים שלא זכו להכירו, ואמנם הגאון הנ"ל הי' מטובי פארי תלמידי ישיבת מיר אשר באופן מופלא ניצלה בימי השואה דרך עיר שאנחיי והגיעו לארה"ב, והי' בהם עשרה בחירי הישיבה ובראשם דודי הגאון הגדול מוה"ר ארי' לייב מלין זצ"ל אשר רחש לבם לכונן בארה"ב מרכז תורה שיהי תבנית מושלמת של ישיבת מיר ובהיותם תלמידים מובהקים של אדמוח"ז המשגיח רבי ירוחם זצ"ל בקשו להמשיך דרכו בשלימות על אדמת ארה"ב ודודי הגרא"ל ורעיו זצ"ל קיבצו עשרה מובחרים מפארי הישיבה והקים אתם את הישיבה הק "בית התלמוד" אשר מתנוססת לתפארת עד היום הזה וזקנים הרה"ג ר' אהרן זצ"ל הי' אחד מהם מפורסם בגדלותו בתורה ובמוסר בחכמה בינה ודעת וזכו להרים את קרן התורה בארה"ב, ואברכם בזה כי יזכו להמשיך דרך אבות להגדיל תורה ולהאדירה,

בברכה וביקר
ד"ר צ'י קאריס
ברוך דוב פוברסקי

RABBI SHRAGA HAGER
1248 FIFTY-THIRD STREET
BROOKLYN, NEW YORK 11219
718 851-2266

שרגא פיינוויש האגער
בז הרה"צ מקאסוב
רוב"ץ קהל תורת חיים וויזניץ

בס"ד

יום ב' לסדר זאת חקת התורה, תשפ"ב לפ"ק

הן הובא לפני בניו החשובים של ידידי הנכבד הרב החסיד המפואר מופלג בתורה אהוב על כל יודעיו ומכיריו רבי נח זאבלאצקי ז"ל ובידיהם חידושים וביאורים על מסכתות הש"ס שרשם עלי גליון אביהם ז"ל בעת עסקן בהכנת שיעורו היומי בגפ"ת אשר בשמו יקבנו 'אבני חן', ומדי עברו על הדברים עלה בזכרוני דמותו של האי חסיד נעלה מדור הישן בעל הבית הנהנה מיגיע כפו אבל עכ"ז היה ראשו ורובו וכל ממוש חיוו אך לימוד התורה הק' והבנת התורה על בוריה, והיה ממש לפלא לראות בימינו אלה אחד שהיה עוסק עבור פרנסתו להביא לחם לפי הטף אבל עכ"ז היה כל זה רק בגדר עראי והקביעות והחיות שלו היה התוה"ק עד שממש אפשר לומר שרבי נח והגמ' חד היו והגמ' לא מש ממנו כל עת וכל זמן, ועל בכגון דא אפשר לומר חבל על דאבדין ולא משתכחין, וכמו שפי' רש"י (סנהדרין קיא.) 'הפסד גדול יש על חסידים שאבדו ואיני יכול למצוא אחרים חסידים כמוהם', שכמעט ולא נמצא כמוהו אדם מן השורה העוסק על המחיה ועל הכלכלה ואינו מיושבי אהל שיהיה אדוק כ"כ בהתורה הק' עד שכל חיותו נבע' ממנו.

ובודאי דבר גדול עושים בניו החשובים נ"י שמו"ל חידושו וביאוריו על גפ"ת שבודאי יהיה לתועלת לאחבנ"י ויהיה לעילו נשמתו הטהורה בשמי מרום, ויזכו בניו לילך בדרכיו הטהורים מתוך ברכה והצלחה בכל מעשי ידיהם, רב נחת דקדושה מכל יוצ"ח שי' מתוך עושר ואושר שלות הנפש הרחבת הדעת וכט"ס

שרגא האגער

1556 50 St. Brooklyn NY 11219
718-972-7329

דומ"ץ בביהמ"ד דחסידים בעלזא 15/50

בס"ד

והגני בזה לחזק ידי בניו החשובים שליט"א ממשיכי דרכו הטהורה, להוציא לאור כתביו וחיידושי תורותיו, לתועלת ציבור הלומדים, ובודאי שיהיה לעילוי נשמתו הזכה, ודבריהם הם זכרונם, בברכת הצלחה וס"ד בכל מעשה ידיהם מתוך רו"נ דקדושה, אכ"ר

שלמה שרגא

ונח מצא חן

האיש ושיחו - המחבר וספרו - קוים לדמותו

יום בשורה הוא לנו, בו זוכים אנו לההדיר את ספריו וחיבוריו 'אבני חן' של אאמו"ר הרה"ג רבי נח זאבלאצקי ע"ה, ולהגישם לציבור לומדי תורה ושוחריה. ובטוחים אנו בזה ששמחה גדולה היא אצל אאמו"ר ע"ה בראותו מגנזי מרומים שמעשי ידיו ושמעתתיה מבדרן בעלמא הדין.

לכן, מן הנכון הוא לציין כמה קוי אור לדמותו ותמורו דרך בחייו, ולתאר ולו במקצת את האיש ומעשהו, ולהאיר את פעולת צדיק לחיים. כדי לקיים מה שאמרו חז"ל: 'אך בצלם יתהלך איש לאור דבר שמועה' - שיהא בעל השמועה עומד כנגדו. כמו כן נועיד כמה קוים להאיר עיני הקורא על מה אדני הספר הוטבעו ומה מעשהו ומתוך כך יעמוד על חודיותו של הספר. כי על כן הספר והסופר כרוכים יחד, וכשם שהיה אבינו מזיגה של עמקן ופשטן בהליכותיו, כן היה עמקן ופשטן במשנתו.

אביו מורינו הרה"ג רבי נח זאבלאצקי ע"ה נולד בליל ראשון של פסח תש"י לאביו הרה"ג רבי אהרן זאבלאצקי ע"ה ולאמו מרת שיינדל שתחי' לאוי"ט בת הרה"ג ר' צבי יעקב אבראהם זצ"ל בעל מח"ס 'בית אולפנא' - חתן הרה"ג ר' בנציון וועזעל זצ"ל אבד"ק טורדא.

זקנו ר' אהרן זאבלאצקי ע"ה היה ממייסדי ומבעלי תריסין של חבורת הלומדים בישיבת 'בית התלמוד' המפורסמת בברוקלין, שתלמידיה - שארית הפליטה משואת אייראפע - היו מאריות שבחבורת ישיבת מיר דליטא, מלפני השואה. אבינו ע"ה לא זכה להתגדל בצל אביו ע"ה, וטרם מלאו לו שלש שנים נתייתם מאביו שנקטף בדמי ימיו לדאבון כל מכיריו וחבריו. עם כל זה היה אבינו ע"ה קשור מאוד לזכרו הבהיר, מעודו ועד יומו האחרון, והיה מרבה לחקור אחרי אישיותו ומדותיו, והיה מרבה לספר לצאצאיו אודותיו ועל הליכותיו בקודש, מה שזכה לשמוע ולקבל מידי אביו ע"ה.

אחרי פטירת אביו התחנך אבינו אצל זקינו הרה"ג ר' צבי יעקב אבראהם זצ"ל מטרדא. זקנו הגאון רבי צבי יעקב היה תלמיד חכם מופלג ובקי עצום בכל מכמני התורה, וכבר בהיותו בן ט"ו ומחצה היה בקי ברוב מסכת הש"ס עם התוספות. הגרצ"י ז"ל נולד בשנת תרנ"ו לאביו החסיד המפורסם רבי אברהם מכפר 'טירע' במחוז זיבנברגען, והיה מחסידי קמאי ונודע לשם בעבודתו ופרישותו המופלגת, והיה חשוב מאוד אצל צדיקי הדור בשעתו.

הגרצ"י ז"ל היה חתנו של הגאון ר' בן ציון וועזעל זצ"ל הגאב"ד טורדא ושימש כנשיא 'הלשכה המרכזית הארטודוקסית' שאיגד בתוכו כל הקהילות החרדיות בחבל טרנסילבניה-רומניה. הגרצ"י עמד לימין חותנו הן בהנהגת הקהלה בטורדא והן בהנהגת הלשכה ועסקנות הכלל. הוא היה סופר פורה והוציא לאור עיתון חרדי בשם 'האמת'. גם לאחר השואה היה הגרצ"י פעיל בהקמת ההריסות ושיקום החורבות על אדמת אירופה הדוויה, ורבים ממנהיגי הדור, רבני' ואדמו"רי', שראו בו איש המורם מעם וחכם הרזים, התייעצו אתו בתמידות בענייני הנהגת הקהילות.

אחרי השואה המשיך הגרצ"י בעבודתו הספרותית וחיבר סדרת ספרים 'בית אולפנא' ח' חלקים על כמה מקצועות בתורה. וכמו כן חיבר את הספר המונומנטלי 'לקורות היהדות בטרנסילבניה', המהווה אוצר בלום בעל ערך רב לתולדות והיסטוריית אחינו בני ישראל יושבי חבל זה, על קהלותיה וישיבותיה, רבניה ואדמו"ריה, חסידיה והבעלי בתים שבה. כמו כן חיבר בסוף ימיו את הספר שו"ת 'באר צבי יעקב'.

איש המסורה היה זקנו הגרצ"י ע"ה, ובספריו הנפלאים מביא מאות ואלפי דברי תורה מפי עשרות גאונים וצדיקים מהדור הקודם בניחוח אוטנטי, שאלמלא הוא, היו נאבדים כבר בתהום הנשייה. הוא ראה בכך תפקיד נעלה להנחיל לדורות אחריו את המסורה הטהורה שכמעט ונפסקה על ידי השואה האיומה. לכן אף היה מקדיש מזמנו לספר לצאצאיו סיפורי צדיקים מדורות הקודמים, והיה מספרם בדייקנות רבה, בטעם זקנים, ובחיות משיבת נפש.

זקנו ע"ה ראה כמטרת חייו להנחיל מורשתו העשירה לדורות אחריו. וכאמור, היה גדול בתורה ויראת שמים, והיה ממריץ בתמידות את נכדו הקטן נח - אאמו"ר ע"ה - להקדיש את כל ימיו וחייו ללימוד התורה, בהתמדה ובעיון. עם חוש הומור היה זקנו רגיל להמשיל ולהצביע על איש אחד ממיודעיו שהיה בעל כשרון מופלג, ובזיכרוננו הנפלא זכר את כל ספר הטלפונים העב של תושבי ברוקלין בעל פה... נורא נוראות, פלאי פלאות... - היה הגרצ"י ע"ה מעיר לאזנו ואמר לו בחיוך: נח יקירי! אם לא תבין ותשכיל שעליך להקדיש את כשרונותיך ללימוד התורה, לא יהיה בינך ובין האיש הזה ולא כלום...

הסבתא רבא מרת פערל ע"ה - אשת הגרצ"י ע"ה, גידלה אותו באהבה וחום, וכפי שכתב עליה אבינו ע"ה בהערכה שרשם לזכרה: הוא הכניסה בנו את הגעשמאק והחום לתורה ועבודת השי"ת והקשר לדור העבר המפואר. היא עמלה קשות להביא טרף לביתה למען יוכל בעלה הגדול להקדיש ימיו ולילותיו ללימוד התורה וכתובת החידושי תורה.

מגדולי היחס הייתה מרת פערל ע"ה, בתו של הגאון רבי בן ציון וועזעל זצ"ל אבד"ק טורדא-רומניה, שהיה מפורסם בשעתו כאחד מגדולי הרבנים בטרנסילבניה. הרב"צ וועזעל התחנך על ברכי אביו הגאון רבי כלב פייבל וועזעל זצ"ל וזכה לכתרה של תורה עד שהוסמך להוראה מגדולי הדור. כבר בצעירותו הוכתר לרבה של בראשוב ויסד בה את הקהילה החרדית, שם כיהן עד לשנת תרנ"ה בה נפטר אביו הג"ר כלב פייבל זצ"ל והתקבל על מקומו ברבנות טורדא.

במידותיו הנעלות לא רצה הגר"צ לקבל על עצמו עול הרבנות ואף שלח מכתב לקהלת טורדא ובו שיחרר את ראשי הקהילה מחזקת הרבנות של אביו, ונתן בידם את הבחירה לקבל עליהם רב כאוות נפשם. אולם קהלת טורדא קיבלו עליהם את הגר"צ משום זכות עצמו גם כן, ולא לבד בהיותו יורשו של אביו זצ"ל.

בהיותו איש השלום וכביר המעש, התחבב מאד כל גדולי ורבני המדינה ובחכמתו המרובה הצליח לגשר בין כל החוגים ביהדות החרדית ולפשר בין חילוקי דעות. לכן שמו עליו עיניהם גדולי הדור והרכיבוהו אלוף לראשם והכתירוהו בכתר נשיאות על הקהילות החרדית ולעמוד בראש מערכות ישראל.

הגר"צ היה ידוע חולי ומכאוב, ובשנותיו האחרונות סמך ידו על זקניו הגרצ"י זצ"ל שיעמד לימינו בכל פעולותיו, הן בעניני רבנות טורדא והן בעסקנות לחיזוק הקהילות החרדיות בטרנסילבניה. זקניו הגרצ"י החזיק עצמו כתלמיד נאמן לחמיו זצ"ל, וממידותיו האציליות הנחיל והטביע לצאצאיו אחריו, ובעיקר לנכדו החביב - אאמו"ר ע"ה.

כאמור, התייתם אאמו"ר ע"ה מאביו, כבר מטל ילדותו, וכמובן שעברו עליו הרבה סבל וקושי. כשאבינו ע"ה דיבר מפעם לפעם אודות הימים הקשים האלו, היו דמעות זולגות בעיניו מרוב צער.

אחר כמה שנים נישאה אמו - זקנתנו מרת שיינדל וואלקענפעלד שתחי' עמו"ש - להרב החסיד בנש"ק רבי מאיר יחיאל וואלקענפעלד ע"ה. רבי מאיר יחיאל הכניס את אבינו ע"ה ואחותו - מרת רייזל בארנשטיין שתחי' עמו"ש - תחי' באהבה ומסירות נאמנה. בהיותו נמנה על חסידי בעלזא ומגזע היחס של מהר"ש מבעלזא זי"ע, הכניס את אבינו ז"ל לטרקלינה של חסידות בעלזא, ואף מסר לו הרבה סיפורים על רבו הקדוש מרן מהר"א מבעלזא זי"ע.

בהיות אביו-חורגו רבי מאיר יחיאל ע"ה קשור בקרבה משפחתית ועבודת אהבה להגאון הצדיק המפורסם רבי חיים מאיר יחיאל שפירא זצ"ל אב"ד נאראל, שהיה מפורסם בתורה ובחסידות, מן היושבים ראשונה במלכות בעלזא מלפני השואה. הרב מנאראל הכניס את אבינו ע"ה תחת כנפי חסותו ולא מנע ממנו כלום מאוצרותיו היקרים.

הוא הכניס בו מלוא חפנים תורה וחסידות, ועל פי עצתו נסע אבינו ע"ה ללמוד בישיבה דחסידי בעלזא בעיה"ק ירושלים תובב"א. אבינו ע"ה העריך מאד את הרב מנאראל והרבה לדבר בשבח מדת אמיתותו

וישרותו, והיה קשור עמו בעבודות אהבה לאורך כל השנים. ואף אותנו הדריך להתקרב אליו ולשאוב ממעיין תורתו וחסידותו. ואכן כאשר למדנו בארה"ק, שאבנו הרבה ממעיניו הזך ואף הוא קירב אותנו והראה לנו אותות אהבה וחיבה יתירה, כמו שהראה לאבינו ע"ה לפני עשרות שנים.

בהגיעו אבינו ע"ה לעול התורה והמצות, עלה לירושלים, ושם למד בישיבה דחסידי בעלזא, אצל ש"ב הגאון ר' משה אדלער מטורדא זצ"ל - בנו וממלא מקומו של דוד אבינו - הגאון ר' יוסף אדלער זצ"ל, חתן זקנו הגאון ר' בנציון וועזעל מטורדא זצ"ל. כמו כן למד אצל המג"ש ר' משה דוד שארף שליט"א.

באותן הימים התקרב מאוד אל כ"ק מרן אדמו"ר מבעלזא שליט"א, שאף קבע עמו פעם שיעור.

משחזר לארצות הברית קבע את משנתו בישיבת 'בית מדרש עליון' שבמונסי. ישיבת בית מדרש עליון היה בשעתו משכן לאריות שבחבורה בו התרכזו טובי לומדי-תורה שבאמריקה, שישבו הרחק משאון העיר ובתורת ה' חפצם. בשנים אלו הי' העיירה מונסי פינה שקטה רחוק ומנותק מהעיר הגדולה. אבינו ע"ה קנה וספג הרבה חכמת התורה מגדולי עולם שלמדו שם.

שם התקרב להגאון ר' שלמה יהודה שווייצער זצ"ל (מחותנו לעתיד של אבינו ע"ה), וכשעבר רבי שלמה יהודה לשמש כריש מתיבתא בישיבת טאהש שבקאנדא, עבר גם אבינו ע"ה ללמוד בישיבת טאהש, שם קיבל תורה גם מפי הגאון רבי פישל ראבינאוויטש זצ"ל, לימים ראש ישיבת רוזין בירושלים.

בטאהש התדבק עצמו בכל עוז בהרה"ק האדמו"ר מטאהש זצ"ל, והיה מרבה לספר מעבודתו הטהורה, שכידוע היתה נערכת ביגיעה ובהתלהבות. כמו כן היה מרבה לספר אודות מדת אהבת ישראל של הרה"ק מטאהש, וסלידתו מפירודי לבבות ומחלוקת בין ישראל.

האדמו"ר מטאהש קירב את אבינו ע"ה והאיר פנים אליו בחיבה יתירה. האדמו"ר דיבר שח עמו שיחות עמוקות בענייני עבודת השי"ת, ובכל עת מצוא חיבבו וקירבו ואף התבטא שנהנה כשהוא מתפלל עמו ביחד. פעם אף התבטא לאבינו במליצה בשפת אידיש: 'ונח מצא חן' - 'נח' באטרעפט וויפוהל 'חן'... בעיזבונו אף נמצא קונטרס שלם מרישומי דברים שזכה לשמוע מהאדמו"ר זצ"ל.

בהגיעו לפרק האיש מקדש, נשא את אמנו החשובה ע"ה - בת זקנינו הרה"ח רבי אשר זעליג גאלדבערגער ע"ה, שהיה מחשובי תלמידיו של הגה"צ רבי יהושע בוקסבוים מגאלאנטא זצ"ל, ומפארי תושבי העיר וויליאמסבורג. זקנו נודע כחסיד המתחסד עם קונו ועובד ה' נלהב. אמנו היקרה ע"ה עמדה לימינו שיוכל להקדיש עתותיו להגות בתורה בעיון ובעמקות, בלי שום מניעה וטרדה.

למרות שהיה אבינו ע"ה גדול בתורה, לא עשה את התורה קרדום לחפור, ולא נשא שום משרה תורנית, רק עסק במשא ומתן באמונה להביא טרף לביתו. אבל כל מכיריו ידעו והבינו, כי אף כי מתהלך הוא בשבילי דארעא, ראשו ורובו נמצא בשבילי דשמיא. מוחו היה תמיד עסוק ושקוע בלימוד התורה. כסף וזהב נחשבו בעיניו לכלום, ורק אהבת התורה הי' חפצו וישעו. לילות כימים היה יושב ועוסק בתורה ומעלה על הכתב את חידושי ובהירותיו על הש"ס.

נוהג היה לומר כי על האב ללמוד דוקא בתוך ביתו, כדי לחקוק בלב צאצאיו את המחזה, איך שאביהם יושב רכון על ספרו ושוקע בים התלמוד. ואכן הי' זאת מן המראות היפות החקוקות בזיכרונו, איך שאבינו ע"ה יושב ולומד בשקיקה והתמדה עצומה גם בשעות הקטנות של הלילה.

שנים רבות היה אבינו ע"ה מוסר שיעור בדף-היומי לפני חבירים מקשיבים. משתתפי השיעור, היו חווים בכל ערב וערב חוי' ותענוג רוחני לשמוע אותו מרצה את דברי הש"ס בשפה ברורה ונעימה, והיו קולחים ממנו הסברים עמוקים בדברי הש"ס והראשונים, ומגישם לפני השומעים, כשולחן הערוך ומוכן לאכול. אף בלילה האחרון (בחול המועד פסח) מסר אבינו ע"ה את שיעורו ברבים. ומה נפלא הדבר, שסיום לימודו היה בדף של אותו יום - עירובין דף יט - שמובא שם הפסוק: 'נח איש צדיק תמים היה בדורותיו'...

כתוצאה מאהבת התורה שבער בקרבו וכחלק מהרבצת התורה, כתב את 'יצירת חייו, פירושו הנודע 'אבני חן' על מסכתות הש"ס. ראשית מלאכתו היה לעסוק בבירור חילופי הגרסאות בפירוש רש"י. לא נח ולא שקט ועשה לילות כימים ופנה לספריות הגדולות לחפש אחר דפוסים הראשונים וכתבי יד במטרה לברר מקחו של רש"י הק'.

תוך כדי העיון נצטברו אצלו הרבה הערות ועיונים בפירוש"י, ומשם נתסעפו הדברים לעיונים רבים בש"ס וראשונים, כשהוא מוסיף אליהם מדיליה, את סימניו המפורסמים 'חזרת הש"ס', ומתוך כך נוצר החיבור הגדול אבני-חן.

ומשהחליט לחבר את פירושו לזכות בו את הרבים, התיישב בפינתו השקיטה ללא מכון וללא צוות עורכים, ללא מסייעים וללא חבורת מבקרים, וכתב פירוש מורכב על כל הש"ס כולו, עם הערות וביאורים. לא ביאור המילים גרידא העלה על הכתב אלא גם עיונים והערות קושיות ותירוצים. את הכל כתב יפה בעטו בלשונו הקולח ובסגנונו השוטף.

את היצירה הכבירה הגיש לציבור הלומדים בשיא הפשטות והצניעות. הדפיסם בצניעות רק בשיכפול צילומים, ואף לא הקדים להם דברי הקדמה והתנצלות כדרך מחברי ספרים. כמו כן לא הציב להם דף השער עם פירוט המעלות ותכונות של החיבור אלא כאומר 'טעמו וראו כי טוב'.

ביום א' דחול-המועד פסח, באמצע התפלה נפול שדוד ואחרי זמן קצר השיב את נשמתו הטהורה ליצורו. באותו יום נערכה הלווייתו בהשתתפות המונים ממכריו וממערציו, שכבשו את כאבם וצערם מפני קדושת המועד ויטמנו אותו בחלקת חסידי בעלזא בלאנג-איילנד.

אמינו - מרת יטל בת הרה"ח המפורסם ר' אשר זעליג ורחל גאלדבערגער ז"ל. אמו של זקננו ר' א"ז היתה בת ר' דוד ראאב (גיס של ר' דוד וועסעלי ראב"ד פרשבורג). ר' דוד היתה חתן רבי אבא חייא הירש מ'סערעד בן ר' צבי הירש אב"ד ביטשקע בן ר' משה נחום רוזנבוים אב"ד וואזשאן ולמעלה בקודש נכדי ר' אדם בעל שם טוב, המהר"ל מפראג, הצמח צדק, תו"ט, בעל חנוכת התורה ולמעלה בקודש עד דוד המלך.

היא נולדה בעשרה בטבת תשי"ב ונתחנכה בבית הוריה שהיה מלא תורה ויראת שמים במדה מופלגה מאוד. בטוב לבה הפסיקה לימודיה באמצעה שנות בית הספר להיות עזר בנשואי אחיה. כן היתה נוסעת עם אביה למקום עבודתו שהיא תהיה לו שמירה. היתה לה שני המדות עז כנמר ורך כקנה לפעמים היתה יכולה להיות קשה כארז בעניינים של תורה ויראת שמים עכ"ז היתה רך כצמר לכל נצרך והיתה מפזרת כל מה שהיתה לה להזולת. כן היתה זהירה מאוד בכבוד הבריות לכבד כל סביבותיה ותמיד היתה עזר ואוזן קשבת לכולם. הכניסה אורחים לביתה ואף אנשים שלא התקבלו בבתים אחרים מחמת חוסר נקיונם וכדומה.

ביחוד התבטת בנאמנותה לבעלה הגדול, היא העריכה אותו כערכו ואף נטלה על עצמה חלק גדול מעול הפרנסה כדי שיוכל להעמיק עצמו בלימודיו והרבצת התורה שלו ברבים.

אחרי שספגה המהלומה הקשה עם פטירת בעלה הגדול התחזקה ביתר שאת ועמדה בראש המשפחה שסככו בצל כנפי אהבתה ונהנו ממנה עצה ותושיה בכל המובנים. כך המשיכה את מסלול חייה הנהדרים עד אשר עת צרה הגיע ליעקב הלא הוא זמן מגיפת הקאוויד הנוראה אשר טרפה אלפי נפשות יקרות מאחינו בני ישראל, ואז נדבקה גם היא בנגיף הנורא ומשך כתשעה שבועות התייסרה במחלה עד שנגזרה הגזירה ונפטרה ביום ד' לחודש סיון תש"פ לפ"ק ומנחתה אצל בעלה בחלקת בעלזא לאנג איילנד נ"י, תנצב"ה וממרום תמליץ טוב בעד כל צאצאיה ומכירה

ונסיים מעין הפתיחה, יהי רצון שיהיו שפתותיו דובבות בקבר ויקוים בו 'אגורה באהלך עולמים' וימליץ יושר עלינו ועל זרעינו ועל כל לומדי ספריו בתוך כלל-ישראל, עד ביאת גוא"צ בב"א.

בני המחבר

עם השער

יתברך היוצר וישתבח הבורא, מה נכבד היום עבור ראש משפחתנו הבלתי נשכח - עט"ר אאמו"ר מוהרה"ג ר' נח זאבלאצקי ז"ל, בהופעת אור עולם חידושי חיבורו "אבני חן" המיועד לחובבי לימוד ש"ס עפ"י עומק הפשט, שהיוו משוב חייו ומגמת נפשו כל הימים, ותקוותנו שיהיה לתועלת הלומדים להאיר הלימודים באופן קל ופשוט, ולמורשת בני המשפחה.

אבינו ז"ל משחר נעוריו קיבל צמאון לרכוש בקיאות בש"ס כולו ולהתעמק להבין כל דבר על בוריה, הן ביודעו רב חילו בתורה של אביו הרה"ג רבי אהרן ז"ל שהיה מאריות שבחבורת תלמידי ישיבת מיר המעטירה, והן מה שחזה בעיניו אצל זקינו מגדלו הרב הגאון המפו' רבי **צבי יעקב אברהם** ז"ל שהיה ת"ח צנא מלא ספרא, ובקי נפלא בש"ס, והיה מזרז אותו תמיד לשנן את לימודיו בכדי שיהיה בקי במשנתו.

אמרו רז"ל 'אין התורה נקנית אלא במי שממית עצמו עליה', אבינו ז"ל קיים הדברים כפשוטו, בהיותו טרוד על מלאכתו לפרנס את ביתו בנאמנות הי' כל חיותו רק מזמני לימוד התורה שגזל משעות היום והלילה. וכל מכיריו ראו בו לסמל של איש העושה תורתו קבע ומלאכתו עראי, כשכל שיגו ושיחו ושעשועיו בעולם הזה היה באוריינתא. וכך זכה לרכוש חלקו בקניני התורה הן בעומק הפשט והן בפרפראות התורה, שהעלם עלי דף להיות למשמרת עולם.

ותורת חסד על לשונו - אבינו ז"ל לא היה מחזיק טיבותיה לנפשיהו וברבות הימים כאשר זכה להרביץ תורה ברבים ולמסור שיעורי גמרא במסגרת לימוד "דף היומי", או אז התאמץ ביותר לערוך חידושו ולחפיצם בפני לומדי הש"ס בהכירו התועלת הגדול שיש לכך לעוסקי תורתנו הק', וכאשר ראה שדבריו מתקבלים על לבות הלומדים לא היה קץ לשמחתו, וראה בכך סימן להמשיך ולהוציא חידושי

וליקוטיו לאור עולם. כל קרוביו ידעו שאיפתו בחיים לצאת לפנסיה מוקדם ולהקדיש כל עיתותיו לתורה ולהפצת חידושי, אולם מאת ה' היתה זאת היא נפלאת מעינינו כאשר נסתלק ונלקח מאתנו בחטף ביום א' דחוהמ"פ שנת תשע"ג טרם זכה להשלים המלאכה אשר החל, למגינת כל מוקיריו. והמעט אשר לפנינו הינו רק דוגמא על היקף המלאכה שחישב לעשות ולדאבוננו לא עלתה בידו.

ובכן ראינו חיוב לכבדו במותו, ולזכותו בפרי עמליו בעוה"ב שיהיו שפתותיו דובבות בקבר ולעשות בזה נייח"א לנשמתו בגנזי מרומים ונ"ח לתחתונים שיהגו בדבריו המחכימים ומשמחי לב.

החיבור מכיל בעצם כל מה שראה לנכון להעלות עלי גליון, ושהרגיש שיהי' לתועלת הלומדים להקל להם בעסקם בתורה ובשינון, כל אלו שיהגו בספריו יקלטו תיכף הילוך רוחו של אבינו ודרך לימודו כי על כן הספר והסופר כרוכים יחד, וכשם שהיה אבינו מזיגה של עמקן ופשטן בהליכותיו, כן היה עמקן ופשטן במשנתו.

אם באנו להגדיר יחודיותו של הספר, ולהדגיש על מה הושתתו, נציין זאת על כמה אנפין, ואלו הן:

א. **"גרסאות ונוסחאות"** – הרבה עמל השקיע אבינו ז"ל לחקור אחרי דקדוקי הנוסחאות ותיקון הגרסאות המובא בש"ס ובמפרשיה. ובכדי להעמיד הדברים על דיוקן לא חסך שום מאמץ, נדד למרתפי ארכיונים וספריות שונים לדלות מכתבי יד עתיקים, ולהעלות הגרסא הנכון והכי נקי מכל סיג שיאירו עיני הלומדים. בהקדמה לחיבוריו הוא מציין עשרה מקורות של כת"י שמהם שאב התיקונים הנדרשים, [ואף זכה שברבות הימים באו מהדירי הש"ס והשתמשו עם מקורותיו במהדורות החדשות וזיכה רבים בהם].

ב. **"מחכימת פתי"** - בהיותו מטבעו חותר אל האמת והיותו ידען עצום, ביסס גם דרך לימודו שיהיה על דרך האמת והנכון, ואי לכך הי' תמיד חוקר להבין

כל מיני מושגים שהובאו ברו"ל ושנראה סתום והתעמק לברר מציאות הדברים באופן הפרקטי והמוחש, ולהביאם בפני הלומדים בבחינת "הראה להם באצבע – כזה ראה", ולדוגמא נציין מחקרו להתאים תיאור 'בית הסתרים', או 'הילוך הלבנה', 'מפת בבל', הכל כפי שהובא בחז"ל ולהתאימו עם המציאות של היום. תחילת המלאכה היה על מסכת קינים, שהמושגים שם זרים ומכביד לתלמיד מתחיל, והבחין בחלל שנמצא בעולם הספרים על מסכת זו והחל לערוך חיבורו הראשון להפשיט המושגים בשפה קל, ומשם המשיך הלאה בשאר סוגיית הש"ס כפי שתחזינה עיניכם בפנים הספר.

ג. **"משיבת נפש"** - כאשר זכה אבינו ז"ל ללמוד וגם ללמד, הרגיש שנחוץ מאוד בעת הרבצת התורה לחבב התורה בפני לומדיה, ואי לכך טרח ויגע לשלב ולהשתיל בתוך הלימוד פרפראות שונות וציצים ופרחים עם ידיעות מרתקת לתבל הלימוד ושימושך על ידי זה את לבם לתורה. הרבה טרח על כך לחפש אחרי אמרות ופנינים יקרים מגוון וקל שאנשים יתחברו לכך וירגישו באמת נופת צופם.

ד. **"סימנא מילתא"** - בגמ' מסכת עירובין (נ"ד ע"ב): "אמר רב חסדא אין תורה נקנית אלא בסימנים, שנאמר 'שימה' בפייהם אל תיקרי 'שימה' אלא 'סימנה', שמעה רב תחליפא ממערבא, אזל אמרה קמיה דר' אבהו, אמר, אתם מהתם מתניתו לה, אנן מהכא מתנינן לה: 'הציבי לך 'ציונים' שימי לך וגו' עשה 'ציונים' לתורה". מצא אבינו ז"ל ברעיון זו של "הציבו לך ציונים" - הדרך איך למשש שאיפתו, והוא הציב לעצמו סימנים על כל הש"ס, בצורה ייחודית ובסגנון שלו, במטרה להקל על החזרה ולהועיל לזכרון, ובכדי להרגיש שהלימוד הוא אצלו "כמונח בקופסא".

וכך היה נוהג בעצמו בזמניו הפנויים, לעבור על מסכתות שלימות וחזור עליהם לפי סימניו שהציב להם. משראה סימן ברכה בסימניו, ביקש לזכות גם אחרים עמו, והוציא לאור את סימניו בדפוס. אל כל חלק מפירושו "אבני חן" על הש"ס, סיפח את הסימנים שקבע לעצמו על המסכת בכדי שממנו ילמדו דרכי השינון והחזרה, וכל אחד יעשה לעצמו סימנים לפי טעמו ולפי סגנונו עד שירגיש שתורתו משתמרת אצלו. גם בעת סיום הראשון שנערך

בבית מדרשינו דחסידי בעלזא בשדרת 15/50 עמד אבינו על רגליו והתחיל עובר על דפי המסכת ברבים.

נודה לאלוקינו שזיכנו להביא את חידו"ת לבית הדפוס ולהנציחו לדורות הבאים מלאכתו אשר החל לעשות בהיותו עלי אדמות, ותקוותינו שהלומדים החשובים ישכילו לצעוד בדרכו ויהא זה שכרו, וזכות לנשמתו בגנוי מרומים. ועוד חזון למועד לההדיר בעז"ה כמה מספריו במלאכת אומן ולהפיצו בישראל שיהיו שמעתתא מבדרין בבי מדרשא. קרא שם הספר "**אבני חן**" שמרומז בו שמו ושם אביו מולידו, שימליצו טוב בעדו.

ציון לנפש חיה - מאז החילוני להתעסק בעריכת כתביו לקינו בכפליים עם פטירת אשתו - אשת חבר - האשה החשובה טובת הלב אמנו מרת **יטל בת הרה"ח הנכבד מוה"ר אשר זעליג ע"ה** - שהיתה מצויינת בצדקת מעשיה, ומבית הוריה ירשה יראת שמים ואמונה צרופה והחשק לגמול חסד עם הזולת בטבעיות, והיתה באמת עזר לנגדו, מלבד חלקה בחינוך הבנים והדורות, עשתה בלבה הטובה כל השתדלות ומאמץ שבעלה יוכל ללמוד באין מפריע כאוות נפשו, וחלקה כחלקו יאכלו. **תנצב"ה**.

זכות התורה, וזכות אבות לבנים יזכור, שלא ימוש התורה מפינו ומפי זרעינו וזרע זרעינו ונזכה כולנו להתדבק בדרכי אבות ללמוד וללמד, לשמור ולעשות ולקיים, מתוך נחת ובבריאות השלימה באין מחסור כל, עדי נזכה כולנו יחד לקבל פני משיח צדקינו, במהרה בימנו, **ונאמר אמן**.

החותם ביקרא דאורייתא:

בני המחבר

חודש כסלו – ה'תשפ"ד לפ"ק

אבני חן למסכת ברכות

בגמ' רש"י שלא יברר אותה על בוריה, ושאל את החתן איזה מסכת תלמוד? ענה שילמוד מסכת קידושין, אמר לו הרב, לא כוונתי למסכת קלה, אלא מסכת קשה, תלמוד מסכת ברכות עם רש"י,

במסכת ברכות יש "תיקן" רק 3 פעמים, וציינתיים, ח., כה., מב.,

התוספות למסכת ברכות הם מר' יהודה שירליאון הנזכר בהן פעמים רבות במפורש וכו'. בעלי התוספות לאפרים א. אורבך ח"ב דף 600 עיי"ש בארוכה,

כתב הרמב"ם והמעם שהצריכוהו להתחיל מסכת ברכות שהרופא הבקי שירצה לשמור בריאות הבריא על תכונתה שהיא עומדת עליו יקדים תקון המזון בתחלת רפואתו, ועל כן ראה החכם הזה להתחיל בברכות שכל מי שיאכל אין לו רשות לאכול עד שיברך, וכו'. תיו"ט,

התחלת המחזור הי"א של דף היומי היה ביום כא אדר א תשס"ה, והסיום יהיה אי"ה ב יד אב תשע"ב, התחלת המחזור הי"ג הוא ביום ו' עש"ק ואתחנן ט"ו אב תשע"ב,

[מספר רב מההלכות הקדומות הנשקעות במשנתנו ובברייתות נקבעו בעיקר לשונם, ורובם גם כסדורם זו אצל זו מזמן קדמון מאד, והלכה זו הבאה במשנתנו בראשונה, היא גם כן הלכה שבאה מימים קדמונים, עוד מזמן שבית המקדש קיים, שהיה המנהג שיתקבצו הכהנים באמש לילה בעת צאת הכוכבים לאכילת תרומה, מפני שאכילתה מצוה וחשובה כעבודה, כראיתא בפסחים עב., דאכילת תרומה בגבולין היא כעבודת ביהמ"ק, ומפני שהיה מצוה קבעו להם זמן במנהגם ואחרי שאכלו בחבורה ובזמן קבוע נראים במעשיהם להעם, והיו הכהנים יודעים לחשוב עתותי שכר ונשף לכל תקופות השנה וכו'. אוצר החיים דעווא חלק א' תחלת הכפר],

רשימה חלקית של ספרים על מסכת ברכות:

אדרת אליהו - רפאל עמנואל חי ב"ר אברהם ריקי, תק"ב ליוורנו
אוצר חיים - חיים צבי הירש ברודא, תרנ"ט ווילנא
אש פנחס בחלק ג' - מר' פנחס הירשפרונג ז"ל, צריך עוד עיון,

בן יהודה,

בניהו,

הערות הרב אלישיב זצ"ל,

מגיד תעלומה,

משמר הלוי

ריטב"א

רשב"ץ

שפתי חכמים,

תפארת אדם

דף ב' ע"א

מושגים תלמודיים בדף הראשון:

דברי חיזוק: הסינאים אומרים שגם נסיעה של אלף מייל מתחלת ברק פסיעה אחת, כן לענין סיום הש"ס יש בש"ס 2711 דפים, אבל לאחר שלומדים חמש דפים למשל נשאר רק 2706 להסיום,

הלשון "מסכת" כתב החיזוק בהקדמה על המשניות נראה בעיני שהוא מלשון מסכה יינה כי כן כל מסכתא מזוגה ומעורבה בדינים שונים וכו' עיי"ש עוד.

שתורה שבעל פה דומה לצמר ופשתים שעומלים בה ואורגים בה לכך נקראת מסכתא לשון אריגה כמו עם המסכת דכתיב גבי שמשון, הלכות שמקבץ כל הדברים של ענין אחד זו היא מסכתא. ספר החסידים סימן תתקכח,

בענין שנויי נסחאות יש לציין הרמב"ם פרק ט"ו מהלכות מלוה ולוה הל' ב' ו"ל יש נוסחאות מן הגמרא שכתוב בהן שהאומר לחבירו וכו' "אינו נאמן", ומעות ספרים הוא ולפיכך טעו המורים על פי אותן הספרים, וכבר חקרתי על הנוסחאות הישנות ומצאתי בהן "שהוא נאמן" והגיע לידי במצרים מקצת גמרא ישנה כתוב על הגוילים כמו שהיו כותבין קודם לזמן הזה בקרב חמש מאות שנה, ושתי נוסחאות מצאתי מן הגוילים בהלכה זו ובשתיים כתוב וכו' "נאמן", ומפני טעות זו שאירע למקצת הספרים הורו [על פיהם] מקצת גאונים וכו'.

וראה עוד במלחמות על מסכת ב"ב דף נ"ז ע"ב בדפי הר"ף ו"ל משכבתי זה אחר זמן וכיתי בהלכה זו לנוסחא ראשונה של ההלכות מונהגת בכתב ידו של הקדוש ז"ל וראיתי בגליון שכתב וכו'.

ראה ספר לחם סתרים על ע"ז בסופו, שיש שם כמה דפים חידושים על תחלת מסכת ברכות.

בכ"י מינכן מתחיל הש"ס במסכת שבת, ומסכת ברכות בא בסוף סדר מועד,

בדפוס ויניציא סדר הדפים למסכת ברכות הם קצת שונה מבדפוס וילנא, ויש בה ס"ו דפים במקום ס"ד שיש בדפוס וילנא.

ראה ספר "קורא באמת" שמפרש כל המקומות שנאמר "אל תקרי". וראה גם בקובץ "סיני" ויכל סיני חלק ב' דף ש"א.

ראה ספר "בית נתן" על הסידי לשוני נוסחאות מכ"י ישן על כל המסכת פ' דפים.

רש"י מביא במסכת זו הרבה מספר הלכות גדולות, וראיתי בשער הספר הלכות גדולות שנדפס בשנת תרנ"ד, ששם המחבר הוא רבן שמעון קירא ז"ל, אבל מביא שם שלפי דעת רבינו משה מקוצי בהקדמת ספר המצות שלו המחבר הוא רבי יהודאי גאון.

ראה במשניות תפארת ישראל לפני מסכת ברכות מאמר "תולדות רבינו הקדוש", ובדפוס וואגשאל החדש לא הדפיסו שלפי דעתו היה המחבר משכיל.

שמעתי על האדמו"ר מבעלזא שליט"א, שחתן שאל אותו לפני החתונה איך יבין את עצמו להתחנה, ואמר לו שילמוד מסכת אחת עם רש"י ולא ישאיר דבר אחד

אבני חן למסכת ברכות

*תנא היכא קאי דקתני מאימתי.

*עד דקאי בשחרית פריש מילי דשחרית והדר פריש מילי דערבית.

*הלשון "אמר מר" דקאי על משנה.

*מלתא אנב אורחא קמ"ל.

*א"כ לימא קרא ויטהר מאי וטהר.

*ואע"פ שאין ראייה לדבר זכר לדבר.

*מאי ואומר.

*שפיר קאמר ליה ר' יהודה לר' מאיר.

[המשנה מתחלת במ"ם פתוחה, להויתרה ראש התורה שבעל פה, אשר היא סמוכה לתורה שבכתב, שסופה למד [לעיני כל ישראל] שהיא אות הקודמת למס פתוחה, הסמוכה לה באלפא ביתא. הון עשיר],

[בתחלת המסכת ובתחלת הש"ס בא ללמדנו שיש מניעות הרבה בלימוד וקיום התורה, וצריך לעשות גדרים וסייגים בדברים אלו, ולכן חכמים אומרים שזמן ק"ש עד חצות כדי להרחיק את האדם מן העבירה, שלכאורה היה די לומר עד האשמורה השניה וגם זה היה הרחקה, אלא כיון שאנום שינה וכדומה הם נסיגות קשים צריך לעשות עוד יותר הרחקה. כן ג"ל בס"ד],

מתני': מאימתי [רבי ר' זושא זצ"ל פי' מאימתי מלשון אימה ויראה] קורין [לשון רבים שכל אחד ואחד חייב לקבל עליו עומ"ש ואין אחד יכול להוציא את חברו. ע"פ שנות אליהו] את שמע בערבין [במשניות הגירסא בערבית, ושם על הגליון בתוס' חרשים מביא שלכן גרסין במשניות שבגמ' ערבין לשון רבים, דקאי על השתי השקיעות של הר"ת וזמן ק"ש הוא לאחר שני השקיעות, עיי"ש עוד],

[יש בהמלה "מאימתי" שני ממו"ן, בא לרמזו בתחלת תורה שבעל פה, נגד ארבעים יום וארבעים לילה שהיה משה בחר לקבל את התורה. אדרת אליהו], [ראה בתחלת ספר צדקת הצדיק לר' צדוק הכהן מלובלין זצ"ל שיש כמה מאמרים על תחלת מסכת ברכות],

[מ'אימתי קורין א'ת ש'מע הר"ת בגימ' אמת, ע"ש הכתוב [תהלים קי"ט] ראש דברך אמת. בשם הערוגות הבושם], [תחלת עשרת הדברות הוא "אנכי" תחלת המשנה הוא "מאימתי" ראשית התלמוד הוא "תנא" הוא ר"ת אמת כדכתיב משפטי ה' אמת צדקו יחדיו. הערות]

משעה שהכהנים [ומה עם כהנות? עי' צל"ח. משמח"ל] **נכנסים לאכול בתרומתן** [תנא לישנא דקרא קתני דכתיב [ויקרא כב] כיל לחמו הוא. תיו"ט] דהיינו שנתמלוא וטבלו, והעריץ שמשן, והגיע עתם לאכול בתרומה, [פי' משעה שנכנסין חייבין לאלתר להתפלל קודם שיאכלו, דמיקרי קרית שמע ומוכח בהדדי לא אפשר. הרא"ה לקמן בגמ'],

[ג"ל דר"ל נכנסין לעיר, דמקואות שלהן היו בשדות [כנדה סז:]: וכו'. יבין עיי"ש], # [ראה בתוספות ישנים יומא ו. שהקשה למה פירש כה"ג מכיתו, ילך לביתו אחר תמיד של בין הערבים וישמש מטהו, ויטבל שעה אחת קודם שקיעת החמה ויעריב שמשו וינוח בלשכה ע"כ],

ואולי לפ"ז היו נוהגין הכהנים כן לשמש ממתן לעת ערב, כדי שלא יהיו בטומאת מבול יום כל משך היום, והיו מובלין בסוף היום, ומיד נכנסים לאכול בתרומה], [ראה בב"י סימן רל"ה שמביא מתרומת הרשן שבימי הקיץ היו נוהגין לקרות ק"ש ולהתפלל תפלת מעריב ג' או ד' שעות לפני צאת הכוכבים. עיי"ש גם בטור ובדרכי משה],

עד סוף האשמורה הראשונה [והוא. ררי"ק] שלש הלילה, כדמפרש בגמרא (דף ג א) # [ובתחלת הש"ס מתחיל מיד בעבודת המלאכים], **דברי ר' אליעזר** ומשם ואילך עזר זמן, דלא מקרי חו זמן שכינה, ולא קרינן זיה צשכנך, ומקמי הכי [לפני הזמן שהכהנים נכנסין] נמי [ינמא הוא ו. ררי"ק] לאו זמן שכינה, לפיכך הקורא קודם לכן לא ילא ידי מוצתו, [ואם תאמר. ררי"ק] אם כן למה קורין אותה צנית הנקטת ? כדי לעמוד בתפלה ממך דברי תורה [כמו שאנו רגילין לומר אשרי תחלה . תוס'], והכי מניא צצרימא [צצרות ירושלמי] [דצרכות צירושלמי. ררי"ק], ולפיכך, מוצה עליו [לחזור ו] לקרות משמחך, וצקראת [שמע. ררי"ק] פרשה ראשונה שלדס קורא על עמטו ילא,

[דברי ר' אליעזר לפי האב"א לקמן ריש ג' ע"א רק סוף הזמן "עד סוף האשמורה הראשונה" הם דברי ר' אליעזר אבל תחלת הזמן משעה שהכהנים וכו' אינם דבריו, אלא משקידש היום בערבי שבתות כדאיתא בברייתא לקמן ב' ע"ב].

[עד סוף האשמורה הראשונה אשמורה מלשון ואביו שמר את הדבר, פי' שצריך אדם לשאוף מתי יוכל לקבל עליו עול מלכות שמים, ולכן לא אמר עד ג' שעות או עד ד' שעות. ע"פ מה ששמעתי מפי הרב שטיינעמאן שליט"א בהקבלת פנים בה"ט 50&15 שמיכל אור ליום ד' וירא תשס"ה].

[משעה שהכהנים נכנסין וכו' וצריך להבין הלא רבינו הקדוש בא לומר לכל ישראל את זמן ק"ש, ועושה סימן בדבר שאין כלל ישראל בקאין בה, שזה דבר ששייך רק בכהנים? וי"ל שבאמת מתי בדיוק הוא הזמן הוא קשה להסביר שהרי יש הרבה מחלוקת בדבר בעמוד ב' וכל הזמנים הם בתוך שעה אחת, ולכן אמר, לך ושאל את הכהנים, שהכהנים בכל הדורות היו התלמידי חכמים כמו שרואין בנגעים,

וראה מש"כ שם הספורני ויקרא י"ג ה' וראהו הכהן, גזרת הכתוב שלא תהיה טומאת נגעים וטהרתן אלא על פי כהן, כי שפתי כהן ישמרו דעת ויורו למנוגע לפשפש במעשיו ויתפלל על עצמו ויתפלל גם הכהן עליו,

ובלעדי זאת [פי' וחזן מזה] בהיות על פיהם כל נגע יקנו טביעות עין במדרגות המראות להבחין בין נגע לנגע. עכ"ל,

וכן אשכחן בשבת ב' ע"א רש"י ד"ה אברים ופדרים הוא דאיתא. דכהנים זמין הס שכולם היו צני מורה ומרדס ומזכרים, והם יאמרו לך, וכיון שזה דבר הנוגע להם לאכילתן בודאי ידעו כולם הזמן בדיוק. כן ג"ל בס"ד,

[משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן לכאורה קשה שמשנתנו מיירי בזמן הזה דתרומה דרבנן וכיון שכן יכול לאכול תרומה גם בין השמשות דהא היו ספיא דרבנן, ובגמ' משמע דשיעור שהכהנים נכנסין הוא לאחר צאת הכוכבים? אלא יש לתרץ דהא דאמרין תרומה דרבנן היינו החיוב להפריש, אבל

אבני חן למסכת ברכות

אלה להודיע שכל דבר הנוהג צלילה כשר כל הלילה, והכי נמי מן צפרק שני דמגילה (דף כ, ז) כל הלילה כשר לקצירת העומר ולהקטר חלצים ואזנים [פי' ולא פליגי רבנן לאמר עד חצות]:

[במשנה יש רק ג' שיטות אלו ר' אליעזר, חכמים, ורבנן גמליא', אבל לקמן ע"ב יש בברייתא שיעור עד שעה שעומד [העני] מתוך סעודתו].

נב: תנא היכא קאי מהיכא קא סליק דמנא ציה חוצת קריאת שמע, שהתחיל לשאול כאן זמן הקריאה דקתני מאימתי?

[תנא היכא קאי כו' קצת קשה דפשיטא דאקרא קאי דחייב לקרות ק"ש, בשלמא גבי גבורות גשמים דפרך תנא אהיכא קאי ניחא, כיון שאינו מן התורה ואינו ידוע כל כך דצריך להוכיח, אבל כאן קשה? וי"ל כיון שיש סוברים דק"ש אינו מן התורה וקרא דובשכבך הוי אסמכתא. יבא הלוי על הסיד],

ותו מאי שנא דתני בערבית ברישא, לתני דשחרית ברישא [כדאשכחן בתמיד דכתיב של בוקר תחילה. תוס']?

[הקשה לי ר' גרשון מאייער ג"י וכי איזה דמיון הוא זה הלא בתמיד היו שניהם ביום אחד ולא שייך לומר את הכבש האחד תעשה בין הערבים, ואת הכבש האחד תעשה בבוקר? ואמרתי ליישב שאף שלפי הדין הלילה הולך אחר היום, מ"מ למעשה היום מתחיל בבוקר כשקמים ומסיים כשהולכים לישון, וזה הטעם שהתורה אומרת כן גם בתמיד, וזה שמקשה שהיה יותר שייך לומר בקומך ובשכבך],

תנא אקרא קאי וס' למד מוצת הקריאה דכתיב דברים ו' בשכבך ובקומך,

[דהנה בכל המשניות לא מצינו הלכות פשוטות וברורות כגון אין במשנה שום הלכה שצריך לקרות ק"ש או להניח תפילין או שאסור לחלל שבת וכדו', דכל הדינים והמצוות שכתבתם התורה או שקבלונום איש מפי איש ללא חולק אין התנא כותבם ואם פעמים נדמה לנו שרבי כתב איזה הלכה פשוטה וברורה תיכף מקשה בגמ' פשיטא מאי קמ"ל, המשנה באה רק לברר פרטי ההלכה שאין אנו מבינים אותה בתורה ואין לנו עליה קבלה ברורה, וכו', וזה מה שאומרת הגמ' כאן תנא אקרא קאי דהמשנה מבארת מצוות התורה וכשהתורה אומרת בשכבך מבאר התנא מתי הוא זמן ק"ש דשכיבה וכו'. אשרי האיש בני ברק תש"ע],

והכי קתני זמן קריאת שמע דשכיבה אימת, משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן,

ואי בעית אימא הא דמנא ערצין צרישא, יליף מברייתו של עולם דכתיב בראשית א ויהי ערב ויהי בקר יום אחד,

אי הכי, סיפא דקתני בשחר מברך שתים לפניה ואחת לאחריה, ובערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה לתני דערבית ברישא [אי אמרת בשלמא דסמיך אקרא דבשכבך א"כ אינו מקפיד קרא אלא אק"ש, אלא א"א דסמיך אקרא דברייתו של עולם א"כ קפיד אבל מילי א"כ סיפא דקתני וכו'. תוס']?

לאחר שהפרישה הוי דאורייתא ולכן אין לאכלה עד צאת הכוכבים, אבל תירוצו זה מוקשה מנב' בפסחים מ"ד ע"א דאמרינן התם הנח לתרומה בזמן הזה דרבנן ושם מירי בתרומה מופרשת. שמעתי],

וחכמים [פי' ושאר החכמים. מצור דבש עיי"ש] אומרים עד חצות [וגם חכמים סוברים דומנא עד עמוד השחר אלא אמרו חצות משום גזירה כדמסיים], רבן גמליאל אומר, עד שיעלה עמוד השחר שכל הלילה קרוי זמן שכיבה,

מעשה ובאו בניו מבית המשתה [צ"ל שהתחילו אותו קודם זמן ק"ש. הון עשר, # אבל לפי פשוטו משמע ששכחו לקרותו שהיו שומחים בבית המשתה] אמרו לו לא קרינו את שמע [ראה במשמר הלוי שתמה אך מזכיר לשון הרע כזה במשנה? ושמעתי שבאמת הם כבר התפללו מעריב, אלא היו סומכין על ק"ש שעל המטה לקיום המצוה כמוש"כ רש"י, וכיון שלא הלכו לישן כרגיל בלילה זו נתהווה השאלה, וזה לא יהיה כל כך לשון הרע],

אמר להם אם לא עלה עמוד השחר חייבין אתם לקרות,

ולא זו בלבד אמרו [וצ"ע היכן עוד אמרו, וראה בתוס' רעק"א בריש פסחים שכתב וי"ל בספר הכריתות כתב שקודם רבי היה סדרי משנה וכו', וראה בשטמ"ק כאן. ראה במה"ל], אלא כל מה שאמרו חכמים עד חצות מצותן עד שיעלה עמוד השחר, הקטר חלבים @ של כל קרצנות ואברים [ולחלץ מפרש מלת אברים: של עולה] של קרצנות שזרק דמן ציוס, מצותן להעלות כל הלילה, ואין נפסלים ציוס עד שיעלה עמוד השחר וכן למטה מן המזבח [ר"ל דאילו ע"ג המזבח אפי' פסולין אם עלו לא ירדו. מנחת יהודה], דכתיב [ולא] ילין לבקר (שמות ל"ד כ"ה),

וכל [קרבתות] הנאכלים ליום אחד כגון [נקט לשון כגון, משום דשייר איל גזיר ושייר מנחות. מצור דבש] מטאט, ואשס, וכנשי עגרת, ומנחות, ומודה מצותן זמן אכילתן עד שיעלה עמוד השחר והוא מציין להיות נותה, דכתיב צמדה לא יניח ממנו עד צקר [ויקרא ז'] וכלס מתודה ילמוד [הלשון קשה? אבל הדרש הוא בובחים ל"ו ע"א והפסוק גבי תודה הוא בויקרא ז' ט"ו ובשר ובח תודת שלמיו ביום קרבנו יאכל לא יניח ממנו עד בקר],

[כל מה שאמרו חכמים עד חצות וכו' צריך להבין למה לא חשב גם מצות אכילת פסח [הגמ' מוקשה כן לקמן ט.]. ואכילת מצה? # וצ"ע למה לא תני כאן במשנתנו גם קצירת העומר],

[ור"ג מפרש את דברי החכמים כדאמרינן לקמן ט. דאילו לשיטתו יכול לכתחלה לקרוא כל הלילה] א"כ למה אמרו חכמים עד חצות נקראת שמע, וצאכילת קדשים, [שהרי בחצות כבר עבר זמן שהולכין לשכב, ולא הגיע עדיין הזמן שנגמר זמן שכיבה], כדי להרחיק אדם מן העבירה ואסרוס צאכילה קודם זמנו, כדי שלא יבא לאכילת עמוד השחר ויתמייז כרת, וכן נקראת שמע לזרז את האדם, שלא יאמר יש לי עוד שהות, וצחק כן יעלה עמוד השחר ועבר לו הזמן,

והקטר חלבים דקתני הכא לא אמרו צו חכמים עד חצות כלל, ולא נקט להו הכא

אבני חן למסכת ברכות

מהר"י מבעלזא זצ"ל,

דף ב' ע"ב

דילמא [ובא השמש היינו שזירה השמש] **ביאת אורו הוא שילא** השמש
זיוס השמיני **ומאי וטהר**, **טהר גברא** ויטהר האש עלמא דהנחל קרננותו,
ולאחר יאכל?
[ראה תוס' שמפרשים דלא כרש"י, דביאת אורו היינו שקיעה הראשונה],

אמר רבה בר רב שילא [האמורא הראשון שזכור בש"ס], **א"כ** דהאי
קרא וטהר לשון זיוס הוא, **לימא קרא ויטהר**, [אלא ודאי] **מאי וטהר?**
[אף על גב דבכמה מקומות כתיב וטהר. התם ליכא למיטעי אבל הכא דאיכא
למיטעי הוה ליה למכתב ויטהר. תוס'],

טהר יומא, כדאמרי אינשי, איערב שמשא ואדכי יומא לשון
ערב, נחפסה (מן העולם השמש) [השמש מן העולם ?],
[וראה שבת צ"ה ע"ב רש"י ד"ה טהור מלקדש בו מי חטאת. וזהאי] טהור לאו
דוקא, אלא כמו טהר יומא, כלומר בטל לו מתורת כלי לענין מי חטאת],

במערבא [בארץ ישראל], **הא דרבה בר רב שילא לא שמייע להו**
[פעם היחידה בש"ס שיש לשון זה, והלשון "לא שמייע להו" יש 9 פעמים],
ובעו לה מיבעיא, האי ובא השמש ביאת שמשו הוא, ומאי
וטהר טהר יומא, או דילמא ביאת אורו הוא [כשיאיר יום השמיני
ויכא קרבנותיו] **ומאי וטהר טהר גברא?**

והדר פשטו לה מברייא # [וצ"ע דאיבעיא ליה מה פירוש הפסוק
ופושט לה מברייא, הא גופא קשיא על הברייא מנא ליה הא? וראה תוס'
שהקשו תפשוט ממתניתין [ידין וממתניתין דנגעים] העריב שמשו אוכל בתרומה
אלמא דהיינו ביאת שמש? ועיי"ש] **דקתני בברייא דקמי לקמן** [שמייע
[שורה 20 ברף זה] משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן **סימן** וראה **לדבר**
צאת הכוכבים, שמע מינה ביאת שמשו הוא ש"מ אין כפרתן
מעכבתן **ומאי וטהר טהר יומא:**

[לכן יש כל כך מחלוקת מאימתי קורין את שמע, שקריאת שמע הוא קבלת עול
מלכות שמים ובכל אדם הוא שונה לפי מדרגתו],

אמר מר, משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן,
ורמינהו, [ברייא א'] **מאימתי קורין את שמע בערבין משהעני**
שלין לו נר להדליק כסעודתו [אבל ראה להלן במדומים לה בעני
היינו בעל מלאכה] **נכנס לאכול פתו במלח** [דרך העני כשבא לביתו
בעתותי ערב והוא רעב וסעודתו עדיין לא הוכנה כי ביתו ריק, אוכל פת במלח
כדי לשבור רעבונו קצת, וסעודתו העיקרית עוד תתמהמה זמן לא מעט עדי
שתלך אשתו לקנות צרכי הסעודה ולתקנה ולבשלה וכו', רש"י], **עד שעה**
שעומד ליפטר מתוך סעודתו,

[ירושלמי] ושבע ברכות הוי כנגד שבע ביום הללתיך (תהלים קיט) ולא קא
חשיב יראו עינינו, דההיא ברכה תקנו רבנן כדי להמתין לחבריהם בבית הכנסת,
ודוקא בבית הכנסת שלהם שהיו עומדים בשדה והם מסוכנים מן המזיקים
[בלילה. צדקת הצדיק אות לו], אבל בבתי כנסיות שלנו אין צריכין להמתין
לחבריהם (אלא בלילה. צדקת הצדיק אות לו) וראה שפת אמת. תוס'],
[וז"ל המרומי שדה, פ' לאפוקי בית הכנסת שלהם שהיו צריכים לכך, אפילו שהיו
מתפללים ערבית מפלג המנחה ולמעלה, משא"כ בבתי כנסיות שלנו, אפילו
כשמתפללים ערבית, אבל אם זהו ביום אינו צריך וכו'],

[ומתריץ] **תנא פתח בערבית, והדר תני בשחרית** מאימתי קורין את
שמע בשחרית **עד דקאי בשחרית פריש מילי דשחרית, והדר**
פריש מילי דערבית:

אמר מר [ראה רש"י נויר ל"ב ע"א דלא שייך "אמר מר" על מה שכתוב
במשנה, ושהוא לשון ירושלמי, והאורח מישור שם הביא ראיה מכאן ששייך, וכן
יש לשון זה על משנה בקידושין נ"ו ע"א, ובגור מ' ע"א] **משעה שהכהנים**
נכנסים לאכול בתרומתן, מכדי כהנים אימת קא אכלי
תרומה משעת צאת הכוכבים, לתני משעת צאת
הכוכבים?

[ומתריץ] **מלתא אנב אורחיה קמשמע לן, כהנים אימת קא**
אכלי בתרומה משעת צאת הכוכבים שהוא גמר צאת השמש כדיליף
לקמן (דף 3 עמוד 3) **והא קמשמע לן, דכפרה לא מעכבא** [טומאה,
שטהרסה תליה בקרבן, כגון זב חזה ויולדת ומזורע, אין כפרתן מעכבתן אלא
משנא השמש, לליל שיצא קרבנו למחרת, מיד מותר לאכול תרומה. דפוס שונלינו
רמ"ד, עו"ה],

כרתניא, ויקרא כב ובא השמש וטהר [ולאחר יאכל מן הקדשים, מוקמינן
להא קרא כחילת תרומה כנס', יצמות צפר' הערל (ע"ד ע"צ) דלמרינן התם טבל
ועלה אוכל כמעשה, העריב שמשו אוכל בתרומה הציא כפרתו וכו'. דפוס שונלינו
רמ"ד, עו"ה] **ביאת שמשו** [שקיעת החמה. דפוס שונלינו רמ"ד, עו"ה]
מעכבתו מלאכול בתרומה, ואין כפרתו [הבאת קרבנותיו]
מעכבתו מלאכול בתרומה,

וממאי דהאי ובא השמש ביאת [פ' שקיעת] **השמש, והאי**
וטהר, טהר יומא [למשל כמו שמנקים את מקום, כן הפ' שהיום ינקח וילך
לן] [פ' יטהר האור מן ניצוציו של השמש. ילקוט הגאונים באוצר הגאונים] [פ'
פסק כמו ובי וטהר הוב מוזב שפירש בספרא כשיפסוק. מצור דבש], [והאי קאמר
קרא, לכשתשקע החמה ויפנה היום וטהר מן מוך חללו של עולם, ששקעה לגמרי
דהיינו זאת הכוכבים, לפי שזמן שקיעת אורה מהלך חמשה מילין, כדלמרינן
צפסמים (ג' ע"צ) ובזמן זה, ממשיך הפסוק ולאחר יאכל מן הקדשים. דפוס
שונלינו רמ"ד, עו"ה].

[הרי שיש ובא השמש שנעשה חושך, ויש ובא השמש שנעשה אור, וזה בא לרמוז
שגם בתוך החושך של הגלות מאיר הקב"ה לנו אורה. ע"פ מה שראיתי בשם

אבני חן למסכת ברכות

מעלות השחר, דהוי כמו מהלך חמשה מילין (פסחים דף נג),

ת"ש, והיו לנו הלילה משמור והיום מלאכה מדקאמר והיום מלאכה אלמא האי (דעבר) [דעצדי ?] מעלות השחר עד זאת הכוכבים ימנא הוא, וזכר לדבר איכא, דכל עת מלאכה קורא הכתוב יוס,

קא סלקא דעתך דעני ובני אדם רוב בני אדם היינו עניים, כלומר בני אדם בערבי שצמות, ועניים צימות החול חד שעורא הוא, ואי אמרת עני וכהן חד שעורא הוא, חכמים היינו רבי מאיר, אלא שמע מינה עני שעורא לחוד, וכהן שעורא לחוד,

[ודוהא] לא עני וכהן חד שעורא הוא, ועני ובני אדם לאו חד שעורא הוא,

ועני וכהן חד שעורא הוא, ורמינהו, [ברייתא ג'] מאימתי מתחילין לקרות שמע בערבי,

1. משעה שקדש היום בערבי שבתות היינו בין השמשות, ספק יוס ספק לילה, וכיון דספק הוא, קדש היום מספק, דברי ר' אליעזר,

2. רבי יהושע אומר, משעה שהכהנים מטהרים לאכול בתרומתן,

3. רבי מאיר אומר, משעה שהכהנים טובלין לאכול בתרומתן היינו קודם בין השמשות, כדי שיהא להם קודם בין השמשות הערב שמש [שכן הוא שהערב שמש היינו שישקע השמש ועדיין אינו בין השמשות], והכי אמרינן בצמא מדליקין (דף לה א) דזמן הטבילה קודם בין השמשות מעט,

אמר לו ר' יהודה, והלא כהנים מבעוד יום הם טובלים רבי יהודה לטעמיה, דאמר בצמא מדליקין (בין השמשות ?), כדי מהלך חצי מיל קודם זאת הכוכבים קרוי בין השמשות [עיי"ש דר' נחמיה היא דאמר חצי מיל, ור' יהודה אית ליה שיעורא אחרנא. מלא חרועים], והוי ספק, הלכך טבילה דמקמי הכי מצעד יוס הוא, ולאו זמן שכיבה הוא [פ' לפני השקיעה הראשונה, ואף אם תאמר שמיד אחר השקיעה מיקרי לילה, מ"מ לגבי זמן שכיבה ודאי לא יהיה עד שסר אור השמש ויהיה חשך גמור], ולקמן מפרש מאי אהדר ליה רבי מאיר,

4. ר' חנינא אומר, משעה שעני נכנס לאכול פתו במלח,

5. ר' אחאי, ואמרי לה ר' אחא אומר, משעה שרוב בני אדם נכנסין להסב אית דאמרי צימות החול, ואית דאמרי בשצמות, מכל מקום מאוחר הוא (לכולם),

ואי אמרת עני וכהן חד שעורא הוא, ר' חנינא היינו ר'

[תימא עני גופיה מתי יתפלל, דהא אמרת זמן אכילתו היינו זמן קריאת שמע וכיון דשבא זמן קריאת שמע אסור להתחיל בסעודה עד שיתפלל ברישא כדתינא לקמן (דף ד:)] וקורא קריאת שמע ומתפלל ואוכל פתו ומברך וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה? ויש לומר דזמן תפלה הוי קודם לזמן סעודה דלאו דוקא משעני נכנס לאכול אלא פורתא מעיקרא קאמר שעד שיכינו לו סעודתו יקרא ויתפלל. תוס'

וי"ל שלכן אמר הלשון פתו "במלח" ולא שאוכל סעודה של מאכלים שונים שזה כבר לוקח זמן להכין,

ויש לדייק שעשו החשבון באופן שלא יתפלל עני זה בציבור וגם יתפלל במרוצה, וזה פלא. אבל ראה שבת כ"ד ע"ב רש"י ד"ה מפני סכנת. שלא היו צמי כנסיות שלהן ציטוב, וכל שאר לילי החול היו עסוקין במלאכתן, וצמא מדליקין מתפללין ערבית צדיק, ולא היו צדיק הנכנסת, אצל לילי שבת צדיק צדיק הנכנסת,

סיפא [דבריייתא זו] ודאי פליגא אמתניתין דקמי הכא עד שעה שעומד לפטר מתוך הסעודה, והיינו לא כרבי אליעזר, ולא כרבינן, ולא כרבנן גמליאל, דדריש ובשכנך מחלת זמן שכיבה, וצמתניתין מן עד סוף האשמורה הראשונה, רישא מו לימא פליגי אמתני'?

לא, עני כל לילומי וכהן טמא לאכול בתרומה חד שיעורא הוא גמא הכוכבים,

ורמינהו, [ברייתא ב'] מאימתי "מתחילין" לקרות ק"ש בערבית, [פ' דהתם מיקרי זמן תחלת שכיבה, דאיכא אינשי דנגו בהאי שעתא, פעמים אלו ופעמים אלו, לומר שדרבן של בני אדם לפעמים לישן בזמן זה, וכיון דכן שפיר מיקרי זמן שכיבה, ולא שייך למימר הכא מיעוטא הוא, דמנהגא דכולי עלמא הוא, מיהו וזמנין הכי וזמנין הכי. הרא"ה].

משעה שבני אדם נכנסין לאכול פתן בערבי שבתות ממהרין לסעודה, שהכל מוכן [לאפוקי שאר לילות דמאחרין הרבה כשאנים עניים, ויש להם נרות להדליק. אדרת אליהו], דברי ר"מ,

וחכמים אומרים, משעה שהכהנים זכאין לאכול בתרומתן, סימן לדבר צאת הכוכבים,

ואע"פ שאין ראיה לדבר שהיוס כלה צמא הכוכבים [ראיה גמורה אינה דהא לא מיידי התם לענין קריאת שמע. תוס'] זכר לדבר איכא,

שנאמר נחמיה ד מו וַאֲנַחְנוּ עֹשִׂים בְּמִלָּאכָה, וְחֻצִּים מִחֻצִּים בְּרִמְחֵיחַ מַעְלוֹת הַשָּׁחַר עַד צֵאת הַכּוֹכָבִים, ואומר נחמיה ד והיו לנו הלילה משמור והיום מלאכה [ע"כ הברייתא],

[ומפרש] מאי ואומר, וכי תימא מכי ערבא שמישא ליליא הוא ואינהו דמוחשבי ועושין מלאכה צלילה משקיעת החמה עד זאת הכוכבים ומקדמי ומשכימין, קודם היום, דלימא יוס לא הוי עד הגן החמה, והם מקדימין

אבני חן למסכת ברכות

?	שעני נכנס לאכול פתו במלח, מתחלה פ' בעני שאין לו נר, אבל לאח"כ צריך לפרש עני היינו בעל מלאכה	ר' חנינא ובריייתא א'
?	שרוב בני אדם נכנסין להסב אית דלמרי צימות המול ואית דלמרי בשצמות.	ר' אחא

*בבריייתא האחרונה חמש מחלוקת.

בבריייתא האחרונה כל שאר המחלוקת הם בערך לפי סדר הזמנים, חוץ מר' מאיר שהוא הראשון על הסדר ונמנה שלישי.

דף ג' ע"א

קשיא דר' מאיר אדר"מ לעיל אמר משעה שצני אדם נכנסין לאכול פתן בערבי שצמות, והוא שער מאוחר משל סהן, והוא אמר משעת טבילה, שהיא קודם צין השמשות? תרי תנאי אליבא דר"מ,

קשיא דר' אליעזר דצריימא [דאמר בשעה שקדש היום בערבי שבתות] אדר' אליעזר דממיתין [משעה שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן]? תרי תנאי אליבא דר' אליעזר,

ואב"א, רישא דממיתין לאו ר' אליעזר היא והא דקמי דצרי רבי אליעזר, אסוף הזמן קאי, דקאמר עד סוף האשמורה הראשונה, # [וצ"ע למה לא פירש מחלוקתם לעיל מיד במשנה] ופליגי רבנן עליה, ואמרי עד חצות, דרבי אליעזר דרש בשכך זמן המחלת שכיבה, שני אדם הולכים לשכב, זה קודם זה מאוחר, ורבנן דרשי כל זמן שכיבה, דהיינו כל הלילה, אלא שעשו סייג לדבר ואמרו עד חצות, ורבנן גמליאל לית ליה ההוא סייג:

[וצריך להבין למה פליגי רק בשכיבה ולא בקימה? וי"ל דבשכיבה יכולין לפרש התחלת שכיבה או כל זמן שכיבה כיון ששוכבין כל הלילה, אבל "ובקומך" אין יכולים לפרש כן דקימה אינה אלא בבוקר. שמעתי מהרב אברהם פאם זצ"ל בסיום הש"ס א' סליחות שנת תשנ"ו].

[שנינו במשנתנו] עד סוף האשמורה: מאי קסבר ר' אליעזר הוה ליה לומר זמן הניכר, אי קסבר שלש משמרות הוי הלילה דפליגי תנאי לקמן בזה מלתא, איכא מאן דאמר שלוש משמרות הוי הלילה, במשמרות עבודת המלאכה, ושיר שלהם נחלק לשלש חלקים, ראשונה לכת אחת, שניה לכת אחרת, שלישית לכת שלישית, ואיכא מאן דאמר, ארבע משמרות הוי הלילה,

לימא עד ארבע שעות, ואי קסבר ארבע משמרות הוי הלילה, לימא עד שלש שעות?

לעולם קסבר שלש משמרות הוי הלילה, והא קמ"ל שמתן לך סימן זמן הקריאה בסוף האשמורה, ולא פירש לך סימן מפורש, למדך דאיכא משמרות ברקיע, ואיכא משמרות בארעא שיש היכר לכל אדם בדבר, כי היכי דאיכא ברקיע,

יהושע?

אלא לאו שמע מינה, שעורא דעני לחוד, ושעורא דכחן לחוד, שמע מינה,

הי מנייהו מאוחר (לכולם) דעני או דכחן? מסתברא דעני מאוחר, דאי אמרת [אי סלקא דעתך] דעני מוקדם ר' חנינא היינו ר' אליעזר [ואי ס"ד דעני קדים רבי חנינא היינו ר' אליעזר. ולא מצי למימר דעני קדים לקדוש היום או קדוש היום קדים לשעורא דעני. דלא מסתברא לחלק כל כך בשעוריי זמן שכיבה דכל זמנים הללו אית ביה. תוס'],

אלא לאו שמע מינה, דעני מאוחר, שמע מינה # [ומשמע מכאן שאין הבעיה של העני שאין לו נר, כמו שכתב רש"י בתחלת הענין, וכן כתב במרומי שדה דמיידי בעני דהיינו בעל מלאכה]:

אמר מר, אמר ליה רבי יהודה, והלא כהנים מבעוד יום הם טובלים, [ושואל הגמ' והלא] שפיר קאמר ליה רבי יהודה לרבי מאיר?

ורבי מאיר הכי קאמר ליה, מי סברת דאנא אבין השמשות דידך קא אמינא, אנא אבין השמשות דרבי יוסי קא אמינא, דאמר רבי יוסי, בין השמשות כהרף עין זה נכנס וזה יוצא # [הלשון קשה שהיה צ"ל זה יוצא וזה נכנס?] ואי אפשר לעמוד עליו צין השמשות דרבי יהודה, מהלך מצי מיל לפני זאת הכוכבים, ודרבי יוסי כהרף עין לפני זאת הכוכבים, ורבי מאיר כרבי יוסי סבר ליה, וכי טביל מקמי הכי, סמך למשכה הוא, חזן שכיבה קריין ביה,

סדר הזמנים:

לפי סדר הזמן	משעה....	
1	שהכהנים טובלים לאכול בתרומתן, מיד לפני בין השמשות דר' יוסי	ר' מאיר #
2	שקדש היום בערבי שבתות (בין השמשות)	ר' אליעזר
3	שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן (צאת הכוכבים)	ת"ק במשנה
3	שהכהנים מטהרין לאכול בתרומתן (צאת הכוכבים)	ר' יהושע
3	שהכהנים נכנסין לאכול בתרומתן	משנה
3	הכהנים זכאין לאכול בתרומתן סימן לדבר צה"כ	חכמים ברייתא ב'
?	שכני אדם נכנסין לאכול פתן בערבי שבתות ממהרין לסעודה, שהכל מוכן, והוא שיעור מאוחר משל סהן	ר' מאיר ברייתא ב'

אבני חן למסכת ברכות

אמר רב יצחק בר שמואל משמי' דרב, ג' משמרות הוי הלילה, ועל כל משמר ומשמר יושב הקב"ה ושואג כארי, ואומר אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי את ביתי, ושרפתי את היכלי, והגליתים לבין אומות העולם [כע"ז, אמר רבי יוחנן, ענותנותו של רבי זכריה בן אבקולם, החרבה את ביתו, ושרפה את היכלו, והגליתו מארצו. גיטין נה.]:

תניא א"ר יוסי, פעם אחת הייתי מהלך בדרך, ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים # [משמע שהיו שם הרבה חורבות ?] להתפלל,

בא אליהו זכור לטוב, ושמר לי והממין, כמו לא יאמר אדם לחצירו שמור לי כל עבודה וזה פלוני (סנהדרין סג.), וצא קמא צפרק המובל (ס): שמרה עומדת על פתח חדרה, וכן ואזיו שמר את הדבר, (בראשית ל"ז), שומר אמונים (ישעיה כ"ו) על הפתח (והמתין לי) עד שסיימתי תפילתי, לאחר שסיימתי תפילתי, אמר לי [אליהו אמר לר' יוסי] שלום עליך רבי, ואמרת לי שלום עליך רבי ומורי,

ואמר לי בְּנִי, מפני מה נכנסת לחורבה זו [מסתמא ידע, אלא שאל לו בן כפיתחת השיחה]? אמרתי לו להתפלל, ואמר לי היה לך להתפלל בדרך, ואמרת לי מתיירא הייתי שמא יפסיקו בי עוברי דרכים, ואמר לי היה לך להתפלל תפלה קצרה [הבינו], ולקמן מפרש לה צפרק תפלת השחר (טו.).

באותה שעה למדתי ממנו [אף שתורה לא בשמים הוא, כאן אומר מלחא בטעמא מה ששמע מפי חכמים אחרים. מהר"ץ חיות עיי"ש] שלשה דברים, למדתי שאין נכנסין לחורבה, ולמדתי שמתפללין בדרך [לאפוקי מאבא דשמואל בעירובין סה. דכי הוי בא בדרך לא מצלי. מנחת יהודה], ולמדתי שהמתפלל בדרך, מתפלל תפלה קצרה,

ואמר לי בני, מה קול שמעת בחורבה זו, ואמרת לי שמעתי בת קול שמהמת כיונה ואומרת, אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי את ביתי, ושרפתי את היכלי, והגליתים לבין האומות # [פי' ואף ששמע קולו של הקב"ה, אמר לו אליהו שלא היה רשאי ליכנס לחורבה בשביל זה],

ואמר לי, חייך וחיי ראשך, לא שעה זו בלבד אומרת כך [והא דלא שמע כן ר' יוסי מעולם? אפשר דגם כעת שמע רק מפני זכותו של אליהו. אוצר חיים], אלא בכל יום ויום שלש פעמים אומרת כך # [בזמן הג' תפלות],

ולא זו בלבד [שאומרת אוי לבנים וכי'], אלא בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, ועונין יהא שמיא הגדול מבורך [ולכן נאמר בלשון ארמית, שהיו רגילין לומר קדיש אחר הדרשה ושם היו עמי הארצות, ולא היו מבינים כולם לשון הקודש, לכך תקנתו

דתניא, ר' אליעזר אומר, שלש משמרות הוי הלילה, ועל כל משמר ומשמר יושב הקב"ה ושואג כארי # [הלא הקב"ה ברא את הארי ואין חידוש שגם הוא יכול לשאג כן, אלא הכוונה לשבר את האוזן, ועוד שהקול צריך להיות באופן שישמעו בני אדם, שאם הקול הוא גדול מאד אינו נשמע כלל כידוע], שנאמר ירמיהו כה ל ה' מִמָּרוֹם יִשְׁאָג, וּמִמָּעוֹן יִתֵּן קוֹלוֹ, שָׁאֵג יִשְׁאָג עַל־גִּוְהוֹ [על ביהמ"ק שנחרב] ישאג שאוג ישאג, הרי שלשה,

[הסימנים חמור נוער, וכלבים צועקים, צריך לדעת איך הוא במציאות],

וסימן לדבר, משמרה ראשונה חמור נוער, שניה כלבים צועקים, שלישית תינוק יונק משדי אמו, ואשה מספרת עם בעלה [זה היה בזמנם שהלכו לישן מיד כשהחשך] כבר הגיע קרוב ליום, וזני אדם מתעוררים משינתם, והסוככים יחד מספרים זה עם זה, [אין אלו סימנים מדייקים, ולכן שואל הגמ' מאי קא חשיב ר' אליעזר וכו'].]

מאי קא חשיב ר' אליעזר סימנים הללו שנתן למשמרות הארץ, היכן נתנו, נתמלת האשמורות או צפון,

[ק"ל אימא דהמשנה כל הזמן קא חשיב? וי"ל דא"כ אמצעיתא למה, לימא הראשונה והאחרונה וביניהם תהי' האמצעית, והמתין תירץ דאשמעינן רגע סוף הא' ורגע תחלת הב', ורגע חצי האמצעית לידע חצות לילה. מעשה חייא. שטמ"ק].

אי תחלת משמרות קא חשיב, תחלת משמרה ראשונה סימנא למה לי, אורתא הוא נאם הסוככים, אי סוף משמרות קא חשיב, סוף משמרה אחרונה למה לי סימנא, יממא הוא [לפי מה דאיתא בתקון שלש משמרות דלא חשיב מן הלילה רק י"ב שעות ובאותן י"ב שעות הם שלש משמרות, ומה שארוך לפעמים יותר מי"ב שעות שייך ליום א"כ לא פריך כלום וצ"ע. מהור רעיונים?]

אלא חשיב [חמור נוער] סוף משמרה ראשונה, ותחלת משמרה אחרונה [תינוק יונק, ואשה מספרת עם בעלה, # וצ"ע וכי בשעה 2 בלילה בני אדם מתעוררים כבר משינתם], ואמצעית דאמצעיתא [כלבים צועקים],

ואב"א, כולהו סוף משמרות קא חשיב, וכי תימא אחרונה לא צריך [דיממא הוא], למאי נפקא מינה, למיקרי ק"ש למאן דגני בבית אפל, ולא ידע זמן ק"ש אימת, כיון דאשה מספרת עם בעלה, ותינוק יונק משדי אמו [הפך הסדר], ליקום וליקרי # [והא דלא אמר כולהו תחלת משמרות קא חשיב, דבשלמא בסוף הלילה אם מתעורר משנתו אינו יודע אם הגיע כבר זמן ק"ש וצריך סימן, אבל בסוף היום על פי רוב יודע אדם מה נעשה ברחוב אף בבית אפל, ואם לאו יוצא ורואה],

אבני חן למסכת ברכות

חדתי, ובתרי וכשרי,

אי בתרי מוזיקין נמי ליכא? במקומן חיישינן נמקוס שהם מוזיקין
 מדיר [פי' שידוע לנו כן], חיישינן אפילו צמרי,
 [והדאי דלעיל בתרתי ופריצי ליכא משום מוזיקין, איירי בסתם שאין רגילין, תוס',
 א"נ איפכא דמסתמא יש לחוש למוזיקין אבל התם מיירי שידוע לנו שאין מוזיקין
 רגילין שם כלל. תוס' הרא"ש, ואפ"ה לא יכנס שם יחיד],

ואב"א, לעולם בחד ובחורבה חדתי, דקאי בדברא נשדה
 [pasture], דהתם משום חשד ליכא, דהא אשה בדברא לא
 שכיחא, ומשום מוזיקין איכא # [ומעתה היה יכול לתרץ כן בכל פעם
 ששאל למה אין שם חשד דמיירי בדברא]:

לכן צריך לאומרה	
חשד	בחדתי, ובתרי, דליכא משום מפולת ומוזיקין
מפולת	בתרי, ובכשרי, דליכא משום חשד ומוזיקין
מוזיקין	בחדתי ובתרי ובכשרי, דליכא משום חשד ומפולת, וחיישינן משום מוזיקין אף בתרתי כיון דמיירי במקומן [וראה תוס'], ואב"א לעולם בחד ובחדתי, דמשום חשד ליכא דאשה בשדה ליכא, ומשום מוזיקין איכא,

שופטים פרק ז ב ויאמר ה' אל־גִּדְעוּן רֹב הָעָם אֲשֶׁר אִתְּךָ מִתִּי אֶת־מִדְּבַר בְּיָדִים
 פְּנִי־תִפְאָר עָלֶי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר יְדִי הוּא שִׁיעָה לִּי: ג וַעֲתָה קָרָא נָא בְּאָזְנֵי הָעָם לֵאמֹר
 מִי־יֵרָא וְחָרַד יֵשֶׁב וְיִצְפֹּר מִהָר הַגָּלְעָד וְיִשָּׁב מִן־הָעָם עֲשָׂרִים וְשָׁנִים אֵלֶּף וְעֶשְׂרֵת
 אֲלָפִים נִשְׁאָרוּ: ד ויאמר ה' אל־גִּדְעוּן עוֹד הָעָם רֹב הוּא יָרַד אוֹתָם אֶל־הַמַּיִם
 וְאֶצְרָפְנוּ לָהֶם וְהָיָה אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים זֶה יֵלֶךְ אִתְּךָ הוּא יֵלֶךְ אִתְּךָ וְכָל אֲשֶׁר־אָמַר
 אֱלֹהִים זֶה לֹא יֵלֶךְ עִמָּךְ הוּא לֹא יֵלֶךְ: ה וַיֹּדַע אֶת־הָעָם אֶל־הַמַּיִם וַיֹּאמְרוּ ה'
 אֱלֹהֵינוּ יֵלֶךְ עִמָּךְ וְכָל אֲשֶׁר־יֵלֶךְ עִמָּךְ בְּאֶשֶׁר יֵלֶךְ הַכָּלָב תִּצָּיֵן אוֹתוֹ
 לְבָר וְכָל אֲשֶׁר־יִכְרַע עַל־בְּרָכְיוֹ לִשְׁתוֹת: ו וַיְהִי מִסְפַּר הַמַּלְאָקִים בְּיָדִים אֶל־פִּיהֶם
 שֵׁשׁ מֵאוֹת אִישׁ וְכָל יְתֵר הָעָם פָּרְעוּ עַל־בְּרִיכָתָם לִשְׁתוֹת מַיִם: ז וַיֹּאמְרוּ ה'
 אֱלֹהֵינוּ יֵלֶךְ עִמָּךְ וְכָל אֲשֶׁר־יִכְרַע עַל־בְּרִיכָתָם לִשְׁתוֹת מַיִם: ח וַיִּשְׁמַע יְהוָה
 וַיִּתֵּן שׁוֹן פָּרוֹת בְּיַד־פֶּלֶם וּבְיָדֵים רַקִּים וּלְפָדִים בָּתוֹר הַחֲפָדִים: י וַיֹּאמְרוּ אֱלֹהֵים
 מִפְּנֵי תִרְאוֹ וְכָן תִּעֲשׂוּ וְהָיָה אֲנֹכִי בְּאֶצְרָפְנוֹתָם וְהָיָה בְּאֶשֶׁר־אֶעֱשֶׂה בְּנִי תִעֲשׂוּ:
 יא וְתִקְעִיתִי בִשְׁוֹן אֲנֹכִי וְכָל־אֲשֶׁר אִתִּי וְתִקְעִיתִם בִּשְׁוֹן פָּרוֹת גַּם־אִתְּם סָבִיבוֹת
 פְּלִי־הַמַּחֲנֶה וְאִמְרַתְּם לַה' וְלִגְדְעוּן: יב וַיָּבֹא גִדְעוֹן וַיִּמָּאֵה־אִישׁ אֲשֶׁר־אִתּוֹ בַּקֶּצֶה
 הַמַּחֲנֶה רֹאשׁ הָאֲשֻׁמֶרֶת הַתִּיבֹהֶנָּה אֵת הָעָם הַקִּימוֹ אֶת־הַשְּׂמֵרִים וַיִּתְּקֵנוּ
 בִּשְׁוֹן פָּרוֹת וְנָפוּ יְ"ח חֲפָדִים אֲשֶׁר בְּיָדֵם:

ת"ר, ארבע משמרות הוי הלילה, דברי רבי, ר' נתן אומר
 שלש, מ"ט דר' נתן, דכתיב שופטים ז יט וַיָּבֹא גִדְעוֹן וַיִּמָּאֵה־אִישׁ אֲשֶׁר־אִתּוֹ בַּקֶּצֶה הַמַּחֲנֶה, רֹאשׁ הָאֲשֻׁמֶרֶת

בלשון תרגום שהיו הכל מכינים, שזה היה לשונם, תוס'), הקב"ה מנענע
 ראשו # [שאנת הארי, ונהמת היונה לפעמים יכול אדם לשומעה, וכן מה
 שאומר אשרי המלך וכו' אבל נינוע הראש אין ביכולת האדם לראותה רק כן
 העיד אליהו] [בביבול באילו מתחרט על מה שעשה], [ראה לקמן ז' ע"א ונענע לי
 בראשו, והוריות ג' ע"ב, ונדה מ"ב ע"א בסוף העמוד וכרכיש לי ברישיה וברש"י
 שם] ואומר,

אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך אשרי כל זמן שהיה קלוס זה
 נמוך צית המקדש [פי' ואין הכוונה על בית הכנסת ובית המדרש, אלא על
 ביהמ"ק], [פי' שרוצה להמחיש גדול הצער שמצטער הקב"ה על חורבן בית
 המקדש, לכן אומר שהגם שיש להקב"ה נחת רוח גדול ע"י עניית יהא שמיה וכו',
 הקב"ה אומר שאינו מרוצה לפניו כיון שחרב ביהמ"ק],

מה לו [לשון כינוי כבוד הוא כלפי מעלה, תחת לשון אוי להם שאומר גבי בנים.
 רש"י] לאב שהגלה את בניו, ואוי להם לבנים שגלו מעל
 שולחן אביהם:

[למדנו כאן שהקב"ה שואג כארי ג' פעמים בלילה, ובכל יום שלש פעמים
 השכינה מנחמת כיונה, וכשישראל עונים יה"ר הקב"ה מנענע ראשו ואומר],

ת"ר, מפני שלשה דברים אין נכנסין לחורבה, מפני חשד שלא
 יאמרו זונה מוכנת לו שם, מפני [ומפני] המפולת שחומת המורצה רעועה,
 ומסוכן הוא, פן תפול החומה עליו, ומפני המוזיקין,

מפני חשד, ותיפוק ליה משום מפולת כלומר למה לנו שלשה טעמים
 לדבר אחד, הרי די נאחזת מהן, אם לא נא ללמדך שיש שעות שאין הטעם הזה,
 וצריך להניח # [הלשון "להניח" צריך ביאור] נשדיל זה?

דף ג' ע"ב

[ומתרי] בחדתי שנפלה [שנננה. רש"י] מחדש, שהחומה שלה נפלה, ועודנה
 נחזקת [וראה ביעב"ץ שמונה כאן],

ותיפוק ליה משום מוזיקין? בתרי [ולכן אומר "אין נכנסין" בלשון רבים,
 דהיינו גם שני אנשים, ולא אמר "אל יכנס אדם"], אי בתרי חשד נמי
 ליכא דמתן (קידושין פ:) אצל אשה ממחזקת עם שני אנשים? בתרי ופריצי
 דלמרינן התם לא שני אלא נכשרים,

מפני המפולת, ותיפוק ליה משום חשד ומוזיקין # [והא דלא
 הקשה גם בבא ראשונה ותיפוק ליה משום מפולת ומוזיקין והקשה שני קשיות
 מחולקין? שמתחלה עדיין לא חילק בין תרי וכשרי ותרי ופריצי, אבל לאחר שכבר
 חילק, מקשה ותיפוק ליה משום חשד ומוזיקין ויכול לתרץ שני הקשיות בשני
 מילים?] בתרי וכשרי,

מפני המוזיקין, ותיפוק ליה מפני חשד ומפולת? בחורבה

אבני חן למסכת ברכות

לספר עובדות מנפטר זה, שכל אדם יש לו ענינים המיוחדים לו. עוד יכולים לפרש שיש מספרים שיש להם ענין של מוסר שכל פעם שהם דורשים לפני ציבור הם מדברים מענין זה החביב להם, וע"ז אומר הגמ' שבהספד צריך לדבר דבריו ועניניו של הנפטר.

[יו"ד סימן שד"מ סעיף טו: אין אומרים בפני המת אלא דברים של מת, כגון צרכי קבורתו והספד, אבל שאר כל דבר אסור, והני מילי בדברי תורה, אבל במילי דעלמא לית לן בה. וכתב הבאר היטב שם, והב"ח פסק דר"ת אסור אפי' חוץ לד' אמות ומילי דעלמא אינו אסור אלא תוך ד"א, ודבריו של מת מותר אפי' בד"ת ואפי' תוך ד"א, וכן נהגו לדרוש באגרות ופסוקים אפי' תוך ד' אמות של מת, ויוצאין מענין לענין עד שמגיעין לספר שבחיו של מת מעסק תורתו וחסידותו ושאר מדות טובות שהיו בו, וכ' הט"ז ודלא כיש מכוונין להראות מעלתם בדרוש שעל המת מה שאינו לכבודו ולא שפיר קעברי, ושמעתי הרבה גדולים שהיו מקפידין על זה].

אמר רבי אבא בר כהנא, לא אמרן אלא בדברי תורה [כא] לדבר הלכה [אסור] לספר לפניו, שהכל מיידין לספר בה, והמת דומם והוא ליה לועג לנש חק עשהו (משלי י"ז), אבל מילי דעלמא לית לן בה,

ואיכא דאמרי # [פי' שאין האיסור משום לועג לנש, אלא משום כבוד המת, וס"ד שהוא ענין חשוב ומכובד לדבר בדברי תורה לפני המת, בדוגמת "הושיבו ישיבה על קברו" [ב"ק טז: בסופו] לכן אומר שאין להסירה דעת ממנו אף לדברי תורה וכ"ש למילי דעלמא], אמר רבי אבא בר כהנא לא אמרן אלא [אפילו] בדברי תורה, וכ"ש מילי דעלמא:

ודוד בפלגא דליליא הוה קאי, [הא] מאורתא מתחלת הלילה הוה קאי # [ואם כבר מתחלת הלילה היה ער, וכמ"ש שהיה עוסק בתורה עד חצות מתי היה ישן?], דכתיב תהלים קיט קמוקדמתי בנשף ואשועה,

וממאי דהאי נשף אורתא הוא, דכתיב משלי ז ט בנשף בערביו' הם נהעריז היום קרוי נשף באישו' ל' לילה ואפלח?

אמר רב אושעיא אמר רבי אחא, הכי קאמר קרא דתלמוד לילה (דוד) מעולם לא עבר עלי חצות לילה [והרבותא של חצות הוא שאם הוא עת רצון. ראה לשון הוהב] בשינה שקודם לכן הייתי עומד,

רבי זירא אמר, עד חצות לילה היה מתנמנם כסוס עוסק בתורה כשהוא מתנמנם, כסוס הזה שאינו נרדם לעולם, אלא מתנמנם ונעור תמיד, מכאן ואילך היה מתגבר כארי,

רב אשי אמר, עד חצות לילה היה עוסק בדברי תורה # [ובזה מוקי הפסוק "קדמתי בנשף" ואה"נ שמהמשך הפסוק דכתיב "ואשועה" לא מתאים על עסק התורה], מכאן ואילך בשירות ותשבחות והכי מפרש כשהוא קרא להודות לך וגו' # [ואה"נ המשך הפסוק "על משפטי צדקך" לא

התיבו' נה' [במלחמת מדין משתעי ומלכותא דרקיע כעין מלכותא דארעא. תוס' הרא"ש], תנא, אין תיכונה אלא שיש לפניה ולאחריה,

ורבי, מאי תיכונה? אחת מן התיכונה שבתוכנות,

ור' נתן, מי כתיב תיכונה שבתוכנות, תיכונה כתיב [ולדבי י"ל דראש אשמורת היינו תיכונה ראשונה. לשון הוהב],

מ"ט דרבי? א"ר זריקא, א"ר אמי, א"ר יהושע בן לוי, כתוב אחד אומר תהלים קיט חצות לילה אקום להודות לך על משפטי צדקך, וכתוב אחד אומר תהלים קיט קדמו עיני אשמורות [לשון רבים] אלמא תלמוד לילה שהיה דוד עומד, שמי משמרות יש נהס, הא כיצד, ארבע משמרות הוי הלילה,

ור' נתן, סבר לה כרבי יהושע, דתנן ר' יהושע אומר, [קר"ש של שחרית זמנה] עד שלש שעות, שכן דרך מלכים לעמוד בשלש שעות [ור' נתן] אמר לך, האי קדמו עיני אשמורות דקאמר דוד, קדמו לשאר מלכים קאמר, שדרך לעמוד בשלש שעות ביום, מתחלת שעה שלישית [פי' שהמלכים עומדים בשעה שלישית, דהיינו בין שעה שנייה לשעה שלישית, ולכן סבר ר"י דומן ק"ש של שחרית עד סוף שעה שלישית, ודוד המלך שקם בחצות, קם ח' שעות לפני שעמד שום מלך, וזה שני משמורות],

שית דליליא ותרתי דיממא ששאר מלכים ישנים הוו להו שתי משמורות משמרות של שמונה שעות [פי' שביחד הם שמונה שעות], # [ובאמת אין ר' נתן צריך לסבור כר' יהושע לגבי זמן ק"ש, כי זה שהמלכים קמים באותה שעה זה מציאות, וראה כעין זה בשבת סא.],

רב אשי אמר [לעולם ג' משמרות הוי הלילה, ומחצות עד הבוקר הוי משמרה ופלגא], משמרה ופלגא, נמי משמרות [לשון רבים] קרו להו:

[ומביא עוד מאמר משמו] ואמר רבי זריקא, אמר רבי אמי, אמר רבי יהושע בן לוי, אין אומרין בפני המת אלא דבריו של מת [פי' הב"ב בשם הרמב"ן שהם הלכות הספד והוצאת המת וקבורה. מעדני יום טוב על הרא"ש פ"ג ס"ק ק],

[מפני שיהיו עוסקין בהספדו ולא ידברו מילי דעלמא לפניו] ויש מפרשים מפני שהמת יודע כל מה שאומרים לפניו עד שיסתם הגולל ומצטער כששומע שמדברים שלא מצרכיו וכתוב ועשית הישר והטוב, ואין טוב כשמצטער המת. ריטב"א],

[יש לפרש שלפעמים מספרים את אדם, בהספד ששייך לאומרה על הרבה אנשים אחרים, כגון על איש זקן שהיה מדור העבר והעריב והשכים וקבע עתים לתורה וכו' כששומעים הספד כזה לרגע יכולים לשכוח מי הנפטר, שדברים אלו יכולים להאמר על הרבה אנשים וקנים, רק צריך להתאמץ למצוא נקודות או

אבני חן למסכת ברכות

והתפרנסו זה מזה,

מתאים לשירות ותשבחות, ואולי לכן כתב רש"י רק "וגו'" ולא המשך הפסוק],

אמרו לו אין הקומץ משביע את הארי, ואין הבור מתמלא מחוליתו [ראה פתגם זה לקמן גמ]. העוקר חוליא מצור כרוי [וימוסיף לעקור עוד חוליא מבור שהוא כרוי כבר] וסוזר ומשליכו למויו אין מתמלא צדק, אף כאן, אם אין אלה מכין לעניים שצנו מונוות ממקום אחר, אין אנו יכולים לפרנסם משל עצמנו,

[פי' הרב האי גאון הגומא שעומד בה הארי אינו משביעו אם לא ילך לבקש את טרפו, ויורידוהו לבור מתרגם ואחתנהו לקומצא, ודרך הארי להיות בחפירה שנאמר וימלא טרף חוריו ומעונותיו טרפה, ויש מפרשים דרך הארי כשהוא רעב ורוצה לטרף מניח קומו לתוך פיו ומוציא. תוס' הרא"ש],

אמר להם לכו ופשטו ידיכם בגרוד,

[יש מפרשים שהוא על פי הדיוע בחכמת הכלכלה שמלחמה מועיל לשפר את הכלכלה. אבל ראיתי לפרש על פי דכתיב בפרשת שופטים והיה כקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן ודבר אל העם וגו' ודבריו השוטרים אל העם לאמר מי האיש אשר בנה בית חדש וגו' מי האיש אשר נטע כרם וגו' ולכן יהיה עצה טובה לפרנסה להכריז שהולכים אל מלחמה ואז יהיו הרבה אנשים שירצו להיפטר מליך המלחמה ויתחילו לבנות בתים [ואין צריך לזה הרבה כסף שדי אם בונה בית התבן ובית הבקר וכו' כדאיתא בסוטה מ"ג ע"א] וגם ליטע כרמים ודי אפילו ה' אילני מאכל כדאמרין התם וזה ישפר הכלכלה. ראה בקובץ בד"ד תמוז תשס"ה דף 111],

מיד יועצים באחיתופל אלה הדבר ילכו, והיאך יעצו מצד [פי' פני המלחמה front] ומשמים [כל כלי מלחמה], וטכסי מלכד מלחמה [פי' וגם עצות ודרכי ערמה היאך לבוא על האויב במארב],

ונמלכין בסנהדרין נוטלין מהם רשות, כדי שימפללו עליהם # [זה חידוש, שלפי פשוטו היינו מפרשים שהסנהדרין יורו איך להתנהג במלחמה על פי הלכה, ואולי דוד המלך היה יכול להורות הרין], [כדתנן בסנהדרין ב. אין מוציאין למלחמת הרשות אלא ע"פ ב"ד של שבעים ואחד וגם היו בעלי עצה וגבורה. תוס' הרא"ש],

ושואלין באורים ותומים אם יצליחו,

[שמעתי מדורי ר' גבריאל אויש ז"ל בשם אחד מאדמו"ר בעלזא שבכל שאלה ישאל קודם מבעל עצה, ואח"כ אם הדבר הוא ע"פ הלכה, ורק אח"כ יתברך מן הרבי],

אמר רב יוסף, מאי קרא (דכתיב) דברי הימים א כו לד. ואחרי אחיתופל [בעל עצה] יהו' ידע בן פנניהו [סנהדרין] ואחיתופל [הכהן] ושר-צבא למלך יו' אב,

אחיתופל זה יועץ, וכה"א שמואל ב מז כג. ועצת אחיתופל אשר יעץ בימים ההם פאשר ישאל. [איש] בדבר האל הים [בן פל-עצת אחיתופל גם-לדוד גם לאבשלם],

ונשף אורתא הוא, הא נשף צפרא הוא, דכתיב שמואל א ל יז ויבם דוד מהנשף ועד-הערב למחרתם ליום ממרתם של מייטס שם, מאי לאו מצפרא ועד ליליא, לא מאורתא ועד אורתא,

אי הכי לכתוב מהנשף ועד הנשף, או מהערב ועד הערב?

אלא אמר רבא [רב"א הוא ר"ת רב אשי, כגירסת רש"י כאן, וכן הוא הרבה בש"ס. ראה מנחת יהודה], תרי נשפי הוו, נשף קפץ ועלה, כמו לנשף מדוכמיה (מגילה ג.) כמו הלי צוקא דלטמא דשף מדוכמיה טרפה (פולין מז:). ליליא ואתי יממא, נשף יממא, ואתי ליליא,

ודוד מי הוה ידע פלגא דליליא אימת, השתא משה רבינו לא הוה ידע, דכתיב שמות יא כחצות [בכ"ף] הלילה אני יוצא בתוך מצרים, מאי כחצות, אילמא דאמר ליה קודשא בריך הוא כחצות, מי איכא ספיקא קמי שמיא !

אלא דאמר ליה [הקב"ה למשה] (למחרת) כחצות (כי השתא), ואתא איהו ואמר כחצות לפי שלא היה יודע לכוין השעה, ולהעמיד דגרוי צעתי המאורע, אלמא מספקא לי' [למשה רבינו], ודוד הוה ידע [בתמיה, וצריך לדעת מה הק"ו ממושה, שמה אין זה ענין נבואה אלא ענין של חכמה ודוד היה חכם יותר? וראה משמר הלוי?]

דוד סימנא הוה ליה, דאמר רב אחא בר ביזנא, א"ר שמעון חסידא, כנור [ראה שלמי הגבורים פרק תשיעי שכנור הוא כלי הנקרא בלשון לע"ז ארפה [דהיינו Harp] וראה שם אריכות בזה. אבל ראה שט] היה תלוי למעלה ממטתו של דוד [ראה כל הענין סנהדרין מז.]. ונקציו לצד פסון וכיון שהגיע חצות לילה, בא רוח צפונית ונושבת בו, ומנגן מאליו [ראה בשט' שכן הוא במציאות שיכול הכנור לנגן ע"י נשיבת רוח] דאמר מר (צצא צמחא כה.) ארבע רוחות מנשבות בכל יום ויום, שש שעות ראשונות של יום מנשבת רוח מזרחית, מקלף החמה, ושש אחרונות רוח דרומית, וצמחלת הלילה רוח מערבית, וצמחלת הלילה רוח צפונית [ד' רוחות מנשבות בכל יום ורוח צפונית עם כולן, שאילמלא כן אין העולם מתקיים אפילו שעה אחת, ורוח דרומית קשה מכולן],

מיד היה עומד ועוסק בתורה, עד שעלה עמוד השחר [שאלמלא כן, ביום היה מפרעים לו ולא היה יכול ללמוד],

כיון שעלה עמוד השחר, נכנסו חכמי ישראל אצלו [בכל יום בא לו עניי הכלל, ומספר מעשה שאירע פעם], אמרו לו אדונינו המלך, עמך ישראל צריכין פרנסה [ראיתי בספר רוממות א-ל להרמ"א כי כל מלחמות דוד לא היו רק לפרנס העניים. ויקרא יצחק], אמר להם לכו

אבני חן למסכת ברכות

משם החזו"א,

דף ד' ע"א

בניהו בן יהוידע זה סנהדרין שהיה אב בית דין,

וְאֶבְיָתָר אֶלֹּו אֲוִירִים וְתוֹמִיִּם שְׁכָל יְמֵי דוֹד הָיָה נִשְׁאָל בְּצִדְיָתָהּ, עַד מַלְחַמַּת אֲנָשִׁים שֶׁשָּׁאֵל אֲבִיתָהּ וְלֹא עֲלָתָהּ לוֹ, וְשָׁאֵל לְדוֹק וְעֲלָתָהּ לוֹ, כְּדַמְרִינָן בְּסֵדֶר עוֹלָם, וְנִסְתַּלַּק אִזּוּ מִן הַכֹּהֵנִים, וְכֵן הוּא אֹמֵר שְׁמוּאֵל ב ב יו וְבִנְיָהוּ בְּיָהוּ יָדַע עַל־הַפָּרִתִּי וְהַפְּלָתִי [האורים ותומים] רִאשׁוֹן וְקוֹדֶם לָהֶם, שְׁנִתְחַלְּהוּ נִטְלִים רִשׁוֹת, וְאַחֵר כִּךְ שׁוֹאֵלִים אִם יִלְיָחוּ,

ולמה נקרא שמם כרתי ופלתי, כרתי שכורתיים דבריהם שאומרים דברים קצוצים וגמורים, שלא יפחמו ולא יסיפו, פלתי שמופלאים בדבריהם,

ואח"כ שר צבא למלך יואב להוליך אנשי המלחמה,

אמר רב יצחק בר אדא, ואמרי לה אמר רב יצחק בריה דרב אידי, מאי קרא דכנור היה תלוי למעלה ממטמו, ומעוררו?

תהלים נו עזרה כבודי אל תתכבדי נשינה כשאר מלכים, עזרה [תתעורר משינתך ע"י] הנבל וכנור, אעירה שחר שחר מלכים השחר מעוררין, ואני מעורר את השחר,

[לפי שהיו לומדים בעל פה, היה דרכם, כשהיה להם דבר בקבלה, היו מסמיכים אותו לקרא ששייך ללימוד ההוא, לזכרון, אף דאין מקרא יוצא מידי פשוטו. הפרדס שנה א' חוברת ב-ג בשם הר"ר יהונתן מאייבשיץ זצ"ל],

רבי זירא אמר, משה לעולם [לעולם משה. שח] הוה ידע, ודוד נמי הוה ידע, וכיון דרוד הוה ידע כנור למה ליה? לאתעורי משנתיה,

וכיון דמשה הוה ידע, למה ליה למימר כחצות?

(משה. שח) קסבר, שמא יטעו אצטונגיני פרעה אס אני ידע לכון השעה, הם אינם יודעים לכון השעה, וקודם שיגיע חצות יהו סצוריס שהגיע, ועדיין לא באה המכה ויאמרו משה בדאי הוא, הלכך, טוב לאחז לשון איני ידע,

דאמר מר צמסכת דרך אלץ [מסכת דרך ארץ זוטא פרק שלישי, גרפס בשם"ן] שלנו בתוך המסכתות קטנות אחר מסכת הוריות [למד לשונך לומר איני יודע, שמא תתברר] # [ימצאו דברך בדוים, מלשון ברה מלכו] ותאחז מהא נאחז ונכשל בדברך,

[וצ"ע ואם הוא יודע, איך יאמר שאינו יודע, והלא הוא משקר? וי"ל שדרך בני אדם אם שואלים מהם דבר הם עונים מתוך השערה אף שאינם יודעים בבירור, וע"ז אומר לא תתבייש ואם אינך יודע בודאות תאמר איני יודע. ע"פ מש"כ בג"ה

רב אשי אמר, בפלגא אורתא דתליסר נגהי ארבסר ליל שענר שלשה עשר, ולמחרת יגיע ארבעה עשר הוה קאי, והכי קאמר משה לישראל # [דכתיב בשמות יא ד ויאמר משה פה אָמַר ה' פָּחַצַת הַלֵּילָה אֲנִי יו' צֵא בְּתוֹךְ מִצְרַיִם, וְלֹא נֹאמַר אֵל מִי דִיבֵר וְלֹכַן יִכּוֹל רַב אֲשִׁי לִפְרֹשָׁה שְׁהִיָּה מְדַבֵּר אֵל יִשְׂרָאֵל, אֲבָל צִרְיָךְ לְהַבִּין מִזֶּה נִפְקָ"מ לְמִי דִיבֵר, וְעוֹד הָלֹא יוֹתֵר מִסִּתְבֵּר שְׁאֵמֵר כֵּן לִפְרֹעָה, וּבִאֲמַת יֵשׁ בְּד"ס גִּירְסָא דל"ג הַמִּלָּה "לִישְׂרָאֵל", וְרֵאָה מִגִּיד תַּעֲלוּמָה, וְשִׁפְתָּ אֲמַת], אֵמֵר הַקַּב"ה, לְמַחֵר כַּחצוֹת הַלַּיְלָה כִּי הָאִידִנָּא, אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרַיִם:

תהלים פו לדוד שמרה נפשי כי חסיד אני, לוי ור' יצחק, חד אמר כך אמר דוד לפני הקב"ה, רבונו של עולם [וכי] לא חסיד אני, שכל מלכי מזרח ומערב ישנים עד שלש שעות, ואני תהלים קיט חצות לילה אקום להודות לך,

ואידך [ומ"ד השני מפרש הפסוק], כך אמר דוד לפני הקב"ה, רבונו של עולם לא חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב יושבים אגודות אגודות בכבודם, ואני ידי מלוכלכות בדם שהנשים מראות לו דם נדה, אס טמא אס טהור, שיש מלאות דם טהור צאשה [ראה גדה יט.],

[דע לך שלשון שפיר ושליא מתחלפים, שבאן פירוש רש"י ששפיר הוא השק שבו נוצר הולד, וזה מתאים להפירוש במקומות הרבה, אבל שליא מפרש כאן שהוא כמין לצוש שהולד שוכב צמוכה, וזה צריך ביאור, וראה באבני חן גדה ששם נתבאר ששליא הוא ה [placenta, afterbirth]],

ובשפיר הוא עור הולד, שהעצמות והגידים והצצר נצורים צמוכו, ויש שפיר שהאשה יושבת עליו ימי טומאה וימי טהרה, ואי זה זה המרוקס [שכנר אנכיו ניכרין קצת. רש"י נדה כג:], וצמסכת נדה (דף כ"ד ז) מפרש לה, ויש שפיר מלא מיס ודס שאינו חסכו ולד ליסצ עליו טומאת יולדת וימי טהרתה,

ובשליא דתנן (נדה כו) אין שליא צלא ולד, והוא כמין לצוש שהולד שוכב צמוכה, וקורין וטעי"דור [שליה, כסוי הולד] צלעו, ומניא (שם) אין שליא פמוטה [ארבה ורחבה, ואולי צריך לומר ארבה או רחבה] מטפת,

ומתלתא [ראה רמב"ם [הלכות איסורי ביאה פ"ה הל' י"ג] שכתב "תחלת ברייתה" דהיינו שליא זו שנוצר הולד בתוכה, מתחלה עור זו היא דקה כחוט של ערב] כחוט של ערב,

וסופה [היא הולך וגדילה עד] כמורמוס [שעובי השליא גדילה עד כעובי התורמוס שהוא מין קטניות, וראה תוספתא נדה פרק ד' ג' שהגירסא וראשה כתורמוס וצריך ביאור. וראה גדה כ"ו ע"א שליא תחלתה דומה לחוט של ערב וסופה דומה כתורמוס, ורש"י שבת קל"ד ע"א ד"ה מקוטנא לאולמא השליא ראשה אחד קצר וראשה אחד רחב],

אבני חן למסכת ברכות

א' מי שאינו סומך גאולה לתפלה למה הוא דומה, לאוהבו של מלך שצא דפק על פתחו של מלך, יצא המלך ומצאו שהפליג, אף הוא [המלך] הפליג, אלא יהיה אדם מקרב להקדוש ברוך הוא אליו, ומרצו בתשבוש וקלוסין של יציאת מצרים, והוא מתקרב אליו, ובעודו קרוב אליו יש לו למצוה לרכו,

[וקשה דהול"ל כל הסומך תפלה לגאולה, דהא מיירי שכבר אמר גאולה, וצריך שיסמך לה התפלה? וי"ל שזמן ק"ש הוא משיכיר את חברו וכו', וזה זמן קודם לזן החמה שהוא זמן תפלה, ואם יקרא ק"ש בזמנה יהיה צריך להמתין כדי להתפלל כותיקין, ולכן צריך לאחר את הק"ש קצת כדי שיסמך גאולה לתפלה. ע"פ מה שראיתי בספר מעשה רוקח],

רבי יהושע בן לוי אומר, תפלות באמצע תקנום בין שני קריאת שמע תקנו כל תפלות של יום, דקא סבר תפלת ערבית קודמת לקריאת שמע,

במאי קא מפלגי? אי בעית אימא קרא, איבע"א סברא,

איבע"א סברא, דר' יוחנן סבר גאולה מאורתא נמי הוי, אלא גאולה מעלייתא לא הויא אלא עד צפרא,

ור' יהושע בן לוי סבר, כיון דלא הויא אלא מצפרא, לא הויא גאולה מעלייתא [גאולה מאורתא לא הוי] הילכך גאולה דאורתא לא תשיבא לאהדורי עלה סמיכת תפלה,

ואב"א קרא, ושניהם מקרא אחד דרשו דכתיב דברים ו בשבבך ובקומך, ר' יוחנן סבר מקיש שכיבה לקימה, מה קימה ק"ש ואח"כ תפלה דנשמרית כולה מודו דבעי מסמך אף שכיבה נמי ק"ש ואח"כ תפלה,

ר' יהושע בן לוי סבר, מקיש שכיבה לקימה, מה קימה ק"ש סמוך למטתו, אף שכיבה נמי ק"ש סמוך למטתו,

מתיב מר בריה דרבינא, בערב מברך שתיים לפניו ושתיים לאחריה, ואי אמרת בעי לסמוך, הא לא קא סמך גאולה לתפלה, דהא בעי למימר השכיבנו? אמרי כיון דתקינו רבנן השכיבנו, כגאולה אריכתא דמיא,

דאי לא תימא הכי שחרית היכי מצי סמך, והא אמר רבי יוחנן, בתחלה אומר תהלים נא ה' שפתי תפתח, ולבסוף הוא אומר תהלים יט יהיו לרצון אמרי פי, אלא התם כיון דתקינו רבנן למימר ה' שפתי תפתח, כתפלה אריכתא דמיא, הכא נמי כיון דתקינו רבנן למימר השכיבנו, כגאולה אריכתא דמיא:

[ומפני שאמר לעיל אמר ר' יוחנן איזהו בן עזה"ב זה הסומך גאולה לתפלה של שחרית, ממשך כאן במאמר זה],

כדי להרחיק את האדם מן העבירה שמה יסמוך על שהות שיש לו # [אולי לא היה להם גירסא שלנו במשנתנו],

כדתניא, חכמים עשו סייג לדבריהם, כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב, ואומר אלך לביתי, ואוכל קימעה מעט [וזה מותר דהא מיירי שבא לביתו קודם שהגיע זמן ק"ש. מנחת יהודה], ואשתה קימעה, ואישן קימעה, ואח"כ אקרא ק"ש ואתפלל, וחומפתו שינה, ונמצא ישן כל הלילה,

אבל אדם בא מן השדה בערב, נכנס לבית הכנסת, אם רגיל לקרות קורא, ואם רגיל לשנות שונה [מכאן סמכו לומר פסוקי שיר המעלות הנה ברכו וכו'] קודם תפילת ערבית, כדי לקרוא את שמע מתוך דברי תורה, עפ"י ריא"ז, ובבאור הלכה סימן קנה כתב לשמוע מכאן מקור לכך שיש לקבוע לימוד בביהכ"ס בין מנחה למערב. יוסף דעת], וקורא ק"ש ומתפלל, ואוכל פתו ומברך [במור אינו גורם "ומברך", והרי"ף והרא"ש לא גרסי כלל "ואוכל פתו ומברך". ראה משמר הלוי],

וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה [כלומר שהוא מתאחר לקרות ק"ש לאחר חצות, אבל אין רוצה לומר שאם יאכל קודם שיקרא ק"ש שיחיה חייב מיתה, אבל מן הראוי הוא שכיון שהגיע זמן ק"ש שלא יאכל עד שיקרא קריאת שמע, וכן נמי בתפלת המנחה. ריטב"א],

מאי שנא בכל דוכתא דלא קתני חייב מיתה, ומאי שנא הכא דקתני חייב מיתה [פ' כיון דבאמת כל העובר וכו' חייב מיתה, למה פרט בן רק בדיון זה?]

איבעית אימא משום דאיכא אונס שינה המוקפתו לעבור על דברי חכמים, חזקתו להזכירו יומר # [פ' דבאמת אין כאן חיוב מיתה, אלא אמרו בן בדרך גוזמא לזרז את בני אדם],

ואיבע"א לאפוקי ממאן דאמר תפלת ערבית רשות לקמן, צפרק תפלת השחר [ראה לקמן ב:], [וס"ד דגם אם לא יתפלל תפלת ערבית לא יענש, קמ"ל דחובה:]

אמר מר, קורא ק"ש של ערבית תחלה ומתפלל ואחר כך מתפלל, מסייע ליה לר' יוחנן דאמר ערבית נמי קריאת שמע ואחר כך תפלה, כדי שיסמוך גאולה לתפלה, ודלא כרבי יהושע בן לוי דאמר תפלה, ואחר כך קריאת שמע,

דאמר ר' יוחנן, איזהו בן העולם הבא, זה הסומך גאולה [ברכת גאל ישראל] לתפלה [שמונה עשרה] של ערבית וכל שכן דשמרית, דעיקר גאולת מצרים דשחרית הוה, כדכתיב מנחת הפסח יצאו בני ישראל (צמדבר ל"ג),

וסמיכת גאולה לתפלה רמזה דוד כספר תהלים, דכתיב ה' צורי וגואלי (תהלים י"ט), וסמך ליה יעקב ה' ציוס נרה (תהלים כ'), ואמרינן צרכות ירושלמי (פרק

אבני חן למסכת ברכות

במערכת מתרצי לה [לפסוק זה] הכי, נפלה ולא תוסיף לנפול עוד, [ולכן] קום בתולת ישראל,

אמר רב נחמן בר יצחק, אפילו הכי אף על פי שהפסוק נ"ן מפני נפילה שבה, ולא לזה לרמזה, חזר ורמז סמיכת הנפילה תכף לה חזר דוד וסמכן ברוח הקדש, שנא' תהלים קמה סומך ה' לכל הגופלים:

2. א"ר אלעזר בר אבינא, גדול מה שנאמר במיכאל, יותר ממה שנאמר בגבריאל, דאילו במיכאל כתי' ישעיה ו' ויעף אלי אחד מן השרפים צפריסה אחת, ולא הרגיע צינחיס, ואלו גבי גבריאל כתי' [דניאל ט' כא' ו' עו' ד' אג' מדבר בתפלה] והאיש גבריאל אשר ראיתי בחזו'ן בתפלה מועף ביעף [נגע אלי פעת מנחת-ערב] שמי פריסות וגו',

מאי משמע דהאי אחד מיכאל הוא? אמר ר' יוחנן אתיא אחד אחד, כתיב הכא ויעף אלי אחד מן השרפים, וכת' התם דניאל' והנה מיכאל אחד (מן) השרים הראשונים בא לעזרני,

תנא [כך היה להם בקבלה], מיכאל באחת צפריסה אחת, גבריאל בשתיים, אליהו בארבע, ומלאך המות בשמנה, ובשעת המגפה באחת [דאז יש לו מעלת מיכאל. מרומי שדה], [ומספר הפריחות בא לרמז על גודל מעלתם. ראה שם]:

א"ר יהושע בן לוי, אע"פ שקרא אדם ק"ש בביהכ"נ, מצוה לקרותו על ממתו, אמר רבי יוסי [צ"ל רב אסי או רב יוסף. גליון] מאי קרא תהלים ד' רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם אמרו מה שכתוב על לזכך [דברים ו'] [דיבור זה שייך לקמן ה' ע"א על חגמ' שנאמר אמרו בלבבכם. כן שמעתי. ר' יהודה בכרך וצ"ל] על משכבכם שנאמר שזכך [דברים ו'] ודובו נשניה אחרי כן סלה,

אמר רב נחמן

דף ה' ע"א

אם תלמיד חכם הוא שרגיל במשנתו לחזור על גרסתו תמיד אין צריך לוי ככן,

אמר אביי, אף תלמיד חכם מיבעי ליה למימר חד פסוקא דרחמי, כגון תהלים לא' ו' בידך אפקיד רוחי פדיתיה או תי' ה' אל אמת:

1. אמר רבי אלעזר א"ר אבינא, כל האומר תהלים קמה תהלה לדוד בכל יום שלש פעמים כנגד שלש מפלות, מובטח לו שהוא בן העולם הבא [ולכן] אנו אומרים אותה בכל יום ג' פעמים, בפסוקי דמרה, באשרי ובא לציון, וקודם תפלת מנחה],

[וזה צריך ביאור איך ע"י אמירת אשרי בלבד מובטח לו שהוא בן עוה"ב, וכן צריך להבין מה שאמר לעיל שע"י סמיכת גאולה לתפלה הרי הוא בן עוה"ב? אבל ראה ברבינו בחיי פרשת צו וז"ל, וכיוצא בזה אמרו כל האומר תהלה לדוד בכל יום מובטח לו שהוא בן עוה"ב, הכוונה כי מתוך שיתבונן במה שזירו הפסוקים ואל מה שירמזו או יכיר ויבחין נפלאות תמים דעים ויתחזק לבו באמונת הש"י ועבודתו ובוה יירש חי העוה"ב, עכ"ל, וראה במ"א או"ח ס' א' ס"ק ג', ובמרומי שדה פ' שכל שנסתייע מן השמים שאמר ג' פעמים בכל יום ולא אירע לו איחור, ואיזה סיבה כיוצא בו בכל ימי חייו מובטח לו מן השמים שהוא בן עוה"ב],

מאי טעמא, אילמא משום דאתיא באל"ף ב"ת [והחשיבות שהרבה לספר בשבחו של מקום בכל הכ"ב אותיות], נימא תהלים קט אשרי תמימי דרך דאתיא בתמיניא אפי",

אלא משום דאית ביה תהלים קמה פותח את ידך, נימא הלל הגדול דכתיב ביה תהלים קלו נותן לחם לכל בשר [פסחים ק"ה, ולמה נקרא שמו "הלל הגדול"? א"ר יוחנן מפני שהקב"ה יושב ברומו של עולם ומחלק מזונות לכל בריה דכתיב ביה נותן לחם לכל בשר, והיינו דבר גדול],

[ומסיק] אלא משום דאית ביה תרתי דלמי צלל"ף צ"ת, ויש צו שצמ הסנת מזון לכל מי [וחש"ב בתום] לקמן י. שפרק זה היה חביב על דוד, הוא גם מטעם שני דברים אלו. ע"פ פני יהושע],

[דאל"כ יאמר "אודה", אלא משום דשם כתיב טרף נתן "ליראיו" וכאן כתיב "לכל חי". ע"פ מ"ג, אפשר דר"ל הא דלא אמרין קפיתל הללו" אודה ה' בכל לבב דאית ב' נמי תרתי? רק דהתם נאמר טרף נתן ליראיו דוקא, אבל בתהלה לדוד נאמר ומשביע לכל חי רצון. טהור רעיונים על הסידר],

אמר רבי יוחנן, מפני מה לא נאמר נ"ן באשרי, מפני שיש בה מפלתן של שונאי ישראל [הכוונה על ישראל, אלא שדירב ברמז], דכתיב עמוס ה' בנפלה ל' איתו' סוף קום בתולת ישראל, [לכאורה צ"ע וכי רק מפלתן של שונאי ישראל יש בנו"ן האיכא נמי נותן לחם לכל בשר ועוד, ועוד דהרי בכל האותיות יש במגילת איכה צרתן של ישראל ואמאי דוקא בנו"ן],

ותירץ הגאון מו"ר הר"ר גדל' גדל' וצ"ל, דכשרוד ברוח קדשו אמר את הפרק הזה ע"פ סדר הא"ב כשהגיע לאות נ"ן עלה בדעתו תיבת נפילה ולכך דילגה, וראה לדבר [circumstantial evidence] דהא עד אות נ"ן הכל הם שבחי גדלותו ותפארתו של הקב"ה עד מלכותך מלכות כל עולמים וכו', ופתאום כתב סומך ה' לכל הגופלים דלא איירי בהו כלל ואינו המשיך למלכותך כו', מכאן ראי' שהנו"ן עלתה על לבו נפילה ולכך סמכן תיכף ברוח קדשו וזה הפשט בגמ' אעפ"כ חזר דוד וסמכן ברוח"ק. אשרי האיש],

אבני חן למסכת ברכות

[וקטב מוריר] זה שם עד ההרס, צמקת פסחים (דף ק"א ז).

עליו [אם רואה אדם שיסורין באים על אדם אחר, שאינו ממתין שיבואו עליו. ניצוצי הש"ס בשם ר' יהושע דייטש מקממון, בשם חתנו ר' דוד שפרבר זצ"ל], **יפשפש במעשיו, שנא'** [באיכה, שמדבר שם הרבה על יסורים שבאו עליהם] איכה ג מ נַחֲפָשָׁה דְרִכָּיו וְנַחֲקָה וְנִשְׁוְבָה עֲדָהּ,

פשפש ולא מצא לא מלא עזירה צדו, שצטילה ראון יסורין הללו ללא [פי' דלכאורה קשה מה שמתרג' "יתלה בבטול תורה" אם הוא מבטל תורה למה לא מצא עבירה בידו הא ביטל את לימוד התורה, לכן מפרש שאין יסורין ראון לבא על עון ביטול תורה, וע"ז מתרג' שהיסורין באין כדי שיתן אל לבו שילמוד תורה],

יתלה בבטול תורה [שלמד תורה בבטלן. צה"ש בשם תורת אבות בשם ר' משה מקוברין זצ"ל] [שמעתי לפרש בדרך צחות, ע"פ מה דאמרין לקמן ח. מצא או מוצא, דולא מצא היינו אשה רעה, וזה הפירוש כאן לכן נשא אשה שהיא "ולא מצא" מפני שלא למד, דאילו היה לומד היה זכות התורה מסייעתו], **שנאמר** תהלים צד יב **אֲשֶׁרִי הִנְגֵּר אֲשֶׁר־תִּפְרְנוּ יְהוָה וּמָתוּ רִתְּךָ תִּלְמִדְךָ** שצטיל [פי' בסבת ה] יסורין, נריך אדם ללא לידי תלמוד מורה [ולפי' פי' המאמר הוא, שאם אדם רואה שיסורין באין עליו ילמוד תורה, שזה סיבה היסורין],

ואם תלה [בביטול תורה] **ולא מצא** [שהוא מבטל את התורה], **בידוע שיסורין של אהבה הם** הקדוש כיון הוא מייסרו צעולס הזה, ללא שום עון, כדי להצטות שכרו צעולס הצא יותר מכדי זכויותיו, **שנאמר** משלי ג **כי את אשר יאהב ה' יוכיח,**

[וקשה הלא אין מן הנכון להוכיח עונותיו בשעה שבאים עליו יסורין, אלא צריך לפרש להדיף יפשפש במעשיו הטובים אולי יש לו זכות להוכיח שיגן עליו, ואם לא יתלה שהקב"ה ירפאהו דאל"כ יהיו היסורין ביטול תורה שלא יוכל ללמוד, ואם כל זה אינו מועיל הרי הם יסורים של אהבה. ע"פ ניצוצי הש"ס בשם ר"מ מרימונוב זצ"ל,

אמר רבא, אמר רב סחורה, אמר רב הונא, כל שהקב"ה חפץ בו מדכאו ביסורין, שנאמר ישעיה נג י **וה' חָפֵץ וְה' חָפֵץ** [שרצון ה' הוא לדכאו ולהחלי אותו] מי שהקדוש כיון הוא חפץ בו **דִּפְאוּ** [ענין שבר וכתותה. מצ] **הַחֲלִי מַלְכוּת דִּיסוּרִין,**

יכול אפילו לא קבלם מאהבה [יהיה סימן שה' חפץ בו], **תלמוד לומר** בהמשך הפסוק **אִם־תָּשִׁים אֶשֶׁם וְנָפְשׁוּ,** **מה** **אשם** קרנן **לדעת** [נפשו] מדעמו **אף יסורין לדעת** [ורק אם מקבלם זה סימן שהקב"ה חפץ בו],

ואם קבלם מה שכרו? בהמשך הפסוק **יִרְאֶה זָרַע, יִאָרֶךְ יָמָיו,** **ולא עוד** **אלא שתלמודו מתקיים בידו,** **שנא'** בהמשך הפסוק **וְחָפֵץ ה' בְּיָדוֹ יִצְלָח** [שהתורה הוא חפץ ה' כמו"ש וכל חפצך לא ישוו בה. מהרש"א],

אמר רבי שמעון בן לקיש, כל העוסק בתורה, יסורין בדילין הימנו, שנאמר וּבְנֵי־רִשָּׁף יִגְבִּיהוּ עוֹף, ואין עוף אלא תורה שנאמר הַתַּעִיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינְנוּ, ואין רשף אלא יסורין שנאמר מִזֵּי רָעַב וְלֶחֱמִי רִשָּׁף [פי' דורש רשף שבין רעב ומוזקין מענין יסורים],

אמר ליה רבי יוחנן, הא [שהתורה מנינה מן היסורים] **אפילו תינוקות של בית רבן יודעין אותו** שהמורה מגינה, שלמדן מספר חומש, **שנאמר** שמות טו **וַיֹּאמֶר אִם שְׁמוֹעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ, וְהִישָׁר בְּעֵינֶיךָ תַעֲשֶׂה, וְהֵאזַנְתָּ לְמִצְוֹתָיו, וְשָׁמַרְתָּ כָל חֻקָּיו, כָּל הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר שְׁמַתִּי בַּמִּצְרִים** [ובכלל זה יסורים] **לֹא אֲשִׁים עֲלֶיךָ, כִּי אֲנִי ה' רֹפֵאֲךָ** ואפילו הקטנים שלא הגיעו לספר איז, כצר למדו,

אלא, כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק, הקב"ה מביא עליו יסורין מכווערין # [כל אחד יודע מה זה יסורין, אבל "יסורין מכווערין" זה דבר איזם] **ועוכרין אותו,**

[פי' שאם אפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק, היינו שאינו משתמש בכשרונותיו ובאפשרויותיו שנתן לו הקב"ה לעסוק בתורה, והוא מוזלל במה שקיבל, א"כ הקב"ה נוטל ממנו את ההון והיופי שקיבל מאתו יתברך בכל מה שברא הקב"ה בעולמו לכבודו בראו והוא ממש מדה כנגד מדה. אשרי האיש],

שנא' תהלים לג ג **נִאֲלַמְתִּי דִּבְכִּיָּה תַחֲשִׁיתִי מִפְּנֵי מִן הַמּוֹרָה וּבְאֵבִי נִעְפָּר מִכָּה עֲמֹרָה** [דהיינו שבאים עלי יסורים עכורים על שהחשיתי מתורה], **ואין טוב אלא תורה, שנאמר** משלי ד **כי לקח טוב נתתי לכם תורתִי אל תעזובו,**

[וממשך לדרוש את הפסוק כי לקח טוב וגו'] **אמר רבי זירא, ואיתימא רבי חנינא בר פפא, בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, מדת בשר ודם, אדם מוכר חפץ לחבירו, מוכר עצב שפירס הימנו דבר חשוב כזה, ומתוך דחקו מכרו ולקוח שמוח,**

אבל הקב"ה אינו כן, נתן להם תורה לישראל, ושמה, שנא' כי לקח טוב נתתי לכם, תורתִי אל תעזובו שהרי הקדוש כיון הוא מזהירם מלעזוב אותה, ומשצחה לפניהם צלקת טובה, אחר שנחנה להם.

[ולכאורה קשה דהא אמרינן ב"ב לו: דמוכר בעין יפה מוכר? וראה יב"ב פ"ד אות ט ו"ל דדוקא במוכר מה שצריך לעצמו, כלקח טוב נתתי לכם, הוא עצב, אבל מוכר בית, מסתמא אין צריך לו, וכל הסוחרים ששים ושמוחים כשירבו להם קונים],

אמר רבא ואיתימא רב חסדא, אם רואה אדם שיסורין באין

[ענין חדש במחלוקת יסורין של אהבה, ולא קאי אדלעל] **פליגי בה רבי**

אבני חן למסכת ברכות

יעקב בר אידי, ורבי אחא בר חנינא, חד אמר אלו הם יסורין של אהבה, כל שאין בהן בטול תורה, שנאמר, אשרי הגבר אשר תיסרנו יה, ומתורתך תלמדנו [שלא יבטל מתלמוד תורה],

וחד אמר, אלו הם יסורין של אהבה, כל שאין בהן בטול תפלה, שנאמר תהלים סו ברוך אלהים אשר לא הסיר תפלתו וחסדו מאתי [כי אלקים הוא מדה"ד ואעפ"כ לא הסיר תפלתו בו] הם יסורין של אהבה. שפת אמת,

אמר להו רבי אבא, בריה דר' חייא בר אבא, הכי אמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן, אלו ואלו [בין שיש בהם בטול תורה, ובין שיש בהם בטול תפלה] יסורין של אהבה הן, שנאמר כי את אשר יאהב ה' יוכיח,

אלא מה ת"ל ומתורתך תלמדנו? אל תקרי תלמודך [על לימוד התורה של האדם] אלא תלמודך [יש ללמוד כן מן התורה היינו בדרש],

דבר זה שאשרי אדם אשר מוסרנו יה מתורתך תלמדנו כלומר ממסכת לנו למדין אומר, ק"ו משן ועין, מה שן ועין שהן אחד מאבריו של אדם, עבד יוצא בהן לחרות, יסורין שממסקין כל גופו של אדם, על אחת כמה וכמה,

והיינו דרבי שמעון בן לקיש, דאמר רשב"ל, נאמר ברית במלח, ונאמר ברית ביסורין, נאמר ברית במלח דכתיב ויקרא ב ולא תשבית מלח ברית, ונאמר ברית ביסורין דכתיב דברים כח אלה דברי הברית אשר הקללת נאמר במשנה מורה,

מה ברית האמור במלח מלח ממתקת [לא לשון מתוק אלא לשון ערב. שח] את הפשר, אף ברית האמור ביסורין, יסורין ממסקין כל עונותיו של אדם [יש ללמוד מכאן דיסורין מרובין ג"כ לא טובים, דהא מלח מרובה במאכל אינו טוב. ראיתי בשם הר"ר יחזקאלע מקוזמיר ז"ע, וע"ז שמעתי מפרשים את הפסוק בשמות ו ה וגם] אני שמעתי את-נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבדים אתם ואמר את-פרית]. [כמו מלח שהוא מאבד הרבה דברים, ואינו ראוי לאכילה, ומכ"מ ממתק את המאכל, כך המה היסורים. מרומי שדה].

תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר, שלש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל, וכולן לא נתנן אלא ע"י יסורין [פי' שע"י יסורין וזכה לג' דברים אלו], [כדי שלא תהיה נהמה דכסופא. ע"פ אשרי האיש], אלו הן, תורה [והיסורין שבתורה אינה הלימוד עצמה, אלא הקניינים שהם נקית התורה כמו מיעוט שינה וכיו"ב הם היסורים שבתורה. הערות], וארץ ישראל, והעולם הבא,

תורה מנין, שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו,

ארץ ישראל, דכתיב דברים ח כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך, וכתיב בתריה, כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה,

העולם הבא, דכתיב משלי ו כג פי גר מצוה ותו רָה או ר' וְדָרְךָ. תִּיִים מִי העולם הזה, הוִיִן לוֹ תָנוּ קָחוּ ת מוֹסָר [היינו יסורים] לאדם,

תני תנא קמיה דר' יוחנן, כל העוסק בתורה, ובגמילות חסדים,

דף ה' ע"ב

וקובר את בניו [או או קתני. שח, וצ"ע שאין סברא לומר שע"י תורה בלבד מוחלין לו כל עונותיו, וגם תורה וגמ"ח למדין מפסוק אחד וכו' # ויש לומר למה דוקא ג' דברים אלו דאילו קובר את בניו לחוד, הוא בעל יסורים אבל הוא לא עשה את זה, משא"כ תורה הוא יגע ועמל בתורה, אבל תורה לומר לעצמו לכן אומר שעסק גם בגמ"ח שזה עשה בשביל אחרים, וכל הג' יחד גורם ש], מוחלין לו על כל עונותיו,

אמר ליה רבי יוחנן, בשלמא תורה וגמילות חסדים דכתיב משלי סז בחסד ואמת יכופר עון, חסד זו גמילות חסדים, שנאמר משלי כא רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד, אמת זו תורה שנאמר משלי כג אמת [רש"י ומצודות פירשו אמת על תורה, אבל האב"ע כתב, אמת, המלה חסדה וצ"ל ספרי אמת, אבל בכל אופן רואים שאמת פירושה תורה] קנה ואל תמכור [ואם לא תמנע ללמוד צמט למוד בשכר. רש"י שם], אלא קובר את בניו מנין?

תנא ליה ההוא סבא, משום [לשון משום היינו ששמע משמו, אבל היכא דתנא אמר רבי פלוני אמר רבי פלוני היינו ששמע ממנו בעצמו. שמעתי] ר' שמעון בן יוחאי, אחיא עון עון, כתיב הכא בחסד ואמת יכופר עון, וכתיב התם ירמיה לב ומשלם עון אבות אל חיך בניהם,

א"ר יוחנן, נגעים ובנים קא סלקא דעמיס הקוצר את צניו, אינן יסורין של אהבה,

ונגעים לא, והתניא כל מי שיש בו אחד מארבעה מראות נגעים הללו [ראה שבת ב:, שבועות ה:]: שאת ומולמה, צהרת ומולמה, צהרת עזה כסלג, שניה לה כסיד ההיכל, שאת כזמר לכן, שניה לה כקרוס ציה, אינן אלא מזבח כפרה?

מזבח כפרה הו, יסורין של אהבה לא הו,

אבני חן למסכת ברכות

וידיו יהיו מבהקים כל כך, שבני אדם לא יבינו וגם אינה צנוע] מזהיק, שיפה היה מאד, כדלמדין צצצא מליעא צהשוכר את הפועלים (דף פד). [וזה לשון הגמ' שם אמר רבי יוחנן, אנא אשתירי מושפירי ירושלים. האי מאן דבעי מחזי שופריה דרבי יוחנן, נייתי כסא דכספא מבי סלקי, ונמלייה פרצידיא דרומנא סומקא, ונהדר ליה כלילא דוורדא סומקא לפומיה ונותביה בין שמשא למולא, ההוא והרורי מעין שופריה דרבי יוחנן],

[שמעתי בדרך הלצה שר' אלעזר בן פדת היה חולה והיה נקין הבית מונח, ובא ר' יוחנן וגלייה לדרעיה פי' ער האט ארויפגעשארצט די ארבעל אין געמאכט ארדענונג, ונפל נהורא און עם איז געווארען לעכמיג אין שטוב, ובודאי אין לפרש בן כפשוטו, אבל הוא מתפרש יפה על מצות ביקור חולים],

חזייה דהוה קא בכי ר' אליעזר [אלעזר],

א"ל אמאי קא בכית, אי משום תורה דלא אפשת שלם למדת הכנה כלאוק, שנינו לענין קרצנות שניה צלחית נמנות (דף קי א), נאמר בעולם צהמה רים נחות, ונמנחה רים נחות, ללמדך ש אחד המרבה ואחד הממעיט, ובלבד שיכוין לבו לשמים,

[אמר ר' מענדל פוטרפאם ז"ל בשם אדמו"ר הוקן בעל התניא בנוגע למצוות הצדקה "אחד המתכוין ואחד שאינו מכוין ובלבד שירבה". ניצוצי הש"ם]

ואי משום מזוני שאיך עשיר, לא כל אדם זוכה לשתי שלחנות [לתורה ועשירות],

ואי משום בני [שמתו בניו של ר' אלעזר, ניהם אותו ר' יוחנן], דין גרמא דעשיראה ביר,

א"ל [רבי אלעזר, לכן אני בוכה] להאי שופרא [כן אמר ר' אלעזר על ר' יוחנן שהיה מזהיר ומאיר את הבית] דבלי בעפרא, קא בכינא,

[יש לפרש שהתרגש ר' אלעזר על טוב לבו של ר' יוחנן שבא לבקר, ודברי עמו ונחמו ועז' בכח ששופרא של ר' יוחנן דהיינו מראהו הנשמי ומדותיו המשפירם לא יהיה עוד דבלי בעפרא ולאחר שימות לא יהיה עוד, כמו שגם בזמננו אומרים על אדם ישר מדור הישן אנשים כאלו כבר לא יהיה], [אפשר דנצטערען על זכרון חורבן ירושלים. ראה מהרש"א],

א"ל על דא ודאי קא בכית על זה ודאי יש לך לצטות, ובכו תרוייהו,

אדחכי וחכי [בעוד שהיו שניהם בוכים], א"ל [ר' יוחנן לר' אלעזר] חביבין עליך יסורין? א"ל לא הן ולא שכרן, א"ל הב לי ירך, 3. יתב ליה ידיה ואוקמיה,

רב הונא תקיפו הסמינו ליה ארבע מאה דני סמינא דחמרא, על לגביה רב יהודה, אחוה דרב סלא חסידא, ורבנן, ואמרי לה רב אדא בר אבהה, ורבנן, ואמרו ליה לעיין מר במיליה יפספס צמעטין,

ואב"א, הא לן והא להו צאקן ישראל שערי חומה מקודשות צה, ומלורע טעון שילוח חוזה להן, אינן יסורין של אהבה, צכל שאין טעוין שילוח, וסן מוצח כפרה, הוו יסורין של אהבה,

ואי בעית אימא, הא [שצרתה הוא מוצח כפרה] בצנעא תחת צגדיו הא [ר' יוחנן דאמר שאינן יסורין של אהבה, כשהצרתה] בפרהסיא,

[קאי על ר' יוחנן שאמר לעיל נגעים ובנים אינם יסורין של אהבה, וכבר פירש נגעים ועכשיו מפרש] ובנים לא, היכי דמי, אילימא דהוה להו ומתו, והא א"ר יוחנן [האמורא] דין גרמא דעשיראה ביר [ראה בספר מנחת יהודה אריכות גדולה באן] זה עכס של בן עשירי, שמת לו, [ציר] כמו צ' [בן], וכל עכס פחות מכשעורה [נ"ב שלא יטמא טהרות שבא"] ממנו צסודרו לעגמת נפש, וגצרה צכא כרצי יוחנן לא צלא לו יסורין שאינן של אהבה,

[ורבינו חננאל גאון פירש כי הוה שן, ושן אינו מטמא רק במחובר אבל בתלוש אינו מטמא, אבל הוא תמוה מאד, וכל מי שיש לו מוח בקדקדו יבין הדבר כי אינו מדוקדק [ושמעתי שלכן צר שן כדי להוכיחו הק"ו של שן ועין שהעבר יוצא בו לעיל ה.],

פירש רב האי גאון כי לכל האכל היו נותנים סעודת הבראה והיו נותנים לו בשר ויין כי לא נברא יין אלא לנחם אבילים, דכתיב ויין למרי נפש, וסעודה יקרא בלשון תרגום ביר לשון הבראה, ולקח ר' יוחנן עצם מן הסעודה לנחם אבילים, והוה פירושו דין גרמא דעשיראה ביר ר"ל מסעודה עשירית. ודוק היטב. ספר קהלת משה ליקוטי ר' שמשון מאוסטראפאלי זצ"ל],

אלא הא דלא הוו ליה כלל [לא הוו יסורין של אהבה], והא דהוו ליה צניס ומתו הוו להו יסורין של אהבה, שהצנלות מכפרת על עוונותיו.

רבי חייא בר אבא חלש, על לגביה ר' יוחנן, א"ל חביבין עליך יסורין? א"ל לא הן ולא שכרן [כי יש אנשים שיאמרו לא ארצה לסבול הרעה בעבור טובה גדולה שיהיה שכרה. אכן עורא איוב לד פסוק לב], א"ל הב לי ירך, 1. יתב ליה ידיה ואוקמיה,

ר' יוחנן חלש, על לגביה ר' חנינא [ראה חולין ז: ברש"י דר' חנינא חופא היה], א"ל חביבין עליך יסורין? א"ל לא הן ולא שכרן, א"ל הב לי ירך, 2. יתב ליה ידיה ואוקמיה,

אמאי, לוקים ר' יוחנן לנפשיה? אמרי, אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים [לשון זה גם בגדרים ז:],

רבי אליעזר [אלעזר] [בן פדת, תלמידו של ר' יוחנן] חלש, על לגביה רבי יוחנן, חזא דהוה קא גני בבית אפל, גלייה רבי יוסקן לדרעיה, ונפל נהורא שהיה צסכו [ראה לקמן יג: שר' יוחנן היה היה בעל בשר] # [משמע שרק בשרו שתחת בגדיו היה מבהק, שאינו מן הראוי שפניו

אבני חן למסכת ברכות

אל הקיר ויתפלל # [זה שייך יותר ביחידות כמעשה דחזקתו, דאילו בציבור
אך יתפלל כל הציבור לפני הקיר וצ"ע?]

לא תימא לפני מטתי, אלא אימא סמוך למטתי,

ועל מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום ראש ומרגלותיה, זה לפון
זה לדרום, ונראה צעני שהשכינה צמודה לו צמער, לפיכך נכון להסב דרך שמים
לרוחות אחרות,

[נראה בדוח שייך ג"כ לשון הייתי מצטער וכו' ודבר זה אינו מוזמן בנקל שיהא
צפון ודרום ביתו מכון כנגד צפון ודרום העולם, כדאיתא בפרק כיצד מעברין.
וק"ל, פני יהושע]

דא"ר חמא ברבי חנינא, אמר רבי יצחק, כל הנותן מטתו בין
צפון לדרום, הויין ליה בנים זכרים, שנאמר תהלים יז יד וְצִפּוֹנָךְ
לשון צפון, וסיפיה דקרא יצבעו בנים תְּמַלֵּא בְטָנָם תמלא ימי הריזם יִשְׁבְּעוּ
בָּנִים [והיחידו יתקם לעו' לְלִיָּהֶם],

רב נחמן בר יצחק אמר, אף אין אשתו מפלת נפלים, כתיב
הבא וצפונך תמלא בטנם, וכתיב התם בראשית כה וימלאו
ימיה ללדת והנה תומים בבטנה:

2. תניא אבא בנימין אומר, שנים שנכנסו להתפלל, וקדם
אחד מהם להתפלל, ולא המתין את חברו ויצא, טורפין לו
תפלתו בפניו, שנאמר איוב יח טורף נפשו באפו לך אומר [בלדד
השווה השיב לאיוב שלכן לא נתקבלה תפלתו. פני יהושע עיי"ש], אשר גרמת לך
לטרוף את נפשך בפניך, ומה היא הנפש זו תפלה, כמו שנאמר ואשפוך את נפשי
לפני ה' [שמואל א' א'] חלמענך תעזוב ארץ וכי סבור היית שצנציל
שינאח, תסתלק השכינה ויעזוב את חניך המתפלל לפניו,

ולא עוד אלא שגורם לשכינה שתסתלק מ ישראל [למ"ד בב"ב
דאיוב ישראל הוי. פני יהושע], שנאמר איוב יח ויעתק צור ממקומו,
ואין צור אלא הקב"ה, שנאמר דברים לב צור ילדך תשי,

ואם המתין לו מה שכתוב?

דף ו' ע"א

אמר ר' יוסי ברבי חנינא, זוכה לברכות הללו, שנאמר ישעיה
מח יח לוא תקשבת לשון הממנה היא למצו' תי צנציל ממות, אשר צויתי
לגמול חסד, ויהי בְּנֵהָרְ שְׁלוֹ מָה, וְצִדְקָתָהּ פְּגִילֵי הַיָּם: יט וְיָהִי
כחו' ל' זרעך וצאצאיו מעיקר פקעו' תיו' ל' אפרת וְל' אִישְׁמֹד שְׁמוֹ
מִלְּפָנֶיךָ וְגו':

אמר להו' [רב הונא לרבנן], ומי חשידנא בעינייכו, אמרו ליה מי
חשיד קב"ה דעביד דינא בלא דינא, אמר להו' אי איכא מאן
דשמייע עלי מלתא 68 יס כסס שמייע עלי דבר, שאני נריך לחזור צי לימא
יודיעני,

אמרו ליה [רבנן לרב הונא] הכי שמייע לך, דלא יהיב מר שבישא
חלקו צומורות הגפן, שומטין מהן בשעת הזמיר, ומנן (בבא מציעא קג.) כסס
שחולקין ציין, כך חולקין צומורות וצקנים, שריגס מתרגמינן שצטין (בראשית מ')
לאריסיה,

אמר להו' [רב הונא לרבנן בלשון גזמא], מי קא שביק לי מידי מיניה
[וכי הוא משאיר לי מן הזמורות, ואמר בן בדרך גזמא] וכי אינו משוד צעניכס,
הא קא גניב ליה כוליה שהא גונב לי הרבה יותר מחלקו, אמרו ליה
היינו דאמרי אינשי, בחר גנבא גנוב הגונב מן הגונב אף הוא
וטעמא טעים טועם טעם גנבה,
[ואע"ג דעביד אינש דינא לנפשיה, היינו דוקא אם אפשר להראות לכ"ד כי בן
הוא. מרומי שדה],

אמר להו' [רב הונא לרבנן] קבילנא עלי, דיהיבנא ליה,

איכא דאמרי הדר חלא והוה חמרא [שהחומץ חוזר להיות יין],
ואיכא דאמרי אייקר חלא [עלה שער החומץ], ואיזדבן בדמי
דחמרא [ונמצא שלא הפסיד רב הונא כלום]:

[והגמ' חוזר למאמרים בעניני תפלה],

1. תניא, אבא בנימין אומר, על שני דברים הייתי מצטער
כל ימי כל ימי מזהרתי [וראה לקמן סא: כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל
נפשך וכו' ששם מתפרש צער ממש], # [דכל זהירות יתירה בא על ידי צער], על
תפלתי שתהא [לפני מטתי] [סמוך למטתי. ע"פ רש"י] שלא
לעשות מלאכה, ושלא לעסוק צמורה [ראה תוס', רא"ש, רבינו יונה], כשעמדתי
[משעמדתי ?] ממטתי, עד שאקרא קריאת שמע ותתפלל,
[וראיתי מפרשים שילך לישן בלילה, כדי לקום להתפלל בזמנה],

ועל מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום,

על תפלתי שתהא לפני מטתי, מאי לפני מטתי, אילימא
לפני מטתי ממש [פ'] שיעמוד להתפלל ויהיה המטה לפניו, והאמר רב
יהודה אמר רב, ואיתימא ריב"ל, מניין למתפלל שלא יהא
דבר חוצץ בינו לבין הקיר [פירש בנעם אלימלך בלקוטי שושנה, שאם
מטהר מחשבתו יכול להתפלל גם תחת קיר נטוי דאמרינן לקמן נה. שאל יתפלל
תחתיה "כי אף שיבדקו בו יצא זכאי, דתפלה מועלת לכל ומגונה עליו", וזה
הפירוש שלא יהיה דבר מפסיק בינו ובין הקיר כה"א הידועה, שהיה במדרגה
שוכלל להתפלל גם תחת הקיר], שנאמר ישעיה לח ויסב חזקיהו פניו

אבני חן למסכת ברכות

נראים וצריך ביאור, וגם אם יכולים לראותם הרי הם מחזיקים מקום, איך הוא במציאות שיהיה די מקום סביב כל אדם לרכבה מהם?],

ליתי שלייתא דשונרתא שליית הולד של חמול נקצא [ראה לעיל ד. ואני ידי מלובלכתו בדם, שפיר ושליא], אוכמתא בת אוכמתא [שחורה בת שחורה], בוכרתא הזכורה לאמה בת בוכרתא ואף אמה הימה זכורה, ולקליה בנורא [וישרוף את השליא באש], ולשחקיה [וישחוק את האפר דק], ולימלי עיניה מניה יסיס ממנה מעט צעיני, כל לשון נמינה צעין, קוריהו צלשון גמרא לשון מלוי, לפי שצדצר מועט הוא מלא, וחזוי לחו [ויראה את המזיקין],

[וכיון שאפר זה יש בה כח כוח, צריך לזוהר בה ולכן] ולשדייה [ישים אותה] בגובתא דפרזלא קנה חלול של צרל, ולחתמי' לקנה בגושפנקא דפרזלא צחותם של צרל, צמדי דיציר וחסים לית להו רשותא, כדאמרין בכל הצער צמיתת מולין (דף קה:), דילמא גנבי מניה [המזיקין, ויזיקו בהם בני אדם], ולחתום פומיה # [משמע שהחתום שנותן עליה שאמר לעיל ולחתמיה בגושפנקא דפרזלא אינו פותח את פיה], כי היכי דלא ליתוק,

רב ביבי בר אבבי עבד הכי, חזא [ראה את המזיקין] ואתוק, בעו רבנן רחמי עליה, ואתסי [ונתרפא]:

4. תניא אבא בנימין אומר, אין תפלה של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת, שנאמר מלכים א' ח' לשמוע אל הרנה ואל התפלה, במקום רנה צבית הכנסת, ששם אומרים הצור שירות ומשצחות נענימת קול ערב [וראה שפת אמת], שם תהא תפלה,

[ואומר הטעם למה תפלה נשמע בבהב"ג דהא] אמר רבין בר רב אדא א"ר יצחק, מניין שהקב"ה מצוי בבית הכנסת, שנאמר תהלים פב אלהים נצב בעדת אל צבית מועד שלו [כאן דורש בעדת מלשון בית מועד, ולקמיה דורש בעדת מלשון עדה דהיינו עשרה],

ומנין לעשרה שמתפללין ששכינה עמהם? שנאמר אלהים נצב בעדת אל [וי]עדה קרויה (צ)עשרה, שנאמר עד מתי לעדה הרעה הזאת (צמדכר י"ד), ילאו כלב ויהושע,

ומנין לשלשה שיושבין ברין ששכינה עמהם? שנאמר תהלים פב בקרב אלהים ישפוט ואין צית דין קרוים אלהים אלא צלשה, צפרק קמא דסנהדרין (דף ג:),

ומנין לשנים שיושבים ועוסקין בתורה, ששכינה עמהם, שנאמר מלאכי ג' מז' אז גדרו יראי ה' איש אל-רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב ספר זכרו 'ן לפניו ליראי ה' ולחשבי שמן 'וגו' ממתיק להם שם,

3. תניא אבא בנימין אומר, אלמלי [אם] נתנה רשות לעין לראות כל השדים [הרי שמזיקין היינו שדים] העומדים לפניו, אין כל בריה יכולה לעמוד מפני המזיקין,

אמר אבבי, אינהו נפיש מינ*, וקיימי עלן [והמזיקין עומדים סביב האדם בדוגמת שורת החפירה שעושים סביב עיקר הגפן כדי שיעמוד הגפן גבוה מן הקרקע והמים ישקו רק את שרשי הגפן] כי כסלא [furo] כשורת חפירה לאוגיא המקפת האוגיא שעושים חסות הגפנים, כמו ששינו (מועד קטן ז') אין עושין אוגיות לגפנים, לאסוף שם מים להסקות הגפן, כסלא הוא תלס של מענה המקפת סביב סביב את תל האוגיא, והגפן נטוע בתל, וצריש נדרים (ו' ז') הדין אוגיא להוי פאה,

* # [אינהו נפיש מינ, גם אם יש רק שני מזיקין לכל אדם גופל שפיר לשון "נפיש", אבל הלשון כי כוסלא לאוגיא משמע שהם הרבה הרבה יותר, ולכן כאן צריך לפרש "נפיש" כן],

אמר רב הונא, כל חד וחד מינ [כל אחד מאתנו], אלפא משמאליה ורכבתא מימיניה [על שם הפסוק יפול מצודך אלף ורכבה מימין. מהרש"א] [שהרי אינם מחזיקים שום מקום, # וצריך להבין למה יש בצד ימין הרבה יותר מבשמאל],

אמר רבא, האי דוחקא דהוי בכלה [בדרשת יום השבת] פעמים שני אדם יושבים רוחמים ציוס השבת, [כ]צאין לשמוע דרשה, ודומה להם כיושבים דחוקים, מנייהו הוי [מריכו המזיקין, # אף שאין להם גוף, מ"מ הרוח מלא מהם, ואולי הכוונה שגם בלא גוף הם עושים כמו vibration],

הני ברכי דשלחי צרכים עיפסי, מנייהו,

הני מאני דרבנן דבלו צגדי התלמידים שצלים מהר, והם אינם צני מלאכה שצלו צגדיהם, מחופיא דידהו [ש]צאין המזיקים ויושצין אלס ומתחכים צהם, חופיא לשון חופץ ומפספס (צצת דף ז'), פריי"ר צלע"ז # [רק כאן מדובר על הרבנן, אבל בשאר הדברים קאי על כל בני אדם],

הני כרעי דמנקפן [הנפצעות במכשולות. שם], מנייהו [הוי],

האי מאן דבעי למידע לחו [מי שרוצה לדעת ולהוכיח שאכן יש אלו המזיקין], לייתי קיטמא נהילא [אפר מנופה, שהוא דק מאד], ונהדר אפורייה [ויסובב המטה, פי' ויפור אותה סביב ממתו], [דבלילה כשאדם שוכב על ממתו שכיח מזיקין מפי וכו']. מהרש"א עיי"ש], ובצפרא חזי [ובבוקר יראה לו] כי כרעי דתרנגולא [דתרנגול נקרא גם גבר, מלשון גבורה ודינין. מ"ת לקמן],

האי מאן דבעי למחזינהו [מתחלה אמר למידע להו, וכאן נותן דרך לראותם], # [משמע שיש מה לראות, שיש להם כמין גוף אבל הם רואים ואינם

אבני חן למסכת ברכות

עלמא, מה כתיב בהו בשלמא בתפילין דידך, כתיב שמע (דברים ו') והיה אם שמע (דברים י"א) קדש לי כל זכור (שמות י"ג) והיה כי יצאך (שמות י"ג), פרשיות שנשטטו בהם לשון זכרון מזמיו של הקדוש ברוך הוא, אות וזכרון להם לישראל, אלא בדידיה מאי כתיב בהו?

א"ל דברי הימים א' ו' ומי בעמך ישראל גוי אחד בארץ,

ומי משתבח קוב"ה בשבחייהו דישאל? אין דכתיב דברים כו את ה' האמרת היום לשון משיבות ושבת, כמו יתאמרו כל פועלי און (מהללס ז"ל) ישמחו, (וכתיב) וה' האמירך היום, אמר להם הקב"ה לישראל, אתם עשיתוני חטיבה [חפץ של אהבה. דשעסטרן] אחת בעולם, ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם,

אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם, שנאמר דברים ו' שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד,

ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם, שנאמר דברי הימים א' י' בא ומי בעמך ישראל גוי אחד בארץ אשר הלא היום לפדו את לוי עמ לשום לה שם גדלו ותנו ראו את לגרש מפני עמך אשר פדית מפצרים גו' ים,

אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי, תינח בחד ביתא, בשאר בתי מאי שהרי ארבעה במים הם?

א"ל,

א. דברים ד' פי מרגו י' גדרו ל' אשר לו' אל הים קרבים אליו כה' אל' היינו בבליקראנו אליו: ח ומי גו' י' גדרו ל' אשר לו' חקים ומשפטים צדיקים ככל התו דה הוואת אשר אנכי נתן לפניכם הוי' ים,

ב. דברים לג כט אשריך ישראל מי כמוך עם גו' שע כה' מגן עזך ואשרי חרב פאותך ויפחשו איבה לה ואתה עליבמו תימו' תורהך, [ולפי המסקנה יש בבית זה גם הפסוק "ומי בעמך ישראל"]

ג. דברים ד' לו או' א' הנפסה אל הים לבו' א' לקחת לו' גו' י' מקרב גו' י' במפת פאתות ובמו' פתים ובמלקמה וביר חזקה ובזרו' ע' נמויה ובמו' ראים גדלים ככל אשר עשה לך ה' אל' חיים במצרים לעיניך,

ד. דברים כו יט ולתתך עלי' ז' על בליהו' ים אשר עשה לתהלה ולשם ולתפארת ולחיותך עם קדש לה' אל' דה פאשר דבר,

אי הכי נפיש להו טובי בתי [שהרי מנה ששה פסוקים, בתחלה מנה ומי בעמך ישראל ואח"כ כי מי גוי גדול, ועוד פסוק ומי גוי גדול?]

מאי מלאכי ג' ולחשבי שמן? אמר רב אשי, חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה, מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה,

ומנין שאפילו אחד שיושב ועוסק בתורה ששכינה עמו? שנאמר שמות כ' בכל המקום אשר אזכיר את שמי אשר יזכר שמי על [פי] מזמיו ודברי אבוא אליך לשון ימיד הוא וברכתך [לענין עוסק בתורה, בכל מקום שאתן לך רשות להזכיר שמי דהיינו בדרך לימוד אבל בענין אחר אסור להזכיר שם שמים דהוה לבטלה. מהרש"א],

וכי מאחר דאפילו חד, תרי מבעיא? תרי מכתבן מלייהו בספר הזכרונות כדכתיב ויכתב ספר זכרון לפניו (ספסא דקרא), חד לא מכתבן מליה בספר הזכרונות # [וצריך ביאור מה המעלה של ספר הזכרונות הלא הקב"ה זוכר גם בלי ספר],

[לפי ששנים מתוך משא ומתן שלהן בד"ת יבואו ברוב על האמת שניתן ליכתב מלייהו בספר זכרונות לפניו ית', אבל הא' אפשר שיבא למעות בלימודו ולא ניתן ליכתב. מהרש"א],

וכי מאחר דאפי' תרי, תלתא מבעיא? מהו דתימא דינא שלמא בעלמא הוא [לעשות שלום בין הבעלי דינים], ולא אתיא שכינה, קמ"ל [דכתיב בקרב אלקים ישפוט] דדינא נמי היינו תורה # [דומה לתורה, וכמו שהקב"ה נמצא בכל מקום שלומדים תורה, כן הוא עומד במקום דין],

וכי מאחר דאפי' תלתא, עשרה מבעיא? עשרה קדמה שכינה ואתיא קודם שיהיו כל העשרה, נכז צעזע אל, מעיקרא משמע תלתא עד דיתבי כדכתיב ישפוט, נשעת המשפט:

א"ר אבין בר רב אדא, א"ר יצחק, מנין שהקב"ה מניח תפילין? שנאמר ישעיה סב נשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו, בימינו זו תורה, שנאמר דברים לג מימינו אש דת למו, ובזרוע עוזו אלו תפילין, שנאמר תהלים כט ה' עוז לעמו יתן [פי' שהקב"ה נתן תפילין לישראל, ולכן מה שאמר שהקב"ה נשבע בעוזו היינו בתפילין של עצמו],

ומנין שהתפילין עוז הם לישראל? דכתי' דברים כח וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך [והיינו אימת החזק על החלש, ולכן יש לקרוא לתפילין "עוז"]], ותניא ר' אליעזר הגדול אומר, אלו תפילין שבראש,

א"ל רב נחמן בר יצחק, לרב חייא בר אבין, הני תפילין דמרי

אבני חן למסכת ברכות

1. א"ר חלבו אמר רב הונא, כל הקובע מקום לתפלתו [לכאורה אין הכוונה דוקא בבית הכנסת או במקום עשרה*] אלהי אברהם שקבע מקום למפלמו בעזרו כדרך שהיה עוזר לאברהם, * [דכל שמוזמן מקום לתפלה ומתפלל שם נתקדש אותו מקום כמו בית הכנסת, וכיון שנתקדש שורה קדושה במקום ההוא. אמת ליעקב מבעל החוות דעת על חסיד].

וכשמת אומרים לו [עליו], אי עניו אי חסיד [לשון זה בהספד יש גם בסוטה מה: וסנהדרין יא.]. מתלמידיו של אברהם אבינו [דבחי"ס חיותו אין לנו נפק"מ, אבל כשמת אסור להרבות בשבח הנפטר יותר מדאי, לכן אומר שלזה מותר לומר אי חסיד וכו'. מ"ת],

ואברהם אבינו מנא לן דקבע מקום, דכתיב בראשית יט וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם [וישם היה מתפלל ביחידות], ואין עמידה אלא תפלה, שנאמר תהלים קו ויעמוד פניכם ויפלל:

2. אמר רבי חלבו, אמר רב הונא, היוצא מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה לפי שמראה בעצמו, שעבד בית הכנסת דומה עליו כמשוי, אמר אביי, לא אמרן אלא למיפק, אבל למיעיל, מצוה למרהט, שנא' הושע ו גרדפה לשון מרוצה משמע, שהודף רץ לדעת את ה',

[וא"ת מאי חידש אביי, הרי גם רב הונא לא אמר רק "היוצא" וכו' ? וי"ל לפי פרש"י לפי שמראה בעצמו שעבד ביהב"נ דומה עליו כמשוי, ש"מ דאיסור יש בדבר, לכן הוקשה לו אביי מאי "אל יפסיע" דקאמר, לימא "אסור"? ועל זה מתרין אביי דאי הוי תנא אסור היה הדיוק בהיפוך דלמיעיל אין כאן לא איסור ולא חיוב, לכן אמר בלשון "אל יפסיע" דלחיצא אין ראוי לעשות כן, מכלל דלמיעיל ראוי לעשות כן, וזה שאמר אבל למיעיל (כ"ש דרהיטנא) [מצוה למרהט] ודוק. פני משה נדפס שנת תע"ו ווילהרמסדארף],

אמר רבי זירא, מריש כי הוה חזינא להו לרבנן דקא רהטי לפרקא לשמוע הדעה בשבתא, אמינא קא מחליין רבנן שבתא דאמר מר (שבת דף קיג:) אסור לפסוע פסיעה גסה בשבת, שנאמר אם תשיב משבת רגלך,

כיון דשמענא להא דרבי תנחום א"ר יהושע בן לוי, לעולם ירוין אדם לדבר הלכה, ואפילו בשבת, שנא' הושע יא י אַחֲרֵי ה' יִלְכּוּ בְּאַרְצָהּ יִשְׂרָאֵל כִּי־הוּא יִשְׁאָג וְיִתְרַדּוּ בְּגִים מִיָּם וְגו', אנא נמי רהיטנא:

[מונה שכן של שבעה דברים: פרקא, כלה, שמעתתא, בי טמיא, תעניתא, חספרא, דבי הלולין],

אלא, [בבית אחד] כי מי גוי גדול ומי גוי גדול דדמיין להדדי, בחד ביתא, [ובעוד בית] אשריך ישראל, ומי כעמך ישראל בחד ביתא, [ובעוד בית] או הנסה אלהים בחד ביתא, [ובעוד בית] ולתתך עליון בחד ביתא,

דף ו' ע"ב

וכולהו כתיבי באדרעיה [צ"ל אדרעיה. מצור דבש] [בדכתיב ובורע עוזו. מ"ת] [בתפלין של יד של הקב"ה] כל הכמוצים הללו כמוצים צורע צנית אחד, שאומן של יד אינן אלא צית אחד, כדאמרין צננות (דף לז ז) וכל הפרשיות כמוצות זו:

אמר רבין בר רב אדא, אמר רבי יצחק, כל הרגיל לבא לבית הכנסת ולא בא יום אחד, הקב"ה משאיל בו [פ' שואל עליו] [כל זה לשבר את האוזן. מ"ת] מה טיבו של פלוני, למה לא בא [דמחמת שהוא רגיל נעשה עליו כגדר וכו'. מרומי שדה עיי"ש],

[וצריך להבין למה לא אמר מה הקב"ה אומר על אלו שאינם באים כלל? וי"ל שאף שהוא בא בכל יום אם יום אחד לא בא הקב"ה משאיל בו],

שנאמר ישעיה נ י מי בָּכֶם [וזה לשון שאלה] יִרְאֵה שְׁמַע בְּקוֹל עֲבָדָיו שֶׁהֵם רְגִיל לְבֹא אֵלָיו(?) , אֲשֶׁר הִלְךְ הַשָּׂכִים אֲשֶׁר עִמָּה [פ' עתה סמוך לתפלה, אבל אם הלך לפני זמן אין בזה חסרון, ראה מנחת יהודה] הֵלךְ לְמִקוֹם מִשָּׁה, וְאֵין נִגְהָ לוֹ אֲשֶׁר יִמְנַע [ומנע] עֲלָמוֹ מִלְּהִשָּׁמַס לְפָנָהּ, יִכְתֹּם בְּשֵׁם ה' וְיִשְׁעֶן בְּאֵל הָיוּ,

[והמילים "ואין נגה לו" מיותרים שהרי כבר אמר ש"הלך השכים" לכן דורש] אם לדבר מצוה הלך נוגה לו, ואם לדבר הרשות הלך, אין נוגה לו,

[ודורש למה אין נוגה לו אם הלך לדבר הרשות, דכתיב בסיפיה דקרא] יִכְתֹּם בְּשֵׁם ה' וְיִשְׁעֶן בְּאֵל הָיוּ, מאי מעמא, משום דהוה ליה לבטוח בשם ה' [ולא לבטל לבא לבית הכנסת בשביל צרכיו, אלא היה לו לבטוח שהקב"ה יזמין לו], ולא בטוח:

אמר ר' יוחנן, בשעה שהקב"ה בא בבית הכנסת, ולא מצא בה עשרה [בימיהם לא היה אלא בית הכנסת אחת בעיר, אבל בימינו אם אין עשרה כאן יש בביהמ"ס אחרת], מיד [ראה יעב"ץ שפירש מיד ארלעיל, שאם לא מצא בה עשרה מיד, אבל לפי פשוטו הפשט מיד הוא כועס] הוא כועס שנא' [משום דכתיב בתריה "הן בנערתי וגו' מצור דבש] ישעיה ג ב מְדוּעַ בָּאתִי וְאֵין אִישׁ, קְרָאתִי וְאֵין עוֹנֶה תִּקְצְוּ רַקְצָה יְדֵי מְפָדוֹת וְאִם־אֵין־כִּי כֹחַ לְהַצִּיל הֵן בְּנַעֲרָתִי אֲחֵרִיב יָם אֲשִׁים נְהַרְוֹת מְדָבָר תִּבְאֵשׁ דְּנָתָם מֵאֵין מִיָּם וְתָמוֹת בְּצִקָּא [פ' ואין] שיעור, שיוכלו לענות דבר קדושה,

אבני חן למסכת ברכות

[נקרא רשע על לשון "נקרא רשע", ראה נדרים ט' ע"א במשנה מה שכתב הרימב"א על "בגדרי רשעים" שפירש שעל דבר זה נקרא רשע, פ' אף שעושה כל שאר דברים כדרכו, אם הוא נודר נדרים הוא נקרא רשע, וכן כאן אם מתפלל אחורי בית הכנסת על דבר זה לבד נקרא רשע].

אמר אביי, לא אמרן אלא דלא מהדר אפיה לבי כנישתא, אבל מהדר אפיה לבי כנישתא, לית לן בה,

ההוא גברא דקא מצלי אחורי בי כנישתא, ולא מהדר אפיה לבי כנישתא, חלף אליהו חזייה, אידמי ליה [נראה לו אליהו הזה איש שהתפלל אחורי בית הכנסת] כמיינא [מלך ההוא טייעא] סומר ערצי,

א"ל [אליהו] כדו שמי בר רשום, כי הלי דלמנין נסוכה (דף מ"ה ז) הוה דעילי דנר קיימת קמי מרד [אתה עומד לפני הקב"ה כאילו יש ב' רשויות], שלף [אליהו] ספסרא [חרבו] וקטליה,

א"ל ההוא מרבנן לרב ביבי בר אביי, ואמרי לה רב ביבי לרב נחמן בר יצחק, מאי [תהלים יב ט כביב רשעים יתהלכין] פרום זולת לבני אדם ספיה דקרא דלעיל, אמר ליה [לפרש מלת "פרום" מלשון ברומו של עולם] אלו דברים שעומדים ברומו של עולם כגון מפלה, שעולה למעלה, ובני אדם מזולזין בהן,

ר' יוחנן ור' אלעזר דאמרי תרווייהו, כיון שנצטרך אדם לבריות הוה זל דענייהס [ועי"ז] פניו משתנות ככרום [היינו שפניו מתהפך לכמה גוונין, כדאמרינן בב"מ נח: תני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק כל המלבין פני חבריו ברבים כאילו שופך דמים אמר ליה שפיר קא אמרת, דחוינא ליה דאזיל סומקא ואתי חוורא], שנאמר כרום זלות לבני אדם,

מאי כרום? כי אתא רב דימי אמר, עוף אחד יש בכרכי הים וכרום שמו, וכיון שחמה זורחת, מתהפך לכמה גוונין,

ר' אמי ור' אסי דאמרי תרווייהו, [דאם האדם נצרך לבריות] כאילו נדרן בשני דינים אש ומים, שנאמר תהלים סו הרכבת אנוש לראשנו להיות נושא בנו, דממרגמינן כנוסה (שמות כ"ג) כרשיל, באנו באש ובמים:

3. ואמר רבי חלבו אמר רב הונא, לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה [שלא ישהה אותה אלא מיד ותיכף שניע זמנה יתפלל אותה כמ"ש פ"ק דשבת טז:] שלא יעשה דבר, דלא אתו לאמושכי ומייתי. מהרש"א,

[אבל קשה ע"ז ממה דאמרינן לקמן ט: ידאוך וגו' ולפני ירח אף מפלת המנחה מנחה עס דמדומי חמה, וראה גם לקמן כט: לייטי עלה במערבא אמאן דמצלי עם דמדומי חמה מאי טעמא דלמא מיטרפא ליה שעתא # ואולי יש בזה מחלוקת אמוראים],

1. אמר ר' זירא [ר' זירא היה בדור שלישי של אמוראים], אגרא דפרקא רהמא [היעב"ן פירש שלא כרש"י, שהטעם שאין שכר על עצם הלימוד, דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא. קידושין לט:]: עיקר קבול שכר הצריזות הלזים לשמוע דרשה מפי חכם, היא שכר המרוצה, שהרי רוצם אינס מציניס להעמיד גרסא [ז"ל הגמ' במגילה ו: אבל לאוקמי גירסא, ופרש"י שלא משתכח ממנו, ובשט"י פירש ידיעה בסיפית, ולפ"ז הכל הוא דבר אחד, שכיון שאינם מבינים אינם זוכרים, ואינם יכולים לומר שמועה מפי רבן לאחר זמן], ולומר שמועה מפי רבן לאחר זמן, שיקבלו שכר למוד,

[דברים אלו צריכין ביאור וכי מי שלומד ואינו יכול "לומר שמועה לאחר זמן" אין לו שכר לימוד? ואולי החסרון כאן הוא שרק שומעין דרשה ואינם מבינים, ואז אם לפחות היו זוכרים מה ששמעו היה נחשב ללימוד אבל אם גם אינם זוכרים אז אין לזה שום חשיבות. ועדיין צ"ע, ויוצא לנו מזה שבלי הכנה אין זכרון],

2. אמר אביי, אגרא דכלה שנת שלפני הרגל, שהכל נאספין לשמוע הלכות הרגל דוחקא,

3. אמר רבא, אגרא דשמעתא סברא שהוא יגע וטורח וממשיך להדין טעמו של דבר [כי אין כל אדם מכין הלכה לאמיתיה ומקבל שכר הסברא. מ"ת],

4. אמר רב פפא, אגרא דבי טמאי [בית אבל, וי"א בית עצמות של מתים. גלויין] שתיקוּתא [כי אין כל אדם יודע לנחם, ומקבל שכר השתיקה. מ"ת],

5. אמר מר זוטרא, אגרא דתעניתא צדקתא שנותנין צדקה לערב, לפרנסת העניים שהטענו היום # [ומפני שהתענו צריכים ממון ?],

6. אמר רב שישת [שלא על הסדר, דרב ששת היה בדור שלישי לפני אביי ורבא ורב פפא שהיו דור רביעי, ומר זוטרא שהיה בדור שישי], אגרא דהספדא דלויי להרים קול בלשון נהי ועגמת נפש, שיצו השומעים, [כלומר שכל אחד ידלה ויגבה מעלה ממעלות המת, אשר בזה יהיה תיקון נשמת הנפטר. חידושי הגר"א, ליקוטים],

7. אמר רב אשי [דור שישי של אמוראים], אגרא דבי הלולי מילי לשמח הסתן דנצרים [ובההיא דבר קפרא בחלולי דר"ש בר רבי בנדרים נא.. מהרש"א]:

אמר רב הונא, כל המתפלל אחורי בית הכנסת [בחזין] כל פתמי צית הכנסת היו בזמורת, והכי תניא בתוספתא דמגילה (פרק ג') מעין מקדש ומשכן, פנייהם למערב ואחוריהם למזרח, והמתפלל אחורי צית הכנסת, ואינו מחזיר פניו לצית הכנסת, נראה ככופר דמיי שהצבור מתפללין לפניו, והא דרז הונא מוקי לה לאציי דללא מהדר אפיה לצי כנישתא, נקרא רשע, שנאמר תהלים יב סביב רשעים יתהלכון,

אבני חן למסכת ברכות

אותן קולות דקודם מתן תורה הוו הן קולות צמחא, [פי' קולות אלו דמיירי בהו בסוף אינם עוד קולות חדשים, אלא] היינו הן דליירי צהו לעיל [פי' קאי על החמשה קולות שכתב לעיל ובה לפרשם] וקאמר דנראין הו, ואף על פי שהקול אינו נראה זה נראה,

רבי אבהו אמר [ואם משמח את החתן], כאילו הקריב תורה, שנאמר [ירמיה לג יא] קו' ל' ששו' ו' וקו' ל' שמתח קו' ל' חתן וקו' ל' פלה קו' ל' אפרים הו' דו' אתיה' צבאו' ת' פרימו' ב' ה' פרי' לעו' ל' חסדו' [מבאים תו' דה' בית ה' פרי' אשיב את שבות הארץ כבראשנה אמר ה' וגו',

רב נחמן בר יצחק אמר, כאילו בנה אחת מחורבות ירושלים, שנאמר ירמיה לג יא פרי' אשיב את שבות הארץ כבראשנה אמר ה' סיפיה דקרא, דממשה קולות דלעיל הוא:

5. וא"ר חלבו אמר רב הונא, כל אדם שיש בו יראת שמים דבריו נשמעין, שנאמר קהלת יב סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא וגו',

מאי קהלת יב כי זה כל האדם? א"ר אלעזר, אמר הקב"ה, כל העולם כולו לא נברא, אלא בשביל זה שיצא זה,

רבי אבא בר כהנא אמר, שקול זה כנגד כל העולם כולו [פי' ועכשיו שנברא העולם כבר, ויש אנשים חשובים, הו"א שהעולם היה נברא גם בשביל שאר העולם, לכן אומר ששקול זה כנגד כל העולם],

ר' שמעון בן עזאי אומר, ואמרי לה ר' שמעון בן זומא אומר, כל העולם כולו לא נברא אלא לצוות שלי"ן (חברה) בלע"ז לזה [לזמן לו כל מאכליו ומשתיו. שמו"ק]:

6. וא"ר חלבו אמר רב הונא [הגם דאמרין לקמן יז. אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי שלא הקדימו אדם שלום מעולם, ואפילו נכרי בשוק], כל שיודע בחברו שהוא רגיל ליתן לו שלום, יקדים לו שלום # [יש ללמוד מהלשון כל שיודע וכו' שאם כבר נכוח שנחן לו שלום ולא החזיר לו, שיתעלם ממנו ולא ישגיח עליו כלל], שנאמר תהלים לד בקש שלום ורדפהו,

ואם נתן לו ולא החזיר, נקרא גזול, שנאמר ישעיה ג יג ואתם בערתם הפרם גזלת העני [יש לפרש לשון עניית דבור. יעב"ן] בפתיתכם והלא אף גזלת העשיר גזלה היא, אלא גזלת העני שאין לו כלום לגזול ממנו, אלא שלא להשיב על שלומו:

[הדיוק הוא דהל"ל גול העני או גולת עני, כי אחר תי"ו הסמיכות לא תבא ה"א, לכן דרשו דגורעין אות ה"א מתחילת תיבת העני ומוסיפין אותה בסוף התיבה, וכאילו כתיב גזולת "עניה", פי' עניית שלום. קילורית לעין למחר"ש אלגאזי],

שהרי אליהו לא נענה אלא בתפלת המנחה, שנאמר מלכים א יח ויהי בעלות המנחה [דמשמע ליה בתחלת עלייתו של שעת המנחה. מהרש"א] ויגש אליהו הנביא ויאמר וגו' ענני ה' ענני, ענני שתרד אש מן השמים, וענני שלא יאמרו מעשה כשפים הם [כמו שמסיים ענני וידעו העם הזה כי אתה הוא ה' אלהים וגו'. מהרש"א],

ר' יוחנן אמר, אף בתפלת ערבית [יהא אדם נזהר], שנאמר תהלים קמא ב תבו' ו' תפלת קמרת לפניה, משיאת פפי מנחת ערב,

רב נחמן בר יצחק אמר, אף תפלת שחרית, שנאמר תהלים ה' בקר תשמע קולי, בקר אעריך לך ואצפה [ונמצא שצריך להיות נזהר בכל הג' תפלות]:

4. וא"ר חלבו אמר רב הונא, כל [כל] לרבות גם מי שלא נזדמן ונזדמן לשם ונתנה. מוגיד תעלומה] הנהגה מסעודת חתן ואינו משמחו [ו"ל לשמחו בשמחה בדבור של מצוה לחזכר חסדי המקום בבריאה לקיום עולם, והוא שסיים באומרו קול אומרים הודו את ה' שקולות השמחה יהיו שבת המקום וכו'. מהרש"א],

[משמחו קאי על האיש הנהגה שאין החתונה משמח אותו. שמעתי בשם קאצ"ן, # פי' בשלמא אם לא נהנה שלא אבל כלום והוא רעב לכן אינו שמח, אבל אם נהנה כבר למה אינו בשמחה,

וראייתו עוד שאם החתן אינו שמח ע"י שאדם נהנה מהסעודה], [וקשה ומה יעשה אם אינו בר הכי? ופי' הרב מגארליטץ וצ"ל אם אינו משמחו בעצם ביאתו אז אין לו לבוא. נ"ה],

[בדרך הלצה: כל הנהגה מסעודת חתן "ואינו" שהלך לו לדרכו, משמחו יש שהחתן שמח ע"י. ראה נ"ה],

עובר בחמשה קולות מולול צממשה קולות שזיך צהו הקדוש צריך הוא את ישראל שנאמר ירמיה לג יא 1. קו' ל' ששו' ו', 2. וקו' ל' שמתח, 3. קו' ל' חתן, 4. וקו' ל' פלה, 5. קו' ל' אפרים הו' דו' אתיה' צבאו' ת' פרימו' ב' ה' פרי' לעו' ל' חסדו' [מבאים תו' דה' בית ה', [איוב ח כא: עד ימלא שחוק פך וגו' לכך כתוב [ימלא] בה' לפי שמצינו ה' מיני שחוק קול ששון קול שמחה וכו'. סודי חומש ושאר דף קיז],

ואם משמחו מה שכרו, אמר רבי יהושע בן לוי, זוכה לתורה שנתנה בחמשה קולות, שנאמר שמות יט ויהי ביום השלישי בהיות הבקר ויהי 2-1. קולות [לשון רבים] וברקים וענן כבר על ההר 3. וקול שופר וגו' ויהי 4. קול השופר וגו' והאלהים יענו 5. בקול,

איני [הרי יש עוד שני קולות], והא כתיב שמות כ וכל העם רואים את "הקולת"?

אבני חן למסכת ברכות

דף ז' ע"א

1. א"ר יוחנן משום ר' יוסי, מניין שהקב"ה מתפלל [גם זה לא נעלם מעיני כל משכיל שהוא מסתרי תורה. מ"ת]
[ענין תפלתו של הקב"ה הוא רצונו של מקום, וביאורו בסוגיין עפ"י הנאמר "בבית תפילתי" דהיינו שהקב"ה רוצה שבניו יחזרו אליו ויבנה את בית המקדש, ולכ חשיב לביהמ"ק בית תפלתו כיון שהקב"ה מתפלל על כך ע"י שרוצה בכך. הערות], # [והוא מתפלל בבית הכנסת, אבל לא שייך לגבי הקב"ה לומר שהוא מתפלל בציבור], [בית תפלתו הוא המקדש של מעלה המכוון נגד המקדש של מטה וכו']. מהרש"א, שנאמר ישעיה נז והביאותים אל הר קדשי, ושמתחתים בבית תפלתי, תפלתם לא נאמר אלא תפלתי, מכאן שהקב"ה מתפלל,

מאי מצלי? אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב, יה"ר מלפני שיכבשו רחמי את כעסי, ויגולו רחמי על מדותי, ואתנהוג עם בני במדת רחמים, ואכנס להם לפנים משורת הדין,

תניא א"ר ישמעאל בן אלישע [הוא ר' ישמעאל כהן גדול מעשרה חרוגי מלכות. יעב"ץ], פעם אחת [ביוה"כ פעם אחת בשנה. יעב"ץ] נכנסתי להקמיר קמורת לפני ולפנים,

וראיתי # [לכאורה אין זה ראיית עינים גשמיים, והעיקר נראה לי שאין הענין בבחינת הנראה שהרי אין לו גוף, אלא בהשגת הרואה, והעיקר כתב שראה באספקלריא שאינה מאירה ודאי. דוק ותשכח] אכתריאל [בעלי הסוד כתבו שהוא רומז לכתר עליון, והאל"ף שלפניו מורה על אין סוף אשר משם הבריכה העליונה שופעת מל לברכה וכו']. מהרש"א [יה' צבאות, שהוא יושב על כסא רם ונשא, ואמר לי ישמעאל בני ברכני,

אמרתי לו יה"ר מלפניך, שיכבשו רחמיך את כעסך, ויגולו רחמיך על מדותיך, ותתנהג עם בניך במדת הרחמים, ותכנס להם לפנים משורת הדין, ונענע לי בראשו כמדה צרכתי ועונה אמן, ונענע לי בראשו. לשון זה גם לעיל ג' ע"א וראה גדה מ"ב ע"א בסוף העמוד וכרכיש לי ברישיה וברשי"י שם, וכן בחוריות ג' ע"ב כגון שהרכין ההוא אחד מהן את ראשו],

וקמ"ל, שלא תהא ברכת הדיוט קלה בעיניך # [פ' שמה שמספר שר' ישמעאל ראה את הקב"ה אין לנו מזה שום לימוד, אבל זה שהקב"ה מבקש ברכה מר' ישמעאל, יש מזה לימוד, שאף מי שאתה חושב עליו שהוא הדיוט, עצם הדבר שאתה משפיל את עצמך לקבל ממנו ברכה, זה מדה חשובה].

2. וא"ר יוחנן משום ר' יוסי, מניין שאין מרצין לו לאדם בשעת כעסו, דכתיב שמות לג פני ילכו והנחותי לך, אמר לו

הקב"ה למושה, המתן לי עד שיעברו פנים של זעם ואניח לך # [ובודאי לא שייך לגבי הקב"ה הענין של "זמן" וכל הענין הוא רק ללמד לבני אדם לא לדחות את האדם בשעת כעסו],

ומי איכא רתחא קמיה דקודשא בריך הוא? אין, דתניא [שנינו בברייתא שמפרש מה דכתיב] תהלים ז ואל זועם בכל יום,

וכמה זעמו רגע [לקמן מפרש רגע כמימרא], [וצ"ע כיון שזעמו רק רגע מה הפירוש המתן לי עד שיעברו פנים של זעם? וי"ל דכשגורם החטא אין שיעור לדבר. שפת אמת], וכמה רגע, אחד מחמשת רבוא ושמונת אלפים ושמונה מאות ושמונים ושמונה בשעה 58,888, וזו היא רגע [ראה מספר דומה לזה בקידושין ל. שיש 5888 פסוקים בס"ת], ואין כל בריה יכולה לכיון אותה שעה,

[ואם תאמר מה היה יכול לומר בשעת רגע. יש לומר כלם. תוס', וי"ל התוס' ע"ד: וא"ת מה היה יכול לומר בשעה מועטת כזאת? וי"ל היה אומר כלם, והקב"ה הפכו ואמר מלך, כדכתיב ותרועת מלך בו, ור' אליהו היה מפרש שאין צריך רק להתחיל קללתו באותו רגע תדע שהיה רוצה להאריך בקללתו כדאייתא בחלק [סנהדרין קה:] מברכותיו של אותו רשע אתה למד מה היה בלבו],

[כתיב כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל, קשה דמתחילה אמר יעקב ואח"כ אמר ישראל, ולכסוף אמר יעקב וישראל, והנה אם רוצה לקלל אומה צריך לפרש שמם דלהוי יודע מי מקלל, אבל עם ישראל לא היה יכול לקלל דדילמא שמם יעקב ודילמא שמם ישראל, ודילמא תרווייהו, ואם תאמר שיאמר בבת אחת יעקב וישראל כמו זכור ושמואל בדיבור אחד נאמרו, הלא לזה יש יכולת רק להקב"ה, וזהו כי לא נחש ביעקב דדילמא שמם ישראל, ואם תאמר כעת יאמר ליעקב ולישראל היינו שבבת אחת יאמר תרווייהו אם כל מה פעל אל. בשם הרה"ק ר' שמשון מאסטרפאלי זצ"ל],

חוץ מבלעם הרשע, דכתיב ביה במדבר כד ויודע דעת עליון, [ומקשה על הפסוק] השתא דעת בהמתו לא הוה ידע נמסכת עבודה זרה מפרש לה, צפרק קמא, דעת עליון הוה ידע !

אלא מלמד שהיה יודע לכיון אותה שעה שהקב"ה כועס בה, והיינו דאמר להו נביא לישראל מיכה ו ה עמי זכרנא מיה"עין פלך מלך מו אב [ומיה"ענה אתו פלגם פן דעו רמון השמים עד הנהגל למען דעת צדקו ת ה' וגו'],

מאי מיכה ו למען דעת צדקו ת ה'? א"ר אלעזר, אמר להם הקב"ה לישראל, דעו כמה צדקות עשיתי עמכם, שלא כעסתי בימי בלעם הרשע, שאלמלי [שאם הייתי] ראה תוס' מגילה כא. [כעסתי, לא נשתייר משונאיהם של ישראל [היינו מישראל, ודיבר בלשון יפה] שריד ופליט,

והיינו דקא"ל בלעם לבלק, במדבר כג מה אקב לא קבה אל, ומה אזעם לא זעם ה', מלמד שכל אותן הימים לא זעם,

אבני חן למסכת ברכות

3. וא"ר יוחנן משום רבי יוסי, טובה מרדות אחת לשון רדוי והכנעה בלבו של אדם שדס שס על לכו מאליו, יותר מכמה מלקיות, שנאמר הושע ב ט וְרִדְפָה אֶת־מִאֲהָבֶיהָ [וְלֹא־אֶת־שִׁיגֵיהָ] וּבִקְשָׁתָם וְלֹא־תִמָּצָא [וכשמראה שאין עוזר וגו'] וְאִמְרָה מַשִּׁים עַל לִבָּהּ לֹאֲמַר אֶלְכָּה וְאֲשׁוּבָה אֶל־אִישִׁי הָרָאשׁוֹן, כִּי מוֹבֵל לִי אֲזַי מַעֲתָה,

וריש לקיש אמר, יותר ממאה מלקיות שנאמר משלי י יִתְחַת [יפיל אימה ופחד] וְגִעְרָה בְּמִבֵּין נִלְדַּס מִזֵּין טוֹבָה מִהֲכֹרֵת כְּסִיל מֵאֶה [יפיל אימה ופחד] [הנקרא "מונח"] למעלה [בתחילת התיבה] מחמת המי"ן, ולא כמו חל-תקרא ואל-תקרא (דברים ח' כ"א) שטעמו [קו ישר למטה הנקרא בתנ"ך] דמ"ת, אלא למעלה מחמת המי"ן ראשון [שבתחת י"ש שני תו"ן], לומר שהוא "שם דבר" [כמו שיש חילוק בין לפחד שהוא שם דבר, ולחפזי שהוא מלשון תפעל], שאי אפשר לפותרו לשון תפעל [לעשות פעולה באדם אחר], לומר תכניע את האדם, אלא תכנע הוא בעצמה [אל האדם שמדבר אליו אומר שלא יכנע הוא עצמו], ולכן שינה את נקודתה [ליתנה באות הראשון], לומר שהוא "שם דבר":

[כי האדם מטבעו אינו רוצה שאחרים יכריחו אותו לשום דבר, לכן גם אם יכו אותו מכות הרבה, לא ישנה את רצונו, אבל אם זה דבר שבא מן האדם עצמו לזה יש לו רצון וחשק וקל לו לקיימה],

שמות לג יב וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־ה' רְחֵם־נָא אֶת־עַמִּי הָאֵל וְהַעֵל אֶת־הַעֵס הַזֶּה וְאֶסְפֶּה לֹא הוֹדַעְתִּי אֶת הַשָּׂרִיטָה שֶׁלֹּא עָמִיד עָמִיד וְאֶסְפֶּה דַּעֲשִׂיךָ בְּשֵׁם וְגַם־מִנְחָה מִן דַּעֲשִׂיךָ: יג וְעַתָּה אֶסְפֶּה אֶת־נַפְשִׁי מִן הָאֵשׁ וְאֶסְפֶּה נָא אֶת־דַּעֲשִׂיךָ וְאֶדְעֶךָ לְמַעַן אֶמְצָא־מִן דַּעֲשִׂיךָ וְרַחֵם הָאֵל עַמִּי הָאֵל: יד וַיֹּאמֶר שְׁמִי יִלְכוּ וְהִנֵּחְתִּי לָךְ: טו וַיֹּאמֶר הָאֵל אֶסְפִּין שְׁמִיךָ הָאֵל וְאֶסְפֶּה נַפְשִׁי מִן הָאֵשׁ וְאֶסְפֶּה נָא אֶת־דַּעֲשִׂיךָ וְאֶדְעֶךָ לְמַעַן אֶמְצָא־מִן דַּעֲשִׂיךָ וְרַחֵם הָאֵל עַמִּי הָאֵל: טז וַיֹּאמֶר שְׁמִי יִלְכוּ וְהִנֵּחְתִּי לָךְ: יז וַיֹּאמֶר הָאֵל אֶסְפִּין שְׁמִיךָ הָאֵל וְאֶסְפֶּה נַפְשִׁי מִן הָאֵשׁ וְאֶסְפֶּה נָא אֶת־דַּעֲשִׂיךָ וְאֶדְעֶךָ לְמַעַן אֶמְצָא־מִן דַּעֲשִׂיךָ וְרַחֵם הָאֵל עַמִּי הָאֵל: יח וַיֹּאמֶר שְׁמִי יִלְכוּ וְהִנֵּחְתִּי לָךְ: יט וַיֹּאמֶר הָאֵל אֶסְפִּין שְׁמִיךָ הָאֵל וְאֶסְפֶּה נַפְשִׁי מִן הָאֵשׁ וְאֶסְפֶּה נָא אֶת־דַּעֲשִׂיךָ וְאֶדְעֶךָ לְמַעַן אֶמְצָא־מִן דַּעֲשִׂיךָ וְרַחֵם הָאֵל עַמִּי הָאֵל: כ וַיֹּאמֶר הָאֵל אֶסְפִּין שְׁמִיךָ הָאֵל וְאֶסְפֶּה נַפְשִׁי מִן הָאֵשׁ וְאֶסְפֶּה נָא אֶת־דַּעֲשִׂיךָ וְאֶדְעֶךָ לְמַעַן אֶמְצָא־מִן דַּעֲשִׂיךָ וְרַחֵם הָאֵל עַמִּי הָאֵל:

4. וא"ר יוחנן משום ר' יוסי, שלשה דברים בקש משה מלפני הקב"ה, ונתן לו שהרי לסוף שאלתו כתיב [שמות לג יז], גם את-הדבר הזה אשר דבקך לעשה,

1. בקש שתשרה שכינה על ישראל, ונתן לו, שנאמר שמות לג טז וַיֹּאמֶר אֶפֶסֶה אֶת־נַפְשִׁי מִן הָאֵשׁ וְאֶסְפֶּה נַפְשִׁי מִן הָאֵשׁ וְאֶסְפֶּה נָא אֶת־דַּעֲשִׂיךָ וְאֶדְעֶךָ לְמַעַן אֶמְצָא־מִן דַּעֲשִׂיךָ וְרַחֵם הָאֵל עַמִּי הָאֵל: יז וַיֹּאמֶר הָאֵל אֶסְפִּין שְׁמִיךָ הָאֵל וְאֶסְפֶּה נַפְשִׁי מִן הָאֵשׁ וְאֶסְפֶּה נָא אֶת־דַּעֲשִׂיךָ וְאֶדְעֶךָ לְמַעַן אֶמְצָא־מִן דַּעֲשִׂיךָ וְרַחֵם הָאֵל עַמִּי הָאֵל:

2. בקש שלא תשרה שכינה על (עובדי כוכבים) [אומות העולם], ונתן לו, שנאמר שמות לג וַיֹּאמֶר הָאֵל אֶסְפִּין שְׁמִיךָ הָאֵל וְאֶסְפֶּה נַפְשִׁי מִן הָאֵשׁ וְאֶסְפֶּה נָא אֶת־דַּעֲשִׂיךָ וְאֶדְעֶךָ לְמַעַן אֶמְצָא־מִן דַּעֲשִׂיךָ וְרַחֵם הָאֵל עַמִּי הָאֵל:

3. בקש להודיעו דרכיו מנהג מדת משפטיו, כגון מפני מה דניק וטוב לו, רשע ורע לו, דניק ורע לו, רשע וטוב לו של הקב"ה, ונתן לו, שנא'

[אמר מר] וכמה זעמו רגע, וכמה רגע? א"ר אבין ואיתימא רבי אבינא רגע # [לשון רגע הוא מלשון תינוק המרגע בירושלמי ב"ב פ"א שזו ממקומו, ואולי הוא זמן שלוקח לעקור דבר ממקומו דהיינו מ inertia] כמימריה,

[יש לך מכאן שלפעמים אף במלה אחת יכולים להפוך עולמות. וראה בניצוצי הש"ס],

ומנא לן דרגע רתח [מאי קרא] דאף הו' כרגע? שנא' תהלים ל כי רגע באפו חיים ברצונו,

ואב"א, מהבא ישעיה כו חבי כמעט רגע עד יעבור זעם,

ואימת רתח? אמר אב"י בהנך תלת שעי קמיימא נאחז מרגעי חלת שעות ראשונות כי חיוורא [כשמלבינה] כרבולתא [helmet, crest] דתרנגולא [כיון שהתרנגול נקרא "גבר" מלשון גבורה לכן הוא מרגיש את שעת הזעם. ע"פ המגיד תעלומה], וקאי אחד כרעא,

כל שעתא ושעתא נמי קאי הכי? כל שעתא אית ביה שורייקי טי"ש [כתם, סימן וכו'] נלעז סומקי, בההיא שעתא לית ביה שורייקי סומקי,

ההוא [צדוקי] [מינא] דהוה בשבבותיה דר' יהושע בן לוי, הוה קא מצער ליה טובא בקראי, יומא חד שקל [לקח ריב"ל] תרנגולא, ואוקמיה בין כרעי' דערסא [והעמיד התרנגול בין רגלי מסתן] ויעין ביה, סבר, כי מטא ההיא שעתא [שזועם ה' היינו כי חיוורא כרבולתא דתרנגולא, וקאי אחד כרעא] אלטייה [אקלל את המין],

כי מטא ההיא שעתא, גיים, אמר ש"מ לאו אורח ארעא למעבד הכי, תהלים קמה ורחמיו על כל מעשיו כתיב, וכתיב משלי יז כו גַם עֵנוֹ שֶׁנֶּגַשׁ אֶת הַדְּרִיכָה לְאִטּוֹ בִּי,

[מביא מאמר זה כאן כיון שדיבר לעיל שהקב"ה כועס. לפי המהרש"א] תנא משמיה דר' מאיר, בשעה שהחמה זורחת # [כיון שהחמה זורחת בכל שעה במקום אחר בעולם סביב, נמצא שהקב"ה כועס כל היום חלילה?], וכל מלכי מזרח ומערב מניחים כתריהם בראשיהם, ומשתחווים לחמה [הגם דאמרינן לעיל שהמלכים ישנים עד שלש שעות, מ"מ אלו שעובדים לשמש גורם שמותם שיקומו באשמורת. ע"פ הערות בשם השאגת אריה], מיד כועס הקב"ה # [אולי יש לפרש שזה הפך השכל, להשתחות עם כתר על הראש,

ועד שמדבר על השגעתן של תערוכות ענוה וגאווה, ממשיך בטובה מרדות אחת בלבו של אדם]:

אבני חן למסכת ברכות

שמות לג יג וַעֲתָה אֶסְבֵּא מִצְּאֵתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ הִן יָדַעְנִי נָא אֶת־דֶּרֶכְךָ וְאַדְעָה לְמַעַן אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֶיךָ וְרָאָה בִּי עֵקֶף חַנוּ י' תָּהִה,

דא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן, בשכר שלש זכה לשלש,

בשכר שמות לד וַיִּסְתַּר מֹשֶׁה פָּנָיו כִּי יָרָא מִהִבֵּית אֱלֹהִים זָכָה לְקַלְסֹתָר פָּנִים כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו,

בשכר פי ירא, זכה שמות ג לויראו מגשת אליו,

בשכר מִהִבֵּית, זכה במדבר יב לותמונת ה' יביט זה מראה אחרים, כך שנוי נספרי (פ' צהעלומק):

שמות לג והסירתי את כפי וראית את אחרי, אמר רב חנא בר ביזנא, א"ר שמעון חסידא, מלמד שהראה הקב"ה למושה קשר של תפילין מאחוריו הוּא, ולאמרינן לעיל [ג.] דהקדוש-צרוך-סוף מניח תפילין # [פי' שאם לא היה לומר מהפסוקים לעיל שהקב"ה מניח תפילין לא היה אמורא מחדש דבר כזה מדעת עצמו]:

5. וא"ר יוחנן משום ר' יוסי, כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה למובה, אפי' על תנאי, לא חזר בו, מנא לן ממושה רבינו שנא' דברים ט הרף ממני ואשימדים וגו' ואעשה אותך לגוי עצום,

אע"ג דבעא משה רחמי עלה דמלתא ובמלה, אפ"ה אוקמה בזרעיה [ואעשה אותך לגוי עצום נחמיה בורעו של משה], שנא' דברי הימים א כג טו בְּנֵי מֹשֶׁה גִּרְשׁוּ ׀ וְאַלְיָעָזָר׃ טו בְּנֵי גִרְשׁוּ ׀ שְׁבוּאֵל הָרָאשׁ׃ יז וַיְהִי בְנֵי־אַלְיָעָזָר רְחִבְיָה הָרָאשׁ וְגו' [ול אִי־הָיָה לְאַלְיָעָזָר בָּנִים אֲחֵרִים] וְבְנֵי רְחִבְיָה רְבוּ לְמַעַלָּה (וגו')?, ותני רב יוסף, לְמַעַלָּה מְשֻׁשִׁים רְבוּא,

אתיא רביה רביה, כתיב הכא רבו למעלה, וכתיב התם שמות א ובני ישראל פרו וישרצו וירבו:

דף ז' ע"ב

1. א"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחי, מיום שברא הקב"ה את העולם [פי' בריאת האדם. ראה שח], לא היה אדם שקראו להקב"ה אדון, עד שבא אברהם וקראו אדון [דאין מלך בלא עם, ורק לאחר שהכירו הבריות מלכותו נקרא אדון. וראה עין יוסף], שנאמר בראשית טו ח וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי אֱלֹהִים בְּפֶה אֲדָע כִּי אִירְשָׁנָה כְּמוֹת צֶלֶף דְּלִיט [פ' ממה שכתב הלשון "אדני" ולא י-הוה רואים שקראו אדון],

אמר רב, אף דניאל לא נענה [לא הרים קול בתפלה. שח] אלא בשביל אברהם, שנא' דניאל ט ז וַעֲתָה ׀ שְׁמַע ׀ אֵל הֵינִי אֶל־תַּפְלֵת עֲבָדְךָ וְאַל־תַּחַנּוּנָיו וְהָאֵר פְּנֶיךָ עַל־מִקְדָּשְׁךָ

אמר [משה רבינו] לפניו [הקב"ה], רבש"ע ! מפני מה יש צדיק וטוב לו, ויש צדיק ורע לו, יש רשע וטוב לו, ויש רשע ורע לו?

אמר לו משה ! צדיק וטוב לו צדיק בן צדיק [שיריש את חסידיו אביו. ר"פ הירשפרונג ז"ל], צדיק ורע לו צדיק בן רשע [שאם באים עליו יסורין אינו מתבונן במעשיו אלא תולה אותם במעשי אבותיו. ר' יהודה לוב לוי]. ניצוצי הש"ס, רשע וטוב לו רשע בן רשע, רשע ורע לו רשע בן רשע:

אמר מר, צדיק וטוב לו צדיק בן צדיק, צדיק ורע לו צדיק בן רשע,

איני, והא כתיב שמות לד פקד עון אבות על בנים, וכתיב דברים כד ובנים לא יומתו על אבות, ורמינן קראי אהרדי?

ומשנינן, לא קשיא, הא [פקד עון אבות על בנים] כשאוחזין מעשה אבותיהם בידיהם, הא [ובנים לא יומתו על אבות] כשאין אוחזין מעשה אבותיהם בידיהם?

אלא הכי קא"ל, צדיק וטוב לו צדיק גמור, צדיק ורע לו צדיק שאינו גמור, רשע וטוב לו רשע שאינו גמור, רשע ורע לו רשע גמור,

[צדיק גמור, "גמור" היינו מלשון לימוד, שלמד להיות צדיק שתקן מדותיו, וצדיק שאינו גמור היינו שגולד במדות טובות ולא עבד על עצמו. אמרי פנחס ניצוצי הש"ס]

ופליגא דר' מאיר [אדר' יוחנן משום ר' יוסי שאמר שהקב"ה נתן למושה כל חג' דברים שבקש], דא"ר מאיר, שתים נתנו לו ואחת לא נתנו לו [לא חודיעו דרכיו], שנא' שמות לג וַחֲנַנִי אֱשֶׁר אֲחֹן אֶת אִשְׁרִי יִכְמְרוּ רַחֲמֵי עָלָיו לְשֹׁעָה, וְאֵף עַל פִּי שְׁאִינוּ כְּדֹאִי, אע"פ שאינו הגון, ורחמתי את אשר ארחם, אע"פ שאינו הגון,

שמות לג כ וַיֹּאמֶר ל' א תוכל לראות את־פָּנַי כִּי ל' אֶרְאֶנִּי תֹאמַר וְחִי, תנא משמיה דר' יהושע בן קרחה [שנתכוון הקב"ה להעניש את משה], כך א"ל הקב"ה למושה, כשרציתי נספה לא רצית שנאמר ויסתר משה פניו, עכשיו שאתה רוצה [שאמרת הראני נא את כבודך] איני רוצה,

ופליגא דר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן דרבי יהושע בן קרחה שמעישו על כך [כשרציתי לא רצית וכו']. אדרבי שמואל שאמר קבל שכר על זה,

אבני חן למסכת ברכות

השמים למען אדני, למענך מבעי ליה, אלא למען אברהם שקראך ארון:

2. וא"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחי, מניין שאין מרצין לו לאדם בשעת כעסו [ובעמוד א' קאמר לה ר' יוחנן משום ר' יוסי #2. מנחת יהודה], שנאמר שמות לג פני ילכו והנחותי לך:

3. ואמר ר"י משום ר"ש בן יוחי, מיום שברא הקב"ה את עולמו, לא היה אדם שהודה להקב"ה, עד שבאתה לאה והודתה, שנאמר בראשית כט הפעם אודה את ה' שאלמה צרות הקדש שיעקב מעמיד שנים עשר שצטים, ולו ארבע נשים, כיון שילדה בן רביעי, הודית על חלקה שעלה יותר מן המעצבון המגיע לה [ומבאן ג"ב רואין צדקת לאה אכזבו שהשוותה עצמה לבלחה וחלפה ולא יותר. שח]:

[כיון שפירש ביהודה משמעות שמו, הולך ומפרש] ראובן, א"ר אלעזר אמרה לאה ראו מה בין בני [ראובן] לבין חמי [חמיה היה יצחק, ובן חמי הוא עשו] [ו]על שם העמיד [שיטול יוסף את בכורתו של ראובן] קראה שמו, כדאמרינן לקמן שם גריס,

דאילו בן חמי [עשיו], אע"ג דמדעתיה זבניה [מכר] לבכירותיה, דכתיב בראשית כה וימכר את בכרתו ליעקב, חזו מה כתיב ביה בראשית כז מא [וישטם] [ונטר עשו דבכו ליעקב. אונקלוס פי' וישמור עשו שנאה ליעקב] עשו את יעקב עליהם אשך בכו' אביו ויאמר עשו בלבו וקרבו ימי אכל אבי ואחרונה את יעקב אחי, וכתיב בראשית כז לו ויאמר הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים את בן בתי לקח והנה עתה לקח בן בתי ויאמר ה' אצלת לי בן בן וגו',

ואילו בני [ראובן], אע"ג דעל כרחיה שקליה יוסף לבכירותיה מניה, דכתיב דברי הימים א ה א [ובני ראובן בכו ר' יצחקאל כ"ה הוא חבון ר' ובחללו יצויעי אביו נתנה בכרתו לבני יוסף [בן יצחקאל], אפי' הכי לא איקנא [כ"ה בע"ה, ובדפוס אקנא] ביה דכתיב בראשית לו וישמע ראובן ויצילהו [את יוסף] מידם:

רות המואביה, משום דליידי צפירושי השמות נקט לה, מאי רות? א"ר יוחנן, שזכתה ויצא ממנה דוד, שריוהו [בביכול מילא בתענוג] להקדוש ברוך הוא בשירות ותשבחות,

מנא לן דשמא גרים? אמר רבי אליעזר [אלעזר] דאמר קרא תהלים מז ט לבדחו מפקלו ת ה' אשדשם שמו ת פארי, אל תקרי שמו ת אלא שמו ת [דלשון שם שמות הוא שני דברי הפכיים oxymoron ששמות הוא לשון שממה, ובדבר שלילי לא שייך שימה, לכן ע"כ מוכרח לפרש שהוא מלשון שמות. וראה מגיד תעלומה]:

3. וא"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, קשה תרבות [גידול] רעה בתוך ביתו של אדם [נפק"מ למפיש עלה ברחמי שלא יבא לידי מרה זו. מגיד תעלומה], יותר ממלחמת גוג ומגוג, שנאמר תהלים ג מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו [וזה תרבות רעה בתוך ביתו],

וכתיב בתריה [כשמבקש על אבשלום] תהלים ג ה' מה רבו צרי, רבים קמים עלי, ואילו גבי מלחמת גוג ומגוג כתיב תהלים ב למה רגשו גוים ולאומים יהגו ריק מה מועלת להם, אלמא דכר קל הוא צעניו, ואילו מה רבו צרי לא כתיב:

"מזמור" לדוד בברחו מפני אבשלום בנו, מזמור לדוד ! קינה לדוד מיבעי ליה?

אמר ר' שמעון בן אבישלום [תמוה שמביא את השם "בן אבישלום" על בנו של דוד ששמו אבשלום, וראה מהר"ץ חיות ב"מ כה. על מה שאמר ר' יצחק מגדלאה שם והוא שעשוי כמגדלין וז"ל הרבה אמוראים אם לא נזכרו דבריהם בבית המדרש רק בהלכה אחת היו מכנים שםם בביהמ"ד בתואר שם הלכה הזאת וכו'], מושל למה הדבר דומה, לאדם שיצא עליו שטר חוב, קודם שפרעו היה עצב, לאחר שפרעו שמוח,

אף כן דוד, כיון שאמר לו הקב"ה שמואל ב"י הגני מקים עליך רעה מביתך, היה עצב # [וכידוע שכל ספק מעצבון], אמר שמואל עבר או ממזר הוא דלא חיים [שאני מרחם] עלי, כיון דחזא דאבשלום הוא, שמוח # [לשמחה מה זו עושה? אלא מענין התרת הספקות, ולשון שמחה הוא רלטיבי], משום הכי אמר מזמור:

[אבל אבשלום לא ביקש אלא המלוכה, ולא להרוג את אביו, ומשום הכי לא הסכים לעצתו של אחיתופל שביקש להרוג את דוד לבדו, אבל עפ"י עצת חושי היה מוכן להצליח במלחמה ולהרוג את החולכים אחר דוד, ולא את המלך. מרומי שדה],

4. וא"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחי, מותר להתגרות [ליריב] ברשעים בעולם הזה [ר"ל ואינו אסור משום סכנה שמו ירדפנו הרשע. מהרש"א] [ומוקי לה לקמן במילי דשמיא] [קשה, למה צריך לומר "בעוה"ז", וראה עיון יעקב], שנאמר משלי כח עוזבי תורה יהללו רשע, ושומרי תורה יתגרו בהם,

תניא נמי הכי, רבי דוסתאי בר' מתון אומר, מותר להתגרות ברשעים בעוה"ז, שנא' עוזבי תורה יהללו רשע וגו',

ואם לחשך [מלשון לחש באזוני] אדם לומר, והא כתיב תהלים לו אל תתחר במרעים [שעושים רעות לאחרים. מ"ה] אל תקנא בעושי עולה [לאחרים] [כע"ז מגילה ו, והלשון ואם לחשך אדם לומר הוא גם

אבני חן למסכת ברכות

הוא, שממוך שגומל מסד צגופו לחצירו # [משמע שיש פעולה מיוחדת ע"י חסד בגוף שאינה בחסד בממוך] הוא מכיר שהוא אלוהים, וזה לידי אלוהים וטלום **מִקְרָב־לִי** ממלחמות הנצח עליו, **בְּיָבֻבִּים** הָיוּ עֲמֻדֵי שֶהִתְפַּלְלוּ עִמִּי,

תניא נמי הכי, רבי נתן אומר, מניין שאין הקב"ה מואם בתפלתן של רבים, שנאמר הן אל כביר ולא ימאם, וכתוב פדה בשלום נפשי מקרב לי וגו',

[וזה פירוש הפסוק פדה בשלום נפשי וגו'] **אמר הקב"ה, כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים, ומתפלל עם הצבור, מעלה אני עליו כאילו פדאני לי** [באמת לא שייך פדיה לגבי הקב"ה, אך מחמת שבצרת הבנים כביכול לו צד מיקרי פדיה גם לו, וזוהו למדין דקאי גם על פדיית הבנים אע"ג דלא כתיב, ולכן חזר לומר "לי" אחר שאמר כבר פדאני. ע"פ מגיד תעלומה] **ולבני מבין אומות העולם,**

אמר ר"ל, כל מי שיש לו בית הכנסת בעירו, ואינו נכנס שם להתפלל, נקרא שכן רע,

[לפי שבימיהם רוב בהב"נ היו בשדה חוץ לעיר כמ"ש תוס' לעיל דף ו' ואז לא מקרי שכן רע אע"ג דלתפלה מחויב לילך עד ד' מילין כדאיתא בפסחים לפי פרש"י שם, וחכ"ק"ל כדאיתא בא"ח סימן צ', מ"מ לא מקרי שכן רע אא"כ יש בהב"נ בעירו ממש. עיון יעקב].
[הטעם שבעיירות הישנות עומד הבית הכנסת סמוך לבית מועד לכל חי, לפי שבימים הראשונים היו מונעים את ישראל לבנות בית תפלה בעיר ולא היה להם רשות, וע"כ היו מוכרחים לבנות בהבכנ"ס הרחק מחוץ לעיר בשדה אצל הבית חיים, אל מקום הבקעה שקנו מאת מושל העיר. ספר מטעמים החדש, הטעם שקוראין לעזרת בית הכנסת "פלוש" לפי שבימים הראשונים היה עזרת בהבכנ"ס פתוח משני רוחות זה כנגד זה והיה מפולש משני צדדין. ספר מטעמים החדש].

שנאמר [אין צריך ראיה שהוא שכן רע, אלא מביא פסוק שאלו השכנים הרעים הם מריעים בנחלה וגו'] **יְדִמֶה יְבִי כֹה אָמַר ה' עַל־פְּל־שְׁכְנֵי הָרָעִים הַנִּגְעִים** [ר"ל להרע. מצא] **בַּנַּחֲלָה אֲשֶׁר־הִנְחֵלְתִּי אֶת־עַמִּי אֶת־יִשְׂרָאֵל הִנְנִי נֹתֵשֶׁם מֵעַל אֲדָמָתָם וְאֶת־בֵּית יְהוּדָה אָתוּ שְׂמֹתוֹ אֲבָם,**

ולא עוד אלא [ע"י שלא נכנס לבית הכנסת] **שגורם גלות לו ולבניו, שנא' סִפִּיָּה דְקִרָא הוּא הִנְנִי נֹתֵשֶׁם** [ענין עקירה. מצא] **מֵעַל אֲדָמָתָם וְאֶת־בֵּית יְהוּדָה אָתוּ שְׂמֹתוֹ אֲבָם,**

אמרו ליה לרבי יוחנן [שהיה יושב בא"י], **איכא סבי בבבל, תמה** [פ' בתמיה. רש"ל] **ואמר תהלים יא למען ירבו ימיכם וימי בניכם "על האדמה" כתיב, אבל בחוצה לארץ לא,**

כיון דאמרי ליה מקדמי שמרית ומחשבי ערצית לבי כנישתא

אמר ליה טריחא לי מלתא [כעין זה לקמן ל' ע"א אמרו ליה רבנן וליעבד מר כמרימר ומר זוטרא? אמר להו טריחא לי מילתא],

[ובאו"ח סימן צ' ט': ישתדל אדם להתפלל בב"ה עם הצבור ואם הוא אנוס שאינו יכול לבוא לב"ה יכיון להתפלל בשעה שהצבור מתפללים (והוא הדין צני אדם הדריס ציטצוס ואין להם מניין מ"מ יתפללו שמרית וערצית צומן שהצבור מתפללים סמ"ג) וכן אם נאנס ולא התפלל בשעה שהתפללו הצבור והוא מתפלל ביחיד אעפ"כ יתפלל בבהב"נ:]

וכתב שם במגן אברהם, טריחא ליה מילתא לאסוף י', ובסמ"ג משמע שר"ל לא היה רוצה להטריח י' אנשים שיבואו אצלו],

ולימא ליה מר לשלוחא דצבורא, בעידנא דמצלי צבורא ליתי ולודעיה לומר # [משמע שלא היה להם זמן קבוע ממש מתי התפללו בבהב"נ, ולכן שאלו למה לא יבא שליח לומר לו מתי יתפללו השמו"ע היום],

א"ל מאי כולי האי [וכי להתפלל בשעה שהצבור מתפללים הוא ענין חשוב?],

א"ל, דאמר ר' יוחנן משום ר"ש בן יוחי,

דף ח' ע"א

1. **מאי דכתיב תהלים סט ואני תפלתי לך ה' עת רצון אלמא יש** **שעה שהיא של רצון** # [משמע שיש עת רצון הגם שלא פירש הפסוק מתי הוא, וכן בפסוק השני שמביא לא פירש, אבל בפסוק שלישי ורביעי פירש שזה תלוי בתפלת הרבים],

אימתי עת רצון, בשעה שהצבור [צבר ר"ת צדיקים בינונים רשעים, ודוקא על סדר זה שהצדיקים בראש, אבל אם הרשעים בראש אז הוא ר"ת רבין שהרשע רובין על הצדיק. ע"פ הש"ח] **מתפללין,**

[ראה ב"המעין" תשרי תשכ"ה עמוד 50 מאמר על תפלה בצבור, שמביא שאינה משום חיוב, אלא שתפלה בצבור מתקבלת יותר, ומביא מדברי החוות יאיר סימן ק"ב שאין להתיר אפילו אמירה לגוי וכו', כי אינה מצוה כולי האי. ראה שם בארוכה,
אבל ראה שעמצ"ב באריכות שמביא מן הפוסקים דתפלה בצבור עדיף מתפלה בזמנה, עיי"ש],

2. **ר' יוסי ברכי חנינא, אמר מהכא, ישעיה מט ח כֹּה אָמַר ה' בְּעֵת רָצוֹן יִנְתִּיחַ,**

3. **ר' אחא ברכי חנינא אמר, מהכא** איוב לו ה **הַיָּאֵל כְּבִיר וְלֹא יִמָּאָם** [רש"י בריבור המתחיל מעתיק הפסוק "לא ימאם" כדי לדרוש הפסוק כאילו היה כתוב "לא" בלי וי"ן] מפלת הרעים לא ימאם,

4. **וכתיב תהלים נה יט פָּדָה בְּשָׁלוֹם נַפְשִׁי** זה שעסק בדניי שלום, דהיינו תורה, דכתיב וכל נמיצומיה שלום (משלי ג') וכן גמילות חסדים נמי שלום

אבני חן למסכת ברכות

מובת או כל חייו עמה הוא צריך לחזור ולמצוא אותה אחר כל ריב שיש לו עמה ואז הוא "מוצא" לשון הוה שבכל עת הוא צריך למצוא אותה עוד פעם. ע"פ איי הים בסידר].

[ושמעתי לפרש למה דוקא במערכא שאלו כן, ע"פ הא דאמרינן בקדושין כטו: ילמוד תורה ואח"כ ישא אשה וכו' הא לן והא להו ובתוס' שם פירשו דבני א"י היו עשירים ומב לו שישא אשה ולימוד תורה בטהרה. עכ"ל, ולכן רק בא"י שהיו נושאים נשים קודם שלמדו שאלו מצא או מוצא, אבל בבבל שלמדו תורה ואח"כ נשאו נשים היה זכות התורה מונעת שיהיה "מוצא"].

2. ר' נתן אומר, לעת מצא זו תורה [יש להבין מאמר זה ע"פ הגמרא נדה ל' ע"ב למה הולד דומה במעני אמו כו' וכיון שבא לאויר העולם בא מלאך וסוטר על פיו, ולכן שפיר שייך לשון "מוציא" על התורה. ע"פ איי הים על הסידר], שנאמר משלי ח כי מוצאי מצא חיים וגו',

3. רב נחמן בר יצחק אומר, לעת מצא זו מיתה [משום ביטול תורה שיש לו בחדרתו מן המיתה ומתפלל שלא ימצא בו. הערות] שימות צמיחה יפה ומה שנא' תהלים סח למות תוצאות,

תניא נמי הכי, תשע מאות ושלושה 903 מיני מיתה נבראו בעולם, שנאמר למות תוצאות, תוצאות בנימטריא [1 מ23 פעמים בש"ס] הכי הוו,

קשה שבבבלי [שבבלי המיתות] אסכרא אישטרי"אנגולמנט (דלקת גרון) בלעז, שנתן הגוף, ניחא שבבבלי נשיקה,

אסכרא דמיא כחזירא כענפי הסירים [קוצים] הנסכים בגבבא דעמרא בגומה הזמר דלאחורי כשאלס נטק [את הקוצים מתוך הצמר] בחזקה ומשליך לאחור נשאר שאי אפשר שלא יתקן הצמר עמה,

ואיכא דאמרי כפיטורי חבלים, דממרגמינן ופטורי גזים (מלכיס א' ו') אטונין [פ' בעין שרשרות. רש"ל], בפי ושמא הוא הנקב, שהוא עגול כפי וטע, יס אוקיינוס יש בו מקומות שאינו מקבל כחל, וממרגין לומי הספינה על ידי חבלים ועקלים שמוצקין בנקביו, ומוקעין אותו בדומק לפי שהם גסין כמדת הנקב,

נשיקה, דמיא כמושחל בניתא מחלכא כמושך נימט שער מתוך החלז [שמייתם הקלה של הצדיקים מבטאת פרידה קלה מדבר שמעולם לא היו קשורים יתר על המידה, ולהבדיל מיתת הרשעים מבטאת את ההיפך. מכתב מאלהו ח"ד דף 169],

4. ר' יוחנן אומר, לעת מצא זו קבורה [משום שדנים קשים יש בין מיתתו לקבורתו, ולכן מתפלל שלא תתעכב קבורתו. הערות], א"ר חנינא מאי קרא, איוב ג כב השמים אליגיל ישישו פי ימצאו קבר,

אמר רבה בר רב שילא, היינו דאמרי אינשי, ליבעי אינש

כלומר, מאריכין צנית הכנסת [דאל"כ שמאריכין איתו חידוש אמרו לו. מוגד תעלומה] אמר היינו דאמרי להו [ועל האדמה בא ללמדנו דבאר"י הוי השכר יותר. מרומי שדה],

כדאמר ר' יהושע בן לוי לבניה, קדימו וחשיכו ועיילו לבי כנישתא, כי היכי דתורכו חיי [שתאריכו ימים],

א"ר אחא ברבי חנינא, מאי קרא, משלי ח לך אִשְׁרֵי אָדָם שְׁמִיעַ לִי לְשִׁקְדַּת עַל־דִּלְתָּתַי יוֹם יוֹם לְשִׁמְרֵי מְזוּזַת פֶּתְחִי, וכתוב בתריה שם פסוק לה פי מו צָאִי מִצָּא חַיִּים,

אמר רב חסדא, לעולם יכנס אדם שני פתחים בבית הכנסת, שני פתחים סלקא דעתך, אלא אימא שיעור שני פתחים רומב, יכנס לפנים, ואחר כך יתפלל שלא ישב סמוך לפתח, דנראה עליו כמשוי עיכוב צית הכנסת, ויהא מוזמן סמוך לפתח ללכת [פ' שישחה קצת לאחר שנכנס כדי שתתישב דעתו ומפרש לשמור מלשון המתנה. חידושי הרא"ה]:

תהלים לב ו עַל־זֹאת יִתְפַּלֵּל כָּל־חֹסֵד | אֱלֹהֶיךָ לְעֵת מִצָּא יִתְפַּלֵּל שיהו מזוין לו כשיצטרך [פ' שיודמן לו אשה טובה, ויודמן לו כל הצריך שיוכל ללמוד, ויודמן לו מיתת נשיקה, ויודמן לו קבורה כדבעי, וכן בית הכסא, אבל לשון רש"י שכתב מצוין לו כשיצטרך קשה קצת על מיתה],

[רק לשטף מים רבים אליו ל' א' יגיעו], [בספר "אברהם את עיניו" על הסידר מביא מחכמי הספרדים דמה דכתיב רק לשטף מים רבים וגו' מים הוא ר"ת מ'מון יופי מ'שפחה אליו לא יגיעו],

1. אמר ר' חנינא לעת מצא זו אשה [שהחסיד צריך שאשתו תתאים לדרכי הנהגת חסידותו, ולכן צריך להיות תפילה יתירה משאר אנשים. הערות], שנא' משלי יח מוצא אשה מוצא טוב,

במערכא כי נסיב אינש אתתא, אמרי ליה הכי, מוצא או מוצא, מוצא דכתיב מוצא אשה מוצא טוב ויפק רצון מה', מוצא דכתיב קהלת ומוצא אני מר ממות את האשה וגו',

[אם מוצא רק אשה מוצא טוב, אבל אם רוצה "את" אשה שהוא ריבוי] [משהו מיוחד] אז היא מר ממות],

[אשה בנימי' 306 ואיש בנימי' 311 שאם האיש יותר מן האשה מוצא, אבל "האשה" שהגימ' שלה היא 311 שהיא שוה לאיש זה מר ממות. מרגלא בפומא דאינשי]

[אשה טובה אין בה כל חידוש והוא לעולם טובה ולכן היא נקראת מוצא, שמצאה פעם אחת, אבל אשה רעה לעולם הוא עושה דברים רעים חדשים ובכל עת הוא מוצא],

[ראיתי לפרש שאשה נקראת אבידה ומי שמחזר אחריה ומצא אשה טובה על זה שייך לשון מוצא בלשון עבר שמצא אותה פעם אחת לכל ימי חייו, אבל אם אינה

אבני חן למסכת ברכות

והיינו דאמר ר' חייא בר אמי משמיה דעולא, מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו, אלא ארבע אמות של הלכה בלבד,

[אמה בנימין' 46 וד' אמות = 184 ועוד כמנין הלכה = 60 = 244 דהיינו כמנין גמרא. ר' לוי יצחק שניאורסאן ז"ל. נה],

ואמר אביי, מריש הוה גריסנא בגו ביתא, ומצלינא בבי כנישתא, כיון דשמענא להא דאמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא, מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד, לא הוה מצלינא אלא היכא דגריסנא,

רבי אמי ורבי אסי, אף על גב דהוו להו תליסר בי כנישתא במבריא, לא מצלו אלא ביני עמודי שני המדרג נכון עליהם מלמעלה [ראה לקמן ל: תוס' בראש העמוד שהיו מתפללים ביחיד. וראה במנחת יהודה], היכא דהוו גרסי:

ואמר ר' חייא בר אמי משמיה דעולא, גדול הנהגה מויגועו [מיוגע כפון] יותר מירא שמים, דאילו גבי ירא שמים כתיב תהלים קיב אשרי איש ירא את ה', ואילו גבי נהנה מויגועו כתיב תהלים קכח יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך, אשריך בעולם הזה, וטוב לך לעולם הבא, ולגבי ירא שמים "וטוב לך" לא כתיב ביה:

[גדול הנהגה מויגועו יותר מירא שמים. י"ל ע"פ דברי הגמ' להלן לג: (דברים י'): ועתה ישראל מה ה' אליהך שואל מעמך כי אם ליראה. אטו יראת שמים מילתא זוטרתא היא? והאמר רבי חנינא משום רבי שמעון בן יוחי: אין לו להקדוש ברוך הוא בבית גגו אלא אוצר של יראת שמים, שנאמר: (ישעיהו ל"ג) יראת ה' היא אוצר? אין, לגבי משה מילתא זוטרתא היא, וראיתי מפרשים דלגבי בחינת משה שהוא ענוה הוי יראת שמים מילי זוטרתא.

והנה מי שנהנה מויגועו הוא הרבה יותר שפל בעיניו ממי שהוא מקבל תמיכה בתור בן ישיבה, שהנהגה מויגועו אין לו שום כבוד ממעשיו הטובים ואפילו הוא לומד תורה הרבה שעות אין לו מזה שום כבוד, ונמצא שזה מביאו לידי ענוה, וכיון שהוא עניו זה מביאו לידי יראת שמים יותר מזה שעוסק רק ביראת שמים, ויותר מיראת שמים יש לפרש, שהוא גם יראת שמים יותר. א"ח]

[שע"י שאדם נהנה מויגועו, דהיינו שהוא מסתובב בשוקים לעשות מסחר וכדומה, והיהודים שאינם שומרי תו"מ רואים איך מתנהג יהודי בן תורה ושומר תו"מ, הוא עושה קידוש השם, ולפעמים מתקדשים יהודים אלו לאט לאט לשמירת התו"מ, ומי שיושב כל היום בבית המדרש על פי רוב אינו מגיע לזה. אמרתי בברית של נכדי אשר זעליג בנו של בני יצחק יוסף ג"י במגנטריאל א תבא תשס"ח לפ"ק].

[וראה מאמר הראשון בלקוטי שושנים בספר נועם אלימלך שמי שמאפשר בעוה"ז היינו שיש לו ממון, טוב לו בעוה"ב יכול לקנות תפילין נאים ושאר מצוות].

רחמי אפילו עד זיבולא פלא"דא (מלוא האת) זלעו בתרייתא שלמא שיהא לו שלום כל ימי חייו, ואף כיום קצורמו, עד השלמת עפר האחרונה שצמקו קצורמו,

5. מר זוטרא אמר, לעת מצא זה בית הכסא [שהיא ביה"כ סמוך לשולחנו, שמכיון שנצרך לנקבו אין יכול להרהר בדברי תורה, ולכך מתפלל החסיד שלא יהא לו ביטול תורה. הערות] [למד מלשון ויצאת שמה חוץ, אע"ג שהוא משרש ציאה ולא מציאה, ה"נ למות תוצאות הוי מלשון ציאה וכו']. מרומי שדה] שיהא דר צמקוס שיש צית הספא סמוך לו, לפי שהיתה קרקע של צבל מנולת מים, ואין יכולין למפור שם חפירות, והיו צריכין לנאלת בשדות ולהתרחק מאד,

אמרי במערבא הא דמר זוטרא עדיפא מכלהו,

[הגמ' מביאה חמשה פירושים על לעת מצא: אשה, תורה, מיתה, קבורה, בית הכסא, שכל דברים אלו הם שהאדם נכנס בספק בדבר שאינו בידו ורק צריך להתפלל להש"י שיעזור, וחמשה דברים אלו מרומים בפרשת חיי שרה, אשה היינו רבקה שנשא יצחק, וכן ויוסף אברהם ויקח אשה, תורה ואברהם וכן, מיתה באברהם אבינו, קבורה בשרה, בית הכסא היא פרשה אחרונה של בני ישמעאל שזה שהוציא אאע"ה מפיו "לי ישמעאל יחי" לפנך" נחשב לו לדבר בושה. מי השלוח עיי"ש],

אמר ליה רבא, לרפרם בר פפא, לימא לן מר, מהני מילי מעלייתא, דאמרת משמיה דרב חסדא, במילי דבי כנישתא,

אמר ליה הכי אמר רב חסדא, מאי דכתי' תהלים פו ב אֱהָב ה' שְׁעָרֵי צִיּוֹן מִכָּל מִשְׁפָּנוּ תִּיעָקֵב [כפשוטו אי אפשר לומר דאין צריך להשמיענו דהש"י אוהב שערי ציון מכל שארי העירות ומי לא ידע בכל אלה. מגיד תעלומה],

אוהב ה' שערים המצויינים ציון ואסיפת צבור [שהמקום מצוין פי' מפורסם וכל הצבור באים שם לשאול. וראה מ"ת], [יש להבין ההבדל מבתי מדרשות לשערים המצויינים בהלכה? ונראה דשערים מצויינים בהלכה היינו שעוסקים ומחדשים בהלכה. מרומי שדה], [מלשון ציון שהוא מלשון "סימן" שע"י שהדבר מצויין הוא מפורסם לכל, וראה עירובין נ"ד ע"ב ומאי משמע דהא ציון לישנא דסימנא הוא],

בהלכה [פי' בתי מדרשות שהם מפורסמים ושיש שם אסיפת ת"ח הלומדים גמרא שמוה באין לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא],

יותר מבתי כנסיות ומבתי מדרשות [דבכה"נ רבים מצויים וקטן וגדול שם הוא, וכן בבתי מדרשות שלהם יש שהיו לומדים שם מקרא ויש לומדין שם משנה, ולא עלו בידן הלכה שיוצאת מהתלמוד וכו'. מהרש"א],

אבני חן למסכת ברכות

לְשִׁמְעִי וַיֹּאמֶר לוֹ בְּנֵה־לָךְ בֵּית בִּירוּשָׁלַם וְיִשְׁכַּבְתָּ שָׁם וְלֹא יִתְצָא מִשָּׁם אָנָּה וְאָנָּה:
לוֹ וְהָיָה בְּיוֹם צִאתְךָ וְעֵבְרָתְךָ אֶת־נֶחֱל קָדְרוֹ יִדְעַ תִּדְעַ כִּי מוֹת תָּמוּת דָּקָךְ
יִהְיֶה בְּרֹאשְׁךָ:

וּשְׁמִיעִי יֵצֵא לָגֵת וְיִשְׁמַע שְׁלֹמֹה שֵׁם פֶּסוּק מִן וְיֵצֵא הַמֶּלֶךְ אֶת־בְּגָדָיו בְּיָדָיו יִדְעַ
וְיֵצֵא וְיִפְגַּע־בוֹ וְיָמֹת וְחַמְּלָתָהּ נָכוֹן בְּיָד־שָׁל מָה:

אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי מנחם אמר ר' אמי, מאי דכתי' ישעיה א ועוזבי ה' יכלו, זה המניח ס"ת ויוצא [מי שבא באקראי לביהכ"נ לצורך כלשהו, אינו בכלל עוזבי ה', ושרי לצאת ובשעת הדיחק אפשר לסמוך על סברא זו למעשה. הערות],

רבי אבהו נפיק בין גברא לגברא,

בעי רב פפא, בין פסוקא לפסוקא מהו [במנחת יהודה פ' לפי שהיה דרכם לתרגם כל פסוק לכן איבעיא ליה אם מותר לצאת בשעה שמתרגמן. עיי"ש עוד? ¹ תיקון,

רב ששת מוהדר אפיה וגרים משגמו, נשקזין נספר מורה, אמר, אנן בדידן ואינהו בדידהו:

[ראה תוס', וז"ל הרא"ה ואיכא דמפרש דוקא רב ששת דהוה סגי נהור ולא היה לו מותר לקרות בתורה דהוה להו דברים שבכתב ואי אתה רשאי לאומרן על פה, ולהכי מוהדר אפיה וגרים, והיינו דאמרין בכלי תלמודא כדמותרנן רב ששת [לא נמצא אלא פעם אחת בסוטה מו:]: שלא היה לו מותר לקרות והיה מתרגם [וזה נגד התוס' בב"ק ג: שכתבו וז"ל בדמותרנן רב יוסף. נקט רב יוסף לפי שהיה בקי בתרגום שיש כמה ענייני תרגום, ולא כדפירש בעלמא לפי שהיה סגי נהור ודברים שבכתב אי אתה רשאי לומר על פה ולכך היה אומר תרגום, דמשום עת לעשות אמר התם דשרי ואין לך עת לעשות גדול מזה],

אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי אמי, לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור של כל שנה ושנה [נראה דכל השבוע מכיון דמתחילין לקרות הפרשה דהיינו ממנחת שבת ואילך עד שבת הבאה נקראת עם הצבור וכו'. תוס' **שנים מקרא ואחד תרגום** [ראה תוס' דתרגום היינו תרגום דוקא, ולא שיפרש בלע"ז],

[שהתורה נתנה בסני ובאהל מועד ובאר היטב. ראיתי בשם השל"ה קלא.],
[ולכן אומרים שנים מקרא להראות שהמקרא עיקר. שמעתי],

[כלומר קודם שיקראו בצבור הפרשה בבית הכנסת יקרא אותה בביתו בין בשבת עצמו בבקר בין בכל אותו שבוע, אבל אין לו לקדים מושבע זה לשני שבועות או לשלושה, ויש בני ארם שנוהגים לקרות מעט בכל יום ויום מהשבוע, ומסיימין בשבת. רבינו יונה],

רמב"ם הלכות תפלה פרק יג הל' כה אע"פ שאדם שומע כל התורה כולה בכל שבת בצבור, חייב לקרות לעצמו בכל שבוע ושבע סדר של אותה שבת שנים מקרא ואחד תרגום, ופסוק שאין בו תרגום קוראהו שלש פעמים עד שישלים פרשיותיו עם הצבור,

כתב ר"נ שמצא בספרו של ראב"ן לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור נ"ל

[יש לפרש ע"פ מה דתנן באבות פ"ב מ"ב יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם מושכחת עון וכתב ע"ז הרע"ב שהמורה מתשת כומו של אדם, והמללכה מפרסת ומשגרת את הגוף ומתוך כך ילח"ר בטל ממנו, וזה הפי' גדול הנהגה מויעו דמי שהוא יגע, ע"י שהוא מרוד בתורה ומלאכה הוא יותר תרים נגד היצה"ר, שהרי ביר"ש גרידא לפעמים הנסיון קשה יותר מדאי].

[וראה מוהרש"א חולין מ"ד ע"א וז"ל ושמעתי פירוש הפסוק בזה שאומר אשרי כל יראי ה' ההולך וגו' ר"ל מי שבא לידו פסק טרפות והוא ירא את ה' ומחמיר על עצמו מספק לאכלה, הנה אשריו בעה"ב שמגע עצמו מספק מרפה, אבל יגיע כפך כי תאכל וגו' יש לו מעלה יתירה דהיינו שמויגע עצמו וכפיו למצא היתר לספיקו עד שאוכלה, הנה זה שזוכה ב' עולמות דכתיב ביה אשריך בעוה"ז שהרי אוכלה, וטוב לעוה"ב שהתיגע נפשו בתורה וק"ל.

וראה בבני יששכר מאמרי חודש אדר מאמר ב' דרוש ו' שמארך בענין זה ומביא פירוש זה בשם השל"ה. וראה גם שם במאמרי חרש אלול מאמר ב' אות ד' שמביא פירוש זה וכתב שם אבל קשה לפי"ז וכי ס"ד שהירא שמים לא יהי' לו שכר רק בעוה"ז ולא בעוה"ב? אבל לפי הג"ל יתכן דהנה לעוה"ב שואלין לאדם עצמו הדין וההלכה, [ואז] מי שדרכו היה ליגע את עצמו בתורה ולהמציא קולות עפ"י התורה, או טוב לו גם לעוה"ב, שיפסוק הדין לקולא עפ"י התורה, משא"כ הירא שמים בלי יגיעה בתורה יחמיר, הכן הדבר. עכ"ל. ודפח"ח].

ואמר ³ רבי חייא בר אמי משמיה דעולא, לעולם ידור אדם במקום רבו, שכל זמן ששמעי בן גרא * [ולומר שהיה רבו מוכתיב במלכים א ב ח והנה עמך שמעי בן גרא, מהלשון "עמך". ע"פ הרד"ק] **קיים #** [ולא אמר חי, אלא ר"ל בתוקפו ראה מש"כ להלן], **לא נשא שלמה את בת פרעה** דסמוך למיתת שמעי, כתיב וימתן שלמה את פרעה (מלכים א' ג') # [פ' כיון שצוה דוד לשלמה להרוג את שמעי, ושלמה ידע שעוד מעט יהרג לא היה מתחשב עמו עוד, וזה כוונת רש"י סמוך למיתת שמעי],

והתניא אל ידור? לא קשיא, הא דכייף ליה אס כפוף הוא לרבו לקבל מוכתו ידור אללו, **הא דלא כייף ליה ואס לאו טוב להמתק ממנו,** ויהי שוגג ואל יתי מויד:

* **[שמעי בן גרא:**

מקלל את דוד שמואל ב מז ה וְכֹא הַמֶּלֶךְ הָיָה עַד־בְּחוּרִים וְהָיָה מִשָּׁם אִישׁ יוֹצֵא מִמִּשְׁפַּחַת בֵּית־שְׁאֵל וְשָׁמוֹ שְׁמִיעִי בֶן־גֵּרָא יֵצֵא יְצוֹ אֶמְקַלֵּל:

שמעי מפי"ס את דוד שמואל ב יט ז וַיִּמָּתֵר שְׁמִיעִי בֶן־גֵּרָא בְּיָדֵימִינִי אֲשֶׁר מִבְּחוּרִים וַיְהִי עִם־אִישׁ יְהוּדָה לְקִרְיַת הַמֶּלֶךְ הָיָה יח וְאֵלֶּף אִישׁ עִמּוֹ מִבְּנֵימִן וַיִּצְרֵא נָעֵר בֵּית שְׁאֵל וְחִמְשַׁת עָשָׂר בָּנָיו וְעֶשְׂרִים עֲבָדָיו אֹתוֹ וַיִּצְלַחוּ תִּירְדֵּן לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ..... כד וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־שְׁמִיעִי לֹא תָמוּת וַיִּשָּׁבַע לוֹ הַמֶּלֶךְ:

[אבל בסוף] דוד מצוה לשלמה להרגו מלכים א ב ח וְהָיָה עִמָּךְ שְׁמִיעִי בֶן־גֵּרָא בְּיָדֵימִינִי מִבְּחוּרִים וְהוּא קָלְלָנִי קָלְלָה נִמְרָצָה בְּיוֹם לָכֶתִי מִתְּנִיךָ וְהוּא־יִירֶד לְקִרְיַת־תִּירְדֵּן וַאֲשָׁבַע לוֹ בַּח' לֵאמֹר אֶם־אֵמִיתְךָ בְּתָרְבִּי ט וְעָתָה אֶל־תִּתְּנֶהוּ כִּי אִישׁ חָקֵם אֶתְּהָ וַיְדַעַת אֶת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה־לוֹ וְהוּא יִדְּתָה אֶת־שִׁיבָתוֹ בְּדָם שְׂאוֹ ל':
שלמה מצוה על שמעי שלא יצא מירושלים מלכים א ב לו וַיִּשְׁלַח הַמֶּלֶךְ וַיִּקְרָא

אבני חן למסכת ברכות

רב ביבי בר אבבי סבר לאשלומינהו לפרשייתא דכולא שתא
[לא אמר "של כל התורה", שיש שהיו משלימין התורה בשלש שנים] **במעלי**
יומא דכפורי [ג"כ כדי להרבות זכויות לפני גמר דין ולזכות למחילה וסליחה.
יעב"ז],

[ראה בערוך ערך כלה שגורס כאן "לכולהו פרשיות דכלה" פי' הן ח' פרשיות
שקורין בד' שבתות שבאלול ובד' שבתות שבאדר ומפני שהיה רב ביבי טרוד
בחדש הכלה במסכתא דכלה ולא מצא פנאי להשלים כל פרשה בשבתה, סבר
לאשלומינהו להני' ח' פרשיות בערב יום הכיפורים],

תנא ליה חייא בר רב מרדכי [בעיוה"כ צריך לאכול ואין זמן להשלים
הפרשיות], **כתיב ויקרא כג ועניתם את נפשתיכם בתשעה לחדש**
בערב, וכי בתשעה מתענין, והלא בעשרה מתענין,

אלא לומר לך, כל האוכל ושותה בתשיעי, מעלה עליו
הכתוב כאילו מתענה תשיעי ועשירי [פי' שגם עשירי הוא יותר
חשוב, שהרי הוא כאילו התענה כבר בתשיעי, ומתענה שני ימים רצופים, ולפום
צערא אנרא] והכי קאמר קרא הכינו עלמכס צמשה למדש לענוי הממרת, והכי
הוא צעני כענוי היום [וב"ה פסחים סח.; ר"ה ט., ויומא פא:],
[באמת מה שרצה להשלים פרשיות של כל השנה בערב יום הכיפורים זה
גוזמא גדולה, וכמעט שאי אפשר, לכן אמר לו, הלא גם ביום רגיל אי אפשר
לעשות כן, כל שכן בעיוה"כ שצריך להכין ליום טוב, וגם צריך לאכול, ובראי אין
די זמן להשלים כל הפרשיות של כל השנה],
[יש לחקור אם אכילת תשיעי הוא שייכת לצום עשירי, ולכן חולה שאינו מתענה
בעשירי אין לו מצוה לאכול בתשיעי, או הוא מצוה בפני עצמה. הערות],

סבר לאקדומינהו למדר כל הפרשיות צצצת [שבוע] אחת, או צמתי צצמות,
אמר ליה ההוא סבא, תנינא [שנינו כברייא] **ובלכד שלא**
יקדים ושלא יאחר,
[אשכחיה ההוא סבא. י"ל דכל מקום שהוא מזכיר "ההוא סבא" הוא אליהו ואי
אפשר לומר כן בפרק במה מדליקין (שבת דף לד.) בעובדא דרבי שמעון בן יוחאי.
תוס' חולין ו.].

כדאמר להו ר' יהושע בן לוי לבניה,

1. **אשלימו פרשיותיכו עם הצבור, שנים מקרא ואחד**
תרגום,
2. **והזהרו בורידין** [בששוחט יתחך את הורידין שיצא הדם] **כרבי**
יהודה, דתנן רבי יהודה אומר עד שישחוט את הורידין כדי
שיכל כל הדם, ולא אמר כן אלא צנוף, הואיל וזולתו כולו כאחד,
3. **והזהרו בזקן ששכח תלמודו מחמת אונסו שחלה, או שנטרד**
דזמק מזומת, הזהרו צו לכדו, דאמרינן לוחות ושברי לוחות
מונחות בארון דכמיז (דברים י') אשר שצרת ושמתם צארון, אף השצרים
תשים צארון,

דביחיד הדר בכרך שאין לו י' לקרות בתורה איירי [שיטה זו מובא גם בב"י הלכות
שבת סימן רפ"ה] דצריך לכון השעה שהציבור קורין בב"ה ויקרא גם הוא ביחיד
ב' מקרא, כנגד ב' שקורים בב"ה [הקורא והמתרגם], ואחר תרגום כנגד המתרגם,
דאם כמו שפירשו רבותינו דבקריאת הפרשה בבקר איירי כאשר אנו רגילים, לימא
לעולם יקרא פרשה, "עם הציבור" למה לי, ועוד שנים מקרא ואחד תרגום למה,
הלא ישמע בבית הכנסת ויצא ידי חובתו, ואע"פ כן מנהגנו מנהג גמור ויפה,
דיילמא לא יכין דעתו בבית הכנסת לכל הפרשה ויצא בקריאתו שקרא כבר
ע"כ,

ותימא מהא דאיתא במדרש ג' דברים צוה רבי את בניו וכו' ומסתמא רבי בכל
ענין צוה, ולא על דעת רק כשהיו ביחיד בלא י', ועוד מהא דרב ביבי בר אבבי
דסבר לאשלומינהו לכולהו במעלי יומי דכפורי ומסתמא בציבור הוה. הגהות
מיימוניות הלכות תפלה פ"ג בסופו],

דף ח' ע"ב

ואפילו במדבר לב עטירות ודיבון שאין צו תרגום,

[ראיתי שהחדו"ש של עטירות ודיבון הוא מפני שהם שמות ע"ז],
[פירש רבי' שלמה אע"פ שאין בו תרגום, ולפירוש זה אפילו ראובן ושמעון וכיוצא
בוה צריך לקרותו שלשה פעמים, ויש מפרשים דנקט עטירות ודיבון לפי שיש
ספרים שכתוב בהם תרגום ירושלמי, ונקט עטירות ודיבון, אף ע"פ שאין צריכין כל
כך תרגום, ולפי זה ראובן ושמעון אין צריך לקרותו שלשה פעמים, ומ"מ נהגו
להחמיר כפירוש רש"י ואם למד הפרשה כפירוש"י חשוב כמו תרגום, שאין כוונת
התרגום אלא שיבין הענין, אבל אם קורא בשאר לעז לא, וכל השבוע מיום ראשון
ואילך חשוב עם הצבור כיון שמתחילין הפרשה ביום שבת במנחה, מצוה מן
המובחר שישלים אותה קודם שיאכל בשבת ואם לא השלים אותה קודם אכילה
ישלים אחר אכילה קודם המנחה, אבל משם ואילך כיון שמתחילין אחרת עבר
זמנה של זאת. טור או"ח סימן רפ"ה, וראה גם הרא"ש כאן,
ובב"י שם כתב בשם הסמ"ג וז"ל ואני דנתי לפני רבותי שהפירוש מועיל יותר
מהתרגום, והודו לי, וכתבו המדרכי שם והגהות בפ"ג מהל' תפלה דברי סמ"ג,
מיהו כתבו סמ"ג והגהות דאין נראה לר"י ורב עמרם ורב נטרונאי שכתבו
שהתרגום זכה מפני שניתן בסני' ע"כ, וירא שמים יצא את כולם, ויקרא התרגום
ופירש"י],

שכל המשלים פרשיותיו עם הצבור, מאריכין לו ימיו
ושנותיו,

[6 פעמים בש"ס 1. ברכות ה. כל המשלים פרשיותיו עם הציבור, 2. ברכות יד.
המאריך באחד, 3. ברכות כב. לענין טבילת עזרא, 4. ברכות מז. המאריך באמון,
5. ברכות נד: שלשה דברים [המאריך בהן] מאריכין ימיו ושנותיו של אדם:
המאריך בתפלתו, והמאריך על שלחנו, והמאריך בבית הכסא, 6. ובפסחים קד.
כל החותם מקדש ישראל והמבדיל בין קודש לחול].

[ימיו ושנותיו, שנותיו היינו אריכות ימים, אבל מה כוונת "ימיו" ? וראיתי בספר
אדרת אליהו על חסדי שהכוונה על הבריאות שיהיה בריא ולא יצטרך להיות
מושבע במטת רוב היום כאילו היה רובו לילה],

אבני חן למסכת ברכות

שהצבור מתפללין,

מסייע ליה לרבי יהושע בן לוי, דאמר ר' יהושע בן לוי, אסור לו לאדם שיעבור אחורי בית הכנסת [מרש"י משמע שהפתח שלהם היה במזרח והיו מתפללים למערב, ולכן אסור לעבור למערב הבהנ"ם] בשעה שהצבור מתפללין שנראה כמזריח ענניו מפתח בית הכנסת שצמודה,

אמר אביי, ולא אמרן אלא דליכא פתחא אחרינא, אבל איכא פתחא אחרינא לית לן בה,

ולא אמרן אלא דליכא בי כנישתא אחרינא, אבל איכא בי כנישתא אחרינא, לית לן בה,

ולא אמרן, אלא דלא דרי טונא, ולא רהיט, ולא מנח תפילין, אבל איכא חד מהנך, לית לן בה:

[ויש ללמוד מכאן חומר הענין להיות בבית המדרש ביום השבת שכל אחד יודע שאינו מתפלל במקום אחר, וכל הציבור מתפללים, והוא יושב ושח עם חבריו, וזה כאלו מכריז שאינו מתפעל מכל הענין וזה לא שייך לו, זה חילול השם נורא],

תניא, אמר ר"ע, בשלשה דברים אוהב אני את המדיים [דכל כה"ג שיש בו דרך ארץ וצניעות עושים ג"כ ולא חיישן משום ובחוקותיהם לא חלכו. עיין יעקב],

1. כשחותכין את הבשר, אין חותכין אלא על גבי השולחן [ולאפוקי על גב היד כדאמרין לעיל, אבל במדרש ילקוט איתא שאין נושקין ואוכלין, אלא חותכין ואוכלין. מהרש"א],

2. כשנושקין אין נושקין אלא על גב היד את יד חברו הוא נושק, ודרך חשיבות הוא זה, מפני הרוק [פי' שאינו נושק בפיו. רש"ל],

3. וכשיועצין אין יועצין אלא בשדה דלמרי אינשי אונים לכותל [ומקור המאמר הוא בויקרא רבה אמור לב ב דאמרין התם על הפסוק בקהלת י ב ובעל כנפים יגיד דבר, ר' לוי אמר אונים לדרך אונים לכותל. הערות],

אמר רב אדא בר אבהו, מאי קראה בראשית לא וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה השדה אל צאנו [כדי לדבר עמה בסוד]:

תניא אמר רבן גמליאל, בשלשה דברים אוהב אני את הפרס"ם [אף שאסור לספר בשבחו של גוי משום לא תחנם, היינו גוי מסויים, אבל אומה שלימה שבא ללמוד מהם דרך ארץ ומדות טובות מותר. הערות עיי"ש],

[מפני ש] הן צנועין באכילתן [היפך של אוכל בשוק], [אמר ליה ריש

אמר להו רבא לבניה, כשאתם חותכין בשר אל תחתכו על גב היד [כשהבשר מונח על היד, אלא על השלחן], איכא דאמרי משום סכנה שלא יקון ידו, ואיכא דאמרי משום קלקול סעודה אף קצופה [פי' מכה] קטנה יאל דס וילכלך את המאכל וימאס את המסובין,

ואל תשבו על מטת ארמית,

ואל תעברו אחורי בית הכנסת, בשעה שהצבור מתפללין,

[ומפרש] ואל תשבו על מטת ארמית, איכא דאמרי לא תגנו בלא ק"ש שמהא מטתך דומה למטת ארמית,

ואיכא דאמרי דלא תנסבו [שלא תנשאו ל] גיורתא,

[מקומו של רבא היה במחוזא כמבואר בכמה מקומות, ובמחוזא היו שם הרבה גרים כמו"ש בקדושין עג... מגדים חדשים],

[צ"ל דגמ' זו הוא לפי השיטה שרבא לא היה כהן, שאם היה כהן לא היה צריך להזהיר לבניו שלא ינשאו לגיורת. הערות],

[ג"כ י"ל משום שהנבעלת לעו"ג קשה לפרוש כמו"ש ז"ל, ואם אפילו בישראלית הוזהרו [פסחים קיב] אל תבשל בקדרה שבשל חברך, מטעם שאין כל האצבעות שוות, כ"ש בעו"ג שבודאי אינו שוה, ועוד מפני שרגילה אצלו בימי נדוטה שכיח לה פריצא, ורוצה בקב ותיפלות ופריצות, ולפ"ז אין האזהרה אלא בנשואה, או שמוא אף במי שיוודעת מושכב זכר אפילו רק מספק, אבל קטנה שלא באה למדה זו, לא שייך בה. יעב"ץ עיי"ש עוד, וראה גם במהר"ץ חיות],

וא"ד ארמית ממש על מטת ארמית, ומשום מעשה דרב פפא שאמרה לו שצ על המטה, והיה צנה מת מוטל עליה, והיפה רוצה להעליל עליו ולומר שיש עליו והרגו,

דרב פפא אול לגבי ארמית [עפ"י מסורת הגאונים היה זה משום שאותה אשה היתה חייבת כסף לרב פפא, וחשבה שע"י האשמה זו תוכל להפטר מן החוב. שטן], הוציא [יתכן שצ"ל הציעה לו מטה להסב. ניצוצי אור] לו מטה אמרה לו שב, אמר לה איני יושב עד שתגביהי את המטה, הגביהה את המטה, ומצאו שם תינוק מת, [וראה ברבינו נסים גאון שהביא מעשה באריכות וכתב בסוף, וזה המעשה בקבלה הוא אצלי מרבי אדונינו הרב הקדוש רבנו חושאל ריש בי רבנן ז"ל ולתחיה, וגם מצאתי אותו בתשובת הגאונים גם כן],

מכאן אמרו חכמים, אסור לישב על מטת ארמית,

[ומה שאמרנו לעיל] ואל תעברו אחורי בית הכנסת בשעה

אבני חן למסכת ברכות

גלותא לרב ששת: אף על גב דרבנן קשישי אתון, פרסאי בצרכי סעודה בקיאי מיניכו. לקמן מו:],

וצנועין בבית הכסא,

וצנועין בדבר אחר משמיט [ראה כתובות מו. תני רב יוסף, שארה זו קרוב בשר, שלא ינהג בה מנהג פרסיים, שמשמשין ממוניהן בלבושהו]:

[וממשך שר"ג אהב את מנהגיהם אע"פ דכתיב בהו] ישעיה יג ג. אַנִּי צִוִּיתִי לְמַקְדָּשֵׁי צִמְפֶּלֶת צִבְל כְּמִיץ, אֲנִי צִוִּיתִי אֶת מַלְכֵי פָרָס וּמַדֵּי לֶצֶל וּלְהַשְׁחִיטָהּ, תִּנִּי רַב יוֹסֵף, אֱלוֹ הַפְּרָסִיִּים הַמְּקוֹדְשִׁין וּמוֹזֻמְנִין לְגִיהֶנָּם:

[שנינו במשנתנו] רבן גמליאל אומר [עד שיעלה עמוד השחר] וכו': אמר רב יהודה אמר שמואל, הלכה כר"ג [ואין צריך להחמיר ולהרחיק עד חצות לגבי ק"ש כמו לשאר דברים, מ"מ אין לו לאכול ולא לישן מתחלת הלילה עד שיקרא ויתפלל, כדאמרינן בריש פרקין שלא יאמר אוכל קימעה. תוס' הרא"ש],

[לפי לשון זה זמן ק"ש של ערבית היא עד עמוד השחר, וזמן ק"ש שחרית הוא לאחר עמוד השחר]

תניא ר"ש בן יוחי אומר, פעמים שאדם קורא ק"ש שתי פעמים בלילה, אחת קודם שיעלה עמוד השחר, ואחת לאחר שיעלה עמוד השחר, ויוצא בהן ידי חובתו, אחת של יום ואחת של לילה,

הא גופא קשיא, אמרת פעמים שאדם קורא קריאת שמע שתי פעמים "בלילה", אלמא לאחר שיעלה עמוד השחר ליליא הוא, והדר תני יוצא בהן ידי חובתו, אחת של יום ואחת של לילה, אלמא יממא הוא?

לא לעולם ליליא הוא עד הנץ הסמה, והא דקרי ליה יום, דאיכא אינשי דקיימו בההיא שעתא הלכך זמן קריאת שמע דיום הוא, דגני קריאת שמע וצוקמן כמיז, והא קיימי,

אמר רב אחא בר חנינא, אמר רבי יהושע בן לוי, הלכה כרבי שמעון בן יוחי,

[לפי לשון זה סבר רשב"י שזמן ק"ש של ערבית היא עד הנץ, ולאחר הנץ היא זמן ק"ש של שחרית],

איכא דמתני להא דרב אחא בר חנינא, אהא, דתניא רבי שמעון בן יוחי אומר, משום ר' עקיבא, פעמים שאדם קורא ק"ש שתי פעמים "ביום", אחת קודם הנץ החמה ואחת לאחר הנץ החמה, ויוצא בהן ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה,

הא גופא קשיא, אמרת פעמים שאדם קורא קריאת שמע שתי פעמים ביום, אלמא קודם הנץ החמה יממא הוא, והדר תני יוצא בהן ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה, אלמא ליליא הוא?

דף ט' ע"א

לא לעולם יממא הוא [לגבי שאר מצות, אבל לגבי ק"ש נחשבת כלילה כיוון שבב"א ישנים. ראה תוס'], והאי דקרו ליה ליליא דקאמר יוצא זו קריאת שמע של לילה דאיכא אינשי דגנו בההיא שעתא [היינו בני מלכים. מ"ת] [משום דליכא דגנו] וקרינא ציה וצשכנך,

אמר רבי אחא ברבי חנינא, אמר רבי יהושע בן לוי, הלכה כר"ש שאמר משום רבי עקיבא [שאמר פעמים שאדם קורא ק"ש שתי פעמים ביום, אחת קודם הנץ החמה ואחת לאחר הנץ החמה וכו'],

אמר רבי זירא, ובלבד שלא יאמר השכיבנו הקורא קריאת שמע של לילה שחרית, סמוך לעמוד השחר, לא יאמר השכיבנו, שאין עוד זמן מחלל שכיבה, אלא זמן סוף שכיבה [אבל בחוס' כתבו דקאי אקודם הנץ דסליק מיניה],

כי אתא רב יצחק בר יוסף, אמר הא דרבי אחא ברבי חנינא, אמר רבי"ל [דהלכה כר"ש], לאו בפירוש איתמר, אלא מכללא איתמר,

דההוא זוגא דרבנן דאשתכור וישנו ונרדמו עד לאחר עמוד השחר [ראי משום שכרות לחוד אין האיסור רק להתפלל אבל ק"ש היו יכולים לקרות. מ"ת] [אבל במשנה מיירי שבאו מבית המשתה ולא ישנו, ולכן אומר שלאו בפירוש איתמר],

בחלולא [בליל החתונה] דבריה דר' יהושע בן לוי [אפשר שזה היה בחלולא של בן רבי"ל שנתחתן עם הנשיא, כמ"ש בקידושין לג. מגדים חרשים], אתו לקמיה דרבי"ל, אמר כדאי הוא ר"ש [בר יוחאי] לסמוך עליו בשעת הדחק אצל שלג צעמא הדמק לא:

[צ"ע הרי ר"ש אמר זה בשם ר' עקיבא, והלכה כר"ע בכל מקום אפילו של בשעת הדחק, ואפילו אי קאי על לשון ראשון לא אמרה ר"ש רק משמו' דנפשי', אבל על כרחך ר"ע ג"כ ס"ל כן, דהרי ס"ל הנץ החמה יממא הוא, ובכל זאת יוצא ק"ש של לילה משום דאיכא אינשי דגנו בהיא שעתא, וע"כ כרשב"י ס"ל דאחר עמוד השחר יוצא ק"ש של ערבית, וראה רא"ש בסוגיא זו דכתב דשני הלשונות לא פליגי כאן. מהר"ץ חיות],

[שנינו במשנתנו] מעשה שבאו בניו וכו': ועד השתא לא שמיע

אבני חן למסכת ברכות

להוּ הא דר"ג [והא משנה ידוע לכל. ש"ח]?

חצות [בחצות. מ"מ] [וצ"ע שמא הכוונה שמצות אכילת הפסח מתחלת אז וגמשת כל הלילה ?] אף כאן [אכילת הפסח] עד חצות,

הכי קאמרי ליה [שאלו לו] לרנן גמליאל, ולא גרס אלא, רבנן פליגי עילוין כלומר מי פליגי רנן עליך, דהא דאמרי עד חצות, דוקא קאמרי, דלא משמע להו וצכנך כל זמן שפניה, אלא כל זמן שדרך בני אדם להתעסק לילך ולשכב,

ומיהו צהא פליגי אדריזי אליעזר, דאלו רבי אליעזר סבירא ליה זמן עסק שפניה אינו אלא עד האשמורה הראשונה, ולרנן עד חצות, ואם סבירא לך וצכנך כל זמן שזני אדם שוכנים, והיינו כל הלילה,

ויחיד ורבים הלכה כרבים [יש לשון זה לערך עוד 15 פעמים בש"ס],

או דלמא רבנן כוותך סבירא להו ומשמע להו וצכנך כל זמן שפניה, והאי דקאמרי עד חצות, כדי להרחיק אדם מן העבירה הרחקה הוה, כדי לזרז,

ומיהו, היכא דאמרינן ולא קרא קודם חצות, עדיין זמן חיוצא הוה, וממייני, ונפקי ידי קריאת שמע צומנו?

אמר להו [ר"ג], רבנן כוותי סבירא להו [פי' דדברי ר"ג לבניו דתנן במתני' היו לפרש דברי חכמים, דאילו אליבא דידיה גם לכתחלה היו יכולין לקרות ק"ש עד עמוד השחר], וחיובין אתם לקרות גרסינן, ולא גרסינן מותרים, דאפילו שלא צומנו תנן (לקמן ט:). הקורא מכלן ואילך לא הפסיק, כאדם הקורא צמורה, והאי דקאמרי עד חצות, כדי להרחיק אדם מן העבירה:

[שגינו במשנתנו] ולא זו בלבד אמרו אלא וכו': ור"ג מי קאמר עד חצות [שנאמר שר"ג אומר בעוד דברים עד חצות], דקתני ולא זו בלבד אמרו [הלא הוא אמר שזמן ק"ש של ערבית הוא עד עמוד השחר]?

הכי קאמר להו ר"ג לבניה, אפילו לרבנן דקאמרי עד חצות, מצותה עד שיעלה עמוד השחר, והאי דקא אמרי עד חצות, כדי להרחיק אדם מן העבירה:

[שגינו במשנתנו] הקטר חלבים וכו': ואילו אכילת פסחים לא קתני, ורמינהי ק"ש ערבית, והלל בלילי פסחים, ואכילת פסח, מצותה עד שיעלה עמוד השחר?

אמר רב יוסף, לא קשיא, הא [משנתנו דמשמע דאכילת פסחים אין זמנם על עלות השחר] ר' אלעזר בן עזריה, הא [הביריתא דזמן אכילת פסחים הוא עד עלות השחר] רבי עקיבא,

דתניא, שמות יב ואכלו את הבשר בלילה הזה, רבי אלעזר בן עזריה אומר, נאמר כאן בלילה הזה, ונאמר להלן שמות יב ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה, מה להלן [מכת בכורות] עד

אמר ליה ר' עקיבא, והלא כבר נאמר שמות יב יא [ונכבד האכלו אתו] מתניכם חגרים געליכם ברגליכם ומקלכם בידכם ואכלתם אתו [בפסח הוא לה'] עד שעת חפזון שנחפזו ללילה, והיינו עמוד השחר, דכמיז לא תלכו אש מפניה ציתו עד צקר (שמות י"ז) # [וצ"ע איך מקשה ר' עקיבא מהפסוק של "בחפזון" איך מוכרח שהכוונה עד שעת חפזון ? וביוסף דעת כתב וז"ל מעם הדרש יתכן כי על פי פשט מה בא ללמדנו והלא כבר נאמר וככה תאכלו אתו מתניכם חגורים געליכם ברגליכם מקלכם בידכם, ומהו ואכלתו אתו בחפזון לצייץ זמן לסיום אכילתו,

וחתני ר' חיים אלעזר בוימנארטן ג"י פירש, שבאכילת קדשים הא אמרינן בובחים כח. למשחה לגדולה בדרך שהמלכים אוכלין, ואין לפרשה כפשומה, # ולפי פשוטה אולי י"ל שאכילה בחפזון אינה דרך אכילה כלל ולא מסתבר שיצוה שיאכל ברעוותו, בעוד שיכולין לומר דקאי על זמן חפזון דהא גורשו ממצרים ויצאו בחפזון שלא יכלו להתמהמה],

א"כ מה תלמוד לומר בלילה, יכול יהא נאכל בקדשים כשאר קדשים ביום שמיטמו, כדרך מודה, שאף היא זמן אכילתה יום אחד, ואוכל והולך כל יום שמיטמה, והלילה עד הצקר, כדן (מודה) (מודה) [ש"ס], דכמיז [ונכבד] צמ פו י"ט שגינו [צ"ע] [ל' א"י] [ממנו עד צקר] (ויקרא ו' טו), [וס"ד שכמו שהתורה נאכל ליום ולילה, כן הפסח יהיה נאכל בערב פסח ובלילה הפסח],

תלמוד לומר בלילה, בלילה הוא נאכל, ולא ביום,

[לכאורה יהיה הלכה כמותו, דהא הלכה כר"ע מחבירו [וראה יד מלאכי סימן קע"ב, וצייץ לדברי הר"ן בנדרים נד:], [והעתקתי מא"ח נדרים נד:] והנה בלשון הגמ' אין בכל הש"ס הלשון "מחבירו ולא מחביריו", אלא הלכה כר"ע מחבירו ולא מרבו, והוא בעירובין מו: בכתובות פד:, וראה גם בתוס' יומא ד: ד"ה מסייע ליה לר' אלעזר, ובתוס' פסחים קטו: ד"ה וחותרם בנאולה שכתבו גם כן ולא מחבירו, אבל ראה ט"ז על האו"ח סימן קסו סעיף ד דהלכה כר"ע מחביריו, וכן בסימן תצח ס"ק ה' שכתב שהלכה כר"ע בכל מקום ואפילו מחביריו פי' אפילו אם רבים חולקים עליו, וביד מלאכי סימן קע"ב דקשה עליו מנין לו זה, אבל באמת בדפוס ונציא ר"פ-רפ"ג יש גירסא אחרת בשני דיבורי התוס', בפסחים [גרפס בסוף קיד.] הגירסא "מחביריו" במקום חבירו, וכן ביומא נדפס שם רק מחבירי. וראה ב"אור ישראל" מכת תשס"ט],

בשלמא לר' אלעזר בן עזריה, דאית ליה גזירה שוה [הלילה הזה], אצטריך למכתב ליה "הזה" [שהרי הגז"ש הוא מכלילה הזה], אלא לר' עקיבא האי הזה מאי עביד ליה?

למעוטי לילה אחר הוא דאתא, סד"א הואיל ופסח קדשים קלים, ושלמים קדשים קלים, מה שלמים נאכלין לשני ימים ולילה אחד שצינמים, דכמיז ציוס זצמסס יאכל וממחרת (ויקרא י"ט) אף

אבני חן למסכת ברכות

פסח נמי, הואיל ואינו נאכל אלא בלילה נאכל שתי לילות במקום ב' ימים ונקים שני לילות במקום שני ימים דשלמים, ויהא נאכל לב' לילות ויום אחד,

לא שיאכלנו ציז [דהא כתיב ואכלו את הבשר בלילה הזה. שמות יב ח], אלא שיהא שהם זמן, שלא יסכל באכילה בשלל הממנה היום, ויאכלנו בלילה השנית [אבל ראה בהגהת הב"ח שמביא פי' הרשב"ם שיאכל ב' לילות ויום אחד שבינתיים עיי"ש],

קמ"ל "בלילה הזה", בלילה הזה הוא נאכל, ואינו נאכל בלילה אחר,

ור' אלעזר בן עזריה, שמות יב מלא תותירו עד בקר נפקא,

ורבי עקיבא, אי מהתם הוה אמינא מאי בקר בקר שני,

ורבי אלעזר אמר לך כל בקר, בקר ראשון הוא,

והני תנאי [ר"א בן עזריה דאמר עד חצות ור"ע דאמר עד עלות השחר] כהני תנאי [בר"א ור' יהושע], דתניא, דברים זו שם תזבח את הפסח בערב, כבוא השמש, מועד צאתך ממצרים הרי לך שלשה זמנים שאינם שוים, צער כי ינטו כללי ערב, היינו לאחר חצות, שנסתלקה חמה מראש כל אדם ונסתה למערב,

כנא השמש משתכסה,

מועד צאתך ממצרים צדק,

כילד יתקיימו כולם,

ר' אליעזר אומר [בר"א בן עזריה עד חצות], בערב אתה זוכה צער לזמן שמיטה, וכבוא השמש אתה אוכל הממנה זמן אכילה, ומועד צאתך ממצרים אתה שורף זמן שריפה, כלומר צדק הוא נעשה נותן, שהגיע זמן שריפה, אלא לפי שאין שורפין קדשים ציז טוב, מממנין לו עד צדק שני,

רבי יהושע אומר [בר"ע], בערב אתה זוכה, כבוא השמש אתה אוכל, ועד מתי אתה אוכל והולך, עד מועד צאתך ממצרים היינו כר"ע, אכל לתנא קמא עד חצות לילה היו זמן אכילה, ומו לא, דאי לא מאי צינייהו,

א"ר אבא, הכל מודים רבי עקיבא גופיה [דאמר עד חצות] מודה, שהלילה, ממנה ואלו, היתה שעת חפזון למצרים, לשלם מן הארץ כשנגאלו ישראל ממצרים לא נגאלו אלא בערב מערב נגאלו, נתנו להם רשות ללכת, שנאמר דברים זו הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה,

וכשיצאו לא יצאו אלא ביום, שנא' במדבר לג ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה,

על מה נחלקו על שעת חפזון, ר' אלעזר בן עזריה [דאמר עד חצות] סבר מאי חפזון, חפזון דמצרים מכת הצמורה, שעל ידם נחפזו למסר לשלם [וזה היה מיד לאחר חצות, ואוכלין הפסח עד שעת חפזון],

ורבי עקיבא סבר, מאי חפזון, חפזון דישאל [כשיצאו בבקר בחפזון, ועד אז אוכלים את הפסח, ומפרש הפסח ואכלתם אותו בחפזון היינו עד הבקר], [והגם שהמצרים כבר נתנו להם רשות לצאת מבערב] לא שמעו להם ללכת עד צדק,

תנ"ה [שהיו שני זמני גאולה בחצות, ובבוקר], הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה, וכי בלילה יצאו והלא לא יצאו אלא ביום, שנא' ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה, אלא מלמד שהתחילה להם גאולה מבערב:

שמות יא דבר נא באזני העם וגו', אמרי דבי ר' ינאי, אין נא אלא לשון בקשה, אמר ליה הקב"ה למשה בבקשה ממך, לך ואמור להם לישראל, בבקשה מכם שאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב, שלא יאמר

דף ט' ע"ב

אותו צדיק אברהם, בראשית טו ועבדום וענו אותם קיים בהם [בישראל זרעו של אברהם], [אבל] ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, לא קיים בהם,

[דבי ר' ינאי לשיטתם שאמרו לחלן לב. כך אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע כסף וזהב שהרבית להם גרם שעשו את העגל כו', הרי כי לא נחא ליה למשה רבי הכסף והזהב של המצרים, ולכן הוצרך הקב"ה לבקשו בכדי שלא יאמר אותו צדיק. ניצוצי אור],

[הקב"ה הבטיח שיצאו ברכוש גדול, ולכן צוה שישאלו איש מאת רעהו וגו', שבממון של אחרים אדם מרגיש שהוא רכוש גדול, אבל בממון של עצמו יש לו מנה רוצה מאתים. שמעתי בשם השבט סופר],

אמרו לו, ולואי שנצא בעצמנו,

משל לאדם שהיה חבוש בבית האסורים, והיו אומרים לו בני אדם, מוציאין אותך "למחר" מבית האסורין ונותנין לך ממון הרבה, ואומר להם בבקשה מכם הוציאוני "היום", ואיני מבקש כלום:

שמות יב וישאלום, א"ר אמי, מלמד שהשאלום בעל כרחם [וממשיך לפרש בעל כרחם של מין], איכא דאמרי בעל כרחם דמצרים, וא"ר בעל כרחם דישאל, מ"ד בעל כרחם דמצרים דכתיב תהלים סח ונות בית תחלק שלל [ראה מהרש"א,

אבני חן למסכת ברכות

(וגומרה # ואם גורסין אותה, או הפירוש שסוף זמנה להתחיל ק"ש הוא) עד
הנץ החמה [ופ' הרמב"ם דשיעוריו עיבור. ב"י] שעה אחת קודם שיעלה כל
גוף השמש על הארץ. מעדני יו"ט],

ר' יהושע אומר עד [סוף. ב"י] שלש שעות, שכן דרך מלכים
לעמוד בשלש שעות [לעיל ג: שכן דרך מלכים לעמוד בשלש שעות וז"ל
רש"י שם הרי קדמו עיני אשמורות דקאמר דוד, קדמו לשאר מלכים קאמר, שדרך
לעמוד בשלש שעות ביום, בתחלת שעה שלישית],

הקורא מכאן ואילך, לא הפסיד, כאדם הקורא בתורה:

גמ': מאי בין תכלת ללבן, אילימא בין גבבא דעמרא
חיורא, לגבבא דעמרא דתכלתא, הא בליליא נמי מידע
ידעי,

אלא בין תכלת שבה, ללבן שבה גזית זמר שצבעה תכלת, ויש זה
מקומות שלא עלה שם הצבע יפה,

תניא רבי מאיר אומר [לענין תחלת זמן ק"ש], משיכיר בין זאב
לכלב, ר"ע אומר בין חמור [domesticated donkey] לערוד חמור
הצר,

ואחרים אומרים [אחרים כאן אינו ר"מ דהא ר"מ עצמו חולק כאן. ראה
תוס' הרא"ש], משיראה את חברו רחוק ד' אמות, ויכירנו [בתוס'
בשם הירושלמי דמייירי באדם שרגיל עמו קצת, כגון אורח הבא לפרקים],

אמר רב הונא, הלכה כאחרים,

אמר אביי, לתפילין להניח תפילין, שמונת הנחתן קודם קריאת שמע, צפרק
שני (דף יד:) כאחרים [משיכיר], לק"ש כותיקין אנשים עניים ומצנצין
מזה # [מלשון ותיק הוא], דאמר ר' יוחנן, ותיקין היו גומרינן אותה
עם הנץ החמה,

[פ' מפוללים ומחודדים, "מפרק הרים" [מלכים א יט יא] מתרגמינן מותק
מוריא. תפארת שמואל על הרא"ש]

תניא נמי הכי, ותיקין היו גומרינן אותה [ק"ש] עם הנץ החמה,
כדי שיסמוך גאולה לתפלה, ונמצא מתפלל ביום דהנץ החמה
לדברי הכל יום הוא,

א"ר זירא, מאי קראה דמזוה להפלת עס הנץ החמה, תהלים עב
ייראוך ממי ממיראין ממך [פ' בא לומר זמן ק"ש, מתי הוא], כשמוראך מקבלים
עליהם, דהיינו מלכות שמים שמקבלין עליהם בקריאת שמע # [אולי צריך לומר
הלשון קצת] עם שמש כלומר כשהשמש יוצא, היינו עם הנץ החמה ולפני
ירח אף תפלת המנחה מזוהה עם דמדומי חמה, דור דורים [פ' בן יעשו
לעולם],

פנ"י, יעב"ץ, מ"ד בעל כרחם דישאל, משום מושוי [שישראל לא
רצו לשאול מפני כבוד המשא]:

שמות יב וינצלו את מצרים, א"ר אמי, מלמד שעשאוה
כמצודה שאין בה דגן דרך יידי עופות לרדוק [לזרות. ו'] דגן תחת
מלכות, כדי שיצאו עופות ונלכדין, וכשלין זה דגן אין עוף פונה אליה, כך ריקנו
המצרים מכל ממונם, וינצלו כתרוממו וריקנו, ור"ל אמר, עשאוה
כמצולה שאין בה דגים כמו מלכות ים, כלומר צמח התהום אין מזוין
דגים, אלא על שפת הים, היכא דאיכא מזון:

שמות ג אהיה אשר אהיה, א"ל הקב"ה למשה, לך אמור
להם לישראל, אני הייתי עמכם בשעבוד זה, ואני אהיה
עמכם בשעבוד מלכויות,

אמר לפניו [משה] רבש"ע ! דיה לצרה שימאנו (זה. רע"י)
בשעתה נשעה שחצא עליהם, למה מדליצם עכשיו צנורה קשה, א"ל
הקב"ה לך אמור להם שמות ג אהיה שלחני אליכם [ולא אמר
אשר אהיה]:

מלכים א יח לו ענני ה' ענני יודעו העם הנה כ"א אהיה ה' האל הים ואהיה
הסבת את לבם אחריתי, א"ר אבהו [צ"ל אר"א ור"ל ר' אמי כאשר הובא
בליקוט ומוכן הקישור והסמיכות. ניצוצי אור] למה אמר אליהו ענני ב'
פעמים, מלמד שאמר אליהו לפני הקב"ה, רבש"ע ענני
שתרד אש מן השמים, ותאכל כל אשר על המזבח,

וענני שתסיח דעתם מלצא בלצם מומה של רשע להכחישני, כדי שלא
יאמרו מעשה כשפים הם [ראה כתנות אור פירשת וארא] ולומר על ידי
כשפים הצנתי האש הזאת, שנאמר [שהקב"ה הסיר דעתם] מלכים א יח
ואתה הסבת את לבם אחריתי:

מתני': מאימתי קורין את שמע בשחרית, משיכיר בין
תכלת [blue צבע הדומה לרקיע] ללבן [זהו זמן מוקדם, כשעדיין חשך קצת],
ר' אליעזר אומר, בין תכלת לברתי [leek] [שבין בלז"י לגר"ץ צריך
יותר אור להבחין, והוא מאוחר מומנו של ת"ק] @ [פ' ברתי צבעו] ידוק הוא,
וקרוצ [פ' ותכלת קרוב הוא] לצבע כרמי שקורין פורי"ש,

[דיבור זה נדפס שלא במקומו, שאין לפרש שתכלת הוא ירוק,
וגם אי קאי על תחלת המשנה למה מוכיר ברתי כלל, וכי צריך לפרש מה זה צבע
תכלת !
וראה ברע"ב שהדיבור מתחיל בין תכלת לברתי. צבע התכלת קרוב לגוון של כרמי
כרישין [leek שקורין פורש צלע זי], [וראה גדה יט: תוס' ד"ה ירוק],

אבני חן למסכת ברכות

אמרי פי וגו'?

אמר ר' אלעזר תהא הא דרבי יוחנן בתפלה של ערבית דלא חיישין לסמוך גאולה לתפלה, דגאולה דימנא הוא,

והא אמר ר' יוחנן, איזהו בן העוה"ב, זהו הסומך גאולה "של ערבית", לתפלה של ערבית,

אלא א"ר אלעזר, תהא בתפלת המנחה,

רב אשי אמר, אפי' תימא אכולהו, וכיון דקבעוה רבנן בתפלה, כתפלה אריכתא דמיא,

דאי לא תימא הכי, ערבית היכי מצי סמיד, והא בעי למימר השכיבנו, אלא כיון דתקינן רבנן השכיבנו כגאולה אריכתא דמיא, ה"נ כיון דקבעוה רבנן [ה' שפתי תפתח] בתפלה, כתפלה אריכתא דמיא,

מכדי האי יהיו לרצון אמרי פי, משמע לבסוף, ומשמע מעיקרא, דבעינא למימר [פי' דיהיו לרצון יש לפרשה גם על מה שאני עתיד לומר], מ"ט תקנוהו רבנן לאחר י"ח ברכות, לימרו מעיקרא?

א"ר יהודה בריה דר' שמעון בן פזי, הואיל ולא אמרו דוד אלא לאחר י"ח פרשיות, לפיכך תקינו רבנן לאחר י"ח ברכות [בתהלים יט השמים מספרים],

הני י"ח, י"ט הויין [בסוף פרק יט]?

אשרי האיש ולמה רגשו גוים חדא פרשה היא,

דאמר ר' יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי, ק"ג פרשיות אמר דוד ולא אמר הללויה, עד שראה במפתן של רשעים, שנאמר תהלים קד יתמו חמאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה' הללויה,

הני ק"ג ק"ד הויין? אלא שמע מינה אשרי האיש ולמה רגשו גוים חדא פרשה היא,

דאמר ר' שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן,

דף י' ע"א

כל פרשה [וא"ת מאי כל הפרשיות והא לא אשכחן שום פרשה אחרת שמתחלת באשרי ומסיימת באשרי אלא היא? וי"ל דלאו דוקא פתח באשרי וסיים

העיד ר' יוסי בן אליקים, משום קהלא קדישא דבירושלים [בתלמוד הירושלמי נאמר כי הכוונה על רבי יוסי בן המשולם ורבי שמעון בן מנסיא, ולכן נקראו בן שהיו משלשים את היום, שליש לתפילה שליש לתורה ושלש למלאכה, ויש אומרים שהיו יגיעים בתורה בימות החורף, ובמלאכה בימות הקיץ. שט ע"י"ש], כל הסומך גאולה לתפלה, אינו נוזק כל היום כולו,

א"ר זירא, איני והא אנא סמכי ואיתוקי? א"ל במאי איתוקת, דאממייט אסא לבי מלכא [במה שהכריחו אותו להוליך הדסים לבית המלך, והוא חשב את זה לבזיון ולהזק, ור"י בן אליקים ענה לו], התם נמי מבעי לך למיהב אגרא [היה לך לשלם], למחוי אפי מלכא [גם בלי זה היה לך לעשות השתדלות לראות פני המלך, כדממשיך],

[ח"ל הירושלמי ברכות ו. בדפוס שלנו: א"ר זעירא אנא תכפית גאולה לתפלה, ואיתצידת באגריא וכו', ופירש שם בפירוש החרדים לקחוני בני חיל המלך באגריא [forced labor] להוליך הדסים [myrtle tree] לפלטין להיכל המלך, אמרו לו בני הישיבה רבינו זו מוכה הוא ולא רעה, דכמה בני אדם נותנין מעות לשעורים ליתן להם רשות ליכנס להראותם יופי הדר ההיכל של המלך עכ"ל, וכן בפני משה שם פי' ונלכדתי במס באותו היום שכפו אותי להביא הדם לפלטין של מלך],

דא"ר יוחנן, לעולם ישתדל אדם לרוץ לקראת מלכי ישראל [לכבוד, ולראות בכבודן שחלק להם הקב"ה, ולהתבשם מגדלות, שבודאי ראוי לאדם להיות במחיצתן של גדולי ישראל, וממשיך], ולא לקראת מלכי ישראל בלבד, אלא אפילו לקראת מלכי עכו"ם [שאף שבמלכי אוה"ע אין שום ענין לראותם מצד עצמם, מ"מ יש בזה תועלת], שאם יזכה לעולם הצא לראות גדולתן של ישראל יבחין בין מלכי ישראל, למלכי עכו"ם כמה הרבה גדולתן יותר על האומות עכשיו,

[אם המלך בא ברוב חיל ובתפארת, הנה הצדיק ש[כבר] הלך לקראת המלך פעם אחת לא ילך פעם אחרת, ולא יבטל מלמודו, [אבל] אם שמע שהמלך יבא בחיל יותר ובכבוד גדול יותר, הרי ילך ואם לאו לא ילך. ספר החסידים אות תתקנ, מובא באו"ח סימן רכב במ"א סק"ו]

אמר ליה רבי אלעא לעולא, כי עיילת להתם [לכבד], שאיל בשלמא דרב ברונא אחי, במעמד כל החבורה [פי' דעולא שהיה אדם גדול, ובהגיעו לכבד ויבאו הקהל לקבל פניו, ישאל בשלום ר' אלעא בפני כל הקהל, כדי שיהיה לו עי"ז כבוד גדול, והוא ראוי לכך מפני], דאדם גדול הוא ושמוח במצות [וכל העושה המצוות בשמחה יש לו אלף ידות יותר ממי שהמצוות עליו למשא. ארחות צדיקים שער השמחה], זימנא חדא סמך גאולה לתפלה, ולא פסיק חוכא מפומיה כוליה יומא,

היכי מצי סמיד, והא א"ר יוחנן בתחלה הוא אומר תהלים נא ה' שפתי תפתח, ולבסוף הוא אומר תהלים יט יהיו לרצון

אבני חן למסכת ברכות

שהם בני גיהנם]:

א"ל ההוא מינא לר' אבהו, כתיב תהלים ג מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו, וכתיב תהלים נז לדוד מכתם בברחו מפני שאול במערה, הי מעשה הוה ברישא, מכדי מעשה שאול הוה ברישא, לכתוב ברישא?

אמר ליה אתון דלא דרשיתון סמוכין קשיא לכו, אנן דדרשינן סמוכים לא קשיא לן,

[ואם היה כותב הכל על הסדר דהיינו מעשה שאול, מעשה אבשלום, מלחמת גוג ומגוג היינו אומרים שכתבם בן שכן הוא הסדר, אבל עכשיו שאחר מעשה שאול שהיה קודם למעשה אבשלום לפרק ג"ז, וכתב מעשה אבשלום אחר מלחמת גוג ומגוג שגם זה שלא על הסדר, על כרחך להעידך לדרוש סמוכין. [פירשתי לבני אברהם שלמה ג"י ב' אדר ב' תשס"א בטלפון לשיבה בחיפה] וראה בקובץ ישורון גינס תשס"ה דף תשכ"ד באריכות]

דא"ר יוחנן סמוכין מן התורה מניין? שנא' תהלים קיא סמוכים לעד לעולם נדבתי תורה כתיב, [אמרי] נאמנים כל פקודיו סמוכים, סמיכת כל פקודיו עשויים באמת וישר ולנוכח, ולא דבר רק,

[בא ללמד שמה שכתב בתהלים ב' ב' יתקבצו מלכיה ארץ ורו' ויגם נז' פדוי' יחד על' ה' על-משקליו' הוא אמת, ע"י שמכתה למירדת אבשלום באביו], למה נסמכה פרשת אבשלום [תהלים ג] לפרשת גוג ומגוג [תהלים ב על ה' ועל משיחו], שאם יאמר לך אדם כלום יש עבד שמורד בברכו ויבא להכניס את דברי הנביא, אף אתה אמור לו כלום יש בן שמורד באביו והא' חזין הכא דהוה, אלא הוה, הכא נמי הוה [סופיה] [סופה ?] להיות:

אמר ר' יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, מאי דכתיב משלי לא פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה [שעל כל חסד למד לשונו לומר שירה], כנגד מי אמר שלמה מקרא זה, לא אמרו אלא כנגד דוד אביו [שאמרה ברוח הקודש ששרתה עליו. מהרש"א, ואולי לכן נאמר בלשון נקיבה], שדר בחמשה עולמים [חמשה שלבים של חיים. שט] ואמר שירה כנגד כולם אמר שירה,

1. דר במעי אמו, ואמר שירה לכששרתה רום הקודש עליו [פ'] כשנתגדל, שנאמר תהלים קג ברכי נפשי את ה' וכל קרבי על שם קרבי אמו שדר צמקן את שם קדשו,
2. יצא לאויר העולם, ונסתכל בכוכבים ומזלות, ואמר שירה שנאמר תהלים קג ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו, לשמוע בקול דברו, ברכו ה' כל צבאיו וגו',
3. ינק משדי אמו, ונסתכל בדדיה, ואמר שירה, שנאמר

באשרי אלא חתימה מעין פתיחה כמו תהלה שפתח בתהלה וסיים בתהלה תהלת ה' ידבר פ', וכן הרבה פרשיות שמתחילות בהללויה ומסיימות בהללויה. תוס', וברשב"א כתב שמכאן סמכו חכמים ברוב הכרכות לעשות חתימתן מעין פתיחתן] שהיתה חביבה על דוד פתח בה באשרי, וסיים בה באשרי, פתח באשרי דכתיב תהלים א אשרי האיש, וסיים באשרי דכתיב תהלים ב אשרי כל חוסי בו אלמלא חסד ה', דאשרי כל חוסי בו קיומא דלמה נגשו גויים הו':

הנהו בריוני פריס דהו' # [אולי לא היו דרים שם, אלא באו במיוחד לצערך, כדרך הבריונים שמחפשים ת"ח לצחק ממנו, להראות על ידו ששיטתם צודקת, שאם היו דרים שם היה לו עצה לעקור דירתו למקום אחר. בדרך אולי] בשבכותיה דר"מ, והו' קא מצער ליה טובא, הוה קא בעי ר' מאיר רחמי עליהו כי היכי דלימותו # [וצ"ע איך שייך הלשון "בעי רחמי" שימותו וכי איזה רחמנות הוא זה? ואולי מפני שכל יום שהיו חיים היו חוטאים יותר ויותר, וגם יש עבירות שרק מיתה מכפרת] [פ'] שהתפלל על רשעים שלא יאריך הקב"ה להם אפו. עיון יעקב],

אמרה ל' ברוריא דביתהו, מאי דעתך משום דכתיב תהלים קד לה יתמו חטאים, מי כתיב חוטאים, חטאים כתיב קרי ציה קטאים, [החטאים יכלו דהיינו ע"י] שכלה יצר הרע # [פ'] דכתיב חטאים בלא וי"ו לאחר החי"ת, וצריך לנקד בפתח תחת החי"ת ולא בחולם],

ועוד [ועוד טעם שאי אפשר לפרש דקאי על האנשים החוטאים], שפיל הספיל עגמן # [אולי זה רמז להראות סבלנות להבריונים, ואולי ע"י יחזור למוטב] לסיפיה דקרא לסוף המקרא, כל דבר שהו' צנוף קרוי שפילי של דבר, ורשעים עוד אינם, כיון דיתמו חטאים ורשעים עוד אינם [בתמימה! והלא דור הולך ודור בא ויבאו רשעים אחרים. עיון יעקב], אלא בעי רחמי עליהו דלהדרו בתשובה [יתפלל שכל מי שיהיה רשע שיחזור בתשובה. עיון יעקב], ורשעים עוד אינם,

בעא רחמי עליהו, והדרו בתשובה:

אמר לה ההוא צדוקי לברוריא [אשת ר' מאיר] כתיב ישעיה נד א רני עקרה ל' א' ילדה פצחיה רנה וצחלי ל' א' חלה פיריבים פגישו ממה מפני בעולה אפר ה', משום דלא ילדה רני ! אמרה ליה שמיא [שוטת] ! שפיל לסיפיה דקרא [ושם תראה שאין לפרש הפסוק כפשוטו], דכתיב פיריבים פגישו ממה [אע"פ שהיתה ירושלים ימים רבים שוממה רבים יהיו בניה. רד"ק] מפני בעולה [והם העכו"ם שהם כבעולות. רד"ק] אפר ה',

אלא מאי עקרה לא ילדה, רני כנסת ישראל, שדומה לאשה עקרה [ואבל אין הפרוש שלא ילדה כלל, אלא אדרבה ילדה אלא לא ילדה בנים מושחתים], שלא ילדה בנים לגיהנם כותייכו [כמו הצדוקים

אבני חן למסכת ברכות

כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם, מדת בשר ודם מעשה ידיו מבלין אותו [שמה שהאדם עושה הרבה פעמים מאריך ימים יותר מהאדם], והקב"ה מבלה מעשיו,

א"ל [רב שימי וכו' לר' שמעון בן פזי, לא היה כוונתי רק על זה ברכי נפשי זה אלא כל חמשה מהם] אנא הכי קא אמינא לך, הני חמשה ברכי נפשי לעיל משיב לכו כנגד מי אמרן דוד?

לא אמרן אלא כנגד הקב"ה, וכנגד נשמה,

1. מה הקב"ה מלא כל העולם, אף נשמה מלאה את כל הגוף,

2. מה הקדוש ברוך הוא רואה ואינו נראה, אף נשמה רואה ואינה נראית,

3. מה הקב"ה זן את כל העולם כלו, אף נשמה זנה את כל הגוף,

4. מה הקב"ה טהור, אף נשמה טהורה,

5. מה הקדוש ברוך הוא יושב בחדרי חדרים, אף נשמה יושבת בחדרי חדרים,

יבא מי שיש בו חמשה דברים הללו, וישבט למי שיש בו חמשה דברים הללו:

אמר רב המנונא, מאי דכתיב קהלת ה' מי כהחכם ומי יודע פשר דבר משום דלירי בסופה בסמיכת גאולה לתפלה, נקט ליה, מי כהקדוש ברוך הוא שיודע לעשות פשרה בין שני צדיקים, בין חזקיהו [המלך] לישעיהו [הנביא],

חזקיהו אמר, ליתי ישעיהו גבאי, דהכי אשכחן באלהיו דאזל לגבי אחאב [נביא שהולך אל המלך] דכתיב וילך אליהו להראות אל אחאב [שנאמר מלכים א' י"ח וילך אליהו להראות אל אחאב. נכנס לגמ' מפירוש רש"י לכן מחקרו],

ישעיהו אמר, ליתי חזקיהו גבאי [יבא המלך אל הנביא], דהכי אשכחן ביהורם בן אחאב, דאזל לגבי אלישע כשהלכו על מואב הוא ויהושפט (במלכים ב' ג'),

דממוקן שלא היו הולכים [חזקיהו וישעיהו] זה אצל זה, לא היה מוכיחו על שלא נשא אשה,

תהלים קג ברכי נפשי את ה' ואל תשכחי כל גמוליו [מלשון גמולי הלב],

מאי כל גמוליו [איזה גמול עשה הקב"ה בזה שצריך לברכו על כך]? אמר ר' אבהו שעשה לה דדים במקום בינה [אצל הלב], מעמא מאי [למה לא עשה הדין של אשה במקום שנוולד הולד, ככל הבהמות וחיות]?

אמר (רבי) [רב] יהודה כדי שלא יסתכל [הולד] במקום ערוה, רב מתנא אמר, כדי שלא יינק ממקום הטנופת,

4. ראה במפלתן של רשעים, ואמר שירה, שנאמר תהלים קד יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה' הללויה,

[וז"ל המהרש"א מכאן קשה למה שכתבו האחרונים בשם המדרש שאין אומרים הלל ביום אחרון של פסח משום שאמר הקב"ה מעשה ידי טובעים בים ואתם אומרים שירה, והרי הכא אמרו בחיפך וכו' עיי"ש, וראה בישורון ניסן תשס"ה דף תש"ו מאמר אריך על ענין זה,

ובשפת אמת כתב דלאחר שנתמלאה סאתה תו לא אמרין מעשי ידי טבעו בים וכו'.

5. נסתכל ביום המיתה ואמר שירה, שנאמר תהלים קד ברכי נפשי את ה', ה' אלהי גדלת מאד, הוד והדר לבשת,

מאי משמע דעל יום המיתה נאמר? אמר רבה בר רב שילא, מסיפא דעניינא, דכתיב תהלים קד תסתיר פניך ובהלון, תוסף רוחם יגועון וגו',

רב שימי בר עוקבא, ואמרי לה מר עוקבא, הוה שכיח קמיה דר' שמעון בן פזי, והוה [ר' שמעון בן פזי] מסדר אגדתא קמיה דר' יהושע בן לוי, אמר ליה [רב שימי וכו' לר' שמעון בן פזי], מאי דכתיב [מה פירוש הפסוק] תהלים קג ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו,

אמר ליה בא וראה, שלא כמדת הקדוש ברוך הוא, מדת בשר ודם הוא סגר דהכי צעי מאי שגא קרביס דנקט, מדת בשר ודם צר צורה על גבי הכותל [אף שהוא בגלוי. שט], ואינו יכול להטיל בה רוח ונשמה קרבים ובני מעים, והקב"ה אינו כן, צר צורה בתוך צורה [תינוק ברחם אמו], ומטיל בה רוח ונשמה קרבים ובני מעים,

והיינו דאמרה חנה שמואל אב אין קדוש כה', כי אין בלתך ואין צור כאלהינו, מאי אין צור כאלהינו, אין צייר כאלהינו,

מאי כי אין בלתך? אמר ר' יהודה בר מנסיא, אל תקרי כי אין בלתך אלא אין לבלותך [כן דורש מהאותיות "בלתך"], שלא

אבני חן למסכת ברכות

חל' מו' ת' וְהַבָּלִים וְדִבְרֵי הַרְבֵּה פִּי אֶתְהַלָּל הֵימָּן יָרָא,

מיד ישעיה לא ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל אל ה', מאי קיר? אמר רשב"ל מקירות לבו שנא' ידמיה ד' י' מַעֵי מַעֵי או' חִילָה קִירו' ת' לְבִי הִמְחִיל לְבִי ל' אֶתְרִישׁ וְגו',

ר' לוי אמר על עסקי הקיר, אמר לפניו רבונו של עולם, ומה שונמית שלא עשתה אלא קיר אחת קטנה, החיית את בנה, אבי אבא שלמה שחפה את ההיכל כולו בכסף ובזהב, על אחת כמה וכמה,

ישעיה לא זכר נא את אשר התהלכתי לפניך באמת ובלב שלם, והטוב בעיניך עשיתי, מאי והטוב בעיניך עשיתי?

א"ר יהודה אמר רב, שסמך גאולה לתפלה, ר' לוי אמר שגנו ספר רפואות כדי שיעקשו רחמים, # [ויש ללמוד מכאן, שאם יש לאדם צרה, שלא יפנה אל ספר רפואות, ולנחש הנחושת, אלא יתפלל אל ה', אבל ראה ב"ב קמז. כל שיש לו חולה בתוך ביתו, ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים, שנא' (משלי ט"ז) חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה],

תנו רבנן, ששה דברים עשה חזקיהו המלך, על ג' הודו לו ועל ג' לא הודו לו,

על ג' הודו לו,

1. גנו ספר רפואות והודו לו,
2. כתת נחש הנחשת והודו לו,

3. גידר [פ' נשא אותו בדרך ביון, וכאילו גדרו על הארץ] עצמות אביו [שמו היה אחוז] על מטה של חבלים לפי שהיה רשע צדק, ולא נהג צד צדק צקצקו להוציאו כהוגן צמטות זהב וכסף והודו לו,

ועל ג' לא הודו לו,

1. קָתָם מִי גִיחוֹן מִי שְׁלוֹת, בדברי הימים (ב' ל"ג), ולמה, כדי שלא יבא מלכי אשור וימלאו מים לשמות, ולא זהו גיחון הנכר הגדול, דהוא לאו צלחן ישראל הוא, אלא [מי גיחון באן] מעין קטן הוא, סמוך לירושלים, שנאמר והורדסם אותו אל גיחון (מלכים א' א') וממרגמינן ותממון יתיה לשילוחם, ולא הודו לו,

[מלכים ב' יח טז יג ובארבע עשרה שנה למלך חזקיהו עלה סנחריב מלך-אשור על פל' ערי יהודה תבצרו ת' ויחפשו: יד וישלח חזקיהו מלך-יהודה אל-מלך-אשור לכתשה ללאמר תבאיתי שוב מלך את אשר-תתן עלי אשור וישם מלך-אשור על-חזקיהו מלך-יהודה של' ש מאו' ת' כפר-כסף ושל' שים כפר וקב: טו ויתן

מה עשה הקב"ה, הביא יסורים על חזקיהו, ואמר לו לישעיהו לך ובקר את החולה, שנאמר מלכים ב' כ, ישעיהו לח בימים ההם חלה חזקיהו למות, ויבא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא, ויאמר אליו כה אמר ה' (צבאות) צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה וגו',

מאי [כפל הלשון] כי מת אתה ולא תחיה? מת אתה בעולם הזה, ולא תחיה לעולם הבא,

אמר ליה מאי כולי האי [למה בא עלי עונש גדול כזה], אמר ליה משום דלא עסקת [פ' שאין לאדם רק לעסוק והשאר תלוי בהקב"ה. ע"פ שח] בפריה ורביה,

א"ל משום דחזאי לי ברוח הקדש דנפקי מינאי בנין דלא מעלו, א"ל בהדי כבשי דרחמנא למה לך סמריס דהקדש צרוך הוא, כמו רישא דכיצשא (חולין נג): דהטמנת האפר, [רש"י שם מפרש רישא בכבישא הראש כשרוצין להקיר שער נותנין עליו מים ומטמנין אותו צרמץ], מאי דמפקדת איבעי לך למעבד, ומה דניחא קמיה קודשא בריך הוא לעבדי,

אמר ליה [חזקיהו לישעיה], השתא הב לי ברתך [הב לי ברתך לשון זה גם ביבמות מ"ה ע"א] אפשר דגרמא זכותא ידידי ודידך ונפקי מנאי בנין דמעלו [ראה יבמות מ"ט ע"א שמנשה שיצא מזיווג זה הרגו לישעיה, וראה בערל"ג שם], א"ל כבר נגזרה עליך גזירה שמתה,

א"ל [חזקיהו לישעיה] בן אמוץ כלה נבואתך וצא, כך מקובלני מבית אבי אבא דה אפי' חרב חדה מונחת על צוארו של אדם, אל ימנע עצמו מן הרחמים שראה את המלך וחרצו שלופה צידו כסוף ספר שמואל (ב' כ"ד), ולא מנע עצמו מן הרחמים,

אתמר נמי, רבי יוחנן ורבי (אליעזר) [אלעזר] דאמרי תרוייהו, אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם, אל ימנע עצמו מן הרחמים, שנא' איוב יג טו הן יקטלני אפילו אם אחד מוכן להרגני לו' [להקב"ה] איחל:

[לסוף יתב ליה ברתיה, נפק מיניה מנשה ורבשקה, יומא חדא ארכבינהו אכתפיה לאמטויניהו לבי מדרשא, אמר חד מינייהו חזי [ראוי] רישא דאבא למטוי ביה גלדאני [לצלוח בו דגים] וחד אמר חזי רישא דאבא לאקרובי עליה לעבדום, חבמינהו בארעא, מנשה חיה ורבשקה מת, קרי אנפשיה וכלי פליו רעים [ישעיה לב ז]. ב"ח]

דף י' ע"ב

א"ר חנן, אפי' בעל החלומות אומר לו לאדם למחר הוא מת, אל ימנע עצמו מן הרחמים, שנאמר קהלת ה' פי כרב

אבני חן למסכת ברכות

היתה, וחלקה לשנים,

בשלמא למ"ד אכסדרה, היינו דכתיב קיר, אלא למ"ד עלייה מאי קיר? שקירותה [פי' כיון שהוסיפו עליה על הבית היה צריך לעשות תקרת גג על גבה],

בשלמא למ"ד עלייה, היינו דכתיב עליית, אלא למ"ד אכסדרה מאי עליית? מעולה שבבתיים [פי' שבנו את האכסדרה באופן מעולה, שהיתה יפה מן האחרים],

מלכים ב' י' וְנָשִׁים לוֹ שֵׁם מִטָּה וְשִׁלְחָן וְכֶסֶף וְזָהָב וְרָה, אמר אביי ואיתימא ר' יצחק, הרוצה להנות משל אחרים יחנה ואין איסור בדבר כאלישע כמו שמצינו באלישע שנהנה,

ושאינו רוצה להנות [והרואה שלא להנות] משל אחרים, אל יחנה ואין בדבר לא משום גסות רוח ולא משום שנאה כשמואל הרמתי כמו שמצינו בשמואל הרמתי, שלא רצה להנות, שנאמר שמואל א' ז' וְתִשָּׁבְתוּ הָרִמָּתָה [אחר סבובו שב לרמוה. מדר] פִּי־שֵׁם בֵּיתוֹ לַעֲיֵל מִיֵּינָה כְּמִיד [בפסוק טז] וְהָלַךְ מִדֵּי שָׁנָה שָׁנָה וְסָבַב בְּיַד־אֵל וְהִגְלִיל וְהִפְתָּה וְשָׁפַט אֶת־יִשְׂרָאֵל [אֵת קְלִי־הַמִּקְוֹ מוֹ"ט הָאֵלֶּה], וסמיך ליה [מיד בפסוק יז] ומשוכמו הרמתי כי שם ביתו, וכי איני יודע ששם ביתו, אלא אכילהו מקומות דקרא דלעיל מיניה קאי, וא"ר יוחנן שכל מקום שהלך, שם ביתו עמו שם היה נושא [עמו ? כל כלי משמשי בית (עמו?), ואולי מנייתו, שלא להנות מן אחרים,

[8 מאמרים של ר' יוסי בר' חנינא],

מלכים ב' ד' ט' וְתֹאמַר אֶל־אִישָׁה הַנֶּחֱזָא יִדְעָתִי כִּי אִישׁ אֶל־הֵימָּה קָדוֹ שׁ הוּא עֹבֵר עָלַי תָּמִיד, ¹ א"ר יוסי בר' חנינא מכאן שהאשה מכרת באורחין יותר מן האיש [דהוה ליה למימר פתח הנה נא איש אלקים קדוש וכו', ואמרה ידעתי משמע אני יודע ולא אתה. מגיד תעלומה],

[הערת מב"מ פז. על הגמ' שם מכאן שהאשה צרה עיניה באורחים: יש שני מאמרים על אשה ואורחים א' כאן [בב"מ], והשני בברכות י: ותאמר אל אישה הנה נא ידעתי כי איש אלהים קדוש הוא. אמר רבי יוסי ברבי חנינא, מכאן, שהאשה מכרת באורחין יותר מן האיש, ומאמר אחד מפרש את השניה, כאן [בב"מ] כוונת המאמר שלא תאמר כיון שאשה מכרת באורחין, שמה כשהיא אומרת ליתן לו קמח שמא היא יודעת שאורח זה אינו צריך סלת, ודי לו בקמח, לכן אומר שאשה עיניה צרה באורחים, ובברכות הכוונה שלא תאמר כיון שאשה עיניה צרה, כשהיא אומרת שאינו קדוש הוא מפני צרות עין, לכן אומר שהאשה אכן מכרת באורחים, ובהו היא נאמנת. ע"פ העין ירושלמי שם בב"מ],

"קדו"ש הוא" מנא ידעה?

רב ושמואל, חד אמר שלא ראתה זכוב עובר על שולחנו [רב הוא האומר שלא ראתה זכוב על שולחנו שהרי הוא האומר אכסנאי לא ישן במלתיו של בעה"ב ביומא יח: וכסמך לדבר שרב הוא האומר להלן סא. יצה"ר

חזקיה את־כַּל־הַכֶּסֶף הַנִּמְצָא בֵּיתֶיהָ וּבְאוֹ צָרוּ אֶת בֵּית הַמִּלֵּךְ: מו בעת שהיה קצין חזקיה את־דָּלתוֹ אֶת הַיָּכֵל ה' וְאֶת־הָאֲמָנוֹת אֶת אֲשֶׁר צָפָה חֲזַקְיָה מֶלֶךְ יְהוּדָה וַיִּתְּנֵם לְמֶלֶךְ אֲשׁוּר:

2. קצין דלתות היכל [קלף הוהב מעליהם. כי הדלתות היו מצופות זהב והוהב הוא שלקח. רד"ק שם, וכן בתרגום שם בעדנא היהא קליף חזקיה], ושגרם למלך אשור, ולא הודו לו [שהיה לו לבטוח בהקב"ה. תוי"ט פסחים ד, ט],

3. עבר ניסן בניסן קא סלקא דעמך משנמקדש החדש לשם ניסן, נמלך לעבר את השנה ועשאו אלד, כמו שנאמר בדברי הימים (ז' ל') ויועץ המלך (חזקיהו) לעשות הפסח בחדש השני ולא הודו לו,

ומי לית ליה לחזקיהו שמות יב החדש הזה לכם ראש חדשים, זה ניסן ואין אחר ניסן? אלא טעה בדשמואל,

דאמר שמואל, אין מעברין את השנה ביום שלשים של אדר ואף על פי שלא נמקדש החדש, שעדיין לא באו עדים, הואיל וראוי לקובעו ניסן, סבר "הואיל וראוי" לא אמרינן:

א"ר יוחנן משום ר' יוסי בן זמרא, כל התולה בזכות עצמו שאומר בתפלתו עשה לי בזכותי, כגון חזקיהו שאמר וזכר נא את אשר התהלכתי לפניך וגו' [אף אם נענה] תולין לו בזכות אחרים [וזה כמין עונש], וכל התולה בזכות אחרים [שזה מדר ענוה, שבזכות עצמו אינו ראוי], תולין לו בזכות עצמו,

משה תלה בזכות אחרים, שנא' שמות יב זכור לאברהם ליצחק ולישׂראל עבדיך, תלו לו בזכות עצמו, שנאמר תהלים קו ויאמר להשמידם, לולי משה בחירו עמד בפרץ לפניו, להשיב חמתו מהשחית,

חזקיהו תלה בזכות עצמו, דכתיב זכר נא את אשר התהלכתי לפניך, תלו לו בזכות אחרים, שנא' מלכים א' יט לה וגו' תִּי עֲלִי־הָעִיר הַזֹּאת, לָהּוּ שִׁיעָה לְמַעַנִי, וְלִמְעַן דָּוֹד עֲבָדִי,

והיינו דריב"ל, דאמר ריב"ל, מאי דכתיב ישעיה לח ז' הִנֵּה לְשָׁלוֹם מִי־יָדִי מָרָה, אפי' בשעה ששיגר לו הקב"ה שלום [לחזקיה המלך, שיתרפא מחליו], מר הוא לו [שלא הוכיר לו וכוותו]:

מלכים ב' ד' י' וְנָשִׁים לוֹ שֵׁם מִטָּה וְשִׁלְחָן וְכֶסֶף וְזָהָב וְרָה וְהָיָה בְּבֵאוֹ אֵלֵינוּ יְסוֹר שְׁמָה, רב ושמואל # [פלוגתא באגדתא? ולמאי נפק"מ?], חד אמר עלייה פרועה היתה מגולה, שניטלה מקדשה שלה וקירותה, וחד אמר אכסדרה גדולה

אבני חן למסכת ברכות

דומה לזיכרון. ניצוצי אור] מן הניסים שנעשו לאבותינו בביהמ"ק שלא נראה זכוב בבית המטבחים יומא בא. א"כ הדבר הזה סימן על קדושה. מ"ת],

וחד אמר סדין של פשתן הוציעה על מטתו, ולא ראתה קרי עליו [ג"כ מן הניסים שלא אירע קרי לכהן גדול ביום הכפורים. מ"ת], [כתב המהרש"ם ששמע משמו של מהר"ש מבעלזא שהכוונה, שכל מי שהיה ישן אחריו במטה זו שישן בה אלישע היה נשמר לעולם, ולא ראתה קרי על מטה זו משום אדם שישן בהמטה הזאת, ומה ידעה שהוא איש קדוש. ניצוצי הש"ס],

[וא"ת מאי האי דקאמר לעיל שהאשה מכרת באורחין יותר מהאיש דילמא היינו לפי שראתה הסדין? וי"ל דמ"מ נתנה לב לדקדק במעשיו ולראות יותר מבעלה. תוס' הרא"ש],

קדו' ש' "הוא" 2. א"ר יוסי בר' חנינא, הוא [אלישע] קדוש, ומשרתו [גיחזי] אינו קדוש (שנא'),

מלכים ב ד ויגש גיחזי להדפה, 3. א"ר יוסי בר' חנינא, שאחזה בתוד יפיה נדדיה,

[לא שאחזה במתכוון להנאתו, דהוא לא שייך "שאינו קדוש" דאפי' רשע נמו מקרי, דאפי' המרצה מעות כו' כמו שאיתא בעירובין יח: אלא שכשבא להדפה נודמן שאחזה כו' ולמי שהוא קדוש לא יודמן כד. ישראל קדושים לר' צדוק אות [ב]],

עבר עלינו "תמיד", 4. א"ר יוסי בר' חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב, כל המארה תלמיד חכם בתוך ביתו, ומהנהו מנכסיו, מעלה עליו הכתוב כאילו מקריב תמידין,

5. וא"ר יוסי בר' חנינא משום ראב"י, אל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל, [ולא די שאינו מקום גבוה] אלא במקום נמוך ויתפלל, שנא' תהלים קל ממעמקים קראתיך ה', [באר ה"טב אר"ח סימן פט, ועכשיו נהגו שהש"צ עומד עמוק משאר בהכ"נ משום ממעמקים קראתיך],

תניא נמי הכי, לא יעמוד אדם לא על גבי כסא ולא ע"ג שרפרף [כסא קטן נמוך, הדומה לרגלים. מלון עברי. כסא לישיב עליו שרפרף להדום רגליו. חגיגה יד.], ולא במקום גבוה ויתפלל, אלא במקום נמוך ויתפלל, לפי שאין גבהות לפני המקום [סוטה ה,]. אמר רב חסדא, ואיתימא מר עוקבא, כל אדם שיש בו גסות הרוח, אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם], שנאמר ממעמקים קראתיך ה', וכתוב תהלים קב תפלה לעני דרך עניות כי יעטוף [יתפלל],

6. וא"ר יוסי בר' חנינא משום ראב"י, המתפלל צריך שיכוין את רגליו זו 356 זו, שנא' יחזקאל א ורגליהם רגל ישרה נלאין כרגל אחד [רגל משמע תרוייהו כחד רגל, א"נ יש לפרש מרכיב ישרה דמשמע שמכוונים ומיושרים רגליהם. תוס' הרא"ש], [אר"ח סימן צה סעיף א יכוין רגליו זה אצל זה בכיון כאלו אינם אלא א' להדמות למלאכים דכתיב בהן ורגליהם רגל ישרה כלומר רגליהם נראים כרגל אחד, וכתב המשנ"ב שכדיעבד יצא # ובעל כשר שאם יתאמץ לכיון רגליו יפריע לו בכונת התפלה בודאי יש להקל],

(א"ר יצחק א"ר יוחנן) 7. וא"ר יוסי בר' חנינא משום ראב"י, מאי דכתיב ויקרא יט לא תאכלו על הדם, לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם,

[במשנ"ב סימן פט ס"ק כח כתב וי"ל, ובשם הוזהר כתבו האחרונים שאפילו קם בחצות הלילה אסור למעום קודם שמתפלל, וכתב הפמ"ג דדוקא כשהיה ישן, ואפשר דשתייה שרי, ומדינא אפילו ישן מותר לאכול ולשתות, ומ"מ נכון לכתחלה לזהר בזה אם אינו מוכרח, ועיין במחצית השקל שכתב דבתשו' שב יעקב ס' ח' כתב בשם סידור האר"י ז"ל שהרח"ו עצמו כשהיה חלש לבו אכל או שתה איזה דבר לחזק גופו, ולא אסר כ"א לאכול למלאות תאוותו עי"ש, ובח"א כלל ט"ז כ' ג"כ דחקם קודם אור היום ולבו חלש, ועי"ז מתבטל מלימודו מותר לאכול],

(א"ד) א"ר יצחק א"ר יוחנן 8. א"ר יוסי בר' חנינא משום ראב"י, כל האוכל ושותה ואח"כ מתפלל, עליו הכתוב אומר מלכים א יד ט וַתֵּרַע לַעֲשׂוֹת מִכָּל אֲשֶׁר־הָיוּ לְפָנָיו וַתִּלָּךְ וַתַּעֲשֶׂה־לָּהּ אֵל הַיָּם אֲחֵרִים וּמִסְכּוֹת לְהִקְעִיסָנִי וְאֵתִי הִשְׁלַכְתָּ אַחֲרַי גִּיחָה, אל תקרי גיח' אלא גאיך [מלשון גאוח, שאם אינו בא לדרוש, הול"ל השלכת אחריו],

[כי מלת גאיך מיותרת, כי די היה לומר ואותי השלכת אחרך, אך כרי שלא לאסור גם לחולה לכן כתב גאיך, ומינה כי לא אסר הכתוב אלא אל המתנאה שמקדים הנאת גופו. ליקוט'ם שבסוף דבר אליהו על איוב. חידוש הגר"א ליקוט'ם],

אמר הקב"ה לאחר שנתנאה זה, קבל עליו מלכות שמים # [פ' שכדי לקבל עליו עול מלכות שמים צריך להיות בהכנעה, וכשאוכל לשובע לבו וזהו עליו, וזה הפירוש לאחר שנתנאה פ' הסיר מלבו רגש ההכנעה];

[שנינו במשנתנו] ר' יהושע אומר עד [סוף] ג' שעות: אמר רב יהודה אמר שמואל, הלכה כרבי יהושע:

[שנינו במשנתנו] הקורא מכאן ואילך לא הפסיד: אמר רב חסדא אמר מר עוקבא, ובלבד שלא יאמר יוצר אור [פ' ברכת

אבני חן למסכת ברכות

ק"ש,

באמצע הדרך, ואם היו עוברים לסטים היו מוזקין אותי, אמרו לו כדי היית [היה מגיע לך] לחוב בעצמך [להיות אתה בעצמך ניזק], שעברת על דברי ב"ה [ראה בפירוש המשניות להרמב"ם, ובתפארת ישראל]:

דף י"א ע"א

נב: בשלמא ב"ה קא מפרשי טעמייהו [שוכלתך בדרך מלמד על בשכך ובקומך], ומעמא דב"ש [למה אינם אומרים כב"ש, דהא כתיב ובלכתך בדרך], אלא ב"ש מ"ט לא אמרי כב"ה [דכל אדם קורא כדרכו]?

אמרי לך ב"ש, א"כ נימא קרא בבקר ובערב [בערב מתפרש גם אחרי הצהרים, והכוונה כאילו אמר ביום ובלילה. ע"פ הרשב"א], מאי בשכך ובקומך, בשעת שכיבה [תקרא ק"ש ב] שכיבה ממש, ובשעת קימה קימה ממש,

וב"ש האי [בשבתך בביתך] ובלכתך בדרך מאי עביד להו?

ההוא מבעי להו לכדתניא, בשבתך בביתך, פרט לעוסק במצוה לקמיה מפרש מאי משמע,

ובלכתך בדרך פרט לחתן [לשון דרך היינו דרך גבר בעלמה מושל ל ימ. מ"ת] ואף על גב דחתן נמי עוסק במצוה הוא, אי לאו קרא יתירה לא נפקא לן מקרא קמא, דכיון דעוסק במצוה לא כתיב בקרא צהדיא [מלא הרועים], אלא מיעוטא בעלמא הוא דקא דרשינן מציתך, וממעטינן מינה עוסק במלאכת מצוה דאיכא טרדה, אכל חתן דטרדה דמחשבה בעלמא הוא, שמחשב על עסק צמוליס, אי לאו קרא יתירה, לא אשמעו,

מכאן אמרו, הכונס את הבתולה פטור שטורדו במחשבת צעלה מצוה ואת האלמנה חייב,

[ומקשה על הברייתא שדורש בשבתך] מאי משמע פרט לעוסק במצוה? אמר רב פפא כי דרך נשנתך ונלכתך הוקשו לדרך [פ' המלה "בדרך" קאי גם על בשבתך וגם על ובלכתך], מה דרך רשות, אף כל רשות,

[וחזור ומקשה] מי לא עסקינן דקא אזיל לדבר מצוה כלומר מנלן דצדק רשות לחולא איירי קרא, הא קרא דרך סממא כתיב, וממילא משמע נמי מיניה דרך מצוה ואפילו הכי אמר רחמנא לקרי [ונימא שגם עוסק במצוה חייב לקרות]?

[ומתרץ] שאין הדרש מלשון בדרך אלא מהמלים בשבתך ובלכתך [אם כן לכתוב רחמנא בשבת ובלכת [ואז היינו אומרים שעוסק במצוה חייב כמו שיש שבת ולכת של מצוה, והתורה מחייבת גם בהם], מאי בשבתך

מיתבי, הקורא מכאן ואילך לא הפסיד, שהרי הוא כאדם שהוא קורא אחת מכל הפרשיות ש בתורה ואף-על-פי שלא ילא ידי קריאת שמע, יש לו קצול שגר כעוסק צמורה, אבל מברך הוא שנים לפניה ואחת לאחריה, תיובתא דרב חסדא תיובתא,

איכא דאמרי, אמר רב חסדא אמר מר עוקבא, מאי לא הפסיד, שלא הפסיד ברכות,

תניא נמי הכי, הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה, אבל מברך הוא שנים לפניה ואחת לאחריה,

[או"ח סימן נח סעיף ו, אע"פ שזמנה נמשך עד סוף השעה הג' אם עברה שעה ג' ולא קראה קורא אותה בברכותיה כל שעה ד' שהוא שליש היום ואין לו שכר בקורא בזמנה ואם עברה שעה ד' ולא קראה קוראה בלא ברכותיה כל היום, וז"ל הרמב"ם הלכות ק"ש פרק א' הל' יג הקורא אחר שלש שעות ביום אפילו היה אנוס לא יצא ידי חובת קריאת שמע בעונתו, אלא הרי הוא בקורא בתורה, ומברך לפניה ולאחריה כל היום אפילו אחר וקרא אחר שלש שעות],

א"ר מני, גדול הקורא ק"ש בעונתה, יותר מהעוסק בתורה, מדקתני הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתורה, מכלל דקורא בעונתה עדיף:

מתני': בית שמאי אומרים, בערב כל אדם יטה על צדו [דהרי לא אמרו בערב כל אדם "ישכב", משמע דבהטיה מעט על צדו סגי. מ"ת] ויקרא, ובבקר יעמוד @ דכתיב ונקומך, שנאמר דברים ו' ובשכבך לך שכיבה [ולא שכיבה ממש. מ"ת] ובקומך,

[ונראה דב"ש נמי מודו דפשטא דקרא דבשכבך ובקומך קאי נמי אשעת שכיבה ואשעת קימה, דשכיבה בלילה וקימה ביום, והיינו דנקטי במלתיהו בערב ובבוקר, אלא דקסברי דלאו בזמן שכיבה ובזמן קימה דרוב עולם תליא מילתא, אלא בשעת שכיבה ודידה ממש לאחר שכב, וכן בקימה קימה ממש. פני יהושע],

ובית הלל אומרים, כל אדם קורא כדרכו לו צקימה, או נשיצה, או נשיצה, או מהלך, שנאמר ובלכתך בדרך [ר"ל דשם ודאי לא מפרשינן שיהא חייב לקרות קודם הליכה לדרך. לשון הוהב, עיי"ש],

אם כן למה נאמר ובשכבך ובקומך, בשעה שבני אדם שוכבים ובשעה שבני אדם עומדים [ולא שקרא כששוכב, וכשעומד],

א"ר מרפון, אני הייתי בא בדרך, והטיתי לקרות כדברי ב"ש, וסכנתי בעצמי מפני הלסטים [פ' הכנסתי את עצמי לסכנה, להטות

אבני חן למסכת ברכות

ובלכתך בדרך	² פרט לחתן	¹ פרט לחתן
בדרך	פרט לשלוחי מצוה	¹ פרט לשלוחי מצוה ⁴ כל אדם קורא כדרכו בין עומד ובין יושב וכו'.
בשכבך	בזמן שכיבה, תקרא בשכיבה ³	בזמן שכיבה
ובקימך	בזמן קימה, תקרא בעמידה ³	ובזמן קימה

- ¹ # רב"ה מורים לדברי הברייטא שגשגית סתם, וכן בשאר האוקימות, מדרבנן בשבתך ובלכתך ולא בשבת ובלכת זה מלמד, שרק בדרך רשות חייב בק"ש, פרט לעוסק במצוה,
³ דאל"כ נימא קרא בבוקר ובערב,
⁴ ממילא ש"מ,

ת"ר, בה"א עומדין וקורין, יושבין וקורין, וממין וקורין, הולכין בדרך וקורין, עושין במלאכתן וקורין לקמן מוקמין לה, צפק שני (צרכות ט"ז).

ומעשה ברכי ישמעאל ור' אלעזר בן עזריה, שהיו מסובין במקום אחד, והיה ר' ישמעאל מוטה, ור' אלעזר בן עזריה זקוף, כיון שהגיע זמן קריאת שמע [של ערבית], הטה רבי אלעזר בן עזריה כפי שמה וזקף ר' ישמעאל [ראה להלן שלעולם היה נשאר מוטה, רק כיון שהטה ראב"י היה צריך הוא לזקוף],

אמר לו רבי אלעזר בן עזריה לר' ישמעאל, ישמעאל אחי, אמשול לך משל, למה הדבר דומה [פ' שר' ישמעאל היה מוטה, והיה סובר ראב"י, שר' ישמעאל ישאר כך מוטה גם בקריאת שמע לפי שיטת ב"ש, והוא ראב"י שהיה זקוף הטה כדי להצטרף עם ר' ישמעאל כדברי ב"ש, וכיון שזקף ר' ישמעאל הרגיש ראב"י כאילו בגד בו ר"י],

[המשל הוא כי יש בני אדם שאוחזין בשיטה שצריך לגדל זקן, והנם משבחין את האדם שיש לו זקן מגודל, והוא כאילו משיב להם אני לא מעונין בשיטתכם ואם אתם חושבין שזקני המגודל הוא מפני דעתכם, אני אראה לכם שמעיתם, ואני אגלה את כל חוקי הנאה הזה. וכן הוא לפרש"י, אבל ראה רשב"א וריטב"א שמפרשים כנגד המשחיתים להוציא מלבן של משחית זקנם אני מגדל זקני עיי"ש],
משל משל שלך דומה לאחד שאומרים לו זקנך נאה ו מגודל, אמר להם והוא אומר להם הוואל וקסמם אותו אף הוא יהיה כנגד המשחיתים (הגדול) (הגדול). רע"ז] הוה יתה נתון לתער ולמספרים שאני עליו ואשמיתו,

[בלומר לקנתר הגוים והמינים המשחיתים את זקנם. תוס' הרא"ש]
[ראיתי לפרש בדרך צחות, שאחד שמגדל זקנו אומר למי שיש לו זקן גדול, זקנך מגודל, והוא משיב יש לי זקן גם בשבילך],

אף כך אתה הרי אני כמקלם את מעשיך, שהיית מוטה ואמה נזקפת כל זמן

ובלכתך, בשבת בדרך ובלכת בדרך הוא דמחייבת, הא דמצוה פטירה,

אי הכי [שדורש שחייב רק בשבת ובלכת בדרך] אפילו כונס את האלמנה נמי [ולא גרע מהולך לדבר מצוה. תוס' הרא"ש]? האי [בבבבב] טריד, והאי [באלמנה] לא טריד # [הגם שאין סמך בפסוק שהפטור הוא משום טרידא, כן אומרים חכמים, ולכן שואל],

אי משום טרידא דמחשבה פטור ליה אפילו טבעה ספינתו בים נמי [תמיה לי במאי טעה לפטור אפילו בטרידא דרשות, היאך מצי למדרשיה מבלכתך. תוס' הרא"ש],

וכי תימא ה"נ [שכל הטריד פטור מק"ש], אלמנה כמו למה אמר א"ר אבא בר זבדא אמר רב, אַבְלֵי אָף על פי שטריד נזערו חייב בכל המצות האמורות בתורה,

חוץ מן התפילין, שהרי נאמר בהם פאר ליחזקאל שנאמר יחזקאל כד יז הַאֲנִי דָם מְתִים אֶבֶל ל' אֶתְעַשֶׂה פְּאֶרְךָ [פ' ותרנום פארך מומפתך. שח] חָבוּ ש' עֲלֶיךָ וַעֲלֶיךָ תְּשִׁים בְּרִגְלֶיךָ וְל' א' תַּעֲטֶה עַל-שִׁפְּם וְלָהֶם אֲנָשִׁים ל' א' תֹּאכֵל וְכִיּוֹן דַּעֲזוּ פֹאֵר, וְאֶל מַתְגּוּל נַעֲזְרוּ נַעֲפֵר, אֵין זֶה פֹאֵר [הא אבל הוא טריד, ולמה לא יפטור גם מק"ש]?
[וצ"ע שהרי הקב"ה אמר ליחזקאל שהוא ילבש תפילין משמע דאבל אחר לא ילבש? וראה תוס']

התם [בחתן פטור מק"ש ד] טריד טרידא דמצוה, הכא [מבעה ספינתו, ואבל דחייב בק"ש] טריד טרידא דרשות וכיון דאין מיעוט צעלמא דרשין פרט לחתן, מסמיך אס ממעטת מיניה טרידא דמלוה,

[ראה על הגליון, ובהנהגות חב"ח],

וב"ש [כיון שהלימוד הוא מבשבת ובלכת, חוזר להקשות מה עבד ב"בדרך". וראה רש"י] החוה מבעי להו, פרט לשלוחי מצוה [אף שהוא אינו עושה המצוה עצמה, ואינו אלא שליח, וגם ב"ה מורים בזה] [יש מוחקין כל המשפט "וב"ש החוה מבעי להו פרט לשלוחי מצוה". ראה שח],

[קאי לעיל דלכ"ש דרשי ובלכתך בדרך פרט לחתן, וגם ב"ה מורים בזה, א"כ מנין להם לב"ה לדרוש מובלכתך בדרך שכל אחד קורא כדרכו] וב"ה אמרי לך, נהי נמי דקרא למדרש מיניה פרט לחתן [וכו'] אמה ממילא ש"מ [פ' כיון שהפטור של חתן וכו'] הוא שרק צלמא דידך הוא דמחייבת, אלמא דאפילו בדרך [שאינו עומד או שוכב] נמי קרי [ק"ש], [פ' דברדך נמי קרי אע"ג דלאו מוטה. ריטב"א].

בית שמאי	בית הלל	בשבתך בביתך
² פרט לעוסק במצוה	¹ פרט לעוסק במצוה	

אבני חן למסכת ברכות

דתנן, אמר ר"מ, אני הייתי בא בדרך, והטתי לקרות בדברי ב"ש, וסכנתי בעצמי מפני הלסמים, אמרו לו כדאי היית לחוב בעצמך, שעברת על דברי ב"ה:

מתני': בשחר מברך שנים לפניו, ואחת לאחריו, ובערב מברך שנים לפניו, ושנים לאחריו [ונמצא ברכות ק"ש של שחרית וערבית יחד הם שבעה] כדאמר צרכות ירושלמי, שצד צרכות הללו, על שם שצד ציוס הללתיך (מסילת קיי"ט),

אחת ארוכה ואחת קצרה אשמים לאמריה דערצית קאי (נוסח אחר: ארוכה אמת ואמונה, קצרה השכינות) [ובתוס' הקשו על פירוש זה, והם פירשו שאחת ארוכה ואחת קצרה קאי על ברכת אמת ואמונה ובין שיאריך בה ובין שיקצר בה. עיי"ש],

[ואומר כלל בכל הברכות] מקום שאמרו להאריך [להתחיל בברך] אינו רשאי לקצר, לקצר [בגון ברכת הפירות וברכת המצות. תוס'] אינו רשאי להאריך,

[ולא זו אף זו. מ"ת] לחתום צריך אינו רשאי שלא לחתום כגון צרכת הפירות ומלות, שלא לחתום, אינו רשאי לחתום:

נב': מאי מברך שמים לפניו דשחק, מאי ניהו [יודע היה השואל מאי מברך וכו'] אלא על ובורא חושך קשיא ליה, לימא ובורא נוגה ועל הברכה השניה ששואל, ואידך מאי היא שאל לדעת אי אהבה רבה או אהבת עולם. מצור דבש? אמר ר' יעקב א"ר אושעיא

דף י"א ע"ב

ישעיה מה ז' יו' צר או' ר' ובו' ירא חשך. עשה שלו' ש' ובו' ירא רע (עושה שלום וצורא רע) לקמיה מפרש אידך [הברכה השניה לפניו] מאי היא, דלילו צרכה דשמיא אינה מן המנין, שהיא לאמרי פסוקי דזמרה, כמו צרכת הלל, ואומרים אותם קודם זמן קריאת שמע אס ילנו,

לימא יוצר אור ובורא נוגה? כדכתיב קאמרינן כמיז צקרא יוצר אור וצורא חשך, עושה שלום וצורא רע,

אלא מעתה ישעיה מה ז' עושה שלו' ש' ובו' ירא רע, מי קא אמרינן כדכתיב, אלא כתיב רע, וקרינן [ובורא את] הכל לישנא מעליא, הכא נמי לימא נוגה לישנא מעליא?

אלא אמר רבא [הלשון "אלא אמר רבא" יש בש"ס 288 פעמים. ונמצא בכל המסכתות חוץ מתענית, ומו"ק, ע"פ המחשב], כדי להזכיר מדת יום בלילה, ומדת לילה ביום [שהיו המינים אומרים מי שברא אור לא ברא חושך וכו'. רבינו יונה],

שאני זקוף אתה מוטת [פי' ואני הטיתי בשבילך להראות שאני סובר כמודכ כב"ש], עכשיו כשאני הטיתי אתה זקפת,

אמר לו [ראב"י] אני [שזקפתי] עשיתי כדברי ב"ה, ואתה [שהטיתי] עשית כדברי ב"ש, ולא עוד [מפרש להלן] אלא שמא יראו התלמידים ויקבעו הלכה לדורות,

מאי ולא עוד, וכי תימא בית הלל נמי אית להו מטיין דנמטין נמי שרו, כדאמרינן לעיל מטיין וקרינן, ה"מ דמוטה ואתא מעיקרא, אבל הכא עכשיו, כיון דעד השתא הוית זקוף, והשתא מוטת ועכשיו הטיית, אס לא נזקפתי אפי, אמרי' [היו אומרים התלמידים כיון ששנינו היינו מטיין] ש"מ כב"ש סבירא להו, שמא יראו התלמידים ויקבעו הלכה [כב"ש] לדורות,

תני רב יחזקאל, עשה כדברי ב"ש עשה, כדברי ב"ה עשה [פי' כיון שאין זה סתירה לדברי ב"ה. וראה ריטב"א],

רב יוסף אמר, עשה כדברי ב"ש לא עשה ולא כלום [וצריך לחזור ולקרות. מ"ת] [פירוש בשחיה זקוף והטה או היה מוטת וזקף, שכל שעושה חוכחה לעשות כדבריהם קנסוהו שלא לצאת כיון שעושה חוכחה כדבריהם. ריטב"א] [והחדושה הוא דאף דב"ש מחמירין, לא עשה ולא כלום. וראה תוס'],

דתנן [סוכה כח.] מי שהיה ראשו ורובו בסוכה, ושלחנו בתוך הבית, ב"ש פוסלין [אף בסוכה גדולה, גורגין שמא ימשך אחר שולחנו], וב"ה מכשירין,

אמרו להם ב"ה לב"ש, מעשה שהלכו זקני ב"ש וזקני ב"ה לבקר את ר' יוחנן בן החורנית [תנא בדור הראשון במאה שלפני החורבן] אמרו עליו שאף על פי שהיה מתלמידי בית שמאי לא היה נוהג אלא כדברי בית הלל [ע"פ התוספתא]. אנציקלופדיה לחכמי התלמוד והגאונים], והגם שהיה תלמיד ב"ש נהג עצמו כב"ה, מצאוהו שהיה ראשו ורובו בסוכה, ושלחנו בתוך הבית, ולא אמרו לו כלום,

אמרו להם [ב"ש לב"ה] משם ראייה, אף הם # [לכאורה צריך לפרש שב"ש אמרו שכל הזקנים אמרו כן גם זקני ב"ה, אבל זה צ"ע] אמרו לו [לר' יוחנן החורנית], א"כ היית נוהג לא קיימת מצות סוכה מימך ומי היכי דעשה כדברי בית הלל, לא עשה ולא כלום, לדברי בית שמאי, אף העושה כדברי בית שמאי, לא עשה ולא כלום, לדברי בית הלל,

רב נחמן בר יצחק אמר, עשה כדברי בית שמאי חייב מיתה [בדירי שמים, וראה גם לעיל ד: וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה, ולכאורה אין זה חיוב מיתה ממש אלא ללמד על חומר הענין. ראה שמו], [בשהיה יושב והטה לכתחלה כיון שמתכוין לסתור דברי ב"ה ומתכוין לעשות כב"ש. ריטב"א],

אבני חן למסכת ברכות

קאימנא קמיה דרב, לתנויי פרקין בספרא דבי רב [פי' בדברי הגמ' על תורת כהנים. ראה רש"ש], הוה מקדים וקא משיי [רוחץ, פי' נוטל] ידיה, וברוך צרכה המורה, ומתני לן פרקין,

מאי מברך [מה הנוסח של ברכת התורה]? א"ר יהודה אמר שמואל, אשר קדשנו במצותיו וצונו לעסוק בדברי תורה,

ור' יוחנן מסיים בה הכי דכתיב פתיחה צדק וחסידה צדק, הערב נא ה' אלהינו את דברי תורתך בפנינו יערצו עלינו לעסוק בהם מאהבה, ובפניות עמך בית ישראל, ונהיה אנחנו וצאצאינו, וצאצאי עמך בית ישראל # [שכדי שיהיו בנינו שומרי תומ"צ ולומדי תורה, צריך שיהיו הרבה כאלו, כדי שאחד ישפיע על השני], כלנו יודעי שמך ועוסקי תורתך, ברוך אתה ה', המלמד תורה לעמו ישראל,

צדק אמה ה' המלמד תורה לעמו ישראל גרסינן, ולא גרסינן למדי חקך, שאין זו צרכה והולאה על שצדק, אלא לשון צדקה, ודוד כי אמרה (צמחלים קי"ט) לא לשם צרכה אמרה, אלא צלשון צדקה, והכי קאמר ה' שאתה צדק, למדי חקך,

ורב המנונא אמר, אשר בחר בנו מכל העמים, ונתן לנו את תורתו, ברוך אתה ה' נותן התורה,

אמר רב המנונא זו היא [והא דרב המנונא] מעולה שבברכות המורה, לפי שיש בה הולאה למקום, וקילוס למורה ולישראל,

[אמר רב פפא. ד"ס] הלכך לימרינהו לכולהו:

[ראה סוטה מ. ומה שצייתי שם, והגירסא כאן אמר רב פפא כן הוא במקומות אחרים שיש כע"ז הלכך לימרינהו לכולהו, שם בסוטה לגבי מודים דרבנן, וכן להלך דף נט. לענין ברכת הקשת, ונט: לגבי ברכת הגשמים, ודף ס. לענין ברכת אשר יצר, ובשבת כ. לגבי עד שתאחו האור דבעינן רוב עביו ורוב הקיפו, ובמגילה כא: לענין ברכת הרב את ריבינו, ובחולין מו. הלכך בעינן כוית במקום מרה וכוית במקום שהיא חיה, כולן רב פפא אמרם],

תנן התם צמכת ממיד [לב], והוא פרק ה' משנה א', [בדבר שאינו נהוג בעוה"ר בעת אמר תנן התם. מ"ת, # צריך עיון דלקמן מו. אמר תנן התם לגבי מגילה], אמר להם הממונה [הוא הממונה על הפייסות. יבין בתמיד] והוא סגן הכהנים, כדאיתא ציומא, היינו סגן היינו ממונה (צפירש"י יומא ט"ו:) [והנה מאי אולמא דיומא מדהבא, להביא משם ראייה? ונראה שצ"ל בסנהדרין יט.. ניצוצי אור],

ברכו ברכה אחת [מברכות שלפני ק"ש. שח] לקמן מפרש מאי היא [שאמרו אהבה רבה], ומן הצרכות שלפני קריאת שמע היא, דהתם מסדר לכוליה סדר עבודת השמר, וקאמר דלאחר שקדו האצרים על גבי הכסף ומלחום, ירדו וצאו להם ללשכת הגזית לקרות את שמע, והדר תני אמר להם הממונה צרכו צרכה אחת והם ברכו,

בשלמא מדרת לילה ביום כדאמרינן, יוצר אור ובורא חשך אלא מדרת יום בלילה היכי משכחת לה [לא עלה על דעתו מה שאמרים גולל אור מפני חשך וכו' מפני שאינה בתחלת הברכה. ע"פ מצור דבש?]

אמר אביי [אף שלא נזכר בפירוש בריאת האור בתפלת הלילה, מ"מ אומרים] גולל אור מפני חשך וחשך מפני אור [הרי שמרמוז על יצירת האור],

ואידך [שאמר בשחר מברך שנים לפניה, שאמר כבר שהראשונה הוא יוצר המאורות, ושואל] מאי היא [השניה]? אמר רב יהודה אמר שמואל, אהבה רבה, וכן אורי ליה רבי אלעזר לר' פדת בריה, אהבה רבה,

תניא נמי הכי, אין אומרים אהבת עולם, אלא אהבה רבה, ורבנן אמרי אהבת עולם, וכן הוא אומר ירמיה לא ב מרחו ק' ה' נראה לי ואהבת עו' לם אהבתיה על-פ' מ'שבתיה חסד [הכלך תקינו לומר בשחרית אהבה רבה, ובערבית אהבת עולם. תוס'],

א"ר יהודה אמר שמואל, השכים לשנות [ללמוד לפני התפלה], עד שלא קרא ק"ש [וברכותיה] צריך לברך, משקרא ק"ש א"צ לברך, שכבר נפטור באהבה רבה שיש בה מעין צרכה המורה, ומן צלצנו ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד מורתך [וכן. ררי"ק] ותלמודם חקי ר'עוק [חיים. ררי"ק],

[וא"ת מאי שנא מוסבה שצריך לברך על כל סעודה וסעודה לישב בסוכה? וי"ל דשאני תורה שאינו מייאש דעתו דכל שעה אדם מחוייב ללמוד דכתיב והגית בו יומם ולילה והיו כמו יושב כל היום בלא הפסק וכו'. תוס'],

אמר רב הונא, למקרא צריך לברך [דסבר רב הונא שרק על תורה שבכתב צריך לברך ברכת התורה], ולמודרש הוא קריב למקרא, כגון מלילתא וספרא וספרי שהם מדרשי מקראות א"צ לברך אפילו קודם אהבה רבה קאמר, והכי מוכח מילתא צפרק שני [לקמן יד:],

ור' אלעזר אמר, למקרא ולמודרש צריך לברך, למשנה א"צ לברך,

ור' יוחנן אמר, אף למשנה נמי צריך לברך [אבל לתלמוד א"צ לברך] [דאין צריך לברך על הפירוש. רבינו יונה],

ורבא אמר, אף לתלמוד צריך (לחזור ו)לברך שהוא עיקר המורה שממנו הוראה יוצאה, גמרא [תלמוד. מצור דבש] היינו סדרת טעמי משנה, ומירוצי משניות הסותרות זו את זו, ומסורי מחסרא [ראה],

דאמר רב חייא בר אשי, זימנין סגיאין [פעמים הרבה] הוה

אבני חן למסכת ברכות

אחת שמוסיפין הוא 'יוצר אור,

כי אתא רב יצחק בר יוסף אמר, הא דרבי זריקא [שהיו מברכין יוצר אור] לאו בפירוש אתמר לא שמע מפי ריש לקיש שאמר בפירוש, מאי זרכה אחת יוצר אור, אלא מכללא אתמר,

דאמר ר' זריקא, א"ר אמי, אמר ר' שמעון בן לקיש, זאת אומרת דקמי זרכו זרכה אחת ברכות אין מעכבות זו את זו זיך את האחת ולא זיך את השניה, נפקא מיהא ידי חובתו דהיא שזיך, ואין חזרתה מעכבת, לומר שאין זו מועלת בלא זו, ומהכא שמע רבי זריקא, דסבירא ליה לריש לקיש, דהך זרכה אחת יוצר אור היא,

[הראיה הוא כן: דאי אמרת שזרכה אחת היא יוצר אור, משמע שהגיע כבר הזמן לומר יוצר אור, ויש לפנינו שני הברכות ואומר רק אחת, ולכן יש ראייה שברכות אין מעכבות זו את זו,

אלא אי אמרת שזרכה אחת היא אהבה רבה, שמא לעולם ברכות מעכבות זו את זו אלא לכן לא אמר יוצר אור שלא הגיע עדיין זמנה],

אי אמרת בשלמא יוצר אור הווי אמרי [זאת הוי ברכה אחת] ולא אהבה רבה, ואף על גב דמטא ליה זמנא שאף בלילה ראוי לומר [אהבה רבה], כל שכן דכיון [פ' דאי] דאמר יוצר אור ודאי מטיא זמנה, ואפילו הכי לא אמרי אלא יוצר אור ומו לא אמרי לה, היינו דקאמר שמע מינה דברכות אין מעכבות זו את זו, דלא קא אמרי אהבה רבה,

דף י"ב ע"א

אלא אי אמרת הך זרכה דקאמרי אהבה רבה הווי אמרי, מאי היכי שמע מינה ד ברכות אין מעכבות זו את זו, דלמא האי דלא אמרי יוצר אור, משום דלא מטא זמן יוצר אור [דנהי דשחיטת התמיד הוא משיעלה עמוד השחר, וכול לומר שזמן ק"ש לכתחלה הוא כותיקין מיד לפני גין החמה, ראה תוס'], וכי מוטא זמן יוצר אור הווי אמרי ואף על גב דקרו אינהו קריאת שמע, לא מטא זמניה, כדאמרין בעלמא (יומא לו): הקורא את שמע עם אנשי משמר לא ילא, שאנשי משמר מקדימין,

ואי מכללא מאי וכי אמר ליה מכללא, מאי גריעותא איכא, דאמר לאו צפירוש אתמר, הא שפיר מצי למשמע מכללא דיוצר אור קא אמרי?

ומשנינן דאי מכללא ליכא למשמע מהכא, דילמא לעולם אימא נך אהבה רבה הווי אמרי, וכי מטא זמן יוצר אור הווי אמרי ליה, ומאי ברכות אין מעכבות זו את זו, סדר ברכות אס הקדים המאומרות [שהרי אמר אהבה רבה לפני יוצא אור]:

וקורין עשרת הדברות, שמע, והיה אם שמע, ויאמר, אמת

וקראו עשרת הדברות [מפי הרמב"ם לפי שהם עיקר הדת וראשיתו כו'. עכ"ל, ובשם רב סעדיה גאון כתבו שכל תרי"ג מצות נכללו ב' הדברות ובגבולין אין קורין אותם משום תרעומות המינין שהם לא יאמינו בזה. מהרש"א], [כך היתה התקנה תחלה אף בגבולין לקרות בכל יום ' הדברות קודם ק"ש מדהן כוללים כל מצות התורה, רק בחר הכי בטלוח, מדהסתייעו בזה המינין לומר דלהכי קוראין פרשה זו מפי משאר פרשיות משום דרך זו צוה הקב"ה אבל שאר התורה משה מפי עצמו אמרה. יבין תמיד],

שמע, והיה אם שמע, ויאמר,

וברכו את העם עם העם [דהיינו בסגנון כמו שמברכין העם בגבולין, דאין לומר שברכו עם העם ממש, דהרי העם אינן רשאים לקרות עדיין ק"ש לכתחילה. יבין תמיד, וראה בצל"ח כאן] ג' ברכות,

[ואלו הן הג' ברכות] אמת ויציב,

ועבודה נשזיל העבודה שעשו, היו מזכרין אמריה ראה ה' אלהינו עבודת עמך ישראל ואשי ישראל ותפלתם תקבל צדקו, צדק המקבל עבודת עמו ישראל צדקו, אי נמי שאומן לצדק צדקה נעבוד,

וברכת כהנים לצדק את העם, וצאשר תפלה לא היה להם פנאי, ואף זמן קריאת שמע לא הגיע, כדאמר במסכת יומא (דף לו): הקורא את שמע עם אנשי משמר ועם אנשי מעמד, לא ילא, לפי שאנשי משמר מקדימין וכו',

ובשבת [שהמשמורת מתחדשות בו] מוסיפין ברכה אחת לקמיה מפרש לה [מי ששכן שמו בבית הזה הוא ישבין בניכם אהבה ואחזה ושלום ורעות. יבין חמור], למושמר היוצא שהמשמרות מתחלפות ביום השבת, כדאמרין במסכת סוכה (דף נו): משמר היוצא עושה תמיד של שחר ומוספין, ומשמר הנכנס עושה תמיד של צהר הערבים וצוין [של לחם הפנים],

מאי ברכה אחת דקמי רישא, איז מן הצרכות הוא אומר [פ' וברכו ברכה זו לפני ק"ש, ולכן פליגי אי קאי על יוצר המאורות או על אהבה רבה], כי הא דרבי אבא, ור' יוסי בר אבא אקלעו לההוא אתרא, בעו מנייהו מאי ברכה אחת, לא הוה בידיהו, ואתו שיילוהו לרב מתנה, לא הוה בידיה,

אתו שיילוהו לרב יהודה, אמר להו הכי אמר שמואל אהבה רבה,

[ראוי להוכיח כאן את דודי היקר ר' יעקב ז"ל [שהיה כולו תורה, ושכל, ומדות טובות] אחי אבי שהייתי אצלו בבית החולים [בית ישראל בנו יארק] כשעה לפני שאבר הכרתו שלא קם עוד ממנה, והיה מכולל קצת, והיה כבר לילה, אחר שעה 7 בימי החורף, והתחיל לומר שבבית המקדש היו אומרים בכל יום אהבה רבה, ואמר כל האהבה רבה בכוונה, ושכב על מטתו ולא דיבר עוד, ונפטר אחר כמה ימים בן 72 שנים בב' כסלו תשנ"ז תנצב"ה],

ואמר רבי זריקא, אמר רבי אמי, א"ר שמעון בן לקיש [הברכה

אבני חן למסכת ברכות

ויציב, ועבודה, וברכת כהנים [באן חסר וברכו את העם ג' ברכות. שח],

א"ר יהודה אמר שמואל, אף בגבולין [חוץ לבית המקדש] בקשו לקרות כן לקצוע עשרת הדברות בקריאת שמע, אלא שכבר בטלום [גם בבית המקדש. מ"ת] מפני תרעומת המינין שלא יאמרו לעמי הארץ [ראילו מה שהמינין אמרו בעצמם הרי הם מינין בלא"ה, וכל באיה לא ישובון רק החשש הוא שיאמרו כן לעמי הארץ. מ"ת], אין שאר מורה אמת, ומדעו שאין קורין אלא מה שאמר הקדוש-ברוך-הוא ושמעו מפיו בסיני, [המינין] עמו"ס [תלמידי יסו. השמטת הצנווריה],

[ולא צאר הצבלי מה היא תרעומת המינין, אלא שנתצאר בתחלת ברכות בירושלמי, ואמרו גדין היה שקורין עשרת הדברות בכל יום ויום, אלא מפני מה אין קורין אותם מפני המינין, שלא יהיו אומרים אלו לצדם ניתנו למשה מסיני, וכבר אמרנו זה בהלכות ירושלמי שחברנו. פירוש הרמב"ם ריש פרק ה' דתמיד].

תניא נמי הכי, ר' נתן אומר בגבולין בקשו לקרות כן, אלא שכבר בטלום מפני תרעומת המינין,

רבה בב"ח סבר למקבעינהו בסורא, א"ל רב חסדא כבר בטלום מפני תרעומת המינין,

אמימר סבר למקבעינהו בנהרדעא, א"ל רב אשי כבר בטלום מפני תרעומת המינין:

[אמר מר] ובשבת מוסיפין ברכה אחת למשמר היוצא, מאי ברכה אחת? א"ר חלבון, משמר היוצא אומר למשמר הנכנס, מי ששכן את שמו בבית הזה, הוא ישכון ביניכם אהבה ואחוה ושלום וריעות [ראה סוף מסכת סוכה]:

[אפשר דזו הברכה נתקנה קודם שנתקן הפייס במקדש דאנשי משמר שהיו באין לירי קטטה ומריבה ולידי סכנה וכו'. מהרש"א,

ואולי גם אחר שהיה הפייס כיון שישבו יחד שבוע שלימה, ובודאי באו לירי חילוקי דיעות, ונפגע כבודם של כמה מבני המשמר לכן היו צריכין לברכה זו, ואולי תקנו שיאמרו כן אלו הנכנסין כדי שהם ישימו לב להזהר כיון שהם נכנסים לשרת יחד שבוע שלימה שלא יבואו לירי קטטה],

[שגינו במשנתנו] מקום שאמרו להאריך [וכו']; [ומתחיל בברכת שהכל ובורא פרי הגפן, מפני שבא אח"כ לברכת המאורות] פשיטא [זה ברור ד] היכא דקא נקיט כסא דחמרא בידיה, וקסבר דשכרא הוא, ופתח ומברך [ברכה ראשונה] אדעתא דשכרא [שהיה בדעתו לברך שהכל], וסיים בדחמרא יצא תחלת הברכה אמר על מנת שהכל, וכיון שהגיע למלך העולם מוכר שהוא יין, ואמר פרי הגפן, פשיטא לן דינא,

דאי נמי אם אמר דהא אפילו סיים כל הברכה כדעת פתיחה ואמר שהכל נהיה בדברו יצא על היין, דהא תנן על כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו, יצא,

אלא קא מציעא לן היכא דקא נקיט כסא דשכרא בידיה, וקסבר דחמרא הוא, פתח וברך אדעתא דחמרא כדי לסיים צורא פרי הגפן, וכשהגיע למלך העולם מוכר שהוא שכר, וסיים בדשכרא וסיים שהכל מאי, בתר עיקר ברכה אזלינן ועיקר ברכה אדעתא דין נאמרה, והוי כמו סיים בין, ואין ברכת היין מוציאה ידי ברכת שכר, שאין השכר מן הגפן, או בתר חתימה אזלינן?

ת"ש, שחרית, פתח ביוצר אור כלומר אדעתא דלימא יוצר אור וסיים במעריב ערבים כשאר מלך העולם מוכר, וסיים אשר בדברו מעריב ערבים לא יצא, פתח [בשחרית] במעריב ערבים וסיים ביוצר אור, יצא,

ערבית, פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור לא יצא, פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים יצא, כללו של דבר הכל הולך אחר החתום [וכן היה צריך לומר בברכת שהכל ובורא פרי הגפן]?

שאני התם [בברכת המאורות אין שתי כוונות בברכה שבא בסופה] כלומר ללמא פתיחה אינה כלום, והא דקמני ינא, לפי שחזר וזכרנו זה דקאמר ברוך יוצר המאורות ועל ידי חתימה קאמר דינא, [אלא] [אצל] [ברכת] שהכל שאין חזרת זה בצורך, ופתיחה אדעתא דצורא פרי הגפן הוא, אימא דלא ינא,

[יוצר המאורות, אין פירושה רק על השמש והירח, אלא גם על אור השמחה, שהרי קודם סיום הברכה אומר אור חדש על ציון תאיר ואין הכוונה על אור ממש],

הניחא [שהכל הולך אחר החתום] לרב, דאמר כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה [אבל מלכות אינה צריכה], שפיר, אלא לר' יוחנן דאמר, כל ברכה שאין בה "מלכות" אינה ברכה, מאי איכא למימר הכי נפיק משום חתימה, הא אין מלכות בחתימה? [וא"ת ברכת מעין שבע שאומר הש"ץ בליל שבת אמאי אין בה מלכות? וי"ל דהאל הקדוש שאין כמותו חשיב כמו מלכות וכו' וברכה ראשונה של י"ח כיון שיש בה האל הגדול הגבור והנורא הוי כמו מלכות וכו'. תוס' הרא"ש],

אלא לא תימא משום חתימה ינא, אלא פתיחה נמי מעלייתא היא, ולא תפשוט מיניה למתא וסכרא, כיון דאמר רבה בר עולא, כדי להזכיר מדת יום בלילה, ומדת לילה ביום, כי קאמר ברכה ומלכות מעיקרא, אתרוייהו קאמר דלגבי ברכות ערבים ושחרית הוא דמצי למימר, דכי פתח דזו וסיים דזו ינא, דהא כי פתח בשחרית אדעתא דמעריב ערבים הוא, דעמיה לאדכורי דה מדת היום בלילה, כגון גולל אור, וכי פתח ערבים, אדעתא דיוצר אור, הוי דעמיה לאדכורי דה מדת לילה, כגון וצורא חשך, הלכך אדעתא

אבני חן למסכת ברכות

דמריהו הו"א,

ואמר ². רבה בר חיננא [סבא] משמיה דרב, המתפלל, כשהוא כורע צלצות וצהולה כורע בברוך, וכשהוא זוקף, זוקף חוקף את עצמו בשם כשהוא מזכיר את השם, על שם ה' זוקף כפופים (תהלים קמ"ו), אמר שמואל מאי טעמא דרב, דכתיב תהלים קמו ה' זוקף כפופים,

מיתיבי, מלאכי ב' ו' מִפְּנֵי שְׁמֵי נְחֹת לשון הכנעה הוא? מי כתיב בשמי, מפני שמי כתיב [שכורע לפני שאומר ה'],

אמר ליה שמואל לחייא בר רב, בר אוריאן! תא ואימא לך מלתא מעלייתא, דאמר אבוך [רב], הכי אמר אבוך, כשהוא כורע, כורע בברוך, כשהוא זוקף זוקף בשם,

דף י"ב ע"ב

רב ששת, כי כרע כרע כחזירא שצט ציד אדם, וחוצטו כלפי מטה צצת אחת, כי קא זקיף, זקיף כחזירא צצת, ראשו תחלה ואחר כך גופו, שלא תראה כריעמו עליו כמשיי. כחזירא - כנחש הזה, כשהוא זוקף עצמו מגביה הראש תחלה, וזוקף מעט מעט:

ואמר ³. רבה בר חיננא סבא, משמיה דרב, כל השנה כולה אדם מתפלל האל הקדוש, מלך אוהב צדקה ומשפט, חוץ מעשרה ימים שבין ראש השנה ויום הכפורים, שמתפלל המלך הקדוש לפי שציימים הללו הוא מראה מלכותו לשפוט את העולם, והמלך המשפט כמו מלך המשפט, כמו נושאי "ה' ארון [בה"א] הצריח (יהושע ג') כמו ארון הצריח, וכן "ה' מסגרות המכוניות (מלכים ב' ט"ז) שהוא כמו מסגרות המכוניות, וכן "ה' עמק הפגרים (ירמיהו ל"א) כמו עמק הפגרים,

ורבי אלעזר אמר, אפילו אמר האל הקדוש יצא, שנאמר ישעיה ה' ויגבה ה' צבאות במשפט, והאל הקדוש נקדש בצדקה, אימתי ויגבה ה' צבאות במשפט, אלו עשרה ימים שמר"ה ועד יוה"כ, וקאמר האל הקדוש,

מאי הוה עלה? אמר רב יוסף, האל הקדוש ומלך אוהב צדקה ומשפט, רבה אמר, המלך הקדוש והמלך המשפט, והלכתא כרבה:

[ובלאו האי פיסקא הלכה כרבה, דרבה ורב יוסף הלכה כרבה, ואם לא אמר מחזירין אותו וכו'. רא"ש],

ואמר ⁴. רבה בר חיננא סבא, משמיה דרב, כל שאפשר לו לבקש רחמים על חבריו, ואינו מבקש, נקרא חוטא, שנאמר שמואל א' יב כג' גַּם אֶנְכִי חָלִילָה לִי מִחֲטָא לָהּ, מִחֲדוּ ל' לְהַתְּפִלָּל בְּעַדְכֶם,

ת"ש מסיפא [דברייטא], כללו של דבר, הכל הולך אחר החתום, כללו של דבר לאתויי מאי, לאו לאתויי הא דאמרן כגון שכר ותמרה [שהולכין אחר החתום גם אם היה לו מחשבה שאינה ראויה?]

לא לאתויי נהמא ותמרי [לגבי ברכה אחרונה, שאחרי נהמא מברך ברכת המזון, ועל תמרי מברך מעין שלש],

ה"ד, אילימא דאכל נהמא, וקסבר דתמרי אכל, ופתח אדעתא דתמרי [ברכה מעין שלש] וסיים בדנהמא [ברכה המזון שעל הלחם, ונמצא שהתחיל שלא כדיון וסיים כדיון], היינו בעיין [הא אתה יכול לפתור את האיבעיא ששאלנו לעיל היכא דקא נקיט כסא דשכרא בידיה, וקסבר דחמרא הוא, פתח וברך אדעתא דחמרא, וסיים בדשכרא מאי, בתר עיקר ברכה אזלינן, או בתר חתימה אזלינן] דהא צרכת התמרים על העץ ועל פרי העץ, אינה עולה לצרכת הלחם, ואי צהא פשטת דהכל הולך אחר חתום ברכות, הוא הדיון לתמרה ושכר,

לא צריכא כגון דאכל תמרי, וקסבר נהמא אכל, ופתח בדנהמא וסיים [כדיון] בדתמרי [יצא], דאפילו סיים בדנהמא נמי יצא [משא"כ בשאר חמשת המינים. רא"ש, ועיי"ש לגבי יין], מאי טעמא דתמרי נמי מיון זייני # [זה חידוש דין כאן, ואינה משנה ולכן אין מקום לומר פשיטא],

[והלשון הכל הולך אחר החתום קשה קצת שגם אם סיים בנהמא נמי יצא? וי"ל שבא לומר אף שאמר לשון לחם כיון שסיים במזון יצא. ראה שח]:
[ועל עיקר האיבעיא כתב הר"ף, ולא איפשטא ולקולא עבדינן ולא מהדרין ליה דספיקא דרבנן לקולא. עכ"ל],
והקשה הראב"ד על גירסא זו ועל פירוש זה שלא מצינו בשום מקום שתהא הברכה נפסדת בשביל חסרון כוונה וכו'. רא"ש ועיי"ש עוד],

אמר ¹. רבה בר חיננא סבא משמיה דרב, כל [מין] שלא אמר צרכת אמת ויציב שחרית כמו שמקטנה, וכן ואמת ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו, שנאמר תהלים צב להגיד בבקר חסדך וצרכת אמת ויציב כולה על חסד שעשה עם אבותינו היא, שהוציאם ממצרים, וצקע להם הים, והעצירים,

ואמונתך בלילות וצרכת אמת ואמונה מדבר צה אף על העמידות, שאנו מנפים שיקיים לנו הצטמתו ואמונתו, לגאלנו מיד מלכים, ומיד עריצים, ולשום נפשנו צחיים, ולהדריכנו על צמות ארצינו, כל אלה הנסים המדירים תמיד:

[על שם המדרש חדשים לבקרים רבה אמונתך שהאדם מאמין בהקב"ה ומפקיד רוחו בידו עיפה, ומחזירה לו בבקר רגועה ומחדש כחו, על כן הוכירו אמונה בערב וחסד בבקר. תוס' הרא"ש]

אבני חן למסכת ברכות

אורים נתכפר לו אותו מעשה וכו'. רד"ק].

ורבנן אמרי סברי מהכא שמעין דלחילו לו, [כתיב בשמואל ב כא] גזעונים אמרו לדוד בנסוף ימיו, שהיה רעז שלוש שנים, ושאל דוד זה, ויאמר ה' אל שאל ואל בית הדמים על אשר המית את הגזעונים [לא הרגן במיש, אלא], שהרג את הכהנים שהיו מספיקים לגזעונים לחם ומים, שהגזעונים נתנם יהושע חוטני עינים ושואבי מים למזבח [על פי הגמ' ביבמות ע"ח ע"ב, וכי היכן מצינו בשאל שהמית הגזעונים? אלא מתוך שהרג נוב עיר הכהנים שהיו מספיקין להם מים ומזון מעלה עליו הכתוב כאילו הרגן], ויאמר דוד אל הגזעונים וזמה אכפר לכם וזכרו את נחלת ה', והם אמרו לו [שמואל ב כא ו] יפן לנו שצעה אנשים מפניו והו' קענים לה' בנבעת שאל בחיר ה' [והגם דכתיב בחיר ה' לא הם אמרו כך אלא], יצתה בת קול ואמרה בחיר ה' ונת קול יצאה וסיימה אמריהם צמיר ה', דודאי הם לא אמרו צמיר ה', שהרי לגטו היו צאין ולא לכבודו,

[איתא בירושלמי דאותן שלוש פרשיות שתקנו בקריאת שמע לפי שבהן עשרת הדברות ועיין בו ותמצא הכל. תוס',

1. אנכי ה' אלקיך = שמע,
2. לא יהיה לך = ה' אחד,
3. לא תשא = ואהבת, דמאן דמרחם למלכא לא משתבע בשמיה לשיקרא,
4. זכור את יום השבת = למען תזכרו ועשיתם אל כל מצותי, ר' אמי אמר זו מצות שבת ששקולה כנגד כל המצוות,
5. כבד את אביך = למען ירבו ימיכם,
6. לא תרצח = ואברתם מהרה מאן דקטל מיקטל,
7. לא תגנוב = ואספת דגנך ולא דגן חברך,
8. לא תנאף = לא תתורו אחרי לבבכם, א"ר לוי עינא וליבא סרסורי עבירה,
9. לא תענה = אני ה' אלקיכם, וכתיב וה' אלקים אמת מהו אמת שהוא אלקים חיים ומלך עולם, א"ר לוי אם העדת בחברך עדות שקר מעלה אני עליכם כאילו העדתם בי שלא בראתי שמים וארץ,
10. לא תחמד בית רעך = וכבתם על מזויות ביתך ולא על בית חבירך. תוס' הרא"ש]

אמר ר' אבהו בן זוטרת, אמר רבי יהודה בר זבידא, בקשו לקבוע פרשת בלק בקריאת שמע, ומפני מה לא קבעוה, משום טורח צבור,

מ"ט [רצו לקבועה] אילימא משום דכתיב בה במדבר כג אל מוציאם ממצרים, לימא פרשת רבית אל תקם מאתו נשך ומרצית וגוי [ויקרא כ"ה], וסמך ליה יצאת מצרים, ופרשת משקלות אבני נדק וגוי [ויקרא י"ט], סיפיה דקרא אשר הוצאתי אתכם וגוי' דכתיב בהן יציאת מצרים,

אלא אמר ר' יוסי בר אבין, [לכן בקשו לקבוע פרשת בלק בק"ש] משום דכתיב בה האי קרא במדבר כד כרע שכב כארי וכלביא, מי יקימו דמי לנשכך ונאקמך, שהקדוש ברוך הוא שומרו

אמר רבא, אם ת"ח הוא [ונריך לרמזים], אם תלמיד חכם הוא זה שריך לרמזים צריך שיחלה מצורו עצמו עליו [שיתאבל ויצער את עצמו בשבילו. עיין יעקב], מ"ט? אילימא משום דכתיב שמואל א כב ח ואין חלה מכם עלי [הרי שהתלונן שאל המלך שאין מתפללים עליו] [ואין] [וגלה את-אזני פי הקים בני את-עבדי] [פי' את דוד] עלי לארב פיו'ם הנה?

דילמא מלך שאני [על מלך צריך להתפלל יותר ממה שעל תלמיד חכם, ואין ראיה ממה שהתלונן שאל שאף אחד לא נחלה עליו],

אלא מהכא תהלים לה יג ואני פחלו ותם לבושי שק עניתי בצו'ם נפשי ותפלתו עלי חזקו תשוב וגו' על דואג ואחיסופל הוא אומר, שהיו תלמידי חכמים # [הרי שדור ההלה את עצמו על תלמידי חכמים, וצ"ע איך מביא ראיה מדור המלך שהגמ' אומרת עליו לקמן בתחלת פרק אין עומדין ל: דשאני דוד דהוה מצער נפשיה ברחמי טובא? וי"ל שכבוד ראש כלפי הקב"ה לחוד, ויחלה עצמו בצער הת"ח לחוד, שהגם שהיה דוד מצער נפשיה להתפלל בכבוד ראש, אבל לא היה נעשה חולה על כל דבר שהתפלל, אלא על ת"ח היה לבו כואב כל כך עד שחלה, ומה יש ללמוד שכל אדם צריך לעשות כן לת"ח]:

5. ואמר רבה בר חיננא סבא, משמיה דרב, כל העושה דבר עבירה ומתבייש בו, מוחלין לו על כל עונותיו, שנאמר יחזקאל טו סג למען תזכרי ובשתי סיפיה דקרא נכפרי לך את כל אשר עשית ול' א' יהיה לך עו' ד פתחו'ן פה מפני פלמתי, בכפרי לך לכל-אשר עשית [בעת אכפר לך על כל אשר עשית מן הרעות או תראה שאני מקיים הברית ואו תבושי ותכלמי. מד], נאם אדני אלהים,

[ודוחה] דילמא צבור שאני,

אלא מהכא, שמואל א כח טו ויאמר שמואל אל-שואל למה הרגזתני להעלו' אתי, ויאמר שואל צרלי מאד ופלשתים גלחמים בי ואל הים סר מעלי ול' א-עני עו' ד גם פיד הנביאים גם-פחל' מו' ת ולא אמר לו גם צאריס ואקראה לך להו' דיעני מה אעשה,

ואילו אורים ותמים לא קאמר, משום דקמליה לנוב עיר הכהנים, לפי שנתצייס ממנו, שלא יאמר לו אתה גרמת לעמך שלא נענית צאריס ותומים, לפי שהרגת את הכהנים,

ומנין דאחילו ליה מן שמיא שנא' שמואל א כח יט [ויאמר שמואל אל שואל. ליתא בקרא] [ו]מחר אתה ובניך עמי, וא"ר יוחנן עמי במחיצתי,

[ומחר אתה ובניך עמי, שתהיו מתים כמו שאני מת, ודרשו בו עמי במחיצתי, ובשכר שתרד למלחמה על מנת למות ולא תברח יכופר לך עון נוב עיר הכנים ותהי עמי במחיצת הצדיקים, וכן דרשו בשכר שנתבייש במעשה נוב ולא זכר

אבני חן למסכת ברכות

ששכנו ונקומנו, לשכנז שלום ושקטם,

וְלִימָא הַאי פְּסוּקָא וְתוּ לֹא וְלִיכָא טוֹרָה זָכוֹר? גְּמִירָי [לְמַדְמִי מִרְבוּמִי.
רש"י סוכה מז.] כל "פרשה" דפסקה משה רבינו פסקין, דלא
פסקה משה רבינו לא פסקין,

זומא [באמת דרשה ראב"ע, אלא לא רצו לקבל ממנו שהיה אברך צעיר, ולכן
אומר עד שדרשה בן זומא שאומר באבות ד א בן זומא אומר איהו חכם הלומד
מכל אדם, ואז קבלו המאמר מראב"ע הגם שהיה צעיר. שמעתין], שנא' דברים
זו למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך,
ימי חיך הימים, כל ימי חיך הלילות, וחכ"א ימי חיך
העוה"ז, כל להביא לימות המשיח:

נב: תניא, אמר להם בן זומא לחכמים, וכי מזכירין יציאת
מצרים לימות המשיח, והלא כבר נאמר ידמיה כג ז לכן
הַנֶּהֱיִימִים בָּאִים נֶאֱסֶה' וְלֹא יִיאָמְרוּ עוֹד חִיָּה' אֲשֶׁר
הָעֵלָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: ה כִּי אִם־חִיָּה' אֲשֶׁר
הָעֵלָה וְאֲשֶׁר הֵבִיא אֶת־זֶרַע בֵּית יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ צָפוֹנָה
וּמִכָּל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדְחִיתִם שָׁם וַיָּשְׁבוּ עַל־אֲדָמָתָם?

אמרו לו לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה, אלא שתהא
שעבוד מלכויות עיקר, ויציאת מצרים מפל לו,

כיוצא בו אתה אומר, בראשית לה לא יקרא שמך עוד יעקב כי
אם ישראל יהיה שמך,

דף י"ג ע"א

לא שיעקר יעקב ממקומו שהרי מנינו שקראו הקדוש ברוך הוא יעקב אחר
זאת, בדרשו למצרים, שנאמר ויאמר אליהם לשראל ויאמר יעקב ויאמר הנני
(בראשית מ"ו), אלא ישראל עיקר, ויעקב מפל לו,

וכן הוא אומר ישעיה מנ יח אֶל־תִּזְכְּרוּ רִאשֵׁנוֹת וְקִדְמֵינוֹת
אֶל־תִּתְּפַנְּנוּ: יט הֲנִי עֹשֶׂה חֲדָשָׁה עִתָּהּ תִּצְמַח חֵלֶל אֶתְּעוֹקֶה, אֵל תִּזְכְּרוּ
ראשונות, זה שעבוד מלכויות, וקדמוניות אל תתבוננו זו
יציאת מצרים,

ישעיה מנ יט הֲנִי עֹשֶׂה חֲדָשָׁה עִתָּהּ תִּצְמַח צֶמַח אֵל תִּזְכְּרוּ רִאשֵׁנוֹת
כמי, תני רב יוסף זו מלחמת גוג ומגוג,

משל למה הדבר דומה, לאדם שהיה מהלך בדרך, ופגע בו
זאב, וניצל ממנו, והיה מספר והולך מעשה זאב, פגע בו
ארי, וניצל ממנו, והיה מספר והולך מעשה ארי, פגע בו
נחש וניצל ממנו, שכח מעשה שניהם, והיה מספר והולך
מעשה נחש, אף כך ישראל, צרות אחרונות משכחות את
הראשונות:

דברי הימים א א אברהם הוא אברהם, בתחלה נעשה אב לארם
לאנשי מדינתו, שמאריך ארם היה, שנאמר בעצמי הנהר יסבו אבותיכם (יהושע כ"ד),
ואומר אל ארם נהרים, אל עיר נמור (בראשית כ"ד) ולבסוף נעשה אב

פרשת יציאת מפני מה קבעוה? א"ר יהודה בר חביבא,
מפני שיש בה (חמשה) [ששה] דברים, מצות יציאת, יציאת
מצרים, עול מצות ועשייתם את כל מצותי, ודעת מינים, הרהור
עבירה, והרהור ע"ז,

בשלמא הנני תלת מפרשן, עול מצות דכתיב במדבר טו
וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה', יציאת דכתיב ועשו
להם יציאת וגו', יציאת מצרים דכתיב אשר הוצאתי וגו',

אלא דעת מינים, הרהור עבירה, והרהור ע"ז מנלן? דתניא
אחרי לבבכם זו מינות אותם [תלמידי יסו הנזכר. השמטת הצנוורה]
ההופכים טעמי המורה, למדרש טעות וללל, וכן הוא אומר תהלים יד
אמר נבל בלבו אין אלהים ואין נל מן הסופך דברי אליהם מיס,

אחרי עיניכם, זה הרהור עבירה, שנאמר שופטים יד ויאמר
שמשון אל אביו, אותה קח לי, כי היא "ישרה בעיני",

אתם זונים זה הרהור ע"ז, וכן הוא אומר שופטים ח ויונו אחרי
הבעלים:

מתני: מזכירין יציאת מצרים בלילות פרשת יציאת בקריאת שמע,
ואף על פי שאין לילה זמן יציאת, דכתיב וראיתם אותו וזכרתם, אומרים אותה כלילה
מפני יציאת מצרים שבה,

[ומאד יפלא בעיני שהוא נגד הגמ' [יד:] דאמר' מפורש שא"צ לומר פ' יציאת
וכו'. לשון הוהב עיי"ש],

א"ר אלעזר בן עזריה, הרי אני כבן שבעים שנה כבר הייתי נראה
זקן, ולא זקן ממש, שזאת עליו שינה יום שהעצירו רבן גמליאל מנשיאותו ומינו רבי
אלעזר בן עזריה נשיא, כדאיתא לקמן בפרק חפלת השמר (דף כח א) ואותו היום
דרש בן זומא מקרא זה,

[ולא אמר בן שבעים שנה, כי לא היה בן שבעים שנה אלא צעיר לימים היה, והיה
מרבח לשנות וללמוד ולקרות יום ולילה, עד אשר תשש כחו ונורקה בו שיבה וחור
כזקן בן שבעים שנה וכו'. פירוש המשניות להרמב"ם, וראיתי מקשים דלקמן בה.
אמרין אתרחיש ליה ניסא ואהדרי ליה תמני כרי דרי חזרתא הרי שעי" גם נעשה
זקן? אבל באמת אין משיבין על אנדרה],

ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות, עד שדרשה בן

אבני חן למסכת ברכות

לכל העולם כולו 36 המון גוים (בראשית י"ז),

שרי לשון יחיד משמע, שרמי היא שרה [אין זה לשון הפסוק, אלא כיון דכתיב באברהם בן ודורשו, מביא לשון זה גם לענין שרה ודורשה] בתחלה נעשית שרי לאומתה, ולבסוף נעשית שרה לכל העולם כולו:

פרק שני היה קורא

מתני': היה קורא בתורה פרשת קריאת שמע, והגיע זמן המקרא זמן קריאת שמע, אם כוון לכו [לצאת, דק"ל מצוה דאורייתא צריך כוונה, ולמ"ד אין צריך כוונה, מפרש הכא שכונן לקרוא בנקודתן לאפוקי בקורא להגיה. יבין], יצא [וכיון דמיירי ביחיד אין הברכות מעכבות. ראה תוס'] [ראה לקמן טו. בסופו שהרישא כאן הוא דברי ר' יהודה],

[ויש לדייק מכאן שאמירת ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד אינה מעכבת, וכמו שהכריע הב"ח בס' ס"ו ר"ה ואומרים ודלא כהכרעת המג"א [שם סק"א] שפסק כהלבוש דס"ל שאמירת בשכמל"ו מעכבת. הערות],

[אע"ג שהפסיק הרבה בין פרשה לפרשה וגם קראן שלא כסדר תיקון הק"ש, צ"ל דבריעבד יצא, ולזה מישך שייך קצת להכא הני תרי בבי שלאחריו והוא בפרקים שואל וגם דריב"ק למה קדמה, לומר שאע"ג דיוצא דיעבר, לכתחילה אסור להפסיק וגם אין הסדר כן לכתחילה וכו'. לשון הוהב],

[ומתחיל ענין חדש, לענין מתי מותר להפסיק לשאילת שלום באמצע ק"ש וברכותיה],

בפרקים צין ההפסקות, ולקמן מפרש להו צממיתין צין פרשה ראשונה לשניה, צין שניה לשמע כו', שואל מפני הכבוד שואל נשלוס אדם נכבד שראוי להקדים לו שלום, ומשיב שלום אס הקדימו לו [שלא לעבור על מאי דאמור רבנן לעיל ו: כל שיודע בחברו שרגיל ליתן לו שלום וכו'. הון עשיר], ונגמלא פריך כיון לשואל פשיטא דמשני [דקס"ד ומשיב מפני הכבוד], [אבל בתפלה אסור. תוס'], # [ואולי יש ללמוד מכאן מה שמותר באמצע חזרת הש"ץ וקדיש ?], [ובמקום שאסור לספר אסור לדבר אפילו בלשון הקודש. תוס'],

ובאמצע נאמנע הצרכה או הפרשה, שואל מפני היראה אדם שהוא ירא מפניו שלא [יהרגהו] [יהרגנו. רא"ש] [ולא נהירא לי, פשיטא שאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש? ונראה דאביו ואמו ורבו חשיב מפני היראה דכתיב איש אמו ואביו תיראו, ותנן מורא רבך כמורא שמים. רא"ש]. אכל מפני הכבוד לא, ומשיב [קס"ד ומשיב מפני היראה], דברי ר' מאיר,

ר' יהודה אומר, באמצע שואל מפני היראה, ומשיב [אפי'] מפני הכבוד, ובפרקים שואל [אפי'] מפני הכבוד, ומשיב שלום לכל אדם,

תני בר קפרא [תני בר קפרא יש 12 פעמים בש"ס], כל הקורא לאברהם אברם עובר בעשה, שנאמר בראשית יז והיה שמך אברהם, רבי אליעזר אומר עובר בלאו [מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. תוס' הרא"ש], שנאמר בראשית יז ולא יקרא עוד [את] שמך אברם,

אלא מעתה הקורא לשרה שרי, הכי נמי? התם קודשא בריך הוא אמר לאברהם בראשית יז שרי אשתך לא תקרא [אתה אברהם] את שמה שרי כי שרה שמה,

אלא מעתה הקורא ליעקב יעקב ה"נ?

שאני התם, דהדר אהדריה קרא, דכתיב בראשית מו ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה, ויאמר יעקב יעקב,

מתיב רבי יוסי בר אבין, ואיתימא רבי יוסי בר זבידא, נחמיה ט אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת באברם [הרי שגם באברהם אהדריה קרא]?

אמר ליה, התם נביא הוא דקא מסדר לשבחיה דרחמנא, מאי דהוה מעיקרא דמעיקרא אשר נחרת צו נהיות שמו אברם, ושמת שמו אברהם:

[שאל הגמון אחד לר"ת מ"ש דאהדריה קרא ליעקב מוישראל ובאברהם לא אשכחן דאהדריה קרא לאברם? והשיב לו דאברם היה קרוי כן קודם שנתגייר ודבר מבוהר הוא לקרות לאדם משנתגייר בשם של גוי, אבל יעקב שהיה יהודי משונולד ושמו הראשון היה ביהדות ולא החליף הקב"ה לקרותו ישראל אלא משום [חסר]. תוס' הרא"ש],

[ובחזקוני בראשית לה י כתב שהחילוק בין אברהם ליעקב הוא דביעקב כתיב "שמך יעקב" לא יקרא שמך עוד יעקב ויש לפרשה שפעמים יקרא יעקב ופעמים ישראל, אבל גבי אברהם לא כתיב "שמך אברם" עיי"ש],

[מסתפיקא במדינות הצפוניות כמו בעירנו דאנציג או קאפענהאנען ושטאקאהאלס וכדומה ששם בכל חודש יוני ויולי לילה כיום יאיר, ולכה"פ גם בחצות הלילה יכול להכיר היטב בין תכלת ללבן מתי זמן ק"ש וציצית ? תפארת ישראל בבעזי סוף פ"א דברכות עיי"ש באריכות],

אבני חן למסכת ברכות

ולרבנן נמי הא כתיב והיו? ההוא מבעי להו שלא יקרא למפרע,

ורבי שלא יקרא למפרע מנא ליה? נפקא ליה מדברים הדברים דהוה ליה למכתב והיו "דברים" האלה (דברים ו') [ולכן כתב "הדברים"] למדרש שיקרא הדברים כסדרן ולא למפרע, כגון ונשעריך ציטק מזוזות, ורבנן דברים הדברים לא דרשי,

אלו הן בין הפרקים, בין ברכה ראשונה לשניה, בין שניה לשמוע, בין שמע לוהיה אם שמוע, בין והיה אם שמוע לויאמר, בין ויאמר לאמת ויציב,

ר' יהודה אומר בגמרא מפרש פלוגמיהו בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק בגמרא (י"ד) מפרש טעמיהו,

אמר ר' יהושע בן קרחה, למה קדמה פרשת שמע לוהיה אם שמוע, כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה, ואחר כך מקבל עליו עול מצות,

והיה אם שמוע לויאמר, שוהיה אם שמוע נוהג בין ביום ובין בלילה דמשמע בתלמוד מורה, דכתיב (דברים י"א) ולמדתם אותם את בניכם. ויאמר אינו נוהג אלא ביום דמשמע צניעות, שאינה נוהגת אלא ביום, דכתיב וראיתם אותו פרט לכסות לילה (שבת דף כ"ז, ב'), ויאמר אינו נוהג אלא ביום בלבד:

נב: ש"מ מצות צריכות כוונה שיהא מתכוין לשם מצות, ותקשה לרבה דאמר במסכת ראש השנה (דף כח.) המוקע לשיר יא? מאי אם כוון לבו, לקרות אצל ללאת ידי מצוה לא בעינן שיהא מתכוין, אלא לקרות בצורה בעלמא,

לקרות! והא קא קרי הא בקורא קא עסיק מנא ואמי, דקמני היה קורא צמורה? בקורא להגיה את הספר אם יש בו טעות, דאפילו לקריאה נמי לא מתכוין [שאינו קורא התיבות בהלכתן ובקורתן אלא ככתיבתן קרי כדי להבין בחסרות וביטולות וכו'. תוס']:

ת"ר, ק"ש ככתבה נלשון הקדש, דברי רבי, וחכ"א בכל לשון [והלכה כחכמים. ראה תוס'],

מ"ט דרבי? אומר קרא והיו בהוייתן יהו,

ורבנן מאי טעמייהו? אומר קרא שמע, בכל לשון שאתה שומע [ראיתי בשם האמרי אמת מגור, שבכל לשון שאתה שומע, היינו בכל ענין, ה' אלקינו ה' אחר],

ולרבי נמי הא כתיב שמע? ההוא מבעי ליה השמע לאונק, מה שאתה מוציא מפך,

ורבנן סברי להו, כמאן דאמר לא השמיע לאונק יצא,

למימרא דסבר רבי, דכל התורה כולה בכל לשון נאמרה מדאצטריך ליה קרא לקריאת שמע שמהא ככתבה, סבירא ליה בשאר כל המורה בכל לשון נאמרה לקרות, דאי סלקא דעתך בלשון הקודש נאמרה, והיו דכתב רחמנא למה לי?

איצטריך [למיכתב והיו בקריאת שמע] משום דכתיב שמע דלא מדרוש שמע בכל לשון שאתה שומע כרגע,

למימרא דסברי רבנן דכל התורה כולה בלשון הקודש נאמרה, דאי סלקא דעתך בכל לשון נאמרה, שמע דכתב רחמנא למה לי? איצטריך משום דכתיב והיו:

	רבי: ק"ש ככתבה	וחכ"א: בכל לשון
שמע	השמע לאונק מה שאתה מוציא בפך	בכל לשון שאתה שומע
והיו	בהוייתן יהו	שלא יקרא לפרע
"ה"דברים	שלא יקרא למפרע	לא דרשי
לא השמיע לאונק	לא יצא	יצא

ת"ר, "והיו" שלא יקרא למפרע, הדברים על לבבך, יכול תהא כל הפרשה צריכה כוונה, תלמוד לומר האלה, עד כאן עד על לזנן צריכה כוונה, מכאן ואילך אין צריכה כוונה, דברי ר' אליעזר,

א"ל רבי עקיבא [לר' אליעזר], הרי הוא אומר

דף י"ג ע"ב

דברים ו' אשר אנכי מצוך היום על לבבך, מכאן אתה למד שכל הפרשה כולה צריכה כוונה,

אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן, הלכה כר"ע,

אבני חן למסכת ברכות

איכא דמתני לה להא דרבה בר בר חנה אהא דתניא [ונמצא שלשתי הלשונות סבר ר' יוחנן דכל פרשה ראשונה צריכה כוונה], הקורא את שמע צריך שיכוין את לבו, ר' אחא משום ר' יהודה אומר כיון שבחון לבו בפרק ראשון כל פרשת שמע שוב אינו צריך,

[ועל זה] אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן, הלכה כר' אחא שאמר משום ר' יהודה,

תניא אידיך, והיו שלא יקרא למפרע,

על לבבך, ר' זוטרא אומר עד כאן מצות כוונה כולה מפרש לה ואילן מכאן ואילך מצות קריאה,

רבי יאשיה אומר, עד כאן פרק ראשון מצות קריאה, מכאן ואילך מצות כוונה קא סלקא דעתך דכוונה בלא קריאה,

[ומקשה] מ"ש מכאן ואילך פרשת והיה אם שמע מצות קריאה דכתיב לדבר בה, הכא נמי הא כתיב ודברת בה,

ה"ק, עד כאן מצות כוונה וקריאה, מכאן ואילך קריאה בלא כוונה,

ומאי שנא עד כאן מצות כוונה וקריאה, דכתיב על לבבך ודברת בה, התם נמי הא כתיב על לבבכם לדבר בה?

ההוא מבעי ליה לכדרבי יצחק [לענין תפילין של יד], דאמר דברים יא ושמעתם את דברי אלה, צריכה שתהא שימה כנגד הלב דהאנן? ושמתם דכתיב, לאו בקריאה וכוונה איירי, אלא בשמעתם תפילין של יד, שיהא שם אותה על גובה של יד כנגד הלב, על קצות הזרוע כדדון (החלק הבשרי שבזרוע):

אמר מר, ר' יאשיה אומר עד כאן מצות קריאה מכאן ואילך מצות כוונה, מ"ש מכאן ואילך מצות כוונה משום דכתיב על לבבכם, הכא נמי הא כתיב על לבבך?

ה"ק עד כאן מצות קריאה וכוונה, מכאן ואילך כוונה בלא קריאה # [זה חידוש גדול אליבא דר' יאשיה, שיהיה חיוב קריאת פרשה ראשונה, ופרשה שניה לא יקרא אלא יכוון בה. הפלא ופלא],

ומ"ש עד כאן מצות קריאה וכוונה, דכתיב על לבבך ודברת בה, התם נמי הא כתיב על לבבכם לדבר בה?

ההוא [לדבר בה] בדברי תורה כתיב כדמוכח קרא ולמדתם אותם את נביאם וגו', וה"ק רחמנא, אנמיירו בניכו תורה, כי היכי דליגרוסו בהו:

ת"ר, דברים ו שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, עד כאן פסוק ראשון לגדו צריכה כוונת הלב, דברי ר"מ, אמר רבא הלכה כר"מ,

[או"ח סימן ס' סעיף ה': הקורא את שמע ולא כיון לבו בפסוק ראשון שהוא שמע ישראל לא יצא ידי חובתו, והשאר אם לא כיון לבו אפילו היה קורא בתורה או מגיד הפרשיות האלו בעונת קריאת שמע יצא, והוא שכיון לבו בפסוק ראשון. עכ"ל,

ובמשנ"ב שם כתב כונה זו האמורה כאלו אינו הכונה האמורה בסעיף ד' דשם הוא הכונה לנאם ידי חובת מנחה, זה צעקן לכל הפרשיות [כמו שכתב הרמב"ם ד"ה ושיטה מקובצת דברכות] משא"כ כונה זו הוא להסגנון ולשון על לבו מה שהוא אומר ולכן הוא לעיכובא רק בפסוק ראשון, שיש בו עיקר קבלת עול מלכות שמים ואחרתו ית', וי"א שאפילו כונה לנאם הוא לעיכובא רק בפסוק ראשון],

תניא, סומכוס אומר, כל המאריך באחד, מאריךין לו ימיו ושנותיו [כתב בשמן רוקח לבאר על פי המובא שבשואמר ד' שבאחד יכוון למסור נפשו בארבע מיתות בית דין, ועל כן מדה כנגד מדה מאריךין לו ימיו ושנותיו. לובלין],

[מאריךין לו ימיו ושנותיו יש 6 פעמים בש"ס 1. ברכות ה. כל המשלים פרשיותיו עם הציבור, 2. ברכות יד. המאריך באחד, 3. ברכות כב. לענין טבילת עזרא, 4. ברכות מז. המאריך באמן, 5. ברכות נד: שלשה דברים [המאריך בהן] מאריךין ימיו ושנותיו של אדם: המאריך בתפלתו, והמאריך על שלחנו, והמאריך בבית הכסא, 6. ובפסחים קד. כל החותם מקדש ישראל והמבדיל בין קודש לחול],

אמר רב אחא בר יעקב ובדלי"ת ולא נחיי"ת, דכל כמה דאמר אם בלא דלי"ת לא משתמע מידי, ומה נאם דהארכתו, אכל דלי"ת יאריך עד כשיעור שיעשו בלבו ימיד בשמים וזאכך ולארכע רוחומיה, כדמפרש לקמן [ראיתי שבכאן ראה שהיו מבטלים הדלי"ת כמו זי"ן, דאל"ה בביטוי שלנו איך שייך להאריך בדלי"ת], [אבל באל"ף של אחד אין רשאי להאריך דשמא נראה אין אחד, לפיכך צריך למהר באל"ף. ר"י מלוניל]

אמר רב אשי, ובלבד שלא יחמוץ בחי"ת נשניל אריכות הדלי"ת לא ימהר בקריאתה, שלא יקראנה בחטף בלא פתח [פ' בשו"א בלא קמ"ץ, וכן ג"כ לשון רש"י בפ"ג דף מז גבי אמן חטופה וכו'. מעדני יו"ט על הרא"ש], ואין זה כלום,

ר' ירמיה הוה יתיב קמיה דר' [חייא בר אבא], חזייה דהוה מאריך טובא, א"ל כיון דאמליכותיה למעלה ולמטה ולארכע רוחות השמים שהארכת שיעור שמתכוין בלבוץ ה' אחד בשמים

אבני חן למסכת ברכות

וצאריך ולרצנע רומומיה, [ובש"ע סימן סא סעיף ג, צריך להאריך בחי"ת של אחד כדי שימליך הקב"ה בשמים ובארץ, שלוח רומז החטוטרות שבאמצע גג החי"ת ויארץ בדלי"ת של אחד שיעור שיחשוב שהקב"ה יחיד בעולמו ומושל בד' רוחות העולם ולא יארץ יותר מבשיעור זה ויש נוהגים להטות הראש כפי המחשבה מעלה ומטה ולד' רוחות],

תו לא צריכת [ו"א שימליכהו במחשבה, ו"א שירמזו בעינו בשעה שממליכו בשמים ובארץ ובארץ ובארבע רוחות העולם. רא"ש, ובמעדי יו"ט מביא מתלמודי רבינו יונה שהכוונה שיטה ראש, ומביא לשון הטור ויש נוהגים להטות הראש כפי המחשבה מעלה ומטה ולד' רוחות ע"כ]:

[בשעמ"צ מסתפק אם הסדר מעכב, אי צריך דוקא קודם למעלה ולמטה ואח"כ לד' רוחות העולם או אפילו להיפך וכו' עיי"ש],

אמר רב נתן בר מר עוקבא, אמר רב יהודה, על לבבך בעמידה אפילו לזית הלל דלמרי [נרמז י"א ה] עוסקין צמלסכין וקורין, ומהלכין וקורין, מודים הם שצריך לעמוד במקום אחד עד המקרה הזה, לפי שעה כלן מלז כוונה, **על לבבך סלקא דעתך** [שרק בפסוק זה יעמוד], **אלא אימא עד על לבבך בעמידה, מכאן ואילך לא** [ירושלמי, לא שאם היה יושב עומד, אלא שאם היה מהלך עומד, כדי שתתישב דעתו עליו, ולדין דקיי"ל כדפסק רבא, סגי בעמידה בפסוק ראשון. ריטב"א],

ורבי יוחנן אמר, כל הפרשה כולה בעמידה, ואודא ר' יוחנן לטעמיה, דאמר [לעיל בעמוד זה] רבה בר בר חנה א"ר יוחנן, הלכה כר' אחא, שאמר משום ר' יהודה [שצריך לבין בפרק ראשון]:

ת"ר, שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד [פ' רק פסוק הראשון], זו ק"ש של ר' יהודה הנשיא [וטעמא משום שהיה עוסק בתורה כל היום, ולא היה רוצה להתבטל כדי לקרוא כולה כיון שיצא בפסוק ראשון. ריטב"א],

א"ל רב לר' חייא, לא חזינא ליה לרבי דמקבל עליה מלכות שמים שהיה שונה לתלמידיו מקודם זמן קריאת שמע, וכשהגיע הזמן לא ראיתו מפסיק,

אמר ליה בר פחתי [נטריקון פ' ח'כס ת'בנות י'דבר. חידושי אבר"ח] [צן גדולס. שבת ג:]: [לשון בר פחתי לקמן מנח, מו; שבת ג: כט, נזיר נט], בשעה שמעביר ידיו על פניו, מקבל עליו עול מלכות שמים, [הטעם שהעביר ידיו על פניו הוא שלא יראו כשהוא רומז בעינו, או לפי שהיה יושב בציבור כדי שיוכל לבין. רא"ש, ורב האי גאון פ' מין היה לפניו באותו היום, וחשש שלא ילעג כשהוא מסיב עינו בד' רוחות. הערוך, אבל מנח' משמע דתמיד היה עושה כן. שח],

[ושואל] **חוזר וגומרה** [ר' יהודה הנשיא] לאחר שעמדו התלמידים [לאחר שעומד מבית מדרשו. ריטב"א] **או אינו חוזר וגומרה?**

בר קפרא אומר, אינו חוזר וגומרה, רבי שמעון ברכי אומר, חוזר וגומרה,

א"ל בר קפרא לר"ש ברכי, בשלמא לדידי דאמינא אינו חוזר וגומרה, היינו דמהדר רבי [פ' היה חוזר למצוא] לשנות לתלמידים ככל יום **אשמעתא דאית בה יציאת מצרים** צמקס פרשת זיזית ואמת וזיז [כלומר שהיה דרכו בכל יום ללמוד הלכה אחת מענין יציאת מצרים. ריטב"א], **אלא לדיך דאמרת חוזר וגומרה, למה ליה לאהדורי?**

כדי להזכיר יציאת מצרים בזמנה צמקס קריאת שמע [דאע"ג דהוה איפשר ליה כוליה יומא [דביציאת מצרים לא כתוב בשבכך ובקונן, ומדין תורה אפשר לאמרו כל היום, ורבנן תקנו שיהא בו דין קריאת שמע שיאמרה בזמן ק"ש, ועי' בשאגת אריה סי' ו' שהוכיח כן. גליון הריטב"א] מ"מ כיון שקבעוה בק"ש היה רוצה לאומרה חכף שהיה קורא ק"ש. ריטב"א, # וצריך להוסיף שבין שיציאת מצרים עיקר מצותה מדאורייתא, הקפיד עליה יותר משאר פרשיות ק"ש, שהם רק מדרבנן. כן הסכמנו בדיבור חבירים], # [יוצא לנו מזה שרבי היה מתחיל ללמוד עם התלמידים לפני זמן ק"ש וסיים לאחר זמן ק"ש דהיינו בערך ג-ד שעות!],

אמר ר' אילא, בריה דרב שמואל, בר מרתא, משמיה דרב, אמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, ונאנס בשינה, יצא,

אמר ליה רב נחמן לדרו עבדיה [שהיה עומד עליו לשמשו], **בפסוקא קמא צערין** אס ראיתי מנמנס, נעמי עד שאנער יפה צפסוק ראשון, **טפי לא תצערין** [פ' לא שיתרשל מלקרותה, אלא שיוכל לקרותה גם בלא כוונה. הערות, אבל ראה מרומי שדה שכתב דלפי הרמב"ם קאי על ק"ש שעל המטה],

אמר ליה רב יוסף [בר חיאי, גדול אמוראי בבל בדור השלישי, עמד בראש ישיבת פומבדיתא במשך שנתיים ומוחצה [320-323 בערך] תלמידו המובהק של רב יהודה בר יחזקאל, וחבירו של רבה בר נחמני. אנציקל',] [משמע מכאן שרבה נפטר לפני רב יוסף וכן הוא בסיום המסכת], **לרב יוסף בריה דרבה, אבוך היכי הוה עבד? אמר ליה בפסוקא קמא הוה קא מצער נפשיה** [לכוון, ואי קאי על ק"ש שעל המטה לא אמר יותר], **טפי לא הוה מצער נפשיה,**

אמר רב יוסף פרקין שוכנ על גגו ופניו למעלה **לא יקרא קריאת שמע** [כתב בסמיכת חכמים שלכן מביא דין זה כאן, כיון דמיירי בנאנס בשינה, מסתמא היה שוכב ולכן אומר שלא יקרא פרקין. ע"פ לובלין], [דין איסור ק"ש בשכיבה הוא לבתחלה, אך בדעיבר שפיר יצא וכו'. הערות],

[ומקשה] **מקרא הוא דלא ליקרי, הא מיוגא שפיר דמי, והא**

אבני חן למסכת ברכות

ר' יהודה אומר, באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד, ובפרקים שואל מפני הכבוד, ומשיב שלום לכל אדם,

בעא מיניה אחי קן שמו, תנא דבי רבי חייא שהיה שונה צניע רבי חייא, מרבי חייא, בהלל ובמגילה מהו שיפסיק לשאלת שלום? אמרינן ק"ו, ק"ש דאורייתא פוסק, הלל דרבנן מבעיא, או דלמא פרסומי ניסא עדיף?

א"ל פוסק ואין בכך כלום,

ע"פ הגמ' ערכין י' ע"א הימים שאומרים בהם הלל:

	ארץ ישראל	חוץ לארץ
פסח	1	2
שבועות	1	2
סוכות שמ"ע	8	9
חנוכה	8	8
סך הכל	18	21

אמר רבה, ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל שהוא חוצה לכל אדם [אפילו בלא מניין עשרה. ר"י מלוניל], והם אחד ועשרים יום בשנה, כדאמרינן במסכת ערכין (דף י', א') [והם ט' ימי הסג, וט' ימי חנוכה, ושני ימים ראשונים של פסח, ושני ימים של עשרה. ר"י מלוניל] [ראה תענית כח: רש"י ד"ה יחיד. כלומר אפילו יחיד גומר בהן את ההלל, שכל אחד ואחד חייב לגמור בהן את ההלל], בין פרק לפרק פוסק, באמצע הפרק אינו פוסק, וימים שאין היחיד גומר בהן את ההלל, אפי' באמצע הפרק פוסק,

איני, והא רב בר שבא, איקלע לגביה דרבינא, וימים שאין היחיד גומר את ההלל הוה, ולא פסיק ליה [רבינא לשאול שלום לרב בר שבא]?

שאני רב בר שבא, דלא חשיב עליה דרבינא [ובוראי אין להפסיק סתם]:

בעי מיניה אשיאן [כך שמו], תנא דבי [שהיה שונה בבית] ר' אמי, מר' אמי, השרוי בתענית, מהו שיטעום את המצניח, לדעת אם צריך מלח או מצלין אכילה ושתיה קביל עליה, והא ליכא, או דילמא הנאה קביל עליה, והא איכא [האי ליטעא משמע דמירי בתענית יחיד שקבל עליו [ולאכזי מותר למעום] אבל בתענית הכתוב לא. תוס']?

רבי יהושע בן לוי [בדור הראשון של אמוראים בארץ ישראל], ליימא אמאן דגני אפרקיד [שדרך עזות הוא. ר"י מלוניל] שמה יתקשה אצרו בתוך שנתו, ונראה לרבים, והוא דרך גנאי [ויש לפרש שמי ששוכב פרקן הבגדים שמתכסה בהם נוגעין באברו ומביאין אותו לידי הרהור וקושי. ר"י מלוניל] [בגדה י"ד ע"א מוסף רש"י ועוד שידיו מונחות לו על אצרו ומתחמם]?

[חזוין שכל מה שאסור לשכב אפרקן הוא דוקא בישן, אבל לשכב סתם מותר וכו'. הערות, ועל הגליון שם מביא שהרמב"ם כאשר היה חוזר מלרפאות אנשים היה נופל אפרקן על מיטתו],

אמרי מיננא לטן כי מצלי שפיר דמי כשהוא מוטה על גזו מעט שפיר דמי, אכל מקרא מקרי קריאת שמע, אע"ג דמצלי נמי אסור שמקבל עליו מלכות שמים, דרך שררה וגאווה,

והא ר' יוחנן מצלי וקרי? שאני ר' יוחנן דבעל בשר הוה [הדחה אנוס], [אף דאמרינן בב"מ פ"ד שופריה וכו']:

[שנינו במשנתיו] ובפרקים שואל וכו': משיב מחמת מאי, אילימא מפני הכבוד, השתא משאל שאיל אהדורי מבעיא? אלא שואל מפני הכבוד, ומשיב שלום לכל אדם אפילו אינו נכבד,

אימא סיפא, ובאמצע שואל מפני היראה ומשיב, משיב מחמת מאי, אילימא מפני היראה השתא משאל שאיל אהדורי מבעיא, אלא מפני הכבוד היינו דר"י, דתנן ר"י אומר באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד, ובפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם?

חסורי מחסרא והכי קתני דהוה ליה למתני בתרומיהו אין צריך לומר ומו ליכא למקשי מידי, בפרקים שואל מפני הכבוד ואין צריך לומר שהוא משיב, ובאמצע שואל מפני היראה ואין צריך לומר שהוא משיב, דברי ר"מ,

רבי יהודה אומר, באמצע שואל מפני היראה, ומשיב מפני הכבוד

דף י"ד ע"א

ובפרקים שואל מפני הכבוד, ומשיב שלום לכל אדם,

תניא נמי הכי, הקורא את שמע ופגע בו רבו או גדול הימנו, בפרקים שואל מפני הכבוד, וא"צ לומר שהוא משיב, ובאמצע שואל מפני היראה, ואצ"ל שהוא משיב, דברי ר' מאיר,

אבני חן למסכת ברכות

מתיב רב ששת, בפרקים שואל מפני הכבוד והא קריאת שמע קודם מפלה הוא, וקמני שואל ומשיב? תרגמה ר' אבא להא דרזי ושמואל דאסרי במשכים לפתחו לזל פגעו דנרך שואל [וכן הלכה] דאסור במשכים לפתחו] אבל פגעו באקראי מותר. תוס'א,

(א"ר יונה א"ר זירא, כל העושה חפציו קודם שיתפלל, כאלו בנה במה, א"ל במה אמרת! א"ל לא אסור קא אמינא, וכדרב אידי בר אבין ד) אמר רב אידי בר אבין אמר רב יצחק בר אשיא, אסור לו לאדם לעשות חפציו קודם שיתפלל, שנאמר תהלים פה צדק מפלה, שמעדיקו לגורלו לפניו יהלך והדר וישם לדרך פעמיו ושם פעמיו לדרכי מפליו:

ואמר רב אידי בר אבין, אמר רב יצחק בר אשיא, כל המתפלל ואח"כ יוצא לדרך, הקב"ה עושה לו חפציו, שנאמר צדק לפניו יהלך, וישם [הקב"ה] לדרך פעמיו:

(ו)א"ר יונה א"ר זירא, כל הלך שבעת ימים בלא חלום, נקרא רע # [לא ראיתי פירוש הגון למה נקרא "רע" ולמה דוקא ז' ימים], שנאמר משלי יט כג וְשֹׁבֵעַ יֵלֵין בְּלִיַּפְקָד רָע, אל תקרי שְׁבַע אלא שְׁבַע יֵלֵין כל יפקד מן השמים בחלום, הרי הוא רע, לכך אין משגיחין לפקדו,

א"ל רב אחא, בריה דרבי חייא בר אבא, הכי א"ר חייא א"ר יוחנן, כל המשביע עצמו מדברי תורה ולן, אין מבשרין אותו בשורות רעות, שנאמר ושבע ילין כל יפקד רע:

[שנינו במשנתנו] אלו הן בין הפרקים וכו': א"ר אבהו א"ר יוחנן, הלכה כרבי יהודה, דאמר בין אלהיכם לאמת ויציב לא יפסיק,

א"ר אבהו א"ר יוחנן, מאי טעמיה דרבי יהודה, דכתיב

דף י"ד ע"ב

ימיה י' וה' אלהים אמת לכך אין מפסיקין צין ה' מלהיכס לאמת,

[וישאל] חוזר ואומר אמת, או אינו חוזר ואומר אמת?

א"ר אבהו א"ר יוחנן, חוזר ואומר אמת, רבה אמר אינו חוזר ואומר אמת,

ההוא דנחית [שירד לפני התיבה] קמיה דרבה, שמעיה רבה דאמר אמת אמת תרי זימני [ה' אלקיכם אמת, אמת ואמונה], אמר

א"ל טועם ואין בכך כלום [פירש ר"ת שחוזר ופולט דלא חשיב הנאה מן המעימה, אבל בולע לא, אפילו בשאר תעניות, ומשום הכי הפולט אינו צריך ברכה שאינו נהנה. תוס'א],

תניא נמי הכי, מְטַעֲמָת טעימת מנשיל, אינה טעונה ברכה, והשרוי בתענית, טועם ואין בכך כלום,

עד כמה? ר' אמי ור' אסי טעמי, עד שיעור רביעית רביעית הלוג # [וראה בשו"ע שהעתיקו שזה גם שיעור אכילה, ואולי לכן אמר רביעית שהוא לשון יותר יפה מביצה ומחצה]:

שלחן ערוך אורח חיים סימן תקסז

טעימה ורחיצת הפה שמותר בתענית. וכו' ג' סעיפים:

א השרוי בתענית יכול לטעום כדי רביעית [הלוג, והיינו ביצה ומחצה. משנ"ב] ובלבד שיפלוט, וביזה"ב ובת"ב אסור: הגה ויש מחמירין בכל ט"ז והכי נוהגין (תוס' והג"מ פ"א ומ"ה סימן קנ"ח):

ב י"א שלא התירו רביעית בפעם אחת, אלא מעט מעט, וי"א שאפי' בפ"א יכול לטעום עד כדי רביעית, אם יודע בעצמו שיכול להעמיד עצמו שלא יבלע כלום:

ג מי שדרכו לרחוץ פיו בשחרית בת"צ לא כשר למעבר הכי, אבל בתענית יחיד שרי כיון שפולט, ואפילו יש במים שרוחץ יותר מרביעית: הגה ומותר ללעוס עזי קמנון ושאר צמחים ועץ מתוק ללחלח גרונו ולפלוט מלכד ציו"כ דאסור [מפני שהוא דאורייתא, אבל זהו דוקא לדעת המרדכי, אבל לדעת המחבר לעיל בס"א דאוסר בט"ב וכן לדעת הרמ"א דאוסר בכל תענית צבור גם בענייני דינא הכי, ולענין בללוע וקוי מתיר המ"א אף ביוה"כ דאף דקי"ל דהשותה משקין שאינן ראויין לשתיה פטור אבל אסור, הכא שאני כיון שאין כוונתו כלל לשתיה. משנ"ב] (מנדלי דמענית והג"מ פ"א ח):

אמר רב, כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל, כאלו עשאו [לאדם זה שנתן לו שלום] במה [לעבודה זרה], שנאמר ישעיה ב כב חֲדְלוּ לָכֶם מִן־הָאֱדָם אֲשֶׁר נִשְׁמָה בְּאָפֵינוּ כְּשֶׁנִּכְס לְכַס לַעֲסֹק כְּכַד הַמָּקוֹס, אל תתעסקו ככבוד אדם, דאי לא הכי למה ליה למדול [ויש דמיון לבמה שהיו זמנים שהיה מותר, והאיסור שלא בזמנו, וכן לתת שלום הוא מצוה, אבל קודם שיתפלל הוא שלא בזמנו. ע"פ המרומוי שדה], בְּיִבְמָה נִחְשֵׁב הוּא, אל תקרי בְּמָה אלא בְּמָה,

[ראה יחזקאל כ פסוק כט ויקרא שמה במה עד היום הזה, ופרש"י במה לשון גנאי, כלומר צמה היא נמשך. קול התורה חוברת עד דף שלו בשם האמרי אמת],

ושמואל אמר לא דריש לשון צָמָה, אלא כמשמעו במה [כמו למות] חשבתו לזה, ולא [ולמה לא חשבת] לאלוה שהקדמת כבודו לכבודי,

אבני חן למסכת ברכות

[וכן בד"ץ שיקדים] והיה אם שמוע לויאמר, שזה ללמוד וזה לעשות ואמר אין זה אלא עשייה,

[ומקשה] אטו שמע ללמוד אית ביה, ללמד ולעשות לית ביה, והא כתיב ושננתם וקשרתם דמפילין וכתבתם דמוחז, עשייה היא,

ותו, והיה אם שמוע ללמוד הוא דאית ביה, ולעשות לית ביה, והא כתיב וקשרתם וכתבתם?

אלא הכי קאמר, בד"ץ הוא שתקדם שמע לוהיה אם שמוע, שזה ללמוד וללמד ולעשות, והיה אם שמוע לויאמר שזה יש בה ללמד ולעשות, ויאמר אין בה אלא לעשות בלבד,

והיפוך ליה מדרבי יהושע בן קרחה [במשנה שבתחלת הפרק למה קדמה פרשת שמע לוהיה אם שמוע, כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה, ואחר כך מקבל עליו עול מצות, והיה אם שמוע לויאמר, שוהיה אם שמוע נוהג בין ביום ובין בלילה, ויאמר אינו נוהג אלא ביום בלבד?]

חדא ועוד קאמר, חדא כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואח"כ יקבל עליו עול מצות, ועוד משום דאית בה הגי' מילי אחרנייתא [דשמע יש בה ללמוד וללמד ולעשות וכו'],

רב משי ידיה פעם אחת ראוהו שעשה כן וקרא ק"ש, ואנח תפילין, וצלי' [בסוף מתרחץ ששלוחא הוא שקלקל שלא הביאו לו התפילין בזמן ק"ש],

והיכי עביד הכי שהקדים קריאת שמע לתפילין, והתניא, החופר כוך למת בקבר קצר שמופריץ בקירות מערה, ארכו ארבעה ורחבו שבעה טפחים [ראה מ"ת שנתן מעם למה פירוש רש"י שיעורו של כוך], פטור מק"ש דהעוסק במצוה פטור מן המצוה, כדאמרין בפרק קמא (לעיל יא.) בשבתך ציתך שפרט לעוסק במצוה, ומן התפלה, ומן התפילין, ומכל מצות האמורות בתורה,

הגיע זמן ק"ש, עולה, ונוטל ידיו, ומניח תפילין, וקורא ק"ש, ומתפלל,

הא גופא קשיא, רישא אמר פטור, וסיפא חייב?

הא לא קשיא סיפא בתרי וכו' קאמר, אם שנים הם, מניח את מצורו חופר, והוא עולה ומקיים מצוה קריאת שמע ותפילין [וצ"ע למה מהפך רש"י סדר הגמרא ומניח תפילין וקורא ק"ש?] ותפלה, וחוזר למלאכה, ומצורו יעלה ויניח תפילין ויקרא קריאת שמע ומתפלל, ורישא בחד,

כו"מ קשיא לרב [דכאן רואין שהסדר הוא שהנחת תפילין קודמים לקריאת שמע?

רבה, כל [כל מלשון קריאה ודיבור וכו']. עיין רש"י] אמת אמת תפסיה להאי ריהטא של אמת תפסמו לזה,

אמר רב יוסף, כמה מעליא הא שמעתתא, דכי אתא רב שמואל בר יהודה אמר, אמרי במערבא, קריאת שמע של ערבית אין קורין זה פרשת יציאת מצרים, לפי שאין מצוה יציאת מצרים, אבל מתחילין אותה דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם ומפסיקים זה, ומדלגים ואומרים אני ה' אלהיכם אמת,

אמר ליה אבבי, מאי מעליותא, והא אמר רב כהנא אמר רב, לא יתחיל אין צריך להסחיל ויאמר ערבית ואם התחיל גומר,

וכי תימא, ואמרת אליהם לא הוי התחלה, והאמר רב שמואל בר יצחק אמר רב, דבר אל בני ישראל לא הוי התחלה, ואמרת אליהם הוי התחלה?

אמר רב פפא, קסברי במערבא, ואמרת אליהם נמי לא הויא התחלה, עד דאמר ועשו להם ציצית,

אמר אבבי [שלא קבל תירוצו של רב פפא. ראה שח], הלכך, אנן אתחולי מתחלינן, דקא מתחלי במערבא [מכאן יש ללמוד לעשות בכל מה דאפשר כמנהגי ארץ ישראל דכתיב כי מציון תצא תורה. מ"ת], וכיון דאתחלינן מגמר נמי גמרינן, דהא אמר רב כהנא אמר רב, לא יתחיל ואם התחיל גומר,

חייא בר רב אמר, אמר אני ה' אלהיכם דהיינו פרשת יציאת מצרים צריך לומר אמת [כל הנוסח של אמת ואמונה] כדכתיב וה' אלהים אמת, לא אמר אני ה' אלהיכם אינו צ"ל אמת,

והא בעי לאדכורי יציאת מצרים דתנן (לעיל דף יב:) מוכרינן יציאת מצרים בלילות, ואי לא אמר אמת ואמונה, ולא אמר פרשת יציאת, היכי מדכר יציאת מצרים?

דאמר הכי מודים אנחנו לך, ה' אלהינו, שהוצאתנו מארץ מצרים, ופדיתנו מבית עבדים, ועשית לנו נסים וגבורות על הים, ושרנו לך [פי' שירת או ישיר משה "ובני ישראל" שרנו על הים] [ומבשרך להתפלל] מי כמכה באלים וגו', מלכותך ראו בניך עד גאל ישראל והשכיבנו;

[שגינו במשנתנו] אמר ר' יהושע בן קרחה, למה קדמה פרשת שמע וכו': תניא ר"ש בן יוחי אומר, בד"ץ הוא שיקדים שמע לוהיה אם שמוע, שזה ללמוד ודברת צם, וזה ללמוד ולמדתם אותם את בניכם, ואם לא למד תחלה היאך ילמד את בניו,

אבני חן למסכת ברכות

יפנה לנקבו [ונראה לפרש ע"פ מה דאיתא בנהדרין ל"ט א"ל אמגושא לאמימר מפלגך לעילאי דהורמיו מפלגך לתתאי דאהורמיו, אמר ליה א"ב האך שביק ליה אהורמיו להורמיו לעבורי מיא בארעיה, נמצא דמכח עשית צרכיו נתבטל דעת המינים שאומרים ב' רשויות הן וזה שאמר הרוצה שיקבל עליו עמ"ש שלימה יפנה, שמוה מוכח דמלכות שמים הוא שלימה. מס' נחל קדומים לרב חידא. ממ"נ], ויטול ידיו, ויניח תפילין, ויקרא ק"ש, ויתפלל, וזו היא מלכות שמים שלמה,

א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן, כל הנפנה, ונטול ידיו ומניח תפילין וקורא ק"ש, ומתפלל, מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח, והקריב עליו קרבן, דכתיב תהלים כו וְאַרְחֵץ בְּנִקְיוֹן פִּי וְאֶסְבֶּכֶה אֶת־מִזְבִּיחִי ה',

א"ל רבא, לא סבר לה מר [דרחיצת כפיו] כאילו מבל, דכתיב ארחץ [בנקיון] משמע ארחץ כל הגוף, ולא כמיז ארחץ כפי, לדרשה אחת, לומר שמעלה עליו שכן רחיצת כפיו, כאלו טבל כל גופו ולא כתב ארחץ [כפי],

א"ל רבינא לרבא, חזי מר האי צורבא מרבנן דאתא ממערבא, ואמר, מי שאין לו מים לרחוץ ידיו, מקנה ידיו בעפר ובצור ובקסמית קיסס,

א"ל שפיר קאמר, מי כתיב ארחץ במים, בנקיון כתיב, כל מידי דמנקי, דהא רב חסדא לייט [קלל] אמאן דמהדר אמאי בעידן צלותא [דכיון שאין לו מים במקומו, יכול לקנח ידיו בכל מידי],

והני מילי לק"ש צעידנא דקריאת שמע, שזמנה קצוע [עד ג' שעות. ר"י מלוניל] [את זה קלל אם חוזר אחר מים], פן יעצור הזמן, אבל לתפלה דכל היום זמנה הוא [הלשון קשה שודאי אין כל היום זמנה] [שזמנה מרובה עד ד' שעות או עד חצות לדבנן. ר"י מלוניל] מוהדר נריך למסדר אמאי,

ועד כמה, עד פרסה, והנ"מ לקמיה, אבל לאחוריה אפילו מיל אינו חוזר,

[ומינה] מיל הוא דאינו חוזר, הא פחות ממיל חוזר:

מתני': א. הקורא את שמע, ולא השמיע לאזנו, יצא, ר' יוסי אומר לא יצא,

קרא ולא דקדק באותיותיה לפסוק יפה נשפמיו, ר' יוסי אומר יצא, רבי יהודה אומר לא יצא,

הקורא [הפסוקים. הון עשיר עיי"ש, אבל רש"י לעיל יג. פי' שקורא המילים למפרע כגון ונשעריך ציתך מוחות] למפרע לא יצא,

רב כרבי יהושע בן קרחה סבירא ליה, דאמר עול מלכות שמים תחלה, ואח"כ עול מצות להנחת תפילין עול מזוה הוא,

אימר דאמר רבי יהושע בן קרחה, להקדים קריאה לקריאה שמע שהוא קבלת מלכות שמים, לזהיה אם שמע שהוא קבלת עול מצות, קריאה לעשייה מי שמעת ליה,

ותו מי סבר ליה כרבי יהושע בן קרחה, והאמר רב חייא בר אשי, זמנין סגיאיין הוה קאימנא קמיה דרב, ומקדים משכס ומשי ידיה, ומברך על המורה, ומתני לן פרקין אלמא מקדים הוא לעסק צמורה, דהיינו עשייה דמזוה, מקמי מלכות שמים ומנה תפילין, והדר קרי ק"ש,

וכ"ת בדלא מנא זמן ק"ש, א"כ מאי אסתרתי דרב חייא בר אשי?

לאפוקי ממ"ד למשנה אין צריך לברך, קמ"ל דאף למשנה נמי צריך לברך,

מ"מ קשיא לרב [דהא מה שתירץ מתחלה מיפרך]? שלוחא הוא דעוית השליח קלקל, שאחר להציא לו תפילין מעיקרא, והגיע זמן קריאת שמע, והזקק לקרות כדי שלא יעצור הזמן, וכי מניי שלוחא דתפילין אנמינהו:

אמר עולא, כל הקורא ק"ש בלא תפילין [ראה במ"ת שמביא מהקדמת תיקוני זוהר דבן הדין בציצית], כאילו מעיד עדות שקר בעצמו לישנא מעליא [והכוונה על הקב"ה], [שמעשיו הפך קריאתו, שהוא מקבל עליו עול מלכות שמים בפיו ובשפתיו, ואינו מקיים מצותו. ר"י מלוניל],

א"ר חייא בר אבא, א"ר יוחנן, כאילו הקריב עולה בלא מנחה שמייכו הכחזי להקריב עמה, שנאמר (במדבר כ"ח), ועשירית האיפה וגו', אף הקורא ואינו מקיים אינו גומר את המזוה, וזבח בלא נסכים הוא היין המתנסך על גבי המזבח, אחר העולה והזבח, כדכתיב ונסכיהם חצי היין וגו' (במדבר כ"ח), והוא הדין דמני למימר כאילו הקריב עולה בלא מנחה ונסכים, דהא עולה נמי טעונה נסכים, אלא לישנא דקרא נקט, עולה ומנחה זבח ונסכים: [באלפסי וזמא לרמ"ע מפאנו כתב דנ"מ אם קרא ק"ש לבתר הכי דל' יוחנן יצא דהא מביא אדם וזבחו היום ונסכיו לאחר ה' ימים והלכה כר"י ובדיעבד כבה"ג יצא. טל תורה],

ואמר רבי יוחנן, הרוצה שיקבל עליו עול מלכות שמים שלמה

דף ט"ו ע"א

אבני חן למסכת ברכות

קרא וטעה, יחזור למקום שטעה:

נב: מאי טעמא דר' יוסי [שאם לא השמיע לאזנו לא יצא], משום דכתיב שמע, השמע לאזנך מה שאתה מוציא מפיו [ראה מורה נבוכים ח"א פמ"ב "שמע" מלה משותפת, תהי בענין שמיעת האוזן כו', ותהי בענין הידיעה. ניצוצי אור],

ות"ק סבר [דאמר יצא, דורש דרשה אחרת מהמלה "שמע"], שמע בכל לשון שאתה שומע,

ור' יוסי [מנין לו שק"ש נקרא בכל לשון], תרתי שמע מינה כי דרשת נמי שמע בכל לשון שאתה שומע, שמע מינה נמי דצריך להשמיע לאזנו,

א.	הקורא את שמע [דאורייתא], ולא השמיע לאזנו, יצא [לכתחלה], ר' יוסי אומר לא יצא [אפי' דיעבד],	ר' יהודה אומר יצא לכתחלה
ב.	תנן התם, חרש המדבר ואינו שומע, לא יתרום, ואם תרם תרומתו תרומה [קאי אברכה דרבנן]	ר' יוסי היא, דבברכת תרומה יצא דרבנן

ב. תנן התם [בדבר שאינו נהוג בעוה"ר כעת אמר תנן התם. מ"ה, # צריך עיון דלקמן בדף זה אמר תנן התם לגבי מגילה], חרש המדבר ואינו שומע, לא יתרום לפי שאינו שומע הצרכה שהוא מצריך עליה, ואם תרם תרומתו תרומה, מאן תנא, חרש המדבר ואינו שומע, דיעבד אין לכתחלה לא?

אמר רב חסדא ר' יוסי היא, דתנן הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו, יצא [לכתחלה], דברי רבי יהודה, ר' יוסי אומר, לא יצא אפילו בדיעבד,

עד כאן לא קאמר ר' יוסי לא יצא, אלא גבי הני מיני ק"ש דאורייתא, אבל תרומה משום ברכה הוא, וברכה דרבנן היא, דלמוד רצון (פסחים 1:): כל המלות כולן מצריך עליהן עובר לעשייתן # [צ"ע ובי זה המקור שרבנן תיקנו ברכות, והרי זה אומר רק נוסח הברכה?], ולא בברכה תליא מילתא,

וממאי דר' יוסי היא קא סלקא דעתך, האי דמוקמי לה כרבי יוסי, משום דסבירא לן דרבי יהודה למחלה נמי מכשיר, דילמא ר' יהודה היא, ואמר גבי ק"ש נמי דיעבד אין לכתחלה לא וקריאת שמע נמי דיעבד אין, למחלה לא, הכי גרסינן, ולא גרסינן אפילו [פני יהושע],

תדע דקתני, הקורא, דיעבד אין לכתחלה לא?

אמרי, האי דקתני הקורא, להודיעך כחו דר' יוסי, דאמר דיעבד נמי לא לאפילו דיעבד נמי לא יצא, דאי ר' יהודה, אפי' לכתחלה נמי יצא [ואין ראיה מלשון "הקורא" דר' יהודה מיירי בדיעבד],

במאי אוקימתא [חרש המדבר ואינו שומע, לא יתרום, ואם תרם תרומתו תרומה] כר' יוסי [שאם לא השמיע הברכה לאזנו יוצא בדיעבד],

ג. ואלא הא דתניא, לא יברך אדם בהמ"ז [שהוא דאורייתא] בלבו של השמיע לאזנו ואם בירך יצא, מני לא ר' יוסי ולא ר' יהודה, דאי ר' יהודה הא אמר [בק"ש] לכתחלה נמי יצא, אי ר' יוסי [בברכת המזון דאורייתא] דיעבד נמי לא דהא צרכת המזון דאורייתא היא, [דכתיב] ואלכלת ושבעת וצרכת (דברים ח')? [וא"ת לעולם אימא לך רבי יוסי היא וברכת המזון שאני דלא כתיב ביה שמע וכו']. תוס' עיי"ש],

א.	הקורא את שמע [דאורייתא], ולא השמיע לאזנו, יצא [דיעבד], ר' יוסי אומר לא יצא [אפי' דיעבד],	ר' יהודה אומר יצא בדיעבד
ב.	תנן התם, חרש המדבר ואינו שומע, לא יתרום, ואם תרם תרומתו תרומה	ר' יהודה היא, דס"ל דבכל אופן יצא בדיעבד
ג.	לא יברך אדם בהמ"ז [דאורייתא] בלבו ואם בירך יצא	ר' יהודה היא, דס"ל דבכל אופן יצא בדיעבד

1. אלא מאי ר' יהודה, וקריאת שמע [במשנתנו שאמרנו מתחלה שהת"ק סבר יצא לכתחלה, מוקי עכשיו דאיתא כר' יהודה ויצא דקתני היינו] דיעבד אין לכתחלה לא, והא דמזכיר וצרכת המזון [דיצא רק בדיעבד] דרבי יהודה,

ה. אלא הא דתני ר' יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי, חרש המדבר ואינו שומע תורם לכתחלה, מני לא ר' יהודה ולא ר' יוסי, אי ר' יהודה הא אמר דיעבד אין לכתחלה לא, אי ר' יוסי הא אמר דיעבד נמי לא?

[מדמייתין הא דר' שמעון בן פזי הבא, משמע דליכא חילוק בין ק"ש דאורייתא לברכת תרומה דרבנן, דאי לא תימא הכא א"כ מאי קושיא דהא לא דמיין אתרדי. ריטב"א,

פ"י דהלא יכול לתרץ דאיתא כר"י ואף שבק"ש הוא מתיר רק בדיעבד, בברכת תרומה מתיר אפילו לכתחלה, אלא ודאי אין לשנות כן, דכיון שסבר ר"י שבק"ש מותר רק בדיעבד, כן הוא סברתו, ולמה נאמר שברבנן מותר אף לכתחלה, פ"י שאין לומר במ"ד אחד שסובר כן, ורק צריך למצוא מ"ד אחר שמתיר לכתחלה,

וכן יש סברה שרק אחד שאוסר בדאורייתא אף בדיעבד נוכל לומר שיתיר בדרבנן בדיעבד, אבל אם מתיר בדאורייתא רק בדיעבד אין סברה שיתיר בדרבנן

אבני חן למסכת ברכות

לכתחלה,

א.	הקורא את שמע [דאורייתא], ולא השמיע לאזנו, יצא [לכתחלה], ר' יוסי אומר לא יצא [אפי' דיעבד],	ר' יהודה אומר יצא בדיעבד כרביה ר' אלעזר בן עזריה
ב.	תנן התם, חרש המדבר ואינו שומע, לא יתרום, ואם תרם תרומתו תרומה	אמאי כר' יהודה
ג.	לא יברך אדם בהמ"ז [דאורייתא] בלבו ואם בירך יצא	אמאי כר' יהודה
ד.	חרש המדבר ואינו שומע תורם לכתחלה,	אמאי כר"מ
ה.	רבי יהודה אומר משום ר' אלעזר בן עזריה, הקורא את שמע צריך שישמיע לאזנו [ויצא רק בדיעבד אם לא כוון]	אמאי כר' יהודה

3. השתא דאתית להכי דאשמעת לן פלוגמא דרבי מאיר [שאפילו לכתחלה אינו צריך לכיוון], אפילו תימא רבי יהודה כרביה [ר' אלעזר בן עזריה] סבירא ליה דאמר בקריאת שמע נמי יצא, דיעבד אין, לכתחלה לא, והא דנכרת המזון ודמרומה רבי יהודה היא [ונמצא ש א. ב. ג. אמאי כר' יהודה שיצא רק בדיעבד], ודקא קשיא לך דרבי יהודה צריה דרבי שמעון בן פזי [דיצא גם לכתחלה], מני, ולא קשיא הא רבי מאיר היא, דמכשר לכתחלה הא רבי יהודה,

א.	הקורא את שמע [דאורייתא], ולא השמיע לאזנו, יצא [לכתחלה], ר' יוסי אומר לא יצא [אפי' דיעבד],	ר' יהודה אומר יצא בדיעבד כרביה ר' אלעזר בן עזריה
ב.	תנן התם, חרש המדבר ואינו שומע, לא יתרום, ואם תרם תרומתו תרומה	אמאי כר' יהודה
ג.	לא יברך אדם בהמ"ז [דאורייתא] בלבו ואם בירך יצא	אמאי כר' יהודה
ד.	חרש המדבר ואינו שומע תורם לכתחלה,	אמאי כר"מ
ה.	רבי יהודה אומר משום ר' אלעזר בן עזריה, הקורא את שמע צריך שישמיע לאזנו [ויצא רק בדיעבד אם לא כוון]	אמאי כר' יהודה
ו.	הכל כשרים לקרות את המגילה, חוץ מחרש שוטה וקטן	כר' יהודה דיצא בדיעבד

ו. תנן התם, הכל כשרים לקרות את המגילה, חוץ מחרש שוטה וקטן, ורבי יהודה מכשיר בקטן [ראה תוס'], מאן תנא חרש דיעבד נמי לא דקמני גני שועה?

אמר רב מתנה, רבי יוסי היא, דתנן, הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו, יצא, דברי ר' יהודה, רבי יוסי אומר לא יצא

א.	הקורא את שמע [דאורייתא], ולא השמיע לאזנו, יצא [לכתחלה], ר' יוסי אומר לא יצא [אפי' דיעבד],	ר' יהודה אומר יצא לכתחלה
ב.	תנן התם, חרש המדבר ואינו שומע, לא יתרום, ואם תרם תרומתו תרומה	אמאי כר' יוסי שמודה בדרבנן
ג.	לא יברך אדם בהמ"ז [דאורייתא] בלבו ואם בירך יצא	אמאי כר' אלעזר בן עזריה
ד.	חרש המדבר ואינו שומע תורם לכתחלה,	אמאי כר' יהודה

2. אלא לעולם [משנתינו] רבי יהודה, [הא דקתני ברישא יצא] ואפי' לכתחלה נמי והא דרבי יהודה צריה דרבי שמעון בן פזי [ד. תורם לכתחלה] רבי יהודה היא,

ודמרומה [דיצא בדיעבד] רבי יוסי היא, ומודה הוא דנכרת דרבנן דיעבד שפיר דמי,

ולא קשיא [ומה שנשאר קשה מי זה שאומר שאם בירך בהמ"ז בלבו יצא בדיעבד, הא ר' יהודה אומר בק"ש שיוצא לכתחלה] הא [משנתינו] דידיה [שרי לכתחלה], הא דנכרת המזון דרביה [שרי בדיעבד] רבי יהודה היא משמיה דרביה רבי אלעזר בן עזריה, דאומר צריך שישמיע לאזנו, וכל צריך לכתחלה משמע, הא דיעבד שפיר דמי,

ה. דתנן, רבי יהודה אומר משום ר' אלעזר בן עזריה, הקורא את שמע צריך [לכתחלה] שישמיע לאזנו, שנאמר דברים ו' שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד,

אמר ליה רבי מאיר, הרי הוא אומר אשר אנכי מצוך היום על לבבך, אחר כונת הלב הן הן הדברים ואפילו לכתחלה נמי אינו צריך,

[סגולה להנצל ממחשבות ורות בעת התפילה, שיביט בתוך הסידור ויתפלל, וזה מרמז [אסתר ט כה] אמר עם הספר ישוב מחשבתו הרעה, ש"אמר עם הספר" או ישוב מחשבתו הרעה. בשם הגר"א]

[ועכשיו יש לנו 4 משניות ובריות: א. רישא דמשנתינו ר' יהודה הוא ויצא לכתחלה, ב. חרש שתרם תרומתו תרומה בדיעבד, היינו אליבא דר' יוסי, ג. שאם בירך בהמ"ז בלבו שיצא בדיעבד אמאי כר' אלעזר בן עזריה רבו של ר' יהודה שרק לכתחלה צריך להשמיע לאזנו, ד. הא דר"י בריה דר"ש בן פזי דחרש תורם לכתחלה היינו אליבא דר' יהודה שאומר בן ברישא דמשנתינו],

אבני חן למסכת ברכות

דיעבד הוא,

אלא הא דתניא, לא יברך אדם ברכת המזון בלבו, ואם בירך יצא מני, לא ר' יהודה ולא ר' יוסי, אי רבי יהודה הא אמר אפי' לכתחלה נמי, ואי ר' יוסי, הא אמר אפי' דיעבד נמי לא?

ו ממאי דרבי יוסי היא, ודיעבד נמי לא דמוך ממרש דקאמר דיעבד הוא, ורבי יוסי היא דפסיל דיעבד,

דף ט"ו ע"ב

לעולם ר' יהודה היא, ואפילו לכתחלה נמי מכשיר [בק"ש] ומגילה רבי יוסי היא, ואפילו דיעבד נמי פסיל ולא קשיא הא דידיה והא דתורס לכתחלה רבי יהודה הא דרביה והא דברכת המזון דרביה הוא, דאמר רבי יהודה משום רבי אלעזר בן עזריה, צריך להשמיע לאזנו, והאי לישנא לכתחלה משמע, אבל דיעבד יא,א,

דילמא רבי יהודה היא, ולכתחלה הוא דלא [דחריש שומא וקמן פסולין לכתחלה], הא דייעבד שפיר דמי @ וזהא איכא למימר דאפילו רבי יהודה מודה, דלא שמעינן דפליג בקריאת שמע אלא דיעבד?

דתניא, א"ר יהודה משום ר' אלעזר בן עזריה, הקורא את שמע צריך שישימיע לאזנו, שנאמר שמע ישראל,

לא ס"ד, דקתני חריש דומיא דשוטה וקמן, מה שוטה וקמן דייעבד נמי לא, אף חריש דייעבד נמי לא,

אמר לו ר' מאיר הרי הוא אומר, אשר אנכי מצוך היום על לבבך, אחר כונת הלב הן הן הדברים,

ודילמא הא כדאיתא [חריש אסור לכתחלה] והא כדאיתא [ושוטה פסול אפילו בדיעבד, אבל קמן צריך לדעת אם מדבר בקמן שהגיע לחינוך או לא, ראה לקמיה],

השתא דאתית להכי דאשמעתן הא פלוגמא דרבי מאיר, אפי' תימא ר' יהודה כרביה ס"ל דאמר בקריאת שמע יא,א, דייעבד אין, לכתחלה לא, וממתינן דמגילה לכתחלה היא דפסלה למרש, ורבי יהודה היא, והא דברכת המזון נמי רבי יהודה היא, ודקא קשיא לך הא דרבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי מני, ולא קשיא, הא ר' יהודה הא רבי מאיר דמכשיר לכתחלה,

ומי מצית לאוקמה כרבי יהודה, מדסיפא רבי יהודה דקתני רבי יהודה מכשיר בקמן והא מדרקתני סיפא, רבי יהודה מכשיר בקמן, מכלל דרישא לאו רבי יהודה היא,

א"ר חסדא אמר רב שילא, הלכה כרבי יהודה, שאמר משום רבי אלעזר בן עזריה [דיצא בדיעבד], והלכה כרבי יהודה,

ודילמא כולה ר' יהודה היא, ותרי גווני קמן, וחסורי מחסרה והכי קתני, הכל כשרין לקרות את המגילה חוץ מחש"ו והא כדאיתא והא כדאיתא,

וצריכא, דאי אשמעינן הלכה כר' יהודה דקריאת שמע שלא השמיע לאזנו יא,א הוה אמינא אפילו לכתחלה דרבי יהודה לכתחלה נמי אמר, והאי דאפליג דייעבד משום דרבי יוסי, קמ"ל הלכה כר' יהודה שאמר משום ר' אלעזר בן עזריה,

בד"א דקטן לכתחלה לא בקמן שלא הגיע לחנוך # [אבל בדיעבד שפיר מוציא ?], אבל קמן שהגיע לחנוך הגיע לחנוך מלכות, כגון בן משע וכן עשר, כדאמרין ציומא פרק בתרא (דף פג), אפילו לכתחלה כשר, דברי רבי יהודה, שרבי יהודה מכשיר בקמן,

ואי אשמעינן הלכה כרבי יהודה, שאמר משום ר' אלעזר בן עזריה, הוה אמינא צריך ואין לו תקנה [דלא יצא] אפילו בדיעבד, קמ"ל הלכה כרבי יהודה [דיצא בדיעבד],

[וחזור את כל השק"ט דלעיל על המשנה דמגילה כאן] במאי אוקימתא לממתינן דמגילה כר"י, ואשמעת לן דכי אמר רבי יהודה בקריאת שמע יא,א ודיעבד אין לכתחלה לא,

אמר רב יוסף, מחלוקת [כלומר, אם צריך השמעת האזן, ריטב"א] בק"ש, אבל בשאר מצות כולל הנצטו דברי הכל לא יצא # [בין שיש כפל לשון], דכתיב דברים כו הסכת [הקשבה, שימת לב, האזנה. מלון עברי] ושמע ישראל,

אלא הא דתני ר"י בריה דר' שמעון בן פזי, חריש המדבר ואינו שומע תורם לכתחלה ואף על פי שהוא צריך לנדר, ואין אזני שומעות, מני, לא ר' יהודה ולא ר' יוסי, אי ר' יהודה דייעבד אין לכתחלה לא, אי ר' יוסי דייעבד נמי לא [ולקמן מוקי לה כר' מאיר כמו שתירץ לעיל],

מיתבי, לא יברך אדם ברכת המזון בלבו, ואם בירך יצא?

אלא מאי בעית למימר ד ר' יהודה היא ואפילו לכתחלה נמי דקריאת שמע אפילו לכתחלה קאמר, כי היכי דמיקו הא דרבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי אליביה, והאי דאפליגו בדיעבד להודיעך כמו דרבי יוסי,

אלא אי אתמר הכי אתמר, אמר רב יוסף, מחלוקת בק"ש

אבני חן למסכת ברכות

תחיית המתים מן התורה [פי' לא שמכחישים ח"ו הענין של תחיית המתים, אלא שאומרים שאין לה רמז בפסוק]:

תני ר' אושעיא קמיה דרבא, וכתבתם שהא' כתיבה תמה ושלימה הכל בכתב [הכל צריך לכתוב בתפילין ומוזות], אפילו צִוּאוֹת שצפרשה כגון וקשרתם וכתבתם, צריך לכתוב בתפילין ומוזות,

א"ל [רבא לר' אושעיא], דאמר לך מני הא דאזכרין ליה קרא לרבות נאות למיבה, ר' יהודה היא, דאמר גבי סוטה דשמעין גבי כתיבת פרשת סוטה, משום דלא כתיב ציה וכתבתם, אלא וכתב, אלות וכתב אלות אין, צוואות אינו וכתב כגון והשניע אותה הכהן, ואמר הכהן, דמנן (סוטה דף יז) רבי יהודה אומר, כל עצמו אינו כותב אלא ימן ה' אותך לאלה ולשבעה,

והתם הוא [דס"ל ר' יהודה שאינו כותב את הצוואות] דכתיב במדבר ה וכתב [וסד"א שהמעם שבסוטה אינו כותב הצוואות דלא כתיב וכתבתם] את האלות האלה, אבל הכא [בק"ש] דכתיב וכתבתם, אפי' צוואות נמי,

[ודוחה שודאי אין נפק"מ בין וכתב ולכתבתם] אטו טעמיה דר' יהודה משום דכתיב וכתב, טעמיה דר' יהודה משום דכתיב אלות משום אלה הוא דמשמע מיעוט אלות אין צוואות לא הא לא כתיב מיעוט אלות, הוה משמע כולה מלתא [גם צוואות] מוכתב, והכא דליכא מיעוט, למה ליה לרבינו מנחם מנדל?

אצמריך [לעולם ר' יהודה אומר, ולכן צריך הדרש של "וכתבתם"], סד"א גילף כתיבה כתיבה מהתם [מסוטה], מה התם אלות אין צוואות לא, אף הכא נמי צוואות לא, כתב רחמנא וכתבתם אפי' צוואות:

תני רב עובדיה קמיה דרבא, ולמדתם שיהא למודך [קריאת שמע] תם, שיתן ריוח בין הדברים מיצות המדוכות זו זו, אס אינן מפרידן, כשהמיצה השניה מתחלת צלות שהמיצה שמלפניה נגמרת, הוא קורא אותן שתי אומיות צלות אחת, אס אינו מתעסק ליתן ריוח ציניהן, כדמפרש רבא,

עני רבא בתריה, כגון על לבבך, על לבבכם, בכל לבבך, בכל לבבכם, עשב בשדך [וקשה שהרי בי"ת ובית אינם דבקים], ואבדתם מהרה, הכנף פתיל [וקשה שהרי פ"א ופ"א אינם דבקים], אתכם מארץ [וצריך להתייז וי"ן של תוכרו דלא ליתחזי סמ"ך. ריטב"א],

1. א"ר חמא ברבי חנינא, כל הקורא ק"ש ומדקדק באותיותיה, מוצננין לו גיהנם, שנאמר תהלים סח וזו בְּפֶרֶשׁ שְׂדֵי אִם תִּפְרֹשׁ שָׂדֶי, ותציל מידת של מלכות שמים מְלָכִים בְּהַמְרֵה אִשֶּׁר זֶה מַלְכִּים יִמְלֹכוּ וְתִשְׁלַג בְּצִלְמֹו י' משלג ומנען לך את כל המות, אל תקרי

דכתיב שמע ישראל, אבל בשאר מצות דברי הכל יצא,

והכתיב הסכת ושמע ישראל? ההוא הסכת ושמע בדברי תורה כתיב כדאמרין דקדק הרואה (דף סג:) כחמו עצמכם על דברי מורה [כלומר לא בא להשמעת האוזן אלא לכונת הלב לשינון, והיינו בהרהור אעפ"י שאינו מוציא בשפתיו. ריטב"א]:

[שינונו במשנתנו] קרא ולא דקדק שמגמגם באותיותיה [יש אומרים שלא דקדק ליתן ריוח בין הדברים, והנכון שלא דקדק באותיות בין דגש לרפה ובין רפה לדגש. ריטב"א]: א"ר מבי א"ר יאשיה, הלכה כדברי שניהם להקל הלכה כרבי יהודה דלא עבי שמיעה, והלכה כרבי יוסי דלא עבי דקדוק:

וא"ר מבי א"ר יאשיה [וכן הוא סנהדרין צב.], מאי דכתיב פסוק הוא כספר משל,

משלי ל טו לְעֹלֶקָה [היא תולעת הגדילה בנהרות המוצצת דם עד שנתמלאה כל גופה. מנחם, ודימה בור הקבר לעלוקה כי מוצצת ושואפת כל הבריות אליה. מדר] שְׂתִי כְּנֹת [הם גן עדן וגיהנם], רב [תנן] רב [הגן עדן אומרת תן לי צדיקים, והגיהנם אומרת תן לי רשעים. מדר],

שְׁלוֹשׁ הָנָה ל' א' תִּשְׁפַּעְנָה [שלוש הנה המשפטים הנראים אשר לא תשבענה מלשפוט שפוט. מדר] אֲרָבַע [והרביעית] ל' אֲרָבָה הֵן י' [הן הוא ענין די והרבה. מנחם]:

[ומונה השלשה שלא תשבענה] מוֹ שְׁאוֹל [הוא הקבר אשר לא תשבע מפגרים מתים. מדר] וְעֶצֶר רַחֵם [כמה נמצא אשר נעצרה רחם האשה ולא תוליד בנים. מדר] אֲרִין ל' אֲשַׁבְּעָה מַיִם [רבות פעמים ירד הגשם בשיעור מועט ואין די בו להשביע צמאת הארץ ובני אדם כלים ברעב, והנה שלשה המשפטים התנה מתמידות. מדר] וְאֵשׁ ל' אֲרָבָה הֵן י' [ר"ל אחר מות האדם נשפט הוא במיני אש הגיהנם והיא שורפת והולכת כי לא תכבה ולא תאמר די. מדר],

וכי מה ענין שאול אצל רחם, אלא לומר לך, מה רחם מכנים הזרע ומוציא הולד, אף שאול קבר מכנים ומוציא,

[בפנינו רבנו הגר"י תשס"ט דף קנט מביא משם הבית הלוי, שהקשה למה מדרמה רק שאול לרחם, הלא הפסוק מדרמה ג' דברים זה לזה והיה לו לדמות גם לארץ לא שבעה מים? ותירץ שיש וי"ו החיבור רק בין שאול - ועוצר רחם, אבל ארץ לא שבעה מים כתיב בלי וי"ו, וראה שם שמאריך בזה],

והלא דברים ק"ו, ומה רחם שמכניסין בו בחשאי [בצינעא], מוציאין ממנו בקולי קולות [בשעת לידה], שאול שמכניסין בו בקולי קולות של בני ומספד, אינו דין שמוציאין ממנו בקולי קולות [שתחיית המתים לעתיד יהיה בקולי קולות],

מכאן [כיון שהסמך הפסוק שאול ורחם] תשובה לאומרים אין

אבני חן למסכת ברכות

בפרש' אלא בפרש' [בשין ימנית מלשון הפרשה, שמפריש תיבה מתיבה], אל תקרי בצלמון אלא בצלמות [דהיינו גיהנום]:

2. ואמר רבי חמא ברבי חנינא, למה נסמכו

דף ט"ז ע"א

אהלים לנחלים כנחלים נטי, פהלים נטע [רש"י סובר שדרש אהלים הוא אהלים דכתיב בזה הפסוק ולא כמש"כ החס"ד דקאי על מה טובו אוהליך יעקב, ולומד כן ממה שהביא הגמ' כל הפסוק, ולא רק תחלת הפסוק "בנחלים", אף שאהלים בפסוק זה פשוטו מלשון בשמים כתרנגומו. וראה בתולדות יצחק] דכתיב במדבר כ' ו פְּנַחֲלִים נָפְיוּ, פְּגַנְתָּ עָלֵי נָהָר, פְּאֶהֱלִים נָטַע ה' פְּאֶרְזִים עָלֵי-קָיִים וְגו',

לומר לך, מה נחלים מעלין את האדם מטומאה [אף מטומאה חמורה כגון טומאת זב. ע"פ הש"ח] לטהרה, אף אהלים נמי מדרשות, אהלים לשון נטיעה נופלת בהם, שנאמר ויטע אהלי אפדנו (דניאל י"ב), מעלין את האדם מכף חובה לכף זכות [אף שהטא ונטמא הרבה. שח]:

[שנינו במשנתנו] הקורא למפרע לא יצא וכו': רבי אמי ורבי אסי, הוו קא קטריין ליה גננא קושרין לו מופה, להשילו אשה לר' אלעזר,

[החופה היתה באותם הימים לא רק יריעה פרוסה, אלא כעין חדר ממש שבו היו בני הווג מתייחדים, והיה צורך להקדיש זמן מסוים להכנתו, מתקופה קדומה במקצת שומעים אנו על המנהג ביהודה שהיו נוטעים עץ עם לידתו של ילד [ארו] או שיטה לפי המין] ובשעת החתונה היו מרכיבים את ענפי העצים הללו ועושים מהם חופה. שטן],

אמר להו [ר' אלעזר לר' אמי ור' אסי], אדהכי והכי [עד שאתם עוסקים בקשירת החופה] איזיל [אלך] ואשמע מלתא דבי מדרשא, ואיתי [ואבא] ואימא לכו,

אזל אשכחיה לתנא [לשונה הבריייתות], דקתני קמיה דר' יוחנן, קרא [קריאת שמע] וטעה, ואינו יודע להיכן טעה [יחזור לראש],

[אם עומד] באמצע הפרק כגון שהיה יודע שזפרק זה טעה ודלג, אזל אינו יודע צלחה מקום זו טעה, יחזור לראש [לתחלת הפרק],

בין פרק לפרק שזודע שגמר הפרשה, וצריך להתחיל פרשה אחרת, ואינו יודע צלחה מהן יחזור לפרק ראשון להפסק ראשון [דהיינו] והיה אם שמע,

בין כתיבה לכתיבה שזודע שצריך לומר וכתבתם, ואינו יודע אם ראשון אם שני יחזור לכתיבה ראשונה,

אמר ליה ר' יוחנן ואמר [ליה] רבי יוחנן לתנא וכו' לא שנו אלא שלא פתח [אינו יודע אם פתח] בלמען ירבו ימיכם, אבל [אם ברור לו שכבר] פתח בלמען ירבו ימיכם, סריכיה נקט ואיתי [את שגרתו] אחו והלך. שטן] אין לטעות מכאן עד אמת ויציב, ואינו צריך לחזור אלא לאמת, שהפרשה שגורה בפיו [ראה שח],

אתא ואמר להו, אמרו ליה, אלו # [אילו. כצ"ל וכ"ה לקמן כד:]: לא באנו אלא לשמוע דבר זה, דיינו:

מיתני: האומנין [אינו דוקא אומנין דאפילו בעה"ב קורא ג"כ בראש האילן, אלא אידי דאיצטריך למימר בסיפא ומתפללין בראש הוית שאינו מותר לבעה"ב אלא לאומנים בלבד כדי שלא יתבטלו נקט ברישא נמי האומנין. רבינו יונה], שהם עסקים צמלאכתן [כתב במ"ת שאפילו הם מושכרים בקבלנות לאומנות חלוה ואין זמן קבוע להשלמת האומנות ונמצא שהם עוסקים במלאכתם לא במלאכת בעה"ב דלא איכפת ליה לבעה"ב אם יתמשך הדבר אעפ"כ לא הטרודים [ירד] צראש האילן, או צראש הנדנך, והגיע זמן קריאת שמע קורין לשם [במקום שעומדים] מיד,

בראש האילן [בירושלמי איתא גירסת המשנה "הפעולים" קורין בראש האילן, שלשון אומנין לא שייך בלקיטת פירות, ולשון אומנין קאי רק על ראש הנדנך. ע"פ מלאכת שלמה],

ובראש הנדנך [שורה של. רע"ב] צנין של אצנים, כמו מדנצין די אצן גלל (עזרא ו') [ואע"ג דמסתפי דלמא נפלי ולא מצו מכווני לא הצריכו חכמים לדרת דק"ש לא בעי כוונה אלא פסוק ראשון בלבד. רע"ב],

מה שאינן רשאין לעשות כן בתפלה כדלומא רממי היא, וצעי כוונה, הלכך אין מתפללין צראש האילן וצראש הנדנך, דמסתפי דילמא נפלי, דאין יכולין לעמוד שם אלא על ידי הדקא, ומחמת דעמותא לא מצי מכווני,

חתן [משנכנס לחופה ברביעי בשבת עם בתולה. יבין] פטור מק"ש לילה הראשונה, ועד מוצאי שבת, אם לא עשה מעשה [ר"ל ברלא בעל, דטרודי בבעילת מצוה, דחויש שמא לא ימצאנה בתולה או שמא רחמה אטום, ואף דכל עוסק במצוה אפילו לא טרוד פטור ממצוה אחרת, ואפילו אפשר לקיים שניה, ג"ל הכא אי לאו הטרדה, אינו עוסק עדיין השתא במצוה. יבין], [וצ"ע למה הוא פטור אף לאחר שעשה מעשה שאינו טרוד עוד? ואפשר דהטעם משום דבעל קרי הוא. שח]

ומעשה בר"ג שנשא אשה [משמע שהיה לו אשה אחרת], וקרא לילה הראשונה, אמרו לו תלמידיו, למדתנו רבינו שחתן פטור מק"ש, אמר להם איני שומע לכם לבטל הימני [ממני] מלכות שמים [פי' שמע ישראל וכו' אחד, היא מלכות, כר' יוסי ר"ה לב: לגבי מלכויות שאומרים בר"ה. מצור דבש] אפילו שעה אחת [פי' לאחר את

אבני חן למסכת ברכות

קריאת שמע שענה אחת עד לאחר הבעילה. שח]:

משמע עד ובשעריך, ופרשת שמע משמע רק פסוק ראשון ?] צעי כוונה הא
[דאין צריכה כוונה ויכולין לקרוא בשעה שהם עוסקין במלאכתן] בפרק שני,

נמ' ת"ר, האומנין קורין [ק"ש] בראש האילן, ובראש
הגדר, ומתפללין בראש הזית ובראש התאנה זמן שעוסקין
בהן, מפני שענפיהם מרוצים ויכולין לעמוד שם שלא בדוחק, ואין שם פחד ליפול,
לפיכך מתפללין בראשם, אבל וישאר כל האילנות [שיש ריוח בין הענפים ויש
פחד שמא יפול] אין מתפללין [אלא] יורדים למטה ומתפללין,

ת"ר, הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל בעל הבית, קורין
ק"ש [בברכותיה. רא"ה] ומברכין לפנייה ולאחריה כמקנה, וכן
[מתפללין] זמן מפלה, ואוכלין פתן ומברכין לפנייה ולאחריה,
ומתפללין תפלה של שמונה עשרה,

ובעל הבית, בין כך ובין כך כלומר בין מתאנה בין משאר אילנות [פי'
אפילו מתאנה] יורד למטה ומתפלל דהא אינו משועבד למלאכה, שהוא
צדקת עמו, לפי שאין דעתו מיושבת עליו מצדמותו [לעולם לשניהם
יש קצת פחד שיפלו, אלא] ואם הקלו אצל פועלים מפני בטול מלאכה, לא הקלו
אצל בעל הבית,

אבל אין יורדין לפני התיבה אין ראין ליצטל ממלאכתן, ולידל לפני
התיבה, לעשות שלם צדק, שיש שם בטול מלאכה יותר מדאי # [קשה להבין מה
הנפק"מ אם הוא מתפלל בציבור או אם הוא השליח ציבור ? ואולי חסר כאן
איזה ידיעה] [אבל מותרין להתפלל בציבור. שח],

ואין נושאין כפיהם [אם הפועל הוא כהן, א"נ שאין ממתין עד אחר נשיאת
כפים. שח],

רמי ליה רב מרי ברה דבת שמואל צכמה מקומות קרי ליה צר רחל,
וצת שמואל היתה [רחל אמו של מרי], ונשצית לצין העמים, כדאמר בכתובות (דף
כ"ג, א') וצא עליה אחר, ונמצאה הימנו [במרי] ואמר כך נתגייר [זה שבא עליה],
ושמיה אסור, כדאמרין בצבא צמרא (דף קמ"ט, א') רב מרי צריה, הורמו שלא
צקדושה הוה, לכך לא היה נקרא על שם אביו # [אבל ראה לקמן בה: ר' יעקב ברה
דבת שמואל, וצ"ע איך נולדו מרי וגם ר' יעקב מהריון שלא בקדושה ולדיה
בקדושה? וצ"ל שהיו תאומים, או שר' יעקב נולד לאחר שנתגייר], לרבא,

והתניא [שפועל מתפלל] מעין י"ח הצינו לדעת דרכך כו', שכולל אמת
[שנים. ינאוי אור] עשרה צרכות צרכה אמת, ושלוש ראשונות ושלוש אחרונות
כהלכתן [ונמצא שיש כאן סתירה אם פועלים מתפללין כל השמונה עשרה או רק
מעין י"ח?]

תנן, האומנין קורין בראש האילן ובראש הגדר, [השטא ס"ד]
אפילו זמן שהן עוסקין אלמא לא בעי כוונה,

אמר רב ששת, לא קשיא [ואומר דפליגי ר"ג ור' יהושע על כל אדם אם
צריך להתפלל בכל יום השמונה עשרה, או די להתפלל מעין י"ח, ולכן כיון שיש
סתירה בברייתות נובל לתרין], הא ר"ג דמנן צפק מפלת השמר (דף כ"ח, ב')
רצן גמליאל אומר כלל יוס ויוס מתפלל אדם שמונה עשרה צרכות הא ר'
יהושע רבי יהושע אומר, מעין שמונה עשרה,

ורמינהו, הקורא את שמע צריך שיכוין את לבו, שנאמר
שמע ישראל, ולהלן הוא אומר דברים כו הסכת [הקשבה, שימת
לב, האזנה. מלך עברי] ושמע ישראל, מה להלן בהסכת אף כאן
בהסכת # [הגם ששמע לחודה הוא לשון של כוונה, מ"מ כפל הלשון של
"הסכת ושמע" ודאי מורה שצריך כוונה גמורה] ?

אי ר' יהושע [כיון דפליגי בכל אדם], מאי איריא פועלים, אפילו
כל אדם נמי?

אשתיק [רבא], א"ל [רב מרי] מידי שמיע לך בהא [ליישב סתירה
זו] ? א"ל הכי אמר רב ששת, [לא קשה שהגם שקורין בראש האילן וכו'
מ"מ צריכין לבוין] והוא שבטלין ממלאכתן וקורין כדי שיהו קורין
צכוונה ראין ליצטל ממלאכתן,

אלא אידי ואידי ר"ג [דסבר שמתפלל י"ח ברכות], ולא קשיא, כאן
[דמתפלל מעין י"ח] בעושין בשכרן שטטלין שטר פעולתן לצד סעודתן,
צריכין למהר המלאכה [פי' שבעה"ב מושלם שכר לפועל, שחין ממה שמאכילו
הוא נותן לו "ממון" חישינן שלא יפסיד בעה"ב], ומתפללין מעין שמונה עשרה,

[לשון זה "אשתיק א"ל מידי שמיע לך בהא? א"ל הכי אמר רב ששת" יש בעוד
שש מקומות, בשבת פ; פסחים לד, כתובות לו, בבא קמא צג, ב"מ נח, ותמורה
לד, שבכולם אחרי שנשתתק הנשאל אמר להשואל מידי שמיע לך בהא? והוא
השיב "הכי אמר רב ששת" אשר לא מצאתי כוח באחד משאר האמוראים ?
יתכן שזוהו משום דליא אנן צריכין למסמך על שמועתייה דרב ששת דהוא גברא
מפחחא [סגי נהור] [ירושלמי שבת פ"א ה"ב] לכן השתדל השואל למצוא לו חבר
לאוקמי גירסא אם כי ידע מדברי רב ששת],

כאן [ברייתא ראשונה שמתפללין י"ח] בעושין בסעודתן אצל עושין
בסעודתן, צציל האכילה לצד [פי' שאין הבעה"ב נותן לפועל "ממון" אלא נותן
לו לאכול], מתפללין שמונה עשרה [שהם פועלים זולים, ואין הבעה"ב מקפיד],

והתניא צימוסא, דיש חלוק בין עושין צצכין לעושין צסעודתן הפועלים
שהיו עושים מלאכה אצל בעל הבית [כדמפרש שעושין בשכרן],
קורין קריאת שמע ומתפללין ואוכלין פתן, ואין מברכים
לפניה שאינה מן המורה אבל מברכין לאחריה שתיים שהיא מן
המורה, דכמיז ואכלת ושצעת וצרכת [לקמן מח:],

והתניא בית הלל אומרים, עוסקין במלאכתן וקורין? לא
קשיא הא [דצריך שיכוין] בפרק ראשון פרשת שמע # [וצ"ע דפרק ראשון]

אבני חן למסכת ברכות

אמרו לו תלמידיו, למדתנו רבינו שאבל אסור לרחוק, אמר להם איני כשאר בני אדם, אסמנים אני והוא אדם מעונג ומפונק [איני יודע שורשו, ועיין בחידושי הקדוש מהר"ש מאוסטרפאליע כתב בשם הקדמונים שרבן גמליאל היה לו ששה נשמות גדולים יקרי הערך הנרמזים ב"ת אסמני"ם [אברהם, רב פחורה, רב טביומי, [נחום ?], יהודה בן יעקב, רב סימון] והיה רוחץ לכבודם. מ"ת],

[פירש הרמב"ם במים חמין, וטעמו דרחץ אפי' מקצת גופו במשמע וזה אינו אסור אלא בחמין וכו', וא"נ דכתב הרמב"ם במים חמין משום שהיה איסמנים ולחמין הוא שצריך. תיו"ט, וראה מ"ת],

וכשמת טבי עבדו, קבל עליו תנחומין, אמרו לו תלמידיו למדתנו רבינו שאין מקבלין תנחומין על העבדים, אמר להם, אין טבי עבדי כשאר כל העבדים, כשר היה [וראו לכבדו כאילו היה קרובי. שט],

[וצ"ע למה לא אמר וקבל תנחומין כשמת טבי עבדו כמו שאמר לעיל רחץ לילה ראשון שמתה אשתו? וג"ל דהנה כתבו התוס' להלן [ר"ה אין עומדין] דהא דאין עומדין על העבדים בשורה וכיצא הוא משום דילמא אתי לאסוקי ליוחסין, ולפי"ז מאי מהני דקאמר רבן גמליאל כשר היה אעפ"כ שייכת שפיר הגזירה דלמא אתי לאסוקי ליוחסין, ע"כ הקדימה במאמרה וכשמת טבי וכו' להורות דמיתתו עשתה רושם כאיש מפורסם מפני שהיה ת"ח מופלג, ועל כן לא חיישין ביה אם יקבל ביה תנחומין אתי לאסוקי ליוחסין עבדים אחרים, דהכל יודעין דאין לדמות שאר העבדים לטבי, וזה שהארך רבן גמליאל אין טבי עבדי כשאר כל העבדים. מ"ת],

חתן, אם רוצה לקרות קרית שמע לילה הראשון, קורא, רבן שמעון בן גמליאל אומר, לא כל הרוצה ליטול את השם יטול:

נב: מ"ט דרבן (שמעון בן) גמליאל [שרחץ כשהוא אונן]? קסבר אנינות לילה דרבנן ואף על פי שהיה ליל יום המיתה, וכמיצא אנינות צאורייתא, דכתיב לא אכלתי צאוני ממנו (דברים כ"ו), ופחות מיום אחד אינו אנינות [ואולי לרבנן דפליגי עליה דר"ג סברי דכן הוא גם מדאורייתא], דילפי רבנן דכתיב עמוס ה ואחריתה "כיום" מור, [מ"מ] קסבר רבן גמליאל, אין לילה של אחרי עס היום, אלא מדרבנן (הוא ?) כשאר ימי האכל, ובמקום אסמנים לא גזרו ביה רבנן, פלוגתייהו דתנאי היא צנחנים (ז"ט, ע"ז) צנחנים לילה אי מדאורייתא אי מדרבנן:

[שנינו במשנתנו] וכשמת טבי עבדו וכו': ת"ר, עבדים ושפחות אין עומדין עליהם בשורה כשחזרים מצות הקצרות, היו עושים שורות סביב האכל # [וראה סנהדרין יב. בגמ' ת"ר, בראשונה היו אבילים עומדין, וכל העם עוברין, והיו ב' משפחות בירושלים מתגרות זו בזו, זאת אומרת אני עוברת תחלה [לחכם את האבילים], וזאת אומרת אני עוברת תחלה, התקינו שיהא העם עומדין, ואבילים עוברין. ע"כ. וראה להלן יט: שהיה שורה פנימית שישבו שם עם האבל], ומנחמין אותם, ואין שורה פחותה מעשרה, ואין אומרים עליהם ברכת אבילים צרכת חצצה, שמצדין אותם סעודה ראשונה משל אחרים,

כיצד [מברכין שנים לאחרית] ברכה ראשונה בתקונה [הזן את העולם עד הזן את הכל], [שהחמירו על ברכת הזן משום דמשה תקנה. ריטב"א], שניה [מצרף שני ברכות לחשוד זמן] פותח בברכת הארץ, וכוללין שני צרכות נאמט בונה בירושלים בברכת הארץ שצרכת הארץ וצנין ירושלים דומות,

במה דברים אמורים בעושיין בשכרן, אבל עושיין בסעודתן [שהם פועלים זולים], או שהיה בעל הבית מיסב עמהן [דמסתמא מוחל להן. ריטב"א], פ' בעושיין בשכרן בדמין קצובין, ואוכלין משלהם. רא"ה] מברכין כתיקונה בארבע. רא"ה]:

[שנינו במשנתנו] חתן פטור מק"ש: תנו רבנן, בשבתך בביתך פרט לעוסק במצוה כגד פירשמה צפק ראשון (דף יא.). [וכל הענין כאן כמו שם כמעט אות באות], ובלכתך בדרך פרט לחתן,

מכאן אמרו, הכונס את הבתולה פטור ואת האלמנה חייב,

מאי משמע? אמר רב פפא, כי דרך, מה דרך רשות, אף הכא נמי רשות,

מי לא עסקינן דקאזיל לדבר מצוה, ואפילו הכי אמר רחמנא ליקרי?

אם כן לימא קרא בלכת, מאי בלכתך, שמע מינה בלכת דידך הוא דמחייבת, הא דמצוה פטירה,

דף ט"ז ע"ב

אי הכי מאי איריא הכונס את הבתולה, אפי' כונס את האלמנה נמי? הכא טריד והכא לא טריד,

אי משום טרדא, אפילו טבעה ספינתו בים נמי, אלמא אמר רבי אבא בר זבדא אמר רב, אבל חייב בכל מצות האמורות בתורה, חוץ מן התפילין, שהרי נאמר בהן פאר, שנאמר יחזקאל כד פארך חבוש עליך וגו'?

אמרי, התם טרדא דרשות, הכא טרדא דמצוה:

מהני: רחץ [רבן גמליאל] לילה הראשון [אמרינן בגמ' דהמעשה היה שמתה ביום, וקסבר אנינות לילה שלאחר היום הוא מדרבנן, דרבנן גזרו שהיה להלילה חיבור אל היום לענין זה, על כן נכתב בהלילה לשון זכר [ראשון ולא ראשונה] משפט היום, ומוזה הלשון שפטור זה בגמ'. מ"ת] שמתה אשתו ונקברה צו ציוס, ואף על פי שאכל אסור צרכיה הוא רחץ, כדאמר טעמא אסטניס אני,

אבני חן למסכת ברכות

ומצרכין שס צרכת אכליס, והיא מפורשת בכמוצות פרק ראשון (דף טז.), ותנחומי אבלים,

מעשה ומתה שפחתו של רבי אליעזר, נכנסו תלמידיו לנחמו, כיון שראה אותם, עלה לעלייה, ועלו אחריו, נכנס לאנפילון בית קטן שלפני טרקלין הגדול, נכנסו אחריו, נכנס לטרקלין נכנסו אחריו [תלמידיו סברו שבמקום שאין רואין ליכא למיחש דילמא אתי לאסוקי ליוחסין, והוא סבר אפילו בחדרי חדרים אסור, אבל לא רצה לומר להם בפירוש מה שלא שמע מפי רבו, ואמר להם אח"כ ברמו. מ"ת],

אמר להם כמדומה אני שאתם נכונים בפורשים כלומר סגור הייתי שחזינו דבר ברמו מועט, שראיתם אותי סר מעליכם ליכנס לאנפילון, עכשיו אי אתם נכונים אפילו בחמי חמין,

לא כך שניתי לכם, עבדים ושפחות אין עומדין עליהם בשורה, ואין אומרים עליהם ברכת אבלים, ולא תנחומי אבלים,

אלא מה אומרים עליהם, כשם שאומרים לו לאדם על שורו ועל חמורו שמתו, המקום ימלא לך חסרונך, כך אומרים לו על עבדו ועל שפחתו, המקום ימלא לך חסרונך, [מוכח דנכון לומר כן לאדם שבא לידי הפסד, ובספרדים שמעתי שהמנהג כן. שח]

תניא אידך, עבדים ושפחות אין מספידין אותן,

ר' יוסי אומר, אם עבד כשר הוא, אומרים עליו הוי לשון גניחה ונעקה איש טוב ונאמן, ונהנה מיגיעו [פי' שמי שעובד לאדון שלא ברצון אינו נהנה מיגיעו, משא"כ אם עבד שחר הוא. שח], אמרו לו אם כן, מה הנחת לכשרים [היינו לכשרים לבא בקהל. מ"ת]:

ת"ר, אין קורין אבות ישראל אלא לשלשה אברהם יצחק ויעקב, לאפוקי שצטט [אין זה ברור, וראה בית האוצר לר' יוסף ענגעל זצ"ל אות א' בלל ב'], ואין קורין אמהות, אלא לארבע שרה, רחל ולאה,

[העתקתי מיבמות מו: טבל ולא מל, ר' יהושע אומר הרי זה גר שכן מצינו "באמהות" שמבולו ולא מלו נשומתה שצולו כדמפרש לקמן דאס לא טצלו זמה נכנסו תחת כנפי שכינה. פי' ואמהות קאי על הנשים שהיו בשעת מתן תורה. ויש מקשים דהא קיימא לן שאין קורים אמהות אלא ארבע כדאיתא במסכת ברכות [מו:]: ותרצו דהיא בתפלה לומר מרים אמנו ויוכבד אמנו. רמ"ז]]

אבות מאי טעמא, אילימא משום דלא ידעינן אי מראובן קא אתינן, אי משמעון קא אתינן, אי הכי אמהות נמי לא ידעינן אי מרחל קא אתינן אי מלאה קא אתינן [וגם לא ידעינן אי מבלהה או מזלפה, רק האמהות על שם הגבירות נקראו. מ"ת]:

אלא [הטעם שאין קורין אבות אלא להם הוא, ד] עד הכא חשיבי, מפי לא חשיבי [ראובן ושמעון וכו' אינם חשובים כאברהם יצחק ויעקב],

תניא אידך, עבדים ושפחות אין קורין אותם אבא פלוני ואמא פלונית, ושל ר"ג היו קורים אותם אבא פלוני ואמא פלונית לא צנייהס קאמה, אלא צשאר בני אדם, כעין שאנו קורין עכשיו מר פלוני, מרת פלונית, כך היו רגילין לומר אבא פלוני ואמא פלונית,

מעשה לסתור [מעשה לסתור" יש 15 פעמים בש"ס] [שמתחלה אמר שאין קורין את העבדים ושפחות אבא וכו', ואח"כ מביא שעבדי ר"ג היו קורין אותן אבא פלוני ואמא פלונית] משום דחשיבי [עבדי ר"ג היו חשובים]:

א"ר אלעזר, מאי דכתיב תהלים סג ה פן אברכך בחיי פשמיך אשא כפי: ו כמו' חלב ודשן תשבע נפשי ונשתי רגנו' ת' יהלל'פי, כן [כן בגימ' 70 כמנין שנותיו של דוד. שח] אברכך בחיי זו ק"ש [דבק"ש מוסר נפשו וחיו לשמים. רבי אברהם בינג זצ"ל], בשמיך אשא כפי זו תפלה [ע"פ דברי חובת הלבבות דלולי שצוה הקב"ה להתפלל, מצד השכל לא היה ראוי להתפלל לפני מי שאין בו שינוי רצון, וזה בשמיך שאתה בעצמך צויתנו עליה בזה אתפלל. רבי אברהם בינג זצ"ל],

ואם עושה כן [שקורא ק"ש ומתפלל], עליו הכתוב אומר תהלים סג ו כמו' חלב [מיוסב כמו ואכלו את חלב הארץ. מצו] ודשן [ושמן. מצו] תשבע נפשי [כמו שתשבע הנפש ממאכלי חלב ודשן, כן תשבע נפשי אם יהלל פי את ה' בהרבה לשונות של נגנות] ונשתי רגנו' ת' יהלל'פי, כן אצרכך, וכמו חלב ודשן מרי קראי דסמיכי להדדי,

ולא עוד, אלא שנוחל שני עולמים, העוה"ז והעולם הבא, שנאמר תהלים סג ונשתי רגנו' ת' שמי' יהלל'פי:

[יש כאן י"ב תפלות "יחיד" של תנאים ואמוראים, ראה קובץ "הדרום" ניסן תשי"ח שיש שם פירוש יפה ונאה על כל תפלות אלו, איך הם שייכים למי שחברים]

ר' אלעזר, בתר דמסיים צלותיה אמר הכי, **1** יהי רצון מלפניך # [מה שאומרים בתחלת כל תפלה "יהי רצון מלפניך" צריך ביאור? ולכאורה צריך לפרש שזה לשון יפה שאינו מבקש מהקב"ה שיעשה לו, אלא שכן יהיה רצונו ואו ממילא יהיה] ה' אלהינו, שתשכן בפורינו גזולנו [היינו החברים שנפלו לגורלינו המכירים ויודעים אותו תשכן אצלנו. מ"ת] אהבה, ואחורה, ושלום, וריעות # [רואים כאן שכדי שתהיה חברה טובה, צריך חרבה בחינות אהבה אחות וכו' ולא די לומר רק לשון אחר],

ותרבה גבולנו בתלמידים [כע"ז בתפילת יעבץ תמורה מז.],

אבני חן למסכת ברכות

ותצליח סופנו [היינו העתיד שלנו] אחרית שמהא אחריתנו טובה ותקוה ונראה מה שקיני, ותשים חלקנו בגן עדן,

ותקננו לשון מקון בחבר טוב, ויצר טוב, בעולמך [בין שמיים בגן עדן, אומר כאן שמתפלל על דברים אלו בעורנו חיים],

ונשכים שלא יתגבר עלינו יצר הרע צהרהור הלילה, לסור מאחרך ציוס, אלא כשנשכים ככל צקר ונמצא יחול לבבנו נמצא לצננו מייחל לך ליראה את שמך [יש לפרש שלא תתחלף בשמחנו בנשמת גרוע ממנו, כלפי מזה שכתב מגן אברהם באו"ח סי' מ"ו ס"ק י'], ותבא לפניך קורת נפשנו [כלומר תשים לב לבקשתנו שתהא לנו נחת רוח בעולם הזה. שם] לטובה כלומר ספוק נרננו [בגשמיות], וקורת רוחנו [בראות הנפש],

רבי יוחנן בטר דמסיים צלותיה אמר הכי, 2 יהי רצון מלפניך ה' אלהינו, שתציץ בבשתנו [שתראה בבישות שלנו, פי' ועי"ז תרחם עלינו], ותביט ברעתנו [פי' בצרות שלנו] מדע ומתן לנך צרעה הנאה עלינו, ותתלבש ברחמך, ותתכסה בעזך, ותתעטף בחסידותך, ותתאזר בחנינותך, ותבא לפניך [פי' תשים לב ל] מדת טובך וענותנותך,

ר' זירא בטר דמסיים צלותיה אמר הכי, 3 יהי רצון מלפניך ה' אלהינו, שלא נחטא, ולא נבוש, ולא נכלם מאבותינו,

ר' חייא בטר דמצלי אמר הכי, 4 יהי רצון מלפניך ה' אלהינו, שתהא תורתך אוינותנו # [אוימות שלנו, שנעסוק בה תמיד], ואל ידוה לבנו, ואל יחשכו עינינו, [עין רואה ולב חומד וכלי המעשה גומרים, הנה התפלל אפילו אם אירע שכבר ראה העין וחמד הלב עכ"ז כלי המעשה לא יפעלו כיון שתהא תורתך אוינותינו, ואין לכלי המעשה שום מבוא לאוימות, אח"כ ביקש יותר שגם אל ידוה לבנו אפילו אם אירע שראה העין עכ"ז אל יהיה להלב שום כאב מחמת תשוקתו לעבירה, ולא יתפעל הלב בתאוות, ואח"כ ביקש יותר ואל יחשכו עיניו שלא תזדמן לפני העינים מראות לא טובות שזהו גורם חשכות עינים ח"ו מלראות בתורה ומצות. מ"ת],

רב בטר צלותיה אמר הכי [ואנו אומרים תפלה זו בברכת החודש, ולכן מסיימן בה בזכות "תפלת רב". וראה מ"ת שמה שגדפס בזכות תפלת רבים הוא טעות, ונפל הטעות מפני שלא הבינו מה הכוונה של "תפלת רב"], 5 יהי רצון מלפניך ה' אלהינו, שתתן לנו חיים ארוכים, חיים של שלום, חיים של טובה, חיים של ברכה, חיים של פרנסה,

חיים של חלוץ עצמות [פי' חליפות כח. שח, הוראת השרש חלץ הפך מהוראת השרש לחץ. תקון תפלה],

חיים שיש בהם יראת חמא, חיים שאין בהם בושה וכלימה, חיים של עושר וכבוד [שאם אדם עשיר אין לו בושה וכלימה, ולכן התפלל בן רב שהיה עני. שח],

חיים שתהא בנו אהבת תורה ויראת שמים, חיים שתמלא לנו את כל משאלות לבנו לטובה [לפעמים שואל האדם דבר שהוא לרע לו, לכן מבקשים שרק משאלותינו שהם לטובה ימלאו. דובר שלום בסידור אוצר התפילות],

רבי בטר צלותיה אמר הכי, 6 יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו, שתצילנו מעוי פנים שלא ימגרו צי,

ומעוות פנים שלא ילאו עלי לנו ממזכות [אבל האבודדרה מפרש כפשוטו, וצריך להבין איך שייך ברבי מדה זו, אלא הכוונה שרבי התפלל שאף כשצריך לפעמים להוכיח לאדם כגון כשמדבר באמצע התפלה וכדומה יעשה אותה בלי עזות פנים אלא בנחת ובפנים יפות, שיש כאלו שהם בעלי מדות רעות ומקיימים מצות הוכחה זו בכל תוקף ע"י צעקות והלבנת פנים והם חושבים שכונתם לשם שמים ובאמת זה רק הודמנות להם להשתמש במדותיהם הרעות. וראה בתורת חיים],

מאדם רע [אע"פ שאינו עו פנים. עין יוסף], ומפגע רע [קורות ילדי הזמן. עין יוסף], מיצר רע, מחבר רע [כדי שלא אלמוד ממעשיו הרעים, ואח"ל אל תתחבר לרשע. עין יוסף], משכן רע [ע"ד מאדם או לרשע או לשכנו. עין יוסף],

ומשטן המשיחית [הול"ל "ומהשטן" אך בלשון התלמוד לא ישמרו את הכלל הזה. עין תפלה עי"ש], [לפי שיש שטן שאינו משיחית כשמצנצ צירו. שח],

ומדין קשה [באוצר החיים #11 דף 66 מביא לגדד וקדין], [שהדין עצמו שביני ובין חבירי לא יהא קשה ואמריח לב"ד. עין יוסף], ומבעל דין קשה [הוא "תפלת הדין" שישמרהו הקב"ה מדין קשה ומבעל דין קשה, והוא הנכון כי רבינו הקדוש מחבר הברכה הזאת שהיה נשיא ישראל והנהיג הישיבה היותר חשובה בימיו וכו'. עין תפלה],

בין שהוא בן ברית, בין שאינו בן ברית שאינו מהול [בין שהוא בן ברית וכו' אכולהו קאי אעוי פנים ואעוות פנים וכו'. שח],

ואע"ג דקיימי קצוצי עליה דרבי שהיו שוטרים עומדין צמזות אנטוניוס [שהיה חבירו של רבי] להכות ולהנקס ככל העומדים עליו,

רב ספרא בטר צלותיה אמר הכי, 7 יהי רצון מלפניך ה' אלהינו, שתשים שלום

אבני חן למסכת ברכות

והיינו וידוי # [ר"ל שלא התוודה במפורש חטאת עוותי פשעתי, אלא רמו להם בתוך דבריו] דרב המנונא זומי, ביומא דכפורי,

דף י"ז ע"א

מר בריה דרבינא כי הוה מסיים צלותיה, אמר הכי, **11**.
אלהי נצור לשוני מרע [עש"ה [תהלים לד יד] נצור לשונך מרע ושפתך מדבר מרמה, ואף על פי שהטוב והרע מסורין ביד האדם, הוא מבקש מאת השם לסייעו לעשות טוב. אבודרהם. עיון תפלה], ושפתותי מדבר מרמה [שתמנע ממני הדבור של מרמה. עין יוסף],

ולמקללי נפשי תדום [לא לבד שידום פי מלהשיב חרפתם אל חיקם, אלא שגם נפשי תדום בקרבי ולא תתפעל כלל מקללתם. עיון תפלה], [נפשי תדום מלהשיב להם, או שפי' תדום שאותן מקללי תדום, שידומו כאבן מקלל אותי עוד וכו', ועי"ל דקאי אדלעיל שלא יחשוש עלי כלל אלא שאהיה נחשב בעיניהם כעפר ולא יקללו אותי. מהרש"א],

ונפשי כעפר לכל תהיה [הורני ה' דרךך להסתיר מעשי מבני אדם, ששום אדם בעולם לא ירגיש את ישותי רק כמו שהוא מרגיש את העפר שהכל דשן עליו, ובאופן זה אהיה רחוק מכבוד מדומה ומתולדותיו הרעות מנאווה וגודל לבב המאמינים לבו של אדם מוכיח חכמת התורה ומעכבין אותו מדרוך אחר המצות וכו'. עיון תפלה],

פתח לבי בתורתך, ובמצותיך תרדוף נפשי [בעסק קיום מצותיך תהיה נפשי רדופה בלי מנוח. עיון תפלה],

ותצילני מפגע רע [קורות ילדי הזמן. עין יוסף לעיל בתפלת רבי], מוצר הרע, ומאשה רעה [אע"פ שיש לו אשה, שמא תמות וישא אחרת, או שלא תחמיץ אם היא טובה, ולדידהו דהוו נסבי טובא, בלא"ה ניהא. יעב"ץ], ומכל רעות המתרגשות [רגש הוא מלשון מקרה והתרחש. מלון עברי] לבא בעולם,

וכל החושבים עלי רעה, מהרה הפר עצתם וקלקל מחשבותם,

יהיו לרצון אמרי פי, והגיון לבי [גם יהיו לרצון] לפניך, ה' צורי וגואלי [יש לפרש דההוא יהיו לרצון וכו' אכולהו דכל אחד אמר יהיו לרצון אחר תפלתו שאמר, וקמ"ל דמאי דק"ל לומר אחר תפלת י"ח יהיו לרצון וכו'] אין החיוב לומר תיכף אחר סיום ברכת שים שלום רק אם יאמר אח"כ תחנונים ימתין באמירת יהיו לרצון עד אחר התחנונים, והוא פלוגתא בין האחרונים. מגיד תעלומה],

רב ששת, כי הוה יתיב בתעניתא [גם בתענית ציבור. שח עיי"ש] בתר דמצלי, אמר הכי, **12**. רבון העולמים, גלוי לפניך בזמן שבית המקדש קיים, אדם חוטא [בשוגג. שח] ומקריב קרבן [מעם הקרבנות שיהשוב האדם כאלו הוא חייב מיתה ומחסר אלוה שנפש בהמה

בפמליא של מעלה חצוצרת שרי האומות, ששכשכרם של מעלה יש חגד ציניהם, תיכף יש קטטה בין האומות, כדכתיב ועתה אשוב להלחם עם שר פרס [דניאל י'], ובפמליא של מטה חצוצרת הסכמים, ובין התלמידים העוסקים בתורתך, בין עוסקין לשמה, בין עוסקין שלא לשמה, וכל העוסקין שלא לשמה, יהי רצון שיהיו עוסקין לשמה,

ר' אלכסנדר בתר צלותיה אמר הכי, **8**. יהי רצון מלפניך ה' אלהינו, שתעמידנו בקרן אורה [perspective] צוית אורה [פי' אף שאנו בוית דהיינו בגלות, יהיה בה אורה, כמש"כ ליהודים היתה אורה. וראה מהרש"א] ואל תעמידנו בקרן חשכה [יש לפרש שלא תמות אשתו בימיו, ולשיטתיה [שכן אמר ר' אלכסנדר בסנהדרין כב] דכל שמתה אשתו בימיו עולם חשך בעדו. מצור דבש], ואל ידוה לבנו, ואל יחשכו עינינו,

איכא דאמרי הא רב המנונא מצלי לה, ור' אלכסנדר בתר דמצלי אמר הכי, **9**. רבון העולמים, גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך, ומי מעכב שאין לנו עושים לנוך שאור שבועיסה יצר הרע שצנצנו, הממלינו, ושעבוד מלכויות [פי' אנו רוצים לילך בדרך הממוצע, והצאה"ר נותן בנו גבהות יותר מדאי, והמלכויות משפלים אותנו יותר מדאי. ראה מהרש"א], יהי רצון מלפניך, שתצילנו מידם [משאור שבועיסה ומשעבוד מלכויות], ונשוב לעשות חוקי רצונך בלבב שלם,

רבא בתר צלותיה אמר הכי, **10**. אלהי עד שלא נוצרתי איני כדאי לא הייתי משוג והגון להיות נוצר [ע"פ מ"ש בההיא דמסכת עירובין יג: דנמנו וגמרו טוב לו לאדם שלא נברא משנברא דהיינו מצד שהלאוין מרובין מהעשין וכו'. מהרש"א], ועכשיו שנוצרתי מה משיצומי, הכי אני כאלו לא נוצרתי, עפר אני בחיי, ק"ו ש במיתתי עפר אני [כמו שנאמר [בראשית ג' יט] כי עפר אתה ואל עפר תשוב. עיון תפלה], הרי אני לפניך ככלי מלא בושעה וכלימה [דברי כבושין לרדות את הלב. עיון תפלה],

יהי רצון מלפניך ה' אלהי, שלא אחטא עוד [כלומר לסייעני שלא אחטא, ע"ד מאמרם ז"ל הבא לטהר מסייעין אותו. עין יוסף, שתסיר ממני הסיבות המכריחות אותי לחטוא, כמו לבי האבן, וטרדות הזמן. עיון תפלה],

ומה שחטאתי לפניך, מרק כלה והסם [ענין שטיפה והרחצה, כמו ומורק ושוטף במים, כלומר הפרע ממני אך ברחמים. עין יוסף] ברחמיך הרבים, אבל לא ע"י יסורין וחלאים רעים,

אבני חן למסכת ברכות

ממעייט שאינו היה מופס אומנותי, לא היה לו לצ פתוח להרצות צמורה כמותי, והיה ממעיט ואין לו שער, שנינו שיש לו שער לממעט כמו למרצה, אחד המרבה ואחד הממעט, ובלבד שיכוין לבו לשמים ואלו קצנות הוא, צממות צסופה,

3. מרגלא בפומיה דאביי, לעולם יהא אדם ערום ביראה להערים בכל מיני ערמה, ליראת צורלו,

משלי טו א מענה רך משיב חמה [ואמרת בימי חורפי שיש לזה רמו [בשמות כ"ב י"ט] זבח לאלהים יחרם, פ' מי שבעים והוא כובח לאלהים דהינו כאילו עובר ע"י [לשון הרמב"ם פ"ב מהלכות דעות הלכה ג'] מה העצה ? יחרם ר"ת מ'ענה ר"ך ישיב ח'מה. וראה מהר"ץ חיות שבת ק"ה ע"א שהמאמר שהביאו הרמב"ם כל הכועס כאילו עובר ע"י לא נמצא בשום מקום, והוא חמה ששום מחבר לא התעורר בזה על דברי הרמב"ם. ובגר למה מביא שהוא בוחר ח"א דף כ"ז],

ומרבה שלום עם אחיו, ועם קרוביו, ועם כל אדם, ואפילו עם נכרי בשוק [פ' נכרי שאינו מכיר] [מ"ז יו"ד קמח סק"ז] א"נ י"ל אפילו בשוק שהוא בפרהסיא ואין לך ליראה ממנו כ"כ, כמו שפוגעו במקום מוצנע, מ"מ ירבה שלום עמו, כל שכן כשמצאו במקום מוצנע שיש לו לירא' ממנו שירע לו. [שח], כדי שיהא אהוב למעלה, ונחמד למטה, ויהא מקובל על הבריות,

אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי, שלא הקדימו אדם שלום מעולם, ואפילו נכרי בשוק # [וע"פ מה דאמרין לעיל ו: כל שידוע בחברו שהוא רגיל ליתן לו שלום, יקדים לו שלום, יש לומר שלכן הקדים שלום לכל אדם, שר"י בן זכאי היה אדם חשוב ורובא דרובא אנשים היו אומרים לו שלום, לכן הוא הקדים שלום לכל ע"פ דין],

4. מרגלא בפומיה דרבא, תכלית חכמה עיקרה של מורה שיהא עמה תשובה ומעשים טובים,

שלא יהא אדם קורא, וישונה [פ' שרק לימודו הוא כחוגן, אבל מעשיו הם בעזות], ובעט באביו ובאמו וברבו, ובמי שהוא גדול ממנו, בחכמה, ובמנין [תלמידים הרבה, א"נ שרוב התלמידים אומרים כמותו. הגהות אשר"י, כלומר שרבי תורה בישראל. ר"י מלוניל, אבל הראב"ד פ' במנין שנים. עכ"ל, פ' אם אחד יותר זקן מחבירו הלכה כמותו, וז"ל הראב"ד בעדיות פ"א משנה ה' בסופו ובמנין מנין שנים קאמר, והכי איתא בירושלמי. א"ח ע"ז 1.], [וראה מהרש"א כאן אמאי נקט הני אביו ואמו וכו'],

[קאי אדלעיל תכלית חכמה תשובה ומע"ט. שח] שנאמר תהלים קיא ראשית חכמה יראת ה', שכל טוב לכל עושיהם, לעושים לא נאמר # [לעושים יהיה הפירוש שעושים אותם סתם, שהמדרש רק שהארם עושה אותה], אלא לעושיהם # [משמע שעושים לשמה,

באה תחת נפשו וכו'. ראה מהרש"א], ואין מקריבין ממנו אלא חלבו ודמו, ומתכפר לו,

ועכשיו ישבתי בתענית, ונתמעט חלבי ודמי,

יהי רצון מלפניך, שיהא חלבי ודמי שנתמעט, כאילו הקרבתי לפניך, על גבי המזבח, ותרצני,

[מכאן ואילך אינם תפלות, אלא מאמרי מוסר]

ר' יוחנן כי הוה מסיים ספרא דאיוב על שם שאיוב נפטר בשם טוב אמר הכי, סוף אדם למות, וסוף בהמה לשחיטה, והכל למיתה הם עומדים [פ' שמיום שנולד האדם הוא מתקרב בכל שעה למיתתו. וראה אמרי נועם],

אשרי מי שגדל בתורה, ועמלו בתורה [הוא היה בן דאמר על' ביומא פ כגון אנא דמסינא ד' אמות בלא תורה הוי חילול ה'. מצור דבש], ועושה נחת רוח ליוצרו, וגדל בשם טוב, ונפטר בשם טוב מן העולם [מה הוא האשרי השם טוב, מה מועיל זה לתכלית האדם אם ישבחוהו, אבל להיות דכתיב קול המון בקול שד"י וגם אמרו חז"ל לסימן כל שרות הבריות נוחה הימנו הוא סימן כי רוח המקום נוחה הימנו א"כ אשרי לאיש כזה בודאי. מ"ח], ועליו אמר שלמה קהלת : טוב שם משמן טוב, ויום המות מיום הולדו,

1. מרגלא בפומיה דגר זה רגיל צפוי [אך בחידושי הרמ"ה סנהדרין ג' פ' שמועה חשובה, לשון מרגליות. גליוני הש"ס] דר"מ, גמור בכל לבבך ובכל נפשך, לדעת את דרכי, ולשקוד על דלתי תורתך [דחייב כל אדם להשכיל בדיעת מציאותו ואחרותו ויכלתו וידיעת דרכיו כו' ית' ב"ה כפי יד שכלו של אדם, אך ע"פ אמונתו והתורה וכל מה שנראה לו בשכלו שהוא נגד תורתנו הקדושה לא יאמין בו ויתלה הדבר בקט שכלו. מהרש"א],

נצור תורתך בלבך, ונגד עיניך תהיה יראתי, שמור פיך מכל חטא, וטהר וקדש עצמך מכל אשמה ועון, ואני אהיה עמך בכל מקום,

2. מרגלא בפומיה דרבנן דיבנה, אני העוסק צמורה בריה אני, וכן וחברי עם הארץ בריה, אני מלאכתי בעיר, והוא מלאכתי בשדה כלומר נוסח מלאכתי ממלאכתי,

אני משכים למלאכתי, והוא משכים למלאכתי, כשם שהוא אינו מתגדר במלאכתי מתגדל למפוש אומנותי, כך אני איני מתגדר במלאכתי,

ושמא תאמר הדין עמו שאינו מתגדר במלאכתי, אני מרבה והוא

אבני חן למסכת ברכות

ששבו לארצם ולביתם, לכן ברכו שיקבלו וימצאו לכל א' דבריו חן בעיני שומעם. שח], ולשונוך ירחיש רננות, עפעפיך יישירו נגדך לשון ישר, שמהא מזין צמורה כהלכה,

עיניך יאירו במאור תורה, ופניך יזהירו כזוהר הרקיע, שפתותיך יביעו דעת, וכליותיך תעלוזנה # [בשתדבר] מישרים [לשון הפסוק משלי כג טו טז וְתַעֲלֶינָה עֵינֵי שְׂמֹחָה. מצ] כליו יתי [תאות השמחה היא בכליות. מצ] כְּדֶבֶר שִׁפְתֶיךָ מִיִּשְׁרָיִם:] [שהיו כל הכליות מיעצות לטובה, שמבע העולם א' מיעצת לטובה, וא' להפך. בן יהודיע], ופעמך ירצו, לשמוע דברי עתיק יומין [עתיק יומין ר"ל הקב"ה שהוא נעתק מן הימים והזמן, מלבי"ם דניאל ז ט],

כי הוו מפטרי רבנן מבי רב חסדא, ואמרי לה מבי ר' שמואל בר נחמני [שניהם היו בבבל], אמרו ליה הכי תהלים קמך יד אלופינו מספלים אין פְּרָן וְאֵין יוֹ צֵאת וְאֵין צֹנְחָה פְּרַחְבִּיתֵינוּ וגו',

אלופינו מסובלים [פ' דורש הפסוק על תלמידי הישיבה, ומפרש שאלופינו הכוונה על התלמידים] שאלופינו הוא מלשון אלף וילף דהיינו לומדים] או דורש אלוף מלשון שררה ואז שייך לשון זה גם על תורה וגם על מצות שהם שרי תורה ומצות, ומסובלים מפרש על קיום המצות דהיינו שסובלים עול המצות, או מסובלים מלשון יסורים שהם סובלים], רב ושמואל, ואמרי לה רבי יוחנן ור' אלעזר, חד אמר אלופינו [לומדים] בתורה, ומסובלים [סובלים עול המצות] במצות, וחד אמר אלופינו בתורה ובמצות [שרי התורה והמצות], ומסובלים [שהם סובלים] ביסורים,

דף י"ז ע"ב

אין פְּרָן, שלא תהא סיעתנו [חברת אנשים בני דיעה אחת. מלון עברי], כסיעתו של דוד, שיצא ממנו אחיתופל [שפרץ פירצה במלכות ביד דוד. תוס'],

ואין יוֹ צֵאת, שלא תהא סיעתנו, כסיעתו של שאול, שיצא ממנו דואג האדומי [שיצא] לתרבות רעה, כדמפרש בחלק [סנהדרין קו:]: גבי ווי שיצא זה. תוס'],

ואין צֹנְחָה, שלא תהא סיעתנו, כסיעתו של אלישע שיצא ממנו גחזי [שהיה מצורע, וכתיב ביה טמא טמא יקרא, והיינו צוחה. תוס'] [כדאמרין לעיל י' ע"ב ויגש גחזי להדפה וכו', שגחזי היה להוט בעריות, ובעריות כתיב צעקה הנערה בדברים כ"ב כ"ו, לכן שייך לדורש שלשון "צוחה" קאי על גחזי. ע"פ אוצר חיים סדי'],

פְּרַחְבִּיתֵינוּ, שלא יהא לנו בן או תלמיד, שמקדיח תבשילו ברבים [פ' דורש לשון ברחובותינו מענין סקאנדאל] [כגון יש"ו הנצרי]:

שהמדובר על המצוה הנעשית, ואומר שעושה אותה כדבעי, לעושים לשמה, ולא לעושים שלא לשמה,

וכל העושה [לומד תורה] שלא לשמה, נוח לו שלא נברא פירוש שאינו "לומד" כדי לקיים חלל לקנטר, דכפרק מקום שנהגו (דף כ', ז') אמרינן רבא רמי, כתיב עד שמים חסדך, וכתיב מעל השמים, כאן צעוסק שלא לשמה כו', והסם איירי "צמקיים" כדי שיכבדוהו, וכן משמע צירושלמי דפירקין [לכאורה צריך לומר אף שכתב "במקיים" כוונת רש"י הוא "שלומד" כדי שיכבדוהו, וע"ז אומר שם שמתוך שלא לשמה בא לשמה],

5. מרגלא בפומיה דרב, [לא כעולם הזה העולם הבא], העולם הבא אין בו, לא אכילה, ולא שתיה, ולא פריה ורביה, ולא משא ומתן, ולא קנאה, ולא שנאה, ולא תחרות [יש ללמוד מזה שיש אנשים שקנאה ושנאה הוא בדרגא אחד עם אכילה ושתיה וכו'] והרה"ח ר' שמעלקא גאלדקלאנג ז"ל חוסף ע"ז שגם בעולם הבא שאנו בדרגא שאין אכילה ושתיה עדיין צריך לומר לנו שאין קנאה ושנאה], אלא צדיקים יושבין, ועטרוניהם בראשיהם # [פ' בכבוד מלכים], ונהנים מזיו השכינה, שנאמר שמות כד ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו שצטו מזיו השכינה, כאילו אכלו ושמו:

גדולה הבטחה שהרי קראן שאננות וצוטמות שהבטיחן הקב"ה לנשים, יותר מן האנשים, שנא' ישעיה לב ט נָשִׁים שְׂאֲנָנוּ תִּקְמְנָה, שְׂמֻעָנָה קוֹ לִי, בְּנוֹת בְּטָחוֹ תִּהְיֶינָה אִמָּרוֹתֵי,

א"ל רב לר' חייא, נשים במאי זכיין, באקרויי בנייהו לבי כנישתא מיעוקות של צית רבן, היו רגילין להיות למדים לפני רבן צית הכנסת, ובאתנווי גבריייהו [שמשתדלות בעליהן בדברים שילכו ללמוד] בי רבנן צית המדרש, שס שונים משנה וגמרא, ונטרין מממנות לגבריייהו לצעליהן, ונמנות להם רשות ללכת וללמוד תורה צעיר אחרת עד דאתו מבי רבנן,

[נשים במאי זכיין וכו', לכאורה קשה הרי הם מחויבות בכל המצות לא תעשה וגם בכמה מצות עשה? ושמעתי בשם הערות רבש שהשאלה היא כיון דאמרין בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין, וכיון שנשים אינם מחויבות בתלמוד תורה במה הם מנצחין את היצה"ר, [זכיין הוא מלשון ניצוח, כדאמרין ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות ראה פרש"י שם] וע"ז בא התשובה באקרויי בנייהו לבי כנישתא, ובאתנווי גבריייהו כי רבנן, ונטרין לגבריייהו עד דאתו מבי רבנן],

כי הוו מפטרי רבנן זה מזה מבי ר' אמי שהיה נוטל רשות ממזכירו לשגז לציטו ולארגו, ואמרי לה מבי ר' חנינא [ושניהם בא"י], אמרי ליה [זה שנשאר לזה שהלך לו] הכי, עולמך תראה בחיך כל צרכך ממנה, ואחריתך לחיי העולם הבא, ותקותך לדור דורים,

כלשון צרכה היו אומרים לכך יחגה תבונה, פיה ידבר חכמות [לפי

אבני חן למסכת ברכות

שמעון בן גמליאל?

אמר רבי יוחנן מוחלפת השיטה [יש באחד המקומות להחליף את שמות החכמים כדי להגיע לשיטה אחידה. שם],

רב שישא בריה דרב אידי אמר לעולם לא תחליף [ויש לחלק בין מלאכה בתשעה באב וק"ש], דרבנן אדרבנן לא קשיא, ק"ש כיון דכ"ע קא קרו ואיהו נמי קרי, לא מיחזי כיוהרא, הכא כיון דכולי עלמא עבדי מלאכה, ואיהו לא קא עביד, מיחזי כיוהרא,

דרבן שמעון בן גמליאל אדרבן שמעון בן גמליאל לא קשיא, התם [בק"ש] בכונה תליא מילתא, ואנן סהדי דלא מצי לכווני דעתיה,

אבל הכא [בתשעה באב] הרוואה אומו שאינו עושה מלאכה אינו מצוין שממנת תשעה באב הוא בטל, אלא אומר מלאכה הוא דאין לו אין לו מלאכה לעשות, פוק חזי כמה בטלני איכא בשוקא אף צימי מלאכה:

פרק שלישי מי שמתו

[רש"י גרס מי שמתו אחר תפלת השחר אבל נראה לר"י שהוא אחר היה קורא דאיירי בסיפיה מק"ש, וכאן מתחיל גמי מפטור ק"ש. תוס']

מהני: מי שמתו מוטל לפניו [לאו דוקא, דאפילו אינו לפניו, ואפילו אינו מוטל עליו לקברו עכ"פ מרחיב להתאבל עליו, פטור. יבין, # אבל ראה בגמ' דכן הוא אליבא דרב אשי, אבל רב פפא מתרץ דמיירי רק כשהמת מוטל לפניו], פטור מק"ש לפי שהוא טרוד במשגת קבורתו, והוא דומיא דמתן דפטור משום טירדא דמנוח [בירושלמי מפרש טעמא א"ר בון כתיב למען תזכור בו' עד כל ימי חיך, ימים שאתה עוסק בחיים, ולא ימים שאתה עוסק במתים. תוס'],

(ומן התפלה. ב"ה, # דלחלן אומר ואלו פטורין מן התפלה), ומן התפילין, ומכל מצות האמורות בתורה,

נושאי המטה וחלופיהן שכן דרך שמתפלצין לשאת, לפי שהכל חפצין לזכות בו [בנשיאת ארון המת], וחלופי חלופיהן # [לכאורה זה יתור לשון קצת, שהרי נושאי המטה הוא כל הזמן, ולכן כבר אמר דכל אלו שנושאים וגם אלו

ישעיה מו יב 'שמעו אלי אבירי לב ה'רחו קים מצדקה, רב ושמואל, ואמרי לה רבי יוחנן ורבי אלעזר, חד אמר כל העולם כולו נוזנין בצדקה נזקתו של הקדוש ברוך הוא, ולא נזקת שצדק, והם [האבירי לב, דהיינו הצדיקים] נוזנין בזרוע [שהם רחוקים מן הצדקה ונוזנין] נזקת שצדק, וצדדיקים משמעי קרא, וקרי להו רחוקים מצדקתו של הקדוש ברוך הוא,

וחד אמר כל העולם כולו נוזנין בזכותם [בזכות הצדיקים], והם אפילו בזכות עצמן אין נוזנין שאין להן כדי לרכיבם וממפרנסים נקושי,

כדרב יהודה אמר רב, דאמר רב יהודה אמר רב, בכל יום ויום בת קול יוצאת מהר חורב, ואומרת, כל העולם כולו נוזנין בשביל חנינא בני, וחנינא בני די לו בקב חרובין # [פי' אין לו יותר ואינו מתרעם], מערב שבת לערב שבת,

[פי' באיזה כח מוזין רבי חנינא את כל העולם? כמה שאינו נוטל לעצמו כלום, ודי לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת, שמי שאינו נוטל לעצמו כלום, בכחו לשאת את העולם כולו. ספר הזכרון של ר' חיים שמואלביץ זצ"ל דף ששה],

ופליגא דרב יהודה דליהו אמר אבירי לב היינו רשעים, דאמר רב יהודה, מאן "אבירי לב" גובאי מפשאי שם אומה היא צנצנ, וצמקת קדושין [פ"ד דף ע', ז'] אמרין שהיו מן הנמינים, אמר רב יוסף, תדע [שהם מפשאים], דהא לא איגיר גיורא מינייהו,

אמר רב אשי בני מתא מחסיא אבירי לב נינהו דקא חזו יקרא שגמא דאורייתא תרי זמני בשתא שהיו נאספים שם ישראל נאדר לשמוע צהלות הפסח מדרש דרב אשי, וצאלול לשמוע הלכות הסג [אבל בעצרת שאינו אלא יום אחד לא היו כל כך מתאספין, ושמא ניסא איתרחיש להו [פי' כיון שאומר שהיו הגוים צריכין להתפעל] וראיתו בספר העתים שחבר הרב רבי יהודה בר ברוה"ל ששמעו, שהיה עמוד של אש יורד מן השמים עליהם, בכלה דאלול ובכלה דאדר. תוס'], ולא קמגייר גיורא מינייהו:

[שגינו במשנתנו] חתן אם רוצה לקרות לא כל הנושא וכו' אס לא הוזמן חכם ומסיד לרבים אין זה אלא גאווה, שמראה צעזעמו שיכול לזון לבו וכו': למימרא דרבן שמעון בן גמליאל חייש ליוהרא, ורבנן לא חיישי ליוהרא,

והא איפכא שמעינן להו, דתנן מקום שנהגו לעשות מלאכה בתשעה באב עושין, מקום שנהגו שלא לעשות אין עושין, וכל מקום תלמידי חכמים בטלים [אבל מי שאינו ת"ח יעשה מלאכה שלא יהא מחזי כיוהרא],

רבן שמעון בן גמליאל אומר, לעולם יעשה כל אדם את עצמו כתלמיד חכם [ולא חיישין ליוהרא],

קשיא דרבנן אדרבנן, קשיא דרבן שמעון בן גמליאל אדרבנן

אבני חן למסכת ברכות

ואין מברכין עליו אין צריך שיזכרו לו אחרים צרכתם הלחם [פ' להוציא],
ואין מזמנין עליו אין מצטרף עס שלשה לזמון,

ופטור מקריאת שמע, ומן התפלה, ומן התפילין, ומכל
מצות האמורות בתורה,

ובשבת מוסב ואוכל בשר, ושותה יין, ומברך, ומזמן,
ומברכין עליו, ומזמנין עליו, וחייב בכל המצות האמורות
בתורה, רשב"ג אומר מתוך שנתחייב באלו, נתחייב בכולן,

וא"ר יוחנן מאי בינייהו? תשמיש המטה איכא בינייהו לרנן
שמעון [בן גמליאל] חייב קצץ צעונה בשבת,

[שתשמיש המטה הגם שמקיים מצות עונה מ"מ הוא דבר שנחנה ממנו ואינה מן
הראוי שאכל ישמש ממנו כשמתו מוטל לפניו, ולכן כיון שיש למצוא חילוק
ונפק"מ בין הת"ק ורשב"ג, ולשון הת"ק "חייב בכל המצות האמורות בתורה"
אינה חזקה כמו "מתוך שנתחייב באלו נתחייב בכולן", לכן אנו אומרים שלת"ק
הוא אסור תשמיש"ט ולרשב"ג הוא מותר. וראה ריטב"א]

קתני מיהת, פטור מקריאת שמע, ומן התפלה, ומן התפילין,
ומכל מצות האמורות בתורה ואפילו כשהוא אוכל צצית מצדו [דהיינו
שאין המת לפניו]?

אמר רב פפא [לעולם אם אין המת לפניו חייב בכל המצות], תרגמא להא
דמי [בבריתא] פטור [מכל המצות], למי שאין לו צית אחר, דקאמר אמחזיר
פניו ואוכל,

רב אשי אמר לעולם אכול, ומתמנין נמי אפילו צצית אחר נמי פטר ליה,
כיון שמוטל עליו לקבורו, כמוטל לפניו דמי קרי מוטל לפניו,
שנאמר בראשית כג ויקם אברהם מעל פני מתו, ונאמר
ואקברה מתי מלפני והיה עשתי לא לפניו הוה, כל זמן שמוטל
עליו לקבורו כמוטל לפניו דמי,

[ומדייק] מתו אין אבל משמרו אדם אחר שאינו קרובו אלא משמרו לא,

והתניא, המשמר את המת, אע"פ שאינו מתו, פטור מק"ש,
ומן התפלה, ומן התפילין, ומכל מצות האמורות בתורה?

[ומתיר] משמרו אע"פ שאינו מתו, מתו אע"פ שאינו משמרו,

[ומדייק עוד] מתו ומשמרו אין, אבל מהלך בבית הקברות לא,
והתניא, לא יהלך אדם בבית הקברות, ותפילין בראשו,
וספר תורה בזרועו, וקורא [אבל אם אינו קורא בה, אינו עושה כלום].
[וה"ה בעל פה שאסור לקרות. תוס'], ואם עושה כן, עובר משום
משלי י"ה ל' עג לרש חרף עשהו?

שעתידין לשאת פטורין], את שלפני המטה שיתעסקו בו כשתגיע המטה
אלס ואת שלאחר המטה שנשאוהו כנר,

[ומפרש] את שלפני המטה [ויש למטה] צורך בהם אם צריכים לשאתו
פטורין [מק"ש וכו'], ואת שלאחר המטה אף אם [למטה. רי"ף]
צורך בהם, חייבין [בק"ש וכו'] הויל שכבר יאלו ידי חובתן מן המט [דכיון
דכבר נשאוהו, אינם כל כך טרודין צמזמה. רי"ף],

ואלו ואלו פטורים מן התפלה דלאו דאורייתא היא [ולכן פטורים מן
התפלה לגמרי].

ורבותינו פירשו לפי שיש להם עוד שהות, ולי נראה שאין זה לשון פטור,

קברו את המת, וחזרו, אם יכולין להתחיל ולגמור עד שלא
יגיעו לשורה שהיו מנחמין את האכל צהקף שורה סניצומי, שצוצס מן הקצר
[ראה להלן יט: אף ישבו האכל והמנחמן סביב] יתחילו, ואם לא לא
יתחילו,

[מעמא דמילתא משום דתנחומי אבליים גמילות חסדים היא, וגמילות חסדים
היא מן התורה, כדאמרינן בעלמא [ב"מ ל:]: והודעת להם זה גמילות חסדים וכו'.
ריטב"א לקמן יט:]

העומדים בשורה, הפנימיים פטורים [מק"ש], והחיצוניים
[שאינם מדברים עמו, והתאספו רק לכבוד האבל, שיראה רבוי עם סביבו. יבין]
חייבים,

[נשים ועבדים וקטנים, פטורים מק"ש, ומן התפילין, וחייבין
בתפלה, ובמזוזה, ובברכת המזון] אף דבכל עשה שהזמן גרמא נשים
פטורות, קמ"ל הנהו ק"ש אף שהיא קבלת עול מלכות שמים ותפילין אף דאתקוש
למזוזה דחייבים בה, אפ"ה פטירי, ובקטן קמ"ל אף דהגיע לחנוך בשארי מילי
אפ"ה פטור מק"ש מדרגיל לישן אז וכו'. יבין):

גמ' מוטל לפניו אין, ושאינו מוטל לפניו לא כגון הוה צצית אחר
והמת צצית אחר,

ורמינהי, מי שמתו מוטל לפניו, אוכל בבית אחר דנראה כלועג
לרש וכו', ואם אין לו בית אחר, אוכל בבית חבירו, ואם אין לו
בית חבירו, עושה מחיצה ואוכל, ואם אין לו דבר לעשות
מחיצה, מחזיר פניו ואוכל,

ואינו מוסב ואוכל כדרך המסובים צחציות על גדי השמאלית וצמטה,
ואינו אוכל בשר, ואינו שותה יין, ואינו מברך ואינו צריך לצדק
צרכת המזוזה, ואינו מזמן אינו צריך לצדק צרכת המזון,

דף י"ח ע"א

אבני חן למסכת ברכות

רבי חייא ורבי יונתן, הוו שקלי ואולי בבית הקברות, הוה קשריא תכלתא דרבי יונתן, אמר ליה רבי חייא, דלייה הגזינו כדי שלא יאמרו [המתים], למחר באין אצלנו [בשהם מתים], ועכשיו מחרפין אותנו,

[ובאמת קשה להבין אם מה שאנו לובשין ציצית זה בוויין להמתים שאנו יכולים לקיים המצוה והם כבר חפשיים מקיום המצוה, מדוע לא נאמר שעצם הדבר שאנו חיים והם מתים הוא בוויין להם ולא נלך כלל על הקברות? אלא ודאי כל הענין הוא לחזק האמונה בהשגרת הנפש ולהראות חשיבות המצוה שהמתים מקנאים בנו],

אמר ליה [רבי יונתן], ומי ידעי [וכי יודעים המתים] כולי האי, והא כתיב קהלת ו והמתים אינם יודעים מאומה?

אמר ליה [אינך יודע פירוש הפסוק], אם קרית לא שנית לא חזרת עליו פעם שנית, כדי שתצונן בו, אם שנית לא שלשת, אם שלשת לא פירשו לך,

[שכן פירושה של הפסוק] קהלת ו כי החיים יודעים שימותו, אלו צדיקים ומלי יודעים שימותו, נותנים אל לבם יום המיתה, ומוטעים ידיהם מן העצירה, ורשעים אינם יודעים מאומה, שעושים עצמם כאלים יודעים, וחוטאים שבמיתתן נקראו חיים,

שנאמר שמואל ב כג בִּבְנֵיהֶו בְּיָהוּ יָדַע בְּנֵי־אִישׁ־חַי רַב־פְּעָלִים מְקַבְּצָאֵל, הוּא הִכָּה הַשָּׁפִיל אֶת הַשֵּׁנִים שֶׁל דוֹרוֹת, מַשְׁנֵי מַקְדָּשִׁים שֶׁלָּה הִיָּה זֶה־כְּמוֹתוֹ אֶת שְׁנֵי אֲרָאֵל זֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר הוּא אֲרִיאֵל אֲרִיאֵל קְרִית מִנֶּה דוֹד (ישעיהו כ"ט) מו' אָב עַל שֶׁ שֶׁנֶּאֱמַר דוֹד דְּלֹאִי מִרוֹת הַמִּשְׁכָּה (יהוה יִרְדֵּי וְהִכָּה אֶת הָאָרֶץ בָּתוֹ הִי הַבָּאָר בְּיוֹם הַשְּׁלֵג,

דף י"ח ע"ב

בְּנֵי־אִישׁ־חַי, אִמּוֹ כוֹלִי עֵלְמָא בְּנֵי מַתִּי נִינְהוּ? אֵלָּא בֶן אִישׁ חַי, שֶׁאִפִּי בְּמִיתָתוֹ קְרוּי חַי,

רַב־פְּעָלִים מְקַבְּצָאֵל, שְׂרִיבָה וְקִבְץ פּוֹעֲלִים לְתוֹרָה,

הוּא הִכָּה אֶת שְׁנֵי אֲרָאֵל מו' אָב, שֶׁלָּה הֵנִיחַ כְּמוֹתוֹ # [מה הלשון "לא הניח כמותו", הול"ל ולא היה עוד כמותו?] לא במקדש ראשון ולא במקדש שני,

וְהוּא יִרְדֵּי וְהִכָּה אֶת הָאָרֶץ בָּתוֹ הִי הַבָּאָר בְּיוֹם הַשְּׁלֵג, אִיכָּא דְאַמְרֵי דְרַבְרַא גִּזְוִי דְּבִרְדָּא מְחִיכֹת שֶׁל צַדִּיק, וְהִקְדַּם שְׁקִירִין גִּלְגַּלְנָא (קרבן) צִלְעָא, וְהִינֵי צִיּוֹם הַשְּׁלֵג, וְנִחַת וּמַבָּל לְקִרְיָא כְּדִי לַעֲסוֹק צְמוּרָה (ולפי פירושה של "הכה את הארץ" היינו את היצור שמתגבר על האדם כארי להפילו במכמורת העצלות, ושלא יסגף את גופו בקור, הנה הכה אותו הינו שמתגבר עליו בתוך חבור ביום השלג, שהיה קור גדול ונקפאו המים בקרח,

התם תוך ארבע [אמות] הוא דאסור, חוץ לארבע אמות חייב, דאמר מר, מת תופס ד' אמות לק"ש שאסור לקרות צמח ארבע אמות שלו, משום לועג לנש, הכא [אם מוטל עליו לקברו] חוץ לד' אמות נמי פטור:

גופא, המשמר את המת, אע"פ שאינו מתו, פטור מקריאת שמוע משום דעסק צמחיה, ומן התפלה, ומן התפילין, ומכל מצות האמורות בתורה,

היו שנים, זה משמר וזה קורא, וזה משמר וזה קורא,

בן עזאי אומר, היו באים בספינה, מניחו בזוית זו, ומתפללין שניהם בזוית אחרת,

מאי בינייהו? אמר רבינא, חוששין לעכברים איכא בינייהו, מר מנא קמא סבר חיישינן לעכברים אפילו צספיה, ומר סבר לא חיישינן:

ת"ר, המוליד עצמות ממקום למקום, הרי זה לא יתנם בדרסקא מרנף גדול של עור [שני שקין מחושבין ומונחין על החמור א' מצד זה ואחד מצד אחר. ערוך ערך דיוסק, פ' ואינו יושב על העצמות] או על הספר תורה לקמן] אלא על חלק השק שבאמצע שהוא ריקן, ומחבר את שני הצדדין] ויתנם על גבי חמור, וירכב עליהם, מפני שנוהג בהם מנהג בזיון,

ואם היה מתירא מפני נכרים, ומפני לסמים ורחץ לרכוז על הסוס ולחץ מותר, וכדרך שאמרו בעצמות, כך אמרו בספר תורה,

אהייא אילימא ארישא [שלא יתנם בדרסקא], פשימא, מי גרע ספר תורה מעצמות?

אלא אסיפא אם היה ממירא, רוכב:

אמר רחבה, אמר רב יהודה, כל הרואה המת ואינו מלוהו, עובר משום משל י"ז ה' ל' עג לרש חרף עשהו, ואם הלוחו מה שברו?

אמר רב אסי, עליו הכתוב אומר, משלי יט יז מְלֹאָה ה' [דרושה מלשון לוח] קרי ציה מְלֹאָה את המקום, חו' גִּן דְּלִי וְגִמְלוֹ יִשְׁלִי־לוֹ מי שמוק את הדל, ואין לך דל מן המת, והמלוה אותו כאלו מלוה את המקום, משלי יד ומכברו [כאילו כיבד את ה' מי ש] חוֹנֵן אֲבִיוֹן:

אבני חן למסכת ברכות

ואעפ"כ הוא ירד וטבל. מ"ת],

איכא דאמרי, דתנא סיפרא [ספרי. כצ"ל. שעמ"ב] **דבי רב** מורח כהנים [מ"הארי" דריש שהוא חמור שבספרים. תוס', כמו ארי שהוא גבור שבחיות. תוס' הרא"ש, בתוך הבור שהוא באמצע הספרים. תוס'], **ביומא דסיתוא** [שלמד את כולה ביום חורף אחד. שם, פ' ביום קצר],

והמתים אינם יודעים מאומה, אלו רשעים שבחייהן קרוין מתים, שנאמר יחזקאל כא ואתה חלל רשע נשיא ישראל על נדקיו הוא אומר, ועדיין צימי יחזקאל מי היה וקוריו חלל [בערבין יו. אמרו שהוא היה צדיק ודורו רשעים? מ"מ קרי ליה רשע על שעבר על שבועתו לנבוכדנצר. מהרש"א],

ואי בעית אימא מהכא, דברים ז' על פי שנים עדים או (על פי) שלשה עדים יומת המת, חי הוא אלא המת מעיקרא:

בני ר' חייא [ראה גדה כ"ז ע"א מעשה וגשתהה ולד אחד אחר חבירו ג' חדשים והרי הם יושבים לפניו בבית המדרש ומאן נגהו יהודה וחזקיה בני ר' חייא] **נפוק לקרייתא** להעסק צעזעמא למחמס [שעפ"י התורה צריך אדם לסייר נכסיה. חולין קה. מ"ת], **אייקר להו** [ואתעקר מינייהו. כ"י מיונבן] **תלמודייהו** אשתמח תלמודם מגרסמס, אייקר הוצד עליהם מחמת שחמס, הוו קא מצערי לאדכוריה, א"ל **חד לחבריה** [בניחותא] **ידע אבון** [אבינו שנפטר כבר יודע] **בהאי צערא**,

א"ל אידך, מנא ידע, והא כתיב איוב יד **יכבדו** [אותו] **בניו ולא ידע**,

א"ל אידך, ולא ידע, והא כתיב איוב יד **אך בשרו עליו יכאב** ונפשו עליו תאבל, ואמר רבי יצחק [וכ"ה שבת יג. קנב.] קשה רמה למת, כמחט בבשר החי?

אמרי [א"ל. כ"י מיונבן] **בצערא דידהו** לער גופס ממס, כגון עקילת הרימה **ידעי, בצערא דאחרינא** [מה שאנו מיוגעים לזכור את תלמידינו] **לא ידעי**,

ראה רשב"א לעיל ו. בענין שהקב"ה מניח תפילין, שהביא פירושו של רב האי גאון על זה, וכן הביא פירוש הפשוט על שנתעמף הקב"ה כשליח ציבור וכו', ובסוף כתב ומיהו מאי דקאמרי תפלי דקודשא בריך הוא מאי כתיב בהו קשיא טובא לפירוש זה בעיני, ויש לשאר החכמים ענין אחר נעלם בזה, והאלהים יראנו איזה דרך ישכון אור.

[כבר נתקשה בע"י דאמרו בב"ק קג: תמורה טו: דכל חסיד אחד הוא ר"י בר אלעאי או רבי יהודה בן בבא, ואיך יעלה על הדעת שחסידים כאלו ילכו בלילה

בר"ה ביחודות לבית הקברות ללון שם במקום מומאה, והאריך, והנני אקצר בודאי הנכון כדברי הריטב"א שדבר זה היה בחלום, והנני מוסיף בזה לפי שזה שהקניטתו אשתו היה לו סבה שהיה ר"י בר אלעאי עני כמפורש בגדרם ממו: ואותו דינר אחד שהיה לו נתן לעני אחד ולא נשאר לו כלום, ולפי שהחלומות של ליל ר"ה יותר אמתיים שהוא יום הדין דלכך מתענין בו כל ימיו מי שרואה חלום בו וכו'. מהרש"א עיי"ש],

ולא [בצערא דאחרינא לא ידעי?], **והתניא, מעשה בחסיד אחד** [כל היכא דתנא מעשה בחסיד אחד, או ר' יהודה בן בבא, או ר' יהודה בר אלעאי כ"ה בב"ק קג: מ"ת]

[כמעט כל המפרשים פרשו מעשה זה, והבאים אחריו, כחלומות-חזיונות של אנשים מיוחדים, ויש אף שפרשו שכל אותה לילה בבית הקברות, אף היא סמלית, ומשמעה שאותו חסיד בשל הקטטה עם אשתו, הוצרך לדרת ממדרגתו ולחשוב בעיני העולם הזה ובדאגות פרנסתו, ומשום כך הורמן לו חזון זה. הכותב. שם],

שנתן דינר לעני [משמע באבוד דר' נתן פ"ג דחסיד זה היה רגיל ליתן צדקה ולא בערב ר"ה בלבד וכו'. שח], **בערב ר"ה בשני בצורת** [רעב], **והקניטתו אשתו** [והקניטתו אשתו למה נתן כל כך מעות לעני בשני בצורת] [כי מענה בפיה הלא שנת בצורת היא וחיך קודמים. מ"ת], [כי בחר לברוח מביתו כי חש פן תכעוס בליל ראש השנה עצמה שאז תגבורת הדין, וע"י הכעס מעוררים ביותר הדין ובפרט בבית גדול הרור כמורה, ולחיותו חושש מאד על הדבר לא רצה לילך לבית אחרים פן תבוא אחריו, אזי ברח לביה"ק ששם מדרך הטבע גדלים החיים משם ובדאי לא תבוא אחריו לשם, ואין זה דוקא שלן במקום הקברות גופייהו בין הקברים רק סמוך להם וכו'. מ"ת],

והלך ולן בבית הקברות [לאו דוקא בבית הקברות אלא סמוך לבח"ק רחוק ד' אמות ויותר. כסא רחמים. שח], **ושמע שתי רוחות** [צריך להבין וכי בשביל שלן שם שומע מה שהרוחות מדברים? וראה מ"ת שרוחות אלו היינו הנפשות הבלא דגרמי הנשאר תמיד חופף על הגוף] של שמי ילדום [למד בן מהגמ' דלהלן] ממות **שמספרות זו לזו**,

אמרה חדא לחברתה, חברתי בואי ונשוט בעולם # [צריך להבין איך שומעין מה נשמע מאחורי הפרגוד, וגם כדי לשמוע מה אחורי הפרגוד למה צריך לשוט בעולם?], **ונשמע** ודע מה גזרו היום פורענות בעולם, שהעולם נדון זרעא השנה **מאחורי הפרגוד** ממיה המנדלת צין מקום השכינה **מה פורענות בא לעולם** [שלשמוע מה טובה בא לעולם אין נפק"מ שאינם עסוקים בחדשות בעולם האמת, אבל פורענות רוצים לידע כדי להתפלל על החיים. ע"פ מ"ת],

אמרה לה חברתה, איני יכולה, שאני קבורה במחצלת של קנים [בלי לבוש. אדרת אליהו], # [שהיתה עניה וקבורה בבזיון, וראה להלן], [והיתה מתביישת מפני הרוחות אחרות ששמות, ואע"פ שהגוף אינו זו ממקומו, י"ל דדוגמת מה שמכוסה הגוף כך נראית הנשמה. ריטב"א]

[כי נפשו של המת יש לה עדיין קשר מה עם גופו כל עוד הגוף קיים [שבת קנה]: ומשום כך אותה נערה שהיתה קבורה במחצלת קנים, נשמר גופה זמן מורבה מן

אבני חן למסכת ברכות

הרקבון, והיתה נפשה קשורה עם גופה. צ"ח. שט],

אלא לכי את, ומה שאת שומעת אמרי לי,

הלכה היא ושמה ובאה, ואמרה לה חברתה, חברתי מה שמעת מאחורי הפרגוד, אמרה לה שמעתי שכל הזורע ברביעה ראשונה שלש רביעיות הן זכירה, שניה, ושלישית, ראשונה צ"ו צמחשון, שניה צכ"ג, שלשית צל"ג עדש כסליו, ברד מלקה אותו עמדי צד לפול סמוך לרביעה ראשונה, ומה שזרע צכ"ה הוקשה, והצד שזרע, והזרע צשניה עדיין כך הוא, ואינו נשזר צשזיל הצד, כענין שנאמר והפשתה והשעורה נכמה, והמטה והסוסמת לא נכו (שמות ט'),

[וצ"ע] הא איתא בר"ה ח: שאין ב"ד של מעלה נכנסין לדין אלא אם כן קידשו בית דין של מטה את החדוש, ואיתא בברכות ל: שאין ב"ד מקדשין את החדוש אלא ביום, הרי דאין דין כלל למעלה בלי ל"ה אלא ביום, ואם כן איך אפשר ששמעה בליל ר"ה מאחורי הפרגוד את הדין? שם משמואל לר"ה שנת תרע"ה בירושלמי ושנת תרע"ה, אבל ראה בשעמ"צ ב שהחלום היה במוצאי ר"ה, אבל בליל הראשון עדיין לא נגמר הדין],

[וא"ת והא איכא מ"ד בפ"ק דראש השנה שבפסח נדונין על התבואה ולא בר"ה? וי"ל שכל הגזירות מוכיחין בר"ה אלא שאין מסכימין עליהם לחתום אלא על כל אחד בזמנה. תוס' הרא"ש],

הלך הוא [חסיד זה], # וצ"ע ולמה לא הודיע לשום אדם, שגם הם יצליחו?], וזרע ברביעה שניה, של כל העולם כולו [לאו דוקא, אלא אותה מחו. וראה שח] לקה, שלו לא לקה,

לשנה האחרת הלך [חסיד זה] ולן בבית הקברות, ושמע אותן שתי רוחות שמספרות זו עם זו, אמרה חדא לחברתה, בואי ונשמוע בעולם, ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות בא לעולם # [וצריך להבין למה ביקשה ממנה עוד פעם אחר שאמר לה כבר שהיא קבורה במחצלת של קנים, וכן בקשה להלן פעם שלישית], אמרה לה, חברתי ! לא כך אמרתי לך, איני יכולה, שאני קבורה במחצלת של קנים, אלא לכי את, ומה שאת שומעת בואי ואמרי לי,

הלכה ושמה, ובאה ואמרה לה חברתה, חברתי מה שמעת מאחורי הפרגוד, אמרה לה שמעתי שכל הזורע ברביעה שניה שדפון מלקה אותו מלקה הך, ואינו משדף הקשה, הלך זורע ברביעה ראשונה, של כל העולם כולו נשדף, ושלו לא נשדף,

אמרה לו אשתו [של החסיד], מפני מה אשתקד של כל העולם כולו לקה ושלך לא לקה, ועכשיו של כל העולם כולו נשדף ושלך לא נשדף?

סח לה כל הדברים הללו # [התאפק שני שנים ולא סיפר לה, אבל מזה שהיה צריך לברוח לבית הקברות מחמת פחדו ממנה, רואין שאם היא רצתה איזה דבר לא היה יכול לעמוד נגדה, ואם היא הרגישה שיש כאן סיפור לא היה יכול להשמיט ממנה],

אמרו # [אף אחד מן המפרשים לא פירש מי אמר, וראה בד"ס שלפי כמה גירסאות אין גורסים המילה "אמרו", ולפי פשוטו צ"ל שאמרו המספרים מעשה זו], לא היו ימים מועטים, עד שנפלה קטמה בין אשתו של אותו חסיד, ובין אמה של אותה ריבה,

אמרה לה [אשתו של אותו חסיד לאמה של אותה ריבה, בלשון קללה] לכי ואַרְאֶךְ [כ]בתך [אראך כבתך, והיא גירסא ישרה מאד. ד"ס] # [יה"ר שאראה אותך כבתך כמותה], שהיא קבורה במחצלת של קנים [פי' קבורה בעניות ובבזיון],

לשנה האחרת הלך ולן בבית הקברות, ושמע אותן רוחות שמספרות זו עם זו, אמרה לה חברתי בואי ונשמוע בעולם, ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות בא לעולם, אמרה לה חברתי, הניחני, דברים שביני לבינך, כבר נשמעו בין החיים # [ומה בכך?], אלמא ידעי דברים האמורים בין החיים?

דילמא איניש אחרינא שכיב, ואזיל ואמר להו [הגם שהמתים אינם יודעים אבל המתים החדשים מספרים להם מה שהיה בעולם],

ת"ש, דועירי הוה מפקיד זווי גבי אושפזיכתיה [בעלת המלון, שהיה דר שם], עד דאתי ואזיל לבי רב שכיבה [בעלת המלון], אזל בתרה לחצר מות לצים הקצות, אמר לה זווי היכא? אמרה ליה זיל שקליניה מתותי ב ד"ס. צנורא דדשא צמור מפמן הכים, שהדלת סוגר צו בדרך פלן [במקום פלוני. שח],

ואימא לה לאימא, תשרר לי מסרקאי מסרק שלי וגובתאי גזמא קנה דכוחלא ונשזיל שממה ילדה, אמרה כן, לעגמת נפש, בהדי פלגיתא דאתיא למחר לקצורה אלמא ידעי מה שעושין, שידעה זו שזו גוססת ונעויה למוח?

[דלמא] דומה קדים מלאך שהוא ממונה על הממס קדים ומכריז להו עכשיו יבא פלוני, אזל שאר דברי החיים אינם יודעים,

ת"ש, ראבוה דשמואל, הוו קא מפקדי גביה זווי דיתמי [ובוראי צריך לכתוב בפנקס, ולהודיע בבית, אבל מאיזה טעם לא עשה כן], כי נח נפשיה, לא הוה שמואל גביה, הוו קא קרו ליה בר אכיל זווי דיתמי [ובוראי היה שמואל משתדל למצוא ממונה גם אם לא קראו לו כן. שח],

אבני חן למסכת ברכות

דידעי מי משוּב צין המייס [מדקאמר לעגל] אין פירושו מיד, אלא בקרוב] קא
אתית, ולא מצי לשנויי כדלעיל "דומה" קדים ואמר להו, דהיינו דוקא לאלתר,
אבל כל כך לא היה מקדים דהוא עצמו [דומה] אינו יודע. תוס'?

דילמא שאני שמואל, כיון דחשיב, קדמי ומכריז פנו מקום,

ואף ר' יונתן [לעיל שהיה קשריא תכלתא בבית הקברות, וא"ל לר' חייא ומי
ידעי כולי האי] הדר ביה, דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר ר'
יונתן, מנין למתים שמספרים זה עם זה, שנאמר דברים לד
ויאמר ה' אליו זאת הארץ צמיתת משה כמיז אשר נשבעתי
לאברהם ליצחק וליעקב לאמר, מאי לאמר?

אמר הקדוש ברוך הוא למשה, לך אמור להם לאברהם
ליצחק וליעקב, שבועה שנשבעתי לכם כבר קיימתיה
לבניכם,

דף י"ט ע"א

ואי ס"ד דלא ידעי אין מצינו כלום חלל נערה דגופא כי אמר להו
מאי הוי [דכי אמרי להו נמי מה איכפת להו אי לא ידעי. ריטב"א]? אלא
מאי דידעי למה לי' למימר להו, לאחזוקי ליה טיבותא
למשה,

[מכאן יש ללמוד כי דרך ארץ להחזיק טובה למבשר בשורה טובה, דאף שעדיין
לא נכנסו לארץ ישראל מ"מ כיון שהכו לסיוחן ועוגו הוי כאילו כבר נתן להם.
תפארת אדם],

אמר רבי יצחק, כל המספר אחרי המת צגגותו של מת אחר מיסתמו
כאלו מספר אחרי האבן # [וצ"ע שהרי לשני הפירושים שמפרש הגמ'
א"ד דלא ידעי וא"ד דידעי ולא איכפת להו, נמצא שאין כל כך חסרון לספר אחר
המת, וא"כ מה בא ר' יצחק לומר, שמוחר לספר, הרי חלשון כל המספר כאלו
מספר משמע שהוא דבר איסור ?

וגם קשה ממה ששנינו לעיל ג: רבי יהושע בן לוי, אין אומרין בפני המת אלא
דבריו של מת, ושם משמע שאבן המת שומע],

איכא דאמרי דלא ידעי, ואיכא דאמרי דידעי ולא איכפת
להו,

איני, והא אמר רב פפא, חד [אדם אחד] אישתעי מילתא [ספר
דבר מנונה. שח] בתריה דמר שמואל, ונפל קניא קנה גדול וכנד
מטללא נפל מן הגג, טללא גג ובוזעא [ובקע] לארנקא דמוחיה כס
שהמות מונח בו?

שאני צורבא מרבנן [כגון מר שמואל], דקודשא בריך הוא תבע

אזל [שמואל] אבתריה [אצל אביו] לחצר מות [ואף כאן נראים הדברים
כחזון, כי שמואל שהיה כהן לא הלך לבית הקברות. אהבת איתן, וחצר מוות הוא
מעין "מקום" בו מצויים המתים שעדיין לא מצאו מנוחתם בעולם עליון יותר.
שם],

אמר להו הממס נגלו לו כאלו הם חוץ מקצריהם ויושבים צעגולה, בעינא
אבא מנקש אני את חלל, כך היה שמו [ואע"פ דאמר] בקדושין לא. שאסור
לקרות לאביו בשמו? מ"מ נראה דהיכא ששמו של אביו הוא "אבא" מותר,
שהרי מצינו שאין קורין לעבד אבא, הרי לנו שאבא הוא לשון חשיבות. הערות],
אמרו ליה, אבא טובא איכא הכא,

אמר להו בעינא אבא בר אבא, אמרו ליה אבא בר אבא נמי
טובא איכא הכא, אמר להו בעינא אבא בר אבא אבוה
דשמואל היכא, אמרו ליה, סליק למתיבתא דרקיעא,

אדהכי חזייה שמואל ללוי חצרו דיתבי אבראי שהיה יושב חוץ לשיצה
של שער ממס אמר ליה אמאי יתבת אבראי, מאי טעמא לא
סלקת [שאל שני שאלות, א' למה אתה יושב כאן חוץ לחברה, ב' למה לא
עלית למתיבתא דרקיעא],

אמר ליה, דאמרי לי [ב"ד של מעלה], כל כי הנך שני מספר השנים
דלא סליקת למתיבתא דרבי אפס שלא נכנסת ציטציתו של רבי אפס,
צמסכת צמזומ צפרק הנושא את האשה (דף ק"ג, ג') ואחלישתיה
לדעתיה, לא מעיילינן לך למתיבתא דרקיעא,

אדהכי והכי, אתא אבוה, חזייה שמואל לצנוה דהוה קא בכי
ואחין [וגם צוחק], אמר ליה, מאי טעמא קא בכית, אמר ליה
דלעגל קא אתית צמסה מקצר [כיון דהבן בחיים בעוה"ז כל מה שעושה
ומסגל תורה וצוונות על דם מתעטרים אב ואם בהווא עלמא, משא"כ אחר
פטירתו נעשה חפשי ולא מועיל לאביו ואמו, ולכן בכה בראותו שבקרוב יפטר.
בניהו],

מאי טעמא אחיכת, [והשיב לו אביו] דחשיבת בהאי עלמא
טובא, אמר ליה אי חשיבנא נעיילוה ללוי, ועיילוהו ללוי
[משמע דמהני חשיבותי דשמואל לוותר על חלישת דעת' דרבי אפס. שח],

אמר ליה וזוי דיתמי היכא? אמר ליה זיל שקלינהו [פ' שעדיין
המעות שם. שח] באמתא דרחיא כל צנין מושב רחמים קרוי אמת הרחמים,
עילאי ותתאי דידן, ומיצעי דיתמי,

[וקשה מסנהדרין ל, דאמרין התם שאם היה מצטער על מעות שהניח לו אביו
ובא בעל החלומות וכו' אמרין עלה שדברי חלומות אין מורדין ואין מעלין?
הערות עיי"ש, # ואולי יש לומר דכאן מיידי בהקצין].

אמר ליה מאי טעמא עבדת הכי, אמר ליה אי גנובי גנבי
מגנבו מדידן [אפשר שהיה מוחיצה ביניהם, דאל"כ הלא הגנבים יגנבו הכל,
וכן גבי אוכלי ארעא. שח], אי אכלה ארעא אכלה מדידן, אלמא

אבני חן למסכת ברכות

ביקריה [שחם הקב"ה על כבוד הצדיקים יותר מכבודו. שח],

מקומה שפחה משוחררת בירושלים, והשקוה שמעיה ואבטליון, ואמר להם [עקביא] דוגמא השקוה על שהיו הס דומין לה השקוה, שהיו שמעיה ואבטליון מזני צניו של סנחריב, כדאמרין בגיטין בפרק הנזקין (דף נ"ז, ב') [דוגמא השקוה, מי צבע, אבל לא היו מרים ממש, ולא מחקו התורה עליה אלא ליראה אותה. תוס'], ונדרוהו [לעקביא], ומת בנדויו, וסקלו בית דין את ארונו,

2. והמזלזל בנמילת ידים מאי היא, דתנן א"ר יהודה רבי יהודה פליג אלעזר, דקמיני שגדו את עקביא חם ושלוש שעקביא בן מהללאל נתנדה, שאין עזרה נעלת בפרק ה' דפסחים (דף ס"ד, ב'), שהיו שפרי העזרה נעלים כששוחטין פסחים של כל כת וכת, שהפסח נשחט בשלש כמות על כל אדם בישראל כלומר כשהיתה נעלת עליהם, והיינו כשנתמללה פה לפה לא היה יכולים אדם משוג ברחמיה, ובטהרה, וביראת חטא, כעקביא בן מהללאל,

אלא את מי נדו, את אלעזר בן חנך, שפקק בנמילת ידים זילזל, והיינו נמי לכבוד הרב שעבר על פי הגזירות על הדיים, וכשמת, שלחו בית דין, והניחו אבן גדולה על ארונו, ללמוד שכל המתנדה ומת בנדויו, ב"ד סוקלין את ארונו,

3. המגים דעתו כלפי מעלה, מאי היא [מניין רואין שראוי לנדוהו], דתנן, שלח לו שמעון בן שטח לחוני המעגל, צריך אתה להתנדות לפי שהטריח לפני המקום על עסק גשמים, לא כך שלחתי כמה פעמים, וכבוד המקום כבוד הרב הוא, ואלמלא חוני אתה שלח שמך בגדולה ובחשיבות גזרני עליך נדוי,

אבל מה אעשה, שאתה מתחטא לפני המקום, ועושה לך רצונך, כבן שמתחטא לשון חוטא, נקל בלבו לחטא לפני אביו ולהטריחו על דמיו, ועושה לו רצונו, ועליך הכתוב אומר [על מה שהקב"ה עושה רצונו של חוני] משלי כג' ישמח אביו ואמך ותגל יולדתך # [וצ"ע מה לומר מפסוק זה, ומה מוסף בה ?],

ותו ליכא [שמעדין על כבוד הרב], והא איכא דתני רב יוסף, תודום איש רומי, הנהיג את בני רומי להאכילין גדיים מקולסין גליים כשהן שלמין, ותולין כרעיהן [knees] וקרסוליהן [ankles] וקרניהם סביבותן בשפוד [וכן היה צליית הפסח בדתן בריש פרק ביצה צולין פסחים ע"ד ע"א]. ועל שם כך קורוהו מקולס, שהוא לשון מוזין, כדמתרגס וכוצע נחושת על ראשו (שמואל א' י"ז) וקולסא דמשא, בלילי פסחים זכר לפסח שזולתו שלם, שנאמר [ונאמר ?] זו על כרעיו ועל קרבו (שמות י"ג), כלומר עם כרעיו ועם קרבו,

[פי' שהגם שהשה נצלה שלם, מ"מ מסייר כרעיו וקרבו ותוחבם על השפוד מגזירת הכתוב, ואין זה נקרא שבירת עצם כשנוטל הכרעים עד הפרק, וכן כתב הרמב"ם הלכות קרבן פסח פ' ה' הל' י"א כשאדם אוכל את הפסח חותך הבשר

אמר רבי יהושע בן לוי, כל המספר [אפי' אומר אמת. שח] אחר ממתן [ולא אחר מותו, שצדיקים במיתתן קרוים חיים. מהרש"א] של תלמידי חכמים, נופל בגיהנם, שנא' תהלים קכא ה' וְהַפְּטִים עֲקָלָיו יָתֵם וְיָלִים ה' אֶת־פְּעָלֵי הָאֵן שְׁלוֹם מִיָּה כְּמִי ה' לְטוֹבִים וְסוּמְךָ לִיָּה וְהַמְטִים עֲקָלָתָם, והמכריעים את חוצותם יותר על זכויותם להטותם לכף חוצה ו' לְיָכֶם ה' [פי' אם] אֶת־פְּעָלֵי הָאֵן לְגִיהֶם שְׁלוֹם מִיָּה עַל־יִשְׂרָאֵל,

אפילו בשעה ששלוש על ישראל [כלומר בשעת מיתתן של צדיקים דמלאכי השרת מקדמין לפניהם לומר להם שלום. מהרש"א] ו'לִיכֶם ה' את פועלי האון [לגיהנם שמלאכי הבלה יהיו מקדמין לפניהם לומר להם אין שלום אמר ה' לרשעים. מהרש"א],

תנא דבי ר' ישמעאל, אם ראית תלמיד חכם שעבר עבירה בלילה, אל תהרהר אחריו ביום [כי מחמת לילה שבו תרמוש כל חיתו יער נודמן לו חטא, אבל ביום ודאי יעשה תשובה. באורי הגר"א], שמא עשה תשובה, שמא סלקא דעתך, אלא ודאי עשה תשובה, והני מילי בדברים שבגופו [שעבר עבירה יש לך לומר שודאי עשה תשובה] [ראה ב"ב פח: אמר ר' לוי קשה עונשן של מדות יותר מעונשן של עריות וכו'] דהתם [בעריות] אפשר בתשובה והכא [במדות] לא אפשר בתשובה, אבל בממונא עד דמהדר למריה [עד שתרע שהחזיר הממונ, מותר לך להרהר אחריו, # אבל זה צ"ע למה לא נאמר דודאי החזיר הממונ?],

ואמר ר' יהושע בן לוי, בכ"ד מקומות, בית דין מגדלי על כבוד הרב השחם משמע, מנינו שגדו חכמים בני אדם צעירים וארבעה מקומות לכבוד הרב, לפי שלא נשאו כבוד לרבם, וכולן שנינו במשנתנו,

אמר ליה ר' אלעזר היכא? אמר ליה לבי תשכח, נפק דק ואשכח [התיו"ט על אבות פ"ב מ"ט דתנן אמר להם צאו וראו איזוהי דרך ישרה וכו', כתב, בדאמרינן בעלמא נפק דק ואשכח, המכוון בכל זה יציאת השכל והשתומטו להתבונן בעיון ולהשכיל היטב] תלת, המזלזל בנמילת ידים, והמספר אחר ממתן של תלמידי חכמי, והמגים דעתו כלפי מעלה [ראה לקמן שכבוד המקום כבוד הרב הוא],

1. המספר אחר ממתן של תלמידי חכמים מאי היא, דתנן, הוא היה אומר עקביא בן מהללאל במסכת עדיות, אין משקין אס קינא לה צעלה ונסמרה לא את הגזירות, ולא את המשוחררת דניי ישראל אמור צפרסה (במדבר ה') פרט לאשת גר, ועבד [פי' ואשת עבד] משומרה, וחכמים אומרים משקין,

ואמרו לו [חכמים לעקביא], מעשה בכרכמית כך שמה, או על שם

אבני חן למסכת ברכות

ואוכל, וחותרך את העצמות מן הפרק ומפרקן אם רצה],

שלח ליה שמעון בן שמח, אלמלא תודום אתה, גזורני עליך נדוי והיינו נמי לכבוד הרב, שאסרו חכמים את הדבר, לפי שהוא קריב להאכיל את ישראל קדשים צמח, שהרואה סגור שהקדישו לשם פסח שאתה מאכיל את ישראל קדשים בחוץ?

[ומתריץ שהב"ד מקומות היינו] במשנתנו קאמרינן, והא ברייתא היא,

[שנינו במשנתנו] שלפני המטה ושלאחר המטה: ת"ר, העוסקים בהספד, בזמן שהמת מוטל לפניהם, נשמטין אחד אחד וקורין, אין המת מוטל לפניהם שהמת צדית אחר, והם מספידין אותו כהן, ויש מפרשין שנמון לגד אחר, הן יושבין וקורין, והוא האצל יושב ודומם,

הם עומדים ומתפללין, והוא עומד ומצדיק עליו את הדין, ואומר רבון העולמים הרבה חמאתי לפניך, ולא נפרעת ממני אחד מני אלף, יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתגדור פרוצותינו, ופרצות כל עמך בית ישראל ברחמים,

אמר אביי, לא מבעי ליה לאינש למימר הכי לא נפרעת ממני, דמשמע הפרע, דארשב"ל, וכן תנא משמיה דרבי יוסי, לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן, ואמר רב יוסף מאי קראה שנאמר ישעיה א כמעט כסדום היינו, מאי אהדר להו נביא, שמעו דבר ה' קציני סדום:

[אמרת עוד שאעמידך על נכון בכונת אביי ורבה בשאלות בר הדיא וכי גזירת הכל תשתנה בעבור פתרון בר הדיא?

תשובה: זו שאלה פלוסופית שתולין הכל בטבע הנוהג, אך לפי הנראה מן הכתוב והסכמת חכמי התורה אינו כן, אלא יש בכל או סגולות או דברים נעלמים לא נתבארה לנו עתה סבותם והיא שאמרו ברית כרותה לשפתים, ואמרו היה כשנגה היוצאה מלפני השליט ונח נפשיה דיהודה, וכאלה רבים וזו היא המניעה בקללה, והחפץ בברכות, ואמרו על תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך, ואם נמשך בזה אחר הטבע מה חזו' הקללה ומה תועיל הברכה, יקללו המה והשם יברך, ואמרו אל יפתח אדם פיו לשטן והביאו ראיה מן הכתוב דכתב [ישעיה א] כמעט כסדום וגו', וכתב שמעון קציני סדום, וגם חכמי הפילוסופים אינן יכולין ליתן טעם לסגולות הנגלות לעין כל בעשבים ובאבנים כאבן השואבת הברזל והברזל יושטט על פני המים ולא ינוח עד שיהיו פניו אל פני הסדן היש מגיד טעם בזה ככל חכמיהם, ואמור פתרון החלומות כאחד מהם. שו"ת הרשב"א ח"א סימן תח],

[שנינו במשנתנו] קברו את המת וחזרו וכו': אם יכולים להתחיל ולגמור את כולה אין, אבל פרק אחד או פסוק אחד לא,

ורמינהו, קברו את המת וחזרו, אם יכולין להתחיל ולגמור אפילו פרק אחד, או פסוק אחד?

הכי נמי קאמר, אם יכולין להתחיל ולגמור אפי' פרק אחד, או אפילו פסוק אחד עד שלא יגיעו לשורה, יתחילו, ואם לאו לא יתחילו:

דף י"ט ע"ב

[שנינו במשנתנו] העומדים בשורה וכו': ת"ר, שורה הרואה

ובמתני' ליכא, והא איכא הא דתנן, חתכו חוליות מנור של חרס, שהוא עשוי ככלי ומטלטל, ותמלת דרייתו מן הטיט, ומזכרו בכגשן כשאר קדרות, ואם נטמא, הוצרכו הכתוב נתינה, ואם נתנו צענין זה שמטו סביב סביב כחוליות עגולות, וסור וסורו צענין של חול ונתן חול בין חוליא לחוליא, ר' אליעזר מטהר עולמית שאינו עוד ככלי חרס, שלא נשרף בכגשן וחכמים מטמאים, וזהו תנורו של עכנאי [כך היה שם האיש וכו']. תוס' הרא"ש],

מאי עכנאי? אמר רב יהודה אמר שמואל, מלמד שהקיפוהו הלכות כעכנאי זה כמחשך זה סוכך עצמו צעגולה וטמאווה,

ותניא, אותו היום הביאו כל טהרות שמייהר ר"א שנעשו צמנור זה, או שנגעו צמור, ושרפום לפניו והיה רבי אליעזר מטהר, והם שרפוס, ולבסוף ברכוהו לפי שהרבה מאד לחלוק בדבר זה, כדאמרין צבא מניעה צפרק הזהב (דף נט:)?

אפילו הכי, נדוי במתני' לא תנן הא דצרכיהו צצרייתא הוא דמני לה,

אלא בב"ד מקומות היכא משכחת לה [ובין שלא מצא ר' אלעזר אלא ג' מקומות היכן יש ב"ד לריב"ל]?]

ר' יהושע בן לוי מדמה מילתא למילתא כל מקום שראה צמתימן שנחלק היחיד על הרבים מחלוקת גדולה, או אחד מן החכמים שמדבר קשה כנגד גדול הימנו, אומר [ע"ז אומר ר' יהושע בן לוי] ראו היה כאן גדוי [שכאשר היה לומד במשנה על התנהגות יוצאת דופן של אחד החכמים היה מבין שראוי היה שינור אותו בשל כך. שם], ור' אלעזר לא מדמה מילתא למילתא:

[שנינו במשנתנו] נושאי המטה וחלופיהן: ת"ר, אין מוציאין את המת לקברו סמוך לק"ש [לזמן ק"ש] לפי שמצטנן מן הקריאה, ואם התחילו אין מפיסין, איני, והא רב יוסף אפקוהו סמוך לק"ש? אדם חשוב שאני [לשון "אדם חשוב שאני" יש י"ג פעמים בש"ס, וד' מהם הם במו"ק יא-ב]:

אבני חן למסכת ברכות

אמאי, לימא אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'?

כדרכא, דאמר רבא, דבר תורה הלכה למשה מסיני אהל כל שיש בו חלל טפח חוצץ בפני הטומאה, ושאיין בו חלל טפח אינו חוצץ בפני הטומאה דנקראת טומאה לנוסה, וזקעט ועולה, ורוב ארונות יש בהן חלל טפח [וצריך לומר שראש הארון פתוח, שאם היה סתום אדרכא כי יש בו פותח טפח מטמא ואפילו בצד הריקן שבו וכו'. תוס'],

וגזרו על שיש בהן, משום שאין בהן, ומשום כבוד מלכים, לא גזרו בהו רבנן,

3. ת"ש, גדול כבוד הבריות שדוחה [את] לא תעשה שבתורה קא סלקא דעתך כל לא תעשה קאמר, ואמאי לימא אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'?

תרגמה רב בר שבא, קמיה דרב כהנא, בלאו דברים זו דלא תסור,

אחיבו עליה אינהו סבור, דאפילו אמרו לו [רבנן] דבר תורה [שלא לעבור על איסור תורה], והוא עומד בפני הכבוד [פי' והוא עומד במצב, שיתבוה אם לא יעבור על איסור תורה] יעבור עליו, והא האי נמי דאורייתא הוא [פי' ובה שאתה קורא לה לאו דלא תסור אינה דרבנן, דהא] לאו דלא תסור דאורייתא היא,

אמר רב כהנא, גברא רבה [שהוא רב בר שבא] אמר מילתא, לא תחיבו עליה, כל מילי דרבנן והכי קאמר להו, דבר שהוא מדברי סופרים נדחה מפני כבוד הדברים אסמכיהו על לאו דלא תסור וקרי ליה לא תעשה, משום דתמיז לא תסור, ודקא קשיא לכו דאורייתא הוא, ומשום כבודו [של האדם] שרו רבנן רצון לחלוש ליקרייהו לעבור על דבריהם, היכא דאיכא כבוד הדברים, כגון לטלטל בשבת אברים של בית הכסא לקנות (שבת דף פא:), או מי שנפסקה ציית טלית בכרמלית, לא הנריכו להניט טליתו שם וליכנס לציטו ערוס (מנחות דף נח:),

[פי' דעיקר לאו דלא תסור הוא אם מסופקים ומחולקים באיזה דין, מחוייבים לסמוך כפי שיורו הסנהדרין, רק רבנן אסמכיהו לכל גזירות וסייגים על לאו דלא תסור, אבל הוא רק דרבנן. אלפי מנשה]

[ראה משנה ברורה הלכות ציצית סימן י"ג ס"ק ט' וז"ל ואע"ג דציצית מ"ע דאורייתא, ודאורייתא לא דחינן מפני כבוד הבריות, מ"מ שרי דלא אמרה תורה לא תלבש בגד בלא ציצית רק מ"ע להחיל בו ציצית, וכיון שאין יכול להחיל בו ציצית בשבת אין עובר מצות עשה וכו']

4. ת"ש, דברים כב והתעלמת מהם, פעמים שאתה מתעלם מהם, ופעמים שאין אתה מתעלם מהם, הא כיצד אם היה

פנימיה את חלל ההקף אחורי שורה הפנימית, והאכל יושב שם פטורה [שורה הרואה "את הפנים" פירוש פני האבל. ריטב"א], ושאינה רואה פנימיה חייבת,

רבי יהודה אומר, הבאים מחמת האבל [פי' קרוביו פטורים אפילו הם חיצונים. ריטב"א] פטורין, מחמת עצמן ולא מחמת כבוד, שלא נאזל נחם, אלא לראות את המאורע, חייבין:

אמר רב יהודה אמר רב, המוצא בלאים בבגדו, פושטן אפי' בשוק, מ"מ משלי בא ל אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' משונה נגד ה', כ"מ שיש חלול השם, אין חולקין כבוד לרב,

1. מתיבי, קברו את המת וחזרו, ולפניהם ב' דרכים אחת טהורה, ואחת טמאה שיש בה קבר, בא האכל בטהורה, באין עמו בטהורה, בא בטמאה, באין עמו בטמאה משום כבודו,

אמאי, לימא אין חכמה ואין תבונה לנגד ה'? תרגמה רבי אבא בבית הפרס דרבנן דלא מטמא אלא מדרבנן, והוא שדה שנחרש בו קבר, וחשו חכמים שמה דלדלו כלי המחרישה את העצמות, והדורס עליהן מסיטון, ועלם כשעורה מטמא צמגע וצמשא ולא נאהל, וכיון דמדרבנן הוא דאסור, רצון הוא דלחלוש ליקרייהו [מחלו על כבודם], גבי אכל,

דאמר רב יהודה אמר שמואל, מנפח אדם לפני בית הפרס והולך שאם היה שם ענש יראנו, דאי [ואי ?] דאורייתא הוא לא הוין מזלזלין ביה כולי האי, למיסמך אנפיה, והך דדיקה לעשה פסח אישטרי, ולא לאוכלי תרומה, כדלמרינן צומר בקדש (תגינה דף כה:),

ואמר רב יהודה בר אשי משמיה דרב, בית הפרס שנדרש צרגלס טהור [פי' וגם מזה רואין שאין טומאה זו מדאורייתא. וז"ל הריטב"א פי' בשיש שם דרך קבועה לרבים, וכיון דליכא למיחש אלא לעצם כשעורה, דיותר מבשעורה ניכר ונראה הוא, אותו כשעורה על ידי דריסת הרבים הוא נפחת משיעורו, ושוב אינו מטמא אפילו במגע],

2. ת"ש, דאמר ר' אלעזר בר צדוק, מדלגין מארון לארון דיינו על גבי ארונות של מתים [בתוס' הרא"ש פי' שהיו הארונות בתוך מערה למטה, והם דלגו למעלה על המערה], לקראת מלכי ישראל הרי לכבוד הצריות עוזרים על נפש לא יטמא (ויקרא כ"א), דהא רבי אלעזר בר צדוק כהן היה כדלמרינן צנכויות (דף ל"ו, א') # [יש לדעת מתי היה ר' אלעזר בר צדוק זה שהיו בימיו מלכי ישראל ?],

ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אמרו, אלא אפי' לקראת מלכי עכו"ם, שאם יוכה [לעתיד לבא] יבחינ בין מלכי ישראל למלכי עכו"ם,

אבני חן למסכת ברכות

ולגומר מינה? שב ואל תעשה שאני דברים רבים המירו לעקור דבר תורה, מפני סייג ומפני כבוד הבריות, היכא דלית עוקר דבר צמעה ידי, אלא יושב במקומו, ודבר תורה נעקר מאליו, כגון תקיעת שופר, ולולב בשבת, וסדין בציצית, ודכוותיהו טוֹבא ציצמות (דף 5:), אכל מעקר בידים לא, והלוֹבֵש כלאים עוקרו צמעה ממש, שהוא לובשו,

ועומאת גופיה שהותרה לכהן ולגזיר ליעמא למת מזה, דקא מעקר בידים מפני כבוד הבריות, דלאו שז ואל תעשה הוא, היינו טעמא דלא גמרינן מיניה, דהתם לאו [משום] כבוד הבריות הוא דדחי לא תעשה ידיה, דמעיקרא כשנכתב לא תעשה דטומאה [בפרשה אמור אל הכהנים], לא על מת מזה נכתב, כס של נכתב על הקרובים,

אכל הפֶּסֶח אכרה [אף שכבר תירץ לעיל איסורא מממונא לא ילפינן, גם בהשבת אבידה שייך הטעם דשב ואל תעשה, ומוסיפה כאן ליתר שאת], ופסח לכל ישראל נאמר, ואכל כבוד הבריות נתנו לדחות, (על כרחך היינו) דדחינן אינה בידים, אלא בשיעורא מדמה המזה, אכל כלאים צמעה ידי ידחה, הוהיר [הזהר. ו'] צאזהרמו.

[שב ואל תעשה שאני, וכן לעיל איסורא מממונא לא ילפינן, ואפ"ה צריך נמי לתרץ שאני התם דכתיב והתעלמות ולאחותו, דאי לאו קרא לא הוה לרבנן לחלק מצד הכבדא ולחלק בממון או בשב ואל תעשה להיות כבוד הבריות דוחה אותה מפי מבשרי מצות, אלא או דדוחה בכל מקום או דאין לדחות כלל. אור חכמים]

[והאי מילתא נקט הכא, משום סופה, מעשה דרב אדא, דאמרינן שמוסרין עצמן על קדושת השם כגון לפשוט כלאים בשוק [פי' ולעיל דיבר על אין חכמה וגו']. ריטב"א] אמר ליה רב פפא לאביי, מאי שנא ראשונים דאתרחיש להו ניסא, ומאי שנא אנן דלא מתרחיש לן ניסא,

[ורב פפא ממשיך לבאר שאלתו] אי משום תנווי [לימוד התורה], בשני דרב יהודה [בר יוחנן, תלמידו של רב ושמואל] כולי תנווי בנויקין הוה לא היו גדולים בכל גמרא של ארבעה סדרים [הכוונה על מועד, נשים, גויקן, קדשים. וראה רש"י, וראה ב"מ קד: שכתב רש"י צנירסא דארבעה סדרין, כגון מועד, ישועות, נשים, שהן נוהגות בזמן הזה כזמן הצית, וקדשים נמי כדכתיב וכל מקום מוקטר מוגש לשמי, ואמרינן (מנחות קי, א) אלו תלמידי חכמים העוסקין בהלכות עבודה בכל מקום, מעלה עליהן הכבוד כאילו מקריבין אותן בצית המקדש], אלא צמלתא צי [ב"ק ב"מ וב"ב] שלנו,

[וזה פירש הגמ', שרב פפא אמר, שאנו לומדים כל הששה סדרים, אבל בשני דרב יהודה לא היו לומדים הו' סדרים, ומפרש רש"י שגם הד' סדרים שאנו לומדים לא היו לומדים אלא הג' בבות],

והאי מילתא נקט הכא, משום דמיירי שמוסרין נפשם על קדושת השם, ועד השמא איירי נמי צמי שצמזה עזמו על קדושת השם, לפשוט כלאים בשוק, [רב יהודה לשיטתו הולך, שאמר [ב"ק ל:]] האי מאן דבעי להוי חסידא לקיים מילי דנוקין. יוסף דעת, ולקיים מילי הוא סימן של אותו הרף],

ואנן [בימינו] קא מתנינן שיתא סדרי [ראה גם תענית כד: וסנהדרין קו:], [כלומר עד האחרונה שבמסכתות הש"ס אם שונים חיוב. עפ"י המהרש"א,

כהן, והיא האצדה בבית הקברות, או היה זקן ואינה לפי כבודו אין האצדה חשובה לפי כבודו להשיבה, או שהיתה מלאכתו מרובה מושל חברו שדמי בטול מלאכתו לרדוף אחריה, יתרים על דמי האצדה, ולא ירצו הבעלים להשיב לו, יותר ממנה שמשבי להם [פי' מישווי האבדה], ונמצא הוא מפסיד, לכך נאמר והתעלמות,

אמאי, לימא אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'?

שאני התם, דכתיב והתעלמות מהם,

ולגומר מינה [מוהתעלמות] לגבי כלאים, דאמרן פושטן אפילו בשוק [ונאמר גדול כבוד הבריות], [ולא נפרש "נגד ה'" נגד קיום המצות, אלא להנצל מיד ה' כמו שפירשה האב"ע. מצור דבש? איסורא [כלאים] מממונא [מוהתעלמות דכתיב בהשבת אבידה, שהוא] קל מאיסורא לא ילפינן,

5. ת"ש, במדבר ו ולאחותו מה תלמוד לומר צמיר כתיב, כל ימי היצור לה' על נפש מת לא יצא, וסמך ליה לאציו ולאמו לאחיו ולאחוסו לא יעמא להם, דהא כולהו בכלל על נפש מת לא יצא היו, ולמה יצאו,

"לאציו" פרט למת מזה,

"לאמו" מה תלמוד לומר, משום מת מזה לא אצטרך, דמלאציו נפקא, ודרכי ליה בספרי ללמוד שאם היה נזיר זה כהן, דהו עליה שמי קדושות אף הוא, לאמו הוא דלא יעמא, אכל מטמא הוא למת מזה,

"לאחיו" מה תלמוד לומר, הכי שהיה כהן גדול והוא נזיר, אף הוא לאחיו לא יעמא, אכל מטמא למת מזה,

"ולאחוסו" מה תלמוד לומר, אם אינו ענין לזה, תנהו ענין למי שהולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו, שמתמא למת מזה,

[והולך ומפרש קודם אם מת לו קרוב] הרי שהיה הולך לשחוט את פסחו, ולמול את בנו ושמע שמת לו מת מקריביו, יכול יעמא להם יכול יחזור [מדרכו] ויטמא,

אמרת לא יטמא הואיל ועונת שמיטת הפסח היא, וחלה עליו חובת הפסח שהוא צרכה, אם יעמא בטל מלעשות פסח, ולמול את בנו נמי מצות כרת היא, ואיך דאמרי צערי פסחים נמי קאמר, דמילת זכריו מעכב הפסח, יכול בשם שאינו מטמא להם, כך אינו מטמא למת מצוה, ת"ל ולאחותו, לאחותו הוא דאינו מטמא

דף כ' ע"א

אבל מטמא הוא למת מצוה והוא כבוד הבריות, ודוחה דבר תורה,

אמאי, לימא אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'?

שאני התם דכתיב ולאחותו,

אבני חן למסכת ברכות

יוסף דעת,

נפשי אקדושת השם,

כי הא # [צריך להבין וכי לא היו מעשים אחרים שעשו שהיה יותר מסירת נפש ממעשה זו ?], **דבר ארא בר אהבה, חזייה לההיא כותית, דהות לבישא כרבלתא בשוקא,**

[כרבלתא. מלה זו נמצא גם לעיל ז. כי חזירא כרבלתא דתרנגולא, שיש למלה זו שני פירושים],

[מובא באוצר הגאונים כאן פירוש שהיה זה בגד כלאים, ולכן קרעו מעליה. יוסף דעת] שם לזכר חסוד כמו פטעיהון וכדלמחון [פרש"י מיני מלכוד מלכות שהיו להם, ואע"פ שהיו יוצאים לידון לפני נ"ג דיני מימה, לא שנו צגדיהם להשפיל את גדולתם, מכאן למדו חכמים שאפילו נשעת הסכנה לא ישנה אדם מן השכרה שהזכיר זה. דניאל ג' כ"א],

[נראה בעיני שהפריצות היה שהלכה במלבוש חשוב לשוק בלא כיסוי סרבל. רש"ל],

סבר דבת ישראל היא, קם קרעיה מינה, אגלאי מילתא דכותית היא,

שיימוה [את בושתה, פ' שהיא תבעה את רב ארא בר אהבה לדין לפני ב"ד ישראל' והם שמו את הכותית] **בארבע מאה זוזי,**

אמר לה [רב ארא בר אהבה] **מה שְׁמַךְ** [צריך להבין מדוע נכנס עמה בדברים ולא היה די שישלם לה וילך ? וראה מש"כ באוצר חיים], **אמרה ליה מתון [שמי], אמר לה מתון מתון לשון מאתן ארבע מאה זוזי שריא שמי פעמים שמי מאות, כלומר השם גרס לי, לשון אחר מתון מתון לשון המתנה, אם המתנתי [לברר שאין בת ישראל] הייתי משתכר ארבע מאות זוזי:**

[נמצא שיש כאן משחק מילים מושלש, שמה היתה מתון, וגם משמע לשון המתנה, וגם לשון שני מאות. ע"פ שט],

[אולי היה קשה להגמ' אך עשה רב ארא בר אהבה דבר כזה, לקרוע מאשה לבושה, וכי לא חייש שיבא לידי הרהור עי"ו, ולכן סיפר מעשה זה] **רב גידל, הוה רגיל, דהוה קא אזיל ויתיב אשערי דמבילה, אמר להו [לנשים שבאו לטבול] הכי טבילו והכי טבילו [לימד אותם דיני טבילה וחציצה],**

[הא דאמר בערכי פסחים האי מאן דפגע בנשי בעידן דסלקן מטבילת מצוה, אי איהי קדמא ומשמשא הוא ליה לדידיה רוח זנונים, היינו בפוגע בהן, אבל הכא היה יושב במקום אחר, א"נ התם מיירי כשעולה מן הנהר ערומה. תוס' הרא"ש],

אמרי ליה רבנן, לא קא מסתפי מר מיצר הרע, אמר להו דמיין באפאי [הן דומין לפני], **כי קאקי חיוורי אוזיס** [פ' אולי מפני שהיו הנשים לובשים בגדי לבנים],

ר' יוחנן אדם יפה מואר היה, דלמרינן דהשוכר את הפועלים (דף פד.) שופריה

[ויש לפרש שלא היו מרבין להעמיק ולדרוש ולהקשות אלא בסדר נויקין בלבד, מפני מעשים הבאים לפניהם בכל יום, אבל בשאר סדרים לא היה אכפת לן להעמיק אלא לישב את המשנה ולסדר שמועות שנאמרו מפני האמוראין בלבד, ואנן קא מתנינן ש"ס אנו מרבין לדרוש ולהעמיק בכל ששה סדרים. יד רמה סנהדרין קי:],

[ומוסף שבימי רב יהודה לא היו בקיאים בשאר סדרים] **וכי הוה מטי [כשהגיע] רב יהודה בעוקצין** [למסכת עוקצין ולמד שם], [טהרות פ"ב מ"א] **האשה שכובשת ירק [תרומה] בקדרה** [ונגעה בידים מסואבות] **פְּעֵלָה** [אחד מעלי הירק, שהיה יוצא] חוץ לקדרה [פ' מיירי שם ב"טומאת ידות"],

ואמרי לה [עוקצין פ"ב מ"א] **זיתים שכבשן בטרפיהן** משנה היא במסכת עוקצין, שמוסקין זיתים עם העלין, כדי לאחזן בהן, דהו להו עלין יד לזיתים להציא להם טומאה, כדלמרינן דהעור והרטוב (דף קי"ח, א') שהיו מציאים טומאה על האוכל, ואם כבשן בטרפיהן צומצן **טהורים** בטלה תורת יד מן העלין, לפי שהכניסה מרקצתן ומרככתן, ואינן ראוין שוב לאחזן בהן [אבל ראה תוס'],

אמר [היה רב יהודה אומר] **הויות דרב ושמואל קא חזינא הכא** כלומר טעם המשניות הללו קשה עלי, ככל הקושיות שהיו שני רבומי ממקשין בהן ככל הגמרא,

ואנן קא מתנינן בעוקצין, תליסר מתיבתא נשלש-עשרה פנים [ו"ג נוסחאות של ברייתות],

יש זיינו משנה וצרייחא של ששה סדרים, ומסכת עוקצין גם היא [בבבלין] נשלש-עשרה פנים, כגון משנת רבי ורבי חייל, ומשנת דר קפרא ולי, ומנא דבי שמואל, והכי אמרינן במסכת נדרים (דף מא.). רבי ממני הלכתא נשלש עשרה פנים, [יש מפרשין תליסר ישיבות יש בנו שבקאיאם, ותליסר לאו דוקא [פ' גומא] אלא לשון הרגיל בגמרא, כמו תליסר זוזי פשיטי. תוס']

ואילו רב יהודה, כי הוה שליף חר מסאניה [ראה תענית יב: שאם לא ירד הגשם אחר כמה תעניות גזרין תענית שאסור בנגילת הסנדל, ובתענית זו כאשר התחיל רק רב יהודה לחלוץ מנעל אחד] **אתי מטררא,**

[ביבמות קב: אין דחוייה רבנן לרב יהודה דנפק בחמשא זוזי [זוגות] מוקי [מנעלי בית. שט] לשוקא [וכתב שם היעב"ץ משום דמצונן היה, כדלמרינן בפרק כירה שבת לו: דמסוכן היה. ולכן גם כאן חליצת הסנדל היה צער גדול לר' יהודה ולכן נענה מיד. ע"פ ג"ה בשם הרה"ג ר' יעקב חיים סופר שליט"א]

ואנן קא מצערינן נפשיין, ומצוה קא צוחינן [ואנו צועקין], **ולית דמשגח בן** [ואין המטר בא]?

אמר ליה, קמאי הוו קא מסרי נפשייהו [ראה שבת קיב: אם ראשונים בני מלאכים אנו בני אנשים], **אקדושת השם, אנן לא מסרינן**

אבני חן למסכת ברכות

ובמזוזה [נשים ועבדים וקטנים אם יש להם בית חייבין במזוזה] מזוזה מזוזה
עשה שלא הזמן גרמא, ובגמרא פריך פשיטא,

ובברכת המזון בגמרא צעי לה, דלורייתא או דרצנן:

נמ: ק"ש פשיטא, מצות עשה שהזמן גרמא הוא, וכל
מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות?

מהו דתימא הואיל ואית בה מלכות שמים [נחייב גם את הנשים
וכו'], קמ"ל:

[שנינו במשנתנו] וזמן התפלין: פשיטא? מהו דתימא הואיל
ואתקש למזוזה מהו דתימא נקיש תפלין למזוזה, דכמיז וקשרתם וכתבתם
[סמוך בפרשה אחת], מה מזוזה נשים חייבות, אף תפלין נשים חייבות, קמ"ל
[דנשים פטורות]:

[שנינו במשנתנו] וחייבין בתפלה: דרחמי נינהו ולא גרס פשיטא, דהא
לאו דלורייתא היא, ולכן אשמועינן דחייבין בתפלה] מהו דתימא הואיל
וכתיב בה תהלים נה יח עֶרֶב וְצֶהָרִים אֲשִׁיחָה וְאֶחָמָה וְיִשְׁמַע
קו יל, כמצות עשה שהזמן גרמא דמי [ונשים פטורות], קמ"ל
[שאין זה נקרא שהזמן גרמא, ונשים חייבות]:

[שנינו במשנתנו] ובמזוזה: פשיטא [דנשים ועבדים וקטנים חייבות אם יש
להם בית]? מהו דתימא הואיל ואתקש לתלמוד תורה נקיש
מזוזה לתלמוד תורה, דכמיז (דצריס י"א) ולמדתם אותם את צניכם, וסמין ליה
וכתבתם, מה תלמוד תורה נשים פטורות, ואף על גב דאין הזמן גרמא רחמנא
פטרינהו, דכמיז את צניכם ולא צנתיכם, אף מזוזה נשים פטורות, קמשמע לן
דנשים חייבות, דכמיז למען ירצו ימיכם, גברי צעו חיי, נשי לא צעו חיי, בתמיה:

[שנינו במשנתנו] ובברכת המזון: פשיטא? מהו דתימא הואיל
וכתיב שמות מזח ויאמר משה בְּתַת ה' לָכֶם בְּעֶרְבֹךָ בִּשְׂרָא לְאֶכְלָהּ,
וְלָחֶם בִּפְקָרֶךָ לְשִׁבְעָה, כמצות עשה שהזמן גרמא דמי, קמ"ל
[שאין זה נקרא שהזמן גרמא, ונשים חייבות]:

אמר רב אדא בר אבהו, נשים חייבות בקדוש היום דבר
תורה [מהבא משמע דקדוש היום דבר תורה, ודוקא קדוש היום, אבל לקדש
על חיון דמי מדרבנן כדאיתא בגמרא ריטב"א],

אמאי מצות עשה שהזמן גרמא הוא קדוש היום מזוזה עשה שהזמן
גרמא הוא, זכור את יום השבת לקדשו (שמות כ') זכרהו על חיון, וכל מצות
עשה שהזמן גרמא, נשים פטורות? אמר אביי [חייב הנשים

דרצי אצוה מעין שופריה וכו'] וזה לשון הגמ' שם אמר רבי יוחנן, אנא אשתיירי
משפירי ירושלים. האי מאן דבעי מחזי שופריה דרבי יוחנן, נייתי כסא דכספא מבי
סלקי, ונמלייה פרצידיא וכו', ההוא זורורי מעין שופריה דרבי יוחנן, הוה
רגיל דהוה קא אויל ויתיב אשערי דטבילה, אמר כי סלקן
בנות ישראל ואתיין מטבילה, מסתכלן בי [וישאר צלם פני
במחשבתם בהלכם לביתם, וראה בניהו שאשה מותר לה לחשוב על איש אחר
משא"כ האישה, # אבל יכול להיות שאלו הנשים שחושבים על הצדיק אין
מתאווים להתיחד עמו, אבל איש שחושב על אשה על פי רוב מתאוה אליה],
ונהוי להו זרעא דשפירי כוותי,

אמרי ליה רבנן [לר' יוחנן], לא קא מסתפי מר מעינא בישא,
אמר להו אנא מזרעא דיוסף קא אתינא, דלא שלמא ביה
עינא בישא,

1. דכתיב בראשית מט כב בֵּן פֶּרֶת [בן חן, והוא לשון ארמי אפריון נמטייה
לר"ש בסוף צנא מניעא [קטנ]. רש"י עה"ת] יו' סָף, בֵּן פֶּרֶת עֲלִי־עֵין
[חנן נטוי על העין, עין הרואה אותו. רש"י עה"ת] בְּנוֹת צִעְדָה עֲלִי־שֹׁר, ואמר
רבי אבהו, אל תקרי עלי עין, אלא עולי עין מסולקין מן העין,
שאניה שולטת בהן,

2. רבי יוסי ברבי חנינא אמר, מהבא, בראשית מה וידגו לרוב
בקרוב הארץ, מה דגים שבים מים מכסין עליהם, ואין עין
הרע שולטת בהם, אף זרעו של יוסף, אין עין הרע שולטת
בהם,

3. ואב"א, עין [של יוסף] שלא רצתה לזון ממה שאינו שלו
ליהנות מאשת אדוניו, אין עין הרע שולטת בו:

מתני: נשים [פטורות מק"ש מפני] שהיא מזוזה עשה שהזמן גרמא, וקיימא
לן בקדושין (דף כט.) דנשים פטורות מדלורייתא, ותפלין נמי מזוזה עשה שהזמן
גרמא, דקצר לילה וצבת לאו זמן תפלין נינהו, ועבדים, וקטנים פטורין
מק"ש אפילו קטן שהגיע למנח [אבל ראה תוס'], לא הטילו על אצו לחנכו
בקריאת שמע, לפי שאינו מזוי [האב] תמיד כשמגיע זמן קריאת שמע,

דף כ' ע"ב

ומן התפלין [לא הטילו על אביו לחנכו לתפלין] משום דקטן קטן אינו יודע
לשמור גופו שלא יפסיד בהן,

וחייבין [נשים ועבדים וקטנים] בתפלה דתפלה רחמי היא, ומדרצנן היא,
ותקנהו אף לנשים ולקטן קטנים [אמנם אפילו למ"ד דא"ו והו"ל עשה שאין הזמן
גרמא, עכ"פ בפעם אחת ביום סגי להו, ובדיעבד בבקשה א' קמנה ויצאים,
דמדאורייתא סגי בהכי, וקטן נמי דוקא בחגיע לחנוך, מיהו מותר לאכול קודם
תפלה, וזמן חנוך כל חד לפום חורפ' כמג"א שם"ג. יבין],

אבני חן למסכת ברכות

בקידוש הוא] מדרבנן,

מדרבנן, והלכך דאיתי קטן ד רבנן, ומפיק גדול דרבנן [ובקטן נמי שהגיע לחינוך. ריטב"א]

[ועל זה אומר תבא מראה וכו', אבל אי לאו המראה היתה האשה מברכת לבעלה]:

א"ל רבא, והא "דבר תורה" קאמר, ועוד, כל מצות עשה נחייבינהו מדרבנן [כן דרכו של רבא פעמים רבות בש"ס במחלקותיו עם חכמים אחרים להקשות על דבריהם שתי קישויות, כמצויין בתמורה כו. יוסף דעת?]

אלא אמר רבא [דנשים חייבות בקידוש מדאורייתא], אמר קרא [בלוחות הראשונות] שמות כ ה' וכו' ו' אתיו'ם השבת לקדשו', [ובלוחות האחרונות כתיב] דברים ה יב ו' שמו'ר אתיו'ם השבת לקדשו' פאשר צוה' ה' אל'הך, כל שישנו בשמירה ללא מעשה מלאכה (דברים ה' יג) ישנו בזכירה, והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה דמן (קדושין דף כט). כל מנות לא מעשה, בין שהזמן גרמא בין שאין הזמן גרמא, נשים חייבות, דהשוה הכתוב אשה לאיש לכל עושים שבתה איתנהו בזכירה [וחייבות מן התורה],

א"ל [שאל ליה] רבינא לרבא, נשים בברכת המזון דאורייתא דכמיז ואכלת ושבעת, (דברים ח') והוה ליה מנות עשה שאין הזמן גרמא או דרבנן דכמיז על הארץ הטובה אשר נתן לך (דברים ח'), והאריך לא נמנה לנקבות להמתלק, ואי משום צוות ללפחד, חלק אציהס הס דנטלו, שהיה מיוצאי מנרים למאי נפקא מינה, לאפוקי רבים ידי חובתן,

אי אמרת (בשלמא) דאורייתא, אתי דאורייתא ומפיק דאורייתא, (אלא אי) [ואי] אמרת דרבנן הוי שאינו מחוייב בדבר, וכל שאינו מחוייב בדבר, אינו מוציא את הרבים ידי חובתן, מאי?

ת"ש [להביא ראיה שאשה חייבת דאורייתא], באמת אמרו [יש לשון "באמת אמרו" 20 פעמים בש"ס 13 מקומות, וראה תרומות פ"ב מ"א ברע"ב ותו"מ, ובירושלמי שבת ח: כל מקום ששנינו באמת הלל"מ, וראה שם בגליון הש"ס שמביא שהוא לאו דוקא], בן קטן מברך צרכת המזון לאביו אס אין אציו יודע לנרך, ועבד מברך לרבו, ואשה מברכת לבעלה,

אבל אמרו חכמים [לשון זה יש 16 מקומות בש"ס], תבא מראה [לשון קללה, גם לשון הפסד ועניות] לאדם שאשתו ובניו מברכין לו, [לפי שפשע ולא למד, ופעמים אוכל ואין בנו ואשתו שם, וגמצא אוכל בלא ברכה, אבל מי שלמד והוא חולה או זקן ונותן רשות לאחד מבניו ביתו לברך, אין לו מראה ולא דברו חכמים על כך. הפרדס כו. יוסף דעת],

אי אמרת בשלמא [שאשה חייבת בברכה מ"ז] דאורייתא, אתי דאורייתא ומפיק דאורייתא, אלא אי אמרת דרבנן, אתי דרבנן ומפיק דאורייתא,

ולמעמד קטן בר חיובא הוא, אלא הכא במאי עסקינן כגון שאכל שיעורא דרבנן כגון כזית מלח, וכזית לרבי יהודה, דמדאורייתא ואכלת ושבעת וצרכת כמיז, אבל דשיעור כי האי לא מחייב אלא

דרש רב עזריא, זמנין אמר לה משמיה דר' אמי, זמנין אמר לה משמיה דר' אסי, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבש"ע! כתוב בתורתך דברים י אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד, והלא אתה נושא פנים לישראל, דכתיב במדבר ו ישא ה' פניו אליך [רשב"ם אומר כי לפי פשט הכתוב לא קשה מיד, דהא לא כתיב ישא ה' פניך, אלא פניו אליך, ור"ל שיטול רוגו מנך, ויראה לך פנים שוחקות. תוס' הרא"ש],

אמר להם [הקב"ה למלאכי השרת] וכי לא אשא פנים לישראל, שכתבתי להם בתורה דברים ה ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלהיך [שחייב לברך כשאוכל כדי שביעתה], והם מודקדים [על] עצמם [פי' וחכמים הוסיפו מדרבנן, ולכן אין להקשות דהוי ברכה לבטלה] עד כזית ועד כביצה עד כזית מלח, עד כזית לרבי יהודה, דמן [לקמן מה]. עד כמה מזמנין, רבי מלח אומר עד כזית, רבי יהודה אומר עד כביצה:

[וראה פירוש הגר"א למשלי כ"ב ט על והם מודקדים על עצמם], [פי' דהא בצדיקים כתיב [ויקרא כו ה] ואכלתם לחמכם לשובע, ופרש"י אוכל קימעת והוא מתבדק במעיו, הרי דהם שבעים מקימעת, שאף שאינו לא כזית ולא כביצה, אבל לפי שאין ברכה לאחריה בפחות מכזית ומביצה, לכן הם מודקדים על עצמם ומסיפין ואוכלין עד כזית וכביצה. מהגאון הח"ס. שח],

מהני? בעל קרי [פי' מי שיצא ממנו שכבת זרע באיזה אופן שיהיה] [אפילו ראה לאנסכו אסור בתורה עד שיטבול, משום פרישות. יבין] מתקנת עורא ואליך, שמקן טבילה לזעלי קריין לעסוק צמורה, כדאמרין צצא קמא צפרק מרזע (דף פז:). מהרהר קריאת שמע בלבו כשמגיע זמן המקדש, ואינו מברך אפילו צהרסור לא לפניו ולא לאחריה כיון דצרכות לאו מדאורייתא מחייב, לא אצרכותו רצון # [משמע מרש"י ש"הרהור" יותר קשה מאמירה בפה, ולכן לא חייבוהו אלא בדבר שהוא מדאורייתא],

ועל המזון מברך לאחריו [בהרהור. ריטב"א] דחיצא דאורייתא הוא, ואינו מברך לפניו דלאו דאורייתא הוא,

רבי יהודה אומר צגמרא מפרש לה מברך [בפה. יבין] לפניהם ולאחריהם:

נמי? אמר רבינא, זאת אומרת, הרהור כדבור דמי וכל אדם נמי יוצא ידי חובתו צהרסור, דאי סלקא דעתך לאו כדבור דמי, למה מהרהר מה מועיל,

אלא מאי הרהור כדבור דמי, יוציא בשפתיו [כיון דרשית ליה

אבני חן למסכת ברכות

שאני תפלה, דלית בה מלכות שמים [לכן לא איכפת לן אם יושב במלך] אין מלך העולם צרכות של שמונה-עשרה [לפי מה שפרש"י לקמיה גבי ברהמ"ז דמלכות שמים פ' שמקבל עליו את השם לאדון וכו' צריך לפרש כן גם כאן],

והרי ברכת המזון לאחריו, דלית בה מלכות שמים,

[זה לא בגירסתינו] הכי גרסינן, והרי ברכת המזון לפני דלית בה מלכות שמים כו', [פ' שהקושיא הוא מברכת המוציא שיש בה "מלך העולם" וקתני שאינו מברך לפניו],

[וזה גירסתינו] לישנא אחרינא, שאני תפלה דלית בה מלכות שמים, קבלת מלכות שמים, כדאימא [פ' כמו שיש] בקריאת שמע, שמקבל עליו את השם לאדון ולמלך מיוחד,

ולחצי לישנא גרסינן, והרי ברכת המזון לאחריו דלית בה מלכות שמים, ולשון זה נראה שהוא עיקר, מדמשני ליה, אלא קריאת שמע וברכת המזון דאורייתא, והאי בלחציה עסקינן, ואי לישנא קמא הא לא איירי צרכות המזון לאחריו כדאקפמיא, דלהדרי תלמודא עילויה, אלא קריאת שמע וברכת המזון דאורייתא כו',

ואית דגרסי הכי בלשון קושיא [פ' בסוף הגמ' לאחר שתירץ ק"ש וברהמ"ז דאורייתא וכו' מוקשה והלא], קריאת שמע דרבנן היא, אלא קריאת שמע דלית בה מלכות שמים, וברכת המזון דאורייתא, לאפוקי תפלה דרבנן, ואין בה מלכות שמים, למאן דגרס הכי [דק"ש דרבנן] מפרשינן לקמן בשבבך וקומן, בדברי מורה כתיב,

ותנן על המזון מברך לאחריו, ואינו מברך לפניו [וקשה על רב חסדא דאמר הרהור לאו כדבור דמי, אם הטעם שקורא ק"ש בהרהור הוא כדי שלא יהיו כל העולם וכו' למה בתפלה לא אמרת שיהרהר?]

[וחזור ממה שאמר לעיל שהטעם הוא כדי שלא יהיו כל העולם עוסקין בו וכו'] **אלא** [לכן מחלק במשנה בין ק"ש וברהמ"ז לתפלה] ק"ש וברכת המזון [לאחריו] דאורייתא [ולכן מהרהר בלבד], ותפלה [לכן אינו צריך להרהר מפני שהוא מ] דרבנן:

אמר רב יהודה, מניין ל"ברכת המזון לאחריה" מן התורה? שנאמר דברים ח ואכלת ושבעת וברכת,

מניין ל"ברכת התורה לפנייה" מן התורה, שנאמר [בתחלת פרשת האזינו] דברים לב ג **פי' שם ה' אקרא** הבו גדל לאל יינינו כשנא משה לפתו בדברי סירה # [פרשת האזינו שהם דברי תורה], אמר להם לישראל, אני אצרך תחלה, ואם ענו אחרי אמר, כי שם ה' אקרא צרכה, אתם הבו גדל לאלהינו באמן, הכי מפרשי לה במסכת יומא (דף ל"ז, א'),

אמר ר' יוחנן, למדנו ברכת התורה לאחריה, מן ברכת המזון מקל וחומר, וברכת המזון לפנייה, מן ברכת התורה

הרהור אע"פ שהוא כדבור לענין לצאת ידי ק"ש, כמו כן מקרי דבור לענין דמקרי עוסק בתורה, ומדשרית ליה להרהור אע"פ שהוא בעל קרי, תתיר לו גם דבור. תוס'?

[ומתירין שלכן לא יוציאם בשפתיו] **כראשכחן בסיני** [שמשם למדין איסור דברי תורה לבעל קרי, ולכן רק דיבור שהיה בסיני אסור, אבל הרהור לא היה שם ומותר. וראה תוס'] שהפרישן מאשה, דכתיב אל תגשו אל אשה (שמות י"ט), ועל פרישה זו סמך עזרא, למקן טעילה לצעלי קריין קודם שיעסקו בתורה, דכתיב (דברים ד') והודעתם לבניך, וסמך ליה יוס אשר עמדת לפני ה' אלהיך בתורה, כדלמרינן לקמן בפרקין (דף כא:),

[פירוש אע"ג דכדיבור דמי לענין שיצא, מ"מ לא כדבור דמי לענין שיהא בעל קרי אסור להרהר] [פ' שיש לחלק בין הרהור כדי לצאת, לאיסור דברי תורה בהרהור, שהרי האיסור של דברי תורה לקרי למדין מסיני שרק מפני שהיה שם דיבור ממש היה צריכין לטבול], כראשכחן בסיני דהיה שם דבור והיו צריכין לטבול # [כתיב רק אל תגשו אל אשה, ולא מצאתי מקור שטבול, וגם צ"ע אם לא גשו אל אשה למה היו צריכין לטבול? וצ"ע, אבל לא קשה יגשו אל אשה ויטבול, שהאשה תהיה פולטת ולא תועיל לה טבילה], [ומבאר] ואע"פ שהיו שותקין שומע בעונה. תוס'.

ורב חסדא אמר, הרהור לאו כדבור דמי, דאי סלקא דעתך הרהור כדבור דמי, יוציא בשפתיו, אלא מאי הרהור לאו כדבור דמי, למה מהרהר?

אמר רבי אלעזר, כדי שלא יהיו כל העולם עוסקין בו [בקבלת מלכות שמים], והוא יושב ובטל # [ומשמע שיכולים לראות אם האדם מהרהר],

ונגרום בפרקא אחרינא [שלא יטעה למימר דיוצא ידי חובתו בהרהור, והוא אינו יוצא דלאו כדבור דמי. אדרת אליהו?]

אמר רב אדא בר אבהו, בדבר שהצבור עוסקין בו,

דף כ"א ע"א

[ומקשה איך אמרת שלכן מהרהר בק"ש, כיון שהצבור עוסקין בו, גם הוא ירהר בה, א"כ] **והרי תפלה דדבר שהצבור עוסקין בו, ותנן** [לקמן בב:] **היה עומד בתפלה, ונוצר שהוא בעל קרי לא יפסיק, אלא יקצר כל צרכו וצרכה, מעמא דאתחיל** [שעמד כבר בתפלה], **הא לא אתחיל לא יתחיל** [ומשמע דלא יתחיל אפי' בהרהור, מדלא קאמר יקצר בדבור או ירהר באריכות. תוס'], [ולא אמר שלכל הפחות ירהר כיון שהצבור עוסקין בו?]

אבני חן למסכת ברכות

מקל וחומר,

ברכת התורה לאחריה, מן ברכת המזון [לאחריה] מקל וחומר, ומה מזון שאין טעון לפניו כלומר שלא מצינו לו מקרא מפורש לצדק לפניו טעון לאחריו כדכתיב ואלכלת ושבעת וזרצת, תורה שטעונה לפניו מדאמרן אינו דין שטעונה לאחריה,

וברכת המזון לפניו מן ברכת התורה מק"ו, ומה תורה שאין טעונה לאחריה, טעונה לפניו, מזון שהוא טעון לאחריו אינו דין שיהא טעון לפניו,

איכא למפרך במדבריה, כשאתה צא ללמוד תורה מן המזון איכא למפרך מה למזון שכן נהנה, וכשאתה צא ללמוד מזון מן התורה, איכא למפרך ומה לתורה שכן חיי עולם,

ועוד תנן [במשנתנו], על המזון מברך לאחריו, ואינו מברך לפניו [ואי הוי גמירין לה בק"ו היה חייב גם מלפניו מדאורייתא], תיובתא [דר' יוחנן]:

העיקרתי מרשב"ם ב"ב נב:

נקיטין מר"ב וז"ל כל היכא דאמר במלמוד מ"י וצ"ח. ו' [דפלוני תיובתא, צטלו דברי מי שהתייבש עליו לגמרי, אכל היכא דעלמה נקישא כי הך דשמואל, לא צטלו דבריו, דאמרין לא הוה צריח להן דצטלה שמועה זו לגמרי, אלא לא אשתכח פירוקא בההוא שעתא, דתליא וקיימא [שהקשיא תלויה ועומדת].

ואעפ"כ אין נראה צעירי, דלא שגא תיובתא ולא שגא קשיא, דקאי אמילתא דאמוראי מדא היא, ולא הוה עיקר # [אולי הפירוש דלא בטלו דברי האמורא בשביל תיובתא או קשיא], אלא לגבי תיובתא ממשנה או מצרייתא שייך לומר [הלשון] תיובתא, ומפירכא דאמוראי שייך למימר [הלשון] קשיא,

אמר רב יהודה, ספק קרא קריאת שמע, ספק לא קרא, אינו חוזר וקורא, ספק אמר אמת ויציב ספק לא אמר, חוזר ואומר אמת ויציב,

מאי טעמא? קריאת שמע דרבנן לקמן פריך לה, אמת ויציב דאורייתא היא, שמוכר זה יליאת מנאים, דמיוצא דאורייתא היא, דכתיב למען מזכר את יום לאתק מלך מנאים (דברים ט"ז),

מתיב רב יוסף [איך אמרת דק"ש דרבנן, והכתיב] דברים ו' ובשכבך ובקומך? אמר ליה אביי, ההוא בדברי תורה כתיב [והא דאמרין לעיל בפ"ק י"י: רש"י] בערב [וכו'] משום דכתיב ובשכבך? אסמכתא בעלמא היא],

תנן [שנינו במשנתנו], בעל קרי מהרהר בלבו ואינו מברך, לא לפניו ולא לאחריה, ועל המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו, ואי ס"ד אמת ויציב דאורייתא, לברך לאחריה?

מאי טעמא מברך, אי משום יציאת מצרים, הא אדכר ליה בקריאת שמע,

ונימא הא [אמת ויציב] ולא לבעי הא [ג' פרשיות של קריאת שמע]?

קריאת שמע עדיפא, דאית בה תרתי יליאת מנאים, ומלכות שמים,

ור' אלעזר אמר, ספק קרא קריאת שמע, ספק לא קרא חוזר וקורא ק"ש, ספק התפלל ספק לא התפלל, אינו חוזר ומתפלל,

ורבי יוחנן אמר, ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו [אומר ר"י דהלכה כר' יוחנן, ודוקא בספק התפלל אבל ודאי התפלל לא וכו'. תוס']:

ואמר רב יהודה אמר שמואל, היה עומד בתפלה, וזוכר שהתפלל, פוסק ואפילו באמצע ברכה [פ' כשדעתו להתפלל לשם חובה, וכיון שזכר שכבר התפלל בד"ן הוא שיפסוק. ריטב"א], בהלכות גדולות פסק, הלכה כרבי יוחנן בספק [ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו], והלכה כשמואל צודאי התפלל [פוסק אפילו באמצע ברכה].

איני [איך אמרת דפוסק אפילו באמצע הברכה], והאמר רב נחמן, כי הוינן בי רבה בר אבוה, בען מיניה [שאלו ממני התלמידים], הני בני בי רב [נראה דהא דקאמר הנהו בני רב ולא נקיט סתמא, היינו משום שטעות כזה מצוי יותר בתלמידי חכמים מתוך שמהרהרין בדברי תורה בתפלתם, כדאשכחן בירושלמי דכמה אמוראי דאמרי מימי לא איכווני. פני יהושע], דמעו ומדכרי דחול בשבת, מהו שיגמרו את הצרכה אס מזכר צלמנא הצרכה צלחת מן הצרכות שטעה, ואמר לן גומרין כל אותה ברכה?

הכי השתא, התם [בשמתפלל של חול בשבת] גברא בר חיובא הוא, ורבנן [אנשי כנה"ג. וראה להלן כו': רש"י ד"ה כנגד] הוא דלא אמרחהו משום כבוד שבת [יש מפרשים משום טרחת אריכות התפילה, ויש מפרשים שלכך הסירו חכמים י"ח ברכות בשבת, כדי להסיר כל אנחה, שמה יצטרך אדם לאחד מהדברים ונמצא עצב בשבת. עפ"י ארחות חיים וכו'. יוסף דעת], אבל הכא הא צלי ליה:

ואמר רב יהודה אמר שמואל, התפלל [ביחוד] ונכנס לביהכ"נ, ומצא צבור שמתפללין [ורוצה להתפלל עוד פעם], אם

אבני חן למסכת ברכות

צבור נקדש וכל הקדושה משלם יכול לענות עם הצבור דאין זה קרוי יחיד. תוס' [וצריך לומר שלא יתחיל אלא בענין שלא יפסיד קדושה, וכן הלכה. ריטב"א],

וכן אמר רב אדא בר אבהו, מניין שאין היחיד אומר קדושה, שנאמר ויקרא כב ונקדשתי בתוך בני ישראל, כל דבר שבקדושה, לא יהא פחות מעשרה,

מאי משמע? דתני רבנאי, אחוה דרבי חייא בר אבא, אתיא תוך תוך, כתיב הכא ונקדשתי בתוך בני ישראל, וכתיב התם במדבר מז הברדלו מתוך העדה הזאת, מה להלן עשרה [המרגלים שהיו י"ב יצאו יהושע וכלב היו עשרה] אף כאן עשרה,

ורכולי עלמא מיהת מפסק לא פסיק מפלמו לקדשה לענות עם הצבור, וכן למודים,

איבעיא להו, מהו להפסיק ליהא שמו הגדול מבורך?

כי אתא רב דימי אמר, ר' יהודה ור"ש תלמידי דרבי יוחנן אמרי, לכל אין מפסיקין, חוץ מן יהא שמו הגדול מבורך, שאפילו עוסק במעשה מרכבה פוסק, ולית הלכתא כותיה:

או"ח סימן קד סעיף ז: אינו פוסק לא לקדיש ולא לקדושה אלא ישתוק ויכוין למה שאומר ש"צ ויהא כעונה. (היה עומד בתפלה וקראוהו לספר מורה אינו פוסק) (ת"ה סי' קפ"ה),

[שנינו במשנתנו] ר' יהודה אומר מברך לפנייהם ולאחריהם: למימרא דקסבר רבי יהודה, בעל קרי מותר בדברי תורה, והאמר ריב"ל, מנין לבעל קרי שאסור בדברי תורה, שנאמר דברים ד ט רַק הַשְׁמֵר לָךְ וְשָׁמֵר נִפְשֶׁךָ מֵאֵד וְהִשָּׁרְיָא עֵינֶיךָ וְפָנֶיךָ מִלִּבְּךָ כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ וְהָיוּ יָדְעֶתְךָ לְבָנֶיךָ וְלִבְנֵי בְנֶיךָ, וסמך ליה בפסוק י' ו' אֲשֶׁר עֲמַדְתָּ לְפָנַי ה' אֵל הַיָּהּ בְּחֵרְבְּ בְּאֵמֶר ה' אֵלֵי תִקְהַל־לִי אֶת־הַעֵם וְאֶשְׁמַעם אֶת־דְּבָרֶיךָ אֲשֶׁר יִלְמְדוּן לִדְרֹאֲהוּ אֹתִי כָּל־תְּנִימִים אֲשֶׁר הֵם חַיִּים עַל־הָאָרֶץ וְאֶת־בְּנֵיהֶם יִלְמְדוּן וְגו', מה להלן בעלי קריין אסורין, אף כאן בעלי קריין אסורין,

וכי תימא רבי יהודה לא דריש סמוכים, והאמר רב יוסף, אפילו מאן דלא דריש סמוכים בכל התורה, במשנה תורה דריש והאי קרא דמשנה מורה הוא נאמר, דהא רבי יהודה לא דריש סמוכין בכל התורה כולה, ובמשנה תורה דריש,

ובכל התורה כולה מנא לן דלא דריש [ר' יהודה], דתניא [במדרין סו:], בן עזאי אומר, נאמר שמות כב ז מְכַשְׁפָּה ל' א תְּחִיָּה ולא פירש דאין מיתה תמות, ונאמר אללו, בפסוק יח כָּל־שֹׁכֵב עִם־בְּהֵמָה מו' ת' יוֹמָת, סמוכו ענין לו סמכותו פרשת מכשפה לא

יכול לחדש בה דבר [לא ברירא לי שפיר פירושא דהאי מילתא, כי מי הוא שאינו יכול לחדש דבר באחת מן הברכות, או לרפואה או לתלמודו וצ"ע. תוס' הרא"ש], יחזור ויתפלל, ואם לאו אל יחזור ויתפלל,

וצריכא [מה שאמר לעיל דפוסק אפילו באמצע ברכה, ומה שאמר כאן שלא יתפלל עוד פעם אלא אם יכול לחדש בה, ואולי היה קשה לו למה צריך לומר מאמר הראשון בין שאומר כאן שלא יחזור ויתפלל ממילא יודעין שאם התחיל שמפסיק אבל עדיין צ"ע], דאי אשמעינן קמייתא, ה"מ יחיד ויחיד כשהתפלל תחלה היה יחיד, וכשעכשם שהתפלל והתחיל להתפלל היה צידיק,

דף כ"א ע"ב

או צבור וצבור צין צראשונה צין צמיה היה עם הצבור, כגון עשרה אחר עשרה, וזה עמיה צמיה, ששכח שהתפלל עם הראשונים [ועכשיו נזכר פוסק באמצע הברכה], אבל יחיד [שפעם ראשונה שהתפלל היה ביחיד] לגבי צבור, כמאן דלא צלי דמי [יחזור ויתפלל אף בלא חידוש], קמ"ל,

ואי אשמעינן הכא [שלא יחזור ויתפלל בלא חידוש], משום דלא אתחיל בה, אבל התם דאתחיל בה אימא לא [יפסיק אלא יגמור את כולה], צריכא,

אמר רב הונא, הנכנס לבית הכנסת, ומצא צבור שמתפללין, אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע ש"ץ [בחזרת הש"ץ] למודים [אנחנו לך וכו'], יתפלל, ואם לאו אל יתפלל [עד שיאמר מודים אם הציבור],

ריב"ל אמר, אם יכול להתחיל ולגמור, עד שלא יגיע ש"ץ לקדושה, יתפלל, ואם לאו אל יתפלל,

במאי קא מפלגי?

מר רב הונא סבר יחיד המתפלל עם הצבור אומר קדושה [בתוך תפלתו], [דקדוש לא היו דבר שבקדושה ובפסוקים הוא דקרי וכו']. תוס' הרא"ש], הלכך אם לא גמר עד שלא יגיע שליט צבור לקדוש לית לן דה [לא איכפת לן], אלל מודים, אף על פי שיחיד אומר מודים, אם אינו אומרו עם הצבור, הוואה את כולם כורעים והוא אינו כורע, נראה כפוסק צמי שחזריו משתחוין לו,

[כלומר רב הונא שלא חשש אלא למודים, אבל שמא יאמר החזן קדושה בעוד שהוא מתפלל לא חשש, משום דס"ל דיחיד המתפלל בתוך צבור יכול לומר קדושה בתוך התפלה [פ'] שהוא יאמר קדושה בתוך תפלה שלו במחיה המתים], ונמצא שלא הפסיד כלום, אבל מודים דרבנן דאינו יכול לומר אלא עם הצבור, הוואה שלא יתחיל בענין שלא יכול לומר מודים עם הציבור. ריטב"א],

ומר [ורבי"ל] סבר אין יחיד אומר קדושה [בשם"ע שלו אף שהוא עומד עם הציבור],

[וכן הלכה, אבל המתפלל י"ח עם החזן לכשיגיע ש"ץ לקדושה יאמר עם השליח

אבני חן למסכת ברכות

תחיה, לשוכב עם זהמה, לומר,

מה שוכב עם בהמה בסקילה כדאמרין לה כסנהדרין פרק ארבע
מימות (דף נד:), בגוזה שזה דמיונו דהכא [דכתיב בשוכב עם בהמה בויקרא כ
טו ואיש אשר יתן שכבתו בבהמה מו' ת יומת ואת הבהמה תהרגו], מכי הכו
מהרגו דמסית [דברים יג' כ' הרג תהרגנו יחד תהיהבו' בראשו' נה להמיתו'
ויד פליהם באהרנה], אף מכשפה מכסף נמי בסקילה,

אמר ליה ר' יהודה [לכן עזאי], וכי מפני שסמכו ענין לו לשוכב עם
זהמה נוציא לזה המסך לסקילה שהיא חמורה מכל מימות שחמורה,

אלא מקרא מפורש יש לו במקום אחר שהוא בסקילה, אוב וידעוני בכלל
לא תחיה ד כל המכשפים היו, ולמה יצאו צפני עזמן כשהפרישן
לסקילה, כדכתיב בצנן ירגמו אותם דמיהם צם, להקיש להן להקיש אליהם את
כל הכלל, שזו מדה בחמורה, שכל דבר שהיה בכלל ויאל מן הכלל ללמד, לא ללמד על
עצמו יאל, אלא ללמד על הכלל כולו יאל, ולומר לך, מה אוב וידעוני
בסקילה אף מכשפה בסקילה,

[שהדרש של דבר שהיה בכלל ויצא וכו'] הוא דרש גמור "שזו מדה בחמורה",
ואינה כסמוכין שאינה מן חמורות שהתורה גדרשת בהן].

ובמשנה תורה מנא לן דדריש, דתניא רבי אליעזר אומר,
נושא אדם אנוסת אביו ומפותת אביו, אנוסת בנו ומפותת
בנו, ר' יהודה אוסר באנוסת אביו ובמפותת אביו,

ואמר רב גידל אמר רב, מאי טעמא דר' יהודה? דכתיב
דברים כג א ל' אִיקַח אִישׁ אֶת־אִשְׁתּוֹ אָבִיו וְלֹא יִגְלֶה בְּנֶה
אָבִיו, כנף שראה אביו לא יגלה,

וממאי דבאנוסת אביו כתיב [דלמא בשומרת יבם של אביו]?
דסמך ליה [בפסוק שלפני זה בדברים כב כח כִּי־יִמָּצֵא אִישׁ נֶעֱרַךְ בְּתוּלָה אֲשֶׁר
ל' אִי־אִשָּׁה וְהִפְשִׁיחַ וְשָׁכַב עִמָּהּ וְנִמְצְאוּ: כט וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּהּ
לְאִבֵּי הַנֶּעֱרָךְ חֲמִשִּׁים כֶּסֶף וְלֹא־תִהְיֶה לְאִשָּׁה תַּחַת אֲשֶׁר עָנָה ל' אִי־יִכָּל שְׂלָחָה
פְּלִימָיו: וגו',

אמרי אין במשנה תורה דריש [אבל ר"י לא למד מסמוכין דבעל קרי
אסור בדברי תורה], והני סמוכין מבעי ליה לאידך דריב"ל,
דאמר ריב"ל כל המלמד לבנו [בקדושין ל הגירסא לכן בנו. ניצוצי
אור] תורה, מעלה עליו הכתוב כאלו קבלה מהר חורב,
שנאמר דברים ד והודעתם לבניך ולבני בניך, וכתיב בתריה
יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב [אבל לר' יהודה מותר בע"ק
בדברי תורה דאין הסמוכין כאן מופנים לזה] # [זה פלא שהפסוק אינו פנוי
לדרשה של הלכה שבעלי קריין אסורין בלימוד התורה, שהפסוק נצרך לדרשה
של אגדה?],

תנן, זב שראה קרי לענין טבילה שמקן עזרא לבעלי קריין לעסוק בחמורה קאי,
ולשאר עמאים לא הדרין, וקאמר הכא דאם יש לו טומאה אחרת עם הקרי, שאינו
יכול ללכת ממנה בטבילה זו, כגון זכ וזה [טומאת נדה שייך גם באיש הבא על
אשתו נדה] שהם טמאים טומאת שבעה, אפילו הכי צריך לטבול לקרי, קודם
שיעסוק בחמורה [שיש כאן טומאה ארוכה זב, וטומאה קצרה קרי, וצריך ליטבול
לטומאה הקצרה כדי לעסוק בחמורה],

ונדה [שהיא טומאת שבעה] שפליטה שכבת זרע [טומאת ערב] הרי היא
כעצל קרי [והאשה אסורה בלימוד התורה עד שתטבול],

המשמשת [שנטמאה טומאת ערב], וראתה דם [טומאת שבעה]
צריכין טבילה,

ורבי יהודה פוטר קא סלקא דעתך [דקסבר] דאין טבילה זו מטהרתו מכל
וכל,

עד כאן לא פטר רבי יהודה, אלא בזב שראה קרי, דמעיקרא
לאו בר טבילה הוא [לא יטהרו טבילה עד שיעברו הו' נקיים], אבל
בעל קרי גרידא מחייב [לטבול ללימוד התורה],

וכי תימא, ה"ה דאפילו בעל קרי גרידא, נמי פטר רבי יהודה
[מלטבול], והאי דקא מפלגי בזב שראה קרי, להודיעך כחן
דרבנן [שמחייבין טבילה גם שיש עליו טומאה ארוכה],

אימא סיפא, המשמשת [והיא טמאה טומאת ערב] וראתה דם
[שניתוסף עליה טומאת שבעה] צריכה טבילה,

למאן קתני לה להשמיענו כח מי הוצרכו לחלוק זה, אילימא לרבנן
להודיעך כחן דמחייבי זה, פשיטא, השתא ומה זב שראה קרי
שקדממו טומאת היצה מעיקרא דמעיקרא שבעה שראה קרי לאו בר
טבילה הוא, מחייבי רבנן ומחייבי ליה רבנן טבילה לקרי לדברי מורה,

המשמשת וראתה דם, דמעיקרא בת טבילה היא @ דטומאת
קרי קדמה, וכשראתה הקרי ראוי היפה לטבול מיד, לא כל שכן דלא אחיה
טומאת נדה שהיא אחרונה, ומפקעה לטבילה שנתחייבה זה כבר,

אלא לאו ר' יהודה היא קמיה, להודיעך דאפילו היכא דקדם הקרי אחיה
טומאת נדה ומפקעה טבילה, דאין טבילה אלא המטהרת,

ואי לדרי יהודה לית ליה תקנת עזרא [שלעולם אין בעל קרי צריך טבילה לדברי
תורה], למה ליה לשמיעין זהא, [הא] כל בעלי קריין נמי לא צעי טבילה לדברי
מורה, הלכך, על כרחך ודוקא קתני לה,

דף כ"ב ע"א

[דרוקא] משמשת וראתה נדה, אינה צריכה טבילה, אבל בעל
קרי גרידא מחייב [ולמה תתיר ר' יהודה במתניתין לברך לפניהם

אבני חן למסכת ברכות

typical 50psi water mains pressure can flow over 4 gallons per minute. A 5 minute shower would use 20 gallons of water with an older unrestricted shower head, although it could be more.

ולאחריהם?

לא תימא נמתינתין [דר"י סבר] מברך [בפה] אלא מהרהר [אבל בהמשך הגמ' אין תירוצו זה עומד],

ועוד בענין זה:

*צריך חיפוש למצוא עוד בדיני תשעה קבין שהדברים בענין זה מועטים.
*התו"ט במקואות פ"ג משנה ד' הביא בשם הראב"ד דמ' קבין שיעורו חכמים לרחיצת כל הגוף.
*לא הבנתי אם תשעה קבין צריך שיגיע לכל חלקי הגוף או אם די ששופכן עליו שיעור זה והוא ענין סימבולי [שהרי בכל אופן אין המים מגיעים לכפות הרגלים]? וגם אם כל המים צריך ליפול דוקא על הראש? וגם אם בשעת נפילת המים הוא רוחץ בסבון אם זה יהיה חציצה?
*לא בירדתי אם אדם יכול לשפוך עליו שיעור זה לעצמו, או זה דוקא אם אדם אחר שופך עליו?
*צריך לדעת אם הכלי צריך להיות כלי שלימה?
*צריך לדעת אם המים יכולים להיות מים חמים?

שיעור תשעה קבין:

כיון שיש ד' שיעורים בריבועית

א. 2.9fl. oz.,

ב. 3.3fl. oz.,

ג. 4.42fl. oz.,

ד. 5.27fl. oz.

ע"פ הלכות פסח להרב אברהם בלומנקראנץ ז"ל.

gallon=128 fl. oz.,

וכיון שקב הוא 4 לוג, ולוג יש בה 4 רביעית הלוג, נמצא שיש בקב 16 רביעיות, ותשעה קבין הוא $16 \times 9 = 144$ רביעיות.

ונמצא לפי זה שתשעה קבין הוא 144 פעמים כשיעור רביעית לפי הד' שיטות:

א. $3.2625 \text{ fl. oz.} = 417.6 \text{ fl. oz.}$ gallon

ב. $3.3 \text{ fl. oz.} = 422.4 \text{ fl. oz.}$ gallon

ג. $4.9725 \text{ fl. oz.} = 636.48 \text{ fl. oz.}$ gallon

ד. $5.92875 \text{ fl. oz.} = 758.88 \text{ fl. oz.}$ gallon

ואם נאמר שאם אדם פותח את המקלחת shower בלע"ז ככוונה ליטחור בתשעה קבין יכול לצאת בזה טבילת עזרא, יכול למדוד ע"י כלי כמה מים קולח ברגע אחד, ויכול לשער עי"ז כמה זמן לעמוד תחת המים, ואם אין לו כלי יכול לנקוט, שברגע יורד לכל הפחות** שני gallon ואם יעמוד תחת המים ג' רגעים [מינוט] בודאי נפלו עליו תשעה קבין. ודבר זה עדיין צריך ביורר אודות השיעור ואודות ההלכה.

**Federal regulations mandate new shower heads flow less than 2.5 gallons per minute with a line feed pressure of 80 pounds per square inch.

Although actual consumption varies with water pressure at the shower head inlet and the exact flow rate of the shower head, a reasonable average for a 5 minute shower using a low-flow head would be 7-8 gallons of water. This is because most homes have far less than 80psi line pressure, the typical pressure being around 50psi [per square inch].

Older high-flow or unrestricted shower heads in systems with more

*זה לשון רבינו יונה כאן בברכות: ורחיצת ט' קבין צריך להטילם עליו בכלי שיוכל להריקה ממנו בלא שום הפסקה, וכן מוכיח במשניות של טהרות. אבל בדברי חמודות על הרא"ש כאן בברכות אות ס"ה כתב שלא דקדקו תלמידי הר"י שהרי הוא משנה מפורשת במקואות פ"ג מ"ד בעל קרי החולה שנפלו עליו תשעה קבין מים שאובין מכלי אחד משנים ומשלשה מצטרפין מארבעה אין מצטרפין. [ואולי יש ליישב דברי הר"י שכוונתו לומר שגם אם מטיל מב' וג' כלים צריכים להיות בלי הפסקה].

*זה לשון הרמב"ם בהל' תפלה פ"ד הל' ו' מנהג פשוט בשנער ובספרד שאין בעל קרי מתפלל עד שרוחץ כל בשרו במים וכו' ובכסף משנה שם פירש שהכוונה על תשעה קבין. ע"כ. וכתב הרבינו יונה: ואם אין לו מים או יש לו מים או אפילו אם יש לו מים ואינו טובח או אינו רוחץ אפ"ה לה הפסיד התפלה מפני זה, ודאי אע"פ שהתפלה יותר מקובלת עם הטבילה לדברי הכל, אין לו להפסיד מפני זה תפלתו, וכ"כ ר"מ ז"ל [הרמב"ם] ובכל ראשי ישיבות שבבבל תמהו עליו למה היה מיקל כל כך בענין טבילת בעל קרי, והוא ז"ל השיב להם שמימיו לא בטל אותה אפי' שעה אחת, אלא שלא היה יכול לכתוב בחיבורו כ"א היוצא מן הדין על פי הלכה. ע"כ. אבל עדיין צ"ע למה לא הזכיר הרמב"ם שיעור ט' קבין ואומר רק רוחץ בשרו במים?

*זה לשון הר"ף: איכא מאן דאמר האי דאמרי בטלוה לטבילותא בין לדברי תורה בין לתפלה, ואיכא מ"ד הני מילי לדברי תורה אבל לתפלה צריך טבילה, ולא טבילה דוקא אלא רחיצה בטה' קבין, וכתב רבינו האי גאון זצ"ל כיון דגמרא ליכא בהא מילתא נקוט מנהג כל ישראל שכל בעלי קריין אע"פ שאין להם מים [מקוה. על הגליון] אין מתפללין עד שירחצו.

[בשו"ת שבט הלוי ח"א כד כתב שדעתו להקל לענין נתינת תשעה קבין בשפופרת מחוררת, כמצוי בוכננו במקלחות, כל שהמים זורמים בשפע ולא טפין טפין, שאין צורך ב"כלי" ולא בנתינת מים מכח גברא, ובמידות של זמנו שיעור תשעה קבין לפי חשבון כביצה 57.6 סמ"ק 122 ליטר ומחצה, ולפי דעת החזו"א

אבני חן למסכת ברכות

בשיעורים נפתח תשעה קבין הוא למעלה מ-21 ליטר ושליש. יוסף דעת]

זה אנו למדין מקל וחומר מסיני אם ללמוד אסור ללמד לא כל שכן. ערוך ערך צע] את המושג ואינו מניע את המדרש גרסינן, מפני שצריך הוא תמיד להזכיר צו את הפסוקים שהוא דורש # [דברי רבי יוסי צריכין הסברה],

3. רבי יונתן בן יוסף אומר, מציע הוא את המושג, ואינו מציע את הגמרא [שיש הרבה דרשות שיש בהם פסוקים],

4. רבי נתן בן אבישלום אומר, אף מציע את הגמרא, ובלבד שלא יאמר אזכרות שבו שצמקלאות הנדרשים,

5. רבי יוחנן הסנדלר, תלמידו של רבי עקיבא, משום ר"ע אומר, לא יכנס למדרש כל עיקר לא להניע ולא לשנות, אלא לזית המדרש הוא נכנס ושומק, ואמרי לה לא יכנס לבית המדרש כל עיקר,

6. ר' יהודה אומר, שונה הוא בהלכות דרך ארץ # [אולי כדי להראות נחיצת לימוד זה שאפילו ב"ק עוסק בה, וכן רואין שתלמידיו בקשו ממנו שנה לנו פרק אחד בהלכות ד"א], כגון "דרכן של תלמידי חכמים" שהיא צרימא, ופרק [צפרק] בן עזאי הנותן ארבעה דברים אל לנו [ראה ש"ח שהם דברים השייכים לבעל קרי],

[בגמרות שלנו נדרש מסכת דרך ארץ רבה ומסכת דרך ארץ זוטא יחד עם שאר מסכתות קטנות אחר מסכת הוריות, ובפרק שלישי של מסכת דרך ארץ רבה מתחיל בן עזאי אומר כל הנותן ד' דברים כנגד עיניו ועל לבו אינו חוטא לעולם מאין הוא בא וכו']],

מעשה ברבי יהודה, שראה קרי, והיה מהלך על גב [שפת. בש"ח שכ"ה בכ"י] הנהר, אמרו לו תלמידיו, רבינו ! שנה לנו פרק אחד בהלכות דרך ארץ, ירד וטבל ושנה להם,

אמרו לו לא כך למדתנו רבינו, שונה הוא בהלכות דרך ארץ, אמר להם אע"פ שמיקל אני על אחרים, מחמיר אני על עצמי:

7. תניא ר' יהודה בן בתירא היה אומר, אין דברי תורה מקבלין טומאה, מעשה בתלמיד אחד [עיין לקמן כז: מעשה בתלמיד אחד וכו' ומסיים שם הש"ס ואותו תלמיד ר"ש בן יוחאי הוה. שח] שהיה מגמגם [שלא אמר אזכרות שבו. מהרש"א], [שקורא בחצי פה, בהלעת מלים ללא רהיטות ודיוק, ואין זו קריאה גמורה. יוסף דעת] צעל קרי היה [שאותו תלמיד בעל קרי היה, ובין שנתנו לו לקרוא קרא בגמגום, משום שלא רצה לבטא את דברי התורה במפורש. שט] למעלה # [כל המפרשים פירשו למעלה לפני, אבל במסכת מגילה כ. וכו': יש ג' פעמים למעלה מרבי ... ומסתמא הטעם שהקורא עומד על הבימה וכל העם תחתיו] מרבי יהודה בן בתירא,

אמר ליה בני פתח פיק ויאירו דבריך [מלשון הכתוב בתהלים קיט,

ומי אית ליה לרבי יהודה הרהור [דוקא הרהור מותר לבעל קרי, בתמיה. שח], והתניא, בעל קרי שאין לו מים למבול, קורא קריאת שמע, ואינו מברך לא לפני ולא לאחריה, ואוכל פתו, ומברך לאחריה ואינו מברך לפניו, (אבל) [ואלו שמות לומר היינו. רש"ש] מהרהר בלבו, ואינו מוציא בשפתיו, דברי רבי מאיר,

רבי יהודה אומר, בין כך ובין כך [פ' בין ברכה לפני ולאחר] של ק"ש, וק"ש עצמה, ובין ברכה בפת לפני וברחמ"ז כולן. שח] מוציא בשפתיו?

אמר רב נחמן בר יצחק, עשאן ר' יהודה לזכרת המזון בהלכות דרך ארץ שמומר לשטות צעל קרי, כדצרי [להלן #6],

1. דתניא דברים ד והודעתם לבניך ולבני בניך, וכתוב בתורה יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב,

מה להלן באימה [מורא, פחד, התת, בהלה, בעתה. מלון עברי] [dread] וביראה [פחד, אימה, בעתה. מלון עברי] [awe] וברתת [חרדה, רטט, פחד. מלון עברי] [trembling] ובזיע [חרדה, רעדה, פלצות. מלון עברי] [shuddering] דכתיב וירא העם ויטעו וגו' (שמות כ'),

[אימה הוא שהאדם ירא מהק"ב מחמת גדולתו ותפארתו, ויראה הוא יראת העונש, ורתת הוא מפני הבושה כמ"ש הושע יג א כדבר אפרים רתת וגו' כמו שהאדם ירא שחברו יראה בו דבר מגונה, וזיעה היינו שעושה מצוה בשלימות עד שמויע וכו'. חידושי הגר"א],

אף כאן [לימוד התורה צריך להיות] באימה וביראה וברתת ובזיע [אבל בעל קרי אינו יכול להיות כן, # וצ"ע ואם טובל אז כבר יכול להיות באימה וביראה וכו' ?],

מכאן אמרו כל הטמאים מותרים צמורה, שאף הם יכולים להיות צאימה וצרתם, אלא צעל קרי אינו אלא מתוך קלות ראש וחוסת הדעת [והסרת האימה והיראה. שט] # [וגם אם היא ישן על פי רוב בא ע"י חלומות של קלות ראש] הזבים, והמצורעים, ובאין על נדות אס טבלו לקריין לדברי מורה, הטבילה אינה עולה להם לטהרם מטומאת צועל נדה שהיא שצעת ימים, אלא לתקנת עזרא עולה להם [לבויעל נדה שחייב למבול מכל מקום, ולזב ומצורע אם ראו קרי]. כדמקן צממתימן זצ שראה קרי ונדה כו' צריכין טבילה מותרים לקרות בתורה, ובנביאים, ובכתובים, לשנות במשנה, וגמרא, ובהלכות, ובאגדות, אבל בעלי קריין אסורים,

2. רבי יוסי אומר, שונה הוא [מותר לו ללמוד] ברגילות צממתימות השגורות צפין, שהוא מוילין מפיו צמורה, ואין צריך להאריך צה, ובלבד שלא יציע צטעמי פירושהין [פ' שלא ילמד לאחרים כשהוא בעל קרי, ודבר

אבני חן למסכת ברכות

משמש מטתו כיון שכתב ורחצו במים ולא כתוב את כל בשרו צריך צריך מאבנטו ולמטה ושפשוף יפה ואין צריך לרחוץ כל גופו, ובתשובה אחרת [המנהיג דפוס ברלין סי' פ' סוף צד 12 עיי"ש] בזמן הבית היו מובלין בעלי קריין שלא להכנס למקדש בטומאה ועבשיו שכולנו טמאים בטומאת מת חמורה שאין שום מבילה מועלת לה בלא הזאת מי חמאת שלישי ושביעי אין לבעלי קריין ומשמש אלא רחיצה בלבד. אוצר הגאונים,

[וא"ת והא אמרין דעורא תקן מבילה לבעלי קריין והאך היו יכולין לבטל תקנת עורא? ואית דאמר מפני שראו שלא היו יכולין הציבור לעמוד בה, והנכון יותר שלא פשטה זאת התקנה בכל ישראל, ותקנה שלא פשטה בכל ישראל יכולין לבטלה, וכתב רבינו האי גאון ז"ל דלא אמרין במילה למבילות אלא לגבי ק"ש אבל להפלה אין מתפללין עד שירחצו, ואפשר היה לומר שכוונתו לומר שירחצו בארבעים סאה, אבל הרי"ף ז"ל כתב ולא מבילה דוקא, אלא רחיצה בתשעה קבין],

10. תנו רבנן, בעל קרי שנתנו עליו תשעה קבין מים, טהור התו"ט במקואות פ"ג מ"ד הביא בשם הראב"ד דט' קבין שיערו חכמים לרחיצת כל הגוף],

נחום איש גס זו לחשה לרבי עקיבא, ורבי עקיבא לחשה לבן עזאי, ובן עזאי יצא ושנאה לתלמידיו בשוק, [ג"ל דבן עזאי לא היה לו חשד פן להנאת עצמו הוא דורש דהרי לא היה לו אשה, כי היתה נפשו חשקה מאד בתורה ונתבטל ממנו הרגש הטבעי מחמת חשק התורה. מגיד תעלומה]

פליגי בה תרי אמוראי במערבא, רבי יוסי בר אבין, ורבי יוסי בר זבידא, חד תני דנן עזאי שנאה לתלמידים וחד תני לחשה [דהיינו שלא דרשה ברבים, אלא מפני לאוזן], מאן דתני שנאה משום בטול תורה, ומשום בטול פריה ורביה שהיו נמנעים מתשמיש מפני טורח הטבילה,

ומאן דתני לחשה, שלא יהו תלמידי חכמים [בכ"י הנוסח שלא יהיו התלמידים, פי' הנעורים שהרי עזאי תיקן הטבילה לכל, ולא רק לתלמידי חכמים. שח] מצויים אצל נשותיהם כתרנגולים [אם יודעים שיטהרו בט' קבין. ריטב"א],

11. אמר רבי ינאי, שמעתי שמקילין בה צמחלאות [רחיצה בחמין סתם], או צמחית משעה קבין, ושמעתי שמחמירין בה צמחעיס סאה, וכל המחמיר בה על עצמו, מאריכין לו ימיו ושנותיו [שמעתי בדרך צחות שאם הוא חש על הביטול תורה שכטבילה, ישלמו לו שיחיה יותר ויחיה לו יותר זמן ללמוד],

[6 פעמים בש"ס 1. ברכות ח. כל המשלים פרשיותיו עם הציבור, 2. ברכות יד. המאריך באחר, 3. ברכות כב. לענין טבילת עורא, 4. ברכות מז. המאריך באמן, 5. ברכות נד. שלשה דברים [המאריך בהן] מאריכין ימיו ושנותיו של אדם:

קל פתח דברך יאיר. ברכת אהרן. מתיבתא] [שהם מאירים כאש. שח], שאין דברי תורה מקבלין טומאה, שנאמר ירמיה כג הלא כה דברי כאש נאם ה' [שהיא כתובה לפניו אש שחורה על גבי אש לבנה, וכל אותיות שלה הם שמותיו של הקב"ה, ואין מקבלין טומאה כאש הזה. מחרש"א], מזה אש אינו מקבל טומאה, אף דברי תורה אינן מקבלין טומאה,

אמר מר, מציע את המשנה, ואינו מציע את הגמרא, מסייע ליה לרבי אלעאי, דאמר רבי אלעאי אמר ר' אחא בר יעקב, משום רבינו רב, הלכה, מציע את המשנה, ואינו מציע את הגמרא,

כתנאי, מציע את המשנה ואינו מציע את הגמרא, דברי רבי מאיר, רבי יהודה בן גמליאל אומר, משום רבי חנינא בן גמליאל, זה וזה אסור, ואמרי לה זה וזה מותר, מ"ד זה וזה אסור כרבי יוחנן הסגדר # 5, מ"ד זה וזה מותר כרבי יהודה בן בתירא # 7 [שאין דברי תורה מקבלין טומאה],

8. אמר רב נחמן בר יצחק, נהוג עלמא כהני תלת סבי וכולהו לקולא, כרבי אלעאי בראשית הגז, כרבי יאשיה בכלאים, כרבי יהודה בן בתירא בר"ת,

כרבי אלעאי בראשית הגז, דתניא, רבי אלעאי אומר ראשית הגז אינו נוהג אלא בארץ ששיטת חולין יליף טעמא, צפרק הזרוע,

כרבי יאשיה בכלאים, כדכתיב דברים כב ט ל' אֶת־זֶרַע פְּרֻמָּה פְּלֻאִים, רבי יאשיה אומר לעולם אינו חייב עד שזרע חטה ושעורה וחרצן שלשמן במפולת יד דהוו להו כלאי זרעים וכלאי הכנס כאלת,

כרבי יהודה בן בתירא בדברי תורה, דתניא רבי יהודה בן בתירא אומר, אין דברי תורה מקבלין טומאה,

9. כי אתא זעירי, אמר בטלוח למבילותא דבעלי קריין, ואמרי לה בטלוח לנטילותא [כדמפרש לנטילת ידיים],

מאן דאמר בטלוח למבילותא [של בעלי קריין] כרבי יהודה בן בתירא, מאן דאמר בטלוח לנטילותא [היינו לנטילת ידיים להפלה] כי הא דרב חסדא לייט, אמאן דמהדר אמאי בעידן צלותא [ולכן כדי שלא יתבטל התפלה בטלו לגמרי את הנטילה]:

[רב גטרוגאי ז"ל [שערי תשובה זוף סי' קע"ה] והמושמש מטתו אע"ג שהוא כבעל קרי, בעל קרי כתיב בו ורחץ את כל בשרו וצריך כל גופו ואפי' חפיפה בעי, אבל

אבני חן למסכת ברכות

המאריך בתפלתו, והמאריך על שלחנו, והמאריך בבית הכנסת, 6. ובפסחים קד. כל החותם מקדש ישראל והמבדיל בין קודש לחול.

אמר ריב"ל, מה טיבן של טובלי שחרין צעלי קריין הטובלין שמריט [פי' לאחר ששימשו מוטין או שאירע להם מקרה לילה, ושואל] מה טיבן ! הא איהו דאמר לעיל דרש שמעתי בעל קרי אסור בדברי תורה?

12. הכי קאמר, מה טיבן בארבעים סאה, אפשר בתשעה קבין, מה טיבן במבילה אפשר בנתינה משעה קבין, ואף על גז דלא מנא לקמן אלא צמולה, סתם תלמידי חכמים חולים הם, כדאמר במסכת נדרים [מבטא:] כמאן מנלין אקצירי ואמרישי כרבי יוסי.

קצירי, חולין [ומיקרו קצירי לפי שנפסס קצרה מחמת חליים. ר"ן בגדרים שם], מרישי רצנן # [מרישי הוא לשון חלש, שבראותן חלשה הם] [scholars that are in delicate health]

13. אמר רבי חנינא, גדר גדול גדרו בה צמה שהצריכו צארצעים סאה,

דתניא, מעשה באחד שתבע אשה לדבר עבירה אותה אשה פנויה הימה, וחכמים גזרו על היסוד* אף על הפנויה, אמרה לו [האשה, לאותו אדם] ריקא [לשון ריקא יש עוד פעם להלן דף לב, ובגמ' נח. בסוגיא דקמצא ובר קמצא, וב"ב עה. בסוגיא דרבה בר בר חנא] [an expression of contempt, good for nothing] [וכי] יש לך ארבעים סאה שאתה טובל בהן, מיד פירש [דהיינו מהרה מביאה לידי פרישות. ע"ז כ.: מצור דבש], # [יש לפרש לא שהיה אצלו עון יותר גדול שלא למבול מלונות, אלא ע"י שהיה הוכיחה אותה הקין למצבו],

* [לונות קורא יחוד, ומדרכת רש"י וחכמים גזרו מוכח שדעתו כראב"ד בפ"א מאישות הלכה ד' שכל שאינה מופקרת לכל אדם אין בה איסור מן התורה [וז"ל שם אין קדשה אלא מזומנת והיא המופקרת לכל אדם, אבל המייחדת עצמה לאיש אחד אין בה לא מלקות ולא איסור לאו והיא הפליגה הכתובה בפסוק ובעלי השלשון דורשין פליגש מלה הפוכה ומורכבת פי' שגל עומדת לפרקים למשגל ולשמש את הבית ועפמים למשכב]. מצור דבש],

14. אמר להו רב הונא לרבנן, רבותי מפני מה אתם מזולזין במבילה זו לנהוג כרבי יסודה בן צמורה, אי משום צינה [שכל המקוואות שלהם היו מים קרים] אפשר במרחצאות ממין [פי' דרב הונא קורא לרחיצה בחמין בלשון "מבילה" לענין מבילה עזרא],

15. אמר ליה רב חסדא, וכי יש מבילה בחמין [הא שאובים ניהו, שה?]

אמר ליה [רב הונא לרב חסדא] רב אדא בר אבהה קאי כוותך דנעי טבילה זו צמקוה כשאר טבילות [שצריך טבילה במ' סאה לב"ק אבל לדידי די

לרחוץ בחמין במרחצאות],

[ר' אדא בר אבהה ס"ל דבראח קרי ח"ו צריך מבילה במים קרים, עפ"י מה שכתב מחו' הרב הקדוש מה"ר צבי הירש צוק"ל מ"ם קרי"ם בגימ' "מת" דהנה עון הוצאת ז"ל חייב ח"ו מיתה בידי שמים כמעשה דער ואונן, וכשטובל את עצמו במים קרים נפטר ממיתה. מ"ת]

16. רבי זירא הוה יתיב באנגא דמיא גיגית [ולא היה בה מ' סאה], כי מסותא [בבית המרחץ], אמר ליה לשמעיה, זיל ואייתי לי תשעה קבין, ושדי עלויא [ושפכם עלי],

אמר ליה רבי חייא בר אבא [לד' זירא], למה ליה למר כולי האי, והא יתיב בגווייהו,

אמר ליה [תשעה קבין דינה] כארבעים סאה, מה ארבעים סאה במבילה ולא בנתינה, אף תשעה קבין בנתינה ולא במבילה,

17. רב נחמן תקן חצבא [כד שהיה בה שיעור] בת תשעה קבין ליתן מים לתלמידים עליהם שמריט, קודם קריאת המורה,

[לדעת רש"י בב"ב מו: וראה שם תוד"ה שלח ר"ג, ר' נחמן סתם הוא ר"ג בר יצחק, ורב נחמן בר יצחק אמר לעיל נהוג עלמא כהנהו תלת סבי וכו' בר' יהודה בן בתיא בדברי תורה, ואפשר תיקן כל זה רק להתלמידים המחמירים על עצמם לקיים תקנת עזרא. מ"ת]

יש שני סברות להקל במבילת עזרא, סברא חזקה הוא באדם חולה, והוי כמו בדיעבד, ועוד סברא אם ראה לאנסו, שאז הסברא שיש להקל עליו כיון שנאנס, ואם חולה ראה לאנסו יש שני הסברות יחד,

18. כי אתא רב דימי, אמר, רבי עקיבא ורבי יהודה גלוסמרא אמרו, לא שנו דסגי צנתינה אלא לחולה לאונסו צמולה שראה קרי לאונסו [שיש שני סיבות להקל עליו], אבל לחולה המרגיל וממשיך את הקרי עליו, שמשמש מטמו ארבעים סאה, אמר רב יוסף, [ע"י מאמר זה] אתבר חצביה דרב נחמן אינו צריך לנו, דמולה לאונסו לא שכיט,

כי אתא רבין, אמר, באושא הוה עובדא [משמע שהיה מעשה בחולה שראה לאונסו],

דף כ"ב ע"ב

בקילעא כניסת הנזים, מדר שלפני הטרכלין שקורין פורטיג"ו (מבוא, מסדרון)

אבני חן למסכת ברכות

אביי: תקנת עזרא	בריא המרגיל	שבילה ב' סאה	תשעה קבין	ולא כלום
רב דימי*	חולה המרגיל כבריא המרגיל	חולה המרגיל כבריא לאונסו	חולה לאונסו כבריא לאונסו	
רבין*	[בריא המרגיל]	חולה המרגיל כבריא לאונסו	חולה לאונסו	
רבא: תקנת עזרא	בריא המרגיל			
ורבנן התקינן		בריא לאונסו		
רב דימי	חולה המרגיל כבריא המרגיל	חולה המרגיל כבריא לאונסו	חולה לאונסו כבריא לאונסו	
רבין	בריא המרגיל	חולה המרגיל כבריא לאונסו	חולה לאונסו	
אמר רבא: הלכתא:	בריא המרגיל	בריא לאונסו וחולה המרגיל	חולה לאונסו	

* אין חילוק לא בדברי רב דימי, ולא בדברי רבין בין אביי ורבא

נלענו דרב אושעיא, אתו ושאלו לרב אסי, אמר להו לא שנו אלא לחולה המרגיל, אבל לחולה לאונסו פטור מכלום,

א"ר יוסף, אצטמיד נחמזקן שצריז ונצמדו, כלומר לורך לנו עוד זו הצביה דרב נחמן,

מכרי, כולהו אמוראי ותנאי ברעזרא קמיפלגי, ונחזי עזרא היכי תקן [בהרבה מקומות [ראה בהנהגות הב"ח] גבי שאר תקנות לא פריך גמרא הכי? אלא שאני הכא דדבר הרגיל בכל יום הוא על כן אנו זכורים. תוס'?

אמר אביי, עזרא תקן לבריא המרגיל מ' סאה [שאין שום סיבה להקל בו], ובריא לאונסו [שיש סיבה להקל בו] מ' קבין,

ואתו אמוראי רב דימי ורבין ופליגי בחולה, מר [רב דימי] סבר, חולה המרגיל [כיון שהוא גרם לעצמו טומאה אין להקל בו, ודינו] כבריא המרגיל, וחולה לאונסו [שאין מקילין בחולה לומר שפטור מכלום] כבריא לאונסו,

ומר [ורבין] סבר, חולה המרגיל כבריא לאונסו [שלשניהם יש סיבה אחת להקל בהם], וחולה לאונסו [שיש בו שני סיבות להקל בו] פטור מכלום,

אמר רבא, נהי דתקן עזרא טבילה, נתינה מי תקן [ולדבא לא תיקן עזרא מ' קבין], והאמר מר גבי עשר תקנות, צצצא קמא צפרק מרובה, עזרא תקן טבילה לבעלי קריין,

אלא אמר רבא, עזרא תקן טבילה לבריא המרגיל מ' סאה, ואתו רבנן והתקינן לבריא לאונסו מ' קבין,

ואתו אמוראי וקא מיפלגי בחולה, מר [רב דימי] סבר חולה המרגיל כבריא המרגיל, וחולה לאונסו כבריא לאונסו [דברי רב דימי כמו שאמרנו לעיל אליבא אביי],

ומר [ורבין] סבר [כמו שהוא סובר אליבא דאביי] לבריא המרגיל מ' סאה, וחולה המרגיל כבריא לאונסו [שלשניהם יש סיבה אחת להקל, ולכן די ב] מ' קבין, אבל לחולה לאונסו פטור מכלום,

אמר רבא, הלכתא אפלוגתא דאמוראי הוא דפסק רבא, דפליגי אליבא דרבנן, מיהו, השתא אן כרבי יהודה בן צמירא נהגין, כדאמר רב נחמן [בר יצחק?] לעיל, ורב נחמן בר יצחק צמרא הוא, בריא המרגיל (וחולה המרגיל) ארבעים סאה, [וחולה המרגיל. מצפה איתן] ובריא לאונסו תשעה קבין, אבל לחולה לאונסו פטור מכלום:

19. ת"ר, בעל קרי שנתנו עליו מ' קבין מים טהור, בד"א לעצמו לעסוק צמורה לעצמו, אבל ללמד לאחרים ארבעים סאה,

20. ר' יהודה אומר, מ' סאה מכל מקום ארבעים סאה שאמרו ככל ענין שהן, ולקמן מפרש לה,

ר' יוחנן וריב"ל, ור"א ור' יוסי בר' חנינא, חד מהאי זוגא וחד מהאי זוגא פליגי ארישא צפירושא דמילתא דמנא קמא,

חד אמר [שללמוד תורה לאחרים צריך להחמיר דרגא אחת], הא דאמרת במה דברים אמורים [שדי בט' קבין] לעצמו, אבל לאחרים מ' סאה, לא שנו אלא לחולה המרגיל [דאמר רבא שדי בט' קבין, כדי ללמוד לאחרים צריך מ' סאה], אבל לחולה לאונסו [דאמר רבא פטור מכלום, לאחרים צריך] מ' קבין,

וחד אמר [מחמיר מאד] כל לאחרים, אפילו חולה לאונסו עד דאיכא מ' סאה,

וחד מהאי זוגא, וחד מהאי זוגא, אסיפא דרבי יהודה חד אמר הא דאמר רבי יהודה מ' סאה מכל מקום, לא שנו אלא בקרקע לא מימא מכל מקום דרבי יהודה לאכשורי כלי אמא [פ' דבא ר' יהודה להבשיר שגם מ' סאה בבלי יהיה כשר לטבילה, שאינו כן], דאין כשר אלא ארבעים סאה בקרקע, ולקמן ציי אס כן מאי מכל מקום, אבל בכלים לא,

וחד אמר אפי' בכלים גמי [מהני ארבעים סאה],

אבני חן למסכת ברכות

נב: ת"ר היה עומד בתפלה, וזוכר שהוא בעל קרי, לא יפסיק מפלתו לגמרי אלא יקצר כל צרכו וצרכו ואומר כל הצרכות בקורא, היה קורא בתורה, וזוכר שהוא בעל קרי, אינו מפסיק ועולה אלא מגמגם צמורה [ראה לעיל כב.], וקורא,

ר"מ אומר, אין בעל קרי רשאי לקרות בתורה יותר מג' פסוקים כגון צדק הכנסת דלי אפשר לפחות, כדמנן (מגילה פ"ג כג.) הקורא צמורה, לא יפחות משלשה פסוקים,

תניא אידך # [לכאורה בכל מקום בא לשון "תניא אידך" להמשך הענין בברייתא הראשונה אבל כאן אין לברייתות אלו שייכות], היה עומד בתפלה וראה צואה כנגדו, מהלך לפניו עד שיורקנה לאחוריו ד' אמות,

והתניא לצדדין אינו צריך להלך עד שמהלך לאחוריו? ל"ק הא דאפשר לילך לפניו ילך לפניו, עד שמהלך לאחוריו, הא דלא אפשר כגון יש נהר לפניו מסתלק לצדדים [פ'] שיש נהר לפניו, וכנגד המערב אינו רוצה להחזיר פניו שהוא רוצה להתפלל כנגד המזרח. מעדני מלך בשם תר", ולפ"ז מתורץ אמאי לא מייחזי דין זה גבי ק"ש, דגבי ק"ש יכול להחזיר פניו. ישורון כרך כד דף שכ],

היה מתפלל ומצא צואה במקומו, אמר רבה אע"פ שחטא תפלתו תפלה,

מתקיף ליה רבא והא משלי בא זבח רשעים תועבה [למה נקרא רשע הא היה שוגג שהרי "מצא" הצואה? ובריטב"א כתב דלאו דוקא רשעים, שהרי לא חטא אלא בשגגה, אלא כזבח רשעים קאמר, ומשום הכי אייתי האי קרא דתפלה כנגד קרבן היא באה. אבל ראה במ"ת שפירש שמצא צואה במקומו היינו במקום שרגיל להיות צואה, וחיבת במקומו קאי על הצואה?]

אלא אמר רבא, הואיל וחטא, אע"פ שהתפלל, תפלתו תועבה:

מתני': היה עומד בתפלה, וזוכר שהוא בעל קרי, לא יפסיק אלא יקצר [כל צרכו וצרכו. רש"י לעיל כא.], ירד לטבול, אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות, עד שלא תהא הגץ החמה

[דמצוה מן המובחר לקרותה או. יבין], יעלה ויתכסה ויקרא, ואם לאו יתכסה במים ויקרא,

לימא בהא קמפיגני

דף כ"ג ע"א

מר סבר, כל המפסיק בתפלתו אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש כדאמרין גבי קריאת שמע לקמן בפירקין [לקמן כד.], וצוהה קא

בשלמא למ"ד אפי' בכלים, היינו דקתני ר' יהודה אומר מ' סאה מכל מקום, אלא למ"ד בקרקע אין בכלים לא, מכל מקום לאתויי מאי?

לאתויי מים שאובין,

21. רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע ורבא (ברבי) בר שמואל, כריכו ריפתא בהדי הדדי, א"ל רב פפא הבו לי לדידי [תן לי הכוס. תפארת אדם] לברוך, הנפול עילואי ט' קבין [נראה בעיני דברי לשמוע מה סוברים חביריהם בהאי דינא היו מגלים נסתרים, דאי לאו הכי הוה ליה חציפותא. אדרת אליהו],

22. אמר להו רבא (ברבי) [בר] שמואל, תנינא, במה דברים אמורים לעצמו, אבל לאחרים מ' סאה והכא נמי דלאפוקי אחרים יד חוצקן כלאחרים דמי, אלא הבו לי לדידי לברוך, הנפול עילואי ארבעים סאה לאו דוקא, אלא טבילי צאצאעים סאה,

23. אמר להו רב הונא, הבו לי לדידי לברוך, דליכא עילואי לא האי ולא האי לא הוצרכמי לא לזו ולא לזו, שלא ראיתי קרי [משמע שיש רבותא למי שלא צריך לטבול כלל, למי שהוא טבול יום של קרי. ראה יוסף דעת], [יש אומרים שאיני צריך טבילה, ויש אומרים דפירושו שראה קרי ואמר לא טבילתי כלל דסבירא לי דבטלוח לטבילותא ואינו צריך לטבול. ריטב"א],

24. רב חמא טביל וצריך [דאי לא בידך למאי נפק"מ לית הלכתא כוותיה. יעב"ץ עיי"ש] רגיל היה לעשות כן, דהוה ליה ללמד אחרים, וצאצא ימות השנה לא היה טבול, אלא נתן עליו משעה קצין, במעלי יומא דפסחא, להוציא רבים ידי חובתן [וכתב הריטב"א שהיה טבול להוציא אחרים ידי הלל שבבבלי פסחים], ולית הלכתא כוותיה דכי היכי דלעצמו צמיתה, לאחרים נמי צמיתה, אי נמי, דקיימא לן כרבי יהודה בן צמירא [וראה תוס']:

מתני': היה עומד בתפלה, וזוכר שהוא בעל קרי, לא יפסיק אלא יקצר [כל צרכו וצרכו. רש"י לעיל כא.], ירד לטבול, אם יכול לעלות ולהתכסות ולקרות, עד שלא תהא הגץ החמה [דמצוה מן המובחר לקרותה או. יבין], יעלה ויתכסה ויקרא, ואם לאו יתכסה במים ויקרא,

ולא יתכסה לא במים הרעים מים סרוחים [או מי רגלים. יבין], ולא במי המשרה [ששורים שם הפשמן והקנצוס והם מסריחים. רש"י לקמן כה.], [חסורי מחסרא: ולא יקרא אצל מי רגלים] עד שיטיל לתוכן מים וצמירא [צרכות כה:] מפרש כמה מים רמי ואזיל, ומפרש לה צמירא מסתרא והכי קתני, לא יקרא אצל מי רגלים עד שיתן לתוכן מים, וכמה ירחיק מהן ממי רגלים ומן הצואה [צואת אדם. יבין], ד' אמות:

אבני חן למסכת ברכות

ואם תחטא הבא, [משתחטא ותביא. ד"ס] קרבן לפני ומזכר
רגל ללכת אל בית האלהים להביא מעלה,

[ומפרש המושך הפסוק] וְקָרוּ ב' לְשִׁמּוֹעַ (דברי חכמים), אמר רבא,
הוי קרוב לשמוע דברי חכמים [שתעשה] משונה בהנחת קרבן [פי'
תתנהג כמדת החכמים], שאם חוטאים מביאים קרבן, ועושים
תשובה,

[והוא יותר נכון] מִתַּת הַכְּסִילִים זָבַח מִמֶּנּוּ אֶת הַקֶּרֶבֶן [ככסילים, כל
משונה אל תהי ככסילים שחוטאים ומביאים קרבן, ואין
עושים תשובה,

[ומביא המושך הפסוק] כִּי־אֵינֶם יוֹדְעִים לַעֲשׂוֹת רָעָה, [ומקשה אם
אינם עושים רע] אי הכי צדיקים ניהו?

אלא אל תהי ככסילים שחוטאים ומביאים קרבן, ואינם
יודעים אם על הטובה הם מביאים [כמו עולה שלמים או תודה],
אם על הרעה [חטאת או אשם] הם מביאים [פי' ומפרש "לעשות רע",
היינו לתקן את הרע ע"י קרבנם [פי' לעשות תשובה], והוא כענין ועשתה את
צפריה. יעב"ץ],

אמר הקב"ה בין טוב לרע אינן מבחינים, והם מביאים קרבן
לפני,

רב אשי, ואיתימא רבי חנינא בר פפא אמר [כן הוא מפרש הפסוק
שְׁמֹר רִגְלְךָ בְּאֲשֶׁר תִּלְךָ אֶל־בֵּית הָאֱלֹהִים], שְׁמֹר נִקְבִּיךָ מִצִּין רִגְלִיךָ, כמו
להסך את רגליו (שמואל א' כ"ד), שמור נקבך שלא יפחו בשעה שאתה
עומד בתפלה לפני,

תנו רבנן, 1. הנכנס לבית הכסא, חולץ תפיליו ברחוק ד'
אמות ונכנס [ותפילין בידו],

אמר רב אחא בר רב הונא, אמר רב ששת, לא שנו אלא
בית הכסא קבוע שיש בו זואה, וכל בתי כסאות שצגמרא [שצגמרא. ררי"ק]
על פני השדה הם, כלל חפירה [ולא בבית עם דלת כמו שיש לנו], אבל בית
הכסא עראי שזה מתחיל עשוי לעשותו בית הכסא, חולץ [במקום בית
הכסא] ונפנה לאלתר ואחז תפילין בידו, כדאמרין לקמן, ובקצו נמי אוחזן
בידו, אלא שצריך לחלץ ברחוק ארבע אמות, שזמן שהם צראשו הם צגלו, וגנאי
הדבר,

וכשהוא יוצא [פי' כשגמר צרכיו] מרחיק ד' אמות ומניחן, מפני
שעשאו בית הכסא קבוע,

איבעיא להו, מהו שיכנס אדם בתפילין כשהוא צראש קאמר לבית

מיפלגי הכא [שער שכלו המים היה כדי לגמור את כולה], ומר סבר [אף אם
שהה כדי לגמור את כולה חוזר] למקום שפסק,

אמר רב אשי, האי אם שהה אם לא שהה מיבעי ליה במילתא
דרכ מסדא ורז המנוגא, מיבעי ליה לאפלוגי בין שהה ללא שהה, ומדלא אפליג,
שמע מינה אפילו צדלא שהה קאמר [שחוזר לראש],

אלא דכולי עלמא אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר
לראש, והתם בדלא שהה קמיפלגי, דמר סבר גברא דחויא
הוא כשהמחיל להפלה, והיה צריך לנקיז דחוי הוא מלהמפלל, ואין ראוי,
ואין תפלתו תפלה הלכך מה שהמפלל, אינה תפלה וחוזר לראש,

ומר סבר גברא חויא הוא אף על פי שאינו יכול להמתין עד שיסיים
תפלתו, תפלה ראוייה היא מה שהמפלל קודם שמיטה ותפלתו תפלה,

תנו רבנן, הנצרך לנקביו אל יתפלל, ואם התפלל תפלתו
תועבה [ויחזור ויתפלל לאחר שעשה צרכיו],

אמר רב זביד, ואיתימא רב יהודה, לא שנו אלא שאינו יכול
לשהות בעצמו, אבל אם יכול לשהות בעצמו תפלתו
תפלה,

ועד כמה יכול להעמיד עצמו מנקביו, שיהא מותר להתחיל בתפלה, אמר רב
ששת עד פרסה [פרסה = 4 מיל, מיל = 2000 אמה, נמצא פרסה בשיעור
ר' חיים נאה הוא 3840 מטר, שהוא 2.386 מייל ושיעור החזון איש הוא 4608
מטר, שהוא 2.863 מייל, והליכת מייל הוא בין 25-13 מינוטין, ונאמר שהשיעור
הבינוני הוא 20 מינוט, ונמצא ששיעור הליכת פרסה לפי רח"נ הוא לערך 48
מינוט, ולפי החזון"א הוא לערך 57 מינוט],

איכא דמתני לה להאי צמה דברים אמורים, אמתניתא צמתיתא גופא,
ולא משמעמא דרז זצד ורז יהודה, וכי איירי אינהו [רב זביד ואיתימא רב יהודה]
בשיעורא הוא דאיירי, כמה דברים אמורים, כשאין יכול לעמוד
על עצמו, אבל אם יכול לעמוד על עצמו, תפלתו תפלה,

[ומקשה על הברייתא] ועד כמה? אמר רב זביד עד פרסה,

אמר רבי שמואל בר נחמני, אמר רבי יונתן, הנצרך לנקביו,
הרי זה לא יתפלל, משום שנאמר עמוס ד' יב הֲבֹיֹן
לְקִרְאֹתֶיךָ אֶל־הָיָהּ יִשְׂרָאֵל,

ואמר רבי שמואל בר נחמני, אמר רבי יונתן, מ"ד קהלת ד' יז
שְׁמֹר רִגְלְךָ בְּאֲשֶׁר תִּלְךָ אֶל־בֵּית הָאֱלֹהִים וְקָרוּ ב' לְשִׁמּוֹעַ מִתַּת
הַכְּסִילִים זָבַח כִּי־אֵינֶם יוֹדְעִים לַעֲשׂוֹת רָעָה, שמור עצמך שלא תחטא

אבני חן למסכת ברכות

דרכים ונוטלין אותן [ויש הפסד לבעלים, ועוד שמא יבזו אותו כדלעיל, וגם שיבואו תפילין לידי בויין], התקינו שיהא אוחזן בידו ונכנס [וזה כבית הלל],

אמר רבי מִיֵּאשָׁא בריה [לקמן כד: קורא לו בר בריה, וכן הוא כאן על הגליון] דריב"ל, הלכה גוללן צרועות שלהן כמין ספר [תורה], ואוחזן בימינו שלא צנגדו, כדי שלא יפלו [שבשמאל צריך לקנח. שח] כנגד לבו [משום כבוד. שמו"ק],

אמר רב יוסף בר מניומי, אמר רב נחמן, ובלבד שלא תהא רצועה יוצאת מתחת ידו טפח שיש זה קדושה, שהרי זה הוה קושן, ונקשר נראה בעשייתו כמין דל"ת על שם אחת מאומות של שד, והש"ן עשויה ככותלי הקנינה החלושה, והיו"ד עשויה צראש לרועת תפילין של יד, ורצועה [שרצועה ?] קטנה מאד כסוף ראשה, ונראית כמין יו"ד,

אמר רבי יעקב בר אחא, אמר רבי זירא, לא שנו כשהוא חולץ בשביל צית הכסא, גוללן כמין ספר כדאמרן, אלא שיש שהות ביום ללבשן, אבל אין שהות ביום ללבשן, עושה להן כמין כים טפח ומניחן [בו. שט:],

אמר רבה בר בר חנה, אמר רבי יוחנן [לשון זה יש 229 פעמים בש"ס], [כשהולץ תפילין ליכנס לביה"ב] ביום גוללן כמין ספר, ומניחן בידו כנגד לבו, ובלילה כשהוא חולץן צדימו על מנת להצניע עד הצקר, עושה להן כמין כים טפח דחללו טפח, דחשיב הכלי אהל להפסיק צינס לקרקע, ומניחן [בו. שט:],

אמר אביי, לא שנו דצעי [הכים] טפס אלא [אם בא להניחן] בכלי שהוא כליין כים העשוי לזכרן, דכליין קריב להיות צטל אללס, הילכך צעין דצר הניכר שיהא חוץן צפניהס, אבל בכלי שאינו כליין, אפילו פחות מטיפח,

אמר מר זוטרא, ואיתימא רב אשי, תדע שהרי פכין קמנים מצילין צהיקף צמיד פחיל באהל המת ואף על גב דלא הוו טפס, חייזי [ראה תוס'],

ואמר רבה בר בר חנה, כי הוה אוליין בתריה דרבי יוחנן, כי הוה בעי למיעל לבית הכסא [קבוע לעשות צרכיו. שח], כי הוה נקיט ספרא דאגדתא [ולא תמצא ספר הלכות, וזה מפני כי לא היו רגילים בעל פה באגדה, והיו צריכים לכתוב, אבל לאגדה היו כותבים מפני שלא היו בקיאים בה על פה. באר הגולה הבאר השישי פט"ו], הוה יהיב לן [לנו תלמידיו], כי הוה נקיט תפילין לא הוה יהיב לן, אמר הואיל ושרונהו רבנן לאוחזן צידו משום שמירמן,

הכסא קבוע, להשתין מים [משמע דליכנס סתם לביה"ב לבוש בתפילין מותר. וכן משמע בריטב"א]? רבינא שרי, רב אדא בר מתנא אסר,

אתו שיילוה לרבא, אמר להו אסור, חיישינן שמא יפנה בהן [כשהן צראשו יפנה ל. ררי"q] גדולים, ואמרי לה שמא יפיהו בהן,

תניא אידך, 2. הנכנס לבית הכסא קבוע, חולץ תפיליו ברחוק ד' אמות, ומניחן בחלון הסמוך לרשות הרבים ונכנס [פי' שלא יניחם סמוך לבית הכסא, וזה דין בקדושת תפילין], וכשהוא יוצא מרחיק ד' אמות ומניחן, דברי בית שמאי,

3. ובית הלל אומרים, אוחזן בידו ונכנס [וכדי שלא יתאבדו תפיליו התירו להכניסן עמו],

4. ר"ע אומר, אוחזן בבגדו ונכנס [ונפנה], [ומקשה] בבגדו ס"ד, זימנין מישתלי להו [שכח כשירצה לעמוד. ררי"q] ונפלי [יפלו תפילין מתוך בגד ולא ירגיש. ררי"q], אלא אימא אוחזן בבגדו ובידו ונכנס,

[או. ניצוצי אור], [וכשאינו יכול להכניסם לא בראשו ולא בידו. ראה של"מ] ומניחם בחורין הסמוכים לבית הכסא לפניס מן הגדר צשדה שהוא נפנה צה, ומנין צחוריס צצכותל, ולא יניחם בחורין הסמוכים לרשות הרבים חורי כותלי ממילוט השדה, [והמעלה ליתנה שם] שאין עכצריס מניין צמקוס הילוך צני אלס, והוא יכנס לאחורי הגדר לפנות [לא יתנם שם], שמא יטלו אותם עוברי דרכים, ויבא לידי חשד,

ומעשה בתלמיד אחד, שהניח תפיליו בחורין הסמוכים לרשות הרבים [ועבר על דברי ב"ה שאמרו אוחזן בידו ונכנס. שח], ובאת זונה אחת ונטלתן, ובאת לבית המדרש ואמרה, ראו מה נתן לי פלוני בשכרי [שמא שמו היה כתוב על גרתיקן, או היו יודעים וניכרים בטביעת עין שהן שלו, או מתוך שגנבו לו תפיליו, הוצרך לחזור אחריהם לבקשה אולי ימצאם, ושמעה הזונה או נודע לו שלקחתם, ונתיארה שלא תהא נתבעת עליהן כנגב, לכן עשתה זאת כדי להציל עצמה מהילה עליו עון אשמה. יעב"ץ],

כיון ששמע אותו תלמיד כך, עלה לראש הגג ונפל ומת [מתוך בושה], [ונפל ומת יש בעוד ג' מקומות בש"ס],

באותה שעה התקינו, שיהא אוחזן בבגדו ובידו ונכנס [כר"ע דאילו לב"ה הא אמר אוחזן בידו],

תנו רבנן, בראשונה היו מניחין תפילין בחורין הסמוכים לבית הכסא, ובאין עכברים ונוטלין אותן, התקינו שיהו מניחין אותן בחלונות הסמוכות לרשות הרבים, ובאין עוברי

אבני חן למסכת ברכות

טפחיים, ועלה קאי, גלוי טפחיים שהתרחי לך כאן אסרתי לך כאן,

דף כ"ג ע"ב

דתני חדא, כשהוא נפנה מגולה לאחוריו טפח ולא יותר, משום
נעיות ולפניו טפחיים משום קילוח מי רגלים הנמזין למרחוק # [לכאורה לפי
שאנו לובשים היום אינו צריך לגלות למעלה כלום, ורק לאחוריו ג' טפחים, טפח
לגדולים, ושני טפחים שירדו הקטנים],

ותניא אידך, לאחוריו טפח, ולפניו ולא כלום, מאי לאו אידי
ואידי באיש, ולא קשיא כאן לגדולים כאן לקטנים והיינו דקאמר
לעיל דברים שהתרחי לך [היינו] צדית הכסא "עראי" [ולא כמו שאמר לעיל
שהחיתר יהיה בבית הכסא קבע] [טפחיים לקטנים], אסרתי לך בקצוה [שלגדולים
רק טפח לאחוריו מותר],

ותסברא, אי בקטנים, לאחוריו טפח למה לך?

אלא אידי ואידי בגדולים, ולא קשיא הא באיש [ובאיש, אין
גדולים בלא קטנים] הא באשה [ומתוך שהוא דומק עומד לגדולים, הוא צא
לידי קטנים [וכן לשון זה במשנ"ב או"ח סימן ב'], הלכך צאש מלאחוריו טפח,
ומלפניו טפחיים, וצאשה מלפניה ולא כלום,
והכי קאמר הא דלעיל דברים שאסרתי לך צאשה, התרחי לך צאש,

אי הכי דלענין טפח וטפחיים קמני, דברים שהתרחי לך כאן אסרתי לך כאן הא
דקתני עלה ציפא דידה זהו ק"ו שאין עליו תשובה דדבר הזה יש
לך להשיגי קל וחומר, ואין לי עליו תשובה להחזיר לך,

אי אמרת צלמא צתפילין קאמר [דבבית הכסא קבוע שרי, ובארעי אסור],
וכדאמרי, וצית הלל היא, היינו דקמני דש כאן להקשות קל וחומר, השתא צית
הכסא קבוע שרי, צית הכסא עראי מיציעא, ואין לי תשובה להשיג עלי, אלא אי
אמרת לענין טפח וטפחיים,

[ומתמה] מאי [פי' למה] אין עליו תשובה, דרבא דמילתא הכי
איתא אורחא דמילתא הכי הוא, שהאש צריך לגלות לפניו, ולא האשה,

אלא לאו [צריך לפרש מה שהתרחי וכו' ב] תפילין [מותר בקבוע ואסור
בארעי] ותיובתא דרבא אמר רב ששת [הקושיא הוא מסיום הברייתא
והוה ק"ו שאין עליו תשובה] תיובתא דאמר צית שמאי היא ולא צית הלל, דאש
כן לא משכח מידי לאוקמה הכי צריכתא, דקמני מאי שהתרחי לך כאן אסרתי לך
כאן [דאי לב"ש הא אסרי בכל מקום, אבל לב"ה שמתירין בקבוע, יכולים לומר
שאוסרין בארעי],

מכל מקום קשיא [הרי יש כאן ק"ו], השתא בית הכסא קבוע
שרי, בית הכסא עראי לא כל שכן?

הכי קאמר [יש חומר בביה"ב שהוא לקטנים כיון שהוא עומד הניצוצות ניתין
על רגליו], בית הכסא קבוע דליכא ניצוצות שיהא צריך לשפספס

נגמרן ישמרוני, אכניסם עמי ושמרוני מן המזיקין [ויש אומרים אשמור אותם
אני בעצמי. ריטב"א, ומביא שם גירסא אחרת "לא ניטרח" כלומר לא אמרתי
לתלמידים שישמרו אותם],

אמר רבא, כי הוה אזלינן בתריה דר"נ [בשהיה הולך לבית הכסא],
כי הוה נקיט ספרא דאגרתא יהיב לן, כי הוה נקיט תפילין
לא יהיב לן, אמר הואיל ושרונהו רבנן נגמרן,

[מביא ברייתא זו מפני שנאמר בה ולא ישתין בהם מים, ומקשה ממנה] ת"ר,
לא יאחז אדם תפילין בידו, וס"ת בורועו, ויתפלל שאין דעמו
מיושבת עליו צתפלה, שהרי לצו תמיד עליהן שלא יפלו מידו, ולא ישתין בהן
מים, ולא יישן בהן שמה יפיה לא שינת קבע ולא שינת עראי,

אמר שמואל, סכין ומועות וקערה וכבר, הרי אלו כיוצא בהן
לענין תפלה, שדואג עליהן שלא תפול הסכין ומזיקנו, והקערה משפך, והמועות
יאבדו, והככר יעקף,

[י"מ דדוקא הני וכיוצא בהם דאיכא הפסד אם יפלו מידו, אבל שאר דברים שאין
בהם הפסד אם יפלו מידו מותר להתפלל בעורן בידו, וי"מ דלאו דוקא הני
ואורחא דמלתא נקט, דה"ה שאין לו ליטול בידו שום דבר בשעת תפלה, אלא
לולב בלבד התירו דמשום חבובי מצוה לא ימעט כוונת התפלה. ריטב"א]

אמר רבא אמר רב ששת, לית הלכתא כי הא מתניתא דקמני
לא ישמין צתפילין, דב"ש ה"א דאמרי לעיל מניחן צתפילין הסמוך לרשות הרבים
ולא יכניסם [יאלחס ?] צידו ויכנס, דאי ב"ה הא אמרי לעיל אוחזן צידו ויכנס,
השתא בית הכסא קבוע שרי, בית הכסא עראי כגון להשתין,
שאין אדם הולך צצזילס לצית הכסא, והפעם הוצאת נעשה המקום הזה צית הכסא
תפלה, מביעיא [ודאי מותר ליכנס עמוהם לבית הכסא],

[יש כאן ג' דברים שאומר עליהם דברים שהתרחי לך כאן אסרתי לך כאן, בקבוע
אוחז תפילין בידו ויכנס, ובארעי לא יאחזם בידו, גילוי טפחיים בקטנים ולא
בגדולים, אשה אינה מגולה לפניו, אבל באיש מגולה טפחיים],

מיתבי, דברים שהתרחי לך כאן צצית הכסא קבוע, אסרתי לך
כאן צצית הכסא עראי, מאי לאו תפילין שאמרו צצית הלל אוחזן צידו ויכנס
לצית הכסא קבוע, ולהשמין צצית אסרו, כדמפרש טעמא לקמן, אי אמרת
בשלמא בית הלל, התרחי לך כאן קבוע, אסרתי לך כאן
בית הכסא עראי, אלא אי אמרת ב"ש, הא לא שרו ולא
מיד צצית הכסא קבוע?

כי תניא הדיא [דברים שהתרחי לך כאן וכו'] לאו לענין תפילין תניא, אלא
לענין גלוי טפח וטפחיים דלגדולים אינו מגלה אלא טפח, ולקטנים מגלה

אבני חן למסכת ברכות

סודר תפילין, דכיון דאזמניה שוז אסור לזור צו מעות, מאחר שהקצו לכך, הא דלא אזמניה [מותר לו לצור מעות אחר שצר בה תפילין],

דאמר רב חסדא, האי סודרא דתפילין דאזמניה למיצר ביה תפילין, [אם אח"כ] צר ביה תפילין, אסור למיצר ביה פשיטי,

אזמניה ולא צר ביה, צר ביה ולא אזמניה, שרי למיצר ביה זוזי,

ולאביי דאמר הוזמנה מילתא היא גבי אוריג בגד למת, בסנהדרין בפרק נגמר הדין (דף מז:), אזמניה אע"ג דלא צר ביה, צר ביה, אי אזמניה אסיר אי אזמניה אין אי לא אזמניה לא קדיש, ושרי למיצר ביה, דהכי תניא בדהיא בסנהדרין (מס:): הניח צו תפיליו יניח צו מעות [אם לא אזמניה],

בעא מיניה רב יוסף, בריה דרב נחוניא, מרב יהודה, מהו שיניח אדם תפיליו תחת מראשותיו כליל כשהוא יושן, תחת מרגלותיו לא קא מיבעיא לי [שאסור], שנוהג בהן מנהג בזיון, כי קא מיבעיא לי תחת מראשותיו מאי?

א"ל, הכי אמר שמואל, מותר אפילו אשתו עמו,

מיתיבי, לא יניח אדם תפיליו תחת מרגלותיו מפני שנוהג בהם דרך בזיון, אבל מניח תחת מראשותיו, ואם היתה אשתו עמו אסור,

היה מקום שנבזה ג' טפחים למעלה מראשותיו, ועליו נטמן התפילין, או למטה מראשותיו יולא מקום מן המטה או נמוך ג' טפחים מותר, תיובתא דשמואל תיובתא?

אמר רבא אע"ג דתניא תיובתא דשמואל, הלכתא כוותיה [דמותר להניח תפילין תחת מראשותיו], מ"ט

דף כ"ד ע"א

כל לנטורינהו טפי [לשמור על תפילין יותר] עדיף להו מצוינו, כמה שהוא מזהיר על שמירתן מן העכברים ומן הגנבים, טפי עדיף להו מצוינו,

[העתקתי מב"ב קלא:]:

בעליות דרבינו יונה כאן בד"ה תנאי ב"ד שאני כתב ואע"פ "שאין דרך" האמורא לחלוק על התנאים, ה"מ בדבר שסתמו אותו במשנה או בברייתא, עכ"ל, וראה בפניני רבנו הגר"ז תשס"ט דף שט שמארך מאד בדברים אלו, וראה בקובץ שיעורים ב"ב דף ק"ע סימן תרלג שכתב וז"ל ודבר זה שאלתי מב' מו"ר הגר"ח הלוי זצ"ל מבריסק והשיב דבאמת גם אמורא יש בכוחו לחלוק על תנא, והא דמובתבין תיובתא מתנאי לאמוראי הוא משום דאמורא אינו חולק על תנא, ואילו

דימיו מעל רגליו שרי [להכניס תפילין בימיו], בית הכסא עראי לקטנים דאיכא נצוצות הניתזין על גבי רגליו, ואמרינן במסכת יומא (דף ל.) מזה לשפספן אסרי שאסור לאדם שינא נצוצות שעל גבי רגליו, שמה יראה ככרות שפסה, ונמצא מוציא לעז על צניו שהם ממזרים, הילכך, אי אפשר לאחוז תפילין בידו,

אי הכי מאי קל וחומר יש להקשות כאן אמאי אין עליו תשובה, תשובה מעלייתא היא?

הכי קאמר, הא מילתא דתפילין צריכא הכסא עראי וקצוע תיתי לה בתורת טעמא להמיר צריכא הכסא קצוע, את האסור צריכא הכסא עראי, משום טעמא דנצוצות, ולא תיתי לה בק"ו,

דאי אתיא לה בתורת ק"ו לומר דין הוא להקל צריכא הכסא עראי קל, ולהחמיר צריכא הכסא חמור, ולא חזול צר טעמא, אלא צר חומרא וקולא, ואין עדינן אפסא, וזהו ק"ו שאין עליו תשובה אין לי עליו מה להשיב, שאין לי למצוא שיהא צדוק מקום צריכא הכסא עראי חמור מן הקצוע, שאוכל להשיבך אם התרתי בקצוע שהוא קל בדבר פלוני, נמיר בשל עראי שהוא חמור בה, אבל טעמא איכא למאי דעדינן, דהכא איכא נצוצות והכא ליכא, ודבר זה לאו קל וחומר, לא קל ולא חמור:

ת"ר, הרוצה ליכנס לסעודת קבע וגנאי הוא שיטעך לנקציו צדוק הסעודה, מהלך עשרה פעמים ד' אמות, או ד' פעמים י' אמות וכל פעם ופעם צדוק עזמו ויושב, אולי יוכל להפנות [דאלת"ה יאמר פתם מהלך ארבעים אמות. מו"ת], שההליך מוריד הגדולים לנקצ' ויפנה, ואח"כ נכנס [לסעודה],

אמר ר' יצחק, הנכנס לסעודת קבע, חולץ תפיליו שמה ישמך בסעודה, וימגנה בתפיליו, ואח"כ נכנס,

ופליגא דר' חייא, דא"ר חייא, מניחן [את התפילין] על שלחנו וכן הדרור [נאה והגון] לו שיהו מזומנים לו, ויחזור ויניסם צעמ צרכה [ברכת המזון],

ועד אימת [לא אימת לא ילבשם]? אמר רב נחמן בר יצחק עד זמן ברכת,

תני חדא, צורר אדם תפיליו עם מעותיו לא עס המעות ממס, אלא שני קשרים [תבילות] זה זה 35 זה באפרקסותו סודר של ראשו,

ותניא אידך לא יצור?

לא קשיא, הא דאזמניה [פי' ובהזמנה ניתוסף קדושה על הסודר] להיא

אבני חן למסכת ברכות

א"ל [רב יהודה שהיה תלמידו של רב ושמואל], הכי אמר שמואל, ואפילו אשתו עמו [מותר לקרות ק"ש בן],

מתקיף לה רב יוסף, אשתו ולא מיבעיא אחר, אדרבה אשתו כגופו ונגיל צה, וליכא הכסוד כולי האי, אחר לאו כגופו [נמצא שיש כאן מחלוקת: דלשמואל בין אחר ובין אשתו מותר לקרות ע"י החזרת פנים, אבל לרב יוסף אשתו מותר אבל אחר אסור, וכאן לא הוזכר הפסקת טלית],

מיתיבי, 1. שנים שישנים במטה אחת, זה מחזיר פניו וקורא, וזה מחזיר פניו וקורא,

2. ותניא אחריתי, הישן במטה ובניו ובני ביתו [פי' בנותיו, ולמברת המקשן אף אשתו בכלל. שח] בצדו, הרי זה לא יקרא ק"ש, אא"כ היתה טלית מפסקת ביניהן, ואם היו בניו ובני ביתו קטנים מותר [ויש כאן סתירה אם צריך שתהא טלית מפסקת ביניהן],

בשלמא לרב יוסף דאמר אשמו היא דשריא, אכל אחר לא [דאשתו כגופו ואחר לאו כגופו], לא קשיא ממך לכו למתמלא [לברייתא] הא #1 באשתו [מותר בלא טלית המפסקת], הא #2 באחר והא דקמיני צימו [נוקים כדי לתרץ דברי רב יוסף, בש] אינו אשמו [וצריך להיות טלית מפסקת], אלא לשמואל קשיא [דהא שמואל מתיר בכל אופן, דלא רק אחר אלא גם אשתו, וכאן רואין שכל אחר צריך טלית]?

אמר לך שמואל, לרב יוסף [דאמר שאשתו מותרת בלא טלית, ואחר צריך טלית] מי ניהא, 3. והתניא, היה ישן במטה [ואשתו ישנה בצדו, לא יחזיר פניו ויקרא, אלא אם כן היתה טלית מפסקת ביניהן. כ"ה גירסת הרא"ש], ובניו ובני ביתו במטה ואשמו צלל צימו [וצ"ע שהרי בדיבור לפני זה אומר "והא דקמיני צימו אינו אשמו" ? וראה תוס'] לא יקרא ק"ש, אא"כ היתה טלית מפסקת ביניהן [נמצא שגם אשתו צריכה טלית, והיה קשה # 1 באזה אופן מותר גם בלא טלית],

אלא מאי אית לך למימר, אשתו לרב יוסף [שהוא מחלק בין אחר לאשתו] תנאי היא [יש שמתיר באשתו גם בלא טלית, ויש תנא שגם באשתו צריך שיפסק טלית ביניהן], לדירי [שמואל שאני מתיר בין באשתו ובין באחר] נמי צין אשמו צין אחר תנאי היא פלוגתא דהני תנאי היא [אי צריך להפסקת טלית, שברייטא #1 הוא לתנא אחר שאשה אינה צריכה טלית, וכן אחר, ושני הברייטות שמצריכות טלית הם אליבא דתנא אחר]:

[לשמואל דס"ל "אפילו" אשתו שרי, מכ"ש אחר, א"כ לדיריה היה ברין לאסור באשתו יותר מאחר ושוב מנ"ל דבאחר פליגי, דילמא רק באשתו אוסרת הברייטא, אבל באחר כ"ע מודה דזה מחזיר פניו וקורא וזה מחזיר פניו, ומנ"ל לרש"י דגם באחר פליגי [שמא ברייתא #1 שמתיר מיירי באחר, אבל שני הברייטות אחרות שאוסרות מיירי רק באשתו] וצ"ע, # ובכח"כ א"א לומר כן, דהרי בברייטא האוסרת איירי בבני ביתו, ומנא לן לומר דקאי רק באשתו אדרבה הקושיא היא דבני ביתו משמע אף אשתו],

ידע דברי התנא לא היה חולק עליו, אבל במקום שחולק להדיא, אפשר להיות הלכה כמותו. עכ"ל, והכותב שם בפניני הגר"י סומך את דברי הגר"ח על לשון העלויות לעיל שכתב "אין דרך" ומביא ראיות מספר דובב מושרים ועוד, שלשון "אין דרך" בא למעט שאין איסור בדבר. עיי"ש בארוכה, ועוד מצוין שם לדברי רבינו יונה על מסכת ברכות ברף טו לדפי הרי"ף ד"ה תחת מראשותיו, וז"ל ופוסקים הגאונים הלכה כשמואל, ואע"פ שחולק עם הברייטא, ואין דרך האמוראים לחלוק על הברייטא, אפילו הכי בדבר שהוא בדקדוק המצות כגון זה שהוא משום שמירה, נוכל לפסוק כמו האמורא],

והיכא מנח להו? אמר ר' ירמיה בין פּר [mattress] לְפֶסֶת [pillow] [כאן מתפרש בר ובסת הפך מפירוש המקובל בימינו], שלא כנגד ראשו,

והא תני רבי חייא, מניח בכובע [turban] [ומשתמש בכובע כמו כים] הוא הכס שלהם תחת מראשותיו [ואך אמר ר' ירמיה שלא כנגד ראשו]?

[ומתיר] דמפיק ליה למורשא [projecting point] דכובע [בלטת החבילה לא תהיה תחת ראשו, אלא היתה בולטת], לבר [חוץ לתחת מראשותיו] שהתפילין נכנין צליתן צקלה הכס, והוא כמורשא,

בר קפרא צייר להו בבילתא ציריעה הפרוסה סביבות מטמו, קושן ומפיק למורשהו לבר צליתם הקשר [הלשון צ"ע קצת מה פירוש "הקשר" ולכאורה כוונה על התפילין עצמם שהם בולטין] שהתפילין צולטין מן הציריעה היה הופך לצד החוץ, ולא לצד המטה,

רב שישא בריה דרב אידי, מנח להו אשרשיפא ספקל, ופרים סודרא עליוהו,

אמר רב המנונא בריה דרב יוסף, זימנא חרא הוה קאימנא קמיה דרבא, ואמר לי זיל אייתי לי תפילין, ואשכחתינהו בין בר לכסת שלא כנגד ראשו, והוה ידענא # [ואני ידעתי מקודם, ורבא ידע שאני יודע] דיום מבילה הוה יוס שטעלה אשמו, דהוה ליה ליל תשמיש, והיינו כשמואל דאמר אפילו אשמו עמו, ולאגמורן הלכה למעשה הוא דעבר מה שזוי להציאם לו, לא עשה אלא ללמדני הלכה לעשות מעשה כשמואל [ואפילו אשמו עמו. ררי"ף],

בעי מיניה רב יוסף, בריה דרב נחוניא, מרב יהודה, שנים שישנים במטה אחת, מהו שזה יחזיר פניו ויקרא ק"ש, וזה יחזיר פניו ויקרא ק"ש [וא"ו והלא רואות ערות עצמן וכו'. תוס'] דל זמן שהן פונים כנגד פנים, פשיטא ליה דאסור, דאיכא הכסוד [ו?] נגיעת ערוה, על ידי אצרי תשמיש?

אבני חן למסכת ברכות

א"ר יצחק, טפח באשה ערוה, למאי, אילימא לאסתכולי
בה אס אשת איש היא,

והא א"ר ששת, למה מנה הכתוב תכשיטין שבחוץ נעם
מכשיטין שבתוך [גירסת רש"י הוא היפך לשון הגמ' אלעדה ולמיד, הן הציאו
אותן על כפרת הרהור עזירה שנסתכלו בצנות מדין, עם תכשיטין שבפנים
כיוון דפוס של בית הרמס, שהיו עושין לצנזורה, ונוקצין כמלי בית הרמס כדרך
שנוקצין את האזנים ומומזין אותו, כדי שלא יזדקקו להן זכרים, לומר לך, כל
המסתכל באצבע קמנה של אשה, כאילו מסתכל במקום
התורף [מקום הערוה, שאם כוונתו לאיסור אין הברל באיזה מקום הוא
מסתכל. שם?]

אלא [ר' יצחק קאי] באשתו, ולק"ש אס טפח מגולה זה, לא יקרא קריאת
שמע כנגדה,

אמר רב חסדא, שוק [בבלי מקום פירוש של שוק הוא הרגל התחתון
[leg], אבל כאן פירושה הירך [thigh], כמש"כ במ"צ על הפסוק גלי שוק ו"ל כן
יקרא טובה הרגל ממעל] צאט איש באשה ערוה להסמכל, וכן צאטו
לקריאת שמע,
[דלא תימא פעמים שהאשה מגבהת בגדיה ואין דרכה להיות מכוסה, קמ"ל דהוי
ערוה. תוס' הרא"ש]

שנאמר ישעיה מז ב קחי רחים ומחני קמח גלי צמתה חשפ"שכל גלי"שו ק
[כאשר ת] עברי נהרו' ת, וכתיב צמריה ישעיה מז ג תגל ערותה גם
תראה חרפתה נקם אקח ול' א אפגע אדם,

אמר שמואל קול [שיר. שם] באשה ערוה [לאו לענין ק"ש קאמר,
אלא שאסור לשמוע קול הנשים. תוס' הרא"ש], שנא' שיר השירים ב כי
קולך ערב מדמשנח לה קרא צגוה שמע מינה מאוה היא, ומראך נאוה,

אמר רב ששת, שער באשה ערוה, שנא' שיר השירים ד א הנה
יפה רעיתי הנה יפה עיניה יו' ימים מפעור לצמתה שערך פערך העזים
שגלשו מהר גלעד [בנשים נשואות שדרכן לכסות שערן אבל בתולות שדרכן
ליך פרועות ראש מותר לקרות ק"ש כנגדן. תוס' הרא"ש]:

אמר ר' חנינא, אני ראיתי את רבי, שתלה תפיליו, מיתבי
התולה תפיליו צמד יתלו לו חייו, דורשי חמורות [הד"ה ברש"י
הוא דורשי רשומות] קשרים וסמומים הכלולים צמורה, דורשי חמורות גרסינן, והיא
היא, אמרו דברים כח בו והיו חיך תלואים לך מנגד, זה התולה
תפיליו שהמורה חיו של אדם, ורמו לך הכמוז שיתלו חיו [פי' שיהיה חיו
תלויים בספק, אם יהיה או לא יהיה?]

לא קשיא הא ברצועה והקציצה למטה, גנאי הוא להס הא בקציצה
אל תולה הוא אותם בקציצה, ותהא הקציצה מונחת על הימד, והרצועה למטה,

אמר מר, זה מחזיר פניו וקורא ק"ש, והא איכא עגבות
[buttocks] דנגעי אהדי? מסייע ליה לרב הונא, דא"ר הונא,
עגבות אין בהם משום ערוה,

לימא מסייע ליה לרב הונא, האשה יושבת, וקוצה לה
חלתה ערומה ואף על פי שערוס אסור לבדך, אשה יושבת מותרת מפני
שיכולה לכסות פניה בקרקע שצניעותה פניה שלמטה מכוסים בקרקע,
אבל לא האיש מפני שהציצים והגיד צולטין ונלאין, ואף על פי שמגולות
עגבותיו והיינו קיימת?

תרגמה רב נחמן בר יצחק, כגון שהיו פניה מוחות בקרקע
דצוקות ומכוסות בקרקע, טומות משמע לשון שעיעות [pasted over], טים חלק
[with smooth plaster] שאינה [שהאשה אין אבריה] צולטת, אפלטייט"א (דצוק
ולמוד) צלעו [האיש יותר קשה לכסות אבריו בקרקע מפני שהם בולטים]:

אמר מר, אם היו בניו ובניו ביתו קמנים מותר, ועד כמה?

אמר רב חסדא, תינוקת בת שלש שנים ויום אחד, ותינוק
בן ט' שנים ויום אחד צמ שלש וכן משע, שהוא זמן שהן צאין לכלל ציאה,

איכא דאמרי, תינוקת בת י"א שנה ויום אחד, ותינוק בן
שתיים עשרה שנה ויום אחד,

אידי ואידי צמ אשת עשרה וכן שמים עשרה עד כרי' זמן שהן צאות לכלל
יחזקאל מז ז רבבה צצמח השדה נתתיהו ותרבי ותגדלי ותבאי פערי עדריים שרדים
נכנו [מלשון חבנה, ר"ל מתוקן כל צרכן בענין הגודל. מצ] וישערך צמח ואף
ערם ועריה שערות, ושדיהן נכונים, שמשם ואילן צאות לכלל [ציאה] שאדם מתאווה
להן [ואנשים מתאווים להבתולות, והנשים להבחורים],

א"ל רב כהנא לרב אשי, התם גבי תפילין חמת מראשומיו, דקאמר
שמואל אפילו אשתו עמו אמר רבא, אע"ג דתובתא דשמואל,
הלכתא כוותיה דשמואל, הכא גבי שנים שהם ימים, דקא שרי שמואל
צאטו עמו מאי?

אמר ליה, אטו כולוהו בחדא מחתא מחתינהו צארינה חמת
ארגמס, אלא היכא דאיתמר [הלכה כשמואל] איתמר, והיכא דלא
איתמר לא איתמר,

א"ל [שאל] רב מרי לרב פפא, שער יוצא בבגדו צנק צגדו כנגד
זקן הממון, ויא מן השער צנק צגדו מי הוי ערוה לקרות קריאת שמע כנגדו,
או לא? קרא עליה [קרא רב פפא על שאלתו] שער שער כלומר מה צנק:

אבני חן למסכת ברכות

בשלמא מנהק ומפהק לא קשיא, כאן [מה שעשה רבי היה] לאונסו, כאן [דאמר שהוא מגסי הרוח] לרצונו, אלא מתעמש אמתעמש קשיא דאין עטוש אלא לאונסו?

מתעמש אמתעמש נמי לא קשיא כאן [מה שעשה רבי היה] מלמעלה, כאן [סימן רע לו] מלמטה מפיה בקול,

דאמר רב זירא, הא מילתא אבלעא לי [גבלע בי, דהיינו למדתי] בי רב המנונא, ותקילא לי כי [ושקול לי כמון] כולי תלמודאי שקולה עלי ומצינה, לפי שהיה רגיל להתעטש, המתעמש בתפלתו, סימן יפה לו, כשם שעושים לו נחת רוח מלמטה שהעטוש נחת רוח לאדם [שהעטוש מחזק האברים. ריטב"א] כך עושין לו נחת רוח מלמעלה מן השמים, למלאות שאלמו,

אלא רק ארק קשיא [שרבי רק וכאן אומר כאילו רק בפני המלך]? רק ארק נמי לא קשיא, אפשר כדרב יהודה, דאמר רב יהודה היה עומד בתפלה, ונודמן לו רוק מבליעו בטליתו, ואם טלית נאה הוא, מבליעו באפרקסותו להצליע באפרקסותו סודר שנראשו, ושי ראשין תלויין בפניו,

רבינא הוה קאי אחורי דרב אשי, נודמן לו רוק [בפיו], פתקיה זרקו לאחוריה, א"ל לא סבר לה מר להא דרב יהודה, מבליעו באפרקסותו, א"ל אנא אנינא דעתאי [והדיעה שיש רוק בסודרי מפריעה לי לתפילה. שט:]

[שנינו לעיל בברייתא] המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה: אמר רב הונא, לא שנו אלא שיכול לבוין את לבו בלחש, אבל אין יכול לבוין את לבו בלחש, מותר, וה"מ ביחיד, אבל בצבור, אתי למיטרד צבורא [נשמע מכאן שמוטב שלא יבוין האדם תפלתו, ולא יעשה דבר שיגרום ביטול כונת התפילה לרבים. מ"ת]:

[דהכי אמרינן בירושלמי בפרק תפלת השחר רבי בא בר זבדא מצלו בקלא עד דילפון בני ביתיה צלותא מיניה, הנה שכל כך היה מתפלל בקול להעיר כח הכוונה שבני ביתו היו שומעין ולומדין התפלה ממנו. רבינו יונה],

רבי אבא הוה קא משתמיט מיניה דרב יהודה לא היה נראה אליו, דהוה קא בעי לפי שהיה רצי אצא ספן למיסק לארעא דישיראל לעלות לארץ ישראל, ורבי יהודה אומר לו, לפיכך לא היה נגסם לציט המדרש, דאמר רב יהודה [כתובות קי:]: כל העולה מבבל לא"י עובר בעשה, שנאמר ירמיה כו כב פְּבֹלָה יִבְכְּאוּ וְשָׁמָּה יִהְיוּ עַד יוֹם פְּקֻדֵי אֶתֶם נְאֻם ה' וְהַשְׁכִּיתִים וְהַשְׁכִּיתִים אֶל־הַפְּקוּדֵי יוֹם הַהוּא,

אמר איזיל ואשמע מיניה מילתא ממנוח מבית וועדא מצינ

ואיבעית אימא, לא שגא רצועה, ולא שגא קציצה, אסור,

וכי תלה רבי בכיסתא תלה צמוד מיקן היו, ומלה המיק,

אי הכי מאי למימרא? מהו דתימא תיבעי הנחה כספר תורה, קמ"ל:

ואמר ר' חנינא, אני ראיתי את רבי שגיהק ריטייר [burp] (הוצאת רוח מן הפה ברעש (גרוק)) צלע, פעמים שאדם מוציא מגופו לפיו נפיהה ממון שוצעו, וריסה כריס המאכל שאכל, ופיהק צללי"ר [yawn] (פהוק) צלע, מיך [ו?]מלקומיו [מלשון תהלים כב טז יִבֶּשׂ פִּתְרִישׁ בְּחֵי וְלֹשׁוֹ יִי מִדְּבַק מִלֶּקְוִי הִי ופירש במ"צ הוא מה שממעל הלשון ומתחת] פותח להוציא רוח הפה מלא, כאדם שרונה לשון או שעמד משינה ונתעמש שטרנד"ר [sneeze] (להתעטש) צלעו, ויש שדורשים, גיהק נטרקון גו הקיס שטרילי"ר [stretched] (להתמחם), פיהק פיו הקיס [yawn],

ורק על גבי קרקע,

דף כ"ד ע"ב

וממשמש בבגדו להעציר הכינה העוקצתו [ואפילו במקום ערוה, אם כינה עוקצתו. ריטב"א], אבל לא היה מתעטף אס נפלה טליתו כשהוא מתפלל, לא היה נוטה ומתעטף, שלא להפסיק [ויש אומרים שלא היה מתעטף כלל בשעת תפלה. ריטב"א, וראה מה שפירשו בתוס'], וכשהוא מפהק היה מניח ידו על סנטרו מנטוין [chin] (סנטר) צלעו, שלא תראה פתיחת פיו,

מיתבי, המשמיע קולו בתפלתו [בתפלת שמונה עשרה שצריך להיות בלחש], הרי זה מקטני אמנה, המגביה קולו [אם צועק בקול גדול] בתפלתו כאילו אין הקדוש צריך הוא שומע תפילת למש, ומגביה הכנה, הרי זה מגביאי השקר דכמיז ויקראו צקול גדול (מלכס א' י"ח),

מנהק [burp] ומפהק [yawn] הרי זה מגסי הרוח,

המתעמש [מפיה בקול, כן פרש"י לקמיה] [flatuate] בתפלתו, סימן רע לו, ויש אומרים ניכר שהוא מכוער [כלומר שהוא עוכר במעיו, כיון שלא היה בו כח לשהות שעת התפלה, דדוחק לומר שהוא עוכר כיון שהוא אנוס. ריטב"א] [רש"י גרס "ניכר שהוא מכוער" על מפהק, אבל על מתעמש אין לומר שהוא מכוער כיון שהוא לאנוס. רבי נתן אדלער וצ"ל. ישורון ברכ כד דף שכא],

הרק בתפלתו, כאילו רק בפני המלך [וקשיא לרבי שהיה מנהק, ומפהק, ומתעמש, ורק],

אבני חן למסכת ברכות

המלך והדר אפיק [ואח"כ אצא לדרכי לארץ ישראל, וכן אנו מוצאים שאכן הגיע לא"י בכתובות קיב. ר' אבא מנשק כיפי דעכו, וזה המשך ההקדמה דהוה קא בעי למיסק לארעא דישאלא],

אזל אשכחיה לתנא דקתני קמיה דרב יהודה, היה עומד בתפלה ונתעטש מלמטה ממתין עד שיכלה הרוח [במש"ע גרים "הריח"] מגופו, שגדף מאותו רוח וחוזר ומתפלל למקום שפסק,

איכא דאמרי, היה עומד בתפלה ובקש להתעטש, מרחיק לאחריו ד' אמות ומתעטש, וממתין עד שיכלה הרוח [במש"ע גרים "הריח"] וחוזר ומתפלל [ולכתחלה יטול ידיו. תפארת אדם], ואומר [מיד באמצע תפלתו, ואח"כ מתחיל ממקום שפסק. תוס' צמח המפלה, דהא מופסקת ועומדת כבר על ידי הרוח, לפיכך יכול להפסיק נמי ולומר דבר זה באמצע,

רבש"ע יצרתנו נקבים נקבים חלולים חלולים, גלוי וידוע לפניך חרפתנו וכלימתנו בחיינו, ובאחריתנו רמה ותולעה, ומתחיל ממקום שפסק,

אמר ליה, אילו לא באתי אלא לשמוע דבר זה, דיי:

ת"ר, היה ישן בטליתו, ואינו יכול להוציא את ראשו מפני הצנה, חוצץ בטליתו מה שיש מן הטלית (ו) למעלה מן כתפיו, מדניק על צוארו וניסן ערום קאמר וקורא ק"ש, וי"א על לבו,

ותנא קמא [שחוצץ בצארון], הרי לבו רואה את הערוה? קסבר לבו רואה את הערוה מותר,

אמר רב הונא א"ר יוחנן, היה מהלך במבואות המטונפות מניח ידו [מה מועיל ידו על פיו, הלא הוא מקום מטונף?] על פיו וקורא ק"ש,

א"ל רב חסדא, האלהים! אם אמרה לי ר' יוחנן בפומיה, לא צייתנא ליה,

איכא דאמרי, אמר רבה בר בר חנה אמר ריב"ל, היה מהלך במבואות המטונפות, מניח ידו על פיו וקורא ק"ש,

א"ל ר' חסדא, האלהים! אם אמרה לי ריב"ל בפומיה, לא צייתנא ליה,

ומי אמר ר' הונא הכי [היה מהלך במבואות המטונפות מניח ידו על פיו וקורא ק"ש], והאמר רב הונא, ת"ח אסור לו לעמוד במקום המטונפת, לפי שאי אפשר לו לעמוד בלי הרחוק תורה?

לא קשיא כאן בעומד [אסור], כאן במהלך [במבואות המטונפות מותר] [דבעומד בעי מחניך קדוש וליכא, במהלך לאו מחניך הוא. ריטב"א],

ומי אמר רבי יוחנן הכי [היה מהלך במבואות המטונפות מניח ידו על פיו וקורא ק"ש, שאמר רב הונא משמו], והאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן, בכל מקום מותר להרהר בדברי תורה, חוץ מבית המרחץ, ומבית הכסא [ומסתמא גם מבואות המטונפות דינה כן שאסור להרהר בהם דברי תורה],

וכי תימא הכא נמי, כאן בעומד כאן במהלך, איני והא רבי אבהו הוה קא אויל בתריה דרבי יוחנן, והוה קא קרי [ר' אבהו] ק"ש, כי מטא במבואות המטונפות אשתיק [הרי שגם במהלך אסור],

א"ל [ר' אבהו] לר' יוחנן, להיכן אהדר, א"ל אם שהית כדי לגמור את כולה חוזר לראש?

הכי קאמר ליה לדידי לא סבירא לי לא היימי מוקיקו [מוקיק? ?] להפסיק, לדידך דסבירא לך [שצריך להפסיק במבואות המטונפות], אם שהית כדי לגמור את כולה, חזו ר' לראש,

תניא כותיה דרב הונא [דמניח ידו על פיו וקורא] תניא כותיה דרב חסדא [שצריך להפסיק במבואות המטונפות],

תניא כותיה דרב הונא, המהלך במבואות המטונפות, מניח ידו על פיו, ויקרא ק"ש,

תניא כותיה דרב חסדא, היה מהלך במבואות המטונפות, לא יקרא ק"ש, ולא עוד אלא שאם היה קורא ובא, פוסק,

לא פסק מאי? אמר ר' מיאשה בר בריה [לעיל כג. הנוסח בריה דריב"ל] דריב"ל, עליו הכתוב אומר יחזקאל כ וגם אני נתתי להם חוקים לא טובים, ומשפטים לא יחיו [בהם] [כלומר כיון שעושה הענין בעבירה, נמצא שלא יחיו החקים והמשפטים טובים לו, כלומר ולא יחיה בהם. ריטב"א],

ר' אסי אמר, ישעיה ה הוי מושכי העון בחבלי השוא נחללים שמים חזקים, אלא נוחין להנחם הן מושכין העון על עצמם, [פי' דרך רוב העולם שעושין העבירות להנאת עצמן, וזה עושה עבירה לחנם שהוא חושב שעושה מצוה בקריאה, ועושה עבירה שמבוה התורה כשקורא במקום המטונפת, וע"ז אומר הוי מושכי העון בחנם. ריטב"א, כלומר בחנם מושכים עליהם עון כי טוב היה שלא יהו מקיימין אותו כלל. תוס']

רב אדא בר אבהו אמר מהכא במדבר טו כי דבר [לשון דיבור.

אבני חן למסכת ברכות

ריטב"א [ה' בזה,

עיקר [היינו] הפסח רות, רב הונא אמר, מרחיק ד' אמות מן העיקר, ואף על פי שהריח נא אליו, וכגון שהיה לאחוריו, שאינו רואה אומה, וקורא ק"ש,

ואם פסק מה שכרו? אמר ר' אבהו, עליו הכתוב אומר, דברים לב ובדבר [לשון דיבור. ריטב"א] הוזה תאריכו ימים:

ורב חסדא אמר, מרחיק ד' אמות ממקום שפסק הריח שהריח כלה שם וקורא ק"ש,

אמר רב הונא, היתה טליתו חגורה לו על מתניו, מותר לקרות ק"ש,

תניא כותיה דרב חסדא, לא יקרא אדם ק"ש, לא כנגד צואת אדם, ולא כנגד צואת כלבים, ולא כנגד צואת חזירים, ולא כנגד צואת תרנגולים. ואף על פי שאין ריח, ולא כנגד צואת אשפה שריחה רע, ואם היה מקום גבוה עשרה טפחים, או נמוך עשרה טפחים, יושב בצדו [בצד צואתו אלן] וקורא ק"ש # [ומותר גם אם יש שם ריח?], [משמע כמש"כ בשו"ע או"ח סי' עט דמותר לקרות קר"ש אפ"י אם הפתח של ביהמ"ם פתוח. שעמ"ב]

תניא נמי הכי, היתה טליתו של בגד, ושל עור, ושל שק [קודש שנה בגד שחשוב מכולן, ואח"כ עור שפחות מבגד, ואח"כ שק הפחות מכולן], [והיה אחד מטליתות אלן] חגורה על מתניו, מותר לקרות ק"ש,

דף כ"ה ע"א

ואם לאו [שאינו נמוך או גבוה עשרה], מרחיק מלא עיניו, וכן לתפלה,

אבל לתפלה, עד שיכסה את לבו [מפני שהלב אבר נכבד מכולם. ריטב"א] לריח הוא להראות את עצמו כעומד לפני המלך, ולעמוד בצימיה, **אצל קריאת שמע אינו מדבר לפני המלך**, [ואנן שיש לנו מכנסים ויש הפסק בין ערוה ללב מותרין אנו להתפלל בלא אזור. הגהות אשר"י]

ריח רע שיש לו עיקר, מרחיק ד' אמות ממקום הריח, וקורא ק"ש,

אמר רבא, לית הלכתא כי הא מתניתא דלעיל, דאמר ר' אבהו, ומזיריט דשלין דהם עורות [בדמפרש מיד] [בכל הגי' שמעתתא] אלא כי הא דתניא, לא יקרא אדם ק"ש, לא כנגד צואת אדם, ולא כנגד צואת חזירים, ולא כנגד צואת כלבים, בזמן שנתן עורות לתוכן אלוהם כלבים ומזיריט קל, שדרכן לתמן בעבוד העורות, אבל צואת אדם אפילו בלא עורות, שהרי אין דרכן לתמן שם, הלכך על כרחך בלא עורות קאמר,

וא"ר הונא, שכח ונכנס בתפילין לבית הכסא [והוא יושב כבר], מניח ידו עליהן עד שיגמור, עד שיגמור ס"ד [ולמה לא יסיר התפילין מיד?] אלא כדאמר ר"נ בר יצחק, עד שיגמור עמוד [colomn of feces] ראשון [של צואה, ואח"כ יצא ויחלוץ את התפילין. שם],

בעו מיניה מרב ששת, ריח רע שאין לו עיקר הפסח רות, מהו [מה דינו]? אמר להו, אתו חזו [בואו וראו] הגי' ציפי מחללות דבי רב של בית המדרש, דהני גגו [שאלו ישנים] והני גרסי [ואלו לומדים תורה] ואף על פי שדרכן השנים להפית, [פי' מחצלות שיושבים בהם התלמידים בבית המדרש ויושבים שנים או שלשה במחצלת אחת, ופעמים שאין במחצלת ד' אמות, והאחר ישן והאחר לומד, ואע"פ שהריח יוצא מאותו שישן אפ"י אין חבירו מניח מללמוד. רבינו יונה],

ולפסוק לאלתר וליקום? משום דרשב"ג [שסכנה לקום מיד], דתניא רשב"ג אומר, עמוד החוזר, מביא את האדם לידי הדרוקן מולי המנצח את הכרס, סילון של מי רגלים החוזר, מביא את האדם לידי ירקון, מולי ששמו גלגלי"ה (מחלת הצהבת):

וה"מ בדברי תורה לגירסא [מותר], משום דלא אפשר [שאם כאן מקומו ללמוד קשה לו לצאת], אבל בק"ש לא [אלא] יצא לחוץ ויקרא, ודברי תורה נמי לא אמרן [שמותר אף שיש ריח] אלא דחבריה, אבל ידידת הפית הוא עצמו לא [אלא] מממין עד שיכלה הריח:

אתמר, צואה על בשרו, או ידו מונחת בבית הכסא מחילה יש זינו לבין בית הכסא, ופשט ידיו לפניו מן המחילה, רב הונא אמר, מותר לקרות ק"ש, רב חסדא אמר, אסור לקרות ק"ש,

אמר רבא, מ"ט דרב הונא, דכתיב תהלים קג כל הנשמה תחלל יה הפה והמועט ככלל ההילול, ולא שאר אברים, (ורב חסדא אמר, אסור לקרות ק"ש. כן משמע בכ"י מונכן), מ"ט דרב חסדא? דכתיב תהלים לה כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך:

אתמר, ריח רע שיש לו עיקר שהצואה מונחת שם ומסרחת, ושלין לו

אבני חן למסכת ברכות

יוחנן, כל זמן שמטפחין, וכן אמר עולא, כל זמן שמטפחין,

גניבא משמיה דרב אמר, כל זמן שרשומן ניכר, א"ר יוסף, שרא ליה מריה לגניבא ימחול לו רבונן, דודאי שקר העיד משמיה דרב השתא צואה, אמר רב יהודה אמר רב, כיון שקרמו פניה מותר, מי רגלים מיבעיא [משמע אפילו אם רק מחמיר שלא כהלכה צריך התפלה של "שרא ליה מריה", ואולי דוקא כאן שהעיד כן בשם רב וסבירא ליה שרב לא אמר כן. תפארת אדם],

א"ל אביי, מאי חזית דסמכת אהא, סמוך אהא, דאמר רבה בר רב הונא אמר רב, צואה אפילו כחרס אסורה, והיכי דמי צואה כחרס, אמר רבה בב"ח א"ר יוחנן, כל זמן שזורקה ואינה נפרכת היצשה נפרכת היא יותר מן הלחה, וא"ד כל זמן שגוללה ואינה נפרכת חומרה היא, אף על פי שאם זורקה נפרכת, הוילן ואינה נפרכת מגלגול, למה היא [ולכן סובר אביי שמצינו שרב מחמיר בצואה, ולכן נאמר שמחמיר גם במי רגלים, ופליג אדרב יוסף],

אמר רבינא, הוה קאימנא קמיה דרב יהודה מדפתי, חזא צואה, אמר לי עיין אי קרמו פניה לשון קרום, טי"ל (קרום דק) כלומר גלד מעט אי לא, א"ד הכי א"ל, עיין אי מפלאי אפלווי אם יש זה סדקים סדקים יצשה היא, ושרי,

מאי הוי עלה דמי רגלים, (אתמר, צואה כחרס, אמימר אמר אסורה, ומר זוטרא אמר מותרת. כן היה גירסת רש"י. מהרש"א),

אמר רבא, הלכתא צואה כחרס אסורה, ומי רגלים כל זמן שמטפחין [אבל אם אינם מטפחין עוד מותרת],

מיתיבי [ומקשה על רבא], מי רגלים כל זמן שמטפחין אסורין, נבלעו בלעך או יבשו על גבי אצנים צממה מותרים, מאי לאו נבלעו דומיא דיבשו, מה יבשו דאין רשומן ניכר, אף נבלעו דאין רשומן ניכר, הא רשומן ניכר אסור, אע"ג דאין מטפחין,

ולטעמיה אימא רישא, כל זמן שמטפחין הוא דאסור, הא רשומן ניכר שרי, אלא מהא ליכא למשמע מינה,

לימא כתנאי [דתנאי פליגי בדין מי רגלים ויש ד' דרגות, נבלעו ועדיין מטפחין בטופח ע"מ להטפח, נבלעו ורק מטפחין ולא ע"מ להטפח, נבלעו ואינם מטפחין אבל רשומן ניכר, נבלעו ואין רשומן ניכר], כלי שנשפכו ממנו מי רגלים, אסור לקרות ק"ש כנגדו [שרדיו כעבים מי רגלים], ומי רגלים עצמן שנשפכו, נבלעו מותר, לא נבלעו אסור, ר' יוסי אומר כל זמן שמטפחין,

מאי נבלעו ומאי לא נבלעו דקאמר ת"ק, אילימא נבלעו

אתמר, צואה עוברת אדם שנושאים לפניו גרף של רעי להעבירו, אביי אמר, מותר לקרות ק"ש ואינו צריך להפסיק, רבא אמר, אסור לקרות ק"ש,

אמר אביי, מנא אמינא לה [שמותר לקרות ק"ש], דתנן, הטמא עומד תחת האילן ולא בנושא את המעט קאי, דמת לא שנה עומד, ולא שנה יושב, ולא שנה הולך, אלא הוה, וגבי מזרע קמי לה צמורה כהניס, דגלי ביה רחמנא ישיבה, דכתיב דד ישב מחוץ למחנה מושבו, [מושב] טמא, מכאן אמרו עומד נמי כיושב דמי, דקביע, אבל מהלך לא קביע, והטהור עובר, טמא [טהור העובר],

טהור עומד תחת האילן, וטמא עובר, טהור, ואם עמד [הטמא בעברו] טמא, וכן [כמו הדין באדם מצורע טמא כן הדין] באבן המנוגעת [שעוברת תחת האילן] הרי היא כמזרע, שהקשה הכתוב [צווקרה יד נד] זאת הפה ירה לכלי גנע הפצעת, ולפניו: זה ולפניו הפצת, ולפניו,

ורבא אמר לך, התם [בדין מצורע] בקביעותא תליא מילתא, דכתיב ויקרא יג בדר ישב מחוץ למחנה מושבו [ממלת "מושבו" שהוא מותר ילפינן שמושבו טמא. ראה תו"ט ב"מ פ"א מ"ד] הכא דברים כג והיה מחניך קרוש אמר רחמנא, והא ליכא:

א"ר פפא, פי חזיר כצואה עוברת דמי, פשיטא דפי חזיר אינו בלא טהרה? לא צריכא אע"ג דסליק מנהרא,

א"ר יהודה, ספק צואה אסורה, ספק מי רגלים מותרים,

א"ד אמר רב יהודה, ספק צואה בבית מותרת דלן דרך להניח טהרה ציית, באשפה אסורה, ספק מי רגלים אפילו באשפה נמי מותרין, סבר לה כי הא דרב המנונא, דאמר רב המנונא לא אסרה תורה צמי רגלים, לקרות אלא כנגד עמוד הקלס בלבד,

וכדרכי יונתן, דר' יונתן רמי, כתיב דברים כג יג ויד תהיה לך מחוץ למחנה ויצאת שמה חוץ ולא הריכו כסוי, וכתיב [מיד בפסוק אחריו דברים כג יד] ויתר תהיה לך על-אונך ותהי בשבתך חוץ ותפרתה בה ושבתי [כפית את-צאתה],

הא כיצד [מתי צריך כיסוי, ומתי אין צריך]? כאן בגדולים כאן בקטנים, אלמא קטנים לא אסרה תורה אלא כנגד עמוד בלבד [פ' כיון שאין צריך לכסותו למה יהיה צריך לצאת מחוץ למחנה, אלא ודאי שהאיסור הוא כנגד העמוד], הא נפול לארעא שרי, ורבנן הוא דגזרו בהו, וכי גזרו בהו רבנן בודאן, אבל בספקן לא גזרו,

ובודאן עד כמה ישהו על גבי קרקע ויהא אסור? אמר רב יהודה אמר שמואל, כל זמן שמטפחין, וכן אמר רבה בב"ח א"ר

אבני חן למסכת ברכות

רב חנינא בריה דרב איקא, מתני לה הכי, נוגע דברי הכל אסור, רואה, אביי אמר אסור, רבא אמר מותר, לא נתנה תורה למלאכי השרת [וכן לשון זה במעילה יד; וביומא ל. "לא ניתנה", וראה בר"ד כרך 23 דף 137 על ענינה] שאין להם ערוה, על כרחיך יש לנו ערוה, ואין לנו יכולים להשמר מכל זה,

והלכתא נוגע אסור, רואה מותר,

[מאי דנקט עקבו לאו דוקא דה"ה בכל אבר אחר שאם נוגע בערוה אסור, אלא מפני שהעקב עומד כנגד הערוה, והוצרך להשמיענו דלא חיישין לראיית העקב ולא לשום אבר כמו שאנו חוששין בריאת הלב ולפיכך נקט עקבו. רבינו יונה],

אמר רבא, צואה בעששית לנטייתא (פנס) צלעו, כלומר מחצית זכוכית או קלף דק, מפסיק בנטיית ויהא נרצית מותר לקרות ק"ש כנגדה, [בתשו' שבות יעקב ח"א סי' קכו הביא רביה מאכא דיכולין לקדש הלכנה כשרואין אותה ע"י זכוכית, והוי ראייה ממש, והביא משו"ת הל' קטנות סי' צט דמגמ' זו ראייה דמותר לקרות בס"ת ע"י בתי עינים [ברילין]. שעמ"צ"ב],

ערוה בעששית, אסור לקרות ק"ש כנגדה,

[ומפרש] צואה בעששית מותר לקרות ק"ש כנגדה, דצואה בכסוי תליא מילתא ופסיק את זמנה, והא מיכסיא, [אבל] ערוה בעששית אסור לקרות קריאת שמע כנגדה, דברים כג' ולא יראה כך ערות דבר אמר רחמנא, והא קמיתחזיא,

אמר אביי, צואה כל שהוא מעט, מבטלה ברוק רוקן עליה ומכסה אותה ברוק [בירושלמי פ' שביעין זה מהני רק מיד לאחר שירק, משום שאח"כ הרוק נבלע וין זה כיסוי. הערות], אמר רבא, וברוק עבה,

אמר רבא, צואה בגומא, מניח סנדלו עליה וקורא ק"ש,

בעא מר בריה דרבינא, צואה דבוקה בסנדלו מאי, 2. תיקו [וכתב הרב אלפסי ז"ל דהוה תיקו דאיסורא ולחומרא. ריטב"א],

אמר רב יהודה, עכו"ם ערום, אסור לקרות ק"ש כנגדו [ולכן כשמל גר צריך לכסות את הערוה בשעת ברכה, כדי שלא יברך נגד הערוה, וזה שנהגו שלא לכסות ערות הקטן בשעת הברכה כיון שהוא קטן ביותר אין לו דין ערוה וכו'. הערות עיי"ש], ומקור דבריו הם ברבינו יונה ז"ל יש שנוהגים שבעה שמוחלים את הקטן לכסותו בשעת הברכה כדי שלא יראה ערותו וסומכים על זה [פי' על גמ' שלנו], ויש אומרים שאין צורך בזה וכו' עיי"ש],

מאי איריא עכו"ם אפילו ישראל נמי # [דס"ד שערות הגוי הוא משוקץ יותר מערות ישראל]?

דאין מטפחין, לא נבלעו דמטפחין, ואתא ר' יוסי למימר כ"ז שמטפחין הוא דאסור, הא [אינן מטפחין עוד, אלא] רשומן ניכר שרי, היינו ת"ק,

אלא נבלעו דאין רשומן ניכר, לא נבלעו דרשומן ניכר, ואתא ר' יוסי למימר, כ"ז שמטפחין הוא דאסור, הא רשומן ניכר שרי?

לא דכ"ע כ"ז שמטפחין הוא דאסור, הא רשומן ניכר שרי,

דף כ"ה ע"ב

והכא בטופח על מנת להטפח איכא בינייהו מנה קמא דעי על מנת להטפח [ורק אז אסור לקרות ק"ש], ודעי יוסי מממיר:

[שנינו במשנתנו] ירד למבול אם יכול לעלות כו': לימא תנא סתמא כו' אליעזר, דאמר עד הנץ החמה והלכה כמותו? אפי' תימא ר' יהושע קאמר מהמנין עס הנץ החמה, אבל לכולי עלמא עד שלש שעות, ודלמא כותיקין [אנשים עמוס ומחזקין מזה] # [מלשון ותיק הוא]. לעיל ט:], דא"ר יוחנן, ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה:

[שנינו במשנתנו] ואם לאו, יתכסה במים ויקרא: והרי לבו רואה את הערוה קא סלקא דעתך [פי' דלקמיה יש מ"ד דלבו רואה את הערוה מותר] כל אבר שאין דרכו לראות את הערוה, [ורואה] אותו בשעה שקורא בתורה, קרינן ביה ולא יראה כך ערוה דכר? א"ר אליעזר, ואי תימא ר' אחא בר אבא בר אחא, משום רבינו, במים עכורין שנו, דדמו כארעא סמיכתא, שלא יראה לבו ערותו,

ת"ר, מים צלולים, ישב בהן עד צוארו וקורא, וי"א עוכרן ברגלו,

ות"ק והרי לבו רואה את הערוה? קסבר לבו רואה את הערוה מותר [רואה מלשון נראה דברי רבי. ג"ה בשם האמרי חיים] והרי עקבו רואה את הערוה, קסבר עקבו רואה את הערוה מותר # [משמע מזה שאף אם סבר דלבו רואה מותר אולי עקבו יהא אסור, וצ"ע שבתוס' משמע להפוך],

אתמר עקבו רואה את הערוה מותר, נוגע [עקבו נוגע בערוה] אביי אמר אסור, ורבא אמר מותר,

רב זביד מתני לה להא שמעתא הכי [כמו ששנינו],

אבני חן למסכת ברכות

המטה אינו קורא, אבל מרחיק הוא ארבע אמות וקורא,

3. ר"ש בן אלעזר אומר, אפי' בית מאה אמה, לא יקרא, עד שיוציאם, או שיניחם תחת המטה כאלו היו טמונים נאך, או שיניחם תחת המטה גרסינן, ולא גרסינן כלי צמוך כלי,

איבעיא להו, היכי קאמר רבן שמעון בן גמליאל אחר המטה קורא מיד, לפני המטה מרחיק ארבע אמות וקורא, או דלמא הכי קאמר לאחר המטה מרחיק ד' אמות וקורא, לפני המטה אינו קורא כלל,

ת"ש, דתניא [ורשב"א ורשב"ג כאן אומרים הוי"פ מה שאמרו בברייתא דלעיל] ר"ש בן אלעזר אומר, אחר המטה קורא מיד, לפני המטה מרחיק ארבע אמות, רבן שמעון בן גמליאל אומר, אפי' בית מאה אמה, לא יקרא, עד שיוציאם, או שיניחם תחת המטה,

בעיין איפשיטא לן שאלתנו נמפרשה לה בחלוק שצין לפני המטה ולאחר המטה מתנייתא קשיין אהדדי מתנייתא מיהו קשיין שהחלפה שיטתן?

איפוך בתרייתא [שצ"ל רשב"ג אומר אחר המטה וכו', ורשב"א אומר אפי' מאה אמה וכו'], מה חזית דאפכת בתרייתא איפוך קמיייתא?

מאן שמעת ליה דאמר כוליה בית כארבע אמות דמי, ר"ש בן אלעזר היא לא ידעתי היכן היא [ראה בגליון הש"ס לרע"א רשימה ארוכה מאד של מוקומות שאומר רש"י בעין זה, ויש להוסיף גם ליומא נג: ד"ה כמזליף],

אמר רב יוסף, בעאי מיניה מרב הונא, מטה פחות משלשה צמנית תחת המטה ורגליה קצרים, שאין הימנה ולקרקע שלשה טפחים, פשיטא לי דכלבוד דמי והרי הן כעמונים, שלשה, ארבעה, חמשה, ששה, שבעה, שמונה, תשעה, מהו?

א"ל לא ידענא,

עשרה ודאי לא מיבעי לי לא שאלתי ממנו, דנראה כאלו אינה תחתיה, מאחר שיש הפסק כל כך אין זה כסוי,

אמר אביי, שפיר עבדת דלא איבעיא לך, כל עשרה רשותא אחריתי היא,

אמר רבא, הלכתא פחות משלשה כלבוד דמי, עשרה רשותא אחריתי היא, משלשה עד עשרה, היינו דבעא מיניה רב יוסף מרב הונא, ולא פשט ליה,

ישראל פשיטא ליה דאסור [דהא דכתיב ולא יראה בך ערות דבר ודאי קאי על ישראל], אלא עכו"ם אצטריכא ליה, מהו דתימא, הואיל וכתיב בהו יחזקאל בנ אשר בשר חמורים בשרם, אימא כחמור בעלמא הוא, קמ"ל דאינהו נמי איקרו ערוה, דכתיב בראשית ט כנ ויקח שם ויפת את השמלה וישמו על שכם שניהם וילכו אחרנית ויבסו את ערות אביהם ופניהם אחרנית וערות אביהם ל' א' ראון [ולא ראו מקום לחלק בין נח לבן נח. הערות]:

[שנינו במשנתנו] ולא יתכסה לא במים הרעים, ולא במי המשרה, עד שיטיל לתוכן מים: וכמה מים רמי ואזיל כמה ישליך לתוכו ויבטלם, הלא מרזין הם [פי' ולא מסתבר לומר שיטיל לתוכן מים קאי גם על מים הרעים ומי המשרה]?

אלא ה"ק, לא יתכסה לא במים הרעים סרוחים ולא במי המשרה שסרוחים שם הפשתן והקנבוס, והם מסריחים כלל, ומי רגלים מועטין, והם ככלי, והוא צא לקרות קריאת שמע אלס עד שיטיל לתוכן מים ויקרא,

ת"ר, כמה יטיל לתוכן מים? כל שהוא, ר' זכאי אומר רביעית,

אמר רב נחמן מחלוקת לבסוף שמי רגלים ככלי, זה נותן לתוכן מים, זההא קאמר רבי זכאי רביעית, אבל בתחלה שקדמו המים למי רגלים, דברי הכל כל שהן שש ממטיל מי רגלים ככלי לבסוף ראשון שטפל לתוך המים מתבטל, ואף על פי שהם רבים והולכין דבר בטלו [ובהערות נתקשה מאד איד נאמר כאן קמא בטל עיי"ש],

ורב יוסף אמר, מחלוקת לכתחלה, אבל לבסוף דברי הכל רביעית,

אמר ליה רב יוסף לשמעיה אייתי לי רביעיתא דמאי אפילו צמחלה בר' זכאי:

ת"ר, גרף של רעי, ועביט של מי רגלים שניהם כלי חרס הם, אלא של רעי קרוי גרף, ושל מי רגלים קרוי עביט, אסור לקרות ק"ש כנגדן הואיל ומיוחדין לכך ואף ע"פ שאין בהן צמחן כלום, ומי רגלים עצמן ככלי שאינו מיוחד להם עד שיטיל לתוכן מים,

וכמה יטיל לתוכן מים, כל שהוא, ר' זכאי אומר, רביעית, 1. בין לפני המטה שאין המטה מפסקת צינו לצינא, בין לאחר המטה שהמטה מפסקת צינא אסור,

2. רבן שמעון בן גמליאל אומר, לאחר המטה קורא, לפני

אבני חן למסכת ברכות

עשרה, אמר ליה כמאן כרבי יהושע בן לוי, אימר דאמר רבי יהושע בן לוי, דלית ליה ביתא אחרינא, מר הא אית ליה ביתא אחרינא, אמר ליה לאו אדעתאי [הלשון "לאו אדעתאי" 8 פעמים בש"ס] לא נתמי לני [שמשום כבוד התורה החמירו שלא תועיל מחיצה לבתחלה. הערות]:

[שנינו במשנתנו] כמה ירחיק מהן ומן הצואה ארבע אמות: אמר רבא, אמר רב סחורה, אמר רב הונא, לא שנו [שמרחיק ד' אמות] אלא לאחוריו, אבל לפניו מרחיק מלא עיניו [ומי שקורא בלילה או סומא שאינו רואה צריך להרחיק מלא עיניו כאילו היה רואה והכין פירושו בירושלמי. רבינו יונה], וכן לתפלה [ותימה הוא למה הוצרך לומר וכן לתפלה, שזה פשוט הוא, דכיון שמרחיק לק"ש כל שכן לתפלה שהחמירו בה יותר משאר דברים. רבינו יונה],

איני והא אמר רפרם בר פפא, אמר רב חסדא, עומד אדם כנגד בית הכסא נדחוק ארבע אמות ומתפלל?

הכא במאי עסקינן, בבית הכסא שאין בו צואה,

איני והאמר רב יוסף בר חנינא, בית הכסא שאמרו, אע"פ שאין בו צואה שפיו אומה, ובית המרחץ שאמרו אסור להכניס בו, אע"פ שאין בו אדם?

אלא הכא במאי עסקינן [זה שאמר רב חסדא שעומד אדם נגד ביהמ"ס ומתפלל] בחדתי,

והא מיבעי ליה לרבינא, הוסימו לבית הכסא מהו [כ"ה שבת י', וגדרים ז.], יש זימון או אין זימון?

כי קא מיבעי ליה לרבינא למיקם עליה לצלווי בגויה [להתפלל בתוך המקום שהוסימו לביה"כ], אבל כנגדו לא [שזה ודאי מותר],

אמר רבא, הני בתי כסאי דפרסאי נחפירה היו, ופיהם נדחוק מן הגומא, והוא נשפוע, והרעי מתגלגל ונפל לגומא, אע"ג דאית בהו צואה כסתומין דמו [ומותר לקרוא כנגדו]:

מהני: זב שראה קרי אף על פי שטמא טומאת שבעה משום זבה, ואין טבילה זו מטהרתו, אפילו הכי צריך טבילה לדברי תורה, כמקנת עולה משום קרי, וכן נדה, אם צאה להתפלל שמונה עשרה [זה מקור שגשמים מתפללות, וראה לעיל כא: ד"ה זב שראה קרי, ששם משמע ששייך גם לימוד תורה בנשים],

ונדה שפלטתה שכבת זרע הרי היא כזבל קרי, כדאשכחן בסיני שלשה ימים אל תגשו אל אשה (שמות י"ט), לפי ששכבת זרע מטמא בפליטתו כל שלשה, ולאחר

אמר רב, הלכה כר"ש בן אלעזר [אפי' בית מאה אמה לא יקרא עד שיוציאם וכו'], וכן אמר באלו, א"ר יעקב ברה דבת שמואל [לעיל מז. מרי ברה דבת שמואל, ושמה היה רחל ובעלה היה איסר הגר], הלכה כרבי שמעון בן אלעזר,

ורבא אמה, אין הלכה כר"ש בן אלעזר,

רב אחאי, איעסק ליה לבריה [עסק לו לבנו, להשיאו לבת] בי רב יצחק בר שמואל בר מרתא, עייליה לחופה, ולא הוה מסתייעא מילתא דמשולחן, שלא היה יכול לנעול [כי הש"י רגלי חסידיו ישמור. מ"ח],

[כתוב בראשונים שיש הרבה בחורים שאינם יכולים לבעול בעילה גמורה עד שיעבור משך זמן, וא"כ למה היה דואג רב אחאי על זה עד שהלך לבדוק חדר המטות? וי"ל דלכו אמר לו דמסתמא יש איז חשש עבירה וכו'. שעמ"ב]

אזל [הלך ר' אחאי אביו] בתריה לעיוני, חזא ספר תורה דמנחא, אמר להו איכו השתא [לשון זה יש בעוד ג' מקומות בש"ס ביצה ד; חגיגה; חולין זח; וראה ב"ב ק: בראש הרף מאן כו לירות שפירשה מי "זה" יירש] לא אתאי [אם לא הייתי בא], סכנתון לברי כמעט סכנתם את בני למות בשוגג העון,

דתניא, בית שיש בו ספר תורה, או תפילין אסור לשמש בו את המטה, עד שיוציאם, או שיניחם כלי בתוך כלי,

אמר אביי, לא שנו אלא בכלי שאינו כליין, אבל בכלי שהוא כליין, אפילו עשרה מאני וכו' כליין [אבל חד אינו כליין וחד כליין שפיר דמי, כדמוכח להלן גלימא אקמטרא. מ"ח] כחד מאנא דמי,

אמר רבא, גלימא

דף כ"ו ע"א

אקמטרא [אם מניחין בגד על גבי ארגו, ובארגו מונחין תפילין] ארגו של ספרים, ובמגילה (דף כו:) קמטרי דספרי, וכן תרגם יונתן ובגמ' בדומים (יחזקאל כ"ז) אלמין דהירין מסמין דקמטריין, וכן לאשר על המלממה (מלכים ב' י') לדעל קמטרא, ככלי בתוך כלי דמי דהא גלימא לאו כליין הוא,

אמר רבי יהושע בן לוי, ס"ת צריך לעשות לו מחיצה עשרה ואם לאו לא ישמש,

[ודוקא ס"ת וגם בחומשים יש להחמיר כמו בספר תורה, אבל בשאר ספרים דיין בכסו בעלמא. תוס']

מר זוטרא איקלע לבי רב אשי, חזייה לדוכתיה במקום מטמו דמר בר רב אשי, דמנח ביה ספר תורה, ועבד ליה מחיצה

אבני חן למסכת ברכות

ושל מוספים כל היום [ולמה לא אמר אין לה קבע כמו בתפלת הערב?
אבל ראה להלן בו: דאין לה קבע היינו שהוא רשות] (ר' יהודה אומר עד
ז' שעות):

נב: ורמינהו מצותה של קריאת שמע עם הגין החמה, כדי
שיסמוך גאולה לתפלה, ונמצא מתפלל ביום?

כי תניא ההיא לותיקין המקדימין למזות, ומחזירין לעשות דבר צמנו
ומזותו, מקדימין לאחר הנך החמה להתפלל, וכי תנן צמתימין למחזירין, שלא
יחזיר יוסף מחזות, שמסס ואילך עבר הזמן, דא"ר יוחנן ותיקין היו
גומרים אותה עם הגין החמה,

וב"ע שחר המתפלל המאחרין עד חצות יכולין לאחר ותו לא, והאמר
רב מרי, בריה דרב הונא, בריה דר' ירמיה בר אבא, אמר
רבי יוחנן, טעה ולא התפלל ערבית, מתפלל בשחרית
שתיים, שחרית מתפלל במנחה היינו אחר חצות שתיים?

[ומתירין] כולי יומא מצלי ואזיל, עד חצות יהבי ליה שכר
תפלה בזמנה, מכאן ואילך שכר תפלה יהבי ליה, שכר
תפלה בזמנה לא יהבי ליה,

איבעיא להו, טעה ולא התפלל מנחה, מהו שיתפלל ערבית
ב', את"ל כלומר אם תשיגי בשאלתי ממה שאמרנו טעה ולא התפלל ערבית
וכי' טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית ב' משום דחד
יומא הוא, דכתיב בראשית א ויהי ערב ויהי בקר יום אחד,
אבל הכא תפלה במקום קרבן היא, וכיון דעבר יומו בטל
קרבנו ואינו מקריבו ציוס אחר אם זמנו קבוע, כגון מוספים של כל יום ויום,
[מכאן משמע דאף באונס כשעבר זמנו בטל קרבנו, דהא תשלומוין דתפילה היא
רק בשוגג או באונס ואפ"ה אמרינן עבר זמנו בטל קרבנו וכו'. טל תורה],

או דילמא כיון דצלותא רחמי היא, כל אימת דבעי מצלי
ואזיל?

ת"ש, דאמר רב הונא בר יהודה, א"ר יצחק, א"ר יוחנן,
טעה ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית ב', ואין בזה משום
דעבר יומו בטל קרבנו,

מיתיבי קהלא א טו מענות ל' אייובל לתקן וחסרון ל' אייובל
לתקנו ת, מעות לא יוכל לתקון, זה שבטל ק"ש של
ערבית, וק"ש של שחרית, או תפלה של ערבית, או תפלה
של שחרית, וחסרון לא יוכל להמנות, זה שנמנו חביריו
לדבר מצוה, ולא נמנה עמהם?

א"ר יצחק א"ר יוחנן, הכא במאי עסקינן שבטל במזיד, אמר

מכאן כבר הסרית צגופה ואין ראוי עוד להוריע, להיות עוד ולד נוצר הימנה,
והכי פירשו, נדה שפלטת עתה, המשמש ששמשא אתמול קודם שראתה,
והמשמשת שראתה נדה צריכין טבילה,

ורבי יהודה פוטר קא סלקא דעתך השתא, הואיל וטומאת זיבה קודמת, והרי
הוא טמא טומאה חמורה, ואינו אוסרתו בדברי תורה, כדאמרין בפרקין הזבים
והמזורעים מותרים, מו לא אחיא טומאת קרי דקילא ואסרה ליה:

נב: איבעיא להו, בעל קרי שראה זיבה לר' יהודה מהו, כי
פטר רבי יהודה התם, בזב שראה קרי, דמעיקרא לאו בר
טבילה הוא לדברי תורה, ואף על פי שטומאתו חמורה, ומו לא אחי קרי
ומזריך ליה, אבל בעל קרי שראה זיבה, דמעיקרא בר טבילה
הוא, מחייב, או דילמא לא שנא?

תא שמע, המשמשת וראתה נדה, צריכה טבילה, ורבי
יהודה פוטר, והא משמשת וראתה נדה, כבעל קרי שראה
זיבה דמיא, וקא פטר רבי יהודה, ש"מ,

תני רבי חייא בהדיא, בעל קרי שראה זיבה, צריך טבילה,
ורבי יהודה פוטר:

פרק רביעי תפלת השחר

מהני: תפלת השחר עד חצות [ותחלת זמנה יראה משעלה ברק
השחר והאיר פני המזרח, מידי דהוה אתמיד השחר, אע"ג דעיקר מצותה עם הגין
החמה כדכתיב ייראוך עם שמש, מ"מ אם התפלל בזו השעה יצא, והתנא לא חש
לפרשו, דמילתא דפשיטא הוא, כיון דזמן המאוחר שלה הוא בזמן התמיד, ה"ה
לכל זמן המוקדם. רא"ש], ר' יהודה אומר עד ד' שעות,

תפלת המנחה עד הערב עד חשכה, רבי יהודה אומר עד פלג
המנחה צגמרא מפרש לה [מנחה קטנה הוא ב' שעות ומחצה קודם צאת
הכוכבים, והו"ל פלג המנחה שעה ורביע קודם צאת הכוכבים. יבין],

תפלת הערב אין לה קבע כל הלילה זמנה, וצגמרא מפרש מאי לשון אין
לה קבע,

אבני חן למסכת ברכות

רב אשי, דיקא נמי דקתני בטל ולא קתני טעה, ש"מ:

דף כ"ו ע"ב

תנו רבנן, טעה ולא התפלל מנחה בערב שבת, מתפלל ליל שבת שמים,

טעה ולא התפלל מנחה בשבת, מתפלל במוצאי שבת שמים של חול, מבריל בראשונה פעם ראשונה מתפלל בשביל מפלה של עכשיו, לפיכך אומר זה הדלה בחונן הדעת, ואינו מבריל בשניה והשניה היא בשביל תשלומי מפלה שבת אינו מדיל זה,

ואם הבריל בשניה, ולא הבריל בראשונה, שניה עלתה לו בשביל מפלה מולאי שבת ראשונה לא עלתה לו שאינה כלום, שאין לו להקדים מפלה שעבר זמנה למפלה שזמנה עכשיו, והשניה נמי לא עלתה לו לשל שבת, והאיל והדיל זה גילה דעתו שאינה של שבת, והיא תחשב לשל ערבית,

למימרא דכיון דלא אבריל בקמייתא, כמאן דלא צלי דמי ומהדרין ליה, ורמינח טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים, ושאלה בברכת השנים, מחזירין אותו, הברלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה על הכוס? קשיא,

איתמר רבי יוסי ברכי חגיגה אמר, תפלות אבות תקנום כדקמי' צריימא לקמיה [קבלתי שזה הוא מה שהתפילה נקראת בלשוננו דאונ'ין] הוא לשון דאבינן, היינו מתקנת אבותינו. מ"ת], רבי יהושע בן לוי אמר תפלות כנגד תמידין תקנום אנשי כנסת הגדולה,

[וישכם 376 אברהם 248 בבקר 304 אל 31 המקום 191 אשר 501 עמד 114 שם 340 = 2105 בנימי' הוא 12 עמד 114 ותקן 556 תפלה 910 השחר 513=2105,

יצחק 208 לשוח 344 בשדה 311 לפנות 566 ערב 272=1701 בנימי' הוא 12 עמד 114 ותקן 556 תפלה 910 המנחה 108=1700 מבאר 243 שבע 372 וילך 66 חרנה 263 ויפגע 169 במקום 188 וילן 96 שם 340=1737 בנימי' תקן 550 תפלה 910 הערב 277 =1737, ויפגע 149 במקום 188 וילן 96 שם 340=783 בנימי' ואין 67 פגיעה 168 אלא 32 תפילה=525. גליונות קהלות יעקב

[ראה מהר"ץ חיות.

וראה בקובץ בדד-בר אילן תמוז תשס"ה דף 26 שמביא הירושלמי בפסחים פ"ה הלכה א' ר' יושע בן לוי אמר תפלות מאבות למדו. [ויש שם הפסק נקודה, ואחריו נרפס המילים] אב בית דין, ופירוש הפני משה שמחברו ר' משה מרגלית זצ"ל שם שהמילים "אב בית דין" הוא סימן למה שכתב הגמרא כאן דאברהם תיקן תפלה שחרית וכו', ובאמת זה דוחק גדול ודחוק מהשכל,

וכתב שם בבדד שהירושלמי הראשון שנרפס בויניציאה בשנת רפ"ג 1523 הוא

מבוסס על כ"י לידן שהוא כ"י הירושלמי השלם ביותר, הקיים בימינו ונכתב בשנת 1289, מי שהכין את כתב היד לקראת העתקתו לדפוס, היה יהודי (מומר) בשם יעקב בן חיים בן אדוניו, שאמרו עליו "תהא נפשו צרורה בצרור הנקוב" הוא מחק מלים ותיקן אותם לפי הבנתו והנוסח "המונח" על ידו הוא אשר היה הבסיס לדפוס הראשון ולשאר הדפוסים שבאו אחריו, ומה שמחק זה המדפיס כאן הם המילים "גרש, עד אעפ"כ לא הורדו אותו מגדולתו אלא מינו אותו אב ב"ד" ופירוש הוא שהירושלמי לא רצה לכפול את כל דברי הירושלמי בברכות סוף פרק ד' הל' א' בענין תפלת ערבית אי הוה רשות או חובה, שמסתיים אלא מינו אותו אב בית דין, ולכן ציין רק "גרש" דהיינו גרם כאן גירסא, כל המעשה מברכות עד אעפ"כ לא וכו' ונעשה אב בית דין, והוא המדפיס לא הבין פירוש המלים ומחקם, והפני משה שלא היה לפניו הכתב יד בדלית ברירה פירשה בדוחק],

תניא כוותיה דר' יוסי ברכי חגיגה, ותניא כוותיה דרבי יהושע בן לוי, תניא כוותיה דרבי יוסי בר' חנינא,

אברהם תקן תפלת שחרית, שנא' בראשית יט וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם, ואין עמידה אלא תפלה, שנאמר תהלים קו ויעמד פינחס ויפלל,

יצחק תקן תפלת מנחה, שנאמר בראשית כד ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב, ואין שיחה אלא תפלה, שנאמר תהלים קב תפלה לעני כי יעטף ולפני ה' ישפוך שיחו,

יעקב תקן תפלת ערבית, שנאמר בראשית כה ויפגע במקום וילן שם, ואין פגיעה אלא תפלה, שנאמר ירמיה ז ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי,

ותניא כוותיה דר' יהושע בן לוי,

מפני מה אמרו, תפלת השחר עד חצות, שהרי תמיד של שחר קרב והולך עד חצות, ורבי יהודה אומר סגי' ליה שאין תמיד של שחר קרב אלא עד ארבע שעות, שהרי תמיד של שחר קרב והולך עד ארבע שעות,

ומפני מה אמרו, תפלת המנחה עד הערב, שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד הערב, רבי יהודה אומר עד פלג המנחה, שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד פלג המנחה [ולכן לא אמר עד תשע ומחצה דר' יהודה ס"ל דתפלה כנגד קמרת תקנה דכתיב תכון תפילתי קמרת לפניך. תוס'],

ומפני מה אמרו, תפלת הערב אין לה קבע, שהרי אברים של עולות ופדרים [חלבים] של שאר קרבנות, שמוקד דמן קודם שקיעת החמה, קרצין כל הלילה וכנגדן תקנו מפלת ערבית שלא נתעבלו מבערב [ולכן לא

אבני חן למסכת ברכות

אמר נשרפו שלא נמצא בכל התורה לשון שריפה לקרבן, אלא בנותר ובפרה אדומה. שח], קרבים והולכים כל הלילה,

[הרמב"ם בהלכות תפלה פ"א ה"ו כתב התקינו שיהא אדם מתפלל תפלה אחת בלילה, שהרי איברי תמיד של בין הערבים מתעכלין והולכין כל הלילה, וכ"כ המור באר"ח סימן רל"ה, אבל ברש"י כאן כתב שהם במקום אברים ופדרים של שאר קרבנות. מגדים חדשים עיי"ש],

ומפני מה אמרו, של מוספין כל היום שהרי קרבן של מוספין קרב כל היום, רבי יהודה אומר עד שבע שעות שהרי קרבן מוסף קרב והולך עד שבע שעות,

ואיזו היא מנחה גדולה [פי' מתי הגיע הזמן של תפלת המנחה] אם נא להקדים תמיד של בין הערבים, אינו יכול להקדימו קודם שש שעות וממנה, דבין הערבים תמיד של בין הערבים, מתי ינטו כללי ערב, משהחמה נוטה למערב, דהיינו משש שעות ומחצה ולמעלה דלמחר מר חצי שש וחצי שבע שעות עומדת בראש כל אדם, צאמנא הרקיע (פסחים דף נ"ד),

ואיזו היא מנחה קטנה וזמן תמיד של בין הערבים ככל יום מתשע שעות ומחצה ולמעלה כדמין צממין נשחט (דף נ"ט), נשחט בשמונה ומחצה וקרב בשש ומחצה, והתם מפרש טעמא,

***איבעיא להו, רבי יהודה [בשאר שתפלת המנחה הוא עד פלג המנחה] פלג מנחה קמא קאמר [עד תשע ומחצה], או פלג מנחה אחרונה קאמר [עד שעה עשר ועוד ג' רביעיות]?

[פי' דבשאר ר' יהודה "פלג" המנחה כוונתו על חצי זמן מנחה שעד אז יהיה זמן תפלת מנחה, ולכן שואל אם הכוונה על חצי הזמן משש ומחצה עד הערב שזה יהי' סך חמש ומחצה שעות וחצי זמן זה יהי' $2\frac{3}{4}$ שעות לאחר שש ומחצה שנמצא $2\frac{3}{4} + 6\frac{1}{2} = 9\frac{1}{4}$, או הכוונה על חצי של מנחה קטנה דהיינו מתשע ומחצה שהוא זמן הקרבת התמיד עד הערב, דהיינו שתי שעות ומחצה, וחצי שיעור זה שעה ורבע, ולפי' יהי' פלג המנחה בשעה י"א חסר רביע],

תא שמע, דתניא ר' יהודה אומר,

***[בד"ם מוחק את כל האיבעיא, ומש"כ כאן בהמשך "פלג המנחה אחרונה" הוא המשך הברייתא דלעיל "ואיזו הוא מנחה קטנה מתשע שעות ומחצה ולמעלה" וממשיך כאן פלג המנחה אחרונה וז"ל הר"ם וכ"ה בב"ב פ' והכל לשון הברייתא ואנב דמיייתי ההיא ברייתא אסיק לה לכולה כדרך הש"ס בכ"מ, וכ"ה בתוספתא, וכן העתיקו הבה"ג והרי"ף והרא"ש והפסקי הרי"ד, וגראה לי שכ"ה האמת וגירסת הדפוס מוקשת הוא מאוד וחזרתי על כל צדדי האבעיא ולא מצאתי מקום ליישבה וכו' עיי"ש],

פלג המנחה [שאר ר' יהודה שמתפלל מנחה עד פלג המנחה, היינו עד פלג ה] אחרונה (אמרו. ד"ם) חלק את שתי שעות ומחצה הנותרים ביום, וממנא פלג אחרון של מנחה, (והיא. ד"ם) י"א שעות חסר רביע מאת עשרה שעות חסר רביע ולמעלה,

נימא תיהוי תיובתיה דר' יוסי בר' חנינא [דאמר תפלות אבות תקנום, וכאן רואין שהתפלות נתקנו נגד הקרבנות], [וצ"ע למה לעיל בשאר תניא כוונתיה דר' יוסי בר' חנינא לא הקשה נימא תיהוי תיובתיה דריב"ל דאמר תפלות אבות תקנום? שח, ובמ"ת תירץ ד"ל דהאבות לעצמם תקנו ולא לדורות, וראה מלא הרועים]?

אמר לך ר' יוסי בר' חנינא, לעולם אימא לך תפלות אבות תקנום, ואסמיניהו רבנן אקרבנות,

דאי לא תימא הכי דמודה רבי יוסי דרבי חנינא, דרבנן אסמיניהו אקרבנות, תפלת מוסף לר' יוסי בר' חנינא מאן תקנה, אלא תפלות אבות תקנום, ואסמיניהו רבנן אקרבנות אלא על כרחך רבנן אסמיניהו [הג' תפלות] אקרבנות, וכי עיינו צמוקסין ולא מנאזו מפלה כנגדה, עמדו הם ומקוה:

האיבעיא

אם מתפלל שחרית לר' יהודה עד סוף שעה רביעית דעד ועד בכלל, או עד ולא עד בכלל ומתפלל רק עד תחלת שעה רביעית,

[שנינו במשנתנו], [תפלת השחר] רבי יהודה אומר עד ארבע שעות: איבעיא להו, עד ועד בכלל לרבי יהודה הוא דקא צעי, דאילו לרבנן [דאמרי עד חצות] עד ולא עד בכלל, או דלמא עד ולא עד בכלל [ומתפלל רק עד סוף שעה שלישית]?

ר' יהודה אומר עד פלג המנחה

ר' יהודה	רבנן	
עד פלג המנחה דהיינו 4:45	עד הערב 6:00	אי אמרת עד ולא עד בכלל
עד הערב*	עד הערב	אלא אי אמרת עד ועד בכלל

* דקא סלקא דעמך, רבי יהודה פלג אחרון של מנחה אחרונה קאמר,

תא שמע, ר' יהודה אומר [שמתפלל תפלת מנחה] עד פלג המנחה, אי אמרת בשלמא עד ולא עד בכלל, היינו דאיכא בין ר' יהודה לרבנן [דרבנן אמרי עד הערב, ור' יהודה אמר עד פלג המנחה], אלא אי אמרת עד ועד בכלל, ר' יהודה

דף כ"ז ע"א

היינו רבנן דקא סלקא דעמך, רבי יהודה פלג אחרון של מנחה אחרונה קאמר,

אבני חן למסכת ברכות

אלא מאי, עד ולא עד בכלל, אימא סיפא ושל מוספין כל היום, ר' יהודה אומר עד שבע שעות,

היו לפניו שתי תפלות

זמן מוסף	זמן מנחה	
עד שעה 1:00	משעה 12:30	א"א עד ועד בכלל
עד שעה 12:00	משעה 12:30	אלא א"א ולא עד בכלל

ותניא, היו לפניו שתי תפלות, אחת של מוסף ואחת של מנחה, מתפלל של מנחה רבנן לטעמייהו, דאמרי תפלת המוספים כל היום, כמו של מנחה, הלכך מדיר קודם ואחר כך של מוסף, שזו תדירה וזו אינה תדירה,

רבי יהודה אומר, מתפלל של מוסף ואחר כך של מנחה, שזו עוברת וזו אינה עוברת,

אי אמרת בשלמא עד ועד בכלל, היינו דמשכחת להו שתי תפלות בהדי הדדי מני האחרון של שעה שביעית הוא זמן לשמיהן, דהא אמר מנחה גדולה משש שעות ומנחה ולמעלה, אלא אי אמרת עד ולא עד בכלל, היכי משכחת להו שתי תפלות בהדי הדדי הרי עבר זמן המוספים משעברה שעה ששית, כיון דאתיא לה של מנחה, אזלא לה של מוספין,

אלא מאי עד ועד בכלל, קשיא רישא, מאי איכא בין רבי יהודה לרבנן?

רבנן	ר' יהודה	
עד הערב 6:00	עד סוף פלג ראשונה של מנחה דהיינו 4:45	ועד ועד בכלל

מי סברת דהאי פלג מנחה [שוה שאמר ר' יהודה עד פלג המנחה], פלג אחרונה קאמר [שהוא משעה 4:45-6:00], פלג ראשונה קאמר של מנחה אחרונה [פ' חציה הראשון של חציה השניה] ועד בכלל, ואף על גב דתנא יבז סימנא לפלג אחרונה, דקמני איזו פלג מנחה מאתם עשרה שעות חסר רביע, והכי קאמר [ר' יהודה לעיל בבביתא, שמתפלל תפלת המנחה עד פלג המנחה], אימת נפיק פלג ראשונה, ועייל פלג אחרונה, מכי נפקי ו"א שעות חסר רביע [ועד אז מתפלל מנחה לר' יהודה], [ואף שהיה יכול לאומר בלשון קל יותר, זה כוונת דבריו],

אמר רב נחמן, אף אנן נמי תנינא לרבי יהודה, עד ועד בכלל, רבי יהודה בן בבא העיר חמשה דברים,

שמומאנין את הקטנה שהשיאה אמה לאחר מיתת אביה, דמלאורייתא אין קדושה כלום, שהרי קטנה אינה בת דעת, ואם אמה לא זכתה תורה להיות לה כח לקדשה, אלא לאב, שנאמר את בני נחמי לאיש הזה (דברים כ"ג), ומיהו, רבנן תקינו לה קדושין להצריכה מילאן, כדי שישארה ולא תנא לזנות, לפיכך, אם מיאנה לאחר זמן, ואמרה אי אפשי בו יוצאת ומותרת לכל אדם, ואינה צריכה הימנו גט,

והעיד רבי יהודה בן צבא שפעמים שמצוה על בית דין ללמדה שתמאן בו, כגון שני אחים נשואין שתי אחיות יתומות, אחת גדולה וקדושה קדושי תורה, ואחת קטנה שאין קדושה אלא מדרבנן, ומת בעלה של גדולה בלא בנים, ונפלה לפני אחיו ליבוס, ונמצאת זקוקה לו מן התורה, וזיקה זו אוסרת את אשתו עליו, משום אחות זקוקה שהיא לאחות אשתו, ואמר רבי אליעזר במסכת יבמות, (דף קט.). מלמדין קטנה זו שתמאן בבעלה, ותעקור קדושה למפרע, ותעשה כל בעילותיה כאלו הן של זנות, כדי להמיר את בעלה ליבוס את אחותה, דתנן נושאין על האנוסה ועל המפוסה (יבמות דף טו.). והעיד רבי יהודה בן צבא ביום שנשנית עדיות, שהלכה כרבי אליעזר,

ושמשיאין את האשה על פי עד אחד שאמר לה, מת בעלך במדינת הים (יבמות דף קכב.),

ועל תרגול שנסקל בירושלים, על שהרג את הנפש שניקר קדקדו של מיעוק, במקום שהמום רופף, וניקב את מוחו, וסקלוהו כמשפט שור שנגח את האדם, דכתיב השור יסקל (שמות כ"א) וגמרינן בגורה שוה שור שור משבת, לעשות כל צהמה חיה ועוף כשור (צבא קמא דף נד:),

ועל יין בן ארבעים יום שיצא מכלל יין מגמו, וצא לכלל יין גמור, וקרינן ביה נסך שכר (במדבר כ"ח), שנתנסך על גבי המזבח,

ועל תמיד של שחר, שקרב בארבע שעות [פ' בתוך שעה הרביעית ואין לפרשה עד שעה הרביעית] ומו לא, אלמא כרבי יהודה סבירא ליה, וקאמר בארבע שעות, ש"מ אלמא לרבי יהודה עד ועד בכלל, ש"מ,

אמר רב כהנא, הלכה כרבי יהודה דמתניתין, דאין תמיד של שחר קרב לאחר ארבע שעות, והוא הדין לתפלה, הואיל ותנן בבביתא בוויתיה עדיות קרי בחירתא, שהלכה כאותן עדיות:

[שנינו במשנה דעדיות] (ועל תמיד של שחר שקרב בארבע שעות. בר"ם לא גרס לה): מאן תנא להא דתנן [דתנו רבנן. חלופי גרסאות] [הא דכתיב במן] שמות מו וחם השמש [בשמיניע שעה הרביעית] ונמם, בארבע שעות [9:00-10:00], אתה אומר בארבע שעות, או אינו אלא בשש שעות [11:00-12:00], כשהוא אומר בראשית יח כחום היום, הרי שש שעות אמור כלומר, מנינו במקום אחר, ששינה הכתוב בלשון, ואמר והוא יושב פתח האוהל כחום היום, ולא אמר כחום השמש [שאו יכולים לפרש דהיינו ד' שעות לאחר זריחת השמש] אלא היום, משמע כל המקומות חמין בין חמה בין לל, [ו?]הוא מדבר בשעה ששית,

אבני חן למסכת ברכות

[וגשאלתי הרי אמרין שהוציא הקב"ה חמה מנרתיקה? והשבתי שאין זה קשה כלל שנפרש שלכן היה חום היום לפי שהוציא הקב"ה חמה מנרתיקה],

הא מה אני מקיים וחס השמש וגמם דמשמע השמש חס והלל זון, בארבע שעות [9:00-10:00] דלילו קודם ארבע שעות, אף השמש זון,

מזי הא דמשמע דארבע [9:00-10:00] לאו בקר הוא, דהא כמיז וילקטו אותו בבקר בבקר, וחס השמש וגמם הנותן, ומדמוקי וגמם בארבע שעות, מכלל דלא זמן לקיטה הוא, ולאו בקר מימרי לא רבי יהודה ולא רבנן, אי רבי יהודה עד [גמר] ארבע שעות [10:00] נמי צפרא הוא דהא אמרת עד ועד בכלל, וגבי תמיד כמיז תעשה בבקר, אי רבנן עד חצות נמי צפרא הוא?

אי בעית אימא רבי יהודה, אי בעית אימא רבנן, אי בעית אימא רבנן, אמר קרא בבקר בבקר [פ' בלקיטת המן כתיב בשמות ט"ז כ"א וילקטו אותו בבקר בבקר איש כפי אכלו וחס השמש וגמם], חלקהו לשני בקרים שלא היו לוקטים אלא בשלש שעות ראשונות, שהא בקר ראשון,

ואי בעית אימא, רבי יהודה האי, בקר יתירא לחקדים לו שעה אחת [פ' דבאמת עד ארבע שעות הוי בקר, אבל בלקיטת המן הקדים שעה],

דכולא עלמא מיהא וחס השמש וגמם בארבע שעות, מאי משמע?

אמר רבי אחא בר יעקב, אמר קרא וחס השמש וגמם, איזו היא שעה שהשמש חס והצל צונן, הוי אומר בארבע שעות:

[שנינו במשנתנו] תפלת המנחה עד הערב וכו': אמר ליה רב חסדא לרב יצחק, התם גבי תפלת השחר [לעיל בעמוד זה] אמר רב כהנא הלכה כרבי יהודה [דחמירי של שחר וכן תפלת שחרית עד ד' שעות] הואיל ותנן בבחירתא כוותיה, הכא [בתפלת המנחה] מאי? אישתיק ולא אמר ליה ולא מירי,

אמר רב חסדא, נחזי אנן, מדרב מצלי של שבת בערב שבת, מבעוד יום שקבל עליו שבת מצעוד יום, ש"מ הלכה כרבי יהודה כרבי יהודה סבירא להו [לרב], דאמר מפלג המנחה אזיל ליה זמן תפלת המנחה, ועייל ליה זמן תפלת ערבית,

[ומקשה] אדרבה, מדרב הונא ורבנן לא הוו מצלו עד אורתא, שמע מינה אין הלכה כרבי יהודה,

השתא דלא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר, דעבד כמר עבד דעבד כמר עבד,

רב, איקלע לבי [לבייתו של] גניבא [שם חכם], וצלי של שבת בערב שבת, והוא מצלי רבי ירמיה בר אבא לאחוריה דרב, וסיים רב, ולא פסקיה לצלותיה דרבי ירמיה כלומר לא הפסיק צון רבי ירמיה ולכותל, לעבור לפניו ולישב במקומו, אלא עמד על עמדו,

שמע מינה תלת, שמע מינה מתפלל אדם של שבת בערב שבת, ושמע מינה מתפלל תלמיד אחורי רבו, ושמע מינה אסור לעבור כנגד המתפלל,

מסייע ליה לרבי יהושע בן לוי, דאמר רבי יהושע בן לוי, אסור לעבור כנגד המתפלל,

איני, והא רבי אמי ורבי אסי חלפי? רבי אמי ורבי אסי חוץ לארבע אמות הוא דחלפי,

[ז"ל המחצית השקל באו"ח סימן ק"ב על ס"ק ז' בס' חמד משה הבין שר"ל שר' ירמיה היה משוך קצת אחרי רב לצדדים ולא היה עומד אחרי רב ממש, דהיינו שלא היה פני ר"י נגד אחורי רב, ולכן כתב מג"א שאם יכול לפסוע ג' פסיעות מן הצדדים מותר, וכיון דהוי ר"י משוך לצדדים לא עבר רב לפניו, אלא במקום ישיבת רב היה מן הצד לא במקום שהתפלל, ואם היה רוצה לשוב למקומו היה צריך לעבור נגד פני ר"י, וזה אסור ולכן עמד על עמדו],

ורבי ירמיה היכי עביד הכי [להתפלל אחורי רב], והא אמר רב יהודה אמר רב, לעולם אל יתפלל אדם

דף כ"ז ע"ב

לא כנגד רבו אצל רבו, ומראה כאלו הם שוים, ולא אחורי רבו נמי יוהא הוא [ובתוס' כתבו ויש מפרש שנראה כמשתחוה לרבו], ותניא, רבי אליעזר אומר,

המתפלל אחורי רבו [כדאמרן],

והנותן שלום לרבו כשאר כל אדם, שלום עליך, ולא אמר לו שלום עליך רבי, [ר"ל שמקדים לו שלום, ואין לו לחלמיד להקדים שלום לרב, אלא כמי שיש לו מורא ממנו, ואינו יכול להקדים לו שום דיבור מרוב המורא, וכן אמרו [שבת פט.]] כלום יש עבד שמקדים שלום לרבו. רבינו יונה]

והמחזיר שלום לרבו [לפי רש"י מובן החסרון שהחזיר לו שלום, שלא אמר לו "רבי", אבל לפי פירוש רבינו יונה מה החסרון להחזיר לו שלום שהרי קדם רבו ושאל בשלומו?],

והחולק על ישיבתו של רבו,

[איזהו חולק על רבו, כל שקובע לו מדרש ויושב ודורש ומלמד שלא ברשות רבו]

אבני חן למסכת ברכות

מיס [פ] שלא רחץ, וזה לשון הגמרא במסכת שבת, בתחלה היו רוחצין בחמין שהוחמו מע"ש, התחילו הכלנים להחם בשבת ואומרים מערב שבת הוחמו, אסרו את החמין והתירו את הזיעה, ועדיין היו רוחצין בחמין ואומרים מועין אנחנו, אסרו להן את הזיעה וכו', וקודם גזירה הוזה על שלא גזרו על הזיעה, וכל דוכתא דלמרינן כדלמך רבא להזיע כו' מהכא למרינן, !! [אלא שכעת אינו עולה על זכרוני שום מקום בש"ס שיובא דברי רבא זולת כאן ובמסכת ביצה (לב). ודברי רש"י כאן שכתב ובכל דוכתא משמע שיש עוד מקומות בש"ס שהובאו דברי רבא. צ"ח]

איני, והא אביי שרא ליה לרב דימי בר ליואי לכברויי סלי
לעשן אומן גנפריס, לאמר שהתפלל של שבת נערב שבת? ההוא טעותא
הוא' לא קבל עליו מוספת שבת משעת תפלה מדעת, אלא יוס המעון היה
וסכסור משכה, ואמר כך זרמה חמה,

וטעותא מי הדרא, והא אמר אבדין [ונקרא גם אבדין, והוא קצור של אבא יודן, היה תלמיד מקורב לר' יהודה הנשיא, ושימש גם כמתורגמן שלו, משום כך יכול היה למסור דברים רבים בשמו של רבי, שלא היו ידועים לשאר חכמים. שט], **פעם אחת נתקשרו שמים בעבים, כסבורים העם**
לומר חשכה הוא, ונכנסו לבית הכנסת והתפללו של מוצאי
שבת בשבת, ונתפורזו העבים, וזרחה החמה,

ובאו ושאלו את רבי ואמר, הואיל והתפללו התפללו ולא
הצריכס להתפלל משתמשך [במוצאי שבת], **אלמא תפלה היא** [ויצאו יד תפלת ערבית], **ואף על פי שלא הותרו נמלכה** [אף שהתפללו מעריב], **הסם הוא דלא**
לעצור על דברי מורה [שבמציאות עדיין הוא שבת], **אזל לענין מוספת** [בערב שבת] **אף על גז דנעשות הוה, מוספת הוא על ידי תפלה, הואיל ואמר תפלה**
קבלה היא?

שאני צבור דלא מטרחינן להו [פ] באמת אין התפלה עושה לא שבת ולא מוצ"ש, והמעם שלא אמר רבי שיתפללו עוד פעם כשתחשך, דשאני צבור, וכן פירש במנחת יהודה, אבל ראה בדברי התוס' ומה שכתבו עליה המהרש"ל והמהרש"א]:

א"ר חייא בר אבין, רב צלי, של שבת בערב שבת, רבי
יאשיה מצלי, של מוצאי שבת בשבת,

רב צלי של שבת בערב שבת, [וישאל] **אומר קדושה על הכוס**
[קודם שתחשך], או אינו אומר קדושה על הכוס?

ת"ש, דאמר רב נחמן אמר שמואל, מתפלל אדם של שבת
בערב שבת, ואומר קדושה על הכוס, והלכתא כוותיה,

[כמו אמר מר] **רבי יאשיה מצלי של מוצאי שבת בשבת,** [וישאל]
אומר הברלה על הכוס, או אינו אומר הברלה על הכוס?

ורבו קיים אף שהוא במדינה אחרת. יו"ד רמ"ב סעיף ג'. וכתב הש"ך, כתב הכסף משנה דהיינו דוקא כשקובע עצמו להורות הוראות, אבל מדברי הב"ח אינו נראה כן, שכתב דר"ל דכיון שהוא קובע לו מדרש הרי הוא חולק על שררתו של רבו, ותדע שאפילו לברוק סבין של שחיטה שאינו שום הוראה כלל אסור משום כבוד של רבו].

והאומר דבר שלא שמע מפי רבו,

[וכה"ג אמר' בפרק ב' שעירים [יומא סו:] בר"א שלא אמר דבר שלא שמע מרבו, אבל מצינו בכמה דוכתין דגם דבר שלא שמעו מרבה אמרו חכמים מסברא, ואפשר לומר דדבר שאינו מסברא לא אמרה ר"א בשם רבו, כיון שלא שמע מפיו. מהרש"א],

[שכל מה שמזכיר סתם סבורים שהם מדברי רבו. ט"ז יו"ד סימן רמ"ב ס"ק ט"ו, אבל רבינו יונה פ' ר"ל שלא שמע ממנו ואומר אותו בשמו.

וראה ענין פלא בתנא דבי אליהו פ"ד ח"ל מעיד אני עלי שמים וארץ שלא אמר הקב"ה למשה לעמוד בשער המזנה ולומר מי לה' אלי ולשום איש חרבו על ירכו ולחרוג איש את אחיו ורעהו וקרובו, והוא אמר [שמות ל"ב כ"ז] "ויאמר להם] כה אמר ה' אלקי ישראל וגו'" אלא שהיה משה דן בעצמו ואמר בלבו אם אני אומר לישראל הרגו איש את אחיו ורעהו וקרובו יהיה ישראל דנין [קל וחומר] ויאמרו לי לא כך למדתנו רבינו סנהדרין שהרגו נפש א' מישראל פעם אחד בשבוע נקראת מחבלנית [וזה לשון המשנה במכות ז' ע"א סנהדרין ההורגת אחד בשבוע נקראת חובלנית], מפני מה את הורג ג' אלפים ביום אחד? לפיכך תלה בכבודו של מעלה ואמר "כה אמר ה' אלקי ישראל שימו איש חרבו על ירכו וגו'" וכו' עיי"ש. והם דברים פלאים,

וראיתו מפרשים ע"פ הגמ' בעירובין נא. דאמרינן שם ולא היא לא תנא ליה בר' יוסי אלא דליקבל לה מיניה, ובעי"ז בפסחים ק"ב ע"א אם ביקשת ליחנק היתלה באילן גדול, ופרש"י שם לומר דבר ששמע לגדירות ויקבלו ממך,

וראה במג"א על או"ח ס' קנ"ו שהביא גמרות אלו, וכתב שבסוף מסכת כלה איתא [כל] האומר דבר בשם חכם שלא גמרו ממנו גורם לשכינה שתסתלק [מישראל. כ"ה שם], והביא הגמ' כאן ופירוש הרבינו יונה, ונשאר הגמ"א בצ"ע],

גורם לשכינה שתסתלק מישראל?

שאני רבי ירמיה בר אבא [שהתפלל אחורי רב], **דתלמיד חבר**
הוה, והיינו דקאמר ליה רבי ירמיה בר אבא לרב אומן היום
שהתפלל רב של שבת נערב שבת אמר ליה רבי ירמיה, מי בדלת מן המלאכה,
הואיל וקבלת עליך שבת נסתלק, אמר ליה אין בדילנא, ולא אמר מי
בריל "מר" שמע מינה תלמיד חסד הוה ליה,

ומי בדיל [וכי צריך להבדל אם התפלל מבעוד יום], **והאמר רבי אבין,**
פעם אחת התפלל רבי של שבת בערב שבת, ונכנס למרחץ
סלקא דעתך לאחר שגזרו על הזיעה ועל הרחיפה בשבת, כדלמרינן נמסכת שבת
בפרק כירה שהסיקוה (דף מ.). אלמא אף על גז דללי, לא דדיל מאיסורי שבת
ויצא, ושנה לן פרקין, ועדיין לא חשכה?

אמר רבא, ההוא דנכנס להזיע מממת חוס בית המרחץ, ולא נמן עליו

אבני חן למסכת ברכות

יהודה החסיד] ויעידו בך, עמד רבי יהושע על רגליו ואמר, אלמלא [אלמלי. ע"פ התוס' מגילה כא.] אני חי והוא מת, יכול החי להכחיש את המת [והייתי יכול להכחיש אותו], ועכשיו שאני חי והוא חי, היאך יכול החי להכחיש את החי על כרמי אני זריך להודות שאמרתי לו קטן # [וצ"ע ובלאו הכי היה מכחישו? ואולי מפני דרכי שלום שהרי ר"ג היה הנשיא],

היה רבן גמליאל יושב ודורש, ור' יהושע עומד על רגליו, עד שרגנו "כל העם", ואמרו לחוצפית התורגמן שהיה עומד לפני רבן גמליאל, ומשמיע לרבים את הדרכה מפי רבן גמליאל [מעשרה הרוגי מלכות] היה ושקול כנגד יונתן בן עוזיאל דבשה שחיה עוסק בתורה כל עוף וכו', כדקאמר במדרש של עשרה הרוגי מלכות. ש"מ. תוס' בכורות לו. עמוד שמון ועמוד,

אמרי [כל העם] עד כמה נצעריה וניזיל, בר"ה [המלים "בראש השנה" "בבכורות" הן הוספה מאוחרת שציינו המקורות. ניצוי אור] נמסכת ראש השנה (דף כה.), שאמר לו גזר אני עליך שחצא אללי נמקלך ונמעמך ציוס הכפורים שחל להיות נמשצוק, [וכן] אשתקד שנה שעברה צעריה, בבכורות נמסכת בכורות (דף לו.), במעשה דר' צדוק נכזרות הוה, רבי צדוק הוה ליה צדוק צעריה ואמר ליה רבן גמליאל לרבי יהושע עמוד על רגליך כו' כי הלא, הבא נמי [בתפלת ערבית רשות] צעריה, תא ונעבריה צולו ונעציר אותו מן הנשאלות,

מאן נוקים ליה [את מי נעמיד במקומו], נוקמיה לרבי יהושע [זה אינו נכון לעשות שר' יהושע], בעל מעשה הוא [הלא המעם שמעבירין את ר"ג הוא מפני שהקניט את ר' יהושע, והוא בעל המעשה, וכתב המהרש"א וע"ל שלא יאמרו שלא חלק על ר"ג אלא משום כבודו שימנהו במקומו] והוה ליה לרבן גמליאל צערא טפי,

נוקמיה לר' עקיבא [שהיה גדול דורו כדאמר' לקמן סג. הנח לי לרע"ק שלא הניח כמותו בא"י. ילקוט המאירי], דילמא עניש ליה [רבן גמליאל] דלית ליה זכות אבות ודילמא עניש ליה רבן גמליאל [איתא בסנהדרין בפרק כל ישראל יש להן חלק [דף צו] מבני בניו של סיסרא למדו תורה בירושלים ומאן אינן ר' עקיבא. רב נסים גאון],

אלא נוקמיה לר' אלעזר בן עזריה, דהוא חכם, והוא עשיר, והוא עשירי לעזרא [ור"ג לא יוכל להעניש אותו],

[ומפרש מה יועילו אלו המעלות] הוא [ר' אלעזר בן עזריה] חכם, דאי מקשי ליה [ר"ג] מפרק ליה,

והוא עשיר, דאי אית ליה לפלוחי לבי קיסר, אף הוא אזל ופלח [פי' אם בכוחו של רבן גמליאל להשתדל לטובת ישראל כי קיסר משום עשרו, גם ר' אלעזר בן עזריה יכול לעשות כן],

אבל הלשון "אף הוא" [וראה בד"ס שיש גירסא "אזל איהו ופלח כוותיה"] משמע

ת"ש, דאמר רב יהודה אמר שמואל, מתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת, ואומר הבדלה על הכוס,

אמר ר' זירא, אמר רבי אסי, אמר ר' אלעזר, א"ר חנינא, אמר רב [יש כאן 5 אמוראים זה אומר בשם זה, ואולי לכן אירעו כל המעיות שמונה עולה לקמיה], בצד עמוד זה, התפלל ר' ישמעאל בר' יוסי של שבת בערב שבת,

כי אתא עולא אמר, בצד תמרה הוה, ולא בצד עמוד הוה, ולא ר' ישמעאל ברבי יוסי הוה, אלא ר' אלעזר בר' יוסי הוה, ולא של שבת בערב שבת הוה, אלא של מוצאי שבת בשבת הוה:

[שנינו במשנתנו] תפלת הערב אין לה קבע: מאי אין לה קבע, איילימא דאי בעי מצלי כוליה ליליא, ליתני תפלת הערב כל הלילה, אלא מאי אין לה קבע, כמאן דאמר תפלת ערבית רשות [ראה תוס' כו. ד"ה טעה, דהיינו לגבי מצוה אחרת והיא עוברת, דאו אמרין תדחה תפלת ערבית מפניה, אבל לחנם אין לו לבטלה], דאמר רב יהודה אמר שמואל, תפלת ערבית, רבן גמליאל אומר חובה, ר' יהושע אומר רשות,

אמר אב"י הלכה כדברי האומר חובה, ורבא אמר הלכה כדברי האומר רשות [והלכתא כוותיה דרב] [א?] ונראה דלכך תקנו פסוקים וקדיש בין גאולה לתפלה דרשות היא. תוס'],

ת"ר, [ראה בכורות לו. מעשה בעין זו], מעשה בתלמיד אחר [להלן] אומר שהיה ר"ש בר יוחאי] שבא לפני ר' יהושע, א"ל תפלת ערבית רשות או חובה, אמר ליה רשות,

בא לפני רבן גמליאל, א"ל תפלת ערבית רשות או חובה, א"ל חובה, א"ל והלא ר' יהושע אמר לי רשות [לכאורה לא היה ר' יהושע שם כשאמר התלמיד בן לר"ג], א"ל המתן עד שיכנסו בעלי תריסין סכמים ממנחמים זה את זה צהלכה [תלמידי חכמים המגנים על הדור. תוס' הראש] לבית המדרש,

כשנכנסו בעלי תריסין, עמד השואל [ה"תלמיד אחר" היינו ר"ש בר יוחאי] ושאל, תפלת ערבית רשות או חובה, א"ל רבן גמליאל חובה, אמר להם רבן גמליאל לחכמים, כלום יש אדם שחולק בדבר זה, אמר ליה ר' יהושע לאו, א"ל והלא משמך אמרו לי רשות,

[וממשיך ר"ג 1] אמר ליה, יהושע עמוד על רגליך [שהיה מקפיד עליו שהורה הלכה לחלוק על דבריו אבל אם לא הורה לא היה מקפיד עליו. תוס' ר']

אבני חן למסכת ברכות

דחינו כ"ו]

ההוא יומא אתוספו כמה ספסלי # [לעיל שנינו שהיו יושבים על מצלי ?],

[לכן הכנים ר' אלעזר בן עזריה אלו שאין תוכם כברים, שהרי גם הוא לא היה תוכו כבר, שהיה נראה כזקן אבל בתוכו היה איש צעיר. ראיתי בדרך הלצה],

א"ר יוחנן, פליגי בה אבא יוסף בן דוסתאי ורבנן, חד אמר אתוספו ארבע מאה ספסלי, וחד אמר שבע מאה ספסלי,

הוה קא חלשא דעתיה דר"ג כשראה שנתוספו היום תלמידים רבים, והיה דואג שלא יענש צמה שמעט דימיו מלגא, אמר דלמא ח"ו מנעתי תורה מישראל, אחזו [הראו] ליה בחלמיה, חצבי חיוורי [כדים לבנים] דמליין קטמא [מלאים אפר] כלומר אף אלו אינם ראוים,

ולא היא [פ'] אין הפירוש שאלו התלמידים שניתוספו לא היו שוים כלום, אלא [היה] ליתוכי דעתיה הוא דאחזו ליה,

תנא, עדיות [משניות של מסכת עדיות] בו ביום נשנית, וכל היכא דאמרינן "בו ביום" ההוא יומא הוה [ראה סוטה ל:], ולא היתה הלכה שהיתה תלויה בבית המדרש נסקק שלא פירשוה ממון שרבו התלמידים רב המדוד והפלפול,

ואף ר"ג לא מנע עצמו מבית המדרש [פ'] אף שהעבירו אותו מנשיאותו בא לביהמ"ד כתלמיד רגיל בלי בושא, אפילו שעה אחת # [אולי יש לפרש, ע"פ המובא ביערות דבש דאיתא באבות דר' נתן [ראה במגדים חרשים שמביא מכמה אחרונים שלא נמצא מאמר כזה בדברי חז"ל] דעונת הנשיא היא מחודש לחודש [או משנה לשנה] מפני ביטול בית המדרש, ולכן אולי ר"ג שהיה עד עכשיו מקיים מצות עונה כנשיא המשיך במנהגו זו ולא מנע עצמו מביהמ"ד אפילו שעה אחת, דתנן בו ביום בא "יהודה גר עמוני" לפנייהם בבית המדרש, אמר להם מה אני לבא בקהל? א"ל ר"ג אסור אתה לבא בקהל, א"ל ר' יהושע מותר אתה לבא בקהל,

א"ל ר"ג והלא כבר נאמר דברים כג לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה', א"ל ר' יהושע וכי עמון ומואב במקומן הן יושבין, כבר עלה סנהריב מלך אשור וכלכל את כל האומות, שנאמר ישעיה י' ג' וְאָסִיר [מלשון חסרה] גְבוּל וְזֵה עַמִּים [פ'] ובלי גבולות מתבלבלים כל האומות, וְעֲתִידוֹ תִּיְהִי [אוצרותיהם המזומן לעת הצורך. מצ] שְׁוֹ שְׁתֵּי [כמו שוסתי בסמ"ד] והוא ענין בזה ושלל. מצ] וְאוֹ יָרִיד פְּאֵבִיר [ענין חזק. מצ] יוֹ שְׁבִים, וכל דפריש מרובא פריש [ואינו מעמון ומואב],

אמר לו ר"ג [לר' יהושע], והלא כבר נאמר ירמיה מט ואחרי כן

שזה יהיה הפתרון והעצה למה שילך רבן גמליאל להשתדל, וגם קשה וכי חששו שרבן גמליאל לא ישתדל בעד ישראל כשלא יהיה לו התואר "נשיא"?

וגם ממה שאמרו "ולא מצי עניש ליה" רואים שהיה חוששין שרבן גמליאל יעניש אותו וישתדל נגדו, וכן לקמן שסגרו הדלת שהיו יראין מעבדי ר"ג "שלא לצערו לרבנן", וגם מזה שלא מצאתי שום אחד מהראשונים שיפרשו כאן, מכל זה נראה בדרך אפשר, שהפירוש של "לפלוחי לבי קיסר" הוא שאם יעשה רבן גמליאל [ובעיקר היו יראים מעבדיו] תחבולות בבית הקיסר נגד נשיאותו של רב"ע גם רב"ע יכול להשתדל בבית הקיסר לבטל מחשבתם. ועדיין צ"ע. אח].

והוא עשירי לעזרא, דאית ליה זכות אבות, ולא מצי עניש ליה,

אתו ואמרו ליה [ושאלו לר' אלעזר בן עזריה] נחא ליה למר דליהוי ריש מתיבתא? אמר להו איזיל ואימליך באינשי ביתי # [שנשים יש להם בינה יתירה, ובפרט במעמד בעליהם בחברה], [כתוב ביערות דבש משום דעונת נשיא פ"א בחודש, היה צריך להסכמתה. ילקוט המאירי], אזל ואמליך בדביתהו, אמרה ליה

דף כ"ח ע"א

דלמא מעברין לך יוידוך מן הנשיאות נשזיל אחר [וכך הוה לבסוף שנתפיים ר"ג],

אמר לה [לשתמש אינש] יומא חדא בכסא דמוקרא כוס זכוכית יקרה, שקורין לה נלשון ישמעאל ערקי"א, ואומרים בני אדם במשל הדיוט, יום אחד ישתמש צו נעליו ויתכבד צו ולמחר ליתבר ואם ישכר, ישכר כסא דמוקרא,

אמרה ליה [אשתו] לית לך חירותא אין לך שערות לנזות של זקנה, וגאה לדשן להיום זקן, ההוא יומא בר תמני סרי שני הוה, אתרחיש ליה ניסא, ואהדרו ליה תמני סרי דרי חירותא שמונה עשרה שורות של זקנה, היינו דקאמר ר' אלעזר בן עזריה, הרי אני "כ"ב"ן שבעים שנה, ולא בן שבעים שנה,

תנא, אותו היום סלקוהו [העבירו אותו ממשמרתו] לשומר הפתח, ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס, שהיה ר"ג מכריז ואומר, כל תלמיד שאין תוכו כברו [בדרכים בארון שהלוחות מונחין בו וצפית אותו זהב טהור מבית ומחוץ תצפנו. ראיתי] לא יכנס לבית המדרש [הרבה שואלים איך היה "שומר הפתח רגיל יכול להבחין איזהו תוכו כברו ? # ולפי פשוטו י"ל שודאי היו הרבה כאלו שכל אחד ידע שאין תוכם כברים, ובשבילם העמידו את השומר, והשאר שלא היה ניכר עליהם שאין תוכם כברים, היו יראים שהשומר יכיר וממילא לא הלכו,

וראיתי שהאותיות הפנימיות של "תוכו" הם האותיות החיצוניות של "כברו"

אבני חן למסכת ברכות

שבת קבא: אמר הבונה, ובמס' ב"ב דף ת. רש"י לא גלי גפא, ובע"ז נח. טרוק גלי, ופרש"י סגור הדלת, דלא ליתו עבדי דר"ג ולצערו לרבנן [והדלת היה סגור],

א"ר יהושע, מוטב דאיקום ואזייל אנא לגבייהו,

אתא, טרף אבבא [ר' יהושע דפק על הדלת, אבל הכובס לא דפק. שח], א"ל [ואמר בדרך משל, כמו שראוי ש] מזה בן מזה כהן כן כהן יזה יזה את מי מטא, ושאינו לא מזה ולא בן מזה [ומי שאינו כהן, וכי הדרך ש] יאמר [בלשון תמיה] למזה בן מזה [שמי שאינו כהן יאמר לכהן], מימך [מי הטאת שלך הם] מי מערה [סתם מים], ואפוך אפר מקלה אפר הקלוי צמנרים וצמירות, כלומר אפר סתם [וכן אין ראוי למי שאינו ממשפחת נשיאים לומר מי יהיה נשיא],

א"ל ר"ע [שהיה בפנים בבית המדרש], רבי יהושע נתפייסת, כלום עשינו אלא בשביל כבודך, למחר אני ואתה נשכים לפתחו [ר"ל כיון דאתה נתפייסת גם אנחנו נשכים בדבר להחזירו לנשיאותו דאנו לא עשינו להעבירו אלא בשביל כבודך, והנני אני ואתה נשכים למחר לפתחו בדרך שמשכימין לפתח המלכים וחשובים להראות בדעתנו להחזירו לגדולתו, ואם אנו נצא מי לא יצא. מהרש"א],

אמרי היכי נעביד [מה נעשה לר' אלעזר בן עזריה], נעברית, גמירי [למדמי מרכומי. רש"י סוכה מז.], מעלין בקדש ואין מורידין # [אבל את ר"ג שהעבירו היה מפני שהקניט לר' יהושע], נדרוש מר חדא שבתא, ומר חדא שבתא, אתי לקנאווי [דאין שני מלכים משתמשין בכתר אחד. מהרש"א], אלא לדרוש ר"ג תלתא שבת, וראב"ע חדא שבתא,

והיינו דאמר מר צמסכת חגיגה ג.], שבת של מי היתה, של ראב"ע היתה,

[וז"ל הגמ' שם חגיגה ג, אמרו לו [לר' אליעזר], תלמידך אנו, ומימך אנו שותין, אמר להם אף על פי כן אי אפשר לבית המדרש בלא חידוש, שבת של מי היתה? שבת של ר' אלעזר בן עזריה היתה],

ואותו תלמיד [תלמיד אחד] ששאל תפלת ערצית רשות או חוצה ר' שמעון בן יוחאי הוה [וכן קרי ליה הש"ס לרשב"י אותו תלמיד במעילה ז.]. מנחת יהודה]:

[שנינו במשנתנו] ושל מוספין כל היום: א"ר יוחנן, ונקרא פושע המאחר כל כך,

ת"ר, היו לפניו שתי תפלות, אחת של מנחה ואחת של מוסף [ולפי הת"ק זמן שניהם שוה עד הערב], מתפלל של מנחה מאחר שהגיע זמנה, כדי להקדימה בתפלת זמנה, שלא יקרא פושע גם עליה [ולא סגי ליה

אשיב את שבות בני עמון נאם ה', וכבר שבו [וודאי חזרו כבר העמונים המקוריים לארצם. שם, פי' שהרי כן הוא מפורש בפסוק ומסתמא נתקיים הפסוק כמו שנכתב],

אמר לו ר' יהושע [הפסוק אינו ראיא, שהרי גם על ישראל יש פסוק, ורואים שעדיין לא חזרו], והלא כבר נאמר עמוס ט ושבותי את שבות עמי ישראל, ועדיין לא שבו, מיד התירוהו [ליהודה גר עמוני] לבא בקהל,

אר"ג הואיל והכי הוה [רצ"ל כשראה שלא איסתייע ליה מלתא לקבוע הלכה כמותו, ואיסתייע מלתא לר' יהושע שפסקו הלכה כמותו, ואמרו חז"ל אצל דוד נאמר בו וה' עמו הלכה כמותו בכל מקום, א"כ כיון שנסתיע מלתא לר' יהושע להלכה על כרחק ה' עמו, כל כן אמר הואיל והכי הוה איזל ואפייסיה לר' יהושע. מ"ת], אזייל ואפייסיה לר' יהושע,

כי מטא לביתיה, חזינהו לאשיתא דביתיה כותלי צימו של רבי יהושע דמשחרן שהיו שמורות, א"ל מכותלי ביתך אתה ניכר שפחמי אתה עושה פחמים, ויש אומרים נפת, [ופירשו בגמרא דבני מערבא [ירושלמי]אול ואשכח לר' יהושע יתיב עביד מחמין אמר ליה מן אילין את חיי אמר ליה עד כדון את בעי מדע ואי לדור שאתה פרנסו. רב נסים גאון],

א"ל [ר' יהושע לר"ג], אוי לו לדור שאתה פרנסו, שאי אתה יודע בצערן של ת"ח, במה הם מתפרנסים [היינו כל שאר נרמיו. רש"י גיטין יב.], ובמה הם נוזנים [אובלים],

אמר לו [ר"ג לר' יהושע] נענית לך דברתי למולך יותר מן הראוי מחול לי, לא אשגח ביה [ר' יהושע לא השיב לב אליו, וחזר ר"ג ואמר], עשה בשביל כבוד אבא [בשביל הלל הוקן זקני, שהיה מורע דוד. רב נסים גאון עיי"ש], פייס,

אמרו, מאן ניזיל ולימא להו לרבנן [שנתפייסו ר"ג ור' יהושע], אמר להו ההוא כובס [לשון "ההוא כובס" יש ב 6 מקומות בש"ס] אנא אזילנא,

שלח להו ר' יהושע לבי מדרשא [ע"י הכובס], מאן דלביש מדא [פי' ר"ג] ילבש מדא הרגיל ללבוש המעיל ילגש, כלומר הרגיל בנשיאות יהיה נשיא, ומאן דלא לביש מדא [ראב"ע שאינו נשיא] יימר ליה למאן דלביש מדא [לר"ג, בלשון תמיה], שלח מדרך ואנא אלבשיה,

[אבל הכובס לא היה יכול ליכנס לביהמ"ד, ד] אמר להו ר"ע [שהיה בביהמ"ד] לרבנן, טרוקו [סגור] גלי [הדלת של הבית המדרש], [רש"י בב"ק קיב. בסוף העמוד פי' טרק גלי דלת פתוחה סגר, פתוחה סגר, עיין בע"י

אבני חן למסכת ברכות

לרש"י במעמא דתדיר המפורש בברייתא ? ראה צ"ח], ואח"כ מתפלל של מוסף הוהיל ואחר, זמנה ליטו עובר, דהא אמרי רבנן ושל מוספים כל היום, שזו תדירה וזו אינה תדירה,

ר' יהודה אומר רבי יהודה לעמיה, דלמך עד שבע שעות ומו לא, מתפלל של מוסף, ואח"כ מתפלל של מנחה, שזו מצוה עוברת, וזו מצוה שאינה עוברת,

א"ר יוחנן, הלכה מתפלל של מנחה, ואח"כ מתפלל של מוסף,

מאי משמע, דהאי נוגי לישנא דתברא הוא, כדמרגם רב יוסף, תברא אתי על שנאיהון [כתולה קללתו באחרים] דבית ישראל, על דאחרו זמני מועדיא [ואית בהו מוספין. יעב"ץ] דבירושלים,

א"ר אלעזר, כל המתפלל תפלה של שחרית לאחר ארבע שעות לר' יהודה, עליו הכתוב אומר נוגי ממו עד אספתי ממוך הוי,

מאי משמע דהאי נוגי לישנא דצערא הוא? דכתיב תהלים קיט כח דלפה [ענין המפה. מוצ] נפשי מתווגה [מל' יגון. מוצ],

רב נחמן בר יצחק אמר, מהכא איבה א ד דרכי ציון אבלו ת מבלי פאי מו עד פלשערה שו ממון פהניה נאנחיה פתול תיה נוגו ת והיא מרלה,

דף כ"ח ע"ב

רב אויא חלש, ולא אתא [לא עלן] לפרקא דרב יוסף שהיה ראש הישיבה בפומבדיתא, והיה דורש בשבת קודם תפלת המוספין, ולאחר הדרשה היו הולכים לצית הכנסת ומתפללים תפלת המוספין, למחר [ביום ראשון] כי אתא, בעא אביי לאנוחי דעתיה דרב יוסף, א"ל [לרב אויא] מ"ט לא אתא מר לפרקא [בשבת], א"ל דהוה חליש לבאי ולא מצינא,

א"ל [אביי לרב אויא], אמאי לא טעמת מידי ואתית, א"ל לא סבר לה מר להא דרב הונא, דאמר רב הונא, אסור לו לאדם שיטעום כלום, קודם שיתפלל תפלת המוספין,

א"ל [אביי לרב אויא], איבעי ליה למר לצלווי צלותא דמוספין ביחיד, ולטעום מידי ולמית, א"ל, ולא סבר לה מר להא דא"ר יוחנן, אסור לו לאדם שיקדים תפלתו לתפלת הצבור,

א"ל [אביי לרב אויא] לאו אתמר עלה, א"ר אבא בצבור שנו סא הוה צצית הכנסת עם הצבור, לא יקדים להפלה,

[ומסיק הגמ'] ולית הלכתא לא כרב הונא, ולא כריב"ל, כרב הונא הא דאמורן [הא דאמר רב הונא שאסור לטעום קודם תפלת מוסף אין ההלכה כן],

כריב"ל, דאריב"ל כיון שהגיע זמן תפלת המנחה, אסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המנחה [ואין הלכה כדבריו]:

ר' זירא, כי הוה חליש מגירסיה, הוה אויל וייתיב אפתחא דבי ר' נתן בר טובי, אמר, כי חלפי רבנן תלמידים היואלס מצית רבי נתן אז איקום מקמייהו, ואקבל אגרא [ואין זה כעבר המשמש את הרב ע"מ לקבל פרס, שזה דוקא במצות שמצוה בהם, אבל כאן הוא הביא את עצמו לכך. ע"פ ילקוט המאירי],

נפק אתא רבי נתן בר טובי [הראש ישיבה עצמו], א"ל מאן אמר הלכה בי מדרשא מי מצני הישיבה אמר צצית המדרש שהלכה [שאין הלכה ?] כרבי יהודה, א"ל הכי א"ר יוחנן, אין הלכה בר' יהודה, דאמר מתפלל אדם של מוסף, ואח"כ מתפלל של מנחה,

א"ל [חור ושאל ר' זירא נתן בר טובי] רבי יוחנן אמרה, אמר ליה אין,

תנא [חור על מה ששנה] מיניה, ארבעין זמנין [לשון זה גם בפסחים עב. [סיומן], מגילה זו, כתובות כב, כתובות ג], [מצינו כעין זה בגמ' תענית ח. דריש לקיש הוה מוסר מתני' ארבעין זמנין כנגד מ' יום שניתנה תורה, ופרש"י שתתקיים בידו. שעמ"ב], [סגולה היא לזכרה כנגד ארבעים יום של קבלת התורה. מ"ת],

א"ל [ר' נתן בר טובי לר' זירא] חדא היא לך אחת היא לך, שלא למדת דבר משמו של רבי יוחנן אלא זו בלבד, לך חציבה היא לך, או חדת היא לך או חדשה היא לך, שהיית סבור שאחד מן האחרים אמרה, א"ל חדת היא לך, מושום דמספקא לי בר' יהושע בן לוי סבור הייתי שרבי יהושע בן לוי אמרה:

אריב"ל, כל המתפלל תפלה של מוספין לאחר שבע שעות לר' יהודה, עליו הכתוב אומר [שצער ויגון יבוא על עמך ישראל המאחרים את זמן תפלה, ויהיו כלים] צפניה ג יח ג' [מלשון יגון ותוגה. מוצ] ממו עד [ענין זמן ועת. מוצ] מחמת שהעצירו מועדי ה"תפלות" והמגיס [ומפרש "ממועד" דקאי על זמני המוספין],

אספתי [ענין הכנסת. מוצ] ממוך [מעמך] הוי נוגיס ואסופים וכלים,

אבני חן למסכת ברכות

החצירות ושערי העיר היה נמצאים אנשים.

ברכות כ"ח ע"ב

רש"י ד"ה מיושבי קרנות. מנוונים או עמי הארץ שעוסקים בדבר שמהם. חנוונים היינו סוכנים שעוסקין במסחר salespeople ודרכם לעמוד במקום שרבים עוברים שם ושוחחים עם הכל ועי"ז הם מוצאים בני אדם לעשות עמדם מסחר. אבל בערוך ערך קרן פי' אנשי דלא עיילי לבי מדרשא אלא רגילין שיושבין בקרנות העיר ועוסקין בדברי שיחה. וראה רש"י שעל הר"ף שגורם (מנוונים או) עמי הארץ העוסקים בדברי שיחה. ובירושלמי ברכות פ"ד הל' ב' הגירסא שנתת חלקי מיושבי בית המדרש ובתי כנסיות ולא נתת חלקי בבתי תרמיות ובבתי קרקסיות.

ובספר ילקוט המאירי מציאתי שמביא בשם חכם אחד וראה במרגליות חים מנהגיהם ע"א מי הוא חכם זה שנפל כאן טעות בגמרא שהיה כתוב מיושבי קרנות ב"ר"ת והכוונה היה על גירסת הירושלמי קרקסיות ותרמיות והמעתיקים הכניסו הנו"ן וכתבו קרנות.

אנו רצין והם רצין, אנו רצין לחיי העולם הבא והם רצין לבאר שחת. כן לשון הגמרא ובהיה"ר שאומרים בסיום מסכת הנדפס בשם"ן נוסף שנאמר תהלים נה כד ואתה אלקים תורידם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך. ולבאורה זה הוספה שהוסף משהו ואין מקורו משום נוסח בגמרא עצמה. ולפי מה שפירש רש"י דקאי על חנוונים צריך עיון מדוע הם רצין לבאר שחת?

ובעין יוסף על הע"י מביא משם תלמידי רבינו יונה, ר"ל כשאני רואה שעוברים הימים והזמנים אני מרגיש בעצמי שאני רץ בכל יום ומתקרב למיתה, ומפני זה אני מכין צדה לדרך כדי שאזכה לחיי העולם הבא, אבל הם אינם מרגישים במיתתם כלל עד שעת המיתה ואינם מכינים צדה לדרך.

ובספר שפתי חכמים כתב דמה שפרש"י שעוסקין בדברי שיחה, קאי ג"כ על החנוונים, אבל חנוונים שעוסקים בפרנסת ביתם ודאי אינם בכלל יושבי קרנות.

ובספר מצור דבש כתב דלפירוש קמא דרש"י איכא תרי גוויי חנוונים, דהנך דהכא מבלים כל ימי חייהם בחנוניות ואינם קובעים עתים לתורה ולכך קרי להו עוסקים בדברים בטלים ורצים לבאר שחת, יען כי כמותם יעזבו לאחרים חילם, אבל הנך דב"ק פב. מיירי בקובעים עתים לתורה, אלא שבשעת קריאת התורה בב' וה' עוסקים הם בחנוניותיהם.

ובספר ישמח ישראל על פרשת ויקרא כתב וז"ל אך יבואר ע"ד מאמר הרה"ק מוהר"י מקאזמיר זצלה"ה על מאחז"ל (ברכות כח:): ששמת חלקי מיושבי ביהמ"ד ולא שמת חלקי מיושבי קרנות, ופירש הוא זצ"ל מיושבי קרנות היינו גם המה יושבי ביהמ"ד רק שיש להם קרנות שמננחים בהם ומתנאים בעצמם, עכ"ל הק'.

שבת קכ"ב ע"א

קרנות של בית רבי מותר לטלטלן בשבת. עשויות לזני אדם היינו עגלות להסיע בהם בני אדם. ועוד שם התיר להם רבי חנינא לבית רבי לשתות יין בקרנות של נכרי פי' שהיו על הקרנות בלי שמירה בחותם אחד.

מהני': ר' נחוניא בן הקנה, היה מתפלל בכניסתו לבית המדרש וביציאתו תפלה קצרה, אמרו לו מה מקום כלומר מה טיבה לתפלה זו, אמר להם בכניסתי אני מתפלל שלא יארע דבר תקלה על ידי, וביציאתי אני נותן הודאה על חלקי,

[משמע שזה חובה, וכן נפסק ברמב"ם ברכות פ"י הכ"ג ובטור ובשו"ע או"ח סי' קי"ח, והטו"ז ס"ק ח' כתב דה"ה במי שיושב ללמוד אפי' ביחידות, ובפרט מי שהגיע להודאה, ומסדר שם נוסח אחר וכו'. שעמ"ב ב:]

נב': ת"ר, בכניסתו מהו אומר, יהי רצון מלפניך ה' אלהי, שלא יארע דבר תקלה על ידי, ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי וישמחו חזרי על כשלוני, הרי רעות שמים שיצאו על ידי [אחד שטעית, ועוד] שאגרום להם שיענשו, ולא אומר על טמא טהור, ולא על טהור טמא, ולא יכשלו חברי בדבר הלכה, ואשמח בהם,

ביציאתו מהו אומר, מודה אני לפניך ה' אלהי, ששמת חלקי מיושבי בית המדרש, ולא שמת חלקי מיושבי קרנות מנוונים, או עמי הארץ, שעוסקים בדברי שיחה [ראה לקמן דף ל"א ע"א שפרש"י שיחה ליננות], שאני משכים והם משכימים, אני משכים לדברי תורה, והם משכימים לדברים בטלים,

אני עמל והם עמלים, אני עמל ומקבל שכר, והם עמלים ואינם מקבלים שכר,

אני רץ והם רצים, אני רץ לחיי העולם הבא, והם רצים לבאר שחת:

מאמר "יושבי קרנות":

הקדמה:

הלשון "יושבי קרנות" יש לה שני פירושים:

א) שהיו להם בתי משתה על קרנות רחובות העיר, שהוא מקום מעבר אנשים הרבה ונכנסים שם לישב ולשתות ולשוחח ולבלות הזמן.

ב) מלשון "קרן" היינו עגלה, ויש בזה שני אופנים: יש "יושבי קרנות" לשם מסחר, והיינו סוחרים שנוסעים ממקום למקום ומוכרין סחורותיהם על עגלות שלהם. וגם יש "יושבי קרנות" לכבוד כדאיתא בבראשית רבה פ' וישלח פרשה ע"ה פרק י' יושבי קרנות, ופירש שם במתנות כהונה עגלות חשובות. ואף שנכתב "קרנת" בלא וי"ו צריך לקוראותו בחול"ם על הרי"ש. אבל בשני המקומות שרש"י מפרש יושבי קרנות מפרשה מלשון חנוונים.

לשון חנות מקורו מלשון "חניה". ומשמע שהחניות היו במקום מעבר אנשים הרבה, והיו בזה דרגות, שבפרשת דרכים היה המקום היותר רצוי למצוא הרבה אנשים וכן אנו רואין בתמור ותשב בפתח עינים ופרש"י צפרשת דרכים. אבל גם אצל קרנות העיר, ועל יד שערי

אבני חן למסכת ברכות

צ'ל ומרחיק את בני רשות הרבים מלהניץ צחצר.

ראש השנה ל"א ע"א

בבא בתרא ח' ע"ב

גבאי צדקה אינן רשאים לפרוש זה מזה אבל פורש זה לשער וזה לחנות ופרש"י זה לגנות מיושבי השער זה לגנות מיושבי החנות וצלצל שיראו שניהן כאחד. שהחנות היו במקום מעבר אנשים הרבה והיינו אצל שער העיר או שער הצירות.

בבא בתרא צ"ה ע"ב

מודה ר' יהודה בפורצמא דמיזדבן אקרנטא. ופירש הרשב"ם יין רע יותר מאדו הנמכר בחנות, שאינו נמכר אלא בקרנות העיר צפרשת דרכים שיש שם לוקחין הרבה ואין מדקדקים מה יקנו לפי שעה. וכן פירש גם הרבנו גרשום.

סנהדרין ג' ע"א

אלא משום יושבי קרנות. ראה מרגליות הים שהאריך כאן.

סנהדרין כ"א ע"א

וכלן יושבין "בקרנות" של זהב ומהלכין בראשי גייסות היו והם בעלי אגרופין של בית דוד.

בתהלים ס"ט י"ג כתיב ישיחו בי יושבי שער ותרנומו ימללון עלי יתני תרעה צית קרנאל וזמריהון דלזלין למשמי מרות צצית קרקסין. דהיינו מקום מעבר אנשים הרבה על יד השער, והקרנות.

בספר התשבי ערך חנות ואנחנו נוהגין לקרוא למקום פתוח לרוחה שמוכרין שם הסחורה חנות.

ובירמיה ל"ז ט"ז כתיב כי בא ירמיהו אל בית הבור ואל החניות וישב שם ירמיהו ימים רבים. ובמצודות ציון פ' הם המקומות שמוכרים שם סחורה וכל ממכר וידוע הוא בדר"ל. ורש"י פ' תירגם ינתן לגיו מן חנותא, חניות היו לפני אותו בית הכלא.

ת"ר, כשחלה ר' אליעזר, נכנסו תלמידיו לבקרו, אמרו לו רבינו למדנו אורחות חיים, ונזכה בהן לחיי העולם הבא,

[ושמעתי וכו' שלא מצינו בכל הש"ס מימרא מר' אליעזר בשם חכם פלוני, א"ר אליעזר אמר ר' פלוני כמו שמצינו בשאר תנאים ואמוראים, והטעם משום שלא אמר מעולם דבר שלא שמע מרבו (פ' ובסתם כל מה שאמר היה משם רבו), ועיין לעיל כו: תנא ר"א אומר וכו' והאומר דבר שלא שמע מרבו גורם וכו', כי הכל ידעו שאמרו מפי רבו וכו', ילקוט המאירי],

אמר להם, הזהרו בכבוד חבריכם, ומנעו בניהם מן ההגיון [מחשבה, רעיון, מלך עברי, אבל כמ"צ על תהלים א ב ובתורתו יגנה יומם ולילה כתב פעם תשמש ענין מחשבה כמ"ש והגיון לבי תהלים יט, ופעם תשמש ענין

רש"י ד"ה מלשכת הגזית להר לחניות. חנויות עשו להם. שלשון "חנות" שהוא מקום מסחר, שורשה מלשון "חניה" מקום שחונים שם, שנומים שם אהל, ואוהלים אלו היו משתמשים גם למסחר. וכאן הסנהדרין נטו אוהלים במקום חניה ולזה קורא "חניות".

מגילה ה' ע"א-ב

רבי נטע נטיעה בפורים ורחץ בקרונה של ציפורי. ציוס השוק צפרהסיא צעמא הילוך קרנות. פ' מקום שמתאספים שם העגלות ביום השוק נקרא "קרונה". אבל בערוך ערך קרן פ' מים נובעים וקרים.

כתובות ט"ו ע"א

בקרנות של ציפורי נאנסה התינוקת, בשעה שבאים הקרנות לעיר.

קדושין כ"ה ע"א

רש"י ד"ה קרנונא. יושב קרנות אמה ולא צעל תורה.

בבא קמא כ"א ע"א

רש"י ד"ה דקיימא. חנות צקין זוימ, כגון מצוי קטן הכלה צמזוי גדול, וקיימא חנות צראש מצוי קטן ומשוך קצת כלפי פנים וכו'.

בבא קמא פ"ב ע"א

שיהו קוראין במנחה בשבת משום יושבי קרנות. ופרש"י יושבי חניות [חנויות. רע"ן כל ימות החול עוסקין צסמורה ואין קורין צשני וצממישי. ומפרש קרנות מלשון קרן דהיינו עגלה, שהיו עוסקין בסחורה על העגלות.

ובש"מ"ק כתב וז"ל משום יושבי קרנות [פ' קרנות העיר] שהולכים ומשתכרים באותה שעה על הקרנות ואותה שעה שחרית היא וכו' ומורי הר' יעקב שונה משום יושבי קרנות [עגלות ?] שמוכרין עסקיהן ואין נכנסין לבית הכנסת כל ימות החול. אבל עדיין קשה מה ענין של קרנות לחנויות?

בבא מציעא מ' ע"א

פריס רב יהודה שיתא שיתא בזוזא. נעשה רצ יהודה חנווני והיה מוכן שש כוזי צוז. פ' חנווני הוא מי שמוכר על יד על יד retail.

בבא בתרא ז' ע"ב

רש"י ד"ה כופין אותו. צית שער להיות שומר הפתח יושב שם

אבני חן למסכת ברכות

דבור כמ"ש ולשוני להנה תהלים לה] לא מרגילים צמקלא יומר מדלי, משוס דמשכל, לשון אמר משימת ילדים [דשיחת ילדים הוא מאותם ג' דברים שמוציאין את האדם מן העולם כמו ששינוי במס' אבות פ"ג משנה י' וע"י שימנעו עצמם מזה ישיגו ארחות חיים והבן. ילקוט המאירי],

[רצ"ל שלא ילמדו אותם בקמנות המקראות כפשוטם מבלי דרשות חז"ל עפ"י קבלתם, דכשיכרו לקרות כך במקרא בלי קבלת חז"ל בדרשותיהם, הנה כשיבואו אח"כ ללמוד התורה שבע"פ בקבלת חז"ל בפירושי המקראות, יהיה קשה בעיניהם לצייר ולהסביל זה במקראות, ובקל יבואו ח"ו להתפקד, ואני הגבר ראיתי עני עמי בדור הזה עקבות משיחא ראיתי מעשה ונוכחתי הלכה וכו'. מ"ת],

[ראה צל"ח בסוף המסכת בהשמטות, ובערוך ערך הג' "מפתחין פסוק בצורתו" וברש"י ע"י כתב בשם הערוך שפותחין פסוק בצורתו מנעו בניכם ממנו], [הוא הנקרא אצלנו לאגני"ק logic, שהוא ראשית למוד חכמות פליסופים, ודקדק לומר מנעו בניכם, כוונתו כי במרמז ידע הנער מאוס ברע ובחור בטוב, לא ילמוד זולתי חוקות ה', ובוזה למד החכם ר"א לתלמידיו אורחות חיים. ענף יוסף], [ועוד י"ל שהזהירו שלא ילמדו עם בניהם פעולת שמות הקדושים והוא מלשון חונה את השם באותיותיו. עיון יעקב],

והושיבם בין ברכי תלמידי חכמים [פ' ושמא תאמר דא"כ ילכו בטל, לכן אומר הושיבם בין כו' להרגילים שם, וגם אם לא באו עדיין לשנים שראויים למשנה ותלמוד מ"מ יקבלו שם מדות טובות והגונות כמ"ש חנוך לנער. מהרש"א], וכשאתם מתפללים, דעו לפני מי אתם עומדים כדי שתמללנו צדקה וצדקה, ובשביל כך תזכו לחיי העולם הבא,

וכשחלה רבי יוחנן בן זכאי, נכנסו תלמידיו לבקרו, כיון שראה אותם התחיל לבכות, אמרו לו תלמידיו, נר ישראל [במצות. מהרש"א], עמוד הימיני [שהציל כמה צדיקים בחורבן של אספסינוס כדאיתא פרק הניזקין גיטין נו. מהרש"א] שני עמודים העמיד שלמה צאלס, שם הימיני יצין ושם השמאלי צועז (מלכס א' ז'), הימיני לעולם חסוד, פמי"ש המפוזר, פ"ק (מקנת, פטיש) צלע"ו החזק [בתורה, כדרכי וכפטיש יפוצץ פלע], מפני מה אתה בוכה,

אמר להם, אילו לפני מלך בשר ודם היו מוליכין אותי, שהיום כאן ומחר בקבר, שאם כועס עלי, אין כעסו כעס עולם, ואם אוסרני חוצה אומי, אין איסורו איסור עולם, ואם ממיטני, אין מיתתו מיתת עולם, ואני יכול לפייסו בדברים, ולשחדו בממון, אעפ"כ הייתי בוכה הייתי צוכה מאימת משפטו, אם לדין מוליכין אותי לפני,

ועכשיו שמוליכים אותי לפני ממ"ה הקב"ה, שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים, שאם כועס עלי, כעסו כעס עולם, ואם אוסרני איסורו איסור עולם, ואם ממיטני מיתתו מיתת עולם לעולם לעולם, ואני יכול לפייסו בדברים [אבל בעוה"ז יכולין לפייסו בדברים שהוא תפלה. מהרש"א], ולא לשחדו בממון [אבל בחיים יכול לשחדו בצדקה], ולא עוד אלא שיש לפני שני דרכים, אחת של גן עדן ואחת של גיהנם, ואני יודע באיזו מוליכים אותי, ולא אבכה,

אמרו לו [לר' אליעזר], רבינו ברכנו # [שעי"ז התברך גם אתה, שהמברך מתברך], אמר להם יהי רצון שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם # [וגם הוא לקח מוראו מבשר ודם, כמו שאמר אילו לפי מלך בשר ודם וכו'],

אמרו לו תלמידיו עד כאן צממיה, כלומר ולא יומר ממורא צער ודם, אמר להם ולואי שיהא כמורא צער ודם, שאם כן תמללו מעצירות הרבה,

תדעו כשאדם עובר עבירה צממיה, ממורא הצמיות אומר שלא יראני אדם וידע שהכל הוא גלוי להקדוש צרוך הוא, ואינו מניח צדק, [מכאן מקור לדברי הש"ך יו"ד סי' קט"ז ס"ק יב בענין חשד, דאם הוא חשוד על מה שחמור בעיני הבריות, כיון שהוא חצוף כולי האי חשוד על הכל. שעמצי"ב]

בשעת פטירתו אמר להם [אמר כן בישוב הדעת, בלי שום דאגה ופחד ממות], [ואז לא בכה. יעב"ץ], פנו כלים מפני הטומאה טומאת אהל המט כלל הדין, והכינו כסא לחזקיהו מלך יהודה שבא אלי ללווי: [גלע"ד שבא לקראתו מלך ממלכי בית דוד, לפי שהלל היה מזרע דוד משפטי' בן אביטל ועיין בכתובות דף סב: מיום שקיבל הלל הנשיאות לא פסק מזרעו, ואמנם רשב"ג נהרג בעשרה הרוגי אמונים ובנו ר"ג שהוא ר"ג דיבנה קטן היה אז וקיבל ריב"ז הנשיאות, ולהראות לו שאין לדוד המלך תרעומת עליו על שקיבל הנשיאות ולא היה מזרעו לכן בא חזקיהו שהוא ממלכות ית דוד לקראתו, גם רמז בזה שאחר ממותו לא יושבו את בנו במקומו רק יחזרו הנשיאות לזרע הלל שהוא מזרע דוד, ולכן אמר הכינו כסא לחזקיהו מלך יהודה והיינו כסא של הנשיאות. צל"ח],

מהני: רבן גמליאל אומר, בכל יום ויום מתפלל אדם שמנה עשרה, רבי יהושע אומר, מעין י"ח, ר"ע אומר, אם שגורה תפלתו בפיו מתפלל י"ח, ואם לאו מעין י"ח צגמרה מפרש,

ר"א אומר, העושה תפלתו קבע, אין תפלתו תחנונים,

ר' יהושע אומר, ההולך במקום סכנה [אפשר לומר שתיבת סכנה הוא מלשון ותהי למלך סוכנת, שהיא מלשון חימום שמתחם ומרתיה את הדם, והנה הפחד נמי מרתיה הדם שמתחם מחמת הפחד, וראה גדה עא. חילוק בין פחדא לביעותא. מ"ת] מתפלל תפלה קצרה, ואומר זו מפלה קצרה ימייה לאו כ' יריבה | אמר ה' רצו לעקב שמחה צהלה בראש חנו' ים השמיעו הללו ואמרו הו' ש"ע ה' את עמך את שארית ישראל: בכל פרשת העבור מפרש צגמרה יהיו צרכיהם לפניך, ברוך אתה ה' שומע תפלה,

היה רוכב על החמור [פ' בדעבד, אבל לכתחלה אין לרכוב אלא יתפלל תחלה. מ"ת], ירד ויתפלל, ואם אינו יכול לירד שאין לו מי שילאז את חמורו, יחזיר את פניו לצד ירושלים, ואם אינו יכול להחזיר את

אבני חן למסכת ברכות

פניו, יכין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים,

וְהָיָה אִתָּהּ כָּכֶם וְעָצַר אֶת־הַשְּׁמַיִם וְלֹא־יִהְיֶה מִטָּר וְהִאֲדָמָה לֹא תִתֵּן
אֶת־יְבוּלָהּ וְאֶבְרֹתֶיהָ מִהֲרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַמִּבְרָכָה אֲשֶׁר ה' נָתַן לָכֶם:
כֹּא לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וְיָמֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁפַּע ה' לְאַבְרָהָם לְחַת לָהֶם
בְּיָמֵי הַשְּׁמַיִם עַל־הָאָרֶץ:

במדבר טו לו ויאמר ה' אל־מֹשֶׁה לֵאמֹר:
לֹט וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת וְרָאִיתֶם אֹתוֹ וְזָכַרְתֶּם אֶת־כָּל־מִצְוֹת ה' וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם
וְלֹא תִתְּרוּ אַחֲרָי לְבַבְכֶם וְאַחֲרָי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר־אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם: מ לְמַעַן תִּזְכְּרוּ
וַעֲשִׂיתֶם אֶת־כָּל־מִצְוֹת ה' וְהָיִיתֶם קְדוֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם: מֵא אֲנִי ה'
אֵלֶיכֶם אֲשֶׁר הוּא צִאֲתִי אֶתְכֶם מִמִּצְרָיִם לְהוֹיֹת לָכֶם לֵאלֹהֵי הַיָּם
אֲנִי ה' אֵלֶיכֶם:]

ואמר ר' תנחום, אמר רבי יהושע בן לוי, המתפלל צריך
שיכרע, עד שיתפקקו שיראו הפקקים, הם הקשרים, כמו ששינוי (נצח
נמצא פ' צ) דקנים ונאפנים מן הפקק שלמעלה [ולמעלה], והיא הקשר שחלל הקנה
פקוק וסמוס שם כל חוליות שבשדרה,

עולא אמר, עד כדי שיראה איסר כנגד לבו שני קמטים [פ'
כשכופף קומתו נעשו קמטים בבשר נגד לבו], אחד מלמטה ואחד מלמעלה,
וכאסר רומז דשר בלמנע,

[הרמב"ם פ"ה מהל' תפלה ה"ב כתב: כל הכרעות האלו צריך שיכרע בהן עד
שיתפקקו כל חליות שבשדרה ויעשה עצמו כקשת, וכן כתב בספר חסידים פרק
יח באמצע הפרק ויעשה עצמו כקשת, וקשה מנין להם דבר זה שישם עצמו
כקשת? וצריך לומר שהיו גורסין בגמ' "כדי שיראה כיתר", פ' שע"י שכופף
קומתו נראה מראשו ללבו כמו קשת. ע"פ קובץ הפלם שנה ראשונה תרס"א דף
15],

רבי חנינא אמר, כיון שנענע ראשו שוב אינו צריך,

אמר רבא, והוא דמצער נפשיה שהוא [שהא. כ'] יכר שפץ לכרוע,
אלא שהוא מנענע [בגון חולה וזקן וכרבא קי"ל דהוא בתראה. תוס' הרא"ש]
ומחזי כמאן דכרע,

הני תמני פרי תשסרי הוויין? אמר רבי לוי ברכת הצדוקים
ביבנה תקנוה לאחר זמן מרובה [קרוז למרובותו של ישו הטורף, שלימד להפוך
דברי אלוקים מים. כ"י ישן גושן ב R846, JTS וגם נקרא #6830 וקראתי אותה
כ"י כ', העתקתי השינויים, אבל יש שם חצי דף ששייך לדף ל' שאני צריך עוד
לחקות] ,

כנגד מי תקנוה? א"ר לוי, לרבי הלל בריה דרבי שמואל בר
נחמני [דאמר שתקנו שמונה עשרה נגד י"ח אוכרות שבמוזור הבו לה'] ,
כנגד תהלים כט אל הכבוד הרעים [ומתחלה לא קבעו כנגדו לפי שאינו
שם המיוחד. תוס' הרא"ש],

לרב יוסף [דאמר י"ח ברכות נגד י"ח שמות שבק"ש], כנגד אחד

היה מהלך בספינה או באסדא כמו ומשם צדק רגלי (איזו י"ג) צית
הסדר שקורין יפ"ש (סדר ברזל לרגליים) צלעו, לשון אחר עזים הקשורים זה עם
זה הרבה יחד, וצלעון מקרא קורא אותם רפסודות (דברי הימים ב') וצלעו רד"ל
(רפסודה), וצלעון אשכנז ולו"ס (רפסודה), ומשיטן צנהר להוליך ממקום למקום
ויכולין להלך עליהן, כמו בספינה, יכין את לבו כנגד בית קדשי
הקדשים:

נב"י: הני י"ח כנגד מי [לפי שמדאורייתא אין לתפלה גוסס כלל, אלא ב'
או ג' דברי תחנונים ולחתום בברכה, ועורא תיקן הי"ח ברכות. אמרי נועם, ובמ"ת
פירש דודאי לא במקרה תקנו המספר הזה, שהיו יכולין לכוללם בתפילה אחת, או
לחוסף עוד תפלות?]

א"ר הלל בריה דר' שמואל בר נחמני, כנגד י"ח אוכרות
שאמר דוד תהלים כט בהבו לה' בני אלים שהוא רמז לאצות וגזרות
וקדושת השם, כדאמרין צראש השנה (דף לב). מנין שאומרים אצות, תלמוד לומר
הצו לה' בני אלים כו', רב יוסף אמר, כנגד י"ח אוכרות שבקריאת
שמע,

א"ר תנחום אמר רבי יהושע בן לוי, כנגד שמונה עשרה
חוליות שבשדרה [וכן יש י"ח גניועים בלולב ג' גניועים ל' רוחות. ראה
מ"ת]:

The vertebrae are divided into five sections:

Cervical: The cervical vertebrae are the **seven** closest to the skull. The first is known as the atlas because the skull rests on it. The name comes from the myth of the Greek titan who bore the world on his shoulders. The second also has a special name: the axis. It has a special shape that allows the head to turn from side to side.

Thoracic: The **12 thoracic** vertebrae are where the ribs attach to the spine.

Lumbar: The **five lumbar vertebrae** are among the largest and do much of the work of supporting the body's weight.

Sacral: This section has only one bone: the sacrum. Although considered one bone, it is actually several vertebrae fused together. The sacrum is part of the pelvis.

Coccygeal: This section is similar to the sacral. It contains a single bone, the coccyx (tailbone), that is made up of several fused vertebrae. Also part of the pelvis.

משמע שהחכמים חשבו 1+5+12 ובשביל הברכה הי"ט חשבו חונב,

י"ח שמות בק"ש,

[דברים ו ד שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֵלֶּיךָ ה' יְחִינֵנוּ ה' אֶחָד: ה וְאֶהְיֶה אֶת ה' אֵלֶיךָ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מְאֹדְךָ:

דברים יא יג וְהָיָה אִם־שָׁמַעְתָּ שְׁמִיעוּ אֶל־מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אֶנִּי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הֵיוּ אִם
לֹאֲהַבְתָּ אֶת־ה' אֵלֶיךָ וְלֹעֲבָדוֹ בְּכָל־לְבָבְךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ:

אבני חן למסכת ברכות

שבקריאת שמע,

לר' תנחום א"ר יהושע בן לוי [דאמר י"ח ברכות נגד י"ח חוליות שבשדרה], כנגד חוליא קטנה [חזין מי"ח חוליות הגדולים] שבשדרה:

ת"ר [מאמר זה גם במגילה יז:יח.], שמעון הפקולי מוכר פקולי זמר גפן, שקורין קיטון (צמר גפן) הסדיר שמונה עשרה ברכות [שהיו כבר בזמן הכנסת הגדולה וקבען. שם] לפני רבן גמליאל [נשיא הסנהדרין ביבנה. שם] על הסדר ביבנה [ראה די אליהו תיקון ח', על הענין כאן], אמר להם ר"ג לחכמים, כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת הצדוקים,

[ולכאורה יפלא על גדולי ישרא' ר"ג וחכמים מה חכמה זו לתקן דברות שתיים בלה"ק, ומה קאמר ר"ג כלום יש אדם וכו', והלא התנוקות שיודעים לשון הקודש יכולים בנקל לתקן אותה, אמנם להיות כל אות ואות מהברכות סוד שחלו ביחוד וזיווג המדות, לכן צריך חכם גדול ורוח הקודש שורה עליו לכוון הדברים לפי סודן לידע פנים המינים והמשכת האורות לדחות ניקת הסמ"א וכיוצא דברים העומדים ברומו של עולם. חיים שאל ח"ב סי' י"א מובא בשמ"ק פסחים קיז.],

עמד שמואל הקטן ותקנה, לשנה אחרת [כשירד שמואל הקטן לפני התיבה] שכחה,

דף כ"ט ע"א

והשקפה בה חשד לזכור אומה, לשון סוכה, כדמחגמין וישקף וסמכי (נלכאסי י"ט) [התאמין שיעלה על זכרונ, # ואולי לכן נקרא "השקף" מפני שאדם שמתאמין לזכור איזה דבר דרכו לאמין את עיניו] שתיים ושלש שעות ולא העלוהו [לפי שמצוה להתפלל במקום נמוך לכן נקט לשון העלאה. שח], [לא סלקוהו מן התיבה, אלא גמר תפלת י"ח בלא סיום ברכת צדוקים. שח, # רצ"ע כיון שהיה כל אחד אומר ברכה זו בכל יום, איך היה שבכל הציבור לא יהיה אחד שיזכרהו?],

אמאי לא העלוהו, והאמר רב יהודה אמר רב, מעה בבל הברכות כלן אין מעלין אותו, בברכת הצדוקים מעלין אותו, חיישינן שמא מין הוא # [ודעותיו השפיעו על זכרונ] [בירושלמי בסוף פ"ה איתא דה"ה כשטעה במחיה המתים ובבונה ירושלים מסלקין אותו, כמו בברכת ולמלשינים. שח?]

שאני שמואל הקטן, דאיהו תקנה,

וניחוש דלמא הדר ביה? אמר אבוי גמירי [למדמי מרומי. רש"י סוכה מז.], מבא לא הוי בישא [חכימא דיהודא] בישא מי הוי מבא. שבת קכט. [סימן דף שם]],

ולא והכתיב יחזקאל יה ובשוב צדיק מצדקתו, ועשה עול? ההוא רשע מעיקרו ושז מרשעמו, פעמים שחזר ונעשה רשע, אבל צדיק מעיקרו לא [אינו נעשה רשע, ולכן אין לחוש על שמואל הקטן],

ולא, והא תנן אל תאמין בעצמך עד יום מותך, שהרי יוחנן כ"ג שמש בכהונה גדולה שמנים שנה, ולכסוף נעשה צדוקי [ראה בש"ח שמעתין מסדר הדורות מתי מלך יוחנן זה, וקורות ימיו?]

אמר אבוי [שגם ר' יוחנן כ"ג לא היה צדיק מעיקרו], הוא ינאי שנינו נקידושין (פ"ג דף ס"ו א') שהרג חכמי ישראל, הוא יוחנן [כהן גדול] [כלומר שכל שושלת החשמונאים וזה היתה מתחילתה ביחסה החיובי אל הצדוקים, ולא היה הברד כלל בין יוחנן הורקנוס לבין אלכסנדר ינאי. שם],

רבא אמר, ינאי לחוד ויוחנן לחוד, ינאי רשע מעיקרו ונעשה צדיק, וחזר לנשעמו [שכן מצינו ביבמות מז: קשים גרים לישראל וכו' ופרש"י שאוחזין מעשיהם הראשונים, וכן מצינו בבריאת הגוף בתוס' חולין מז: ד"ה כגון דרגילות היא שהחולה חוזר לחלו. שעמ"ב], ויוחנן צדיק מעיקרו,

הניחא לאבוי [דאמר הוא ינאי הוא יוחנן, לא קשה איך נעשה צדוקי], אלא לרבא [שיוחנן לא היה רשע מעיקרו] קשיא [איך נעשה צדוקי?]

אמר לך רבא, צדיק מעיקרו נמי דלמא הדר ביה [הלשון "הדר ביה" אינו מתאים כאן, שהרי מעולם לא היה רשע שנאמר שחזר לרשתו, אלא פירושו נעשה רשע],

אי הכי אמאי לא אסקוהו [פ'] למה לא ניחוש ששמואל הקטן נעשה רשע? שאני שמואל הקטן דאתחיל בה הממיל לאומרה וטעה נאמנעמה, דאמר רב יהודה אמר רב, ואיתימא רבי יהושע בן לוי, לא שנו הא דלמך רב יהודה מעלין אומה, אלא שלא התחיל בה, אבל התחיל בה גומרה [גומר את ברכת המינין, ואין מעבירין אותו]:

הני שבע דשבתא כנגד מי? א"ר חלפתא בן שאול, כנגד שבעה קולות כגומור קול ה' על המים (מסלים כ"ט) שאמר דוד על המים [ונמצא שהי"ח ברכות הם כנגד ההוכחות של פרשה זו, והו' של שבת הם נגד הו' קולות שגם הם באותה פרשה],

תהלים כט ג 1. קו' ל' ה' עליהם אלהיךבן ד' הרעים ה' עליהם רבים: ד 2. קו' ל"ה בפתח 3. קו' ל' ה' בדרך: ה 4. קו' ל' ה' שבר ארזים וישבר ה' את ארזי הקננו: ו 1. וינקדים כמו יעגל לקנו וישרין כמו בן ראמים: ז 5. קו' ל"ה חצב להבו את אש: ח 6. קו' ל' ה' יחיל מדבר יחיל ה' מדבר קדש: ט 7. קו' ל' ה' יחולל אלו תיחשף יערו ת ובהיכלו בלו אמר קב: ד:

הני תשע דר"ה [ג' הראשונות, מלכויות, זכרונות, שופרות, וג' האחרונות] כנגד מי? א"ר יצחק דמן קרטיגנין, כנגד תשעה אוכרות

אבני חן למסכת ברכות

שאמרה חנה בתפלתה צפרסת עלן לבי (שמואל א' ז'),

ועל הרשעים תניף ידיך [כנגד ולמשינים],

דאמר מר, בראש השנה נפקדה [פי' שהיו שלשתן עקרות ונתעברו בר"ה] שרה רחל ורחנה [ויש לזה רמז ש"רחש" הוא ר"ת של רחל חנה שרה, וכתוב בתהלים מה ב רחש לבי | דבר מו"ב אמר אני מעשי למלך דהיינו שיתפקדו בר"ה שבו ממליכין את הקב"ה. שמעתי],

וישמחו צדיקים [כנגד על הצדיקים],

בבנין עירך [כנגד ובנה אותה בקרוב בימינו שבברכת ולירושלים עירך],
ובתקון היכלך [כנגד וכסא דוד עבדך מהרה לתוכה תבין שבאותה ברכה],

הני עשרים וארבע דתעניתא [שבתענית ציבור אומרים כ"ד ברכות במקום י"ח ברות] כנגד מי? א"ר חלבון, כנגד כ"ד רננות צפרסת ויעמוד שלמה (מלכים א' ח'), רנה, תפלה, תמנה כלהון עשרים וארבע איכא שאמר שלמה, בשעה שהכניס ארון לבית קדשי הקדשים,

ובצמיחת קרן לדוד עבדך, ובעריכת נר לבן ישי משיחך [כנגד את צמח, # וקשה קצת למה הרחיב הלשון לומר "ובעריכת נר לבן ישי משיחך" שאינה בברכת את צמח, ונמצא שיש בברכת הבינונו לברכה קצרה זו יותר מכל ברכות?],

אי הכי כל יומא נמי נמריננהו [ולמה רק בתענית ציבור]? אימת אמריננהו שלמה ביומא דרחמי שהוצרך לצקס רחמים, שדנקו שערס זה נזה, ולא היו מניחין להכניס ארון לבית קדשי הקדשים, כדאמרינן במועד קטן (דף ט.), אגן נמי ביומא דרחמי [ביום התענית] אמרי לחו:

מרם נקרא אתה תענה, ברוך אתה ה' שומע תפלה,

לייט עלה אביי, אמאן דמצלי הבינונו לפי שמדלג הכרכות וסולגן בצרכה אחת,

[שגינו במשנתנו] רבי יהושע אומר, מעין שמנה עשרה: מאי מעין שמנה עשרה? רב אמר, מעין כל ברכה וברכה אומר בקולך, ומצריך על כל אחת ואחת,

אמר רב נחמן אמר שמואל, כל השנה [כל ימי החול] כולה מתפלל אדם הבינונו, חוץ ממוצאי שבת, וממוצאי ימים טובים, מפני שצריך לומר הברכה בחונן הדעת,

ושמואל אמר ואינו מצריך אלא שומע תפלה, בכל הכרכות שצין שלש ראשונות לשלש אחרונות,

מתקיף לה רבה בר שמואל, ונימרה ברכה רביעית בפני עצמה, מי לא תנן [בד"ר הברכה של כל מוצאי שבת ויו"ט] ר"ע אומר, אומרה [אתה חוננתנו] ברכה רביעית בפני עצמה, ר' אליעזר אומר בהוראה?

[וכתב היבין "שראוי להרגיל את עצמו בה" [פי' בברכת הבינונו]].

הבינונו ה' אלהינו לדעת דרכיך כנגד אתה חונן,

[ומתירין] אטו כל השנה כולה [במוצאי שבת ויו"ט, אבל לעיל בדברי ר' נחמן אמר שמואל פירוש "כל השנה" הוא כל ימי החול] מי עבדינן כר' עקיבא כלומר, כשאנו מתפללין שמונה עשרה שלמות, מי עבדינן כרבי עקיבא לומר צרכה רביעית בפני עצמה, דהשתא כשמתפללין הבינונו נמי נעביד כותיה,

ומול את לבנו ליראתך כנגד השינוי,

כל השנה כולה מאי טעמא לא עבדינן כר"ע, תמוני פרי תקון, תשפרי לא תקון, הכא נמי שבע תקון שלש ראשונות ושלוש אחרונות והבינונו תמוני לא תקון,

ותסלח לנו כנגד סלח לנו,

להיות גאולים כנגד גאולה, וכן כולם,

ורחקנו ממכאובינו [כנגד רפאנו],

מתקיף לה מר זוטרא, ונכללה להצלה מכלל צמח דהיינו, כדון שהוא כוללה צמח דהיינו, ויאמר הבינונו ה' אלהינו, המבדיל בין קדש לחול לדעת דרכיך? קשיא:

וְדִשְׁנֵנוּ [ותשביע אותנו] בנאות ארצך [במרהיבה טובה שבארצך] לשון נוה [לשון מדרור. מוצ], כמו בנאות דשא ירבינו (תהלים כ"ג), והוא כנגד צרכת השנים,

ונפוצותינו מארבע תקבץ [כנגד תקע בשופר],

והתועים על דעתך העוצרים על דרכיך ישפטו כנגד דקדק ומשפט, לשון אחר [דקאי על השופטים], והתועים צמשפט, על דעתך ישפטו, השיס ללמדם לשפוט כדרכך, וכן עיקר נראה לי, וכן בהלכות גדולות,

אמר רב ביבי בר אבבי, כל השנה כולה מתפלל אדם הבינונו חוץ מימות הגשמים, מפני שצריך לומר שאלה בברכת השנים,

אבני חן למסכת ברכות

מתקיף לה מר זוטרא, ונכללה מכלל ודשננו בנאות ארצך ותן טל ומטר? אתי לאטרודי [ויטעה ולא ידע איך להמשיך ברכת הבינו],

הא דאדכר בתר שומע תפלה [מחזירין אותו]:

אמר רבי תנחום, אמר רב אסי, אמר ר' יהושע בן לוי, טעה ולא הזכיר של ר"ח בעבודה, חוזר לעבודה, נזכר בהודאה חוזר לעבודה, בשים שלום חוזר לעבודה, ואם סיים חוזר לראש,

אי הכי הברלה בחונן הדעת, נמי אתי לאטרודי לטעות? אמרי, התם כיון דאתיא בתחלת צלותא התפלה, יכול אלס לכיון דעמו יותר מן האמצע לא מטריד, הכא כיון דאתיא באמצע צלותא מטריד,

אמר רב פפא בריה דרב אחא בר אדא, הא דאמרן סיים חוזר לראש, לא אמרן אלא שעקר רגליו, אבל לא עקר רגליו חוזר לעבודה,

מתקיף לה רב אשי, ונימרה בשומע תפלה, דא"ר תנחום אמר רב אסי, טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים הזכרה בעלמא היא, לפיכך מחזירין אותו שאינה תפלה שיכול [שיהא יכול] לאומרה בשומע תפלה, שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה, והברלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה על הכוס?

א"ל [יתכן דהר"ת הוא "אמרו ליה". משמר הלוי, פי' בני הישיבה] מנא לך הא? א"ל מאבא מרי שמיע לי, ואבא מרי מרב,

טעה שאני [אם טעה יכול לומר ברכת השנים בשומע תפלה, אבל מתחלה לא]:

אמר רב נחמן בר יצחק, הא דאמרן עקר רגליו חוזר לראש, לא אמרן אלא שאינו רגיל לומר תחנונים כגון אלסי נזור לשוני מרע שאלו אומרים צעמידה אחר תפלתו, אבל רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו חוזר לעבודה,

גופא, א"ר תנחום אמר רב אסי, טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים, מחזירין אותו, שאלה בברכת השנים, אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה, והברלה בחונן הדעת, אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה על הכוס,

איכא דאמרי, אמר רב נחמן בר יצחק, הא דאמרן כי לא עקר רגליו חוזר לעבודה, לא אמרן אלא שרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו, אבל אם אינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו הו"ל סיוס תפלתו כעקירה, אפילו לא עקר, חוזר לראש:

שני לשונות:

אם עקר רגליו, ורגיל לומר תחנונים ונזכר שלא אמר יעלה ויבוא חוזר לעבודה,
א"ר: אף אם לא עקר רגליו, אם אינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו חוזר לראש,

[או"ח סי' תכב סעי' א, ערבית שחרית ומנחה מתפלל י"ח ברכות ואומר יעלה ויבא ברצח, ואם לא אמרו בערבית אין מחזירין אותו (וצא"ח מקום שזכר שאינו חוזר ע"ל סימן רל"ד סעיף ד' וס') בין שר"ח יום אחד בין שהם שני ימים מפני שאין מקדשין את החדש בלילה, אבל אם לא אמרו שחרית ומנחה מחזירין קודם שיעקור רגליו חוזר לרצח. הגה ואם הוא ספק אם הזכיר או לאו א"ש לחזור (כל זו ה"ת) וש"ס ששכח מלהזכיר בשחרית ע"ל סי' קכ"ו:].

מיתיבי [להקשות מברייטא אחרת], טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים, מחזירין אותו, שאלה בברכת השנים מחזירין אותו [ובברייטא הראשונה אומר אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה], והברלה בחונן הדעת, אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה על הכוס?

ל"ק הא [דאמרת בברייטא שניה] מחזירין אותו ביחיד, הא [דאמרת בברייטא ראשונה אין מחזירין אותו] בצבור יחיד המתפלל עם הצבור,

בצבור מ"ט לא, משום דשמעה משליח צבור [וצ"ע דא"כ גם אם טעה בנבחרת גשמים יכול לבזבז לצאת בתפלת הש"ץ? ועוד קשה כיון דמדבר על הברלה בחונן הדעת הרי איירי בתפלת ערבית שאין בה חזרת הש"ץ? אח], אי הכי האי מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה, מפני ששומע משליח צבור מיבעי ליה?

[שנינו במשנתנו] ר' אליעזר אומר, העושה תפלתו קבע וכו': מאי קבע?

אלא אידי ואידי ביחיד, ול"ק הא דאדכר קודם שומע תפלה אין מחזירין אותו, שיכול לאומרה בשומע תפלה,

1. א"ר יעקב בר אידי, אמר רבי אושעיא, כל שתפלתו

דף כ"ט ע"ב

אבני חן למסכת ברכות

דומה עליו כמושוי והיינו לשון קצב, חוק קצב הוא עלי להספיל וזריך אני לנאמ יד חובתי, ורבנן אמרי, כל מי שאינו אומרה בלשון תחנונים,

2. רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו, כל שאינו יכול לכין לכו לשאל לנאמ בה דבר צנקהו, והיינו לשון קצב, כיום [כחיס] כן אתמול כן מחר,

א"ר זירא אנא יכילנא לחדושי בה מילתא, ומסתפינא דלמא מטרירדנא שמה אטעה, ולא אדע לחזור למקום שהפסקתי,

3. אבי בר אבין, ור' חנינא בר אבין, דאמרי תרוייהו, כל שאין מתפלל עם דמדומי חמה והיינו לשון קצב, מפלגו עליו חוק קצב לנאמ יד חובתי, ואינו מקפיד לחזר אחר שעת מנחה ועת רגון [דהיינו למושל שהוא מתפלל במנין קבוע בשעה 7:00 ואינו מודיק מתי הנץ],

דא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן, מצוה להתפלל עם דמדומי חמה תפלת יזר עם הנך חמה, ותפלת המנחה עם שקיעת החמה,

וא"ר זירא, מאי קראה? תהלים עב ייראוך עם שמש וז תפלת יזר ולפני ירח וז מנחה דור דורים [כן תעשה לעולם],

ליימי עלה במערבא [דוקא במערבא שא"י גבוה מכל הארצות ושקיעת החמה מאוחר מאד כמ"ש בשבת פכ"ב יהא חלקי ממוצאי שבת בצפורי. מלא הרועים], אמאן דמצלי עם דמדומי חמה על מי שמשעה תפלת המנחה עד דמדומי חמה, מאי טעמא, דלמא מיטרפא ליה שעתא שמה מטרף לו השעה על ידי אונס, ועבר הזמן;

[שנינו במשנתנו] רבי יהושע אומר המהלך במקום סכנה, מתפלל תפלה קצרה וכו' בכל פרשת העבור: מאי פרשת העבור?

אמר רב חסדא אמר מר עוקבא [ומפרש לשון פרשת כאילו כתיב פרישת, שמפרש המלה] כמו פרישת העצור [פי' שמפרש בה שני פירושים, עברה מלשון בעם, ועברה מלשון אשה מעוברת] אפי' בשעה שאתה מתמלא עליהם עברה, כאשה עוברת והכי משמע בכל עניני פרישת העצור [בכל האופנים שמתפרש הלשון "עבור"], [כגון. רע"י] עברה [מלשון בעם] נעברה [ונצקה ? מלשון אשה מעוברת] יהיו כל צרכיהם לפניך גוים לפניך לרעם עליהם,

[בירושלמי מפרש העיבור, היינו השליחי ציבור העוברים לפני התיבה בכל מקום, כל מה שהם מפרשים בבקשתם עבור ישראל, ימלא ה'. יפה עינים]

איכא דאמרי, אמר רב חסדא אמר מר עוקבא, אפילו בשעה שהם עוברים על דברי תורה ולשון פרשת העצור שהן פורשין לעצמה יהיו כל צרכיהם לפניך,

ת"ר, המהלך במקום גרודי חיה ולסמים, מתפלל תפלה קצרה, ואיזה היא תפלה קצרה,

1. ר' אליעזר אומר, עשה רצונך בשמים ממעל שאין שם [בשמים] חטא, ואין רצונך עליהם [על המלאכים בשמים] אלא לטוב,

ועצור לתחנונים על רצונך [שרצון ה' לילך במדת הדין, ויבקע הדין את ההר, ולכן בשמים יכול לעשות כן, שממילא הם עושים רק טוב, אבל כאן למטה תעבור על מדתך זו. כן משמע כוונת רש"י אבל זה פירוש דחוק מאד לומר שהקב"ה רוצה במדת הדין],

ותן להם נחת רוח ליראיך מתחת [לישראל שאינם בשמים, אלא על הארץ מתחת לשמים] שלא יתערכו. רע"י רומם [אלא יהיה להם נחת רוח, דהיינו שרוחם יהיה בנחת, ולא יתערכו] על ידי הצרות, כגון על ידי מות ולסטים, והטוב בעיניך עשה אלהים להם, ודוגמא וז' מנינו בספר שופטים (י') ויאמרו בני ישראל חטאנו עשה אלהים לנו (כטוב) [ככל הטוב] בעיניך, אך היינו וגו', בא"י שומע תפלה,

2. ר' יהושע אומר, שמע שועת לשון גניחה יומר מתפלה [גניחה הוא האדם הגונח מלבו עמך ישראל, ועשה מהרה בקשתם, בא"י שומע תפלה,

3. רבי אליעזר ברבי צדוק אומר, שמע צעקת עמך ישראל, ועשה מהרה בקשתם, בא"י שומע תפלה,

4. אחרים אומרים, צרכי עמך ישראל מרובין [ר"ל דודאי היה ראו לו להתפלל כל י"ח ששם נזכר בפרשות צרכי עמך המרובין. מהרש"א], ודעתם קצרה ואינם יודעים לפרש לרמיהם [דעתם קצרה בדרך כמ"ש ותקצר נפש העם בדרך וגו' ולא יוכלו לפרש צרכיהם ב"ח ברכות אך בכלל. מהרש"א], יהי רצון מלפניך ה' אלהינו, שתתן לכל אחד ואחד כדי פרנסתו, ולכל גויה וגויה די מחסורה, ברוך אתה ה' שומע תפלה,

אמר רב הונא הלכה [שצריך לומר תנוסח] כאחרים,

אמר ליה אליהו, לרב יהודה, אחוה דרב סלא חסידא, לא תרתת לא חכמים ולא תחמי שמותי הכעס, אמה צא לילי חטא,

[רבנו הרב אברמסקי זצ"ל כתב לעצמו קבלות בערב ראש השנה, יש שם כמה סעיפים, ובסעיף ד' כתוב "לא לקנא, ולא לכעוס", ובשם רבי שלמה זלמן איערבאך זצ"ל, דע לך אין שום בן אדם בעולם שיש במה לקנא בו, אם רק תדע מה שנעשה אצל השני. תדע שאין לך בכלל במה לקנא. משמר הלוי],

אבני חן למסכת ברכות

לא תרוי לא משמכר ציין ולא תחמי,

עד כמה זמנה להפלה? אמר רבי יעקב אמר רב חסדא, עד פרסה אצל לא לאחר שהלך פרסה,

וזהלכות גדולות מפרש, עד כמה יבקש לילך, שיהא צריך להפלה, עד פרסה, אפילו אין לו לילך אלא עד פרסה, אצל דרך פחות מפרסה, אין צריך להפלה חפלה זו,

והיכי מצלי לה [לתפלת הדרך]? רב חסדא אמר מעומד, רב שישת אמר, אפילו מהלך,

רב חסדא ורב שישת הוו קאזלי באורחא, קם רב חסדא וקא מצלי [משמע דקאי על תפלת הדרך], א"ל רב שישת מאור עינים הוה לשמעיה, מאי קא עביד רב חסדא? אמר ליה קאי ומצלי [עומד ומתפלל], א"ל אוקמן נמי לדידי ואצלי, מהויות טוב אל תתקרא [פי' אל תהיה נקרא. כן הוא בשל"ה הביאו במגדים חדשים] רע הויל ואני יכול להפלה מעומד, שהרי חזרתי עומדת, לא אקרא רע להפלה מהלך, ואף על פי שמומר,

מאי איכא בין הבינו לתפלה קצרה? הבינו בעי לצלויי ג' קמייתא וג' בתרייתא, וכי מטי לביתיה לא בעי למהדר לצלויי, בתפלה קצרה, לא בעי לצלויי, לא ג' קמייתא ולא ג' בתרייתא, וכי מטי לביתיה, בעי למהדר לצלויי שהרי לא הפלה כלום מתפלת שמונה-עשרה,

והלכתא, הבינו מעומד [פי' עומד על מקומו], תפלה קצרה בין מעומד בין מהלך:

[שנינו במשנתנו] היה רוכב על החמור וכו': ת"ר, היה רוכב על החמור, והגיע זמן תפלה, אם יש לו מי שיאחז את חמורו, ירד למטה ויתפלל [מפני שנראה גסות הרוח כשמתפלל רכוב. ריטב"א], ואם לאו ישב במקומו [ימשיך לרכוב על החמור] ויתפלל,

רבי אומר, בין כך ובין כך [בין יש לו מי שיאחז חמורו, ובין אין לו] ישב במקומו ויתפלל, לפי שאין דעתו מיושבת עליו שקשה עליו עכוב הדרכ,

אמר רבא ואיתימא רבי יהושע בן לוי, הלכה כרבי [פי' ואינו צריך אפילו לעכב בהבמה אם השיירא הולכת, דתפלה אפילו במהלך הוא עצמו על גליו יבול להתפלל. ריטב"א]:

ת"ר, סומא ומי שאינו יכול לכוין את הרוחות לנג ארץ ישראל, מדבעין למימר תל שהכל פונים זו, יכוין לבו כנגד אביו שבשמים, שנא' מלכים א ה וזהתפללו אל ה',

וכשאתה יוצא לדרך, המלך בקונך טול רשות וצא # [לפי פשוטו שאמירת תפלת הדרך הוא כעין נטילת רשות, אבל ודאי לעולם לא ידע אם נתנו לו רשות, אבל ראה בשעמ"ב שמביא מאל"ה רבה שהוא כעין רחב"ד לקמן לד': שאם תפלתו שגורה בפיו וכו'],

מאי "המלך בקונך וצא"? אמר רבי יעקב, אמר רב חסדא, זו תפלת הדרך,

ואמר רבי יעקב, אמר רב חסדא, כל היוצא לדרך צריך להתפלל תפלת הדרך,

מאי תפלת הדרך? יהי רצון מלפניך ה' אלהי, שתוליכני לשלום, ותצעידני [ויהי צעדי רגלי] לשלום, ותסמכני [ותסמוך אותי בדרכי] לשלום,

ותצילני מכף כל אויב [שונא] ואורב [שעומדים במקום מסתור וכשכאים אנשים הם מתנפלים עליהם] [lie in wait] בדרך [והיינו פירושא דתולכיני לשלום דרישא. שלמה משנתו], ותשלח ברכה במעשי ידי [היינו פירושא דותצעידני לשלום דרישא. של"מ עיי"ש],

ותתנני לחן לחסד [המהרי"ל בהלכות פורים כתב שמעולם לא היה אדם שהיה בו חן וחסד רק אסתר, ולכך אומרים בפיוט האדרת החן והחסד [אנו אומרים החיל והחוסן, אבל ראה מגדים חדשים שהיה נוסח כזה במקורות ראשונים] לחי עולמים, ואעפ"י שהיה באסתר זה היה לפי שעה ע"כ, ולפי זה צ"ל הפירוש כאן ותנני לכן במקום שאצטרך לחן, ולחסד במקום שאצטרך לחסד, אבל אין הכוונה על שניהם יחד. גליוני הש"ס לר' יוסף ענגעל וצ"ל לקמן ס:], ולרחמים בעיניך,

ובעיני כל רואי [היינו פירושא דותסמכני לשלום דרישא, שכשיהי' לחן וכו' בעיני כל רואיו, הכל יעוררוהו ויסמכוהו שלא יפול, כמו שכתוב טובים השנים. של"מ], בא"י שומע תפלה,

אמר אביי, לעולם

דף ל' ע"א

לישתף איניש נפשיה בהדי צבורא אל יתפלל תפלה קצרה [הדרכ. מאור דבש] בלשון יחיד אלא בלשון רבים, שמתוך כך תפלתו נשמעת, היכי נימא? יהי רצון מלפניך ה' אלהינו, שתוליכנו לשלום וכו',

אימת מצלי? אמר רבי יעקב אמר רב חסדא, משעה שמהלך בדרך,

אבני חן למסכת ברכות

פונים בו [והיינו בית קדשי קדשים. ריטב"א]:

אבנה דשמואל ולוי, כי הווי בעו למיפק לאורחא, הווי מקדמי קודם היום ומצלי,

[ראה עירובין סה. דאבנה דשמואל לא הוי מצלי כי אתי באורחא, ולכך הקדים להתפלל אף קודם אור היום. מנחת יתורה]

וכי הווי מטי זמן ק"ש, קרו, כמאן, כי האי תנא, דתניא, השכים לצאת לדרך [שהולך ברגל ויכול להפסיק לעמוד להתפלל] מביאין לו שופר ותוקע [ומדקתני שופר ותוקע אלמא ביום טוב עסקין וכו'] איכא לדחוייה במהלך חוץ לתחום ועל ידי בורגנין. רשב"א, לולב ומנענע [יכול לאוקמה בחוה"מ סוכות], מגילה וקורא בה, וכשיגיע זמן ק"ש קורא,

השכים לישב בקרון [שלא יוכל לעמוד בקרון משום פחד] או בספינה איכא צעממא דמלא מתפלל, וכשיגיע זמן ק"ש קורא, רשב"א אומר, בין כך ובין כך, קורא ק"ש ימתינ עד שיגיע זמן קריאת שמע ויקראנה ומתפלל ואמר כך יתפלל, כדי שיסמוך גאולה לתפלה,

במאי קמיפלגי, מר סבר תפלה מעומד עדיף [פ' שמתפלל בבקר בביתו ועדיף משיתפלל בדרך במהלך א"ע שסומך גאולה לתפלה. ריטב"א] שיכול לכוין את לבו, לפיכך היו מקדימין להתפלל מעומד צדיקים, שלא ינטרו להתפלל בדרך צמלה, ומר סבר, מסמך גאולה לתפלה עדיף [אע"פ שמתפלל במהלך. ריטב"א],

החכמים באותו זמן היו דורשין בבקר השכם מאד, וצריך לדעת בדיוק איך ולמה היה כן,

מרימר ומר זוטרא, הווי מכנפי בי עשרה [היו אוספין עשרה בני אדם לעשות "מניין" להתפלל], בשבתא דרגלא שלפני פסח ועשרת וסוכות, ומרימר צעירו ומר זוטרא צעירו היו הדרשנים, ושחרית היו העם הולכים לבית המדרש, וכשמגיע זמן קריאת שמע קורין, והדרשן דורש, והעם נשמעים ומתפללים איש איש לבדו, ולכך, הם היו מאספין להם עשרה שחרית קודם שילכו לבית המדרש וקורין קריאת שמע ומצלי ומתפללים בסמיכת גאולה לתפלה, והדר נפקי לפרקא ודרשי,

רב אשי היה ראש ישיבה צממא מסקא דורש, והוא לא היה מתפלל קודם בית המדרש, אלא כשמגיע זמן קריאת שמע, לוחש הרבה יחד למתורגמן העומד לפניו, וצעוד שהמתורגמן משמיע לרבים, הוא קורא את שמע, וסומך גאולה לתפלה ומתפלל מיושב, שלא היה רוצה ללכת, שלא להטריח את הצבור לקום מפניו, מצלי בהדי צבורא צעשה שהצבור נשמעין ומתפללין ביחיד מיושב, אי נמי צהדי צבורא כמו שהוא יושב צמוך הצבור, כלומר שאינו יושב, כי הווי אתי לביתיה הדר ומצלי מעומד חוזר ומתפלל מעומד, לכיון את לבו,

היה עומד בח"ל, יכוין את לבו כנגד ארץ ישראל, שנא' מלכים א ה והתפללו אליך דרך ארצם,

היה עומד בארץ ישראל, יכוין את לבו כנגד ירושלים, שנאמר מלכים א ה והתפללו אל ה' דרך העיר אשר בחרת,

היה עומד בירושלים, יכוין את לבו כנגד בית המקדש, שנאמר דברי הימים ב ו והתפללו אל הבית הזה,

היה עומד בבית המקדש, יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים, שנאמר מלכים א ה והתפללו אל המקום הזה,

היה עומד בבית קדשי הקדשים [כגון כ"ג ביה"כ כשהוא עומד בבית החיצון בין ב' הפרוכת ומתפלל תפלה קצרה הוא חשוב כעומד בבקה"ק, א"נ איכא לאוקמה באומנין שהיו משלשלין לבקה"ק לתקן איזה דבר. יעב"ץ], אבל יעב"ץ הגדפס בדפוס וגשל כתב, כגון כ"ג ביוהכ"פ וכו' וזלתי לא ידעתי לו פתרון, ולא מסתבר לי לאוקמה באומנין שהיו משלשלין לבקה"ק לחזק ברכיו, דרחוק הוא שישלשלום בעת תפלה. ראה משמר הלוי, יכוין את לבו כנגד [בית. ראה משמר הלוי] הכפורת,

היה עומד אחורי בית הכפורת צמערב העזרה, היו אמת עשרה אמה חנה, מכותל בית קדשי הקדשים לכותל מערבי של עזרה, והעומד שם מחזיר פניו לבית הכפורת למזרח,

יראה עצמו כאילו לפני הכפורת [כלומר יחזיר פניו לקיר מערבי ששם הכפורת, ויראה בלבו כאלו היה עומד בפנים עם ישראל ופניו לפני הכפורת עצמו, הרי שאע"פ שלא היה מתפלל לרוח שכל ישראל היו מתפללין, שהכפורת היה נתון בצד מערב וכל ישראל שהיו בבב"ג היו מתפללין פניהם כנגד מערב ששם הכפורת, וזה כשעומד אחורי הכפורת ופניו לכפורת נמצא שפניו כנגד המזרח ואינו מתפלל לצד שכל ישראל מתפללין, ואפי' הכי אין בכך כלום כיון שפניו לקיר הכפורת ופני כל ישראל לכפורת. רבני יונה ג: בדפי הרי"ף ד"ה ורבינו יצחק הזקן],

נמצא עומד במזרח, מחזיר פניו למערב, במערב מחזיר פניו למזרח, בדרום מחזיר פניו לצפון, בצפון מחזיר פניו לדרום, נמצאו כל ישראל מכוונין את לבם למקום אחד,

א"ר אבין, ואיתימא ר' אבינא, מאי קראה [פ' ולומדים מפסוק זה שביט קדשי הקדשים הוא מרכז העולם שהכל פונים לשם בשעת תפלתם, ומפרש כמגדל דוד צואר על בית המקדש, שהוא בנוי לתלפיות שהכל פונים לשם בתפלתם],

שיר השירים ד ד קמגדל דוד צואר. [קומה זקופה נוי צאשה. רש"י על ש"ש], פנוי לתלפיו [ת צואר שלך היה זקוף ומיושר כמו המגדל של דוד, הוא מצודת ציון הנבנה להתלמד להולכי אורח, כי לפי רוב הגובה היה נראה למרחוק, והיה סימן להם לדעת אנה יפנו. מד], תל שכל פיות [שהכל]

אבני חן למסכת ברכות

בר' יהודה, שאמר משום ר' אלעזר בן עזריה,

[ר' חנינא קרא היה מן האמוראים בדור השני לאמוראי ארץ ישראל, כפי הנראה היה לומד תורה מפיו ר' חנינא ומפיו ר' ינאי, במקצועו היה מלמד תינוקות, ומכיון שהדרגה הראשונה של למוד התינוקות היתה במקרא, קראוהו משום כך ר' חנינא קרא, מלמד המקרא ובתלמוד מוכרות שאלות שלו הקשורות בהוראת המקרא לילדים. שט],

א"ל [ר' ינאי] פוק [צא] קרא קראיך לברא [חוץ לבית המדרש] [אמר לשון "קרא קראיך" אף דקאי על ההלכה ששנה, השתמש בלשון זה כיון שהיה בעל המקרא], דאין הלכה כרבי יהודה שאמר משום ראב"ע,

א"ר יוחנן, אני ראיתי את רבי ינאי, דצלי וחדר צלי [ומזה רואין דם"ל לר' ינאי כרבנן דבבבא דהער היחיד חייב [שר' ינאי היה במקום שיש חבר העיר]] ולמה ליה שמי תפלות, אלא אחת של שחרית ואחת של מוספין, שמע מינה ליה ליה דרבי אלעזר בן עזריה,

א"ל רבי ירמיה לר' זירא, ודילמא מעיקרא לא כוון דעתיה ולבסוף כוון דעתיה ומרזייהו דשמריה? א"ל חזי מאן גברא רבה דקמסחיד עליה רבי יוחנן שהעיד על הדבר, יפה דקדק שנציל תפלת המוספין היטה:

	בבבא דהער, בציבור	בבבא דהער, ביחיד	כשאין העיר	חבר
ראב"ע לת"ק	חייב	פטור שלא תקנה אלא ב'	פטור	
ר' יהודה משום ראב"ע	חייב	פטור שש"ץ פוטרו	חייב להתפלל לעצמו	
חכמים	חייב	חייב להתפלל לעצמו	חייב להתפלל לעצמו	

ר' אמי ור' אסי, אע"ג דהוו להו תליסר בי כנישתא בטבריא, לא הוו מצלו אלא ביני עמודי, היכא דהוו גרסי [ראה תוס' בראש העמוד שהיו מתפללין ביחידות],

איתמר, רב יצחק בר אבדימי משום רבינו רב אמר, הלכה כר' יהודה שאמר משום ראב"ע,

ר' חייא בר אבא צלי וחדר צלי, א"ל רבי זירא מאי טעמא עביד מר הכי, אילימא משום דלא כוון מר דעתיה, והאמר ר"א, לעולם ימוד [ישער] אדם את עצמו, אם יכול לכון את לבו יתפלל, ואם לאו אל יתפלל [ואם התפלל ודאי ידעת בעצמך שאתה יכול לכון],

[או"ח סימן קא סעי' א המתפלל צריך שיכוין בכל הברכות ואם אינו יכול לכון בכלם, לפחות יכוין באבות ואם לא כיון באבות, אע"פ שכוין בכל השאר יחזור

אמרי ליה רבנן [לרב אשי], ולעביד מר כמרימר ומר זוטרא, אמר להו טריחא לי מלתא [להטריח אחרים] לאחר צית המדעש עד שאתפלל,

ולעביד מר כאבוה דשמואל ולוי שמתפללין קודם היום צדיקס מעומד, ולא תצטרך לשמי תפלות, ומשום מסמך גאולה לתפלה, כיון דמצלו קודם קריאת שמע לא קפדי,

אמר להו "לא חזינא להו לרבנן קשישי מינן, דעבדי הכי" שיקדמו תפלה לקריאת שמע # [אבל מרימר ומר זוטרא היו מתפללים וגם קורין ק"ש בסמיכת גאולה לתפילה וע"ז לא שייך לומר לא חזינא וכו']. הלכך כיון דממתינ מתפלה עד זמן קריאת שמע, מנזה לסמוך תפלה אחר גאולה, לפיכך מתפלל מיושב במקומו, ולפי שאין דעתו מיושבת עליו כל כך, נצרך לחזור ולהתפלל צדיקו:

מתני': ר' אלעזר בן עזריה אומר, אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר לא תקנה אלא בצבור, מדר עיר מצורת העיר, אצל לא ליחיד, וחכ"א, בחבר עיר ושלא בחבר עיר,

ר' יהודה אומר משמו של רבי אלעזר בן עזריה, כל מקום שיש שם חבר עיר, יחיד פטור מתפלת המוספין וצגמרא פריך היינו מנא קמא אלינא דרבי אלעזר בן עזריה [דראב"ע אומר שאין תפלת המוספין ביחיד, וכן נמצא דברי ר' יהודה שאומר משמו שאין מוסף ביחיד?]:

גמ': ר' יהודה היינו ת"ק? איכא בינייהו יחיד שלא בחבר עיר יחיד דדר צעיר שאין שם עשרה, ת"ק סבר למנא קמא אלינא דרבי אלעזר, דאמר לא תקנה אלא בעשרה, יחיד זה פטור, ור' יהודה סבר חייב ולרבי יהודה אין יחיד פטור אלא במקום עשרה, ששלים צבור פוטרו,

א"ר הונא בר חנינא, אמר ר' חייא בר רב, הלכה כר' יהודה שאמר משום ראב"ע [אין היחיד פטור אלא בציבור ששליח ציבור פוטרו, אבל בלא"ה היחיד חייב להתפלל], א"ל רב חייא בר אבין שפיר קאמרת, דאמר שמואל, מימי לא מצלינא צלותא דמוספין ביחיד

דף ל' ע"ב

בנהרדעא לפי שיש שם צבור, והשליח פוטרי, לבר מההוא יומא [חוץ מאותו היום] דאתא פולמוסא מיל דמלכא למתא, ואטרידו רבנן, ולא צלו, וצלי לי ביחיד, והוא [והיית] יחיד שלא בחבר עיר,

ייתיב רבי חנינא קרא [רבי חנינא קרא, שהיה בעל מקרא, ויודעה נגידתא ונצי צטעמיה. רש"י תענית כו:] קמיה דר' ינאי, ויתיב וקאמר, הלכה

אבני חן למסכת ברכות

מלא, עושין ראש חדש שני ימים, הלכך יכול לאומרה למחר, דעריצת של מחר ראש חדש גמור יזכר מן הראשון, אבל בחדש חסר מחזירין אותו,

א"ל רב אשי לאמימר, מכדי רב טעמא קאמר שאין מקדשין את המדש צליה, מה לי חסר ומה לי מלא, אלא לא שנה [בין בחדש מלא ובין בחסר אין מחזירין אותו בערבית].

פרק חמישי אין עומדין

מהני: אין עומדין [ראה בועז במשניות תפארת ישראל] להתפלל אלא מתוך כובד ראש הכנעה,

[כובד ראש ממש, כדי שיהיו עיניו למטה, כי כן הוא דין המתפלל [כדאיתא יבמות קה; וש"ע או"ח צה סב. הון עשיר],

[לאו דוקא כובד ראש אלא דרך משל הוא כלומר מפני שראשו הוא עיקר כל האיברים וכשמכבד אותו עליו כל איבריו נכנעים ויושב בהכנעה, כך המתפלל צריך שישב באימה ובהכנעה כדי שתהא תפלתו רצויה ומקובלת. רבינו יונה],

[פירוש לדבריו דהנה מי שמכניע את עצמו הנה הוא כופף ראשו למטה כאילו ראשו כבד עליו ואינו יכול לזקוף. מגיד תעלומה],

[לפי שצריך להתפלל בעמידה נקיט לשון אין עומדין, ועוד דאין עמידה אלא תפלה, [בברכות ו; וכו'] וג"ל דמשום דתכלית השכל הוא שיתנועע תמיד וישוטט בדרישותיו ובעיונו אל כל עבר ופנה, וכאשר הוא קבוע במחשבה אחת בלי שיכול להתפרד ממנו ח"ו הוא רח"ל חול' רע [פיקסע אידע], והלב אדרבה חלישותו הוא באם הוא משוטט בהרגשתו וחפצו ותאוותו אנה ואנה, ואין לו מדות קבועות, והתפלה נאה ליתן לו עמידה וקבועות מקום, וקבוצ' הרגשותיו לנקודה אחת להכי נקראת תפלה עמידה. בועז בתפארת ישראל],

חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת נמקס שצאו להתפלל [שלא תאמר שהיו שוהין בביתם. מנחת יהודה עיי"ש] **ומתפללין** [התפללו שכשיתפללו יוכלו לכון את לבם לאביהם שבשמים, כמו שפירשו את הפסוק ואתחנן אל ה' בעת ההוא לאמר שבקש שיהא ביכולתו לאמר דהיינו להתפלל, וכן ה' שפתי תפתח הוא תפלה שיוכל להתפלל. ראה ילקוט הגרשוני], **כדי שיכוונו לבם לאביהם שבשמים,**

אפי' המלך [המלך בה"א הידיעה, שרק במלכי ישראל הדין כן, ראה בגמרא. ע"פ מ"ת] **שואל בשלומו לא ישיבנו,**

ואפי' נחש כרוך על עקבו לא יפסיק [תפלתו, וכתב הב"י בסימן קד

ויתפלל: הגה והאידנא אין מחזירין בשביל חסרון כוונה שאף נחזרה קריב הוא שלא יכין אם כן למה יחזור. טור, וצ"ע למה לא הביא הדין שאם יודע בעצמו שאינו יכול לכוון שלא יתפלל. שעמ"ב],

אלא דלא אדכר מר דריש ירחא, והתניא, טעה ולא הזכיר של ר"ח בערבית, אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה בשחרית [לא שיתפלל שתי פעמים, אלא סבר הברייתא שדי במה שזכיר יעלה ויבא בתפלת שחרית], **בשחרית אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במוספין, במוספין שהתפלל אמה חוץ אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה במנחה** [הרא"ש לא גרס דין זה, וכתב שהטועה בתפילת מוסף ושכח הזכרת ראש חודש מחזירין אותו, וביאר שם שהטעם הוא משום שרק משחרית למוסף שהם תפילות הסמוכות זו לזו אין מחזירין וישלים, אבל לא ממוסף למנחה,

וכתב הצ"ח שאף בלאו הכי יש לומר שאין מועיל להשלים במנחה למוסף, שהרי שתי מיני הזכרות הן, שהרי בתפילת מנחה הזכרת ראש חדש היא בעלה ויבא, ובמוסף ההזכרה היא בקרבנות של ראש חודש ומה יועיל הזכרת יעלה ויבא במנחה לקרבנות שלא הזכיר בתפילת מוסף, והזכית הצ"ח מדברי הרא"ש שלא כתב טעם זה, שהזכרת הקרבנות במוסף אינה מעכבת. ביאורי הדף לובלין, וראה ניצוצי אור?]

א"ל, לאו איתמר עלה א"ר יוחנן, בצבור שנו דאין מחזירין, משום דשמע ליה משלים ניצור, ואיכא מקצת הזכרה, אכל ציחיד צריך לחזור, ובהלכות גדולות מפרש לה בשלים ניצור, משום טירחא דצבורא, אכל יחיד הדך:

שתתחונן - שתתחולל והיא היא

כמה ישהה בין תפלה לתפלה מי שיש עליו לחזור ולהתפלל, או משום דטעה או משום מוספין, כמה ישהה בין זו לזו?

רב הונא ור"ח, חד אמר כדי שתתחונן דעתו עליו שמהא דעמו מיושנת לערוך דבריו בלשון ממנה, וחד אמר כדי שתתחולל דעתו עליו [שתתישב דעתו עד שיוכל לחלות להקב"ה] לשון חילוף, והיא היא [לשון שתתחונן ושתתחולל], אלא צלישנא בעלמא פליגי, [ופירש בירושלמי דהיינו ד' אמות. רשב"א]

מאן דאמר כדי שתתחונן דעתו עליו דכתיב דברים ג ואתחנן אל ה', ומ"ד כדי שתתחולל דעתו עליו, דכתיב שמות לב ויחל משה,

אמר רב ענן אמר רב, טעה ולא הזכיר של ר"ח ערבית, אין מחזירין אותו, לפי שאין בית דין מקדשין את החדש אלא ביום,

אמר אמימר, מסתברא מילתא דרב בחדש מלא כשהחדש שגבר

אבני חן למסכת ברכות

טובא, אמר וגילו ברעדה כתיב, א"ל [השיב לו אביי] **אנא תפילין מנחנא** [רמיזא ויקר אלו תפילין מגילה זו: כתיב גבי ושמחה וששון. מצור דבש],

ר' ירמיה הוה יתיב קמיה דרבי זירא, חזייה [ר' זירא לר' ירמיה] דהוה קא ברח טובא יומר מדלי, ונראה כפוקס עול **אמר ליה** משלי יד כג **בְּכָל־עֶצֶב יִהְיֶה מוֹתָר כְּתִיב** כשאלס מראה את עצמו עגב, יהיה לו שבר,

[כלומר בכל עצב שהאדם עצב יש בו יתרון, כדי שלא ישמח וימשך אחר תענוגי העוה"ז, ואינו רוצה לומר שישתדל האדם שיהיה עצב, שהעצבון חולי הגוף וכשארדם חולה אינו יכול לעבוד כבורא יתברך כראוי, אלא שלא יהיה שמח ולא עצב כי אם על האמצעי ופשטיה דקרא עצב הוא מלשון עמל כמו בעצבון תאכלנה,

ור"ל כל עמל שהאדם עמל במלאכתו יש בו תועלת, ואפילו שאינו מרויח בה כלום תועלת יש לו בה, כיון שאינו יושב בטל, שהבטלה מביא לידי שעמום, ודבר שפתים אך למחסור, כלומר אבל כשיושב בטל ומרבר כל היום לא יבא לו מהדיבור, כי אם חסרון שברוב דברים לא יחדל פשע. רבינו יונה],

א"ל אנא תפילין מנחנא והס עדות שממשלת קווי ומשרתו [ומלמו] עלי,

מר בריה דרבינא, עבר הלולא לבריה, חזנהו לרבנן דהוו קברחי טובא,

דף ל"א ע"א

אייתי כסא דמוקרא כוס של זכויות לנגה **בת ארבע מאה זוזי** [ששוע 400 זוז], **ותבר קמיהו, ואעציבוי,**

[ואין בזה משום בל תשחית וכו' לפי שעשו כן לרמוז כמו שהבלי הוה חשוב מאד, ועיקר יצירתו ועשייתו מעפר, ושכירתו זהו מיתתו, כן האדם נוצר מעפר ועומד למיתה לשוב לעפר. שח],

[ואף שבים זה לא היה שלהם, אפילו הכי כשרואין דבר נאה ויקר ובא אחד ושוברה בלי שום סיבה זה כואב [את זה אמרתי במחזור הי"ב של הרף היומי, שנפטר אז אדמו"ר גדול ונתחלק המלוכה], וכן הוא להיפך שכשרואין דבר נאה כגון מעשה טובה או שידוך הגון כל אחד שמח],

[העתקתי משבת זו. דאמרינן התם דזכויות נראה תוכו כבדו, וכתבתי שם בדרך צחות דיש לומר שלכן שוברין זכויות תחת החופה, שאומרים לחתן שמעבשיו אי אפשר להיות תוכו כבדו, שאת האשה צריך לשבח גם בדברים שאינם לגמרי אמת, וגם יהיו דברים שהוא צריך לבלום את פיו אף שהיא עושה דברים שאינם לפי רוחו, וכעין מה שאמרו כלה נאה וחסידה. כתובות יז. שמותר לומר שקר עיי"ש],

רב אשי עבר הלולא לבריה, חזנהו לרבנן דהוו קא ברחי טובא, אייתי כסא דזוגיתא חירותא [מכאן נהגו לשבר זכויות

שלא מצינו הליכה שנקראת הפסקה בשום מקום, ומפני זה כתב הרמ"א שם בסעיף ג' אבל יכול לילך למקום אחר כדי שיפול הנחש מרגלו, אבל ראה שם בט"ז, ובבאר היטב כתב שם לגבי הליכה באמצע השמו"ע דמכל מקום שלא לצורך אסור]

[על עקבו לאו דוקא, אלא דנקט ליה על שם הכתוב בראשית ג טו ואתה תשופנו עקב. הון עשיר]:

נמ': מנא ה"מ? א"ר אלעזר, דאמר קרא שמואל א א **והיא מרת נפש** [ולומר מזה שצריך לעמוד להתפלל בכבוד ראש דהיינו מרירות],

ממאי [איך אתה מביא ראיה מחנה לכל אחד], **דילמא חנה שאני דהות מרירא לבא טובא** [פ' לא שהכינה עצמה למרירות כדי להתפלל מתוך כבוד ראש, אלא מצבה גרם שהיתה מרת לב],

[במ"ת הקשה א"כ מה שלומדים מחזקיה המלך לעיל ה: שהמתפלל צריך שיסב פניו אל הקיר למה לא נאמר שאני חזקיה שהיה חולה והיה בסכנה וכבר נגזר דינו והיה צריך לכונה גדולה בתפילתו? וי"ל דבכאן מן המקרא משמע כן דכתיב והיא מרת נפש, משמע היא דוקא ואין כאן החיוב על אחרים],

אלא א"ר יוסי בר' חנינא, מהכא, תהלים ה ח **וְאֲנִי פָּרַב חֶסֶדְךָ אָבוֹא בֵּיתְךָ אֶשְׁתַּחֲוֶה אֶל־הֵיכַל קִדְשֶׁךָ בִּירְאָתְךָ** ממון יראה [הרי שדוד המלך בא לבית התפלה להתפלל ביראה, ומזה יכולים ללמוד שכל אדם צריך לעשות כן],

ממאי דילמא דוד שאני, דהוה מצער נפשיה ברחמי טובא [פ' שדוד עשה כן לא מצד החיוב, אלא שכך היה דרכו להכין עצמו ע"י שציער את עצמו הרבה?]

אלא אמר ר' יהושע בן לוי, מהכא, תהלים כט **השתחוּוּ לַה' בהדרת קדש, אל תקרי בהדרת אלא בחרדת** [דלא מתמנעין רבנן למידרש בין ה"א לחי"ת. ירושלמי מעשר שני פ"ה ה"ב. ניצוצי אור],

ממאי, דילמא לעולם אימא לך הדרת ממש, כי הא דרב יהודה הוה מציין נפשיה מקשט עגמו צנגדיו והדר מצלי,

אלא א"ר נחמן בר יצחק מהכא, תהלים ב **עבדו את ה' ביראה וגילו ברעדה** מפלה, שהיא לנו במקום עבודה, עשו אופה ציראה,

מאי וגילו ברעדה? א"ר אדא בר מתנא אמר רבה, במקום גילה שם תהא רעדה [כלומר יערכ אדם בגילו עצב ורעדה. ספר חנר, וכו"ה בתר"י צריך לערבה זה עם זה כדי שיהיה על קו הממוצע,

נתכוון לומר לו כי הגם כי הראהו מרת הרחמים בדברו עמו, לא מפני זה יסיר מסוה הפחד וידבר בלא מורא מלכות שמים, וזה לך האות כי ה' הוא האלהים שהרי הוא מדבר עמו בפנים הנוראים. אורח"ח שמות ו ב],

אביי הוה יתיב קמיה דרבה, חזייה [רבה לאביי] דהוה קא ברח

אבני חן למסכת ברכות

מוצב, ואין זכה אלא הרוצה שלשה ימים רלופין, בתוך אחד עשר יום שצין נדה לנדה,

רבא אמר, כי הא דרב הושעיא, דאמר רב הושעיא, מערים אדם על תבואתו ומכניסה צית במוץ שלה קודם שזרה [שימרת. ינוני אור] אותה כדי שתהא בהמתו אוכלת, ופטורה מן המעשר שאין ממחייב צמער מן המורה, אלא צראית פני הצית, ומשנמרח בכרי, אכל לפני מירות אין צראית פני הצית קוצעתו, דגצי תרומה ומעשר כתיב דגן, ראשית דגנך (דברים י"ח), והוא המירות, לפיכך כשמכניסה צית קודם מירות, לא הוקצעה למעשר מן המורה, ורצון הוא דאסרו אכילת קצב, דדבר שלא נגמר מלכתו, אכל אכילת ערלי לא אסרו, ומאכל צהמה ערלי הוא, דמתן במסכת פאה (פ"א מ"ו) מאכיל לצהמה חיה ועוף עד שימרח, הלכך צהמתו אוכלת ופטורה, אכל אסור אסור צאכילת קצב,

ואב"א, כי הא דרב הונא, דא"ר הונא א"ר זעירא, המקיז דם בבהמת קדשים, אסור בהנאה, ומועלין בו ואף על גב דקיימא לן אין מועלין בדמים, וילפינן לה מקראי במסכת יומא (דף ע"ט:) ובשחיטת חולין (דף ק"ז). הני מילי כשנשחטו בעורה, דאיכא למימר נחמיו לכס על המוצח לכפר (ויקרא י"ז), לכפר נחמיו לך ולא למעילה, אכל צדס הקזה [של בהמת קדשים] מועלין, כלומר אם נהנה מציא קרבן מעילה, והנך הויין הלכות פסוקות, שאין עליהן קושיות ומירוצים, שיהא צריך להרהר בהן,

רבנן עברי כמתניתין [לעמוד להתפלל] ממון כוזב ראש, רב אשי עבד כברייתא ממון הלכה פסוקה:

1. ת"ר, אין עומדין להתפלל לא מתוך עצבות, ולא מתוך עצלות, ולא מתוך שחוק, ולא מתוך שיחה לנשות, ולא מתוך קלות ראש מילוף של כוזב ראש, ממון זכות לב [גאון רבה. מלון עברי] ועמק [גאון, רום לב. מלון עברי], ולא מתוך דברים בטלים,

אלא מתוך שמחה של מצוה כגון דברי תנחומים של מורה, כגון [לעמוד להתפלל] סמון לגאולת מנצח, או סמון לתהלה לדוד, שהוא של שבת ותנחומין, כגון רלון ירליו יעשה, שומר ה' את כל אוהביו, וכגון מקראות הסדורות בתפלת ערצית, כי לא יעושה ה' את עמו, וכיוצא בהן,

2. וכן לא יפטר אדם מחברו, לא מתוך שיחה, ולא מתוך שחוק, ולא מתוך קלות ראש, ולא מתוך דברים בטלים, אלא מתוך דבר הלכה,

[וראיה לדבר ששמחה של מצוה חביבה היא. שט] שכן מצינו בנביאים הראשונים, שסיימו דבריהם בדברי שבת ותנחומים [ראה בתוס' האחרון בש"ס בסוף מסכת נדה שמביא גמ' זו],

3. וכן תנא מרי בר בריה דרב הונא, בריה דר' ירמיה בר אבא, אל יפטר אדם מחבירו, אלא מתוך דבר הלכה,

בנישואין. תוס', וכוית נקרא בלה"ק צנצנת 680 בגימ' ה' פעמים קו"ל 680=5*136 ה' קולות שמקיימין בשמחת חתן וזוכין לה' קולות של תורה, ודי בזה. מ"ת, ותבר קמייחו, ואעציבו,

אמרו ליה רבנן לרב המנונא זומי, בחלולא דמר בריה דרבינא, לישרי לן מר שירה, אמר להו ווי לן דמיתנן, ווי לן דמיתנן,

[שלולי המיתה לא היה צריך לישא אשה, אבל כיון שאנו מתים צריך לעשות לקיום הדרורות. ע"פ מ"ת],

[יש לפרש ששמחה שייך רק בצניבור או במשפחה שעל פי רוב הם חיים וקיימים שאף אם ח"ו יעדר אחד מהם הצניבור או המשפחה ישארו ושייך בהם שמחה, ולכן אומר רב המנונא זומי עד שאנו שרים יחד שייך בזה שמחה, אבל אם אני אשיר לבדי איך אשמח, הרי ווי לן דמיתנן הרי אנו הולכין למות],

אמרי ליה אנן מה נעני בתרך [פ' שהוא שר ווי לן דמיתנן, והם שאלו לו מה נענה אנו, בדרך השיר שאחד שר, והשני עונה את השיר לעומתו. וראה שט], א"ל הי תורה והי מצוה דמגנו עלן היכן המורה שעסקנו, ויסקן המנות שאנו מקיימין, שיגנו עלינו מדינה של גיהנם, # [לא הבנתי כל ענין השיר והעניה כאן, וכנראה הם דברים סודיים ונעלמים]

א"ר יוחנן משום רשב"י, אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעולם הזה, שנאמר תהלים קכו ב' אִזְ יִמְלֵא שְׁחוֹךְ פִּי וְלִשְׁוֹ יִגְנו רִנָּה, "אִזְ", אימתי [הוא ה"א"] וממשך הפסוק [בזמן שיאמרו בגו' ים הגדיל ה' לעשו' ת עס-אלה [ראה נדה כ"ג ע"א בסוף העמוד עד כאן הביאו רבי ירמיה לר' זירא לדי גיחך שמוק ככל תפלות הללו עסק ר' ירמיה להביא ר' זירא לדי שמוק ולא גיחך ולא שמוק, דאסור לאדם שימלא פיו שמוק, ור' זירא מממיר טפי],

אמרו עליו על ר"ל, שמימיו לא מלא שחוק פיו בעוה"ז, מבי שמעה מר' יוחנן רביה [קודם ששמעה מר"י לא ידע זה הדין והיה רגיל בכך, ותיכף דשמעה לא מילא שחוק פיו, היינו לא אירע לו מעולם דבר כזה בלא חודע ובמקרה, הגם שהיה רגיל בכך עד היום. מ"ת, פ' ובוה מיושב מה הרבותא], [קורא לר' יוחנן רביה דריש לקיש !]:

ת"ר, אין עומדין להתפלל, לא מתוך דין [היינו כשיושב ודין דין ומשפט בין איש לרעהו. מ"ת], ולא מתוך דבר הלכה [היינו הלכה שצריכין לדבר בה ולפלפל האך תהיה ההלכה מקוימת. מ"ת], אלא מתוך הלכה פסוקה שאינה צריכה עיון, שלא יהא מהרהר צה בתפלתו,

והיכי דמי הלכה פסוקה? אמר אב"י, כי הא דר' זירא, דאמר ר' זירא, בנות ישראל החמירו על עצמן, שאפילו רואות טיפת דם כחרדל, יושבת עליה שבעה נקיים לצד מאמו יום שפוסקת, והמורה לא הצריכה שבעה נקיים אלא לזכה, שנאמר ואם טהרה

אבני חן למסכת ברכות

תניא א"ר יהודה, כך היה מנהגו של ר"ע, כשהיה מתפלל עם הצבור היה מקצר ועולה מפני טורח צבור, וכשהיה מתפלל בינו לבין עצמו, אדם מניחו בזוית זו, ומוצאו בזוית אחרת, וכל כך למה, מפני כריעות והשתחויות:

[ומוצאו בזוית אחרת. תימה דאמר לקמן (דף לד.) הבא לשחות בסוף כל ברכה ובכרה מלמדין אותו שלא ישחה, ותיקין הר"ר יוסף דהבא מיירי בתחנונים שהיה אומר אחר י"ח ברכות, ולא נהירא דהא מו"ח קאמר, ונראה להר"ר דודאי בסוף כל ברכה אסור לשחות אבל באמצע הברכה מיהא מותר לשחות, ובהכי מיירי הכא וכשהיה מגיע לסוף הברכה היה זוקף, ולכך נהגו העולם בראש השנה וביום הכפורים שמתפללין זכרנו ובכין תן # [משמע שהיה תפלה זו כבר בימי בעלי התוס' וראה מאמר ארוך על שמונה עשרה של הימים נוראים ב"תא שמע" בקובץ שנרפס לזכרו תשע"ב, ברף 77] ותמולך ששוחים כשנגיעים לפסוקים ובסוף ברכה זוקפין שאין לשחות בסוף ברכות אלא היכא דתקון. תוס'.

דניאל ו יא וְהָיָא בְּיָדֵי דִּי־רִשִׁים כְּתָבָא [כאשר ידע שהמלך כתב כן, שלא יתפלל שום אדם לשום אל רק אליו, ומי שיתפלל ישליכו אותו לגוב אריות] על לְכִיתָהּ [נכנס לביתו] וְכִין [חלונות] פְּתִיחָן לֵה פְּעֻלִּיתָהּ נְגַד יְרוּשָׁלַם, וְזִמְנִין תְּלָתָהּ כִּין מָא הוּא א פְּרָךְ עַל־פְּרָכּוֹ הָי [כרע על ברכיו] וּמִצְלָא וּמִוֹ דָּא קָדָם אֱלֹהֵהּ [ומתפלל ומודה לה'] פְּלִגְבָּל דִּי־תָנָא עֲבַד [אשר כן היה עושה] מִן־קִדְמַת דְּנָה [מלפני זה]:

א"ר חייא בר אבא, לעולם יתפלל אדם בבית שיש בו חלונות, שנאמר דניאל ו וְכִין פְּתִיחָן לֵה פְּעֻלִּיתָהּ נְגַד יְרוּשָׁלַם וגו',

יכול יתפלל אדם כל היום כלו, כבר מפורש על ידי דניאל דניאל ו וְזִמְנִין תְּלָתָה שְׁמֵרִית, מנחה וערבית וגו',

יכול משבא לגולה הוחלה [התחיל] המפלה הזאת, הוטלה כמו נמלה, אכל קודם לכן לא היה רגיל בכך, כבר נאמר דניאל ו דִּי־תָנָא עֲבַד מִן־קִדְמַת דְּנָה,

יכול יתפלל אדם לכל רוח שירצה, ת"ל דניאל ו וְכִין [חלונות] פְּתִיחָן לֵה פְּעֻלִּיתָהּ נְגַד יְרוּשָׁלַם,

יכול יהא כוללן בבית אחת לשלש מפלות הללו בשעה אחת, כבר מפורש ע"י דוד, דכתיב תהלים נה ערב ובקר וצהריים וגו',

יכול ישמיע קולו בתפלתו, כבר מפורש על ידי חנה, שנאמר שמואל א א וקולה לא ישמע,

יכול ישאל אדם צרכיו כגון צרכות דלמה חזק עד שומע מפלה ואח"כ יתפלל שלש צרכות ראשונות, שהן של שבת, כבר מפורש על ידי שלמה שנאמר מלכים א ח לשמוע אל הרנה ואל התפלה, רנה זו

שמתוך כך זוכרהו [עיין לעיל ו. תרי מכתבן מילייהו בספר הזכרונות, וע"כ שנים המדברים יחד בהלכה מתוך דמכתבן מילייהו למעלה בספר הזכרונות נמשך ענין הזכרון גם למטה שהאחד זכור את השני. ודו"ק, ובתנא דבי אליהו פרק ה' איתא וז"ל ואל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה כדי שיאמר זכור איש פלוני לטוב שזו ההלכה קבע בידי. עכ"ל, ונראה שכך היה דרכם שכשאמרו הלכה בשם אדם היו מברכין אותו שיהיה זכור אותו האיש לטוב שאמרו שמועה מפיו, וזה יתכן הכוונה גם כאן שמתוך כך זוכרהו היינו שמתוך כך זכרהו חבירו לטובה תמיד כאשר יאמר ההלכה בשמו, ודו"ק כי זה הפ' קרוב לאמת. גליוני הש"ס לר' יוסף ענגעל זצ"ל], [ודבר גדול הוא כשהת"ח חקוקים בזכרונם וזכין זה את זה ועי"ז מקבלין הארה זה מזה גם בחיותם רחוקים בגופותיהם זה מזה, כע"ז הנפשות קרובות. מ"ת],

כי הא דרב כהנא, אלויה לזיוו נדך לרב שימי בר אשי, מפום נהרא [ישיבת פום נהרא הייתה ישיבה שהתקיימה בבבל בתקופת האמוראים בעיר "פום נהרא", שהייתה בתחום השיפוט של העיר סורא, ושכנה על גדתו המזרחית של נהר סורא, בקרבת שפכו [נהר סורא] לנהר החדקל ומכאן קיבלה את שמה. על פי המסופר בתלמוד, היהודים תושבי פום נהרא, היו עניים. ראש הישיבה שהייתה השלישית בחשיבותה מבין ארבע הישיבות בבבל, היה רב כהנא מפום נהרא רבו של רב אשי, ותלמידו של רבה בר נחמני, שהתגורר בפום נהרא. ויקיפדיה], עד כי צניתא דקלס דבבל,

כי ממוא להתם [במקום הדקלים בבבל], א"ל [רב כהנא], מר [אדוני] ודאי [וכי אמת הוא] דאמרי [מה שאומרים] אינשי, הני צניתא דבבל, איתנהו מאדם הראשון ועד השתא [רצ"ל והדברים תמוהין איך לא נשטפו במבול. מ"ת],

א"ל, אדכרתן מילתא דרבי יוסי ברבי חנינא, דאמר ר' יוסי ברבי חנינא, מאי דכתיב ירמיה ב ו בְּאֶרְצָן לֵא עֲבַר בְּהָ אִישׁ וְלֵא יֵשֵׁב אֶדְם שָׁם, וכי מאחר דלא עבר, היאך ישב,

אלא לומר לך, כל ארץ שגזר עליה אדם הראשון לישוב, נתישבה, וכל ארץ שלא גזר עליה אדם הראשון לישוב, לא נתישבה [פ' וצריך לפרש הפסוק כן, שלכן לא עבר שם איש מפני שאדם לא גזר שיהיה שם ישוב] וזה שאומרים מימות אדם הראשון הם, שהוא גזר על אותו מקום לישוב דקלס,

[ועוד מסופר בענין לזיוה של ר' שימי בר אשי] רב מרדכי אלויה לרבי שימי בר אשי [שהיה רבו] מהגרוניא [עירו] ועד בי כיפי [שהוא מרחק רב. שם], ואמרי לה עד בי דורא:

ת"ר, המתפלל צריך שיכוין את לבו לשמים, אבא שאול אומר סימן לדבר תהלים י תכין לבם תקשיב אזנך אל תכין לבם, אז תקשיב אזנך,

אבני חן למסכת ברכות

וְאֵשֶׁתְּךָ אֶת־נַפְשִׁי לִפְנֵי ה', 2. אמר רבי אלעזר מכאן לנחשד בדבר שאין בו, שצריך להודיעו הנמשד כריך לנקות את ענמו, ולהודיע את חוסדו, שאין בו חוסד דבר מגונה,

שם פסוק וזו אֶל־תִּתֶּן אֶת־אֲמָתְךָ לִפְנֵי בַת־בְּלִיעֵל הלא תתני כנח בליעל למשדני בשכרות, 3. אמר רבי אלעזר, מכאן לשכור שמתפלל, כאלו עובר ע"ז, כתיב הכא לפני בת בליעל, וכתיב התם דברים יג יצאו אנשים בני בליעל מקרבך, מה להלן ע"ז אף כאן ע"ז,

שם פסוק וזו וַיַּעַן עָלַי וַיֹּאמֶר לְכִי לְשֹׁלוֹם, 4. אמר רבי אלעזר, מכאן לחושד את חברו בדבר שאין בו, שצריך לפייסו, ולא עוד אלא שצריך לכרכו, שנאמר ואל יהי ישראל יתן אֶת־שָׁלְתָךְ אֲשֶׁר שָׁלַחְתָּ מֵעַמּוֹ:

שם פסוק יא וַתִּדְרֹךְ גִּדְרֵי וַתֹּאמֶר ה' צָבָאוֹת, 5. אמר רבי אלעזר, מיום שברא הקב"ה את עולמו, לא היה אדם שקראו להקב"ה צבאות, עד שבאתה חנה וקראתו צבאות,

אמרה חנה לפני הקב"ה, רבש"ע מכל צבאי צבאות שבראת בעולמך, קשה בעיניך שתתן לי בן אחד,

משל למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שעשה סעודה לעבדיו, בא עני אחד ועמד על הפתח, אמר להם, תנו לי פרוסה אחת ולא השגיתו עליו, דחק ונכנס אצל המלך, א"ל אדוני המלך, מכל סעודה שעשית, קשה בעיניך ליתן לי פרוסה אחת:

אם־כִּי־רָאָה תִּרְאָהּ בְּעֵינֵי אִמָּתָהּ, 6. א"ר אלעזר, אמרה חנה לפני הקב"ה, רבש"ע, אם ראה מוטב, ואם לאו תראה, אלך ואסתתר ממייחד עם אחריים בפני אלקנה בעלי ומשדני צעלי, וכיון דמסתתרנא, משקו לי מי סוטה, ואי אתה עושה תורתך פלסתר שקר, שנאמר במדבר ה ונקתה וגזרעה זרע,

הניחא [לדרוש הפסוק אם ראה תראה] למאן דאמר, אם היתה עקרה נפקדת שפיר, אלא למאן דאמר אם היתה יולדת בצער, יולדת בריוה, נקבות יולדת זכרים, שחורים יולדת לבנים, קצרים יולדת ארוכים, מאי איכא למימר,

דתניא ונקתה וגזרעה זרע, מלמד שאם היתה עקרה נפקדת, דברי ר' ישמעאל,

א"ל רבי עקיבא, אם כן ילכו כל העקרות כולן ויסתתרו, וזו שלא קלקלה נפקדת, אלא מלמד שאם היתה יולדת בצער

תפלה של שנה תפלה זו בקשה שלמה זרכיו [הרי לך שדברי שבה באים לפני שאלת צרכיו],

אין אומר דָּבָר (בקשה) אחר אמת ויציב קודם שלש ראשונות, אבל אחר התפלה, אפי' כסדר וידיו של יה"כ אומר,

איתמר נמי, אמר רב חייא בר אשי אמר רב, אע"פ שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה, אם בא לומר אחר תפלתו, אפילו כסדר של יה"כ אומר:

אמר רב המנונא, כמה הלכתא גברותא [לשון נקבה, שהלימוד הוא מנחה שהיתה נקבה, ודברים כאלה היה צריך ללמוד מחכמים זכרים. ע"פ בן יהודע] איכא למשמע מוהני קראי דחנה [והולך ודורש כל הפרשה שם],

שמואל א א יג וַחֲנָה הָיָה מְדַבֶּרֶת עַל־לֵבָהּ, מכאן למתפלל צריך שיכוין לבו,

רק שפִּתְיָהּ נָעוּ ת, מכאן למתפלל שיחתוך בשפתיו,

וקו' לָהּ ל' א' יִשְׁמַע, מכאן שאסור להגביה קולו בתפלתו,

וַיִּחְשְׁבֶהָ עָלַי לְשִׁפְרָהּ, מכאן ששכור אסור להתפלל,

שם פסוק יד וַיֹּאמֶר אֵלָיָהּ עַד־מָתִי תִשְׁתַּכְּרִין הַסִּירִי אֶת־יְדֶיךָ מִשִּׁלְךָ וְגו', 1. א"ר אלעזר [מביא כאן 23 מאמרים מר' אלעזר, והוא היה ר' אלעזר בן פדת (הכהן) מגדולי אמוראי ארץ ישראל, ר' אלעזר היה בבלי ואף למד בבבל אצל רב ושמואל, אולם כנראה עלה לארץ בהיותו צעיר ובה נשא אשה, בארץ ישראל נעשה תלמידו המובהק של ר' יוחנן וכו']. שם עיי"ש באריכות], מכאן לרואה בחברו

דף ל"א ע"ב

דבר שאינו הגון צריך להוכיחו,

שם פסוק וזו וַתַּעַן חַנָּה וַתֹּאמֶר ל' א' אֲדֹנִי, אמר עולא ואיתימא רבי יוסי ברכי חנינא, אמרה ליה [חנה לעלי הכהן], לא אדון אתה בדבר זה, ולא רוח הקודש שורה עליך, שאתה חושדני בדבר זה,

איכא דאמרי, הכי אמרה ליה, לא אדון אתה [בתמיה], לאו איכא שכינה ורוח הקודש גבך, שדנתני לכף חובה, ולא דנתני לכף זכות,

מי לא ידעת ד'אִשָּׁה קִשְׁתָּ רוּחַ אֲנֹכִי, וַיֵּן וְשָׁכַר ל' א' שְׁתִּיתִי

אבני חן למסכת ברכות

יולדת בריית, קצרים יולדת ארוכים, שחורים יולדת לבנים, אחד יולדת שנים # [וכי מעלה להוליד שנים ?],

מאי אם ראה תראה [זה הסיום הקושיא, אליבא דר' עקיבא איך תפרשה]? דברה תורה כלשון בני אדם [זו הפעם היחידה שיש לשון זה במסכת ברכות, ובסדר מועד ליתא לשון זה כלל, ובשאר הש"ס יש לשון זה עוד 29 פעמים]:

שמואל א א יא ותדר גדר ותאמר ה' צבאו ה' אבינו תראה | פְּעֻנֵי אִמְתָּךְ וְכִרְתִּי וְלֹא אֶתְשַׁכַּח אֶת־אִמְתָּךְ וְנִתְּתָה לְאִמְתָּךְ זֶרַע אֲנָשִׁים וְנִתְּתִי לָהּ פְּלִימֵי תַּיִו וּמִוֹךְ לֹא־יִעָלָה עַל־רֹאשׁוֹ, א"ר יוסי בר' חנינא, ג' אמתות הללו דרש להו לשון מימה למה,

אמרה חנה לפני הקב"ה, רבש"ע שלשה בדקי מיתה בראת באשה, ואמרי לה שלשה בדקי מיתה שהאשה נבדקת בזה בשעת הסכנה, שאם ימצא זה אחד מהם ממות ואלו הן, נדה, וחלה, והדלקת הנר של שבת, על שלוש עבדות הללו נשים ממות, וטעמא יליף במסכת שבת (דף 68:), כלום עברתי על אחת מהן:

וְנִתְּתָה לְאִמְתָּךְ זֶרַע אֲנָשִׁים וְנִתְּתִי לָהּ פְּלִימֵי תַּיִו וּמִוֹךְ לֹא־יִעָלָה עַל־רֹאשׁוֹ, מאי זרע אנשים? אמר רב גברא בגוברין,

ושמואל אמר, זרע [שמואל] שמושש שני אנשים, ומאן אינון שאול ודוד [לפי זה יהיה דבריה אלו כמתנבאה לעתיד, דחנה אחת מו' נביאות חיתה, כדאמר' פ"ק דמגילה יד.. מהרש"א],

ורבי יוחנן אמר, זרע ששקול כשני אנשים ומאן אינון משה ואהרן שנאמר תהלים צט משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו,

ורבנן אמרי, זרע אנשים זרע שמובלע בין אנשים רב דימי מפרש לה לא ארוך ולא גוך וכו',

כי אתא רב דימי אמר, לא ארוך ולא גוך, ולא קטן ולא אלם פירוש עז, ולא צחור רז"ש (אדם ארום) בלע"ז ולא גיחור שהוא לכן יותר מדאי, ולא חכם יותר מדאי, שלא יהיה מימה צעני הצריות, ומתוך שנדבצין בו שולטת בו עין הרע [ולא חכם, בקטנותו] דאילו בגדלותו אין כל כך עין הרע, וזה לא נתקיים בו שהיה חכם גדול בן שתי שנים, כדאמר ר"א בסמוך. יעב"ז], ולא טפוש:

שם פסוק בו ותאמר בי אדני מי נפֿשך אדני אני האשה הנצבת עמֿכה בְּזֶה לְהַתְּפִיל אֶל־ה' משמע אף הוא עמה צעמידה, אמר ריב"ל, מכאן שאסור לישב בתוך ארבע אמות של תפלה [הנצבת "עמכה" היינו שגם עלי היה עומד]:

שמואל א א כו אֶל־הַנֶּעֱר הָזֶה הַתְּפִלָּתִי וְיָתֵן ה' לִי אֶת־שְׂאֵלְתִי אֲשֶׁר שְׁאֵלְתִי בְּעַמּוֹן עַל זֶה וְלֹא לֵאמֹר, מִכָּאן שִׁמְטָה לְעַלִי, וְכֵּן לַעֲנֹשׁ וְלִהְיוֹת לְעִנְיָן לֹה בֶן אֲחֵר,

7. א"ר אלעזר, שמואל מורה הלכה לפני רבו היה, שנאמר שמואל א א כה וַיִּשְׁחָטוּ אֶת־הַפָּר וַיָּבִיאוּ אֶת־הַנֶּעֱר אֶל־עָלִי, משום דוישחטו את הפר הביאו הנער אל עלי?

אלא אמר להן עלי, קראו כהן ליתי ולשחוט, חזנהו שמואל דהו מהדרי [שהיו מחפשים] בתר כהן למישחט, אמר להו למה לכו לאהדורי בתר כהן למישחט, שחיטה בזה כשרה,

אייתוהו לקמיה דעלי, אמר ליה מנא לך הא, אמר ליה מי כתיב ושחט הכהן, והקריבו הכהנים אמרו צפק קמא דמגיגה (דף י"א ב) והקריבו זה קבלת הדם כתיב, מקבלה ואילך מצות כהונה, מכאן לשחיטה שכשרה בזה,

אמר ליה [עלי הכהן לשמואל] מימר שפיר קא אמרת, מיהו מורה הלכה בפני רבך את, וכל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה [אע"ג דקמן מב' שנים היה שמואל וכו' היינו בידי אדם, אבל בדיני שמים היה רוצה לעונשו, ובשטמ"ק כתב וקרא רמז מאי דהו בתר הכי דשמואל ודאי בההיא שעתא לא הוה בר עונשין [וכעין זה בריטב"א], ובצל"ח כתב ומה ששאל עלי [הכהן] לשמואל מנא לך הא, לא בשביל שעלי לא ידע דרוש זה, רק רצה להבחין חכמתו של שמואל כי לפי רוב חכמתו ראוי להענישו אף שקמן אינו בר עונשין זה שחכים טובא בר עונשין הוא], אתיא חנה וקא צוחה קמיה, אני האשה הנצבת עמכה בזה וגו',

אמר לה [עלי לחנה] שבקי לי דאעגשיה, ובעינא רחמי ויהיב לך רבא מיניה [גדול משמואל], אמרה ליה אל הנער הזה התפללתי [פי' השקעתי בו כל כך תפלה, וזה לא יהיה לי אם תתן לי בן אחר וז"ל המהרש"א ר"ל דזה חביב לי שנולד לי ע"י תפלתי משולד לי אחר ע"י תפלתך. וק"ל]:

שמואל א א יג וְחָנָה הָיָא מְדַבֶּרֶת עַל־לִבָּהּ, 8. אמר רבי אלעזר משום רבי יוסי בן זמרא, על עסקי לבה, אמרה לפניו, רבונו של עולם, כל מה שבראת באשה, לא בראת דבר אחד לבטלה, עינים לראות [חשיב הני אברים שהם כלים שמשתמשים לה' חושים. מהרש"א], ואזנים לשמוע, חוטם להריח, פה לדבר, ידיים לעשות בהם מלאכה, רגלים להלך בהן, דדים להניק בהן, דדים הללו שנתת על לבי למה, לא להניק בהן, תן לי בן ואניק בהן:

אבני חן למסכת ברכות

9. ואמר רבי אלעזר, משום רבי יוסי בן זמרא כל היושב בתענית בשבת [פירוש בתענית תשובה מיירי, כלומר כשאדם חטא ורצה לשוב לה' בכל לבו ומתחרט מפשעיו ומתענה אפילו בשבת כשאחרים מתענגים ורואי זו היא תשובה שלמה וראוי לקרוע גזר דינו מפני כך. ריטב"א] קורעין לו גזר דינו של שבעים שנה כלומר אפילו נגזר עליו מנעוריו, לפי שמענית קשה צדקת, לפי שהכל מתענגים בו והוא מתענה,

ואף על פי כן חוזרין ונפרעין ממנו דין עונג שבת, מאי תקנתיה? אמר רב נחמן בר יצחק, ליתבי תעניתא לתעניתא יתענה למחר:

10. ואמר רבי אלעזר, חנה הטיחה דברים כלפי מעלה [כמ"ש לעיל אם ראה מוטב, ואם לאו תראה כו', א"נ הא דאמרה דים הללו למה כו', ולשון הטיח בשמעתין ר"ל, מי שאמר דבר נצוח כלפי שמיא. מהרש"א], שנאמר י' והיא מרת נפש [ותתפלל על-ה'] ויבה תבה כן כמזכר הוא נמקרה, ולא גרסינן הכא אל תקרי, מלמד שהטיחה דברים כלפי מעלה,

11. ואמר רבי אלעזר, אליהו הטיח דברים כלפי מעלה, שנאמר מלכים א' יח ואתה הסבות את לבם אחורנית,

אמר רבי שמואל בר רבי יצחק, מניין שחזר הקב"ה והודה לו לאליהו לדבריו הודה לאחר זמן, כנצולת נציאים אמרים,

דף ל"ב ע"א

דכתיב מיכה ד' ו ואשר הרעותי ישא דקרא [ציו"ס שהיא ג'ס"ה] אקפא אקפא [החגרת, כמו הוא צולע על ירכו. מצו] והנדקס אקפא, ואשר הרעתי, אני גרמתי להם, שגלמתי יצר הרע [לפי פשוטה ואשר הרעותי להם בגלות, וכפרש"י בספר מיכה, אלא דא"כ לא היה לו לתלות הרעה בהקב"ה, דמפי עליון לא תצא הרעות וגו' וע"כ דרשו ואשר הרעותי שבראתי להם יצר"ה. מהרש"א]:

אמר רבי חמא ברבי חנינא, אלמלא [אם לא] שלש מקראות הללו שמעדין שיש ציד הקדוש ברוך הוא למקן יצרנו, ולהסיר יצר הרע ממנו נתמוטטו רגליהם של שונאי ישראל [של ישראל, וכתולה קלתו באחרים] נתמוטטו רגלינו כמשפט, אכל עכשיו יש לנו פתחון פה, שהוא גרס לנו שצדק יצר הרע [וראי אין זה מענה אמיתית במשפט שהרי נתנה הבחירה לאדם וכו', אלא דה"ק דיש לנו פתחון פה ומענה קצת במשפט וכו'. מהרש"א ע"י"ש],

1. חד דכתיב ואשר הרעותי, 2. וחד דכתיב ירמיה יח הנה כחומר ביד היוצר כן אתם בידי בית ישראל, 3. וחד דכתיב יחזקאל לו והסירותי את לב האבן מבושרכם ונתתי לכם לב בשר,

4. רב פפא אמר מהכא, יחזקאל לו כו' ואת-רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר-בחקי תלכו ומשפטי תשמרו ועשיתם,

12. ואמר רבי אלעזר, משה הטיח לשון זריקה, כמו כמעטוי קשת (צדאשית כ"א), דברים כלפי מעלה, שנאמר במדבר יא ויתפלל משה אל ה', אל תקרי אל ה', אלא על ה' [מי הכריח לר"א לומר לגבי משה אל תקרי אל אלא על, ושהטיח דברים כו' וגם הפסוק היחידה שכתוב בה ויתפלל משה אל ה' חיינו קרא דפרשת מתאוננים, לא ידענו מאי הטיח דברים איכא שם, וגראה להגיה ואתפלל אל ה' וגו' וחיינו קרא דפרשת עקב דשם איכא הטיח דברים דכתיב מבלתי יכולת ה' וגו' וכו'. מהרש"א],

שכן דבי רבי אליעזר בן יעקב קורין לאלפין עיינין ולעיינין אלפין [פי' עשו דרשה ע"י שהפכו את האל"ף לעי"ן. וראה מגילה כד: רש"י ד"ה מפני שקורין],

5. דבי רבי ינאי אמרי מהכא, דברים א ודי זהב, מאי ודי זהב [בין שכל הפסוק הוא תוכחות וכו' לרמוז את מעשה העגל, היה די לומר וזהב. ראה מהרש"א], אמרי דבי ר' ינאי, כך אמר משה לפני הקב"ה, רבונו של עולם, בשביל כסף זהב שהשפעת להם לישראל, עד שאמרו די, הוא גרם שעשו את העגל,

א. אמרי דבי ר' ינאי [למה צריכים משלים על זה? ומהו החילוק בין כל משל ומשל? משמר הלוי], אין ארי נוהם מתוך קופה של תבן, אלא מתוך קופה של בשר שמת ומשתגע ומזיק,

ב. אמר רבי אושעיא, משל לאדם שהיתה לו פרה כחושה ובעלת אברים [פי' ורואין כל אבריה דרך עורה, מרוב כחשה], האכילה כרשינין והיתה מבעטת בו, אמר לה מי גרם לך שתהא מבעטת בי, אלא כרשינין שהאכלתיך,

ג. אמר רבי חייא בר אבא אמר ר' יוחנן, משל לאדם אחד שהיה לו בן, הרחיצו, וסכו, והאכילו, והשקחו, ותלה לו כים [של מעות] על צוארו, והושיבו על פתח של זונות, מה יעשה אותו הבן שלא יחטא,

[ומביא ג' פסוקים שמרמזים לג' משלים אלו. ע"פ מההרש"א], אמר רב אחא בריה דרב הונא, אמר רב ששת, חיינו דאמרי אינשי מלי בריסיה מילוי הכנס הוא [עצמה. מילוי הכנס] זני ביישי ממניי מטאס הרעים [שע"י "רוב כל" בא הרבה חטאים], וזי מתרגמינן למיניה לזוהי (צדאשית א'), שנאמר הוישע יג' ו פמריעיתם [מל' מרעה, פי' כשהגיעו לא"י שהוא מקום המרעה שלהם] וישבעו, שבעו ויגרם להם, על-פ' שכתובי [ופסוק זה דומה להמשל של אין ארי נוהם מתוך קופה של תבן וכו'],

אבני חן למסכת ברכות

אמר משה לפני הקדוש ב"ה, רבונו של עולם, ומה כסא של שלש רגלים אצרכה יצחק ויעקב אינו יכול לעמוד לפניך בשעת כעסך, כסא של רגל אחד [שלי, של משה] על אחת כמה וכמה,

ולא עוד, אלא, שיש בי בושת פנים מאבותי, עכשיו יאמרו, ראו פרנס שהעמיד עליהם, בקש גדולה לעצמו, ולא בקש עליהם רחמים:

שמות לב ויחל משה את פני ה',

1. 15. אמר רבי אלעזר, מלמד שעמד משה בתפלה לפני הקדוש ברוך הוא עד שהחלהו [מלשון ויחל משה] הפליר צו, אנוי"ר (לחמירי, להפציר) צלעו [ש"החלהו" קאי על הקב"ה והא לשון הפצרה מרובה, דהיינו מלשון ויחל, אבל היעב"ץ כתב שפירשו כפשוטו שמושה חלה, וראה מהרש"א שכתב ולא ידענא משמעו וכו']

2. ורבא אמר עד שהפר לו נדרו דצורו שאמר ואכלס [הפר משה להקב"ה], כתיב הכא ויחל, וכתיב התם במדבר ל לא יחל דברו, ואמר מר הוא אינו מיחל אבל אחרים מחלין לו,

3. ושמואל אמר, מלמד שמסר עצמו למיתה עליהם ויחל לשון חלל, שנאמר שמות לב ואם אין מחני נא מספרך,

4. אמר רבא אמר רב יצחק, מלמד שהחלה עליהם מדת רחמים כמו יסולו על ראש יואב (שמואל ב' ג'), לשון הניח,

5. ורבנן אמרי מלמד שאמר משה לפני הקב"ה רבש"ע חולין הוא לך מעשות כדבר הזה,

6. ויחל משה את פני ה', תניא רבי אלעזר הגדול אומר, מלמד שעמד משה בתפלה לפני הקדוש ברוך הוא עד שאחותו אחילו,

מאי אחילו? אמר רבי אלעזר, אש של עצמות, מאי אש של עצמות? אמר אביי אשתא דגרמי אשתא דגרמי מולי"ר (דלקת מוח) צלעו,

שמות לב יגזכר לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת לךם פן. שנאמר בעקידת יצחק כי נשבעתי (צדאשית כ"ג), מאי כך? 16. אמר רבי אלעזר, אמר משה לפני הקדוש ב"ה, רבונו של עולם, אלמלא [אם לא] נשבעת להם בשמים ובארץ, הייתי אומר כשם ששמים וארץ בטלים, כך שבעתך בטלה, ועכשיו שנשבעת להם בשמן הגדול, מה שמך הגדול חי

רב נחמן אמר מהכא, דברים ח יב פן תאכל וישבעת וכתים טובים תבנה וישבת: יג ובקרה וצאנה ירבנו וכסף וזהב ירבה לך וכל אשר לך ירבה: יד ורם לבבך וישכחת את ה',

ורבנן אמרי מהכא דברים לא ואכל וישבע וירשן ופנה אל הים אחרים ועבדים ונאצוני והפר את בריתי [ופסוק זה דומה אל המשל ג של אחד שהיה לו בן הרחיצו וסכו וכו']

ואי בעית אימא מהכא, דברים לב וישמן ישרון ויבעט [וזה דומה להמשל של אדם שהיה לו פרה כחושה וכו']

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, מנין שחזר הקדוש ברוך הוא והודה לו למשה, שנאמר הושע ב וכסף הרביתי להם [במצרים ובים. יעב"ץ], וזהב עשו לבעל [ואעפ"כ אין זה מענה לפטור את ישראל לגמרי וכו']. ראה מהרש"א:

שמות לב ז וידבר ה' אל משה לך רד, מאי לך רד [שהיה די לכתוב או לך או רד, וגם שלא אמר לו הקב"ה מה יעשה, כמו שאמר לו בשמות יט כד לך רד ועלית. ראה מהרש"א]? 13. אמר רבי אלעזר, אמר לו הקדוש ב"ה למשה, משה! רד מגדולתך, כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל, ועכשיו ישראל חטאו, אתה למה לי,

מיד תשש כחו של משה [שהיה עניו מאד, ולא עלה בדעתו לבקש גדולה לעצמו. יעב"ץ], ולא היה לו כח לדבר, וכיון שאמר דברים ט הרף ממני [משמע שיש ביד משה לעשות דבר, שהקב"ה מבקש ממנו "הרף ממני"] ואשמידם הראשו שיש כח צדו למחול על ידי תפלה, אמר משה, דבר זה תלוי בי, מיד עמד ונתחזק בתפלה, ובקש רחמים,

משל למלך שבעם על בנו, והיה מכהו מכה גדולה, והיה אוהבו יושב לפניו, ומתירא לומר לו דבר, אמר המלך, אלמלא [אם לא היה] אוהבי זה שיושב לפני, הרגתיך, אמר דבר זה תלוי בי, מיד עמד והצילו:

שמות לב ועתה הניחה לי משמע שהיה אומן צו ויחר אפי בהם ואכלם, ואעשה אותך לגוי גדול וגו', אמר רבי אבהו אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו, מלמד שתפסו משה להקדוש ברוך הוא, כאדם שהוא תופס את חברו בבגדו, ואמר לפניו רבונו של עולם, אין אני מניחך עד שתמחול ותסלח להם [שמדותיו של הקב"ה הם לו כבגד]:

שמות לב ואעשה אותך לגוי גדול וגו', 14. אמר רבי אלעזר,

אבני חן למסכת ברכות

ובו, ודרשו ליה רבנן החייתני בדברך כלומר שבשביל עתירתך גרם הדבר ונתברר לאומות שאני חי וכו'. עיי"ש עוד]

וקיים לעולם ולעולמי עולמים, כך שבועתך קיימת לעולם ולעולמי עולמים:

דרש רבי שמלאי, לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואחר כך יתפלל, מנלן ממושה דכתיב דברים ג' ואתחנן אל ה' בעת ההיא, וכתיב ה' אלהים אתה החלות להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה, אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורותיך, וכתיב בתריה [שהתפלל ואמר] אעברה נא ואראה את הארץ הטובה וגו':

(סימן מעשי"ם צדק"ה קרב"ן כה"ן תעני"ת מנע"ל [בגמרא] הסדר הפוך, קודם מנעל ואח"כ תענית] ברו"ל):

דף ל"ב ע"ב

19. אמר ר' אלעזר, גדולה תפלה, יותר ממעשים טובים [סימן], שאין לך גדול במעשים טובים יותר ממושה רבינו, אעפ"כ לא נענה אלא בתפלה [שהרי משה רבינו וע"ה אף על י שהיו בידו מעשים טובים הוצרך לתפלה. תוס'], שנאמר דברים ג' ויאמר ה' אלי רב-לך אל-יתו סף דבר אלי עו' ד' בדרך הנה [בדבר הזה] הוא מיותר ללמד שקאי על התפלה שמפני התפלה נענה. ע"פ המ"ת], וסמך ליה עלה ראש הפסגה דנדר תפלה זו נתרמית להראותך אותה:

20. וא"ר אלעזר, גדולה תענית יותר מן הצדקה [סימן], מאי מעמא, זה בגופו וזה בממונו:

21. וא"ר אלעזר, גדולה תפלה יותר מן הקרבות [סימן], שנא' ישעיה א' יא לְמַה-לִּי רִבְזִיכֶם וְיִצְחָקֶם יֹאמַר ה' שְׂבַעְתִּי עֲלוֹת אֵלִים וְחֶלֶב קִרְיָאִים וְדָם פָּרִים וְכִבְשִׁים וְעִתּוּדִים לֹא חֲפַצְתִּי, וכתיב טו וּבְכַפְרִשְׁכֶם פָּפִיקֶם אֲעֲלִים עֵינֵי מִקֶּם גַּם כִּי-תִרְבּוּ תִפְלָה אֲנִי שֹׁמֵעַ, דִּיקָם דְּמִים מְלֹאוּ אִי לֹא דַגְדוּלָה תִפְלָה, כִּיֹּן דַּמַּר לְמַה לִּי רוֹצַ זְמִינָס לְמַה לִּי מוּ וּבְפִרְשָׁם, הֵא אֲפִילוּ זְמִינָס לֹא נִיחָא לִיה, וּבְפִרְשָׁם,

א"ר יוחנן [כך דורש הפסוק ובפרשכם כפיקם], כל כהן [סימן] שהרג את הנפש, לא ישא את כפיו, שנא' ישעיה א' טו וּבְכַפְרִשְׁכֶם פָּפִיקֶם אֲעֲלִים עֵינֵי מִקֶּם גַּם כִּי-תִרְבּוּ תִפְלָה אֲנִי שֹׁמֵעַ, דִּיקָם דְּמִים מְלֹאוּ:

22. וא"ר אלעזר, מיום שחרב בית המקדש ננעלו [סימן] שער תפלה, שנאמר איכה ג' ה' גַּם פִּי אֶזְעַק וְאֶשְׁוַע שְׁתֵּם תִּפְלָתִי,

ואע"פ ששערי תפלה ננעלו, שערי דמעה לא ננעלו, שנאמר תהלים לט ג' שְׁמַעֲהֶם תִּפְלָתִי ה' וְשִׁוְעִי ה' הַאֲזִינָה אֶל-דְּמִעָתִי אֶל-תַּחֲרֹשׁ מְלֹא כְמִיז אֵת דְּמַעַת מִרְחָה, שְׁמַע מִינִי נִלְאִית

שמות לב וַתִּדְבֹר אֱלֹהִים אֶרְבָּה אֶת-זִרְעֶכֶם כְּכֹ כְּבִי הַשָּׁמַיִם וְכָל-הָאָרֶץ הִזְאֵת אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֲתֹן לְזִרְעֶכֶם וְנָחֵלוּ לָעָלָם, הֲאִי אֲשֶׁר אָמַרְתִּי אֲשֶׁר אָמַרְתָּ מִיִּבְעִי לִיה?

17. אמר רבי אלעזר, עד כאן עד כוכבי השמים דברי תלמיד [דברי משה], מכאן ואילך דברי הרב [הקב"ה] אמר לו אעשה כדברך [אעשה כדברך] אינו לשון הפסוק, אלא רש"י מפרש שהקב"ה הפכים לדברי משה, ובמה שאמר הקב"ה וכל הארץ הזאת וגו' כאילו אמר שיעשה כמו שבקש משה],

ורבי שמואל בר נחמני אמר, אלו ואלו דברי תלמיד, אלא כך אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם, דברים שאמרת לי כנסה אמרת לי, אעלה אתכם מעני מזרים אל ארץ טובה ורחבה (שמות ג') לך אמור להם לישראל בשמי, הלכתי ואמרתי להם בשמך, עכשיו מה אני אומר להם [ופירוש הפסוק הוא, שמושה אומר שאמרתי בשמך שאתה נותן להם את א"י, מה אני אומר להם שאתה מכלה אותם ח"ו]:

במדבר יד מבלתי יכולת ה', יכול ה' מיבעי ליה? 18. אמר רבי אלעזר אמר משה לפני הקב"ה, רבש"ע עכשיו יאמרו אומות העולם, תשש כחו כנקבה, ואינו יכול להציל,

אמר הקב"ה למשה, והלא כבר ראו נסים וגבורות שעשיתי להם על הים, אמר לפניו רבונו של עולם עדיין יש להם לומר למלך אחד [מצרים] יכול לעמוד, לשלשים ואחד מלכים אינו יכול לעמוד,

אמר רבי יוחנן, מניין שחזר הקדוש ברוך הוא והודה לו למשה, שנאמר במדבר יד ויאמר ה' סלחתי כדברך,

תני רבי ישמעאל "כדברך", עתידים אוה"ע לומר כן, אשרי תלמיד שרבו מודה לו,

במדבר יד ואולם חי אני, אמר רבא אמר רב יצחק, מלמד שאמר לו הקדוש ב"ה למשה, משה החייתני צפני האומות בדברך [שהכנסת בי חיות שאני כנקבה]:

[ראה בפירוש רב נסים גאון שהאריך כאן מאד, ובתוך דבריו כתב וז"ל זה הדבר קשה היה בפני התלמידים, והיו מלעזים בו עלינו [אלו] החולקין על דברי רבותינו ז"ל וכו', דע לך כי החיים והיכולת שתי מדות הן ממדותיו של הקב"ה שהן מדות עצמו וגדולתו שאין נחלפין ממנו כלל, כי הכח והיכולת אינם נמצאים אלא במו שהוא חי, ומי שהוא חי העולמים שלא יתמו שנותיו אי אפשר שלא יהיה יכול

אבני חן למסכת ברכות

היא לפניו, ואין צריך להסתכל אלא שמתקבל לפניו,

דהתם שמכין את לבו לתפלה. תוס'.

רבא, לא גזר תעניתא [סימן] ביומא דעיבא, משום שנא' איבה ג
מר פבו תה בענן קה מעבו ר תפלה:

מאי תקנתיה [לחולי שבא ע"י תוחלת ממושכת] יעסוק בתורה, שנא'
סופו של מקרא הוא משלי יג יב ועין חיים תאנה באה [שע"י תורה
מתמלאת בקשתו] ואין עין חיים אלא תורה, שנאמר משלי ג עין
חיים היא למחזיקים בה?

לא קשיא הא דמאריך ומעיין בה, הא דמאריך ולא מעיין
בה,

א"ר חמא בר' חנינא, אם ראה אדם שהתפלל ולא נענה,
יחזור ויתפלל, שנאמר תהלים כו קוה אל ה', חזק ויאמץ לבך
והתחזק, ולא ממשיך ידך, אלא חזר וקוה אל ה':

23. וא"ר אלעזר, מיום שחרב בית המקדש נפסקה חומת
ברזל בין ישראל לאביהם שבשמים, שנא' [שאמר הקב"ה]
יחזקאל ד אנתה בן אדם קח לך לבנה ונתתה או תה לפניה וחקו ת עליה עיר
את ירושלים: ב ונתתה עליה מצו ר ובינה עליה חוק ונשפכת עליה סללה ונתתה
עליה מחנה ו ת ושיע עליה כרים סביב: ג ונתתה קח לך מחבת ברזל
ונתתה או תה קיר ברזל פינה ובין העיר סימן למחיצה גדול
המפסקת צינו לצינס:

[שמעתי מפי מו"ח הגאון ר' עמרם בלום זצ"ל שאמר בדרשה אחת, ביאור מאמר
זה עפ"י מ"ש חכמי המוסר, דשאלו לברזל מפני מה קולך נשמע כל כך בעת
שמכים עליך, והוחב בעת שמכים עליו אין קולו נשמע כל כך, והשיב הברזל,
הטעם פשוט כי הוחב לא מכה אותו הוחב שהוא אחיו רק הברזל שהוא זר אליו
מכה אותו, לכן אינו צועק כל כך בעת שמכה עליו, אבל הברזל מכה אותו הברזל
שהוא אחיו וקרובו וזה כואב מאוד, שאחים וקרובים יכו זה את זה, ולכן הברזל
צועק מאוד בעת שמכה עליו ברזל אחר, וז"ש מיום שחרב ביהמ"ק נפסקה חומת
ברזל פי' ומה הוא החומה, הצועקת כברזל, שישאל שהם אחים מכים זה את זה, זה
הוא המפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים, דמה שישאל עצמן מצערים זה
לזה, הוא העושה פירוד מוסך המכדיל בין ישראל לאביהם שבשמים, ילקוט
הגרשוני, והוא געוואלדיג !!!],

[וראה במשמר הלוי, ופירוש דבריו הוא ששום אדם לא יאמין שיש במסכת
ברכות משהו על "מחבת" ולכן יהיה חידוש אם ישאל אדם היכן יש במסכת
ברכות המלה "מחבת" ויענה על אחר דף לב עמוד ב],

א"ר חנין א"ר חנינא, כל המאריך בתפלתו, אין תפלתו
חוזרת ריקם, מנא לן ממשא רבינו, שנא' דברים ט"ה (ואתפלל
אל ה') [ואתנפל לפני ה' פראשנה ארבעים יו"ם וארבעים
לילה. ראה ד"ם], וכתוב בתריה [פסוק יט] וישמע ה' אלי גם
פעם ההוא,

[וכע"ז גם ביומא כט. דאמר רבי בנימין בר יפת אמר רבי אלעזר, למה נמשלו
תפלתן של צדיקים כאילת, לומר לך מה אילה זו, כל זמן שמגדלת קרניה
מפצילות, אף צדיקים כל זמן שמרבין בתפלה תפלתן נשמעת],

איני והא א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן, כל המאריך
בתפלתו ומעיין בה מנפה שמתעשה נקשמו על ידי הארכמו סוף בא לידי
כאב לב סוף שאינה נעשית, ונמצאת תוחלת ממושכת חס, והיא כאב לב כשאדם
מנפה ואין תאומה בזה, שנא' משלי יג יב תו חלת לשון חלוי ומחנה
ממשכה מחלה לב ועין חיים תאנה באה,

[וי"ל דתרי עיון תפלה יש, עיון תפלה דהבא המצפה שתבא בקשתו, ועיון תפלה

ת"ר, ארבעה צריכין חזק שימחזק אדם זהם ממיד בכל כחו,
ואלו הן, תורה, ומעשים טובים, תפלה, ודרך ארץ 68 אומן
הוא לאומנמו, אס סומר הוא לסוממו, אס איש מלממה הוא
למלממו,

תורה ומעשים טובים מנין, שנא' יהושע א ז רק חזק ואמץ
מאד לשמור לעשו ת ככל היתו רה אשר צנה משה עבדי אליהם
מפני ימין ושמאלו למען תשפיל בכל אשר תלה, חזק בתורה, ואמץ
במעשים טובים,

תפלה מנין, שנא' קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה',

דרך ארץ מנין, שנא' שמואל ב יב חזק ונתחזק בעד עמנו וגו':

ישעיה מו יד ותאמר ציון עובדי ה', ואדני שכתני, היינו עזובה
היינו שכוחה? אמר ר"ל, אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה,
רבש"ע אדם נושא אשה על אשתו ראשונה, זוכר מעשה
הראשונה, אתה עובתני ושכחתני,

אמר לה הקב"ה בתי ! י"ב מזלות בראתי ברקיע, ועל כל
מזל ומזל בראתי לו שלשים חיל ראשי גייסות ומצודות חלוקות, ועל
כל חיל וחיל בראתי לו שלשים לגיון, ועל כל לגיון ולגיון
בראתי לו שלשים רהטון, ועל כל רהטון ורהטון בראתי לו
שלשים קרטון, ועל כל קרטון וקרטון בראתי לו שלשים
גסטרא לגיון וקרטון וגסטרא שמות של שררה, כגון שלטון, והגמון, ודוכס,
ופסה, ועל כל גסטרא וגסטרא תליתי בו שלש מאות וששים
וחמשה אלפי רבוא כוכבים, כנגד ימות החמה, וכולן לא
בראתי אלא בשבילך, ואת אמרת עובתני ושכחתני,

12מזלות	signs of the zodiac

אבני חן למסכת ברכות

ואמר ר' יהושע ב"ל, המתפלל צריך לשהות שעה אחת
אחר תפלתו, שנא' תהלים קמ"ד: אֵךְ צִדִּיקִים יוֹ דּוֹ לְשִׁמְךָ [היינו
לשון תפלה] וסדר יְשֻׁבוּ [וישאו אחר תפלתם] יְשֻׁרִים אֶת־פְּנֵיהֶם # [פי'
כיון שהתפלל שעה, לא ידלג מיד לעסקיו, אלא ימתין שיכנס התרגשות התפלה
לתוכו],

תניא נמי הכי, המתפלל צריך שישעה שעה אחת קודם
תפלתו, ושעה אחת אחר תפלתו,

קודם תפלתו מנין, שנא' אשרי יושבי ביתך, לאחר תפלתו
מנין, דכתיב אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך,

תנו רבנן, חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת,
ומתפללין שעה אחת, וחוזרין ושוהין שעה אחת, וכי מאחר
ששוהין תשע שעות ביום בתפלה לשלש מפלות, תורתן היאך
משתמרת, ומלאכתן היאך נעשית?

אלא מתוך שחסידים הם, תורתם משתמרת נמוך לנב, שאין
תלמודם משמח ומלאכתן מתברכת:

[שנינו במשנתנו] אפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבנו: אמר
רב יוסף, לא שנו אלא למלכי ישראל, אבל למלכי עכו"ם
פוסק שלא ישיבנו,

מיתיבי, המתפלל [באמצע הדרך] וראה אנס בא כנגדו, ראה
קרון בא כנגדו, לא יהא מפסיק אלא מקצר ועולה?

לא קשיא, הא דאפשר לקצר כגון שסמוך לגמור תפלתו (יקצר ואם
לאו פוסק) [והא דלא אפשר לקצר, אפשר לקצר מקצר, ואי
לא מפסיק],

ת"ר, מעשה בחסיד אחד [ב"ק קג]: והא כל היכא דאמרין מעשה
בחסיד אחד, או רבי יהודה בן בבא או רבי יהודה ברבי אילעאי' שהיה
מתפלל בדרך, בא שר אחד ונתן לו שלום [ומעשה דאיתו חסיד
עם ההגמון צ"ל שהיה בטוח שיקבל תשובתו. מג"א או"ח סימן קד סעיף א],
ולא החזיר לו שלום,

המתין לו עד שסיים תפלתו, לאחר שסיים תפלתו, א"ל
ריקא, והלא כתוב בתורתכם [הרי שהיה גוי] דברים ד רק השמר
לך ושמור נפשך, וכתוב דברים ד ונשמרתם מאד
לנפשותיכם,

כשנתתי לך שלום, למה לא החזרת לי שלום, אם הייתי
חותך ראשך בסייף [ראה סנהדרין נב: בדרך שהמלכות עושה שדרך

armies	360	30 חיל
legions	10800	30 לגיון *
marching routes	324,000	30 רהטון *
an enclosure for a division in a military camp	9,720,000	30 קרמון *
militray camp	291,600,000	30 גסטרא *
stars	1,064,340,000,000 trillion 12 zeros	365 כוכבים
	10,643,400,000,000,000,000 quintillion 18 zeros	10,000 * 365 כוכבים

* לפי רש"י ולפי הענין לשונות לגיון, רהטון, קרמון, גסטרא הם שמות שררה,
ורש"י מביא לדוגמא ארבע שמות שררה שאינם פירושם של ד' השמות בגמ'
אלא פירושם כן:

שלטון = ruler, governor

הגמון = general

דוכס = commander

פחה = grandee, high officer, governor

ישעיה מט טו הַתְּשַׁכַּח אִשָּׁה עוֹלָה מִרְחֹם בְּיָמֶיהָ גַּם־אֵלֶּה תִּשְׁכַּחַנָּה
וְאֶנְכִי ל' אֲשַׁכַּחַךְ, אמר הקב"ה, כלום אשכח עולות [בן דורש
לשון [עולה] כמו עולות וקרנות, אילים, ופטרי רחמים] [בכורות דורש
מלשון מרחם בן בטנה], שהקרבת לפני במדבר,

אמרה לפניו רבש"ע, הואיל ואין שכחה לפני כסא כבודך,
שמא לא תשכח לי מעשה העגל, אמר לה ישעיה מט ג
"אֵלֶּה" מעשה העגל שאמרו אלה אלהיך ישראל (שמות ל"ג) הַתְּשַׁכַּחַנָּה,

אמרה לפניו רבש"ע, הואיל ויש שכחה לפני כסא כבודך,
שמא תשכח לי מעשה סיני, אמר לה ישעיה מט וְאֶנְכִי שְׁמַמְרָה
נו אנכי ה' אלהיך (שמות כ') ל' אֲשַׁכַּחַךְ,

והיינו דא"ר אלעזר א"ר אושעיא, מאי דכתיב גם אלה
תשכחנה, זה מעשה העגל, ואנכי לא אשכחך, זה מעשה
סיני:

[שנינו במשנתנו לעיל ל:]: חסידים הראשונים היו שוהין שעה
אחת: מנא הני מילי? א"ר יהושע ב"ל, אמר קרא תהלים פד
אשרי יושבי ביתך וסדר יסללך,

[שוהין שעה אחת, אע"ג דבקרא לא נזכר שיעור שעה, נראה דה"ט משום דכתיב
אשרי יושבי ביתך עוד יחללך דמשמע כפי הזמן ששוהין כן מתפללין וכיון
דבתפלה היו שוהין שעה כדאיתא בבביתא דה"נ שוהין תחלת שעה. שושנים
לדוד. תוס' אנשי שם על המשניות],

אבני חן למסכת ברכות

[נקטו אך שור שחור לפי מה שאמרו בגזיר לא: אוקמא למשבא, סומקא לבשרא, חורא לדדיא, פ' שור שחור טוב לעזר, שור אדום לבשרו, ושור לבן לחרישה, הנה שור העומד לבשר או לעבודה בחרישה מפטמין כראוי גם בימי הסתו והחורף בכדי שיהיה בעל בשר, ואביר כח, לא כן שור שעיקר שבחו הוא עזר, כל ימי הסתו שהמספוא ביוקר אינו נזון די שבעו, לזאת דעתו וזה עליו בראותו בניסן שדה מלאה דשאים. ניצוצי אור],

ת"ר, מעשה במקום אחד שהיה עֶרְוֹד [מין נחש מזיק] מן הנחש והלָצ [lizard] נא, שמקקין זה עם זה ויוֹלָא משניהם ערוד [ערוד זה הוא מין שורק, ואינו ערוד שנזכר בר"ה ג' ע"א ובעוד מקומות שהוא wild ass],

Based on the descriptions in the Gemara, apparently the arvad is a type of snake or perhaps large, very dangerous reptile. In parallel discussions in the Jerusalem Talmud, the arvad is called a avarbar. Some identify this as the black snake or a snake of the coluber genus, which, although not poisonous, is very aggressive and bites. koren

והיה מזיק את הבריות, באו והודיעו לו לר' חנינא בן דוסא, אמר להם הראו לי את חורו שהוֹל יוֹלָא משם, הראוהו את חורו, נתן עקבו על פי החור, יצא ונשכו, ומת אותו עֶרְוֹד מנאמי בהלכות גדולות, אמרי צמערצא כשהערוד נושך את האדם, אם הערוד קודם למים מת האדם, ואם האדם קודם למים מת הערוד, ונעשה גם לרבי חנינא, ונקבע מעין מחמת עקבו,

נטלו על כתפו [בא לומר שהיה שרץ זה גדול כל כך שהיה צריך ליטלו על כתפו] והביאו לבית המדרש, אמר להם ראו בני, אין עֶרְוֹד ממית, אלא החטא ממית, באותה שעה אמרו, אוי לו לאדם שפגע בו עֶרְוֹד, ואוי לו לעֶרְוֹד שפגע בו ר' חנינא בן דוסא:

מתני': מזכירין גבורות גשמים משיב הרום, שאינו לשון בקשה אלא לשון הזכרה ושבח בתחיית המתים, ושאלה וכן טל ומטר, לשון בקשה בברכת השנים, והבדלה בחוגן הדעת צמוֹלֵא שבת אמה חוננתנו [הלשון שאלה קאי גם על הבדלה, שצריך לשאול בה כדאיתא בירושלמי שמוסף בה החל עלינו וכו', הון עשיר], ר"ע אומר, אומרה ברכה רביעית בפני עצמה, רבי אליעזר אומר, בהודאה:

גמ': מזכירין גבורות גשמים [בתחיית המתים] מאי טעמא? אמר רב יוסף, מתוך ששקולה בתחיית המתים, לפיכך קבעוה בתחיית המתים,

ושאלה בברכת השנים, מאי טעמא? אמר רב יוסף, מתוך שהיא [בקשה על ה] פרנסה, לפיכך קבעוה בברכת פרנסה,

המלכות להרוג בסייף], מי היה תובע את דמך מירי?

א"ל המתן לי עד שאפייסך בדברים, א"ל אילו היית עומד לפני מלך בשר ודם, ובא חברך ונתן לך שלום, היית

דף ל"ג ע"א

מחזיר לו ? א"ל לאו, ואם היית מחזיר לו מה היו עושים לך? א"ל היו חותכים את ראשי בסייף,

א"ל והלא דברים ק"ו, ומה אתה שהיית עומד לפני מלך בשר ודם, שהיום כאן ומחר בקבר כך, אני שהייתי עומד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, שהוא חי וקיים לעד ולעולמי עולמים, על אחת כמה וכמה,

מיד נתפיים אותו השר, ונפטר אותו חסיד לביתו לשלום:

[שנינו במשנתנו] אפי' נחש כרוך על עקבו לא יפסיק: אמר רב ששת, לא שנו אלא נחש, אבל עקרב פוסק וטולטל, לפי שהעקרב מסוכן לעקו, יותר משנחש מוכן לשוק,

מיתבי, נפל לגוב אריות, אין מעדיין עליו שמת לומר לאשמו מת צעניך, להמירה לינשא, [ד?]פעמים שאין האריות רעזים, ואין אוכלין אותו, נפל לחפירה מלאה נחשים ועקרבים או זה או זה מעדיין עליו שמת אלמא מועד הנחש לישוק?

שאני התם, דאגב איצטא כשנפל עליהם דמקס הויקוהו מזיק,

א"ר יצחק, ראה שוורים פוסק, דתני רב אושעיא, מרחיקין משור תם שלא נגח אדם חמשים אמה, ומשור מועד שנגח שלש פעמים כמלא עיניו,

תנא משמיה דר' מאיר, ריש תורא [אפי' ראשו של השור] בדקולא [תחוב בתוך ה] סל שמולין צו תנן צראשו ואוכל [אל תאמר שהוא טרוד באכילה ואין להפחד ממנו, אלא], סליק לאגרא [תעלה לראה הגג], ושדי דרגא מתותך [והשלך הסולם שעלית בו] לאו דוקא [לעלות לגג וכו'], אלא כלומר, הזהר ממנו הרבה,

אמר שמואל, הני מילי בשור שחור [אף כי יצור זה שקט ונוח למטפלים בו, הריחו מסוכן מאד לזרים, ורבים נהרגו בהתקפות בקר זה. שט] [bubalis, water buffalo], וביומי גיסן מתוך שעצרו ימי הסתיו שהאין יצשה, ועשיו רואה אותה מלאה דשאים, וזה דעתו עליו, ונכנס צו יצר הרע מפני שהשטן מרקד לו בין קרניו,

אבני חן למסכת ברכות

בהלכה שכבר נקבעה. שט?]

א"ל בתחלה כשעלו מן הגולה והיו דמוקים [בשנים הראשונות והקשות של הבית השני. שט] קבעוה בתפלה, העשירו לקנות יין קבעוה על הכוס ולא נשתמח תקנת עזרא, וכשחזרו והענו קבעוה בתפלה, ומחלקו הלא יאמרו [במוצ"ש], הענו חזרו וקבעוה בתפלה, והם אמרו המבדיל בתפלה [אם יכול הוא. שטמ"ק, מאירי. שט] צריך שיבדיל על הכוס,

איתמר נמי, אמר ר' חייא בר אבא, אמר רבי יוחנן, אנשי כנסת הגדולה, תקנו להם לישראל, ברכות, ותפלות, קדושות, והבדלות, בתחלה קבעוה בתפלה, העשירו קבעוה על הכוס, חזרו והענו קבעוה בתפלה, והם אמרו המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס,

איתמר נמי, רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו, המבדיל בתפלה, צריך שיבדיל על הכוס,

אמר רבא, ומוותבינן אשמעתין [ויש להקשות מברייתא על הלכה זו שאמרנו שצריך להבדיל גם על הכוס], טעה, ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים, ושאלה בברכת השנים, מחזירין אותו, והבדלה בחונן הדעת, אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה על הכוס "מפני שיכול" משמע אם יראה שלא לחזור ולהתפלל, הא אם אמרה בתפלה אינו צריך לאומרה על הכוס?

לא תימא מפני שיכול לאומרה על הכוס, אלא אימא מפני שאומרה על הכוס [פסק רב סעדיה גאון שאם אין לו כוס, חוזר ומתפלל. תוס' הרא"ש],

איתמר נמי, אמר רבי בנימין בר יפת, שאל ר' יוסי את ר' יוחנן בצידן, ואמרי לה ר' שמעון בן יעקב דמן צור [שאל] את ר' יוחנן [עיי' בעין זה בכתובות ז. ושם נאמר ר' ישמעאל בן יעקב. גליוני הש"ס], ואנא [בנימין בר יפת] שמעית אני שמעתי המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס או לא? ואמר ליה צריך שיבדיל על הכוס,

איבעיא להו, המבדיל על הכוס מהו שיבדיל בתפלה? אמר רב נחמן בר יצחק, קל וחומר מתפלה, ומה תפלה דעיקר תקנתא היא [כמו ששנינו לעיל, דמתחלה תקנהו בתפלה], אמרי המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס, המבדיל על הכוס דלאו עיקר תקנתא היא, לא כ"ש,

תני ר' אחא אריכא, קמיה דרב חיננא, המבדיל בתפלה

הבדלה בחונן הדעת, מ"ט? א"ר יוסף, מתוך שהיא חכמה המס יודע להצדיל בין קדש לחול וצין טמא לטהור, קבעוה בברכת חכמה,

ורבנן אמרי, מתוך שהיא חול [מדבר בענין שמבדיל בין קדש לחול], לפיכך קבעוה בברכת [בברכות שאומרים אותה ב] חול,

[מביא ג' דברים שנתנו בין שתי אוכרות: דעה, מקדש, נקמה],

א"ר אמי, גדולה דעה, שנתנה בתחלת ברכה של חול [פי' בתחלת כל הדברים שאדם מבקש עליהם, הראשון הוא הדעת, הרי לך חשיבותה של הדעת],

וא"ר אמי [כל הענין גם בסנהדרין צב.], גדולה דעה, שנתנה בין שתי אותיות בין שמי הזכרות שנאמר שמואל א ב כי אל דעות ה',

וכל מי שאין בו דעה [ראה בספר ברכת פרץ על פרשת בשלח שהכוונה שאין בו דעה להכיר טובה. אשרי האיש] אסור לרחם עליו, שנאמר ישעיה כו יא פי ל' א עס־פינו ת' הוא, על־פן ל' אִי־חֻמָּנו עֲשֹׂהוּ,

אמר רבי אלעזר, גדול מקדש שנתן בין ב' אותיות, שנאמר שמות פו פעלת ה' מקדש ה',

וא"ר אלעזר, כל אדם שיש בו דעה כאילו נבנה בית המקדש בימיו, דעה נתנה בין שתי אותיות, מקדש נתן בין שתי אותיות,

מתקיף לה רב אחא קרחינאה, אלא מעתה גדולה נקמה שנתנה בין שתי אותיות, שנאמר תהלים צד אל נקמות ה'?

אמר ליה אין במילתה מיהא גדולה היא במקום שזכירה נקמה דבר גדול הוא, והיינו דאמר עזרא, שתי נקמות הללו למה [אל נקמות ה' אל נקמות הופיע], אחת לטובה כדאמרין צדצא קמא [דף ל"ט ב] מפאקן הופיע והפקיר ממונן לישראל, שור של ישראל שנגם שור של נכרי פטור, ואחת לרעה להנקם מן הנכרים שלא קבלו את המורה,

למטובה, דכתיב דברים לג הופיע מחר פארן גלה והפקיר, כשלא קבלו את המורה, לרעה, דכתיב אל נקמות ה' אל נקמות הופיע:

[שנינו במשנתנו] רבי עקיבא אומר אומרה ברכה רביעית כו': א"ל רב שמן בר אבא לר' יוחנן, מכדי אנשי כנסת הגדולה תקנו להם לישראל ברכות, ותפלות, קדושות קדוש היום, והבדלות, נחזי היכן תקון [הרי תפילת שמונה עשרה ושאר נוסחאות הברכות השונות תקנו אנשי כנסת הגדולה, ואם כן מה מקום יש למחלוקת

אבני חן למסכת ברכות

ומשא"כ בהבדלה דא"צ להזכיר בה יצ"מ שפיר יוצאין בתפלה לחוד? ואולי כוונת הראיה מקדוש דיו"מ דיש זכר יצ"מ בתפלה ואפ"ה מקדש נמי אכסא. גליוני הש"ס לר' יוסף ענגעל],

[שנינו במשנתנו] ר' אליעזר אומר בהודאה: ר' זירא הוה רכיב חמרא [על חמור, והחמור הולך לאט, וגם אדם יכול להצטרף לילך עמו, ו], הוה קא שקיל ואזיל ר' חייא בר אבין בתריה,

אמר ליה [ר' חייא בר אבין לר' זירא] ודאי [וכי אמת הוא] דאמריתו [שאתה אמרת] משמיה דר' יוחנן, הלכה כר' אליעזר [שאומר הבדלה בהודאה] ביום טוב שחל להיות אחר השבת שאין ממפלגין תמא מונ?

אמר ליה רבי זירא (אין. רש"י) הלכה [כך שמעת שאני אמרתי הלכה כרבי אליעזר], מכלל דפליגי תמא [וכי יש מי שחולק ע"ז שביד"ט שחל להיות אחר השבת שאומרה בעבודה] !

ופריך הגמרא ולא פליגי, והא פליגי רבנן [ואמרי דאמר לה בחונן הדעת],

אימר דפליגי רבנן בשאר ימות השנה, ביום טוב שחל להיות אחר השבת, מי פליגי [הא גם רבנן מודו דאומרו בעבודה],

והא פליגי ר' עקיבא לומר דכסה דרעית לעצמה, ואיטריק למימר הלכה כרבי אליעזר לאפוקי מדרכי עקיבא [פ' בשלמא בשביל מה דפליגי רבנן ואמרי דאומרה בחונן הדעת, אין צריך לומר "הלכה" שהרי רבנן לא אמרי דבר ששייך ביד"ט שחל להיות אחר השבת, אלא ר"ע שאומר שאומרה ברכה בפני עצמה, זה שייך לומר גם ביד"ט אחר השבת, ולהוציא מזה צריך לומר "הלכה" כר"א?]

אמז כל השנה כולה, מי עבדינן כר' עקיבא, דהשתא ניקו ונעביד כוותיה דלגטריק למימר הלכה כרבי אליעזר,

[כתב רבינו האי גאון ז"ל ואמרו שבא"י עדיין חותמין אותה ברכה רביעית בפני עצמה, ומיהו אגן הא תקינו לן רב ושמואל מרגניתא בבבל ותודיעתו. רשב"א]

כל השנה כולה, מאי מעמא לא עבדינן כרבי עקיבא, דתמני סרי תקון, תשסרי לא תקון, הכא נמי שב תקון תמני לא תקון,

אמר ליה [ר' זירא, לר' חייא בר אבין] לאו הלכה אתמר [בדברי ר' יוחנן] אלא מטיין אתמר [משין בדברי ר' אליעזר דאומרה בהודאה],

דאתמר, ר' יצחק בר אבדימי אמר משום רבינו [רב] הלכה [כר' אליעזר שאומרה בהודאה], [ר' יוחנן אמר מודים. רש"י] [מודים] תמני לרבי אליעזר ציוס עוב שחל להיות אחר השנה, ואמרי לה מטיין, [ר' יוחנן אמר מודים], ור' חייא בר אבא אמר נראין,

משובח יותר ממי שיבדיל על הכוס, ואם הבדיל בזו ובזו, ינוחו לו ברכות על ראשו,

הא גופא קשיא, אמרת המבדיל בתפלה משובח יותר ממי שיבדיל על הכוס, אלמא תפלה לחודה סגי, והדר תני אם הבדיל בזו ובזו, ינוחו לו ברכות על ראשו, וכיון דנפיק ליה בחדא אפטר, והויא [האחרת] ברכה שאינה צריכה,

ואמר רב, ואיתימא ר"ל, ואמרי לה ר' יוחנן ור"ל דאמרי תרוייהו, כל המבדיל ברכה שאינה צריכה, עובר משום שמוט כ לא תשא?

[ג"כ בס' הפרדס לרש"י ה' תפילין סי' ל"ט וז"ל שכמה לשונות משמשת תיבת "שיאה", הנבחה כמו וישא אהרן את ידיו, יש שיאה נמילה דהיינו רחיצה שאו ירכיב קודש, יש שיאה פליחה נושא עון, יש שיאה מנין שא את ראש, יש שיאה טענה כאשר ישא האומן את היונק, יש שיאה הסרה ישא פרעה את ראשך, ויש שיאה זכיר וישא את ראש שר המשקים, לכן דרש ר"ל עובר על לא תשא היינו אל תזכיר שם ה' אלקך לשוא, ותרנומא לחנם עכ"ל],

אלא אימא הכי, אם הבדיל בזו, ולא הבדיל בזו, ינוחו לו ברכות על ראשו,

[לכאורה כל זה אינה אליבא דהלכתא, דהא כבר אמרנו שהמבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס וכן איפכא],

בעא מיניה רב חסדא מרב ששת [ראה עירובין סו. רב חסדא מרתען שיפוטתיה ממתנייתא דרב ששת, ורב ששת מרתע כוליה גופיה מפלפוליה דרב חסדא], טעה בזו ובזו מהו [והשאלה הוא אי קנסין ליה שיחזור ויתפלל או לא] [פ' שלא אמר אתה חוננתו וגם טעה שעדיין לא הבדיל ועשה מלאכה, או אכל קודם הבדלה, וז"ל המשנה ברורה [סימן שצ"ד ס"ק ד'] ואע"ג דקי"ל בסמין רצ"ט ס"ה דאם טעה ואכל קודם הבדלה יכול להבדיל אחר"כ, מ"מ כאן דמעה גם בתפלה קנסין ליה, וצריך לחזור ולהתפלל ולהבדיל בתפלה?]

אמר ליה טעה בזו ובזו, חזור לראש למפלה ולכוס [פ' דקנסין ליה שיחזור ויתפלל וגם יעשה הבדלה על הכוס],

דף ל"ג ע"ב

אמר ליה רבינא לרבא, הלכתא מאי המדליל צמפילה צריך שיבדיל על הכוס, או לא?

אמר ליה כי קידוש [ההלכה בהבדלה הוא כמו בקידוש], מה קידוש, אף על גב דמקדש בצלותא, מקדש אכסא, אף הבדלה נמי, אע"ג דמבדיל בצלותא, מבדיל אכסא:

[צע"ק דמאי ראי' מקידוש דבקידוש הא צריך להזכיר יציאת מצרים כמבואר בפסחים קו: ובתפלה אין בה זכר יציאת מצרים מש"ה צריך לקדש גם אכסא,

אבני חן למסכת ברכות

מאן דאמר הלכה דרשין לה צפרקין,

ומאן דאמר מטין, מדרש לא דרשין צרצס, אצל אורוי מורין ליחיד לעשות כרבי אליעזר, ביום טוב שחל להיות בחדש בשבת, ומאן דאמר נראין, אורוי נמי לא מורין, ואי עבד לא מהדרין עובדא,

שלום בסידור אוצר התפילות],

[וראה בסידור שיש כאן הרבה יותר ממה שיש בנוסח הגמ' כאן, וכתב בעין יוסף שלפי נוסח הסידור יש בה 73 תיבות כמנין חכמה, כמו שאמרו חז"ל שקבועה בברכת החכמה],

ותנחילנו זמני [לא נקרא יום טוב זמן אלא מדברי חז"ל או מתרגום מועד זמנא. עין יוסף] ששון, וחגי נדבה [רמז על י"ט שני שעושין בח"ל ממנהג אבותינו, דקרי ליה חגי נדבה כיון שאין חייבין בה מן התורה, ומוה יתיישב נמי דקאמר דתקינו ליה בבבל, דזה הנוסח וחגי נדבה לא נתקן אלא בבבל ולא בא"י. מהרש"א],

ותורישנו קדושת שבת [פירוש דבשבת כתיב "לדורותם". עין יוסף], וכבוד מועד, וחגיגת הרגל, בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הברדל, ואת יום השביעי מששת ימי המעשה קדשת, הברדל וקדשת את עמך ישראל בקדושתך ולכשיגיע צין קדשת שבת לקדשת יום טוב וכו' הדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך, יאמר ותמן לנו ה' אלהינו מועדים לשמחה וכו', ותתן לנו וכו', ומסיים מקדש ישראל והזמנים:

בתנאי: האומר תתפלמו [ודוקא בתפלה שכשאומר בתפלה מחליט הדבר, ולחכי משתקין אותו, מה שאין כן דרך דרש או פשט וכו'. תי"ט] על קן צפור יגיעו רחמיך # [הלשון משמע שהוא תפלה שיגיעו רחמיך על הקן, אבל זה אינו שכבר הגיעו רחמיך על הקן, במה שצוה לא תקח האם על הבנים בדברים כב ז, אבל באמת הוא מתפרש מלשון עבר כאילו אמר הגיעו חז"ל הר"ב כמו שהגיעו רחמיך על הצפור וגורת לא תקח האם על הבנים כן חוס ורחם עלינו, אבל ראה בתוס' אנשי שם על גליון המשניות שכתב שהפירוש הוא על קן ציפור פ' כשם שחסת על קן צפור כן יגיעו רחמיך עלינו, והוא פירוש נאה אבל דחוק קצת], אנשים שהיו מראים עצמם כמתכוונים להעמיק בלשון תחנונים, ואומרים רחום וחנון אתה, ועל קן צפור יגיעו רחמיך, שאמרת לשלח את האס,

[וז"ל הרמב"ן בדברים כב ו וכתב הרב כמורה הנבוכים ג מה כי טעם שלוח הקן וטעם אותו אות בנו לא תשחטו ביום אחד כדי להזהיר שלא ישחוט הבן בעיני האם, כי יש לבהמות דאגה גדול בזה, ואין הפרש בין דאגת האדם לדאגת בהמות על בניהם, כי אהבת האם וחנותה לבני במנה אינו נמשך אחרי השכל והדבור, אבל הוא מפעולת כח המחשבה המצויה בבהמות כאשר היא מצויה באדם.

וראה גם בחינוך מצוה תקמ"ה],

או שאומר ועל טוב על עוז שאתה עושה לנו יזכר שמך,

או שאומר מודים מודים, משתקין אותו [ירושלמי, הדא דתימא בצבור אבל ביחיד תחנונים הם. תוס']:

נמי: בשלמא מודים מודים משתקין אותו, משום דמיחזי כשתי רשויות, ועל טוב יזכר שמך נמי, משמע על הטובה

אמר ר' זירא, נקוט דרבי חייא בר אבא [דאמר גראין] בידך, דרייק וגמר שמעתא מפומא דמרה [מפי רבותיו] שפיר [יפה], כרחבא [ויש לזה סימן שרחבא ר"ת רבי חייא בר אבא. נכדי הבחור צבי יעקב שווייצער נ"י] דפומבריתא כרחבא שהיה מדקדק בלשון רבו, ואומר "סטי" כפול היה,

Colonnade [stav]: From the Greek, stoa, meaning a roofed row of columns, stav refers to a row of columns that is attached to a building. The Gemara refers to a double stav; two rows of columns.koren [see picture],

דאמר רחבא אמר ר' יהודה, הר הבית סטיו כפול היה, והיה סטיו לפנים מסטיו [אולי קאי על העמודים שבנה הורדוס, שהיו רחבים מאד, והיה סביבם למטה בעיקרן כשתי טבעות גדולות, התחתון גדול מהעליון, והיו שתי טבעות אלו משמשות לישיבת בני אדם. ד"ל] ואף על פי שבלשון משנה קוראו "אטנצא", צפסחים [יג, נב:] וצפסכה [מה.]. על גב האטנצא, הוא דקדק בלשון רבו, ולא אמר אטנצא כפולה היתה,

יש פותרין הא דרחבא, מדאמר רבי יהודה, דדייק ספיקי דרצוומיה, אי מדרבי יהודה אי מדרב יהודה,

וקשאי לי בגוה טוצא, חדא דרחבא לא ראה רבי יהודה מימיו, לא רבי יהודה צרי אלעאי, ולא רבי יהודה נשיא,

ועוד כולאו אמוראי נמי דייקו לומר דבר בשם אומרו,

ועוד [ד?] ליכא למימר [למידיק?] מהא דדייק "לישנא" דשמעתא, אלא ספיקי דרצוומא,

אמר רב יוסף, אנא לא האי ידענא, ולא האי ידענא לא נראין, ולא מודים, ולא מטס,

אלא מדרב ושמואל ידענא, דתקינו לן [פ'] רב ושמואל אמרו לנו, שאנשי כנסת הגדולה תקנו. ע"פ המ"ת] מרגניתא בבבל לומר צמקוס ותמן לנו,

[דקדק לומר בבבל, דאפשר דמשום בני א"י לא חוו מתקני ליה, כיון דאין עושין רק יום א' יו"ט, ברוב השנים לא יבא י"ט במ"ש, דאם חל פסח ביום ג' או ביום ה' לא יבא כלל א מהימים טובים במ"ש, רק אם חל פסח ביום ז' או ביום א' יבוא יום א' מהימים טובים במ"ש, אבל משום בני בבל שהוא חז"ל ונהגין שני י"ט קיש יבא ברוב השנים או י"ט ראשון או י"ט שני במצ"ש תקינו ליה שפיר. מהרש"א],

ותודיענו ה' אלהינו את משפטי צדקך, ותלמדנו [כלומר בזמן מתן תורה. עין יוסף] לעשות חקי רצונך [שגם ענינים המושכלים מצד השכל לא יעשה אותם האדם בשביל השכלתם רק למלא בהם רצון ה'. דובר

אבני חן למסכת ברכות

שחור, הכל צידי שמים הוא, אבל נדיק ורשע אינו צא על ידי שמים, את זו מסר צידו של אדם, ונתן לפניו שמי דרכים, והוא יבחר לו יראת שמים,

שנאמר דברים יב וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שֶׁאֵל מֵעַמֶּךָ כִּי אִם-לִירָאָה אֱתִיה' אֵל ה' לָלֶכֶת בְּכָל-דְּרָכָיו וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ וְלִעֲבֹד אֱתִיה' אֵל ה' בְּכָל-לֵבְךָ וּבְכָל-נַפְשְׁךָ,

אמו יראת שמים מילתא זוטרתא היא [שאתה אומר "כי אם" ליראה], והא"ר חנינא משום ר' שמעון בן יוחי, אין לו להקב"ה בבית גנזיו אלא אוצר של יראת שמים, שנאמר ישעיה לג יראת ה' היא אוצרו?

אין לגבי משה [כפל אות השימוש "ל" גבי, להדגיש שהכוונה לאלו שהיו גבי משה, העם שראה כל המראות הגדולות להם וודאי מילתא זוטרתא היא. ניצוצי אור] [פי' לגבי מי שיש לו מדת הענוה. מוכרזי] מילתא זוטרתא היא, דאמר ר' חנינא, משל לאדם שמבקשים ממנו כלי גדול, ויש לו, דומה עליו ככלי קטן, קטן ואין לו, דומה עליו ככלי גדול:

[שנינו במשנתנו] מודים מודים משתקין אותו: אמר ר' זירא, כל האומר שמע שמע כאומר מודים מודים דמי,

מיתבי, הקורא את שמע וכופלה, הרי זה מגונה [נ"ב כעין זה בנדה יז. אעפ"י שאמרו המושמש מוטו לאור הגר"ז מגונה, וברש"י אלמא מגונה הוא דהוי אבל איסורא ליכא. גליוני הש"ס לר' יוסף ענגעל], [אומרים שיהודי אחד שאל פעם את רבנו חיים הלוי זיע"א איך הוא כופל ואומר שמע שמע, השיב לו הגר"ח בנמרא כתוב שאסור לכפול אני הלא אפילו פעם אחת לא אמרת, ומכבוד הגאב"ד דוכרן מאיר שמעתי שפעם שאל את השאלה הזו את הבריסקער רב זיע"א [בתלמיד המתלמד] איך הוא כופל ואומר שמע שמע? השיב לו הגר"ז האיסור נאמר על אחד שמלכתחילה התכנית שלו היא לומר שמע שמע, ואילו אני רוצה מלכתחילה לומר רק פעם אחת, אבל זה לא הולך. משמר הלוי],

מגונה הוא דהוי, שתוקי לא משתקין ליה?

לא קשיא, הא דאמר מילתא מילתא ותני לה כל מיצה ומיזה חוזר ושונה מגונה הוי, שמוקי לא משתקין ליה, שאין זה דומה למקבל עליו שמי מלכיות, אלא למתלוצץ, והא דאמר פסוקא פסוקא אמר פסוק שלם ותני ליה משתקין ליה, דמחזי כשמי רשיות,

אמר ליה רב פפא לאבבי, ודילמא מעיקרא לא כוון דעתיה, ולבסוף כוון דעתיה?

אמר ליה

ולא על הרעה, ותנן [לקמן נד.] חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה, אלא על קן צפור יגיעו רחמך מו"ט?

פליגי בה תרי אמוראי במערבא, רבי יוסי בר אבין, ורבי יוסי בר זבידא, חד אמר מפני שמטיל קנאה במעשה בראשית לומר על אלה חס, ולא על שאר בריותיו,

וחד אמר מפני שעושה מדותיו ממותיו של הקדוש ברוך הוא רחמים והוא לא לרחמים עשה ואינן אלא גזרות אלא להטיל על ישראל חקי גזרותיו, להודיע שהם עבדיו ושומרי ממותיו וגזרות חוקותיו, אף בדברים שיש לשטן ולנכרים להשיב עליהם, ולומר מה לזרך במזל זה,

ההוא דנחית [כלומר שהיה יורד לפני התיבה. תיו"ט] קמיה דרבה, ואמר, אתה חסת על קן צפור, אתה חוס ורחם עלינו,

אמר רבה, כמה ידע האי צורבא מרבנן, לרצויי למריה,

א"ל אבבי והא משתקין אותו תנן? ורבה נמי לחדודי לאבבי הוא דבעי ששיב לו מה שהשיב,

ההוא דנחית קמיה דר' חנינא, אמר, האל, הגדול [the great], הגבור [mighty], והנורא [awesome], והאדיר [powerful], והעוז [mighty], והיראוי [awe inspiring], החזק [strong], והאמין [fearless], והודאי [steadfast], והנכבד [honored],

המתין לו עד דסיים, כי סיים א"ל, סיימתינהו לכולהו שבחי דמורך [וכי בזה גמרת, הלא אי אפשר לגמור], למה לי כולי האי [כיון שאין לדבר סוף למה אתה מרבה בשבח כל כך],

אנן הני תלת דאמרינן [הגדול הגבור והנורא], אי לאו דאמרינהו משה רבינו באורייתא האל הגדול הגבור והנורא אשר לא ישא פנים ולא יקם שוחד (דברים י') ואתו אנשי כנסת הגדולה ותקנינהו בתפלה כשהתפלל עזרא על מעל הגולה, בספר עזרא (נחמיה ט') לא הוינן יכולין למימר להו, ואת אמרת כולי האי ואזלת,

משל למלך בשר ודם, שהיו לו אלף אלפים דינרי זהב, והיו מקלסין אותו בשל כסף, והלא גנאי הוא לו:

[ובתפלה מיירי שאין להוסיף על מה שתקנו אנשי כנה"ג אבל בינו לבין עצמו לית לן בה. תוס' הרא"ש, כתב רבינו האי גאון דה"מ בתפלה שאין מקלסין בתפלה יותר מדאי, אבל בחוץ התפלה כל זמן שאינו מועה יקלם. רשב"א],

ואמר רבי חנינא, הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים כל הנצח על האדם ציד הקדוש ברוך הוא, כגון אריון, קצר, עני, עשיר, חסד, שוטה, לנץ,

אבני חן למסכת ברכות

דף ל"ד ע"א

נב"ל: ת"ר, העובר לפני התיבה, צריך לסרב כשאומרים לו לך, יעשה עצמו כלא רוצה, כלומר איני כדאי, ואם אינו מסרב, דומה לתבשיל שאין בו מלח, ואם מסרב יותר מדאי דומה לתבשיל שהקדיחתו מלח לשון שריפה, כמו כי אש קדמה צאפי (דברים לז),

כיצד הוא עושה, פעם ראשונה יסרב, שניה מהבהב [one should vacillate like a wick that has just begun to catch a flame but is not yet burning] כלומר מומין עצמו כמו ננער לעמוד, שלישית פושט את גליו ויורד,

ת"ר, שלשה רובן קשה, ומיעוטן יפה, ואלו הן, שאור, ומלח, וסרבנות,

אמר רב הונא, טעה בשלש ראשונות חוזר לראש, באמצעיות חוזר לאתה חונן, באחרונות חוזר לעבודה,

ורב אסי אמר, אמצעיות אין להן סדר ואם דלג ברכה אחת, ואמר כך מוכר זה אומרה, אף שלא במקומה,

מתיב רב ששת, מדיכן הוא חוזר [במשנה הלשון מדיכן הוא מתחיל], מתחלת הברכה שטעה זה וממילא משמע דגומר ממנה והלאה, אלמא על סדרה צריך לחזור ולאומרה, תיובתא דרב הונא?

אמר לך רב הונא, אמצעיות כלהו חדא ברכתא נינהו ודקמי מתניתין מתחלת הברכה שטעה זה, היינו אתה חונן,

אמר רב יהודה, לעולם אל ישאל אדם צרכיו, לא בשלש ראשונות ולא בשלש אחרונות, אלא באמצעיות [פירשו רבינו חננאל ורבינו האי, דוקא ליחיד אבל צרכי צבור שואלין, ולכך אנו אומרים "זכרנו" וקרבין ויעלה ויבא בהם, ותרע דדוקא יחיד קאמר, שהרי עיקר ברכות אחרונות צרכי צבור הם. תוס'],

דא"ר חנינא, ראשונות דומה לעבד שמסדר שבח לפני רבו, אמצעיות דומה לעבד שמבקש פרס מרבו, אחרונות דומה לעבד שקבל פרס מרבו, ונפטר טוטל רשום וחולך לו [צ"ע נהי דברכת מודים מובן כן, אבל רצה ושים שלום נראים כבקשות לבורא יתברך? משמר הלוי],

[ידיעות:

נשאלתי: אם יש כלל מתי אומרים מסוד חכמים ונבונים וכו' בתחלת הפיוטים בשמונה עשרה, שהרי במוסף של יום שני של ר"ה אין מתחילין בה, וגם אין אומרים אותה לפני ברכת הגשם, וברכת הטל?

ויש לציין שג' מקומות אלו שונה, שאינו מתחיל לומר היוצרות בברכה ראשונה

חברותא כלפי שמיא מי איכא מנהג שנוהג אדם בחצר, ינהג אצל המקום, ולא יזהר בתפלתו, אי לא כוון דעתיה מעיקרא, מחינן ליה כלומר מלמדיו אותו שיכון, ומכין אותו אם ירגיל בכך במרוצתא קורנא, ומשם את המקצת בידה, מתרגמין מרופתא (שופטים ד') דנפחא, עד דמכוין דעתיה:

[מתחלת המסכת עד כאן יש שם ר' זירא 25 פעמים],

מתני': (האומר יברכך טובים הרי זה דרכי מינות) העובר לפני התיבה [דצריך להיות מקצר ועולה, כשהוא מתפלל על הצבור, כאלו הוא עובר דרך שם, ולא עומד, כי כן היה עושה ר"ע כדאיתא לא.. הון עשיר] וטעה, יעבור אחר תחתיו, ולא יהא סרבן [סרבן הוא לשון תרגום, וימאן אדום מתרגמין וסריב אדומאה. מ"ת] באותה שעה לפי ששאר יורדין לפני המיזה כשאומרים לו לך רב, צריך לסרב פעם אחת, כלומר איני כדאי לך, כדאמרינן לקמן בשמעתין, אצל זה לא יסרב, מפני שגנאי הוא, שמהא התפלה מופסקת כל כך,

מדיכן הוא מתחיל?

מתחלת הברכה שטעה זה אם דלג אחת מן הברכות ואמר אחת, ואינו יודע לשוב ולחזו סדרו, יתחיל העובר תחמיו אותה ברכה שדלג זה, ואומר משם ולהלן,

[נהגם שבימיהם לא היו מתפללים מתוך סידור עדיין, צריך להבין למה לא יועיל שאחר יעמוד אצל בעל תפלה הראשון לעזור לו שיוכל להמשיך להתפלל? וי"ל שמדובר שנכנס ל shock מפני אימתא דציבורא וכן לקמן מפני הטירוף],

העובר לפני התיבה, לא יענה השליט צבור אמן אחר הכהנים בסוף כל ברכה וברכה מפני הטרורף שלא מטרף דעתו וטעה, לפי ששליט צבור, הוא צריך להתחיל ברכה שניה, ולומר לפני הכהנים כל מיצה ומיזה, כדאמרינן במסכת סוטה (דף לט:), וצענותו אמן, לא יוכל לכיין מהר, ולהתחיל בברכה שלאחריו,

ואם אין שם כהן אלא הוא האמן [דגם במובטח לא מהני כ"א באין שם כהן זולתו, וקתני אם במציעתא משום מובטח דסיפא, מיהו בנשיאת כפים הקילו במובטח, כדי שלא תתבטל נשיאת כפים, אבל לענין עניית אמן אף במובטח לא יענה. יבין], לא ישא את כפיו שמה לא יוכל לחזור לתפלתו לדעת, לכיין להתחיל בשים שלום, שדעתו מטרופת מאימת הצבור,

ואם הבטחתו כלומר אם בטוח הוא שהוא נושא את כפיו, וחוזר לתפלתו שאין דעתו מטרופת מאימת הצבור, רשאי:

אבני חן למסכת ברכות

2. אר"ש בן פזי, אמר ריב"ל משום בר קפרא [לענין השתחוואות], הדיוט כמו שאמרנו,

דף ל"ד ע"ב

כהן גדול בסוף כל ברכה וברכה כל מה שהוא גדול, דיומר לריך להנניע ולהשפיל ענמו, והמלך תחלת כל ברכה וברכה, וסוף כל ברכה וברכה,

3. אמר רבי יצחק בר נחמני, לדידי מפרשא לי מיניה דריב"ל, הדיוט כמו שאמרנו,

כהן גדול תחלת כל ברכה וברכה,

המלך כיון שברע שוב אינו זוקף עד שיגמור, שנאמר מלכים א ח גר'יה' פכלו'ת של'מה להתפלל אליה' את כל התפלה והתחנה הוואת קם מלפני מזבח ה' מפרע על-פרקיו רישיה דקרא ויהי ככלות שלמה להמפלל, והדר קם מכרוע:

ת"ר, קידה על אפים, שנאמר [דקים ליה מקבלה דקידה על אפים, ומייתי קרא דמסייעו. תוס'] מלכים א א לא [ותקד בתישבע אפים ארץ ותשתחו לפרקו ותאמר יחי אדני המלך דוד לעלם,

כריעה על ברכים, שנאמר מפרע על-פרקיו,

השתחוואה זו פשוט ידים ורגלים, שנאמר בראשית לו הבא נבא אני ואמך ואחיך להשתחות לך ארצה לשון משתטם משמע,

אמר רב חייא בריה דרב הונא, חזינא להו לאבבי ורבא דמצלו אצלוויי שטופלין על פניהם, אין פושטין ידיהם ורגליהם, אלא מטין על זדיהן,

תני חדא, הכורע בהודאה הרי זה משובח, ותניא אידך, הרי זה מגונה? לא קשיא הא בתחלה כורע # [למה לא אמר רש"י בתחלה "הרי זה משובח"] הא לבסוף # [מה הסברא לחלק בין תחלה לסוף ?],

רבא כרע בהודאה, תחלה וסוף, אמרי ליה רבנן אמאי קא עביד מר הכי? אמר להו חזינא לרב נחמן דכרע ממלה וסוף, וחזינא ליה לרב ששת דקא עביד הכי,

והתניא, הכורע בהודאה הרי זה מגונה? ההיא בהודאה שבהלל הווא לה' כי טוב [שנראה כאילו הוא מפרש "הודו" מלשון כריעה

אחר למען שמו באהבה, אלא ביום ב' במוסף של ר"ה אומר עד בא"י מחיה המתים, ובגשם ובטל אומר עד רב להושיע, ואולי בגשם ובטל כיון שקבעו חז"ל להוכיח גבורת הגשם בתפלה, אם מרחיב התפלה, זה מותר לכולי עלמא, ולכן אין אומרים מסוד חכמים, וכן במוסף ר"ה ביום שני, מתחיל ונתנה תוקף שאין בה עניני שאילת צרכיו, אלא כהקדמה לקדושה,

וראה בסידור אוצר התפלות בתחלת יוצר לשבת שקלים שהטעם שאומרים מיסוד חכמים וכו' כיון דאמרין שלא ישאל אדם צרכיו בג' ראשונות, והיו כאלו שאמרו שלא לומר הפיוטים, לכן אומרים דעו לכם שמה שאנו אומרים כאן הוא מסוד [מביא שם מכל בו שצריך לומר מיסוד ביו"ד] חכמים ונבונים עיי"ש],

ת"ר, מעשה בתלמיד אחד שירד לפני התיבה בפני רבי אליעזר, והיה מאריך יותר מדאי, אמרו לו תלמידיו, רבינו כמה ארכן הוא זה, אמר להם כלום מאריך יותר ממושה רבינו, דכתיב ביה דברים ט כה נתנפל לפני ה' את-ארבעים היו'ם ואת-ארבעים תלילה אשר התנפלתי וגו',

שוב מעשה בתלמיד א', שירד לפני התיבה בפני ר"א, והיה מקצר יותר מדאי, א"ל תלמידיו כמה קצרן הוא זה, א"ל כלום מקצר יותר ממושה רבינו, דכתיב במדבר יב אל נא רפא נא לה [הרי שאין חסרון לא להאריך ולא לקצר ורק שיכוין לבו לשמים. ע"פ המ"ת],

א"ר יעקב אמר רב חסדא, כל המבקש רחמים על חבירו אין צריך להוכיח שמו של מלה, שנאמר אל נא רפא נא לה, ולא קמדכר שמה דמרים:

[עיי' מהר"ל ה' שמחות וכו' אבל בשמברכין אותו ואין עומדין אצלו יש להוכיח שמו. אוצר החיים #11 דף 8],

1. ת"ר, אלו ברכות שאדם שו'קה בהן, באבות תחלה וסוף [שכן דרך בני אדם שכשבאין לפני המלך שמשתחוין ורמו מן הפסוק ואקוד ואשתחוה לה' ואבדך. תוס' הרא"ש], בהודאה תחלה וסוף נמוזים, ולך נאס להודות, ואם בא לשוח בסוף כל ברכה וברכה, ובתחלת כל ברכה וברכה, מלמדיו אותו שלא ישחה [וא"ת וישחה ומה בכך, וי"ל שלא יבא לעקור דברי חכמים, שלא יאמרו כל אחד מחמיר כמו שהוא רוצה, ואין כאן תקנת חכמים, וחיישין ליוהרא. תוס'], [מלמדיו אותו שלא ישחה, היינו אחר התפלה מלמדיו אותו ואין גוערין בו בשעת התפילה דאין זה כבוד דנראה כגוער במי שמשתחוה לפני הש"י, ועיין מה שכתוב לעיל דההוא דנחית קמיה דר"ח וכו' המתין לו עד דסיים. מ"ת] [מלמדיו אותו שלא ישחה וה"מ ב"ח ברכות, אבל בשאר תחנונים הא אמרין לעיל כשהיה ר"ע מתפלל בינו לבין עצמו אדם מניחו בוית זו ומציאו בוית אחרת מפני השתחוואות ובריעות,

ובירושלמי פ"ק דמכילתין הל' ח' גרס תני ר' חלפתא בן שאול הכל שוחחין עם ש"ץ במודים וקורין מודים דרבנן והוא מפורש נמי במסכת סוטה. ספר ראבי"ה]

אבני חן למסכת ברכות

והשתחויה, וזה טעות],

ופליגא דשמואל, דאמר שמואל אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכויות בלבד, שנאמר דברים טו כי לא יחדל אביון מקרב הארץ,

3. וא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן, כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לבעלי תשובה, אבל צדיקים גמורים עין לא ראתה אלהים וזולתך,

ופליגא דר' אבהו [דאמר בעלי תשובה הם יותר גדולים מן הצדיקים], דא"ר אבהו, מקום שבעלי תשובה עומדין, צדיקים גמורים אינם עומדין, שנאמר ישעיה נז שלום שלום לרחוק [לבעל תשובה] ולקרוב [ואח"כ לצדיק הקרוב], לרחוק ברישא והדר לקרוב,

ורבי יוחנן אמר לך, מאי רחוק שהיה רחוק מדבר עבירה מעיקרא שהיה רחוק כל ימיו מן העבירה, דהיינו צדיק מעיקרו, ומאי קרוב שהיה קרוב לדבר עבירה ונתרחק ממנו,

השתא מאי עין לא ראתה [מה השכר של הצדיקים שנאמר עליהם עין לא ראתה]? אמר רבי יהושע בן לוי, זה יין המשומר בענביו משישת ימי בראשית,

רבי שמואל בר נחמני אמר, זה עדן שלא שלטה בו עין כל בריה,

שמא תאמר אדם הראשון היכן היה [ואם אדה"ר היה שם הרי כבר ראתה אותו עין]? [ומתרץ שאדה"ר היה בגן],

ושמא תאמר הוא גן הוא עדן, תלמוד לומר בראשית ב ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן, גן לחור ועדן לחור:

ת"ר, מעשה שחלה בנו של ר"ג, שגר שני ת"ח אצל רבי חנינא בן דוסא לבקש עליו רחמים, כיון שראה אותם, עלה לעלייה, ובקש עליו רחמים,

בירידתו אמר להם, לכו [לבייתכם] שחלצתו חמה [עזב אותו החום. שטן] שלפמו, ניטלה מגופו הסמך, הוא החולי הקדמו, חלצתו לשון חלץ מהם ((הושע ה')), אמרו לו וכי נביא אתה [והלא כבר נפסקה הנבואה מן פטירת נביאים האחרונים. מ"ת],

אמר להן, לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי, אלא כך מקובלני, אם שגורה תפלתי בפי, יודע אני שהוא מקובל, ואם לאו, יודע אני שהוא מטורף,

והתניא חבורע בהוראה, ובהוראה של הלל, הרי זה מוגנה? כי תניא ההיא בהוראה דברכת המזון [שמפרש ועל הכל ה' אלקינו אנחנו "מודים" לך, מלשון כריעה והשתחויה, וזה טעות]:

מתני' המתפלל [גם יהיד] וטעה, סימן רע לו, ואם שלח [השי"ן בשו"א. מלאכת שלמה] צבור הוא, סימן רע לשולחיו, מפני ששלחו של אדם כמותו,

אמרו עליו על ר' חנינא בן דוסא, שהיה מתפלל על החולים, ואומר זה חי וזה מת, אמרו לו מנין אתה יודע, אמר להם אם שגורה תפלתי בפי אס סדורה תפלתי בפי צמורה, ואני נכשל, ותמנתי נוצעת מלבי אל פי, כל מה שאני חפץ להאריך במחננונים, יודע אני שהוא מקובל, ואם לאו יודע אני שהוא מטורף [המולה [מת. רע"ב בפ"ד], לשון אחר [לשון] טורפין לו תפלתו צפניו, כלומר התפלה שהתפללו עליו מטורפת, וטורפה ממנו, ואינה מקובלת].

גמ' אחי"א צהיבא, וצאצא מן הצרכות הוי טעות צסימן רע? א"ר חייא אמר רב ספרא, משום חד [משום חכם אחד, ולא הזכיר את שמו] דבי רבי [מבית מדרשו של רבי], באבות שהוא תמלת התפלה, רמז הוא שאין חפץ בה,

איכא דמתני לה אברייתא, המתפלל צריך שיכוין את לבו בכולו, ואם אינו יכול לכוין בכולו, יכוין את לבו באחת [והא דאמרינן בסוף פרק תפילת השחר, לעולם ימוד אדם דעתו אם יכול לכוין יתפלל ואם לאו אל יתפלל, יש לפרש התם נמי באחת מהן. תוס'], א"ר חייא אמר רב ספרא, משום חד דבי רבי, באבות:

[שנינו במשנתנו] אמרו עליו על רבי חנינא וכו': מנא הני מילי [שאם תפלתו שגורה בפיו וכו']? א"ר יהושע בן לוי, דאמר קרא ישעיה נז יט בו ירא גיב שפתים שלו'ם | שלו'ם לךחו'ק ולקרו'ב אמר ה' ורפאתיו כשהניב בריא באלם, אז מוצטע על השלום,

1. א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן, כל הנביאים כולן לא נתנבאו הטובות והנחמות אלא למשיא בתו לתלמיד חכם, ולעושה פרקמטיא לת"ח, ולמהנה ת"ח מנכסיו, אבל תלמידי חכמים עצמן ישעיה סד ג עין ל' א'ר'א'תה לא נראית ולא נגלית לשום נביא אלא היום וזולתך [שאלקים בלעדך] יעשה [כדברים האלה] למחפדה'לך [אל מי אשר מחכה לו ומאמין בו. מדר],

2. ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח, אבל לעולם הבא עין לא ראתה אלהים וזולתך,

אבני חן למסכת ברכות

פרק ששי כיצד מברכין

ישבו [השליחים] וכתבו [ורשמו לעצמם בדיוק אותה שעה שבה נאמרו הדברים. שט], [ומספר הגמרא] וכווננו אותה שעה, וכשבאו אצל ר"ג, אמר להן העבודה [שבועה] לא חסרתם שעה ולא הותרתם, אלא כך היה מעשה, באותה שעה חלצתו חמה, ושאל לנו מים לשתות,

ושבו מעשה ברבי חנינא בן דוסא, שהלך ללמוד תורה אצל ר' יוחנן בן זכאי, וחלה בנו של ריב"ז, אמר לו חנינא בני, בקש עליו רחמים ויחיה, הניח ראשו בין ברכיו [וכן בע"ז. הניח ראשו בין ברכיו וגעה בבכיה עד שיצתה נשמתו] ובקש עליו רחמים ויחיה # [רואים שהגם שר' יוחנן בן זכאי היה רבו בתורה, היה ר' חנינא בן דוסא גדול ממנו בתפלה],

אמר רבי יוחנן בן זכאי [שנתפעל מכוחו של ר' חנינא בן דוסא], אלמלי המיח [זורק] בן זכאי את ראשו בין ברכיו כל היום כולו, לא היו משגיחים עליו,

אמרה לו אשתו, וכי חנינא גדול ממך # [קנאת נשים !], אמר לה לאו # [מצא תשובה לנוח דעתה], אלא הוא דומה כעבד לפני המלך בן בית, נכנס ויוצא שלא נדע, ואני דומה כשור לפני המלך שאינו רגיל לצא לפניו;

4. ואמר רבי חייא בר אבא, אמר רבי יוחנן, אל יתפלל אדם אלא בבית שיש שם חלונות שגורמין לו שיכוין לצו, שהוא מסתכל כלפי שמים ולצו נכנע, שנאמר דניאל ו יא וְכִינָן פְּתִיחָן לֵה פְּעֻלֵּיתָהּ נְגַד יְרֻשָּׁלַם,

[וכדי שלא תאמר כיון שבית שאין בו חלונות אין מתפללין בו מפני שהוא מקום סתום, הרי היותר מובחר יהיה להתפלל במקום פתוח לגמרי כגון בבקעה, לכן מביא אמר רב כהנא. ע"פ המהרש"א] אמר רב כהנא, חציף עלי מאן דמצלי בבקתא צנקה, ששהוא צמקוס צניעות חלה עליו ציממ מלך, ולצו נשזר [וא"ת הכתיב ויצא יצחק לשוח בשדה, י"ל דהתם מיירי בהר המוריה, כדאמרינן בפסחים פרק האשה, לא כיצחק שקראו שדה, א"נ בקתא דהבא מיירי בבקעה במקום שרגילין שם בני אדם לעבור והולכי דרכים. תוס'], וקשה אך אמר אליהו לר' יוסי לעיל ג, היה לך להתפלל בדרך והלא היו שם עובדי דרכים? אשרי האיש]

ואמר רב כהנא, חציף עלי מאן דמפרש חמאיה [היינו בעבירות של בין אדם למקום. מהרש"א], שנאמר תהלים לב אשרי נשוי פשע כסוי חמאה [ומעמא לפי שאו מתבייש על חמאו, אבל אם מפרש חמאו דומה שאינו מתבייש עליו, ואמרינן לעיל פרק קמא כל העושה דבר ומתבייש מוחלים לו מיד. תוס']:

מתני' כיצד [מלת כיצד מורכבת משלש מלות "כאי זה צד", ופירושו על אי זה ענין, והיא שאלה בעד איכות דבר או הדומה לו. פירוש המשניות להרמב"ם] מברכין על הפירות,

[לא שייך להקשות תנא היכא קאי דקתני כיצד כדפריך בריש מביילתין (דף ב.), משום דהבא סברא הוא לברך כדמסקי בגמרא דאסור ליהנות מן העולם הזה בלא ברכה, אי נמי י"ל דקאי אמתניתין דמי שמתו (דף כ:) דקתני בעל קרי מברך לאחריו ואינו מברך לפניו והכי נמי שייך הבא לברך על כל דבר ודבר על כן קאמר הבא כיצד מברכין. תוס']

על פירות האילן הוא אומר [והניח תחלת כל ברכה מפני שהוא דבר משתתף בכל הברכות ר"ל ברוך אתה ה'. פירוש המשניות להרמב"ם] בורא פרי העץ, חוץ מן היין # [שהיין נחשב כפרי, כיון שנוטעין גפנים לעשות מהן יין, ואינו כתפוח שאין נוטעין אותו לעשות מי תפוחים] שמתוך משיצומו, קצצו לו צרכה לעצמו, וכן הפת, שעל היין הוא אומר, בורא פרי הגפן [וגם בדיעבד אם אמר בורא פרי העץ על היין לא יצא. מלאכת שלמה, וז"ל המשנ"ב באו"ח סימן רח ס"ק ע, ואם בירך על היין בורא פה"ע יש דעות בין הפוסקים יש אומרים דיצא בדיעבד, וי"א דלא יצא וספק ברכות להקל. עכ"ל אבל ראה בגליון הש"ס לעיל יב. שכתב שם דודאי יצא אם אמר בורא פרי העץ על היין,

ובמשמר הלוי מביא שאם בירך בורא מ"מ על הפת דיצא בדיעבד, אבל אם בירך המוציא על מזונות הוא מחלוקת הפוסקים],

ועל פירות הארץ הוא אומר, בורא פרי האדמה, חוץ מן הפת, שעל הפת הוא אומר, המוציא לחם מן הארץ,

ועל הירקות הוא אומר בורא פרי האדמה, רבי יהודה אומר בורא מיני דשאים לפי שיש צלל פרי האדמה דשאים וזרעים כגון קטניות, ורבי יהודה צעי היכר צרכה לכל מין ומין [ואומר פרי האדמה על הפירות, ומיני דשאים על הדשאים, ובורא מיני זרעים על הזרעים לקמן לו.]: [צ"ע למה לא אמר על מה מברכין בורא מיני מזונות, וראה פני יהושע],

גמ' מנא ה"מ [שצריך לברך על אכילה]? דתנו רבנן, ויקרא יט קדש הלולים לה' צנטע רצעי כמיז [פ' כשנוטע אילן, ג' שנים הראשונות הם ערלה שאסור בהנאה, ושנה הרביעית הם רבעי, ונאכל בירושלים], מלמוד שטעונים ברכה לפנייהם ולאחרייהם ומשמע שני הלולים [פ' ברכות שמחלל לה'] טעון צאכלתו, כשתאכלנו צנטע הרביעית, שהוא [שאו הוא] מותר

אבני חן למסכת ברכות

באכילה,

לברכה, ואי [אלא אי. מ'] לא יליף גזרה שוה, ברכה מנא ליה,

[וכיון שאמרנו מתחלה דילפינן ברכה לפנינו ולאחריה מ"הילולים" שהוא לשון רבים, עכשיו אף שאין צריך דרש השני לדבר המעון הילול מעון חילול, דילפינן לה מגז"ש, מ"מ צריך דרש אחד לאחליה והדר אכילה, ולא נשאר רק פסוק אחד] ואי נמי יליף גזרה שוה, **אשכחן לאחריו כדאשכחן בצרכה המזון דכמיז ולאכלת ושצעת וצרכת** (דברים מ') [פ' אם אין רק פסוק אחד אמרינן דקאי אלאחריה], **לפניו מנין** [זה קשה גם על מאן דתני "נמטע רבעי"]?

הא לא קשיא דאתיא בקל וחומר, כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כל שכן # [שמה שאדם מבין כשהוא רעב, אי אפשר להבין כשהוא שבע],

אשכחן כרם, שאר מינין מנין [שצריכין ברכה לפניהם ולאחריהם]? דיליף מכרם, מה כרם דבר שנהנה ומעון ברכה, אף כל דבר שנהנה מעון ברכה,

איכא למפרך, מה לכרם שכן חייב בעוללות וכרמך לא תעולל (ויקרא י"ט), איזה עוללות כל שאין להן פסגין [חלק אשכול ענבים, שבו גרורים אחדים, והוא מסתעף כאשכול מיוחד מן השרביט האמצעי שבאשכול. מלון עברי], לא כתף ולא נטף, אלא שורה יחידית של ענבים,

קמה תוביח דאשכחן דאצרכה רחמנא צרכה, דכמיז מאכל צה למס וגו' (דברים מ') וסמיך ליה ולאכלת ושצעת וצרכת,

מה לקמה שכן חייבת בחלה,

כרם יוכיח, וחזר הדין, לא ראי זה כראי זה, ולא ראי זה כראי זה, הצד השוה שבהן דבר שנהנה ומעון ברכה, אף כל דבר שנהנה מעון ברכה,

מה להצד השוה שבהן [כרם וקמה] שכן יש בו צד מזבח יין לנסכים, וסלת למנחות, ואתי נמי זית דאית ביה צד מזבח [שבא בקרבן מנחה],

וזית מצד מזבח אתי, והא בהדיא כתיב ביה כרם, דכתיב שופטים טו ויבער מגדיש ועד קמה, ועד כרם זית,

אמר רב פפא, כרם זית אקרי, כרם סתמא לא אקרי,

מ"מ קשיא, מה להצד השוה שבהן שכן יש בהן צד מזבח?

אלא דיליף לה משבעת המינין, מה שבעת המינין האמורים

מכאן אמר ר"ע [שלא רק נמטע רבעי מעון ברכה, אלא הוא לימוד על כל אכילות, ולקמן מקשה אשכחן כרם וכו' וכן למ"ד נמטע מקשה הנגז' תינח דבר נמיעה], **אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיברך** # [והלא אומר הברייתא מתחלה שטעונים לפנייהם ולאחריהם, ומיד אומר ר"ע מכאן אמר ר"ע רק על ברכה ראשונה?],

[ומקשה] והאי קדש הלולים להכי הוא דאתא, האי מיבעי ליה הלולים לשון חלולים חד מינייהו אתא לאורוי דאמר רחמנא אחליה והדר אכילה הוילאהו לחולין על ידי פדיון אס צאת לאוכלו חוץ לירושלים,

ואידך [הילולים] ומד ללמדך דבר המעון שירה מעון חלול, ושאינו מעון שירה אין מעון חלול שלא נאמרה מורט רבעי אלא צרכה, שנאמר קדש הלולים דבר שמהללני בו מעון חלול, וזהו יין,

וכדר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן, דאמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן, מנין שאין אומרים הלוי שירה שיר של קרבן צמקש **אלא על היין** כשמנסקינן נסכי מזבח [פירוש אין אומרים שירה על שום אכילת מזבח כגון זריקת דמים ונסוך המים, כי אם על היין, אבל ודאי מצינו שירה בלא יין, כגון הלל שבשחיטת פסחים (תמיד נשחט דף סד.) (ע"ש בתוספות). תוס'],

שנאמר שופטים ט יג **וְהָאָמֹר לָהֶם הִנֵּנִי הִחַדְלֹתִי אֶת־תִּירוֹשִׁי הַמְּשִׁימָה אֶל הַיָּיִן וְאֶנְשֵׁי־מִשְׁמָחָה, אֱלֹהִים בְּמָה מִשְׁמָחָה? מִכָּאן שֶׁאֵין אֹמְרִים שִׁירָה אֵלָּא עַל הַיָּיִן,**

הניחא למאן דתני נמטע רבעי כולה סיומא דפרכא הוה, והכי קאמר, הניחא הא דילפת צרכה מהכא, למאן דתני נמטע רבעי, דאית ליה כל פירות האילן צמורת רבעי, ולא דרש מהכא דבר דמעון הלול מעון חלול, אייתר ליה חד הלול לצרכה,

אלא למאן דתני כרם רבעי, מאי איכא למימר הא מיבעי ליה למדרש שאין חלול אלא צמקוס הלול,

דאתמר, ר' חייא ור' שמעון ברבי, חד תני כרם רבעי ככל מקום שיש צמחנה נטע רבעי [בכמה מקומות יש במשנה נמטע רבעי ? משמור חלוין], תני איזה כרם, וחד תני נמטע רבעי,

ולמאן דתני כרם רבעי, הניחא אי יליף ג"ש דרש למלמיה בגזירה שווה, ואיתר ליה חד הלול לצרכה, דתניא רבי אומר, נאמר כאן [ויקרא יט כד וּבְשִׁנְתָּ הַרְבִּיעִת וְהָיָה כָל־פְּרִי־הַקֹּדֶשׁ הַלֵּלִים לַיהוָה; כה וּבְשִׁנְתָּ הַחֲמִישִׁת וְהָאֵכֹלֹתֶיךָ לַיהוָה] לָהֹוֹ סִיף לָכֶם תִּבְּרֶנּוּהָ, ונאמר להלן דברים כב ל' לֹא־תִתְּנוּ בְּרִמָּה בְּלֶאֱמִים בְּיַחְדָּם הַמִּלֻּאִה הַזֶּה וְאֲשֶׁר תִּתְּנוּ הַבְּרִים, מה להלן כרם אף כאן כרם, אייתר ליה חד הלול

אבני חן למסכת ברכות

הנהגה מן העוה"ז בלא ברכה מעל כהנה מן ההקדש, דכתיב לה' הארץ ומלואה כלאמרינן לקמן,

[וראה בספר משמר הלוי שמביא דברי החינוך מצוה של"ח "וכמה מלקיות מבלי רצועה של עגל ביד הארון המצוה על זה יתברך ויתעלה", ושכן הוא כאן, ואין הפירוש שצריך להביא קרבן מעילה שהרי הוא רק מדרבנן],

מאי תקנתיה ילך אצל חכם, ילך אצל חכם [הלשון גם בב"ב קטז].
! מאי עביד ליה, הא עביד ליה איסורא?

אלא אמר רבא, ילך אצל חכם מעיקרא # [וצריך לומר שכבר בקטנותו צריך שילמוד הברכות, דאי לאחר כן, הא עד שילך לחכם הוא אוכל בלא ברכה], וילמדנו ברכות [לא קאמר הכי אלא בברכות הנהנין דבשאר ברכות הקבועות אם למדו פעם אחת שפיר אין מקום למעוה, אבל בברכת הנהנין דיש כמה שינוים בברכות ראשונות ובאחרונות לפי המין וכו'. מהרש"א עיי"ש], כדי שלא יבא לידי מעילה,

אמר רב יהודה אמר שמואל, כל הנהגה מן העוה"ז בלא ברכה, כאילו נהנה מקדשי שמים, שנא' תהלים כד לה' הארץ ומלואה,

ר' לוי רמי, כתיב לה' הארץ ומלואה, וכתיב תהלים קטו השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם?

לא קשיא כאן קודם ברכה

דף ל"ה ע"ב

כאן לאחר ברכה הרי היא לגבי אדם,

א"ר חנינא בר פפא, כל הנהגה מן העוה"ז בלא ברכה, כאילו גוזל להקב"ה את צרכו וכנסת ישראל ששחטאו הפירות לוקין, שנא' משלי כח כד גו' יל' אביו ואמו' ואמר אין פשע ולפי שהוא מיקל, רואים האחרים ולמדו ממנו לעשות כן, ליהנות מן העולם בלא ברכה, ולכן נקרא זה המיקל חזר לאיש משחית חֵבֶר הוא לְאִישׁ מִשְׁחִית,

ואין אביו אלא הקב"ה, שנא' דברים לב הלא הוא אביך קנך, ואין אמו אלא כנסת ישראל, שנא' משלי א' שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמן,

מאי חבר הוא לאיש משחית? א"ר חנינא בר פפא, חבר הוא לירבעם בן נבט, שהשחית את ישראל לאביהם שבשמים שחטא והשחית את ישראל, כך הוא מוטעא ומחטא:

[ויש ללמוד מכאן שכל דבר שאדם עושה שלא כדו"א אף שהדין מצד עצמו אינו אלא מדרבנן כיון שאחרים רואין ולמדו ממנו נקרא "איש משחית", וחברו של ירבעם בן נבט"],

[דברים ח ח' ז ארץ חסד ושלום ונפץ ותאנה ורמו' ארץ זית שמן ודבש:] וגו' ונתתייהו כמי [בפסוק י' ואלכלם וצקצקם וצרכם] אחיה' אל' ה'ך על-הארץ הפוכה אשר נתן לה, דבר שנהנה ומעון ברכה, אף כל דבר שנהנה מעון ברכה,

מה לשבעת המינין שכן חייבין בבכורים דהכי אמרינן צמנחות [פד':] נאמר כאן [בביכורים] ארץ, כי צמתי אל הארץ [דברים כ"ו], ונאמר להלן ארץ חסד ושלום, מה להלן שצמ הארץ, אף כאן שצמ הארץ,

[צמנחות פד':] נאמר כאן ארץ אשר צמח מאלהך [דברים כו], ונאמר להלן [דברים ח] ארץ ארץ חסד ושלום, מה להלן שבח ארץ [תוס'] מספר צמחה של ארץ ישראל, דהיינו פירות הן משוועין משאר פירות, אף כאן שבח ארץ אין מציאין צמחים, אלא מן המשווע, ולעולם מציאין מתמרים שצמחים, וצלבד שיהיו מן המשווע,

ועוד, התינוח לאחריו [דעיקר ברכה לאחריו בדכתיב ואכלת ושבעת וברכת. תוס'] לפניו מנין?

הא לא קשיא דאתי בקל וחומר, כשהוא שבע מברך, כשהוא רעב לכ"ש [דיבור המתחיל בתוס' "לפניו" לא כ"ש, ולפניו כשהוא רעב לא כ"ש והיא היא] [לאו קל וחומר הוא דאם כן תהא ברכה דלפניו מדאורייתא ולעיל פרק מי שמתו (דף כא.) משמע גבי בעל קרי דלאו דאורייתא הוא ואפילו רבי יהודה לא פליג אלא משום דעשאן כהלכות דרך ארץ (שם דף כב.). תוס'],

ולמאן דתני נטע רבעי, הא תינה כל דבר נטיעה [מעון ברכה], דלאו בר נטיעה, כגון בשר ביצים ודגים, מנא ליה?

אלא סברא הוא דלמרווייהו אית להו פירכא, למאן דתני כס ויליף צרכה משענת המינים, איכא פירכא שכן טעונים צמחים, ולמאן דתני נטע רבעי איכא למפרך התינוח מידי דבר נטיעה, דלאו בר נטיעה מנלן, אסור לו לאדם, שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה דכיון דנהנה צריך להודות למי שצמח # [היכן המקור שצריך להודות?]:

[וקרא דנסיב לעיל אסמכתא בעלמא, והגמרא היה סבור מתחלה דלמוד גמור הוא. תוס'],

[כתב הפני יהושע, למה לא נאמר שגם ברכה לפניו הוא דאורייתא, דכיון שהוא מן הסברא, ואמרינן למה לי קרא סברא הוא, והניח בצ"ע, אבל הצ"ח חולק ע"ז] וסבר שאינה כבשאר מקומות שאומר הגמ' למה לי קרא סברא הוא, שכאן אין זה מדאורייתא, אלא כיון שהוא סברא לכך תקנו חכמים ברכות הנהנין, וראה משמר הלוי, וגם מדבר שם על גדלותו של הפנ"י ומביא שהחיד"א כתב "אני וכוית" לקבל פני שכינה, ומראהו כמראה מלאך אלקים".

ת"ר, אסור לו לאדם שיהנה מן העוה"ז בלא ברכה, וכל

אבני חן למסכת ברכות

א"ל רבא לרבנן [היינו תלמידי רבא. משה"ל], במטותא מינייכו ביומי ניסן ימי הקזיר וביומי תשרי לריכת הגמות והגדים לא תתחזו קמאי, כי היכי דלא תטרונו במוזונייכו כולא שתא [מכאן קצת ראייה לפירוש"י ב'פ' הגזול בתרא ב"ק קיג. דלא יחבינן זימנא לא בימי ניסן ולא בימי תשרי לפי שהן זמן קציר ובציר. מהרש"א], [וכע"ז ביומא עב: במטותא מינייכו לא תירתון תרתי גיהנם. משמר הלוי]:

אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן, משום רבי יהודה בר' אלעאי, בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים, דורות הראשונים עשו תורתן קבע ומלאכתן עראי, זו וזו נתקיימה בידן, דורות האחרונים שעשו מלאכתן קבע ותורתן עראי, זו וזו לא נתקיימה בידן,

ואמר רבה בר בר חנה אר"י, משום ר"י בר' אלעאי, בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים, דורות הראשונים היו מכניסין פירותיהן, דרך טרקסמון דרך שעי הסלר והזנים, כדי לחייבן במעשר, [התוס' ציינו לגמ' בנדה וביצה אף שהיא משנה מפורשת במעשרות פ"ג מ"ה, ראה צ"ח שכתב שכן הוא דרך התוס' אף שהמה משניות מפורשות כיון שסדר זרעים אין הכל רגילים בו, לכן במקום שהובאו משניות בתלמוד בסדרים הרגילים מציינן מקום להמסכתא הרגילה. משמח"ל]

דורות האחרונים מכניסין פירותיהן דרך גגות, (דרך חצרות. בנצ"ה מכיז מהחזון איש למחוק "דרך חצרות" שדרך חצר חייב במעשר, וכן ליטא בגיטין פא.), דרך קרפופות, כדי לפטרן מן המעשר,

דא"ר ינאי, אין המבל מתחייב במעשר מן התורה, אבל אכילת קצת אסור לאכול מדרכנן, עד שיראה פני הבית פתח כניסה ויציאה שנא' דברים כו בערתי הקדש מן הבית # [פי' שמבער את המעשר שהפריש על תבואה שנכנס לבית, ומדייק מדרכיב "מן הבית" שהיה די לומר בערתי הקודש, ור' יוחנן אמר, אפי' חצר קובעת, שנא' דברים כו ואכלו בשעריך ושבעו:

[שנינו במשנתנו] חוץ מן היין וכו'. מאי שנא יין, אילימא משום דאשתני לעלויא אשתני לברכה, והרי שמן דאשתני לעלויא ולא אשתני לברכה, דאמר רב יהודה אמר שמואל, וכן א"ר יצחק א"ר יוחנן, שמן זית מברכין עליו בפה"ע?

אמרי, התם משום דלא אפשר, היכי נברך, נברך בורא פרי הזית, פירא גופיה זית אקרי והוא ליה צורא פרי הפרי, שהפרי קרוי זית, ואין זו צריאת שמים, כי צידי אלס היא צריאה זו, אבל גזי גפן, הגפן היא העץ, והעננים הם פרי הגפן,

ר' חנינא בר פפא רמי, כתיב הושע ב' י' והיא ל' א' ידעה פי' אגבי נתיני לה תדנן ונתיניו ש' ונתינהו וקספ' הרביתי לה וזהב עשו לפעל: יא' לכן אשוב ולקחתי דגני בעתו' ונתינו ש' כמו' עדו' וגו', וכתיב דברים יא' ואספת דגנך וגו' [נ"ל דהרומיא הוא רק דגני לדגנך, וכן יראה מלשון רש"י דאל"כ מה זה רומיא הרי מפורש בכתוב, דקרא דואספת כו' מיירי בעושין רצונו כדכתיב ברישא דענינא והיה אם שמוע, ולעיל מקרא דולקחתי כו' כתיב וכסף הרביתי לה וזהב עשו לבעל. רש"ש, והמהרש"א נדחק בזה עיי"ש?]

ל"ק כאן בזמן שיישראל עושין רצונו של מקום הדגן שלהם, כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום נטלו ומראה להם שהוא שלו,

ת"ר, ואספת דגנך מה ת"ל, לפי שנא' יהושע א' לא ימוש ספר התורה הזה מפך, יכול דברים ככתבן [שלא ימוש בשום זמן] שלא יעסוק בדבר ארץ, ת"ל ואספת דגנך הנהג בהן עס דברי תורה מנהג דרך ארץ שס' טבא לדי נזק הצריכות, סופך ליצטל מדברי תורה [וכי ס"ד כשאמר מתחלה יכול דברים ככתבן, דהיינו שיבא לדי צורך הבריות. ראה משמר הלוי], דברי ר' ישמעאל [אבל ראה מנחות צט: דמצינו דר' ישמעאל עצמו ס"ל שם להיפך דקרא דלא ימוש הוא דברים ככתב עיי"ש, וצע"ג. מהר"ץ חיות],

ר"ש בן יוחי אומר, אפשר נמיה אפשר כדכריך? אדם חורש בשעת חרישה, וזורע בשעת זריעה, וקוצר בשעת קצירה, ודש בשעת דישה, וזורע בשעת הרוה, תורה מה תהא עליה,

אלא בזמן שיישראל עושין רצונו של מקום, מלאכתן נעשית ע"י אחרים, שנא' ישעיה סא ועמדו זרים ורעו צאנכם וגו', ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום, מלאכתן נעשית ע"י עצמן, שנא' דברים יא' ואספת דגנך [לעיל דרש פסוק זה לשבח], ולא עוד אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידן, שנא' דברים כו ועבדת את אויביך וגו',

אמר אביי, הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידן [פי' תורה עם דרך ארץ והצליחו],

[נראה לפרש דודאי יש צדיקים גמורים דמקוים בהו שמלאכת עצמן נעשית ע"י אחרים אלא דמנעמים המה כדאמר רשב"י גופיה ב'פ' לולב וערבה סוכה מה: ראיתי בני עלייה והם מונעמים אם אלה כו' אם שנים הם אני ובני, וכיון דמועטין הם כ"כ אין לכל אדם לסמוך על זה לומר שאני עושה מלאכה כלל לפי שמלאכתי נעשית ע"י אחרים שצדיק גמור אני, דשמא הוא טועה ואינו צדיק גמור וכו'. מהרש"א עיי"ש],

בר' שמעון בן יוחי ולא עלתה בידן [פ' שקיוו שמלאכתן ידיה נעשה ע"י אחרים],

אבני חן למסכת ברכות

ונברך עליה בורא פרי עץ זית?

מאי?

אלא אמר מר זוטרא, חמרא זיין להכי חשיב לקצוץ לו ברכה לעצמו משחא לא זיין,

א"ל לכשיבא אליהו [הרעיון הזה הוא על פי הפסוק בעזרא ב סג ויאמר ה'תתקשתי להם אשר ל' א'י'אכלו מקדש הקדשים עד עמוד כהן לאורים ולתמים. שט] ויאמר אי הוויא קביעותא, השתא מיהא [עד שלא בא אליהו] במלה דעתו אצל כל אדם:

ומשחא לא זיין, והתנן, הנודר מן "המזון" מותר במים ובמלח, והוינן בה, מים ומלח הוא דלא אקרי מזון, הא כל מיילי אקרי מזון [אלא ודאי אין לומר שכל מאכל נקרא מזון],

גופא, אמר רב יהודה אמר שמואל, וכן א"ר יצחק א"ר יוחנן שמן זית מברכין עליו בורא פרי העץ,

[שאם נפרש כן] נימא תיהוי תיובתא דרב ושמואל, דאמרי אין מברכין בורא מיני מזונות, אלא בה' המינין בלבד [אלא ודאי צריך לתקן הלשון שאינו מדבר על לשון "מזון" אלא על "כל הון"],

היכי דמי, אילימא דקא שתי ליה (משתה), אוזוקי מזיק ליה לגופיה, ואין זו אכילה שטעונה ברכה, דגבי ברכה ואכלת כתיב,

וא"ר הונא ה' דקמני מותר במים ובמלח, ואסור בשאר אוכלין ומשקין, לאו בלאמר קונס מזון עלי, דאין מזון אלא מחמשה מיני דגן, חטין ושעורין וכוסמין ושכולת שעל ושיפון, אלא באומר כל הון עלי קונס, וכל מיילי נהי דלא אקרו מזון, מיהו מיין זיני, בר ממס ומלח, אלמא משחא זיין?

אלא חמרא סעיד חשיב טפי ממזון, ומשחא לא סעיד,

דתניא דלאו בר אכילה היא, השותה שמן של תרומה בשוגג משלם את הקרן כשאר מזיק את חבירו בממונו, ואינו משלם את החומש דגבי חומש אכילה כתיב, ואש כי יאכל קדש בשגגה (ויקרא כ"ג), פרט למזיק, הסך שמן של תרומה [שנחנה בה בדרכה], משלם את הקרן, ומשלם את החומש,

וחמרא מי סעיד, והא רבא, הוה שתי חמרי כל מעלי יומא דפסחא, כי היכי דנגרריה ללביה, וניכול מצה טפי?

אלא דקא אכיל ליה על ידי פת משום לפתן, אי הכי הויא ליה פת עיקר והוא טפל, ותנן זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפלה, מברך על העיקר ופותר את הטפלה,

טובא [אם שותה הרבה יין] גריר, פורתא סעיד [ובמשמר הלוי הביא דברי המהר"ל בגבורת ה' פרק מ"ח שפירש שכל כמה ששותה, גוררת הרבה את התיאבון, וגם סועד אותו קצת],

אלא דקא שתי ליה ע"י אניגרון מין מאכל הוא, ונמנים למוכו שמן, ושני במשנה בכמה מקומות [garum = latin for sauce, nun corrupt. of lamed as if it would say aligarum, an oil sauce] [ונמצא אניגרון הוא ציר של שמן, שנחבשל בתרדיון],

[בנצוצי הש"ס מביא בשם הירחי יוסף שפירש, שכיון שתורה משולה ליון, כן הוא גם בתורה, מי שרגיל ללמוד רק קצת סעיד מיד, אבל מי שלומד הרבה אינו שבע אלא מגרר גריר],

[והביא שם בדרך הלצה, שמי ששותה מעט צריך רק לסעדו שיקך, אבל אם שותה הרבה צריך לגרור אותו על הארץ],

דאמר רבה בר שמואל לא אסתא הכא, אלא לפרושי לן מאי ניהו, אניגרון מ"א דסלקא מ"ס ששלקו בהן תרדיון [a species of beets, bletum] [אבסיגרין, דשעסטרו] [oxygarum in latin, a sauce of vinigar] [מיא and garum, in general a sauce of all kinds of vegetables]

ומי סעיד כלל, והכתיב תהלים קד ויין ישמח לבב אנוש וסיפא דקרא ולחם לבב אנוש יסעד, משמע אכל יין אינו אלא משמח, ולחם לבב אנוש יסעד וגו', נהמא הוא דסעיד חמרא לא סעיד?

דף ל"ו ע"א

ומשני לאו כדקאמרם אלא חמרא אית ביה תרתי סעיד ומשמח, נהמא מסעיד סעיד שמוחי לא משמח לחם יסעד ולא ישמח, אכל יין סועד ומשמח,

דכולהו שלקי כל מיני ירק שלוק, א"כ הוה ליה אניגרון עיקר, ושמן טפל, ותנן, זה הכלל, כל שהוא עיקר ועמו טפלה, מברך על העיקר ופותר את הטפלה?

אי הכי דזיין וסעיד, מזון הוא נברך עליה שלש ברכות [פ' ברכת המזון] לאחריה, ואנן אמרינן לקמן בפרקין (דף לו.) כל שהוא משמח המינין ולא מין דגן, חכמים אומרים ברכה אחת? לא קבעי אינשי סעודתייהו עלויה,

הכא במאי עסקינן, בחושש בגרונו צריך לתת לו שמן הרבה, דהוה ליה שמן עיקר ואניגרון טפל,

א"ל רב נחמן בר יצחק לרבא, אי קבע עלויה סעודתיה

דתניא, החושש בגרונו, לא יערענו [יגרר] [to bring into] [gargle]

אבני חן למסכת ברכות

חטה ואורי, דהנהו ראיין לאכול בזה הענין, אבל קמח לא מתאכיל כלל, אלא איירי בקמח שלא נטחן כל כך, ויש בו עדיין מעט חטים וראוי לאכול בזה הענין, אי נמי אפי' בקמח שנטחן לגמרי אלא שעשו מחטין של קליות ואותו קמח ראוי לאכילה. רא"ש],

רב יהודה אמר, בורא פרי האדמה כשאר כוסס חטין, דמיא לקמן בפוקין (לו). שמנך צולא פרי האדמה, ורב נחמן אמר, שהכל נהיה בדברו [שאין אכילת קמח דומה לכוסס חטין], [ראה רא"ש שמכנים כאן לשון זה: רב יהודה אומר ב"פ האדמה הא פירא הוא ואע"ג דאישתני במילתיה קאי, רב נחמן אומר שהכל נהיה בדברו הואיל ואישתני אישתני],

א"ל רבא לרב נחמן [אין זה רבא בר ר' יוסף בר חמא שהרי הוא נולד ביום שמת רב יהודה כדאמרין בקדושין ע"ב ע"ב אלא הוא רבא אחר. ראה מנחת יהודה], לא תפלוג עליה דרב יהודה, דר' יוחנן ושמואל קיימי כוותיה,

דאמר רב יהודה אמר שמואל, וכן א"ר יצחק א"ר יוחנן, שמן זית מברכין עליו בורא פרי העץ, אלמא אע"ג דאשתני [הוית ונעשה ממנה שמן] במילתיה קאי [ומברך עליה בורא פרי העץ],

ה"נ [באכילת קמח] אע"ג דאשתני וגרע [כשנעשה מחטין קמח], הואיל ולא אשמי לעלויא מעלייתא [פ' דאם נעשה לחם אז יש לו ברכת המוציא, אבל עכשיו אינה לא חטין שריו לבסוף, ולא לחם, אפ"ה] במילתיה קאי והוה ליה ככוסס חטין [ומברך בורא פרי האדמה] [ראה מנחת יהודה],

[ודוחה שאין להביא ראיה ממה שאמרו ר' יוחנן ושמואל ביותים, לדין קמח] מ"י דמ"י, התם [ביותים לאחר שנעשה שמן] לית ליה עלויא אחרינא, הכא אית ליה עלויא אחרינא בפת הלך יא מכלל פרי, ולכלל דך אכילתו לא נא, אכל השמן מיד נא בשניו לכלל דך אכילתו, ועיקר הפרי לך נטעוהו, הלכך פרי הוא [ולכן מברך בורא פרי העץ כשאוכל שמן],

וכי אית ליה עלויא אחרינא, לא מברכין עליה בורא פרי האדמה, אלא שהכל,

והא"ר זירא אמר רב מתנא, אמר שמואל, אקרא [pumpkin, gour] חייא,

Gourd – קרא : The gourd is trellised on branches and its fruits hang down. Also called the bottle gourd or Lagenaria vulgaris, the kera is a leafy summer vegetable of the gourd family. Usually, it grows extended on the ground, but at times it is trellised on trees. The greenish-white gourd produced by the plant is sizeable (40–50 cm long and 25–30 cm wide) and shaped like a jug or a bottle. The young fruit is generally eaten cooked and its seeds are eaten as dessert.

וקמחא דשערי, מברכין עליהו שהכל נהיה בדברו [ומדיק מרלא חשיב קמחא דחייא], מאי לאו מדאמר שערי, מכלל דסגיירא ליה דחייא בורא פרי האדמה דמשיז [אף דאית ליה עלויא אחרינא]?

contact, to keep ia liquid in the throat for the sake of lubrication] בשמן תחלה בשבת דמשי ליה צורך גרונו ואינו צולעו, וכיון דלא צלע ליה מוכחא מילתא דלרפואה הוא, ומכמים גזרו על כל רפואות הנכרות, משום שמיקת סמינס שהיא מלכסה,

[תחלה] כלומר לכתחלה לא יתן השמן צפוי לשם ערעור, כי אם לשם צליעה, ואם נא להשהותו ישהנו, אבל נותן שמן הרבה לתוך אניגרון, ובולע,

פשיטא [שבאופן זה מברך על שמן זית בורא פרי העץ]? מהו דתימא כיון דלרפואה קא מכיין, לא לברך עליה כלל, קמ"ל כיון דאית ליה הנאה מיניה לנד הרפואה יש לו הנאה אכילה בעי ברוכי:

[תוכן הדף:

קמחא דחייא, רב יהודה אומר בורא פרי האדמה, ור"נ אמר שהכל, ואומר רבא שמדבריו ר' יוחנן ושמואל דאמרי ביותים, רואים דס"ל כר' יהודה, ודוחה שאין להביא ראיה מיותים דלית ליה עלויא אחרינא, אבל קמח יש לו עלויא אחרינא בפת,

קורא, רב יהודה אומר בפה"א דפירא הוא, ושמואל אמר שהכל נהיה בדברו דסופו להקשות, ולא נמעי לה אדעתא דלאכול כשהוא רך,

ומקשה מצלף שאף דלא נמעי לה על דעת לאכול העלין והתמורות ואפ"ה מברך על העלין ועל התמורות בפה"א, ומתרין שבצלף נמעי לה גם לאכול העלין והתמורות, אבל קורא לא נמעי אינשי אדעתא דהבי שממעט ענפי האילן, והלכתא כוותיה דשמואל,

אמר רב יהודה אמר רב, צלף של ערלה בחוצה לארץ, זורק את האביזנות [הפרי] ואוכל את הקפריסין, דאמר כר"ע שרק אביזנות הם פרי ולא הקפריסין, רבינא אשכחיה למר בר רב אשי דקא זריק אביזנות וקאכיל קפריסין של ערלה, ושאל אותו אם באת להקל כר"ע למה איך מיקל כבר כב"ש, כדמפרש רב"ש מספקא ליה, ולדידהו אין ערלה בחו"ל? ומתרין דב"ש במקום ב"ה אינו משנה, ומקשה איך אבל מר בר רב אשי קפריסין ולמה אין חייבין בערלה משום שומר? ומתרין דליתיה בתלוש,

ומקשה אביי, שנינו בברייתא פיטמא של רמון מצטרפת והגין שלו אין מצטרף, אלמא דגין אינו אוכל, ותנן דגין של רמון חייב בערלה, ואיך אבל מר בר רב אשי קפריסין? אלא אמר רבא דליתא בנמר פירא,

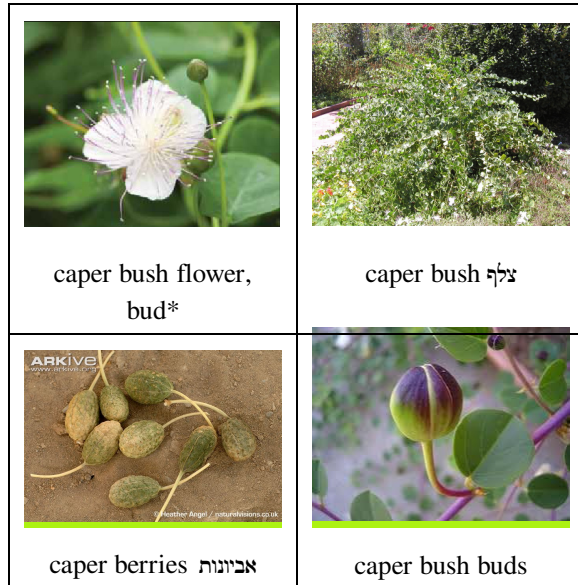
ומקשה ממתחלי דערלה דאסירי, ומתחלי אינם בנמר פירא? אלא אמר רבא לכן אינם שומר שהם ניטלין לא מיית פירא,

פלפלי רב ששת אמר שהכל, רבא אמר לא כלום, וכן אמר רבא ביוה"כ שאין אכילת פלפל נחשבת אכילה והיינו בפלפל יבש,

דייסא לכו"ע ברכתו במ"מ, אבל חביץ דייסא פליגי בה, רב יהודה אמר שהכל נהיה בדברו שהדבש עיקר, רב כהנא אמר במ"מ שהקמח עיקר, וכותיה דרב כהנא מסתבר דרב ושמואל דאמרי תרויהו, דכל שיש בו מחמשת המינין ברכתו במ"מ,

קמחא דחייא אוכל קמח חטים כמות שהיא [נראה דלא איירי בקמח הנטחן דק דק שעושים ממנו פת, דאין ראוי לברך עליו ב"פ האדמה, ולא דמי לכוסס

אבני חן למסכת ברכות

caper bush flower,
bud*

צלף caper bush

אביונות caper berries

caper bush buds

* האביונות גדלין בתוך הפרח לאחר שנופל, והשערות והעלין הלבנים הסובבים את האביונה הוא הקפרם,

וראה בספר שיחת חולין על מסכת חולין דף נ"ט ע"א שמבאר היטב ענינו של "צלף" אבל דבריו שם צריכים עיון, וקשה לקשרם למציאות.

אבל אחר עיון רב ודיבוק חברים, נראה לי לפרש שכל חג' דברים הם בתוך התמורה, דהיינו שמתחלה צומח התמורה, ואולי העלין הם אלו הסמוכים סביב התמורה, ולזה קורא רש"י בתוך העלין גדלין וכו', ואח"כ כשנפתח הפרח יש כאן הקפרים היינו השערות והעלין של הפרח עצמה, וז"ל הרשב"א ויש מפרשין קפרים הן הפרחים היוצאים עם האביונות והן נושרין כשיגדל הפרח, וזה הפירוש נראה יותר מסוגית ההלכה, ולאחר שנתייבש הקפרים יוצא בקלה האמצעי של הפרח האביונה, וצריך להבין רק: *מה כוונת רש"י בשאומר ש"פרחא" הוא שם פרי, *מה הם אגוזים דקים,

וקבצתי דברי רש"י ועוד על הלשונות כאן:

עלין	עומדות לאבילה. שאין ממעטין את האלין בכך.
תמרות	עומדות לאבילה. שאין ממעטין את האלין בכך. צמח העלין גדלין כמין תמרות וצולטין צעלה כמו צעלין של ערבה. וכן פ' הערוך ערך תמר, תמרה היינו ה [buds] ציץ קודם שהוא פתוח, דומה לתמרה, נקטם ראשה ועלתה בו תמרה [פ'] כדאמרינן [סוכה לג.]. נקטם ראשה ועלתה בו תמרה [פ'] הוא שני דברים נפרדים, ועלתה בו תמרה בערבה, על עצו, ואין זה שייך לנקטם ראשה.

לא, דחימי נמי שהכל נהיה בדברו,

ולשמעינן דחימי, וכ"ש דשערי [ונאמר מה חיי דחשיבי, מ"מ כיון דאית ליה עלויא אחרינא מברך עליה שהכל, כ"ש שעורים]?

אי אשמעינן דחימי, הוה אמינא, ה"מ דחימי, אבל דשערי לא לברך עליה כלל, קמ"ל,

והיכי מסק אדעתין דלא תנעי ברכה ומי גרע ממלח וזמית זמית שלמיר"א (מי מלח לכבישה), דתנן על המלח ועל הזמית אומר שהכל נהיה בדברו?

אצטריך, סד"א מלח וזמית עביד אינש דשדרי לפומיה, אבל קמחא דשערי, הואיל וקשה לקוקיאני מולעיס שצמעים, לא לברך עליה כלל, קמ"ל, כיון דאית ליה הנאה מיניה גאליה בעי ברוכי:

קורא רך של דקל, כשענפיו גדלים ככל שנה ושנה כדרך כל האילנות, הנוסף בשנה זו רך, ובשנה שניה מתקשה ונעשה עץ [אבל ראה בפירוש המשניות להרמב"ם פ"ג מ"ז דעוקצין שפירשו שהוא heart of palm וז"ל קור הוא ראש הדקל, ונקרא אלג'מאר והוא עץ לבן רך נחתך מעליונו של דקל כמו הגבנה היבשה, ובני אדם אוכלין אותו], רב יהודה אמר בורא פרי האדמה, ושמואל אמר שהכל נהיה בדברו,

[ומפרש] רב יהודה [ב"ר יחזקאל, בדור שני של אמוראים תלמידו של רב ושמואל] אמר בורא פרי האדמה, פירא הוא [אבל לא מברך עליה בורא פרי העץ, שאין תכלית נטיעת הדקל אלא לתמרים], ושמואל אמר שהכל נהיה בדברו, הואיל וסופו להקשות,

אמר ליה שמואל לרב יהודה [תלמידו], שיננא [מלה זו יש בש"ס 27 פעמים] [פ' מחודד בתלמוד מלשון חץ שנון וי"א גדול השינים. ערוך ערך שן] כוונתך מסתברא [שסברתי של "הואיל וסופו להקשות" אינה נכונה], דהא צנון סופו להקשות שאם אינו מולשו צעמו הוא מתקשה כעץ, ומברכין עליה בורא פרי האדמה,

ולא היא, צנון נטעי אינשי אדעתא דפוגלא לאכלו כשהוא רך, ושמו פוגלא, דקלא לא נטעי אינשי אדעתא דקורא [לאכול כשהוא רך],

צלף

caper bush *Capparis spinosa*

(related to the cabbage family)

אבני חן למסכת ברכות

הוא [רב יהודה אמר רב] דאמר כר"ע, דתנן רבי אליעזר אומר, צלף מתעשר תמרות ואביונות וקפריסין, ר"ע אומר אין מתעשר אלא אביונות בלבד, מפני שהוא פרי [לכן אומר רב יהודה שזרק את האביונות],

ונימא [רב יהודה אמר רב] הלכה כרבי עקיבא [כיון שר"ע אומר שאין מתעשר אלא אביונות הרי שסבר שאביונות הם פרי, וממילא נדע שחייבין בערלה]?

אי אמר הלכה כרבי עקיבא, הוה אמינא אפי' בארץ [הלכה כר"ע שאפילו בא"י אין מתעשר אלא אביונות], קמ"ל [שאין הלכה כר"ע לגמרי אלא בחו"ל], כל המיקל בארץ צעלה הלכה כמותו בחוצה לארץ דכיון דלינה מן המורה, הלך אחר המיקל, אבל בארץ לא,

ונימא [רב יהודה אמר רב] הלכה כרבי עקיבא בחוצה לארץ, דכל המיקל בארץ, הלכה כמותו בח"ל [ואז לא נטעה לומר שהלכה כמותו גם בא"י]?

אי אמר הכי, הוה אמינא, הנ"מ גבי מעשר אילן דהא דרבי עקיבא לגבי מעשר איתמר, דמעשר פירות האילן, דבארץ גופא מדרבנן שהמורה לא מייבא לעשר אלא דגן מירוש ויזהר, אבל גבי ערלה, דבארץ מדראורייתא, אימא בח"ל נמי נגזור, קמ"ל,

רבינא אשכחיה למר בר רב אשי, דקא זריק אביונות וקאכיל קפריסין [באילן ערלה],

א"ל, מאי דעתך כר' עקיבא דמיקל [שרק האביונות הוי פרי], ולעביד מר כב"ש דמקילי טפי, דתנן צלף כ"ש אומרים כלאים בכרם קסבר מין ירק הוא [פ' ואם יהיה זורע, זרע צלף, וחטה וחרצן במפלות יד, יהיה כלאים, אליבא דר' יאשיה, או סתם צלף וחרצן אליבא מאן דפליג עליה, ראה בכורות נד.] [וקס"ד דלא שייך בה ערלה כלל שאינה אילן], וב"ה אומרים אין כלאים בכרם [שצלף הוא אילן], אלו ואלו מודים שחייב בערלה,

הא גופא קשיא, אמרת, צלף כ"ש אומרים כלאים בכרם [שהוא ירק ולא אילן], אלמא מין ירק הוא, והדר תני אלו ואלו מודים שחייב בערלה, אלמא מין אילן הוא?

[ומתירן] הא לא קשיא, כ"ש ספוקי מספקא להו, ועבדי הכא לחומרא והכא לחומרא,

מ"מ לב"ש הוה ליה ספק ערלה האי מכל מקום מסקנא דפירכא דרבינא הוא, ולמימר שאף הפרי עצמו מותר בחולה לארץ, דהא צלף ספקא הוא, ותנן, ספק ערלה בא"י אסור, ובסוריא ארס לזבה שצבש דוד

אביונות	הוא הפרי. small cucumber-like fruit
קפריסין	הוא קליפה שגדילה סביבות הפרי כעין קליפה הגדילה סביב אגוזים דקים [לא מפורש מה הם אגוזים דקים?]. סופו שנופל ממנו כשמגיע להשגשג. נץ צרמון כקפרס בלציונות. כשמגיע סמוך לציולו הוא נופל ממנו. מתחלי. צממרי כקפרס צלף. כי שקלה ליה לא מייח פרי.
פרח	נוטעין את הצלף אדעתא דפרחא.

וכל היכא דלא נטעי אינשי אדעתא דהכי, לא מברכינן עליה [ברכתה אלא ברכת שהכל], והרי צלף מין עץ דנטעי אינשי אדעתא דפרחא שס פרוי # [ראה רש"י ולא הבנתי כוונתו, ואולי יש לפרש שם בתוך הפרח הוא פרוי דהיינו האביונות, אבל ראה גם לקמן מ: שהגמרא מפרשת נצפה פרחא],

ותנן [שחלקי הצלף שאינו נוטע בשבילים מברך עליהם כ"פ האדמה, ולא שהכל] על "מיני" נצפה הוא צלף, לפי שגדלים זו כמה מיני אכילה קרי ליה מיני, על העלין ועל התמרות צמח העלים גדלים כמין תמרות, וצולטין צעלה [פי' העלין הם הבסיס של התמרות, כמו שיש לכל פרחים שכבר כשהם תמרות יש תחתיהם עלין, שהם מושבם], כמו צעלין של ערבה # [הדמיון הוא כמו שיש תמרות בעצי הערבה, ויש סביבם עלין] אומר בורא פרי האדמה,

ועל האביונות הוא הפרי ועל הקפריסין הוא קליפה גדולה שסביבות [שגדילה סביבות?] הפרי, כעין קליפה הגדילה סביב אגוזים דקים # [מה הם אגוזים דקים?], אומר בורא פרי העץ?

אמר רב נחמן בר יצחק, צלף נטעי אינשי [גם] אדעתא דשותא לאכול את העלים ואת התמרות, שאין ממעטין את האילן צדק [פי' ואינו כקורא בדקל שהאילן מת אם מסירין את הקורא], דקלא לא נטעי אינשי אדעתא דקורא לאכול את הקורא, שהאכול ממעט ענפי האילן [שענף זה של הדקל שהסירו ממנו את חלקו הנאכל, מת זה הענף] [ולכן מברכין עליה שהכל],

ואע"ג דקלסיה שמואל לרב יהודה, הלכתא כותיה דשמואל [שעל הקורא מברך שהכל]:

אמר רב יהודה אמר רב, צלף של ערלה בחוצה לארץ מדברי סופרים היא, זורק את האביונות [הפרי] ואוכל את הקפריסין [סביבות הפרי],

למימרא דאביונות פירי, וקפריסין לאו פירי, ורמינהו, על מיני נצפה, על העלים ועל התמרות, אומר בורא פרי האדמה, ועל האביונות ועל הקפריסין, אומר בורא פרי העץ [הרי שגם קפריסין שהוא סביבות הפרי דינו כמו הפרי]?

אבני חן למסכת ברכות

תלוש, שכשמיצב נופל מעל הקליפה?

אלא אמר רבא, היכא אמרינן דנעשה להו שומר לפירי, היכא דאיתיה בשעת גמר פירא, האי קפרס ליתיה בשעת גמר פירא כשמגיע סמוך לשולו הוא נופל ממנו,

איני [וכי אמת הוא מה שאמרת ששומר הוא רק אם הוא שם בשעת גמר פרי], והאמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא, הני מתחלי בתמרי, כקפרס זלף דערלה, אסירי [בהנאה], הואיל ונעשו שומר לפירי, ושומר לפירי אימת הוי, בכופרא כשהתמרים קטנים קודם זשולס, וקא קרי ליה שומר לפירי [אף שהמתחלי נופל קודם גמר פרי]?

רב נחמן סבר לה כרבי יוסי דכופרא הוי פרי, ואף על פי שלא נגמר, לפיכך שומר שלו חשוב שומר, דתנן רבי יוסי אומר, סמדר עניס כיון שגפלה הפסח וכל גרגיר נראה לעיניו קרוי סמדר, וקאמר רבי יוסי, כיון שגפלה סמדר קרוי פרי, ו אסור משום ערלה מפני שהוא פרי, ופליגי רבנן עליה והלכה כרבים [ולקמיה מקשה איך מביא ראיה מענבים לחמרים, מאן יימר דפליגי רבנן עליה דר' יוסי בתמרים?] [פ' דמתחלי דערלה אינם בכלל אסור ערלה, שאינם נקראים שומר מפני שנופלים לפני גמר פרי], הלכך [עומד התירוץ שהרצנו לעיל ד'] אציונות צדוד שהקפריסין צהן, לאו פירי נינהו, ולא מיקרו קפריסין שומר לפרי,

מתקיף לה רב שימי מנהרדעא, ובשאר אילני חוץ מן הענבים מי פליגי רבנן עליה [דר' יוסי, דאמרת דמה שאומר רב נחמן בתמרים, היינו אליבא דר' יוסי דאמר כן בענבים, שמה גם רבנן מודי בתמרים, דכופרי הוי גמר פרי, וכן בצלף נאמר שהקפרס איתא בגמר פרי, וחוזר הקושיא למה אבל מר בר רב אשי את השומר של ערלה],

והתנן [שביעית פ"ד מ"א], מאימתי אין קוצצין את האילנות בשביעית דרממנא אמר לאכלה ולא להפסד [פ' והשאלה הוא מתי יש משום איסור שביעית לקוץ את האילן, והרע"ב בשביעית פירוש ואני שמעתי כיון שאפקרינהו רחמנא לפירות אם יקצצם הוי גזול את הרבים, וכתב ע"ז בתו"ט ותמהני למה הכנים עצמו לפרש טעם אחר ממה שאמרו בגמרא פרק מקום שנהנו דף נב: לאכלה ולא להפסד ואעפ"י שהתורה ניתנה להדרש בפנים מפנים שונים ה"מ למדרש בעלמא אבל בפסקי דינין אין לנו אלא מה שאמרו חכמי הגמ', כי בלי ספק שעל פי הטעם משתנה הדין מאי דמדמינן ליה], [ובדלא טעין קבא מיירי, או דדמי עצי שוין יותר מפרי או בצרך למקומו, או שיש לו שאר הפסד בקיומו [כב"ק צ. דאז לא עדיף משחיטת בהמה עוברת דכל שיש בו צורך אדם, אין בו משום צער בעלי חיים, ובלאו הנהו גזונא גם בלא שביעית אסור לקצצו. יבין בשביעית אות נב, וראה תוס' כאן],

ב"ש אומרים, כל האילנות משישיצאו את הפרי [עלין. יבין],

וב"ה אומרים, החרובין משישרשרו משיצאו צהן כמין שרשרות של

והוסיפה על גזול ארץ ישראל מותר, ובח"ל הלוקח מן החשוד על הערלה ויודע הוא שיש צפרדסו זקנות ונטיעות יורד

דף ל"ו ע"ב

ולוקח הימנו, אף על פי שספק הוא אם יצא מן הנטיעות [ר"ל יורד אל הגן וקונה שם הפירות שאפשר לחשוב שהן מעצי ערלה שבגן ותולין שהובאו מבחוץ מאילנות זקנות, אף דקרוי לוודאי שלקטן העובר כוכבים מהערלה אפ"ה שרי. יבין] ובלבד שלא יראנו המצר לוקט כשהוא לוקט מן הנטיעות [וב"מ קשיא למר בר רב אשי ולעביד כב"ש דמיקל טפי, ויאכל גם את האביונות]?

[ומתריץ] רבי עקיבא במקום ר"א עבדינן כותיה, וב"ש במקום ב"ה אינה משנה ואין זה ספק אלא ודאי,

ותיפוק ליה דלי נמי רבי עקיבא [היא?] דאמר לענין מעשר דלאו פירא נינהו, לענין ערלה אסירי קפריסין דנעשה [קפריסין דהיינו סביבות הפרי] דהוה ליה שומר לפרי, ורחמנא אמר ויקרא יט וערלתם ערלתו "את" פריו, את הטפל לפריו, ומאי ניהו שומר לפרי?

אמר רבא היכא אמרינן דנעשה שומר לפרי, היכא דאיתיה בין בתלוש בין במחובר, הכא במחובר איתיה בתלוש ליתיה סופו שנופל הימנו כשמגיע להמשל,

איתיביה אביי, [שנינו בברייתא] פיטמא של רמון הפסח שצראשו [מקליפה הקשה, שיש בראש הפרי], כעין שיש למפוחים ולספרגלין [איספרגל] [חבושין. ראה ביאורי רש"י במתיבתא] [quince] מצטרפת לכיצה, לטומאת אוכלין,

והנין שלו [כמו שעור שיש בתוך הפיטמא] נץ צרמון כקפרס צאציונות # [כאשר ביארנו שהקפרס היינו מה שסביב הקלח שגדל ממנו הקפרס], אין מצטרף אף על גב דקימנא לן צהעור והרוטב (דף קיז:) שומרים מצטרפין לטומאה קלה, דהיינו טומאת אוכלין, הני מיילי קליפת האגוז והרמון, אבל הגן שומר על גבי שומר הוא ואין מצטרף, והכי אמרינן צהעור והרוטב (דף קיט:),

מדקאמר הנין שלו אין מצטרף, אלמא דלאו אוכל הוא, ותנן גבי ערלה, קליפי רמון והנין שלו, קליפי אגוזים והגרעינין [משמע שעל כל גרעיני הפירות מברך בורא פרי העין. ראה תוס'], חייבין בערלה דרממנא צדינהו מאת פריו הטפל לפריו, והא נץ ליתיה שומר

אבני חן למסכת ברכות

מרוזין,

שלל כדרכו מקרי כסיסה ביומי דכפורי פטור מכתה, כס זנגבילא
[ginger] ביומא דכפורי פטור,

Most carob trees are dioecious [there are male and female trees]. The trees blossom in autumn (September–October). The flowers are small and numerous, spirally arranged along the inflorescence [a group or cluster of flowers arranged on a stem that is composed of a main branch or a complicated arrangement of branches] axis.]

והגפנים משיגרעו שהעננים גסים כגרוע, ולקמן מפרש לה,

והזיתים משיניצו משיגדל הנן סביב, ושאר כל האילנות
משיוציאו,

לא קשיא הא ברטיבתא [נקראת אכילה] הא ביבשתא [אינה אלא
למבל],

ואמר רב אסי, הוא בוסר הוא גרוע כל מקום שהזכירו בוסר הוא
גרוע, הוא פול חלבן, פול חלבן ס"ד הא צעננים קיימין, אלא
אימא שיעורו כפול חלבן [מכאן יש ללמוד דעל בוסר פחות מפול לא
מברכין עליה בורא פרי העץ אלא בורא פרי האדמה. תוס'!],

אמרי ליה רבנן למרימר, כס זנגבילא ביומא דכפורי פטור,
והא אמר רבא, האי המלתא ליטואר"ו (תבלין מזנגביל) צלעו
דאתיא מבי הודואי קשיים [ginger that comes from India] שריא אין
זה לא משום צשול נכרים, ולא משום געול נכרים [פי' דלא חיישין שמעורב
בתוכם מאכלות אסורות של הגוים, ולפעמים לשון זה מתפרש על כלים שיש
בהם בליעת איסור של גוים], ומברכין עליה בפה"א?

מאן שמעת ליה דאמר גבי עננים בוסר אין הוא דהוי פרי, אכל
סמדר לא, רבנן הוא דפליגי עליה דרבי יוסי במסכת ערלה, וקתני שאר
כל האילנות ד משיוציאו הוי פרי הראוי?

לא קשיא, הא ברטיבתא [מכר עליה בורא פה"א] הא ביבשתא
[פטור ביוה"כ],

[וצ"ע שלא ביאר די שהשיעור שאוסר את קציצת האילן בשביעית, הוא אותה
השיעור שעושה את גמר פרי, שיהיה נקרא שומר דאיתא בשעת גמר פרי ?],

חביץ קדרה מין מאכל קפוי, כמו חלב שמצוהו צקיה, כך עושין מאכל קפוי
נקדרה, ולקמן מפרש לה קמחא ודונשא ומשחא, וקרו ליה אצרוש"י (מאכל מתוק
העשוי מדבש, קמח ושמן) וכן דייסא של חטים כמושות ממכתשת, רב
יהודה אמר שהכל נהיה בדברו, רב כהנא אמר במ"מ,

אלא אמר רבא, היכא אמרינן דהוי שומר לפרי, היכא דכי
שקלת ליה לשומר מיית פירא, הכא [בצלף] כי שקלת ליה לא
מיית פירא,

בדייסא גרידא כ"ע לא פליגי דבמ"מ, כי פליגי בדייסא כעין
חביץ קדרה לקמן [לז.]. מפרש לה [אלו מעשה קדרה] חטי דמתצרי בלשיתא
[באסיתא. ו'.] [פי' במדוכה], ויהבו צה דונשא, ועמיד להו נקדיה, רב יהודה
אמר שהכל סבר דובשא עיקר, רב כהנא אמר בורא מיני
מזונות, סבר סמידא סלת עיקר,

הוה עובדא ושקלוה לנין דרמונא ויבש רמונא, ושקלוה
לפרחא דביטיתא אציונות ואיקיים ביטיתא,

א"ר יוסף, כותיה דרב כהנא מסתברא, דרב ושמואל
דאמרי תרוייהו, "כל שיש בו" מחמשת המינין, מברכין עליו
בורא מיני מזונות:

(והלכתא כמר בר רב אשי, דוריק את האביונות ואכיל את
הקפריסין, ומדלגבי ערלה לאו פירא נינהו, לגבי ברכות נמי
לאו פירא נינהו, ולא מברכין עליה בורא פרי העץ אלא
בורא פרי האדמה),

גופא, רב ושמואל דאמרי תרוייהו, "כל שיש בו" מחמשת
המינין מברכין עליו בורא מיני מזונות,

[דין חדש] פלפלי, רב ששת אמר שהכל, רבא אמר לא כלום,
[כתב המחבר, על פלפל זנגביל כשהם רטובים בורא פרי האדמה, וכתב המג"א
ואע"פ דפלפלין מן אילן הוא, כיון שאין נוטעין אלא על דעת שיחייבו ויאכלו
רובן שחוקים כתבלין, ואין נאכלין לבדן אלא לפעמים, קרוב הדבר שיברכו עליהן
שהכל כמו קורא, אלא לפי שמעט מהן נאכלים ברטיבותן אדעתא דהכי נמי נטעין
קצת, לכן מברכין עליהם בפה"א. או"ח סימן ר"ב סעיף יח],

ואיתמר נמי, רב ושמואל דאמרי תרוייהו "כל שהוא" דאף על
גב דכולהו ממד מינא, צעינן דליהוי מחמשת המינין, ואי לא, לא מברכין עליה

ואודא רבא לטעמיה, דאמר רבא, כס פלפלי כל דבר שאדם אוכל

אבני חן למסכת ברכות

גורל מיני מזונות מחמשת המינין מברכין עליו בורא מיני מזונות,

וצריכא [וצריכים שני המאמרים של רב ושמואל] דאי אשמעינן "כל שהוא" הוה אמינא משום דאיתיה בעיניה, אבל על ידי תערובות לא,

דף ל"ז ע"א

קמ"ל "כל שיש בו",

ואי אשמעינן "כל שיש בו", הוה אמינא כל שיש בו חמשת המינים אין [אף שהוא ע"י תערובת אומר בורא מ"מ], אבל אורו מ"ל (דוחן) [ויש מפרשים רי"ו, ולחאי פירוש יש לפרש דוחן היינו מיל. תוס'] ודוחן פנ"ץ [עשב ממשפחת הדגניים] [millet] לא, [ונאמר שהטעם שאינו אומר במ"מ על אורו ודוחן הוא] משום דע"י תערובת, אבל איתיה בעיניה [אבל אורו ודוחן שהוא בעין בלא תערובת], נימא אפילו אורו ודוחן נמי מברכין עליו בורא מיני מזונות,

קמ"ל כל שהוא מחמשת המינים, הוא דמברכין עליו בורא מיני מזונות דאף על גב דכולהו ממד מינא, בעינן דליהוי מחמשת המינין, ואי לא, לא מברכין עליה גורל מיני מזונות, לאפוקי אורו ודוחן, דאפילו איתיה בעיניה, לא מברכין בורא מיני מזונות,

ואורו [ודוחן] לא מברכין בורא מיני מזונות [כדאמרי רב ושמואל שרק על חמשת המינים מברכין בורא מ"מ],

והתניא, הביאו לפניו [לכאורה מה היתה הבריייתא הקדושה חסירה בלי התיבות "הביאו לפניו". משמר הלוי] פת אורו, ופת דוחן, מברך עליו תחלה וסוף כמעשה קדרה צרכה שמברכין על מעשה קדרה של חמשת מינין,

וגבי מעשה קדרה תניא, בתחלה מברך עליו בורא מ"מ, ולבסוף מברך עליו ברכה אחת מעין שלש צלתי פרקין (מד). מפרש לה על הממיה כו'?

[ומתריץ] כמעשה קדרה, ולא כמעשה קדרה, כמעשה קדרה דמברכין עליו תחלה וסוף # [פ' שעכשיו עדיין הוא חידוש שמברך תחלה וסוף שאנו רואין להלן שיש דברים שאינו מברך עליהם בסוף אליבא דכמה מאן דאומרים],

ולא כמעשה קדרה, דאילו כמעשה קדרה בתחלה בורא מיני מזונות, ולבסוף ברכה אחת מעין ג', ואילו הכא [באורו ודוחן] בתחלה מברך עליו שהכל נהיה בדברו,

ולבסוף בורא נפשות רבות וחסרונן [כמו לחם ומים, שאי אפשר בלא הם. תוס', ובנצוצי אור פ' שהקב"ה ברא את הרגשת החסרון [פ' אפעמיט] כדרכיב פותח וגו' לכל חי רצון] על כל מה שברא [להחיות בהם נפש כל חי, כלומר על כל מה שבעולם שגם אם לא בראם יכולין העולם לחיות בלא הם, שלא בראם כי אם לתענוג בעלמא כמו תפוחים וכיוצא בהן, ומסיים ברוך חי העולמים, וכידושלמי ברוך אתה ה' חי העולמים. תוס'],

ואורו לאו מעשה קדרה הוא [שברכתה בורא מ"מ] דקא מפקת ליה מכלל מעשה קדרה לצרכה אחרת, והתניא אלו הן מעשה קדרה לענין צרכה, חילקא מטי דממזרי צאסימא [שנשתברו במדוכה] מדא לתרתי [חיטים שנשברו כל אחת לשתיים לצורך דיסה. שט], טרגים מדא לתלם [חיטים שנכתשו על מנת שתשבר כל אחת לשלוש. שט] (סולת), זריז מדא לארצע, וערסן מדא לממס, ואורו [הרי שאורו ברכתה בורא מ"מ] חילקא טרגים זריז וערסן מפרש להו צמועד קטן (יג)?

הא מני הך ממתימא דקמי אורו כמעשה קדרה רבי יוחנן בן גורי היא, דתניא רבי יוחנן בן גורי אומר, אורו מין דגן הוא, וחייבין על חמוצו כרת, ואדם יוצא בו ידי חובתו בפסת, אבל רבנן לא [לא סברי דאורו הוא מין דגן],

ורבנן לא [לא סברי דאורו מין דגן הוא], והתניא [בבריייתא], [וקתני רישא, ראה לקמן ע"ב שמדבר על רישא וסיפא של ברייתא זו] הכוסם את החמטה כמות שהיא, מברך עליה בורא פרי האדמה,

טחנה [אם טחן את החיטים] אפאה [ואפה מקמח החיטים פת, ושבר אותה לפתיתים] ובשלה לאחר שאפאה צמור ועשאה לסם, מור ונשלה צמים, בזמן שהפרוסות קיימות שלא נמוחו צנזולן [יש מפרשים דהיינו כשהלחם אינו שרוי במים כל כך, שאם יקח הפרוסה שלא ישבר. תוס'], בתחלה מברך עליה המוציא לחם מן הארץ, ולבסוף מברך עליה ג' ברכות,

אם אין הפרוסות קיימות, בתחלה מברך עליה בורא מיני מזונות, ולבסוף מברך עליה ברכה אחת מעין ג' על הממיה ועל הכלכלה, ונשלהי פרקין (דף מד). מפרש לה # [וצ"ע למה פירוש רש"י פעם שנית ברך אחד מהו ברכה אחת מעין ג' ?],

[סיפא] הכוסם את האורו, מברך עליו ב"פ האדמה, טחנו אפאו ובשלו, אף על פי שהפרוסות קיימות בתחלה מברך עליו בורא מיני מזונות, ולבסוף מברך עליו ברכה אחת מעין שלש [בע"ב מתקן הבריייתא שמברך רק בורא נפשות, שכן סוברים רבנן אליבא דר' יהודה שאמר משמו של ר"ג],

מני אילימא ר' יוחנן בן גורי היא, דאמר אורו מין דגן הוא,

אבני חן למסכת ברכות

ד"ם]למדנתנו רבינו יחיד ורבים הלכה כרבים [ולכן עשיתי כדברי חכמים דפליגי עלך],

רבי יהודה אומר משמו של רבן גמליאל [וגם בשם החכמים], כל שהוא משבעת המינים,

דף ל"ז ע"ב

ולא מין דגן [פ' שאינה ממין חטה ושעורה] הוא שזמין דגן יש חילוק, שאם עשאו פת הכל מודים שצריך לאחריה שלש ברכות, או מין דגן אף אם מין דגן הוא אלא ולא עשאו פת, בשמים אלו נחלקו רבן גמליאל וחכמים, ר"ג אומר שלש ברכות [ברכת המזון], וחכ"א ברכה אחת [מעין שלש, דהיינו על המחיה],

כל שאינו לא משבעת המינים ולא מין דגן, כגון פת אורז ודוחן, ר"ג אומר ברכה אחת מעין שלש, וחכ"א ולא כלום,

במאי אוקימתא להסוה [סיפא דברייתא] דלעיל [ע"א] דקמי [גבי אורז], ולבסוף ברכה אחת מעין שלש, בר"ג [ומושמע דמפרשת כל דברייתא אליבא דר"ג],

אימא סיפא דרישא דהסוה ממתינן [של אותה ברייתא], דמתי גבי [גצה ?] הכוסס את החטה דהסוה [שהיא] רישא דידה, וקמי סיפא אם אין הפרוסות [של פת חטה] קיימות שצמחלמו פת ממש היה [ונתפרר], בתחלה מברך עליה בורא מיני מזונות, ולבסוף מברך עליה ברכה אחת מעין שלש,

מני אי ר"ג, השתא אבותבות ואדייסא אפילו אדייסא אמר רבן גמליאל צמחתינן צמחתינן, או מין דגן ולא עשאו פת מצד אחריו שלש ברכות [לשון זה הוא בסיפא דברייתא מה שר' יהודה אומר בשמו של ר"ג], אמר ר"ג ג' ברכות, אם אין הפרוסות קיימות מיבעיא וכשנמות מי גרע מדייסא,

אלא פשיטא [ברייתא דלעיל] רבנן היא דאמרי גבי דייסא ברכה אחת, והאי נמי משנמות לאו פת הוא, והוי כדייסא, אי הכי קשיא דרבנן אדרבנן [דבברייתא הראשונה דאוקמת רבנן אמרין שעל פת אורז שהפרוסות קיימות מברך על המחיה, ובברייתא אמרי רבנן שעל פת אורז מברך בורא נפשות],

אלא לעולם רבנן, ותני [פ' תקן את לשון הברייתא] גבי אורז, ולבסוף אינו מברך עליו ולא כלום:

[דין חדש] אמר רבא, האי ריהמא הוא חנין קדרה דחקלאי בני כפר דמפשי ביה קמחא שמרדיס צו קמח, מברך כמ"מ, מ"ט דסמידא

המוציא לחם מן הארץ ושלש ברכות בעי ברוכי, אלא לאו רבנן היא וקמי צורא מיני מזונות, ותיובתא דרב ושמואל תיובתא [שאמרו רק על חמשת המינים מברכין בורא מ"מ], [באורז הוי תיובתא, אבל אדוחן לא הוי תיובתא, ואפשר דהוי הלכתא כותייהו ולא מברכין עליה בורא מיני מזונות. תוס']:

אמר מר [ברישא], הכוסס את החטה, מברך עליה בורא פרי האדמה, והתניא בורא מיני זרעים?

לא קשיא, הא דקמי צורא מיני זרעים ר' יהודה היא, דקמי לכל מין ומין מעין ברכמו, דמפרש לקמן בפירקין (דף מ.). אליציה, הלכך, לירקות צורא מיני דשאס, למטין דזרעים ניהו צורא מיני זרעים, והא רבנן ולרבנן, בין זרעים בין ירקות [ובין פירות האדמה] צורא פרי האדמה, ולא צעין לכל מין ומין מעין ברכמו, דתנן ועל ירקות אומר בורא פרי האדמה, ר' יהודה אומר, בורא מיני דשאס:

אמר מר [בסיפא דברייתא], הכוסס את האורז, מברך עליו בורא פרי האדמה, טחנו אפאו ובשלו, אע"פ שהפרוסות קיימות, בתחלה מברך עליו בורא מיני מזונות, ולבסוף ברכה אחת מעין שלש [על המחיה],

והתניא, לבסוף ולא כלום כלומר אין טעון מצרכות פירות ארץ ישראל ולא כלום, אלא צורא נפשות רבות, ככל מידי דלימיה משבעת המינים?

[ומתירין] אמר רב ששת, לא קשיא הא [דמברך על המחיה אחר אורז] ר"ג והא [דמברך בורא נפשות אחר אורז] רבנן [פ' לפי מה שאמר ר' יהודה משמו של ר"ג, ואך פליגי רבנן עליהו לקמן לז', ושם חוזר על אוקימתא זו ושואל במאי אוקימתא],

דתניא [ורש"י לקמיה קורא לזה מתניתין בתייתא], זה הכלל כל שהוא משבעת המינים, רבן גמליאל אומר שלש ברכות [ברכת המזון], וחכמים אומרים ברכה אחת מעין שלש [על המחיה],

ומעשה ברבן גמליאל והוקנים [וגם ר' עקיבא בתוסב], שהיו מסובין בעלייה ביריחו, והביאו לפנייהם כותבות הס ממרים, והס דגס האמור שצעת המיין, שהסס זכ מן הממרים [דברים לד ג וְאֶת־הַנֶּגֶב וְאֶת־הַפֶּגֶר פָּקַעַת יְרֵחוֹ עִיר הַתְּמָרִים עַד־צֶעֱרָה], ואכלו, ונתן רבן גמליאל רשות לר' עקיבא לברך, קפץ וברך רבי עקיבא לאחריהן ברכה אחת מעין שלש,

אמר ליה רבן גמליאל, עקיבא עד מתי אתה מכניס ראשך בין המחלוקת,

א"ל רבינו אע"פ שאתה אומר כן (ו)חברך אומרים כן, ו.

אבני חן למסכת ברכות

לסלתן, ה"נ דלא בעי ברוכי המוציא לחם מן הארץ דפליג אהא דקמי [בבביתא דהיה עומד ובקריב] מצרך המוציא,

וכי תימא ה"נ, והתניא לקט מכולן פתמי המנחות כוית, ואכלן, אם המין הוא ענוש כרת, ואם מצה הוא, אדם יוצא בו ידי חובתו בפסח ומדקאמר יוצא בו ידי חובתו מפסח משום אכילת מצה, דמנחות עשה היא דכמיז צערז תאכלו מנחות, והסם לחם צעינן, דכמיז זה לחם עוני, אלמא לחם הוי, ומצרך המוציא,

והא מתניתין [ובביתא זו דקתני לקט מכולן כוית] על כרחך רבי ישמעאל היא, דהא קמי לקט מכולן כוית, אלמא צפמינן פחותין מכות קאי?

[ומתרינן] הכא במאי עסקינן [ולבן נקראת אכילה לגבי חמץ ומצה, דמירין] בשערסן כשחזר וגבילן יחד וחזר ואפאן, ערסן לשון ערסומיס,

אי הכי אימא סיפא [הרישא היא לקט מכולן כוית ואכלן וכו' וראה מהרש"א שהקשה שגם ברישא יש לשון ואכלן, עיי"ש] והוא שאכלן בכדי אכילת פרם שלא ישהה משהתחיל לאכול שיעור כוית, עד שגמר אכילת השיעור, יותר מכדי אכילת חצי ככר של שמנה צינים, דהוי חצי ארבעה צינים, שזהו צירוף שיעור אכילה, ואם שהה יותר אין האכילה מצטרפת, והוא ליה כאכול חצי זית היום וחצי זית למחר, ואין צו חיוצ כרת אס ממך הוא ,

ואי בשערסן [ונעשה גוש אחד], האי שאכלן [למה אמר בלשון רבים], שאכלו מיבעי ליה לשון יחיד מיבעי ליה?

הכא במאי עסקינן ונשאל ערסן היא, וכדקאמרת [שהרי אומרה בלשון רבים], והא דקמי דחשיב למיחוי לחם, בבא מלחם גדול ונשאר מן הלחם שלא נפרס כולו [שאגב חלק הלחם שנשאר עדיין ולא נפרס, יש חשיבות גם לחלק הפירורין]. אבל אס נפרס כולו לא חשיב פתמינן הפחותים מכזית, ולא מצרכינן המוציא, ואין יוצא בהן ידי חובת מצה צפסם [ואז מברך גם על כוית פירורין המוציא, אבל אם מתחלה נאפו פירורין מברך המוציא רק אם הם כוית],

מאי הוה עלה [הדרך בכל מאי הוי עלה שבתלמוד הוא דלבתר דשקיל וטרי באותו הדין בעי תלמודא מאי הוי עלה לידע איך הוא פיסקא דדינא אחר שקלא וטריא. יד מלאכי אות תמ"א עיי"ש]?

אמר רב ששת, האי חביצא, אף על גב דלית ביה פרוורין כוית, מברך עליו המוציא לחם מן הארץ,

אמר רבא, והוא דאיכא עליה תוריתא דנהמא [צורת הפת] מואר מראית הלחם,

[נראה דהיינו כשנותנים הפרורין במים, ואם המים מתלבנים מחמת הפרורין, אולא ליה תוריתא דנהמא, וכן היה רגיל רבינו דוד מבי"ץ ללבן פרוורין במים בלילה כדי לאכלן בשחר בלא ברכת מוציא ובלא ברכת המזון, שלא לאחר, כדי שיתחזק ראשו ויוכל להגיד ההלכה. תוס']

עיקר, דמחזיא צני כרך [פ' שמחזיא אינו שם מקום, אלא הפך מבני כפר] דלא מפשי ביה קמחא, מברך עליו שהכל נהיה בדברו, מ"ט דובשא עיקר,

והדר אמר רבא, אידי ואידי במ"מ, דרב ושמואל דאמרי תרוייהו, "כל שיש בו" מחמשת המינים, מברכין עליו בורא מיני מזונות,

א"ר יוסף, האי חביצא קעין שלגיי"קוק, שמפררין צמוך האלפס לחם [כמו זופ מאנדלען של חתיכות לחם], דאית ביה פרוורין כוית, בתחלה מברך עליו המוציא לחם מן הארץ, ולבסוף מברך עליו שלש ברכות, דלית ביה פרוורין כוית, בתחלה מברך עליו בורא מיני מזונות, ולבסוף ברכה אחת מעין שלש,

[א"ח סימן קס"ח סעיף י' חביצ"א דהיינו פירורי לחם שנדבקים יחד על ידי מרק, אם נתבשל, אם יש בהם כוית אע"פ שאין בו תואר לחם מברך המוציא ובהמ"ז. ואם אין בהם כוית אע"פ שנראה שיש בו תואר לחם אינו מברך אלא בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש,

ואם אינו מבושל אלא שהוא מחובר ע"י דבש או מרק אם יש בפרוסות כוית מברך עליו המוציא אפילו אין לו תואר לחם ואם אין בהם כוית אם יש בהם תואר לחם דהיינו שהוא ניכר וידוע שהוא לחם מברך עליו המוציא וברכת המזון ואם אין בהם תואר לחם מברך בורא מיני מזונות וברכה אחת מעין שלש, ואם אינו לא מבושל ולא מחובר אלא מפורד דק דק אע"פ שאין בו כוית ולא תואר לחם מברך עליו המוציא ובה"מ (וע"ל סי' קפ"ד כמה שיעור אכילה לצורך עליה צרכת המזון),

וה"ל המושל"ב שם ס"ק נט, אם פירר הלחם עד שהחזירן לסולת, ואח"כ חזר וגבילן כשומן וכיו"ב שאנו קורין בלשוננו קניידלי"ך או חרעפזלי"ך, עיין במ"א מה שכתב בזה, והסכמת הרבה אחרונים דאם בישלן בקדירה או מנגה במחבת במשקה דחשיב כבישול אף שיש בכל אחת כוית ויותר מברך עליהם במ"מ, ואפילו אם אכל הרבה, וכן הוא מנהג העולם וכו' עיי"ש],

אמר רב יוסף מנא אמינא לה דאפרורין כוית מצרכין המוציא, דתניא, היה ישראל עומד ומקריב מנחות ונמנה לכהן להקריבה בירושלים, אומר [הישראל] ברוך שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה אס לא הציא מנחות זה ימים רבים [העירו הלומדים, באיזה שלב של ההבאה מברך שהחיינו ? וצ"ע. משמר הלוי], נטלן לאכלן הכהן מברך המוציא לחם מן הארץ,

ותני עלה כלומר ומתן על המנחות, מנחת מנחת, ומנחת מרחשת, הקריצות כשהן אפופות, וכולן פותתן כוית כלומר [שני פעמים כלומר כאן, כל אחת צריך ביאור] צו"ע קודם קמליה, ועשה אותן פתמינן כויתם, דכמיז פחות אותה פתם (ויקרא צ'), אלמא פתמינן כויתם, מצרך עליהן המוציא,

א"ל אביי, אלא מעתה, לתנא דבי ר' ישמעאל, דאמר פורכין למנחות האפופות על המנחת ועל המרחשת, קודם קמליה עד שמחזירין

אבני חן למסכת ברכות

ממנו בשוגג, ורבי יהושע פוטר דזיעה בעלמא הוא, ואין שם תרומה חל עליו, ואין [שאין ?] לך פרי הניתן למשקה, אלא זיתים וענבים בלבד, והיינו כמר בר רב אשי,

"מרו קנין" חייבין בחלה, וכי אתא רבין א"ר יוחנן, טרוקנין פטורין מן החלה,

מאי טרוקנין, אמר אביי, פובא דארעא עושה מקום חלל בכירה, ונותן בחוכו מים וקמח, כמו שעושין באלפס,

ואמר אביי, "מרייתא" פטורה מן החלה [שאינו נקרא לחם],

א"ל ההוא מרבנן לרבא, מרימא מהו מה מברכין עליו, ושם טרימא כל דבר הכתוש קמח ואינו מרוסק, לא הוה אדעתיה דרבא לא היה מבין מאי קאמר ליה מהו שואל,

ייתב רבינא קמיה דרבא, א"ל רבינא להווא מרבנן, איזו טרימא אתה שואל דשומשמי [sesame] קא אמרת להווא שמנן, או דקורממי קא אמרת כרכוס [safflower], שכותשים אותו ונותנין בו יין ושומין, או דפורצני קא אמרת כתישת ענבים, למת למוך המרצנים מים לעשות תמד,

מאי טריתא? איכא דאמרי גביל מרתח נותנים קמח ומים בכלי, ובזמנין בפק, ושופכין על הכירה כשהיא נסקת, ואיכא דאמרי נהמא דהגדקא נקט שאופין בשפוד, ומושחים אותו תמיד, בשמן או במי ביצים ושמן, ואיכא דאמרי, לחם העשוי לכותח אין אופין אותו בתנור, אלא בתנא,

אדהכי והכי אסקיה רבא לדעתיה [עלה בדעתו כוונת השואל], אמר ליה רבא, ממוך דברי רבינא הבין רבא את השאלה, אמר ליה השילתא ודאי קא אמרת דבר מעוך שאלתני, כמו ציני חשילתא דשמיטת חולין (דף ג.) ואדברתן מלתא הא [דרב אסי],

תני רבי חייא, לחם העשוי לכותח פטור מן החלה, והא תניא חייב בחלה, התם כדקתני טעמא [שתלוי באופן עשייתה] ר' יהודה אומר, מעשיה מוכיחין עליה, עשאן

דף ל"ח ע"א

דאמר רב אסי, האי תמרי של תרומה, מותר לעשות מהן מרימא שאינו מפסידה, אלמא דצמילתייהו קאי, וכיון דהכי הוא מברכין עליה בורא פרי העץ, ואסור לעשות מהן שכר [שהרי מפסיד את הפריו],

בעבין ערוכה ומקוטפת [פניו טוחות בשמן וכדומה] כגלסקאות נאות, גלי דעמיה דלחם עשאה חייבין, פלמודין כנסרים בעלמא, שלא הקפיד על עריססם, ודוגמתו שנינו במועד קטן (דף יב.) עושה לו למודין לחין, לצור של יין לכסותו פטורים,

שתיתא מאכל העשוי מקמח קליות, שנתיבשו בתנור צעוד שהצליס לחים, רב אמר, שהכל נהיה בדברו, ושמואל אמר, בורא מיני מזונות,

א"ל אביי לרב יוסף, האי כובא דארעא, מאי מברכין עלויה? א"ל מי סברת נהמא הוא, גובלא בעלמא הוא, ומברכין עלויה בורא מיני מזונות,

אמר רב חסדא, ולא פליגי, הא [דמברך בורא מ"מ] בעבה, הא [דמברך שהכל] ברכה, עבה לאכילה עבדי לה וצמילתיה קיימא, רבה לרפואה קא עבדי לה,

מר זוטרא קבע סעודתיה עלויה, וברך עלויה המוציא לחם מן הארץ, ושלש ברכות,

אמר מר בר רב אשי, ואדם יוצא בהן ידי חובתו בפסח, מ"מ דברים מן לחם עוני קרינן ביה,

מתיב רב יוסף, ושויין שבוחשין מניסין בפק, לערבו יפה צמימיו את השתות בשבת [פ' שמערכין את ה"שתיתא" בשבת, דהיינו קמח קליות שמערכין אותו בבליילה רכה במים מותר להגיסו בפק בשבת, ואינו אסור משום לישא], ושותין זיתום המצרי מפורש צמסכת פסחים (דף מז:) [בשבת, ואינו אסור משום רפואה], [והא ודאי בשתות רכה מיירי, שבוחשין אותה, ואי אמרת דרכה אינה אלא לרפואה ולכן מברכין עליה שהכל] ואי ס"ד לרפואה קא מכוי, רפואה בשבת מי שרי,

ואמר מר בר רב אשי, האי דובשא דתמרי מברכין עלויה שהכל נהיה בדברו, מ"מ? זיעה בעלמא הוא ואינו פרי לצרך עליו בורא פרי העץ,

א"ל אביי ואת לא תסברא, והא תנן, כל האוכלין אוכל אדם לרפואה בשבת, וכל המושקין שותה, אלא מה אית לך למימר גברא לאכילה קא מכוי, ה"נ גברא לאכילה קא מכוי,

כמאן כי האי תנא, דתנן, דבש תמרים, ויין תפוחים, וחומין ספגין' ת סופי ענבים, שאין מתבשלים עולמית, ועושים מהן חומץ, ושאר מי פירות של תרומה, רבי אליעזר מחייב קרן וחומש לשמה

אבני חן למסכת ברכות

רב זביד, אחוה דר"ש בר רב זביד, דאדם גדול הוא, ובקי
בברכות הוא, אמר להם [ר' זירא לרבנן] לכשיבא לידכם [זה הבר
רב זביד] הביאוהו לידו,

זמנא חדא איקלע לגביה [הגיע בר רב זביד לקמיה דר' זירא], אפיקו
ליה ריפתא [היינו משום ששמע שאדם גדול הוא, ערך לכבודו סעודה,
ובסעודה זו כיבדו לבצוע את הפת ולברך עליו. הערות], פתח ואמר
מוציא, אמר זה הוא שאומרים עליו דאדם גדול הוא, ובקי
בברכות הוא,

בשלמא אי אמר המוציא,

דף ל"ח ע"ב

אשמעינן טעמא פירושא דקרא [דהמוציא אתכם מתחת סבלות מצרים],
כמו שפירשנו ולמדנו פירוש ואשמעינן דהלכתא כרבנן דהמוציא
לאפיק הוא, אלא דאמר מוציא מאי קמ"ל הכל מודים זו? ואיהו
[בר רב זביד] דעבד [ובירך "מוציא"], לאפוקי נפשיה מפלוגתא,

והלכתא המוציא לחם מן הארץ, דקי"ל כרבנן דאמרי
דאפיק משמע:

ואף על פי דבמוציא כולי עלמא לא פליגי דאפיק משמע, ובירושלמי מפרש טעמא
כדי שלא לערב האותיות כגון העולם מוציא, ואף על גב דבלחם מן נמי איכא
עירוב, שאני התם דקרא כתיב (תהלים קד) מצמיה חצר לבהמה ועשב לעבודת
האדם להוציא לחם מן הארץ, ועל כן יש לבצוע בשתי ידיו בעשר אצבעות נגר י'
חיבות שבמקרא זה. תוס'.

[שנינו במשנתנו] ועל הירקות אומר וכו': קתני ירקות דומיא
דפת, מה פת שנשתנה ע"י האור, אף ירקות נמי שנשתנו
ע"י האור ואפילו הכי צמילמיהו קיימי, ומצרכין עליהו צורא פרי האדמה,

אמר רבנאי משמיה דאביי, זאת אומרת, שלקות כל ירק שלוק
מברכין עליהן בורא פרי האדמה (ממאי מדקתני ירקות
דומיא דפת),

דרש רב חסדא ק # [מה בא רש"י לומר ב"כ"] משום רבינו רב
ומנו רב, שלקות מברכין עליהם בורא פרי האדמה,
ורבותינו היוורדין מארץ ישראל, ומנו עולא משמיה דר'
יוחנן אמר [רב חסדא קורא לעולא רבותינו], שלקות מברכין עליהן
שהכל נהיה בדברו הכי הדבר צמחלקס,

ואני אומר לישב דצריהם שאין חלוקין, יש מהן פרי האדמה ויש מהן שהכל,
כל שתחלתו בורא פרי האדמה ירק הנאכל מי שחלתו צורא פרי
האדמה, שלקו שלקו אפקיה ממלמיה לגרעומא ומצדן שהכל נהיה

לישנא אחרינא, אלא מה אית לך למימר, גברא לאכילה קא
מכוין, "ורפואה ממילא קא הויא", ה"נ לאכילה קא מכוין
ורפואה ממילא קא הויא,

וצריכא דרב (ושמואל) הכי גרסינן וצריכא דרב ושמואל, ואף על גב
דמניא לענין שבת דאוכל הוא ומותר לאכלו בשבת, איצטריך למימר דטעון צרכה,
דאי מהאי [מהלכות שבת] ה"א, לאכילה קא מכוין, ורפואה
ממילא קא הויא, אבל הכא [לענין ברכה] כיון דלכתחלה
לרפואה קא מכוין, לא לברך עליה כלל,

קמ"ל, כיון דאית ליה הנאה מיניה, בעי ברוכי הכי גרסינן דסלקא
דעמך אמניא כיון דלרפואה קא מכוין לא לבדי צרכה, קא משמע לן, כיון דממנה
מיניה שהרי מאכל הוא, צעי ברוכי:

[שנינו במשנתנו] שעל הפת הוא אומר המוציא וכו': ת"ר
[מחלוקת בנוסח הברכה של המוציא], מה הוא אומר, המוציא לחם
מן הארץ, רבי נחמיה אומר, מוציא לחם מן הארץ,

אמר רבא, ב"מוציא" [בלא ה"א בתחלה] כולי עלמא לא פליגי
דאפיק משמע שהולך כנר, והא ודאי צרכה הגונה, דלשענר צעין, שהרי כנר
הולך הלחם הזה מן הארץ שהוא צא ליהנות הימנו, דכתיב במדבר כג אל
מוציאם ממצרים וכשנאמרה פרשת בלעם כנר ילאו,

כי פליגי ב"המוציא", רבנן סברי המוציא דאפיק משמע [לשון
עבר שכבר הוציא], דכתיב דברים ה המוציא לך מים מצור
החלמיש וכנר הולך,

ורבי נחמיה סבר, המוציא דמפיק משמע שעתיד להולך, דכתיב
שנאמר שמות ו המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים וכשנאמר
פסוק זה למטה, עדיין לא ילאו, והמוציא לך מים עדיין היה מוציא [מוציא וחוזר
ומוציא], כל ימי היום צמדכר,

ורבנן, ההוא הכי קאמר להו קודשא בריך הוא לישראל, כד
מפיקנא לכו [לעתיד כשיהיה כבר הקב"ה המוציא לשעבר] עבידנא לכו
מלתא, כי היכי דידעיתו [שהדעו], דאנא הוא דאפיקית יתכון
ממצרים שאני הוא שהולאמי אתכם, דכתיב שמות ו ו לכן אמר לבני ישראל
אני ה' ותו צאתי אתכם מתחת סבלות מצרים ותצאתי אתכם מעברתם וגאלתי
אתכם בידו ע נסיוה ובשפמים גאלים: ו ולקחתי אתכם לי לעם ותייתי לכם
לאל הים וידעתם כי אני ה' אל ה'יכם תמו ציא אתכם מתחת
סבלות מצרים,

משתבחין ליה רבנן לרבי זירא [שהיו משבחין ומפאריין], [את] בר

אבני חן למסכת ברכות

בדברו ולקמן מוקי לה בתומי וברתי,

וכל ירק שאין דרכו ליאכל מי שתחלתו שמתחלתו אם אכלו מי שהכל נהיה בדברו הוא מברך, שלקו והציאו לדרך אכילתו, הוא עיקר פריז ומצד בורא פרי האדמה,

בשלמא כל שתחלתו שהכל נהיה בדברו, שלקו בפה"א, משכחת לה בכרבא [cabbage] וסלקא [chard, beets] וקרא [pumpkin],

אלא כל שתחלתו בפה"א, שלקו שהכל, היכי משכחת לה? א"ר נחמן בר יצחק, משכחת לה בתומי [garlic] וברתי [leek],

דרש רב נחמן כן # [מה בא רש"י לומר ב"כ"] משום רבינו שמואל, ומנו שמואל, שלקות מברכין עליהם בפה"א, וחבריני היורדים מארץ ישראל ומנו עולא רב נחמן חסוב, ולא קרי לעולא רבנמינו משמיה דר' יוחנן אמר, שלקות מברכין עליהן שהכל נהיה בדברו,

ואני [רב נחמן] אומר [שהמחלוקת של שמואל ור' יוחנן] במחלוקת שנויה שהם מלוקין בפלוגמא דרבי מאיר ורבי יוסי [שמביא הגמ' כאן, אי יוצאין מצות מצה במצה מבושלת], ודרי שמואל [דמברך על שלקות בפה"א] ודרי רבי יוחנן [דשלקות מברך עליהן שהכל] ככל מני ירקות הן, ומלוקין זה על זה, שמואל כרבי מאיר דאמר מצוה קאי במלמיה, ורבי יוחנן קאי כרבי יוסי [שאין יוצאין במצה מבושלת, וכן אומר ר' יוחנן ששלקות מברכין עליהן שהכל],

דתניא, יוצאין ברקיק השרוי צמים, ידי אכילת מנה של מנה, וקרינן ביה לחם עוני ובמבושל שלא נמוח, דברי ר"מ, ור' יוסי אומר, יוצאים ברקיק השרוי, אבל לא במבושל דמו לאו לחם אפקי אע"פ שלא נמוח,

ולא היא [דברי ר"ג דפליגי שמואל ור' יוחנן במחלוקת של ר"מ ור' יוסי אינה], דכ"ע שלקות מברכין עליהן בפה"א, ועד כאן לא קאמר ר' יוסי התם [שאין יוצאין במצה מבושלת], אלא משום דבעינן טעם מצה וליכא, אבל הכא [בשלקות דעלמא] אפי' רבי יוסי מודה [דשלקות קאי במילתיה וברכתו בפה"א],

אמר ר' חייא בר אבא א"ר יוחנן, שלקות מברכין עליהם בפה"א, ור' בנימין בר יפת א"ר יוחנן, שלקות מברכין עליהם שהכל נהיה בדברו,

א"ר נחמן בר יצחק, קבע עולא לשבשתיה עולא שאמר משום רבי יוחנן לעיל שהכל, למד קבע שצוהו בר' [אולי צ"ל מר'] בנימין בר יפת עד שנתקעה בלבו, ועכשיו אומר[ה?] צבית המדרש צס רבי יוחנן,

תהי בה ר' זירא צמחלוקת זו שהזכרה צבית המדרש, וכי מה ענין להזכיר דברי ר' בנימין בר יפת אצל דברי ר' חייא בר אבא צמחלוקת צבית המדרש, הרי אינו כדאי לחלוק עליו,

[הרי] ר' חייא בר אבא דייק וגמיר שמעתא מרבי יוחנן רביה, ורבי בנימין בר יפת לא דייק [והנציחו זאת בש"ס הקדוש ! ולא חיישין ללשון הרע. משמר הלוי],

ועוד רבי חייא בר אבא, כל תלתין יומין מהדר תלמודיה קמיה דר' יוחנן רביה [לא דוקא כל תלמודו, אלא כל מה שהיה לומר בשלשים יום היה חוזר הכל לפניו ביום שלשים ואחד. תוס'], ור' בנימין בר יפת לא מהדר,

ועוד בר מן דין, ובר מן דין לצר משמי ראיות הללו שאמרתי, שאין רבי בנימין כלום אצל רבי חייא, יש לנו עוד ראיה שלא אמר רבי יוחנן מימיו שלקות שהכל, דההוא תורמסא [מין קמניות] [lupin], דשלקי ליה שבע זמנין בקדרה [והרי הוא שלקות], ואכלי ליה בקנוח סעודה, אתו ושאלו לר' יוחנן ואמר להו מברכין עליה בורא פרי האדמה אלמא אף על גב דשלקיה קאי במלמיה,

ועוד אמר ר' חייא בר אבא, אני ראיתי את ר' יוחנן שאכל זית מליח שהיה מלוח זה כמה ימים, וקיימא לן [פסחים עו.] מליח כרומח [ודינו בשלקות] וברך עליו תחלה וסוף,

אי אמרת בשלמא שלקות במילתייהו קיימי, בתחלה מברך עליו [על זית מליח] בורא פרי העץ, ולבסוף מברך עליו ברכה אחת מעין שלש [על העץ ועל פרי העץ],

אלא אי אמרת שלקות לאו במילתייהו קיימי, בשלמא בתחלה מברך עליו שהכל נהיה בדברו, אלא לבסוף מאי מברך?

דילמא בורא נפשות רבות וחסרונן, על כל מה שברא,

מתיב רב יצחק בר שמואל, ירקות שאדם יוצא בהן ידי חובתו [חובת מרור] בפסח, יוצא בהן ובקלח שלהן, אבל לא כבושין צירקות של מרור היא שנייה צפרק כל שעה, [דף לט.] לומר שאין יוצאין בהן שלוקין משום מרור, אלמא לאו צמחיהו קיימי, ולא שלוקין שלוק הוי נימוח טפי ממנושל, ולא מבושלין, ואי ס"ד במילתייהו קאי שלוקין אמאי לא?

שאני התם דבעינן טעם מרור וליכא אצל לענין צרכה שם פרי עליו,

אבני חן למסכת ברכות

בעלמא, שאם לא אכל מעולם בשר למה הוא קופץ והלא הוא אינו יודע עדיין מעמה], אתה על מה לגלגת עליו,

חזר ואמר, לא על המלגלג אני כועס, אלא על המברך אני כועס, ואמר אם חכמה אין כאן [אם המברך לא ידע על איזה מהם לברך, ובש"ח כתב אם אם אין אני חשוב בעיניך לחכם, ולכן לא שאלתני דין הברכה בדלעיל לה. ילך אצל חכם מעיקרו וילמדנו ברכות], זקנה אין כאן [בתמיה] הלא זקן אני, והיה לו לשאלני על איזה מהן יצרך, לפטור את שאר המינין, ודברים הללו אינן צדין ללפת את הפת, הלא שלא מממת הסעודה הן צדין, ואמרינן לקמן (דף מא:): דטעונין צרכה לפנייהם, ואין הפת פוטרמן,

תנא, ושניהם לא הוציאו שנתן [שמו משום דבר קפרא אמר אם חכמה אין כאן "זקנה" אין כאן, וקללת חכם אפילו על תנאי באה [מכות יא.]. שח], [בעין זה בעירובין סג, יומא טז.], # [ובאמת צריך להבין איזה עבירה גדולה עשו שיגיע לשניהם עונש כזה],

מאי לאו בהא קא מיפלגי, דמברך סבר שלקות [כרוב ודומסקין] ופרגיות שהכל נהיה בדברו דכרוב ודומסקין שהכל צרכמן, כפרגיות, [ולכן פרגיות ברכתו שהכל] דעל דבר שאין גדול מן הארץ כגון צמר, ציץ ודגים מנא צממתימן שהכל, וכיון דצרכתייהם שוות, הלכך חביב עדיף,

ומלגלג סבר, שלקות [כרוב ודומסקין] ב"פ האדמה שהיא צרכה משונה לעצמה לדברים משונים, והיה לו להקדימו, פרגיות שהכל נהיה בדברו, הלכך פירא [שברכתו בורא פרי האדמה. וכתב בש"ח שיש גירסא בב"י הלכך "חשוב" עדיף] עדיף,

לא, דכ"ע שלקות ופרגיות שהכל נהיה בדברו, והכא בהאי סברא קא מיפלגי, מר [המברך] סבר חביב עדיף, ומר [המלגלג] סבר כרוב עדיף דזיין דמניא לקמן (דף מד:), כרוב למוון, ומרדן לרפואה,

אמר ר' זירא, כי הוינן בי רב הונא, אמר לך, הני גרגלידי [a slice, especially the upper slice] of turnip דלפתא [ראשי לפתות פרמיניהו] [אם חתך אותם] מנושי"ר (לחתך לחתיכות קטנות) צלע"י, לשון קנינת ירק פרימא רבא [להרבה חתיכות קטנות, וזה משביח טעמם, ולכן מברך], בפה"א, פרימא זוטא [אם חתך אותם למעט חתיכות היינו חתיכות גדולות] גגיעמא היא, וצאכלו מי קאי [ולכן ברכתו] שהכל נהיה בדברו,

וכי אתאן לבי רב יהודה, אמר לך אידי ואידי בפה"א, והאי דפרמיניהו טפי, כי היכי דנמתיק מעמיה [פ"י] וזה שחתכם לחתיכות קטנות לא ישתנה ברכתו ע"י, ורק ירויה שטעמו יהיה מתוק יותר],

אמר רב אשי, כי הוינן בי רב כהנא, אמר לך, תבשילא דסלקא [of beets] דלא מפשו בה קמחא, בורא פרי האדמה, דלפתא [of turnips] דמפשו בה קמחא טפי, בורא מיני מזונות,

אמר ליה רבי ירמיה לרבי זירא, רבי יוחנן היכי מברך [תחלה וסוף] על זית מליח, [והלא] כיון דשקילא לגרעיניה,

דף ל"ט ע"א

בצר ליה שיעורא וגמי צרכת פירות הארץ [פ"י ברכה אחרונה] אכילה כמיצה, ואכילה צמית? # [באמת היה הגמי יכול לומר שלא דוקא שאכל זית אחד אלא שאכל כמה זיתים, אלא השואל הוא ר' ירמיה שדרכו לשאול שאלות תמוהים בכל הש"ס ראה ב"ב כ"ג ע"ב],

אמר ליה מי סברת כזית גדול בעינן, כזית בינוני בעינן (והא איכא), והתווא דאייתו [והזית שהביאו] לקמיה דרבי יוחנן, זית גדול הוה, דאע"ג דשקלוא לגרעינותיה, פש ליה שיעורא,

דתנן, זית שאמרו לענין שיעור כל אכילות, לא קמן ולא גדול לא בינוני, וזהו אגורי,

ואמר רבי אבהו, לא אגורי שמו אלא אברוטי שמו, ואמרי לה סמרוטי שמו, ולמה נקרא שמו אגורי, ששמו אגור בתוכו מומון לנאת ממנו, שאינו נבלע בפרי כמשקא מפוחים ומומים, הלא אגור כמשקא ענבים,

נימא כתנאי [מה מברך על שלקות], דהנהו תרי תלמידי, דהוו יתבי קמיה דבר קפרא [מכאן נראה שבר קפרא היה תנא. ראה שח], הביאו לפניו כרוב [קרייט] [כרוב שלוק] ודורמסקין אף הן שלקות מעשצ שקורין אקדלשי"ט (סוג דומה למלוח, ממשפחת הסלקיים) צלעו, כך ראיתי בפירוש צבא קמא של רבינו יצחק ברבי יהודה,

אכל כאן פירש פרוני"ש [שופים] [פלוימען] [plums, prunes], וכן שמעתי אני כאן וצבא קמא (דף קטז:): פרוני"ש, ואי אפשר להעמידה, דאם כן הרי צרכמו צורא פרי העץ, והאין קדם וצרך על הפרגיות, שצרכמן שהכל ואינם כדברים משונים כדמפרש ואלי, ופרגיות צמר עוף שקורין פודרי"א [pullets] [תרנגול צעיר],

נתן בר קפרא רשות לאחד מהן לברך [ונראה דמיירי בברכה שלפניו, דאי בשל אחריו, הא אמרינן דאין מומונין על הפירות, ומיירי בהסבו, ואנו אין לנו שום הסבה אלא על הפת, ולכך צריך לברך כל אחד על כל דבר, הן בפירות הן ביין. תוס'],

קפץ וברך על הפרגיות [שהכל, וסבר שע"י ברכה זו יוציא גם את הכרוב ודורמסקין שהיו שניהם שלקות], לגלג עליו חבירו,

כעס בר קפרא, אמר לא על המברך אני כועס, אלא על המלגלג אני כועס, אם חבירך דומה כמי שלא טעם טעם בשר מעולם ועשה הצמר חזיז עליו [ולכן קפץ לברך עליו], # [הוא ביטוי

אבני חן למסכת ברכות

מתקיף לה רבא [על ר' חייא שצריך שתכלה ברכה עם הפת, ואין הקושיא על הענין של פת צנומא], **מאי שנא צנומא דלא** [שאין ברכתו המוציא], **משום דכי כליא ברכה, אפרוסה קא כליא, על הפת נמי, כי קא גמרה** [פ' כיון שחותך את הלחם קודם שמברך] **אפרוסה גמרה כיון דאמרת עם פריסת הפרוסה תכלה** [הברכה], **מאי משיבטא ומאי אהניתא** [של פת שלימה, הרי סוף סוף כשגומר הברכה הפת פרוסה]?

דף ל"ט ע"ב

אלא אמר רבא, מברך וגומר כל הצרכה ואח"כ בוצע ואמר כן מפרש הפרוסה, דכליל צרכה אפת שלם, [סדר בציעת הפת כך הוא, בוצע הפת במקום המובחר שבו, מפני כבוד הברכה, והמובחר הוא המקום הקשה ששם נאפה הימב, וזקן יבצע במקום הרך, וחותר מעט סביב הפת כעין מבעת, בענין שאם יאחזו בפרוסה יעלה כל הככר עמו, דא"כ חשיב כפרוסה, ואנן בעינן שיברך ברכת המוציא בעוד שהפת שלם, ויניחה מחוברת לפת, ויברך ברכת המוציא ואחר שסיים הברכה יפרידה, וכן כשבוצע מכבר גדול, ובשבת לא יחתוך כלל בכבר עד אחר הברכה כדי שיהיו הכברות שלמות ממש. שח]

נהרדעי עבדי כר' חייא [שגומר הברכה עם בציעת הפת], **ורבנן עבדי כרבא** [מברך ואח"כ בוצע],

אמר רבינא, אמרה לי אם, אבוך [פ' זה לשון אמו, אבך] **עבדי כר' חייא, דאמר ר' חייא, צריך שתכלה ברכה עם הפת,** [וממשיך הגמרא אבל] **ורבנן עבדי כרבא,**

והלכתא כרבא, דאמר מברך ואח"כ בוצע:

איתמר, הביאו לפניהם, פתיתין ושלמין [פ' ודעתו לאכול משניהם], **אמר רב הונא** **אס רה מברך על הפתיתין, ופוטרי את השלמין** ואם הפתיתין גדולים מן השלמין, צריך לברך עליהן, # [תוס' ד"ה מברך. ואין סברה לומר דפליגי בהפוך סברות וצ"ע שהרי בכל מחלוקת יש הפך סברות ולמה אי אפשר לומר כן ?]

ור' יוחנן אמר, שְׁלָמָה [אפילו היא קטנה] **מצוה מן המובחר,**

אבל פרוסה של חטין, ושלמה מן השעורין, דברי הכל [גם ר' יוחנן מודה] **מברך על הפרוסה של חטין, ופוטרי את השלמה של שעורין,**

א"ר ירמיה בר אבא, כתנאי הא דאמרת פרוסה של חטין ושלמה של שעורין כו, **תנאי היא, תורמין בצל קטן שלם, אבל לא חצי בצל גדול** ואף על פי שיש בו יותר מקטן שלם, ר' יהודה אומר, **לא כי אלא** [הלשון "לא כי אלא" יש 34 פעמים בש"ס], **חצי בצל גדול,**

והדר [וחזר ו] **אמר, אידי ואידי בורא פרי האדמה, והאי דרשי בה קמחא טפי** [אין הקמח גורם ברכת בורא מ"מ, שכוונת נתינת הקמח הוא רק], **לדבוקי בעלמא עבדי לה,**

אמר רב חסדא, תבשיל של תרדין [of turnips] **יפה ללב, וטוב לעינים, וכ"ש לבני מעים,**

[ראה מגן אברהם [שו"ע או"ח סימן קע"ג ס"ק א'] על מוש"כ המחבר בין בשר לדגים חובה ליטול משום דקשה לדבר אחר וז"ל ואפשר דבזמן הזה אין סכנה כל כך, דחזינו כמה דברים המוכרים בנגמרא שהם סכנה לרוח רעה ושאר דברים והאידנא אינו מוסיף דנשתנו הטבעיות וגם הכל לפי טבע הארצות ועיין ביו"ד שט"ז ס"ג וא"ע סימן קנ"ו וכ"כ הב"ח בשם הרמב"ם]

אמר אב"י, והוא דיתבי אבי תפי על מקום שפיתת הקדירה [ע"פ מלכים ב' ד' ל"ח שפת הסיר הגדולה מתורגם תפי דת"א רבא, וכאן יהיה הפירוש שהקדירה של תבשיל של תרדין שופתת דהיינו יושבת על הכירה] **וְעַבְדֵי תוֹךְ תוֹךְ** כלומר שגלוק ונמחה מאל, וקול רמיחמו נשמעת כקול תוך תוך, [ובענין זה בירמיה י"ט א' חלך וקנית בקבך ופירש במצודות ציון שבקבך הוא שם הכלי שפיו צר על כי בעת ישפך ממנו נשמע כעין קול בקבך]

אמר רב פפא פשיטא לי, מיא דסלקא **תנשיל של תרדין** [אף אם הוציאו הסלקא מוחכם], **כסלקא** **לענין צרכה, ומיא דלפתא** [turnip] **כלפתא, ומיא דכולהו שלקי, ככולהו שלקי,**

בעי רב פפא, מיא דשיבתא [dill] **ירק שנותנין מעט בקדירה למתק צעלמא, ולא לאכלו, אג"ט** (שבת) **צלמו מאי, למתוקי טעמא עבדי ומצרינן על מימי תבשילו צורא פרי האדמה, או לעבורי וזהמא עבדי לה?**

ת"ש, השבת משנתנה טעם בקדירה, אין בה צד [בשרביט] **שלה משנתנה בקדירה והוציאו משום איסור תרומה** **דהוה ליה כעץ צעלמא, מדקמני "משנתנה טעם", שמע מינה לטעמא עבדא, ואינה מטמאה** **טומאת אוכלים, שמע מינה למתוקי טעמא עבדי לה, שמע מינה,**

אמר רב חייא בר אשי, פת צנומא יבשה [toast] **בקערה שנתנה בקערה לשרות, וכן** [צראשית מא' כג וְהָיָה שֶׁצֶעַן שֶׁפָּלִיס] **לְגַמְּוֹ מִן הַקֶּץ מִן הַקֶּץ** [קדים], **מברכין עליה המוציא,**

ופליגא דר' חייא, דאמר ר' חייא, צריך שתכלה ברכה צרכה המוציא עם הפת עם פריסת הפרוסה מן הפת, והאי פרוס ועומד הוא [וברכתו בורא מ"מ],

אבני חן למסכת ברכות

דף מ' ע"א

מאי לאו בהא קמיפלגי, דמר סבר חשוב [פ' פת גדול] עדיף,
ומר סבר שלם עדיף,

אמר רב, טול ברוך הצוּע, [ו?] קודם שטעם מן הפרוסה, צע ממנה
והוסיף למי שאלו, ואמר לו **טול ברוך** מפרוסת הצרכה [פ' שהוא ברוך עליה
והוציא את האחרים], אף על פי שסם צינמס # [ואולי החידוש כאן הוא שבפול
לומר "טול ברוך" שהם דברים מיותרים, וגם לא היה צריך לומר שהרי היה יכול
לרמוז, אפ"ה אין זה נקרא הפסק. ראה טל תורה, ובש"ח שלכן אומר שני פעמים
שיושבים עמו יותר מאדם אחר],

[וידועה] היבא דאיכא כהן צמקס שיש כהן וצמקס לו מיד כולי עלמא
לא פליגי דחשוב עדיף, כי פליגי דליכא כהן צמקס שאין כהן,
צריך לשכחל שיניענו עד שימלא כהן ליתנו לו, וחזי צלל אין מתקיים,

דתנן, כל מקום שיש כהן תורם מן היפה, וכל מקום שאין
כהן, תורם מן המתקיים, ר' יהודה אומר, אין תורם אלא מן
היפה,

אינו צריך לחזור לברך [מיהו לבתחלה לא יפסיק כלל. רמ"א סימן קס"ז
ס"ו] ואף על גב דשיחה הויל הפסקה, כדלמרינן צממחוס (דף לו.), סם צין מפליג
למפליג צריך לצרך, וכן צמקס הדס, הך שיחה צורך צרכה, ולא מפסקא,
[איזה צורך ברכה הוא לומר לאיש אחר "טול ברוך"? וכתב בהערות כיון שכך
הוא דרך ארץ לכבד את האורחים והמסובים אצלו, ולכך דבר זה הוא דרך
האכילה ואינו הפסק],

אמר רב נחמן בר יצחק, וירא שמים יוצא ידי שניהן [וכן הוא
"ירא שמים" יוצא ידי שתייהן שבת סא.] ידי מחלוקת של רב הונא [שחשוב עדיף]
ורבי יוחנן [דשלימה מצוה מן המוכרח], ומנו [מי הוא יר"ש זה] מר בריה
דרבינא, דמר בריה דרבינא מניח פרוסה בתוך [תחת. תוס']
השלמה ונמלא שמיין צידו וברצע או משמיין, או מן השלמה [פ' ואף אם
נאמר שחשוב עדיף הא אוהוה בידו בשעת ברכה],

[אבל אם הפסיק בין ברכה לאכילה לאמר] **הבא** [לשון יחיד ואולי רק בשבילו]
מלח, [וכן] **הבא לפת, צריך לברך,**

תני תנא קמיה דרב נחמן בר יצחק, מניח הפרוסה בתוך
השלמה, וברצע ומברך, אמר ליה מה שמך? א"ל שלמן,
א"ל שלום אתה ושלמה משנתך, ששמת שלום בין
התלמידים,

ור' יוחנן אומר, אפי' הביאו [אפילו בלשון רבים, שלא רק בשבילו א"צ
לברך. שח] מלח הביאו מלח נמי אין צריך לצרך, שאף זו צורך צרכה, שמהא
פרוסה של צרכה נאכלת צטעס, [וכן] הביאו לפתן נמי א"צ לברך,
גביל לתורי גביל את המורסן צמיס, לצורך השורים גביל לתורי, צריך
לברך,

אמר רב פפא, הכל מודים בפסח, שמניח פרוסה בתוך
שלמה וברצע, מאי טעמא דברים מו לחם עוני כתיב ודרכו של עני
צפרוסה, לפיכך צריך שיראה כצוּע מן הפרוסה [פ' שרק יראה כאילו, אבל באמת
ברצע מן השלימה],

ורב ששת אומר, אפילו גביל לתורי, נמי אינו צריך לברך,

א"ר אבא, ובשבת חייב אדם לבצוע על שתי ככרות, מ"ט
שמות מו לחם משנה כתיב,

דאמר רב יהודה אמר רב, אסור לאדם שיאכל קודם שיתן
מאכל לבהמתו, שנא' דברים יא ונתתי עשב בשדך לבהמתך,
והדר ואכלת ושבעת:

א"ר אשי, חזינא ליה לרב כהנא, הנקיט תרת, ובצע חדא,

[או"ח סימן קסו סע' ו, יאכל מיד ולא ישיה בין ברכה לאכילה ואם שח צריך
לחזור ולברך, אא"כ היתה השיחה בדברים מענין דברים שמברכין עליו כגון
שבידך על הפת וקודם שאכל אמר הביאו מלח או ליפתן תנו לפלוני לאכול תנו
מאכל לבהמה וכיוצא באלו א"צ לברך: הגה ומ"מ למתלה לא יפסיק כלל (כל
צו) והא דאם שח דצרים צטלים צריך לחזור ולצרך היינו דוקא ששח קודם שאכל
הצוּע אבל אח"כ לא הוי שיחה הפסק אעפ"י שעדיין לא אכלו אחרים המסובים
כבר ילאו כולם צאכילת הצוּע כי אין צריכים כולם לאכול מן פרוסת הצוּע רק
שעושין כן לצדו מלוא) דוקא ואור זרוע],

ר' זירא הוה בצע אכולא שירותא פרוסה גדולה שהיה די לו לכל
הסעודה צצמ, א"ל רבינא לרב אשי, והא קא מתחזי
כרעבתנותא, אמר [ליה] כיון דכל יומא לא קעביד הכי,
והאידינא קא עביד, לא מתחזי כרעבתנותא,

1. אמר רבא בר שמואל, משום רבי חייא, אין הברצע רשאי
לבצוע [לברך ולהוציא כל המסובין], עד שיביאו מלח או לפתן לפני
כל אחד ואחד,

רב אמי ורב אסי, כי הוה מתרמי להו ריפתא דערובא שערבו
צו לממול [לאו דוקא אחמול, שגם בתוך השבת נאכל] ערוצי מליכות, מברכין
עליה המוציא לחם מן הארץ, אמרי הואיל ואתעביד ביה
מצוה חדא, נעביד ביה מצוה אחריתי,

רבא בר שמואל אקלע לבי ריש גלותא, אפיקו ליה ריפתא

אבני חן למסכת ברכות

יום, מונע חללים מתוך ביתו, אבל כל יומא לא, מ"ט?
משום דקשה לחולשא דלבא,

אמר רב חייא בר אשי אמר רב, הרגיל ברגלים קטנים [וכאן לא
אמר אחת לשלשים יום, ואינו ברור מה נקרא רגיל לגבי רגלים קטנים. ראה משמר
הלוי] אינו בא לידי חולי מעים, ולא עוד, אלא שרגלים קטנים
מפרין ומרבין, ומברין [בד"ס מביא כמה מקורות שאינם גורסים "ומברין"
וגורסים רק מפרין ומרבין, # ואינו ברור מה הפירוש של מפרין ומרבין אם הכוונה
שמבריאם, שגוף האדם נעשה יותר בריא, או שנתחזק כוחו ויכול להוליד יותר
טוב?] כל גופו של אדם,

א"ר חמא ברבי חנינא, הרגיל בקצח [black cumin] [שווארץ
קיממל. רש"י] קצח רצותינו מפרשים ניל"א (עשב בר הגרל בדגן) דלע"ז, אצל אני
שמעתי מין זרעים שזרעין אותו צאקן ישמעאל, אינו בא לידי כאב לב,

מיתיבי, רשב"ג אומר, קצח אחד מששים סמני המות הוא
[ובשלמד האמרי אמת גמ' זו אמר "ובטל בששים". ג"ה], והישן למזרח
גרנו של קצח, שרומ מערבי רוח למה וממוקף היא [swampy] [לשון זה
בפסחים מזו, וכן פסחים קיא: בסוף העמוד שלשה דברים מביאין עוורון, ומן
דסיים מסאני אדמייטנא כרעיה, ופרש"י בעוד שרגליו לחים במי הרחיצה],
ומנסתה הריס צמח הגוף, דמו בראשו [מפני שרוח מערבית מביא הקס
בחוטמו. תוס' ב"ב כה. ד"ה אין?]

לא קשיא הא בריחו הריס קשה הא במעמו והטעם טוב,

אימיה דרבי ירמיה, אפיא ליה ריפתא, ומדבקא ליה [קצח]
כריפתא עד שקלט הטעם, ומקלפא ליה נשכיל הריס [שהריח קשה]:

[שנינו במשנתנו] ר' יהודה אומר בורא מיני דשאים: א"ר זירא
ואיתימא ר' חנינא בר פפא, אין הלכה כרבי יהודה,

וא"ר זירא, ואיתימא ר' חנינא בר פפא, מ"ט דרבי יהודה,
אמר קרא תהלים סח ברוך ה' יום יום, וכי ביום מברכין אותו
ובלילה אין מברכין אותו? אלא לומר לך כל יום ויום נשגת
מעין שגת, כיום טוב מעין יום טוב תן לו מעין ברכותיו, הכא נמי כל
מין ומין, תן לו מעין ברכותיו,

וא"ר זירא ואיתימא ר' חנינא בר פפא, בא וראה שלא
כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, מדת בשר ודם, כלי ריקן
מחזיק, מלא אינו מחזיק,

אבל הקב"ה אינו כן, כלי מלא אדם חכם מחזיק, ריקן אינו
מחזיק, שנאמר שמות טו ויאמר אם שמוע תשמע, אם שמוע
פעם אחת תשמע סופך שמתה און פעם אחרת, ואם לאו לא תשמע,

ובצע להדיא כלומר מיד, ולא הממין למלך ולפתן, אמרו ליה הדר מר
משמעתיה [שאמר כאן אין הבצוע רשאי לבצוע וכו'], אמר להו לית
דין צריך בשש עובד, כמו צוש רכבו (שופטים ה'), כלומר פת נקיה היא זו,
ואין צריכה לפתן:

2. ואמר רבא בר שמואל, משום רבי חייא, אין מי רגלים
כלים מן הגוף # [למאי נפק"מ?] אלא בישיבה לפי ששקקלות קרוב
לפיקוק, הוא דואג שלא יפלו נלוות על רגליו ומפסיק,

אמר רב כהנא ובעפר תיחוח ליכא נלוות אפילו בעמידה,

ואי ליכא עפר תיחוח, יעמוד במקום גבוה, וישתין למקום
מדרון:

[כ"ז הוא משום שחושש שיאמרו שהוא כרות שפכה, ולכך בימינו שאין חוששין
מזה א"צ לישב. הערות],

3. ואמר רבא בר שמואל, משמיה דר' חייא, אחר כל
אכילתך אכול מלח [וראה עירובין יז: שאף שיירא שפמורין במים
ראשונים חייבין במים אחרונים ואומר שם מפני מה אמרו מים אחרונים חובה
מפני שמלח סדומית יש שסממא את העינים וכו' עיי"ש],
[ומיהו רבי מנחם היה מודקק מאד להביא מלח על השלחן כראיתא במדרש
כשישראל יושבין על השלחן וממתנין זה את זה עד שימליו ידיהם והן בלא מצות
השמן מקטרג עליהם וברית מלח מגין עליהם. תוס'], ואחר כל שתייתך
שתה מים, ואי אתה נזוק,

תניא נמי הכי, אחר כל אכילתך אכול מלח, ואחר כל
שתייתך שתה מים, ואי אתה נזוק,

תניא אידך, אכל כל מאכל ולא אכל מלח, שתה כל משקין
ולא שתה מים, ביום ידאג מן ריח הפה, ובלילה ידאג מפני
אסכרה צו"ן מלאנ"ט (דלקת הגרון):

ת"ר, המקפה אכילתו במים שותה מים הרבה אחר אכילתו, עד שאכילתו
צפה במים, ויפך הצחול מתרגמין וקפא פחולא (מלכים ז' ו'), אינו בא לידי
חולי מעים, וכמה? אמר רב חסדא קיתון [מים] ל'פת [ללחם]
[צ"ב מה הוא האי שיעורא, כמה הוא קיתון וכמה היא פת. משמר הלוי, שיעורו
הוא שנראה כאילו צף אכילתו במים. הערות],

אמר רב מרי א"ר יוחנן, הרגיל בערשים אחת לשלשים יום,
מונע אסכרה מתוך ביתו שהחלי צא ממנו עזר בני מעים, והעדשים
משגלס, אבל כל יומא לא, מ"ט? משום דקשה לריח הפה,

ואמר רב מרי אמר רבי יוחנן, הרגיל בחרדל אחת לשלשים

אבני חן למסכת ברכות

[סנהדרין ע.] דריש עובר גלילאה [עובר אורח מן הגליל. שט] י"ג ווי"ן לשון וי וי ואלמר ארור כנען לא חשיב, אלא עד [דידע] [יידע. הגו"ס] דנגמר לו עונשו של יין נאמרו ביין בראשית ט ב 1. ויחל נח איש האדמה 2. ויטע פרם: כא 3. וישת מן היין 4. וישפר 5. ויתגל פתו ד אהל ה: כב 6. וירא חם אבי כנען את ערות אביו 7. ויגד לשני אחיו פחוץ: כג 8. ויקח שם ויפת [לא קא חשיב ויפת לפי שהוא שם. תוס'] את השמלה, 9. וישמו על-שקם שניהם 10. וילכו אחרנית 11. ויכסו את ערות אביהם ופניהם וגו' [אחרנית וערות אביהם ל' א' ראוי: כד] 12. ויקץ נח מיינו 13. וידע את אשר עשה לו בְנוֹ הַקָּטָן, [יומא עו:] ואמאי קרי ליה יין ואמאי קרי ליה תירוש? יין שמביא יללה ע"י יין רב הניחוף, ופורענות בזה לעולם, יין לשון תאניה ואלנה, יין בנימטריא ילל לעולם מביא לידי עניות אם שותה יותר מדאי. ר"א, תירוש שכל המתגרה בו נעשה רש שמכלה מעותיו בשתיה,	ד"א, אם שמוע בישן ששנית ושלשת מה ששמעת אשמקד תשמוע בחדש [אכן אף בחכמות אחרות כן הוא הדבר, אלא שבהם לאחר שעמד על עומק החכמה שוב אין מה להוסיף בה, משא"כ חכמת התורה שרחבה היא מני ים וכל המוסיף בדיעתה יודע הוא שהסר לו יותר ותאב לשמוע בחדש, ואם הוא כלי מלא הרי הוא מחזיק ומחדש עוד. הערות], ואם יפנה לבבך, שוב לא תשמע: מתני': בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא, ועל פירות הארץ [האדמה] בורא פרי העץ לא יצא [משא"כ פרי עץ שראוי לברך עליו בפח"א וכדומה ובירך בפח"ע יצא. יבין], ועל כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו [כאן תקנו "בדברו" ובנוסח קידוש לבנה אשר "במאמרו". שח] יצא: גמ': מאן תנא, דעיקר אילן ארעא היא דעיקר כל הפירות היא הארץ, והכל גדל הימנה,

2. רבי נחמיה אומר [לדעת מי שסובר בעירובין יג: לא ר' מאיר שמו אלא ר' נחמיה שמו יקשה הרי פלוגי ר' מאיר ור' נחמיה? ויש לישב. מ"ת], תאנה היתה, שברבר שנתקלקלו, בו נתקנו, שנאמר בראשית ג ויתפרו עלה תאנה,

3. רבי יהודה אומר, חטה היתה, שאין התינוק יודע לקרות אבא ואמא וזה נקרא עץ הדעת עד שיטעום טעם דגן [הנה דגן כולל כל החמשה מינים ולא דוקא חטה, אבל מסתמא היה חטה אשר שמה חטה על שם החטא שהטא בה אדם. מ"ת],

ס"ד אמינא הואיל ואמר רבי יהודה, חטה מין אילן היא, ליברך עליה בורא פרי העץ,

קמשמע לך, היכא מברכינן בורא פרי העץ, היכא דכי שקלת ליה לפירי [לאחר שמסיר הפרי] איתיה [נשאר] לגוזא הענף של עץ והדר מפיק פירי אחרינ,

דף מ' ע"ב

אבל היכא דכי שקלת ליה לפירי, ליתיה לגוזא דהדר מפיק [לא נשאר עץ שיהזור ויוציא פירות], לא מברכינן עליה בורא פרי העץ, אלא בפח"א:

[ראה בהערות להרב אלישיב זצ"ל לענין "חצילים" שאין בהם ערלה, הגם שגדלים על אותו ענף שגדל עליו כבר, אין זה כעץ לענין זה, וחביא כמה טעמים, א' שהחדש גדל מיד לאחר שתלשו ממנה הישן בתוך שנתה, ב' שהאילן שגדל עליו הולך ונפסד בכל פעם, ג' כיון שהאילן נמוך נראה כירק, ד' שכיון ששנות גידולם אינם יותר מג' שנים אם נאסרו משום ערלה נמצא שאין אפשרות לאוכלו כלל וזה אינו מסתבר שהרי התורה אמרה ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קודש

ד"א, אם שמוע בישן ששנית ושלשת מה ששמעת אשמקד תשמוע בחדש [אכן אף בחכמות אחרות כן הוא הדבר, אלא שבהם לאחר שעמד על עומק החכמה שוב אין מה להוסיף בה, משא"כ חכמת התורה שרחבה היא מני ים וכל המוסיף בדיעתה יודע הוא שהסר לו יותר ותאב לשמוע בחדש, ואם הוא כלי מלא הרי הוא מחזיק ומחדש עוד. הערות], ואם יפנה לבבך, שוב לא תשמע:

מתני': בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה יצא, ועל פירות הארץ [האדמה] בורא פרי העץ לא יצא [משא"כ פרי עץ שראוי לברך עליו בפח"א וכדומה ובירך בפח"ע יצא. יבין], ועל כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו [כאן תקנו "בדברו" ובנוסח קידוש לבנה אשר "במאמרו". שח] יצא:

גמ': מאן תנא, דעיקר אילן ארעא היא דעיקר כל הפירות היא הארץ, והכל גדל הימנה,

אמר רב נחמן בר יצחק, ר' יהודה היא, דתנן יבש המעין ונקצין האילן היה לו צית השלמין, וכו מעין שהוא משקלו ממנו, וקצ' כזורים ממנו, ואחר כך יבש המעין, וכן עדה האילן וקצ' כזורים ממנו, ואחר כך נקצ' האילן, מביא ואינו קורא שאינו יכול לומר מן האדמה אשר נתמה לי, דכיון דיבש המעין ונקצ' האילן ממנה, בטלה לה ארעא,

ר' יהודה אומר, מביא וקורא שהארץ היא עיקר [וזה עדיין נשאר לו]:

[שנינו במשנתנו] על פירות הארץ [בורא פרי העץ לא יצא] וכו': פשיטא? א"ר נחמן בר יצחק, לא נצרכה אלא לר' יהודה דאמר חטה מין אילן היא,

דתניא, אילן שאכל ממנו אדם הראשון,

1. רבי מאיר, אומר גפן היה, שאין לך דבר שמביא יללה על האדם אלא יין [היין] בנימטריא יללה. בעל הטורים בראשית ט' כ"א, שנאמר בראשית ט וישת מן היין וישכר וזה הציא מיתה [כיון שעץ הדעת היה גפן, וע"י ששתו אדם וחווה יין בא על ידה מיתה],

[גמרות בענין יין].

אבני חן למסכת ברכות

הילולים, ואם אין בו שנה רביעית אין בו ג' שנות ערלה,

והחיד"א כתב שלא נחה דעתו מן ההיתר לאוכלו עד שהעידוהו שהאריז"ל ותלמידיו אכלוהו],

אצמריך סד"א הני מילי דאמרה בלשון חול, כי היכי דתקינו רבנן בלשון קדש, אבל לא אמרה בלשון חול כי היכי דתקינו רבנן בלשון קדש, אימא לא, קמ"ל:

[שנינו במשנתנו] ועל כולן אם אמר שהכל [נהיה בדברו יצא] וכו': אתמר רב הונא אמר, חוץ מן הפת ומן היין כדאמרין לקמן (דף מ3). שגורס ברכות הרבה לעמנו, בקדוש, ובהדלה, ובכריתת חמנים, ורבי יוחנן אמר, אפי' פת ויין [יצא אם אמר שהכל],

גופא אמר רב, כל ברכה שאין בה הזכרת השם, אינה ברכה, ורבי יוחנן אמר, כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה [ראה לעיל כ"א ע"א שאני תפלה שאין בה מלכות שמים ופרש"י אין מלך העולם בברכות של י"ח],

נימא כתנאי, ראה פת ואמר, כמה נאה פת זו, ברוך המקום שבראה, יצא, ראה תאנה ואמר, כמה נאה תאנה זו, ברוך המקום שבראה, יצא, דברי ר' מאיר,

אמר אביי, כוותיה דרב מסתברא, דתניא דברים כו לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי, לא עברתי מלברכך כיון אשר קדשנו במצוותיו וזונו להפריש תרומה ומעשר [פלא, דהא ברכת המצוות אינה אלא מדרבנן, משמיר הלוי], ולא שכחתי מלהזכיר שמך עליו, ואילו מלכות לא קתני,

ר' יוסי אומר, כל המְשַׁנֵּה מִמַּטְבֵּעַ שֶׁמִּבְּעוֹ חֲכָמִים בְּבִרְכּוֹת, לֹא יֵצֵא יְדֵי חֻבַּתּוֹ # [זה המקום היחידי בש"ס שנוכר לשון זה, ואינו מוזכר בשום מקום אף ברש"י, אבל יש לשון אחרת כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים בניטין יוציא והולד ממזר והוא בניטין ה, פ, פו, כ"מ ג"ה],

ור' יוחנן [אמר לך] תני [תקן לשון הברייתא], ולא שכחתי מלהזכיר שמך ומלכותך עליו:

נימא רב הונא [שעל פת ויין אינו יוצא בשהכל] דאמר כר' יוסי [דכל המשנה ממטבע שטבעו חכמים וכו'], ור' יוחנן [שעל פת ויין יוצא גם בשהכל] דאמר כר' מאיר [שאם אמר כמה נאה פת זו וכו' יצא]?

לפי המסקנא:
גדולו מן הארץ, וגדולי קרקע, כולל כמיהן ופטריות,
יונק מן הארץ, ופירות הארץ אינו כולל כמיהן ופטריות,

אמר לך רב הונא, אנא דאמרי אפי' לר' מאיר, עד כאן לא קאמר ר' מאיר התם [שאם אמר כמה נאה פת זו וכו' יצא], אלא היכא דקא מדכר שמייה דפת, אבל היכא דלא קא מדכר שמייה דפת [אם אמר שהכל נהיה בדברו על הפת], אפילו ר' מאיר מודה [דלא יצא],

מותני: ועל דבר שאין גדולו מן הארץ, אומר שהכל נהיה בדברו,

ור' יוחנן [שעל פת ויין יוצא גם בשהכל] אמר לך, אנא דאמרי אפילו לרבי יוסי [דלא יצא אם אמר כמה נאה פת זו], עד כאן לא קאמר ר' יוסי התם, אלא משום דקאמר ברכה דלא תקינו רבנן, אבל אמר שהכל נהיה בדברו דתקינו רבנן, אפילו ר' יוסי מודה,

על החומץ, ועל הנובלות מפרש צגמל [תמרים שהם שרופי חמה, וא"ד תמרי שהרוח משירן], ועל הגובאי מגזים טהורים [סד"א כיון שהוא דבר המזיק לא ליבדך עליה כלל קמ"ל. מ"ת], אומר שהכל נהיה בדברו,

בנימין רעיא כרך ריפתא, ואמר, בריך מריה דהאי פיתא, אמר רב יצא, והאמר רב, כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה? דאמר בריך רחמנא מריה דהאי פיתא,

ר' יהודה אומר, כל שהוא מין קללה חומץ, וגובאי, על ידי קללה הן צאין, אין מברכין עליו # [וצ"ע הא אמרין חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה לקמן גר. ? ויש לחלק דכשהם באים צריך לברך, אבל על אכילתן אין מברכין],

והא בעינן שלש ברכות? מאי יצא דקאמר רב נמי, יצא ידי ברכה ראשונה ברכת הון,

היו לפניו מינין הרבה, ר' יהודה אומר, אם יש ביניהן מין שבעה, עליו הוא מברך, וחכ"א מברך על איזה מהן שירצה:

נב: תנו רבנן, על דבר שאין גדולו מן הארץ, כגון בשר בהמות חיות ועופות, ודגים, אומר שהכל נהיה בדברו,

מאי קמשמע לך, אע"ג דאמרה בלשון חול, תנינא [משנה בסוטה לב, וזכור גם בשבועות למ]. ואלו נאמרים בכל לשון פרשת סוטה כשהכהן מעצמה, וידוי מע"שר נעצמי הקדש מן הדית (דריס כ"ו), וקריאת שמע, ותפלה, וברכת המזון?

אבני חן למסכת ברכות

ובנות שקמה, וגופני, ונצפה, ונובלות תמרה,

[ומפרש] שיתין, אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן, מין תאנים
[wild figs],

רימון, פגדי [בר"ם מביא גירסא "הדימין כינרי", ובדשעסטרו גורם כנרא
מלשון כנור שקולו מתוק וכן פירות אלו הם מתוקים, וגם מלשון כנרת דאמרינן
במגילה ו. ולמה נקראו שמה כנרת משום דמתיקי פריהא, fruit of buckthorn],
[זה לשון המאירי, והרימון והם מין של רמונים והם מתרוקנים בתוכן, והעירו
שכפי הנראה כנדי מנקד פגדי [פ' כנודים ריקים]. משמר הלוי],

העוזרדין [מלשון זער, קטן] [crab apple, sorb apple], מולשי קולמשי,

בנות שוח, אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן, תאיני חיוורתא
[תאנים לבנים],

בנות שקמה [פירות של האילן שקמה sycamore], אמר רבה בר בר
חנה א"ר יוחנן, דובלי [יש כאן גירסא "תאני דובלי" a species of figs
or sycamore],

גופני, שילחי גופני ענבים סמונימ [late grapes],

נצפה פרחת [כן קורא את פרי הצלף, וראה לעיל לו.],

"נובלות תמרה", ר' אילעא ור' זירא [לעיל אמר "ר' זירא ור'
אילעא"], חד אמר בושלי כמרא [כמו שרופי חמה, שגשג ושרפה המוס
ויצטו ותמרים הם, כמרא חוס, כמו מכמר נשרא (פסחים דף נט.). רש"י לעיל],
וחד אמר תמרי דזיקא,

בשלמא למ"ד בושלי כמרא, היינו דקתני הקלין שבדמאי,
ספיקן הוא דפמור, הא ודאן אס ידוע שלא הופרש מהן מעשר חייב,

אלא למאן דאמר תמרי דזיקא, [למה] ודאן חייב, הפקרא
נינהו?

הכא במאי עסקינן שעשאן גורן העני, או מי שלקטן, העמיד מהן

על החלב [אע"ג דהם פרי מבריות הגדלים מגדולי קרקע. הון עשיר] ועל
הביצים [חלב וביצים שניהם אין בהם שינוי אחר רק כמו שיוצאין מן החי כן
עומדים בעינם, משא"כ גבינה נשתנית ע"י מעשה. מ"ח] ועל הגבינה,
אומר שהכל,

על הפת שעפשה, ועל היין שהקרים נטי"ר [להקיש] נלעו, ועל
התבשיל שעבר צורתו, אומר שהכל,

על המלח, ועל הזמית [מי מלח], ועל כמהין ופטריות, אומר
שהכל,

למימרא דכמהין ופטריות לאו גדולי קרקע נינהו, והתניא
הנודר מפירות הארץ, אסור בפירות הארץ, ומותר בכמהין
ופטריות, ואם אמר כל גדולי קרקע עלי, אסור אף בכמהין
ופטריות,

אמר אביי מירבא רבו מארעא מלחומית הארץ הם גדלים, על העצים
ועל הכלים, מינקי לא ינקי מארעא,

והא על דבר שאין גדולו מן הארץ קתני? תני על דבר שאין
יונק מן הארץ # [אינו ברור אם צריך לתקן את לשון הברייתא, או רק
לפרשה כן]:

[שנינו במשנתינו] ועל הנובלות: מאי נובלות? ר' זירא ור'
אילעא, חד אמר בושלי כמרא כמו שרופי חמה, שגשג ושרפה המוס
ויצטו ותמרים הם, כמרא חוס, כמו מכמר נשרא (פסחים דף נט.). וחד אמר
תמרי דזיקא,

תנן ר' יהודה אומר, כל שהוא מין קללה אין מברכין עליו,
בשלמא למ"ד בושלי כמרא, היינו דקרי ליה מין קללה,
אלא למאן דאמר תמרי דזיקא שהרום משיקן, מאי מין קללה?
אשארא אסומן וגובלי פליג רבי יהודה,

איכא דאמרי, בשלמא למאן דאמר בושלי כמרא היינו
דמברכינן עליהו שהכל, אלא למ"ד תמרי דזיקא [וכי ברכתו]
שהכל, בורא פרי העץ מבעי ליה לברוכי שהרי לא נשתנו לקלקול?

אלא בנובלות סתמא [כדתנן במתני' נובלות סתמא], כ"ע לא פליגי
דבושלי כמרא נינהו [ולכן ברכתו שהכל], כי פליגי [הכא שהם
נקראים בלשון] בנובלות תמרה,

דתנן, הקלין שבדמאי פירות שהקלו חכמים נדמאי שלהן, שהלוקטן מעם
הארץ אין צריך לעשרן אלו הן, השיתין שאין חשונים, ואין עם הארץ חש עליהם
מלעשרן [שאיין לחוש שלא עישרן], והרימון, והעוזרדין, בנות שוח,

אבני חן למסכת ברכות

ערימת כרי,

דא"ר יצחק, א"ר יוחנן, משום ר' אליעזר בן יעקב, הלכט והשכחה והפאה אף על פי שפטורים מן המעשר, [אם] לקטן עני, שעשאן גורן, הוקבעו למעשר מדרכנן, דמאן דחזי, סבר, שמצואת קרקעו היא,

איכא דאמרי,

דף מ"א ע"א

בשלמא למ"ד נוצלות דדמאי תמרי דזיקא ונוצלות דמתניתין אוקימנא צבולי כמרא, היינו דהבא [במשנתנו] קרי לה נובלות סתמא, והתם [ברמא] קרי לה [נובלות] תמרה היינו דהכא [דהתם] קרי לה נוצלות תמרה, וצמתניתין מן נוצלות סתמא,

אלא למ"ד בושלי כמרא, ניתני אידי ואידי נובלות תמרה, או אידי ואידי נובלות סתמא, קשיא [על לשון "קשיא" ראה רשב"ם ב"ב נב:]:

[שנינו במשנתנו] היו לפנינו מינין הרבה [ר' יהודה אומר, אם יש ביניהן מין שבעה, עליו הוא מברך, וחכ"א מברך על איזה מהן שירצה] כו': אמר עולא, מחלוקת [ר' יהודה וחכמים] בשברכותיהן שוות כגון זיתים ותפוחים, דמרויחו צורא פרי העץ, וצא לפטור את שמהן בצרכה אחת, דרבי יהודה סבר מין שבעה עדיף, ורבנן סברי מין חביב עדיף איזהו שירצה דמתניתין, את החביב עליו משמע,

אבל בשאין ברכותיהן שוות דברי הכל אין צרכה אחת פוטרתן, ד"ה מברך על זה, וחוזר ומברך על זה ושוב אין כאן מחלוקת,

ואף על גב דתני (דף מ.) ציך על פירות האילן צורא פרי האדמה ילא, הני מיילי צמד מינא, וטעה וציך עליה צורא פרי האדמה, אבל כגון זית וציך על הנזון לא נפטור זית,

פשיטא לא גרסינן עד מיתבי, חדא שאין זו שיטת הגמרא, מעיקרא קשיא ליה פשיטא דלא אינטריך למימרא, והדר קשיא היכי מצי למימרא, ועוד דלא פשיטא היא, [ד?]אי לאו דאשמעינן עולא הוה אמינא כגון פוטור את הוה, דהתן ציך על פירות האילן צורא פרי האדמה ילא,

מיתבי [יש להביא ראיה, שמצינו בשאין ברכותיהן שוות שמברך על אחת ופוטור את הברית], היו לפנינו צנן וזית מברך על הצנן, ופוטור את הזית [הרי שגם בשני מינין יש מ"ד דמברך על אחת ופוטור את השניה]?

הב"ע כשהצנן עיקר שהיה כגון עיקר שצבצלו התמיל האכילה, ולא אכל זית אלא להפיג חורפו של כגון, דהוה ליה זית טפל, ומתן (דף מד.) כל שהוא עיקר ועמו טפלה, מברך על העיקר ופוטור את הטפלה,

אי הכי אימא סיפא, ר' יהודה אומר מברך על הזית שהזית ממין שבעה, [וכי] לית ליה לר' יהודה, הא דתנן כל שהוא עיקר, ועמו טפלה, מברך על העיקר ופוטור את הטפלה,

וכי תימא ה"נ דלית ליה [דלר' יהודה אין ה"נ דלית ליה מברך על העיקר ופוטור את הטפלה], והתניא, רבי יהודה אומר אם מחמת צנן בא הזית, מברך על הצנן ופוטור את הזית?

לעולם בצנן עיקר עסקינן, וכי פליגי רבי יהודה ורבנן במילתא אחריתי פליגי, וחסורי מחסרא והכי קתני, היו לפנינו צנן וזית מברך על הצנן ופוטור את הזית, בד"א כשהצנן עיקר, אבל אין הצנן עיקר, ד"ה מברך על זה וחוזר ומברך על זה וכאן לא נמלקו [אלא בזה דלקמיה נחלקו],

ושני מינין בעלמא כגון זית ותפוח שברכותיהן שוות והאחד ממין שבעה, צוה נמלקו, מברך על איזה מהן שירצה, רבי יהודה אומר מברך על הזית שהזית ממין שבעה [ונמצא כמו שאמר עולא בתחלה],

פליגי בה, רבי אמי ורבי יצחק נפחא, חד אמר מחלוקת בשברכותיהן שוות וחדאמין, דרבי יהודה סבר מין שבעה עדיף, ורבנן סברי מין חביב עדיף,

אבל בשאין ברכותיהן שוות דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על זה [דברי עולא],

וחד אמר אף בשאין ברכותיהן שוות, נמי מחלוקת [אם מברך על אחת ופוטור את הברית] ומפרש לה ואזיל,

בשלמא למאן דאמר בשברכותיהן שוות מחלוקת שפיר [דפליגי על איזה מהשנים מברך ופוטור את הברית], אלא למאן דאמר בשאין ברכותיהן שוות פליגי, במאי פליגי הא ודאי לא מפטרי צמדא צרכה # [וצ"ע שהרי לעיל היה הו"א שמברך על הצנן ופוטור את הזית]?

א"ר ירמיה, להקדים צלהקדים פליגי [דרב יוסף ואיתימא ר' יצחק סברי שכל שהוא חשוב צריך להקדים הברכה, ור' חנן סבר שאין צריך להקדים את ברכת החשוב],

ולא גרסינן אבל בשברכותיהן שוות מברך על אחד מהן שירצה, דהשתא בשאין שוות מקפיד רבי יהודה על הקדמתן, ואמר מין שבעה עדיף, כשנא לפטור זו צו לא כל

אבני חן למסכת ברכות

שכן,

כגרוגרת, והיא תאנה יצשה,

5. רמון, כדתנן כל כלי בעלי בתים [גבי כלי עץ מתניא. תוס'].

דף מ"א ע"ב

שיעורן כרמונים ניקב כמוזיא רמון טהור, [ש?]עלי צמים חסידים על כליהם, הלכך ניקב כמוזיא קטניות מנעו לזיתים [בשלמה מושנתו כתב שזמן הקטניות הוא בניסן, ואם ניקב כמוזיא קטניות, צריך "להצניעו" לתשרי שהוא זמן לקיטת הזיתים. עיי"ש]. ניקב כמוזיא זית משתמש לאגוזים, ניקב כמוזיא אגוז משתמש זו רמונים [זיתים אגוזים ורמונים זמן אחד להם לכן לא אמר לשון מצניעו. של"מ], אבל של אומן העומד למכור, לא היו שיעוריה צהרי,

6. ארץ זית שמון, אמר ר' יוסי ברבי חנינא ארץ שכל שיעוריה כזיתים, כל שיעוריה סלקא דעתך ! והא איכא הנך דאמרן? אלא ארץ שרוב שיעוריה כזיתים איכילת חלב דס נותר ופיגול,

7. דבש, ככותבת הגסה ביום הכפורים דבש האמור צמורה הוא דבש תמרים, וכותבת היא תמרה,

ואידך [רב יוסף ואיתימא רב יצחק, דאמרי כל המוקדם בפסוק זה מוקדם לברכה], הני שיעורין בהדיא מי כתיבי, אלא מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא,

רב חסדא ורב המנונא הוו יתבי בסעודתא, אייתו לקמייהו תמרי [dates] ורמוני [ששניהם משבעת המינים] [ולא ללפת בהן את הפת, דאם כן הוו להו פת עיקר, והן טפלה, ותנן [דף מד.] מברך על העיקר ופותר את הטפלה. תוס'], שקל רב המנונא בריך אתמרי ברישא,

אמר ליה רב חסדא, לא סבירא ליה מר להא דאמר רב יוסף ואיתימא ר' יצחק כל המוקדם בפסוק זה קודם לברכה [אינה קושיא, דאיפשר דאההוא דהוה חביב ליה טפי בריך, אלא שרצה לשמוע ממנו מה טעם אי משום חביבותא או משום טעמא אחרנא. ריטב"א],

אמר ליה [רב המנונא] זה שני לארץ ארץ זית שמן ודבש דכתיב בסיפיה דקרא, הפסיק ארץ את הסדר, וחזר לעשות זיתים ותמרים משושים מתאנים ורמונים וזה חמישי לארץ שהרמון חמישי לארץ הכמורה בראש המקרא, ודבש שני לארץ הכמורה בסופו,

[מ"מ היכא דאיכא חמה וזית או שעורים ותמרים, אע"ג דשויין לארץ, מכל מקום המוקדם בפסוק דהיינו לארץ ראשון יקדים לברכה. תוס', וכן פירש רש"י לקמיה]

אמר ליה [רב חסדא לרב המנונא] מאן יהיב לן [מי יתן לנו פ' והולא שיהיה לנו] נגרי דפרזלא רגלים של צחול ונשמעינך נשמעך, ונלך אחרך ממך [על פי מה דאמרין לעיל לה. דאדם גדול הוא, ובקי בברכות הוא. שח']:

דאמר רב יוסף, ואיתימא רבי יצחק, כל המוקדם בפסוק זה מוקדם לברכה אלמא קפדינן אהקדמה, ורבי יהודה אית ליה דרבי יצחק, הלכך כל שכן היכא דחד לאו ממין שבעה, דמין שבעה עדיף, ורבנן לית להו דרבי יצחק במקום חביב, דחביב עדיף, שנאמר דברים ה ארץ חטה, ושיעורה, וגפן, ותאנה, ורמון, ארץ זית שמן, ודבש,

[וסדר זה הוא דוקא, שאם אין כוונת הפסוק ללמד סדר חשיבותם, היה התורה כותבת במקום אחר שלא על סדר זה, כמו הוא אחרן ומשה דכתיב בשמות ו כו דיש מקומות שמקדים משה לאחרן לומר ששקולין כאחד. ראה פניני רבנו הגר"ז סימן יח באריכות בענין זה],

ופל'גא הא דרבי יצחק, דאמר המוקדם קודם לברכה, אלמא קרא לשבח ארץ ישראל נא, שיש זה פירות החשובים הללו, ומנאן כסדר חשיבותם דרבי חנן דאמר לא נא הכתוב להודיע שבה חשיבות הפירות בטעם שלהם, אלא שבהם של ארץ ישראל, שיש זה פירות ששיעוריה מורה נתלין בהן, וכיון דהכי הוא, לא הקפיד הכתוב על סדרן, שהרי צו כולן שוין,

דא"ר חנן, כל הפסוק כולו לשיעורין נאמר,

1. חטה, דתנן, הנכנס לבית המנוגע כחיצ והנא אל הבית יטמא עד הערב [ויקרא י"ד], ולא כחיצ כצום בגדים, והאכל צבית יכנס את בגדיו [ויקרא י"ד] צבואה שיעור איכילת לא יאכל, מדכתיב בסיפיה והסוכב צבית יכנס את בגדיו, הלכך הנכנס צו ונושא את בגדיו עמו שלא כדרך מלבושו אין אלו בגדיו, וטמאים מיד, שאף בהן אני קורא והנא אל הבית, וכשהוא לבוש בהן צבי שהייה, וכליו על כתפיו, וסנדליו וטבעותיו בידיו, הוא והן טמאין מיד,

היה לבוש כליו, וסנדליו ברגליו, וטבעותיו באצבעותיו, הוא טמא מיד, והן טהורין עד שישא בכדי איכילת פרס חצי ככר ששיעורו צו חכמים את העירוב, שהוא כולו מזון שמי סעודות, ומזון מזון סעודה אחת פת חמין נאכלת מהר ולא פת שיעורין, מוסב דרך הסבה, שהיא נאכלת מהר, שאינו פונה אנה ואנה, ואוכלן בלפתן,

2. שיעורה, דתנן עצם כשיעורה מטמא במגע ובמשא, ואינו מטמא באהל הלכה למשה מסיני הוא,

3. גפן, כדי רביעית יין לנזיר אכל חרגלים חוגים ולולבין, כשיעור רביעית יין, חייב, ואין שיעור רביעית יין ורביעית מיס שוין, לפי שהיין עז והמים קלושין, ויש ברביעית יין יותר ממה שיש ברביעית מיס [דרך המדרשה באן הוא ע"י שמקרישים רביעית יין, ואם אבל כשיעור זה עבר על הלאו], כדלמרינן [במנחות קו.] [בשבת דף עו.] גבי רביעית דס, שיכול לקרס ולעמוד על כזית, משום דסמך, אבל מידי דקלס לא הוה רביעית ידיה כזית,

4. תאנה, כגרוגרת להוצאת שבת (שבת עו:) המוזיא אוכלין

אבני חן למסכת ברכות

שלא מממת לפתן, **טעונים ברכה בין לפנייהם** דלאו טפלה יניהו בין **לאחרייהם** דאין צרכה המזון פוטרקן, דלאו מזוני יניהו [נמצא דרב פפא אתיא ברכ ששת, שפירות שבאים אחר הסעודה אף שבאו בתוך הסעודה, צריכין ברכה לפנייהם ולאחרייהם],

שאלו את בן זומא, מפני מה אמרו, דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה, אינם טעונים ברכה לא לפנייהם ולא לאחרייהם, אמר להם, הואיל ופת פוטרקן,

אי הכי יין נמי נפטריה פת? שאני יין

דף מ"ב ע"א

דגורם ברכה לעצמו צרכה מקומות הוא צא, ומצרכין עליו, ואף על פי שלא היו צריכין לשמיימו [ראה רש"י לעיל מ' ע"ב בראש העמוד בקדוש ובהבדלה ובברכת חתנים],

[ראה כאן בדברי חמודות על הרא"ש ס"ק פ"ו וז"ל וכתב רמ"י ז"ל בסימן קע"ז סעיף ב' דנ"ל שאותן השותין יין שרוף אחר ברכת המוציא קודם שאכלו צריך לברך לפניו ואין ברכת המוציא פוטר שותין יין שרוף בכלל משקין שאין שותין אותו לשרות המאכל ואף אם שותהו כדי לעורר תאות המאכל לא עדיף מפירות שכבר נתבאר שצריך לברך לפנייהם וכו'. עיי"ש],

רב הונא אבל תליסר ריפתי מפת הצאה צכסין, בני תלתא תלתא בקבא [פ'] בכל קב היו שלש לחמין, נמצא כל פת היה שליש קב, וכיון שבקב יש ר' לוגין ובכל לוג יש ר' ביצים, נמצא בקב יש 24 ביצים וכל פת היה של 8 ביצים, וב13 פתות של 8 ביצים היה 104 ביצים, והוא יותר מ4 קב, שהוא 96 ביצים], **ולא בריך** אחרי [על המחיה או ברהמ"י, אלא בורא נפשות],

א"ל רב נחמן עדי אלו כפנא כלומר אלו לרענן נאכלו [פ'] כיון שאכלת כל כך מפני רענוןך # פ' שכדי להתחייב בברכת המזון יש שיעור, אבל כאן שהיית רעב מאד ואכלת כדי שבעך הרבה הרבה יותר מהשיעור, ואין בכלל ספק שחייב אתה לברך], ואכילה מרובה כזו לא נפטרת מזכרה,

אלא [אף אם נאכל לפני הסעודה כפת הבאה בכסנין] **כל שאחרים קובעים עליו סעודה** קוצעין אכילתן צק [בשיעור כזה], **צריך לברך** טעון צרכה המזון, כך פירש רב האי,

ורבנמינו פירשו, תליסר ריפתי מפת שלנו [פ'] ולא פת הבא בכסנין], ולא צריך אחרינו משום דלא שצע, וקרא כתיב (דברים ח') ואכלת ושבעת וזכרת, וכך פירש רב יהודהי צהלכות גדולות,

ואינו נראה לי [לומר?] דלית ליה לרב הונא וסס החמירו על עמנן עד כזית ועד כזיזה [לעיל דף כ:], וללא כרבי מאיר ודלא כרבי יהודה [לקמן דף מט:],

איתמר, הביאו לפנייהם תאנים וענבים בתוך הסעודה ולא ללפת את הפת, דאם כן הווי להו טפלה, ואין חולק בדבר שאין טעון צרכה לא לפניו ולא לאחרי, אלא לפעמים שצא למתק את פיו צמוך הסעודה צפירות,

אמר רב הונא, טעונים ברכה לפנייהם דלאו טפלה יניהו ואין טעונים ברכה לאחרייהם דצרכה המזון פוטרקן, וכן אמר רב נחמן, טעונים ברכה לפנייהם, ואין טעונים ברכה לאחרייהם,

ורב ששת אמר, טעונין ברכה בין לפנייהם בין לאחרייהם דלא פטר אלא מידי דזין, והני לא זיני,

שאין לך דבר שטעון ברכה לפניו, ואין טעון ברכה לאחרי [אלא בורא נפשות], **אלא פת הבאה בכסנין** [desert] **בלבד** לאחר אכילה וצרכה המזון, היו רגילים להציא כסנין, והן קליות [שבליים שנתייבשו בתנור], לפי שפיין ללכ כדאמרין צעלמא (עירובין כט:): הני כסני דמעלו לליכא, ומציאין עמיהן פת שנושה עם תכלין, כעין אובליא"ש (עוגות, מטעמים) שלנו, "ויש שעשין אותן כמין צפורים ואילנות" [זה הקדמה למה אוכלין ממנה רק דבר מועט], **ואוכלין מהן דבר מועט**, ומתוך שנותנים זה תכלין הרבה, ואגוזים ושקדים, ומאכלה מועט לא הטעינוה [לאחריהם. ררי"ף] צרכה מעין שלש, מידי דהוה [הדמיון הוא שעוד מצאנו מאכל שמברך עליו במ"מ בתחלה ובורא נפשות בסוף] אפת אורז ודומן, דאמרין צפרקין (דף לו:): צמחלה [מצרך] צורא מיני מזונות, ולצסקף ולא כלום,

[וראה ריטב"א שגמביא את דברי ר"ח שצכסין הוא כמו בכיסין, שעושין מהעיסה כמו כים ומכניסים בפנים שקדים ודבש ומיני מתיקה וכו'],

[צ"ע לפי רש"י שהמעם שאינו צריך ברכה הוא מפני שאוכל רק דבר מועט, או הול"ל כל דבר שאוכל פחות מכשיעור, או לפרש דבריו, שהרי רב ששת הוא אמורא ?]

ופליגא דר' חייא, דא"ר חייא פת פוטרקת צין לפנייהם צין לאחרייהם **כל מיני מאכל**, ויין פוטר כל מיני משקים,

אמר רב פפא, הלכתא דברים הבאים מחמת הסעודה ללפת צהן את הפת, בתוך הסעודה, אין טעונים ברכה לא לפנייהם ולא לאחרייהם דהווי להו טפלה, הלכך כל מידי, צין מזון צין פירות, שהביאו ללפתן אין צו צרכה לא לפניו ולא לאחרי,

ושלא מחמת הסעודה, בתוך הסעודה כגון דייסא, וכן כרוב ותרדיון, שאינן לפתן וצאין למזון ולשוצע, **טעונים ברכה לפנייהם** דלאו טפלה יניהו, ואינן בכלל לחם דנפטרי צצרכה המוציא, ואין טעונים ברכה לאחרייהם דמיני מזון יניהו, וצרכה המזון פוטרקן,

דצרים הרגילים לצא לאחר הסעודה כגון פירות, אפילו הביאין צמוך הסעודה

אבני חן למסכת ברכות

גלותא סמכינן ואין סילוקמנו סלוק, שדעמנו אס ישא משאות מאת פניו אלינו, נאכל:

[אתכא דריש גלותא סמכינן, מי ששכח לאכול אפיקומן ואמר הב לן ונברך אינו היסח הדעת, דאנן אתכא דרחמנא סמכינן, ואם שכח וברך ולא אבל אפיקומן אין צריך לחזור, דכל מצו' ת' לשם מצוה עשויות, והא דאמרינן כי אמר הב לן ונברך אסור למשת', וכן אסורים כולן, היינו דוקא כי אמר בעל הבית, אבל לא אורח, ואף איהו גופא יכול לחזור ולאכול עם בעל הבית. תוס']

אתכא דריש גלותא סמכינן, וכשרגיל לאכול מיני פירות, ומביאין להם בזה אחר זה, יש אומר שצריך לברך אבל חד וחד, לפי שאין יודעים אם יתן להם בעל הבית יותר, ונראה שאין צריך לברך לפי שסומכין על שלחן בעל הבית, והיינו דבי ריש גלותא. תוס']

אמר רב, הרגיל בשמן למשוח ידיו אחר אכילה **שמן מעכבו** לענין זרעה, שאפילו גמר וסלק ולא משח ידיו, עדיין סעודה קיימת, ואוכל צלא זרעה,

אמר רב אשי, כי הוינן בי רב כהנא, אמר לן, כגון אנן דרגילין במשחא, משחא מעכבא לן,

ולית הלכתא ככל הגי שמעתתא אין סיוס סעודה תלוי לא בגמר, ולא בסלוק, ולא בשמן, אלא צמים אחרונים, כל זמן שלא נטל מים אחרונים, הוא מותר לאכול, ומשנטל אסור לאכול,

אלא כי הא דאמר רבי חייא בר אשי, אמר רב, שלש תכיפות הן,

[ושיעור תכיפה איכא למישמע מתכיפת סמיכה לשחיטה דאמר' בפ' כל הפסולין (זבחים לג.) כל הסמיכות שהיו שם קורא אני בהם חקף לסמיכה שחיטה חוץ מזו שהיתה בשער נקנור שאין מצורע יכול ליכנס שם, אלמא כרי מהלך משער נקנור עד בית המטבחים לא חשיבה תכיפה, ובמסכת מדות (פ"ה מ"א) משמע דלא הוי טפי מעשרים ושתים אמה, מקום דריסת רגלי ישראל ומקום דריסת רגלי הכהנים שכל אחד היו י"א אמה. תוס' סוטה לט. ד"ה כל כהן],

חקף לסמיכה, שחיטה שנאמר וסמך ושחט. מובא בתוס' סוטה,

חקף לגאולה, תפלה שנא' בתהלים סוף קאפיטל יט יהיו לרצון אמרי פי וגו' וכתוב בתריה בתהלת קאפיטל כ' יענך ה' יום צרה. מובא בתוס' סוטה,

חקף לנטילת ידים דמים אחרונים ברכה זרמת המזון, ולא יאכל כלום, עד שיצרך על מזונו, שנא' שאו ידיכם וברכו. מובא בתוס' סוטה,

אמר אביי אף אנו נאמר, חקף # [אין זה דומה לג' תכיפות הראשונות שהם מעשים שצריך האדם לעשות תיכף, אבל כאן הוא מאת ה'] **לתלמודי חכמים** המקריבו אליו ומאחרו צמימו ברכה צמימו **שנאמר** [שאמר לבן

רב יהודה, הוה עסיק ליה לבריה] [ראה לשון זה להלן מזו, אבל הלשון "איעסק ליה לבריה" יש פעם לעיל כה; ופעמים בכתובות ועוד פעם בנדה סו.] [פי' חשיא אשה לבנו. רא"ה], **בי** [עם משפחת] **רב יהודה בר חביבא, אייתו לקמייהו פת הבאה בכסנין, כי אתא שמעיניהו דקא** [שמע דהוו. ד"ס] **מברכי המוציא, אמר להו מאי ציצי** [פי' כיון שמברכין בלחש קצת לא נשמע כל תיבת "המוציא" ונשמע רק "צי"] **דקא שמענא, דילמא המוציא לחם מן הארץ קא מברכיתו,**

אמרי ליה אין, דתניא רבי מונא אמר משום רבי יהודה, פת הבאה בכסנין, מברכין עליה המוציא, ואמר שמואל הלכה כרבי מונא,

אמר להו [רב יהודה], **אין הלכה כרבי מונא אתמר** [אמר שמואל],

אמרי ליה, והא מר [אתה רב יהודה] **הוא דאמר משמיה דשמואל, לחמניות אוכלא** [עוגות, מטעמים] **צלעו מערבין בהן** [עירובי חצירות שצריך פת, דאילו עירובי תחומין אין חידוש שלא צריך פת], **ומברכין עליהן המוציא?**

[או"ח סימן קסח סעיף ה, לחמניות אותן שבלילתן עבה שקורין אוכלא"ש לחם גמור הוא ומברך עליו המוציא ובהמ"ו, ואותן שבלילתן רכה ודקים מאד שקורין ניבלא"ש מברך עליהם בורא מיני מזונות, וברכה אחת מעין שלש, ואם קבע סעודתו עליהם מברך המוציא וברכת המזון, ואי אכיל להו בתוך הסעודה שלא מחמת הסעודה טעונים ברכה לפנייהם ולא לאחריהם אבל אותם רקיקים דקים שנותנים מרקחת עליהם הם טפילים לגבי המרקחת וברכת המרקחת פוטרתן:] או"ח סימן שסו סעיף א, חצר שהרבה בתים פתוחים לתוכו אסור חכמים לטלטל מבתיהם לחצר עד שיערכו דהיינו שנובים פת מכל בית ובית ונותנים אותו באחד מבתי החצרות שעל ידי כך אנו רואים כאילו כולם דרים באותו הבית וכאלו כל החצר מיוחד לאותו בית],

שאני התם [דמברכין המוציא] **דקבע סעודתיה עליהו, אבל היכא דלא קבע סעודתיה עליהו, לא** [אלא ברכתו במ"מ],

רב פפא איקלע, לבי רב הונא בריה דרב נתן, בתר דגמור סעודתיהו, אייתו לקמייהו מידי למיכל, שקל רב פפא וקא אכיל [בלי לברך], **אמרי ליה לא סבר לה מר, גמר אסור מלאכול עד שיצרך זרמת המזון, ויחזור ויצרך על הצא לפניו, דכיון דגמר אסמ דעתיה מזרעה ראשונה ומסעודתיה,**

אמר להו, סלק אתמר אס סלק הלחם וכל האוכל מעל השלחן, ועדיין לא זרכו, אסור לאכול,

רבא ורבי זירא איקלעו לבי ריש גלותא, לבתר דסליקו תכא מקמייהו, שדרו להו ריסתנא אמנישטרישין (מנה פארצי"ע) **מבי ריש גלותא, רבא אכיל, ורבי זירא לא אכיל, א"ל** [ר' לרבא] **לא סבר לה מר, סלק אסור מלאכול, א"ל אנן אתכא דריש**

אבני חן למסכת ברכות

ליעקב] בראשית ל' ויברכני ה' בגללך,

איבעית אימא מהבא, שנאמר [בפוטיון] בראשית ל"א ויברך ה' את בית המצרי בגלל יוסף:

מהני: בריך על היין שלפני המזון נוהגין היו להציג קודם אכילה כוס יין לשמות, כדמצינן לקמן (דף מג.) כיצד סדר הסנה כו', ומצינן לפנייהם פרפראות להמשיך אכילה [ולקמיה מדבר על פרפראות אלו], כגון פרגיות [בשר עופות כמנים] ודגים, ואחר כך מצינן השלמן,

פטר את היין שלאחר המזון ולאחר גמר סעודה, יושבים ושומים [יין] ואוכלים, ומה הן אוכלים פרפראות [שיש שני מיני פרפראות שלפני הסעודה ושלאחר הסעודה], כגון כיסי דמעלו ללכא, ולחמניות, והוא יין ופרפרת שלאחר המזון, ושיניהם קודם ברכת המזון,

ברך על הפרפרת [בייא עסקן, רגילים היו לאכול קודם הסעודה פת צנומה בקערה, והם פרורים שנתייבשו ונתבשלו בקערה, שברכתו בורא מיני מזונות. יבין] שלפני המזון, פטר את הפרפרת שלאחר המזון,

ברך על הפת, פטר את הפרפרת, על הפרפרת לא פטר את הפת, בש"א [אם בריך על הפרפרת] אף לא מעשה קדרה חלקה טרגים וטיסי [שהם עיקר הסעודה. יבין, ובגמ' איבעיא ליה על מה חולק ב"ש על רישא או על הסיפא],

היו יושבין בלח הסנה מטות, שומעים על דברים שמאלית על המטה, ואוכלין ושומין בהסנה [ובאופן זה] כל אחד מברך לעצמו דאין קבע סעודה בלח הסנה, הסבו אחד מברך לכולן,

דף מ"ב ע"ב

בא להם יין בתוך המזון, כל אחד ואחד מברך לעצמו בגמרא (דף מג.) מפרש טעמא [הואיל ואין בית הבליעה פנוי], אחר המזון אחד מברך לכולם,

והוא אותו שצריך על היין אומר הוא מצריך על המוגמר שהיו רגילים להציג לפנייהם אחר אכילה, אבקת רוכלן על האש במחמות, לריח טוב, ומצרכים עליו בורה ע"י בשמים, ואע"פ שאין מביאין את המוגמר אלא לאחר סעודה לאחר ברכת המזון, שאינו מצרכי סעודה, אפילו הכי מי שצריך על היין, שהתחיל בצרכות אחרונות גומרין:

נב: אומר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן, לא שנו דין שלפני המזון פוטר את שלאחר המזון אלא בשבתות וימים טובים, הואיל ואדם קובע סעודתו על היין [פ' בן דרך סעודה של שבת ויו"ט לשבתות יין אחריה] דדעמו לישז אחר המזון ולשמות, וכי צריך צרישא, אדעתא דהכי צריך,

אבל בשאר ימות השנה, מברך על כל כוס וכוס דהוה כנמלק ומתחיל בשמיה, ככל חד וחד,

אתמר נמי, אמר רבה בר מרי, א"ר יהושע בן לוי, לא שנו אלא בשבתות וימים טובים, ובשעה שאדם יוצא מבית המרחץ, ובשעת הקזת דם, הואיל ואדם קובע סעודתו על היין [שכן הדרך בומנים אלו להמשיך בשתיה עוד ועוד, ואם בריך תחילה אינו צריך לברך עוד], אבל בשאר ימות השנה, מברך על כל כוס וכוס,

רבה בר מרי, איקלע לבי רבא בחול, חזייה דברך לפני המזון [על היין], והדר בריך לאחר המזון, א"ל יישר יפה עשית, וכן אמר ריב"ל לעשות,

רב יצחק בר יוסף, איקלע לבי אביי בי"ט, חזייה דברך אבל כסא וכסא, א"ל לא סבר לה מר להא דריב"ל דכיוס טוב לא נמלק הוא? א"ל [אביי] נמלק אנא איני רגיל לקצוע סעודה על היין,

איבעיא להו, בא להם יין בתוך המזון וקודם המזון לא צא להם, מהו שיפטור את היין שלאחר המזון,

אם תימצי לומר להציג ראיה ממשנתנו דקמני בריך על היין שלפני המזון, פוטר את היין שלאחר המזון אינה ראיה, משום דזה לשנות וזה לשנות, אבל הכא דזה [שלאחר המזון] לשנות, וזה לשרות אכל שצמך המזון לשרות אכילה שצמעי הוא צא, ולא היו רגילין לשמות צמך הסעודה אלא מעט, לשרות, לא [אין הברכה שמברך בתוך המזון פוטר את היין שלאחר המזון], או דילמא לא שגא?

רב אמר פוטר, ורב כהנא אמר אינו פוטר,

רב נחמן אמר פוטר, ורב ששת אמר אינו פוטר,

רב הונא ורב יהודה וכל תלמידי דרב אמרי, אינו פוטר,

אייתיביה רבא לרב נחמן, [שנינו במשנתנו] בא להם יין בתוך המזון, כל אחד ואחד מברך לעצמו, לאחר המזון אחד מברך לכולם קא סלקא דעתא דהכי קאמר, דכשיצאו יין שני אחר המזון, אחד מברך לכולן, והא מתא ליה דכל אחד ואחד יצרך על שצמך המזון לעצמו, וקא מצריך חו ברכה על שלאחר המזון,

א"ל הכי קאמר, אם לא בא להם יין בתוך המזון אלא לאחר המזון, אחד מברך לכולם:

אבני חן למסכת ברכות

כי נח נפשיה דרב, אולו תלמידיו בתריה דקדוהו צעיר אחרת, כי הדרי, אמרי ניזיל וניכול לחמא אנהר דנק כן שמו,

בתר דכרכי [הלשון כרך ריפתא פירושה להתחיל בסעודה, או לעשות סעודה, והפירוש המילולי הוא לכפול את הפת וליתן בו מלח ותבלין וכו'] make [a sandwich] [פי' לאחר שגמרו את הסעודה], יתבי וקא מיבעיא להו [לגבי ברכת המזון], הסבו דוקא תנן, אבל ישבו לא ישא דוקא דקמי היו יושבים, בלא הזמנת מקום, הוא דלא היו קציעות, או דילמא אכל אנו כיון דאמרי ניזיל וניכול ריפתא בדוכתא פלגיתא שהזמנתו לך, כי הסבו דמי היו קציעות, ואחד מצדך לסולן,

לא הוה בידיהו,

קם רב אדא בר אבהו [היה אדא בר אבהו שהיה אמורא בבלי מפורסם בדור הראשון והשני, שנולד ביום שמת בו ר' יהודה הנשיא, והיה אחר שהיה בדור הרביעי בימיו של רבא, והיה נקרא גם רב אדא בר אבא],

דף מ"ג ע"א

אהדר קרעיה לאחוריה קרע שקרע צהספד רצו, המזיר החלוק לאחוריו, ומה שלאחר לפנים, כדי לקרוע קרע אחר וקרע קרעיה אחרת להראות חָלָל עכשיו מיום המיתה, על שהיו צריכים להוראה ואין יודעים להורות, אמר נח נפשיה דרב, וברכת מזונא לא גמרינן,

עד דאתא ההוא סבא # [אולי רב אדא בר אבהו היה צעיר, ובימיו לא הגיעו עדיין בישיבה להלכות ברכת המזון, אבל זה הסבא שלמד לפני רב הרבה זמן היה שם כשלמדו הלכות ברהמ"ו], רמא להו מתניתין אברייתא כדממין לעיל [משנתנו שדוקא בהסבו, מברייתא שעשרה שהיו מהלכין בדרך וישבו וכו'],

ושני להו ועל כרחק מצעי ליה לאוקומי צרימא צהכי, כיון דאמרי ניזיל וניכול לחמא בדרך פלן, כהסבו דמי וקמי אחד מצדך לכולם דקציעות הוא:

[שנינו במשנתנו] הסבו אחד מברך: אמר רב, לא שנו אלא פת דבעי הסבה [כדי לצרפם שאחד יברך לכולן] [וראה לעיל מ"ב ע"א בתוס' ד"ה הסבו דמיירי בין בברכת המוציא בין בברכת המזון], אבל יין לא בעי הסבה [וגם בלא הסיבה יכול אחד לברך לכולן],

ור' יוחנן אמר, אפילו יין נמי בעי הסבה,

איכא דאמרי, אמר רב, לא שנו אלא פת דמהניא ליה הסבה, אבל יין לא מהניא ליה הסבה, ורבי יוחנן אמר אפילו יין נמי מהניא ליה הסבה,

ת"ק	ב"ש אומרים אף לא מעשה קדרה, ארישא פליגי	או דילמא אסיפא
רישא: בירך על הפת פטר את הפרפרת [וב"ש מעשה קדרה]	לא מיבעיא פרפרת דלא פטרה להו פת אלא אפילו מעשה קדרה נמי לא פטרה	# יכולין לומר דב"ש סבר כת"ק שאם בירך על הפת פטר את הפרפרת וב"ש מעשה קדרה
סיפא: בירך על הפרפרת לא פטר את הפת [אבל מעשה קדרה פטר]	כיון שסובר שפת אינו פוטר כלום, כ"ש שיסובר שפרפרת אינו מוציא כלום.	גם מעשה קדרה לא פטר.

פת דרכה בכל פעם להוציא בברכתה דברים אחרים, אבל פרפרת אין דרכה כן בכל פעם.

ברך על הפת שייך יותר שיפטור מעשה קדרה מפרפרת, ברך על הפרפרת שייך יותר שיפטור את מעשה קדרה משיפטור את הפת.

[שנינו במשנתנו] ברך על הפת פטר את הפרפרת, על הפרפרת לא פטר את הפת, ב"ש אומרים אף לא מעשה קדרה:

איבעיא להו, ב"ש [דאמרי דאף מעשה קדירה לא פטר] ארישא פליגי, או דילמא אסיפא פליגי,

[ומפרש האיבעיא] דקאמר תנא קמא ברך על הפת פטר את הפרפרת אף על פי שאין [הפרפרת] זוכה סעודה למלי הכנס, אלא למגמר [למגמר. רש"י] אכילה, וב"ש מעשה קדרה שהוא לאכול, לזון ממש, ואתי ב"ש למימר לא מיבעיא פרפרת דלא פטרה להו פת, אלא אפילו מעשה קדרה, נמי לא פטרה,

או דילמא אסיפא פליגי, דקתני ברך על הפרפרת לא פטר את הפת, פת הוא דלא פטר, אבל מעשה קדרה פטר, ואתו ב"ש למימר ואפי' מעשה קדרה נמי לא פטר, ³ תיקו:

[שנינו במשנתנו] היו יושבין כל אחד ואחד כו': הסבו אין לא הסבו לא, ורמינהו, עשרה שהיו חולכים בדרך, אע"פ שכולם אוכלים מכבר אחד, כל אחד ואחד מברך לעצמו,

ישבו לאכול, אע"פ שכל אחד ואחד אוכל מכברו, אחד מברך לכולם,

קתני ישבו, אע"פ שלא הסבו?

אמר רב נחמן בר יצחק, כגון דאמרי ניזיל וניכול לחמא בדרך פלן צמקס פלוגי, דקצעו להם מתחלה מקום צדור ועלה והזמנה, [?]היו קציעות, אכל ישבו מאליהן צמקס אחד יחד, אינה קציעות,

אבני חן למסכת ברכות

לאחר המזון, אחד מברך לכולם,

אמר להם, הואיל ואין בית הבליעה פנוי [בתוך המזון] ואין לז
המסובין אל המזכך, אלא לזנוע [לכן כל אחד מברך לעצמו],
[וי"מ כשאמר סברי מורי והם מניחין לאכול כדי לשמוע הברכה ולענות אמן
שידיו פטורים וכו'. תוס' עיי"ש]:

[שנינו במשנתנו] והוא אומר על המוגמר כו': מדקתני והוא
אומר על המוגמר, מכלל דאיכא עדיף מיניה ואפילו הכי כיון
לאתמיל במדא, עמיד לאידך,

(ואמאי [לא יברך זה האדם היותר חשוב]? הואיל והוא נטל ידיו
תחלה באחרונה),

מסייע ליה לרב, דאמר רב חייא בר אשי, אמר רב, הנוטל
ידיו תחלה באחרונה נמיס אמרוניס, הוא מזומן לברכה לזכר
המזון,

רב ורבי חייא, הוו יתבי קמיה דרבי בסעודתא, א"ל רבי
לרב, קום משי ירך, חזייה רבי חייא לזכ דהוה מרתת שמא ראה ידי
מלוכלכות, או שמא הארכמי נאכילה יותר מדאי, אמר רבי חייא, בר
פחתי [בן גדולים. כן פרש"י ב' פעמים במס' שבת, ובנויר שאינו מרש"י פ' בנו
של ת"ח] [לשון זה יש בש"ס 6 פעמים 3 בברכות, 2 בשבת, 1 בניזיר], עיין
בברכת מזונא קאמר לך כאן נתן לך רשות לזכך ברכת המזון, שהנטל ידיו
תחלה הוא מברך:

אמר רבי זירא, אמר רבא בר ירמיה, מאימתי מברכין על
הריח של מוגמר, משתעלה תמורתו קיטור העשן שמתמר ועולה,

א"ל רבי זירא, לרבא בר ירמיה [פ' ר"ז אמר רין בשמו, ואומר עוד
ששאל אותו על דין זה], והא לא קא ארח לא הריח זו עדיין, ולא נהנה
[דבשאר ברכות צריך שיאחו המאכל, וכאן שאין מזה לאחו צריך לכל הפחות
להריח. ע"פ הצ"ח בא"ס],

אמר ליה ולטעמך [אם באת לומר שאיל לברך קודם שנהנה], המוציא
לחם מן הארץ דמברך, והא לא אכל, אלא דעתיה למיכל,
הכא נמי דעתיה לארוחי,

אמר רבי חייא, בריה דאבא בר נחמני, אמר רב חסדא, אמר
רב, ואמרי לה אמר רב חסדא אמר זעירי, כל המוגמרות
מברכין עליהן בורא עצי בשמים ואף על פי שגרק ואינו צריך אלא
שהמזון עולה, חוץ ממוזג מושג"א (מוסק) בלעו שמן חיה הוא מן

מיתבי [דין לא בעי הסיבה], כיצד סדר הסבה, אורחין נכנסין
ויושבין על גבי ספסלין [benches], ועל גבי קתדראות [chairs]
[in the reception room], עד שיכנסו כולם,

הביאו להם מים [לרחיצה] כך היו רגילים, כל אחד ואחד נוטל ידיו
אחת לקבל זה כוס, ששמה לפני המזון [מפני כבוד הברכה, ולא דמי לנטל ידיו
לפירות דהוי מוגסי הרוח, כיון שאינו נוטל שתי ידיו. תוס'],

בא להם יין, כל אחד ואחד מברך לעצמו,

עלו על המטות [שהיה במקום אחר] והסבו, ובא להם מים [לרחיצה
עוד פעם, לאכילת הסעודה], אף על פי שכל אחד ואחד [כבר] נטל
ידו אחת [תחלה], חוזר ונוטל שתי ידיו שצריך לאכול בשמיה #
[שרחיצה הראשונה שהיה במקום אחר לא יועיל לאכילת הסעודה, מפני שהיה
היפך הדעת עד שיתחילו לאכול],

בא להם יין [עוד פעם], אף על פי שכל אחד ואחד ברך לעצמו
צריכין עוד ברכה, שאין ברכה ראשונה פוטרתו, שאין הראשון קרוי שלפני המזון,
שאין במקום סעודה, והאי נמרא הוא יין שלפני המזון, אחד מברך לכולם
דכיון דהסבו הוקצנו,

להאיך לישנא דאמר רב לא שנו, אלא פת דבעי הסבה,
אבל יין לא בעי הסבה, קשיא רישא דקמני כל אחד ואחד מברך
לעצמו?

שאני אורחין, דדעתיהו למיעקר סופן למיעקר, ולעלות ולהסב במקום
אחר, שאין זה מקום המסיבה, אלא כאן ישבו עד שיתכנסו כל הקרואים,
ודרך בעלי בתים עשירים היה, לזמן לסעודתם אורחים עניים, להכי קרי להו
אורחים # [ואולי אין דרכם של עניים לבא בזמן וצריך להמתין בשבילם],

והא דאמר רב יין לא בעי הסבה, אלא ישיבה בעלמא, שלא בשעת סעודה קאמר, או
בשעת סעודה ובמקום סעודה,

ולחאיך לישנא דאמר רב, לא שנו אלא פת דמהניא ליה
הסבה, אבל יין לא מהניא ליה הסבה, קשיא סיפא [דכאן רואין
שגם בין מהני הסיבה]?

שאני התם, דמגו דקא מהניא ליה הסבה לפת, מהניא ליה
הסבה ליין:

[שנינו במשנתנו] בא להם יין בתוך המזון [כל אחד ואחד מברך לעצמו,
אחר המזון אחד מברך לכולם]: שאלו את בן זומא, מפני מה אמרו,
בא להם יין בתוך המזון, כל אחד ואחד מברך לעצמו,

אבני חן למסכת ברכות

הרעי של מיה, שמברכין עליו בורא מיני בשמים,

Musk is extracted from the excretions of various animals, although historically, it was primarily collected from a pocket in which the glandular secretions of the male musk deer accumulate

מיתבי [על מיה שאמרו שכל המוגמרות מברכין עליהן "עצי בשמים" והא שנינו], אין מברכין בורא "עצי" בשמים, אלא על אפרסמון שהעץ ענמו זה לפנינו של בית רבי, ועל אפרסמון של בית קיסר נקט הני משום שאינו מאי אלא צדית מלכיס ובעלי גדולה,

ועל ההדרם שבכל מקום והוא הדין לכל הדומה להם, שהעץ ענמו מריח בלא שרפה, אלא דהדס שמי [נמצא בכל מקום, משא"כ אפרסמון של וכו'], ודצרו חכמים צהוה בכל מקום, ומוגמר לא מברכין אלא בורא מיני בשמים, [ומי שהולך בבית שיש שם בשמים ויש שם מיני בשמים שמריח בהן, ומספקא ליה אי ממין עץ אי ממין אדמה הוא, יש מפרשים שמברך שהכל נהיה בדברך, דעל כולן אם בריך שהכל יצא, והרב רבינו משה מקוצי היה אומר שיברך בורא מיני בשמים. תוס'],

תיובתא,

אמר ליה רב חסדא לרב יצחק, האי משחא דאפרסמון, מאי מברכין עלויה על ריחו?

א"ל הכי אמר רב יהודה, בורא שמן ארצנו שהיה גדל ביריחו, ועל שם הריח היתה נקראת יריחו [שיש ב"יריחו" אותיות ריח], והוא פנג האמור בספר יחזקאל (כו ז) : **וְהָיָה וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל [פ"ב בני יהודה וא"י] הָפְסָה לְקִלְקֵל [הסותרים שֶׁלךְ, וסחרור] פְּתִי מִנִּית [מנית הוא שם מקום שהמיה יפות] ופנג [ואפרסמון] וְיִדְבַּשׁ וְשִׁמְן וְזֵיט וְנֶחֱם וְנֶחֱם וְנֶחֱם]**, כך ראיתי בספר יוסף בן גוריון,

לא חבתי וכי שמן אפרסמון אינה נמצאת רק בארץ ישראל, ולא בחוץ לארץ, והיה יכול לשאול גם לר' יהודה מה ברכתו בחוץ לארץ ?

א"ל בר מיניה דר' יהודה אל תביא לי רחיה מדצרינו זו, **דחביבא ליה ארץ ישראל, לכולי עלמא מאי** # [פ"ב רב יהודה היה ברעה שיש לשמן זה חביבות יתירה לכל בני אדם, ולכן רצה לתקן כן הברכה, אבל כיון שאינו כן ששאר בני אדם אין השמן חביב להם כמו לרב יהודה, לכן שואל איזה ברכה יהיה על שמן אפרסמון?]

א"ל, הכי אמר רבי יוחנן, בורא שמן ערב,

אמר ר' אדא בר אבהו, האי כשרתא קושט [מסמני הקטרת]

מברכין עלויה בורא עצי בשמים, אבל משחא כבישא שמן שבו עמון הקושט, והשמן מריח מן הצושם שכתובו **לא**, הואיל ואין נראה לעינינו אלא השמן,

[פ"ב ר"ח שמענו מרביתנו שכובשין שומשמן וורד ועצי בשמים זמן מרובה וקולטין השומשמן ריח של בשמים וסוחטים וטוחנים אותם, ויש בו ריח של בשמים, ומשחא טחינא קרוב לטחינתו נותנים עליהם עצי בשמים ואינו קולט כל כך הריח. תוס']

ורב כהנא אמר, אפילו משחא כבישא, אבל משחא טחינא שטחטו בו כשרתא **לא**, נהרדעי אמרי אפי' משחא טחינא,

דף מ"ג ע"ב

jasmine

אמר רב גידל אמר רב, האי סמלק [jasmine] יסמין קורין לו בלשון ישמעאל, והוא מין עשש שיש בו שלש שורות של עליו, זו למעלה מזו, ושלשה עליו לכל שורה **מברכין עלויה בורא עצי בשמים,**

אמר רב חננאל אמר רב, הני חלפי דימא [sea rush] צושם שקורין אשפי"ג, והוא שצולת נרד, ועשוי כעין גבעולי פשתן, דאשכחן גבעולין דאיקרי עץ, [ולכן] **מברכין עלייהו בורא עצי בשמים,**

אמר מר זוטרא, מאי קראה [ראשכחן גבעולין דאיקרי עץ], יהושע ב והיא העלתם הגגה ותטמנם בפשתי העץ,

חבוש quince	סגילי violets	נרקום דגנוניא white daffodil

(רב משרשיא אמר) [אמר רב משרשיא] **האי נרקום** מכללת השרון [white daffodil], צהלכות גדולות דגנו' ג'יתא הגדל בגינה **מברכין עלויה בורא עצי בשמים** [פ"ב שאלו דומין קצת לגבעולי פשתן],

אבני חן למסכת ברכות

איבעיא להו, אבוקה כשנים בהדי דידיה, או דילמא אבוקה כשנים לבר מדידיה,

ת"ש, וירח כשלשה, אי אמרת בשלמא בהדי דידיה שפיר, אלא אי אמרת לבר מדידיה ארבעה למה לי, והאמר מר לאחד נראה השד ומוזיק, לשנים נראה ואינו מוזיק, לשלשה אינו נראה כל עיקר,

אלא לאו שמע מינה, אבוקה כשנים בהדי דידיה, שמע מינה:

5. ואמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב, ואמרי לה אמר רב חנא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא, ואמרי לה אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, נוח לו לאדם שיפיל עצמו לתוך כבשן האש, ואל ילבין פני חברו ברבים (ראה גם ב"מ נט, כתובות סז, פוסת י:),

מגלן מתמר, שנאמר בראשית לח היא מוצאת וגו' והיא שלמה וגו', ואילו כהניא לא אמרה, אלו הסימנים של יהודה הם, ולו אני הרה, אלא לאש אשר אלה לו אנכי הרה, אם יודה יודה, ואם לאו אשרף, ולא אלנץ פניו:

ת"ר, הביאו לפניו שמן והדס בסוף הסעודה, שמן לסוך ידיו להעביר זיהמת האוכלים, והדס להרים, כמו שאמרנו, ב"ש אומרים, מברך על השמן (דהיינו שמן אפרסמון, בורא שמן ערב, וז"ל הגמ' ורש"י להלן סוף דף נג, ושמן העשוי להעביר את הזוהמא שמניאס בסוף הסעודה לסוך ידים מזוהמות, והוא מצוה שצוה משה עליו בורא עני צמחים, אלא בורא שמן ערב מצרכין, אם שמן של אפרסמון הוא) ואח"כ מברך על ההדס (בורא עצי בשמים), וב"ה אומרים, מברך על ההדס ואח"כ מברך על השמן,

אמר ר"ג, אני אכריע לך בית שמאי שמן זכינו לריחו וזכינו לסיכתו כגון משחא כנישא [לעיל סוף ע"א], הלכך שמן עדיף, הדס לריחו וזכינו לסיכתו לא זכינו,

א"ר יוחנן, הלכה כדברי המכריע,

רב פפא איקלע לבי רב הונא בריה דרב איקא, אייתו לקמייהו שמן והדס, שקל רב פפא, בריך אהדס ברישא, והדר בריך אשמן, אמר ליה לא סבר לה מר הלכה כדברי המכריע,

אמר ליה הכי אמר רבא, הלכה כב"ה, ולא היא לא אמר רבא הלכא כבית הלל, אלא רב פפא אכסיף לפי שטעה, והשמיט עצמו בך

דדברא [שגרל בשדה, שאין הגבעול שלהם קשה כאלו של גינה מברך] בורא עשבי בשמים,

אמר רב ששת, הני סיגלי ויול"ש (סיגליות) כלעו [violets] מברכין עליהו, בורא עשבי בשמים,

אמר מר זוטרא, האי מאן דמורה באתרוגא, או בחבושא מצושין קדושי"ש כלעו [quince], אומר ברוך שנתן ריח טוב בפירות,

אמר רב יהודה, האי מאן דנפיק ביומי ניסן [בע"ז בר"ה יא.] וחזי אילני דקא מלכלבי, אומר, ברוך שלא חיסר בעולמו כלום, וברא בו בריות טובות, ואילנות טובות, להתנאות ליהנות [פי' שאינו לשון "נאה" אלא לשון "הנאה"] בהן בני אדם,

1. אמר רב זוטרא בר טוביה, אמר רב, מגין שמברכין על הריח, שנאמר תהלים קג כל הנשמה תהלל יה, איזהו דבר שהנשמה נהנית ממנו, ואין הגוף נהנה ממנו, הוי אומר זה הריח,

2. ואמר רב זוטרא בר טוביה, אמר רב, עתידים בחורי ישראל שיתנו ריח טוב כלבנון שמריחין עליו ופרחיו, שנאמר הושע יד: יִלְבְּנוּ יוֹנָקוֹ תִּיּוֹ וְיִהְיֶה בֵּיתוֹ הוֹדוֹ, וְרִיחַ לֹא פִלְבָנוֹ י:

3. ואמר רב זוטרא בר טוביה, אמר רב, מאי דכתיב קהלת ג את הכל עשה יפה בעתו, מלמד שכל אחד ואחד יפה לו הקב"ה אומנתו בפניו ואפילו צורס, נאה לו אומנתו בעיניו, ועשה הקדוש ברוך הוא כן שלא יחסר העולם אומנתו,

אמר רב פפא, היינו דאמרי אינשי, תלה ליה קורא רך הגדל נדקל, תלה אומן [אם מולין הקורא. רע"י] לדבר אחר לחזיר [צטארו] ולכן מניחו בצוארו] כדי לאכלו נקי. רע"י, והוא יגלגלו צאשפה, שזו היא אומנתו, [כ"כ יפה לו אומנתו. רע"י], ואיהו דידיה עביר [שהחזיר לא ישנה את דרכו וממשיך בשלו, שהקב"ה יפה את דרכו של החזיר בעיניו ויפה לו לנקר באשפה],

4. ואמר רב זוטרא בר טוביה, אמר רב, אבוקה [פירוש שקושרים שתיים או שלש או ארבע נרות יחד לעשות להב גדול, על כן נקראה אבוקה מלשון ויאבק איש עמו, שהוא לשון קשירה כמו שפירש רש"י. התשבי ערך אבק] כשנים כשי בני אדם, לענין היוצא בלילה, דאמר מר, אל יבא אדם יחידי בלילה, וירח כשלשה יש חלוק בין שנים לשלשה, כדלקמן,

אבני חן למסכת ברכות

לאשתמוטי נפשיה הוא דעבר,

[וצע"ג שיאמר רב פפא שקר ח"ו כדי להגן על כבודו? וי"ל כיון שאינו מוציא דבר שקר מפיו ממש, שהרי לא אמר שרבא אמר הלכה כב"ה בהלכה זו, אלא בעלמא קאמר, בכגון זה מותר לשנות מפני הבושה עפ"י שו"ת רב פעלים ח"ג חו"מ א', וכיוצא בזה כתוב בשו"ת שבט הלוי ח"ה ב' שמותר לשנות מפני הבושה ומשום כבוד הבריות באופן שהדברים עצמם יכולים להתפרש בצורה אחרת מן המשמעות המתקבלת אצל השומע. יוסף דעת, ובספר לשון לימודים כתב בשם הגר"א דלכן אמרו בתלמוד במקומות רבות בעניני רב פפא "ולא היא" משום דר"פ התפלל יהא חלקי ממי שחושדין ואין בו שבת קיה, ולכן נתקיים תפלתו שחשדו אותו בעלי הגמרא דלאשתמוטי עבדי ובקדושין עב. חשדוהו דאתתא בעא מיניה [דשם אמר רב פפא על כמה עירות לגבי יחוס והאידנא איערבי בהו כותאי, ולא היא איתתא הוא דבעא מיניהו ולא יהבו ליה, ופרש"י ויש לומר שיש רב פפא צעא מנייהו איתמא ולא יהבי ליה לכך היה מוציא עליהם שמץ פסול, וקשה צעני לומר כן], ובאמת אינו כן דלא עבדי לאשתמוטי רק שאמרו באמת הלכה כב"ה ולכן פסק הרב אלפסי בב"ה],

ת"ר, הביאו לפניהם שמן ויין זהו יין שלאחר המזון, ואין זה כוס של זרקה ב"ש אומרים, אוהו השמן בימינו לפי שעליו מצדק מחלה ואת היין בשמאלו, מברך על השמן בורה שמן ערב, וחוזר ומברך על היין כגון בחול, שאין היין קצק, ואין היין שלפי המזון פוטרו,

ב"ה אומרים, אוהו את היין בימינו, ואת השמן בשמאלו, מברך על היין, וחוזר ומברך על השמן,

ומחו בראש השמש כדי שלא ילא צידיו מצושות בשוק, שגנאי הוא לתלמיד חכם, ואם שמש ת"ח הוא, מחו בכותל, מפני שגנאי לתלמיד חכם, לצאת לשוק, כשהוא מבושם,

ת"ר, ששה דברים גנאי לו לתלמיד חכם,

1. אל יצא כשהוא מבושם לשוק,

2. ואל יצא יחידי בלילה,

3. ואל יצא במנעלים המטולאים,

4. ואל יספר עם אשה בשוק,

5. ואל יסב בחבורה של עמי הארץ,

6. ואל יכנס באחרונה לבית המדרש,

ויש אומרים, אף לא יפסיע פסיעה גסה,

ואל יהלך בקומה זקופה,

1. [ומפרש] אל יצא כשהוא מבושם לשוק, א"ר אבא, בריה דר' חייא בר אבא, אמר רבי יוחנן, במקום שחשודים על מושכב זכור מנשמן עצמם, כדי שימלאו להם,

אמר רב ששת, לא אמרן [דאסור לצאת מבושם] אלא בבגדו, אבל בגופו, ויעה מעברא ליה,

אמר רב פפא, ושערו כבגדו דמי דלא שכיט ציה זיעה, ואמרי לה כגופו דמי דשכיט ציה זיעה,

2. ואל יצא יחידי בלילה, משום חשדא של זנות, ולא אמרן אלא דלא קביע ליה עידנא שלא קצקו לו רבו קציעות ללמדו צלילה, אבל קביע ליה עידנא, מידע ידיע דלעידניה קא אויל,

3. ואל יצא במנעלים המטולאים, מסייע ליה לרבי חייא בר אבא, דאמר ר' חייא בר אבא, גנאי הוא לתלמיד חכם שיצא במנעלים המטולאים,

איני, והא ר' חייא בר אבא נפיק?

אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן, [אימתי אסור] בטלאי על גבי טלאי,

ולא אמרן אלא בפנתא אפוני"א (החלק העליון בנעל) צלעו, שעל גבי הרגל, אבל בגילדא עקב, שקורין שול"א (עקב) לית לן בה [ראה שבת קיד.],

ובפנתא לא אמרן, אלא באורחא [אסור להלך במנעלים קרועים מלמעלה], אבל בביתא לית לן בה,

ולא אמרן אלא בימות החמה, אבל בימות הגשמים לית לן בה הטיט מכסהו,

4. ואל יספר עם אשה בשוק, אמר רב חסדא, ואפילו היא אשתו שאין הכל מכירין בה ומושדין אותו,

תניא נמי הכי, אפילו היא אשתו, ואפילו היא בתו, ואפילו היא אחותו, לפי שאין הכל בקיאים בקרובותיו,

אבני חן למסכת ברכות

5. ואל יסב בחבורה של עמי הארץ, מאי טעמא דילמא אתי לאמשובי בתרייהו [וז"ל הרמב"ם סוף הלכות טומאת אוכלין: ודרך חסידות שיהיה נבדל אדם ופורש משאר העם, ולא יגע בהם ולא יאכל וישתה עמם, שהפרישות מביאה לידי טהרת הגוף ממעשים הרעים, וטהרת הגוף מביאה לידי קדושת הנפש מן הדעות הרעות, וקדושת הנפש גורמת להרמות בשכינה, שנאמר והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני י"י מקדשכם],

6. ואל יכנס אחרונה לבית המדרש, משום דקרו ליה פושע מתעב, ואל יכנס אחרונה לבית המדרש, משום דקרו ליה פושע מתעב,

ו"א אף לא יפסיע פסיעה גסה, דאמר מר, פסיעה גסה נוטלת אחד מת"ק ממאור עיניו של אדם, מאי תקנתיה להרריה בקדושא דבי שמישי שמוסא קוס של קידוש צנצנת צלילה [ויש מפרשין שנוטל מן היין של קדוש ונותן ומשים בין עיניו, ויש דוחין זה הפי' משום דבמסכת שבת אמרינן דיין אפילו על גב העין אסור משום רפואה ואין זו קושיא אציל דלאו רפואה ממש היא דלא מינכרא שיש שם חולי כלל. רשב"ץ],

ואל יהלך בקומה זקופה, דאמר מר המהלך בקומה זקופה, אפילו ארבע אמות, כאילו דוחק רגלי שכינה, דכתיב ישעיה ו מלא כל הארץ כבודו:

דף מ"ד ע"א

מתני': הביאו לפניו מליח כל דבר מלוח תחלה, ופת עמו, מברך על המליח ופותר את הפת, שהפת טפלה לו [ובגמ' מקשה מיד ומי איכא מיד דהוי מליח עיקר ופת טפלה לו, ומוקי לה באוכל פירות גינוסר] [לפי שלא בא הפת אלא ללפת כדי שיוכלו לאכול הרבה מן המליח. רשב"ץ],

[גראה לי לדקדק במלת "בתחלה" לאפוקי אם אוכל הטפל תחלה שאינו רשאי לסמוך על הברכה שיברך על המליח שיאכל אח"כ שא"כ נמצא שנתנה מן הטפל כשלא ברך עדיין. תי"ט עיי"ש],

זה הכלל, כל שהוא עיקר ועמו טפלה, מברך על העיקר ופותר את הטפלה:

גמ': ומי איכא מיד, דהוי מליח עיקר ופת טפלה? אמר רב אחא ברבי דרב עורא, אמר רב אשי, באוכלי פירות גינוסר שגנו פירות חזק יס כנרת, משזנים מן הפת [שפירות אלה היו מתוקים ביותר, וכדי להפיג את מתוקותם היתירה היו אוכלים מאכלים מלוחים, וכדי שיוכלו לאכול אותם הצטרכו לאכול גם לחם עם המליח, ואגב כך מפליגים בשבחם של פירות גינוסר. שם],

[ודרכן ללמוד אותן מרוב מתוקותן, או שמולח אותן בעת האוכל, ומביאין עמהן פת, כדי שלא ישבעו מהן ולא תגעל נפשם אותן מרוב המתקות. רשב"ץ]

[כל האמוראים הנזכרים כאן שאכלו פירות היו אמוראי ארץ ישראל],

אמר רבה בר בר חנה [ראה ב"ב עג. כל הסוגיא דגוזמאות דרבב"ח], [וראה בעין הגמ' כאן בעירובין ל.], כי הוה אזלינן בתריה דרבי יוחנן [רבי, שהיה ישיבתו בטבריה] למויכל [שהיה ר' יוחנן אוכל] פירות גינוסר,

כי הוינן בי מאה [בשהיה בחברה שלנו מאה איש] מנקטינן [מלקטינן. ר"ם] ליה [לר' יוחנן, כדי שיאכלם] [ל. מנ"ג] כל חד וחד עשרה עשרה [היה כל אחד מהחברה מלקט עשרה מפירות גינוסר],

וכי הוינן בי עשרה, מנקטינן [מלקטינן] ליה כל חד וחד מאה מאה,

וכל מאה מינייהו [וכל מאה פירות], הוה מחזיק להו צנא [פל גדול] בר תלתא סאוי [של שלשה סאין],

ואכיל להו [ר' יוחנן], ומשתבע [אין זה שבועה גמורה אלא כמו חי נפשי. טל תורה] דלא טעים זיונא משמע מידי דצר לכילה [היה אוכל אותם כולם ומוכן להשבע שלא טעם מאכל. שם], זיונא ס"ד, אלא אימא מזונא דצר הסועד,

[ולפ"ז יש לפרש תלונות המרגלים בא"י שהביאו פירות טובים ממנה וכו' שאין בא"י רק פירות מתוקין ואין בהם חיי נפש, וז"ש וזת חלב ודבש היא וזה פריה, ר"ל שהן מתוקין כדבש הוה אבל אין בהן חיי נפש שאין סועדין ואדרבה מחלישין מחמת המתקות ובעו מלח להשיב לב. מהרש"א]

[הסאה הוא 6 קבין, והקב הוא 4 לוגין, והלוג הוא 6 ביצים נמצא 3 סאה היא 4*6*3=432 ביצים, ונמצא לפ"ז שכל פרי היה גדולו 43.2 ביצים וזה אכן פרי גדולה מאד],

רבי אבהו אכיל [פירות גינוסר, והיו מתוקים מאד, וע"י אכילתן נעשה עורו חלק [גליטשיג] כל כך], עד דהוה שריק ליה [that it slipped off] דודבא [fly] מאפוזיה [מפניו] שהצנצנז ממלך ממנו, מתוך להלם פנים, צטרו מחליק,

ורב אמי ורב אסי הוו אכילי [מפירות גינוסר], עד דנתור מזייהו [שנשרו שעוריהם],

רשב"ל הוה אכיל [מפירות גינוסר], עד דמריד דעמו מטרפת, ואמר להו רבי יוחנן לדבי נשיאה [פ' רשב"ל היה אומר לבית הנשיא שר' יוחנן נטרפה דעתו, ואולי היה זה במקום לקיטת הפירות], והוה משרד ליה רבי יהודה נשיאה באלושי מולוסי צני דאס [הלשון אוכלוסי שורשו "אוכלוה" מלשון צבא [levy of troops, forced laborers]. אבתריה, ומייתי ליה לביתיה,

אבני חן למסכת ברכות

מתני': אכל ענבים ותאנים ורמונים [שהן משבעת המינים], מברך אחריהם שלש ברכות [ברכת המזון], דברי רבן גמליאל רבן גמליאל רבן גמליאל לטעמיה, דאמר לעיל צפריקין (דף לו.) כל שהוא משבעת המינים מברך אחריו שלש ברכות,

וחכ"א, ברכה אחת מעין שלש,

ר"ע אומר, אפי' אכל שלק של יקק, והוא מזונו סמך עליו למזון, מברך עליו ג' ברכות,

השותה מים לצמא, מברך [לפניה] שהכל נהיה בדברו [נראה לי דרצה לומר אף שלא נאמר במים בריאה בפירוש, ולא שייך לומר בהן אשר ברא, עכ"פ כיון דבראשית נמי מאמר הוא, נודה לך שהכל נהיה בדברו, גם המים שלא נאמר בהם בריאה בפירוש ולאחריו מברך בנ"ר. יכן, וראה מה שהבאתי משם הספר ערבי נחל בסוף הפרק],

ר' טרפון אומר [מברך לפניה, בא"י אמ"ה] בורא נפשות רבות וחסרונן כרי ספוקן [דס"ל לר"ט שאינו מברך עליהם לבסוף כלום, ולפיכך היה אומר שמברך עליהם בתחלה בנ"ר. מלאכת שלמה]:

גמ': מ"ט דר"ג [דמברך אחריהן ג' ברכות]? דכתיב דברים ח ה ארץ חפצה וישערה וגו', ונפן ותאנה ורמו' ו' ארץ ציית שמן ודבש וכתיב ט ארץ אשר ל' א במספנת תאכל'פה לחם ל' א'תתקסר פל פה ארץ אשר אבניה ברזל ומהרריה תחצב נחשת וגו', וכתיב דברים ח ו'תאכלת וישבעת וברכת את'ה' אל' ה'יה על'הארץ הפכה אשר נתן'לה אכולה קא, ובההוא קרא שלש ברכות רמזי, דלמדין צפרק שלשה שאכלו (דף מט:),

ורבנן [דמברך עליהן ברכה אחת מעין שלש, דלא קאי ואכלת ושבעת על פסוק ראשון שמונה בהם השבעה מינין ש] ארץ הפסיק הענין ולא קאי וזככת אלל אללס, דסמין ליה,

ור"ג נמי ארץ הפסיק הענין [ולמה אומר שמברך שלש ברכות על הו' מינין]? ההוא [לכן הפסיק בארץ], מבעי ליה למעוטי הכוסם את החמה ורצן גמליאל, ההוא הפסקה [של ארץ] לפרושי חטה דכמיז צקרא קמא [בתוך הו' מינין] אמא, ולמעוטי, שאס כססה כמות שהיא, אין זו ככלל ברכה [ברכת המזון], אלל אס כן עשאה ללס,

א"ר יעקב בר אידי, א"ר חנינא, כל שהוא מחמשת המינין [פ' חמשת מיני דגן] כולס מין דגן, חטין wheat ושעורין barley וכוסמין spelt ושכולת שועל oat ושיפון rye, כוסמין מין חטה, שכולת שועל ושיפון מין שעורה בתחלה אס עשאו תנשיל מברך עליו במ"מ, ולבסוף ברכה אחת מעין שלש,

כי אתא רב דימי [מא"י לבבל] אמר, עיר אחת היתה לו לינאי המלך בהר המלך [פ' שרב דימי לא היה בזמנו של ינאי המלך, אלא סיפר שלפני שנים הרבה היה כן], שהיו מוציאים ממנה [פ' שהיו תושבי העיר מכינים] ששים רבוא 600,000 ספלי [שיסלע"ן] מריית [sardines] ספלים מלאים חמיות דג חתוך, שקורים טוני"א (דג הטונה), לקוצצי תאנים למאכל פועלים שקוצצים תאנים, והיו [אנשים] מרזים, עד שכל אלו צריכין להם למאכל מע"ש לע"ש [שייך לדלעיל דמריית וזה הוא דבר המלוח להשיב לב הקוצצי תאנים שנחלש לבם מתוך מתיקות הפירות, כן נראה מדברי העורך בערך ספל. מהרש"א] [ובא להפליג כמה תאנים היו בהר זה], ולא פירש כמה היה בכל "ספל"? משמור הלוי],

כי אתא רבין אמר, אילן אחד היה לו לינאי המלך בהר המלך, שהיו מורידים ממנו ארבעים סאה גוזלות [עופות, # ופלא שמוריד את עופות במדת המשקל], משלש בריכות קוצי"א"ש (מחזור של המלת ביצים וכו') צלע"ו, [פ'] שלס פעמים בחדש מורידים ממנו כן [פ'] שבחודש היו מורידין 120 סאה],

כי אתא ר' יצחק אמר, עיר אחת היתה בארץ ישראל וגופנית שמה, שהיו בה שמנים זוגות אחים כהנים שנים אלים היו כולם [פ' 180 אנשים], וכן נשואים נשואים לשמנים זוגות אחיות כהנות [פ' והיו גם 180 נשים], [שהיו מרקדים כל כך ביחוס שבהן ישא כהנת, כדאמר' פ' אלו עורבין פסחים מט. בת כהן לישראל אין זיווג עולה יפה, ואפשר שלכך נקרא העיר גופנית ע"ש אשתך כגפן פוריה וגו' כענבי הגפן בענבי הגפן, מהרש"א],

[וכדי להעריך מספר האנשים שבהם יכול שיקרה דבר מעין זה מספר. שט] וברקו רבנן מסורא ועד נהרדעא [שניהם היו על שפת נהר פרת, סורא היה הרבה יותר לצד דרום, והיינו שברקו בכל האורך מנהרדעא עד סורא], ולא אשכחו [שני אחים נושאים שתי אחיות], [וראה בן יהוידע ותמצא נחת],

בר מבנתיה דרב חסדא [רב חסדא היה כהן], דהוו נסיבין לרמי בר חמא, ולמר עוקבא בר חמא [אבל לא היו דומין לגמרי לאנשי גופנית, שרק הנשים היו כהנות אבל הגברים לא היו כהנים], ואע"ג דאינהו [הנשות בנות רב חסדא] הוו כהנתא, אינהו לא הוו כהני [ולא עלה זיווג כל כך יפה, שהרי רמי בר חמא נפטר, ונשא אשתו את רבא כדאמרינן בב"ב יב:], כי הא דבת רב חסדא הוה יתבה בכנפיה דאבותה, הוה יתבי קמיה רבא ורמי בר חמא. אמר לה מאן מינייהו בעית? אמרה ליה תרוייהו, אמר רבא ואנא בתרא [ובן הוה]],

אמר רב, כל סעודה שאין בה מלח, אינה סעודה, אמר רבי חייה בר אבא א"ר יוחנן, כל סעודה שאין בה שריף תנשיל לא שיש צו מרק, כמו שזרפה חיה, אינה סעודה:

אבני חן למסכת ברכות

אלא איפוך, רב חסדא [שהיה בבבל] אמר, על הארץ ועל הפירות, ר' יוחנן [שהיה בא"י] אמר על הארץ ועל פירותיה,

אמר רבה בר מרי, אריב"ל, כל שהוא משבעת המינים משאר שבעת המינים האמורים בפסוק, ואינו מין דגן, בתחלה מברך בורא פרי העץ, ולבסוף ברכה אחת מעין שלש,

דף מ"ד ע"ב

אמר רב יצחק בר אבדימי, משום רבינו, על הביעא ועל מיני קופרא כל מיני גשר, בתחלה מברך שהכל, ולבסוף בורא נפשות רבות וכו', אבל ירקא לא צריך לזכור אחריה,

ור' יצחק אמר, אפילו ירקא, אבל מיא לא,

ורב פפא אמר, אפילו מיא,

מר זוטרא עבד כרב יצחק בר אבדימי, ורב שימי בר אשי עבד בר' יצחק, וסימוך חד כתר' מר זוטרא שהזכיר כאן יחיד, ולא שם אצו, עבד כרז יצחק בר אבדימי, שהזכיר בשמו ושם אצו, ותר' כחד מר בר רב אשי שהזכיר בשמו ושם אצו, עבד כרזי יצחק שהזכיר יחיד,

א"ר אשי אנא, זמנא דכי מדברנא [לפעמים כשאני זוכר], עבדנא ככולהו אף כרז פפא [וכן אנו נוהגין כרב אשי דמברכין בתר מיא ובתר ירקא בורא נפשות רבות. תוס' # [דכי מדברנא, ויש מזה לימוד וכות על אלו ששוכחין לברך ברכה אחרונה],

תנן משנה היא במסכת נדה, כל שמעון ברכה לאחריו, מעון ברכה לפניו, ויש שמעון ברכה לפניו, ואין מעון ברכה לאחריו,

בשלמא לרב יצחק בר אבדימי [שעל חירקות אינו מברך ברכה אחרונה, בא המשנה], לאפוקי ירקא וכל שכן מיא [שאין מברכין לאחריהם], לר' יצחק לאפוקי מיא, אלא לרב פפא לאפוקי מאי?

לאפוקי מְצוֹת [שאין מברכין עליהן ברכה אחרונה] אין מברכין כשמסלקין תפילין וליצית, ואחר תקיעת שופר ולולב,

ולבני מערבא, דבתר דמסלקי תפילייהו מברכי אקב"ו לשמור חקיו, לאפוקי מאי? לאפוקי ריחני [שאינו מברך לאחריהם],

א"ר ינאי, א"ר כל שהוא כביצה אין לך מין מאכל שיעור כביצה, ביצה טובה ממנו שלא תהא ביצה טובה לגוף ממנו,

כי אתא רבין אמר, טבא ביעתא מגולגלתא צליה למה ורכה [פי' שצולין אותה אבל נשארת למה ורכה], ושורפין אותה [פי' גומעין אותה מתוך קליפתה], [דביצה חיה אינה מגולגלת כל כך אד שתהא צלוייה קצת, מפרש"י פרק

א"ל אביי לרב דימי, מאי ניהו ברכה אחת מעין שלש [מהו נוסח הברכה]?

ראה תוס' ד"ה על העץ, שכתב, ובספר המיימוני, דהיינו הרמב"ם, וראה גם שמו נזכר בתוס' כתובות פו. ד"ה לאשה, ובמנחות מב: ד"ה תפילין, ויש שם סימן שרמב"ם ר"ת ראה מנחות מב,

א"ל, אפירי דעין [של שבעת המינים מברך לאחריהם], על העץ ועל פרי העץ [פי' ומכאן ואילך נוסח הברכה] אחריוהו קאי, כולה עד סופה [בין על פירות העץ, ובין על מיני דגן], ועל תנובת השדה, ועל ארץ חמדה טובה ורחבה, שהנחת לאבותינו, לאכול מפריה ולשבוע מטובה, רחם ה' אלהינו על ישראל עמך, ועל ירושלים עירך, ועל מקדשך, ועל מוצבך, ותבנה ירושלים עיר קדשך במהרה בימינו, והעלנו לתוכה, ושמחנו בה, כי אתה טוב ומטיב לכל,

[אבל אם אכל דגן] דחמשת המינים [מברך], על המחיה, ועל הכלכלה, ועל תנובת השדה כו',

(וחותם, על הארץ ועל המחיה. ד"ם, דהא מקשה מיד מיתתם במאי חתים),

מיתתם במאי חתים [כיון דמברך על המחיה וכו' ועל ארץ, וכן על העץ ועל ארץ וכו' האם חותם בשניהם או לא]? כי אתא רב דימי אמר, [כמו שרואין ד] רב חתים בר"ח, ברוך מקדש ישראל וראשי חדשים אף על גב דמיא לתרתי # [לא הבנתי למה אומר שדומה, הרי הוא באמת מברך על שני דברים, אבל ראה רש"י לקמיה דאמר "ולא הויא חתימה בשתיים ממש", הכא מאי מי מתמנין בתרתי כהאי גוונא, כגון על הארץ ועל הפירות, ולא הויא חתימה בשתיים ממש, כדמפרש לה בפרק שלשה שאכלו (דף מט.)],

רב חסדא אמר על הארץ ועל פירותיה, ור' יוחנן אמר על הארץ ועל הפירות [ומקשי מיד הא איפכא הוי ליה למימר],

א"ר עמרם, ולא פליגי הא לן והא לחו רב חסדא מצנל, ובצנל חתמי על הארץ ועל פירותיה, ורבי יוחנן מאריך ישראל, והסם חתמי על הפירות,

מתקיף לה ר"נ בר יצחק, אינהו אכלי ואנן מברכין, על פירותיה, אארץ ישראל לחודה קאי, ואנן לא אכלין מינייהו ומזכרים עליהו [בתמיה]?

אבני חן למסכת ברכות

כירה. מהרש"א [משיתא קייסי מדות ממזיקות לוג סולתא [הביצה הצליחה יותר טוב ממשש לוגין של סולת],

כי אתא רב דימי אמר, טבא ביעתא מגולגלתא, משיתא משימא קייסי, [ואם הוא ביצה] מבויתא ללוי קשה, טובה מארבע קייסי, [ואם הביצה] מבושלתא צמים, עלה אמר רבי ינאי כל שהוא כביצה ביצה טובה הימנו, לבר מבשרא [שבשר כשיעור ביצה, טובה לגוף מן הביצה]:

[שנינו במשנתנו] רע"א אפילו אבל שלק [והוא מזונ, מברך עליו ג' ברכות] כו': ומי איכא מידי דהוה שלק מזוני? א"ר אשי, בקלח של כרוב שנו שהוא מזון, דמינא לקמן [להלן בדף זה] כרוב למון,

ת"ר, טחול [meat of the spleen] יפה לשינים, וקשה לבני מעים, כרישין [leek] כרמי קשין לשינים, ויפין לבני מעים,

כל ירק חי, מוריק נוטל מואר הפנים [turns ones face pale], וכל קטן שלא גדל כל זרע, ולקמן מפרש כמה כל זרעו מקטין # [מזיק לאלו שהם בשנות גידולם] [impedes growth], [וכל קטן מקטין, זו מליצה טובה. משמר הלוי, פ' שכל שהוא אדם קטן דרכו להקטין את אחרים]

וכל נפש דבר חי הנאכל שלם, כגון דגים קטנים שגדלו כל זרעו משיב את הנפש,

וכל קרוב לנפש האוכל מן הבהמה במקום חיות שלה, ולקמן מפרש לה משיב את הנפש,

כרוב [הוא יפה] למזון, ותרדין [beets] לרפואה, אוי לו לבית הכרם, האוכל לפת שהלפת [turnip] עוברת בתוכו:

אמר מר [ומתחיל לפרש כל הברייתא], טחול יפה לשינים, וקשה לבני מעים, מאי תקנתיה [לאכול טחול ולא יזיק לבני מעים]? נלעסיה כוססו ונשדייה ומשליכו [ולא יכנסו לעולם לבני מעים],

כרישין [leek] קשין לשינים, ויפין לבני מעים, מאי תקנתיה [שלא יזיקו לשינים]? לשלקינהו צקדנה הרבה, שלא ינטרף לכוססו צשיניו ונבלעינהו,

כל ירק חי, מוריק,

1. א"ר יצחק, בסעודה ראשונה של אחר הקזה,

2. וא"ר יצחק, כל האוכל ירק קודם ארבע שעות שאינו זמן סעודה אסור לספר הימנו, מאי מעמא משום ריחא [שע"י שאכל ירק מוציא ריח מפיו] והריח קשה לבני אדם המספרים עמו [ואנשים אלו הם] קודם אכלה, שהגוף ריקן,

3. וא"ר יצחק, אסור לאדם שיאכל ירק חי, קודם ארבע שעות,

אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו יתבי [וכע"ז לקמן ג', נה:], אייתו קמיהו ירק חי קודם ארבע שעות, אמימר ורב אשי אכול, ומר זוטרא לא אכל,

אמרו ליה [אמימר ורב אשי למר זוטרא] מאי דעתך [שאיך אוכל], דא"ר יצחק, כל האוכל ירק קודם ארבע שעות, אסור לספר הימנו משום ריחא, והא אנן דקא אכלינן, וקא משתעית בהדן?

אמר להו, אנא כאידך דר' יצחק ס"ל, דא"ר יצחק, אסור לאדם שיאכל ירק חי, קודם ארבע שעות אצל אסור לספר לא סבירא לי,

[וממשיך לפרש הברייתא לעיל] כל קטן מקטין, אמר רב חסדא אפילו גדיא בר זוזא כלומר שמן וטוב ששוק זוז [פ"י כסף הרבה משום חשיבותו] [כאן נמכר הגדי בזוז אחד, ובפומון "חד גדיא" נמכר בשני זוז! משמר הלוי],

ולא אמרן אלא דלית ביה רבעא שלא גדל עד רביעית שלו, כגון טלה רביעית של איל, גדי כדי רביעית של שעיר גדול, וכן כל דבר, אבל אית ביה רבעא, לית לן בה,

[וממשיך לפרש הברייתא לעיל] כל נפש משיב נפש, אמר רב פפא, אפילו גילדני דבי גילי [very small carp] דגים קטנים מאד, ומליין צין הקנים צאגס, ואין דרכן לגדל יותר, אצל דג קטן ממין דג גדול, ולא גדל רובע, זה הוא קטן מקטין,

[וממשיך לפרש הברייתא לעיל] כל הקרוב לנפש, משיב את הנפש, אמר רב אחא בר יעקב, עונקא זואר, מקום צית השמיטה, וסמוך [או בשר שסמוך] ללג ולמעס [וע"כ נראה לפרש [חולק על רש"י] כל הקרוב לנפש כו', היינו שקרוב למקום בית השחיטה שמשם יצא הדם שהוא הנפש כמ"ש כי הדם הוא הנפש וכו'. מהרש"א],

א"ל רבא לשמעיה, כי מיייתת לי אומצא דבישרא [חתיכת בשר], טרח ואייתי לי מהיכא דמקרב לבי ברוך למקום שזכרו שם על השמיטה,

אבני חן למסכת ברכות

הוסיפה לבשלה עוד הרבה], **תברא לה** [שברה את הלפת] **בתמן אופי**
פרסייתא נקעיות של עגלים גדולות, היטה שורפת תחת קדרת הלפת,

תנו רבנן, דג קמן מליח, פעמים שהוא ממית ואלו הן, בשבעה
זיוס שצעה ימים למליחתו, או בשבעה עשר זיוס שצעה עשר, או
ובעשרים ושבעה זיוס שצעה ועשרים, ואמרי לה בעשרים
ושלשה,

ולא אמרן אלא במטוי ולא מטוי [שלא נצלה כל צרכה], אבל
מטוי שפיר לית לן בה [אין הדג מליח מזיק],

ודלא מטוי שפיר לא אמרן, אלא דלא שתה בתריה שכרא,
אבל שתה בתריה שכרא, לית לן בה:

[שנינו במשנתנו] והשותה מים לצמאו [מכר שחבל] וכו' לאפוקי
מאי? א"ר אידי בר אבין, לאפוקי למאן

דף מ"ה ע"א

דחנקתיה אומצא [שנחנק על חתיכת בשר, ושותה מים שיוכל לבלוע, זה
אינו מברך על המים]:

[שנינו במשנתנו] רבי טרפון אומר בורא נפשות רבות וחסרונן:
אמר ליה רבא בר רב חנן לאביי, ואמרי לה לרב יוסף
הלכתא מאי, אמר ליה פוק חזי מאי עמא דבר היאך נוהגים,
וכבר נהגו לנכך צמלה שהכל, ולצקוף צולא נפשות רבות וחסרונן על כל מה
שצרא:

[בערבי נחל על הפסוק בראשית ברא אלקים מפרש: שלכאורה לא מצינו
שהקב"ה ברא את המים, אלא כמו בשארם מדבר יוצא מפיו רוח מים ואש כן
מדיבורו של הקב"ה ממילא נברא ולא היה צריך לזה בריאה בפני עצמה, ולכן
אומר הת"ק שעל מים מברך שהכל נהיה "בדברו", אבל ר"ט סבר שהיה גם למים
בריאה לכן אומר "בורא" נפשות וכו', ולכן כששואל הלכתא מאי? משיב לו פוק
חזי מאי עמא דבר, פי' שע"י דיבורו של אדם יוצא מים ולכן מברכין על מים
שהכל ברלעיל. ודפח"ח],

פרק שביעי שלשה שאכלו

[וממשך לפרש הברייתא לעיל] כרוב למזון, ותרדין לרפואה, [ומקשה]
כרוב למזון אין, ולרפואה לא !

והא תניא, ששה דברים [שאנים לרפואה אלא הם מאכלים רגילים,
ואפ"ה הם מרפאין] מרפאין את החולה מחליו, ורפואתן רפואה,
ואלו הן, כרוב [קרויט], ותרדין [beets], ומי סיסין תבשיל של פוליאול
[mint], דבש, וקיבה [stomach], והרת ולדיר"א, שהולד נוזר בו [the
womb of an animal], ויותרת הכבד טרפשא דכצדא, שקורין איציר"ש [a
diaphragm] ?

אלא אימא, כרוב אף למזון,

[וממשך לפרש הברייתא לעיל] אוי לו לבית, שהלפת [turnip] עוברת
בתוכו, איני, והא אמר ליה רבא לשמעיה, כי חזית לפתא
בשוקא, לא תימא לי במאי כרכת ריפתא [לא תשאל במה תאכל
את פתך, אלא קנה לי לפת ואיך צריך לשאול, הרי שרבא אכל לפת] ?

אמר אביי, מבלי בשר היא קשה, אכל כשמצולה עם בשר שמן, מחיש
כמה, ורבא אמר, מבלי יין כשאין שומה אחריה יין,

איתמר רב אמר, מבלי בשר, ושמואל אמר מבלי עצים שאינו
שולקע הרצה, ורבי יוחנן אמר מבלי יין,

א"ל רבא לרב פפא, סודני [אתה רב פפא שאתה עושה שכן] צעל שכן
תמרים, ור' פפא מוכר שכן היה, כדאמר צאזאו נשך (דף סה). טרשא דרב פפא,
שכרא לא פסיד,

[העתקתי מב"מ: אמר רב פפא, מרשא רדיי שרי עושה שכן תמרים היה, ומוכר לו
זומן הול [פי' והלקוחות לוקחים השכר עכשיו] צמשרי כשער של ניסן, וממזין לו
עד ניסן [ומושלמין בניסן] מאי טעמא שכראי לא פסיד אינו מתקלקל, והיימי יכול
להגיע עד ניסן],

ואמר רב פפא אי לא דרמאי שכרא לא איעתרי (פסחים קיג.), והוא נקרא סודני,
כדאמרין תמרי צמלון [אם יש לך תמרים באותה כלי שנותנים בה תמרים], לני
סודנא רהוט [רוץ מהרה לניח עושה שכן לעשות מהם שכן, שאם תמזין תאכלם
זין קך וזין קך ותפסיד. רש"י שם],

אנן [כן אומר רבא, אנן] תברין לה [שוברים את הלפת] בבשרא
וחמרא, אתון דלא נפיש לכו חמרא שטמי שכן אחס, במאי
תבריתו לה לכו של לפת?

א"ל בציבי [בעצים, פי' ע"י בישול הרבה], כי הא דביתהו [אשתו של]
דרב פפא, בתר דמבשלא לה [לאחר שנתבשל הלפת כל צרכה],

אבני חן למסכת ברכות

עד כמה מזומנין כמה יאכל עמהם ויתחייב עמהם צימון, ונפקא מינה להוציאם ידי חובתן, אם יתנו לו הכוס לנכך? עד כזית, ר' יהודה אומר עד כביצה:

ידועות:

ה"ג עקרים של אני מאמין מקורם בפירוש המשניות להרמב"ם בהקדמת פרק חלק במסכת סנהדרין, וקורא להם "היסוד" הראשון, וכו'. אבל הנוסח שאנו אומרים "אני מאמין" וכו' לא נודע מי חיברם, וכן יגדל אלקים וכו' לא נודע מחברו, והרבה נזהגים שלא לאמרו מפני כן,

נב: מה"מ דשלשה ראויים לזכרה לזיוף? אמר רב אסי, דאמר קרא תהלים לד ג' גדלו [לשון רבים] לה' אתי הרי שלשה [פ' האחד אומר לשנים. רשב"ץ] ונרוממה שמו יחדו,

רבי אבהו אמר מהכא, דברים לב כי שם ה' אקרא, הבו גודל לאלהינו "הבו גודל" היחד אומר לשנים,

אמר רב חנן בר אבא, מניין לעונה אמן, שלא יגביה קולו יותר מן המברך, שנאמר גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדו [דכתיב "אתי" בשוה לי. רשב"ץ],

אמר ר' שמעון בן פוי, מניין שאין המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מן הקורא [ושלא יגביה הקורא את קולו יותר מזה המתרגם. וראה מרומי שדה], שנאמר שמות יט משה ידבר והאלהים יענו בקול, שאין תלמוד לומר בקול, ומה תלמוד לומר בקול, בקולו של משה [פ' רואין שהקורא היה ממעך את קולו נגד המתרגם], [ופירש רב אלפס בקולו של משה, מסתמא משה בכל כחו היה עונה כדי להשמיע קולו לכל העם, אבל הקב"ה לא היה צריך להרים קולו שהרי לא היה מדבר אלא למשה לבד, ואפילו הכי היה מגביה קולו כדי שלא יהא קולו של משה המתרגם רם יותר מקולו של הקב"ה שהיה קורא. תוס', וראה מהרש"א],

תניא נמי הכי, אין המתרגם רשאי להגביה קולו יותר מן הקורא [ולא יגביה הקורא את קולו יותר מהמתרגם], ואם אי אפשר למתרגם להגביה קולו כנגד הקורא, ימעך [ישפיל] הקורא קולו ויקרא:

אתמר, שנים שאכלו כאחת, פליגי רב ורבי יוחנן, חד אמר אם רצו לזמן מזומנין, וחד אמר אם רצו לזמן אין מזומנין,

תנן, שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן, שלשה אין שנים לא? התם חובה הכא רשות,

תא שמע, שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן, ואין רשאים ליחלק ולנכך כל אחד לעצמו, דמפקעי לה למורת זמון, שלשה אין שנים

זימון = הוא לשון הזמנה, שזומנין שלשה בני אדם שאכלו לברך יחד, ולכן אומר שהחייב הוא על כל השלשה להזמין.

[המאירי קורא לפרק זה פרק הזימון],

מתני': שלשה שאכלו כאחת, חייבין לזמן להזמין יחד לזיוף צרכה שלשון רבים, כגון נכך [שאכלנו משלו. רע"ב],

אכל דמאי [פירות ע"ה דצריך לעשרן, וקמ"ל דאין בהבמה"ז מצוה הבאה בעבירה, מדחיו לעני ומנו דבעי מפיקר נכסיה, וה"ה שרשאי לברך ברהמ"ז בעצמו רק קמ"ל רבותא דמצטרף, ויוצאים כולם כשמברך אחר, אף אותו שאכל מאכל היתר. יבין]

[דמאי היינו דא מאי שפסק אם הם מעושרין, הנה לפ"ז חסר אל"ף בתיבה זו, היינו לרמז מפני זה יש להסתפק בפירות של האיש הזה מפני שהוא חסר אל"ף היינו חסרון לימוד, אל"ף לשון ואאלפך חכמה, והנה י"ל דהו"ל סמכו תקנתם על הנאמר בפסוק [דברים יד כב] עשר תעשר את כל תבואת וכו', וסמך ליה למען תלמוד וכו', רמז כאשר תלמוד אז תהיה בכלל עשר תעשר משא"כ עם הארץ אינו נאמן. מ"ת],

ומעשר ראשון שנמלה תרומתו [ובגמ' להלן מו. מוקי לה שהקדימו בשבילים, והפריש ממנו תרומת מעשר ולא הפריש ממנו תרומה גדולה],

מעשר שני והקדש שנפדו [מעשר שני שנפדה] להמירו צאילה חוץ לירושלים, ואם פדיונו יעלה לירושלים ויאכל,

והשמש ששמש נסעודה שאכל עמהם כזית כדי להטכר עמהם לזמון,

והכותי,

מזומנין עליו, וככל הני אטריך לאשמעינן, אף על גב דדמו לאיסור, אין כאן צרכה בעצירה, כדמפרש ואזיל בגמרא,

[אבל] אכל טבל [ומפרש בגמ' דהיינו אף טבל דרבנן, אפ"ה כיון דהוי מצוה הבאה בעבירה אין מזומנין עליה, וכן כולן], ומעשר ראשון שלא נמלה תרומתו [כאן מקום דיבור זה, וראה הנהגות הב"ח] קא סלקא דעתך, [דתרומתו היינו] תרומת מעשר שלו [תרומת מעשר שנמלה הלוי מן מעשר ראשון], שעל הלוי להפריש [אבל בגמ' להלן מו: מוקי לה שהקדימו בכרי ולא ניטלה ממנה תרומה גדולה], ומעשר שני והקדש שלא נפדו, והשמש שאכל פחות מכזית, והנכרי, אין מזומנין עליו,

נשים ועבדים וקטנים אין מזומנין עליהן,

אבני חן למסכת ברכות

מוזמנין. תוס' [אימא סיפא, נשים ועבדים אם רצו לזמן אין מוזמנין, אמאי לא, והא איכא דעות?]

שאני התם, משום פריצותא,

[לעיל אמרנו שנים שאכלו כאחת, פליגי רב ורבי יוחנן, חד אמר אם רצו לזמן מוזמנין, וחד אמר אם רצו לזמן אין מוזמנין] תסתיים דרב [הוא] דאמר, אם רצו לזמן, אין מוזמנין, דאמר רב דימי בר יוסף אמר רב, שלשה שאכלו כאחת, ויצא אחד מהם לשוק, קוראין לו להודיעו שהם רוצים לזמן, ויפנה אליהם במקום מעמדו, ודי להם צדק ומוזמנין עליו ואף על פי שאינו צא אללם,

מעמא דקוראין לו, הא לא קוראין לו לא [הרי שאין זימן בשנים?]

שאני התם, דאקבעו להו בחובה מעיקרא,

אלא תסתיים דר' יוחנן הוא, דאמר אם רצו לזמן אין מוזמנין, דאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן, שנים שאכלו כאחת, אחד מהן יוצא בברכת חבריו,

והוינן בה, מאי קא משמע לן, תנינא, שמע ולא ענה יצא?

ואמר רבי זירא, לומר שאין ברכת הזימן ביניהם לא צא ללמדו אללם שאין צריך זימן, דכיון דאחד יוצא בצרכת חברו, אשמעינן דאין זימן, דאי יש זימן צרכת שניהם היא, שהרי אומר נכרך והוא עונה ברוך הוא, תסתיים [הא לך ראה דר' יוחנן סבר ששני אנשים אינם מוזמנין],

א"ל רבא בר רב הונא לרב הונא, והא רבנן דאתו ממערבא אמרי, אם רצו לזמן מוזמנין, מאי לאו דשמייע להו מר' יוחנן דבר מערבא הוא, דאילו רב צבדל הוה, וצני מערבא היכא שמייע להו?

לא דשמייע להו מרב, מקמי דנחית לבבל [דרכ למד מתחלה בא"י ואח"כ ירד לבבל]:

גופא, אמר רב דימי בר יוסף, אמר רב, שלשה שאכלו כאחת, ויצא אחד מהם לשוק, קוראין לו ומוזמנין עליו, אמר אבוי, והוא דקרו ליה ועני שמוך הוא אללם, וענה ברוך הוא [בשמוזמנין, נוסח רש"י שאומר "ברוך הוא שאכלנו משלו" בשמוזמנין],

אמר מר זוטרא, ולא אמרן דלא צריך למימי גציהו אלא בשלשה, אבל בעשרה [דאמרי נברך לאלקינו. רשב"ץ] שצטרפו משום הזכרת השם עד דנייתי עד דלמי גציהו [צריך שיבא וישב עמהם משום דכתיב במקלות ברכו אלקים. רשב"ץ],

לא הכי פרשין, דמדקמי אין ראין ליחלק, שמע מינה שלשה מוזמנין, שנים אין מוזמנין, ואפילו רב, דאי אמרת שנים נמי אס רצו מוזמנין, אמאי אין האחד ראוי ליחלק, לחיל הוא, ולא מפקעת צרכת זמון צהכי, וזמנו השנים [וי"ל דעיקר פרכתו סמך אסיפא דקתני ד' אין ראין ליחלק, אע"ג דאיכא שנים מכאן וב' מכאן וכו']. ראה תוס'?

שאני התם, דקבעו להו בחובה מעיקרא ואי חזיל הוא מפקעת להו חובה, וקמו להו צרכות, וגדול המצווה ועושה, ממי שאינו מצווה ועושה,

תא שמע, השמש שהיה משמש על השנים, הרי זה אוכל עמהם אין כאן גאווה # [פי' שאין דרך השמש להיות שוה לבני אדם שהוא משמש], אע"פ שלא נתנו לו רשות [דמסתמא ניחא להו] דמיחא להו דמייתי להו ליד זמון, ואי שנים מוזמנין, אמאי ניחא להו [לאנשים שהוא משמש], בלאו דידיה נמי, אי צעו מוזמני,

היה משמש על השלשה, הרי זה אינו אוכל עמהם, אלא אם כן נתנו לו רשות?

[ומתרי] שאני התם

דף מ"ה ע"ב

דניחא להו דמקבע להו בחובה (מעיקרא) דגדול המצווה ועושה,

ת"ש [והולך להביא ראיה, שבשני אנשים שייך זימן, שאפילו בנשים ועבדים יכולין לזמן בשנים], נשים מוזמנות לעצמן, ועבדים מוזמנים לעצמן, [לזה קורא סיפא] נשים ועבדים וקטנים, אם רצו לזמן אין מוזמנין כדמפרש טעמא לקמן שאין קציעותן נאה משום פריצותא, בין דנשים [פי' גנות דעבדים בנשים], בין דמשכב זכור דעצדים צקטנים, (והא נשים אפילו מאה),

והא מאה נשי כתרי גברי דמיין [תוס'] [דאפילו מאה כמרי דמיין] לענין חובה, דאין חייבות לזמן, ואס רצו מוזמנין, והוא הדין לשנים [לשני גברים], וקתני נשים מוזמנות לעצמן, ועבדים מוזמנין לעצמן [ויש ללמוד שגם שני גברים מוזמנים לעצמן?]

[ומתרי], ששלשה נשים ושלשה עבדים מוזמנים] שאני התם, דאיכא דעות דאף על גב דלענין חובה אינן חייבות, לענין רשות, דעות שלשה חשיבי להודות, טפי משני אנשים, דאיכא משום גדלו לה' אחי, [וכן הלשון דאיכא דיעות בשבת יג.],

[מכאן משמע דנשים יכולות לזמן לעצמן, וכן עשו בנות רבינו אברהם חמיו של רבינו יהודה ע"פ אביהן, ומיהו העולם לא נהנו כן וכו'. ראה תוס'],

א"ה [לא גרס "אי הכי" דהא אפי' מעיקרא נמי חוה מצו למפרך מסיפא דאין

אבני חן למסכת ברכות

אין זימון למפרע [לא נתקן אלא לפני ברכת הון ולא לאחר ג' ברכות. רשב"ץ],

בא אחד מן השוק ומצאן ומנא שלשה כשהן מברכים שהיו מזמנין, מהו אומר אחריהם? רב זביד אמר, ברוך ומבורך דלא מני למימר שאלנו משלו [ובח"ג פסק ברוך הוא ומבורך שמו תמיד לעולם ועד, ואי הוה עשרה עני בתרייהו ברוך הוא אלקינו ומבורך שמו תמיד לעולם ועד. תוס'], רב פפא אמר, עונה אמן,

ולא פליגי, הא דאשכחינהו דקא אמרי דקאמר המזמן נברך, והא דאשכחינהו דקא אמרי ברוך, אשכחינהו דקא אמרי נברך, אומר ברוך ומבורך, אכל אשכחינהו דקא אמרי ברוך דענו ברוך, עונה אמן הוא עונה בתרייהו אמן,

תני חדא, העונה אמן אחר ברכותיו [של עצמו שהוא מברך, כמו שאנו אומרים אחר בונה ברחמיו ירושלים אמן], הרי זה משובח, ותניא אידך הרי זה מגונה?

לא קשיא, הא בבונה ירושלים שהיה סוף הצרכות, הרי זה משובח, וכן בסוף צרכות דקריאת שמע, שמרית # [וצ"ע הא הוי מפסיק בין גאולה לחפלה?] וערצית,

הא בשאר ברכות ואחר קל [דכל בקמ"ץ משמע אחר סיום בולן. ראה מ"ת] צרכותיו דקמני צרייתא הרי זה משובח, אחר "גמר" כל צרכותיו קאמר, ואחר כל [דכל בחול"ם משמע אחר כל ברכה וברכה. מ"ת] צרכותיו דקמני הרי זה מגונה, בסוף כל צרכה וצרכה קאמר,

[פר"ח וה"ג ד"מ בכל ברכה וברכה כגון אחר ישתבח וכיוצא בו, ומיהו פוק חזי מאי עמא דבר שלא נהגו לענות אמן אלא אחר בונה ירושלים דבבמ"ו. תוס']

אביי עני ליה בקלא, כי היכי דלשמעו פועלים וידעו שנגמרה כל הצרכה, שהרי אין המצרך עונה אמן אלא לצסוף, וליקומו [ויחזרו לעבודתם] לעצמיהו, ואי משום דקמפקע להו מהטוב והמטיב לא איכפת ליה, דקסבר, דהטוב והמטיב לא דאורייתא היא, אלא ציצנה תקנה על הכוונה ציטר שנתנו לקצרה,

רב אשי עני ליה להווא אמן בלחישא, כי היכי דלא לשמעו וידעו [פ"י ויחשבו] ששם גמר הצרכות נולדו [ויחזרו] בהטוב והמטיב, ומיהו, משום דסוף כל צרכותיו היה, ומניא צרייתא הרי זה משובח, לא סגי דלא עני ליה,

[דף מו הוא לערב ר"ה, מו ליום א' של ר"ה תשעה, מו ליום ב' של ר"ה, מו לצום גדליה],

דף מ"ו ע"א

מתקיף לה רב אשי, אדרבה איפכא מסתברא [דבשלשה צריך שישב עמו, אבל בעשרה לא צריך שישב עמהם], תשעה נראין כעשרה דאין אדם ממנה להצחין צין עשרה למשעה, שנים אין נראין כשלשה,

והלכתא כמר זוטרא [דבשלשה לא צריך שישב עמו, ובעשרה צריך שישב], מ"ט, כיון דבעי לאדכורי שם שמים, בציר מעשרה לאו אורח ארעא, [זה שצריך עשרה, למדין ממרגלים שנקראו עדה, ומרגלים שהלכו לתור הארץ לא הלכו בפחות מעשרה, והיינו הלשון לאו אורח ארעא לא הלכו בפחות מעשרה בארץ. מ"ת],

אמר אביי, נקיטין [מסורת מאבותינו, מנהג מרביתינו. רש"י עירובין ה.]. שנים שאכלו כאחת, מצוה ליחלק ולצרך כל אחד לפני עצמו, צין צרכה המוליד צין צרכה המזמן,

תניא נמי הכי, שנים שאכלו כאחת מצוה ליחלק, במה דברים אמורים כששניהם סופרים [בקראין. רשב"ץ], אבל אחד סופר ואחד בור, סופר מברך ובור יוצא:

אמר רבא, הא מילתא אמריתא אנא, ואיתמרה משמיה דרבי זירא כוותי, שלשה שאכלו כאחת, אחד מפסיק לשנים אם גמרו השנים סעודתן ורצין לזמן, דרך ארץ הוא שיהא האחד מפסיק את סעודתו, עד שיזמנו עליו עד צרכה הון, דהיינו צרכה זימון, וסחר וגומר סעודתו, ואין שנים מפסיקין לאחד אכל שנים אין עליהם להפסיק בשביל היחיד, וימתין [פ"י אלא ימתין] עד שיגמרו,

ולא, והא רב פפא אפסיק ליה, לאבא מר, בריה, איהו וחד [הוא ועוד אחד הפסיקו סעודתם משום אבא מר?]

שאני רב פפא, דלפנים משורת הדין הוא דעבר לאחשזניה [לכבוד לאבא מר],

יהודה בר מרימר, ומר בר רב אשי, ורב אחא מדפתי, כרכי ריפתא [ישבו לסעוד, ומקור המילה הוא מלשון לכפול הלחם ולעשות sandwich] בהדי הדדי, לא הוה בהו חד דהוה מופלג מחבריה מופלג במחמה ובזקנה מן הַגָּנִיס לברוכי להו,

[יתבי וקא מיבעיא להו] [אמרי] הא דתנן, שלשה שאכלו כאחת חייבין לזמן, הני מילי היכא דאיכא אדם גדול שהגדול מצנן, מדפסקין לקמן (מו). הלכא, אבל היכא דכי הדדי נינהו, חלוק ברכות עדיף,

ברוך איניש לנפשיה, אתו לקמיה דמרימר, אמר להו ידי ברכה יצאתם, ידי זימון לא יצאתם, וכי תימרו ניהדר וזמן,

אבני חן למסכת ברכות

שלא לומר ברכה זו בשבת. וצריך בירור:]

עד היכן ברכת הזמון שצריך להיות שלשה, וכשהן שנים לא יאמרוהו [פי' שהרי זה ודאי שהיחיד אינו אומר נברך שאכלנו, שהרי אין כאן זימון, אלא השאלה הוא על הון את העולם כולו עד הון את הכל]?

רב נחמן אמר עד נברך [ונברך בכלל. ריטב"א], ורב ששת אמר עד הון [והון בכלל. ריטב"א] [את הכל, וקשה לרב ששת למה אין היחיד אומר ברכה ראשונה של ברהמ"ז הרי היא מדאורייתא? וראה תוס' שמקשה הרבה קושיות על רש"י ומפרש דקאי אדלעיל דקאמר אחד מפסיק לשנים ובעי נמי עד היכן צריך להמתין עד שיברכו השנים וכו'. עיי"ש],

נימא כתנאי, דתני חדא, ברכת הזמון שנים ושלשה פעמים שהם שמי זרקות, פעמים שהם שלש, כ"ל, כשהם שלשה [בני אדם] הן שלש זרקות, וכשהם שנים הן שמי זרקות, כדמפרש ואילי [הלשון בדמפרש ואילי יש 249 פעמים ברש"י], ותניא אידך, שלשה וארבעה,

סבריה דכולי עלמא הטוב והמטיב לאו דאורייתא היא, מאי לאו בהא קמיפלגי, מאן דאמר שנים ושלש, קסבר זרמת זמון עד הון, וכשהם שנים, אין אומרים אלא זרמת הארץ, וזונה ירושלים,

ומאן דאמר שלש וארבע, קסבר עד נברך כשהן שנים הרי שלש, הון, וזרמת הארץ, וזונה ירושלים, וכשהם שלשה הם מוסיפים נברך עד וזנוצו חיינו,

[ודוחה] לא [שני הבריות לא פליגי במחלוקת של רב נחמן ורב ששת אי ברכה ראשונה הוא חלק של הזימון], רב נחמן מתריץ לטעמיה [והלכתא כרב נחמן. ריטב"א], ורב ששת מתריץ לטעמיה,

רב נחמן מתריץ לטעמיה, דכ"ע עד נברך, מאן דאמר שלש וארבע שפיר [דברכת הזימון נקרא ברכה אחת ולכן תנא בברייתא אחת שמברך ד' ברכות, וביחיד חסר ואינו מברך אלא ג' ברכות],

ומ"ד [ואותה ברייתא שמברך] שנים ושלש אמר לך, הכא בברכת פועלים עסקינן, [והא דתניא שנים ושלש בברכת פועלים. רש"י] דלמרי זרמת הארץ וזונה ירושלים צדדא זרמה, אין כאן אלא זרמת הון וזרמת הארץ, וכשהם שלשה מוסיפין נברך, הרי שלש,

דאמר מר לעיל צפרק שני (דף טז.) פותח בהון, וכולל בונה ירושלים בברכת הארץ,

רב ששת מתריץ לטעמיה, דכ"ע עד הון, מ"ד שנים ושלש שפיר [שיחיד אינו מברך ברכה ראשונה של ברהמ"ז], ומ"ד שלש

ר' זירא חלש, על לגביה ר' אבהו [לבקר את ההולכה], קביל עליה, אי מתפח [אם יתפאף] קטינא חריך שקי כן היו קורין לרבי זירא [זירא הוא מלשון זעירא פי' קטן] [קרי ליה בשם הזה להוכיח וזכותו בעידן עקתיה. מ"ת], וטעמא מפרש צדדא מליעא צהשוכר את הפועלים (פס.). [ראה ברב נסים גאון שמביא המעשה, שרב זירא צם 300 [מספר גומא בכל מקום ראה רשב"ם פסחים קיט.]. תעניתים וכו' עיי"ש 100 מהם שלא ישלוט בו אש של גיהנום, והיה בודק את עצמו כל שלשים יום, שהיה יושב בתנור בוער, יומא חד יהבו ביה רבנן עניניהו וחרך שאקי וקרו ליה קטין חריך שאקיה, עיי"ש עוד],

עבידנא יומא טבא לרבנן,

אתפח [נתפאף], עבר סעודתא לכולהו [ובשקבל על עצמו לא אמר "לכולהו" לקיים אמור מעט ועשה הרבה [אבות פ"א]. שח, וכ"ה במ"ת] רבנן,

כי מטא למשרי [לברך ברכה ראשונה] לשנא דשירותא, כלומר לפרוס זרמת המזלזל ולאכול, אמר ליה [ר' אבהו בעל הסעודה] לר' זירא, לישרי לן מר [לבידך המוציא לחם מן הארץ], א"ל לא סבר לה מר להא דר' יוחנן, דאמר, בעל הבית בוצע,

שרא להו [בך לו ר' אבהו],

כי מטא לברוכי [ברכת הזמון], אמר ליה [ר' אבהו לר' זירא] נברך לן מר, אמר ליה לא סבר לה מר להא דרב הונא דמן בבלי היינו רב הונא סתמא, ולפי שעכשיו היה רבי זירא בארץ ישראל, צמקוס רבי אצטו, והיה עולה מצדל, קאמר הכי דאמר, בוצע מברך,

ואיהו [ר' אבהו שביד את האורח לברך] כמאן סבירא ליה? כי הא דאמר ר' יוחנן, משום ר' שמעון בן יוחי, בעל הבית בוצע [וא"ת כיון דר' אבהו סבר לה כי הא דר' יוחנן א"כ אמאי אמר ליה לר' זירא דליכצע? ו"ל דשאני הכא דסעודה זו מחמתיה דר' זירא נעשית, וא"כ הוה ליה בסעודה זו כבעל הבית. ריטב"א] ואורח מברך, בעל הבית בוצע, כדי שיכצע בעין יפה, ואורח מברך כדי שיברך [את] בעל הבית,

מאי מברך? יהי רצון שלא יבוש בעל הבית בעולם הזה, ולא יכלם לעולם הבא,

ורבי מוסיף בה דברים, ויצלח מאד בכל נכסיו קרקעות, ויהיו נכסיו ונכסיו מוצלחים, וקרובים לעיר שיכול לראותם צעל הית תמיד, ולדעת מה הן צרכיו, ואל ישלוט שטן, לא במעשי ידיו, ולא במעשי ידיו, ואל יודקר [יבא, יעמוד. שטן פי' יודמן] לא לפניו, ולא לפניו, שום דבר הרהור חטא ועבירה ועון, מעתה ועד עולם [פי' לפי שהתפלל על הצלחת נכסים, לכן סומך מיד ומבקש שינצל מכל חטא ועון ויעמוד בנסיון העושר, ולא יהיה וישמן ישרון ויבעט. שח] # [ראיתי

אבני חן למסכת ברכות

וארבע, קסבר הטוב והמטיב דאורייתא היא,

כדתניא, מה הם אומרים בבית האבל, ברוך הטוב והמטיב, ר"ע אומר, ברוך דיין האמת,

[וישאל על הת"ק] הטוב והמטיב אין, דיין אמת לא [אך לא אומר דין האמת בבית האבל]? אלא אימא אף הטוב והמטיב [אבל ר"ע עוקר את הטוב והמטיב],

מר זוטרא איקלע לבי רב אשי, איתרע ביה מלתא [שמת לו מת], פתח וברך [ביו"ד סימן שע"ט דין ברכת המזון בבית האבל, סעיף א' כשמברכין ברכת המזון בבית האבל אומר ברכה רביעית בנוסח זו בא"י אלקינו מלך העולם האל אבינו מלכנו בוראנו וכו' המלך החי הטוב והמטיב אל אמת דיין אמת וכו'],

הטוב והמטיב, [לא ראיתי שום פירוש על הנוסח דלהלן, ואולי מפני שהם דברים פשוטים] אל אמת, דיין אמת, שופט בצדק, לוקח במשפט, ושליט בעולמו לעשות בו כרצונו, כי כל דרכיו משפט, שהכל שלו, ואנחנו עמו ועבדיו, ובכל אנחנו חייבים להודות לו ולברכו, גודר פרצות בישראל, הוא יגדור את הפרצה הזאת בישראל, לחיים [בתוס' כאן פרצה זאת מעלינו ומעל האבל שכתובנו לחיים ולשלום הרחמן הוא ימלוך עלינו לעולם ועד וגו'. וביו"ד שם הגירסא, הפרצה הזאת מעלינו ומעל אבל זה לחיים ולשלום. ע"כ, וכתב הש"ך וממשיך הוא נמלנו וכו' וכל טוב וכו' אל יחסרנו הרחמן הוא וכו'], [והגם שכתבו התוס' וכוותיה קיימא לן, כתב בבאר הגולה ביו"ד סוף סימן שעט על גליון השו"ע וז"ל מה שלא ראיתי נוהגין להוסיף ברכת אבליים בברכה רביעית נלע"ד שסמכו אדברי התוס' כתובות ריש ה': שהוכיחו שם דברכת אבליים אינה אלא בעשרה וכו', וראה גם באו"ח סימן קפט סעיף ב'].

להיכן הוא חוזר מי שננטרף לזימון, ואמרן לעיל אלינא דרז שט, צרכת זימון עד הן, והוצרך זה להיות מפסיק לכילתו עד שיגמור המצרך צרכת הן, וחזר זה שהפסיק לשניס וגמר סעודתו, להיכן הוא חוזר לצרך לאחר שיגמור סעודתו?

רב זביר משמיה דאביי אומר, חוזר לראש למחלת הן, שהרי נתמיינ צימון שנתחלה הוקצע צלשה, ורבנן אמרי למקום שפסק, והלכתא למקום שפסק לצרכת הארץ, כשאר ימיד:

א"ל ריש גלותא לרב ששת, אע"ג דרבנן קשישי אתון, [אפ"ה] פרסאי [היינו ישראלים הדרים בארץ פרס, דאי אמרת דקאי על גוים פרסיים האך שייך למוישאל עליהו האך נוהגין במים ראשונים ואחרונים. מ"ח] בצרכי סעודה [היינו סדר הסיבה לפי חשיבות האנשים] בקאי מינייכו,

בזמן שהן שתי ממונות רגילין היו ללכול צהסנה על נדו השמאלית, מוטת, ורגליו לארך, איש איש על מטה אחת, גדול מסב בראש כלומר מסב מחלה

אמר רב יוסף, תדע דהטוב והמטיב לאו דאורייתא, שהרי פועלים עוקרים אותה [ואע"ג דבונה ירושלים דאורייתא ואפ"ה פועלים לא מברכי לה? התם לאו עקירה היא, דהא מכלל כללי לה בברכת הארץ, אבל הטוב והמטיב עקרי לה לגמרי דלא מדברי לה כלל. ריטב"א, ובש"ח כתב דעוקרים אותה שאפילו ע"י כולל אין אומרים אותה], [פי' א"כ אי אפשר ליישב כרב ששת, וא"כ הלכה כרב נחמן, ומוזה יצא שהרי"ף פסק כרב נחמן. מרומי השדרה].

אמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא, משמיה דרב, תדע דהטוב והמטיב לאו דאורייתא, שהרי פותח בה בברוך, ואין חותם בה בברוך ואי דאורייתא היא, הויל סמוכה למצרתה ואין פומחין בה צצרון,

כדתניא, כל הברכות כולן פותח בהן בברוך, וחותרם בהן בברוך [ראה תוס': והא לך הסדר ברכת אשר יצר אינה סמוכה לנטי' וכו']. עיי"ש, חוץ מברכת הפירות, וברכת המצות, וברכה הסמוכה לחברתה, וברכה אחרונה שבקריאת שמע [פי' קמ"ל דאע"ג דק"ש מפסיק [פי' בין ברכות ק"ש] חשיבא סמוכה לחברתה ולהכי חותמת ואינה פותחת. ריטב"א],

יש מהן שפותח בהן בברוך, ואין חותם בברוך [וברכת הטוב והמטיב אינו מאותם שפותח בברוך מפני שהוא ברכה קצרה, אלא אם היתה ברכה הסמוכה לחברתה היה לו לברך רק בסוף כדממשך] כגון צרכת פירות ומנאות פומח ואינו חותם, וטעמא מפרש צערכי פסמים (דף קה). משום דכולה חדא הודאה, ואין הפסק דבר מחנה או דבר אחר צמוכה, כמו שיש צקדוש, כי הוא יוס מחלה למקראי קודש, והנחילנו,

דף מ"ו ע"ב

ויש מהן שחותם בהן בברוך, ואין פותח בברוך [עד כאן דברייתא] כגון צרכה הסמוכה למצרתה, שהרי כבר פתח צצרכה ראשונה, וצרכה אחרונה שבקריאת שמע אמת ויציב, אמת ואמונה, שאף על פי שקריאת שמע מפסיק צינמים, אצרכות דלפניה סמוכה, והויל לה סמוכה למצרתה,

[ומסיים רב יוסף] והטוב והמטיב ללאו סמוכה למצרתה היא שאינה מצרכת המזון, אלא על קצורת הרוגי ציתר תקטנה, פותח בברוך ואין חותם בברוך, מכלל דברכה בפני עצמה היא,

ואמר רב נחמן בר יצחק, תדע דהטוב והמטיב לאו דאורייתא, שהרי עוקרין אותה בבית האבל [פי' עוקרין אותה בברהמ"ז, ואומרים במקומה ברוך דיין האמת] אלינא דרבי עקיבא,

אבני חן למסכת ברכות

על מטתו, ושני לו למעלה הימנו מטת השני לצד מראשויו של גדול,

ובזמן שהם שלש, גדול מסב באמצע, שני לו למעלה הימנו, שלישי לו למטה הימנו לצד מרגלותיו,

אמר ליה רב ששת לריש גלותא וכי בעי אשתעווי בהדיה ואם רצה הגדול לדבר עם שני לו, מתריץ תרוצי וייתיב זריך הוא לזקוף עצמו ממסכתו, לישב זקוף ומשתעי בהדיה דכל זמן שהוא מוטה אינו יכול לדבר עמו, לפי שהשני לו אחורי ראשו של גדול הוא, ופני הגדול מסובין לצד אחר, וטוב לו שישב שני לו למטה הימנו, וישמע דבריו כשהוא מוטה?

א"ל שאני פרסאי, דמחוי ליה במחוג מראים צדיהם וצאצעותיהם צרמניה [ולבאורה קשה א"כ למה אמר דבקיאי בצרכי סעודה טפי מרבנן הלא שאני פרסאי דמחוי במחוג? ושואל הכי קאמר דשפיר דמי למיעבד הכי גם לדידן שישב השני למעלה מהגדול, ואי איצטרך הגדול לאישתעווי יחזה במחוג כי בלא זה אין מושחזן בסעודה, שואל יקדים. מ"ת],

מים ראשונים מהיכן מתחילין רב ששת קאמר ליה [שואל ממנו] לריש גלותא, מהיכן מתחילין פרסיים מים ראשונים? אמר ליה מן הגדול,

[ומקשה לו רב ששת] ישב גדול וישמור ידיו עד שנוטלין כולן? א"ל [ריש גלותא לרב ששת], לאלתר מיינתו תבא קמיה שלמן שלו מציאין מיד לפניו ואוכל, ולפני כל אחד ואחד, היו מציאין שלמן קטן,

מים אחרונים מהיכן מתחילין? אמר ליה מן הקטן, וגדול יתיב וידיו מזוהמות עד שנוטלין כולן, א"ל לא מסלקי תבא מקמיה מקמי גדול, עד דמשו כולה, וצעוד שהוא אוכל האחרים נוטלין מים אחרונים, עד דנמטי [שמביאין] מיא לגביה,

אמר רב ששת [לריש גלותא, שהיה מתפאר בדרכי הפרסיים], אנא מתניתא ידענא, דתניא כיצד סדר הסבה, בזמן שהן שתי ממות, גדול מסב בראש, ושני לו למטה הימנו שסס הולך גדול לספר עמו, לא יחא זריך לזקוף,

בזמן שהן שלש ממות, גדול מסב בראש, שני לו למעלה הימנו, שלישי לו למטה הימנו ואם צא לספר מספר עם השלישי לו, ואם צא לספר עם השני לו, טוב הוא שזקוף, ואל יספיל את השני לו לפני קטן ממנו, שיהא הוא למטה וקטן ממנו למעלה הימנו,

[תמוה לי למה לא יהיה השני סמוך למרגלותיו, והשלישי למטה ממנו? ונראה לומר דודאי עיקר הדיבורים מדבר הגדול עם הקטן שכולם דחינו להושיט לו איזה דבר, ואינו מטריח את הגדול ממנו ע"כ ניתן השלישי בסמוך לו רק כשיארע שיצטרך לספר עם הב' ע"כ טוב לו שזקוף. מ"ת],

מים הראשונים, מתחילין מן הגדול ולאלתר מעיילי תבא קמיה, מים אחרונים, בזמן שהם ה' מתחילין מן הגדול,

ובזמן שהם מאה לאו דוקא, דהוא הדין עשרה, ולכל יותר מחמשה, שגנאי הוא שסלקו השלמן מלפני הגדול כשיטול ידיו, וימתין שם יושב וצטל עד שיטלו כלם, לפיכך, כשהם יותר מחמשה מתחילין מן הקטן היושב בסוף, ואין מסלקין שלמן מלפני הגדול עד שמגיעים אצל ה' עד שיגיעו המים לחמשה שאצלו [דשיערו חכמים דשיעור כדי נטילת ד' שוהה המוכרך בנגיבת הידים ולא ישוב פניו בין כך וכך. מ"ת],

וחוזרין ומתחילין מן הגדול ונוטלין שלמן מלפניו, ולמקום שמים אחרונים חוזרין כשמגיעים לחמשה, לשם ברכה חוזרת אם נטל הגדול הוא מזכך, ואם נזה לאחר ליעול קודם לו, הוא מזכך,

מסייע ליה לרב, דא"ר חייא בר אשי אמר רב, כל הנוטל ידיו באחרונה תחלה אומו שטטל בתמלה הממשה אחרונים, קורא [לו] תמלה בלחמיה [הראשון של ה' האחרונים] הוא מזוהב לברכה,

[ראה כל הסיפור לעיל מג.] רב ורבי חייא הוו יתבי בסעודתא קמיה דרבי, אמר ליה רבי לרב, קום משי ידך, חזייה דקא מרתת, אמר ליה בר פחתה, עיין בברכת מזוהב קאמר לך,

[דבר חכמה:]

הגאון ר' חיים שמואלביץ זצ"ל אמר [במלחמת יו"כ] שאנ"פ שנופלים בשדה המלחמה, אבל כיון שזה מרחוק אין אנו מרגישים בצער הזה, חגם שבנינו היקרים הם, ולכן אני אומר לכל מי שמוען שאפשר לו לנסוע הביתה לחו"ל ולהתפלל מרחוק על אחינו היקרים, שקר אתה דובר שמרחוק אי אפשר להרגיש המצב ואי אפשר להתפלל עלינו כלל.

דכתוב בתורה אצל הגר כשראתה מצב בנה החולה אנוש, אחר שכלה המים מן החמת שזה היה רפואתו היחידה למחלתו האנושה, ותשלך את הילד תחת אחד השיחים, ותלך ותשב לה מנגד הרחק כממחוי קשת, כי אמרה אל אראה בנות הילד, הרי שהוקל לה כשנתרחקה ממנו קצת, וכתוב שם עוד הפעם ותשב מנגד וברש"י דכשנתחקה מחלתו הוסיפה להתרחק הרי שאף שאהבת אם את בנה היא גדולה למאד, אפי"ה הוקל לה כשנתרחקה מראות אותו,

ובאבן עזרא כתב דלכן שלחה יוכבד את משה בנה על שפת היאור גם כן מטעם זה כי אמרה אל אראה בנות הילד, אף שידעו מי הוא משה, שכשגדל נתמלא כל הבית אורה,

ובר"פ ויהי כתוב ברש"י שיעקב אמר ליוסף בנו שעל פי הדיבור קבר את אמו בדרך אפרת ואפילו לבית לחם לא הוליכה, כדי שתהא לעזרה לבניה כשיגלה אותם נבחראדן והיו עוברים דרך שם יצאת רחל על קברה וביכה ומבקשת עליהם רחמים והקב"ה משיבה מגני קולך וגו' וישבו בנים לגבולם, הרי שגם אצל נשמה קדושה כרחל לאחר פטירתה, לא תהי' צעקה נוראה כל כך כשלא תהא קבורה על אם הדרך ממש, אלא בבית לחם, ולא יהיו בני ישראל עוברים סמוך לקברה ממש, אע"ג שגם בית לחם קרובה היא למאד,

והחכם מכל אדם אמר על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב, הרי שגם החכם מכל אדם צריך לעבור עליהם, [ובמשלי כד לב וְאַחֲזֶה אֶנְכִי אִשָּׁה

אבני חן למסכת ברכות

המדרש חייב במוזוה ונכון לחוש לדבריהם אבל לא יכרך עליה,

אלא אימא בפתח הראוי למוזוה כלומר צניעות כל פתחים, למעט דרכים ופרצות,

אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב, אין המסובין רשאים "לאכול כלום" [פי' לאכול או לטעום מן פרוסת המוציא. שח], **עד שיטעום הבוצע,**

יטיב רב ספרא וקאמר, "למעום" איתמר, למאי נפקא מינה? [ומשיב] אין חלוק דדבר, אלא שחייב אדם לומר בלשון רבו [לכאורה הרי נפ"מ רבתי דמעימה פחותה מאכילה ויחבן לפי שנקט לאכול כלום, וזה כולל גם מעימה, וקפד אך משום לשון רבו. נציצי אור],

ת"ר, [כ"ה גימין נט:] שנים ממתניין זה לזה בקערה [שנים ממתנינים זה את זה בקערה שכשהאחד מסלק ידו מן הקערה לשתות חבירו מפסיק מלאכול עד שיגמור השתיה. או"ח סימן קע ב], **שלשה אין ממתניין,**

הבוצע הוא פושט ידו תחלה [בקערה], **ואם בא לחלוק כבוד לרבו, או למי שגדול הימנו, הרשות בידו,**

רבה בר בר חנה, הוה עסיק ליה לבריה [היה עוסק להשיא אשה לבנו. ראה מה שציניתי לעיל מב.], **בי רב שמואל בר רב קטינא, קדים דבה בר בר חנה לישב על השולחן ויטיב וקמתני ליה לבריה ולשנות לבנו הלכות סעודה, לפי שהחנן רגיל לזנוע, והיה מלמדו היף יעשה [משמע בגמ' שהחנן בוצע ביום חתונתו אע"פ שיש גדול ממנו. מג"א סימן קסו ס"ק כט], אין הבוצע רשאי לבצוע לפרוס הפרוסה מן הפת עד שיכלה אמון מפי העונים** אמון אחר צרכה המוציא, דלף עניית אמון מן הצרכה היא, ואמרין צריך כליד מצרכין (לט:) צריך שתכלה צרכה קודם ציעה,

[ואגב מביא חגמ' שיש חולקין על דין זה שאמר רבה בר בר חנה] **רב חסדא אמר מפי "רוב העונים",**

א"ל רמי בר חמא, מ"ש רובא דאכתי לא כליא ברכה, מיעוטא נמי לא כליא ברכה? א"ל שאני אומר, כל העונה אמון יותר מרואי, אינו אלא טועה [ואע"פ שיש קצת מן המסובין שמאריכין באמן יותר מרואי אין להמתנים לפי שלא כהוגן הן עושין. רשב"ץ],

[שהוא סובר שעל ידי שיאריך באמן יאריך ימים ושנים כדאמרין בסמוך כל המאריך באמן מאריכין לו ימיו ושנותיו והוא טועה, דאריכות ימים ושנים יותר מרואי נמי אינן טובים, כמ"ש והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ וגו' וק"ל. מהרש"א]:

לפי ראיתי לקחתי מוסר] ואחזה אנכי אשית לבי, רק אחר הראיה אפשר לתת לב, וכתוב עוד הפעם ראיתי, דאחר שימת הלב צריך ראייה שני' ואח"כ לקחתי מוסר אחר כל זה צריך למוד מוסר להתבונן במצבם ופחיתותם, וגם אצל משה רבנו כתיב ויצא אל אחיו וירא בסבלותם וברש"י נתן עיניו ולבו להיות מיצר עליהם, שצריך נתינת עינים ולב להיות מיצר עליהם, ובחז"ל במדרש שם דנתן כתפו תחת משאו של כל אחד מהם, ואמר מי יתן מותי תחתים, דרך אחרי כל זה אפשר להרגיש בצערן כאמור, נתברר מכמה מקומות דאי אפשר להתבונן מרחוק. ספר הזכרון של ר' חיים שמואלביץ זצ"ל דף רכב,

ת"ר, אין מכבדין לומר היה אלה קודם לא בדרכים הולכי דרכים, לומר לגדול הימנו לך לפני, **ולא בנשרים,**

דף מ"ז ע"א

ולא בידים מוזוהמות נטעילת מים אחרונים [וסימנך ר"ת דגים, ד'רכים, ג'שרים, י'דים מ'זוהמות. מ"ת],

רבין [הוא רב אבין מאמוראי א"י בדור השלישי, אבל כנראה לא היה בדרגתו של אבין] **ואבין הוו קא אזלי באורחא, קדמיה חמריה דרבין** [קדם החמור שהיה רוכב עליו רבין] **לדאבין, ולא אמר ליה** [רבין לאבין] **ניזיל מר #** [וצ"ע למה צריך לדבר, יעקב רבין את חמורו ויניח את חמורו של אבין שילך מקודם ?],

אמר [אבין בלבד] **מדרסליק האי מרבנן ממערבא** לפי שהיה רבין רגיל לעלות מנצל לארץ ישראל, ולומר הוא דבריו משמו של רבי יוחנן # [וצ"ע דסליק פירושה "עלה" ומא"י לבבל אינה נקראת עליה, אלא "כי אתא" וכיון שסליק פירושה שעלה מה הלשון "ממערבא" הול"ל למערבא, או מכי אתא ממערבא? ומצאתי שבספר ברכה אברהם תירץ ואת"ד שבין שרבין בא לבבבל למסור דברי ר' יוחנן לגבי ידידה היה זה עליה, וזה כוונת רש"י] **גם ליה דעתיה,**

כי מוטא לפתחא דבי כנישתא [דבתי כנסיות שלהם בשדה היו, ולכן פגעו לבי כנישתא קודם שבאו לעיר, אבל אי היו פגעו תחילה בעיר ודאי היה רבין חולק כבוד לאבין, והוא א"ל ניזיל מר ברישא, דהא רק אין מכבדין בדרכים תנן, אבל בעיר מכבדין. שח], **אמר ליה ניעל מר, אמר ליה ועד השתא לאו מר אנא,**

אמר ליה [רבין לאבין] **הכי אמר רבי יוחנן, אין מכבדין אלא בפתח שיש בה מוזוה,**

דאית בה מוזוה אין, דלית בה מוזוה לא, אלא מעתה בית הכנסת ובית המדרש דלית בהו מוזוה, הכי נמי דאין מכבדין?

[ראה יו"ד ס' רמ"ו בהלכות מוזוה סעיף ג' בית הכנסת אם יש בו דירה לשום אדם חייב במוזוה, ובסעיף י' שם בית המדרש פטור מהמוזוה וכו' וי"א שביט

אבני חן למסכת ברכות

רשות לקמן לברך שפיר כראשכחן דאמר ליה [רבי] לרב משי ירך. תוס'[:]

[שנינו במשנתנו] **אכל דמאי וכו'** [מומנין עליו]:

[בעין גמ' דלהלן בשבת קבו: לענין מה שמפנין בשבת משום אורחין ומשום ביטול בית המדרש, ובעירובין לא. לגבי במה מערבין, ובפסחים לה: לגבי מה יוצאין מצות מצה, סוכה לה: לגבי כשרות האתרוג],

הא לא חזי ליה [הא איש זה אינו עני, ואינו מותר בדמאי ואינה ראויה לו] והוא לה ברכת זמון הצלה בעצירה, וכמיז (מהללס י') בוצע כך נאך ה', ואמר מר (בבבא קמא נד.) הרי שגול סאה של מטעים, וטמנה ואפאה וצרך עליה, אין זה מצרך אלא מנאך?

כיון דאי בעי מפקר להו לנכסיה, והוי עני, וחזי ליה [אינה נקראת מצוה הבאה בעבירה],

דתנן מאכילין את העניים דמאי טעין הלוקמים מעם הארץ, ספק עשרין ספק לא עשרין, ואת האכסניא חיל של מלך, שמטיל על בני העיר לזונס בשזנס ממלחמתו, והרי הם כעניים, לפי שהם שלא במקומם, [מאכילין אותן] דמאי דרוב עמי הארץ מעשרים הם, וחומרל דרצקן צעלמא הוא,

ואמר רב הונא, תנא ב"ש אומרים, אין מאכילין את העניים ואת האכסניא דמאי [וקמ"ל דאי משכחת תנא דאמר "אין מאכילין" בית שמאי היא, ולא תיחוש לאותה משנה או ברייתא. תוס'[:]

[שנינו במשנתנו] **מעשר ראשון שנמלה תרומתו** [וכו' מומנין עליו]: **פשיטא** [שהרי היא אכילת היתר גמור]? **לא צריכא אלא שהקדימו בשבילים, והפריש ממנו תרומת מעשר, ולא הפריש ממנו תרומה גדולה, וכדר' אבהו** אשמעינן ממנימין דהכי הוא כדרכי אבהו, דפטר ליה ללוי מתרומה גדולה שבו,

דאמר ר' אבהו אמר ריש לקיש, מעשר ראשון שהקדימו בשבילים [לאו דוקא אלא שהקדימו קודם מירוח. שח] לוי קדם את הכהן, ונטל מעשר בשבילים, קודם שנטל כהן תרומה גדולה, והכהן היה לו ליעול תרומה גדולה מחלה אחד מחמישים, דרחמנא קרייה ראשית, וכמיז (שמות כ"ג) מלאתך ודמעך לא תאכר, נמצאת תרומה גדולה של כהן צמך המעשר הזה, אחד מחמישים שבו, לצד מתרומת מעשר שעל הלוי להפריש תרומה ממעשרו, **פטור מתרומה גדולה,**

שנאמר במדבר יח **והתרומתם ממנו תרומת ה', מעשר מן המעשר, מעשר מן המעשר אמרתי לך, ולא תרומה גדולה ותרומת מעשר מן המעשר** [הדרש הוא מדכתיב במדבר י"ח כ"ו והתרומתם ממנו "תרומת ה' " וזה לשון רש"י בביצה י"ג ע"ב והרמזם ממנו תרומת ה' ופירש מהו התרומה מעשר מן המעשר],

ת"ר, אין עונין לא אמן חטופה שקורין את האלף בחטף [פי' מה שאנו קורין חטף פתח] ולא צפתם [פי' מה שאנו קורין קמין], ואומר גמין, א' בחטף פתח, והוא נריך לומר גמין א' צקמך, **ולא אמן חטופה** [פי' שחותרך סוף המלה] שמחזק קריאת הנו"ן, שאינו מוציאה צפה שמהא נקמך [פי' ממהר קריאתה. רא"ה], **ולא אמן יתומה** שלא שמע הצרכה, אלא ששמע שעונין אמן, והא דאמרין צהליל (סוכה נא.) שצאלכסגדריא של מזכרים היו מניפים צסודרים, כשהגיע עת לענות אמן, אלמא לא שמעי וקא ענו ? הנהו מידע ידעי שהם עונים אחר צרכה, ועל איזו צרכה הם עונים, אלא שלא היו שומעים את הקול,

ולא יזרוק ברכה מפיו צמהירות, שדומה עליו כמשא [ואילו היה תלוי בו לא היה אומרה], אלא שחוק קצוב הוא לו, [ויש מפרשים שלא יזרוק מפיו ברכה עם ש"צ כשהחזר התפלה שכיון שהתפלל כבר הוויא ליה ברכה לבטלה. רשב"ץ, והרא"ה כתב פי' על המבדק הוא אומר שיעשה היכר בחתימת הברכה, ולא כוורק אותה מפיו כשאר תיבות שבאמצע הברכה # [ואולי לכן מנגן הבעל תפילה סוף כל ברכה בניגון הנוסח "ברוך אתה ה'"], אי גמי שלא ימחר להתחיל ברכה אחרת אלא בכדי שיש שהות לענות אמן],

בן עזאי אומר, כל העונה אמן יתומה יהיו בניו יתומים [מדה כנגד מדה רח"ל, וכן כולם], **חטופה יתקמפו ימיו** [ולא ישלימים. שטן], **חטופה יתקמפו ימיו** [מלשון חתוכה], **וכל המאריך באמן מאריך לו ימיו ושנותיו** [ובלבד שלא יאריך יותר מדאי, ומעמא לפי שאין קריאת התיבה כמשמעה כשהוא מאריך יותר מדאי, ומסקנא דמלתא דאין הבוצע רשאי לבצוע עד שיכלה אמן מפי רוב העונים. תוס'[:]

רב ושמואל הוו יתבי בסעודתא, אתא רב שימי בר חייא הוה קמסרהב ואכיל ממנה לאכול, כדי להצטרף לזמון, וזמנו עליו, א"ל רב, מה דעתך לאיצטרופי בהדן, אגן אכילנא לן גמרה לן סעודתנו קודם שצאת, ואי אמה ממייצנו עוד צוימון,

א"ל שמואל, אלו מייתו לי ארדיליא שמואל צדיקן עליו ארדיליא צקנות סעודה, וכן כמהין ופטריות [וברשב"ץ פירש שהוא שהן מיני עופות], וגזוליא **לאבא** ולרב היו צדיקן גזולות, ושמואל היה קורא לרב אבא לכבודו [ואינו כן אלא רב אבא היה שמו, כדמוכח בהרבה מקומות בחולין וסנהדרין ובמקומות אחרים. רשב"ץ], **מי לא אכליגן** הלכך לא גמרה סעודתא ומצטרף, [מסתמא וזה ענין של תיקונים, ובמסלת ישרים איתא, שלחנן כמזבח, ואכילתן כקרבנות. אומרים על החזון איש שאמר שברור אצלו שאדונגו הקצות החושן לא הרגיש אף פעם טעם של קוגל. משמר הלוי],

תלמידיו דרב הוו יתבי בסעודתא, ע"ל רב אחא, אמרי אתא גברא רבא דמברך לך, אמר להו [רב אחא לתלמידיו דרב] **מי סבריתו דגדול מברך, עיקר שבסעודה מברך** אחד מאותן שהיו צתמלת ההסכה,

והלכתא גדול מברך, אע"ג דאתא לבסוף [ומיהו אם הגדול נותן

אבני חן למסכת ברכות

מישראל,

[והרמב"ם בהקדמת פירוש המשניות [וראה בקובץ "סיני" שבט-אדר א' תשי"ט לשם הנכון של הקדמה זו] כתב וז"ל, ועל כן קראו חכמים עליהם השלום מי שאין לו חכמה עם הארץ, כלומר לא נמצאו כי אם לשוב הארץ לפיכך הם מוחסים שמם לארץ].

ת"ר [בעין זה סוטה כב.], איזהו ע"ה, כל שאינו קורא ק"ש ערבית ושחרית, דברי ר' אליעזר,

רבי יהושע אומר, כל שאינו מניח תפילין [אף אם קורא ק"ש הרי הוא מעיד עדות שקר בעצמו. מהרש"א סוטה],

בן עזאי אומר, כל שאין לו ציצית בבגדו,

ר' נתן אומר, כל שאין מזוזה על פתחו,

ר' נתן בר יוסף אומר, כל שיש לו בנים ואינו מגדלם לת"ת [ומוכח מכאן דע"י גידול הבנים לת"ת ראוי' האב להיות נקרא ת"ח. שח],

אחרים אומרים, אפי' קרא ושנה ולא שמש ת"ח הוא הגמרא התלויס כצנרל [ע"ה נקרא מי שלא למד מה שנקרא בימי התנאים גמרא], שהיו נוהגים לדני משנה טעם, והיו מתאספים יחד ועוסקים צק, והיא דוגמת הגמרא שסדרו [אח"כ] האמוראים, הרי זה ע"ה,

א"ר הונא, הלכה כאחרים,

[והאידנא אין אנו מדרקקים, ורגילים אנו לומן בעמי הארץ, כדאמרינן בחגיגה (כב.) [וז"ל הגמ' שם, אמר רבי יוסי מפני מה הכל נאמנין על טהרת יין ושמן כל ימות השנה, כדי שלא יהא כל אחד ואחד הולך ובונה במה לעצמו, ושורף פרה אדומה לעצמו. אמר רב פפא כמאן מקבלינן האידנא סהדותא מעמי הארץ, כמאן כרבי יוסי] כמאן מקבלינן האידנא סהדותא מעמי הארץ, כמאן כרבי יוסי, כדי שלא יהא כל אחד הולך ובונה במה לעצמו. תוס'].

רמי בר חמא, לא אומין עליה דרב מנשיא בר תחליפא לא לשה ללכר לשלשה לזמון, [והגם] דתני ספרא וספרי והלכתא [דסבר שלא שמש ת"ח],

כי נח נפשיה דרמי בר חמא, אמר רבא, לא [היה] נח נפשיה דרמי בר חמא [כשהוא ינוקא. ד"ס], אלא [הסיבה שנפטר] דלא אומין [שלא רצה לצרף לזימון] ארב מנשיא בר תחליפא [הז"ל הקדושים הם ידעו להגיד כך, לא אנחנו הקטנים. משמר הלוי],

[וז"ל הגמ' ב"ב יב; כי הא דבת רב חסדא הוה יתבה ככנפיה דאבהו, הווי יתבי קמיה רבא ורמי בר חמא. אמר לה מאן מינייהו בעית? אמרה ליה תרויהו, אמר רבא ואנא בתרא [וכן הוה]].

אמר ליה רב פפא לאבבי, אי הכי אפילו הקדימו בכרי [לאחר שנתחייב כבר בתרומה גדולה] נמי [לשון זה בשבת קכז; עירובין לא; פסחים לה; ביצה יג; תמורה ה:];

אמר ליה [אבבי לרב פפא] עליך אמר קרא,

דף מ"ז ע"ב

במדבר יח מכל מעשרותיכם תרימו צפרשת לויס כתיב ואל הלויס מדנח, ומכיו צהאי קרא את כל תרומת ה', כל דה תרומה שבו מייצגים להפריש ממנו,

ומה ראית [למה אתה מחלק בין הקדימו בכרי להקדימו בשבליים]? האי אידגן משעה שנתמרח צכרי נעשה דגן, וכיון דליקרי דגן חלה עליו רשות כהן מחלה, דכתיב ראשית דגןך מתן לו, והאי אכל צצנליס לא אידגן ולא חלה עליו רשות כהן;

[שנינו במשנתנו] מעשר שני והקדש שנפדו [וכו' מומנין עליו]: פשיטא? הב"ע כגון שנתן את הקרן ולא נתן את החומש [מעשר שני והקדש] אם הצעלים פודין אותו מוסיפין חומש, והא קמ"ל דאין חומש מעכב;

[שנינו במשנתנו] השמש שאכל כזית [וכו' מומנין עליו]: פשיטא? מהו דתימא שמש לא קבע אין לו קציעות, לפי שהולך וצא, קמ"ל:

[שנינו במשנתנו] והכותני מומנין עליו [והנ"מ באותו זמן אבל עכשו גוים גמורים הם ואין מומנין עליהם. הרא"ה]: אמאי, לא יהא אלא עם הארץ, ותניא אין מומנין על ע"ה?

אבבי אמר, בכותי חבר,

רבא אמר, אפילו תימא בכותי ע"ה, והכא צרימא דקמני, אין מומנין על עם הארץ בע"ה דרבנן [דפליגי מה זה ע"ה, ואנו עוסקים בע"ה כשיטת רבנן] דפליגי עליה דר' מאיר עסקינן וקאמרי כשאינו מעשר פירותיו, הלכך כותי מומנין עליו דעשורי מעשר,

דתניא, איזהו ע"ה שדכרו חכמים בכל מקום, כל שאינו אוכל חוליו במהרה, דברי ר"מ, וחכמים אומרים, כל שאינו מעשר פירותיו כראוי [ומשנתנו אתיא אליבא דחכמים],

והני כותאי עשורי מעשרי כדחזי [כראוי] [פי' מה שהם אוכלים, אבל מה שהם מוכרים לא מעשרי, כדתנן במס' דמאי בלוקח יין מן הכותים כו'. מרומי שדה], דבמאי דכתיב באורייתא מזהר זהירי, דאמר מר, כל מצוה שהחזיקו בה כותים, הרבה מדקדיקין בה יותר

אבני חן למסכת ברכות

והתניא אחרים אומרים, אפילו קרא ושנה ולא שמש ת"ח
הרי זה ע"ה [וא"כ מה חטאו של רמי בר חמא שלא צירף את רב מנשיא?]

שאני רב מנשיא בר תחליפא [שאין לקרותו ע"ה מפני שלא שימש
ת"ח, שבאמת שימש ת"ח], דמושמע משמע להו לרבנן, ורמי בר
חמא הוא דלא דק אבתריה לא דק לשאל [בני אדם מה] מדת רב
מנשיא,

לישנא אחרינא [הגם שהיה אמת שלא שימש ת"ח במובן הרגיל, מ"מ],
דשמע שמעתתא מפומיהו דרבנן, וגרים להו, [וכיון שכן]
כצורבא מרבנן דמי:

[שנינו במשנתנו] אכל טבל ומעשר וכו': טבל פשיטא [שאין לזמן
על מי שאוכל מאכלות אסורות]? לא צריכא בטבל טבול מדרבנן,
ה"ד? בעציץ שאינו נקוב:

[שנינו במשנתנו] מעשר ראשון כו' [אין מוזמנין עליו] [שלא נטלה תרומתו]
קא סלקא דעתך, תרומת מעשר קאמר: פשיטא דאין מוזמנין דהיינו טבל?

לא צריכא, כגון שהקדימו בכרי לאחר שנתמרת והוקצע לתרומה מן
המורה, קדם לוי את הכהן, ונטל מעשר ראשון תחלה, ואחד מממשים שבו, היה
ראוי לתרומה גדולה לכהן,
ושלא נטלה תרומתו דקמני, לאו תרומת מעשר קאמר, אלא תרומה גדולה,

מהו דתימא, כדאמר ליה רב פפא לאביי לעיל [מו.], אי הכי, אפילו
הקדימו בכרי נמי, קמ"ל כדשני ליה [עליך אמר קרא מכל מעשרותיכם
וכו']:

[שנינו במשנתנו] מעשר שני וכו' [אין מוזמנין עליו]: פשיטא? לא
צריכא שנפרדו ולא נפרדו כהלכתן, מעשר שני, כגון שפדאו
על גבי אסימון כסף שלא נקצע בו זורה, וקורין לו פלוזין בלעז, ורחמנא
אמר דברים יד וצרת הכסף בידך, כסף שיש (לו) עליו צורה,

הקדש שחללו על גבי קרקע, ולא פדאו בכסף, ורחמנא
אמר ונתן "הכסף" ויקרא בו יט ואם־גאל יגאל את־השדה המקדיש אתו'
ויספ חמשיט כסף־עֶרְבָה עָלָיו וְקָם לֵ' [אין הפסוק בן אלא ויספ חמשיט כסף
ערבך עליו וקם לו (ויקרא בו) ודרך הש"ס לקצר ולומר בלשון אחר קצר. תוס'
שבת קכח.]:

[שנינו במשנתנו] והשמש שאכל פחות מכזית [אין מוזמנין עליו]:
פשיטא? אידי דתנא רישא כזית, תנא ספא פחות מכזית:

[שנינו במשנתנו] והנכרי אין מוזמנין עליו: פשיטא? הכא במאי
עסקינן בגר שמל ולא טבל, דאמר רבי זירא א"ר יוחנן,
לעולם אינו גר עד שימול ויטבול ציצמות (דף מו.): נפקא לן מויקט
משה את הדם וזרוק על העם, ואין הזאה בלא טבילה, וכמה דלא טבל
נכרי הוא:

[שנינו במשנתנו] נשים ועבדים וקטנים אין מוזמנין עליהן: אמר
רבי יוסי, קמן המוטל בעריסה [cradle] מוזמנין עליו, והא תנן
נשים ועבדים וקטנים אין מוזמנין עליהם?

הוא דאמר כרבי יהושע בן לוי,

1. דאמר ריב"ל, אף על פי שאמרו, קמן המוטל בעריסה
אין מוזמנין עליו, אבל עושין אותו סניף סבור לעשרה לזמון
עשרה, וכי אמר רב אסי נמי [לזמן עליו] לעשרה קאמר,

2. ואמר ריב"ל, תשעה ועבד מצטרפין,

מיתבי, מעשה ברבי אליעזר שנכנס לבית הכנסת [להתפלל],
ולא מצא עשרה, ושחרר עבדו והשלימו לעשרה, שחרר
אין לא שחרר לא?

[ומתריץ] תרי' [שני אנשים] אצטריכו [לא היה להם כי אם שמונה ישראלים,
והוצרך לשני עבדים], שחרר חד, ונפיק בחד [שרק תשעה ועבד אחד
מצטרפין],

והיכי עביד הכי, והאמר רב יהודה, כל המשחרר עבדו
עובר בעשה, שנאמר ויקרא בה לעולם בהם תעבודו?

לדבר מצוה שאני להו"א רבים ידי מוצתם בקדושה,

מצוה הבאה בעבירה היא? מצוה דרבים שאני [לא מצאתי לשון
זה בש"ס עור'] # [לפי פשוטו משמע שהגמ' בא לומר שכיון שהוא מצוה דרבים
לא חיישין דהוי מצוה הבאה בעבירה],

[מצוה דרבים שאני. מכאן קשה לה"ג, דפירש, דמי שמת לו מת ביום טוב האחרון,
לדבילות טהב, ולא אחי יום טוב האחרון דרצנן דמי אבילות דאורייתא, דכתיב
(עמוס ח) ואחריתם כיום מר,

[וקשה על פירוש זה] דהכא חזינן דאחיא תפלה דרצנן דמיא קרא דלעולם זהם
מעבדו,

וכן משמע נמי דריש כתובות (דף ד.) גבי חתן נוהג ו' ימי המשמה ואחר כך נוהג
ו' ימי אבילות, ומדשכעת ימי המשמה מצטנן אבילות דאורייתא, כל שכן יום טוב
שני. תוס'.

אבני חן למסכת ברכות

ולית הלכתא ככל הני שמעתתא, אלא כי הא דאמר רב נחמן, קמן יהודע למי מברכין מזמנין עליו,

אביי ורבא [כשהיו ילדים קטנים] הוו יתבי קמיה דרבה, אמר להו [שאל מהם] רבה, למי מברכין? אמרי ליה לרחמנא,

[חזר ושאל מהם] ורחמנא היבא יתיב? רבא אחוי לשמוי טללא גג, אביי נפק לברא, אחוי כלפי שמיא [ולא רצה להראות לגג כרבא, שרצה לומר שיש לו דעת לעצמו],

אמר להו רבה, תרוויכו רבנן הויתו,

[והגמ' במשך] היינו דאמרי אינשי [הלשון היינו דאמרי אינשי יש לערך 44 פעמים בש"ס], בוצין בוצין דלעת [פי' כל דלעת ודלעת], [cucumber] מוקטפיה [מקטפה] מקן שלו, מקטטו, ואית דגרסי "מקטפיה" וקטף הוא שרף האילן, כלומר משעה שהוא חונט ויוצא מתוך השרף, ידיע ניכר אס יהיה טוב:

א"ר יהודה, בריה דרב שמואל בר שילת, משמיה דרב, תשעה אכלו דגן, ואחד אכל ירק, מצטרפין,

א"ר זירא בעאי [שאלתי] מיניה מרב יהודה, שמנה מהו שבעה מהו? א"ל לא שנא,

שישה [ודאי] [ווי ד] לא מיבעיא לי,

א"ל רבי ירמיה, שפיר עברת דלא איבעיא לך [שכמו ששבעה מצטרפין בן שישה מצטרפין], התם טעמא מאי משום דאיכא רובא, הכא נמי איכא רובא,

ואיהו סבר רבי זירא, שהיה קוצל ומתחרט על שלא שאל על הששה, סבר דילמא רובא דמינכר שפיר בעינן דליכול דגן, ואי בעי מיניה ששה לא היה ממיר,

ינאי מלכא ומלכתא ממלכי בית חשמונאי היה, והרג חכמי ישראל, שצאו לפסלו מן הכהונה, במסכת קידושין (סו.) כריכו ריפתא בהדי הדדי [ומשמע שהיה שם גם חבריו של ינאי שהיו ישראלים], ומדקטל להו לרבנן, לא הוה ליה איניש לברוכי להו [שהיו כולם עמי הארץ גמורים],

אמר לה לדביתו [אמר ינאי לאשתו], מאן יהיב לן גברא דמברך לן, אמרה ליה אשתבע לי, דאי מייתניא לך גברא, דלא מצערת ליה, אשתבע לה,

3. ואמר ריב"ל, לעולם ישכים אדם לבית הכנסת, כדי שיזכה וימנה עם עשרה הראשונים, שאפילו מאה באים אחריו, קבל עליו שכר כולם,

שכר כולם סלקא דעתך [נוטל שכרם, והם אינם מקבלים כלום] ! אלא אימא נותנין לו שכר כנגד כולם [גם הם וגם הוא],

אמר רב הונא, תשעה וארון [שהם"ת מונח בו] מצטרפין, א"ל רב נחמן וארון גברא הוא?

אלא אמר רב הונא, תשעה נראין כעשרה [והיה שדרש מלים אלא נוטריקון א'חר ר'ואה ו'אינו נ'ראה. שט, דבלא"ה מה שייכות של ארון לתשעה נראין וכו'] מצטרפין מפרש ואזיל לה [מפרש לה ואזיל ? 24 מקומות בותב רש"י "מפרש לה ואזיל", אבל יש בעוד 5 מקומות "מפרש ואזיל לה"],

אמרי לה [יש אומרים] כי מוכנפי הוו נלאים כעשרה, שאין אדם מצמין בהן כל כך, מתוך שהן יחד, ואמרי לה [ויש אומרים] כי מבררי נלאין טפי מרזין [בעין זה לקמן נח: בסוף העמוד],

אמר רבי אמי, שנים וְשֶׁפֶת, מצטרפין, אמר ליה רב נחמן, ושבת גברא הוא?

אלא אמר רבי אמי, שני תלמידי חכמים המחודדין זה את זה בהלכה [אם מברכין ברהמ"ז בשבת] [והיה שדרשו נוטריקון שניהם ב'ני תורה. שט, דבלא"ה איך מפרש שבת על שני ת"ח], מצטרפין להיות שלשה,

מחוי רב חסדא, כגון אנא ורב ששת, מחוי רב ששת, כגון אנא ורב חסדא [רב חסדא ורב ששת כי פגעי בהדי הדדי, רב חסדא מרתען שיפותיה ממתנייתא דרב ששת, ורב ששת מרתען כוליה גופיה מפלפוליה דרב חסדא. עירובין סז.],

א"ר יוחנן, קמן פורח שהניא סימנים, ולא צא לכלל שני מזמנין עליו, תנ"ה, קמן שהביא שתי שערות מזמנין עליו, ושלא הביא שתי שערות אין מזמנין עליו, ואין מודקדקן בקמן,

הא גופא קשיא, אמרת הביא שתי שערות אין, לא הביא לא, והדר תני אין מודקדקן בקמן לאתויי מאי, לאו

דף מ"ח ע"א

לאתויי קמן פורח שאין מודקדקן בו, אס צא לכלל שנים או לאו, ומה הן שנים, שלש עשרה שנים ויום אחד,

אבני חן למסכת ברכות

דף מ"ח ע"ב

טבל עמהם אלא בציר, ולא אכל עמהם אלא גרוגרת אחת, מצטרף, ולהוציא את הרבים ידי חובתם אינו מוציא עד שיאכל כזית דגן,

אמר רב חנא בר יהודה, משמיה דרבא, הלכתא, אכל עלה ירק, ושתה כוס של יין מצטרף, להוציא אינו מוציא עד שיאכל כזית דגן,

אמר רב נחמן, משה תקן לישראל [נוסחתה של] ברכת הון [ראילו חיובה הוא מן התורה], בשעה שירד להם מן,

יהושע תקן להם ברכת הארץ, כיון שנכנסו לארץ,

דוד ושלמה תקנו בונה ירושלים, דוד תקן על ישראל עמך ועל ירושלים עירך, ושלמה תקן על הבית הגדול והקדוש,

הטוב והמטיב ביבנה תקנוה, כנגד הרוגי ביתר [נראה כי לאשר ביתר נחרבה על אשר לא התאבלו על ירושלים לכן הסמיכו לברכת בונה ירושלים מטבעת הטוב והמטיב. ניצוצי אור], דאמר רב מתנא, אותו היום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה, תקנו ביבנה הטוב והמטיב, הטוב שלא הסריחו [עד שנקברו], והמטיב שניתנו לקבורה:

תנו רבנן, סדר ברכת המזון כך היא, ברכה ראשונה ברכת הון, שניה ברכת הארץ, שלישית בונה ירושלים, רביעית הטוב והמטיב, ובשבת מתחיל בנחמה ומסיים בנחמה, ואומר קדושת היום באמצע כלומר אינו צריך לא לסיים ולא להתחיל בשל שבת, אלא מתחיל ומסיים בנחמה, ציין ירושלים קרי נחמה, כל היכי דמתחיל צין רחם צין נחמנו [משמע היה להם נוסח נחמנו במקום רחם נא],

רבי אליעזר אומר, רצה לאומרה [של שבת] בנחמה אומרה, בברכת הארץ אומרה, בברכה שתקנו חכמים ביבנה כהעוץ והמטיב אומרה,

וחכמים אומרים אינו אומרה אלא בנחמה בלבד, חכמים היינו תנא קמא? איכא בינייהו דיעבד לרנן צמחא מהדיקן ליה:

תנו רבנן, מניין לברכת המזון מן התורה, שנאמר דברים ח ואכלת ושבעת וברכת, זו ברכת הון, את ה' אלהיך, זו ברכת הזמן, על הארץ זו ברכת הארץ, הטובה זו בונה ירושלים, וכן הוא אומר דברים ג הנה הטוב הזה והלבנון, אשר נתן לך, זו הטוב והמטיב [צמחא קמא גרסינן אשר נתן לך זו

אייתיתיה לשמעון בן שמח אחוה [אחיה], אותביה [הושיבו ינאי] בין ידידה לדירה [בינו ובין אשתו], אמר ליה [ינאי לשמעון בן שמח] חזית כמה יקרא עבדינא לך [תראה כמה כבוד אני נותן לך],

אמר ליה [השיב לו שמעון בן שמח] לאו את קא מוקרת לי, אלא אורייתא היא דמוקרא לי, דכתיב משלי ד ח סלסלה ותרן ממוך, תכבדה כי תחבקנה,

אמר לה [אמר ינאי לאשתו], קא חזית דלא מקבל מרות, יהבו ליה כסא לברוכי, אמר היכי אברך [וכי יכול אני לברך] ולא נהמי, [וכי] אומר ברוך נבך שאכל ינאי וחביריו משלו צממיה, שתייה [שתה שמעון בן שמח] לההוא כסא,

[ועכשיו שגם הוא שותה יין יכול לומר נבך שאכלנו משלך] יהבו ליה כסא אחרינא, וברך,

א"ר אבא, בריה דרבי חייא בר אבא, (א"ר יוחנן) שמעון בן שמח דעבד שציר להוליאס ידי חוצתם, בשציל כוס אחד ששמה לגרמיה [לדעת עצמו] הוא דעבד אין אדם מודה לו,

דהכי אמר [אבי] ר' חייא בר אבא אר"י, לעולם אינו מוציא את הרבים ידי חובתן, עד שיאכל כזית דגן ומכי אכל כזית דגן מיהא מפיק, אף על גב דכזית דגן שיעורא דרבנן הוא, כדאמר צפרק מי שמתו (דף כ:) , מיהו, כיון דמחייב מדרבנן, מחייב צדכר קרינן ציה, ומוציא רבים ידי חובתן,

ואם תאמר, צקטן שהגיע לחינוך [לעיל כ:] הא לא אמר הכי [דשם אמר שקטן שהוא מדרבנן אינו מוציא את הרבים המחויבין מדאורייתא] ? ההוא [קטן עצמו] אפילו מדרבנן לא מחייב, דעליה דאצוה הוא דרמי למנוכיה, וצעל הלכות גדולות פסק, דוקא דאכלו אינהו [אלו שמוציאים גם אכלו רק] כזית או ככילה דכוותיה, אכל אכלו ושצנו לא מפיק, ואי אפשר להעמידה, דהא ינאי וחביריו אכלו ושצנו, ואפקינהו שמעון בן שמח, ואף על גב דלגרמיה הוא דעבד, טעמא משום דלא אכל כזית דגן, הא אכל כזית דגן, הכי נמי,

מיתבי [ומקשה וכי צריך כזית דגן, והא שנינו בברייתא], רשב"ג אומר, עלה [על המטה, ובתמונה בשט' יש תמונה ממוטות שלהם והיו גבוהים הרבה] והסיב עמהם, אפילו לא טבל עמהם אלא בציר, ולא אכל עמהם אלא גרוגרת אחת [וכעין זה בב"מ סח: דאפילו לא טבל עמו אלא בציר, ולא אכל עמו אלא גרוגרת אחת], מצטרף?

[ומתריץ, וחוזר עליה ג' פעמים באתמר נמי, והלכתה] אצטרופי מצטרף, אבל להוציא את הרבים ידי חובתן, עד שיאכל כזית דגן,

איתמר נמי, אמר רב חנא בר יהודה משמיה דרבא, אפי' לא

אבני חן למסכת ברכות

הטוב והמטיב, ולא גרסינן ציצנה תקנוה אלא דדרבי,

[וצ"ע מה הראיה מברכה שעושין על אכילת חובת על אכילת חולין? וראה מהרש"א שמפרש ע"פ דקאי על ברכת הנהנין לפניה],

וכל כך למה היו מאיכות דדריהן? לפי שהנשים דברניות הן
[כדאמרינן בקידושין מט: עשרה קבים שיחה ירדה לעולם תשעה נטלו נשים],

ושמואל אומר, כדי להסתכל ביפיו של שאול, דכתיב שמואל
א ט משכמו ומעלה גבוה מכל העם,

ורבי יוחנן אומר, לפי שאין מלכות נוגעת בחברתה אפי'
כמלא נימא לפי ששמואל היה מנהיג את ישראל, ושאל היה טעל את השררה
משדכר שמואל אליו, ואורך דברים עכב לפי שעה,

ואין לי [לברך על התורה] אלא ברכת המזון, ברכת התורה
מניין? אומר ר' ישמעאל, ק"ו על חיי שעה מברך, על חיי
עוה"ב לא כ"ש,

רבי חייא בר נחמני, תלמידו של רבי ישמעאל, אומר משום
רבי ישמעאל, אינו צריך, הרי הוא אומר דברים ח על הארץ
הטובה אשר נתן לך, ולהלן הוא אומר שמות כד ואתנה לך
את לחות האבן והתורה והמצוה וגו' [וילפין מהויקש שצריך לברך
על התורה],

ר"מ אומר, מנין שכשם שמברך על הטובה, כך מברך על
הרעה, ת"ל (אשר נתן לך ה' אלהיך) [ה' אל ה'יך] [רחמים ודין.
מהרש"א] [אלהיך לשון דיין] אֲשֶׁר נָתַן לְךָ: * דייקן [כל מה שנתן לך
דייך], בכל דין שדגך בין מדה טובה המורה מדה טובה היא** ובין
מדה פורענות [ראה רש"ש, וד"ס],

* [דברים ח י ואכלת ושבעת וברכת את ה' אל ה'יך עליהן הפסוק אשר
נתן לך. תוספתא ברכות פ"ו],

** [ראה מהרש"א שמקשה שר"מ מדבר רק על כשם שמברך וכו', אבל אינו
דורש הפסוק על ברכת התורה],

[ואולי רוצה ר"מ לומר שני דברים, א' שכשם שמברך על מדה טובה וכו', ב'
זה שנתן לנו הקב"ה את התורה זה מדה טובה ולכן צריך לברך עליה],

רבי יהודה בן בתירה אומר, אינו צריך [פסוק שצריך לברך על
התורה], הרי הוא אומר [על הארץ הטובה, ודרשין] טובה "ה"טובה
[ראה מהרש"א], טובה זו תורה, וכן הוא אומר משלי ד כי לקח
טוב נתתי לכם, הטובה זו בנין ירושלים, וכן הוא אומר החר
הטוב הזה והלבנון:

תניא רבי אליעזר אומר, כל שלא אמר ארץ חמדה טובה
ורחבה בברכת הארץ, ומלכות בית דוד בבונה ירושלים שעל

אין לי אלא לאחריו, לפניו מנין # [וצ"ע דלעיל לה. אמרנו דסברא הוא
דאסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה]? אמרת קל וחומר,
כשהוא שבע מברך מזה לצד ולהדות על שצטו, כשהוא רעב והוא
צא להפיק את רעבו על ידי צרייתו של הקדוש ברוך הוא לא כל שכן שזה צריך
לצדק להקדוש ברוך הוא יומר [וב"ה לעיל לה.],

רבי אומר [אינו צריך] לקל וחומר זה, ולא גרסינן דדרבי אשר נמן לך זה
הטוב והמטיב, ואכלת ושבעת וברכת, זו ברכת הזון, אבל ברכת
הזמון תהלים לד מגדלו לה' אתי נפקא, על הארץ זו ברכת
הארץ, הטובה זו בונה ירושלים, וכן הוא אומר החר הטוב
הזה והלבנון, הטוב והמטיב ביבנה תקנוה,

אין לי אלא לאחריו, לפניו מנין? תלמוד לומר אשר נתן לך,
משנתן לך [צריך אתה לברך],

ת"ק	רבי	
ואכלת ושבעת וברכת	ברכת הזון	ברכת הזון
את ה' אלקיך	ברכת הזמון	מגדלו לה' אתי נפקא
על הארץ	ברכת הארץ	ברכת הארץ
הטובה	בונה ירושלים	בונה ירושלים
אשר נתן לך	הטוב והמטיב	ברכה לפנייה אבל הטוב והמטיב ביבנה תקונה
ברכה לפניו מנין	מק"ו	

[ומביא עוד דיעות מנין למידין ברכה ראשונה],

רבי יצחק אומר, אינו צריך, הרי הוא אומר שמות כג וברך את
לחמך נדך על לממך ואת מימך אל תקריך [בצירי והוא סיפור
דברים] אלא וברך [בקמ"ץ והוא צווי. וראה ניצוצי אור], ואימתי קרוי
לחם, קודם שיאכלנו,

ר' נתן אומר, אינו צריך, הרי הוא אומר שמואל א ט י ואמר שאול
לְעֵזְרוֹ טו ב דְּבָרָה לְכָה וּלְכָה וְלִכְנֵי אֱלֹהֵי הָעִיר אֲשֶׁר־שָׁם אִישׁ הָאֵל הָיָה: יא
המה עלים במעלה העיר והמה מנצא נערו ת יצאו ת לשאב מים ויאמרו להן
היש בזה הראה: יב ותענינה או תם ותאמנה יש הנה לפניך מחר י עתה פי
היו ים בא לעיר פי נבח היו ים לעם במקמה: יג כבאכם העיר פן תמצאון
אתו , בטרם יעלה המקמתה לאכל, פי ל איאכל העם
עד-פאו , פי-הוא יברך הובת, אתריבן יאכלו תקראים למדן
סטעון לצדק לפני אכילה,

על הזמם הוא אומר, ברוך אשר קדשנו במצוותיו וטו לאכול את הזמם, והיכן טו
והצטרף תאכל (דברים י"ב),

אבני חן למסכת ברכות

ידו נמקדשה ירושלים, לא יצא ידי חובתו,

נחום הזקן אומר, צריך שיזכור בה ברית צרכת הארץ, שעל ידי ברית נתנה לאברהם צפרשת מילה (צרכת י"ז), ונמתי לך ולורעך אחריך את ארץ מגורך,

רבי יוסי אומר, צריך שיזכור בה תורה שאף בזכות המורה והמנזח ירשו את הארץ, שנאמר דברים ח א [כִּלְהַמְנוּךָ אֱלֹהִי אֶלְנִי מִנְּךָ הָיוּ סְפָמִירִין לְעֵשׂוֹ מִן] לְמַעַן תִּתֶּינִי וְיִדְּעִסְךָ וְצִלְעִסְךָ אֶת־הָאָרֶץ # [פתח בתורה ומביא ראייה ממצות ?],

פלימו [שם תנא, והוא נזכר 8 מקומות בש"ס, כאן ברכות מה:; בפסחים ח:; ר"ה כד, תענית כה, סוטה ד, קדושין פא:; סנהדרין י:; מנחות לו:]. אומר, צריך שיקדים ברית לתורה כגון על צירוף שחממת צצצצ, ועל מורמך שלמדמנו, ועל חיים שחונמנו, שזו מורה נתנה בשלש בריתות צלשה מקומות נתנה מורה לישראל. 1. ציני, 2. * וצלהל מועד, 3. וצהר גרזים וצערצות מואב, וצכל אחד נכרתה צרית,

* [וברור שהיה כתוב בר"ת בא"מ וחשב המעתיק שהמכוון "באהל מועד" אבל באמת המכוון הוא "בערבות מואב". מחקרים בדרכי התלמוד לר' ראובן מרגליות ז"ל]

[תנו רבנן, ברוך בכלל, ברוך בפרט, ארור בכלל, ארור בפרט, ללמוד וללמד לשמור ולעשות הרי ארבע, ארבע וארבע הרי שמונה, שמונה ושמונה הרי שש עשרה, וכן בסוגי, וכן בערבות מואב, שנא' (דברים כה) אלה דברי הברית אשר צוה ה' את משה וגו', וכתוב (דברים כט) ושמתם את דברי הברית הזאת וגו', נמצא מ"ח בריתות על כל מצוה ומצוה. סוטה לו:],

ללמוד, ללמד, לשמור, ולעשות = 4 מצות לכל מצוה

ברוך וארור בכלל, ברוך וארור בפרט = 4 בריתות לכל מצוה, = 16, בג' מקומות, הרי 48,

כדמניא צמסכת סוטה (לו). ארור צכלל וארור צפרט וכו',

וכן צלהל מועד שנאמר (דברים כ"ח) אלה דברי הצרית אשר צוה ה' את משה לכרות את בני ישראל צלרץ מואב מלצד הצרית אשר כרת אתם צמורב, וכמצי (דברים כ"ט) ושמתם את דברי הצרית וגו'.

דף מ"ט ע"א

וזו [ברית מילה] נתנה בי"ג בריתות צפרשת מילה שנמנה לאברהם אבינו הס כמצינא,

[י"ג בריתות שנאמרו בפרשת מילה ומנאן הרמב"ם בפירושו וזיל קרי ביה רב,

אבל קשיא לי שאין כולם מורים על כריתות ברית כמו והיה לאות ברית, את בריתי הפר שאינם אלא כמו סיפור דברים,

ועוד למאי נפק"מ כרת ה' י"ג בריתות, דכיון דהחזיק דבריו בברית א' כבר נחקיים

ומה לי עוד יותר?

ולכך נ"ל דודאי שאלו הי"ג בריתות שבפרשת מילה לא באו כולם על כריתת ברית, אבל הענין שממספרם וממניניהם אנו יודעים שנכרתו עליה י"ג בריתות, כלומר שלכך באו במספר י"ג, לומר לך שזאת המצוה שקולה וגדולה וברית כרותה עליה כמו שנכרת ברית על הי"ג מדות שנאמרו למשה רבינו ע"ה ושם נאמר [שמות לד] הגה אנכי כורת ברית, והוא מוסב על כל מדה ומדה שאין שום אחת מהן חוזרת ריקם,

והרי שם אותו הברית הוא כולל י"ג בריתות, ברית לכל מדה ומדה, וזה שנכלפו הבריתות במילה י"ג פעמים להורות שגדולה היא ואינה חוזרת ריקם, כמו כל הי"ג מדות שהברית על כל אחת ואחת והן י"ג,

ואות אמת על פירוש זה שכן אלו י"ג לא באו כולם בפרשה א' אבל יש הפסק פרשה ביניהם, והיו"ד מהם בפרשה אחת, והג' בפרשה אחרת, כמו הי"ג מדות עצמן כפרי הסדר המפורסם בהם שהג' מהם שמות שאינם נמחקים, והשאר כניונים ונמחקים וכו'. תו"ט נדרים פ"ג משנה יא בד"ה שנכרתו],

ר' אבא אומר, צריך שיאמר בה הודאה, תחלה וסוף מודה ה' אלהינו, ועל כולם ה' אלהינו אנו מודים לך, והפחות לא יפחות מא' [ריאמר הודאה אחת לכל הפחות, או תחילה או סוף. להם משנה. שח:],

וכל הפחות מא' הרי זה מגונה # [לא הבנתי מה ענין מגונה לכאן ?] [לשון הרי זה מגונה יש 6 פעמים במס' ברכות, פעם במגילה, ופעם במו"ק, 41 פעמים בנדה:],

וכל החותם מנחיל ארצות בברכת הארץ [הרי זה בור, משום שגם לאוה"ע הנחיל ארצות, רק צריך להזכיר א"י בפרשות. שח, # והלא גם אנו מסיימן "על הארץ ועל המזון"?], [או] ומושיע את ישראל בבונה ירושלים [ראה להלן ת"ר מהו חותם בבנין ירושלים], הרי זה בור [אבל יצא ידי חובתו],

וכל שאינו אומר ברית ותורה בברכת הארץ, ומלכות בית דוד בבונה ירושלים, לא יצא ידי חובתו,

מסייע ליה לר' אילעא, דא"ר אילעא, א"ר יעקב בר אחא, משום רבינו, כל שלא אמר ברית ותורה בברכת הארץ, ומלכות בית דוד בבונה ירושלים, לא יצא ידי חובתו,

[ונמצא שיש כאן ג' דרגות, הרי זה מגונה, הרי זה בור, לא יצא ידי חובתו],

פליגי בה אבא יוסי בן דוסתאי, ורבנן, חד אמר הטוב והמטיב צריכה מלכות, וחד אמר אינה צריכה מלכות,

מאן דאמר צריכה מלכות, קסבר [ברכת הטוב והמטיב] דרבנן הלכך לאו צרכה הסמוכה לצדמה היא, שאינה מצרכת הארץ, ומאן דאמר אינה צריכה מלכות, קסבר דאורייתא ומצרכת הארץ היא, כדאמר

אבני חן למסכת ברכות

ולא גרם הא צהא תליא, וצהלכות גדולות גרם הכי, חוץ מזו, ומאי שנא הני תרמי קדושי יניהו, ומודה רבי דחומינן צהו בשמים, אכל נחמה חדא מילתא היא וצחדא צעי למחמס, ואינו נראה לי, דאם כן אית ליה לרבי חותמין בשמים, והכא היינו טעמא דהא צהא תליא, ולא היה לו לכלול ולומר אין חותמין בשמים, ועוד רבי כי אמרה, לאו אכחמה אמרה,

וטעמא מאי, אין חותמין בשמים, לפי שאין עושין מצות חבילות חבילות,

מאי הוי עלה [”מאי הוי עלה” יש 55 פעמים בש”ס] [הדרך בכל מאי הוי עלה שבתלמוד הוא דלבתר דשקיל וטרי באותו הדין בעי תלמודא מאי הוי עלה לידע איך הוא פסקא דדינא אחר שקלא וטריא. יד מלאכי אות תמ”א עיי”ש?]

א”ר ששת, פתח ברחם, על עמך ישראל דצענין חמימה מעין פתיסה [אז] חותם במושיע ישראל, פתח ברחם על ירושלים, חותם בבונה ירושלים,

ורב נחמן אמר, אפי’ פתח ברחם על ישראל, חותם בבונה ירושלים צונה ירושלים תשועת ישראל היא, דכמיז (תהלים קמ”ו) צונה ירושלים ה’, ולא נדחי ישראל יכנס, משום שנאמר תהלים קמז צונה ירושלים ה’ נדחי ישראל יכנס, אימתי בונה ירושלים ה’, בזמן שנדחי ישראל יכנס [שהרי לא לערביים הללו בונה ירושלים ה’, אלא לבנם בתוכה נדחי ישראל. שח], # [וצ”ע אם בונה ירושלים הוא דבר אחד עם מושיע ישראל, למה לא יחתום בשניהם יחד?]

אמר ליה רבי זירא לרב חסדא, ניתי מר וגתני [יבא אדני וילמד משנת], אמר ליה ברכת מזונא לא גמרינא, ותנויי מתנינ’,

אמר ליה מאי האי [מה הכוונה במה שאמר שלא למד לברך ברהמ”ו], אמר ליה דאקלעי [שאירע לי לחיות] לבי ריש גלותא, ובריכי ברכת מזונא, וקפי רב ששת לקועיה עלי [לצוארו] כחויא [כנחש], [פי’ שרב חסדא מספר שרב ששת כעס עליו], ואמאי, דלא אמרי לא ברית, ולא תורה, ולא מלכות,

[ושאל ר’ זירא לרב חסדא] ואמאי לא אמרת, כדרך חננאל אמר רב, דאמר רב חננאל אמר רב, לא אמר ברית ותורה ומלכות יצא, ברית לפי שאינה בנשים, תורה ומלכות לפי שאינן לא בנשים ולא בעבדים,

[וענה ר’ זירא לרב חסדא, שרב ששת היה צדק] ואת שבקת כל הני תנאי ואמוראי [לעיל דאמרי שצריך לומר ברית תורה ומלכות], ועברת כרב [רב לא הוה אמר לא ברית ולא תורה, ברית לפי שאינה בנשים, תורה לי שאינה לא בנשים ולא בעבדים כלומר וכדי שלא יתקנו שתי מטבעות אינו מזכיר אפי’

לעיל (מת:) אשר נמן לך זה הטוב והמטיב, והוא לא צרכה הסמוכה לצריתה, ומיהו, פותח צה צצרוך לפי שפתיחתה היא חמימה, שכולה הודאה אחת היא, ואינה הפסקה, ודומה לצרכה הפירות והמנאות # [והגם שאנו מסיימין בתפלה ”ומבט טוב לעולם אל יחסרנו”]:

ת”ר, מהו חותם בבנין ירושלים? רבי יוסי בר’ יהודה אומר מושיע ישראל, מושיע ישראל אין, בנין ירושלים לא חמימה, אם חתם צונה ירושלים לאו חמימה היא, הלא עיקר צרכה דירושלים היא?

אלא אימא, אף מושיע ישראל אם צא לחמס מושיע ישראל, ולא חתם צונה ירושלים, יצא, שמשועת ישראל היא בנין ירושלים # [לעיל אמרנו הרי זה בור?]

רבה בר רב הונא, איקלע לבי ריש גלותא, פתח בחדא כשהתחיל בצרכה, לא אמר חס ה’ על ישראל עמך, ועל ירושלים עירך, אלא אחת מהן [ישראל או ירושלים] וסיים בתרתי וכשתחם חתם בשמים, מושיע ישראל וצונה ירושלים,

אמר רב חסדא, גבורתא למחתם בתרתי ! והתניא, רבי אומר אין חותמין בשמים עדומין לעושין מנאות חבילות, כי היכי דאמר (פסחים קג:) אין אומר שמי קדושות על כוס אחד,

גופא, רבי אומר אין חותמין בשמים, איתיביה לוי לרבי, [והרי אנו מברכין] על הארץ ועל המזון? ארץ דמפקא מזון,

[והרי אנו מברכין] על הארץ ועל הפירות? ארץ דמפקא פירות,

[והרי אנו מברכין] מקדש ישראל והומנים? ישראל דקדשינהו לזמנים [וכן יש לפרש בר”ה וביוה”כ. שח],

[והרי אנו מברכין] מקדש ישראל וראשי חדשים? ישראל דקדשינהו לראשי חדשים,

מקדש השבת וישראל והומנים והכא ליכא למימר ישראל מקדשי לשבת חומנים, דאילו זמנים תלוין בצית דין, לקדש חדשים על פי הראייה, אכל שבת קדישא וקיימא? חוץ מזו,

ומאי שנא [למה אומרים מקדש ישראל והומנים, אבל מושיע ישראל ובונה ירושלים אין אומרים]? **הכא חדא היא** אין כאן אלא צרכה מקדש, שמנך להקדוש צרוך הוא שמקדש השבת והומנים, היתם אכל מושיע ישראל וצונה ירושלים תרתי תרמי מילי יניהו, כל חדא וחדא באפי נפשה ואין כוללים שני דברים בצרכה אחת,

אבני חן למסכת ברכות

באנשים. רשב"א, וראה פנ"י, וצל"ח):

[ידיעות: שום תשים עליך מלך, מלך ולא מלכה. ספרי קנז]

ולא ידענא רבי זירא קאמר לה, לא ידענא אי אמר בה רב גידל לזכרון ולשמחה, אי לא אמר בה שמחה, אי חתים בה מקדש ישראל ולאשי חדשים אי לא חתים בה, אי ידיה אי דרביה ואי אמרה משמיה דרב, אי לא אמרה,

גידל בר מניומי, הוה קאי קמיה דרב נחמן, טעה רב נחמן [ולא הזכיר רצה או יעלה ויבא],

דף מ"ט ע"ב

והדר לרישא למחלת ברכת המזון, כדאמרין (לעיל דף כט): גבי תפלה, עקר את רגליו חזר לראש, חסם הוא דליכא עקירת רגלים, אבל הכא קיום הכרעה הוא עקירת רגלים [אבל לפי המסקנא לא נחשב עקירת רגלים רק לאחר שהתחיל הסוב והמטיב], אמר ליה [גידל בר מניומי לרב נחמן] מאי טעמא עבד מר הכי?

אמר ליה, דאמר רבי שילא אמר רב, טעה חוזר לראש,

והא אמר רב הונא אמר רב, טעה אומר ברוך שנתן,

אמר ליה, לאו איתמר עלה, אמר רב מנשיא בר תחליפא אמר רב, לא שנו אלא שלא פתח בהטוב והמטיב, אבל פתח בהטוב והמטיב, חוזר לראש [שרק לאחר שהתחיל הסוב והמטיב נחשב כעקירת רגליו],

אמר רב אידי בר אבין, אמר רב עמרם, אמר רב נחמן, אמר שמואל, טעה ולא הזכיר של ראש חדש בתפלה, מחזירין אותו, בברכת המזון, אין מחזירין אותו,

אמר ליה רב אבין, לרב עמרם, מאי שנא תפלה ומאי שנא ברכת המזון?

אמר ליה אף לדידי קשיא לי, ושאילתיה לרב נחמן, ואמר לי, מיניה דמר שמואל לא שמוע לי, אלא נחזי אנן [פ"י נתבונן לעצמינו מה הטעם לחלק], תפלה דחובה היא מחזירין אותו, ברכת מזונא דאי בעי אכיל, אי בעי לא אכיל, אין מחזירין אותו,

אלא מעתה שבתות וימים טובים, דלא סגי דלא אכיל, הכי נמי דאי טעי הדר, אמר ליה אין, דאמר רבי שילא אמר רב, טעה חוזר לראש,

והא אמר רב הונא אמר רב, טעה אומר ברוך שנתן?

אמר רבה בב"ח, א"ר יוחנן, הטוב והמטיב צריכה מלכות, מאי קמ"ל, כל ברכה שאין בה מלכות לא שמה ברכה, והא א"ר יוחנן חדא זימנא?

א"ר זירא, לומר שצריכה שתי מלכויות, חדא ידיה וחדא דבונה ירושלים [פ"י מוסיף מלכות בהטוב והמטיב בשביל בונה ירושלים],

אי הכי נבעי תלת, חדא ידיה וחדא דבונה ירושלים, וחדא דברכת הארץ,

אלא ברכת הארץ מאי טעמא לא, משום דהויא לה ברכה הסמוכה לחברתה, בונה ירושלים נמי לא תבעי, דהויא לה ברכה הסמוכה לחברתה?

ה"ה דאפילו בונה ירושלים נמי לא בעיא, אלא אידי דאמר מלכות בית דוד, לאו אורח ארעא, דלא אמר מלכות שמים בצונה ירושלים, הלכך מהדר לה בהטוב והמטיב [ואומר, מלך העולם הטוב והמטיב],

רב פפא אמר, הכי קאמר, צריכה שתי מלכויות כגון אצטו "מלכנו" אצטו צורנו גואלנו קדושנו קדוש יעקב רוענו רועה ישראל המלך הטוב והמטיב לכל וכו' לבר מדידה שפומחת ברוך חסד ה' אליהו מלך העולם וכו' [מלכות אחת בשביל בונה ירושלים ואחת בשביל ברכת הארץ],

יטיב רבי זירא אחורי דרב גידל, ויטיב רב גידל קמיה דרב הונא, ויטיב [רב גידל] וקאמר, טעה ולא הזכיר של שבת, אומר, ברוך שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית, ברוך מקדש השבת,

אמר ליה רב הונא לרב גידל מאן אמרה? [וענה רב גידל] רב,

הדר יטיב [רב גידל] וקאמר, טעה ולא הזכיר של יום טוב, אומר ברוך שנתן ימים טובים לעמו ישראל, לשמחה ולזכרון, ברוך מקדש ישראל והזמנים,

א"ל [רב הונא לרב גידל] מאן אמרה? רב,

הדר יטיב [רב גידל] וקאמר, טעה ולא הזכיר של ראש חודש, אומר, ברוך שנתן ראשי חדשים לעמו ישראל לזכרון,

אבני חן למסכת ברכות

לאו איתמר עלה, לא שנו אלא שלא פתח בהטוב והמטיב, אבל פתח בהטוב והמטיב, חוזר לראש:

[יח],

אחד עשרה, ואחד עשרה רבוא כלומר הכל שזה, משראויים להזכיר את השם אין נריכין לשנות, ובגמרא פריך הא קמי סיפא צמאה והוא אומר כו',

100 במאה, הוא אומר, נברך ה' אלהינו, במאה והוא אומר ברכו,

1000 ובאלף, הוא אומר נברך לה' אלהינו אלהי ישראל, באלף והוא אומר ברכו,

10,000 ברבוא, אומר, נברך לה' אלהינו, אלהי ישראל, אלהי צבאות, יושב הכרובים, על המזון שאכלנו, # [וצ"ע אך היו מונים רבוא איש בדיוק, איה סופר ואיה מונה ?]

ברבוא והוא אומר ברכו,

כענין שהוא מברך, כך עונים אחריו, ברוך ה' אלהינו, אלהי ישראל, אלהי צבאות, יושב הכרובים, על המזון שאכלנו,

[שר' יוסי. יבין, פי' החילוקים בין עשרה למאה וכו' הוא אליבא דר' יוסי הגלילי] ר' יוסי הגלילי אומר, לפי רוב הקהל הם מברכים כמו שאמרו, שיש חילוק בין מאה לעשרה, ובין מאה לאלף, ובין אלף לרבוא, [דלריה"ג כל חבורה שיושבת על השולחן להוליד דם וכו' חרש בתוכם ע"י האכילה החומרית תדמה בעצמה לפי גודל או מיעוט מנין אנשיה באומה חדשה ישראלית מקודשת לה' ועבודתו, הצומחת ועולה מעט מעט למעלה כיונק וכשורש מארץ אדמת הטבע וכו'. בועז במשניות תפא"י],

והא דקמני [לעיל במשנה] אחד עשרה ואחד עשרה רבוא רצי עקיבא היא, דלמר מה מלינו צדיק הכנסת משהגיעו לעשרה אין חילוק בין רצים בין מועטים, אף כאן אין חילוק, הכי מוקי לה בגמרא,

שנאמר תהלים סח במקהלות ברכו אלהים ה', ממקור ישראל, [כבר ידעת כי כל העשירות קודש, והוא מקור ותכלית לכל המספרים ובמעלה הא' דהיינו פעם אחת עשרה, והעשרים הוא מעלה הב', ב' פעמים עשרה, וכן כולם עד מאה, שקונה לו שם אחר שהוא חוזר למעלה הא' והוא כי פעם אחת מאה הוא ' פעמים עשרה, והב' מאות הוא מעלה הב' והב' וכן כולם עד אלף, שהוא חוזר למעלה הא' והיו"ד והק' כי פעם אחת אלף הוא עשרה מאות, ובדמיון הזה ברבוא אחד שהוא עשרה פעמים אלף, והשתא לת"ק דהיינו רע"ק ס"ל כיון דהעשרה הוא מקור לכל המספרים אין חילוק בין עשרה ובין עשרה רבוא, ש"ל נברך אלוקינו שהוא למעלה מכל עשר קדושות,

ור' הגלילי יליף מקרא מדכתיב במקהלות ברכו בלשון רבים ולא כתיב בקהל ברכו וגו' דכל בי עשרה שכיתא שריא וקהל ועדה מקרי, אלא ללמדך דלפי רוב הקהל מברכים דהיינו לפי מה שניתוסף העשירות וקונה לו שם חדש דהיינו מאה ואלף ורובא שהם כלם כח מספר העשרה עי"ז נתוסף בו קדושה להוסיף בדבר

[שנינו במשנתנו] עד כמה מזמנין [עד כוית, ר' יהודה אומר עד כביצה] וכו': למימרא דרבי מאיר חשיב ליה כוית, ורבי יהודה כביצה, והא איפכא שמעינן להו,

דתנן, לעיל מיניה מיירי, ההולך לשחוט את פסחו, וזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו, אם יכול לחזור ולצער ולחזור למזונו יחזור ויצער, ואם לאו יבטל בלבו וכן מי שייצא מירושלים, ונזכר שהיה בידו בשר קדש ונפסל ציטתו חוץ לחומה, אם עבר צופים מקום שיכול לראות בית המקדש שורפו במקומו, ואם לאו חוזר ושורפו לפני הבירה מעצי המערכה מקום צהר הצית שיש שם בית הדשן גדול, ששורפין פסולי קדשים קלים, כדלמרינן בוצמח, בפרק טבול יוס (דף קד:),

עד כמה הם חוזרים [פי' הא דאמר שאם לא נתרחק ששורפו לפני הבירה? רבי מאיר אומר, זה וזה חמץ ובשר קדש בכביצה, ורבי יהודה אומר, זה וזה בכוית?]

אמר רבי יוחנן, מוחלפת השיטה [במשנה או בברייתא],

אביי אמר, לעולם לא תיפוך, הכא בקראי פליגי, ר' מאיר סבר ואכלת זו אכילה, ושבעת זו שתיה, ואכילה בכוית, ורבי יהודה סבר, ואכלת ושבעת אכילה שיש בה שביעה, ואיזו זו כביצה,

התם בסברא פליגי, ר' מאיר סבר חזרתו כטומאתו שיעור חזרתו כשיעור טומאתו, מידי דחשיב לענין טומאה חשיב זה לענין חזרה מזה טומאתו בכביצה, אף חזרתו בכביצה,

ור' יהודה סבר חזרתו כאיסורו, מה איסורו [איסור אכילה] בכוית, אף חזרתו בכוית:

מתני': כיצד מזמנין, בשלשה אומר נברך, בשלשה והוא אומר ברכו דהא גללו דידה איכא זימון, וכן כולם,

10 בעשרה, אומר נברך אלהינו [במשניות הגירסא לאלקינו בלמ"ד, וכתב שם היבין שאלקינו גרסינן, וראה ב"תא שמע" ח"ב דף 565 שיש מאמר שלם ע"ז, ומביא שם מסדר רב עמרם "ברכה בלמ"ד לא אשכחן" פי' הגם דמצינו שירו לה' שיר חדש וכדומה אבל בברכה לא מצינו כן],

בעשרה והוא, אומר ברכו דהא גללו דידה איכא זימון, וכן כולם [בברכת התורה אינו אומר "אלקינו" רק ברכו את ה', ולמה בברכה"ז אומר אלקינו? ואולי מפני שקשין מוונתיו של אדם. תפארת יעקב על המשניות פ"ז אות

אבני חן למסכת ברכות

שבקדושה וכו'. מהרש"א],

אמר ר' עקיבא, מה מצינו בבית הכנסת אחד מרובים ואחד מועטים, אומר ברכו את ה',

רבי ישמעאל אומר [גם בעשרה], ברכו את ה' המבורך:

נב: אמר שמואל, לעולם אל יוציא אדם את עצמו מן הכלל אף על פי שצדצעה, הוא רשאי לומר לשלשה ברכו, טוב לו שיאמר נברך, ואל יוציא עצמו מכלל המצרכים,

תנן, בשלשה והוא, אומר ברכו אלמא הכי עדיף, כלומר רבים אחס ואפילו איני עומס?

[ומתירין] אימא

דף נ' ע"א

אף ברכו שפיר דמי,

ומיהו וכו' נברך עדיף טוב לו להיות בכלל המצרכים, דאמר רב אדא בר אבהו, אמרי בי רב, תנינא [שנינו במשנתנו] סיעתא לשמואל ו' נחלקין אם רצו לחלק לשתי מצורות, ולזמן אלו לעצמן ואלו לעצמן, רשאיין הן, שהרי יש זימון כאן וכאן עד עשרה כלומר וכן שבעה וכן שמונה לשתי מצורות, וכן משעה לשתי מצורות או לשלשה, עד עשרה, אבל אם היו עשרה, חלה עליהן הזכרת השם, ואם יחלקו לא יהיה שם הזכרה, אין נחלקין, עד שיהיו שם עשרים,

אי אמרת בשלמא נברך עדיף, מש"ה נחלקין, אלא א"א ברכו עדיף אמאי נחלקין אם ירצו, הא מעיקרא יכולין לומר ברכו, והשמיא חו לא אמרי,

אלא לאו ש"מ נברך עדיף, ש"מ, אף ברכו קאמר דמתימין, וכיון דמתימין אף ברכו קאמר, מסתברא היא שטוב לו לאדם להיות מן המצרכים, וסיעתא דשמואל,

וגירסא הכי איתא, ששה עד עשרה, ואי אמרת ברכו דוקא, אמאי ששה נחלקין, אלא לאו שמע מינה אף ברכו, שמע מינה, [לאו דוקא עדיף אלא כי הדדי נינהו ועדיף היינו חשוב וכו'. תוס', וראה מהרש"א]

תניא נמי הכי דמתימין אף ברכו קאמר, בין שאמר ברכו, בין שאמר נברך, אין תופסין אותו על כך, והנקדינן דווקא תופסין אותו על כך על שהוציא עצמו מן הכלל,

ומברכותיו של אדם ניכר אם ת"ח הוא אם לאו, כיצד, רבי אומר, [אם אומר בברכה מ"ז] ובמובו [חיינו] הרי זה ת"ח, וממובו ה"ז בור שמשמע צמגמוליו של מקום, דמשמע דבר מועט כדי חיים, [והרב ר' מיכאל בער ויסמנדל זצ"ל פירש בדרך צחות להיפך, שמי שבא להתפלל מאוחר אם הוא ת"ח יודע שיכולין לדלג ולומר רק ברוך שאמר אשרי וישתבח כדי להתפלל עם הציבור, אבל ע"ה אינו יודע מזה ומתחיל מאדון עולם, וזה ניכר אם אדם הוא ת"ח. נ"ה],

א"ל אביי לרב דימי, והכתיב שמואל ב' ומברכתך יברך (את) בית עבדך לעולם? בשאלה שאני שהשאל שאל כעני על פתח, שאינו מרים ראש לשאל שאלה גדולה,

בשאלה נמי הכתיב תהלים פא הרחב פיך לשאול כל מאומך ואמלאהו? ההוא בר"ת כתיב [וראה תפלת יעבץ בתמורה מזו. ומה שכתב שם ר' צדוק הכהן מלובלין זצ"ל בספר צדקת הצדיק שיש לשאול כל מה שלבו חפץ],

[גשמע מזה דאפילו סתם בר נש לא יתבייש לישאל מאת הש"י להשיג סודות התורה, והראיה דמדבר בר"ת דכתיב לאחר כן ולא שמע עמי לקולי. מ"ת],

תניא רבי אומר, במובו "חיינו" הרי זה ת"ח, [ואם אומר ובמובו] "חיים" הרי זה בור דהוציא עצמו מן הכלל,

נהרבלאי מתני איפכא חיים עדיף, שכולל את כל צאי עולם ולית הלכתא כנהרבלאי,

אמר רבי יוחנן, נברך שאכלנו משלך משמע שהוא יחיד שהכל אוכלים משלו, הרי זה ת"ח, למי שאכלנו משלך משמע מרובים הן, זה זן את זה חס זן את זה, ולפי דבריו [ומתפרשין דברי המברך כאילו] מברך את בעל הבית, הרי זה בור,

אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי, והא אמרינן למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו? א"ל התם מוכחא מילתא דצמעה נסים ליכא למימר מרובין, מאן עביד ניסי קודשא ב"ה,

א"ר יוחנן, ברוך שאכלנו "משלך" הרי זה ת"ח, על המזון שאכלנו, הרי זה בור [דמשמע דמברך לבעל הבית המאכילו, דאי לרחמנא למה הוא מזכיר מזון בלא מזון יש הרבה לברכו. תוס'],

א"ר הונא בריה דרב יהושע, לא אמרן אלא בג', דליכא שם שמים, אבל בעשרה דאיכא שם שמים, מוכחא מילתא,

כדתנן [שכשואמרים שם שמים אין צריך לומר משלך] כענין שהוא מברך, כך עונין אחריו, ברוך ה' אלהי ישראל אלהי

אבני חן למסכת ברכות

הצבאות יושב הכרובים על המזון שאכלנו ולא קמנו משלו:

קודם הבעל הבית בסעודת חתונה וכדומה שלא יברך בעשרה],
אף על גב דמפקי נפשיהו [ע"י שברכו ג' ג'] מדי זמון של הזכרת השם, וכי הדר
מומנן ריש גלותא בהזכרת השם לאו איהו נפקי ציה, כדאמר רבה תוספאה דאין
זמון למפרע, אפילו הכי ניחא לכו צהכי,

וניפקו בברכתא דריש גלותא, אידי משום דאושו כ"ע שהיו שם
מסובין רבים לא שמעי ואין קול המצרך נשמע,

אמר רבה תוספאה, הני ג' דכרכי רפתא בהדי הדדי, וקדים
חד מינייהו וברוך לדעתיה לעצמו בלא זימון, אינון נפקין בזמון
דידיה [שמצרפין אותו לזמון שלהם], איהו לא נפיק בזמון דידהו,
לפי שאין זמון למפרע [כ"ה לעיל מה:] משצריך, ודי זמון לא ילא:

[שנינו במשנתנו] ר' ישמעאל אומר [ברכו את ה' המבורך]: רפרם בר
פפא איקלע לבי כנישתא דאבי גיבר, קם קרא פספרא [בספר
תורה] ואמר ברכו את ה', ואשתיק ולא אמר המבורך, אוושו
כ"ע [רעשו כל הציבור שצריך לומר] ברכו את ה' המבורך,

אמר רבא, פתיא כלי חרס, כדאמר (עבודה זרה דף לג:): הני פמיותא דכי
מכסי אוכמא, בהדי פלוגתא למה לך טוב לך לאחז דברי רבי ישמעאל,
שאף רבי עקיבא מודה דכי אמר המצריך טפי עדיף, אלא שאין צריך, ועוד הא
נהוג עלמא כרבי ישמעאל:

מהני: ג' שאכלו כאחת, אינון רשאין ליחלק דאיתמייבו להו
זמון, וכן ד' אין השלשה מזמנין והיחיד יחלק מהם, דאיהו נמי איקבע בחצות
זמון, וכן חמשה,

ו' נחלקין כדי זמון לכאן וכדי זמון לכאן עד עשרה, אכל ועשרה אין
נחלקין דאיתמייבו להו זמון הזכרת השם, עד כ' עד שיהא עשרים, ולא יחלקו
אם ירצו לשתי חצרות,

שתי חבורות שהיו אוכלות בבית אחד, בזמן שמקצתן רואין
אלו את אלו, הרי אלו מצטרפין לזמון, ואם לאו אלו מזמנין
לעצמן ואלו מזמנין לעצמן,

אין מברכין על היין עד שיתן לתוכו מים, דברי ר' אליעזר,
וחכ"א מברכין:

נב: מאי קמ"ל [שג' שאכלו כאחת אינון רשאין ליחלק], תנינא חדא
זימנא, ג' שאכלו כאחת חייבין לזמן? הא קמ"ל כי הא
דאמר רבי אבא אמר שמואל, ג' שישבו לאכול כאחת,
ועדיין לא אכלו, אינון רשאין ליחלק,

ל"א, אמר רבי אבא אמר שמואל, הכי קתני, ג' שישבו

[שנינו במשנתנו] אחד עשרה ואחד עשרה רבוא: הא גופא
קשיא, אמרת אחד עשרה ואחד עשרה רבוא, אלמא כי
הדדי נינהו, והדר קתני במאה אומר, באלף אומר, ברבוא
אומר?

אמר רב יוסף לא קשיא, הא ר' יוסי הגלילי, הא ר"ע [דלר"ע
כולם שוין], דתנן ר' יוסי הגלילי אומר, לפי רוב הקהל הם
מברכין, שנאמר תהלים סח במקלות ברכו אלהים:

[שנינו במשנתנו] אר"ע מה מצינו בבית הכנסת [אחד מרובים ואחד
מועטים, אומר ברכו את ה'] וכו': ור"ע האי קרא דרבי יוסי הגלילי
[במקלות ברכו אלקים] מאי עבד ליה?

מיבעי ליה לכדתניא, היה ר' מאיר אומר, מנין שאפי' עוברין
שבמעי אמון, אמרו שירה על הים, שנאמר במקלות
[כשנקלו על הים. רש"י סוטה לא]. ברכו אלהים ה' ממקור ישראל
[אף אומם שנמקור. רש"י סוטה לא],

[עפי"ז מיושב מה שמקשים על לשון הפסוק ותען להם מרים, שהיה צריך להיות
כתוב "להן" אך כיון שגם העוברין אמרו שירה, בטח היה בהם גם זכרים, לפיכך
אמרה מרים בלשון זכר. אמרי אמת. ג"ה],

ואידך [ר' יוסי הגלילי דיליף מן הפסוק שכל שהקהל גדול אומרים נוסח יותר
גדול] עוצרים "ממקור" נפקא ואין ממקלות דרשין,

אמר רבא, הלכה כר"ע צרכת המזון, לאחד עשרה, ואחד עשרה רבוא
[ברכתן שוה], [תוס'],

רבינא ורב חמא בר בוזי, אקלעו לבי ריש גלותא, קם רב
חמא וקא מהדר אבי מאה, א"ל רבינא לא צריכת [לא ישנה
אם יהיו מאה איש], הכי אמר רבא הלכה כר"ע,

אמר רבא, כי אכלינן רפתא בי ריש גלותא, מברכין ג' ג'
תלתא תלתא, ריש גלותא מאריך בסעודתו, ואין כל שלשה ושלשה שגמרו סעודתן
מומנן בקול נמוך, ויוצין אחר הצרכה, עד שגמר ריש גלותא, וזמנו הוא והיוצין
אכלו בקול רם, ולקמן פריך, וניפקו צרכה דריש גלותא,

וליברכו עשרה עשרה?

[ובתריין] אם היו מזמנין עשרה עשרה היה צריך המצרך להגזיה קולו, וישמע
ריש גלותא, ואיקפד ויחרה לו שאנו עושין חצורה לעצמנו צפרהסא [שמעתי
מש"ב הרה"ג ר' אברהם משה ויידמאן שליט"א שמכאן ראינו שמי שרוצה להקדים לברך

אבני חן למסכת ברכות

[שנינו במשנתנו] ב' חבורות [שהיו אוכלות בבית אחד, בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו, הרי אלו מצטרפין לזמון, ואם לאו אלו מוזמנין לעצמן ואלו מוזמנין לעצמן] וכו': **תנא אם יש שמש ביניהם שמשמש לשתיים שמש מצרפן אף על פי שאין אלו רואין את אלו, כגון יריעה פרוסה ציניהם:**

[שנינו במשנתנו] **אין מברכין על חייך** [עד שיתן לתוכו מים]: **ת"ר, יין עד שלא נתן לתוכו מים, אין מברכין עליו ב"פ הגפן, אלא בורא פרי העץ** לפי שהיה יינם חזק מאד, ואין ראוי לשמיה בלא מים, הלכך אכתי לא אשמתי למעלותא, ולא זו מצרכו הראשונה, והרי הוא כעגבים, וצרכו צורא פרי העץ, ונוטלין ממנו לידים דשם מים עליו, דמי פירות בעלמא מקרי [ומכאן משמע דמי פירות כשרין לנטילת ידים וכו'. ראה תוס'],

משנתן לתוכו מים, מברכין עליו בורא פרי הגפן, ואין נוטלין ממנו לידים שם יין עליו, ואין נוטלין אלא צמים, **דברי ר"א**, לשון אחר הכי גרסינן, יין עד שלא נתן לתוכו מים, מצרכין עליו צורא פרי העץ, ואין נוטלין הימנו לידים, משנתן לתוכו מים, מצרכין עליו צורא פרי הגפן, ונוטלין הימנו לידים, דברי רבי אליעזר,

וחב"א, בין כך ובין כך, מברכין עליו ב"פ הגפן, ואין נוטלין הימנו לידים וטעמיהו דרבנן משום הפסד אוכלין, כך מלאמי צהלות גדולות אלל קידוש והבדלה, וצדקתי צמוספתא ולא גרסינן צה הכי אלא כמו שהוא צספריס,

כמאן אזלא הא דאמר שמואל, עושה אדם כל צרכיו בפת? כמאן בר' אליעזר דאמר נוטלין הימנו לידים, ולא חייש להפסד אוכלין,

א"ר יוסי ברבי חנינא, מודים חכמים לר"א בכוס של ברכה, שאין מברכין עליו, עד שיתן לתוכו מים,

מ"ט? אמר רב אושעיא, בעינן מצוה מן המוכרח,

ורבנן למאי חזי לשמיה, דמצרכין עליו צרכת היין? א"ר זירא חזי לקורייטי פישוין (משקה, רפואה) בלעז, ובלשון חכמים אנומלית ואלומית,

ת"ר, ד' דברים נאמרו בפת, אין מניחין בשר חי על הפת, ואין מעבירין כוס מלא על הפת שלא ישפך על הפת, ומהא הפת צויה, ואין זורקין את הפת, ואין סומכין את הקערה בפת,

אמימר ומר זוטרא ורב אשי [וכע"ז לעיל מר, לקמן נה:], **כרכו ריפתא בהרי הדדי, אייתי לקמייהו תמרי ורמוני, שקל מר זוטרא, פתק וזק לקמיה דרב אשי דסתנא** אמישטרישוין (מנה) בלעז, מנה של צשר מנושל [מלת דסתנא לא ידענא אהיבא קאי, דמשמע מתוך

לאכול כאחת, אע"פ שכל אחד ואחד אוכל מכברו, אינן רשאין ליחלק [כלומר אף על פי שהן חלוקין בכברות וס"ד אין זה צורך ולא חל עליהם חובת זימון אפ"ה אינן רשאין ליחלק. תוס'],

אי נמי, כי הא דרב הונא, דאמר רב הונא, ג' שבאו מג' חבורות וכדמסיים רב חסדא שצאו משלש חבורות של שלשה בני אדם בכל חבורה, ונמחייבו אלו בזמון, ועמד אחד מכל חבורה ונטרפו שלשה לחבורה אחת, חייבין לזמן ו אינן רשאין ליחלק שכבר הוקצעו, ואפילו לא אכלו אלו השלשה משנטרפו יחד, שכבר גמרו סעודתן עם הראשונים,

אמר רב חסדא, והוא שבאו מג' חבורות של ג' בני אדם,

אמר רבא,

דף נ' ע"ב

ולא אמרן, אלא דלא אקרימו הנך חבורות, שפרשו אלו מהן ואזמון עלייהו דהיינו בדוכתייהו כגון אם היו ארבעה בכל חבורה, ונשאר בכל אחת כדי זימון, והפורשים הללו היו צריכים ללכת לשוק קודם שגמרו החבורות את סעודתם,

[פי' שאכל כל אחד מהשלשה והפסיק לשתיים שהיו מסובין עמו עד הוון, כדאיתא לעיל [מה:]] פרה חובת זמון מעליהם, כלומר פטורין מן הזמון ורשאין עתה ליחלק. ורש"י לא פירש כן. תוס', אין הכוונה על מה שאומר רש"י שצטרפו מבחין, שעל זה לא היו התוס' אומרים שרש"י לא פירש כן, אלא הגפן"מ יהיה אם מותרים לזמן עוד פעם או לא. וראה בפירוש התוס' בש"ס לובלין],

אבל אזמון עלייהו בדוכתייהו דהיינו כגון שנטרפו אלו עמהם לזמון, כדלמרינן לעיל, קורין לו מזמנים עליהם, וצרכו החבורות, ואילו לא היו שם אלא כדי נצרך וצריך הוא, ועכשיו הם צאים לצרך לא מזמני, ד פרח חובת זימון מינייהו וסו לא דער עלייהו,

אמר רבא, מנא אמינא לה [שאם צירפו אותם לזימון, אינם מוזמנים עוד], **דתנן מטה טמאה שנגנבה חציה, או שאבדה חציה, או שחלקה אחין, או שותפין, מהורה** [תוס'] אלמא כיון דפלגיה פקע שם מטה מינה, ושם טומאה, אף על גב דהדר הדרוה והרי היא מטה לא הדרה טומאתה, הכא נמי, כיון דפקע שם שלשה מינייהו צהפרדס, ושם זימון על ידי שזימנו הראשונים עליהם, אף על גב דהדרי לכלל שם שלשה, לא הדרי לכלל זימון, אצל כי לא אזמון, לא פקע חובת זימון מהן, אף לפי פרידחם,

החזירות [החזירו מה שנטלו מן המטה ועכשיו הוא מטה שלימה], **מקבילת טומאה מכאן ולהבא, מכאן ולהבא אין, למפרע לא,**

אלמא כיון דפלגיה, פרח לה טומאה מינה, ה"נ כיון דאזמון עלייהו, פרח זימון מינייהו:

אבני חן למסכת ברכות

והא דתניא פולטין, במידי דלא ממאים צמה שנתנו צפוי, ויכול לחזור ולאכול,

והא דתניא מסלקין, במידי דממאים,

דף נ"א ע"א

במידי דלא ממאים נמי למה לי פולטין לסלקינהו לצד אחד, וליברך?

תרגמא רב יצחק קסקסאה, קמיה דרבי יוסי בר אבין, משמיה דרבי יוחנן, משום שנאמר תהלים עא ימלא פי תהלתך,

בעו מיניה מרב חסדא, מי שאכל ושתה ולא ברך [אצרכה ד] לפניהם קא, אצרכה המוילא, וצרכת היין, מהו שיחזור ויברך לאחר [באמצע] אכילה ושתייה?

אמר להו [והשיב להם רב חסדא] מי שאכל שום, וריחו נודף, יחזור ויאכל שום (אחר כרי שיהא) [ויהא. ד"ס] ריחו נודף [יותר] כדי שסריח יותר, כלומר יוסיף על סרחונו (ויעשה צרכה לצטלה מהרש"א הגר"א) # [גירסת הדפוס צ"ע שאין דמיון למי שמוסיף לחטוא, למי שאוכל שום בכוונה שיסריח יותר? אבל מלשון רש"י משמע שגורם כגירת הדפוס],

אמר רבינא # [דברי רבינא צריכין ביאור?], הלכך כיון דאם מוכר באמצע יכול לברך, אפילו גמר סעודתו יחזור ויברך נמי יכול לברך, דתניא, טבל ועלה, אומר בעלייתו, ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו על הטבילה אלמא אף על גב דטבל הו"א צרכה,

ולא היא, התם [בטבילה] מעיקרא גברא לא חזי דכיוצא טבילות משום קרי הס, ובעלי קריין אסורים בצרכות, שהם דברי מורה, כדלמרינן צפרק מי שמחו, (דף כ:.) ודמיו מעיקרא [זהו שנדחה מברכה קודם טבילה] לאו דמיו הוא, ולמי מתקן הדך מצדך, אכל הכא [שלא ברך לפני אכילתו] מעיקרא גברא חזי וכיון דגמר אידמי, והואיל ואידחי אידחי:

תנו רבנן, אספרגוס [והוא סוג של כרוב השרוי בין ומעורבים בו מיני רפואות טהונות, לפי התאור מספרי רפואה קדומים משמש משקה זה לזרוז פעולת המעיין, אולם כמות גדולה ממנו גורמת נזקים רציניים. שט], כוס שהיו שותים בכל צקר אלינא ריקנא, לרפואה, יפה ללב, וטוב לעיניים, וכ"ש לבני מעים, והרגיל בו יפה לכל גופו, והמשתכר הימנו קשה לכל גופו,

הסוגיא דתמרי ורמוני זרק מר זוטרא, דמותר לזרוק, אבל דסתנא שהוא בשר מבושל ממאים ואסור לזרוק, וכן נראה מפירש"י דמלת דסתנא אין כאן מקומו אבל לא ידענא מקומו. מהרש"א],

א"ל [רב אשי למר זוטרא] לא סבר לה מר להא דתניא, אין זורקין את האוכלין? [א"ל מר זוטרא לרב אשי] הדיא בפת תניא,

[וחזר רב אשי ושאל] והתניא, כשם שאין זורקין את הפת, כך אין זורקין את האוכלין [בהני שלשה מודה שמואל אין מעבירין כוס מלא על הפת, וגם אין חותכין עליו בשר חי, ואין זורקין את הפת אפילו לא ממאים] אבל לסמוך את הקערה סבר דמותר [וכן שאר אוכלי אסור לזרוק במידי דממאים. תוס'],

א"ל [מר זוטרא], והתניא, אף על פי שאין זורקין את הפת, אבל זורקין את האוכלין?

אלא [ממשך מר זוטרא מה יש לך להשיב] לא קשיא, הא במידי דממאים שמתמעך צורקתו, כגון מאניס שצטלו כל צרכם ומומים, הא במידי דלא ממאים רמון ואגוז וכל דבר קשה [זהו תשובת מר זוטרא שהוא זרק דברים שאינם מתמעכין],

ת"ר, ממושיכין יין בצנורות לפני חתן ולפני כלה משום סימן טוב, ואין כלי משום ציון והפסד, לפי שמקבלים אותו צראש פי הנזק צכלי, [לרמז שאהבת חתן וכלה תהיה כמו היין, דכל מה שיתיישן יותר, ישביח יותר, כן תהיה האהבה ביניהם נוספת וגדלה ברובי הימים, ולא תתמעט ותחלש אהבתם אחר שירגילו לשבת וע"ז. בניהו. נ"ה],

וזורקין לפניהם קליות ואגוזים, בימות החמה שאין טיט צדרכים, אבל לא בימות הגשמים,

אבל לא גלוסקאות, לא בימות החמה ולא בימות הגשמים שהרי אף בימות הסמה הן נמאסין צורקתן [תוס']:

[א"ח קעא סעיף ד ממושיכין יין בצנורות לפני חתן וכלה והוא שיקבלנו בכלי בפי הצנור. וזורקין לפניהם קליות ואגוזים בימות החמה שאינם נמאסים אבל לא בימות הגשמים מפני שנמאסים אבל לא גלוסקאות לעולם],

א"ר יהודה, שכח והכניס אוכלין, לתוך פיו בלא ברכה, מסלקן לצד א' ומברך,

תניא חדא, בולען צלא צרכה, ותניא אידך פולטין ומצדך, ומחר ולאכול, ותניא אידך מסלקין?

ל"ק, הא דתניא בולען, במשקין שאי אפשר לסלקן לאחד מלוגמיו ולצדך, ולא לפולטם שמפסידן,

אבני חן למסכת ברכות

שלשה דברים סח לי סוריאלי שר הפנים מלאך משוג לבא לפני הקדוש ברוך הוא,

1. אל תטול חלוקך בשחרית מיד השמש אלא אמת צעמך טלה ממקום שהוא שם ותלבש ותלכשנו [ראה ניצוצי הש"ס מה שסיפר האדמו"ר מקלויזענבורג, מהאדמו"ר מצאנו צוק"ל אך מסר נפשו ולא רצה ליקח הבעקישע שלו מן המשמש, עד שהשמש היה צריך להגביה אותו ושיקחנו בעצמו],

2. ואל תטול ידיך, ממי שלא נטל ידיו,

3. ואל תחזיר כוס אספרגוס, אלא למי שנתנו לך, מפני שתבכספית שם חבורת שדים, ואמרי לה אסתלגנית שם חבורת של מלאכי חבלה, מצפין לו לאדם, ואומרים, אימתי יבא אדם לידי אחד מדברים הללו וילכד, [ומפרש מתי סח לו מלאך זה לך] ישמעאל בן אלישע [רבי ישמעאל עלה לרקיע על ידי שם, צברייתא דמעשה מרובה],

אמר ריב"ל, שלשה דברים סח לי מלאך המות,

1. אל תטול חלוקך שחרית מיד השמש, ותלבש,

2. ואל תטול ידיך, ממי שלא נטל ידיו,

3. ואל תעמוד לפני הנשים, בשעה שחוזרות מן המת, מפני שאני מרקד ובא לפניך, וחרבי ביד, ויש לי רשות לחבל,

ואי פגע [בנשים החוזרות מן המת] מאי תקנתיה? ליגשו מדרוכתיה ארבע אמות # [זה יעשה זה בכל אופן, שיקפין ממקומו ד' אמות, ובנוסף לזה יעשה מה שיכול מן הדברים שמונה כאן], אי איכא נהרא ליעבריה, ואי איכא דרכא אחרינא ליזיל בה, ואי איכא גודא סתל ליקו אחורא, ואי לא [ואם אינו יכול אחת מדברים אלה] ליהדר אפיה ולימא, זכריה ג' ויאמר ה' אל השטן יגער ה' בך וגו', עד דחלפי מיניה [עד שיעברו הנשים]:

א"ר זירא א"ר אבהו, ואמרי לה במתניתא תנא, עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה ברכת המזון, טעון ¹. הדחה [מכפנים. גמ' לקמיה], ². ושטיפה [מבחוץ. הגמ' לקמיה] כולו מפרש לנו ואילו, ³. חי [שיתן היין לכוס בלי מוניה], ⁴. ומלא [ולא כוס חסר], ⁵. עיטור [שיעמדו תלמידים סביב, או יעמיד כוסות סביב], ⁶. ועיטור [מלית או כובע], ⁷. נוטלו בשתי ידיו, ⁸. ונותנו בימין, ⁹. ומגביהו מן הקרקע אס על גבי קרקע הסב, ואס על גבי שלמן מגביהו מן השלמן טפח, ¹⁰. ונותן עיניו בו [כי היכי דלא ניסח דעתיה מיניה],

ויש אומרים, אף משגרו במתנה דרך דיון ומשיגות לאנשי ביתו

מדקתני יפה ללב, מכלל בדחמרא עסקינן דאמרינן לקמן בשמעמין אספרגוס ללע"ט יפה ואוקמינן בשל יין, וקתני וכל שכן לבני מעים קושא היא, כלומר בדחמרא קתני, וכל שכן לבני מעים, והתניא לקמן ללע"ט וסימן לע"ט, לב, עין, טחול יפה אספרגוס של יין, לרמ"ת קשה וסימן רמ"ת ראש, מעים, תחתיות?

כי תניא ההיא דקתני וכל שכן לבני מעים במיושן ציין מיושן של שלש שנים, כדמנן צבגא צמרא (דף נט). יסן משל אשתקד, מיושן של שלש שנים, כדתנן קונם יין שאני טועם כהקדש יהא עלי יין שאני טועם שהיין קשה לבני מעים, אמרו לו, והלא מיושן יפה הוא לבני מעים, ושתק, אסור בחדש ומותר במיושן, שמע מינה:

תנו רבנן, ששה דברים נאמרו באספרגוס, אין שותין אותו אלא כשהוא ¹. חי יין חי שאינו מווג ומלא [בכוס מלא], ². מקבלו בימין ושותהו בשמאל ³. ואין משיחין אחריו # [ולא מפרש עד מתי אין משיחין?], ואין מפסיקין בו אלא שמהו צמא, ⁴. ואין מחזירין אותו אלא למי שנתנו לו [פי' לאחר ששתה מחזיר הכוס למי שנתנו לו], ⁵. ורק אחריו, ⁶. ואין סומכין אותו לטול אחריו מיד אלא במינו [מפורש לקמיה],

והתניא, אין סומכין אותו אלא בפת [וכאן בברייתא אומר אלא במינו]? לא קשיא הא בדחמרא סמיכתו צמא, הא [הברייתא דקתני אין סומכין אותו אלא במינו] בדשכרא סמיכתו צמינו, אס שכן תאניס סומכו צמאניס, ואס של ממרים הוא סומכו צמאניס,

תני חדא ללע"ט יפה לרמ"ת קשה, ותניא אידך לרמ"ת יפה ללע"ט קשה?

לא קשיא, הא [דסומכין אותו בפת] בדחמרא, הא [שאין סומכין אותו אלא במינו] בדשכרא,

תני חדא, רק אחריו לוקה צמולי, ותניא אידך לא רק אחריו לוקה, לא קשיא, הא בדחמרא לא ידוק [ואם רק לוקה], הא בדשכרא אס לא רק מים הצאים צפיו אחריו לוקה,

א"ר אשי, השתא דאמרת לא רק אחריו לוקה, מימיו נזרקין אפילו בפני המלך ידוק ואל יסתכן [ומכאן שמותר לירק בעלינו. ר' שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל. נ"ה], [וכה"ג אמר רב אשי בבכורות מד: ואפי' באודנא. משמר הלוי]:

א"ר ישמעאל בן אלישע [שם זה נזכר בש"ס 102 מקומות 13 פעמים, והוא זה שאומר לעיל ז. פעם אחת נכנסתי להקמיר קטורת לפני ולפנים וכו'],

אבני חן למסכת ברכות

לאשמו,

ראה במשמר הלוי באריכות שמתחלה רוצה להביא ראיה מכאן שהתוס' סוברים שמי שמברך ברהמ"ז אומר גם השבע ברכות ועל כוס אחד, אבל לבסוף מפרש שיש במחזור ויטרי ברכה ארוכה לומר בברהמ"ז בבית חתנים עיי"ש?

אמר רב אשי, הואיל וראשונים איבעיא להו, ולא איפשט להו,

דף נ"א ע"ב

אנן נעבד לחומרא של חסידי שמאל לימין צעמ צרכה,

9. ומגביהו מן הקרקע טפת, א"ר אחא בר' חנינא, מאי קראה, תהלים קמז כוס ישועות אשא [ואין הנבחה פחותה מטפת. רשב"ץ], ובשם ה' אקרא,

10. ונותן עיניו בו, כי היכי דלא ניסח דעתיה מיניה,

[ויש אומרים] ומשגרו לאנשי ביתו במתנה, כי היכי דתתברך דביתהו,

עולא אקלע לבי רב נחמן, כריך ריפתא, כריך ברכת מזונא, יהב ליה כסא דברכתא לרב נחמן, א"ל רב נחמן לישדר מר כסא דברכתא לילתא [ילתא אשת רב נחמן היתה ממשפחת ראה הגולה, שמה "ילתא" נזכרת 6 פעמים בש"ס, ו"לילתא" פעם אחת]?

א"ל הכי א"ר יוחנן, אין פרי בטנה של אשה מתברך, אלא מפרי בטנו של איש [שברכת הבנים תלוי במה שהאיש מתברך], שנאמר דברים ז' וברך פרי בטנך, פרי בטנה לא נאמר, אלא פרי בטנך,

תניא נמי הכי, ר' נתן אומר, מנין שאין פרי בטנה של אשה מתברך, אלא מפרי בטנו של איש, שנאמר וברך פרי בטנך, פרי בטנה לא נאמר, אלא פרי בטנך,

אדחכי שמעה ילתא שלא ישגר לה [עולא] כוס של צרכה, קמה בזיהרא עמדה צעק, ועלתה לבי חמרא [ונכנסה להאוצר של כדי יין], ותברא [וראה תפארת יעקב שלא שברה אותם ממש, אלא שמונה כל החביות עם מים שלא יהיו ראויים עוד לכוס של ברכה] ד' מאה [גזומא] דני דחמרא,

א"ל רב נחמן [לעולא], נשדר לה מר כסא אחרינא [תשלח לה כוס אחרת], שלח לה, כל האי [כל החביות שהיה מוטל לפניו שלקחו ממנו כוס לברך, כל החביות הוא כוס של ברכה] נבגא כוס, כמו לשתי מר

אמר ר' יוחנן, אנו אין לנו אלא ארבעה בלבר, הדחה שטיפה חי' שמוחו צמיס לאחר שנטנו צקס חי, אכל לצרך עליו חי הא אמרן צממתינן אין מצרכין, אי נמי, חי צלעו פריש"ק [פרי"ש באידיש] (טרי, ישר מן החבית) להציאו מן הצמיס לשמו ומלא [כוס מלא], [פ' אבל כל אידך ודאי למצוה איתניהו, דהא מפרשינן לבלהו ושקלינן וטרינן בהו טובא. רא"ה], [ר"ת ש'טיפה, מ'לא, ח'י, ה'דחה, שמוחה לאיש במענה פיו [משלי' מו כג]. מ"ת],

תנא, 1. הדחה מבפנים, 2. ושטיפה מבחוץ,

א"ר יוחנן, כל המברך על כוס 4. מלא נותנין לו נחלה בלי מצרים, שנאמר דברים לג' ומלא ברכת ה' ים ודרום ירשה,

ר' יוסי בר חנינא אומר, זוכה ונוחל שני עולמים, העולם הזה והעולם הבא [פ' הרב רבי יוסף ממרשיל"א מדרהו ליה למכתב ים ודרום רש, וכתב ירשה הרי יו"ד ה"א יתירה וביו"ד ה"א נבראו שני עולמות בדאמרינן בהתכלת [מנחות ד' כמז]: כי ביה ה' צור עולמים. תוס'], [דריש הכי מדרהקדים הכתובים שהוא מערב לדרום, היפוך הילוך החמה ש"מ לדרשה קאתי לומר שיהיה לו העוה"ז שהוא דומה ללילה דהיינו מערב, והעוה"ב שהוא דומה ליום וכו'. של"מ],

5. עיטור, רב יהודה מעטרהו בתלמידים תלמידיו סוגיין אומי כשהוא מנכך, רב חסדא מעטר ליה בנמלי כוסות [שהיה מעטר כוס של ברכה בכוסות אחרות],

אמר ר' חנן, ובחי' [נותן סביב כוסו כוסות של יין חי], אמר רב ששת, ובברכת הארץ כשמגיע לצרכת הארץ מוסף עליה [פ' או מוזג את הכוסות שסובבים את הכוס של ברכה],

6. עיטוף, רב פפא מעטף געלימו ויתיב, רב אסי, פרים סודרא על רישיה,

7. נוטלו בשתי ידיו, א"ר חיינא בר פפא מאי קראה תהלים קלד שאו ידיכם קדש וברכו את ה',

8. ונותנו לימין, א"ר חייא בר אבא אמר ר' יוחנן, ראשונים שאלו, שמאל מהו שתסייע לימין [בכוסות גדולות מידי, או בראש חדש טבת שחל להיות בשבת שהוא בחנוכה] שאומרים על הניסים, רצה, ויעלה ויבא, או בנישואין וצריך להאריך בברכת המזון. תוס',

אבני חן למסכת ברכות

גהינום, וזהו שאמר הכתוב שבת ווי אברה נפש, כלומר בשבת שבת ונח הוואי והאוי והאבוי אשר לנפש הרשעים שנידונים בגיהנום [ונפול שפיר שבת וינפש על שבת עצמה ולא על מוצאי שבת שדורשין בביצה ט"ז ע"א כיון ששבת וויי אברה נפש] וכו', כי בשבת שבת אור של גהינום,

וזה הטעם מכאן במדרש רות למה אין מוכרין בתפילת ערבית ערב שבת והוא רחום, כי השבת מוגנה על הרשעים שאינם נדונים בגהינום וכו', ולכן אנו מברכין בורא עצי בשמים, כדי שיסיר ריח הבשמים ריח רע של גהינום מאפינו וכו',

ולכן אנו מאריכים במוצ"ש הקדיש, מפני שכל זמן שהחזן מאריך בקדיש ובסדר תפלה, הנפשות אינם חוזרות בגהינום, כי "דומה" מלאך הממונה על הנפשות והרוחות אינו מחזירם בגיהנום עד שישלמו ישראל כל סדר התפלה וכו', ומה שאנו מסתלקים ביד ובצפורנים, כי בעוד מכסה ידיו לפני הנר אינו נראה אור הנר כנגד ידו, וכשהוא מהפך את ידו רואה הנר ונהנה ממנו, גם מסתכל באצבעותיו ורואה אדמימות אור הנר בין אצבע לאצבע כמו אדמימות האש ממש,

ואח"כ מסתכל בצפורניו, כי בסיבת אור הנר רואה ציפורניו מבהיקין ומוזירין, כי לולי [פי' בלא הנר] לא היה רואה אותה הבהיק והזרח ונמצא נהנה מן האור, עוד יש טעמים גדולים ועמוקים, כולם גבוהים למבין וישרים למוצאי דעת. קובץ סיני סיון-תמוז תשל"ד דף ק"ד, ועיי"ש עוד],

וכתב ברבינו יונה ועל זה סמכו העולם להסתכל בצפרנים בשעה שמברכין על הנר להראות שכבר יכול ליהנות ממנו ולהכיר בין מטבע למטבע, ומה שנהגין להסתכל בצפרנים יותר משאר הדברים מפני שהם בגופו ומוזמנים אליו יותר, וי"א מפני שגדלים והגידול הוא סימן ברכה נהגו להסתכל בהם לסימן טוב בהכנסת השבוע,

[הבדלה במוצש"ק ראיתי סימן טוב לברכות של הבדלה, מתחלה מברך על היין ששוחה בפיו, ואח"כ על הבשמים שהוא בחוטמו למעלה מפיו, ואח"כ על המאור שהוא בעיניו למעלה מחוטמו, ואח"כ הבדלה שהוא בראשו שאם אין דעת הדבילה מנין, ודפח"ח],

[אלו דברים הוא פרק שמיני, ורמז לזה שיש בה 8 מחלוקת של ב"ש וב"ה. שמעתי],

מתני': אלו דברים שבין בית שמאי ובין בית הלל, בסעודה שנחלקו בהלכות סעודה,

1. ב"ש אומרים, מברך על היום נקידוש שצמות וימים טושים, ואח"כ מברך על היין, וב"ה אומרים, מברך על היין ואחר כך מברך על היום,

2. ב"ש אומרים, נוטלין לידיים ואח"כ מוזגין [הא דלא קתני "ממלאין" את הכוס אלא מוזגין, רמז רמז לנו דמצוה מן המובחר למוזג כוס של קדוש וכו'. הון עשיר] את הכוס יין הצל לפני המזון, כדאמרין צפרק מילד מצרכין (צרכות דף מג). הסכו אף על פי שנטל כו', הציזו להם יין וכו', וקאמרי

לנכנא דברכתא היא כל יין שנחצית ככוס של צרכה הוה, שמי ממנו [ואם לא תשתה מכוס הברכה עצמה יכולה היא לשתות כל יין מן החבית. שט],

שלחה ליה, ממהדורי מילי ממחזירי צעירות ירצו תמיד דברים [רמז לעולא שהיה מסתובב בין בבל לארץ ישראל. שט], ומסמרטוטי וממשחקי צגדים צלויים וממורטטים, ירצו כלמי כניס, כניס מתרגמין כלמתא # [אמרה פתגם, אבל רק חלק הראשון ממנה "ממהדורי מילי" שייך לעולא, שממנו אין יכולים ליקח אלא דברים ריקים, ואמרה לו כל הפתגם שהחלק השני מוסיף ביוון על חלק הראשון, שמדמה מהדורי לסמרטוטי],

א"ר אסי, אין מסיחין משאמזו עד שינרך על כוס של ברכה [אין משיחין אפילו גמרו ברהמ"ז רק שעדיין לא שתה המברך אין משיחין. מ"ת],

ואמר רב אסי, אין מברכין על כוס של פורענות, מאי כוס של פורענות? א"ר נחמן בר יצחק כוס שני שהוא של זוגות, והעומד על שלטנו וקטני זוגות ניזוק על ידי שדים,

תנ"ה, השותה כפלים זוגות [פי' גם מי שרגיל לשתות זוגות ואינו מקפיד, אעפ"כ לא יברך בהמ"י על כוס שני, משום שבא להוציא הרבים ידי חובתן. מ"ג] לא יברך [ברכת הזיומן], [על אותו כוס הכפול. רא"ה], משום שנאמר עמוס ד הכון לקראת אלהיך ישראל צדצרים נאם ולא צדצרי פורענות, והאי לא מתקן,

[הכון לקראתו בדברים נאים ונכוחים ולא בדברי פורענות, מיהו הא אסיקנא התם דמאן דלא קפיד לא. רשב"ץ],

א"ר אבהו, ואמרי לה במתניתא תנא, האוכל ומהלך, מברך מעומד, וכשהוא אוכל מעומד, מברך מיושב, וכשהוא מיסב צמטה דרך הסנה ואוכל, יושב ומברך, והלכתא בכולהו יושב ומברך [לפי שברכת המזון דאורייתא החמירו בה להיות יושב ומברך שהרי עשרה דברים נאמרו בו, מה שאין כן בשאר ברכות, והוא נוטריקון ואכלת ושבעת שב-עת, וברכת לברכת המזון, מפי רבי משה אלברט. תוס']:

פרק שמיני אלו דברים

[הבדלה במוצש"ק סימן בתי "יבנה" בה, י"ן ב'שמים נר ה'ברכה, גם דרשו רבותינו ז"ל (?) "כי בו שבת וינפש" כי בו, כלומר בשבת שבת אור של

אבני חן למסכת ברכות

להם דמות יונה בהר גריזים למה לן לחוש שמא בירך להר גריזים ואם לאחר שמצאו הרי עשאוהו כגרים גמורים, הנה נשמע לן מזה אם שומע האדם ברכה מפני הגוי יענה אמן כשישמע כל הברכה. רצ"ע בזה. מ"ת]:

נב: תנו רבנן, דברים שבין ב"ש וב"ה בסעודה, ב"ש אומרים, מברך על היום ואח"כ מברך על היין, שהיום גורם ליין שיבא כוס זה לא בלא שציל שבת לקידוש [ועוד טעם] וכבר קדש היום משקלנו עליו, או מלאת הסוככים ועדיין יין לא בא לשלחן, וכסס שקודם לכניסה כך קודם לצרכה,

וב"ה אומרים, מברך על היין ואח"כ מברך על היום, שהיין גורם לקדושה שתאמר שאם אין יין לא מקדשין, והמקדש על הפת, גם הוא במקום יין, וברכת הפת קודמת,

דבר אחר, ברכת היין תדירה, וברכת היום אינה תדירה, תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם נפקא לן במסכת זבחים, מהאי קרא דכתיב במוספין, מלכד עולת הבקר אשר לעולת התמיד תעשו את אלה, מלכד משמע לאחר שהקרבן התמיד תקריבו המוספין, וקא דרשין אשר לעולת התמיד קרא ימירה, למילף דשציל שהיא תמיד, הקדימה הכתוב, ומכאן אמה למד לכל התמידין, והלכה כרבירי ב"ה,

מאי ד"א? וכי תימא התם תרתי [ב"ש אומרים שני טעמים למה ברכת היום קודמת] והכא חדא [וב"ה אומרים רק טעם אחד], ה"נ תרתי נינהו, ברכת היין תדירה וברכת היום אינה תדירה תדיר ושאינו תדיר תדיר קודם,

[ומסיים הברייתא לעיל] והלכה כרבירי ב"ה, פשיטא דהא נפקא בת קול? איבעית אימא קודם בת קול, ואיבעית אימא לאחר בת קול,

דף נ"ב ע"א

ורבי יהושע היא בצנא מניעא דתנורו של עכנאי דפרק הוהב (דף נט:), דאמר אין משגיחין בבת קול,

וסברי בית שמאי דברכת היום עדיפא [וצריך להקדימו לפני ברכת היין], והתניא [וס"ד דדין הברכה וקידוש שוה, אבל לבסוף מחלק, הנכנס לביתו במוצאי שבת, מברך על היין, ועל המאור, ועל הבשמים, ואחר כך אומר הברכה, ואם אין לו אלא כוס אחד, מניחו לאחר המזון ומשלושלו לשון שלשלת, כלומר סודין לאחר המזון כולן לאחריו] ואם ברייתא זו היא אליבא דב"ש, הרי רואין שמברך על היין ואח"כ מברך,

והא ממאי דב"ש היא דלמא ב"ה היא?

בית שמאי נוטלין לידים, ואחר כך שומים את הכוס ואוכלים סעודתם דההיא נטילה וב"ה אומרים, מוזגין את הכוס ושומין אותו ואח"כ נוטלין לידים וטעמא דתרייהו מפרש בגמרא,

3. ב"ש אומרים, מקנה ידיו במפה מנטילת מים ראשונים ומניחה על השלחן ומקנה צה ידיו תמיד מוזהמת התבטיל, וב"ה אומרים על הכר או על הכסת יניחנה אחרי כן, ושם יקנה צה ידיו תמיד, וטעמא מפרש בגמרא,

4. ב"ש אומרים, מכבדין את הבית מקום שאכלו שם, אם הסבו על גבי קרקע, מכבדים את הקרקע, או אם הסבו על השלחן, מכבדין את השלחן משורירי אוכלין שנתפורו עליו, ואח"כ נוטלין לידים מים אחרונים, וב"ה אומרים נוטלין לידים ואח"כ מכבדין את הבית,

5. ב"ש אומרים, מי שאין לו אלא כוס אחד במוצאי שבת, מניחו עד לאחר המזון, וסודר עליו נר ומזון ו בשמים והבדלה, וב"ה אומרים נר ובשמים מוזן והבדלה,

6. ב"ש אומרים, שברא מאור האש, וב"ה אומרים, בורא מאורי האש,

אין מברכין, לא על הנר ולא על הבשמים של עכו"ם, ולא על הנר [דלכבוד עבדא. רשב"ץ] ולא על הבשמים של מתים [דלעבורי ריחא עבודי. רשב"ץ] טעם דכילהו מפרש בגמרא, ולא על הנר ולא על הבשמים של ע"ז,

ואין מברכין על הנר, עד שיאותרו שיהי נהניס ממנו לאורו, [בעבה"ט בראשית א ד על הפסוק וירא אלקים את האור כי טוב ויברך וגו', רמז למה שאמרו אין מברכין על הנר עד שיאותרו לאורו] [פי' דייק מדכתיב "וירא אלקים את האור כי טוב" דהיינו שיאותר לאורו], וכמנן ויברך"ל 52 מברלין בשנה במוצאי שבתות],

7. מי שאכל ושכח ולא בירך [ברכה אחרונה], ב"ש אומרים, יחזור למקומו ויברך, וב"ה אומרים, יברך במקום שנוכר,

ועד מתי מברך [כמה זמן לאחר הסעודה יכול לברך ברהמ"ז], עד כדי שיתעכל המזון שבמעיו מפרש שיעורא בגמרא,

8. בא להן יין אחר המזון, אם אין שם אלא אותו כוס, בית שמאי אומרים, מברך על היין בגמרא מפרש פלוגמיהו, ואח"כ מברך על המזון, ובית הלל אומרים, מברך על המזון ואח"כ מברך על היין,

ועונין אמן אחר ישראל המברך אפילו לא שמע אלא סוף ברכה, אכל, ואין עונין אמן אחר כותי המברך, עד שישמע כל הברכה כולה שם צדק להר גריזים [לכאורה לא אוכל לידע אם מיירי קודם שמצאו

אבני חן למסכת ברכות

(דף קה:) דטעים ליה בידיה,

והאמר מר, כוס של ברכה צריך שיעור, והא קא פחית ליה משיעוריה, דנפיש ליה טפי משיעוריה,

והא אם אין שם אלא אותו כוס קתני? תרי לא הוי, ומחד נפיש # [ואף שאין הכוס מלא עד גדותיו, אם יש בה יותר מרביעית יכול לשפכו לכוס יותר קטן],

והא תני רבי חייא, ב"ש אומרים מברך על היין ושותהו, ואחר כך מברך ברכת המזון,

אלא תרי תנאי ואליבא דב"ש תנא דמתניתין ותנא דרבי חייא, תנא דרבי חייא אליבא דבית שמאי אמר, אין ברכה טעונה כוס, ותנא דמתניתין דלעיל, דרבי יהודה אליבא דבית שמאי סבר, ברכה טעונה כוס:

ב"ש: נוטלין לידים ואח"כ מוזגין את הכוס ואח"כ את הכוס	ב"ה: מוזגין את הכוס ואח"כ נוטלין לידים
אסור להשתמש בכלי שנמארו אחוריו במשקין, גזרה משום ניצוצות, וליבא למגור שמא יטמאו המשקין שבידיהם בכוס [ולכן יטול ידיו קודם]	מותר להשתמש בכלי שנמארו אחוריו במשקין, אמרי, ניצוצות לא שכיח, ואיכא למיחש שמא יטמאו משקין שבידיהם מחמת הכוס
דלכ"ש אם ימוגו את הכוס תחלה, גזרה שמא יטמאו משקין שאחורי הכוס מחמת ידיו, ויחזרו ויטמאו את הכוס,	
וליטמו ידים לכוס, ידים שניות הן ואין שני עושה שלישי בחולין אלא ע"י משקין	
לכ"ה אם נוטלין לידים תחלה, גזרה שמא יטמאו משקין שבידיהם מחמת הכוס, ויחזרו ויטמאו את הידים	
וניטמי כוס לידים, אין כלי מטמא אדם	
וניטמי למשקה שבתוכו, הכא בכלי שנמארו אחוריו במשקין עסקינן, דתוכו טהור וגבו טמא,	

2. [שנינו במשנתנו] ב"ש אומרים [נוטלין לידים ואח"כ מוזגין את הכוס וב"ה אומרים, מוזגין את הכוס ואח"כ נוטלין לידים] וכו': ת"ר, ב"ש אומרים נוטלין לידים, ואח"כ מוזגין את הכוס, שאם אתה אומר מוזגין את הכוס תחלה, גזרה שמא יטמאו משקין שאחורי שפלו בלחור הכוס מחמת ידיו, ויחזרו ויטמאו את הכוס מחמת ידים, דתנן (פרה פ"ח מ"ו) כל הפוסל את התרומה, מטמא משקים להיות תחלה, ויחזרו ויטמאו את הכוס, וזית שמאי סברי, אסור להשתמש בכוס שאחוריו טמאות, כדלקמן,

לא ס"ד, דקתני מאור ואח"כ בשמים, ומאן שמעת ליה דאית ליה האי סברא ב"ש אלמא לבית שמאי מאור ואחר כך בשמים, וכן ברייתא נמי מאור ואחר כך בשמים קאמר, אלמא בית שמאי היא, וקמי יין ברישא מקמי הדלה,

דתניא א"ר יהודה, לא נחלקו בית שמאי וב"ה על המזון שבתחלה, ועל הברכה שהיא בסוף, על מה נחלקו על המאור ועל הבשמים, ב"ש אומרים מאור ואחר כך בשמים וב"ה אומרים בשמים ואחר כך מאור,

וממאי דבית שמאי היא ואליבא דרבי יהודה, דילמא בית הילל היא ואליבא דרבי מאיר, דתנן במתניתין בית הלל אומרים נר ובשמים, ואמר בגמרא רבי מאיר היא?

לא ס"ד לאוקמי ברייתא כמתניתין [שגם הברייתא אתיא כר"מ], דקתני הכא במתניתין בית שמאי אומרים, נר ומזון בשמים והבדלה, ובית הלל אומרים נר ובשמים מזון והבדלה, דמתניתין קמי מזון בלחש, והתם בברייתא קתני, אם אין לו אלא כוס אחד, מניחו לאחר המזון ומשלושלו כולן לאחריו כרבי יהודה דאמר על המזון שבתחלה, ומדקתני לרבי יהודה מאור ואחר כך בשמים, בית שמאי היא, שמע מינה דבית שמאי היא, ואליבא דרבי יהודה,

ומכל מקום קשיא דברכת היין קדמה להדלה?

קא סברי בית שמאי, שאני עיולי יומא מאפוקי יומא קדוש עיולי הוא, והבדלה אפוקי היא, עיולי יומא כמה דמקדמינן ליה עדיף, אפוקי יומא כמה דמאחרינן ליה עדיף, כי היכי דלא להוי עלן כמשי,

וסברי ב"ש ברכת המזון טעונה כוס ברכת המזון, דקמי מניחו לאחר המזון, והא תנן מתניתין בפרקין בא להם יין כל ימות השנה קאמר לאחר המזון וצתוך המזון לא בל להם, וכשגמרו סעודתם בל להם לפני ברכת המזון אם אין שם אלא אותו כוס, בית שמאי אומרים מברך על היין, ואחר כך מברך על המזון,

מאי לאו דמברך עילויה, ושתי ליה והכי קאמר בית שמאי אס רבא מברך על היין ושותהו, ואין צריך להניחו לברכת המזון? לא דמברך עילויה ומנח ליה,

והאמר מר, המברך צריך שיטעום? דטעים ליה,

והאמר מר טעמו פגמו לברכת המזון ולקדוש ולהדלה, בפרק ערבי פסחים

אבני חן למסכת ברכות

דף נ"ב ע"ב

תוכו [תוך הכלי] ואונגו שפסו הכפולה לצד מוך הראוי להשמיש ואונגו אונגו כמו און הכפית שקורין אנש"א (ידית, און הכלי) בלעז וידיו כלי שיש לו יד, כגון מחבת, טהורין דכיון דטומאה זו דרבנן היא, עבדו בה היכרא, דלעזו דמדרבנן היא, כי היכי דלא לשרוף עלה תרומה וקדשים, והקילו בה, וכן מפורש בבכורות (דף ל"ח א'), [אבל אם] נטמא תוכו נטמא כולו,

במאי קא מיפלגי?

ב"ש סברי, אסור להשתמש בכלי שנטמאו אחוריו במשקין, גזירה משום ניצוצות שמה יתזו ניצוצות מתוכה על אחוריו, ויטמאו משקין שמאחוריו מחמת אחוריים, ויטמאו את הידים, הלכך [בין שהכלי טהור], נוטלים ידים תחלה, שלא יטמאו את אחורי הכוס, ולמאי דחיישי צית הלל מחמת אחוריו, לאו חששא הוא, דהא אסור לאשתמושי ביה, וליכא למגור [פ'] ועבשו שנטמא את ידיו [שמה יטמאו המשקין שבידיהם בכוס,

וב"ה סברי, מותר להשתמש בכלי שנטמאו אחוריו במשקין הלכך לחששא דידן איכא למיחש [שמה יטמאו ידיו מהכוס], אבל לחששא דידכו ליכא למיחש, דלא איכפת לן אם יטמאו אחוריו, אמרי, ניצוצות לא שכיחי, ואיכא למיחש שמה יטמאו משקין שבידיהם מחמת הכוס [ולכן מוזגין את הכוס ואח"כ נוטלין לידים],

ד"א, תכף לנט"י סעודה,

מאי ד"א? ה"ק להו ב"ה לב"ש, לדידכו דאמרתו אסור להשתמש בכלי שאחוריו טמאין, גזרינן משום ניצוצות, אפ"ה הא עדיפא למזוג הכוס תחלה דתכף לנט"י סעודה ואחר כך נוטילת ידים תכף לסעודה, ולא אחיא חששא דניצוצות, ומפקעה הלכתא (ו?) וזו [ד?] מהלכות סעודה היא:

3. [שנינו במשנתנו] ב"ש אומרים מקנה וכו': ת"ר, בית שמאי אומרים מקנה ידיו במפה ומניחה על השלחן, שאם אתה אומר על הכסת, גזרה שמה יטמאו משקין שבמפה מחמת הכסת שמה יהיה משקה טופח עליה מחמת גבז הידים, ויחזרו ויטמאו את הידים כשיקנה בה תמיד בתוך הסעודה, ויחזרו ויטמאו את הידים,

ונטמאיה כסת למפה בלא משקין? אין כלי שאינו אב הטומאה מטמא כלי ולא אדם [ר"ל גוף האדם, אבל מטמא ידים כראשון. ניצוצי אור], והוא יזהר שלא יגעו ידיו בכסת, אם ראשונה היא לטומאה,

ונטמאיה כסת לגברא גופיה? אין כלי מטמא אדם,

[ובקשה] וליטמו ידים לכוס למה ליה דקאמר משקין שאחורי הכוס, בלא משקין נמי מטמו ידים לכוס? ידים שניות הן, ואין שני עושה שלישי בחולין, אלא על ידי משקין שהמשקין נעשין ראשונים מדרבנן,

ואם תאמר, כלי אינו מקבל טומאה אלא מאב הטומאה? הני מילי מדאורייתא, ותכמים גזרו שיהו משקים ראשונים מטמאים כלי, גזרה משום משקים זב חבה שהן אצות הטומאה, כגון רוקן ומימי רגליו,

בתוספתא הכי גרסינן לה וצית הלל אומרים אחורי הכוס לעולם טמאים, דבר אחר תכף לנטילת ידים סעודה, למאי דחיישיתו שלא יטמאו הידים את אחורי הכוס לאו חששא היא, שאפילו לכתחלה מותר להשתמש בכלי שאחוריו טמאים וטוהר טוהר, כגון זה שנטמא [שנטמא. מאזנים] אחוריו מחמת משקין, דאמרינן ביה בשמעמין טוהר טוהר, הלכך, מוזגין ושותין את הכוס תחלה קודם נטילה, שאם אתה אומר נוטלין לידים תחלה שמה יהו אחורי הכוס טמאין, גזרה [וגזרינן?] שמה לא יהו הידים נגוצות יפה ממי הנטילה, ויטמאו המשקין שבידיהם מחמת כוס, והן נעשים תחלה, ויחזרו ויטמאו את הידים, ונמנא אורכל צידים מסואבות,

ובה"א, מוזגין את הכוס, ואחר כך נוטלין לידים, שאם אתה אומר נוטלין לידים תחלה, גזרה שמה יטמאו משקין שבידיהם מחמת הכוס, ויחזרו ויטמאו את הידים,

וניטמי כוס לידים?

אין כלי מטמא אדם כלומר כלי כזה שנטמא בולד הטומאה, אינו מטמא את הידים, דקיימא לן כרבנן דפליגי עליה דרבי יהושע במסכת ידים (פ"ג מ"א), בכלים שנטמאו במשקין, ואומר, את שנטמא באב הטומאה, מטמא את הידים, ושנטמא בולד הטומאה, אינו מטמא את הידים, שאין שני עושה שני, ואף על פי שהספר מטמא את הידים, אין למדים הימנו, הלכך, כוסות שבתוך המזון שהידיים נגוצין, אינן מטמאין את הידים, ואם תאמר פעמים שיש משקין [משקה. מאזנים] תבשיל טופח על הידים, אין מורת משקין עליו אלא מורת אוכל,

וניטמי [הכוס הטמא] למשקין שבתוכו?

הכא בכלי שנטמאו אחוריו במשקין עסקינן בכלי שטף קאמר, דאילו כלי חרס אין מטמאין מגבן, אפילו בטומאה דאורייתא, דתוכו טהור וגבו טמא,

דתנן, כלי שנטמאו אחוריו במשקין אין לך משקה שאינו ראשון לטומאה, שאף אם נגע בשני עשאוהו חכמים תחלה אחוריו טמאים אף על פי שאין אדם וכלים מקבלין טומאה מן התורה, אלא מאב הטומאה, גזרו חכמים שיהו משקין מטמאין כלים, מפני שמצינו משקה שהוא אב הטומאה, לטמא אדם וכלים מן התורה, כגון זבז של זב, ורוקן ומימי רגליו, [ולכן] גזרו על כל המשקין עמאין שיטמאו כלים,

אבני חן למסכת ברכות

מסייע ליה לר' יוחנן, דא"ר יוחנן פירורין שאין בהם כוית, מותר לאבדן ביד,

במאי קמיפלגי, ב"ה סברי, אסור להשתמש בשמש ע"ה, וב"ש סברי, מותר להשתמש בשמש ע"ה [ולכן מכבדין את הבית תחלה, שלא יבזו את הפרורין],

א"ר יוסי בר חנינא א"ר הונא, בכוליה פרקין הלכה כב"ה, בר מהא [להשתמש בעם הארץ] דהלכה כב"ש,

ור' אושעיא מתני איפכא מפין בהן סיפא דצית שמאי לצית הלל, ודצית הלל לצית שמאי, וקציע דהא נמי הלכה כצית הלל [רב"ה סברי דמותר להשתמש בעם הארץ], ובהא נמי הלכה כב"ה:

5. [שנינו במשנתנו] בש"א נר ומזון וכו': רב הונא בר יהודה איקלע לבי רבא, חזייה לרבא דברוך אבשמים ברישא, א"ל מכדי ב"ש וב"ה אמאור לא פליגי, דתניא בש"א נר ומזון בשמים והבדלה, ובה"א נר ובשמים מזון והבדלה,

עני רבא בתריה, זו דברי ר"מ, אבל ר' יהודה אומר לא נחלקו ב"ש וב"ה על המזון שהוא בתחלה, ועל הבדלה, שהיא בסוף,

על מה נחלקו על המאור ועל הבשמים, שבש"א על המאור ואח"כ בשמים, ובה"א בשמים ואח"כ מאור [ר' יהודה סבירא ליה דבין ב"ה ובית שמאי ברכת המזון קודם, שהוא משום הפסק סעודתו, והבדלה בסוף משום דהוה אפוקי יומא ומאחרין ליה, ולא פליגי אלא על בשמים ומאור, וקימא לן בשמים ואחר כך מאור. רשב"ץ],

וא"ר יוחנן, נהגו העם כב"ה אליבא דרבי יהודה:

6. [שנינו במשנתנו] בש"א שברא כו': אמר רבא כב"ה לא פליגי דברא משמע לשעבר, ויפה לאומרו, שעל צריית האור שצרכה נצטט ימי צרכאית משבחין אותו, לפי שצמולאי צבת נצרכה כדאמרינן בפסחים (פ"ד דף נ"ד א') [וא"ת הואיל ול"פ בלשון ברא אמאי בורא? וי"ל דלשון קרא עדיף. תוס'],

כי פליגי בבורא דצר שהוא צורא ממיד, והא לא שייכא הכא, שהרי כצר נצרכה, ב"ש סברי בורא דעתיד למברא, וב"ה סברי בורא נמי דברא משמע,

מתיב רב יוסף, עמוס ד יוצר אור ובורא חשך, ישעיה מזה יוצר הרים ובורא רוח, ישעיה מנ בורא השמים ונוטיותם?

ובה"א [יניח המפה] על הכסת, שאם אתה אומר על השלחן, גזרה שמא יטמאו משקים שבמפה מחמת השלחן כדמפרש לקמיה, דסברי צית הלל מותר להשתמש בשלחן שני, ויחזור ויטמאו את האוכלין,

ולטמא שלחן לאוכלין שבתוכו? הכא בשלחן שני [שקיבל מומאה ע"י משקין. יעב"ץ] עסקינן, ואין שני עושה שלישי בחולין, אלא ע"י משקין,

במאי קמיפלגי? ב"ש סברי אסור להשתמש בשלחן שני, גזרה משום אוכלי תרומה שהשיי פוסל את התרומה, וב"ה סברי מותר להשתמש בשלחן שני, אוכלי תרומה זריזין הם,

ד"א, אין נט"י לחולין מן התורה,

מאי ד"א? הכי קאמרי להו ב"ה לב"ש, וכי תימרו מ"ש גבי אוכלין [דאמרינן שלכן אין נותנין המפה על השלחן] דחיישינן [שיטמא המפה את האוכלין], ומ"ש גבי ידים דלא חיישינן [ואנו אומרים שמותר ליתן המפה על הכסת ולא חיישינן שיטמא את הידים]?

אפילו הכי הא עדיפא לחוש שמא אירע מקרה, שיטמאשו בשלחן שני, ולא ייחשבה [למפה] על גבי השלחן, שלא תטמא את האוכלין ממחמת משקין שבה, מלחוש שלא תטמא ממחמת כסת, ומחזור ותטמא את הידים, דאין נט"י לחולין מן התורה,

מוטב שיטמאו ידים, דלית להו עיקר מדאורייתא, ואל יטמאו אוכלים, דאית להו עיקר מדאורייתא:

4. [שנינו במשנתנו] בש"א מכבדין וכו': ת"ר, בש"א מכבדין את הבית ואחר כך נוטלין לידים, שאם אתה אומר נוטלין לידים תחלה [קודם שמכבדין את הבית], נמצא אתה מפסיד את האוכלין [פירורי לחם] שמים אחרונים נחזין עליהם, ונמאסים,

(אבל נט"י לב"ש תחלה לא סבירא להו [לב"ש אין ליטול הידים תחלה], מ"ט? משום פירורין. הוא כפל לשון וראה רש"ש),

ובה"א, אם שמש תלמיד חכם הוא, נוטל פירורין שיש בהן כוית, ומניח פירורין שאין בהן כוית [פירורין שאין בה כוית מותר לאבדן ביד, מיהו קשה לעניותא כדאמרינן בפרק כל הבשר. תוס'],

ראה שבת קמ"ג ע"א בגמ' שפרורין שאין בהן כוית אסור לאבדן ביד והתוס' ד"ה פירורין הקשו מהגמ' כאן, וראה מג"א או"ח סימן ק"פ ס"ק ג' שמתרין קושית התוס' דהא דאמר שם אסור, היינו להשליכן למקום שדורסין עליהם אבל כאן מייירי להשליכן למקום שאין דורסין עליהם, אבל פירורין שיש בהן כוית אסור לאבדן אפילו במקום שאין דורסין עליהם],

אבני חן למסכת ברכות

כל היום כולו מערצ שבת, (ו. רי"ק) צדית ישראל [ואכלו לאורה, ריטב"א],
למ"ש מברכין עליה לפי שלא נעצרה צה עזירה, שלא הולקה בשבת,
[וצ"ע מאי "הניא נמי הכי" דהא ברייתא היא בהריא דאור של חיה ושל חולה
מברכין עליו ? ריטב"א]:

ת"ר, נכרי שהדליק מ ישראל משמשה מוצלי שבת [מברכין עליו] [שהרי
שבת, ואשמיעין דלא גורנין מיד. רשב"ץ], וישראל שהדליק מנכרי
[והגוי הדליק בשבת או נשתמש לאורו, אפילו הכי] מברכין עליו [מותר
לברך עליו, שזו השלחבת שהיא עכשו ביד הישראל לא נעשית בה עבירה.
רשב"ץ],

נכרי [שהדליק] מנכרי, אין מברכין עליו,

[או"ח סימן רצ"ח סעיף ה, אין מברכין על הנר שלא שבת ממלאכת עבירה,
לאפוקי אור שהולק לחיה ולחולה, שכיון שלא הולק לעבירה מברכין עליו, אבל
אם הדליק אינו יהודי בשבת, כיון שאם היה מדליק ישראל היה עובר, לא שבת
ממלאכת עבירה מיקרי, ואין מברכין על אור של עבירה גלולים (טור)].

[וראה בניצוצי אור שאומר שנתחלף כאן נכרי וכותי, וטעם האיסור כאן הוא
שהכותיים מחויבים לשמור את השבת],

מ"ש נכרי מנכרי דלא, משום דלא שבת [פ' דגורנין נכרי שהדליק
בשבת, בשביל ישראל שהדליק בשבת], א"ה ישראל מנכרי נמי, הא
לא שבת,

וכי תימא הך איסורא אול ליה מתוך ששלהבת דולקת והולכת, קמא
קמא, פתח ליה, והא [אש זה שמברך עליה במוצ"ש] אחרינא הוא,
ובידיא ד ישראל קא מתילדא,

אלא הא דתניא, המוציא שלחבת לר"ה, חייב ומוקמין לה
במסכת צ"ה [ל"ט]. כגון דשייפיה לחרס משחא, ואחלי צה נורא, דגמלת ליכא חלא
שלהבת, ומשום חס לא ממייצ, דלית צה שיעורא, [ואי אמרת ששלחבת מתחלף
בכל רגע ושלחבת שבוערת עכשו אינה זו שבערה מקודם] אמאי חייב
[בשמוציאה לר"ה ד], מזה שעקר לא הניח, ומה שהניח לא עקר
והולכת שבת לא ממייצא, עד דאיכא עקירה מרשות זו, והנחה ברשות זו?

אלא לעולם [צריך לפרש, שאין השלחבת שהיה כאן מתחלה במילה לגמרי,
אלא מעורבת בשלחבת חדשה שניתוסף עליה] דאיסורא נמי איתיה, וכי
קא מברך, אתוספתא דהתירא קא מברך,

אי הכי נכרי מנכרי נמי?

אין ה"נ [שהיה יכול לברך גם על נר כו'], [אלא לכן אסור] גזירה משום
נכרי ראשון אי שרית [לנכרי. רי"ק] (ב) נכרי שהדליק מנכרי משמשה, אחי

אלא א"ר יוסף, בברא ובורא כ"ע לא פליגי דברא משמע,
כי פליגי במאור ומאורי, דב"ש סברי חדא נהורא איכא
בנורא, וב"ה סברי טובא נהורי איכא בנורא,

תנ"ה, אמרו להם ב"ה לב"ש, הרבה מאורות שלהבת אדומה
לצנה ויקרקת יש באור [ורמז לדבריהם מצינו בתהלים לח יא לבי סתתך
עצבני כחי נאור עיני נסיהם אין אתי, הם לשון רבים, על אור לשון יחיד. משמר
הלוי]:

[שנינו במשנתנו] אין מברכין [לא על הנר ולא על הבשמים של נכרים ולא
על הנר ולא על הבשמים של מתים] כו'. בשלמא נר, משום דלא
שבת ממלאכת עזירה, שהנכרי עושה מלאכה לאורו, ומינא לקמן אור שלא שבת
אין מברכין עליו, הוילי ונעצרה צה עזירה,
[משום דלא שבת ממלאכת איסור, שהנכרי עושה מלאכת איסור בשבת לאורו, ושלא
שבת ממלאכת איסור אין מברכין עליו הוילי ונעצרה צה עזירה. רי"ק],

אלא בשמים מ"ט לא?

אמר רב יהודה אמר רב, הכא במסכת [מסכת פ', banquet,
dinner] לאכילה, לטעודה # [בא לומר שרק מסכת שאוכלים שם הוי לע"ז, אבל
מסכת בלי אוכל יש ויש] עובדי כוכבים עסקינן, מפני שבתם
מסבת עובדי כוכבים, לע"ז היא,

הא מדרקתני סיפא, אין מברכין לא על הנר, ולא על
הבשמים של עבודה זרה, מכלל דרישא לאו בע"ז עסקינן?

א"ר חנינא מסורא, מה טעם קאמר [הלשון מה טעם קאמר יש 14
פעמים בש"ס, ו"ומה טעם קאמר" יש עוד 4 פעמים], מה טעם אין
מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של עכו"ם, מפני
שבתם מסבת עובדי כוכבים לע"ז,

ת"ר, אור ששבת מברכין עליו, ושלא שבת אין מברכין
עליו, (מאי שבת) ומאי לא שבת,

דף נ"ג ע"א

אי נימא לא שבת מחמת מלאכה, אפילו ממלאכה דהתירא
כגון של חולה ושל חיה, קאמר דאין מברכין, והתניא, אור של חיה ושל
חולה מברכין עליו [שמאחר שהולק לצורך החיה והחולה שזה כיון שעשו
מפני הסכנה אין בזה חשש איסור. רבינו יונה]?

אר"נ בר יצחק, מאי שבת, ששבת מחמת מלאכת עבירה,

תנ"ה, עשית לנטיני"א (פנס, מנורה) שהיתה דולקת והולכת

אבני חן למסכת ברכות

ת"ר, היה מהלך חוץ לברך, וראה אור, אם עבה כפי הכבשן ששורפים בו אצנים לסקר, אם עבה כאור היוצא מפי הכבשן, נהורא צריא היא [פ] אור המאיר הוא בודאי. ממ"נ] מברך עליו ולהשתמש לאורה היא נעשית, ואם לאו לאו לאורה נעשית, אלא לנשל, ו אינו מברך עליו אין מזכין אלא על שנעשה להאיר,

תני חדא, אור של כבשן מברכין עליו [כה"ג ערכין ו.], ותניא אידך אין מברכין עליו?

לא קשיא, הא בתחלה נחמלת שרפת אצנים, אין האור להאיר, הא לבסוף לאחר שנשרפו האצנים, רובן מדליקין אור גדול מלמעלה, למרק שרפת האצנים, ומשתמשין נמי לאורה,

תני חדא, אור של תנור ושל כירים מברכין עליו, ותניא אידך, אין מברכין עליו? לא קשיא, הא בתחלה, הא לבסוף בסוף מברכין עליו, לאחר שהוסק התנור והפת צמוכה, מדליקין קסמין דקין צפוי להאיר, ולקלט חומו לתוכו, וכיון דמשתמש לאורו מזכרין עליו,

תני חדא, אור של בית הכנסת ושל בית המדרש מברכין עליו, ותניא אידך אין מברכין עליו? ל"ק הא דאיכא אדם חשוב אור של בית הכנסת, בדאיכא אדם חשוב, לכבודו הדליקוה, ולא שריך לאור, אלא לכבוד בעלמא, ואין מזכרין עליו, הא דליכא אדם חשוב להאיר להם הדליקוה, ומזכרין,

ואי בעית אימא, הא והא דאיכא אדם חשוב, ולא קשיא הא דאיכא חזנא ואי איכא חזנא שמש שאוכל צדית הכנסת, אף לאורה עשויה שיאכל החזן לאורה, ומזכרין, הא דליכא חזנא,

ואב"א, הא והא דאיכא חזנא, ולא קשיא הא דאיכא סהרא [שהלבנה מאירה] ואיכא סהרא שהחזן יכול לאכול לאורה, אין מזכרין על הנר, שלא להאיר הדליקוה, אלא לכבוד אדם חשוב, והא דליכא סהרא:

ת"ר, היו יושבין בבית המדרש, והביאו אור לפניהם, בש"א כל אחד ואחד מברך לעצמו, ובה"א אחד מברך לכולן, משום שנאמר משלי יד ברוב עם הדרת מלך,

בשלמא ב"ה מפרשי טעמא, אלא בית שמאי מאי טעמא? קסברי מפני בטול בית המדרש שצומן שאלו מברך לכולם, הם זריזים לשמוק מגרסתם, כדי שיתכנו כולם וישמעו אליו, ויענו אמן,

תניא נמי הכי, של בית רבן גמליאל, לא היו אומרים מרפא בבית המדרש לאדם המתעטש, שרגילים לומר אסותא [געוזהויהיי], מפני בטול בית המדרש:

[והוא בפרקי דר"א פרק נב מיום שנבראו שמים וארץ לא היה אדם חולה, אלא

לצרכי צנכרי שהדליק מצעוד יוס ועמוד ראשון וצאמו אור עצמו שלא נמוסף משמשה, כגון שמנך עליו סמוך למשכה מיד, [וכולה חדא גזירה הוא. ריטב"א, # וזה גזירה משולשת, גזרין נכרי שהדליק מנכרי משום נכרי שהדליק עצמו, ונכרי עצמו במוצאי שבת היה ראוי להתיר שהרי ניתוסף כאן שלהבת של היתר, אלא גזרין משום נר שהדליק הנכרי בשבת, וגם אם הדליק בשבת לא היה לו לאסור שהרי גוי אינו צריך לשמור את השבת, אבל גזרין משום ישראל שמדליק בשבת !],

[ואולי יש להוסיף שאם נתחלפו הבעלים דהיינו ישראל מודליק מנוי, או גוי מישראל, יש די זמן שנוצר כאן שלהבת חדשה ויכול לברך עליה, אבל גוי מנוי יש לגזור משום גוי הראשון, שאין היצר שנתחלפו הבעלים]:

[וכתב הרמב"ן ז"ל דכיון דאסיקנא דישאל מכותי אתוספת דהיתירא מברך, ביום הכפורים לא מברכין עליה, דתוספת הוה ליה כאור היוצא מן העצים ומן האבנים ואין מברכין עליו ביום הכפורים, ואעיקר נמי לא, דאיסורא הוא, ומפני זה נהגו במקומותינו ביום הכפורים להדליק כל אחד מעשיות של בית הכנסת כרי שיהא שם עיקר של היתר. ריטב"א,

אבל במוצאי יום"כ מה שמברכין על האור הוא להורות שיום זה היה קדוש משאר ימים טובים ונאסר להעביר בו אש, ועתה הותר והוי האש דבר חידוש, ומברכין עליו וזה לא שייך אלא באור בשבת, ר"ל שהיה בעולם ביום"כ בשעת שבייתה ופסקה הנאתה ממנו בו ביום, ועכשיו הותר לו משא"כ באור זה שלא היה מעולם ביום"כ. משנה ברורה ס' תרכ"ד ס"ק ז', וכן כל הענין בפסחים גר.],

ת"ר, היה מהלך חוץ לברך וראה אור, אם רוב נכרים, אינו מברך [שאין מברכין על נר של גוי], אם רוב ישראל מברך,

הא גופא קשיא, אמרת אם רוב נכרים אינו מברך, הא מחצה על מחצה מברך, והדר תני אם רוב ישראל מברך, הא מחצה על מחצה אינו מברך?

ברין הוא דאפי' מחצה על מחצה נמי מברך, ואידי (דתנ') [דתנא] רישא רוב נכרים [שרק אם הנכרים רוב אינו מברך], תנא סיפא רוב ישראל:

ת"ר, היה מהלך חוץ לברך, וראה תינוק ואבוקה בידו, בודק אחריו, אם ישראל הוא מברך, אם נכרי הוא אינו מברך,

מאי איריא תינוק, אפי' גדול נמי? אמר רב יהודה אמר רב, הכא בסמוך לשקיעת החמה עסקי', גדול מוכחא מילתא דודאי נכרי הוא ואין צריך לזדוק אחריו, דאי איתא דישאל הוא, לא היה ממנה סמוך למשכה מיד, לאחז האור בידו, תינוק אימר ישראל הוא, אקרי ונקיט [ולכן צריך לבדוק, אם ישראל הוא או לא]:

אבני חן למסכת ברכות

אטו כולוהו לכשפים מקמרון?

ה"ל מיעוטא לכשפים, ומיעוטא נמי לגמר את הכלים לנשם
נעשנו את הנגדים, אשתכח רובא דלאו לריחא עבד, וכל רובא
דלאו לריחא עבד לא מברך,

אמר ר' חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, המהלך בערבי
שבתות בטבריא, ובמוצאי שבתות בצפורי נטעיה היו רגילים
לגמר ערבי שבתות, וצפורי נמו"ש, והריח ריח, אינו מברך, מפני
שחוקתו אינו עשוי אלא לגמר בו את הכלים,

[ג"כ נ"ל מפני שטבריא עמוקה ויש בה הכל ואין הרוח מפור את הריח לכן היו
מגמרין בגדיהם לכבוד שבת להוציא הכל העולם מן האויר, וצפורי שיושבת
בראש ההר הרוח מפיח בה דמירליא ובסיס אוירה, לא היו צריכין לבסם האויר,
גם לא היה הריח מתקיים בבגדים שלובשים מפני הרוח הנושב תמיד, לכן לא היו
מגמרין אותם אלא בשעה שמצניעים כליהם שקולטין הריח. יעב"ץ]

תנו רבנן, היה מהלך בשוק של עכו"ם [וסתם בשמים של עכו"ם
משל ע"ז, ולכן אם], נתרצה להריח, הרי זה חוטא [שנהנה מע"ז
מרצונו, פי' אבל באונס אין כאן איסור]:

דף נ"ג ע"ב

[שנינו במשנתנו] ואין מברכין על הנר עד שיאותרו: אמר רב
יהודה אמר רב, לא יאותרו יאותו ממש שאפילו לא נהנה ממנו
מברכין עליו, ומאי עד שיאותרו, אלא כל שאילו עומד בקרוב,
ומשתמש לאורה עד שיהא אורו ראו ליהנות ממנו לעומדים סמוך לו,
ואפילו ברחוק מקום ואז מברכים עליו אפילו הרחוקים ממנו, וכלל
שיאותרו, וכן אמר רב אשי, ברחוק מקום שנינו,

מיתיבי, היתה לו נר טמונה [נר פעם ובר פעם נקבה בלשון חכמים.
יעב"ץ] בחיקו, או בפנס נעשית, או שראה שלהבת ולא
נשתמש לאורה, או נשתמש לאורה ולא ראה שלהבת, אינו
מברך, עד שיראה שלהבת וישתמש לאורה,

בשלמא משתמש לאורה ולא ראה שלהבת, משכחת לה
דקיימא בקרן זוית, אלא ראה שלהבת ולא נשתמש לאורה,
היכי משכחת לה, לאו דמרחקא [הרי שאם הוא רחוק מן השלהבת
אינו יכול לברך עליה]?

לא כגון דעמיא ואולא [שהשלהבת נעשית חלשה וכבה]:

ת"ר, גחלים לוחשות [כדמפרש ואולי כל שאילו מכבים וכו'] מברכין

אם היה בדרך או בשוק, והיה עומש, ונשמתו יוצא מנחיריו, עד שבא יעקב אבינו
ובקש רחמים ואמר רבון כל העולמים אל תקח נפשי ממני עד שאצוה את בני
ובנותי ונעתר לו, לפיכך חייב אדם לומר בעמישותו, חיים שנהפך המות הזה לאור,
שנאמר איוב מא י עמישותי תהל או ר. גליון הש"ס],

[שנינו במשנתנו] אין מברכין לא על הנר ולא על הבשמים של
מתים: מ"ט? נר לכבוד המת הוא דעבדא, בשמים לעבורי
ריחא הוא דעבדי עידי לעצורי ריחא דסרחונו של מת עידי, ולא להריח,

אמר רב יהודה אמר רב, כל מה שהוא חשוב שמוציאין לפניו
ביום ובלילה להוציא לפניו נר ציוס, אם הוציא צלילה צמולא שבת לקצורה,
אין מברכין עליו אין מברכין על אותו נר [בורא מאורי האש], דלכבוד עבדא
ולא להאיר, וכל שאין מוציאין לפניו אלא בלילה מה שאינו חשוב
להוציא נר לפניו ציוס אלא צלילה, מברכין עליו אם הוציאו צמולא שבת
לקצורה דלהאיר עבדא,

אמר רב הונא, בשמים של בית הכסא שמוליך אדם אסמינס לזית
הכסא, להעביר ממנו ריח רע של בית הכסא, אין מברכין עליו, ושמן העשוי
להעביר את הזוהמא שמיצאים בסוף הסעודה לסוך ידיים מזהמות, והוא
מבוסס צנשיס אין מברכין עליו צורא עזי צנשיס, אלא צורא שמן ערב
מברכין, אם שמן של אפרסקון הוא, והא דאמר כידא מברכין (דף מג.) הלא
משחא כבישה וטחינה מברכין עליו צורא עזי צנשיס, לא צנא צמון הסעודה קאמר,
אלא צנא להריח,

למימרא, דכל היכא דלאו לריחא עבדא, לא מברכין
עלוייה,

מיתיבי, הנכנס לחנותו של בשם [מוכר בשמים], והריח ריח,
אפילו ישב שם כל היום כלו, אינו מברך אלא פעם אחת,
נכנס ויצא נכנס ויצא, מברך על כל פעם ופעם, והא הכא
דלאו לריחא הוא דעבדא וקמברך?

[ומתרין] אין [כן הוא], לריחא נמי הוא דעבדא [הריח שיש בחנות של
בשמים, גם לריח נעשה], כי היכי דנירחו אינשי [כדי שירוחו בני אדם
העוברים בשוק], וניתו ונזבון מיניה [ויבואו ויקנו ממנו הבשמים],

תנו רבנן, היה מהלך חוץ לדרך, והריח ריח, אם רוב עובדי
כוכבים, אינו מברך, אם רוב ישראל מברך, רבי יוסי אומר,
אפי' רוב ישראל נמי אינו מברך, מפני שבנות ישראל
מקמרות לכשפים [שהיו מקמרות להבריה הכשפים שלא יזיקו. שח, # אבל
צריך ביאור מה הכוונה "בנות ישראל" וכי הנשים המבוגרות לא הקמירו רק
הצעירות? ואולי שהנשים הנשואות לא היו חשדים מקנאות בהם כמו על
הנערות],

אבני חן למסכת ברכות

עליהן, אוממות [שהולכות וכבות] אין מברכין עליהן,

ה"ד לוחשות? אמר רב חסדא, כל שאילו מכנים לתוכן קיסם ודולקת מאליה,

איבעיא להו, אוממות [באל"ף] או עוממות [בעי"ן]? ת"ש, דאמר רב חסדא בר אבדימי יחזקאל לא הארזים ל' אֶעֱמְמָהוּ בְּגִן-אֵל הֵימ,

אמר רב יהודה אמר רב, אין מחזרין על האור, בדרך שמוחזרים על המצות אם אין לו אור אינו צריך לחזר אחריו,

א"ר זירא, מריש הוה מהדרנא [מחזר אחר האור], כיון דשמענא להא דרב יהודה אמר רב, אנא נמי לא מהדרנא, אלא אי מקלע לי ממילא [אם נודמן לי אש], מברכנא:

[שנינו במשנתנו] מי שאכל [ושכח ולא בירך, ב"ש אומרים, יחזור למקומו ויברך, וב"ה אומרים, יברך במקום שנוכח] וכו': אמר רב זבד, ואיתימא רב דימי בר אבא, מחלוקת בשכח, אבל במזיד ד"ה יחזור למקומו ויברך,

פשיטא ושכח תנן?

מהו דתימא ה"ה אפילו במזיד, והאי דקתני ושכח להודיעך כחן דב"ש, קמ"ל,

תניא אמרו להם ב"ה לב"ש, לדבריהם מי שאכל בראש הבריה [כמה קומות היו באותו בירה? משמר הלוי], ושכח וירד ולא ברך, יחזור לראש הבריה ויברך,

אמרו להן ב"ש לב"ה, לדבריהם, מי ששכח ארנקי בראש הבריה לא יעלה ויטלנה, לכבוד עצמו הוא עולה, לכבוד שמים לא כל שכן,

הנהו תרי תלמידי, חד עביד בשוגג כב"ש אף על פי שגג, ונעקר מן המקום על ידי שסחה, החמיר על עצמו כצד שמאל, וחזר למקום שאלו זכך ואשכח ארנקא דדהבא # [לפי פשוטו משמע שהיה אוצר של דינרי זהב. ובמשמר הלוי מסתפק שמה הכוונה שהארנקי היה של זהב], [שאך כימי כרם ביבנה חששו לבלי לנהוג כבית שמואי, כי היכי דלא לסרכו אבתריהו, ואי עבדינן כוותיהו בחדא עבדו כוותיהו באחרניא, אבל אחרי דורות שכבר חוקקוה הלכה לא חששו, ולפעמים נהגו כב"ש לחומרא במקום הידור מצוה. ניצוצי אור],

וחד עביד במזיד כב"ה נעקר ממקום שאלו צמוד, כדי לצרף במקום אחר, שהוצרך לילך, ואכליה אריא [מדה כנגד מדה, הוא חשב לחסוך בזמן ולהספיק להגיע למקום פלוני... ולבסוף בא האריה ואכלו רח"ל מבלי שהספיק להגיע למחוז חפצו. משמר הלוי],

רבה כב"ח הוה קאזל בשיירתא [בשיירא], אכל, ואשתלי [ושכח] ולא בריך, אמר היכי אעביד, אי אמינא להו אנשאי [שכחת] לברך, אמרו לי בריך, כל היכא דמברכת לרחמנא מברכת, מוטב דאמינא להו אנשאי יונה דדהבא, אמר להו

[לעיל אמרנו בשם רב שגם אם עומד במקום רחוק יכול לברך על הנר] ורבא אמר יאותו ממש עומד צמון, וכמה הוא צריך להיות צמון?

אמר עולא, כדי שיכיר בין איסר [מטבע שהוא אחד מכ"ד מדינר], לפונדיון [למטבע יותר גדולה שהוא שני איסרין, שיש 12 איסרין בדינר],

		
מטבע של צפורי	מטבע של מבריה שם מבריה חקוק עליה	פונדיון

חזקיה אמר, כדי שיכיר בין מלומא [מסקל [פי' מטבע] corruption] of numisma, stamp of a coin, של מבריא, למלומא של צפורי,

רב יהודה מברך, אדבי אדא דיילא היה מצנך על אור שצצית אדא דיילא, ורמוק מציתו היה, רב יהודה לטעמיה דלא צני סמון, רבא מברך [על אור שהיה] אדבי [בביתו של] גוריא בר חמא סמון לציתו היה, רבא לטעמיה דלמר סמון צעין,

אביי, מברך אדבי בר אבוה [מדברי הר"ה והרשב"א נראה דגרסי "רבה" מברך כו' ומפרשי' דכולהו ברחוק מקום הוה וכולהו ס"ל דלא כרבא. מראה בהן],

[או"ח סימן רח"צ סעיף ד, אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו, דהיינו שהיה סמוך לו בכדי שיוכל להכיר בין מטבע מדינה זו למטבע מדינה אחרת],

אבני חן למסכת ברכות

אנחנו לי דאנשאי יונה דדחבא שחממי יונה של זהב,

אזיל וברך [הלך וברך במקומו, ונעשה גם], ואשכח יונה דדחבא,

ומאי שנא יונה? דמתילי [שמשולים] כנסת ישראל ליונה, דכתיב תהלים סח יד פָּנִי יוֹנָה נִחַפָּה [מכוסה] בַּפֶּסֶף, וְאָבְרוּ תִּיָּהּ [כנפיה. מצ] בִּירְקָרֶק [גזון ירוק. מצ] חָרִיץ [מין זהב. מצ], מַה יוֹנָה אֵינָה נִיצוּלָת אֵלָא בִּכְנָפֶיהָ אִלּוּ צוּרָתָהּ, אִלּוּ נִלְמַמַּת צִלָּאָהּ אֲנִפֶיהָ, אָף יִשְׂרָאֵל אֵינָה נִיצוּלִין אֵלָא בִּמְצוֹת [אמרינן במדרש כל העופות כשהן עייפין הם נוחין על הסלע אבל היונה נוחה בכנף אחת ופורחת באחת. תוס' הרא"ש] [פ' וכמו שיונה עפה למעלה, כן ע"י תורה ומצוות נתעלן יותר קרוב להקב"ה. ע"פ מה שראיתי].

[שנינו במשנתנו] עד אימתי הוא [מברך, עד כדי שיתעכל המזון שבמעיו] וכו': כמה שיעור עכול, א"ר יוחנן כל זמן שאינו רעב, וריש לקיש אמר, כל זמן שיצמא מחמת אכילתו,

א"ל רב יימר בר שלמיא, למר זוטרא, ואמרי לה רב יימר בר שייזבי, למר זוטרא, מי אמר ריש לקיש הכי [כל שצמא מחמת אכילתו], והאמר רב אמי אמר ריש לקיש, כמה שיעור עכול, כדי להלך ארבע מילין?

ל"ק, כאן באכילה מרובה ארבעה מילין, כאן באכילה מועטת [כל שצמא מחמת אכילתו. אבל בתוס' פירשו איפכא] [לא נתפרש כמה שיעור של "מרובה" ושל "מועטת". משמר הלוי].

[שנינו במשנתנו] בא להם יין אחר המזון, הא פריש לה צמרא כריש פרקין, לזית שמאי אין צרכה המזון טעונה כוס, ולזית הלל טעונה כוס [וענין אמן אחר ישראל המברך, ואין ענין אמן אחר כותי המברך, עד שישמע כל הברכה כולה] וכו':

למימרא דישאל אע"ג דלא שמע כולה ברכה, עונה, וכי לא שמע היכי נפיק קא סלקא דעתך, בלחוד מן המסובין עסקין צמתינן?

אמר חייא בר רב, בשלא אכל עמהן,

וכן אמר רב נחמן, אמר רבה בר אבבה, בשלא אכל עמהן,

א"ל רב לחייא בריה, ברי, חטוף וברך כשמושיטין כוס של צרכה, הוי מחזר שיתנהו לך ומצרך, וכן אמר רב הונא, לרבה בריה, חטוף וברך,

למימרא דמברך עדיף ממאן דעני אמן, והתניא ר' יוסי

אומר גדול העונה אמן יותר מן המברך [וכן הוא רק עוד פעם בש"ס בגיור סו:],

[העונה אמן אחר המברך הרי הוא כמו שבירך, כל שכיון לשמוע את הברכה, ולא עוד אלא שרוב פעמים כוונת המטה איון לשמוע, גדולה יותר מכוונת המברך, ועל סמך זה אמרו גדול העונה אמן יותר מן המברך, ודרך משל אמרו שהרי גולירין ר"ל עבדים ורגליים מתגרינן במלחמה, וגבורים באין לבסוף ומנצחין, וכו"מ כל שאומר את עצמו להיות ברכתו בכונה מעולה נוח לו שיברך, ועל כוונה זו היו אומרים גדולי החכמים לבניהם חטוף וברך, כלומר שיהא זריז בכך ולא יסרב בדבר יותר מדאי, וכן אמרו אחד המברך ואחד העונה אמן במשמע כלומר ששניהם מקבלים שכר בשוה אלא שמן השמים ממחרים למברך תחילה לשלם שכרו, וכו"מ אחד המברך ואחד העונה אמן חברים עם כל ישראל נתברך באלקי אמן א"א. המאירי בסוף מסכת גיור מביאו המשמר הלוי כאן],

[גדול העונה אמן וכו', בספר כד הקמח אות א' אמונה כתב הטעם משום דהוי כמו שני עדים על האמת השי"ת והעד השני יותר חשוב מן הראשון דבהצטרפותו נגמר הדבר וכו'. שטמ"ק],

א"ל ר' נהוראי, השמים כן הוא, תדע שהרי גולירין יורדין ומתגרינן [במלחמה], וגבורים יורדין ומנצחין [ונמצא שיש כאן סתירה, דקודם אמר חטוף וברך שיותר מעלה לברך, וכאן אומר שגדול העונה יותר מן המברך].

תנאי היא, דתניא, אחד המברך ואחד העונה אמן במשמע קומו צרכו את ה' אלהים צספר עורא [נמניה ט'] ואומר ויצרכו שם כבודך, והיא ענייית אמן שצמקדש, צמסכת מענית [פ"צ דף טז; ולקמן דף סג]. מפרש קומו צרכו צמחלת צרכה, ויצרכו שם כבודך צמקוס ענייית אמן, שצמקדש אומר צרוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד אלא שממהרין למברך ליתן שכר יותר מן העונה אמן,

[ובעין לשון זה בב"ק צג. אחד הצועק ואחד הנצעק במשמע, אלא שממהרין לצועק יותר מן הנצעק]

בעי מיניה שמואל מרב [מצינו כעין זה בכתובות כב, וב"מ טו:], מהו לענות אמן אחר תינוקות כשלומדים צרכות מפי רבן של בית רבן?

אמר ליה אחר הכל עונין אמן, חוץ מתינוקות של בית רבן, הואיל ולהתלמד עשוין שאין מתכוונים לצרך אלא ללמד,

וה"מ בדלא עידן מפטרייהו [מלשון מפטיר, פ' כשאין אומרים הפטורה בציבור], אבל בעידן מפטרייהו כשאומרים ההפטר ומצרכין צמורה ונציה עונין אחריהן אמן [אבל הריטב"א גורם וה"מ בעידן דגמרי פירוש שלומדין, אבל בעידן מיפטרינהו כלומר שהם מברכין לפטור עצמן אעפ"י שאין להם חיוב, אלא שאביהם מתנבן, עונין אחריהם אמן],

אבני חן למסכת ברכות

דף נ"ד ע"א

[אולי] כוונת פרק זה הוא, שלאחר שדיבר על קריאת ק"ש וברכותיה, וברכת הנהנין והפירות, וברכת המזון וכו', בא לומר שעל כל דבר בחיי האדם צריך לברך עד שגם על ראייה וכו' יש שצריך לברך].

יש במשנה זו תשעה ענינים, וסימן לדבר שהוא פרק תשיעי.

- א) הרואה מקום וכו'
- ב) על הויקין ועל הוועות וכו'
- ג) על הגשמים ועל בשורות טובות
- ד) והצוה לשעבר הרי זו תפלת שוא.
- ה) הנכנס לדרך מתפלל שתיים.
- ו) חייב אדם לברך על הרעה וכו'.
- ז) לא יקל אדם את ראשו וכו'.
- ח) כל חותמי ברכות שבמקדש וכו'.
- ט) והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חבירו וכו'.

מתני': (א) הרואה # [משמע דסני נהור אינו מברך, אף שהוא באותה מקום? אבל ראה לקמן נח. דרב ששת שהיה סני נהור היה מברך ברכת המלך. וראה מג"א או"ח סימן רכד סק"ו לגבי ברכת המלך, משמע בגמ' אפילו סומא שיודע שהמלך עובר מברך, ובסידורו של בעל התניא פסק בהמג"א והוסף והוא הדין בכל שאר ברכות הראייה],
[כל ברכות הראייה, אם חזר וראה אותו דבר בתוך ל' יום, אינו חוזר ומברך. או"ח סי' רכד סעיף יג].

מקום שנעשו בו נסים לישראל כגון הנין דקמני לקמן, מעצרות היס והירדן ונחל ארנון כו' [במרומי שדה דייק מלשון שנעשו "כו" שניכר הנס מתוך המקום, כמוש"כ המג"א סי' ריח סק"א והיינו שע"י המקום נעשה הנס. ע"כ. # אבל לא משמע כן ממה שכתב רש"י מעברות הים והירדן ונחל ארנון שבמקומות אלו אינו ניכר שנעשה שם נס, וגם צריך עיון ממה שיש בגמ' להלן שצריך על הנס שניצל מאריות,
וצריך לימוד באיזה עובדות להלן נשאר סימן מן הנס כגון החור בהכותל שניצל בה מהגמל ועוד],

אומר, ברוך [בשם ומלכות. תוס', וראה רשב"א. בכל מקום שיאמר ברוך רוצה לומר ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם. פיהמ"ש להרמב"ם] **שעשה נסים** [ולכן אומר "נסים" לשון רבים, אף שלא היה שם אלא נס אחד? דכל אחד מישראל הוא עולם מלא, ונמצא נעשה הנס בשביל כל אחד בפני עצמו, וא"כ אפילו נס אחד מיקרי נסים. מ"ת] **לאבותינו במקום הזה** [ודקא פה ראשונה חובה מכאן ואילך רשות. רשב"א, רימב"א],

[הרואה] **מקום שנעקרה** [ופירוש נעקרה ידוע, פיהמ"ש להרמב"ם] **ממנו עכו"ם, אומר ברוך שעקר עכו"ם מארצנו** [בירושלמי מתני כשנעקרה עכו"ם מכל ארץ ישראל. תוס', פ' ודקא דאותו מקום הוא בארץ ישראל. הרא"ה בגמ',

ת"ר, **שמן** שהיו רגילין להציא בסוף הסעודה, לסוך אחר הסעודה את הידים, אחר מים אחרונים, להעביר את זוהמא, **מעבב את הברכה** מעבב את הצרכה, שאסור לזמן עד שיוצא, וכן לענין שמעבב צרכות כל דבר הצא בקנות סעודה, שמוטב לאכלו בלא צרכה עד שיסמכו, **דברי רבי זילאי**,

רבי זיואי אומר, [שמן] **אינו מעבב**,

רבי אחא אומר, **שמן טוב** שיש בו נשמים **מעבב** את הצרכה למי שרגיל בו,

ר' **זוהמאי אומר**, **כשם שמזוהם פסול לעבודה, כך ידים מזוהמות פסולות לברכה**, [ראה מש"כ המהר"ץ חיות בב"מ כה. שיש שהיו קורין לאמוראים על שם המאמר שאמרו בבית המדרש, וכן כאן ר' זוהמאי נקרא על שם המאמר שאומר כשם ש"מזוהם" פסול וכו'. וראה במשמר הלוי],

אמר רב נחמן בר יצחק, **אנא לא זילאי, ולא זיואי, ולא זוהמאי ידענא, אלא מתניתא ידענא**,

דאמר רב יהודה אמר רב # [וצ"ע שאם אמרה רב יהודה אמר רב אינה מתניתא?], **ואמרי לה במתניתא תנא**, ויקרא כ' **והתקדשתם אלו מים ראשונים, והייתם קדושים אלו מים אחרונים** [ודקא להם שהיו רגילין ליטול ידיהם אחר הסעודה מפני מלח סדומית, אבל אנו שאין מלח סדומית מצוי בינינו ואין אנו רגילין ליטול אחר הסעודה אין הנטילה מעבבת עלינו לברך, ומיהו אנשים מעונגים הרגילין ליטול ידיהן אחר הסעודה ודאי להם מעבבת הנטילה לברך ברכת המזון, וצריכים ליטול את ידיהם קודם בהמ"ו. תוס'],

[ונמצא בתשובת הגאונים דמים אחרונים מברך עליהם על רחיצת ידים, ובדברי הגאונים האחרונים ובהלכות רבינו אלפס ז"ל מים אחרונים חובה ואין טעונין ברכה. רימב"א],

כי קדוש, זה שמן, אני יי' אלהיכם, זו ברכה [הרי שצריך ליטול הידים ולסוכן בשמן קודם בהמ"ו]:

פרק תשיעי הרואה

אבני חן למסכת ברכות

[כה] מים קרים על־נפש עיפה וְשמועה מו' כה מארץ מרחק. ירושלמי דף סה.],
[בימינו שיש "חדשות" ויש בשורות טובות ורעות רח"ל כל היום צ"ע לדינא],

על בשורות [שמועות]. כן הגירסא במשניות, וכתב בשנות אליהו המעם
שמשמש כאן בלשון שמועות ולא בלשון בשורות, שדברים רעים אין לבשר
אותם משום ומוציא דיבה הוא כסיל] **רעות אומר, ברוך דיין האמת,**
[כי הרעות שמביא הקב"ה על האדם לטובתו הן שהן כפרה לעוונותיו כאדם
שמזער עצמו בחקות הדם, ורפואתו היא וחייב לברך. הערוך ערך טב],

[צ"ע למה הפסיק כאן בבנה בית חדש וכו' ולא תנא מקודם מברך על הרעה
מעין על הטובה וכו', שזה שייך כאן?],
בנה בית חדש [קנה לא קתני כבכלם, משום דלא שכיח שיקנה אדם בית
חדש שאין דרך בני אדם לבנות בתים למכור. הון עשיר], **וקנה כלים**
חדשים [או קנה, אלא דמלתא דשכיח הוא, דהבונה בית חדש יקנה מיד אף
כלים חדשים להניח בתוכו. הון עשיר] [בין יש לו כיוצא בהן בין אין לו כיוצא בהן.
רע"ב], [וה"ה על ספרים, דיקרה הוא מפנינים, ולאו דוקא חדשים, ואפילו יש לו
כיוצא בהן, ודוקא בשמח בהן. יבין], **אומר, ברוך שהחיינו וקיימנו**
והגיענו לזמן הזה,

מברך דיין האמת על הרעה [על רעה כזו שהוא] **מעין (על. משניות)**
הטובה [כלומר על רעה שיש בה לעתיד צד של טוב מברך כפי המצב הקיים.
שם], **ועל הטובה מעין (על. משניות)** **הרעה הטוב והמטיב, וצגמלא**
מפרש היכי דמי,

ד) והצועק לשעבר הרי זו תפלת שוא [חנם], **היתה אשתו**
מעוברת, ואומר [אחר מ' יום משנתעברה. יבין] **יהי רצון שתלד**
אשתי וכו', הרי זו תפלת שוא,

היה בא בדרך ושמע קול צוחה בעיר, ואומר יהי רצון שלא
תהא בתוך ביתי, הרי זו תפלת שוא,

ה) הנכנס לכרך [שהיא עיר גדולה. תו"ט] **המהלך דרך וצריך לעצור כרך,**
ושם מזוים מושלים רעים ומתפשטים עלילות, **מתפלל** [אינו רוצה לומר תפלה
בבונה ולפאת מורה, ולא גם כן ברכה, אבל היא בקשה. רמב"ם. תו"ט] **שתיים,**
אחת בכניסתו מתפלל שיכנס לשלום ואחת ביציאתו מתפלל שיצא לשלום
[אולי דאגו משומרי העיר שצריך לעבור לפנייהם בכניסתו וביציאתו],

בן עזאי אומר, ארבע **כדמפרש** **נותן הודאה על שעבר וצועק על העתיד,**
נמצאו ארבע, כדמפרש **צגמלא, שתיים בכניסתו ושתיים ביציאתו,**
נותן הודאה על שעבר, וצועק על העתיד,

ו) חייב [אומר לשון "חייב" ולא "צריך" שאין זה דבר קל. מצור דבש, ועוד טעם
על לשון "חייב", דכמה שיכרך לעולם ישאר בעל חוב שלא ברך די. ניצוצי הש"ס]
אדם לברך על הרעה, כשם שמברך על הטובה **מפרש צגמלא**
[כשמברך דיין האמת על הרעה חייב לברך בשמחה ובלב טוב כשם שמברך
בשמחה הטוב וממזיב על הטובה. רע"ב],

על כי התנא בא"י הוה יתיב, קתני הברכה השייכה לא"י, כי בח"ל אומר מן
המקום הזה. הון עשיר עיי"ש],

ב) על הזיקין [הרואה כוכב שביט comet], [זיקין מלשון זיקוקין דגור דהיינו
כמו שבט של אור רץ ברקיע וכאשר הולך ורץ נבלע. מלאכת שלמה], **ועל**
הזועות [שהארץ מזדעזעת ורועשת. רע"ב], **ועל הרעמים** [דינער"],
[thunder] **מפרש צגמלא, ועל הרוחות** [שכאים בסערה וזעף ואינם מצויות
אלא לפרקים. רע"ב], **ועל הברקים** [בליצ"ן lightning],
[שהעולם נחלק לד' יסודות ארמ"ע וחמישית הוא השמים, לכך אמר כאן אלו
חמשה, זיקין=בשמים, זועות=זועת הארץ, היינו יסוד העפר, ברקים=אש,
רעמים=מים, ענני דשפכי מים אהרדי, רוחות=רוח. שנות אליהו],

אומר, ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם לפי שאלו נמצאין לו נשמעין
למרוק [זיקין וברקים הם מורים על כוח יתב"ש אבל אין בזה התגברות על אחר,
אבל זועות שהוא רעידת האדמה, וכן רעמים שלא נבראו אלא לפשט העקמומיות
שבלב [לחלן נט]. וכן הרוח סערה שייך לשון גבורה שהקב"ה מתגבר על הבריות
להפחידם, ולכן תיקנו שתי הלשונות כח וגבורה. וראה מגיד תעלומה],

על ההרים [בולטת מן הקרקע הרבה רחב למטה וקצר למעלה]
[mountains], **ועל הגבעות** [גובה קרקע שאינה בולטת ומחודדת, אלא
גובהה מתקבצת לאט לאט, ורחבה וגמשיכה הרבה, אף שלפעמים היא מגעת
לפסגה [summit] [hills], **ועל הימים** [המשונים בתוקף או רוחב. מג"א רחב
סעף ג. יבין] [המחבר באו"ח סימן רכ"ח כתב שהוא הים שעוברים בו לארץ
ישראל ולמצרים, דהיינו ים התיכון, אבל במג"א שם מביא שאין מברכין ברכה זו
אלא על ים האוקיינוס המקיף העולם], **ועל הנהרות** [לאו על כל נהרות איירי
אלא ארבע נהרות דכתיבי בקרא כמו חדקל ופרת. תוס', וראה מהרש"א], **ועל**
המדברות [אין בהם פליאה לא בגובה כהרים ולא בעומק כימים משום הכי
שנאם בסוף אחר ימים ונהרות. הון עשיר],

אומר ברוך עושה בראשית וצגמלא [להלן נט]. פריך אטו הנך דלעיל
לאו מעשה בראשית וצגמלא,

רבי יהודה אומר # [וגם לעיל לה. אומר ר' יהודה, שעל הירקות אומר בורא
מיני דשאים], **הרואה את הים הגדול, אומר ברוך שעשה את**
הים הגדול, **מפרש צגמלא** [להלן נט:], ולפי שהוא משזוג וגדול מכלן, קצת ליה
רבי יהודה ברכה לעצמו,

בזמן שרואהו לפרקים # [אולי קאי על כל הדברים שמברך עליהם משום
הפלא שבהם],

ג) על הגשמים [בנעצרו מקודם. יבין], [ומה שאין אנו נוהגים בזה"ז בברכת
הגשמים, משום דמדינות אלו תדירים בגשמים ואינן נעצרים כל כך. רמ"א רכא
ס"א, וכתב המ"ב ואה"נ אם נעצרו הגשמים והיה העולם בצער ואה"כ ירדו
גשמים שצריך לברך], **ועל בשורות טובות, אומר ברוך הטוב**
והמטיב,

[על סמיכת גשמים לבשורות טובות] רבי ברכיה בשם רבי לוי על שם [משלי כה

אבני חן למסכת ברכות

והומר [שלא ירוק בהר הבית] נגמרה מפרש ליה,

ח) כל חותמי ברכות שבמקדש, היו אומרים (עד) [מן. משניות] העולם במסכת מענית (ט"ז ד') אמרין אין עוין אמן במקדש, המנכר אומר כסוף כל צרכה צריך אלהי ישראל מן העולם ועד העולם [מתחלת העולם ועד תכליתו] [פי' כל זמן זה] יהי ברוך. רש"י נחמיה ט ה' [צריך. רש"י] חזן הדעת, וכן כולם, והעוין אומרים צריך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, ולפיכך לה מקרא דתפלת עזרא וסיעתו,

ואשמעין הכה, דצמקדש ראשון לא היו אומרים אלא צריך ה' אלהי ישראל עד [ר"ל שדך "עד העולם" שבמשנה לא שהיו אומרים תיבות אלו, אלא הוא לשון של התנא וקאי אקרא שלא היו אומרים כל מה שבמקרא אלא עד תיבת העולם דהיינו מן העולם ותו לא. לשון הוהב עיי"ש עוד שהארץ] מן העולם [ר"ל שאומר לבני עולם השומעים ברכתו שיברכו גם הם. כך ג"ל פי' הש"ס. יבין # ומפרש "העולם" על בני אדם השומעין שהם יברכו, אבל בני אדם פירשו אותה בטעות דקאי על הזמן שברכו את ה', ולכן הוסיפו עד העולם],

משקלקלו הצדוקים, ואמרו אין עולם אלא אחד ואמרו אין עולם אלא זה [שכופרים בתחיית המתים. רע"ב], התקינו עזרא וסיעתו שיהיו אומרים מן העולם ועד העולם לומר ששני עולמות יש, להוציא מלב הצדוקים הכופרים נחמית הממס [שלא יפסיקו לברך את ה' עד זמנו של עזרא],

[אבות דר' נתן פ"ה ב, אנטיגנוס איש סוכו היו לו שני תלמידים שהיו שונים בדברים והיו שונים לתלמידים ותלמידים לתלמידיהם עמדו ודקדקו אחריהן ואמרו מה ראו אבותינו לומר [דבר זה] אפשר שיעשה פועל מלאכה כל היום ולא יוכל שברו ערבית, אלא אילו היו יודעין אבותינו שיש עולם [אחר] ויש תחיית המתים לא היו אומרים כך. עמדו ופירשו מן התורה ונפרצו מהם שתי פרצות צדוקין ובייתוסין צדוקים על שום צדוק ביתוסין על שום ביתוס. והיו משתמשין בכלי כסף וכלי זהב כל ימיהם שלא היתה דעתן גסה עליהם אלא צדוקים אומרים מסורת הוא ביד פרושים שהן מצערין עצמן בעוה"ב, ובעוה"ב אין להם כלום. עכ"ל,

ולפי' קשה אך אמר משקלקלו הצדוקים, הרי הצדוקים היו זמן הרבה לאחר עזרא וסיעתו?

ט) והתקינו [לכאורה גם עזרא וסיעתו תיקנו את זה, כדי שיהיו רגילים בשם ה' כמ"ש הריטב"א לקמן בגמ'] שיהא אדם שואל את שלום חברו בשם שמו של הקדוש צריך הוא, ולא אמרין מולל הוא כבודו של מקום, [והתקינו בן] נציל כבוד הצדוקים, להוציא שם שמים עליו, ולמדו מצדו שאמר ה' עמכם, שנאמר רות ב והנה בעז בא מבית לחם, ויאמר לקוצרים ה' עמכם, ויאמרו לו יברכה ה', ואומר ומן המלאך שאמר לגדעון שופטים ה' עמך גבור החיל,

ואומר משלי כג כב ואל תתבוז פייקנה אמן. למוד מדברי זקני אומתם, לעשות מה שראית שעשו הם, וצגמרה מפרש מאי ואומר,

[ומה שאמר אחר כן ואומר אל תבוז כי זקנה אמך אינו ראייה על מה שהקדים שיהא אדם שואל בשלום חברו בשם, אבל ראייה שלא יבוז וילעיג להתנות חכמים אף על פי שהם ישנות וקדמוניות, וע"ז הוזהר שלמה בזה המשל. פיה"מ ש

[זה פירוש הפסוק הללו בגבורותיו הללו כרוב גדלו פי' כמו שמהללים להקב"ה כשעושה חסד כרוב גדלו, כן צריך להלל בגבורותיו. ניצוצי הש"ס],

שנאמר דברים ו ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך [לבבך יש בה שני ביתין, ובי"ת בא"ת ב"ש הוא שיי"ן ויצר בנימין 300 ונמצא שני פעמים יצר מרומזין בשני הביתין של לבבך. ע"פ המלאכת שלמה בשם הר' יצחק אשכנזי ז"ל] וגו', בכל לבבך, בשני יצריך, ביצר טוב וביצר הרע,

ובכל נפשך אפילו "הוא" נוטל את נפשך [המלאכת שלמה מביא את דברי האלשיך ש"הוא" קאי על הקב"ה שנוטל נפשו להעלותה. עיי"ש, וכ"ה במרומי שדה],

ובכל מאדך בכל ממונך [פי' דמחויב "ליתן" כל ממונו ולא יעבור על ל"ה, אבל את נפשו אינו נותן אלא האנס "נוטל" אותה. ע"פ הצ"ח, ולפי' מביאר למה אומר בכל מאדך ומה חידוש הוא אחר שאמר כבר בכל נפשך. תוס' אנשי שם במשניות], ד"א בכל מאדך, בכל מדה ומדה שהוא מורד לך, הוי מודה לו מדות מדדות לך, צין מדה טובה צין מדת פורענות,

[שמעתי שהרב הגאון ר' אייזיק מסלאנים וצוק"ל כשהדפיס את חיבורו "מרבח תבונה" והביאו לגביר שיקנה אותו, וישאל העשיר אותו כמה מחירו, ויאמר לו שקל כסף, ויאמר לו הגביר הלא הספר הוא קטן וקצר וצר ודק ולמה תרבה במחירו, ויאמר לו הגאון ז"ל כמדומה שתפסתם שיטת הדבר אחר, כי בדריכם הוא רק לפי שיטת דבר אחר, ויבקשו הגביר לפרש לו את דבריו, ויאמר לו הגאון הלא ידעתם מאמר חז"ל בברכות דף נד דרשתם על ובכל מאדך לשיטת ת"ק פירושו בכל ממונך שצריכים לשלם כל מחירו של ספר עבור אהבת הקב"ה, ולשיטת דבר אחר אמרו בכל מדה ומדה שמדחתם את ארכו ורחבו ועוביו. בני אהרן]

ז) לא יקל אדם את ראשו לא ינהג קלות ראש [בילקוט המאירי תמה מה מוסף רש"י יותר מלשון חגמ'] [הוא הפך כובד ראש, וענינו שלא ירבה בשחוק ובדברי שעשועים. הרמב"ם, ובש"מ מפ' כגון עומד ערום וכיוצא. תוס' אנשי שם במשניות, וכ"ה בריטב"א על הגמ'] כנגד שער המזרח מן להר הציון, אשר צחומה הגמוכה, אשר לרגלי הציון צחומה, לפי שכל השערים מכוונים זה כנגד זה, שער מזרח, שער עזרת נשים, ושער עזרת ישראל, ופתח האולם וההיכל, וצית קדשי הקדשים צימי מקדש ראשון, כשהיה אמה ערקסין [כך נקראת כותל מחיצה שהפסיק צמקדש ראשון. רש"י יומא נא, ושם נב. כתב רש"י לשון פנים וחזן, פי' טרק פירושו פנים, וסין היינו חזן, דהיינו שער שנכנסים בו מחזין לפנים ויוצאין בו מבפנים לחזן], שהוא מכוון כנגד בית קדשי הקדשים,

[לא יקל וכו' גם אם שמש ההצלחה תורה לו לאדם, אל יקל את ראשו. דברים בעתם לר' ראובן מרגליות ז"ל],

ולא יכנס לאחר הבית במקלו, ובמנעלו, ובפונדתו מגור חלו ומונחין צו מעות, ובאבק שעל רגליו, ולא יעשנו קפנדריא [דורכנאנ. לקצר דרכו נכנס בפתח זה ויוצא בפתח אחר. יבין], וריקיקה מקל

אבני חן למסכת ברכות

להרמב"ם,

תנו רבנן, הרוואה 1. מעברות הים מקום שעברו ישראל צ"ס סוף [ביבשה. משנה ברורה] [ראה ביאור הלכה סימן ר"ח, שאם רואה את הים סוף צריך להודות בלי שם ומלכות, ורק אם רואה המקום המדויק שעברו ישראל מברך ברכה זו, וכן בשאר הברכות], 2. ומעברות הירדן צימי יהושע, 3. מעברות נחלי ארנון לקמן מפרש מאי ניסא, 4. אבני אלגביש במורד בית חורון צימי יהושע ה"ה, בספר יהושע (י), 5. ואבן שבקש לזרוק עוג מלך הבשן על ישראל לקמן מפרש, 6. ואבן שישב עליה משה בשעה שעשה יהושע מלחמה בעמלק, 7. ואשתו של לוט, 8. וחומת יריחו שנבלעה במקומה, על כולן צריך שיתן הודאה ושבח לפני המקום,

בשלמא מעברות הים, דכתיב שמות יד ויבאו בני ישראל בתוך הים ביבשה,

מעברות הירדן, דכתיב יהושע ג יז וַיַּעֲבְדוּ הַכְּהֲנִים נְשֵׂאֵי הָאָרֶץ וְ בָרִיתֵהּ פָּתוּ וְ הַיִּרְדֵּן הֶכֶן, וְכָל־יִשְׂרָאֵל עֲבָרִים פְּחָרְבָה, עד אֲשֶׁר־תִּמְצוּ פְּלִיגָהּ י' לַעֲבֹר אֶת־הַיַּרְדֵּן,

3. אלא מעברות נחלי ארנון, מנלן?

דכתיב במדבר כא יד עַל־פִּי יֹאמֶר בְּסֵפֶר מַלְחָמֹתַי ה', אֶת־וְהָב בְּסוֹפָהּ וְאֶת־הַנְּחָלִים אֲרָנוּ וְ וְגו',

תנא, "את" "והב" [כן היו שמות שני אנשים שהלכו] בסופה [בסוף המחנה], שני מצורעים היו, דהו מהלכין בסוף מחנה ישראל [משמע דשני מצורעין מותרין לילך ביחד, ולא אמרי' בדר ישב לגמרי. אש פנחם ר' פנחם הירשפרונג ז"ל]

[מכאן שנגע אדם נהגו כבר במדבר, אבל נגעי בתים נהגו רק כשבאו לארץ ישראל, ולכן כתיב בנגעי בתים כי תבאו אל הארץ. ע"פ מצור דבש], כי הוון קא חלפי ישראל [פ' כשראו האמוריים שבאים ישראל לעבור], אתו אמוראי [גוים אמוריים]

דף נ"ד ע"ב

עבדי להון נקירותא מערות, [ומפרש ש' מעצרות נחלי ארנון] [הוא] עמק עמוק צין שני הרים גבוהים, והיו ישראל לריקים לעצור צלותו עמק, עשו אמוריים מערות צלדי ההרים ומצאו שם וט'שו נמצאו בהון,

אמרי [האמוריים שנחבאו במערות] כי חלפי ישראל הכא נקמלינון, ולא הוון ידעי דארון הוון מסגי עוצר קמיייהו דישאל, והוון ממך להו טורי משפיל הרים, ומתפשטין זה לזד זה עד שהעמק שוה מקמיייהו [מלפניהם],

כיון דאתא ארון, אדבקו טורי בהדי הדדי וקמלינון, ונחת

ואומר תהלים קיט עת לעשות לה' הפרו תורתך פעמים שמצטלים דברי מורה, כדי לעשות לה', אף זה, הממכין לשאול לשלום חבירו זה רצונו של מקום, שנאמר בקש שלום ורדפהו, מומר להפך מורה ולעשות דבר הנגלה אסור,

רבי נתן אומר, הפרו תורתך משום עת לעשות לה' [וצריך לדעת מה מוסיף ר' נתן? וביבין פ' שלת"ק הוא חובה "הפרו", אבל לר' נתן הוא רשות עיי"ש]; [ורק הפרו מלשון הפרה, אבל לא התירו מלשון התרה. הרב קופלמן זצ"ל],

נמ"ז: מנא הני מילי הכי גרסינן מנלן דמזכרין אנוסא? אמר רבי יוחנן דאמר קרא שמות יח ויאמר יתרו ברוך ה' אשר הוציל וגו' [הרי שביד יתרו על ניסא דרבים], [ואע"ג דיתרו לא ראה מקום הנס? מ"מ כל שרואה הרבים הנצולים כרואה מקום הנס דמי. ריטב"א],

[ומקשה] אנוסא דרבים מברכינן, אנוסא דחיד לא מברכינן! והא ההוא גברא דהוה קא אזיל בעבר ימינא שם מדינה גדולו של פרמ, נפל עליה אריא, אתעביד ליה ניסא ואיתצל מיניה,

אתא לקמיה דרבא [לשאל מתי יברך על הנס] וא"ל, כל אימת דמטית להתם בריך ברוך שעשה לי נס במקום הזה [לאו בחובה קאמר ליה, אלא דאיהו בעי מיניה אי מצי לברוכי או לא, וא"ל דכל אימת דמטי התם אי בעו לברוכי הרשות בידו ושפיר דמי ולאו בחובה. רשב"א],

[וכן] וומר בריה דרבינא הוה קאזיל בפקתא נקעה דערבות שם מקום, וצחא למויא למא למיס [פ' והיה בסכנה שימות בצמא], איתעביד ליה ניסא, איברי ליה עינא דמויא [שנברא לו עין מים], ואישתי,

ותו [פ' וגם נעשה עוד נס למר בריה דרבינא] זמנא חדא הוה קאזיל ברסתקא נשוק דמחוזא [מקום זה נזכר גם בשבת קדר; וב"ב יב:], ונפל עליה גמלא פריצא גמל משוגע, שעסקיו רעים, איתפרקא [נתפרק] נפלה ליה [ברוך נס, בשביל להציל] אשיתא חומת צית שהיה סמוך לו על ונכנס לגוה לחן הצית מפני הגמל,

כי מטא לערבות בריך, ברוך שעשה לי נס בערבות ובגמל, כי מטא לרסתקא דמחוזא, בריך ברוך שעשה לי נס בגמל ובערבות?

[ומתריץ] אמרי אנוסא דרבים כולי עלמא מיחייבי לברוכי, אנוסא דחיד איהו חייב לברוכי [הוא ובריה ובר בריה, צריכי לברוכי, וכולי עלמא לא צריכי, הכי גרים רב אלפס, וכן רב האי גאון. רא"ש, וה"ה לכל יוצאי יריחו שכולם שותפים בנס. ריטב"א]

[לפ"ז כשנעשה הנס לשני יהודים היינו לאב ולבן מחויב בן הבן לברך לשון רבים שעשה ניסים לאבותיו וכו'] וצ"ע דברב, כי לא מצאתי זה בשום מקום בדברי הפוסקים. מגיד תעלומה],

אבני חן למסכת ברכות

[ראה סוכה ה.], ירדו וגדלו למטה,

[וממשך לספר] **משה כמה** [גבוה] הוה, **עשר אמות** שהי הוה הקיס את המשכן, ודרשין הקיס את עזמו לקומת המשכן, וכמיז ציה עשר אמות אורכ הקרש (שמות ל"ו), **שקיל נרגא** [גרזן] **בר עשר אמין**, **שוור קפן** למעלה **עשר אמין**, **ומחייה בקרסוליה** ankle קציל"א (קרסול) צלעו, **וקטליה** [כלומר כיון שנפל לארץ לאחר שנקצצו כפות רגליו, ווהר על צוארו אז ה רגו משה. של"מ].

[בראשית ו ד הַנְּפִלִים הָיוּ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן בְּיָמֵי הָהֵם, בַּמִּדְבָּר יָג לֹג וְשֵׁם רְאִינָו אֶת־הַנְּפִלִים בְּנֵי עֲנָק מִן־הַנְּפִלִים בַּמִּסְוֶה שְׁלוֹ הַמִּלָּה "הַנְּפִלִים" חֲסֵרָה שְׁנֵי פַעֲמִים, אֲבָל כְּנַרְהָ הִיָּה לְרֵאשׁוֹנִים נֹסֵחַ שְׁנֵם בְּפַעַם הַשְּׁלִישִׁי הִיא חֲסִירָה, וְנִמְצָא שֵׁשׁ הַמִּלָּה חֲסֵרָה שְׁלֹשָׁה פַעֲמִים, וְהִנֵּה עוֹג מֶלֶךְ הַבִּשְׁן הִיָּה מִן הָרַפָּאִים כְּדֹכְתִּיב דְּבָרִים ג יא כִּי רַק עוֹג מֶלֶךְ הַבִּשְׁן נִשְׂאָר מִיָּתֵר הָרַפָּאִים, וְרַפָּאִים הֵיָּינוּ נְפִילִים כְּמֹשׁ"כ ב"ר כו ז, ור' לִיאֹנְטִין אֹמֵר, שְׁלֹכַן חֲסִירִין ג' יוֹדִי"ן, לְרִמּוֹ שִׁיחְרוֹג מִשָּׁה אֶת עוֹג, וּפִילָנוּ לְגוֹבָה ל' אִמָּה. ע"פ קוֹבֵץ מוֹרִידָה אֵלּוּל תִּשְׁעָא דָּף יב, מִסְפֵּר "סֵדֶר מַעֲמִים" לר' שְׁלֹמָה ב"ר שְׁמוּאֵל מוֹוִירֶצְבוֹרֵג זצ"ל נִפְטָר לַעֲרֹךְ בִּשְׁנַת 1240],

6. **ואבן שישב עליה משה, דכתיב שמות י וידי משה כבדים ואינו יכול לפושטן כל היום, אלא אם כן תומכים צורועותיו ויקחו אבן וישימו תחתיו וישב עליה,**

7. **ואשתו של לום, שנאמר בראשית יט ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב מלח,**

8. **וחומת יריחו שנבלעה, דכתיב יהושע ו ותפול החומה תחתיה משמע במקומה, ואי אפשר זו אלא על ידי צליעה,**

בשלמא כולחו גיסא [הם נסים שנעשו למיכה], אלא אשתו של לום פורענותא הוא?

מירוצא הוה דאמר ברוך דיין האמת,

והא הודאה ושבח קתני [לעיל נד. ועל כולן צריך שיתן "הודאה ושבח" לפני המקום]?

[ומתריץ] **תני** [תקן הבריייתא, ושנה אותה כך] **על לום ועל אשתו מברכים שתים, על אשתו אומר ברוך דיין האמת, ועל לום אומר ברוך זוכר את הצדיקים,**

א"ר יוחנן, אפילו בשעת כעסו של הקב"ה, זוכר את הצדיקים שזכר את אברהם, שנאמר בראשית יט כט וַיְהִי בִּשְׁחַת אֶל־הַיָּם אֶת־עֲרֵי הַכְּפָר וַיִּזְכֹּר אֶל־הַיָּם אֶת־אַבְרָהָם וַיִּשְׁלַח

דמייחו לנחלי ארנון, כי אתו את והב [בשישראל כבר עברו, ואת והב הלכו בסוף המחנה שהיו מצורעים] כשחזרו ההרים למקומן, **חזו דמא דקא נפיק מביני טורי, אתו ואמרי להו לישראל** [והם היו מצורעים על מה שדיברו לשון הרע, וע"י אמירה זו תקנו עונם. ע"פ מצור דבש], **ואמרו שירה,**

היינו דכתיב במדבר כא טו וְאֶשְׁד וְסָפֵר הַנְּחָלִים, אֲשֶׁר נָמְה לְשִׁבְתָּ עַד וְנִשְׁעַן לְגִבּוֹל מוֹ אָב ההר שצבער העמק נטה ונמשפט לצד מזרחו, ההר אשר לצד עבר מואב, וְסָפֵר אֶתְּ מוֹאָב עַד,

4. אבני אלגביש, מאי אבני אלגביש?

תנא [אלגביש = הוא נוטריקון על-גבי-איש] **אבנים שעמדו צאיר על גב איש, וירדו על גב איש, עמדו על גב איש זה משה, דכתיב במדבר יב והאיש משה עניו מאד, וכתיב שמות ט ויחדלו הקולות והברד, ומטר לא נתך ארצה לא הגיע לארץ, אלא עמד צאיר,**

ירדו על גב איש זה יהושע, דכתיב במדבר כו קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו, וכתיב יהושע י ויהי בנוסם מפני בני ישראל, הם במורד בית חורון, וה' השליך עליהם אבנים גדולות,

5. **אבן שבקש עוג מלך הבשן לזרוק על ישראל, גמרא גמירי לה** [ראה ספר הברית דף קסא:], [כמעט כל המפרשים פירשו ענין זה על דרך הרמז והסוד. שם],

אמר עוג משכ כן כלנו מחנה ישראל כמה הוי, תלתא פרסי מחנה ישראל תלתא פרסי, דכמיז (במדבר ל"ג) ויחנו מצית השימות עד אכל השטים, ואמר רבה בר בר חנה לדידי מוז לי הסוא דוכתא וסוא תלתא פרסי אורכא ותלתא פרסי פומיא (עירובין נ"ה:), איזיל [אלך] ואיעקר טורא [הר] בר תלתא פרסי, ואישדי עלייהו ואיקטלינהו] [ואשליך אותם עליהם ואהרגם],

אזל עקר טורא בר תלתא פרסי, ואייתי על רישיה, ואייתי קודשא בריך הוא עליה [על ההר] **קמצי נמלים** [חגבים. שם, ובחומש ויקרא יא כב מתרגם את הארבה ית גובה, ובמשלי ו ו מתרגם לך אל גמלה אתרמי לשומשמןא], **ונקבחה ונחית בצואריה,**

הוה בעי למשלפה [היה רוצה לשלוף ולהסיר ראשו מתוך ההר], **משכי [גרלו] שיניה להאי גיסא ולהאי גיסא, ולא מצי למשלפה, והיינו דכתיב תהלים ג שני רשעים שברת, וכדר' שמעון בן לקיש, דא"ר שמעון בן לקיש מאי דכתיב תהלים ג שני רשעים שברת, אל תקרי שברת אלא שרבת לשון אשכנזי אשכנזי**

אבני חן למסכת ברכות

אֶת־לוֹט מִתּוֹתָיִם הִתְפַּכֶּה בְּהֶפְךָ אֶת־הָעֵרִים אֲשֶׁר־נִשְׁבַּח בָּהֶן לֹט וְגו'.

[שנינו במשנתנו] וחומת יריחו שנבלעה: וחומת יריחו נבלעה, והא נפלה שנאמר יהושע ו ויהי בשמוע העם את קול השופר ויריעו העם תרועה גדולה ותפול החומה תחתיה,

כיון דפותיה [שרחבה] ורומה [וגובהה] כי הרדי ניגחו [הם שוים] [הוין] ולין נפילה ניכרת נה אס לא נבלעה משום הכי [כשהקב"ה רצה להענישם] אבלעה בלועי והוא דרך נפילה למומה מו,

אמר רב יהודה אמר רב, ארבעה צריכין להודות [ולומר הגומל. ריטב"א] כשיוצאין מן הסנה, יורדי הים, הולכי מדברות, ומי שהיה חולה ונתרפא [ודקא בחולה שנפל למטה, אבל חש בראשו או במעיו ואינו מומל למטה לא. ה"ר יוסף. תוס'], ומי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא [ראה דין זה בא"ח סימן ר"ט],

[ומי שנוסע באריון שחייב להודות מרומז בפסוק "יעלו שמים". הרב קופלמן זצ"ל]

[מי שמתחייב ארבעתן אינו מברך כ"א ברכה אחת לכולן,

מה שאין האשה מברכת ברכת ההודאה, מפני שצריך לאודווי בפני עשרה ולא אורח ארעא דכל כבודה בת מלך פנימה, וכנה"ג הסכים שיברכו בבהכ"ג שלהם וישמעו האנשים מבהכ"ג או לפחות בפני נשים ואיש אחד. באר היטב, בכ"ה תמה למה אין הנשים מברכות ברכה זו, ואי משום דבעי' הא בריעבד סגי בלא י? ולכן תברך בפני איש א' או בפני נשים עכ"ל, ואפשר שמנהגן מפני שם"ל שברכות אלו רשות. מג"א סימן ר"ט],

[שאלו לרבנו האי גאון ז"ל מפני מה מנאן הברייתא כדרך שאינן כתובים בתהלים, כי שם מזכיר הולכי מדברות וחבושים וחולים ויורדי הים? והשיב כי הפסוק מונה המסוכן יותר, והתלמוד מונה הרגיל ביותר. ריטב"א, וכע"ז בתוס'].

[כי ד' סבות הכוללים והם המונעים לאדם מהגיע אל שלימותו ותכליתו, הא' [תעו במדבר בישימון] שאין לו כמה להתפרנס וצריך לרדוף אחר פרנסתו, הב' [יושבי חשך וצלמות] שיש עליו יד שונאים וא"א לו לעבוד ה' שלימה מפניהם, הג' [אוילים מדרך פשעם וגו'] מי שבטבע חולה וחלש מלעסוק בתורה ומצותיה, הד' [יורדי הים באניות] ריבוי עושר וטורדה המבטלו מתורה ומצות. ע"פ המהרש"א],

1. יורדי הים מנלן [שצריכים להודות]? דכתיב תהלים קו יורדי הים באניות וגו' תמה ראו מעשי ה', ואומר ויעמד רוח סערה, יעלו שמים ירדו תהומות, ואומר יחוגו ויגועו כשכור, ואומר ויצעקו אל ה' בצר להם וממצוקותיהם יוציאם, ואומר יקם סערה לדממה, ואומר וישמחו כי ישתוקו, ואומר יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם,

2. הולכי מדברות מנלן [שצריכים להודות]? דכתיב תעו במדבר

בישימון, דרך עיר מושב לא מצאו [הולכי מדברות אף הם צריכין להודות שהיו פעמים שהם מועים ורעצים ולמלאים. רש"י מהלס קו ד], ויצעקו אל ה', וידריכם בדרך ישרה, יודו לה' חסדו,

3. מי שחלה ונתרפא [מנלן שצריך להודות]? דכתיב אוילים מדרך פשעם ומעונותיהם יתענו, כל אוכל תתעב נפשם וגו' ויצעקו אל ה' בצר להם וגו', ישלח דברו וירפאם וגו', יודו לה' חסדו,

4. מי שהיה חבוש בבית האסורין מנלן [שצריך להודות]? דכתיב יושבי חשך וצלמות וגו' כי המרו אמרי אל וגו', ואומר ויכנע בעמל לבם וגו' ואומר ויצעקו אל ה' בצר להם, ואומר יוציאם מחשך וצלמות וגו', ואומר יודו לה' חסדו,

מאי מברך? אמר רב יהודה, ברוך גומל חסדים טובים [וכתב הב"פ] הברכה הגומל לחייבים כלומר אפילו לאותם שהם חייבים דחינו שהם רשעים דתרגום רשע חייבא, על כל זה גומל להם טובות, ואני ג"כ כאחד מהם שאע"פ שאיני הגון גמלני כל טוב. עין יוסף] [והשושנים אומרים מי שגמלך כל טוב הוא יגמלך כל טוב סלה. רמב"ם וטור ומחבר. עין יוסף],

אביי אמר, וצריך לאודווי קמי עשרה, דכתיב תהלים קו וירוממוהו בקהל עם וגו' נסוף פרשם המזמור [וקהל מקרי עשרה, כמו שפרש"י בכתובות ז: ד"ה במקהלות. גליון הש"ס],

מר זוטרא אמר, ותרין מינייהו רבנן, שנאמר תהלים קו ובמושב זקנים יהללוהו,

מתקיף לה רב אשי, ואימא כולוהו רבנן? מי כתיב בקהל זקנים, בקהל עם כתיב,

ואימא בי עשרה שאר עמא [מדכתיב בקהל עם], ותרין רבנן [מדכתיב ובמושב זקנים], ונהגו העולם לברך אחר שקורא בתורה. תוס', ג"ל דהתורה היא עכ"פ במקום רבנן. מגיד תעלומה? קשיא [וצריך להדר אחר ב' רבנן מלבד העשרה והוא תריסר. רוקח ועוד. עין יוסף],

רב יהודה חלש ואתפח נמרפא, על לגביה רב חנא בגדתאה [שם זה 11ב מקומות בש"ס] שם עירו נגדל, היא עיר הסוזה שנכלל משתדנה נכל [ואין זה בגד שבימינו], [וראה יבמות סז. ברש"י ד"ה בגדתא. נעל אגדה] ורבנן,

אמרי ליה [רב חנא ורבנן, לרב יהודה] בריך רחמנא דיהבך ניהלך, ולא יהבך לעפרא [אפשר דפטרו ליה מלאודווי ככוונה, כדי שלא יהא צ"ל בצבור הגומל לחייבים טובים, כי גנאי הוא לת"ח כמותו לומר בן [פ'] לקרות את

אבני חן למסכת ברכות

עצמו "חייבין". עיין יעקב, **אמר להו פטרתון יתי מלאודויי** [תוס'],

והא אמר אביי, בעי אודויי באפי עשרה?

דהו בי עשרה,

והא איהו לא קא מודה? לא צריך דעני בתרייהו אמנ:

[הפרי מגדים באשל אברהם או"ח סי' ר"ט ס"ק ד' כתב על הקושיא הראשונה וז"ל ומש"ה הקדים קושיא זו לשניה אף דשניה חזקה יותר? אלא דהכי פירושא והא איהו לא מודה ודי בפחות שרק כשמברך בעצמו צריך י', ומשני אמנ הוי עיקר הודאה והוי כמברך בעצמו ובעי י'. וראה בקובץ קול התורה חוברת ס"א דף מ"ו מש"כ בזה].

אמר רב יהודה, שלשה צריכין שימור מן המזיקין, ואלו הן חולה שסודע מזלו, לפיכך השד מתגרה בו, חתן וכלה [בזונה חתן וכלה לשנים], לפי שהכל מסתכלים בהם צריכים שימור יותר [ע' דובר צדק עמ' 58], ובראשונים מוסבר הטעם משום שמדת הדין מתוחה בשעת שמחה. יוסף דעת],

במתניתא תנא [מוסיף חיה היינו יולדת], **חולה, חיה אשה שילדה, חתן, וכלה, ויש אומרים אף אבל, ויש אומרים אף תלמיד חכמים בלילה חתן, וכלה, ותלמידי חכמים, מקנאמו מתגרה בהם:**

ואמר רב יהודה, שלשה דברים [המאריך בהן] מאריכין ימיו ושנותיו של אדם [היינו בעודו], אבל מה דכתיב על כמה מצות למען ייטב לך וגו' קאי על יום שכולו ארוך. צבי קודש], **המאריך בתפלתו, והמאריך על שלחנו שמתוך כך עניים צלין ומתפרנסים, והמאריך בבית הכסא רפואה היא לו,**

והמאריך בתפלתו מעליותא היא, והאמר רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן,

דף נ"ה ע"א

כל המאריך בתפלתו ומעיין בה אומר בלבו שמיעשה בקשמו לפי שהתפלל בזונה, **סוף בא לידי כאב לב** שאין בקשמו נעשית, **שנאמר** משלי יג יב **תו' תָּלַת לֶשׁוֹן תַּפְלָה,** כמו ויחל משה (שמות ל"ב) **מְמוֹשְׁכָה מִחֻלָּה לֵב** [ופשוטו: המיחל לדבר מה והיא נמשכת ומתאחרת לבוא היא לו לכאב לב, וכאשר באה התאוה היא לו לעין המגדל חיים וירופא מכאב הלב. מד],

וא"ר יצחק, שלשה דברים מזכירים עונותיו של אדם שעל ידיהן מפשפשים למעלה במעשיו, לומר בזה זכיותיו, נראה מה הם, ואלו הן, קיר גמליי מקום סכנה [לעיל ה: איתא שלא יהיה דבר מפסיק בינו ובין

הקיר, ופירש בגומעם אלימלך בלקוטי שושנה, שאם מטיר מחשבתו יכול להתפלל גם תחת קיר גמליי "כי אף שיבדקו בו יצא זכאי, דתפלה מועלת לכל ומגינה עליו", וזה הפירוש שלא יהיה דבר מפסיק בינו ובין הקיר בה"א הידועה, שיהיה במדרגה שיוכל להתפלל גם תחת הקיר], **ועיין תפלה, ומוסר דין על חבירו לשמים** בזה זכיותיו, שמכרו יהיה נענש על ידו?

הא [צ"ע מרש"י שבועות כג: ד"ה הא לא קשיא כלומר אם קשיא אמת אין כאן זו יש לה תירוצין וכן כל דוכתא דליכא סא לא קשיא יש קשיא גדולה מזו. ראה משמר הלוח] **לא קשיא, הא דמעיין בה, הא דלא מעיין בה, והיכי עבדי** [שיקיים בו הא דאמרינן דמאריכין ימיו ושנותיו] **דמפיש ברחמי, [פ' שמרבה בתפלה היינו בתפלות הרבה, ולא מאריך כדי לעיין בה], [צריך לפשט. מנ"ג],**

והמאריך על שלחנו, דלמא אתי עניא ויהיב ליה [ויתן לעני לאכול], **דכתיב יחזקאל מא כב הַמְזַבֵּחַ עֵץ שָׁלוֹם שְׁאֵמוֹת גְּבוּהָ וְאָרְכּוֹ שְׁתַּיִם-אַמּוֹת וּמִקְצָעוֹ תָּיִו לוֹ וְאָרְכּוֹ יִקְרָתוּ עֵץ, וְכִתִּיב** [בהמשך הפסוק] **וַיִּדְבֵּר אֵלַי זֶה הַשְּׁלַחַן אֲשֶׁר לִפְנֵי ה'**,

פתח במזבח וסיים בשלחן, ר' יוחנן ור' אלעזר דאמרי תרויהו, כל זמן שבהמ"ק קיים, מזבח מכפר על ישראל, ועכשיו שלחנו של אדם מכפר עליו,

והמאריך בבית הכסא מעליותא הוא, והתניא עשרה דברים מביאין את האדם לידי תחתוניות [אבעבעות בולמות בפי הטבעת וגורמות מכאובים בעת עשיית הצרכים. מלון עברי] [hemorrhoids], 1. **האוכל עלי קנים,** 2. **ועלי גפנים** [grape leaves], 3. **ולולבי גפנים** [tendrils of grapevines] וידלי"ש [קנקנות] צלעו, 4. **ומוריגי בהמה כל** נשר שצצהמה שאינו חלק אלא דומה למורג סרוץ שאינו חלק, כמו המין והלשון והכרס הפנימי וזית הכוסות, 5. **ושדרו של דג,** 6. **ודג מליח שאינו מבושל כל צרכו,** 7. **והשותה שמרי יין,** 8. **והמקנח** [פי הטבעת] לאחר שעשה צרכיו] **בסיד,** 9. **ובחרסית,** 10. **והמקנח בצרור שקנח בו חבירו, וי"א אף התולה** [המתאמץ. שט] **עצמו בבית הכסא יותר מדאי** שאינו יושב, אלא על צרכיו, שמתוך כך נקציו נפתחין יותר מדאי [הרי שהמאריך בבית הכסא בא לידי חיזק, ואת אמרת דמאריכין לו ימיו ושנותיו]?

לא קשיא הא דמאריך ותלי, הא דמאריך ולא תלי,

[ומביא ראיה דמעלי לנקות את הגוף. ש"ח] **כי הא דאמרה ליה ההיא מטרוניתא לר' יהודה בר' אלעאי, פניך דומים למגדלי חזירים ולמלוי ברבית** [בעי"ז נדרים מנ"י:] **שכן מרובה צלל עורק, ושמים בחלקם, לכן פניהם נהוצים, אמר לה דימנותא לשון שנועה, כלומר צלמנה לדידי תרויהו אסירן** שמיסן אסורות לי,

אבני חן למסכת ברכות

אלא עשרים וארבעה בית הכסא איכא מאושפיזאי לבי מדרשא, דכי אזילנא [בשאי הולך לביהמ"ד], בדיקנא נפשאי [אני בודק את עצמי לגדולים] בכולהו,

אמר רבי יוחנן, שלשה דברים מכריז עליהם הקב"ה בעצמו [כלומר ולא ע"י משרתיו צבא השמים, ור"ל שלא נודע לנו בפרס יבואו על ידי הוראת הוברי השמים, דלאו במולא תלי מילתייהו. של"מ], ואלו הן, רעב, ושובע, ופרנס טוב,

רעב, דכתיב מלכים ב ח כי קרא ה' לרעב וגו',

שובע, דכתיב יחזקאל לו וקראתי אל הדגן והרבייתי אותו,

פרנס טוב [כמו שרואין שהקב"ה בחר בבצלאל, הגם שבקש הסכמה ממושה רבינו ומכלל ישראל], דכתיב שמות לא א וַיִּדְבֶּר ה' אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: בִּרְאֵה רָאָה מַשְׁמַע (היט צלצל) [הכן את לצצל. רע"י] ומן ענין צדק קָרָאתִי בְשֵׁם בְּצַלְאֵל בֶּן־אוּרִי בֶן־חוּר לְמִשְׁחֵה יְהוֹדָה וְגו',

[ו] אמר רבי יצחק, אין מעמידין פרנס על הצבור, אלא אם כן נמלכים בצבור, שנא' שמות לה ראו [כן אמר אל הציבור] קרא ה' בשם בצלאל,

אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, משה הגון עליך בצלאל [רייק מלשון "ראה". צרור החיים], אמר לו רבונו של עולם אם לפניך הגון, לפני לא כל שכן, אמר לו אף על פי כן לך אמור להם [לישראל],

הלך ואמר [וישאל] להם לישראל, הגון עליכם בצלאל, אמרו לו אם לפני הקדוש ברוך הוא ולפניך הוא הגון, לפנינו לא כל שכן,

א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן, בצלאל על שם חכמתו נקרא, בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, לך אמור לו לבצלאל, עשה לי משכן ארון וכלים שכן הם סדורים בפרשת כי תשא, ראה קראתי בשם וגו' את אהל מועד ואת הארון לעדות [וגו'. רע"י] וכל הפרשה, ומשה אמר לו עשה ארון וכלים, כגון שלמן ומנורה ואחר כך משכן, דסבירא ליה לרבי יונתן שסדר שהם סדורים צווקו לי תרומה אמר לו [ראה תוס'] שלמד כן מכתוב בפרשת כי תשא [שמות לא ו] את אהל מו' עד ואת־הָאָרֶן לַעֲדָת,

הלך משה והפך ואמר לו, עשה ארון וכלים ומשכן,

אמר לו [בצלאל] משה רבינו ! מנהגו של עולם אדם בונה בית, ואחר כך מכניס לתוכו כלים, ואתה אומר עשה לי ארון וכלים ומשכן, כלים שאני עושה להיכן אכניסם, שמא כך אמר לך הקב"ה, עשה משכן ארון וכלים, אמר לו [משה] שמא בצל אל היית וידעת,

ואמר רב יהודה, שלשה דברים מקצרים ימיו ושנותיו של אדם, מי שנותנין לו ס"ת לקרות ואינו קורא, כוס של ברכה לברך ואינו מברך, והמנהיג עצמו ברכנות [פ' בינו לבין עצמו, שצריך שיהיה לבבו נשבר ונכנע, אבל בפני הבריות זו חובה ושכר כדי להטיל אימה על הצבור שיהיו דבריו מתקבלים אצלם. עין יוסף עיי"ש # אבל צ"ע דאמר לקמיה שיוסף הנהיג עצמו ברכנות מה פירושה הרי הוא היה משנה למלך],

ס"ת לקרות ואינו קורא, דכתיב דברים ל כי הוא חייך ואורך ימך,

כוס של ברכה לברך ואינו מברך, דכתיב בראשית יב ואברכה מברכך והמנצח צרכת המון, מנצח לצעל הצית,

והמנהיג עצמו ברכנות, דא"ר חמא בר חנינא, מפני מה מת יוסף קודם לאחיו דמכיו ומת יוסף וכל אחיו (שמות א') [יוסף מת לפני כל אחיו, שלא היה אלא ק"י שנה ולוי אחיו קל"ו. ר"י מלניל], מפני שהנהיג עצמו ברכנות:

[פ' ששמע כשאמר לו יהודה חמשה פעמים "עבדך אבי" והמליץ אשר בינותם תרגמם חמשה פעמים, לפיכך נפתחו לו עשר שנים משנותיו, שהיו ימיו מאה ועשרים שנה, ואף שהיו נותן שעקב יכבד את בנו המלך, דכתיב וישתחו ישראל על ראש המטה, דתעלה בעידניה סגיד ליה, מ"מ כשלא היה אביו עדיין תחת ממשלתו וגם היה שלא בפניו לא היה לו ליוסף לקבל הרבנות הזו. של"מ],

ואמר רב יהודה אמר רב, שלשה צריכים רחמים זריזים לנפש רחמים שיצאו, לפי שהם צידו של הקדוש ברוך הוא, ואין להם רשות לנא אלף נרשמו, מלך טוב, שנה טובה, וחלום טוב [פ' אף שאלו ג' הם טובים לפי ראות עינינו, אפ"ה צריכין להתפלל עליהם שיעמדו במלוואה בטובה. עיין יעקב, וראה גם בענף יוסף],

מלך טוב דכתיב משלי כא א פְּלִגְיָמִים לְבִמְלֶךְ בְּיָדֶיהָ,

[גיטין נו: דכתיב [איכה א] היו צריה לראש וגו' כל המיצר לישראל נעשה ראש [פ' בחמלת ה' עלינו, כדי שלא יוכל לחרע לנו, עושה אותו הקב"ה לראש ואז הוא ביד ה' דכתיב [משלי כא א] לב מלך ביד ה'. שמעתי],

שנה טובה דכתיב, דברים יא תמיד עיני ה' אלהיך בה, מראשית השנה ועד אחרית שנה,

חלום טוב דכתיב, ישעיה לח וְתַחֲלִימֵנִי [מלשון רפואה, אבל דורש אותה מלשון חלום] וְתַחֲיֵנִי:

אבני חן למסכת ברכות

שאלה ממעגל עליו מוטל את המלך, חלמא טבא חדויה מסתייה [בוה ששמו על החלום הטוב כבר נתקיים טובתו, ולא יתקיים עוד מה שראה בחלום], [חלמא בישא עציבותיה מסתייה וכן חלמא טבא וכו' נלע"ד דזה מיירי היכא דלא מיתפשר, וא"כ לא היה מתחילה החלום אלא לזה. לשון הוהב], # [ויש לפרש ע"פ הגמ' בביצה טז. מוונתיו של אדם קצובין לו מר"ה וכו' דהיינו מדת ההנאות שיהיו לו בשנה זו, וע"י שנהנה הנאה מרובה, נפחת לו מן החשבון יותר מבהנאה רגילה, וכן כאן בחלום טוב ההנאה והשמחה, מבטלת את החלום הטוב],

אמר רב יוסף, חלמא טבא אפילו לדידי שאני מאור עיני # [וכן דסומא חשיב כמת, היינו סוברים שאין בו היכולת לשמוח כל כך, או שמה הצער של סמיית העינים יוסיפו לו על החשבון, שהשמחה לא יפחית את חלום הטוב, לכן אומר רב יוסף שחלום טוב הוא משמח כל כך, עד שגם הוא כבר קיבל הטובה ע"י השמחה] בריחותיה [שמחתו של החלום] מפכחא ליה מצטליה,

6. ואמר רב חסדא, חלמא בישא קשה מנגדא ממלקות, קשה לגוף האדם יותר ממלקות, לפי שדואג ממנו,

שנאמר קהלת ג והאלהים עשה שייראו מלפניו, ואמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן, זה חלום רע מיראמו יסוד ויכנע,

ירמיה כג כח הנביא אשר-אתו חלו'ם יספר חלו'ם, ואשר דברי אתו ידבר דברי אמת, מה-לתבן [קש] את-הבן [כן תקרא התבואה, וכן לשבור בר [בראשית מג], מה ענין לתבן להדמותו עם הבר, ר"ל מה ענין חלום דמויני להדמותו עם חלום נביאי. מצודות] נאם-ה', וכי מה ענין בר ותבן אצל חלום [פי' מה הדמיון של חלום לקש],

אלא אמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחי, כשם שאי אפשר לבר בלא תבן, כך אי אפשר לחלום, בלא דברים בטלים,

אמר ר' ברכיה, חלום אף על פי (שמקצתו) [שרובו. ע"י] מתקיים כולו אינו מתקיים, מנא לן מיוסף, דכתיב בראשית לו והנה השמש והירח וגו'

דף נ"ה ע"ב

וההיא שעתא דמסא אמיה [רחל אמו של יוסף] לא הות [כבר נפטרה מן העולם],

א"ר לוי, לעולם יצפה # [מלשון צופה, לראות מרחוק, פי' יהיה מוונת כאלו רואה את הדבר בא אליו מרחוק] אדם לחלום טוב שיתקיים, עד כ"ב שנה [אף דשלפעמים מתקיים אף לאחר כ"ב שנה בדמיונו שחלום פרעה

אמר רב יהודה אמר רב, יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ על ידי צירוף, ונספר יצירה מני להו [הלשון ספר יצירה נזכר בסנהדרין סה: בגמ' וגם ברש"י וז"ל שם על ידי ספר יצירה שלמדו צרף אותיות של שם, ויש גם ברש"י שבת קד, עירובין סג, מנחות כט:],

כתיב הכא [בעשיית המשכן וכליו, על בצלאל] שמות לה וימלא אותו רוח אלהים 1. בחכמה 2. ובתבונה 3. וברעת, וכתיב התם [בבריאת העולם] משלי ג יט ה' 1. בְּחִכְמָה יִסְדֶּֽאֱרֶץ, פו' גִּן שְׁמִים 2. בְּתַבְנִיָּה, וכתיב משלי ג כ 3. בְּרַעְתּוֹ תִּהְיֶה מוֹת נִבְקָעוּ,

אמר רבי יוחנן, אין הקדוש ברוך הוא נותן חכמה, אלא למי שיש בו חכמה, שנא' דניאל ב יחב חכמתא לחכימין ומנדעא לידעי בינה,

שמע רב תחליפא בר מערבא, ואמרה קמיה דרבי אבהו, אמר ליה אתון מהתם מתניתו לה, אנן מהכא מתנינן לה, דכתיב שמות לא ובלב כל חכם לב, נתתי חכמה [ראה עיון יעקב למה מביא דוקא פסוקים אלו]:

***** סוגיא דחלומות [עד נז:] *****

[להשלים הדברים אמרנו להעתיק פה את פתרון חלומות להחכם הקדמון ר' שלמה אלמולי זצ"ל והשמטנו רק המאמרים אשר הביא מרז"ל כי רק להוסיף באנו והם חלא לגדר עניניו, וז"ל אכתוב כל פתרוני החלומות הנמצאים בספרים וכו'. חדושי גאונים בע"י עיי"ש],

[שורה 46] 1. אמר רב חסדא, כל חלום ולא טוות כל מלומות יראה אדם, ולא יראה אחד מאותן שהוא שרוי צמנית, שאינו טוב, טוות לשון טענית כמו וצט טוות, האמור דדריש (דניאל ו'), [ולא ניחא לרש"י לפרש [כפשוטו] דר"ח קאמר שלא יתענה על שום חלום, דהא רב חסדא עצמו קאמר בפ"ק דשבת [יא.] יפה תענית לחלום, ובו ביום וכו'. עיון יעקב],

2. ואמר רב חסדא, חלמא דלא מפשר שלא פמרוהו כאגרתא דלא מקריא לא טוב ולא רע הוא, שכל המלומות הולכין אחר הפתרון,

3. ואמר רב חסדא, לא חלמא טבא מקיים כוליה, ולא חלמא בישא מקיים כוליה,

4. ואמר רב חסדא, חלמא בישא עדיף מחלמא טבא שמציא את האדם לידי תשובה,

5. וא"ר חסדא, חלמא בישא עציבותיה מסתייה דיו עכנזו, מה

אבני חן למסכת ברכות

רע, ושונאים אותו ואין מראין לו כלום?

שבפרשת מקץ נתקיים בימי יחזקאל וכו', אלא "יצפה" רק לכ"ב שנה. שח],

ומשני **אלא הכי קאמר, דחזא ולא ידע מאי חזא** אדם טוב מראין לו כלום טוב, ועד שלא יקין משמחה ממנו, כדי שלא ישמח [ראה שפת אמת שהקשה על פרש"י, והוא פירש שהוא מעין חלום חלמתי ואני יודע מה היא דאמרינן לקמן],

אמר רב הונא בר אמי, אמר ר' פדת א"ר יוחנן, הרואה חלום ונפשו עגומה, ילך "ויפתרנו" בפני שלשה,

יפתרנו ! והאמר רב חסדא חלמא דלא מפשר, כאגרתא דלא מקריא [וכאלו לא היה, וגמצא שאם חלם חלום רע, אם לא יפתרנו לא יזיק], אלא אימא "מיבנו" [פרשנו לטובה, וכן יהיה] בפני שלשה,

ליתי תלתא [יבא שלשה בני אדם] ולימא להו, חלמא טבא חזאי, ולימרו ליה הנך, טבא הוא וטבא ליהוי, רחמנא לשוייה לטב,

שבע זימנין [שבע זימנין] קאי כאן ולא למעלה] לגזרו עלך מן שמיא דלהוי טבא [שיחיה טוב], ויהוי טבא [ואו ודאי יהיה כן],

ולימרו ג' הפוכות, וג' פדויות, ושלש שלומות,

שלש הפוכות, תהלים ל הפכת מספדי למחול לי פתחת שקי ותאזרני שמחה, ירמיה לא אז תשמה בתולה במחול ובחורים וזקנים יחדיו, והפכתי אבלם לששון וגו', דברים כג ולא אבה ה' אלהיך לשמוע אל בלעם ויהפוך וגו' [ראה בילקוט הגרשוני משל נאה, ממלך שראה שבנו מזלזל בבגד נאה שעשה לו הלך והפכו לו והיה צד הפשתן שנותנין בבגד לחזוק, מבחיץ, וכן מה שהקב"ה מביא עלינו מדת הדין הוא רק הפך אבל באמת מתחת הוא רחמים וחסדים עיי"ש],

שלש פדויות, דכתיב תהלים נה פדה בשלום נפשי מקרב לי וגו', ישעיה לה ופדויי ה' ישובו וגו', שמואל א יד ויאמר העם אל שאול היונתן ימות אשר עשה הישועה וגו',

שלש שלומות, דכתיב ישעיה נז בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו, דברי הימים א יב ורוח לבשה את עמשי וגו', שמואל א כה ואמרתם כה לחי ואתה שלום וביתך שלום וגו',

[למה אומרים את זה בויתן לך ?]

אמימר ומר זוטרא ורב אשי הוו יתבי בהדי הדדי [ובע"ז לעיל מר, ג:], אמרי [זה לזה], כל חד וחד מינן לימא מלתא דלא

מגלן מיוסף של נמקימו השמחאות הללו עד עשרים ושנים שנה, כשרד יעקב למצרים, שכבר היה הרעב שמי שנים, דכתיב כי זה שנים הרעב [בראשית מ"ה], דכתיב בראשית לו אלה תולדות יעקב יוסף בן שבע עשרה שנה וגו', וכתיב בראשית מא ויוסף בן שלשים שנה בעמדו לפני פרעה וגו', מן שבסרי עד תלתין כמה הוי תלת סרי¹³, ושב דשבעא [שבעה שני השובע] ותרתי דכפנא [ושני שנות הרעב] הא כ"ב,

[ולמה דוקא כ"ב? ע"פ מה דאיתא בספר היצירה שכמו שיש כ"ב אותיות לתורה, וככ"ב אותיות אלו מצרפין את כל דברי התורה ובלעדן לא יוכל ללמוד תורה, כן הוא בהנהגת העולם יש מספר קטן של כוחות שעל ידם מתנהג העולם, ובזמן של כ"ב שנים יכולים כוחות אלו להצטרף ולגרום כל מיני חידושים וכו'. ע"פ מה שראיתי],

אמר רב הונא, לאדם טוב אין מראין לו חלום טוב [מראין לו חלום רע] כדי שידאג ולא יחטא, ושיכפר לו עשונות, ולאדם רע אין מראין לו חלום רע [מראין לו חלום טוב] כדי לשמחו, שיכל עולמו,

תניא נמי הכי, כל שנותיו של דוד לא ראה חלום טוב, וכל שנותיו של אחיתופל לא ראה חלום רע,

ודוד לא ראה חלום טוב והא כתיב וכו' לא גרסינן הכי, אלא גרסינן והכתיב תהלים צא לא תאונה אליך רעה, ואמר רב חסדא אמר רב ירמיה בר אבא, שלא יבהילוך לא חלומות רעים קשיא לרב הונא, דאמר לאדם טוב מראין לו חלום רע, ולא הרחורים רעים,

[ומביא המשך הברייתא, # ולא ידעתי למה מביאו כאן] ונגע לא יקרב באהלך, שלא תמצא אשתך ספק נדה [שכל "נגע" הוא ספק שצריך להראותו אל הכהן], בשעה שאתה בא מן הדרך [הס"מ הוא הנקרא נגע, והוא המחמיא את האדם ומראה לו צדדים להיתר. מגיד תעלומה], [בע"ז ב"מ קו, וסנהדרין קג].?

ומשני **אלא איהו לא חזי ליה** חלום רע [שלא יבהלוהו], אחרוני חזו ליה [זה שאמר רב הונא שאין מראין לו חלום טוב, היינו שאין מראין "עליו" חלום טוב לאחרים],

וכי לא חזא איהו [שום חלום] מעליותא הוא כיון דלא חזי חלום רע כדקאמר שלא יבהלוהו, וחלום טוב לא כל שכן דלא חזי דהא קמני כל ימיו של דוד לא ראה חלום טוב, אם כן לא חזי חלום כלל,

והאמר ר' זעירא, כל הלן שבעה ימים בלא חלום, נקרא רע, שנאמר משלי יט כג וְשֹׁבֵעַ יֵלֵין פֶּל־יִפְקֹד, [הרי זה נקרא] רע, אל תקרי שבע אלא שבע שבעה לילות ילין ולא יפקד נשום חלום, הכי הוא

אבני חן למסכת ברכות

שמיע ליה לחבריה,

צבורא אמן [כלומר יכוין לסיים תפלה זו בסיים כהנים את תפלתם וימרוץ כולי עלמא אמן, וכי מהדרי כהני אפיהו, לימא השוכן בגבורת שלום שים עלינו שלום. הרא"ה],

ואי לא [שאינו מספיק לומר כל הנוסח הזה. שט], לימא הכי, אדיר במרום שוכן בגבורה, אתה שלום ושמוך שלום, יהי רצון מלפניך שתשים עלינו שלום,

פתח אידך ואמר, האי מאן דעייל למתא, ודחיל מעינא בישא [כלומר שהוא יפה תואר, ומתירא שלא תתננה הנשים עיניהן בו, כמו"ש ותשא אשת אדוניו את עיניה וגו', ויתקרבו אליו להחמיאו. שלמה משנתו], לנקוט זקפא גולל דידא דימיניה בידא דשמאליה, וזקפא דידא דשמאליה בידא דימיניה [לדעת הגאונים משמעות זקפא כאן הוא שרוול, ואם כן כוונת הדברים שיכניס ידיו לתוך שרוול בגדו ולא יעשה מאומה. שט], ולימא הכי,

אנא פלוני בר פלוני, מורעא דיוסף קאתינא [ו"ל דהלחש הוא כן, ועי"ל דכל ישראל נקראו ע"ש יוסף דכתיב נוהג כצאן יוסף. מהרש"א] [אע"ג דבכל הלחשים שנוכרו בש"ס הכל נזכר בשם האם פלוני בר פלוניא, מ"מ הכא דעיקר הסגולה והלחש לאמר דמורעא דיוסף קאתי הוצרך להזכיר שם אביו דהא היחוס הוא ע"ש משפחת האב. אוצר חיים], דלא שלמא ביה עינא בישא, שנאמר בראשית מט בן פורת יוסף, בן פורת עלי עין וגו', אל תקרי עלי עין, אלא עולי עין שליטין על העין, ולא העין עולה נהן,

ר' יוסי בר' חנינא אמר, מהכא, בראשית מה וידגו לרוב בקרב הארץ, מה דגים שבים, מים מכסים עליהם, ואין עין רעה שולטת בהם, אף זרעו של יוסף, אין עין רעה שולטת בהם,

ואי דחיל מעינא בישא דיליה [שהוא יעשה לעצמו עין הרע, או הפירוש שהוא יעשה עין הרע על אחרים], [כלומר שהוא בטבעו מחומם, ומתירא שלא יתן עינו בפנים חדשות שיראה שם. שלמה משנתו], ליחזי אטרפא דנחיריה דשמאליה דופן השמאלי של מוטמו,

פתח אידך ואמר, האי מאן דחליש מי שמלה, יומא קמא לא לגלי, כי היכי דלא לתרע מזליה, מכאן ואילך לגלי,

כי הא דרבא כי הוה חליש, יומא קמא לא מגלי, מכאן ואילך א"ל לשמעיה, פוק אכרזי "רבא חלש", מאן דרחים לי [זה שאובח אותי] לבעי עלי רחמי, ומאן דסני לי לחדי לי וממוך כן יסוד מרזן אף מעלי, ובתיב משלי כד ז' בנפל או יבך אליתשמוח ובפשלו' אליגל לפה: יה פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפן',

פתח חד מינייהו ואמר, האי מאן דחזא חלמא ולא ידע מאי חזא, ליקום קמי כהני בעינא דפרסי ידיהו, ולימא הכי, [המעם, שהחלום הוא אחד מששים כנבואה [לקמן נז:]], והכהנים הוא כולו נבואה, שממנם זה אסור להסתכל בידי הכהנים שהשכינה שורה בידיהם, ולכן אנו אומרים רבש"ע כדי לבטל החלום בששים. נועם אלימלך פרשת תרומה, ובילקוט הגרשוני מביא משם ספר תורת חיים שיש ס' אותיות [15 מלים 6 4 5, 3 5 4 4 4 3] [בברכת כהנים וחלום הוא כנגד אחד מששים כנבואה, לך ברכת כהנים מבטלי],

רבש"ע! אני שלך וחלומותי שלך, חלום חלמתי ואינו יודע מה הוא, בין שחלמתי אני לעצמי ובין שחלמתי לי חברי, ובין שחלמתי על אחרים [הגם שהוא אינו יודע רק מחלומי, בדרך אנב מבקש גם על שאר חלומות. שח], [אבל מה שחלמו אחרים על אחרים אין לדבר סוף],

אם טובים הם חזקם ואמצם [כדאמר רב יהודה אמר רב [לעיל נה]]. שגם חלום טוב צריך רחמים, בחלומותיו של יוסף [בתחלת פרשת וישב שנתקיימו],

ואם צריכים רפואה # [מצינו לשון רפואה כלשון תיקון בישעיה ו' ושב ורפא לו, ומשתמש כלשון רפואה על חלום בדרך המליצה], רפאם כמי מרה על ידי משה רבינו [שמות טו כד ו'ל'נו הקם על-משה לאמר מה-נשתה: כה וצאק אל-ה' וי' רהו ה' עץ וישלך אל-המים וימתקו המים], [הוא כנגד החלומות הנוגעים אל כל ישראל, כמו המי מרה שהיתה צרת כל ישראל. של"מ],

וכמרים מצרעתה [שמששה בקש עבודה אל נא רפא נא לה. במדבר יב יג], [הוא כנגד החלומות הנוגעים אל משפחתו, אשר נתרפאה ע"י תפלת אחיה מרע"ה. של"מ],

וכחזקיהו מחליו [ישעיה לח ב ויפב חזקיהו פניו אל-הקיר ויחפץ אל-ה': ג ויאמר אנה ה' וקרנא את אשר התהלכתי לפניך באמת ובלב שלם והמו'ב בעיניך עשיתי ויבך חזקיהו בכי גדו'ל], [הוא כנגד החלומות הנוגעים לעצמו לברו, כחזקיהו שנתרפא ע"י תפלת עצמו],

וכל אלו השלשה הם כנגד החלומות המורים על מותת הגוף, דמי מרה היו מתים בצמא, ומרים כדאמי' בגדרים דהמצורע חשוב כמת, כדכתיב אל נא תהי כמת, וכן חזקיהו כתיב ביה כי מת אתה. של"מ],

וכמי וריחו על ידי אלישע [ראה של"מ] [מלכים ב ב כ ויאמר קחילי צל' חית תדשה ושימו שם מלח וקחו אליו: כא ויצא אלימו' צא המים וישלך-שם מלח ויאמר בה-אמר ה' רפאתי למים האלה ל'איתנה מ'שם עו'ד נ'נת ומשפלת: כב וירפו המים עד ה'יו'ם הנה בדבר אלישע אשר דבר],

וכשם שהפכת קללת בלעם הרשע לברכה [ראה של"מ], כן הפוך כל חלומותי עלי לטובה, ומסיים בהדי כהני דעני

אבני חן למסכת ברכות

וחלום שחלם לו חברו, וחלום שנפתר בתוך חלום, ויש
אומר אף חלום שנשנה שנאמר בראשית מא ועל השנות
החלום וגו',

אמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן, אין מראין לו לאדם
אלא מהרהורי לבו מה שהוא מהרהר ציוס, שנאמר דניאל ב אנת
מלכא רעיונך ממעצותיך על משכבך סליקו וכן כל לשון רעיון
שנמקדא אינו לשון רצון, אלא לשון משנה, וזה יוכיח ורעיוניס יצהלניס (דניאל
ד'), וכי רצונו של דם מנהלו, אלא ממעצותי מנהלן אותו,

ואיבעית אימא מהכא, דניאל ב ורעיוני לבבך תנדע [כלומר את
מחשבות לבך תדע, שהם המתגלים לך בחלום. שם],

אמר רבא תדע, דלא מחוו ליה לאיניש [שאין מראין לו לאדם
בחלום], לא דקלא [פי' אילן דקל] דדחבא [של זהב] דכר שלא הורגל
לראות ולא הרהר צו מעולם, ולא פילא דעייל [פיל שנכנס] בקופא
דמחטא נקב הממט [ראה לשון זה בב"מ לח:]:

דף נ"ו ע"א

אמר ליה קיסר מלך רומי, ויהי לו מגר עס פרסיס [Iran] לר' יהושע
בר' [חנינא] [חנניא] אמריתו [אתם היהודים אומרים שחכמים אתם.
שם] דחכמיתו טובא, אימא לי מאי חזינא מאי ארסא [מה אני עתיד
לראות] בחלמאי צלילה צלום,

אמר ליה, חזית דמשחרי לך פרסאי # [הפרסאים שהם השונאים
שך יכופו אותך לעבודת עבד] [press thee into service] עושים כך עזומת
המלך, כמו לא ממלא דמד מנהון שחית [באצווינגע"] [תרגום במדבר טז], ולשון
מכמים [ספרי פר' דברים] הדנק לשחור [באצווינגע"] וישתמוזו לך,

וגרבי כך [ראה ד"ס, ומסתבר שיותר נוח לגרום וגרבי "לך" שיקחו כל נכסך]
[רביעין, ערוך], [בע"י הגירסא כאן שונה קצת ואין שם המלים "וגרבי כך",
ובמ"מ מפרש וימשכנו אותך. ומהר"ב רנשבורג מפרש ל' שורד וגזילה הוא, או
לשון משיכה],

ורע"י כך [ויכפו אותך לרעות] [שקצי] [חזירים. ד"ס] [חזירים, אלו
הרומיים שנקראים חזירים. בן יהודיע] בחוטרא דדחבא [במקל של זהב,
דהיינו שתגבה להם מן הרומיים מס, כך של זהובים. בן יהודיע], הרהר
כוליה יומא, ולאורתא חזא,

[ולאחר שאמר ר' יהושע בר' חנניא לקיסר רומי שיחלום מה שיעשו לו שונאיו
הפרסיים, אמר לו שמואל למלך פרס מה יעשו לו שונאיו הרומיים] אמר ליה
שבור מלכא מלך פרס לשמואל, אמריתו דחכמיתו טובא,

שמואל כי הוה חזי חלמא בישא, אמר זכריה י ב וְחָלַם מוֹת
הַשְּׁוֹא יִדְבְּרוּ, כי הוה חזי חלמא טבא אמר, "וכי" החלומות
השוא ידברו, והכתיב [במדבר יב ו יאמר שמעוןא דְּבָרִי אֲסִיְיָהָ
נְבִיאָם ה' בְּמִרְאָה אֱלֹהִי אֲתַדְּעָ] פְּחָלוֹם אֲדַבְּרֶנּוּ : [ו ל' אֲדָבְרָנוּ עֲבָדֵי
מֹשֶׁה בְּכָל־בֵּיתִי נִאֲמָן הוּא], [הלא הקב"ה מדבר אל האדם בחלום],

רבא רמי, כתיב בחלום אדבר בו, וכתיב זכריה י ב וְחָלַם מוֹת
הַשְּׁוֹא יִדְבְּרוּ, לא קשיא כאן [בחלום אדבר בו] ע"י מלאך, כאן
[וחלומות השוא ידברו] ע"י שר,

א"ר ביזנא בר זבדא, א"ר עקיבא, א"ר פנדא, א"ר נחום,
א"ר בירים, משום זקן אחד, ומנו ר' בנאה, עשרים וארבעה
פותרי חלומות היו בירושלים,

פעם אחת חלמתי חלום, וחלכתי אצל כולם [כל הב"ד פותרי
חלומות], ומה שפתר לי זה לא פתר לי זה, וכולם נתקיימו בי,
לקיים מה שנאמר [שדברי חכמים נחשבים כמקרא. ילקוט המאירי עיי"ש],
כל החלומות הולכים אחר הפה [ראה באוה"ח הק' בראשית לו ו
שהקשה [ואת"ד] שהרי לאחר שפתר הראשון אין פתרונו של השני מועיל? ותירץ
שאולי לא היו הפתרונים סותרים את זה את זה], [וראה מש"כ הכותב בע"י
שהקשה לפ" מה פירושה של חלום טוב או רע הלא הכל הולך אחר הפה. עיי"ש
שהאר"ך מואר],

[ד"חלום" בנימ' פ"ד, ובא לאחר פי' לאחוריו של פ"ה. ע"פ מגיד תעלומה],

אטו כל החלומות הולכים אחר הפה קרא הוא [פי' מקשה על
מה שאומרת הגמ' "לקיים מה שנאמר" כל החלומות וכו']?

אין, וכדרכי אלעזר, דא"ר אלעזר, מנין שכל החלומות
הולכין אחר הפה, שנאמר בראשית מא יג ויהי כאשר פתר לנו
בן היה,

אמר רבא, והוא דמפשר ליה מעין חלמיה, שנאמר בראשית
מא יב איש בחלמו פתר [שהפתרון היה מעין החלום],

בראשית מ מז וירא שר האופים [כי טוב פתר], מנא ידע? א"ר
אלעזר מלמד שכל אחד ואחד הראוהו חלומו, ופתרון
חלומו של חברו [וזה מרומז במה שאמר יוסף הלא לאלהים פתרונים ספרו
נא לי, שאמר ברוה"ק שהקב"ה כבר פתר חלומות אלו. ע"פ בן יהודיע],

א"ר יוחנן, השכים [מלשוננו מורה דבעודו שוכב ונפל פסוק לתוך פיו אין זה
נבואה קטנה. הר"ר שמואל שמעלקא מויכש זצ"ל עיי"ש] ונפל לו פסוק
לתוך פיו, הרי זו נבואה קטנה,

ואמר ר' יוחנן, ג' חלומות מתקיימין, חלום של שחרית,

אבני חן למסכת ברכות

אימא לי מאי חזינא [מה אני עתיד לראות] בחלמאי,

אמר ליה חזית דאתו רומאי ושבּו לך ישלונך בשני, וטחני כך קשייתא יכופו אותך לטמון גרעיני ממרים, ברחיאי דדהבא [ברחיים של זהב], הררה כוליה יומא, ולאורתא חזא,

[ראה בהכתוב בעין יעקב, וגם מה שנרפס שם מהאברבנאל מענין חלומות],

בר הדיא [אינו ברור אם היה ישראל] מפשר חלמי הוה, מאן דיהיב ליה אגרא מפשר ליה למעליותא, ומאן דלא יהיב ליה אגרא, מפשר ליה לגריעותא,

אביי ורבא חזו חלמא [פי' שניהם ראו דבר אחד, ואביי שנתן לו וזוא פתר לטובה, ולרבא שלא נתן פתר לרעה], אביי יהיב ליה זוזא, ורבא לא יהיב ליה,

1. אמרי ליה [אביי ורבא לבר הדיא] אקרינן בחלמין [הקריאו לנו בחלומנו. שט] דברים כח שורך טבוח לעיניך וגו', לרבא אמר ליה פסיד עסקך ממקלקל פרקמטיא שלך [תהיה עצב], ולא אהני לך [ולא יהיה לך הנאה, פי' חשק] למיכל, מעוצבא דלבך ממון נעך, לא יעס לך שום מאכל,

לאביי א"ל, מרווח עסקך [תרויח בעסקך] ולא אהני לך [ולא יהיה לך הנאה דהיינו חשק] למיכל, מחדוא דלבך וממון שממך, לא תמאז לאכול, שממך שבע בשממך,

2. אמרי ליה [אביי ורבא לבר הדיא], אקרינן [הקריאו לנו בחלומנו. שט] דברים כח בנים ובנות תוליד [ול' איהיו לך פי' ילכו בשבין] וגו', לרבא אמר ליה כבישותיה [כרעתו, כמשמעות הכתוב. שט, מלשון בושח],

לאביי א"ל, בנך ובנתך נפיש, ומינסבן בנתך לעלמא [שאם לא היו גם בניו מרובין היה יכול להכניס בנותיו לביתו לאחר נישואיהן, אבל כיון שאין הבית מכול אותם, הולכין בנותיו למקום הבעל. ע"פ המהרש"א, וזוה מיושב מה שהקשה בש"ח למה לא פתר כלום על הבנים, שרבי הבנים ימלאו את הבית ולא יהיה מקום לבנות הנשואות], ומדמיין באפך כדקא אזולן בשביה,

3. אמרי ליה אביי ורבא לבר הדיא [הקריאו לנו בחלומנו. שט] דברים כח בנך ובנותך נתונים לעם אחר, לאביי א"ל בנך ובנתך נפישין # [איך משמע שיהיו לו הרבה ילדים?] את אמרת לקריבך [להשתדך עם קרובי משפחתך], והיא אשמך אמרה לקריבה, ואכפה לך [ואשתך תכריח אותך] ויהבת להון לקריבה, דהוי כעם אחר,

לרבא א"ל, רביתוהו שכיבא [אשתך תמות, ראה להלן שהיה היתה בתו

של רב חסדא] ואתו בניה ובנתיה לידי איתתא אחריתי, דאמר רבא אמר ר' ירמיה בר אבא אמר רב, מאי דכתיב בנך ובנותך נתונים לעם אחר, זו אשת האב,

[לכאורה היה לו לומר אל תקרי לעם אלא לאם אחר, ואפשר שהיא ע"ד שארז"ל [שבת סב]. נשים עם בפני עצמן, וזה לשון אחר, ולכן דרש לעם אחר זו אשת האב, שהיא שונא לבני בעלה שהם מאשה אחרת. ענף יוסף]

4. אמרי ליה אביי ורבא לבר הדיא [הקריאו לנו בחלומנו. שט] קהלת ט לך אכול בשמחה לחמך, לאביי אמר ליה מרווח עסקך, ואכלת ושתית וקרית פסוקא מחדוא דלבך,

לרבא אמר ליה פסיד עסקך, טבחית ולא אכלת, ושתית # [ע"פ הפסוק במשלי לא ו תגישך לאו ב'ר' ציין למרי נפש] וקרית # [ותלמוד תורה, על דרך לולי תורתך שעשועי] לפכוחי פחדך להפיג דאגתך, [בשל"מ מוחק המלים "וקרית לפכוחי פחדך". # ואולי שעסק התורה הוא דבר טוב וחשוב בכל אופן],

[פתרון זה בין לאביי ובין לרבא אינו יוצא מתוך משמעות מקרא זה דלך אכול וגו' ככל אינך פסוקים דמייתי בסוגין, אלא דנראה דה"ק להו, דעיקר החלום שכחתם, ולאביי דראה חלום דמרווח עיסקא, קרא זה הפסוק בחלומנו על שמחתו, ולרבא דחזא חלום דפסיד עיסקא קרא זה הפסוק בחלומנו לפכוחי פחדו וצעריו, דכך דרך למצערין לנחמו ולקרוא לפניו דבר של שמחה, ור"ל לך אכול בשמחה לחמך הוא "לאכל", דכך קרינן לאכל דברי תנחומין ושמחה לנחמו. מהרש"א],

5. אמרי ליה אביי ורבא לבר הדיא [הקריאו לנו בחלומנו. שט] דברים כח לה זרע רב תו צייא השדה ומעט תאסף פי' יתקלצו הארצה, לאביי א"ל מרישיה זרע רב תזילא השדה, לרבא א"ל מסיפיה ומעט תאסף פי' יתקלצו הארצה,

6. אמרי ליה אביי ורבא לבר הדיא [הקריאו לנו בחלומנו. שט] דברים כח מ ויתים יהיו לך פכלי גבולך ושמן ל' א תסוך פי' ישל ויתך וגו', לאביי א"ל מרישיה, לרבא א"ל מסיפיה ושמן ל' א תסוך פי' ישל ויתך,

7. אמרי ליה אביי ורבא לבר הדיא [הקריאו לנו בחלומנו. שט] דברים כח וראו פלעמי הארץ פי' שם ה' נקרא עליה ויראו מפך" וגו', לאביי א"ל, נפק לך שמא דריש מתיבתא הוית [יצא לך שם שבקרב אתה עתיד להיות ראש ישיבה], אימתך נפלת בעלמא [ועי"ז נופל אימא שלך על העולם],

לרבא אמר, ליה בדיינא אזר שמעטיי המלך שם דמלכא אתבר ישצר על ידי גננים ומתפסת [ואתה תהיה נתפס] בגנבי ועלילו עליך לומר שאתה גננתם, ודייני [לשון נופל על לשון בדייני-דייני] כולי עלמא [וידונו כל העולם] קל וחומר מינך אס רבא נמשד, כל שכן שימשדונו, וזהו ויכלא ממך [ודורש "ממך" על ידך, בשבילך],

[ונתקיימה הפתרון ד] למחר אתבר בדיינא דמלכא, ואתו ותפשי

אבני חן למסכת ברכות

ליה לרבא,

כ"ח) ונוער, לאבני אמר ליה מלכא הוית ראש ישיבה, הדורש דרשות וקאי אמורא עלך והממורגמן עומד עליו באמורא להשמיע בקול רם לרבים, כקול חמור הטער,

לרבא א"ל פטר חמור [צפרשת והיה כי יציאך, וכל פטר חמר מפדה צפה] גהיט [מחוק] מתפילך [מתפילין שלך],

א"ל [רבא לבר הדיא], לדידי חזי לי ואיתיה, אמר ליה וא"ו דפטר חמור ודאי גהיט מתפילך צפרשת והיה כי יציאך, וכל פטר חמר מפדה צפה והוא חסר ו"ו, וצמפילין של צל כמבו הכוזב מלא ואחר כך ממקו, והיינו גהיט ממקו [בממ"צ יש ע"ז פירוש נאה],

[גם כי מפורש בחלומות דבר הדיא דכל החלומות הלכו בו אחרי הפה, זה המראה בחלום ע"ד שנעשה כבר דמוק הספור ו' דחמור לא שייך ביה הולך אחר הפה אלא פתרון אמיתי הוה. וק"ל. מהרש"א],

14. לסוף אול רבא לחודיה לגביה [לבר הדיא], אמר ליה, חזאי [ראיתי בחלום] דשא ברייתא דלת חילון שצניט דנפל, אמר ליה אשתך שכבא [אשתך מטה] השומרת את הצניט,

15. אמר ליה [רבא לבר הדיא] חזאי [ראיתי בחלום], פְּכִי שניס הפנימיות, שקורין משילארי [השיניים המוחנות] [molars] ושני [ושאר שיני] דנתור [שנפלו מפי], א"ל בנך ובנתך שכבן [ימותו],

16. אמר ליה [רבא לבר הדיא], חזאי תרתי יוני דפרחן, א"ל תרי נשי מגרשת שאשמו של אדם קרויה יונה, דכתיב יונתי ממתי,

17. אמר ליה [רבא לבר הדיא], חזאי תרי גרגלידי דלפתא [turnip heads], אמר ליה תרין קולפי בלעת מכת מקל עז צלאש, כלאשי לפתא,

אול רבא ההוא יומא, וייתיב בי מדרשא כוליה יומא [היה ירא להסתובב בחוצות שיבואו אנשים להכותו, ולכן ישב בביהמ"ד. וראה בן יהוידע], אשכח הנהו תרי סגי נהורי דהוו קמנצו בהדי הדדי, אול רבא לפרוקינהו [להצילם זה מזה], ומחוהו לרבא תרי, דלו למחוייה אחריתי [הגביהו ידם ליתן לו עוד מכה אחרת], אמר [להם רבא] מסתיי [די במה שהכיתם אותי] תרין חזאי [חלמתי רק שאקבל שתי מכות, וכתב בבן יהוידע שכיון ששמעו קולו ידעו שזה רבא ושמתו ידיהם],

לסוף אתא רבא, ויהיב ליה אגרא [לבר הדיא],

18. א"ל [רבא לבר הדיא] חזאי [ראיתי בחלום] אשיתא [חומה, כותל] דנפל, א"ל נכסים בלא מצרים קניית מלה צלא מצרים, כלומר קרקעות רחבים ורבים,

19. א"ל [רבא לבר הדיא] חזאי אפרנא [ארמון palace] דאבבי דנפל, וכסיין [והאבק ביסה אותי] [כסוי] [כסני]. הרב חנוך הכהן ארנטריו עיינים

8. אמרי ליה [אבבי ורבה לבר הדיא], חזן [ראינו בחלום] חסא חזרת על פום דני [על פי החבית], לאבבי א"ל עיף עסקך כפול צריות כחסא כחזרת שהיא רחצה וכפולה [פ'] שענפיו מונחים זה על זה, וגם יש בהם קמטים וכפילות], לרבא א"ל מריר עסקך כי חסא שנאוי לכל, ומר יהיה הסמורה שלך,

9. אמרי ליה [אבבי ורבה לבר הדיא], חזן [ראינו בחלום] בשרא על פום דני, לאבבי אמר ליה בסים חמרך, ואתו כולי עלמא למזבן בשרא וחמורא מינך [פ'] שיקנו ממך גם היין וגם בשר],

לרבא אמר ליה תקיף [נהפך לחומץ] חמרך, ואתו כולי עלמא למזבן בשרא למיכל ביה # [ר"ל שממנו יקחו רק החומץ שדמיו מועטין, וילכו לקנות בשר מן השוק ויאכלו את הבשר בחומץ שלו] וראה ד"ם שיש שם גירסא [ואתו כולי עלמא למישקל חלא למיטוי בשרא],

10. אמרי ליה [אבבי ורבה לבר הדיא], חזן [ראינו בחלום] חביתא דתלי בדיקלא הס היו משתכרים [מלשון שכר וריוח] צין [זה היה פרנסתם בקיץ], לאבבי אמר ליה מדלי עסקך כדיקלא, לרבא אמר ליה חלי ממוק עסקך כלומר שמתן סחורתך צול [עד שיחיה העסק מתוק להקונים] כתמרי # [ובכל מסחר הדרך הוא שהקונה מתחרט קצת לאחר שקנה buyers remorse], ופטר לרבא שהקונה יהנה מהעסק עד שימתק לו, ובאופן זה ודאי מפסיד המוכר],

11. אמרי ליה [אבבי ורבה לבר הדיא], חזן [ראינו בחלום] רומנא [רימון, פי' עץ של רמונים] דקדחי גלגה [המכה שורשים. שט] אפום דני, לאבבי אמר ליה עשיק עסקך ציוקר ממכרנו, כמו עשיק לגנן [תשלם ביוקר לבגדים שאתה לובש על גבך] [צ"מ דף נ"ב א'] כרומנא # [משמע שרימון בימיהם היה נמכר ביוקר], לרבא אמר ליה קאוי עסקך לשון קהוי [חמוץ], הכל ישנאוהו כרומנא,

12. אמרי ליה [אבבי ורבה לבר הדיא], חזן [ראינו בחלום] חביתא דנפל לבירא [לבור], לאבבי א"ל מתבעי עסקך יתנקש עסקך ויחזרו אחריז לקנות כדאמור'י אינשי. ד"ס] נפל פתא בבירא [נפל הפת לבור, והכל מחפשיין אותה למוצאה] ולא אשתכח # [המלים "ולא אשתכח" היא היפך הכוונה כאן, שאם רצונו לומר שביקשו לקנות ממך, ואם בסוף לא ימצאו מה הוא הברכה?],

לרבא א"ל פסיד עסקך, ושדי' ליה לבירא,

[במס' שבת סו: יש גירסא "נפל פותא" ופרש"י שם נפל רפואת הפואה [קשורי פואה פי' שיש שם תנאים איך לעשות רפואה זו, שקשרים צקשרים ותולין צלאר לרפואה] דאין אדם מהר בכל אלו],

13. אמרי ליה [אבבי ורבה לבר הדיא], חזינן בר חמרא [חמור], דקאי [שעומד] אאיסדן מראשטוי, כדממרגמינן מראשטוי אסדוהי [צראשית

אבני חן למסכת ברכות

בגוף שלישי] לידי דמלכותא, דלא מרחמו עליה [מדה כנגד מדה שלא ריחם עלי],

אמר [בר הדיא] מאי אעביר [מה אעשה עכשיו לאחר מעשה] גמירי [למדמי מנצחתי. רש"י סוכה מז]. דקללת חכם אפילו בחנם היא באה, וכ"ש רבא דברינא קא לייט,

אמר איקום ואגלי, דאמר מר גלות מכפרת עון # [הוא ודאי טעה שגלות אינו מכפר על בין אדם לחבירו], קם גלי לבי רומאי [למקום השלטון של רומי],

אזל יתיב אפתחא דריש טורזינא דמלכא שומר אורי המלך [והעורך גרס טרא"ה, ופי' שומר המעילים. עץ יוסף], # [לא מצאתי טעם למה הלך דוקא למקום זה דוקא, למקום מלבושי המלך ?]

ריש טורזינא חזא חלמא, א"ל חזאי חלמא דעייל מחטא באצבעתי [שנכנס מחט באצבע שלי], א"ל הב לי זוזא ולא יהב ליה, לא א"ל ולא מידי [בר הדיא לא פתר לו החלום, הגם שידע שזה רמז שבגדי המלך מתחילין להתליע],

א"ל [ריש טורזינא לבר הדיא] חזאי דנפל תכלא מולע בתרתין אצבעתי, א"ל הב לי זוזא ולא יהב ליה, ולא א"ל,

א"ל חזאי דנפל תכלא בכולה ידא, א"ל נפל תכלא בכולהו שיראי # [עכשיו פתר לו גם בלי כסף, שהיה לו נקמה כאילו לומר לו ראה מה הפסדת במה שלא שלמת לי מתחילה],

שמעי בי מלכא [שנתקלקלו כל בגדי המלך], ואתיוה לריש טורזינא, קא קמלי ליה [והיו הולכין להרגו], א"ל אנא אמאי, איתו להאי דהוה ידע ולא אמר,

איתוהו לבר הדיא, אמרי ליה אמטו זוזא דידך [בשביל מעות שלך, פי' לא פתרת את החלום בשביל שלא נתנו לך מעות] חרבו

דף נ"ו ע"ב

שיראי דמלכא מעיליס של מלך,

[והלכו להענישו] כפיתו [פי' הרכינו למטה וקשרו] תרין ארזי [שתי אילנות של ארז. ראה ר"ה כג. שיש עשרה מיני ארז] בחבלא, אסור חד כרעיה [רגל אחת של בר הדיא] לחד ארזא, וחד כרעיה לחד ארזא,

ושרו [והתירו] לחבלא [עד דאצטליק רישיה. ד"ס], אול כל חד וחד [הארזים] וקם אדוכתיה [פי' לאחר שהתירו את שני הארזים קפץ כל ארז בחזרה למקומו בוקיפה, וכיוון שבר הדיא היה קשור כל רגל לאחת הארזים] ואצטליק ממלך לשנים, ודוגממו דהרעז (דף קכ"ד א') דללקי ממלך

בדברי חז"ל ובלשונם] אבקה עפר הפורח ממפולת הסומה, א"ל אביי שכיב, ומתיבתיה [ישיבה שלו] אתיא לגבך,

[וצריך עיון, שאביי ורבא היו ילדים יחד, כדאמרינן לעיל מה, ואמרינן בר"ה יח, שרבא שעסק בתורה חי 40 שנה, ואביי שעסק בתורה ובגמ"ח חי 60 שנה, ואך אפשר שאביי מת לפני רבא? וראה להלן סב. תוס' ד"ה רבא, ואולי פתרון זה לא נתקיים],

20. א"ל [רבא לבר הדיא] חזאי אפרנא דידי דנפיל, ואתו כולי עלמא שקיל לכינתא לבינתא, א"ל שמעתתך [דברי תורה שלך] מבדרן [יתפור, פי' יתפרסמו] בעלמא,

21. א"ל [רבא לבר הדיא], חזאי, דאבקע רישי [שראשי נבקע] ונתר מוקרי נש מומו, א"ל אודרא המוכן מבי סדיא נפיק יוצאין מן הכר שצמחאשומי,

[אולי הפי' שאמר לו לך ותראה במטתך שהקבר שלך קרוע והנצוצות נופלים מתוכה וזה גרם שחלמת חלום זה, פי' אין זה פתרון אלא סיבה מכנית. וראה מה שפירש בא"ס],

22. א"ל [רבא לבר הדיא] אקריון הללא מצראה בחלמא הלל שאנו קורין צפסמ, לפי שיש הלל אחר הקרוי הלל הגדול [שכל פסוק מסיים בבי לעולם חסדו], קורין לזה הלל המצרי,

א"ל ניסא מתרחשי לך שעל ידי נסים נקרא [קורין את ההלל] [ניסן. טעות סופר, ראה הרב חנוך הכהן ארנמורי עיונים בדברי חז"ל ובלשונם], שעל כל צרה הצאה לישראל אומרים אותו על גאולתו,

הוה קא אויל צר הדיא בהדיה דרעא בארבא צספינה,

אמר [בר הדיא, שהוא פתר לרבא שיעשו לו נסים] בהדי גברא דמתרחיש ליה ניסא למה לי [שהוא יציל בנס, ואני אמבע בנהר] שמה כאן יארע לו הנס שמתעצב הספינה והוא יציל [ולא רצה לנסוע עמו ועלה מן הספינה],

בהדי דקא סליק [בשהיה עולה בר הדיא מן הספינה], נפל סיפרא [של בר הדיא] מיניה, אשכחיה רבא, וחזא דהוה כתיב ביה, כל החלומות הולכין אחר הפה,

אמר [רבא לבר הדיא] רשע [אתה בר הדיא רשע אתה] בדידך קיימא צך הוא תלי הפתרון אס לטובה אס לרעה, והפכת לי לרעה וצערתן כולי האי [פי' שעד עכשיו לא רצה לקללו כי שמא בר הדיא לא ידע הא דכל החלומות הולכין אחר הפה, רק פתר כסומא בארובא לטובה או לרעה, ולא ידע שיקוימו ואין בדין לקללו כלל חנם. ענף יוסף], כולוהו מחילנא לך, בר מברתיה דרב חסדא אשמו של רבא צת רב חסדא היתה,

יהא רעוא [יהי רצון] דלמסר ההוא גברא [רבא מדבר על בר הדיא

אבני חן למסכת ברכות

ונפל בתרין # [אולי הוא גזומא, שלפי הטבע אם עושין כן יתלש רק אחת מן הרגלים], [ונתקיים כבר הדיא קללת רבא, שיפול לידי דמלכותא, דלא מרחמו עליה],

[עד כאן סיפורו של בר הדיא],

שאל בן דמא בן אחותו של ר' ישמעאל, את ר' ישמעאל ראיתי שני לחיי שנשרו, אמר שני גדודי רומי יעצו עליך רעה והם הלחיים פה שיען עליך רעה ומתו [וזה פתרון החלום שנשרו לחיי],

אמר ליה בר קפרא לרבי, ראיתי חוטמי שנשר, אמר ליה חרון אף ניכר בחוטם שמתחמם ומוציא הצל, על כן הוא קרוי חרון "אף" נסתלק ממך,

אמר ליה [בר קפרא לרבי] ראיתי שני ידי שנחתכו, אמר ליה לא תצטרך למעשה ידיך שמתעשר,

אמר ליה [בר קפרא לרבי] ראיתי ב' רגלי שנקטעו, אמר ליה על סוס אתה רוכב,

[א"ל בר קפרא לרבי] חזאי דאמרי לי באדר מיתת, וניסן לא חזית, אמר ליה באדרותא מיתת נכדו וזהדר ממום [ולענ"ד נראה שמיתת הוא מלשון ביאה, שיתהא ביאתך בכבוד וזהדר. רש"ש], ולא אתית לידי נסיון [של עבירה],

1. אמר ליה ההוא צדוקי לר' ישמעאל [כאן באו החלומות רק לפרסם עליו ברבים, מה שעבר עבירות בסתר, לפיכך נאמרו לו בדרך חידה כדי שיקש פותרים למצוא חידתו, ויתגלה קלונו ברבים, ויהיה פרוע לשמצה. שלמה משנתו], ראיתי שאני משקה שמן לזיתים, אמר ליה בא על אמו [למנו בעל] דומיא דשמן שהוא צמח חיים, השקה את אמו,

2. אמר ליה [ההוא צדוקי לר' ישמעאל] חזאי דקטיף לי כוכבא עקמי כוכב צלום, אמר ליה [פטר לו ר' ישמעאל], בר ישראל גנבת שנמשלו לכוכבים,

3. אמר ליה [ההוא צדוקי לר' ישמעאל] חזאי דבלעתי לכוכבא, אמר ליה בר ישראל זבנתיה [מכירת], ואכלת לדמיה,

4. אמר ליה [ההוא צדוקי לר' ישמעאל] חזאי עיני דנשקן אהרדי, אמר ליה בא על אחותו,

5. אמר ליה [ההוא צדוקי לר' ישמעאל] חזאי דנשקי סיהרא [שנשקתי את הלבנה], אמר ליה בא על אשת ישראל [ע"ש הפסוק יפה כלבנה. זאת מנוחתו],

6. אמר ליה [ההוא צדוקי לר' ישמעאל] חזאי דדריכנא [שאני דורך, טרע"ט באדיש] כמוןא טולא דאסא [בצלח של אילן הרם], אמר ליה בא על נערה המאורסה היו רגלין לעשות לה חופה של הדם צנניסמה לחופה, וקורין לה הינומא, כדאמרינן צנניסמה (טו): שיצאה צנינומא ואלשה פרוע,

אמר ליה [ההוא צדוקי לר' ישמעאל], איך אמרת שבעלתי נערה המאורסה הרי בחלום היה הצל למעלה ואני למטה, והבעל כדרכה הוא הבעל למעלה [חזאי טונא [הצל שרומז להנערה] מעילאי, והוא מתתאי [אומר על עצמו "הוא" שהוא היה למטה מהצל], אמר ליה משכבך הפוך צלומה נערה היא מלמעלה והוא מלמטה. צ"ח],

7. אמר ליה [ההוא צדוקי לר' ישמעאל] חזאי "עורבי" דהדרי לפורייה [שסובבים סביב מטה], אמר ליה אשתך זנתה מאנשים הרבה,

8. אמר ליה [ההוא צדוקי לר' ישמעאל] חזאי "יוני" דהדרי לפורייה [שמסבבין את מטה], אמר ליה נשים הרבה טמאות # [למה בעורב אמר שאשתו זנתה, וכיונה אומר שהוא טימא ?],

9. אמר ליה [ההוא צדוקי לר' ישמעאל] חזאי דנקיט תרי יוני [שאני אוהו שתי יונים] ופרחן # [פי' שהיה סתירה, שהיה אוהו בהם, וגם היו פורחות, ולכן היה הפתרון ששלח את הנשים מביתו לכן היו פורחות, אבל כיון שלא גירשם כדן לכן חלם שהיה אוהו בהן. וראה שלמה משנתו], אמר ליה תרתי נשי נסבת, ופטרתינן בלא גט # [והוא מכשיל את הרבים, שינשאו לאנשים אחרים, באיסור אשת איש],

10. אמר ליה [ההוא צדוקי לר' ישמעאל] חזאי דקליפנא ביעי [שאני קולף ביצים], אמר ליה שכבי קא משלחת ממס הפשט [שהביצה נאכלת בסעודת חבראה על המט. שט], אמר ליה כולחו איתנהו בי, בר מהא דליתיה,

אדחכי והכי, אתיא האי איתתא ואמרה ליה, האי גלימא דמכסא [בגד זה שאתה לובש ומתגאה בה], דגברא פלוני הוא דמית, ואשלחתיה [והפשטת אותו],

[צריך להבין כיון שהורה שעשה כולן למה היה צריך לומר שזה האחרון לא עשה בשעה שהאשה בא והוכיחה שאכן אמת הוא ומדוע לא הודה גם על זה ? ו"ל שצדוקי רשע זה היה מוכרח להודות שר' ישמעאל יודע כל מעשיו הטובים ולא היה ביכולתו להכחיש את ר' ישמעאל לגמרי, אבל מ"מ רצה גם ליתן סטירה לר' ישמעאל שלא את הכל הוא יודע לפתור, אבל למזל הרע בא עד והוכיחו על פניו].

11. אמר ליה [ההוא צדוקי לר' ישמעאל], חזאי [ראיתי בחלומי] דאמרי לי שבק לך אבוך נכסי בקפודקיא [שם מקום, באסיה קטנה. שט], אמר ליה [שאל ממנו] אית לך נכסי בקפודקיא? אמר ליה לאו,

אבני חן למסכת ברכות

אזל אבוך לקפורדיא? אמר ליה לאו,

אם כן דלית לך התם נכסך, ואזכך לא שכיז התם [כך צריך לפרש לשון קפורדיא, שהם שני מלים = קפא דיקא, ופירושה קורה העשירית],

קפא דאמרי לך היא [פירושה] כשורא [wooden beam] שזלשון פרס ויון קורין לכשורא קפא,

דיקא [deka which means 10] הוא עשרה שזלשון יוני קורין לעשרה דיקא, והכי אמרי לך יש לך ממון בקורה עשירית,

זיל [לך] חזי [תראה] קפא קורה דריש עשרה שזלשון עשרה, שהיא מלאה זווי, אזל אשכח שהיא מלאה זווי,

אמר רבי חנינא, הרואה באר בחלום, רואה שלום, שנאמר בראשית כו ויחפרו עבדי יצחק בנחל וימצאו שם באר מים חיים [ועל אותה באר לא היה מריבה, וקשה דלמא ראה הבאר שרבו עליה? וראה מגיד תעלומה עוד],

ר' נתן אומר, מצא תורה שנאמר משלי ח כי מוצאי מצא חיים [וביון שהוא ראה "באר" בחלום יש לפתור על תורה], וכתוב הכא באר מים חיים,

רבא אמר [פתרון החלום הוא שמצא] חיים ממש,

אמר רבי חנן, שלש שלומות הן שלש חלומות המצטרפים שולם, נחר, צפור, וקדרה,

[הרואה] נחר [החלום מבשר שלום], דכתיב ישעיה סו יב הנני נטה-אליה פנהר שלו'ם,

[הרואה] צפור, דכתיב ישעיה לא ה בצפרים עפו'ת פן יגן ה' צבאו'ת [שהקב"ה יגן מצער, וזה ענין של שלום] על-ירושלם גנו'ן והציל פסו'ם והמליט וגו',

[הרואה] קדרה, דכתיב ישעיה כו יב ה' תשפו'ת שלו'ם לנו,

אמר ר' חנינא ובקדרה [שרואה קדרה] שאין בה בשר שנינו, [שאם ראה קדרה שיש בה בשר, אינה סימן טוב כדאמרין ב] מיכה ג ג ואשר אכלו שאר עמי ועו'רם מעליהם הפשיטו ואת-עצמותיהם פצחו ופרשו פאשר בפיר [קדירה. מצא] [משברים אותם פרוסות כאשר עשו את הבשר פרוסות להשימם בקדירה. מדר], ובקשור פתו'ת קלחת [גם הוא כלי בשול. מצא] אלמא פורענותא היא,

אמר ר' יהושע בן לוי,

1. הרואה נחר בחלום, ישכים ויאמר ישעיה סו יב הנני נטה-אליה פנהר שלו'ם, קודם שיקדמו [בודאי רצ"ל קודם שיפול במחשבתו, לפי"ז מ"ש כל החלומות הולכין אחר הפה היינו אפילו אחר המחשבה. מגיד תעלומה] פסוק אחר ישעיה נט יט פריבו'א כנהר צר,

2. הרואה צפור בחלום, ישכים ויאמר כצפרים עפות כן יגן וגו' [ראה פירוש הפסוק לעיל], קודם שיקדמו פסוק אחר משלי כו כצפור נודדת מן קנה וגו',

3. הרואה קדרה בחלום, ישכים ויאמר ה' תשפות שלום לנו, קודם שיקדמו פסוק אחר יחזקאל כד ג שפו'ת הפיר שפו'ת [המסיים שם בנבואת זעם. שט],

4. הרואה ענבים בחלום, ישכים ויאמר חושע ט י פענבים בפוך [כמו המוצא ענבים במדבר מקום שמם, שהם חביבים עליו מאד. מדר], קודם שיקדמו פסוק אחר דברים לב לב ענבמו' ענבירו'ש אשכל'ת מדרת למו',

5. הרואה הר בחלום, ישכים ויאמר ישעיה נב מה נאו על ההרים רגלי מבשר, קודם שיקדמו פסוק אחר ירמיה ט ט על-ההרים [על חורבן ההרים אשר לא צמחו. מדר] אשא [ארים קול] ככי נהרי [ענין יללה. מצא],

6. הרואה שופר בחלום, ישכים ויאמר ישעיה כו והיה כיום ההוא יתקע בשופר גדול, קודם שיקדמו פסוק אחר חושע ה תקעו שופר בגבעה [בסמל מלחמה. שט],

7. הרואה כלב בחלום, ישכים ויאמר שמות יא ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו, קודם שיקדמו פסוק אחר ישעיה נז והכלבים עזי נפש,

8. הרואה ארי בחלום, ישכים ויאמר עמוס ג אריה שאג מי לא יירא, קודם שיקדמו פסוק אחר ירמיה ד ו עלה אריה מפסכו' [ענינו ענפים אחוזים אלה באלה. מצא], [והמשך הפסוק הוא בדברים רעים] ומשחיתו גו'ם נסע רצא מןקמו', לשום ארצה לשמה ערה תצינה [ענינו ציה ושממון. מצא] מאין יו'שב,

9. הרואה תגלחת בחלום, ישכים ויאמר בראשית מא ויגלח ויחלף שמלותיו [כשיצא יוסף מבית האסורים], קודם שיקדמו פסוק אחר שופטים טז יז ויגדלך [שמשון] את-כלבו' ויאמר לה מו'רה ל'א-עלה על-ראשי פיגור אל'הים אני מןמן אמי אם-גלחתי וסר מןמני

אבני חן למסכת ברכות

בחי וְחִלְתִּי וְהִיטִי כְּכֹל־הָאֲדָמָה,

הוי"ן ליה בנים שמנגחים [אותו]. ובכל אדם מתקנא חוץ מבנו. שלמה משנתו] בתורה,

3. נשכו, יסורין באים עליו,

4. בעטו [חלם שהשור בעטו בגליו], דרך רחוקה נודמנה לו # [לכאורה זה חסרון, ובפרט בימיהם],

5. רכבו, עולה לגדולה,

והתניא רכבו מת? לא קשיא הא [דעולה לגדולה] דרכיב הוא לתורא, הא [שהוא סימן שימות] דרכיב תורא לדיריה [וצ"ע אם כן הרי ששה דברים נאמרו בשור ולא חמשה? מרומי שדה],

הרואה חמור בחלום, יצפה לישועה, שנאמר זכריה ט ט הנה מלפנך יבו' א' לך, צדיק וְגו' שָׁע [מצליח במלחמותיו. מדר] הוא, עָנִי וְרֵכֶב עַל־חֲמוֹר ר',

הרואה חתול בחלום, באתרא דקרו ליה שונרא [בוי"ו], נעשית לו שירה נאה [פ' אות הוא שנגזר עליו דבר טוב מן השמים שיאמר עליו לאחר זמן שירה נאה להקב"ה מתוך שמחה. זאת מנוחתו], # [איך מרובו לשון "שירה" בשונרא יותר מבשינרא, אדרבה רק בשינרא ביו"ד יש אותיות שירה?],

[במקום שנקרא] שִׁינְרָא [ביו"ד, רק בהברה המקורית יהיה חילוק בין מלאופם ליו"ד] נעשה לו שִׁינְי רַע [פ' אחד מעניניו ישתנה משוב לרע], # [למה פירוש לרע, כשיכול לפותרה שישתנה לו דבר לטוב?],

הרואה ענבים בחלום, [אם ראה] לִבְנוֹת בֵּין בּוֹמֵנִי, בֵּין שְׁלֵא בּוֹמֵנִי, [הרי זה חלום] יְפוֹת [חלום טוב], [ואם ראה בחלום ענבים] שחורות, בּוֹמֵנִי יְפוֹת [חלום טוב], שְׁלֵא בּוֹמֵנִי רְעוֹת,

הרואה סוס לבן בחלום, בֵּין בְּנַחַת בֵּין בְּרִדּוֹף מִסּוֹס רַץ יִפֹּה לוֹ, [ואם ראה סוס] אֲדוֹם, בְּנַחַת יִפֹּה, בְּרִדּוֹף קֶשֶׁה,

הרואה ישמעאל בחלום, תפלתו נשמעת, ודוקא ישמעאל בן אברהם [וכגון שאמר לו בחלום שהוא ישמעאל בן אברהם. משמר הלוי], אבל טייעא בעלמא לא,

הרואה גמל בחלום, מיתה נקנסה לו מן השמים, והצילוה ממנה,

[ולכאורה יש ליתן מעם לשבח למה באמת ראיית הגמל בחלום ירמו על הצלה ממיתה? ונראה דהנה במרכבה טמאה הוא גמל, וגמל הוא לשון גומל, דהיינו גמילת חסד, והיינו שע"י גמילת חסד הוא משבר כח הגמל של המרכבה טמאה, וזה שמראין לו בחלום גמל רמו רמו לו שע"י גמילת חסד הוא משבר כח הגמל

10. הרואה באר בחלום, ישכים ויאמר שיר השירים ד באר מים חיים, קודם שיקדמנו פסוק אחר ירמיה ו' ז פְּהָקִיר [ענין נביעה והוא מלשון מקור. מצו] בֵּיר [כמו באר. מצו] מִיָּמִיָּה [כמו הבאר שמימיו נובעים והולכים כן רעתם נובעת ואינה פוסקת. מדר] בֵּן הַקָּרָה רָעָתָה חָמָס וְשׁוֹר יִשְׁמָעֵל בָּהּ עַל־פְּנֵי תְּמִיד חָלִי וּמָכָה,

11. הרואה קנה בחלום, ישכים ויאמר ישעיה מב ג קנה רְצוּץ ל' א' יִשְׁבּוּ ר' [האמור בשבחו של המשיח. שט], קודם שיקדמנו פסוק אחר מלכים ב יח כא עָתָה הִנֵּה בְּמַחְתָּ לָךְ עַל־מִשְׁעָנָה הַקֶּנֶה הַרְצוּץ תִּהְיֶה עַל־מִצְרַיִם אֲשֶׁר יִסְמְךָ אִישׁ עָלָיו [על הקנה] וְכָא כִכְפוֹ וְנִקְבָה [שבאים קסמין וגוקבים ידו] בֵּן פְּרָעָה מִלֶּךְ־מִצְרַיִם לְכָל־הַכְּתָחִים עָלָיו,

תנו רבנן, הרואה קנה [כתוב המילה "קנה". ראה מהרש"א] בחלום, יצפה # [מלשון צופה, לראות מרחוק, פ' יהיה מזומן כאילו רואה את הדבר בא אליו מרחוק] לחכמה שנאמר משלי ד ה קנה חֲכָמָה,

[הרואה] קנים [הרבה] יצפה לבינה, שנאמר משלי ד ז רֵאשִׁית חֲכָמָה קנה חֲכָמָה וּבְכָל־קִנְיָנָהּ לֶשׁוֹן מְרוֹצֵה הוּא קִנְיָה בִּינָה [בקנינים הרבה קנה לך בינה, וכן בחלום] אף [הרואה] קנים הרבה, [מראין לו] קנה של בינה הוא, [ראה נדרים מא. כמערכא אמרי, דאא ביה כולא ביה, דלא דא ביה מה ביה? דא קני מה חסר? דא לא קני מה קני?]

אמר רבי זירא, [הרואה אחד מאלו] קרא דלעת, כדאמרינן לקמן [לקמיה, בשורה שאחר זה, והלשון אין מראין דלועין אלא למי שהוא ירא שמים בכל כחו] הרואה דלועין צמלס ילא שמים הוא, לשון דלו עיני למרוס (ישעיהו ל"ח), קורא כך הגדל צענפי הדקל צכל שנה, כדרך שאר אלעוט, ולשנה שניה הוא מתקשה ונעשה עץ, קורא שעה, קניא קנה, כולחו מעלו לחלמא,

תניא, אין מראין דלועין, אלא למי שהוא ירא שמים (בבב כחו. ד"ס) # [הלשון "בבב כחו" צריך ביאור? ולשון בבב כחו יש עוד פעם בשבת קיט: אמר ריש לקיש כל העונה אמן בכל כחו פותחין לו שערי גן עדן]. [וגם יש לפרש דלועין הוא מלשון דלעי באורייתא. ע"פ זאת מנוחתו],

12. הרואה שור בחלום, ישכים ויאמר דברים לג ז בְּכוֹר שׁוֹר וְרוֹתֵר לוֹ וְקָנִי רָאם קָרָיו בָּהֶם עֲמִים וְנָח וְחָדוּ אֶפְסִידָרָן, קודם שיקדמנו פסוק אחר שמות כא כי יגח שור את איש,

תנו רבנן, חמשה דברים [מעלות וחסרונות] נאמרו בשור,

1. האוכל מבשרו צמלס מתעשר,

2. נגחו [חלם שהשור נגחו בקרניו. ראה ב"ק ב: החילוק בין נגיחה לבעיטה],

אבני חן למסכת ברכות

מס"א וניצל ממיתה. נועם אלימלך פרשת וישב ד"ה וישבו],

אמר רבי חמא ברבי חנינא, מאי קראה, בראשית מו ואנכי ארד
עמך מצרימה, ואנכי אעלך גם עלה "גם עלה" קריב לנטריקון של
גמל,

רב נחמן בר יצחק אמר, מהכא שמואל ב יב "גם" ה' העביר
חמאתך "לא" תמות,

[שני ענינים ראשים בפסוק הזה, היינו הבטחה אחת גם ה' העביר חמאתך, וענין
הבטחה הב' לא תמות, ור"ת של שני ההבטחות הוא: גמל"א. מגיד תעלומה]

הרואה פינחס בחלום, פלא נעשה לו כמו שנעשה לפינחס, כדאמרינן
בסנהדרין (דף פ.ג),

הרואה פיל בחלום פלאות נעשו לו, [הרואה] פילים, פלאי
פלאות נעשו לו,

והתניא, כל מיני חיות יפין לחלום, חוץ מן הפיל ומן הקוף?

לא קשיא

דף נ"ז ע"א

הא דמסרג שיש לו אוקף על גביו יפה [כלומר שאז מראין לו שהוא יהיה
הרודה ברשעים, ומורה חטאים בדרך הטוב והישר במתג ורסן. של"מ], הא
דלא מסרג,

הרואה [בתיבת השם] "הונא" בחלום, גם נעשה לו נוי"ן כנגד נוי"ן
[צ"ע אי משום הנו"ן דאית ביה אמאי לא נקט אחרין וגו' ? מהרש"א, ובשל"מ
מפרש שה"א דהונא מתחלף בחי"ת והוי כמו הנא מלשון חן], וכגון שראה השם
כמונ, [הרואה בתיבת השם] חנינא חנניא יוחנן נסי נסים נעשו לו
נוי"ן הדבה, נסים רבים,

הרואה [בתיבת המלה] "הספר" בחלום, מן השמים חסו עליו
ופדאוהו, והני מילי בכתבא אטולו קל, שראה הונא או חנינא או מיצה
זו של הספר כמזכה, דמשמע חסו עליו ופדלוהו,

העונה [אמן. ד"ס] יהא שמייה רבא מברך [בחלום] מובטח לו
שהוא בן העולם הבא,

הקורא ק"ש [בחלום], ראוי שתשרה עליו שכינה, אלא שאין
דורו זכאי לכך,

המניח תפילין בחלום, יצפה לגדולה, שנאמר דברים כה וראו

כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך וגו', ותניא רבי אליעזר
הגדול אומר, אלו תפילין שבראש,

המתפלל בחלום, סימן יפה לו, וה"מ דלא סיים [את תפלתו
בחלום] שנעור משנתו קודם שנסתלק [מתפלתו. גאס"מ], סימן הוא שמדוך אל
הקדוש ברוך הוא,

הבא על אמו בחלום, יצפה # [מלשון צופה, לראות מרחוק, פי' יהיה
מוזמן כאילו רואה את הדבר בא אליו מרחוק] לבינה, שנאמר משלי ז א בני
אם תקח אשה זמה וימנעו תי תצפן אתה: ב להקשיב להכמה אונה תפח לה להבונה:
ג פי אם לבינה תקרא להבונה תתן קו' לה: ד אם תבקשנה כסף
וכמקמו נים תבקשנה [כתיב אם בחיריק, ודורש כאילו כתיב אם בצירי, והדרש
הוא שהמלה "כי" מיותר, דמתחלה כתב בני אם תקח וגו' ואח"כ כתב אם
תבקשנה וגו' כן כאן היה די לומר אם לבינה תקרא. ראה מהרש"א],
[למה לא די שיהא רואה את אמו ? משמר הלוי]

הבא על נערה מאורסה, יצפה לתורה שנאמר דברים לג תורה
צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, אל תקרי מורשה אלא
מאורשה [הוציא מל' ירושה כתרנומו, משום דהתורה לא נתנה בירושה אלא
במתנה וכו'. מהרש"א],

הבא על אחותו בחלום, יצפה לחכמה, שנאמר משלי ו אמור
לחכמה אחותי את,

הבא על אשת איש בחלום, מובטח לו שהוא בן העולם
הבא וטל חלקן וטל חלקן חזרו בגן עדן, דדמי לאשת איש, וה"מ דלא ידע
לה, ולא הרבה בה מאורתא,

[מדבר על חו' מינים, חמה, שעורה, גפן, תאנה, רמון, זית, תמרה],

1. א"ר חייא בר אבא, הרואה חטים בחלום, ראה שלום,
שנאמר תהלים קמו השם גבולך שלום, חלב חטים ישביעך,

2. הרואה שעורים בחלום, סרו עונותיו, שנאמר ישעיה ו וסר
עונך [וסר עונך קריב לנטריקון של שעורים. מהרש"א] וחמאתך
תכופר,

אמר רבי זירא, אנא לא סלקי [עליתי] מבבל לא"י, עד דחזאי
שערי בחלמא [פי' בין שראה שסרו עונותיו הרגיש ראוי לעלות לא"י. ראה
א"ס],

3. הרואה גפן טעונה בחלום, אין אשתו מפלת נפלים,
שנאמר תהלים קכח ג אשתך א פגפגן פריה בירכתי ביתה,

שורקה [הרואה שורקה בחלום] יצפה למשיח, שנאמר בראשית מט

אבני חן למסכת ברכות

אוסרי לגפן עירה ולשורקה בני אתוננו,

4. הרואה תאנה בחלום, תורתו משתמרת בקרבו, שנאמר משלי כו נוצר תאנה יאכל פריה [לפי שהתורה נמשלה לתאנה, שכ"ז שממשמש בה מוצא בה מעם. של"מ],

5. הרואה רמונים בחלום, זוטרי [אם רואה רמונים קטנים] פרי [יתרבה] עסקיה כרמונא [יפריה ויתרבה עסקיו כגרעיני הרמון], רברבי [אם רואה רמונים גדולים] רבי [יתגדל] עסקיה כרמונא [כפרי הרמון, שהוא מבין הגדולים שבפירות האילן. א"ס],

[הרואה בחלום] פלגי רמונים שנמלקו, אם ת"ח הוא יצפה לתורה שנאמר שיר השירים ח א' אֶשְׁקֶה מִיַּיִן הַרְקַח הֵינִי מוֹרֵה מַעֲסִים רַמְלִי הַנִּמְנָן מִן הַרְמוּנִים,

ואם ע"ה הוא, יצפה למצות, שנאמר שיר השירים ד ג כְּפֻלַּח [ענין בקיעה. מצ] תִּרְמֹזוּן רִקְתָּהּ [הוא גובה הפנים שאצל העין מזה ומה, ויקרא כן על מיעוט ורקות הבשר אשר בהם. מצ], מאי רקתה, אפילו ריקנין שבך מלאים מצות כרמון [ידוע שאין כרמון תרי"ג גרעינים אלא הכוונה על הרבה] [לשון זה גם בעירובין יט, מגילה ו, ובסיום מסכת חגיגה כו, סנהדרין לו.],

6. הרואה זיתים בחלום, זוטרי [אם רואה זיתים קטנים], [בזיתים לא נקט רברבי אלא זוטרי. שח] פרי ורבי, וקאי עסקיה בזיתים, וה"מ [שראה בחלום] פרי [פרי הזית], אבל אילני [אם ראה אילן הזית], הויין ליה בנים מרובין, שנאמר תהלים קכח בניך כשתילי זיתים וגו',

איכא דאמרי, הרואה זית בחלום, שם טוב יוצא לו, שנאמר ירמיה יא טז זֵית רַעְנָן [רטוב. מצ] יִפֶּה פְּרִי־תֹאֵר [מהדר. מצ] [בך נמצא חיופי, של פרי בעל תואר. מר], קָרָא ה' שְׁמֶךָ [שיצא עליך שם טוב],

הרואה שמן זית בחלום, יצפה למאור תורה, שנאמר שמות כו ויקחו אליך שמן זית וך [וראה ב"ב כה: הרוצה שיחכים ידרים ושיעשיר יצפין, וסימניך שלחן בצפון ומנורה בדרום, דהיינו שמנורה רמו לחכמה, דהיינו תורה, וכתוב במשלי ו כג פי יר מצונה ותו דה או ר],

7. הרואה תמרים בחלום, תמו עונותיו, שנאמר איכה ד תם עונך בת ציון [תמרים נוטריקון תמו מורים, מלשון שמעו נא המורים. מהרש"א],

[צריך ביאור למה מפסיק כאן כשמדבר על אילנות ופירות, לדבר על בעלי חיים ?] [אמר רב יוסף, הרואה עז [צ"ג goat] בחלום, שנה מתברכת לו,

[ואם רואה] עזים, שנים [רבים] מתברכו לו, שנאמר משלי כו כו

וְדִי חֶלֶב עֲזִים לְלֶחְמְךָ [למאכלך], לְלֶחֶם [בִּיתְךָ] [לאנשי ביתך], וְחֵיִים לְנַעֲרֵי תֶּיֶךְ [לילדים שלך]. ד"ס, וכ"ה בפסוק],

[מדבר על הדם, אתרוג, לולב],

1. הרואה [עין] הדם [myrtle] בחלום, נכסיו מצליחין לו כהם זה, שעליו משולשים זה על זה, כמין קליעה, ואם אין לו נכסים, ירושה נופלת לו ממקום אחר,

אמר עולא, ואמרי לה במתניתא תנא, והוא דחזא בכנייהו על כנס, במקומם, צמזמר,

2. הרואה אתרוג בחלום, הדור הוא לפני קונו, שנאמר ויקרא כג פרי עץ הדר,

3. [ודורש המשך הפסוק] כפות [דכתיב חסר "כפת"] תמרים, [ודורש מפסוק זה ש] הרואה לולב בחלום, אין לו אלא לב אחד לאביו שבשמים [כמו שיש קורא לדקל], [וצ"ע למה לא מנה אותם ע"פ סדר הפסוק אתרוג לולב הדם, וגם למה שייר ערבה ? משמר הלוי],

[הרואה אווז, תרנגול, תרנגולת, ביצים]

הרואה אווז [גאנז, goose], בחלום יצפה לחכמה, שנאמר משלי א כ חֲכָמֹו תִּפְחוּץ תִּרְפָּה פָּרְחֹו תִּתֵּן קוֹלָהּ [והאווזים משמיעין קולם לרוב. שם], והבא עליה [והתקשר עמו על ידי כך. שם], הוי ראש ישיבה שמכריז ומלווה לרצים,

אמר רב אשי, אני ראיתיה [בחלום] ובאתי עליה, וסלקית לגדולה ועל כן נעשיתי ראש ישיבה צמחא מחסיא,

הרואה תרנגול בחלום, יצפה [שיוולד לו] לבן זכר [מפני שתשמישו תדיר, כדאמ' לעיל בפ' מי שמתו שלא יהיו ת"ח מצוים וכו', כתרנגולים, ואמרי' בנדה הרוצה שיהיו בניו זכרים יבעל וישנה. של"מ], תרנגולים יצפה לבנים זכרים,

[הרואה בחלום] תרנגולת, יצפה לתרביצה נאה וגילה [תרביצא] גינה, אי נמי בית המדרש, מרביצא נאה וגילה, נוטריקון של תרנגול [ולשון גילה כאן פירושה מלשון שמחה, או מלשון גיל'ת מים ביהושע טו יט שפירשה מעיינות, וגם אם נפרש תרביצא בית המדרש, שייך לומר שיש בה מעיינות הרבה, כבניו לתורה שנמשלה למים],

[לשון תרביצא יש: עירובין צ, מו"ק ו, ב"ב ז. סו, ולשון תרביצי ביו"ד יש בתענית ו:],

הרואה ביצים בחלום, תלויה בקשתו נספק, כציצים הללו שהאכל סמוס צס [כי תרגמו של ביצים ושל בקשה הוא שוה ביני [ובעני]. מהרש"א],

אבני חן למסכת ברכות

נשתברו נמגלה האוכל נעשית בקשתו, וכן אגוזים, וכן קשואים, וכן כל כלי זכוכית [לפרש"י צ"ע דהא בהו אין האוכל סתום, ואולי משום דקרובין להשבר ועומדין לעולם בספק שבירה. רא"מ הורוויץ זצ"ל], וכן כל הנשברים כאלו [אם שלמים תלויה בקשתו, ואם נשתברו נעשית בקשתו],

[הולך ומונה מעשים שאדם עושה: נכנס לכרך, המגלה ראשו, היושב בעריבה, הנפנה בחלום, עולה ויורד לגג, הקורע בגדיו, עומד ערום, נתפש לסרדיוט, נכנס לאגם, נכנס ליער,

[אם ראה בחלום] הנכנס לכרך, נעשו לו חפציו, שנאמר תהלים קו וינחם אל מחוזו [געגנט, district] היינו כך חפצם סימן הוא להיות חפציו נעשים,

המגלה ראשו בחלום סימן גדולה ותפארת היא לו, כמו ויגל ויחלף וגו' (בראשית מ"א) סימן יפה לו, [ואם מגלה] ראשו וזקנו [סימן יפה] לו ולכל משפחתו,

היושב בעריבה נספיקה קטנה [בחלום], שם טוב יוצא לו, בעריבה גדולה, לו ולכל משפחתו, וה"מ דמורליה דלוי שהולכת בגובה של ים,

הנפנה בחלום, סימן יפה לו סימן הוא שסרחונו וגגותו נפרש ויוצא מעליו,

שנאמר ישעיה נא יד מוהר צעה [ענין טלטול. מצ] להפתח [ענין התרת המאסר. מצ] [טלטול הגולה ימחר להפתח וילך לו. מר], [ול' אימות לשחת ול' א' יחסר לחמו].

[ח"ל רש"י לקמן ע"ב מי שזריך להריק מעיו, הרקת כלי נקראת נעיה, שנאמר (ירמיהו מ"ט) ושלחתי לו נועים ונעוהו, וכליו יריקו, כמאכל כתיב, שאם יריק מעיו אז לא ימות לשחת ולא יחסר לחמו],

וה"מ דלא קנה שלא המאסר ידיו,

העולה לגג בחלום, עולה לגדולה, ירד יורד מגדולתו, אבוי ורבא דאמרי תרווייהו, כיון שעלה עלה [ואף שחלם שירד מן הגג אין זה סימן רע],

הקורע בגדיו בחלום, קורעים לו גזר דינו,

העומד ערום בחלום, בבבל עומד בלא חטא לפי שמוך לארץ אין לה זכות, אלא עון יש בשיבתה, וזה עומד ערום בלא אותם עונות, בארץ ישראל ערום בלא מצות שהרבה מצות תלויות בה, וזה העומד ערום סימן שהוא ערום ממנומיה,

הנתפש לסרדיוט [roman or greek officer], שמירה נעשית לו שומרין אותו שלא יצתה, אלמא סימן שמירה הוא, ששומרים אותו מידי היזק,

נתנוהו בקולר [ראה תמונה בשט], שדינו חמור מאד, ואם אין מאמינים גם לשומר בית האוסרים, רק שסוגרין אותו בקולר והמפתח היא בידו של השופט בעצמו, לפיכך הוא פתורו שהוסיפו לו שמירה כלומר שהשופט כל הארץ הוא ה' שומרו וצלו. של"מ], הוסיפו לו שמירה על שמירתו,

וה"מ בקולר [שרשרת או טבעת של מתכת], אבל חבלא בעלמא לא [כלומר שאז רק הוא שידיו אסורות, אין החבוש מתיר עצמו, אבל אחר יכול להתירו ונמצא שאינו נשמר כלום. של"מ],

הנכנס לאגם שם צו קנים גדולים וקטנים וסמוכים זה לזה בחלום, נעשה ראש ישיבה סימן לראש ישיבה, שהגדולים והקטנים מתקצצים יחד קצון גדול, וצאס לשמוע דרשה מפיו,

[ואם נכנס בחלום] ליער חלונות גדולים, ואין סמוכים זה לזה, אף זה סימן לראש לתלמידי הרב, והוא [זוה נקרא] ראש לבני כלה, [ולכן יצפה ש] נעשה ראש לבני כלה # [פ' ראש ישיבה רגיל התלמידים יושבים לפניו זה אצל זה צפופים, וזה דומה לאגם של קנים כדמפרש לקמיה, ואינו דומה ליער שהחלונות מפורדים, אבל הראש לבני כלה לומד עם כל תלמיד בפני עצמו, וזה דומה ליער],

שמפרש לתלמידים שמועתם אחר שמעם הרב, והם מחזרין על שמועתם, ויש תלמידים שלא יצאו דבריו הרב ככל הצורך, וזה מצויה להם, [אספת התלמידים בהמון בישיבה פעמים בשנה בארץ ובאלול, בימי ישיבות חכמי בבל. מלון עברי],

רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע, חזו חלמא, רב פפא דעייל לאגמא [שהקנים צפופים] נעשה ראש ישיבה, רב הונא בריה דרב יהושע דעייל ליער, נעשה ראש לבני כלה,

איכא דאמרי תרווייהו לאגמא עיילי, אלא רב פפא [שראה את עצמו] דתלי טבלא [גלעקל, bell] נראה לו [בחלום] שהיה זוג ועגל תלוי בנזארו ומשמיע קול, והוא סימן לראש ישיבה שמשמיע קול לרבים נעשה ראש ישיבה, רב הונא בריה דרב יהושע דלא תלי טבלא, נעשה ראש לבני כלה,

אמר רב אשי, אנא עיילית לאגמא, ותלאי טבלא, ונבחי בה נבוחי קשקשי צה צקול [בדאמורין ברך זה דרב אשי היה אח"כ ראש ישיבה דמתא מחסיא],

[יש כאן ג' פעמים "תני תנא קמיה"].

תני תנא קמיה דר"נ בר יצחק, המקיז דם בחלום, עונותיו מוחליין לו לפי שהעונות קרויין אדומים, שנאמר (ישעיהו א') אם יאדימו כחולע, ואומר (ירמיהו ז') נכנס עונק, וסימן הוא שפורשין ממנו, והתניא עונותיו

אבני חן למסכת ברכות

סדורין לוי? מאי סדורין, סדורין לימחל,

4. שלשה כתובים קמנים הם, הרואה שיר השירים כולו יראת שמים ומצא המקום צלל כל ישראל בחלום, יצפה לחסידות, קהלת יצפה לחכמה, קינות ידאג מן הפורענות,

[ומוסיף עוד מכתובים קמנים] הרואה מגלת אסתר גם נעשה לו [משום דתלתא תלתא קחשיב, להכי לא כללה בהדי אינך דלעיל. צל"ח. של"מ, ובילקוט המאירי לפי שאסתר היא מגילה ולא ספר],

5. שלשה חכמים הם, הרואה רבי בחלום יצפה לחכמה [והגם שרבי היה גם עושר, כיון שאמר לפני מותו גלוי וידוע לפניך שלא נהניתי מעוה"ז אף באצבע קמנה לא חשיב לה. אוצר חיים], ראב"ע יצפה לעשירות [לחכמה ואף לעשירות, שראב"ע היה חכם ועשיר כדאמרין לעיל כח. אוצר חיים], רבי ישמעאל בן אלישע מהרזני המלכות היה והפשיטו עור קרקפתו צמיח ידאג מן הפורענות,

6. שלשה תלמידי חכמים הם [שלשה אלו שמונה מעולם לא נסמכו, רק היו תלמידי חכמים. מהרש"א], הרואה בן עזאי בחלום, יצפה לחסידות [מפני שהרג יצרו בימי בחורותו, ולא נשא אשה מפני שנפשו חשקה בתורה וגדלה חסידותו ממעלת תורתו וכו'. של"מ עיי"ש], בן זומא יצפה לחכמה [ראה קידושין מ"ט: על בן עזאי ובן זומא], אחר ידאג מן הפורענות,

תני תנא קמיה דרב ששת, הרואה נחש בחלום, פרנסתו מזומנת לו כמנחש שעפר לחמו, ומנאי לו ככל מקום [שאל אחד בענין שתיית הנחש מה הוא שותה? אש פנחם], נשכו נכפלה לו [לפי שהארס שנתהווה מהעפר לחמו נכנס בקרבו. של"מ], הרגו נחש אבדה פרנסתו,

אמר ליה רב ששת, כל שכן שנכפלה פרנסתו שהרי נתגבר עליו, ולא היא אלא רב ששת דורש להנאמן, לפיכך חלמו לטובה רב ששת הוא דחזא חזיא בחלמיה, וקמליה,

תני תנא קמיה דרבי יוחנן, כל מיני משקין [וטוב לב משהתחמך, ורע דהבא לא מיירי כשרואה המשקין בחלום, רק ששותה אותם בחלום. של"מ] יפין לחלום, חוץ מן היין, יש שותהו וטוב לו, ויש שותהו ורע לו לפיכך אין לעמוד על פירוטו, יש שותהו וטוב לו, שנאמר תהלים קד ויין ישמח לבב אנוש, ויש שותהו ורע לו, שנאמר משלי לא תנו שכר לאובד, ויין למרי נפש,

אמר ליה רבי יוחנן לתנא, תני [בך תשנה] תלמיד חכם לעולם [יין] טוב לו, שנאמר משלי ט ה לכו לִחְמוּ [אכלו לחם. מצ] בְּלֶחְמִי, וְשִׁתּוּ בַיִּין מִסִּכְתִּי [שמונתי אני, וכל הפסוק הוא כינוי לתורה],

דף נ"ז ע"ב

אמר רבי יוחנן, השכים העומד ממעמו [ר"ל דלא שהשכים לומר קודם שיקדמנו פסוק אחר, רק שתיכף שקם ממעמו השכים הפסוק ונפל לתוך פיו, ובכחם יחשב לאומרו מדעתו. של"מ] ונפל פסוק לתוך פיו, הרי זה נבואה קמנה [אף שכבר אמרה ר"י לעיל נה: ראה בשל"מ],

[ומונה ששה פעמים ענינים של שלשה שלשה],
תנו רבנן,

1. שלשה מלכים הם, הרואה דוד בחלום יצפה לחסידות, שלמה יצפה לחכמה, אחאב ידאג מן הפורענות,

2. ג' [פפרי] נביאים הם, הרואה ספר מלכים יצפה לגדולה, יחזקאל יצפה לחכמה [לא ידעתי פירוטו, ואפשר להיות כי ראה בנין ביהמ"ק דכתיב ביה בחכמה ובתבונה וברעת. מ"ת], [ישעיה יצפה לנחמה. שאם מונה גם ישעיה יש ד' נביאים, וראה ד"ס אות ב', והטעם דכתיב ביה נחמו נחמו עמי אנכי אנכי הוא מנחמכם. מ"ת], ירמיה ידאג מן הפורענות,

3. שלשה כתובים גדולים הם, הרואה ספר תהלים יצפה לחסידות, משלי יצפה לחכמה, איוב ידאג מן הפורענות,

[כל מיני חיות, מתכת, פירות, ירקות, צבעונים, עופות],

1. כל מיני חיות יפות לחלום [אם רואה אותם בחלום, מפני שאין עליהם עול בשר ודם, וגם אינם צריכים לדאג לפרנסתם, רק מבקשים מאל אכלם וכו'. של"מ], חוץ מן הפיל והקוף והקפוד שמשוין צמאיהן [פי' שמראיהן בא להם ע"י שני שנשתנו מצורת אדם. של"מ]. קפוד - מה שדומה לקוף ויש לה זנב ארוך ושמה מרטיני"א (גמיה, חיה טורפת קמנה) [long tailed ape. st],

והאמר מר, הרואה פיל בחלום, פלא נעשה לו? לא קשיא הא דמסרג [strapped] אוקף על גביו, ויש אומרים נמון באפסר, הא דלא מסרג,

2. כל מיני מתכת יפין לחלום [שאף שנשתברו חוזרים לקדמותם, כן החולם גם אם שבע יפול וקם, ויתחדש כנשר נעוריו, ויזכה לעמוד לתחייה לקץ הימים. של"מ], חוץ ממר [hoe] פשו"ר (מעדר מחודר) צלעו פסל [chisel] דולני"ר (אומל, גרזן) וקרדום [axe], והני מילי דחזנהו בקתייהו [שראה אותם בביר יד שלהם] שראין למלאכתן למזל ולהשמים,

3. כל מיני פירות יפין לחלום [שהם באים לאחר הסעודה, וסימן הוא שיחיה לעולם אוכל ושבע. של"מ], חוץ מפני תמורה שלא נשלו כל זרען,

4. כל מיני ירקות יפין לחלום, חוץ מראשי לפתות,

אבני חן למסכת ברכות

וריה,

5. שלשה מרחיבין דעתו של אדם # [חיפך של צמצום המוח, שע"י הצמצום, המוח אינו משיג כלום, משא"כ ע"י הרחבת הדעת יש מקום ושלות הנפש להשיג], אלו הן דירה נאה, ואשה נאה, וכלים נאים: [ראה שבת כה: ותנוח משלום נפשי וכו' ר' אבא אמר זו מטה מוצעת ואשה מקושטת לתלמידי חכמים, וראה שם עוד].
[וסימנך תשב אנוש עד דכ"א. מגיד תעלומה],
[ר"ל משיבין דעתו אם הוא דואג וביגון, משיבין ומסירין האנחה ממנו, ומרחיבין כו' היינו שיהיה דעתו ונפשו רחבה למיהדר אחר תענוגי עוה"ז, כמ"ש בבלעם ונפשו רחבה. וק"ל. מהרש"א, ולכן מברכין שתזכה "להרחבת הדעת דקדושה". ילקוט המאירי עיי"ש],

והאמר רב, לא איעתרי [נעשיתי עשיר] עד דחזאי ראשי לפתות? כי הוא בכנייהו הוא צמחצור, אצל צמחצור סימן הוא למכות. כדפטר ליה צר הדיא [לעיל עמוד א'] לרצא קולפי צלעת,

5. כל מיני צבעונין יפין לחלום, חוץ מן התכלת ירוק הוא, ומי שפניו ירוקים חולה הוא,

6. כל מיני עופות יפין לחלום, חוץ מן קריא ינ"ץ [type of owl] וקפופא זאזיט"א [ינשוף] צלעו [owl], ויש לה לסמות כלמי אדם לפיכך הן מגויס, וקורפראי טלפ"א [blind mole rat] (חולד):

***** סוף הסוגיא דחלומות *****

[הגו"ף הגו"ף מעי"ף משיבין ומרחיבין סימן]:

[חמש"ה ושש"ה ועשר"ה סימן]:

חמשה [דברים יש שהם] אחד משישים [המספר ששים בא על רוב כגומא, ראה ב"מ פד: וראה מה שצינתי בפסחים קט.], אלו הן,

אש, דבש, ושבת, ושינה, וחלום,

[ומפרש] אש, אחד משישים לגיהנם,

דבש, אחד משישים למן,

שבת, אחד משישים לעולם הבא,

שינה, אחד משישים למיתה,

חלום, אחד משישים לנבואה [למה שאנו אומרים בשעת ברכת כהנים רבש"ע חלום חלמתי, המעם שהחלום הוא אחד משישים בנבואה, והכהנים הוא כולו נבואה, שמעמם זה אסור להסתכל בידי הכהנים שהשכינה שורה בידיהם, ולכן אנו אומרים רבש"ע כדי לבטל החלום בששים. נועם אלימלך פרשת תרומה סמוך לסופו, העתקתי מאמרו זה גם לעיל],

ששה דברים סימן יפה לחולה, אלו הן, עמוש [sneeze] אשטנוד"ר, זיעה, שלשול, קרי, ושינה, וחלום,

עמוש, דכתיב איוב מא י עֲמִישָׁתִּי תִהְיֶה אוֹר [ההכל היוצא ממנו בעת העמוש תזרח אור, ור"ל כ"כ גבר בו חום הטבעי כאלו היה מלא אש וכאלו יבריק ויזרח בעת יוציא ההכל. מד.],

זיעה, דכתיב בראשית ג בזעת אפך תאכל לחם [לפי פשטיה קללה הוא, שיאכל לחמו בטורח, אלא לסימן בעלמא נקמיה הכא. מהרש"א],

1. ג' נכנסין לגוף ואין הגוף נהנה מהן, גודגדניות צירמ"ש [דובדבנים] [cherries] וכפניות מין תמרים רעים, ופגי תמרה [תמרים] שלא נחשלו], אפשר נפקא מיניה מי שרוצה לאכול בכדי שיהיה שבע, ולא ירעב, אבל אינו רוצה להרבות תאוותו יאכל אותן. מ"ת],

2. שלשה אין נכנסין לגוף, והגוף נהנה מהן, אלו הן, רחיצה וסיכה, ותשמיש [euphemism for conjugal relations] [ולכן אין מברכין על הנאתן. מהרש"א], [אין נכנסין לגוף, אפשר נפקא מיניה למעט מהן בכל מה דאפשר כי יגרה תאוות בגופו. מ"ת],

3. שלשה מעין העולם הבא, אלו הן, שבת [שיש בה נשמה יתירה. של"מ], שְׁמֵשׁ חמה זורחת, ותשמיש,

[ושואל] תשמיש דמאי, אילימא תשמיש המטה, הא מכחש כחיש,

[רמב"ם הלכות דעות פ"ד הל' יט: שכבת זרע היא כח הגוף וחיוו ומאור העינים וכל שתצא ביותר, הגוף כלה וכחו כלה וחיוו אובדים, הוא שאמרו שלמה בחכמתו אל תתן לגשים חילך, כל השטוף בבעילה זקנה קופצת עליו, וכחו תשש, ועיניו כהות, וריח רע נודף מפיו, ומשחיו, ושער ראשו וגבות עיניו וריסי עיניו נושרות, ושער זקנו ושחיו ושער רגליו רבה, שיניו נופלות והרבה כאבים חוץ מאלו באים עליו, אמרו חכמי הרופאים אחד מאלף מת בשאר חלאים, והאלף מרוב התשמיש],

אלא תשמיש נקבים [כשהנקבים נעצרים, נתרבה וזהמה בגוף, וע"י שהגוף נתקנה מהחבל, בא על האדם [לפי מאמרו הגמ' באן] הרגש מעין עולם הבא],

4. שלשה משיבין דעתו של אדם [אם הוא דואג [anxious] וביגון [depressed] משיבין ומסירין האנחה ממנו. מהרש"א ראה לקמיה], אלו הן קול של מיני זמר, או קול ערב של אשה [משמע שמותר לשמוע קול אשה להסיר דאגה ויגון וצ"ע שהרי אמרו קול באשה ערוה # ואולי כשאין מכירה], ומוראה,

אבני חן למסכת ברכות

הוא [שחור] מן המת יצא עוד אחד עמו], שמואל [זה סימן שעתיד להוציא] אחרים מן הבית,

כל דשקיל שכבא מעלי, בר ממסאנא וסנדלא, כל דיהיב שכבא מעלי, בר מעפרא סימן הוא שרמו להם קבורה וחרדלא [הדומה במראהו לעפר. שם]:

[שנינו במשנתנו הרואה] מקום שנעקרה ממנו עבודת גלולים: תנו רבנן, הרואה מרקולים [היא ע"ג שעובדין אותה ע"ז שזורקין לה אבנים ושמה העצמה "קילום" ומפני שאסור להזכיר ע"ג בשמה לכך כינו אותה בשם קולים, ומר הוא חילוף בלשון ארמי ופירושו הוא חילוף קילום. משנ"ב סימן רכ"ד סעיף א] אומר, ברוך שנתן ארך אפים לעובדי רצונו [פ'] לפי שהיא ע"ז מבושרת ומחודשת לזרוק אבנים לאבנים ולקבלן באלוה. הרא"ה],

[הרואה] מקום שנעקרה ממנו עבודת כוכבים, אומר ברוך שעקר עכו"ם מארצנו, [ומסיף תפלה] וכשם שנעקרה ממקום זה, כן תעקר מכל מקומות ישראל, והשב לב עובדיהם לעבדך על פושעי ישראל מפלל,

ובחורין לארץ, אין צריך לומר והשב לב עובדיהם לעבדך, מפני שרובה עובדי כוכבים,

רשב"א אומר, אף בחורין לארץ צריך לומר כן, מפני שעתידיהם להתגייר שנאמר צפניה ג אז אהפוך אל עמים שפה ברורה, # [ונמצא שגם בימינו בחו"ל צריך להתפלל על הגוים שיתגיירו כשנאמר בב"א],

דרש רב המנונא, הרואה בבל הרשעה, צריך לברך חמש ברכות,

1. ראה בבל [בחורבנה] אומר, ברוך שהחריב בבל הרשעה [קראה הרשעה ע"ש שהחריבה את ארצנו. מהרש"א],

2. ראה [חורבן] ביתו של נבוכדנצר, אומר ברוך שהחריב ביתו של נבוכדנצר הרשע,

3. ראה גוב של אריות [אינו ברור אם על כל גוב אריות מברך, או רק על גוב שהושלך שם דניאל, ואם מברך על כל גוב אולי יש לברך במקום "כזה". עיונים בדברי חז"ל ובלשונם הרב חנוך הכהן ארנטריו דף ח], או כבשן האש מפיה שהוסק זה כשנס של חנייה משאל ועזריה אומר ברוך שעשה נסים [לאבותינו] [לצדיקים] במקום הזה,

4. ראה מרקולים אומר, ברוך שנתן ארך אפים לעובדי רצונו,

שלשול, דכתיב ישעיה נא יד מהר צו עה להפתח ול' אימות לשחת ול' א יחפר לחמו' מי שצריך להריק מעיו, הרקת כלי נקראת זעיה, שנאמר (ירמיהו מ"ח) ושלחתי לו זעיס וזעורו, וכליו יריקו, כמאזכר כתיב,

קרי, דכתיב ישעיה נג יראה זרע יאריך ימים [ראה סיום מסכת יומא],

שינה, דכתיב איוב ג י' שגתי אז יש כאן רמז שצריך לישן 8 שעות בלילה, כמנין "אז" [יגות ל',

חלום, דכתיב איוב לח ותחלימני והחייני כחזיקה כתיב,

ששה דברים, מרפאין את החולה מחליו, ורפואתו רפואה, אלו הן, כרוב, ותרדין זלי"ך [פלך סוכר] [kind of beets], וסיסין יבשין [מי סיסין] זשול [פ'] מי בישול [פוליאול] [type of mint], וקיבה [stomach], וחרת ודלייר"ה, שהשליט צמורה [the womb of an animal], ויותר הכבר איינר"ש של דהמה [the diaphragm muscle. Kornfeld],

וי"א, אף דגים קטנים, ולא עוד אלא שדגים קטנים מפרין ומברין לשון צריאות כל גופו של אדם,

עשרה דברים, מחזירין את החולה לחליו, וחליו [לאחר שחזרת] קשה [ממה שהיתה מתחלה], אלו הן, האוכל בשר שור, בשר שמן, בשר צלי, בשר צפריים, וביצה צלויה, ותגלחת סם מגלת, ושחלים [פ'] מין ירק חם ויבש וטעמו חר, מועיל לפתוח האברים אטומים. ערוך ערך שחלים] [cress], והחלב, והגבינה, והמרחה, וי"א אף אגוזים, וי"א אף קשואים [כולל כל המשפחה של דלועים ואבטוחים],

תנא דבי ר' ישמעאל, למה נקרא שמן קשואים, מפני שהן קשים לגוף כחרכות,

איני והכתיב בראשית כה ויאמר ה' לה שני גוים בבטןך, אל תקרי גוים אלא גיים [גאים], וא"ר יהודה אמר רב, אלו אנטונינוס ורבי שלא פסק משלחנם לא צנון [רעטעד] [radish], ולא חזרת [lettuce], ולא קשואין [cucumbers], לא בימות החמה, ולא בימות הגשמים?

לא קשיא הא ברברכי [מחזירין את החולה לחליו], הא בזוטרי יפין,

ת"ר, [ראה בחלום שיש] מת בבית, שלום בבית, אכל ושתה [המת] בבית, סימן יפה לבית, נטל כלים מן הבית, סימן רע לבית, תרגומא רב פפא במסאנא [מנעלים] וסנדלא סימן יוצאי חוץ

אבני חן למסכת ברכות

הַשְׁרָה [ענין חל וגל, מצ, תהיה מלאה גלי אבנים מהפלת הבתים, כדרך השרה המלאה עיים וכו'. מד] **לְמַטְעֵי כָרֶם וְגו'** [ואם יש בה שדות וכרמים, יש מזה הנאה לשכניה]

[וא"ת איזה קללה היא זו שתהיה שומרון לעי השרה ולמטעי כרם ? כתב המהרש"א וקללה היא לגבי ישראל יושבי שומרון, ועוד יישוב ארץ ישראל עדיף משדות וכרמים כדאמרי בעלמא [היכן ?],

[וכיון שבביא מאמר מרב המנונא לעיל "הרואה בבל הרשעה וכו'" מביא עוד מאמר משמו] **ואמר רב המנונא, הרואה אוכלוסי מיל גדול של עמים כצוא ישראל אומר, ברוך חכם הרזים היודע מה שצלב כל אלו,**

[אבל הרואה] **אוכלוסי עכו"ם אומר ירמיה נבי ב'וֹשֶׁה אֶמְכֶם מָאָה, חֲפָרָה וְלִדְתְּכֶם הִנֵּה אֲחֵרִית גו' יִם מְדַבֵּר צִיָּה וְעֶרְכָּה וְגו',**

ת"ר, הרואה אוכלוסי ישראל, אומר ברוך חכם הרזים, שאין דעתם דומה זה לזה, ואין פרצופיהן דומים זה לזה,

[פי' דבששים רבוא נכללין בו כל הדעות וכל הפרצופין, ולפיכך נתנה התורה בששים רבוא שאלמלא חסר אחד מישראל לא נתנה להם התורה, כדאיתא באגדה, לפי שהיה רצונו של הקדוש ברוך הוא שיסכימו בקבלתה כל הדעות, והיו דמברכינן על אכלוסא של ששים רבוא ברוך חכם הרזים, שהבורא יתברך יודע את רוי העולם ותעלומות סתריהם, והוא שאמר משה עליו השלום אלהי הרוחות לכל בשר האיש אחד יחמא וגו' שאתה מבין כל הדעות, ויהושע היה כללי וכולל כל הדעות, והוא שאמר איש אשר רוח בו שיכול להלך כנגד כל אחד ואחד, והיו דאמרינן בגמרא [לקמן נח:] גבי ר' חנינא בריה דרב איקא, דאמרי ליה בהדי דחוינך ברינא עלך שהחיינו, ואמר להו אף אנא כיון דחויתינכו חשיבותו עלאי כששים רבוא ובריכו עליכו ברוך חכם הרזים, ואמרו ליה חכימת כולי האי יהבו ביה עיניהו ונח נפשיה, שהיתה לו חכמת של הכרת פנים הנזכרת בתשובת שאלה של רבנו האי, והכיר בצורת פניהם שהם חכמים כללים כוללים כל הדעות, וגם אין חכם שיכיר בו אם הוא כללי, שאין בקי בחכמת הכרת הפנים. חידושי הרא"ה !!!],

[ויש ללמוד מזה שהדרך הראוי הוא שיחיה לכל אדם דעה לעצמו, ולא יהיה דעתו לפי השפעת הסביבה],

בן זומא ראה אוכלוסא [ששים רבוא, וכל מספר ששים הוא גזומא], על גב מעלה בחר הבית [שכל ישראל באו לבית המקדש, והיה אפשרות לראות שם מספר כה גדול של ישראל], אומר ברוך חכם הרזים, וברוך שברא כל אלו לשמשני שהם מורשים חורשים, ואני מוצא מוכן,

הוא [בן זומא] היה אומר, כמה יגיעות יגע אדם הראשון עד שמצא פת לאכול, חרש, וזרע, וקצר, ועמר, ודש, וזרה, וברר, וטחן, והרקיד, ולש, ואפה, ואח"כ אכל, ואני משכים ומוצא כל אלו מתוקנין לפני,

וכמה יגיעות יגע אדם הראשון, עד שמצא כגד ללבוש, גזו,

5. ראה מקום שנוטלין ממנו עפר מקום יש צצצל, שאין צהמה יוצאה משם, אם אין נחשים עליה עפר מעפר המקום, והוא סימן השגד, ומקללותיה של צבל היא,

וצידוד מורנו הרב רבי יצחק ראיתי, שנוטלים משם עפר לטעי לזניני המקום, וסוף סוף אותו מקום אין צו ישוב, ולא זרע, ולא נטיעה, אומר ברוך אומר ועושה, גזור ומקיים שגזר להשמידה וקיים,

רבא, כי הוה חזי חמרי דשקלי עפרא [שהוציאו עפר מבבל, ונתקיים הפסוק וטאטאתיה במטאטא השמר], טריף להו ידא על גבייהו [הכה על גבו של החמור, כדרך אדם שמכה על גבו של חבירו בדידות], ואמר, רהוטו צדיקי [כן אמר על החמורים, רצים הצדיקים] למעבד רעותא דמרייכו [לעשות רצון אדונכם, היינו של הקב"ה],

מר בריה דרבינא, כי הוה מטי לבבל, הוה שקיל עפרא בסודריה [סודר = כמין מלית שהיו מכסין בו את ראשם ומקצת גופם], ושדי לברא [לחזין מבבל],

לקיים מה שנא' ישעיה יד כג וְשָׁמְתִיהָ [אשים את בבל] לְמוֹ רִשׁ [למורשה] קַדְרָה [לקפוד שם עוף מדברי] וְאֶגְמִימִים [וּמִאֲמַתִּיהָ בְּמִטְאָטָא הַשְׁמִיר [לפירוש ראשון שפירש"י [לעיל ד"ה מקום שנוטלין ממנו עפר] יהיה מטאטא מכבד שמכבדין בו הבית, כמפורש פרק ראוחו ב"ד ר"ה כו, ולפירוש שני יהיה מטאטי מלשון טיט. מהרש"א],

אמר רב אשי, אנא הא דרב המנונא [שצריך לברך חמש ברכות בבבל] לא שמיע לי, אלא מדעתאי בריכתינהו לכולהו, [שבת לד, אמר רבה בר רב הונא: אף על גב דאמור רבנן שלשה דברים צריך אדם לומר וכו', צריך למימרינהו בנייתותא, כי היכי דליקבלינהו מיניה. אמר רב אשי: אנא לא שמיע לי הא דרבה בר רב הונא, וקיימתי מסברא],

דף נ"ח ע"א

אמר רבי ירמיה בן אלעזר, נתקללה בבל נתקללו שכניה כלומר אי לרשע אי לשנו [סוף מסכת סוכה נו:], נתקללה שומרון [היא מערי ישראל בצפון א"י] נתברכו שכניה,

נתקללה בבל נתקללו שכניה, דכתיב ישעיה יד כג וְשָׁמְתִיהָ [אשים את בבל] לְמוֹ רִשׁ [למורשה ל] קַדְרָה [שם עוף מדברי] וְאֶגְמִימִים [וּמִאֲמַתִּיהָ בְּמִטְאָטָא הַשְׁמִיר גָּאֵם ה' צָבָאוּ יְהוָה, וכתיב עוד בישעיה לד יא וְרִשְׁוֶהָ קָאֵת וְקָפוּ ד' וַיִּנְשׂוּ אֶף וְעָרֵב וְשָׁנְגִידָהָ [קאת וקפוד] חיות ועופות רעים ומוזיקן את השכנים,

אצל עי הסדה ומטעי כרם שנתקללו זה ערי ישראל הנאה היא לשכנים נתקללה שומרון נתברכו שכניה, דכתיב מיכה א ו וְשָׁמְתִי שְׁמִרוֹן לְעִי

אבני חן למסכת ברכות

חכמת הרפואה והצמיחה [medicine, agriculture], 4. חכמת התניין והקדוק והמשפט. 5. חכמת הנגינה והקדושה [music], 6. חכמת התיקון והשילוב. 7. חכמת הבינוג"ר לבין גשם ורוח וכחות הנפש. וצריך יותר ביאור],

[ויש רשימת שבעה חכמות מפורטת בדברי רבנו בחיי על אבות, סוף פרק ג' [ראה בכתבי רבנו בחיי מהד' מוסד הרב קוק, דף תקצא] והן:

חכמת ההניין, philosophy

חכמת המספר, mathematics

חכמת המדות [הגדרה], engineering; geometry

חכמת המבע, science

חכמת התכונה, astrology

חכמת הניגון, music

חכמת האלקות, [theology],

אומר, ברוך שנתן מחכמתו לבריותיו [לבשר ודם],

הרואה מלכי ישראל אומר, ברוך שחלק מכבודו ליראיו,

מלכי עובדי כוכבים אומר, ברוך שנתן מכבודו לבריותיו [לבשר ודם],

א"ר יוחנן [וכ"ה לעיל ט.], לעולם ישתדל אדם לרוץ לקראת מלכי ישראל. ולא לקראת מלכי ישראל בלבד, אלא אפי' לקראת מלכי עובדי כוכבים, שאם יזכה לעולם הצא ויראה כבוד מלך המשיח יבחין בין מלכי ישראל כמה יתר כבוד (נוטלי שר מזות) [נוטלין העוסקים במזות?] [יבחין כי כבוד עוסקי מזות יותר ממנה שהיה כבוד אומות העולם בתקפם. ר"י מלוניל], למלכי עובדי כוכבים יותר ממנה שהיה כבוד [מלכי. בזה"מ] האומות בעולם הזה,

[ומספר] רב ששת סגי נהור הוה, הוה קאזלי כולי עלמא לקבולי אפי מלכא, וקם אזל בהדיהו רב ששת, אשכחיה ההוא צדוקי, אמר ליה חצבי לנהרא הכדן השלמים הולכים לנהר לשאוב מים כגני לייא השצורים להיקן, כלומר למה הולכים, ואף אמה שאתה סומא ולא מראה, להיכן מלך, אמר ליה תא חזי [בא ראה] דידענא טפי מינך [שאיני יודע יותר ממך],

חלף [עבר] גונדא כח קמייטא [ראשונה], כי קא אוושא [שהיה רעש גדול], אמר ליה ההוא צדוקי אתא מלכא [הנה המלך באה], אמר ליה רב ששת לא קאתי,

חלף גונדא תניינא, כי קא אוושא, אמר ליה ההוא צדוקי, השתא קא אתי מלכא, אמר ליה רב ששת לא קא אתי מלכא,

חליף תליתאי, כי קא שתקא [כשהיה שתיקה], אמר ליה רב

ולבן, ונפץ, וטוה, וארג, ואחר כך מצא בגד ללבוש, ואני משכים ומוצא כל אלו מתוקנים לפני,

כל אומות שוקדות ובאות לפתח ביתי עשיר היה, והכל צאין אלנו לסמורה, ואני משכים ומוצא כל אלו לפני,

הוא [בן זומא] היה אומר, אורח טוב מהו אומר, כמה מרחות מרח בעל הבית בשבילי, כמה בשר הביא לפני, כמה יין הביא לפני, כמה גלוסקאות הביא לפני, וכל מה שטרח לא מרח אלא בשבילי,

אבל אורח רע מהו אומר, [וכי] מה טורח מרח בעל הבית זה, פת אחת אכלתי התיכח אחת אכלתי, כוס אחד שתיתי, כל טורח שטרח בעל הבית זה לא מרח אלא בשביל אשתו ובניו,

על אורח טוב מהו אומר, איוב לו כד יכו ר' [תן דעתך לזכור מעשיו] פִּיתְשָׁנִיָּא [תגדיל] פָּעֵלוּ [של הקב"ה] אֲשֶׁר שָׁרְרוּ [ראו] אֲנָשִׁים [מלבד מה שיש נעלמות ונסתרות אשר לא נדע. מד],

על אורח רע כתיב, איוב לו כד יִכֶּן יִרְאֻהוּ [יפחדו ממנו] אֲנָשִׁים, ל' אִירָאָה [אינם חשוכים לפניו] פְּלִיחִימִי־לֵב,

שמואל א' ז' והאיש [ישי אבי דוד] בימי שאול, זקן בא באנשים [ומפרש "בא באנשים" באוכלוסא, פי' שהיה איש מכובד שהיו הרבה אנשים מליים אותו בכל מקום שהלך], אמר רבא ואיתימא רב זבד ואיתימא רב אושעיא, זה ישי אבי דוד, שיצא באוכלוסא [ששים רבוא], ונכנס באוכלוסא, ודרש [בתורה] באוכלוסא,

אמר עולא, נקיטין [מסורת מאבותינו, מנהג מרבנותינו. רש"י עירוצין ט.]. אין אוכלוסא בבבל, תנא, אין אוכלוסא פחותה מששים רבוא,

[במרדכי דין אם נשים נכללין בכלל ששים רבוא לענין רשות הרבים. אש פנחס ר' פנחס הירשפרונג ז"ל],

ת"ר, הרואה חכמי ישראל אומר, ברוך שחלק מחכמתו ליראיו,

חכמי עובדי כוכבים [חכמים בחכמת העולם. או"ח רכד סעיף ז, ובמשנ"ב שם היינו בהשבע חכמות, לאפוקי אם הם חכמים בדתם ע"ז אינו מברך כלל],

[ומה הם השבע חכמות? מנה אותם תלמידו של הגר"א בספר קול התור, 1. חכמת החשבון התנועה והמידה [math]. 2. חכמת היצירה וההרכבה. 3.

אבני חן למסכת ברכות

ששת ודאי השתא אתי מלכא,

[והיה לך להורגו, לא רק להלקחו],

אמר להו אנן [אנו יהודים] מיומא דגלינן מארעין [מיום שנלינו מארצנו], לית לן רשותא למקטל, אתון [אתם מבית המלך] מאי דבעיתון [מה שאתם רוצים] עבדו ביה,

עד דמעייני ביה בדינא [ברינו של זה האיש], פתח ר' שילא ואמר דברי הימים א כט יא לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח והחידוש בירכל בשמים ובארץ לך ה' הממלכה והמתנשא לכל לראש וגו' [שנתן הודיה על מה שניצל מהמלכות],

אמרי ליה מאי קאמרת? אמר להו הכי קאמינא בריך רחמנא דיהיב מלכותא בארעא, כעין מלכותא דרקיעא, ויהב לכו שולטנא, ורחמי דינא ואזהרנא משפט,

אמרו [לו אנשי המלך לר' שילא], חביבא עליה יקרא דמלכותא כולי האי, יהיב ליה קולפא מקל לרדות [strap] [רשות להעניש], אמרו ליה דון דינא # [אבל דינו דהאי גברא לא נגמר עדיין],

כי הוה נפיק [בדרך יציאתו של ר' שילא], אמר ליה ההוא גברא [שהלקחו ר' שילא], עביד רחמנא ניסא לשקרי [איך בא איש והעיד שבאתי על חמור, וצריך לומר שהבין שהיה מעשה נס], הכי אמר ליה [פי] וענה לו ר' שילא, רשע! [וכי גויה זו שבעל] לאו חמרי איקרו, דכתיב יחזקאל כג אשר בשר חמורים בשרם,

חזייה [ראה ר' שילא] דקאזיל למימרא להו [שהולך לומר למלכות] דקריניהו [לגוים] חמרי, אמר האי רודף הוא, והתורה אמרה אם בא להרגך השכם להרגו אם צמחמת [ימנא] וגו' [שמות כ"ז] לפי שכל על עסקי נפשות, שידע הוא שאם יימנא תמנאנו חומר לא תעמיד עמך מלכא ממנו, והוא צא לדעת כן שיקום עליך ויהרגך, אמרה תורה השכם אתה והרגהו, מוחייה בקולפא, וקטליה [והניח להם להגוים מלעין בדינו עוד], [וזה המעש שמותר להרוג מסור, שהבא להרגך השכם והרגו. שם],

אמר [ר' שילא], הואיל ואתעביד לי ניסא בהאי קרא, דרשינא ליה,

[ודרשה] לך ה' הגדולה, זו מעשה בראשית, וכן הוא אומר איוב ט עושה גדולות עד אין חקר,

והגבורה, זו יציאת מצרים, שנאמר שמות יד וירא ישראל את ה' הגדולה וגו',

והתפארת, זו חמה ולבנה שעמדו לו ליהושע, שנאמר יהושע י וידום השמש וירח עמד וגו',

אמר ליה ההוא צדוקי מנא לך הא? אמר ליה דמלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא, דכתיב מלכים א יט יא ויאמר צא ועמדת בחר לפני ה', והנה ה' עבר, ורוח גרו לך וחקק מפרק הרים ומשבר סלעים לפני ה', [וקול הנבואה אמרה] ל' א ברוח ה', ואחר הרוח רעש, [וקול הנבואה אמרה] ל' א ברעש ה': יב ואחר הרעש אש [וקול הנבואה אמרה] ל' א באש ה', ואחר האש קו' ל דממה דקה,

כי אתא מלכא, פתח רב ששת וקא מברך ליה, אמר ליה ההוא צדוקי, למאן דלא חזית ליה, קא מברכת, [משמע שרב ששת סבר שגם סגי נהור יכול לברך, אם יודע שהמלך שם],

ומאי הוי עליה [מה היה עליו, פי' מה היה סופו] דההוא צדוקי, איכא דאמרי חברוהי [חבריו] כחליניהו לעיניה נקרו לעיניו [מדה כנגד מדה הוא הונה את רב ששת שהיה מאור עינים על כן נקריניהו לעיניה. מ"ת],

ואיכא דאמרי רב ששת נתן עיניו בו [אף שהיה סגי נהור, היה לו חכח ליתן "עיניו" בצדוקי, ובמ"ת כתב שאין הכוונה על עיני בשר, אלא עיני השכל, אבל מקשה שם מב"ק קיז. במעשה דר' יוחנן ורב כהנא דמשמע דמיירי בעינים ממש. עיי"ש], ונעשה גל של עצמות [ברכות נח, שבת לד, ב"ב עה, סנהדרין ק.], [שהוא הונה את רב ששת שהיה מאור עינים, שחשוב כמות, ע"כ נעשה הוא מת גמור. מ"ת],

ר' שילא נגדיה [הכה, הלכה] לההוא גברא דבעל (מצרית) [גויה] [בדרך הפקרות], אזל אכל ביה קורצי [מלשינות], [ראה גיטין נו. בסוגיא דקמנא ובר קמנא] בי מלכא [וראה רש"י עה"ת ויקרא יט מז וכל קורץ צי מלכא, נראה צעני שהיה משפטם לאכול צבית המקדש דצריהם שום הלעטה, והוא גמר חזק שדצריו מקיימים ומעמידים על האמת, ואומה הלעטה נקראת אכילת קורץ, לשון קורץ צעניו (משלי ו, יג), שכן דרך כל הולכי רכיל לקרץ צעניהם, ולרמוח דצרי רכילותן, שלא יצינו שאר השומעים],

אמר איכא חד גברא ביהודאי [יש אדם אחד בין היהודים], דקא דיין דינא [שהוא שופט את העם] בלא הרמנא דמלכא [רשות המלך], שדר עליה [שלח עליו] פריסתקא [שליחות מבית המלך],

כי אתא [כשבאו השליחים לר' שילא], אמרי ליה [שאלו ממנו], מה מעמא נגדתיה להאי [למה ענשת את איש זה במלקות], אמר להו דבא על חמרתא [ששכב עם חמור],

אמרי ליה אית לך סהדי [יש לך עד, שאצל הגוים די בעד אחד], אמר להו אין, אתא אליהו אדמי ליה כאיניש, ואסהיד [בא אליהו והיה נדמה להם כבן אדם, והעיד], אמרי ליה אי הכי, בר קטלא הוא

אבני חן למסכת ברכות

עולא ורב חסדא הוו קא אזלי באורחא, כי מטו אפתחא דבי רב חנא בר חנילאי, נגד [groaned] רב חסדא ואתנח [and sighed]

אמר ליה עולא, אמאי קא מתנחת, והאמר רב, אנחה שוברת חצי גופו של אדם, שנאמר יחזקאל כא יא וְאַתָּה בֶן־אָדָם הָאֵנָּה בְּשִׁבְרוֹן מְתֵנִים [והמתנים הם חצי הגוף] ובמיריות תִּתָּנֵחַ לְעֵינֶיךָ וְגו',

ור' יוחנן אמר, אף כל גופו של אדם, שנאמר יחזקאל כא והיה כי יאמרו אליך על מה אתה נאנח, ואמרת אל שמועה [כי באה] ונמס כל לב וגו',

א"ל [רב חסדא לעולא] היכי לא אתנח, ביתא דהוו בה שיתין [כל מספר ששים הוא גזומא] אפייתא ביממא [לעניים שאינם בושים ליטול ביום. אמרי נועם], ושיתין אפייתא בליליא [לעניים שבושין ליטול בפרהסיא ונוטלין בלילה. אמרי נועם], ואפיין לכל מאן דצריך,

ולא שקל ידא מן כיסא, דסבר דילמא אתי עני בר טובים [ראה מש"ב בשקלים טו. שלא היו בניהם של טובים, אלא הם עצמם היו טובים], ואדמטו ליה [ועד שיושיט ידו] לכיסא, קא מכסיף [יתבייש וילך לו],

ותו הוו פתיחין ליה ארבע בבי [פתחים] לארבע רוחתא דעלמא, וכל דהוה עייל [עולה פי' נכנס] כפין [בשהוא רעב], נפיק [יצא] כי שבע, והוו שדרו ליה [מניחין] חמי ושערי בשני בצורת [רעב] אבראי [מחוץ לבית], דכל מאן דכסיפא מילתא למשקל ביממא, אתי ושקיל בליליא,

[ועכשיו כל זה חרב] השתא נפל ליה בתלא שפל לו ונעשה תל, ולא אתנח,

אמר ליה [עולא השיב לרב חסדא], הכי אמר ר' יוחנן, מיום שחרב בית המקדש, נגזרה גזירה על בתיהן של צדיקים שיחרבו, שנאמר ישעיה ה ט פְּאֻזֵּי ה' צָבָאוֹת, אִם־לֹא פְתִים רַבִּים לְשִׁמְהָ יִהְיוּ, גְּדִלִים וְטוֹבִים מֵאִין יוֹשֵׁב,

ואמר ר' יוחנן, עתיד הקדוש ברוך הוא להחזירן לשובן שנאמר תהלים קכח שיר המעלות לדוד, הבוטחים ביי' כהר ציון, מה הר ציון עתיד הקדוש ברוך הוא להחזירו לשובן, אף בתיהן של צדיקים, עתיד הקב"ה להחזירן לשובן,

חזייה [עולא לרב חסדא] דלא מיישב דעתיה, א"ל דיו לעבד שיהא כרבו שהרי צית המקדש מרב, שהוא צימו של הקדוש ציון הוא,

והנצח, זו מפלגתה של [רומי] [אדום הרשעה], וכן הוא אומר ישעיה סג ג וַיֵּץ [מלשון הזאה וטפטוף. מצ] נִצְחָם [הוא הדם שהוא כח האדם וחזקו, והוא מל' וגם נצח ישראל. מצ] עַל־בְּגָדֵי וְכָל־מַלְבוּשֵׁי אֲנָאֲלֵתִי וְגו',

וההו' ד, זו מלחמת נחלי ארגון [ראה לעיל נד:], שנאמר במדבר כא על כן יאמר בספר מלחמות ה' את והב בסופה וגו',

פי' כל פְּשָׁמִים וּבָאָרֶץ, זו מלחמת סיסרא, שנאמר שופטים ה כ מִן־שָׁמַיִם נִלָּחְמוּ הַכּוֹכָבִים מִמָּסְלוֹ תָם וְגו',

לך ה' הַמְּלִיכָה, זו מלחמת עמלק דכתיב זה כסא מלכות, וכן הוא אומר שמות יז כי יד על כס יד כלומר על ידי מלחמה ליי' צעמלק, יתעלה כסאו,

והַמְּתַנְשֵׂא מדכתיב לשון נשואות, משמע על נשיא ראש משך ומוצל, זו מלחמת גוג ומגוג # [הוא דבר אחד גוג הוא שם המלך, ומגוג הוא שם המלוכה והוא ילחם בישראל], וכן הוא אומר יחזקאל לח ג הִנְנִי אֵלֶיךָ [הנה אני אפנה אליך אתה גוג וכו'. מר] גו' ג [שם המלך. מצ] נְשִׂיא רֹאשׁ מִשָּׁה וְתָבֵל [המגוג משך ותובל, שמות אומות והיו מבני יפת. מצ],

לכל לְרֹאשׁ [וכן הוא בב"ב ריש צא:] לכל הקס להיות לראש הוא מתנשא, כלומר שהוא גזר ומעמידו, אמר רב חנן בר רבא אמר ר' יוחנן אפילו ריש גרגיתא [גרגיתא פי' צור, הממונה על הסופרין מפירות למלאותן מים, כדי להשקות צדק שדומיהן, גם שררה קטנה כזו] מן שמיא מזו ליה,

במתניתא תנא משמיה דרבי עקיבא, לך ה' הגדולה זו קריעת ים סוף, והגבורה זו מכת בכורות, והתפארת זו מתן תורה, והנצח זו ירושלים, וההודו זו בית המקדש:

דף נ"ח ע"ב

ת"ר, הרואה בתי ישראל בישובן [בשישראל מיושבים בלי שטן ולא פגע רע וכו'] כלומר בתי עשירי ישראל בתוקפתן ובגבורתן. בית יוסף סימן רכה, וראה באו"ח שם [כגון ציסוד צית שני, אומר ברוך מציב גבול אלמנה [ע"פ הפסוק במשלי טו כה בית גאים יסח | ה' ויצב גבול אלקנה],

בחורבנן, אומר ברוך דיין האמת,

בתי עובדי כוכבים בישובן אומר, משלי טו בית גאים יסח [ענין עקירה, כמו ונסחתם מעל האדמה [דברים כח]] ה', בחורבנן [בשבתי עכו"ם נחרבין] אומר תהלים צד אל נקמות ה', אל נקמות הופיע [הראה וגלה לנו את נקמתך. רש"י על תהלים],

אבני חן למסכת ברכות

[הייתם חשוכים עלי], כשיתין רבון בית ישראל, וברכינא עליכו תלתא, הנך תרתי [שחלק מחכמתו, ושחינו] וברוך חכם הרזים,

אמרו ליה חכימת כולי האי, יהבי ביה עינייהו ושכיב [שהיה לו חכמת של הכרת פנים הנזכרת בתשובת שאלה של רבנו האי, והכיר בצורת פניהם שהם חכמים כללים כוללים כל הדעות, וגם אין חכם שיכיר בו אם הוא כללי, שאין בקי בחכמת הכרת הפנים. חידושי הרא"ה,

וכן ראה במלחמות ה' דף מוד. בדפי הרי"ף שכתב וז"ל אבל הוא מיסודי חכמה שרמזו להם שראוי לברך ברכה זו על חכם גדול שנכלל בו כל הדעות כענין שאמר הכתוב ביהושע בן נון איש אשר רוח בו, ורדשו בספרי שיכול להלך כנגד רוחו של כל אחד ואחד וכו'. עיי"ש].

[ותמיה מאד למה נתנו בו חכמים עיניהם, איזה חסרון מצאו בו, ולעת עתה לא מצאתי הסבר מספיק],

מספר חזון איש חו"מ ח"ג בסופו דף קט, מסודות הבריאה כי האדם במחשבתו הוא מניע גורמים נסתרים בעולם המעשה, ומחשבתו הקלה תוכל לשמש גורם להרס ולחרבן של גשמים מוצקים, וכדאמר פסחים נ: כיון דנפיש אפחזיהו שלמא בהו עינא, ובכ"מ פד. לא מסתפי מר מעינא בישא, ושם ע"ב פירדא אחת יש לי ביניכם בו, ושם קו. לא תובין ארעא דסמיכא למתא, ובשעה שבני אדם מתפעלים על מציאות מוצלחה, מעמידים את מציאות זו בסכנה, ומ"מ הכל בידי שמים, וכל שלא נגזר עליה ברין שמים לאבדן הדבר ניצל, אבל כשנגזר הדבר לאבד, מתגלגל הדבר לפעמים ע"י שומת עין תמהון על הדבר וע"י זה הוא כלה, וכדאמר ב"מ קו: דרב פליק לבי קברי בו, תשעין ותשעה בעין רעה, והיינו כשנגזר עליהן מיתה ביוה"כ הזדמן לפניהן עין רעה שגלגלה מיתתן, וכעין דאמרו מגילה כב: הא והא גרמא לי, וכן ראב"י [בב"ב יד.] כשהגיע זמנו ליפטר מן העולם ונגזר עליו זמנו גלגלו מן השמים סיבת מותו ע"י הערת תמהון בלב רבנו, וכן הוא עובדא דר"ח בר"א ברכות נח: [ויתכן דכל שהאדם במעלה יתירה כל סגולותיו ובחיותיו יתירות, ועינו יותר פועלת, והיינו דאמר יהבו ב' רבנן עיניהו, והא דאמר רשב"ג פירדא אחת בו, אע"ג דכלא דינא לא מיית אינש, משום דשמן מקטרג בשעת הסכנה, ואדם נידון בכל יום, וגם ברין יוה"כ קובעין לפעמים להניחו אחרי טבע העולם ולא לעשות לו נס.

[והגמ' מביא סתירה ברינו של בהקנים],
אמר ריב"ל, הרואה את הפתקנים לינעיליו"ש (דומים לעדשים), כעדשים [אנשים שיש עליהם בהרות מברקות. שט] אומר ברוך משנה הבריות,

מיתבי, ראה את הכושי שחור הרצה, ואת הגיחור אדום הרצה, ר"ש (אדמוני) צלעו, ואת הלוןקן לנן יומר מדאי, ואת הקפחן צנן גדול, ממך עוזי נלאת קוממו מקופחת, לשון אחר קפח ארוך הרצה, ופירשטו שמוט [ממקומו] וצולט [יותר מפרצופו של אדם רגיל], דמכוער הוי [ראה מסורת הש"ס],

ואת הגנם [אדם נמוך מאד] [midet], ואת הדרניקוס רודא"ש (מלא יבלות), לשון אחר פיו עקוס, אומר ברוך משנה את הבריות דממעי

ת"ר, הרואה קברי ישראל, אומר ברוך אשר יצר אתכם בדין, וזן אתכם בדין [כשהייתם חיים], וכלכל אתכם בדין, ואסף [פי' והמית] אתכם בדין [ואע"ג דקי"ל יש מיתה בלא חטא, אפ"ה דינו דין אמת, כי הוא יודע כל דרכי איש, וכל דרכיו משפט. בית יוסף], ועתיד להקימכם בדין,

מר בריה דרבינא מסיים בה משמיה דרב נחמן, ויודע מספר כולכם # [פי' שאף שהמת משתבח מן הלב [פסחים נד:], מ"מ הקב"ה זוכר את כל אחד מכם], והוא עתיד להחיותכם ולקיים אתכם [בתחיית המתים], ברוך מחיה המתים,

ברוך אתה אדני אל הינו מלך העו' לם אשר יצר אתכם בדין, וזן אתכם בדין, וכלכל אתכם בדין, והמית אתכם בדין, ויו' דע מספר כלכם, והוא עתיד להחיו תכם ולקיים אתכם בדין, ברוך אתה אדני מחיה המתים,

[אבל הרואה] קברי עובדי כוכבים אומר ירמיה נ בוששה אמכם וגו',

אמר ריב"ל, הרואה את חבירו [ששמח ונחנה מראייתו הרבה. ר"י מלוניל, אומר ר"י דוקא חבירו החביב עליו, אבל כענין אחר לא. תוס', וכתב במ"ח דמוכח מזה דסתם חבירו היינו שמחובר עמו ונצמד בקירוב לבו] לאחר שלשים יום, אומר ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה [ראה תוס' סוכה מז. ד"ה העושה, כענין שהחיינו באיזה מצות מברכין ובאיזה אין מברכין. אש פנחס מר' פנחס הירשפרונג ז"ל], לאחר י"ב חדש אומר, ברוך מחיה המתים # [צריך ביאור, ואולי שבי"ב חודש נשכח חבירו מלבו כמת],

אמר רב, אין המת משתבח מן הלב אלא לאחר שנים עשר חדש, שנאמר תהלים לא נשכחתי כמת מלב הייתי ככלי אובד וסתם כלי, לאחר שנים עשר חדש משתבח מן הלב, דיאוש צעלים לאחר שנים עשר חדש, צפרק אלו מציאות (דף כ"ח א') מי שמלא כלי או שום מציאה חייב להכריז שלש רגלים, ואם נמנע אחר הסוכות כריך להממין ולהכריז צפסס וצעצרת וצחג, דהיינו שנים עשר חדש, ושזן אין כריך להכריז,

רב פפא, ורב הונא בריה דרב יהושע, הוו קאזלי באורחא, פגעו ביה ברב חנינא בריה דרב איקא, אמרו ליה בהדי דחזינך בריכינן עלך תרתי, ברוך אשר חלק מחכמתו ליראיו @ כרז מנינא דחכים טפי ושהחיינו ללאחר שלשים יום הוי,

אמר להו [ר' חנינא בריה דרב איקא, לרב פפא, ורב הונא בריה דרב יהושע] אנא נמי, כיון דחזיתנכו [שראיתי אתכם] חשבתינכו עלואי

אבני חן למסכת ברכות

למן הו' [אפילו היה נכרי. המכתב],

[השלמי הגבורים בדף מג: בדפי הר"ף מביא מהראב"ד ז"ל שעל בריות מכווערות לא יברך אלא פעם ראשונה שהשינוי עליו גדול, ולא יותר, לא עליהם ולא על כיוצא בהם, עד שיראה מכווערין מהם.],

את הקטע שנקטעו ידי, הכא הוא דקטע משמע ידיים הוא, משום דקמני מרמי קטע ומגר, אבל היכא דקמני קטע למוד משמע דרגלים, כדמני (שבת סה:): הקטע יולא בקב שלו, **ואת הסומא, ואת פתויי הראש** @ששערו כנמטא, [ש?] כל שער דנזק זה צוה, פלטידי"ר (דומה ללבר) זלעו, **ואת החגר, ואת המוכה שחין, ואת הפקקנים** (כבר נחפרש באלו שאומר עליהם, ברוך משנה הבריות, וזה קושית הגמ' למה אומר כאן ברוך דיין אמת) **אומר, ברוך דיין אמת** (אבל החגר והסומא והקטע ומוכה שחין שאומר ברוך דיין האמת, זה אינו אלא אם כן היה אדם שהוא מצטרע עליו, אבל נכרי לא. המכתב),

ל"ק הא [דאומר ברוך משנה הבריות] **ממעי אמו, הא** [אומר ברוך דיין אמת] דומיא דקטע, וקטע צמר דלמיליד הוא **בתר דאיתיליד** [היכא דליתער ליה צמר דלמיליד] לאחר שגולד נולדו צו, **דיקא נמי דקתני דומיא דקטע, שמע מינה,**

ת"ר, **הרואה פיל קוף וקפוף עוף שקורין וולטי"ר** vulture (עיט, נשר), ויש לו לסתות ולמייס כאלס, **אומר ברוך משנה את הבריות,**

ראה בריות טובות [הרואה אילנות טובות ובריות נאות, אפילו עובר כוכבים] [ראיה בעלמא, אבל להסתכל בו אסור, ואסור לומר כמה נאה כותי זה משום לא תחנם. מ"ב], או בהמה בא"י אמ"ה שככה לו בעולמו, ואינו מברך עליהם אלא פעם ראשונה ולא יותר, לא עליהם ולא על אחרים, אלא א"כ היו נאים מהם. או"ה רכה סעיף י' **ואילנות טובות, אומר ברוך שככה לו בעולמו:**

[שנינו במשנתנו] **על הזיקין: מאי זיקין? אמר שמואל כוכבא דשביט** כוכב (היורד) [היורה. ו', רע"ז] כמך צרקע ממקום למקום, וארוך כשצט שהא יורה, וגרסה כמו שפוטם [ה?]רקיע,

ואמר שמואל, **נהירין** [מוכנים] **לי שבילי דשמיא, כשבילי דנהרדעא, לבר מכוכבא דשביט, דלא ידענא מאי ניהו** [הכונה שלא ידע סיבת התהוותו והפסדו. תו"ט],

[וממשך שמואל] **וגמירי** [למדמי מרדכי. רש"י סוכה מז.]. **דלא עבר** [כוכב שביט] **כסלא** שאינו מעציר מול כסיל כשהוא שצט, **ואי עבר כסלא חרב עלמא,**

והא קא חזינן דעבר? [ומתרינן] **זיזיה** [זיין גלאגין] **הוא דעבר, ומתחזי כדעבר איהו,**

רב הונא ברי' דרב יהושע אמר, מאי זיקין וילון [שיש ז' רקיעים בחגיגה יב: וילון, רקיע, שחקים, זבול, מעון, מכון, ערבות, ולכן כשנרקע הוילון מחזי רקיע. ע"פ שח] **הוא דמקרע, (דמגלגל יש לפרש לשון מגלג שאינו נקרע ממש אלא מתקפל ולכן רואין את הרקיע שהוא תחתיו. ראה שח) ומחזי נהורא דרקיעא** דרך הקריעה כדומם # [רומח היינו ברזל דק עגול וישר, ומחודד בראשו spear, ולכן קריעה ארוכה בוילון נראה כרומח], [וקרע זה נראה כאילו כוכב שובט ממקום למקום],
[ראה תוס' שפירש דלא כפרש"י, אבל בלשון הוהב כתב דלפי הענין משמע כפרש"י].

רב אשי אמר [גם הוא מפרש שזיקין הוא מה שרואין כאילו כוכב שובט ממקום למקום, אלא מפרש שאינו שובט ממש], **כוכבא הוא דעקר מהאי גיסא דכסלא** [ממול כסיל], **וחזי ליה חבריה** [כוכב] **מהך גיסא, ומיבעית** [ומודעזע. שט], **ומחזי כמאן דעבר** [optical illusion],

כימה וכסיל שוין

כימה שולט כימות הגשמים [מול קר], עקרב היינו כימה וממול טלה הוא, וזנב הטלה מונח בנהר דינור [של אש], וזנב טלה נקרא גם עיש [יותא], ונימלו מן כימה שני כוכבים להביא בהם המבול, ואחר המבול לקח הקב"ה שני כוכבים מהזנב לסותמה, והזנב הולך אחר כימה שיחזיר לה שני כוכבים אלו, כימה נוטריקון כמאה כוכבי, שהם כוחה של כימה, כסיל שולט כימות החמה [והוא מול חם]

שמואל רמי כתיב איוב ט ט עו **עושה פסיל** [מול חם] **וכימה** [מול קר] **דקדמיה** ליה כסיל לכימה [פ' מדנוכר כסיל קודם כימה משמע שנוצר קודם], **וכתיב עמוס ה עושה כימה וכסיל, הא כיצד** מלמד ששנייה שוין?

אלמלא חמה של כסיל, לא נתקיים עולם מפני צינה של כימה כסיל שולט כימות החמה להכי אקדמיה קרא, כימה שולט כימות הגשמים ולהכי אקדמיה קרא [פ' במקום אחר, ששניהם שוים], **ואלמלא צינה של כימה, לא נתקיים עולם מפני חמה של כסיל,**

וגמירי [למדמי מרדכי. רש"י סוכה מז.]. **אי לאו עוקצא דעקרבא** זנב העקרב, עקרב היינו כימה [מול קר], וממול טלה הוא **דמנח בנהר דינור** [נהר די נור פ' של אש] **ממש כמו של עקרב כל מאן דהוה מריקא ליה** [כל מי שהיה עוקצו] **עקרבא, לא הוה חיי** [לא היה נשאר בחיים], [עוקצא דעקרב שהוא מצונן הרבה, ונהר דינור שכולו אש מתשת כוחו. מהרש"א, שח],

והיינו דקאמר ליה רחמנא לאיוב, איוב לה לא התקשר

אבני חן למסכת ברכות

מַעֲדָנוּ תְּבִימָה קְשִׁים עַל כִּימָה, אִן אֶמֶן יִשְׁכּוּ תְּפִלָּתָהּ,

ביושר ? (ח) אם הקב"ה יכול להחזיר מדוע אינו מחזיר עכשיו ? ועל כרחך כל הענין אינו ניתן להסבר הגיוני והם דברים נסתרים].

[שני דמעות של הקב"ה גופלים לים הגדול, הקב"ה סופק בפיו, מתאנה, בועט ברקיע, דוחק את רגליו תחת כסא הכבוד],

[שנינו במשנתנו] ועל הזועות: מאי זועות? א"ר קטינא, גוהא
[an abrupt sound, a subterranean thunder, גוהא
,earthquake, rumbling]

רב קטינא הוה קאזיל באורחא, כי מטא אפתחא דבי אובא
בעל לוז טמיא של עצמות, שעושה כשוף בעצמות המט, טמיא [היינו] עצמות,
ודומה לו במסכת כלים בית מלך טמיא, ופירש רב האי מלך טמיא בית שהוא מלך
עצמות, והביא ראיה על זה מצדאשים רבה, דקמני אדרינוס שחיק טמיא [לשון
קללה שעצמותיו יהיו שחוקין] דהיינו שחיק עצמות, ואין לפרש [טמיא מלשון] לוז
טמא שאין זה הלשון,

גנח [groan, rumble] גוהא ומגעש ומרעש, כלומר מודעזעת הארץ מאד מאד,
גנח גוהא מדא מילתא היא, וכן הלשון [במו שאומרים הרעידה רעד] אמר [רב
קטינא] מי ידע אובא טמיא, האי גוהא מוהו,

רמא ליה [אובא טמיא לרב קטינא] קלא, קטינא קטינא [וכע"ז]
במנחות מא. קטינא קטינא סדינא בקייטא וסרבאל בסיתוא, ציצית של חבלת מה
תהא עליה], אמאי לא ידענא,

בשעה שהקב"ה זוכר את בניו ששרויים בצער בין אומות
העולם, מוריד שתי דמעות [ראה הכותב בע"י שהארץ מאד, שכל
הדברים כאן לגבי הקב"ה אינם אלא לשבר את האוזן] לים הגדול [ב' פעמים
דמע"ה בגי' רחל שמ, וקולו נשמע מסוף העולם ועד סופו, והיינו
גוהא [משמע שזועות באים רק כשישראל שרויים בצער],

א"ר קטינא, אובא טמיא כדיב [שקר וכזב] הוא, ומיליה כדיבין,
אי הכי גוהא גוהא מיבעי ליה שני פעמים היה לו להזדעזע, כנגד שתי
דמעות?

ולא היא, [שאובא טמיא אמר אמת ש] גוהא גוהא עבד [רועד שתי
פעמים, על שתי הדמעות שמוריד הקב"ה לים], והאי דלא אודי ליה [פי'
אלא אמר רב קטינא שהוא שקר], כי היכי דלא ליטעי כולי עלמא
אבתריה,

ורב קטינא ידידיה אמר, סופק בפיו ומאזמו קול מודעזעת הארץ,
שמצינו שכפיו סופק שנאמר יחזקאל בא כב וגם-אני אפה כפי אל-פפי
והנחתי חמתי אני ה' דברתי,

מאי כימה [ולכן לא שואל מה כסיל, דכסיל מפורש בפסוק שהוא מול.
מהרש"א שח]? אמר שמואל כמאה ככבי [כוכבים] יש צין הכוכבים של
כימה, שהן כמה של כימה אמרי לה דמכנפי אומן שהן כמה של כימה
ואמרי לה דמבדרן,

מאי עש? אמר רב יהודה יותא, מאי יותא? אמרי לה זנב
טלה [ראה בעין זה ב"מ קז:] דקיימא [עש] זנב טלה ואמרי לה דקיימא
צריש עגלא רישא דעגלא ראשו של עגל, והיינו מול שור, והוא נמשך אחר מול
טלה, ראש השור סמוך לזנב טלה, שכן הסדר טלה שור תאומים,

ומסתברא כמאן דאמר זנב טלה היינו כוכבים העשויין כזנב, מ
דכתיב איוב לח לב הַתַּצִּיא מְנִירוֹת בַּעֲתוֹ יָעִישׁ עַל-בְּנֵיהֶ תַּנְחֶם,
אלמא חסדה [שזנב הטלה חסר שני כוכבים שנימלו ממנה], ומתחזיא
והאי זנב ממזי,

דף נ"ט ע"א

בטרפא דטריף דזר שהוא חסר וסתמוהו מגופו, שעשאוהו כנוס, ומתחזי
כמכה בקורנא, טרפא דטריף מוכה בהכאזא, כמו צילה טרופה,
לישנא אחרינא דמתחזיא כדטרפא מטרף, נדבק יחד, ועשאו סניפין כמין חיבור,

והאי דאזלא בתרה עש אחר כימה דאמרה לה הב לי בני שני
כוכבים שלי, שבשעה שהקב"ה בקש להביא מבול לעולם, נטל
שני כוכבים מכימה [כ"ה גם בר"ה יא:] והביא מבול לעולם,
וכשבקש לסתמה נטל שני כוכבים מעיש וסתמה,

וליהדר לה לכימה אומן כוכבים עצמן שנטל הימנה [ולמה היה צריך ליטלם
מהזנב]? אין הבור מתמלא מחוליתו [ראה לשון זה לעיל ג:] אי נמי
אין קטיגור נעשה סניגור # [פי' לא רצה הקב"ה שכוכבים אלו שהביא
עונש כזה, ישמשו בעולם],

וליברי [ויברא] לה תרי ככבי אחריני? קהלת א אין כל חדש
תחת השמש,

א"ר נחמן, עתיד הקב"ה להחזיר לה, שנאמר איוב לח לב
יָעִישׁ עַל-בְּנֵיהֶ תַּנְחֶם [דורשה מלשון נחמה]:

[כל מאמרים אלו צריכים ביאור א] למה צריך שני כוכבים להביא מבול מה
עושין שני כוכבים ? ב) איך נוטלן ואיך סותמן ? ג) היכן נותנם בשעה שנוטלן ?
ד) אם סותן מעיש מה עשה עם שני כוכבי כימה ? ה) איך סתם את עיש ? אולי
לא סתמן ולכן עיש תובע מכימה את שני בניו. ו) אם שני כוכבי כימה אינם
סותמין את כימה איך שני כוכבי עיש סותמין את כימה ? ואולי הם גדולים יותר,
ז) למה היה נחוץ כל כך לסתום את כימה עד כדי ליטול שני כוכבי עיש שלא

אבני חן למסכת ברכות

הרעמים], דבריק ברקא, ומנהמי ענני הומות העננים ואתי מטרא:

[שנינו במשנתנו] ועל הרוחות: מאי רוחות? אמר אביי זעפא
סופ[ה]. הע"ל טורצי"ל [ובדפוס יש כאן טעות] (רוח סערה),

ואמר אביי גמירי [למדמי מרדמי. רש"י סוכה מז.]. דזעפא בליליא לא
הוי [שביליה אין זעף דהיינו רוחות], והא קא חזינן דהוי, ההוא
דאתחולי ביממא,

ואמר אביי גמירי, דזעפא תרתי שעי לא קאי, לקיים מה
שנאמר נחום א לא תקום פעמים צרה, והא קא חזינן דקאי,
דמפסיק ביני ביני # [למאי נפק"מ שצריך לומר "גמירי"]:

[שנינו במשנתנו] ועל הברקים [בלצי"ן] אומר ברוך שכחו וגבורתו
מלא עולם: מאי ברקים? אמר רבא ברקא אשלוזיר"א (הברקת
הברק בלצי"ן), לשון מזריק נהר [בלצי"ט לעכטיקייט],

ואמר רבא, ברקא יחידאה שלא הצריק אלף פעם אחד, וברקא
חיוורא, וברקא ירוקתא, וענני דסלקן [שעולין] בקרן מערבית,
ואתיין [ואלו שבאים] [עולין ובאין פירושם שוה והיא היא] מקרן דרומית,
ותרתי ענני דסלקן חדא לאפי חברתה שני עננים פוגעים זה את
זה, כולחו קשיין שאינם של צרכה, למאי נפקא מינה למבעי רחמי,

והני מילי בליליא, אבל בצפרא לית בהו מששא,

אמר רבי שמואל בר יצחק, הני ענני דצפרא לית בהו
מששא, דכתיב הושעו וחסדכם כענן בקר לא קצוע וגו',

א"ל רב פפא לאביי, הא אמרי אינשי, כד מפתח בבי אס
כשתפתח דלתין צנקר מיטרא ירד לך מטר בר חמרא לך אני אומר חמר
ההולך ממקום למקום להציא תבואה מוך שקין וגני כפול שקר מחמין ומשן
עליה, ולא חלף אנה ואנה להציא תבואה, לפי שיהיו החטים צול בשביל הגשם?

לא קשיא, הא דקטר בעיבא נתקשרו השמים צעז עצה אז טוב, כי ירד
גשם רב הא דקטר בענני ענן קלוש, הוא ענן צקר שאין בו ממש,

אמר ר' אלכסנדר אומר ר' יהושע בן לוי, לא נבראו רעמים
אלא לפשוט עקמומית שבלב, שנאמר קהלת ג והאלהים
עשה שייראו מלפניו,

וא"ר אלכסנדר אומר ריב"ל, הרואה את הקשת בענן, צריך
שיפול על פניו לפי שהוא מלאה כבוד ה' שנאמר יחזקאל א כח
כמראה הקשת אשר יהיה בענן וגו' כיו"ם הנשם פן מראה הנגה

רבי נתן אומר, אנהה מתאנה ומאומה אנהה מרעיד הקרקע [הרקיע.
רע"ז], ומנינו שמתאנה שנאמר יחזקאל ה יג וכלה אפי [הנהחתי] [מלשון
אנהה] חמתי פם כזיכול כחדס שיש לו חימה ומתאנה, ומתאנה דעתו [ע"י
האנהה] ועושה לו נחם רוח, ונהחמתי אנהם על הרעה שעשיתי להם,

ורבנן אמרי בועט ברקיע, שנאמר ירמיה כה ל ואתה תבא אליהם
את פליהדיברים האלה ואמרת אליהם ה' מקורו'ם ישאג ומקורו'ן קדשו' ויתן
קו' לו' ישאג ישאג על-גדוהו ה'ידד [לשון הוי שזועקין עושי מלאכה כגדה בקול רס
לוח זה את זה להחמק ודורכי גמות רגילין זה. רש"י ירמיה] כדון רכבים [הם
הצועדים ופוסעים על הענבים להוציא היין. מצא] שדורך וצועט ברקיע יענה אל
פל-ישבי הארץ,

רב אחא בר יעקב אמר, דוחק את רגליו תחת כסא הכבוד,
שנאמר ישעיה סו כה אמר ה', השמים כסאי [כסא שלי] והארץ
הדום רגלי כגון שדמה תחת [כיון שדומק רגליו. רע"ז] כסא הכבוד, (1) מגיע
צועטו עד לארץ, שהיא הדום רגליו:

[4 פשטים: ענני בגלגלא [ובוה יש שני פירושים ברש"י], ענני דשפכי מיא להדרי,
ברקא תקיפא דבריק בעננא, ענני מחלחלי ואתי זיקא ומנשב אפומייהו],

[שנינו במשנתנו] ועל הרעמים: מאי רעמים [מה עושה קול הרעמים
דינע"ר]?

אמר שמואל, ענני בגלגלא עננים מתחופפין ומתחככין, ומשמע הקול,
לשון אחר העננים פוגעין בגלגל, ומתגלגלות עם הגלגל בעל כרחם [ר"ל בבח
חמושך של גלגל העולם שנקרא גראוויטאציע"ע שעי"י כח המושך של מרוצת
הארץ מושך עמו כל מה שנמצא במחיצתו ושטף גלגלו. ילקוט המאירי], ואותו
הקול היינו רעמים, שנאמר תהלים עז יט קו' ל רעמך בגלגל, האירו
ברקים תבל, רגזה ותעש הארץ,

ורבנן אמרי, ענני דשפכי מיא להדרי, שנאמר ירמיה יג לקו' ל
תתו' חמו'ן מים פשמים,

רב אחא בר יעקב אמר, ברקא צרקס של אש תקיפא [חזקה],
דבריק בעננא [שמבריק בתוך העננים], ומתבר גזיזי דברוא
[דברדא. יעב"ץ] [ורעמים אלו שוברים את הברד] ואותו הקול היינו רעמים,
גזיזי [דברדא 2] גלזי"ש, מתיכות של ברד,

רב אשי אמר, ענני חלחולי מחלחלי [פי' העננים הם חלולים קצת
[גליון], שהעננים הם חתיכות גדולות, ובאמצעם יש חללים] ואתי זיקא
ומנשב אפומייהו ומנשב זיקא עליהו [שהרוח מנשב על החללים אל, וזה
עושה רעש גדול] והיינו רעמים, ודמי בזיקא על פום דני [כמו רוח
שמונשב על פי הכר שמושמיע קול],

ומסתברא כרב אחא בר יעקב [שיש קשר בין הברקת הברקים, לנהמת

אבני חן למסכת ברכות

אלא עושה מעשה בראשית. ע"כ. פרישה סימן רכ"ח.

קביב הוא מראה דמות קבו ד'ה' ואראה ואפל על פני ואשמע קו' ל' מדר, מדר, מדר,

אמר ריב"ל, הרוואה רקיע בטהרתה, אומר ברוך עושה בראשית שכן היתה צריכה, ואחר כך כסוה עניני,

לייטי עלה במערבא, משום דמחזי כמאן דסגיד לקשתא, אבל ברוכי ודאי מברך,

אימתי? אמר אביי כי אתא מטרא כולי ליליא, ובצפרא אתא אסתנא רוח צפונית ומגליא להו לשמיא, [וימא דאסתנא - רוח צפונית, שהיא צפונית, לא חמה ולא קנה, כדאמרינן ציננות צפרק הערל (עב.), ואילו רוח המסכתת רוח מזרחית צשעת המוס, כדאמרינן צניטין (לא): אפילו שבת זרע צצמעי אשה מסכתת צו, דכתיב (הושע יג) יצא קדים רוח ה' ממדבר עולה וגו',

מאי מברך? ברוך זוכר הברית, במתניתא תנא, ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא אומר, נאמן בבריתו [שלא יעבירונו אע"פ שרבו הרשעים. מעדני יו"ט אות ל] וקיים במאמרו [אפילו לא היה הברית כיון שאמר בדבור בעלמא ולא יהיה עוד מבול לשחת הארץ ברור הוא שיקיים מאמרו. מעדני יו"ט אות ל],

יש מפרשין יומא דאסתנא, רוח דרומית, שהיא זונגת, אמת שרוח דרומית זונגת, אצל אסתנא על כרחיך צפונית היא, ונוחה, כדאמר צעלמא (עירוצין סה). צריכה שמעמא צילתא ציומא דאסתנא, ורוח דרומית היא צלשון ארמי יומא דשומא. רש"י שבת קמ"ז:

א"ר פפא הלכך נימרינהו [ברכה זו אינה חותמת בברוך אלא הכי מברך בא"י אמ"ה נאמן בבריתו וקיים במאמרו זוכר הברית. תוס' הרא"ש] לתרווייהו, ברוך זוכר הברית, ונאמן בבריתו, וקיים במאמרו:

ופלוגי, דרפרם בר פפא א"ר חסדא, דאמר רפרם בר פפא א"ר חסדא, מיום שחרב בהמ"ק לא נראית רקיע בטהרתה, שנאמר ישעיה נ"ג אֶלְבִּישׁ שְׂמִימִים קְדָרוֹת, וְשֶׁקֶט אֲשִׁים פְּסוּתִים:

[ראה סומה מ. ומה שציינתי שם, והגירסא כאן אמר רב פפא כן הוא במקומות אחרים שיש בע"ז הלכך נימרינהו לכולהו, שם בסומה לגבי מודים דרבנן, וכן לעיל יא: לענין ברכת התורה, ולקמן נט: לגבי ברכת הגשמים, ודף ס. לענין ברכת אשר יצר, ובשבת כ. לגבי ער שתאחו האור דבעינן רוב עבוי ורוב הקיפו, ובמגילה כא: לענין ברכת הרב את רבינו, ובחולין מו. הלכך בעינן כוית במקום מרה וכוית במקום שהיא חיה, וכן בחולין סה. בחגב שצריך שיהיו כנפיו חופין את רובו, הלכך בעינן רוב ארכו ובעינן רוב הקיפו, כולן רב פפא אמרם],

דף נ"ט ע"ב

[על רשב"י אמרו בירושלמי ברכות פרק הרוואה הל' ב כל ימיו שרשב"י לא נראתה הקשת בענן, ובכתובות עז: נאמר כן על ר' יהושע בן לוי עיי"ש],

תנו רבנן, הרוואה חמה בתקופתה [היה עכשיו בערב פסח תשס"ט] מקום שהיא חוזרת שם למחלת היקפה, היא שעת תליית המאורות, ומאז המחילה להקיף ולשמש, [והרוואה] לבנה בנבורתה, וכוכבים במסילותם, ומזלות כסדרן [לבנה, כוכבים ומזלות לא נתפרש, אבל ז"ל הרבינו יונה נודע לחכמי הכוכבים אימתי חוזרים למקום שהיו שם בשעת בריאת העולם], אומר ברוך עושה בראשית,

[שגינו במשנתנו] על ההרים ועל הגבעות [ועל הימים ועל הנהרות ועל המדברות אומר ברוך עושה בראשית]: אמו כל הני דאמרן עד השתא [על הויקן ועל הזועות ועל הרעמים ועל הרוחות ועל הברקים שאומר עליהן ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם] לא מעשה בראשית ניהו, והכתיב ירמיה יג "ברקים" לממר עשה?

[לבנה בטהרתה [כן הגירסא ברי"ף ברא"ש ושו"ע]: יש בזה כמה פירושים, ואינו מיושב, ורבינו אמר דה"פ לבנה בטהרתה ר"ל כשנשלמה בחצי החודש, שצריך לזה חכמה גדולה לידע היא בשלמות. אמרי נועם ע"פ הגר"א, אבל ראה ברבינו יונה],

אמר אביי, ברוך ותני צולוהו ברוך עושה בראשית, וצריך שכתו מלא עולם, ברוך ומני לכולוהו צלל, ועל כולם שמי צרכות הללו,

ואימת הוי אמתה בתקופתה קאי? אמר אביי, כל כ"ח שנין של תקופת ניסן, שצוק עשרים ושמונה, והדר מחזור כשחזר מחזור גדול של חמה, להיות תקופה נופלת צשעת תליית המאורות, צשעתא, היא שעה מחלת ליל צביעי,

רבא אמר, התם [על הויקן ועל הזועות ועל הרעמים ועל הרוחות ועל הברקים] מברך תרתי ברוך שכחו מלא עולם ועושה מעשה בראשית [פ"ו או האי או האי וכן פסק רב אלפס דאיהו מוהם שריצה יברך אבל תרווייהו לא. תוס' הרא"ש], הכא עושה מעשה בראשית איכא, שכחו מלא עולם ליכא על ההרים לא מני לצרכי מלא עולם שאין (צמקום אחד), אלא כל אחד ואחד צמקומו # [ולפ"ז קשה איך יאמר אביי ברוך ותני שמברך מלא עולם על ההרים וכו' ?],

ונפלה תקופת ניסן בשבתא * שם שעה ראשונה של ליל צביעי, שצאונה שעה נחלו מאורות,

[לשון רש"י זה צריך יישוב ותיקון, ובנוסף רש"י שעל הרי"ף אין שם תיבת "במקום אחד", ואתי שפיר,

ושבע שעות הן, וחזרות חלילה שצ"ס תנכ"ל, תנא צהק צדקן (של עולם) [שלעולם. רע"י] סימני שעות מחלת הלילות כצ"ס חל"ס, מוצאי שבת כוכב, מחלת ליל שני צדק, מחלת ליל שלישי נוגה, מחלת ליל צביעי שצתא, מחלת ליל חמישי

ורבינו יונה כתב כיון שאין משתנים אלא עומדים כך מבראות עולם אינו מברך

אבני חן למסכת ברכות

3	בקר יום ו'
4	חצות שב"ק
5	ליל ב' צדק
6	חצות ליל ג'
7	בקר יום ד'
8	חצות היום ה'
9	ליל שב"ק מאדים
10	חצות ליל א'
11	בקר יום ב'
12	חצות יום ג'
13	ליל ה' חמה
14	חצות ליל ו'
15	בקר שב"ק
16	חצות יום א'
17	ליל ג' נונה
18	חצות ליל ד'
19	בקר יום ה'
20	חצות יום ו'
21	ליל א' בוכב
22	חצות ליל ב'
23	בקר יום ג'
24	חצות יום ד'
25	ליל ו' לבנה
26	חצות ליל שב"ק
27	בקר יום א'
28	חצות יום ב'
29	ליל ד' שבתאי

[שנינו במשנתנו] ר' יהודה אומר הרואה הים [הגדול] אומר ברוך שעשה את הים הגדול בזמן שרואהו לפרקים] וכו': לפרקים, עד כמה? אמר רמי בר אבא א"ר יצחק, עד שלשים יום,

ואמר רמי בר אבא א"ר יצחק, הרואה פרת אנשרא דבבל, אומר ברוך עושה בראשית קיס להו שלא נשמה פרת מהלכו על ידי אדם משם ולמעלה, אכל משם ולמטה, הקיפוהו בני אדם דרך אחרת [וכן נשתנה הרבה פעמים עד היום],

והאידנא דשנייה פרסאי מלמעלה לגשר, מבי שבור ולעיל [אומר הברכה רק מן בי שבור ולמעלה],

רב יוסף אמר אין מנצח עליו עושה בראשית אלא מאיהי דקירא שם מחו שהוא על הפרת ולעיל,

ואמר רמי בר אבא, הרואה דגלת [נהר חרקל] אנשרא [אצל גשר] דשביסנתא [שביסנתא sabistan] בשפה פרסית, ופירושה "מעון לילה", לפי מסורת עתיקה היה שם גשר וסבר שהיה עוצר את המים בשעות הלילה. רמ"ג.

חמה, תחלת ליל ששי לבנה, תחלת ליל שבת מאדים,

וקדר תחלת הימים כעלות השחר חל"ס כנ"ש, ותקופה מושכת מחציתה שבע שעות ומחצה**, כלומר מתאחרת אחר היום והשעה שנופלה בה חציתה, שבע שעות ומחצה,

הרי שלשים שעות לארבע תקופות, הרי יום ורביע לשנה, לארבע שנים חמשה ימים, למדת שאין תקופה נופלת בתחלת הלילה אלא לסוף ארבע שנים, שהוא מחזור קטן,

ושבעה מחזורים קטנים למחזור גדול, וסימניך דכ"ו הגא"ו, הרי שאינה באה לתחלת ליל רביעי, אלא מעשרים ושמונה שנים לעשרים ושמונה שנים, בראש כל מחזור קטן באה לתחלת הלילה, ובראש מחזור הגדול באה לתקופה הראשונה שהוא תחלת ליל רביעי,

באורתא דתלת שהעריב שמשו של שלישי בשבת, ויחמיל ליל רביעי, נגהי ליל, כדאמר בפסחים בשמעתא קמייתא (ג.) דאיכא דוכתא דקרו ללילא נגהי ארבע:

* המזלות לכל שעות שבוע אחת:

	א	ב	ג	ד	ה	ו	ז
1	ב	צ	נ	שש	ח	ל	מ
2	ל	מ	כ	צ	נ	ש	ח
3	ש	ח	ל	מ	כ	צ	נ
4	צ	נ	ש	ח	ל	מ	כ
5	מ	כ	צ	נ	ש	ח	ל
6	ח	ל	מ	כ	צ	נ	ש
7	נ	ש	ח	ל	מ	כ	צ
8	כ	צ	נ	ש	ח	ל	מ
9	ל	מ	כ	צ	נ	ש	ח
10	ש	ח	ל	מ	כ	צ	נ
11	צ	נ	ש	ח	ל	מ	כ
12	מ	כ	צ	נ	ש	ח	ל
13	ח	ל	מ	כ	צ	נ	ש
14	נ	ש	ח	ל	מ	כ	צ
15	כ	צ	נ	ש	ח	ל	מ
16	ל	מ	כ	צ	נ	ש	ח
17	ש	ח	ל	מ	כ	צ	נ
18	צ	נ	ש	ח	ל	מ	כ
19	מ	כ	צ	נ	ש	ח	ל
20	ח	ל	מ	כ	צ	נ	ש
21	נ	ש	ח	ל	מ	כ	צ
22	כ	צ	נ	ש	ח	ל	מ
23	ל	מ	כ	צ	נ	ש	ח
24	ש	ח	ל	מ	כ	צ	נ

** ותקופה מושכת מחציתה ז' שעות ומחצה וכו'.

שנה	תחלת התקופה
1	ליל ד' שבתאי
2	חצות ליל ה'

אבני חן למסכת ברכות

שט], אומר ברוך עושה בראשית,

א"ר פפא, הלכך נימרינהו לתרוייהו, רוב ההודאות והאל ההודאות,

מאי בראשית ב חדקל [למה נקרא שמו כן]? א"ר אשי, שמימיו חדין מריפין מיל וקלין לשקול במאזנים, וטובים לשמות שאין מכזיזין את הגוף,

מאי פרת [למה נקרא שמו כן]? שמימיו פריין ורביין,

1. ל"ק הא דשמע משמע שצרכיהו לאמר ירדו גשמים צלילה, אומר הטוב והמטיב הא [דמברך רוב ההודאות] דחזא מחזי,

ואמר רבא, האי דהריפי בני מחזא [שהיו חריפין דהיינו חכמים], [רבא היה דר במחזא ראה רש"י ב"מ מט.], משום דשתו מיא דדגלת,

דשמע משמע, היינו בשורות טובות, ותנן על בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב [ולמה חשב המשנה גשמים וגם בשורות טובות אם הוא דבר אחר?]

[ו]האי דגחוריי [לכן בניהו אדומין], משום דמשמשי ביממא לפיך צייהן אדומין כאלמונים היום, ר"ש צלעו,

2. אלא אידי ואידי דחזי מחזי, ולא קשיא הא דאתא פורתא מודים אנחנו לך, הא דאתא טובא הטוב והמטיב,

והאי דניידי עינייהו עיניהם נדים ונעים, משום דדיירו בבית אפל:

3. ואב"א, הא והא דאתא טובא, ולא קשיא הא דאית ליה ארעא הטוב והמטיב, שהטיב לו הא דלית ליה ארעא,

[שנינו במשנתנו] על הגשמים כו': [ומתמה] ועל הגשמים הטוב והמטיב מברך, והא"ר אבהו, ואמרי לה במתניתא תנא, מאימתי מברכין על הגשמים, משיצא חתן לקראת כלה [וכן הוא תענית ו: לענין גשמים] שהמים קבוצין על הארץ, וכשהטפה נופלת עליהן טפה תחמונה צולטת לקראתה,

מאי מברכין? אמר רב יהודה, מודים אנחנו לך על כל טפה וטפה שהורדת לנו,

[ומדיין] אית ליה ארעא הטוב והמטיב מברך [הלא ברכה זו שייך רק שמודה על שמטיב הקב"ה לאחרים], והא (תנן) [תניא] בנה בית חדש שכלו שלו [בלי שיתוף], אומר שהמיינו וקנה כלים חדשים, אומר ברוך שהחיינו והגיענו לזמן הזה, שלו ושל אחרים אומר הטוב והמטיב [הרי שלשון "מטיב" שייך לגבי הנאה של אחרים],

ורבי יוחנן מסיים בה הכי, אילו פיננו מלא שירה כים [ופירוש ב"י סימן רכ"א בשם הר"ר מנוח שמפני שבסיבת הרעב בני אדם יוצאים ללסטים ולשפוך דם נקי, וכן בסיבת הרעב חליים באים לעולם, לכן תקנו לומר מחרב הצלתנו ומדבר מלשתנו ומחליים רעים דליתנו ע"כ. מעדני יום טוב אות ר'],

לא קשיא הא [מתני' דמברך הטוב והמטיב] דאית ליה שותפות, הא דלית ליה שותפות ולא גרסינן אלא הא והא דלית ליה ארעא, והכי פירשו מירושלם דשניין קאי בדוכתיה, מודים אנחנו לך דלית ליה ארעא, הטוב והמטיב דלית ליה,

[ולשונו רנה כהמון גלוי ושפתותינו שבה כמרחבי רקיע, וענינו מאירות כשמש וכירח, וידינו פרושות כנשרי שמים ורגלינו קלות כאילות] וכו' אין אנו מספיקין להודות לך ה' אלהינו [ואלהי אבותינו ולברך את שמך מלכנו על אחת מאלף אלף אלפים ורבי רבבות פעמים הטובות נסים ונפלאות שעשית עם אבותינו ועמנו, מלפנים ממצרים גאלתנו, ה' אלקינו, ומבית עבדים פדיתנו, ברעב זנתנו ובשבע כלכלתנו, מחרב הצלתנו ומדבר מלשתנו ומחליים רעים ונאמנים דליתנו, עד הנה עזרנו רחמך ולא עזבונו חסדך ה' אלקינו, ואל תמשנו ה' אלקינו לנצח, על כן אברים שפלגת בנו ורוח ונשמה שנפחת באפינו ולשונו אשר שמת בפינו הן הם יודו ויברכו וישבחו ויפארו וישוררו וירוממו ויעריצו ויקדישו וימליכו את שמך מלכנו תמיד, כי כל פה לך יודה וכל לשון לך תשבוע, וכל עין לך תצפה, וכל ברך לך תכרע, וכל קומה לפניך] עד תשתחוה, בא"י רוב ההודאות,

ודקא קשיא לך צנה צית מדש אומר שהמיינו? לא קשיא, ההוא דצנה צית מדש שאין לו שותפות זה, ועליה מצרך שהמיינו, אצל גשמים דלית ליה ארעא, "עוצה שיש לו שותפות זה היא", שהרי כל מי שיש לו קרקע, שומק עמו בעוצה זו,

והתניא צניחוס קצרו של דבר כלומר כללו של דבר על שלו הוא אומר, ברוך שהחיינו וקיימנו, על שלו ועל של חבירו אומר, ברוך הטוב והמטיב,

[ומפסיק לדייק בנוסח הברכה] רוב ההודאות ולא כל ההודאות? אמר רבא אימא האל ההודאות,

וכל היכא דלית לאחרניא בהדיה, לא מברך הטוב והמטיב, והתניא אמרו ליה ילדה אשתו זכר אומר ברוך הטוב והמטיב?

אא ילדה אשתו זכר מברך הטוב והמטיב וגם היא צריכה לברך כן. הגה ואם מתה אשתו בלידתה מברך שהחיינו דהא ליכא הטבה לאחרני וכן אם מת האב קודם שילדתו היא מברכת שהחיינו (כן נראה לי ליישב הרשב"א ס' רמ"ה) ויש

אבני חן למסכת ברכות

וקנה אם צריך לברך, אמר רב הונא, לא שנו [שמכרך שהחזינו] אלא שלא קנה וחזר וקנה [פ' דאפילו אם יש לו כבר, אלא מעולם לא קנה אותה, אם קנה פעם ראשונה צריך לברך], אבל קנה וחזר וקנה, אין צריך לברך,

ור' יוחנן אמר [ור' יוחנן מחמיר], אפילו קנה וחזר וקנה צריך לברך, מכלל דבי יש לו [מירושה] וקנה דברי הכל [גם לרב הונא] צריך לברך דהא רב הונא לא אמר אין צריך לברך אלא דקנה וחזר וקנה, דליכא מדוש כלל, אצל יש לו וקנה דליכא מדוש מודה הוא דצריך,

מיתבי [מקשה דללישנא בתרא יהיה קשה על ר' יוחנן], בנה בית חדש, ואין לו כיוצא בו, קנה כלים חדשים ואין לו כיוצא בהם, צריך לברך, יש לו כיוצא בהם [בין מירושה בין שקנה] אין צריך לברך, דברי ר"מ, ר' יהודה אומר, בין כך ובין כך צין שיש לו צין שאין לו, הואיל ולא קנה הראשונים ועכשיו קנה צריך לברך,

בשלמא ללישנא קמא [קנה וחזר וקנה לבו"ע א"צ לברך, ופליגי ביש לו וקנה], רב הונא [דאמר אם יש לו כיוצא בהן א"צ לברך] כר"מ, ורבי יוחנן [אם יש לו אבל לא קנה מברך] כרבי יהודה,

אלא ללישנא בתרא [דאם יש לו וקנה לבו"ע מברך, ופליגי בקנה וחזר וקנה], בשלמא רב הונא [דאמר דקנה וחזר וקנה א"צ לברך] כרבי יהודה, אלא רבי יוחנן [דקנה וחזר וקנה צריך לברך] דאמר כמאן, לא כר"מ ולא כרבי יהודה דאפילו רבי יהודה לא פליג אלא צין שיש לו וקנה, אצל בקנה וחזר וקנה לא?

אמר לך רבי יוחנן, הוא הדין דלרבי יהודה, קנה וחזר וקנה נמי צריך לברך [כדברי ר' יוחנן, דמה שאמר ר' יהודה בין כך ובין כך וכו'] קאי גם בקנה וחזר וקנה],

והא דקא מיפלגי [ר"מ ור"י] ביש לו וקנה [פ' כיון דסבר ר"י שגם בקנה וחזר וקנה מברך, ור"מ סבר שאם יש לו א"צ לברך, למה לא פליגי בקנה וחזר וקנה]? להודיעך כחו דר"מ, דאפי' קנה ויש לו [אפילו כשנפלו לו בירושה] אין צריך לברך, וכל שכן קנה וחזר וקנה דאין צריך לברך,

ולפלגו בקנה וחזר וקנה, דאין צריך לברך, להודיעך כחו דר' יהודה [והוא חידוש שזה האופן היחיד לר' יהודה שאין צריך לברך]? כח דהתירא [שאין צריך לברך] עדיף ליה,

[לכאורה אדרבה לר"י דמכרך היינו כחא דהיתורא, שהרי אסור לברך ספק ברכה לבטלה, ואולי ברכת שהחזינו שאני דומן אומר אפי' בשוק. ר' נחמיה בירך וצ"ל], [ראה פירוש תמוה על כח דהיתורא עריך בצל"ח ביצה ב: שרק באיסורי תורה הוא חידוש לומר שמקילין, דבלא"ה בכל פעם מספק היינו מחמירין, אבל באיסורי דרבנן שבכל ספק אוליגן לקולא, ולכן באיסור דרבנן יהיה החידוש להחמיר].

שכתבו שנהגו להקל בברכה זו שאינה חובה אלא רשות ומוזה נתפשט שרבים מקילים באלו הברכות: וכתב המשנ"ב ע"ז ומוזה נתפשט שרבים מקילים בכל הברכות כיוצא באלו, אבל אינו נכון [למר] דמאי דאיתמר בנמרא שהיא רשות איתמר,

התם נמי דאיכא אשתו בהדיה, דניחא לה בזכר [כדאמרינן יבמות סה: שהאשה רוצה להנשא שיהיה לה בן אף שהיא אינה מצווה בפריה ורביה, משום וכו' "לא בעיא הק אתתא חוטרא לידה ומרה לקבורה", וכע"ז כתובות סד.],

ת"ש, מת אביו והוא יורשו [כלומר הניח נכסים], בתחלה אומר ברוך דיינ האמת, ולבסוף הוא אומר ברוך הטוב והממטיב על נשמות הידועה, שנעלה לו ידועה מאציו, שכן נשורוהו מת אציו ויורשו, כלומר הניח נכסים?

התם נמי, דאיכא אחי דקא ירתי בהדיה,

ת"ש, שינוי יין שמה יין נסעודה, והציאו לו יין אחר טוב מן הראשון א"צ לברך גורא פרי הגפן, שינוי מקום ילא מכאן והלך לבית אחר והציאו לו יין צריך לברך,

וא"ר יוסף בר אבא א"ר יוחנן, אע"פ שאמרו שינוי יין א"צ לברך [בורא פרי הגפן], אבל אומר ברוך הטוב והממטיב? התם נמי דאיכא בני חבורה דשתו בהדיה:

[שנינו במשנתנו] בנה בית חדש, וקנה כלים חדשים וכו': א"ר הונא, לא שנו [שמכרך שהחזינו] אלא שאין לו [כלים] כיוצא בהן, אבל יש לו כיוצא בהן [בין מירושה בין שקנה], א"צ לברך # [הלשון "אין צריך" משמע שאם יש לו שמחה גדולה יכול לברך, וראה עירובין מ:],

ור' יוחנן אמר [ור' יוחנן מחמיר], אפילו יש לו כיוצא בהן מירוסה, הואיל ולענין קניה מדש היא אצלו צריך לברך,

דף ס' ע"א

מכלל דבי קנה, וחזר וקנה, דברי הכל [אפילו לר' יוחנן] אין צריך לברך דהא רבי יוחנן לא אמר צריך לברך, אלא משום דלענין קנייה מדש הוא, [ונמצא דפליגי אם יש לו כלים כאלו שלא קנאם, ועכשיו קנה כלים כאלו אם צריך לברך],

וא"ר [שאם לעולם לא קנה כלים כאלו לבו"ע צריך לברך, ופליגי בקנה וחזר

אבני חן למסכת ברכות

להתפלל שיתחפך הנקבה לזכר או איפכא, # וצ"ע מה הפירוש של אין "מוזכרין"?

[ידיעות:

שאל לי ידידי ר' י"מ ווייס נ"י על מה דכתיב בראשית כט כ וַיַּעֲבֹד יַעֲקֹב בְּרָחֵל שְׁבַע שָׁנִים וַיְהִיו בָּעֵינָיו בְּיָמִים אֲחֵדִים בְּאֶהְבָּתוֹ אֶתָּה, כיון שהיה כל מוגמתו להנשא לרחל היה צריך להיות כל יום בשנה? ופרשתי לו שלא היה תכליתו של יעקב להיות עם רחל, אלא כל מה שעשה בשביל רחל היתה המעשה עצמה הנאה לו, ולכן היה כל השבע שנים כולם מלא הנאות],

ואיבעית אימא, מעשה דלאה בתוך ארבעים יום הוה [דאז עדיין מהני תפלה],

כרתניא, שלשה ימים הראשונים [לאחר תשמיש], יבקש אדם רחמים שלא יסריח הזרע, אלא יקלט ויהיה ולד, ולאחר שלשה ימים, אם לא קלט, כזר הסריח, ואין תפלה מועלת,

משלשה ועד ארבעים, יבקש רחמים שיהא זכר,

מארבעים יום ועד שלשה חדשים יבקש רחמים שלא יהא סנדל של מתעבד אשתו ולד אחר, ויהיה פומת זורמו של ראשון, ודומה לדג של ים ששמו סנדל, הכי אמרינן במסכת נדה (דף כה:): סנדל דומה לסנדל של ים, ומתחלתו ולד היה, אלא שנרפף, משל לאדם שסער את מצורו והחזיר זורמו לאחוריו,

משלשה חדשים ועד ששה, יבקש רחמים שלא יהא נפל,

מששה ועד תשעה, יבקש רחמים שיצא בשלום,

ומי מהני רחמי תפלה לזכר אפילו צמוך ארבעים יום, והלא הדבר תלוי בהזרעה תחלה, והא"ר יצחק בריה דרב אמי, איש מזריע תחלה יולדת נקבה, אשה מזרעת תחלה יולדת זכר, שנאמר ויקרא יב אשה כי תזריע וילדה זכר?

הכא במאי עסקינן [משמעת לה דמהינא] כגון שהזריעו שניהם בבת אחת [פי' ואז מהני תפלה]:

[שנינו במשנתנו] היה בא בדרך [ושמע קול צוחה בעיר ואומר יהי רצון שלא יהיו אלו בני ביתי, הרי זו תפלה שוא]: ת"ר, מעשה בהלל הזקן שהיה בא בדרך, ושמע קול צוחה בעיר, אמר "מובטח אני" שאין זה בתוך ביתי [במשנה איירי שמתפלל, אבל הלל אמר "מובטח" וזה רשאי לומר], ועליו הכתוב אומר תהלים קיב משמועה רעה לא יירא, נכון לבו בטוח בה',

[ומביא דברי רבא שמפרש הפסוק] אמר רבא, כל היכי דדרשת להאי

לישנא קמא	איבא דאמרי	רב הונא
ל"ש אלא שאין לו כיוצא בהן אבל יש לו וחזר וקנה אבל קנה וחזר וקנה א"צ לברך	ל"ש אלא שלא קנה וחזר וקנה אבל קנה וחזר וקנה א"צ לברך	
אפילו יש לו כיוצא בהן צריך לברך	אפילו קנה וחזר וקנה צריך לברך	ר' יוחנן
דבי קנה וחזר וקנה ד"ה אין צריך לברך	דבי יש לו וקנה ד"ה צריך לברך	מכלל דלד"ה
רב הונא כר"מ, ור"י כר' יהודה	*רק הונא סבר כר"א אלא ר' יוחנן כמאן? ומשני דסבר כר' יהודה דר"י סבר דגם בקנה וחזר וקנה צריך לברך.	ר"מ אין לו כיוצא בהם צריך לברך, ר"י אומר בין כך ובין כך צריך לברך. בשלמא

* רב הונא סבר שאף אם יש לו אם עדיין לא קנה מברך, וזה יהיה כר"י דאמר שאם לא קנה עדיין צריך לברך,

אבל לר' יוחנן דלעולם מברך דלא ר' מאיר ולא ר' יהודה סבורים כן? ומתריץ דלעולם סבר ר' יהודה שגם אם כבר קנה צריך לברך, ופליגי בדיש לו וקנה להודיעך כחו דר"מ שאינו מברך,

[שנינו במשנתנו] מברך על הרעה [מעין על הטובה] כו': היכי דמי? כגון דשקל [שלקה] בדקא [bursting dam] בארעיה [שנשטפה שדהו, שלקה נהר את ארצו], אף על גב דטבא היא לדיריה, דמסקא ארעא שירטון לימ"ץ [חול וטיט שגורף הים] משמעת המים, והוה ליה לזלזל ושבתא, השתא מיהא רעה היא שממזלת מצואה של שנה זו, ומנכך צריך דין האמת:

ועל הטובה כו' [מעין על הרעה] [שהיא מעין הרעה] יצרך הטוב והמטיב: היכי דמי [מאי היל?]? כגון דאשכח מציאה, אף על גב דרעה היא לדיריה, דאי שמע בה מלכא, שקיל לה מיניה, השתא מיהא טובה היא:

[שנינו במשנתנו] היתה אשתו מעוברת, ואמר יהי רצון שתלד כו', הרי זו תפלת שוא: ולא מהני רחמי [בניחותא],

מתיב רב יוסף בראשית ל ואחר ילדה בת, ותקרא את שמה דינה, מאי ואחר? אמר רב, לאחר שדנה לאה דין בעצמה ואמרה, י"ב שבטים עתידין לצאת מיעקב, ששה יצאו ממני, וארבעה מן השפחות, הרי עשרה, אם זה זכר, לא תהא אחותי רחל כאחת השפחות, מיד נהפכה לבת [הא דקאמר "נהפכה" לשון נקבה הוא משום דקאי על המפה שהיא נקבה, דאם לא כן הנפך הוה ליה למימר. צרור החיים ר' חיים קצבי תרכ"ט], שנא' ותקרא את שמה דינה?

אין מזכירין מעשה נסים [פי' אין מביאין ראיה ממעשה נסים שיכול

אבני חן למסכת ברכות

פיו לשטן [וכ"ה לעיל יט.],

השערים המרקדים שם בבית הכסא. של"מ], סמכוני סמכוני, המתניו
לי המתניו לי, עד שאכנס ואצא, שכן דרכן של בני אדם,

אמר רב יוסף, מאי קראה דכתיב ישעיה א כמעט כסדום היינו
לעמורה דמינו, מאי אהדר להו נביא, שמעו דבר יי' קציני
סדום וגו',

כי נפיק מאי אומר? א"ר אחא, מודה אני לפניך יי' אלהי,
שהצלתי מן האור,

כי נפיק [כשיצא מבית הכסא] אומר, ברוך אשר יצר את האדם
בחכמה [שהתקין מוונותיו ואח"כ בראו, ולכן נברא בע"ש כדי שיכנס לסעודה
מיד. תוס']. [ראה באבודרהם על שחרית של חול הסבר מפורט של יצירת כל
הגוף], וברא בו נקבים ונקבים, חללים חללים, גלוי וידוע לפני
כסא כבודך, שאם יפתח אחד מהם אחד מהם מן החללים, כגון הלז
או הכרס או המעים, או אם יסתם אחד מהם מן הנקבים הפתוחים, כגון
הפה או המוטס או פי הטבעת, יפתח קלי חללים, יסתם קלי חללים, אי
אפשר לעמוד לפניך,

מאי חתים? אמר רב רופא חולים, אמר שמואל [שהיה רופא]
קא שוינהו אבא [שמו של רב היה "אבא"] לכולי עלמא קצירי
מוליס, אלא [כך אומר] רופא כל בשר כנגד היצוא, שהיא רפואת כל הגוף
[שעל ידי עציירות שהובל שוהה בגוף, בולע הגוף כל מיני toxins מוויקין],

רב ששת אמר, מפליא לעשות כנגד שהגוף חלול כמו נאד, והנאד הזה
אם יש בו נקב אין הרוח עומד בתוכו, והקדוש צריך הוא צדא את האדם בחכמה
וצדא בו נקבים ונקבים הרבה, ואף על פי כן הרוח בתוכו כל ימי חייו, וזו היא
פליאה וחכמה [וראה תוס'].

א"ר פפא, הלכך נמרינהו לתרווייהו [ראה מש"כ לעיל נט. גבי ברכת
הקשת], רופא כל בשר ומפליא לעשות,

ר' אבהו על לבי בני צית המרחץ, אפחית בי בני מתותיה מפירה
שהמים נופלים למוכה, וצני אדם רוחנים על גבי מקרה שעל גצה,
[שהיו מבערין האש תחת האמבטי ותחת פיפיות כל קרקעית המרחץ, ואפשר
שיפחת קצת מקרקעית המרחץ ויפול לתוך האור. רבינו פרחיה שבת מ:].

אתרחיש ליה ניסא, קם על עמודא, שזיב [הציל] מאה וחד
גברי [מאה ואחד איש] בחד אבריה צורעו המזיק אחד או שנים, וזה צוה
המזיקו עד מאה ואחד, אמר [ר' אבהו] היינו דרב אחא דבצי אודוי
שהואמתי לשלום,

דאמר רב אחא, הנכנס להקיז דם אומר, יהי רצון מלפניך יי'
אלהי שיהא עסק זה לי לרפואה, ותרפאני, כי אל רופא
נאמן אתה, ורפואתך אמת, לפי שאין דרכן של בני אדם
לרפאות כלומר לא היה להם לעסוק ברפואות אלא לצקש רממים [לרפואה]
בגמ' 298 כמנין רחמים. שח], אלא שנהגו,

אמר אביי לא לימא אינש הכי, דתני רבי רבי ישמעאל שמות
כא ורפא ירפא, מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות,

כי קאי [בשעומד לאחר ההקזה] מאי אומר? אמר רב אחא, ברוך
רופא (חנם) [חולים. הגהות הגר"א שכן הוא בה"ג וברמב"ם],

דף ס' ע"ב

הנכנס לבית הכסא [ומסתבר דוקא לגדולים, ולא לקטנים, ובאשה לא
נתפרש. שח] אומר, התכבדו מכובדים [הכבוד בא להם, מפני שהם
משרתים את מלך הכבוד, כמו שממשיך "משרתי עליון", ואם היו הם נכנסים
למקום התינוק היה מסתלק כבודם. ראה שלמה משנתו] קדושים, משרתי
עליון קל המלאכים המלוים אותו הוא אומר, שגאמר (מהללס ז"א) כי מלאכי
י"ה לך, תנו כבוד לאלהי ישראל, הרפו ממני עד שאכנס,
ואעשה רצוני, ואבא אליכם,

אמר אביי, לא לימא אינש הכי [הרפו ממני], דלמא שבקי
ליה ואולי, אלא לימא, שמרוני שמרוני [מן המוסיקין] [כפל הלשון
י"ל נגד שני מלאכים המלוים כדאיתא תענית יא. שח], עזרוני עזרוני [מן

הנכנס לישן על מטתו אומר, משמע ישראל עד והיה אם
שמוע,

ואומר, ברוך המפיל חבלי [כ"ה בפירוש עיון תפלה בפת"ח תחת
הח"ת, מענין יתרים] [שמריק] כי על ידי השינה תאסרנה העינים כמו ביתרים
חזקים לבלתי הפתח, ובעין יוסף פי' כמו חבלי יולדה, שכשארם עומד זמן רב
ואיננו ישן, חבלי שינה וצירים אויזין אותו, ולפי' צריך לגרום חבלי בסגול תחת
הח"ת] שינה על עיני, ותנומה על עפעפי, ומאיר לאישון בת
עין [השחור יקרא אישון, על שנראה בו צורת איש קטן, והנו"ן יורה על קומטן
הדבר, ושם הדבר הוא "בת עין" והוא גלגל העין משם בא האור # [ובת עין כמו
בן אדם]. מצודת ציון תהלים ז ח],

יהי רצון מלפניך ה' אלהי, שתשכיבני לשלום [על שם תהלים ד
ט] בשלום יחרו אשכבה ואישן, אבודרהם דף לו, ותן חלקי בתורתך,
ותרגילני [לידי] [לדבר] מצוה, ואל תרגילני [לידי] [לדבר]
עבירה, ואל תביאני לידי חטא, ולא לידי עון, ולא לידי
נסיון, ולא לידי בזיון, וישלום בי יצר טוב, ואל ישלום בי יצר
הרע, ותצילני מפגע רע, ומחללים רעים, ואל יבחלוני
חלומות רעים, והרהורים רעים [שלא אבא לידי הרהור עברה אפילו
בחלום. אבודרהם], ותהא מטתי שלמה לפניך [פרוש אם אשמש

אבני חן למסכת ברכות

להתעמק בציצית,

כי מנח תפילין אדרעיה [אורעו], לימא ברוך אשר קדשנו
במצותיו וצונו להניח תפילין,

ארישיה [כשמניח תפילין על ראשו] לימא ברוך אשר קדשנו
במצותיו, וצונו על מצות תפילין [על שתי הברכות של תפילין ראה
תוס'],

כי משי ידיה [כשרוחץ ידיו], לימא ברוך אשר קדשנו במצותיו
וצונו על נטילת ידים,

כי משי אפיה [כשרוחץ פניו] לימא, ברוך המעביר חבלי שינה
מעיני [ראה מש"כ לעיל בדף זה בברכת המפיל] ותנומה מעפעפי,

ויהי רצון מלפניך ה' אלהי, שתרגילני בתורתך, ודבקני
במצותיך, ואל תביאני לא לידי חטא, ולא לידי עון, ולא
לידי נסיון, ולא לידי בזיון, וכוף את יצרי להשתעבד לך,
ורחקני מאדם רע, ומחבר רע, ודבקני ביצר טוב, ובחבר טוב
בעולמך, ותנני היום ובכל יום לחן ולחסד ולרחמים בעיניך,
ובעיני כל רואי, ותגמלני חסדים טובים, ברוך אתה ה',
גומל חסדים טובים לעמו ישראל:

[שנינו במשנתנו לעיל נד.] חייב אדם לברך כו': מאי חייב לברך על
הרעה כשם שמברך על הטובה, אילימא כשם שמברך על
הטובה הטוב והמטיב, כך מברך על הרעה הטוב והמטיב,
והתנן על בשורות טובות אומר הטוב והמטיב, על בשורות
רעות אומר ברוך דיין האמת?

אמר רבא, לא נצרכה אלא לקבולינהו בשמחה לנכך על מדת
פורענות כללך שלם,

1. אמר ר' אחא משום ר' לוי, מאי קרא תהלים קא א קְדוֹד מְזוֹנוֹ ר'
חֲסִדֵּי וּמִשְׁפַּט אֲשִׁירָה לְךָ ה' אֲזַמְּרָה, אם [פ' בין אם] חסד
אשירה, ואם [ובין אם] משפט אשירה [פ' שצריך לברך גם על
משפט],

2. רבי שמואל בר נחמני אמר מהבא, תהלים נו יא בְּאֵל הַיָּם אֶחָלָל
דָּבָר בַּה' אֶחָלָל דָּבָר [והגמ' מהפכת סדר הפסוק ודורשה] בַּה' אֶחָלָל דָּבָר,
בְּאֵל הַיָּם אֶחָלָל דָּבָר לָשׁוֹן דִּין, כמו עד הַלֵּלִים יֵצֵא דָבָר שְׂמִיָּה (שמות
כ"ג), בַּה' אֶחָלָל דָּבָר זו מדה טובה, באלהים אהלל דבר זו
מדת פורענות [פ' שצריך להלל גם לפורעות],

3. רבי תנחום אמר מהבא, תהלים קמו יג פו סִיְשׁוּעוֹ ת

ממתי, יהיה הולד שהוא שלם בעבודתך. אבודרהם] שלא יסא פסול ורשע מזרעי,
והאר עיני פן אישן המות [כלומר שתחזיר בי נשמתי ולא תהא שנתי
שינת עולם. אבודרהם],

ברוך אתה ה', המאיר לעולם כולו בכבודו [שמעמידם ממטתם
לאור היום ללכת אל עסקיהם. אבודרהם],
[ולפי שאין הנאה במאור עינים בחושך לילה, מסיים ביה בא"י המאיר לעולם וכו'.
מהרש"א],

כי מתער [כשקם בבוקר] אומר, אלהי נשמה שנתת בי טהורה,
אתה יצרתה בי, אתה נפתתה בי, ואתה משמרה בקרבי, #
[פ' ואף שאתה] ואתה עתיד ליטלה ממני # [אני מודה לך שתחזירה
בני] ולהחזירה בי לעתיד לבא, כל זמן שהנשמה בקרבי,
מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי אבותי, רבון כל העולמים,
אדון כל הנשמות, ברוך אתה ה' המחזיר נשמות לפגרים
מתים,

כי שמע קול תרגולא [והוא הדין אפילו כי לא שמע וכו'. תוס'] לימא,
ברוך אשר נתן לשכוי תרגול, דליכא דוכמא דקרו לתרגול שכי דלאמרינן
נראה השנה (דף כו.) בינה להבחין בין יום ובין לילה,

כי פתח עיניה לימא, ברוך פוקח עורים,

כי תריץ [כשמיישר את עצמו, שמנביה את עצמו ממטתו] ויתב [ויושב]
לימא, ברוך מתיר אסורים,

כי לביש, לימא ברוך מלביש ערומים,

כי זקיף [כשעומד בוקיפה] לימא ברוך זוקף כפופים,

כי נחית לארעא [שיורד לארץ], לימא ברוך רוקע הארץ על
המים,

כי מסגי [כשמהלך], לימא ברוך המכין מצעדי גבר,

כי סיים מסאניה [כשנועל מנעליו], לימא ברוך שעשה לי כל
צרכי,

כי אסר המייניה [כשקושר אבנטו], לימא ברוך אוזר ישראל
בגבורה,

כי פרים סודרא [והוא הדין לכל כובע ולכל כסוי, ודוקא כשנחנה וכו'. תוס']
על רישיה, לימא ברוך עומר ישראל בתפארה,

כי מעמף בציצית, לימא ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו

אבני חן למסכת ברכות

אחד יצר טוב ואחד יצר רע [ולכן כתב ייצר בשני יודי"ן ליוצר וליצר],

מתקיף לה רב נחמן בר יצחק, אלא מעתה בהמה דלא כתיב בה וייצר לית לה יצרא, והא קא חזינן דמוקא שמקא ונשכא ובעמא [והל"ל למכתב לכל הפחות ויצר ביו"ד אחת לרמז שיש לה יצר הרע. מהרש"א,

והרש"ש כתב שהקושיא הוא למה לא כתיב גם בבהמה וייצר, שגם לבהמה יצר טוב שהולכת במדבר ברייתה שלא להזיק, ולסור למשמעת האדם למלאכה ולחרישה ולמשא וכיוצא, זה נקרא יצר טוב?]

אלא כדר"ש בן פזי, דאמר ר' שמעון בן פזי, אוי לי מיוצרי אס אלך אחרי יצרי, ואס לא אלך אחריי [אחר יוצרי], ואוי לי מיוצרי המיגעני כההוהים [ודרך צחות י"ל שיוצר הוא נומרוקון וי לי מיוצר, ווי לי מיוצר. מהרש"א,

אי נמי כדר' ירמיה בן אלעזר, דאמר ר' ירמיה בן אלעזר, דו פרצופין שני פרצופין ברא הקב"ה באדם הראשון בראו מחלה אחד מלפניו ואחד מאחוריו, וכלאו [והחכו והפרידו] לשנים ועשה מן האחד מוה, שנאמר תהלים קלז אחור וקדם צרתני:

בראשית ב ויבן ה' אלהים את הצלע, רב ושמואל, חד אמר פרצוף [פ' גוף. א"ב פ' בלשון יון פני אדם]. ערוך], וחד אמר זנב [זנב היה לו לאדם הראשון ונטלו ממנו וצרכו את מוה. רש"י עירובין יח.],

בשלמא למאן דאמר פרצוף, היינו דכתיב אחור וקדם צרתני לשון צורה, דהיינו שני פרצופין, אלא למאן דאמר זנב מאי אחור וקדם צרתני?

כדרכי אמי, דאמר ר' אמי, אחור למעשה בראשית, וקדם לפורענות [ולקמיה מפרש מוה זו פורענות],

בשלמא אחור למעשה בראשית, דלא אברי [שלא נברא האדם] עד מעלי שבתא, אלא וקדם לפורענות, פורענות דמאי,

אילימא פורענות דנחש, והתניא, רבי אומר בגדולה מתחילין מן הגדול, ובקללה מתחילין מן הקטן,

בגדולה מתחילין מן הגדול, דכתיב ויקרא י וידבר משה אל אהרן ואל אלעזר ואל איתמר בניו הנותרים, קחו וגו',

בקללה מתחילין מן הקטן, בתחלה נתקלל נחש, ולבסוף נתקללה חוה, ולבסוף נתקלל אדם,

אלא [מצינו אדם אחור ל] פורענות דמבול, דכתיב בראשית ז וימח

אֶשָׁא וּבָשָׂם ה' אֶקְרָא, שם פסוק ג אֶפְפוּנִי אֶקְלִי־מִנִּי וּמִצָּרִי שְׁאוּ לִי מִצָּאוֹנִי צָרָה וְיָגוֹן אֶמְצָא: ד ובָּשָׂם־ה' אֶקְרָא [מדכתיב לשון מציאה משמע שחשובה בעיניו לברך. שח],

4. ורבנן אמרי מהכא, איוב א ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך [פ' כיון שדומה ה' לקח לה' נתן משמע שצריך לברך. ע"פ שח],

אמר רב הונא אמר רב, משום רבי מאיר, וכן תנא משמיה דר' עקיבא, לעולם יהא אדם רגיל לומר, כל דעביד רחמנא למב עביד,

כי הא דרבי עקיבא דהוה קאזיל באורחא, מטא להדיא מותא [הניע לאותה עיר], בעא אושפיזא [בקש שיתנו לו מקום להתארח] לא יחבי ליה, אמר כל דעביד רחמנא למב,

אזל ובת וכן בדברא נשדה, והוה בהדיה [והביא ר"ע עמון] תרנגולא להקילו משנתו, וחמרא, ושרגא [וגר], אתא זיקא [בא רוח] כבייה לשרגא, אתא שונרא [חתול] אכליה לתרנגולא, אתא אריה אכליה לחמרא, אמר כל דעביד רחמנא למב,

ביה בליליא [באותה לילה] אתא גייסא, שבייה למתא [לקח את כל העיר בשביה], אמר להו # [צריך לפרש שחסר מהסיפור, שהיו אלו שראו כל הדברים שאירעו לו והיו דואגים בשבילו, ולהם אמר], לאו אמרי לכו, כל מה שעושה הקדוש ברוך הוא

דף ס"א ע"א

הכל לטובה [ראה יעב"ץ] אילו היה נר דלוק היה הגייס רואה אותי, ואילו היה החמור נוער או התרנגול קורא, היה הגייס צא וטובה אותי:

[יעוד מאמר מרב הונא אמר רב, וראה מהרש"א שמאמר זה קאי על בעל יסורים, כדאמרינן לקמן סב. קבלה דיסורא שתיקתא ובעי רחמי, שלא ידבר בו הרבה פן יכשל להרהר במדת הדין, אבל יבקש רחמים] ואמר רב הונא אמר רב, משום ר' מאיר, לעולם יהיו דבריו של אדם מועטין לפני הקב"ה, שנאמר קהלת ה א אֶל־תִּבְהַל עַל־פִּיךָ [כאילו כתיב "אל תבהל בפִּיךָ". מצו], וְלִבְךָ אֶל־יְמִינְךָ לֵהוּ צִיא דְּכָר לְפָנֵי הָאֵל הִים [לדבר קשה כלפי מעלה. רש"י קהלת], בִּי הָאֵל הִים בְּשִׁמְיִם [והוא רואה מלמעלה ביותר, שאפשר דעביד לך דבר זה לטובה. מהרש"א] וְאַתָּה עַל־הָאָרֶץ, עַל־פִּי יִהְיוּ דְּבָרֶיךָ מַעֲשִׂים,

דרש רב נחמן בר רב חסדא, מאי דכתיב בראשית ב "וייצר" ה' אלהים את האדם בשני יודי"ן, שני יצרים ברא הקב"ה,

אבני חן למסכת ברכות

ויביאה אל האדם, א"ר ירמיה בן אלעזר, מלמד שנעשה
הקב"ה שושבין משתדל בחופתו וציוונו לאדם הראשון, מכאן
למדה תורה דרך ארץ, שיחזור גדול עם קטן בשושבינות,
ואל ירע לו,

ולמאן דאמר פרצוף ומתחלמו היה מלד אחד זכר, ונקבה מלד אחר ה'י
מינייהו סגי ברישא אחיהו פרצוף היה מהלך לפניו?

אמר רב נחמן בר יצחק, מסתברא דגברא סגי ברישא,
דתניא לא יהלך אדם אחורי אשה בדרך [בדרך] לאו דוקא, כן
משמע במאירי, ואפי' אשתו גנאי הדבר # [פ'] ומה יש ללמוד שאף כאן
שהאיש ואשה בשם מחובר, ולא שייך כאן הרהור, מ"מ גנאי הדבר שיהלך
האשה מקודם, נזרמנה לו על הגשר אשת איש, והיא לפניו יסלקנה
לצדדין עד שיעצור לפניו [שהגשר אינו רחב כדי לעבור בה שני בני אדם, ואם
רוצה לחרוק ולעבור צריך לילך לצדדין. שח עיי"ש],

וכל העובר אחורי אשה בנהר אחורי אשת איש [שעיקר איסור
הסתכלות הוא באשת איש], [ש ?] מגצהת צגדיה מפני המים, וזה מסתכל בה,
אין לו חלק לעולם הבא [וכ"ה בעירובין יח:], [פ'] אם רגיל בכך, לפי
שיבא לידי נאוף וסופו יורד לגיהנום. תוס'.

[נראה דלאו דווקא [אשת איש] אלא ה"ה לפניה דקמרי יצ"ר בנפשיה ומסלק
הבושה מעל פניו, בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני, [שכך אמרו חז"ל בגדרים
כ על המסתכל אפי' באשתו באותו מקום] פשיטא שאין לו חלק לעוה"ב. יעב"ץ,
אבל ראה פירוש המשניות להרמב"ם סנהדרין פ"ז],

תנו רבנן, המרצה מעות לאשה מידו לידה, כדי להסתכל
בה, אפילו יש בידו תורה ומעשים טובים כמשה רבינו, לא
ינקח מדינה של גיהנום [צריך לומר מדינה של גיהנום היינו מעונש גיהנום,
שיש שהולכים שם להציל תלמיד או קרוב. ועי' שח], שנאמר משלי יא כא יד
לִיד אִפְּלו כְּמִשֶׁה רָצִינוּ שָׁקֵל מוֹרֶה מִיָּמִינוּ שֶׁל הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא ל' אִי־יִנְקָה
רָע וְקֵלָה כְּאִשָּׁה מִשְׁתַּעֵי [כלומר דכתיב בתריה אשה יפה וסרת טעם. מצור
דבש], לא ינקח מדינה של גיהנום [ע"פ הגמ' גדרים כב. ואין רע אלא
גיהנום],

א"ר נחמן, מנוח עם הארץ היה לא שמש תלמידי חכמים, שלא למד
משנה זו [הוא ברייתא. ועי' שח] שנינו, לא יהלך אדם אחורי אשה ואפילו היה
אשמו, דכתיב שופטים יג וילך מנוח אחרי אשתו,

מתקיף לה רב נחמן בר יצחק, אלא מעתה גבי אלקנה
דכתיב, וילך אלקנה אחרי אשתו [שבוש הוא שאין פסוק זה בכל
המקרא, ול"ג ליה. תוס', וראיתי בשם החיד"א שיש פרשיות שלא יתגלו עד
שיבא משיח, וזה אחד מהם], וגבי אלישע דכתיב מלכים ב ד ויקם
וילך אחריה, הכי נמי אחריה ממש? אלא [וראי צריך לפרש]

את כל היקום אשר על פני האדמה מאדם ועד בהמה,
ברישא אדם, והדר בהמה,

בשלמא למאן דאמר פרצוף, היינו דכתיב וייצר בשני יודי"ן
[שהרי נבראו שני פרצופים], אלא למאן דאמר זנב מאי וייצר?

כדר"ש בן פזי, דאמר ר' שמעון בן פזי, אוי לי מיוצרי אוי לי
מיוצרי [ולכן כתב וייצר בשני יודי"ן],

בשלמא למאן דאמר פרצוף היינו דכתיב בראשית ה זכר
ונקבה בראם משמע ממחלת צריפת מרי הו, אלא למאן דאמר זנב,
מאי זכר ונקבה בראם?

כדר' אבהו, דרבי אבהו רמי כתיב זכר ונקבה בראם, וכתיב
בראשית ט כי בצלם אלהים עשה את האדם [לשון יחיד], הא
כיצד בתחלה עלה במחשבה לבראת ב', ולבסוף לא נברא
אלא אחד,

בשלמא למאן דאמר פרצוף, היינו דכתיב בראשית ב ויסגור
בשר תחתנה, אלא למאן דאמר זנב, מאי ויסגור בשר
תחתנה?

א"ר ירמיה, ואיתימא רב זבדי, ואיתימא רב נחמן בר יצחק,
לא נצרכה, אלא למקום חתך,

בשלמא למ"ד זנב, היינו דכתיב ויבן שהיה צריך צנין, אלא למ"ד
פרצוף מאי ויבן והלא כבר נצנה?

לכדר"ש בן מנסיא [דויבן היינו לשון קליעת שער], דדרש ר"ש בן
מנסיא, מאי דכתיב ויבן ה' את הצלע, מלמד שקלעה
הקב"ה לחוה [קלע את שערה, כדי שתהיה נאה], והביאה לאדם
הראשון, שכן בכרכי הים קורין [ראה ר"ה כו.] לקליעתא
בנייתא,

דבר אחר ויבן, אמר רב חסדא ואמרי לה במתניתא תנא,
מלמד שבנאה הקב"ה לחוה כבנין אוצר, מה אוצר זה קצר
מלמעלה ורחב מלמטה, כדי לקבל את הפירות שאם יהיה קצר
מלמעלה ורחב מלמעלה, מהא הסבואה דחפפת את הכתלים מלמעלה לכאן ולכאן,
שהמשא מכניז עליהם, אף אשה קצרה מלמעלה ורחבה מלמטה,
כדי לקבל את הולד,

אבני חן למסכת ברכות

ושמואל אמר, [שיצר הרע] כמין חטה הוא דומה [הוא דבר חלש מאד, בחטה קטנה], שנאמר בראשית ד לפתח חמאת לשון מטא דרש ליה רובין [דומה לחטה היא מזונות על פת לחם יפשע גבר, רובן בגול ב"ב קסה. מצור דבש],

ת"ר, שתי כליות יש בו באדם, אחת יועצתו לטובה ואחת יועצתו לרעה, ומסתברא דטובה לימינו ורעה לשמאלו, דכתיב קהלת י לב חכם לימינו [נוטה לכוליא שהיא בימינו, דלא כתיב בימינו אלא לימינו. מצור דבש], ולב כסיל לשמאלו:

תנו רבנן, כליות יועצות [הראב"ע בויקרא ג כתב ששמן ע"ש תאות המושג. מצור דבש] את הלז עשה כן [ע' ספר הסינים [לונדון תרע"א מרש"מ פערלמן ע' ק"ע] כי אצל הסינים הקדמונים נמצא כתוב כי החכמה והעצה באים מן הכליות. אוצר החיים 11 # דף 9],

לב מבין מה יש לו לעשות, אם ישמע לעצת הכליות אם לאו, ומנין שהכליות יועצות שנאמר (תהלים ט"ז) אֶכְרֹךְ אֶת ה' אֲשֶׁר יַעֲלֵי אִף לִילֹת יִסְרוּנִי כְלִימִי, ומנין שהלז מבין שנאמר (ישעיהו ו') ולצבו יצין, [לב מבין, להבחין בין טוב לרע, וזה שכתב המ"א סי' תר"ז סק"ג וז"ל במדרש קהלת, שיבה על הלב בשעת וידוי ולומר אתה גרמת לי עיי"ש, וז"ל הבני יששכר מאמר חדש תשרי [מאמר ז וידוי דברים ס"ק י] שימיני כחותם על לבך, מכאן רמז שמבין על הלב בשעת וידוי. שח]

לשון מחתך הדבור, להוילא מפיו,

פה הס השפטים גומר ומוציאו,

ושט מכנים ומוציא כל מיני מאכל,

קנה מוציא קול,

דף ס"א ע"ב

ריאה שואבת כל מיני משקין אף על פי שהן נכנסין ברכס דרך הושט, הריאה מולצתן ושואבתן מצעד לדופני הכרס,

כבד [liver] כועס,

מרה זורקת בו טפה מרה ומניחתו מן הכעס,

טחול [spleen] שוחק שחוק [ויש מפרשים שגם הטחון מסייע בטחינת המאכל. שמו],

קרקבן צעוף, הוא המסס צהמה טוחן המאכל # [פלא שמכנים אברי העוף באמצע כשמדבר על איברי האדם],

אחרי דבריה ואחרי עצתה, הכא נמי אחרי דבריה ואחרי עצתה,

א"ר אשי, ולמאי דקאמר רב נחמן מנוח עם הארץ היה שהלך אחריה ממש, אם כן אפי' בי רב עם מיעוקם של צית רבן נמי לא קרא [מלא הרועים], שנאמר בראשית כד ותקם רבקה ונעדרותיה ותרכבנה על הגמלים, ותלכנה אחרי האיש, ולא לפני האיש,

[ותרכבנה על הגמלים, ובוה לא שייך הרהור, שאין עגבותיה נראות, וגם אין תנועה לעגבותיה, ולא עוד אלא שרכיבת הנשים על הגמל אינה בפיוסוק רגלים, רק יושבת על צדו בארגו, ואין כאן אחורי אשה כלל, וע"כ אין הטעם רק משום שגנאי הדבר, וא"כ ה"ה לאשתו. שלמה משנתו],

א"ר יוחנן אחורי ארי ולא אחורי אשה, אחורי אשה ולא אחורי עכו"ם [עבודה זרה],

[וילך] אחורי עכו"ם [עבודה זרה] ולא אחורי בהכ"נ, בשעה שהצבור מתפללין [ראה לעיל ח:]: דכיון שאינו נכנס, נראה כפורק עול, ומצוה צית הכנסת,

ולא אמרן אלא דלא דרי מידי, ואי דרי מידי לית לן בה אין כן גנאי, דמוכחא מילתא דהאי דלא נכנס [לצית הכנסת. רע"י] מפני המשוך,

ולא אמרן אלא דליכא פתחא אחרינא, ואי איכא פתחא אחרינא לית לן בה אין כן צו, דמאן דחזי סכר, צפתחא אחרינא ליעול [יכנס, ואולי יש כאן ט"ס וצ"ל יעול],

ולא אמרן אלא דלא רכיב חמרא, אבל רכיב חמרא לית לן בה,

ולא אמרן אלא דלא מנח תפילין, אבל מנח תפילין לית לן בה:

אמר רב, יצר הרע דומה לזבוב, ויושב בין שני מפתחי הלב [אבל אינו נכנס לפנימוות הלב. בניצוצי הש"ס בשם בעל התניא] [מדרמה את היצה"ר לזבוב, שמדלג ממקומו בצד שמאל לפעמים גם לחלל הימין להתרמות להאדם כיצר טוב להנהיגו בתוספת קדושה, ואינו מרגיש שתוכה טמון ענין רע ומר ח"ו, וכשהאדם אינו מתבונן זה גופל ברשתו ח"ו. עין יוסף מספר נפש החיים], שנא' קהלת י אֲזֹכְבִּי מִוֶּת יִבְאִישׁ, יִפְיַע לִשׁוֹן אֲצַעְצוּעוֹת, כל משקה מסריח מעלה רמיזה ואצטעויות שְׁמֵן רוֹקַח, [שהוא בריה קטנה וחלש ומבאיש דבר חשוב שמן רוקח. מהרש"א], [כלומר יצר הרע דבר קל הוא, המבקש לכפתו כופתו, שהרי לזבוב דומה שאין לו כוח לדחות. אוצר הגאונים נספח פיר"ח],

אבני חן למסכת ברכות

קיבה ישנה,

אמר רב, לא איברי עלמא אלא לאחאב בן עמרי, ולר' חנינא בן דוסא, לאחאב בן עמרי העולם הזה, ולרבי חנינא בן דוסא העולם הבא:

אף המוטס נעור מקילו משמנו,

נעור הישן ישן הנעור שנתחלפה וצאה השניה מן האף והקיבה נעורת, נמוק והולך לו מתנונה והולך לו ונמשך למיתה, לשון אחר נעור הישן הקיבה, ונמצאו קיבה ואף נעורים שאינו ישן כלל, או ישן הנעור ונמצאו שניהם ישנים, ואינו נעור כי אם בקושי,

תנא, אם שניהם ישנים, או שניהם נעורים, מיד מת,

[שנינו במשנתנו לעיל גר.] ואהבת את י"י אלהיך: תניא ר' אליעזר אומר, אם נאמר בכל נפשך, למה נאמר בכל מאריך, ואם נאמר בכל מאריך, למה נאמר בכל נפשך,

אלא אם יש לך אדם שגופו חביב עליו מממונו, לך נאמר בכל נפשך, ואם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו, לך נאמר בכל מאריך מן המציצ עליו [ורק ביחוד יכול להיות אדם שממונו חביב עליו מגופו, ולא בציבור ולכן בפרשת ויהיה אם שמוע שמדבר על רבים לא כתיב בכל מאריך. אש פנחס מר' פנחס הירשפרונג ז"ל], # [זה גוזמא שאם מוסר נפשו ואינו חי מה יש לו מכל ממונו, אבל באמת לפי פשוטו שאם יש סכנה לנפשו להציל את ממונו יסכן את נפשו שממונו חביב עליו יותר],

רבי עקיבא אומר, בכל נפשך אפילו נומל את נפשך,

תנו רבנן, פעם אחת [לאחר מרד בר כוכבא. שט] גזרה מלכות הרשעה שלא יעסקו ישראל בתורה, בא פפוס בן יהודה [היה מישראל ואינו ברור אם היה תלמיד חכם], ומצאו לרבי עקיבא שהיה מקהיל קהלות ברבים, ועוסק בתורה, אמר ליה עקיבא ! אי אתה מתירא מפני מלכות [הרשעה],

[גיטין צ. אודות פפוס בן יהודה: יש לך אדם [פ' מפונק] שזוכה נופל לתוך כוסו, וזורקו ואינו שותהו, וזו היא מדת פפוס בן יהודה צעלה של מרים מגדלג נשיא [בשבת קד: משמע שהיא היתה אמו של ישו הנוצרי, אבל לפי מסורת הנוצרים להבדיל היתה אשה בסביבותו של ישו, ושמה נזכר גם בחגיגה ד:]: היה שהיה נועל בפניו אשתו ויוצא ונשיא מצינו לשוק נועל דלת צפניה שלא מדבר לכל אדם, ומזה שאינה הוגנת היא זו, שממך כך אינה נכנסת צניעה ומונה תממי, וראה גם סנהדרין סז:],

אמר לו, אמשול לך משל, למה הדבר דומה, לשועל שהיה מזהלך על גב [שפת] הנהר, וראה דגים שהיו מתקבצים ממקום למקום, אמר להם מפני מה אתם בורחים, אמרו לו מפני רשתות שמביאין עלינו בני אדם,

אמר להם רצונכם שתעלו ליבשה, ונדור אני ואתם, כשם שדרו אבותי עם אבותיכם # [הגם שדיבר שקר, וגם השועל הבין שהדגים אינם מאמינים לו, אבל כן הוא דרך הסוחרים הערומים, שהלקוחות נופלים לרשתם ממתיקת דבריהם "ונדור אני ואתם" וכו', וכן הוא דרכו של יצר הרע כשמתפתה את האדם], אמרו לו אתה הוא שאומרים עליך

תניא רבי יוסי הגלילי אומר, צדיקים יצר טוב שופטן, שנאמר תהלים קט ולכי חלל בקרבי יצר הרע הרי הוא כמות צקרני, שם צדיק לסופו [שאף שאמר תחילה שהיצה"ר הוא כמות, מ"מ עדיין צריך הצדיק לכופו. ראה שח],

רשעים, יצר רע שופטן, שנאמר תהלים לו ב אמר דוד צקרני לצי יס, ואומר אני נאם-פִּשֶׁע לְרָשָׁע שהפסע נאם לרשע, כלומר שהיצר הרע אומר לרשע, בְּקֶרֶב לִבִּי אֵין-פֶּחָד אֶל הַיָּם לְנֶגֶד עֵינָיו אל יהא פחד אלהים לנגד עיניך, אלמלא יצר הרע שופטו, עד שמרמיקו שאינו מתפחד מיצורו,

בינונים, זה וזה שופטן שנאמר תהלים קט [כי] יעמוד הקדוש צרוך הוא לימין אביון [כמו האביון שתאב לכל דבר, כן בינוני זה תאב גם ליצר טוב, וגם ליצר רע. שח], להושיע משופטי [שופטי לשון רבים] נפשו שמע מיניה יש לך אדם שיש לנפשו שני שופטים,

אמר רבא [רבה], כגון אנו בינונים, אמר ליה אביו [תלמידו ובן אחיו], לא שביק מר [איך מניח] חיי [פ' כיון שעוה"ז נברא רק לצדיקים גמורים כמו שאומר לקמיה, כיון שכולנו בינונים איך מניח את חיי העוה"ז] לכל בריה אם אמה מן הדינים, אין לך צדיק גמור בעולם, [א"נ משום דעלמא קיים על זכותו] צדיק, וצדיק יסוד עולם [ראה חגיגה יב:] ואי ליכא צדיק, לא מקיים עלמא, והיינו דקאמר לא שבק מר חיי לכל בריה. שח],

ואמר רבא, לא איברי עלמא אלא [עוה"ז] לרשיעי גמורי העולם הזה, שאין להם בעולם הבא כלום, ואיכין ליעול שכן כאן, כגון אחאב שהיה עשיר מאד, דקאמר ליה בן הדד, כספך וזהבך לי הוא [מלכס א' כ'] או [עוה"ב] לצדיקי גמורי שאין להם בעולם הזה כלום, כגון רבי חנינא בן דוסא שגזי לו בקצ חרובין מערב שבת לערב שבת [תענית כד:] [ולעיל ז:], [ר"ל הטובות ותענוגי עוה"ז ויותר בעוה"ב לא נבראו אלא לשלם שכר משלם לרשע גמור בעוה"ז ולצדיק גמור בעוה"ב ואות טובה יתירה לא נבראה בשביל בינונים. מהרש"א],

אמר רבא, לידע [ידע. כ"י. שח] אינש בנפשיה, אם צדיק גמור הוא אם לאו,

אבני חן למסכת ברכות

מיתה מבעית?]:

[תימה והלא כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב? ופירש הרב ר' מאיר כל היבא דאמר מזומן לחי העולם הבא היינו בלא דין ובלא יסורין. תוס' כתובות קנ: ד"ה מזומן].

[שנינו במשנתנו לעיל גר.] לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח, שהוא מכוון כנגד בית קדשי הקדשים וכו'; אמר רב יהודה אמר רב, לא אמרו אלא מן הצופים ולפנים [אם עומד משם ולצד ירושלים] מקום שיכולין לראות משם הר הבית, ומשם והלאה אין יכולין לראותו, וברואה שיכול לראות משם, פרט אם מקום נמוך הוא,

איתמר נמי, א"ר אבא בריה דרבי חייא בר אבא, הכי אמר רבי יוחנן, לא אמרו אלא מן הצופים ולפנים [לצד ירושלים], וברואה, ובשאינן גדר מפסיק בינו להר הבית, ובזמן שהשכינה שורה שצית המקדש קיים,

[בריייתא א'] ת"ר, הנפנה ביהודה, לא יפנה מזרח [לצד הירדן] ומערב [לצד ים הגדול] אחוריו למזרח ופניו למערב, ולא אחוריו למערב ופניו למזרח,

מפני שירושלים צרצרה יהודה היא, בצפונה של ארץ יהודה, בצדו של ארץ יהודה לצנימין, ויש מארץ יהודה הימנה [למזרח] עד סוף ארץ ישראל, והימנה למערב עד סוף ארץ ישראל, שארץ יהודה על פני כל אורך ארץ ישראל היא מן המזרח למערב כרצועה ארוכה וקצרה,

ואם יפנה מזרח ומערב יהיה פרושו לצד ירושלים, או פרושו שלפניו או פרושו שלאחוריו,

אלא צפון ודרום אצל צפון ודרום יפנה, וכלכל שלא יפנה כנגד ירושלים ממש, כדומה של ארץ יהודה,

ובגליל שהיא בצפונה של ארץ ישראל, לא יפנה לא יחזיר פניו צפון ודרום אלא מזרח ומערב,

ורבי יוסי מתיר, שהיה ר' יוסי אומר, לא אסרו אלא ברואה, ובמקום שאין שם גדר, ובזמן שהשכינה שורה,

וחכמים אוסרים הכי גרסינן וחכמים אוסרין, ולא גרסינן בכל מקום,

חכמים היינו ת"ק דאמר לא יפנה, ולא מפליג בין רואה ללא רואה בין זמן הבית בין זמן הזה [וחכמים אוסרים בכל מקום, היינו ת"ק, פ' דודאי ליבא למימר דאתא למימר לאסור אף שאר רוחות, דא"כ לא יפנו כלל. ריטב"א]?]

איכא בינייהו צדדין דיהודה וגליל, שאין כנגד ירושלים ממש, לתנא קמא צדין נמי אסירי, דהא הנפנה ביהודה קאמר, כל יהודה משמע,

ורבנן בתראי סברי כנגד ירושלים [אף ביריחו מקום] ממש אסור, אכל לצדין

פקח שבחיות, לא פקח אתה אלא טפש אתה, ומה במקום חיותנו אנו מתיראין, במקום מיתתנו על אחת כמה וכמה,

[פרפראות]:

נח בנה את התיבה 120 שנה כדי שיחזור בתשובה, למה לא נעשה בעל תשובה אחד בכל שנים הללו? אלא כיון שנה עצמו לא האמין שיבא המבול כמש"כ רש"י מאמין ואינו מאמין לכן לא עשתה פרי. שמעתי משם ר' משה שערר ז"ל],

אף אנחנו, עכשיו שאנו יושבים ועוסקים בתורה, שכתוב בה דברים ל' כי הוא חייך ואורך ימך, כך, אם אנו הולכים ומבטלים ממנה עאכ"ו,

אמרו, לא היו ימים מועטים עד שתפסוהו לר"ע וחבשוהו בבית האסורים, ותפסו לפפוס בן יהודה [על עבירה אחרת], וחבשוהו אצלו, אמר לו [ר"ע לפפוס] פפוס מי הביאך לכאן, אמר ליה אשריך רבי עקיבא שנתפסת על דברי תורה, אוי לו לפפוס שנתפס על דברים בטלים,

בשעה שהוציאו את ר' עקיבא להריגה, זמן ק"ש היה, והיו סורקים את בשרו במסרקות של ברזל # [לא היה די לרשעים אלו שהיו שורפין אותו חיים, אלא גם עינו אותו בעינויים אכזרים כאלו], והיה מקבל עליו עול מלכות שמים קורא קריאת שמע, אמרו לו תלמידיו רבינו עד כאן [כלומר עדיין אין אדם מניח כונתו. רע"י] [וכי גם בשעה זו מוצא אתה לקרוא את שמע. שמו].

אמר להם כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה, בכל נפשך אפילו נוטל את נשמתך, אמרתי מתי יבא לידי ואקיימנו, ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו,

[וראיתי שמי שמת על קידוש השם אינו מרגיש ביסורים כלל],

[בעי"ז גם ביומא יט: בצדוקי להבדיל שאמר: כל ימי הייתי מצטער על המקרא הזה [ויקרא טז:] כי בענן אראה על הכפרת. אמרתי, מתי יבא לידי ואקיימנו. עכשיו שבא לידי לא אקיימנו?],

היה מאריך באחד עד שיצתה נשמתו באחד, יצתה ב"ק ואמרה, אשריך ר"ע שיצאה נשמתך באחד,

אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, זו תורה וזו שכרה, תהלים יז יד מְמַתִּים יְדָךְ | ה' מְמַתִּים מִחֶלֶד מִיָּד הִיא לוֹ למוֹת, ולא מידי צר וס' [אותם העוסקים צמורה מימין ידך, עכשיו הם ממתיים כמו מומתין. רע"י] וגו',

אמר להם [הקצ"ה. רע"י] [הקב"ה השיב למלאכי השרת] חֲלַקְתֶּם בְּחַיִּים [והבת קול פירש דברי הקב"ה], יצתה בת קול ואמרה, אשריך ר"ע שאתה מזומן לחיי העוה"ב # [אינו מפורש מה ענה הקב"ה על "ממתים ידך וגו'"] הלא זה שהוא מזומן לחיי העוה"ב היה ראוי גם אם היה מת

אבני חן למסכת ברכות

מומח,

דהא אדרבי יוסי קיימי, דאמר לא אסרו אלא ברוחא, אכל ברוחא לא, ואפילו כנגד ירושלים ממש, ואחו רבנן למימר וסמכים אסורים, אפילו שלא ברוחא ואפילו בזמן הזה וימיו נגד ירושלים לא,

שלא יהא פרושו לא מלפניו ולא מלאחריו ללד ארץ ישראל, **אזל אבני שדנהו צפון ודרום** לראות אם יקפיד רבו על כך, אי סבירא ליה כרבי עקיבא, דאמר צפון לארץ נמי קפדינן עלה דמילתא,

על רבה [וראה שהאבנים אינם כמו שהוא סידר אותם], **תרצנהו** [נכנס רבה ותקנו. שם, סידר את הלבנים כמו שהיו מתחלה], **אמר מאן האי דקמצער לי** # [שמעתי בעסקי, וגם כשאני בא לעשות צרכי צריך אני להתאפק עד שאסדר את האבנים], **אנא כר' עקיבא סבירא לי**, דאמר בכל מקום [גם בחו"ל] אסור:

דף ס"ב ע"א

תניא, אמר רבי עקיבא פעם אחת נכנסתי אחר ר' יהושע וזיזיהו הוה לבית הכסא, ולמדתי ממנו ג' דברים, 1. למדתי שאין נפנין מזה ומערב אלא צפון ודרום, 2. ולמדתי שאין נפרעין [מתגלים ע"י ירדת המבנסיים] מעומד אלא מיושב, 3. ולמדתי שאין מקנחין בימין אלא בשמאל,

[כל החכמים ייחסו הטוב אל הימין והרע אל השמאל כמו שנאמר ימינך ה' נאדרי בכה, ונאמר כי מימיני כל אמונתי, ובהפך לב כסיל לשמאלו, וכן סטרא דימינא וסטרא דמסאבא, ע"כ על חשיבותה [של צד הימין] באו הטעמים האלה כל אחד נתון להדרש לומר שלא להקל בהן. הבונה בע"י].

אמר ליה בן עזאי, עד כאן כלומר כל זה העזת פניך ברכך צפני רבך, שנסתכל בכל אלו? א"ל תורה היא וללמוד אני צריך,

תניא, בן עזאי אומר, פעם אחת נכנסתי אחר רבי עקיבא לבית הכסא # [ראה כתובות סג. שכן עזאי היה חתנו של ר"ע], ולמדתי ממנו ג' דברים, 1. למדתי שאין נפנין מזה ומערב אלא צפון ודרום, 2. ולמדתי שאין נפרעין מעומד אלא מיושב, 3. ולמדתי שאין מקנחין בימין אלא בשמאל, אמר לו ר' יהודה, עד כאן העזת פניך ברכך, אמר לו תורה היא וללמוד אני צריך,

רב כהנא, על גגא [נכנס ושכב] תותיה פורייה [תחת מטתו] דרב, שמעיה דשח ושחק עם אשמו, שמה בטלה של ריזי משמים ועשה צרכיו ושימש מטתו,

אמר ליה [רב כהנא מתחת המטה, לרב], **דמי פומיה דאבא** [היה מדמה תשמיש לאבילה, ואמר שפיו של רב דומה] **כדלא שריף הומי"ר** [לגמיע בקול רעש] **בלעז תבשילא** [כאילו לא אכל תבשיל מעולם] [ראה לשון זה לעיל בוד]. כהדס רעב, כמו שלא שמת מתוך מעולם, שמה טיה קלות ראש זה למאמר,

[בריייתא ב'] **תניא אידך**, הנפנה ביהודה לא יפנה מזרח ומערב, אלא צפון ודרום, ובגליל צפון ודרום אסור, מזרח ומערב מותר, ורבי יוסי מתיר, שהיה רבי יוסי אומר לא אסרו אלא ברוחא,

רבי יהודה אומר, בזמן שבית המקדש קיים אסור, בזמן שאין בית המקדש קיים מותר,

רבי עקיבא אומר בכל מקום [והלכתא כר"ע דהא רבה [לקמיה] כוותיה ס"ל. ריטב"א], [ומפרש בירושלמי ובלבד שאין שם כותל, הילכך בתי כסאות שלנו שיש שם מחיצות אין להקפיד. תוס' הרא"ש], **רבי עקיבא היינו ת"ק? איכא בינייהו חוץ לארץ** דרבי עקיבא גרסינן בכל מקום, הלכך צמחיה לארץ נמי קאמר,

	יהודה	גליל
בריייתא א' אפילו בזמן הזה ת"ק	לא יפנה מזרח ומערב אלא צפון ודרום, לצדדין נמי אסרי,	אלא מזרח ומערב
ר' יוסי בזמנה"ז לא	לא אסרו אלא ברוחא, ובמקום שאין שם גדר, ובזמן שהשכינה שורה	מותר בכל מקום
חכמים אף בזמנה"ז	צפון ודרום אף בריחוק מקום, אבל לצדדין מותר	
תניא אידך ברייתא ב' ת"ק	לא יפנה מזרח ומערב אלא צפון ודרום,	צפון ודרום אסור מזרח ומערב מותר
ר' יוסי	לא אסרו אלא ברוחא	מותר בכל מקום
ר' יהודה בזמן הזה הכל מותר	לא אסרו אלא בזמן המקדש,	
ר' עקיבא	אסור גם בחו"ל	

רבה [שהיה דר בבבל, וכו"ע שגם בחו"ל אסור נגד מקום המקדש] הוון **שריין ליה** [היו מונחות אצלו. שם] **לבני לזניס** שיש עליהן לפנות היו [ממוקנים] [ממוקנים]. ו' [חוקפות על זדיהן, ראשן] [של האבנים היו] **מזרח ומערב** [ראש אבן] אחד למרחק והשני למערב [פי' שאורך האבן היא ממזרח למערב, והיא שני אבנים], לזנה אחת לצפון ולזנה אחת לדרום, והוא יושב על האחת, ונפנה צימח [פי' והלבינה השניה הוא רק משום צניעות], נמצא הוא נפנה צפון ודרום,

ולא היה רוצה לפנות צפון מזרח ומערב לפי שצב צמחיה של ארץ ישראל עומדת,

אבני חן למסכת ברכות

אפי' ביממא הוו מיתוקי, וכן שם לכו. ערק משא ביהוה בי בני דכי הוו עיילין בתרין אפילו ביממא הוו מיתוקי, רבי אמי ורבי אסי הוו עיילי ביה חדר וחד לחודיה, ולא מתוקי,

אמרי להו רבנן, לא מסתפיתו [וכי אינכם יראים מפני המזיקין]?

אמרי להו, אנן קבלה גמירין מסורת ומנהג שקבלנו מרבותינו צבית הכסא, קבלה דבית הכסא [מסורת מרבותינו לענין בית הכסא] צניעותא ושתיקותא,

קבלה דיסורי [מסורת מרבותינו לענין קבלת יסורין], שתיקותא שלא יצעט דיסורין הצאים עליו ומבעי רחמי [מביא שני ענינים בית הכסא ויסורים, שאינם להם שייכות זה לזה, ללמד דשתיקה מועלת לכל המצבים. ראה הבונה בע"ז],

אביי, מרביא ליה [אמיה] מגדלת לו אמרא שה, ומלמדמו שהולך עמו ממיד למיעל בהדיה [ליכנס עמו] לבית הכסא, [ומקשה] ולרביא ליה גדיא # [שהוא על הרוב יותר קטן ודק משה], שעיר בשעיר מיחלף [ולא יועיל גדי לגרש את השד, שהוא דומה לו] שד של בית הכסא דומה לשעיר, ועליהם נאמר [ישעיהו י"ג] ושעירים ירקדו שם,

רבא מקמי דהוי רישא [קודם שהיה ראש ישיבה], מקרקשא ליה בת רב חסדא [אשתו היתה עושה רעש ע"י שקשוקש] אמגוזא נומתא חגוז בלקנא נספל של נחשת ומקרקשת צו מצית, והוא נפנה כנגדה מצמוץ,

בתר דמלך [תוס'] ונעשה ראש ישיבה, צריך שימור טפי מפני המזיקים, שמתקנאים השדים בתלמידי חכמים יותר משאר בני אדם עבדא ליה כוותא חלון, כנגד מקום שהוא נפנה שם אחורי הצית ומנחא ליה [אשתו] ידא ארישיה [דוקא בימי טהרתה. שח, # ומה עשה כשלא היתה טהורה? ואולי כיון שהיתה בחדר אחר, וגם לא היה בדרך חיבה, והיה חשש סכנה מן המזיקין, ואולי היה בגד מפסיק בין דיה לראשו ס"ל שיש להקל],

אמר עולא, אחורי הגדר נפנה מיד ואין צריך להרחק כלום, ובבבקה צריך להרחק כל זמן שמתעטש כדי שלא ישמע חצרו עטושים של מטה ואין חברו שומע אצל אף צריך להרחק עד כדי שלא יראנו,

איסי בר נתן מתני הכי [שנה כן, ואין זה ברייתא], אחורי הגדר כל זמן שמתעטש ואין חברו שומע [ומחמיר על מה שאמר עולא נפנה מיד], ובבבקה כל זמן שאין חברו רואהו [וגם בזה מחמיר על עולא שאמר כל זמן שמתעטש ואין חברו שומע],

מיתביי, יוצאין מפתח בית הכבד משמרי טהרות של שמן צית הדד, אם הוצרכו לפנות, יוצאים מפתח צית הדד ונפנין לאחורי הגדר שלפני הפתח והן טהורין ואין מוששין שמה צמוך כך יכנס עם הארץ ויגע, אלמלא נפנין

א"ל כהנא הכא את, פוק דלאו אורח ארעא [ראה מו"נ], אמר לו תורה היא וללמוד אני צריך,

מפני מה אין מקנחין בימין אלא בשמאל?

1. אמר רבא, מפני שהתורה ניתנה בימין, שנאמר דברים לג מימינו אש דת למו,

2. רבה בר בר חנה אמר, מפני שהיא קרובה לפה רגילין להשיטה לפה,

3. ור' שמעון בן לקיש אמר, מפני שקושר בה תפילין צדוע שמאלו,

4. רב נחמן בר יצחק אמר, מפני שמראה בה טעמי תורה נגינות טעמי מקרא של תורה נציאים וכתובים, צין צניקוד שנספר, צין צהגצתה קול וצלצלול נעימות הנגינה של פשטא ודרגא ושופר מהפך, מוליך ידו לפי טעם הנגינה, ראיתי צוקראים הצאים מארץ ישראל,

כתנאי [תנאים חולקים בהטעם שאין מקנחין בימין],

5. רבי אליעזר אומר, מפני שאוכל בה [טעם זה דומה לטעמו של רבה בר בר חנה מפני שהיא קרובה לפה],

6. ר' יהושע אומר, מפני שכותב בה,

4. ר' עקיבא אומר, מפני שמראה בה טעמי תורה [בטעמו של רב נחמן בר יצחק לעיל], [בראה דנפקא מינה בין הטעמים לענין אמר, וכ"כ במגנינים [מגן דוד ומגן אברהם] בא"ח סי' ג' ע"ש. עיון יעקב]

א"ר תנחום בר חנילאי, כל הצנוע בבית הכסא, נצול מושלשה דברים, מן הנחשים, ומן העקרבים, ומן המזיקין דממוך צניעתו ממנהג צנחם וצשמיקה, ואין הנחשים מרגישים להתקנאות צו, ואף המזיקין חסין עליו,

ויש אומרים, אף חלומותיו מיושבים עליו שאין המזיקין מזהילין אותו,

ההוא בית הכסא דהוה במבריא, כי הוו עיילי ביה בי תרי [כשנכנסו בו אפילו שני בני אדם, ואין צריך לומר אדם יחיד] אפי' ביממא מתוקי [וכע"ז קידושין כט: הוה ההוא מוזק בי רבנן דאביי, דכי הוו עיילי בתרין

אבני חן למסכת ברכות

לאחרי הגדר מיד?

לא תימא "במקום" אלא אימא "בדרך" שנפנה ביום לענין פרוט טפח וטפחיים, כדאמרינן בפרקי קמאי (כג:) ומיושב כדאמרינן לעיל,

במהרות נשכיל שמירת טהרות הקלו צניח הכסא,

ת"ש, כמה ירחקו שומרי טהרות ויהיו טהורין, כדי שיהא רואהו וכיון דאינו יכול להתרחק יותר, על כרחך אס הוהך לפנות יפנה, מיוצא דאסי דנעי שלא יראנו?

[ומתריץ] שאני אוכלי טהרות, דאקילו בהו רבנן נשכיל שמירתן, הקלו צניח הכסא # [שינה לשונו דלעיל אמר פתם "במהרות הקילו"],

רב אשי אמר, מאי כל זמן שאין חברו רואה, דקאמר איסי בר נתן, כל זמן שאין חברו רואה את פרועו, אבל לדידיה חזי ליה אכל הוא עלמא אס חזרו יכול לראות, ולא ירחיק [ופליגי בבקעה, דלעילא עד שאין חברו שומע, ולאסי עד שאינו רואה את פרועו],

ההוא ספרדא, הנחית קמיה דרב נחמן [שירד להספיד לפני רב נחמן], אמר האי [מת] צנוע באורחותיו הוה, א"ל רב נחמן את עיילת בהדיה לבית הכסא וידעת אי צנוע אי לא, דתניא אין קורין [את האדם] צנוע, אלא למי שצנוע בבית הכסא,

ורב נחמן מאי נפקא ליה מיניה [מה בכך אם הספיד מנוח]? משום דתניא, כשם שנפרעין מן המתים [ר"ל שנפרעין ממנו על דבר מצוה שלא היה בו. מ], כך נפרעין מן הספרדין [שמספרין עליו דבר טוב שלא היה בו. מ], ומן העונין אחריהן [שעונין אמן ומודים בדבר, ולכך היה רב נחמן מקפיד שלא היה רוצה להיות מן העונין ומודין בדבר. מהרש"א], # [ממבע אנשים לשבח את הנפטר גם על מעלות שלא היו בו, על ידי שמתחממין בהספד, ואומר הגמ' כאן שבא להם עונש על זה],

תנו רבנן, איזהו צנוע, זה הנפנה בלילה, במקום שנפנה ביום מתרחק מצני אדם צלילה כציוס,

איני, והאמר רב יהודה אמר רב, לעולם ינהיג אדם את עצמו לפנות שחרית קודם היום וערבית משחשכה כדי שלא יהא צריך להתרחק אלמא אין מתרחקין צלילה,

ותו, רבא ביממא הוה אזיל עד מיל, ובליליא א"ל לשמעיה פנו לי דוכתא מצני אדם ברחובה דמתא # [אולי בדרך גומא, והכוונה על מקום קרוב אף שביום אינו מקום צנוע],

וכן אמר ליה רבי זירא לשמעיה, חזי מאן דאיכא אחורי בית חבריא [בית המדרש. שט], דבעינא למפני?

רב אשי אמר [לישב הסתירה ממה ששנינו שצריך לפנות בלילה כמו ביום, בין דברי ר' יהודה אמר רב שבלילה אין צריך להתרחק], אפילו תימא "במקום", לא נצרכה אלא לקרן זוית אס יש קרן זוית סמוך [פי' מקום צנוע בלי להתרחק], נריך להסתלק שם צלילה כציוס, ולא יפנה צנלי [אבל אם אין מקום כזה אינו צריך להתרחק],

גופא, אמר רב יהודה אמר רב, לעולם ינהיג אדם את עצמו שחרית וערבית, כדי שלא יהא צריך להתרחק,

תניא נמי הכי, בן עזאי אומר, השכם וצא הערב וצא כדי שלא תתרחק,

משמש ושב, ואל תשב ותמשמש משמש צנור או ציקס לפתוח נקבים, כדאמרינן במסכת שבת (דף פג.), לשון אחר משמש המושב שלא יהא מלוכלך,

ולשון ראשון הגון, דאס כן למה לי משום כשפים, חיפוק לי כיון שיש צנר מלוכלכים צנדין, ומה יועיל משמוש, שכל היושב וממשמש, אפי' עושין [לו. ד"ס] כשפים באספמאי [שפני"א שהוא רחוק הרבה מארץ ישראל] באין עליו,

ואי אנשי [ואם שכח] ויתב ואח"כ משמש, מאי תקנתיה? כי קאי [לאחר שקם מעשות צרכיו] לימא (הכי. ד"ס) [יאמר לחש זה], לא לי, לא לי לא מוכלו לי, לא תחיים, ולא תחיתים הס שמות הכשפים העשויים על ידי תחמוניות, לא חגי ולא מהגי לא כולן ולא מקנתם, @ לשון אחר לא הני ולא מהני, לא יכלל ולא יועיל עוד מכשפות

לא חרשי ולא מכשפות [פי' כישוף] דחרשא מכשף זכר, ולא חרשי ולא מכשפות דחרשתא מכשפה נקבה,

דף ס"ב ע"ב

[ועוד מאמר של בן עזאי בעניני בריאות הגוף] תניא בן עזאי אומר, על כל משכב שכב, חוץ מן הקרקע, על כל מושב שב, חוץ מן הקורה שמה תפול,

אמר שמואל, שינה [פי' השתנה, מלשון מלכים ב יח כז וְלִשְׁתּוֹת אֶת־שִׁנְיָהֶם [מִימֵי רְגִלָּיהֶם] עֲפָקָם. ערך ערך שן] בעמוד השחר, כאסממא [steel covering] לפרזלא [for iron] אלזי"ר (חישול) צלעו, שמועיל לצחל,

There is a common misconception that iron and steel are interchangeable.

אבני חן למסכת ברכות

לנחור כנגדו. שח],

לאו הכי תנן במסכת תמיד [כו.], מדורה היתה שם בעזרה [במחילה שתחת העזרה. שח], היסק גדול של אור להתחמם שם הכהנים המסיקים רגליהם צנית הכסא, שצריכין טבילה, כמתן במסכת יומא (כח). כל המיסקן רגליו [לגדולים] טעון טבילה, ובית הכסא של כבוד [והולך ומפרש שלכן נקרא "של כבוד" שהיה שם סדר ומנהג של כבוד וצניעות], וזה היה כבודו, מצאו נעול בידוע שיש שם אדם, מצאו פתוח בידוע שאין שם אדם,

אלמא לאו אורח ארעא הוא אלמא אין מספרים צנית הכסא [פ' שעשו סימנים אם הדלת נעול ולא שאלו "יש כאן אדם"] ואת אמרת ליעול מר?

והוא רב ספרא שמהר לומר ליעול מר סבר, מוסוכן הוא צמוד המזרח, אם יסוב לאחוריו ויחזור העמוד,

דתניא, רבן שמעון בן גמליאל אומר, עמוד החוזר [מיירי בגדולים. ר"י מלוניל] מביא את האדם לידי הדרוקן כנסו צנה, סילון החוזר [מיירי בקלוח השתן. ר"י מלוניל] מביא את האדם לידי ירקון,

רבי אלעזר על לבית הכסא, אתא ההוא פרסא דחיקה [דחקו שיצא מבית הכסא], קם ר' אלעזר ונפק [וישב פרסא במקומו], אתא דרקונא נחש שמטיה לכרכשיה מלחולת שהרעי יולא נז, שקורין טבחים [וכן לשון זה בגיטין נז. בבר דרומאח], הוא המעי הדבוק בפי המבעת. ערוך ערך כרכש], קרי עליה רבי אלעזר ישעיה מוג ד וְאֵתָּן אָדָם תַּחְתֵּיהֶּ, אל תקרי אדם אלא אדום [פ' שהורה לה' על שנעשה לו נחש, שאם הוא היה יושב שם היה הנחש ממות אותן] ר' 200 אלעזר 308 = 508 בגמ' ואתן 457 אדום 51 = 508. שח]:

שמואל א כד וְאָמַר לְהַרְגָּהּ וְתַחֵם עָלֶיהָ דוד אמר לשאול כן נלחמו מן המערה, שנכנס זה לפנות, וכרת דוד את כנף מעילו, [ומקשה] ואמר ! ואמרתי מיבעי ליה, ותחם ! וחסתי מיבעי ליה?

אמר רבי אלעזר [ד"אמר] קאי על התורה האומרת, ו"תחם" קאי על צניעותו], אמר לו דוד לשאול, מן התורה בן הריגה אתה, שהרי רודף אתה ואמר להרגך, הקדוש ברוך הוא המיר לי להרגך [ואמר קאי על הקב"ה], והתורה אמרה, בא להרגך השכם להרגו אם במתחמת ימלא הגג וגו' (שמות כ"ג), וכבר פירשנוהו למעלה במעשה דרבי שילא (גמ'), אלא צניעות שהיתה כך שנכנס למערה בשביל הנגע, ואף שם נהג צניעות, כדמפרש ואזיל היא חסה עליך,

ומאי היא, דכתיב שמואל א כד ג וַיָּבֹא אֶל־גִּדְרוֹת הַצֵּאֵן עַל־הַדֶּרֶךְ וַיִּשֶׁם מַעְרָה, וַיָּבֹא שְׂאוֹל לְהִסָּה אֶת־גִּדְרוֹתָיו [לגדולים], תנא גדר לפנים מן גדר, ומערה לפנים ממערה [מכתיב ויבא

However, this is a fallacy. Iron is a word used to describe all metals of which pure iron is their main constituent. Because iron lacks carbon, it is very soft. Thus, it can be molded easily and even easier once it is heated. On the other hand, steel contains iron and carbon. Depending on the amount of carbon, the firmness of the metal can be determined. The more carbon makes the metal harder.

יציאה [לגדולים] בעמוד השחר, כאסטמא לפרזלא כך מועיל לגוף [השתנה ו] יליאה להפנות,

בר קפרא הוה מזבן מילי בדינרי # [צריך ביאור אך היה מוכר הדברים, שהרי אחר שאמרו לאדם אחד יכול אותו האדם לפרסם ? ואולי בכל דברי חכמה צריך לשמור מבעל המאמר עצמו, שמי שאומר בשמו לפעמים לא הבין עמקות הדברים, ואינו מוסרם כדבעי, לכן מי שרצה לשומעם ממקורם היה משלם בעבורם, שיש במאמר החכם יותר מהדברים שאומר, ורק החכם ששומע הדברים ממנו עצמו, מרגיש וקולט ותוכנם האמיתי, ותראה בציר שמצייר תמונה, שאם הוא מצייר בדיוק כמו שהוא מעתיק מתמונה אחרת אין לזה שום חשיבות, ואין זה אומנות כל כך, אלא העיקר הוא שיגום קצת בשירטוטים כדי להוציא ולגלות דברים הממונים בהתמונה לפי הרגשיו והבנתו],

[שהיה [בר קפרא] ממשל משלים ללמד מוסר ודרך ארץ ודרכי ניהוג העולם ונוטל שכר על זאת. תשובות הגאונים סימן שצז. הרכבי].

עד דכפנת אכול שם תשהא מעבור ממך תאזת המאכל, ואין המאכל מועיל, עד דצחית שתי [בעוד שהגך צמא תשתה], עד דרתחא קדרך קודם שחנען, משל הוא זה, כשאתה צריך לנקיץ שפוך ואל תשהא אותם,

קרנא קריא ברומי אס משמע קול קרן צרומי [ראה ב"ב יא. שרומי הוא עיר בארץ ישראל], הוא סימן למצוקי תאנים לקנות ולהוליך למקום אחר, בר מזבין תאני [או ילך בנו של מוכר תאנים], תאני דאבוך זבין [וימכור תאני אבין] אס אין אציק צנית, הוהר אתה בנו למכור תאני, צעוד שיש מוכרים,

אמר להו אבוי לרבנן, כי עייליתו בשבילי שזיל קטן שפונים זו לשדות דמחוזא, למיפק ביה בחקלא [לצאת בשבילים אלו לשדות], לא תחזו [תסתכלו] לא להך גיסא ולא להך גיסא, דלמא יתבי נשי [פ' יושבות שם נשים לעשות צרכיהם] ולא אורח ארעא [דרך ארץ] לאסתכולי בהו,

רב ספרא על לבית הכסא, אתא רבי אבא, נחר ליה אבא לידע אס יש שם אדם, נחר טושי"ר (להשתעל) [הוסע"ן] נלעו, אמר ליה רבי אבא לרב ספרא ליעול מר, בתר דנפק אמר ליה, עד השתא לא עיילת לשעיר [פ' למדת מנהגי שעיר גם בלי להיכנס לארצם] שאין נעוץ צנית הכסא, וגמרת לך מילי דשעיר שאין נעוץ [דלא היה לו לדבר אלא

אבני חן למסכת ברכות

פעם שנית. מצור דבש],

[פסוקים אלו דומין קצת בשמואל ובדברי הימים],

דברי הימים א כא טו וְכַהֲשִׁית רָאָה ה' וַיִּנָּחֶם עַל־הַרְעָה וַיֹּאמֶר לְמַלְאָךְ הַמְשִׁיחִית רַב עֲתָה הֲרָף יָדְךָ מִקֶּרֶל הוּא בְּלוֹמָהּ פִּרְשָׁה בְּדַבְרֵי הַיָּמִים, מֵאִי רָאָה [שנעצר המגפה]?

1. אמר רב [לשון "ראה" דכתיב כאן, כוונתה על ראה אחרת], ראה יעקב אבינו [ובוכתו נעצרה המגפה], דכתיב בראשית לב וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב כֹּאשֶׁר רָאִים,

2. ושמואל אמר, אפרו של יצחק ראה, שנאמר בראשית כב אֱלֹהִים יִרְאֶה לוֹ הַשֶּׁה,

3. רבי יצחק נפחא אמר, כסף כפורים ראה שנתן צמנין ראשון של ישראל למשכן, והוא כפר על מנין זה, שהרי לזכרון נתן, כדכתיב ויהי לפני ישראל לזכרון לכפר, ועכשיו הולכין כפרתו, שנאמר שמות ל וּלְקַחְתָּ אֶת כֶּסֶף הַכַּפֹּרִים מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגו' [אע"ג דלא כתיב המילה "ראה" בכסף הכפורים],

4. רבי יוחנן אמר, בית המקדש ראה, דכתיב בראשית כב בהר ה' יראה,

פליגי בה ר' יעקב בר אידו, ורבי שמואל בר נחמני, חד אמר כסף הכפורים ראה, וחד אמר בית המקדש ראה, ומסתברא כמאן דאמר בית המקדש ראה, שנאמר בראשית כב אשר יאמר היום בהר ה' יראה:

[שנינו במשנתנו נד.] לא יכנס אדם להר הבית במקלו וכו': מאי קפנדריא? אמר רבא קפנדריא כשמה כמשמעה, פירוש שמה # [פי' שהם ידעו פירוש המלה] [קיצור דרך. שט] [לשון יון. שח],

ורב חנא בר אדא משמיה דרב סמא בריה דרב מרי אמר, כמאן דאמר אינש [כאדם האומר לנפשו] אדמקיפנא אדרי שורות, בעוד שאני מקיף כל שורות הנשים הללו איעול בהא לכנס כאן, לקצר דרכי,

אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא, הנכנס לבית הכנסת על מנת שלא לעשותו קפנדריא טרי"א [קצור דרך] בלעז מותר לעשותו קפנדריא,

רבי אבהו אמר, אם היה שביל מעיקרו קודם שנכנס עליו בית הכנסת מותר [לכתחלה לילך בדרך זו לקצר דרכו],

אמר ר' חלבו אמר רב הונא, הנכנס לבית הכנסת להתפלל

להסך, אמר ר' אלעזר מלמד שסבך עצמו [רגליו] בצנדי כסוכה [דהיינו צניעות יתירה]:

שמואל א כד ד וַיָּקָם דָּוִד וַיִּכְרֹת אֶת־כִּנְיָֽה־הַמַּעִיל אֲשֶׁר־לְשָׂאוֹל בְּלָט, אמר ר' יוסי בר' חנינא, כל המבזה את הבגדים, סוף אינו נהנה מהם, שנאמר מלכים א א והמלך דוד זקן בא בימים, ויכסהו בבגדים ולא יחם לו:

[הרב מראזאל פירש פסוק זה, דהיינו שהמלך המשיח הוא זקן וכבר בא בימים, שהגיע קץ הגאולה וזמן ביאת המשיח, אבל מעכבין אותו, ע"י ויכסוהו בבגדים, שהנשים מלבשים בבגדים שאינם מהווננים ולא יחם לו, וזה מעכב ביאת המשיח. אש פנחס מר' פנחס הירשפרונג ז"ל],

[שמואל א כו ז וַיַּבֵּר שְׂאוֹל אֶת־קוֹל דָּוִד וַיֹּאמֶר הֲקוֹלָךְ זֶה בְּנֵי דָוִד וַיֹּאמֶר דָּוִד קוֹלִי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ: יח וַיֹּאמֶר לְמַה זֶה אֲדֹנִי וְדָף אַחֲרַי עֲבָדוֹ בִּי מַה עָשִׂיתִי וּמִה־בְּיָדִי רָעָה: יט וְעַתָּה יִשְׁמַעֲנָא אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ אֶת דְּבָרַי עֲבָדוֹ אִם־ה' הִסִּיתָךְ בִּי [כן אמר דוד אל שואל] יִרְחַ מְנַחֶה [אקריב מנחה לה', ויהי רצון שיקבל לרחי נוחה. מר],

אמר רבי אלעזר, אמר ליה הקב"ה לדוד, מסית קרית לי, הרי אני מכשילך בדבר, שאפי' תינוקות של בית רבן יודעים אותו,

דכתיב שמות ל כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם, ונתנו איש כפר נפשו וגו',

מיד דברי הימים א כא ויעמוד שמן על ישראל, וכתוב שמואל ב כד "וַיָּסֶת" [השמן. מר] אֶת־דָּוִד בָּהֶם לֵאמֹר, לָךְ מְנָה אֶת־יִשְׂרָאֵל וְאֶת־יְהוּדָה, וכו' # [אין "כיון" זה נתינת טעם, אלא סיפור הדברים] דמניניהו לא שקל מינייהו כופר [וכא עליהם דבר], דכתיב שמואל ב כד טו וַיִּתֵּן ה' דָּבָר בְּיִשְׂרָאֵל מִהַבְקָר וְעַד־עֵת מוֹ עַד,

מאי עת מועד, אמר שמואל סבא, חתניה דרבי חנינא משמיה דרבי חנינא, משעת שחיטת התמיד עד שעת זריקתו, רבי יוחנן אמר, עד חצות ממש:

שמואל ב כד טו וַיָּנָחֶם ה' אֶל־הַרְעָה וַיֹּאמֶר לְמַלְאָךְ הַמְשִׁיחִית בְּעָם רַב עֲתָה הֲרָף יָדְךָ מִקֶּרֶל הוּא בְּלוֹמָהּ פִּרְשָׁה בְּדַבְרֵי הַיָּמִים, מֵאִי רָאָה [שנעצר המגפה]?

אבני חן למסכת ברכות

דאסור במנעל לילפא ממונעל ילפינן ריקה מיני לאיסורא דקל וחומר,
אזל צית הכנסת דשרי במנעל לא ילף ריקה להחירה, דריקה מאיסא, אלא ילפינן
מקפנדריא לאיסורא, אבל (ב"ה) [בית הכנסת] דשרי במנעל
אדיליף ממונעל ולהיתר, נילף מקפנדריא ולאסור?

אלא אמר רבא כי ביתו, מה ביתו אקפנדריא קפיד אינש,
ארקיקה ומנעל לא קפיד אינש, אף בית הכנסת קפנדריא
הוא דאסור, ריקה ומנעל שרי,
[והר הבית נמי ה"מ למילף ריקה מקפנדריא לאיסור, אלא דניחא ליה למילף
ממנעל בק"ו. וק"ל. מהרש"א]:

[שנינו במשנתנו נד.] כל חותמי ברכות שבמקדש וכו',

[העתק מלעיל נד. במתני'] היו אומרים (עד) [מן. משניות] העולם
במסכת תענית (זו:) אמרינן אין עונין אמן במקדש, המנך אומר בסוף כל צרכה
ברוך אתה ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם [מתחלת העולם ועד חבליהו
פ'] כל זמן זה] יהי ברוך. רש"י נחמיה ט ה] [צרוך. רש"י] מוין הדעת, וכן כולס,
והענין אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, וילפינן לה מקרא דמפלת עזרא
וסיעמו,

ואשמעינן הכא, דצמקדש ראשון לא היו אומרים אלא ברוך ה' אלהי ישראל עד
[ר"ל שוך "עד העולם" שבמשנה לא שהיו אומרים תיבות אלו, אלא הוא לשון
של התנא וקאי אקרא שלא היו אומרים כל מה שבמקרא אלא עד תיבת העולם
דהיינו מן העולם ותו לא. לשון הוהב עיי"ש עוד שהאר"ך מן העולם,
[ר"ל שאומר לבני עולם השומעים ברכתו שיברכו גם הם. כך נ"ל פ' הש"ס. יבין
ומפרש "העולם" על בני אדם השומעין שהם יברכו, אבל בני אדם פירשו אותה
בטעות דקאי על הזמן שברכו את ה', ולכן הוסיפו עד העולם, וכע"ז בחידושי
הרא"מ הורו"ז ז"ל וז"ל ר"ל לפי שאין עונין אמן רק בשכמל"ו לכך צ"ל מן
העולם, ר"ל שהכל מברכין לו],

משקלקלו הצדוקים, ואמרו אין עולם אלא אחד ואמרו אין עולם
אלא זה [שכופרים בתחיית המתים], התקינו עזרא וסיעמו שיהיו אומרים מן
העולם ועד העולם, לומר ששני עולמות יש, להוציא מלך הצדוקים הכופרים בתחיית
המתים, שיהיו אומרים מן העולם ועד העולם [שלא יפסיקו לברך
את ה' עד זמנו של עזרא ב]. ע"כ העתקתי מהמשנה לעיל נד.
[ולפי מה שמפרש היבין לעיל נמצא שאחר שהתקינו נשתנה פירושה של מן
העולם, שקודם התקנה היה פירושה מן בני העולם, ולאחר התקנה שהתקינו
לומר ועד העולם נמצא שהלשון קאי על הזמן מתחלת הזמן עד סוף הזמן]:

[ומקשה הגמ'] כל כך למה [ולמה האריכו כל כך בברכה, להוסיף מן העולם
ועד העולם], וכן משמע בריטב"א,
אבל בגמ' לובלין מפרש שהקושיא היא למה עונין בשכמל"ו, ומתרג' כיון שאין
אומרים אמן],

[למאי דקאי אמתני' הוא מגומגם דלא הוזכר במתני' כלל מעניית אמן, אלא

מותר לעשותו קפנדריא, שנאמר יחזקאל מו ובבא עם הארץ
לפני ה' במועדים וגו':

[שנינו במשנתנו נד.] וריקה מקל וחומר: אמר רב ביבי, אמר ר'
יהושע בן לוי, כל הרוקק בהר הבית בזמן הזה, כאילו רוקק
בבת עינו, שנאמר מלכים א ט והיה עיני ולבי שם כל הימים,

אמר רבא, ריקה בבית הכנסת שריא, מידי דהוה אמנעל,
מה מנעל בהר הבית אסור בבית הכנסת מותר, אף ריקה
בהר הבית הוא דאסור, בבית הכנסת שרי,

אמר ליה רב פפא לרבא ואמרי לה רבינא לרבא, ואמרי לה
רב אדא בר מתנא לרבא, אדיליף ממנעל [להתיר ריקה בבית
הכנסת], נילף מקפנדריא לאיסורא, דתנן במסכת מגילה (דף כ"ט א') אין
עושין צית הכנסת קפנדריא?

אמר ליה תנא [מצינו תנא כדמפרש לקמיה] יליף ריקה ממנעל, ואת
אמרת מקפנדריא,

מאי היא [היכן יליף תנא ריקה ממנעל], דתניא, לא יכנס אדם להר
הבית לא במקלו שבידו, ולא במנעלו שברגלו, ולא במעות
הצדורים לו בסדינו, ובפונדתו אזור מלול שטמנין צו מעות מופשלת
לאחוריו, ולא יעשנה קפנדריא, וריקה [בהר הבית אסור] מקל
וחומר ממנעל,

ומה מנעל שאין בו דרך בזיון, אמרה תורה שמות ג של נעליך
מועל רגליך, ריקה שהיא דרך בזיון לא כל שכן [שאסור],

[וממשיך הברייתא, אף שאין זה נוגע להענין כאן] רבי יוסי בר יהודה
אומר, אינו צריך [להביא ראיה ממנעל לאסור ריקה], הרי הוא אומר
אסתר ד כי אין לבא אל שער המלך בלבוש שק, והלא דברים
קל וחומר, ומה שק שאינו מאוס [ו. שה] לפני בשר ודם כך
[אסור לבא בן לפני המלך], ריקה שהיא מאוסה, [ו. שה] לפני מלך
מלכי המלכים לא כל שכן [שאין לרוק] [מ"מ רואין מדברי הת"ק
שלימוד ריקה ממנעל, ונמצא בבית הכנסת שמנעל מותר יהיה מותר גם
ריקה]?]

אמר ליה אנא הכי קאמינא, נימא הכא לחומרא [בביהמ"ק נילף
ממנעל לחומרא שלא ירוק] והכא לחומרא [בבית הכנסת נילף מקפנדריא
שלא ירוק, כמו שהולך ומפרש],

דף ס"ג ע"א

[ומפרש איך נאמר הכא לחומרא והכא לחומרא] ואימא הר הבית

אבני חן למסכת ברכות

כי יס לו על מי שסמך, ואומר שנאמר תהלים קיט עת לעשות לה' הפרו תורתך [פ'] ומפני חשש שלא ישבחו שם שמים ויהא שם עבודת כוכבים שגור בפהם אנו מתירין להזכיר שם שמים לבטלה. ריטב"א,

אמור רבא, האי קרא אס באת לדרשו למקרא זה יש לך לדרשו יפה מרישיה לסיפיה מדריש [בעי"ז לעיל ס.] בין בכניסתו, מסיפיה לרישיה מדריש בין בסוף,

מרישיה לסיפיה מדריש, עת לעשות לה', מאי טעם משום
הפרו תורתך עמים הם לה' לעשות משפט פורעניות בעובדי רטונו, משום
להפרו מותקן,

מסיפיה לרישיה מדריש הפרו תורתך, מ"ט משום עת לעשות לה' הפרו תורתו עושי רגו, כגון אליהו זהר הכרמל (מלכס א' י"ט) שהקריב צמח בשעת אסור הצמות, משום דעת לעשות סייג וגדר בישראל, לשמו של הקדוש ברוך הוא,

תניא, הלל הזקן אומר, בשעת המכביסין שאין חכמי הדור מרביצים
 תורה לתלמידים פזר אהה, לנשות לתלמידים, בשעת המפורים שהגדולים
 ששדדור מרביצים תורה בנם אהה, ולא מטעול שררה עליהם, דאף וז לכבוד שמים
 היא לאחוז במדת הענוה, וכאבי עת לעשות לה' הפרו תורתך,

ואם ראית דור שהתורה חביבה עליו, פזר [ותרוח עיני], שנאמר משלי יא כד יֵשׁ מִפְּזֵר וְגו' סָף עוֹד [לא רק שאינו מפיץ אלא גם מרויח],

וּאִם רָאִיתָ דּוֹר שֶׁאֵין הַתּוֹרָה חַבִּיבָה עֲלֵיו, כִּנֵּם וְחָל טַעִיל דְּבַר
תּוֹרָה לְצוּיָן, שֶׁנֶּא' עַתָּה לַעֲשׂוֹת לָהּ הִפְרוּ תוֹרָתְךָ מִלְפָּנֶיךָ בְּשַׁעֲרֵי
שְׁהִכּוֹם לִשְׁם שָׁמַיִם,

ברכת המבדק קאמר במתני' שגשגתה במקדש? וראיתי בחוספתא דתני לה מלחא באנפי נפשיה אין עונין אמן במקדש שנאמר קומו וברכו כו' ע"ש.
מהרש"א, וראה במלא הרועים, ובממ"נ?

לפי שאין עונין אמן במקדש [וכיון שהעונין מאריכין ואומרים ברוך וכו'] לעולם כדאיתא במס' תענית דבין הוא שיאריכו המברכין ויאמרו מן העולם ועד העולם. ריטב"א^ה,

[ראה יומא סט: בחוס' ישנים בסוף העמוד שלפי רש"י היו אומרים אמן במקדש ראשון, ורק תיקנו בימי עזרא שלא לאמרו, אבל מסיק שם ומיהו משמע שלעולם לא ענו אמן במקדש וכו',

והמאירי בתענית טז: הביא משם הערוך המעם למה אין עונין אמן במקדש, מפני שמלת אמן סוף ברכה ואין סוף לברכותיו של הב"ה וחומר הדבר מפני שהיו מוכירים שם המפורש,

ולפי פשוטו יש לומר שעשו כעין חומר במקדש, מפני קדושתו],

וּמִנֵּי שֶׁאֵין אִמֵּן בַּמִּקְדָּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר נִחְמִיה ט ה' וַיִּאֲמָרוּ הַלֵּוִיִּם
שִׁשְׁעָה וְעֶדְמֹאל בְּנֵי הַשִּׁבְטָה שִׁבְּרִיָּה הוּא דִּבְרָה שִׁבְּרִיָּה פִּתְחֶיהָ קוֹמוּ בְּרִכּוּ
אֶת־ה' אֶל יְהִיכֶם מִן־הָעוֹלָם לָם עֲדֵהֶעוֹלָם לָם, וְאוֹמֵר בְּהַמִּשָּׁךְ
הַפֶּסֶק וַיִּבְרְכוּ שֵׁם כְּבוֹד ה' בְּכָל יְצִיָּה בְּכָל כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וְעַד, עוֹנִים,
וְהַמִּשָּׁכָה אֹמֵר בְּכָל ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם,

מפרש בחוספחא, שחקנו מן העולם ועד העולם, להודיע שאין העולם הזה לפי העולם הבא כלום, אלא כפרחדור לפני הטרקלין, כלומר הנהיגו צרכיו צעולם הזה, כדי להיות רגילים לעולם הבא שכולו ארוך,

[ומפרש מה פירושה של] וּמָרוּ מִם עַל־כָּל־בְּרָכָה וַתְּהִלָּה, יכול כל הברכות כולן, תהא להן תהלה אחת שיענו פעם אחת ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד [על כל הברכות. רש"י] בְּסוּף בְּרַכָּה אַחֲרוּנָה, ת"ל וּמָרוּ מִם עַל־כָּל־בְּרָכָה וַתְּהִלָּה, על כל ברכה וברכה, תן לו תהלה:

[שנינו במשנתנו נד.] התקינו שיהא אדם שואל בשלום חברו [בשם, שנאמר רות ב' וזנה בעז בא מבית לחם, ויאמר לקרועים ה' עמכם, ויאמרו לו יברכך ה', ואומר שופטים ו' ה' עמך גבור החיל] וכו': מאי ואומר? וכי תימא בעז מודעתיה דנפשיה קאמר [מדעמיה ענד] ולא גמרינן מיניה, ת"ש דגמרינן ממלך ש'אמר לגדעון שופטים ז' יב וַיֵּאָדָּא אֱלֹיָיו מִלֵּאָה ה' ויאמר אליו ה' עמך גבור החיל,

וכי תימא מלאך הוא דקאמר ליה לגדעון כלומר לא שאל בשלמו
ולא צדקו, אלא בשליחות קאמר, מאת המקום לשצרו שהשכינה עמו, ולא גמרינן
מזינה?

ת"ש משלי כג כב שִׁמְעוּ לְאִבְדָּה זֶה וְלִדְהָ ׀ אֶל־תִּבְּוּוּ כִּי־זִקְנָה אִמְךָ [אמך
מלשון אומה ולשון] אל תבזו את זועזוע לאמר מדעתו עשה, אלא למוד מזקני ישראל

1. דרש בר קפרא, וְלֹאֵת אֵם רֵאִית פֶּרֶקֶמְטִיא צוּל קַבְרִין ו קְנָה מִינָה
וּאֶסּוּף, שְׁסוּפָה לְהַמִּיקָר,

2. [ועוד מאמר אמר] באתר דלית גבר, תמון הוי גבר [במקום שאין אנשים השתדל להיות איש],

אמר אב"י, ש"מ באתר דאית גבר, תמן לא תהוי גבר,
פשימא הא דאזני למה לי, פשיטא שלא יורה אדם הלכה צפני רבו, למה לי לאזני
 למשמע מכללא?

לא נצרכה אלא בששניהם שוין אם זאת במקום תלמיד חכם, ואיך גדול ממנו, אל תטול עטרה לדרוש במקומו,

אבני חן למסכת ברכות

[נמצא שעי"ז שאינו נותן תרומה ומעשרות תצא תקלה של מחיקת השם ע"י סתירת אשתו, וזה כונת התורה ויקחו לי תרומה בזה שתקחו תרומה יהיה לי ופרש"י לי לשמי, ר"ל שלא תצטרכו להשקאת מי סוטה ולגרום שימחה שמי. בשם הרבי ר' העשיל צוק"ל],

אמר רב נחמן בר יצחק, ואם נתנן סוף מתעשר, שנאמר במדבר ה' איש אשר יתן לכהן לו יהיה, לו יהיה מומן הרבה,

א"ר הונא בר ברכיה משום רבי אלעזר הקפר, כל המשתף שם שמים בצערו שמנך על הרעה דיין האמת, אי נמי שמנך רחמים מלפניו # [יש אדם שבאין לו יסורים ונשאר גאה כמקודם, ואינו לבו נשבר ונכנע, שאינו חושב שהקב"ה שלח לו יסורים אלו לטובתו, שיעשה חשבון בנפשו ולתקן מעשיו, אדם זה חבל על יסוריו שלא הואילו לו כלום, אבל זה שמשתף את הקב"ה בצערו, מניע לו לפי המדה כפלים. וראה אדרת אליהו],

כופלין לו פרנסתו, שנאמר איוב כב כה וְהָיָה שְׂדֵי בְּצֻרָיָה נַגְרָמָן וְכֶסֶף תָּנוּ עָפּוֹ תִּשְׁלֹן כְּפִילָה, כדמחגמנין וכפלת ומעיק (שמות כ"ו) לך,

ר' שמואל בר נחמני אמר, פרנסתו מעופפת [קלה] לו בצפור, שנאמר וכסף תועפות לך,

א"ר מבי א"ר יאשיה, כל המרפה עצמו מדברי תורה, אין בו כח לעמוד ביום צרה, שנאמר משלי כד י הִתְרַפֵּיתָ מִדַּגְרֵי מוֹרֶה בְּיוֹם צָרָה צַר בְּחֻכָּה,

א"ר אמי בר מתנה, אמר שמואל, ואפילו מצוה אחת אם נתרפה ממנה, כשצאה לידו ולא חש להמסס כה נר כמו, שנאמר הִתְרַפֵּיתָ מִכָּל מִקּוֹם אֵף צְמֹנָה אַחַת מִשְׁמַע,

אמר רב ספרא, ר' אבהו הוה משתעי [היה מספר], כשירד (חנינא) [חנניה. ד"ס] בן אחי רבי יהושע לגולה, היה מעבר שנים, וקובע חדשים בחוצה לארץ ומתן אֵין מעבדין את השנים אלא ניהודה, דכתיב לשכנו מדרשו, כל דרישות שאתה דורש, לא יהו אלא בשכנו של מקום, כפרק קמא דסנהדרין (יא:), שגרו אחריו שני ת"ח, רבי יוסי בן כיפר, ובן בנו של זכריה בן קבוטל,

כיון שראה אותם, אמר להם למה באתם? אמרו ליה ללמוד תורה באנו [לא היה אמת], הכריז [עליהם] אנשים הללו גדולי הדור הם, ואבותיהם שמשו בבית המקדש, כאותה ששינינו זכריה בן קבוטל אומר, הרבה פעמים קריתי לפניו [לפני הבה"ג בליל יוה"כ כרי שלא ירדם] בספר דניאל [בעי"ז יומא יח:], [שהיו הכהנים גדולים עמי הארץ ולא הבינו בלשון הקודש, ולכן קראו בספר דניאל שכתובה בלשון ארמית. שמעתי],

3. [ועוד] דרש בר קפרא, איזוהי פרשה [ואף שאינה אלא פסוק קורא לה "פרשה". ראה שח] קמנה, שכל גופי תורה [פי' יסוד היהדות] תלויין בה, משלי ג וּפְכַל־דְּרָכֶיךָ דַּעְהוּ [ר"ל תן דעתך לחשוב לעשות מעשיך למען יבוא בדבר תועלת לקיים דבר ה'. מד], והוא יִישֹׁר אֶרְחֶיךָ [ואז הוא יוליך באורח מישור ותצליח בה. מד],

אמר רבא, אפילו לדבר עבירה מן לב אס נוכך מזה הוא, כגון אליהו כהרמל, עצור עליה,

4. [ועוד] דרש בר קפרא, לעולם ילמד אדם את בנו אומנות נקיה [מן הגול] וקלה [שאין בה חסרון כיס. שח] [לשון זה בקדושין פב.],

מה היא? אמר רב חסדא, מחמא דתלמיותא [sort of embroidery צרושי"ד של גבווי"ש (רקמות מעיל ממולא במוך), שהתפירות עשויות שורות שורות כתלמי מענה, [חקיקת אבנים טובות. שט], [פי' מחמט של סדקית שאינה של תפירה אלא שמאחין בה את הקרעים ודקה היא ביותר ונקב שלה צר. ערוך ערך תלמיותא]:

1. תניא ר' אומר, לעולם אל ירבה אדם רעים בתוך ביתו, שנא' משלי יח כד אִישׁ רָעִים לְהִתְרוֹעֵעַ לַהֲמוֹנָן [פי' איש שיש לו רעים הרבה, משתבר],

2. תניא ר' אומר, אל ימנה אדם אפטרופוס [administrator] מכניס ומוליך נכסיו בתוך ביתו, שאלמלי [שאם כן. ראה תוס' מגילה כא.]. לא מינה פוטיפר את יוסף אפטרופוס בתוך ביתו, לא בא לאותו דבר [עם אשתו],

3. תניא ר' אומר, למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה, לומר לך, שכל הרואה סוטה בקלקולה, זייר עצמו מן היין,

אמר חזקיה בריה דר' פרנך, אמר רבי יוחנן, למה נסמכה פרשת סוטה, לפרשת תרומות ומעשרות, לומר לך כל שיש לו תרומות ומעשרות, ואינו נותנן לכהן, סוף נצרך לכהן על ידי אשתו שנעשית סוטה,

שנאמר במדבר ה' וְאִישׁ אֶת־קֶדְשׁוֹ לֹא יִהְיֶה שֹׁמֵעַ כְּדָשׁוֹ אֵלָּא וְאֵינוֹ נוֹמֵן לַכֹּהֲנִים וְלֹלִים, וסמוך ליה [בפסוק יב], אִישׁ אִישׁ בֵּית־שִׁמְתָּהוּ אֲשֶׁתּוֹ, וכתוב והביא האיש את אשתו וגו',

ולא עוד, אלא סוף שנצרך להן שנעשה עני, וצריך לכן לטול מעשר עני, שנאמר ואיש את קדשיו לו יהיו לעצמו יעטרכו,

אבני חן למסכת ברכות

קסברי, כי היכי דלא נגררו בתריה [כע"ז לעיל גמ]. [וגדול עבירה לשמה. אדרת אליהו], [פי' כי לעולם נגררים אחר ההיתר והקולות, כי כח הדיתרא עדיף, ואם הם היו האוסרין והוא המותר היו נגררין אבתריה ולא היו שומעין להם, לכך עשו להיפך שהתירו האוסר, כדי שלא ישמעו לו. ענף יוסף].

תנו רבנן, כשנכנסו רבותינו לברם [ברם בנימ' עשר פעמים שם היה, שהיו לומדים בקהל עדה ואין עדה פחותה מעשרה. מ"ת] על שם שהיו יושבים שורות שורות, ככרם זה הנטוע שורות שורות ביבנה, היו שם רבי יהודה, ורבי יוסי, ור' נחמיה, ור' אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי, פתחו כולם בכבוד אכסניא מכניסי אורחים צננים ודרשו,

1. פתח רבי יהודה ראש המדברים בכל מקום צמקת שנת מפרש לה, צממה מדליקין (לג): בכבוד תורה ודרש, [צריך להבין שהרי ר"י מיד פתח בכבוד התורה ולא בכבוד אכסניא? וראה בר"ם שמוחק המילים "בכבוד התורה" שבאמת היו כולם דורשים בכבוד אכסניא כדלהלן רק ר' יהודה שהוא ראש המדברים פתח בדרשותיו בכבוד התורה בעין הקדמה להדרשות בכבוד אכסניא. ועדיין צ"ע, וראה ש"ח].

שמות לג ומשה יקח את האהל ונטה לו מחוץ למחנה, והלא דברים קל וחומר, ומה ארון ה' שלא היה מרוחק אלא שנים עשר מיל שלש פרסאות, ממנה ישראל מצית השימוט עד אלל השטים, מלמא פרסי, אמרה תורה כלומר קראו הכתוב מנקה ה' [על הילוך ג' פרסאות], שמות לג והיה כל "מבקש ה'" יצא אל אהל מועד,

תלמידי חכמים שהולכים מעיר לעיר, וממדינה למדינה, ללמוד תורה, על אחת כמה וכמה [שהם נקראים מבקשי השם],

[והגמ' מוסיפה כאן כמה מאמרים בענין זה] שמות לג ודבר ה' אל משה פנים אל פנים, אמר ר' יצחק, אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, משה ! אני ואתה נסביר פנים בהלכה [פי' שהקב"ה יראה לו פנים מסבירות, וכן משה יראה להקב"ה, בעת הלימוד],

איכא דאמרי, כך אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, כשם שאני הסברתי לך פנים, כך אתה הסבר פנים לישראל והיינו דכמיז פנים בפנים, והחזר האהל למקומו,

שמות לג ושב אל המחנה וגו', אמר רבי אבהו, אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, עכשיו יאמרו, הריב בכעם עליהם, משום מעשה העגל ותלמיד בכעם וגם אלה מראה להם כעם, שהתקת אהלך ממחנה, ישראל מה תהא עליהם,

אם אתה מחזיר האהל למקומו מוטב, ואם לאו יהושע בן נון תלמידך, משרת תחתך, והיינו דכתיב ושב אל המחנה השב האהל למחנה, ואם לאו משרתך יהושע בן נון נער לא ימיש מחנה, שימש מחמך,

התחיל הוא [חגיגה בן אחי ר' יהושע] מטמא, והם [רבי יוסי בן כיפר, ובן בנו של זכריה בן קבוטל] מטהרים, הוא אוסר והם מתירים, [הוא מתיר והם אוסרים. ד"ס], הכריז עליהם, אנשים הללו של שוא הם, של תהו הם, אמרו לו [רבי יוסי בן כיפר, ובן בנו של זכריה בן קבוטל] כבר בנית שהגדלת שמנו לומר גדולי הדור הם ואי אתה יכול לסתור, כבר גדרת ואי אתה יכול לפרוץ,

אמר להם, מפני מה אני מטמא ואתם מטהרים, אני אוסר ואתם מתירים, אמרו לו, מפני שאתה מעבר שנים וקובע חדשים בחו"ל,

אמר להם, והלא עקיבא בן יוסף [עשה כן] היה מעבר שנים וקובע חדשים בחו"ל דמתן ציממות, אמר רבי עקיבא כשידמי לנהרדעא לעבר שנים, צפרק צמח האשה שהלך צעלה ולתתה (יצמות קכז): ?

אמרו לו, הנח רבי עקיבא, שלא הניח כמותו בארץ ישראל, א"ל אף אני לא הנחתי כמותי בא"י,

אמרו לו גדיים שהנחת, נעשו תישים בעלי קרנים, והם שגרונו אצלך, וכן אמרו לנו, לכו ואמרו לו בשמנו, אם שומע מוטב, ואם לאו יהא בנדוי,

דף ס"ג ע"ב

ואמרו לאחינו שבגולה שלא ישמעו לו, אם שומעין מוטב,

ואם לאו, יעלו להר לאחד ההרים, להתנהג בחוקות העמים לצנות צמות, אחיה אלס גדול היה, ואלס לפני הגולה 'בנה מזבחה, חנניה הוא חנניה אחי רבי יהושע [ראה גם קידושין כז. בראש הדף] 'נגן בכנור לפני הצמח, לפי שחנניה לוי היה, דמתן צמקת ערכין (יא): מעשה צרבי יהושע בן חנניה שהלך לקיימא את רבי יוחנן בן גודגא צהגפת דלתות, אמר לו חזר נך שאלה מן המשוררים ואני מן השוערים, ויכפרו כולם ויאמרו, אין להם חלק באלהי ישראל,

מיד געו כל העם בבכיה, ואמרו חס ושלום, יש לנו חלק באלהי ישראל,

וכל כך למא [למה היו כל כך מחמירין שלא לעבר ולחדש רק בארץ ישראל]? משום שנאמר ישעיה ב כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים,

בשלמא הוא מטהר והם מטמאין לחומרא, אלא הוא מטמא והם מטהרין היכי הוי, והא תניא חכם שטמא אין חברו רשאי לטהר, אסר אין חברו רשאי להתיר?

אבני חן למסכת ברכות

כדאמר ריש לקיש,

דאמר ריש לקיש, מניין שאין דברי תורה מתקיימין, אלא במי שמביט עצמו [פי' שמביט את העצמו ה"אנכיות" שלו. ראויתין עליה, שנאמר במדבר יט זאת התורה היכן מציא אדם כי ימות באהל בלדס שימות בזהלי תורה,

דבר אחר, הסכת ושמע ישראל, הם ואחר כך כחת שמוק, כמו ויהס כלב (במדבר י"ג), שמוק והאון לשמועך עד שמהא שגורה בפין, ואף על פי שאינה מיושבת לך, ואחר כך כחתנה והקשה עליה מה שיש לך להקשות, ומתן מרזין עד שחמישצ לך,

כדרבא, דאמר רבא לעולם ילמוד אדם תורה, ואחר כך יהגה יעין,

[מלחמה של תורה - הוריותה ולעמוד על צוריה ועל עיקרה, לא כאלס המפולפל ומחודד ובעל סבא ולא למד משניות וברייתות הרבה, כי מהיכן יתגלה לו. רע"י] הסוד, אלא בצעל משניות הרבה שאס יטערך לו טעם בלא, ילמדנו מתוך משנה אחרת, או אס יקשה לו דבר על דבר יצין מתוך משניות הרבה שצידו הא מני פלוגי היא ששמעוהו במקום אחר אומר כך. רש"י סנהדרין מז,

ואח"כ יהגה יעין בתלמודו לדמות מילתא למילתא להקשות ולתתן וצראשונה לא יעשה כן שמה יצטל והרב לא ימצא לו כל שעה ועוד לאחר ששנה הרבה הוא ממשיצ בתלמודו ומתן לעצמו דבר הקשה וה"נ אמרינן בהרואה הסכת הם ואח"כ כחת ומייסין להא דרצא הסס. רש"י ע"ז יט,

שלמודו קשה עליו ככחל - שקשה לו מרוב קושיית, שציל משנה שאינה סדורה לו, ואינו זוכר מה כתיב בה, ולפיכך אינו יודע לפרק, אי נמי שגורסה בטעות, פוטר על החיוב ומחייב על הפטור, ומקשי עלה מדוכחא אחרית, והכי משמע קרא והוא לא, שאינו יודע שמועמו, מפני שפנים קלקל, שקלקל צמשה שהיא קודם לגמרה. רש"י מענית ח,

אמרי דבי ר' ינאי, מאי דכתיב משלי ל ג. פי מייץ חלב ו' ציאי חמאה, ומייץ דם, ו' ציאי דם, ומייץ אפים ו' ציאי ריב,

במי אתה מוצא חמאה של תורה, במי שמקיא חלב שיינק משרי אמו עליה המוציא את החלב שמנן משדי אמו על דברי המורה, חמאה היא לו,

[גזמא של פליטת הנאות עור"ה השרוים בקרבו, עד היסוד, בעקירת השרשים, כי דוגמא של שלות הנפש, עם מילוי התאוה, הוא כשתינוק יונק, ואומר שיש שאדם עוסק בתורה ומשתגע עליה מרוב תענוג, עד שגם ההרגש שמבוע בו מזמן שהיה יונק, נבזה בעיניו בערך מתיקות עסק התורה],

ומייץ דם ו' ציאי דם, כל תלמיד שבועס עליו רבו פעם ראשונה ושותק המונץ כעס רבו וסובלו, זוכה להבחין בין דם ממא לדם מהור יוצא הלכות דס (לעומתם) [לחממס. רע"י],

ואף על פי שהשיבו [שהשיב משה את אהלו] לאחר שנתרנה הקדוש צריך הוא לישראל, והוקס המשכן, לא ינא דבר לבטלה, לא גרסינן ומשרתו יהושע וגו' [לא הבנתי כוונת רש"י בזה],

אמר רבא, אף על פי כן, לא יצא הדבר לבטלה, שנאמר שמות לג ומשרתו יהושע בן נון נער, לא ימיש מתוך האהל [פי' שמתחלה אמר שיהושע ישמש במקומו של משה, וקורא לזה לא ימיש מתוך האהל, ועל זה אמר שהחלק שלא ימיש מתוך האהל אכן התקיים, הגם שלא שימש יהושע במקום משה];

ועוד פתח ר' יהודה בכבוד תורה ודרש, דברים כו הסכת [הקשבה, שימת לב, האזנה. מלון עברי] ושמע ישראל היום הזה נהיית לעם, וכי אותו היום נתנה תורה לישראל, וחלא אותו יום סוף ארבעים שנה היה,

אלא ללמודך, שחביבה תורה על לומדיה בכל יום ויום, כיום שנתנה מחר סיני,

אמר ר' תנחום בריה דר' חייא איש כפר עכו, תדע שהרי אדם קורא קריאת שמע שחרית וערבית, וערב אחד אינו קורא, דומה במי שלא קרא קריאת שמע מעולם,

[שכמו אדם כן תשעים שנה שכל ימי חייו אבל, אם אינו אוכל יום אחד הוא רעב, ואינו מועיל מה שאכל כל ימי חייו. הרב שטיינעמאן שליט"א, בההקבלת פנים בשטיבל 15-50 אור ליום ד' וירא תשס"ה],

הסכת, עשו כתות כתות ועסקו בתורה עשו כמות כמות, דריש הם כמו עשו [וכת הוא לשון כתות], לפי שאין התורה נקנית אלא בחבורה, כדר' יוסי ברכי חנינא,

דאמר ר' יוסי ברכי חנינא, מאי דכתיב ירמיה ג לו חרב אלהי הפדים ונאלו, חרב על שונאיהם [הכוונה על הת"ה אלא אומר שונאיהם בלשון פני נהור] של תלמידי חכמים, שיושבים בד בבד ועוסקים בתורה,

ולא עוד אלא שמטפשים # [שעולים לו בדעתו סברות שהם נגד השכל, ורק ע"י שמרציהם לת"ה אחר יכול להבחין אם הם סברות ישרות], כתיב הכא ונואלו, וכתיב התם במדבר יב אֲשֶׁר נָוֹ אֱלֹהֵי וְאֲשֶׁר חָטְאוּ, ולא עוד אלא שחוטאים, שנאמר וְאֲשֶׁר חָטְאוּ,

איבעית אימא מהכא, ישעיה יט ג. נָוֹ אֱלֹהֵי [ענין אוילות ושמות. מצ] שרי צען,

דבר אחר הסכת ושמע ישראל, כחתו עצמכם על דברי תורה ודרשי נמי הם כמו עשה, עשו עצמכם כמותם להטער על דברי תורה,

אבני חן למסכת ברכות

ומיין אפים [אפים לשון רבים דהיינו שני פעמים אף] יו' ציא ריב, כל תלמיד שכוועם עליו רבו פעם ראשונה ושניה ושותק, זוכה להבחין בין דיני ממונות לדיני נפשות,

[וכדי שלא תקשה מה הרבנות של דיני ממונות, שלוח מגיע אחר שכוועם עליו רבו פעמים. ע"פ מ"ת] דתנן [בכ"ב קעה; משנה אחרונה של ב"ב] שדיני ממונות עמוקים הם ר' ישמעאל אומר הרוצה שיתחכם יעסוק בדיני ממונות, שאין לך מקצוע בתורה יותר מהן גדול מהם, שהן כמעין נובע,

[שאין לך שום דבר מדיני התורה מאיסור והיתר, שנתנה בו תורה רשות לשכל האנושי לעוף כפי כחו להתור ולחקור ולהחליט כפני הנראה בעיניו, כמו בדיני הממונות שפתחה לו התורה בהם לאדם נחלה בלי מצרים, לשקול ולשפוט ולדקדק כפי שכלו, עד שרוב דיני מועד ונמען שנדברו בהם דברים הרבה כעגלה המלאה לה עמיר, כולם כללה התורה בדברים מועטים בפסוק א', באמרה בצדק תשפט עמיתך, רק מפני ששכל האדם עשוי לטעות באריגה דקה כזאת, לכן רבותינו הקדמונים בעלי המשנה והתלמוד, התאספו יחד לאלפים מגדולי האומה, והניחו לנו יסודות ושרשים בכל אלה, ובכל זאת עדיין נשאר מקום להדיין להשמיט לימין או לשמאל, לדמות מלתא למלתא, או לחלק ביניהם לפעמים בכוח השערה, לכן עסק דיני ממונות ישנם שכל האנושי, לדקדק היטב שיכון מטרת האמת על הנקודה, מלבד שכך מחוייב לו, דבכל דיני איסור והיתר, כשנסתפק בדבר, יחמיר באיסור תורה, משא"כ בדיני ממונות לא יכול להשמיט בבית הספק להחמיר, דהרי מה שהוא חומרא לזה הוא קולא לזה, וע"כ צריך להתעמל לכוון רק האמת לאמתתו. יבין אות פר, על משנה אחרונה של בבא בתרא],

אמר ר' שמואל בר נחמני, מאי דכתיב משלי ל לב אס-נבלת ברתנשא [מפרש לה לקמיה], ואם-זמו ת' סתמת פיך מלשאל, לשון זמם, טענת של רעועה שמוחזקת בחוטם זהמה שעסקיה רעים, ונותנים אותו נשפיה לתפורס יחד ולסוממן, סופך שתמן יד ללפה כשישאלוך ולא מדע להשיב, כל המנבל עצמו על דברי תורה ששאל לרצו כל ספקותיו, ואף על פי שיש זהם שחזריו מלעיגים עליו, סופו להתנשא, ואם זמם, יד לפה:

2. פתח ר' נחמיה בכבוד אכסניא, ודרש, מאי דכתיב שמואל א טו ו' ויאמר שאול אל-הקיני [אל יתרו], לכו פרו רדו מתו ה' עמלקי פן-או סיפה עמו ואתה עשיתת חסד עם-פלגני ישראל [בעלי תם מומצרים] שהאכלם, שנאמר ויצא אהרן וכל קני ישראל לאכל לחם וגו' (שמות י"ח),

והלא דברים קל וחומר, ומה יתרו שלא קרב את משה אלא לכבוד עצמו, כך, המארח תלמיד חכם בתוך ביתו, ומאכילו, ומשקהו, ומהנהו מנכסיו, על אחת כמה וכמה [נמצא שהמארחם אצלו זכותו רב כי נעשה ביתו כאהל מועד שבו ארון ה'. אדרת אליהו]:

3. פתח ר' יוסי בכבוד אכסניא, ודרש, דברים כג לא תתעב אדומי כי אחיך הוא, לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו,

והלא דברים קל וחומר, ומה מצריים שלא קרבו את ישראל אלא לצורך עצמן, שנאמר בראשית מז ואם ידעת ויש בם אנשי חיל ושמתם שרי מקנה על אשר לי, כך, המארח תלמיד חכם בתוך ביתו, ומאכילו, ומשקהו, ומהנהו מנכסיו, על אחת כמה וכמה:

4. פתח ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי בכבוד אכסניא, ודרש, שמואל ב ו' ויברך ה' את עובד אדום (הגתי) בעבור ארון האלהים,

והלא דברים ק"ו, ומה ארון שלא אכל ושתה, אלא כבד ורביץ לפניו [לא כתיב בקרא. שח] כך, המארח תלמיד חכם בתוך ביתו, ומאכילו ומשקהו ומהנהו מנכסיו, עאכ"ו,

מאי היא ברכה שברכו? אמר רב יהודה בר זבידא, זו חמות אשמו של עובד אדום [שמה חמות] וז' כלותיה שהיו לה משמונה נשים שילדו ששה ששה בכרם אחד,

דף ס"ד ע"א

שנאמר דבה"א כו ד ולעבד אדם כנים, שמעיה תבכו ר', והו' זבד השני, יו' אח השלישי, ושכר הרביעי, ונתנאל החמישי: ה' עמיאל הששי, ושכר השביעי, פועלתי השמיני בני עובד אדום קא משיב דברי הימים, וקא משיב ממניא [נמצא שהיו לו ח' כלות], והיא [פי' אשתו של עובד אדום, ששמה חמת, גם היא ילדה ששה בנים נוספים כמו שכתוב כי ברכו אלקים. שח] משיעית, כל אחת ילדה ששה, הם [9*6] תמשים וארבע, הסיף עליהם שמונה נשים הראשונים, הרי ששים ושנים לעובד אדום,

וכתיב דבה"א כו ה פי ברכו אל' הים [וכתיב] [פסוק ו' ולשמעיה בנו' נו' לד' כנים חממ'שלים לבית אביהם כייגבו ר' חיל חמה: ז' בני שמעיה עתני ורפאל ועו' בד' אלזבד אחיו גניחיל אליהו וסמכיהו] ח' כל-אלה מבני א' עבד אדם חמה ובניהם ואחיהם איש-חיל בפח לעבדה ששים ושנים לעבד אדם,

1. אמר ר' אבין הלוי [שם זה יש בדף זה 5 פעמים, ולא נמצא עוד בכל הש"ס], כל הדוחק את השעה כגון אשלוס שנקס למלך בחזקה שעה דוחקתו, וכל הנדחה מפני השעה, שעה נדחת מפניו,

אבני חן למסכת ברכות

יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלהי יעקב, אלהי יעקב ולא אלהי אברהם ויצחק? מכאן לבעל הקורה שיכנס [שלאחז] בעביה של קורה אם צא לטלטלה ממקום למקום למטה צננין, כלומר יעקב שכל הצנים שלו, וטרם צגידולס, יבקש עליהם רחמים:

[כלומר יעקב שהוליד בנים הרבה והכל בניו ובני בניו הוא מבקש רחמים יותר מאבותיו שלא הולידו אלא מעט. הערוך, ערך בעל הקורה].

3. [ועוד מאמר משמו] ואמר רבי אבין הלוי, כל הנהנה מסעודה שתלמיד חכם שרוי בתוכה, כאילו נהנה מזיו שכינה, שנאמר שמות יה ויבא אחרן וכל זקני ישראל לאכל לחם עם חותן משה לפני האלהים,

[ראה רקח סימן שכט, דלאחר אכילה אומרים דברי תורה, והביא ראיה מכאן, וראה מגן אבות על אבות תשב"ץ פ"ג מ"ג ומכאן נהגו לדרוש בסעודת חתן קודם ברכת המזון והוא מנהג קדום נהגו בו גדולי הראשונים עכ"ד. אוצר החיים #11 עמוד 9],

וכי לפני אלהים אכלו, והלא לפני משה אכלו, אלא לומר לך, כל הנהנה מסעודה שתלמיד חכם שרוי בתוכה, כאילו נהנה מזיו שכינה:

4. [ועוד מאמר משמו] ואמר רבי אבין הלוי, הנפטר מחברו, אל יאמר לו לך בשלום, אלא לך לשלום, שהרי יתרו שאמר לו למושה שמות ד לך לשלום, עלה והצליח, דוד שאמר לו לאבשלום שמואל ב מו לך בשלום, הלך ונתלה:

5. [ועוד מאמר משמו] ואמר רבי אבין הלוי, הנפטר מן המת כשהיו מוליכים ארוגות ממקום למקום לקבורה, היו מליים אותו מעיר לעיר, וחורים אלו, ואחרים מליים אותו משם והלאה, והחורים קרי נפטרים נוטלין רשות להפטר ממנו, אל יאמר לו לך לשלום, אלא לך בשלום, שנאמר בראשית מו ואתה תבא אל אבותיך בשלום:

העתיקתי מסוף מסכת מו"ק: [שארם חי שהולך ממקום למקום צריך ברכה שיגיע למקומו בשלום, לכן אומרים לו לך לשלום שעדיין אין לו שלום עד שיגיע למחוז חפצו, אבל הנפטר מן העולם אינו צריך ברכה להגיע לשום מקום והעיקר הוא שיחיה בידו מעשים טובים, לכן אומרים לו לך מכאן בשלום פי' עם שלום בידך. ע"פ הרמ"ב כך הבנתי דבריו].

אמר רבי לוי בר חייה, היוצא מבית הכנסת [מקום תפלה] ונכנס לבית המדרש [מקום לימוד התורה], ועוסק [שם] בתורה, זוכה ומקבל פני שכינה, שנאמר תהלים פד ה ילכו מחיל אל-חיל יראת אלהים יצא להם פציון,

[או"ח סימן קנה סעיף א אחר שיצא מבית"כ ילך לביתו"ד ויקבע עת ללמוד וצריך

[יש ללמוד בן] מדרבה ורב יוסף [שניהם היו גדולי תורה], דרב יוסף סיני היו קורין לרב יוסף, שהיה נקי בצרימות הרבה, ורבה עוקר הרים [פי' עוקר הרים] בידו, גמור התלמוד כהלכה למושה מסיני. הערוך, ערך סן ג' לרבה צר נחמני, שהיה ממוזל יותר בפלפול,

אצמריכא להו שעתא להיות אחד מהם ראש ישיבה, אצמריכא להו גרסינן, הוצרכו להם חכמים שלחו להתם [לשאלו לארץ ישראל], סיני ועוקר הרים איזה מהם קודם,

[הרים הם המסתירים את ראייתו של האדם וגורמים שלא יראה את שנמצא אחורי ההרים או מתחתיהם, וכן כשאדם מתעמק בסוגיא, יש דברים כגון ההנחות המקדמות מוטעות שיש לאדם, שמסתירים ממנו את ההבנה בענין, וזה היתה גדולתו של ר"ע, שלא היה משאיר את ההנחות המוטעות ובונה עליהם עוד הרים, אלא היה עוקר את ההרים עד שהיה אפשר לראות את מה שנמצא מתחת להרים אלו,

ולא עוד אלא שהיה מונחם זו בזו בסברא [כן לשון הגמ' על ריש לקיש בסנהדרין כד.], היינו שאת הקושיות שהיו לו בענין שהם ההרים המכסים את ראייתו היה מונחן זו בזו בסברה, ומתוך הקושיות עצמן היה מוכיח ומבין את יסוד האמיתי של הסוגיא. קול התורה חוברת ע' דף סח בשם רבי אבא מרדכי ברמן זצ"ל],

שלחו להו סיני קודם, שהכל צריכין למרי חמיא למי שקצץ תצואה למכור, כלומר למי שקצץ שמועות,

אף על פי כן, לא קבל עליו ר' יוסף, דאמרי ליה כלדאי [החורים כבוכבים], [מעצמם בראותם אותו, ואין איסור אלא לילך לשאול מהם אבל באמרם לו איזה דבר ראוי לחוש אליהם כי לא דבר רק הוא. אדרת אליהו] לרב יוסף מלכת [תהיה מלך] תרתין שנין, אמר [עשה רב יוסף חשבון] אם אמלך תחלה אמות לסוף שנמים, ונדחה מפני השעה ולא אצה למלך, והשעה עמדה לו שלא הפסיד שנותיו צדק,

מלך רבה עשרין ותרתין שנין, מלך רב יוסף תרתין שנין ופלגא, כל הנך שני דמלך רבה, אפילו אומנא לביתיה לא קרא [רב יוסף] לא נהג כל זמן השנים שום דבר שררה [שאו"י יחשבו לו מה שנהג אפילו שררה קלה, כאילו מלך כבר וימות], וכשהיה נרץ להקיץ דם, היה הולך לצית הרופא, ולא היה שולח לצא אליו:

העתיקתי מתענית כ"ב ע"א:

[ראה יומא נ"ג סף ע"א רבא כד הוה מיפטר מיניה מרב יוסף, הוה אול לאחוריה עד דמנפנן כרעיה ומתווסן אסקופתא דבי רב יוסף דמא, אמרו ליה לרב יוסף הכי עביד רבא, אמר יהא רעוא דתרום רישא אכולה כרכא, וז"ל המהרש"א כאן נראה לפרש כמ"ש בפ' הירואה [בסופו] כשמת אב"י נעשה רבא ראש ישיבה אכולהו כרכי, דיישיבת אב"י ותלמידיו באו ללמוד לפני רבא מברכתו של ר' יוסף, דאמר יהא רעוא דתרום רישך אכולהו כרכא, כמפורש בפרק הוציאו לו, ובהכי נייחא דעתא דרבא דנפיש וכותיה לאגוני אכולהו כרכי].

2. [ועוד מאמר משמו] ואמר רבי אבין הלוי, מאי דכתיב תהלים ב

אבני חן למסכת ברכות

שלולי התורה לא היה רשות לישראל ליהנות מעוה"ז, שהרי יעקב ועשו חלקו, עוה"ב ליעקב ועוה"ז לעשו, אבל בזכות לימוד התורה יכולים ישראל ליהנות לא רק מזוונות אלא כל תענוגי העולם. ע"פ פתח עינים להחיד"א, אסיפת זקנים,

שמחת עולם (ישעיה סא ז) ראשי תיבות למפרע ת'למודי ח'כמים מ'רבים ש'לום בעולם [שמחת], ילקוט פרפראות ומעמי מנהגים אות צה, ירושתינו ח"ב דף סג,

1. שנאמר ישעיה נד יג וְכָל־בְּנֵיךָ לְמוֹדֵי ה' [תרגומו: וכל בנך אלפין באוריייתא] וְרַב שְׁלוֹם בְּנֵיךָ [השלום של בנך יהיה הרבה מאד. מצ, פי' ע"י שילמדו תורה יהיה להם הרבה שלום, אבל מזה אין ראיה שהת"ח הם המרבים שלום, שהרי כתיב "בנך" וזה כולל כל ישראל, לכן ממשיך לדרוש הפסוק],

אל תקרי בְּנֵיךָ [דמיותר הוא דכבר הזכירם ברישא דקרא, והול"ל ורב שלומם. אדרת אליהו], אלא בו בְּנֵיךָ [כאלו כתיב בנאך. אדרת אליהו], [פי' שהת"ח שהם בוני עולם הם בונים את השלום, ועל ידם נתרבה השלום בעולם],

2. [ומביא עוד פסוק בתהלים קיט קסה, שמקשר תורה לשלום] שְׁלוֹם רַב לְאַהֲבֵי תוֹרָתְךָ [פי' שעל ידי תלמודי חכמים נתרבה השלום], וְאִין לְמוֹ מְכַשֵּׁן ל' [ואין להם שום מכשול שהוא היפך השלימות, וגם אין להם מחלוקת, שהמחלוקת בודאי הוא מכשול],

[כי לעולם אוהבי התורה לא יכשלו כי דרכם דרך ישרה, ולעולם יהיו בשלום כי הם מסתפקים במעט ששיגו מן העולם הזה, ולא ידאגו לכל מקרה והנהגה להם שלום רב. רד"ק תהלים שם], [מה שת"ח צריכים ברכה מיוחדת לשלום נראה לבאר, עפ"י מה שאמרו בפ"ק דקידושין ל': שאפי' אב ותלמידו שעוסקים בתורה נעשים אויבים זה לזה מתוך הרתחת דאורייתא, ולכך צריכים ת"ח ברכה מיוחדת כדי שיהיו אח"כ אוהבים, וכמו שאמרנו שם שלבסוף נעשים אוהבים ול"ו. הערות],

תהלים קכב ז וְהִי־שְׁלוֹם בְּחִילָה שְׁלוֹה בְּאַרְמְנוֹ תִּהְיֶה ח' לְמַעַן־אֲחִי וְרַעִי אֲדַבְּרָה־נָּא שְׁלוֹם בְּךָ: ט לְמַעַן בֵּית־ה' אֶל־הַיְנוּ אֲבָקֶשָׁה טו ב' לָךְ:

3. תהלים קכב ז וְהִי־שְׁלוֹם בְּחִילָה [היא החומה הנמוכה אשר מחוץ להחומה הגבוהה. מצ, היינו הת"ח שהולכים מחיל אל חיל יהיה בהם שלום. צל"ח], שְׁלוֹה בְּאַרְמְנוֹ תִּהְיֶה [ענין היכולת ופלטריין. מצ, הארמון של הת"ח שהוא הביהמ"ד יהיה בה שלום, והואיל והביא הפסוק ידי שלום בחילך הביא הפסוקים שאחריו בסיום המזמור. צל"ח],

[בירושלים צריכה ברכה מיוחדת לשלום, שהיה המקום צפוף בדאמריין עומדים צפופים וזה קאי על כל העיר, ובכל מקום צפוף נתרבה העצבנות ובאים לידי מחלוקת. ע"פ הערות הרב אלישיב וצ"ל]

שם פסוק ח [וממשיך דוד המלך להתפלל על ישראל] לְמַעַן [ישראל] וְרַעִי. רש"י על מהלים [אחי ורעי, אֲדַבְּרָה־נָּא [אני דוד המלך. רש"י מהלים] שְׁלוֹם בְּךָ [שהיה שלום בישראל],

שם פסוק ט לְמַעַן בֵּית־ה' אֶל־הַיְנוּ [בית המקדש החרב. רד"ק]

שאותו עת יהיה קבוע שלא יעבירו אף אם הוא סבור להרויח הרבה: הגה ולאף מי שאינו יודע ללמוד ילך לצה"מ ושכר הליכה צידו לו יקבע לו מקום וילמוד מעט צמח שיוזע ויחשוב צעניניו ויכנס בלבו יראה שמים (הר"י פ"ק דנרכות) :

[ואמר רב מתתיה, שלוח צבור מותר לו לעמוד על מקום גבוה להשמיע קולו. האשכול דפוס י"ב, שימות קמאי]

אמר רבי חייא בר אשי אמר רב, תלמידי חכמים אין להם מנוחה [מדברי תורה. גירסת מנורת המאור ח"ג עמוד רי"ח. אוצר החיים #11 דף 9] משיצנה לשיצנה, וממדרש למדרש לא בעולם הזה ולא בעולם הבא [בגמרא דבני מערבא במסכת שביעית בפרק רביעי פירשו כי זו הוגיעה שהן יגעין היו שמשבחין ומקלסין וגורסין בתורה. רב נסים], שנאמר יִלְכוּ מִחֵיל אֶל־חֵיל, יִרְאֶה אֶל־אֵל הַיּוֹם בְּצִיּוֹן:

[בגמוקי יוסף נדפס בבני ברק תשמ"ה מוסיף כאן מימרא זו דלהלן עם פירוש רש"י ותוס', # וצריך ביאור מה שייכות מאמר זה לכאן],

[תהלים קמ ח ה' אֶרְצִי עַוְיָנוּתִי סִבּוֹ תִּהְיֶה לְרֹאשִׁי בְּיוֹם נִשְׁקָה, אמר ר' יוחנן אלו ימי ניסן וימי תשרי שנושקין זה את זה. פי' ר"ת שהימים והלילות שוים, וכן איתא במדרש ביום נשק ששוין לילות וימים, והכי פירשו סכותה לראשי בהם, שימי הדין הם בפסח על התבואה והוא חיי נפש ובתשרי על כל העולם כלו],

ורש"י ז"ל פירש לפי שהתלמידים נושקין זה את זה [כ?]שהולכין איש למקומו צינן לאסוף תבואה ובתשרי לאסוף יין ושמן, כדאמ' להו רבא לרבנן [לעיל לה:]: צמטומא מייניכו לא חיסו צי מדרכי לא צימי ניסן ולא צימי תשרי כי היכי דלא תטרוח צמטומיכו כולי שמה, ולפי שהולכין צדריס צריכין שמינה, והינו סכותה לראשי ציום נשק. גמוקי יוסף]

אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא, תלמידי חכמים [ע"י לימוד התורה] מרבים שלום בעולם [שלום שהוא היפך המחלוקת או שלום הוא שלימות של גשמויות ורוחניות], [פי' ע"י שיש שלום בין הת"ח זה מרבה שלום בעולם. ע"פ הצל"ח],

וכיון שדיבר על לשון "שלום" מתי יאמר לשלום [באדם חי], ואימתי יאמר בשלום [במת], וגם דיבר על לומדי תורה, שאין להם מנוחה, לכן משלב תורה עם שלום, ומביא ראיה שהת"ח "מרבים" שלום, ממה שיש שלשה פסוקים שלומדי תורה מרבים שלום, 1. ורב שלום 2. שלום רב 3. שני פעמים שלום,

אבני חן למסכת ברכות

כח 32 [56]	א"ל ר"ג לר' יהושע מכותלי ביתך אתה ניכר שפחמי אתה. רבן גמליאל מצאו לר' יהושע שהיה עושה מחטין. רבינו נסים.
כט 3 [56]	טעה בכל הברכות כלן אין מעלין אותו, בברכת הצדוקים מעלין אותו. ברכת הבינו.
ל 2 [61]	יהי רצון מלפניך וכו' שתוליכנו לשלום. מהוית טוב אל תקרא רע. לא חזינא להו לרבנן קשישי מינן דעבדי הכי.
ע"ב	עריבת אין מחזירין אותו לפי שאין ב"ד מקדשין את החודש אלא ביום. פרק חמישי אין עומדין
לא 9 [61]	אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעוה"ז אין עומדין להתפלל לא מתוך דין וכו' אלא מתוך הלבנה פסוקה וכו', בנות ישראל החמירו על עצמן.
ע"ב	לא חכם שלא יהיה מימה צעני הנציות ולא טפוש, לפי שמענית קשה בשבת לפי שהכל מתענגים זו והוא מתענה.
לב 11 [54]	אין ארי נוהם מתוך קופה של תבן אלא מתוך קופה של בשר.
ע"ב	ארבעה צריכין חזוק שימחוק אדם נפץ ממנו כלל כמו ואלו הן תורה ומעשים טובים תפלה ודרך ארץ אם אומן הוא לאומנמו אם סוחר הוא לסחורמו אם איש מלמדה הוא למלממו
לג 11 [56]	נפל לגוב אריות אין מעידין עליו שמת מן הנחש והנץ כל שנקקין זה עם זה ויוצא משניהם קרוי ד'. אנשי כנסת הגדולה תקנו להם לישראל ברכות ותפלות קדושות והבדלות.
ע"ב	דתקינו לן מרגליתא בבבל ותודיענו ה' אלקינו את משפטי וכו' אין לגבי משה מילתא זוטרתא היא.
לד 31 [42]	מעשה בתלמיד אחד שירד לפני התיבה בפני ר' אליעזר, והיה מאריך יותר מדאי מקום שבעלי תשובה עומדין צדיקים גמורים אינם עומדים.
לה 1 [55]	פרק ששי כיצד מברכין. כיצד מברכין על הפירות
לו 40 [56]	צלף של ערלה בחוצה לארץ
ע"ב	כל שיש בו מחמשת המינים מברכין עליו במ"מ
לז 4 [48]	נימא אפילו אורז ודוחן נמי מברכין עליו בורא מיני מזונות. בורא נפשות רבות וחסרונן.
לח 44 [56]	מהו אומר המוציא לחם מן הארץ. זהו שאומרים עליו דאדם גדול הוא ובקי בברכות.
לט 37 [51]	אידי ואידי בורא פרי האדמה, והאי דשדי בה קמחא טפי לדבוקי בעלמא עבדי לה.

ע"ב	הוי איש טוב ונאמן ונהנה מיגיעו. תפלת רב. י"ב תפלות. כעין שאנו קורין עכשיו מר פלוני מרת פלוני.
יז 40 [54]	אמרנו עליו על ר' יוחנן בן זכאי שלא הקדימו אדם שלום מעולם, ואפילו נכרי בשוק.
ע"ב	פרק שלישי מי שמתו
יח 45 [47]	אלו צדיקים שבמיתתן נקראו חיים
ע"ב	מעשה בחסיד אחד שנתן דינר לעני בערב ר"ה בשני בצורת והקניטתו אשתו והלך ולן בבית הקברות וכו'
יט 49 [54]	המספר אחר ממתן של תלמידי חכמים וכו'. אל יפתח אדם פיו לשטן.
ע"ב	אין חכמה ואין חכמה ואין עצה לנגד ה', 5 קשיות דבר תורה. הלכה למשה מסיני.
כ 29 [41]	ענין מסירות נפש. בשני דרב יהודה כולי תנאי בנוקין הוה. כי סלקן בנות ישראל ואתיין מטבילה מסתכלן בי
ע"ב	תבא מארה לאדם שאשתו ובניו מברכין לו. מתני': בעל קרי מוהרהר בלבו
כא 10 [47]	מנין לברכת המזון לאחריה מן התורה שנאמר ואכלת ושבעת וברכת.
ע"ב	חוץ מן יהא שמיא הגדול מבורך שאפילו עוסק במעשה מרכבה פוסק.
כב 45 [58]	ב"ק שנתנו עליו תשעה קבין מים טהור,
כג 1 [54]	אם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש. גוללן כמין ספר ואוחזן כנגד לבו.
כד 18 [48]	אדרבה אשתו כגופו אחר לאו כגופו.
כה 1 [57]	אבל לתפלה עד שיכסה את לבו.
כו 42 [55]	פרק רביעי תפלת השחר ושל מוספים כל היום.
כז 5 [50]	מתפלל של מנחה ואחר כך של מוסף שזו תדירה וזו אינה תדירה
ע"ב	ובכל דוכתא דלמרינן כדאמר רבא וכו'. אלא שבעת אינו עולה על זכרוננו שום מקום בש"ס. צ"ח

אבני חן למסכת ברכות

נא 2 [37]	מי שאכל שום וריחו נודף יחזור ויאכל שום כדי שיהא ריחו נודף. ואל תטול ידיך ממי שלא נטל ידיו.
ע"ב	פרק שמיני אלו דברים
נב 3 [47]	הנכנס לביתו במוצאי שבת מברך על היין ועל המאור ועל הבשמים
נג 22 [52]	מאי איריא תינוק אפילו גדול נמי.
נד 24 [51]	פרק תשיעי הרוואה לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח. אניסא דרבים כולי עלמא מייחייבי לברוכי
ע"ב	ארבעה צריכין להודות
נה 22 [55]	שלשה דברים מקצרים ימיו ושנותיו של אדם, מי שנותנין לו ס"ת לקרות ואינו קורא, כוס של ברכה לברך ואינו מברך, והמנהיג עצמו ברבנות. [מספר השורות 55], [בשורה 46 מתחילין 2 וחצי דפים על חלומות עד נו: 24] יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ. ע"י זיופן ונפסר יצירה מני להו.
נו 52 [56]	בר הדיא מפשר חלמי הוי. איקום ואגלי דאמר מר גלות מכפרת עון [מספר השורות 56]
ע"ב	אין מראין דלועין אלא למי שהוא ירא שמים בכל כוחו.
נז 7 [57]	הקורא ק"ש ראוי שתשרה עליו שכינה אלא שאין דורו זכאי לכך. [מספר השורות 57]
ע"ב	שיר השירים. כולי יראת שמים ומסת המקום צל כל ישראל. שלשה מרחיבין דעתו של אדם אלו הן ירידה נאה ואשה נאה כלים חדשים.
נח 53 [55]	אמר רב חנן בר רבא אמר ר' יוחנן, אפילו ריש גרגיתא מן שמיא מנו ליה.
נט 3 [52]	נטל שני כוכבים מכימה והביא מבול לעולם. לא נבראו רעמים אלא לפשוט עקמומית שבלב ברכת הקשות. ברוך זוכר הברית ונאמן בבריתו וקיים בנאמרו
ע"ב	ת"ר הרוואה חמה בתקופתה וכו'. ברכת גשמים. מת אביו והוא יורשו, בתחלה אומר ברוך דיון האמת ולבסוף הוא אומר ברוך הטוב והמטיב.
ס 26 [55]	אין מזכירין מעשה נסים (דינה). לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן.
ע"ב	התכבדי מכובדים. אשר יצר. המפיל חבלי שניה. אלקי נשמה. ברכת השחר הנותן לשכוי וכו'. ברכת ציצית. ברכת תפילין.
סא 41 [54]	אוי לי מיוצרי אוי לי מיצרי. חד אמר פרצוף וחד אמר זנב. המרצה מעות לאשה מידו לידה כדי להסתכל בה אפילו יש בו תורה ומע"ט כמשה רבינו לא ינקה מדינה של גיהנם. דיני בית הכסא

ע"ב	מברך על הפתיתין ופותר את השלימין.
מ 20 [56]	אסור לאדם שיאכל קודם שיתן מאכל לבהמתו. אחר כל אכילתך אכול מלח ואחר כל שתייתך שתה מים. [וצריך למבול הפרוסה במלח] שמהא פרוסה של צרכה נאכלת בטעם. תוס': כדליתא במדרש כשישרל וכו' השטן מקטרג עליהם וצריך מלח מגין עליהם.
ע"ב	אשר קדשנו במצותיו וזונו להפריש תרומה ומעשר.
מא 37 [50]	כל המוקדם בפסוק זה מוקדם לברכה שנאמר ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש,
ע"ב	זה שני לארץ וזה חמישי לארץ
מב 34 [44]	תכף לתלמידי חכמים ברכה
מג 46 [56]	כל המוגמרות מברכין עליהן בורא עצי בשמים.
ע"ב	האי מאן דנפיק ביומי ניסן וחזי אילני דקא מלכלבי וכו', גם ר"ה י"א ע"א
מד 49 [56]	זה הכלל כל שהוא עיקר ועמו טפלה, מברך על העיקר ופותר את הטפלה, ועל ארץ חמדה טובה ורחבה.
מה 15 [32]	פרק שביעי שלשה שאכלו גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדיו.
ע"ב	כיון דבעי לאדכורי שם שמים בציר מעשרה לאו אורח ארעא. שאני רב פפא, דלפנים משורת הדין הוא דעבר
מו 3 [38]	אי מתנח קטינא חריך שקי עבידנא יומא טבא לרבנן. בעל הבית בוצע ואורח מברך וכו' מאי מברך יח"ר שלא יבוש בעל הבית וכו'.
מז 1 [54]	אין מכבדין לא בדרכים ולא בגשרים ולא בידים מזהמהמות. והי' הם כעניים לפי שהם שלא במקומם.
ע"ב	איזוהו עם הארץ כל שאינו קורא ק"ש שחרית וערבית כו' כל שאינו מניח תפילין וכו' אפילו קרא ושנה ולא שמש ת"ח וכו'.
מח 5 [35]	אמר להו רבה למי מברכין אמרו ליה לרחמנא, ורחמנא היכא יתיב וכו' לעולם אינו מוציא את הרבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן.
מט 13 [58]	חד אומר הטוב והמטיב צריכה מלכות.
נ 6 [56]	ומברכותיו של אדם ניכר אם ת"ח הוא אם לאו. אמר רבא כי אכלין רפתא בי ריש גלותא מברכין ג' ג', וליברכו י' י' שמע ריש גלותא ואיקפד.

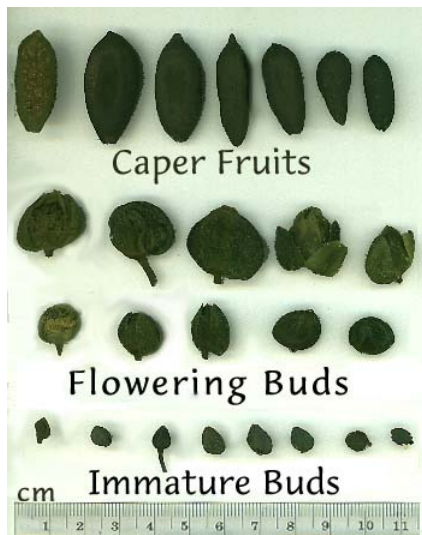
אבני חן למסכת ברכות

צלף	הפרח:
לפי הערוך זה תמרה buds The bottom pod is too young and the top pod is too old. The middle one is just right for pickling. http://www.bbg.org/gar2/topics/ecology/eco_dominant.html ראה שבת ק"ג ע"ב ברש"י ד"ה צלף. ושלשה מיני אוכל יש בפירותיו אציונות קפריסין ולעזין ואולי לולבין הכוונה על התמרות שהם sprouts וצ"ע.	

ע"ב	בשנה שהוציאו את ר"ע להריגה זמן ק"ש היה וחיו סורקין את בשרו במסרקות של ברזל וכו'. סב 1 אמר ר' עקיבא פעם אחת נכנסתי אחר ר' יהושע לבית הכסא ולמדתי ממנו ג' דברים. בצלצל נעימות הנגינה של פשטא ודרגא וסופר מהפק, מוליך ידו לפי טעם הנגינה, ראיתי בקוראים הצלצם מארץ ישראל,
ע"ב	כל המבזה את הברגים סוף אינו נהנה מהם שגא' והמלך רוד זקן וכו'.
סג 55	גדרת ואי אתה יכול לסתור כבר גדרת ואי אתה יכול לפרוץ.
ע"ב	פתחו כולם בכבוד אכסניא ודרשו.
סד 20	היוצא מבית הכנסת ונכנס לבית המדרש ועוסק בתורה זוכה ומקבל פני השכינה שנאמר ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלקים בציון. סיום אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם, שנאמר וכל בנך למודי ה' ורב שלום בנך, אל תקרי בנך אלא בונך, שלום רב לאהבי תורתך ואין למו מכשול, יהי שלום בחילך שלוח בארמנותיך, למען אחי ורעי אדברה נא שלום כך, למען בית ה' אלהינו אבקשה טוב לך, ה' עז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום.

אבני חן למסכת ברכות

וזה צורת האביונות caper fruits והתמרות buds.

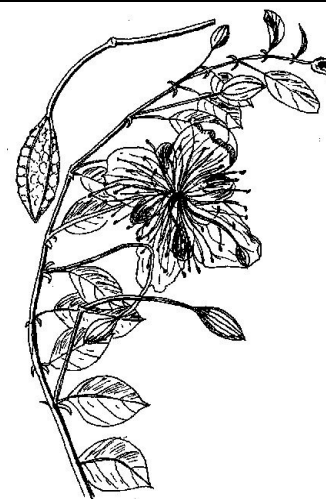
<http://www.hort.purdue.edu/newcrop/cropfactsheets/caper.html>

תמונת אביונה

צריך לברר המציאות אם האביונה נוצר מקלח האמצעי של הפרח לאחר שנופל כל חלקי הפרח, ולפי זה יהי' הפרח מה שנקרא כאן בגמ' "קפריסין" ויהיה מיושב לפי מש"כ רש"י בע"ב נך צרמון כקפרס נאציונות?

http://www-ang.kfunigraz.ac.at/~katzner/engl/generic_frame.html?Capp_spi.html

http://www.enhg.org/b/b14/14_18.htm

אבני חן למסכת שבת

רש"י מביא הרבה תשובות הגאונים: כ"ד ע"א 2,

בקובץ "ישורון" ניסן תשס"ה בתחלתו יש מאמר על "טיוטות" של הרמב"ם [פי' מה שכתב הרמב"ם לעצמו קודם שכתב כתב הסופי להפצה] על מסכת שבת, ויש שם דברים מעניינים.

א"ח = אבני חן,

וט = כ"י ומיקן 127 שני פרקים הראשונים גמ' ופירש רש"י

דס"ה = דקדוקי סופרים על רש"י, ר' משה יהודה הכהן בלוי ז"ל

ד"ס = דקדוקי סופרים רבינוביץ

ממ"נ = מנחם משיב נפש,

פ' = רש"י שעל הרי"ף

רב = כ"י רש"י ב JTS מספר 2298 מתחיל בדף כט: עד לא., שני דפים בכ"י,

= דברי עצמי

רשימת כתבי יד של רש"י על מסכת שבת, העתקתי מרשימת מפעל רש"י בבר-אילן,

Bologne, Government Archive 20	Fol. 18 - 21
Cambridge T.-S. 10 F.2	Fol. 28a - 33b
Fano 7	Fol 15, 21
Graz ms. II 142 [10]	Fol. 28b-30a' ותוס'
Hamburg 335/13 [318] Hamburg 335/17 [318]	Fol. 95a-b
Koblenz Abt. 701, 759,5.2	Fol. 40a-42a' גמ' ורש"י
Kalininigrad (Koenigsberg, n ⁰ 2369, 4 ⁰	Extracts.
London British Museum or. 5975 [409]	Compltl until Fol. 142b
London British Museum or. 5558 A.15	Fol. 24a - 27a
London British Museum or. 5558m	Chapter II
Marburg 861/6	Fol 73b ⁴ ,-74b, 77a-78a
Melk 7,2	Fol. 48a - 49b
Munich 216	Fol. 129b - end
N.Y. JTS: Rab. 718	Complete
N.Y. JTS: Rab. 745	Parts of Chapter 7-8
N.Y. JTS: Rab. 831	Chapters 7 almost to end
N.Y. JTS: Rab. 841	Fol2a-35a,37b-57b,59b-142a
Paris Bib. Nat. 324	Complete
Parma 2087	Complete
Parma 2293	Extracts
Vatican 127	גמ' ורש"י Chapters 1-2
Vatican 129	Chapters 1-2
Vatican 138	Complete

התוס' למסכת שבת כנראה יש בהם הרבה של ר' שמשון משאנץ, שהרי שמו

כרגיל בקיצור "הרשב"א" אבל גם ר' שמשון מופיע כמעט בכל עמוד, ויש עמודים שבהם הוא נזכר גם פעמים אחדות, אבל כל זה רק עד דף קכ"ב עמוד א', ומעמוד ב' ואילך נעלם כמעט לגמרי שמו של ר' שמשון וכו', [ולאחר אריכות] ואם כן עורך התוס' שלנו הוא ר' אליעזר מטוך הוא שילב ומיזג את תוס' ר' יוסף בר' משה הוא ר' יוסף פורת תלמידו של הרשב"ם עם תוספותיו של הר"ש משאנץ וכו'. בעלי התוספות מאפרים א אורבך, עיי"ש עוד בארוכה,

פרק ראשון יציאות השבת

[לכן יש כ"ד פרקים במסכת שבת, שבכל שעה של יום השבת ילמוד פרק אחד מהמסכתא. ניצוצי חש"ם בשם האדמור מקלויזענבורג זצ"ל, ועוד מביא שם שמי ששומר את השבת כאילו מקיים את כל התורה כולה, שבה יש כ"ד ספרים,

וז"ל המלאכת שלמה מצאתי כתוב בפ' ספר קהלת להחכם השלם ה"ר משה גלנטי נ"ע על פסוק לך אכול בשמחה שכונן רבינו הקדוש לחבר כ"ד פרקים במסכת שבת כדי לקשט שבת מלכתא בכ"ד קשוטין וכן בדורנו ראינו כמה חסידים בכל שבת ושבת שונים אלו הכ"ד פרקים לקשט הכלה בעליונה וכן ראוי לעשות ע"כ],

בתפארת ישראל בתחלת כרך מועד א יש קונטרס "כלכלת שבת" ומביא שם י"ב אופני מוקצה:

- א. מוקצה מחמת חסרון כים,
- ב. מוקצה דלא חזי למידי,
- ג. מוקצה דרחי בידים,
- ד. מוקצה שאינו מקווה היתירו,
- ה. מוקצה דהכנה,
- ו. מוקצה דנולד,
- ז. מוקצה מחמת בסיס,
- ח. מוקצה מחמת מצוה,
- ט. מוקצה מחמת איסור שבנופן,
- י. מוקצה מחמת איסור מלאכה,
- יא. מוקצה מיאוס,
- יב. מוקצה שלא לצורך,
- ועיי"ש בפירושו של כל אלו המוקצות,

דף ב' ע"א

[ותירץ [הריב"א] דהוצאה חביבא ליה לאקדומי משום דממשנה זו שמעינן כמה דברים הוצאה והכנסה דעני ועשיר, ודבעי' עקירה והנחה, ושנים שעשאות פטורין וידיו של אדם חשובה לו כד' על ד' וידיו של אדם אינה לא כרה"י ולא כרה"ר,

אבני חן למסכת שבת

ור"ת מפרש דבר ההוא רגיל הש"ס לשנות תחילה וכו'. תוס' עיי"ש עוד],

[מלאכת הוצאה היא המלאכה האחרונה של הל"ט מלאכות, ולכן כדי שלא תחשוב שאינה חמורה כשאר המלאכות לכן כתבה בתחלת המסכת, וכן כתבו התוס' ד"ה יציאות שמלאכה גרועה הוא],

[בילקוט המאירי הביא בשם הגר"א שלכן התחיל המסכת בהוצאה, שהיא המלאכה היחידה דכתיבא מפורש בתורה, מלבד העברה, ולכן לא התחיל בה שיש מ"ד שללאו יצאת. עיי"ש]

[בפירוש המשניות להרמב"ם מאריך על משנה זו מאוד],

[יש כאן חידוש שאף שאינו נוגט בדבר בידו ויצא בה מרשות לרשות אלא נוגטה בידו ומוליכה לרשות אחרת ע"י הושטת ידו אפ"ה יהיה ע"ז כל חומר מלאכת הוצאה,

ועוד שמעתי שיש חידוש באיסור הוצאה, שאין נעשה שום פעולה בדבר שמוציא, משא"כ בשאר מלאכות],

מהני': יציאות [יציאות לישנא דקרא אל יצא איש ממקומו וכו'. תוס'] **השבת** [חייב חטאת, הוצאה והכנסה] הוצאות [דלשון יציאה לא שייך אכלי שמוציא מרשות אחד לשני אלא על האדם הוצא מרשות לרשות ולכך שינה הלשון וכתב הוצאות שהוא שייך על החפץ. מהר"ם] שמרשות לרשות האמורות לשבת [אלל שבת. רע"ב], ונגמלא מפרש דהנסות נמי קא קרי [להו. ררי"ק] יציאות, הואיל ומוציא מרשות לרשות,

שתיים [שתיים יש, הוצאה אחת, והכנסה אחת להעומד בפנים שחייב מדאורייתא], **שהן ארבע**, [ועוד הוצאה אחת והכנסה אחת להעומד בפנים שאסור רק מדרבנן] **בפנים** [לבעה"ב] לאותן העומדים בפנים שמים [הן. וט'] מן המורה, הוצאה והכנסה דבעל הבית, וצפרק הזורק [שבת 15:] צרישה נפקא לן [הוצאה והכנסה] מו"ז משה ויעצרו קול במתנה וגו' לא תפיקו מרשות היחיד לרשות הרבים, להציא נדבה למתנה ליה, ויוס השבת היה כדילף התם, ועל שמים אלו חייב חטאת על שגגתו, ועל זדונו כרת, ועל התלאתו סקילה, וכן בכל וט' ר"ן] מלאכת שבת [חוץ מהבערה למאן דאמר הבערה ללאו יצאת. ברכת יהודה],

ושתיים [מדאורייתא] **שהן ארבע** מדבריהם הוסיפו שמים לאסור לכתחלה, ואם עשה פטור, ולקמן מפרש להו ואילו, **בחורץ** שמים מן המורה הוצאה והכנסה דעני העומד בחורץ, ושמים מדבריהם, כשהמלאכה נעשית על ידי שנים [שניהם. וט']. זה עוקר וזה מניח, לכתחלה אסור, ואם עשה פטור, כדילף בגמרא [לקמן ג.] שנים שעשה פטורים, [והשתא מפרש להו ואילו. וט'],

כיצד, העני עומד בחורץ [מפרש מילי דעני ברישא, וראה בחידושי הר"ן] **ובעל הבית בפנים**,

פשט העני את ידו ומפץ צמורה [ולחבי נקט הוצאה בלשון עני ועשיר?

מילתא אנב אורחה קמ"ל דמצוה הבאה בעבירה אסורה. מהר"י מלוגיל] **לפנים, ונתן לתוך ידו של בעל הבית** דעניד ליה עקירה צרשום הרבים, והנחה צרשום היחיד, **או שנמל מתוכה והוציא** החפץ, והניח צרשום הרבים, דעניד ליה עקירה [צרשום היחיד] והנחה [צרשום הרבים],

[לכן הסמך פשט העני מיד ליציאת השבת, כי עיקר התנוצצות אור הצדקה ושליומותה אינה אלא בשבת, כי עיקר חשיבות הצדקה הוא האמונה, בבחינת ויאמן בה' ויחשבה לו צדקה, ושבת הוא אמונה, שמאמין בחידוש העולם וביחודו. ע"פ לקוטי מוהר"ן לא, יוסף דעת, # ואולי לכן עיקר מצות הכנסת אורחים זמנה בשבת],

העני חייב שעשה מלאכה שלמה, והרי שמים מן המורה לעומד בחורץ, **ובעל הבית פטור** פטור לגמרי, ואפילו לכתחלה מותר [לעטלו מידו. וט']. דהא לאו מידי ענד, והכי מפרש בגמרא [לקמן ג.] [וראה תוס' שהקשו שהרי יש כאן משום לפני עיוור לא תתן מכשול? ותירץ הרא"ש בסוף דבריו וז"ל לא איירינן הכא אלא באיסורי שבת, וקרי ליה פטור ומותר, כיון דליכא איסורא משום שבת. וראה ר"ן, וראה רע"א יו"ד ס' ב, ושפת אמת]:

פשט בעל הבית את ידו לחוץ, ונתן לתוך ידו של עני, או שנמל מתוכה והכניס, בעל הבית חייב והרי שמים מן המורה לעומד בפנים, **והעני פטור** [לגמרי]:

[מכאן ואילך מיירי המשנה באופנים שפטור אבל אסור] **פשט העני את ידו לפנים** דעניד ליה עקירה, **ונמל בעל הבית מתוכה** והניח בפנים, ועניד ליה צעל הבית הנחה, **או שנתן לתוכה** דעניד ליה צעל הבית עקירה **והוציא** העני והניח,

שניהם פטורין שלא עשה האחד מלאכה שלמה [וראינו מקשים למה לא נאמר שחצי שיעור אסור מן התורה? ותירצו שאין זה חצי שיעור אלא חצי מלאכה, וכתוב בעשותה שצריך שיעשה את כולה. ראה קול התורה חוברת נט בסופה],

אכל אסורין. וט') לעשות כן לכתחלה [בשבת. וט'], שמה יצואו. וט') כל אחד ואחד לעשות מלאכה שלמה בשבת, הרי שמים מדבריהם, אחת לעני בחורץ, ואחת לצעל הבית בפנים, ואם תאמר, שנים הן לכל אחד ואחד, עקירה לעני ועקירה לצעל הבית, הנחה לעני והנחה לצעל הבית [וצריכא איפכא. ררי"ק]? לקמן פריך לה, ומשני, **דלא משיב אלא עקירות**, שהן תחלת המלאכה, ואיכא [דלכא. וט'] למימר שמה יגמרנה, [ואין להקשות כיון דסוף סוף אף אהנחה אסור, אמאי לא חשיב ליה? ד"ל דלא חשיב רק עקירה דאית בה דררא דהוצאה, דבהוצאות איירי מתני' אבל הנחה לית בה דררא דהוצאה אלא דאסורוהו לפי שהשלים המלאכה. ראש משביר],

פשט בעל הבית את ידו לחוץ, ונמל העני מתוכה, או שנתן

אבני חן למסכת שבת

לתוכה והכנים, שניהם פטורין [אבל אסור לעשות כן לבתחלה]:

יציאות השבת, שמים שהן ארבע,

ויקרא ה' ד' או' נפש כי תשבע לבטא בשפתים להרע | או' להטיב לכל אשר יבטא האדם בשבעה ונעלם ממנו:

מאי שנא הכא, דתני ב' שהן ד' בפנים וב' שהן ארבע בחוץ, ומאי שנא התם דתני שמים שהן ארבע, ותו לא?

נמ': תנן התם במסכת שזועות, שזועות של ציטוי [שפמים, הכמוצים במורה, דכחיו. וט'] להרע או להטיב, שמים הן להחמיצ עליהן קרבן עולה ויורד האמור צפרשה, דנפקי [צפרשת ויקרא ה'] דנפקא לן. וט' מלהרע או להטיב, דמשמע להצא [כמו. וט'] אוכל ולא אוכל,

הכא [במסכת שבת] דעיקר שבת הוא, תני אבות יציאות והכנסות, שהיציאות אבות הן, דמיועבדו קול צמחנה (שמות לו) לא משמע [לן] אלא הוצאות, [והכנסות לא משמע לן. וט'] אלא מסבא [ד]אמרין [המס. וט'] מכדי מרשות לרשות קפיד קרא, מה לי אפוקי מה לי עיולי [לקמן ט:], ותני תולדות, התם דלאו עיקר שבת הוא, אבות תני, תולדות לא תני [נמצא ש"שהן ארבע" באן קאי על הפטור אבל אסור, ושם קאי שהן ארבע על ההכנסות],

[תולדות דשבת לא כתיבי, התולדות פ' התוצאות שבאים משבת קודש לא ניתנו להיכתב [אומבאשריבליך]. אמרי חיים, ניצוצי הש"ס],

דף ב' ע"ב

ויקרא ה' ב' או' נפש אשר תגע בכל דבר טמא או' בנגלת תהי טמאה או' בנגלת בהמה טמאה או' בנגלת שרץ טמא ונעלם ממנו והוא טמא ואשם: ג או' כי יגע בטמאת אדם לכל טמאתו אשר יטמא בה ונעלם ממנו והוא ידע ואשם:

אבות מאי ניהו יציאות [ועלה קאי במס' שזועות שיש הוצאות שמים שהם ארבע], ויציאות תרי הויין דעני ודעל הצית, ומאי שהן ארבע דקמי התם,

[ידיעות הטומאה שמים שהן ארבע: שמים, שנעלם ממנו טומאה ואכל קודש ונכנס במקדש, שהן ארבע שזועות שהוא טמא ונעלם ממנו שמה שאוכל הוא קדש, או הבית שנכנס בה הוא המקדש]

וכי תימא, מהן לחיוב ומהן לפטור יציאות דעני ודעל הצית לחיוב, ויציאות שמים של פטור, שמי עקירות של הוצאה, כגון פשט צעל הצית ידו מלאה לחוץ, וטל עני מתוכה, הרי פטור [הוצאה] של צעל הצית, דקמשיב ליה תנא דמתניין,

ידיעות הטומאה, שמים האמורות בקרבן עולה ויורד, [ויקרא ה'] או נפש כי תגע וגו' ואמרין במסכת שזועות (דף ז:): שאין הכתוב מדבר אלא בטומאת מקדש וקדשיו, שלאחר שנטמא אכל קודש, או נכנס למקדש, וילפינן התם (שזועות דף ז.) שאינו מחייב אלא צדיעה תחלה וידעה בסוף והעלם צימחיים, כגון שידע שנטמא, ונעלם [ונעלמה. דס"ה] ממנו טומאה ואכל קדש, ומשאלן [ידע] נודע לו. וט' שאלו בטומאה,

וכגון פשט העני ידו ריקנית לפניו, ונתן צעל הצית למוכה, הרי פטור שני של הוצאה [של צעל הצית ?] שהוא אסור לכתחלה, דגזרינן שמה יעשה הנחה על עקירתו, והיינו שהן ארבע דקמי התם,

שמים הן ממשעות הכתוב [ויקרא ה'] ונעלם ממנו והוא טמא, משמע שנעלם ממנו טומאה אבל זכור הוא שאל (שאוכל. ברכת יהודה) קדש וזהו מקדש, הרי שמים העלם טומאה לגבי קדש, והעלם טומאה לגבי מקדש,

והא דומיא דמראות נגעים קתני, מה התם כולוהו לחיובא שצאיו מהן שנטמא בה ונכנס למקדש חייב אף הכא נמי כולוהו לחיובא, ולהכי פריך ממראות נגעים, דאילו שזועות וידיעות פלוגתא היא, דאיכא מאן דאמר בשזועות (כה.) אינו חייב אלא על העמיד לבד, וצדיעות נמי איכא למאן דאמר (שזועות יד:) אינו חייב אלא על העלם טומאה # [ולבאורה קשה אם יש גם כאלו שאינם כולם לחיוב, הא יכול לחרץ שכמו ששזועות וידיעות הטומאה אינם כולם לחיוב כן יציאות השבת אינם כולם לחיוב?]

שהן ארבע יס לך לרבות עוד שמים מריבוי ונעלם ונעלם שמי פעמים, לרבות את הזכור לטומאה, אבל נעלם ממנו קדש, כסבור שחולין הן, או נעלם ממנו מקדש,

1. אלא אמר רב פפא, הכא [במסכת שבת] דעיקר שבת הוא, תני חיובי ופטורי, התם [במסכת שזועות] דלאו עיקר שבת הוא חיובי תני כדמפרש לקמיה שמי הוצאות ושמי הכנסות, וכולן לחיוב ציחיד שעשאם, עני לצדו או צעל הצית לצדו ופטורי לא תני,

מראות נגעים ליטמא בהן, שנים הן שאת וזהרת 'שהן ד' מריבוי ספחת שהוא משמע טפילה, כמו ספחני נא אל אחת וגו' מרבה טפילה לזו ולזו, תולדה לשאת ותולדה לזהרת, ושנו חכמים, זהרת עזה כשלג, שניה לה כסיד ההיכל, שאת כזמר לכן, שניה לה כקרוס ביצה, מראה לשון זכר הוא, משום הכי תני שנים שהן ארבע,

חיובי מאי ניהו יציאות כלומר יציאות קמי, דמשמע הוצאה [לצדיק. וט'] [ה. וט'] לכך מתמה הי מחיובי קמי, על כרחך יציאות למודייהו, ומרמי הוא דהויין יציאות תרתי הויין [אי סבירא ליה דיציאות כולל גם הכנסות היה יכול לחקש קרישא זו מיד בתחלת הענין. ברכת יהודה?]

אבני חן למסכת שבת

שתיים דהוצאה, ושתיים דהכנסה,

והנחה לצעל הצית, או שנתן לתוכה והוציא הרי עקירה לצעל הצית והנחה לעני, וכן פשט צעל הצית כו' כדקמני לה,

והא יציאות קתני?

ולטעמך שיתסרי 16 הויין דליכא למיחשצ נמי הך פטורי דמיטנו גבי חיוצי, העני חייב וצעל הצית פטור, וכן צעל הצית חייב והעני פטור?

16	12	8	
2	1	חייב 1	פשט העני את ידו לפנים ונתן לתוך ידו של בעה"ב
2	1	חייב 1	או שנמל מתוכה והוציא
2	1	חייב 1	פשט בעל הבית את ידו לחוץ ונתן לתוך ידו של עני
2	1	חייב 1	או שנמל מתוכה והכניס
2	2	פטור 1	פשט העני את ידו לפנים ונמל בעה"ב מתוכה
2	2	פטור 1	או שנתן לתוכה והוציא
2	2	פטור 1	פשט בעל הבית את ידו לחוץ ונמל העני מתוכה
2	2	פטור 1	או שנתן לתוכה והכניס

א"ל הא לא קשיא [שיתסר לא קשיא אבל תריסר קשיא], בשלמא

דף ג' ע"א

בבא דרישא העני חייב וצעל הצית פטור, וצעל הצית חייב והעני פטור פטור ומותר דפטור ממעטת ומותר לכחלה, דהא לאו עקירה עבד ולא הנחה עבד, [שהאחר] הניחה צידו, לא קתני,

אלא בבא דסיפא דפטור פטור ממעטת אבל אסור מדצריהס לכחלה קשיא [דתרתו פרי הויין]?

[הפסיק הענין להקשות על תירוצו דבבא דרישא ויהיה פטור ומותר] מי איכ' בכולי שבת פטור ומותר, והאמר שמואל, כל פטורי דשבת פטור אבל אסור, בר מהני תלת דפטור ומותר,

צידת צבי, וצידת נחש [אינו דומה לגמרי, דצידת נחש מותר צידה ממש, ובצבי מותר רק באופן שישב אחד על הפתח וכו'] כדמבאר לקמן במתני'. ברכת יהודה], ומפיה עולר, שמפתח ומלא הליטה מורסא קיסטור"א (מוגלה, פצע מלא מוגלה) צידת נחש ומפיה מורסא כולהו צפרק ר' אליעזר אומר האורג, כסיפיה, והסם מפרש טעמייהו [הלשון "טעמייהו" צ"ע שאין שם שום טעם. ברכת יהודה], מנא ליה זהו דפטור ומותר?

כי איצטריך ליה לשמואל לאשמעין פטורי דפטור ומותר דקא עבד מעשה צהך דליה זהו מעשה, כגון הני מלת, ותו ליכא, פטורי דלא קא עבד מעשה, איכא טובא כגון הך דצנא דרישא,

2. אמר רב אשי, תנא הכנסה נמי הוצאה קרי לה ומשני הכנסות

נמי קתני בהדייהו,

[עין רוקח סי' צ"ג אני יוצא בתוך מצרים מלמד שהכנסה קרוי' הוצאה עכ"ל [וכן הוא בתוס' הרא"ש], פי' דאני יוצא וגו' הכוונה אני נכנס וקרי ליה יוצא. גליוני הש"ס, ובשעמ"ב כתב שלכן כתב לשון יציאה דלגבי הקב"ה יהיה כניסה למקום כמא כזה כעין יציאה],

[בדרך צחות, שגם ללות את האורח כשהולך לדרכו נכלל בהכנסת אורחים, שקורא גם הכנסת אורחים להוצאה. ע"פ ניצוצי הש"ס]

ממאי, מדרתני [לקמן עג.] המוציא מרשות לרשות חייב קמשיז מנין אבות מלאכות צפרק כלל גדול, מי לא עסקינן דקא מעייל מרה"ר לרה"י דהא על כרחך אהכנסה נמי חייב, כדקמני ממנימין העני חייב, וקא קרי לה הוצאה וקמני המוציא,

וטעמא מאי? כל עקירת חפץ ממקומו, תנא הוצאה קרי לה [שהרי יצא החפץ ממקומו],

אמר רבינא מתניתין דהכא נמי דיקא דהכנסה נמי קרי הוצאה, דקתני יציאות ועל כרחיך לא מניח מפרש. דס"ה] לה דיציאות לחודייהו קאמר, ומאי שהן ארבע חיוצי ופטורי, דהא וקא מפרש הכנסה לאלתר הכנסה צרישא, דקמני כיצד פשט העני את ידו לפנים דהיינו הכנסה, וקמני לה צפירושא דיציאות, אלמא הכנסה נמי קרי לה הוצאה, ש"ב,

3. רבא אמר, דקשיא לך לישנא דיציאה צין הכא צין הסם, רשוי' קתני [לאו דמתרצי לשינא, אלא דלרשויות קרי יציאות. ריטב"א וחסר שם הסיום] רשוי' שבת שתיים רשות היחיד ורשות הרבים שהן ארבע צפנים כו', כלומר ועל ידיהן יש לך ארבע איסורין צפנים, ונגדן צחוק, ומתן לחיוצי ומתן לפטור, והיהא דשצעות כולהו לחיוציא, כדאוקימנא:

[מביא כאן תירוצם של האמוראים שלא על הסדר, שהרי קודם חי רבא ואח"כ רב פפא ואח"כ רב אשי, וצריך לפרש שקודם פירשה רב פפא, ואח"כ מביא על הסדר דברי רב אשי ורבינא, ואח"כ מביא רב פפא דברי רבא רב. ע"פ מנחת יהודה],

א"ל רב מתנה לאביי, הא תמני 8 הויין, תרתי סרי 12 הויין ארבעה חיוצי, ותמניא פטורי, שתי עקירות לעני בלא הנחה, ושתי הנחות בלא עקירה, וכן לצעל הצית,

כגון פשט העני את ידו מלאה לפנים ונטל צעל הצית מתוכה הרי עקירה לעני

אבני חן למסכת שבת

מ"מ תרתי סרי 12 הוי"ן?

ארבעה פטורי, השני פשמים ברש"י:

	לשון ראשון	לשון שני
פשט העני את ידו לפניו ונמל בעה"ב מתוכה	עקירה דעני	פשט העני
או שנתן לתוכה והוציא	עקירה דבעה"ב	פשט העני
פשט בעל הבית את ידו לחוץ ונמל העני מתוכה	עקירה דבעה"ב	פשט בעה"ב
או שנתן לתוכה והכניס	עקירה דעני	פשט בעה"ב

[ומתריץ] פטורי דאתי בהו לידי חיוב חמאת קא חשיב כגון עקירות שהן תחלת המלאכה, דליכא למגור דילמא גמר לה, אכל הנחת דלא אתי בהו לידי חיוב חמאת דהא ליכא עקירה גבי האי לא קא חשיב,

וארבע דקמני, בכל חד תרמי דמיוצא, ועקירה דפטורה דמרתמי ניהו, פשט העני ידו מלאה לפניו הא מדא, או שנתן למוכה בעל הבית, וידו של עני הימה ריקנית הא תרמי, וכן באידך,

ורבות(ינו. ו') אומרים פשיטות יד (לפנים. רש"ש) [לרשות אחרת ?] [לגבי שניהם], בין מלאה בין ריקנית, היא תחלת המעשה, וההוא הוא דקמשיב, דהו להו תרמי בעני ומרמי צבעל הבית, כל חיוב ופטור במסכת שבת בחטאת קאי, וצווג,

שניהן פטורין, והא אתעבידא מלאכה מביניהו [ראה תוס' דאשני קא פריך שיתחייב לפי שעל ידו נגמרה המלאכה, אבל המאירי כתב שיתחייב מי שעשה העקירה?]

תניא, ר' אומר ויקרא ד מעם הארץ בעשותה גבי חטאת כמיז [צריך ביאור מדוע מביא המלים "מעם הארץ" הלא הדרש הוא רק מ"בעשותה"? ע"פ ברכת יהודה] העושה את כולה, ולא העושה את מקצתה, יחיד ועשה אותה חייב, שנים ועשו אותה פטורין,

איתמר נמי, א"ר חייא בר גמדא, גזרקה מפי חבורה ואמרו [לשון זה בפסחים סד. ופרש"י שם כולם הודו בדבר זה], בעשתה, יחיד שעשאה חייב, שנים שעשאה פטורין:

בעי מיניה רב, מרבי [מר' יהודה הנשיא], המעינו חבירו [בשבת. כ"ה ברש"י ע"ב] שהיה גופו [של הנמען] צרשות היסוד, והטעינו מצירו, דליהו גופיה [הנמען] לא עקר [עצלו. רי"ף] מידי אוכלין ומשקין אורחא דמילתא נקט, דבר הנריך לשקם, ודרך צני אדם להתעסק בהן בשבת והוציאן לחוץ, מהו, עקירת גופו שעקר את רגליו מן הבית לאחר שנטען בעקירת חפץ ממקומו דמי, ומיחייב, או דילמא לא?

א"ל חייב, ואינו דומה לידו הפשוטה לפניו וגופו לחוץ [צמוץ. רי"ף]. ומתן צעל הבית למוכה, דפטור ביה תנא דממניין, אף לעני שהולאה [שהחזיר ידו המעונה מרשות היחיד, לרשות הרבים שעומד בה],

מאי טעמא, גופו נייח על גבי קרקע, והוא [גופו המעונה שיוצאת לרה"ר] עקירה, [ויש גם] לשון אחר [ראה תוס' ד"ה מאי טעמא] ידו צמר גופו גרידא [אבל] לא גרסינן, דימילא היא,

ידו לא נייח הלכך כי הולאה לא עקר מידי [פ' אין כאן עקירה מרשות שידו מעונה בה], ואין דרך הולאה בלא [שידו שניהם] עקירה והנחה,

[ורש"י פ' ידו לא נייח ע"ג קרקע משמע אפילו הוא וידו במקום אחד ונתן לו חבירו לתוך ידו והוציא פטור, ואין נראה דבכל ענין שהטעינו חבירו בין על כתפו בין על ידו והוציא חייב, דהא קתני או שנמל מתוכה והוציא חייב אלמא הנחת חפץ ביד בעל הבית שהוא וידו ברשות אחת הויא הנחה, מודחייב העני שעקר מיד בעל הבית וביון דהויא הנחה, כשעוקר גופו עם זה שבידו הרי עוקרו במקום הנחה. תוס'].

דף ג' ע"ב

[ורב חייא שעמד שם, ושמע מה ששאל רב ומה שהשיבו רבין] א"ל ר' חייא לרב, בר פחתי [פחתי נוטריקון פ' ח'כם ת'בונות י'דבר. חידושי אבר"ח] בן גדולים [עליה לצורך ירידה, פ' הקדים לשבחו ואח"כ הוכיח אותו], לא אמינא לך כי קאי רבי בהא מסכתא לא תשייליה במסכתא אחריתי, דילמא לאו אדעתיה כלומר שאין לנו למסכת זו, ושמא יתבייש,

[מרים המיפו לו מוסרו הטוב העירו הן "בר פחתי" אתה לא בן ע"ה הרצח להראות חרפותו שאיסתרי בלגניתא קיש קיש קריא ב"מ פה: שלכן שואל גם שלא מן הענין בכדי להשמיע קולו, אתה בן גדולים הנך, אתה לא תשייליה במסכתא אחריתא. ניצוצי אור],

[בחידושי חתם סופר כאן האריך, ובסוף דבריו מביא שמצא בירושלמי שבאמת לא השיב רבי לרב אז, עד שלמד מסכתא שבת במהדורא תנינא],

דאי לאו דרבי גברא רבה הוא, כספתיה, דמשני לך שינויא דלאו שינויא הוא, השתא מיהת שפיר משני לך,

דתניא [שכדברי רבי נשמע מברייתא], היה טעון אוכלין ומשקין מבעוד יום להיטע דומיא דהטעינו מצרו בשבת, דהכל והכל ליכא עקירה דאסור גביה והוציאן לחוץ משחשיכה [לאחר שקדש היום], חייב, לפי שאינו דומה לידו הפשוטה לפניו וגופו לחוץ [צמוץ ?], ומתן מצרו למוכה # [וזה דומה להטעינו חבירו, אבל לכאורה ה"ה אם לקח מידו של בעה"ב]:

אבני חן למסכת שבת

להחזירה, שכאילו מטלטל לברמלית לרשות היחיד], ומו"ם לאו ככרמלית דמיא [ולכן מותר להחזירה]?

לא דכ"ע ככרמלית דמיא, ולא קשיא כאן למטה מעשרה [דאורי. דס"ה] רשות הרבים הוא, קנסוה רבנן ושוויה כרמלית דלא ליהדרה, כאן למעלה מעשרה דאורי מקום פטור הוא, כדמנן צהורק [לקמן ק.]. הוורק ארבע אמות צותל, למעלה מעשרה טפחים, כוורק צאור, ופטור, דלא הו רשות הרבים למעלה מעשרה, הלכך לא קנסוה, דלאו איסורא עביד, [קמ"ל דאפילו הוציאה מתחלה דרך מטה מ"י, מותר להחזירה למעלה מ"י ולא קנסין ליה. תוס']

ואיבעית אימא, אידי ואידי למטה מעשרה, ולא ככרמלית דמיא למהו רשות לעצמה [וכדפרש שוה שאוסר אינו אוסר משום כרמלית אלא משום קנסא בעלמא],

ולא קשיא [פ' ושתי הבריות לא פליגי, # ובאמת צ"ע שהרי לא היה קשיא כאן שיאמר "ולא קשיא", כאן מבעוד יום הוסיפה מצעוד יום מחזירה משמשך, דלאו רשות לעצמה היא, אלא צמר גופו גרידא, כאן משחשיכה הוסיפה משחשיכה, קנסוה, ולא שמהא רשות לעצמה, דאס כן אף מצעוד יום מיתסר, אלא קנסא בעלמא, מבעוד יום לא קנסוה רבנן, משחשיכה קנסוה רבנן,

[ולאחר שאמר שיש להחמיר יותר משחשיכה, מקשה] אדרבה, איפכא מסתברא [יש להחמיר יותר מבעוד יום, דמשחשיכה יבא לידי מבשול], מבעוד יום כלומר היכא דהוסיפה מצעוד יום דאי שדי ליה שאס תאסרה להחזירה, וישליך מידו הספך כדי להקל עמו, לא אתי לידי חיוב חטאת דלא הו עקירה בשבת אלא הנחה למדינה, ואיסורא דרבנן הוא דאיכא, דעשה מקצתה, וכדמנן, שניהן פטורין אבל אסורין,

ליקנסו' רבנן קנסוה רבנן שלא יחזירה [לכאורה היה צ"ל "ליקנסוה" פ' אז היה להם לקנסו אותו, ואף שיכולים להבין כוונת רש"י מ"מ כן היה לשון יפה יותר], אבל היכא דהוסיפה,

[אבל] משחשיכ' [אין לקנסו שיש חשש שלא יבא לידי מבשול] דאי שדי ליה, אתי בהו לידי חיוב חטאת, לא ליקנסו' רבנן,

ומדלא קא משנינן הכי, תפשוט דרב ביבי [כן צריך לנקד. יעב"ץ ע"פ לשון הפסוק בעורא ב יא ועוד] בר אבבי,

דבעי רב ביבי בר אבבי, הדביק פת בתנור בשבת בשוגג, ומכר שהוא שבת קודש שמאפה, וקיימא לן [לקמן קז:] דרדיית הפת שבת היא, שהיא חכמה ואינה מלאכה, התירו לו את האיסור מדבריהם לרדותה [התירו לו את איסור רדיית הפת שהוא מדבריהם] וירדנה קודם שיבא לידי חיוב חטאת [פ' קודם] שמאפה, ויתחייב [ואם תאפה יתחייב] משום אופה שהוא אכ

אמר אבבי, פשיטא לי ממתימין [פ' שיש ללמוד ממתניתין], ד ידו של אדם הפשוטה לרשות אחרת אינה נזקקת אחר גופו לגמרי, להיות כרשות שהוא עומד בה לא כר"ה ולא כרה"י בין שהוא [עומד ב] רשות היחיד, בין שהוא [עומד ב] רשות הרבים,

כר"ה לא דמיא, [יש ללמוד] מידו דעני דקמני ממתימין, דכי נטל בעל הצית ממוכה פטור, כרה"י לא דמיא אס פשוטה לרשות הרבים [יש ללמוד] מידו דבע"ה דקמני נטל עני ממוכה פטור,

בעי אבבי השמא דחזין דלאו צמר גופו שדינן לה, לענין איחויצו מדאורייתא, אלמא איפלוג רשותא [ולכן איבעיא לי] ידו של אדם, מהו שתעשה ככרמלי,

@ הואיל והתחיל בה צאקור מי קנסוה [נראה לר" דגם מי "אסרוה". תוס' עיי"ש] רבנן אחמור עלה רבנן לאהדורי לגביה למהו כרמלית, דהיכא דהוסיף ידו מלאה לרשות אחרת, לא יחזירה אלא, ותהא כך פשוטה [ידו] עד שתמשך,

דכיון דלאו צמר גופו גרידא, נעשית לה רשות אחרת מדרבנן, [שיהא דין ידו ככרמלית, ומפרש מהו כרמלית] דגזור רשות מדבריהם לשבת, שאסור להכניס ולהוציא ממנו לרשות היחיד ולרשות הרבים, ושמו כרמלית, כדמיא צפרקין [לקמן ו.]. ארבע רשויות לשבת, כרמלית לשון יערו וכרמלו [ישעיה יח וקבו ד יערו] [מרבית אנשיו בעצי היער אשר היה מוכבד בהם] וְכַרְמְלוֹ [שם כרמל הונח למקום שדות וכרמים. מצ] מְנַפֵּשׁ וְעַד-צֶשֶׁר יִבְלֶה וְהָיָה בְּמָסַם נָסִים; שאינו לא הילוך תמיד [מדלי. וט'] לרבים, ולא [ל. דס"ה] משמש רשות היחיד [דימיד. דס"ה],

[והגם שזה פלא לקנסו קנס גדול כזה, כן הוא בשו"ע או"ח סימן שמו"ח סעיף א' וז"ל היה עומד ברה"י והוציא ידו מלאה פירות לרה"ה בתוך עשרה [דלמעלה מעשרה ברה"ה הוא מקום פטור, ואפילו אם הוציא מותר להחזירה] בשוגג מותר להחזירה לאותו חצר ואסור להוסיפה לחצר אחרת, ואם במזיד אסור אפילו להחזירה לאותו חצר, וי"א דהני מילי כשהוציאה מבע"ה אבל אם הוציאה משחשיכה מותר להחזירה שמא ישליכם מידו ויבא לידי חיוב חטאת, בר"א כשהוציאה לרה"ה אבל אם הוציאה לברמלית בכל גוונא מותר להחזירה. ע"ב. אבל ראה תוס' ד"ה כאן למעלה מ"י שאפילו אם הוציאה למטה מ"י יכול להחזירה למעלה מ"י ולכן כמעט שאין אופן שיהא אסור להחזירה, שהרי יכול להגביה את ידו למעלה ולהחזירה],

או לא?

ת"ש, היתה ידו מלאה פירות, והוציאה [את ידו] לחוץ [לרשות הרבים, ונעשה ידו כרמלית], תני חדא אסור להחזירה [שכאילו מוציא מכרמלית לרשות היחיד] # [ועמוד כך לפעמים יותר מעשרים שעות !], ותני אידך מותר להחזירה,

מאי לאו בהא קמיפלגי, דמר סבר ככרמלי דמיא [ואסור

אבני חן למסכת שבת

מלכה, או לא התירו לדומה ולהוציאה מן התנור,

[ועל זה אומר שלפי מה דאמרין כאן שלא חיישינן שמא יפיל את הפירות]
תפשוט דלא התירו [לרדות את הפת קודם שתאפה],

הא לא קשיא, ותפשוט [דאין מתירין שבות, אף אם ע"ז יבא לידי איסור
חמור],

ואיבעית אימא, לעולם לא תפשוט ודרכ ציצי לא תפשוט מהכא לא
לאסור ולא להיתר,

ולא קשיא [הסתירה בין הבריות דתני חזא אסור להחזירה, ותני חזא
מותר להחזירה], כאן בשוגג [מותר להחזירה], כאן במזיד [אסור
להחזירה],

בשוגג לא קנסוה רבנן, במזיד קנסוה רבנן, דהאי דלא קנסוה
בשוגג, לאו משום חששא דדילמא שדי להו מדיה הוא, אלא משום דלא עבד איסורא
במזיד, ומזרע ידו אינה אפילו שבות, אי לא משום קנסא, והכא לא קניס,
אכל [אין לפשוט ממנה לענין רדית הפת אי מותר לרדותה, ד] רדיית הפת שבות
הוא, וגזירה במנין, ומשום קודם שיצא לידי חיוצ חטאת, לא בטלו גזירתם,
ולאסור נמי לא תפשוט [ברדיית הפת], מדקנסו במזיד, דהתם [בהוציא ידו] ליכא
למימש דילמא ליעדינהו שיתחייב מיתת בית דין [דשמא לא ישליכס. דס"ה], אכל
הכא אי קנסינן ליה מלכדות, על כרחיך יתחייב מיתת בית דין,

ואיבעית אימא, אידי ואידי [הא דתני אסור להחזירה, והא דתני מותר
להחזירה] בשוגג, והכא בקנסו שוגג אטו מזיד קמיפלגי, מר [זה
שאסור להחזירה] סבר, קנסו שוגג אטו מזיד, ומר [שמותר להחזירה]
סבר, לא קנסו שוגג אטו מזיד,

ואיבעית אימא, לעולם לא קנסו, ולא קשיא כאן [שמותר
להחזירה] לאותה חצר,

דף ד' ע"א ה"ר תשע"ג

כאן [שאסור להחזירה] לחצר אחרת [פי' שהוא עומד ברשות א, והוציא
ידו לרשות ב, אסור להחזיר ידו לרשות ג], [ואסור להחזירה דקתני, לא להחזירה
אצלו קאמר, אלא להחזירה לחצר אחרת. תוס'],

כדבעא מיניה רבא מר"נ, היתה ידו מלאה פירות, והוציאה
לחוץ, מהו להחזירה לאותה חצר? א"ל מותר להחזירה, לחצר
אחרת מהו? א"ל אסור אכל למזר אחרת הסמוכה לה, אסור לזרקס,

ומאי שנא? לכי תיכול [פירוש א' כשתמרוך, פירוש ב' כשתאכל] עלה

כורא דמילחא צנדיסותא אהדר ליה, כשתמרוך לי כור של מלח, אומר לך
טעמו של דבר,
לישנא אחרינא, לכשתאכל עליה כור של מלח, לא תוכל להשוותם זו לזו,

[בספר זרע חיים הסביר זאת לפי מוש"כ בהקדמת הנוב"י [ח"א ד"ב] אמרו חכמי
המבע שגוף האדם מורכב ממים שמן סיד ומלח, ומצאו שמי שבחיו היה חריף
ובעל שכל יש בו יותר חלקי המלח, ודו"ק, וכן יש לפרש הגמ' בקידושין כ"ט "בנו
זריו וממולח", ובבבלי רבתי פ"ג זריו וממולח, וי"א ממולח, דכתיב ממולח טוהר,
ופי' שצריך הת"ח להיות ערב לכל ולא יהא בקדרה שאין בה מלח. וברך אנב
מעונין לציין הירושלמי קידושין פ"ד הי"א רוב ממוזים פקחין. ע"פ ספר שער
ראובן תשס"ו],

התם [לאותה חצר] לא איתעבידא מחשבתו שנמנון לפנותה ממזר זה
לא נתקיימה, הלכך לא גזרו הכא אכל למזר אחרת איתעבידא מחשבתו
נתקיימה ממזמנו, וגזרו דילמא זימנא אחרימי שדי להו לרשות הרבים:

גופא, בעי רב ביבי בר אביי, הדביק פת בתנור, התירו לו
לרדותה, קודם שיבוא לידי חיוב חטאת, או לא התירו,

א"ל רב אחא בר אביי לרבינא, היכי דמי, אילימא בשוגג
ולא אידכר ליה קודם אפייה על שגגמו שהיא שבת, או שמלכה זו אסורה
למאן התירו הא לא מסיק אדעתיה לזא לישאל על כך,

ואלא לאו דאיהדר ואידכר קודם אפייה [פי' ששכח שהוא שבת והדביק
פת בתנור ואח"כ חזר ונזכר שהוא שבת], מי מחייב חטאת נאפיימו [ומיתת
ב"ד ודאי לא יתחייב שהרי תחילתה היתה בשוגג], והתנן, כל חייבי
חטאות, אינן חייבין, עד שתהא תחלתן שגגה, וסופן שגגה
תחלתה וסופה, תחלת המלכה וסופה לא נודעה לו שגגמו, עד שנגמרה עזירה,

אלא במזיד [שהיה תחלתו במזיד, ולכן אם יגמור במזיד יהיה חייב מיתה],
קודם שיבא לידי איסור סקילה מיבעי ליה?

[אע"ג שלא יתחייב סקילה כיון שהוא אנוס בתקנת חכמים כמ"ש תוס', מ"מ הוה
ליה "איסור סקילה" על שפשע תחילה והדביק פת כדי שיבוא לאונס לבסוף שלא
היה יכול לרדותה, מושא"כ אם התירו לו לרדות אין כאן גדרור איסור סקילה כלל.
חתם סופר],

אמר רב שילא, לעולם בשוגג, ולמאן התירו לאחרים אחר
שראה, וצא לפנינו לישאל לדומה, קודם שיצא תציר לידי חיוצ חטאת,

מתקיף לה רב ששת, וכי אומרים לו לאדם חטא כדי שיזכה
חבירך לא חטא איסור קל, כדי שלא יתחייב חבירך עונש חמור?

אלא אמר רב אשי, לעולם במזיד, ואימא [באיבעיא של אביי]
קודם שיבא לידי איסור סקילה,

אבני חן למסכת שבת

והא מיבעיא בעי לה רבה, דבעי רבה, למטה מי' פליגי [ר"ע ורבנן], ובהא פליגי, דר"ע סבר קלוטה כמי שהונחה דמיא [ולכן חייב, כיון שעבר את רה"ר באמצע, הוי כאילו נקלט שם], ורבנן סברי [דפטור] לא אמרינן קלוטה כמי שהונחה דמיא, אבל למעלה מי' דברי הכל פטור [שהרי שם הוא מקום פטור],

ודב"ע לא ילפינן זורק ממושיט דאילו צמושיט מרשות היחיד לרשות היחיד דרך רשות הרבים, אפילו למעלה מעשרה, קיימא לן בפרק הזורק דחייב, דליף מעגלות של מדבר, שמושיטין את הקרשים מזו לזו, וכן רשות היחיד צנייהם רשות הרבים, ולא היו זורקים אותן, שלא יתקלקלו, [וצ"ע מה הטעם שרשות הרבים הוא רק עד עשרה טפחים הרי מכאן רואין שבמשכן היה רה"ר למעלה מעשרה טפחים?]

[וצד השניה של האיבעיא של רבה הוא] או דילמא, למעלה מי' פליגי, ובהא פליגי דר"ע סבר ילפינן זורק ממושיט, ורבנן סברי לא ילפינן זורק ממושיט, אבל למטה מי' דברי הכל חייב, מאי טעמא אמרינן קלוטה כמי שהונחה דמיא [ואיך אומר רבה כאן דפליגי ר"ע ורבנן אי אמרינן קלוטה כמי שהונחה?]

הא לא קשיא, בתר דאיבעי הדר איפשיטא ליה, דסבר ר"ע [דרק ר"ע סבר] קלוטה כמי שהונחה דמיא [אבל חכמים פליגי עליה],

ודילמא [משנתינו לא אתיא כר"ע, דאילו במשנתינו משמע שאין צריך ד על ד אפילו בעקירה, ואילו ר"ע] הנחה הוא דלא בעיא מדקמי רבי עקיבא מחייב הא עקירה בעיא מעל גבי מקום ארבעה, מדלא קמי רבי עקיבא מחייב שמים, אחת משום הולאה ואחת משום הכנסה?

אלא אמר רב יוסף, הא [משנתינו שאינו צריך ד' על ד' לא בעקירה ולא בהנחה] מני רבי היא,

הי רבי, אילימא הא ר', דתניא זרק מרשות הרבים, ממחלת ארבע לסוף ארבע ונח ע"ג וזו כל שהוא כל עץ היוצא מן הסתל קרי זו רבי מחייב אלמא דלא צני הנחה על מקום ארבעה וחכמים פוטרינן,

[ודלמא וכ"ה בחידושי הרשבא וכ"ה ישר. ד"ס] התם כדבעי' למימר לקמן, כדאביי [דמפרש זו כ"ש, באילן שיש בעיקרו ד על ד], דאמר אביי הכא באילן העומד ברה"י, ונופו נוטה לרה"ה, וזרק ונח אנופו, דר' סבר אמרי' שדי נופו בתר עיקרו [לא שיהיה דינו כרשות היחיד, אלא לגבי ד' על ד' אמרינן כן] והוי כמזגה כרשות הרבים, על מקום ארבעה, דעיקר מחשבו ליה לנפך, ורבנן סברי, לא אמרי' שדי נופו בתר עיקרו [ונמצא שאין רביה דרבי סבר דלא בעינן ד על ד],

אלא הא רבי, דתניא זרק מרה"ר לרה"ר ורה"י באמצע, ר' מחייב, וחכמים פוטרינן,

רב אחא בריה דרבא, מתני לה בהדיא סקילה, וצלשון פשיטומא ולא צלשון צעיר ממני רב אחא צריה דרצא מילתא דרצ צני אמר רב ביבי בר אביי, הדביק פת בתנור, התירו לו לרדותה, קודם שיבא לידי איסור סקילה:

[שנינו במשנתינו] פשט העני את ידו [לפנים, ונתן לתוך ידו של בעל הבית, או שנמל מתוכה והוציא, העני חייב, ובעל הבית פטור]: אמאי חייב, והא בעינן [דס"ד דכן הוא לכו"ע] עקירה והנחה מעל גבי מקום ד' על ד' וליכא דהוי משום למהיו הנחתו הנחה ועקירתו עקירה, וידו לאו מקום ארבעה הוא, וקמי לה ממתינן צין לעקירה צין להנחה, דקמי ונתן למוך ידו של צעל הצני הרי הנחה, או שנטל ממנו הרי עקירה?

[אומר ר"ת דאין רגילות להניח החפץ בפחות מד', וכן היה מסתמא במשכן, ועוד אומר ר"י דאל יצא איש ממקומו משמע דקאי גמי אחפץ כלומר ממקומו של החפץ וכו'. תוס']

[הקדמה: רבה אמר ר' עקיבא היא, רב יוסף אמר רבי היא, ר' זירא אמר אחרים היא, ואח"כ בא תירוצו של ר' אבא, ור' אבהו, ואח"כ תירוצו של רבא דידו של אדם חשובה לו כד' על ד'],

אמר רבה, הא מני ר"ע, דאמר לא בעינן מקום ארבעה על ארבעה # [וצ"ע אי אמרינן דחייב משום קלוטה וכו' מדוע צריך העני ליתנה לתוך ידו של בעה"ב, גם כשעדיין בידו של עני יתחייב שהרי נקלטה בתוך אויר רה"י? וראה תוס' ד"ה אבל למטה מי']

דתנן, הזורק מרשות היחיד לרשות היחיד ורשות הרבים באמצע, רבי עקיבא מחייב, וחכמים פוטרינן,

ר"ע סבר, אמרינן קלוטה הספך, הוליל ונקלט צאורה של רשות הרבים כמי שהונחה צמוכו הוא דמיא ואף על גב דלא נח [קלוטה כמי שהונחה, פי' יש לה "דין" כאילו הונחה אבל במציאות אינה מונחת על ד' על ד'. לתרן קושיה בחורים],

ורבנן סברי, לא אמרינן קלוטה כמי שהונחה דמיא,

למימרא דפשיטא ליה לרבה, דבקלוטה כמי שהונחה דמיא

דף ד' ע"ב

ובתוך עשרה פליגי דאילו למעלה מעשרה לאו אויר רשות הרבים הוא, אלא אויר מקום פטור הוא, ואפילו קלוטה ליכא,

אבני חן למסכת שבת

ואמר רב יהודה אמר שמואל, מחייב היה ר' שתיים, אחת משום הוצאה ואחת משום הכנסה דהוי כאלו נח [פ' הניח] דרשות היסוד, וחזר ונעקר [פ' ועקר] משם והכניס לרשות הרבים, אלמא לא בעי עקירה ולא הנחה לא עקירה צעי ולא הנחה צעי ע"ג מקום ד' על ד' [ונמצא שמשנתנו אתיא כרבי דלא בעי ד' על ד' לא בעקירה ולא בהנחה],

[ידוהא דלא אתיא כרבי] הא איתמר עלה, רב ושמואל דאמרי תרווייהו,

דף ה' ע"א

לא מחייב רבי [בוורק מרה"ר לרה"ר ורה"י באמצע], אלא ברשות היחיד מקורה שיש לה גג [ותדע דלא קתני מרה"י לרה"י ורה"ה באמצע. וק"ל. שדה אליהו!], דאמרינן ביתא כמאן דמליא דמיא דנר סמוס מכל ד' # [וצ"ע וכי מקורה הוי סתום מכל צד?], הוי כמלא מפליס עד גגו, דאין אורו חשיך אורו, הלכך כל המזק למכו הוי כמזג, אבל שאינו מקורה לא [אלא צריך מקום ד' על ד', ואין ראייה שסבר רבי שאין צריך ד' על ד'],

וב"ת הכא [במשנתנו שמחייב בעקירה והנחה בלי מקום ד' על ד'] נמי במקורה, התינה ברשות היחיד מקורה דנעל דצית, אלא בר"ה רשות הרבים דעני, מי מוקמת ליה במקורה, מקורה מי חייב,

והאמר רב שמואל בר יהודה, אמר רבי אבא, א"ר הונא, אמר רב, המעביר חפץ ד' אמות בר"ה מקורה, פטור לפי שאינו דומה לדגלי מדבר וכל מלאכות דצדצת, ממשקן גמרי לקמן, מדנקמטה פרשת שבת לפרשת משכן צוהקל [ונשאר הקושיא מתני' דלא צריך ד' על ד' מנין],

אלא א"ר זירא, הא מני [משנתנו] דלא צעי מקום ארבעה אחרים היא, דתניא אחרים אומרים, זרק [ראובן] ספן וקבלו אחר [וקבלו שמעון] עמוד [שמעון] המקבל במקומו וקבל, חייב [ראובן] הזורק, דליהו עזר עקירה והנחה, עקר [שמעון] המקבל במקומו ורץ לקראת הספן וקבל וקבלו, פטור [ראובן] הזורק, דלא איתעביד הנחה מכחו,

[ומדייק] עמד במקומו וקבל חייב, הא בעינן הנחה על גבי מקום ד' וליכא, אלא שמע מינה, לא בעינן מקום ארבעה,

[ומקשה ומאן יימר דמשנתנו אתיא כאחרים] ודילמא הנחה הוא דלא בעינן, הא עקירה בעינן [פ' ונפרש שורק במקום ד' על ד'],

[וגם על ההנחה נאמר שהינה על מקום ד' על ד'] והנחה נמי דילמא דפשיטא כנפיה פרס [כנף] דגדו וקיבלה דהוי ארבעה דאיכא נמי הנחה?

אמר רבי אבא [משנתנו אתיא ככולי עלמא], מתניתין [שחייב מיירי שיש ד' על ד' בין בעקירה ובין בהנחה] כגון [שקבל במרסקל] [שעקרה במרסקל] והניח ע"ג מרסקל סל, דאיכא נמי הנחה,

והא ידו קתני? תני מרסקל שבידו [ולקמיה מקשה ומי קתני מרסקל שבידו],

התינה מרסקל ברשות היחיד, אלא מרסקל שברשות הרבים, רה"י הוא ואמאי מחייב משום הוצאה,

לימא ממנינן [ראוקימנא במרסקל] דלא חשיב ליה [למרסקל ברשות הרבים] רשות היסוד דלא כרבי יוסי בר' יהודה,

דתניא, רבי יוסי בר' יהודה אומר, נעץ קנה בר"ה, ובראשו מרסקל, זרק מרשות הרבים ונח על גביו, חייב [שהרי זרק מרשות הרבים לרשות היחיד] דאף על גב דלמטה לא הוי קנה רחב ארבעה, הוילי וצראשו ארבעה, אמרינן גוד אחת [פ' בעריך לשון המשכה תרגום וימשכו ונגדו, כלומר משוך והוריד המוציאה. חכמת מנחה] ממילה, והוי רשות היסוד גמור,

[משמע מכאן דאמרינן גוד אסיק אפילו במידו דמטלטל כמו הכא שמהזיק מרסקל בידו י"ל ג"כ גוד אסיק לריב"י. שפת אמת],

דאי בר' יוסי בר' יהודה, פשט בעל הבית את ידו לחוץ, ונתן לתוך ידו [מרסקל שבידו] של עני, אמאי חייב, מרה"י לרה"י קא מפיק?

אפילו תימא [דאתיא מתני' ב] רבי יוסי בר' יהודה, התם [כשורק למרסקל שברה"ר היה המרסקל] למעלה מי' [ונמצא ד] הוי רשות היסוד, הוילי וזכר ארבעה, הכא [במשנתנו, שהמרסקל נחשב כרה"ר, מיירי שהיה המרסקל] למטה מי',

קשיא ליה לר' אבהו [על ר' אבא דמוקי למתני' לעיל כגון [שעקרה מרסקל] והניח ע"ג מרסקל], מי קתני מרסקל שבידו, והא ידו קתני,

אלא א"ר אבהו, [הא דקתני שאם נתן העני לתוך ידו של בעה"ב, העני חייב] כגון ששלישל השפיל, כמו היה משלשל כסבל [צמצית. גליון] [הבעה"ב] ידו למטה מג' דהויא כקרקע וקבלה,

והא עומד קתני העני עומד צמוך, והא יושב הוא [כדי לתת לתוך ידו של בעה"ב]? בשוחח [העני] סופף עלמנו,

ואיבעית אימא, בגומא [צריך לפרש בגומא שהיא רשות הרבים וכו'].

אבני חן למסכת שבת

תוס', פ' שהעני עומד בגומא שברשות הרבים, ונותל לתוך ידו של בעה"ב שהוא בתוך שלשה שבר"ה"י] צעומד בגומא, וידו סמוכה לשפתה,

ואב"א בנגס [midget],

אמר רבא, איכפל תנא טרם התנא בכל זאת לאשמעינן כל הני ולא היה לו להודיענו דמוציא מרשות לרשות חייב אלא על ידי דברים הללו, שאין דרכן בכך, לתני פשט כגן בגדו לפניס, דהוי ארבעה?

אלא אמר רבא, ידו של אדם, חשובה לו כד' על ד',

וכן כי אתא רבין, א"ר יוחנן, ידו של אדם, חשובה לו כד' על ד',

1. א"ר אבין, א"ר אילעאי, א"ר יוחנן, זרק חפץ, ונח בתוך ידו של חברו, חייב,

מאי קמ"ל, ידו של אדם חשובה לו כד' על ד', והא אמרה ר' יוחנן חדא זימנא?

מהו דתימא, ה"מ היכא דאחשבה הוא זה העושה מלאכה לידה נמכוון למטה ליד חברו כי ממנימין, אבל היכא דלא אחשבה הוא לידה שהלכה ונחה מעצמה ביד חברו, דהאי דזריק, לא אחשבה ליד חברו לאטמה בגווה, דלא נמכוון לכך, אימא לא [מקרי הנחה], קא משמע לן,

2. [ו]א"ר אבין, א"ר אילעאי, א"ר יוחנן, עמד המקבל במקומו וקיבל חייב הזורק, עקר ממקומו וקיבל פטור, דלא עבד הנחה,

תניא נמי הכי, אחרים אומרים, עמד במקומו וקיבל חייב, עקר ממקומו וקיבל פטור,

בעי ר' יוחנן, זרק [ראובן] חפץ, ונעקר הוא [ראובן] ממקומו, [והזר. דבש תמר] וקיבלו, מהו, מאי קמבעיא ליה מאי ספיקא איכא, מאימא טעמא יפטור, הא עבד עקירה והנחה?

אמר רב אדא בר אבהו, שני כחות באדם אחד קא מבעיא ליה, שני כחות באדם אחד, כאדם אחד דמי, וחייב, או דילמא כשני בני אדם דמי, ופטור דהוה להו שנים שעשאוהו, דמיון שלא הניח הספץ לילך עד מקום הילוכו ולגומ, אלא רץ אחריז ועכצו, הוה ליה עקירה קמייתא בלא הנחה, ¹. תיקון,

3. [ו]. מנחת יהודה]א"ר אבין, [אמר ר' אילעאי], א"ר יוחנן, **הכנים ידו לתוך חצר** (חבירו. ד"ס), וקיבל מי גשמים והוציא, חייב,

מתקיף לה ר' זירא, מה לי הטעינו חברו דפטור ליה תנא דממנימין, דקמי או שנתן למוכה והוציא שניהן פטורין, מה לי הטעינו שמים, איהו לא עביד עקירה?

לא תימא קיבל פשט ידו וירדו למוכה, דלא עבד מעשה אלא אימא קלט השמא קלקא דעתך, כשהיה הקילוח יורד, הכה צידו אחת, וקבלו בחצרתה, דעבד ליה עקירה,

והא בעינן עקירה מעל גבי מקום ד', וליכא,

אמר רב(י. ד"ס) חייא ברי' דרב הונא, כגון שקלט מעל גבי הכותל,

(על גבי כותל נמי. ד"ס), והא לא נח? כדאמר רבא בכותל משופע, הכא נמי בכותל משופע,

והיכא איתמר דרבא [דמוקי לה בכותל משופע], אהא, דתנן [עירובין צו:]

דף ה' ע"ב

היה קורא בספר כל ספרים שלהם עשויים כמגילה, [בשהיה עומד או יושב] על האיסקופה, ונתגלגל הספר מידו וראשו אחד צידו, גוללו אצלו וצפרק צהרא דעירוצין, מוקים לה צאסקופת כרמלית, כגון גבזה שלשה ורחצו ארבעה ורשות הרבים עוברת לפניו, דאי נפל כוליה מדידה, ומהדרי ליה מרשות הרבים לאיסקופה, לאו חייב חטאת איכא, הלכך השמא דראשו אחד צידו, ואין כאן עקירה, אפילו משום שבות נמי לא גזור,

היה קורא בראש חוגג שהוא רשות היחיד, ונתגלגל הספר מידו וראשו אחד צידו,

עד שלא הגיע ראש התמחון ל' טפחים התמחונים, שהוא אויר רשות הרבים גוללו אצלו,

משהגיע ל' טפחים אסור לגוללו, דגזור רבנן משום שבות, היכא דאוגדו צידו, אטו היכא דנפק מדידה כוליה, דלא ליימיה, דאיכא חיוצא דאורייתא [ולכן] הופכו על הכתב כמכו לנד הכותל, והחלק כלפי רשות הרבים, שלא יהא מוטל כל כך בציוון,

והיונין בה, אמאי הופכו על הכתב, הא לא נח ואמאי אסור לגוללו

אבני חן למסכת שבת

מזוית לזוית (או מצעוד יוס), ומשעקר רגליו נמלק, אוכלים ומשקין, ונכנס ויוצא כל היום כולו,

אינו חייב עד שיעמוד [ויעשה עקירה ברה"י, ואח"כ הנחה ברה"ר] ואחר כך יעקור עצמו ללא, דעמידה גופו ודאי כעמידת חפץ דמי, הלכך כי עמד ועקר על מנת ללכת מישיב,

אבל בלא עמידה ליכא עקירה, אלא עקירה ראשונה, והיא לא היתה על מנת ללכת, והטורה לא חייבה אלא מלאכת מחשבת, וגמרינן ממשכן שיתכוין לעשות המלאכה, אבל לא יודע שהוא שבת, או כסצור שמלאכה זו מותרת,

אמר אביי, והוא שעמד לפרוש [נ"ב נגזר מן שבת וינפש. יעב"ץ] לזוט, הריא הוה עמידה, ועקירה דבתרה [פ' שלאחריה] הוה עקירה, אבל עומד לכתה, לתקן משאו על כמיפו, לאו עמידה היא,

[במשנ"ב בשער הציון בסימן שט"ז י"ח כתב ולענ"ד נראה ברור דלכו"ע מה"ט מוקרי עמידה אפילו אם לא עמד לפרוש בהדיא, ורק בשביל איזה סיבה שמנעו לילך, כיון שלא עמד לתקן דרך משאו, דרך או חשוב במהלך, ומה שאמר בגמ' עמד לפרוש הוא לאו דוקא רק לאפוקי שלא עמד לתקן וכו'. עיי"ש], [נראה שנקט "לפרוש" לרבותא, שלא נאמר כיון שנופש להחליף בה למשאו, כלכתה דמי, קמ"ל, וכל שכן עמד לדבר עם חברו וכיוצא בזה. עפ"י החזון איש. יוסף דעת],

ממאי [מהיכן למד אביי דין זה שהיה חילוק בין עמד לפרוש לעמד לכתה], **מודאמר מר רבה**, דהוא רביה דאביי, **תוך ד' אמות** המעציר ארבע אמות צרעות הרצים ו **עמד** תוך ארבע אמות **לפרוש** וחזר והשלים והניח, או עמד שם **פטור**, שלא העציר ארבע אמות בעקירה אחת, [אבל אם עמד] **לכתה** ואם לכתה עמד בתוך הארבע אמות, וכשהשלים ארבע אמות הניח או עמד שם **לפרוש חייב** ועמידה דתוך ארבע לאו עמידה היא, שהיתה לכתה,

חזין לד' אמות המעציר ארבע אמות שלימות, ועומד תוך לארבע אמות, אם **עמד לפרוש** הוה נחת גופו כהנחת חפץ [ו] **חייב**, ואם **לכתה** עמד אין זו עמידה, ואם נטלה אחר מידו אחרי כן **פטור** שניהם פטורין,

מאי קמ"ל [ר' יוחנן שהיה טעון אוכלין ומשקין וכו'] שאינו חייב עד שיעמוד לפרוש, שלא היתה עקירה משערה ראשונה לכך, הא אמרה רבי יוחנן חדא זימנא, דאמר רב ספרא א"ר אמי א"ר יוחנן, המעביר חפצים מזוית לזוית, ונמלק עליהן והוציאן פטור, שלא היתה עקירה משערה ראשונה לכך?

אמוראי ניהו ר' אלעאי ור' אמי, **מר אמר לה בהאי לישנא**, ו**מר אמר לה בהאי לישנא** ומיהו, ר' יוחנן חדא זימנא אמרה:

ת"ר, המוציא מחנות רשות היחיד **לפלטיא** רחצה, והוא רשות הרבים דרך סטיו מקום ארבע אמות שיושבים סוחרים, ושם כרמלית עליה, דלא להילוכה הוא כרשות הרבים, חייב הואיל ולא עמד בסטיו לפשו, אין כאן הנחה אלא

אזלו? ואמר רבא בכותל משופע [אור"י דאירי כגון שרבים מכתפים עליו דהוי רה"ר. תוס', אבל הרמב"ן בח' חולק ע"ז דכיון דרואה פני רה"ר דינה כרה"ר אף שאין מכתפין, והרשב"א ס"ל כמו התוס', ואפשר לחלק בין מלתקט ד' מתוך יו"ד כמו בתל המלתקט לענין תחומין וכדומה בעירובין. שפת אמת] בולט מלמטה ומזרז מלמעלה, דמי ליה על אומי שיפוע [ועל זה אמר לעיל, שכמו שרבא אומר כאן שאסור לגלול, כן גמי במים על כותל משופע יהיה נחשב כעוקר במקום ד']],

[ודוחה שאין דומין זה לזה] **אימור דאמר רבא** [דנחשב הספר כמנוח על הכותל], **בספר, דעביד דנייח, מים** [מי גשמים] **מי עבידי דנייחי** [על כותל משופע, הלא מים אינם נחים] אלא כדבר שיש לו מוק,

אלא אמר רבא [הא דאמר ר' יוחנן הכנים ידו וכו' חייב], **כגון שקלט מוע"ג גומא**,

גומא פשיטא? מהו דתימא, מים ע"ג מים לאו הנחה הוא לאו היינו הנחת דמהו עקירתו עקירה, דהא יידי ואלו, קמ"ל דהיינו הנחתו, ועקירתו עקירה,

ואודא רבא לטעמיה, דאמר רבא, מים ע"ג מים היינו הנחתו, אגוז ע"ג מים לאו היינו הנחתו,

בעי רבא, אגוז בכלי, וכלי צף ע"ג מים, בתר אגוז אולינן והא ניית, או דילמא בתר כלי אולינן והא לא ניית דנייד ² **תיקו**,

[ה' אפשר לפרש בעוקר הכלי עם האגוז, או מניחה עם האגוז על המים, דבזה מסופק אי אולינן בתר הכלי, אבל בעוקר האגוז מתוך הכלי יש לילך אחר אחר האגוז, ויהיה חייב בוודא, אבל הרמב"ם וכו'. שפת אמת],

שמן שצף ע"ג יין [ראה לקמן ק.] ועקר השמן והוצילו לרשות הרבים, והוא הדין על גבי מים לענין שבת, אבל לענין תרומה לא סגי דלא נקט יין מחלוקת ר' יוחנן בן גורי ורבנן,

דתנן [במבול יום ב ה], **שמן של תרומה שצף ע"ג יין של תרומה ונגע טבול יום בשמן** פוסל את התרומה מן המורה, ציננות צפרק הערל (ע"א). [אבל] **לא פסל אלף שמן בלבד** לפי שאינו חצור זה לזה, ושמן פסול הוא ולא טמא, הילכך לא פסיל ליה לין, ולענין שבת נמי, הוה כדבר אחר הנף על המים דלאו היינו הנחתו,

ר' יוחנן בן גורי אומר, שניהם מחוברים זה לזה,

4. [ו. מנחת יהודה] א"ר אבין, א"ר אילעאי, א"ר יוחנן, היה טעון [בשבת] משמע שלא טענו לך, אלא היה טעון צרעות היחיד, כדי להוליכו

אבני חן למסכת שבת

בפלטאיא,

ובן עזאי פוטר כדמפרש, קסבר מהלך כעומד דמי, ונמלא נעקר מרשות היחיד ומונח בסטיו, ועוקר מסטיו, ומניח ברשות הרצים,

[ומקשה] בשלמא בן עזאי קסבר, מהלך כעומד דמי, אלא רבנן, נהי נמי דקסברי מהלך לאו כעומד דמי, היכא אשכחנא [במשכן, ראה תוס' ו. ד"ה מירי השני] כה"ג דמפסקא רשומא אחריית דחייב דילמא לא חייבה רחמנא, אלא צמוציא מרשות היחיד לרשות הרצים צהדיא?

[אי קשיא א"כ כשמעביר ד' אמות ברה"ר, נימא הכי ותיהוי הפסקה בין תחלת ד' לסוף ד' ? תשובה, לא אמר בן עזאי הכי, אלא היכא דאיכא חילוק רשויות, אבל בד"א ברה"ר דליכא חילוק רשות ביניהן לא אמר, וכן ר"ע נמי דאמר קלוטה כמו שהונחה דמיא לא אמר אלא מרשות לרשות, אבל ברשות אחת כגון זורק ד"א ברשה"ר לא אמר. תוס' רי"ד],

א"ר ספרא, א"ר אמי, א"ר יוחנן,

דף ו' ע"א

[אף שלא היה אופן כעין זה במשכן, יש ללמוד דין זה] מירי דהוה אמעביר חפץ ברה"ר יותר מארבע אמות,

[ה"ל למנקט "המוציא" דאירי ביה לעיל, דכל כמה דלא מנח ליה מיפטר ? אלא משום דבתר הכי נקט מעביר, נקט ליה נמי השתא ובכל עניני העברה ברה"ר קאמר. תוס'],

התם לאו, אע"ג דכמה דנקיט ליה [דכל זמן שאוחז בה בידו] ואזיל [והולך] וכל כמה דלא מנח ליה, פטור, כי מנח ל' וכי אנחיה חייב ואף על גז דליפסקי הילוכא ציני וציני, ה"נ [בשמואלך מרה"י לרה"ר דרך סטיו] ל"ש [דפטור],

מי דמי, התם [המעביר חפץ ברה"ר], כל היכא דמנח ליה מקום חיוב הוא, הכא אי מנח ליה בסטיו, מקום פטור הוא,

אלא מירי דהוה, אמעביר חפץ מתחלת ד' לסוף ד' אמות מזומנמות, התם לאו, אע"ג דאי מנח ליה בתוך ד' אמות פטור [שלא העבירה עדיין ד' אמות], כי מנח ליה בסוף ד' אמות חייב, ה"נ ל"ש,

מי דמי, התם, לגבי דהאי גברא מקום פטור הוא [פ' המקום הוא רה"ר גמורה, והטעם שזה פטור הוא שעדיין לא הגיע שיעור שלו, כמו שראוי ד, לכ"ע מקום חיוב הוא אם יטלהו מוח לארבע, ויניחהו כאן, שהרי העבירו ארבע שלמות, הכא [סטיו] לכ"ע מקום פטור הוא,

אלא [מכאן יש ללמוד דין של מעביר מרה"י לרה"ר דרך סטיו שיהא חייב] מירי דהוה אמוציא מרה"י לרה"ר דרך צדי רה"ר כגון חלץ שנפרץ לרשות הרצים, דהוי מקום הממילה כדי רשות הרצים, ופליגי צה רבי אליעזר ורבנן בעירובין צפרק כל גגות, ואמרי רבנן דלאו כרשות הרצים דמו, ואפילו הכי כי אפיק מרשות היחיד לרשות הרצים דרך שם חייב,

[וא"ת מה פשוט לן יותר דרך צדי ר"ה מדרך סטיו? וי"ל דדרך בית שיש לפניו צדין, וכן היה מסתמא במשכן. תוס'],

התם לאו, אע"ג דאי מנח ליה אצדי רה"ר פטור, וכי מנח ליה ברה"ר חייב, ה"נ ל"ש,

מתקיף לה רב פפא, הניחא לרבנן דאמרי צדי רה"ר לאו כרה"ר דמי [יש ללמוד שהוא חייב אף שמעביר דרך מקום פטור], אלא לר' אליעזר (בן יעקב) דאמר צדי רה"ר כרה"ר דמי, מאי איכא למימר?

[הגמרא הוא בעירובין צד, ראה פירוש רבינו יוחנן על הר"ף סוף פרק תשעי בעירובין וז"ל אסיקנא דבצדי רשות הרבים מופלג, כלומר אע"פ שמקום מחיצה ניכר אפילו הכי משוי ליה ר' אליעזר למקום מחיצות רה"ר ורבנן קרי לה צדי רשות הרבים, אבל מן המחיצה לפנים דברי הכל היא שהיא ככרמלית ע"כ],

א"ל רב אחא בריה דרב איקא, אימור דשמעת לר"א (בן יעקב), דאמר צדי רה"ר כרה"ר דמי, היכא דליכא חיפופי כגון ההיא דעירובין, אבל היכא דאיכא חיפופי נוענים יתדות קטנות לפני הסתל, שיחופו שם עגלות וקרונות, ולא יחופו צטותל ופילוהו, מי שמעת ליה דהוי רשות הרצים, ואפילו הכי כי מפיק לרשות הרצים דרך שם חייב, הלכך להא דמויא [ויש ללמוד מעביר מרה"י לרה"ר דרך סטיו שחייב אליכא דרבנן משם],

א"ר יוחנן, ומודה בן עזאי בזורק מחנות לפלטאיא דרך סטיו דחייב, דהא לא נח צכרמלית מדי,

תניא נמי הכי, המוציא מחנות לפלטאיא דרך סטיו חייב, אחד המוציא, ואחד המכניס, ואחד הזורק, ואחד המושיט,

בן עזאי אומר, המוציא והמכניס פטור דמהלך כעומד, והא נח גופו צכרמלית, המושיט והזורק, חייב:

ת"ר, ד' רשויות לשבת [פ' שכל אחד מהם חלוקה בדינה. ריטב"א] כולוהו מפרש ליה, רה"י, ורה"ר, וכרמלית [לעיל ג: פרש"י כרמל מלשון יעור וכרמלו, וראה כאן תוס' שכתבו משם הירושלמי שהוא נוטריקון רך ומל, לא לח ולא יבש אלא בינוני, ה"נ כרמלית אינו לא כרה"י ולא כרה"ר], ומקום פטור,

[הנה הגר"א ז"ל נתן בהם סימנים א' ב' ג' ד', והנאון בעל דמשק אליעזר ז"ל פתר

אבני חן למסכת שבת

את החידה, א' רומז על מקום פטור "אסקופה", ופרטי רשות היחיד הם ב', חריץ וגדר, ופרטי רה"ר הם ג', סרטיא, ופלטיא, ומבואות המפולשין, ופרטי הכרמלית הם ד', ים, ובקעה, ואיסטוונית, והכרמלית. ילקוט המאירי], [קשה לרשב"א ליתני ה' רשויות דהא קרפף יותר מבית סאתים שלא הוקף לדירה הזורק מר"ה לתוכו או איכפא חייב, ואין מטלטלין בו אלא כד"א ? תוס' עיי"ש],

ואיזו היא רה"ר, חריץ שהוא עמוק י', ורחב ד', וכן גדר כולל שהוא גבוה י' ורחב ד' [אם אין בו ד' טפחים רחב [הרי זה מקום פטור], אפי' הוא אורך אלף אמה. מג"א סימן שמה ס"ק טו], זו היא רה"ר גמורה # [וצריך להבין מדוע לא פירש ברה"ר ובכרמלית ובמקום פטור כמה שיעורן],

ואיזו היא רה"ר, סרטיא מסילה שהולכין בה מעיר לעיר, ופלטיא גדולה רחבה של עיר, ששם מתקצצין לסמורה [ומסתברא דפלטיא נמי בעינן מפולשת, אלא דבמבואות איצטרך משום דאיכא סתומין. הרושי הר"ן], ומבואות של עיר, רחבים שש עשרה אמה המפולשין משני ראשיהן לפלטיא, זו היא רה"ר גמורה,

[באו"ח סימן שמה כתב המחבר וי"א שכל שאין ששם רבוא עוברים בו בכל יום אינו רה"ר, והעיר ע"י המשג"ב הפשתי בכל הראשונים העומדים בשיטה זו ולא נזכר בדבריהם תנאי זה רק שהיו מצויין שם ששים רבוא, ובבה"ל שם האריך מאד שיש להחמיר בדעה ראשונה שאין צריך ששים רבוא לרה"ר, עיי"ש, אבל ראה תוס' להלן ע"ב ד"ה כאן וז"ל משמע קצת דאינה רה"ר אלא א"כ מצויין שם ששים רבוא כמו במדרב],

אין מוציאים מרה"י זו, לרה"ר זו, ואין מכניסין מרה"ר זו לרה"י זו, ואם הוציא והכניס, בשוגג חייב חטאת, במזיד ענוש כרת גלג המראה, וגסקל צהמראה,

אבל ים [sea, lake, reservoir] פ' שיש בגובה מימיו עשרה טפחים, אבל אם אין בו מים כל כך ורשות הרבים מהלכת בו אפי' ע"י הדחק, הרי הוא כרשות הרבים. רבינו פרחיה], ובקעה שדות הרבה, קנפני"א צלעו [בישור רחב], ואיסטוונית [והוא מלשון סטיו שאמרנו לעיל] שלפני המנויות, שישנים שם סומרים, והכרמלית לקמיה פריך אטו כל הני, ים ובקעה, לא היינו כרמלית, דקמני תנא לעיל,

אינה [אינן. מנחת יהודה] לא כרה"ר דאין דומין לדגלי מדבר, דלא להילוכא דרבים ענדי, ולא כרה"י משום דדמיא לרשות הרבים, דאין להם מחילות,

ואין נושאין ונותנין בתוכה כלומר אין מטלטלין בהן אלא כמון ארבע, משום דדומין לרשות הרבים, וגזרו בהן רבנן אטו רשות הרבים, ואם נשא ונתן בתוכה, פטור [אבל אסור] חו היא כרמלית האמורה למעלה,

ואין מוציאים מתוכה לרה"ר, ולא מרה"ר לתוכה, ואין מכניסין מרה"י לתוכה ולא מתוכה לרה"י, ואם הוציא והכניס פטור,

הצרות של רבים שפמוחין לחצר בתים רבים, וחצר פתוחה לרשות הרבים, וצני הצמים יוצאים דרך החצר לרשות הרבים, ומבואות שאינן מפולשין שראשו אחד סמוס, וחצרות פמוחין לו, וצני החצרות יוצאין דרך מצוי לרשות הרבים,

[אם] עירבו [האי עירבו משמע שיתופי מבואות, ומשמע נמי תיקונו בלחי או קורה, שגם הוא יקרא עירוב, כדתנן אין מערבין רה"ר בכך, ואם לא תיקונו בלחי או קורה הוי כרמלית. תוס' רי"ד] כל הצמים של חצר יחד צפת, וכן לענין המצוי, אם עירבו החצרות הפמוחות לו ציחד, מותרין להכניס ולהוציא מן הצמים לחצר, וכן מן החצרות למצוי, לא עירבו אסורים מפני שהצית מיוחדת לצעליה, והחצר רשות לכולן, וגמלא מוציא מרשות לרשות,

אף על פי ששחיתן רשות היחיד, [אסור להוציא בלי עירוב כדן] לעשות סייג לחורה להרחיק [האדם מן העצירה], שלא יוציא מרשות היחיד לרשות הרבים, והך מילתא לאו ממילוק ארבע רשויות היא, דצין עירבו צין לא עירבו רשות היחיד היא, והמוציא ממוכו לרשות הרבים חייב,

אדם עומד על האסקופה [מפתן] [threshold, lower door sill], נוטל מבע"ה ונותן לו, נוטל מעני העומד כמון ונותן לו זה מקום פטור שהזכר למעלה, שאינו חשוד רשות לעצמו, לפי שאינו רחב ארבעה, כדמפרש לקמן, וצטל אלל רשות היחיד, ואלל רשות הרבים,

ובלבד שלא יטול מבעה"ב ונותן לעני, [ולא יהא נוטל] מעני ונותן לבעה"ב דמולול צאסקורי צבת לכחלה, לגרוס הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים, וגזירה דילמא אחי לאקולי ולאפוקי להדיא מרשות היחיד לרשות הרבים, ואם נטל ונתן שלשתן פטורים,

אחרים אומרים, איסקופה משמשת ב' רשויות [יש להדגיש כי לא כל אסקופה בנויה כך, שאפשר יהא ליחסה לשתי רשויות, אלא רק מקרים מסוימים נכנסים להגדרה זו, וכאשר יבואר בהמשך הגמ'. שט'] פעמים שהיא משמשת כמורת רשות יחיד, ופעמים כרשות הרבים, ולקמיה [ח:] מפרש לה, צעליה כולהי שמעממא, בזמן שהפתח פתוח כלפנים, פתח נעול כלחוץ,

ואם היתה איסקופה גבוהה י' ורחבה ד', ה"ז רשות לעצמה אף על פי שהיא מרשות היחיד, כדאמרין לעיל בגדר גבוה עשרה ורחב ארבעה, הויא רשות צפני עצמה, ואין מוציאים מן הצית לחוץ, ולקמן מפרש טעמא:

אמר מר, זו היא רה"י, למעוטי מאי? למעוטי הא דר' יהודה, דתני' יתר על כן א"ר יהודה, מי שיש לו ב' בתי' בשני צדי רה"ר זו כנגד זו, עושה

דף ו' ע"ב

לחי מכאן ולחי מכאן, או קורה מכאן וקורה מכאן צמחי פאות

אבני חן למסכת שבת

רה"י, אבל כאן בפסי בראות אין לומר כן, דעיקר עשייתן משום לטלטל צמוכי, וקאמרי רבנן אינו צריך, דרשות היחיד היא אפילו לטלטל, וכל שכן דהורוק למוכה מרשות הרבים חייב?

איירי דתנא רישא גמורה, תנא נמי סיפא גמורה,

[ומקשה על הברייתא שמונה כל האופנים של רשות הרבים] ולחשוב נמי מדבר, דהא תניא, איזו היא רה"ר, סרטיא, ופלטיא גדולה, ומבואות המפולשין, "והמדבר" [וגם אי כרמלית הוא תקשי דלחשביה בהדי כרמלית, אלא דקושטא דמילתא קאמר דהוי רה"ר? ומשני דאיכא שני מיני מדבר לכך לא חשבו לא ברישא ולא בסיפא. שפת אמת?]

אמר אביי, לא קשיא, כאן [ברייתא שמונה מדבר כרה"ר] **בזמן שישראל שרויין במדבר** חשיבא רשות הרבים [משמע קצת דאינה ר"ה אלא א"כ מצויין שם ששים רבוא כמו במדבר. תוס'], **כאן בזמן הזה** אינו מקום הילוך לרבים, דהולכי מדברות לא שכימי;

[ויהיו בני ישראל במדבר וגו', קשה מה בא הכתוב להשמיענו שהיו ישראל במדבר? ויתבאר על פי מה שאמרו במסכת שבת צו: וז"ל אמר רב יהודה אמר שמואל מקושש מעביר ד' אמות ברשות הרבים היה עד כאן, גם אמרו במסכת שבת פרק א' [ו:]: וז"ל תנא סרטיא ופלטיא וכו' זו היא רשות הרבים, והקשו בש"ס ולחשוב נמי מדבר דהא תניא איזהו רשות הרבים סרטיא וכו' והמדבר, ותיירך אביי לא קשיא כאן בזמן שהיו ישראל שרויין במדבר כאן בזמן הזה, ופירש"י וז"ל בזמן שהוא חשבו רשות הרבים בזמן הזה אינו מקום הילוך לרבים, פירוש וברייתא דקתני והמדבר, הא קמשמע לן דאי איכא רבים מצויים עכשיו במדבר תדיר גם כן הוא בכלל רשות הרבים,

והוא מה שאמר הכתוב כשרצה להודיע עון המקושש שהוא מעביר ד' אמות לסברת רב יהודה, הקדים לומר ויהיו בני ישראל במדבר, פירוש וכוה הוא שנחשב לו חילול השבת להתחייב מיתה, אבל אם לא היו ישראל במדבר, הגם שהיה מעביר ד' אמות שם, אינו חייב שאין לו דין רשות הרבים,

ולפי סברת רמב"ם [הלכות שבת ריש פרק יד] כפי מה שנשמע מדבריו ממה שמנה המדבר בכלל רשות הרבים ולא חלק אם מצויים ישראל לשאינם מצויים ופירשתי בו בחיבורי חפץ ה' [שבת ו:]: שהבדל בימי חורפי שהרמב"ם מפרש דברי אביי על זה דרך כאן בזמן שהיו ישראל פירוש תנא שהוכיח המדבר, מדבר על אותו זמן לזה מנאו גם כן, ותנא שלא הוכיח אינו מדבר אלא בזמן הזה, וזמן הזה אינו מצויים הולכי מדברות ולצד שאינם מצויים לא מרה להשמיענו דינו, ואין הכי נמי שאפילו בזמן הזה המדבר רשות הרבים, אם כן נחזור לקושייתנו לדרך זה למה הוצרך הכתוב לומר ויהיו בני ישראל במדבר,

ויתבאר על פי מה שאמרו עוד שם [שבת צו:]: וז"ל במתניתא תנא מקושש תולש הוה, עד כאן, ולצד שתקשה לדברי התנא והלא אמרו רבותינו [חולין פח.]: בדיני כיסוי דם היה ועוף אין מכסין בעפר המדבר מפני שהיא מלחה ואינה מצמחת, עד כאן, אם כן מניין יצאו צמחים במדבר שתלשם מקושש, ולזה הקדים לומר ויהיו בני ישראל במדבר, ואמרו ז"ל [במד"ד יט כו] שבארה של מרים היה משקה והיה מעלה גנות ופרדסים ואם כן היו גדלים צמחים במדבר לתלוש, גם לסברת רב אחא בר יעקב [שבת צו:]: שאמר מעמר היה יתיישב גם כן הכתוב בגדר זה.

של אחד מן הצמחים, להיכר בעלמא, דקסבר רבי יהודה שמי מחילות הוו רשות היחיד מדאורייתא, והא איכא שמי מחילות מעלייתא מחילות של שמי צמים, ונרשא ונותן באמצע # [וצריך להבין כמה מרחק יהיה בין שני המחיצות, שיקרא רשות היחיד אליבא דר' יהודה, דהיינו אם יש כותל כאן ובמקום רחוק נגדו יש עוד כותל וכי יחשב ביניהם כרשות היחיד? וכמובן שיש לזה שיעור אבל צריך ביאור, אבל כיון שאין ההלכה כר' יהודה לא נתפרשו דבריו היטב, אבל ראה בחדושי הר"ן שהחיתר הוא רק אם אין ביניהן ט"ו אמה],

אמרו לו [חכמים לר' יהודה] אין מערבין רשות הרבים בכך,

ואמאי קרו ליה גמורה, מהו דתימא, כי פליגי רבנן עליה דרבי יהודה צברייתא, ואמרי אין מערבין רשות הרבים צכך, למהוי רשות היחיד **דלא הוי רה"י, ה"מ לטלטל** [לטלטל בתוכה יותר מר' אמות, הוי דינו כרה"ר] שיהא מותר לטלטל צמוכה, דקמני אין מערבין רשות הרבים צכך, דגזור זה משום דדמי לרשות הרבים, **אבל לזרוק** [לחובה מרה"ר, הו"א דחייב משום מוציא מרה"ר לרה"י] שהורק מרשות הרבים למוכה **מודו ליה דמיי,** דשמי מחילות דאורייתא, ושם רשות היחיד עליה,

קמ"ל [שהוא רה"י] גמורה, כלומר זו היא שנגמרו מניין מחילות שלה, שיש לה מחילות מכל צד, כגון חרין, וכן גדר, דאמרינן מארבעה צדדין גוד אסיק פני המחיצה על ראשו, ונמא ראשו מוקף מארבעה צדדין ושללו ארבעה, אכל דר' יהודה לא נגמרו מחילות שלה למניין, ולאו רשות היחיד היא כלל:

אמר מר, זו היא רה"ר למעוטי מאי? למעוטי אידך דרבי יהודה, דתנן רבי יהודה אומר, אם היתה דרך רה"ר מפסקתן לפסי ציראות, צפרק שני דעירובין, דהקילו חכמים משום עולי רגלים צצור ברשות הרבים,

והצור עצמה רשות היחיד, שהיא עמוקה עשרה ורחבה ארבעה, והממלא ממנה ומניח על שפתה [שהוא רשות הרבים] חייב, והקילו חכמים לעשות ארבעה פסקין, וצניעין עשר אמות, דהוי חללו רשות היחיד למלאות מן הצור, וקאמר ר' יהודה, אם היתה דרך רשות הרבים מפסקתן,

יסלקנה [יסלק את בני אדם ההולכים] **לצדדין** יסלקנה מצניעיה, דאלו רבים ומצטלי מחיצתה,

והסם רמינן דר' יהודה אדר' יהודה דלעיל, דאמר נושא ונותן צאמצע, דלא אלו רבים ומצטלין מחילות, ורבנן אדרבנן, ומשנינן לה,

וחכמים אומרים אינו צריך, והיינו דקמני זו היא רשות הרבים, אכל הילוך לרבים לצין הפסים לא הוי רשות הרבים, הואיל ואיכא שם ארבע מחילות,

[ומקשה דאם זה בא ללמדנו] **ואמאי קרו ליה גמורה** הכא ליכא למימר מהו דמימא דלעיל [דהוה אמינא כי פליגי רבנן עליה דר' ה"מ לטלטל דהיינו שרבנן סברי שאין ב' לחיים מתירין לטלטל, אבל לזרוק לחובה מודו רבנן דמיקרי

אבני חן למסכת שבת

אור החיים במדבר טו לב,

הבקעה בימות החמה שאין בה זרעים רה"י לשבת דהא לא הילוך לרבים הוא, שאין רבים מסמלקין מן המסילה לין בשדה, ורה"ר לטומאה וספקו טהור, דהא לא מקום סמירה הוא, שיש בני אדם נכנסים לה, דספק טומאה לטמא מסוטה גמרינן לה, והטעם סמירה כמיב, ונסמרה והיא נטמאה, דמקום סמירה טמאה היא לצעלה מספק, ומכאן אמה דן לשון,

בימות הגשמים שהיא זרועה, אין אדם נכנס לה רה"י (לכאן ולכאן) [לכך ולכך] [לשבת ולטומאה]?

אמר עולא, לעולם כרמלית הוויא והזרק מרשות הרבים למוכה אינו חייב ואמאי קרי לה [בימות הגשמים] רה"י, לפי שאינה רה"ר [ואין לומר דאמאי לא קרי לה רה"ר לאפוקי שאינה רה"י? דלחבי לא אצטרך דפשיטא שאינה רה"י, אלא דלא תמעה שהיא רה"ר, לזה קרי לה רה"י וק"ל. ראש משביר],

[ובא לתרץ עוד תירוץ למה אומר שהוא רשות היחיד] רב אשי אמר,

דף ז' ע"א

[הא דאמר דבקעה הוי רשות היחיד] כגון דאית לה מחיצות ואשמעינן, דאף על גב דהיקפה יתר מצית סאתים, ולא הוקף לדירה, שאין סמוך לה קודם היקף [לכאורה אינו נוגע לכאן, אלא אנב אורחיה אשמעינן דהוקף לדירה צריך להיות הבית לפני הדוקף. ברכת יהודה, ובמ"נ כתב, אבל אם היה ביתו סמוך לה קודם היקף דעתו להשתמש בה תמיד ובהוקף לדירה דמי, כמ"ש רש"י במס' עירובין כג. ד"ה סמוכה לעיר], ולענין לטלטל למוכה [צמורה. ד"ס] היא ככרמלית, כדאמרין בעירובין שאין מטלטלין צו אלא בצרעה, אפילו הכי דלוריימא רשות היחיד היא, והזרק מרשות הרבים למוכה חייב,

וכי הא דאמר עולא א"ר יוחנן, קרפף [enclosure] יותר מבית סאתים, שלא הוקף לדירה, ואפילו [היא גדולה כל כך שיש בה כרי לזרוע] כור, ואפילו כוריים, הזורק לתוכו [מרשות הרבים] חייב,

מ"ט [למה חייב]? דאמר [פי' דסבר עולא] מחיצה היא לקרות רשות היחיד, אלא שמהוסרת דיוורין לך אסורה לטלטל מדרכנן, והא דקתני רשות הרבים לטומאה, כגון שיש פתחים צמחיותיה, ונכנסין צו [ומניא פ"ק דעירובין, חזר שהרבים נכנסין צו. גליון] ויולאין צו,

	בביריתא שהכרמלית הוא רשות היחיד	
עולא	לפי שאינה רה"ר	דאית לה מחיצות בקעה קרי לה, קרפף הוא
רב אשי	בקרפף בית סאתים שלא הוקף לדירה,	דוחק לומר שקורא רה"י רק מפני שאינה רה"ר, ורה"י קתני

אמר מר, אם הוציא והכניס בשוגג, חייב חטאת, במזיד ענוש כרת ונסקל,

[ומקשה] בשוגג חייב חטאת, פשיטא כיון דתנא חדא רשות היחיד וחדא רשות הרבים, ניתני סתמא ואם הוציא והכניס חייב, ואנא ידענא דשגגתו חטאת, דהא שבת וזונו כרת הוא? במזיד ענוש כרת, ונסקל אצטריכא ליה [ואידי דתנא הא, תנא נמי בשוגג חייב חטאת. חרושי הר"ן],

הא נמי פשיטא דזהמרה סקילה, ממקושש?

הא קמ"ל כדרב, דאמר רב, מצאתי מגלת סתרים בי רבי חייא שהסמירה מפני שלא ניתנה ליכחוד, וכששומעין דברי יחיד חדשים שאין נשנין צנים המדרש, וכותבין אותן שלא ישמחו מסמירין את המגילה, וכתוב בה איסי בן יהודה [שהיה תנא] אומר, אבות מלאכות מ' חסר אחת, ואינו חייב אלא אחת השמא משמע אם עשן צהעלס אחד, שלא נודע לו בין כל אחת ואחת שחטא, אינו חייב אלא אחת, דכל חילול דשבת גוף אחד של עבירה הוא,

[מגילת סתרים מגילה טמונה, לפי שאסור לכחוד הלכות, וכשהיה שומע דבר חידוש וירא לשוכחו היה כותבו, ומסמיר מן העין. רש"י צ"מ 35].

איני, והתנן אבות מלאכות מ' חסר אחת, והוינן בה מנינא למה לי יתמי אבות מלאכות, הזורע והזורע כו', למה לי לאשמעינן מניינא, הא מני להו ואילן?

ואמר רבי יוחנן, שאם עשן כולן בהעלם אחד, חייב על כל אחת ואחת [ואיסי בן יהודה אומר שאינו חייב אלא אחת], [אין צורך לפרש דפרך דמסתמא לא פליג איסי עלה, אלא מדברי איסי נמי יש לדקדק כן, מדקתני מנינא כרדייק לקמן בכלל גדול [דף ענ:]. תוס']?

אלא אימא [שגם איסי בן יהודה סבר שחייב על כל אחת, אלא אומר שעל אחת מהן אינו חייב], אינו חייב על אחת מהן, והא קמ"ל, הא [המלכאה של מוציא מרשות לרשות היא] מהנך דלא מספקן:

[היתה זו "מגלת סתרים" שכתבו בה דברים סתומים בדוקא, כדי להעלימם, כמו "ואינו חייב בה אלא אחת" שאין לו באור כמשמעותו, וצריך לבאר ולפרש בעל פה. שו"ת אריה דבי עילאי, בשם הרה"ק מלובלין. יוסף דעת],

אמר מר, אבל ים, ובקעה, והאיסטונית [מלשון סטיו], והכרמלית, אינן לא כרה"י ולא כרה"ר,

ובקעה אינה לא כרה"י, ולא כרשות הרבים, והא תנן

אבני חן למסכת שבת

ולפנים, זוית הצולעת מעכבת את הרצים מליכנס צהדיא בתוך כניסה של זוית האחרת,

בשלמא רב אשי [דמוקי לה בדאית לה מחיצות], לא אמר כדעולא [רב אשי לא אמר כדירוצו של עולא, דלעולם כרמלית היא, ולהכי קרי לה רה"י לפי שאינה רה"ר, אלא כאידך דעולא],

2. [דין חדש] כי אתא רב דימי, א"ר יוחנן, בין העמודין שהיו עמודים צרצרה, וטולין בהם התגרים פרגמטיא, וגם איצטבאות היו לפניהם לישב שם התגרים [דהיינו סמיו דלעיל] נידון ככרמלית, מ"ט אף על גב דדרסי בה רבים, כיון דלא מסתגי להו בהדיא [שאי אפשר להלך שם בקו ישר] שהיו עמודים הרבה צאורך ורוחב, וזה שלא כנגד זה ככרמלית דמיא,

אלא עולא דאמר אמאי קרי לה רשות היחיד כו' [לפי שאינה רשות הרבים] מ"ט לא אמר כגון דאית לה מחיצות, ורשות היחיד גמורה קאמר בשמעתיה [פ' דרב אשי סומך דבריו על מה שאמר עולא משם ר' יוחנן, וזה ששואל למה לא אמר עולא בשמועתו שמביא משם ר' יוחנן] ומיזיל צמר שמעמיה, דאמר הורק לתוכו מיז?

אמר ר' זירא אמר רב יהודה, איצטבא [פ' על האיטבא] שלפני העמודים נידון ככרמלית,

אמר לך, אי דאית לה מחיצות בקעה קרי לה [בתמיה], קרפף היא,

ורב אשי אמר לך רה"י קתני וכרמלית, לא קרי לה תנא רשות היחיד:

למ"ד [לר' דימי אמר ר' יוחנן דאמר] בין העמודים [נידון ככרמלית] כ"ש איצטבא, למ"ד איצטבא [לר' זירא אמר ר' יהודה דאמר] איצטבא [רק איצטבא נידון ככרמלית] הוא דלא ניהא תשמישתיה, אבל בין העמודים דניהא תשמישתיה לא [אינו נידון ככרמלית אלא כרשות הרבים, וכתבו התוס' אע"פ שאין בין עמוד לעמוד מ"ז אמות, הוי רה"ר, כיון שבני רה"ר בוקעין בה, וחוצ' לבין עמודים רחב ששה עשר אמה],

[שנינו לעיל ו. בברייתא שמונה את המקומות שדינם ככרמלית, ומפרט ים, בקעה, איסטוונית] והכרמלית, [ומקשה] אמו כולהו (נמי. ד"ס) הך ים ונקעה ואיסטוונית לאו כרמלית נינהו לא זו היא כרמלית דהזכר [הזכרת. ר"ן] צמנין [ארבע. דס"ה] רשויות [רשות היחיד, ורשות הרבים, וכרמלית, ומקום פטור]. ו. דס"ה] הא קתני אינו לא כרשות היחיד ולא כרשות הרבים, ואין מוליאין כו', שמע מינה זו היא רשות שלישית?]

לישנא אחרינא, אבל בין העמודים, דזימנין דדרסי ליה רבים, כרה"ר דמיא [אין שום חידוש בלישנא אחרינא, וראה בד"ס שיש שאינם גורסים רק לשון אחד],

1. כי אתא רב דימי, א"ר יוחנן, לא נצרכה כרמלית דקמי אלא לאוספי כרמלית אחרית, כגון לקרן זוית הסמוכה לרה"ר קרן זוית שנכנס צו בית לחוכו [שהכנס ציתו בתוך שלו. דס"ה], והני מקרקעו [סמוך. דס"ה] לרשות הרבים,

[פ' למשל שיש שורה של שלשה בתים, והבית האמצעי נבנה במרחק קצת מן שורת הבתים, ונמצא שיש שטח שיכולין ליכנס לתוכה מרשות הרבים בין הבתים, וראה ציור בממ"ג],

[לא בעי למימר דאיצטריך לצדי רה"ר? משום דלר"א כרה"ר דמי, ואפילו אית בהו חיפופי, או שמא מספקא ליה אי מודה להו ר' אליעזר אם לאו. תוס']

[וראה בבית יוסף סימן שמו"ה ד"ה ומ"ש וקרן זוית וכו' ובפרק כל גגות נמי אוקימנא דר"א ורבנן בצדי רשות הרבים פליגי והלכה כהכמים דאמרו לאו כרה"ר דמי, נמצא שהב"ב מרמז קרן זוית לצדי רה"ר],

[וצ"ע למה קורא דוקא לקרן זוית הסמוכה לרה"ר בשם כרמלית?]

3. [דין חדש] אמר רבה בר שילא, אמר רב חסדא, לבינה סתם לבינה ארצה ורחצה שלשה, ואין לעציה שיעור, יש מהן עצות ויש מהן דקות זקופה כרה"ר, וזרק וטח בפניה כגון דצילה שמינה או טיט, חייב אם זרק ארבע אמות,

דהוי כמנהג צרשות הרצים, דכל למטה מעשרה רשות הרצים הוא, ונצלב שינוא או למטה משלשה דהוי כקרקע, או צאור כי האי דנדבקה ככותל, וכדאמרינן במתניתין לקמן [ק.] הורק ארבע אמות ככותל, למטה מעשרה טפחים, כורק צארץ, וחייב, וכי אמר למטה מעשרה צרוחצ ארבעה כרמלית, וכשאין רחצ ארבעה מקום פטור, היינו צמשמש המסוס, כגון גב לבינה, וראש כותל, או עמוד, דהני מססיים תשמישטיהו,

אבל אור, כגון פני הכותל, דצר הנדבק צו, לא הוי רשותא לנפשיה, אלא אי למטה מעשרה הוא, הוי רשות הרצים גמור, ואי למעלה מעשרה הוא, דלא שלטי ציה רבים, הוי אורלא צעלמא מקום פטור, כדמקן [לקמן ק.] למעלה מעשרה טפחים כורק צאור ופטור,

על גבה פטור כדמוקי לה אצ"י ורצא, צגצוהה שלשה, דלא דרסי צה רבים, דהוי מקום לעצמה,

[משמע פטור אבל אסור, ככל פטורי שבת, וקשה הא פחו' מוד' הוה מקום פטור ואפ' לבתחלה זורקין ע"ג? ויש לדחוק בזה וכו'. חתם סופר],

דאע"ג דזימנין דדחקי ביה רבים ועיילי לגוה, כיון דלא ניהא תשמישתיה שאין יכולין להכנס לה להדיא דרך הילוכו כי כרמלית דמי, [ומפרש פירוש אחר על קרן זוית הסמוכה ברשות הרבים] אי נמי, צית שפניו עומד צאלכסון, שזימנו אחת סמוכה לרשות הרבים והשניה משוכה מרשות הרבים

אבני חן למסכת שבת

אבל למעלה מ' טפחים, לא הוי כרמלית אין שם כרמלית על אורו, דצד שזאינו מקוים, [כגון שזרק דצילה שמינה ונחה צפני הכותל של כרמלית למעלה מעשרה, א"נ קולט מן האור של כרמלית. ר"ן]

כגון פני לצינה, או פני כותל, או קלט מן האור למעלה מעשרה, מותר להוציא לכתמילה, משם לרשות היחיד ולרשות הרבים, דאין שם כרמלית עליו, [ד. ר"ן] כי היכי דאור למעלה מעשרה צרשות הרבים, לאו רשות הרבים הוא, כדמקן לקמן, למעלה מעשרה כורק צאור, גצי כרמלית נמי לאו כרמלית הוא,

[ומפרש דעל כרחק צריך לפרש שמה שאמר "למעלה מ' טפחים, לא הוי כרמלית" היינו הכוונה על אורו, ש] וצדכר מקוים, כגון ראש עמוד, וגז לצינה, ליכא לאוקמיה,

[ומפרש שני הצדדין] דאי אית ציה ארבעה, (פשיטא דלמעלה מעשרה לא הוי כרמלית) [היכי אמרינן למעלה מ' לא הוי כרמלית, אלא מקום פטור. מהרש"א, וכו' בר"ן], דהא אפילו עמוד צרשות הרבים [גזוה עשרה ורחב ד'. ר"ן], רשות היחיד הוא,

ואי דלית ציה ארבעה, (ו. ר"ן) למטה מעשרה, מי הוי כרמלית, הא קאמר אין כרמלית פחותה מארבעה,

ואי צדקאי כרמלית [משמע דעד הכא בראש עמוד וגבי לבינה דקאי בר"ה קיימינן. מהרש"א], וכיון דלית ציה ארבעה הוי שם [אור] [ובמצור דבש כתב שהגה זו להכניס באן המלה "אור" היא שגיאה עיי"ש] (ה) כרמלית עליו, [גם זה אי אפשר לפרש ד] אס כן, מצינו חומר כרמלית מרשות הרבים, דאילו צרשות הרבים כי האי גוונא, מקום פטור הוא, וצטל, ומותר לרשות הרבים ולרשות היחיד, ואנן אמרינן בשמעתין [לכמיה ע"ב], דהאי מופסת עד עשרה, מקולי רשות הרבים הוא,

הלכך לא מיתוקמא אלא צאורא,

וכי הא דא"ל שמואל לרב יהודה, שיננא [לשון זה יש 26 פעמים בש"ס] [מחודר בתלמוד, מלשון חץ שנון, וי"א גדול השינים. ערוך ערך שן ג'] [פשוטו בלשון ארמי ששינו גדולות, שכל מה הוא גדול שינים קרי ל' שיננא. רב האי גאון, שטמ"ק כתובות יד., וראה עוד שם], לא תיהוי [תעפוק. שטא], [תדקדק. שש"מ] במילי [בשאלות. שטא] דשבתא, למעלה מ' [ולא פירש על אזה ענין של שבת קאמר, שאינה למעלה מעשרה, ולכן שואל],

למאי הלכתא [על מה קאי שמואל], אילימא דאין רשות היחיד שולטת בחצר צאור למעלה מ' אלא מקום פטור הוא, וצטל אף לגבי רשות הרבים,

והאמר רב חסדא, נעץ קנה סממיה אין רחב ארבעה ברשות היחיד, וזרק מרשות הרבים ונח על גביו, אפילו גבוה מאה אמה חייב כמנוח על גבי קרקע, דלא ציי הנחה על גבי מקום ארבעה צרשות היחיד, כדמפרש לקמיה בשמעתין,

מפני שרה"י עולה עד לרקייע כל אור שכנגד רשות היחיד, צין אור חצר [רשות היחיד], צין אור עמוד צרשות הרבים, [שהוא] גזוה עשרה ורחב ארבעה,

אבוי ורבא דאמרי תריויהו, והוא [מתי אומרים דאם נח על גבי לבינה פטור] שגבוה שלשה, דלא דרסי לה רבים # [וצריך להוסיף כאן, אבל בפחות משלשה דרסי לה רבים, והרי היא כרשות הרבים גמורה וחייב],

אבל היוזמי דורנא"י (שיח קוצני בעל שלוחות ארוכות) והי"ג איגלטי"ר (ביכור האביב) אע"ג דלא גביה שלשה הוי מקום פטור לעצמו, דלא דרסי צה רבים עליה, שלא חוקק,

וחי"א בר רב אמר [הוא קדים לאבוי ורבא, ולפי שהוסיף על דבריהם נסדר אחריהם. מצור דבש], אפילו היוזמי והי"ג דדרסי עליה צמדיהון [אם ההיזמי והי"ג הם פחות משלשה ונח עליהם חייב], אבל צואה לא אף על גז דלא גזוה, לא דרסי עליה [ואם נח החפץ שזרק על הצואה פטור דלא דרסי עליה],

ורב אשי אמר, אפילו צואה [ודוקא שאינה רחבה ד', אבל רחבה ד' לא הוי רה"ר דאינו נוח להלוך ולפסוע עליו. שדה אליהו], [אין הלכה ברב אשי דהא אבוי ורבא וחייא בר רב פליגי עליה. ע"פ תוס' הרי"ד], [לא מבואר מה הטעם דרב אשי אי משום דס"ל דדרסי עליהו או דס"ל דלא בעינן דידרסי עליהו. ברכת יהודה],

4. אמר רבה (דבי) [בר. כ"ה בסדר הדורות. ממו"ג] רב שילא, כי אתא רב דימי, אמר רבי יוחנן, אין כרמלית פחותה מארבעה רוחב, ואי לא מקום פטור הוא, ומותר לכתמלה להוציא משם לרשות הרבים, ולרשות היחיד,

ואמר רב ששת, ותופסת בגובה עד עשרה ולקמיה מפרש לה,

מאי ותופסת עד עשרה,

1. אילימא דאי איכא מחיצה [גבוה] עשרה כגון צקעה המוקפת גדר, והיא ימירה על צית סאתים, ולא הוקפה לדינה הוא דהוי כרמלית, ואי לא [ואם אין לה גדר גבוה עשרה], לא הוי כרמלית [אלא מקום פטור],

ולא ! והאמר רב גידל, אמר רב חייא בר יוסף, אמר רב, בית שאין בתוכו עשרה, וקריו עזי קיריו משלימו לעשרה,

על גגו דגזוה עשרה, הוי רשות היחיד, ו מותר לטלטל בכלו, בתוכו אין מטלטלין בו, אלא ד' אמות דכיון דלא גזוה המחיצה עשרה, הוי כרמלית, אלא אפכא שמעינן לה [שאם אין לה מחיצה עשרה דינה ככרמלית],

2. אלא מאי ותופסת עד י', דער י' הוא דהויא כרמלית עד עשרה הוי כרמלית, אור של צקעה, או של יס, או של קרפף יתר על צית סאתים, מוסס את שמו עד עשרה,

אבני חן למסכת שבת

אמר אביי, ואם חקק בו נקרקע הצית צאמצעימו ד' על ד' ארבעה צלורך ורומז והשלימו במקום חקק ל' לחלל עשרה גצוה עד הקירוי מותר למלטל בכולו, [וראה תוס' שמחלק בין רשות שבת, לסוכה].

מאי טעמא הוי חורי רה"י נעשה כל הצית כולו חורי רשות היחיד, כמו כותלי רשות היחיד, וזהם חורים כלפי רשות היחיד וחורי רה"י, כרה"י דמו שהם כרשות היחיד, והני נמי, כיון דנגד החקק רשות היחיד גמור, אינן הוי פילוט (של תשמישי) [תשמיש. ר"י"ק] רשות היחיד,

דאיתמר, חורי רה"י, כרה"י דמו, חורי רה"ר חורים שהכחלים [שנכחלים. ר"י"ק] כלפי רשות הרבים אביי אומר, כרה"ר דמו, רבא אומר לאו כרה"ר דמו אלא רשות לעצמן הן, ואם רחצים ארבע הוי כרמליה, ואי לא הוי מקום פטור,

א"ל רבא לאביי, לדידך דאמרת חורי רה"ר כרה"ר דמו, מ"ש מהא והכרמליה דמי צרייתא, אוקמוה רב דימי נקין זוית כו, דכי אתא רב דימי א"ר יוחנן, לא נצרכה אלא לקרן זוית הסמוכה לרה"ר, ותיהוי כחורי רה"ר ואמאי הויא כרמליה?

התם [בקרן זוית הסמוכה לרה"ר] לא ניהא תשמישיתיה [ולכן הוי כרמליה] [תוס'], הכא [חורי רה"ר] ניהא תשמישיתיה [ולכן הוי רה"ר, אבל ראה בתוס' הרי"ד שמפרש להיפך,

תנן [לקמן ק.], בא להקשות על אביי שאומר שחורי רה"ר כרה"ר דמו, הזורק ד' אמות [ברה"ר] בכותל, למעל' מ', כזורק באויר [ופטור], למטה מ' טפחים כזורק בארץ [וחייב],

והוינן בה, מאי כזורק בארץ, והא לא נח וכי מורה נפלה לתוך ארבע אמות, דעל כרחך כשמה כמותל קופסת לאחוריה? וא"ר יוחנן, בדבילה שמינה שנו [שנחה על הכותל, ולכן חייב],

ואי ס"ד חורי רה"ר כרה"ר דמו, למה לי לאוקמה בדביל' שמינה, לוקמה בצרור וחפץ, ודנח בחור [וקשיא לאביי]?

זימנין משני לה [בעין זה להלן ח.], וכן בנדרים מוח: זימנין אמר ליה [בכותל דאית ביה חור ו. ד"ס, וראה במצור דבש], כלומר כמותל דאית ביה חור, ואפילו הכי לא אוקמיה ר' יוחנן צדנת צמור שאני צרור וחפץ משום דלאו אורחיהו דלכור וספן לנו על ידי זריקה במקום שנופלן שם, דמיהדר ואתי [שקופצת לאחוריה, כמש"ב ר"ש"ל לעיל], [פ' ואע"ג דזימנין דלא הדרי ואתו ומיחייב, מ"מ כיון דזימנין דהדרי ניהא ליה טפי אוקמתא דדבלה שמנה דודאי קביעא. חרושי הר"ן],

זימנין משני לה, בכותל דלית ביה חור, ממאי [מהיכן משמע דמיירי בכותל שאין בו חור], מדקתני רישא זרק למעלה מ' טפחים

כנגדו עד לקיעה, שם רשות היחיד עליו, [פ' דג' דברים משמיענו: א', דאפ' קנה שאינה רחב ד', ב', שאינו חילוק רשות לעצמו כרה"ר דרוקא כרה"י אמר רב חסדא, ג', אף שגבוה למעלה מן הכתלים אעפ"כ הוי רה"י, דאמרינן דהכתלים ג"כ כאלו גבוהים הרבה עד לשמים. שדה אליהו].

דף ז' ע"ב

אלא [על זה קאי שמואל] דאין חור רה"ר למעלה מ' והוי חורא מקום פטור, מתני' היא ולמה ליה לשמואל לאשמעינן,

דתנן [לקמן ק.], הזורק ד' אמות צרשות הרבים, ומדבק בכותל למעלה מ' טפחים כגון דבילה שמינה, כדמוקי לה לקמן, כזורק באויר ופטור, דלאו צרשות הרבים נח, ורשות היחיד נמי לא הוי, אלא דבר המסויים [חשוב] ורחצ ארבעה,

למטה מ' טפחים, כזורק בארץ וחיוב, דאורי רשות הרבים משנה משהו הוי הנחה, ולא דמי לנח על דבר המסויים למטה מעשרה, דהוא חשיב למיהוי רשות חשוב לעצמו או כרמליה או מקום פטור, ולא הויא הנחה צרשות הרבים,

אלא [שמואל קאי] אכרמלית כדפרישית [לעיל ע"א בד"ה דער י' הוי כרמלית], דאין כרמלית למעלה מ',

ואקילו בה רבנן לעיל קאי, אדרב דימי ורצ שעת [כי אתא רב דימי, אמר רבי יוחנן, אין כרמלית פחותה מארבעה, ואמר רב ששת, ותופסת עד עשרה], דאקילו זה רבנן כרמלית, הואיל ואיסורה מדצרייה אקילו זה, מקולי רה"י ומקולי רה"ר,

רב דימי [דאמר לעיל ע"א קרוב לסוף הדף, אין כרמלית פחותה מארבעה] אשמעינן מקולי רה"י, דאי איכא מקום ארבעה הוא דהויא כרמלית, ואי לא מקום פטור בעלמא הוא כי היכי דרשות היחיד לימיה פחות מרחצ ארבעה, והמכניס מרשות הרבים עליו פטור, כרמלית נמי לא הוי, ומותר למתלה להכניס מרשות הרבים ומרשות היחיד עליו,

ורצ שעת [דאמר שם ותופסת עד עשרה] אשמעינן מקולי רה"ר דמקולי רשות הרבים נמי אקילו עלה, דער י' טפחים הוא דהויא כרמלית, למעלה מ' טפחים לא הויא כרמלית דאינה מופסת צאיר למעלה מעשרה כרשות היחיד, אלא למטה מעשרה כמות רשות הרבים?

גופא, אמר רב גידל, אמר רב חייא בר יוסף, אמר רב, בית שאין תוכו י', וקרויו משלימו ל', על גגו מותר למלטל בכולו, בתוכו אין מטלטלין בו אלא בד' אמות,

אבני חן למסכת שבת

עיקרו דמשיג אגב עיקרו דלית ציה ארבעה, ודרכ מסדה [דלא צריך מקום ד' ברה"י] דלא כר' ודלא כרבנן [דלשניהם צריך מקום ארבעה גם ברה"י], לישנא אחרינא אמר אביי, בדרכ מסדה, דהוי צרעות הימדי, אפילו רבנן מודו, וכי פליגי רבנן צדי טופו צתר עיקרו הוא דפליגי,

ורבנן סברי, לא אמרי' שדי נופו בתר עיקרו:

אמר אביי [בא לומר שאם זורק "הרשות היחיד" עצמו לרשות הרבים אינו חייב, ובא ללמד כמה גדול של דבר עגול כדי שיהיה בו ד' על ד', שלא יתחייב משום הוצאה],

זרק # [צ"ע למה לא אמר "הוציא", וכן למה דוקא כוורת, וראה מש"כ לקמן ברף זה בקושיית התוס' ישנים בד"ה רחבה ו' פטור] כוורת [basket] עגולה היא לר"ה [ופיה למעלה] גבוהה ו' כלומר אפילו גבוהה עשרה ואינה רחבה [diameter] אם אינה רחבה ו' באמצעייתה, חייב, דאכתי ספך צעלמא הוא ואינה רשות לעצמה, דלא הוי רשות [הימדי. רי"ף] דאורייתא אלא גבוהה עשרה ורחבה ארבעה על ארבעה,

כדלמרינן [ואמרין ?] צעירוצין (נא). דכל שיעורין דשבת כריך הן ואלכסונו, ודבר עגול כי מרצעת לה מתוכו, ומפקע [ומפקה. נמ"י] עיגול שסביב היצוע, לא משכמת ציה ארבעה מרצועים, אי לא הוי עיגולו קרוב לששה, כדלמרינן גבי סוכה העשויה ככשן (סוכה ז:), "דעל כרמך כריך שמתלל צמוכו" [פ' באילו אמר "דאו חמצא"] אלכסון של ארבעה על ארבעה [פ' דאם יהיה עיגולו קרוב לששה או חמצא בתוכו שיעורו של אלכסון של ד' על ד' שהוא חמש ושלשה חומשים], וכל [דכל. נמ"י] טפח צריצועו, טפח ותר חומשי צאלכסונו, הרי [בד' טפחים אם תוסיף לכל טפח תרי חומשי, יש כאן שמונה חומשי, שהם טפח ושלשה חומשי] חמישה טפחים ושלשה חומשי, ואצ"ל לא דק, ולומרמא הוא דלא דק, ולהפרישו מאיסור שבת, [אבל ראה בפ' רבינו פרחיה שצריך שני חומשין אלו להשלים עובי המחיצות, אבל מביא שם שיש חולקין ע"ז ואומרים דמאן יימר דעובי המחיצות מצומצמין, ושמן הן יתירות על זה השיעור או חסירות וכו' עיי"ש],

[ובא אביי כאן לומר] [ד?]אף על גב דיש כאן אלכסון [ד' על ד'], צאינה רחבה ששה, מחייב ליה מדרבנן, עד דאיכא ששה, אצל ודאי, לענין קרבן לא מיימי, אי הויה חמשה טפחים ושלשה חומשין, דהוי כזרק רשות,

[דלא חשיבא הנחה ברשות הרבים, כי היכי דלא חשיבא כוורת למעלה מעשרה ברשות הרבים, דהוא מקום פטור, ולא שנא אם זרקא ארבע אמות בר"ה ול"ש אם זרקא משות היחיד לרשות הרבים. חרושי הר"ן],

רחבה ו' פטור דהוי רשות לעצמה, ואין ממשכן גמרינן, שהיו זורקין מחטיהן צמלכמן זה לזה, ולא היו זורקין רשות, [ולא נהירא דאשכחן מיהא שהיו מוציאין רשויות כגון ארון ומזבחות. תוס' ישנים, # ואולי למד רש"י לפרש כן מדאמר "זרק" "כוורת" שהיא דבר קל מאד שהוא זרק, ורק בוריקה יהיה פטור, אבל אם הוציא ארון וכדומה יהיה חייב, שהרי זה

כוורק באויר, ואי ס"ד בכותל דאית ביה חור, אמאי כוורק באויר, הא נח בחור הא הוה ליה מרשות הרבים לרשות הימדי, דהוה ליה גבוה עשרה ורשות לעצמו,

וכי תימא [שלכן לא אוקמה דנח בחור], מתני' דלית בהו [בחור] ד' על ד',

והאמר רב יהודה א"ר חייא, זרק למעלה מ' טפחים, והלכה ונחה בחור כל שהוא, באנו למחלוקת ר"מ ורבנן צמסכת יומא, גבי מנחה,

[ודוקא בחור שהיא למעלה מעשרה, דהוי מקום פטור, לשוייה מקום חשוב ולעשותו רשות היחיד ולחייב כוורק בחור, אבל תוך עשרה דהוי רשות הרבים, וכן פני הכותל, לא אמרינן חוקקן להשלים לאפוקי מרשות'. הרא"ה. חרושי הר"ן]

דר"מ סבר דבר שאין צו שיעור, ויש שם עובי, ורצח למקוק ולהשלים לשיעור חוקקין להשלים אמרינן כמאן דמקוק דמי, והכא נמי, לר' מאיר, חוקקין להשלים ומייב, וסמס משנה ר' מאיר, ורבנן סברי, אין חוקקין להשלים,

אלא לאו ש"מ, בכותל דלית ביה חור, שמע מינה:

[ראה בשש"מ ששני התיורצים הם אחד, וכע"ז הוא בחתם סופר עיי"ש], [וקשה לי ולוקמה בכותל דאית בה חור, וכגון שאין בעובי הכותל ארבעה, דלא שייך בה חוקקין להשלים? וי"ל משום דרוב הכתלים עוביין ארבעה. חרושי הר"ן]

גופא, אמר רב חסדא, געין קנה ברשות היחיד, זורק ונח על גביו, אפי' גבוה מאה אמה, חייב, מפני שרה"י עולה עד לרקיע,

לימא רב חסדא דאמר כרבי [ביחיד נגד חכמים שהם רבים] דלא צעי הנחה על גבי מקום ארבעה,

דתניא, זרק ונח ע"ג ז"ז כ"ש קא סלקא דעמין מרשות הרבים לרשות הימדי, ר' מחייב וחכמים פוטרים, אלמא לא בעינן מקום ד' על ד'?

דף ח' ע"א

אמר אביי, ברה"י, דכ"ע לא פליגי כדרכ חסדא [ללשון ראשון ברש"י לקמיה הפ' דלכו"ע צריך מקום ד' גם ברה"י, וללישנא אחרינא הפ' דלכו"ע אין צריך הנחה על מקום ד'],

אלא הכא באילן העומד ברה"י, ונופו נוטה לרה"ר, זורק מתחילת ארבעה לסוף ארבעה ונח אנופו,

דרבי סבר, אמרי' שדי נופו [לשון זה גם לעיל ד; ובב"מ קיח:] בתר

אבני חן למסכת שבת

קלר [האלפסי וכן האשר"י לא גרסי ורחב ד' וכן משמע מפירש"י דכתב בטר הכי בין רחב ובין קצר, וכן פ' הר"ן. מהר"ם],
[בגליון הש"ס מקשה ממש"כ רש"י לקמן צא: אי נימא אסקופה רשות הרבים, כגון גזרה משעה "ורחב ארבעה", ורבים מכמפין עליו, דחזיא לרבים לכמופי, כדלמך צפרק קמא (ט). הרי שצריך ד' על ד' וכאן כתב רש"י בין רחב ובין קצר? והניח בצ"ע, # ובאמת צריך לומר שכן משמע לרש"י כאן, כיון שאומר עולא "עמוד תשעה" ולא אמר מרת רחבה, למד רש"י מזה שחייב כל זמן שראוי לכתף עליה, אבל עדיין צ"ע],

א"ל [שאל] **אבבי לרב יוסף, גומא עמוקה משעה מאי גבי רשות היחיד** דעשרה, מניא לעיל [דף ו.]. עמוקה כגזרה, דקמתי מרין עמוק עשרה ורחב ארבעה רשות היחיד [וכן גרר שהוא גבוה ו' ורחב ד'], הכל מלי, מי אמרין מגמי ציה צני רשות הרבים חפלים שצידם, עד דהדרי ואמו דרך שם, ושקלי ליה, ונמלא שצריכים לו רבים, הלכך רשות הרבים הוא [או לא],

אמר ליה [רב יוסף השיב לאביו] **וכן בגומא** [גומא ט' מפחים ברה"ר היא כמו העמוד. ר"ח] [פ' אבל לא מטעם כיתוף, אלא דמשתמשי שם רבים. כ"ה לפי רש"י, אבל ראה להלן דברי חרדושי הר"ן, שגם בגומא הטעם משום דמכתפי עליה],

רבא אמר, בגומא לא, מ"ט תשמיש על ידי הדחק לא שמייה תשמיש [כגון בגומא שיויר שם במורה, ועולה במורה, לא שמי' תשמיש. חרדושי הר"ן] הלכך לא צורך רבים הוא, אלא כרמלית הוא, [פ' גומא עמוקה תשעה וברוך מדרון אדם יורד לתוכה ומשאוי על כתפיו, והוא מניחו על קרקע רשות הרבים [פ' על שפת הגומא] עד שינוח מיגיעתו, ואח"כ מפילו על כתפיו בלא טורח ויוצא באותו דרך שנכנס בו, כן פ' רבינו יהונתן ו"ל, ולפי זה דוקא שהיא עמוקה תשעה דומיא דעמוד, הא אינה עמוקה תשעה שהוא טורח להפילו על כתפו לא, ורש"י ול לא פ' כן וכו'. חרדושי הר"ן],

איתיביה רב אדא בר מתנא, לרבא [דאמר דגומא ט' אינה רשות הרבים], **היתה קופתו מונחת ברה"ר**, [והיה קופתו] **גבוהה עשרה ורחבה ד', אין מטלטלין לא מתוכה לרה"ר, ולא מרשות הרבים לתוכה** דהוי רשות היחיד לעצמה,

פחות מכן או גבוהה או צרובה **מטלטלין** [מתוכה לרה"ר, ומרה"ר לתוכה], ואם תאמר פחות מעשרה ורחבה ארבעה כרמלית היא [ולאסר מדרבנן] ? לא גזר רבנן [לא תקנו רבנן רשות "כרמלית"] לנעולו ממורת כלים, הואיל וכלי הוא [פ' והרי היא כלי ברשות הרבים, ודינה כרשות הרבים],
[וצ"ע שהרי כבר כתב רש"י בן לעיל ברה"ר רחבה ו' פטור ?],

וכן בגומא,

מאי לא האי וכן **אסיפא** נמי קאי, דפחות מכן מטלטל לפתחיה [בגומא לרה"ר, ומרה"ר לגומא], אלמא רשות הרבים חשיב ליה, ואוקמא צעמוק תשעה,

היה במשכן, וצ"ע],

ואם תאמר, גדלה גזרה עשרה נמי רשות לעצמה היא, דהא שמה כרמלית ? [ריטב"א תירץ שאין כרמלית בכלים, וכן כתב רש"י לקמן בדרך זה ד"ה פחות שמכאן]

היא [כרמלית] לאו מדאורייתא הוה רשות, אלא מדרבנן, ולא להקל על דברי תורה צא [בוה שגזרו חכמים שכרמלית יהיה רשות לעצמה, לא גזרו כן כדי שיצא מזה קולא], כגון זו שיפטר ממטאת [פ' שנאמר שלא יתחייב חטאת שהרי זרק רשות],

רבא אמר, אפי' אינה רחבה ו' פטור, מ"ט, הואיל וגזרה עשרה **אי אפשר לקרומיות** [די שא"ל. אידיש] [the skin-like scaly envelope of a reed] **של קנה** שלא יהא זה קרומיות מן השמי' שתי קורא להקנים שהולכים באריגת הבורות במטת למעלה] שגזרה ממזריהם של ערב [ערב קורא להקנים שהולכים פביב הבורות], **שלא יעלו למעלה מעשרה** ועולין למעלה מעשרה שהוא חזיר מקום פטור, וכיון דלא ניחא כולה ברשות הרבים, לא הוה הנחה לאיחויצו,

כפאה על פיה חרקה, ואינה נחצה ששה קאי [ר"ל דאם רחבה ו' אפי' אינה גבוה כ"א ו' ומשהו פטור משום דהוה רשות לעצמה. מהר"ם], אם גזרה **שבעה ומשהו** עדיין חייב וכל שכן פחותה מכן [למשל שבעה], אלא אפילו גזרה שבעה ומשהו, דאיכא למימר הואיל ומחיצותיה למטה, וקיימא לן הלכה למשה מסיני דאמרין לצוד, אכתי כולה ניחא ברשות הרבים [אפילו הכי חייב], דמי מטיא פחות משלשה סמוך לקרקע, ואמרין. [ר"י] צהן לצוד והוה הנחה, אכתי כולה [פ' אין שולי הבורות למעלה מעשרה, שתהיה חוץ לרשות הרבים, אלא כולה] באייר רשות הרבים היא, ומייצ,

אצל גזרה **שבעה ומחצה** והוא הדין לשני משהוין **פטור**, דמי מטא לפחות משלשה סמוך לקרקע [ו. ר"י] אמרין לצוד במחיצותיה, והרי היא כמנוחה, נמלא שוליה למעלה מעשרה, ואינה נחצה כולה ברשות הרבים, ובשלל כפאה ליכא למימר לצוד, דלא אמרין לצוד אלא במחיצות, והא מילתא [אף שרבה אומר] צין לאציי צין לרצא, דאציי נמי מודה דבעינן הנחה כולה ברשות הרבים, אלא דאציי לא חשיב קרומיות, אצל צהא מודה, דכלל קרומיות איחא למעלה מעשרה,

רב אשי אמר, אפי' שבעה ומחצה חייב, מ"ט מחיצות לתוכן עשויות להניח צהן דצא, ולא לספן כלפי מטה, הלכך אין כאן מורת לצוד:

אמר עולא, עמוד תשעה ברה"ר [תשעה] דוקא נקט, דחזי לכמופי, דאינו לא גבוה ולא נמוך, ורבים מכתפין עליו, וזרק ממחלת ארבע לסוף ארבע ונח על גביו, חייב,

מ"ט, פחות משלשה, מדרם דרסי ליה רבים, משלשה ועד תשעה, לא מדרם דרסי ליה ולא כתופי מכתפי, תשעה ודאי מכתפין עילויה וכיון דצריך לרבים, רשות הרבים הוא, צין רצא צין

אבני חן למסכת שבת

דמשמטמן צו קטא?

לא ארישא אגזוזה עשרה ורחצה ארבעה, דהוי רשות היחיד, קתני וכן בגומא # [לכאורה אין בזה שום חידוש, דהא קתני בברייתא לעיל ו. מפורש "חריץ" היו רשות היחיד דהיינו גומא],

איתיביה [ומקשה עוד על רבא, דאמר דתשמיש על ידי הדחק לא שמייה תשמיש],

דף ח' ע"ב

נתכוון לשבות ברה"ר המערב עירובי תחומין, עירובו קונה לו שציטמו שס, שיכול לילך משם לכל רוח אלפים, כאלו שבת שם [במקום עירובו], ולרץ שימכוון לקנות שציטמו במקום שיכול לאכול שם עירובו, אם היה רוצה לאכול, שמתוך כך מועיל לו עירובו לקנות שציטמו, דמקום פיתא גורס, דהם שייך איניש, ואף על פי שהוא צריך העיר שציטמו, והניח עירובו [הפת וכדומה שעושה בה את העירובי תחומין] בבור [פ' שהה"א היה שיהי' נפק' בבור שעמוק יותר מ' בין עשרה טפחים התחתונים ובין המקום שלמעלה מ' טפחים],

למעלה מ' טפחים [מקרקעיתו], עירובו עירוב קא סלקא דעמך [ראה מהרש"א] דיכול לטלו בשבת, למטה מ' טפחים [מקרקעיתו של הבור], אין עירובו עירוב,

היכי דמי, אילימא בבור דאית ביה עשרה עמוק [ועוד], ולמעלה ומאי למעלה דרלא' שהגזיתו ואותביה והניחו למעלה מעשרה מקרקעיתו של צור, ולמטה ומאי למטה דתתא' שהפילו ואותביה והניחו למטה מעשרה התחתונים,

[ולכן] מה לי [הניחו בבור] למעלה, ומה לי למטה אמאי עירובו עירוב, הרי הצור רשות היחיד הוא משפת אוגנו ולמטה, וכל שמונה צו, צרשות היחיד הוא מונח, וכיון דנתמין שמהא שציטמו צרשות הרצים, ולא הניח עירובו על שפת הצור, נמצא, הוא במקום אחר, ועירובו במקום אחר הוא ואינו יכול להוציאו מרשות היחיד לרשות הרצים לאוכלו,

אלא לאו האי למעלה מעשרה דקתני בבור דלית ביה עשרה, וקתני עירובו עירוב והכי קאמר, אם קרקעיתו של צור למטה מעשרה, דהוי הצור חללו עשרה, והוי רשות היחיד אין עירובו עירוב, כל מקום שהונח שם, ואם קרקעיתו של צור למעלה מעשרה, דהוי היה חללו פחות מעשרה, עירובו עירוב, ולא חשיב ליה כמנוח בכרמלית,

אלמא תשמיש על ידי הדחק שמייה תשמיש אלמא תשמיש לרצים חשיב ליה?

זמנין משני ליה [וכן לשון זה לעיל ו; ובגדרים מה: זמנין אמר ליה] [ברייתא זו דקתני הניח עירובו בבור וכו'] למעלה מ' טפחים עירובו עירוב, הוא

ועירובו בכרמלית כגון שהיה צור זה צבקעה, ומכוון לשבות על שפתו, וצור נמי, כיון דלא עמוק עשרה כרמלית הוא [פ' ובבי האי גונא איבא למימור דתשמיש ע"י הדחק שמי' תשמיש. חרושי הר"ן], ואמאי קרי לה נמכוון לשבות צרה"ר, לפי שאינה רשות היחיד דלילו הואי האי צור צמח, אפילו עמוק עשרה עירובו עירוב [דהוי שניהם רשות היחיד], [ואומר הברייתא, דאם הבור למעלה מ' טפחים פ' אינו עמוק ו' טפחים, אז עירובו עירוב, דהוא ועירובו בכרמלית],

וזמנין משני ליה, הוא ברה"ר רשות הרצים דוקא קתני ועירובו בכרמלית וצור שהוא פחות מעשרה כרמלית הוא, כדאמרין [דבור ברה"ר פחות מעשרה דינה בכרמלית] דלא שמייה תשמיש,

[ומפרש המשך הגמרא] ודקשיא לך היכי מצי מפיק ליה [האידך יכול להוציא העירוב מברמלית לרשות הרצים] ? על כרחיך קניית עירוב צין השמשות איתא כשקדש היום, והוא ספק יום ספק לילה, ורבי היא דאמר צעירוצין (לד:): כל דבר שהוא משום שבות שצות שגזרו חכמים צאסורי שבת, לא גזרו עליו בין השמשות לא גזרו עליה אלא בשבת ודאי, ולא צין השמשות, הלכך, מכרמלית לרשות הרצים שבות צעלמא הוא, וצין השמשות ראוי לטלו משם ולאכול, לפיכך קנה עירוב,

[ורבא ממשך] ולא תימא דחויי קא מרדינא לך, אלא דוקא קאמינא לך דלא שמייה תשמיש לרצים [פ' שאין בור מ' מקרי רה"ר דתשמיש ע"י הדחק לא שמייה תשמיש],

דתנן [לקמן ריש ק:], אם היה רֶקֶק [מעט מים מכוסים, ושורש המלה מלשון רוק] [pool, shallow] מים, ורשות הרבים מהלכת בו שעוצרין צאמו רקק צרגליהם, הוורק לתוכה ד' אמות חייב, וכמה הוא רקק מים, פחות מ' טפחים שאין המים עמוקים עשרה, ורקק מים שרה"ר מהלכת בו הוורק לתוכה ד' אמות חייב שהוא כרשות הרצים גמורה,

בשלמא [הא דכפל המשנה לשון] רקק רקק תרי זימני, חד בימות החמה, וחד בימות הגשמים [שהרין שוה בכל הזמנים], וצריכא, דאי אשמעינן בימות החמה, דעבידי אינשי לקרורי נפשיהו [והולכים לתוך המים], אבל בימות הגשמים אימא לא [ולא תהיה רשות הרבים],

ואי אשמעינן בימות הגשמים, אגב דמטניף מקרי ונחית [כדי לנקות את עצמו], אבל בימות החמה לא, צריכא,

אלא הילוך תרי זימני למה לי [למה תנן, ורקק מים "שרה"ר מהלכת בו" הוורק לתוכה ד' אמות חייב] לימני צסיפא ורקק מים שצצות הרצים, הוורק לתוכו חייב, "רשות הרצים מהלכת בו" לאשמעינן דנעינן שיהא צורך לרצים למה לי, הא מרישא שמעינן ליה,

אבני חן למסכת שבת

אמר מר, ובלבד שלא יטול מבעל הבית ונותן לעני, מעני ונותן לבעל הבית, ואם נטל ונתן שלשתן פטורין,

לימא תיהוי תיובתא דרבא, דאמר רבא, המעביר חפץ מתחילת ד' לסוף ד' ברשות הרבים, אע"פ שהעבירו

דף ט' ע"א

דרך עליו שהגזירו למעלה מעשרה, דלא שלט ציה איור רשות הרבים, והו' מקום פטור חייב כי הדר אגמיה, ואף על גב דדרך מקום פטור אל?

התם [בדברי רבא שהעבירו דרך עליו שהוא פטור] לא נח [באור למעלה] זמקום פטור, והו' ליה עקירה מרשות הרבים והגמה צרשות הרבים, הכא [בשעובר דרך האסקופה] נח [על האסקופה שהוא מקום פטור] זמקום פטור, ניד העומד על האסקופה:

הקדמה:

- המדובר כאן בפתח מבוי, שהמבוי הוא כמו רחוב ארוך שפתוחים לתוכו כמה חצירות, ודרך פתח המבוי יוצאים לרשות הרבים או לכרמלית,
- פתח המבוי לפעמים יש בתוכה דלת, שיכולים לנעול אותה,
- כל מבוי צריך לחי בפתחה כדי להתיר לטלטל בתוכה,
- יש פתח שיש לה פצימין, היינו שהפתח אינו פתוח ככל רוחב המבוי, שהפתח רחוק משני כותלי המבוי [או מכותל אחד], והפצימין יכולים לשמש כלחי להתיר את המבוי, כדאמרין בעירובין טו. דאמר אביי לחי העומד מאליו הוי לחי,
- הלחי מתיר את הטלטול מחודו הפנימי של הלחי,
- האסקופה לרוב הוא בתוך עובי החומה,
- אם הפצימין הם מתירין את המבוי, צריך עוד לחי על חודו החיצוני של הפצימין להתיר את הטלטול על האסקופה, שהוא בתוך הפצימין,

[וחזור לפרש הברייתא לעיל ו.] אחרים אומרים, אסקופה משמשת שתי רשויות, בזמן שהפתח פתוח כלפנים קא סלקא דעמיה זמזוי שהשכיזו זלמי, ולמיז לפנים מן האסקופה [וס"ד כיון שהפתח פתוח והלחי מתיר את הטלטול בכל המבוי, ממילא הוא מתיר גם את רוחב האסקופה], פתח נעול [שהפתח מפסיק בין האסקופה למבוי] כלחויין [אסור לטלטל על האסקופה],

והיינו דקא מממה ואף על גב דלית ליה לחי זמזון [שהלחי יתיר את האסקופה],

והאמר רב חמא בר גוריא, אמר רב, תוך הפתח של מבוי, דהיינו רחב האסקופה צריך לחי אחר להתירו [ואל תקשה שמא הלחי עומד בסוף רוחב הפתח אצל רשות הרבים, וכל האסקופה הוא לפנים מן הלחי, לכן

אלא לאו ש"מ אלא להכי הדר מנייה דוקא, שיהא הילוך לרבים, הילוך על ידי הדרחק דאף על גב דעל ידי הדחק הוא שמייה הילוך, אכל תשמיש על ידי הדרחק אס היה צורך רבים לתשמיש, לא שמייה תשמיש לא חשיב רשות הרבים, ש"מ,

אמר רב יהודה, האי זירזא דקני חבילה של קנים ארוכים, רמא וזקפיה רמא וזקפיה הוליכו אמות הרבה צרשות הרבים כענין הזה, שלא נטלו כולו מן הקרקע, אלא זקפו והשליכו, וחזר וזקפו והשליכו, אין זו עקירה, לא מיחייב, עד דעקר ליה [עד שמגביהו מן הקרקע לגמרי, ומטלטלו כך],

[רמב"ם הלכות שבת פרק יג הל' יא [ופלא שלא מובא בשו"ע] היה קנה או רומח וכיוצא בו מונח על הארץ והגביה הקצה האחד והיה הקצה השני מונח בארץ והשליכו לפניו, וחזר והגביה הקצה השני שהיה מונח בארץ והשליכו לפניו, על דרך זו עד שהעביר החפץ כמה מילין פטור, לפי שלא עקר החפץ כולו מעל גבי הארץ, ואם משך החפץ וגררו על הארץ מתחלת ארבע לסוף ארבע חייב שהמגלגל עוקר הוא]

[וחזור לפרש הברייתא לעיל ו.] אמר מר, אדם עומד על האסקופה, נוטל מבעה"ב ונותן לו, נוטל מעני ונותן לו,

האי אסקופה מאי, אילימא אסקופת רה"ר כגון אסקופת מבוי [שהוא בפתחה של מבוי, שפתוח לרה"ר] שאין עליה תקרה, ואין גזיה שלשה מן הקרקע, ולמי של מבוי לפנים הימנה, [איך הוא] נוטל מבעל הבית [שהוא ברשות היחיד], הא מפיך מרה"י לרה"ר,

ואלא אסקופת רה"י כגון עומדת תחת התקרה, או לפנים מן הלחי, או גזיה עשרה וזמנה ארבעה, נוטל מן העני [איך הוא נוטל מהעני שעומד ברה"ר] הא קא מעייל מרה"ר לרה"י,

אלא אסקופת כרמלית אינה גזיה עשרה, אלא [אכל דס"ה] רמזה ארבעה, [ו.] דס"ה] יכי קמינו נוטל ונותן לכתחילה, סוף סוף איסורא דרגנן מיהא איתא,

אלא אסקופה, מקום פטור בעלמא הוא מקום שאין בו ארבעה על ארבעה, [הוא]. נמ"י, רכ"ף, ר"ן] מקום מסויים שיש לו ראש רחב קצת, וגזיה שלשה, ועומד סמוך לרשות היחיד ולרשות הרבים, והכי מוקים לה בעירובין בגזיה שלשה כגון דלית ביה ד' על ד',

וכי הא, דכי אתא רב דימי, אמר רבי יוחנן, מקום שאין בו ד' על ד' טפחים, מותר לבני רשות היחיד, ולבני רשות הרבים לכתף עליו, ובלבד שלא יחליפו והכי נמי קמינו לעיל, וכלכד שלא יטול מן העני ויתן לבעל הבית,

אבני חן למסכת שבת

וקוּסַם, שהרי יש צחלל עביו ארבעה, מן הדלת לסמימא פּי התקרה,

[לא הבנתי מנין לו זה, הרי על פי רוב כל רוחב הפתח המקורה הוא ד', ובשנעל הדלת לא נשאר ד', והבי הוה לי למימר בדאמר לקמיה אצל תקרת ארבעה, לא בטלה ירידת סמימא נעילת דלת, דהלכה למשה מסיני הוא גוד, ולכוד, ודופן עקומה, במקום ארבעה].

והוא הדין דמני לאוקמא [ב. ררי"ף] כולו מקורה, אלא שאין צרח עביו ארבעה, אלא משום דסמי עביו החומה אינו פחות מארבעה,

רב אשי אמר, לעולם באיסקופת בית עסקינן שכולו פתח מקורה,
והיינו טעמא דפתח נעול כלחוד,

וכגון שקירה עובי הפתח בשתי קורות שאין בו ארבעה, ואין בו ארבעה, ואין בין זו לזו שלשה, ודלת באמצע, דאילו תקרה שיש בה ארבעה, אמרינן בה יורד וקוּסַם, וכו' לא אמי נעילת דלת ומצטל למחילה [בדמפרש לקמיה], ואפילו הוא שוקף צאמנעו,
ללא דמי למצוי, דקורת מצוי קורה היא [שמא"ל. אידיש, שאין רחבה אלא טפח], ולא הוכרה אלא למצוי [אבל בבית לא יכשיר], הלכך [ולכן במבוי] פתח נעול בטלה מתורת קורה, דהא אול ליה מצוי, אצל תקרת ארבעה, לא בטלה ירידת סמימא נעילת דלת, דהלכה למשה מסיני הוא גוד, ולכוד, ודופן עקומה, במקום ארבעה, והכא טעמא משום דשתי קורות הוו, שאין צו ארבעה ולא צו ארבעה, ולא צינינן שלשה, והדלת מתוקן להיות נעול צאמנע,

[הלכך בית זה אם ה] **פתח פתוח** [רוחב האסקופה דינה] **כלפנים** דכיון דאין צינינן שלשה אמרינן לכוד, והוי כמדא, ופיה המצוין יורד וקוּסַם, דהא השמא אית בה ארבעה,

פתח נעול כלחוד כיון דצאמנע הוא, נמצא הוא מפסיק צינינן ומחלקן זו מזו, שאין נראה יחד לומר בהן לכוד, וליכא למימר בחיטונה פיה יורד וקוּסַם, דהא לית בה ארבעה,

[ושמעתי מקשים, שיש באיזה מקום ?] דלא אמרינן שני פעמים הלכה למשה מסיני בדבר אחד, ואיך אומר כאן שאומרים לכוד ואח"כ אומרים גם גוד אחית ?]:

[עוד שנינו בברייתא לעיל ו.] **ואם היתה איסקופה גבוהה י' ורחבה ד'** סיפא דמילתא דאחרים דצרייתא דלעיל, והדר נקיע לה לפרושה, כמו אמר מר, **הרי זו רשות לעצמה** ואין מטלטלין בה אפילו מן הבית, ואף על גב דשנייה רשות היחיד [פירוש מלישנא דהרי זו רשות לעצמה משמע דאפילו בהרי רשות היחיד אסור, ומסייע ליה לרב יצחק וכו'. חרושי הר"ן],

מסייע ליה לרב יצחק בר אבדימי, דאמר רב יצחק בר

אומר] שהלמי הממיר את המצוי, סתמיה נגד האסקופה וזקוף עליה, וקסבר אסור להשתמש נגד הלמי, אלא מחודו הפנימי, ולפנים [פ' כיון דלפנים] הוי היכר המחילה,

[ג"ב עיקר הפשט שהפצימין שהן עובי החומה הן מתירין המבוי, והן לחי שלו רק שצריך עוד לחי להתיר בין הפצימין שהוא רוחב האסקופה, וכן פרש"י בפ"ק דעירובין דף ט'. רש"ל],

וכי תימא [פ' וכי תימא שיש סברא שאם רוחב החומה הוא פחות מד', אינה צריכה היתר לעצמה והיא נמשכת להיתר המבוי] דלית ביה ד' על ד' ד' דמשך עובי החומה [בהפצימין של פתח המבוי, שהאסקופה שוה להם], לפיכך אינה רשות לעצמה, ומותר להשתמש כנגד הלמי מחודו המצוין, שהוא שוה לאסקופה אצל רשות הרבים,

ואין [דאין ?] לך למי גדול מעובי החומה שמכאן ומכאן, שבהם המצוי נימא, [כל זה הוא מהוכי תימא, פ' וכ"ח דאירי באופן שאין בעובי החומה ד' טפחים, וממילא הוא יכול לשמש במקום לחי, דבאופן זה אין צריך לחי אחר להתירו, ולכן אומר הברייתא דפתח פתוח יהיה האסקופה כלפנים],

והאמר רב חמא בר גוריא, אמר רב, תוך הפתח אע"פ שאין בו ד' על ד', צריך לחי אחר להתירו [שאינו נמשך אחר המבוי]?

אמר רב יהודה אמר רב, הכא באיסקופת מבוי עסקינן כדקאמרנא, אצל לא צמזבו שהכשרו צלמי [שהלמי אינו ממיר אלא מחודו הפנימי ולפנים, הלכך אפילו פתח פתוח הוי כלחוד. ר"ן] אלא צמזבו שהכשרו בקורה, וקורת המצוי שיעור רחבה טפח, [כדאיתא. ר"ן] צריך קמא דעירובין (יג:), והאסקופה ועובי הפתח (מסתמא. ר"ן, ררי"ף, נמ"י) רחבים הם [יותר מטפח. נמ"י], נמצא חציו [פ' חלק דהיינו טפח] של עובי הפתח **מקורה, וחציו שאינו מקורה, וקירוי כלפי פנים** וכגון שהניח הקורה כלפי פנים ללד המצוי [צד הפנימי של רוחב הפתח],

[ולא הבנתי מה נפק"מ היכן הקורה מונחת, ואם היה הקורה מונח לצד החיצון יהיה כל האסקופה מותר, מחודו החיצון ולפנים, ואם הדלת נעול כיון שאין ד' טפחים חוץ לדלת, אין האסקופה שהיא חוץ לדלת ניתרת ע"י גוד אחית?],

הלכך **פתח פתוח** [ויהיה דין אסקופה המקורה] **כלפנים** [דמותר לטלטל בה כמו בתוך המבוי] מחוד המצוין של קורה ולפנים, וקצר [דקצר ?] לה [הברייתא] כמאן דאמר מותר להשתמש תחת הקורה, או משום טעם ההיכר [דהיכר. ר"ן, ררי"ף] מלכד, כדמפרש פלוגמיהו דעירובין (ס:), אי משום דקורה משום מחילה, דאמרינן חודה המצוין יורד וקוּסַם,

פתח נעול והדלת שוקף צפני האסקופה הפנימית, [ואז] (ו?) כל האסקופה [שהיא] חוץ לדלת **כלחוד** ואפילו תחת הקורה, דכיון דנסתם המצוי בטלה לה קורה, וליכא למימר יורד וקוּסַם, דכל מחילה שאין צין חלל המחיצות ארבעה, אינן מחילות, ולא שייכא בהו תורת גוד אחית,

ולהכי לא אוקמא באסקופת בית, דסתם בית פתח שלו יש לו משקוף [ארבעה טפחים] מלמעלה, ונמצא עובי הפתח כולו מקורה, ואפילו פתח נעול אמרינן יורד

אבני חן למסכת שבת

קטנה אלא ימשיך הסעודה, אבל מאן יימר "שיעבור הזמן", הלא בודאי יתפלל קודם שיעבור הזמן וכן כתב רש"י בריש דף י. ?

לא לעולם סמוך למנחה גדולה, [והא דקתני לא ישב אדם לפני הספר, מייד] ובתספורת בן אֶלְעָשָׁה חתנו [איידע"ם] של רבי היה, ופזר מעות ללמוד תספורת של כהן גדול (נדרים נא.), שהיה מספר כל ראשו, ולא לגמרי אלא מניח כל השערות קצת, כדי שיהא ראשו של זה צדד עיקרו של זה, והיינו כסוס יכסמו [את ראשיהם] [יחזקאל מד], ומימשיך טוצא [פ' שלוקח זמן רב לעשות תספורת כזו],

ולא למרחץ, לכולא מילתא דמרחץ לחוף ראשו, ולהשתטף בחמין וצונן, ולהזיע,

ולא לבורסקי, לבורסקי גדולה עורות הרבה, ובתחלת מקונו,

ולא לאכול, בסעודה גדולה,

ולא לדין, בתחילת דין,

רב אחא בר יעקב אמר, לעולם בתספורת דין, לכתחלה אמאי לא ישב, גזירה שמוא ישבר הזוג של מספרים, והא נריך לחור אחר זוג אחר,

ולא למרחץ נמי, לא תימא לכולא מילתא דמרחץ, אלא להזיע בעלמא, לכתחלה אמאי לא, גזירה שמוא יתעלפה פשמי"ר בלעו (יחלש, יתעלה),

ולא לבורסקי, לעיוני בעלמא שאין זה תחלת עשייתה, ואפילו הכי לכתחלה לא יכנס לה סמוך למנחה גדולה, לכתחלה אמאי לא? דילמא חזי פסידא בוביניה שמוא נפקלקו במכה העורות ומטריד ינטער, והא טרוד צנערו, ולא יתפלל,

ולא לאכול, בסעודה קטנה, לכתחלה אמאי לא? דילמא אתי לאמושוכי,

ולא לדין, בגמר הדין, לכתחלה אמאי לא, דילמא חזי טעמא וסתר דינא יסמרו מה שפסקו, ויחזרו בהן, וחזר להיות תחלת הדין,

מאימתי התחלת תספורת [רלשון לא ישב לפני הספר משמע דע"ז קאי אם התחילו אין מפסיקין, דאם התחיל לישב אין מפסיקין, וע"ז בעי מאימתי נקרא התחלת ישיבה להסתפר. שפת אמת] דנימא שזי אין מפסיק, דמתן אס התחילו כו? אמר רב אבין, משיניח מעפורת סודר של ספרין על ברכיו וטמנו על צרכיו שלא יפול השער על צגדיו,

אבדימו, אומר היה רבי מאיר דהוא אחרים, כדאמרין צהריות [ואין ההלכה כר"מ, וראה בתוס', והרי"ף השמיטה מהלכותיו, וראה שם בר"ן] כל מקום שאתה מוצא ב' רשויות, והן רשות אחת דשניהן רשות היחיד, אלא שזה נמוך וזה גבוה, כגון עמוד ברה"י, גבוה י' ורחב ד', אסור לכתף עליו מן המזר, גזירה משום תל ברה"ר גבוה עשרה ורחב ארבעה דהוי רשות היחיד, דאיכא [ואיכא. ר"ן] חיצא דאורייתא מרשות הרבים לכתף עליו;

דף ט' ע"ב

מתני': לא ישב אדם [גם בימות החול] לפני הספר להסתפר סמוך למנחה קודם למנחה עד שיתפלל שמוא יסכח ולא יתפלל, והא אפילו בחול נמי, והא דתני הכא, משום דמי לא דמי גבה, לא ילא החיט במחטו ערב שבת עס חסכה, שמוא יסכח ויאל משתמשך [א"נ ג"ל דקמ"ל דאפ' מסתפר או רוחץ לכבוד שבת, ושמוא אח"כ יתעכב [פ' שאם לא יסתפר עכשיו, לא יעשנה אח"כ], אפ"ה אסור. יבין],

לא יכנס אדם סמוך למנחה, למרחץ וטעמא דכולהו משום שמוא ימשך עד שיעצור זמן תפלה, ולא לבורסקי [הוא מלשון יין שנקרא מקום עיבוד העורות בורסא, וממנו נקרא המעבד בורסקי. יבין], ולא לאכול, ולא לדין, ואם התחילו אחת מכל אלו אין מפסיקין אלא יגמור, ואחר כך מתפלל, ובגמרא (דף י.) מפרש [ואפשר דר"ל "בגמרא מפורש" דאיירי בדאיכא שהוא ביום טובא דהיינו מנחה גדולה, ולא איירי במנחה קטנה דליכא שהות ביום טובא וכו'. מוהרש"א], דליכא שהות לגמור, קודם שיעצור הזמן,

מפסיקין לקרות ק"ש [לך"ש] דליכא מדאורייתא, ואין מפסיקין לתפלה, ובגמרא (דף יא.) פריך הא תנא ליה רישא:

גמ': הי סמוך למנחה [סמוך לאיזה מנחה. שמו], אילימא למנחה גדולה התחלת זמן תמיד של צין הערבים, מצי מתחיל להעריב, דהיינו מחצית שבע ולמעלה, דהא חצי שש וחצי שבע חמה עומדת בראש כל אדם, וקודרת כנגדה למטה, ואינה נוטה לשום דבר, ומחצית שבע ולמעלה נוטה דרקיע למערב [ונמצא מנחה ב 12:30], סמוך למנחה מהתחלת שבע [וסמוך למנחה יהיה ב 12:00] אמאי לא, האיכא שהות ביום טובא,

אלא סמוך למנחה קטנה בשעה ומחצה [3:30], שהיו רגילין שלא לאחרי [להקרב התמיד] יותר מכן, כדאמרין בתמיד נשחט [פסחים נה.], סמוך לה מתחילת עשר [3:00],

אם התחילו אין מפסיקין בתמיה, ועצור הזמן*, נימא [הא] דקמני הכא יגמרו סעודתם תיהוי תיובתא דר' יהושע בן לוי, דאמר ר' יהושע בן לוי, כיון שהגיע זמן תפלת המנחה, אסור לאדם שישמע כלום, קודם שיתפלל תפלת המנחה?

* [צריך להבין דברי רש"י כאן שהרי קושיית הגמ' הוא שר' יהושע בן לוי סבר שאסור לשמוע "כלום" ואנו רוצין לאוקום המשנה שלא יפסיק שבמגיע זמן מנחה

אבני חן למסכת שבת

ומאימתי התחלת מרחץ? אמר רב אבין, משיערה מעפרתו הימנו סודרו, הוא ראשון להפשטת בגדיו,

ומאימתי התחלת בורסקי? משיקשור בין כתיפיו את זמי זרועותיו, שקרין צרציר"א (להפשיל את השוולים),

ומאימתי התחלת אכילה? רב [היה בבלי] אמר משיטול ידי, ור' חנינא [שהיה מארץ ישראל] אמר משיתיר חגורה, ולא פליגי הא לן והא להו בני צנל היו חוגרין את עצמן בחוק, וכשאוכלין לריכין להמירם, וני ארץ ישראל לא היו נוהגין כן בהמרת חגורה קודם נטילת ידים [דאחר נט"י קודם אכילה אף בני בבל לא היו נוהגין בהתרת חגורה משום הפסק בין נטילה לאכילה. מהרש"א],

[לפי פרש"י קשה שרב שהיה בבלי, והבבלים היו חוגרין את עצמן ולמה לא אמר הוא משיתיר חגורה? אבל הר"ח פ' שבני ארץ ישראל היו חוגרין את עצמן. ע"פ שט],

אמר אב"י, הני חברין בבלאי, למאן דאמר תפלת ערבית רשות במסכת ברכות (כ:), מפני שהיא כנגד הקטר חלצים ואימורים, שאין מעכבין כפרתן, כיון דשרא ליה המייניה [כיון שהתיר חגירתו לסעודה], לא מטרחינן ליה להפסיק, אלא יגמור ואחר כך יתפלל,

[ומקשה] ולמ"ד חובה מטרחינן ליה נמי, והא תפלת מנחה דלכולי עלמא חובה היא, ותנן אם התחילו אין מפסיקין, ואמר רבי חנינא משיתיר חגורו?

דף י"ע"א

[ומתירין] התם לא שכיחא שכרות אין דרך להשמכר מצעד יוס, לפיכך גומר [יגמור סעודתו. דס"ה] ומפלג, הכא אכל צילה שכיחא שכרות עשויין. דס"ה] להשמכר נסעודתן [פ' ולכן בערבית הטעם רק משום דתפלת ערבית רשות],

[פ' כיון דביום הוא ויש לו לדבר עם אנשים רבים אינו עשוי להשתכר כ"כ שיהא אסור בתפלה דהיינו שתוי שאינו ראוי לדבר לפני המלך, אבל ודאי עשוי הוא לשתות רביעית או יותר, ומהאי טעמא אסור לישא את כפיו בתפלת המנחה אבל בלילה שיש לו לישן עשוי להשתכר. חרושי הר"ן],

א"נ, במנחה, כיון דקביעא לה זימנא [שזמן מנחה אינה הרבה זמן], מירתת [מתירא] ולא אתי למפשע, ערבית, כיון דכולא ליליא זמן ערבית, לא מירתת, ואתי למפשע,

מתקיף לה רב ששת, טריחותא למיסר [לאזור. שט, אנצובונדע"ן באדיש, # וצריך למצוא מקור המלה, ואולי מלשון מוסירה שהוא חבל שקשורה בו הבהמה. ראה ערוך ערך מסר ג'] המייניה [ולמה אמרת שאם הסיר חגירתו לא יפסיק], ועוד ליקן הכי [עמוד כך בלי חגורה] וליצלי?

משום שנא' עמוס ד הכון לקראת אלהיך ישראל המגלה לפניו [וא"ת מ"מ קושיא קמיתא איכא מאי טריחותא למיסר המייניה? ו"ל דכיון דמשום הכון לקראת אלהיך ישראל הוי, בעי לקשט בגדיו יפה. ריטב"א, וראה תוס' שכתבו ולא חייש לשנויי קושיא קמיתא, מכאן שצריך לאזור חלציו כשמתפלל, ובמחזור ויטרי מפרש דטעם דבעינן אזור שלא יהא לבו רואה את העררה ודוקא להן שלא היה להם מכנסים לכך היו צריכים לאזור בשעת תפלה, אבל לדידן שיש לנו אבנט של מכנסים אין אנו צריכין לאזור. תוס']

[וראיתי בניצוצי הש"ס, שבתירין "משום שנאמר" וכו' מתורין גם קושיא ראשונה, שכיון שמצוה ללבוש אבנט עכשיו היא נעשית כבר מירחא, ואין להקשות טריחותא למיסר המייניה],

רבא בר רב הונא, רמי פוזמקי נותן אנפילאות [זאקע"ן] משזנים צרגלי, וכלעו קאלנז"ס [סוג גרביים קצרים] [פ' בית הרגל שלו, ולבישתן דרך כבוד לפני המלכים שמכסה בהן רגליו ושוקיו. רבינו פרחיה] ומצלי, אמר הכון לקראת וגו', [מכאן יש להוכיח שאין להתפלל יחף אלא בט' באב ויו"כ. תוס']

רבא שדי גלימיה משליך אדמו מעליו, שלא יראה כמשוג, ופכר ידיה חונק ידיו בלצנעו, מרז"ר צלעו [להכניס אצבעות יד אחת בשניה] כלס המנטער מאימם רצו ומצלי, אמר כעבדא קמיה מריה, [כלומר שולח ידיו למטה [מלשון פקרו המנים סנהדרין לח:]] ואינו מגביהן בתפילה כלל, כדי שלא ישתכש בעמדו לפני בוראו [לא מצאנו חבר לנוסח רבינו ופירושו. על הגליון], ויש שפיר' פכר ידיה מכתף ידיו וחובק ידו הימנית על השמאלית ועומד ביראה כעבד לפני רבו. רבינו פרחיה], [פ' הרמב"ם ז"ל נותן [כף?] יד שמאל בשל ימין, ור"ח ז"ל פ' נותן ידיו לאחוריו כעבד נפיק בקולר. חרושי הר"ן],

אמר רב אשי, חזינא ליה לרב כהנא כי איכא צערא בעלמא [ועמד להתפלל], שדי גלימיה, ופכר ידיה ומצלי, אמר כעבדא קמי מריה, [אבל] כי איכא שלמא [בעלמא], לביש, ומתכסי # [מה מוסף במלה "ומתכסי"?], ומתעמף, ומצלי, אמר הכון לקראת אלהיך ישראל,

רבא חזייה לרב המנונא, דקא מאריך בצלותיה, אמר, מניחין חיי עולם מורה, מפלה נזק חיי שעה היא לרפואה שלום ולמונות ועוסקים בחיי שעה [ראה בעלים לתרופה בראשית תשעג מאמר ארוך על זה], והוא סבר זמן תפלה לחוד וזמן תורה לחוד,

ר' ירמיה הוה יתיב קמיה דר' זירא, והוו עסקי בשמעתא, נגה אימר לצלויה, והוה קא מסרהב ר' ירמיה ממנה לעמוד, קרי עליה ר' זירא משלי כה מסיר אונו משמוע תורה, גם תפלתו

אבני חן למסכת שבת

תועבה # [וצ"ע למה אמר עליו ר' זורא פסוק זה הרי זמן תפלה עוברת? וראה כעין זה בבבא טו: שהוכיח ר"א את אלו שהלכו לביתם באמצע השיעור שהיה ביום טוב],

מאימתי התחלת דין, רבי ירמיה ורבי יונה, חד אמר משיתעטפו הדיינין דיינין מתעטפין בטלימן כשפותחין דין, מאימתי שכינה, ושלג יפנו ראשן לכאן ולכאן ותהא דעתן מיושבת עליהם, וחד אמר משיתפוחו בעלי דינים,

ולא פליגי, הא דעסקי ואתו בדינא דדין אחר, וכבר מעטפסין הן, וכנגמרי איתו דין, נא לפנייה דין אחר סמוך למנחה, הו"ל התחלתן משיתפוחו בעלי דין בטענות, דהכא ליכא למימר משיתעטפו, הא דלא עסקי ואתו בדינא,

רב אמי ורב אסי, הוו יתבי וגרסי ביני עמודי שעליית בית המדרש נשען עליהם [פ' בבתי ששהו ברחבה שיש שם עמודים, כדאמרינן לעיל [ז.]] בין העמודים נדון ככרמלית, והיו עושים בן כדי שיהיו מצויין לדון את הרבים. ריטב"א], וכל שעתא ושעתא הוו טפחי אעיברא דדשא [על בריח הדלת. שם], ואמרי, אי איכא דאית ליה דינא, ליעול וליתי,

רב חסדא, ורבה בר רב הונא, הוו יתבי בדינא כולי יומא, הוה קא חליש לבייהו מנצטערין שלא עסקו איתו יום כמורה [מרוכ הדיין ומקול המון העם הנצבים עליהם. רבינו פרחיה],

תנא להו רב חייא בר רב מרדפתי שגדול שכן הדיינים ולא ינטערו, ולי נראה דאין זה [משמעות] לשון לצייהו, אלא לשון חלש דעמייהו, ולשון חלש לצייהו לשון מענית הוא, שלא סעדו כל היום, תנא להו חייא בר רב שאין נצרכין ליטע ולדון כל היום אלא מקצת היום, ומה שאמר מן הצורך עד הערב, מדרש הוא, שחשבו הדבר כמעשה בראשית, שנאמר בו ערב וצוקר,

שמות יח ויעמוד העם על משה מן הבקר עד הערב, וכי תעלה על דעתך שמושה יושב ודן כל היום כולו, תורתו מתי נעשית, אלא לומר לך, כל דין שדן דין אמת לאמיתו [לאפוקי דין מרומה. תוס', אבל בשפת אמת כתב דאפילו כשאינו דין מרומה, ופוסק הדין כמו שענינו ראות אלא שלא כיון הלכה לאמיתו, דנהי שאינו נענש מכ"מ אינו נעשה בזה שותף למע"ב], אפילו שעה אחת [ואינו צריך לדון מבוקר ועד הערב], מעלה עליו הכתוב, כאילו נעשה שותף להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית,

כתיב הכא, ויעמוד העם על משה מן הבקר עד הערב, וכתיב התם בראשית א ויהי ערב ויהי בקר יום אחד,

עד מתי יושבין בדין? אמר רב ששת עד זמן סעודה,

אמר רב חמא, מאי קרא, דכתיב קהלת י מו איילך ארץ שפולפך דיינך, שהדיין קרוי מלך, שנאמר מלך נמשפט יעמיד ארץ [משלי כט] נער ושריה בפקר יאכלו: יאשריה ארץ שפולפך בןחו רים ושריה בעת יאכלו [השרים במדינה מתוקנת, רק אחרי שעסקו בתורה ובדין יושבים הם לסעודה. שם], [פ' שהם מקדימין לפני אכילתם] בגבורה [בלימוד התורה] ול' א בשתי, בגבורה של תורה, ולא בשתייה של יין,

תנו רבנן, שעה ראשונה מאכל לודים אומה שקורין קנלני"ש (ומשמעו בנענים) ואוכלי [נשר. נמ"י] אדם הן [canibals], והם רעצמנין, שניה מאכל לסמים, שלישית מאכל יורשין יורשי הון רב, שלא טרחו בו ואין עסקים ודואגין לשוט אחרי מזונות ולעסוק במלאכה, רביעית מאכל פועלים, חמישית מאכל כל אדם,

איני [איך אמרת דחמישית הוא מאכל כל אדם], והאמר רב פפא, רביעית זמן סעודה לכל אדם?

אלא רביעית מאכל כל אדם, חמישית מאכל פועלים, ששית מאכל ת"ח, מכאן ואילך כוורק אבן לחמת קשה לגוף, ולי נראה לא קשה ולא יפה [בגון חמת יין שהוא חסר וזורק לתוכו אבן שיתמלא וזה לא מעלה ולא מוריד וטוב היה שימלאהו יין. מגן אברהם או"ח סימן קנ"ז ס"ק ג']

אמר אביי, לא אמרין [דמכאן ואילך כוורק אבן לחמת] אלא דלא טעים מיד בצפרא, אבל טעים מיד בצפרא, לית לן בה,

אמר רב אדא בר אהבה, מתפלל אדם תפלתו בבית המרחץ,

מיתבי מרחצאות שלהן שלשה חדרים היו לו, פנימי להוציע ולהשטוף, אמצעי שיוצא [שיוצא. ררי"ף, ר"ן, נמ"י] לתוכו מן המרחץ ולוצע חלוק ויוצא לחיצון, וגומר לצשתו, ונה שם שעה מיוגעת המרחץ, הנכנס לבית המרחץ, מקום שב"א עומדין לבושיין, יש שם מקרא קריאת שמע ותפלה, ואין צריך לומר שאילת שלום, ומניח תפילין, ואין צריך לומר שאינו חולץ,

מקום שבני אדם עומדים ערומים ולבושיין אמצעי שיוצא בו ערום, וממחר לבסוף את עצמו ויוצא לחיצון יש שם שאילת שלום, ואין שם מקרא ותפלה, ואינו חולץ תפילין, ואינו מניח לכתחלה,

מקום שבני אדם עומדין ערומים פנימי, אין שם שאילת שלום, ואין צריך לומר מקרא ותפלה, וחולץ תפילין מראשו ואין צריך לומר שאם אוחז בדיו במקו שלם שאינו מניחין,

אבני חן למסכת שבת

שתיירן:]

והא דתני ואין צריך לומר כו', אידי דבעי למיתני מנעמא ואינו מניח ואינו חולק, שאמנעי לא כמרחץ גמור הוא, ומקצת מותר מרחץ עליו, הלכך היו צראשו אין צריך לחלוק, היה אוחזן אסור להניחן שם צראשו, אלא יוצא לחיזון ומניחן?

כי קאמר רב אדא בר אבהו [שיכול להתפלל במרחץ], במרחץ שאין בו אדם,

והא אמר רבי יוסי בר חנינא, מרחץ שאמרו # [לא איתפריש היכן אמרו] אף על פי שאין בו אדם, בית הכסא שאמרו אע"פ שאין בו צואה שפיתוה משם?

אלא כי קאמר רב אדא בחדתי שלא רחץ בו אדם מעולם, אלא שהזמינו לך,

והא מבעיא בעא ליה רבינא [גדרים ז.], הזמינו לבית הכסא, מהו, יש זימון או אין זימון, ולא איפשיטא ליה, לאו הוא הדין למרחץ [אינו ברור אם מותר להתפלל שם, וא"כ למה אמר ר' אדא בר אבהו שמותר להתפלל שם]?

לא דילמא

דף י' ע"ב

שאני בית הכסא דמאים ושם מגונה עליו [דנפיש וזהמיה, פ' כשהוא ישן, ולפיכך החמירו בו כשהוא חדש. ריטב"א], משום הכי מספקא לן בהזמנתו:

[אמרין לעיל שבחדר הפנימי של המרחץ] אין שם שאילת שלום, מסייע ליה לרב המנוגא משמיה דעולא, דאמר אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בבית המרחץ [ששלום שמו של הקב"ה], משום שנאמר שופטים ו' ויקרא לו גדעון, להקדוש צורך הוא ה' שלום,

אלא מעתה הימנותא נמי אסור למימר בבית הכסא להזכיר חמונה צצית הכסא, דכתי' דברים ז' האל הנאמן,

וכ"ת ה"ג,

1. והאמר רבא בר מחסאי, אמר רב חמא בר גוריא אמר רב, שרי למימר הימנותא בבית הכסא?

התם שם [הקב"ה] גופיה לא איקרי הכי, דמתרגמינן אלהא מהימנא, הכא שם גופיה איקרי שלום, דכתיב ויקרא לו ה' שלום [תימא דשלום נמי מתרגמינן דעבר ליה שלום ? תוס' ועיי"ש מה

2. ואמר רבא בר מחסאי, אמר רב חמא בר גוריא, אמר רב, הנותן מתנה לחבירו, צריך להודיעו [קודם שיתנו לו, אבל ודאי שאם נתנו לו ולא הודיעו צריך להודיע לאחר מכן, כדמסיים] מתן פלוני אתן לך, וזהו דרך כבוד, דשמא יתבייש לקבלה, וממוך כך ממרזין צדדים ואינו צוה צדצר, וכן אם נתנה צציתו שלא מידיעתו, צריך להודיעו שמידו צאה לו, שממוך כך יהא אוהבו, שנאמר שמות לא לדעת כי אני ה' מקדשכם להודיעם אני צא שאני רוצה לקדשם,

[ודוקא במתנה שנותן לו ע"י אבהו שאין המקבל מתבייש, אבל הנותן צדקה שהמקבל מתבייש, מתן בסתר יכפה אף. תוס'],

תניא נמי הכי, לדעת כי אני ה' מקדשכם, א"ל הקב"ה למושה, מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבתי שמה, ואני מבקש ליתנה לישראל, לך והודיעם [ולא רק בשעת מתן תורה, אלא הקב"ה אמר למושה שבכל שבת יודיעם על השבת, לעד ולעולמי עולמים. ע"פ החרושי הרי"ם בניצוצי הש"ס],

מכאן ארשב"ג, הנותן פת לתינוק, צריך להודיע לאמו,

מאי עביד ליה? אמר אבוי, שאיף ליה משחא ישפספו צמון צין עיניו, דבר הנראה, שמשאלנו אמו מי עשה כן, ויאמר לה התינוק, פלוני עשה, וגם פת נתן לי, ומלי ליה כוחלא נותן כחול סביב עינו, וכן לשוני צתלמוד, [ראה בניצוצי אור שעושה חסד אם ילד זה התורה ברחוב, ע"י דשאף ליה משחא ומלי ליה כוחלא, שמוציא אותו מחשש אסופי כדאמרין בקדושין עג:],

והאידינא דחיישי' לכשפים שמשדנו שפספו מאי? אמר רב פפא שאיף לי מאותו המין,

איני והאמר רב חמא (בר) [ברבי] חנינא, הנותן מתנה לחבירו א"צ להודיעו שנאמר שמות לך ומושה לא ידע כי קרן עור פניו בדברו אתו? לא קשיא הא במילתא דעבידא לאגלווי, הא במילתא דלא עבידא לאגלווי מי נתנו לו,

והא שבת דעבידא לגלווי [ועל שבת אומר לדעת כי אני ה' מקדשכם]? מתן שכרה לא עביד לגלווי והוא הודיעם [על ידי משה] צעל פה מה שכרה,

רב חסדא כהן הוה, כדאמרין (צרכות מד.), גבי עיר אחת היתה צאריך ישראל ובה שמונים זוגות אחים כהנים הנשואים שמונים זוגות אחיות כהנות, וצדקו מסורא עד נהרדעא, ולא אשכחו אלא תרתי צנחיה דרב חסדא דהוו נסיבי לרמי צר חמא ולמר עוקבא צר חמא,

הוה נקיט בידיה, תרתי מתנתא דתורא זוג של זרוע לחיים וקציה

אבני חן למסכת שבת

דכתיב ועבדום וענו אותם ? שמו לא היה נגזר עליהם עינוי כ"כ , אלא ע"י זה שהרי ארבע מאות שנה התחילו (קודם) [מן]שנולד יצחק (ל' שנים. רש"ל). תוס', וראה מהרש"א]:

4. ואמר רבא בר מחסיא, אמר רב חמא בר גוריא, אמר רב, לעולם יחזר אדם, וישב בעיר ששיבתה קרובה שנחייסנו זה מקרוב, כלומר עיר חדשה, שמתוך ששיבתה קרובה, עונותיה מועטין,

שנאמר בראשית יט הגה נא העיר הזאת קרובה לנום שמה והיא מצער, מאי קרובה, אילימא קרובה דמיקרבא לנוס סס, וזוטא ולא נתייבן אסם להקפיד על קיומה [פי' שאמר להמלכים שלא יחריבו אותה מפני שהיא קטנה], והא קא חזו לה למה ליה למימר להו, אלא מתוך ששיבתה קרובה, עונותיה מועטין שנה אחת קדמה לה סדוס, כדמפרש של סדוס חמשים ושמס,

דעל כרחק צוי מגדל, צאריך שנער היו, ולא היה יסוד צעולס אלא צאומה צקעה [פי' ועדיין לא נוסדה סדוס], כדכתיב (צראשית יא) ויהי כל הארץ שפה אחת וגו' ויהי צנסעס מקדס, ומסס נפולו למקומות אחרס כשנפלטו, וצנו להס עיירות, ומשנפלטו עד שחרצה סדוס אינו אלא חמשים ושמס שנה, שהרי צסוק ימי פלג נפלטו הארצות, כדמתיא צסדר עולס, אמר ר' יוסי נציא גדול היה עצר, שקרא צנו פלג כי צימיו נפלטו הארץ,

ואס תאמר צתחלת ימיו, והלא יקטן אחיו קטן ממנו, והוליד משפחות [בדכתיב [בראשית י כו-כז] שהיה ליקטן י"ג בנים] ומפלטו # [מנין לו זה ?], ואס תאמר צאמנע ימיו, לא צא הכמוצ לסמוס אלא לפרש, נתן לך סימן ולא מדע צאיו משנמיו, אלא צסוק ימיו,

לא ותשוב שנמיו של פלג [כדאיתא ברש"י בחומש פרשת וירא. ר"ש מדעסויא], [פלג חי רל"ט שנים, [כמ"ש בראשית יא יח-יט] וכתיב שם שכשהיה פלג בן ל' שנה ויולד את רעו, בצרף לזה ל"ב דרשו, ל' דשרוג, כ"ט דנחות וע' שהיה תרח כשנולד אברהם, הרי היה פלג או קצ"א שנה, נמצא שכשמת פלג [בן 230] היה אברהם בן מ"ח, ובשנה זו היה דור הפלגה ואו בנו את סדוס. אור ישועה], ומנאל שנה שמת צה היא שנת ארצעים ושמונה לאצרהס, וכשחצר סדוס שנת תשעים ותשע לאצרהס, שהרי צו ציוס נמצרה שרה, ולשנה אחרת ילדה, ואצרהס צן מאת שנה וגו' (צראשית כא),

א"ר אבין, מאי קרא, דכתיב בראשית יט אמלטה נא שמה, נ"א בגימטריא [2 מצמס בש"ס שיש בגימטריא], נ' וחדר הוי, ושל סדוס נ' וב',

[ומספר שהנ"ב שנים של סדוס היתה חלוקה למחצה 26 שנים של שלוח, 261 שנים של] ושלוחה האמורה צה [יחזקאל כז מט הַהִי־הָ הָיָה עוֹן קִדְס אִחוֹ תִּהְיֶה] אָלוֹן שְׁצֵעַת־לָס וְשִׁלְתָּ הַקָּטָן הָיָה לָהּ [ולצנו תִּסִּי וְיִדְעִי וְאֶצִּי] ל' א' הַתְּנוּקָה] וגו', וכתיב [אויב כח ז קָמִיד ל' אֶדְעֻהוּ עֵיט [ול' א' עָשָׂתוּ עֵין אֶיָּה: ח] ל' אֶדְעֻהוּ] צָנִי־עָשָׂן ל' אֶדְעֻהוּ עֵלְיוֹ עָשָׂן],

שנמנה לו, ורשאי להאכילן לישראל,

ואף על גב דרב חסדא צמוך לאריך הוה, לא ילפינן מהכא דמתנות נוסגות צומן הוה, דהאדנא נהוג עלמא כחלמא סבי (צרכות צב). כר' יאשיה צכלאס, וכר' יהודה צצצילת צעלי קריין לתלמוד תורה, וכר' אלעאי צראשית הגז, שהיה אומר אינו נהוג אלא צאריך, וכן מתנות,

צימיו רב חסדא אכתי לא נהוג כר' אלעאי [בראשית הגז, חולין קל"ו], וצימיו רב נחמן צר יצחק נהוג כוומיה צראשית הגז, ולא צמתנות, והשחא קא חוינא דנהוג אף צמתנות, וכי היכי דאחזון[ק] צמנהג צראשית הגז צימיו רב נחמן [בר יצחק], ולא מחינא צה, ונהגנא כולא כוומיה, השחא דנהוג אף צמתנות לא משנינן מנהגא,

אמר, כל מאן דאתי ואמר לי שמעתתא חדתא חדשה, שלג שמעמיה משמיה דרב, יהיבנא ליה ניהליה [אתן לו מנות הללו],

א"ל רבא בר מחסיא, הכי אמר רב, הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו, שנאמר לדעת כי אני ה' מקדשכם,

יהבה ניהליה [נתן לו רב חסדא את המנות], אמר חביבין עריך שמעתתא דרב כולי האי, א"ל אין,

א"ל היינו דאמר רב, מילתא אלבישייהו יקירא מעיל דמיו יקריס למי שרגיל ללוצשו, כלומר לפי שחטה תלמידו של רב, ורגיל צשמועסויו, אמה מחזר אחריהס,

[תלמידו לאו דוקא, דרב חסדא היה תלמיד דרב הונא, ורב הונא תלמיד רב, אלא דבכ"ז נקרא תלמידו, משום דרגיל בשמועותיו מה ששמע מרב הונא רביה, וזהו כוונת רש"י ז"ל ורגיל בשמועותיו, ומשום הכי קרי רב חסדא לרב רבינו הגדול [סוכה דף לו] משום שהוא רביה דרביה. מנחת יהודה],

א"ל [רב חסדא לרבא בר מחסיא] אמר רב הכי ! בתרייתא עדיפא לי מקמייתא, ואי הוה נקימנא אחריתי, יהיבנא לך:

3. ואמר רבא בר מחסיא, אמר רב חמא בר גוריא, אמר רב, לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים,

שבשביל משקל שני סלעים מילת לאו דוקא נקט [פי' דשני סלעים היא מדה גדולה מאד], צתלמדי רצינו יצחק הלוי מנלמי, כמות פסיס סבי פס ידו נתן מילת, ולא כל הכמות [ואפ"ה נמקנאו צו. נמ"י] [אחיו. כ"י] שנתן יעקב ליוסף, יותר משאר בניו [פי' דנוף הכתנת היה גם ליתר הבנים, דזה היה דרך כל אנשי המעלה ללבוש כתנת כזה, ולא היתה הקנאה אלא על הפסים. מרומי שדה], נתקנאו בו אחיו,

[לו 36 ועשה 381 לו 36 כתונת 876 פסיס 190 = 1519, בגימ' משקל 470 שני 360 סלעים 210 מילת 480 = 1520, וזהו שאמרו בפרק קמא דשבת, בשביל משקל שני סלעים מילת שהוסף יעקב ליוסף יותר משאר אחיו נתגלגל הדבר ורדו אבותנו למצרים. בעל הטורים בראשית לו ג],

ונתגלגל הדבר, וירדו אבותינו למצרים [ואע"ג דבלאו הכי נגזר

אבני חן למסכת שבת

דף י"א ע"א

משופעין ואין משתמשין על הגנות, מיהו היכא דרוב חגג גבוה מבהכ"נ אסור,
כיון שמשתמשין בעלייה שתחת חגג וכו'. רא"ש, עיין בקרבן נתנאל שם,

אמר רב אשי רב אשי לאש ישיבה היה צמחא ממסילא, ומנעם מלהגציה צמיהס
יותר מצית הכנסת **אנא עברי למתא מחסיא, דלא חרבה** [ור"ח
פירש שצוה להגביה בית הכנסת. רא"ש],
[וראה בספר עידן התלמוד שהיה ישיבה במתא מחסיא חמש מאות שנים],
[והא חרבה, טעמא כיון דקא חזי לרב אשי דמשתבת, אי לאו דממש הצילה
מחורבן מאי שבחא איכא, כנותן פת לגוסס להחיותו מרעב דליכא טיבותיה מידו,
ותירץ מאותו עון לא חרבה, פירוש ואם היה אותו עון היתה מחרבת מקודם והוא
גם שלא נחרבה. ופשוט. חפץ ח'].

נעתק מב"ב ג;

**כי הא דרב אשי, חזא בה תיוהא בכנישתא דמתא
מחסיא, סתריה ועייל לפורי'** להתם [ולא חשש לקלות ראש
מצד שכיבתו לשם חזאיל ולכבוד היה עושה כן. מאירי], [ותימא והא אמרת
בתי כנסיות אין ישנים בהם לא שינת קבע ולא שינת ארעי וכו'. תוס'] כדי
שלא ייאלץ צנניו שהסמה והגשמים מנערין אותו, **ולא אפקיה עד
דמתקין ליה שפיכי** מרחצין [פ' עד שנגמר הבנין לגמרי],
[כתב בסדר הדורות בשם המהר"ט דכשחזר ובגאה הגביה יותר מכל
הבתים דמתא מחסיא, כדאיתא בשבת יא, ואתיא כמו שפירש הר"ח],

[הגמ' מדרבנן בשבח של מתא מחסיא,
קדושין לג, חלף ההוא גברא קמיה ולא מיכסי רישא, אמר, כמה חציף הא גברא
א"ל, דלמא ממתא מחסיא ניהו, דניסי בה רבנן תמיד רגילים אללס ולגס גס
צמחמים כלילי הס מהס,
הוריות ג, רב אשי כי הוו מיייתי טרפתא לקמיה, מיייתי עשרה טבחי ממתא
מחסיא ומותיב קמיה, אמר: כי היכא דנימטיין שיבא מכשורא,
הוריות יב, ותיבו אקילקלי [אאשפה] דמתא מחסיא ולא תיבו אפדני דפומבדיתא
הוו תלמידי חכמים ראויים להוראה, ומרצות יפה היה צהס, אלל צפומצדימא לא היו
מרצות מעליא כל כך, וקאמר ליה מוטע לו לדור צאשפה צמחא ממסילא מלדור
צאפדנא צפומצדימא],

והא חרבה [מתא מחסיא], # [מתי?]? מאותו עון לא חרבה:

6. **ואמר רבא בר מחסיא, אמר רב חמא בר גוריא, אמר רב,**
תחת ישמעאל לשמשו ולא תחת (נכרי) [אדום] אדומים [מארימים.
רע"ז], שהיו רשעים יותר, תחת (נכרי) [אדום] ולא תחת חבר אומה
מצני פרסיים [אבל ראה תוס' שהבירים אינם פרסיים, אלא אומה אחרת
שהרשיעו את הפרסיים], **תחת חבר, ולא תחת תלמיד חכם** 66
יקניטו יענישנו, וכן ימוס ואלמנה, מפני שדמעמן מלויה, תחת ת"ח, ולא
תחת יתום ואלמנה:

[בר"ם יש גירסא כאן: כל חסרון ולא חסרון מלאך המות,

עשרים ושש, דכתיב בראשית יד שתיים עשרה שנה עבדו [כל
המלכים ומלך סדום בתוכם] **את כדרלעומר** אין זו שלום, ושלש
עשרה שנה מרדו [פ' לאחר שעברו י"ב שנים שעבדו אותו, עברו עוד י"ג
שנים שמרדו, בסך הכל 25 שנה] אין זו שלום [שלום. רע"ז], שהיו צהן מלחמות,
הרי עשרים ותשע שנים, [ולאחר שעברו הי"ג שנים שמרדו] **ובארבע עשרה**
שנה וגו' [פ' שהוא שנה 26] ושנת עשרים ושש נהרג כדרלעומר, והיתה צלולה
עשרים ושש הנותרים מממשים ושמיים:

שנת עולם	
1056	נולד נח
1656	המבול
1757	פלג נולד 701 לחיי נח
1996	בסוף ימי פלג נתפלגו הארצות ונתייסדה סדום
1996	פלג חי 239 שנים היא שנת 48 לאברהם
1997	נתייסדה צוער* - אמולמה נ"א
2047	הפיכת סדום אחר 52 שנים*, ונתבשרה שרה
2048	אברהם בן מאה שנה, נולד 1948

* חושבים גם את שנת הווסדה, וגם את שנת הפיכתה,

5. **ואמר רבא בר מחסיא, אמר רב חמא בר גוריא, אמר רב,**
כל עיר שגגותיה [רוב גגותיה. שפת אמת עי"ש] **גבוהין מבית**
הכנסת, לסוף חרבה שנאמר עזרא ט ט **קִי־עָבְדִים אָנְחֻנוּ וְכַעֲבָדְתֵנוּ**
ל' א' עָנֻכְנוּ אֶל הַיְנוּ וְיִטְעֲלֵנוּ חֶסֶד לִפְנֵי מַלְכֵי פָרָס לְתַתְּלָנוּ מִתְּחִיל לְרוּ מֶמֶס
אֶת־בֵּית אֶל הַיְנוּ וְלַהֲעֲמִיד אֶת־חֲרַבְתָּיו ועל ידי כן זכינו
[וְלַתְּתָלְנוּ גֵדֶר בִּיהוּדָה וּבִירוּשָׁלַם. ד"ס],

וה"מ בבתיים [שלא יהיו הבתים גבוהים מבית הכנסת], **אבל בקשקושי**
ואברורי צירניות ומגדלים [להתצנר צו מפני האויב. נמ"י], [פ' צנינים העשין
לנוי. רע"ז], [ג"ל היינו מגדלים העשויים לקשקש שתולין בהם זוג המקשקש
לשעות או להשמיע עיירות לאסוף העם לעת הצורך כמו שנהוג באלה הארצות.
יעב"ץ] **לית לן בה,**

[ובלשון שגגותיה גבוהין יל"ד דהו"ל לוטר שבתים שלה גבוהין מבהכנ"ס, והיה
נראה דדוקא חגג הגבוה שהיא ענין כבוד להבית אסור להיות גבוה מבהכנ"ס,
אבל גוף דירת הבנינים והעליות אפשר אין איסור כלל, אך היא קולא יתירה,
ויש לעיין בעיר גדולה שיש כמה בתי כנסיות אי סגי בשגג של בהכנ"ס א' גבוה
מגגות העיר, או אסור להגבי' חגג יותר מגג של בהכנ"ס הקטן, וראשון נראה
עיקר דסוגי בבהכנ"ס א'. שפת אמת],

[לפי שאין משתמשין על הגנות, י"א בבתיים שלנו נמי לית לן בה, לפי שהן

אבני חן למסכת שבת

במערכא אמרי חסרון כים קשה מכולם,

ובחדושי הר"ן כל חסרון ולא חסרון מלך [נראה לי פירושה שאם אין מלך איש את רעהו חיים בלעו, אבל חסרון כים קשה מכולם, דאפי' אין שלטון מפור מעותיו לעמים ואז יהיה שלום בארץ, אבל בזמן שיש חסרון כים אין מורת השלטון עליהם ואז הורגין וחומסין וגוזלין אלו את אלו, ובמגדים חדשים כתב וראיתי עוד במעורת המאות לר"י אלנקוה ח"ג ע' ל' שכתב וז"ל גרסינן בגמ' שבת אמר רבא בר מחסיא וכו' כל חסרון ולא חסרון מעות, דבמערכא אמרי חסרון כים קשה מכולם ע"ש, והיא גירסא חדשה, ודברך אפשר יתכן שמציינך שתי הגירסאות "מלך" ו"מעות" נתהווה במעות הגירסא הנ"ל "מלאך המות" והוא פלא],

7. ואמר רבא בר מחסיא, אמר רב חמא בר גוריא, אמר רב,

כל חולי הוא חולי ארוך המנוונה והולך, וממש כמ, כגון אשמא [זמירתא. דס"ה] וחולי הראש ולא חולי מעים,

כל כאב הוא הכולך וצא, כגון כאב שן, כאב מכה ולא כאב לב,

כל מיוחש חששא צעלמא לפי שעה, וקל ולא מיוחש ראש,

כל רעה ולא אשה רעה [רעת אשה. ד"ס]:

8. ואמר רבא בר מחסיא, אמר רב חמא בר גוריא, אמר רב, אם יהיו כל הימים דיו, ואגמים קולמוסים, ושמים [וארץ. ד"ס] יריעות, וכל בני אדם לבלרין [סופרים], אין מפסיקים לכתוב חללה של רשות [ונפק"מ להא דאמרין באבות ואל תתודע לרשות. חדושי הר"ן] עומק לצם, שהוא כריך להיות לו לצ לממה מדינות, למס הקצב, ולכמה מלחמות, ולכמה משפטים, והכל דיוס אחד, [ראה בניצוצי אור שלשון זה אילו כל הימים דיו וכו' בא בכמה מקומות על רוחב חכמת התורה, ולכן אומר שאולי צ"ל חללה של דרשות כדאמרין בפסחים סב: ד' מאות גמלי דדרשא, כי רוחב לב מלכים מאן מלכי רבנן אין חקר], [לפי הפשוט הוא גזומא יתירה אך כח גדול כל כך לבו"ד, וי"ל דרך הלצה ע"פ לשון רש"י שהוא צריך להיות לו לב בו, פי' חללה של רשות העומק לב שצריך להיות לרשות, ובאמת אין להם, לכן לא יאתה המלוכה אלא לממ"ה הקב"ה ולו נאה ויאה. שפת אמת],

מאי קראה? אמר רב משרשיא, משלי כה ג' שמים לרום וארץ לעמק ולב מלכים אין חקר:

9. ואמר רבא בר מחסיא, אמר רב חמא בר גוריא, אמר רב, יפה תענית לחלום, כאש לנעורת [פי' התענית מבטל את החלום, כמו שהאש שורף את הנעורת היינו דברים קלים light matter, scraps, chips

כגון נעורת של פשתן] [וכן הוא בתענית יב], וכתב המחצית השקל באו"ח סימן רב מזה נשמע חטבה באותו היום ודאי עדיף, ומ"מ קצת מהניא אף שלא בזמנו. סגולת משה על האוה"ח חק' בראשית לו ו],

אמר רב חסדא, ובו כיום [התענית מועיל לחלום, אם מתענה בו כיום], ואמר רב יוסף, אפי' בשבת [ומיהו מביעי ל' לעניי בחד בשבת משום דבטיל עונג שבת, וכדאיתא בברכות, ומצי למלווי' ולמיעבדי' ביומא אחריתי. חידושי הר"ן],

רב יהושע בריה דרב אידי, איקלע לבי רב אשי, עבדי ליה עיגלא תילתא [לשון "עיגלא תילתא" יש 6 פעמים בש"ס, ועוד שתי פעמים יש "עגלא תילתא", ועוד שתי פעמים "עגלא תלתא"] שלישי לצטן שהוא משונה, מפני שההמה צקטומה אינה עדיין צכמה, והולד ראשון ושני אינו צריא, אמרו ליה למעום מר מידי, אמר להו בתענית יתיבנא,

אמרו ליה [אנשי בית רב אשי לר' יהושע בריה דרב אידי] ולא סבר ליה מר להא דרב יהודה, דאמר רב יהודה [אמר רב. ד"ס], לוח אדם תעניתו, ופורע [ואכול מה שהכינו בשבילך, ותתענה ביום אחר],

א"ל תענית חלום הוא, ואמר רבא בר מחסיא, אמר רב חמא בר גוריא, אמר רב, יפה תענית לחלום כאש לנעורת, ואמר רב חסדא ובו כיום, ואמר רב יוסף אפי' בשבת:

[שנינו במשנתנו] ואם התחילו אין מפסיקין, מפסיקין לק"ש [ואין מפסיקין לתפלה]: הא תנא ליה רישא, אין מפסיקין וגני תפלה קיימין, ולמה ליה למיהדר למימני ואין מפסיקין לתפלה?

סיפא אתאן לדברי תורה ומילתא אחריתי נקט, דתניא, חברים שהיו עוסקין בתורה, מפסיקין תורתן לקריאת שמע, דומנה דלוריימא [דכתיב. דס"ה] וצשכנך וצקומך, ואין מפסיקין לתפלה לק"ש, ואין מפסיקין לתפלה,

א"ר יוחנן, לא שנו אלא כגון ר"ש בן יוחי וחביריו, שתורתן אומנותן, אבל כגון אנו הויל ומפסיקין תורתנו לאומנתנו, כל שכן שנפסיק לתפלה לק"ש ולתפלה, # [פלא לומר שר' יוחנן לא היה תורתו אומנתו],

[ומקשה] והתניא, כשם שאין מפסיקין לתפלה, כך אין מפסיקין לק"ש?

כי תני הויה בעיבור שנה [שלא יתקלקלו המועדות. תוס'] שהיו עולים שצעה לעלייה, ונשאין ונזמין אס השנה ראיה וצריכה להמעבר, כדאמר בסנהדרין (יא:). על האצב ועל פירות האילן ועל התקופה, דאמר רב אדא בר אבהו, וכן תנו סבי דהגרוניא אמר רבי אלעזר בר צדוק, כשהיינו עוסקין בעיבור השנה ביבנה, לא היינו מפסיקין לא

אבני חן למסכת שבת

לקריאת שמע, ולא לתפלה:

שכן טהור עם הזנה [וכ"ש עם אשת חבירו. שפת אמת עיי"ש], מפני הרגל עבירה מפני שממוך שממיתדין [פי' אוכלים יחד. עלי אור, וראה בשפת אמת], יבא לצעול זנה שהיא זכרת:

נב: תנן התם, לא יעמוד אדם ברה"י ויושיט פיו וראשו לרשות הרצים וישתה ברה"ר לאסח כלי ולשמות, גזרה שמה יוציא הכלי אליו, ונמצא מתחייב מטאת, בר"ה וישתה ברה"י, אבל אם הכנים ראשו "ורובו" למקום שהוא שותה מותר,

דף י"א ע"ב

וכן בגת [מקום דריכת ענבים] לקמיה מפרש לה [דלכ"ע לא חשיב שותה על הגת אלא כשראשו ורובו על הגת. ריטב"א],

איבעיא להו, כרמלית כגון צקעה, דמדרכנן הוא דאסור להכניס ולהוציא מאי לעמוד צרעות היחיד או צרעות הרצים, ויושיט ראשו לכחמלה למחו [לכרמלית] וישמה?

אמר אביי, היא היא כשם שאסרנו זו צמשתנו, כך זו אסורה,

רבא אמר, היא גופה גזירה אפילו יוציא הכלי מחוכה [מכרמלית] לרשות היחיד, או מחוכה לרשות הרצים, מדרכנן צעלמא הוא, ואנן ניקום ונגזור גזירה לגזירה השעטת ראשו אטו הוצאת כלי,

אמר אביי, מנא אמינא לה [דגם בכרמלית אסורה], דקתני וכן בגת, מאי גת, אי ימא רשות היחיד כגון גזרה עשרה, וקאמר דלא יעמוד צרעות הרצים וישמה למחכה תנינא [הא כבר שנינו כן במשנה],

אי רשות הרבים כגון אינה גזרה שלשה, תנינא, אלא לאו כרמלית,

רבא אמר [אין להביא ראיה שגם לכרמלית אסור להכניס ראשו, מהא דאמר וכן בגת, דוכן בגת מדבר לענין מעשר], וכן בגת לענין מעשר דשחיה על הגת ממע, שלא עקרו משם להוציאו חוץ, הו"א שחיה ערלי, ופטור ממעשר, כל זמן שלא ירד [היין] לצור, שהוא גמר מלאכתו למעשר, אכל (ל. דס"ה) הוציאו משם הו"א קצט, שאין צדעמו להחזיר המוסר, ואף על גב דלא נגמר מלאכתו למעשר, אסור, וכן אמר רב ששת, וכן בגת לענין מעשר, [גראה לפרש דמתני' לכו"ע אתי שפיר למר בצונן ולמר גם בחמין בכל מקום דשרי לשתות על הגת צריך להכניס שם ראשו ורובו וכו'. שפת אמת],

דתנן, שותין על הגת [בלי לעשר], בין על החמין שחמו צממין [צמים צמין, שהיו מוחזין היין צמים צמין להפסיד קרישמו. דס"ה], שז אינו ראוי להחזיר המוסר, שלא יחמיק את היין מחמת החמין, בין על הצונן ופמור, דברי ר' מאיר,

מתני': לא יצא החייט [שם ידוע לאומן התפירה. פירוש המשניות להרמב"ם] במחטו [שם כלי התפירה. רמב"ם שם] [דברו חכמים בהנה. חדש האביב] סמוך לחשכה, שמא ישכח ויצא משמחק, [חתני ר' אלי' ג"י עורר לי קושית הפני' כאן וז"ל לכאורה לשון ויצא אינו מדויק שיהי כבר יצא? עיי"ש, וראה במשנה ברורה סימן רנ"ב ג"ג היינו שישכח ויוציא את החפץ משתחשך מרשות לרשות, או יעבירו ד"א ברה"ר, אבל בלאו הכי יש לפרש שגורו שלא יצא סמוך לחשיכה, והוא כענין הרחקה שיהי סמוך לחשיכה מותר לצאת, אבל אנו אוסרים דשמא יצא גם עם המחט משתחשך],

ולא הלבלר [הסופר. רמב"ם שם] בקולמוס,

ולא יפלה את כליו מצער כניס מצגדיו, דמתרגמין צערמי פלמי (דצרים כו), ולקמן (י:): מפרש טעמא [והקשה בתוס' רע"ק על המשניות למה תני "כליו" והא בודאי גם ראשו אסור דשמא יטה? עיי"ש וראה גם מו"כ בבעון],

ולא יקרא לאור הנר כספר, שמה יטה [את] הנר [כדי. רמ"ק] להציא השמן לפי הפחילה, שדלק יפה, ונמצא מצעיר צצת,

באמת אמרו [לשון זה יש ב 13 מקומות בש"ס, הגם שברוב מקומות שנאמר באמת אמרו פירושו הלכה למשה מסיני, כאן הוא רק מדרבנן, רע"ב תרומות פ"ב מ"א וראה שם בתיו"ט, ובירושלמי שבת ח: כל מקום ששנינו באמת הלל"מ, וראה שם בגליון הש"ס שמביא שהוא לאו דוקא],

החזן רואה [בעיון מועט כי האי לא גורין שמא יטה. רע"ב] היכן תינוקות קוראין חזן הכנסת המקרא שצעה הקוראים צמורה, ופעמים שאינו יודע היכן צריכין לקרות למחר, ורואה היכן קורין מיוקוט של צית רצן צצת זו, וכן קורין כסדר לאור הנר צצית הכנסת, ויודע שהיא פרשה של צצת זו, לשון אחר, חזן מלמד מיוקוט, ורואה היכן יתחילו למחר, והיכא יסיימו פרשיותיהן,

[העתקתי ממכות כב: ורש"ל שם במכות אומר שהוא לשון חזוה, פירוש רואה צרכי העיר. וז"ל הערך חזן. [שבת יא] באמת אמרו החזן רואה מהיכן תינוקות קורין פ' הוא שליח ציבור, ותרנגם רואה חזוה שהוא צריך לראות היאך יקרא ודיאך קורא בני אדם לקרות בתורה וכו', וראה בספר מלים ותולדותיהן הוצאת קרית ספר ירושלים תשכ"א עמוד 46 שהאריך בזה. וראה מו"כ בסוכה מב:]

אבל הוא [החזן עצמו] לא יקרא [והטעם שהתרגו לתינוקות לקרוא לאור הנר מפני שרבים משמרים, ולא התרגו כן למלמד, ויהיו התלמידים משמרים אותו, מפני שאימתו עליהן, ואין אימתן עליו. פירוש המשניות קאפח],

כיוצא בו לעשות הקמקה לעצירה אמרו, לא יאכל הוב עם הזבה וכל

אבני חן למסכת שבת

ר' אלעזר בר' צדוק מחייב [להפריש מעשר בין בחמין ובין בצונן],

וחכ"א, על החמין חייב, על הצונן פטור, מפני שהוא מחזיר את המותר [ולא היו שתי קבע לחייב במעשר],

תנן [ובא להביא ראיה לאב"י שגזרין גם באיסור דרבנן], לא יצא החייט במחטו סמוך לחשיכה, שמא ישכח ויצא, מאי לאו דתחובה לו בבגדו שאין דרך הולאה נכך [ואין כאן מלאכה דאורייתא], ואפילו הולאה לרשות הרבים משמשה שבות בעלמא הוא, וקא גזר סמוך למשכה אטו משכה, אלמא גזרין לאיסור שבת גזירה לגזירה?

[ומתרג' לא [הגזירה שלא יצא החייט במחטו, היינו] דנקיט ליה בידיה [וגזרין משום מלאכה דאורייתא],

ת"ש [ומנסה עוד פעם להביא ראיה לדברי אב"י], לא יצא החייט במחטו התחובה לו בבגדו [ואם יוצא באופן זה בשבת אינה הוצאה דאורייתא], מאי לאו בערב שבת [וגזרו גם במלאכה דרבנן]?

לא כי תניא הריא בשבת ששבת עומה, דחדא גזירה איכא, גזירה תחובה נבגדו, אטו היכא דמפיק זידים,

והתניא, לא יצא החייט, במחטו התחובה בבגדו, בע"ש עם חשיכה?

הא מני רבי יהודה היא, דאמר אומן [ולכן ה"חייט" שהוא אומן חייב] המולא דרך אומנתו שהוא רגיל ללכת לפרקים כן צמול חייב [המאת, שהיא מלאכה דאורייתא], דהשתא לדידיה ליכא אלא חדא גזירה, דגזרין סמוך למשכה אטו משכה,

דתניא, לא יצא החייט, במחטו התחובה לו בבגדו,

ולא נגר, בקיסם שבאזנו קיסם ארוך ושוה כעין סרגלא שמרשטעין זה ספרים, שקורין ויר"א בלעז (סרגל) וכו' משוין את הנסרים, כדרך נגרים שלנו משוים בנטיית קו [אולי הפירוש שעושין קו לדעת איד לחתוך את העץ ישר], ולי נראה, שכל השוין כאן אינו אלא שנותנין אותו בני האומנות עליהם בלחם לשוק, כדי שיכירו מאיזו אומנות הוא ויסקרוהו למלאכה,

ולא סורק נגדים, שקורין פיליר"ש [העוסק בסריקת הצמר והכנתו לאריגה] במשיחה שבאזנו הוא קושר הקושים שקורין קרדו"ש [קוצים], [פ' במשיחה זו הוא קושר הקוצים, דהיינו שמחבר הרבה קוצים יחד לעשות כמין נברשת שיסרוק בה את הבגד, כדי להעמיד שערותיה.

ו"ל הפרישה סימן ש"א אות י"א סורק נגדים נקוצים שקורין קרינ"ש וצמשיסה קושר הקושים, גם הנגד קושר ומחזר בו צ' ראשים כשמומחו על יתדות האומנים

לחצטו צמקלות, לזקוף את שער, ומולחו הסורק בלחצו לשוק, סימן שהוא סורק],

וגם את הנגד מופר ומחזר בו שני ראשין [פ' תופר בשפת הבגד לולאות כדי לתלות הבגד כדי למתחו], כשמומחו על יתדות האומנות, לחצטו צמקלות, לזקוף את שער,

ולא גרדי, באירא שבאזנו הוא צמר, או צמר גפן שקוסם בו פי הקנה, לאחר שהיה צמחו פקעיות הערב, ומשייר בנקב מלא חוט לאריג וחורקו לקנה, והפקיע מתגלגל לחוכו [צמחו ?] וללחם אינה יכולה שנסתם הנקב,

ולא צבע, בדוגמא שבצוארו מעט צמר צבוע אדום, ומעט צבע שחור, וכן ככל מיני צבע שמראה בהם דוגמא לאחר [לאמר. ד"ס] מה תרצו או מה תרצו,

ולא שולחני, בדינר שבאזנו,

ואם יצא [אבולחו קאי] פטור אבל אסור, דברי ר"מ,

ר' יהודה אומר, אומן דרך אומנתו חייב, ושאר כל אדם פטור,

[ומביא שתי ברייתות הסותרות] תני חדא, לא יצא הזב בכיסו כיס שעושין לזב, וקושרו לפי האמה לקבל בו את הזב, ואם יצא פטור אבל אסור, ותניא אידך לא יצא, ואם יצא חייב חטאת?

אמר רב יוסף, לא קשיא, הא [דפטור אבל אסור] ר"מ, הא [דחייב] ר' יהודה דזו דרך הולאה צמול,

[ס"ד שהטעם שר"מ יפטור את הזב הוא שכמו שאומנים אלו פטורים כיון שאין זה דרך הוצאה, כן כים זה אין דרך להוציא כים קשור כך, ועל זה מקשה אב"י],

א"ל אב"י [אין זה הטעם שפטר ר"מ], אימור דשמעת ליה לרבי מאיר [דפטור אבל אסור], במידי דלאו היינו אורחיה [שאם רוצה סתם להוציא דברים אלו מוציאם בידו, ורק כשרוצה לפרסם את מלאכתו הוא מוציאם באופנים אלו, נמצא שאומן זה אינו מוציא את דברים בדרך שהוא מוציאם ברגיל],

כגון כל אלו השוין [שנמנו] למעלה, אין דרך הולאה אלא ציד אפילו לאומן, [ואינו מוציאם באופנים אלו] אלא בשעה שהוא רוצה להכריז לעצמו שהוא אומן,

במידי דהיינו אורחיה לכל כים לזב, אין דרך הולאה אלא נכך [וזה דרך הוצאתו הרגילה], מי שמעת ליה דפטור,

דאי לא תימא הכי דמודה רבי מאיר [דחייב] צמי שכל דרכו נכך [פ' דמה שאומר ר"מ פטור אבל אסור, הוא דוקא אם האומן מוציאם לפרסם מלאכתו, אבל דבר שכל בני אדם מוציאין אותו כך מודה ר"מ דחייב],

אבני חן למסכת שבת

מכשירין פ"ד משנה ג) הכופה קערה על הכותל בשביל שתודת. הרי זה כבי יותן. אם בשביל שלא ילקה הכותל. אינן כבי יותן: (ד) חבית שירד הדלף לתוכה. כ"ש אומרים. ישבר. ב"ה אומרים. יערה. ומודים שהוא מושיט את ידו ונוטל פרות מתוכה. והם טהורים: (ה) ערבה שירד הדלף לתוכה. הנתזין והצפין אינן כבי יותן. נטלה לשפכה. כ"ש אומרים. כבי יותן. בה"א אינן כבי יותן. הניחה שירד הדלף לתוכה. הנתזין והצפין. כש"א כבי יותן. ב"ה אומרים. אינן כבי יותן. נטלה לשפכה. אלו ואלו מודים שהן כבי יותן.

דתנן [מכשירין פ"ד מ"ג], הכופה קערה על הכותל שירדן גשמים עליה, אם בשביל שתודת הקער, הרי זה כבי יותן דאמשנינה להנך משקין. [ו. ד"ס] הלאה נדעמו שצריך להן,

[לא הבנתי למה מוסיף רש"י את זה] ואף על גב דלא ניחא ליה נפילה שנפלו על הפירות לאחר זמן, הוי מוכשירן, דתנן [מכשירין פ"ה] כל משקה שמחלמו לרצון, אף על פי שאין סופו לרצון מכשיר,

אם [ואם כפה הקערה על הכותל] בשביל

דף י"ב ע"א

שלא ילקה הכותל דהיינו אצולי טינוף, לא חשיב ליה הך כפייה אינו כבי יותן דלא ניחא ליה דהו,

[וירוחה] מ"י דמ"י [פ"י] ומי דומה הכופה קערה וכו' לכיס שיוצא בה חוב, [התם הכופה קערה] לא קא בעי להו להני משקין כלל הא לא ניחא ליה דהנך משקין כלל, ונרצונו לא ירדו, ונהי נמי דכפיית קערה חשיבא ליה [מחשיב את הקערה שרצוה בה], אף חשיבותא דמשקין צעינן, וכפייה זו אינה אלא לגלות עליהן שאינו חפץ בהן,

אבל הכא נענין שבת, אחשיבותא דהואלא קפדינן, והך הוואלא דכיס חשיבא, קא בעי להו להאי כיס, לקבולי ביה זיבה להזיל על צגדיו,

הא לא דמיא על כרחיה, אם להכשר זרעים צאת לדמויה [לדמות כיס של זב], לא מדמיה אלא לסיפא אלא להך [שאם הניחה שירד הדלף לתוכה אף שאינו צריך למים שיוורדין בה אפ"ה המים מכשירין, ומשם תלמוד שאף שאינו צריך להויבה, מ"מ כיון שצריך להכיס לקבל את הויבה חייב על הוצאתה, ונשאר הקושיא מאי טעמיה דר"מ],

עריבה [שנתנה] שירד דלף לתוכה משנה היא צמסכת מכשירין (פ"ד מ"ה), השנויה אחר הסיפא דהכופה את הקערה [פ"י] משנה זו הוא משנה ד' ולעיל מביא משנה ג' מפרק זה הכופה את הקערה וכו', והרש"ל כתב שיש עוד בבא אחרת [פ"י] משנה ד' קודם התחלה משנה זו], והכי תנן, עריבה שירד הדלף לתוכה כו', הניחה הדלף לתוכה, מים הניחין [למרחוק] והפסים [מלמעלה] כשהיא מלאה. רש"י לקמן], צית שמאי אומרים צבי יותן # [הואיל שהיו בכלי

[פ"י] אלא תאמר שכל מקום שעושה מלאכה איש שאינו רגיל, או שלא כדרך הרגילה פוטר ר"מ] אלא מעתה, הדיוט [שאינו בקי במלאכה זו] שחקק קב [פ"י] כלי למידת קב [בחקק] [בחדושי הר"ן כתב דבקעת שהדיוט חוקק בה קב, אומן חוקק בה שלשה קבין, ובשפת אמת כתב שהדיוט נוטל בקעת כמו שהוא "כלי תבנית וציור" וחוקק בו, ובערוך פ"י דקאי על קב לקיטע דרתנן הקיטע יוצא בקב שלו, # וההדיוט אינה עושה אותה מוכשרת כאומן], בשבת,

לר"מ הואיל ואינו אומן, ואין דרך חקיקה צדק, הכי נמי דלא מחייב דפטור לר"מ מאיר, אם כן לא מחייב ר' מאיר בשבת, אלא אומנין, אלא על כרחיה, הואיל וכל דרך חקיקתו של זה צדק, מיחייב, והכא נמי הואיל וכל דרך הוואלא זו לזה [של זב. ד"ס] צדק, חייב?

אלא אמר רב המנונא, לא קשיא [הסתירה שיש בין שתי הבריות], דתני חדא פטור אבל אסור, ותניא אידך ואם יצא חייב חמאת], כאן בזב בעל שתי ראיות חייב, לפי שהכיס צריך לו לצדוק עצמו אם יראה עוד שלשים, ויהיה זב גמור לקרבן, וכיון דלריכס לו, הויל ליה לדידיה דרך הוואלא צדק,

כאן בזב בעל ג' ראיות [אין צריך לו, והרי הוא כשאר כל אדם, ואין דרך הוואלא צדק. דס"ה],

[ומקשה] מ"ש זב בעל שתי ראיות דחייב, דמיובעי ליה לבריקה, זב בעל ג' נמי מיובעי ליה לספירה דכמי [ויקרא טו] וכי יטור הזב וספר לו שבעת ימים שבעה נקיים [לטהרתו], וצריך הוא למס לזכר לו היום [לצדוק עצמו שבעת ימים. דס"ה] צנקות, שאילו יראה באחד מהן יסתור את הכל, דצעין רזופין, דכמי לטהרתו, טהרה אחת לכולן, שלא תהא טומאה מפסקת צנייה?

לא נצרכא, אלא לכו ביום צלותו יום שבת, ראה הלאה שלשים, דשזב אינו צריך למס כל אותו היום, שאין אותו יום ממנין הנקיים # [אבל בראיה א' וב' עדיין צריך הכיס לראות, שזב נתחייב בקרבן גם ע"י ג' ראיות ביום אחד], [וה"ה דהו"מ לתרץ אידי ואידי בבעל ג' וכאן בכו ביום, וכאן בימי הספירה. שפת אמת],

והא מיובעי ליה [לכיס], כרי שלא ימנפו כליו [והוי כדרך הוצאה, ולמה לא יהיה חייב לר"מ]? א"ר זירא, האי תנא הוא, דאמר כל אצולי טינוף לא קא חשיב הלכך לאו דרך הוואלא היא לו,

אבני חן למסכת שבת

[ובניצוצי הש"ס מביא לפרש הלכתא רבתי לשבת, שגם ביום השבת כשיצא לרחוב צריך למשמש בכיסו, ולא די שעשה כן ערב שבת]:

[שנינו במשנתנו] לא יפלה את כליו כו': איבעיא להו, לא יפלה את כליו ביום, שמא יהרוג וציוס נמי עסקין, ולאור הנר דממניתין, על א' יקרא קאי, ורבי אליעזר היא,

דתניא אמר רבי אליעזר, ההורג כינה בשבת כאילו הורג גמול כלומר, דגדול מאלד [ראה במנחת חינוך מצוה לב מוסך שבת אות ל"ט דאם אחר שוחט בהמה קטנה ואחר שוחט בהמה גדולה נהי דלענין סקילה שניהם שוין מ"מ לעינן איסור, חמור יותר מי ששחט הגדולה מחמת ריבוי השיעור. ניצוצי אור], ולא יקרא לאור הנר שמא יטה,

או דילמא, תרוייהו שמא יטה לאור הנר דקמני אתרוייהו קאי, ומרוייהו שמה יטה, אבל ציוס שפיר דמי?

ת"ש, אין פולין, ואין קורין לאור הנר [וקס"ד דמברייתא זו תהיה ראייה מוכחת דלאור הנר קאי על שניהם],

[ודוחה] מי אלימא [ברייתא זו] ממנתיתין דקמני לאור הנר בסוף, ואפילו הכי מספקא לן, דאיכא לפלוגי בה ולממיר, דלאור הנר אלא יקרא קאי, הכא נמי, איכא למימר דאין פולין אפילו ציוס, ולאור הנר אאין קורין קאי?

ת"ש דקמני לאור הנר במרוייהו, אין פולין לאור הנר, ואין קורין לאור הנר, אלו מן ההלכות שאמרו בעליית חגניה בן חזקיה בן גרון, ש"מ דתרוייהו שמא יטה, ש"מ,

אמר רב יהודה אמר שמואל, [דחיישין שמא יטה כשמתמש בנר] אפילו להבחין בין בגדו לבגדי אשתו,

אמר רבא, לא אמרן [דחיישין ולכן לא יקרא לאור הנר], אלא דבני מחוזא [היה מקומו של רבא] מפנקי [ראה לקמן ל"ב ע"ב בסוף הדף, ולקמן ק"ב ע"א], ולא עבדי מלאכה, וצגדיהם רחצים כשל אשה, וצריכים עיון, אבל דבני חקליתא [כפרים. ררי"ק] מידע ידעי שצגדי האגשים קצין [שמא"ל. אידיש], שפסקין בשדות צמלאכה, ושל נשים רחצים צמי יד שלהן,

ודבני מחוזא נמי לא אמרן, אלא דזקנות קצרים במקצת, ושל אנשים מעונגין רחצים, ודומין זה לזה, וגורין שמא יטה אבל דילדות רחצים הרבה, ואין של אנשים דומין להם מידע ידיעי [וניכר יפה ולא חיישין שמא יטה],

רוחב הבגדים:

בני מחוזא	בגדי אנשים רחבות כשל נשים	שמן יטה
בני חקליתא	בגדי אנשים קצרים, ובתי יד של נשים רחבות	אין חשש שיטה

קודם שיצאו חוץ], וצית הלל אומרים אינם ציי יומן [דלא ניחא ליה בהו. רש"י לקמן], נטלה לשופכה [מדלא שפכן במקומן רוצה בקיומן עד און] אלו ואלו מודים שהן ציי יומן [ואף שעבשו שופכן, הואיל וחישב עליהן].

[פי' אף שיש גירסאות אחרות במשנה זו שלא באו לדינו] ומכל מקום [לפי גירסנו] יש לשמוע מהך סיפא [משנה ה' שמדבר עליה כאן], כדגרסין כספרים [וכצית הלל], נתנה לעריצה זו שירד הדלף לתוכה, אף על גב דאצולי טיטוף הוא, אפילו הכי, מדלא כפאה, גלי דעמיה דאחשביניהו לקבלן, והוו משוצים אומן [מים] שצמוכה,

והך הוצאה [הכים של חוב] נמי, אחשבה לקצולי צהאי כיס האי וציה, אף על גב דצוציה לא ניחא ליה, און למיוצי אהוצאת וציה לא מהדרינן, אלא אהוצאת כיס,

מים הניתזין למרחוק והנצפין מלמעלה, כשהיא מלאה, אינן כבי יותן, ושבתוכה [אין זה במשנה, אלא שהש"ס מדרקט מרגקט הניתזין והנצפין אינן כבי יותן משמע הא שבתוכה הרי הן כבי יותן. תוס']. הרי זה כבי יותן [ונשאר הקושיא מאי טעמיה דר"מ שהוב שיצא בכיס שלו הוא פטור אבל אסור, הלא הכיס מועיל לאצולי מטיגוף]?

אלא אב"י ורבא דאמרי תרוייהו, ל"ק [סתירות הבריות] הא [בריייתא דתני חייב] ר' יהודה דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה, שצוצונו לא מעשה, ואינו צריך לעיקר [תכליתה] [תכליתה] כי הכא, שאינו צריך לזיהו, וזעל ידה צא הכיס הזה, ואף על פי כן חייב עליה, ופלוגמיהו צהמלניע [לקמן ג:]. גבי מוציא המנת צמטה חייב, ואף על גב דהוצאת המנת לא ניחא ליה ציה, והא [דפטור אבל אסור] ר' שמעון ור' שמעון פוטרי,

תני דבי רבי ישמעאל, יוצא אדם בתפילין בערב שבת עם חשיכה ולא חיישין דילמא נפיק צהו משחשך, מאי טעמא, כיון דאמר רבה בר רב הונא, חייב אדם למשמש בתפילין כל שעה ושעה, ק"ו מצייץ,

מה צייץ שאין בו אלא אוכרה אחת, אמרה תורה שמות כח והיה על מצחו תמיד, קרא ימירא הוא להך דרשה, דהא כבר קצע ליה מקום והיה על מנח אהרן, שלא יסיח דעתו ממנו, תפילין שיש בהן אוכרות הרבה, על אחת כמה וכמה,

הלכך מידבר דכיר להו,

תניא, חנניא אומר, חייב אדם למשמש בבגדו, ע"ש עם חשכה שלא יהא כרוך צשוס [צו שוס. ררי"ק] דצר, פן יוצאנו # [משמע שלא היה לבגדיהם כיסים כמו לבגדים שלנו],

אמר רב יוסף, הלכתא רבתי דצר גדול יש כאן, להפרישו מאיסור שנת [דכידוע שקשה מאד להיזהר מחילול שבת, אבל כיון שממשמש בבגדו כדי להניצל מחילול שבת, הרי הוא בכלל הבא ליטהר מסייעין אותו, וזה גורם שבאמת ניצל מחילול שבת. האדמו"ר מקלויזענבורג וצ"ל. ניצוצי הש"ס],

אבני חן למסכת שבת

וכן היה רשב"א אומר, משום רשב"ג דצהני גמי [דלקמיה] פליגי
צית שמאי וצית הלל,

זקנות	קצרים במקצת	שמא יטה
ילדות	רחבים הרבה	אין חשש שיטה

אין משדכין [בחידושי הר"ן פ' משדכין לשון מנוח והשקט, תרגום ותשקוט
הארץ ושדוכת ארעא, ובערוך פ' לשון עירבוב וקישור עיי"ש שמביא הגמ' לקמן
פה: התם דאיכא "שדכא" [אבל לפנינו הגירסא התם "שארכא"], ובר"ן על
הרי"ף פ' וז"ל מלשון שקט ומנוחה, שהאשה מוצאת בבית בעלה כדרכיה ומצאן
מנוחה אשה בית אישה, ומתרגמינן [שופטים ה'] ותשקוט הארץ ושדוכת ארעא,
ואסור משום ממצוא חפצך], את התינוקות לארס בשבת, משום ממנוא
חפצך,

ולא את התינוק ללמדו ספר, וללמדו אומנות,

ואין מנחמין אבלים, ואין מבקרין חולין, בשבת משום דמטענא
עס המטענין, דברי בית שמאי, וב"ה מתירין דקא סגרי חפצך ולא
חפצי שמים:

1. ת"ר, הנכנס לבקר את החולה אומר, שבת היא מלועק
מלועוק, צריך להרמיז דעתם במנחמים, שלא יטענו, ורפואה קרובה לבא
[כיון שאינו יכול לועוק מפני שהוא שבת, זה הצער היותר גדול, ולכן ודאי רפואה
קרובה לבא. בשם קאצק],

2. ור"מ אומר, יכולה היא שתרחם אם תכבדו מלהצטער בה תוכו בשבילה. חרושי הר"ן],
אם תכבדו מלהצטער בה תוכו בשבילה. חרושי הר"ן],

דף י"ב ע"ב

רבי יהודה אומר, המקום ירחם עליך, ועל חולי ישראל,

3. רבי יוסי אומר, המקום ירחם עליך, בתוך חולי ישראל
שממך שוללן [שוללו. ר"ן, נמ", רע"ן] עם הארצים [הרצים. ר"ן], מפלגו
נשמעת צוותן של רצים,

4. שבנא [ר"ת לא גרם שבנא [בב"ת] דשבנא רשע היה, ולא מסקינן בשמיה,
דשם רשעים ירקב, אלא גרם שבנא [בכ"ף] דהוי נמי שם אדם וכו' וגראה לרבנן
יצחק דשפיר גרם שבנא וכו'. תוס'] איש ירושלים אדם גדול היה צירושלים
ושמו שגנא, בבניסתו [לחולה] אומר שלום, וביציאתו אומר,
שבת היא מלועוק, ורפואה קרובה לבא, ורחמיו של הקדוש ברוך
הוא מרובין, ושבתו בשלום [מ. מדושי הר"ן] ונחמו בשבתכם לשלום [שלא
תהא צרה ויגון ציוס מנוחמס. מדושי הר"ן],

[ובזה שמעתי מפרשים "משה" ידבר, ר"ת שבת היא מלועק, והאלקים יעניי בקול,
ב"קול" ר"ת ורפואה קרובה לבא,

ועוד שמעתי בשם זקני ר' צבי יעקב אברהםאם ז"ל, שבכל השבוע בא ברכת

ת"ר, אין פולין ברה"ר צמול מפני הכבוד של עוזרין, שלא ימאסו,
כיוצא בו אמר (רב) [רבי] יהודה, ואמרי לה רבי נחמיה, אין
עושין אפיקטויזין הקאה, גומיט"א צלעו (סם הקאה) כך מלאה, ברה"ר
מפני הכבוד,

ת"ר, המפלה את כליו, מולל וזורק בשבת מולל, להטיש כחן שלא
יחזרו אליו ובלבד שלא ימולל בדומק ו יהרוג, דספירא ליה הריגת כינה
שבת, אבא שאול אומר, נוטל וזורק, ובלבד שלא ימולל ואצא
שאל כ"ר אליעזר, וממייב טעמא, הלכך גזרינן מלילה שלא יהרוג,

אמר רב הונא, הלכה, מולל וזורק, וזהו כבודו, ואפי' בחול,

רבה מקטע להו הורגן (ו). מנחת יהודה) בשבת, ורב ששת מקטע
להו,

[או"ח סימן שטו סעיף ט, פרעוש הנקרא ברגו"ת בלשון ערב אסור לצודו וא"כ
הוא על בשרו ועוקצו ואסור להורגו: הגה ואף לא ימללנו צידו שמא יהרגו אלא
יעלנו צידו ויזרקנו (ר' יוחס נמי י"צ מ"י), אבל כנה מותר להרגה והמפלה
בגדיו מכנים לא יתרגם אלא מוללן בידו וזורקן אבל המפלה ראשו מותר להרגם:
וכתב המשנ"ב שם, המעם דמחלקין בין פרעוש לכנה הוא, דכל מלאכות דשבת
ממשכן ילפינן להן וילפינן מיתת כל בע"ח לחיוב משחיטת אילים מאדמים שהיו
במשכן בשביל עורותיהן, ולא דוקא ע"י שחיטה, דה"ה ע"י הכאה ותניקה או
נחירה, וכל כי האי גוונא כיון שבא עי"ז נטילת נשמה חייב, ואמרינן מה אילים
מאדמים שפרים ורבים אף כל שפרים ורבים, לאפוקי כנה דאינה באה מזכר
ונקבה אלא באה מן הויעה לא חשיבא בריה, אבל פרעוש אע"פ שגם היא אינה
פרה ורבה מ"מ כיון שהויעתה מן העפר יש בה חיות כאלו נברא מזכר ונקבה,
וחייב עליה משום נטילת נשמה, ואפילו אם הפרעוש עוקצו אסור להרגו],

רבא [הרג את הכנים ע"י ד] שדי להו [ל. ד"ם] לקנא ספל דמיא,

אמר להו רב נחמן לבנתיה, קטולין [הרגו את הכנים בשבת],
[בתשובות הרשב"א ח"א סימן א'קפח מפרש דבנותיו של ר"ג היו מפלין הכנים
מראשו של רב נחמן, וכתב ללמוד מכאן דמותר לאדם להשתמש בביתו שף
בקירבה כזו. מגידים חרשים] ואשמעינן לי קלא דסגנונתי [המסרקות,
כלומר יכולות אתן להרוג את הכנים כרגיל על גבי המסרק. שט],

תניא רשב"א אומר, אין הורגין את המאכולת כינה בשבת
דברי ב"ש, וב"ה מתירין כדמפרש טעמא צפרק שמונה שרצים [לקמן
קז:]: מאילים מאדמים דמשכן, מה אילים פרים ורצים, אף כל שפרה ורצה, וכינה
אינה פרה ורצה, אלא מנצר אדם היא שורפת,

אבני חן למסכת שבת

[ברי"ף ורא"ש מוסיפין ולא למעלה ממראשותיו כו', ומשמע אף ביושב על הארץ לצד מראשותיו של החולה אסור וכו'. שפת אמת],

ואמר רבא, אמר רבין, מניין שהקב"ה זן את החולה, שנאמר ה' יסעדנו על ערש דוי:

[שנינו במשנתנו] ולא יקרא לאור הנר: אמר רבה, אפילו גבוה שתי קומות [פ' קומות של איש. מגדים חרשים עיי"ש] דליכא למיחש להטייה, דכין דגזר לא פלוג למילמיהו, ואפי' שתי מדרעות [מוטות ארוכים המשמשים לנהוג את הבהמה. שט], ואפילו עשרה בתים [בית של עשרה קומות] זו על גב זו,

[נראה לפרש אפי' הנר עומד גבוה כמו עשרה בתים זו על זו, וכן משמעות הפוס', אבל בעשרה בתים ממש, אף שהנר מאיר לבית התחתון או בית לפנים מבית, י"ל דאין איסור, דאינו בכלל לא יקרא לאור הנר, כיון שאין הנר באותו בית. וצ"ע. שפת אמת],

[ומדויק] חד הוא דלא ליקרי [שכן משמע הלשון "ולא יקרא", וראה שפת אמת], הא תרי שפיר דמי שאס יצא להטות יזכירו חזרו, והתניא, לא אחד ולא שנים [לא יקראו לאור הנר]?

אמר ר' אלעזר לא קשיא, כאן בענין אחד [לא חיישין שמא יטעון], כאן בשני ענינים נשתי פרשיות, הויל וכל אחד מעיין לעצמו אין מכיר [אינו מרגיש. נמ"י] צמעה חזירו,

אמר רב הונא, ובמדורה מדורת אש גדולה אסור, דהויל ויושצין דחוק זה מזה, ועוד, שזנבות האודים סמוכים להם, אין זה מכיר צבא חזירו להצטער ולחמות [לא ירגיש חזירו צבא השני להצטער ולחמות כדו לו צרגלו, מה שאין כן צנר. נמ"י] [ולכן] אפי' עשרה בני אדם, אסור,

אמר רבא, אם אדם חשוב הוא מותר לקרות לאור הנר, שאינו רגיל להטות נר [אפילו] צחול, מפני חשיבותו,

מיתבי [איך אמרת שאדם חשוב אין לחוש שיחתה], לא יקרא לאור הנר שמא יטה, אמר ר' ישמעאל בן אלישע, אני אקרא ולא אטה, פעם א' קרא, ובקש להטות, אמר כמה גדולים דברי חכמים שהיו אומרים, לא יקרא לאור הנר,

ר' נתן אומר, קרא והטה [הבא לא פריך ומה בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה [כדאיתא בחולין ו]. כו' דלא אמרין כן אלא גבי אכילת איסור שגנאי הוא לצדיק ביותר. מדברי התוס', אבל בחדושי הר"ן כתב דשאני ר' ישמעאל שולל על דברי חכמים דאמר אני אקרא ולא אטה],

וכתב על פנקסו, אני ישמעאל בן אלישע, קרייתי והמיתי נר

הרפואה בברכה השמינית, אבל בשבת שאין ברכת הרפואה, אנו סומכין על מה שאומרים בגבורות סומך נפלים ורופא חולים וכו', וזה הפ' כיון ששבת היא מלועק, רפואה קרובה לבוא מיד בתחלת התפלה],

כמאן אולא, הא דאמר רבי חנינא, מי שיש לו חולה בתוך ביתו, צריך שיערבנו [שיערב אותו עם שאר חולי ישראל, ויתפלל על כולם בתפלה אחת] בתוך חולי ישראל, כמאן כר' יוסי,

ואמר רבי חנינא, בקושי התירו [באילו אמר בדלית ברירה] לנחם אבלים ולבקר חולים בשבת מפני שמנטער [שהמבקר והמנחם מביא עצמו לידי צער ביום השבת, ורק משום המצוה שכדבר התירו. שט],

אמר רבה בר בר חנה, כי הוה אולינ בתריה [שההולך לבקר את החולה לא ילך לבדו וכו'. מגדים חרשים עיי"ש] דרבי אלעזר, לשיולי בתפיחה צחולה [גם בימות החול],

זימנין אמר צלשון קדש, וימנין אמר לה צלשון ארמי, והא לא לענין שבת נקט, המקום יפקדך [יזכור אותך] לשלום [כדאמר בסוף ברכות שלאדם חי אומרים "לשלום" בלמ"ד], וזימנין אמר [אם החולה לא הבין לה"ק. רא"מ] הורוויין [ליה] רחמנא ידכרינך [זכירה בלשון ארמי] לשלם,

היכי עבד הכי, והאמר רב יהודה, לעולם אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי,

ואמר רבי יוחנן, כל השואל צרכיו בלשון ארמי, אין מלאכי השרת נוקקין לו [לבד מגבריאל כדאמר בסוטה בריש אלו נאמרין דף לג.]. דאמר מר בא גבריאל ולמדו שבעים לשונות ליוסף, ותימה דאפי' מחשבה שכלב כל אדם יודעים ולשון אמרי אין יודעים ? תוס', שאין מלאכי השרת מכירין, בלשון ארמי [וכ"ה בסוטה לג:]?

[ומתירין] שאני חולה דשכינה עמו ואין המתפלל צריך, שזדקקו לו מלאכי השרת, להכניס תפלתו לפניו מן הפרגוד,

דאמר רב ענן אמר רב, מנין ששכינה סועד סומך [צ. רע"י נמ"י] תשות כחו, ומשום רבינו יעקב, סועד מרגומו של פוקד, כלומר מבקר, כמו ואת אחיך תפקוד לשלום [שמואל א' ז'] ומתרגמין ואת אחיך תסער לשלם את החולה, שנאמר תהילים מא ה' יסעדנו על ערש דוי ולהך ליסגא [דגם "סועד" את החולה] גרסינן אל תקרי, יסעדנו אלא יסערנו,

תניא נמי הכי, הנכנס לבקר את החולה, לא ישב לא על גבי מטה, ולא על גבי כסא [נראה דדוקא כשחולה שוכב בנמוך שלא ישב גבוה ממראשותיו של חולה. תוס'], אלא מתעטף מאימת סניעה, כאדם הושע צלמה ואין פונה לצדיק [וכעין זה כתב רש"י לעיל י. ד"ה דיינין מתעטפין בטלתן] ויושב לפניו, מפני ששכינה למעלה מראשותיו של חולה, שנאמר ה' יסעדנו על ערש דוי,

אבני חן למסכת שבת

אחת מחזירין אותו [הג"ה וכן דין החזן הקורא, ודוקא בשינוי שמשתנה ע"י זה הענין, אבל אם טעה בנגינת הטעם או בניקוד חזן מחזירין אותו, אבל גוערין בו],

וכן אמר רבה בר שמואל, אבל מסדר הוא ראשי פרשיותיו, וכולה פרשה לא,

דף י"ג ע"א

מיתיבי, רשב"ג אומר, התינוקות של בית רבן # [מה גיל של תינוקות אלו?] היו מסדרין פרשיו' [משמע כל הפרשה ולא רק ראש הפרשה], וקורין לאור הנר [זאת התיובתא פרקו עלה ב' פירוקין בתלמודנו, ובתלמוד ארץ ישראל פירקו פרוק אחר חביב, רציתי לכתבו בכאן וכך אמרו, אילין בעו דיטפי בוצינא, ואילין לא בעי דיטפי בוצינא, ופי' דבריהם כי התינוקות יתרחקו מן הקריאה ויאהבו שיכבה הנר ואנו בטוחים בהן כי הם לא יטו את הנר, ולפיכך הותר להם לקרות לאור הנר דליכא למיחש שמא יטו, אבל החזן לא יקרא דחיישנן שמא יטא לפי שלא ירצה שיכבה הנר, לפיכך [איך. העק"ל] מבטלין התינוקות מן הקריאה. רב נסים גאון?]

אי בעית אימא [שאף שכתב רק פרשיו' הכוונה על] ראשי פרשיותיו,

ואי בעית אימא, שאני תינוקות [שמוותר להם לסדר כל הפרשה], הואיל ואימת רבן עליהן אין פושטין יד לשום דבר, ואפילו צחול, אלא על פי רבן, [ולכן] לא אתי לאצלווי:

[שנינו במשנתנו] כיוצא בו לא יאכל חזב [עם חובה מפני הרגל עבירה]: תניא ר"ש בן אלעזר אומר, בוא וראה עד היכן פָּרְצָה גזרה, כמו ופרצת ימה וקדמה (בראשית כח) טהרה בישראל, שלא שנינו לא יאכל הטהור עם [אשתו] הטמאה מפני הערוה [ועל ידי שיאכל עמה, יבוא לישוב עם חובה], לפי שלא הוצרכו לך, שכולן אוכלין חוליות בטהרה היו, ולא היו אוכלין עם נשותיהן טמאות, אלא לא יאכל חזב עם חובה, מפני הרגל עבירה,

כיוצא בו [אמרו חכמים], לא יאכל זב פרוש [זב ת"ח. חרושי הר"ן] עם זב עם הארץ, שמא ירגילנו אצלו [שמא ירגיל הת"ח לאכול עם העם הארץ], וכי מרגילו אצלו מאי הוי, אלא אימא שמא יאכילנו דברים טמאין, אטו זב פרוש לאו דברים טמאין אכיל והלא כל מגעו טמא?

אמר אביי, גזירה שמא יאכילנו דברים שאינן מתוקנין,

ורבא אמר, רוב עמי הארץ מעשרין הן ולא גזרין גזירה לגזירה, אלא שמא יהא רגיל אצלו, ויאכילנו דברים טמאין, כימי טהרתו [פי' ואביי דלא תריץ הכי סבר, דהא ודאי לא שכיח גביה, אלא כימי

בשבת, לכשיבנה בהמ"ק [בימיו קאמר, דאי לאחר שימות לא אפשר דחטאת שמתו בעליה למיתה אולא. חרושי הר"ן], אביא חטאת שמנה [היו לפניו שתי חטאות, אחת שמינה ואחת כחושה, שחט שמינה ואח"כ שחט כחושה חיוב, כחושה ואח"כ שמינה פטור ולא עוד, אלא שאומרים לו הבא שמינה לכתחלה ושוטו. מנחות סד.], [הרי שגם אדם חשוב דרכו להטות, אבל ראה בחרושי הר"ן שנתקשה בזה?]

א"ר אבא, שאני ר' ישמעאל בן אלישע, הואיל ומשים עצמו על דברי תורה, כהדיוט,

תני חדא, שמש בודק כוסות וקערות לאור הנר, ותניא אידך, לא יבדוק?

לא קשיא, כאן בשמש קבוע לא יבדוק, מפני שאימת רבו עליו, אם ימאץ בהן דבר מגונה, ויבדוק יפה ומייטיג להטיה, כאן [שמוותר לבדוק] בשמש שאינו קבוע לא רמיא עליה כולי האי,

ואי בעית אימא, הא והא בשמש קבוע, ולא קשיא, הא [דאסור להטות היינו] בדמשחא [בגד של שמן], והא [דמוותר לבדוק] בדנפטא שהוא מסכים [וע"י הטייתו נודף ריחו טפי. עלי אור], מותר לבדוק לאורו, דלא אחי להטות,

איבעיא להו, שמש שאינו קבוע, בדמשחא מהו כיון שאינו קבוע אינו מטא אפילו צחול, והלכך בשבת מותר, או דילמא בדמשחא הואיל ולא מאכס, דרכו להטות צחול (הוא. נמי)?

אמר רב, הלכה דמומי ואין מורין בן שלא יזלו, ור' ירמיה בר אבא אמר, הלכה ומורין בן,

ר' ירמיה בר אבא, איקלע לבי רב אסי, קם שמעיה דר' ירמיה, דהוא שמש שאינו קבוע ציט רב אסי, קא בדיק [את הכוסות] לנהורא דשרגא, אמרה ליה דביתתו דרצ אסי לרצ אסי, ומור לא עביד הכי [לבדוק לאור הנר], אמר לה שבקיה [הניחו לשמש זה] כרביה ר' ירמיה ס"ל דלמך הלכה ומורין כן:

[שנינו במשנתנו] באמת אמרו החזן [רואה היכן תינוקות קוראין, אבל הוא לא יקרא] כו': והאמרת רישא [החזן] רואה, מאי לאו לקרות [ואומר מיד "אבל הוא לא יקרא"]?

לא לסדר ראשי פרשיותיו ומריץ צפיו, שממוך שראש הפרשה שגורה צפיו, הוא מוכר צכולה למחר # [מבאן סמך לסדר הסימנים על דפי הגמרא שאם זוכרין רק מאמר אחד זה עוזר לזכור כל הענין], ומסייע את שצעה הקורין צנקודה וטעמיה צלשם [ראה באו"ח סימן קמ"ב סעיף א' קרא וטעה אפילו בדקדוק אות

אבני חן למסכת שבת

והוא בבגדה יוציא ויתן כתובה. בעל הטורים בראשית ב כד

איכא דאמרי, ת"ש [אם נדה מותר לישן עם בעלה היא בבגדה והוא בבגדו], **רשב"ג** אומר שני אכסניים אוכלין על שלחן אחד זה בשר וזה גבינה, ואתמר עלה אמר רב חנין בר אמי אמר שמואל, לא שנו אלא שאין מכירין זה את זה, אבל מכירין זה את זה אסור, והני נמי מכירין זה את זה נינהו,

[וידועה] התם דיעות איכא שינוי ליכא, הכא איכא דיעות, ואיכא שינוי,

[וממשיך רב יוסף] ת"ש [ששנינו במשנתנו], **לא יאכל הזב עם חזבה משום הרגל עבירה** [הרי אף שיש דיעות מ"מ אסור] **ה"ג** [לכן אסור לאכול יחד, ד] דיעות איכא, שינוי ליכא [באופן אכילתו],

ת"ש, יחזקאל יח ו **אֶל־הַהָרִים ל' אֶכֶל** צפרק אלו הן הנשרפין בסנהדרין (פא). מפרש ליה, שלא נמפרנס בזכות אבות, שלא הוֹנֵךְ לך, לפי שהוא זדיק וְעֵינָיו ל' אֶנְשָׁא אֶל־גִּלְגָּלִי בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְאֶת־אִשְׁתִּי רַעְהוּ ל' אֶמְמָא, וְאֶל־אִשְׁתִּי נָדָה ל' אֶיֶקָרֵב,

מקיש אשה נדה לאשת רעהו, מה אשת רעהו דאסור לן יחוד מן הטורים, נקדושין (פ:) מאחך בן אמך, הוא בבגדו והיא בבגדה אסור*, אף אשתו נדה, הוא בבגדו והיא בבגדה אסור, ש"מ,

* [דהא אפילו יחוד אסור מן התורה דילפינן בקידושין מאחך בן אמך, וכי בן אם מסית בן אב אינו מסית, אלא לאשמועין שבן מתיחד עם אמו, ולא אדם אחר בן, פ' רבי' יהונתן ז"ל וגם רש"י ז"ל, אבל הרא"ה ז"ל פ' דהא כולי עלמא מודו דפריצותא הוא. חרושי הר"ן],

ופליגא דר' פדת דרנ יוסף דפשט מדרשה דהאי קרא לאסור, אדר' פדת דאמר ר' פדת, לא אסרה תורה, אלא קורבה של גלוי עריות בלבד תשמיש ממנו, ושאר קורבה, ואפילו קירוב צער מדרבנן, והיא צנגדה אפילו מדרבנן ליכא למגור, שנאמר ויקרא יח ו **אִישׁ אִישׁ אֶל־פְּלִשְׁאָר בְּשָׂרוֹ ל' אֶתְקַרְבוּ לְגִלּוֹת עִרְוָה**,

[ופליגא דרב פדת, החרושי הר"ן מביא שהרא"ה פ' באן דלרב פדת מותר לישן היה בבגדה והוא בבגדו דליתא להאי הקישא שמביא כאן מאל ההרים וגו', דהא מדאורייתא אפי' קירוב בשר מותר, [והא דכתיב] איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו לגלות ערוה אני ה' לא אסרה תורה אלא קרובה של גלוי עריות כ"ש דלא איירי קרא כהוא בבגדו והיא בבגדה, אלא מדרבנן הוא דאסור באשת איש, משום ד פריצות בעלמא הוא, אבל באשתו נדה דאיכא שינוי ודעות אפשר דמותר, ולכולי עלמא גבי בניו ובני ביתו דמוזי [?] מיניהו, ישן עמהם הוא בבגדו והיא בבגדה,

וראה ריטב"א שכתב ולי נראה שחם ושלוש שיאמר ר' פדת שיהא קירוב בשר מותר בעריות ובגדה וכ"ש באשת איש],

זוכו שהוא כיוצא בו. ריטב"א],

[וסברא דרבנותא ז"ל דאפי' בשלחן אחד אסור, ומיהו איכא מ"ד בוב וזבה דהני מילי אינהו באנפי נפשיהו אבל בהדי אינשי אחרני שרי, א"נ בהיכירא דעברו ביניהו שרי, וכן כתבו בתוס' זה לשונם, מכאן מדקדק ר"י דאסור לאכול בשלחן שאשתו נדה אוכלת ואפי' בשני קערות, ומיהו יש לחלק בין שולחנם לשלחן שלנו שהוא גדול, ומיהו צריך להוסיף קצת ולעשות היכירא בנתיים או ישב אחד ביניהם. חרושי הר"ן]

איבעיא להו, נדה מהו שתישן עם בעלה נמטה, היא בבגדה והוא בבגדו כגון שהוא טמא דליכא למימש משום טהרה, או בזמן הזה שאין זו טהרה, מי חיישין להרגל עזירה, או דילמא כיון דליכא היכרא מדכר דמרי? [וקשה לי טובא מאי קא מספקא לן, והלא גדולה מזו אמרו שאינה מצעת לו את המטה בימי נדתה בפניו? ריטב"א, וכן תמה רבינו פרחיה],

אמר רב יוסף, ת"ש, העוף עולה עם הגבינה על השלחן שאוכל עליו, מותר להניח צער העוף אלל הגבינה, דקסברי צית שמאי צער עוף צמלז לאו דאורייתא, ולא גזרינן העלאה אטו אכילה ואינו נאכל עמו, דברי **ב"ש, ב"ה אומר, לא עולה ולא נאכל** שמע מינה דאסור [לנדה לישן עם בעלה],

שאני התם [בעוף עם גבינה], דליכא דיעות שני בני אדם שזכירו זה לזה, והוא הדין נמי דמאי לשנוי דליכא שניו להיכרא, ומיהו, דעדיפא נקט דאפילו דיעות ליכא,

ה"ג מסתברא, דהיכא דאיכא דיעות שאני, דקתני סיפא [דבריייתא דעוף עולה על השלחן], **רשב"ג אומר, שני אכסניים** [שני בני אדם המתאכסנים יחד באכסניא אחת] **אוכלין על שלחן אחד, זה אוכל בשר, וזה אוכל גבינה, ואין חוששין** [הרי כיון דאיכא שני דיעות אין לחוש],

[וידועה] **ולאו אתמר עלה, אמר רב חנין בר אמי, אמר שמואל, לא שנו** [ששני אכסניים מותרין לאכול זה בשר וזה גבינה] **אלא שאין מכירין זה את זה** דלא אמי חד למשקל מדמצייה ומיכל [ולכלי?], **אבל מכירין זה את זה אסורים** אסור וה"ג ואשה ובעלה [נמין] **מכירין זה את זה נינהו** ושמע מינה דאסור,

הכי השתא, התם [שנים שאוכלים בשר וגבינה] **דיעות איכא שינוי ליכא** שאוכלין צדקך אכילה, **הכא איכא דיעות, ואיכא שינוי** שאין צדק לישן אלל צדקיו צער, כדמצינן שארה כסותה ועונתה, ואמר מר שאר זה קירוב צער, שאם אמר אי אפשי אלל היט צנגדה והוא צנגדו ויזיל ויתן כתובה, צמסכת כמזנות (מת). [ואין להביא ראיה מדבריייתא זו לאסור],

[תמהני דודיה בשעת תשמיש, אבל מנין שהוא בבגדו ... חשיב שינוי שלא בשעת תשמיש. וצע"ג. מאנגליה לזכרון מאיר, והשיב מזכרון מאיר לכאורה כיון שהוא בבגדו וכו', הוא לא מצב של תשמיש, א"כ הוי היכר. משמח הלוי],

[והיו לבשר אחד, וסמך ליה ויהיו שניהם ערומים רמז למה שאמרו הוא בבגדו

אבני חן למסכת שבת

הליבון, כדי שתתודה ותאמר את האמת שבימי הליבון לא נזר, למרות שלמעשה אין חילוק ביניהם. רש"י בספר האורה ב, א. ש"ס לובלין],

בימי לבנון כגון זכה שסופרת שצעה נקיים משפסקה, וזריכה להיות לזשט לזנים לזדיק, שמה מראה ומסמור ספירתה **מהו אצלך**, [ואמרה לי] **אכל עמי, ושתה עמי, וישן עמי בקירוב בשר, ולא עלתה דעתו על דבר אחר** [על תשמיש],

[ור"ת פירש שהיו רגילים למבול שתי מבילות, אחת לסוף שבועה לראייתה, שהיא מהורה מדאורייתא בכך מבילה, ואחת לסוף ימי ליבון, לכך היה מיקל אותו האיש. תוס'],

[לכן שאל אותה האך התנהג בענינים אלו, כיון שראה אליהו שהיא יודעת כמה למד וכו', הבין שהוא למד בביתו, והיה דבוק באשתו. ניצוצי הש"ס בשם החרדשי הרי"ם],

ואמרתי לה # [דובר אתה קשות מפני שהיתה מרעשת את כל בני הישיבה, לכן אמר לה כן], **ברוך המקום שהרגו, שלא נשא פנים לתורה** [לדרוש מריבויא איסורא דבימי ליבון. מהרש"א], **שהרי אמרה תורה ויקרא יח יט וְאֵלֶּיֶךָּ בְּנִדָּת טְמֵאָתָהּ לֹא תִקְרַב לְגִלּוֹת עֲרוֹתָהּ** [שהקריבה אסורה כמעשה, ומכאן נלמוד שאף בשל סופרים כן הקריבה כמעשה וכל זמן שהמעשה אסור הקריבה אסורה. חרושי הר"ן],

ועד שתצא צמים לטבילה היא צדקה, דמצינן ממהיה צדקה, צהייתה מהא עד שתצא צמים, צמורת כהנים,

[יתכן דרדוש כמו דדרשו על קרא דוכל שאור כו' ואל המזבח לא יעלו, לרבות הכבש ת"ל "ואל", פירוש הדבר הסמוך למזבח, כן הבא דריש ואל אשה על המטה שהאשה שוכבת עליו. משך חכמה ויקרא יח יט],

[בספר לב שמח על ספר המצוות לרמב"ם בלאוין שג"ג הביא דך דשבת וכו' דאפשר לפרש בו פרו אחר לגמרי דהאי שלא נשא פנים לתורה לא קאי על התלמיד, רק קאי על המקום ית' שאמר ברוך המקום שהרגו לתלמיד זה ולא נשא פנים לתורתו שהיה קורא הרבה ושונה הרבה כו', רק הרגו כפי מעשיו וכו'. ניצוצי הש"ס, וראה שם שבבית היוצר לר' יוסף ענגעל זצ"ל מביא ראיה לפירוש זה מתר"א רבא פרק טו],

כי אתא רב דימי אמר, מטה חדא הואי רמזה, ולא קרינז נשר הוסי, וסגר דשרי נהכי,

[מטה חדא הואי. ופלטין בן ליש [עם מיכל בת שאול, שהיתה מתחלה אשת דוד] שנגען חרב בינו לבינה (סנהדרין דף יט:) איכא למימר שרחוק ממנה היה ביותר, והיה פתוח לרשות הרבים, שלא היה משום יחוד, או שמא סבר כשאול שלא היתה מקודשת לדוד, ומחמיר על עצמו היה מלבא עליה. תוס'],

במערכא אמרי, אמר רב יצחק בר יוסף, סינר [כמין מכניים. מדושי הרי"ן] פורללייט (חגורה) שהיא מוגרת צו, ומגיע מממנים ולמטה מפסיק בינו לבינה:

מהני: [אין פולין ואין קורין לאור הנר דתנן במתני'. רע"ב] **מן**

[כע"ז בע"ז יז.] **עולא, כי הוי אתי מבי רב** [והיה שמח לראות את בני משפחתו], **הוה מנשק להו לאחוותיה, אבי חדייהו** [מלשון חזה, שנשק להם על החזה], **ואמרי לה אבי ידיהו** [על ידיהו],

[והוא היה יודע בעצמו שלא יבא לידי הרהור שצדיק גמור היה כדאמרין בפרק ב' דכתובות (דף יז.) דרב אדא בר אבהה מרכיב לה אכתפיה ומרקד א"ל רבנן אנן מהו למעבד הכי א"ל אי דמיא לכוין כי כשורא לחיי ואי לא לא, והספר לא חש לפרש ולהאריך כאן למה היה עושה. תוס'],

[נמצא היה מנהג אצל הראשונים בזמן חכמי התלמוד לנשק על החזה, ולכן יש מנהג פה עדינו בג'דאד יע"א שהכל כליל החופה כשתלך מבית אביה לבית בעלה, תנשק בעת הלוכה קודם יציאת מפתח בית אביה, לאביה ולאחיה הגדולים על הבגדים שהם כנגד הדרים שלהם, ומה שנהגו בזה הנשיקה רק בעת שהולכת מבית אביה לבית בעלה כליל החופה ? רומזת להם אע"פ שאני יוצאה מן הבית שלכם והולכת לשכון בבית בעלי, הנני עוד שוכנת בקרב לב שלכם, ועודני דבוקה בכם, וכמו שאמר אותו אהוב לחבירו שהלך למרחקים, רחוק אתה מעיני וקרב את בלבי ורעיונותי. בן יהודיע ע"ז יז. יוסף דעת],

ופליגא [עולא] **ידיה אדידיה, דאמר עולא אפי' שום קורבה אסור, משום לך לך אמרי נזירא, סחור סחור לכרמא לא תקרב** [לא תקרב אפילו סביב לכרם. וראה ניצוצי אור]:

תני רבי אליהו [במקומות רבים בתלמוד מתגלה אליהו לבני אדם בפרט לחכמי הדור וכו', שט' עיי"ש], **מעשה בתלמיד א' ששנה הרבה, וקרא הרבה, ושימש תלמידי חכמים הרבה, ומת בחצי ימיו,**

והיתה אשתו נוטלת תפיליו [כדי להגדיל המענה למה מת, דאמרין במנחות מד סוף ע"א כל המניח תפילין מאריך ימים], [גמלה תפיליו לעגמת נפש להראות בב"ה ובבה"מ שיתעוררו על מיתתו. מהרש"א] **ומחזרתם בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, ואמרה להם, כתיב בתורה דברים ל כי הוא חייך ואורך ימך, בעלי ששנה הרבה, וקרא הרבה,**

דף י"ג ע"ב

ושימש תלמידי חכמים הרבה להסנינו סמומות המשנה [המשניות. רי"ף, ר"ן] [ועמיה. רי"ף, ר"ן], והוא הנקרא תלמוד, **מפני מה מת בחצי ימיו, ולא היה אדם מחזירה דבר,**

[וממשיך אליהו] **פעם אחת נתארחתי אצלך, והיתה מסיחה כל אותו מאורע, ואמרתי לה בתי בימי נדוהך כל שצעה של ראייה לאשונה מה הוא אצלך** [האם ניגש אצלך], **אמרה לי, חס ושלום, אפי' באצבע קמנה לא נגע בי],**

[אליהו שמע בשיבה של מעלה שמת על ענין זה, ולכן שאל אותה על איסור נדה יותר מעל שאר איסורים, ושאל אותה קודם על ימי הנדיות ואחר כך על ימי

אבני חן למסכת שבת

ההלכות שאמרו בעליית חגניה בן חזקיה בן גרין, שעלו לבקרו*, נמנו ורבו נא למנין ב"ש על ב"ה ונמלאו של צית שמאי מרזין, וי"ח דברים גורו בו ביום:

* [שבקשו לגנוז ספר יחזקאל, שחשבו שדבריו סותרים לתורה, והתבודד חגניה בעלייתו והתיגע לפרשו, ועלו חכמים לבקרו ולראות ולבחן פירושו, ומדדיה שם אסיפת רוב חכמי הדור, נמנו גם על שאר דינים. יבין].
[ראה רש"י ביחזקאל מה בב וז"ל רבותינו אמרו שבקשו לגנוז ספר יחזקאל שהיו דבריו סותרין דברי תורה, צדס וזכר לטוב חנניא בן חזקיה בן גורין שישבו צעליה ודרשו,

וצעוניו נעלם ממנו מה שדרש בקרצנות האלה פר צ"ד צניסן למה? ואומר אני שמא בארצעה עשר צניסן של פסח ראשון שנתחנך צו הצית עומד, ופר זה צא חמת עגל בן צקר שהקריב אהרן צשמיני למלואים ומגיד שאם לא הקריבו צשמיני למלואים יקריבו צ"ד צניסן כדי שימתחך לעבודה קודם יוס טוב, לפי שעלו קרצנות ועולת המועד לעשות, כמו שאמור למעלה ועל הנשיא יהיה העולות והמנחה והנסך צחגים וגו']

[חגניה בן חזקיה בן גרין זכור לטוב מבעלי החכמה מופלא שברורו, והוקשו לחכמי אותו הדור עניני ספר יחזקאל, ונשתדל לבאר עניניו ונתבודד בעליה לפרשו, והיו החכמים עליהם השלום מבקרים אצלו תמיד, והוא עוסק באותו החבור, ובאחד הבקורים נודמן שם קיבוץ גדול מתלמידי שמאי והלל ולא נשאר באותו הדור מי שראוי להוראה שלא נמצא שם, ונמנו וכו'. פירוש המשניות קאפח].

נב"מ: א"ל אביי לרב יוסף, אלו תנן, או דלמא ואלו תנן, [ומפרש] ואלו תנן הני דאמרין "ואלו" קאי אדלעיל, לא יפלה את כליו ולא יקרא לאור הנר, ואלו מן ההלכות כו', או דלמא אלו תנן, דבעינן למימר קמן וקאי לקמן אלא שריין דיו,

תא שמוע דאמרתי קמייתי קאי, אכל אינן [שבמשניות הבאות בסוף פרק זה] לאו משמונה עשר דבר נינהו, ולקמן בגמרא מפרש להו [מה הן ה"ח דבר], אין פולין לאור הנר, ואין קורין לאור הנר, ואלו מן ההלכות שאמרו בעליית חגניה בן חזקיה בן גרין, ש"מ ואלו תנן, ש"מ:

ת"ר, מי כתב מגילת תענית לפי שאמר כל משנה וצריכתא לא היו כחוצין, דאסור לכתבם, וזו נכתבה לזכרון, לדעת ימים האסורין צמענית, [וז] לכך נקרא[ת]. רע"ז מגלה, שכתוב צמגלת [כמגלת. רע"ז] ספר?

אמרו [פירשו החכמים], חגניה בן חזקיה וסיעתו [כתבו אותה], שהיו מחבבין את הצרות שנגאלין מהן, והנס מציצ עליהן להזכירו לשננו של הקדוש צרוך הוא, וכחצין ימי הנס לעשות יוס טוב, כגון אלין יומין דלא להמעגלה צרון כו',

[ומ"מ קשה דה"ל מחבבין את הנסים? וצ"ל דהכי פירושו שמחבבין את הצרות ומקבלים עליהם יסורים באהבה, ומצדיקין הדין עליהן, שראוין לכך, ומתוך זה כשהש"י עושה נס ומוותר להן, חביב עליהן הנס, לאפוקי מי שבעט ביסורים.

רש"ל,

וראה מהרש"א שפי' שהיו מחבבין את הצרות ממש, כדאמרינן ביסורין חביבין עלך יסורין, ולכך עושין בו ביום שנגאלו י"ט דמתוך זה יזכור יום הצרה דחביבה לו וכו']

1. **אמר רשב"ג**, אף אנו מחבבין את הצרות, אבל מה נעשה, שאם באנו לכתוב אין אנו מספיקין לפי שהן מדירות, [לשון אחר], אין אנו מספיקין מלעשות יוס טוב בכל יוס,

2. **ד"א**, [לכן אין עושין יותר ימים טובים], אין שוטף נפגע אין פגע רע צא עליו, כלומר אינו מכיר צפגעיו, כך, כמה נסים צאים לנו ואין אנו מכירין צהן, [ובדומה לזה נמצא בספר מבחר הפנינים שער המוסר, שומה אינו מרגיש [אבל אינה בחו"ל בשום מקום], וראה רש"י נדה ג. והא איכא שטפה שאינה מציינה להרגיש],

3. **ד"א**, אין בשר המת מרגיש באיזמל,

איני, והאמר רב יצחק, קשה רימה למת כמחט בבשר החי, שנא' איוב יד כב אֲדֹכְפְּשׁוּ עָלָיו יָכָאב וְנִפְשׁוּ עָלָיו תֵּאָבֵל?

[וכתב התיו"ט באבות פ"ב מ"ז משם המדרש שמואל, שכתב בשם הר"י שושן וז"ל, לא שדעתם שהמת מרגיש, אלא שכל מי שדעתו נקיה יש לו להצטער בחייו על ניוול במותו, ושישתדל למעט אותו ניוול, ויחשוב וירגיש מעתה הרמה שתנשכנו במותו, כמו שמרגיש המת בבשר החי, וימעט בניוולו ולא ירבה בשר, כי מרבה בשר מרבה רמה. עכ"ל,

[וממשיך התיו"ט] ולא הבינותי מה יתאונן אדם חי על ניוולו והוא לקבר יובל טמון בעפר, ואין רואה ומי ידע בכל אלה, האם רמה תשלטנו או תולעת תאכלנו, והואיל ואין רואה בניוולו נמצא שאין הניוול נחשב למאומה, כ"ש כשהוא המנוול באשר שם הרי הוא מת ואין אתו יודע עד מה מן הניוול, לאיוו כבה א"כ יצטער על זה בעודו בחיים חיותו,

אבל דבריהם נאמרים באמת, שלמת עצמו קשה, ולא שקיימו בזה ההרגשה למת ועשו מה שאינו יענו, אבל אמרו הקושי הזה כלפי נפשו של המת, הרואה בניוולו של הגוף ומצטער מאד על זה, והרי הנפש הוא קיים, והסכימו בזה גם חכמי האומות, רוצה לומר בהשאת הנפש,

וזה שאמר הכתוב איוב יד כב אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל, יאמר בשרו יכאב כפירוש הראב"ע לשון השחתה כמו וכל חלקה טובה תכאיבו [מלכים ב ג יט] והוא לשון מושאל לדברים הבלתי מרגישים שההשחתה בהם כמו הכאב של האדם. ע"כ, ומבאר הכתוב שאמנם נפשו עליו תאבל בכאב ההוא, שהוא רואה יודע ומכיר בגופו אשר היה בו,

[ומהך קרא למד חר מאן דאמר בסוף פ' שואל במס' שבת דף קנב: שכל שאומרים בפני המת יודע עד שיתעכל הבשר],

ואל זה כיוונו באומרים קשה רמה למת שר"ל מצד הנפש היודעת זה, ותדע שכן היא דעתם ז"ל שבמת לא הזכירו בשר, ובחי אמרו בבשר החי, והוא להו להשוות הלשון ושיאמרו כמחט בחי, או שיאמר ג"כ בבשר המת, אבל דעתם שהוא קשה למת לא לבשר המת שאינו מרגיש כלל, אבל למת הוא קשה ירצו לזה לנפשו, ואל תתמה שקורא לנפש בשם מת, שכן הוא אומר בכתוב דברים יח ודורש את המתים, וכלי ספק שענינו אל נפשות המתים, אבל כלפי שהדרישה הוא במקום

אבני חן למסכת שבת

ומדרש תרשא 705 כמו [זה 12] רבי 212 פינחס 208 בן 52 יאיר 221 = 705,
 ופרקי דרבי אליעזר מי 50 ימלל 110 גבור(ו)ת 611 ח' 26 = 797 כמו אליעזר
 318 בן 52 הורקנום 427 = 797,
 וסדר עולם מאדם 85 כמו יוסי 86,
 ומדרש רבה [שיש בתחלתו הפסוק] ואחיה 27 שעשועים 796 = 823 כמו זה 12
 דרבי 216 אושעיא 388 רבה 207 = 823 ע"ש.
 פירוש על מגילת תענית ע"י א. א. בורנשטיין, גרפס בירושלים תרס"ח],
 [ראה קובץ אור המזרח ניסן תמוז תשמ"ב # 234 מגילת תענית וגזירות י"ח דבר,
 באיוז תקופה ועל ידי מי נתקנו],

שהם הגופים המתים שם היא הדרשה, לכך אומר ודורש אל המתים, אע"פ
 שהדרשה בעצמה היא אל נפשות ההמה, אף כאן הקושי הוא על נפש המת
 וכלפי שפעל הקושי נעשה במת עצמו, יכול בעל הלשון שיאמר קשה למת, אע"פ
 שהמכוון בהגעת הקושי שהוא על נפש המת, כך נ"ל,
 ושוב מצאתי בס' כל בו בהלכות אבל, שכתב במעם הקבורה שהוא מפני שקשה
 לנפש כשתראה הגוף מתבזה ומוטל בלי קבורה, ועל דרך זה אמרו קשה רמה
 למת כמחט בבשר החי והדמיון הזה דמיון במציאות הקושי לא בדמותו. עכ"ל,
 גם מצאתי בתשובת הרשב"א סי' שם"ט שכתב ג"כ בפשיטות שאין צער למת
 באומל, והחנוטין יוכיח. ע"כ בתיו"ט שם],

וכתב שם באבות פ"ב מ"ז ביכין, גם בחייו ענוגו הוא סבת השחתתו, דכבר אמרו
 הרופאים שכשיש מכה מהלכת, או דבר ל"ע, תאחו בפרטות רק הבריאם
 והחזקים האוכלים למעדנים, ותחום על האומללים והלשים]

אימא, אין בשר המת שבחי הגדל נאדם המי מחמת מכה, או מחמת
כוח מרגיש באיזמל אינו מרגיש נאזמל, כשחותכין אותו,

אמר רב יהודה אמר רב, ברם זכור אותו האיש לטוב [הלשון
 "ברם זכור אותו האיש" יש בעוד 5 מקומות בש"ס: חגיגה יג, ב"ב כא, סנהדרין
 יג, ע"ז ח, חולין נד.] **וחנניה בן חזקיה שמו, שאלמלא הוא נגנו**
ספר יחזקאל, שהיו דבריו סותרין דברי תורה כגון נצילה וטרפה
 וגו' לא יכלנו הכהנים, הא ישראל אוכלים, וכגון וכן מעשה נשצעה נחודש, היכן
 נרמז קרבן זה נחודה,

מה עשה, העלו לו # [אולי כיון שהיה מי שישמשנו ומי שידאג לצרכיו,
 לכן היה לו דעה צלולה לדרוש דרשות אלו, וזה שאומר "מה עשה" ואח"כ אומר
 "העלו" פ' שמעשיו גרמו שהעלו לו אחרים שכיבודו] **ג' מאות** [ראה רשב"ם
 פסחים קט. שכל מספר ג' מאות בש"ס הוא גזמא [וציינתי שם בפסחים כל
 המקומות בש"ס שנמצא המספר שלש מאות, וראה גם חולין צ:]. וכן מהרש"א
 כאן] **גרבי** [כדי] **שמן** למאור ולמוזות **וישב בעלייה** [שהוא מקום של
 יישוב הדעת, שאין בני אדם מפריעין שם],

ודרשן כדדרשין להני קראי זמנמות (מה). דמשום דאשמרי מליקה נחמא
 העוף גציה, הוצרך להזהירם על מליקת חולין שהיא נצילה [רש"י אינו מפרש אך
 דרשו את הפסוק וכן תעשה בשבעה בחודש, אבל שם בזמנחות מה. מפורש וכן
 תעשה בשבעה שבמים [אף שאינה רובה של קהל] פר העלם דבר אם חרשו שום
 הוראת איסור ואמרו חלב מותר]:

פרפראות:

[לשונה של התחלת מגילת תענית: אילין 101 יומיא 67 דלא 35 להתענא 561
 בהון 63 = 828, הוא מספר רבי 212 חנניה 123 בן 52 חזקיה 130 בן 52 גרון
 259 = 827, מפני שהוא וסיעתו כתבוה,
 כמ"ש בישועת יעקב על תנא דבי אליהו בשם הרקח שכל אדם צריך לרשום שמו
 בספרו, כי רקח 308 כמנין אלעזר,
 ותנא דבי אליהו מתחיל יוגרש 519 כמנין תנא 451 דבי 16 אליהו = 519,

סיכום דרגות הטומאה:

אובלין ומשקין	עושה אדם וכלים	
ראשון	אב הטומאה, [ראה דיני חרב הרי הוא כחלל],	אבי אבות הטומאה [מת]
ראשון	ראשון	1. אב הטומאה
2. פוסל את החולין 3. משקין נעשין ראשון, 4. מטמא את התרומה ואת הקודש,	אינו מטמא אדם וכלים מדראורייתא, אבל מדרבנן משקין מטמאין כלים לחיות ראשון	ראשון לטומאה
3. משקין נעשין ראשון, 4. מטמא את הקודש, 2. ופוסל את התרומה	אינו מטמא אדם וכלים	5. שני לטומאה
2. פוסל את הקודש,	אינו מטמא אדם וכלים	שלישי לטומאה
	אינו מטמא אדם וכלים	רביעי לטומאה

1. אב הטומאה: [אדם חנוגע במת], שרץ, נבילה, שכבת זרע, מי חטאת, חטאת, שעיר המשתלח, זב, זבה, נדה, וילדת מצורע וכו'. יבקש דעת סימן ב.
2. פוסל = הוא עצמו טמא, אבל אינו מטמא או פוסל אחרים,
3. משקת מהור שנגע בראשון או בשני לטומאה נעשית ראשון,
4. טמא = הוא עצמו טמא, ומטמא אחרים,
5. שני לטומאה: חנוגע בראשון, טבול יום, ידים, ושאר י"ח דבר,

אבני חן למסכת שבת

[שנינו במשנתנו] ושמנה עשר דבר גזרו: מאי נינהו שמנה עשר דבר?

8. והספר כל כמצי הקודש, תורה נביאים וכתובים, פוסלין תרומה במגען,

9. והידים סתמן, קודם נטילתן,

והטבול יום ולקמן [יד:] פריך טבול יום מדלורייתא הוא [ואומר סמי מכאן טבול יום],

10-11. והאוכלים והכלים שנממאו במשקין לקמן [יד:] צעי לה [הלשון חסר כאן, אבל הפירוש מובן שהגמ' להלן מקשה באיזה משקין נממאו אוכלים, ואח"כ מקשה באיזה משקין נממאו כלים אלו],

[ולקמן מונה שאר הגזירות, והאידך הוי מספרן שמונה עשר],

1. אין פולין לאור הנר [לעיל במשנה],

2. אין קורין לאור הנר [לעיל במשנה],

[ובין פ"ה מ"ב: אלו פוסלים את התרומה. האוכל אוכל ראשון. והאוכל אוכל שני. והשותה משקין טמאין. והבא ראשו ורובו במים שאובין. וטהור שנפלו על ראשו ועל רובו שלשה לוגין מים שאובין. והספר. והידים. וטבול יום. והאוכלים והכלים שנממאו במשקים]

דתנן, אלו פוסלין את התרומה,

מאן תנא מי הוא האומר כן, האוכל אוכל ראשון, והאוכל אוכל שני [נעשה האוכל שני], מפסל פסלי את התרומה, ואותה תרומה לא תפסול אחרת שוב במגעו [שנעשית שלישי], טמורי

3. האוכל אוכל ראשון מן התורה אין אוכל מטמא אדם האוכל, חוץ מנבלת עוף טהור, אבל נבלת בהמה לא, כדאמר במסכת נדה (דף מז:), מי שאין לו טומאה אלא באכילתה, יתה זו שיש לה טומאה קודם שיאכלנה, וכל שכן אוכל ראשון שאינו אב הטומאה [אין האוכלו נטמא מן התורה], אבל הן גזרו בזהו היום [שיהא האדם טמא כשני, ויפסול את התרומה] כדמפרש טעמא לקמן בכולהו, ושיעורן לפסול את הגויה [לא כשיעור שאר אכילות, אלא] כמצי פרס [חציו של חצי כבר של שמונה ביצים, דהיינו כשיעור שני ביצים. ראה רש"י להלן טו, ועירובין כט.], צפרק יום הכפורים, (פ:),

והתם [ביומא פ:]: נמי אמר, הנם לטומאת גויה [שם כתוב גווייה] דלאו דלורייתא, ומנאמי כספר ערוך [ערך גויה] [זה פעם היחידה שמביא רש"י את הערוך, אבל הערוך לא ידע את רש"י, כנראה שהיה לפני זמנו של רש"י], משונה טומאה זו מטומאה דלורייתא, דקני לה בטבילה לתרומה, דלא צעיל הערב שמש, דמניא כספרי, אין האוכל אוכלים טמאין, ולא השותה משקין טמאין, טמא טומאת ערב [פי' אינו צריך הערב שמש],

[ורבי"א מפרש דפסול גויה היינו גזירה דהבא ולא גזרו אכביצה, לפי שאין אדם צמא לשותות עד שיאכל חצי פרס, ומשקין טמאים שצריך רביעית משום דמדאורייתא לא מטמו אחרים אלא ברביעית # [ואף שאין דרך שתיה לגרור אכילה? מ"מ במשקין החמירין], כפיר"ח. תוס' ישנים],

4. והאוכל אוכל שני,

5. והשותה משקין טמאין [לא שייך בהו ראשון ושני, דלעולם משקין תחלה הוו וכו'. תוס'],

6. והבא לאחר שטבל מטומאתו ראשו ורובו במים שאובין זו ציוס, [וא"ת תיפוק ליה שהוא טבול יום? ו"ל דנפקא מינה דאפילו העריב שמשו פוסל עד שיחזור ויטבול. תוס'],

7. וטהור גמור, שנפלו על ראשו ורובו שלשה לוגין מים שאובין,

האוכל אוכל ראשון הוי שני [זה כדנין, שראשון עושה שני], וכן ואוכל האוכל אוכל שני, שני הוי שני, והתם [חולין לד.]. מפרש טעמא, מנינו שהשני עושה שני על ידי משקין, דמשקין אפילו הן שניים [שנגע בהם ראשון] נעשין תחלה, ועושין מגען [ואם חוזרין מקשין אלו ונוגעין באוכל נעשים] שני, ואף כאן [באדם האוכל] התמירו בשני, לעשות האוכלו כיוצא בו,

[וא"ת מאי צריך התם להאי טעמא, נימא דלהכי שני עושה שני כדמפרש בסמוך בגמרא משום דיומנין דאכל אוכלין טמאין ושדי משקין דתרומה כו'? ו"ל משום

אבני חן למסכת שבת

[ובא ליתן טעם לגזירה 6 של י"ח דבר] והבא ראשו ורובו במים שאובין [בו ביום, לאחר שטבל], מ"ט גזרו ביה רבנן טומאה?

א"ר ביבי אמר רב אסי, שבתחלה היו טובלין במי מערות מכונסין וסרוחין שיש בה ארבעים סאה מי גשמים, שהם כשרים לכל טמא, חוץ מזה לצדו, דכתיב ביה מים חיים, והיו נותנין עליהן [לאחר שטבלו היו שופכין] על גופן מים שאובין להעביר סרחון המקוה, [ונשתרבב הדבר ו] התחילו הטובלין ועשאוהו ועשו השאובין קבע [ששאובין אלו הם חוב כרי להיטהר],

לפיכך כרי שלא יחשבו שצריכין שאובין אלו כרי להיטהר [גזרו עליהם על השאובין טומאה] "לטמא אדם" אחר טבילתו [ומזה יבינו שאין שום מעלה בשאובין אלו],
אלא אין [השאובין] מטמאין. חכמת מנות [שום אוכל ומסקה, חלה אם כן נטמא נשרץ,

מאי קבע [שגזרו בשבילה ששאובין יטמאו את האדם]? אמר אביי, שהיו אומרים לא אלו דמקוה לצד מטהרין, אלא אלו ואלו במטהרין דמתוך שהורגלו הכל בכך, לא היו יודעין שלהעביר הוסיפה היו השאובין נאין, חלה [היו חושבין שבא] לטהר,

אמר ליה רבא, מאי נפקא מינה הא קא טבלי בהנך כיון שכולן טובלין תחלה במקוה, מאי איכפת לרבנן, אם עשאוה הטובלין קבע אחר טבילה?

אלא אמר רבא, שהיו אומרים לא אלו במטהרין, אלא אלו במטהרין ומיישנין דילמא אחי לנעולי תורת מקוה, וטובלין בשאובין, והמורה אמרה אך מעין וצור מקוה מים וגו' [ויקרא יא],

[ובא ליתן טעם לגזירה 7 של י"ח דבר] וטהור [גמור, פי' שלא טבל לשום טומאה] שנפלו על ראשו ורובו שלשה לוגין מים שאובין, מ"ט גזרו ביה רבנן טומאה הא לאו לאחר טבילה הוה?

דאי לא הא גזור אף על הטמא לא קיימא הא גזירה הנא אחר טבילה, דאמרי מאי שנא האי מהאי,
[אלא לא גזרו על טהור גמור שיטמא אם נכנס למקוה מים שאובים, דאם כן אין לך אדם שנכנס למרחץ. ראה בראשונים ואחרונים],

[ובא ליתן טעם לגזירה 8 של י"ח דבר] וספר [אם נגע ספר בתרומה], מ"ט גזרו ביה רבנן טומאה?

אמר רב משרשיא, שבתחלה [קודם הגזירה] היו מצניעין את אוכלין דתרומה אצל ס"ת, ואמרו האי קדש והאי קדש, כיון דקחזו דקאתו לירי פסידא עכברים מצניין אצל אוכלין, ומפסידים את

גזירה דתרומה אין לנו לעשות אוכל שני שני אם לא שמצינו כזה, משום דרמי לחובא ואיטולא. תוס'],

[וממשך ר' יהושע לדבר לענין קודש שיש בה גם רביעי] האוכל אוכל שלישי עושה גופו שני לקודש,

והתם [חולין לד:]: מפרש טעמא, דהאי אוכל שלישי, "חולין" שנעשו על טהרת תרומה הוה, וטהרתן [אוכלין אלו שנעשו על טהרת התרומה, שאם נגעו בשלישי הם טהורין, אבל] טומאה היא אצל הקדש, הלכך שמינה ידיה לאו שמינה היא לענין קודש [וכיון שאין לחולין שנעשה על טהרת התרומה שם שמינה לגבי קודש], ומיישנין צאכל שלישי ידיה, דילמא ראשון הוה, והאוכל שני,

[אבל] ואין [פי' האוכל שלישי אינו] שני לתרומה [דשלישי טהור הוא אצל תרומה],

כלומר צאמו חולין אמה מוצא אוכל שלישי בחולין שנעשו על טהרת תרומה דאילו חולין גרידא לא משכחת בהו שלישי [אלא שני],
[נמצא שגזיר י"ח דבר שהאוכל אוכל ראשון או שני פוסל את התרומה, אחיה כר' יהושע],

[ובא ליתן טעם לגזירות 3-4 של י"ח דבר] אוכל אוכל ראשון, ואוכל אוכל שני, מ"ט גזרו ביה רבנן טומאה צאכל האוכל שיהא טמא [לפסול את התרומה],

דזימנין דאכיל אוכלין טמאין, ושקיל משקין דתרומה, ושדי לפומיה, ופסיל להו והמורה הוסיפה על התרומה לשמרה בטרה, דכתיב את משמרת תרומתי [במדבר יח], לפיכך גזרו צאכל אוכלין טמאין, שלא יהא רגיל אצל תרומה,

[ובא ליתן טעם לגזירה 5 של י"ח דבר] שותה משקין טמאין, מ"ט גזרו ביה רבנן טומאה? דזימנין דשתה משקין טמאין, ושקיל אוכלין דתרומה, ושדי לפומיה, ופסיל להו,

היינו הך? מהו דתימא הא שכיחי שאתם עם אכילתו [וחיישנין שמא ישתה משקין של תרומה] והא לא שכיחי שיהא אוכל עם שתייתו ולא ניהוש שמא יאכל אוכלין של תרומה עם שתייתו, ולא נגזור גזירה 5 [קמ"ל,
[ה"מ למימר דה"א משקין דחמירי מטמא],

[אבל לא היה יכול להקשות שיאמר רק שותה משקין טמאין, ונאמר ומה שותה שאין דרכו לאכול, אמרת דגורנין שאם שותה משקין טמאין שהוא טמא דחיישנין שמא יאכל אוכל של תרומה, כ"ש אם אוכל אוכלין טמאין יש לחוש שמא ישתה עמהם משקין של תרומה?

דאוכל צריך לאשמעינן שבין אם אוכל אוכל ראשון או אם אוכל אוכל שני נעשה שני, אבל משקין אין רק משקה ראשון].

אבני חן למסכת שבת

הספר[ים?] גזרו ביה רבנן שומאה,

אבל בחולין לא הותרו לגזור, דבלאו הכי לא היו נותנין חול אצל קדש,

דגזור ידים מחמת ספר ברישא, אפילו נוגע סמוך לנטילה גזרו עליה שלא חלקו],

אלא הק' גזור ברישא דקמס ידיס לא גזרו [דמתחלה לא גזרו לסתם ידים] (פמוך) נטילתן [פ' שצריך נטילה], [נז]מגע (נז)מכומס*, **והדר גזור בכולהו ידים,**

* [ובכ"י ושיקן יש והלא גזרו סמוך לנטילתן מגע תרומה, וראה מהרש"ל, ועדיין דברי רש"י אינם ברורים],

וְאֵלֶּיךָ לִיתֵּן טַעַם לְנוּרָה 9 שֶׁל י"ח דְּבַר] וְהִידִים, מִפְּנֵי שֶׁהִידִים עֲסָקְנִיּוֹת הֵן וְנוֹעֵצִין בְּצִשְׁרוֹ וּבְמִקְוֵם טְנוּפֹת [וְכֵּן שְׁקֹרִין לְמִקְוֹמוֹת אֵלּוּ מִבְּמֵאָה הוּא שֶׁם הַמְּיוֹשָׁל, וְרַק], וְגַמְלֵי תַמְרוֹמָה בְּצֶךְ, וְגַמְלָתָם. [נמ"י] לְזֹכֵלֵין [לְאֹכִלֵּי. נמ"י]. כְּשֶׁנוּגַע בַּהּ יְדִידִים מִקְּסָאֻזֹּת פ' [וְהוּא עֵינִין שֶׁל הָרִשְׁתָּהּ בְּנֵי אֲדָם], וּבְרֻחֵיהֶם מִפְּרָשִׁים, מִיִּשְׁטֵין שְׂמָא נִגְשׁוּ [יִדְיוֹ] בְּטוּמְאָה [וְטַמְאָה],

וקשיא לי אם כן, ייחוש שמא נגע באב הטומאה ונמצא [היד. דס"ה] ראשון וטמאה,

ועוד מאי שנא ידיים לחודייהו, בכל גופו נגזור לפסול תרומה, שמה נגעו ידיים בטומאה, ונטמא כל גופו,
ועוד לא חסגי להו בנטיילה, אלא בטבילה,

תנא, אף ידיים הבאות מחמת ספר, פוסלות את התרומה, משום דר' פרנך [שם זה יש במדרב לר' כה וּלְמַחֲמַת בְּנֵי־בִזְלָן] נְשִׂיא אֱלִיעֶזֶר בְּרִי־פַרְחֵי, ושם זה יש עוד ב' 5 מקומות בש"ס, ובכל פעם אומר בשם ר' יוחנן,

דא"ר פרנק, א"ר יוחנן [בסוף מס' מגילה לב.], **האוחז ס"ת** [קצת משמע דלא דווקא ספר תורה, דהא כל כתיב הקדש תנן במסכת ידים שמשמאין את הידים. תוס' ערום אלא [שלא?] על ידי מטעמא נקבר ערום, [כתוב בספר ליקוטי חבר בן חיים בשם החת"ס דהכופר ברזי תורה ומפשיט התורה ערומה שאין בה אל אפשוטי דברים, ועי'ז נעשה תורה ה' פלסתר, נקבר ערום בלא מצות, שעמז"ב].

ערום ס"ד [למה יקברו אותו ערום]? אלא א"ר זירא ערום בלא מצות,

בלא מצות ס"ד? אלא אימא ערום בלא אותה מצוה [שאם
אוחזו ללמוד בו אין לו שכר של אותו לימוד, ואם בשביל לגללו אינו מקבל שכר
על הגלילה. תוס'].

[ושואל] ה' [סתם ידים או ידים הבאים מוחמת ספר] גזור ברישא,
אילימא הא דקמס ידים גזור ברישא,

דף י"ד ע"ב

כיוון דהך [סתם ידים] גזור ברישא, הא תו [ידים הבאים מחמת הספר]
למה לי @ הך מי נפקא מכלל סתם ידים,

[הא גזר סמוך לנטיילתא מנע המדומה, כדי להבין גירסא זו דאח בתום/ ד"ה בינ שבת וז"ל, ואם תאמר והא נפקא מינה לנוגע בספר מיד אחר נטיילא ולא הסית דעתו, ואפילו הכי דיו ממואות משום דרבי פרק ? ויש לומר דמשום הא לא היו גזריין, דמילתא דלא שכיחא היא שיגע בספר מיד אחר נטיילא, ומיהו השתא

(ובא ליתן טעם לעוד ענין שנמנה בגזירות י"ח דבר) **ומבול יום**, [ומקשה] **מבול יום דאורייתא הוא, דכתיב** ויקרא כב **ובא השמש ומחר** ומקמי הכא לא, ואוקמינן להאי קרא צמרינא [שכשבא השמש הוא טהור לאכול בתרומה] צימזום צפרק הערל (עד):

והפילו לנגיעה [אם נגע טבול יום בתרומה] אשכנן קרא הסם [ויבמות עה, דר"ה]
 ר' זורא לנגיעה [דטבול יום מטמא], [דכתיב בויקרא יא לב וכל אֲשֶׁר־יִפֹּל־עָלָיו
 מִמֶּהם | בְּמִתָּהוּ יִטְמָא מִכָּל־בְּלִיעֵץ או' בְּגֵד או' עֵר או' אֶרְא' שֶׁן] כֹּל־כֵּל אֲשֶׁר־יִגַּע
 מִלְּאֹתָהּ פָּקָם פָּקָם צִנִּים [ויבא ויטמא עֲדֵה־עֶרְבּ ויִהְיֶה] וגו', והיא נגיעה היא, ונעינן
 השרצ שמש, אלמא פסיל צנגיעה, דאי לא פסיל למאי קרי ליה וטהר השתא, מכלל
 דמעיקרא לא הו' טהור גמור, והאי כלי לאו זר אכילה הוא,
 ומיהו טמוי לא מטמין [שאינו אלא שני לפסול את התרומה] [ראה מהר"ם
 ויבמ"ג], דהא לאו טמא אִיִּקְרִי?

סמי מכאן הסר מכאן [לא מן המשנה, אלא דלא הוי ממנין י"ח דבר. תוס']
טבול יום,

(ובא לינן טעם למירה 10 של י"ח דבר) והאוכלין שנטמאו במשקין, במשקין דמאי, אילימא במשקין הבאין מחמת שרץ שנטמאו [המשקין] בשדך, דאורי' נינהו שהמשקין ראשון, והאכל שני, ופסול מרומה לסוים שלישי,

דבתיב ויקרא יא לד מִבֶּל־הָאֵל אֲשֶׁר יֵאָבֵל אֲשֶׁר יָבוּ א עָלָיו מִיָּמִים יִמָּא וְכֹל־מִשְׁקָה אֲשֶׁר יִשְׁתֶּה בְּכֹל־כְּלִי יִמָּא, ואף על גב דהאי במשקין הבזין ממתמא אייר כלי חרס כמיב, דהא כמיב לעיל מיניה, כל אשר צמחו יעמא מכל האוכל, כלומר אם יש צמחו אוכלין או משקין, והני שניים ניהו, שהכלי היה ראשון והם שניים, ואוכל הנוגע בהן אינו פוסל את התרומה,

(א"ה) [אפ"ה. בזה"מ], הא גמרינן משקין הצלין מחמת שרץ מנייהו [ממשקין הבאים מחמת כלי]. קבל וסומד [אבל אין לזה פסוק מיוחד, ו. דס"ה] צפרק קמא דפסחים (יח:), [ונמצא שמה שאומר הגמ' דכתיב וכל משקה וגו' ר"ל דילפינן משקין הבאין מחמת השרץ מונה בק"ו]

וכיון דמקבלי טומאה מדאורייתא, ממילא עבדי לאוכל שני [ראה תוס' ד"ה דכתיב],

[וא"ת למה גזרו רק אוכלין שנמבאו במשקין, ולא גזרו על משקין שנמבאו במשקין? ע"פ המו"נ] דהיינו גמרינן סדר טומאה הסם [בפסחים יח: והלחין, דמשקה מטמא אוכל, ואוכל משקה, דלא משכחם רביעי בקדש אלא דהיינו דהא אין טומאה עושה כיוצא בה, לא להיות אוכל מטמא אוכל, ולא משקה מטמא משקה,

אבני חן למסכת שבת

ולא אוכל ומשקה מטמאין כלים, דאין כלי מיטמא אלא באב הטומאה,

איזו כלי מקבל טומאה

כתיב בויקרא יא לב וכל אשר יפליעו מהם במתם וטמא מקל-פליעין או כגד או יעו ר או שק כל-פלי אשר יעשה מלאכה בהם במים יבא וטמא ער-הערב וטהר,
וכתיב בבמדבר לא כב אך את-הזהב ואת-הכסף את-הנחשת את-הבדול את-הקדיל ואת-העפרת: כג כל-דבר אשר יבא באש תעבירו באש וטהר אך כמי גדה יתחטא וכל אשר ל איבא באש תעבירו במים,
ו"ל היבשק דעת במשניות תפארת ישראל בהקדמה לסדר טהרות אות מוד, כלי כולל כל כלי העשוי ממינין: מתכות עץ עור עצם בגד שק חרס מנר זכוכית אמנם מתכת כולל ו' מינים זהב כסף נחושת ברזל ברזל ועופרת,
ושם באות מזה כל הכלים הללו אפשר בהם טומאה דאורייתא חוץ מכלי זכוכית שאינו מקבל טומאה רק מדברי סופרים,

שמעון בן שטח, תיקן כתובה לאשה [תיקן] שהיא כותב לה "כל
נכסי" אחרת לנכסיה [ולא שייחד לה כלי לכתובתה], לפי [שקורם התקנה]
שהיא מייחד לה [כלי ל] כתובתה, וכשהיא כותב עליה, אומר לה טלי כתובתי ולא,
כמקובל בסוף האשה שנפלו (פג): [לכן תיקן שייחד לה כל נכסיו], וגזר
טומאה על כלי מתכות לקמן מפרש,

שמאי והלל, גזרו טומאה על הידים [כאן סיום הקושיא, שאין
אמרת שבת שמאי ובית הלל גזרו על הידים, הלא שמאי והלל עצמם גזרו גזירה
זו],

וכי תימא שמאי וסיעתו, והלל וסיעתו והם עממן היו עם תלמידיהם
במחלוקת של שמונה עשר דבר,

והאמר רב יהודה אמר שמואל, י"ח דבר גזרו, ובי"ח נחלקו
כלומר ארבע שמונה עשר שגזרו במחלוקת היו, אלא שנמנו ונמצאו ציט שמאי רבי,

[אבל ראה בפירוש המשניות להרמב"ם שמונה ג' פעמים י"ח, י"ח הלכות שלא
נחלקו בהם כלל ומונה אותם דהיינו שמונה הלכות של יציאת השבת שנים שהן
ארבע, והט' לא ישב אדם לפני הספר וכו', וחזן מזה יש י"ח גזירות שגזרו האוכל
אוכל ראשון וכו', וחזן מאלו יש י"ח דברים שנחלקו בהם ב"ש וב"ה הא' אין
שורין דיו, ב' סמננין וכו' עיי"ש],

ואילו הלל ושמאי לא נחלקו אלא בג' מקומות לקמן מפרש,
דא"ר הונא, בג' מקומות נחלקו, ותו לא,

וכי תימא אתו אינהו גזרו לתלות תרומה על מגען, לא אוכלין ולא
שורפין [ומניח אותם שירקבו] ואתו תלמידיהו וגזרו לשרוף,

אלא במשקין הבאין מחמת ידים לפני נטילה, דגזרו רבנן צידים, וכן
בשאר כל פוסלי תרומה השנויין, לטמא משקין להיות מחלה, וגזירה משום
משקין הבאין מחמת שרץ דאשכחן בהן שהן ראשונים דאורייתא,
והא דגזרו בכל טומאת משקין להיות מחלה, ולא גזרו נמי באוכלין גזירה משום
אוכל הבא מחמת שרץ?

היינו טעמא דאחמיר רבנן במשקין, משום דעלולין לקבל טומאה, שאין צריך
תיקון הכשר להצילן ליד טומאה, אבל אוכלין צריך תיקון נמיט מים להכשירן
לקבל טומאה,
כל הכשר שנתלמד לשון תיקון,

[ובא ליתן טעם לגזירה 11 של י"ח דבר] והכלים שנטמאו במשקין,
[ושואל] כלים דאיטמאו במשקין דמאי, אילימא במשקין דוב,
משקה הז [היינו] היוצא ממנו רוק חוצו ומימי רגליו דאורייתא ניהו [מטמא
כלים],

דכתיב ויקרא טו ח וְכִי־יִרְקַח הָזֵב בְּטָהוֹר וְכֶסֶם בְּגָדָיו [וְרִחַץ בְּמִים
וְטָמָא עֲדִי־הָעֶרֶב] וגו' אלמא אב הטומאה הוא [רוק הוב] לטמא אדם ובגדים
דהיינו כלים, ושאר משקין היוצאין ממנו [זוהו ובימי רגליו] גמרין מרוק, מה רוק
מתאסף מחלה ואחר כך יוצא, אף כל מתעגל ויוצא, כגון מימי רגליו,

מה שביד טהור טמאתי לך [פי' טומאת משא, ומשפט זה] אינו צריך
כאן, דטומאת משא ילפינן ממינה לרוק במסכת נדה (נה): [פי' דשם מרבה טומאה
לנושא רוק הוב, אבל כאן מדבר על מנע הרוק בכלי],

אלא [הכלי נטמא] במשקין הבאין מחמת שרץ דלאו אב הטומאה הן,
והכלי אינו מקבל טומאה אלא מאב הטומאה, כדמניא בפסחים (כ). יכול יהו כל
הכלים מיטמאים מאויר כלי חרס, תלמוד לומר מכל האוכל וגו', אוכל ומשקה
מיטמא מאויר כלי חרס כו' [ואין הכלי נטמא מאויר כלי חרס שהוא ראשון],
אלמא לא אחי כלי טמא ומטמא ליה, וכל שכן אוכל ומשקה,

וגזירה [שיפסול את התרומה] משום משקין דוב וגזרו רבנן דליטמא
לענין תרומה, משום משקה צד וזהו שהן אב הטומאה,

[ושואל] וידים [וכי] תלמידי שמאי והלל [פי' בית שמאי ובית הלל]
גזרו, [הלא] שמאי והלל גזרו, דתניא, יוסי בן יעזר איש
צרידה, ויוסי בן יוחנן איש ירושלים,
[אמר רבי לוי מגילת יוחסין מצינו בירושלם וכתוב בה הלל מן דרוד. ירושלמי
תענית פ"ד ה"ב],

גזרו טומאה, על ארץ העמים ומשום ספק קברות שלהן, דנכרי מטמא
במגע ובמשא והאל לרבנן, ולר' שמעון נמי דאמר אין מטמאין צאהל, מטמאין הן
במגע ובמשא ורקב, ועל כלי זכוכית דלא כתיב באורייתא טומאה,

אבני חן למסכת שבת

והאמר אילפא, ידיים תחלת גזירתן לשריפה שהיו שורפין מרומה עליהן?

אלא אתו אינהו [שמאי והלל] גזור ולא קבלו מינייהו, ואתו תלמידיהו [בית שמאי ובית הלל] גזור וקבלו מינייהו,

סימן "גודו" לשיעורים

איפה = ג' סאה,
סאה = ו' קב,
קב = ד' לוג,
לוג = ו' ביצים

קב ומחצה: איפה = 18 קב, 432 ביצים, ועשרית האיפה שחייבת בחלה הוא 43.2 ביצים

מדבריות	43.2 = 7 לוג [= 42 ביצים] ועוד 1.2 דהיינו ביצה וחומש ביצה,
ירושלמיות	6 לוגין = 36 ביצים [הוסיפו שותות על 43.2]
צפוריות	5 לוגין = 30 ביצים [הוסיפו שותות על 6]

וחכמים אומרים, לא כדברי זה ולא כדברי זה [לא כשמאי ולא כהלל], אלא קב ומחצה ירושלמים, שהן שבעה לוגין וציצה וחומש ביצה למדה מדברית, והוא עומר לגלגולת עשירית האיפה ש חייב בחלה כדכתיב עריסותיכם כדי עיסת מדצר,

והוסיפו שותות צירושלים, נמצא שש מדבריות נכנסות בחמש ירושלמיות, ולוג הנשאר וציצה וחומש ביצה עולין ללוג ירושלמי,

שהלוג מדברי ששה ביצים, נכנסין בחמשה ביצים גדולים, נמצא הלוג חסר ביצה גדולה [פ' שם 42 ביצים אם תקח מהם ששית היינו 7 ביצים, נשאר 35 ביצים ואנו צריכין 36 ביצים], מן ביצה וחומש ביצה חסר ביצה גדולה,

שהחומש הוא שותות מלצר [נוסף] על הביצה, נמצאו ששה ביצים גדולים שהן לוג גדול, הרי הן ששה לוגים ירושלמים, דהן קב ומחצה,

משהגדילו המדות [פ' ביון שהמדה נתגדל נמצא חיוב חלה בשיעור יותר קטן במדה החדשה] היא מדת לפורי, שעודפת שותות על ירושלמית נמצאו הששה לוגין חמשה אמרו חמשת רבעים לוגין, שהן [שהלוג היא] רביעית הקב קמה, חייבין בחלה,

ר' יוסי אומר, ה' פטורין [פ' ה' קבין מצומצמן פטורים מן החלה] ה' ועוד חייבין [קסבר ראשית עריסותיכם, אחר שתפרישו ראשית דהיינו חלה, ישאר שיעור עריסותיכם. תוס' הרא"ש] דקצר ר' יוסי, מדה מדברית היו ביצים גדולים משלנו, והכי נמי אמר ר' יוסי צעירותין צפרק כילד משתתפין [פג.], כמה שיעור חצי פרס שני ביצים שותקות, והסם מפרש האי ועוד אחד מעשרים צביצה, לכל ביצה [דהיינו תוספת של 5%],

2. ואידך [של הג' דברים שנחלקו שמאי והלל] [ששינו בעדיות פ"א מ"ג], הלל אומר, מלא היין שנים עשר לוג מים שאובים, פוסלים את

ואכתי [טובאת ידיים, הלא] שלמה גזר דכתיב [קסלת יצ] ואין וחקר שעשה אזנים למורה, כלומר סייג והרחקה, ככפיפה זו שנוטלין אותה באזנים [באזניה. רע"ז], ואין נוגעין בה, דא"ר יהודה אמר שמואל, בשעה שתיתקן שלמה עירובין אזנים להוצאת שבת, שאסור להוציא מרשמו לרשות חצירו, ואף על פי ששניהם רשות היחיד, ו[נמילת]. מהרש"א, שהרי לקמן מו. בראש העמוד אומר ששלמה גזר לקדשים, ובקדשים לא מהני גמ"י אלא טבילה [ידיים [עירובין להיות מעורב בעולם, ונשילת ידיים להיות הידים נטולות מעניי העולם. שיח שרפי קודש חלק א סימן תצח],

יצתה בת קול ואמרה [בשם הקב"ה על שלמה [שני פסוקים אלו], משלי כג מו פני אסחכם לפך ישמח לפי גמ"א, משלי כו יא חכם פני ושמח לפי ואשיבה חרפי דבר [וראה שני פסוקים אלו בברכות ד. שאומרים על בלאב?]

[ומתירין] אתא

דף ט"ו ע"א

שלמה גזר [טבילה. מהרש"א לעיל] לקדשים, ואתו אינהו [בית שמאי ובית הלל] וגזור אף לתרומה,

גופא, אמר רב יהודה אמר שמואל, י"ח גזרו, ובי"ח נחלקו,

והתניא, הושוו?

בו ביום נחלקו, ולמחר הושוו שחזרו בהן צית הלל,

גופא, אמר רב הונא, בג' מקומות נחלקו שמאי והלל,

1. שמאי אומר, מקב חלה [מקב בצק יש להפריש חלה ובפחות מזה אין חובת הפרישה כי אין זה ככמות "ראשית עריסותיכם" בבמדרב מו כ. שט],

והלל אומר מקביים [רק משני קבין בצק צריך להפריש חלה], [ופליגי שמאי והלל, ששיעור חלה הוא חלק א' מב"ד, וכיון ששמאי סבר שביצה אחת יש בה שיעור נתינה, ולכן אם יש לו קב צריך להפריש ביצה אחת, אבל הלל סבר שרק שתי ביצים תחיה נתינה ולכן צריך שתי קבין. ראה ריטב"א, ורשב"א],

אבני חן למסכת שבת

באומנותו, ובאו רק מפעם לפעם ולכן זכרו מה ששמעו, משא"כ שאר התלמידים שישבו שם כל יום יום ושמעו הרבה לא היו זוכרים את הכל ששמעו. את"ד]

ואידך [של הג' דברים שנחלקו שמאי והלל], [דתנן בריש מסכת נדה] **שמאי אומר כל הנשים הרואות דם דיין שעתן** לטמא טהרות משעת ראיתן ואילך,

והלל אומר מפקידה לפקידה למפרע, בדקה היום ומזאתה טהורה, ובדקה לסוף שזבע ומזאתה טמאה, מושעין למגע מפקידה ראשונה ואילך, שמה עס סילוק ידיה ראמה, ואפילו לימים הרבה,

וחכמים אומרים לא כדברי זה ולא כדברי זה, אלא מעת לעת ממעט ע"י מפקידה לפקידה, שני זמנים הוכחו זה למפרע, להלך אחר הקל שבהן, אם מפקידה לפקידה יתר על מעט מעט הלק אחר מעט לעת, ואם מעט מעט יתר על מפקידה לפקידה הלק אחר הפקידה ומפקידה לפקידה **ממעט על יד** ממעט אחריו [ראה מש"כ להלן על לשון על יד] **מעת לעת**,

ותו ליכא, והאיכא הלל אומר לסמוך פלוגתא היא דבית שמאי ובית הלל, גבי מציאן נדרים ונדבות וסומכין דיום טוב, ושמאי אומר **שלא לסמוך?**

כי קאמר רב הונא, היכא דליכא פלוגתא דרבוותא בהדייהו שלש מקומות שאמר רב הונא, לא נחלקו בהן רבוותאין הראשונים, אבל סמיכה כל האבות בית דין, והנשיאים מיוסדי בן יעזר עד הלל נחלקו בה, במסכת חגיגה,

והאיכא הבורצ' [המלקט ענבים מן הגפנים] ענינים לדורכן צגת לגת [להוציא מהם יין] דלילו הנוצר לצימקין, משקה היוצא מהם אין מכשירים, דלא ניחא ליה [שהרי אין תכליתו להוציא משקין מן ענבים אלה],

שמאי אומר, הוכשר [הוכשרו הענבים] ציין המדלף מהן על גביהן, ואף על גב דאזיל לאיבוד לארץ שעותת מן הסלים, גזירה שמה יצאנו בקופות מנופפות, כדמפרש לקמיה [לקמן יו.], **והלל אומר, לא הוכשר?**

[ומתירן] **בר מיניה דההיא** [חזין מזו, שאין למנות מחלוקת זו במחלוקת שמאי והלל], **דהתם קא שתיק ליה הלל לשמאי** ולא עמד במחלוקתו, כדמצינא צפרקין [לקמן יו.]. אותו היום היה הלל כפוף כו'.

3760 חילוק	למספרם	
3593	-167	יוסף בן יוחנן
3600	-160	יוסף בן יעקב

המקוה אם נפלו למוכן קודם שנשלים [ארבעים סאה], אבל אם נשלים שוב אינו נפסל, ואפילו המשיך למוכן אחרי כן אלף סאה,

[ולכן אמר לשון "הין" ולא שנים עשר לוג] **שחייב אדם לומר בלשון רבו** כלומר הין אינו לשון משנה אלא לשון תורה, אלא כך שמעה מפי שמעיה ואבטליון,

ורבנא מפרשין [צגשון] משה רבינו, ולצי מגמגם, שהרי צכמה מקומות לא הקפיד על כך [אבל ראה בשפת אמת שכל אחד אמר משם רבו, ורבו מרבו עד משה רבינו],

[שמעיה ואבטליון הם רבותיהם של שמאי והלל, כמו שיתבאר באבות פ"א מ"א], והיו עליהם השלום גרים, ונשארה בלשונם עלגות הגוים והיו אומרים במקום מלוא הין, מלא הין, והיה הלל אומר כך מלא הין [בגדרם "אומרים אין במקום הין, והלל היה אומר כן מלא אין" וכל זה שבוש] כמו ששמע מהם, שחייב אדם לומר בלשון רבו, ויש מי שקורא מלוא הין ואומר כי השינוי היה בין הין וחין [בחי"ת], והקריאה הראשונה היא אשר קבלתי מאבא מארי זצ"ל שקבל מרבו ורבו מרבו זכרם לברכה. פירוש המשניות קאפה, עדיות פ"א משנה ג',

וראיתי בשם הגר"א שמפרש דה"ק שחייב אדם לומר בלשון רבו קאי על מלת "מלא" דמיותר לגמרי, דסגי לומר הין מים שאובין, משום הכי קאמר דחייב לומר בלשון רבו, פ"י שרבו של הלל היה שמעיה שהיה גר צדק ולא יכול לבטא יפה את ה"א של מילת הין, והיה מישתמע כאילו אמר אין מים שאובין פוסלין, משו"ה הוסף רבו מלת מלא, והלל תלמידו אע"פ שהיה יכול לבטא יפה מלת הין, ולא צריך לומר מלא, אעפ"כ אמר מילת "מלא" בלשון רבו. מספר עדיות בחירתא],

שמאי אומר, תשעה קבין [מים שאובין פוסלין את המקוה], [וכן רואין ששיעור תשעה קבין מטהרין את הב"ק בברכות כב.],

וחכמים אומרים לא כדברי זה ולא כדברי זה,

ער שבאוי ב' גרדיים [וועבער"ס. אידיש], **משער האשפה** **שברושלים** צמסכת עדיות מפרש למה הוזכר שם אומנותם, ושם מקומם, לומר שלא ימנע אדם עצמו מצית המדרש, שאין לך אומנות פחותה מגדלי, שאין מעמידין ממנו לא סכן גדול ולא מלך, כדאמרין בקדושין (פג. ב.), ואין שער צירושלים פחות משער האשפות, והכריעו צעדותן כל חכמי ישראל [עיי' תשובת תשב"ץ ח"א סימן מ"ז מ"ש לבאר את זה. מהר"ץ חיות] **והעידו משום שמעיה ואבטליון, ששלשה לוגין מים שאובין פוסלים את המקוה, וקיימו חכמים את דבריהם,**

[וראה בניצוצי הש"ס בתלמיד אחד בעל עסקים שהיה בא לחדשי אלול-תשרי למיר ושמע שם מאמריו של ר' ירוחם זצ"ל שפירש שבאברהם כתיב כי ירא אלקים אתה, ובעמלק להבדיל כתיב ולא ירא אלקים, והקשה וכו' זה כל ההבדל? ופירש שאכן כן הוא שיש הרבה והרבה מדרגות ביראת ה' ואברהם היה במעלה היותר גבוה, ולהבדיל עמלק היה "לא ירא אלקים" מספר אפס,

וזה התלמיד חזר לאחר כמה שנים וחזר לפני ר' ירוחם מאמר זה ששמע ממנו, ושאל ר' ירוחם את החברים אם הם זוכרים את זה, והם אמרו לא, וראה תלמיד זה שהיה לר' ירוחם חלישות הדעת, וניחם אותו מוגמ' שלנו, שרואים ששני גרדיים אלו ידעו מה שאמר שמעיה ואבטליון ולמה שמאי והלל לא זכרו את זאת, אלא ששני גרדיים אלו לא באו לביהמ"ד כל יום שהרי היו עוסקים

אבני חן למסכת שבת

וכי תימא בפ' שנה נמי אינהו הוו [שיוסף בן יוחנן ויוסף בן יעזר גם היו שמנים שנים קודם החורבן],

והתניא הלל, ושמעון רבן שמעון בנו של הלל היה, ורבן גמליאל הוא רבן גמליאל הזקן, ושמעון הוא רבי שמעון הנהרג עם הרובי מלכות, והוא היה אביו של רבן גמליאל דעריה לר' יהושע בן חנניה (זכור כו:) ושעשה מחלוקת עם רבי אליעזר בן הורקנוס (ז"מ נט:),

נהגו נשיאותן (לפני) [בפני] הבית צעוד הצית קיים מאה שנה אחרונים שלפני המורבן המחיל נשיאותו של הלל, ופרנסו אלו ארבע דורות מאה שנה, אלמא הלל קודם לחורבן מאה שנה,

ואילו יוסי בן יעזר קדים להלל כמה דורות, במסכת אבות איש צרידה, ויוסי בן יוחנן, הוו קדמי טובא?

דף ט"ו ע"ב

אלא אתו אינהו יוסי ויוסי גזור אגושא תרומה הנוגעת בגוש העפר [של ארץ העמים] לשרוף [ששירפו את התרומה], ואאוריא ולא כלום,

ואתו רבנן דפ' שנה, גזור אאוריא תרומה הנכנסת באוריא, ואין דבר מפסיק ביניהם, כגון שדה פרזיה מתממה לתלות [שאין אובלין ואין שורפין אותה, אלא מניחין אותה שתיקב],

למימרא דחדא גזירתא הוה לשריפה [שבפעם אחת גזרו על תרומה הנוגעת בגוש עפר של ארץ העמים, שתשרף], והאמר אילפא, ידיים, תחלת גזירתן לשריפה, ידיים הוא דתחלת גזירתן לשריפה, הא מידי אחרינא לא?

אלא אתו אינהו [יוסי ויוסי] גזור אגושא לתלות, ואאוריא ולא כלום, ואתו רבנן דפ' שנה, גזור אגושא לשרוף ואאוריא לתלות,

ואכתיו אגושא לשרוף [וכי פ' שנים לפני החורבן גזרו, והא] באושא [עיר בגליל בארץ ישראל] [לאחר זמן מרובה] גזור,

[ו"ל הגמ' בר"ה לא. וכנגדן גלתה סנהדרין מגמרא, מלשכת הגזית 1 לחנות ומחנות 2 לירושלים, ומירושלים 3 ליבנה [ע"ב] ומיבנה 4 לאושא, ומאושא 5 ליבנה, ומיבנה 6 לאושא, ומאושא 7 לשפרעם, ומשפרעם 8 לבית שער, ומבית שער 9 לצפור, ומצפור 10 לטבריא],

דתנן, על ו' ספקות שורפין את התרומה [אומר ר"י (דאפי') [דאע"ג. ברכת יהודה] איכא ספקות יותר ששורפין את התרומה עליהן כגון סככות ופרעות וכיוצא באלו, הכא לא חשיב אלא הנהו דתקיפו באושא. תוס'],

3648	-112	ק"פ שנה עד שלא חרב הבית
3728	-32	נשאר מאה שנה לפני הבית
3730	-30	הלל הזקן, רבן גמליאל הזקן
3748	-12	שמונים שנה לפני חורבן הבית
3770	10	שמעון בן הלל
3788	28	ארבעים שנה לפני חורבן הבית
3820	60	ר' שמעון בן גמליאל
3828	68	חורבן הבית
3860	100	ר' יהושע בן חנניא
*דור שני	80-110	ר' אליעזר [הגדול] בן הורקנוס
3910	150	ר' יוסי בן חלפתא
*דור חמישי	170-200	ר' ישמעאל ב"ר יוסי
3950	190	ר' יהודה הנשיא [נפטר]

* דורות של תנאים

[שנינו בברייתא לעיל] יוסי בן יעזר איש צרידה, ויוסי בן יוחנן איש ירושלים, גזרו טומא' על ארץ העמים, ועל כלי זכוכית:

[ומקשה] והא רבנן דשמנים שנה [שהיו הרבה שנים לאחריהם] גזור, דאמר רב כהנא, כשחלה ר' ישמעאל בר' יוסי שלח(ו. ד"ס) לו רבי, אמור לנו ב' וג' דברים, שאמרת (לנו) משום אביך [אינו דומה # [הלשון "דומה" צריך ביאור, ור"ל אין הכוונה] שאמרן להו כבר, והם שכחו אותן, אלא דר"ל שאמרת לנו שיש בידך מאבך ולא אמרן להו עדיין. מהרש"א],

שלח להם, כך אמר אבא, ק"פ שנה עד שלא חרב הבית, פשטה המחילו לכזשן מלכות הרשעה רומי על ישראל # [למאי נפק"מ?],

פ' שנה עד שלא חרב הבית, גזרו טומאה על ארץ העמים, ועל כלי זכוכית [ומסיק לבסוף איך אפשר לומר שיוסף בן יוחנן ויוסף בן יעזר שהיו 260 שנים לערך לפני החורבן, שהם כבר גזרו כן],

מ' שנה עד שלא [קודם ש] חרב הבית, גלתה לה סנהדרין, וישבה לה בחנויות,

למאי הילכתא [מספר מתי גלו סנהדרין]? א"ר יצחק בר אבדימי, לומר שלא דנו דיני קנסות,

דיני קנסות ס"ד [והלא הרבה שנים לאחר כן עדיין דנו דיני קנסות] [בע"ז דף ח: מוכיח דדנו דיני קנסות]?

אלא אימא, שלא דנו דיני נפשות,

אבני חן למסכת שבת

בתורה, למה גזרו בה רבנן?

א"ר יוחנן אמר ר"ל [לא נמצא כזה בגמ' [שיאמר ר' יוחנן בשם ר"ל] וצ"ל הפ' אר"י ואר"ל דאמרי תרוויהו, ואולי היה ר' יוחנן אחר שהיה תלמידו של ר"ל. שפת אמת], הואיל ותחלת ברייתן מן החול, שוינהו רבנן ככלי חרס,

אלא מעתה, לא תהא להן [לכלי זכוכית] טהרה במקוה, אלמה תנן, ואלו חוצצין לגבי טבילה בכלים [ולכא למימר דההיא טבילה בכלים חדשים מיירי כשקונים מן הנכרים וכו'. תוס' עיי"ש], הזפת, וְהָמוּר [myrrh=an aromatic gum resin obtained from several Asian of African trees and shrubs and used in perfume and incense] שמדבר על חציצה הרי שיש להם טהרה במקוה] שהן חלקין, ואין אדם מקפיד על טיט ודבר אחר הנדבק בהן, לפי שטופל מאיליו, והני הוא דמדדקי טופא וקפיד עלייהו, ואין חושך אלא דבר המקפיד עליו?

[לכן יש להם טהרה במקוה אף שהם דומין לכלי חרס] הכא במאי עסקינן, כגון שניקבו [הכלי זכוכית] וטהרו ממורת כלי חרס דכלי חרס שזירמו מטהרמו והטיף לתוכן אבר, ור"מ היא, דאמר הכל הולך אחר המעמיד,

דתניא, כלי זכוכית שנקבו, והטיף לתוכן אבר דחשיב ליה ככלי מתכות, דכל קבלת טומאתו משום אבר המעמידו, הלכך אית ליה טהרה במקוה, אמר רבן שמעון ב"ג, ר"מ מטמא [ביעב"ץ תמה איד אמר רשב"ג שהיה נשיא מאמר בשם ר"מ שהיה חכם] ולא אמרינן בטיל ליה ממורת כלי כשאר כלי חרס הגשבר, דקסבר הלך אחר המעמיד וטורט כלי מתכות עליו, וחכמים במטהרין,

פירושה של לשון "על יד"

כאן פרש"י, ממעט על יד מעת לעת ממעט אחריו, פי' בא אחריו וממעט זמנו, ולפי פרש"י כאן צריך לומר שמפרש "על יד" כמו עומד על ידו, דהיינו אצלו, שלשון "על יד" פירושה סמוך במקום או בזמן,

וכאן פירוש הלשון הוא כך: מעת לעת הזמן של כ"ד שעות ממעט על יד מפקידה לפקידה ממעט הזמן שאחר מפקידה לפקידה, דהיינו שאם יש מבדיקה האחרונה ל"ז שעות בא חכ"ד שעות של מעת לעת וממעט, שאין האשה חוששת לטומאה אלא מכ"ד שעות ואילך.

וראה במסכת נדה שפרש"י על יד "על כח", וראה גם במלאכת שלמה על משניות. וביבין שם פי' על יד ר"ל אחר.

1. על ספק בית הפרס כלומר על ספקו של צית הפרס, כגון תרומה שנכנסת לצית הפרס, דהוא שדה שאבד זה קצר היינו ספק, דלא ידעינן אם האהילה על הקצר אם לאו,

[נראה לר"י דמיירי בשדה שנחרש בה קבר [דלא כרש"י] דטהור מדאורייתא. ולא חיישינן לעצם כשעורה. ולא הוי אלא מדרבנן, אבל שדה שאבד בה קבר הוי ספיקא דאורייתא, כדמוכח במ"ק ה: וא"כ לחכמים אמאי קאמרי אף ספק מגע ברשות היחיד תולין, והתנן בפ' ו' דטהרות דכל ספקות ברשות היחיד טמא. תוס'],

2. ועל ספק עפר הבא מארץ העמים ועל ספיקו של עפר ארץ העמים [ואין הפירוש שספק אם נגע, אלא ודאי נגע], דכל עפר ארץ העמים מספקא לן בקצר של מת,

3. ועל ספק בגדי עם הארץ דכולהו מספקא לן שמא ישבה עליהם אשמו נדה, דמתן [מגינה יח:] נגדי עמי הארץ מדרס לפרושים,

4. ועל ספק כלים הנמצאין דלא ידעינן אם טמאים הן,

5. ועל ספק הרוקין כל רוקין מספקא לן, דדילמא דוז ניניהו,

6. ועל ספק מי רגלי אדם הך ספק לא דמי להנך דלעיל, אלא [שורפין] אפילו מספקא לן אם מי רגלי אדם הן אם מי רגלי בהמה הן, דליכא תרי ספיקי לקולא, דאם ממזי לומר דאדם, שמא טהור, [אע"פ שהמי רגלים נמצא] שכנגד מי רגלי בהמה רצותא אשמעינן, דלא מימא מדהני דבהמה הני נמי דבהמה, [ומחמירין גזירה לגזירה, ראה תוס' חולין קד. וז"ל ויש מקומות נמי דגורין גזירה לגזירה ולא חיישינן, אין לדמות גזירות חכמים זו לזה אלא במקומות שהש"ס מרמז],

על ודאי מוגען יודע ודאי שנגע בהן תרומה, (ועל) [שהוא] ספק טומאתן אכל אינו יודע אם הם טמאים אם לאו, כדמפרש בכולהו, שורפין את התרומה,

ר' יוסי אומר, אף על ספק מוגען ברה"י שורפין והיינו אגושא,

וחכ"א, ברה"י תולין, ברה"ר טהורין,

ואמר עולא, אלו ו' ספיקות באושא התקינו כמה שנים אחר חורבן, כדאמרינן בראש השנה (לא). גבי עשרה מסעות נסעה שכניה?

אלא אתו אינהו [יוסי ויוסי] גזור אגושא לתלות, ואאזירא ולא כלום, ואתו רבנן דשמונים שנה, גזור אידי ואידי לתלות, ואתו באושא, גזור אגושא לשרוף, ואאזירא כדקאי קאי:

כלי זכוכית, מ"ט גזור בהו רבנן טומאה [פי' כיון שלא נזכר זכוכית

אבני חן למסכת שבת

לא ליטמו מוגבן [מצידן החיצון. שט], אלמה תנן [שרק כלי חרס ונתר מטמאין מוגבן, אבל כלי זכוכית אינו מטמא מוגבן], כלי חרס, וכלי נתר מין אדמה לצנה [utensils made from the crystals of alum. kornfeld] טומאתן שוה,

מיטמאין [ביו"ד היינו הם עצמן נעשים טמאין] ומטמאין [את אחרים] מאויריהן נמלט טומאה באוירן, נטמא [הכלי] מן האויר [נעשה הכלי ראשון], חזר ונמלט אוכלין באוירן, מטמאין את האוכלים, ואף על פי שלא נגעו [בין כשתלה הטומאה בכלי, ובין כשתלה האוכל בכלי] טמא, דכתיב כל אשר צמחו יטמא, ואפילו מלא חרדל, שאין נוגע בדפנותיו אלא הסמוך לדפנות [הכלי טמא מאויר הכלי],

ומיטמאין [והם נעשין טמאין] מאחוריהן אם נכנס טומאה לתוך אחוריהן מנחמן, נמקס חקק צית מושגס, כדרך שעושין [בית מושב] לכלי עץ, ואין מיטמאין [ואינם נעשין טמאין] מוגביהן [מצידן החיצון] דכתיב אל מוכי,

ושבירתן מטהרתן [פי' כיון שחרס ונתר אינו יכול לחזור ולעשות מהם כלים, אבל כלי מתכות ראה לקמיה שיחזרו לטומאתן הישנה],

[וזה סיוס הקישיא] כלי נתר וכלי חרס הוא דטומאתן שוה, אבל מידי אחרגא [כגון כלי זכוכית] לא [ואת אמרת שגם זכוכית דינו ככלי חרס]?

אמרי [באמת זכוכית דינו ככלי חרס, אבל לענין "שבירתן מטהרתן" אין דינו שוה], כיון דכי נשתברו יש להם תקנה להמיקן ולחזור ולעשותן כלים שוינהו ככלי מתכות,

אלא מעתה אם נטמאו ונקצו וטהרו, וחזר ועשה מהן כלים יחזרו לטומאתן ישנה להטעין טבילה ככלי מתכות הואיל וכלי מתכות ינהו,

דתנו, כלי מתכות, פשוטיהן [פשוטי כלי מתכות] ומקבליהן [וכלי מתכות שיש להם בית קיבול] טמאין, נשברו טהרו דאניה כלי, חזר ועשה מהן כלים, חזרו לטומאתן ישנה לקמיה מפרש טעמא,

ואילו גבי כלי זכוכית תנן,

[מתחלה אומר שכלי עץ עור ועצם מקבלים טומאה רק אם יש להם בית קיבול, ולמידין דין זה משק שיש לה בית קיבול] כלי עץ,

וכלי עור דאיתקש עץ ועור לשק, דיש לו צית קבול [ששק נקרא רק כשיש לה בית קיבול],

וכלי עצם דאיתקש לעץ ועור צפרשת מדין (צמדבר לא כ) וכל-פגד וכל-פליעו ר' [וכל-מעשה עזים וכל-פליעץ תתפלא] וגו' [וכלי עצם למדין

וראה בפרי מגדים בתחלת אורח חיים באגרת שני' סמוך לסופו וז"ל, "יד" מורה ענינים רבים, [אחד] הוא יד האדם, תולדותיו פי' תולדות של מלת יד יש כיוצא בו, ר"ל קרוב לענינו ופשוטו, כמו כח, ועצם, ורשות, נכלל במלת יד, ויש קצת רחוק [פי' רחוק מפשט זה] כמו בדברים כ"ג י"ג ויד תהיה לך, [וכן בבראשית מ"ז כ"ד והיה בתבואות ונתתם חמישית לפרעה] וארבע הידות [יהיה לכם, היינו] חלקים נכללו גם כן ביד שמשמשין בחלקם ובמקום מיוחד לצרכם עיין רד"ק,

ועיין רש"י פרשת שלח לך [במדבר י"ג כ"ט והכנעני יושב על הים] ועל יד הירדן יד כמשמעו אצל הירדן ולא תוכלו לעצור, כי בתרגום על ימא ועל כ"ף ירדנא י"ל תוקף סלעים כו' לזה אמר יד כמשמעו כידות הנהר וכלים שהם [הנהר והכלים] הגופים, וסמוכים [הידות] להם, כן יד "הירדן" הגוף, והידות קרקע הסמוך לו, לצורך שמוש הגוף, "על" הים [פירושה] סמוך, [דהיינו] קצת רחוק, אבל על יד הירדן עליו ממש ויד אצלו מיד ממש והבן,

ואמנם על ידי נביאך, וכדומה, יש לומר גם כן כמשמעו הדבר הנמסר מיד ליד, [אבל הלשון המובא ברש"י בבראשית י"ב י"א ר"ה הנה נא ידעתי] על ידי מעשה הכיר בה, והלשון [לא ידעתי מקומו] על ידי שכתב יחוסו עשו בו [והלשון ברש"י תחלת פרשת תולדות ד"ה אברהם הוליד את יצחק] ע"י שכתב יצחק בן אברהם י"ל כן, כי הקדום היה יד למה שאחריו כמו "לדי עבירה".

ואמנם בריש נדה [ב.] מעל"ע ממעט על יד מפקידה לפקידה פירש רש"י על כח כו' יע"ש היתב, כלומר מעל"ע ממעט כח פקידה, ובעזרא [אולי הכוונה על נחמיה פרק ג' ששם יש הרבה פעמים לשון על ידו, על ידם על ידו י"ל כן ששם שפיר מפורש מלשון כח].

אבל הרע"ב פירש על יד [היינו] אחר, ועל ידו [היינו] אחריו [וכן פירש"י כאן בשבת מ"ו ע"א] יע"ש ובר"מ ז"ל.

[מכאן ואילך לכאורה אין הפמ"ג הולך ומפרש דברי הרע"ב אלא מפרש פשט חדש ע"פ ספר התשב"י ותהיה כוונת הדבור ["מעת לעת ממעט ע"י מפקידה לפקידה", שהוא הבבא הראשונה ומפרשה כך: שלא שמפקידה ממעט את הזמן של מעת לעת אלא מעת לעת ממעט את הזמן של מפקידה, והיינו] בין אם היה מפקידה לפקידה ימים הרבה אינה ממעטת על יד מעת לעת [אלא מעת לעת ממעט מפקידה לפקידה], יראה כמו שכתב התשב"י [בערך יד] על יד "עם" או בסבתו יע"ש,

א"כ הפירוש [של הבבא הראשונה] מעת לעת [ממעט על יד מפקידה לפקידה] אין ממעטת הטהרות שתשוב אחור ולטמא למפרע "על יד" בסיבת, מפקידה רק [אלא ממעט הטהרות למפרע רק] מעת לעת, והבן זה, ולרש"י [בתחלת פרשת בשלח שמות י"ג כ"א ד"ה לנחותם הדרך שהי על ידי עמוד הענן הם הולכים] י"ל על ידי עמוד ענן על כחו.

אלא מעתה הואיל ושוינהו [לזכוכית] ככלי חרס,

דף ט"ז ע"א

אבני חן למסכת שבת

וְאֵת־הַעֲפָרָה וְגו'?

לֹא נִצְרְכָה, אֲלֵא לְטוּמְאָה יִשְׁנָה [שתיקן שמעון בן שטח, שמתכות, אם חזר ועשה מהם כלים, חוזרין לטומאתן הישנה],

דאמר רב יהודה אמר רב, מעשה פשל-ציון המלכה צימי שמעון בן שטח הימה, שעשתה משתה לבנה, ונטמאו כל כליה צמם, שהיתה צריכה להמתין הזאת שלשי ושציעי וישברתן לפיכך שצרתן למהר טהרתן לנו ציוס, ונתנתן לצורף, וריתכן שולדי צלעו [געשמעלצט. אידיש] (להלחים, לרתך) שממזר כסף צמקוס שזר ועשה מהן כלים חדשים,

ואמרו חכמים יחזרו לטומאתן ישנה, מ"ט משום גדר מי חטאת נגעו בה נמללו מי חטאת צטלים, שאין לך אדם ממתיך שצעה ימים אלא שזכר, ומשחכת מורס מי חטאת [בכלים, אבל באדם לא ישתבח עי"ז],

הניחא למאן דאמר לא ידענא היכא [ראה ברכות כה: בגליון הש"ס לרע"א רשימה ארוכה מאת מכל המקומות שאומר רש"י בעין זה, והוספתי שם יומא נג: ד"ה כמצליף] לא לכל הטומאות אמרו שיחזרו [לטומאתן הישנה], אלא לטומאת חמת בלבד אמרו, שפיר [שגזרו בן שלא תשתבח תורת מי חטאת],

אלא למאן דאמר לכל הטומאות אמרו, מאי איכא למימר [למה גזרו בטומאות שאין טהרתן במי חטאת שיחזרו לטומאתן הישנה]?

אמר אביי, גזירה שמא לא יקבנו [מלשון יקוב הדין את ההר, פי' לעשות נקב וחתך] [לא ישבר את הכלי] בכדי טהרתו כמזיל רמון [שהוא השיעור לכלי בעלי בתים ראה ברכות סוף דף מא, אבל בניצוצי אור הקשה ששיעור כמזיל רמון הוא בכלי עץ, אבל כאן איירי בכלי מתכות],

רבא אמר, גזירה שמא יאמרו טבילה בת יומא צלל הערב שמש, שהרואה שנטמא, ומשחמשין צה צו ציוס, ואינו יודע ששצזר, סוצר שהטבילוס [וסובר שטבילה בלי הערב שמש] עולה מועלם לה [לכלי מתכות],

מאי בינייהו? איכא בינייהו דרצפינהו מרצף היקן [הדיקן. ד"ס] ושצזן כולן, כמו מאכולת רעופה [בינה שנייד לגמרי, לגבי לחלות בה כתם של גדה, גדה די.], שמה לא יקצנו ליכא, ושמא יאמרו איכא, ואיכא דאמרי שמה לא יקצנו איכא [שהגם שעכשו עשה כדן, בפעם אחרת שמא לא ידקדק כל כך, אבל] שמה יאמרו כו' ליכא, דהא מניכר עשייה שנתחדש כולו, וזה נראה צעני:

[ליכא למימר דאיכא בינייהו כלי שהעריב שמשו ולא הטבילו, דליכא למיגזר ביה שמא יאמר טבילה בת יומא כו' [דהא לא הטבילו], דיהזרו לטומאה ישנה משמע דבעי נמי טבילה, והיינו משום דלא תיהוי כחובא וטלולא למהרו בהערכ שמש בלא טבילה. מהרש"א]

ממעשה עוים], ואמרינן צהכל שוחטין [חולין כה:]: להציא דצר הצא מן העוים, מן הקרנים, ומן העלמות, ומן הטלפים,

ובלי זוכית לקמן מפרש טעמא אמאי פשוטיהן טהורים, מאחר דדמו למתכות [שגם פשוטיהן מקבלין טומאה], פשוטיהן טהורין, ומקבליהן טמאין, נשברו טהור,

חזר ועשה מהן כלים, מקבלין טומאה מכאן ולהבא, מכאן ולהבא אין למפרע לא [אם כלי זוכית דומין למתכות למה אין דינן בכלי מתכות שיחזרו לטומאתן הישנה למפרע]?

טומאת כלי זוכית דרבנן, וטומאה ישנה שיחזרו לה מאחר שטהרו ממנה דרבנן היא, כדלקמן דהילכתא, בטומאה צטומאת כלי מתכות דאורייתא דאורייתא אחיתו [הורידו, מלשון גזר אחית] בה רבנן טומאה גזר טומאה ישנה, אצל צכלי זוכית בטומאה דרבנן דעיקר תחילת טומאתו לימא אלא מדרבנן לא אחיתו לה רבנן טומאה לא גזרו טומאה ישנה,

[אמר לעיל דכלי זוכית פשוטיהן טהורין, ומקשה] פשוטיהן [פשוטי כלי זוכית, שאין להם בית קיבול] מיהא ליטמא ככלי ממכות, דהא פשוטי כלי מתכות דאורייתא נינהו וכיון דדכוותיהו שוינהו ליטמא, דליכא לשנויי צהא כדשנינן צטומאה ישנה [ששם הוא רק דין דרבנן]?

[ומתריץ] עבדי בהו רבנן הכירא צטומאת כלי זוכית, וסילקו צה מטומאה דאורייתא, להודיע שהיא מדציהס, כי היכי דלא לשרוף עלייהו תרומה וקדשים דלא שרפי [שאין שורפין] תרומה משום טומאה דרבנן, צר מן ששה ספיקות [שצט טו:],

דף ט"ז ע"ב

רב אשי אמר, לעולם [כלי זוכית] לכלי חרס דמו הוילי וצרייתן מן החול, הלכך פשוטיהן טהורין, ואין צהן טומאה [ישנה], ודקא קשיא לך לא ליטמו מונב, הוילי ונראה [זוכית] תוכו כברו צמקון דרך דפומיו, לא חשיב גב אלא חור,

[ובדרך צחות יש לומר שלכן שוברין זוכית תחת החופה, שאומרים לחתן שמעכשו אי אפשר להיות תוכו כברו, שאת האשה צריך לשבח גם דבררים שאינם לגמרי אמת, וגם יהיה דבררים שהוא צריך לבלום את פיו אף שהיא עושה דבררים שאינם לפי רוחו, וכעין מה שאמרו כלה נאה וחסידה. כתובות יז. שמותר לומר שקר עי"ש],

[אמר מר, שנינו לעיל די: בברייתא] שמעון בן שטח, תיקן כתובה לאשה, וגזר טומאה על כלי מתכות,

כלי מתכות דאורייתא נינהו, דכתיב [ומונה 6 מיני מתכות] במדבר לא כב אך אֶת־הַיָּהֵב וְאֶת־הַכֶּסֶף אֶת־הַנְּחֹשֶׁת אֶת־הַבָּרָז אֶת־הַקֹּדָר

אבני חן למסכת שבת

הכל טמאים הואיל ומתחלה לכך נתכוון, לא בטלה ממחשבתו נשכחמו, בשעת
פיזור עבים, ד"ה מיהורין דליכא גלויי דעתא,

לא נחלקו אלא שהניחם בשעת קישור עבים, ונתפזרו,
וחזרו ונתקשרו, מר [ב"ה שמקלין שאין המים שאובין] סבר בטלה
מחשבתו דכי נתפזרו אסח דעתיה, דסבר לא ירדו גשמים עוד, ומר [ב"ש
המחמירין] סבר לא בטלה מחשבתו,

ולר' יוסי דאמר מחלוקת עדיין במקומה עומדת, בצרי להו
שמונה עשר דבר, שאין זו מן המנין, דכל זמן שלא נמנו ורצו היא הלכה כצית הלל,
ועוד?

13. א"ר נחמן בר יצחק אף בנות כותים נדות מעריפתן מיום
שולדה, דגורין דילמא חזי נדות, דקטנה צת יומא מטמאה בנדה,

דמניא אין לי אלא אשה, מינוקת צת יום אחד לנדה מנין, תלמוד לומר ואשה,
וכותים אין דורשין מדרש זה, וכי חזין לא מפרשי לה, הלכך גזור דהו רבנן,

בו ביום גזרו:

ואידך מאי היא [ושואל מה הם שאר הגזירות מ"ח דבר]?

דתנן, כל המטלטלי' מביאין את הטומאה משום אהל, שאם אהל
ראשו אחד על המטה, וראשו אחד על הכלים, מביאין להן טומאת אהל המטה, ליטמא
שבעה ימים, ולהיות אב הטומאה, כדין אהל טמאין אהל. נמ"י,

בעובי המדרע אפילו אין בהן פותח טפת, אלא כעובי המדרע,
ולקמן מפרש יש צדיקפו טפת, חוט טפת צריך להקיפו, ואף על גב דאהל דאורייתא
פחות מטפת לא הוי, דהלכה למשה מסיני הוא, כשאר כל השיעורין, הכא גזור רבנן
[טומאה דרבנן] היקפו משום עביו,

אמר רבי מרפון,

דף י"ז ע"א

אקפח את בני [דרבו של ר' מרפון לדבר בביטויים חריפים גם בשאר
מקומות, וראה מהר"ן חיות, וכתב הרש"ל ותימה גדולה בניו מה חטאו, ורש"י
בעצמו חזר מזה ב' השוכר את הפועלים ופ' לשון שבועה גבי יש בן לאותו צדיק
שקפח את בניו] מנער היה על תורה המשמחתם, ומקלל את עצמו. אקפח אקצרם
[ראה שפת אמת מגין לרש"י לפרש בן], לשון מיומן וקילור,

שזו הלכה מקופחת, ששמע השומע כשנשאלה השאלה על ידי מעשה
צבית המדרש, ושמע טמאווהו, וטענה ולא ידע משום מה טמאווהו,

ואידך מאי היא [שהרי לא מנה אלא י"א גזירות, והם גזרו י"ח דבר]?

12. דתנן, המניח כלים תחת הצינור שקצעו [בקרקע, כשלא היה לה
עדיין בית קיבול] ולצסוף חקקו, לקבל בהן מי גשמים להמשך מים למקוה,
דשוב אינו פוסל [צינור זה], אצל הכלים [שמניח תחת הצינור] פוסלים משום
שאיצה,

אחד כלים גדולים ואחד כלים קטנים [ולכן מפרט גם כלים קטנים]
דלא מימא לא חשיבי, ואפילו כלי אבנים, וכלי אדמה דלאו על ידי גיצול
הוא, ככלי נמר וכלי חרס [פ' אלא חוצבין אותה מאדמה קשה], פוסלין את
המקוה [דבבבא אופן הוי שאובין],

אחד המניח [מחת הצינור צמחין לקבל מים. כ"י, עו"ה] ואחד השוכח
[מחת הצינור ולא נתכוין לקבל מים. כ"י, עו"ה] [דינם כמים שאובין ופוסלין את
המקוה], דברי ב"ש,

וב"ה מטהרין בשוכח דשוכח לא חשיבה שאיזה, הואיל ולא לכך נתכוון,

אמר ר' מאיר, נמנו, ורבו ב"ש על ב"ה,

[וממשיך ר"מ] ומוזרים ב"ש, בשוכח בחצר שלא מחת הצינור, ונתמלא
מן הנוטפין [ממי גשמים] ונפלו למקוה, שהוא טהור,
[ומפרש מתי פליגי ב"ש וב"ה] דצמנית "מחת הצינור" [שכוונתו מוכחת יותר
מסתם מניח בחצר], וכשהניחן בשעת קישור עבים [דהיינו ככוונה לקבל לחוכן
מים], ואחר כך נתפזרו ושכחו, כדמוקי לקמן, הוא דפליגי ציה [דב"ש אומרים דהוי
שאובין, וב"ה סברי דלא הוי שאובין],
[פ' ולכן סברי ב"ש דהוי שאובין] דגלי דעתיה שרצה שיפלו לחוכן, ומשום פזר
עבים, לא בטלה ממחשבתו ראשונה,
אצל צמנית [צמנית. ממ"נ] צנצר [ולא תחת הצינור], ואפילו בשעת קישור
ונתפזרו, לא מוכחא מחשבה קמייתא שפיר מעיקרא, הלכך בטלה [אף לב"ש לא
הוי שאובין],

[וכן מודים ב"ש] וכלי גללים ואפילו כלי גללים, שאינם קרוין כלים לענין קבלת
טומאה, הוו כלים לענין שאיזה, גללים שיש [בעלמא [יומא ב. ועוד] פרש"י צפיעי
בקר. ב"ה] שהוא טהור,

[ובא ר' יוסי לחלוק על ר"מ] אמר רבי יוסי, עדיין מחלוקת במקומה
עומדת צמנית מחת הצינור, צקשור עבים [שאמר ר"מ דבזה פליגי דלב"ה לא
הוי שאובין, ולב"ש הוי שאובין], לא נמנו ורצו עליה [ב"ש על ב"ה] לנטל דברי
צית הלל, דלא חזרו בהן,

אמר רב משרשיא, דבי רב אמרי, הכל מודים כשהניחם מחת
הצינור בשעת קישור עבים ואחריו גשמים לצוא, וינא למלאכתו ושכח, דברי

אבני חן למסכת שבת

ביום גורו,

[והגם שאמרנו לעיל שצריך דין זה למנוח י"ח אליבא דר' יוסי, ולכן דר"ט סובר כר' מאיר באותה מחלוקת] ובאידך דמנית כלים ס"ל ר' טרפון כר' מאיר דמשיב ליה בשמנה עשר דבר, ואפיק הא, ועיליך דכזו כותים:

ואידך [ומה הן יתר גזירות י"ח דבר],

15. **הבוצר לגת** [וה"ה לצימוקים. תוס' ישנים], **שמאי אומר הוכשר, הלל אומר לא הוכשר, א"ל הלל לשמאי, מפני מה בוצרין** [לוקטין ומאספין ענבים] **בטהרה** מפני מה אמה מזריך לצזור כלים טהורים, דקאמרת הוכשר, ואין מוסקין בטהרה ואין אמה מזריך למסוק זיתים כלים טהורים?

א"ל אם תקניטני, גזרני טומאה אף על המסיקה [של זיתים],

נעצו חרב בבית המדרש [ראה ניצוצי אור], **אמרו, הנכנס יכנס לבית המדרש, והיוצא אל יצא** לפי שהיו רוצין לעמוד בזמני,

ואותו היום, היה הלל כפוף ויושב לפני שמאי, כאחד מן התלמידים, והיה קשה לישראל, כיום שנעשה בו העגל לפי שהלל נשא ועומתן [ולכאורה אדרבה עניו אין מקפיד כל כך על כבודו, אך נראה לפרש דמה"ט צריכין אחרים להגין עבור כבוד נשיאותו, כעין מ"ש והאיש משה עניו מאוד כו', לכן טען ה' בעדו ורב ריבו. שפת אמת],

וגזר שמאי והלל [לכאורה משמע שגזרו רק בענבים כמ"ש בתוס', ולא הוציא שמאי לפועל מה שאמר אם תקניטני וכו'], **ולא קבלו מינייהו, ואתו תלמידיהו גזרו וקבלו מינייהו,**

[ושואל] מ"מ [בבוצר לגת] הוכשר, הא לא יחא ליה צהיאי משקה, דנפיק וקאזיל לאידיד?

אמר (ר') זעירי אמר ר' חנינא, גזירה שמא יבצרנו בקופות טמאות דאחא טומאת הכלי, ומחשבה ליה למשקה להכשיר, הואיל וטומאתו והכשרו כאחת,

[פ' דבאמת אין למשקין אלו שום חשיבות, שהרי הולכין לאיבוד ובכלי טהור אין למשקין אלו שום חשיבות, ואינם נכשרין, מ"מ אם הם בכלי טמא, נותן הכלי חשיבות להמשקין, כיון שע"י שהם נכשרין לקבל טומאה הם נמנמאין מ, וזה גזירת ב"ש, אבל ב"ה לא סברו כן],

הניחא למ"ד לא ידענא היכא כלי טמא חושב משקין להכשיר אוכל שנתוכו, ואף על גב דלא אמשינא הוא [האדם] שפיר, **אלא למ"ד אין כלי טמא חושב משקין, מאי איכא למימר?**

הם טמאין את המרדע [עצמה], משום כלים המאהילים על המת, שהכלי עצמו המאהיל טמא ככל שהו, דלא צעיק פומח טפח אלא לשוויה אהל, להציא טומאה תחת ראשו השני, להציא טומאה על אחרים, אבל לגבי ידיה ככל שהו, וטמאיהו לאיכר טומאת ערב משום שנגע בזהו כלי שהוא אב הטומאה, זה שנגע בו [נעשה] ראשון, והשומע טעה לומר, שעשהו לאיכר אב הטומאה, לטמא [ליטמא ?] שצעה ולטעון הזייה,

[אלא כך שנו] **האיכר** [לשון איכר הוא בימרא נא כ"ג, ובמ"צ פ' הוא העובר הארמה בחרישה ובוריעה] **עובר** [ולא דמי לקופץ ועוף הפורה דלא חשבינן במס' אהלות דהא רגלי האיכר נוגעים בארץ כשהוא עובר. תוס' ישנים], **ומרדעו על כתפו, ואיהל צדו אחת על הקבר, מימאו אותו** [את המרדע], **משום כלים המאהילים על המת,**

14. **א"ר עקיבא, אני אתקן, שיהו דברי חכמים** [המשנה לעיל דכל המטלטלין וכו'] שאומרים עובי המרדע מציא טומאה קיימים [ש?] דבר [פ' עובי המרדע] שמציאין? עליו [על האדם הנשוא] טומאה ממש, לטעון הזייה מדבריהם,

שיהו כל המטלטלים [מרדע וכו' וכו'], **מביאין את הטומאה כגון על האדם שנושא אותן** שנטמא בו טומאת מגע מן התורה [שהרי הכלי שאיהל על המת נעשה אב הטומאה, והאדם נגע בכלי זה שעל כתפו, ונעשה ראשון מדאורייתא], **גזרו עליו בעובי המרדע** ליטמא טומאת אהל מדבריהם, גזירה הקיפו משום עביו,

דכיון דמטמאת ליה על כרחך טומאה דאורייתא, לאכרוכיה הערב שמש, והוא לא נגע זממ, כסבור [האדם] שמשום אהל אמה מטמאו, ומשום שיש בדיקפו טפח, וכיון דלא מטמאת ליה טומאת שצעה, אחי למימר צאהל גמור נמי, [הוא טמא רק] טומאת ערב,

אבל שאר אדם וכלים שאין נוגעין בו, ואין עליך לטמאן כלל, אין מציאין שום טומאה אלא צפות טפח, ר' עקיבא מילתייהו דרננן פריש,

[ומוסף ר"ע] **ועל עצמן** [הכלי עצמה נטמא אף אין בה שום שיעור] **בכל שהו, ועל שאר אדם וכלים** [אם מאהיל עליהם מרדע וכיוצא בו, אינו נטמא אלא אם יש בה], **בפוחת טפח,**

וא"ר ינאי, ומרדע שאמרו דמציא את הטומאה על נושאו לטמאו שצעה מדבריהם **אין בעביו טפח** דאס כן הו' אהל דאורייתא, **ויש בהיקפו טפח, וגזרו על היקפו משום עביו,**

ולר' **טרפון דאמר אקפח את בני שהלכה זו מקופחת** דאמר לא גזרו שום גזירה אלא צדין תורה, דלא טמאיהו אלא טומאת ערב משום מגע, בצרו להו שמנה עשר?

13. **א"ר נחמן בר יצחק, אף בנות כותים נדות מעריסותן, בו**

אבני חן למסכת שבת

אלא אמר זעירי אמר ר' חנינא, גזירה שמא יבצרנו בקופות
מזופפות כיון דלא אזיל לאיצוד ניהא ליה לניאמו,

ואידך [ומה הן יתר גזירות י"ח דבר?]

17. אמר ר' חייא בר אמי משמיה דעולא, אף מי שהחשיך
לו בדרך, נותן כיסו לנכרי ולא יטלטלנו פחות פחות מארבע אמות בו
ביום גזרו:

ואידך [ומה הן יתר גזירות י"ח דבר?]

18. אמר פאלי אמר אבימי סנוותא שם מקום, פתן [של הגוים]
ושמנון, ויינן, ובנותיהן במסכת עבודה זרה פרכין צנתיסן דאורייתא ניהו,
כולן מי"ח דבר הן והא כולהו מדא היא, דגזרו על פיתן משום שמנון, ועל
שמנון כו' כדלקמן,

הניחא לרבי מאיר [פ' שאף שלעיל טז: הוסיפו לר' יוסי בגות כותים נדות,
עכשיו כשבאנו לחשבון גם לר"מ צריך להוסיף גזירה זו כדי שיהיה י"ח, וא"כ
הדרה קושיא לדוכתא דלר' יוסי חסר גזירה אחת] דמנו להו להא דמניט כלים
מתמ הנינו הוו להו שמנה עשר, תשעה דפסלי תרומה, ואין קורין ואין פולין הא
חדסר, פשו להו שבעה נינו, ומרדע, וצנות כותים, וצולר וגידולי תרומה, וזמן
כיסו, ופיתן ושמנון מדא, אלא לר' יוסי שבסרי 17 הויין?

איכא הא דמוסיף רב ינאק אדלצמי, על דבר אחר משום דבר אחר [שתינוק
נכרי מטמא בזיבה] דרב אחא בר אדא, דאמר רב אחא בר אדא,
אמר ר' יצחק, גזרו על פתן משום שמנון, ועל שמנון משום
יינן,

על פתן משום שמנון, מאי אולמיה דשמנון מפת?

אלא גזרו על פתן ושמנון משום יינן [הקשה ריב"א מ"ש שהחמירו
טפי ביין לאסור בהנאה מפת ושמנון? ותירץ מפני שהיין משמח אלהים ואנשים
וכו'. תוס'], ועל יינן משום בנותיהן, ועל בנותיהן משום דבר
אחר עבודה זרה, ועל דבר אחר ועוד גזרו על דבר אחר שלא החכר כגון
משום דבר אחר,

19. מאי דבר אחר? אמר רב נחמן בר יצחק, גזרו על תינוק
נכרי [בן ט' שנים ויום אחד שהוא ראוי לביאה. ראה רב נסים גאון],
שמטמא בזיבה ואפילו אינו זכר, שלא יהא תינוק ישראל רגיל
אצלו במשכב זכור,

אי הכי לר"מ נמי תשסרי 19 הויין?

אוכלין וכלים שנמטאו במשקין [10-11], בחדא חשיב להו:

[וזה חשבון הי"ח גזירות מלבד הי"א שנקבה בתחלת הענין:].

רבא אמר, גזירה משום הנושכות אשכולות הנושכות זו את זו, וכשנא
להפרידן נסחט המסקה עליהן, וכיון דעבד צידים ולא אפשר צלא סמיטה מכשר
[וראה ר"ח שכתב, ויש מי שאומר שנושך אדם מאשכול ונוטפין ממנו משקין.
ולפ"ז צריך לגרום "הנושכות", ראה יוסף דעת],

(דאמר. רש"ל, מהר"ם) רב נחמן אמר רבה בר אבוח [אמר]
[שלבן גזרו בבוזר ענבים], פעמים שאדם הולך לכרמו, לידע אם
הגיעו ענבים לבצירה, או לא, ונוטל אשכול ענבים לסוחטו,
ומזלף על גבי ענבים, ובשעת בצירה עדיין משקה טופח
עליהם:

ואידך [ומה הן יתר גזירות י"ח דבר?]

16. אמר

דף י"ז ע"ב

טבי שם האיש רישבא פורס נשצין לנוד חיה ועוף אמר שמואל, אף
גידולי תרומה [שהן] תרומה אם זרעה, ואפילו דבר שזרעו כלה, כגון
תצואה וקטנית, בו ביום גזרו,

מ"ט? א"ר חנינא גזירה משום תרומה טהורה ביד ישראל
ועינו זרה ליתנה לכהן, וזרעה לצטלה מתורת תרומה,

אמר רבא, אי דחשידי להכי, אפרושי נמי לא ליפרשו אלא
חטה אחת מן הכרי (אלא אמר רבא ישראל), כיון דאפשר
למעבד חטה אחת כדשמואל, ולא קעביד ומדאפרשו, שמע מינה
דימוני מהימני לא חשידי,

[ור' חנינא אפשר שסובר שאין חטה אחת פוטרת את הכרי, והרי זה מבבל גמור,
וכן נראה מכמה סוגיות שיש דעה הסוברת כן, שאעפ"י שמדין תורה חטה אחת
פוטרת, חכמים עשוהו כמבבל, ואולם להלכה קיימא לן כרבא שחטה אחת
פוטרת את הכרי, מבבל וכל, ואין כאן פה מבבל דרבנן. ע"פ האגרות משה ועוד.
יוסף דעת]

אלא [אמר רבא. רש"ל עיי"ש] גזירה משום תרומה טמאה ביד
כהן שאסורה באכילה, וצא לזרעה, וגזר שחטה בשמה הראשון, והרי היא תרומה
טמאה, דחשידי דילמא משהי לה גביה עד זמן זרעה ואתי לידי
תקלה למיכל צנומאמה [פ' אבל אם אנו יודעין שזרעה לא איכפת לן]:

אבני חן למסכת שבת

ובניצוצי אור מביא מספר החסידים מעשה באחד שעשה כן, "ולא היו ימים מועמים שלא נשאר הקרקע לא לו ולא לזרעו", ולא כלים לכובס נכרי, אלא כדי שיעשו מבעוד יום, ובכולן בית הלל מתירין עם

דף י"ח ע"א

השמש צעוד הסמה זורחם [ואף שאי אפשר לעשותן מבעוד יום],

אמר רשב"ג, נוהגין היו בית אבא, שהיו נותנין כלי לבן שהוא קשה לכבס, וזריך שלשה ימים, ומחמירין על עמלן כבית שמאי לכובס נכרי, [רק] שלשה ימים קודם לשבת,

ושוין אלו ואלו [ב"ש וב"ה], שטוענין את היתמים צ קורת בית הבר, ועגולי הגת ואת הענבים צעיולי הגת, שלא היו עוררין אותן בגלגל כמו שלנו, אלא טוענין אותן בקורות כבדן, והיו דגם [שעוצרין בהם ענבים] קרי עיגולין, שהיו דפין עשין כעגולין, ושין [ב"ש וב"ה] שטוענין אותן מצעוד יום, והמסקה הולך וצ כל השבת, ובגמרא [לקמן יט.] פריך, מאי שנא דלא פליגי בית שמאי בזה, ומפרש, משום דאי נמי עביד להו בשבת, ליכא חיוב חטאת, דכי אמרינן סמיטת יתים וענבים אצ מלאכה, צפרק חצית שנשברה [לקמן קמג:], הני מיילי חציתם וענבים שלא ריסקן מצעוד יום, דהוה ליה מפרק דבר ממשאו הגדל בחוכו, והיא מולדה דדש, אצל הכא אין נותנין קורה על גבי יתים, עד שטוחנין תחלה בריחים, וכן ענבים דורכין אותן תחלה בדגל, וכלאו קורה נמי משקה נפיק ממילא, אלא דלא נפיק שפיר כי השתא, ולא דמי לדש:

נב: מאן תנא נתינת מים לדיו ואף על פי שלא גיבול הדיו, זו היא שרייתו והיו לשה ידיה דהכי # [פי' שבריו יהיה נחשב ה"נתינה" של הדיו במים, כמו לשה בבצק], ומיחייב משום לש, דהא מתנינן ליכא גבול, ואפליגו זה מצעוד יום, מכלל דשבת חייב חטאת הוא?

אמר רב יוסף, רבי היא, דתניא, אחד נותן את הקמה, וא' נותן את המים, האחרון חייב משום לש, שהוא אצ מלאכה, דברי רבי, רבי יוסי אומר, אינו חייב עד שיגבול,

א"ל אביי, ודילמא עד כאן לא קאמר ר' יוסי [שצריך גיבול], אלא בקמה דבר גיבול הוא, אבל דיו דלאו בר גיבול הוא, אימא ליחייב [אף ע"י נתינה],

לא סלקא דעתך, דתניא, אחד נותן את האפר [ashes] לאו בר גיבול הוא, ואחד נותן את המים, האחרון חייב, דברי רבי [דאליבא דידיה חייב על הנתינה במקום שלא שייך גיבול], ר' יוסי ברכי יהודה אומר, עד שיגבול [דרי שעל הנתינה אינו חייב אף בדבר שאינו בר גיבול],

ודילמא מאי אפר, עפר [מן האדמה], דבר גיבול הוא לטיט של צנן

יב	צינור (ל"מ)	אליבא דר"מ, אבל לר' יוסי עדיין מחלוקת במקומה עומדת
יג	בנות כותים	
יד	עובי המרדע (ל"ע ור"מ)	ר"ט סבירא ליה שהיא הלכה מקופחת
טו	הבוצר לגת	
טז	גדולי תרומה	
יז	מי שהחשיך	
יח	פתן שמנן יינם בנותיהן	
יט	תינוק נכרי מטמא בזיבה	

הי"א הראשונים הם לכולי עלמא, חוץ לר' מאיר שצריך לצרף 10 ו 11.

וזה חשבון י"ח דבר, שהגם שיש י"ט, לכל תנא נשאר רק י"ח:

לר"מ 8 הנוירות חוץ (מ"א) [מ"י] הראשונים הם: יב, יג, יד, טו, טז, יז, יח, יט, ולר"ט 8 מצרף 10 ו 11 אבל אינו חושב יד, וגם ר' יוסי אינו מצרף 10 ו 11 אבל אינו חושב יב,

מתני': [ואלו אינם מו"ח גזירות, אבל ראה פירוש המשניות להרמב"ם] ב"ש אומרים, 1. אין שורין דיו [לכתיבה], וסמנים לזכר, וברשינין למאכל בהמה, צינ"א צלעו [מין קטניות], אלא כדי שישורו מבעוד יום, וב"ה מתירין משנתן את המים מצעוד יום,

2. ב"ש אומרים, אין נותנין אונין של פשתן ארישצ"א (צדורות פשתן מעובד למחצה) והן אגודות של פשתן מנופץ [probably plural of una ear, bundles of wet flax. jastrow] לתוך התנור ונומנין אותו צקדה למנור ומלנן [וראה חוס' ישנים שהטעם משום מבשל] [אבל באמת אינו מחליף צבע ע"י התנור, אלא כיון כשהוא לח צבעו חשך, וכשתייבש נעשה לבן צח ולכן קורא לזה שמתלבן], אלא כדי שיהבילו שימחממו מבעוד יום,

ולא את הצמר ליורה, אלא כדי שיקלוט העין הצבע, שיקלוט מצעוד יום, ובית הלל מתירין לתמה מצעוד יום, והיא קולטת כל הלילה,

3. ב"ש אומרים, אין פורסין מצודות חיה ועופות ודגים, אלא כדי שיצודו מבעוד יום, וב"ה מתירין,

4. ב"ש אומרים, אין מוכרין לנכרי [בערב שבת], ואין טוענין עמו על הסמור, ואין מגביהין עליו משאוי על כפיפו, דנראה כמשיעו להוליך בשבת, אלא כדי שייגיע למקום קרוב כלומר שיהא המקום קרוב, שיוליכנו שם מצעוד יום, ובית הלל מתירין [כדי שיצא מפתח ביתו מבעוד יום. רע"ב],

5. בית שמאי אומרים, אין נותנין עורות לעבדן [מעבד העורות. רע"ב] [מכאן היה נראה לר"ת להתיר על ידי קבלנות נכרי לבנות בשבת. תוס',

אבני חן למסכת שבת

[ולכן אומר ר' יוסי ברבי יהודה עד שיגבל, דמיירי בדבר ששייך בה גיבול],

[ורוחה] והתניא תרמי מתניתא, חדא דאפר ומדא דעפר אפר, והתניא עפר [הרי שאין לומר דאפר היינו עפר?]

[ומתריץ דלעולם י"ל דבאפר כ"ע מודו דחייב בנתינה] מירי גבי הדדי תניא, חדא תניא רבי חיאל, ומדא תניא רבי אשעיא [פי' שני תנאים אלו היו שונים ברייתות, וכל אחד מהם שנה ברייתא זו, אחד בלשון עפר], ומדא מייסיהו תניא לעפר כלשון אפר,

[פי' ולכן נאמר שרק בעפר מצריך ר' יוסי גיבול, אבל אפר דלאו בר גיבול הוא, מחייב ר' יוסי אף בלא גיבול. אח:]

ת"ר, פותקין פותקין, עושין נגר [מלשון נגרד ונמשך] קטן מים לגינה משפת המעין לגינה ע"ש עם חשיכה, ומתמלאת והולכת כל היום כולו,

ומניחין מוגמר לצונה ומיני צמחים, נותנין על האש תחת הכלים ומעשנין הצגדים, שיהא ריחן נודף (ע"ש) ומתגמרין והולכין כל היום כולו,

ומניחין גפרית תחת הכלים תחת כלי כסף, שמזיירין בהם פרחים ולוחות צמר, ומעשנין בגפרית, והן משמירות ומיכרות, וקורין גייל"ר (השחרת חלק מכלי כסף על ידי עשן בגפרית) (ע"ש עם חשיכה), ומתגפרין והולכין כל השבת כולה,

ומניחין קילור תחושת, שקורין לח"א (משחה לעינים) ע"ג העין, ואיספולנית רטייה על גבי מכה (ע"ש עם חשיכה), ומתרפאת והולכת כל היום כולו,

אבל אין נותנין חמין, לתוך הריחים של מים וכל שכן צמחים של יד ושל חמור, דאדם מנווה על שזיתם בהמתו, אלא בכדי שיטחנו מבעוד יום, מאי טעמא?

אמר רבה, מפני שמשמעת את ה קול ואושה מילתא צבא, ואיכא זילותא,

א"ל [שאל ממונ] רב יוסף, ולימא מר [רב יוסף קורא לרבה מר, הגם ששניהם היו תלמידי רב יהודה בר יחזקאל? משום הא דאמרינן בסוף מס' ברכות דכל הני שניין דמולך רבה, רב יוסף אפילו אומנא לביתיה לא היה קורא, ופרש"י לא נהג אותן השנים שום צד שררה, לכן איכנע קמיה דרבה וקרי ליה מר. מנחת יהודה] משום שביתת כלים,

דתניא, שמות כג יב ששית ימים תעשה מעשה וכו' י'ם השביעי תשבת למען ינוח שני ידך ויחמך, וינפש בן אמתך ויגיר: יג ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו, לרבות שביתת כלים דכתיב לעיל מינה, למען ינוח שורך ומחמך וגו'?

אלא אמר רב יוסף, משום שביתת כלים דהא על כרחיך הא מתניתא צית הלל, מדשרי צהנך, וקמני דרמיס אסור משום שזיתם כלים,

[נמצא בברייתא זו מחיר הכל: פותקין מים לגינה, מוגמר וגפרית תחת הכלים, וקילור ואיספולנית, חוץ לחיטים לתוך הריחים, והולך ומפרש מי הוא התנא של ברייתא זו],

והשתא דאמרת, לב"ה אית להו שביתת כלים דאורייתא [וברייתא אתיא בב"ה], גפרית ומוגמר מאי טעמא שרו, והוא הדין לכל הך דמתניתין, הרי המוגמר מונח צערדסקאות, ונמנא כלי עשה מלאכה?

משום דלא קעביד מעשה לא קא עביד הכלי שום מעשה, אלא מונח על הארץ וכן צמחו, אבל הרמיס עבדי מעשה, ולצית שמא, כיון דמונחין צגוהו היינו מעשה דיליה,

אונין של פשתן [שמתיירין ב"ה במתניתין] מאי טעמא שרו? משום דלא עביד מעשה ומינח גיחא,

מצודת חיה ועוף ודגים דקא עביד מעשה [שמתיירין ב"ה במתניתין] שהפס נקשר ומופס העוף, וכן יקוש שפוטטים לחיות ללודכן צרגלים, כשנוגעין בו קופץ ומתחבר מאליו ולודכ מעמא שרו?

התם נמי בל' ח'י [בשמי' מנקד בסגול תחת הלמ"ד ובחירוק תחת החי"ת, ובמתיבתא בשירוק תחת הלמ"ד וצירי תחת החי"ת, ובלובלין בחולם על הלמ"ד וצירי תחת החי"ת, וכן בא"ם] מכה שקורין אימ"א שהדג צולעו ומהדקו, והכלי אינו זו ממקומו [אבל ראה ערך ערך לח ב שמפרש באופן אחר לגמרי שחופרים בקרקע וכו'],

לחי לפי פרש"י

וקוקרי [trap in form of a basket] שעושין סלים, פיה אחד רחב ופיה השני קצר מאלו, והדג (ס"א והמיה) נכנס שם ומוציא ראשו צפי הקצר, ואין גופו יכול ללכת [שהרג עב הרבה יותר מחור היציאה], וכשצא להחזיר ראשו לפנים, ראשי קרומות [של הסל, וכעין זה לעיל ח. בכוורת] נכנסין לו תחת לחיו [וכן באן ראה בערוך ערך ערך קרי וז"ל פי' מסגרות שעושין מן לוחות לתפוש הדגים ושמן בלשון ערבי קוקלא],

אבני חן למסכת שבת

דהשתא דלא קעביד מעשה לא עביד כלי מידי,

א"ה מוגמר וגפרית נמי לגזור [ולמה ב"ה מתירין במשנתנו]? התם לא מְחִיתִי להו, דאי מְחִיתִי סליק בהו קומרא של עזים, ומשחר הנגדים וקשי להו, ועשן העזים קשה להם, וכן בגפרית,

אונין של פשתן נמי ליגזור שמא יתמה גמלים [ולמה ב"ה מתירין במשנתנו]?

התם [באונין], כיון דקשי להו זיקא [הרוח שנכנס בקדירה, או בתנור], לא מגלו ליה משטת פי תנור, וליכא למגור שמא יתמה גמלים,

צמר ליורה לגזור? אמר שמואל ביורה עקורה מעל האור,

וניחוש שמא מוגים בה מהפך זה, וצמזשול [וצמזשל. ממ"נ] הו צישול [והו צובע. תוס'], [הרי שגם ביורה עקורה כיון שהוא כלי ראשון שייך בה מוגים, ויש מענין זה בפוסקים]?

[ולכן לא גזרין בצמר ליורה, דמיידי] בעקורה [גמולה מעל האור] וטוחה מכוסה ציטוי שלה, וטוחה ציטוי סביב, דכלי האי לא טרח, ומדכר [ואין לחוש שמא יגלה ויגיס, שאין דרך להגיס כמו לחתות, ועוד דשמא מיהדק טפי. תוס'],

והשתא דאמר מר [לשון זה יש בש"ס רק שני פעמים כאן, ועוד פעם בבתובות פה. השתא דאמר מר] דהנחת קדרה לא אסירא אלא משום גזירה שמא יחתה בגחלים,

האי קדרה חייתא [שהיא חיה שלא נתבשלה עדיין], שרי לאנוחה ע"ש עם חשיכה בתנורא שפיר דמי להשתותה לכתחלה מצדד יוס בתנור, והיא ממזשלת כל הלילה, מ"מ כיון דלא חזי לאורתא [שאין הקדרה ראו לאבילה לערב], אסוחי מסח דעתיה מיניה דודאי חיימא לאו אדעתא למיכלה לאורתא אגמא חס, ולא אתי לחתויי גחלים ומשום למחר לא אמי לחתוי, שהרי יש לה שהות גדול, ולא דמי לעסקיות ומורמסין שאין כל הלילה והיום די להן,

ובשיל מצושלת כל זרכה שפיר דמי להניחה [בתנור], דלא צעי חיימי,

[אבל] בשיל ולא בשיל, אסיר [צ"ל דלא חוי כמאכל בן דרוסאי, דאי הוה כמאכל בן דרוסאי, שרי להשהותו על גבי כירה, אע"פ שאינה גרופה וקמיזמה. תוס'],

ואי שדא ביה [ואם השליך לתוך הקדירה] גרמא [עצם, ובשר עליו, ובאו"ח סימן רנ"ג א הלשון: ואם נתן בה חתיכה חיה מותר # ועדיין צ"ע] חייא [שאינה מבושלת], שפיר דמי דלאו דעמיה למיכליה לאורתא [גילה דעתו שאין צלצו לאכלה עד למחר. ר"י מלזויל],

[או"ח סימן רנ"ג סעיף א: כירה שהיא עשויה בקדירה וכו'] אסור ליתן עליה תבשיל מבעוד יום להשהותו עליה א"כ נתבשל כל צרכו והוא מצטמק (פ' הולך וחסר)

והשתא דאמר רב אושעיא אמר רב אסי, מאן תנא שביתת כלים דאורייתא, ב"ש היא ולא בית הלל והא דריחיס בית שמאי, ובית שמאי לא שני להו בין היכא דעביד כלי מעשה, בין היכא דלא עביד, דהא אסרי צאונין דמתנימין, וכיון דבית שמאי היא,

לב"ש בין קעביד מעשה בין דלא קעביד מעשה אסור, [אבל] לבית הלל, אע"ג דקעביד מעשה שרי,

והשתא דאמרת דלב"ש אע"ג דלא עביד מעשה אסור, אי הכי

דף י"ח ע"ב

מוגמר וגפרית, מ"מ שרו ב"ש הא מנחי צכלים?

התם מנח אארעא כגון דמנחי מוגמר וגפרית צארעא ולא צכלי,

ג'גית שהשכר צמוק, ואי אפשר לשפכו לארץ והשעורין נשורין כל השנת יומר משמונה ימים, והשנת צכלל, וכן, ונר הדולק צצנת, וכן וקדרה שעל גבי כירה שאי אפשר שלא תצטמק צצנת, וכן ו'שפור' המונח בתנור, דתמן (לקמן יט:) משלשלין את הפסח ולא פליגי בית שמאי, מ"מ שרו ב"ש?

דמפקר להו אפקורי לכלים, ושוב אינו מנזוה על צציתמן,

מאן תנא להא דת"ר, לא תמלא אשה קדרה עֶסְסוֹת [קמניות כתושין. ב"ה ע"פ דשעפטר, וצריך יותר ביאור למה צריך הרבה בישול] וְתוֹרֵמָסִין [lupines] מיני קטניות, וצריך צישול יותר [שאין כל הלילה והיום די להן. רש"י לקמיה] [רש"י ביצה כה: תורמוס מין קטנית, עגול כמין עדשה ורחב כמעט קטנה, והוא מר מאוד, עד ששולקין אותו שבע פעמים ועשה מתוק וטוב עד שיאכל למטעמים צקנות סעודה] ותניח לתוך התנור ע"ש עם חשכה [ומסקנת הגמ' דאתיא לכו"ע משום שמא יחתה בגחלים, א], ואם נתנן, למוציא שבת אסורין בכדי שיעשו כדי שלא יהנה ממלאכת שבת,

כיוצא בו, לא ימלא נחתום חבית של מים, ויניח לתוך התנור ע"ש עם חשכה, ואם עשה כן, למוציא שבת אסורין בכדי שיעשו, לימא ב"ש היא [שאסורים משום שביתת כלים] ולא ב"ה?

אפילו תימא ב"ה, גזירה שמא יחתה בגחלים למה צישולן,

אבני חן למסכת שבת

שריק ובין לא שריק שפיר דמי:

	לשון ראשון	איכא דאמרי
גדיא ושריק	שפיר דמי	שפיר דמי
דברחא ולא שריק	אסור	מחלוקת
דגדיא ולא שריק	מחלוקת	שפיר דמי
דברחא ושריק	מחלוקת	שפיר דמי

ורע לו דליכא למיחש שמא יחתה, או שהיה חי שלא נתבשל כלל דכיון שהוא חי מסיח דעתו ממנה עד למחר ובכל הלילה יכול להתבשל בלא חיתוי אבל אם נתבשל קצת ולא נתבשל כל צרכו ואפי' נתבשל כל צרכו והוא מצמצמק ויפה לו חיישינן שמא יחתה ואסור להשהותו עליה, וכתב המשנ"ב וז"ל ודוקא בשר חי שא"א להתבשל לצורך סעודת הלילה, אבל ירק ושאר דברים שהם קלי הבישול לא מהני מה שהוא חי],

והשתא דאמר מר, כל מידי דקשי ליה זיקא, לא מגלו ליה,

האי בשרא דגדיא [גדי צעיר] קשי ליה זיקא וְשָׁרִיק פי המנור צטיט סגי כסיו, אינו מוכן למנות שפיר דמי [מכאן ואילך איירי בצלי, וכן משמע מרמייתו עלה אין צולין בשר בצל וביצה, ולקמן בפרקין נמי מייית לה אמשלשלים את הפסח, ולהכי ברחא ולא שריק אסור אפי' בחיאי, כיון דמיירי בצלי ראו לאוכלה בלילה ואתי לחתוי. תוס'],

דברחא איל גדול, לא קשיא ליה זיקא ולא שָׁרִיק ואמי לגלוי פי המנור ליטול כסיו למנות, אסור,

דגדיא ולא שָׁרִיק איכא חדא לאיסורא [דלא שריק] וחדא להיתרא [גדיא דקשה לה זיקא], [וכן] דברחא וְשָׁרִיק [צד איסור דלא קשה לה זיקא, אבל צד היתר דשריק], רב אשי שרי, ורב ירמיה מדיפתי אסיר,

ולרב אשי דשרי [שמתייר אם יש בה צד היתר], (והתניא) [והתנן] [לקמן יט:] אין צולין בשר בצל וביצה, אלא כדי שיצולו מבעוד יום [וס"ד דבכל אופן אסור]?

התם [הא דתנן שאין צולין בשר היינו] דברחא ולא שָׁרִיק [המשנה מיירי בשני צדדי איסור, דברחא לא קשה לה זיקא, וגם אין התנור שריק בטיט, ולכן חיישינן שמא יחתה],

איכא דאמרי [דבחדא להיתרא לכ"ע מותר], דגדיא בין שָׁרִיק בין לא שָׁרִיק שפיר דמי [כיון דקשה לה זיקא], דברחא נמי וְשָׁרִיק שפיר דמי [שיש בה צד היתר דשריק], כי פליגי דברחא ולא שָׁרִיק [ששניהם הם לצד איסור], דרב אשי שרי, ורב ירמיה מדיפתי אסיר,

ולרב אשי דשרי, (והתניא) [והתנן] [לקמן יט:] אין צולין בשר בצל וביצה אלא כדי שיצולו מבעוד יום?

התם [הא דתנן שאין צולין בשר היינו] בבשרא אגומרי שאינו צמנוק, דאפילו כסיו ליכא, ומוכן להפוך צו ולחמנו,

אמר רבינא, האי קרא [דלעת] חיאי, שפיר דמי, כיון דקשי ליה זיקא, כבשרא דגדיא דמי [פ' אליכא דאיכא דאמרי דגדיא בין

[שנינו במשנתנו] ב"ש אומרים אין מוכרין: ת"ר, ב"ש אומרים, לא ימכור אדם חפצו לנכרי [בערב שבת], ולא ישאילנו שאלה דבר החוזר צעין, ולא ילוננו הלוואה דדבר הנימן להוצאה, ולא יתן לו במתנה, אלא כדי שיוע הנכרי לביתו מצעוד יום, ואף על גב דדדידיה קטרת, מממירין צית שמאי, דמיחלף בשלוחו [ראה תוס' דלא איירי בכלים, ששביתת כלים קאי גם על הוצאה],

וב"ה אומרים, כדי שיוע לבית הסמוך לחומה של עיר אחרת שהנכרי דר שם, שהרי יכול להניחו שם,

רבי עקיבא אומר, כדי שיצא מפתח ביתו של ישראל,

א"ר יוסי בר' יהודה, הן הן דברי רבי עקיבא, הן הן דברי בית הלל [שר' עקיבא מפרש דברי ב"ה, שב"ה מתיירין אם יצא הנכרי מפתח בית ישראל מבעוד יום], לא בא רבי עקיבא לחלוק על בית הלל, אלא לחלוק על מנהג בן ממלכותו, שאמר אליבא דבית הלל לבית הסמוך לחומה, אלא לפרש דברי ב"ה וצא רבי עקיבא לומר לא אמרו צית הלל כן, אלא כו' [כדי שיצא מפתח ביתו]:

ת"ר, בש"א, לא ימכור אדם חפצו לנכרי, אלא אם כן יודע בו שיכלה קודם הפסח, דברי ב"ש, ובית הלל אומרים, כל זמן שמותר לאוכלו, מותר למוכרו,

רבי יהודה אומר,

דף י"ט ע"א

כותה הבבלי, וכל מיני כותה [פ' לאו דוקא "בבלי" נותנין צו חמץ, כדאמרינן באלו עוצרין, ואינו עשוי לאכול יחד [בפעם אחת] אלא לטבול צו, ואינו כלה עד זמן מרובה, אסור למכור לו' יום קודם הפסח משממילין לדרוש צהלכות הפסח חלה אזהרת פסח עליו:

אבני חן למסכת שבת

ת"ר, נותנין מזונות לפני הכלב בחצר כלב רמי עליה לזנו, נטלו [הכלב] ויצא אין נזקקין לו [אין צריך לדאוג שיאכל הכלב דווקא באותה חצר. שט], כיוצא בו, נותנין מזונות לפני הנכרי בחצר, נטלו [הנכרי] ויצא אין נזקקין לו,

הא תו למה לי, היינו הך [כלב ונכרי]? מהו דתימא האי רמי עליה [מוטל עליו להאכיל את כלבו, ולכן לא גזרו חכמים שלא יאכילנו], והאי לא רמי עליה [אינו מוטל עליו להאכיל את הגוי], קמ"ל:

ת"ר, לא ישכיר אדם כליו לנכרי לעשות צדן מלאכה בע"ש דנראה שמסכרו לו לזורך השצת [ויש בה משום שביתת כלים], [אבל] בד' ובה' מותר,

כיוצא בו, אין משלחין איגרות ביד נכרי בע"ש, בד' ובה' מותר,

אמרו עליו על ר' יוסי הכהן, ואמרי לה על ר' יוסי החסיד [פ' אין הפירוש של "ואמרו לה" שהוא אדם אחר, אלא קאי על ר' יוסי הכהן שהיה נקרא גם חסיד באבות פ"ב מ"ה. מנחת יהודה], שלא נמצא כתב ידו ביד נכרי מעולם שלא יולכנו בשצת [שהיה שולח איגרות רק ביד ישראל],

שילוח איגרות

	ב"ש	ב"ה
בדלא קצין	אסור	אסור
בקצין	אסור	מותר
ובדלא קצין:		
רישא: אין משלחין כלל	בדלא קביע בי דואר במתא	בדלא קביע בי דואר במתא
ואם קביע בי דואר במתא מותר אם	יכול השליח להגיע לבי דואר של העיר שנשלח לו מבעוד יום	יכול להגיע לבית הסמך לחומה מבע"י

ת"ר, אין משלחין איגרת [אפילו] ביד נכרי ע"ש, אא"כ קוצין לו דמים דמיון דקוצין לו דמים, צדידיה טרם, וצית שמאי לא מודו בקצין, דאפילו בקצין פליגי [דאסור], דהא לא עדיף ממוכר ומשאל ונותן מתנה [שאו ודאי החפץ ברשותו של גוי, ואפ"ה אסור], אלא מילתא דצית הלל אשמעינן, צדללא קוצין לא פליגי דאסור,

ב"ש אומרים, כדי שיוגיע לביתו של מי שנשלח לו, וב"ה אומרים, כדי שיוגיע לבית הסמוך לחומה לחומת העיר שנשלח שם # [פ' באופן שאין יודעין מקום המדויק של האדם הגשלה אליו, אבל יודעים שהוא גר באותה העיר, לכן כיון שיכול השליח להגיע לבית הסמוך לחומה, זה נקרא לענין הלכה כאילו הגיע לביתו],

[ומקשה לב"ה למה צריך שיוגיע לבית הסמוך לחומה] והלא קצין ואמאי אסרי צית הלל, הא אציהו שרו לעיל [הלשון אא"כ קוצין לו משמע שאם קצת משלחין]?

אמר רב שישת ה"ק ואם לא קצין, בית שמאי אומרים [אף דאליבא דב"ש לא מהני קצין, אם עדיין יש שהות] עד שיוגיע לביתו [לסמן מפרש דהיינו לבי דואר, לשלטון העיר שמקבל כל האיגרות], ובית הלל אומרים, עד שיוגיע לבית הסמוך לחומה,

והאמרת רישא אין משלחין אלא 60 סאן כן קצין [ועכשיו אמרו שגם אם לא קצין מותר לשלוח עד שיוגיע לבית הסמוך לחומה]?

לא קשיא, הא [דגם בשלא קצין מותר לשלוח אם יגיע לביתו, או לבית הסמוך] דקביע בי דואר [בעיר שנשלח לשם האיגרת] שלטון העיר, ולו רגילין לשלוח איגרות במתא שכתא צמתא, משלחין צלא קוצין, צדי שיוגיע השליח, למר [לב"ש] לצית הדואר [פ' וזה שאומר עד שיוגיע לביתו היינו לבית דואר, שהרי לשם מגיעין איגרותיו], ולמר [לב"ה] לצית הסמוך לחומה,

[פ' שעומד הדוור קבוע באותו מקום שהולך שם השליח הזה, דליכא למיחש דילמא לא משכח ליה התם ומצטרף למיזל בתריה לדוכתא אחרינא, דמהאי טעמא אסור בדלא קביע דוור במתא, ואם התנה עמו שלא ילך אלא עד המקום ההוא כקבוע דוור דמי ושרי. ריטב"א],

[ד"דא"ר] פירושו כמי המשמעות שבימינו, נושא המכתבים. ר"ף, [וכן במדרש תנחומא עקב יא, לדור שהיה מהלך ... ועבר בתוך הנדר ונפלו הכתבים לתוך המים], ו"בית דואר" היינו המקום בו מגיעים המכתבים לדוורא לפני חלוקתם לייעדיהם, יש משערים שהלשון נגזר מ"דור" - מעגל [כמו בישעיה כט ג וְהָיְתָה כְּדֹר עֲלֵיהֶם] ולכך נקרא כן, על שם שמסבב ועובר ממקום למקום להעברת האגרות. יוסף דעת]

והא ורישא דאין משלחין צלא קוצין כלל, דלא קביע בי דואר במתא ואם לא ימצאו [פ' שיש זמן רק להגיע לבי דואר, אבל אם אינו קבוע וצריך לילך אחריו למקומו שיהיה בערב שבת, יתאחר ו] יהא צריך לילך אחריו בשצת:

ת"ר, אין מפליגין בספינה מפרישין מן היצפה לים, וזהו לשון [הפליגת] ספינה, על שם שמפליג עצמו מן היישוב, ומרצינו יעקב שמעתי צעירובין [מא:]: שחמצינו של ים נקרא פילגוס, ואף צלשון לעו פילגס # [לא מוצאתי מי שכתב באיזה לשון לעו], פחות מוג' ימים קודם לשבת [ובשבת אסור אפילו בתוך התחום משום שט. ראה תוס'],

במה דברים אמורים לדבר הרשות, אבל לדבר מצוה שפיר דמי [להפליג סמוך לשבת],

[ואם הולך לדבר מצוה] ופוסק עמו עס הנכרי [בעל ומנהיג הספינה] על

אבני חן למסכת שבת

חשבה, [אבל] קורות בית הבר ועיגולי הגת, דאי עבד להו בשבת לא מיחייב חמא, לא גזרו,

מנת לשבות, ואינו שובת ואין צריך לשבות, דברי רבי,

רשב"ג אומר, אינו צריך [לפסוק עמו אם הולך לדבר מצוה],

מאן תנא, דכל מידי דאתי ממוילא כגון משקין הללו שנקמטים מאליהם, וכלל שיתחיל מצדד יום שפיר דמי?

[וחזור על מה שאמר שאין מפליגין בספינה פחות מג' ימים קודם לשבת] ומוצור לצידן אין אלא מהלך יום [פי' לילך ברגל], ובערב שבת היה עס יום השוק, כדלמרינן בפסחים במקום שנהגו (דף נ:): אפילו בע"ש מותר:

אמר רבי יוסי (בר) [ברבי] חנינא, רבי ישמעאל היא, דתנן השום [garlic], והבוסר ענבים נחמילתן כשהן דקים, מוילא מהן משקין לטבול צו שער, לפי שהוא חזק וקרוצ להחמין, והמלילות שזולין שלא בשלו כל זרען, מרסקן וטוענן בלענים, ומשקה צו מהן ומטבול צו, שרסקן מבעוד יום,

ת"ר, אין צריך על עיירות [לשון הפסוק דברים כ יט כִּי־תֵצֵאוּ אֶל־עִיר יָמִים רַבִּים לְהִלָּחֵם עִלֶּיהָ לְהַפְשֶׁהָ] של נכרים, פחות מג' ימים קודם לשבת [פי' מפני שנראה כבא לחלל את השבת, וגם שמבטל עונג שבת. ריטב"א], ואם התחילו אין מפסיקין, וכן היה שמאי אומר, דברים כ כ רק עין אֲשֶׁר־תֵּדַע כִּי לֹא־עֵץ מֵאֵל הוּא אֹתוֹ תִּשְׁחִית וְכָרְתָּ וְכָרְתָּ מִצּוֹר עַל־הָעִיר אֲשֶׁר־הוּא עֹשֶׂה עִמָּךְ מִלְחָמָה עַד רִדְתָּהּ, אפי' בשבת:

רבי ישמעאל אומר, יגמור משתחשך מאחר שרסקן וצרכו ככוד, יניחם בכלים וילאו מעמלן, ומוחר לכתחילה, ורבי עקיבא אומר,

דף י"ט ע"ב

לא יגמור אסור להניח מצדד יום חמס כוזבן, כדי לגמור משתחשך,

[שנינו במשנתנו] אמר רבן שמעון בן גמליאל נוהגין היו [שהיו נותנין כלי לבן לכובס נכרי, [רק] שלשה ימים קודם לשבת] וכו': תניא, א"ר צדוק, כך היה מנהגו של בית רבן גמליאל, שהיו נותנין "כלי לבן" לכובס ג' ימים קודם לשבת, [אבל] וצבועים אפילו בע"ש [מותר],

ורבי אלעזר הוא ר' אלעזר בן פדס, דהוא אמורא אמר [שמוי הוא התנא דסבר דרבי שבא ממוילא מותר], רבי אלעזר היא הוא ר' אלעזר בן שמוע, סמס ר' אלעזר של משנה וברייתא [וכן יש ברש"י יבמות עב:],

ומדבריהם למדנו ונפקא מינה לשכר הכוסס [וצ"ע וכי צריך ללמד את הכובס כמה לקחת, הלא כפי מה שיודע בעצמו ששוה כך יטול, ואם הכונה ללוקח הרי אם הכובס ביקש מחיר גדול לא יוכל להפקיע חובתו ממנו. אילת השחר], שהלכנים קשים לכבסן, יותר מן הצבועין,

דתנן, חלות דבש שהכורת רודה, ועשויין כמין חלות של שעה, והדבש נחמין, שריסקן כותמן [כיתמן. ו'] בערב שבת, ויצאו מעצמן [בשבת] אסור אסורין לאותו שבת בלילה, דבש לאמר שזו מן החלות נמי אוכלא הוא, הלכך ליכא למיגזר ציה שמא יסחוט משתחשך, דלא שייכא ציה סמיטה, ורבי אלעזר מתיר,

אביי, הוה יהיב ליה ההוא מנא דצביעא, לקצרא כוסס, אמר ליה כמה בעית עלייה בשכר כוסס? א"ל כדחזירא, אמר ליה כבר קדמוך רבנן שלמדונו שללכנים קשים לכבסן יותר מן הצבועים,

ור' יוסי בר חנינא [דאמר לעיל דר' ישמעאל הוא], מ"ט לא אמר כרבי אלעזר? אמר לך התם [חלות דבש שריסקן] הוא דמעיקרא אוכל ולבסוף אוכל # [הגם שדבש הוא א' מו' מושקין לגבי הכשר וזעים, אבל מ"ט לגבי יין ושמן הוא אוכל, שאין שותין דבש] [ולכן התיר ר' אלעזר], הכא וזימס וענבים דמתמימין, מעיקרא אוכל והשתא משקה איכא למיגזר שמא יסחוט משתחשך, דהא ודאי סמיטה היא,

אמר אביי, האי מאן דיהיב מנא לקצרא [כל מי שנותן בגדים לכובס, נותן לו עצה טובה], במשחא נתיב ליה, ובמשחא נשקול מיניה לימשמיה ימדדנו ננמינמו ונחזיקמו, דאי טפי [שאם הוא יותר ארוך לאחר הכביסה, ידע ש] אפסדיה דמתחיה [שמתח את הבגד], ואי בציר [אם נעשה הבגד קצר ממה שהיה] אפסדיה דכווציה [פי' שפשע בה שכבסה] כדומתין:

ור' אלעזר אמר לך, הא שמעינן ליה לר' אלעזר, דאפילו זיתים וענבים נמי שרי, דהא כי אתא רב הושעיא מנהרדעא, אתא ואייתי מתניתא [והביא ברייתא] בידיה, זיתים וענבים שריסקן מערב שבת, ויצאו מעצמן אסורין, ר' אלעזר ור"ש, מתירין,

[שנינו במשנתנו] ושוין אלו ואלו שמוענין [קורת בית הבר, ועגולי הגת] כו': מאי שנא כוליהו דגזרו בהו ב"ש [שאסור לעשותם בע"ש], ומ"ש קורות בית הבר ועיגולי הגת דלא גזרו?

ורבי יוסי בר חנינא, ברייתא לא שמיע ליה הך ברייתא דקמי

[ומתירין] הנך [כל שאר המלאכות חוץ ממוענים קורות בית הבר וכו'] דאי עבד להו בשבת מיחייב חמא, גזרו בהו ב"ש ע"ש עם

אבני חן למסכת שבת

דלית ליה מוקצה צפרק אחרון (לקמן קנו:), אסור לשוטטון # [על מה קאי ?] ציוס טוב, אלא אם כן הזמין מצעוד יוס' ור' שמעון ולר' שמעון שרו,

דפליג ר' אלעזר אף ציוס וצנצנים, לא הוה שמייע ליה, ומההיא דחלות דבש שהיא משנה צפרק חצית שנשצרה, לא הו' מני' לדמויה למתניתין, משום פירכא דלעיל,

ההוא תלמידא, דאורי' [שפסק הלכה] בחרתא שם מקום דארגוז [פי' הערוך עיר הסמוכה לבאגדאד. נמ"י] אדם אחד היה, אמגושי, שצנה לאותה העיר, ורב המנוגא דר צה, ועדיין מערת קצורתו קיימת שם, כך מלאמי צתשוצה, כרבי שמעון, שמתיה רב המנוגא,

והא כרבי שמעון סבירא לן השמא, דלקמן, ואמאי שמייה?

באתריה דרב הוה [ורב סבר כר' יהודה שחולק על ר' שמעון], לא איבעי ליה למיעבר הכי,

הני תרי תלמידי, חד מציל' אולכין ומשקין מפני הדליקה הרבה לחצר המעורבת, בחד מנא' כדתן מנילין סל מלא ככרות, ואף על גב שיש צו מלאה סעודות [כרב הונא שאפילו לחצר המעורבת אינו מתיר אלא בבלי אחר, ומתאים מש"כ רש"י לפי הגמ' לקמן קב. ולא קשה על זה מה שהקשו בתוס'],

וחד מציל' בארבע וחמש מאני' אלא שמקפלין כולן בתוך כלי גדול, ונושאן צפעס אחת [אינו ברור איך יפרש רש"י דברי רבה בר זבדא נגד הגמ' לקמן קב., וראה מה שהעתקתי הגמ' ומש"כ בתוס'],

וקמפילגי בפלוגתא דרבה [ולקמן ברפ. כ. השם: רב אבא] בר זבדא, ורב הונא צפרק כל כמצי הקדש [לקמן קכ.]:

גמ' להלן קב., משנה. מצילין סל מלא ככרות אף על פי שיש בו מאה סעודות, ועיגול של דבילה, וחבית של יין וכו' להיכן מצילין אותן? לחצר המעורבת, בן בתירא אומר אף לשאינה מעורבת וכו',

גמרא. והא תנא ליה רישא [קיו:]: שלש סעודות ותו לא? אמר רב הונא, לא קשיא, כאן בבא להציל' [שהצילן] צפל [אחד], כדקמי סל מלא ככרות, ואינו טורח אלא להצילן מתוך הדליקה, צבת אחת מניל כל מה שצפל, דהא חדא זימנא הוה, מה לי פורתא מה לי טובא,

כאן בבא לקפל סלים הרבה זה עם זה, לטרום [ולאוקפס] ולחזור ולהוציא, מזון של סעודות הוא דיכול להציל צפלים הרבה, ותו לא, שכל אחד טורח צעמנו הוא בא להציל מציל את כולן, בא לקפל אינו מקפל אלא מזון של סעודות,

רב אבא בר זבדא אמר רב, אידי ואידי בבא לקפל, ולא קשיא כאן לאותה חצר [יכול להוציא כמה שירצה], כאן לחצר אחרת [מזון של סעודות ותו לא],

ור' אלעזר [דמוקי למתני' כר' אלעזר], מ"ט לא אמר כר' יוסי בר חנינא [דמוקי לה כר' שמעאל]?

אמר לך, לא איתמר עלה [על המשנה של השום והבושר וכו'], אמר רבא בר חנינא אמר רבי יוחנן, במחוסרין דיכה, דכ"ע לא פליגי דאסייר, דעטינתן היא גומרת, וגמלא הכל עשוי צצבת,

כי פליגי [ר' ישמעאל ור' עקיבא] במחוסרין שחיקה יותר מדיקה [שכנר נידוך צמדוכה. ר"י"ק], לשון או דכו צמדוכה (צמדכר יא), ורצוטי גורסין כי פליגי צמחוסרין סמיטה, שנידוכו יפה, ואין טעינתן גומרת אלא סמיטה, ולמלאן דגריס שחיקה, טעינתן שומקמן,

והני דמתניתין [משנתניו דמוענין קורות ביה הבר וכו'] נמי כמחוסרין דיכה דמו' מחוסרין דיכה הן, וטעינתן היא דיכתא, היא שומקמן, היא סומקמן, וצבה ר' ישמעאל מודה דאסור,

[ובוסוף הגמ'] הורה רבי יוסי בר חנינא, כרבי ישמעאל [שאמר במשנה לעיל, שהשום והבושר וכו' יגמור משתחשך],

שמן של ברדין אידי דאיירי צצית הצד נקט ליה, שמן המשחיר צציות הצד תחת הטעינה, והוא יתן לצדדין [ולכן הם מוקצה, שניתן להם בתורת פרעון]. [אבל בתוס' פירשו דקאי על שמן שיוצא מבית הבר בשבת והוא מוקצה משום גולה. עיי"ש], וכן ומחצלות של ברדין מחצלות של צדדין, שמכסין צהן את הציסם,

רב אסר לטלטולי, משום מוקצה, דרב סבר כר' יהודה צמוקצה, ושמואל שרי' ושמואל סבר כר' שמעון, דלית ליה מוקצה, והכי אמרינן צמי שהחשיך,

הני פרי' [כריכות] דזוזי זוג של מחצלות שמכסים צהן את פרגמטיא של ספינה, וחזי לשון זוג, לפי שהן שמים ועשויות כאהל, וצתשוצות הגאונים מלאמי כרכי דזוזי ומפרש שהוא [זוזי] לשון ספינה צלשון ארמי [וראה ב"ח], רב אסר, ושמואל שרי,

א"ר נחמן עזי העומדת לחלבת, ורחל וכן רחל העומדת לגזיתת, ותרנגולת לביצתה, ותורי דרידיא העומד למרישה, ותמרי דעיסקא העומדין להוליקן לסמורה למקום אחר, רב אסר ושמואל אמר מותר,

וקמפילגי [רב ושמואל בג' הלכות אלו] בפלוגת' דר' יהודה דלר' יהודה

[פי' בקונטרס ומקפלין כולן בתוך כלי אחד ונושאן בבת אחת ואין נראה לר"ת

אבני חן למסכת שבת

א"ר אלעזר אמר רב, כדי שיצולו מבעו"י כמאכל בן דרוסאי
לסטים היה, ומצטל ציטלו שלש [אבל להרמב"ם פ"ט מהלכות שבת הל' ה' היינו
חצי ביטול].

איתמר נמי דמאכל בן דרוסאי משוג ציטול, אמר רב אסי, א"ר יוחנן,
כל שהוא מצטל ציד ישראל כמאכל בן דרוסאי שוג אין בו אין בגמרו
משום ביטולי נכרים,

תניא, חנניא אומר, כל שהוא כמאכל בן דרוסאי, מותר
להשהותו ע"ג כירה, ואע"פ שאין גרופה גרף מן הגמלים
במגרפה, שקרין וודיל"י (יעה, מחתה לגחלים) וקטומה מפזרים אפר
מלמעלה כדי להפיג חומו, שלא יוסיף הצל בשבת, וזה מצטל שהוא כמאכל בן
דרוסאי, לא חיישינן אם מצטל והולך בשבת.

[שנינו במשנתנו] אין נותנין את הפת [לתנור, עם חשכה, ולא חררה על
גבי גחלים, אלא כדי שיקרמו פניה מבעוד יום, רא"א, כדי שיקרום התחתון שלה]
כו': איבעיא להו, תחתון האיד דגבי תנור שהכרות נדקס בדופני
התנור סביב, הילכך מצטל ליה הי קרי תחתון, הך פנים דגבי דופני התנור או
דילמא, תחתון האיד דגבי האור או פנים הפנים למטה לחלל התנור
לד האור,

ת"ש, ר"א אומר, כדי שיקרמו פניה המדובקין בתנור ומומרא
היא, דפנים שלפני האור ממנהרין לקרום:

[שנינו במשנתנו] משלשלין את הפסח [בתנור עם חשכה]: מ"ט?
משום דבני חבורה זריזין הן [ולא חיישינן דאתי לחתוי],

הא לאו הכי לא, והאמר מר [לעיל יח: באיכא דאמרי], גדיא בין
שריק בין לא שריק שפיר דמי?

התם מינתח [הגדי מחוץ לחתיכות] ואם פומח פי התנור עייל ציה זיקא
וקשי ליה, הכא לא מינתח דכמיב (שמות יב) על ראשו ועל קרפו, ואי מגלי
ליה לא קשי ליה זיקא, הלכך אי לא דזריזין הן אסור:

[שנינו במשנתנו] ומאחזין את האור [במדורת בית המוקד] וכו':
מנהגי מילי? אמר רב הונא שמות לה לא תבערו אש בכל
"מושבותיכם", בכל מושבותיכם אי אתה מבעיר, אבל
אתה מבעיר במדורת בית המוקד,

מתקיף לה רב חסדא, אי הכי אפילו בשבת נמי?

אלא אמר רב חסדא, קרא [דמושבותיכם] כי אתא, למישרי
אברים ופדרים הוא דאתא להמיר את הקטין כל הלילה,

דב' כל כתבי (לקמן דף קכ.) לא פליגי אמוראי בהא, דבעיא היא, ופשיט דבבא
להציל דמי ושרי לב"ע,

ומפרש ר"ת דחד מציל בחד מנא אפילו מאה סעודות אבל בארבע וחמש מאני
בגון להציל ולחזור אפילו באותו חצר לא, וחד מציל בר' וה' מאני לאותו
חצר ובהא פליגי התם רבה בר אבא ורב הונא. תוס'[:]

מהני: אין צולין, בשר בצל וביצה, אלא כדי שיצולו
מבעוד יום,

אין נותנין פת לתנור, עם חשכה, ולא חררה עוגת רצפים, (מלכים
א' יט), פוגא"ר צלעו (עוגה שמוחה הנאפית על גבי גחלים) על גבי
גחלים, אלא כדי שיקרמו כמו קרום, קרוטטין צלעו (להעלות קרום)
פניה מבעוד יום,

רא"א, כדי שיקרום התחתון שלה מפרש בגמרא,

משלשלין את הפסח [בשחל פסח להיות בשבת] בתנור עם חשכה
והוא נצלה והולך משתמש, ואף על גב דבעלמא אין צולין כדאמרן, הכא שרי, דמי
מצורה זריזין הן, ומדכרי אהדדי, ולא אמו לתמי' בגחלים,

ומאחזין את האור מעט מעט ב עזים של מדורת בית המוקד
שהיה צעורה, והיא מתבערת והולכת משתמש, ולא חיישינן שמה יכו כהנים נריין
להבעירה משתמש, כדמפרש בגמרא [דכהנים זריזין הן],

בית המוקד, לשכה גדולה היא, שהכנים מתחממין שם, במדורת אש הנסקת תמיד,
מפני שמהלכין יחפים על רצפת שיש צעורה, כדאמרין צוצחים (כד). [ולכן הולכין
יחפים] הוואי ורצפה מקודשת, דכמיב ציוס הווא קדש המלך את מוך המלך,
[ועושה היקש] וכלי שרת מקודשין, דכמיב וימשחם ויקדש אומם, מה כלי שרת לא
יהא דבר מוצץ ציוס לביין כלי שרת, אף רצפה לא יהא דבר מוצץ ציוס לביין הרצפה,

דף כ' ע"א

ובגבולין צריך להצטיר מדורתן מצטוד יום כדי שתאחזו האור האש
ברוב,

ר' יהודה אומר בפחמין אם הימה מדורת פחמין, אין צריך להאחז צהן
האור, אלא כל שהוא והיא דולקת והולכת, דאין דרכה להיות כזה והולכת, ואין
צריך לחמות צהן:

נב': [אין צולין, בשר בצל וביצה, אלא כדי שיצולו מבעוד יום], [ושואל על
השיעור במהמשה] וכמה [כדי שיצולו מבעוד יום]. מנחת יהודה,
שכ"ה גירסת הרי"ף והרא"ש?]

אבני חן למסכת שבת

רוז היקפו, ואע"פ שאין ראיה לדבר, זכר לדבר דשז הולך ודולק
יחזקאל טו ד אית שני קצו תיו אכלה האש [זה נראה לעינים]
ותו כו נחר [וא"ת מנא לן שתוכו נחר ? ע"ז אומר] "צידוע" שמוכו נחר
[שאם שני קצותיו אכלה האש, ודאי שתוכו נחר], והלכה למה שלו, ונעשה יצט.
נחר, פסק למה שלה יצט, כמו נחר גרזי (תהלים סט), וכן [ועצמי] פקד מני חורב
(איוב ל' ז') [ועצמי נתייבש מן חום החול] הוצלח למלאכה:

ירמיה לו בב גשריפת יהויקים המגילה כתיב ואת־האח לפניו מבִּעֶרְתָּ,
מאי אח? אמר רב, אחוונא ערצה [עץ ערבה, ערבי נחל], ושמואל
אמר עצים שנדלקו באחוונא כל העצים נדלקין זה מזה, הקטן מדליק
הגדול,

ההוא דאמר להו [להם לאנשים שבשוק. שט], מאן בעי אחוונא,
אשתכח ערבתא,

א"ר הונא, קנים אין צריכין רוב להצית את האור כדון מערב שבת,
אלא מאחזי כהן אור מצעוד יום, לפי שאין כהן והולכים, אלא דולקים והולכים,
אגדן, צריכין רוב לפי שאין שלהבת יכול ליכנס צנייהם,

גרעינין של תמרה, אם עשה מהם מדורה לכשיצטו, אין צריכין רוב, נתנן
בחוללות [בסלים] כלים שעושין מלולצין, ונתן הכלי מלא במדורה, צריכין
רוב לפי שצורין יחד, ואין השלהבת יכולה להכנס כהן,

מתקיף לה רב חסדא, אדרבה איפכא מסתברא, קנים
מבדרין [מתפורין] לכאן ולכאן, ואחמ מהן היוצאה [שהוצאה. דס"ה] לא תמצא
את חצבתה לצערה [לשעצרה. דס"ה], הלכך כי לא אגדן צריכי רוב, אכל אגדן
לא מבדרין ואין צריכין רוב,

וכן גרעינין מבדרין [מתפורין], נתנן בחוללות, לא מבדרין,

איתמר (נמי),

דף כ' ע"ב

אמר רב כהנא [בקנים כרב הונא, ובגרעינין כרב חסדא], קנים שאגדן,
צריכין רוב כרז הונא, דלא עיילא כהן נורא, ולא צדורי [שיתפורין] לא מיישינן,
דלרזין הן ונצדין, לא אגדן, אין צריכין רוב,

גרעינין [מפורין] צריכין רוב, נתנן גרעינין שנתן בחוללות, אין
צריכין רוב כרז חסדא, שומחין לידלק, אכל צלל חוללות מצדרי,

קנים מפורין	אין צריכין רוב	רב הונא	רב חסדא
		צריכין רוב	צריכין רוב

אכל מדורת בית המוקד, שאינה לורך גבוה, אלא לורך כהנים לא הותרה, וסמוך
למשכה היינו טעמא דלא גזור,

וכהנים זריזין הן [לשון זה בעוד 7 מקומות בש"ס] משום דכהנים זריזין הם,
שכולם היו בני תורה ומצוות, וזכרים ולא אלו למהותי משמשין:

[יש לחקור אם כהנים זריזין הן הוא בשביל "עבודתן" שבעבודת הכהונה הם
זריזין, או הוא ענין בשביל היותם "כהנים", והנפק"מ בעינינו שאינם שייכים
לעבודת הכהונה, האם גם בהם אמרינן כהנים זריזין הם, דמצד אחד ברש"י
לפנינו כתב שלכן הם זריזין מפני שהם "בני תורה וחרדים", אבל מצד השני רואים
שלא חילקה התורה בשאר מצות בין כהנים וישראלים ? ע"פ הספר חידושים
וביארורים ע"פ תורת אדר"מ מ"מ מליובאוויטש ועיי"ש עוד],

[שנינו במשנתנו] ובגבולין כדי שתאחזו כו': מאי רובן? אמר רב,
רוב כל אחד ואחד כל עץ ועץ, ולא חימא כיון שאלמה כרוב מנין העצים,

ושמואל אמר, כדי שלא יאמרו כדי שלא צריך לומר הבא עצים
דקים ונגיח תחתיהן להצטיר את אלו,

תנא רב חייא בפרק צמח מדליקין לגבי מנורה, לסיועיה לשמואל,
להעלות נר תמיד כדי שתהא שלהבת עולה מאיליה, ולא שתהא
שלהבת עולה ע"י דבר אחר אלמא כדי הצי גוונא הויה הדלקה, משום
ר' יצחק הלוי [ז"ל. דס"ה],

וקשה לי, חדא דרמי כר חמא קמי לה התם, ועוד דלאו ממיתא היא, אלא הוא
חמר לה בפירוש דממיתין אחריית,
ושאר כדומין תנו לה לענין מדורה,
ואני מנאמי אותה כמורת כהנים לגבי מנורה,

עין יחיד [כמה צריך שתאחזו האור] כעין לוק"ש (משמעו סדן עץ, גזע) שלנו?

רב אמר, רוב עביו שיכנס האור צמח עניו עד רובו, ואמרי לה כרוב
היקפו מצחו, אמר רב פפא, הלכך בעינן רוב עביו ובעינן רוב
היקפו [וצ"ע למה מחמיר בתרומתו הרי ספק דרבנן לקולא? אילת השחר],

[בן דרכו של רב פפא לומר כע"ז, וגם הלשון הלכך נמרינהו לתרומתו: ראה
ברכות נט. לענין נוסח הברכה על קשת, וכן בברכות יא: לענין ברכת התורה,
וברכות נט: לגבי ברכת הגשמים, ודף ס. לענין ברכת אשר יצר, ובמגילה כא:
לענין ברכת הרב את רבינו, ובסוטה לגבי מודים דרבנן, ובחולין מו. הלכך בעינן
כוית במקום מרה וכוית במקום שהיא חיה, וכן בחולין סה. בחגב שצריך שיהיו
כנפיו חופין את רובו, הלכך בעינן רוב ארכו ובעינן רוב היקפו, כולן רב פפא
אמרם],

כתנאי רוב עניו או רוב היקפו, ר' חייא אמר, כדי שישחת העץ
ממלאכת האומן רוב עניו,

רבי יהודה בן בתירא אומר, כדי שתאחזו האש משני צדדין

אבני חן למסכת שבת

[but not carded] דכין דלא נפיץ אין שמן נמשך אחריו.

נפיץ, קרפר"י (למחות, להתיר סכך) ונעורת (מן) [הוא]. ראה מהר"ם מזה שפירש כאן] הדק שבו, והכי קאמר קרא, פשמן המזק יהפך לנעורת, כלומר הגבור יהיה חלש:

[שנינו במשנתנו] ולא בפתילת המדבר: שברא [mullein] מין עשצ ארוך, וקורין אותו אורטי"א (ומשמעו סרפד):

[שנינו במשנתנו] ולא בכלך: אמר שמואל, שאלתינהו לכל נחותי ימא, ואמרי (לה) [לי] כולכא שמיה [הגר"א בשנות אליהו מפרש דכולכא היינו צמר הגרל על אבנים הנמצאות במים. מתב'],

[שנינו במשנתנו] ולא בירוקה שעל כו': מאי היא, אילימא אוכמתא [ירוקה] דחררצי מקום כנוס מים, גדל עליהם כמין ירקרקת איפרוכי מפרכן ולא מצי (ליעצד) [למעצד. דס"ה] פחילה מינה,

רב יצחק בר זעירא אמר, גושקרא פסולת של משי העשוי ככוכבים, והוא בית המולעת, וקורין לו פולוי"ל (והוא סוג של משי פגום) ונפלים אותו, ועושהו, ועושה ממנו בגד, ואסור לעשות ממנו פחילה, כדאמר בכל פסולי פחילות דמתניתין, שהאור מסכסכת בהן קופלת ונפסקת, ואין השלכת עומדת במקומה. גושקרא, על שם פסולת, וגם פת סובין כמו כן נקראת, במקום גיטין (טו, ז),

אלא אמר רב פפא, אוכמתא [ירוקה] דארבא ספינה הממעכנת במקום אחד במים, גדל ירקרקת סביב שוליה מצדו,

תנא, הוסיפו עליהן [שפסול לגר שבת] של צמר ושל שער,

[ומקשה] ותנא דידן [למה לא שנה אותה במשנה]?

צמר מכווץ כוויץ [gets singed and shrinks from the fire] מפני האור, ואין דולק כלל, ואין שלהבת אוחזת בו, ולא צריך למתנייה, שער איחרוכי מיוחד [becomes scorched]:

[שנינו במשנתנו] ולא בזפת: זפת זיפתא, שעוה קירותא [wax],

תנא עד כאן עד ירוקה שעל פני המים פסול פחילות פסול פחילות, מכאן ואילך פסול שמנים שלא יתן חמיכת זפת או שעוה נזר במקום שמן,

פשיטא? שעוה איצטריכא ליה לפי שרגילין לעשות כמין פחילה ארוכה [דהיינו להתך שעוה ולעשות מונגה פחילת שעוה ארוכה] והפחילה (למכה) [צמחה. דס"ה, וראה מהר"ם] [ולחכמים בתוכה פחילה של פשתן או כדומה] כמו שאנו עושין [נרות רגילים. ומכאן שהגם שאין להדליק בשעוה, מ"מ בנרות שעוה מותר], מהו דתימא לפתילות נמי לא חזיא קאסר לה, קא משמע לן,

מיתבי [שכלך ושיראים הם שני דברים שונים], השיראים מעיל העשוי מעיקר המשי, והכלך, והסיריקין עשוי מן המשי הכך המתפצל, ומצוי במשי, וקורין לו במקומו יד"ש, חייבין בציצית דלא כמאן דאמר כל בגדי צמר ופשיטא דוקא חייבין בציצית מדאורייתא, אי נמי [אתיא גם כמ"ד זה, וחייבין באלן] מדרבנן, קמי מיהא השיראים והכלך, אלמא שיראין לאו היינו כלך?

[תיובתא דרבין] [תיובתא דאביי, שאביי קרא כלך לשיראים] תיובתא [ראה מהר"ם],

איבעית אימא, שירא לחוד, ושירא פרנדא לחוד,

[ואב"א, פירושא קמפרש. רש"ל, כלך מפרש מהו שיראין]:

[שנינו במשנתנו] ולא בפתילת האידן: אחוונא ערבה, ויש כמין צמר בין קליפה לעץ:

רבין ואביי הוו קאזלו בפקתא נקעה דטמרוריתא, חזינהו להנהו ארבתא [לאלי ערבות], אמר ליה רבין לאביי, היינו אידן דתנן, אמר ליה [אביי לרבין] האי עץ בעלמא הוא והכי ליחוי לפחילה, קלף [רבין] ואחוי ליה [לאביי] עמרניתא דביני ביני [והוה פחילת האידן]:

אמר רמי בר אבין, עטרנא [the substance that flows from a pine tree after the pitch is removed] פסולתא דזיפתא לאחר שיוצא הזפת מן העץ, וצ' ממנו על ידי האור פסולת ללול כשמן, והוא עיטון, שקורין דוהי"ט (פיה, עטרן). כלשון כנען [ויש גם זפת שנעשה מנגחלים], שעוה פסולתא דרובשא,

דף כ"א ע"א

למאי נפקא מינה? למקח וממכר למאן דמתני למוזנן שעוה, ליחיד ליה פסולתא דרובשא:

אבני חן למסכת שבת

בהן בשבת, מהו שיתן לתוכן שמן כל שהוא שמן היתן צמח,
ממשיכו לאחר הפמילה וידליק, מי גזרינן דילמא אתי לאדלוקין
בעינייהו, או לא?

א"ל [רבה] אין מדליקין [ע"י נתינת שמן], מאי טעמא לפי שאין
מדליקין בעינייהו, וגזרינן הא אטו הא,

איתיביה [לרבה] דאמר אין מדליקין בעירוב שמנים, וכאן רואין שיש מתירין
להדליק בעירוב פתילות, פריך דבר שמדליקין בו לעשות פמילה, ע"ג
דבר שאין מדליקין בו כגון פסול פתילות דממנימין, אין מדליקין בו,
(אמר) רשב"ג [אומר], של בית אבא היו כורכין פתילה על
גבי אגוז, ומדליקין,

קתני מיהת, דדרכן שמעון מדליקין ואף על גב דלאו לא חזי לפמילה,
[אפ"ה] על ידי מערובות שפיר דמי?

א"ל [רבה] אדמותבת לי מדרשב"ג, סייעניהו מדתנא קמא
[שאמר אין מדליקין]?

הא לא קשיא, מעשה רב [אין] ההלכה כת"ק דהא רשב"ג מעיד מה
שעשה אביו [הואיל ומעיד, שכן היו של בית אבא עושין, הלכה היא [זה קשיא על
רב] במעשה שעשו בבית אבא],

מ"מ קשיא [על רבה]? מאי לאו [דכורכין בבית אבא היה כד']
להדליק היו כורכין, שמדליק הפמילה עם האגוז, לא היו מדליקין האגוז, אלא
להקפות סומך עליה הפמילה להניפה, שלא מטבע צמח, ויף הכחול ממרגמין
וקפא פרזל (מלכ"ס 1) [רש"י מביא פסוק זה 8 פעמים בש"ס],

אי להקפות, מ"ט דת"ק [דאמר אין מדליקין]?

כולה רשב"ג היא, וחסורי מיחסרא, והכי קתני, כרך דבר
שמדליקין בו, ע"ג דבר שאין מדליקין בו, אין מדליקין בו,

בר"א להדליק, אבל להקפות מותר, שרבן שמעון בן
גמליאל אומר, של בית אבא, היו כורכין פתילה ע"ג אגוז,

איני, והאמר רב ברונא אמר רב, חלב מהותך פונד"ר צלעו
(המסת חלב), וקרבי דגים שנמוחו [פרש"י דהיינו שמן דגים, וגם זה אינו
מחזור דשמן דגים שרי במתניתין בלא נתינת שמן, אלא שמן דגים הוא היוצא מן
הבשר ונמשך הוא אחר הפתילה וקרבי דגים הן שנמוחו הם עצמן ואינו נמשך
היטב אחר הפתילה. רשב"א], אדם נותן לתוכו שמן כל שהוא
ומדליק?

הני [חלב מהותך, וקרבי דגים] מימשכי בעינייהו אחר הפמילה, וכלא

ת"ר, כל אלו [הפתילות] שאמרו אין מדליקין בהן בשבת, אבל
עושין מהן מדורה היסק גדול, שאחד מצעיר מצירו, בין להתחמם
כנגדה, בין להשתמש לאורה, בין ע"ג קרקע, בין על גבי
כירה, ולא אסרו אלא לעשות מהן פתילה לגר קרוז"ל (מנורה)
בלבד:

[שנינו במשנתנו] ולא בשמן קיק וכו': מאי שמן קיק? אמר
שמואל שאילתניהו לכל נחותי ימא [וכן הוא לעיל ע"ב בבב"ד],
ואמרו לי עוף אחד יש בכרכי הים, וקיק שמו שמן של עוף אחד
נותנין צנר, ודולק,

רב יצחק בריה דרב יהודה אמר, משחא דקאזא שמן שעשין
מגרעיני צמר גפן, שקורין קוטון (צמר גפן),

הפשתי ולא מצאתי שום היתר להדליק נרות
שבת עם cotton seed oil

ריש לקיש אמר, קיקיון כעין אותה דיונה של יונה,

אמר רבה בר בר חנה [בעל הגזמאות, ראה ב"ב עג.], לרידי חזי לי
קיקיון דיונה מין קיקיון דיונה, ולצלוליבא [and it is similar to a
Ricinus bush. Tzeluliva is the Aramaic and Syrian word for the Ricinus
bush. kornfeld]
חנותא מרדל יתיה על פוס התנויות מדלין אותו, לכל ולרים טוב,
ומפריצידוהי מגרעיני עברי משחא [Ricinus is an ornamental plant
that produces castor oil], ובענפיהו [ובצל ענפיו] גייחן שוכנין כל
בריהו מו' לין דמערבא [ראה לשון זה לקמן קמ"ה ע"ב],

אמר רבה, פתילות שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת,
[טעם האיסור הוא] מפני שהאור מסכסכת בהן כמין סכין פגומה
מסכסכת צנצר, אנמילי"ד צלעו (ומשמעה לסכך, להסתבך) שאין אורו זקוף ונוח
צמקוס אחד, אלא נדעך וקופץ,

לישנא אחרינא, מסכסכת צנר, אינה נכנסת תוך הפתילה, אלא סביב מצחו, כמו
סיכסכה אצני, צרואט"ש צלעו (ומשמעו בוטר, נחרך),

שמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן, מפני שאין נמשכין
אחר הפתילה ואפי' להטות,

בעא מיניה אביי מרבה, שמנים שאמרו חכמים, אין מדליקין

אבני חן למסכת שבת

לֹא לַמִּקְנֵה, הֵלֶכְךָ זָרִיךְ לַכַּמְחֵלָה לַעֲשׂוֹת יָפֵה, דִּילְמָא פִּשְׁעָא וְלֹא מִתְקַן לֵהּ # [אולי
בא רש"י לחרץ אם זקוק לה מה איכפת לך שמושתמש בפתיחות ושמונים שאינם
יפים, אבל קשה שהיה יכול לומר שלכן הם פסולין דאנן בעינן שידלק יפה, וראה
אילת השחר], ומותר להשתמש לאורה הלך צנצנא אסור, שמא יטא
לזרוך משמים,

[וא"ת מנא ליה לרבא דסבר רב הונא דמותר להשתמש לאורה דילמא הא דאמר
אין מדליקין בשבת משום דסבר כבתה זקוק לה ואין יכול להדליק בשבת ? תוס'],

2. ורב חסדא אמר [פליג על רב הונא], מדליקין בהן בחול, אבל
לא בשבת, קסבר כבתה

דף כ"א ע"ב

אין זקוק לה הלך בחול שרי, ומותר להשתמש לאורה,

3. א"ר זירא, אמר רב מתנה, ואמרי לה א"ר זירא אמר רב,
פתיחות ושמונים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת,
מדליקין בהן בחנוכה, בין בחול בין בשבת,

א"ר ירמיה מאי טעמא דרב, קסבר כבתה אין זקוק לה,
ואסור להשתמש לאורה שיהא ניכר שהוא נר מנחה, וליכא למיחש
להטייה,

	חול - שבת*	כבתה	להשתמש לאור
רב הונא	אסור בשניהם	זקוק לה	מותר [אין קדושה]
רב חסדא	בחול מותר ובשבת אסור	אין זקוק לה	מותר [אין קדושה]
רב	מותר בשניהם	אין זקוק לה	אסור [אין לזול בגרות]

* פתיחות ושמונים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת,

** ובדברי רב נטרונואי גאון נמצא סימן לשיטות אלה. "זם" לרב הונא, זקוק לה,
ומותר להשתמש לאורה, לרב חסדא "נב" אין זקוק לה, ומותר להשתמש לאורה,
ולרב "נב" אין זקוק לה, ואסור להשתמש לאורה [שט],

אמרוה רבנן קמיה דאביי, משמיה דר' ירמיה [דכבתה אין זקוק
לה ואסור להשתמש לאורה], ולא קיבלה [אביי] שלא משנו [לר' ירמיה]
לסמוך על דבריו,

כי אתא רבין, אמרוה רבנן קמיה דאביי משמיה דר' יוחנן,
וקיבלה,

תערוצות שמן נמי חזו [אלא גזרו בה חכמים וברלקמיה], והני [אם נתן שמן
לתוך אלו השמונים שאסרו חכמים] לא מימשכי בעיניהן,

וגזרו רבנן [בלי נתינת שמן] על חלב מהותך משום חלב שאינו
מהותך, ועל קרבי דגים שנמוחו משום קרבי דגים שלא
נמוחו,

וליגזור נמי חלב מהותך וקרבי דגים שנמוחו, שנתן לתוכן
שמן, משום חלב מהותך וקרבי דגים שנמוחו שלא נתן
לתוכן שמן?

הלך היא גופה [חלב מהותך, וקרבי דגים] צעייהו גזירה, ואנן ניקום
וניגזור גזירה לגזירה על ידי תערוצת אטו צעייהו:

תני רמי בר חמא, פתיחות ושמונים שאמרו חכמים אין
מדליקין בהן בשבת, אין מדליקין בהן במקדש, משום שנא'
שמות כו להעלות נר תמיד,

הוא תני לה, והוא אמר לה מפרש מאי תלמודא, והיכי משמע מהאי
קרא כדי שתהא שלהבת עולה מאליה, ולא שתהא עולה
על ידי דבר אחר ולא שיהא צריכה חקוק והטייה,

תנן [במשנה סוכה נא], מבלי מכןסי כהנים ממכןסי הכהנים הצלואים
ומהמיניהם של כלאים הם, דכמיז ואת האצנט שש משור ותכלת וארגמן,
וקיימא לן תכלת עמרא הוא, ותניא לעיל לענין שבת הוסיפו עליהן של זמר לפסול,
וקמי מדליקין בהן במקדש היו מפקיעין קורעין ומהן מדליקין ועושין
פתיחות צמחמת צית השואבה, שיהא צעורת נשים?

[צ"ע דהרי שם היה פתיחות עבות מאד, וא"כ יש לזה דין מדורה שאין בה חשש
הטיה ולא יצטרכו להטות ? אילת השחר],

שמחת בית השואבה שאני ללא כמיז [צ"ע ?] להעלות [צ"ע], ולאו
לאורייתא היא,

ת"ש, דתני רבה בר מתנה, בגדי כהונה שבלו, מפקיעין
אותן, ומהן היו עושין פתיחות למקדש, מאי לאו דכלאים
נגזר? לא דבוי? [של פשתן]:

סוגיא דחנוכה

1. אמר רב הונא, פתיחות ושמונים שאמרו חכמים אין
מדליקין בהן בשבת, אין מדליקין בהן בחנוכה, בין בשבת
בין בחול,

אמר רבא, מאי טעמא דרב הונא, קסבר כבתה נר מנחה זקוק

אבני חן למסכת שבת

אמר [אביי] אי זכאי אילו הייתי זוכה ללומדה גמירתיה לשמעתייה מעיקרא הייתי גורסה כשמעתייה ראשון,

[ומקשה] והא גמרה [ומה נפק"מ מתי]? נפקא מינה לגירסא דינקותא מתקיים יותר משל זקנה,

[שמח בחר בילדותו, שמח במה שהשגת מן השלמות בילדותך, שאין בו מדרות ורעיונים מבהילים, וזוהו הוא לזכרון תמיד, כאמרם ז"ל שבת כא: למאי נפקא מינה לגירסא דינקותא. ספורנו קהלת יא ט]

וכבתה אין זקוק לה, ורמינהו מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק, מאי לאו דאי כבתה [קודם שתכלה רגל מן השוק] הדר מדליק לה [הרי דכבתה זקוק לה]?

לא דאי לא ארליק מדליק, וא"נ לשיעורה שיהא זה שמן כשיעור הזה, ומיהו, אם כבתה אין זקוק לה:

[כמו אמר מר] עד שתכלה רגל מן השוק, ועד כמה? אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן, עד דכליא ריגלא דתרמודאי שס אומה, מלקטי עזים דקיס [פ'] זה עבודתם כל היום הם מלקטין העצים ואח"כ מוכרין, ומתעבדין שזוק עד שהולכים בני השוק לצמיהם משמחה, ומציערים צמיהם אור, וכשצמיהם לעזים, יוצאים וקונין מהן [פ'] הם מחכים עד שילכו בני אדם לבתיהם, ויחזרו כדי לקנות עצים]:

ת"ר, מצות חנוכה נר איש וביתו נר אחד בכל לילה, ואיש וכל בני ביתו סגי להו צנר אחד, והמהדרין אחר המצות עושין נר לכל אחד ואחד נר אחד בכל לילה, לכל אחד ואחד מצני הצית,

והמהדרין מן המהדרין, ב"ש אומרים יום ראשון מדליק שמנה 8, מכאן ואילך פוחת והולך, וב"ה אומרים יום ראשון מדליק אחת, מכאן ואילך מוסיף והולך,

אמר עולא, פליגי בה תרי אמוראי במערבא [בארץ ישראל, שהיה למערב בבל], ר' יוסי בר אבין, ור' יוסי בר זבידא,

חד אמר [ראה בניצוי אור שריב"א אומר כן], טעמא דב"ש כנגד ימים הנכנסין העמידים לנא, וטעמא דב"ה, כנגד ימים היוצאין שילאו כזכ, וזה שהוא עומד צו נמנה עם היוצאין,

וחד אמר, טעמא דב"ש, כנגד פרי החג מתמעטים והולכים, נקרבנות דפרשת פנחס, וטעמא דבית הלל, דמעלין בקדש ואין מורידין [וקשה וכי מה שמדליקין יותר נרות זה נקרא "מעלין" בקדש? וראה אילת השחר] מקרא ילפינן לה, צמנחות צפרק שמי הלחם (נט, א),

[יש לפרש שבקדש אם אין עולין ממזל יורדין, שעל מקום אחד אי אפשר לעמוד, וזה שאומר מעלין בקדש ואם "אין" אם אין עולין או מורידין. ניצוצי

הש"ס בשם הארמור ממודשיין],

[יש לעיין [פ'] למה פליג ב"ש על ב"ה] דודאי לא פליג ב"ש בהא דמעלין בקדש דילפינן מקרא בפירש"י, ובפרי החג ודאי דאיכא טעמא כדאמרינן לפי שהם נגד ע' אומות עובדי כוכבים שהיו פוחתין וחולכין וכו'. מהרש"א ועיי"ש מה שתירין],

אמר רבה בר בר חנה, א"ר יוחנן, שני זקנים היו בצידן [שם עיר על שפת הים צפונית מערבית לארץ ישראל], אחד עשה כב"ש, ואחד עשה כדברי ב"ה,

זה נותן טעם לדבריו, כנגד פרי החג, וזה נותן טעם לדבריו דמעלין בקדש ואין מורידין,

[שמעתי מקשים על הנוסח שאנו אומרים "הנרות הללו" בלשון רבים, גם ביום ראשון שאין מדליקין אלא נר אחד? והאמת הוא דלא קאי רק על נרות של היום אלא על כל הנרות של חנוכה שנדליק גם בימים הבאים, ובדרך אגב: שמעתי הטעם למה אומרים בניחום אבלים "המקום ינחם אתכם" גם כשיש רק אבל אחד? שהכוונה גם על הנפטר],

ת"ר, נר חנוכה, מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ משום פרסומי ניסא, ולא צרשם הרצים, אלא צמצרו, שצמיהם היו פתוחין לתנ"ר [ומיירי דליכא חצר אלא בית עומד סמוך לרשות הרבים, אבל אם יש חצר לפני הבית מצוה להניח על פתח חצר וכו'. תוס', וראה רשב"א], אם היה דר בעלייה שאין לו מקום צמצרו להניחה שם מניחה מנפנים בחלון כנגד חלון הסמוכה לרה"ר,

ובשעת הסכנה שהיה להם לפרסום חוק ציוס אידם, שלא יציעו נר אלא צצית עבודה וזה שלהם, כדאמרינן בגיטין (יז). מניחה על שלחנו ודין, [נראה לר"י דהיינו מכי אתו חברי לבבל כדאמר בפ' כירה (לקמן דף מוה) מהו לטלטל שרגא דחנוכתא מקמי חברי בשבתא,

וא"ת דעל השלחן נמי יקחו אותו כדאמר בגיטין (דף יז). רבה בר בר חנה חלש אתא חברא שקל שרגא מקמייהו? וי"ל דאין רגילות כ"כ לחפש בביתם. תוס']

אמר רבא, צריך נר אחרת [כמו שאנו מדליקין "שמש"] להשתמש לאורה לעשות היכר לדבר, ואי איכא מדורה אש לא צריך נר אחרת, לפי שמשמש לאור המדורה, ויש היכרא שהנר של מצוה היא,

ואי אדם חשוב [התואר "אדם חשוב" יש לערך 26 פעמים בש"ס] הוא שאינו רגיל להשתמש לאור המדורה, אע"ג דאיכא מדורה, צריך נר אחר דאי לא, לא הוי היכר:

[טעם השם "זאת חנוכה", כי הוא זמן תשובה, וצום קול ממון כל אחד בנימי' 136 פעם 3 = 408 וזה הנימי' של "זאת". ראייתו],

מאי חנוכה על איזה נס קצוה,

אבני חן למסכת שבת

דתנו רבנן [במגילת תענית], בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה תמוניא אינון, דלא למספד בהון, ודלא להתענות בהון,

[ופירוש הר"ן כלומר חנו בכ"ה, וק"ק מאי חגיגה שייך הכא כיון דהותר בהן מלאכה ולא נתנו ליי"ט אלא להלל ולהודות? ונראה לפרש דנקראת חנוכה ע"ש חנוכת המזבח וכו', ולא קאמר הכא מאי חנוכה אלא מאיזה נס קבעו אותו להדליק בו נרות וכו'. מהרש"א]

שכשנכנסו יוונים להיכל, טמאו כל השמנים שבהיכל [פי' ממילא נטמאו ע"י שנגעו בכל החפצים, ונטמא גם השמן מספק גניעה, ובאמת היו יכולים להדליק גם בשמן זה דהא טומאה הותרה בציבור, אלא כיון שראו שנשאר בדרך גם פה אחד הבינו שהקב"ה רצה לעשות עמהם גם להראות חברתו לישראל. ראה שט], וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום, בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן, שהיה מונח* בחותמו של כהן גדול (כהננע) [מוננע. דס"ה], ומחוס נטנעמו, והסלינו. ריי"ק] שלא נגעו בו,

[יש ביוצר לשבת שני של חנוכה בסוף הפזמון שמתחיל אודך, שחברה מנחם ברבי מכיר חזק: "הפשוט ומצאו בשיתין פך שיש נסמן בטמן, כי אם אסוך שמן, זהרו" מצא בנס לימים שמונה לשקדו נ", קבעו לכן הימים האלה לדורות ערני, להוכיר גבורות ולהודות ולהלל לה". דהיינו שמצאו הפך שמן במקום השיתין],

ולא היה בו אלא להדליק יום אחד,

נעשה בו נס, והדליקו ממנו שמונה ימים,

* [אם כבר גזרו על הנכרים להיות כזבים, צ"ל שהיה מונח בחותם בקרקע שלא חסיתו הכלי. תוס', ובקובץ מוריה כסלו ע"ב דף יג מביא פירוש עובדיה ירא מברטנורא שכתב ואין לחוש דילמא נטמא טומאת היסט לפי שמצאו הפך בחלון אחד תחת הקרקע גנוז, וחלון היתה חתומה, דהשתא ליכא למיחש, ועוד שם בשם מהר"ר מתתיהו ז"ל ויכול להיות שהיה הנקב שלו כל כך קטן שלא היה יכול לקבל טומאה מתוכו, דאינו מקבל טומאה בהיסט, דלחכי אפקי רחמנא לטומאת היסט כלשון מנע דכתיב [ויקרא טו יא] וכל אשר יגע בו הזב איזהו מנגע שהוא ככולו זהו היסט, כל שאינו ראוי למגע אינו מטמא בהיסט, והכי איתא פרק ביצד הרגל [ב"ק כה:]: גבי פכים קטנים שמטמאים באהל ואין מטמאים בהיסט],

[יידוע קשיא המפורסמת של הב"י באו"ח סימן תרע"א למה קבעו ח' ימים דכיון דשמן שבפך היה בו כדי להדליק לילה א' נמצא שלא נעשה הנס אלא בו' הלילות? וראה שם מש"כ הב"י, וראה גם כאן במהר"ן חיות כאן, ויש עוד ע"ז אצורות שלימים בספרים,

ובדרך אפשר ופשוט יש לומר, דכיון שהקב"ה גזר על שמן זה שידליק ח' ימים נעשה השמן שמן "נס" ומיד ביום הראשון היה דולק בנס, ומדויק "נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים"],

לשנה אחרת, קבעום, ועשאוים ימים טובים, בהלל והודאה

לא שאסורין במלאכה, שלא נקצטו אלא לקרות הלל, ולומר על הנסים נהדאס,

[ומכאן יש ראייה שבחנוכה אין חיוב סעודה כיום טוב, שהרי אומר קבעום ח' ימים בהלל ובהודאה נתקנו, אבל לא למשתה ושמחה. קובץ מוריה כסלו ע"ב דף יד משם ר' עובדיה ירא מברטנורא],

[והדיוק מפורסם למה לא אמר "בהלל והודאה ובנרות", ושמעתי בשם ר' יהושע קוטנר זצ"ל שהדלקת הנרות התחיל רק לאחר החורבן, ובאמת יש לזה סברא ישרה, שהרי הנס נעשה בבית המקדש, ולמה יתקנו הדלקת הנרות לכל אחד בביתו בזמן שיש בית המקדש],

[ומה ששואלים למה תקנו חנוכה על נס של פח שמן ולא על נצחון המלחמה, וראיתי בקובץ המעין גליון 200 שר' נתן צבי פינקל זצ"ל פירש ע"פ ר' חיים שמואלביץ זצ"ל שנוסף על הנצחון שהקב"ה עשה לאבותינו נסים ונפלאות הוסיף עוד "נשיקה" של נס של הפח שמן, וזאת הנשיקה הוא חשובה יותר מהנצחון עיי"ש],

[נשאל לרבינו מאיר היאך אנו אוכלים בנישואין בת כהן לישראל או בת ת"ח לע"ה הא סעודת הרשות ניהו? והשיב, דשמא על כן נהנו לומר שירות ותשבחות להקב"ה ולהללו על החסד שעשה עם אדם וחור, אם כן אינה סעודת הרשות וסעודת הרשות נראה דלא מיקרי אלא היכא דאיכא סעודה בלא מצוה כגון בשמחת מריעות או בחנוכה, שמרבים סעודות אלו לאלו ואלו לאלו. מרדכי פסחים בפרק מקום שנהנו,

וכתב שם בהגהות מרדכי אעפ"כ נראה דהואיל וחנוכה הוא מימים שנתחייב להם באכילה שהרי אסור להתענות בהן, אין בהן משום סעודת הרשות, ועוד הרי בכל סעודה אומרים על הנסים ומהללים להקב"ה על הנס ועל גבורתו, והוי פסחוס הנסים],

[לשנה האחרת קבעום וכו', והקשו המפרשים ז"ל למה זה המתינו לשנה האחרת? וי"ל בפשיטות שהי' צריכים להמתין עד שיושלם שנת האבל על מות הגבורים שנפלו חלל במלחמה, כמבואר בס' יוסיפון ובמגילת תענית, וידוע מש"כ בס' חסדי ה' כמה שהקשה הט"ז על מה שלא קבעו ימי משתה ושמחה כמו בפורים, דשאני חנוכה שהרבה מישראל נפלו בחרב אויב, משא"כ בפורים שלא נפקד מהם איש. ילקוט המאירי,

אבל הריטב"א כתב שבשנה הראשונה לא קבעום "שמונה" כי לא היו יודעים כמה ימשך הנס, וכל שהשמן היה נמשך היו עושים יום טוב],

תנן התם [בב"ק סב:], ג' ניזון, אישטינינלי"ש (ניצוץ) היוצא מתחת הפטיש קורנס גדול של נפחים [וכשהוא מכה בקורנס על מחבת יוצאים ניצוצות], ויצא והזיק חייב, גמל שמעון [קלחי] פשתן והוא עובר ברה"ר, ונכנסה פשתנו לתוך החנות ודלקה בנרו של חנוני, והדליק את הבירה, בעל הגמל חייב שלא היה לו להגדיל נחמילמו שתכנס לחנות,

הניח חנוני את נרו מבחוץ, חנוני חייב, רבי יהודה אומר בנר

אבני חן למסכת שבת

חנוכה פטור מנוי, שצרכות פירסום מלוא הניחה שם,

והיכא [באיזה צד] מנח ליה? רב אחא בריה דרבא אמר מימין
בכניסתו לנימו ליימין, רב שמואל מדרפתי אמר, משמאל,

והילכתא משמאל, כדי שתהא נר חנוכה משמאל, ומוזזה
מימין [פי' ובעל הבית נכנס בנתיב במלית מצויינת. ריטב"א] [דמוזזה] קיימא לן
דצימין, דכמיז [ובתבתם על מוזזה] צימך דרך ציאתך, וכי עקר אינש כרעיה,
דימנא עקר צרישא:

אמר רב יהודה אמר רב אסי (אמר רב), אסור להרצות
למנות מעות כנגד נר חנוכה,

כי אמריתה קמיה דשמואל, אמר לי וכי נר קדושה יש בה
[ולפ"ז צ"ע על הלשון שאנו אומרים "הנרות הללו קודש הם" ?],

מתקיף לה רב יוסף, וכי דם קדושה יש בו, דתניא ויקרא י'
ושפך וכסה, במה ששפך צידו ששפך זה יכסה ולא צדגלו, שלא
יכסנו ברגל, שלא יהו מצות בזווית עליו [משמע כיון דיש לובר
סברא אומרים, ולא אומרים שזה סתם גזוז"כ שלא יכסה אלא ביד. אילת השחר,
וכתב שם עוד שיש לחקור אם כיסה ברגל אם קיים המצוה ?], **ה"נ שלא**
יהו מצות בזווית עליו,

[ושמואל ס"ל שאין דמיון של כיסוי הדם [בעל המאור] שהוא עשיית המצוה
באופן בזיון, וגם [שפת אמת] הבזיון נעשה בחפץ של המצוה עצמה, משא"כ
להרצות מעות נגד נר חנוכה. ע"פ ש"ס לובלין]:

בעו מיניה [בני הישיבה] מרבי יהושע בן לוי, מהו להסתפק
[מלשון רש"י משמע שמפרש "להסתפק" היינו לאכול] **מנויי סוכה** פירומ
שחולין זה לנו **כל שבעה** [על כרחך צ"ל שגם השואלים וגם ריב"ל לא ידעו
מברייתא מפורשת להלן שאומרת שאסור להסתפק מנויי סוכה כל שבעה],

א"ל [השיב להם ר' יהושע בן לוי], הרי אמרו אסור להרצות מעות
כנגד נר חנוכה [משמע שמדמה אכילת חנויי סוכה, עם הנאת אור הנר של
חנוכה להרצאת מעות],

אמר רב יוסף, מריה דאברהם לשון תמייה הוא! **תלי תניא** סוכה
דמניא צברייתא דהדיא, כדמפרש ואזיל **ברלא תניא** צנר חנוכה, דמימנא דרז
אסי הוא, ואינו צרייתא [לשון "מריה דאברהם וכו'"] יש גם בכתובות ב., ובב"ב
קלד.; ויש עוד הלשון "מריה דאברהם רבים ברבי איחלף לי" בעירובין עה:],
סוכה תניא, חנוכה לא תניא,

[וצ"ע הרי השאלה היתה על להסתפק מנויי סוכה, וכיון שרב יוסף ידע ברייתא
זו למה מקשה ד"תלי" וכו', היה צריך לומר מה איבעיא לך הא ברייתא מפורשת
היא ?],

דתניא [וכ"ה לקמן מוה., וביצה ל:], **סככה כהלכתה** # [דאל"ה אינה
נעשית סוכה, שיהיו נואיה מוקצה], **ועיטרה** פלגה [ער האט איר באקרוינט,

אמר רבינא (משום דרבה) [משמיה דרבא], זאת אומרת ה'
דקמי צנר חנוכה פטור, נר חנוכה מצוה להניחה בתוך עשרה,
דאי ס"ד למעלה מעשרה, לימא ליה היה לך להניח למעלה
מגמל ורובבו,

ודילמא [פי' מאן יימר שהחייב הוא למטה מעשרה, שמה הוא רק קולא שכרי
שלא להטריחו, התקינו שיכול להניחה גם למטה] **אי מיטרחא ליה טובא**,
אתי לאימונעי ממצוה [אע"ג דדחי ליה [הגמ'] טוב להניחה למטה
מעשרה כדקאמר רבינא משמיה דרבא, וגם איכא פרוסום הנס מפי כשהיא
למטה, דגר העשוי להאיר, אין דרך להניחו כל כך למטה. תוס' הרא"ש]:

1. **אמר רב כהנא, דרש רב נתן בר מניומי משמיה דרבי**
תנחום,

דף כ"ב ע"א

נר של חנוכה שהניחה למעלה מכ' אמה, פסולה דלא שלטא זה
עינא למעלה מעשרים אמה, וליכא פרסומי ניסא **כסוכה וכמבוי** דתנן זהו
זהדיא צעיריזין ומסכת סוכה דפסלי,

[וא"ת הוה ליה למימר ימעט כמו גבי מבוי דאמר התם מבוי דרבנן תני תקנתא ?
ואיכא למימר דנקט פסולה משום דבעי למימר כסוכה שהיא מן התורה, אי נמי
לא רצה להאריך ויבטלה וימעטנה ויחזור וידליקנה, דלמעטה ולהניחה כמו שהיא
דולקת אי אפשר בדמוכח לקמן. תוס']:

2. **ואמר רב כהנא, דרש רב נתן בר מניומי, משמיה דרב**
תנחום, מאי דכתיב בראשית לו והבור רק אין בו מים, ממשמע
שנא' והבור רק, איני יודע שאין בו מים, אלא מה ת"ל אין
בו מים, מים אין בו, אבל נחשים ועקרבים יש בו:

[אם אין באדם מים דהיינו שהוא ריק מן התורה, או נחשים ועקרבים יש בו. מפי
השמועה],

[שמעתי מפרשים שהטעם שלא ראו המים שהיה עמוק מעשרים אמה, ולכן
שייך מאמר זה כאן בנר חנוכה שפסולה למעלה מעשרים אמה,
אבל זה מוקשה ממה דאמרין בסוכה ב: דלטעם פסול של סוכה שנבטלה למעלה
מעשרים אמה משום דלא שלטא בה עינא, אם דפנות מוגיעות לסכך, שפיר
שלטא בה עינא],

אמר רבה, נר חנוכה מצוה להניחה צמזר, או צרכות הרצים, צמזר
הסמון לפתח, שאם ירחיקנו להלן מן הפתח אינו ניכר שצעל הבית הניחו שם
במפתח הסמוכה לפתח,

אבני חן למסכת שבת

קצת מלחלומית שמו,

מאי בינייהו, איכא בינייהו דקא מרליק משרגא לשרגא מציא
נר אלל נר, ושמיהן של מנא, ולא בקיס, מ"ד משום ביזוי מצוה
משרגא לשרגא מרליק, מ"ד משום אכחוישי מצוה, משרגא
לשרגא נמי אסור,

מתיב רב אויא, (סלע של רש"ש שכן משמע מרש"י)

דף כ"ב ע"ב

מעשר שני דינרין שחילל עליהם מעשר שני, אין שוקלין כנגדו כנגדן
דנרי זהב דינרין של חולין, לראות שיהיו שלימים, ואפילו [אם שוקלין]
לחלל עליו [על דינרי חולין] מעשר שני אחר,

אי אמרת בשלמא, כי פליגי רב ושמואל מנר לנר ממש, ולא
בקיס, וזהא הוא דשרי שמואל דלא חייש לאכחוישי, אבל בקינסא דביזוי הוא
מודה אסר שמואל, הא לא תהוי תיובתא דהך דינריס דחולין לא
גופייהו מנא, ואף על גב דלמנא קבעי להו, לקינסא דמא,

אלא אי אמרת בקינסא נמי שרי שמואל, הואיל וזרין מנא הוא הא
תהוי תיובתא [על שמואל שמתיר בקינסא] דאסר לשקול [במע"ש], ואף על
גב דזרין מנא?

אמר רבה, גזירה שמא לא יכוין משקלותיו שמא לא ימנאס טויס,
או ימנאס יתייס, ויחוס עליהן, ולא יחלל המעשר עליהן, ונמנאס שביח המעשר שלא
לזרין, וקא מפיק להו כלומר [אי אפשר לפרשה כפשוטה שיוציאם, דהא
מטעם לא היו קודש, ורק "רצה" לחלל עליהם, לכן מפרש] יניחם לחולין
בחוליהן כמו שהן,

מתיב רב ששת, ויקרא כד ג מוחין לפרכת העדת באהל מו עד
יערה אתו אהרן מערב עד בקר לפני ה' תמיד, וכי לאורה הוא צריך
[קשה דמאן יימר שהוא בשביל אורה, שמא הוא בשביל כבוד], וחלא כל
ארבעים שנה שהלכו בני ישראל במדבר, לא הלכו אלא
לאורו,

אלא עדות היא לבאי עולם, שהשכינה שורה בישראל,

מאי עדות?

אמר רב[א. מנחת יהודה עיי"ש], זו נר מערבי למאן דאמר במנחת
[כח:], מנחת ומערב מונחין סדר הקיס, קרי מערבי נר שני שצד החיטון, שהוא
במזרח, ולמאן דאמר כפון ודרוס מונחין אמנעי קרי מערבי, על שם שהיה פיו
כנגד מערב, וכל שאר הגדות כלפי האמנעים, דכתיב אל מול פני המנורה דהיינו

באשיינא בקרמים ציריעות של צבעים, שקורין אוצרי"ץ (והוא בד מצויר
בכמה גוונים) ובסדינין המצויירין, ותלה בה אגוזים, אפרסקין
[peaches], שקדים, ורמונים, ופרכילי [twigs] ענבים, ועטרות
של שבילים, יינות, (של) שמנים, וסלתות, אסור להסתפק
מהן עד מוצאי יום טוב האחרון של חג, ואם התנה עליהן,
הכל לפי תנאו במסכת ביצה (דף ל:) אוקימנא, באומר איני נודל מהן כל זמן
השמשות של קידוש יום טוב ראשון, דלא חל עלייהו קדושה כלל, אכל תנאי אחר
אינו מועיל?

[וצ"ע למה רק בסוכה יש כל כך גויי סוכה, שלא נמצא כן בשום מצוה אחרת, ואי
משום זה אלי ואנוהו היה די לעשות דפנות נאות וסכך נאה, ומה ענין לרשימה
שלימה של יריעות וסדינים ופירות וכו' ? ואולי היריעות והסדינים הם לעשות
דפנות נאות אבל מה ענין כל פירות הללו ?]

אלא אמר רב יוסף, אבוהון דכולהו שילמדו כולן ממנו [פ' גם סוכה
וגם חנוכה] דם קיסוי הדס, דנפקא לן מקרא ושפך וכסה, ומפרש זה טעמא, שלא
יהיו מנזות צויות עליו [פ' כל המצות מן הדם לומדות [פ' שיעשה אותם באופן]
שלא יהא מצות בזיות עליו. רח:]

1. איתמר, רב אמר, אין מרליקין מנר לנר דמנא, כדמפרש טעמא
לקימיה, ושמואל אמר, מרליקין,

2. רב אמר, אין מתירין ציצית מבגד לבגד להטיל ציצית מטלית ישן
לטלית חדש, ובמנחות מפרש טעמא דמאן דאסר [משום בזיון בגד הראשון. ראה
מנחות מא:], ושמואל אמר, מתירין מבגד לבגד,

3. רב אמר, אין הלכה כרבי שמעון בגרירה דאמר דבר שאין
מתכוין מותר, ואף על גב דקעביד חרין, והוי תולדה דמורש או צונה, ושמואל
אמר, הלכה כרבי שמעון בגרירה,
ומשום דהילכתא כרב באיסורי, ככוליה תלמודא, דר מהני תלת, נקטינא גבי הדדי,

אמר אביי, כל מילי דמר רבה דר נחמני עביד כרב, לבר מהני
תלת דעביד כשמואל, מרליקין מנר לנר, ומתירין מבגד
לבגד, והלכה כרבי שמעון בגרירה,

[ומה אמר ר' שמעון בגרירה] דתניא, רבי שמעון אומר, גורר אדם
מטה כסא וספסל, ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ,

יטיב ההוא מרבנן, קמיה דרב ארא בר אבהו, ויטיב
וקאמר, טעמא דרב מנר לנר משום ביזוי מצוה שמדליק קיסס שאינה
מן המנא מנר של מנא, וממנו מדליק השאר,

אמר להו [רב ארא בר אבהו לרבנן], לא תציתו ליה, טעמיה דרב,
משום דקא מכחיש מצוה אכחוישי, דמיחוי כמאן דשקיל נאורא, ושואב

אבני חן למסכת שבת

אמנעי יאירו וגו', של זפון היו פגומה לדרום, ושדכרוס פגומה לזפון.
נרות, לז"ש (ומשמעו פגומה קמון) של זהב, שנתנין למוכן שמן ופחילה,

שנותן בה שמן כמדת חברותיה חזי לוג [בשיעור ג' ביצים, שהרי הלוג הוא ו' ביצים] שיערו זה ללילי תקופת טבת הגדולים, ואם ידלק ציוס (וצלילה) צלילות הקצרים ידלק [ומה בכך], אזל פחות לא, שלא יכבה בטבת צלילה, והמורה אמרה מערב עד בקר,

וממנה היה מדליק הנרות צין הערצים ובה היה מסיים הטבת הנרות שדלקן. רע"י כל היום, ואינו מטיב עד הערב,

[לכאורה קשה למה אומר תחלה "ממנה היה מדליק" הלא "בה היה מסיים" הטבת הנרות היה לפני ממנה היה מדליק ?]

[כל מה שכתבתי על רש"י זו הוא מא"ח שכתבתי בזמן, וכיון שיש כאן הרבה דברי פירוש הדגשתי את דברי רש"י שיהיו ניכרין].

ומשנה זו נפומה כהנים שניה [דכתיב בפרשת אמור ויקרא כ"ד ב'] צו את בני ויקחו אלך שמן זית זך כתית למאור להעלות נר תמיד. מחזין לפרוכת הערת באהל מועד יערך אתו אחרן מערב עד בקר וגו' ובתורת כהנים [פרשתא י"ג הל' ז'] דורש להעלות נר תמיד, שתהא השלחבת עולה, להעלות נר שתהא נר המעריב דולק תדיר, שממנו יהיה מתחיל ובו יהיה מסיים, ובשעה שאחיו הכהנים נכנסים להשתחוות הוא [אחרן כדכתיב יערך אתו אחרן] היה מקדים לפניהם,

כיצד נכנס ומצא ב' נרות מורחיים דולקים מדשן את המזרחי ומניח את המערבי דולק, שממנו מדליקים את המזרחי בין הערביים, מצאו שכבה מדרשו ומדליקו ממובח העולה, ואח"כ [בהל' ט'] דורש הפסוק העדות, עדות לכל באי העולם שהשכינה בישראל וכו'.

וסבירא ליה [לרב, ויש גירסא וסבירא לן ראה מש"כ לקמן] **דמזרח ומערב מונחין**,

[**וסבירא ליה** לרב, פ' שלשנו של רב הוא מהברייתא בת"כ ואותה ברייתא ס"ל בפירוש דמזרח ומערב היו מונחין, וכיון שרב מביא אותה ברייתא משמע דסבירא ליה הכי.

אבל בספר ראש משביר מפרש, דכוונת רש"י לומר דרב שאומר שממנה היה מדליק סבירא ליה כן "אף" למ"ד דמזרח ומערב מונחין, דבשלמא למ"ד דצפון ודרום מונחין מובן מדוע היה הנס דוקא בנר האמצעי, אבל למ"ד מזרח ומערב מונחין צריך לתת טעם מדוע היה הנס דוקא בנר זה, והולך רש"י ומפרשה. ובספר לשון הוזהב מפרש מדברי רב עצמו משמע כן, דמהברייתא הראשונה אין ראיה דמזרח ומערב מונחין שהרי אומר סתם "עדות היא לבאי עולם" ולא פירש מה העדות, אבל ממה שאומר רב שממנה היה מדליק ובה היה מסיים יש ראיה דס"ל דמזרח ומערב מונחין, דאי צפון ודרום מונחין לא היה שום תועלת רק לעדות בעלמא, אבל אי אמרינן מזרח ומערב מונחין יש תועלת בהנם ש"ממנה" מדליק ו"בה" מסיים דהיינו דוקא בנר זה שאינו עובר על המצות, וגם מקיים

הפסוק יערך אותה לפני ה'.

אבל ראה בדפוס ו' שגורס וסבירא [לן] דמזרח ומערב מונחין דהיינו שהם דברי רש"י ומביא ראיה לדבריו מתו"כ וממסכת תמיד ועוד. וכן משמע בריטב"א שהם דברי רש"י. ועיקר ראיות רש"י היא ממשנה דתמיד נכנס ומצא נרות מורחיים דולקות וכו' וכן הוא בתו"כ, וגם מביא הפסוק מנין למדין שממזרח למערב היו מונחין].

דמזרח ומערב מונחין ראה כל הענין במנחות צ"ח ע"ב. ושם יש שרבי סבר דמזרח ומערב מונחין, ור' אלעזר בר' שמעון סבר צפון ודרום מונחין, וזה פלא שהיה זמן קרוב לחורבן וכבר היו מחולקים בדבר שהיה כל כך גלוי בזמן שביהמ"ק היה קיים],

והכי מניא לעיל מיניה, להעלות נר תמיד, שמהא נר מערבי (תמיד) דולק מדיר. כ"ה צמו"כ שמתנו יהא מחטיל, וכו' יהא מקיים,

[וממשיך רש"י לפרש דהדרש הוא מלשון "נר" שהוא לשון יחיד, דאל"ה מנין שמדליק כל הנרות מנר אחד, שמה מדליק כולן מקיים ממובח העולה], **ומדלא כמינן להעלות "נרות" שמע מינה הוקצע נר אחד להחטיל זו ככל יוס, וזהו נר מערבי השני של מזרח,**

[והכי] **וולכזי**. ומכאן מביא רש"י ראיתו. גמוקי הגרי"ב [תנן תמיד לג.]. **מניא הסם**. בתו"כ שם] **נכנס ומלא נרות מורחיים** [רע"י] **דולקות, מדשן המזרחי** [פ'] אע"פ שדולקת נר מזרחי מכבה אותה ומדשנה. ראה חכמת מנוח] **ומניח את המערבי דולק, שממנו מדליק את המזרחי צין הערצים, מלאו שכבה, כגון משמח שמעון הדקדק מדליקו ממובח העולה** [ואז שפיר מדליקו בקיסם, שרק כשמדליק הקיסם מנר היו בזיון],

ונראה צעני, דאמור רבנן קציעותא צנר שני [פ'] מסבירא דרשי שהמערב הוא נר השני, וממילא בו היה הנס. ראש משביר] **משום דלן מעצירין על המזרח, וכי עייל צהיכל צקמא פגע צרישא, וציה לא מצי לאחטולי, דכמינן יערך אוחו לפני ה', צריך שיהא אחד חונה לו, דאי לא, לא קרינן ציה לפני ה', והכי אמרינן צמנחות**, [גמ, צ] [הדרש מנין שהמזרח היה מונח ממוזרח למערב] **דכמינן צנר מערבי לפני ה' מכלל דכולהו לאו לפני ה' כו'** [והמשך הגמרא שם: ואי ס"ד צפון ודרום, כולוהו נמי לפני ה' נינהו],

[לכאורה זה דיבור חדש ?] וזה היה מסיים הטבתה, לפי שהשאר היה מטיב שחרית, וזו מטיב צין הערצים, ואוחו הישנה צידו, או מניחה ככלי עד שנותן שמן ופחילה, ומדליקה ומדליק ממנה את השאר, [ונראה שפירש רש"י כן, משום דמוכח מלישנא דרב דרצה להגדיל הנס בזה שהדליקה קודם כולם, ואעפ"כ היה מסיים ההטבה אחר כולם, דאי לאו הכי למה אמר רב הכי, לא הו"ל למימר אלא ממנה ה' מדליק בלבד, או ובה היה מסיים בלבד. שפת אמת]

והא דאמרינן צקדר יומא (דף לג.): הטבת תמישה נרות קודם להטבת שני נרות, משמע [ד?] כולוהו (היה). [היה. רע"י] מטיב שחרית, וליף לה מקרא ? היינו בשלל היה הנס מתקיים, והיה מולאו שכבה, דלא סמך קרא אגיסא, [אבל] וכל זמן שהיו

אבני חן למסכת שבת

ישראל מדינת, היה דולק כל היום, והיינו עדותה,

והא הכא כיון דקביעי נרות צמנורה, ולא היה יכול לנתק נר מערבי מן המנורה, להדליק בו האחרים, על כרחיך הא דקמני ממנה היה מדליק לא סגיאל דלא משקיל קינסא ואדלוקי לקינסא מנר מערבי, ובההיא קינסא מדליק את השאר, קשיא בין למאן דאמר משום בזוי מצוה, ובין למ"ד משום אכחוישי מצוה?

תרגמא רב פפא בפתילות ארוכות כל הפתילות יולאות חוץ לגרומיהם, עד שמגיעות זו לזו, ומדליק ממנה הסמוכה לה, והשאר זו מזו # [פ'] היה מדליק את נר הראשון, ואח"כ לקח את הפתילה השנייה שהיתה עדיין ארוכה קודם שהודלקה וסומכה לגר הדולק והיא גדלקת],

סוף סוף למ"ד משום אכחוישי מצוה, קשיא דהא לדידיה משרגא לשרגא אסור, קשיא,

מאי הוי עלה [ברין אי מדליקין מנר חנוכה לגר חנוכה, וראה תוס']?

א"ר הונא בריה דרב יהושע, חזינא אי הדלקה עושה מצוה אי המנזה של מנחה מליה צהלקה, מדליקין מנר לגר [פ'] בפתילות ארוכות. [רשב"א] כדאשכחן צמנורה [דהא ילפינן ממנורה דכל דליכא בזוי מצוה שרי, ולא חיישינן לאכחוישי מצוה, וכיון שכן הכא ליכא משום בזוי מצוה דבשעה שמדליק מדליק ממנורה למצוה. רשב"א],

ואי הנחה עושה מצוה ועיקר מנחה מליה צהלקה אין מדליקין מנר לגר דהלקה לאו מנזה היא כולי האי [דהוה ליה כמדליק בקנסא, דבשעה שמדליק לא מקיים המצוה, והלכך אסור, ואי בפתילות ארוכות א"א דהא בעינן הנחה לבתר הדלקה לקמן],

דאיבעיא להו כלומר דהא מילתא כנר איבעיא לן, ומפשטא דההיא צעיא, מייפשטא לן הן, הדלקה עושה מצוה, או הנחה עושה מצוה [ונפקא מינה אם הדליקה חש"ו או הניחה. תוס'],

ת"ש, דאמר רבא, היה תפוש צידו נר חנוכה משהדליקה עד שצמחה ועומד לאו דוקא [פ'] שכן הדין ביושב או שוכב, והעיקר שעושה את עצמו בבסיס להמנורה. אלא כן לשון המלמוד, לא עשה ולא כלום, שמוע מינה הנחה עושה מצוה?

התם, הרואה אומר, לצורכו הוא דנקיט לה להשתמש, וליכא היכר ניסא,

ת"ש, דאמר רבא הדליקה בפנים צנית והוציאה כדאמר לעיל לזריך להניחה על פתח ציתו מנחון לא עשה כלום,

אא"ב הדלקה עושה מצוה הדלקה במקומו בעינן, משום הכי לא עשה ולא כלום דכיון דזו היא מנחה, צריך שמיעשה במקום חיונה, אלא אי אמרת הנחה עושה מצוה, אמאי לא עשה ולא כלום?

התם נמי, הרואה הוא אומר, לצורכו הוא דאדלקה,

תא שמע, דאמר רבי יהושע בן לוי,

דף כ"ג ע"א

עשית כלי גדול של זכוכית, צלעו לנערנ"א [lantern] (מנורה) שהיתה דולקת שהדליקה למנחה מנחה צערב צנת [פ'] דמיירי שמתחלה הדליקה בשביל נרות שבת ולכן צריך לכבותה ולחזור להדליקה. ראה תוס'] והולכת כל היום כולו, למוצ"ש מכבה ומדליקה למנחה הלילה,

אי אמרת בשלמא הדלקה עושה מצוה שפיר, אלא אי אמרת הנחה עושה מצוה, האי מכבה ומדליקה, מכבה ומגביהה ומניחה ומדליקה מיבעי ליה,

ועוד, מדקא מברכינן אשר קדשנו במצותיו וצונו "להדליק" נר של חנוכה, ש"מ הדלקה עושה מצוה, ש"מ [וא"כ מותר להדליק מנר לגר, ומכל מקום כיון שנהנו העולם להחמיר אין לשנות המנהג. תוס'],

קיי"ל דהדלקה עושה מצוה

והשתא דאמרינן הדלקה עושה מצוה, הדליקה חרש שומה וקטן, לא עשה ולא כלום,

[אבל] אשה ודאי מדליקה, דא"ר יהושע בן לוי, נשים חייבות בנר חנוכה, שאף הן היו באותו הנס שגזרו יומים על כל צמלות הנשואות להיצעל לעפסק תמלה, [ועל די] [ועוד שעל ידי. נמ"י] אשה נעשה הנס, [ר"ל שהם היו עיקר אותו הנס, כגון יהודית בחנוכה, ואסתר בפורים, ולפירוש זה קשה לשון "אף", דמשמע שהם טפילות לאנשים, ולכן י"מ שאף הם היו באותו הנס דלהשמיד ולהרוג, כמו שנאמר טף ונשים ביום אחד, ובחנוכה כי הבתולה הנישאת [תיבעל] להגמון תחילה [כתובות ג:]: ולפירוש זה אמאי אינן חייבות בסוכה, שאף הם עמדו תחת ענני כבוד, בגמ' [סוכה כח:]: פריך לה אמאי אינן חייבות בסוכה מנ"ש דט"ו מ"ו מנחה, ומשני דכתיב האורה להוציא את הנשים. קובץ מוריה בסלו ע"ב דף יד משם ר' עובדיה ירא מברטנורא],

אבני חן למסכת שבת

כדמשמע במתניתין דכולהו מודו ביה דמדליקין. תוס'.

כיון דשמע לה להא דרבי יהושע בן לוי [דשמן זית מן המובחר],
מהדר אמשחא דזיתא, אמר האי צליל נהוריה טפי זלול ומאיר,

ואריב"ל, כל השמנים יפין לדיו [שהיו משתמשין בה לכתיבת ס"ת
וכו', והיו מוסיפין בה גם שרף כדאמרינן בסמוך], **ושמן זית מן המובחר**,

איבעיא להו, לגבל [שבעשיית הדיו היו משתמשין בשמן שני פעמים,
כדמפרש] מלאמי צמסות גאונים, שמעשנין כלי זכוכית צען שמן זית עד
שמסמיר, וגורר השמורות ונותן בו שמן קימעה, ומגביל בו ומייבשו צממה, וממחה
אותו למוך הדיו **או לעישן נמי כדפרישית?**
[קורא לנתינת מים ושמן לתוך האפר בלשון גיבול, אבל אין זה גיבול ממש, שהרי
אמרינן לעיל יח. דדיו לאו בר גיבול הוא. ע"פ הריטב"א].

ת"ש, דתני רב שמואל בר זוטרא [זוטרי. דאי גרסין "זוטרא" הרי
מיד אומר עוד פעם שמועה בשמו], **כל השמנים יפין לדיו, ושמן זית**
מן המובחר, בין לגבל בין לעישן,

רב שמואל בר זוטרא מתני הכי, כל העשנים יפין לדיו,
ושמן זית מן המובחר [אבל במימרא זו לא מסיים "בין לגבל בין לעישן"],

אמר רב הונא, כל השרפין גומ"א (הוא שרף עץ) [ובתוס' חולק על
רש"י] **יפין לדיו, ושרף קטף פרוגי"ל** (הוא שויף בר) של יער, כמו שאנו
עושים משל שרף יפה מכולם:

א"ר חייא בר אשי, אמר רב, המדליק נר של חנוכה, צריך
לברך # [בא למעט אבל רואה אינו מברך, דאל"ה לא מצינו במקום אחר
שיאמר שצריך לברך ומה החידוש? ואולי טעית],

ורב ירמיה אמר הרואה [ראה או"ח סימן תרע"ו סעיף ג'] **העוצר צוק**
ורואה צלמל הסלכות דולק נר של חנוכה צריך לברך,

[וראה בתוס' סוכה מו. ד"ה הרואה וז"ל בשאר מצות כגון אלולב וסוכה לא
תקינן לברך לרואה, אלא גבי נר חנוכה משום חביבות הנס, וגם משום שיש כמה
בני אדם שאין להם בתים ואין בידם לקיים המצוה, ומעם ראשון ניהא דלא תיקשי
ליה מזוזה, ועוד יש לפרש דאין שייך לתקן לרואה ברכה שאין העושה מברך [פי'
שבשאר מצות שאין בהם רק ברכת המצוה דהיינו לישב בסוכה, או על גמילת
לולב אין יכולים לתקן שהרואה יברך כן, אבל בחנוכה שיש ברכה של שעשה
ניסים גם הרואה יכול לברך אותה. עיי"ש במהרש"ל וכו']],

ומלאמי צמס רצינו יתכן בן יהודה, שאמר משם רצינו יעקב, דלא הוה חקקה צרכה זו
אלא למי שלא הדליק צנרתו עדיין [ושאין דעתו להדליק צעלמו. מרדכי סימן רס"ז
שמעתיק דברי רש"י, וראה דברי המרדכי לעיל על מש"כ הגמ' אכסנאי חייב בנר

[להיבעל למפסר תחלה, וחזן מהצער שכלה צנועה היתה נבעלת לגוי טמא,
כלה זו לא ידעה עדיין מעם ביאה, והוא התנהג עמה בפריצות יתירה, וזה היה
תקדים גורא לבת ישראל, שיכול להשפיע עליה לרע כל חייה כשתחיה עם
בעלה].

[ויש ללמוד מרש"י זו שצריך חיוב הדלקת הנרות הוא משום נצחון המלחמה
[ולכן אין זכר לנס השמן בתפלת על הניסים], וכיון שאין דרכה של אשה לכבוש,
לכן צריך לפרש איך היו בנים חנוכה]:

[והבנתי מן כתבי הקודש שכתבו תלמידי הרב החסיד הקדוש מהר"פ מקארעץ
זצוק"ל, בשם הקדוש הנ"ל הוא ע"פ מה שאמרו"ל שבא נחש על חוה והטיל בה
זוהמא וישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן משא"כ הגוים לא פסקה
זוהמתן, והנה היונים רצו לעקור את התורה, זאת היתה עצתם להטיל זוהמא
מחדש בבתולת ישראל, ועי"ז יוכחש ח"ו כח חכמת התורה, ע"כ היה הענין הזה
מעין חטא אדה"ר, והנה תבונן לפ"ז בעת הישועה כאשר התנוסס השי"ת לעמו
להורות להם התגברות חכמת התורה, הנה נעשה הנס ע"י כהן גדול הרומז
בחכמה, וע"כ המצוה עליו אשה בבתוליה יקח, אפי' בעולה ישראל אסורה לו.
בני יששכר מאמרי חדשי כסלו טבת מאמר ו', ב']

אמר רב ששת, אכסנאי אורח חייב בנר חנוכה, א"ר זירא,
מריש כי הוינא כי רב, משתתפנא בפריטי בהדי אושפיזא
[קצת נראה דה"י מסופק בדניא דרב ששת אי אכסנאי חייב ולכן אשתתף והיינו
דאמר השתא ודאי לא צריכנא, דמשמע דמעיקרא נסתפק בדבר, כנ"ל. שפת
אמת], **בתר דנסיכי איתתא** ופעמים שהייתי אכסנאי ללמוד תורה,
אמינא השתא ודאי לא צריכנא [איני צריך להשתתף], **דקא**
מדליקי עלי צעזעי בגו ביתאי צנימי:

[ויש פוסקים דסברי דאפילו יודע שמדליקין עליו בביתו כיון שהוא בעצמו אינו
מדליק, וגם אינו משתתף עם אחרים בפריטי צריך לברך על הראיה, להודות על
הנס, וגם לברך אז שהחיינו וכו"מ אינו כדאי לעשות כן למעשה דספק ברכות
להקל. משנ"ב תרע"ו ס"ק ה,

וכתב שם בשערי ציון שהיש פוסקים הוא המרדכי [רס"ז] וכתב עוד ועיין בביאור
הגר"א שכתב דכן מוכח ג"כ מרש"י, וכ"כ במאירי, ועיין בא"ר שהביא עוד כמה
ראשונים דסברי הכי, ושלל כדעת הט"ז שכתב דדעת מרדכי הוא יחידאה, וע"כ
פסקו הב"ח ופר"ח וא"ר כן להלכה],

א"ר יהושע בן לוי, כל השמנים כולן יפין לנר [חנוכה, דקיי"ל
בבבא אין זקוק לה], **ושמן זית מן המובחר**,

אמר אביי, מריש הוה מהדר מר [רבח] **אמשחא דשומשמי,**
אמר, האי משך נהורי טפי אינו ממנהר לכלות כשמן זית [הרי שיש מעלה
אם הנרות דולקין זמן רב. וראה בניצוצי הש"ס],

[נראה דאנר חנוכה קאי ומשום טעמא דמסיק דנפיש נהוריה טפי, אבל לנר שבת
פשיטא דשמן זית מצוה מן המובחר לפי שנמשך אחר הפתילה טפי מכולהו,

אבני חן למסכת שבת

חנוכה], לו ליושב בספינה,

[ונראה לי לומר דהאי דמחייבין לרואה לברך, כגון שאין בדעתו להדליק באותו הלילה, כגון שהיה עובר בספינה והיה יודע שלא יגיע הלילה לביתו וכו'. תוס' רי"ד],

אמר רב יהודה, יום ראשון הרואה מברך ב' שעשה נסים ושהיינו, שאין עליו לצדק להדליק, דהא לא אדליק איהו, ומדליק מברך ג', מכאן ואילך מדליק מברך שתיים, ורואה מברך אחת,

מאי ממעט המדליק בשאר ימים, איזו מן השלש ממעט? ממעט זמן, ונימנעו נם? נם כל יומי איתיה שהי כל שמנה הדליקו מן הפך, אצל זמן משהגיעו להתחלת זמן הגיעו,

[יש להסתפק בנדר ברכת הזמן על המועדים, דיש לבארה בשני אופנים: א' החיוב הוא כמו ברכת שהחיינו על מצות הבאות מזמן לזמן, או על פרי המתחדש מזמן לזמן וכו' ב', שהיא מצד החידוש שברבד, וכן בענינו שברכת הזמן על המועדים היא מצד החידוש בהגיע זמן מיוחד זה [פ' מטעם השמחה],

ב' ברכת הזמן על המועדים היא על כללות זמן המועד, דנוסף על המצוות החייבים בהן בכל מועד ומועד, יש חיוב ברכה על עצם זמן המועד היינו לא מצד חידושו אלא בגלל עצם היותו מועד, ולא מטעם שמחה [פ' שיש מצוה להתודות לה' שהגיע המועד],

והנפק"מ יהיה אם לא בירך בלילה הראשונה, לפי טעם א' הברכה הוא על החידוש, וביים ב' כבר עבר זמנו, אבל אם הוא חיוב ברכה על המועד, יכול לברך גם בשאר הימים. לקט חידושים וביאורים מתורתו של הרמ"מ מליבאוויטש],

מאי מברך? מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו להדליק נר של חנוכה,

והיכן צונו הא לא דאורייתא היא, אלא מדבריהם? רב אויבא אמר דברים י' מלא תסור מן הדבר אשר יגדלו לך וגו', רב נחמיה אמר דברים לב שאל אביך ויגדך וקניך ויאמרו לך [שתשמע מה שיאמרו לך הזקנים],

מתיב רב עמרם [מקשה איך אמרת דמברך על מצוה דרבנן, הרי שנינו במשנה דמאי פ"א מ"ד], הדמאי [לחם של דמאי] מערבין בו עירובי חלרות ומחומין ומשתתפין בו. במצוה דאי צעי מפקר לנכסיה והוה עני וחזי ליה, כדמנן מאכילין את העניים דמאי, הלכך חסוד דידיה, ומברכין עליו המוציא, ומזמנין עליו ברכת הזמן [אבל בתו"פ פ' ומברכין היינו ברהמ"ז ב' ומזמנין ב' דאילו ברכת המוציא פשיטא דמברכין דאסו' ליהנות מהעוה"ז בלא ברכה], ומפרישין ומפריש אותה [ומפריש ממנו מעשרות] אדם שהוא ערום כלומר דלא צריך לצרכי עליה דהפרשמו, ובין השמשות [ויכול להפריש בערב שבת בין השמשות],

ואי אמרת כל מדרבנן בעי ברכה, הכא כי קאי ערום היכי מברך, והא בעינן דברים כג והיה מחניך קדוש ולא יראה כן ערום דבר, אפילו [בשעת?] דבור דהוכרת השם, לא יראה כן ערום דבר, וליכא?

אמר אביי, ודאי דדבריהם כגון נר חנוכה בעי ברכה, ספק דדבריהם כגון דמאי, שהפרשמו אינה אלא מספק לא בעי ברכה,

והא יו"ט שני דספק דבריהם הוא, ובעי ברכה קדוש היום?

התם כי היכי דלא לזילולי בה # [משמע שאביי סבר שבאמת לא היה צריך קדוש ליום טוב שני אלא כדי שלא יזלו בה חיובו לעשות קידוש],

רבא אמר, רוב עמי הארץ מעשרין הן ספק דדבריהם [נמו] צעי ברכה, ודמאי אפילו ספק לא היו אלא חומרא בעלמא, דרוב עמי הארץ מעשרין [אבל ספק דדבריהם צריך ברכה]:

אמר רב הונא, חצר שיש לה ב' פתחים שיש לזית שני פתחים פתוחים לתצר, צריכה שתי נרות נר לכל פתח, כדמפרש טעמא משום חשדא, שהרואה יהא סבור שהצית חלוק, והרי הוא של שני בני אדם, ויאמרו האחד אינו מקיים מצות נר,

[ואמר] [אמר] רבא, לא אמרין אלא משתי רוחות אחד נלפון ואחד נזמרת, אבל מרוח אחת לא צריך,

כו"ט, אילימא משום חשדא, חשדא דמאן, אילימא חשדא דעלמא צני עיר אחרת העוצרין (מ. דס"ה)שם צוק, אפילו ברוח אחת נמי ליבעי סבורין הן שהצית חלוק מתוכו, אי חשדא דבני מתא שידעו שאין חלוק אפי' משתי רוחות נמי לא ליבעי?

לעולם משום חשדא דבני מתא, וזימנין דמחלפי בהאי [בצד אחד של החצר] ולא חלפי בהאי, ואמרי כי היכי דבהאי פיתחא לא אדליק בהך פיתחא נמי לא אדליק,

ומנא תימרא דחיישינן לחשד, דתניא אמר רבי שמעון, בשביל ארבעה דברים אמרה תורה, להניח פיאה בסוף שדרה צגמר קצירו, כדמציז לא תכלה משמע צשעת כליו, ולא שיקנה אותה קודם לכן, מפני גזל עניים וכולהו מפרש להו, ומפני ביטול עניים, ומפני החשד, ומשום ויקרא יט בל תכלה,

1. [ומפרש] מפני גזל עניים, שלא יראה בעל הבית שעה פנויה שאין עניים אצלו ויאמר לקרובו עני, הרי זו פאה מהר וטול כאן, עד שלא יבאו אחרים, אצל עכשיו שמניחה צגמר קציר השדה, העניים רואין ונאין,

דף כ"ג ע"ב

2. ומפני ביטול [זמנם של] עניים שלא היו יודעים מתי יקצור [יקנה. ד"ס]

אבני חן למסכת שבת

ניסא # [יש סברא שצריך לפרסם ניסי ה', אבל הוא פלא שלא מצאתי שום ציון מנין למידין את זה]:

אמר רב הונא, הרגיל בנר [חנוכה. רא"ש. וראה מהר"ץ חיות], [ולשון הרגיל קאי על האשה דהיינו האיש המרגיל את אשתו. מהרש"א], הויין ליה בנים # [ולמה לא אמר שהוא עצמו יהיה ת"ח? ואולי הוא עצמו הוא כבר נגמר מה שהוא] תלמידי חכמים דכמיז (משלי ו) כי נר מצוה ומורה אור, על ידי נר מצוה דשבת וחנוכה צא אור דמורה,

הזהיר [לשון הזהיר קאי על האיש. מהרש"א] במזוזה, זוכה לדירה נאה,

הזהיר בציצית, זוכה למלית נאה,

הזהיר בקידוש היום, זוכה וממלא גרבי יין # [פלא שעל מצוה הדלקת נרות שבת וחנוכה שהוא מדרבנן אומר שכר גדול מאד שיהיו לו בנים ת"ח ולא כל אדם זוכה לזה, ואילו למזוזה וציצית וקידוש שהם מצות דאורייתא השכר הוא דירה נאה, מלית נאה, וגרבי יין, פ' דרואין שיש שכר גדול על הדלקת הנרות ולא אתפרש למה היא חשובה כל כך?],

רב הונא הוה רגיל דהוה חליף ותני עוצר ושונה, כלומר עוצר ממיד אפתחא דרבי אבין נגרא חס עזיס, הוא דהוה רגילי [י] [פ' הבעל והאשה, לכך אמר תרי גברי רברבי נפקי מהכא, ולקמן אמר הוא דהוה רגילה האשה לברא לכך קאמר דנפיק חד גברא רבא בזכותה. תוס'] בשרגי טובא דשבת [בשפת אמת מדייק מלשון "אפתחא" דמיידי בנרות חנוכה שמדליקין על הפתח], אמר תרי גברי רברבי נפקי מהכא, נפקי מינייהו רב אידי בר אבין, ורב חייא בר אבין,

רב חסדא הוה רגיל, דהוה חליף ותני [עוצר ושונה, כלומר עוצר ממיד. רש"י לעיל] אפתחא דבי נשא אציו [וראה תוס' דלכן אומר לשון "נשא" שכן קורין לאבא לאחר פטירתו, וכן כותבין גם בכתובה. עיי"ש, אבל במגדים חדשים מביא מתוס' חכמי אנגליה שביט אביו או אבית נקראין בן ע"ש הפסוק ע"כ יעזוב איש את אביו ואת אמו, וכ"ה במוסף הערך ערך נשא א פ' בית הנשכח כי הנשים הנשואות שוכחות בית אביהן], ואיכא דאמרי ממנו דרב שייב,

הוא דהוה רגיל בשרגי טובא, אמר גברא רבא נפק מהכא, נפק מינייהו רב שייב [ולפי הפירוש ד"נשא" הוא חמיו מפרש] דמנו כצו,

דביתהו דרב יוסף, הות מאחרה ומדלקת לה נר של שבת סמוך למשכה,

אמר לה רב יוסף [הוכיח אותה למה מאחרת, והביא ראיה מברייתא],

אומס, שלא יהו עניים יושבין ומשמרין, עבשיו מניח בעה"ב פאה,

3. ומפני חשד שהעוברין רואין בגמר קצירו שהוא מכלה את הכל, לא ידעו שנמנה כבר, שלא יהיו עוברין ושבין אומרים תבא מארה [קללה] לאדם שלא הניח פאה בשדהו,

4. ומשום ויקרא יט כל תכלה דמשמע שעת כילוי,

אמו כולוהו הני דאמנן לאו משום כל תכלה נינהו לא טעמא דלא מכלה קא מפרשי, מאי שגא שעת כילוי [פ' הלא כל הטעם הם למה צריך להשאיר דוקא בשעת כילוי?]

אמר רבא, מפני הרמאין העוברין על לא מכלה, ואומרים כבר הנמנה:

אמר רב יצחק בר רדיפה, א"ר הונא, נר שיש לה שני פיות שהנרות שלהם של חסד הן, ומכוסין, ועושים לו נקב צלדי כסוי להכניס לו הפמילה והוא הפה, ולמעלה כמסוי יט נקב קטן, וגם חלל [פ' כמו בית קיבול] יט למעלה מן הכסוי, וממלאו שמן, והוא נכנס דרך הנקב מעט מעט, אס יט צו שני נקבים משני דדין עולה לב' בני אדם למהדרין העושין נר לכל אחד ואחד,

אמר רבא, מילא קערה שמן, והקיפה פתילות, כפה עליה כלי, עולה לכמה בני אדם [וצריך שיכפה עליה כלי קודם שידליק שאם ידליקנה ואח"כ יכפה עליה כלי הרי הנרות היו דולקות מקמי הכי כמדורה וכו']. באה"ט או"ח תרע"א ס"ק ה'],

לא כפה עליה כלי, עשאה כמין מדורה שהאש ממחצרת לאמצעיתה, ואינו דומה לנר, ואפילו לאחד נמי אינה עולה, [וכתב הרב בעל העיטור ז"ל [הלכות חנוכה קטז]: מסתברא דהני מילי בשלא הרחיקם זה מזה, אבל הרחיקם זה מזה באצבע אינו נעשה כמדורה ויצא. ר"ן, ודין זה מובא במשנ"ב סימן תרע"א ס"ק ט"ז, אבל יש גורסין בדברי העיטור "שתי אצבעות", אבל הריטב"א חולק על בעל העיטור עיי"ש].

אמר רבא, פשיטא לי נר ביתו נר נימו צצת ונר חנוכה והוא עני ואין לו כדי לקנות שמן לשמי נרות, נר ביתו עדיף, משום שלום ביתו והכי אמרינן לקמן (שבת כה:) ותזנז משלוס נפשי זו הדלקת נר צצת, שני צימו מנטערין לשב צמשך,

נר ביתו וקידוש היום, נר ביתו עדיף, משום שלום ביתו,

בעי רבא, נר חנוכה וקידוש היום, מהו, קידוש היום עדיף דתדיר, או דילמא נר חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא?

בתר דאבעיא הדר פשטה, נר חנוכה עדיף משום פרסומי

אבני חן למסכת שבת

[ומתרג' גזרה יו"ט אמו שבת,

רב חסדא אמר, לשמא יטה לא חיישינן, אלא [הטעם שאין מדליקין בשמן תרומה טמאה בשבת] הכא ביו"ט שחל להיות ע"ש עסקינן והוא נריך להדליקה [גרות שבת] מצדד יוס [ביום ששי שהוא יו"ט], נמלא שורף קדשים ציוס טוז לפי שאין שורפין קדשים ביו"ט ולקמן נפרקין (דף כד:) ילפינן מקרלי דלין שורפין, [משמע אבל בשבת רגילה שמדליק הנרות בחול מותר להדליק בשמן שריפה],

והא מדרקתני סיפא [המשנה להלן כד:], אין מדליקין בשמן שריפה ביו"ט, מכלל דרישא [לעיל כ:] לאו ביו"ט עסקינן?

א"ר חנינא מסורא, מה טעם קאמר, מה טעם אין מדליקין בשמן שריפה ביו"ט [פ' ביו"ט שחל להיות ערב שבת, במשנתנו], לפי שאין שורפין קדשים ביו"ט, [פ' לכן אומר לקמן [כד:] אין מדליקין בשמן שריפה ביו"ט], שבא להוסיף מלת יו"ט, שהטעם של משנה ראשונה הוא משום יו"ט דמיירי ביו"ט שחל להיות ערב שבת, ואין שורפין קדשים ביו"ט].

דף כ"ד ע"א

תניא כוותיה דרב חסדא [שמפרש המשנה ביו"ט שחל להיות ערב שבת, והטעם משום שריפת קדשים ביו"ט], כל אלו שאמרו אין מדליקין בהן בשבת, מדליקין בהן ביום טוב, חוץ משמן שריפה, לפי שאין שורפין קדשים ביום טוב:

אומרים על הניסים בברהמ"ז בנודה לך:

איבעיא להו, מהו להזכיר של חנוכה בברכת המזון נתפלה פשיטא לן, שהרי להלל ולהודאה נקבעו, כדאמרין לעיל, כיון דמדרבנן הוא לא מדכרינן לא חיינו להזכיר, או דילמא משום פרסומי ניסא מדכרינן?

אמר רבא אמר רב סחורה, אמר רב הונא, אינו מזכיר אינו נריך להזכיר, ואם בא להזכיר מזכיר בהודאה דהא כולה מילמא דחנוכה עיקרה להודאה נתקנה, צהודאה, צצרכת הארץ,

רב הונא בר יהודה איקלע לבי רבא, סבר לאדכורי בבונה ירושלים, אמר להו רב ששת, כתפלה, מה תפלה בהודאה, אף ברכת המזון בהודאה:

תניא שמות יג קרא ימירא הוא להך דרשה, דהא כתיב וה' הולך לפניכם יומם לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה, מלמד שעמוד ענן של יום מושלים אורו לעמוד האש [שבא עמוד הענן קודם אור היום], ועמוד האש מושלים, לעמוד הענן [שהיה] [והיה ?] עמוד האש בא קודם שישקע עמוד הענן, אלמא אורא ארעא צהכי,

סברה לאקדומה צעוד היום גדול, אמר לה ההוא סבא [בשפת אמת כתב ע"פ תוס' חולין ו. דסבא הוא אליהו, ולכן לא אמר לה רב יוסף עצמו כן, אבל הסבא ידע מחשבתה], תנינא שניה אני # [ובשאר מקומות לא מתפרש לשון תנינא כן, אלא "שנינו", וצריך להבין למה פירש רש"י כן, ואולי מפני שאין זה ברייתא בשום מקום] ובלבד שלא יקדים [גם להקדים יותר מדאי אינו נכון] דלא מינכרא שהיה של שנת ושלא יאחר [וכן הלשון בברכות ח: לענין שנים מקרא ואחד תרגום], [וכתב הרמב"א ומצותה שידליק מיד לאחר השקיעה ותו לא מיד, # וצ"ע מה כוונתו]:

אמר רבא, דרחים אוסר רבנן הוו ליה בנין רבנן ומהצמו עליהם כאז על כן [דכל ע"ה שונא ת"ח ומוי שאוהבן ודאי כבר נעשה ת"ח, ולא שייך למומר ביה מאן דרחים רבנן יזכה שיהיה גופיה צורבא מרבנן] [כדלקמיה], דעל כרחך כבר הוא אחד מרבנן כיון שהוא אוהבן וכו'. מהרש"א מכות י: עיי"ש באורך, וכע"ז גם במהרש"א כאן],

דמוקיר [דרחיל מ. הגר"א] רבנן, הוו ליה התנוותא רבנן,

דרחיל מרבנן [דמוקיר רבנן. הגר"א], הוא גופיה הוי צורבא מרבנן [פ' לפי שהיראה גדולה מן הכבוד, שהכבוד אינו אלא בפניו והיראה בין בפניו בין שלא בפניו, לפיכך שכרו מרובה שיהא הוא עצמו תלמיד חכם. חידושי הר"ן],

ואי לא בר הכי הוא שאינו רגיל לעסוק צמורה, משתמען מיליה כצורבא מרבנן:

[שנינו במשנתנו לעיל כ:] ולא בשמן שריפה וכו': מאי שמן שריפה? אמר רבה, שמן של תרומה שנממאה, ואמאי קרו לה שמן שריפה, הואיל ולשריפה עומד שאסור צאכילה [פ' דלא חוי אלא לשרפה, וגם שמצוה עליו לשרפו כדאיתא בסמוך. ריטב"א],

ובשבת [פ' דהמשנה מיירי בבמה אין מדליקין בשבת] מ"ט לא, מתוך שמצוה עליו לבערו דילמא אמי ציה לדי תקלה דאכילה # [פ' שאומר כאן שני דברים, א' שהחויב לבערו הוא שלא יבא לאכול, ב' וכיון שיש מצוה לבערו חיישינן] גזרה שמא יטה כדי שיצטער מהר,

[ראה לקמן בה. ברש"י ד"ה מצוה לשרוף את התרומה שנממאת דדמיא לקודש, ועוד משום תקלה],

א"ל אביי, אלא מעתה ביו"ט דליכא למיחש להטייה לישתרי, אלמא תנן, אין מדליקין בשמן שריפה ביו"ט?

אבני חן למסכת שבת

מזכירין יעלה ויבא בברכהמ"ז של ר"ח:

ושחרית ומנחה, מתפלל שמונה עשרה, ואומר מעין המאורע [ענגו] בשומע תפלה, ואם לא אמר אין מחזירין אותו, דלאו דאורייתא ניסכו [פי' תעניות אלו],

(ואין בהן קדושה על הכוס. זה ודאי טעות דבי ס"ד לעשות קידוש בתענית) ואין בהן הזכרה # [צריך לומר דקאי על ענגו, וזה פלא גדולה שיהיה ה"א שיאמר ענגו בברכת המזון, וגם צ"ע היכן יאמרנה ?] בברכת המזון של ערבית כניסמו, וכל שכן צינאמו, שכבר עבר היום [ומבולא פשט האיבעיא, שצ"ל יעלה ויבא בר"ח]:

אומר על הניסים במוסף של שבת ור"ח בחנוכה:

איבעיא להו, מהו להזכיר של חנוכה, במוספין בתפלת מוספין דשבת וראש חודש שבתוך ימי חנוכה, מהו להזכיר על הניסים צהודא, כיון דלית ביה מוסף בדידיה [בחנוכה], לא מוכרינן, או דילמא יום הוא שחייב בארבע תפלות ערבית ושחרית ומוסף ומנחה, וכיון שחזתה תפלה זה היום, אינה פחותה משאר תפלות של יום?

רב הונא ורב יהודה דאמרי תרוייהו, אינו מזכיר, רב נחמן ורבי יוחנן דאמרי תרוייהו מזכיר,

אמר אביי לרב יוסף, הא דרב הונא ורב יהודה [דאינו מזכיר] דרב הוא, דאמר רב גידל אמר רב, ראש חדש שחל להיות בשבת, המפטיר בנביא בשבת, אינו צריך להזכיר של ראש חדש, שאילמלא [שאם לא. תוס' מגילה כא.]. שבת, אין נביא בראש חדש הכא נמי, הוילי (אלמלא) [ואילמלא. דס"ה] ראש חודש אין מוספין בחנוכה, לא צרי לאזכורי,

[והגמ' דוחה הראיה מר"ח] מי דמי, התם נביא בדר"ח ליכא כלל, הכא איתיה [לעל הניסים] בערבית ושחרית ומנחה וכיון שהיו מחויב צארכע תפלות, כו כן וז,

אלא להא דמיא [על הניסים במוסף], דאמר רב אחדבוי, אמר רב מתנה, אמר רב, יום טוב שחל להיות בשבת, המפטיר בנביא במנחה בשבת מנאמי בתשוצת הגאונים, שהיו רגילים לקרות בנביא בשבתות צמנחה עשרה פסוקים, וצינמי פרסיים גזרי שמד שלא לעשות, וכיון שנסתלקו נסתלקו, א"צ להזכיר של יום טוב,

שאילמלא שבת, אין נביא במנחה ביום טוב ואף על גב דאיתיה שחרית, הוילי ומנחה לאו משום יום טוב אמי, לא [מזכירין] [אמרינן. דס"ה] [ומבאן יש ללמוד שאין אומרים על הניסים במוסף, אבל הגמ' דוחה],

איבעיא להו, מהו להזכיר ראש חודש בברכת המזון, אם תימצי לומר בחנוכה דרבנן לא צריך [וכן ההלכה שבחנוכה ופורים אין אומרים יעלה ויבא], ראש חודש דאורייתא צריך, או דילמא כיון דלא אסור בעשיית מלאכה, לא מוכרינן?

רב אמר מזכיר, רבי חנינא אמר אינו מזכיר,

אמר רב זריקא נקוט דרב [שמזכירין ר"ח בברכת המזון] בידך, דקאי רבי אושעיא כוותיה,

דחני ר' אושעיא, ימים שיש בהן קרבן מוסף, כגון ר"ח וחוש"מ, ערבית ושחרית ומנחה, מתפלל שמונה עשרה [כמו בכל יום], ואומר מעין המאורע # [יעלה ויבא, ונקרא מעין המאורע שכיון שאין לנו בית המקדש להקריב קרבנות היום, אנו מתפללים שיעלה זכרוננו לפניו שיגאלנו] בעבודה לבקש רחמים על ישראל ועל ירושלים, להשיב עבודה למקומה, לעשות קרבנות היום,

ואם לא אמר, מחזירין אותו [לאו דוקא אכולהו דהא אם לא הזכיר בערבית אין מחזירין אותו אלא אשארא דהווי רובא. חידושי הר"ן] # [אולי אגב גררא של בעל תפלה, שהקהל מחזירין אותו, אומר על היחיד שמכריז ברהמ"ז לשון זה, שעל יחיד היה מתאים לומר "חזור"], ואין בהן קדושה על הכוס, ויש בהן הזכרה בברכת המזון,

[ומביא שאר הברייתא אף שאין זה נוגע להענין כאן] ימים שאין בהן קרבן מוסף, כגון שני וחמישי (ושני) משמע של כל שבתות השנה, ותעניות, ומעמדות,

[ומפסיק לפרש הברייתא] שני וחמישי מאי עבדתיהו ומאי עבדתיהו לזכור ולחלקם משאר ימות השנה? אלא שני ור' וב' של תעניות שהיו גזרים תעניות על הגשמים שני וחמישי [ושני], צמסכת תענית (דף י.). ומעמדות כלומר לימים של מעמדות, שהיו מתעניין ארבעה תעניות בשבת, שני ושלשי ורביעי וחמישי, ומעין המאורע דידהו תפלת תענית,

ערבית לילי כניסמו, ואף על פי שאוכל ושומה כל הלילה, מתפלל תפלת תענית [פי' תפלת ענגו] מאחר שניכנס היום, והכי נמי אמר רב הונא צמסכת תענית (דף יא.): יחיד שקבל עליו תענית, אף על פי שאוכל ושומה כל הלילה מתפלל תפלת תענית,

וצתשוצת הגאונים מנאמי צרייתא, שנו צמיתו, פעמים שאדם שריו צתענית ואינו מתפלל, ופעמים שאינו שריו צתענית ומתפלל, הא כיצד, כאן צמיתתה, כאן צינאמה, כלומר ערב תענית, אף על פי שעמיד לאכול לאחר תפלה, מתפלל תפלת תענית, וליל מתחרה, אף על פי שעודנו צתענית כשמתפלל תפלת ערבית אינו מתפלל תפלת תענית,

וסוף דברי הגאונים כחצו, אצל אין אנו רגילים לומר ערבית ואפילו שחרית, שמא יאדע לו חונס חולי או צולמוס ויעטוס כלום, ונמנא שקרן צתפלתו,

אבני חן למסכת שבת

דף כ"ד ע"ב

ולית הילכתא ככל הני שמעתתא רב הונא ורב יהודה [שאמרו אינו מוזכר על הניסים בחנוכה], ורב גידל [המפטיר בנביא בשבת אינו מוזכר של ר"ח] ורב אהדנאי [המפטיר בנביא בשבת במנחה אינו מוזכר של יו"ט],

אלא כי הא אלא תפלה אחת כך חזרתה לכל דבר היום, ומזכיר, דא"ר יהושע בן לוי, יום הכפורים שחל להיות בשבת, המתפלל נעילה צריך להזכיר של שבת לומר ותמן לנו את יום המנוח ואת יום הכפורים הזה, ותתם מקדש השבת ויום הכפורים, ואף על פי שאין תפלה נעילה בשבת, יום הוא שנתחייב בארבע תפלות לאו תפלה הלילה בכלל [פי' יש ארבע בלי תפלת ערבית], אלא תפלות היום שחרית מוסף מנחה ונעילה,

[ומקשה אי הכי] קשיא הילכתא אהילכתא? אמרת הילכתא כריב"ל [דיום הוא שנתחייב בד' תפלות], וקיימא לן הילכתא כרבא, דאמר רבא יו"ט שחל להיות בשבת, שליח ציבור היוורד לפני התיבה ערבית המספיל צרכה מעין שבע קונה שמים וארץ, מנן אבות גדדו אינו צריך להזכיר של יום טוב, שאילמלא שבת, אין שליח צבור יורד ערבית ביו"ט,

[ודוחה] הכי השתא, התם ברין הוא דאפילו בשבת נמי לא צריך [הצ"ח לירד לומר מעין שבע], ורבנן הוא דתקוני משום סכנה [סכנת] מייקין, שלא היו צמי כנסיות שלהן ציטו, וכל שאר לילי הסול היו עסקין במלאכתן, ובגמרא מלאכתן מתפללין ערבים צדיק, ולא היו צדיק צדיק הכנסת, אצל לילי שבת צדיק צדיק הכנסת, וחשו שיש שאין ממהרין ללכת, ושוהין לאחר תפלה, לכן האריכו תפלת הצבור,

אבל הכא [מה שאמר ריב"ל ביוה"כ] יום הוא שנתחייב בארבע תפלות:

באופן:	הדין:
להזכיר של חנוכה במוספין	מחלוקת אמוראים [דהא איתא בערבית ושרית וכו']
שבת ר"ח אם מפטיר בנביא	אינו מוזכר של ר"ח [דנביא בדר"ח ליכא כלל],
יו"ט שחל להיות בשבת המפטיר בנביא במנחה,	אין צריך להזכיר של יו"ט [דמנחה ביו"ט אין נביא]
יוה"כ שחל להיות בשבת, בנעילה צריך להזכיר של שבת	צריך להזכיר של שבת [דיום שהוא שנתחייב בד' תפלות]
יו"ט שחל להיות בשבת, בערבית	אינו צריך להזכיר של יום טוב [דמרין גם בשבת לא צריך וכו']

**** עד כאן הסוגיא דחנוכה ****

[שנינו בסיום המשנה לעיל כ:]: ולא באלוה [ולא בחלב, נחום המדי אומר]

מדליקין בחלב מבושל [והוא מהותך. גירסת רש"י?], וחכמים אומרים אחד מבושל ואחד שאינו מבושל אין מדליקין בו] כו': חכמים היינו תנא קמא דאמר ולא חלצ כל חלצ צמשמע [וכן אומרים חכמים שאין מדליקין בו?]

איכא בינייהו [בין ת"ק לחכמים] דרב ברונא אמר רב [דבריו הם לעיל כא., ולשון איכא בינייהו דרב ברונא הוא גם לקמן כו.]. דשמי על ידי מערומת שמן כל שהוא [ופלגי אם נתן שמן כשר בתוך החלב אם זה מתיר החלב להדלקה], ולא מסיימי אין ניכר מי אוסר ומי ממיר [הת"ק או חכמים]:

ביתני: אין מדליקין בשמן שריפה שמן של תרומה טמאה ביו"ט, ובגמרא מפרש טעמא,

רבי ישמעאל אומר, אין מדליקין בשמן בעטרן פסולת דזיפתא [a sort of resin used for lighting in place of oil] מפני כבוד השבת שרימו רע,

וחכמים מתירין בכל השמנים [וממשיך לפרש באיזה שמנים מתירין],

מסקנא דמילתא דחכמים היא בשמן שומשמוין [sesame oil],

בשמן אגוזים,

בשמן צנו' נו' ר' תנן [שמן הנעצר משמן צנון. יבין],

בשמן דגים מקרבי דגים שנימוחו,

בשמן פקועות דלעת מדגרי [בערוך פ' אבטיחים מדבריים (ווילדע גורקען) והם קטנים כדמות ביצים ומעממן מר, ועושים מזרע שלהן שמן, ועל שם שפוקעין בנגיעה קטנה, ומשליכין גרעיני הדורע שבתוכן, נקראו פקועות מלשון פקע. יבין, אבל בשמ' מביא תמונה של אבטיח],

בעטרן [פסולת הזפת, והוא רק ונמשך אחר הפתילה מפי מופת. יבין],

ובנפט [naphta = a highly volatile flammable liquid distilled esp. from petroleum and used as a fuel or solvent and in making chemicals] [כמין שמן היוצא מן האדמה] מין שמן שרימו רע, כדאמרין צדק יומא (לט). צא למדוד נפט אומרים לו מדוד לעלמך, שאין אדם רואה לסייעו,

ר' טרפון אומר, אין מדליקין, אלא בשמן זית בלבד:

[תוכן הגמ' דלקמן:]

* מנהני מילי שאין שורפין קדשים ביו"ט? חזקיה, אביי, רבא, רב אשי,

* בחול מצוה לשרוף תרומה כמו הקדש, והתורה אמרה שבשעת ביעורה תיהני ממנה, ומקשה היכן אמרה תורה, ומתרצים מדרב נחמן, מרדכי אבהו, ורב נחמן

אבני חן למסכת שבת

בר יצחק,

נב"מ: מ"ט [למה אין מדליקין בשמן שריפה ביו"ט]? לפי שאין שורפין "קדשים" ביו"ט [ולכן גם אין מדליקין בשמן זה],

מנהגי מילי דאין שורפין, דאי לא ממעט לה קרא, אית לן למימר לימי עשה דנאש תשרופו, וידעה את לא תעשה כל מלאכה?

1. אמר חזקיה, וכן תנא דבי חזקיה, אמר קרא שמות יב ולא תותירו ממנו עד בקר, והנותר ממנו עד בקר, שאין ת"ל עד בקר זמנא אחרימי, אלא והנותר ממנו נאש תשרופו, דהא כתיב עד בקר דרישא,

מה ת"ל עד בקר, בא הכתוב ליתן לו בקר שני לשריפתו שהוא חולו של מועד, והכי משמע והנותר ממנו לבקר ראשון, עד בקר שני הממנו ומתשרפוהו,

2. אביי אמר, אמר קרא במדבר כח עולת שבת בשבתו, ולא עולת חול בשבת, ולא עולת חול ביו"ט כגון אצרי תמיד של ערב יום טוב, שלא הוקטרו מצעוד יום, אין מעלין אותן משחשכה, וכל שכן קדשים פסולים לא שרפין,

3. רבא אמר, אמר קרא [והללמוד הוא בסוף דממה שאסור למול ביו"ט שלא בזמנה למדין דמנה שאין זמנה קבוע ויכול לעשותה למחר, אינה דומה יום טוב, והוא הדין לשריפת קדשים טמאים], שמות יב הוא לבדו קראי יומי נינהו, דמאי למכתב אך אשר יאכל לכל נפש יעשה לכם יעשה לכם,

הוא ולא מבשריין מכשירי האוכל, כגון לעשות שפוד, וסכין, ומנור, וכירים,

לבדו ולא מילה שלא בזמנה למעוטי מילה שלא בזמנה, דלא דמיא שבת ויום טוב דאתיא בק"ו דאי לא מעטיה קרא, אחיא בקל וחומר דמדיח, דפרק ר' אליעזר (לקמן קל"ג), דהכי מציא חסם, ומה נרעת שדומה את עצודה, ועבודה דומה את השבת, מילה שלא בזמנה דומה אותה,

דהכי מציא חסם, מילה דומה את הצרעת בין בזמנה בין שלא בזמנה, ויליף לה מקראי, שבת שדחית מפני עצודה אינו דין שתהא מילה שלא בזמנה דומה אותה, אתא "לצדו" לאפוקי מהאי קל וחומר, דלא תדרוש ליה, וממילא שמעינן מינה, דמנה שאין זמנה קבוע ויכול לעשותה למחר, אינה דומה יום טוב, והוא הדין לשריפת קדשים טמאים,

4. רב אשי אמר [כתיב ביו"ט], ויקרא כג (שבת) שבתו,

דף כ"ה ע"א

עשה דמשמע שבת זו, והוה ליה יום טוב עשה ולא תעשה,

ואין עשה דנאש תשרופו דוחה את יום טוב דהוא לא תעשה ועשה ואף על גב דהדלקת נר ציוס טוב מלאכה המותרת היא, הואיל והצנרת שאר קדשים שאין נהנין מהן נאשרין [נאשרה. וט'], גם זו לא יאכל מן הכלל,

ביום טוב הוא דאסיר [פ' להדליק שמן שריפה דגזור רבנן אטו קדשים. ריטב"א], הא בחול שפיר דמי לאיתסווי מינה [כלומר דשרי לכהן ליהנות בשרפתה. ריטב"א], מ"ט?

[וא"ת אדרבה מנא לן דמיתסר בהנאה מפני טומאתו כיון דממונו של כהן הוא? י"ל משום דאיכרי קדש דמהתם שמעי' דאיכא עשה בשריפתו, וא"כ נימא שיהא כקדש לאיסור הנאה. ריטב"א]

אמר רב [א. רשב"א], כשם שמצוה לשרוף "הקדשים" שנממא, כך מצוה לשרוף את "התרומה" שנממא דממא לקדש, ועוד משום תקלה [וראה לעיל כ"ג ע"ב ד"ה שמצוה עליו לבערו. דילמא אמי ציה לדי תקלה דאכילה], ואמרה תורה, בשעת ביעורה תיהני כמנה [בתרומה, אבל בקדשים אף ששורפה אסור ליהנות ממנה],

היכן אמרה תורה [שיהנה מן התרומה בשעת ביעורה]?

1. מדרב נחמן, דאמר רב נחמן, אמר רבה בר אבבה, אמר קרא במדבר יח ח וידבר ה' אליהם [אני הנה נתתי לך את דמ'שמת תרומתי לקדשך ג'י'ישראל לך נתתם למשחה ולבגד לקדשך לך, בשתי תרומות הכתוב מדבר אחת תרומה טהורה ואחת תרומה טמאה] [דלא כתיב תרומתי בקמ"ן תחת חמ"ם, ובחזיק תחת חתי"ו, אלא חולם על חמ"ם, וקמין תחת חתי"ו דמשמע לשון רבים], ואמר רחמנא לך שלך תהא [שאתה יכול ליהנות גם מתרומה טמאה, ואך], להסיקה תחת תבשילך [והיינו דאמר בשעת ביעורה תיהני כמנה],

2. ואיבעית אימא [עוד לימוד שמותר ליהנות מתרומה כששורפה], מדרבי אבהו, דאמר רבי אבהו א"ר יוחנן דברים בו יד ולא בערתי ממנו בטמא צמער שני כמי,

[אע"פ שהודיו בכל המעשרות, כמדרש וגם נתתיו ללוי ולגר וליתום ולא למנה, אבל "לא אכלתי באוני ממנו" יחזור על הקדש לבדו שהוא מעשר שני ונטע רבעי, והם שאסורין באונן ובטומאה. רמב"ן עה"ת דברים בו יד, פ' ששם על הפסוק בערתי הקדש מן הבית פסוק יג, פרש"י זה מעשר שני ונטע רבעי וללמדך שאם שה מעשרותיו של שמי שנים ולא העלם לירושלים שצריך להעלותם עשוי].

ממנו אי אתה מבעיר, אבל אתה מבעיר שמן של תרומה שנממא,

[ומקשה] ואימא ממנו אי אתה מבעיר, אבל אתה מבעיר שמן

אבני חן למסכת שבת

של קדש שנמא?

בפרק הזהב (בבא מציעא נד:).

דף כ"ה ע"ב

ואין לה פדיון להוציאה לחולין, אבל קדש יש קדש שנפדה, כגון שהוסם לפני שחיטה,

ואסורה לזרים לעולם, אבל קדש יש קדש שמוטר לזרים לאחר זריקה, כגון מעשר צהמה וחודה ושלמים? הנהך נפישן בשם [בשנים],

ואיבעית אימא, קדש חמור שכן ענוש כרת כרת עדיפא, דאית צה מרי חומרי ימיו נכרתין, והולך עירי [אבל בתרומה הענוש הוא מיתה בידי שמים],

3. [ועוד לימוד שבשעת ביעורו תיהני ממנה] רב נחמן בר יצחק אמר, אמר קרא דברים יח ראשית דגך תתן לו, לו ולא לאורו מכאן שאין תורמין מן הטמא על הטמא, דכתיב תמן לו, דבר הראוי לו לאכול, ולא לתפנו. וט' לאורו להסיק. וט', ומדאיתריך למעוטי, מכלל דבת אורו הוא להסקה:

רבי ישמעאל אומר [אין מדליקין בעטרן מפני כבוד השבת] כו'. מאי טעמא? אמר רבא, מתוך שריחו רע, גזרה שמה יניחנה ויצא,

אמר ליה אבאי ויצא מאי איכפת לך? אמר ליה שאני אומר הדלקת נר בשבת חובה [אורה. וט'] כבוד שבת הוא, שאין סעודה חשובה אלא במקום אור כעין יממא, בפרק במדא דיומא (עה:),

דאמר רב נחמן בר רב זבדא, ואמרי לה אמר רב נחמן בר רבא, אמר רב, הדלקת נר בשבת חובה,

רחיצת ידים ורגלים בחמין ערבית ליל שבת רשות, ואני אומר מצוה,

מאי מצוה? דאמר רב יהודה אמר רב, כך היה מנהגו של ר' יהודה בר אלעאי, ע"ש מביאים לו עריבה מלאה חמין, ורוחץ פניו ידיו ורגליו, ומתעטף ויושב בסדינין המצוייצין סדינים של פשתן, ובהן יניח של תכלת, כלאים, אלא שמוטר מן המורה, דדרשין סמוכין, לא תלשם שטננו גדילים תעשה לך (מנחות לט.), ודומה למלאך ה' צבאות,

[פ' מורי גר"ו נראה דלאו מצוה ממש קאמר שיברך עליה, אלא מנהגא בעלמא, ולא מברכין אבנהגא וכו' וכן כתבו בתוס' דמשום הכי רחיצה מצוה משום דקיי"ל דמנהג אבותינו תורה היא, וכן כתב ה"ר יהונתן ז"ל ואני אומר מצוה,

[ומתריץ שאין לומר כן ד] לאו קל וחומר הוא, מה מעשר הקל, אמרה תורה לא בערתי ממנו בטמא [שמעשר טמא אסור להסיק תחת תבשיל] צין שאני טמא צין שהוא טמא, קדש חמור לא כ"ש [שאסור ליהנות ממנה בשריפתה],

א"ה תרומה נמי לימא ק"ו הוא [וגם בתרומה יהא אסור ליהנות ממנה בשעת שריפה]? הא כתיב ממנו [לרבות תרומה טמאה],

[ונמצא שקדש ומעשר אסור ליהנות מהם, אבל תרומה מותר ליהנות ממנה, ולכן שואל] ומה ראית? מסתברא קדש לא ממעימנא מהך חומרא [דלא בערתי ממנו בטמא], שכן יש צו חומרי סימן פנ"ק עכ"ס וראוי גם לזו [פ' לחומרא זו שאין נהנין ממנה בטמא], [תימה דמצי לאחשובי נמי דחומרי קדשים מתרומה בהא דהעריב שמשו אוכל בתרומה, הביא בפרתו אוכל בקדשים. תוס'],

חייצין עליו משום פיגול שחט על מנת לאכול חוץ לזמנו, ואכל אפילו בזמנו,

ומשום גותר חוץ לזמנו ממש, ולא חשש מתחלה,

קרבן וקרוי קרבן,

יש צו מעילה ואף על גב שקדש [הנותר] לאכילת כהנים אין בהן מעילה, מכל מקום תורת מעילה שייכת ציה, אם קדשי קדשים הן, יש בהן מעילה לפני זריקה, לכל הנהנה מהן, ואם קדשים קלים הן, יש מעילה באימורייהן, לאחר זריקת דמים, לאפקי תרומה דלית צה כלל,

וכרת לאוכלה בטומאת הגוף, ותרומה צמיתה בידי שמים ימיו נקזרים, אבל אינו הולך עירי,

אסור לאונן קל וחומר ממעשר, אבל תרומה מותרת לאונן, ביצמות בפרק הערל (ע:), זר זר שמי פעמים, זרות אמרתי לך ולא אנינות, און כל זמן שלא נקבר מתו,

אדרבה תרומה לא ממעימנא, שכן מחפ"ז סימן,

מיתה מיתה בידי שמים לזר האוכלה, או כהן טמא,

חומש לזר האוכלה בשוגג, דכתיב (ויקרא כב) כי יאכל קדש בשגגה, ויסק חמשייתו עליו, אבל קדש, משעה שיש היתר לכהנים כתרומה, ויאל מיד מעילה, שוב אין חומש בשגגה אכילתו,

יש דמוקמי לה בחומשין דחומשא [שחייב בתרומה ולא בקודש], ולא נהירא, דהא רצין ציה חומש דחומש דהקדש,

[פ' וזה שבתרומה לעולם חייב חומש ובמעילה רק עד שעה שיש היתר לכהנים],

אבני חן למסכת שבת

מצוה לשמוע דברי חכמים. חידושי הר"ן.

[ראה תענית כג: ששאלו את אבא חלקיה מאי טעמא כי מטא מר למתא נפקא דביהוה דמר כי מיקשטא נמכשטין? אמר להו כדי שלא אתן עיני באשה אחרת. פ' ועי' גם כל הזמן שהוא בדרך אינו נותן עיניו באשה אחרת שהוא מכיר את אשתו ויודע איך היא מחכה שיבא],

[ראה ברכות ג"ז ע"ב שלשה מרחיבין דעתו של אדם אלו הן דירה נאה ואשה נאה וכלים נאים. ולפי הפשט לכאורה הכוונה על משגל, ובלשון נקיה:]

ת"ר, איזה עשיר נפקא מיניה למטרם להדורי אמילתא כל שיש לו נחת רוח בעשרו שמה בחלקו, אם מעט אם רב # [פ' שיש עושר קמן ויש עושר גדול, ואומר דכל עושר שיש לו, יש לו ממנה נחת רוח, ואינו חושב שיש אחרים עשירים ממנו], דברי רבי מאיר:

סימן מ איר"ט רפון, ק עקיבא "ם יוסי:

רבי טרפון אומר, כל שיש לו ק' כרמים, ומאה שדות, וק' עבדים שעובדין בהן בשדות, עבודה הזריכה להם,

[רבי טרפון אומר כל שיש לו מאה כרמים ומאה שדות, ומאה עבדים שעובדין בהן, דהיינו כיון שיש לו מנה רוצה מאתים] [במדרש קהלת א' סימן לד מאן דאית ליה מאה בעי תרתי מאה], ואיזהו עשיר השמח בחלקו, לכן אומר מי שיש לו מאה [מנה הוא מאה זו] ושמח בזה [ואינו רוצה מאתים] הוא הנקרא עשיר, משא"כ בתורה אמרינן בחגיגה ט: אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים וכו' פ' שאף שלמד כבר מאה פעמים אינו שבע רצון ורוצה ללמוד עוד. ש"ב ר' אהרן עקיבא בר"י גאלדבערגער נ"י],

רבי עקיבא אומר, כל שיש לו אשה נאה במעשים [ונתחין ר"ע על אשתו, בת כלבא שבוע שהיתה מסתפקת במועט, ואמרה להו יודע צדיק נפש בחמתו, כשאמרו לה שאלו מאני לבושי ב' אע"פ כתובות סג, מהרש"א],

רבי יוסי אומר, כל שיש לו בית הכסא סמוך לשולחנו [שהיה נקרא עשיר וישמור בריאותו שיהיה לו בהכ"ס סמוך לשולחנו, ולא יבא לידי חולי וכו'. מהרש"א],

[צ"מ קו, סמוך לשולחנו כלומר, סמוך לצימק, שלא תצטרך להרחיק בשדות, והאי דנקט שולחן שמוכל לצדוק ענמן לפני אכילה ולאחר אכילה, כדאמר בשבת (מא). כדמיא, הנצרך לנקציו ואוכל דומה לתנור שהסקיקוהו על גבי אפרו, ואחר אכילה שהמאכל דומק ומוציא את המעוכל, ואם יחל לרץ להרחיק פעמים שהעמוד מור וצא לידי הדיוקן],

[ועל מה ששנינו במשנתנו שאין מרליקין בעמרן מביא ברייתא] תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר, אין מרליקין בצרי, מאי טעמא?

אמר רבה, מתוך שריחו נודף [כלומר ריחו טוב, והולך למרחוק.

[ועיין לקמן לא. גבי הלל אותו היום ע"ש היה חופף את ראשו, אבל מבילה בע"ש לכבוד השבת ליתא בכל הש"ס, והגאון ר' יעקב עמרן ז"ל בסדורו שלו כתב וז"ל ש"מ מדרשתק מינה תלמודא ש"מ אין מצוה כלל למבול. מנחת יהודה] היה רב ליטאי]],

והיו תלמידיו מחבין [זיך באהאלטע"ן. אדיש] ממנו, כנפי כסותן שהיו להם סדינים שאין מציין, אמר להן בני ! לא כך שניתי לכם, סדין בציצית, בית שמאי פוטרין ואף על גב דציצית חובה הוא, בכל טליתות שיש לו לאדם, ואפילו מונחים בקופסא, הני דפשתן פטורין, משום דכלאים לא שרא רחמנא, דלא דרשי סמוכין, וב"ה מחייבין דרשי סמוכין, והלכה כדברי בית הלל,

ואינהו סברי [תלמידיו] שהיו חסרין, סבור נהי דהלכה כצית הלל וחייבין מדאורייתא, מיהו [רענן] גזירה גזור דהו משום כסות לילה שמה יהא לו כסות שמויחד ללילות, ויטיל צו ציצית, ונמצא לוכש כלאים שלא במקום מזה, דכסות לילה לא מייחב ציצית, דכתיב ורליאתם אותו, וציצית פרכינן, וכי צית דין מתנין לעקור דבר מן המורה, לפטור את המייב, ומשני שז ואל תעשה [שלא ילביש את הבגד] שאני:

איכה ג' ו' [תזנח] [כמו ותמאם. אבה"ע] מ'שלו' 'ם נ'פשי נ'שיתי [לשון שכחתיו] מו' 'כה, מאי ותזנח משלום נפשי? אמר ר' אבהו, זו הדלקת נר [שאין הגולה יכול לקיימה. שט] בשבת [ר"ח לא גרם "בשבת" דבכל הלילות כשאין נרות להדליק ליכא שלום, וכן התקינו נר בשבת שיהי שלום. שפת אמת # ואולי שבכל ימי השבוע יכול להדליק מתי שירצה, אבל בשבת אם אינו מרליק במונה שוב לא יוכל להדליק] שלא היה לו ממה [ממן ?] להדליק, ובמקום שאין נר אין שלום, שהולך ונשכל והולך [ואוכל. וט'] צאפילה [פ' העניות גרם שלא יהיה לו שלום],

נ'שיתי מו' 'כה, אמר רבי ירמיה, זו בית המרחץ [פ' שכחתי מהדברים הטובים בחיים ומפרש דקאי אבית המרחץ],

[אמר רבי יוחנן] [רבי יוחנן אמר], זו רחיצת ידים ורגלים בחמין [שהגולה גם זה אין לו],

ר' יצחק נפחא אומר, זו מטה נאה, וכלים נאים שעליה,

ר' אבא אומר, זו מטה מוצעת, ואשה מקושטת [מלשון קשט עצמן, כלומר מתוקנת והגונה במעשיה וראויה לתלמידי חכמים, וכעין שאמר רבי עקיבא בסמוך כל שיש לו אשה נאה במעשיה. רשב"א, אבל פירוש זה קשה דא"כ מה ענינה אצל מטה מוצעת ? וראה משלי ז מו מ'רבים ר'בדתי ערשי וגו'], לתלמידי חכמים [דנאה לתלמיד חכם זוג נאה, ויפה וטוב, ונעם הארץ אינה טובה דקימי' לן הנותן כמו לעם הארץ כאילו כפתה לפני ארי. וט'. # וצריך בירור אם מיישהו השמיט דיבור זה בכונה],

אבני חן למסכת שבת

והרשב"א הניח בצ"ע למה אצל בשבת,

כיוצא בו, אין מדליקין בנפט לבן בחול, ואצל בשבת # [אולי כיון שהטעם מפני שהוא עף, ובשבת אינו יכול לכבות את השריפה],

בשלמא נפט לבן, מפני שהוא עף [ונדנך כסמלי היות ומדליק את היות. רש"י לעיל], אבל טבל טמא מאי טעמא [למה אין מדליקין בו הא תרומה טמאה שורפין בחול?]

אמר קרא במדבר יח ה ואני הנה נתתי לך את מושמרת תרומתי, בשתי תרומות הכתוב מדבר, אחת תרומה טהורה ואחת תרומה טמאה, מה תרומה טהורה שהיא לאכלה אין לך בה אלא משעת הרמה ואילך ומקמי הכי אסירא, שהרי טבל צמיחה לאוכלה, אף תרומה טמאה אף על פי שאין אהא אוכלה, אלא מסיקה אין לך בה, אלא משעת הרמה ואילך אסור להסיקו בטעמו:

[וצ"ע אך יכול להפריש תרומה מטבל טמא, הלא הוא מטמא את התרומה בידים, ותרומה וטומאתה באים כאחד? וי"ל שהאיסור הוא רק שלא לטמאות "טומאה טהורה", אבל באופן שהתרומה נטמאת מעצמה אין שום איסור, אלא אדרבה אסור ליהנות מהטבל עד שיפריש ממנה תרומה וכו', והגם שרש"י על התורה ובעוד מקורות יש כעין מצוה לשמור את התרומה בטהרה, לא מצאתי שנמנה ע"י מוני המצוות כאחד מרמ"ח מצוות עשה, וכן הגם שאסור לטמאות את התרומה כמו שאסור לטמאות את הקודש, מ"מ אינו חייב עליה מלקות, וראה מכות יד: וז"ל דאיתמר, טמא שנגע "בקדש", ריש לקיש אומר לוקה, רבי יוחנן אומר אינו לוקה, ריש לקיש אומר לוקה, בכל קדש לא תגע, רבי יוחנן אומר אין לוקה, הווא אזהרה לתרומה הוא דאיתא, טמא שנגע בקדש, מואפקיה רחמנא בלשון נגיעה, וראה גם בפסחים בסוגיא דר' חנינא סגן הכהנים, ועדיין צריך חיפוש, וז"ל הרמב"ם הלכות תרומות פרק י"ב הל' א' אסור לטמא את התרומה של ארץ ישראל כשאר הקדשים ולא יביאנה לידי טומאה ולא יפסידנה וכו', וכתב שם במשנה למלך שאין מלקות לטמא את התרומה, ומביא ראיה מתוס' מכות ריש יד: ד"ה הווא ועוד עיי"ש],

גופא, ר"ש בן אלעזר אומר, אין מדליקין בצרי כדמפרש לעיל [בראש העמוד הרא ועוד קאמר].

ועוד כדקמי ואזיל וכן היה רבי שמעון בן אלעזר אומר, צרי אינו אלא שרף [הנוסף] מעצי הקטף דאזינא צא מן הפרי, אלא מן העץ שרף בעלמא, והוא ליה חפץ ואינו נמשך, לישנא אחרתא, וכן היה ר' שמעון בן אלעזר אומר כו', לאו טעמא למילתיה יהיה, אלא הכי קאמר ועוד היה אומר דבר אחר בצרי, עצי הקטף. כך שמש,

ר' ישמעאל אומר, כל היוצא מן העץ, "אין מדליקין" בו, [ונמצא ג' תנאים אלו עולים כאחד, אין מדליקין בצרי, צרי אינו שרף היוצא מעצי

חידושי הר"ן], גזרה שמוא יסתפק ממנו ומניא צמקפתא הנותן שמן לנר חייב משום מצעיר, והמסתפק חייב משום מכבה, צמקפתא צילה בגמרא דיוס טוב (כז.),

אמר ליה אבבי [לרבה],

דף כ"ו ע"א

לימא מר מפני שהוא עף ונדנך כסמלי היות ומדליק את היות [והא בחול על ממונו, ויבא לכבות, תימה דה"ל למימר אפילו בחול נמי ליתסר, כדאמר לקמן דאין מדליקין בנפט לבן אפילו בחול מפני שהוא עף? תוס', ובתוס' הרא"ש תירץ שמוא אינו עף כל כך כמו נפט לבן?]

הרא ועוד קאמר [הרא ועוד קאמר הדרך הוא שאינו אומר בן אלא על מתני' או ברייתא, וכאן מצונו שאומר בן על דברי אמורא, והוא חידוש גדול, דהא קו"ל דדרך האמורא לפרש ? יד מלאכי כלל רע"ז], הרא מפני שהוא עף, ועוד גזירה שמוא יסתפק ממנו,

ההיא חמתא חמותה דהות סניאה לה לכלתה [שהיתה שונאה את כלתה], אמרה לה [חמותה לכלתה] זיל איקשיט במושחא דאפרסמא [balsam], אזלא איקשיט, כי אתת [כשבאה כלתה מקושטת עם האפרסמון], אמרה לה זיל איתלי שרגא הדלק את הנר אזלא אתלא שרגא, אינפח בה נורא, ואכלתה [ונשרפה כלתה]:

[וכיון שדיבר על שמן אפרסמון, ממשיך להביא מענין מלקטי אפרסמון] ירמיה נב טז וַיִּמְדֵּל וְתֵּת הָאֶרֶץ [ומעניי העם. ע"פ התרגום] הַשָּׂאִיר נְבוֹזָאֲדָן רַב־טַבָּחִים לְכַרְמִים לִשְׁוֹן מֵאֲסָפִיס, כמו כורמים עליו את הכלים לקמן צפרק ר' עקיבא (דף פח:): וְלִיָּגְבִים לִשְׁוֹן יָקָצִים, שעוררין ופועלן את החלזון להוציא דמו, כדאמרן צפרק כלל גדול לקמן (עה.), והניסח נצחאלדן [להספיק. דס"ה] ללנשי המלך,

[ראה הבונה בעין יעקב],

[התרגום פירש לכרמים, וליגבים שיהיו עובדים בשדות ובכרמים],

כורמים, תני רב יוסף, אלו מלקטי אפרסמון [balsam], מעין גדי ועד רמתא שם מקום,

יוגבים, אלו צידי חלזון, מסולמות של צור מעלה הר, וקצרה המסילה [פ' והדרך צר] וגזרה, וקורין אותה פויאל"ה (ומשמעו גבעה תלולה, גובה) ועד חיפה:

ת"ר, אין מדליקין בטבל טמא וכל שכן צטור [וראה תוס' שכתבו ולא היו כ"ש וכו'] בחול ולקמיה מפרש טעמא, ואצל בשבת [בנרות שבת,

אבני חן למסכת שבת

הקטף, וכל היוצא מן העץ אין מדליקין בו],

ר' ישמעאל בן ברוקה אומר, "אין מדליקין אלא" ביוצא מן הפרי לאפוקי שמן דגים, ועטין, וזרי,

ר' טרפון אומר, אין מדליקין אלא בשמן זית בלבד,

עמד רבי יוחנן בן נורי על רגליו [כלומר בוריוות רב, להתנגד לר"ט, ללמד על הכלל כי בשעת הדחק מוטב לו לאדם כל עוד שלא יעבור על דברי חכמים לקיים המצוה כפי האפשר לו, מלהניח מלקיים המצוה לגמרי. ע"פ הבונה בע"י] ואמר [על מה שאמר ר' טרפון שאין מדליקין אלא בשמן זית בלבד],

מה יעשו אנשי בבל, שאין להם אלא שמן שומשומין,

ומה יעשו אנשי מדי, שאין להם אלא שמן אגוזים,

ומה יעשו אנשי אלכסנדריא, שאין להם אלא שמן צנונות,

ומה יעשו אנשי קפוטקיא [קפודקיא היא מחוז באסיה הקטנה, במדינת תורכיה של היום החדש. בזמן שלטון הפרסים היה להם שלטון עצמי ומדינתם השתרעה על פני כל החלק המזרחי-צפוני של אסיה הקטנה], שאין להם לא כך ולא כך,

אלא נפט [naphta = a highly volatile flammable liquid distilled esp. from petroleum and used as a fuel or solvent and in making chemicals] [מין שמן היוצא מן האדמה] מין שמן שרימו רע, כדאמרינן בסדר יומא (לט.) צא למדוד נפט אומרים לו מדוד לעצמך, שאין אדם רוצה לסייעו. לעיל כד:],

אלא, אין לך [לפסול] אלא מה שאמרו חכמים אין מדליקין בהן, כגון פסולי שמנים דמתניתין,

ומדליקין בשמן דגים ואף על גב דדמי לחלב, ואינו יוצא מפרי, ובעטרן [a sort of resin used for lighting in place of oil] ואף על גב דמופת קאמי [צ"ב למה הוצרך להוסיף זה, ועי' לקמן בתוס' ד"ה ולא מסיימי. ברכת יהודה],

רבי שמעון שזורי אומר, מדליקין בשמן פקועות [ראה מה שהבאתי במשנה], ובנפט,

סומכוס אומר, כל היוצא מן הבשר "אין מדליקין בו", אלא בשמן דגים,

[ומקשה] סומכוס היינו תנא קמא [אין פירושה של "תנא קמא" כאן כבשאר מקומות, אלא הכוונה על התנא ששנה לפני זה] ר' יוחנן בן נורי דפסיל כל הקך דמתניתין [שאמר אין לך אלא וכו'], וחלב אימני צהדיהו, דהוא יוצא מן הצמר, ואכשר בשמן דגים?

איכא בינייהו דרב ברונא אמר רב דאמר [לעיל כא. חלב מהותך וקרבי דגים שנמרחו אדם נותן לחוכו שמן כל שהוא ומדליק] זריך למה למוכו שמן כל שהוא, אי נמי דאכשר חלב מהותך צמערות שמן כל שהוא, חד מהנך תנאי סבר לדרכ צרונא דחלב ניהר צמערות, אכל שמן דגים [מותר] אפילו צעיניה, וחד סבר שמן דגים על ידי צמערות אכל חלב כלל וכלל לא,

ולא מסיימי [אין הם מוגדרים, שאיננו יודעים מי מהם האוסר, ומי מהם המתיר בנושא זה. שט],

	1. חכמים כ"ע"ב	2. חכמים כ"ד ע"ב	3. יוצא מן העץ אין מוד'	4. אלא ביוצא מן הפרי	5. יוצא מן הבשר אין מוד'
לכש: צמר שתחת קליפת הארז	א"מ	*			
חוסין: כינא דדייק ולא נפין	א"מ	*			
כלך: פסולת של משי	א"מ				
פתילת האדין: צמר שתחת קליפת ערבה	א"מ	*			
פתילת המדבר: שברא מין עשב ארוך	א"מ				
ירוקה שעל פני המים: אוכמתא דארבא	א"מ				
זפת	א"מ	רש"י			
שעווה	א"מ				
שמן קיק: שמן של עוף, של צמר נפן, של קקין דיונה	א"מ		?	?	
שמן שריפה: תרומה טמאה	א"מ				
אליה: חלב	א"מ			*	
בחלב: גם מבושל	א"מ			*	
בחלב מבושל					*
צמר	תנא א"מ				
שער	תנא א"מ				
עטרן	ר' ישמעאל א"מ	מוד'	רש"י		
שמן שומשומין		מוד'	*		
שמן אגוזים		מוד'	*		
שמן צנונות		מוד'	*		
שמן דגים		מוד'	רש"י		מוד'
שמן פקועות		מוד'	*		
נפט		מוד'			
שמן זית*			*		

אבני חן למסכת שבת

דף כ"ו ע"ב

ר' שמעון בן אלעזר, ותנא דבי ר' ישמעאל, אמרו דבר אחד [הלשון "אמרו דבר אחד" יש 36 פעמים בש"ס], [וסבר אביי דמוכרחין לומר שאמרו דבר אחד] דמהיכל מימי לרבי שמעון למעוטי שאר בגדים [חחוץ מצו"פ] מטומאה, אי לאו דאית ליה הא דתנא דבי ר' ישמעאל, והלכך יוצא מן העץ לאו דווקא נקט, דהוא הדין לנוטה של עזים, וכל מידי דלאו למר פשטים הוא, ואידי דנקט [הלשון] יוצא מן העץ לענין סוכה [דכל היוצא מן העץ מסכבין בו], נקט לה נמי לענין טומאה,

ר' שמעון בן אלעזר, הא דאמרן [שרק צמר ופשתים מקבל טומאה],

תנא דבי ר' ישמעאל מאי היא, דתני דבי ר' ישמעאל, הואיל ונאמרו בגדים בתורה סתם כגון בטומאת שרצים וטומאת מת, דכתיב בטומאת שרצים [ויקרא יא לב] או בגד או עור, ובמת [צמדבר לא כ] וכל בגד וכל כלי עור, וכן נשכח זרע [ויקרא טו יז] וכל בגד וכל עור אשר יהיה עליו שכת זרע וגו' וצליית [צמדבר טו לח] על כנפי בגדיהם,

ופרט לך הכתוב באחד מהן בטומאת נגעים צמר ופשתים כלל תמלה ואחר כך פרט [ואז הכלל שאין בכלל אלא מה שבפרט], [ויקרא יג מז] והבגד כי יהיה זו נגע זרעת, כלל, צבגד זמר כו' פרט, מה להלן [בנגעים מפרשין בגד היינו של] צמר ופשתים, אף כל בגדים הסמוכים ילפינן צמה מזינו, דהוא צנין אב [אבל היקש אינו מה מצינו או צנין אב כדאמרין בובחים ג. דבר הלמד בהיקש, מהו שילמד בבגין אב], דאין אלא צמר ופשתים [פי' ושאר בגדים לא מוטמו כלל, בין שלש על שלש בין שלשה על שלשה. הדרשי הר"ן] [ונמצא שגם בטומאת שרצים אינו נטמא אלא בגד של צו"פ], # [ולמוד זה הוא מו"ג מדות שהתורה נדרשת בהן, דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא],

אביי

שאר בגדים	צמר ופשתים 1.	
שלש על שלש בנגעים	מקבל טומאה 2.	אינו מקבל טומאה 4.
שלשה על שלשה בנגעים	מקבל טומאה 3.	אינו מקבל טומאה 4.
שלש על שלש בשרצים	מקבל טומאה 5.	אינו מקבל טומאה 7.
שלשה על שלשה בשרצים	מקבל טומאה 6.	אינו מקבל טומאה 7.

1. יליף לה מבגין אב מנגעים דכתיב בגד צמר ופשתים,
2. מוהבגר, דלא אתיא מק"ו דהא לא חזיא אלא לעניים,
3. אתיא בק"ו משתי וערב, דהא חזיא לעניים ולעשירים,
4. תרי מיעוטי כתיבי,
5. יליף לה מ"א"ו הבגר דכתיב בשרצים,
6. אתיא מבגר דכתיב בשרצים, וכבר למדנו דבגר היינו שלשה על שלשה דהא חזיא לעניים ולעשירים,

צרי ** ריחו גודף balsam					רש"י

6. לעיל כ.; נחום חמדי אומר מדליקין בחלב מבושל. וחכ"א אחד מבושל ואחד אינו מבושל אין מדליקין בו. [לעיל כד:]: חכמים היינו ת"ק? איכא בינייהו דרב ברונא.
7. * ר' טרפון אומר אין מדליקין אלא בשמן וית בלבד.
8. ** ר"ש בן אלעזר אומר אין מדליקין בצרי.
9. ר' ישמעאל אומר כן היוצא מן העץ אין מדליקין בו. ראה למעלה
10. ר' ישמעאל בן ברוקא אומר אין מדליקין אלא ביוצא מן הפרי. ראה למעלה, וראה רש"י שבא להוציא שמן דגים ועפרן וצרי.
11. עמר ר' יוחנן בן גורי על רגליו ואמר מה יעשו וכו' ומדליקין בשמן דגים ובעפרן.
12. ר' שמעון שזורי אומר מדליקין בשמן פקועות ובנפט.
13. סומכוס אומר כל היוצא מן הבשר אין מדליקין בו אלא בשמן דגים. ראה למעלה,

סוגיא דטומאת בגדים:

תנא [לשון ברייתא אינה מתפרשת כפשוטה, לא לשון "כל היוצא מן העץ", ולא הלשון "אין בו משום ג' על ג'"],

רבי שמעון בן אלעזר אומר, כל היוצא מן העץ [לאו דוקא אלא כל דבר שאינו צמר ופשתים, כ"ה לקמיה] כמו קנזוס ולמר גפן,

אין בו משום שלש על שלש [אצבעות, וגם זה לאו דוקא אלא הכוונה שאינו מקבל טומאה] לקבל טומאה צלש אצבעות, [כאילו אמר כל בגד שאינו צמר ופשתים אינו מקבל טומאה אם הוא בגד קטן של ג' על ג'], וראה להלן דברבי אביי, דלאו דוקא יוצא מן העץ, אלא כל שאינו צמר ופשתים אינו מקבל טומאה כלל, ואליבא דרבא כוונת רשב"א היא, שכל שאינו צמר ופשתים אינו מקבל טומאה בג' על ג' אבל מקבל טומאה בשלשה על שלשה],

ומסכבין בו סוכה, הואיל ואינו מקבל טומאה, דאין מסכבין צדד המקבל טומאה, כדלפינן צמכת סוכה (יג). מגרין ומיקרין, [ונמצא אליבא דאביי, אין מסכבין בצמר ופשתים אפילו אם היא רק ג' על ג' בין שמקבל טומאה, אבל בשאר בגדים מותר לסכך, לפי שאינם מקבלים טומאה כלל, ואליבא דרבא, גם בשאר בגדים אסור לסכך אם הם שלשה על שלשה מופחים],

חזין מפתתן [לאו דוקא פשתן דה"ה צמר נמי דיש בו שלש על שלש וכו']. חרדשי הר"ן [ולא תקשי כיון שמדבר ביוצא מן העץ למה מדבר על פשתן? ולכן מפרש] דלפינן לקמן [כו: בסוף הדרף] דאיקרי עץ, [ואפ"ה אין מסכבין בו, הואיל] ומקבל טומאת נגעים, אפילו חזין שזו, דלקמן [אבל פשתן שאינו מנופץ יש מחלוקת בסוכה יב:], הלכך אין מסכבין צאונין,

אמר אביי,

אבני חן למסכת שבת

7. לכאורה הא דאמר תרי מיעוטי כתיב, קאי גם אשרצים,

שהפסוק "והבגד" מיותר?

אלא [אינו דומה שלש על שלש אצבעות, לשלשה על שלשה טפחים] **שלשה על שלשה דחזו בין לעשירים בין לעניים, אתי בק"ו** [משתי וערב], **שלש על שלש לעניים הוא דחזוין לעשירים לא חזוין** [אין מקפדין להנניע, וצטולי מצטלי להו, לא אתי בק"ו, אבל שתי וערב גם עשירים יכולים להכניסה לתוך האריגה שלהם, אבל שלש על שלש אינו עשוי אלא לעשות תלמי ואין זה דרך העשירים],

[ולכן] **טעמא דכתביה קרא** מסקנא דפירושה דמילתא היא, וצניחא, כלומר הלכך, טעמא דכחז קרא והבגד לרבייהו [לשלש על שלש], הלכך מיטמו, **הא לא כתביה קרא** הא לא רבייהו **לא גמרינן בק"ו** לא מיטמו, [מ"דבולי עולמא" ועד כאן דובר בין לאביי ובין לרבא, שגם רבא מודה שצמר ופשתים בנגעים ובשרצים, מטמאין אפילו בג' על ג'],

[ואכתי קשה לאביי, דמאן יימר שהפסוק בא לרבות שלש על שלש בצו"פ, שמה באמת למודין שלש על שלש מק"ו משתי וערב] **ואימא** [והבגד] **לרבות שלשה על שלשה** [טפחים] **בשאר בגדים** [כדברי רבא] ושלש על שלש [אצבעות] צמר ופשתים מיטמו מקל וחומר, והאי רצויה לשלשה על שלשה אמת, ולשאר בגדים, [פ'] הקרישא הוא לאביי שמה בא הפסוק לרבות טומאה בשאר בגדים בשלשה על שלשה?

אמר קרא [בויקרא יג מז והבגד כי יהיה בו נגע צרעת בבגד צמר או בבגד פשתים] **בגד** [כלל] **צמר ופשתים** [פרט] פרט אחר כלל [ואין בכלל אלא מה שבפרט], למימר דאפילו גדול [דהיינו שלשה על שלשה] דשאר מינין לא מיטמו בנגעים, **בגד צמר ופשתים אין מידי אחריני לא** [ואין לרבות שאר בגדים אפילו אם והבגד מיותר],

[ומקשה לאביי דס"ל ששאר בגדים אינם מטמאין כלל, שמה נאמר שגם שלש על שלש בצו"פ נלמוד מק"ו משתי וערב, ושאר "והבגד" מופנה, ונלמוד ממנה שאר בגדים שמיטמאין בשלשה על שלשה],

ואימא כי אימעות שאר בגדים [שאינם מקבלים טומאה, מפני שאינם צמר ופשתים, רק] **משלש על שלש** [שאינם מקבלים טומאה בשיעור קטן כזה, והולך ומפרש למה באמת נחלק בין צו"פ ושאר בגדים], דצמר ופשתים אמי [גם ג' על ג'] צקל וחומר משמי וערב [אבל שאר בגדים שאינם נכללים בצמר ופשתים, וגמא דלא כתיב בהו שתי וערב, אינו מרבה להם טומאה בג' על ג'], **אבל שלשה על שלשה מיטמא** [גם בשאר בגדים] מריצא דוהבגד?

תרי מיעוטי כתיבי תרי זימני כתיבי [בנגעים] [ראה רש"ל, ורש"ש], ויקרא יג בגד צמר או [בבגד] **פשתים** צמד צמר ופשתים [אין רצונו לומר שיש פסוק בלשון זה "בגד צמר ופשתים" שאין פסוק כזה, אלא הוונה לפסוקים שכתוב בהם ג' מילים אלו "בגד צמר ופשתים" על הסדר בגד קודם לצמר

רבא אמר [רבא פליג על אביי שאמר, שאמרו דבר אחר, ואומר רבא שיש חילוק ביניהן], **שלשה טפחים על שלשה, בשאר בגדים** [שאינם צמר ופשתים, בטומאת נגעים] **איכא בינייהו**,

דר' שמעון בן אלעזר אית ליה דהדיא מנא אין צו משום שלש על שלש [אצבעות], אכל שלשה על שלשה דחזי אף לעשירים מיטמא [הגם שלאביי פירשנו שאין בו משום שלש על שלש, שאין בו טומאה כלל], **לתנא דבי ר' ישמעאל לית ליה** [דבשאר בגדים לא מקבלי טומאה כלל אף בשלשה טפחים],

ולקמן [כו. בראש העמוד] יליף, מנליה צהו טומאה כלל [בשאר בגדים], [לרבא אליבא דר' שמעון ב"א] הולא ומנגעים יליף, דאי לא יליף מנגעים, מהיכא מימי ליה לחלק בין פשתן לשאר מינין, [וראין מכאן שאלכא דרבא למודין טומאת שרצים מטומאת נגעים]

דבולי עולמא בין לאביי בין לרבא, אליבא דהני תנאי [רשב"א, ותנא דבי ר' ישמעאל] **מיהת שלש על שלש** [אצבעות] **בצמר ופשתים מיטמא בנגעים** [לכאורה כן הוא גם בשרצים], **מגלי?**

דתניא [לענין טומאת נגעים], **בגד** כלומר אי הוה כתיב בנגעים צמד אין לי דמיטמא בנגעים **אלא בגד** שלש [פ'] כיון שלא כתב לשון "אריג" אלא בגד משמע שצריך להיות מחוץ ותפור בבגד רגיל], **שלש על שלש מנין?** **ת"ל** ויקרא יג מז [הבגד כי יהיה בו נגע צרעת בבגד צמר או בבגד פשתים] [פ'] שהיה די לומר "בגד"?,

[ומקשה מיד] **ואימא** [שוהבגד בא] **לרבות שלשה על שלשה** [בצמר ופשתים, כיון דחזיא לעניים ולעשירים, אבל שלש על שלש לא מיטמו]?

לאו [לא צריך והבגד לרבות שלשה על שלשה, דהלא ק"ו הוא, השתא שתי וערב] [ח"ל הרמב"ם הלכות טומאת צרעת פרק י"ג הל' ח': וכמה יהיה בפקעת של טווי ותטמא בנגעים, כדי לארוג ממנו שלש על שלש שתי וערב, בין שהיה כולה שתי בין שהיתה כולה ערב, היתה הפקעת מקובצת מחוטים פסוקין אינה מטמאה בנגעים] **מיטמא** [כדכתיב שם פסוק מח או כשתי או כערב לפשתים ולצמר או כעו"ר או ככלמלאכת עו"ר], **שלשה על שלשה מיבעיא** [ולכן צ"ל דוהבגד בא לרבות שגם ג' על ג' אצבעות של צמר ופשתים מקבלים טומאת נגעים],

[וצריך לפרש דק"ו זו הוא גילוי, דכל היכא דכתיב לשון "בגד" אין הוונה לבגד שלם, אלא שיהא ראוי לעשות ממנה בגד, וכמו שלמדין שהבגד צריך להיות צמר ופשתים בנגעים, כן למדין מנגעים שאין צריך בגד שלם, ולכן גם בשרצים דלא כתיב שתי וערב לא ס"ד שמיטמא רק בגד שלם],

אי הכי שלש על שלש, נמי ליתי בק"ו [שמיטמא בנגעים, וגמא

אבני חן למסכת שבת

ואביי [דסבר שרק צמר ופשתים נטמא, ושאר בגדים אינם נטמאין כלל], **האי**
או בגד [פי' "או" דכתיב בשרצים] **מאי עביר ליה?**

מיבעי ליה, לרבות שלש על שלש, בצמר ופשתים דמטמא
בשרצים [דאי כתיב רק "בגד" ולא כתיב "או" לא מרבינן לטומאה אלא
שלשה על שלשה דחויא לעניים ולעשירים],

[אבל שלשה על שלשה בשרצים, לא צריך פסוק אליבא דאביי, כיון דגלי קרא
בנגעים דבגד אינו בגד שלם, אלא גם שלשה על שלשה],

[נמצא דפליגי אביי ורבא בדרשת הפסוק "או בגד" דכתיב בשרצים, לאביי בא
הפסוק לרבות ג' על ג' בצו"פ בשרצים, ולרבא בא לרבות שלשה על שלשה
בנגעים בשאר בגדים],

רבא

שאר בגדים	צמר ופשתים 1.	
שלוש על שלש בנגעים	מקבל טומאה 2.	אינו מקבל טומאה 4.
שלשה על שלשה בנגעים	מקבל טומאה 3.	אינו מקבל טומאה 5.
שלוש על שלש בשרצים	מקבל טומאה 6.	אינו מקבל טומאה
שלשה על שלשה בשרצים	מקבל טומאה 7.	מקבל טומאה 8.

1. יליף לה מבנין אב מנגעים דכתיב בגד צמר ופשתים,
2. מזהבגד,
3. אתיא בק"ו משתי וערב, דהא חויא לעניים ולעשירים,
4. דתרי מיעוטי כתיבי,
5. מתחלה אמר רבא דבזה פליגי רשב"א ותנא דבי ר' ישמעאל, אבל בסוף אמר
הדר ליה רבא מההיא,
- וכתב רש"י בסוף הענין [כו.] שגם רבא סבר שאין טומאת שאר בגדים בנגעים,
דתרי מיעוטי כתיבי,
6. גלי רחמנא גבי נגעים, והוא הדין לשרצים,
ולאביי צריך פסוק מיוחד דמה לנגעים שכן שתי וערב מטמא בהם,
ורבא סבר דאין זה חומר,
7. כבר למדנו שבגד דכתיב בשרצים היינו שלשה על שלשה ולא בגד שלם,
8. מ"א"ו בגד,

ורבא [מהיכן למד דשלש על שלש מוטמא בשרצים, שהרי אביי לומר כן מ"א
בגד" דכתיב בשרצים, אבל רבא הא לומר מ"א"ו "שאר בגדים" בטומאת נגעים
לשלשה על שלשה], [ומתירין דלרבא לא צריך פסוק ללימוד זה ד] **גלי רחמנא**
גבי נגעים ["גלי" היינו ללימוד בנין אב - מה מצינו], **והוא הדין לשרצים**
[דהא גם רבא סובר שג' על ג' בנגעים בצו"פ] דרצייה מן וסגד [דכתיב בנגעים],
והוא הדין לשרצים [כיון שגילה כן בנגעים], דכיון דכתיב צהן [בשרצים] צגד כי
התם, מיניה ילפינן צצנין אצ [פי' והלימוד הוא להדינן שלמודין מתיבת "והבגד"
דחיינו ג על ג],

[צ"ע איך אפשר ללמוד מנגעים לטומאת מוגע, הא יש לומר דבנגע שגוף הדבר

ופשתים דהוי כלל ופרט ואין בכלל אלא מה שבפרט, דכתיב בויקרא יג [נט] **זאת**
תורת נגע הדרעם צגד הזמר או הפשמים,

ופסוק השניה הוא פסוק מ"ז והבגד כי יהיה בו נגע צרעת בבגד צמר או בבגד
פשתים,

אבל יש עוד פסוק, כגון פסוק נ"ב ושרף את הבגד או את השתי או את הערב
בצמר או בפשתים ושם אין מלת בגד סמוך לצמר ופשתים],

חד למעוטי [שאר בגדים] **משלש על שלש, וחד למעוטי**
משלשה על שלשה [פי' דלאביי אין שאר בגדים מקבלים טומאה כלל],
[יל"ע דאמנם אית לן מיעוט לג' על ג', ולשלשה על שלשה, אכתי מנא ידעינן
דבגד שלם משאר מינים אינו מוטמא, הא לעיל חזינון שזה יותר סברא שיטמא?
אילת השחר],

[ואף על גב דלא מטמו שאר צגדים בנגעים, דהא נתמעטו צמרי מיעוטי, איחרכו
בשרצים. לשון רש"י לקמן כו.],

ולרבא דאמר, **שלשה על שלשה בשאר בגדים, איכא**
בינייהו, לרשב"א אית ליה [פי' שאף שיש לימוד מצמר ופשתים, מ"מ
יש ריבוי שגם שאר בגדים מקבלים טומאה בשלשה על שלשה], **לתנא דבי**
רבי ישמעאל לית ליה, שלשה על שלשה בשאר בגדים
[שאין לשאר בגדים שום טומאה],

דף כ"ז ע"א

מנא ליה לרבי שמעון שום טומאה צגד צגדים, הואיל ושאר צגדים הסמוכים
למדין הן מן המפורש [דכל חיקא דכתיב בגד חיינו צמר ופשתים]?

[עד כאן לא הוכיח הגמרא כלום משרצים, ומכאן מתחיל],

נפקא ויקרא יא לב וכל אשר יפליעו מהם | במתם וטמא מקל-צליעין או
בגד או יעו' או' שק פל-צלי אשר יעשה מלאכה בהם **מאו' בָּגֶד** דכתיב
בשרצים, או ריבויא הוא,

דתניא דתניא לא גרסינן, דאי ממיתתא היא היכי פליג עלה אציי, ואמר מיעדא
ליה לשלש על שלש, הא תנא תני צהדיא שלשה על שלשה צגד צגדים מניין, אלא
דרשא דרצא היא [וראה בתוס' שכתבו לאו פירכא הוא],

בגד [דכתיב בשרצים] **אין לי אלא בגד** # [לעיל כו: פירש רש"י אין לי
אלא בגד שלם, אבל שם יש לפרש כן שהרי מסיים שלש על שלש מנין, אבל כאן
מלשון הגמ' שלשה על שלשה "בשאר בגדים" מנין, הרי שהכוונה של "אין לי
אלא בגד" היינו צמר ופשתים], **שלשה על שלשה בשאר בגדים**
מניין? ת"ל או בגד,

אבני חן למסכת שבת

נתקלקל מש"ה טמא, אבל טומאת מגע אינו טמא כשיעור זה, ואב"י לא דחי הק' במה מצינו בסברא זו, אלא פירכא אחריתא פריך. אילת השחר,

ואב"י [צריך "או" בגד לרבות ג' על ג' בצו"פ בשרצים], **איכא למיפריך** [ואין ללמוד שרצים מנגעים, דהא נגעים חמירי], **מה לנגעים** [לכן מטמא שלש על שלש] **שכן שתי וערב מטמא** [פ' שנמטא בנגע גם שתי וערב] **בהם**, [אבל] שרצים אין שתי וערב מטמא בהן, דכגד כמיז בהן, ולא שמי ו(לל. וט') ערב,

ואידך ורצא אמר לק', על כרחיך [הפסוק ד"או בגד" דכתיב בשרצים] לשלשה על שלשה בשאר בגדים אלא, דלילו שלש על שלש [אצבעות] נזמר ופשתים שרצים [לזה לא צריך הפסוק ד"או בגד" ד] מנגעים יליף [בבבין אב כדפירש לעיל].

ד אי ס"ד נגעים חמירי [וכמו שהשיב אב"י שלכן אין ללמוד שרצים מנגעים],

[וקשה הא ודאי דנגעים חמירי] פ' דהא אמר שנגעים חמירי ששתי וערב מטמא בהן? אלא מפרש הר"ם דה"ק [פ' רבא לאב"י] אי ס"ד כדקאמרת דאו בגד לרבות ג' על ג' בצמר ופשתים [פ' דמטמא בשרצים] [ליתי נגעים מינייהו. דבש חמר] דהא נגעים חמירי. תוס', [פ' וכן תפרש בגמרא "אי ס"ד נגעים חמירי" כיון דדרשת "או בגד" דכתיב בשרצים לג' על ג' בשרצים מודיע לא גלמוד נגעים משרצים ומודיע צריך "והבגד" בנגעים שטמא ג' על ג'[[,

לכתוב רחמנא לכתוב רחמנא ה"ל ריבויא [ד"או בגד" וכן היא כתובה באמת] **גבי שרצים** [דג' על ג' אצבעות מטמאין בשרצים] ולשמוק מריבויא דהכגד [דזהכגד. וט'] נגעים וליתו נגעים מינייהו [ונילף דג' על ג' אצבעות מטמאין בנגעים משרצים], אלא [ודאי משמע כדברי דאו בגד] לדרשא אחריתי אלא [לשלשה על שלשה בשאר בגדים],

[וכתב הרימב"א ד"ל דקסבר [רבא] דהא [דשתי וערב מטמא בנגעים] לאו חומרא היא אלא בתורת טעמא, דכיון דמשום נגע וטומאה "דבגופיה הוא" דין הוא שיהא טמא [פ' כיון שיש נגע בהשתי וערב זה הטעם שהוא טמא ואין זה חומרא בהשעור שנאמר שנגעים חמירי], מה שאין כן בטומאה בעלמא [כגון טומאת שרצים] דמעלמא אתיא ליה [שאין הטומאה בגוף הבגד, ולכן הדין] דלא חיילא אלא בבגד שנגמרה מלאכתו. ע"כ],

ואידך [אב"י אמר לך עדיין נגעים חמירי], **נגעים משרצים לא אתו, דאיכא למיפריך מה לשרצים שכן מטמא כבערשה** ונגעים נענין כגרים [ונגעים מטמאין גם כשיעור פחות מבערשה, ונמצא נגעים חמירי משרצים],

[ומיהו אידך סבר דהא לאו חומרא היא, דכי קלשת לבערשה בשרץ, ועברת ליה דק בשטמא של נגע משכחת ביה כגרים דנגעים או יותר. רימבא],

שני תנא דבי רבי ישמעאל:

אמר אב"י [שאב"י אמר לעיל דתנא דבי רבי ישמעאל סבר, שאין שאר בגדים מטמאין בטומאת שרצים, רק צמר ופשתים], **האי תנא דבי רבי ישמעאל**, מפיק מאידך **תנא דבי ר' ישמעאל** כלומר מוצא הוא מסכנת אידך תנא דפליג עליה, דאשכחן דמרזבי שאר בגדים, לעומת שרצים, [מוצא הוא מסכנת אידך תנא דפליג עליה, וכן כתב רש"י עוד בפ"ק דקדושין לו; ומצאתי להרימב"א בחדושי יומא מזו. שכתב דלא אמר' כן אלא היכא דאיתמר בש"ם,

והטעם דלא רמי הש"ס ברייתות אהדדי, ולישני תרי תנאי אליבא דרבי ישמעאל, כתב הר"ב בית הלל בי"ד רס" פ"ד שהוא משום דהני ברייתות לא היו שגורות בבית המדרש בפי כולם אלא בפי תלמידיו דוקא, כמו"ש רש"י בפ' אלו מריפות חולין סו. והרא"ש שם סימן ס"ח ונכון היא. יד מלאכי סימן רי"ט],

דתני דבי רבי ישמעאל, [כתיב בטומאת שרצים בויקרא יא לב וכל אֲשֶׁר-יִפְלֹעַלְיוּ מִהֶם יִטְמָאוּ מִכָּל-פְּלִיטָה או [בגד] או יעו' ר או' שק פלִיטָה וְיִהְיֶה, אין לי אלא בגד צמר ופשתים, מניין לרבות [בגד של] צמר גמולים [דסתם צמר הוא של כבשים אבל של גמלים לא איקרי צמר סתם אלא צמר גמולים, וכן שאר צמר, והואיל דיש להם שם לזוי איצטרך ריבוי. תוס'], **וצמר ארנבים** [rabbits], **נוצה של עוים** קרי נוזה, על שם שאין גוזזין אותם אלא מורטין, **והשירין** [של משי], **והכלך** [פסולת של משי. רע"ב על המשנה של במה מרליקין] [cissaros blossoms], **והסריקין** [a garment made from inferior silk. kornfeld],

[מדרגו כל הקך משמע דוקא אלו, מדרא אמר בסתמא כל מיני בגדים, והרי לא מנה קנבוס וצמר גפן, וצ"ע דבפשוטו כל המינים שוים, ולקמן אמר בסתמא "שאר בגדים". אילת השחר],

תלמוד לומר או' בגד [הרי ששאר בגדים מטמאין בטומאת שרצים, ונמצא חולק על תנא דבי ר' ישמעאל דלעיל],

רבא אמר, כי לית ליה להך תנא דבי רבי ישמעאל [לעיל], **בשאר בגדים שלש על שלש, שלשה על שלשה אית ליה** למנא דרישא [לתנא דבי ר"י לעיל שאומר שרק בצמר ופשתים יש טומאת בגדים, באיזה אופן אמר שאין] **שאר בגדים שרצים** [טומאת שרצים. דס"ה] [רק] [נז]שלש על שלש דילמד סמוך מן המפורש [דלמידין טומאת שרצים בטומאת נגעים שאין בה טומאת שלש על שלש בשאר בגדים] אצל שלשה על שלשה שרצים אית ליה בהן, דאיתרבו מלו נגד [וגם תנא דבי ר"י סובר כן, ונמצא שאין חילוק בין התנא דבי ר"י לעיל וכאן],

והא רבא הוא דאמר שלשה על שלשה בשאר בגדים לרשב"א אית ליה, לתנא דבי רבי ישמעאל לית ליה?

הדר ביה רבא מההיא ואמר דתנא דבי ר' ישמעאל ור' שמעון זן אלעזר אמרו דבר אחד, ולא כאב"י, אלא דלמדיהו בשאר בגדים [בשאר טומאות. וט'] טומאת שלש על שלש ליכא, שלשה על שלשה איכא,

אבני חן למסכת שבת

שלשה,

ואף על גב דלא מטמו שאר בגדים צננעים, דהא נתמעטו צתרי מיעוטי, איתרבו צשרצים [מדכתיב בשרצים "או בגד"].

אכל לרצ פפא לא מיצעי לן לפלוגי, דכיון דאיתרבו שאר בגדים לשרצים [מאז בגד], איתרבו לכל תורת צמר ופשתים, צין לשלש צין לשלשה,

[פ' דאי אומרים שרב פפא מחרץ ולא רבא, נוכל לפרש דבי ר' ישמעאל הראשון דקאי על כלאים או כרב נחמן בר יצחק לקמן דקאי על חיוב ציצית, ובטומאת בגדים נוכל לומר דבשרצים מטמאין שאר בגדים גם בשלש על שלש],

[ומקשה] כלאים בהדיא כתיבי ביה דברים כב, צמר ופשתים לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו?

ס"ד אמינא, ה"מ דרך לבישה, אבל בהעלאה, כל תרי מיני אסור [אין ברור החילוק בין לבישה להעלאה וכו'. ראה אילת השחר],

ולאו ק"ו הוא, ומה לבישה דקא מיתהני כולי גופיה מכלאים, אמרת צמר ופשתים אין מידי אחרינא לא, העלאה לא כ"ש,

אלא דרב פפא ברותא [ברותא יש 10 פעמים בש"ס, ו 8 מהם הוא על רב אשי, וברותא ברי"ש יש 13 פעמים] היא,

[פירוש לא אמרה מעולם אלא אחד מתלמידיו אמרה מעצמו או דשמעה מכללא ומעה ובראותה על שמו, וכן הלשון הזה מופיע בכמה מקומות. ריטב"א ב"מ עא: מת',

ובמסורה מציינ לפסחים יא. על חגליון ושם מביא הרבה מראי מקומות ללשון זה, וציון להערוך ערך "בר" ד' שמפרש לשון ברותא ברי"ש וז"ל פ' במקום שטעו חכמים ולא דברו בהלכה לא רצו לגנותם ולומר טעו אלא אמר ברותא כלומר דעת חציגות היא],

רב נחמן בר יצחק אמר, [דתני דבי ר' ישמעאל, הואיל ונאמרו בגדים בתורה סתם, ופרט לך הכתוב באחד מהן צמר ופשתים, מה להלן צמר ופשתים] אף כל [צמר ופשתים],

דף כ"ז ע"ב

לאתויי ציצית דלא ממייצי ציצית, אלא צגדי צמר ופשתים [פ' כיון שלא פירש דבי ר' ישמעאל מה מרבה מ"אף כל", נאמר שאינו מלמד על טומאת בגדים, אלא על מצות ציצית],

ציצית בהדיא כתיב דברים כב יא ל' א תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו, וכתיב שם פסוק יב גדלים תעשה לך לאלו על-ארבע פנפו ת' פסותה אשר תכסהה?

תנא דבי ר' ישמעאל א'	אביי	רבא	רב פפא
שגם בנגעים אין נטמאין אלא צו"פ	שגם בנגעים אין נטמאין אלא צו"פ 1.	שגם בנגעים אין נטמאין אלא צו"פ 1.	דכיון דאיתרבו שאר בגדים לשרצים, איתרבו לכל תורת צמר ופשתים, צין לשלש צין לשלשה,
תנא דבי ר' ישמעאל ב'	שבשרצים נטמאין שאר בגדים,	שבשלשה על שלשה גם שאר בגדים נטמאין בשרץ,	דכיון דאיתרבו שאר בגדים לשרצים, איתרבו לכל תורת צמר ופשתים, צין לשלש צין לשלשה,

1. והדר בה רבא מההיא, וסבר שגם תנא דבי ר' ישמעאל א' סבר שגם בשאר בגדים שלשה על שלשה נטמאין בשרץ,

ואב"א, הא שמעתא דסיפא [כי לית ליה להך תנא דבי רבי ישמעאל, בשאר בגדים שלש על שלש, שלשה על שלשה אית ליה, דהיינו שמוקי דברי דבי ר' ישמעאל על טומאת בגדים], לאו רבא אמרה [ולכן לא קשה והא רבא הוא דאמר וכו']. אלא רב פפא אמרה לאוקמי מרזייהו (תרי. וט') תנאי דר' דצי ר'. וט' ישמעאל כהדלי, ולמימר דמודה תנא דרישא, דש טומאת שרצים צמר בגדים [דהא דבי ר' ישמעאל השני מוכרז בפירוש מטומאת בגדים בשאר בגדים, ולכן כרי להשוותם צריך לומר שגם דבי ר' ישמעאל הראשון גם סבירא ליה הכי],

הכי גרסין: ד רב פפא אמר, אף כל דתנא דרישא, דקאמר [דתני דבי ר' ישמעאל, הואיל ונאמרו בגדים בתורה סתם, ופרט לך הכתוב באחד מהן צמר ופשתים, מה להלן צמר ופשתים], אף כל בגדים סתם צמר ופשתים, לאו לפרושי בגדים סתומים "דטומאה" קא חסי, דצמאר טומאה [טומאות. דס"ה] ודאי [פ' טומאת שרץ] מטמאו שאר בגדים [שאין צמר ופשתים], דאיתרבו מאז צגד [דכתיב בשרצים],

אלא לפרושי צגד האמור כלאים סתם, "וצגד כלאים שעטנז וגו'" לאתויי כלאים [שאינו חייב אלא בצמר ופשתים, ולקמיה מקשה הלא זה כתיב מפורש בפסוק דכלאים הוא צמר ופשתים],

הלכך, לרצ פפא לא מפיק האי תנא [דבי ר' ישמעאל הראשון] מילתיה דהאי תנא [דבי ר' ישמעאל השני] [וק"ק דהא רב פפא אמרה משמע ממש מילתא דרבא וכו'. תו"י]. והך פירוקא דסיפא איתו [רב פפא] אמרה, ולא איתמר כדאמרת ליה אליבא דרבא, דמפלגי [שרבא מחלק] צין שלש על שלש, לשלשה על שלשה,

אלא הכי איתמר, רב פפא אמר, לא מפיק האי תנא [דבי ר' ישמעאל] מאידך תנא, דאף כל לאתויי כלאים [שתנא דבי ר' ישמעאל הראשון אינו מוכרז על טומאת בגדים כלל],

דכי הוה מוקמינן ליה [לתרצוי דגמרא] כרבא, הוה צריך לפלוגי [דהא הוא אמר לעיל דלתנא דבי ר"י לא מטמו שאר בגדים בנגעים כלל] דכיון ד"אף כל" לטומאת שרצים נמי איתא [שרץ צמר ופשתים נטמא בטומאת שרצים] על כרחיך אף כל למעוטינהו [לטומאת שרצים בשאר בגדים] משלש על שלש כדן נגעים [פ' שאינה בנגעים שנטמאין גם ג על ג], ולו צגד [דכתיב בשרצים] לרצוי שלשה על

אבני חן למסכת שבת

אֲשֶׁר־אֵתָם וְגַם אֶת־רִיבָם, פֶּרֶט לְכֹסֹת לִילָה כְּסוּת הַמִּזְוֶה לְלֵילֹת, דֹּלָה
מִיָּצִיד [פ' שהרי לבישתה הוא בזמן שהוא חשך],

אתה אומר פרט לכסות לילה, או אינו אלא פרט לכסות
סומא [שאינו רואה את הציצית], כשהוא אומר אשר תכסה בה
[שהוא מיותר, לרבות כסות סומא], הרי כסות סומא אמור, הא מה
אני מקיים וראיתם אתו, פרט לכסות לילה,

ומה ראית לרבות סומא, ולהוציא כסות לילה?

מרבח אני כסות סומא, שישנה בראייה אצל אחרים וקריין
זיה ורואים לאחרים זיוס, ולא אחי אשר תכסה [שאין הרבוי של כסות סומא
הנלמד מאשר תכסה] ומפיק ורואים [אין מונח סתירה למה דכתיב וראיתם,
שהרי גם בכסות סומא מתקיים וראיתם לאחרים ביום], ומוציא אני כסות
לילה שאינה בראייה אצל אחרים ואי מרביין לה מאשר תכסה, קא
עקרת ליה [ל. דס"ה] ורואים,

ואימא לרבות שאר בגדים [שאינם צמר ופשתים שמוחזקים בציצית]
ולא כסות סומא?

מסתברא קאי בצמר ופשתים כדאמר, דסמך צמר ופשתים לגדילים
מרבח כסות סומא ד צמר ופשתים, קאי בצמר ופשתים מרבח
שאר בגדים צמחיה:

רשב"א וסומכוס אמרו דבר אחד:

אמר אביי, רבי שמעון בן אלעזר וסומכוס, אמרו דבר אחד,
דדבר המיטמא נגעים אין מסכנין, ואף על גב דאין מטמא בטומאת מגע [פ'
אם נגעו בשרץ וכדומה],

רשב"א הא דאמרין חוץ מפשתן, ולא קאמר חוץ מנגד פשתן, משמע אף על
גב דלאו בגד, שלא נטוה כגון אונין, או נטוה ולא נארג אין מסכנין, הואיל ומטמו
נגעים, ואף על גב דלא מטמא בשרצים,

סומכוס, דתניא סומכוס אומר סיככה בטווי, פסולה, מפני
שמטמאה בנגעים דכתיב או נטוה או נארג, והוא הדין נמי לאונין
משיתלצנו, והאי דנקט טווי לאשמעינן דטווי מטמא מיד, דטווייתו הוא גמר
מלאכתו, ולא צעי שישלה,

כמאן אמרה סומכוס להא,

כי האי תנא כר' מאיר, דאמר מטמא מיד שנטווה,

לשנה אחרת, כמאן אמרה אביי להאי מילתא, דהיה חוץ מפשתן, פשתן דווקא
קאמר, אף על גב דלאו בגד, ועל כרחיך אפילו אונין צמחיה, אלמא אונין מיטמא
נגעים, כי האי תנא כר' יהודה,

[ומתריץ שהחדוש הוא שרק טלית של צ"פ חייב בציצית] סד"א כדרבא
כלומר סלקא דעתך אמינא, דלא דרשינן הני סמוכין לענין טלית, למימר דטלית
[דלטיית. דס"ה] צמר ופשתים תעשה ציצית, ולא לשאר טלית,
אלא [ס"ד ד] לענין ציצית תדרשיה, גדילים תעשה לך מצמר ופשתים, ולא משאר
מינין, כדדרש ליה רבא,

דרבא רמי, כתיב במדבר טו הכנף, מין כנף דהאי [ה. דס"ה] כנף קרא
יתירא הוא, דהא כתיב על כנפי בגדיהם, והוא ליה למכחז ונתנו על הציצית פתיל
תכלת.

[מ. דס"ה] מין הטלית יהא הציצית, דהכי משמע ציצית של [מין] כנף תהא, ואם של
משי הוא, ציצית של משי פוטר צה,

וכתיב צמר ופשתים יחדיו [והדין שאין ציצית אלא מצמר ופשתים, דכתיב
צמר ופשתים. דס"ה] גדילים תעשה לך, דמשמע נמי [שמשמעות הפסוק הוא גם
ש] מהן תעשה [אותן. ד"ס"ה],

הא כיצד [איך תיישב את סתירת הפסוקים], צמר ופשתים פוטרין
בין במינן בין שלא במינן, שאר מינין במינן פוטרין, שלא
במינן אין פוטרין [עד כאן דברי רבא],

ס"ד כדרבא דאמר דהכנף תהא לאשמועינן דלא תדרוש סמוכין, למיפטר שאר
בגדים [בחוץ ציצית], דודאי מייחזק מיהא ציצית דמין [בך הייתי סובר שכל
חמונין חייבין בציצית],

קמ"ל אף כל, דלא תדרוש הכנף הכי [דמין הדין רק בגדי צמר ופשתים חייבים
בציצית], אלא [הכנף אף דקרא יתירה הוא] אורחיה דקרא הוא, ולאשמעינן דמנאות
ציצית צמחי מיני צבע, שני חוטין של תכלת ושני חוטין של לבן, דהיינו מין כנף,
דסתמיה [של בגד הוא] לבן [והפסוק אומר הכנף מין כנף וגם פתיל תכלת],

הרובי של "אשר תכסה בה":

אמר רב אחא, בריה דרבא, לרב אשי, לתנא דבי רבי
ישמעאל אליבא דרב נחמן [בר יצחק] קצעי לה, דאמר אף כל לאמרי ציצית,
מאי שנא לענין טומאה, דמרבי שאר בגדים, דכתיב [בשרצים]
או בגד, הכא נמי לימא, לרבות שאר בגדים מאשר תכסה
בה דברים כב יב גדלים תעשה לך על ארבע פגפגות פסוקה אשר תכסה בה
ריצוה, דקרא [יתירה. נמוקי הגר"צ] הוא?

ההוא [אשר תכסה], לאתויי כסות סומא, הוא דאתא [היינו דוקא
למאן דס"ל סומא חייב במצות, אבל לר' יהודה דפוטר סומא מכל המצות כב"ק
פו. לא יתכן לרבות כסות סומא. אילת השחר],

דתניא, במדבר טו לט ותיה לך לציצית וראיתם אתו ויתכרתם
את צלמיו ת' ה' ועשיתם אתם ול' א' תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם

אבני חן למסכת שבת

דמטמו ?

צספרי תניא [חקת יט סימן מו] מנין לעשות שאר [כל] כ"ה בספרי, ומלת "שאר" ליתא [המאכלים כהם], אמרת [היה ר' יצחק אומר] כ"ה בספרי, ומלת "אמרת" ליתא [מה מנורע הקל עשה זו כל המאכלים] וי' [כמה], מה החמור אינו דין שנעשה זו כל המאכלים כהם. כו'. כ"ה צספרי?

ת"ל, אהל אהל ריבה [גם אם אינם שזורים] [דכתיב זאת התורה אדם כי ימות באהל כל הבא אל האהל וכל אשר באהל יטמא שבעת ימים. במדבר י"ט י"ד],

אי אהל אהל ריבה, אפילו כל מילי נמי [ולא רק פשתן]?

אם כן גזירה שוה [ראהל אהל, דגמר מריבה] מאי אהני ליה,

[ידיעות:

"הילכך" פירושו הואיל וכך. שערי התלמוד, כללי התלמוד לרבינו בצלאל אשכנזי קונטרס העיקרי סימן תכו].

ואימא מה להלן קרשים, אף כאן קרשים ואימא דען נמי איקרי אהל [והא אמרינן דכל היוצא מן העץ אינו מטמא טומאת אהלים]?

אמר קרא שמות בו ועשית קרשים למשכן, משכן קרוי משכן כגון עשר יריעות שם משכן [ומשכן איקרי אהל רש"י] דכתיב [שמות מ 3] את משכן אהל מועד, ואין קרשים קרוין משכן,

אלא מעתה, [נימא דאהל של עור אינו מטמא, דהא כתיב בשמות כו יד] ועשית מקסה לאהל עורת אילים מאדמים ומקסה עורת תחשים מלמעלה, הכי נמי [נימא] מכסה דמקסה עורות לא איקרי אהל [שהעור הוא מכסה לאהל, אבל הוא עצמו אינו אהל] ולענין טומאה נמי לא מקבל,

אלא הא דבעי רבי אלעזר, עור בהמה טמאה, מהו שיטמא באהל המת, השתא עור בהמה טהורה כגון אילים מאדמים לא מטמא, עור בהמה טמאה מיבעיא [מבואר דטפי מסתבר שעור בהמה טהורה יטמא, מאשר עור בהמה טמאה, וצ"ב טעם הדבר. אילת השחר]?

שאני התם [באהל של עור], דהדר אהדריה קרא, דכתיב במדבר ד כה ונשא אֶת־יְרֵיעֹת הַמִּשְׁכָּן [עשר המטות]. רש"י עה"ת [ואת־אהל מו' ער' יריעות עוים העשויות לאלה עליו. רש"י עה"ת] מְכַסְּהוּ [עורות אילים מאדמים. רש"י עה"ת] וּמְכַסְּהָ הַתַּחֲשׁ אֲשֶׁר־עָלָיו מְלֻמָּעָה וְאֶת־מִסְכָּה פֶתַח אֹהֶל מו' ער',

מקיש עליון לתחתון [פי' שהמשכן היה מכוסה בג' או ד' כיסויים, התחתון נקרא משכן, ועליו היו יריעות עוים, ועליו עורות אילים מאדמים, ומכסה עורות תחשים פליגי דל' נחמיה היה עורות תחשים מכסה הרביעי, ול' יהודה היה חציו של מכסה השלישי חציו עורות אילים וחציו עורות תחשים, וראה שמות בו

דתנן שתי וערב, מטמא בנגעים מיד, דברי רבי מאיר, ורבי יהודה אומר, השתי משישלה שיהיו שולין אותו מן היורה, ששולקין אותו זה ללבו [וצס"ה הגירסא: שיהיו שולקין אותו ומלין אותו, ששולקין אותו זו ללבו], והערב מיד, והאוני' של פשתן משיחלבונו צמור:

עד כאן הסוגיא דטומאת בגדים.

מהני': כל היוצא מן העץ אין מרליקין בו לעשות [ממנו. רע"ז] פתילה [כגון. נמ"י] מקנבוס, וצגד קנבוס [ו]מלמר גפן [וראה תוס' שהר"ת חולק על רש"י וסובר שמותר לעשות פתילה מקנבוס ומצמר גפן, וכן מביא הב"י סימן רס"ד בשם הרבה ראשונים] אלא פשתן,

[קנבוס = Hemp = the tough coarse fiber of the Cannabis plant, used to make cordage]

וכל היוצא מן העץ, אינו מטמא טומאת אהלים אם עשה מהן אהל, והמת מחמיו, הוי כשאר צית [שאין הבית עצמו נטמא], ואין צריך להטביל האהל עצמו, דלא קבל טומאה אלא כלים שחמיו, אלא פשתן שאף אהל [עצמו. דס"ה] טמא, כדכתיב וזהו על האהל, וצגמרא יליף, דצפשתן משמע קרא:

נב': מנלן דפשתן איקרי עץ? אמר מר זוטרא, דאמר קרא יהושע ב' ו' וְהָיָה הָעֵלְתָם הַגָּנָה וְהַטְּמִינָם בְּפִשְׁתֵּי הָעֵץ הָעֲרֹבֹת לָהּ עַל־הַגָּן:

[שנינו במשנתנו] והיוצא מן העץ אינו מטמא טומאת אהלים אלא פשתן: מנלן [ראהל של פשתן איקרי אהל] ? אמר רבי אלעזר, גמר אהל אהל

דף כ"ח ע"א

במשכן דלא הוה ציה שום יוצא מן העץ אלא פשתן, כדכתיב עשר יריעות שם משכן, כתיב הכא [בטומאת מת בפרשת חקת בבמדבר יט] זאת התורה אדם כי ימות באהל, וכתיב התם שמות מ' ויפלוש את האהל על המשכן, מה להלן של פשתן קרוי אהל, אף כאן של פשתן קרוי אהל,

אי מה להלן שזורים דטור"ש צלעו [מסובב, מסובך, שזור] דכתיב משור וחוטן כפול ו', אף כאן [שאין פשתן מטמא באהל אלא אם הם] שזורים וחוטן כפול ו' כדאמרין צפרק צא לו דסדר יומא [עא:], דצרים שנאמר צהן שם חוטן כפול ששה,

ואי קשיא, כיון דליף ממשכן, כלים ואדם שחמם גג הצית [שבנוי בקורות ומעויבה] וכל שאר אהלים [הגם שהוא אהל אבל אינה של פשתן] דלא דמו למשכן מנלן

אבני חן למסכת שבת

פסוק יד,

[?]

דתניא [גבי נגעים], עור [כתיב בויקרא יג מח או בְּשָׁתִי או בְּעֶרְבִי לְפָשְׁתִּים וְלִצְמָר] או בְּעוֹר או בְּגִלְמִלְאֵת עוֹר, גְּבִי נִגְעִים כְּמִצֵּי או "צ"עור, והוא מצי למכתב או עור,

ריבה, עור בהמה טמאה [שמטמאה בנגעים], [פירש רבינו שמואל דלחבי איצטרך לרביי עור בהמה טמאה, ברכתני בת"כ צמר אין לי אלא מין בהמה דקה ונאכל כו', דומיא דצמר שהוא דוקא של כבשים וכו'. תוס'],

וְשִׁלְקָה בִיד כְּהֵן [שנעשה טמא] משהלאו ציד כהן [לכסן. וט'] נעשה נגע, ומתחלה לא היה נגע [מפרש נמי רבינו שמואל דאיצטרך לרביי, משום דכתיב והבגד כי יהיה בו נגע צרעת וגו' והראה אל הכהן, דמשמע דאם לא היתה בו נגע קודם שהראהו לכהן טהור. תוס'],

[וצ"ע איך לומר שני לימודים עור בהמה טמאה, ושלקח ביד כהן, מאות ב"ת המוותרת של "בעור" ?]

קצין מכולן מכל האמורים נפסק [לפשיטים ולצמר או בעור], ומיכן ימד ועשה אחת [בגד. ד"ס] מהן, מניין?

תלמוד לומר ויקרא יג או בכל מלאכת עור [עד כאן הברייתא, וממשיך רבא את ראייתו שעור בהמה טמאה מטמא באהל],

ואיכא למיפרך [שאין להביא ראיה מנגעים שכמו שנגע מטמא בעור בהמה טמאה, כן עור מטמא באהל המת], מה לנגעים, שכן שתי וערב טמא בהן,

אלא גמר משרצים, דתניא עור [דכתיב בשרצים בויקרא יא לב] אין לי אלא עור בהמה טהורה, עור בהמה טמאה מניין? תלמוד לומר או עור,

ואיכא למיפרך, מה לשרצים שכן מטמאין בכעדרשה ומת כזית [ואין ללמוד טומאת מת משרצים, ששעור שרצים הוא פחות מבזית, נמצא ששרצים חמורים ממת],

נגעים יוכיחו ונגעים כנגרים, והוא פחות מזכית,

וחזר הדיון, לא ראי זה כראי זה [שאם באת ללמוד אהל המת מנגעים, נגעים חמרי שמטמאין שתי וערב], ולא ראי זה כראי זה [ואם באת ללמוד אהל המת משרצים, שרצים מטמאין בכעדרשה], הצד השווה שבהן [של נגע ושרצים], שעוֹר טמא בהן, ועשה עור בהמה טמאה בעור בהמה טהורה,

אף אני אביא אהל המת, שעור טמא בו כדאמר לעיל מקיש עליון

מה תחתון [מכסה ב' שהיו יריעות עוים] קרוי אהל עשמי עשרה יריעות עוים לזהל על המשכן, דמשכן היינו [מכסה א'] עשר יריעות המחוברות בקרסי זהב, מלמעלה [ולמעלה. וט'] מהן אהל יריעות עוים, ולמעלה מהן [מכסה ג'] מכסה העורות [עורות האילים. דס"ה] אף עליון קרוי אהל:

גופא, בעי רבי אלעזר, עור בהמה טמאה מהו שיטמא טומאת אהליו, מאי קמיבעיא ליה הא ממשכן גמר לה ר' אלעזר לעיל צריש שמעמין [בראש העמוד, לפשתן שמטמא באהל, ויש ללמוד גם על שאר כיסוין של המשכן דאיקרי אהל, אבל], והתם טהורה היא דהוי, למלאכת משכן [אבל לטמאה אין שום לימוד שיטמא טומאת אהליו, ומאי קמיבעיא ליה],

אמר רב אדא בר אבהו [כן צריך לפרש האיבעיא של ר' אלעזר], תחש [שעשו מנחה עורות תחשים] שהיה בימי משה קמיבעיא ליה, טמא היה, או טהור היה [שאם היה בהמה טמאה, יש ראיה שגם עור בהמה טמאה מטמא טומאת אהליו],

אמר רב יוסף, מאי תיבעי ליה, תנינא [כבר שנינו בברייתא], לא הוכשרו למלאכת שמים למלאכת משכן אלא עור בהמה טהורה בלבד [ולכן על כרחך צ"ל שתחש היה בהמה טהורה, ואין ראיה שעור בהמה טמאה מטמא באהל],

מתלב רבי אבא, רבי יהודה אומר [כתיב בשמות כו יד וְעִשִּׂיתָ מִקְסָה לְאַהֲלֵי עֶרְת אֵילִם מְאֻדָּמִים וּמִקְסָה עֶרְת תְּחָשִׁים מְלֻמָּעָה], שני מכסאות היו, אחד של עורות אילים מאדמים, ואחד של עורות תחשים,

רבי נחמיה אומר, מכסה אחד היה, חזי של אילים וחזי של תחשים, ולמעלה דקרא למרויכו כתיב, דצין אילים צין תחשים היה מכסה אחד מלמעלה, לזהל יריעות העוים, ודומה כמין תלא אילן [squirrel],

והא תלא אילן היה טמאה היא, ומנומרת בגוויין טמא הוא?

ה"ק, כמין תלא אילן הוא, שיש בו גוויין הרבה, ולא תלא אילן, דאילו התם טמא, והכא טהור [בעורות בהמות טהורין],

א"ר יוסף [בניחותא], אי הכי סייעתא היא היינו דמתרגמינן [שמות כה ה וְעֶרְת תְּחָשִׁים, וּמִשְׁכֵּי סָגְרוּ נָא, ששש ששמת ציפיו] [ומתפלל. רש"י עה"ת] בגוויין הרבה,

רבא אמר, עור בהמה טמאה, דמטמא באהל המת, מהכא # [הלשון משמע שרבא מוסיף לימוד אחר, אבל עד כאן לא היה עדיין שום ראיה

אבני חן למסכת שבת

אלא לכוּרְבֵן אלא לנכרכות בשערן תמיא להאיא דרז יוסף, שצריך לקשור איגרות הפרשיות בשער עור צהמה טהורה [קשה לרשב"א אי הא אתא לאשמעי' אמאי נקט עור במילתיה. תוס', # אבל לכן הכנים רש"י מלת "עור" דהיינו שער של העור, הגם שמלת "עור" ליתא בכ"י וט"י], ולתופרין [לתפור הבתים] בגידן צגיד צהמה טהורה,

[וחזור ומפרש, שצריך לכוּרְבֵן] בשער מן [מין. וט"י] הקלף, [ונתפרות צגיד של מין הקלף. וט"י], כלומר צגל טהורה,

הא נמי הל"מ הוא, דתניא, תפילין מרובעות הל"מ, נכרכו' בשערן, ונתפרות בגידן,

אלא לרצועו' לרצועותיהן שיהיו מעור צהמה טהורה, והא"ר יצחק רצועות שחורות הל"מ וכיון דהלכתא [דהלכות. וט"י] רצועות מסיני, טהורות נמי הלכה למשה מסיני, וממילא דרז יוסף לאו הלכה למשה מסיני קאמר [אלא הוא מאמר שלו, וקשה מזה אשמועינן?]

[ומתריץ] נהי דגמירי שחורות, טהורות מי גמירי [וזה בא רב יוסף לאשמועינן],

מאי הוי עלה, דתחש שהיה בימי משה האיל ולרז [ודרז. וט"י] יוסף לאו לענין מלאכה דמשכן איתמר, לא איפשיט צעין?

א"ר אלעא אמר ר' שמעון בן לקיש, אומר היה ר"מ, תחש שהיה בימי משה, בריה בפני עצמה היה, ולא הכריעו בה חכמים, אם מין חיה הוא אם מין בהמה הוא, וקרן אחת היתה לו במצחו,

ולפי שעה נזדמן לו למשה, ועשה ממנו משכן [מכסה עורות תחשים], ונגנז [וממשיך ראיתו שהיה בהמה טהורה],

מדקאמר קרן אחת היתה לו במצחו, ש"מ טהור היה [ראה יבמות ק"ב ע"ב תוס' ד"ה ואנעלך, ובספר זרע שמשון פ' תרומה] דא"ר יהודה, שור שהקריב אדם הראשון, קרן אחת היתה לו במצחו, שנאמר תהלים סט לב וְתִיטֵב לֵה' מִשּׁוֹר פֶּרֶךְ מִקֶּרֶן מִפְּרִים,

[ומקשה איך אמרת שהיתה לו רק קרן אחת, והא] מקרין תרתי משמע דתם מקרין כל קרניו [שכן תם שוורים. רש"י חולין ס.].

אמר ר"ג בר יצחק, מקרין [חסר] כתיב [מ"מ הבאנו ראיה שהיתה טהורה],

ולפשוט מיניה [מלשון "משור מקרין"] דמין בהמה הוא [ולמה אמר ר' אלעא לעיל ולא הכריעו בה חכמים אם מין חיה הוא אם מין בהמה הוא?]

לממון דקרוי אהל [והגם שההיקש הוא רק שעור נקרא אהל, ושם המדובר בעור בהמה טהורה, מ"מ מהצר השוה כאן נלמוד שבהמה טהורה וטמאה שוין] ונעשה בו עור בהמה טמאה, כעור בהמה טהורה [עד כאן לימודו של רבא],

אמר ליה רבא מברניש לרב אשי, איכא למיפרך, מה להצד השוה שבהן שכן טמאין בפחות מכוית, תאמר במת שאינו מטמא אלא בכזית?

אלא אמר רבא מברניש,

דף כ"ח ע"ב

אתיא בק"ו מנוצה של עזים, שאין מטמא בנגעים [דרק צמר ופשתים מטמא], [ואפ"ה] מטמא באהל המת אם עשאו אהל, דהא ממסקן גמר ליה, ועיקר אהל דכתיב צמסקן, ציריעות עזים כחיב, הא דכתיב צמסקים כל מעשה עזים לא גרסינן ליה, דמהכא לא נפקא לן אהל, דצכלים הוא דכתיב, וכדאמר צעלמא, להביא דבר הבא מן העזים מן הקרנים ומן הטלפים,

עור בהמה טמאה, שמטמאה בנגעים, אינו דין שמטמאה באהל המת [עד כאן לימודו של רבא מברניש],

ואלא כיון דרבינן עור צהמה טמאה לאלה המת הא דתני רב יוסף, לא הוכשרו במלאכת שמים, אלא עור בהמה טהורה בלבד, למאי הלכתא [אי למשכן. וט"י], מאי דהוה הוה, אי לאו למילף מיניה לטומאה [שרק עור בהמה טהורה מטמא], [לא בעי למימר לאשמועינן דתחש טהור היה, דמשמע דאתא לאשמועינן שום צורך הוראה. תוס'?]

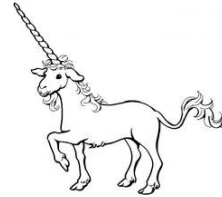
[ומשני שלימוד של רב יוסף בא] לתפילין [שלא הוכשר לעשות תפילין אלא מעור בהמה טהורה בלבד, לכן] איתמר, דהיא נמי מלאכת שמים, תפילין בהדיא כתיב בהו שמות יג למען תהיה תורת ה' בפיך, מן המותר בפיך,

אלא לעורן [שלא הוכשר לעשות הבתים אלא מעור בהמה טהורה בלבד] עור דפוס שלהן [פירוש הבתים], שהכניסו של פרשיות, מונחים בו, דהאי לא [ו?] מלמען תהיה נפקא, דהא לאו מורה כתיבא ציה,

והאמר אביי, שי"ן של תפילין שיהא העור נקמט מצחון שלושה קמטין, ודומה לשי"ן, והרצועה נקשרת כמין דלי"ת, ויש רצועה [קטנה. דס"ה] כפופה כמין י, דהיינו שדי הל"מ וכיון דלוח השם נכתב [נקמט. דס"ה] צקמטין שלו, מותר צפין צעיק, ומקרא נפיק [כיון שהוא בכלל תורת ה' הרי כבר נאמר "תורת ה' בפיך" ולמה צריך ברייתא של רב יוסף?]

אבני חן למסכת שבת

כיון דאיכא קרש [name of a kind of antelope, unicorn] דמין חיה הוא, ולית ליה אלא חדא קרן, איכא למימר מין חיה הוא:

ורכ"ע אית להו דעולא, דאמר עולא, המדליק צריך שידליק צריך המדליק להדליק צידים, קודם סילוק ידיו [מן הגר. וט'] ברוב היוצא רוב היוצא מן הפתילה מוץ לנר, הלכך על כרחך צריך לעסוק בו, לאחר שנפתח משלש [דין זה הוא או משום הידור מצוה, או מחשש שיכבה הנר ויהיה צריך להדליק עוד פעם],

הלכך טעמא דר' אליעזר דאמר [ד] ר"א סבר, קיפול אינו מועיל [לצטל. דס"ה], והוא ליה כלי שנשבר ציוס טוב, וכי קמדליק וכיון דאדליק ביה פורתא כיון דמנומנמות (היו. וט') הו,

והא [דהא. וט'] דאמרין מסיקין צכלים דוקא שלא יגע בו [צהו. וט'] [מ. וט'] לאחר שנפתח, אלא אם כן ריצה עליו עזים מוכנים, כדלקמן (שבת כט.),

הויא ליה שבר שצרי כלי, דפחות משלש לאו כלי הוא, והוא ליה כלי שנשבר ציוס טוב וכי קא מדליק צידים להשלים רוב היוצא, בשבר כלי קמדליק,

ור"ע סבר, קיפול מועיל ועל כרחך מערב יוס טוב קיפלה, דאין גודלין פתילה ציוס טוב, כדמניא צהמניא (ציה לז:), ואין תורת כלי עליו וכבר נכתב הכלל מצעוד יוס, ואין כאן שבר כלי, וכי קמדליק בעין בעלמא קמדליק,

אמר רב יוסף, היינו דתנינא שהייתי שונה מרצוני משנה ג' על ג' מצומצמות, ולא ידענא למאי הלכתא איממר, דאי לענין טמוי, כל שכן דאי איכא טפי דמטמא [אבל עכשיו שאנו אומרים שהטעם משום מוקצה, אם יש בה יותר מג' ג' גם לאחר שהדליקה אינה עדיין שברי כלי],

מילתא צאפי נפשיה היא, צתמיה, למירמי דרב אדרב אדרב אדרב [שאומר ומי אמר רב אדרב בר אבהה הכי], ומדקא מתרין רב אדרב בר אבהה למתמין, ואוקי דכולי עלמא אית להו אין מסיקין צצצרים, דהיינו אליבא דר' יהודה דאית ליה נולד, ש"מ בר' יהודה ס"ל,

ומי א"ר אדרב בר אבהה הכי [ומי אית ליה נולד], והא"ר אדרב בר אבהה,

דף כ"ט ע"א

נכרי שחקק ציוס טוב קב [של עץ, כרי שניח בו הקיטע את שוקו], בבקעת ישראל דהוא ליה נולד, מסיקה [ס"א מסיקין בה. רש"ל] ביו"ט [יכול להדליקה, לבשל בה או להיחם], ואמאי נולד הוא?

[ומתרין] לדבריהם דר"א ור"ע [במשנתנו אי מותר להדליק בבגד ג' על ג' שלא הבהבה] קאמר ליה האי דאוקים להו רב אדרב אליבא דר' יהודה, דחזא

מתני': פתילת הבגד שקפלה [ואין זה מלשון כפל בכ"ף, אלא] כמו שגודלין פתילות [שלקח חתיכת בגד וקפלה וגלגלה בחול על ידו, לעשותה פתילה. יבין] ולא הבהבה [שלא הבהב ראשה בחול. יבין] על (ה. וט') שלהבת כדי שתהא מחורכת ומדליק יפה,

ר"א אומר טמאה היא [דאכתי בגד היא אע"פ שעשה בה קצת מעשה דהיינו קיפול. ר"י מלוניל],

דנגד כלי הוא # [משמע דרש"י מפרש שהטעם שבגד מקבל טומאה הוא מתורת כלי, אבל זה צ"ע שהרי כתיב מפורש בפסוק שבגד מקבל טומאה ומשמע שהטעם משום שהוא בגד, ומה אולמא כלי מבגד?],

ומקבל טומאה אם היה [צה. וט'] שלש על שלש, דקפול אין מצטלה מחורכת צגד, הואיל ולא הצהבה,

ואין מדליקין בה כדמפרש טעמא צגמרא,

רע"א, טהורה היא, ומדליקין בה:

גמ': בשלמא לענין טומאה, בהא פליגי, דר"א סבר קיפול אינו מועיל [ומקבלת טומאה שאין הקיפול מבטלה מתורת בגד], ובמילתיה קמייאת קיימא, ור"ע סבר קיפול מועיל [לצטולה לצטלה. וט'] מחורכת צגד, ובטולי בטיל,

אלא לענין הדלק, במאי פליגי [למה אומר ר"א אין מדליקין, ור"ע מדליקין, מה השייכות של טומאה להדלקה?]

[ומתרין דמיידי ביו"ט שחל להיות בערב שבת, ומחלוקת היא משום מלטול מוקצה] א"ר אלעזר א"ר אושעיא, וכן א"ר אדרב בר אבהה, הכא בג' על ג' מצומצמות דשייך ציה איסור מוקצה עסקינן דאי הוה טפי פורתא, לכולי עלמא מדליקין, ובי"ט שחל להיות ע"ש עסקינן,

[ו. ד. ט'] רכ"ע אית להו דר' יהודה, דאמר מסיקין בכלים, ואין מסיקין בשברי כלים שנשברו צו ציוס, דהוה להו נולד, אצל צכלים מסיקין, דהא חזו לצטלן,

אבני חן למסכת שבת

פלוגמיהו דלא מיתוקמא אלא אלינא דר' יהודה, [אבל] וליה לא סבירא ליה ומיהו, איזו לא סבירא ליה, אלא כר' שמעון [דלית ליה גולד],

רבא אמר, היינו טעמא דרבי אליעזר צהדלקה [פ' אבל אינו מפרש למה אמר שהייה טמאה] משום דאין מדליקין צו לפי שאין מדליקין בפתילה שאינה מחורכת, ולא בסמרטוטין, שאינן מחורכין שאין דולקין יפה, וכל שצמח השנה [גמ'] אסור, ולאו משום נולד [ולא הבהבה דמתנ'] היינו שאינה מחורכת].

[קשה כיון דתנא דאפילו בפתילה שאינה מחורכת אין מדליקין כ"ש בסמרטוטין שאינן מחורכין, ומיהו בתוספתא גרים ולא בסמרטוטין אפי' מחורכין. תוס'],

אלא הא דתני רב יוסף [בסוף העמוד לעיל כח:], ג' על ג' מצומצמות, למאי הלכתא?

לענין טומאה, דתנן [כלים כח ז'] ג' על ג' שאמרו [בשיעור לקבלת טומאה], חוץ מן המלך [ורבותי מפרשים, מלך, מה שמולל וכופל התופר מקום החתך מפני החוטים שדרכן לצאת שלא יצאו ותתקלקל התפירה. רע"ב כלים] דרך מופרי צגדים למלול מן הצגדים # אי "מלל" הוא שם התואר, כמו למשל בגד, לא היה שייך לקרוא לעשיית בגד "בגוד", ומוש"ב רש"י "למלול" משמע שהוא שם הפעולה, ומפרשה מלשון "חסר" דהיינו לחסר מן הבגדים ע"י שכוּפְּלִין שפתייה]. לכוּפְּלִין מעט סביב התפירה, ואחר כך מופר, ושלש על שלש סופו לתפור לטללי צגד עני, לכן אמצעה להיות כלי, הלכך נריך להיות צו יותר משיעור המלל, כדי שיהא הטללי שלש על שלש, דברי ר"ש,

וחכ"א, ג' על ג' מכוונות ממונמות [פ' דאלו פחות משלש אין מועיל שום הכנה בעולם שיהא טמא. רש"ל], וזהו אמצעה, ואף על גב דכשיתפור [בשילול] לא היה שלש,

והיינו הך דרב יוסף, ולאו משום דאי הוה טפי לא מיטמא, [דכל שכן. מהרש"א], אלא [חכמים באים] לאפוקי מדתנא קמא [מר"ש]:

אמר רב יהודה אמר רב, מסיקין בכלים, ואין מסיקין בשברי כלים [שגשברו ביו"ט], דברי רבי יהודה, ור"ש מתיר,

מסיקין בתמריין דאגב דמטלטל להו לאכילה חזו נמי להסקה, אבלן ציוס טויז אין מסיקין בגרעיניהן ציוס טויז, דהוה להו נולד, דברי רבי יהודה, ור"ש מתיר,

מסיקין באגוזים [שלימין], אבלן [את האגוזים, וגשאר הקליפה] אין מסיקין בקליפותיהן, דברי רבי יהודה, ורבי שמעון מתיר,

וצריכא [לאשמעינן שר' יהודה מחמיר בג' אופנים, בשברי כלים, בתמריין, ובאגוזים], דאי אשמעינן קמייטא [בשברי כלים], [הוה אמינא] בתחיא קאמר רבי יהודה [שאין מסיקין בהן], משום דמעיקרא [בעיז"ט] כלי, והשתא שבר כלי, והוה ליה נולד, ואסור, אבל תמרים,

דמעיקרא גרעינין והשתא גרעינין, אימא שפיר דמי,

ואי אשמעינן גרעינין, הוה אמינא [לכן אסור ר' יהודה] דמעיקרא מכסיין [גרעין התמרה עם בשר התמרה], והשתא מיגליין הלכך נולד הוה, אבל קליפי אגוזין, דמעיקרא מיגלו והשתא מיגלו, אימא שפיר דמי, צריכא,

והא דרב [אמר רב יהודה אמר רב] דאמר, [ד] לר' יהודה אין מסיקין בגרעינין לאו בפירוש איתמר, אלא מכללא איתמר,

דרב אבל תמרי צחול, ושדא קשייתא גרעינין לבוכיא כירה של רעפים, שקורין טיול"ש [ופירושו רעפים] והיא חלולה [פ' שיש לה בית קיבול], וספרים שחוז צהן לצי מפני, היינו נמי כירה, והוא מרגום של צית שפיתת שמי קדרות,

אמר ליה רבי חייא, בר פחתי [פחתי נוטריקון פ"ח כ"ם תבונות י"דבר. חידושי אבר"ח] צן גדולים [הלשון "בר פחתי" יש ג' פעמים במס' ברכות ושני פעמים בשבת, ופעם אחת בנזיר] כנגדו ביו"ט אסור,

[ושואל] קיבלה מיניה [רב מר' חייא שבי"ט אסור לזרוק הגרעינין לתוך התנור] או לא קיבלה מיניה?

ת"ש, דכי אתא רב לבבל [רב היה ראשון אמוראי בבל והגדול שבהם, מוסדה של ישיבת סורא שנתקיימה כשמונה מאות שנה עד סוף תקופת הגאונים וכו'], בימי עלומיו עלה רב ביחד עם ר' חייא דודו לא"י, והסתופף בצלו של ר' חייא וכו', אנציקלופדיה לחכמי התלמוד], אבל תמרי ציוס טויז, ושדא קשייתא לחיותא, מאי לאו בפרסייתא תמרים טויזים ומתבשלים יפה, וכל אוכל שלהם נפרש מעל גרעיניהן, ואין הגרעינין ראוין לטלטל, ואפילו הכי שרי לטלטל למישידיהו לחיותא, אלמא, לא קיבלה מיניה ולא קיבלה [מר'] חייא, שסובר רב שגם גרעינין עצמם בלי אוכל עליהם אינם מוקצה?

לא בארמיאתא דאין מתבשלות יפה, ואין האוכל נפרש מהן, ומשמייר בגרעיניהן, וחזו לאדס הואיל וחזי אנב אימיהו שש עוד מאמן [מן האוכל. וט'] עליהן [הוא מלשון "אום" substance, bulk והוא במשניות טהרות [פ"ט משנה ח'] אם היה [השרץ] נוגע באום אפילו בשערה טמאה, ופירש היבין שם, הוא גוש מהותיים שנדבקו לפעמים יחד תחת העלין], [וראה ב"ערוך" שמפרש באופן אחר],

א"ל [שאל ממנו] ר' שמואל בר בר חנה, לרב יוסף, לרבי יהודה דאמר מסיקין בכלים, ואין מסיקין בשברי כלים, [כי מסיק בכלים] כיון דאדליק בהו פורתא, הוה ליה שברי כלים, וכי קא מהפך [את העצים להבערים] באיסורא קא מהפך?

[ומתירן] דעבד כדרב מתנה [שיש עצה לעשות כדבר מתנה], דאמר

אבני חן למסכת שבת

רב מתנה אמר רב, עצים שנשרו מן הדקל לתנור [שאינו בוער] ביו"ט, מרבה עצים מוכנין עליהן, ומצטנן כרוז ומסיקן,

לכו"ע,

לא נחלקו אלא שתלאו במגוד [ביתר] קציל"א (יתר, קולב) דגרע מקופסא, ועדיף מאחורי הדלת או שהניחו לאחורי הדלת ואחורי הדלת עדיף מזרקו לאשפה, ומוכן דר' אליעזר היינו קופסא, ושלג מן המוכן מגוד ואחורי הדלת,

ר' אליעזר סבר, מדלא זרקו באשפה, דעתיה עילויה, ומאי קרי ליה שלא מן המוכן הואיל ולר' אליעזר משיב לקצילי טומאה, דלגבי קופסא, לאו מוכן הוא,

ור' יהושע סבר ומוכן דר' יהושע מגוד ואחורי הדלת, ושלג מן המוכן זרקו לאשפה מדלא הניחו בקופסא בטלית, ומאי קרי ליה למגוד מוכן הואיל ולר' יהושע בטל דלגבי אשפה דאירי צה ר' יהושע מוכן הוא,

ור' עקיבא ור' עקיבא תלאו במגוד קרי מוכן, ואחורי הדלת שלג מן המוכן, בתלאו במגוד סבר כרבי אליעזר, בהניחו אחורי הדלת סבר לה כרבי יהושע,

והדר ביה ר"ע, לגביה דר' יהושע ומטהר אף צמון [שגם בתלאו במגוד יהיה טהור], ממאי [איך רואין שהדר בו ר"ע]?

אמר רבא מדרקתני [ר"ע] צממיתין [במשנתנו כאן כח:] פתילת הבגד דמשמע שעדיין בגד הוא קצת [הוא בגד. וט'], ומשוב צעיני, ואפילו הכי קאמר ר' עקיבא צממיתין טהורא היא [פי' כיון שעשה בה שינוי קל שעשה במגד פתילה, אפי"ה בטלה מלקבל טומאה, כן יהיה אם תלאה במגוד או הניחה תחת הדלת בטלית בטלית. ראה ריב"ז א"ד"ה ומבאין], אלמא דער ציה,

מאי איריא דתני פתילת "הבגד", ליתני פתילה "של בגד" משמע שקפלה [שנטלה. וט'] מצגד [פי' אולי כתב "של בגד" משמע דמתחלה היה בגד, ואח"כ נתבטלה והיינו שזרקו לאשפה, רק אז היא בטילה מלקבל טומאה],

[אבל] "הצגד" משמע שקפל (ה. וט') צגד עצמו שלם, (ו. וט') לענין הדלקה כדאוקימנא לעיל, טעמא דר' אליעזר דצעי פתילה ממורכת שדלק יפה [הרי שגם ע"י מעשה קלה בדוגמת תלאה במגוד, או הניחו תחת הדלת הוא מבטלה מהיות בגד],

מאי פתילת הבגד, דעדיין בגד הוא:

ר' אליעזר	ר' יהושע	ר' עקיבא	
טהור	אינו מוכן טהור	טהור	זרקו באשפה
מוכן טמא	טמא	טמא	הניחו בקופסא

[דרבא אוקי טעמיה דר' אליעזר דאין מרדליקין בה, שאין להדליק בפתילה שאינה מחורבת, ועכשיו מביא ש] רב המנונא אמר [בוה פליגי ר' אליעזר ור' עקיבא במשנתנו], הכא מתנימין בפחות משלשה טפחים על שלשה טפחים עסקינן פליגי לענין טומאה, ומקולי מטלניות מטלניות הקלות צעיניו, דומיא דמתוקנות לפקוק [צו א"ה. וט'] מרחץ, דמדי דלא משיב הוא שגו כאן,

[ולכן פליגי ר"א ור"ע, בבגד שהוא פחות משלשה על שלשה שקיפלה, אם מקבלת טומאת כמו שהם מחולקים במטלניות, אבל פירוש זה קשה לאיזה ענין אומר "שקפלה", הלא אין זה משנה בקבלת טומאה, ודי אם רק הומינה להדליק בה, ע"ז מרחץ], וקיסול דנקט צממיתין משום הכנסו דנקט דוקא [שמה שאמר במתני' "ולא הבהבה" הוא הטעם של ר"א למה אין מרדליקין בה, דסבר שאין מרדליקין בפתילה שאינה מחורבת, כמו שאמר רבא לעיל, וממשיך רש"י להסביר ביתר ביאור שאין זה שייך להמחלוקת של טומאה], ולפנומא דהלוקה מנא קיסול [אבל לענין טומאה פליגי גם בלא קיסול],

ואזדא ר' אליעזר [דאמר אין מרדליקין] למעמיה, ור"ע [דאמר מרדליקין] למעמיה,

דתנן [כלים כח ב], פחות משלשה על שלשה [מפחים] דאילו שלשה על שלשה משיבי, ולא בטלי [לכ"ע אפילו זרקו באשפה מומא. ר' שמחה מדעסויא זצ"ל], ואף על גב דקילי, כגון סמרטוטין שהתקינו לך, שהקנו לך, לפקק בו את המרחץ נקטים שהמים צאים דרך שם למרחץ, ולנער בו את הקירורא לאחז צהן שולי הקדרה, ולנערה לתוך הסממיו [a plate for various dishes or portions, tray], ולקנח בו את הרחיים [מחאבק שלא יתערב בקמח. יבין], בין מן המוכן לקמיה מפרש [פי' בין אם הכין את הבגד לך] ובין שאין מן המוכן [אלא היה מוטל בבית לשם כך], טמא [אף שהוא פחות משלשה מפחים], דברי רבי אליעזר,

ורבי יהושע אומר, בין מן המוכן, ובין שלא מן המוכן, טהור,

ר"ע אומר, מן המוכן טמא, ושלא מן המוכן טהור,

ואמר עולא ואיתימא רבה בר בר חנה, א"ר יוחנן [בא לפרש באיזה אופן הכינה], הכל מודים, זרקו [לפחות משלשה על שלשה] באשפה, דברי הכל טהור [שזה רואי לא נקרא הכנה],

דף כ"ט ע"ב

הניחו בקופסא גלי דעמיה דמשיב ליה דברי הכל טמא [דזה הוי הכנה

אבני חן למסכת שבת

תלמוד בבלי	אילו מוכן טמא	מוכן טהור	מוכן טמא
הניחו אחריו הדלת	אחריו	מוכן טהור	אילו מוכן טהור

תניא, א"ר יהודה, פעם אחת שבתנו [שבתנו. וט'] בעליית בית נתזה בלוד, והביאו לנו שפופרת של ביצה, ומלאנוה שמן, ונקבנוה, והנחנוה על פי הנר, והיה שם ר"ט וזקנים, ולא אמרו לנו דבר [כן לשון זה גם בסוכה כ:],

אמרו לו משם ראינו [לשון זה 18 פעמים בש"ס], שאני בית נתזה דוריון הן,

אבין ציפורא [בר"ה לז:], ולה. יש ר' חנא ציפורא, ובחולין נא. יש רב הונא ציפורא, גרר ספסלא [בשבת], בעיליתא דשישא רפפה של שש, ללא עמיד דה מריץ לעילא מרבי יצחק בן אלעזר לפניו,

א"ל [ר' יצחק בן אלעזר לאבין ציפורא], אי שתוקי לך, בדשתיקו ליה חבריא לר' יהודה ר' טרפון וחקנים, שמפני שלא אמרו לו דבר דימה, והעיד דמוסר, נפיק מיניה חורבא וינהגו היסר דדבר, ור' יצחק סבירא ליה כר' יהודה דדבר שאין ממכין אסור, ואף על גב דנשיש לא עבד מריץ גזירה עליתא דשישא, אמו עליתא דעלמא,

ריש בנישתא מפטיר [janitor] כנסיות, המכנים ומוזיא ומיישג [ה]. וט' [תלמידים ומיטות] וראיה רש"י חולין נ"א ע"א מכנים ומוזיא תלמידים ומאספס ומעמידים לילך מביהמ"ד [דבצרה שם מקום כי זמא לה' צצרה [ישעיה לז] גרר ספסלא, לעילא מר' ירמיה רבה,

א"ל [ר' ירמיה רבה לריש בנישתא] כמאן כר"ש דאמר גורר אדם, אימר דאמר ר"ש [דמוסר לגורר] בגדולים דלא אפשר אלא בגריה, שאין יכול ליעלן צידו בקטנים מי אמר [דפליגי בגדולים],

ופליגא דעולא [דאמר איפכא, שרק בקטנים מחלוקת], דאמר עולא, מחלוקת בקטנים ואף על גב דאפשר בטלטול שרי ר' שמעון, הוהיל ואין ממכין למריץ, ור' יהודה סבר כיון דאפשר אסור, אבל בגדולים, ד"ה מותר,

מתיב רב יוסף, ר"ש אומר, גורר אדם מטה כסא וספסל, ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ, קתני גדולים מטה וקתני קטנים כסא, ור' יהודה פליג עליה, דתנן במסכת ביצה, ר' יהודה אומר כל הכלים אין נגררים, דאי לאו משום פלוגתיהו [פלוגתיה דר' יהודה. וט'] למה לי למתיב גדולים, השמא קטנים שרי רבי שמעון, גדולים מיבעיא, אלא תנא קטנים משום ר' שמעון, ותנא גדולים משום ר' יהודה,

קשיא לתרומיהו [זה שאומר ר"ש דבבבא אופן מותר קשיא לר' ירמיה דאמר בגדולים מחלוקת אבל בקטנים גם ר"ש אומר, וזה שאומר שר' יהודה אומר הכל,

מתני': לא יקוב אדם שפופרת של ביצה [עדיין מנקדים בדפוסים משנה מנוקד, ובסדורים ביצה (בצירי) ומפרשים שפופרת בלשון קליפה, אע"פ שכבר המהרי"ל בסוף ליקוטי מהרי"ל באר, שמדובר במשנה על קנה סוף, ויש לקרא ביצה (בחורוק), ובכל מקום שנמצאת שפופרת פירושה קנה בין מן הצומח ובין מעשה ידי אדם. עיין עירובין מג: עיונים ברברי חז"ל ובלשונם עיי"ש. וראה בבעוץ על המשניות שמדבר על זה],

וימלאנה שמן, ויתננה על פי הנר, בשביל שתהא מנמפת ויתקיים הנר, שתהא השמן מטפטף כל שעה לתוך הנר, וטעמא משום גזרה, שמה יסתפק הימנו, וכיון שהקנהו לגר חייב משום מכבה, ואפילו אותה שפופרת היא של חרס דמאסא ליה, גורמין, ורבי יהודה מתיר,

אבל אם חברה היוצר מתחילה ליכא למיחש, דמשום אסור שבת צדיל מיניה מותר, מפני שהוא כלי אחד,

לא ימלא אדם קערה של שמן, ויתננה בצד הנר, ויתן ראש הפתילה השני שהוא יולא דרך הנקב האחר שצנר לשאוב, ושמן נמשך דרך הפתילה לראש הדולק בתוכה, בשביל שתהא שואבת, ורבי יהודה מתיר ללא גזר:

גמ': וצריכא, דאי אשמעינן שפופרת של ביצה, בהא קאמרי רבנן, דכיון דלא מאיסא אתי לאסתפוקי מינה, אבל של חרס דמאסא, אימא מודו ליה לרבי יהודה,

ואי אשמעינן של חרס, בהא קאמר רבי יהודה, אבל בההיא אימא מודי להו לרבנן,

ואי אשמעינן הנך תרתי, בהני קאמר רבי יהודה משום דלא מיפסק מיד, שהוא מונח בתוך חלל הנר למעלה מכסוי, אבל קערה דמיפסקא שהרי אצל הנר מונחת, ויש כאן הפסק, וליכא למימר גופיה הוא אימא מודי להו לרבנן אימא מודה דנגזר,

ואי אשמעינן בההיא, בההיא קאמרי רבנן, אבל בהני תרתי, אימא מודו לרבי יהודה, צריכא:

[שנינו במשנתנו] ואם חברה היוצר מתחלה מותר וכו': תנא, אם חברה בעל הבית עצמו מצעוד יום בסיד או ובחרסית מותר,

והאנן [ואם חברה ה] יוצר תנן? מאי יוצר, כעין יוצר שחצרה שפיר:

אבני חן למסכת שבת

קשה הא בגדולים כ"ע מתירין?

עולא מתרין למעמיה, ור' ירמיה רבה מתרין למעמיה,

עולא מתרין למעמיה, מטה דומיא דכסא קטנים [קטנה. וט'], וזהא הוא דאסר ר' יהודה, אבל בגדולים שרי,

ור' ירמיה רבה מתרין למעמי' כסא דומיא דמטה גדולים [גדולה. וט'], וזהא הוא דשרי ר' שמעון, אבל בקטנים אסר,

מתיב רבה, מוכרי כסות, מוכרין כדרכן כסות של כלאים, לזשו בשוק כדי להראותו למוכרו, דלא אסרה תורה אלא לבישה שהיא להחמסם, כדך כל הלוזשים, והעלאת דומיא דלבישה, נמי דמימיהי זה ובלבד שלא יתכוין ור' שמעון הוא דאלי דתור כוונה בחמה מפני החמה, ובגשמים מפני הגשמים,

והצנועין כשרים, שמחזיקין עממן מכל לזות שפתים [שלא מתנהגים באופן שידיברו הבריות] מפשילין במקל לאחוריהן, והא הכא דאפשר לכל אדם למיעבד כצנועין, דכי קמנים דמי [וכקטנים לענין גרידה דמו דאיפשר למעבד. וט', וכע"ז דרבי] שלא על ידי אסור, ואפילו הכי ובי לא מתכוין, שרי ר"ש לכתחלה,

תיובתא דר' ירמיה רבה, תיובתא:

מהני: המכבה את הנר, מפני שהוא מתירא מפני נכרים כגון פרסיים שהיה להם יום סג [אל. וט', אל. דר'] שאין מניחין אור אלא ציית עבודת אלילים שלהם, ומפני ליסטי' שלא יראו שיש שם אדם ויבאו עליו, מפני רוח רעה הנבא עליו [השורה עליו, וכשאינו רואה נוח לו, ורמב"ם פירש רוח רעה מין ממיי החולי הבא לבעלי המרה השחורה שלא יטחו אלא כשישבו צמחן וזהסתרה מצני אדם. רע"ב], וכשאינו רואה נוח לו, מפני החוליה שיישן, פטור ובגמרא מפרש לכולה,

כחם [שהוא חושב שעי' שהוא חם יריחו, אבל זה אינה אלא דמיון שהכל מן השמים. ראיתי] על הנר שראוהו [שרואה. דר'] שמתקלקל, ומס עליו וכנה את הפתילה. הנר - קרוי"ל [ומשמעו פמוט, מעורה], כחם על השמן, כחם על הפתילה, חייב ובגמרא מפרש לה,

רבי יוסי פומר בכולן מפרש בגמרא שבת (לא:), חוץ מן הפתילה, מפני שהוא עושה פחם כציצוי זה, והוי מלאכה הנריכה לגופה, כדאמר בגמרא:

דף ל' ע"א

נב: מדרקתני סיפא כחם על הנר כו' חייב חטאת אם שגג בשבת, ששכת שהוא [שהיא. דר'] שבת, או סבר שציצוי מותר בשבת, ש"מ ר' יהודה היא דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה,

דציצוי זה אין צריך לגופו, אלא לצורך דבר אחר, שלא מדלק [פ' ישרף] הפתילה, או שלא יפקע [יתפוצץ] הנר, [וכן שלא יכלה השמן] ואין לך ציצוי הנריך לגופו, אלא ציצוי של פחמין כשעושין אותו [משריפת עציים], וציצוי של הצהוב פתילה, שהציצוי נעשה להאחוז בו האור מהר, כשיצאה להדליקו [שוב שנית], וכיון דר' יהודה היא,

רישא דפטור משום חולה, והוא הדין לשאר פטורי דמתמימין [שמתיירא מפני הנכרים, ומפני ליסטים, ומפני רוח רעה] במאי עסיקנא, אי בחוליה שיש בו סכנה דאית צהו סכנת נפשות, ומשום פקוק נפש שרי להו מותר מיבעי ליה לימני מותר למחלה, ואי בחוליה שאין בו סכנה, חייב חטאת מיבעי ליה הוילי ור' יהודה היא, דלא פטר ליה משום דאינה צריכה לגופה?

לעולם בחוליה שיש בו סכנה [ח"ל הרע"ב, וכן מפני עובדי כוכבים מפני לסיים מפני רוח רעה כולוהו אית בהוא סכנה], # [רואין מכאן שיש ענין של "סכנת נפשות" בדברים שאינם סכנה בחוש, אלא סכנה שהוא מחמת העצבים],

ובדין הוא דליתני מותר, ואידי דבעי למתני סיפא חייב, תנא נמי רישא פטור,

והדתני רבי אושעיא צהדיא אבל אסור אם בשביל החוליה שיישן לא יכבה, ואם כבה פטור אבל אסור?

ההיא בחוליה שאין בו סכנה, ורבי שמעון היא דפטור ליה משום אינה צריכה לגופה:

שאול שאילה שאלו שאלה זו, לעילא מר' תנחום לפניו, וכן לשון התלמוד והמקרא, שרפים עומדים ממעל לו [ישעיה ו'] ועל שם שיראים להתקרב לפניו [ו. ועי' עומדין מרחוק] [עין לקמן בפרק ר"ע פה. פ' בדרך אחר. בח] [וצ"ע מודע לא פירש בן לעיל כמו: רש"י ד"ה לעילא מר' יצחק, ששם אינו מפרש הטעם כמו כאן?], דמן ג'י' [שם. וט'] מקום [גוי, שם מקום מן העיירות. רח], מהו לכבות בוצינא דנורא [נר הדולק], מקמי [מפני] באישא מולה, מרגום של רעה ציטתא, בשבתא?

פתח [ר' תנחום] ואמר כך היו רגילין לפתוח צאגדה חמילה, והוא [האגדה] דומה לשאלה [ששאל כאן]. וקדש [כמו שפירש רש"י לקמיה גדולים החיים, ופקוק נפש פ' הרי לך שמותר לכבות הנר],

אנת [אתה] שלמה [מלכא. ע"י], אן אנה הלכה חכמתך, אן סוכלתגותך. [תרגומו של תבונה], לא דיך שדברך סותרין דברי דוד אביך, אלא שדברך סותרין זה את זה,

אבני חן למסכת שבת

ולא יפה אמר שלמה, ושבח אני את המתים וגו',

דוד אביך אמר, תהלים קטו לא המתים יהללו יה, ואת אמרת קהלת ד' ושבח אני את המתים שכבר מתו,

3. ד"א ושבח אני וגו', כדרב יהודה אמר רב, דאמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב תהלים פו עשה עמי למוכה ויראו שונאי ויבושו, אמר דוד לפני הקב"ה, רבונו של עולם, מחול לי על אותו עון דגמ שגמ, אמר לו מחול לך,

אמר לו עשה עמי אות בחיי, אמר לו בחיך איני מודיע, בחיי שלמה בנך אני מודיע,

כשבנה שלמה את בית המקדש, ביקש להכניס ארון לבית קדשי הקדשים, דבקו שערים של צית קדשי הקדשים זה בזה,

אמר שלמה עשרים וארבעה רגנות רנה, מפילה, מחינה, כחוצים בתפילה שלמה [מלכים א ח] עד עשרים וארבע, ויש אומרים עשרים וארבע צרכות דמענית [מענית טו], ולא נהירא [רבברכות כט. כתב להיפך, כ"כ בכתנות אור פרשת שמני. גליון, וראה מגדים חדשים], ולא נענה,

פתח ואמר תהלים כד ז שאו שערים | ראשיכם והנשאו פתחי עו לם ויבו א מלך הקבו ד, רהטו [רדפו] שערס בתריה [אחר דוד] למיבלעיה [לבלוע אותו] סגרי דעל עצמו אמר מלך הכבוד, אמרו לו שערס [תהלים כד ח] מי זה מלך הקבו ד, אמר להו אמר איכו ה' עזרו וגבו ד' ה' גבו ד' מלךמה, [אף שכל זה היה בדרך גס, והיו השערים צריכין להבין שאין כוונת שלמה על עצמו, מ"מ לגבי אנשים אחרים השומעין רצו שיפרש בפיו שכוונתו על הקב"ה. שפת אמת],

חזר ואמר שם פסוק ט שאו שערים | ראשיכם, ושאו פתחי עו לם ויבא מלך הקבו ד: י מי הוא זה מלך הקבו ד, ה' צבאו ת הוא מלך הקבו ד סלה, ולא נענה,

כיון שאמר דברי חימים ב' ה' אל הים אל-תשוב פני משיחיה, זכרה לחסדי דוד עבדה, מיד נענה,

באותה שעה, נהפכו פני כל שונאי דוד משפחת שאול [כגון. רצ'] שמעי, וכיוצא בו כשולי קדירה [השחירו פניהם, מחמת בושח], וידעו כל העם וכל ישראל, שמחל לו הקב"ה על אותו עון [דבת שבע],

[ומסיים] ולא יפה אמר שלמה, ושבח אני את המתים שכבר מתו [דקאי על דוד],

וחזרת ואמרת לסמור דברי עמך קהלת ט ד פיי-לקלב חי הוא טו ב מן-האריה הפת כלומר גדולים החיים, ופקוס נפש [פ' וממילא שמעינן שמותר לכבות את הנר שמפריע לחולה],

[לכאורה יש לפרשם ע"פ מ"ש בעירובין יג: נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא משנברא, ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו, א"כ הכל אמת כי להמתים שכבר מתו טוב להם מן החיים, כי נוח שלא נברא ומ"מ לכלב חי הוא טוב כו' כי עכשיו שנברא בחייתו חי יוכל לפשפש במעשיו וכו'. שפת אמת],

לא קשיא איכו גופיה הוה מפרש [הוא מפרק. וט', הוה מפרק. רצ'] להו, הא דקאמר דוד לא המתים יהללו יה, הכי קאמר, לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות קודם שימות, שכיון שמת בטל מן התורה ומן המצות [כגון לבישת שעמנו], ואין להקב"ה שבח בו,

והיינו דאמר ר' יוחנן קרא קא דריש צממים מפשי, מאי דכתיב תהלים פח במתים מפשי, כיון שמת אדם, נעשה מפשי מן התורה ומן המצות,

1. ודקאמר שלמה, ושבח אני את המתים שכבר מתו שעסקו צממים צמורה ומלות ומתו, ראויים [הס. וט'] לשבחם אפילו מנדיקס חיים, שגדולים הן צמיתמן [יומר. וט'] מצמיתמן, שכשחמאו ישראל במדבר, עמד משה [לכן לא אמר "משה רבינו" שאין דרך כבוד להזכיר שררה לבשר ודם בשעה שמוכרין הקב"ה. מצור דבש] לפני הקב"ה ואין לך נדיק ממנו, ואמר כמה תפלות ותחנונים לפניו, ולא נענה בזכותו,

וכשאמר שמות לב זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך, מיד נענה,

ולא יפה אמר שלמה, ושבח אני את המתים שכבר מתו,

2. דבר אחר ושבח אני את המתים הראשונים, מן החיים של עכשיו, שהראשונים טובים מאלה, מדע שמקיימות גזרותיו של משה, ואין ממקיימות גזרות שרים [מלכס. רצ'] של עכשיו, מנהגו של עולם, שר בשר ודם גזור גזרה, ספק מקיימין אותה, ספק אין מקיימין אותה, ואם תמצוי לומר מקיימין אותה, בחייו מקיימין אותה, במותו אין מקיימין אותה,

ואילו משה רבינו גזר כמה גזירות, ותיקן כמה תקנות כי ההיא דמני צמגילה [ד. לב]. משה תיקן להם לישראל שיהו שואלין ודורשין צענינו של יוס וקיימות הם לעולם ולעולמי עולמים,

אבני חן למסכת שבת

[בקש דוד מאת הקב"ה] **אמות באחד בשבת** שיוכלו להמסעק צי ובהספדי,
[י"ל משום שלא רצה לבטל מצות עונג שבת של יום ההוא עצמו, ורש"י פי'
שיוכלו להתעסק בו ובהספדו, וקשה כיון דימות בשבת ויקבר ביום א' א"כ יום
הקבורה כיום המיתה שיוכלו להתעסק בהספדו ומאי נ"מ? שפת אמת]

**אמר לו, כבר הגיע מלכות שלמה בנך, ואין מלכות נוגעת
בחברתה, אפי' כמלא נימא,**

[בקש דוד עוד מאת הקב"ה] **אמות בערב שבת,**
[לכאורה קשה דגם כאן שייך המעם דאין מלכות נוגעת בחברתה כו', ואין לתרץ
דמוחל על מלכותו, דהרי גם אם ה' מת בא' בשבת בטח היה שלמה מוחל על
המלכות, ומ"מ לא אהני ליה, וע"כ דשייך גם בכה"ג מלך שמחל על כבודו אין
כבודו מוחל. שפת אמת],

אמר לו כלומר כנר אמרת לפני תהלים פד יא **פי מן ב"יו ם פחצריך**
טוב יום שאתה עומד צמחרי ועוסק צמורה, **מאלף**, פחרי הקטן פח בביט
אל ה' מדור פאחלי'רשע,

טוב לי [כך אומר הקב"ה] **יום אחד שאתה יושב ועוסק בתורה,**
מאלף עולות שעתיד שלמה בנך להקריב לפני על גבי
המזבח להעלות, כדכתיב (מלכים א' ג) חלף עולות יעלה שלמה וגו',

דף ל' ע"ב

[והגמ' מספרת] **כל יומא דשבתא** של כל שבתות השנים [השנה. וט', רצ']
הוה יתיב וגרים כולי יומא שלא יקרב מלאך המות אליו, שהמורה מגינה
ממות כדאמרין צקוטה (כא), **ההוא יומא דבעי למינח נפשיה** [שהיה
צריך להפטר מן העולם], **קם מלאך המות קמיה** [עמד לפני דוד], **ולא**
יכיל ליה, דלא הוה פסק פומיה מגירסא [בעי"ז בכמות י. ברב
חסדא],

אמר [מלאך המות] **מאי אעביד ליה, הוה ליה** [לדוד] **בוסתנא** [גן
אילנות] **אחורי ביתיה, אתא מלאך המות, סליק** [עלה מלאך המות
לגן, וכן משמע לקמיה שהיה צריך לעלות לגן, שדוד היה עולה על המדרגות לגן]
ובחיש באילני מנענע המלאך צאלנות, להשמיע קול תימה, **נפק למיחזי**
[יצא דוד לראות מה קול הרעש], **הוה סליק בדרגא** [היה עולה דוד
במדרגות], **איפחית** [נחסרת, פי' נשברה] **דרגא מתותיה, אישתיק**
[מלימודו], **ונח נפשיה,**

שלח שלמה לבי מדרשא, 1. אבא מת ומוטל בחמה, 2.
וכלבים של בית אבא רעבים לשמי שלות הללו הולך, מה אעשה
[שלמה שאל על אביו מפני כבודו, אבל החכמים השיבו על הכלבים תחלה],

שלחו ליה חתוך נבלה, והנח לפני הכלבים, ואביך הנח עליו
כבר או תינוק, ומלמלו,

וילכו לאחליהם שמצאו נשותיהן בטהרה, שמחים שנהנו
מזיו השכינה [אולי אין הכוונה כאן על השכינה ממש, כמו צדיקים יושבים
ועמרותיהן בראשיתן ונתנו מזיו השכינה, אלא הוא דרך מושל [euphemism] על
שמחת הזיווג, שהרי הוא דבר הלמד מענינו שמתחלה אומר שמצאו נשותיהן
בטהרה, ולבסוף שנתעברו נשותיהן, ומה זה שהכנים שנהנו מזיו השכינה באמצע
אי לא לדבר בלשון נקיה. ראיתי],

**וטו כי לב, שנתעברו נשותיהן של כל אחד ואחד, וילדה
זכר,**

על פליהטו ביה אשר עשה ה' לך עבדו (ולישאל עמו-
לדוד עבדו) **שמחל לו על אותו עון,**

ולישאל עמו, דאחיל להו עון דיום הכפורים שאכלו ושמו
צמחכת הצית [ולא התענו], כדכתיב את החג שבעת ימים ושבעת ימים כדאמרין
כמועד קטן (ט, א),

ודקאמר שלמה, קהלת ט ד פירלכלב חי הוא טו ב מן האריה
הפית לא לענין חשיבותא [דקיעא. וט', דקיעא. רצ'] [אמרו. אמרה. רצ'],
אלא לענין הלכות שבת ויום טוב [כדאמר להלן שבשביל הכלב מותר למלט
נבילה, ואת אדם המת אסור למלט אלא ע"י שמושים עליו לחם], **כדרב**
יהודה אמר רב,

דאמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב תהלים לט ה הו 'דיעני
ה' א קצי [כל. רצ'] העמידות לבוא עלי, **ומדת ימי מה היה כמה ימי חיי,**
אדעה מה חדרל אני צלחה יום אני חדל וצטל מן העולם. [כמה מן הזמן
אחיה עם יושבי חדר. מר, חדל הוא הפך מן חדר, כמו כשב כבש, וענינו זמן
העולם. מצ],

[ל"א, קיני מנין שנתי, מידת ימי צלחה יום השנה, לדעת מניין ימים שאני
מתקיים בשנה אחרונה, לוי"ה. וט' וכע"ז ברצ']
[על מה שכפל הודיעני ה' קצי, ומדת ימי מה היה, לפי שחשב דוד שלכן אין
הקב"ה מגלה לו מתי ימות שמאיתו לא תצא הרעות, לכן שאל שמא אין הקב"ה
מביט את האדם אלא נותן לו חיים עד זמן קצוב ואז הוא מת ממילא, ולכן שאל
ומדת ימי מה היה. ע"פ ילקוט המאיר].

אמר דוד, לפני הקדוש ברוך הוא, רבונו של עולם,
הו דיעני ה' א קצי, אמר לו [הקב"ה] **גזרה היא מלפני, שאין**
מודיעין קצו של בשר ודם,

ומדת ימי מה היה, גזרה היא מלפני, שאין מודיעין מדת
ימיו של אדם,

אדעה מה חדרל אני, אמר לו בשבת תמות,

אבני חן למסכת שבת

סתירות בדבריו?

[ומתוך סתירה הראשונה] לא קשיא, טו' ב' פעם משחו' ק, טוב כעם שכועס הקב"ה על הצדיקים בעוה"ז, משחוק שמשחוק הקב"ה על הרשעים בעולם הזה שנותן להם שעה משחקת, כדי להאכילן חלקן, ולטוודן מן העולם הזה,

ו'לשחו' ק' אַמְרְתִּי מִהוּ לָלֵךְ, זה שחוק שמשחוק הקב"ה עם הצדיקים בעולם הבא,

[ומתוך את סתירה השנייה] וְשִׁבְחָתִי אֲנִי אֶת־הַשְׁמֵחָה, שמחה של מצוה כגון הכנסת כלה, וְלִשְׁמֹחָה מִה־זֶה עֵשָׂה, זו שמחה שאינה של מצוה,

ללמוד שאין שכינה שורה # [משמע שיש בחינה של "השראת השכינה" גם ע"י אנשים פשוטים אם הם רציניים והם שרויים בשמחה של מצוה], לא מתוך עצבות, ולא מתוך עצלות, ולא מתוך שחוק שחוק ממש, שאין דעת שחוק מיושבת עליו, ואפילו אינו של לזון מכל מקום אין זו יישוב, ולא מתוך קלות ראש לזון, ולא מתוך שיחה, ולא מתוך דברים בטלים, אלא מתוך דבר שמחה של מצוה, שנאמר מלכים ב ג טו וְעָתָה קְחוּ־לִי מִנֶּגֶץ מִנֹּס הִיא לַעֲשׂוֹת עָלָיו שְׂכִינָה וְהָיָה בְּנֶגֶץ הַמִּנֶּגֶץ, וְהָיָה עָלָיו יְדִידָה',

אמר רב יהודה, וכן לדבר הלכה צריך לפתוח במילי דבדיחותא צרישא,

אמר רבא, וכן לחלום טוב אם בא לישן ממון שמחה, מראין לו חלום טוב,

איני, והאמר רב גידל אמר רב, כל תלמיד חכם שיושב לפני רבו, ואין שפתותיו נוטפות מור מריכות, מחמת אימה, תכוינה, שנאמר שיר השירים ה יג לָחֵץ בְּעֵרֹגָת הַבֹּשֶׁם מִגִּדְלוֹת מְרֻקָּחִים שִׁפְתוֹ תִּתֶּן שֵׁן שְׁנִים נִמְפוֹת מוֹר עֵבֶר, אל תקרי מור [לשון בשמים] עובר, אלא מר [לשון מרידות] עובר, אל תקרי שושנים [פרחים] אלא ששונים [שלומדים],

[ומה שקשה מנא לן תכוינה? אמינא דסבך אסיפא דקרא ידיו גלילי זהב ממולאים בתרשיש וגו' והמבין יבין. רש"ל, ומש"כ המהרש"ל אין לו הבנה, ואפשר הכוונה על לשון הכתוב "ידיו גלילי זהב", וידיו לשון עונש ודין. שפת אמת?]

לא קשיא, הא ברבבה [הרב יכול לומר מילתא דבדיחותא] והא בתלמוד [צריך לישב ביראה],

ואיבעית אימא, הא והא ברבבה [שגם הרב צריך לישב בחדר בשעת

ולא יפה אמר שלמה, קהלת ט כי לכלב חי הוא טוב מן האריה הכות שלמקנת הכלבים לא הצריכוהו לשנות טלטול נצילה, זאת האריה הממ, אסרו לטלטל, אלא על ידי ככר או חינוך, לשון אחר, שהקדימוהו משוכת הכלב למשוכת האריה, לשון רבותי,

ולענין שאילה ולענין שאילתא דמהו לכנות דשאילתא קדמיון דרך ענוה אמר, דהוה ליה למימר דשאילתא קדמי גר קרויה גר [גר קרויה גר] הדברים מוזתרים, אבל אומר בן בעין הקדמה למה שממשך], ונשמתו של אדם קרויה גר גר אלהים נשמת אדם [משלי כ], מוטב תכבה גר של בשר ודם, מפני גרו של הקב"ה [כלומר אם הוא חולה שיש בו סכנה שרי. רח] לא מהכא יליף חלול שבת, דפיקוס נפש נפקא לן מוסי בהם ולא שימות בהם,

אלא להטעימין הדבר באגדה המושכת את הלב, לפי שהיו צאים לשמוע הדרכה נשים ועמי הארץ, והיו צריכין הדשנין למשך [להמשיך. וט', רצ'] את לבבם:

אמר רב יהודה, בריה דרב שמואל בר שילת, משמיה דרב, בקשו חכמים לגנוז ספר קהלת, מפני שדבריו סותרין זה את זה, ומפני מה לא גנוזוהו, מפני שתחילתו דברי תורה, וסופו דברי תורה וכל שכן שיש עוד ביניים,

תחילתו דברי תורה, דכתיב קהלת א מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש, ואמרי דבי ר' ינאי, תחת השמש הוא דאין לו, קודם שמש אם יעמול במורה שקדמה לשמש יש לו יש יתרון,

סופו דברי תורה, דכתיב קהלת יב יג סו'ף דְּבַר הַכֹּל נִשְׁמָע אֶת־הָאֵל הֵימָּה יֵרָא וְאֶת־מִצּוֹתָיו שְׁמוֹר פִּי־זֶה פִּלִּי־הָאָדָם,

מאי כי זה כל האדם? אמר רבי (אליעזר) [אלעזר] כל העולם כולו לא נברא אלא בשביל זה,

ר' אבא בר כהנא אמר, שקול זה כנגד כל העולם כולו,

שמעון בן עזאי אומר, ואמרי לה שמעון בן זומא אומר, לא נברא כל העולם כולו אלא לצוות לזה צוותא שולא"ש [solace = source of comfort] (ומשמעו חברה, צוותא),

ומאי דבריו סותרין זה את זה? כתיב קהלת ז ג טו' ב' פעם משחו' ק' בִּירְבַּע פָּנִים יִשָּׁב לָב, וכתיב קהלת ב ב' לשחו' ק' אַמְרְתִּי מִהוּ לָלֵךְ משוכה, וְלִשְׁמֹחָה מִה־זֶה עֵשָׂה,

כתיב קהלת ח טו וְשִׁבְחָתִי אֲנִי אֶת־הַשְׁמֵחָה, וכתיב קהלת ב ב' לשחו' ק' אַמְרְתִּי מִהוּ לָלֵךְ וְלִשְׁמֹחָה מִה־זֶה עֵשָׂה [הרי יש כאן שתי

אבני חן למסכת שבת

והוא יקח חר' מאות זוז] צילוני"ה צלעו (מארך, בלתי עגול) שאינו עגול [לוייה.
רצ"ל, לישנא אחרינא ראשן של צנליים סגלגל [גרסי'. רצ"ל] עגול [וזה ישר. רצ"ל],

א"ל בני "שאלה גדולה שאלת", מפני שאין להם חיות
[מילדות] פקחות [וריות, אומנות] [געשיקט] [skillful] [וראש התינוק אינו
יוצא כחוגן],

[עיי' במהרש"א שהקשה הרי במילי דעלמא כתי' אל תען כסיל כאלותו ?
ונראה דזהו פ' שאלה גדולה שאלת, שאינו מילי דעלמא כאשר חשב השואל, רק
בכלל מילי דשמיא ניהו, שצריכין להתבונן ביצוריו של יוצר בראשית, מפני מה
משתנים אלו מאלו. שפת אמת],

הלך והמתין שעה אחת [עד שימשיך בעסקיו וישכח מכל הענין, וזה
מפריע הרבה יותר כשבא להפריע עוד פעם], חזר ואמר, מי כאן הלל,
מי כאן הלל, נתעטף ². ויצא לקראתו, אמר לו בני מה אתה
מבקש? א"ל שאלה יש לי לשאול, א"ל שאל בני,

שאל מפני מה עיניהן של תרמודיין [הם בני תרמוד [פלמידה] עיר זו
שוכנת בלב המדבר הסורי, וסערות חול פוקדות אותה מזמן לזמן. שט]
תרומות רבות [וראה לקמיה ברש"י עוד פירושים]?

אמר לו בני שאלה גדולה שאלת, מפני שדרין בין החולות
והרומ נשטת ונכנס בתוך [צצנת. רצ"ל] עיניהם,
וצמקום אחר מפרש[ין. רצ"ל] תרומות לשון עגולות בית מושב שלהן, ואף כהן אני
אומר כן, ומפני שדרים בין החולות שיהא אותם המקום [הקב"ה], שלא יהא סדק של
עיניהם ארוך כשלנו, ויכנס בו החול,

הלך והמתין שעה אחת, חזר ואמר מי כאן הלל מי כאן
הלל, נתעטף ³. ויצא לקראתו, א"ל בני מה אתה מבקש,
א"ל שאלה יש לי לשאול, א"ל שאל בני,

שאל, מפני מה רגליהם של אפרקיים [כנראה יושבי עמק הנילוס
הדרומי, וחבלי הביצות הסמוכים בדרום סודן. שט] רחבות? א"ל בני
שאלה גדולה שאלת, [והמעם אומר לך, הוא] מפני שדרין בין
בצעי המים שלא יטענו צצעי [ע"כ כ"ר רב'] המים,

ורומינו מפרשים, שדרים בין צצעי המים והולכין יספין, ומתפשטין רגליהן, לפי
שמעל דחק הרגל, ומעמידו על דפוס שלו [ואלו כיון שהולכים יחפים מתפשט
כף הרגל],

אמר לו שאלות הרבה יש לי לשאול, ומתירא אני שמא
תבעום # [גם זה היה דרכו של גבר זה להשפיל את הלל שמא עי"ו יבעום,
וכאילו אומר לו אני הריני שואל בענין אבל אתה הרי אתה בעסן ואני צריך להזהר
אתך],

נתעטף ⁴. וישב לפניו, א"ל כל שאלות שיש לך לשאול

שנאמר תהלים עב יהי פסת בר בארץ משמע [לשון הפסוק "פסת בר"
גלוסקאות שרצוצות כמין פס יד, ומשמע כלי מילת כמו [לשון. רצ"ל] כמות פסים,
צב. רצ"ל] כמו לשזור צב [צבאשית מצ], ולענין כלי מילת [שהרי אמר שתוציא
גלוסקאות וכלי מילת], צב [היינו] נקי, כמו צבא כחמה [שיר השירים ו],

ליגלג עליו אותו תלמיד ואמר, אין כל חדש תחת השמש,

אמר ליה בא ואראך דוגמתן בעולם הזה, נפק אחוי ליה
כמיהין [mushrooms] [ופטרייות [truffle, an uderground fungus valued
as a delicacy] שיואלץ כמות שהן צלילה אחד, ורמזין ועגולין כגלוסקאות,

ואבלי מילת, [הראה לו] נברא בר קורא סב כמין [כמו. רצ"ל] לנזם
מזוייר, גדל סביבות הקור של דקל כשהוא רך, קור = ענף האילן כשהוא רך יוצא
צבל שנה, קודם שיתקשה קרוי [ליה. רצ"ל] קור:

ת"ר, לעולם יהא אדם ענוותן כהלל [ואם זה אינו יכול או לכל
הפחות, לא יהיה קפדן כשמאי. חדש האביב], ואל יהא קפדן כשמאי,
מעשה בשני בני אדם,

[לשון ענוותן על הלל הוא מפני שהוא היה נשיא והיה יכול להשתלט על
הציבור איך שיעלה על לבו, אבל בכל זאת גם את זה שבא להיות "מתוצף" דיבר
אתו בכבוד גדול "שאלה גדולה שאלת", ואפילו הגוי שבא להתגיד לא השתלט
עליו אלא דיבר אתו בנימוס, וזה בא מפני היותו עניו באמת וסבלן גדול],

דף ל"א ע"א

שהמרו נתערבו, כמו שממרין את היונים דסנהדרין (כה, 3) [ג"ל לשון עירובין,
וכן פירש"י במס' שביעות דף לא גבי משחק בקוביא שהוא לשון עירובין
והמראה. רש"י] זה את זה [they made a wager [bet] between
themselves. kornfeld], אמרו כל מי שילך ויקניט את הלל, יטול
ד' מאות זוז # [פ' שמי שיקניט את הלל יתן לו חבריו ד' מאות זוז, משמע
שידעו היטב שזה דבר קשה דאל"ה אלא שניהם יקניטו אותו, לא ידווחו כלום],

אמר אחד מהם, אני אקניטנו,

אותו היום ע"ש היה, והלל חפף [פ' היה חופף] את ראשו,
הלך ועבר על פתח ביתו, אמר מי כאן הלל, מי כאן הלל
כלום כהן הלל, ולשון גנאי לנשיא ישראל,

נתעטף ¹. [יש כאן ד' פעמים שנתעטף הלל] ויצא לקראתו, אמר לו
בני מה אתה מבקש, א"ל שאלה יש לי לשאול, א"ל שאל
בני,

שאל [ושאלו], מפני מה ראשיתן של בבלים סגלגלות # [שאלות
אלו אין צריך שידע אותם נשיא ישראל, וכוונתו היה רק שהלל ישיב לו בנערה,

אבני חן למסכת שבת

שאל,

א"ל, אתה הוא הלל שקורין אותך נשיא ישראל,

[הלל היה נקרא "נשיא" לא רק מפני שהיה נשיא על ישראל, אלא שהיה נשיא גם על עצמו, ששלט ברוחו, כמו שראיתי מפרשים על לשון "נזיר" שהוא לשון "נזר" מפני שניזר שולט על עצמו להזיר עצמו מיין, ובזה יש לפרש חתן דומה למלך, מפני שהוא מתחיל חיים עם אשה צריך להיות שולט ברוחו בעניני כעם ופרישות],

א"ל הן, א"ל, אם אתה הוא, לא ירבו כמותך בישראל,

א"ל בני מפני מה? א"ל מפני שאבדתי על ידך ד' מאות זוז,

א"ל, הוי זהיר ברוחך, כדי [כדיי. כ"י מינכן] הוא הלל רמזי לך שתאבד על ידו ד' מאות זוז, וד' מאות זוז, והלל לא יקפיד:

[אנו רואים במעשה זו דאדם זה היה עיקרו לזלזל בבריות, שהרי ישב עם חבריו וכל מגמתו להוכיח לחבריו שהלל זה אינו ענוותן כמו שאומרים, וגם כשבא ושאל השאלות שאל בדרך זלזול, וכל השאלות היה לעשות שחוק מבני אדם, אודות צורת ראשם עניהם ורגליהם, אבל הלל היה היפך זה שלא זלזל בו כלל, אלא גם בפעם השלישית אמר לו "שאלה גדולה שאלה" וכיכרו מאד עד שלא רצה להאמין שכוונתו להרגיזו],

1. ת"ר, מעשה בנכרי אחד, שבא לפני שמאי, אמר לו כמה תורות יש לכם, אמר לו שנים, תורה שבכתב, ותורה שבעל פה,

א"ל שבכתב אני מאמינך, ושבעל פה איני מאמינך, גיירני ע"מ שתלמדני תורה שבכתב,

גער בו והוציאו בנייפה דמניא הנה לקבל דברי חכמים חוץ מדבר אחד, וכן גר הנה להמגייר וקבל עליי דברי מורה חוץ מדבר אחד, אין מקצלין אותו, במסכת זכורות (ז):,

[ש"ב ר' רוב שעכטער נ"י שאלנו הא שמאי אומר באבות פ"א משנה מ"ו והוי מקבל את כל האדם בספר פנים יפות ולמה גער בו בזה? וראה בחידושי הרא"מ הורוויץ שגער בו מפני שגם בני נח מצווין בדברים שבעל פה בו מצות שלהם, לכן נוף בו. ע"כ,

ועוד י"ל שהגר אמר בפירוש שאינו מאמין בתורה שבע"פ, דהיינו דברי כפירה, והיה צריך שמאי למחות כדי שלא ישרא רושם דברים אלו בלבו, ורמ"מ מליובאוויטש זצ"ל פירש דשאני הכא שאם היה מקבלו בספר פנים יפות, היה אפשר להנכרי לפרש שיש מקום לדעתו],

בא לפני הלל, גייריה וסמך [הלל] על חכמתו, שסופו שיגילנו לקבל עליו [גם תורה שבע"פ], דלא דמיא הא לחן מדבר אחד, שלא היה כופר בתורה שבעל פה, אלא שלא היה מאמין שהיא מפי הגבורה, והלל הוציטת שאמר שילמדנו יסמוך עליו,

[ג"ל כוונתו דכופר לא מיקרי אלא אחר החקירה, בכל חלקי הסותר, אבל זה לא חקר ולא נוכח, אלא שלא היה מאמין בו, לכן הובטח שלאחר שיכיר אלו אמיתות הדברים ישוב להאמין. רש"ש],

יומא קמא א"ל א"ב ג"ד, למהר אפיך ליה כגון משר"ק, א"ל והא אתמול לא אמרת לי הכי, א"ל לאו עלי ידי קא סמכת מנין אתה יודע שזו אלף וזו צית אלא שלמדתיך וסמכת עלי, דעל פה נמי סמוך עלי על דברי:

2. שוב מעשה בנכרי אחד, שבא לפני שמאי, אמר לו גיירני, ע"מ שתלמדני כל התורה כולה, כשאני עומד על רגל אחת [פ"י שאין לי סבלנות ללמוד כל דיני התורה], דחפו באמת הבנין שבידו מקל שהא אמת אורך, ומונדים צו אורך הבנין, שהיו קולצין עם האומנים כך וכך אמות, כך וכך דמים,

[באמת הבנין, יש מפרשים שהיה שמאי בנאי, ע"פ תשב"ץ ח"א קמח, דף גג ע"ג, וע"ש רשימת תנאים ואמוראים שהיו עוסקים במלאכה, חובה הלבבות שער הפרישות ה', והמהרש"א כתב בשם שאי אפשר לבנין לעמוד על יסוד אחד בלבד, כך התורה רחבה ואי אפשר להעמידה על יסוד אחד. יוסף דעת],

בא לפני הלל, גייריה, אמר לו דעלך סני לחברך לא תעביד ריעך וריע אביך אל תעזוב (משלי כז) זה הקדוש ברוך הוא, אל תעזוב על דבריו שהרי עליך שנאוי שיעזוב חניךך על דברך, לשון אחר, חניךך ממש, כגון גולה גנבה נילוף ורוב המצות זו היא כל התורה כולה, ואידך שאר דברי מורה פירושה הוא דהא מילתא הוא, לדעת איה דבר שנאוי זיל גמור ותדע:

[כי איך זה אפשר לדרוש מאדם לאהוב את חברו כמותו וכיצד תצוה התורה על אהבה בלתי ריאלית כזו, לכן לא אמרו זה בחיוב רק בשלילה שלא יעשה לחברו מה שלא היה רוצה שכתב יעשה לו,

והנה חיים אני בדור ירוד כזה, שגם זה למעלה מכחו וגבורתו של אדם, כי לא ירע לבבו ולא יכאב לו אם יעשה לחברו דבר שהוא שנוי לו ואינו רוצה בו,

לכך אמרתי אשר כהיום אנו להסתפק בדרישה יותר מינימאלית והיא שעכ"פ שלא להתחבר עם כאלה אשר שונאים לו, וזה מה דעלך סני היינו מי שהוא שונא לך, לחברך שלא תעביד לא תעשה אותו לחברך. כתבי אבא מרי],

3. שוב מעשה בנכרי אחד, שהיה עובר אחורי בית המדרש, ושמע קול סופר מלמד מנינות שהיה אומר שמות כח ואלה הבגדים אשר יעשו חושן ואפוד, אמר הללו למי, אמרו לו לכהן גדול, אמר אותו נכרי בעצמו, אלך ואתגייר בשביל שישמוני כהן גדול,

בא לפני שמאי, אמר ליה גיירני על מנת שתשימיני כהן גדול, דחפו באמת הבנין שבידו,

אבני חן למסכת שבת

יְשׁוּעָה, זֶה סֵדֶר נִזְיָקִין מוֹשִׁיעַ, [מִשְׁמַע מוֹשִׁיעַ ו. וט'] מוֹהִיר לַפְּרוֹשׁ מִהַיָּק וּמִהַמְחִיב מִמּוֹן,

חֲכָמָה, זֶה סֵדֶר קִדְשִׁים,

וְדַעַת עֲדִיף מִחֲכָמָה, זֶה סֵדֶר מַהֲרֹת,

וּאִפְ"ה יִשְׁעִיהָ לֵג יִרְאָתָהּ ה' הִיא אוֹצְרוֹ הוּא עֵינֵי הַמַּשׁוּב צִינִיו לֹאֵזֶר, וּלְעִשׂוֹת סְגוּלָה לִזְכוּן,

[וּרְאִיתִי מְקֻשִׁים לְמָה כָּל הַשֵּׁשֶׁה סִדְרִים נִקְרָאִים בְּלִשׁוֹן רַבִּים חוּץ מִסֵּדֶר מוֹעֵד שֶׁנִּקְרָא בְּלִשׁוֹן יָחִיד ? וּרְאִיתִי תִירוּצִים שְׂאִינִם מִתִּישְׁבִּים יִפֹּה, וְהַקּוּשִׁיא הִיא רַק עַל סֵדֶר מוֹעֵד לְמָה לֹא נִקְרָא "מוֹעֲדִים" דִּאִילוּ שְׂאֵר הַסִּדְרִים אִי אֲפֻשֶׁר בְּלִשׁוֹן יָחִיד, שְׂלֹא הִיא אֲפֻשֶׁר לִזְמַר זֶרַע, אִשָּׁה, נֹק, קִדּוּשׁ, מַהֲרֹר,

אִמֵּר רַבָּא, בִּשְׁעָה שְׂמַכְנִיסִין אֶדָם לְדִין, אוֹמְרִים לוֹ,

נִשְׂאָת וְנָתַת בְּאִמּוֹנָה [הֵינּוּ אִמּוֹנָת],

קִבְעַת עֵתִים [אַחַד בְּיוֹם וְאַחַד בְּלֵילָה. מוֹהֲרֵשׁ"א] לְתוֹרָה [הֵינּוּ עֵתִיד] לְפִי שְׂאֵלָם נִזְיָק לְהַמְעִיט דְּדָרְךְ אֶרֶץ, שְׂאֵל אֵין דְּרָךְ אֵין מוֹרָה # [אוֹלֵי שְׂאֵל אֵינוֹ מְעוּרָב בְּעוֹלָם, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ תְּהַלּוּכוֹת בְּנֵי אָדָם, לֹא יִבִּין אֶת הַתּוֹרָה כְּהוֹנֵן], הוֹלָךְ לְקִבּוּעַ עֵמִים לְמוֹרָה דְּזֶרַע קִבּוּעַ, שְׂלֹא יִמָּשֵׁךְ כָּל הַיּוֹם לְדָרְךְ אֶרֶץ, [לְמָה דּוֹקָא "קִבְעַת עֵתִים" הֲלֹא הָעֵינֵי הוּא שִׁילְמוֹד תּוֹרָה? אִלָּא אִם לִזְמַר בְּלִי קִבְעוּת הָרִי לִימּוּדוֹ בְּטַל בִּשְׁעוֹת הַיּוֹם שְׂאֵינוֹ לִזְמַר, אֲבָל בְּקִבְעוּת הָרִין הוּא [כְּתוּבוֹת טו.]. דְּכָל קִבּוּעַ כְּמַחֲצָה עַל מַחֲצָה דְּמִי וְלֹא בְּטַל בְּרֹב. רְאִיתִי בִּשְׁם הַקֶּרֶן לְדוֹד],

עִסְקַת בְּפו"ר הֵינּוּ מוֹסֵן [לֹא אִמֵּר קִימַת פ"ו אִלָּא עִסְקַת דְּהֵינּוּ לְהַשִּׂיא יְתוֹם וְיְתוּמָה. מוֹהֲרֵשׁ"א],

צִפִּית לִישׁוּעָה לְדַצְרֵי הַנִּצְלָאִים [וְהֵינּוּ יִשׁוּעוֹת], [צִפִּית לִישׁוּעָה בִּימִיד, וְלֹא אִמֵּר צִפִּית שֶׁתְּבֹאוּ יִשׁוּעָה לְיִשְׂרָאֵל, דְּמִי שְׂאֵינוֹ מֵאִמִּין בַּהּ אֲפִיקוֹרֶם הוּא, שֶׁהַאֲפִיקוֹרִים אֵינֶן מֵאִמִּינִין שֶׁתְּבֹאוּ יִשׁוּעָה לְעוֹלָם לְיִשְׂרָאֵל. חֲדוּשִׁי הַר"ן], [דְּהֵינּוּ יִשׁוּעוֹת בְּלִשׁוֹן רַבִּים לְפִי שֶׁהַמַּצָּפָה וּמִקּוֹה לִישׁוּעָה בְּכָל שְׁעָה הֵם רַבִּים. מוֹהֲרֵשׁ"א],

פְּלַפְלַת בְּחֲכָמָה [הֵינּוּ חֲכָמָת], [דְּהֵינּוּ שְׂלֹא יִהְיֶה אָדָם מְפַלְפֵל פְּלַפּוֹל שֶׁל חֶבֶל, אִלָּא שִׂיחָא כּוּוֹנֵתָךְ לְפַלְפֵל בְּשֶׁכֶל וּחֲכָמָה וְדַעַת. מוֹהֲרֵשׁ"א, וְכֵן רְאִיתִי שֶׁרֵב זָקֵן פְּלַפֵּל עִם אֲבִירָה וְהִיא הַאֲבִירָה מְדַבֵּר בְּקוֹל גְּדוֹל אִמֵּר לוֹ הֲרֵב לֵכֵן אִמְרִינָן פְּלַפְלַת בְּחֲכָמָה שְׂבֹא לְחוּצִיא מִי שֶׁפְּלַפֵּל בְּגִבּוֹרָה],

הַבֵּנַת דְּבַר מִתּוֹךְ דְּבַר הֵינּוּ דַעַת,

וּאִפְ"ה, אִי יִרְאָתָהּ ה' הִיא אוֹ צִרְוֹ ' אֵין, אִי לֹא לֹא [פ"ה הָגַם

בֹּא לִפְנֵי הַלֵּל גִּיּוּרִיָּה, א"ל כְּלוּם מְעַמִּידִין מִלֶּךְ [פ"ה הוּא מוֹשֵׁל לְכַהֵן גְּדוֹל, שֶׁגַם לְהִיּוֹת כַּהֲ"ג צִרְךְ לְלִמּוּד דִּינִים] אִלָּא מִי שִׂיּוּדֵעַ מַכְסִיסִי מִקּוּנֵי זָרֵכִי הַמֶּלֶךְ לְפִי הַכְּזוֹד מַלְכוּת,

לֶךְ לְלִמּוּד מַכְסִיסִי מַלְכוּת, הִלֶּךְ וְקִרָא, כִּיּוֹן שֶׁהִגִּיעַ בְּמִדְבָּר א וְהוֹרֵר הִקְרַב יוֹמָת אִמֵּר לִיָּה מִקְרָא זֶה עַל מִי נֹאמֵר, א"ל אִפִּי עַל דוֹד מִלֶּךְ יִשְׂרָאֵל,

[שִׁדְעַת הַגֵּר שֶׁבְּגָדֵי כְּהוֹנָה יִכְפְּרוּ עַל אֲשֶׁר עָשָׂה בְּגִיּוּתוֹ ג"ע וְש"ד, שׁוּב שְׁמַע כִּי אִפִּילוֹ דוֹד מִלֶּךְ יִשְׂרָאֵל לֹא יִכּוֹל לְכַפֵּר ע"י לְבִישָׁתוֹ בְּגָדֵי כְּהוֹנָה, עַל בַּת שִׁבְעָה, וְאוּרִי, וְקִבְלַת לִשׁוֹן הָרַע, אִעֲפ"י שֶׁבְּגָדֵי כְּהוֹנָה מַכְפִּירִים עַל כָּל אֵלוֹ כְּמִבּוֹאֵר פ"ק דְּעִירוּכִין, מ"ב הֵינּוּ בְּלִבִּישַׁת כַּהֲ"ג, וְלֹא בְּלִבִּישַׁת עֲצָמוֹ ע"כ חוֹר בּוֹ הַגֵּר. חַת"ס],

נִשָּׂא אוֹתוֹ גֵּר קַל וְחוֹמֵר בְּעֲצָמוֹ, וְמוֹה יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרָא בְּנִים לְמִקּוֹם וּמִתּוֹךְ אֲהַבָּה שֶׁאֲהַבְּם, קִרָא לָהֶם שְׁמוֹתֵי בְנֵי בְכוּרֵי יִשְׂרָאֵל, כְּתִיב עֲלֵיהֶם וְהוֹרֵר הִקְרַב יוֹמָת, גֵּר הִקַּל שְׂבֹא בְּמִקְלוֹ וּבִתְרִמּוֹלוֹ עַל אַחַת כְּמוֹה וְכְמוֹה,

בֹּא לִפְנֵי שְׂמָאִי, א"ל כְּלוּם רֹאוּי אֲנִי לְהִיּוֹת כַּהֵן גְּדוֹל, וְהִלָּא כְּתִיב בְּתוֹרָה וְהוֹרֵר הִקְרַב יוֹמָת [ר"ל דְּבַכְךָ הוּא לִיָּה לְדַחֲנוֹי מְעִיקָרָא שְׂלֹא אֲתַגִּייר, וְלֹא בְּכַעַס בְּאִמַּת הַבִּנְיָן. מוֹהֲרֵשׁ"א],

בֹּא לִפְנֵי הַלֵּל, א"ל עֲנוּתוֹן הַלֵּל, יְנוּחוּ לֶךְ בְּרִכוֹת עַל רֹאשְׁךָ, שֶׁהִקְרַבְתָּ תַּחַת כְּנָפֵי הַשְּׂכִינָה, לִימִים נִזְדוּוּנוֹ שֶׁלִּשְׁתֵּן הַגֵּרִים הִלְלוּ לְמִקּוֹם אֶחָד, אִמְרוּ קִפְדִּירוֹתוֹ שֶׁל שְׂמָאִי בְּקִשָּׁה לְטוֹרְדָנוֹ מִן הָעוֹלָם, עֲנוּתוֹתוֹ שֶׁל הַלֵּל קִרְבָנוֹ תַּחַת כְּנָפֵי הַשְּׂכִינָה:

אִמֵּר ר"ל, מִאִי דְּכְתִיב יִשְׁעִיהָ לֵג וְהִיא אִמּוֹנָת עֵתִידָהּ חֲסָן יְשׁוּעָתָה חֲכָמָתָה וְדַעַתָּהּ יִרְאָתָהּ ה' הִיא אוֹ צִרְוֹ ' וְגו' [קִיּוֹם וּמִנְיָךְ וְחוּק יִשׁוּעָתָךְ הִיָּה ע"י חֲכָמָה וְדַעַת וִירְאָתָהּ ה' שֶׁהִיא אוֹצְרוֹ שֶׁל אָדָם, ר"ל הִיא לוֹ לְמַכְמַח כְּאוֹצֵר בַּעַת הַצּוּר, וְהַאֲמִיר הִנֵּה בָּאָה לָכֶם הַיִּשׁוּעָה וְאַתֶּם בְּשִׁלּוֹם וְאִם תִּרְצוּ שֶׁתֵּהָא קִיּוֹם לִזְמַן מְרֻבָּה וְיִשְׁעוֹת חֻקָּה תִּתְעַסְקוּ בְּחֲכָמָה וְדַעַת וִירָאוּ אֶת ה'. מִד],

אִמּוֹנָתָה, זֶה סֵדֶר זִרְעִים שְׁעַל אִמּוֹנָת הָאֵלֶּם סוּמֵךְ [סוּמֵכִין. וט'] לְהַפְרִישׁ מִעֲשֵׂרֵמוֹ כְּרָאוּי [מִפְּרֵשׁ בִּירוּשְׁלַיִם שְׂמָאִינִין בְּחֵי הָעוֹלָמִים [פ"ה שְׂמַפְסִיד הַגֵּרֵעִין שׁוֹרֵעַ] וְזוֹרַע. תוֹס', # וְאִף שֶׁגַם הַכּוֹפְרִים זֹרְעִים, הֵם מֵאִמִּינִים בְּטַבַּע הָעוֹלָם וְלֹא בְּחֶבֶךְ"ה],

עֵתִידָהּ, זֶה סֵדֶר מוֹעֵד [שֶׁהַמּוֹעֲדִים תְּלוּיִים בּוֹמֵן, וְכַתֵּב הַמּוֹהֲרֵשׁ"א שְׂבָאִים לְעֵתִים],

חֲסָן, זֶה סֵדֶר נִשְׁיִים [חַס'ן נִזְרִיקוֹן ח'לֵק ס'דֶר נִשְׁיִים. מוֹהֲרֵשׁ"א] לִשְׁוֹן יוֹרֵשִׁין, וְעַל [שְׁעִלָּה] דִּי אִשָּׁה נִזְלָדוּ [נִזְלָדִין. וט'] יוֹרֵשִׁין,

אבני חן למסכת שבת

שיצטרך למעט בתלמוד תורה ע"י היראת שמים, לית לן בה. שפת אמת],

משל לאדם שאמר לשלוחו, העלה לי כור חיטין לעלייה, הלך והעלה לו, א"ל עירבת לי בהן קב חו' מ'טו'ן ארץ מלחה, ומשמרת את הפירות מהמלע, א"ל לאו, א"ל מוטב אם לא העליתה:

תנא דבי ר' ישמעאל [זה שייך לדיני מכירה. גליין], מערב אדם קב חומטון בכור של תבואה ואינו חושש למוכרה בדמי חטין, דלאו אונאה היא שהרי שמירתן דקב:

אמר רבה בר רב הונא, כל אדם שיש בו תורה, ואין בו

דף ל"א ע"ב

יראת שמים, דומה לגזבר שמסרו לו מפתחות הפנימיות [של תורה], ומפתחות החיצונות [של יראת שמים] לא מסרו לו לפתחם חילונים, שדרך להם נכנסים לפנימיים, כך, אם ירא שמים הוא נעשה חרד לשמור ולעשות, ואם לאו אינו חש למורתו, בהי' עייל בצליה פתח נכנס, לפתוח את הפנימיים,

מכריז רבי ינאי, חבל על דלית ליה דר'תא [יראת שמים אין בו] [courtyard] [חצר], ותרעא [ושער] לדרתא עבד [שלומד תורה],

אמר רב יהודה, לא ברא הקב"ה את עולמו, אלא כדי שייראו מלפניו, שנאמר קהלת ג' והאלהים עשה [אל כל העולם כולו] שייראו מלפניו,

ר' סימון ור' אלעזר הוו יתבי, חליף ואזיל ר' יעקב בר אבא, א"ל חד לחבריה, ניקו מקמיה [נקום מלפניו], דגבר דחיל חטאין הוא [שאינו זה הוא ירא חטא], א"ל אידך ניקו מקמיה, דגבר בר אוריין הוא, א"ל אמינא לך אנא דגבר דחיל חטאין הוא, ואמרת לי את, בר אוריין הוא כלומר אתה מיעטת בשמור,

תסתיים, דרבי אלעזר הוא דאמר, דגבר דחיל חטאין הוא, דא"ר יוחנן משום ר' אלעזר, אין לו לחקב"ה בעולמו אלא יראת שמים בלבד, שנאמר דברים י' ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה וגו', ובתיב איוב כה ויאמר לאדם, הן יראת ה' היא חכמה ימדה היא היראה בעולם וגו' שכן בלשון יוני קורין לאחת "הן" תסתיים:

[הן יראת ה', הן אחת, שרק היא לבדה חכמה, ודבר זה יפלא מאד הלא גרד החכמה הוא מה שצריך עיון, והרבה דברים זולת למודי היראה צריכים עיון? ונראה שכל הלמודים כשאחד מעיין בהם, ותוצאות העיונים ימסור לחברו בקיצור, מקבל חברו את החכמה כמו מי שהנהג בעיונו זמן רב, משא"כ יראת ה']

שאע"פ שלמוד היראה שוה לשאר לימודים, מ"מ גם אחרי הבידור כשיאמר קיצור הדברים למי שלא ירד לעומק הענינים לא יבין, לכן ודאי רק יראת ה' לבדה היא חכמה. ראיתי],

דרש רב עולא, מאי דכתיב קהלת י' אל תרשע הרבה וגו' הרבה הוא דלא לירשע, הא מעט לירשע?

אלא מי שאכל שום וריחו נודף פירוקא הוא, כלומר, הכי קאמר קרא אם רשעת מעט אל תוסף על רשעך, דמי שאכל שום וריחו נודף כזכר לחכמו, כלום יחזור ויאלץ עוד אחר, ויהיה נודף יותר לזמן ארוך יחזור ויאכל שום אחר, ויהא ריחו נודף [וכן הוא בברכות נא.],

דרש רבא בר רב עולא, מאי דכתיב תהלים עג' ד' פי איין חרצבו'ת' למו'תם ובריא אול'ם, אמר הקב"ה לא דיין לרשעים שאינן חרדין ועצבין נוטריקון דמלכות מיום המיתה, אלא שלכם בריא להן כאולם שפתחו פתוח ורחב,

והיינו דאמר רבה, מאי דכתיב תהלים מט' יב קרפם פתימו'ת' ל'עו'ל'ם מ'שפנתם ל'ד'ר ו'ד'ר קראו ב'שמו'תם עלי' א'דמו'ת' יג' ו'אדם ב'יקר ב'ל'ג'ין נ'משל ב'ב'המו'ת' נ'ב'דו: יד' ו'זה ד'רפם ב'סל' ל'מו'ת' לעיל מ'יניה כתיב קרסם ב'ח'מו לעולם, דהיינו קצורה והדר כתיב זה דרכם כסל' ל'מו, ו'א'ת'ר'יהם ב'פ'יהם י'רצו ס'לה, יודעין רשעים שדרכם למיתה כלומר יודעין הם שזו דרכם אצל כסל' ל'מו, ויש להם חלב על כסלם כליותיהם מחופין בחלבם מהשיז' [אל] כליותיהם מחשבת סופס,

שנא תאמר ש'ב'ת'ה היא מהן מחמת החלב שבו והרי הם שוגגין, ת"ל ו'א'ת'ר'יהם את העמיד ל'נ'ה לנפ'שם, אחרי אודס ב'פ'יהם י'רצו ס'לה י'רו ויספרו תמיד, ואף על פי כן, אינן מחרין:

[שנינו במשנתנו] כחם על הגר [כחם על הגר, כחם על השמן, כחם על הפתילה, חייב, רבי יוסי פוטר בבול, חוץ מן הפתילה, מפני שהוא עושה פחם] כו': ר' יוסי כמאן ס"ל, אי כר' יהודה ס"ל, אפילו בהגר נמי ליחייב,

ואי כר"ש ס"ל, פתילה נמי ליפטר דחם על הפתילה נמי, אינה זריכה המלאכה לגופה, דמלאכה היינו כיצוי, וכיצוי עמנו אינו זריק' לו, דאם לא הוצערה מעולם, הוה ניחא ליה אם מתחלה הוצערה, הואיל וחס עליה, כי אית בה טפי, הוה ניחא ליה בה,

אמר עולא, לעולם כר' יהודה ס"ל דמשום אין זריכה לגופה, לא מיפטר, הואיל וזריכה לדבר אחר, מלאכת מחשבת הוא, וכי מכה לה משום חיסא דשמן וכו' היינו טעמא דפטור, קסבר וקסבר ר' יוסי, סותר על מנת לבנות במקומו הוי סותר, על מנת לבנות שלא במקומו לא הוי סותר דסותר על מנת לבנות במקומו הוי סותר,

[ומפרש] כל מקלקל דשבת הוי פטור, דלאו היינו מלאכת מחשבת, וסותר דמתן

אבני חן למסכת שבת

בה רובתא שאינה אלא מדרבנן, משא"כ נדה וחלה. הון עשיר]:

נדה מ"ט?

א"ר יצחק, היא קלקלה מדה בחדרי בטנה מקור דמה, לפיכך תלקה בחדרי בטנה [בחבלי לידה],

[אל תיראי כי גם זה לך בן. דאיתא במדרש שאמר הקב"ה אם שמרת ימי נדה אני אתן לך בן שאתה מל אותו לשמונה וא"כ שבר של משמרי נדה שנותן לה הקב"ה בן זכר, ורחל ראתה שהיא מסוכנת למוות בצער לידה ויראה שלא יחשדוהו הבריות לומר שהיא קלקלה בחדרי בטנה לפיכך תלקי בחדרי בטנה ולכך אמרה המולדת אל תיראי כי גם זה לך בן א"כ לא יחשדוך שלא שמרת שבעת ימי נדה. כתנות אור פרשת וישלח],

תינוח נדה, חלה, והדלקת הנר, מאי איכא למימר?

כדרדש ההוא גלילאה, עליה [לפני] דרב חסדא, אמר הקב"ה רביעית דם חיי אדם תלוין זה נתתי בכם, על עסקי דם [נדות] הוהרתי אתכם,

דף ל"ב ע"א

ראשית קראתי אתכם [קדש יִשְׂרָאֵל לַ'] ראשית קְנוּתָה (ירמיהו ז ג), על עסקי ראשית ראשית עריסותיכם (במדבר טו) [דהיינו מצות חלה] הוהרתי אתכם,

נשמה שנתתי בכם קרויה נר, על עסקי נר הוהרתי אתכם, אם אתם מקיימים אותם מוטב, ואם לאו הריני נוטל נשמתכם ומאזר רביעית דמכם, ויכזה נרכס, ויצטל שם ראשיתכם, ושם נצטו על כך [על נדה, חלה, ונדות], כדאמרין צבראשית רבה [שהאשה נצטוותה בנ' מצות אלו לחנן מה שעויתה], היא איכזה חלתו של עולם, שעל ידה נטרד אדם הראשון, שנתרס כחלה, וכזהו נרו של עולם, ושפכה דמו, [וז"ל הבראשית רבה סוף פרשה יז: ומפני מה ניתן לה מצות נדה, ע"י ששפכה דמו של אדה"ר לפיכך ניתן לה מצות נדה [ואילולא כן לא היה מטמא, כעין דם מוהר של אשה. עין יוסף שם], ומפני מה ניתן לה מצות חלה, ע"י שקלקלה את אדה"ר שהיה גמר חלתו של עולם, לפיכך ניתן לה מצות חלה, ומפני מה ניתן לה מצות נר שבת, א"ל ע"י שכבתה נשמתו של אדה"ר לפיכך ניתן לה מצות נר שבת], ועוד, שזרכי הבית תלוין זה,

ומ"ש בשעת לידתה?

[ומשיב 5 תירוצים וכולן עולין בקנה אחד, שבשעת לידת האשה היא בסכנה מחמת הלידה, ופורעין ממנה גם בשביל ג' ענינים אלו],

1. אמר רבא נפל תורא לארץ, שהוא עומד לשמיטה הכל אומרים, חרד

באבות מלאכות דמייב, סותר על מנת לבנות הוא, ואינו יכול לבנות אלא אם כן סותרו, והשתא לאו קלקול הוא,

ורבי יהודה סבר, דאם במקומו חוזר וזונה, הוא דמייב אסתירה, ואי לא לא, ומכזה דומיא דסותר הוא, וכן קורע דומיא דסותר, ולהכי תנן הקורע על מנת לחפור, וכן מוחק תנן על מנת לכחוש, דכולם סותר נינהו, הלכך, [כחם ?] על הפחילה חייסא דידה אינה אלא להדליק, הלכך מכזה על מנת להדליק היינו [הוא? במקומו],

אבל כי חם על הנר או על השמן, ועל הפחילה אינו חם ואינו מושש חם משליכה, אפילו צריך לשמן להדליק זו פחילה אחרת לאחר זמן במוך נר זה, אין זה סותר על מנת לבנות במקומו, שאין הכיזוי וההצנעה לא בשמן ולא צנר אלא בפחילה, הלכך, לא שייכא סתירה וצנין אלא בפחילה, וכיון דאין מתשבת סופו לחזור ולהדליק פחילה זו, אין כאן עוד צנין במקום סתירה,

ודקתני שהוא עושה פחם, כלומר מפני שהם עושין פחם מתחלטה, ועומדת לחזור ולהאחזי זה אור, ואיכא צנין במקום סתירה,

ורבותינו מפרשין נר ושמן איכא למימר, מיבעי ליה למידי אחרוני ולא להדליק, ולי נראה שאין צריכין אנו לדונק זה, דמשום דאיכא למימר, לית לן למיפטריה, שהרי הוא יודע למה חם עליהן, וסמך נר אינו אלא להדליק זו פחילה,

א"ל רבה, מכדי כל מלאכות ילפינן להו ממשכן, והתם ומשכן סותר ע"מ לבנות שלא במקומו הוא שהיו סותרין אותו צמיייה זו, ונוסעים למקום אחר, וחונים, וחוזרים ומקימין אותו,

[בשפת אמת תמה למה נקרא המשכן, לבנות שלא במקומו, הלא כל קרש שפותר חזר והעמידו במקום שחנן באותו מקום, וכי אם יקח הנר וידליקנו בחצר אחרת יהיה זה נקרא שלא במקומו עיי"ש מה שפירש?]

א"ל שאני התם, כיון דכתיב במדבר ט על פי ה' יחנו, כסותר ע"מ לבנות במקומו דמי,

ור' יוחנן אמר, לעולם [ר' יוסף] כר"ש ש"ל דפטר ליה משום דאין צריכין לגופה ומאי שנא פתילה, וכחם על הפחילה היינו טעמא דמייב?

כדאמר רב המנונא, ואיתימא רב ארא בר אבהו, הכא בפחילה שצריך להבהבה עסקינן שלא הוצנעה מצדד יוס, דכיזוי זה צריך לגופו, שהיא הלהב נוח לאחוז בה כשיצא להדליקה, דבההיא אפילו ר"ש מורי, דקא מתקן מנא,

אמר רבא, דיקא נמי דקתני שהוא עושה פחם, ולא קתני מופני שנעשית פחם שהוא מתכוין ממש לעשותה כמין פחם עכשיו, אלמא בכזוי הצריך לגופו מיירי, ולא קתני שנעשית פחם מתחלטה שהוצנעה, דנמצי למימר טעמא משום דבת צנין היא, דאיכא צנין במקום סתירה, מה שאין כן בשמן ונר דלא שייך צנין וסתירה, ש"מ:

מהני: על שלש עבירות, נשים מתות בשעת לידתן בגמרא מפרש מאי שנא שעת לידתן, על שאינן זהירות בנדה, בחלה, ובהדלקת הנר [אע"ג דעיקר מבלתינ היא הדלקת הנר, שנאה בסוף, כי יש

אבני חן למסכת שבת

לסבינא מדדו לסבינא עד שלא יקום, ויהא טורח להשליכו,
כך, הואיל ואיתרע מולה, מזומנת פורענותה לנא,

ר' ינאי בדיק הספינה, שלא יהא צה נקב ועבר,

ר' ינאי לטעמיה, דאמר, לעולם אל יעמוד אדם במקום
סכנה, לומר שעושין לו נס, שמא אין עושין לו נס, ואם
עושין לו נס, מנכין לו פוחתין מוכיותיו,

אמר רבי חנין, מאי קראה בראשית לב קמנתי מכל החסדים,
ומכל האמת הוקטנו ונממענו זכיות, בשביל החסדים אשר עשית וגו',

רבי זירא # [צריך לדעת אם זה היה בבבל קודם שעלה לא"י, או לאחר שהיה
בבבל בא"י, ולבאורה היו דקלים גם בא"י וגם בבבל], ב"ומא דשומא שמענת
בו הרוח דרומית מזקה, המפלת חומות ועוקרת אלנות [hurricane], לא נפיק
לביני דיקלא שלא יפיל הרוח דקל עליו,

אמר ר' יצחק בריה דרב יהודה, לעולם יבקש אדם רחמים
שלא יחלה, שאם יחלה, אומרים לו הבא זכות והפטר,

אמר מר עוקבא, מאי קראה? דברים כב כי יפול הנופל ממנו,
ממנו להביא ראיה מאשר שהוא נופל, כריך למאז ממנו וממעטיו ראה
לכות,

תנא דבי רבי ישמעאל, כי יפול הנופל ממנו (ממנו) ראוי זה
ליפול מששת ימי בראשית דכתיב קורא הדורות מראש (ישעיה מא)
שנגלו לפניו הדורות, ומעשיהם, וקנס [חמון] פורענותם, שהרי כשניתנה תורה
עדיין לא נפל זה והכתוב קראו נופל,

אלא שמגלגלין זכות על ידי זכאי, וחובה על ידי חייב בעל
הצית זה, שלא קיים מצות מעקה [שמנג שלו יפול, זה שהיה צריך ליפול ממולא],
[ולפ"ז יתפרש כי יפול הנופל זה ממנו מן בעל הבית החייב. ע"פ המהרש"א]:

[וממשיך שבבבל מקום סכנה ידאג האדם, כגון אם חלה ונטה למות יתודה, וגם
אם יוצא לשוק, או חש בראשו, או עלה למטה ידאג שהוא צריך לזכותים
גדולים],

ת"ר, מי שחלה ונטה למות, אומרים לו העומדין שם התורה,
שכן כל המומתין מתודין [ואפילו מת בידי שמים טוב שיראה את מיתתו
כבפחה על עיונותיו. שם] כדמנן צנסהדין [מגו]: שכל הממודה יש לו חלק [לעולם
הבא] כו', שכן מלניו צעקן שאמר לו יהושע [יהושע ו'] בני שים נא כבוד [לה']
אלהי ישראל ותן לו תודה, [שם] ויען עכן את יהושע ויאמר אמנה אנכי חטאתי
וכואת וכואת וגו', ומנין שכיפר לו וידיו, שנאמר [שם] ויאמר יהושע מה עברתו
יעכרך ה' ביום הזה, ביום הזה אתה עכור, ואי אתה עכור לעולם הבא] כו', צפוק
נגמר הדין [סנהדרין מג:],

[יו"ד סימן שלא סעיף ב', סדר וידיו שכיב מרע, מודה אני לפניך ה' אלהי ואלהי

2. אב"י אמר, תפיש תרצה תירום פשע והמרסה אמתא תרצה פשעים
השפחה, וכולן תלקה בחצטה אחת בחד מחטרא צטדו"ר צלעו, (הבאה,
חקשה) ליהוי כלומר אשה עומדת ליסורי לידה על עוגשה של חוה, ומזרפין לה
עוגשין הרבה לאותו מלקות,

3. רב חסדא אמר, שבקיה לרזיא לשיכור, אינך צריך להפילו
דמנפשיה נפיל שהוא יפול מאליו,

כך האשה עומדת לילד משנתעצרה, והיא צריכה לנקש להקדוש צרוך הוא לפתוח
רחמה, והוא נמנע והיא מתה מאליה, כל הני משל הדיוט נינהו,

4. מר עוקבא אמר, רעיא חגרא [רועה חגור בגדלו] ועיזי [והעזים
שבעדרו] ריהמין קליס לרוץ, ואינו יכול להגיע ולהלקותן על סרחותן, אבב [על
דלת] חוטרא [לפי רש"י פירוש חוטרא הוא גדרות צאן, היינו על דלת הדיר]
מילי [מדבר עם הצאן] כשהיא צאה לפני גדרות צאן, שם הוא מדבר עמה
להלקותה על פשעה, ואב"י דרי צית הדיר של צאן חושבנא צאן לחשבון,
גדרות צאן מתרגמין חוטרין דען [צמד צב] ,

כלומר האשה כשהיא צבצבא, פעמים שזכויותיה מולין, ואין כח במקטרג להזכיר
עונה, אזל משהגיעה לפתח הסכנה, וצריכה לנסים, שם מוזכרין עונותיה ומעשיה,
אם ראוייה היא לנס אם לאו,

5. רב פפא אמר, אבב חנואתא לפתח החנות, שמחלקים בו מזונות, ויש
שם עושר נפיש אחי ומרחמי [יש הרבה אחים וידידים] הרבה אחים והרבה
אוהבים יש, הכל נעשים אוהבים, מרחמי = אוהבים,

אבב ביוויי במקום שיש הפסד ועווי, לא אחי ולא מרחמי קי, צשעת
הסכנה, הורע מולה ומשיבומה, ומדלו פרקליטין שלה,

[ולאחר שפירש שונים נבדקות בשעת לידה, שואל] וגברי היכא מיבדקי
מעשים שלהם, להזכיר עונם וזכותם? אמר ריש לקיש, בשעה
שעוברים על הגשר,

גשר ותו לא? אימא בעין גשר כל מקום סכנה, כגון קיר נטוי, ויואל
לדק,

רב לא עבר במברא [ferry] ספינה שעוצרין בה את הנהר דיתבי ביה
עכו"ם, אמר דילמא מיפקיד (ליה. וט') [לשון "פקד" באן הוא לבקר
ולזכור את האדם ברין] דינא עליה [ידונו את הנכרי על טעמו,
ומתפיסנא בהדיה] [ואני אתפס עמו, שידונו גם אותי],

שמואל לא עבר אלא במברא דאית ביה עכו"ם, אמר
שמואל בתרי אומי לא שליט,

אבני חן למסכת שבת

אבותי שרפואתי ומיתתי בידך, יהי רצון מלפניך שתתפאני רפואה שלימה, ואם אמות תהא מיתתי כפרה על כל חטאים ועונות ופשעים שחטאתי ושעיתי ושפשעתי לפניך, ותן חלקי בגן עדן, וחכי לעוה"ב הצפון לצדיקים. (ואם רוצה להאריך כוידו יו"ב הרשות בידו) (כל ב')

אדם יוצא לשוק מזויס שם מריצות, ובעלי דינים נכרים, ושראלים, יהי דומה בעיניו, כמי שנמסר לסרדיוט [לחייל], [שר הדיוט. יעב"ץ] להוליכו לפני השופט,

חש בראשו משא נעלמא, מימש קל יהי דומה בעיניו, כמי שנתנוהו בקולר [בחבל שבו קושרים את האסירים. שט] הוי טפי משנמסר לסרדיוט, וגרוע מעולה לגרדוס, שאין דנין שם אלא להריגה, ועל קרחון חמור, וזריך פרקליטין גדולים,

עלה למטה שחלה הרבה ונפל שזריך [מחמת כובד ורצינויות החולי] לעלות ולפול למשכב, יהי דומה בעיניו כמו שהעלוהו לגרדוס לידון, שכל העולה לגרדוס לידון, אם יש לו פרקליטין גדולים ניצול, ואם לאו אינו ניצול,

ואלו הן פרקליטין של אדם שעושה למטה, רצוי לצית דין של מעלה, תשובה ומעשים טובים,

ואפי' תשע מאות ותשעים ותשעה 999 [מלאכים] מלמדים עליו חובה, ואחד מלמד עליו זכות, ניצול, שנאמר איוב לג יט והוכח [ענין גמול עונש] בְּמִכָּאֵב בְּעִלְמִשְׁקֵבּוֹ יְרוֹ בְּעִצְמוֹ אֲתָן [עדיין הם חזקים]: כ [ואז תכבד עליו החולי] וְהִמָּתוּ [ותמאם] תִּתֵּן [נפשו] לָהֶם וְנָפְשׁוּ [תמאם ב] מֵאֲכָל תֶּאֱנֶה: כא [כל יכלה] בְּשֵׁרוֹ מָרְאִי [כאלו יראה לעין כליון הבשר] וְשָׁפֹ [ענין כתיחה] עֲצָמָתוֹ לֹא רָאָה [שהעצמות אינם נראים שהם בפנים]: כב [ותקרב לשחת נפשו] וְחִתּוֹ לְמִמָּתָם: כג אִם־יֵשׁ עָלָיו מְלָאךְ מְלִיץ אֶחָד מִנִּי־אֱלֹתָ, לְהַגִּיד לְאָדָם [פי' על אדם הגידון] יִשְׁרֹ: כד [וְיִחַצְצֵנּוּ [יחנן אותו המקום. מד] יֵאֱמָר [הקב"ה למלאך המליץ. מד] בְּדַעְתּוֹ [פרה אותו] מִרְדֶּת שְׁחַת מִצָּאתִי כְּפָר וְגו':

ר' אליעזר, בנו של ר' יוסי הגלילי אומר, אפילו תשע מאות ותשעים ותשעה באותו מלאך לחובה, ואחד לזכות שכל עליו זכות, והוא אחד מני אלף, ואפילו הוא עצמו מעיד עליו חובה **ניצול** באחת של זכות **שנאמר מליץ אחד מני אלף** במליצתו של מלאך, אין אלא אחת מאלף להגיד ישרו, ומשמע נמי שהמלאך המליץ הוא אחד מני אלף, דהא מלאך כתיב, מכלל דהשאר מגידים עליו חובה, אלא מדלא כתיב אס יש עליו מליץ מלאך אחד מני אלף, איכא למידרשה אמלאך ואמליטה:

תנו רבנן, על שלש עבירות הקדמות נשים מתות יולדות נשעת לידמן **רבי אלעזר אומר, נשים מתות יולדות** בחורות, ואפילו שלא נשעת לידה,

ר' אחא אומר הילדות ממות, בעון על עון שמכבסות [פי' בגדים המטונפים בצואת בניהם. חדושי הר"ן] **צואת בניהם בשבת,**

וי"א על שקורין לארון הקודש ארנא כך היו קורין מגדלות שלהם פריטי (ומשמעו ארון) וצלשוניו משטי"ר (משמעו ארון), ואין קורין אותו ארון הקדש:

תניא ר' ישמעאל בן אלעזר אומר, בעון שני דברים עמי הארצות [בחורים וילדים. יעב"ץ] **מתים, על שקורין לארון הקודש ארנא, ועל שקורין לבית הכנסת בית עם** לשון ציוי, שמתקצין בו הכל,

תניא ר' יוסי אומר, שלשה דבקי מיתה עונות שזדקקן אותן צדק נשעת סמנה, כדכין דלמרי "יולדות" **נבראו באשה** # [משמע שהוא בריאה בתוך גופה של אשה], ואמרי לה שלשה דבקי מיתה שזדקקן ומקצין מיתה לפני זמנה, כר' אלעזר דמי "יולדות", נדה, וחלה, והדלקת הנר, חדא [הלשון "דבקי"] **כר' אלעזר** [נשים צעירות], וחדא [הלשון "דבקי"] **כרבנן** [רקאי על אשה היולדת שנבדקת בלדתה],

תניא רשב"ג אומר, הלכות הקדש, תרומות, ומעשרות הן גופי תורה,

דף ל"ב ע"ב

ונמסרו לעמי הארץ שלא [נ] מסרו לצית דין למנות שומרין לדבר, והאמינה תורה את כל אדם עליה, והן הן גופי תורה, שחזרים אצלן פתן, וסומכין שניטל ממנו חלה ותרומה ומעשרות, והקדש נמי, מסור לכל אדם להקדש, וחל הקדש על פי כל אדם, והן גופי תורה, שהיינו כריכים לחוש במטלטלין, שמה הקדישו וחזר בו, ואף על גב דתקון רבנן דמאן, מכל מקום תורה האמינמו [שדמאי אינה אלא גיורה מדרבנן, אבל בהקדש לא גזרו],

ורצותי מפרשים, הלכות הקדש כגון יין לנסכים, כדמפרש בחומר בקדש (מגיגה כז:): שעמי הארץ נאמנים עליו, וקשיא לי [על פירוש רבותי], אי מדרבנן קאמר, דחשיב מאי דהימנוהו רבנן, לא הוה ליה למיתני תרומות ומעשרות, דרבנן לא הימנוהו,

תניא רבי נתן אומר, בעון נדרים, מתה אשה של אדם, שנאמר משלי כב כו אִם־אֵין־לָךְ לְשִׁלְם עולות והקדשות שמדור לְפָנֶיהָ יִקַּח מִשְׁפָּכָה אֲשֶׁת מִתְחַתֶּיהָ,

[ואינו מבואר כאן אם גם בעון נדרים של האם בניה מתים ? אמנם כן מתבאר מהסוגיא בכתובות עב. אלו יוצאות שלא בכתובה כו' ונודרת ואינה מקיימת, דאמר מר בעון נדרים בנים מתים וכו' עיי"ש, מבואר דגם בעון נדרים שלה בניה

אבני חן למסכת שבת

מתים וכו'. מגידים חדשים]

בדרך ובשכבה ובקוקה: כ וכתבתם על-מזוזות ביתה ובשערה: כא למען ירבו ימיכם וימי בניכם על האדמה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם בימי השמים על-הארץ:

פליגי בה ר' חייא בר אבא, ור' יוסי, חד אמר בעון מזוזה, וחד אמר [אף. חדושי הר"ן] בעון ביטול תורה,

למ"ד בעון מזוזה, מקרא נדרש למען ירבו ימיכם וימי בניכם נדרש לפנ"ו קאי אקרא דלקמיה דמשמע מזוזה, ולא לפני פנ"ו ולמדמס אותם את בניכם,

ולמ"ד בעון ביטול תורה, מקרא נדרש לפניו ולפני פנ"ו ואף בעון בטול תורה קאמר:

פליגי בה ר"מ ור' יהודה, חד אמר בעון מזוזה, וחד אמר בעון ציצית, בשלמא למ"ד בעון מזוזה, דכתיב דברים יא וכתבתם על מזוזות ביתך, וכתיב בתריה למען ירבו ימיכם וימי בניכם, אלא למ"ד בעון ציצית מ"ט?

א"ר כהנא, ואיתימא שילא [בר. מצור דבש] מרי, דכתיב ירמיה ב לד גם בכנפיהם שציל כנפיהם, שצילת מזוזתם נמצאו נמצאו עליך חוצת דם נפשו ת אביו נים גקיים נים קטנים שלא חטאו, ל אבפחתרת מציאתם כי על-פל-אלה,

ר"נ בר יצחק אמר למ"ד בעון מזוזה נמי מהכא דכתיב ירמיה ב לד ל אבפחתרת מציאתם כי על-פל-אלה, שעשו פתחים כמחתרת שאין לה פנימין [פי' שלא קבעו מזוזה בפתחם כאילו היתה פתח שאין לה פנימין שאינה חייבת במזוזה].

הכי אמר קרא, לא כמחתרת פתחיהן מנאחם שלמים כמזוזות, כי על כל אלה הכתיב, דהאי קרא דמר לשוא הכתיב את בניכם כתיב,

אמר ר"ל, כל הזהיר בציצית, זוכה ומשמשין לו ב' אלפים וח' מאות 2800 עבדים, שנא' זכריה ח כג ביה-אמר ה' צבאו ת, בימים ההמה, אשר יחזיקו עשרה אנשים מכל לשנו ת חגו ים ויחזיקו בכנף איש יהודי ששכר הכנף, יחזיקו בכנף עשרה אנשים מכל לשון, הרי שבע מאות לשבעים לשון 700, וארבע כנפות יש לו, הרי אלפים ושמונה מאות 2800 לאמר גלכה עמכם כי שמענו אל הים עמכם וגו':

סימן, שנא בעון שנאת חנם, חלה בעון חלה, תרומה ביטול תרומות ומעשרות, נגזלת בעון גזל, דינא בעון עינוי הדין, שבועה בעון שבועת שוא, שיפוכתא בעון שפיכות דמים, גילויא בעון גילוי ערויות, ונבלותא בעון נבלות פה:

ר"ה ג וא"ר יוחנן, ואי תימא ר' אלעזר, אין אשתו של אדם מתה אא"כ מבקשין ממנו ממון [ממנו שגזל. רש"י זכמים כט:] ואין לו שנאמר משלי כב אם אין לך לשלם למה יקח משכבך מתחתיד,

רבי אומר, בעון נדרים, בנים מתים כשהן קטנים, שנאמר קהלת ה ה אלהיתן את-פיה נזיר לחטיא את-בשרה לחייב את בניו ואלתאמר לפני המלאך גוזר של הקדש כי שנגנה היא בשוגג קפסתי לנדור, ולא אשלם למה יקצף האל הים על-קו לך שציל קול נדריך וחבל את-מעשה ידך [את ילדך], איזה הן מעשה ידיו של אדם, הוי אומר בניו ובנותיו של אדם,

[אע"ג דבהריא קאמר רישא דקרא לחטיא את בשרך, וכפרש"י, ולא הוה צריך לסיפא דקרא ? מ"מ אי לאו מעשה ידך הו"א בשרך ממש דהיינו גופו, אבל מרקאמר מעשה ידך איזהו מעשה ידיו של אדם דכתיב הכא, הם בניו, דאין לוומר מעשה ידיו הוא הממון כמו וברכך בכל מעשה ידך, דהרי כתיב את בשרך, וכא זה ולימד על זה. ראש משביר].

ת"ר, בעון נדרים בנים מתים, דברי ר' אלעזר ברבי שמעון, ר' יהודה הנשיא אומר, בעון ביטול תורה,

בשלמא למאן דאמר בעון נדרים, כדאמרן [שלומד בן מהפסוק אל תתן את פיך וגו'], אלא למ"ד בעון ביטול תורה מאי קראה? דכתיב ירמיה ב ל [וכי] לשוא הפיתי את-בניכם כממה וכי כנסם הכימים, אינו אלא שציל מוסר המוסר, דהיינו תורה ל אלקחו לא למדו, לשון לקח,

ר"נ בר יצחק אמר, למ"ד בעון נדרים נמי מהכא, לשוא הכיתי את בניכם, על עסקי שוא ששקרו כנדריהם, דדמי לשוועה [ומפרשין הקרא בניהותא. חידושי הר"ן, פי' ולא כדלעיל שפרשה בלשון תמיה],

מכדי ר' יהודה הנשיא היינו רבי, ורבי בעון נדרים קאמר כנרימא קמימא [כאן בדר זה]? ומשני הוה קמימא בתר דשמעה מר' אלעזר ברבי שמעון דמר הך איתמא [פי' הברייתא ראשונה כאן נשנית לאחר ברייתא זו], דמעיקרא אמר בעון ציטול תורה, ודמר דשמע מר' אלעזר, דשמע מר' שמעון [בר יוחאי] אבוי, דהוה רביה דרבי, בעון נדרים, אמר אינו נמי הכי,

דברים יא יט ולמדתם אתם את-בניכם לדבר בם בשבתה בביתה ובכלתה

אבני חן למסכת שבת

בעון גזל, הגובאי [ארכה] עולה [ומכלה את הפירות], והרעב הווה, ובני אדם אוכלים בשר בניהן ובנותיהן,

[ומביא פסוק הראשון שמדבר על פרות הבשן העושים דלים ורצוצות אביונים דהיינו גזל, ומביא המשך שם בעמוס שיבא ארבה, ועי"ז יהיה רעב, ומביא עוד פסוק בישעיה שבזמן רעב אוכלים בשר הילדים],

שנאמר עמוס ד א' שְׁמָעוּ הַדְּבָר הַזֶּה פָּרוּ תְּהִי שְׁמֵן אֲשֶׁר בְּהָרָה שְׁמֵרוּ, הָעֵשְׂקוֹת יִדְלִים, הָרִצְצוֹת אֲבִיּוֹנִים הָאֲמֹרֹת לְאַדְנֵיהֶם הַבָּיָה וְנָשְׁתָּה,

אמר רבא, [פרות הבשן היינו] כגון הני נשי דמחזוא,

דף ל"ג ע"א

דאכלן ולא עבדן ונמלא שגחלות את צעליהן, ועוד, ממוך שגחלות צמאכל וצמאשתה, גורמות לצעלים לגזול,

ובתיב צמאשתה פירש צמאשת עמוס, עמוס ד ט' הִבִּיתִי אֶתְכֶם בְּשָׂדֵפוֹ [הוא לקות הזרע בשבילים ע"י הרוח. מצ] וְיִבְרְקוּ [הַרְבּוֹת] תְּהִי רֹבֶם שֶׁל [גִּבּוֹר] תִּיכֶם וְסִפִּיָּה [פ' המושך] דקרא וְכִרְמֵיכֶם וְתִאֲנִיכֶם, וְיִתִּיכֶם יֵאָכֵל הַגֶּזֶם וְלֹא-שִׁבְתֶּם עֲדָה,

ובתיב וכמי צמא יואל א ד יִתֵּר הַגֶּזֶם אֲכָל הָאֲרֶבֶת, וְיִתֵּר הָאֲרֶבֶת אֲכָל הַיֶּלֶק, וְיִתֵּר הַיֶּלֶק אֲכָל הַחֶסֶל דמשמע שהגזם אינו אלא תמלת מכה, ואחריה צאים ארצה ומסיל,

אלמא גוצאי עולה צעון גזל [שבתחלת הפרשה דיבר על עושות דלים ורצוצות אביונים], וכין דמני גוצאי עולין, רעב הוה, וכין דהרעב הוה, כמי צמאשתה,

ובתי' ישעיה ט יט וְיִגְזֹר עַל-יָמִין וְרַעַב, וַיֵּאָכֵל עַל-שְׂמֹאזֵל וְלֹא שָׁבְעוּ, וְסִפִּיָּה [המושך] דקרא אִישׁ בְּשַׂר-זָרְעוֹ יֵאָכֵלוּ,

אל תקרי בשר זרועו, אלא בשר זרעו [בני ובנותיו]:

בעון עיניו הדין שמאחרין הדיין לדונו, ולא לשם שמים, אלא לאחר שהוכרר להן הדין משהין אותו, ועיוות הדין שמעומין אותו מוידין, וקלקול הדין שלא היו ממוזין צו לעיין כל דרכן, ומקלקל מאליו, וביטול תורה, ¹. חרב, ². וביזה רבה, ³. ודבר, ⁴. ובצורת בא, ⁵. ובני אדם אוכלין ואינן שבעין, ⁶. ואוכלין לחמם במשקל,

דכתיב ויקרא בו כה וְהִבֵּאתִי עֲלֵיכֶם חֶרֶב נֶקֶמַת נֶקֶם-בְּרִית וגו', וכמי חרב, ועל ידי חרב דהיינו משלחת גירוי מלחמה, הציה צאה, וכמי ושלחתי דבר הכי דבר, וכמי צצצרי לכס מטה לחם הכי צצורת,

תניא ר' נחמיה אומר, בעון שנאת חנם שלא ראה צו דבר עבירה שיהא מותר לשנאותו, ושנאו מריבה רבה מדה כנגד מדה בתוך ביתו של אדם, ואשתו מפלת נפלים, ובניו ובנותיו של אדם מתים כשהן קטנים אהצמו מיטלת ממנו, היינו נמי צמדה [כמו שהוא נמל אהבת הבריות זה מזה, כן במדה זו נימל ממנו בניו שהם אוהביו]:

ר' אלעזר בר' יהודה אומר, בעון חלה, אין ברכה במכונם בלוצרות יין ושמן, וממוך כך צאה מלחה ומארה [קללה, חסרון] משתלחת בשערים שמוכרים ציוקר, וזורעין זרעים, ואחרים אוכלין [כמו] שהוא אכל מה ששייך לכהן, כן יאכלו אחרים את שלו],

שנאמר ויקרא בו טז אֶף-אֲנִי אֶעֱשֶׂה-זֹאת לָכֶם, וְהִפְקַדְתִּי כִּמוֹ לֹא נִפְקַד מִמֶּנּוּ אִישׁ (צמדבר לא) אִמְעַט עֲלֵיכֶם אֶת מַה שֶּׁלִּיכֶם, [האוצרות] שנקטם כבר בַּחֲלָה אֶת-הַשְּׁחָפָה וְאֶת-הַקִּדְחָת מִכֻּלּוֹ ת עֵינִים וּמְדִיבֵת נָפֶשׁ וְזֶרְעָתָם לָרִיק וְזֶרְעָכֶם וְאָכְלָהּוּ אֲיִבֵיכֶם, אל תקרי בַּחֲלָה אלא בחלה צעון מלה,

ואם נותנין מתברכין, שנאמר יחזקאל מד ל וְרִאשֵׁית עֶרְסוֹ תִּיכֶם תִּתְּנוּ לַכֹּהֵן, לְהַנִּיחַ בְּרֶכֶה אֵל [ס"ת "חלה". מצור דבש] בִּיתָה:

בעון ביטול תרומות ומעשרות, שמים נעצרין מלהוריד טל ומטר, וממוך שאין גשמים והיוקר הוה [מוכרין ביוקר], וְהַשְׁכַּר שֶׁכָּר [היינו] כיוס אבד, ובני אדם רצין אחר פרנסתן ואין מגיעין,

שנאמר איוב כד יט צִיָּה זִיה כִּמוֹ לוֹו, דכריס שזימי אהכס גַּם-חֶם צשעת הסוס, היינו תרומות ומעשרות. וְגִלּוֹ מִימֵי-שָׁלֹג [המים הנוזלים מהפשרת שלגים], שָׂאוּ לֹ חֲמָאוּ [כן השאול מאבד מהר את הרשעים אשר חמאו מד],

מאי משמע? תנא דבי רבי ישמעאל, בשביל דברים שצויתי אתכם בימות החמה ולא עשיתם, יגזלו מכם מימי שלג בימות הגשמים,

ואם נותנין מתברכין, שנאמר מלאכי ג י הִבִּיאוּ אֶת-פֶּלֶא-הַמַּעֲשֶׂה אֶל-בֵּית הָאוֹצָר וְיִהְיֶה טָרֶף בְּבֵיתִי, וּבְחֲנוּנֵי נָא בְּזֹאת אָמַר ה' צָבָאוֹת אֲסִילֹא אֶפְתַּח לָכֶם אֶת אַרְבּוֹת הַשָּׁמַיִם וְהִרִיקְתִּי לָכֶם פְּרֶכֶת עֲדִי-לִידִי, מאי עד בלי די? אמר רמי בר (רב) [חמא] אמר רב, עד שיבולו שפתותיכם מלומר די:

[ראיתי מקשים הלא מלת "די" אינה בא מן השפתים? וראה מהרש"א במכות כ"ג ע"ב. אבל הפירוש האמת הוא שקורא לכלי הדיבור כולם "שפתים", והלשון "עד שיבולו" הוא בדרך גזמא כמו שיש הרבה בש"ס]

אבני חן למסכת שבת

ואין ברית אלא תורה, שנאמר ידמייה לג כה כה אָמַר ה' אִם-ל' א' בריתי יו' כָּמֹם וְלִילָה חֲקֹו ת' שְׁמִים וְאָרֶץ ל' אֶ-שְׁמִיתִי וְגו',

וכתיב ויקרא כו כה וְהִבֵּאתִי עֲלֵיכֶם ¹. ² חֶרֶב נֶקֶמַת נֶקֶמַת בְּרִית וְנִאֲסַפְתָּם אֶל-עֲרִיכֶם וְשִׁלַּחְתִּי ³. דָּבָר בָּתוֹ כָּכֶם וְנִתְּתָם בְּיַד-אוֹיְבֵי כו ⁴ בְּשִׁבְרִי לָכֶם מִטֶּה-לָּחֶם וְאָפּוֹ עֵשֶׂר נָשִׁים לְחֶמְכֶם בְּתַנּוּר אֶחָד ⁶. וְהָשִׁיבוּ לְחֶמְכֶם בְּמִשְׁקֶל ⁵. וְאִכְלֹתֶם וְל' א' תִּשְׁבְּעוּ וְגו', וכתיב בסוף כל הקללות ויקרא כו מג יַעַן וְיִבְעֵן בְּמִשְׁפָּטִי מֵאִסּוֹ וְאֶת-חֲקָתִי גִעְלָה בְּפֶשַׁם, הִרי עֵינִי וְעִיּוֹת וקלקול ככלל וגם ביטול תורה, "במשפטי מאסו":

בעון שבועת שוא כל המסנה את הידוע, כגון על האדם שהוא אשה, שזועת שקר שאין גדלותו ניכרת, ומאמין [שגורם שיאמינו] שקר לזריות, ושבועת שקר, וחילול השם אדם גדול שזני אדם למדים הימנו, ואינו מזהר במעשיו, נמצאו הקטנים מזלזלין בתורה על ידו, ואומרים זהו מצין שאין ממנו צמורה ובצמות, וממלא השם ממחלל, נעשה דבריו חולין, וחילול שבת,

1. חיה רעה רבה, ². ובהמה כלה, ³. ובני אדם מתמעטין, ⁴. והדרכים משתוממין מאין עוצר, שנא' ויקרא כו כג וְאִם-בְּאֵלָה ל' א' תִּקְרֶינָה לִי וְהִלַּכְתֶּם עִמִּי קָרִי, אל תקרי בְּאֵלָה אלא בְּאֵלָה ויש צממט צין שוא צין שקר, וכתיב צממט שקר וחללת, וצממט וחילול השם כתיב חילול, וגמרינן משבועה,

וכתיב [בפסוק לפני זה] ויקרא כו כב ¹. וְהִשְׁלַחְתִּי בָכֶם אֶת-חֵת הַשָּׂדֶה ². וְשִׁבְלָה אֶתְכֶם וְהִכְרִיתָה אֶת-בְּהֶמְתְּכֶם ³. וְהִמְעִיטָה אֶתְכֶם ⁴. וְנִשְׁמַו דְּרָבִיכֶם וְגו',

וכתיב בשבועת שקר ויקרא יט ולא תשבעו בשמי לשקר "וחללת" את שם אלהיך, ובחלול השם כתיב ויקרא כב ולא "תחללו" את שם קדשי, ובחלול שבת כתיב שמות לא "מחלליה" מות יומת, ויליף חילול חילול משבועת שקר:

בעון שפיכות דמים, בית המקדש חרב, ושכינה מסתלקת מישראל, שנאמר במדבר לה לג וְל' אֶת-חֲנִיפּוֹ אֶת-הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲתֶם בָּהּ כִּי הָדָם הוּא יִחְנֵף אֶת-הָאָרֶץ וְלֹא-יִכְפֹּר לָדָם אֲשֶׁר שִׁפְךָ בָּהּ כִּי-אִם בָּדָם שִׁפְכוּ: ל' וְל' א' תִּטְמֵא אֶת-הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲתֶם יֹשְׁבִים בָּהּ אֲשֶׁר אֲנִי שֹׁכֵן בְּתוֹכָהּ וְגו', הא אתם מטמאים אותה, אינכם יושבים בה, ואיני שוכן בתוכה מורכב הדין צממט, שאין משכני צמוכס:

בעון גלוי עריות, ועבודת כוכבים, והשמטת שמיטין [על דרך מארץ ישורשו. יעב"ץ, פי' הלשון השמטת שמיטין היינו שאינו מקיים מצות שמטת] ויובלות, גלות בא לעולם, וּמְגָלִין אותן [את ישראל מארצם], ובאין אחרים ויושבין במקומן,

שנאמר ויקרא יח כו כִּי אֶת-פְּלִתָּתוֹ עֲבַת הָאֵל עָשׂוֹ אֲנִשְׁי-הָאָרֶץ [הרי שהמדובר על עריות] אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם וְתִטְמֵא הָאָרֶץ וְגו' צפרשת עריות כתיב,

וכתיב [שעל ידה בא גלות כדכתיב ותקא הארץ] ויקרא יח כה וְתִטְמֵא הָאָרֶץ וְאֶפְקַד עוֹ נָה עָלֶיהָ וְתִקְאָה הָאָרֶץ אֶת-יִשְׂבֵּיהָ וְגו',

וכתיב [עוד פסוק על גלות] ויקרא יח כה וְל' אֶת-קִיא הָאָרֶץ אֶתְכֶם בְּטַמְאָכֶם אֲתָהּ בְּאֲשֶׁר קָאָה אֶת-הָגוֹי' אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם,

ובעבודת כוכבים כתיב, ויקרא כו ל' וְהִשְׁמַדְתִּי אֶת-בְּמֹתֵיכֶם וְהִכְרַתִּי אֶת-חֲנִיפֵיכֶם וְנִתְּתִי אֶת-פְּגָרֵיכֶם גְּלוּלִים וְגִעְלָה בְּפִשִּׁי אֶתְכֶם דִּהִינוּ עֲזוּדָה זֹכֶה וְגו', וכתיב ויקרא כו לא וְנִתְּתִי אֶת-עֲרִיכֶם חֲרָבָה וְהִשְׁמַדְתִּי אֶת-מִקְדְּשֵׁיכֶם וְל' א' אֶרֶץ בְּרִית נִתְּחַבֵּם וְגו' ויקרא כו לג וְאֶתְכֶם אֲזַרְהָ בְּגוֹיִם וְהִיָּקַחְתִּי אֶתְרֵיכֶם חֶרֶב וְהִתָּה אֶרְצְכֶם שְׂמָמָה וְעֲרִיכֶם יִהְיוּ חֲרָבָה, וכתיב במרים ואמכם אזרה צגויס, וכתיב ושממו עליה אויביכם היוצאים בה, הרי שהם גולין, ואויביהם יושצין צמקומן,

בשמיטין וביובלות כתיב, ויקרא כו לד אִזו תִּרְצָה הָאָרֶץ אֶת-שְׁבֹתֶיהָ שְׁמִיטִין כָּל יְמֵי הַשָּׁמָה וְאֲתֶם בְּאָרֶץ אֲיִבִּיכֶם אִזו תִּשְׁבֹּת הָאָרֶץ וְהִרְצָת אֶת-שְׁבֹתֶיהָ וְגו', ולעיל מנייה כתיב [בסוף לב וְהִשְׁמַדְתִּי אֶת-הָאָרֶץ] וְשִׁמְמוּ עָלֶיךָ אֲיִבִּיכֶם [היִשְׁבִּים בָּהּ], וכתיב ויקרא כו לה כָּל-יְמֵי הַשָּׁמָה תִּשְׁבֹּת אֶת אֲשֶׁר ל' אֶשְׁבֹּתָה בְּשִׁבְתֵּיכֶם בְּשִׁבְתֵּיכֶם עָלֶיהָ:

בעון נבלות פה, צרות רבות וגזירות קשות מתחדשות, ובחורי שונאי [הוסף מלת "שונאי" משום אל תפתח פה לשמן] ישראל מתים, יתומים ואלמנות צועקין, ואינן נענין,

שנא' ישעיה ט מז עֲלִיבֶן עַל-בְּחֻרָיו ל' אֶ-יִשְׁמַח אֲדָנִי הִרי צָרוֹת וְגִזְרוֹת | וְאֶת-יְתֻמָּיו וְאֶת-אֶלְמָנָתָיו ל' א' יִרְחֶם הִרי צוֹעֲקִין וְאִינוֹס נַעֲמִין, צעון מה כִּי כָלֹו חֲנָף וּמְרַע, וְכָל-פֶּה דֹבֵר נִבְלָה, בְּכָל-זֹאת ל' אֶשֶׁב אָפּוֹ, וְעוֹ ד' יְדוֹ נְמוּיָה,

מאי ועוד ידו נטויה, א"ר חנן בר רבא, הכל יודעין כלה למה נכנסה לחופה ולא הונך לאדם לפרש למה נכנסה [אמר משל לניכול פה שאינה אלא בעניני זיווג], אלא כל המנבל פיו והמנבל פיו צדק אפילו כו, אפי' חותמין עליו גזר דין של שבעים שנה לטובה, הופכין עליו לרעה לשון "ועד" כל שנזמין של אדם שהן שבעים שנה, יד הדין נטויה עליו, לצטל זכויותיו, צעון זה,

[פי' ליבעל נכנסה ולא הוצרך האדם לפרש למה נכנסה. חרדי' הר"ן, ובספר חדש האביב כתב נראה דאחי לאפוקי שנים שעוסקים בתורה וצריכין לדבר בדברים שבסתר שאין להם עון. ע"כ. ואולי ראייתו שלא היה לו לומר רק כל המנבל את פיו, ועצם ההקדמה "הכל יודעין" וכו' הוא לכאורה ניבול פה],

אבני חן למסכת שבת

רבא חש ביה [בהדרוקן], והא רבא הוא דאמר כלומר למה חש צו, והא לא הרעיש את עצמו, מדקאמר ידענא ציה צנחמני, מכלל דהמרעיש עצמו רע צעיניו, ואי משום שהיה משהה נקציו, ואמרין צצכרות (מד, צ) צואה רצה הדרוקן רצה, שעל שהיית נקצים הוא צא, נפישו צצים קמילי קדר הרוגי נקצים, מנפיהי כפן ממותי הדרוקן של רעב, קדר לשון קדרה [וקאי על הנקבים], על שם ששופך קדרה?

שאני רבא [שהדרוקן שלו בא מעמוד החוזר, מפני שהשהה נקציו], דאנסי ליה רבנן בעידניה, בעל כורחיה המלמידים הקצועים להם עת לפניו, אונסין אומי להשהות נקציו,

ת"ר, ד' סימנין הן, סימן לעבירה הדרוקן, סימן לשנאת חנם ירקון, סימן לגסות הרוח עניות צפרק האיש מקדש (קדושין מט:). מפרש מאי עניות עניות דמורה # [ולפי פשוטו מתפרש שכיון שהוא גם רוח, יש מלאכות הרבה שהיה יכול להתפרס מהם אלא שאינם לפי כבודו], סימן ללה"ר אסכרה [choking, croup] חולי המתחיל צמעיים וגומר צגרון, הנקרא צומלל"ן (אסכרה),

ת"ר, אסכרה [יש עוד לשון אסכרה בה"א ברכות מ. יבמות סב:], ואסכרא באל"ף יש בברכות ה., תענית כו: [באה לעולם,

דף ל"ג ע"ב

על המעשר האוכל פירומיו טבלים, והוא צמיחה צידי שמים, וחזי מיתמו מדה צמדה, דדק גריוו נכנס צמעיו, ר' אלעזר בר' יוסי אומר, על לשון הרע,

אמר רבא, ואיתימא ר' יהושע בן לוי, מאי קראה תהלים סג יב וְהַמִּלֶּכֶה יִשְׁמַח בְּאֵל הַיָּם, יִתְהַלֵּל בְּלִיַּחְשָׁבֶעַ בּוֹ, כִּי יִסְכַּר אֶסְכְּרָה בִּי דָן בְּרִי־שֶׁקֶר [הרי שעל ידי דיבורים אסורים בא אסכרא],

איבעיא להו, רבי אלעזר ברבי יוסי, [שאסכרה בא רק] על לשון הרע קאמר, או דילמא [שבא על המעשר ו] "אף" על לשון הרע נמי קאמר?

ת"ש, כשנכנסו רבותינו לכרם זה צית המדרש שיוצגין שורות שורות ככרם, כך מפורש צירושלמי צצכרות, ביבנה [כע"ז בברכות סג:], להלן קלח:, ה"ה שם [זה המעשה הוא לאחר המעשה דבסמוך, כדמוכח מיניה וביה, ולפי שבאותו מעשה הקודם כבר נגזר על ר' יוסי שיגלה, לכן לא היה ר' יוסי כאן בזה המעשה אלא ר"א בנו היה ממלא מקומו. יעב"ץ] רבי יהודה [בר אלעאי], ור' אלעזר בר' יוסי, ור"ש [בר יוחאי], נשאלה שאלה זו בפניהם, מכה זו אסכרה, מפני מה מתחלת בבני מעיים,

אמר רבה בר שילא אמר רב חסדא, כל המנבל את פי מעמיקין לו גיהנם, שנאמר משלי כב יד שוֹחֵה עֲמֻקָּה מוֹכֶנֶת לוֹ פִּי וְרוֹת לִמִּי שִׁפּוּ זָרָה,

רב נחמן בר יצחק אמר, אף שומע ושותק [יפול בגיהנום] שנאמר משלי כב זְעוּם ה' זַעַם שֶׁל הַקֹּדֶשׁ צָרוּךְ הוּא, הוּא שׁוֹרֵה שֶׁם, אֵלֶּל פִּי זָרוֹם, הַיּוֹשֵׁב אֵלָּלוּ וְשׁוֹמֵעַ, קָרוֹי זַעֲמוֹ שֶׁל הַקֹּדֶשׁ צָרוּךְ הוּא יִפֹּל שָׁם [בגיהנום],

אמר רב אושעיא, כל הממרק עצמו [להריק ולנקות את הזבל מגופו] [ע"פ דשעסטר, ומלון עברי, אבל רש"י לא פירש כן], ועושה כן כדי שתהיה גופו מוזהרת [לזנות] מפנה לצו לך, ממרק עצמו משאר עסקים להמסק צעניו, חבורות ופצעין יוצאין בו [מדה כנגד מדה שהוא רצה לעשות עצמו יפה לעבירה], שנאמר משלי כ ל חֲבֵרוֹת פָּצַעַ, תִּמְרוֹק בָּרַעַ הממרק [את עצמו] צרע,

ולא עוד, אלא שגרון בהדרוקן חולי הוא, שנאמר [המשך הפסוק] וּמִפִּי תִּחְרִי־בָטָן # [ולפי פירוש במרק היינו לנקות עצמו מזבל, יהיה הדרוקן שהוא גם נקבים, מדה כנגד מדה],

אמר רב נחמן בר יצחק, סימן לעבירה הדרוקן,

ת"ר, ג' מיני הדרוקן הן,

של עבירה הצאה צציל עבירה עבה צצרו, מתקשה ועב ונפוח צצוי,

ושל רעב, תפוח שייני"ם, נפוח עורו על צצרו ומים צינתיים, ונראה כזכוכית, וכך מכוין,

ושל כשפים, דק צצרו דק וכמוש,

[ולא פירש איזה מין הדרוקן הוא שמוכא בגמ' ברכות כה. עמוד החוזר מביא את האדם לידי הדרוקן],

שמואל הקטן חש ביה [פי' היה לו הדרוקן, והי' מצטער שלא ירגנו עליו] שבא לו מחמת עבירות, שאין הכל יודעין בשלשה סימנין הללו. חידושי הר"ן, אמר, רבש"ע! מי מפים מי מטיל גורל להצמין ולהודיע שאינו של עבירה, עכשיו יאמרו עלי שעצמתי על דם, ואין הכל יודעין צלשה סימנים שאמרנו, ופעמים שמתנין, איתסי [נחרפא],

אביי חש ביה [בהדרוקן], אמר רבא ידענא ביה בנחמני [באביי], דמכפין נפשיה שמממת רעב צא לו, ואין צריך לחשדו,

אבני חן למסכת שבת

וגומרת בפה,

הדור, אין צדיקים בדור [פ' אם המנהיגים אינם צדיקים], תינוקות של בית רבן נתפסים על הדור,

1. נענה רבי יהודה ברבי אלעאי, ראש המדברים בכל מקום [וכן הוא במנחות קג, ובברכות סג: על ר' יהודה] צמזמא המלך, שזו עליו לדבר מחלה בכל מקום, כדלקמן ואמר,

אע"פ שכליות יועצות, ולב מבין, ולשון מחתך, פה גומר לשון הרע, והוא [אסכרה] נא על כך, לפיכך מתחיל צמזמא ומסיים צפה, שהלך מבין לספר לשון הרע, וזודה (ה. רע"ז) דברים מלכו # [צ"ע שהרי לשון הרע אינו מוציא שם רע, והאיסור הוא גם על אמת, וצריך לפרש שהגם שאומר אמת דרך המספרים להטעים את הסיפור וע"ז אומר ובורה "הרברים" מלכו], פה גומר, הכל [הקול. רע"ז] יוצא מן הגרון,

2. נענה רבי אלעזר ברבי יוסי [על השאלה למה אסכרה מתחלת בבני מעיים וגומר בפה] ואמר, מפני שאוכלין בה [בפה] דברים טמאין,

דברים טמאים סלקא דעתך [שמתים בשבילה] וכי עושה מיתה, דצולמא לשון הרע עושה מיתה, דכמיז (מהלס קא) מלשני צמזמא רעהו אותו אצמית? אלא שאוכלין בה דברים שאינן מתוקנים מעושרים, שהטבל צמית זידי שמים, כדליף צאלו הן הנשרפים (סנהדרין פג.) [ומכאן פושט האיבעיא, שר' אלעזר ברבי יוסי סבר שאסכרה בא גם על המעשר, אבל ממשך כל הבריתא],

3. נענה ר' שמעון ואמר, בעון ביטול תורה דענוש גמי מיתה, כדלמך מקרא נדרש לפני פניו למען ירצו ימיכם, הא חס לא תלמד יתמעטו [ימיכם],

אמרו לו נשים יוכיחו שאין מנזות על דברי תורה, דכמיז ולמדתם אותם את ציכס ולא צמיתם, וממות צאסכרה?

אמר להן אף הן שמבטלות את בעליהן,

נכרים יוכיחו? שמבטלין את ישראל,

תינוקות יוכיחו שאין בני לימוד?

אמר להן אף הן צעון שמבטלין את אביהן להוליכן לחמה ולזנוג, ולפיין צאנזיס,

תינוקות של בית רבן יוכיחו לא צטלין ולא מצטלין?

התם כדרבי גוריון, דאמר רבי גוריון, ואיתימא רב יוסף ברבי שמעיה, בזמן שהצדיקים בדור, צדיקים נתפסים על

א"ר יצחק בר זעירי, ואמרי לה א"ר שמעון בן נזירא [הפעם היחידה שיש שם זה בש"ס], מאי קראה שיר השירים א ח אִם-לֹא תִדְעִי לֶךְ הַיִּפָּה בְּנָשִׁים לשמור מצוה צִאִי-לָךְ לאי לך ובקשי רחמים בְּעֶקְבֵי הַצֵּאֵן צומת עקבי הצאן, אבות הראשונים שהיו רגלי הצאן וחזקס [ורע"ז צומת], אֶת-דִּיתִךְ תינוקות שלך, שלא יתפשו [על מִשְׁכְּנוֹת הַרְעִים], על עבירות של רועי הדור ופרנסיו וגו',

ואמרינן [ואנו מפרשין "על משכנות הרועים"] גר"ם [הילדים הקטנים] הממושכנין על הרועים [הם משכון על הרועים], [שאם רועי הדור ומהיגיו מחמיאים את הרבים, מתים הילדים הקטנים בעוונם. שט],

[פושט האיבעיא דלעיל בראש העמוד] ש"מ [דר' אלעזר ברבי יוסי #2 קאמר שאסכרה בא על מעשר ו], אף על לשון הרע גמי קאמר ולא פליג למעשר, דהא קאמר הכא שהם אוכלין דברים שאינן מתוקנים, ש"מ,

ואמאי קרו ליה ראש המדברים בכל מקום, דיתבי רבי יהודה, ורבי יוסי, ורבי שמעון, ויתבי יהודה בן גרים בן גר וגזירת הים גבייהו,

[ר"ת היה מדרק [בגמ' שם] שבכל מקום שהוא אומר ויתבי פלוני גבייהו [לכן] מוכירו כאן, לפי שהוא הורה להם דבר חדוש. תוס' ע"ז סג:],

פתח ר' יהודה [בר אלעאי] ואמר, כמה נאים מעשיהן של אומה זו רומיים, תקנו שווקים סדר מושב שוקי עמירות ומזומיהן, תקנו גשרים, תקנו מרחצאות, ר' יוסי שתק,

נענה רשב"י ואמר, כל מה שתקנו, לא תקנו אלא לצורך עצמן, תקנו שווקין [פ' לא שיעשו שם סחורה] להושיב בהן זונות [פ' לחזק את הקולטור], מרחצאות לעדן בהן עצמן, גשרים ליטול מהן מכס,

הלך יהודה בן גרים וסיפר דבריהם למלמדים, או לאזני ואמו [הגר והגזירות], [גזירה, עד עשרה דרי לא תבזה ארמאי קמיה [סנהדרין צד.]. יעב"ץ], ולא להשמיען למלכות ונשמעו על ידו למלכות,

אמרו [שרי המלכות], יהודה שעילה, יתעלה להיות ראש המדברים, יוסי ששתק יגלה [ממקומו ביהודה] לציפורי [בגליל. שט],

שמעון [בר יוחאי] שגינה, יהרג,

אזל הוא [ר' שמעון] ובריה [ר' אלעזר] טשו [והתחבאו] בי מדרשא, כל יומא הוה מייתי להו רביתיה [דבייתיהו. ד"ס] [הנשים שלהם]

אבני חן למסכת שבת

ריפתא [לחם], וכוזא דמיא [וכר של מים], וכרכי [ועשו סעודה],

ומונים שנים], והאי דלאי פפושעי גיהנם משמע, דכמיז לעיל מיניה וילאו ורלו צפגרי האנשים הפושעים, כי הכי מני לה צסדר עולם (פ"ג), [ומיד שהתרעמו] יצתה בת קול ואמרה [השיבה על דבריהם], צאו ממערתכם, נפקו,

כל היכא דהוה מחי [מכה, מעניש] ר' אלעזר, הוה מסי ר"ש [שר"א סבר שכדי לתקן צריך לעשות היפך הרפואה, אבל ר"ש סבר שאין צריך להכות בשום פנים ואת הכל יכולים לתקן ע"י "מסי" בדרכי נועם כמו שאמר ר"ש בסוכה מה: יכול אני לפמור את כל העולם כולו מן הדין. ע"פ רמ"מ מליובאוויטש זצ"ל],

אמר לו [ר"ש לר"א] בני, די לעולם צעסקי מורה אני ואתה [ואל תעניש לאלו שאינם לומדים תורה. וראה יעב"ץ],

בהדי פניא דמעלי שבתא [בערוב יום ערב שבת. שט], חזו ההוא סבא [ראו לזה הזקן], דהוה נקיט תרי מדאני כמו [התקשר] מעדנות [ענין קשרים. מצ] כימא [האם אתה תקשר קשרי מול כימה, שלא יוציא כל צנתו להחרוב העולם. מד] [איוז לא לא] אסא חזילות של הדס להריס צצנת, ורהיט בין השמשות,

אמרו ליה הני למה לך [שתי חבילות של הדסים], אמר להו לכבוד שבת, ותיסגי לך בחד? חד כנגד שמות כ זכור, וחד כנגד שמות כ שמור,

א"ל לבריה, חזי כמה חביבין מצות על ישראל, יתיב דעתייהו [פי' נתיישרה דעתו של ר' אלעזר ולא העניש עוד],

שמע ר' פנחס בן יאיר חתניה [ראה בממ"ג, וכן ביעב"ץ שבוהר מובא בכמה מקומות שפנב"י היה חותנו של רשב"י, ולכן צריך לגרום כאן "חותניה"], ונפק לאפיה, עייליה [הכניסו רפנב"י לרשב"י] לבי בניה [לבת המרחץ], הוה קא אריך ליה ממקן וממליק לבישריה,

חזי דהוה ביה פילי צקעיס סקקיס בגופיה מחמת המול, הוה קא בכי [ר' פנחס בן יאיר מתוך רחמנות עליו], וקא נתרו [נשרו] דמעת עיניה, וקמצוחא ליה לר' שמעון, שהדמעות מלוטחין, ומכאיצין את המכה במחלתו,

א"ל [ר' פנחס בן יאיר לר"ש], אוי לי שראיתך בכך, א"ל אשריך שראיתני בכך, שאילמלא [שאם] לא ראיתני בכך, לא מצאת בי כך [שמפני שישבתי במערה היה לי זמן והרחבה הדעת ללמוד תורה],

[והגמ' מפרש דברי רשב"י] דמעיקרא כי הוה מקשי ר"ש בן יוחי קושיא, הוה מפרק ליה ר' פנחס בן יאיר תריסר פירוקי, לסוף [לאחר שיצא מן המערה] כי הוה מקשי ר"פ בן יאיר קושיא, הוה מפרק ליה רשב"י עשרין וארבעה פירוקי [וכן ר' יוחנן לר"ל בב"מ פד.],

כי תקיף גזירתא [כשנעשה הגזירה קשה יותר, היינו שהיו מחפשיין אותם יותר], א"ל [רשב"י] לבריה [ר' אלעזר] נשים דעתן קלה עליהן, דילמא מצערי לה ומגליא לן [שמא יתפשו אותה ויענו אותה את שתאמר היכן הם מתחבאים], אזלו טישו במערתא, איתרחיש ניסא [ראה מעילה זו: שקורא את רשב"י מלומד בנים משום מעשה זו], איברי להו [נברא להם] חרובא לאכול פירמיו [נס בתוך נס, דאינו מוען פירות עד שבעים שנה מנטיעתו, וכאן טען פירות מיד. מהרש"א] ועינא דמיא לשמות,

והוה משלחי מנייהו [פושטין בגדיהן], והוה יתבי עד צוארייהו בחלא נמול, שהיו פושטין צנדיסם שלא יכלו, ומכסין ערום כמול # [אולי היה לרש"י גירסא אחרת, דבגמ' אומר שכיסו את עצמן עד צוארייהו, וברש"י משמע שהיו רק מכסין ערוותן],

כולי יומא גרסי, בעידן צלויי לבשו מיכסו [וכיסו את עצמם, והלשון מיותר, והמהרש"א כתב לאו משום שלא יהא לבו רואה את הערוה דהא מכסי בחול הוה כפרש"י אלא משום חבון לרקאת אלקך וגו'] ומצלו, והדר משלחי מנייהו, כי היכי דלא ליבולו,

איתבו תריסר שני [ישבו שנים עשר שנים] במערתא,

אתא אליהו וקם אפיתחא דמערתא, אמר מאן לודעיה לבר יוחי [ר' שמעון בר יוחי או "בר יוחי" היו קורין לו אחר שיצא מן המערה, ולפני זה היה סתם ר' שמעון, וכל מה שאמר אחר שיצא מן המערה הלכה כמותו. ראיתו] דמית קיסר ובטיל גזירתיה # [למה לא דיבר לר"ש ישר?],

נפקו [יצאו מן המערה],

חזו [ראו ר"ש ור"א] אינשי דקא כרכי מורשיס וזרעי, אמר מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה [וכ"ה לעיל י. ביצה מו; תענית כא.]. דאפשר על ידי נכרים, והקדוש צריך הוא ממלק מזון וריוח לעושי לזונו, כל מקום שנותנין [שנתנו] עיניהן מיד גשרף,

יצתה בת קול ואמרה להם, להחריב עולמי יצאתם, חזרו למערתכם, הדור אוול איתיבו תריסר ירחי שתא [ישבו במערה עוד י"ב חדש, ולבאורה שנה זו שישבו שם היה מעונשו של הקב"ה ולא מחמת המלכות],

אמרי [באילו טענו ר"ש ור"א, לכל היותר לא מגיע לנו יותר מ"ב חודש שהרי. ראה משמר הלוי], משפט רשעים בגיהנם י"ב חדש שנאמר [ישעיה סו] ואשם לא תכבה, והיה מדי חדש צמדשו ומדי שנת צצנתו, יבא כל צפר, אף הנדונים צו צמטתם, מה שצמח למיניו שלהם [שמונים ימים עד שמוגיע לשבת, ואח"כ מונים שבתות], אף חדשים למיניו שלהן [לאחר י"ב חדשים נעשה שנה,

אבני חן למסכת שבת

תרומה],

[כאן קצין וכו' ראה פרש"י, ובריטב"א מביא ו"ל ור"ת ז"ל פי' כאן קצין בן זכאי תרמוסין תרומה אחר שברקו להתחזקו במהור, והא דאמרין עבד אידי נמי הכי, פי' ר"ת ז"ל, עבד אידי נמי כיעקב שתקן תקנה זו בעיר [וזה גם כאן תוס' ד"ה עבד]. ע"כ. וראה תוס' חולין טו: ד"ה כגון לפי הר"ת צמלשה איירי, ושייך נמי צמלשה לשון קציה.

נמצא שבין לרש"י ובין להר"ת הסבא הוכיח מזה שאו לא היו במקום זה קברים, ומה שהיה ספק נתהווה אחר כך],

תורמסי [Lupine] **תרומה** הנרכזת לשמך צטורה, וגם הוא היה כהן, כדאמרין [צמספמא דפרה] (פרק ג' ה') [צמס' פרה צטורה. וט'] אס מה שעשו ידי שמתה³,

עבד איהו נמי הכי היה מקצן תורמסין ומשליכן שם [מהמשך הגמ' משמע שנמנו וגמרו לעשות כן, כדי למהר את השוק, להילוך הכהנים], [רש"י קציר לשוננו ולא פירש מה בדיוק עשה רשב"י, ולכאורה אינו מוכרח שתורמסין אלו היו של תרומה, וגם כאן אין הפירוש של קצין כמו קצין של בן זכאי, אלא שקצצן לחתיכות קטנות ומשליכן שם, כאן לא פירש רש"י ששתלן, אבל באמת אין לדמות שני המעשיות, שכן זכאי נוכל לומר ששתל התורמסין מפני שהיו צריכין לו הגידולין, אבל רשב"י רצה רק לנסות שיועד לו מקום הקברות, לכן עשה רק לסמל מעשיו של בן זכאי אולי בזכותו יבורר מקום הקברים. וראה בן יהוידע], [ראה במדרש קהלת רבה פרשה י' אות י"א וז"ל שם אמר צריכין אנו מדיכיא מבריא, מה עבד נסיב תורמסין ומקליק בשוקא פי' לקח תורמסין והשליך בשוקא וכל הן דהוה מית [בכל מקום שהיה מת] טייף וסליק ליה פי' קץ ועלה שהיה לומש על המורמסין. הפירוש היא מעץ יוסף],

ועשה גם וקף המט צמקוס שהוא שם, וזיינו למקום הקצר, הכי מפרש צפסיקמא דפרשת העומר, וצסדר זרעים ירושלמי,

[וצ"ע דבירושלמי שביעית פרק ט' הלכה א' כתב בפני משה וז"ל וכל מקום שהיה טומאת מת היה קץ ועולה למעלה "וסילקו לטהר המקום". ואם נאמר שגם כוונת רש"י בן, צריך לפרש שצ"ח המקומות להסיר הקברים משם. וראה יפה עינים שפי' באופן אחר],

[ונעשה גם כלומר נודעה המת והתנועה עד שנתרפה הקרקע שעליו, ובוה היה מכיר מקום הקבר, וזהו אמרו כל היכא דהוי רפי כו' והגם נעשה כשורע שם תורמוסין כדי שלא יטמאו התורמוסין משום לא יאונה לצדיק כל און דמה בהמתן של צדיקים כו'. חכמת מנות], [ונעשה גם הגם שתורה לא בשמים הוא, מ"מ הגם גילה להם המציאות, וכיון שידעו שאין כאן עוד קבר, ממילא המקום טהור. ע"פ ברכי יוסף],

כל היכא דהוה קשי מיהריה, וכל היכא דהוה רפי צייניה, [וגירסא זו מפורש בתוס' שעשו אותה ע"י סדיגין ששראן במים, ובר"ם מביא גירסא בגמ' שרעצו בקרקע. אבל מדיכיא רש"י נראה שלא היה לו

אמר [ר"ש], **הואיל ואיתרחיש ניסא, איזיל אתקין מילתא** מדרך שעשה יעקב כשניצל מיד עשו [כי כשעושי' גם לאדם מנכין לו מזכותיו, לכך ראוי לו לתקן מילתא כדי שיהא זכות רבים תלוי בו, או דעשה לו הקב"ה הגם כדי שיוכל לזכות הרבים. עיון יעקב], **דכתיב בראשית לג ויבא יעקב שלם, ואמר רב, שלם בגופו שנתרפא מאלעמו, שלם בממונו, שלם בתורתו** שלא שם מלמודו מפני טורח הדרך,

בראשית לג **ויהן את פני העיר דברי מן ומנייה, ולי נראה מיוקן את חלקת השדה לשון מיוקן, אמר רב, מטבע תיקן להם** [שיהיה להם לעזר במשא ומתן, כדי שיתפרנסו],

ושמואל אמר, שווקים תיקן להם,

ור' יוחנן אמר, מרחצאות תיקן להם,

אמר [ר"ש], **איכא מילתא דבעי לתקוני? אמרו ליה איכא דוכתא דאית ביה ספק טומאה,**

דף ל"ד ע"א

ואית להו צערא לכהנים לאקופי שהיה אומן שוק שהספק צו, מקום מעבד העיר לרצים, והכהנים לא היו יכולין ליננס שם מפני טומאה, וצריך להקפיד דרך אחר ארוך,

[לכאורה היה רשות הרבים, וספק טומאה ברה"ד טהור, ומ"מ החמירו, ונראה טעמא כמ"ש תוס' בכתובות כח: שכל שהוא דבר קבוע תמיד לא רצו לסמוך על ספק טומאה ברה"ד. אילת השחר]

אמר [ר"ש], **איכא איניש ידיע דאיתחזק הכא** צהאי שוק מימיו **מיהרה** [וכי יש חזקה] שלא היה ציט הקצרות גמור [אלא קברו שם מת באקראי, שאם היה בית הקברות גמור], ולא יתן לפטמו [כדאמרין בסנהדרין מז: קבר הידוע אסור לפטמו, פינהו מקומו טמא ואסור בהנאה, וראה גם בגיור סד: שאם יש ג' קברים, באופן שניכר שהוא שכונת קברות קנו מקומם, ולכן שאל בן שהיה רוצה לפנות הקברים, אבל לבסוף לא עשה כן. ראה מ"ג],

א"ל ההוא סבא¹, כאן קיצין בן זכאי² שמלן ועקין לאחר גידולן, [בא לפרש לשון קצין שקשה איך יהיה ראיה ממה שקצין, לכן אומר שבאמת היה צ"ל "שתל" אלא נקט לשון קצין שכן באמת היה המעשה שלאחר שגדלו קצצו, אבל הראיה הוא ממה ששתלן שם, שכיון שהם של תרומה לא היה מביאן שם, אם היה שם חשש בית הקברות. וראה רש"י.

ובאמת לפי רש"י צריך לפרש שמה שכן זכאי שתל שם תורמסין, שבזמנו היה שם שדה רגילה והוא שתלן בדרך כל בני אדם כדי שיגדלו, אבל לפי פירוש רבינו תם גם ר' יוחנן בן זכאי ברק השדה בסדיגין מקודם, ואח"כ קצין שם התורמסין להראות שהמקום טהור. וכן משמע בתוס' נדה ס"א ע"א ד"ה מקום מיהרה לח כתב וז"ל וכה"ג ברק ר' יוחנן בן זכאי כשקצין תורמסי

אבני חן למסכת שבת

גירסא זו אלא מיהר את המקום ע"י שצפו המתים למעלה. ראה בהגהות ר' שמחה דעסויא זצ"ל.

אמר ההוא סבא [בלעג ובתמיה. שט], **מיהר בן יוחי בית הקברות** [פ' שלא היה לו לעשות זאת מאחר שהיו נוהגין בו טומאה. חדש האביב]!

א"ל [ר"ש לההוא סבא], **אילמלי לא היית עמנו** [כשעמדנו למנות רוב הדריעות אך לתקן את השוק], **ואפי' היית עמנו ולא נמנית עמנו, יפה אתה אומר,**

עכשיו שהיית עמנו, ונמנית עמנו הסכמת לדעמנו להיות מן המניין, **יאמרו** [בני אדם יתמחו] **זונות מפרכסות זו את זו** את שער מצמתה, להיות נאה [וראה מלא הרועים שציין לגמ' פסחים קיג: ג' שונין זה את זה כי ו"א אף הזונות, ו"א אף ת"ח שבבבל, הרי מבואר דזונות שונין זה את זה יותר מת"ח וכו'. עיי"ש], **תלמידים חכמים לא כל שכן,**

יהב ביה עיניה, ונח נפשיה [דההוא סבא],

[צע"ק דלקמן קמט: אמרינן דכל שהבירו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה? אילת השחר].

נפק [ר"ש] **לשוקא, חזייה ליהודה בן גרים** [שעל ידי שהוא סיפר את דברי ר"ש, הגיע כל הצרה, שהיה צריך להתחבאות במערה ל"ב שנה], **אמר עדיין יש לזה בעולם, נתן בו עיניו, ועשהו גל של עצמות** [לעיל לג: כתבו החוס' שצ"ל כאן "ונח נפשיה" שהלשון "גל של עצמות" הוא לשון גנאי, ואין לאמרה אלא על רשע, וראה שדי חמד מערכת גו"ן כלל לה שהארץ בזה, ומביא משם המקובלים שעל ידי שיצא הניצוץ הקדוש שלו פסקה חיותו עיי"ש עוד] **כמה שנקצק צסרו ונפל מזמן הרצה:**

ר"ת	רש"י	
הערות כאן קצין וכו'	שתלן (ועקין לאחר גידולן). וזוהי הביאו ראיה שהמקום היה מהור.	לאחר הבדיקה בסדינין תורמוסין להראות שהמקום מהור.
עבר איהו נמי הכי	היה מקצין תורמוסין. ראה מש"כ על רש"י, ובמדרש שדיה לוחש על התורמוסין.	תיקן מילתא כיעקב אבינו. ובדק את המקום ע"י סדינין.
אופן הדביקה	ע"י נס	ע"י סדינין שרויין במים

1. [כל היכא דאמרינן ההוא סאבא מאן הוא? כך ראינו שאינו אדם ידוע אלא זקן סתם שהיה נמצא באותה שעה, שהרי אתה מוצא, דאמרינן ההוא סבא על כמה דורות בהכל שוחטין חולין [ו]. רשב"א שדריה ר' מאיר לאיתויי חמרא מבי כותאיי אשכחיה ההוא סבא א"ל ושמת סכין בלועיך וגו',
ובחקמונ' [מנחות לו]. ההוא סבא תנא ליה, ובאין מעמידין [ע"ז לו]. ובסוף אלו עוברין בפסח [ג] ובערב פסחים [קו].

ולא תעלה על דעתך שמא אליהו הוא? דאמרינן בבמה מדליקין אמר להו ההוא סבא מיהר בן יוחי את הקברות, ובסופא יחיב ביה עינא ונח נפשיה. אוצר הגאונים חלק אוצר התשובות ברכות ה' ע"ב ס' כ', וראה מהר"ץ חיות מנחות מגו.

2. [בן זכאי חי [לא שנולד] בשנת 3833 שנת 73 למספרם] ור' שמעון בן יוחאי חי אחריו בשנת 3920 שנת 160 למספרם, וחורבן הבית היה בשנת 3828 שנת 68 למספרם ע"פ סדר הדורות],

3. [בתוספתא פרה פרק ג' אות ה' מעשה שכהן אחד היה רוצה לשרוף הפרה אחר הערב שמש, וריב"ז צרם אונו ונענש אותו כהן ומת בתוך ג' ימים, ולבאורה אין משם ראיה שהיה כהן?

אבל בספרי פרשת חקת שאלו תלמידיו את ריב"ז באיזה כלים [הכהן לובש] פרה נעשית? אמר להם בבגדי זהב, אמרו לו והלא כבר למדתנו רבינו בבגדי לבן? אמר להם אם מה שראו עיני ומה ששרתו ידי שכחתי כך, ק"ו למה שלמדתי, וכל כך למה כדי לחדד את התלמידים],

[תורמוסין תרומה, תורמוסין בא"י נזרעין ומרים הן הרבי [הרבה] כי דאמר בבבצה כה: אפילו כתרמוסא ששולקין אותה ד' [צ"ל ז'] פעמים במים ואוכלין אותו בקינוח סעודה. אוצר הגאונים כאן],

[כאן קצין וכו', פ' בכל המקום, שאם רק במקצתו, עדיין יש לומר שהיה או בשעת זריעה ידוע מקום הקבורה, וזרע במקום שאינו בית הקברות.

ועיקר העדות נסמכת על מה ששתל, ולא על העקירה, כי העקירה נעשתה בזמן שעדיין לא הוכשרו לקבל טומאה.

ולבאורה גם אם נורע חולין יש כאן עדות שאין במקום זה בית הקברות, שהרי אין זורעין בו משום קלות ראש. יוסף דעת בשם החזון איש],

מהני: **ג' דברים, צריך אדם לומר בתוך ביתו** [ולא לא קאמר תנא "לבני ביתי" אלא ר"ל שלא יאמר בקול אוווש שישמע בחוץ, רק יאמר בנחת כדי שיצייתו לו. יבין] **ערב שבת עם חשכה** שאם ימהר להזכיר מצעוד יוס יפגעו, וילמנו עדיין יש שהם [נראה דמניינא אתא למעוטי שאר דברים, שלא ימתין להזכירם כל כך סמוך לחשיכה, שלא תהיה השעה דוחקתם. הון עשיר],

עשרתם פירות האילן לסעודת שבת [פ' דשאר דברים עושים מהן גורן, וגלקטין בפעם אחת ומעשרן בגורנן, אבל פירות האילן מלקטין לאט לאט. וראה משמר הלוי], שאף אכילת עראי של שבת קוצעת למעשר [כדכתיב וקראת לשבת עונג. וט'], כלאמרינן במסכת ביצה (לד:) דשבת עונג אקרי, מכל שהוא [פ' גם באכילת כל שהוא, שהוא פחות מבשיעור] הוי עונג [וחייבת במעשר],

ערבתם ערובי תמוזין וחזירות, והני מרי שייכי למימריהו צלשון שאלה, דשמא כזר עשו, אכל צנר לא שייך [למימר. וט'] הדלקתם [בלשון שאלה] דדבר הנראה לעין הוא [לעניינא הוה, והא קא חזי אי אדליק אי לא אדליק. וט''],

הדליקו [בלשון ציווי] **את הנר,**

[גו"ל דתנא נקט כל הג' כסדר הראוי, דכל הנצרך ביותר מוזכרו תחלה, דשמא ישכחנה, להכי מוזכר תחלה עשרתם מצוירך אכילה בשבת, ואח"כ מוזכר ערבתם

אבני חן למסכת שבת

[אפשר הפירוש דאין צריך לומר כולם ביחד כלשון התנא ג' דברים, דבכל אחד בעצמו מפי יקלינהו מיניה, עוד י"ל שיאמר בעשה שיהיה עוד שהות ולא בשעה האחרונה שאין עוד זמן, ויאמר בניהותא עשרתם ואם לאו ילכו עתה לעשר. שפת אמת],

כי היכי דליקבלינהו מיניה [ולא יכעסו ויעשו מצותו. נמוקי יוסף],

אמר רב אשי, אנא לא שמייע לי, הא דרבה בר רב הונא, וקיימתי מסברא,

הא גופא קשיא, אמרת שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו, ערב שבת עם חשכה, עם חשכה אין מצעוד יוס הוא, ויש שהות לעשר ולערכו, ספק חשכה ספק אינו חשכה לא, והדר תני ספק חשכה ספק אינו חשכה מערב?

סימן [מאמרי ר' אבא אמר רב חייא בר אשי אמר רב. מהרש"א], בגופיא [הא גופא קשיא. כאן], [הכל מודים שאם נתקלקלה הגומא שאסור להחזיר. לקמן ג: נוסף ע"י גליון הש"ס], זימרא [זומר חייב משום גומע. לקמן עג:]. ציפרא [נכנסה לו צפור תחת כנפיו. לקמן קז:], בחבלא [מביא אדם חבל מתוך ביתו. לקמן קיג:], דמילתא [מכבדות של מילתא מותר למלטלן בשבת. לקמן קכד:]

א"ר אבא, אמר רב חייא בר אשי, אמר רב, לא קשיא כאן [זה ששנינו שרק ביום יכול לערב] בעירובי תחומין [דעירובי תחומין מיקון מעליא [דלורייתא היא. וט' פ' בעין דאורייתא], דאסמכות דבין תחומין אקראי, ואפילו למאן דאמר תחומין דרבנן, כדאמרין דעירובין (גא.), ילפינן מקום ממקום ומקום מניסה כו' [הרי שיש על זה לימוד מדאורייתא],

כאן [שמותר גם בבין השמשות] בעירובי חצרות אצל עירובי חצרות חומרא בעלמא הוא, ולא מיקרי [מיקני. וט', נמ"י] שציתה מעלייתא, וספקא [וצספיקא. נמ"י] דבין השמשות שפיר דמי,

ואמר רבא, אמרו לו שנים, צא וערב עלינו [רש"י מפרש דמיידי בעירובי תחומין, אבל ר"ת מפרש דמיידי בעירובי חצירות], לאחר עירב עליו מבעוד יום, ולאחר עירב עליו בין השמשות בין השמשות קונה עירוב שהוא תחילת קדושת היום,

זה שעירב עליו מבעוד יום הניח עירוב לסוף התמוס מצעוד יום, ולא הספיק להסתיין ממש, עד ש נאכל עירובו בין השמשות שאכלו כלל או אדם, וזה שעירב עליו בין השמשות נאכל [לאו דוקא, והוא הדין לא נאכל. תוס', פ' ואגב רישא דצריך לאוקמי בנאכל בין השמשות אמר כן גם בסיפא] עירובו משחשכה,

שניהם קנה [קנו. רש"י] עירוב דלגבי האי שנאכל בין השמשות משוינן ליה לילא, ואמרין כד קדש היום צדוד העירוב קיים, וקנה עירוב, דהלכה כר' יוסי

שהוא צורך מלטול והליכה, ובסוף מוכיר הדלקה משום דאח"כ אסור בהב' שהוכיר תחלה. יבין],

ספק חשכה, ספק אינו חשכה כגון בין השמשות [והוא תוך י"ג מינוטען וחצי קודם צאת הכוכבים, וג"ח מינוטען וחצי קודם ביהמ"ש הג"ל מחוייב להוסיף מחול על הקודש, כל הזמן הזה או מקצתו, ואחר צאת ג' כוכבים בינונים שאינן מפורין, הו"ל דאי לילה לענין הכנסת שבת. יבין],

אין מעשרין את הודאי דמיקון מעליא הוא, אף על גב דשבות בעלמא היא, קסבר, גזרו על השבות, אף על גב דבין השמשות,

ואין מטבילין את הכלים דהוי נמי שבות, כדאמרין צמסת צילה (יט). דנראה כמתקן כלי,

ואין מדיקין את הנרות כל שכן, דספיקא דלורייתא היא, וזו ואין צריך לומר זו קמני,

אבל,

מעשרין את הדמאי [דמאי = דא מאי] דלא דמי למתקן # [דמתקן היינו דבר שיש ברבר עצמה חסרון דהיינו כמו איסור חפצא, כגון טבל, שבעצם יש בה חסרון וכשמפריש תו"מ מתקן אותה, אבל דמאי אין בפירות עצמן שום חסרון, אלא הוא דבר חיצוני דהיינו איסור גברא, שצריך להפריש מדמאי משום תקנת חכמים], דרוב עמי הארץ מעשרין הן,

[לעיל כג. כתב רש"י ודמאי אפילו ספק לא הוי, אלא חומרא בעלמא דרוב עמי הארץ מעשרין, וראה תוס' לעיל יג. ד"ה רבא אמר, שכתבו והא דחשו הבא טפי למיעוט מבמקום אחר ? משום דהויא מיעוט דשכיח טובא והיו הרבה נכשלים],

ומעריבין עירוב, וצגמרא פריך הא חנן לעיל עס חשכה ערבסת, מקמי דליהוי ספק,

וטומנין את החמין נטמן בקופה של מוכין, להיות חומס משתמר בהן, אכל משחכה ודאי אין טומנין בהן, כדמפרש צגמרא:

נמ"מ: מנא הני מילי [שאומרים ג' דברים אלו בע"ש]? א"ר יהושע בן לוי, אמר קרא, איוב ה כד וַיִּדְעַתְּ פִּי־שְׁלֹֹם אֶהְיֶה [זה הדלקת הנר. תוס' הרא"ש], וַפְקֶדֶתְ גִּזְךָ [זה עירוב, עירוב משום דירה] וְלֹא תִחַמָּא [מלשון חסרון, שלא יחסר לו לאכול. תוס' הרא"ש, היינו מעשר] [תוכור ותשגיה במדורכי כ' לך תהיה, ולא תהיה ולא תהיה נחסר ממך להמסר ביד אחר. מד],

אמר רבה בר רב הונא, אע"ג דאמור רבנן, שלשה דברים צריך אדם לומר וכו', צריך למימרינהו בניהותא [ר"ל בדרך כבוד, ע"ר אמרם ז"ל אחתך גוצא גחין ולחיש לך ב"מ נמו: פ' שידבר עמה בלחש ובחשאי. ילקוט המאירי],

אבני חן למסכת שבת

דאמר בעירובין (לה.) ספק עירוב כשר,

ולגבי (ד. וט') האי שהונח עליו בין השמשות, ונתקיים עד שחשכה משוין לבין השמשות יממא, ועדיין לא קדש היום כשהונח, ונמצא שהיה שם כבר בשעת קניית עירוב,

[ומקשה] מה נפשך, אי בין השמשות יממא הוא, בתרא ליקני זה שהונח עליו בין השמשות קמא לא ליקני, ואי בין השמשות ליליא הוא, קמא ליקני בתרא לא ליקני?

[ומתרץ] בין השמשות ספקא דרבנן הוא כלומר [תחלה מפרש המילה "ספקא"] הא מילתא דמספקא לן, אי בין השמשות יממא או ליליא, [ועבשו מפרש המילה "דרבנן"] במילתא דרבנן איתרע לן, בעירובי תחומין דרבנן, וספקא וכל ספקא דרבנן לקולא:

(ו)אמר רבא, מפני מה אמרו אין טומנין בדבר שאינו מוסיף הבל כגון זמר ומוסין מושחשבת דמתנין וטומנין את המזין, טעמא דספק חשכה, הא ודאי חשכה אין טומנין, וסתם הטמנה דדבר שאינו מוסיף הבל, דאילו דבר המוסיף הבל אפילו מצעוד יום אסור, דמתן בפרק ד' בשבת (מז:) אין טומנין לא בגפת כו',

גזירה שמוא ירתיח שמוא קדמיו שנטמנה כשירצה להטמינה, וירתיחנה מחילה, ונמצא מנשל בשבת,

אמר ליה אביי, אי הכי בין השמשות נמי ניגזר דהא שבות מעלייתא היא, דהא איכא גזירה אסור דאורייתא, ותנא דמתנין אית ליה דגזרו על השבות בין השמשות, דקמיין אין מעשרין את הודאי?

א"ל [השיב לו רבא], סתם קדירות רותחות הן שמנון לבין השמשות הוא מעבירם מעל האור, וליכא למיחש לשמא נטמנה וירתיחנה,

ואמר רבא,

דף ל"ד ע"ב

מפני מה אמרו אין טומנין בדבר המוסיף הבל, ואפילו מבעוד יום דמתן לקמן, לא בגפת ולא בזבל, ואף על גב דסתם הטמנה מצעוד יום הוא, דהא אסרינן משחשכה, גזירה שמוא יטמין ברמין אפר המעורב בגמלים שיש בה גחלת,

אמר ליה אביי, ויטמין דהא מצעוד יום הוא?

גזירה שמוא יחתה בגחלים משחשכה, שבה [שיבה ?] לבשל הקדירה שלא בשלה כל זרעה,

וגזרו אף צבישלה כל זרעה [שאין להטמין], עד שיגרף או שיקטום [שכן הוא דעת

רש"י שגם הטמנה מותר אם היא גרוף וקטום],

והכי מסקינן בפרק כירה בשבת (לז.), דאמר רבי [לחקך דר נחמני א"ר אושעיא. כ"ה הסם], קטמיה [בין דגלי דעתיה דלא ניהא ליה בגחלים אלו, לכן אע"פ ש] והוצעה משהין עליה חמין שהוטמו מצעוד יום כל זרען, ומצטיל שצטיל כל זרעו [פ'] ומביא משם ראיה דגם בנחבשל כל זרעו, צריך שיהא גרוף וקטום, אבל הענין של קטמה והובערה לא שייך כאן, וכן אמר ר' יוחנן [שם לו:]:

ת"ר, בין השמשות, ספק מן היום ומן הלילה כלומר ספק יש צו משניהם, ספק כולו מן היום ספק כולו מן הלילה הרי שלשה ספיקות, לפיכך מטיילין אותו לחומר שני ימים, ולקמן מפרש, למאי הילכתא שייך לומר שמה יש צו משניהם,

ואיזהו בין השמשות,

1. משתשקע [גוף] החמה, כל זמן שפני מזרח [לקמן לה. מפרש מי סברת פני מזרח ממש, לא פנים המאדימין את המזרח, דהיינו צד מערב] מאדימין שנראה אדמומית חמה בעצם,

הכסוף השחיר התחתון תחתון של כיפת הרקיע הסמוכה לארץ ולא הכסוף העליון עליון גובהה של כפה אינה ממהרת להכסיף, בין השמשות ולקמן פריך מאי קאמר, דקשיא סיפא ארישא [דברישא אמר דבהש"מ הוא כל זמן שפני מזרח מאדימין],

הכסוף [השחיר] העליון והשוה לתחתון, וזהו לילה, דברי רבי יהודה,

2. ר' נחמיה אומר, כדי שיהלך אדם משתשקע החמה חצי מיל זהו שיעור אורך בין השמשות, ולאחר חצי מיל הוא לילה,

3. רבי יוסי אומר, בין השמשות כהרף עין כשיעור קריאת עין, דרפיון ולא בחזקה זה נכנס הלילה נכנס וזה יוצא והיום יוצא, יציאת זה עם כניסת זה, כשהם מתפרשין [וכשהן מתפרשין. ר"ן] [וכשמתפרשים. רר"ף] [פי'] ואותה הרגע שהיום יוצא והלילה נכנס ומתפרש היום מהלילה, אותה הרגע קרי בין השמשות, וכל דמקמי הכי הוא יום מעליא, ואי אפשר לעמוד עליו,

[הקדים נכנס ליציאת, כלומר אין לומר על היום יוצא עד שנכנס הלילה, לפי שא"א לעמוד על היציאה אלא ע"י הכניסה. יעב"ץ]

אמר מר, מטיילין אותו לחומר שני ימים, למאי הלכתא יטילו עליו ספק שמה משניהם יש צו,

בשלמא ספק כולו מן היום, איכא למימר לענין מולאי שבת, להביא אשם חלוי, ספק כולו מן הלילה לענין לילי שבת, אלא חומר שניהם למאי הילכתא?

אבני חן למסכת שבת

אמר רב הונא בריה דרב יהושע, לענין טומאה [טומאת זיבת זכר],

וטומא שצעה, או שמא כולה או מן היום או מן הלילה ואין כאן אלא אחת,

כדתנן [בובים פ"א מ"ו], ראה [זכר זיבה, שני ימים בין השמשות, דז מוטמא צימים וצראות, בין שראה שמים [שתי ראיות] ציז אחד, בין שראה שמים צשני ימים לצופים [ראיה ביום אחד, וראיה שני], בין שראה אחת צשני ימים, כגון בין השמשות [פ' וראה מתחלת בין השמשות עד סופה], חשיב ליה כשתי ראיות משום ימים, דילפינן מלכר ולנקבה [דראיה אחת של שני ימים מוטמא כשני ימים], מה נקבה [אשה נדה נטמאת] צימים אף זכר צימים, וראיות [דזכר, וט'] בגופיה מיפרשא [פ' שהרין שוב מוטמא בימים ילפינן מובה, אבל שוב מוטמא בראיות זה כתיב בוב בפירושו זה אין צריך ללמוד מנדה], כדמניא צמגילה (ט). מנה הכחוש שמים וקראו טמא כו',

[הרי איש זה] ספק לטומאה ספק טמא ספק טהור ולקרובן ספק חייז קרבן עס הטומאה, ספק אינו חייז קרבן, אכל [בכל אופן] טמא שצעה [שצריך לפור שבעה נקיים], דז בעל שמי ראיות או שני ימים, כל תורת טומאת זצין עליו, וראיה השלישית הוא רק] ושלשי מציאתו לידי קרבן, [ויש באן שלשה ספיקות:]

1. זה [במשנה זו, דתני "שני ימים בין השמשות"] שראה שני בין השמשות [פ' בין יום ראשון לשני, ומבין שני לשלישי], ספק יום אחד הוא [שמא שני הראיות הם של יום שני] וטמא צשני ראיות, או שני ימים לצופין הן, וטמא נמי צמורת ימים [ולא יהיה נפק"מ לדינא אי טמא הוא משום ראיות או ימים],
2. ספק שני ימים שאין לצופין הן [שמא ראיה ראשונה היה של יום ראשון, וראיה שניה היה מיום ג'] וטהור מוטמאת שצעה, אלא כצעל קרי צעלמא [הוא. וט'], דלאו שמי ראיות ציזם אחד איכא, ולא שני ימים לצופין איכא,
3. ספק שהן שלושה ימים לצופין דז גמור הוא אף לקרבן,

[ומפרש חג' ספיקות],

[ומפרש # 2] כיצד, שמא בין השמשות הראשון כולו מן היום [יום ראשון], וצין השמשות השני כולו מן הלילה [יום שלישי] ונמצא יום אחד הפסק צינתיים, וטהור [לגמרי],

[ומפרש # 1 בשני אופנים] או שניהם מן היום דהוו להו שני ימים לצופין, וכן אם שניהם מן הלילה הוו להו נמי שני ימים לצופין,

או שמא אם הראשון מן הלילה והשני מן היום הוו להו נמי שמי ראיות ציזם אחד, וטמא שצעה בכל אלו, ואין כאן קרבן,

[ומפרש # 3 בבמה אופנים] או שמא שמי(הן ?) הראיות היו מקצתן ציזם ומקצתן צלילה, ויש כאן שלשה רצופים,

וכן אם הראשונה מקצתה ציזם ומקצתה צלילה, והשניה כולה מן הלילה, או הראשונה כולה מן היום והשניה מקצתה ציזם ומקצתה צלילה, הוו להו שלושה ימים לצופין, וטעון קרבן,

הלכך [אם ראה שני ימים בין השמשות הרי הוא] ספק אף לקרבן ומציא חטאת העוף הבאה על הפסק ואין נאכלת, דשמא לאו צר קרבן הוא, ומליקת חולין נבלה,

ראה יום אחד בין השמשות, ספק לטומאה שמא מקצתה ציזם ומקצתה צלילה, והיינו [שדינו להוות עליו] חומר שני ימים [שראה שני ימים],

[והזור לעיל] הא גופה קשיא, אמרת איזהו ביה"ש, משתשקע החמה, כל זמן שפני מזרח מאדימין עדיין לא הכסף אפילו מחמתו, הא הכסף התחתון, ולא הכסף העליון לילה הוא, והדר תנא הכסף התחתון ולא הכסף העליון בין השמשות?

אמר רבה, אמר רב יהודה, אמר שמואל, כרוך ותני [לשון "כרוך ותני" יש 7 פעמים בש"ס] שני הדברים צכך אחד, צמורה אחת איזהו ביה"ש משתשקע החמה, כל זמן שפני מזרח מאדימין, והכסף התחתון ולא הכסף העליון נמי בין השמשות, הכסף העליון והשוה לתחתון לילה,

ורב יוסף, אמר רב יהודה, אמר שמואל, הכי קתני משתשקע החמה כ"ז שפני מזרח מאדימין [הרי זה] יום, הכסף התחתון ולא הכסף העליון, ביה"ש, הכסף העליון והשוה לתחתון, לילה,

ואודו לטעמייהו דרבה סבר שיעור בין השמשות נפיש, ורב יוסף סבר זוטא,

דאיתמר, שיעור ביה"ש בכמה?

אמר רבה, אמר רב יהודה, אמר שמואל, שלשה חלקי מיל [כדי שילך אדם ג' חלקי דמיל קודם משתמשך. וט'],

מאי ג' חלקי מיל [ג' חלקים של מוה], אילימא תלתא פלגי מילא, נימא מיל ומוחצה,

אלא תלתא תילתי מילא, נימא מיל,

אלא תלתא ריבעי מילא [דצציר מן המיל ריצעא דמיל [פ' שהוא רבע מיל פחות ממיל]. וט'],

ורב יוסף, אמר רב יהודה, אמר שמואל, שני חלקי מיל,

מאי שני חלקי מיל, אילימא תרי פלגי מילא, לימא מיל,

ואלא תרי רבעי מילא, לימא חצי מיל [חצי מיל, ד' ריצעי מילה יש צמיל, ד' ריצעי הוו חצי מיל. וט'],

אלא

דף ל"ה ע"א

אבני חן למסכת שבת

לראות אם יש שם אדמומית חמה, א"ל, והתניא, כל זמן שפני "מזרח"
מאדימין,

תרי תילתי מיל [נציר ממיל תלמי דמיל פי' שליש מיל פחות ממיל],

א"ל [השיב לו רבה], מי סברת פני מזרח ממש, לא פנים
המאדימין את המזרח לערב חמה שוקעת צמערב, וזהווי חמה מאדימין
את המזרח כחלון [הבית], דכשהחמה נכנסת צה, מאדמת כותל שכנגדה [פי' אבל
לראות בדיוק אם הגיע כבר בין השמשות צריך לראות למערב],

מאי בינייהו [רבה ורב יוסף? איכא בינייהו פלגא דדנקא אחד
משנים עשר 1/12 צמיל [דדנקא הוא שתות, ופלגא דדנקא הוא חלק הי"ב],
דשיעורא דרצה תלת ריבועי 3/4 מילא, היינו משעה פלגי דנקא 9/12, ושיעורא דרב
יוסף שמונה פלגי דנקא 2/3=8/12. דנקא שמונה,

איכא דאמרי, רבא [רבה. מנחם יהודה] חזייה לאבבי דקא דאוי
למזרח, א"ל מי סברת פני מזרח ממש, פנים המאדימין את
המזרח,

וחילופה [פי' ולהיפך כמזה דפליגי רבה ורב יוסף בשיעור בין השמשות]
אפילונו רצה ורב יוסף בחלתא דהתם שיעורא דרב יוסף נפיש מדרצה, רצה
דאמר הכא חלתא אמר התם תרי, ורב יוסף דאמר הכא תרי, אמר התם חלתא,

וסימניך כוותא חלון, כמו שפירשמי,
[קצת דחוק לישנא דסימניך דהא היינו פירושא דחלתא, ונראה שהסימן הוא
לכור ללשון זה שרבא הוא דחוייה, שרבא הוא שנוכר בו "כוותא" לענין אחר,
דאמרינן בברכות סב. לענין בית הכסא, רבא, מקמי דהוי רישא [ראש ישיבה]
מקרקשא ליה רב רב חסדא אמנזא בלקנא, בטר דמלך עבדא ליה כוותא, ומנחא
ליה ידא ארישה. ע"כ, [וזה לפי הגירסא דרבא היה זה דחוייה לאבבי, ולא רבה].
ע"פ רא"מ הורוויץ:]

דאמר רבה, חלתא כוורת [basket] בת תרי כורי [שמוחזקת שני כור],
שרי למטולא [בשבת] דמורת כלי עליה [ואינה מוקצה], ובת חלתא
כורי גדולה יותר מדאי, ואין מורת כלי עליה אסור למטולא,

ורב יוסף אמר, בת חלתא כורי נמי שרי, בת ארבעה כורי
אסור,

[שנינו לעיל] ר' נחמיה אומר כדי שיהלך אדם משתשקע
החמה חצי מיל: א"ר חנינא, הרוצה לידע שיעורו של ר'
נחמיה, יניח חמה בראש הכרמל הר שעל שפת הים, וחמה סמוך
לשקיעתה נראית על ראשי ההרים [פי' נראית לאדם העומד על ראש ההר, לכן
אומר שיעלה לראש הר הכרמל] וירד ויטבול בים [הים כאן הוא ים כנרת,
והכרמל כאן הוא צד הכרמל שרואה משם את הכנרת, והכרמל למערבו של
הכנרת, וכשעומד בראש ההר וצופה למערב רואה שקיעת החמה. קורנפלד],
ויעלה ויכדי שירד ויטבול ויעלה הוי לילה, וזהו שיעורו של ר' נחמיה,

אמר אבבי, בעי מיניה דמר רצה [פעם שאלתי את רבה אם מותר
למלטל כוורת] בשעת מעשה שהייתי צריך לדבר, ואפילו בת תרי
כורי לא שרא לי,

כמאן הא דאפילו צמרחי כורי לא שרא?

א"ר חייא, הרוצה לראות בארה של מרים, יעלה לראש
הכרמל, ויצפה, ויראה כמין כברה סלע עגול ועשוי ככרה בים, וזו
היא בארה של מרים שהיה מתגלגל עס ישראל צמדבר, צומחה של מרים,
דכתיב [צמדבר כ] ותמת שם מרים, וסמך ליה ולא היה מים לעדה,

כהאי תנא, דתנן [כלים טו א], כוורת הקש [פי' כוורת שנעשה מ]
זנבות שזולין, אשטריי"ס (קש), וכוורת הקנים, ובור [שהוא בתוך]
ספינה אלקסנדרית [ואינה מחוברת לספינה] i.e. [Alexandrian ship
Sea ship with water reserviors] ספינה גדולה שפורשים צה לים הגדול, ומי הים
מלחוק, ועושין כלי גדול כמין צור [בתוך הספינה], ונותנין לתוכו מים יפים,

אמר רב, מעין המיטלטל טהור מלקבל טומאה [וקשה ותיפוק ליה
דכלי אבנים אין מקבלים טומאה? רש"י], וטובלין צו [בתוך הסלע] דלא כללי
דמי, להיות המים הנובעין ממנו [פי' בתוך הסלע לתוך חלל הסלע] כשאוצין
וזהו בארה של מרים ואין לך מעין מיטלטל, אלא צמרה של מרים:

[אע"פ. רש"י] שיש להם שוליים [שיש לכל הכלים הנ"ל מושב רחב בלי
חידוד, דאז הרי הן מסתמא עשוין לנחת, אף שאין ידוע כן בבירור. יבין שם],
והן מחזיקות מ' סאה בלח אין צו גודש שהן כוריים ששים סאה
[דכור הוא שלשים סאה] ביבש שהגודש מחזיק שלש צכלים שלהם, שהיו עשוין
כיס שעשה שלמה, גובהן כחצי רחמן והם עגולים, וזהו דאיתקש כלי עץ לשק
[לענין קבלת טומאה], דמיטלטל [ששק מיטלטל] מלא וריקן, וזה אינו מיטלטל
מלא, דגדול יותר מדאי, ואם יטלטלוהו יצטר צדיהם,

אמר רב יהודה אמר שמואל, בין השמשות דר' יהודה,
כהנים טובלין בו ואף על פי שצריכין הערב שמש אחר טבילה לאחר
צמרומתם, קסבר יממא הוא, ויש שהם אחרייו לשקיעת החמה [פי' להערב שמש],

אמר אבבי, שמע מינה [מדקאמר מ' סאה בלח שהם ס' כור ביבש] האי
גודשא תילתא [מלבר] הוי,

למאן, אילימא לר' יהודה ספקא הוא ספק הוא לדידיה, הואיל וקרי

אבבי חזייה לרבא [לרבה. וי'], דקא דאני למערב מציע ערב שבת

אבני חן למסכת שבת

ליה בין השמשות כוליה ספקא הוא, ושמה טבולו זלילה, ואין כאן הערב שמש,

אלא ביה"ש דר' יהודה [שהוא מיד לאחר שקיעת החמה] **לר' יוסי**
[דאמר בהרף עין],

אלא בין השמשות דר' יוסי לר' יהודה לא גרסינן, דהא צהדיא אמר שמואל בין השמשות דר' יהודה כהנים טובלין זו [ואיך יכול להפוך מה שאמר בפירוש, דמיירי בבין השמשות "דרבי יהודה"].

ומאן דגרסינן ליה מפרש הכי, אללא בין השמשות דר' יוסי לר' יהודה, והכי אתמר [פ' שמהפכין גם את מה שאמר רב יהודה אמר שמואל] בין השמשות דר' יוסי לר' יהודה כהנים טובלין זו,

ואשמעינן שמואל, דבין השמשות דר' יוסי קדים לדר' יהודה, ותחילת בין השמשות דר' יהודה לר' יוסי לילא הוא, ודר' יוסי לר' יהודה יממא הוא, "והא צבי הערב שמש" [פ' דאי גרסינן אלא בהש"מ דר' יוסי לר' יהודה, ע"ז לא היה אומר "כהנים טובלין בו פשיטא", אלא ה"ה הגמ' מקשה איך הבהנים טובלין בו "והא בעי הערב שמש"].

וראה יעב"ץ שכתב וצ"ל שאח"ז היה גורס ג"כ אלא בה"ש דר' יהודה לרבי יוסי כו' כגירסא דידן # וכן משמע ממה שקורא רש"י לקמן לגירסתיו "סיפא"].

[וממשך לפרש גירסתיו "והא בעי הערב שמש" נהי [דבהש"מ דר' יוסי] דלר' יהודה יממא הוא, מיהו היכי טביל, הא בין השמשות דר' יהודה ספק לילה הוא, וכיון דבין השמשות דר' יוסי כהרף עין, מקמי דסליק מטבילה שלים, ועייל בין השמשות דר' יהודה, וספק לילה הוא ואין כאן הערב שמש [כן היינו מפרשים גירסא זו].

ולאו מילתא היא [פ' אין לגרום ולפרש בן], דליכא למימר דר' יוסי קדים, מדקאמר "צסיפא" [פ' כמש"כ העיב"ץ שגורסים שני הגירסאות, קודם שואל על הגירסא אלא בין השמשות דר' יוסי לר' יהודה, ומתריץ והא בעי הערב שמש, ואח"כ מקשה מהגירסא אלא בין השמשות דר' יהודה לר' יוסי] אללא דר' יהודה לר' יוסי, ופרכינן פשיטא, ואי הוה לן לספוקי דדילמא דר' יוסי קדים, מאי פשיטותא, טובא אשמעינן שמואל, דאשמעינן דבין השמשות דר' יהודה קדים,

כהנים טובלין בו, פשיטא דלר' יוסי כהנים טובלים זו דר' יהודה, דהא ספקא דר' יוסי כהרף עין, וכל למעלה הימנו [פ' קודם לזמנו] יממא הוא, ושיעוריה דר' יהודה נפיש טובא, ומעריצ שמשיה (: יעב"ץ) [צ' בין השמשות דר' יוסי] [פ' פשיטא שיכול למבול בבין השמשות של ר' יהודה אליבא דר' יוסי, שאז יש לו הערב שמש בבהש"מ של ר' יוסי]?

מהו דתימא, בין השמשות דר' יוסי מישך שייך בדר' יהודה
צסופו הוא נכלל, וכי שלים דר' יהודה לילא הוא אפילו לר' יוסי, וכי טביל צסוף בין השמשות דר' יהודה, תו ליכא הערב שמש,

קא משמע לן, דשלמים בין השמשות דר' יהודה, והדר מתחיל בין השמשות דר' יוסי קא משמע לן שמואל, דכל בין השמשות דר' יהודה לר' יוסי יממא הוא, וכשר לטבילה, והדר מתחיל דר' יוסי, והוא הערב שמש [פ' דאליבא דר' יוסי אם טבל בבה"ש של ר' יהודה, כשבא בה"ש של ר' יוסי היו הערב שמש, והוא נטהר לאכול בתרומה],

אמר רבה בר בר חנה, א"ר יוחנן, הלכה כר' יהודה לענין שבת [שבשקיעת החמה מתחלת בין השמשות], **והלכה כר' יוסי לענין תרומה** [דבה"ש היו כהרף עין, אחר זמנו של ר' יהודה],

בשלמא הלכה כר' יהודה לענין שבת, לחומרא כלומר מדקאמר
ר' יוחנן הלכה כר' יהודה להכי, והלכה כר' יוסי להכי, שמע מינה מספקא ליה, הלכך על כרחך לחומרא צבי למחל,

ובשלמא כי אמר הלכה כר' יהודה לענין שבת איכא למימר דלחומרא אמרה, ובערב שבת אמר [לומר. ררי"ף], שאס עשה צו מלאכה מציא אשם תלוי, אכל צמואי שבת לא עבדינן כוותיה, למימרא דבין השמשות [לומר דכי שלים בין השמשות. ררי"ף] ידיה [דר' יוסי. ר' בצלאל רנשבורג, ר' אליהו גוטמאכער, יעב"ץ] לילא הוא,

אבל לענין תרומה, מאי היא, אילימא למבילה דסניא ליה
דכהנים טובלין דדר' יהודה, כדקאמר ר' יוסי, והא לר' יוחנן דר' יהודה **ספקא היא** מדלענין שבת קאי כוותיה לחומרא [פ' ואיך מתיר למבול כשהוא כבר ספק לילה],

דף ל"ה ע"ב

אלא [הא דקאמר ר' יוחנן דהלכה כר' יוסי לענין תרומה] **לאכילת תרומה** [בניחותא] **דלא אכלי כהנים תרומה, עד דשלמים בין השמשות דר' יוסי** וכולה מילתא דר' יוחנן לחומרא, דלא תימא כי שלים בין השמשות דר' יהודה לילא הוא, ויכול [וכהן שטבל מותר לאכול בתרומה, אף קודם שנשלם בה"ש דר' יוסי, אלא צריך להמתין עד שיעבור גם בה"ש דר' יוסי], וממילא נמי לענין מוצאי שבת [אולינן לחומרא ד], לא אמרינן כר' יהודה, דנימא [דבין השמשות. שש"מ] דר' יוסי לילא הוא, ושרי,

א"ר יהודה אמר שמואל, כוכב אחד יום, שנים בין השמשות, שלשה לילה,

תניא נמי הכי, כוכב אחד יום, שנים בין השמשות, שלשה לילה,

א"ר יוסי, לא כוכבים גדולים הנראין ביום, ולא כוכבים קטנים שאין נראין אלא בלילה, אלא בינונים [פ' ונפקא מינה דלענין תוספת מחול על הקדש דבעי' ג' כוכבים קטנים, דהוי לילה גמורה, אבל בתחלת היום שמוסיפין מן הקדש על החול שלשה בינונים. חידושי הר"ן],

א"ר יוסי בר' זבידא, העושה מלאכה בשני בין השמשות ערב שבת ומוציא שבת צהעלם אחד [וצ"ע למה צריך להיות בהעלם אחד ? וראה רש"י], אין כאן עוד אשם תלוי, אלא חייב **הטאת ממה נפשך**, אי לילא הוא, חייב על ערב שבת, ושל מוצאי שבת אינו כלום [שכבר יצא השבת], ואי יממא הוא חייב על מוצאי שבת, ואין של ערב שבת כלום, וכגון דעבד ליה "כל בין

אבני חן למסכת שבת

השמשות, דליכא לספוקי להאי במחילמו ולהאי בסופו,

אמר רשב"ג, מה נעשה להם לבבליים, שתוקעין ומריעין [פ'] בסדר השני היו רק תוקעין ומריעין] ושובתין מתוך מריעין,

[ומתמה איך אמרת כן, אי הכי] תוקעין ומריעין הוו להו חמשה [ולעיל אמרנו שש תקיעות היו תוקעין]? אלא שתוקעין וחוזרין ותוקעין ומריעין [שהיו מהפכין לתקוע תקיעה תקיעה תרועה], ושובתין מתוך מריעין,

[זה סיום דברי רשב"ג, אלא שהפסיק בינתיים והקשה תוקעין ומריעין הוו להו כו. חכמת מנוח, ומסיים רשב"ג שעושין כן לפי ש] מנהג אבותיהן בדיהן [וג'ל טעם שהיו שובתין מתוך מריעין, לפי שחשו, שמא יטעו כשלא ישמעו תקיעה ראשונה, וישמעו שניה, ויסברו שהיא ראשונה. יעב"ץ],

מתני ליה רב יהודה לרב יצחק בריה, שניה להדליק את הנר, כמאן לא כר' נתן ולא כר' יהודה הנשיא [פ'] ומנין לו שיטה חדשה שאינה כשום תנא],

אלא שלישיית להדליק את הנר, כמאן כרבי נתן,

תנא דבי רבי ישמעאל, שש תקיעות תוקעין ע"ש, התחיל לתקוע תקיעה ראשונה, נמנעו העומדים בשדה מלעודר מלמפור, ומלחרוש, ומלעשות כל מלאכה שבשדות,

ואין הקרובין [אלו העומדים בשדות הקרובים לעיר], רשאים ליכנס, עד שיבואו רחוקין, ויכנסו כולם כאחד שלא יחשדו [בני אדם הרואים אותם נכנסין, לא יחשדו את] הנכנסים צלמיהם לומר [עליהם]. שסקן צמלאכתן אמר ששמעו קול השופר, שאין הכל מכירין מי קרובים ומי רחוקים, [ובשפת אמת תמה מאד איך לא יהיו הקרובין רשאים ליכנס, והיו צריכין לישב שם בשדה עד שיבואו הרחוקים ? לכן י"ל דהתקיעה היה שגם הקרובים כשישמעו התקיעה צריכין לתקוע ג"כ כדי שישמעו הרחוקין שאין שומעין תקיעת חזן העיר, ועליהם להודיע, ולהזהיר את הרחוקין. פ' שאינם רשאים ליכנס כדי שיתקעו שישמעו הרחוקים עיי"ש, ובמשמר הלוי תמה ע"ז דהא נמצא שעיקר חסר מן הפסר],

ועדיין חנויות [שבתוך העיר] פתוחות, ותרסיסין הן דלמות [מלומות] המנויות, ומסלקין אותן, ומניסן על גבי יתדות, ומוכרין עליהן תנצין ושאר דברים, ולעבד מחזירין אותן לפתחים, מונחין,

התחיל לתקוע תקיעה שניה, נסתלקו התרסיסין, ונגעלו החנויות,

ועדיין חמין מים חמין, למוג צהן יין לשמות, מונחין על גבי כירה, וקדירות מונחות על גבי כירה,

א"ל רבא לשמיעה, אתון דלא קים לכו בשיעורא דרבנן זין השמשות, אדשימשא אריש דיקלי [כשהשמש בראש האילנות], אתלו הדליקו את הנר מצדד יוס,

ביום המעונן [שאין שמש] מאי? במתא חזי תרנגולא מרגנולין היושבים על הקורות מצדד יוס, וכן ברברא [בשרה] עורבי [יש סימן] העורבים נשד, אי נמי אדאני [ברשסמרו פ' מלשון ארונ, כן נקראין פרחים שנפתחין ביום ונסגריין בלילה כארון שנפתח ונסגר] עשז הקרוי מלו"א [old french. malve] mallows, a plant with a hairy stem' and purple flowers whose leaves always face the sun. kornfeld] ועלין שלו נוטין ללד הסמה, שמרית כפופין למזרם, ונחלי היום זקופין, ולערב כפופים מאד למערב,

[ראה או"ח סימן רס"א סעיף ג, מי שאינו בקי בשיעור זה [של זמן הדלקת הנרות] ידליק בעוד שהשמש בראש האילנות, ואם הוא יום המעונן ידליק כשהתרנגולין יושבים על הקורה מבע"י, ואם הוא בשרה שאין שם תרנגולים ידליק כשהעורבים יושבים מבע"י:]

וכתב באילת השחר, ולכאורה צע"ק למה לא נוכל לפשוט מזה מתי זה בין השמשות [פ'] שהרי נמצא שיש סימן פיזית מתי הוא בין השמשות, ואיך שייך שיהיה מחלוקת בזה, דאלו לר"ת זה כמעט שעה יותר מלפי שיטת הנג"א, והרי זה דין שנאמר בגמ' לסמוך ע"י, ומה יכול לידע מתי הזמן להדליק נרות שבת, וכעין זה יש להעיר בהא דאמרינן ב"מ דף מב דהכלב מריח עד ג' טפחים, והא יש מחלוקת כמה שיעור טפה, דלסברא א' יהיה ג' טפחים עשרים וארבע צ"מ [דטפח הוא 8 צ"מ, וכל 2.5 צ"מ הוא אינמש אחד, ונמצא שזה קצת יותר מ 3 אינמש] ולאידך קרוב לשלשים צ"מ [דטפח הוא 10 צ"מ דהיינו 4 אינמש], וא"כ הרי יכולים להכניס בשר ולכסות בעפר בעומק עשרים וארבע צ"מ, וכן במקום אחר קרוב לשלשים צ"מ, ונראה היכן יריח ויחפש הכלב להוציא הבשר:]

ת"ר, שש תקיעות אף המנועות צמין [פ'] שתקעו שני פעמים תקיעה תרועה תקיעה, דסדר שלהן, תקיעה תרועה ומקיעה תוקעין ערב שבת, ראשונה להבטיל את העם ממלאכה שבשדות ויהא להן שהם ליכנס לעיר, שניה, להבטיל עיר ממלאכה, וחנויות ממקם וממכר, שלישיית, להדליק את הנר, דברי ר' נתן,

ר' יהודה הנשיא אומר, שלישיית לחלוץ תפילין [פ'] לפי שאין תפילין בשבת, דהא אינן צריכין אות. חידושי הר"ן # ומשמע שהאות של שבת מתחיל כבר סמוך לשבת] והדלקת נר צריעית [פ'] בסוף, בסדר השני כשתוקע מריע ותוקע, שהוא רביעית חמישית וששית, דהיינו לאחר ששוהה כדי צליית וכו' באותן התקיעות היה מודליק נרות לאחר תקיעה ראשונה], ושוהה [לאחר תקיעה השלישית] כדי צליית דג קמן, או כדי להדביק פת בתנור ועדיין יש שהם כדי שיקרמו פניה [פ'] ולאחר השיעור כדי להדביק, תוקע קת"ק, ועדיין נשאר זמן כדי שיקרמו פניה], שהיו ממהרים המקיעות [ג' האחרונות] כדי להספיק מחול על הקדש, ותוקע ומריע ותוקע הרי שש ושובת חל שגם עליו,

אבני חן למסכת שבת

ותו הא דתניא [פ'] שעד עכשיו יש לנו כבר שתי ברייתות א' שאין מטלטלין לא שופר ולא חצוצרות, וברייתא שניה שופר מטלטל וחצוצרות אינם מטלטלין, ומביא ברייתא שלישית בדיעה נוספת], כשם שמטלטלין את השופר, כך מטלטלין את חצוצרות, מני' [מי הם ג' ברייתות אלו]?

אלא לא קשיא, הא [ברייתא השניה] שופר מיטלטל וחצוצרות אינן מיטלטלין, דמוקדה הוא, אצל שופר מורה כלי עליו, כדאמרינן לעיל, ר' יהודה [ראית ליה מוקדה],

הא [ברייתא שלישית] דקמי תרייהו מטלטלין, ר' שמעון היא, דליה ליה מוקדה,

הא [ברייתא ראשונה] דקמי אף שופר אין מטלטלין, ר' נחמיה דאמר אפילו תרוד אפילו טליה אין יטלין, אלא לנורח משמישו המיוחד, ועיקר שופר לאו לגמיע מים קאי,

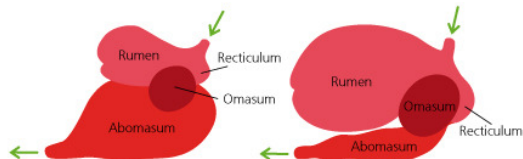
ומאי שופר (נמי. ד"ס) דקמי דהיא דר' נחמיה, דאקדמית דה לחצוצרות לאיסורא, וכיון דמי אין מטלטלין את השופר, מו לא כריך למתני חצוצרות, דכל שכן היא, הואיל ואינו ראוי לגמיע דו מינוק, אלא שופר דתנא רישא הוא חצוצרות חצוצרות, וחצוצרות דתנא בספא הוא שופר, דאישתנו שמייהו, כדרב חסדא,

דא"ר חסדא, הני תלת מילי אישתני שמייהו, מכי חרב בית המקדש [ראה יעב"ץ שמפרשה מטעם אם אשכחך ירושלים וגו'],

חצוצרתא שופרא, שופרא חצוצרתא, למאי נפקא מינה לשופר של ראש השנה אין מוקעין אלא באותו שם הארץ קורין חצוצרות, והוא שופר, או אם בא עם הארץ לשאול כמה יתקע אומרים לו בחצוצרות,

ערבה צפצפה, צפצפה ערבה, למאי נ"מ ללולב [צפצפה] פסולה ללולב, ועלה שלה עגול, וקנה שלה לנך, כדאמרינן בקוסה [ולכן לא כשר לערבה אלא מה שקורין צפצפה, שהוא באמת ערבה שהוא כשרה],

פתורה [לשלחן גדול קורין עכשיו] פתורתא, פתורתא [לשלחן קטן קורין עכשיו] פתורה מתחילה היו קורין לגדול פתורה ולקטנה פתורתא, ועכשיו נשתנו, למאי נ"מ למקח וממכר,

[כרם, בית הכסות, המסס, קיבה,

כרם הראשון הוא rumen הכרם השני הוא בית הכסות הנקרא reticulum

התחיל לתקוע תקיעה שלישית, סילק המסלך קדומה העשויה להסתלק למאכל הלילה, והטמין המטמין את הראיות למחרת, והדליק המדליק,

[והא דאקדים ותני הטמנת חמין להדלקת הנר, מפני שכן היו נוהגים להקדימו, אבל ודאי בעיקר הדין איסור הדלקת הנר קדים, כדאיתא במתני' לעיל לד: דבין השמשות אין מדליקים את הנר, וטומנים את החמין. ריטב"א],

ושוהה כדי צליית דג קטן, או כדי להרביק פת בתנור, ותוקע ומריע ותוקע ושובת [צריך לפרש כמו שכתב רש"י לעיל שנותן זמן כדי שיקרמו פני הלחם בתנור, ואח"כ תוקע],

א"ר יוסי (בר) [ברבי] חנינא, שמעתי שאם בא להדליק אחר שש תקיעות מדליק, שהרי נתנו חכמים שיעור לחזון הכנסת שמש הצינור [שהוא היה תוקע בערב שבת, תקיעות אלו], להוליד שופרו לביתו שהיה גג מיוחד, צנזרה העיר ואמנעיתה, לתקוע שם, ומשם מוליכו לביתו, אלמלא אכתי לא נקיע קדושת שבת עליהו, [לשון "חזון הכנסת" יש ביומא סח; מוגילה כה; סוטה מ; ו"לחזון הכנסת" יש ביומא יא.],

אמר [ו. מנחת יהודה] לו, אם כן נתת דבריך לשיעורין פעמים צמיח קרוב, פעמים צמיח רחוק,

אלא מקום צנוע יש לו לחזון הכנסת בראש גגו שמקע שם # [רש"י בא לפרש למה קורא אותה גג, שהרי לא היתה ביתו? לכן אומר כיון שתקע שם קורא לה "גג"], ששם מניח שופרו, לפי שאין מטלטלין אפילו צרעות הימדי לא את השופר, ולא את החצוצרות [וכיון שהגיע השבת היה צריך להניחן],

והתניא, שופר מיטלטל לפי שפופף ראשו, וראוי לשאוב בו מים ולשתות המינוק, [אבל] וחצוצרות פשוטות, ואינה ראויה אלא לתקוע, והיו דבר שמלאכתו לאיסור, ואסור משום מוקדה אינם מיטלטלין?

אמר רב (יוסי) [יוסף] לא קשיא, כאן ביחיד [מותר למלטל שופר] כאן בצבור [אסור למלטל שופר, ולכן בברייתא דמיירי בציבור אומר "לפי שאין מטלטלין לא את השופר וכו'],

א"ל אביי, וביחיד למאי חזי? הואיל וראוי לגמיע בו מים

דף ל"ו ע"א

לחינוק,

[ומקשה] בציבור נמי, חזי לגמיע לחינוק עני שעל הצינור לפרנסו [ולמה הוא מוקדה]?

אבני חן למסכת שבת

כרם השני בית הכוסם	בי כסי	הובלילא
כרם השלישי המסם	הובלילא	בי כסי

הכרם השלישי הוא המסם הנקרא omasum והכרם הרביעי הוא קיבה הנקרא [obamsasum]

אמר אביי, אף אנו נאמר אף אנו יכולים להוסיף אדרב חסדא, לומר שגם זה נשמנה, מתחילה היו קורין להמסם [הכרם השלישי] הובלילא, ולצית הכוסות [לכרם השני] בי כסי, ועכשיו נשמנו,

הובלילא [שמתחלה היה הובלילא שם כרם השלישי, שהוא המסם, ועכשיו קורין לה לכרם השלישי] **בי כסי** [בית הכוסם], **בי כסי** [שמתחלה היה שם כרם השני בי כסי, אבל עכשיו קורין לכרם השני] **הובלילא**,

למאי נפקא מינה, למחט שנמצאת בעובי בית הכוסות, **דמצד אחד** שלא ניקב אלא אחד מן הכפלים **כשירה** שחצירו סותמו, **ומשני צדדים** שניקבו שניהם **טריפה**, וצצית הכוסות הוא דאיכא לפלוגי בין נד אחד לשני צדין, אצל בהמסם, אפילו מנד אחד שלא נראה הנקב לחוץ אין זו סמימה, לפי שהדופן דק מאוד,

אמר רב אשי, אף אנו נאמר, בבל בורסיף, בורסיף בבל

דף ל"ו ע"ב

למאי נפקא מינה, לגיטי נשים דקיימא לן בני צבל צקיאין, שצריך לכתוב גט לשמה, והמציא גט משם, אין צריך לומר צפני נכתב וצפני נחתם, וצני שאר ארצות אין צקיאין, וצריך [לומר בפני נכתב וכו'].
ועכשיו בני בורסיף היא צבל, וצבל של עכשיו היא בורסיף, והן עמי הארץ, כדאמרין צעלמא (סנהדרין קט). צור שאפי [a smooth pit], שנטלו מימיו, ואני אומר, נפקא מינה לגיטי נשים, [דהיינו] לענין שינה שמו ושמה, ושם עירו ועירה פסול, וצריך לכתוב שם של עכשיו:
[תוס' ד"ה נפקא. ולא אשכחן שום דוכתא עיר ששמה צבל # דבר זה צ"ע גדול שהרי יש עיר בשם בבל סמוך לבורסיף ?]

המסם

[המסם, מְסָם] המסם [כרם השלישי] הוא הסמון לצית הכוסות [כרם השני]. עשוי סגלגל כמין כדור [מבחוץ, ראה הציור לעיל], וצמוכו קליפות קליפות הרבה כגלגל של ריחים # [לא הבנתי מה הרמיון לגלגל של ריחים ?], וקורין צינפ"ל [והוא ההמסם, קיבת העלים (השלישית במעלי גירה) ודופנו דק מאוד,

[צית הכוסות] סוף הכרם [כרם הראשון], שקורין פאלג"א, ויש צו עוזי שקורין דובל"ן ומוכו עשוי כמין כוס[ות], עוזי צית הכוסות דופן כפולה, ודוקקין הכפלים זה צוה בשומן,

פרק שלישי כירה

או"ח סימן רנ"ג סעיף א,

כירה שהיא עשויה כקדירה, ושופתין על פיה [גם בתוכה יש מקום להעמיד הקדירה וכו']. משנ"ב [קדירה למעלה, ויש בה מקום שפיתת שתי קדירות, אם הוסקה בגפת, שהוא פסולת של זיתים, או בעצים, אסור ליתן עליה תבשיל מבעוד יום להשהותו עליה, אא"כ נתבשל כל צרכו והוא מצטמק (פי' הולך ומסר) ורע לו, דליכא למיחש שמא יחתה, או שהיה חי שלא נתבשל כלל, דכיון שהוא חי מסיח דעתו ממנה עד למחר, ובכל הלילה יכול להתבשל בלא חיתוי, אבל אם נתבשל קצת ולא נתבשל כל צרכו, ואפי' נתבשל כל צרכו והוא מצטמק ויפה לו, חיישינן שמא יחתה, ואסור להשהותו עליה, אא"כ גרף דהיינו שהוציא ממנו כל הגחלים, או קטם דהיינו שכסה הגחלים באפר למעט חומם,

בית הכוסות

עכשיו	מתחלה

אבני חן למסכת שבת

ואם נתן בה חתיכה חיה מותר, כאלו היתה כולה חיה, דעל ידי כך מסיח דעתו ממנה,

ואפילו אינה גרופה (פי' שמשך הגמלים מהתנור) וקטומה (פי' שנסקה הגמלים נאפר) מותר "לסמוך לה" קדירה בסמוך חוצה לה,

ואם הוסקה בקש או בגבבא מותר לשהות עליה, אפילו אינה לא גרופה ולא קטומה:

הגה שמי כירות המתאזמות זו אל זו, ודופן של חרס ציניהם, האמת גרופה וקטומה והשניה אינה גרופה וקטומה, מותר לשהות על הגרופה וקטומה אע"פ שמוסיף הכל משאניה גרופה וקטומה (גמ' פרק כירה),

ותנור אפילו הוסק בקש וגבבא אסור אפילו לסמוך לו, אפי' אם הוא גרוף וקטום. הגה כ"ז שהיה סולדת זו (הגהות מרדכי) וב"ש שאסור לשהות בתוכו או על גבו.

וכופה שהוא מקום שפיתת קדירה אחת, אם הוסק בקש או גבבא דינו ככירה, בגפת או בעצים דינו כתנור (והמתנרים שלנו דינם ככירה) (ר"ן ר"פ כירה וכל זו וכן משמע מפירוש'),

ואם שכח ושהה, אם הוא תבשיל שבישל כל צרכו מותר, אפי' הוא מצטמק ויפה לו, ואם הוא תבשיל שהתחיל להתבשל ולא בישל כל צרכו, אסור עד מוצאי שבת, ואם עבר ושהה אסור בשניהם: הגה עד צדדי שיעשו (הגה"א ורמב"ם),

ואם החזירה א"י בשבת דינו כשבת ושהה (הג"א) ואם החזירו ישראל דינו כעצר ושהה (הגהות מרדכי), ואם מצטמק ורע לו מותר שהרי לא נהנה מן האיסור (צ"י וע"ל רש"י ר"ז),

וי"א שכל שנתבשל כמאכל בן דרוסאי (פי' שם אדם שהיה אוכל מאכלו שלא נתבשל כל צרכו) או שנתבשל כל צרכו ומצטמק ויפה לו, מותר להשהותו ע"ג כירה: הגה לא אפי' ע"ג תנור (המגיד פ"ג והגהות מרדכי ומימיו פ"ג ורש"י פי' כירה וצ"י) אפי' הוסק בגפת ועצים אפי' אינה גרופה וקטומה, ולא הוזכרה גרופה וקטומה והוסק בקש וגבבא, אלא בשתתחיל להתבשל ולא הגיע למאכל בן דרוסאי וכן לענין אם נמל הקדרה מעליה ובא להחזירה עליה בשבת.

ואם שכח ושהה תבשיל שהתחיל להתבשל ולא הגיע למאכל ב"ד, אסור ואצ"ל אם עבר ושהה: הגה ונהגו להקל כסדרה האחרונה,

וכל זה בענין שהה שהקדרה יושבת על כסא של ברזל, או ע"ג אבנים, ואינה נוגעת בגחלים, אבל הטמנה ע"ג גחלים לד"ה אסור:

הגה וי"א דאפי' אם הקדרה עומדת ע"ג האש ממש, כל זמן שהיא מגולה למעלה לא מקרי הטמנה ושרי, וכן המנהג, רק שמהרים לנתקן קצת קודם השבת מן האש כדי שיוכל ישראל להסירו משם, ואם לא נתקן מן האש ונמצאו ע"ג האש בשבת יש להסירו משם ע"י א"י, ואם ליכא א"י מותר לישראל להסירו משם, וזהו שיקטנו משם בנחת ולא יענעו הגחלים, ואז אף אם יענעו קצת, דבר שאין מחזין הוא ושרי, (מרדכי ר"פ כירה והגמ"י פ"ז):

מתני':

כירה עשויה כעין [כמין. דס"ה] קדירה, ונמנין קדירה למוסה [לשון המשנה לקמה הוא נותנין "עליה", וכן בר"ן על הרי"ף גורם "כירה" של חרס] יש בה מקום שפיתת שתי קדרות [וב"ה בגמ' לקמן לח:] כדאמרינן בגמ' ונותנין "עליה" קדירה, אבל הרי"ז מוליגל כתב, כירה זו עשויה כעין כעגול [?] ופתוחה מצד אחד [פי' כדי לתת האש] ופתוחה מלמעלה כשיעור שפיתתת שתי קדרות, ופעמים שנותנין בתוכה ופעמים שנותנין על גבה, וכיון שכל כך פתוחה מלמעלה, אינה מחזקת חמימותה כמו כופה שאינה פתוחה מלמעלה אלא שיעור קדירה אחת וכו'],

שהסיקוה [געהייטצט. יכין] **בקש** זנזות השזולין,

[ראה תוס' כאן, וכן הוא בתוס' ב"מ קג. ריש פרק המקביל וז"ל אותו שנקצץ עם השבולת קרוי תבן, והנשאר בארץ קרוי קש, שקורין אישטובל"א כדכתיב בבראשית כד גם תבן גם מספוא רב עמנו, ואותו שנשאר בקרקע אין נותנין לבהמות לאכול, וכתיב נמי לקושש קש לתבן שהיו מלקטים בשדות הקש הנשאר שם תחת התבן, כי התבן כבר הוליכוהו הבעלים איש לביתו וכו', # אבל מרש"י כאן משמע שמפרש את לשון קש דהיינו "תבן", ובגבבא היינו מה שנקרא במקום אחר "קש"],

ובגבבא הנגנז מן השדה, אישטובל"א (שאריות תבואה מנובבות בשדה),

[ראה בקובץ סידרא יז דף 151 אריכות על הלשונות קש, תבן, גבבא],

נותנים עליה תבשיל [מערב שבת. יכין],

[ולא חיישינן שמא יחתה בגחלים, דקש וגבבא אין להם גחלת. ר"ן על הרי"ף], [ולכן לא אמר חמין ותבשיל, דתבשיל יהיה אסור גם בנתבשל כל צרכו אם מצטמק ויפה לו, אבל חמין אם נתבשל כל צרכו לעולם הוא מצטמק ורע לו, ויהא מותר להשהותו גם אם אינו גרוף וקטום. ע"פ משמר הלוי],

[אבל אם הסיקוה] **בגפת** פסולת של [זימים ו. רע"ב] שומשמן [ללאחר. רע"ב, אחר. ררי"ף] שהולא שוממן, **ובעצים**, **לא יתן** [עליה תבשיל] [ובגמ' איבעיא ליה אי לא יתן היינו בערב שבת, או לא יחזור לאחר שהסירה בשבת] **עד ש"גרוף** הגמלים, משום דמוסיף הכל [והתוס' חולקים ע"ז], [מפורש בירושלמי ראש פרק זה הגורף צריך שיגרוף כל צרכו כלומר שלא ישארו שם גחלים כלל. ר"ן], וטעמא פרישנא [פירש'. ררי"ף], וכן נראה שהרי הגמ' פירשה לעיל ולא רש"י [כפרק דלעיל, שמה יתמה בגמלים, או עד שיתן את האפר על גבי גמלים לכסותם] [לכצותם. דס"ה, ררי"ף] ולננס [פי' אפר כל דהו על כל הגחלים שע"י כן עשה היצר בכל הגחלים. ע"פ הרי"ף],

בית שמאי אומרים נותנין עליה חמין אחר שגרפה, דלא צריכי לצטלי, דליכא למגור [ולכא למיחש. ררי"ף] שמה יתמה, **אבל לא תבשיל** דנימא ליה ציטוליה [משמע דס"ל דכל היכא דתני חמין ותבשיל ר"ל מצטמק ויפה לו דוהו החלוק בין חמין לתבשיל. רא"מ הורוויץ], ואמי לאתמוי, אי נמי, נמקימה מתצטמו ומיחזי כמצטל,

ובית הלל אומרים, חמין ותבשיל [תבשיל נקט לדבותא דחיתר בגרוף וקטום, וחמין לדבותא דאיסור, בלא גרוף וקטום. בועז אות ב],

בית שמאי אומרים, **נוטלין** [לקמן לו. בגמ' תנא נוטלין משום מחזירין, אבל בספר דברי חבר בן חיים בא"ז כתב נוטלין פשיטא? י"ל דס"ד דרמי לפותח פי התנור דחייב משום מבעיר, ואפשר באמת משום האי טעמא אסרי ב"ש להחזיר דלהוי פסיק רישא דלא אכפת ליה] **אבל לא מחזירין** בשבת, דמיחזי כמצטל, **ובית הלל אומרים אף מחזירין** הואיל וגרוף [וקטום. דס"ה]:

נמ': איבעיא להו, האי לא יתן לא יחזור הוא, אבל לשהות משהדין, אף על פי שאינו גרוף ואינו קטום היינו נתן אפר על

אבני חן למסכת שבת

הגמלים, דאפר ממרגמינן קיטמא, ומני חנניה היא,

[באמת אין האיבעיא אך לפרש המשנה, דלפי הפשט יותר מסתבר לפרש דלשהות תנן, אלא האיבעיא הוא אם הלכה כחכמים ונפרש בלשהות, או ההלכה כחנניה ואז נדחוק לפרש להחזיר תנן, כדמפרש בתוס' בריש לו.],

דתניא, חנניה אומר, כל שהוא כמאכל בן דרוסאי [לסטים היה, ומצטל ציטולו שלש [אבל להרמב"ם פ"ט מהלכות שבת הל' ה' היינו חצי בישול]. לעיל כ.], מותר לשהותו על גבי כירה, אע"פ שאינו גרוף ואינו קטום,

[חנניה אומר" יש 13 פעמים בש"ס, "רב חנניה" יש 12 פעמים, "רבי חנניה" יש 2 פעמים, ופעם אחת "חנניה הוא", "מודה חנניה", "לרב חנניה", "רב חנניא" באל"ף יש 8 פעמים, "חנניא אומר" יש 4 פעמים, "רבי חנניא" יש 3 פעמים, "אפילו תימא חנניא" 2 פעמים, "ר" חנניא" פעם אחת. כך הכל 48 פעמים],

או דילמא לשהות תנן, ואי גרוף וקטום אין, אי לא לא, וכל שכן להחזיר [פ' דלגבי שהיה יהיה הדין שאינו יכול לשהות אם אינה גרופה וקטומה, אבל אם גרף וקטם יכול לשהות, וחזרה שהיא חמורה משהיה בודאי אסור לחזור אם לא גרף או קטם?]

ת"ש, מודקתני תרי בבי במתני',

1. ב"ש אומרים חמין אבל לא תבשיל, ובית הלל אומרים חמין ותבשיל,
2. ומו תנא צבא אחריתי ב"ש אומרים נוטלין אבל לא מחזירין, וב"ה אומרים אף מחזירין,

אי אמרת בשלמא לשהות תנן, הכי קתני, כירה שהסיקה בקש ובגבבא, משהין עליה תבשיל [המלה "תבשיל" צריך ביאור דלקמיה מפרש "ומה הן משהין"], בגפת ובעצים לא ישהא, עד שיגרוף או עד שיתן אפר, ומה הן משהין בגרוף וקטוס בית שמאי אומרים חמין אבל לא תבשיל, וב"ה אומרים חמין ותבשיל,

וכי היכי דפליגי בלשהות, פליגי נמי בלהחזיר את המותר לשהות, כגון חמין לצית שמאי, וחמין ומצטל לצית הלל, שבית שמאי אומרים נוטלין אבל לא מחזירין, ובית הלל אומרים אף מחזירין [וכי מוקמת לה הכי, אחי שפיר],

אלא אי אמרת להחזיר תנן, הכי קתני כלומר על כרחן הכי מפרש כירה שהסיקה בקש ובגבבא, מחזירין עליה תבשיל, בגפת ובעצים לא יחזיר, עד שיגרוף או עד שיתן אפר,

ומה הן מחזירין, בית שמאי אומרים חמין אבל לא תבשיל, ובית הלל אומרים חמין ותבשיל,

בית שמאי אומרים, נוטלין אבל לא מחזירין על כרחן [בסיפא בא לחדש] למצטל קיימי [שגם בתבשיל שאסור להחזיר מותר ליטול], דהא שרו בחמין [ואין לומר שבא לחדש שאין מחזירין את החמין],

ובית הלל אומרים אף מחזירין [והם אמרו ברישא דמחזירין חמין ותבשיל, ואם כן לפי דברים אין כאן שום חידוש בסיפא], הא תו למה לי הא תנא ליה רישא, אכל לא מצטל [וצ"ה אומרים חמין ומצטל?], או גריף להסיף [וכו']?

דף ל"ז ע"א

לעולם אימא לך להחזיר תנן ואילו [דאילו. דס"ה] לשהות, אף על פי שאינו גרוף שרי [משום דקיי"ל כחנניה כמו שאפרש בע"ה דחיק לאוקמא מתני' כוותיה. תוס'], וחסורי מיחסרא והכי קתני,

כירה שהסיקה בקש ובגבבא, מחזירין עליה תבשיל, בגפת ובעצים לא יחזיר, עד שיגרוף או עד שיתן את האפר, אבל לשהות משהין, אע"פ שאינו גרוף ואינו קטום,

ומה הן משהין, בית שמאי אומרים חמין אבל לא תבשיל, ובית הלל אומרים חמין ותבשיל [עד כאן הרישא],

והך חזרה דאמרי לך לא יחזיר עד שיגרוף, דכי גרוף מיהא שרי לאו דברי הכל היא ולצית [דלצית. דס"ה] שמאי לא סגינא לה, אלא מחלוקת בית שמאי ובית הלל, שבית שמאי אומרים נוטלין ולא מחזירין, ובית הלל אומרים אף מחזירין,

ת"ש [למפשט אין לשהות תנן או להחזיר תנן], דאמר ר' חלב, א"ר חמא בר גוריא [שם זה נזכר לערך ב 27 מקומות בש"ס], אמר רב [חמא בר גוריא אמר רב יש לערך ב 19 מקומות בש"ס], לא שנו שרימא דמתניתין [דכירה] אלא על גבה דלא נפיש הבלא כולי האי [רש"י לשיטתו במתני' דהטעם דאסור באינו גרופה וקטומה, הוא משום דמוסיף הבל. ברכת יהודה], אבל לתוכה אסור,

אי אמרת בשלמא להחזיר תנן [דבגפת ובעצים צריך שיהא גרוף וקטום] אכל לשהות משהין, אפילו צשאין גרופה, כדמחזירין ליה חסורי, ורבי חלבו אשרימא לשהות על שאינה גרופה קאי, היינו דשני בין תוכה, לעל גבה דכי משהי לתוכה דשאנה גרופה, מטמין ממנן צרמן [של גפת ועצים],

אלא אי אמרת לשהות תנן דאפילו לשהות צעי גרופה, כיון דגרופה ומצטל יוס הוא נותנו לתוכה, מה לי תוכה, מה לי על גבה [למה מחלק ר' חלב בין תוכה לגבה?]

אבני חן למסכת שבת

לר"מ: קשיא לב"ה בתרתי	דמנתינן שרי צ"ה להשקות חמין ותבשיל אף בשאינו גרוף, והכא קמיין דגרוף חמין אין, תבשיל לא, ובשאינו גרוף אין משהין כלל,	ולענין חזרה בגרוף חמין דמנתינן לבית הלל מחזירין, והכא קמיין עקר דברי הכל לא יחזיר,
אי רבי יהודה קשיא גרופה וקטומה	דמנתינן תרלת דפלוגמא קמיתא בשאינו גרוף, ושרו בית שמאי חמין וצית הלל חמין ותבשיל, והכא קמיין אין משהין על גבי שאינה גרופה ואינה קטומה כלל, ופלוגמא דלשהות בגרופה וקטומה,	

מי סברת ר' חלבו ארישא [לא יתן] עד שיגרוף קאי, אסיפא קאי דליידי צמורה, אכל רישא לשהות הוא, וצין תוכה וצין גצה שרי, [דשנינו בסיפא] ובית הלל אומרים אף מחזירין, ואמר [פ' ועל זה אמר] ר' חלבו אמר רב חמא בר גוריא אמר רב, לא שנו אלא על גבה, אבל תוכה אסור,

תא שמע, ב' כירות המתאימות מחזירות יחד [לכאורה משמע ששני כירות הם שפית ד' קדירות], וקיר של חרס מפסקת ביניהם אחת גרופה וקטומה, ואחת שאינה גרופה ואינה קטומה,

משהין על גבי גרופה וקטומה דלא מיישין משום דסליק לה הצלל מאידך, ואין משהין על שאינה גרופה ואינה קטומה [וכגון שהסיקה בגפת ועצים],

ומה הן משהין על הגרופה, בית שמאי אומרים ולא כלום # [הלשון קשה, דקודם אומר דמשהין, ומשמע שב"ש בא לפרש מה משהין, ואך אומר ע"ז ולא כלום?], ובית הלל אומרים חמין אבל לא תבשיל, עקר צצמ, דברי הכל לא יחזיר, דברי רבי מאיר,

רבי יהודה אומר [בנוסף משנתינו], בית שמאי אומרים, [מה הן משהין עליו] חמין אבל לא תבשיל, ובית הלל אומרים חמין ותבשיל,

בית שמאי אומרים, נוטלין אבל לא מחזירין, ובית הלל אומרים אף מחזירין,

אי אמרת בשלמא רישא דמנתינן לשהות תנן לשהות קאמר, דבעי גרופה, ובלשהות פליגי דמנתינן ותבשיל, ובגרוף, וסיפא פליגי צמורה, דמנתינן מני רבי יהודה היא,

אלא אי אמרת להחזיר תנן דבעי גרופה, אכל לשהות לא בעי גרופה, ופלוגמא דחמין ותבשיל בשאינו גרוף, כדמסתמך ומתרת לה, דמנתינן מני לא רבי יהודה ולא ר' מאיר,

אי רבי מאיר, קשיא לב"ש בחדא דקאמרי צית שמאי דמנתינן, משהין חמין אף בשאינו גרוף [דהא השתא קיימינן דלהחזיר תנן], והכא קאמר ר' מאיר לבית שמאי דאפילו גרוף, ולא כלום, וכל שכן בשאינו גרוף, והא כולה חדא פירכא היא, דצית שמאי לא שני להו צין גרוף לשאינו גרוף,

ולבית הלל בתרתי דמנתינן שרי צית הלל להשקות חמין ותבשיל אף בשאינו גרוף [דהא השתא קיימינן דלהחזיר תנן], והכא קמיין דגרוף חמין אין, תבשיל לא, ובשאינו גרוף אין משהין כלל, ולענין חזרה בגרוף חמין דמנתינן לבית הלל מחזירין, והכא קמיין עקר דברי הכל לא יחזיר,

אי רבי יהודה דאמר גמי כי מנתינן, מכל מקום קשיא גרופה וקטומה דמנתינן תרלת דפלוגמא קמיתא בשאינו גרוף, ושרו בית שמאי חמין וצית הלל חמין ותבשיל, והכא קמיין אין משהין על גבי שאינה גרופה ואינה קטומה כלל, ופלוגמא דלשהות בגרופה וקטומה?

לעולם אימא לך להחזיר תנן, ותנא דידן [דמשנתינו] סבר לה כרבי יהודה [בבבבבב] בחדא, ופליג עליה בחדא [ועי"ז זה יהיה מתורן מה שאמר דאי ר' יהודה קשיא גרופה וקטומה, דק בדבר זה פליג משנתנו על ר' יהודה,

וקשה דעד שאמר דמשנתנו לא אתיא לא כר"מ ולא כר"י היה קשה להגמ' ולא רצה לומר שהיא שיטה אחרת, אבל לאחר שאמר דתנא דמשנתנו סבר כר"י בחדא ופליג עליה בחדא לא קשה כבבב],

סבר לה כרבי יהודה בחדא, בחמין ותבשיל, ונוטלין ומחזירין דמוקי פלוגמא דצית שמאי וצית הלל דצית חמין ותבשיל, דצית שמאי שרו חמין ותבשיל לא, וצית הלל חמין ותבשיל, ולא כר' מאיר דאמר, לבית שמאי לא כלום,

ופליג עליה בחדא, דאילו תנא דידן סבר לשהות ואף על פי

אלא אי אמרת להחזיר תנן

רישא: לא יתן עד שיגרוף או עד שיתן את האפר, ב"ש אומרים חמין אבל לא תבשיל, וב"ה חמין ותבשיל וכו'	סיפא: ב"ש אומרים נוטלין אבל לא מחזירין, וב"ה אומרים אף מחזירין	
אתיא מתני' כר' יהודה	אתיא מתני' כר' יהודה	אי אמרת לשהות תנן
ולשהות לא בעי גרופה אלא להחזיר בעי גרופה, ומחלוקת ב"ש וב"ה בשאינו גרוף		אלא אי אמרת להחזיר תנן:
דקאמרי צ"ש דמנתינן משהין חמין אף בשאינו גרוף, והכא קאמר ר' מאיר לבית שמאי דאפילו גרוף, ולא כלום,		לר"מ: קשיא לב"ש בחדא,

אבני חן למסכת שבת

דף ל"ז ע"ב

שאינו גרופ וקטום, ורבי יהודה סבר בלשהות נמי גרופ וקטום אין, אי לא לא,

לכאורה לא שייך "מצטמק" אלא כשיש אש, אבל אם גרפה או קטמה, לא שייך עוד שיצטמק, אבל אם קטמה והובערה מעבשיו יש שוב מציאות שתצטמק, אף שדינה כקטומה, ולכן שואל ש"מ וכו',

איבעיא להו, מהו לסמוך בה קדרה אלל דופן הכירה בלא גרופה, שהכירה מטלטלת היא, ומושיצים אותה על גבי קרקע # [למה צריך רש"י לפרש את זה, ומה זה משנה את הדין], תוכה וגבה עוצי שפתה, או כסוי שעל חללה אסור, אבל לסמוך בה שפיר דמי, או דילמא לא שנא?

תא שמע, שתי כירות המתאימות [מחזירות יחד, וקיר של חרס מפסקת ביניהם. רש"י לעיל], אחת גרופה וקטומה ואחת שאינה גרופה וקטומה, משהין על גבי גרופה וקטומה, ואף על גב דקא סליק ליה הבלא מאידך,

דילמא שאני התם, דכיון דמידליא הקדרה על גבי הכירה שליט בה אוריא,

תא שמע, דאמר רב ספרא אמר רב חייא, קטמה ונתלבתה חורה והוצעה, סומכין לה ומקיימין עליה, ונוטלין ממנה ומחזירין לה, שמע מינה לסמוך נמי, קטמה אין לא קטמה לא [ורק אשמעינן שהגם שנתלבתה עדיין דינה כקטומה],

ולטעמך נוטלין ממנה דקתני, קטמה אין לא קטמה לא [הא ודאי אין שום איסור ליטול מן הכירה גם אם אינה קטומה], אלא תנא נוטלין משום מחזירין, הכא נמי תנא סומכין משום מקיימין [ונוכל לומר שלסמוך שרי אף כשאינה קטומה],

הכי השתא, התם [לגבי] נוטלין ומחזירין, בחד מקום הוא ולא שייך למתני מחזירין עד דתני נוטלין, תנא נוטלין משום מחזירין, אלא הכא סומכין בחד מקום הוא, ומקיימין בחד מקום הוא [ולא היה צריך לומר סומכין משום מקיימין],

מאי הוי עלא [אם מותר לסמוך], [פ' שנויא דשנינן שינויא הוא או לא. ריטב"א?] ת"ש [שנינו בברייתא], כירה שהסיקה בגפת ובעצים סומכין לה, ואין מקיימין אא"כ גרופה וקטומה,

גחלים שעממו, או שנתן עליה נעורת אריסט"ש [והוא פסולת פשתן דקה] של פשתן [והנעורת היא] דקה, הרי היא כקטומה,

אמר ר' יצחק בר נחמני, א"ר אושעיא, קטמה והובערה, משהין עליה חמין שהוחמו כל צורכן דליכא למימש לחימין, ותבשיל שבישיל כל צורכו,

[ושואל, וכי נביא ראייה מכאן] שמע מינה, מצטמק מתמעט וכיון, רטוי"ט [ובמשמע: מתכווץ, מתקמט] לשון שדים לומקין (הושע ט), כמו שאתה אומר בלשון זווי נטויה, ובלשון דק נטדק, וכן כל מינה שראש יקודה ד"י, כשהיא מתפעלת נותן ט' אחר ד"י, ויפה לו, מותר להסתמן בכירה, דאי לא במצטמק ויפה לו קאמר, מאי אתא לאשמעינן, אלא על כרחך במצטמק ויפה לו קאמר, ואפילו הכי לא גזרו משום חימין, הוילי ונתבשל כל דרכו, ותנא חמין [דלא שייך בהם מצטמק ויפה לו] לאשמעינן, דצנין שהוחמו כל דרכן מצטמק יוס?

[ודוחה שאין מכאן ראייה שהחזיר משום מצטמק ויפה לו] שאני הכא דקטומה וגלי דעתיה דלא ניחא ליה בצמוק,

אי הכי מאי למימרא?

הובערה איצטריכא ליה, מהו דתימא, כיון דהובערה הדרא לה למילתא קמייטא, קמושמע לו,

אמר רבה בר בר חנה, אמר רבי יוחנן, קטמה והובערה, משהין עליה חמין שהוחמו כל צורכן דליכא למימש לחימין, ותבשיל שבישיל כל צורכו, ואפי' גחלים של רותם [חגיגה יב: אמר רבי לוי, כל הפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה מאבילין אותו גחלי רתמים] חמין יותר משאר גחלים, ואינם ממנהרין לכבות, כדאמרין בהמוכר את הספיה (ב"ב ע"ד:),

[ושואל, וכי נביא ראייה מכאן] ש"מ מצטמק ויפה לו מותר,

שאני הכא דקטמה,

אי הכי מאי למימרא? הובערה איצטריכא ליה,

היינו דך [כבר אשמעינן ר' יצחק בר נחמני דין זה לעיל], [והוא ליה למימר וכן אמר רבה ב'. דברי שלמה בא"ז?]

[ומתרץ] גחלים של רותם איצטריכא ליה [דכיון דקטמה אף שהם גחלים של רותם, משהין עליה],

אבני חן למסכת שבת

אמר ליה רב עוקבא ממישן [בקרדושין עא: וסימנך דפסולתא הא דמישתעיא מישנית] שהם מדברים בלשון מישן, "מישן" הוא המדינה שהוא על גבול בבל שם]] לרב אשי,

אתון [רב אשי היתה ישיבתו במתא מחסיא, ומקומה של ג' עירות מצפון לדרום היו נהרדעא למעלה, תחתיה היה מתא מחסיא, וסורא למטה] דמקרביתו לרב [מקומו של רב היתה סורא] ושמואל [מקומו היה נהרדעא, שהיה לצפונה של מתא מחסיא], עבידו כרב ושמואל, אנן [שאנו דרים במישן שהוא רחוק מערים אלו] נעביד כרבי יוחנן [שהיה מקומו בסבריה],

אמר ליה אבבי לרב יוסף, מהו לשהות בשאינה גרופה? אמר ליה הא רב יהודה, משהו ליה [היו משהים עבורו] ואכיל,

א"ל בר מיניה דרב יהודה, דכיון דמסוכן הוא רגיל לאחוזו בולמוס [אם לא היה אוכל], וצריך לאכול מאכל מתוק ועוז, אפילו בשבת נמי שרי למעבד ליה, לי ולך מאי?

אמר ליה בסורא משהו, דהא רב נחמן בר יצחק [שהיה יליד סורא] מרי דעובדא הוה מדקדק צמעשיו [ובביצה כט: מרא דעובדא הוה], ומשהו ליה ואכיל,

אמר רב אשי קאימנא קמיה דרב הונא, ושהין ליה כסא דהרסנא דגיס המצושלים צמען צממא ואכל, ולא ידענא אי משום דקסבר מצממק ויפה לו מותר, אי משום דכיון דאית ביה מיחא קמא, מצממק ורע לו הוא,

אמר רב נחמן, מצממק ויפה לו אסור, מצממק ורע לו מותר, כללא דמלתא כל דאית ביה מיחא, מצממק ורע לו, לבר מתבשיל דליפתא [turnip], דאף על גב דאית ביה מיחא, מצממק ויפה לו הוא,

והני מילי דאית ביה בשרא מצממק ויפה לו, שומן הצמר משצר כח הלפת, כדאמר צרכות (מד:), אבל לית ביה בשרא, מצממק ורע לו הוא,

וכי אית ביה בשרא נמי לא אמרן, אלא דלא קבעי לה לאורחין צריך חמיות חשוכות לשום לפניהם, ואין דרך כבוד בתבשיל המצממק, שאין הצמר ניכר בו, אבל קבעי לה לאורחין, מצממק ורע לו,

לפדא מאכל שעושה מתאנים, דייסא, ותמרי מאכל תמרים, מצממק ורע להן,

אמר רב ששת אמר ר' יוחנן [שנה באן שני הלכות], [הלכה א] כירה שהסיקה בגפת ובעצים, משהין עליה ואף על פי שלא קטמה חמין שלא הוחמו כל צורכן, ותבשיל שלא בישל כל צורכו [ולא תקשה דלעיל אמר רב"ה בשם ר' יוחנן דדוקא קטמה והוכערה מותר לשהות עליה, ע"ז מתרין] ואמוראי נינהו אליבא דר' יוחנן,

[הלכה ב] עקר [בשבת], לא יחזיר עד שיגרוף או עד שיתן אפר [פ' אם עשה כן כבר בערב שבת], קסבר [ר' יוחנן] מתניתין דקמי עד שיגרוף להחזיר תנן ללא שרו צית הלל להחזיר עד שיגרוף, ופירוקא דמתניתין כדאמרינן לעיל חסורי מיחסרא, הלכך עקר לא יחזיר, הוילי ואינה גרופה, אבל לשהות משהין, אע"פ שאינו גרוף ואינו קטום,

אמר רבא, תרווייהו [שני הדינים של ר' יוחנן כבר] תננהו, לשהות תנינא צין לשהות בשאינה גרופה תנינא צהדיא, סמס משנה דמוסר, ועקר לא יחזיר נמי תנינא, ולמה ליה לר' יוחנן לאשמעינן, אין נותנין את הפת בתוך התנור עם חשיכה, ולא חררה על גבי גחלים, אלא כדי שיקרמו פניה, הא קרמו פניה שרי והיינו לא בישל כל צרכו, ותנור לאו גרוף וקטום הוא, ואי נמי גרוף צמנור לא מהניא גריפה, כדתנן צממיתין, וכל שכן פת דלדעמא לצשולי יחזיה צגויה,

להחזיר נמי תנינא, בית הלל אומרים, אף מחזירין, ועד כאן לא קשרו בית הלל דצממיתין אלאחר שיגרוף קאי, דקמי לא יתן עד שיגרוף, וצין למאן דאמר לא יסהה, וצין למאן דאמר לא יחזיר, אלא בגרופה וקטומה מכל מקום חזרה דסיפא אגרוף וקטום מהדרי, אבל בשאינה גרופה וקטומה לא?

[ומתריין] ורב ששת [בשם ר' יוחנן] נמי דיוקא דמתני' קמ"ל משום דלא ממני לה צהדיא הא קרמו שרי,

ואנן דמשהינן קדימה על גבי כירה שאינה גרופה אדחמניה סמכין, הוילי ותנן סמס צממיתין כוותיה, כדאמר הא קרמו שרי, ואף על גב דלא בישל כל צרכו, ואמר רב ששת משמיה דר' יוחנן כוותיה, דמתניתין דפרקין משום חזרה הוא דבעי גרופה, אצל לשהות לא, וכל הני אמוראי דאסרי, סברי צממיתין לשהות תנן,

אמר רב שמואל בר יהודה, אמר רבי יוחנן, כירה שהסיקה בגפת ובעצים, משהין עליה תבשיל שבישל כל צורכו, וחמין שהוחמו כל צורכן, ואפי' מצממק ויפה לו,

אמר ליה ההוא מדרבנן, לרב שמואל בר יהודה, הא רב ושמואל דאמרי תרווייהו מצממק ויפה לו אסור,

אמר ליה אטו לית אנא ידע, דאמר רב יוסף, אמר רב יהודה, אמר שמואל, מצממק ויפה לו אסור, כי קאמינא לך לרבי יוחנן קאמינא,

אבני חן למסכת שבת

קתני מיהא, תבשיל שלא בישל כל צורכו דיש חילוק בין שוגג למוזיד במשהה, קשיא בין לרבה ורב יוסף דשרו מויד, בין לרב נחמן [בר יצחק] דאסר שוגג,

בעו מיניה [שאלו ממנו בני הישיבה], מרבי חייא בר אבא,

דף ל"ח ע"א

בשלמא לרב נחמן בר יצחק, לא קשיא מני למרזי, כאן כי תניא הסיא [פי' מתחלה מביא משנה, ואח"כ מביא ברייתא שמויקל בנתבשל כל צרכו, ויש סתירה ביניהן, ואומר על הברייתא] שוגג יאכל קודם גזרה לפני גזירה, דאמרין לקמן דגזרו על השוכסין, כאן וכי איתמר דרבי חייל בר אבא [שרדש לפנייה משנה] דמרינא אליה [דרב נחמן בר יצחק פירש את המשנה] שוגג אסור לאחר גזרה,

שכח קדירה אליה מאן דאסר [לשהות בשאינה גרופה וקטומה, ונתנה על האש ערב שבת, ושכח להסירה קודם חשיכה, וראה תוס' דאע"ג דקיי"ל כחנניא, הכא בעי בדלא בישל כמאכל בן דרוסאי דמודה ביה חנניא וכו'] **על גבי כירה, ובשלה בשבת, מהו** [האם מותר לאוכלה, וכן משמע מתירין חגמ', # אבל צ"ע שעיסקר הקושיא חסר מן הספר, ועד כאן לא דיבר כלל בענין אכילה?], **אישתיק, ולא א"ל ולא מירי,**

אלא רבה ורב יוסף דאמרי אליה דר' חייל בר אבא להיתירא [במשהה] אף צמוד, **אי קודם גזרה איתמר דר' חייל קשיא מיהא מויד** דהכא תניא [בברייתא] צמוד לא יאכל, **אי לאחר גזרה, קשיא נמי שוגג** דאפילו שוגג הוה ליה למסר, דאילו מתניין [דקתני בשוגג יאכל] קודם גזירה נשנית, **קשיא?**

למחר נפק [ר' חייא בר אבא] **דרש להו משנה** היא [בתרומות פ"ב מ"ג], **המבשל בשבת בשוגג יאכל, במוזיד לא יאכל, ולא שנא אכל** האי דשכח קדירה לא שנה בין שוגג למוזיד, והכי דרש להו סתמא, ולא פירש אי אשוגג מדמה לה ומותר לאוכלה, אי אמוזיד מדמה לה ואסור,

הערת קתי מרשב"ם בב"ב נב,

נקיטין מר"צוסן ו"ל כל היכא דאמר **צמלמוד** תי"צצתא. ו' דפלוני תיזכתא, צטלו דברי מי שהתיזכתא עליו לגמרי, אכל היכא דעלמה **צקשיא** כי הך דשמואל, לא צטלו דבריו, דאמרין לא הוה צריכא להן דצטלה שמועה זו לגמרי, אלא לא אשתכח פירוקא צההוא שעתא, דתליא וקיימא [שהקושיא תלויה ועומדת],

ואעפ"כ אין נראה צעירי, דלא שנה תיזכתא ולא שנה קשיא, דקאי אמילתא דאמוראי מדא היל, ולא הויה עיקר # [אולי הפירוש דלא בטלו דברי האמורא בשביל תיזכתא או קושיא], אלא לגבי תיזכתא ממשנה או מצרייתא שייך לומר [הלשון] תיזכתא, ומפירכא דאמוראי שייך למימר [הלשון] קשיא,

מאי ול"ש? רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו, להיתירא [דגם המניח קדירה ע"ג כירה מותר באכילה, ואין לדמותה למבשל במוזיד ד], **מבשל הוא דקא עביד מעשה, ולכן] במוזיד לא יאכל, אבל האי דלא קא עביד מעשה** [בשבת, אלא הניחה בע"ש], **במוזיד נמי אס השהה על גבי כירה מצעוד יוס יאכל,**

רב נחמן בר יצחק אמר, לאיסורא, מבשל הוא דלא אתי לאיערומי ולעשות מויד, ולומר שוגג הייתי, דלא נחשדו ישראל על השגות [ולכן] **בשוגג יאכל, אבל האי דאתי לאיערומי דאיסור דרבנן הוא,** וקילא ליה, ואתי לשהוי מויד, ויאמר שכתמי **בשוגג נמי לא יאכל,**

[וצ"ע דכאן מקשה מברייתא ומסיים בקושיא?]

מיתבי [ומביא ראייה מברייתא מפורשת, שאין לחלק בין מבשל בידים למניח], **שכח קדירה על גבי כירה, ובשלה בשבת, בשוגג כגון האי דשכח יאכל בשבת, במוזיד דלא שכת אלא הניח לא יאכל,**

[וחזור לעיל] **מאי גזירתא** [מה גזרו במשהה או מניח קדירה]? **דאמר רב יהודה בר שמואל, א"ר אבא, אמר רב כהנא, אמר רב,** בתחילה היו אומרים **המבשל בשבת צידים, דאיכא תיזכתא דאורייתא בשוגג יאכל, במוזיד לא יאכל, וה"ה לשוכח דהמשהה נמי מצעוד יוס,** אס שכת בשוגג יאכל, ואס צמוד השהה לא יאכל, כאלו צלה צידים בשבת,

בר"א, בחמין שלא הוחמו כל צורכן, ותבשיל שלא בישל כל צורכן, אבל חמין שהוחמו כל צורכן, ותבשיל שבישל כל צורכן, בין בשוגג בין במוזיד יאכל, דברי ר"מ,

משרבו משהין במוזיד, ואומרים שכחים אנו, חזרו וקנסו על השוכח [שלא יאכל],

ר' יהודה אומר, חמין שהוחמו כל צורכן מותרין מפני שמצטמק ורע לו [שמים חמין כל זמן שמתבשלין חולטין וחסידיים], **ותבשיל שבישל כל צורכו אסור, מפני שמצטמק ויפה לו, וכל המצטמק ויפה לו כלומר וכן כל שאר המצטמק ויפה להם, כגון כרוב** [cabbage], **ופולים** [beans], **ובשר טרוף** [chopped meat] **דגלי דעמים דלא לאורחים קצעי לה** [אבל אם לא היה טרוף אלא חתיכות שלימות היו מצטמק ורע לו שהחתיכות נשברות] **אסור** לאוכלן אס השקן מויד, **וכל המצטמק ורע לו מותר,**

ברייתא לעיל לו. משהין על גבי גרופה וקטומה, ואין משהין על שאינה גרופה ואינה קטומה, ומה הן משהין,	ברייתא כאן שכח קדירה על גבי כירה, ובשלה בשבת, בשוגג יאכל, במוזיד לא יאכל,

אבני חן למסכת שבת

[לוג של סולת] הרי שכל שצולין את הביצה יותר נפחתת כוחה? אלא שם מיירי לענין כוחה אבל כאן מדבר על טעמה, שכל שנתבשל יותר טעמה משובח יותר],

אי, דאמר רב חמא בר חנינא, פעם אחת נתארחתי אני ורבי למקום אחד, והביאו לפנינו צמול ביצים מצומקות כעוזרדין שנלעטמו עד שנעשו דקות כעוזרדין, קורמ"ש צלע"ז (והם העוזרדים) [שהם פירות קטנות כמו cherries] [hawthorn] ואכלנו מהן הרבה ומדאמר ואכלנו הרבה, מכלל דיפה להן [פ' שהן מצומקות ויפה להן]:

[שנינו במשנתנו] ב"ה אומרים אף מחזירין: אמר רב ששת, לדברי האומר

דף ל"ח ע"ב

מחזירין [פ' לב"ה], אפילו בשבת ציוס הממכת, ולא תימא פלוגמיה משמשה, והסם הוא דשרי, משום דמוכתא מילתא [שכשהסיר את הקדרה מעל האש] דלעמא דלדורי לזוך מחר שקיל ליה, אכל ציוס לא מוכח דשקיל ליה דלעמא דלדורי [דשמא הסירה לאוכלה], וצטלה לה הטמנה, והוה ליה כמטמן לכתמלה,

ואף ר' אושעיא סבר [וצ"ע מאן יומר דמיירי להחזיר ביום השבת, שמא מיירי בלילה. ע"פ אילת השחר], אף מחזירין אפי' בשבת [ביום השבת], דא"ר אושעיא, פעם אחת היינו עומדים לעילא [לפניו של מר' חייא רבה, והעלנו לו קומקום יורה קטנה של חמין, מדיומא דיומא, עליה התחתונה, לדיומא העליונה, ומזגנו לו את הכוס, והחזרנוהו למקומו למירה, ולא אמר לנו דבר,

[ולא אמר... דבר, יש גם בעירובין יג, סוטה כ, מנחות לה, "ולא אמרו... דבר" יש לעיל כטו, פסחים לו, סוכה ב, כו, כח, כ"ב קיד, כ"ב קיט, קבו, מנחות קג].

[אחר שאמרנו שיכול להחזיר את הקדרה בשבת, ומסתבר שרק אם לא הסיר דעתו, שאם הסיר דעתו הרי זה כאילו משהה מתחלה בשבת, ולכן שואל מהו הגדר של היסח הדעת],

א"ר זריקא, א"ר אבא, א"ר תדאי [שם זה אין עוד בש"ס, ויש רק ר' אלעזר בן תדאי להלן קכג, ועירובין עא:], לא שנו אלא שעורן בידו, אבל הניחן ע"ג קרקע אסור להחזיר, דצטלי לה הטמנה דלחמול, והוי כמטמין לכתמלה,

א"ר אמי, ר' תדאי דעבד לגרמיה [גרם = עצם, לעצמו] הוא דעבד יחיד הוא צדכר, ואין הלכה כמותו,

אלא הכי א"ר חייא, א"ר יוחנן, אפילו הניחה על גבי קרקע מותר,

בית שמאי אומרים ולא כלום, ובית הלל אומרים חמין אבל לא תבשיל, עקר, דברי הכל לא יחזיר, דברי רבי מאיר, [ומתריץ: הא לכתחלה]	בד"א, בחמין שלא הוחמו כל צורכן, ותבשיל שלא בישל כל צורכן, אבל חמין שהוחמו כל צורכן, ותבשיל שבישל כל צורכן, בין בשוגג, בין במזיד יאכל, דברי ר"מ, [הא בדיעבד דמותר לאכלה],
רבי יהודה אומר, בית שמאי אומרים, חמין אבל לא תבשיל, ובית הלל אומרים חמין ותבשיל, בית שמאי אומרים, נוטלין אבל לא מחזירין, ובית הלל אומרים אף מחזירין, [ומתריץ: הא בגרופה וקטומה]	ר' יהודה אומר, חמין שהוחמו כל צורכן מותרין מפני שמצטמק ורע לו, ותבשיל שבישל כל צורכן אסור, מפני שמצטמק ויפה לו, וכל המצטמק ויפה לו, כגון כרוב, ופולים, ובשר טרוף אסור, וכל המצטמק ורע לו מותר, [הא בשאינה גרופה וקטומה]

[יחזור לעיל עוד] קשיא דר' מאיר אדר' מאיר דמן [דמניא. רש"ש] לעיל צריש פירקין [לו]. לר' מאיר אליבא דבית הלל, חמין אכל לא תבשיל, והכא שרי חמין ותבשיל שצטל כל צרכו, וקשיא דר' יהודה אדר' יהודה דהתם אמר ר' יהודה חמין ותבשיל, והכא אסר תבשיל שצטל כל צרכו?

דר' מאיר אדר' מ' לא קשיא, הא משנה קמיתא לשהות לכתחילה קמיתא, הא והן דיעבד צהשה ככר קאמר, דמותר לאוכלה,

דר' יהודה אדר' יהודה נמי לא קשיא, כאן הוה דלעיל איירי בגרופה וקטומה דקמתי צה משהין על גבי גרופה וקטומה, ואין משהין על שאינה גרופה, ומה הן משהין על הגרופה שהמרתו לשהות, ר' מאיר אומר כו', הלכך אפילו לכתמלה שרי ר' יהודה כאן והכא בשאינה גרופה וקטומה הלכך דיעבד אסר,

איבעיא להו, עבר ושהה צמיד מאי [תוס'] מותר לאוכלה או לא, מי קנסוהו רבנן, או לא?

ת"ש, דאמר שמואל בר נתן א"ר חנינא, כשהלך רבי יוסי לציפורי, מצא חמין שנשתהו על גבי כירה, ולא אסר להן חמין לא אסר דמלעמק ורע לו, ביצים מצומקות שנשתהו על גבי כירה, ואסר להן דמלעמק ויפה לו, מאי לאו לאותו שבת אסרן עליהן צאצילא [הרי לך שקנסו רבנן על המשהה בשוגג]?

לא [אין "ואסר" קאי על אכילת התבשיל, אלא אסר להם לעשות כן להבא] לשבת הבאה אסר להן עכשיו, שלא לעשות כן לשבת הבאה, אכל צאצילא שרי, [כולה סוגיא בשאינה גרופה, דבגרופה ליכא שום אמורא דאסר בדפרישית לעיל, והיינו כרב דאסר לעיל מצטמק ויפה לו. תוס'],

מכלל, דביצים מצומקות מצטמקות ויפה להן גינהו צעיה היא? [ראה ברכות מד: כי אתא רב דימי אמר, טבא ביעתא מגולגלתא צלוי קלה ורכה ששורפין אותה, משיחא [משש לוג של סולת], מטייתא צלוי קשה, טובה מארבע

אבני חן למסכת שבת

[ומדייק מהדמיון של כופה לכיריים] במאי עסקינן, אילימא על גביו [ואומר שכמו שעל גבי כירה משהה כך על גבי כופה מותר], ובמאי [באזוה אופן מיירי], אילימא כשאינו גרוף וקטום [שמדמה כופה שאינה גרופה, לכירה שאינה גרופה] קא סלקא דעמך צעאינה גרופה, אלא כירה כי אינה גרופה וקטומה, ואי על גביו מי שרי,

אלא לאו לסמוך [שכמו שמותר לסמוך לכירה, כן מותר לסמוך בכופה], וקתני הרי הוא כתנור ואסיר [ומשמע דכופה שהסיקה בגפת ובעצים אסור אפילו לסמוך]?

אמר רב אדא בר אבהו, הכא בכופה גרוף וקטום [ולא מיירי לסמוך אלא להשהות עליה], ותנור גרופה וקטומה עסקינן, [ועל זה אומר דכופה גרופה וקטומה] הרי הוא כתנור, דאע"ג דגרוף וקטום על גביו אסור, דאי [שאם היה דינו] ככירה, כי גרופה וקטומה שפיר דמי [היה מותר להשהות עליה]:

תניא כוותיה דאביי דאסור לסמוך לתנור, "תנור" שהסיקוהו בקש ובגבבא, אין סומכין לו, ואין צריך לומר על גביו, ואין צריך לומר לתוכו, ואין צריך לומר בגפת ובעצים,

"כופה" שהסיקוהו בקש ובגבבא, סומכין לו, ואין נותנין על גביו, בגפת ובעצים אין סומכין לו [אבל כירה מותר לסמוך אפילו הסיקה בגפת ובעצים, ואינו גרוף וקטום. ואולי טעיתי],

אמר ליה רב אחא בריה דרבא, לרב אשי, האי כופה היכי דמי, אי ככירה דמי, אפילו בגפת ובעצים נמי לשמי צנורפה וקטומה, אי כתנור דמי, אפילו בקש ובגבבא נמי לא?

אמר ליה נפיש הבליה מדכירה, וזוטר הבליה מדתנור,

היכי דמי כופה, היכי דמי כירה? א"ר יוסי בר חנינא כופה מקום שפיתת קדרה אחת, כירה מקום שפיתת שתי קדרות,

אמר אביי ואיתימא רבי ירמיה, אף אנן נמי תנינא, כירה שנחלקה לאורכה הרי צטלו שמי שפיתומה, שנחלקת רחבה לשמים הלכך מהורה טהרה מטומאתה, שהרי ניתנה,

לרחבה נחלקה לרחבה, נמצאו שמי השפיתות קיימות, זו לצדה וזו לצדה [ולכן] טמאה, כופה בין לאורכו בין לרוחבו טהור טהרה, שהרי ארכה כרחבה, וכולה מקום שפיתת אחת:

מתני' אין נותנין ביצה בצד המיחם [יורה חמה וכ"ש סמוך לתנור. יבין] קומקום של נחש בשביל שתתגלגל שתצלה קצת עד שתהא מגלגלת

פליגי בה רב דימי, ורב שמואל בר יהודה, ותרוייהו משמיה דרבי אלעזר [בן פדת האמורא] אמרי, חד אמר עודן בידו מותר, ע"ג קרקע אסור, וחד אמר הניחן על גבי קרקע נמי מותר,

אמר חזקיה משמיה דאביי, הא דאמרת עודן בידו מותר, לא אמרן אלא שדעתו להחזיר, אבל אין דעתו להחזיר אסור, מכלל דעל גבי קרקע, אע"פ שדעתו להחזיר אסור # [אולי דאמרין בטלה דעתו אצל כל אדם],

איכא דאמרי, אמר חזקיה משמיה דאביי, הא דאמרת על גבי קרקע אסור, לא אמרן אלא שאין דעתו להחזיר, אבל דעתו להחזיר מותר, מכלל שבעודן בידו, אע"פ שאין דעתו להחזיר, מותר,

בעי ר' ירמיה, תלאן במקל [פי' הורידן בידיו ותלאן על המקל. ראה אילת השחר] מהו כעודן בידו דמי, או כהניחן על גבי קרקע דמי, הניחן על גבי מטה מהו,

בעי רב אשי, פינן ממיחם למיחם מיחם = קומקום שמתחם זו חמין, מהו מי הוי כמטמין למחלה, ואסור להחזירן לכירה, או לא, ³ תיקו:

[ע' אור שמח פ"ג ד"ה ולדעתי שמחדש דכשמוריד כדי לסדר הקדירות על האש אפי' הניחן ע"ג קרקע שרי להחזיר, וזה חידוש גדול. אילת השחר],

מתני' תנור מתוך שקצר למעלה ורחב למטה, נקלט חומו לתוכו טפי מכירה שהסיקוהו בקש ובגבבא, לא יתן, בין מתוכו [פי' לתוכו], בין מעל גביו,

כופה צגמרה מפרש לה עשוי חלל ככירה, אבל ארכו כרחבו, ואין זו אלא שיעור שפיתת קדירה אחת, וכירה יש בה שפיתת שתי קדירות, שהסיקוהו בקש ובגבבא, ה"ז [דינה] ככיריים, בגפת ובעצים, הרי הוא כתנור:

גמ' תנור שהסיקוהו [?] סבר רב יוסף למימר, תוכו תוכו ממש, על גביו, על גביו על שפתו ממש, אבל לסמוך אצל דופנו שפיר דמי,

איתיביה אביי [שנינו במשנתנו], כופה שהסיקוהו בקש ובגבבא, הרי הוא ככיריים, בגפת ובעצים הרי הוא כתנור, ואסור, הא ככירה שרי כלומר מדקמי הרי הוא כתנור, מכלל דאי הוה מדמי ליה לכירה הוה שרי, ושמעין מינה דכירה שהוסק בגפת ובעצים שרי,

אבני חן למסכת שבת

צוננים. יכון, בשביל שיצננו [שישאר צוננים, ואגב סיפא נקט לה, דאל"כ פשיטא. יכון], ואת הצונן המים זון בחמה נשמש בשביל שיחמו, לימא רבי יוסי היא, ולא רבנן?

אמר רב נחמן, בחמה [אם בישראל לאור החמה עצמה] דכ"ע לא פליגי דשרי דאין דרך ציטולו צדק, וממה צאור לא מיתלפא, דליגור הא אטו הא, בתולדות האור כגון אס הווס הסודר הזה צאור מתמילה כ"ע לא פליגי דאסיר דהוי ציטול, כי פליגי בתולדות החמה שהוסס הסודר נחמה, מר [ת"ק] סבר, גורנין תולדות החמה אטו תולדות האור דמאן דחוי סבר דתולדות האור נינהו, ומר [ר' יוסי] סבר לא גורנין:

[שנינו במשנתנו] ולא יטמיננה בחול; וליפלוג נמי ר' יוסי בהא [כמו שהתיר לעיל להפקיע בסודרין, יתיר גם להטמין בחול?]

רבה אמר, גזרה שמא יטמין ברמין [שהוא איסור דאורייתא] דמאן דחוי סבר, מכדי האי לצטולי והאי לצטולי, ומרזייהו דרך הטמנה, מה לי רמץ מה לי חול, ומשום הכי מודה ר' יוסי [שאסור],

רב יוסף אמר, מפני שמוזי עפר ממקומו שמה חז עפר, שמה לא יהא שם חול עקור לכל [ככל. נמ"י] האריך, ואמי לאחזי עפר הדבוק, והוי מופר גומא [שהוא מולדה דמורש. וראה רש"י],

מאי בינייהו? איכא בינייהו עפר תיחוח [הלשון עפר תיחוח יש 5 מקומות בש"ס, "ועפר תיחוח" 2 פעמים, ובעפר תיחוח פעם אחת] כלומר [כולו. נמ"י] תיחוח צעומק, דליכא למיחש למזי [הוא כל כך תיחוח שכשהוא נותן הריצה על אותו עפר נכנסת מאליה לתוכה ואידי לא עביד מיד],

מיתיבי, רשב"ג אומר, מוגלגלין ביצה על גבי גג רותח שרמחו ממה, ואין מוגלגלין ביצה על גבי סיד רותח דהוא מולדות האור [משום ששורפין האבנים בכבשן האש ונעשה סיד הרי הוא תולדה דאש. אבר"ח א"י],

בשלמא למאן דאמר גזרה שמא יטמין ברמין, ליכא למיגזר בגג רותח, דהא לא מטמין ליה [פ' שרק אם מטמין בחול וכדומה יש לגזור משום רמין, אבל על הגג אינו מטמינו אלא הגג שהוא חלק הוא רותח ומבשל], אלא למאן דאמר מפני שמוזי עפר ממקומו, ליגזר לשמא חז עפר ויכסנו צו [שלפעמים יש עליו מעט עפר. שטן] [ראה רש"י על תוס' ד"ה אלא למ"ד?]

[ומשני] סתם גג, לית ביה עפר [ואין מקום לגזור משום מקרה נדיר. שטן],

ת"ש [מדרשו במשנתנו], מעשה שעשו אנשי טבריא, והביאו

[דע כי האוחז ביצה חיה ומגלגל אותה, אינה מתגלגלת מעצמה מכח הגלגול שהתחיל המגלגל לגלגלה כלל, אבל כשהיא מבושלת עד שראויה לגמעה, מתגלגלת מעצמה מכח התחלת הגלגול, וכ"ש כשהיא מבושלת עד שנתקשת, שמתגלגלת בקל, ולכן לשון גלגול בבשול הביצה מדוקדק הוא. חזן עשיר], ולא יפקיענה לא יסדרנה [פ' לא יציאנה מהקליפה שלה, וישים אותה] בסודרין על סודר שהוסס נחמה, כדי שתללה מחמו של סודר, ורבי יוסי מתיר,

ולא יטמיננה בחול, ובאבן דרכים שהוסמו ממה ממה בשביל שתצלה וצגמרה מפרש אמאי לא פליג ר' יוסי בהא,

מעשה שעשו אנשי טבריא, והביאו סילון [צינור] מצעוד יוס של צונן כדי לחממן, דהמים נמשכין וצאין כל השנה לתוך אמה [נחל קטן. יכון] של חמין של חמי טבריא,

אמרו להם חכמים, אם בשבת אומן שצאו בשבת בחמין שהוחמו בשבת, ואסורין ברחיצה ובשתיה, אם ביום טוב [המים שעוברין ביו"ט], בחמין שהוחמו ביום טוב, ואסורין ברחיצה, ומותרין בשתיה:

נמ"י: איבעיא להו, גלגל [אם גלגל ביצה בשבת] מאי [חייב חטאת או לא]? אמר רב יוסף גלגל חייב חטאת [אע"פ שאינה מבושלת כל צרכה, כדפרש"י לעיל שהיא צליה במקצת, אבל כיון שזה גמר מלאכתה חייב עליה],

אמר מר בריה דרבינא, אף אנן נמי תנינא,

דף ל"ט ע"א

כל מלח שבא בחמין מלפני השבת, מחרין ו שורין אותו בחמין בשבת ואין צו משום תיקון שהרי נתקן כבר, וכל שלא בא בחמין מלפני השבת, מדיחין אותו בחמין בשבת שאין זה [פ' שאין הדרחה] גמר מלאכתו, אצל לא שורין [הרי שאינו חייב אלא אם הוא גמר מלאכתו],

חזין מן המליח [רג מליח. חדושי הר"ן] ישן, וקוליים האיספנין דג שקורין טוניי"ט [tuna], שהדחתן זו היא גמר מלאכתן [דהני אפי' מים חמין שאדם משליך עליהן מתבשלין קצת בענין שאדם יכול לאוכלן] אע"פ שאינן מבושלין כל צורכן. חדושי הר"ן [מדקרי ליה גמר מלאכתו, ש"מ זהו ציטולו, ומייב [פ' שחייב אף שלא בשיל כל צרכו]:

[שנינו במשנתנו] ולא יפקיענה בסודרין [ור' יוסי מתיר]: והא דתנן צפרק חזית [לקמן קמו]: נותנין תבשיל לתוך הבור, בשביל שיהא שבור [שלא יסריח מחמת החום], ואת המים היפים ברעים [ר"ל שישים כל עם מים יפין הראויין לשתיה לתוך מי מקוה שאינן רואיין לשתיה שהן

אבני חן למסכת שבת

אמר להו ר' יוסי לרבנן, ההוא תולדות אור הוא, דחלפי אפיתחא דגיהנם [ובתולדות האור כ"ע לא פליגי דאסור],

אמר רב חסדא,

דף ל"ט ע"ב

ממעשה שעשו אנשי טבריא, ואסרי להו רבנן, במלה הטמנה נאסרה הטמנה בדבר המוסף הבל [פ' מאותה איסור נאסר כל דבר שמוסף הבל], ואפילו מבעוד יום דהא מנעוד יום נתנו שם הסילון, ומפני שהננין מתחממן צדק, ואף על גב דממילא, אסור,

[הא דלא מייתי בעבר ושהה מהבא דאסור? דשאני מטמנה דיש להחמיר. תו"י], [מה דמיון חמי טבריה להטמנה, הא הוי בשול ממש כמ"ש רש"י במשנה כדי לחמם את המים. וצ"ע. משמור הלוי],

אמר עולא, הלכה כאנשי טבריא [שמותר להכניס סילון של מים קרים וכו'], א"ל רב נחמן כבר תברניהו אנשי טבריא לסילוניהו # [פ' במלו את ההיתר, ולא ששברו אותה ממש, וכע"ז בברכות סוף כב. אמר רב יוסף אתר חצביה דרב נחמן, לגבי מ' קבין דטבילת עזרא] לסילונין שלהן, שחזרו בהן [וקיבלו עליהם האיסור]:

[שנינו במשנתנו] מעשה שעשו אנשי טבריא [והביאו סילון של צונן לתוך אמה של חמין, אמרו להם חכמים, אם בשבת חמין שהוחמו בשבת, ואסורין ברחיצה ובשתיה, אם ביום טוב, חמין שהוחמו ביום טוב ואסורין ברחיצה, ומותרין בשתיה]: מאי רחיצה [שאסור בשבת], אילימא רחיצת כל גופו, אלא חמין שהוחמו בשבת הוא דאסורין, הא חמין שהוחמו מע"ש מותרין,

והתניא, חמין שהוחמו מע"ש, למחר רוחץ בהן פניו ידיו ורגליו, אבל לא כל גופו,

אלא פניו ידיו ורגליו [את זה אסרו חכמים בחמי טבריה],

אימא סיפא, בי"ט חמין שהוחמו בי"ט, ואסורין ברחיצה ומותרין בשתיה, לימא תנן סתמא כבית שמאי, דתנן, בית שמאי אומרים, לא יחם אדם חמין לרגליו, אא"כ ראויין לשתייה דמחם להו לשתייה, ואי צעי רוסחן בהן פניו קיימי וב"ה מתירין?

א"ר איקא בר חנניא, להשתמך שנותן על גופו ומשתמך בהן כל גופו עסקינן, והאי תנא הוא ר' שמעון היא, דמתיר להשתמך כל גופו בשבת, בחמין שהוחמו מערב שבת, והיינו דקאמר חמין שהוחמו בשבת אסור [דאסורין], הא שהוחמו מאתמול שרי, ואי ביום טוב, חמין שהוחמו ביום טוב ואסורין. דס"ה [ברחיצה, דאפילו בית הלל לא שרי להחם ביום טוב, אלא לפניו ידיו ורגליו, אבל לשיטתו כל גופו לא,

סילון [צינור] של צונן, לתוך אמה של חמין וחמי טבריא לאו מולדות האור נינהו, ואפילו הכי אסרו לה, ומודה דה(א?) ר' יוסי וכו' [פ' וקשה שהרי אמרנו שבתולדות החמה סבר ר' יוסי דמותר],

בשלמא למאן דאמר [שלכן אוסר ר' יוסי בסיפא] גזרה שמא יטמין ברמין, היינו דרמיה [חמי טבריה] להטמנה שמטמין מים זמים [פ' שאדם רואה הסילון של צונן קודם שיתערב לאמה, כשמתערב לאמה נראה כמטמין. הדרוש הר"ן],

אלא למאן דאמר מפני שמוזיז עפר ממקומו, מאי איכא למימר [למה מודה ר' יוסי בחמי טבריה שאסורים]?

רישא:	סיפא [תולדות חמה]:	
אין נותנין ביצה בצד המיחם [תולדות האור] בשביל שתתנגלגל [וכ"ע לא פליגי דאסור], ולא יפקיענה בסודרין [תולדות החמה, ופליגי], ורבי יוסי מתיר	ולא יטמינה בחול, ובאבק דרכים בשביל שתצלה [וגם ר' יוסי אוסר הגם שמתיר בתולדות חמה, משום שמא יטמין ברמין או שמא יזוז עפר].	
מי סברת אסיפא קאי מעשה טבריה,	ומעשה בטבריה וכו' לסייעתא דמול ואצק, ולאורי דתולדות תמה כי האי גוונא אסרי לדברי הכל,	
ארישא קאי מעשה טבריה,	ורבנן הוא דאמרי לה [דאסרי בתולדות חמה], אכל לר' יוסי כהאי גוונא [חמי טבריה] לא מיתסק, אלא משום דהני מולדות האור נינהו [דכ"ע לא פליגי דאסור].	

[לעולם ר' יוסי מתיר בתולדות החמה, ואוסר רק חיכא שיש לחוש שמא יטמין ברמין, והמעשה בחמי טבריה בא להביא ראיה שחמי האור אסורין לכו"ע] מי סברת מעשה טבריא אסיפא קאי לסייעתא דמול ואצק [שהוא תולדות חמה], ולאורי דמולדות תמה כי האי גוונא, אסרי לדברי הכל, ארישא קאי אפלוגתא,

[ששנינו ברישא] לא יפקיענה בסודרין [בתולדות חמה], ור' יוסי מתיר,

ורבנן [דאסרי] הוא דאמרי לה [איסור חמי טבריה], אכל לר' יוסי כהאי גוונא לא [הוה] דס"ה [מיתסק, אלא משום דהני [חמי טבריה] מולדות האור נינהו [בדמסים דחלפי אפיתחא דגיהנם],

והכי קאמרי ליה רבנן לר' יוסי, הא מעשה דאנשי טבריא והא מעשה דחמי טבריא דתולדות חמה הוא דמי לאפקעתא דסודרין, דליכא למגור לשמא חזי ואסרי להו רבנן [הרי תולדות החמה אסורים]?

אבני חן למסכת שבת

דף מ' ע"א

דתניא, לא ישתמץ אדם בשבת כל גופו, בין בחמין ובין באפילו הומו
נחול ובין בצונן, דברי ר"מ, ר"ש מתיר [בין בחמין ובין בצונן], ר'
יהודה אומר, בחמין אסור, בצונן מותר,

אמר רב חסדא, מחלוקת בבלי דהווא אומר היום הומו [וצריך
האדם להזהר שלא ידברו הבריות עליו, וכ"ש שהוא מחלל שבת רח"ל. וראה
אילת השחר שתמה וכי זה מעשה רב], ומוכחא [דמוכחא. דס"ה] מילתא דמולדות
האור נינהו, ואמי להסם בשבת, כגון נותן זון בחמין [אבל לא גורגן, שיבשל
בשבת, שלא נחשדו ישראל על השבתות. מ"ג], אבל בקרקע כגון
אמצעות של מרחצאות והן חמי האור, דברי הכל מותר דנטלי להו ממורת
חמין [ו"ל הריטב"א כיון שהומו מע"ש, שהקרקע מחזיק חומו, ולא אתי למימר
שהומו בו ביום],

והא מעשה דאנשי טבריא בקרקע הוה, ואסרי להו רבנן
חלמא דמילתיהו קיימי?

אלא אי איתמר הכי איתמר, מחלוקת בקרקע, אבל בבלי
דברי הכל אסור,

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, הלכה כרבי יהודה [לא
ישתמץ אדם כל גופו, בין בחמין ובין בצונן, דברי ר"מ, ר"ש מתיר, ר' יהודה אומר,
בחמין אסור, בצונן מותר],

א"ל רב יוסף, בפירוש שמיע לך, או מכללא שמיע לך,

מאי כללא, דאמר רב תנחום, א"ר יוחנן, א"ר ינאי, אמר
[רב] [רבי], כל מקום שאתה מוצא שנים חלוקין ואחד
מכריע, הלכה כדברי המכריע [ובברייתא זו הוי ר' יהודה המכריע ולכן
יהיה הלכה כמותו],

לעיל כט., פחות משלשה על שלשה שהתקינו, לפקק בו את המרחץ,
ולגער בו את הקדירה, ולקנח בו את הרחיים, בין מן המוכן ובין שאין מן
המוכן, טמא, דברי רבי אליעזר, ורבי יהושע אומר, בין מן המוכן, ובין
שלא מן המוכן, טהור, ר"ע אומר, מן המוכן טמא, ושלא מן המוכן טהור,

חוץ מקולי מטלניות [לעיל כט.], שאף על פי שרבי אליעזר
מחמיר, ורבי יהושע מיקל, ור' עקיבא מכריע, אין הלכה
כדברי המכריע [כ"ע],

[ולכן אין הלכה כר' עקיבא] חדא דרבי עקיבא תלמיד הוא [ואין
תלמיד מכריע על רבו. ר"ח], ועוד הא

הדר ביה ר"ע לגביה דרבי יהושע כדאמרין בפירקין דלעיל (כט:),
לשון מכריע מכניד, מטה קף מאזניס ומכריע את שנגדו, כגון הכל בחמין אסור,
השתא הוה ליה ר' שמעון דמתיר בחמין יחיד במקום שנים, נמצא ר' יהודה מכניד
את קף המשקולת, שהרי ר' יהודה עם ר' מאיר שוים לאיסור, ובזון מותר, הוי ליה
ר' מאיר בזון יחיד במקום שנים, נמצא ר' יהודה מכניד את קף המשקולת,

ואי מכללא [דהלכה כדברי המכריע] מאי [מה בכך],

דילמא ה"מ דאמר ר' יוחנן הלכה כדברי המכריע, צמקיה במתניתין
צמשה, כי [כגון. דס"ה] הוה דמטליות, אבל בברייתא לא [אין הלכה
כדברי המכריע],

א"ל [רבב"ח], אנא בפירוש שמיע לי [מר' יוחנן, דהלכה כר' יהודה],

אתמר, חמין שהומו מע"ש, רב אומר, למחר רוחץ בהן כל
גופו אבר אבר, ושמואל אומר, לא התירו לרחוץ אלא פניו
ידיו ורגליו,

מיתיבי [ומקשה על רב, מברייתא א'], חמין שהומו מערב שבת,
למחר רוחץ בהן פניו ידיו ורגליו, אבל לא כל גופו, תיובתא
דרב?

אמר לך רב, לא כל גופו בבת אחת, אלא אבר אבר,

והא פניו ידיו ורגליו קתני [אבל כל גופו אפילו אבר אבר לא]? כעין
פניו ידיו ורגליו כלומר כל אבר בפני עצמו,

תא שמע [ומקשה על רב, מברייתא ב'], לא התירו לרחוץ בחמין
שהומו מע"ש, אלא פניו ידיו ורגליו [אבל כל גופו אפילו אבר אבר
לא]? ה"נ כעין פניו ידיו ורגליו # [באמת יש להקשות מה הה"א של
הקושיא אחר שתירץ כבר "כעין" פניו ידיו ורגליו, אבל כן דרך הגמרא בכמה
מקומות],

תניא כוותיה דשמואל [ומביא ראיה לשמואל מברייתא ג', ומכאן יהיה
גם קשה לרב] [האי סתמא דתלמודא הוא, דחביא הא ברייתא לפסוק הלכתא
כשמואל, כדי דלא נימא הלכתא כרב באיסורי, ואם היה מקשה מברייתא זו על
רב היה תיובתא לגמרי, ומוכרח לומר שלא ידע המקשן דלעיל מברייתא זו, וראה
שבת של מו, ומלא הרועים], חמין שהומו מע"ש, למחר רוחץ
בהן פניו ידיו ורגליו, אבל לא כל גופו [ואפילו] אבר אבר,
ואצ"ל חמין שהומו בי"ט [עצמה],

אבני חן למסכת שבת

ברק סנהדרין לב:], שפקקו נקביו מעי"ט,

למחר נכנסם] ו. ד"ס] ראב"ע ור"ע [ראב"ע היה חשוב מר"ע שהוא היה ראש לחכמים. ראה כתובות קה. תוס' ד"ה חשוב] והזיעו בו, ויצאו ונשתטפו בבית החיצון,

[ולכן לא חשו] אלא שחמין שלו מחופין בנסרים ולא היו זריזין למוש, שמה נתחממו [ראב"ע ור"ע כדי להזיע] בשבת [ציו"ע. דברי שלמה א"ז, וכן כתב הרש"ל ביו"ט והוא הדין בשבת] מחמומו של מרחץ [ראה תוס'],

כשבא הדבר לפני חכמים, אמרו אף על פי שאין חמין שלו מחופין בנסרין [מותר להזיע],

ומשרבו עוברי עבירה, התחילו לאסור את הזיעה,

אמבטיאות של כרכין צמי מרחץ גדולים, מטייל בהן מהלך צמחן לפי דרכו, ולא להזיע ואינו חושש שמה יאמרו מזיע הוא, ואף על גב דאסרו את הזיעה,

[בתי המרחץ בערים הגדולות היו עשויים אולמות רבים ומרווחים, שנהוג היה לטייל בהם לא רק לצורך רחיצה, הסקתם של בתי מרחץ אלה היתה לרוב מתחת לרצפתם, כך שאף העובר בדרך טיול בלבד עשוי היה להזיע מפני חומו של המרחץ. שם],

[ואלו הגזירות היו אף ביום טוב. רא"ש],

מאי עוברי עבירה דקאמר לעיל [משרבו עוברי עבירה] שאסרו זיעה על ידיהן? [ברייתא שניה] דא"ר שמעון בן פזי, אמר ריב"ל, משום בר קפרא,

1. בתחילה היו רוחצין בחמין שהוחמו מעי"ט,

התחילו הבלנים להחם בשבת [הרי הם עוברי עבירה], ואומרים מערב שבת הוחמו,

2. אסרו לכן את החמין לגמרי, והתירו את הזיעה,

ועדיין היו רוחצין בחמין שהוחמו מעי"ט וי"ט, ואומרים מזיעין אנחנו,

3. אסרו להן את הזיעה, והתירו חמי טבריה,

ועדיין היו רוחצין בחמי האור, ואומרים בחמי טבריה רחצנו,

4. אסרו להן חמי טבריה, והתירו להן את הצונן,

רבה מתני לה להא שמעתא דרב בהאי לישנא, חמין שהוחמו מעי"ט, למחר [ביום השבת מה דינו], אמר רב, רוחץ בהן כל גופו ציח, אלא ומשייר אבר אחד,

איתיביה כל הני תיובתא וליכא לשנוי כעין פניו ידיו ורגליו, דהא כל גופו יחד קאמר, חוץ מאבר אחד תיובתא [ונשאר הקושיא על רב],

א"ל רב יוסף לאביי משום דגדל אצוי ציח רבה צר נחמני, שהיה ראש קודם לרב יוסף, ומת, היה שולח רב יוסף אף היה רואהו נוהג, רבה מי קא עבד כשמעתיה דרב צהא מילתא דרמיזה, א"ל לא ידענא,

מאי תיבעי ליה שיטה דתלמודא פרכא ליה, פשיטא דלא עבד [כרב], דהא איתותב # [צריך לפרש שמברייתא שהביא פייעתא לשמואל איתותב גם ללשון הראשון של רב, דאילו בגמ' עצמה לא איתותב ללשון הראשון],

(דילמא) לא שמויעא ליה לרבה הא תיובתא, משום הכי מספקא ליה לרב יוסף צרבה, דדילמא עבד כרב [לא שמויעא ליה פי' לא ס"ל כלומר לא חש להאי תיובתא דר"ק, עיין בהרש"א. רש"ל], ואי לא שמויעא ליה אמאי מספקא ליה לרב יוסף ודאי עבד רבה בכל מילי כרב,

דאמר אביי [כ"ה לעיל כב., פסחים קא., מנחות מא:], כל מילי דמר [דרב] עבד כרב, בר מהני תלת דעבד כשמואל, מטיילין [מתירין] מבגד לבגד, ומדליקין מנר לנר, והלכה כר"ש בגרירה?

כחומרי דרב עבד צר מהני תלת חומרי, אצל בקולי דרב איכא ד לא עבד והא קולא היא, דילמא לא עבד [ומשו"ה מספקא ליה לרב יוסף],

ת"ר [ברייתא ראשונה], מרחץ שפקקו נקביו שלא יאח חמימותו מעי"ט, למוצי"ש רוחץ בו מיד ואין צריך להמתין ככדי שיעשה,

לשון אחר, שפקקו נקביו, אותן נקבים שמרחץ מתחמם על ידיהן, שאור ניסקת מצחון מתחמם, לוי"ה [מצת לוי"ה רמז לרבינו יהודה הלוי. גליון] ועיקר, רוחץ צו מיד שהרי לא מתחמם בשבת, אצל בשבת לא, שהרי גזרו על הרמיזה,

פקקו נקביו מעי"ט, למחר [ביו"ט] נכנס ומזיע, ויצא ומשתטף בבית החיצון שלפני המרחץ, ולא צמח המרחץ, שלא יאמרו רוחץ הוא, כדאמרן דאסרו את הרמיזה, אצל הזיעה המיר,

והיאך היא זיעה, עומד או יושב ציח המרחץ, ואינו נותן מים עליו, והוא מתחמם ומזיע,

אמר רב [י] יהודה, מעשה במרחץ של בני ברק [מבני בניו של חמון למדו תורה בבני ברק, בגיטין נו:], וסנהדרין צו:, מעשה בבני ברק באחד שמכר בנסים אביו בב"ב קנה, איקלע לבני ברק כתובות קיא, אחר ר"ע לבני

אבני חן למסכת שבת

ראו שאין הדבר עומד להן שלא היו ציבור יכולין לקבל ממון שאסרו להם את הכל,

5. התירו להן חמי מבריה, וזיעה במקומה עומדת לאסור,

אמר רבא, האי מאן דעבר אדרבנן, שרי למיקרי ליה עבריינא, כמאן [שהרי לפי ברייתא השניה היו מחללין שבת בדאורייתא],

דף מ' ע"ב

כי האי תנא דאמר לעיל [בברייתא ראשונה] משהמילו עוצרי עבירה, התמילו לאסור הזיעה, והרי לא נאסרה אלא על ידי הרוצחין צממין מאתמו, ואמרים מועין אנתו, ואין כאן אלא עזירת דבריהם, שאסרו את הצממין,

[ומפרש מה שאמר ברייתא ראשונה] אמבטיאות של כרכים, מטייל בהן ואינו חושש,

אמר רבא דוקא כרכין, אבל דכפרים לא, מ"ט כיון דזוטריין נפיש הבליייהו ומועין [פי' וכיון דלא סגינא שלא יזיע הוה ליה כנסבס להזיע שהוא אסור לאחר גזירה. ריב"א],

ת"ר, מתחמם אדם כנגד המדורה, ויוצא ומשתמץ בצונן, ובלבד שלא ישתמץ בצונן, ויתחמם כנגד המדורה, מפני שמפשיר מים שעליו ממם, לשון פושטין,

[וקשה לי מה בכך, דהא כלה סוגיין רהמא דהפשרם של מים לא זהו בשולם, ומותר להפשרם כל זמן שאין היד סולדת בהם? תירץ רי"ל שאין האיסור אלא משום שג' כאלו רוחץ בשבת שהוא אסור, ועוד תירץ ז"ל דבירושלמי אמרו שלא התירו להפשיר מים אלא ברחוק מן האש שאי אפשר להיות יד סולדת בו, והכא על ידי קרירות הרבה שמא יתקרב למדורה כל כך שהיה ראוי להיות יד סולדת בו שאסור להפשיר שם, ומכאן אומר רי"ל שאסור לאדם שנמל ידיו בשבת שיחמם אותם כנגד האש קודם גנוב ידיו שהרי יש מים עליהם והיה אפשר לבא שתהא סולדת בהם. ריב"א, וראה תוס' ד"ה מפני],

ת"ר, מיחם אדם ממם אלונטית טיול"א [towel] (מגבת) ונראה לי נגד שמסתפגין בו, דככל דוכתא קרי לה אלונטית, ומניחה על בני מעים בשבת על גבי מעים, כשהוא חש צממין מממין לו כלי או צג, ומניחו שם, ומועיל, ובלבד שלא יביא קומקומים של מים חמין, ויניחם על בני מעים בשבת שמה יפסכו עליו, ונמצא רוסח צצת צממין [אבל בתוס' כתבו שיש חשש של סחיטה עיי"ש, ובתוס' הרא"ש משום דמחזי כרפואה טפי מאלונטית], ודבר זה אפי' בחול אסור, מפני הסכנה פעמים שהן רותחין,

1. ת"ר, מביא אדם קיתון מים [ולקמיה מיבעיא ליה איך הדין בשמן], ומניחו כנגד המדורה, לא בשביל שיחמו לא שיחמם שם עד שיחמו אלא בשביל שתפוג צינתן צמקתן, שמפיג שתחלף, כמו וריחו לא נמר (ירמיה מ"ח) מתרגמין וריחיה לא פג,

2. ר' יהודה אומר, מביאה אשה פך של שמן, ומניחתו כנגד המדורה, לא בשביל שיבשל שלא תניחו שם כדי ציול, שמהא היד סולדת בו אלא בשביל שיפשר,

3. רשב"ג אומר [פליג אדר' יהודה], אשה סכה ידה שמן, ומחממתה כנגד המדורה, וסכה לבנה קטן, ואינה חוששת אצל להפשירו צפן [כנגד המדורה], כדך שעושה בחול לא, ופליג אדר' יהודה,

איבעיא להו, שמן מה הוא לתנא קמא?

	רבה ורב יוסף	רב נחמן בר יצחק
ת"ק	אין בישול בשמן	הפשרו זהו בישול, ואפילו כלאחר יד אסור
ר' יהודה	הפשרו לא זהו בישול	הפשרו לא זהו בישול
רשב"ג	הפשרו זהו בישול	הפשרו זהו בישול, אבל כלאחר יד מותר,

רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו [בין מים ובין שמן מותרין, אבל בשמן מותר יותר ממים] להתירא מאי דאסר ר' יהודה צממן [דהיינו] ציול [דאמר ר"י בפה של שמן לא בשביל שיבשל, את זה], שרי תנא קמא, ומיס דוקא נקט "ולא שיחמו", דיש צמין [במים] ציול, אצל שמן אף על פי שהיד סולדת, דהיינו ציול דר' יהודה, שרי לתנא קמא [דסבר דבשמן לא שייך בישול],

רב נחמן בר יצחק אמר, לאיסורא,

[וכעיי"ז לעיל לח. אינהו להיתרא ואיהו לאיסורא],

רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו, להתירא, שמן אע"פ שהיד סולדת בו נמשכת לאחוריה מדאגה שלא תכזה, וזהו לשון ואסלדה צמילה (איוצ ו) ואדלג צרעדה, ואמשך מתלונמי מדאגת יום הדין, אס הייתי יודע שמייתי קרובה ולא יתמול, מותר,

[ראה ר"ח שבירושלמי גורם שהיד "שולטת" בו, וראה גם ברא"ש שמיביא ומפרש דברי הירושלמי]

קסבר ת"ק שמן אין בו משום בשול,

ואתא רבי יהודה למימר, שמן יש בו משום בשול הלכך לא כדי

אבני חן למסכת שבת

שיבשל, אלא כדי שיפטר שרי, דהפשוט אין זה ציטוטו והפשוט לא זה הוא בשולו,

ואתא ר' שמעון בן גמליאל למימר, שמן יש בו משום בשול והפשוט זהו בשולו הלכך כדענדין צחול לא ליעציד, אלא כלאחר יד על ידי שינוי,

שמע מינה תלת, שמע מינה שמן יש בו משום בשול, וש"מ כלי שני אינו מבשל, וש"מ הפשוט במקום הראוי לציטוט זהו בשולו דהא להפסיד צעלמא הוא דקצעי, ואסר ליה, [בניצוצי הש"ס מביא שאחר אמר על כוס תה "עם איז קאכעדיג" וצעק עליו אביו איך אתה אומר על כלי שני שהוא מבשל הלא זה נגד חז"ל],

[תימה מאי שנא כלי שני מכלי ראשון, דאי יד סולדת אפילו כלי שני נמי ואי אין יד סולדת אפילו כלי ראשון נמי אינו מבשל, ויש לומר לפי שכלי ראשון מתוך שעמד על האור דופנותיו חמין, ומחזיק חומו זמן מרובה, ולכך נתנו בו שיעור דכל זמן שהיד סולדת בו אסור, אבל כלי שני אף על גב דיד סולדת בו מותר שאין דופנותיו חמין והולך ומתקרר. תוס'],

רב נחמן בר יצחק אמר, לאיסורא אמרה מנא קמא לשמן, דמיא הוא דשרי להפסיד, אכל שמן הפשוט זהו ציטוטו, שמן אע"פ שאין היד סולדת בו אסור, קסבר שמן יש בו משום בשול, והפשוט זהו בשול,

ואתא ר' יהודה למימר, הפשוט לא זהו בשול,

ואתא רשב"ג למימר, שמן יש בו משום בשול [לכאורה המילים "שמן יש בו משום בשול" מיותרין] והפשוט זהו בשול,

[ומקשה דלפי רב נחמן בר יצחק] רשב"ג היינו ת"ק? איכא בינייהו כלאחר יד דלמנא קמא, אפילו על ידי שינוי אסור,

היכי עביד הכי להורות הוראה, שהוא דבר מורה, צניח המרחץ, והאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן, בכל מקום מותר להרהר דצניח מורה חוץ מבית המרחץ ובית הכסא [ולא דאקשינן מדברי ר' יוחנן לרבי, דר' יוחנן לגבי דרבי תלמיד קטן הוא? אלא הא דר' יוחנן דברי הכל קבלה הוא. ר"ח],

וכ"ת בלשון חול א"ל, והאמר אביו, דברים של חול, מותר לאומרו בלשון קודש, דברים של קודש דצניח מורה אסור לאומרו במקום העטופה, ואפילו בלשון חול?

א"ר יהודה אמר שמואל, אחד שמן, ואחד מים, יד סולדת בו אסור, אין יד סולדת בו מותר,

והיכי דמי יד סולדת בו סלוד יד סולדת. דס"ה, יש [לך אדם] שקולד מרחיפה מועטת, ויש שאינו סולד?

אפרושי מאיסורא שאני, [יובוכים סוף קב: והיכי עביד הכי, והאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן, בכל מקום מותר להרהר, חוץ ממרחץ ומבית הכסא? לאונסו שאני],

אמר רחבא, כל שכריסו של תינוק נכזית,

[פירוש ומה שלא שיערו ביד עצמה, מפני שיש אדם שידו קשה ויכול לסבול הרבה, ויש אדם שידו רכה ואינו יכול לסבול אפילו חמימות מועט, לפיכך שיערו בכריסו של תינוק דהוי דבר השווה. ריב"א]

תדע [המלה "תדע" יש 91 פעמים בש"ס] [וקשה מאי אולמא האי עובדא דר"מ מהאי עובדא דלעיל דרבי, וצ"ל דלא תימא לעולם אסור לומר ד"ת בבית המרחץ, אפי' כדי לאפרושי מאיסורא, אלא שרבי לא רצה שיחם בכלי ראשון אלא כדי שיפשוט מועט [פי' שאמר בן מחמת טעם פרקטין]. וק"ל. רש"ל],

א"ר יצחק בר אבדימי, פעם אחת נכנסתי אחר "רבי" לבית המרחץ בשבת, ונחמתי טבריא הוה [היה?] שלא נאסרו, כדאמר לעיל התירו להם חמי טבריא,

דאמר רב יהודה אמר שמואל, מעשה בתלמידו של ר' מאיר, שנכנס אחריו לבית המרחץ, ובקש להדיח קרקע [לכבוד רבו], ואמר לו אין מדיחין [דחיישין] דלמנא אמי לאשוי גומות, לסוך לו [וביקש התלמיד לסוך בשביל רבו את ה] קרקע [בשמן], אמר לו אין סכין,

ובקשתי להניח לו שם פך של שמן להפסיד, לסוך הימנו קודם הרחיפה באמבטי כגון צריכה עשויה בקרקע, שהמים נכנסים שם ונאספין,

אלמא [רואין מזה שפסק לו הלכות אלו בבית המרחץ, ד] אפרושי מאיסורא שאני, הכא נמי לאפרושי מאיסורא שאני,

ואמר לי טול מן המים בכלי שני שיטננו מעט, דכלי שני אינו מצטל ותן ואחר כך תן הפך לתוך אותו כלי שני, דהך אמבטי שהחמין נמשך לה מן המעיין חשיב לה ככלי ראשון שנרחצו בו, שאף על פי שהעצירו מעל האור מצטל, כדתנן לקמן (דף מ.ג.) האילפס והקדירה שהעצירו מרחחין, לא יתן לתוך תכלין [ומשמע שחביו מבריה יש לה דין של כלי ראשון],

אמר רבינא, שמע מינה [מדאמר רבי טול בכלי שני, כדמפרש לקמיה], המבשל בחמי טבריא בשבת, חייב,

אבני חן למסכת שבת

משום נגיעות כנגד פניו של מטה, ולא ידענא אי נגע צאמה אי לא נגע,

פשיטא דלא נגע, דתניא ר' אליעזר אומר, כל האוחז באמה ומשתין [והחידוש הוא שגם בשעת השתנה שהוא משום נקיות שלא יטנף בגדיו וכדומה אין היתר], כאילו מביא מבול לעולם שמתחמם וצא לידו קרי, וזה קלקולו של דור המצול, מוילאים שכנת זרע לנעלה, דכמיב כי השמית כל דבר וגו' (בראשית ו').

[ואע"ג דרבנן פליגי עליה ושרו בפרק כל היר [נדה יג.] לא שרי אלא משום ממורות [משום ניצוצות. תוס' הרא"ש] שלא יראה בכרות שפכה ויוציאו לעז על בניו שהן ממזרים. תוס'].

אמר אביי [לכן הסתפק ר' זירא, דשמא באופן זה אין איסור נגיעה], עשאוה להא דר' אבהו בבולשת חילות, גייס הצא לעיר, על שם שמחפזין ונולשים את העיר קרי לה בולשת, דתנן [ע"ז ע:]: בולשת שנכנסה לעיר, בשעת שלום כגון שהוא של אומה מלכות חביות פתוחות אסורות [דחיישין שמא נסכו הגוים את היין], סתומות מותרות, בשעת מלחמה אלו ואלו מותרות, לפי שאין פנאי לנסך,

אלמא כיון דבעיתי [שמפחדים] לא מנסכי, ה"ג כיון דבעיתי, לא אתי להרהורי,

והכא מאי ביעתותא? ביעתותא דנהרא,

איני [הגם שאין חשש שמתחמם, מ"מ הרי אסור לכסות משום שנראה שהוא בוש בדבר], והאמר ר' אבהו, אמר רב הונא, אמר רב, כל המניח ידיו כנגד פניו של מטה, כאילו כופר בבריתו של אברהם אבינו. דנראה שהוא צדק דדבר [כי הברית אין לו העלמה, כי לכך הוא חותם ברית שהוא ניכר ונראה, כמו כל חותם, ואם מניח ידיו על הברית הוא מבטל החותם, ולפיכך אמר כאילו כופר בבריתו של אברהם וכו']. מהר"ל מפראג, וראה מהרש"א שבני נח כיון שלא היו מהוללים היה אסור להם לגלות ערותן בפני חבריהם, כמפורש ביה וילכו אחורנית ויכסו את ערות אביהם, אבל אברהם בא ותקן זה מכל דורות שהיו לפניו להסיר זוהמת ערלה מעליו במצות הש"י על המילה?

לא קשיא, הא [דאמרת כאילו כופר וכו'] כי נחית לנהר, פניו כלפי הנהר ואין כאן משום נגיעות אסור לכסותו, הא [דר' אבהו הניח ידיו וכו'] כי סליק [בשעולה מן הנהר] ופניו כלפי העם, מותר משום נגיעות,

כי הא דרבא [דרבה. ד"ס] שְׁחִי [התכופף], ר' זירא זקוף דמיש לדרבנן שלא יראה ככופר,

רבנן דבי רב אשי, כי קא נחתו [בשירדו לנהר] זקפי, כי קא סליק [בשעלו מן הנהר] שְׁחִי,

דהא מעשה דר' [שמספר ר' יצחק בר אבימי כאן] לאחר גזירה הוה שגזרו על הזיעה, ועל כרחין צמתי טבריא הוא דהו, ור' [דהא ר'. עו"ה] יהושע [בן לוי משום בר קפרא] דלמך לעיל [סדר הגזירות שגזרו לעיל סוף מ.] צמתי רבי הוה, אלמא צמתי רבי כבר נגזר [לכאורה אין זה מוכרח], [ולכן צריך רש"י לפרש דמיידי לאחר גזירה זיעה, שאלו היה קודם גזירה דזיעה, מנ"ל דבחמי טבריה היא, דילמא בחמי האור שנכנסם להזיע. ריטב"א]

ואמר ליה טול בכלי שני ותן אצל ראשון לא, אלמא יש צדן משום ציטול,

איני והאמר רב חסדא, המבשל בחמי טבריא בשבת פטור?

מאי חייב נמי דקאמר, מכת מרדות דהו [על שעבר על דרבנן].

[פ' מלקות דאורייתא הוא על חייבי לאוין באומדן ובתראה וכו', אבל מי שעובר על מ"ע שאמרו לו עשה סוכה עשה לולב ואינו עושה, מכין אותו עד שתצא נשמתו בלא אומדן, ולא מכה מושלשת, וכן מי שעובר על דברי חכמים מכין אותו בלא מספר ובלא מניין ובלא אומדן, ולמה קורין אותו מכת מרדות שמרד בדברי תורה ובדברי סופרים. ערוך ערך מרד].

א"ר זירא, אנא חזיתיה לר' אבהו דשטף באמבטי בשבת ולא ידענא אי עקר רגליו מן הארץ, דקסבר כי תנן אין שטין על פני המים צמחילין פירות צנה גדול תנן, דליכא למגור שמא יעשה חצית של שייטין, כדלמרינן תס, אצל צמחצטי לא, אי לא עקר רגליו,

פשיטא דלא עקר, דתניא, לא ישוט אדם בבריכה מלאה מים דאף על גב דליכא למיגור [לחבית של שייטין. רש"ל] אסור, ואפי' עומדת בחצר דליכא למיגור שמא יתח מים צמחילין מוך לארבע אמות?

[פ' דהא אסרו חכמים לשוט על פני המים כדי שלא יעשה חבית של שייטין ולא חלקו בגורתם, וגזרו אפי' במקום שאין לחוש לכלי של שייטין כדתניא לא ישוט אדם בבריכה מלאה מים. ריטב"א]

לא קשיא הא דאסור [דתנא בבביתא לא ישוט וכו'],

דף מ"א ע"א

דלית ליה גידודי שאין שפתה גבוהה, שהיו המים עמוקים אצל שפתה, כמו צאמנע, דכיון שאין עמוקים שם, כי מטי סמוך לשפתה, נועץ רגליו צקרקע וחופר, וממחה העפר למוך המים ודמי למגבל, ולי נראה, דאית ליה גידודי שרי, דלא דמי לנהר, אלא לכלי, דלית ליה גידודי, דמיא לנהר, ואסור,

הא [דמספקא ליה לר' זירא אי ר' אבהו עקר רגליו או לא] דאית ליה גידודי [ראה ילקוט המאורי]:

וא"ר זירא, אנא חזיתיה לר' אבהו שהניח ידיו כשהיה רומק,

אבני חן למסכת שבת

מעיים,

2. אכל, ולא הלך ד' אמות קודם שישן אכילתו מרקבת אינה מתעכלת לעשות זבל, וזהו תחילת ריח רע ריח הפה,

3. הנצרך לנקביו ואכל, דומה לתנור שהסיקוהו ע"ג אפרו, וזהו תחילת ריח זוהמא כל גופו מזהם ציעה תמיד,

4. רחץ בחמין ולא שתה מהן [הכוונה על מים חמין דוקא מאלו שרוחץ בהם, אלא מאיזה מקום שיהיו. ראה יעב"ץ לעיל], דומה לתנור שהסיקוהו מבחוץ, ולא הסיקוהו מבפנים שאינו מטיב לכלום # [הלשון ?],

5. רחץ בחמין ולא נשתטף בצונן, דומה לברזל שהכניסוהו לאור, ולא הכניסוהו לצונן שהן מחזיקין את הצחל,

6. רחץ ולא סך [ול"ג מעיקרא, דהא בכלי הש"ס רחיצה קודם סיכה וכו']. חוס', פי' שיש גירסא בד"ס ולא סך "מעיקרא", דומה למים ע"ג חבית על שוליו ולדדיו, שאינם נכנסים למוכו [מה הדמיון ?]:

מהני: מוליאר [a large vessel to boil water in] הגרורף מן הגמלים מצעוד יוס,

[בקובץ "ישורון" ניסן תשס"ה בתחלתו יש מאמר על "מיוטות" של הרמב"ם פ'] מה שכתב הרמב"ם לעצמו קודם שכתב כתב הסופי להפצה] על מסכת שבת, והרמב"ם מצייר שם בכתב ידו צורת המוליאר, וזה לשונו שם ומוליאר עשוי מנחשת, מבקיעין האש באמציעתו, וסביב האש תעלה מבחוץ, ממלאים אותו מים, וזהו צורתו [הציור הוא: ריבוע קטן [שכתוב בתוכו "גחלת"] בתוך ריבוע גדול [שכתוב בתוכו "מים"] ואם הוסרה האש ממנו בערב שבת, מותר לשתות מאותם המים בשבת, אפילו שהוא חם],

[בתי המרחץ בערים הגדולות היו עשויים אולמות רבים ומרווחים שנהוג היה לטייל בהם לא רק לצורך רחיצה, הסקתם של בתי מרחץ אלה היתה לרוב מתחת לרצפתם, כך שאף העובר בדרך טיול בלבד, עשוי היה להזיע מפני חומו של המרחץ. שט],

שותין הימנו בשבת שותין מממיו צצנת, ואף על פי שהחמץ קצת מחמת הכלי, לפי שאינו מוסקף הצל, אלא משמר ומקיים חוס שלהם שלא יטננו, צגמרא מפרש, מוליאר מים מצפנים וגמלים מבחוץ, כלי שיש בו צית קיבול קטן אצל דופנו מבחוץ מחובר לו, ונותן שם גמלים, והמים נקיצולו הגדול, ורצותיו מפרשים מוליאר שני שולים, ואנטיכי צי דודי מחילה צינטיס, ולי נראה להפך, דאם כן [למה תנא מים מבפנים וגמלים מבחוץ] הוה ליה למימי מים מלמעלה וגמלים מלמטה,

ועוד דנחשמה דמי צנטיכי [לקמן בסוף הענין] לשון שולים הן [ר"ל תחתית של יורה, וכן לענין ערות קלון אשה, כדכתיב יען השפך נחושך ותגלה ערותך ר"ל

ר' זירא הוה קא משתמיט היה ירא ליראות לו, משום דהוה צעי ר' זירא למיסק לארעא דישראל, ורז יהודה לא סבירא ליה, וירא פן יגזור עליו מליך מדרב יהודה, דבעי למיסק לארעא דישראל [ובכתובות קי: ר' זירא הוה קמשתמיט מיניה דרב יהודה, דבעא למיסק לארץ ישראל, ובעי"ז בברכות כד: רבי אבא הוה קא משתמיט מיניה דרב יהודה, דהוה קא בעי למיסק לארעא דישראל],

דאמר רב יהודה, כל העולה מבבל לא"י עובר בעשה, שנאמר ירמיה כו כב כָּבֹלָה יוֹבָאֵי וְשָׁמָּה יִהְיוּ עַד יוֹסֵף קָדְדִי [אתם נְאֻמ־ה'] וגו', ור' זירא אמר לך, הא קרא צכלי שרת כמי, כדאמרין צצני דייני גזירות (כמזכיר קיא.),

[וסבר רב יהודה שבבל קרובה לקדושת א"י, וזה שאמרו בכתובות קי: כל הדר בחו"ל כאילו עובר עבודת כוכבים, לא קאי על בבל. ראה עין יוסף על הע"י],

אמר [קודם שהלך לא"י, רצה לשמוע עוד איזה מימרא מרבו רב יהודה] איזיל ואשמע מיניה מילתא, ואיתי ואיסק # [בדומה למה שאמרו בברכות לא. אל יפטר אדם מחבירו אלא מתוך דבר הלכה, שמתוך כך זוכרנו],

אזל אשכחיה דקאי בי באני, וקאמר ליה לשמעיה [הלשון דלקמיה משמע לשון רבים, שהיו יותר ממשמש אחד, וגם הם רחצו עמו], הביאו לי נתר [natron, native carbonate of soda, used as soap] לחוף את ראשי, וקאמר להו צלשון הקדוש, הביאו לי מסרק [לשערות], פתחו פומייכו ויכנס הצל צית המרחץ לתוך הגוף ואפיקו הבלא ויזיל הצל של זיעה,

ואשתו [ושותן] ממיא מן מים חמין דבי באני [של בית המרחץ] ואפילו לא הומוהו אלא לרמיצה [לא ממים שכבר רחץ בהם, אלא ר"ל חמין כל שהן והכי דייק לישניה דרש"י],

אבל צ"ע היאך שתה שם, וא"א לברך שם בבית הפנימי שעומדין שם ערומים, דילמא לא חשיבא שתיה מה ששותה שם, אלא כמאן דחנקתיה אומצא, וכיון דלא להנאת שתיה קעביד לא בעי ברכי. יעב"ץ],

אמר, אילמלא (לא) באתי אלא לשמוע דבר זה, דיי,

בשלמא הביאו נתר הביאו מסרק, קמ"ל דברים של חול מותר לאומרים צצית המרחץ, ואפילו בלשון קדש,

פתחו פומייכו ואפיקו הבלא, נמי כדשמואל, דאמר שמואל הבלא דמרחץ הנכנס דרך הפה מפיק הבלא דזיעה,

אלא אשתו מיא דבי באני, מאי מעליותא?

[ומביא ברייתא שטוב לבריות לשתות ממי בית המרחץ כשרוחץ] דתניא,

1. אכל ולא שתה, אכילתו [נעשית. שט] דם, וזהו תחילת חולי

אבני חן למסכת שבת

דף מ"א ע"ב

תחתון של אשה. רש"ל,

וכן [רבותינו] אומרים לשון נחושת, ושאי נחשת מחרס,

אנטיכי מפרש בגמרא אע"פ שגרופה, אין שותין הימנה:

נב: היכי דמי מוליאר הגרופ [אין הקושיא על "גרופ" אלא על "מוליאר"? תנא, מים מבפנים, וגחלים מבחוץ,

אנטיכי [אך הוא בנוי]? רבה אמר בי כירי חלל יש צריכה [לפי רש"י נמצא שכירה זו יש לה שני חללים, אחת לגחלים ואחת למים, ודופנה עב, ויש בה אש כל ימות החול ולכן חומה רב], אלל חלליה [חללה. דס"ה, רש"ש] שהגחלים צו, ומים נחונים בחללה השני, ואף על גב דדמי למוליאר, מיהו כירה דופנה עב, והאור תדיר בתוכה כל ימות החול, ודופנה חס מאד, ומוסיף הכל במים, אף על פי שגרופה מן הגחלים,

רב נחמן בר יצחק אמר, בי דודי יורה גדולה, עושין לה שמי שוליים ונמתין גחלים צין שניהם, והמים על העליונים,

מאן דאמר בי דודי [היא אנטיכי שבמשנה שאין שותין הימנה], כ"ש בי כירי דבי כירי אסור, כדפרישית, שמתוך שהאור תדיר צו ודופנו עב, מרמית, ומאן דאמר בי כירי [הוא דאין שותין הימנה], אבל בי דודי לא שהרי הוא כמוליאר [ושותין הימנה בשבת],

תניא כוותיה דרב נחמן [דבי דודי אין שותין הימנה, וכ"ש בי כירי], אנטיכי, אע"פ שגרופה וקטומה, אין שותין הימנה מפני שנחוששתה נחושת שלה מחמתה אלמא צורה של נחשת קאי, ונחשת משמר רמיחתה,

ואני אומר נחושתה לשון שוליים, כדמצינן [יחזקאל טז] יען השפך נחשתך, ולשון [פי' וגם הוא לשון] של המשנה נחשתו של תנור צמקת כלים [פ"ח מ"ג] ושאי אנטיכי ממוליאר, דמתוך שהשוליים מכוסים חומם משממר, ואף על גב שגרפו גחליהם:

מהני: המיחם קומקמוס של חמין שפינהו [שסילקוה מהאש, ובה מים חמין. יבין] כולה ממניתין מפרש בגמרא, לא יתן לתוכו צונן [מים צוננים מועטים. יבין] בשביל שיחמו [אם כוונתו שיתחממו הצוננים. יבין], אבל נותן הוא לתוכו, או לתוך הכוס [שהוא כלי שני. יבין], כדי להפשירן:

נב: מאי קאמר מאי פינהו, ומאי לא יתן, והדר אמר אלל נותן? אמר רב אדא בר מתנא, הכי קאמר, המיחם שפינה ממנו מים חמין, לא יתן לתוכו מים מועטים כדי שיחמו, אבל נותן לתוכו מים מרובים כדי להפשירן [ומה שאמר או לתוך הכוס כו', כלומר או לתוך הכוס, אפי' מים מועטים] [מותר מפני] שהוא כלי שני בדלקמן דף מב.. חכמת מנחה,

[ומקשה] והלא מצרף כשכלי מתכות חס, ונותן לתוכו צונן, מחזיקים את הכלי, וזו היא גמרא מלאכת הזורפין, שרמיחת האור מפעפעמו [bubbles, makes the metal expand n.z.] וקרוצ להשצר, והמים מנרפין פעפועיו, שולדי"ר בלע"ז [להלחים, לחסם מתכת)?

[ומתירין] ר' שמעון היא, דאמר דבר שאין מתכוין מותר [ואינו פסוק רישא, שאין זה ודאי שהוא מצרף],

מתקין לה אביי, מידי מיחם שפינה ממנו מים קתני, מיחם שפינהו קתני משמע שפינהו לעצמו מעל האור?

אלא אמר אביי, הכי קאמר, המיחם שפינהו [מן האש], ויש בו מים חמין, לא יתן לתוכו מים מועטים בשביל שיחמו, אבל נותן לתוכו מים מרובים, כדי להפשירן,

ומיחם שפינה ממנו מים, לא יתן לתוכו מים כל עיקר מפני שמצרף, ור' יהודה היא דאמר דבר שאין מתכוין אסור,

אמר רב, ל"ש [הא דשנינו במשנתנו שמותר לתת מים הרבה לתוך המיחם] אלא להפשיר # [באמת קשה הלא זה איתא בפירוש במשנה שמותר רק כדי להפשיר? אבל בלאו הכי הא מוקי לה לקמיה "בשיעור להפשיר" וזה חידוש שאינה במשנה], אבל לצרף שפינהו (ו. מגדים חדשים) ממנו חמין [ונותן בה מים כדי לצרפן] אסור, ושמואל אמר אפי' לצרף נמי מותר,

לצרף לבתחילה מי שרי?

אלא אי איתמר הכי איתמר, אמר רב, לא שנו דפינהו שרי לתת לתוכו צונן אלא שיעור להפשיר ולא לצרף, כגון שלא מלאהו כולו, ודב משמע ליה פינהו כרצ אדא, שפינה ממנו חמין אבל שיעור לצרף אסור,

ושמואל אמר, אפי' שיעור לצרף שמלאהו כולו,

דף מ"ב ע"א

מותר שאין מתכוין לכך,

למימרא דשמואל כרבי שמעון סבירא ליה, והאמר שמואל, מכבין גחלת של מתכת [שנורקה] ברה"ר שמשליכין למוץ פסולת של צרול [מכבין. דס"ה], דלא שייך צבוי צבוי מדאורייתא, ומדרבנן אסורה, והיכא דאיכא נזקא לרבים לא גזרו על השבות, בשביל שלא יזקקו בה רבים, אבל לא גחלת של עץ דאסורה דאורייתא היא, ומייצ סקילה,

אבני חן למסכת שבת

ורבי שמעון בן מנסיא, אוסר אפילו ממין לתוך זונן [אבל לפי המסקנא קאי ר"ש על ב"ה שמתירין הכל, ואומר ר"ש שב"ה לא נחלקו על ב"ש בדבר זה שרק צונן לתוך חמין אסורין],

אמר רב נחמן, הלכה כר"ש בן מנסיא,

סבר רב יוסף למימר, ספל, הרי הוא כאמבטי ואף על גב דכלי שני הוא, הואיל ולא לשמיה אלל לרמיה אסירי, דניחא ליה שיממו הרבה, וגזרינן,

א"ל אביי, תני ר' חייא, ספל אינו כאמבטי,

ולמאי דסליק אדעתא מעיקרא, דספל הרי הוא כאמבטי, ואמר רב נחמן, הלכה כרבי שמעון בן מנסיא, אלא בשבת רחיצה בחמין ליכא [פי' הא דשרינן לרחוץ פניו ידיו ורגליו בשבת בחמין שהוחמו מערב היכי משכחת לה, שהרי אין דרך רחיצה אלא בשנותו בו מים צוננים, ולר' שמעון הרי אוסר בין צונן לתוך חמין ובין חמין לתוך צונן. ריטב"א] בתמיה, דהא לר' שמעון אפילו ממין לתוך זונן אסור, לא משכחת ממין שהוחמו ואפילו מערב שבת שלא יהיו נריכין להפיג רמיחתו, ואם כן לא ירחוץ אפילו פניו ידיו ורגליו בחמין?

מי סברת רבי שמעון אסיפא קאי' דלא שרי תנא קמא, אלל חמין לתוך זונן, ותנא דאבו ואסר אף ממין לתוך זונן, ארישא קאי' לשמיה, וזונן לתוך חמין דקשרו צית הלל קאסר ובית הלל מתירין בין חמין לתוך צונן ובין צונן לתוך חמין, ורבי שמעון בן מנסיא אוסר צונן לתוך חמין,

לימא רבי שמעון בן מנסיא דאמר כב"ש?

הכי קאמר, לא נחלקו ב"ש וב"ה בדבר זה [שגם ב"ה אינו מתיר צונן לתוך החמין],

אמר רב הונא בריה דרב יהושע, חזינא ליה לרבא דלא קפיד אמנא [פי' דבכלי שני התיר בכל אופן], מדרתני רבי חייא, נותן אדם קיתון של מים, לתוך ספל של מים, בין חמין לתוך צונן, ובין צונן לתוך חמין,

[דלא קפיד אמנא, באבן שלמה [נדפס באסיפת זקנים] גורס "אמינא" פי' ואמרתי לעצמי, דהיינו כשראיתי לרבא דלא קפיד על הלכה זו שאנו מדברים עלי' אמרתי לעצמי שהטעם הוא מדרתני ר' חייא],

אמר ליה רב הונא לרב אשי, דילמא שאני התם דמיפסק כלי' [פי' דס"ד שהלשון "נותן אדם קיתון של מים וכו'" משמע שנותן הקיתון עצמה עם המים בתוכה, לתוך ספל של מים]?

ואי ס"ד סבר לה כרבי שמעון, אפילו של עין נמי דהא לר' שמעון מלאכה שאינה נריכה לגופה פטור עליה, וכל כיצוי אינו נריך לגופו, חוץ מעושי פסמין או מהצנעי פחילה?

בדבר שאין מתכוין [דהיינו שמוותר ליתן למיחם שפינוהו שיעור לצרף], סבר לה כרבי שמעון, במלאכה שאינה צריכה לגופה [דהיינו בכיבוי גחלת של עץ], סבר לה כרבי יהודה [וכיבוי גחלת של עץ הוי איסור דאורייתא, אף שאינה צריכה לגופה],

[וראה תוס' ד"ה אפילו דמקשה מה ס"ד וכי משום דסבר שמואל כר' שמעון באין מתכוין יסבור כמותו במלאכה שאינו צריך לגופה? וי"ל דס"ד דמקשה בודאי הא בהא תליא וכו'],

אמר רבינא, הלכך כיון דלמרת לא גזרו שבות דכיצוי מתכת, במקום זקא דרצים, קוין ברשות הרבים, מוליכו פחות פחות מארבע אמות עד שישלקנו לגדי רשות הרבים, דאיסורא דרצנן הוא, ובכרמלית דטלטול ידידי דרצנן, אפילו טובא יעבירו צעקירה אחת:

[שגינו במשנתינו] אבל נותן [הוא לתוכו, או לתוך הכוס, כדי להפשירן] כו': ת"ר, נותן אדם חמין לתוך הצונן דקסדר תמאה [הצוננים] גבר, ואין החמין מרמיחין את הצונן אלל מפשיין, ולא הצונן לתוך החמין שהחמין מרמיחין את העליונים, דתמאה גבר, דברי בית שמאי,

ובית הלל אומרים [לפי רש"י גם ב"ה סברי תתאה גבר, אבל רק בבלי ראשון, אבל בבלי שני הכל מותר], בין חמין לתוך הצונן, ובין צונן לתוך החמין מותר,

[וממשיכים ב"ה] בד"א בכוס דלשמיה קצעי להו, ולא ניחא ליה שיממו הרבה, ועוד דכלי שני הוא, אבל כאמבטי, חמין לתוך הצונן, ולא צונן לתוך החמין,

[נותן אדם חמין לתוך צונן. אפילו בבלי ראשון דחמין לתוך צונן אינו מבשל כמו שאפרש ולא צונן לתוך חמין אפילו בבלי שני דגורי בית שמאי כלי שני אטו כלי ראשון ובית הלל דפליגי ושרו צונן לתוך חמין היינו דוקא בבלי שני כדקתני במה דברים אמורים בכוס משמע דבבלי ראשון מדרו בית הלל ולא משום דסברה דך ברייתא דתתאה גבר כדפירש בקונטרס דאם כן יקשה מהבא למ"ד עילאה גבר ולמאן דאמר תתאה גבר נמי הא מבשל כדי קליפה כמו שאפרש לקמן בע"ה אלא נראה כמו שאומר ר"ת דחמין לתוך צונן משמע שהצוננים של מטה מרובים שדרך ליתן המועט במרובה ולכך אין מבשלים החמין המועטין כלל לפי שמתערבין בצוננים המרובים ומתבטל חמימותן ולא צונן לתוך חמין שהחמין של מטה מרובין ומתערבין בהן הצוננים המועטין ומתבשלין. תוס', וראה רשב"א שמפרש דכל הענין כאן מייירי בבלי שני עיי"ש, אבל רש"י כתב, דסברי ב"ש תתאה גבר],

אבני חן למסכת שבת

א"ל אביי, תני ר' חייא, מלח אינה כתבלין, דבכלי ראשון נמי לא בשלה ומומר ליתן, ואפילו בכלי ראשון משהעבירו מן האור,

והיינו דאמר רב נחמן, צריכא מילחא בישולא, כבישרא דתורא:

[והמחמיר בלישנא קמא שלא ליתן מלח בקערה כל זמן שהיד סולדת בו תבא עליו ברב. תוס']

מתני': אין נותנין בשבת כלי תחת הנר, לקבל בו את השמן המטפטף, משום דשמן מוקצה הוא, וקסבר אין כלי ניטל בשבת, אלא לזורך דבר הניטל,

אי נמי קסבר אסור לנטול כלי מהיכנו, להשיב כלי במקום שלא יוכל עוד ליטלו משם, דהוי כקוצע לו מקום, ומחזרו צטיט, ודמי למלאכה [ראה לקמן קנ"ד: שכתב רש"י שם ודמי לסותר], וכלי זה משיפול בו השמן המוקצה, יהא אסור לנטולו,

ואם נתנו מבועד יום, מותר להנימה שם [הלשון דחוק דהוה ליה למימר אבל מבועד יום נותנין. תוס'],

ואין ניאותין נהיגן ממנו, לפי שאינו מן המוכן [מדרוקצה להדלקה. יבין].

גמ': אמר רב חסדא, אע"פ שאמרו [חכמים. תוס'] אין נותנין כלי תחת תרנגולת לקבל ביצתה כשהיא מטילה במקום מדרון, שמה תתגלגל ותשבר, ומדיוקא דמתניחין שמעינן לה, דדמי לנותן כלי תחת הנר לקבל בו שמן,

[אין נותנין כלי תחת הנר לקבל בו את השמן ה"ל למימר, דתנן במתניתין, וכלי לקבל ביצה לא שמעינן אלא מדיוקא דמתני', אלא משום דבעי למימר אבל כופה עליה כלי נקט ביצה. תוס']

אבל כופה עליה כלי שלא תשבר ולא חימא אין כלי ניטל אלא לזורך דבר הניטל,

אמר רבה, מ"ט דרב חסדא [פ'] דמפליג בין כופה עליו לנותן תחתיה. ריטב"א], קסבר תרנגולת עשויה להטיל ביצתה באשפה [פ'] אשפה לאו דוקא, אלא כל מקום שאינו משתמר לביצה קרי אשפה, שהרי הוא כאשפה לענין זה. ריטב"א] ויש לומר שמה ששבר צרגלי אדם, וכופה עליה כלי, ואינה עשויה להטיל ביצתה במקום מדרון [ולכן אסור לקבל הביצה בכלי] [פ'] כי המקום שהוא מדרון אינו מצוי בבתים. ריטב"א],

והצלה מצויה היתרו לנטול כלי לזרקה, ואף על פי שהצלה דבר שאינו ניטל בשבת, והצלה שאינה מצויה כגון מדרון, וטיפטוף דשמן דמתניחין לא היתרו,

1. איתיבי' אביי, והצלה שאינה מצויה לא היתרו, והתניא,

אמר ליה [אין הפירוש שנותן הקיתון עצמה לתוך הספל של מים, אלא] מערה איתמר, מערה אדם קיתון של מים לתוך ספל של מים, בין חמין לתוך צונן, בין צונן לתוך חמין:

מתני': האילפס [ביכין פירש בגרמנית "טיגל" דהיינו pan] והקדרה שהעבירן מן האור מרותחין צין השמשות, לא יתן לתוכן תבלין משתמשך, דכלי ראשון כל זמן שרומח מבשל,

דף מ"ב ע"ב

אבל נותן הוא לתוך הקערה דכלי שני אינו מבשל, או לתוך התבאחי ענין קערה גדולה, שמערה כל האילפס לתוכה, ומשם מערה לקערות [אע"ג דמן התבאחי נותנים לקערה, כמ"ש הר"ב, הקדים הקערה לתבאחי דמטעם זה הוי לא זו אף זו. הון עשיר],

רבי יהודה אומר בגמרא מפרש אהי קא, אכלי ראשון או אכלי שני, לכל הוא נותן, חוץ מדבר שיש בו חומץ וציר שהן מבשלין את התבלין כשהן רותחין. ציר הנוטף מן הדגים, כשוכנסים אותן צמכנש:

גמ': איבעיא להו, רבי יהודה ארישא קאי אילפס, דקא אסר תנא קמא ולקולא וקאמר ר' יהודה לכל אילפסין הוא נותן, דכלי ראשון לא מבשל, או דילמא אסיפא קאי אקערה ותמחו, דקא שרי תנא קמא ולחומרא וקא אמר ליה ר' יהודה, בכל קערות ותמחויין מודינא לך, חוץ מדבר שיש בו חומץ, ואפילו כלי שני נמי לא?

ת"ש [ר' יהודה לקולא], דתניא רבי יהודה אומר, לכל אילפסין הוא נותן, לכל הקדירות רותחות הוא נותן [גראה דדוקא בתבלין פליג, אבל בשאר דברים מודה דכלי ראשון מבשל אף כשהעבירו מעל האור. תוס'], חוץ מדבר שיש בו חומץ וציר,

סבר רב יוסף למימר, מלח הרי הוא כתבלין, דבכלי ראשון בשלה, ובכלי שני לא בשלה,

א"ל אביי, תני רבי חייא, מלח אינה כתבלין, דבכלי שני נמי בשלה,

ופליגא דרב נחמן, דאמר רב נחמן, צריכא מילחא בישולא כבשרא דתורא,

ואיכא דאמרי [שאב"י השיב לרב יוסף בלשון אחר], סבר רב יוסף למימר, מלח הרי הוא כתבלין, דבכלי ראשון בשלה, בכלי שני לא בשלה,

אבני חן למסכת שבת

ממחלה לטלטלו, ועכשיו עושהו מוקפה,

[הערתקתי מאבנ"ח ב"מ נג].

[ומשום דאי בעי הוה מיתשיל עליה לא חשיב ליה דבר שיש מתירין, אע"ג דקונמות חשיבא ליה דבר שיש לו מתירין מחמת כך וכו' ? לא דמי, דקונמות מצוה לאתשולי עליהו מדר' נתן וכו', אבל תרומה ומעשר אין מצוה להחזירן לטיבילן, תוס' הרא"ש, ובתוס' ד"ה הוה מוסיף אי נמי שנתנה לכהן שאינו יכול לשאול עוד שאינו ברשותו],

[וברע"ד הביא דברי הרשב"א בתורת הבית הארץ בית ד' שער ד' לגבי כלי שבלע איסור ונתערב עם שאר כלים, אם במל ברוב, או דהו"ל דשיל"מ כיון שאפשר להעילן, וכתב דלא הוה דבר דשיל"מ ובמל, דכיון דאופן ההיתר, כרוך בהוצאות ובטירחא, לא הוה דשיל"מ],

[ובזה מיושב מה שהקשו לי בחורים על מה דאמרין בשבת מב: אמר רב חסדא: אף על פי שאמרו אין נותנין כלי תחת תרנגולת לקבל ביצתה אבל כופה עליה כלי שלא תשבר ושם מג. רב יוסף אמר: היינו טעמא דרב חסדא משום דקא מבטל כלי מהיכנו, ולמה לא אמרין שאינו מבטל הכלי שיכול להפוך הכלי ויתגלגל הביצה חוץ לכלי,

אבל לפי האמור כאן, אין זה נקרא דבר שיש לו מתירין, שאם ילגלג הביצה יכולה היא שתשבר ויפסיד. וראה גם בתוס' בסוף העמוד ד"ה ליהדר],

1. איתיביה אב"י [לרב יוסף], חבית של טבל שנשברה, מביא כלי אחר ומניח תחתיה [וחלא מבטל כלי מהכנו, ולמה מותר]?

[ומתירין] א"ל, טבל מוכן הוא אצל שבת שאין צו מוקפה, אלא איסורו שאם ואם צא אחד ו עבר על דברי חכמים שאסרו לתרום נשנה ורתקנו, מתוקן ומותר לטלטלו ולאוכלו, הלכך לאו מבטל כלי מהיכנו חשיב ליה,

2. [ת"ש] [ומקשה עוד על רב יוסף ממה ששינו במשנה לקמן מו:]: נותנין כלי תחת הגר לקבל ניצוצות [והרי מבטל כלי מהיכנו]?

[ומתירין] א"ר הונא בריה דרב יהושע, ניצוצות אין בהן ממש ומותר לטולן [ליטלו. פי' הכלי, מ"א סי' רס"ה סק"ו. ממו"נ] אחר שנפלו לתוך,

3. [ת"ש] [ומקשה עוד על רב יוסף ממה ששינו במשנה לקמן ריש קנא:]: וכן קורה שנשברה, סומכין אותה בספסל, או בארוכות המטה קא סלקא דעמין שמהדקו שם, ואינו יכול שוב לטולו?

[ומתירין] דרפי [הספסל וארוכות המטה אינם מוהדקין להקורה], דאי בעי שקיל ליה,

4. [ת"ש] [ומקשה עוד על רב יוסף ממה ששינו במשנה ביצה לה:]: נותנין כלי תחת הדלף בשבת?

נשברה לו חבית של טבל [ראה תוס' ד"ה הצלה דלא גרסינן "טבל"] בראש גגו, מביא כלי ומניח תחתיה ואף על גב דטבל דבר שאינו ניטל הוא, ומצינו לא שכיחא דפקעה?

[ומתירין דמירי בבלי ששכיח שנשברה] בגולפי מצות חדתי, דשכיחי דפקעי,

2. איתיביה [ומקשה על רבה עוד מבריייתא שגם בהצלה שאינה מצויה התירו רבנן] ממניחין היא [לקמן מו:], וממניח ליה מינה, נותנין כלי תחת הגר לקבל ניצוצות שלהצט הטעם מן הנר, כדי שלא ידלק מה שממניה, ואף על גב דניצוצות לא מיטלטלי ולא שכיחי?

[ומתירין] ניצוצות נמי שכיחי,

דף מ"ג ע"א

3. איתיביה [ומקשה על רבה עוד מבריייתא שגם בהצלה שאינה מצויה התירו רבנן], כופין קערה של חרס על גבי הגר, שלא יאחו בקורה?

בבתי גחוני נמוכין דשכיח בהו דליקה,

4. [ומקשה על רבה עוד מבריייתא שגם בהצלה שאינה מצויה התירו רבנן] וכן קורה משנה היא לקמן שנשברה נשנה סומכין אותה בספסל דכלי הוא, ומותר לטלטלו ובארוכות המטה לימונ"ש (המוטות המרכיבים את המיטה)?

[ומתירין] בכשורי חדתי שלא נדקדק עדיין, וכשמכזיז משא הצית עליהן, שהיו טחין על גגותיהן צטיט, [וממשה הטיט] שכיחי דפקעי דעבירי דפקעי,

5. [ומקשה על רבה עוד מבריייתא שגם בהצלה שאינה מצויה התירו רבנן] נותנין כלי תחת הדלף [driip, leak] לקצלו בשבת?

[ומתירין] בבתי חדתי, דשכיחי דדלפי [בבית חדש שכיח שיטפנף מן התקרה],

[עד כאן דין בהסבירו של רבה, שטעמו של רב חסדא שמחלק בין לתת כלי על הביצה שמותר, ובין לקבל את הביצה לתוך כלי שאסור, ועכשיו מפרש טעם אחרת] רב יוסף אמר, היינו טעמא דרב חסדא דאין נותנין כלי תחת התרנגולת [לקבלה] משום דקא מבטל כלי מהיכנו שהיה [הכלי] מוכן

אבני חן למסכת שבת

[ומתריץ] בדלף הראוי לשמיה, כל אלו משניות הן,

[form a ball] פ' בערך מקורולות מתוקנות ואין בהם חידודין, פ' אחר שאין ראשיתן חדין, פ' אחר אבנים רכות. רש"ל] דחזיין לבית הכסא ראשן מד ולאויות לקינות, דהוי דצר הניטל,

[תמצא פירושו בפרק המוציא יין [דף פא.]. זוגין על לבי מדרשא אמר להו רבותיי שיעור אבנים מקורולות בכמה? אמרו לו כוית, וכאנו, וכביצה [וכו'], תנו רבנן בשבת ג' אבנים מקורולות מותר להניסן לבית הכסא. רב נסים גאון, וראה לשון הגמ' לקמן],

5. [ת"ש] [ומקשה עוד על רב יוסף כמה ששנינו במשנה לקמן ריש קכח:] כופין את הסל לפני האפרוחין, שיעלו וירדו [לעיל לא מצי פרך מינה? דהצלה מצויה היא. תוס']?

[ומתריץ] קסבר מותר לטלטלו,

[ומקשה] והתניא אסור לטלטלו?

[ומתריץ] בעודן [בעוד האפרוחים שהם מוקצה] עליו,

[ומקשה] והתניא אע"פ שאין עורן עליו אסור?

[ומתריץ] א"ר אבהו בעודן עליו כל בין השמשות, מיגו דאיתקצאי לבין השמשות, איתקצאי לכולי יומא אכל נמו שם משמשיה, מותר לטלו אם אין האפרוחים עליו,

א"ר יצחק, כשם שאין נותנין כלי תחת תרנגולת לקבל ביצתה, כך אין כופין עליה כלי בשביל שלא תשבר, קסבר אין כלי ניטל, אלא לדבר הניטל בשבת,

1. מיתיבי כל הני תיובתא?

ושני בצריך למקומו להשתמש במקום הכלי, וממוך שיכול לטלו לזוך מקומו, מוליכו למקום שירצה,

2. תא שמע [על מה שאמר ר' יצחק שאין כלי ניטל אלא לדבר הניטל בשבת, כמה ששנינו בברייתא], אחת ביצה שנולדה בשבת, ואחת ביצה שנולדה ביום טוב, אין מטלטלין, לא לכסות בה את הכלי לסמוס פי גלומים, ולסמוך בה כרעי המטה, אבל כופה עליה כלי, בשביל שלא תשבר [כל הנהו דמיייתי ידע המקשה דמצי לשנויי בצריך למקומו אלא שרוצה לידע אם יש לתריץ בענין אחר. תוס']?

[ומתריץ] הכא נמי בצריך למקומו [להשתמש במקום הכלי, וממוך שיכול לטלו לזוך מקומו, מוליכו למקום שירצה. רש"י לעיל],

3. ת"ש [עוד על ר' יצחק, כמה ששנינו בברייתא], פורסין מחצלות על גבי אבנים בשבת מפני הגשמים, שלא ימחו, או לא יקצלו סיד, מאחר ששרויות גמים?

[ומתריץ] באבנים מקורולות [מקור המלה היא "קרול" [to round, roll,

4. ת"ש [עוד על ר' יצחק, כמה ששנינו בברייתא], פורסין מחצלות על גבי לבנים בשבת?

[ומתריץ] דאישתוור מבנינא, דחזיין למיזגא עליהו להשען, שכל הסגמין כך הימה, יושב קצת, ושען קצת על שמאלו,

5. ת"ש [עוד על ר' יצחק, כמה ששנינו בברייתא], פורסין מחצלת על גבי כוורת דבורים בשבת, בחמה מפני החמה, ובגשמים מפני הגשמים, ובלבד שלא יתכוין לצוד?

[ומתריץ] הכא במאי עסקינן, דאיכא דבש @ דצר הניטל,

א"ל רב עוקבא ממישן, לרב אשי, תינח בימות החמה

דף מ"ג ע"ב

דאיכא דבש, בימות הגשמים דליכא דבש, מאי איכא למימר?

לא נצרכא אלא לאותן שתי חלות כל הכוורת עושין אותה הדצורים חלות חלות של פחיתים דבש [שמות פו לא בצפיחת בדבש ורש"י עה"ת פירש צנץ שמטגנין אותו דבש, אבל כאן משמע שרש"י קורא כן להדבש עצמה, והרשב"ם עה"ת פ' אין לו חבר, אבל צפחת מים כלי הוא] ושעוה, וכשרודים אותן, מניחין זה שמים [שתי חלות], שיתפרנסו מהן הדצורים, כל ימות הגשמים, כדמקן דהמוכר את הספינה (צנא צמרא פ.) הלוקח חלות כוורתו של חצירו, מניח שמי חלות, דסתמא לא מכרך,

והא מוקצות ניהו לדצורים, דהר הוה ליה דצר שאינו ניטל, ואפילו הכי מטלטלין מחצלת להצלתן?

דחשיב עלייהו מאתמול לאכילה [ובחדושי הר"ן כתב דצריך לומר דמיידי בחלות דריות, שאי הם עדיין בתוך הכוורת הא שנינו בב"ב בפרק המוכר את הבית דבתיב (שמואל א' י"ד) ויטבול אותה ביערת הדבש, מה יער התולש ממנו בשבת חייב חטאת, אף דבש הרודה ממנו בשבת חייב חטאת],

הא לא חשיב עלייהו מאי אסור, אי הכי, הא דתני ובלבד

אבני חן למסכת שבת

שלא יתכוין לצוד, לפלוג ולתני בדירה, בר"א כשחישב עליהן, אבל לא חישב עליהן אסור?

הא קמ"ל, אע"פ שחישב עליהן [וס"ד דע"ז יהא מותר, לכן קמ"ל], ובלבד שלא יתכוין לצוד [שאף שמותר משום מוקצה, צריך לזהר שלא יעבור על צידה],

מנ"י היא, שהנכנס לתורה כשחישב [עליהן לאבילה], וקמ"י [ובלבד "שלא יתכוין לצוד" והיינו מפרשים דאע"ג דלמעשה הוא צד, מ"מ אם אינו מתכוין מותר] דנדר שאין מתכוין מותר, כ"ר שמעון,

אי ר"ש אמר, למה לי לאוקמיה כשחישב [על הדבש, הא] לית לי' מוקצה, אי ר' יהודה, כי לא מתכוין [לצוד] מאי הוי, הא דבר שאין מתכוין אסור?

לעולם ר' יהודה [היא], ו[מאי] ובלבד שלא יתכוין לצוד, [לא קאי על מחשבתו אלא על אופן הכיסוי] שלא יעשנה כמצודה של יסנה כולה, אלא דלישבוק להו רווחא שיוכלו ללכת, כי היכי דלא ליתצדו נהאי כיומי ממיילא ואף על גב דלא מיכוין למיזד אסור [דהא ר' יהודה סבר דבר שאינו מתכוין אסור],

רב אשי אמר, לעולם דליכא דגש טובא, ודקשיא לך "מומ" הגשמים מו קתני נה בימות החמה ובימות הגשמים, בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים קתני, ביומי גיסן וביומי תשרי, דאיכא חמה, (ואיכא צינה) ואיכא גשמים, ואיכא דבש,

אמר להו רב ששת [אמורא בבלי בדור שני-שלישי חברים של רב נחמן ורב חסדא], פוקו ואמרו ליה לר' יצחק [אמורא ארצישראל בדור השני-שלישי], כבר תרנמא רב הונא [אמורא בבלי בדור שני, תלמידו של רב] לשמעתיך דאין כלי ניטל אלא לדבר הניטל בבבל [פ' רב הונא כבר אמר הלכה זו דאין כלי ניטל וכו', ואין כל חדוש בדברך],

דא"ר הונא, עושין מחיצה למת בשביל חי [בדלקמיה שעושה המחיצה בשביל החי, והחי הולך לו ונשאר המחיצה בשביל המת], ואין עושין מחיצה למת בשביל מת [פ' הרי דר"ה סבר שאין כלי ניטל בשביל המת, כיון שהמת עצמו אינו ניטל],

מאי היא [מה כוונת דברי רב הונא]? דא"ר שמואל בר יהודה, וכן תנא שילא [בר. ראה לעיל לב:], מרי, מת המוטל בחמה [לא דוקא בחמה, אלא בכל מקום שימחר להסריח] ויש לחוש שמא ימחר להסריח, באים שני בני אדם, ויושבין בצדו על גבי הקרקע, כדי שיטעמו ממוס הקרקע, ויטעמו להציא מטות לשב עליהן, והמטות יהיו למחילה, כדמסיים ואזיל חם להם מלמטה מן הקרקע שרתמו חמה, זה מביא מטה ויושב עליה, וזה מביא מטה ויושב עליה,

חם להם מלמעלה, מביאים מחצלת ופורסין עליהן על ראשן לל [פ' והמחצלת מכסה את ראש שני בני אדם היושבים בשני צידי המת, והמת שבאמצע מכוסה ממילא, ואח"כ כשעומדים שני בני האדם וזוקפין את מוטותיהן, נמצא שהמת יש לו צל משני המטות על שני הצדדין, והמחצלת נשענת בשני המטות לכסות את המת], זה זוקף מטתו ונשמת והולך לו, שמהל המחצלת מונחת עליה, וכן זה זה זוקף מטתו ונשמת והולך לו, ונמצאת מחיצה עשויה מאליה ולכשירו נשמטין והולכין להם,

וזוקף נקט חם להם מלמטה כרישא, שיצאו המטות לישיבה כרישא, והדר מחצלת לפרוש עליהן לל, ואחזין אותה צדיהן, עד לאחר שעה שזקפוס ושמטוס. ב"י ס' ש"א, דהוה ליה כי הוה דלמרינן [עירוצין קא]. האי מדורשא, מלמעלה למטה שר, אכל לאחוי מעיקרא מטות [פ' לזוקף אותה. רש"ל] לזוכך האהל לא, דהוה ליה מלמטה למעלה כדרך בנין, וקיימא לן אין עושין אהל ערמי במחילה בשבת [ולכן מביאין מקודם את המטות "לישב עליהם"],

איתמר, מת המוטל בחמה, רב יהודה אמר שמואל, הופכו [הופך את המת] מְמַטָּה לְמַטָּה עד שמגיע לל [פ' אורחא דמילתא נקט דדרך המת לשכב על המטה, וה"ה על המחצלת שע"ג קרקע שמגלגל המחצלת ונופל למחצלת הסמוכה לו עד שיגיע לצל. הרושי הר"ן], רב חנינא בר שלמיא משמיה דרב אמר, מניח עליו ככר או תינוק, ומטלטלו,

היכא דאיכא ככר או תינוק, כולי עלמא לא פליגי דשרי, כי פליגי דלית ליה, מ"ס, טלטול מן הצד כלאחר יד שמיה טלטול, ומ"ס לא שמיה טלטול,

לימא כתנאי [שיש מחלוקת תנאים בין טלטול מן הצד, ששנינו בברייתא], אין מצילין את המת מפני הדליקה, אמר ר' יהודה בן לקיש [היה תנא, שם זה נזכר גם ביומא נגז, פה, חגיגה טז, סנהדרין ו:], שמעתי שמצילין את המת מפני הדליקה,

היכי דמי, אי דאיכא ככר או תינוק, מ"ט דתנא קמא [שאין מצילין], אי דליכא, והאי מצילין דקאמר ר' יהודה בן לקיש, דמטלטל ליה להדיא הוא מ"ט דר' יהודה בן לקיש [שמצילין],

אלא לאו בטלטול מן הצד פליגי, אלא לאו מן הצד הוא דקשי [ר' יהודה בן לקיש], דמר סבר טלטול מן הצד שמיה טלטול, ומ"ס לא שמיה טלטול?

לא דכ"ע טלטול מן הצד שמיה טלטול, והיינו טעמא דר' יהודה בן לקיש [שמתיר לטלטל את המת], דמתוך שאדם בהול על מתו,

דף מ"ד ע"א

אבני חן למסכת שבת

והדליקו בה, וכן], וקערה, ועשיית כוס גדול של זכוכית, שקורין לנפ"א (מנורה) לא יזיזם ממקומם ואפילו כזה הנר, ולקמן מפרש טעמא [אף שמתיר בנר קטן שיועד שיכבה בשבת ודעתיה עליה, אבל בכלים גדולים כגון כוס וכו' אין דעתו עליהם וגם ר"ש מודה דאסור],

ור' אליעזר [אלעזר. ד"ס] ברכי שמעון אומר, מסתפק מן הנר הכבה דמיון דכזה והולך [הכי משמע מדקאמר עלה ואפי' בשעה שהנר דולק, ע"כ דהאי כבה לא כבה ממש לגמרי, אלא שמתחיל להיות כבה והולך, ובהא פליג אאבות. מהרש"א וראה מהר"ם] לא מחייב מו משום מכזה, ומן השמן המטפף, ואפי' בשעה שהנר דולק,

אמר אביי, רבי אליעזר ברכי שמעון, סבר לה כאבונה בחדא [כר' שמעון דלית ליה מוקצה, ור' אליעזר מוקל מפי מאביו], ופליג עליה בחדא, סבר לה כאבונה בחדא, דלית ליה מוקצה, ופליג עליה בחדא, דאילו אבונה סבר כבה אין, לא כבה לא דלא שמעין ליה לר' שמעון דשרי צמתנימין אלא מותר שמן שנגר ושקערה, דמשמע לאמר שכזה,

ואיהו סבר, אע"ג דלא כבה [מותר למלטל הנר],

[כמו אמר מר] אבל כוס וקערה ועשיית, לא יזיזם ממקומם, מאי שנא הני [אי קאי על דברי ר"ש למה מחלק בין נר לכוס וקערה ועשיית]?

אמר עולא, סיפא [דברייתא אבל כוס וקערה וחוכית, לא יזיזם ממקומם] אתאן לר' יהודה [דאמר מטלטלין נר חדש, אבל לא ישן, ומוסיף שגם כוס וקערה ועשיית הם מוקצה, ומקשה מיד "מאי אבל?"]

מתקיף לה מר זוטרא, אי הכי [דאיתא בר' יהודה, הא ר' יהודה סבר מוקצה, וא"כ יאסור גם את הנר שהיה דולק] מאי אבל מדקאמר אצל, מכלל דנר [שמדבר עליה ר"ש] מותר?

אלא אמר מר זוטרא, לעולם רבי שמעון, וכי קשרי רבי שמעון, בנר זוטא צוטא [שיש לה בית קיבול קטן] דדעתיה עלויה מצעד יום, סבר שיכלה השמן מהר, ואשתמש צנר לכשיכבה, אבל הני דנפישו [שנכנס בהם שמן הרבה] לא לא אסיק אדעמיה שיכנו כל היום,

[ומקשה ואיך אמרת דר"ש סבר דנר וקערה ועשיית שכבו אסורין] והתניא, מותר השמן שבנר ושבקערה אסור, ורבי שמעון מתיר וקערה נפישא, קשיא קערה אקערה [וכיון דאסור ר"ש למלטל כוס וקערה וכו', כל שבן שאסור להסתפק מן השמן. ע"פ הפנ"י]?

[ומתירן שמדבר על שני מיני קערות, ובכל מקום צריך לדמותו לשאר הכלים שחושב עמה] התם [בברייתא שמקשה ממה קתני מותר השמן שב"נר" ושבקערה] קערה דומיא דנר קתני לה, דזוטרא, הכא [בברייתא לעיל

אי לא שרית ליה [למלטל את הכוס מפני הדליקה], אתי לכבווי [במזיד. תוס' עיי"ש] אצל צמוטל לחמה [צחמה. ממ"נ] לא שרי,

א"ר יהודה בן שילא, א"ר אסי, א"ר יוחנן, הלכה בר' יהודה בן לקיש, במת:

[שנינו במשנתנו] אין ניאותין הימנו לפי שאינו מן המוכן: תנו רבנן, מותר השמן שבנר ושבקערה [שנשאר לאחר שכוח הנר], אסור, ורבי שמעון מתיר:

מתני': מטלטלין נר [מנורה של חרס] חדש שאינו מאוס, ומזי לאשתמושי להדיא [ציה. רש"ל] [שנר שלהם היה כעין כוס שיכול להשתמש גם לתשמיש היתר], שלא דלק צו נר מעולם, אבל לא ישן דמוקצה מחמת מיאוס הוא [וכן אמר ר' יהודה לקמיה בבריייתא],

רבי שמעון אומר, כל הנרות מטלטלין, חוץ מן הנר הדולק בשבת:

ר' יהודה	אית ליה מוקצה מחמת מיאוס, ואית מוקצה מחמת איסור
ר' מאיר	לית ליה מחמת מיאוס ואית ליה מוקצה מחמת איסור
ר' שמעון	*מתיר מותר השמן בנר קטן דדעתיה עלוי, ואוסר בנר גדול, *רש"י סוף מד; ומיהו, מעוט לא חזו מדי, ומודה ר' שמעון דעודן עליו אסור, *מודה בסוכה החג בחג, *אוסר בנרות וצמוקים, *לית ליה מוקצה אפילו דחייה בידים, *ומתיר אפילו בגולד

גמ': ת"ר, מטלטלין נר חדש, אבל לא ישן, דברי רבי יהודה,

ר"מ אומר, כל הנרות מטלטלין, חוץ מן הנר שהדליקו בו בשבת ואף על גב שכזה אסור, דאית ליה לר' מאיר מוקצה מחמת איסור, ולית ליה מוקצה מחמת מיאוס,

ר' שמעון אומר, חוץ מן הנר הדולק בשבת צעד שהוא דולק אסור, שמה יכזה הנר [לא קאי הכי לקמן, אלא דמסיק טעמא דאסור משום דהוה הנר והשמן והפתילה בסיס לדבר האסור. מהרש"א [פי' בסיס לשלחבת, ראה להלן ריש מז. עיי"ש], כבתה מותר למלטלה,

[ראה להלן בגמ' דמסיק שההמשך הם דברי ר"ש] אבל כוס [שנתנו בה שמן

אבני חן למסכת שבת

דקתני "אבל כוס וקערה וכו'" קערה דומיא דכוס [דהיינו קערה גדולה],

מעות אפילו צמול, הרי הוקצה לאיסור ו אסור למלטלה ואפילו נסתלקו המעות מצעוד יוס, ולא דמי לנר של מתכת דשרי ר' יהודה, דהתם צלל יחדו, לא הניח עליה מעות, מותר למלטלה,

לא יחרה למעות, יש עליה מעות אסור למלטלה, אין עליה מעות אין עליה מעות צצנת [רבותא טפי ה"מ למנקט, דאפי' אם היה מונח בשבת, אם אין עליה עתה מותר למלטלה דהא לא קפיד בסיפא אלא שלא היה עליה בין השמשות וכו'. מוהרש"א] מותר למלטלה ואף על גב דהניח עליה מעות צמול, והוא שנסתלקו מצעוד יוס שלא היו עליה כל בין השמשות אצל היו עליה כל בין השמשות, איתקני לכולי יומא,

אמר עולא, מתיב ר' אליעזר [על רב דאמר שאם היו מעות על המטה בין השמשות אסור למלטל את המטה כל השבת], מוכני אופן [גלגל, שיש לה בית קיבול] שלה גבי שידה תנן, צמסכת כלים [פי"ח מ"ב], והיא עגלה של עץ, מוקפת מחיצות למרכז אנשים ונשים, בוכן שהיא נשמטת כעין אופני עגלה שלנו, שאדם יכול לסלקו מן העגלה [והמשך המשנה שם, ואם אינה נשמטת, חבור לה, ונמדדת עמה, ומצלת עמה באהל המת, וגוררין אותה בשבת אף על פי שיש בתוכה מעות. ראה לקמן].

אין חבור לה דחשונה היא כלי לעצמה, דאי שידה צמ קבולי טומאה היא, כגון שאינה מחזקת ארבעים סאה צלל, ונטמאה השידה, לא נטמא המוכני, ואי לאו צמ קבולי טומאה היא, ונגעה טומאה צמוכני, המוכני טמאה לעצמה, דלא חשיבה משידה, והיא מטלטלה מלאה וריקנית, דיש לה בית קיבול,

ואין נמדדת עמה לענין טומאה, כדפרישית, דכלי עץ המחזיק ארבעים סאה צלל, שהן כוריים ציצע [פי' ע"י הגורש] טהור, דלאמרינן צצמה מדליקין (שצמ לה). דכלי עץ איתקש לשק, שיהא מיטלטל מלא וריקן, וזו אינו מיטלטל מלא, ומתן צמסכת כלים [פי"ח מ"א], ומייתנין [לה] צגמרא דמנחות [לא.], השידה צ"ש אומרים נמדדת מצפנים, ו. כ"ה צמנה], בית הלל אומרים נמדדת מצחון, דרואין אותה כאלו היא עומדת צמוך כלי גדול, ואם מחזיק אותו כלי ארבעים סאה טהורה השידה, ואף על פי שהיא אינה מחזקת ארבעים סאה, דקסבר אף עוצה נמדד עמה, והמוכני אינו נמדד עמה להשלים, דרואין כאלו ניטל המוכני, ואחר כך נתנן השידה לחוך הכלי,

ואין מצלת עמה באהל המת דאם השידה מחזקת ארבעים [סאה], דאינה מקצלת טומאה, מללל צאהל המת, והוי אהל לעצמה, ולא שנכנסה לבית שהמת צו, דאם כן אין כאן הללה, שהרי הגג מאהיל על הטהרות מלמעלה, אלא כגון שנכנסה לבית הקצרות, דלאמרינן צעירוצין [ל:], ר' יהודה אומר אף צצית הקצרות, מפני שיכול לחוך צצידה חיצה ומגדל, צצפק צכל מערצין, דקסבר אהל זרוק, כלומר אהל המיטלטל, שמהי אהל, ומפסיק כלפי הטומאה, והמוכני, אם הוא גבוה מדופני השידה, וכלים [צולטים] מלמעלה מדופני השידה, וגוצה המוכני מגין עליהם אינו מזילן, דמוכני כלי הוא לעצמו ומקבל טומאה, ואינו חוצץ צפני הטומאה,

ורצומי דוחקין ומפערין אותה צאהל המת ממע, וצשל חרס המוקפת צמיד פחיל,

א"ר זירא, פמוט מנורה [גדולה. ר"ן] של מתכת [פי' ולא של חרס] ואינה מאוסה שהדליקו בו בשבת, לדברי המתיר ר' מאיר [לעיל בבב"א] דאמר כל הנרות מטלטלין, חוץ מן הנר שהדליקו בו בשבת], הממיר צנר ישן [דלית ליה מוקצה מחמת מיאוס], אסור צהאי, דמוקצה מחמת איסור, כדקמני לעיל [בדברי ר"מ], חוץ מן הנר שהדליקו צו צצצנת, [כאן אינו מתפרש כמו שמפרש לדברי האוסר מותר, ששם יהיה חידוש, שבנר של חרס אסור אבל בנר של מתכת מותר, אבל לר"מ אין חילוק בין חרס למתכת דהא לית ליה מוקצה מחמת מיאוס, ומה שאמר לדברי המתיר אסור קאי על דינו של ר"מ בחרס עצמה, שגם חרס שהוא מתיר בנר ישן הוא אסור בנר הדולק].

לדברי האוסר ר' יהודה האוסר צנר ישן של חרס, מותר [בנר של מתכת] התם הוא דמאיס, אצל הכל שרי, ולית ליה מוקצה מחמת איסור,

למימרא דרבי יהודה מוקצה מחמת מיאוס אית ליה, מוקצה מחמת איסור לית ליה,

והתניא, ר' יהודה אומר, כל הנרות של מתכת לא מאיס, כגון של נחשת דלא צלע מטלטלין, חוץ מן הנר שהדליקו בו בשבת [הרי שיש לו לר' יהודה מוקצה מחמת איסור]?

אלא אי איתמר הכי איתמר, א"ר זירא פמוט שהדליקו עליו בשבת, ד"ה אסור [דכו"ע בין ר"מ ובין ר' יהודה סברי מוקצה מחמת איסור, וכתב הר"ן שגם ר"ש מודה בזה, דמיירי במנורה גדולה, ובין שאין עשוי לכבות כל השבת כולה אפי' ר' שמעון מודה דאסור דהוה ליה ככוס וקערה ועששית שכוו וכו'], לא הדליקו עליו ד"ה מותר [דבין שהוא של מתכת לא מאיס]:

אמר רב יהודה אמר רב, מטה שיחרה למעות, אסור למלטלה מיסכרא צהומנה צעלמא, ואף על פי שלא הניח עליה מעולם,

מיתבי', רב נחמן בר יצחק, מטלטלין נר חדש אבל לא ישן והא ר' יהודה קאמר לה דלית ליה מוקצה, אלמא לא מיסכר צהומנה, מדקאמר אצל לא ישן, ולא קמני אצל לא המיוחד לכך [ראה דס"ה],

דף מ"ד ע"ב

ומה נר דלהכי עבידא [להדליק בה], כי לא הדליק בה שרי למלטולה, מטה דלאו להכי עבידא, לא כ"ש?

אלא אי איתמר הכי איתמר,

אמר רב יהודה אמר רב, מטה שיחרה למעות, הניח עליה

אבני חן למסכת שבת

והרבה תשובות יש, מזה, דגמדות לא שייך בשל חרס, דלא איתקש לשק, וזין מיטלטל וזין אינו מיטלטל עמא, ועוד אס המוכני מוקף אמיד פחיל, יזיל צפני עצמו כלים שצמחו, ועוד צפירוש נשית צמסכת כלים צהלכות כלי עץ, והלכות כלי חרס נשנו לצדן, והלכות כלי עץ נשנו לצדן,

ואין גורדין אותה בשבת, בזמן שיש עליה מעות [מפרש ר"י דכשהיא נשמטת היא כלי בפני עצמה, אבל כשאניה נשמטת מותר לגוררה אע"פ שיש עליה מעות, דכיון שאינם ע"ג השדה שהיא עיקר הכלי שרי. תוס'],

הא אין עליה מעות [עכשיו] שריא, אף על גב דהוה עליה ביה"ש?

ההיא ר' שמעון היא, דלית ליה מוקצה ומיהו, מעות לא חזו מדי, ומודה ר' שמעון דעודן עליו אסור,

ורב [דאמר מטה שיחדה למעות], כרבי יהודה סבירא ליה,

דף מ"ה ע"א

הכי נמי מיסתברא, דרב, כרבי יהודה סבירא ליה, דאמר רב מניחין גר מצעוד יום על גבי דקל וידלק שם בשבת דליכא למיחש לכשיכבה לשקליה מיניה, וגמלא משממש צמחוצר [פ'] שיעלה על האילן להוריד את המנורה. דכיון דאקצייה לצד האסור בין השמשות איתקני לכולי יומא, ואין מניחין גר ע"ג דקל ב"ט דשקיל ומנח ליה, ומשחמש צאלי,

אי אמרת בשלמא, דרב כרבי יהודה סבירא ליה [דאית ליה מוקצה], היינו דשני בין שבת ל"ט, אלא אי אמרת כרבי שמעון סבירא ליה, מה לי שבת, ומה לי י"ט בשבת נמי שקיל ליה לכשיכבה,

ורב כרבי יהודה ס"ל [בתמיה], והא בעו מיניה דרב, מהו למלטולי שרגא דחנוכתא אחר שצבה מקמי חברי אומה שהיתה עם פרכיים [פ'] ששלטו יחד עם הפרסיים בבבל. ובקדושין עב. כתב רש"י חזקין. אומה הסמוכה לפרסיים ומשחיתים הם וטרפנים הם יוטר מפרסיים [בשבתא שלא ירלוהו צהר, כדאמרינן צפרקין דלעיל (כז):] דנותנו צטפס הסמוך לרשות הרבים, וידעו [הגוים] שהדליקו צו נר, והס גזרו שלא להדליק, אי נמי ציוס חגס, אין מניחין לדלוק אור, אלא צבית עצודה זרה,

ואמר להו [רב] שפיר דמי [מותר למלטלי, הרי דלית ליה לר' יהודה מוקצה]?

שעת הדרחק שאני,

דהא א"ל רב כהנא ורב אשי לרב [על מה שהתיר לסלק את הנר חנוכה, וכן] הכי הלכתא צממיה ! אמר להו, כרי הוא ר' שמעון לסמוך עליו בשעת הדרחק סכנה, אלמא שלא בשעת הדחק אסור,

בעא מיניה ריש לקיש מר' יוחנן, חטים שזרען בקרקע ועדיין לא השרישו [ומקצתן מגולין. תוס' הרא"ש], מהו ללקוט ולאכול, וביצים שתחת תרנגולת [שהניחן שם כדי שיתחממו ויצא מהן אפרוחים], מהו [האם הם מוקצה ואסורין באכילה],

כי לית ליה לר' שמעון מוקצה, היכא דלא דחייה בידים, היכא דדחייה בידים אית ליה מוקצה [וחיטין אלו שזרען, והביצים שהניחן תחת התרנגולת דחיין בידים], או דילמא לא שניא?

א"ל, אין מוקצה לרבי שמעון צדצר הראוי, אלא שמן שבנר בשעה שהוא דולק כדמניא לעיל, הואיל והוקצה למצותו [מצות הדלקת נר שבת] לשבת, [ו]הוקצה לאיסורו אסור כיצור,

הוקצה למצותה הוא גם במצוה דרבנן, דהא נויי סוכה אינה דאורייתא, וכן הדלקת הנרות,

ולית ליה [לר"ש] הוקצה למצותו צממיה, דקא סלקא דעתין שמן שצנר דוקא קאמר, דאיכא חרמי מוקפה למנא, ומוקפה של שעת דליקתו, משום אסור כיצור, אצל מוקפה למנא גרידא לא אסר, ואפילו בשעת המנא,

והתניא [כ"ה לעיל כב, ביצה ל:], סיככה לוסה כהלכתה, ועיטרה בקרמים צגדי צצעונים, שקורין אוצריי"א (בר המצור בכמה צבעים), ובסדינין המצויירין, ותלה בה אגוזין, אפרסקין פירסקין צלע"ז (שמשמעו אפרסקים), שקדים, ורמונין, ואפרכלי של ענבים, ועטרות של שכולין, יינות שמנים צכלי זוכית וסלתות,

אסור להסתפק מהן עד מוצאי י"ט האחרון, ואם התנה עליהן הכל לפי תנאו והכא מוקפה למנא איכא, מוקפה דאסור ליכא, דאי משום סתירת אהל, כי מטא חולו של מועד לשמרי, דומיא דנר שצבה,

וממאי דר' שמעון היא דמוצינא לך מיניה [ומביא ברייתא שמשם משמע גם, שר' שמעון סבר הוקצה למצותו], דתני ר' חייא בר יוסף [שגם הוא שנה ברייתות כמו ר' חייא ור' אושעיא], קמיה דר' יוחנן, אין נוטלין עצים מן הסוכה ב"ט צפסא ועצרת מסוכה העשויה ללל, ואפילו נפלו, משום מוקפה, דאיתקאצי מחמת סתירת אהל ציוס טוב,

אלא מן הסמוך לה אס סמך מצילות עצים אצל דופנה, ליכא אסור מוקפה,

אבני חן למסכת שבת

דדעמיה עילוייה מאתמול למיסקליניהו למחר, דלג סתרי זהו אהלל,

ומהך דמי ר' חייא בר יוסף הו מני לאחצי צרישא, אלל נישא ליה לאחצי ממתינא דר' חייא ור' אשעיא, כדאמרינן בעלמא (חולין קמא). כל ממתינא דלג מימניא צי ר' חייא כו',

ור' שמעון מתיר אס נפלה [עצי סוכה בפסח ובשבעות], דלית ליה מוקצה, והכי מוקמינן ליה במסכת ביצה,

ושוין [פי' וגם ר"ש ס"ל דהוקצה למצותה] בסוכת החג בחג, שהיא אסורה שהוקצה למצותה, דמצותה כל שבעה, אלמא כל שעת מצותה נהג מוקצה שלה, ואף על גב דליכא איסור סמיכה,

ואם התנה עליה, הכל לפי תנאו [בריש המביא פריך עלה והא קא סתר אוהלא? ומוקי לה בסוכה נפולה וברעועה דמאתמול דעתייה עלה. תוס' ?]

[ומתרינן שבאמת סבר ר"ש שגם הוקצה למצותה לאחר הוי מוקצה, וזה שאמר דלר"ש אין מוקצה אלא שמן שבגר] בעין שמן שבגר קאמרינן [לאו דווקא שבגר, דההוא אסור משום מכבה, כדאמר בפ"ב דביצה המסתפק ממונו חייב משום מכבה, אלא המטפח מנר [שאסור כל זמן שהנר דולק]. תוס'] ולא משום איסור, אלל משום מצוה, ד הואיל והוקצה למצותה דהוקצה למצותה דשבת [פי' הדלקת נר שבת], הוקצה לאיסורו לכל זמן איסור דליקמה, ולא יתיר, דאין מצותה אלל בשעת דליקמה, ומשכנה אין צו מצוה, אלל בסוכת החג מצותה כל שבעה, והקצאתה כל זמן מצותה,

איתמר נמי, א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן, אין מוקצה לרבי שמעון, אלא בעין שמן שבגר, בשעה שהוא דולק, הואיל והוקצה למצותה דהוקצה לאיסורו [לכל זמן איסור דליקמה], # [אבל סתם נר שאינה של מצוה, אינה מוקצה ?],

אמר רב יהודה אמר שמואל, אין מוקצה לר' שמעון אלא גרוגרות וצימוקים בלבד גרוגרות [שהם] תאנים שמעלה לגג ליענן, ומשנשמהו שם מעט, אין ראוי לאכילה עד שימיינשו, וכן צימוקים דענבים [בירושלמי מפ' שמסריחין בינתיים, כיון שמתקלקלן כל כך אין דעתו לקחתם עד שיתקנו היטב. תוס'],

ומידי אחרינא [חוץ מתאנים וענבים] לא, והתניא, היה אוכל בתאנים רבותא אשמעינן, דהוה אכיל ואזיל, מכיון דאסקיניהו אסא דעמיה ואקען והותיר, והעלן לגג [מע"ש] לעשות מהן גרוגרות, בענבים והותיר, והעלן לגג לעשות מהן צימוקים, לא יאכל עד שיזמין,

וכן אתה אומר [הרי שגם במידי אחרינא הדין כן] באפרסקין [אף על פי שאין מתקלקלן כל כך מקצה אותם מדעתו. תוס'], וחבושין קווי"ץ [והם החבושים] ובשאר כל מיני פירות ואף על גב דהני חזי כל שעתא, ואפילו נשתהו לא נתקלקלו, מיהו, הואיל ואקציניהו אסירי,

מני, אילימא רבי יהודה למה לי הך דנקט דדמיניהו צידים, אפילו הכינסן נמי לאזיר צעו הזמנה, ומה היכא דלא דחייה בידים, אית ליה מוקצה, היכא דדחייה בידים, לא כל שכן,

אלא לאו ר' שמעון היא [ולא רק בגרוגרות צמוקים?]

לעולם רבי יהודה, ואוכל [היה אוכל בתאנים וכו'] אצטריכא ליה, סד"א כיון דקאכיל ואזיל, לא ליבעי הזמנה, קמ"ל כיון דהעלן לגג, אסוחי אסחי לדעתיה מינייהו,

בעא מיניה, רבי שמעון בר רבי, מרבי,

דף מ"ה ע"ב

פצעילי [מלשון פצע. דשעסטרין] תמרה תמריס הנלקטים קודם ציולן, וכונסין אותם בסלים שעושין מלולצין, והן מתכשלות מאלהין, מהו לאכול מהן קודם ציולן, לרבי שמעון מהו מי מודה צדן דמוקצות הן כגרוגרות וצימוקים, או לא?

א"ל, אין מוקצה לר"ש, אלא גרוגרות וצימוקים בלבד דאיכא תרתי דדמיניהו צידים, ולא חזו,

ורבי לית ליה מוקצה דקא סלקא דעמין, מדדעי מיניה אליבא דר' שמעון [דהא בעא מיניה ר"ש בר רבי מרבי וכו' לר' שמעון מהו], אלמא הוה שמיע ליה מאבזה [פי' מרבי] דכר' שמעון סבירא ליה, והתנן, אין משקין דרך להשקות בהמה לפני שמיטה, שמהא נוסח להפשיט וישוחטין את המדבריות, אבל משקין וישוחטין את הבייתות,

ותניא, אלו הן מדבריות הצריימות [החיצוניות. לשון גמ' הוא בחולין מו. ופרש"י רועות באפר. ר"ש מדעסויא] כל שיוצאות בפסח ונכנסות ברביעה צמחשון, בייתות, כל שיוצאות ורועות חוץ לתחום, ובאות ולנות בתוך התחום,

רבי אומר, אלו ואלו בייתות הן, ואלו הן מדבריות והי מיהא אסירי, אלמא אית ליה מוקצה, כל שרועות באפר, ואין נכנסות לישוב, לא בימות החמה, ולא בימות חגשמים [הרי שרבי אית ליה מוקצה?]

1. איבעית אימא, הני נמי כגרוגרות וצימוקים דמיין מדבריות נמי כגרוגרות דמי, דדמיניהו צידים, ויש טורח לילך ולהציאם [ור"ש מודה בה],

2. ואי בעית אימא הוהא דפצעילי תמרה, לדבריו דר"ש קאמר ליה, וליה ולרבי לא סבירא ליה,

אבני חן למסכת שבת

[וזהו שהשיב לו רבי יוחנן, כיון שאינו עשוי אלא לתרגומים, הרי מצוי שיחא בו אפרוח מת, או ביצת אפרוח. יוסף דעת משם המפרשים],

כי אתא רב יצחק בר' יוסף, א"ר יוחנן, הלכה בר' יהודה,
ור' יהושע בן לוי אמר, הלכה כרבי שמעון,

אמר רב יוסף, היינו דאמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן,
אמרו [גני הישיבה], הלכה כרבי שמעון, אמרו וליה לא סבירא
ליה לר' יוחנן לא סבירא דמיהוי הלכה כר' שמעון, והיינו דרבי יצחק,

א"ל אביי לרב יוסף, ואת לא תסברא ומקמי דשמעת ליה לדרכ יצחק
לא הוה ידעת דר' יוחנן כר' יהודה דר' יוחנן בר' יהודה,

הא ר' אבא ורבי אסי, איקלעו לבי ר' אבא דמן חיפא
[בשבת], ונפל מנרתא על גלימיה דר' אסי, ולא טילטלה, מאי
טעמא, לאו משום דרבי אסי תלמידיה דר' יוחנן הוה, ור'
יוחנן כרבי יהודה ס"ל, דאית ליה מוקצה?

א"ל [רב יוסף לאביי] מנרתא קאמרת, מנרתא שאני, דא"ר
אחא בר חנינא א"ר אסי, הורה ריש לקיש בצידו, מנורה
הניטלת בידו אחת, מותר לטלטלה, בשתי ידיו אסור
למלטלה כדמפרש טעמא לקמיה, דלאו לטלטולי עבדא, דאם קובע לה מקום,

ור' יוחנן אמר, אנו אין לנו שום היסור בהלכות טלטול גרות אלא בנר
ישן כרבי שמעון דמתי, אבל מנורה [אף ר' שמעון מודה] בין ניטלה
בידו אחת, בין ניטלה בשתי ידיו, אסור לטלטלה הלכך, אי לאו
מדרכ יצחק לא הוה ידענא ליה,

אזל השתא ידענא דכר' יהודה סבירא ליה כולהו, דר' ממוקצה מחמת מיאוס דנר
ישן,

וטעמא מאי [דינה של מנורה חמורה משל נר]? רבה ורב יוסף
דאמרי תרווייהו ["רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו" יש 36 פעמים בש"ס, ועוד
6 פעמים "תרווייהו"], הואיל ואדם קובע לה מקום,

אמר ליה אביי לרב יוסף, והרי כילת חתנים, דאדם קובע לו
מקום [פי' הרשב"א דאדם קובע לה מקום כמו למנורה, ואפ"ה שרי שמואל,
אלא ודאי לא חשיב קביעות שלה ושל מנורה קביעות, אלא הויא דקבע מקום
לגמרי. תוס' מו.], ואמר שמואל משום רבי חייה, כילת חתנים

דף מ"ו ע"א

מותר לנטותה, ומותר לפרקה, בשבת דקמס כילת חתנים אין לה גג
טפס, שנקליטין יוצאין לשני ראשי המטה באמצעה, אחד לכאן ואחד לכאן, וזמן

3. ואיבעית אימא, לדבריהם דרבנן קאמר להו [רבי], לדידי
לית לי מוקצה כלל, לדידכו אודו לי מיהת דהיכא דיוצאות
בפסח, ונכנסות ברביעה, דבייתות ניהו,

ורבנן אמרו ליה, לא מדבריות ניהו,

אמר רבה בר בר חנה, אמר ר' יוחנן, אמרו גני הישיבה הלכה
כרבי שמעון,

ומי א"ר יוחנן הכי [דהלכה כר"ש], והא בעא מיניה ההוא סבא
קרויא, ואמרי לה סרויא סרויא קרויא על שם מקומו, מר' יוחנן,
קינה של תרגולת מהו למלטולי בשבת?

אמר ליה כלום עשוי לשם משמית אלא לתרגולין [ותרגולין
מוקצות הן] הלכך הוה ליה מלאכתו לאיסור ואסור, אלמא אית ליה מוקצה?

הכא במאי עסקינן [דקינה של תרגולים הוי מוקצה], דאית ביה
אפרוח מת דלא חזי למיכל, ולכלבים נמי לא חזי,
ואף על גב דאמר ר' שמעון מחסין את הנבלה לפני הכלבים, הני מיילי במסוכנת,
אזל צריאה לא, דלא הוה דעתיה מאתמול לכלבים,
והאי אפרוח שמת בשבת, נמי לא הוה דעתיה מאתמול לכלבים,

הניחא למר בר אמימר משמיה (דרב) [דרבא] דאמר, מודה
היה ר' שמעון דאף על גב דאמר מחסין הנבלה לפני הכלבים, הני מיילי
במסוכנת, דעתיה עלה מאתמול לכלבים, אזל מודה הוה בבעלי חיים כלומר
צבאים שמתו שאסורין שפיר קתרת, דלר' שמעון גופיה לא חזי לכלבים,

אלא למר בריה דרב יוסף, משמיה דרבא דאמר, חלוק היה
רבי שמעון [אפי'] בבעלי חיים שמתו, שהן מותרין, מאי
איכא למימר הא חזי לכלבים?

הכא במאי עסקינן [הא דאמר ר' יוחנן בקינה של תרגולין], בראית
ביה ביצה שטלדה היום, [ואף שר' יוחנן סבר דהלכה כר"ש] ומודה ר' שמעון
נוול [דאסור משום נולד, וצ"ע דר' יוחנן גופיה מפרש טעמא דביצה [ביצה ג.].
משום משקין שזבו? ואפשר דמשום הכי לא הוה אסור ר"ש לטלטלה אלא
לאכילה. תוס'],

והאמר רב נחמן בשמעתא קמייתא דבינה [ב.]. מאן דאית ליה
מוקצה אית ליה נולד, דלית ליה מוקצה, לית ליה נולד?

דאית ביה ביצת אפרוח [ביצה שיש בה אפרוח, שלא נפתח עדיין הביצה]
וכלז לא אכיל לה משום קליפה [ואינו יודע למה הוצרך לכך דבלא"ה אתי שפיר
כיון דעומד שיגמור האפרוח הוי מוכן לאדם ולא לבהמה. שפת אמת]

אבני חן למסכת שבת

שמעון ממיר צנר ישי,

או דילמא שמי הולאות הוו, הורה במנורה לאיסורא כדאמין
בדמדיק, וגזינן אטו מוליות [בכתובות ו: מקשה ומי איכא הוראה לאיסור, ומכאן
יש להביא ראיה. ראה יעב"ץ], ובר' שמעון סורה בנר להיותרא⁴.
תיקו,

רב מלכיא, איקלע לבי רבי שמלאי, וטילטל שרגא נר שניה
ואיקפד ר' שמלאי,

ר' יוסי גלילאה, איקלע לאתריה דר' יוסי ברבי חנינא,
טילטל שרגא, ואיקפד ר' יוסי בר' חנינא,

ר' אבהו כי איקלע לאתריה דר' יהושע בן לוי, הוה מטלטל
שרגא, כי איקלע לאתריה דר' יוחנן לא הוה מטלטל שרגא,
מה נפשך אי כרבי יהודה סבירא ליה ליעבד כרבי יהודה,
אי כר' שמעון סבירא ליה, ליעבד כר' שמעון?

לעולם כר' שמעון ס"ל, ומשום כבודו דר' יוחנן הוא דלא
הוה עביד דאי סבירא ליה דאסור, לא הוה מטלטל ליה לכבוד ר' יהושע בן לוי,
לליעבד איסורא,

א"ר יהודה, שרגא דמשחא שלק נר של שמן [בשבת], שרי
למלטולה אחר שניה, כר' שמעון דלא מאיס, אכל דנפטא דמקרת, אפילו ר'
שמעון מודה אסור למלטולה דלא חזי אלא למלאכמו,

רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו, דנפטא נמי שרי למלטולה
[דהואיל וחזי לכסות ביה מנא],

רב אויא איקלע לבי רבא, הוה מאיסן בי כרעיה [מנעליו, אבל
ראה בד"ס דלא גרסינן "בי" אלא סתם מאיסן כרעיה, דהיינו רגליו היו מלוכלכים
והניח רגליו על המטה, והלשון "קמיה דרבא" גם משמע בן] במינא [ראה
לקמן קבר: דרבא הוה קאזיל בריהקא דמוחזא אתווסאי מסאניה טינא],

אטיבי אפוריא [הניח מנעליו [רגליו. לפי הד"ס] על המטה] קמיה
דרבא, איקפד רבא משום טיטף המטה, בעא לצעוריה [רבא לרב
אויא] צעלנות [פ' להבחינו אם היא באמת ת"ח גדול, שאז יוכל לנהוג עצמו
ברבנות ליתן מנעליו אפוריא. חידושי אבר"ח בא"ז],

א"ל, מ"ט רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו, שרגא דנפטא נמי
שרי למלטוליה # [בין שטיקף מטהו, שאל שאלה של בלי מטינק?]

א"ל [רב אויא לרבא], הואיל וחזיא לכסויי בה מנא [מנא דנפטא.

כלונסאות מזה לזה, ומשליך האהל עליה, והוא שופע לכאן ולכאן, וכיון שאינו רחב
טפח אינו אהל, ואין צו לא צנין ולא סתירה?

אלא אמר אבבי [לרב יוסף] [הא דמורה ר"ש במנורה, אינה מדין מוקצה
אלא מחשש "מכה בפטיש"], בשל חוליות צמורה של פקקים, שמה מפול
ותחפרק ויחזירנה, ונמצא עושה כלי,

אי הכי, מ"ט דר"ש בן לקיש דשרי [למלטל מנורה הניטלת בידו
אחת, ולא חייש שמה תחפרק?]

מאי חוליות, כעין חוליות דאית בה חידקי חיתוכין סביב לה,
קרוי"ש (ומשמעו: חריץ, סדק) ודומה לפקקים, ומאן דחזי, סבר של פקקים הוא,

הלכך, חוליות [פ' אם יש למנורה חוליות אמיתיות] בין [מנורה] גדולה
בין קטנה, אסורה למלטלה [גם אליבא דר"ש],

[וכן הדין במנורה] גדולה הואיל ודרכה לעשותה של חוליות נמי דאית בה
חידקי כי אית ציה חידקי [אסור למלטלה], גזירה אטו גדולה דחוליות
סברי [בני אדם] דחוליות הן, ואסור אפילו לגיש לקיש, כדאמר לעיל ניטלת צמחי
ידים [דהיינו גדולה וכבירה] אסור לטלטלה,

כי פליגי, בקטנה דאית בה חידקי דכולי עלמא ידעי דלאו חוליות נינהו,
מר סבר גזרינן אטו חוליות [מנורה שיש לה חוליות אמיתיות], ומר סבר
לא גזרינן,

ומי א"ר יוחנן הכי הלכה כר' יהודה, והאמר ר' יוחנן הלכה
כסתם משנה ["יוחנן הלכה כסתם משנה" יש 24 פעמים בש"ס], ותנן
[כלים פ"ח מ"ב], מוכני שלה [של שידה], בזמן שהיא נשמטת אין
חיבור לה, ואין נמדרת עמה, ואין מצלת עמה באהל המת,
ואין גורדין אותה בשבת, בזמן שיש עליה מעות [לפי המסקנא
מפורש שיש עליה מעות בין השמשות, אבל עכשיו מפרשים שיש עליה בשבת],
הא אין עליה מעות שריא, ואע"ג דהוה עליה ביה"ש?

א"ר זירא, תהא משנתינו דמוכני, דקמי הא אין עליה מעות שריא, כגון
שלא היו עליה מעות כל ביה"ש, [ונפרש המשנה בן כרין] שלא
לשבור [פ' לסתור] דבריו של ר' יוחנן [שאמר הלכה כר' יהודה] והכי
מידוק מינה, טעמא דיש עליה מעות שקדש היום, הא אין עליה שקדש היום
שריא,

א"ר יהושע בן לוי, פעם אחת הלך רבי לדיוספרא מקוס,
והורה במנורה, כר' שמעון בנר [ומפרש מיד מזה ביונתן],

איבעיא להו [מה הורה רבין], מלך הולאה הוא, והכי קאמר הורה
במנורה להימרה, כר' שמעון בנר [דהיינו] להיתרא מדך שהיה ר'

אבני חן למסכת שבת

ר"ח,

ואמאי מותרת לאכול, ואפילו שרי לה צעל לימסר לה משום מוקצה, דהא אסמיה דעמיה ואמרה, לימא מי יימר, דמזודקק לה בעל [וקשה למה פירות אלו מוקצה הא הם ראויין לשאר בני אדם. ראה תוס']?

[ומתריץ] התם [בהפרת נדרים] כדרב פנחס משמיה דרבא [נדרים עג:], דאמר רב פנחס משמיה דרבא, כל הנודרת, על דעת בעלה היא נודרת על מנת אם ירצה הצעל, וסמכה עליה, דמזודקק לה ציוס שמעו [פ' דאינה כבכור שדואגין הבעלים שלא יודקק להם חכם, אבל האשה אינה דואגת כלל ואינה מסיחה דעתה, ולא נעשין האוכלין מוקצה],

אלא מעתה כל צרורות שבחצר מטלטלין [יטלטלו. ד"ס], הואיל וחזיא לכסויי בהו מנא?

א"ל הא [מנורה דנפט] איכא תורת כלי עליה, הני [צרורות] ליכא תורת כלי עליה[ן. ד"ס],

מי לא תניא,

דף מ"ו ע"ב

ת"ש, נשאלין לנדרים של צורך השבת בשבת, ואמאי לימא מי יימר דמזודקק ליה חכם?

התם [בנדרים], אי לא מזודקק ליה חכם, סגיא ליה בג' הדיומות, הכא [בבכור] מי יימר דמזודקק ליה חכם והדיומות לא מנא למישרייה לבכור, אלא צמוס הדיוע לכל, כגון מחוסר אכר,

ה'שירים אצטודות [brackets], והנזמים [יש נזם שהוא באף, גם באזן, ושעל האף ירד מעל פתיל קשור במצח. אבן עזרא בראשית כד כב], והמבעות, הרי הן ככל הכלים הנטלים בחצר אף על פי שאסור ללכת בהן לרשות הרבים, כדאמרין בפרק צמה אשה יולדה (לקמן נט:). גזירה דילמא שלפא ומחוא,

ואמר עולא, מה טעם, הואיל ואיכא תורת כלי עליה מיהו מורת כלי עליה, ומותר לטלטלן שלא כדרך מלבוש, הכא נמי הואיל ואיכא תורת כלי עליה,

א"ר נחמן בר יצחק, בריך רחמנא דלא כסיפיה רבא לרב אויא [שרב אויא ענה לרבא כהוגן, ולא נתבייש],

רמי ליה אביי לרב יוסף, מי אמר ר' שמעון כבתה מותר לטלטלה [כ"ה לעיל מר. בבביתא], כבתה אין, לא כבתה לא [כן דרך הש"ס דאע"ג דהוה מצי לאתויי רישא דקתני בהדיא חוץ מן הני דרולק בשבת, מיתתי סיפא ודייק מונה. תוס'], מאי טעמא דילמא בהדי דנקיט לה כבתה,

הא שמעינן ליה לר' שמעון, דאמר דבר שאין מתכוין מותר, דתניא ר' שמעון אומר, גורר אדם כסא מטה וספסל, ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ?

רמי ליה אביי לרבא, תניא, מו' תר' השמן שבנר ושבקערה אסור, ורבי שמעון מתיר, אלמא לר' שמעון לית ליה מוקצה,

ורמינהו, רבי שמעון אומר, כל שאין מומו ניכר מעי"ט גני צכור קאי, אין זה מן המוכן [הרי שיש לו לר' שמעון מוקצה]?

[ומתריץ] כל היכא דכי מיכוין, איכא איסורא דאורייתא כיצוי אצ מלמסה הוה, חריץ ליכא איסור דאורייתא, דחופר כללמח יד הוה, דחופר דלמח לקמן מולדה דחורש ומייב, הני מילי חופר כדרכו צמרל וקדדוס, [וא"ת דהכא בכיבוי ליכא איסורא דאורייתא לר"ש דמלאכה שאינה צריכה לגופה היא? תוס' עיי"ש], כי לא מיכוין גזר ר"ש מדרבנן,

[אבל] כל היכא דכי מיכוין איכא איסורא דרבנן, כי לא מיכוין, שרי ר"ש לכתחילה,

הכי השתא, התם [דר' שמעון מתיר מותר השמן] אדם יושב ומצפה אימתי תכבה נרו, הכא [בבכור, וכי] אדם יושב ומצפה מתי יפול בו מום, מימר אמר מי יימר דנפיל ביה מומא, ואת"ל דנפיל ביה מומא, מי יימר דנפיל ביה מום קבוע [באמת שני ה"מי יימר" הם דבר אחר, שאם נופל בו רק מום עובר לא נעשה כלום. וראה אילת השחר], ואם תמצי לומר דנפיל ביה מום קבוע, מי יימר דמזודקק ליה חכם שימנא חכם שזקק לו ציוס טוב, לראות אם מוס קצוה הוה או לא,

מתיב רבא [שנינו בכלאים פ"ט מ"ה], מוכרי כסות [שעטנז], מוכרין כדרכן ואפילו של כלאים לוצשו להראותו צדוק, ובלבד שלא יתכוין בחמה [בימות החמה] מפני החמה [שבגדי כלאים יגיבו עליו שלא יכנו החמה], ובגשמים מפני הגשמים להנחת חימום, והא ר' שמעון היא, מדאזיל צמר כוונה, והצנועין מפשילין במקל לאחוריהן,

מתיב רמי בר חמא [שנינו בגדדים עז:], מפירין נדרים צעל לאשמו בשבת, [ונשאלין לנדרים] לחכם, להמיר [שהן] לצורך השבת כגון נדר שלא יאכל היום [הא דקמי "לצורך השבת" אכולה מתניין קאי, דאפי' הפרה דוקא לצורך השבת. ר"ן נדרים],

אבני חן למסכת שבת

והא הכא דכי מיכוין איסורא דאורייתא איכא, כי לא מיכוין שרי רבי שמעון לכתחילה?

אלא אמר רבא,

דף מ"ז ע"א

הנה לנר שמן ופתילה, הואיל דנעשה בסיס מושב, את כנו מתרגמין נסיסיה לדבר האסור לשלמה, דכתיב האי מוקצה מודה ר' שמעון שהכל טפל לשלמה עבודה זו, ולאו משום דחייש לכבייה [וכתב בא"ט ח"ל לא נתבאר כל הצורך בדברי המפרשים מדוע באמת נחשבת השלמה כמוקצה, הרי לכאורה ראוייה היא להשתמש בה שימוש של חיתר להאיר בה?],

[פנינים:]

קשה עלי פרידתכם, שקשה להקב"ה כשעושין פירוד בעבור כבוד שמו, שכל אחד אומר שכוונתו רק לשם שמים. שמעתי בשם האהבת ישראל, ושמעתי פעם מקממו"ער רב ז"ל שפירש מה שאומרים בברכהמ"ז הוון את העולם כולו, שיש לבני אדם פרנסה בכמה אופנים, אחד נותן לו הקב"ה חן, והאחד גיוון בחסד וברחמים, אבל יש כאלו שהפרנסה שלהם הוא "בעבור שמו הגדול" דהיינו הקנאים],

א"ר זירא, א"ר אסי, א"ר יוחנן, אמר ר' חנינא, אמר רבי רומנוס [רבי רומנוס" יש עוד ביבמות ס:, ובכתובות לח:], לי התיר רבי לטלטל מחתה של לונה [פ' שהוא מיוחד ללונה, אבל עכשיו אין בה לבונה אלא אפר], [ס"ד השתא דאפר מחתה מוקצה הוא כגון שהוסק בשבת. תוס' הרא"ש] באפרה קא סלקא דעתך נאפרה עם אפרה קאמך, שהאפר מוקצה [השתא ס"ד דאפר מחתה מוקצה הוא. תוס'], ולא היו צריכין לו, ואשמעין דאגז מחמה דאיכא תורת כלי עליה, טלטלה עם אפרה,

א"ל רבי זירא לרבי אסי [פ' שר' זירא אמר מימרא זו בשם ר' אסי, וגם שאל ממנו], מי אמר רבי יוחנן הכי, והתנן נוטל אדם בנו והאבן בידו [של הבן], או כלכלה הכלכלה נשמה והאבן בתוכה [והאבן בתוך הכלכלה],

ואמר רבה בר בר חנה, א"ר יוחנן, בכלכלה מלאה פירות עסקינן, טעמא דאית בה פירי, הא לית בה פירי לא דכלי נעשה נסים לאבן וטפלה לו, ונטל תורת כלי דידיה [מינה. דס"ה], והכי נמי נעשית מחמה נסים לאפר, ור' יוחנן שמעין ליה לעיל, דכר' יהודה סבירא ליה?

1. [ורב אסי לא השיב מיד אלא] דינאל ד אַשְׁתּוֹ מִם פְּשְׁעָה תְּדָה [פסוק זה יש 4 פעמים בש"ס] ואמר, הכא נמי דאית בה קרטין [קרט הוא אחד, וקרטין הם כמה] שנשמעו מן האור [פ' שלא נשרף], ולבונה ד. דס"ה) חזיא להרית, ואגז לבונה מטלטל למחמה עם אפרה, דומיא דכלכלה מלאה פירות והאבן נשמה. קרטין של שור לבונה,

אמר אביי, קרטין בי רבי דנשיא ועשיר הוה מי חשיבי [שנאמר שהמחתה נעשית בסיס לקרטין זה],

וכי תימא חזו לעניים, והתניא, בגדי עניים שלג [אצבעות] על שלג, או שחוטן עצה [שבגדי עשירים לעולם הם דקים. וראה תוס' וריטב"א], הוה נגדים לעניים לענין טומאה, בגדי עשירים שלג [טפחים] על שלג הוה נגדים לעשירים וכל שכן לעניים,

אבל דעניים לעשירים בגדי עניים לעשירים לא הוה נגד גביהו, ולא מקבלי טומאה, הכא נמי כי רבי צטלי קרטין # [רש"י בא לתרגם, שלא תתרגם שרבי התיר לרב רומנוס לטלטל מחמה של רב רומנוס מפני שהוא היה עני וחשיבי ליה הקרטין, לכן מוסיף רש"י "בי רבי" שרב רומנוס היה בביתו של רבי?]

2. אלא אמר אביי הא דשרי ליה לטלטל מחמה נאפרה מירי דהוה אגרה של ריעי משום דאפרה מאיס עליה לרשותו, והי כגרף של רעי, דמניא נמסכת צינה (לו:) מותר להוציאו לאשפה נשמה, גרף כלי חרס המוכן לכן [לריעי],

אמר רבא שתי תשובות בדבר, חדא גרף של ריעי מאיס והאי [אפר] לא מאיס, ועוד גרף של ריעי מיגלי, והאי מיכסי כל מחמות [של לבונה וכדומה] מטוסות הן, יש בהן נקדים להוציא הרית?

3. אלא אמר רבא, כי הוינן בי [בישיבתו של] רב נחמן [אין ספק שלא דרבה עצמו ראה אותו, דכבר הוכחנו בעז"י בראיות ברורות למאות מש"ס דרבא ברי' דריב"ח לא ראה את ר"נ והא דקאמר בע"א כי הוינן בי ר"נ, היינו דלמד אצל רבה ורב יוסף, והם היו תלמידי דר"נ, וברור הוא בס"ד. מנחת יהודה לקמן ע"ב],

הוה מטלטלינן כנונא [פ' כנונא מחתה, והיינו מחתה באפרה דלעיל. תוס' כלי נחשת, שמצינן זו האור לפני שרים להחמם אגב קיטמא אגז קטמיה שהיו צריכין לאפרו לכסות רוק או נואה, ואם תאמר מה נד איסור יש כאן, היינו רבואה,

דאע"ג ואע"ג דאיכא עליה שברי עצים,

והא דר' רומנוס נמי, האי מחמה נאפרה דקאמר, מחמה נשגיל אפרה, שהיה צריך לו [להאפר], ודעמייהו עליה מאתמוול, ודכותא אשמעינן, (כיון) אף על גב דאיכא עליה שברי עצים [מותר]. דהוי ככלכלה של פירות, והאבן נשמה,

מיתבי [בא להקשות על רב נחמן שהתיר לטלטל את הכנונא. וראה ריטב"א], ושוין ר' יהודה ור' שמעון שנחלקו צנר יסן שאם יש בה שברי פתילה [כיון שראוי להדליקם, הוי בסיס לדבר האסור], שאסור לטלטל?

אמר אביי, בגלילא שנו שחצות לכן שברי פתילה, שאין נגדים של פשתן

אבני חן למסכת שבת

מזוין להם, הלכך לא בטלי, ונעשה נר בסיס להן,

[וז"ל הרב נסים גאון על הגליון, כבר טרחו בזה השינוי [פ' התירין] ששינה אב"י הרבה מן החכמים ולא שמעתי מהם כלום, ולא מצאתי בו לאחד מן הגאונים פירוש, אבל טרחתי על שינויו ומצאתי במס' נידות ב' בית שמאי אומרים הקדש טעות הקדש [דף לא] והא שמן עדיף מין? אי משום הא לא קשיא בגלילא שנו, דחמרא עדיף ממשחא, זה מודיע שהשמן היה אצלם מצוי הרבה, וכי מה שהושם בנר ויש בו שביר פתילה אין לו חשיבות אצלם ואינן משתמשין בו לצרכם, והרי הוא כדיון המוקצה שאסור לטלטלו, ולכך שנו חכמים כי בגליל אסור לטלטל נר שיש בו שביר פתילה לפי שהשמן הנותר בנר לא חשיב להו, וכבר זה הפירוש הודענו באלו הימים לתלמידינו ופירשנו להם בזה הענין. וראה שם מה שכתב עוד],

לוי בר שמואל, אשכחניהו לרבי אבא, ולרב הונא בר חייא, דהו קיימי אפיתחא דבי רב הונא,

אמר להו, מהו להחזיר מטה של טרסיים לורפי נחשת או גרדיים, והולכין מעיר לעיר למלאכתן, ונשאין עמהן מטות של פרקים [מהו להחזיר] בשבת, אמרו ליה שפיר דמי,

אתא [לוי בר שמואל] לקמיה דרב יהודה, אמר הא רב ושמואל דאמרי תרויהו, המחזיר מטה של טרסיים בשבת חייב חטאת הוא מחלמו [מכליתו. אבר"ם א"ז] וגמרו, ונמלא עושה כלי, ומייב משום מכה בפטיש [שהוא] אז לכל גומרי מלאכה, ולא משום צנין דאין צנין בכלים,

מיתבי [ומקשה על ר' אבא ורב הונא בר חייא, שהתירו להחזיר מטה של טרסיים], המחזיר קנה מנורה [מנורה. ד"ס] שיוצאין ממנה קנים לנרות הרבה, ונוטלין הימנה, וצעת הוצרך מחזירין אותו בשבת, חייב חטאת,

קנה של סידין הטמין ומלנצין הצית בסיד, יש להן קנים של פרקים, ונותן מטלית בראשה ושורין בסיד המחוי, וטח את הצית, וכשהוא טח מלמטה אי אפשר לו אלא בקנה קצר, וכשהוא הולך ומגביה מוסיף קנה על קנה ומאריך, לא יחזיר,

ואם החזיר פטור אבל אסור פטור שאין זה גמרו, שהרי צריך לחזור ולפרקו תמיד,

רבי סימאי אומר, קרן [כלי שיר horn] עגולה חייב, קרן פשוטה פטור שיהיה מין כלי זמר, והוא עשוי נקצים נקצים ככברה, ומכנים צהן חלילים ומוצאין קולות הרבה,

קרן עגולה מעשה זומן הוא, וצריך למקוע [פ' להכנים החלילים] נקצים צחוק, והוא מלאכה,

וצקן פשוט מכניסו צריות, ודרכן לפרקם תמיד, ופטור, קמני מיהת צקני מנורה דחייב, והוא הדין למטה של טרסיים,

[כמז בעל הערוך צערך קרן, צסס רב שלום, קרן זו מכלי שיר הוא, והוא של חלילים, ויש צהן פשוטות ויש צהן עגולות, והן נדבקות זו בזו כשזומרין, והוא של קרן ממש כדכתיב [דניאל ג' ה'] קל קרני משרוקיתא, והעגולה קשה להדביקה יותר מן הפשוטה, והיא כלי ויש צו מלאכה להחזירו, לפיכך המחזיק קרן עגולה חייב, וקרן פשוטה פטור אצל אסור. דס"ה?]

אינהו ר' אבא ורב הונא בר חייא דאמור כי האי תנא כר' שמעון [צ"ג. נמ"י], דמחיר לכתמלה, דתניא, מלבנות המטה כעין רגלים קטנים, ויש להן צית קיבול, ומכנים לחוכן ראשי כרעי המטה, שלא ירקצו צאצ, וברעות המטה,

ולווחים של סקיבם עץ קטן כמין דף שמוקעין צקסם, שקורין ארבלשטר"א [ומשמעו קשת - רובה] שעליו מושך הסך [ראה ערוך ערך לח פ' סקבם ארבל"ו בלש"טרו בלע"ז ולוחים הן כעין דף קטן שמשמין בתוך העץ כדי לזרוק החץ], # [שהקשת יש לה עין וחוט שקשור בשני קצות העץ, וכשלוקח את החץ לירותו נותן עיקרו על החוט ומותח, וע"י שעוזב אותה נורק החץ, וכיון שלפעמים החץ הוא גדולה ובבדידה וקשה לאזן אותה, וכדי שיוצק החץ בקו ישר, קובעים לוחות קטנים באמצע העץ, והחץ נשען עליהם, ועוזר לכיון אותה אל המטרה], לא יחזיר [המלבנות, וברעות, והלווחים שנפלו, אסור להחזירם], ואם החזיר פטור

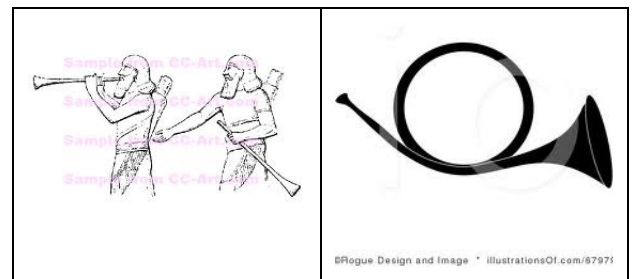
דף מ"ז ע"ב

אבל אסור, ולא יתקע צחוק, על ידי ימדות שקורין קויינ"ש [ומשמעו חתיכות עץ, יתדות] ואם תקע חייב חטאת,

רשב"ג אומר, אם היה רפוי [פ' אם כשמחזירין אינם קבועים] מותר [ור' אבא ורב הונא בר חייא, שהתירו להחזיר מטה של טרסיים סברי כרשב"ג],

בי רב חמא [בביתו של רב חמא], הוה מטה גללניא טינדיין [מתקפל, ניתן להזזה], והוא כעין של טרסיים, הוה מהדרי לה [היה מחזירה, פ' מעמידה] ביומא טבא,

א"ל ההוא מדרבנן לרבא, מאי דעתך בנין מן הצד מפני שאינה מקועה. [מוקעה. נמ"י] ומהדקה צחוק קרי לה מן הצד, כלומר על ידי שינוי, גרמי דאיסורא דאורייתא ליכא, איסורא דרבנן מיהא איכא?

אבני חן למסכת שבת

[מפני שמקרב את כביו. פירוש דגורין ע"ש אטו שבת, ובשבת יכול לבא ליד כיבוי אם יביתה הכלי בשעת נפילת הניצוצות וכו' ואף על גב דהוי גזירה לגזירה קים להו לרבנן דהבא שייך למגור טפי וכו'. תוס'].

פרק רביעי במה טומנין

[כל האי פירקא איירי בדיני הטמנה מע"ש סמוך לחשיכה, וקאי אהא דאמרינן בסוף פרק במה מדליקין, ספק חשיכה טומנין את החמין וכו'. פני יושע].

מהני: במה טומנין [למה אמר במה טומנין, הא כל שאינו בכלל אלו שאין טומנים ממילא מותר לטמון בהם? אילת השחר], ובמה אין טומנין הצא לסלק קדירה מעל גבי כירה ולטומנה בדבר אחר, ואמרו חכמים אין טומנין בדבר המוסק הצל, אלא בדבר המעמיד הצל, מי הוא המוסק ואסור,

[פירש הר"ר יוסף בשם רבינו שמואל דמירי בבבלי ולא בשיל, אבל קדרה חייתא ובבבלי שרינן בפ"ק, ואין נראה לר"ת וכו'. תוס' עיי"ש].

[הקדים טומנין לאין טומנין, לרמז מתחילה דמזוה לטמון תבשיל לאכול דבר חם בשבת, אם הוא לו לתענוג, ומי שאינו מאמין בדברי חכמים ואינו טומן בדברים המותרים, קרוב הדבר לומר דמין הוא דאינו אוכל דבר חם בשבת, וכמ"ש, בעל הלבוש [סימן רנו ס"ח],

וקמפרש ברישא אין טומנין משום הדברים דאין טומנין בהם כשהן לחין, וטומנין בהם אח"כ כשהם יבשים, ובראשונה הם לחים ואח"כ הם יבשים, לרמז דהאי לחות ר"ל מחמת עצמן כמ"ש הרב, דזה הוא הקודם לעולם ליבשות, דלחות מחמת דבר אחר לפעמים יארע להם אף אחר היבשות. הון עשיר].

אין טומנין, לא בגפת פסולת של צית הצד של שמן, שהוא כנוס יחד וחס מאד, ולא בזבל, לא במלח, ולא בסיד, ולא בחול, בין לחין, בין יבשין [גם יבישין אסורין, הגם שלחים] יש צהן הצל הרבה יותר מיבשין,

ולא בתבן, ולא בוגין [קליפי הענבים, חרצנים גרעיני הענבים. רע"ב, פי' ששייך בהם chemical activity] פסולת של יקב [של. דס"ה] יין, ולא במוכין כל דבר דך קרוי מוכין, כגון כמר גפן, ותלשי כמר דך של צהמה, וגרירת צגדים צלויים [ופחילות של פשמן. דס"ה], ולא בעשבין, בזמן שהן לחין [אכולהו ד' קאי, דע"י לחות דוקא יש בהן חמימות ומוסיפין הבל, אבל יבשין אינן רק משמרין החום שבתבשיל שלא ישלש בו אויר הקר שבתבן. יבין], אבל טומנין בהן כשהן יבשין:

נב: איבעיא להו, גפת של זיתים תנן, אבל דשומשמן [sesame] שפיר דמי, או דילמא דשומשמן תנן, וכל שבן דזיתים [שיש לה יותר גוש, ומחממת יותר]?

אמר ליה, אנא כרשב"ג סבירא לי, דאמר אם היה רפוי מותר,

[והוא פלא ואיש לא עמד ע"י, הלא המעשה היה בי רב חמא ומה היה לשאול אצל רבא, ורבא ענה לו ע"ז אנא, אבל נראה ברור דהאי רב נחמן הוא זקנו של רבא, דרב יוסף בר חמא אביו דרבא הוה, וכל משפחת רב חמא היה נוהגין בוותיה, ורבא שהיה נכדו וגם הוא בכלל בי רב חמא, לכך שאלו התואר רבנן מאי דעתך, ובולח פירוש זה אין מקום לתרץ קושיא זו. מנחת יהודה]:

מהני: נותנין כלי תחת הנר לקבל ניצוצות, ולא יתן לתוכו מים, מפני שהוא מכבה:

נב: והא קמבטל כלי מהיכנו דלא יוכל ליטלו משם כל היום, דנעשה צקים לניצוצות, לימא מהו מיוצמיה דרז חסדא דאסר בפירקין (מג.)?

אמר רב הונא בריה דרב יהושע, ניצוצות אין בהן ממש מַשְׁכָּה, ומותר ליטלן:

[שינוי במשנתנו] ולא יתן לתוכו מים, מפני שהוא מכבה: לימא תנן סתמא כרבי יוסי, דאמר ככל כמדי הקדש גורם לכיבוי אסור דקמי [התם עושין. דס"ה] עושה מחילה בכל הכלים, צין מלאין צין ריקנין, כדי שלא תעבור הדליקה, ר' יוסי אסר בכלי חרס חדשים מלאים מים, שאין יכולין לקבל האור, והן מתבקעים ומכבין את הדליקה,

ותסברא, אימור דאמר ר' יוסי [שאסור] בשבת, בערב שבת מי אמר כגון זה, שנתן המים מצעד יוס בכלי תחת הנר,

וכי תימא הכא [משנתנו] נמי אין נותנין לתוכו מים בשבת קאמר, ור' יוסי היא,

והתניא, נותנין כלי תחת הנר לקבל ניצוצות בשבת, ואין צריך לומר בע"ש,

ולא יתן לתוכו מים, מפני שהוא מכבה, מע"ש [ד. דס"ה] אפילו נעצר שבת אסור [פי' דגורין ערב שבת אטו שבת], ואין צריך לומר בשבת, ואי לגרס כיבוי מדמית לה אפילו כר' יוסי לא מיתוקמה, דנעצר שבת לא אמר ר' יוסי?

אלא אמר רב אשי ממתנין אפילו תימא רבנן דלא דמי לגרס כיבוי, דהתם כי מטי דליקה לכלים דליקה הוא דפקע להו, וגרמא בעלמא הוא, אצל זה שנתן המים ממש תחת הנר מכבה ממש הוא, וגזירה מצעד יוס אטו משחשכה, שאני הכא מפני שמקרב את כיבויי זימן [זמן. דס"ה] כיבוי להדיא, והוה ליה מכבה ממש, אי הוה יהיב ליה בשבת:

אבני חן למסכת שבת

ת"ש, דאמר ר' זירא, משום חד דבי ר' ינאי, קופה שטמן בה שנתן זה מוכן ועומן זה קדיה, אסור להניחה על גפת של זיתים, ש"מ של זיתים תנן,

[ורוחה] לעולם אימא לך לענין הטמנה לטומנו נמוכה דשומשמן נמי אסור, לענין

דף מ"ח ע"א

אסוקי הבלא כגון זה שהטמן בדבר אחר, והניח קופה על הגפת, דליכא אלא שהגפת מעלה הנל למעלה, וממית קדירה שנקופה, דזיתים מסקי הבלא, דשומשמן לא מסקי הבלא,

[פנינים:

[ומפני מה הוא [הקב"ה] בוכה בסתר? מפני שגנאי הוא לארי שיבכה לפני שועל, וגנאי הוא למלך שיבכה לפני עבדיו, וגנאי הוא לבעל הבית שיבכה לפני הפועל ששכרו. אליהו רבה פרק יז],

רבה [בר"ם גורם בכל הענין "רבא"] ורבי זירא [תלמידו דרב יהודה הו, וכן רבא בר ירמיה. מנחת יהודה] איקלעו לבי ריש גלותא, חזויה לההוא עבדא [עבד ישראל שהיה משמש בבית הריש גלותא], דאנח כוזא דמיא אפומא דקומקומא מיחס של חמין, והכחא היתה מלאה זין, נזחיה גער זו רבה,

א"ל ר' זירא [לרבה] מאי שנא ממיחם על גבי מיחם דמיא דנרייתא דסוק פרקין דשרי?

א"ל, התם, אוקומי קא מוקים שהמיחם העליון גם זו יש מיס חמין, והמתחן אינו אלא מעמיד חומו שלא יפיג, הכא אולודי קא מוליד,

הדר חזויה [אח"כ ראה אותו] דפרס דסתו דר סודר של ראש אפומיה דכובא קנקן, ואנח נטלא כלי ששואצין יין מן הסוג עילויה, נזחיה רבה,

[משמע שכן היה המנהג, שכדי שלא יפול שרצים וכדומה לתוך היין היו מכסין את הכובא בכנר, ועל הכנר היו מניחין את הנטלא, שלא היו יכולין להניח הנטלא על פי הכובא שאו יפול הנטלא לתוך היין, וזה העבד לא היה לו כנר הרגיל, ולכן לקח את כסוי ראשו והניחה על הכובא, אבל לבסוף שרצה ליקח את סודרו, או שמצא הכנר הרגיל להניח על הכובא, והיה רוצה לחזור וללבוש הדסתודר שלו, בודאי היה צריך לסחוט היין או מים שנבלעו בה כדי ללובשה],

א"ל ר' זירא, אמאי [למה אתה גוער בו # משמע שנוייה הפירוש כמו שאנו אומרים נא"א בלי להסביר מה חטאו], אמר ליה השתא חזית [עוד מעט ותראה מה יעשה עבד זה],

לסוף חזויה [ראה את העבד], דקא מעצר ליה שהיה סומטו מן המים [היין. חדש האביב, וראה מו"נ שמקיים הגירסא] שנזלעו זו [וחייב משום מלבן, אילת השחר] [לא מסתבר לומר שהניח לו להעבד לסחוט דהו"ל להחזירו מתחלה קודם שיסחוט? וצ"ל דחזו' דרצה לסחוט ודקא מעצר ל' לאו דוקא, אי נמי י"ל שעיכב הסודר עד מוצאי שבת ובלילה עצר]. שפת אמת, וראה מלא הרועים] א"ל מאי שנא מפרונקא נגד העשו לפרוס על הגיגית שפורסין אותו בשבת?

א"ל, התם, לא קפיד עילויה אס שרי צמים, שהרי לכך עשו, ולא אחי לדי קמיטה, הכא קפיד עילויה:

[שנינו במשנתנו] ולא בתבן: בעא מיניה רב אדא בר מתנה, מאביי, מוכין איין אלא לעשות מהן לנדין, שקורין פלט"ר [felt] (ומשומעו לבד). ומוקצין הן למלאכה ואסור לטלטלן, ואלו שטמן בהן, מהו לטלטלן בשבת מי אמרינן יחדן להטמנה, ואיכא תורת כלי עליהן, ומותר לטלטלן בשבת, או לא?

א"ל, וכי מפני שאין לו קופה של תבן, עומד ומפקיר לך קופה של מוכין שדמיה יקרינן, אין דרך ככן, ולא בטלי להטמנה,

לימא מסייע ליה, טומנין [קדירה בשבת] בגיזי צמר כמות שגזזו, ובציפי צמר לאחר שנפלוה ושטמוה, כמין מחללות layers משטיין [אותה. דס"ה], ובלשונות של ארגמן לשוטות, לאחר שצבען, וסודקין אותן כעין לשוטות ארוכין לטווחן, ובמוכין, ואין מטלטלין אותן קא סלקא דעתך דהכי קאמר, ואף על פי שטמן בהן, אין מטלטלין אותן?

אי משום הא לא איריא [מזה אין לפשוט את האיביעא, שיש לפרש הברייתא ד] הכי קאמר, אם לא טמן בהן, אין מטלטלין אותן ומילי מילי קמי, ברישא אשמועינן דטומנין בהן דלא מוספי בהלל, ואשמועינן סיפא דסתם מוכין מוקצות נינהו, אכל הני דטמן בהן, הוי כמי שיחדן לך,

אי הכי מאי למימרא [וכי צריך לומר שמוכין שמויחדים לעשות מהם כגד שהם מוקצת]? מהו דתימא, חזי למונא עלייהו להיסב עליהן [ואע"פ שעומד לסחורה, מ"מ כיון שההסיבה עליהם אינו מפסידו מסחורה, לכך אינו מוקצה. אילת השחר], קמ"ל:

רב חסדא, שרא [התיר] לאהדורי [להחזיר] אודרא לבי סדיא להחזיר מוכין שנפלו מן הכר למוכן בשבתא,

[כדאי להזכיר כאן את דברי הגמ' בברכות נו. בחלומות שפתר לו בר הדיא לרבא, א"ל [רבא לבר הדיא], חזאי, דאבקע רישי [שראשי נבקע] ונתר מוקרי נשר מומו, א"ל אודרא המוכין מבי סדיא נפיק יוצאין מן הכר שנמלאשמוי],

אבני חן למסכת שבת

של פשמן, דודאי סופו ליקרע ולהפרד זה מזה משום איסור כלאים, וכן שלל של כוססין סופן להפרד,

אפילו הכי חיבור לטומאה ואם נטמא זה נטמא זה, עד שיתחיל להתיר דמעשה מוילא מיד מעשה, וכיון שהתחיל להחיר, גלי על ידי מעשה, ללאו חד בגד הוא,

אלמא שלא בשעת מלאכה כגון שלל של כוססין, שלא הוצרך לשלול אלא משום שעת כיצוס נמי חיבור ואפילו הכי חשיב ליה חיבור אחר כיצוס,

ורמיניהו [תנן בכלים פ"ב מ"ג], מקל של ע"ים [עץ. רע"צ] צעלמא שעשה שעשו יד לקורדום [לפי שעה. רע"ב, ואולי צ"ל "אע"ג"] שלא קבעו לחור, חיבור לטומאה בשעת מלאכה ואף על פי דצאנפי נפשיה פשוטי כלי עץ לא מקבלי טומאה, הכא צית יד הוא, ונמכרו ידות לכל תורת כלי או (ה). מהר"ם(א)וכל, צפרק העור והרוטב (חולין ק"ט), [ומד"ק שרואין ממשנה זו] בשעת מלאכה אין, שלא בשעת מלאכה לא [וידיה מכאן סתירה להמשנה של שלל של כוססין וכו']?

א"ל התם [במקל לקרדום], שלא בשעת מלאכה אדם עשוי לזורקו למקל לבין העצים ומצניע הקורדום לזדו,

הכא [בשלל של כוססין] שלא בשעת מלאכה, נמי ניחא ליה שיהו שלולין, דאי מימנפו, הדר מחוור להו [יחזור ויכבס את הבגדים] על ידי השלל הזה,

בסורא מתנו לה להא שמעתא דלקמיה, מאן חנא להא כו' כל המחובר לו [פ"] כגון שלל של כוססין, דאמרינן לעיל חיבור, ונטמא אף זה שלא נגעו בו הטומאה, ואי לא דחיבור הוא הו' טהור, ואף על גב דנגע צהלי [לבגד שאצלו], דאין כלי מקבל טומאה אלא מאכ הטומאה [בסורא מתנו לה] משמיה דרב חסדא, בפומבדיתא מתנו משמי' דרב כהנא, ואמרי לה משמיה דרבא,

מאן תנא, הא מלתא דאמור רבנן, כל המחובר לו, הרי הוא כמוהו, א"ר יהודה אמר רב, ר"מ היא [אהיה דשלל של כוססין קא, וכן פירש בקונטרס, דבההוא דמקל שמא אפי' ר"ש מודה דכיון שצריך הקרדום למקל הוי חיבור. תוס'],

[ידעיות:

ראה תוס' מו"ק ב. ד"ה מאן תנא, שהגמ' [שם] מקשה מאן תנא משום דאשכחן לקמן דרבי מאיר פליג עלה דמתני' והאי סתם מתניתין לא אתיא אליביה כשאר סתמי משום הכי קבעי דש"ס מאן תנא. עכ"ל, וצ"ע בשאר מקומות בש"ס אין לפרש כן],

דתנן [כלים פ"ה מ"ג], בית הפך [הוא בית קיבול קטן שמחובר לדופן הכירה מבחוץ, ונותנין לתוכו פח השמן שצריך לתבל בו הקדירות שיבשלו בהכירה.

איתיביה רב חנן בר חסדא, לרב חסדא, מתירין [untie] [אויפגיידען] בית הצואר בשבת שדך הכוססין לקוסקו, אבל לא פותחין [בית הצואר] [אויפשניידען] [cut open] לכתחילה, דהשתא עמיד ליה מנא, ואין נותנין את המוכין, לא לתוך הכר ולא לתוך הכסת ב"ט, ואין צריך לומר בשבת [וקשיא על רב חסדא שהתיר להחזיר את המוכין לתוך הכר],

[צ"ע מה הסברא שיש הפרש בין שבת ליו"ט הרי כל האסור בשבת אסור ביו"ט חוץ מאוכל נפש. אילת השחר?]

לא קשיא, הא [בריתא דאסור לפתוח צואר] בחדתי שלא היו מעולם למוכו אסור, דהשתא עמיד ליה מנא, הא [רב חסדא] בעתיקי להחזירו לכר זה שנפלו ממנו,

תניא נמי הכי, אין נותנין את המוכין לא לתוך הכר ולא לתוך הכסת [חדשים] ב"ט, ואין צריך לומר בשבת, נשרו מהזירין אותן בשבת, ואין צריך לומר ביום טוב,

אמר רב יהודה אמר רב, הפותח בית הצואר בשבת של חלוק לכתחילה, חייב חטאת דהשתא קמשוי ליה מנא, וחייב משום מכה בפטיש, והיינו גמר מלאכה,

מתקיף לה רב כהנא,

דף מ"ח ע"ב

מה בין זו למגופת חבית דמיא צפרק חבית שנצרה [לקמן קמו]. מציא אדם חבית ומתין את ראשה צסיף, ומניחה לפני האורחים, [למה על בית הצואר חייב חטאת, ולפתוח את מגופת החבית מותר?]

א"ל רבא [ודאי הוא בר גתן או בר ירמיה דהיה בימי רב יהודה רב נחמן ורב כהנא. מנחת יהודה] זה [בגד שנארג] חיבור, וזה אינו חיבור מגופה אינה מן החבית עצמו, ואף על פי שצוקה זו אינו חשוב חיבור, שהרי לינטל עומדת, אבל הצגד כשנארג, כולו חבור,

רמי ליה ר' ירמיה לרבי זירא, תנן [עוקצין פ"ב מ"ו],

שלל של כוססין [the washers materials loosley stiched together] דרכס לשלול [להפוך] הדגדים זה עם זה הקטנים עם הגדולים כדי שלא יאצדו [פירוש הכוססין שוללין יריעות זו עם זו, כדי שיהיו נוחין לכביסה, ואינה תפירה אלא שוללה, מלשון [מו"ק כב:] על המתים כולן שולל לאחר שבעה. ר"ח],

ושלשלת [chain] של מפתחות,

והבגד שהוא תפור בכלאים והן שמי חמיכות של בגד זמר שפירו צמוט

אבני חן למסכת שבת

דיינו חיבור ? וצריך לחלק. תוס'], ושלם בשעת מלאכה, אינו חיבור לא לטומאה ולא להזאה,

דף מ"ט ע"א

וגזרו רבנן על טומאה שלא בשעת מלאכה שהיא חיבור משום טומאה שבשעת מלאכה, ועל הזאה שבשעת מלאכה שלא היא חיבור משום הזאה שלא בשעת מלאכה הלך חיבור לטומאה לעולם, ואין חיבור להזאה כלל,

[וצ"ע למה לא נאמר דעברו רבנן היכירא כי היכי דלא לשרוף עליה תרומה וקדשים ? וי"ל דבשעת מלאכה באמת שורפים עליה תרומה וקדשים]:

[עד כאן למדנו 47 דפים שהוא 30% של מסכת שבת, ומתחלת מסכת ברכות עד כאן יש 110 דפים שהוא 4% של 2711 דפי הש"ס],

[שנינו במשנתנו] בזמן שהן לחין: איבעיא להו, לחין מחמת עצמן מחמת טפי, מלחין מחמת משקין שנופלין עליהן משיצשו, או דילמא אפילו] לחין מחמת דבר אחר [ג"כ אסור להטמין בהם]?

ת"ש, לא בתבן, ולא בזוגים, ולא במוכין, ולא בעשבים, בזמן שהן לחין, אי אמרת בשלמא לחין מחמת דבר אחר שפיר, אלא אי אמרת לחין מחמת עצמן, מוכין לחין מחמת עצמן, היכי משכחת לה?

[ומתריץ] ממרמא דביני אטמי מלמא הנמרט מצין ירכוהיה של צהמה, שהוא מלא זיעה והוא לא מעצמו, להכי קרי ליה מרמא דלאו דבר גזיה הוא,

והא דתני רבי אושעיא, טומנין בכסות יבשה, ובפירות יבשין, אבל לא בכסות לחה, ולא בפירות לחין, כסות לחה מחמת עצמה היכי משכחת לה? ממרמא דביני אטמי # [זה פלא שהצמר נשאר רטוב גם לאחר שטוו הצמר וארגו ממנה בגד]:

מהני: טומנין בכסות, ובפירות כגון חטין וקטניות [דאי בפירות האילן כשנקרבין הם מוסיפין הבל], בכנפי יונה [שהיו רגילים לעשות נוצה מכנפי יונה. שנות אליהו על משניות], ובנסורת של חרשים שמנקרים הנגרים מן העצים, ובנעורת של פשתן דקה דק דק שנוערין מן הפשתן, וקורין ארשט"ש (ומשמעו, פסולת הפשתן), רבי יהודה אומר בדקה, ומתיר בגסה [לפי מסקנת הגמ' קאי ר' יהודה על פשתן]:

רש"י ד"ה נעורת. בדפוס שלפניו הדיבורים על המשנה הם מעורבים וצריך לסדרם כך: ד"ה ובפירות, ד"ה כנפי יונה, ד"ה נסורת, ד"ה נעורת. דהיינו ג' ד' ב' א.

יבין], ובית התבלין [הוא ג"כ ב"ק שמחובר בהכירה, שנותנין לתוכן בשמים ובצלים ושומין לחבל בהן התבשילין. יבין], ובית הנר [לשמן לנר שצריך להמבשל. יבין] שבכירה כירה זו מיטלטלת היא,

[ולשון רש"י צ"ע דהא גזירת הכתוב הוא דתנור וכירים מקבלין טומאה אפילו שיהיו מחוברים לקרקע? וי"ל דשמוא נקט כירה מטולטלת משום כלים המחברים לה בית הפך ובית התבלין ובית הנר, דאם נטמאו הם במגע נטמאת הכירה מחמתן, וכלים אלו אילו היו מחוברים לקרקע לא היו מטמאים וכו'. פירוש הרא"ש כלים שם], וממזכירין לה כלי חרס קטנים, בית הפך שמוציין צמחו [פח] שמן להפשיר,

מממאין במגע אם נפלה טומאה באויר, או לאויר הכירה, ונגעה הטומאה לשולי הכירה נטמא גס אלו, או נגעה טומאה לשוליהם של אלו נטמאת הכירה, ואין מממאין באויר בטומאת הכירה, כלומר בטומאת האויר, שאם נפל שרץ באויר הכירה, ולא נגעה הטומאה בדופניה היא טמאה, דכלי חרס מטמא באויר, והן טהורין שאין חיבור לה אלא לענין מגע, כדמפרש טעמא לקמיה, דברי ר' מאיר,

ור"ש מטהר צמגע, את מי שלא נגעה בו הטומאה, דכל חד כלי צאנפי נפשיה הוא, אלמא לר' מאיר חיבור, ופליגי עליה,

בשלמא לר"ש, קסבר לאו ככירה דמו, אלא לר' מאיר אי ככירה דמו, אפילו באויר נמי ליטמו מחמת כירה, אם נטמאת כירה מאירה בלא נגיעה, אי לאו ככירה דמו, אפילו במגע נמי לא ליטמו?

לעולם לאו ככירה דמו, ורבנן הוא דגזרו בהו דליהו חיבור מדרכנן,

אי גזרו בהו, אפילו באויר נמי ליטמו? עברו בהו רבנן היכרא דלא עבדו להו ככירה ממש ליטמא באויר כי היכי דלידעו שחיבור מדכיהם דלא אתי למשרף עליה ולא לשרוף על טומאת תרומה וקדשים [וגבי שלל של כובסין איכא נמי היכרא מה שאינו חיבור להזאה, והכא גבי כירה לא שייך חך היכרא דלית ביה הזאה. תוס'],

תנו רבנן, מספורת [scissors] של פרקים, ואיזמל של רהיטני פליינ"א [plane] (ומשמעו - מקצועה) שממחקים צה את המרסיין, וטומנין הצחל לתוך דפוס של עץ הממוקן לו, ולאחר מלאתו טטלו הימנו, חיבור לטומאה נטמא זה טמא זה ואין חיבור להזאה וצריך להזות על שניהם,

מה נפשך, אי חיבור הוא אפילו להזאה נמי [יועיל כשהוא על חלק אחר], אי לאו חיבור הוא, אפילו לטומאה נמי לא [לא יטמא השני, אם נגע בראשון],

אמר רבא, דבר תורה, בשעת מלאכה חיבור בין לטומאה בין להזאה [תימה מאי שנא ממוכני, דאמר לעיל מר: בזמן שהיה נשמטת

אבני חן למסכת שבת

וְאָבְדוּ מִתְּחֵלָה בְּיָדָם חֶרֶץ וְגו', מִה יוֹנָה כִּנְפִיָּה מְגִינָה עֲלֶיהָ מִן הַנֶּהָר, וּמִכָּל עוֹף וְדָג עֲלֶיהָ, הִיא נִלְחָמָה וּמִכָּה כְּדֵשׁ גִּפְיָה, מִה שֶׁאֵין כֵּן בְּשֶׁלֶר עוֹפוֹת [אור"י דאמרינן במדרש כל העופות כשהן יגעין נינוחין ע"ג סלע, והיונה בשעה שהיא יגיעה פורחת באחת ונינוחת באחת. תוס'], אף ישראל מצות מְגִינָה עֲלֶיהָ:

[שנינו במשנתנו] בְּנִסְתוּרָה שֶׁל חֲרָשִׁין [ובנעורת של פשתן דקה, רבי יהודה אוסר בדקה, ומתיר בגסה] וכו': אִיבְעִיָּא לָהּ, רַבִּי יְהוּדָה אֲנִסְתוּרָה שֶׁל חֲרָשִׁין קָאִי, או אֲנִסְתוּרָה שֶׁל פֶּשֶׁתן קָאִי?

ת"ש, דתניא רבי יהודה אומר, נעורת של פשתן דקה, הרי הוא כזבל דמוסיף הצל, ש"מ אֲנִסְתוּרָה שֶׁל פֶּשֶׁתן קָאִי, ש"מ:

מִתְּנִי: טוֹמְנִין בְּשִׁלְחִין [עורות לחץ עם שערוניהן, יבין] עורוה, כמו והפשיט מרגוש ושלמה, וּמִטְלָטְלִין אוֹתָן צִין שְׁטֵמֵן צָהָן, צִין שֶׁלָּא שְׁטֵמֵן צָהָן, דחזו למוגא עליהו,

בְּגִזִּי צִמֹר [מותר להטמין] ואִין מִטְלָטְלִין אוֹתָן דְּמוֹקְטוֹת הֵן לַטּוֹת וְלֶאֱרוֹג [אבל אם יחרן לעולם להטמנה, או בטלי להטמנה, ואִין מוֹקְטוֹת. יבין],

כִּיצַד הוּא עוֹשֶׂה זֶה שְׁטֵמֵן צָהָן, כִּי־זֶד יַעֲלוֹ קִדְמוֹ, הוֹאִיל וְאִסּוּר לַטְלָטְלִין, שֶׁהִי הִיא טְמוּנָה כֹּלָה צָהָן, נוֹטֵל אֶת הַכֶּסֶּי' שֶׁל קִדְמָה, שִׁשׁ תּוֹרֵת כְּלֵי עֲלִיָּה, וְאֵף עַל גַּב שֶׁהֵן עֲלֶיהָ לֹא אִיכְפַּת לָן, דְּלֹא נַעֲשִׂית בְּסִים לֵהָן, שֶׁאֵין עֲשׂוֹי אֵלֶּה לְכַסּוֹת קִדְמָה [ומיירי שמקצת הכיסוי מגולה. אור"ח רנ"ט ס"א. יבין] וְהֵן נּוֹפְלוֹת, [הרע"א לקמן קמב: כתב דכוונת רש"י כמש"כ הבעל המאור וכמש"כ הר"ן כאן שאין הקדירה והכיסוי משמשי להצמר, אלא אדרבה הצמר משמש להקדירה, והבית מאיר ס' ש"ט למד מרש"י זו, דאם יש לו גרות על השלחן שיש עליו מפה פרוסה אין המפה נעשית בסים להגרות, דלא הביא הגרות אלא להאיר על השלחן, ואִין לוֹ עֵינִין שִׁיחִיו עַל הַמִּפָּה וכו'. קול התורה חוברת נט ניסן תשס"ה],

[ואבתי לא שמעינן מה יעשה משנטל הכסוי, ובהא פליגי ר"א ורבנן] ר"א בן עזריה אומר, קוֹפָּה [פֶּאֶס. יבין] מִטָּה עַל צִדָּה וְנוֹטֵל כְּשֶׁנָּה לִיטוֹל הַקִּדְמָה # [משמע מדברי רש"י שבוסי הקדירה מן הקופה] מִטָּה הַקּוֹפָּה עַל צִדָּה, [צריך לפרש דמיירי בקופה גדולה וקדירה קטנה לפי ערך הקופה, ובשרוצה להסיר הקדירה, מִטָּה הַקּוֹפָּה עַל צִדָּה וְהַמּוֹכִין שֶׁהֵם סְבִיבוֹת הַקִּדְמָה נּוֹפְלוֹת לְצִד פְּתִיחַת הַקּוֹפָּה וְנִתְגַּלָּה הַקִּדְמָה וּמִסִּידָה, וּמִנִּיחַת הַקּוֹפָּה כִּךְ מוֹטָה עַל צִדָּה וְאִח"כ כְּשֶׁמַּחֲזִיר הַקִּדְמָה מִעֵמִיד הַקּוֹפָּה וְהַמּוֹכִין נּוֹפְלִים סְבִיבוֹת הַקִּדְמָה מֵאִלְיָהּ, כִּךְ הִבְתִּי מִסְפַּר שְׁנוֹת אִלְיָהוּ],

[וראה בחידושי הר"ן שיש לו פירוש אחר במשנה, שלא כרש"י, # וצריך להבין לפי פירושו למה צריך להטות את הקופה],

שְׂמָא יוֹטֵל הַקִּדְמָה [בלי הטיית הקופה], ויפלו הגיזין שמכאן ומכאן לחוך גומא שִׁשְׁצָה צָהָן וְאִינוּ יוֹכֵל לְהַחֲזִיר וְאֵם יַעֲמִיד לַחֲזוֹר וְלִהְיוֹתָהּ לֹא יוֹכֵל לַטְלָטְלִין

נב': א"ר ינאי [וכן הוא לקמן קל.], תְּפִילִין צְרִיכִין גּוֹף נָקִי כְּאִלִּישֶׁע בַּעַל כִּנְפִים [וקראו אותו בעל כנפים לרמוז שהיה גופו נקי כמלאכים הללו שנאמר בהו ובעל כנפים יגיד דבר. מהרש"א לקמן קל.].

[יש מפרשים על שום שהיה כמלאך, שהיה מצוין בנקיון גופו. יוסף דעת, וראה יוסף דעת בבכורות ל: כנפים היינו הידים, ושם מתפרש לנטילת ידים, וכותב שם שגם כאן י"ל שאלישע היה שומר על טהרת ידיו, ונוטלם לכל ספק, ולזה קורא גוף נקי],

מֵאִי הִיא [פ"י לאִיזָה עֵינִין צָרִיךְ לִהְיוֹת כְּאִלִּישֶׁע, וְכִי מִי שֶׁאִינוּ צָרִיךְ כְּמוֹתוֹ לֹא יִנִּיחַ תְּפִילִין. יוסף דעת]?

אֲבִי אֹמֵר, שֶׁלֹּא יִפִּיחַ בָּהֶן שִׁיכּוֹל לְהַעֲמִיד עֲלֵמּוֹ כְּשֶׁעַת הַחוֹם [ואלישע כיון שבא לידי פחד והיה חשש שיפּיחַ הַסִּיר אֶת תְּפִילּוֹ. כנ"ל בדרך אפשר, וז"ל הריטב"א דבעותותא מייתי לדי הפחה כדררשינן גבי ותתחלחל המלכה מאד],

רַבָּא אֹמֵר שֶׁלֹּא יִישֵׁן בָּהֶן שְׂמָא יִפִּיחַ אוֹ יִרְאֶה קִרִּי [אבל התוס' כתבו שאִין לחוש לקרן], אֲזַל אִם יוֹכֵל לְהִסָּר שֶׁלֹּא יִישֵׁן צָהָן, כֹּל הַגּוֹפִים נִקְיִים כְּהַפְחָה, שִׁיכּוֹלִין לְהַעֲמִיד עֲלֵמּוֹ,

וְאֵמֵא קִרִּי לִיָּה בַּעַל כִּנְפִים?

שִׁפְעָם אַחַת גִּזְרָה מַלְכוּת רומי הרשעה גזירה על ישראל, שְׁכַל הַמִּנִּיחַ תְּפִילִין יִנְקְרוּ אֶת מוֹחּוֹ שֶׁהוּא מַמַּת הַתְּפִילִין, יִנְקְרוּ לְשׁוֹן נִיקּוּר עֵינַיִם [שהוא מקום תפילין שבראש, ועל של ראש גזרו שהיא מונחת בגלוי ונאמר בה ויראו ממך. מהרש"א לקמן קל.], וְהִיָּה אִלִּישֶׁע מְנִיחָם וְיוֹצֵא לְשׁוֹק,

רֵאָהוּ קָסְדוֹ ר' אַחֲד [הקסדור] אַחֲרָיו, וְכִיּוֹן שֶׁהִנִּיעַ אֲצִלוֹ מִיִּשְׁטָרָא"ל (פְּקִיד, מִשְׁרֵת) [נוגש. דס"ה] שֶׁהִיא מְמוּנָה עַל כָּךְ,

רִץ [אלישע] מִפְּנִיּוֹ, וְרִץ [הקסדור] אַחֲרָיו, וְכִיּוֹן שֶׁהִנִּיעַ אֲצִלוֹ נִטְלָן [אלישע לתפילין] מִרְאָשׁוֹ, וְאֲחֻזַּן בִּידּוֹ [ואִין תְּפִילִין דוֹמִין לַעֲרִקְתָּא דְּמַסָּנָא שְׁחִיב לְמַסּוֹר נִפְשׁוֹ עֲלֶיהָ, שֶׁשֶׁם מוֹצִיא עֲצָמוֹ מִכֻּלל יִשְׂרָאֵל, אֲבָל בְּלֹא תְּפִילִין יֵשׁ הִרְבָּה יִשְׂרָאֵל שֶׁאֵין לָהֶם תְּפִילִין בְּרָאשָׁם כְּמוֹתוֹ. ע"פ התוס'],

אֹמֵר לוֹ [הקסדור לאלישע] מִה זֶה בִּידֶךָ, אֹמֵר לוֹ כִּנְפֵי יוֹנָה כְּדִמְפָּרֵשׁ לְקַמֵּיהּ, מִפְּנֵי שֶׁסֶּה [התפילין שני] מִטָּה, וְהֵם מְגִינִין לְיִשְׂרָאֵל, וְהִיא לֶסֶם כְּנָפִים לְיוֹנָה, שֶׁהִיא נִמְשֶׁלֶת לְיוֹנָה וְהַמִּצּוֹת כְּנָפִים, פֶּשֶׁט אֶת יָדוֹ וְנִמְצָאוּ כִּנְפֵי יוֹנָה, לְפִיכָךְ קוֹרִין אוֹתוֹ אִלִּישֶׁע בַּעַל כִּנְפִים,

וּמֵאִי שְׂנָא [למה אמר אלישע] כִּנְפֵי יוֹנָה [היה יכול לומר סתם שהיו בידו כנפים ולמה הוכיז יונה. ע"פ מהרש"א לקמן קל.]. מִשְׁאֵר עוֹפּוֹת?

מִשּׁוֹם דְּאִמְתִּיל כִּנְסַת יִשְׂרָאֵל לְיוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר תְּהִלִּים ס"ד יד [ופשטיה דקרא קאי על כנסת ישראל] כִּנְפֵי יוֹנָה נִחְפָּה בְּכֶסֶף

אבני חן למסכת שבת

ולא חשכא לפלוגי אלא לענין טומאה, ואי שצקיה לבעל הבית דאירי ציה ונקט אומן, מפסקה למילתיה טפי מדהשחא,

כתנאי [אי אומן מקפיד על סחורתו], עורות של בעה"ב, מטלטלין אותן ושל אומן אין מטלטלין אותן, ר' יוסי אומר אחד זה ואחד זה מטלטלין אותן:

הדור יתבי הך רבנן דלעיל וקמייבעיא להו, הא דתנן אבות מלאכות ארבעים חסר אחת כנגד מי [דהרבה מלאכות יש דרמיון להרדי, והוה לן למחשבינהו כולן כאחת, כדפריך בפרק כלל גדול [לקמן עג]: היינו זורח היינו בורר היינו מרקד, ומשום חילוק מועט שביניהם לא הוה מחלקינן להו, אי לאו דקים להו דל"ט מלאכות הן כנגד שום דבר, לכך בעי כנגד מי. תוס']?

אמר להו ר' חנינא בר חמא, כנגד עבודות המשכן אומן המנויות שם בפרק כלל גדול, היו זריקין למשכן, ופרשת שבת נסמכה [בתחלת פרשת ויקהל] לפרשת מלאכת המשכן ללמוד הימנה, # [ולפי מה שפירשו התוס' בקושיא, כן יש לפרש תירוצו הגמ' לפי תירוצו הגמ' שם בסוף עג: תחלת ער. כל מיתלא דהויא במשכן אע"ג דאיכא דרמא לה חשיב לה ופרש"י אע"ג דאיכא אחרימי צדקה דדמיא לה משנינהו למרווייהו כצנות ואע"ג דמדלא נינהו],

אמר להו ר' יונתן בר' אלעזר, כך אמר רבי שמעון ברבי יוסי בן לקוניא, כנגד מלאכה מלאכתו ומלאכת שבתורה שכתובים בכל המורה ארבעים חסר אחת, והכי קאמר קרא (שמות כ) לא תעשה כל מלאכה כמנין כל מלאכה שצמורה,

כנגד מלאכה מלאכתו ומלאכת שבתורה [יש 61 פעמים, והא לך החשבון, וראה תי"ט לקמן פ"ז מ"ב שחושב רק אלו שאינם באים באזהרה, ויש 12 שציינתים בכוכב עור 12 כל מלאכת עבודה לא תעשו, ולפ"ז יש רק 37 ואולי יש להוסיף שיש עוד בשמות כ"ב אם לא שלא ידו במלאכת רעהו שני פעמים בפסוק ז' וי']:

מלאכה (35)

ה) בראשית ל"ג: י"ד לרגל המלאכה אשר לפני

* שמות י"ב: ט"ז כל מלאכה לא יעשה בהם

* שמות כ': י' לא תעשה כל מלאכה

שמות ל"א: ג' בחכמה וגו' ובכל מלאכה, ה' לעשות בכל מלאכה, * י"ד כי כל העושה בה מלאכה ונכרתה הנפש תהוה, ט"ו ששת ימים יעשה מלאכה, * ט"ו העושה מלאכה ביום השבת מות יומת

שמות ל"ה: ב' ששת ימים תעשה מלאכה, * ב' כל העושה בו מלאכה יומת, כ"ט לכל המלאכה אשר צוה ה', ל"א בחכמה וגו' ובכל מלאכה, ל"ה עשי כל מלאכה וחשבי מחשבת

שמות ל"ו: ב' לקרבה אל המלאכה לעשות אותה, ה' מרבץ העם וגו' מדי העבודה

[ה. רע"ב] גמין לכאן ולכאן, ולעשות גומא להחזירה בתוכה [משא"כ ע"י המיית הקופה מטלטל את הגיזין בלי לנגוע בהם],

וחכ"א נוטל ומחזיר בגמרא מפרש לה:

נמ"ז יתיב ר' יונתן בן עבינאי, ורבי יונתן בן אלעזר, וייתיב ר' חנינא בר חמא גבייהו, וקא מיבעיא להו, שלחין של בעה"ב תנן דמוחר לטלטלן, שאין עומדין לימכר, ולא קפיד עליהו כי מטנפין, וחיי למזוג עליהו, אבל של אומן שעומדות למוכרן קפיד עליהו, כיון דקפיד עלייהו הלכך לא למזוג קיימי לא מטלטלינן להו ואין מטלטלין אומן,

או דילמא של אומן תנן, וכ"ש של בעה"ב?

אמר להו ר' יונתן בן אלעזר, מסתברא של בעה"ב תנן, אבל של אומן קפיד עלייהו,

אמר להו ר' חנינא בר חמא, כך אמר ר' ישמעאל בר' יוסי,

דף מ"ט ע"ב

אבא שלחא הוה אומן לעצד עורות [פושט עורות. ר"ח], ואמר צמול הביאו שלחין ונשב עליהן אלמא לא קפיד,

מיתיבי [להביא ראיה שאומן מקפיד על הפציו שעומדים למכירה], נסרין של בעה"ב מטלטלין אותן [בשבת], ושל אומן אין מטלטלין אותן, ואם חישב לתת עליהן פת לאורחין, בין כך ובין כך מטלטלין [הרי שדברים שעומדים לסחורה קפיד בעה"ב עליהם]?

שאני נסרים דקפיד עלייהו שמא יתקלקלו,

ת"ש, עורות בין עבודין ובין שאין עבודין, מותר לטלטלן בשבת, לא אמרו עבודין לא החזירו לחלק בין עבודין לשאינן עבודין אלא לענין טומאה בלבד דעבודין מקבלין טומאה, ולא שאין עבודין, מאי לאו לא שנא של בעל הבית, ולא שנא של אומן?

[ודוחה] לא של בעה"ב,

אבל של אומן מאי אין מטלטלין, אי הכי הא דתני ולא אמרו עבודין אלא לענין טומאה בלבד, לפלוג וליתני בדידה בטלטול גופיה איכא לפלוגי בשל אומן, בין עבודין לשאינן עבודין, דעבודין קפיד עליהו, בד"א דעבודין מותר לטלטלן בשל בעה"ב, אבל בשל אומן מאחר שעבדן, קפיד עלייהו?

לא כולה בבעל הבית קמייירי ומהדר ליפלוגי צעל הבית דאירי ציה,

אבני חן למסכת שבת

ותמוצא,

למלאכה, ו' אל יעשו עור מלאכה, ו' לכל המלאכה לעשות אותה, ו' והמלאכה היתה דים,

ח' ויעשו כל חכם לב וגו' המלאכה

שמות ל"ח: כ"ד כל הוהב העשוי למלאכה

שמות ל"ט: מ"ג וירא משה את כל המלאכה

שמות מ': ל"ג ויכל משה את המלאכה

ויקרא ו': כ"ד יעשה לכל מלאכה, ואכול לא תאכלוהו (חלב)

ויקרא י"א: ל"ב כל כלי אשר יעשה מלאכה בהם

ויקרא י"ג: נ"א לכל אשר יעשה העור למלאכה

* ויקרא ט"ז: כ"ט וכל מלאכה לא תעשו האורח [יורח"ב]

ויקרא כ"ג: ג' ששת ימים תעשה מלאכה, * ג' כל מלאכה לא תעשו, * כ"ח וכל

מלאכה לא תעשו, ל' וכל הנפש אשר תעשה כל מלאכה, * ל"א כל מלאכה לא תעשו

במדבר ד': ג' כל בא לצבא לעשות מלאכה

* במדבר כ"ט: ו' כל מלאכה לא תעשו

* דברים ה': י"ד שבת לה' אלקך לא תעשה מלאכה

* דברים ט"ז: ח' עצרת לה' אלקך לא תעשה מלאכה

מלאכתו (5)

ג) בראשית ב: ב' ויכל אלקים ביום השביעי מלאכתו, ב' וישבות וגו' מכל מלאכתו, ג'

כי בו שבת מכל מלאכתו

בראשית ל"ט: י"א ויבא הביתה לעשות מלאכתו

שמות ל"ו: ד' איש איש ממלאכתו

מלאכת (21)

שמות ל"ה: כ"א למלאכה אחל מועד, כ"ד עצי שטים לכל מלאכה העבודה, ל"ג

לעשות בכל מלאכה מחשבת, ל"ה לעשות כל מלאכה חרש וחושב

שמות ל"ו: א' לדעת לעשות את כל א' מלאכת עבודת הקודש, ג' א' למלאכת עבודת

הקודש, ד' את כל מלאכת הקודש

שמות ל"ח: כ"ד בכל מלאכת הקודש

ויקרא י"ג: מ"ח או בכל מלאכה עור

* כל מלאכת עבודה לא תעשו: (12) א'

ויקרא כ"ג: ו', ח', כ"א, כ"ה, ל"ה, ל"ו.

במדבר כ"ח: י"ה, כ"ה, כ"ו

במדבר כ"ט: א' י"ב, ל"ה,

וראיתי שיש 65 פעמים מלאכה וא"כ כיון שחשבנו 61 ועוד שנים, חסר עוד שני פעמים, וצריך חיפוש.

וראה ירושלמי בפרק כלל גדול הלכה ב',

ובחומש תורה שלימה בראשית ל"ט, צ"ז,

יש אומרים דלא גרסינן מלת "מלאכה" שהרי בין מלאכה ומלאכתו יש בדיוק ארבעים.

אבל ראה ר"ח כאן, ודבריו מפורשים בספר ראב"ן במסכת שבת סימן ש"ג, וב pdf של הספר הוא ברף 337, והוא ברף קמ"ח ברפי הספר,

ויש הרבה בספרים לפרש מנין הפסוקים מה נחשב במנין ומה אינו נחשב, דוק

בעי רב יוסף, בראשית לט ויבא הביתה לעשות מלאכתו ממנינא הוא, או לא,

א"ל אביי, וליתי ספר תורה ולימני, מי לא אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן [יש לציין שבעל המאמר הוא רבה בר בר חנה שהוא בעל הגוזמאות בב"ב ע"ג ובעוד מקומות, אף שכאן אולי אינה גוזמא], לא זו משם עד שהביאו ספר תורה ומנאום לא ידענא היכא איתמר, ומיהו, אפשר לענין וי"ו דגחון איתמר, מדפרכין לה נמי דקדושין גבי וי"ו דגחון, ומתריצין אינהו הוו דקייא בחסרות ויתרות, שמע מינה לענין אומיות איתמר, והכא ליכא לשנויי הכי?

אמר ליה, כי קא מספקא לי, משום דכתיב שמות לו והמלאכה היתה דים [אינה בחשבון ה 61 שמנינו], ממנינא הוא ואי מניין למרויחו [לעשות מלאכתו, והמלאכה היתה דים] הוה ארבעים, ומדמנן אצות מלאכות ארבעים חסר אחת [ובין שהמלאכות הם לפי המלאכות דכתיב על ברחק] איכא חד דלא ממנינא, ובהני תרי דאיכא למימר דלא מלאכה ניסא, (וז) לא ידענא הי מינייהו נפיק,

והכי קא מיציעא ליה והמלאכה היתה דים ממנינא היא, ומלאכה ממש קאמר, והכי קאמר המלאכה שהיו עושין היו עושין ד', לא פחות מן הצורך ולא יותר מן הצורך [וצ"ע שהרי בפסוק כתיב והותר ? רש"ש], כגון ריודי טסין לציפוי הקרשים, לדי [הלשון ?] היו מרדדין אותם, וכן בטווי של יריעות,

והאי לעשות מלאכתו הוא דמפיק [בין שמלאכה דכתיב היתה דים קאי על מלאכה ממש, על ברחק צריך להוציא לעשות מלאכתו] והא כמאן דאמר לעשות צרכיו נכנס ומסייע למאן דאמר דמסכת סוטה, לעשות צרכיו נכנס לשכב עמה, אלא שגורמה לו דמות דיוקנו של אצוי, ואמר לו, עמידין אחיך ליקנצ על אצני אפוד, רצונך שימחה שמך מצנייהם כו',

או דילמא האי לעשות מלאכתו מלאכה ממש הוא, ומסייע לה לאידך, ויבא הביתה לעשות מלאכתו ממנינא הוא, והאי והמלאכה היתה דים לאו מלאכה היא, אלא הכי קאמר, דשלים ליה עבדתא דמשמעת קרא דהבאת גדיה, וכמאן דאמר שלימה ליה עבדתא מלאכה דהבאה, שלא היו צריכין עוד, וכל מידי דרמי עליה דאינש קרי ליה עבדתא, כדאמרין דמסכת סוטה (לג, ח) דטילת עבדתא דאמר סגאה לאיתמויא להיכלא [פ' במל המלאכה שאמר האויב להביא לביהמ"ק], ואינו אלא צבא מלחמה [ופירוש מלת עבדתא הוונה על צבא מלחמה] להמריצ [שרצו להביא להחרים את הביהמ"ק],

5. תיקון [וקשה שהרי אין נפק"מ להלכה, ואיך שייך ע"ז תיקון ? וי"ל שיש נפק"מ למסבר קראי. אילת השחר עיי"ש],

דרוש נאה

אבני חן למסכת שבת

ואופה דקתני צמתימין בלכות מלאכות הוא ציטול סמנין, אלא דנקט סידורה דפת, והכי מפרש צפרק כלל גדול (שבת עד:),

הם העלו את הקרשים מקרקע קרקע רשות הרבים לעגלה עגלה רשות היחיד, שגזרה עשרה ורמזה ארבעה, ואתם לא תכניסו מרה"ר לרה"י,

הם הורידו את הקרשים מעגלה לקרקע, ואתם לא תוציאו מרה"י לרה"ר,

הם הוציאו מעגלה לעגלה, ואתם לא תוציאו מרה"י לרה"י, מרה"י לרשות היחיד מאי קא עביד?

אביי ורבא דאמרי תרווייהו, ואיתימא רב אדא בר אבהו, מרשות היחיד לרה"י דרך רשות הרבים דלוי שני העגלות רשות הרבים:

[שנינו במשנתנו] בגיזי צמר ואין מטלטלין: אמר רבא, לא שנו אלא שלא טמן בהן, אבל טמן בהן מטלטלין אותן קא סלקא דעמך השתא, דמילי מיילי קמני ממנימין, ולאו אהני דטמן בהן קאי [פ' טומנין בגיזי צמר ואין מטלטלין אותן, הם שני דינים],

איתיביה ההוא מרבנן בר יומיה אותו היום צא לצית מדרשו מחלה [וראה רב נסים גאון, שביצא בו אמרנו בובחים זו היה שם תלמיד אחד שבא לשמש לבית המדרש וכו' עיי"ש, ומלשונו אינו נראה שמפרש כן על ההוא מרבנן כאן, אבל על הגלילין בשם הערוך כתב פ' אחר רב אידי הוה דהוה קרי ליה בר כי רב דהדר יומא בחגיגה ה:]: לרבא, טומנין בגיזי צמר, ואין מטלטלין אותן, כיצד הוא עושה,

דף נ' ע"א

נוטל את הכיסוי, והן נופלות אלמא צהני דטמן, נמי קאסר לטלטולי אלא על ידי כסוי?

אלא אי איתמר הכי איתמר [ומתניתין חדא קתני שאם טמן בגיזי צמר ולא יחדן או אסור לטלטלין], אמר רבא, לא שנו אלא שלא יחדן להטמנה, אבל יחדן להטמנה, לעולם מטלטלין אותן,

איתמר נמי, כי אתא רבין, א"ר יעקב, א"ר אסי בן שאול, אמר רבי, לא שנו אלא שלא יחדן להטמנה, אבל יחדן להטמנה מטלטלין אותן,

רבינא אומר לעולם דקאמר רבא, אם טמן בהן מותר לטלטל, דכמאן דיחנן להכי דמו, ורבא לאו אמתימין קאי, דמתמימין [לכן הם מוקצה] בגיזין של הפתח

והא כמ"ד לעשות צרכיו, בכמדבר ט"ו ל"ב על הפסוק ויהיו בני ישראל במדבר וימצאו איש מקושש עצים ביום השבת תרגם בתרגום יונתן, והווי בני ישראל שריין במדברא, גזירת שבתא אשתמודע להון, ברם קנסא דשבתא לא אשתמודע להון, קם גברא מדבית יוסף אמר במימריה איזיל ואתלוש קיסין ביומא דשבתא, ויהמון יתי סהדיא, ויתגון [פ' ויספרו] למשה, ומשה יתבע אולפן מן קדם ה' וידון יתי, ובכך אשתמודע קנסא לכל בית ישראל, ואשכחו סהדא ית גברא כד תליש ועקר קיסין ביומא דשבתא. ע"כ,

ויש לדקדק בהא דקאמר "חד גברא מדבית יוסף" דייקא? וג"ל ליישב דאיתא בגמ' דשבת (ו:): הא קמ"ל כדרכ, דאמר רב מצאתי במגילת סתרים כי רב חייל וכתוב בה איסי בן יהודא אומר, אבות מלאכות ארבעים חסר אחת כו', ואינו חייב על אחת מהן, והא קמ"ל הא מהניך דלא מספקן, ובתוס' שם כתבו דמשמע דהא דקאמר איסי בן יהודא אינו חייב על אחת מהן היינו סקילה, אבל חטאת חייב עיי"ש,

ואמרתו מעם לשבח למה באמת פטור על אחת מן ל"ט מלאכות מסקילה ועל כולם חייבין, אבל לענין חטאת חייב על כולם? וג"ל דאיתא בגמ' שבת (מט:): דהני ל"ט מלאכות כנגד מי? כנגד מלאכה מלאכתו שבתורה,

בעי רב יוסף ויבא הביתה לעשות מלאכתו ממנינא? ופריך ולייתי ס"ת כו', ומשני משום דכתיב והמלאכה היתה דים וקא מסקפא ליה ממנינא הוא, והא כמ"ד לעשות צרכיו נכנס, או דלמא ויבא הביתה לעשות מלאכתו ממנינא הוא, והאי והמלאכה היתה דיים ה"ק דשלים ליה עבדתא? תיקו,

ואמרתו דהש"ס קאמר שפיר או האי או אידך ממנינא, דאנן קי"ל אבות מלאכות חמה ארבעים חסר אחת, אבל לפי האמת יש לנו לספקי דלמא תרווייהו לאו ממנינא דקרא ויבא הביתה היינו לעשות צרכיו, וקרא והמלאכה היתה דיים היינו דשלימא ליה עבדתא, א"כ אין לנו רק ל"ח מלאכות, וקי"ל בבעיא דלא איפשטא אולנין לחומרא,

ולכן אומר איסי בן יהודה שאינו חייב על אחת מהן סקילה אבל חטאת חייב, דלענין חיוב חטאת הוא לחומרא ומביא חטאת, דחולין בעזרה לאו דאורייתא, משא"כ לענין מיתה קי"ל ספק נפשות להקל, לכך אמרינן דאינו חייב מיתה על אחת מהן.

ולכאורה לפי שיטת איסי בן יהודה שיש מלאכה אחת שאין חייבין עליה מיתה, קשה על התרגום יונתן שכוונתו של המקושש היתה לשם שמים, כיון שאנו מסופקין איהו מלאכה אין חייבין עליה מיתה, שמה על מלאכה זו שעושה לא ימיתו אותו, וא"כ אדרבה יגרום שיאמרו ישראל שאין ממיתין על חילול שבת במדבר?

אבל לפי הג"ל יש לתרץ, כיון שהיה זה מדבית יוסף ובוודאי למד פניגור על יוסף דהא דכתיב ויבא הביתה לעשות מלאכתו היינו מלאכתו ממש, ולא לעשות צרכיו, וא"כ ודאי על כל הל"ט מלאכות חייבין מיתה, ולא כאיסי בן יהודה שאינו חייב על אחת מהן, ושפיר יש לומר שלשם שמים נתכוון. ע"פ פרדס דוד פרשת שלח],

תניא כמאן דאמר, כנגד עבודות המשכן, דתניא, אין חייבין אלא על מלאכה שכינא בה היתה במשכן, הם זרעו, ואתם לא תזרעו, הם קצרו ואתם לא תקצרו הם זרעו וקצרו סמנין לזבוע תכלה ועורות ליליס, וטחנו ולשו נמי סמנין לזבוע,

אבני חן למסכת שבת

ומאן תנא דלעיל [פי' חת"ק], דאמר זריך לקשור ופליג דפליג עליה דרשב"ג, רבי חנינא בן עקיבא,

דכי אתא רב דימי, אמר זעירי, א"ר חנינא, פעם אחת הלך רבי חנינא בן עקיבא למקום אחד, ומצא חריות של דקל שגדורם לשום עצים, ואמר להם לתלמידיו, צאו וחשבו כדי שגושב עליהן למחר [והא דקאמר צאו וחשבו משום דמוחשבה לא מהניא אלא כשרואה אותה יפה שהן ראויות לשיבה. ריטב"א לקמן קבה:], ולא ידענא זעירי קאמר לה אי בית המשתה הוה, אי בית האבל הוה,

מדקאמר אי בית המשתה הוה, אי בית האבל הוה, דוקא בית האבל או בית המשתה דטרידי ולא יכלו לקשור מצעד יום, והסם הוא דשרי בלא קשור, אבל הכא אכל צעלמא קישור אין, לא קשור לא,

אמר רב יהודה, מכנים אדם מלא קופתו עפר לכסות בו זואה וזוק, ומערה העפר צימו לארץ ועושה בה כל צרכו וזוטלו תמיד לכל זרכיו,

דרש מר זוטרא, משמיה דמר זוטרא רבה, והוא שיחד לו קרן זזית דהו כמון ועומד לך, אכל נמו צאמנע צימו למדרס רגלים, הרי הוא בטל לגבי קרקעית הבית, ומוקפה ואסור,

אמרו רבנן קמיה דרב פפא, כמאן, כרבן שמעון בן גמליאל דשרי צמחצנה צעלמא, שאין מעשה מוכיח שעומד לעשות זרכיו, דאי כרבנן האמרי בעינן מעשה,

אמר להו רב פפא, אפילו תימא רבנן [ת"ק דרשב"ג שצריך לקשר], עד כאן לא קאמרי רבנן דבעינן מעשה, אלא מידי דבר עבידא ביה מעשה שכן מעשה הוא, שיכול לעשות בו מעשה הוכחה [בגון לישב על החריות מע"ש], אבל מידי דלא בר מיעבדא ביה מעשה [בקופת עפר], לא,

נימא כתנאי הא דרב יהודה [במכנים אדם מלא קופתו עפר], וי. דס"ה צמדי דלאו צר מעשה, [שנינו בברייתא] בכל חפין את הכלים משפשפין את הכלים צצנת לצחצחן, חוץ מכלי כסף פגרתקו [potassium tartar] כמין עפר שגדל בחציות של יין, וקורין לו אלומס, והוא עיקר מקון כלי כסף, וגורר [וגורר. נמ"י] אותו, שהכסף רך, והוא ממחק שהוא אב מלאכה, הא אכל נתר וחול מותר דלא גריד ליה לכסף,

והתניא, נתר וחול אסור,

מאי לאו בהא קמיפלגי, דמר הא דתניא [דנתר וחול] אסור, לאו משום

דודאי עמיד להחזירן משם, ולא יחדן לך, בשל הפתק [merchants shelves, pantry] מערכה גדולה, שעורכין ומושיצין להקנותן לסחורה שקורין ט"ש [שמושמועו ערימה] בין של צגדים, בין של זמר, בין של חגבים וצפר מלות שנו,

תניא נמי הכי, גיזי צמר של הפתק, אין מטלטלין אותן, ואם התקינו בעל הבית להשתמש בהן, מטלטלין אותן,

תנא רבה בר בר חנה, קמיה דרב, חריות של דקל ענפים קשים כעץ, משהקשו שדראות של לולצין, ונפלו עליו שלהן, קרי להן חריות, שגדרן כל [לקיטת] [קצינת] תמרים קרי גדידה לעצים [לבנין או להסקה], ונמלך עליהן לשיבה, צריך לקשר לקשר יחד מצעד יום, להוכיח שלישיצה עומדים, ואם לא קשרם יחד, אסור לטלטלן למחר, דלא הוי יחוד צמחצנה,

רשב"ג אומר, אין צריך לקשר [רדי במחשבה],

הוא [רבה בר בר חנה] תני לה, והוא אמר לה הלכה כרשב"ג,

איתמר, רב אמר קושר, ושמואל אמר חושב, ורב אסי אמר, יושב עליהן מצעד יום אע"פ שלא קישר, ואע"פ שלא חישוב עליהן לישב למחר, גלי דעמיה דלישיצה קיימי,

בשלמא רב הוא דאמר כת"ק [בברייתא שאמר שצריך לקשר], ושמואל נמי הוא דאמר כרשב"ג, אלא רב אסי דאמר כמאן?

הוא דאמר כי האי תנא, דתניא, יוצאין [בשבת] בפקורין פשמן סרוק שנותנין על המכה, וביציפא זמר מנופץ היתן על המכה, בזמן שצבען [שטבלן. רש"ל] בשמן [ראה רש"ל שלפי הרמב"ם מתפרש שלובשן לניו, ולכן מוחקים את המלה "בשמן" אבל לרש"י שמדבר שנותנה על המכה, אין למחוק אותה] וזכרן [למכה] במשיחה, לא צבען בשמן, ולא כרכן במשיחה, אין יוצאין בהם, ואם יצא בהן שעה אחת מבעוד יום, אע"פ שלא צבע ולא כרכן במשיחה, מותר לצאת בהן,

אמר רב אשי, אף אנן נמי תנינא, הקש סתמיה לטינא קאי, ללצנים, או להסקה, ומוקפה הוא שעל גבי המטה ואם היה נמון על המטה, ולא לשכב עליו, וצא צצנת לשכב עליו, והוצרך לנענעו ולשוטחו לשכיבה שלא יהא צבור וקסה, לא ינענעו בידו שאסור לטלטלו, אבל מנענעו בגופו כלאחר יד,

אבל אם היה [עליו] [קש זה] מאכל בהמה, או שהיה עליו בר או סדין ששכב עליו מבעוד יום ואף על פי שלא יחדו לך, ולא חישב עליו, מנענעו בידו דהיינו כרצ אסי, ש"ב,

אבני חן למסכת שבת

דגריד ליה, אלא משום מוקצה קאסר ליה סבר בעינן מעשה, ומר ותנא דשרי כגון שהכניס מלא קופתו לכך, ועירה על גבי קרקע סבר לא בעינן מעשה, ומאן דאסר, קסבר בעינן מעשה, וזה לא יכול?

לא רבולי עלמא צמידי דלאו צר מעשה לא בעינן מעשה דאית להו הא דרב יהודה, ולא קשיא (הא רבי יהודה הא ר' שמעון) הא וטעמא מאן דאסר, דזימנין דגריד, ואף על גב דלא מיכוין לגרור אסור, כ רבי יהודה, דאמר דבר שאין מתכוין אסור,

הא ומאן דשרי כ ר' שמעון, דאמר דבר שאין מתכוין מותר ומיניה גרמקון אסור, דודאי גריד, ומודה ר' שמעון בפסיק רשיה ולא ימות,

במאי אוקימתא להא דשרי כר"ש, אימא סיפא, אבל לא יחוף בהם צנרת וחול שערן בשבת, מפני שמשירו,

ואי ר"ש משרא קשרי, דתנן [גזיר מב.],

דף נ' ע"ב

גזיר צחול, ככל אדם בשבת חופף שערן צנרת וחול ומפספס מפנן שערן, דכיין דאינו מתכוין מותר, ועל כרחיך ר' שמעון קא אמר לה, אלמא נתר וחול זימנין דאינו משרי, ולא דמי לפסיק רשיה ולא ימות, אבל לא סורק במסרק, דודאי משרי?

אלא הא והא הני תרמי מתניתין [שתי הבריות שאתה אומר נתר וחול מותר, ואחת אומר אסור] דלעיל דפליגי צנרת וחול ר' יהודה היא, ותרמי תנאי אליבא דר' יהודה,

האי תנא ומאן דאסר אליבא דר' יהודה סבר גריד זימנין דגריד, ור' יהודה האמר דבר שאין מתכוין אסור, והאי תנא אליבא דר' יהודה סבר ומאן דשרי סבר, לא גריד כלל, ואין כאן משום ממחק,

צמאי אוקימתא כר' יהודה הכי גרסינן, ולא גרסינן "להא דתניא אסור", דהא תרמייהו כר' יהודה אוקימנא להו, ועוד הך סיפא דפריך אכל פניו ידיו ורגליו מותר, לאו סיפא דההיא דתניא אסור הוא, אלא סיפא דההיא דתניא מותר, דהכי תני דה לא יחוף בהן שערן, אכל פניו ידיו ורגליו מותר, והא מלתא גבי הך דתני מותר פריכא ליה לעיל,

במאי אוקימתא כר' יהודה [דבר שאינו מתכוין אסור] אימא סיפא, אבל פניו ידיו ורגליו מותר, הא מעבר שיער?

איבעית אימא בקטן, ואיבעית אימא באשה, ואיבעית אימא בסרים קטן אשה וסרים, דלית להו זקן,

אמר רב יהודה, עפר לבינתא כתיבת לצינה שרי לחוף פניו, ואפילו מי שיש לו זקן,

אמר רב יוסף, כוספא דיסמין [דסמין. ר"ם] פסולת שומשמן שרי, אמר רבא, עפר פלפלי שרי שמיקת פלפלן,

אמר רב ששת, ברדא שרי לחוף פניו, מאי ברדא? אמר רב יוסף, תילתא אהלא שורש עשב ששמו אהל, ותילתא אסא דסם, ותילתא סיגלי עשב שקורין ויא"ל [סיגלים] [violets] ויש בו שלשה עליו,

אמר רב נחמיה בר יוסף, כל היכא דליכא רובא [אם אין יותר ממוחצה] אהלא, שפיר דמי ואפילו הוי טפי מתלתא אהל, ופליג אדרב יוסף, דרב יוסף תלתא אהל דווקא קאמר, שהאהל עשוי ללבוש ולצנע כצורית, ומשיר שיער,

בעו מיניה מרב ששת, מהו לפצוע זיתים בשבת בליי"א בלע"ז [ומשמעו לפצוע, להתוך זיתים למליחה] על הסלע, למחק מרידות? אמר להו וכי בחול מי התירו, קסבר משום הפסד אוכלין,

לימא פליגא דשמואל, דאמר שמואל עושה אדם כל צורכו בפת צין משמש, צין לפרר אוחה, וְלִמְסָקָהּ צֶמֶד־שִׁיל רומח? אמרי פת לא מאיסא, הני [זיתים] מאיסי,

אמימר, ומר זוטרא, ורב אשי הוו יתבי, אייתו לקמייהו ברדא [ברדא לעיל תילתא אהלא וכו'], אמימר ורב אשי משו [רחצו בברדא], מר זוטרא לא משא, אמרו ליה [אמימר ורב אשי] למר זוטרא לא סבר לה מר להא דאמר רב ששת, ברדא שרי?

אמר להו רב מרדכי [רב מרדכי היה אמורא בבלי בדור השישי, היה תלמידו של אבימי מהגורניא, ואח"כ ישב לפני רב אשי, ומסר לו את מאמרי רבו זה, בשם רבא, וכן מאמרי חכמים אחרים וכו']. אנציקלופדיה לחכמי התלמוד, בר מיניה דמר, דאפילו בחול גמי לא ס"ל,

סבר לה כי הא דתניא, מגרר אדם גלדי צואה וגלדי מכה שעל בשרו בשביל צערן [ואם אין לו צער אחר אלא שמתבייש לילך בין בני אדם, שרי, דאין לך צער גדול מזה. תוס', # וכוונתם יש לומר דכיון שהאיסור הוא רק משום לא תלבש, כל שאנו יודעין שיש לו כוונה אחרת אין כאן משום לא תלבש, דאי להתיר משום צער, לא מצאנו לא תעשה שידחה משום צער] אם בשביל ליפות אסור משום לא ילבוש גבר שמלת אשה (דצרים כג),

ואינהו [אמימר ורב אשי שרחצו] כמאן סברוהו [כמי הם סוברים], כי

אבני חן למסכת שבת

רבו דרבא, וראה את מר ברב אשי ורב אשי נולד כשמת רבא וכו'"]

מתיב רב קטינא תיובתא להנך רבנן דאמרי דאי לא דלה ושלפה אסור, הטומן לפת [turnips] להשתמר בקרקע שכן דרכו, וצנונות תחת הגפן, אם היה מקצת עליו מגולים הא דנקט מקצת עליו מגולין, משום ניטלין בשבת נקט לה, ולא משום מידי אחריני, דאי אין מקצת עליו מגולין אין לו צמח לאומיה, אלא אם כן מוזז העפר צידים, אינו חושש

דף נ"א ע"א

לא משום כלאים דאין זו שמילה, ולא משום שביעית, ולא משום מעשר דימא בטלה לה אגב קרקע, והרי הוא כלוקט ממשלה, ויהא צריך לעשר על הנוסף, שמה נימוסף, וניטלין בשבת שאומה במקצת עליה המגולין, ולא חייש אם העפר יזוז מאליו, והוא הדין לסליקוסמא [שאמר עליהם רב הונא לעיל שצריך דצה שלפה והדר דצה], תיובתא [וסלקא לה בתיובתא, אלמא לא צריך למושלף ומיהדר, אלא לגלויי מקצתן וכן הלכתא. רא"ש]:

מהני: לא כסחו מבעוד יום [אפי' אם היה טמון בולו ואינו חסר רק כיסוי. חדש האביב], לא יכסנו משתחשך הא פרישנא טעמא צפרק צ' (לד.). מפני מה אמרו אין טומנין בדבר שאינו מוסיף הכל משחשיכה, גזירה שמה ירמיה, [אבל אם] כסחו ונתגלה, מותר לכסותו,

ממלא את הקיתון [ewer, pitcher] של זון [דברו חכמים בהוות, ולכן לא אמר בקצה טומנין את הצונן. חדש האביב], ונותן לתחת הכר, או תחת הכסת שלא יחמו כחוס הקין והחמה, כגון כר וכסת של לדין שאינו מתמם [אבל הרע"ב פירש תחת הכר שמשום בראשותיו, ואע"פ שהוא מלא מוכין או נוצה, שאין דרך הטמנה בכך, ופירש עוד שכסת גדול מוכר, אבל ביכין פירש שבר הוא דעקק"ע [blanket], וכסת הוא קיססע"ן [pillow]:

נב: אמר רב יהודה אמר שמואל, מותר להטמין את הצונן [לפי המסקנא החדוש הוא שלא רק "קיתון" של מים שאין הדרך לבשל בו מותר להטמין כשהוא צונן, אלא גם תבשיל מותר] מפני החמה שלא יחמו, ולא גזרינן אטו הטמנה כדי שיחמו,

אמר רב יוסף, מאי קמ"ל, תנינא [הלא דין זה שנינו כבר במשנתנו], ממלא אדם קיתון, ונותן תחת הכר או תחת הכסת?

אמר ליה אביי [לרב יוסף], טובא קמ"ל, דאי ממתניתין הוה אמינא, ה"מ [באזוה דבר מותר להטמין] דבר כגון מים זונינן שאין דרכו להטמין תחת כר וכסת לחממן, שאין מתממין צדק [שמים חמין אין שום ריוח אם יתחמם קצת, אלא צריך שיהיה רותח. מתיבתא], הלכך ליכא למיגזר [להטמין צונן],

הא דתניא, רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום, בשביל קונו לכבוד קונו, דכתיב (בראשית ט) כי כלם אלהים עשה וגו', ועוד דהרואה בריות נאות אומר צריך שסכה לו בעולמו, משום שנאמר משלי טו כל פעל ה' למענהו הכל ברא לכבודו:

[שנינו במשנתנו] רבי אלעזר בן עזריה אומר, קופה מטה על צדה ונוטל, שמא יטול וכו': אמר רבי אבא, אמר רבי חייא בר אשי (אמר רב), הכל מודים שאם נתקלקלה הגומא שנפלו הגזין למקום מושב הקדירה, שאסור להחזיר לפי שמזז הגזין לכאן ולכאן,

תנן, וחכמים אומרים נוטל ומחזיר, היכי דמי, אי דלא נתקלקלה הגומא, שפיר קא אמרי רבנן [שמוחר] ומאי טעמא דר' אלעזר, אלא לאו אף על פי דנתקלקלה הגומא [מותר להחזיר]?

לא לעולם דלא נתקלקלה, והכא בחוששין קמיפלגי, מר סבר חוששין שמא נתקלקלה הגומא אי שריה ליה ליטול למחילה בקופה זקופה, פעמים שנתקלקלה ואפי' נמי להחזירה, הלכך תקון ליה רבנן להטות קופה על צדה, ומר סבר אין חוששין,

אמר רב הונא, האי סליקוסמא עשז שהוא נאה למראה ולהריח, וממלאין כד עפר לת ומחזין אותו למוכו, וטמנו לפני שרים, וכשהוא רואה נוטלו ומריח צו ומחזירו למקומו, ואי מצעוד יוס דצה לתוך העפר ו שלפה והדר דצה שריא שפיר דמי ליטולה למחר ולהחזירה, שהרי הורחצ מקום מושבה והוחלק מצעוד יוס, ואינו מוזז עפר, ואי לאו אסיר,

אמר שמואל, האי סכינא דביני אורבי שנועזין סקין צין שורות הלגנים צנננין להשתמר, דצה שלפה והדר דצה [מעורב שבת] שרי [ליטלה משם בשבת], ואי לאו אסיר [משום סתירה, שעושה נקב בבגין], [אבל באו"ח סימן ש"ד סעיף י"ב כתב ההלכה בכותל "של עץ" ופירש המשנ"ב דנקט של עץ דבכותל של לבנים מצוי כמה פעמים שאין שורותיהם מבודקים זה לזה ואז מותר להוציא אפילו אם לא היה דצה ושלפה מבעוד יום. וראה בב"י שם],

מר זוטרא, ואיתימא רב אשי אמר, [מותר לנעוץ סכין] בגורדייתא דקני קנים הדקלים שיוצאין הרבה בגזע אחד, ומסופין זה צוה שפיר דמי לנעוץ צמוקן סכין לשמרו, ואין חוששין שמה יגרוור הקליפה, ומייצ [ואם יגרוור יהיה חייב] משום מושק,

אמר ליה רב מרדכי לרבא # [בעידן התלמוד כתב דרבה בר נחמני חי בשנת 300 למספרם, ורב יוסף חי בשנת 320, ורבא חי בשנת 350, ורב אשי נפטר בשנת 427, וצ"ע לקמן צמ: דבעא מיניה רב מרדכי מרבה, וכן מרב יוסף, איך יכול להיות שרב מרדכי שמדבר תמיד עם רב אשי, שהוא זה ששאל מרבה? אבל ראה בסדר הדורות ערך רב מרדכי "ונראה כי האריך ימים ששאל לרב יוסף

אבני חן למסכת שבת

מ"ט איקפד, כרבוותיה כרצומי עבדי [עשה רב נחמן], חדא כרב, וחדא כשמואל,

כשמואל, דאמר רב יהודה אמר שמואל, מותר להטמין את הצונן,

כרב, דאמר רב שמואל בר רב יצחק, אמר רב, כל שהוא נאכל כמות שהוא חי אין בו משום בשולי נכרים,

[ו]הוא [ר' אמי שהקפיד] סבר, אדם חשוב שאני שהנחה אותו שהוא מיקל, עומד ומיקל יותר,

[הש"ס מיישב דעת ר' אמי מה שהקפיד בתחלה, אבל אחר שאמר ליה רב יוסף שתרווייהו כרבוותא עבדי, והם לא חלקו בין אדם חשוב הורה ר' אמי לדבריו. קרבן נתנאל],

[הלשון "אדם חשוב שאני" יש 13 פעמים בש"ס, ובתוכם 4 פעמים במו"ק, "אדם חשוב" יש עוד 17 פעמים בש"ס, "דאדם חשוב" יש 4 פעמים בש"ס]:

[וכן בכל מקום שאמרו ר"ל "אדם חשוב שאני" הכוונה מצד החיוב עשה כן, כי אילו היו כל העולם שוה במוגם זה, היה הדין נכתב כן בתורה לכולם, נמצא ענינים כאלה וכאלה נקראים "לפנים משורת הדין", והוא דין גמור להחזיק נבא. של"ה בעשרה מאמרות רא. וענין הזה כתב בשו"ת אחיעזר ח"ד סח ועוד עפ"י הגמרא ב"מ פד. יוסף דעת],

[והנה במקום שיש לאדם חשוב להחמיר נראה דזה רק במקום שיש אנשים שיכלים ללמוד ממנו, אבל כשאין חשש זה מותר. אילת השחר],

ת"ר, אע"פ שאמרו [הכמים], אין טומנין אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל וכדאמרינן שמה ימלא קדרתו לוננת כשירצה להטמינה, וירמסנה נשנת משחשבה, אכל אם בא להוסיף כסיו על כסיו משחשבה מוסיף,

כיצד הוא עושה [ראה תוס' דל"ג "כיצד הוא עושה", אבל ראה רא"ש בארוכה על זה], רשב"ג אומר, נוטל את הסדינין, ומניח את הגלופקריין גלופקרא קו"ט [coat] (מעיל, גלימה, שמיכה) ויש זו הכל יומר מן הסדינין, או נוטל את הגלופקריין צימות הסמה, אס ירא שמה יקדים תשילו ממנה רוב כסיו # [פי' שיש אופן שאם ישמור כל רתיחתו יתקלקל, ולכן רוצה שישמור רק מקצת רתיחתו], ומניח את הסדינין,

וכן היה רשב"ג אומר מיקל קולא אחרימי בהטמנה, לא אסרו להטמין משחשבה אלא אותו מיחם אלא צמיחם שהוטמו בו, דהתם הוא דאיכא למיגזר שמה ירמס,

אבל פינה ממיחם למיחם, מותר אכל מפנה הוא ממיחם למיחם אחר ומטמין זה לשון המוספתא, והיינו נמי פינהו ממיחם למיחם מותר, דהשתא ליכא למיגזר שמה ירמס, השתא אקורי קא מקיר לה צמתיין, ארתוחי קא מירתח לה צמתייה,

אבל דבר שדרכו להטמין לחמם [שגם לשמור חומו קצת מועיל] כגון תבשיל לא אימא לא יעמינו מפני החמה [שנגזר גם אם מטמינו שלא יתחמם], קמ"ל,

אמר רב הונא אמר (רב) [רבי], אסור להטמין את הצונן, והתניא, רבי התיר להטמין את הצונן מפני החום?

לא קשיא, הא [דרבי אסר להטמין את הצונן] מקמיה דלישמעיה מר' ישמעאל ברבי יוסי, הא [דהתיר] לבתר דלישמעיה,

כי הא דיתיב רבי ואמר, אסור להטמין את הצונן, אמר לפניו רבי ישמעאל ברבי יוסי, אבא התיר להטמין את הצונן, אמר [רבי] כבר הורה זקן ר' יוסי,

אמר רב פפא, בא וראה כמה מחבבין זה את זה, שאילו ר' יוסי קיים, היה כפוף ויושב לפני רבי [הגם שהיה רבי צעיר ממנו, שהרי היה צעיר גם מבנו], דהא רבי ישמעאל ברבי יוסי, דממלא מקום אבותיו גדול כלצוי הוה, וכפוף ויושב לפני רבי מפני כבוד הנשיאות, ולא היה מורה לפניו, אף על פי שגדול הימנו [שר' ישמעאל ב"ר יוסי היה גדול מרבי],

וקאמר [רבי] כבר הורה זקן גדלו ונשאו עליו,

[וצריך עיון שאיך יהיה ראה שר' יוסי היה כפוף לפני רבי, שמה רק בנו היה יושב כן אבל אביו לא? ור"ל שגם ר' ישמעאל הבן היה זקן יותר מרבי, כמו שרואין לעיל ט"ו ע"א כשחלה ר' ישמעאל בר' יוסי [שלח. כ"ה שם בד"ס במקום "שלחו"] לו רבי וכו', ובפסחים ק"ב ע"ב ג' דברים צוה ר' ישמעאל בר' יוסי את רבי אל תעש מום בעצמך וכו' ולכן יש ראה מוכרחת שכיון שר' ישמעאל שהיה גדול כאביו והיה זקן מרבי היה כפוף ויושב לפני רבי, גם אביו ודאי היה יושב כן. וראה סנהדרין כד.],

אמר ליה רב נחמן, לדרו עבדיה [לשון זה יש גם בברכות יג: אמר ליה רב נחמן לדרו עבדיה בפסוקא קמא צערן, טפי לא תצערן, וכן בפסחים קטו. אמר ליה רב נחמן לדרו עבדיה עבדא דמפיק ליה מריה לחירות ויהיב ליה כספא ודהבא, מאי בעי למימר ליה], [אמר לו רב נחמן שני דברים] אטמין לי צונן נשנת, ואייתי לי מיא דאחים קפילא ארמאה שהממן נחמס נכרי, ונחול, ולאשמועינן דלון בהן משום בשולי נכרים,

שמע רבי אמי [אמורא ארצישראל מפורסם בדור השלישי 290-320, עמוד בראש ישיבת טבריה אחרי מות ר' יוחנן ור' אלעזר. אגרת רב שרירא אנציקלופדיה] ואיקפד [על רב נחמן בר יעקב שהיה גם הוא בדור שלישי בנהרדעא בבבל], אמר רב יוסף [לרב אמי, וגם רב יוסף היה בדור השלישי בפומבדיתא],

אבני חן למסכת שבת

[וזה שמניחין קדרה וכו'] ולא בשביל שיחמו שיהא העליון זנוק, ונתנו כדי שיחוס מחמו של מחמו, אלא בשביל שיהיו משומרים שהיו שניהן חמין, ונתנו על גביו של זה, כדי שיהא חומו משממר זהו,

[ובדין הטמנת צונן יש מחלוקת] וכשם שאין טומנין את החמין כך אין טומנין את הצונן, רבי התיר להטמין את הצונן,

[וממשך הברייתא] ואין מרזקין כמו מרסקין, משצין למחיכות דקות, כד גלגל גלגל בלעז (קרח), לא את השלג, ולא את הברד, בשבת, בשביל שיוזבו מימיו משום דקא מוליד בשבת, ודמי למלאכה, שצורא המים האלו,

אבל נותן הוא לתוך הכוס, או לתוך הקערה של יין צימות הסמה כדי לנענ, ואף על פי שנימוח מאליו, ואינו חושש:

[מכאן יש לזהר שלא ירחיץ ידיו בשלג וברד בשבת, ו(פע)מים שמתקשים ויש ברד מעורב בהם, אין לרחיץ בהן, דאי אפשר שלא ירסק הברד וכל הזהר בו תבא עליו ברכה. תוס', הלשון "תבא עליו ברכה", יש 13 פעמים בתוס' בש"ס, ומתוכם 6 פעמים "והמחמיר תבא עליו ברכה"],

פרק חמישי במה בהמה

או"ח סימן ש"ח סעיף לט, אסור לטלטל בהמה חיה ועוף [ואפ"א אם בא לידי הפסד, כגון שעוף פורח ע"ג כלים ויכול לשוברים. משנ"ב], ואעפ"י כן מותר לכפות את הסל לפני האפרוחים כדי שיעלו וירדו בו ובעודם עליו אסור לטלטלו:

מ, כל בהמה חיה ועוף [בין גדולים ובין קטנים. משנ"ב] מדרים אותם בחצר והיינו שאוחז בצוארם ובצדדים ומוליכין אם צריכין הבע"ח לכך ובלבד שלא יגיביהם בענין שיעקרו רגליהם מן הארץ דמוקצין הם ואסור לטלטלו חוץ מתרנגולת שאין מודין אותה מפני שמגבהת עצמה מן הארץ ונמצא זה מלטלל אבל דוחים אותה מאחוריה בידים כדי שתכנס:

[וממשך הברייתא] טמן הקדרה בדבר הניטל, מה שנתן סביבותיה הוי דבר מוכן, וכיסה על פיה נמי בדבר הניטל דבר המוכן בשבת כגון כלי,

או טמן בדבר שאינו ניטל בשבת, וכיסה בדבר הניטל בשבת, הרי זה נוטל ומחזיר דהואיל והכסוי ניטל, מגלה הקדרה ואוחזה,

אבל טמן וכיסה בדבר שאינו ניטל בשבת, או אפילו שטמן בדבר הניטל בשבת, וכיסה בדבר שאינו ניטל בשבת, אם היה מגולה מקצתו, נוטל ומחזיר, ואם לאו

דף נ"א ע"ב

אינו נוטל ומחזיר @ אם אין מקצת פיה מגולה לא יטול, דאין לו צמה ואחזקה,

ואם תאמר יפנה סביבותיה, הואיל ודבר הניטל הוא [דהא אמר שטמן בדבר הניטל], ואחזקה בדפניה ויטנה על דבר ויפול הכסוי, כי הלא דמין לקמן (שבת קמז:): האבן שעל פי החצית מטה על דבר והיא נופלת, ואם הייתה בין החציות מגביהה ומטה על דבר והיא נופלת ?

הא אוקיימנא התם בשבת, אבל צמיחה נעשה בסיס לדבר האסור, והיאכא דמגולה מקצתו, אין זה טלטול, שמדדו והכסוי נופל מאליו,

[וממשך הברייתא] רבי יהודה אומר, נעורת של פשתן דקה, הרי היא כזבל דמוסיף הכלל, ואין טומנין זה אפילו מצעוד יוס,

מניחין מיחם של נמש על גבי מיחם [שהמיחם התחתון יותר רותח מן העליון, ונתנו שם לשמור חומין], וקדרה משל חרס על גבי קדרה,

(אבל לא) [ו]קדרה על גבי מיחם, ומיחם על גבי קדרה [וכן הוא ברי"ף להיתר "ומיחם ע"ג קדרה וקדרה ע"ג מיחם" וכ"ה ברא"ש, וראה מש"כ בגמ' על הגליון, ומחרש"א ומחרש"ל],

יש ספרים שכתבו זהו אצל לא מיחם על גבי קדירה, ומפרשים טעמא מפני שהקדירה מרבה חמימות ומוספת הכלל למיחם, אבל צמוספתא גרסינן ומיחם על גבי קדירה,

וטח את פיה בבצק הנילוש מצעוד יוס [וגר' מדבריו ז"ל שהמיחה בשבת, דעל ידי בצק, לא חשיבא בנין כלל. ריטב"א, אבל ראה באו"ח סימן שיח סעיף ו' שכתב המחבר שמותר, אבל ראה שם בטו"ו ובמ"א ובמחצית השקל שם למה אין כאן איסור ממירה],

[פי' וכמו שטח את פיה הוא ביום השבת, כן] כל הנך [שאמרנו עליהן ש] מניחין, נמי בשבת,

אבני חן למסכת שבת

למכות בהמה אלא לבעלים, וכי עי"ז נעשה תכשיט לה?
וכן יש לעיין בהמ' דפירש"י ששיר לכלב הוא לנוי, ומה יש לכלב בזה שהוא נאה,
דבכלל למה מזה שהוא לנוי אינו משוב. אילת השחר,
ו"ל הריב"א וכל שהוא צריך לה להשמירה חשיב כמלבוש, וכל שאינו צריך
לשמירה חשיב משוב, ויש דברים ג"כ שאסרו חכמים דילמא נפלי ואתי לאתווינהו
אברע אמות בר"ה.],

וכל בעלי השיר כגון כלבים [של] זיידים, וחיות קטנות שנותנין שיר לזאדים
לנוי, יוצאין בשיר, ונמשכין יוצאין ונמשכין מפרש בגמרא בשיר,

ומזין עליהן כמו שהם צואר הבהמה, אם נטמאו, וטובלן במקומו
מכניסין בהמה למים, להטביל את השיר:

נב: מאי נאקה בחטם מאי נאקה ומאי חטם? אמר רבה בר בר
חנה, נאקתא [גמל] חירותי [לבהמה] שהיא קשה להשתמר, מפני שצורתה
בזממא דפרזלא מחז"ל [muzzle] בלעז (ומשמעו זמם) נוקב את חוטמה,
ומכניסין בתוכו, והוא כמין טבעת:

[שנינו במשנתנו] ולובדקים בפרומביא: אמר רב הונא, חמרא
לובא חמור הבא ממדינת לוב [ובתוס' פירשו דלוב היינו מצרים], כמו הכושם
והלוצים דאשא בדברי הימים (ב, טז) בפני דפרזלא פרי"ס (רסן) כעין שלנו,
פגי כמו זה קנה חמור וצית פגי (בבא מזיעא ט). קיצצ"ל (שמשמעו רתמה
לראש הבהמה) צית ראשה ולחיה,

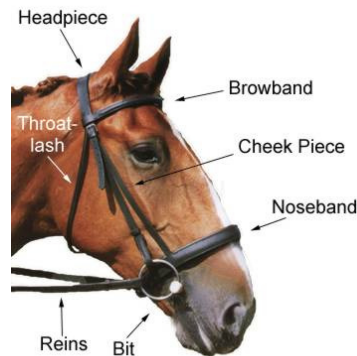
לוי שדר זוזי לבי חוזאי [לבי חוזאי יש גם בגיטין פמ], וחולין מה: ובעוד 8
מקומות "בי חוזאי", [khuzistan near susa] [כוסא הוא שושן במדינת איראן],
למזיבין ליה חמרא לובא,

צרו שדרו ליה שערי צרו מעותיו, ושלחו לו שעורים בצרור מעותיו, ולא ראו
לקנות לו חמור, מפני שהוא רחוק מבבל, מהלך חצי שנה, כדאמר בהגוזל (בבא
קמא ק"ב): והשליחו ענה לקנות חמור במקומו, ויחזילונו שעורים תמיד, ונמצא
חמורו טוב ומשועב,

למימר [בניחותא] דניגרי דחמרא פסיעותיו של חמור שערי לפי שעורים
שהוא אוכל,

אמר רב יהודה אמר שמואל, מחליפין לפני רבי שאלתם, של
זו בזו נאקה באפסר, וגמל צחטס מזהו (משוי הוא ואסור. רש"ש),

נאקה [שדרכה בחטם, אם נתן עליה] באפסר לא תיבעי לך [דאסור],
כיון דלא מינטרא ביה, משאוי הוא [ואסור. ע"פ הרש"ש], כי
תיבעי לך גמל [שדרכה באפסר, אם נתן עליה] בחטם מאי, כיון
דסגי ליה באפסר משאוי הוא, או דילמא, נטירותא יתירתא

מתני': במה בהמה יוצאה, ובמה אינה יוצאה לפי שהאדם
מנוה על שציתם בהמתו צצת, ומידי דמינטרא ציה בהמה הוי תכשיט ואורחא,
ולא הוי משוב, ומידי דלא מינטרא ציה הוי משוב, יוצא הגמל
באפסר [bridle has 6 parts, see picture], קציעטר"א, ונאקה [גמל]
דרומי"ל [a dromedary, one-humped camel] (ומשמעו גמל מרוץ) בחטם
מפרש בגמרא [nose ring, iron muzzle],

פרומביא

ולובדקים [ראה לקמן קטו: חמרא לובא] [libyan ass] בפרומביא [halter]
מפרש בגמרא [קשה למה לא תני על סדר חומר השמירה, דהכי הו"ל גמל,
לובדקים, נאקה כיון שנאקה בעי שמירה טפי מכולהו ? חדש האביב עי"ש],

וסוס בשיר [רסן ברזל. יבין] כמו אלעדה קציצ לוארו, וטבעת קצוע צה,
ומכניסין צו לצועה או חזל ומושכין הבהמה [chain] [ואע"ג דיוצא נמי באפסר
כדאיתא בגמ' הוא הדין שיוצא בשיר, ולא חשיב חד מינייהו משוב, וכדבעי
למימר ולפרושי בגמ'. ריטב"א],

[לכאורה כל אלו הם שיעורים הנוגעים לאיסור דאורייתא, וצ"ע אם חכמים קבעו
אלו השיעורים, או שהוא הל"מ. אילת השחר],

[לכאורה אם אדם אינו מחזיק האפסר תוכל לברוח עם האפסר, ובפשטות כולה
מתני' מיירי דאדם נושאה, דאז מינטרא ביה,

ויש לעיין למה מזה שהבעה"ב חפץ שלא תברח לכן הוא תכשיט לה, הרי אינו

אבני חן למסכת שבת

לא אמר' משאוי הוא,

[יש לעיין לפי הקצוץ האם מותר גם ליתן עליה שני שומרים, או שרק בדבר אחד ששומר נטירותא יתירתא שרי, אבל בשנותן עוד שומר ודאי הוא מיותר, וכן מסתבר, ואף דמסיק "כל" נטירותא יתירתא לאו משאוי הוא, אינו בדוקא, ואם מוסיף עוד דבר לשמירה הוי משאוי. אילת השחר],

אמר לפניו ר' ישמעאל ברכי יוסי, כך אמר אבא, ארבע בהמות יוצאות באפסר, הסוס, והפרד, והגמל, והחמור, למעוטי מאי, לאו למעוטי גמל בחטם והכי קאמר ארבע בהמות הללו משממרים באפסר, ואסורות ללכת בחטם,

[ורוחה] לא למעוטי נאקה באפסר דהאיל ולא מינטרא ציה משאוי הוא, אבל נטירותא יתירתא, כגון חטם לגמל, לאו משאוי הוא,

במתניתא תנא, לובדקים [חמרא לובא], וגמל יוצאין [בשבת] באפסר לנזדקי נמי מינטרא ציה,

כתנאי [בניחותא] נטירותא יתירתא, אי משוי הוא או לא, אין חיה יוצאה בסוגר קולא"ר [collar] של חבל, כדממרגמינן וימנהו בסוגר, בקולרין [יחזקאל יט], חנניה אומר, יוצאה בסוגר, ובכל דבר המשתמר,

במאי עסקינן, אילימא בחיה גדולה כגון דוב מי סגי לה סוגר [וכיון דלא מהני אסור לצאת בו], ואלא בחיה קטנה כגון נמייה וחולדה מי לא סגי לה סוגר,

אלא לאו חתול לא צעי נטירותא אפילו כחיה קטנה, שאינו תלכז לנרום כל כך [דמשום דחתול בן תרבות סגי ליה במתנא. ריטב"א] איכא בינייהו, תנא קמא סבר, כיון דסגי לה במיתנא חבל קטן בעלמא, משאוי הוא, וחנניה סבר, כל נטירותא יתירתא, לא אמרינן משאוי הוא,

אמר רב הונא בר חייא, אמר שמואל, הלכה כחנניה ונטירותא יתירתא, לאו משאוי הוא,

לוי בריה דרב הונא בר חייא, ורבה בר רב הונא, הוו קאזלי באורחא, קדמיה חמרא דלוי, לחמרא דרבה בר רב הונא, חלש דעתיה דרבה בר רב הונא שהיה גדול, וכספור שעשה מדעת, [והקשה ר"ת דבפ' שלשה שאכלו [ברכות מז.]] מסיק דאין מכבדין אלא בפתח הראוי למוזחה? ותיירן רבינו תם, דהתם כשאין הולכים בחבורה אחת, אלא כל אחד הולך לצורך עצמו, אבל כשהולכים בחבורה אחת מכבדים בכל מקום. תוס']

אמר [לוי] אימא ליה מילתא, כי היכי

דף נ"ב ע"א

דאיתותב דעתיה להדיעו שלא נמכונת, א"ל [לוי], חמור שעסקיו רעים, כגון זה, מהו לצאת בפרומביא מי הוי נטירותא יתירתא לגביה, או לא?

א"ל, הכי אמר אבוך [רב הונא בר חייא] משמיה דשמואל, הלכה כחנניא ולא איכפת לן, אי הוי נטירותא יתירתא,

הבעל חי	יוצא
גמל	באפסר
נאקה, נאקתא חיורתי	בחטם, זממא דפרזלא, אבל באפסר לא דלא מינטרא
לובדקים, חמרא לובא	בפרובמיא, פני דפרזלא, במתניתא תנא גם באפסר
סוס	בשיר, וגם באפסר
הפרד	באפסר
החמור	באפסר
חתול	מחלוקת אי יוצאת בסוגר: תנא קמא סבר, כיון דסגי לה במיתנא בעלמא, משאוי הוא, וחנניה סבר, כל נטירותא יתירתא לא אמרינן משאוי הוא

תנא רבי מנשיא, עז שחקק לה בין קרניה [בקרניה *], יוצאה באפסר בשבת אס מחצו בחקיקת קרן, אבל בקשייה צעלמא לא, דילמא שלפא מרישה, מתוך שראשה דק היא, מתנתקת לכלן ולכלאן, כשמושכין אותה, ואמי לאמרי ארבע אמות צרשות הרצים,

* [השמע לאונר וצייר בלבד מה שאתה מוציא מפיך היתכן לחקוק בין הקרנים אשר שם עור ובשר ודמה ישפך על פניה ללא יועיל, אך יקשור שם חבל באותו חריץ, אבל גירסת הרמב"ם ביד החוקה עז שחקק לה בקרניה, וכו'. דבש תמר],

בעי רב יוסף, תחב לה בזקנה שקשר שער זקנה כמין נקב, ומחז האפסר למוכי מהו, כיון דאי מנתח לה [מנתחא. רש"י] מתנתקת וקופלת אנה ואנה לצדו מידו, כאיב לה חזק, שנתלש השער ומכאיבה, לא אתיא לנתוחה, או דילמא זימנין דרפי [שהקשר געשית רפה] ונפיל [מעל הבהמה], ואתי לאתויי ד"א ברה"ר, ⁶ תיקון,

תנן התם [לקמן נד:] בסוף פרקין, ולא פרה [שלא תצא בשבת] ברצועה שבין קרניה,

[ועל המשנה ההיא] אמר (ליה) ר' ירמיה בר אבא, פליגי בה רב ושמואל [באיזה אופן אסור לתת הרצועה], חד אמר בין לנוי שצצעה [שצצעה. ד"ס] וקולעה לנוי צין קרניה, כמין קליעה מקרן לקרן, ואינו אוחזה בה, בין לשמר שאוחזה בה, אסור דפרה מינטרא צלא אחיזה, אלא מוליכה לפניו,

אבני חן למסכת שבת

וקסבר נטירותא יתירתא משוי הוא,

רבינא אמר, במורדת [בפרה מורדת שצריך לקושרה שלא תברח]:

וח"א לנוי אסור, ולשמר מותר קסבר נטירותא יתירתא, לאו משוי הוא,

[שנינו במשנתנו] הסוס בשיר [וכל בעלי השיר, יוצאין בשיר, ונמשכין בשיר] וכו': מאי יוצאין, ומאי נמשכין? אמר רב הונא, או יוצאין כרוכבין הרצועה סביב לוארן, ואף על פי שאינו אוחזה [ברצועה], לאו משוי הוא, דלנוי נמי אורטיהו הוא,

[קשה דלעיל [תנן התם ולא ברצועה שבין קרניה] משמע דלנוי לב"ע אסור? ומפני זה פירשו התוס' בענין אחר, אבל בחדש האביב תירין שימת רש"י דהא דאמרין דלכ"ע לנוי אסור היינו רק בבהמה דלאו אורחה],

או נמשכין שמוטקה ברצועה, הקצועה בטבעת השיר,

ושמואל אמר, יוצאין נמשכין דנטיירותא אורחא הוא, ואין יוצאין כרוכבין דלנוי לאו אורחא הוא,

במתניתא תנא, יוצאין כרוכבין לימושך כרוכס כריות, שיכול להכניס ידו בין הכרך ללואר, או יניח מעט מן הסבל, שאם צאת לזרוח ימהר ויאחזה,

אמר רב יוסף, חזינא להו לעיגלי [לעגלים] דבי רב הונא, יוצאין באפסריהן כרוכבין בשבת,

1. כי אתא רב דימי אמר ר' חנינא, מולאות פדות של בית רבי, יוצאות באפסריהן בשבת,

איבעיא להו, כרוכבין [הרצועה סביב צוארן] או נמשכין [שרצועה קשורה בתוך הכריכה, והבהמה נמשכת על ידה], # [מקושת הגמ' משמע שגם באפסר שייך "כרוכבין"]?

2. ת"ש, כי אתא רב שמואל בר יהודה, א"ר חנינא, מולאות של בית רבי יוצאות באפסריהן "כרוכבין" בשבת,

אמרוה רבנן קמיה דרב אסי, הא דרב שמואל בר יהודה, לא צריכא, [ד]מדבר דימי נפקא [שאמר שיוצאין באפסריהן, אף שלא אמר "כרוכבין" יש להבין שכוונתו על "כרוכבין"],

דאי ס"ד, דרב דימי נמשכין לחוד קאמר, אכל כרוכבין לא, ולא אתא לאשמעינן אלא דמולאות משתמרות באפסר, ולא הוי משוי להו, [הלא] מדרב יהודה אמר שמואל נפקא דקא סלקא דעתך, דקיבלה רבי מנייה דר' ישמעאל בר' יוסי [פי' ששאלו מרבי ורבי ישמעאל ב"ר יוסי השיב וקבלה רבין],

דאמר רב יהודה אמר שמואל [לעיל נא:], מחליפין היו לפניו רבי של זו בזו [נאקה באפסר, וגמל בחטם] מהו, אמר לפניו ר' ישמעאל בר' יוסי, כך אמר אבא [רבי יוסי], ארבע בהמות

אמר רב יוסף, תסתיים דשמואל הוא דאמר, לנוי אסור לשמר מותר, דאמר רב הונא בר חייא, אמר שמואל [לעיל נא:], הלכה כחנניא [דנטיירותא יתירה לאו משוי הוא],

א"ל אביי [לרב יוסף], אדרבה, תסתיים דשמואל הוא דאמר בין לנוי בין לשמר אסור, דאמר רב יהודה אמר שמואל [לעיל נא:], מחליפין לפני רבי [נאקה באפסר, וגמל בחטם] של זו בזו מהו,

[ו]אמר לפניו ר' ישמעאל בר' יוסי כך אמר אבא, ד' בהמות יוצאות באפסר, הסוס, הפרד, והגמל, והחמור, לאו למעוטי גמל בחטם וקא סלקא דעתך דהכי קאמר, באפסר יוצאות ולא בחטם, אלמא נטיירותא יתירתא משוי הוא?

[ענה לו רב יוסף לאביי] סמי הא [מימרא השניה, שמשמע ששמואל סבר דנטיירותא יתירתא אסור] מקמי הא [ראיה הראשונה, ששמואל סבר דנטיירותא יתירתא מותר],

ומאי חזית דמסמית הא דשמואל מקמי הא, סמי הא [דשמואל מיקל] מקמי הא [דשמואל מחמיר, ונאמר דשמואל מחמיר]?

[ומשני] דאשכחן, [ד]שמואל הוא דאמר לנוי אסור לשמר מותר, דאתמר דהיא דשמואל הוא דשייך רב חייא בר אשי אמר רב, בין לנוי בין לשמר אסור, ורב חייא בר אבין אמר שמואל, לנוי אסור לשמר מותר,

והוא דמתליפין [נאקה באפסר, וגמל בחטם], [דמשמע דשמואל מחמיר יהיה קשה דהא איתמר בפירוש דשמואל מיקל], כדלוקימנא [לעיל נא:], דלא למעוטיהו מחטם, אלא למעוטי נאקה מאפסר, דלא מינטרא דיה, # [וצ"ע אי רב חייא בר אבין כבר אמר כן מה אשמועינן רב יוסף?],

מיתבי [משנה פרה פ"ב מ"ג "קשרה במוסרה וכו' כשרה". וראה רש"י], קשרה פְּעֻלָּה לפרה אדומה במוסרה אפסר כשרה, ואי ס"ד משאוי הוא, במדבר יט אשר לא עלה עליה עול אמר רחמנא?

אמר אביי [לבן הפרה כשרה], במוליכה מעיר לעיר וסתם פרה פונה למקום מרכז שלה, וצריך לאחזה כשמוליכה לעיר אחרת, ולא נטיירותא יתירתא הוא, אלא אורחא היא,

רבא אמר, שאני פרה אדומה דדמיה יקרין וצעי נטיירותא יתירתא משולדה,

אבני חן למסכת שבת

יוצא^[1]ת באפסר, הסוס, והפרד, והגמל, והחמור [שד' בהמות אלו יוצאות באפסר, ובכללם גם מלואות של רבי],

[וצ"ע לפי מה שכתבנו לעיל שבאפסר שייך גם כרוכין, תינה אי מיירי ר' ישמעאל בר"י בנמשכן בא רב דימי לחדש שגם יוצאות כרוכין, אלא אי מתיר גם בכרוכין, מה בא רב דימי לאשמועין?],

אמר להו [השיב להם] רב אסי [אשי. ד"ס], איצטריך להו [הא דרב שמואל בר יהודה], דאי מדרב יהודה [אמר שמואל] נפקא, הוה אמינא אמר לפניו [לפני רבי], ולא קיבלה מיניה # [איך נפרש בדברי ר' יהודה אמר שמואל שיש צד שרבי לא קיבל את דברי ר' ישמעאל בר"י?], קמ"ל דרב דימי,

ואי דרב דימי הוה אמינא, ה"מ נמשכין, אבל כרוכין לא, קמ"ל דרב שמואל בר (רב) יהודה:

[שנינו במשנתנו] ומוזין עליהן, וטובלן במקומן: למימרא דבני קבולי טומאה נינהו, והתנן [כלים פי"ב מ"א], טבעת אדם שנתן באצבע לניו טומאה דתכשיט הוא, וממדין ילפינן, דמנה בהן תכשיטין אכעדה ונמיר וגו' ואכולהו קאי תתעטאו אחס ושזיכס (במדבר לא),

וטבעת בהמה כגון שיר, וכלים טבעת כלים כעין שעושין צראש ידות הכלים, ושאר כל המבעור' כגון העשויות לדלת,

דף נ"ב ע"ב

טהורות ללאו משום תכשיט מיטמאו, דאין תכשיט לכלי, וכלי נמי לא הוו, אלא תכשיט כלי,

ומיניה, צעודן מחוזרות לכלי מיטמו עם הכלי, דהוי יד לכלי, דכל המחובר לו הרי הוא כמניה [וקשה מה שאומר במשנה דשיר צריך טבילה?]

א"ר יצחק (נפחא) בבאין מגוי אדם, לניו בהמה ממתיק כגון שנעשה שיר זה לתכשיט אדם, וצעודו לאדם נטמא, ולאחר טומאתו נתנו לבהמה, ונריך להטבילו מטומאתו ראשונה, שלא יגע בטירות [ובתום] [גדפס ע"א] כתבו שאפילו אם נטמאו אחר שיהודו לבהמה מקבל טומאה וכו',

ורב יוסף אמר, הואיל ואדם מושך בהם את הבהמה חשיב ליה כלי תשמיש לאדם, מוי לא תניא, מקל של בהמה שרודין בו את הגמל או את הנאקה, (אי נמי כעין שעושין להנהיג את הדוב [ראה על הגליון בשם הרש"ל]), של מתכת מקבל טומאה דאילו של עץ, פשוטי כלי עץ לא מקבלי טומאה,

מה טעם הרי נזיר צהמה [הוא?], הואיל ואדם רודה בהן מכה ומייסרה, [כעין שעושין להנהיג את הדוב. רש"ל],

ה"נ [השיר מקבל טומאה], הואיל ואדם מושך בהן:

[שנינו במשנתנו] וטובלן במקומן: והאיכא חציצה [ראה תוס'] שטבעת הקצוץ צשיר, קצוץ צו צחוק, ואין המים נכנסין שם [כיון שהשירים הללו נושכין זה לזה הרי מקום הנשיכה סתום ואין המים באין בהם. ר"ח?]

א"ר אמי, בשריתכן הכה צפטיש עד שנפתשט, ונתרחק הנקב סביב סביב [וה"ה החבל יהיה רפוי. חדושי הר"ן], [לחכי לא מוקי לה במחוללין דאין דרך השיר להיות כן. תוס']

לימא ר' אמי, כרב יוסף [לעיל] סבירא ליה דאמר כשהן של צהמה נמי מקבלי טומאה, הואיל ואדם מושך בהן, הלכך כי ריתכן לאחר טומאה, אכתי צמילתיהו קיימי, ולא פרחא טומאתן [ועדיין צריכין טבילה], דאכתי חזו לבהמה,

דאי כר' יצחק (נפחא), דאמר בבאין מגוי אדם לניו בהמה, כיון דריתכן, עבד בהו מעשה, ופרחה לה טומאה מינייהו דאמר לא מקבלי טומאה אלא צעודן לאדם, טומאה זו שקבלו צעודן לאדם, כיון דריתכן, ושזר אין נאס לאדם, צטלי להו מתורת תכשיט, וטהרו מטומאתן,

דתנן [בכלים פכ"ה מ"ט], כל הכלים יורדין לידי טומאתן במחשבה מאחר שחישב עליו שייחטו כמות שהוא עכשיו, ולא יוסיף [כו. ד"ס] תיקון אחר הוא גמר מלאכתן, ומקבל טומאה, ואין עולין מטומאתן מאחר שחישב על העור לעשות שטיט, ירד לידי טומאה, ואם חזר וחישב עליו לרצועות וסנדלים, לא צטל מתורת כלי, ולא טהר בכך, אלא בשינוי מעשה עד שימן בו אומל, דהוי שינוי מעשה, הא בשינוי מעשה, מיהא עולה מטומאתו?

סבר לה כרבי יהודה, דאמר מעשה לתקן חו היא תקינו לצורך צהמה [אבל ריתוך שהוא תיקון וחיווק לכלי מתכת, כי האי גוונא אינו מעשה לטהר, ולא מבטל הטומאה מעל המבעת. ר"ח], לאו מעשה הוא לצטלו מתורת כלי,

דתניא ר' יהודה אומר, לא אמר שינוי מעשה לתקן, אלא לקלקל [פ' דרך אם עושה מעשה לקלקלו הוא בטל מתורת כלי],

במתניתא תני [תיריץ על והאיכא חציצה], במחוללין מתחלה נעשו חלולין רחצים, שיש חלל צדדיקמן, שנתן טבעת בתוך טבעת, כמות שהוא רחב [בלבד חלולין הן מלשון נבוכים אלו השירין, והמים באין בהם מכל צד ואן שם חציצה. ר"ח],

שאל תלמיד אחד מגליל העליון, את ר"א, שמעתי שחולקין בין טבעת לטבעת יש חילוק צהלכומיהן, ואני יודע מהו חילוקן,

אמר לו, שמא לא שמעת אלא לענין שבת לענין הוצאת שבת יש חילוק בין יש עליה חותם לשאין עליה חותם, כדאמר לקמן צפרק צמה אשה [לקמן

אבני חן למסכת שבת

נט.) דאי לענין טומאה, דא ודא חדא היא כל טבעות דין אחד להן [שכולן טמאות],

נקובה כגון אישפיגל"א (סיכה) שהיא מכשית, קמני אינו חייב מטאת צפרק צמה אשה (ט:), דאי לענין טומאה דא ודא אחת היא [דכולן טמאות],

1. ולענין טומאה דא ודא אחת היא, והתנן טבעת אדם טמאה, וטבעת בהמה וכלים ושאר כל המבעות טהורות?

1. ולענין טומאה דא ודא אחת היא, והתנן מחט שניטל חזרה מור שלה או עוקצה פויינט"א (סוד) טהורה?

כי קאמר ליה איהו נמי, דאדם קאמר ליה [פ'] ותפרש דברי ר' אליעזר, שלענין שבת יש חילוק בין המבעות, אבל לענין טומאת טבעת "אדם" אין חילוק],

כי קאמר ליה בשלימה [פ'] ותפרש דברי ר' אליעזר, שלענין שבת יש חילוק בין המחטין, אבל לענין טומאה במחט שלימה אין חילוק],

2. ודאדם דא ודא אחת היא, והתניא, טבעת שהתקינה לחגור בה מתניו [נראה לר"י דהיינו לחגור מלבושיו שהן רחבים ואוגדים כנגד מתניו בטבעת, כעין שפי' בקונטרס לקשור בה את כתפיו. תוס'] שקבעה צראש לרועה, ועשהא כמין צוקל"א (ומשמעו עניבה) שעושין לקרגין [saddle] של סוסין,

2. ובשלימה דא ודא אחת היא, והתנן, מחט שהעלתה חלודה רואיירא"ה (חלוד) [rust], אם מעכב את התפירה טהורה, ואם לאו טמאה,

ואמרי דבי ר' ינאי, והוא שרישומה של מחט ניכר דהוי כלי וטמאה, לשון אחר שרישומה של חלודה ניכר בצגד, היינו עיכוב תפירה, וטהורה?

ולקשר בה בין כתפיו צמי זרועותיו, צראייר"א (ומשמעו להפשיל את השרוולים),

כי קאמר ליה בשיפא [polished] קאמר ל' נישופת צשופינא שקורין לימ"א (ומשמעו שופין, פצירה) שאין זה חלודה [פ'] ותפרש דברי ר' אליעזר, שלענין שבת יש חילוק בין המחטין, אבל לענין טומאה במחט "שלימה" שאין בה חלודה" אין חילוק],

טהורה דהדר הויה לה כטבעת כלים, ולא דמיא לאדם מושך בהם, שאינו משתמש בה כלום, אלא מונחת ועומדת לרועה, ומיחו, עם הרצועה מקבלת טומאה, אבל אם היה עולה ומחזירה, אינה מקבלת טומאה לעצמה,

3. ובשיפא דא ודא אחת היא, והתניא, מחט בין נקובה בין אינה נקובה, מותר לטלטלה בשבת צחצה, דהא חזיא ליתול את הקוק, ומורה כלי עליה, ולא אמרינן נקובה חלוקה להלכותיה אלא לענין טומאה בלבד דנקובה מקבלת טומאה, ושאניה נקובה לא?

ולא אמרו טמאה, אלא [טבעת] של אצבע בלבד?

כי קאמר ליה איהו נמי דא ודא אחת היא, דאצבע קאמר ליה ולענין שבת יש חילוק [פ'] ותפרש דברי ר' אליעזר, שלענין שבת יש חילוק בין המבעות, אבל לענין טומאת טבעת "אצבע של אדם" אין חילוק],

הא תרגמא אביי אליבא דרבא צפרק כל הכלים, [דהא דאין מחט מקבל טומאה] בגלמי' שהוא גולם, שנקלטה מן החוט, ועומדת לינקב, התם הוא, דכל זמן שלא נקבה אינה מקבלת טומאה, דהא לא נגמרת מלאכתה, ולענין טומאה, "כלי מעשה" כתיב (צמדבר לא), שגמר כל מעשהו,

ומיחו, לענין שבת שריא, דזימנין דממליך עלה ומנת לה הכי, ומשוי לה מנא לנטילת קוק,

אבל מחט שנגמרה מלאכתה, כגון אישפיגל"א שאינה עומדת לינקב, דא ודא אחת היא לטומאה:

3. ודאצבע דא ודא אחת היא, והתנן, טבעת של מתכת וחותרמה של אלמוג עני אלמוגים והוא נאה טמאה דמתר טבעת חלוקה, ופשוטי כלי מתכות טמאים היא של אלמוג וחותרמה של מתכת טהורה דפשוטי כלי עץ הוא?

כי קאמר ליה איהו נמי, כולה של מתכת קאמר ליה [פ'] ותפרש דברי ר' אליעזר, שלענין שבת יש חילוק בין המבעות, אבל לענין טומאת "טבעת מתכת של אדם" אין חילוק],

ועוד שאל [תלמיד אחר מגליל העליון את ר' אליעזר], שמעתי שחולקין בין מחט למחט,

אמר ליה [ר' אליעזר], שמא לא שמעת אלא לענין שבת לענין הולאת שבת, יש חילוק בין נקובה לנאינו נקובה, דנקובה קמני חייב מטאת, וצאניה

מתני': חמור יוצא [לא קמני יוצא החמור כמו בגמל ? ראה הון עשיר] במרדעת צשטי"ל (מרדעת, אוקף למשאות) ומניחין אותו כל היום על החמור לחממו, דלמרי' אישוי חמרא אפילו צתקופת תמוז קריי ליה [כר החמור או הפרד לרכוב עליהם או לשים עליהם משא. מלך עברי, מרדעת משתמש ע"פ רוב תחת משא], בזמן שהיא קשורה בו צגמרא מפרש [שצריך להיות קשורה מע"ש],

זכרים חלים יוצאין לבובין [שמכסין זכרותן בכים בתמונת לב, רחב למטה

אבני חן למסכת שבת

נגד הביצים, וקצר למעלה נגד הגיד, למנעו מלעלות על נקיבות. יבין, וראה גמ',
רחלות יוצאות שחוזות [שקשרין זנבן למעלה, כדי להקל עליה הובר
עליהן] ולשון שחוזות פ' בירושלמי כמו משחת כלומר חרדות להבעיר הובר.
יבין, כבולות [שכובלין וקשרין זנבן למד מטה, למנעו מהוכרים. יבין],
וכבונות [שמצנפין נגד סביבה שלא יטונף צמר הנקיבות שהוא רך. יבין],
לנזקים שחוזות כבולות וכבונות, מפרש בגמרא,

העוים יוצאות צרורות דדיין צרורות, פעמים לינש, שמהדקן כדי שלא
יחלצו עוד ויתעצרו, או יהו שמנות לאכול, ופעמים לחלב, לשמור חלבן שלא יטפטף
לארץ, וקשרין להם כים צדדיין,

רבי יוסי אוסר בכולן דמשי הוא, חוץ מן הרחלין הכבונות שהוא
שמירת צמרן שלא יטנף, והיו להו חכשטי,

רבי יהודה אומר, עוים יוצאות צרורות ליבש ר' יהודה סבירא ליה
כתנא קמא דלאו משי הוא, ומיהו, לינש דמיהדק שפיר, (ו. נמ'') לינש למיחש
דילמא נפיל ואחי לאימיו, אבל לא לחלב אצל ליחלב, דלא מיהדק שפיר,
חיישינן:

דף נ"ג ע"א

נמ': [שנינו במשנה, שחמור יוצא במדרעת בזמן שהיא קשורה בו] אומר
שמואל, והוא שקשורה לו מע"ש [דביון במדרעת עיקרה לשאת
משא, אם אינה קשורה לו מערב שבת, נראה כמשוי. ריטב"א],
[רש"י פ' לקמן דבקשורה מע"ש הוי מלבוש החמור, אבל באינה קשורה מע"ש
הוי משאוי, ועוד יש לפרש דבאינה קשורה מע"ש מיחוי כמתכוין להוצאת
המדרעת, וד"ר פור"ת פירש דמיחוי כאילו מתכוין להוליך בהמה למקום רחוק.
תוס'],

אמר רב נחמן, מתני' לקמן דהא פירקא [נר:] נמי דיקא, דקתני אין
החמור יוצא במדרעת בזמן שאינה קשורה לו, היכי דמי
אילימא שאינה קשורה לו כלל, פשימא [דאסור] דילמא נפלה
ליה ואתי לאתויי, אלא לאו שאינה קשורה מע"ש, מכלל
דרישא [משנתנו] שקשורה לו מע"ש, ש"מ,

תניא נמי הכי, חמור יוצא במדרעת, בזמן שקשורה לו
מע"ש, ולא באוכף [כר שמניחים על גב הסוס או החמור לרכב. מלן
עברין] דליהו נמי מהני לממנה אע"פ שקשורה לו מע"ש פ' דסתם
אוכף לעולם הוא כמשוי משא"כ במדרעת כי לפעמים הוא להתחמם. ריטב"א],

רבן שמעון בן גמליאל אומר אף באוכף, בזמן שקשורה לו
מע"ש,

[במדרעת הקשורה לחמור לכו"ע מותר לצאת בשבת, ופליגי תנאי אי מותר חמור
לצאת באוכף בשבת],

[ואימתי מותר לחמור לצאת במדרעת או באוכף] ובלבד שלא יקשור לו
מסריכין פוטרא"ל (והוא חגורה ששמים על בטן הבהמה כחלק מן הרתמה)
דמיחוי כמי שרופה להטעינו משוי, ובלבד שלא יפשוט לו רצועה
תחת זנבו פושל"א (והוא רצועה הקשורה באוכף ומתחת לזנב הבהמה)
שנותנים שם, שלא תרד האוכף והמשוי על זארה, כשהיא יורדת לעמק, והמסרק,
שלא תרד על זנבה כשהיא עולה על ההרים,

בעא מיניה רב אסי בר נתן, מר' חייא בר רב אשי, מהו ליתן
מדרעת על גבי חמור ולא לנאת לרשות הרצים, אלא כחצר ומפני הלינה
בשבת? אמר ליה מותר,

א"ל, וכי מה בין זה לאוכף? אישתיק כסנור הא דאשתיק משום דלא
אשגח ביה, דסנר אוכף נמי שרי, ואותידיה מצרייתא,

איתיביה דאסור ליעול [בחצר], והשתא ליעול אמרת לא, להניח מיבעיא, דדמי
כאילו תריך להטעינו משוי, [שנינו בברייתא] אוכף שעל גבי חמור, לא
יטלטלנה בידו, אלא מוליכה ומביאה [את החמור] בחצר, והוא
[אוכף] נופל מאיליו, השתא ליטול אמרת לא, להניח מיבעיא,

אמר ליה ר' זירא [לרב אסי בר נתן], שבקיה [לר' חייא בר רב אשי]
כרביה רב סבירא ליה [ורב תנא הוא ופליג. ריטב"א, פ' פליג על הברייתא
וצ"ע אי מתיר גם את האוכף],

[רב סבר שגם מרסקל שהוא משום תענוג מותר, ושמואל סבר שטרסקל אסור].

דאמר רב חייא בר אשי אמר רב, תולין טרסקל לבהמה
בשבת סל מלא שעורים, תולין לה צוארה, ופיה נתון למוכו ואוכלת, ותענוג
צעלמא הוא, שלא תטרס לשום זארה לארץ [ולא הוי משוי],

וקל וחומר למדרעת [דמותר], ומה התם [טרסקל] דמשום
תענוג שרי, הכא [במדרעת] דמשום צער של זינה לא כל שכן,

שמואל אמר, מדרעת מותר דלערא היא, הלכך אורחה דהכי, ולאו משוי
הוא, [אבל] טרסקל אסור,

אזל ר' חייא בר יוסף, אמרה לשמעיתא דרב דשרי צטרסקל
קמיה דשמואל, א"ל אי הכי אמר אבא חזרי, כמו אכרך [צראשית
מא] אצא למלכא, לא ידע במילי דשבתא ולא כלום [שלא רצה לקבל
שרי יתיר לתלות טרסקל לבהמה],

[ראה רש"י חולין מה:; אבא. רב הכי הוה קרי ליה שמואל דרב הוה עדיף מיניה,
אני שמעתי אצא, ואית דגרסי אצא חזרי,

ובב"ב נב. פ' הרשב"ם ד"ה אבא. רב, כך היה שמו, דקרי ליה צמיתת חולין
דף קל:;) אצא אריכא, דלמרינן מאן ריש סדרא [ראה ישיבה. רש"י חולין] צבצל,

אבני חן למסכת שבת

אינשי וכו', לחממה אית לה צערא, לצננה לית לה צערא, והיינו דאמרי אינשי, חמרא אפי' בתקופת תמוז קרירא לה,

מיתבי [על שמואל דאמר מרדעת מותר, מרסקל אסור, אף ברשות היחיד, וכאן שנינו שרק ברה"ר אסור], לא יצא הסוס בזנב שועל שחולין לו בין עיניו שלא ישלטו בו עין,

ולא בזהרורית [לשון של זהרורית שתולין לסוס משום נוי. ערוך, גליון] לנו שבין עיניו,

לא יצא הזב, בכיס שלו שחולין לו באמתו לקבל זוז, ולדוק מנין ראיותיו, שאינו מכשיר לו,

ולא עזים, בכיס שבדרדיהן לקבל חלב הנוטף, אי נמי, שלא ישרטו דדיהן על הקוצים, שהיו דדיהן גסין,

ולא פרה, בחסום שבפיה שחוסמין אותה שלא תרעה בשדות אחרים, וכשמגיעין למקום מרעיםם, נוטלין אותה הימנה,

ולא סייחים [חמורים צעירים] במרסקלין שבפיהם,

לרה"ר,

ולא בהמה, בסנדל שברגליה שעושין לה סנדל של ממכת, שלא יזיקוה האצנים,

ולא [בהמה] בקמיע, אע"פ שהוא מומחה, וזו חומר בבהמה מבאדם קא סלקא דעתך השמא דאקמיע קאי, דאמרינן לקמן בפרק כמה אשה יולדה שבת (סא.), שהאדם יולד בקמיע מומחה, וכל הני דקמיי לא תלא, הנך דלאו שמירת גופה הוא, אלא משאוי, וסנדל משום דילמא מיתליף, ואמי לאמרי,

אבל יוצא הוא, באגד שעל גבי המכה ליכא למימר אחי לאמרי,

ובקשישין שעל גבי השבר כמה שגשג זה ע"ס, עושין לה דפין מכאן ומכאן, וקושרים אותן שם, והן מעמידין העצם שלא יזד אנה ואנה, עד שמתחבר,

ובשיליא המדולדלת בה שיטה מקתנה,

ופוקקין לה זוג אישקלי"ט (פעמון קטן). עינבל צטדי"ל (הענבל שבפעמון) בצוארה אצל כשאינו פקוק, אפילו בחצר לא תלא, מפני שהעינבל שצמחה מקשקש ומוליד קול, לכן פוקק בצמר או צמחין, שלא יקשקש העינבל שצמחה ומטיילת עמו באותו זוג בחצר אצל לא תלא בו לרשות הרבים, כדמפרש לקמן בפרקין שבת (נד:) דמיחזי כמאן דאזיל לחיגגא,

אזא אריכא, ואמרינן במסכת נדה (דף כד) רב ארין צדורו היה, והאי דקרי ליה רב, כמו שקרינן לר' יהודה הנשיא "רבי" צאריך ישראל, קרו ליה נמי בצדל רב, וכן מלאכה בספר ערוך המונח מרומא]

כי סליק ר' זורא, אשכחיה לר' בנימין בר יפת [בנימין בר יפת יש 5 פעמים בברכות לח: ועוד 5 פעמים במגילה מז: ועוד 10 פעמים], דיתבי וקאמר ליה משמיה דר' יוחנן, נותנין מרדעת על גבי חמור בשבת, א"ל [ר' זורא לר' בנימין בן יפת] יישר, וכן תרגמה אריוך שמואל קרי אריוך על שם שהיה צקי צדיין, ושופט כמלך השופט על הארץ, לשון ריכא מלך (צ"צ ד.) בבבלי,

[דלשמואל היו ד' שמות א] ירחינאה על שם שהיה בקי בסוד העיבור [כדאמרינן בב"מ פ"ה סוף ע"ב, ע"פ ר"ה ב' ע"ב דאמר שמואל יכילנא לתקוני לכולה גולה] (ב) שקוד לפי שהיה שוקד על דלתי תורה [כדאמרינן בבבלי מ"ג ע"ב, ג] אריוך, (ד) שבור מלבא, על שהיה חשוב שמואל בין ישראל כשבור מלבא בין האומות],

[פ' שר' זורא היה כל מוגמתו לעלות לארץ ישראל ללמוד תורת ארץ ישראל, והגם שידע דין זה לחלק בין מרדעת למרסקל גם בהיותו בבבלי, אפ"ה כשבא לארץ ישראל ושמע את הדין מר' בנימין בן יפת לפתע הבין את הדברים בהרבה יותר בהירות מפני שהיה כבר תורת ארץ ישראל [שיש סברה לחלק בין מרדעת שעשוי למנוע צער הקור מן הבהמה, לבין מרסקל שעשוי רק לקרב האוכל, ויש דרנות בהבנתו ובהרגש החילוק], ולכן קרא בהתרגשות יישר! עכשיו אני מבין הדברים יישר ממקורם, הגם שכבר שמעתי אותם משמואל בבבלי, אינו דומה תורת בבלי לתורת ארץ ישראל, וזה כוונת הפסוק בתהלים נ' ב' מציין מכלל יפי אלקים הופיע, ראיתי,

אבל ראה ברכות ל"ח ע"ב תתי בה ר' זורא וכו' מה ענין ר' בנימין בן יפת אצל ר' חייא בר אבא, ר' חייא בר אבא דייק וגמר שמעתא מר' יוחנן בריה וכו'].

אריוך מנו שמואל, והא רב נמי אמרה דכיון דשרי צטרסקל, כל שכן מרדעת, אלא שמעיה דהוה מסיים ביה, ואין תולין מרסקל בשבת, א"ל יישר, וכן תרגמה אריוך בבבלי,

דכולי עלמא מיהת מרדעת מותר, מאי שנא מאוכף שאסור ליעול, וכל שכן להניחו?

שאני התם, דאפשר דנפיל ממילא כדקמני מוליכו ומציאו לחצר, והוא נופל מאליו,

[דלעיל יליף דאסור להניח אוכף על חמור ממה שאינו מתיר להסירו, השתא ליטול אמרת לא להניח מיבעיא, ע"ז מתרין כאן דבאמת להניח יהא מותר, וזה שאוסר ליטול משום דאפשר דנפיל ממילא, ואין ללמוד מזה שאסור להניח. ע"פ המהר"ם על תוס' ד"ה דשמעיה],

רב פפא אמר, כאן לחממה מרדעת צריך לחממה, ומותר משום עזר דלינה, כאן לצננה אצל נטילת אוכף אינו אלא שיטטן, שנתחממה על ידי משאוי שנשאה מנעור יום, ואי לא שקיל לי לא איכפת לן, שהרי הוא יטטן מאליו, דאמרי

אבני חן למסכת שבת

אסור אבל משום צער מותר].

ולרצ ולאי קשיא [דהא רב סבירא ל' שאף משום תענוג מותר דהא מתיר במרקסל, וב"ש מרדעת שהוא משום צער, וכאן אסור דהוי משום תענוג], וההיא ממנימא קמיימא דלוקף [בעמוד א' דאסור ליטלה בידים] נמי קשיא ליה, דנתי נמי דלגינה ליכא צער, תענוג מיהא הוה [דחמרא בתקופת תמוז וכו'], אלא רצ חנא הוה ופליג,

קתני מיהת ולא סייחין במרסקלים שבפיהם לרה"ר, לרה"ר הוא דלא, הא בחצר שפיר דמי, מאי לאו בגדולים נסיימס גדולים קאמר ומשום תענוג דלואין ארוך, ואין להם צער לשום ולאכול מעל גבי הקרקע, ותולה להן טרסקל למענוג, וקשיא לשמואל?

לא בקטנים ארסוצומיהן גבוהין ולואין קטן ומשום צער ויש להם צער לשום על גבי הקרקע ולאכול,

דף נ"ג ע"ב

דומיא דקמיע משום חולי, ש"מ:

ת"ש, בהמה שאחזה דם [an animal that turned red because of a sudden surge of its blood, an animal disease] (מחלת בעלי חיים), אין מעמידין אותה במים, בשביל שתצטנן אלמא אפילו צער נמי אסור, אדם שאחזו דם, מעמידין אותו במים בשביל שיצטנן?

אמר עולא, גזירה משום שחיקת סממנין צמידי דרפואה גזור רבנן, דלי שרית שום רפואה, אחי למישרי שחיקת סממנים, והוא איסורא דאורייתא, דהוי טומא,

אי הכי אדם נמי [לא ירד למים אם אחזו דם]? אדם נראה כמיקר,

א"ה בהמה נמי נראה כמיקר? אין מיקר לבהמה אין דרך להקר בהמה, הלכך כולי עלמא ידעי דלרפואה קמייחין, ואחי למישרי שחיקת סממנים,

אמר מר [לגבי בהמה לצאת בשבת], ולא בקמיע אע"פ שהוא מומחה, והא אנן תנן גבי אדם, לקמן פסקא צמה אשה (ס.). ולא בקמיע שאינו מומחה, הא מומחה שפיר דמי מאי שנא צמה מאדם?

ה"נ [הא דאסור בבהמה], שאינו מומחה, והא אע"פ שהוא מומחה קתני?

מומחה לאדם ואינו מומחה לבהמה [וזה הפירוש שאסור לבהמה לצאת בקמיע שכתבה מי שמומחה לאדם, אבל אינו מומחה לבהמה, אבל במומחה לבהמה שפיר יוצאת],

ומי איכא מומחה לאדם [אדם כותב קמיעות. ריב"ב א], ולא הוי מומחה לבהמה?

אין אדם ראית ליה מולא מלאך שלו, ומלין עליו מסייע ליה [ויעיל לו הקמיע, אבל לא יועיל לבהמה, ד], בהמה דלית לה מולא, לא מסייע לה,

אי הכי צהמה נמי נפקא בקמיע המומחה לבהמה, מאי זה חומר בבהמה מבאדם אדם נמי לא נפיק, אלא בקמיע מומחה לאדם?

מי סברת אקמיע קאי, אסנדל קאי זה חומר, דקמי ולא [קאי אולא ?] צהמה צסנדל צצרגליה [פי' זה חומר בבהמה שאדם ודאי יוצא בסנדל שברגליו, משא"כ בהמה],

דתני, בהמה שאכלה כרשינין [the beans of a species of vine, probably the horse-bean (which is rarely used as human food)] ועל ידי אכילה מרובה אחזה חולי שקוין מינימיו"א (שלשול, דיזנטריה), וזריכה להשתלשל ולהזיל רעי, ומריכה לא יריצנה בחצר גזירה ככל רפואה אטו שחיקת סממנין בשביל שתתרפה גרסינן הכא לשון ריפוי, שיהיו מיניה רפויים צשילשול ומזיאה רעי, ורבי אושעיא מתיר,

ת"ש סכין שמן, ומפרכסין [ומפרכין. פי' מגרדין. גליון] גלדי מכה לאדם, ואין סכין ומפרכסין לבהמה, מאי לאו דאיכא מכה, ומשום צער [ואפילו] הכי לבהמה לא, וקשיא צין לרצ צין לשמואל דשרו צמרדעת [שמותר מפני שהוא מחומם]?

לא דגמר מכה שנתרפאה המכה, וסיכה ופירכוס ומשום תענוג [ולכן

אבני חן למסכת שבת

או "בחלב זכר" או שבישל דם בחלב פטור],

דרש רבא, הלכה כרבי אושעיא:

אמר רב יהודה, בא וראה כמה קשים מזונותיו של אדם, שנשתנו עליו סדרי בראשית,

אמר מר, לא יצא חוב בכיס שלו, ולא עזים שבדדיהן,

והתניא [בבביתא אחרת], יוצאות עזים בכיס שבדדיהן? אמר רב יהודה לא קשיא הא דמיהדק [הכיס קשור יפה] דליכא למימש דילמא נפיל ואמי לאמרי, הא דלא מיהדק,

אמר רב נחמן דקסין תדע דמתרחיש ניסא מן השמים לכמה הלכות לפסוק דאם, ולא אברו מזוני ואין נס זה רגיל שיצטרכו מזונות ללדיקים ציטס, שימלאו מיטין גדילין צאצאומיהן [נקט רש"י הכי, משום דלא לעזר איש בירתא נתמלא אכלא חוטא. תענית כד. מצור דבש]:

[ובבראשית רבה על פסוק ויהי אומן את הרסה שנפתחו למרדכי שני דדים כדרי אשה] [בר"ר פרשה ל' אות ט' פעם אחת חזר אחר כל המינקות ולא מצא לאסתר לאתער מניקה והיה מניקה הוא] ליכא למיפדך הכי? דהכי קאמר נשתנו דלא ה"ל שבר מניקה, ומרדכי ה"ל שבר אך לא הי מוצא מניקה. תו"י]

רב יוסף אמר, תנאי שקלת מעלמא איצת כולם, שאין אמה מוצא מנאס שנחלקו בך, דמוקי הכי תרמי ממנימא חדא כמר וחדא כמר, תנאי היא צממיתין, ר' מאיר שרי, ר' יוסי אסר, דתנן [במשנתנו לעיל גג:], העזים יוצאות צרורות, רבי יוסי אוסר בכלל, חוץ מן הרחילות הכבונות, ר' יהודה אומר עזים יוצאות צרורות ליבש מיהדק שפיר, ולענין משוי נמי לא הוי משוי, דנריך גופה היא, דחלצה ממחיתה, אבל לא ליחלב הוי משוי, שטוענת את החלב בכיס,

ת"ר, מעשה באדם אחד שנשא אשה גידמת ידה קטועה, ולא הכיר בה עד יום מותה # [עד ועד בלל], אמר רב בא וראה כמה צנועה אשה זו, שלא הכיר בה בעלה, אמר לו רבי חייה זו דרכה בכך לכסות כל אשה עצמה, וכל שכן זו שהיתה צריכה לך, אלא כמה צנוע אדם זה, שלא הכיר באשתו:

ואיבעית אימא, הא והא ר' יהודה, ולא קשיא כאן [בבביתא שמתיר עזים לצאת בכיס שבדדיהן] ליבש, כאן [בבביתא שאוסר מיירי] ליחלב,

[שנינו במשנתנו] זכרים יוצאין לבובין: מאי לבובין? אמר רב הונא תותרי קופל"א [והוא זוג, צמד בעלי חיים], שמצדדין אותם צקש שניס שניס שלא יצטרכו [ראה ר"ח שפירש באופן אחר],

תניא, אמר ר' יהודה, מעשה בעזים בית אנומכיא, שהיו דדיהן גסין גדולין, ונגררין על הקוצין, ומסרטיין דדיהן ועשו להן כיסין, כדי שלא יסרטו דדיהן [הרי עוד אופן שמתיר ר' יהודה]:

מאי משמע דהאי לבובין לישנא דקרובי הוא? דכתיב שיר השירים ד לבבתי אחותי כלה קרמתי אללך, מממת נוי מעשיך,

ת"ר, מעשה באחד שמתה אשתו, והניחה בן לינק, ולא היה לו שכר מניקה ליתן, ונעשה לו נס, ונפתחו לו דדין כשני דדי אשה, והניק את בנו,

עולא אמר, עור שקושרין להם כנגד לבם דרך זאבים לאחוז צהמה צלצה, כדי שלא יפלו עליהן זאבים,

אמר רב יוסף, בא וראה כמה גדול אדם זה, שנעשה לו נס כזה,

[ומקשה] זאבים אזכרים נפלי, אנקיבות לא נפלי צממיה?

משום דמסגו מהלפין בריש עדרא,

א"ל אביי, אדרבה כמה גרוע [לאחר שנעשה לו נס כזה אבר רוב זכויותיו, ונשאר אדם גרוע. ע"פ הגאון יעקב על העין יעקב] אדם זה שנשתנו לו סדרי בראשית ולא זכה לפתח לו שערי שער [שהיה לו מומן לשכור מיניקה],

וזאבין בריש עדרא נפלי, בסוף עדרא לא נפלי צממיה?

[ולא זכה לפתח לו שערי שער, גם כי בודאי היה לו זכות שנעשה לו נס כזה, מ"מ גרוע הוא שמנבין לו מזכויותיו כדאמרין בפרק ב"מ [לעיל לב.]. בעושיין לו נס דמנבין לו מזכויותיו, ונראה דלא שייך בזה לומר הא אין כל חדש תחת השמש, כדחשיב ההוא תלמיד לר"ג, דאיכא למימר כיון דרדים יש באיש כמו באשה, הרי זה אין חדש דהוה מיתה בכח אלא שהפעולה נתחדשה, וז"ל דלא איברו מזוני כפרש"י שימצאו חטים גדילים באצרותיהם, עכ"ל, היינו משום דאין זה בכח ושייך ביה אין כל חדש וגו'. מהרש"א, וראה ביו"ד סימן פז סעיף ו המעושן והמבושל בחמי טבירה אין לוקין עליו וכן המבושל בשר במי חלב או בחלב מתה

אלא משום דשמני [שהזכרים שמנים],

ובנקבות ליכא שמני, ותו מי ידעי בין הני להני [בין שמנה לזוה. שט']?

אלא משום דקפי חוטמיהו, ומסגו כי דוו מציתין כאן וכאן, לפיכך מתקנאן בהם, כסודים שרזיס להלחם בהם, [שמנהגו האילים לוקף עצמן ולעמוד

אבני חן למסכת שבת

אמר ליה רבא, אי הכי היינו דכתיב מלכים א ט יב וַיֵּצֵא חִירָם מִצֹּר לְרֹאשׁוֹת אֶת־הָעָרִים אֲשֶׁר נִתְּנוּ לוֹ שֶׁל מֶלֶךְ וְלֹא יֵשְׁרוּ בְּעֵינָיו, מפני שמכובלין בכסף ובזהב לא ישרו בעיניו?

אמר ליה אין, כיון דעתירי ומפנקי, לא עבדי עבדתא אנגריא של מלך [וזה הראיה דכבול היינו דלא עבדי פירי],

רב נחמן בר יצחק אמר [ראיה אחרת דכבול היינו דלא עבדי פירי], ארץ חומטון מלמא וממקעת [וכ"ה לעיל לא: מערב אדם כור חומטון] היתה, ואמאי קרי לה כבול, דמשתרגא טוענת בה כרעא כרגל עד כבלא פרק הממון, שקורין קייל"ה (קסול) [ankle],

[ועוד טעם שקורא לה הפסוק ארץ כבול] ואמרי אינשי, ארעא מכבלא דלא עבדי פירי:

[שנינו במשנתנו] כבונות: מאי כבונות? שמכבנין אותו קושרין בגד סביבו, ציוס שולל שממנו נקי, ומשמר ממנו שלא יטנף למילת לעשות ממנו כלי מילת [פי' צמר לבן ורך מאד, כך פי' בערוך ערך מל, שנקרא מילת. רש"ל],

כדתנן [נגעים פ"א מ"א], שאת כצמר לבן, מאי צמר לבן? אמר רב ביבי בר אביי, כצמר נקי בן יומו, שמכבנין אותו על עששין כמין קרסי מתכת למצר הצגה, כמו מתן כנימי לזמי (גיטין טו.) נושק"א בלנו (ומשמעו פריפה [pin], סכה פורפת) למילת:

[שנינו במשנתנו] והעזים יוצאות צרורות: איתמר, רב אמר הלכה כר' יהודה [דעזים יוצאות וכו' לייבש ולא לחלב], ושמואל אמר הלכה כר' יוסי [דאוסר כבולן חוץ מן הרחלין הכבונות],

ואיכא דמתני להא שמעתא באפי נפשיה ולא אפלוגמא דמתניתין, רב אמר, ליבש מותר ולא לחלב [כר' יהודה, ויחיד נפק"מ לשון זה דמותר למעשה, להוציא מדריב"ב שאוסר למעשה. ראה בחידושי רא"מ הורוויץ], ושמואל אמר, אחד זה ואחד זה אסור [כר' יוסי],

ואיכא דמתני לה אהא להא דשמואל אהא, עזים יוצאות צרורות ליבש, אבל לא לחלב, משום ר' יהודה בן בתירא אמרו כך הלכה דליבש מותר, ולחלב אסור, אבל מי מפיה מי מטיל גורל ומנחין איזו ליבש ואיזו לחלב והרואה אותם נזירות ליבש אומר דלחלב הוא, ואמי למישרי מרווייהו, ומתוך שאין מכירים, אחד זה ואחד זה אסור,

אמר שמואל, ואמרי לה אמר רב יהודה אמר שמואל, הלכה כר' יהודה בן בתירא [ששניהם אסורים],

כי אתא רבין, אמר ר' יוחנן, הלכה כר' יוחנן דשמי דמתניתין דשמי דמתניתין:

על רגליהם להלחם עם הזאב, והזאב מכה אותם בצפרניו בחזה שלהן. ר"ן], [דיו לשון ראיה, וכן לעיל לה. אביי חזיה לרבא דקא דאוי למערב],

רב נחמן בר יצחק אמר, עור שקושרין להן תחת זכרותן כדי שלא יעלו על הנקבות,

ממאי? מדרקתני סיפא והרחלים יוצאות שחוזות, מאי שחוזות שאוחזין האליה שלהן למעלה ונז שלהן קושרים כלפי גבן, שלא יקשה עומן כדי שיעלו עליהן זכרים [כדי שיתאוו להן הזכרים ויתעברו בזמן. ר"ן],

רישא כדי שלא יעלו על הנקבות, וסיפא כדי שיעלו עליהן זכרים,

מאי משמע דהאי שחוזות לישנא דגלויי הוא? דכתיב מושלי ח עבר בשוק אצל פנה ודרך ביתה יצעד: ט בְּנֶשֶׁף־בְּעֶרְבֵי יוֹם בְּאִישׁוֹ יִלְחָה וְאֶפְלָה: י וְהָיָה אִשָּׁה לְקֶרְאָתוֹ ,

דף נ"ד ע"א

שית זו נה נוטריקון דשחוזות # [בלי החי"ת ובתוספת נו"ן], שית [הוא. דס"ה] צית הצעת [כלומר ערום וזנה. רש"י משלי] וְנִצְרַת לָב [ונותנת מצור על לבות בני אדם לכבשם תחת ידה. מד],

[ולפי פשוטו: שית=ענין שימה ותקון, ונצרת=מלשון מצור, ראיתו והנה אשה בא לקראתו בתקון וזנה ונותנת מצור על לבות בני אדם לכבשם תחת ידה]: [וזה שאמר הכתוב בבראשית ל מב והיה העטופים ללבן והקשורים ליעקב, היינו המכוסות בנביהן היו ללבן והקשורים כלפי גבן ליעקב ויפרצו לרב. ניצוצי אור],

[שנינו במשנתנו רחלות יוצאות שחוזות, כבולות] הרחלים יוצאות כבולות: מאי כבולות? שמכבלין אליה שלהן למטה לשון כנלי כנל, קשורה, כדי שלא יעלו עליהן הזכרים,

מאי משמע, דהאי כבול, לישנא דלא עבדי פירי הוא [לאו דוקא, אלא ר"ל דאשכחן להך לישנא גבי מילתא דלא עבדי פירי. חדש האביב]?

דכתיב מלכים א ט יב וַיֵּצֵא חִירָם מִצֹּר לְרֹאשׁוֹת אֶת־הָעָרִים אֲשֶׁר נִתְּנוּ לוֹ שֶׁל מֶלֶךְ וְלֹא יֵשְׁרוּ בְּעֵינָיו: יג וַיֵּאמֶר מֶלֶךְ הָעָרִים הָאֵלֶּה נַעֲשִׂים (ושמים. יעב"ץ) עיר שנתן שלמה למרים משמתי קרא אֲשֶׁר־נִתְּתָה לִי אָחִי וַיִּקְרָא לָהֶם אֶרֶץ כְּבֹל עַד הַיּוֹם הַזֶּה,

מאי ארץ כבול? א"ר הונא, שהיו בה בני אדם שמכובלין משוטפין ומקושרין בכסף ובזהב,

אבני חן למסכת שבת

כדרך יהודה, מציעתא אכל מציעתא דקמי או שמי ידים או שמי רגלים קשיא
קשיא לדרך יהודה, דלא קרי עקוד אלא יד ורגל?

3. אלא הוא דאמר כי האי תנא [ואף שיש ב' ברייתות נגד ברייתא זו], עקוד עקידת יד ורגל כיצחק בן אברהם, רגול, שלא יכוף ידו על גבי זרועו ויקשור:

[שנינו במשנתנו] ולא יקשור גמלים: מאי טעמא? אמר רב אשי משום דמיחזי כמאן דאזיל לחינגא לשוק, למורס, חינגא על סס ססובין את השוק מחולות (מחולות עגולות. גמ", ואולי הכניסו מלים אלו לפרש לשון מחולות) של בני אדם:

[שנינו במשנתנו] אבל מכנים [חבלים לתוך ידו וימשוך, ובלבד שלא יכרוך]: אמר רב אשי, לא שנו אלא לענין כלאים שני, האי שלא יכרוך, דמתניין לא שייך ציה איסור שבת, אלא משום כלאים אסר ליה, כדמפרש ואזיל,

כלאים דמאי, אילימא כלאים דאדם דכי כריך להן סביבות ידו, נמנא קשור עם הגמלים, ופעמים שהן מושכין שום דבר, ונמנא אדם וגמל מנהיגין יחד,

והתנן, אדם מותר עם כולם עם כל הבהמות לחרוש ולמשוך שלא אסרה תורה אלא שני מיני בהמה יחד, כעין שור וחמור, ומשנה זו במסכת כלאים?

אלא כלאים דחבלים שיש בהן חבלי זמר וחבלי פשתן, וכי כריך להו הוו כלאים, וידו מתחממת באחיזתן, וקסבר דבר שאין מתכוין אסור,

והתניא התוכף בגדי זמר ופשתים, ד תכיפה אחת כגון על ידי מחט פעם אחת, או שקשר קשר אחד אינה חיבור דכתיב (דברים כג) זמר ופשתים יחדו, לא אסרה התורה אלא חבור יפה המתקיים,

לעולם כלאים דחבלים, והכי קאמר, ובלבד שלא יכרוך ויקשור בשתי תכיפות,

אמר שמואל, ובלבד שלא יצא ראש ה [חבל] מתחת ידו טפח למטה, דדמי כמי שנושאה צידו, ולא מתחזא שהיא מאפסר הגמלים,

והא תנא דבי שמואל טפחיים?

אמר אביי, השתא דאמר שמואל טפח, ותנא דבי שמואל טפחיים, שמואל דאמר טפח לאורוי הלכה למעשה אתא לאשמעינן דהבא לימלך לפנינו, אמרינן ליה טפח, שלא להקל באיסורין, ומיהו, עד טפחיים ליכא איסור,

מתני': ובמה אינה יוצאה, לא יצא גמל במטולטלת יש

מפרשים פסל"א (רצועה מן האוכף אל תחת זנב הבהמה) שחתם זנבו, ויש מפרשים מרדעת,

והאחרון [מרדעת] נראה צעני, דאי רצועה שחתם הזנב קשורה ומחוזרת לסרגא ואיך תפול, וטעמא דמתניין משום שמא תפול, ומיימי לה הוא,

לא עקוד ולא רגול מפרשין בגמרא שעוקדים ידיהם עם [או. חדש האזיב] רגליהם בכבלים [בחבלים. חכמת מנות] שלא יכרוך, וכן שאר כל הבהמות [דינם בזה בגמל],

לא יקשור גמלים זה בזה, וימשוך האחד, כדמפרש בגמרא [שלא יראה כמוליכין לשון למוכרין. רע"ב], אבל מכנים חבלים לתוך ידו וימשוך, ובלבד שלא יכרוך החבלים בכרך אחד, ובגמרא מפרש טעמא:

גמ': תנא, לא יצא הגמל במטולטלת הקשורה לו בזנבו, אבל יוצא הוא במטולטלת הקשורה בזנבו ובחוטרתו דכיון דקשורה בשניהם לא נפלה. חוטרתו, חלדווצ"א (דבשת) [hump] שיש לכל גמלים על גביהם,

אמר רבה בר רב הונא, יוצא הגמל במטולטלת, הקשורה לה בשייליתיה דכיון דכאי לא מנתקא. [מתקא. ררי"ק] ליה,

ולי נראה [דוקא הא דברייחא מפרש כך, אבל לעולם במשנה שלא נאמר להדיא זנבו מפרש מרדעת. רש"ל], מטולטלת כר קטן מלא מוכין נותנין לו תחת הזנב, כדי שלא תשחית הרצועה הבשר, לפי שהמשוי שעל גבה כשהגמל יורד, מכביד ויורד כלפי זאורה, אלא שהרצועה מעכבתו:

[שנינו במשנתנו] לא עקוד ולא רגול: אמר רב יהודה, עקוד עקידת יד ורגל אחד מן הידים ואחד מן הרגלים כונל ביחד כיצחק בן אברהם דכתיב (בראשית כג) ויעקד, כפף ידיו ורגליו לאחוריו, וקשר יד ורגל יחד, ונפשט זאורו לאחוריו,

רגול, שלא יכוף ידו על גבי זרועו, ויקשור אחד מידיו כופף כלפי מעלה, וקושר כדי שלא יהו לו אלא שלש רגלים [שלא יוכל. דס"ה] לזרוח,

1. מיתבי, עקוד שתי ידיים ושתי רגלים [וקשיא על ר"י שאמר עקידת יד ורגל], רגול, שלא יכוף ידו על גבי זרועו ויקשור?

2. הוא דאמר כי האי תנא, דתניא, עקוד עקידת יד ורגל [ורב יהודה סבר כתנא זה דעקוד חיינו עקידת יד ורגל], או שתי ידיים כאחד ושתי רגלים או שמי רגלים כאחד, רגול, שלא יכוף ידו ע"ג זרוע ויקשור,

ואבתי לא דמי האי תנא לדרך יהודה, בשלמא רישא וסיפא ניהא

אבני חן למסכת שבת

דף נ"ד ע"ב

כדאמרן שאינה קשורה זו מערב שבת, דלא גלי מאתמול שיהא זריכה לך, שיהא לה למלוש:

והתניא, ובלבד שיגביה מן הקרקע טפח אצל כל כמה דבעי, ניפוק מתותיה ידיה?

[שנינו במשנתנו] ולא בזוג אע"פ שהוא פקוק קמוס: משום דמיחזי כמאן דאזיל לחינגא לשוק למכור, ותולין לו זוג להנאותו:

כי תניא הריא בחבלא דביני ביני שצין ידו לגמל, דהוא קאמר כמה דבעי נהוי, ובלבד שיגביהו מן הקרקע טפח, כדי שמהא נראה הבהמה נמשכה זו, דאי לא, לא מיתחזי נטירתא דבהמה, אלא כמשאוי בעלמא, שאין נראה שאומן ראשה צדו:

מתני': אין חמור יוצא במרדעת, בזמן שאינה קשורה לו [ראה לעיל ג. דמוקי לה שאינה קשורה לו מערב שבת],

[שנינו במשנתנו] ולא בסולם שבצוארו: א"ר הונא, בי לועא שקשרין אצל הלמי, למאי עבדי ליה, להיבא דאית ליה [לבהמה] מכה, דלא הדר שלא יוכל להחזיר ואזלו לנד המכה חייך [חייך. יעב"ץ] דחבך לשון משנה בארמי הוא לשון חובא ומלולא [ביה למכסה בשנינו, וקושרין [לסולם] צוארו, וחשודים הן יותר מקושרין שעל גבי השכר, ואי נפלו, חייס עליהו, ומיימי להו בשגגה:

ולא בזוג אשקליט"א [פעמון קטן] אף על פי שהוא פקוק שחללו פקוק צמחין, שאין העיגול שלו מקשקש להשמיע קול, וצגמרא מפרש טעמא, סולם ורצועה וכל הנך דמתניתין מפרש צגמרא, וכולהו משום דחייס עליהו, ואי נפלי אחי לאיתוי,

[שנינו במשנתנו] ולא ברצועה שברגלו: דעבדי ליה לגיזרא אנטורטלייר"י צלעו [לפצוע רגלים] דהמה שפסיעותיה קצרים, ומכה רגליה זה כזה, עושין לה כמין טבעת של עקלים [twisted rope], או רצועות עצות, וקושרין אותה למעלה מפרסות הרגל, מקום שמקשין זו בזו:

ולא בסולם שבצוארו [עצים שקושרין סביב צוארו שלא יחבך מכתו בשנינו. יב"ן],

[שנינו במשנתנו] ואין התרנגולין יוצאין בחוטין: דעבדי ליה [להו. יעב"ץ] סימנא, כי היכי דלא ליחלפו צמרנגולי מצריהם:

ולא ברצועה שברגלו [במנקשת רגליה זה כזה, קושרין טבעת מעור עב סביב המקום שמנקשת. יב"ן],

[שנינו במשנתנו] ולא ברצועה: דעבדי ליה, כי היכי דלא ליחברו מאני שקושרין שני רגליה יחד ברצועה קצרה, שלא תוכל להרים רגליה ולהחמ:

ואין התרנגולים [כתב הרמב"ם שתרנגולין הוא שם כללי לזכר ולנקבה. תי"ט] יוצאין בחוטין [שברגליהם, שעושים לסימן], ולא ברצועה שברגליהם [שלא יפריחו. יב"ן],

[שנינו במשנתנו] ואין הזכרים יוצאין בעגלה: כי היכי דלא לחממן שלא ילקו כסלעים וטרשים, צלציר צלעו [לפצוע] אלייתיה [האליה שלהם, חובב]:

ואין הזכרים יוצאין, בעגלה שתחת האליה שלהן [שלא יגררו ויבן בארץ. יב"ן],

[שנינו במשנתנו] ואין הרחלים יוצאות חנונות: יתיב רב אחא בר עולא, קמיה דרב חסדא, ויתיב וקאמר, משעה שגוזזין אותה, מומנין לה עזק צמר גפן או כל דבר כך בשמן עד שיגדל צמרה ומניחין לה על פדחתה ממה כדי שלא תצטמן [וזהו רק ברחלות אבל הזכרים בריאים ואינם מצטמנים. מצוד דבש],

ואין הרחלים יוצאות חנונות [שנותנין מין עץ בחוטמן, שיתעטשו ויפלו התולעים שתוך ראשיהן וכו' דמורני רק צער מועט הוא לה, ולחבי אסור. יב"ן],

ואין העגל יוצא בגימון [עול קטן שנותנין בצוארו להתרגל בעול. יב"ן],

אמר ליה רב חסדא [לרב אחא בר עולא] א"כ עשית' מר עוקבא ניהגם צדלן זו חשיכותו של מר עוקבא, שהיה עשיר ואב בית דין, וכי דרך חשיכותו לך,

ולא פרה, בעור הקופר [porcupine] [ששערותיו חריץ, וקושרין עורו על דדי הפרה שלא יינקו משם השרצים. יב"ן],

ולא [תצא הפרה] ברצועה שבין קרניה,

פרתו של רבי אלעזר בן עזריה, היתה יוצאה ברצועה שבין קרניה, שלא ברצון חכמים:

אלא יתיב רב פפא בר שמואל קמיה דרב חסדא, ויתיב

גמ': מאי טעמא [אסור לצאת במרדעת שאינה קשורה בשבת]?

אבני חן למסכת שבת

פרה הויא ליה, והא אמר רב, ואמרי לה אמר רב יהודה אמר רב, תריסר אלפי ענלי [גזומא. וראה מהר"ץ חיות שהיה כאן גירסא תלסר, ותלסר מציעו שהוא גזומא, שלפי החשבון נולדו לו בכל שנה 120,000 ולדות], **הוה מעשר רבי אלעזר בן עזריה מעדריה, כל שתא ושתא** [ראה בתוס' שהקשו דלפי החשבון לא היה בן י"ג כי אם שנים או שלושה שנים וקשה הלשון "כל שתא ושתא"? עיי"ש],

ו"צ"ע מה קושיית הגמ' הא רואין שעיקב אבינו אמר ויהי לי שור וחמור וגו' והיו לו חריבה שורים ושכן הדרך לומר? וי"ל שרק אדם על עצמו אומר בלשון יחיד, אבל המשנה אומרת כן על רבב"ע והול"ל בפרות של רבב"ע או בפרת. ע"פ עיון יעקב על התנ"י עיי"ש?

תנא, לא שלו היתה, אלא של שכינתו היתה [עיי' תוס' דרע"ק דהוכיח מכאן דנשים מצווין על שביית בהמתן וכו']. ר' אליהו גוטמאכער, ובמלאכת שלמה הביא מהירושלמי שאשתו היתה, מגין שאשתו קרויה עגלה דכתיב לולא חרשתם בעגלתי, א"ר חנניה פעם אחת יצאת, והושרו שני מן הצומות, ומתוך שלא מיחה בה, נקראת על שמו,

רב, ורבי חנינא, ור' יוחנן, ורב חביבא, מתנו בכוליה דסדר מועד, כל כי האי זוגא ארבעתן יחד, חלופי רבי יוחנן ומעיל רבי יובתן יש מחלפין ר' יוחנן ומעילי ר' יובתן [בעי"ס סוכה ד; ומגילה ז].

כל מי שאפשר למחות לאנשי ביתו, ולא מיחה, נתפס נענש על עבירות שצדק על אנשי ביתו, באנשי עירו נתפס על אנשי עירו, בכל העולם כולו בכל ישראל, כגון מלך ומשיח שאפשר לו למחות, ישראלים מפני ומתקיימים דבריו נתפס על כל העולם כולו.

אמר רב פאא, והני דבי ריש גלותא, נתפסו על כולי עלמא,
כי הא דאמר רבי חנינא, מאי דכתיב ישעיה ג' ה' בְּמִשְׁפָּט
יְבוֹ אֶ-עַם-זִקְנֵי עַמּוֹ וְאֶשְׁרֵיוֹ וְאַתָּם בְּעֶרְתֶּם הַכֶּרֶם וְגֹלַת הָעֵנִי בְּכַתִּיבָם,
אם שרים חמא.

דף נ"ה ע"א

זקנים סנהדרין מזה המאזן [דמתמה דלא שייך כל כך בוקנים בערתם הכרם
גולת העני וכו'] כמו בשרים שבתקיפותם עושים עול וחמס, מצור דבש?]

אלא אימא, על זקנים שלא מיחו בשרים,

רב יהודה הוה יתיב קמיה דשמואל, אתאי הדיא איתתא קא צווחה קמיה [צעקה בתערימות על אחד, ותבעה ששמואל יעזור לה בכסף], ולא הוה משגח בה, א"ל [רב יהודה לשמואל רבו] לא סבר ליה מר משי' כא יג אטם אָנוּ מַעֲקֵת־דָּל גַּם־הוּא יִקְרָא וְלֵא יַעֲנֶה [ראה בכסף מנחת יהודה שהאריך כאן],

וקאמר, בשעה שכורעת לילד, טומנין לה [טומנין היינו יותר ממבבילין, שטומנין היינו שמשקעין אותה לגמרי לתוך השמן שהיא כולה ספוגה עם שמן] שני עזקין של שמן, ומניחין לה אחד על פדחתה, ואחד על הרחם, כדי שתתחמם,

א"ל רב נחמן, אם כן עשיתה ילתא [נהגת בה כבוד כמו לאשתי ילתא] אשמו של רב נחמן,

אלא א"ר הונא, עץ אחד יש בכרכי הים, וחנן שמו, ומביאין קיסם, ומניחין לה בחוטמה כדי שתתעמש, ויפלו דרגי מלגש ראשה.

אי הכי זכרים נמי [יאמר גם על הזכרים שיוצאות חנונות]? כיון
דמנגחי זכרים בתדדי, ממילא נפל.

שמעון נזירא [שם זה גם ביבמות צ"ז]. אמר, קיסמא דריתמא קיסס
של רותם שמיחין לה בחוטמה,

**בשלמא דרב הונא, היינו דקתני חנונות [ששם העץ היה "חנן",
לכן אומר חנונות], אלא לרבנן [לשאר הפירושים בחנונות] מאי חנונות?**

דעברדינן להו מילתא, דמרחמינן עליהו [כדאמרינן לעיל שמינחין עוק שמן על פדחתה, או שני עוקי שמן אחד על ראשה ואחד על רחמה, או לשמעון נזרא שנותנים לה קיסמא דריתמא]:

[שנינו במשנתנו] ואין העגל יוצא בגימון: מאי עגל בגימון? א"ר הונא, בר גירא עול קטן שמתחין לעגל צלוארו, שיהיה למד לבקר ראשו לכשיגדל,

אמר ר' אלעזר, מאי משמע דהאי גימון לישנא דמיקב? דכתיב ישעיה נח ה הלכו פ פאגמו ז' [כצמח הגומא. מד] ראשו :

[שנינו במשנתנו] ולא פרה בעור הקופר: דעברי לה, כי היכי דלא למציווה שלא יקוה יא' ענוקס, שקורין ששזא"ש (עלוקות) [leeches] [וראה תוס' שחולק על פירש"י]:

[שנינו במשנתנו] ולא ברצועה שבין קרניה: [ומפרש באזה אופן לא תצא הפרה כן] אי לרב (דאמר) בין לנוי בין לשמר אסור דכל גטירותא יתירתא אמרינן משאוי הוא, אי לשמואל (דאמר) לנוי אסור, לשמר מותר:

[שנינו במשנתנו] פרתו של רבי אלעזר בן עזריה: [ומתמה] וחדא

אבני חן למסכת שבת

מאלו?

אמר לה [הקב"ה] הללו צדיקים גמורים, והללו רשעים גמורים,

אמרה לפניו [מדת הדין] רבש"ע ! היה בידם למחות ולא מיחו,

אמר לה [הקב"ה] גלוי וידוע לפני, שאם מיחו בהם, לא יקבלו מהם,

אמר[ה] לפניו [מדת הדין] רבש"ע ! אם לפניך גלוי, להם מי גלוי,

והיינו דכתיב מעיקרה ועל כל איש אשר עליו המיו אל תגשו, ולצדק וממקדשי תמלו, יחזקאל טו וזקן בַּחֹר וּבַתּוּלָה וְטַף וְנָשִׁים תַּהֲרֹגוּ לְמִשְׁחִית, וְעַל־כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר־עָלָיו הָתָו אֶל־תִּגְשׁוּ, [ומיד חזר ואמר] וּמִמִּקְדְּשֵׁי תַּחֲלוּ שְׂהִידָה לַמִּקְטָרָג מִדַּת הַדִּין, וְזֹכֵר מִן הַטּוֹב [פ' דפשוטו של מקרא הוא שיתחיל מאלו שעומדים אצל הבית המקדש, אבל הדרש הוא שהקב"ה חזר בו ואמר לו אדרבה תתחיל מן הצדיקים, שהיה בידם למחות ולא מיחו],

וכתיב [סיפיה דקרא] וַיַּחֲלוּ בְּאֲנָשִׁים הֹקְנִים אֲשֶׁר לִפְנֵי תַּבֵּית,

תני רב יוסף, אל תקרי מקדשי אלא מקודשי, אלו בני אדם שקיימו את התורה כולה, מאלף ועד תיו,

ומיד [פסוק זה הוא לפני פסוקים שהביא כבר] יחזקאל ט ב וַהֲנִה שְׂשׂוּה אֲנָשִׁים בָּאִים | מִדֶּרֶךְ־שַׁעַר הָעָלְיוֹן | אֲשֶׁר | מִפְּנֵה צִפּוֹ נָה [הפונה לצפון, מר], וְאִישׁ כָּלִי מִפְּצוֹ | [משבר ומפצין] בִּידוֹ , וְאִישׁ־אַחַד בָּתוֹ כֶּם לְבָשׁ בָּדִים, וְקָסַת [הוא מכלי הכתיבה. מר] הַסֵּפֶר בְּמַתְנֵיוֹ, וַיָּבֹאוּ וַיַּעֲמֵדוּ אֶצֶל מִזְבַּח הַנְּחֹשֶׁת,

מזבח הנחושת מי הוזה בימי יחזקאל, והלא שלמה גזו, ועשה מוצח אנשים של שלשים ושמס אמה, דכמיז (מלכים א, ט) כי מוצח הנחשת אשר לפני ה' קטן מהכיל, [בדאמרין בוכחים נט:] כלדס האומר למצירו, ננס פלוני ופסול לעבודה?

אמר להו הקב"ה, התחילו ממקום מן הלויס שאומרים שירה לפני ככלי נחשת,

ומאן נינהו ששה אנשים? א"ר חסדא קצף, אף, וחימה [בתוס' הקשו שבכס' ע"ז משמע שאין להקב"ה חמה על ישראל. עיי"ש], ומשחית, ומשבר, ומכלה # [ג' הראשונים הם מענין הכעס, וג' האחרונים הם מענין החורבן],

א"ל [ענה לו שמואל לרב יהודה], שייגא [לשון זה יש 26 פעמים בש"ס] [מחודד בתלמוד, מלשון חזן שנון, וי"א גדול השנים. ערוך ערך שן ג'] [פשוטו בלשון ארמי ששינו גזולות, שכל מה הוא גדול שינים קרי ל' שיגא. רב האי גאון. שטמ"ק כתובות יד, וראה עוד שם], רישך בקרירי אני שאני רבן איני נכוח, אצל מר עוקבא שהוא ראש לי ולך, ואז בית דין יכווה צממין רישא דרישך בחמימי,

[כלומר אני שאני רבן איני נכוח, אבל מר עוקבא שהוא ראש לי ולך ואב כ"ד יכוח בחמין שיראין ממנו ויכול למחות ואינו מוחה. חרושי הר"ן],

הא יתיב מר עוקבא אב ב"ד, דכתיב ירמיהו כא יב בֵּית דָּוִד לֹא עָנָה אִלָּה מִי שָׂדֵדוֹ לַשְּׁפוֹט כֹּה אָמַר ה', דִּינִי לְבַקֵּר מִשְׁפָּט, וְהַצִּילוֹ גְּזוּל מִיַּד עוֹשֶׁק, פֶּן־תִּצָּצַ אֲשֶׁר חֲמָתִי, וּבְעֶרְהָ וְאִין מִכְכָּה מִפְּנֵי רַע מַעֲלָלֵיכֶם (וגו'). כצ"ל שהוא סוף פסוק, ונשתרשב מודפוסים ישנים שלא העתיקו כל הפסוק],

א"ל ר' זירא לר' סימון [היה אמורא ארצישראלי מבעלי האגדה בדור השני והשלישי וכו'] כנראה ירד לזמן מה לבבל ונתקבל בבית ראש הגולה. אנציקלופדיה], לוכחינהו מר להני דבי ריש גלותא [בבבל, וזה היה קודם שעלה ר' זירא לארץ ישראל # ואולי זה היה אחד מן הסיבות שמסר נפשו לעלות לארץ ישראל],

א"ל לא מקבלי מינאי, א"ל אע"ג דלא מקבלי לוכחינהו מר,

[פ' הרא"ה ז"ל דהיינו דוקא להוכיחם פעם ראשונה מספק, אע"ג דסבר דלא מקבלי, אבל אם הוכיחם פעם אחת ולא קבלו, ודאי פטור מלהוכיחם פעם שני', כדקיימא לן [ביבמות סה:] כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע, כך מצוה על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע. חרושי הר"ן, וכע"ז בתוס'],

דא"ר אחא בר' חנינא, מעולם לא יצתה מדה טובה מפי הקב"ה, וחזר בה לרעה, חוץ מדבר זה שגאמר במקרא זה שהולא דצור לעוזה, ומפני עונש מוכסה מור צו,

דכתיב יחזקאל ט ד וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו, עֲבֹר בָּתוֹ הָ הָעִיר בָּתוֹ הָ יְרוּשָׁלַם, וְהַתִּיּוֹת תּוֹ עַל־מִצְחוֹת הָאֲנָשִׁים הַנֹּאֲנָחִים וְהַנֶּאֱנָקִים [גם הוא ענין אנחה. מ"צ] עַל כָּל־הַתּוֹעֲבוֹת הַנַּעֲשׂוֹת בָּתוֹ כֹּה אָלוֹ דִּיקָס (וגו'),

א"ל הקב"ה לגבריאל, לך ורשום על מצחן של צדיקים, תיו של דיו, שלא ישלמו בהם מלאכי חבלה, ועל מצחם של רשעים תיו של דם [לאו מקרא קאמר הכי אלא מסבא דהא דכתיב והתיות תו על מצחות האנשים הנאנחים וגו' היינו בצדיקים גמורים. תוס'], כדי שישלמו בהן מלאכי חבלה שאני רוצה לשלום צעיר,

אמרה מדת הדין לפני הקב"ה, רבש"ע ! מה נשתנו אלו

אבני חן למסכת שבת

ומ"ש תיו?

1. אמר רב, תיו תחיה, תיו תמות לרשעים [נמצא לרב שבאות "תיו" מרובו שני התיו],

2. ושמואל אמר, תמה זכות אבות [נמצא לשמואל מרובו רק תיו מיתה, שכבר תמה זכות אבות],

3. ורבי יוחנן אמר, תחון זכות אבות [משמע דקאי רק על תיו תחיה, וחולק על שמואל דאמר תמה זכות אבות],

4. ור"ל אמר, תיו סוף חותמו של הקב"ה, דאמר רבי חנינא חותמו של הקב"ה אמת אמנעית לזמיות, וראשון ואחרון, על שם אני ראשון ואני אחרון ואני הוא # [ואולי מרובו בזה בין תיו תחיה, ובין תיו מיתה, דהא שניהם דין אמת],

5. (אמר) ר' שמואל בר נחמני [אמר], אלו בני אדם שקיימו את התור' כולה מאלף ועד תיו המיו סימן להם שקיימו התורה מראש ועד סוף [ונמצא התיו בא בעיקר על תיו חיים],

[ונמצא שרוב ור"ל התיו מרובו על שניהם, לשמואל התיו מרובו על מיתה, ולר' יוחנן ור' שמואל בר נחמני מרובו על תיו חיים, # וצ"ע אם התיו מרובו רק על דבר אחד למה עשו תיו בין למיתה ובין לחיים?],

מאימתי תמה זכות אבות?

1. אמר רב, מימות הושע בן בארי, שנא' הושע ב יב ועתה [ועכשיו שתמה זכות אבות] אגלה את נבילתה לעיני מאהביה ואיש ל' א' צילנה מיד' שאין עוד זכות לאבות, שאכלה,

2. ושמואל אמר, מימי חזאל, שנאמר מלכים ב יג כב וְחִזְאֵל מָלַךְ אֲרָם לַחֵץ אֶת־יִשְׂרָאֵל כָּל יְמֵי יְהוֹ אֲחָז, וכתוב מלכים ב יג כג וַיָּחֶן ה' אֶת־וִירְחָמָם וַיִּפֶּן אֱלֹהֵיהֶם לְמַעַן בְּרִיתוֹ אֶת־אֲבֹתָהֶם יִצְחָק וַיַּעֲקֹב וְלֹא אָבָה הַשְׁחִיתָם וְלֹא אִהְיֶה לָכֶם מַעַל־פָּנָיו עַד־עֲתָה אֲזַל מִכָּאן וְאֵילֶךְ הַשְׁלִיכֶם, ולא פנה אל צריח אבות,

3. ר' יהושע בן לוי אמר, מימי אליהו שנאמר מלכים א יח לו וַיְהִי אֲפֻלָּה תַּחַת הַמִּנְחָה, וַיִּגַּשׁ אֱלֹהֵיהוּ הַנָּבִיא וַיֹּאמֶר, ה' אֵל הַיְּהוּדִים יִצְחָק וַיִּשְׂרָאֵל, הֵיוּ אֵם יוֹדֵעַ שֶׁמֶת זֹכֶר צִרִית אֲנִיכֶם יִמָּק וְיִשְׁרָאֵל [פ' שהיו יודע קאי על מש"כ לפני זה ד' אלקי אברהם וגו'] מִדְּקֶאֱמֶר הַיּוֹם [זהו] יוֹדֵעַ וְמוֹ לֵאמֹר, מִכֻּלָּל דְּתַמָּה וְעַל יְדֵי רַחֲמֵי הַחֲסֶד לֵאמֹר [זמן] צִינִי מִחַלל בְּיִשְׂרָאֵל אֵל הַיּוֹם בְּיִשְׂרָאֵל וְאֲנִי עֹבְדָהּ, וּבִדְבָרָהּ עֲשִׂיתִי אֶת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה (וגו'),

4. ורבי יוחנן אמר מימי חזקיהו דכמיז מעתה ועד עולם קנאת ה'

צנאות מעשה זאת, שנאמר [הפסוק מדבר על חזקיהו המלך שנקרא שמו שר שלום] ישעיה ב ה בְּיָדְךָ יִדְּלֶנּוּ בֶן נִתְּנָהּ וְתִהְיֶה הַמְּשֻׁקָּה עַל־שִׁכְמוֹ. [ויקרא שמו] פֶּלֶא יוֹעֵץ אֵל גִּבּוֹר אֲבִיר־עַד שֶׁר־שָׁלוֹם: [למי יקרא השם הזה. רש"י ישעיה], וְלַמְּרִיבָה הַמְּשֻׁקָּה [למלך המרצה המשרה של הקצ"ה לירא מפניו, משרה לשון שררה. רש"י ישעיה],

וְלִשְׁלוֹם אֵם אֵין־קֵץ [וי"ו] [של ולשלו] זו מיקון המלה הוא, הרצה משר' על שכמו, ומה גמול ישלם לו, הנה לשלמו אין קץ ואין קצבה. רש"י ישעיה],

עַל־כֵּסֵּא דָוִד [מרבית הממשלה והשלום יהיה על כסא דוד, ר"ל על המלך היושב על הכסא. מד],

וְעַל־מִמְלַכְתּוֹ [גם על אנשי ממלכתו יהיה מרבית הממשלה והשלום. מד],

לְהַכִּין אֹתָהּ [להשאר עומד על כנה ובסיסה, וחוזר על הכסא ועל העדה. מד],

וְלִסְעָדָהּ [לכל תהיה נופלת. מד],

בְּמִשְׁפָּט וּבְצִדְקָה [ר"ל אם במשפט לבד לא יהיו בראים לזה כי אין הזכות רב כל כך מ"מ יעשה עוד צדקה. מד],

מַעֲתָה וְעַד־עוֹלָם [ועולמו של חזקיהו כל ימיו. רש"י ישעיה],

קִנְיָתָהּ צָבָאוֹת תַּעֲשֶׂה־זֵאת [כל זה הצדקה יעשה על כי יתקנא על מה שחרף סנהריב כלפי מעלה. מד] ולא זכות אבות,

(וגו'. סוף פסוק):

אמר רב אמי, אין מיתה בלא חטא וחטאו של אדם גורם לו מיתה, ואין יסורין בלא עון [והקשה המהרש"א הא מיתה ודאי קשה מיסורין ולמה חושב את מיתה על חטא שהוא שוגג, ויסורין על עון שהוא מויד עיי"ש, וראה תוס'],

אין מיתה בלא חטא, דכתיב יחזקאל יח כ הַנֶּפֶשׁ הַחַטָּאת הִיא תָמוּת, בֶּן לֹא־יִשָּׂא בְּעוֹן הָאָב, וְאָב לֹא יִשָּׂא בְּעוֹן הַבֶּן, צִדְקַת הַצַּדִּיק עָלָיו תִּהְיֶה, וְרָשָׁע הָרָשָׁע עָלָיו תִּהְיֶה (וגו'),

אין יסורין בלא עון, דכתיב תהלים פט לג וּפָקַדְתִּי בְּשִׁבְטִי פִשְׁעֵם וּבִגְּזֵימָם עוֹלָם נֶשְׁכָּם וְנִגְזָעִים הֵיוּ יִסּוּרִים, וקאמר שאין צאין אלף משום פקידת עון,

דף נ"ה ע"ב

אבני חן למסכת שבת

ר' יהושע	פסעתי על דת	חמא	זנית
* רבן גמליא'	פיללתה	חלתה	זרחה תפליתך
הפוך את התיבה	ז	ח	פ
* ר' אלעזר	זעזעתי	הרתעתי	פרחה חמא המודעי
* רבא, ואמרי לה ר' ירמיה בר אבא	זכרת עונשו של דבר	חלית עצמך חולי גדול	פירשת מלחמא

* לפי אלו לא חמא ראובן,

כתנאי [אם חמא ראובן או לא. חרשי הר"ן], פחו כמים אל תותר,

1. ר' אליעזר אומר נטריקון הוא, פ'זתה לשון עמא פזיזא (לקמן פס.). ח'בתה פומה מיהרמ צעמך ומטאמ, ז'לתה זלזלמ,

2. ר' יהושע אומר, פ'סעתי על דת, ח'טאת, ז'נית,

3. ר"ג אומר, פ'ללתה [התפללת] להנלל מן הטאט, ח'לתה ויחל משה (שמות 33), ז'רחה תפלתך,

אמר ר"ג, עדיין צריכין אנו למודעי,

4. [ד] ר' אלעזר המודעי אומר, הפוך את התיבה ודורשה [זחפ, # וזה רובו שנהפך לו שלא חמא], ז'עזעתי [לשון. דס"ה] יראת למטא, ח'רתעתי [ודורש ח' במקום ח'. שט, שהם אותיות המתחלפות], פ'רחה חמא ממך,

לר' אליעזר ור' יהושע טאט, ולרבן גמליאל ולמודעי בקש למטא ולא טאט, # [ולא חשיב רבא, דחשיב רק תנאים]

5. רבא אומר [ע"כ חיו ד' תנאים, ועכשיו מביא דברי רבא שהוא אמורא שגם הוא מוסיף ר"ת כאן], ואמרי לה ר' ירמיה בר אבא [וגם הוא מוסיף את התיבה], ז'כרת עונשו של דבר, ח'לית עצמך חולי גדול מולי גדול, להמאפק לכזוש יצרך, פ'רשת מלחמא:

ראובן [כבר נתפרש לעיל, ואולי מקום סימן זה הוא לעיל בשמתחיל כל האומר ראובן חמא אינו אלא טועה], בני עלי, בני שמואל, דוד, ושלמה, ויואש, סימן:

אמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן, כל האומר בני עלי חמא צאש אש אינו אלא טועה ומיהו, צביון קדשים חטא, שנאמר שמואל א א ג וְשָׁם שְׁנֵי בְנֵי-עָלִי חָפְנִי וּפְנֵחָם פְּהִינִים לָהּ, סבר לָהּ כרב, דאמר רב לקמן צעמעין פנחם לא חמא וילף לה מקרא, ור' יונתן יליף לה לחפני מהאי קרא דמקיש חפני לפנחם, מקיש חפני לפנחם, מה פנחם לא חמא, אף חפני לא חמא,

שקולים כאחת [שכולם צדיקים וגם ראובן שהוא בכלל השנים עשר],

[ועל דרך הפשט יתכן שבלבל ראובן יצועי בלחה מפחדו שלא תלד ליעקב עוד, כי הוא הבכור וחשב לקחת שני חלקים ויפסיד יותר מכל האחים, ולא פחד מאמו כי זקנה היתה, ואולי מתה ולפה, או חשש לכבוד אמו בעבור היותה שפחתה, ולכן נטלה מומנו הבכורה מדה כנגד מדה, וזה טעם ויהיו בני יעקב שנים עשר, כי לא חוליד אחרי כן. אותה"ק בראשית לה כב],

[ראה רש"י על התורה בראשית ל"ה כ"ב וז"ל שכשמתה רחל, נטל יעקב ממטו שהיה נמנה מדיר צאהל רחל, ולא צאהל אהלים, ונמנה צאהל צאהל צא רחוק, ומצע עלצון אמו, אמר אס אמות אמי היתה צרה לאמי, שפחת אמות אמי מהא צרה לאמי, לכן צלצל],

אלא מה אני מקיים בראשית לה כב וַיִּשְׁפֹּב אֶת-פְּלֶהָה פִּילָגֶשׁ אָבִיו [שיכול להתפרש שאכן חמא, אל תפרשה כן, אלא], מלמד שבלבל [הפך. שט] מצעו של אביו # [שבבלה הזמינה מטה מוצעת ליעקב אביו וראובן נכנס והפך ובלבל את המטה] [שהתרעם על שהיה באוהלה של בלחה. שט], ומעלה עליו הכתוב כאילו שכב עמה,

תנאי, ר"ש בן אלעזר אומר, מוצל אותו צדיק [ראובן] מאותו עון [לא חמא ראובן באותו עון], ולא בא מעשה זה לידו [כפל הענין במלים שונים], [פ' ומוכרח לומר שלא חמא, דוכי] אפשר עתיד זרעו [של ראובן] לעמוד על הר עיבל [בדכתיב בדברים כו יג וְאַלֶּה עֲמֻדוֹ עַל-הַתְּקֵלָה בְּהַר עֵיבָל רְאוּבֵן דָּד וְאַשֶׁר וְיִזְבֵּל בְּן וְנַפְתָּלִי] ולומר דברים כו ארור שוכב עם אשת אביו, ויבא חמא זה לידו ויגזור [צו. דס"ה] הקדוש ברוך הוא שיהיו [צניו. רע"י] מן המקללים,

אלא מה אני מקיים, וישכב את בלחה פילגש אביו, עלבון אמו תבע, אמר אם אמות אמי היתה צרה לאמי [פ' אם יעקב היה הולך לרחל אמות אמי, לא הייתי מתרעם, אבל], שפחת אמות אמי תהא צרה לאמי, עמד ובלבל את מצעה,

אחרים אומרים, שתי מצעות בלבל אחת של שכינה ק' היה יעקב עושה צאצאה אהלי נשיו, מעמיד מטה לשכינה, וצאצאו אהל שהוא רואה צו השכינה, הוא צא וכן אותו הלילה, ואחת של אביו,

והיינו דכתיב בראשית מט אז חללת יצועי עלה אמות שס שעלה על יצועי, דהיינו שכינה, מדלג כתיב יצועי עלים, טעם אחר, עד שלא נצנה אהל מועד, היתה שכינה מנזיה צאהלי צדיקים,

(אל תקרי יצועי אלא יצועיי),

ר' אליעזר	פ	ח	ז
פוחה	חבתה	זלתה	

אבני חן למסכת שבת

אלא מה אני מקיים שמואל א ב אשר ישכבון את הנשים?

מתוך ששהו [אויפגעהאלטען, המתורגמן] את קיניהן שהיו מסרצין להקריב שום קרבן אלא בקושי, כדכתיב (שמואל ט, ז) גם צטרס יקטירון את החלב וגו', וכשהיו צוות ויולדות באות ממקום אחר לשילה, להקריב את קיניהן, והן היו משהין מלהקריבם, והנשים לא היו יכולין [יכולות. רע"י] לסמוך עליהם שיקריבו, שלא חלכו אצל בעליהן והיו שותים שם ולא היו חוזרות אצל בעליהן, עד שראו קיניהן קרצין, והיו [ויהיו ?] טהורות לקדשים וליכנס לעזרה, לפיכך מעלה עליהן הכתוב כאילו שכבום שהיו מונעים אותן מפריה ורביה,

[בילקוט המאירי מביא בשם המדרש שהיו לנות בדרך ומונות תחת בעליהן, ומעלה עליהן הכתוב כאילו שכבום בני עלי],

[נמצא דלרב רק פנחס לא חטא, אבל חפני אכן חטא ומפרש אשר ישכבון כפשוטו, אבל לר' יונתן גם חפני לא חטא ומפרש אשר ישכבון, ששהו את קיניהן],

גופא אמר רב, פנחס לא חטא נאשת איש, דאשר ישכבון את הנשים אינו אלא חפני לדור, שנאמר שמואל א יד ג' וְאַחֲרֶיהָ בֶן־אַחֲטוֹב [היה] אָחִי אִיכְבוֹד בֶּן־פִּינְחָס בֶּן־עֲלִי בֶן־ה' וגו' (בשילה) בְּשָׁלוֹ נָשָׂא אִפֹּד, הרי שמיטתו לשבת, ומוזכר עליו שם פנחס אבי אציו,

אפשר חטא בא לידו, והכתוב מייחסו לשבת, ואת בן בנו מייחסו אחריו,

והלא כבר נאמר והכתיב גבי עזריה דנואפס מלאכי ב יב 'יִכְרֹת ה' לְאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂנָה והאי קרא צבא על הנכרית ועל הזונה מישמעתי, כדדשינן ליה צבאו הן הנשרפין, דכתיב לעיל מיניה כי חלל יהודה קדש ה' אשר אהב ובעל צמ אל נכר, ודרשינן כי חלל יהודה קדש זו זונה, וכן הוא אומר לא תהיה קדשה וגו', ער וענה מאהלי יעקב [שלא יהיה לו באהלי יעקב הם בתי מדרשות, שם לא יהיה לו ער ולא עונה, ער הוא תלמיד המעורר לשאול לרבו ספקותיו, ועונה הוא חכם העונה ומשיב על שאלו הספיקות. מדר], ובגיש מנחה לה' צבאן ה',

[ודורש הפסוק] אם ישראל הוא, לא יהיה לו [פי' שהוא לא יהיה] ער מריף להצין ולהורות בחכמים בין החכמים, כדאמרין בעירובין (גג:). אהרנית ערנית, ולא עונה בתלמידים,

ואם כהן הוא לא יהיה לו בן מוגיש מנחה וכלן מייחס כהן מגיש מנחה אחר פנחס, אלא לאו שמע מינה, פנחס לא חטא,

1. אלא הא כתיב שמואל א ב אשר ישכבון? ישכבון כתיב [לשון דחינו רק חפני],

2. והכתיב שמואל א ב כד אל בני פי לא־מוֹ בְּהַשְׁמוּעָה הָשָׁר לְחֵץ שָׁמַע מַעֲבִירִים עִם ה', אציהם היה מוכיחם? א"ר נחמן בר יצחק, בני [לשון יחיד] כתיב,

3. והכתיב מעבירים? א"ר הונא בריה דרב יהושע, מעבירים כתיב,

קשה צעני שם החכם הנזכר כאן [פי' כי בשלמא אי לא היה נזכר שום שם חכם בתורין זה אלא סתמא מעבירים כתיב הוה אמינא בפשיטות דטעות הוא וכו']. מהר"ם, כי אומר אני שטעות גדול הוא, ולא גרסינן לה להא מילתא, שהרי בספרים מוגהים כתיב מעבירים, וגם במסורה הגדולה במקום שמניין שם כל המצוות דלא כתיב [שכמוצ] בהן יו"ד וקורין [דלא קרין. רע"י] ולא נמנה זה, והם מניין על פי החשבון, וזו אציה קשיא, דהאי מעבירים לאו לשון עזירה הוא, אלא לשון ויעבירו קול צמחנה (שמות לו), והכי קאמר להו לא טובה השמועה אשר אנכי שומע את עם ה' מעבירים ומכריזין וקוצלים עליהם, והאי מעבירים לשון רבים הוא, ואע"פ ה' קאי ולא אצני עלי, שהרי הם היו עוזרים, ולא היו מעבירים את אחרים,

4. והכתיב בני בליעל [דהיינו שקורא בן לשני האחים]? מתוך שהיה לו לפנחס למחות לחפני ולא מיחה, מעלה עליו הכתוב כאילו חטא,

א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן, כל האומר

דף נ"ו ע"א

בני שמואל חטאו צמק שומד והטיית דין [בדכתיב], אינו אלא טועה, שנאמר שמואל א כה א וַיְהִי פֶּאֶשֶׁר זָקֵן שְׁמוּאֵל וַיֵּשֶׁם אֶת־בָּנָיו שְׁפָטִים לְיִשְׂרָאֵל: ב וַיְהִי שְׁמִי־גִנּוּ תִּבְכוּ ר' יו אל חשם משנהו אביה שפטים בבאר שבע: ג וְלֹא־הָלְכוּ בָנָיו בְּדַרְכֵּיו וַיִּטּוּ אַחֲרֵי הַבָּעַע וַיִּקְחוּ־שָׂחַד וַיִּטּוּ מִשְׁפָּט, בדרכיו הוא דלא הלכו, מיחמא נמי לא חטאו,

אלא מה אני מקיים שמואל א כה ג וַיִּטּוּ אַחֲרֵי הַבָּעַע וַיִּקְחוּ־שָׂחַד וַיִּטּוּ מִשְׁפָּט, שלא עשו כמעשה אביהם, שהיה שמואל הצדיק [שכל מה שעשה היה לטובת אחרים, ולא להנאת עצמו] מחזור בכל מקומות ישראל, ודן אותם בעריהם,

שנאמר שמואל א ז טז וְהָלַךְ מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה, וסבב

בית־אל [שם עיר בארץ ישראל],

אבני חן למסכת שבת

שנאמר, שמואל א יח יד ויהי דוד לבל דרכיו משפיל וה' עמו וגו', אפשר חמא בא לידו, ושכינה עמו [אלא ודאי לא חמא],

אלא מה אני מקיים שמואל ב יב ט מדוע בזית | את־דבר ה' לעשו | תִּהְיֶה הָרַע בְּעֵינֵי אֶת אֲוִרְיָה הַחֲתָנִי הַכִּיתִּי בַחֶרֶב וְאֶת־אִשְׁתּוֹ | [בת שבע] לַקָּהֶת לָךְ לְאִשָּׁה וְאֶתוֹ | הִרְגֵּת בַּחֶרֶב בְּנֵי עַמּוֹ |?

שביקש לעשות לשכנ עמה, קודם שקבלה גט, שהיה צעלה שולח לה מן המלחמה, שאם ימות לא תחזיק ליצוס, או שמא יהרג ואין מעיד עליו, ותמעגן אשמו, או שמא יחא שבו, כדאמרינן לקמן כל היוצא למלחמה צית דוד כו, ולא עשה,

[אין זה דרשה גמורה, שהרי יש הרבה בנ"ך פסוקים לעשות הרע וגו' ולא דרשינן שביקש לעשות ולא עשה, אלא הוא דרשה בעלמא לחזק מה שהיה ידוע להם שדוד לא חמא],

אמר רב [על המימרא שמביא בשם רבי], רבי דאתי מדוד, מהפך ודריש בזכותיה דדוד, [ודורש הפסוק בן] שמואל ב יב ט מדוע בזית | את־דבר ה' לעשו | תִּהְיֶה הָרַע בְּעֵינֵי אֶת אֲוִרְיָה הַחֲתָנִי הַכִּיתִּי בַחֶרֶב וְאֶת־אִשְׁתּוֹ | לַקָּהֶת לָךְ לְאִשָּׁה וְאֶתוֹ | הִרְגֵּת בַּחֶרֶב בְּנֵי עַמּוֹ |,

רבי אומר, משונה רעה זו, מכל רעות שבתורה כמצינו וצלושה, שכל רעות שבתורה כתיב בהו ויעש, וכאן כתיב לעשות, שביקש לעשות ולא עשה [שלא שכב עמה באיסור, אבל שאר דברים עשה שלא כדין],

[ודורש המשך הפסוק, מה שעשה שלא כדין] שמואל ב יב ט | את אֲוִרְיָה הַחֲתָנִי הַכִּיתִּי בַחֶרֶב, שהיה לך לדונו בסנהדרין על שמד צמלמו, כלקמן, ולא דנת,

[ועוד עשית שלא כדין, שהיה לך לקדשה שהרי קדושין תופסין בה] וְאֶת־אִשְׁתּוֹ | לַקָּהֶת לָךְ לְאִשָּׁה, ליקוחין יש לך בה קדושין תופסין בה, שאינה אשת איש, כדשמואל,

דא"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן, כל היוצא למלחמת בית דוד, כותב גט כריתות על תנאי, שאם ימות תהא מגורשת מעכשיו, ופעמים שהוא טרוד בצלמו, ושולחו מן המלחמה לאשתו,

שנאמר שמואל א יז יח ואת עשרת חרצי החלב האלה [ראה בניצוצי הש"ס דרוש נאה למה מביא את חרצי החלב כאן] תביא לשר־האלף, ואת־אחיה תפקד לשלו |, ואת־ערפתם תקח צמלמת שאלו כתיב,

מאי ערופתם? תני רב יוסף, דברים המעורבים בינו לבינה היינו קדושין תקם, תצטל על ידי גט, שמציא להם מן המלחמה,

והגלגל [הוא מקום שהיה שם מקודם ע"ז של הכנעניים] שהיו מעמידים גל אבנים וכדומה] כמש"כ בשופטים ג יט והוא שבו מן־הפסילים אשר את־הגלגל וביחושע ה' ויאמר ה' אליהו | שֶׁעַ הַיָּם גָּלוּ | תִּי אֶת־הָרֶפֶת מִצִּדֶּיךָ מִעֲלֶיךָ וַיִּקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם | הַהוּא גִלְגָל עַד הַיּוֹם הַזֶּה |,

והמצפה [בראשית לא מח ויאמר לכן הגל הזה עד ביני ובינה היו |ם עליך] קרא־שמו | גלעד: | מִטָּה וְהַמִּצְפָּה אֲשֶׁר אָמַר יִצְחָק ה' בִּינִי וּבִינָה כִּי נִסְתַּר אִישׁ מִרְעֵהוּ: | ומקום זה נזכר הרבה בנ"ך],

ושפט את־ישראל את כל־המקו' מו' ת האלה # [וזה שבא לכל מקום רק פעם אחת בשנה, היה בשביל שהיה צריך להגיע להרבה מקומות],

והם לא עשו כן, אלא ישבו בעריהם, כדי להרבות שחר לחזניהן שמשיהם, שזכרין אותן לילך ולהזמין את הנקראים לדין, ולסופריהן לסטרי צירורין ולאגרות שוס,

כתנאי [אם בני שמואל חמו את המשפט], שמואל א כח ג ויפנו אחרי הבצע,

1. ר' מאיר אומר, חלקם שאלו בפיהם מעשר ראשון הראוי להם, שלום היו, שאלו צפיהם, מתוך שהיו גדולי הדור ושופטים, לא היו מועזים מהם, ושאר לויים עניים מנעטרים, ולר' מאיר לא חטאו צהטיית משפט,

2. רבי יהודה אומר, מלאי [merhandise] המילו על בעלי בתים נותנים להן פרגמטיא לעסוק בה ולתת להם השכר, ומתוך כך היה נמשך לזם להטות דין כשצדיק לפניהן לדון, והיינו חטאים,

3. ר' עקיבא אומר, קופה יתירה יותר מן הראוי של מעשר נטלו בזרוע,

4. ר' יוסי אומר, מתנות זרוע לתיים וקיצה נטלו בזרוע והם לא היו כהנים,

לשנא אחרינא מתנות לויא, כגון מעשר, וקרא כתיב ונתן לכהן, ודרשינן ולא שיטול מעצמו, כשיטת חולין צפרק הזרוע (קלג), והוא הדין לכל מתנות כהונה ולויא:

[ראה קובץ "סיני" כרך קל"ז דף צ"ה שמנתח את כל הענין באר היטב. וגם לשון רש"י ד"ה משונה רעה זו "כמצינוה וצלושה" מהו?]

א"ר שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן, כל האומר דוד חמא צנת שבע, קודם שקבלה גט אינו אלא טועה,

[בשם הדברי חיים שמעתי בדרך צחות, מי שאומר שדוד חמא אין חסרונו של אדם זה רק שהוא טועה, אלא הוא גם מין ואפיקורס],

אבני חן למסכת שבת

[וממשך שאת"פ שעשית שלא כהוגן בהריגת אוריה, ובבעילת בת שבע, מ"מ איך נענש ע"ז] שמואל ב יב ט וְאֵתוֹ הָרַגְתָּ בְּחֶרֶב בְּנֵי עַמּוֹן וְכַלּוּמִן שְׁהוּגִים צִנִּי עִמּוֹן שֶׁלֹּא מִדַּעֲמֶךָ, מִזֶּה חָרַב בְּנֵי עַמּוֹן אִי אַתָּה נִעְנָשׁ עָלָיו [פ'] אף שנהרגו בו עוד אנשים אחרים מישראל עם אוריה, אין אתה נהרג על אותו חרב, כי אתה לא צוית אלא על אוריה, והיה לו ליואב לעשות אופן שאוריה לבדו ייהרג, ולכן ודאי דאין אתה חייב בזה. בן יהוידע], אף אוריה החתי אי אתה נענש עליו,

מאי טעמא? מורד במלכות הוה, דאמר ליה שמואל ב יא יא
וַיֹּאמֶר אֲרִיָּה אֶלְדָּוִד הָאִרְוֵנוּ וַיִּשְׂרָאֵל וַיַּהֲרֹגָה יְשָׁכִים בְּסִבּוֹת וְאֶדְנִי יוֹ אָב, וְעַבְדִּי אֶדְנִי, עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה חָנִים וְאִנִּי אָבוֹא אֶל־בֵּיתִי לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת וְלִשְׁכַּב עִם־אִשְׁתִּי חָדָּךְ וְחִי נַפְשְׁךָ אִם־אֶעֱשֶׂה אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה, לֹא־אֹרַח אֶרְעָא לְקַבֵּל עָלָיו מְרוֹט אַחֲרִים [אדוני יואב] צפני המלך,

אמר רב, כי מעיינת ביה בדוד, לא משכחת ביה [שום עון] בר
מודאוריה, דכתיב מלכים א טו ה אֲשֶׁר עָשָׂה דָּוִד אֶת־הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי ה' וְלֹא־יָסַר מִכָּל אֲשֶׁר צִוָּהוּ כָּל יְמֵי חַיָּיו רַק בְּדָבָר אֲוִרְיָה הַחֲתָנִי מִקְרָא כְּמִצַּי כֶּךָ, דַּבֵּר אֲוִרְיָה, שָׁגַרס לוֹ שִׁהֲרַג, אֲכַל צִנֹּת שִׁנֵּי לֹא חֲטָא, [פ'] הגם שדוד באמת לא חטא, אבל זה לבד שדברו ברחובות על זה, היינו "דבבר אוריה החתי" זה נחשב לדוד לחטא. ע"פ ניצוצי הש"ס בשם ר' ברוך מסערט זצ"ל,

אביי קשישא רמי דרב אדרב, מי אמר רב הכי [שלא היה בו שום
חטא חוץ ממה שגמר לו לאוריה ליהרג], והאמר רב קיבל דוד לשון
הרע לקמיא מפרש קשיא,

ספר שמואל ב פרק ט

א וַיֹּאמֶר דָּוִד הִכִּי יָשִׁיעוּ ד' אֲשֶׁר נֹתַר לְבֵית שְׂאוּל וְאֶעֱשֶׂה עִמּוֹ חֶסֶד בְּעֵבֹר יְהוָה וְנָתַן ב' וְלְבֵית שְׂאוּל עֲבָד וְשִׁמּוֹ צִיבָא וַיִּקְרְאוּ לוֹ אֶל־דָּוִד וַיֹּאמֶר הִמְלֵךְ אֵלָיו הָאֵתָה צִיבָא וַיֹּאמֶר עֲבָדָהּ ג וַיֹּאמֶר הִמְלֵךְ הָאָפֶס עוֹד אִישׁ לְבֵית שְׂאוּל וְאֶעֱשֶׂה עִמּוֹ חֶסֶד אֵל הַיּוֹם וַיֹּאמֶר צִיבָא אֶל־הִמְלֵךְ עוֹד בֶּן לִיתוֹ נָתַן נָכָה רְגָלָם: ד וַיֹּאמְרוּ לוֹ הִמְלֵךְ אֵיפָה הוּא וַיֹּאמֶר צִיבָא אֶל־הִמְלֵךְ הִנֵּה־הוּא בֵּית מְכִיד בֶּן־עֲמִיאל בְּלוֹ דָּבָר: ה וַיִּשְׁלַח הִמְלֵךְ דָּוִד וַיִּקְחֵהוּ מִבֵּית מְכִיד בֶּן־עֲמִיאל מִלּוֹ דָּבָר: ו וַיָּבֵא מִפִּיבִשֶׁת בֶּן־יְהוָה נָתַן בֶּן־שְׂאוּל אֶל־דָּוִד וַיִּפֹּל עַל־פְּנָיו וַיִּשְׁתַּחוּ וַיֹּאמֶר דָּוִד מִפִּיבִשֶׁת וַיֹּאמֶר הִנֵּה עֲבָדָהּ: ז וַיֹּאמֶר לוֹ דָּוִד אֶל־תִּידָא כִּי עָשָׂה אֶעֱשֶׂה עִמָּךְ חֶסֶד בְּעֵבֹר יְהוָה נָתַן אֲבִיךָ וַהֲשִׁבְתִּי לָךְ אֶת־כָּל־שָׂדֶה שְׂאוּל אֲבִיךָ וְאֵתָה תֹאכֵל לָחֶם עַל־שְׁלֹחֲנֵי תְּמִיד:

גופא, רב אמר, קיבל דוד לשון הרע, דכתיב שמואל ב ט ד וַיֹּאמְרוּ לוֹ הִמְלֵךְ אֵיפָה הוּא, וַיֹּאמֶר צִיבָא אֶל־הִמְלֵךְ הִנֵּה־הוּא בֵּית מְכִיד בֶּן־עֲמִיאל, בְּלוֹ דָּבָר אִינוּ חֲסִס צְמוּרָה, וְהוּא מִלָּא מִלָּא דַּבֵּר וְחֲסִס צְמוּרָה [פ'] שהלשון הרע היה שציבא אמר על מפיבושת שאינו ת"ח, ובאמת היה ת"ח],

וכתיב שם פסוק ה וַיִּשְׁלַח הִמְלֵךְ דָּוִד וַיִּקְחֵהוּ מִבֵּית מְכִיד בֶּן־עֲמִיאל מִלּוֹ [מלשון "מלא" דהיינו בתורה] דָּבָר,

מכרי חזייה דשקרא הוא ממחילה מלאו שקרן כן [שציבא אמר שאינו
ת"ח, ואח"כ נמצא שאכן היה ת"ח],

ספר שמואל ב פרק טז

א וְדָוִד עָבַר מִעֵט מְהֵרָאשׁ וְהִנֵּה צִיבָא נָעַר מִפִּיבִשֶׁת לִקְרָאתוֹ וַיְצַמֵּר חֲמִידִים חֲבָשִׁים וְעַל־יָדָם מֵאֲתִים לָחֶם וּמִנָּה צִמּוּקִים וּמִנָּה קִיץ וְנָבֵל יוֹן: ב וַיֹּאמֶר הִמְלֵךְ אֶל־צִיבָא מַה־זֶּה לָּךְ וַיֹּאמֶר צִיבָא תַּחֲמוּ רַיִם לְבֵית־הִמְלֵךְ לְרֹכֵב וְלַחֲלָחֶם [וְהַלָּחֶם] וְתַקִּיץ לְאָבוֹל הַנָּעֲרִים וְתִינן לְשֹׁתוֹת הִנֵּנִי בְּמִדְבָּר: ג וַיֹּאמֶר הִמְלֵךְ וְאֵיךְ בֶּן־אֶדְנִיָּה [פ'] מִפִּיבִשֶׁת בֶּן יְהוֹנָתָן [וַיֹּאמֶר צִיבָא אֶל־הִמְלֵךְ הִנֵּה יוֹ שֶׁב בִּירוּשָׁלַם כִּי אָמַר הָיוּ שְׂכִיבֵי לִי בֵּית יִשְׂרָאֵל אֵת מַמְלָכוֹת אֲבִי: ד וַיֹּאמֶר הִמְלֵךְ לְצִבָא הִנֵּה לָּךְ כָּל אֲשֶׁר לְמִפִּיבִשֶׁת וַיֹּאמֶר צִיבָא הִשְׁתַּחֲוִיתִי אֶמְצִא־חֵן בְּעֵינֶיךָ אֶדְנִי הִמְלֵךְ:

שאבשלום היה מולך בירושלים ודוד ברח מפחד, וברוך מצא ציבא, ושאלו איפה מפיבושת בן יהונתן, ואמר לו שהוא בירושלים, שחושב שאבשלום יהרוג את דוד, וידעו את אבשלום למורד במלכות, והרגו גם אותו, ותשוב המלוכה אליו שהוא נכד שאול, וזוהו כעם דוד ונתן כל הרכוש שהיה למפיבושת שקיבלה לדוד לעיל פרשה ו נתנה לציבא,

כי הדר אלשין עילויה, מ"ט קיבלה מיניה ניצא על מפיושת,
כשהיה דוד צורם מפני אבשלום, מאי טעמא קציל מנייה # [פ'] בא להגדיל את חטאו של דוד, שהרי גם אמת הוי לשון הרע, אבל כיון שניכרין דברי אמת, אין חמטנה גדולה כל כך, אבל כאן שידע שציבא הוא שקרן, נעשית החמטא יותר גדולה?]

דכתיב שמואל ב טז ג וַיֹּאמֶר הִמְלֵךְ וְאֵיךְ בֶּן־אֶדְנִיָּה, וַיֹּאמֶר צִיבָא
אֶל־הִמְלֵךְ הִנֵּה יוֹ שֶׁב בִּירוּשָׁלַם כִּי אָמַר הָיוּ שְׂכִיבֵי לִי בֵּית יִשְׂרָאֵל
אֵת מַמְלָכוֹת אֲבִי וְגו',

ומנא לן דקיבל מיניה, דכתיב שמואל ב טז ד וַיֹּאמֶר הִמְלֵךְ לְצִבָא
הִנֵּה לָּךְ כָּל אֲשֶׁר לְמִפִּיבִשֶׁת, וַיֹּאמֶר צִיבָא הִשְׁתַּחֲוִיתִי,
אֶמְצִא־חֵן בְּעֵינֶיךָ אֶדְנִי הִמְלֵךְ,

ושמואל אמר, לא קיבל דוד לשון הרע [פשטא דלישנא משמע, דשמואל ס"ל דבאמת היה בן שמפיבושת היה סובר שיחזור המלוכה אליו. שפת אמת], **דברים הניכרים הוא ביה צמפיושת, כשהרג אבשלום [בן דוד]** וזמר דוד למלכותו וכל לפניו, **דכתיב שמואל ב יט כה וּמִפִּבִּשֶׁת בֶּן־שְׂאוּל** [אף שהיה נכדו, שהרי היה בן יהונתן מ"מ קורא לו בנו, וכן לקמן נצא בר נצא. וראה מנחת יהודה] יֵרֵד לְקִרְיַת הִמְלָךְ, וְלֹא־עָשָׂה [פ'] רַחֲמִין [רגליו, וְלֹא־עָשָׂה [תיקן שער] שְׁפָמוֹ, וְאֶת־בְּגָדָיו לֹא כִפְסָם לְמִדְּחָיו ס' לָכֵת הִמְלָךְ עֲרִידָיו ס' אֲשֶׁר־בָּא בְּשָׁלוֹם וְגו',

כסבור דוד שניכרים דברי ניצא, שננטער [מפיבושת] על שחור דוד, ולא קישט עצמו, ועוד היה מנפה [מפיבושת] שכשיוציאו צמלכות יתנאה וימספר, לכך לא קבל [דוד] דבריו [של מפיבושת], ואמר לו [דוד למפיבושת] אמה וניצא ממלכן השדה,

אבני חן למסכת שבת

והוא השיבו קשה, אין לי לנעוק אלא על מי שהציאך הלום [הקב"ה], הנה שמנעור על שובו, ואם לא שראה צו דברים הניכרים, היה חוזר ממנו שאמר הנה לך כל אשר למפיצושת, ואף על פי שמהר ואמר לו מתחלה הנה לך כל אשר למפיצושת, אין זו קבלה, כי כל זמן שלא היה דוד שצ למלכותו, יודע היה [ציבא] שאין מתנתו ממנה, ולא אמר לו אלא על תנאי, אם יראה אמת בדבריו,

ובתיב בהמשך בפסוק בו ויהי פירבא ירושלם לקראת המלך, ויאמר לו המלך למיה ל' אלהיך עמי מפיצושת [למאמ מירושלים כשיצאתי. רש"י שמואל]: בו ויאמר אדני המלך עבדי רמני [לשון רמאות], פירבא עבדיך אחבשה לי החמו ר' וארפב עליה, ואלה את המלך, פי פסח

דף נ"ו ע"ב

עבדיך [ואינו יכול לילך כגלי. רש"י שמואל], והלכתי לחבוש את החמור, ובתוך כך הלך הוא לבדו ולא יכולתי ללכת יחיד. מר]: בת וירגל [ענין רכילות ולשה"ר. מצו] בעבדיך אל-אדני המלך, ואדני המלך במלואה האל' הים [לדעת האמת והשקר. מר] ועשה הפו' ב' בעיניך [ולזה עשה כאשר טוב בעיניך כי ראי לא חטא מן האמת. מר]:

כט פי ל' א' הנה בל-בית אבי פי אם-אנשי-מנת לאדני המלך [פי' ששאל רצה להרוג את דוד] ותשת את-עבדיך באכלי שלחנה [לעיל פ"ט ז'] ומה-ישלי עו' ד צדקה ולועק עו' ד אל-המלך: ל' ויאמר לו המלך למיה תדבר עו' ד דבריה, אמרתי אתה וציבא תחלקו את-השדה: לא ויאמר מפיצושת אל-המלך גם את-הכל יקח, אחרי אשר-בא אדני המלך בשלו'ם אל-ביתו',

אמר לו [מפיצושת לדוד], אני אמרתי מתי תבא בשלום [פי' הייתי מצטער על שברחת], ואתה עושה לי כך, לא עליך יש לי תרעומות, אלא על מי שהביאך בשלום [היינו על הקב"ה],

היינו דכתיב דברי הימים א ח לד ובן-יהו' נתן מריב בעל, וכי מריב בעל שמו, והלא מפיצושת שמו, אלא מתוך שעשה מריבה עם בעליו [הקב"ה],

יצתה בת קול ואמרה לו, נצא [מתקוטט. שט] בר [בנו של שאול שגם הוא היה] נצא,

נצא הא דאמרן,

בר נצא [שגם שאול חלק על הקב"ה], דכתיב שמואל א טו ה וציבא שאול עד-עיר עמלק וירב בנחל, אמר רבי מני, על עסקי נחל ומה על נפש אחת אמרה תורה הנה עגלה ערופה צמח, נפשות הללו על אחת כמה וכמה [שחלק על מוח שצוה הקב"ה להכרית את עמלק, ששמואל אמר לו בשם ה' לילחם בעמלק, וכאשר הלך להלחם רב ודן בעצמו ולא היה ישר בעיניו להרוג עם רב], אם גדולים חטאו, קטנים מה חטאו,

אמר רב יהודה אמר רב, בשעה שאמר דוד למפיצושת אתה וציבא תחלקו את השדה, יצתה בת קול ואמרה לו, רחבעם [בנו של שלמה המלך, ואשתו היתה נעמה העמונית] וירבעם יחלקו את המלוכה,

אמר רב יהודה אמר רב, אילמלי לא קיבל דוד לשון הרע, לא נחלקה מלכות בית דוד, ולא עבדו ישראל ע"ז שעל ידי שנחלקה המלוכה, העמיד ירבעם העגלים, שלא יעלו ישראל לירושלים לממשלתו של רחבעם, ולא גלינו מארצנו:

אמר ר' שמואל בר נחמני א"ר יונתן, כל האומר שלמה חטא צעודא זכא [ראו ברבינו נשים חטא. שפת אמת] אינו אלא טועה, שנאמר מלכים א יא ד ויהי לעת זקנת של' מוח נשיו הפו' את-לכבו' אחרי אל' הים אחרים ול' אלהיה לכבו' שלם עמה' אל' ה'יו פלכב דיויד אביו, כלכב דוד אביו הוא דלא הוה, מיחטא נמי לא חטא,

אלא מוח אני מקיים מלכים א יא ד ויהי לעת זקנת של' מוח נשיו הפו' את-לכבו' אחרי אל' הים אחרים?

ההיא כרבי נתן דשני קרא הפו' ללכת והוא לא הלך, דר' נתן רמי, כתיב ויהי לעת זקנת של' מוח נשיו הפו' את-לכבו', והכתיב פלכב דיויד אביו, כלכב דוד אביו הוא דלא הוה, מיחטא נמי לא חטא?

הכי קאמר ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הפו' את לבבו ללכת אחרי אלהים אחרים, ולא הלך [וכ"ה לעיל ע"א על דוד שביקש לעשות ולא עשה],

והכתיב מלכים א יא ז אז יבנה של' מוח במה לכמו' ש' שפין מו' אב בדר אשר על-פני ירושלם ולמלך שפין בני עמו? שבקש לבנות ולא בנה,

אלא מעתה יהושע ח אז יבנה יהושע מזבח לה' [וכי נפרש] שבקש לבנות ולא בנה, אלא דבנה, הכא נמי דבנה קשיא היא?

אלא מהכא חילף דלא צנה, דרתניא, רבי יוסי אומר, מלכים ב כג יג ואת-הבמו' ת אשר | על-פני ירושלם, אשר מימין להר- (המשוחה) [הפושחית] [ראה פרש"י במלכים שכתב הוא הר המשחה, וכיון שהזכיר את שמו ע"ז ע"ז שינו שמו לנגא. עכ"ל. מוס"ה] לשון שמו, דמתרגמינן משחא, והוא הר הזיתים אשר בנה של' מוח מלך-ישראל

אבני חן למסכת שבת

לְעִשְׁתָּרֶת אֶשְׁקֵץ צִידָנִים וְלָכְמוֹ שֶׁשְּׁקֵץ מוֹאֵב וְלַמִּלְכָּם חֵן עֲבַת בְּנֵי־עַמּוֹן מִמָּוֶה הַמֶּלֶךְ וְגו',

במתניתא תנא, אותו היום, שהכנים ירבעם שני עגלי זהב ציוס שהעמיד ירבעם את העגלים, אחד בבית אל, ואחד ברן, נבנה נצנה נרין אחד, נאומה שרטון שגדל שם צימי שלמה צריך אחד נרין כוך קטן מלידין, שטושין מן קניס ומן ערצה, ומאז נתוספו צמים על צמים, וזהו איטליאה שם העיר של יון והיא ממדינת יון, וכשנטלה רומי מלכות יוונים, לכדוהו ונהפך להם:

ספר מלכים ב פרק כב

א בְּיָשָׁמְנָה שְׁנֵה יִשְׁהוּ בְּמִלְכּוֹ וְשֶׁלֹּא יָשִׁים וְאַחַת שְׁנֵה מֶלֶךְ בִּירוּשָׁלַם וְשֶׁם אִמּוֹ יִרְדֵּה בַת־עֲדֵיה מִבְּצָתָה: ב וַיַּעַשׂ הַיֵּשֶׁר בְּעֵינֵי ה' וַיִּלְךָ בְּכָל־דֶּרֶךְ דָּוִד אָבִיו וְלֹא־יָסַר יָמִין וּשְׂמֹאל: ג וַיְהִי בִשְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה שְׁנֵה לְמֶלֶךְ יִשְׁהוּ שָׁלַח הַמֶּלֶךְ אֶת־שָׁפָן בֶּן־אֲצִלְיָהוּ בֶן־מִשְׁלֵם הַסֹּפֶר בֵּית ה' לֵאמֹר: ד עֲלֵה אֶל־חֲלֻקְתּוֹ הַבֵּתָן הַגָּדוֹל וַיְהִי אֶת־הַכֶּסֶף הַמּוֹקֵב בֵּית ה' אֲשֶׁר אָסְפוּ שְׁכָרֵי הַסֹּפֶר מֵאֵת הָעָם: [וגו'] ח וַיֹּאמֶר חֲלֻקְתּוֹ הַבֵּתָן הַגָּדוֹל עַל־שָׁפָן הַסֹּפֶר סֹפֶר הַתּוֹרָה מִצְאֵתִי בְּבֵית ה' וַיִּתֵּן חֲלֻקְתּוֹ אֶת־הַסֹּפֶר אֶל־שָׁפָן וַיִּקְרָאֻהוּ: ט וַיָּבֵא שָׁפָן הַסֹּפֶר אֶל־הַמֶּלֶךְ וַיֵּשֶׁב אֶת־הַמֶּלֶךְ דָּבָר וַיֹּאמֶר הַתִּיכּוֹ עֲבָדֶיךָ אֶת־הַכֶּסֶף הַמּוֹקֵב בְּבֵית ה' וַיִּתְּנֻהוּ עַל־יַד עוֹשֵׂי הַמִּלָּאָה הַמִּסְקָדִים בֵּית ה': י וַיִּגֹּד שָׁפָן הַסֹּפֶר לְמֶלֶךְ לֵאמֹר סֹפֶר נָתַן לִי חֲלֻקְתּוֹ הַבֵּתָן וַיִּקְרָאֻהוּ שָׁפָן לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: יא וַיְהִי בִשְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה שְׁנֵה אֶת־דְּבָרֵי סֹפֶר הַתּוֹרָה וַיִּקְרַע אֶת־בְּגָדָיו: יב וַיִּצְוֵה הַמֶּלֶךְ אֶת־חֲלֻקְתּוֹ הַבֵּתָן וְאֶת־אֲחִיקָם בֶּן־שָׁפָן וְאֶת־עַבְדּוֹ בֶּן־מִיכָיָה וְאֵת שָׁפָן הַסֹּפֶר וְאֵת עוֹשֵׂי עֲבֹד־הַמֶּלֶךְ לֵאמֹר: יג לָכוּ דַרְשׁוּ אֶת־הַבְּעִיר וְהַבְּעִירֵם וְהַבְּעִיר עַל־יְהוֹדָה הַסֹּפֶר הַנִּמְצָא הִנֵּה בְּיָדוֹ לֵה חֲמַת ה' אֲשֶׁר־הָיָה נִצָּתָה כִּנּוּ עַל אֲשֶׁר לֹא־אֲשָׁמְעוּ אֲבֹתֵינוּ עַל־דְּבָרֵי הַסֹּפֶר הַזֶּה לַעֲשׂוֹת בְּכָל־הַפְּתוּב עֲלֵינוּ: וְגו',

א"ר שמואל בר נחמני, א"ר יונתן, כל האומר יאשיהו חמא דכמיז שז אל ה', משמע דחטא מעיקרא, אינו אלא טועה, שנאמר מלכים ב כב בַּיַּעַשׂ הַיֵּשֶׁר בְּעֵינֵי ה', וַיִּלְךָ בְּכָל־דֶּרֶךְ דָּוִד אָבִיו,

אלא מה אני מקיים מלכים ב כג כה וְכִמְהוּ לֹא־הָיָה לִפְנֵי מֶלֶךְ אֲשֶׁר־שָׁב אֶל־ה' בְּכָל־לִבּוֹ וּבְכָל־נַפְשׁוֹ וּבְכָל־מַאֲדוֹ כָּל תּוֹרַת מֹשֶׁה וְאַחֲרָיו לֵאמֹר כִּמְהוּ וְגו' [הרי שחטא ועשה תשובה]?

[ומתוך ששב אינו שחטא בעריות וכדומה, ואח"כ עשה תשובה, אלא] שכל דיין [דין] שרן מבן שמונה [מ?] ששז על כסא מלכותו [ראה הפסוקים לעיל], דכמיז כן שמונה שנה וְגו' עד [שהיה בן] שמונה עשרה שנהא חלקיה את הספר, ועיין ודקדק במורה ודלימיה ככתב ובעל פה, והבין שמה טעה דנינא החזירן להן [לאלו שחייבם בדין מנכסין],

שמה תאמר [שאין כאן צדקות, אלא ש] נטל מזה ממי שנמן לו מחילה ונתן לזה [ולא הוציא המעות מנכסין]? תלמוד לומר לומר שמואל ב כג כה וְכִמְהוּ לֹא־הָיָה לִפְנֵי מֶלֶךְ אֲשֶׁר־שָׁב אֶל־ה' בְּכָל־לִבּוֹ וּבְכָל־נַפְשׁוֹ וּבְכָל־מַאֲדוֹ כָּל תּוֹרַת מֹשֶׁה וְאַחֲרָיו לֵאמֹר כִּמְהוּ שְׁנָתָן לָהֶם מִשְׁלֹל,

ופליגא דרב [אדרב יונתן, דרב סבר שיאשיהו חמא], דאמר רב, אין לך

[מביא ראיה שלא שלמה בנאם, דכי אפשר לומר שבמות אלו שבנה שלמה [שמלך לערך בשנת 2924, ע"פ סדרה"ד] ביער יאשיה שהיה אחריו הרבה, שיאשיהו התחיל מלכותו לערך 3285 היינו לאחר 361 שנה, שכן היה סדר הדורות: שלמה, רחבעם, אביה, אסא, יהושפט, יורם, אחזיה, עתליה, יואש, אמציה, עוזיה, יותם, אחז, חזקיה, מנשה, אמון, יאשיהו] אפשר בא אסא ולא ביערם, יהושפט ולא ביערם, עד שבא יאשיה וביערם, והלא כל ע"ז שבארץ ישראל, אסא ויהושפט ביערום?

אלא מקיש ראשונים מקיש את ציניו של שלמה לאחרונים לציניו של יאשיהו, מה אחרונים לא עשו מה יאשיהו לא עשה בעור זה ותלה בהן לשבח ותלו בו מן השמים לשבח, הוילי וציער השאר שנעשה משמט יהושפט, אף ראשונים לא עשו שלמה לא עשה צנין זה, ותלה בהן לגנאי ותלו בו לגנות מתוך שלא מיחה בנשיו [פי' שכל הע"ז שנבנו עד ימי יאשיה חשיב כאילו בנאם שלמה, וכל אלו שנתבערו מימי שלמה עד יאשיהו חשיב כאילו הוא ביערם],

[לא שייך למימר חבא מקום הניחו לו אבותיו להתגדר בו, כדאמר בפ"ק דחולין ז., גבי נחש נחשת שבער חזקיה? דהתם לא ביערוהו אבותיו שהיו יראים לבערו לפי שעשאו משה על פי הדבור אבל חבא למה די ומניחים מלבערם. תוס'],

והבתיב מלכים א יא וַיַּעַשׂ שְׁלֹמֹה הָרַע בְּעֵינֵי ה' [ולא נחא להו לשנויי דקאי על ריבוי נשים? ו"ל כמ"ש מהרש"א דבעיני ה' משמע דבעיני ע"ז מיירי. שפת אמת?] אלא מפני שהיה לו למחות בנשיו ולא מיחה, מעלה עליו הכתוב כאילו חטא,

1. אמר רב יהודה אמר שמואל, נוח לו לאותו צדיק שיהא שמשו למטוב עניס ולשאזב מים בשכר לדבר אחר לעזודה זרה [ו"ל כפשוטו כדמצינו במדרש ריש פרשת וארא נוח לו לשלמה שיהא גורף כיבין שלא נכתב עליו וכו', שפת אמת], ואל יכתב בו וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי ה' ללמדך שקה המוכסה צמי שצידו לימחות,

2. אמר רב יהודה אמר שמואל, בשעה שנשא שלמה את בת פרעה, הכניסה לו אלף מיני זמר כלי שיר, ואמרה לו, כך עושין לעבודה זרה פלונית, וכך עושים לע"ז פלונית, ולא מיחה בה,

3. אמר רב יהודה אמר שמואל, בשעה שנשא שלמה את בת פרעה, ירד גבריאאל [ראה פי' אהבת איתן בעין יעקב פי' נאה] ונעץ קנה בים ועלה בו שִׁירָטוֹ וְשָׁרְטוֹן מִדָּבָר כּוֹ, עד שנסף והולך וגדל, שרטון חול ורפש וטיט שהים גורש, ועליו נבנה כרך גדול [של רומי] שהוא מוצר לישראל, והוא איטילא של יון במסכת מגילה (ו:),

אבני חן למסכת שבת

עד כאן למדנו 35% של מסכת שבת,

גדול בבעלי תשובה, יותר מיאשיהו בדורו, ואחד בדורנו, ומנו אבא, אבוב דרבי ירמיה בר אבא [פ' שאבא הוא אביו של ר' ירמיה], ואמרי לה אחא, אחוב דאבא, אבוב דרב ירמיה בר אבא [שהיה זה הבעל תשובה אחיו של אביו של ר' ירמיה, היינו דודו של ר' ירמיה],

דאמר מר, רבי אבא, ואחא, אחי הוון [פ' ויש כאן מליצה, זה ששמו "אבא" היה האב, וזה ששמו "אחא" היה אחיו של אבא],

אמר רב יוסף, ועוד אחד בדורנו, ומנו עוקבן בר נחמיה ריש גלותא [שם זה יש גם בב"ב נה. אמר רבה, הני תלת מילי אישתעי לי עוקבן בר נחמיה ריש גלותא משמיה דשמואל,

וראה במנחת יהודה שלפי החשבון אין זה מר עוקבא שהיה בימי שמואל, שאי אפשר לומר שרב יוסף הכיר אותו שהרי שמר עוקבא מת בימי שמואל, אבל מביא גמ' לקמן קמ. אמר רב יוסף וימנא חדא עיילית בתר מר עוקבא לבי באני, הרי מפורש שרב יוסף הכיר את מר עוקבא, וכתב במנחת יהודה על מסכת סנהדרין לא: דאולי דיו שני מר עוקבא],

והיינו [פ' שהמעשה בעוקבן היה כעין המעשה דנתן וכו'. בן יהודע] נתן דצוציתא [spark, ray of light] על שם ניצוץ דנורא, שהמלאך פשט את ידו וקיבל משנתו, לישנא אחרינא, על שאלמו המלאך נצית ראשו,

אמר רב יוסף, הוה יתיבנא בפירקא, והוה קא מנמנמ, וחזאי בחילמא, דקא פשט ידיה וקבליה:

[רש"י סנהדרין לא: ד"ה לדיו וכו', ומנמנמ נקסר הגדה, שהיה מר עוקבא [וראה סדר הדורות ערך מר עוקבא שכתב שהיה אב"ד בימי שמואל וכן הוא לעיל נה. וראה לעיל מש"כ משם מנחת יהודה] צעל משונה, שנתן עיניו צלשה אחת והעלה לצו טינא ונפל בחולי, ואשת איש היתה [פ' ודיה הולך ומתנונה]. לימים נצרכה [זו האשת איש] ללדת ממנו, וממוך דחקה נמצית לו, וכשם יצרו ופטרה לשלום ומתפא # [ולא אמר אם לזה לא המעות, אבל בשט' מביא וגמל' לאשה טובות מרובות]. וכשהיה יולד לשוק היה נר דולק צלאש מן השמים, ועל שם כך קרי ליה ר' נתן נצימא צמקת צמ (נו:),

[נתן דצוציתא, כמה וכמה פירושים פרשו בדבר זה, יש שהסבירו שנקרא דצוציתא מפני שבצערותיו היה מטפל בשערות [צוצית] ראשו להתנאות בהן. [רס"ג] ויש שפירשו שהיתה אש יוצאת מצוציותיו ומשום כך קראוהו "נתן דצוציתא". [גאונים], ועוד פירשו ש"צוציתא" משמעו שיצור נם, והוא על שם בגד עשוי משיער שהיה נתן לובש על בשרו כשנעשה בעל תשובה. [ערוך, גאונים], ועל עקרו של המעשה יש בדינו מדרש שהראשונים [ובכללם רש"י] מצטטים ממנו שחשק נתן דצוציתא באשת איש אחת, והציק למשפחתה בדרכים רבות, עד שהסכימה להענות לו, אולם ברגע אחרון התגבר על יצרו, וגמל' לאשה טובות מרובות, ומאז חזר בתשובה גמורה. שט],

פרק ששי במה אשה

דף נ"ז ע"א

[הקדים תנא למנקט דין יציאות בהמה קודם ליציאת אשה, מדררך בהמה להשכים יציאתה יותר. יבין],

מהני: במה אשה יוצאה דהוי תכשיט ולא משוי, ואיכא דהוי תכשיט, וגזיר ציה רצק דילמא שלפא ומחויא לחצרתה משיצמו, ודילמא אחי לאיתויי ארבע אמות ובמה אינה יוצאה,

לא תצא אשה [בבהמה הקדים דין היתר יציאתה, ובאשה דין איסור יציאתה דכבודה בת מלך פנימה. יבין], לא בחוטי צמר, ולא בחוטי פשתן, ולא ברצועות שבראשה לא בחוטי צמר ופשתן ולצועה שבראשה, שקולעת בהן שיערה, שבראשה אכולהו קאי, ונגמרא מפרש טעמא [דשמוא יודמן לא טבילת מצוה ודמחוצצים צריכה להסירן או, וחיישינן שתולידן ד"א ברה"ר. יבין],

ולא תמבול בהן משום חנינה עד שתתקרבם שממירם קמא שיהיו רפויין, וינסו המים ציניהם לשער,

ולא בטומפת [ציין זהב שבמצח. יבין],

ולא בסרביטין [במין בארט"ע שלמטה מהציץ הנ"ל מהצדעין עד הלחיים. יבין] מפרש בגמרא, ומשזנין הן, וחיישינן דילמא שלפא ומחויא לחצרתה, בזמן שאינן תפורים עס השצכה שקורין שקופיי"א (ומשמעו סבבה, כפה המכסה את שערות הראש) אצל תפורין ליכא למימש לאחויי, שאינה נטולת השצכה מראשה צרעות הרצים, שמגלה כל שיערה,

ולא בכבול [בינוד"ע קמנה שתחת הציץ, שלא ידחקנה הציץ. יבין] מפרש בגמרא לרה"ר, אצל לחצר שרי, וכל הנזכרים למעלה אסורים אף לחצר, שמא תרגילם צרעות הרצים, ומדא גזירה היא דגזיר צה, שלא מתקשט צה צצמ כלל, וככנול המירו כדמפרש לקמן בפרקין (סד:) שלא לאסור את כל תכשיטיה ותמננה על צעלה,

אבני חן למסכת שבת

ולא בעיר של זהב [עטרה בצורת ירושלים. יבין] כמין נוסק"א (ומשמעו פריפה), ומזיירין זה כמין עיר,

ולא בקטלא מפרש בגמרא (נט:): [האלובינדע שמהדקתה סביב לצואר שתראה בעלת בשר, ובלשון רומי נקראת שלשלת של קשות צואר קאטטעלל"א. יבין],

ולא בנומים [נמיו אף, אבל בנומיו און יוצאת, דמריחה לשלפן, דהאונים מכוסים בשכבה. יבין],

ולא במבעת, שאין עליה חותם נורה למתוס זה חגרת, או כל דבר סגור [אבל יש עליה חותם דלאו תכשיט הוא לה אמרין לקמן דחייבת חטאת, ואע"פ שמוציאתו באצבעה דרך מלבוש וכו'. רע"ב, אבל קשה על מה סמכו בדורות הללו שהנשים יוצאות לרה"ר במבעת שאין עליה חותם. ר"ן עיי"ש],

ולא במחט שאינה נקובה כגון אישפיגל"א (סיכה) [נמיו תכשיט הוא, דטם זהב יש בראשה. יבין, וחיישין שמא שלפא ומוחויא],

ואם יצאת אינה חייבת חטאת דטולה תכשיטין נינהו, ורענן הוא דגזור בהו, דילמא שלפא ומחויא:

נב: מביילה מאן דבר שמה מה ענין טבילה אצל הלכות שבת?

אמר רב נחמן בר יצחק, אמר רבה בר אבוח, מה טעם קאמר, מה טעם לא תצא אשה לא בחוטי צמר ולא בחוטי פשתן, מפני שאמרו חכמים בחול לא תטבול בהן עד שתתפס, וכיון דבחול לא תטבול בהן עד שתתפס, בשבת לא תצא, דילמא מיתרמי לה מביילה של מצוה, ושריא להו ומתרת אחס לטבול בשבת, שעל הטבילה לא גזרו, כדאמרין במסכת ביצה (י"ח). אדם נראה כמיקר, ואין נראה כמתקן עמנו, ואתי לאתויינהו ד' אמות ברה"ר,

בעא מיניה רב כהנא מרב, תיכי חלילתא [חוטי צמר או פשתן שהן נארגים בעין שרשרות חלולים חלולים. ריטב"א] שרשרות של חוטין חלולות ועגולות מאי מהו לקלוע בהן שער ונלאת בשבת, שאינה יכולה למותחן ולדוחקן על השער בחזקה, והמים נכנסין בה, ומיבעיא ליה מי הוי חליצה ולא תנא בהן בשבת, משום גזירת טבילה מצוה, או לא הוי חליצה?

א"ל אריג קאמרת, כל שהוא אריג לא גזרו לנאת בו בשבת, דלענין חליצה לא חיין, דלא מצי לאהדוקי שפיר,

איתמר נמי, אמר רב הונא בריה דרב יהושע, כל שהוא אריג לא גזרו,

ואיכא דאמרי, אמר רב הונא בריה דרב יהושע, חזינא לאחיותי [ראיתי את אחיותי], דלא קפדן עלייהו לטען מראשן כשהן רוחצות בחמין, אלמא, עיילי בהו מיא שפיר, אפילו להנאת רחיצה, וכיון [וכל דס"ה] שכן, לענין טבילה נמי לא נריסין להמיקן, ומותר לנאת בהן בשבת, דהא אי מתרמי טבילה לא שרו להו, לא משום חליצה, ולא משום קפידא,

מאי איכא בין הך לישנא, ובין הך לישנא?

איכא בינייהו דמניפן שנטפפו הנך מימי צטיט, להך לישנא דאמר כל שהוא אריג לא גזרו, הני נמי ארוג והא קאמר לא גזרו כלל לנאת,

ולהך לישנא דאמרת משום קפידא ולהאי לישנא דלא קפדי, משמע דאי קפדי לנטען מראשן כשהן רוחצות, אסור לנאת בהן בשבת, ואף על גב דלענין איהדוקי לא חיין, ומותרות לטבול בהן, הלכך הני כיון דמניפא, מקפד קפדא עלייהו שלא להיות בראשן בשעת טבילתן, מפני שהמים ממחין את הטיט, ומלכך בשך בעלייתן מן הטבילה, ואף על גב דחליצה לא הוי, דהא עיילי בהו מיא, מיהו כיון דשקלי לה משום טיטוף אחי לאיתויינהו, ואסור לנאת בהן, וללשנא קמא לא גזרו אלא במידי דחיין לטבילה,

ורבותי מפרשין הך קפידא לענין חליצה [ולא לענין הוצאה בשבת]. כדקיימא לן רובו ומקפיד עליו חוץ (עירובין ד:): וקשיא לי בגוה טובא, חדא דכי איתמר ההוא במידי דמיהדק איתמר, ואשמעינן דאף על גב דלא עיילי ביה מיא, כיון דלא קפיד עליה חשיב כגופיה, וטבול לגבי שער, אצל במידי דלא מיהדק, ועיילי ביה מיא מאי חוץ איכא למימר, הא לאו חוץ הוא,

ואי איתא למימר דההוא חוץ דהתם לא דק בלישניה, ומיהו כל מידי דקפיד עלייהו אסור, היכי אמרין הכא האי נמי אריג הוא ומותר, כיון דפשיטא לן דהיכא דמיטפני מקפד קפדן, על כרחין חיין, דהא רב הונא בריה דרב יהושע אהלכה למשה מסיני [שיעורין חציצין ומחיצין הלכה למשה מסיני. סוכה ה:]: לא איתא לאיפלוגי,

תנן התם [מקואות פ"ט מ"ח], ואלו חוצצין באדם משום דמי התם, אלו חוצצין בכלים, תני לענין טבילה אדם, ואלו חוצצין באדם, חוטי צמר, וחוטי פשתן, והרצועות שבראשי הבנות קטנות ואורחא דמילתא נקט,

ר' יהודה אומר, של צמר, ושל שער [לכמן אמרין דבשער מורי ת"ק דאין חוצצין ופליג על ר' יהודה רק בחוטי צמר], אין חוצצין דלא מיהדק על גבי שער, מפני שהמים באין בהן,

אמר רב הונא, וכולן בראשי הבנות שנינו לא חימא שזראשי הבנות ארצועות לחודייהו קאי, אלא אחוטין נמי קאי,

מתקיף לה רב יוסף, למעוטי מאי אשמעינן רב הונא דחוטין נמי בראשי הבנות שנינו, אילימא למעוטי דצואר חוטין הקשורין בצוארן, דלא חיין, ודמאי הי חוטין איתא למעוטי, דלא חיין בצואר, אמר קריי רך לגבי פשתן

אבני חן למסכת שבת

אודו לי נמי בחוטי צמר,

איתמר, אמר רב נחמן אמר שמואל, מודים חכמים לרבי
יהודה בחוטי שער [שאינן חוצצין],

תניא נמי הכי, חוטי צמר חוצצין, חוטי שער אין חוצצין, ר'
יהודה אומר, של צמר ושל שער אין חוצצין,

אמר רב נחמן בר יצחק, מתניתין נמי דיקא, דקתני יוצאה
אשה בחוטי שער, בין משלה בין משל חברתה, מני אילימא
רבי יהודה, אפילו חוטי צמר נמי, אלא לאו רבנן היא, וש"מ
בחוטי שער לא פליגי, ש"מ:

[שנינו במשנתין] לא בטוטפת: מאי טוטפת? א"ר יוסף,
חומרתא [קשר, צורר] דקטיפתא [מיני בשמים] [יש מי שאומרים כי הוא
מבוי מרגליות שתולות הנשים בצואריהן משום עין רעה. רח],

א"ל אביי, תהוי כקמיע מומחה דקמי ממנימין ולא כקמיע בזמן שאינו
מן המומחה, הא מומחה שפיר דמי ותשתרי?

אלא אמר רב יהודה, משמיה דאביי, אפוזיינו פרוגטי"ל (תכשיט
על המצח, נור) של זהב,

תניא נמי הכי, יוצאה אשה בסבכה [embroidered hair net]
קופייה (סבכה, כיפה שעל השערות) דלי שלפא ליה מיגליא ראשה,
המוזהבת, ובטוטפת, ובסרביטין הקבועין בה,

איזו טוטפת ואיזו סרביטין? א"ר אבהו טוטפת המוקפת לה
את הפדמת מאזן לאזן, סרביטין המגיעין לה עד לחייה על ראשה
כורכתו, ותולה לה על לחייה מכאן ומכאן,

אמר רב הונא, עניות עושין אותן של מיני צבעונין, עשירות
עושין אותן של כסף ושל זהב:

[שנינו במשנתין] ולא בכבול: אמר רבי ינאי, כבול זה איני יודע
מהו, אי כבלא דעבדא תנן חומס שעשין לעבד בכסותו, לסימן הוכחה
שהוא עבד, ובהוא קמי ממנימין דשפחה לא תלא בו, אבל כיפה של צמר
ככובע שמחת השבכה, דמקרי נמי כבול ומתקשטת בו 'שפיר דמי' דכין דמיגליא
שערה לא שלפא ומחויא,

או דילמא, כיפה של צמר תנן דלא תלא, דחיישין דילמא שלפא ומחויא
מחמת השבכה, ואינה מגלה וכ"ש כבלא דעבדא?

ולגבי שיער, אילימא למעוטי דצמר [שחוטי צמר על הצוואר אינו
חוצצת], השתא רך [צמר], על גבי קשה שער חוצצין [בדקאמרת
שחוצצין בראשי הבנות], רך [צמר] על גבי רך כשר מיבעיא נתמיה, הא
ודאי על גבי רך טפי מיהדק [ולמה אינה חוצצת],

ואלא למעוטי דחוטי פשתן [דהוי חציצה על הראש, ולא על הצוואר],
השתא קשה על גבי קשה [פשתן על גבי שער הראש] חוצצין, קשה
על גבי רך [חוטי פשתן על הצוואר] מיבעיא?

אלא אמר רב יוסף [לפי שרב יוסף בעצמו מקשה שיך לומר אלא. תוס'],
היינו מעמא דרב הונא [שרק על הראש חוצצין, ולא על הצוואר], לפי
שאין אשה חונקת את עצמה להדק חוטיין בצוארה, וקושרתן כריוס שיהו
רפין,

איתיביה אביי, הבנות יוצאות בחוטיין שבאזניהן שומעין שם שלא
יסקס הנקב [דאין בה חציצה, ואינה מסירתן בשעת טבילה. תוס' לקמן ע"ב ד"ה
הבא], אבל לא בחבקיין ענקי רצועות שאינן מוחזקות רחבות, דלאו למכטי
עדין, דומיא דחוטיין שבאזניהן שבצואריהן חנקין לשון קילקלי ומצק (סד).
צינגל"א (רצועה, בפרט רצועת אוכף) לאסור בו סוס [שקורין סנגל"א שאוסרין
ומחנקין] בו הסוס, ואי אמרת אין אשה חונקת עצמה, חבקיין
שבצואריהן אמאי לא [הא אינה חוצצת ולא אתי לשלפה]?

אמר רבינא

דף נ"ז ע"ב

הבא בקטלא עסקינן כגד חסוד לתלות בצוארה כנגד לבה, שלא יפול מה
שהיא אוכלת על גדיה [bib], ויש לו מקום שנגיס כעין שעושים למכנסים ותוחז בו
רצועה רחבה [וגוללתו. דס"ה] ומוללתו [וחופרת] סביב הרצועה, שהנגד רחב
הרבה וקושרת הרצועה סביב צוארה דאשה חונקת את עצמה וחונקת
עצמה בחוק, כדי שמהא צורה צולטת, דניחא לה שתראה כבעלת
בשר, ומתוך שהרצועה חלקה ורחבה אינה מויתרת:

[שנינו לעיל המשנה דמקואות] ר' יהודה אומר של צמר ושל שער
אין חוצצין, מפני שהמים באין בהן: אמר רב יוסף, אמר רב
יהודה אמר שמואל, הלכה כרבי יהודה, בחוטי שער,

א"ל אביי הלכה, מכלל דפליגי נתמיה, והא תנא קמא לא איירי בשערה
[אלא בחוטי צמר ופשתן], שמע מינה בשער מודה, דלא מיהדק על גבי שער,

וכי תימא, אי לאו דשמעינן [ושמע גם ר' יהודה] מתנא קמא,
דאיירי בחוטי שער, איהו נמי לא הוה מיירי,

ודילמא כשם קאמר להו, כי היכי דמודיתו לי בחוטי שער

אבני חן למסכת שבת

[אתמר, רב אמר כיפה של צמר תנן, ושמואל אמר כבלא דעברא תנן, אבל כיפה של צמר שפיר דמי],

[לפי הגירסא לעיל שכבר אמר שמואל דכבלא דעברא תנן, צריך לפרש כאן כמו אמר מר] ו**שמואל אמר**, כנול דמתמינן **כבלא דעברא תנן** [אבל כיפה של צמר שפיר דמי], ופליג אדרי אבהו [משמע דרש"י לא גרס לעיל אתמר רב אמר כיפה וכו', דאי גרים לה הול"ל ופליג אדרב],

ומי אמר שמואל הכי [שעבר אסור לו לצאת בכל מין חותם], והאמר שמואל, יוצא העבר בחותם שבצוארו הוא כנלא דענדא, והוי עושין אותו משל טיט, אבל לא בחותם שבכסותו?

לא קשיא, הא [דיוצא בחותם שבצוארו] דעבר ליה רביה לית ליה אימתא, ולא שקיל ליה מנארו להוליכו צידו, הא [משנתינו דלא יצא בכבול] דעבר איהו לנפשיה [חיישין שמא יסירו ויביאנו בידו, ולכן אסור גם שבצוארו],

במאי אוקימתא להא דשמואל [דיוצא העבר בחותם שבצוארו וכו'], דעבר ליה רביה, [א"כ כיון דעביד ליה רבו וירא להסיון] בחותם שבכסותו, אמאי לא?

[יתירין שהטעם שבכסותו אסור] דילמא מיפסק החומס, ושנר [מן הכסות], ומירתת מרזו, שלא יאמר שהוא נטלו, להראות בשוק שהוא בן חורין ומיקפל ליה הטלית, ומחית ליה [ומעלה אותה] אכתפיה על כתפיו, כדי שלא יראה מקום החומס, ולא יצינו שנפל, ודמי הטלית על כתפו כמשוי,

[ואם יעשה כן יש בזה חילול שבת דאורייתא] כדרב יצחק בר יוסף, דא"ר יצחק בר יוסף, א"ר יוחנן, היוצא בטלית מקופלת ומנוחת לו על כתפיו בשבת, חייב חטאת דלית משעט, אלא צומן שונשו דרך מלכוש,

וכי הא דא"ל שמואל, לרב חיינא בר שילא, כולהו רבנן דבי ריש גלותא, לא ליפקו [לא יצאו לרה"ר] בסרבלי חתימי היו עושין חוממות לטליתות שלהן כעין עבדים, להראות שהן כפופין לריש גלותא [ואומר להם ש] לא ליפקו, דאי [נפקי ו. דס"ה] מפסקי, מרתמי ומקפלי להו, לבר מינד [חזין מבין רב חיינא בר שילא], דלא קפדי עליך דבי ריש גלותא אס מלך [בשוק. דס"ה] צלא חומס:

גופא, אמר שמואל, יוצא העבר בחותם שבצוארו, אבל לא בחותם שבכסותו,

תניא נמי הכי, יוצא העבר בחותם שבצוארו ושל טיט, דלא קפיד עליה לאחיי, ואי משום דמירתת מאי חורבא נפקא מינה, משום אימתא דרביה לא מיימי ליה צדיה, דהא לאו הוכחה היא דעבדות, אלא כשישנו על זוארו או בכסותו, אבל לא בחותם שבכסותו [דילמא מיפסק וכו'],

אמר רבי אבהו, מסתברא כמ"ד כיפה של צמר תנן [משום דדוחק הוא לאוקמה מתני' בשפחה דוקא דסתם אשה קתני. שפת אמת],

ותניא נמי הכי, יוצאה אשה בכבול, ובאיסמא לקמיה מפרס מאי אסטמא לחצר [אבל לא לרה"ר ומסתמא אתיא מתני' כרבנן. שפת אמת], ומדקתני כל שהוא למטה מן השכבה, שמע מינה כיפה תנן,

ר"ש בן אלעזר אומר, אף בכבול לרה"ר, כלל אמר רשב"א, כל שהוא למטה מן השכבה [net, headress] יוצאין בו, כל שהוא למעלה מן השכבה, אין יוצאין בו,

מאי איסטמא? א"ר אבהו ביזיוני,

מאי ביזיוני? אמר אב"י אמר רב, כליא מוגעת אותן שערות מללאת פרוחי מלגפת קטנה, לאחר קישוריה שקולעת ראשה וכסמה, יש שערות קטנות שיוצאין מן לקשוריה, והן נקראין פרוחי, על שמפרימין ויוצאין למוך, ואוגדתן למתת קישוריה על ידי מלגפת קטנה,

[כלומר חוטין הרבה ממיני צבעונין ותולין אותן בפני הכלה שלא יצערנה חובובין, שמתביישת להסיר החובובין מעליה, ותולין זה בפניה ונקראת כליא דיבי, והוא כגון אות ששנינו במדות פ"ד מ"ו אמה כולה עורב, לפי שבמקדש ראשון שהיתה קדושתו בכל הקהל והיתה השכינה שרויה בו לא היו עופות פורחות עליו, אבל במקדש שני פחדו שמא אין קדושתו בקדושת ראשון ושמא יפרחו העופות על המקדש וישליכו שם דבר מומאא, ועשו צורה להבריה העופות מגני ההיכל וקראו אותה כולה עורב, כלומר זו מוגעת העורבים מלפרוח בגג ההיכל, וזו צורה כדרך שעושין עכשיו שומרי הורעים. ר"ח],

[ראה בתוס' משם הערך שאיסטמא הוא חתיכה של בגד מוזהב וקבועין בה אבנים טובות ומרגליות, ולפ"ו יחא דמטמא במת ושרצים כשאר תכשיט, אבל בנגעים לא, שאין הבגד עיקר כ"א הוזהב ואבנים טובות. ע"כ. נמצא שאין אבנים טובים ומרגליות מטמאין בנגעים],

ת"ר, ג' דברים נאמרו באיסטמא [כליא פרוחי], אין בה משום כלאים שעשויה כמין לצד שקורין פולטר"א [felt], (ומשמעו לבר) ואינה טויה, ואינה מטמאה בנגעים מהאי טעמא גופיה, דגצי נגעים כמיז נמי צגד, וליף מכלאים שוע וטווי, ואין יוצאין בה לרה"ר [פי' כיון שמותר לגלות אלו שערות הקטנות שיוצאות חוץ לקישוריה, חיישין שמא שלפא ומחוריא],

משום ר"ש אמרו, אף

דף נ"ח ע"א

אין בה [פי' אין איסור לצאת בה] משום עמרות כלות דגורו עליהן, שלא תלא בהן מחורבן וליקן, משום נער, במסכת סוטה (נט.).

אבני חן למסכת שבת

ורמינהו [ומקשה ממה ששנינו בברייתא שאין העבד יוצא לא בחותם שבצוארו ולא שבכסותו],

[רישא] לא יצא העבד "בחותם" שבצוארו, ולא בחותם שבכסותו,

זה וזה [בין שבצוארו ובין שבכסותו] אין מקבלין טומאה דלאו לניי עבד, שיהא טמא משום חכשית, ואף על גב דשכל מתכת מוקמינן לה להא לקמן, מיהו לאו לניי דליה הוא, אלא לגנאי [לפרסם שהוא עבד], וכלי תשמיש נמי לא הוי,

[מציעתא] ולא "בזוג" [פעמון] שבצוארו לניי עבד, אבל יוצא הוא בזוג שבכסותו לקמיה מפרש טעמא, זה וזה מקבלין טומאה שתכשית הוא,

[סיפא] ולא תצא בהמה [בשום חותם ובשום זוג] כדאמרין צאידך פרקין (נד: דמתחזי כמאן דאזיל לחינגא, לא בחותם שבצוארה, ולא בחותם שבכסותה עושים לסוסים מעלין [מעולין] שלא יטנפו, ולא בזוג שבכסותה, ולא בזוג שבצוארה,

זה וזה אין מקבלין טומאה דאין תכשית לבהמה,

[ונמצא שיש כאן סתירה בין הברייתות, שבתנ"ה תנא יוצא העבד בחותם שבצוארו, ובברייתא שלאחריה אומר שלא יצא העבד לא בחותם שבצוארו ולא בחותם שבכסותו] לימא הא [ודיצא העבד] דעבד ליה רביה, הא [דלא יצא העבד וכו'] דעבד איהו לנפשיה?

[ודוחה] לא, אידי ואידי דעבד ליה רביה, וכאן בשל מתכת [לא יצא], וכאן בשל טיט [יצא], דאף על גב דככול דמתמנין [דלא יצא בה, דאוקמיה שמואל בבבליא דעבדא] אוקימנא דעבד איהו לנפשיה, התם הוא דאיכא לאוקמיה בסתם חתמות של טיט, דאי מיתבד אין מקפיד עליו להציב שצריז לנפשו, אדנו,

הלכך איכא לאוקמיה דעבד ליה רביה, דאי עבד ליה רביה לא הוה מיתבד, דכל זמן שלא נפק לא שקיל ליה מלוארו, משום אימתא דרביה, ואי מיתבד לא קפיד עליה צעליו משום פסידא, דליכא פסידא [בשל טיט], הלכך לא מיימי ליה [לא יביאנו בחזרה, ולא היה לו לאסרו, וביון שהמושגה אוסרה על כרחך מוקי לה בדעבד איהו לנפשיה ויש לחוש שיסורנו ויביאנו בידו],

אכל הן [ברייתא השניה שלא יצא העבד לא בחותם שבצוארו וכו'] אוקימנא בשל מתכת [לא איכא ?] לאוקמנא צל טיט, כדמסתברא לקמן מסיפא [מזה וזה אין מקבלין טומאה, אי אמרת בשלמא של מתכת וכו'], הלכך אפילו עבד ליה רביה נמי אסור, דאי מיתבד קפיד עליה, משום פסידא [דשברי מחבות יכול להתכבד], ומירתת עבד, ומיימי ליה צדיה,

וכדרב נחמן אמר רבה בר אבבה, דבר המקפיד עליו רבו אס יאבד אין יוצאין בו [בשבת] דאי מיתבד מיימי ליה, דבר שאין מקפיד עליו, יוצאין בו,

ה"נ מסתברא דשכל מתכת קאי, מדקתני מדאיטריך למימי זה וזה אין מקבלין טומאה וטעמא משום דלאו לניי עבדא,

אי אמרת בשלמא של מתכת, הני הוא דלא מקבלי טומאה משום דלאו כלים נינהו הא כלים דידהו דמתכות מקבלי טומאה, הא שאר כלי מתכות מקבלין,

אלא אי אמרת כלים דידהו בשל טיט תנן [תניא] כלי העשוי מטיט, כזה שאינו מנפרו ככשן מעשה ידי יוצר, דיהיו קרוי כלי חרס, אלא כלי אדמה, הני הוא דלא מקבלי טומאה, הא כלים דידהו מקבלי טומאה מי מקבל טומאה, בתמיה,

והא תניא, כלי אבנים, כלי גללים צפיעי צקר שעשה מהן כלי, וכלי אדמה, אין מקבלין טומאה, לא מדברי תורה, ולא מדברי סופרים, אלא ש"מ של מתכת, ש"מ:

אמר מר [במציעתא דברייתא], ולא בזוג שבצוארו, אבל יוצא הוא בזוג שבכסותו, זוג שבצוארו אמאי לא, דילמא מיפסיק ואתא לאיתויי, זוג שבכסותו נמי ליחוש דילמא מיפסיק ואתי לאיתויי?

הכא במאי עסקינן, דמיחא ביה מומחא [אין הכוונה על "מומחה" בה"א שיש הרבה בש"ס, שזו הפעם היחידה שיש מומחא באל"ף שהוא מלשון אריגה, דמיחא ביה מומחא פירושה שארג אותה באריגה, מיחא מלשון אחי, דהיינו מאוחד] שארגו צנגד, ומו לא מיפסיק, וכדרב הונא בריה דרב יהושע, דאמר רב הונא בריה דרב יהושע [לעיל נז.], כל שהוא ארוג לא גזרו ללגט בו, ודרב הונא לענין אריג כי האי גוונא נמי אימתא, דאשמעינן דלא חיישינן מו דלמא מיפסיק:

אמר מר [בסיפא דברייתא], לא תצא בהמה לא בחותם שבצוארה, ולא בחותם שבכסותה, ולא בזוג שבצוארה, ולא בזוג שבכסותה, זה וזה אין מקבלין טומאה,

וזוג דבהמה אין מקבלין טומאה,

ורמינהו, זוג של בהמה [הרי היא] טמאה,

דף נ"ח ע"ב

ושל דלת תחורה דלת מחזור לבית הוא, שהוא חצור לקרקע, ואינו כלי לקבל טומאה, חוג העשוי לו צטיל לגציה, כדאמרין צריס פרקין דלעיל, כל המחזור לו הרי הוא כמוסו,

אבני חן למסכת שבת

לא נגמרה מלאכתו, אבל משירדה להם תורת טומאה לא בטל שם כלי מעליהם
בנטילת העינבל, ואם ניטל לאחר שנטמא עדיין טומאתו עליהם דלא הוי
ככלי שנשבר, ובטל מתורת כלי, לטעור מנומלאתו?

[ומתירין שלכן בברייתא דהעושה זגין וכו' אינו מקבל טומאה רק אם יש לה עינבל]
ה"מ בתינוק, דלקלא עבידי ליה [ובלא עינבל לא עבד כלום], אבל
גדול, תכשיט הוא ליה, אע"ג דלית ליה עינבל [הרי הוא מקבל
טומאה]:

אמר מר, ניטלו עינבליהן, עדיין טומאתן עליהן, למאי חזו?
אמר אביי, הואיל שההדיוט יכול להחזירו שאין צריך אומן,

מתיב רבא, [שנינו במשנה פרה פ"ב מ"ח] הווג והעינבל חיבור קשרין
יחד הרי הן כלי אחד, נטמא זה נטמא זה, קום על זה טעור זה, וכיון דקרי ליה
חיבור, שמע מינה דכי נתפרדו הוי כלי שניטל מקצתו, ואף על גב דהדיטו יכול
להחזירו, כל כמה דלא אהדריה לאו שלם הוא,

וכי תימא דהאי חיבור דקאמר הכי קאמר, אע"ג דלא מחבר כמאן
דמחבר דמי [פ' ואף אם ניטל העינבל לא בטל מתורת כלי],

והתניא גבי הדיא [ברייתא על אותה משנה] מספורת [scissors] של
פרקים שני סמיים שלה מתפרדין, ואיזמל של רהיטני פליג' (ובמשמעו
מקצוע) של אומני (ס. דס"ה) תריסר, שנתנים האזמל למוך בין שני עינים העשין
לק, ולאחר מלאכתו נוטלו ומצניעו, חיבור לטומאה ואם נטמא זה נטמא זה,
ואין חיבור להזאה,

ואמרינן מה נפשך, אי חיבור הוא אפילו להזאה, ואי לא
חיבור הוא, אפילו לטומאה נמי לא?

ואמר רבה, דבר תורה, בשעת מלאכה חיבור בין לטומאה
בין להזאה, שלא בשעת מלאכה הואיל ואין צריכין להיות מחוברים הוו
לכו כשי כליים, ואין חיבור אינו חיבור, לא לטומאה ולא להזאה ואף
על פי שמחוברים,

דעל כרחק שלא בשעת מלאכה דומיא דשעת מלאכה קאמר, ובשעת מלאכה מחוברים
הן, אלמא במחוברים עסקין [פ' ואין לפרש דאע"ג דלא מחבר כמאן דמחבר
דמי],

וגזרו על טומאה שלא בשעת מלאכה דליהו חיבור, משום
טומאה שהיא בשעת מלאכה, ועל הזאה שהיא בשעת
מלאכה דלא ליהו חיבור, משום הזאה שלא בשעת מלאכה
ומשום הכי קמי חיבור לטומאה לעולם, ואין חיבור להזאה לעולם,
[וזה סיום הקושיא על אביי שאמר לעיל הואיל שההדיוט יכול להחזירו, לכן לא
בטלה מתורת כלי, ומכאן רואין שאם נחלק אינו מקבל טומאה]?

[זוג] של דלת, ועשאו לבהמה, טמאה מכאן ולהבא, ואף על פי דלא
עבד ציה מעשה, אלא שחישב עליו ותלאו, ותלייה לאו מעשה היא, [אפ"ה הם
טומאין] שכל הכלים יורדים לדי תורת טומאה במחשבה שלו,

[זוג] של בהמה ועשאו לדלת, אף על פי שחיברו לדלת,
וקבעו במסמרים, טמא ואפילו מכאן להבא יקבל טומאה, שאין חיבורו
מעשה, עד שיטעמו מכות שהיה,

שכל הכלים יורדין לידי טומאתן במחשבה [ולכן זוג של דלת
ועשאו לבהמה טמאה], ואין עולין מידי טומאתן מתורת טומאה שירדה
להן, ואף על פי שעדיין לא נטמאו משמלך עליהן, אין עולין מלקבל טומאה אלא
בשינוי מעשה [מ"מ הרי לך מכאן שזוג של בהמה מקבל טומאה]?

לא קשיא, הא [ברייתא השניה דמקבל טומאה] דאית ליה עינבל
[לשון המוקשקש בתוך הפעמון], הא [דאין מקבל טומאה] דלית ליה
עינבל,

[ומקשה] מה נפשך, אי מנא הוא, אע"פ דלית ליה עינבל
בטדיל' (והוא הענבל שבפעמון) שעשוי בתוכו להשמיע קול, אי לאו מנא
הוא דתכשיט חשיב ליה עינבל משוי ליה מנא בתמיה, משום העינבל מי
הוי תכשיט?

[ומתירין] אין עינבל משוי ליה מנא, ולא משום תכשיט אלא משום כלי, כדר'
שמואל בר נחמני א"ר יונתן, דאמר ר' שמואל בר נחמני
אמר ר' יונתן, מניין למשמיע קול [לכלי שמשמיע קול] בכלי
מתכות, שהוא טמא, שנאמר, במדבר לא כג פל "דְּבָרִי"
אֲשֶׁר־יָבֵא בָאֵשׁ תַּעֲבִירוּ בָאֵשׁ וְיָהָר, בכלי מתכות, צמעת, צמעת
מדין, אפי' דיבור יבא באש [אע"ג דגבי הגעלה בתיבא, והתם אין דיבור
מעלה ומוריד, אם אינו ענין להגעלה תנחו ענין לענין טומאה. תוס' הרא"ש],

במאי אוקימתא [שאינו מקבל טומאה], בדלית ליה עינבל, אימא
מציעתא [דברייתא לעיל ע"א בדין עבד], ולא בזוג זוג דאדם שבצוארו,
אבל יוצא הוא בזוג שבכסותו, וזה וזה מקבלין טומאה, אי
דלית ליה עינבל, מי מקבלי טומאה אפילו דאדם,

ורמיניהו, העושה זגין למכתשת שמפטמין צה סממין להקטיר לריח,
דקיימא לן בכריתות (ו): שהקול יפה לצמיס, ולעריסה שהמיוק שוכב במוכה
שקורין ציר"ה (ובמשמעו עריסה) ותולה בו זגין לקשקש, כדי שישמע המיוק וישן,
ולמטפחות ספרים שנשענן אותן לביט הכנסת, שהמיוקות של בית רבן
קורין שם, מקשקשין הזגין והמיוקות שומעין וצאין, ולמטפחות תינוקות
שחולין צאצאין, יש להם עינבל טמאין, אין להם עינבל טהורין,

ניטלו עינבליהן (אם ניטלו קודם שנטמא תורת טומאה עליהם, ומקבלין
טומאה, כדמפרש טעמא לקמיה, מעיקרא כי אין להם עינבל דקמי טהורין דעדיין

אבני חן למסכת שבת

עליו אף על פי שלא נגע, ועוד צמורת כהנים לאו אהיה קרא קמני לה,

מי שמויחד לשיבה, יצא זה שאומרים לו, עמוד ונעשה מלאכתנו [אינו נטמא במדרס],

[ופלגי אמוראי מתי אומרים עמוד ונעשה מלאכתנו],

ר' אלעזר [בן פדת האמורא] אומר [דיש לחלק בין טומאת מדרס, לטומאת מדרס], במדרסות צין צתחלת טומאה לענין שאמרנו [בכפה סאה], דאיו מטמא מדרס למיהוי אב הטומאה, צין צסוף טומאה [טומאת מדרס] כגון שלשה על שלשה [טפחים. רש"ל] שנטמאו מדרס למיהוי אב הטומאה, ונחלקו, טהור מן המדרס, אומרים דאמרינן צו עמוד ונעשה מלאכתנו הראשונה, שהיה ראוי לשיבה, והרי עתה אינו ראוי לכך הלכך טהור מן המדרס, [וכן שלשה על שלשה שנחלק] ואף על גב דאית צכל חד שלש על שלש [אצבעות], והוי כלי לקבל טומאה, מיהו מתורת אב הטומאה טיהר לו,

ואין אומרים בטמא מדרס לענין אב הטומאה של טומאת מדרס עמוד ונעשה מלאכתנו כלומר אם נטמא ונשבר, ועודו ראוי למלאכה בעלמא, שאין מעין מלאכה ראשונה טמא, ולא אמרינן עמוד ונעשה מלאכתנו ראשונה, וכיון דלא חוי להכי יהא טהור, וכל שכן צתחלת טומאה אין אומרים עמוד ונעשה מלאכתנו ראשונה, דנימא אם אינו מיוחד למת לא יקבל טומאת מדרס, דהא כלי מעשה כמי,

ור' יוחנן אומר, אף אומר בטמא מדרס עמוד ונעשה מלאכתנו דאי לא עבד מעין מלאכה ראשונה טהור, ועל כרחיך לא איתמר דר' יוחנן אלא לענין שנשבר, ולטהרו כדפרישית, דליכא לפרשא כי הוה דמדרסות, ולמימרא דכלי שאינו עשוי למת [לצורך המת], לא יטמא צמת, דהא כמי צ (צמדצר יט) והוה על האהל ועל כל הכלים [הרי שר"י סבר שאם נשבר כלי ואינו ראוי עוד למלאכתה הראשונה טהורה מטומאתה, וקשה על ר"י דאמר לעיל שניטל ענבליהן הוא טמא הואיל וראוי לגמיע בו מים לתינוק]?

איפוך קמייטא דר' יוסי צר' חנינא לר' יוחנן [דר' יוחנן אומר הטעם הואיל וראוי להקישו ע"ג חרס, דהיינו מעין מלאכתו הראשונה],

ומאי חזית דאפכת קמייטא, איפוך בתרייתא [שר' יוחנן סבר שאין אומרים בטמא מדרס עמוד ונעשה מלאכתנו]?

הא שמעינן ליה לרבי יוחנן דבעי מעין מלאכה ראשונה, (רתניא) [רתנן] סגדל של בהמה שלא ליזוק צפרסומיה צאצנים, של מכתב, טמא,

למאי חזי אי משום צהמה אין תכשיט צבהמה?

אלא אמר רבא לא חימא הואיל והדיזט יכול להחזיר, דודאי חד מנה הואיל [הווג והעינבל הוא כלי אחד], כדקתני צברייתא הווג והעינבל חיבור, וכי מיסרדי הוי כלי שניטל מקצתו ואינו מקבל טומאה, העינבל לעצמו, אכל הווג טמא לעצמו, ללא צטל ליה מתורת כלי,

דף נ"ט ע"א

הואיל וראוי להקישו על גבי חרס ומשמיע קול צתחלתה, ולא צטל ליה ממלאכה ראשונה, והוה ליה ככלי שניקב צפחות ממוציא ירמון, דקיימא לן דלא טיהר מטומאתו, משום דראוי למלאכתו, והשתא איתרצו כולהו,

דצהמה [זוג של בהמה] טהורה צלא עינבל, כדקתני צמחיתין קמייטא [בסיפא דברייתא לעיל נח.], דלאו מנה הוא, וצעינבל טמא כדאוקמינן צצתרייתא [לעיל בשלחי ע"ב], דעינבל משוי לה מנה,

ודאדם גדול, אף צלא עינבל טמא דלתכשיט הוא, ולא צעי עינבל, והיינו דקתני צקמייטא [במוציאת דברייטא דלעיל נח.]. דמקצלין טומאה, ודקטנים, דלקלא עבד, קבולי הוא דלא קציל [שאינה מקבל טומאה] צלא עינבל, כדקתני אין להם עינבל טהורים צשלא היה לו עינבל מעולם, לא נגמרה מלאכתו, נטלו עינבלין צין לפני טומאה צין לאחר טומאה, דלא נשתצרו כשיעור,

איתמר נמי, אמר ר' יוסי בר' חנינא, הואיל וראוי להקישו על גבי חרס,

ר' יוחנן אומר, הואיל וראוי לגמיע בו מים לתינוק,

ור' יוחנן לא בעי מעין מלאכה ראשונה,

והתניא, ויקרא טו ד פל'המשקב אשר ישקב עליו הוב וטמא וכל'הקלי אשר'ישב עליו וטמא וגו' רישא דקרא ופל'המשקב אשר ישקב עליו הוב וטמא וגו' יכול כל כלי צמשמע, ואפילו אין עשוי לשיבה, יכול כפה סאה, וישב עליה, כפה תרקב חצי סאה, פירוש מרי וקב [דהיינו ג' קב, וששה קב הוא סאה, נמצא ג' קב הוא חצי סאה] וישב עליה, יהא טמא?

תלמוד לומר, אשר'ישב עליו (הוב) מדלא כמי גצי משכב אשר שכב [דהיינו לשון עבר], וגצי מושב אשר ישב, וכמי. קצב יצב [לשון עתיד] משמע שישכב עליו תמיד, וישב עליו תמיד, צמיוחד לשכיבה ולשיבה, וגצי משכב נמי דריש ליה התם הכי,

וצכל הספרים כמי [ויקרא טו ו] והיטב על'הקלי אשר'ישב עליו [הוב], וקרא אחר הוא, ומפרשים אותו התלמודים מדכתיב היושב על הכלי אשר ישב עליו, שמי ישיבות ריבה הכתוב, ללמדך דצמיוחד לשיבה קאמר,

ולא היא, דשמי ישיבות דקאמר, טוצא צריכי, כדמפרש התם, וישב אף על פי שלא נגע, אלא ישב אר נחלה ולא נגע, טמא, דאיצטריך למיכתב גצי זצ שטימא כלי צשיבתו, ואף על פי שלא נגע, ואיצטריך גצי טהור נמי, שנטמא גם הוא ציוצבו

אבני חן למסכת שבת

מר סבר [כלילא זו שיש בה גם כסף וזהב, וגם אריג] **אניסכא** דלית ביה [הכסף והזהב הוא ה] **עיקר** ומחויא ליה, **ומר סבר ארוקתא עיקר** הוא **עיקר** ידיה, ולא חשיב ליה, ולא מחויא ליה,

אמר רב, ראוי לשתות בו מים במלחמה [פי' בשעת הדחק],

ור' חנינא אמר, ראוי לסוך בו שמן במלחמה,

רב אשי מתני לקולא, דארוקתא דכולי עלמא לא פליגי דשרי דארוקתא עיקר, כי פליגי דאניסכא, מר סבר דילמא שלפא ומחויא, ואתי לאתויי, ומר סבר מאן דרכה למיפק בכלילא אשה חשובה, ואשה חשובה לא שלפא ומחויא,

ור' יוחנן אמר, בשעה שבורח מן הקרב, מניחו ברגליו הוא בעצמו ורץ על קוצין ועל הברקנים אלמא הואיל ולשם סנדל עשא, אי לאו דראוי לנעילה לא הוה מטמא ליה ר' יוחנן,

א"ל רב שמואל בר בר חנה לרב יוסף, בפירוש אמרת לן מושמיה דרב לפני חליין, קודם ששכחת תלמודך, כלילא שרי אלמא דרב אשי עיקר, דמוקי פלוגתא דדניסכא, אבל דארוקתא מודה רב, ואיכא לאוקמי לדידיה דארוקתא,

מאי בין רב [דאמר דראוי לשתות מים] **לר' חנינא** [דאמר ראוי לסוך שמן]? **איכא ביניהו דמאים** לרב לא מטמא דאין ראוי לשמות, ורב סיכה לית ליה, קסבר אין מוליכין שמן למלחמה לסוך, והוא הדין בין רב (בין) לר' יוחנן נמי, איכא ביניהו דמאים,

בין ר' יוחנן לר' חנינא? איכא ביניהו דיקיר כנז, ואין ראוי זו לצרות:

[והגמ' מספרת] אמרו ליה לרב, אתא גברא רבה אריכא לנהרדעא, ומטלע [וצולע על ידיכו], ודרש כלילא שרי,

[שגינו במשנתנו] **ולא בעיר של זהב: מאי בעיר של זהב? רבה בר בר חנה א"ר יוחנן ירושלים דדהבא,**

דף נ"ט ע"ב

אמר, מאן גברא רבה אריכא [דאיטלע]? לוי לוי איטלע, דאחוי קידה קמיה דרבי, ש"מ נח נפשיה דרבי אפס במסכת כחוצות דהטשא (קג:) אמרינן דכי שכיב רבי, אמר ר' חנינא בר חמא ישב בראש, ולא קיבל עליו ר' חנינא שהיה רבי אפס גדול ממנו שמי שנים, ויחזי רבי אפס ברישא, ומתוך שהיה ר' חנינא חשוב לא נכנס לבית מדרשו, והיה יושב בחוץ, ומשום כבודו ישב לו לוי אלון ויחזי ר' חנינא ברישא [שנכנס לביהמ"ד], ולא הוה ליה איניש ללוי למיתב גביה, וקאתי להבא שלא היה ר' חנינא גדול הימנו לא בחורה ולא בשנים, ולא ניכף ליה לוי, ונא לכאן,

כדעבר ליה רבי עקיבא לדביתהו במסכת נדרים (ג),

ת"ר, לא תצא אשה בעיר של זהב, ואם יצתה חייבת חטאת, דברי רבי מאיר, וחכמים אומרים, לא תצא, ואם יצתה פטורה, רבי אליעזר אומר, יוצאה אשה בעיר של זהב לכתחלה,

ודילמא נח נפשיה דרבי חנינא, ור' אפס כרקאי קאי, ולא הוה ליה איניש ללוי למיתב גביה, וקאתי להבא?

במאי קמיפלגי? ר"מ סבר משוי הוא, ורבנן סברי תכשיט הוא, דילמא שלפא ומחויא ליה, ואתיא לאתויי [ולכן לכתחלה אסור],

אם איתא דרבי חנינא שכיב, לוי לר' אפס מיכף הוה כיף ליה שהי זקן ממנו,

ור"א סבר, מאן דרכה למיפק בעיר של זהב, אשה חשובה, ואשה חשובה לא מושלפא ומחויא [ולכן מותר],

ותו דרבי חנינא לא סגי דלא מליך, דכי הוה קא ניהא נפשיה דרבי, אמר חנינא בר' חמא יתיב בראש, וכתוב בהו בצדיקים איוב כב ותגזר אומר ויקם לך וגו',

דרש לוי בנהרדעא, כלילא שרי, נפיק עשרין וארבע כלילי מכולה נהרדעא [פי' עשו הלכה למעשה],

כלילא על פדתה היא קושרתו מאזן לאזן, יש שכולו טס זהב שקורין לימ"א (פיסת מכתב) ויש שעשוי ממשי טווי עם הזהב שקורין פרז"ש (והוא רצועה רקומה בזהב), **רב אסר** [לצאת בה בשבת], **ושמואל שרי**,

דרש רבה בר אבוא במחוזא, כלילא שרי, ונפקו תמני סרי כלילי מחדא מבואה,

דאניסכא טס העשוי כולו מניסכא, דהיינו זהב או כסף, דבר הניתך כולי עלמא לא פליגי **דאסור** מנז דחשיב, גזירה דילמא שלפא ומחויא, כי פליגי **דארוקתא** לרועה שמאירית בזהב ובאצנים טובות,

אמר רב יהודה אמר רב שמואל, קמרא אצנז חשוי, יש שעשוי

אבני חן למסכת שבת

אומן טס של זהב, ויש שעושין אותו רצועה משפלות זהב, ואבנים קצועות צו שרי, לאו תכשיט הוא,

ורמינהו [מברייתא שגם טבעת שיש עליה חותם נמנה עם התכשיטין], תכשיטי נשים טמאים, ואלו הן תכשיטי נשים, קטלאות, נזמים נמי האוזן, וטבעות, [רבא לקמן מפרש דמכאן ואילך לא קאי על תכשיטי נשים, אלא לצרדין קתני, ורב נחמן בר יצחק מפרש לה רק לענין טומאה. הכנסתי את זאת כאן כדי להבין הגמ' להלן] וטבעת, בין שיש עליה חותם בין שאין עליה חותם כלומר וטבעת שאמרנו, צין שיש עליה כו', ונזמי האף?

אמר רבי זירא, לא קשיא, הא [משנתינו, דכשיש עליה חותם חייב חטאת] ר' נחמיה דלמר עיקר טבעת אדעתא דחוסה הוא, חייבת חטאת, דחוסה לאשה לאו תכשיט הוא, דאין דרך לאשה לחתום ולשלוש שלוחים, שאין חוסה עשוי אלא לאדם גדול וממונה,

הא והא דקמי [בברייתא דתכשיטי נשים טמאין וכו'] בין שיש עליה חותם ואין שאין עליה חותם [תכשיט הוא, רבנן דלמר] [לקמן דהכל הולך אחר המעמד, והטבעת היא המעמד ולכן] גופה של טבעת עיקר, ואדעתא דטבעת נפקא ציה, וטבעת ודאי תכשיט הוא,

דתניא, היא [טבעת] של מתכת, וחוטמה של אלמוג [red coral], טמאה דטבעת עיקר, והוא ליה פשוטי כלי מתכות,

היא של אלמוג, וחוטמה של מתכת, טהורה דהוא ליה פשוטי כלי עץ,

ורבי נחמיה מטמא [דס"ל דעיקר טבעת של חותם היא], שהיה ר' נחמיה אומר, בטבעת הלך אחר חותמה,

בעול [של בהמה] הלך אחר סמלו 'ציו' [pegs that are placed in a yoke at a distance of the width of the ox's neck. The yokes used at the time were straight beams, with pegs to keep them from slipping. kornfeld] ואם של מתכות הם טמא. סמלוניו העול שלהם לא היה פגום בשלנו [משמע שבימי רש"י היו עושים העול משני חתיכות של עץ, וכל אחד היה פגום, והיו מכווניו שני הפגמין זה כנגד זה, ונותנים צואר השור ביניהם, והיו סוגרים שני חתיכי העץ ונמצא ראש השור סגור לתוך העול, אבל בזמן הגמרא לא עשו כן], אלא חלק [פי] היו נותנים עץ חלק על גבי ראש השור, ומוקצים צו שני נקצים, וציהם כעוצי עורף השור, ומוציין צהן שמי יתדות [ונמצא ראש השור סגור לתוך ח"ת], והם סימלונין,

דף ס' ע"א

בקו 'לב [a movable stand with nails for hanging merchandise. kornfeld] הוא כמין [כעין. דס"ה] עמוד רחב מלמטה ודק מלמעלה, ומיטלטל, והסנוני מעמידו לפני חלון חנוה, ומסמירן תחובין צו, ותולין צהן אבגטיס ורצועות למכור,

איכא דאמרי [שאבנט זה אריג] דארוקתא, ואמר רב ספרא מידי דהוה אטלית מוזהבת דהו תכשיט, ושריא, ולמישלף ואחוי נמי לא חיישין, שאין דרך להמיר אזורו בשוק ויפלו צגדיו,

ואיכא דאמרי דאניסכא [שאבנט זה הוא של טס], ואמר רב ספרא מידי דהוה אאבנט של מלכים שעשו כולו דניסכא, וכל ישראל צני מלכים ראויס לו,

א"ל רבינא לרב אשי, קמרא עילוי המיינא, מאי? א"ל תרי המייני קאמרת הא ודאי משאוי הוא ואסור, לשון תלמידי רבינו יצחק נשמתו עדן,

[ונתלמידי] רבינו הלוי מנאלי מותר, והראשון נראה לי, משום דצני הלל דליקה מניין לר' יוסי שמנה עשר כלים, והתם חד חגור הוא דמניין צכל כחצי הקדש [שצת קכ.], ואי שני חגורות שרי לכתחילה נימני התם תרי,

אמר רב אשי, האי רסוקא תמיכת מעיל רחצה אי אית ליה מפרחיינא רצועות קצרות תלויות צה לקשרה צהם ולהדקה סביבותיו שרי דמיהדק שפיר, וליכא למיחש דילמא משמרי קטרי ונפיל ואחי לאיחוי. מפרחיינא פינדל"א צלנו [חוטים המשמשים לקשירת בגד] ואי לא אסיר:

[שגינו במשנתינו] ולא בקטלא: מאי קטלא? מַנְקָטָא [holder] [לשון ארוז] פארי [פארי לשון פאר, אבנים טובים שקבועים בה] [יש כאן שני פירושים: א. תלוי על הצואר כמו bib, ב. ולהיש מפרשים היא באה לסגור את הכפתור העליון של חלוקה, והוא נאחזת סביב צוארה], מושטני"א [פיסת אריג בעין סיכה התלויה על הצואר ומקושטת בוהב] והוא צגד שיש לו שניס כעין מנסיס, ומנכסת צו רצועה רחצה, וקושרת סביב צוארה, והצגד תלוי על צנה, והוא תשוב ומזייר צוהב, ויש מפרשים כמין חצי עגול, עשוי כמין כלצוס מה C ואוחזת צו מפחתי חלוקה [כפתור העליון] והפגס [שלו. דס"ה] צולע צוארה, והוא של זהב צו"ה [ומסר החדר"א בשם הגדולים ח"א ערך רבינו יצחק הלוי, בשם ר' חיים בן עטר כאשר רש"י כותב צו"ה צוונתו לייחם הפירוש לרבו רבינו יצחק הלוי. יוסף דעת], [מנקטא פארי פירורי הפת ותכשיט הוא. תוס']:

[שגינו במשנתינו] נזמים: נזמי האף, אצל נזמי האוזן מותרין לכתחלה, דטריחא לה מילתא למישלף ואחוי, מפני שאזניה מכוסות צקשורין:

[שגינו במשנתינו] ולא בטבעת שאין עליה חותם קמני מתניין דאם יאח פטורה, דתכשיט הוא לה, ומשום דילמא משלפא ומחויא הוא דמיחסי: הא יש עליה חותם, חייבת חטאת, דלאו תכשיט הוא, והו משאוי, אלמוג

אבני חן למסכת שבת

הלך אחר מסמרותיו,

* וראה תוס',

בסולם, הלך אחר שליבותיו [rundle, rung, steps],

[שנינו במשנתנו] ולא במחט שאינה נקובה: למאי חזיא למכשית, דקמי אינה חייבת מחטא? אמר רב יוסף, הואיל ואשה אוגרת בה שיערה היוצא חוץ לקישוריה, כורכתו סביב המחט, ותוחצת המחט בשצנכה מתחתיה, שלא יראה שיערה,

בערסי אישתרייד"א בלעז (באזניים) והן מאזנים גדולות לשקול [בסס. דס"ה] אמר ושעור ונחשת, והן של עץ, הלך אחר שלשלותיו שמלוי צהן, ואם של מתכת הן טמאות,

א"ל אביי, ותהוי כביירת [ואקען האלטער] דתנא [דמנ. דס"ה] מתימין (סג.) צירית טהורה מלטמא ויוצאין צה, והיא כמין אלעדה [bracelet], שעושה לשוקיה מעל צחי שוקיה, להדקן שלא יפלו על רגלה, [שהיא] טהורה דלאו מכשית היא, אלא תשמיש לצחי שוקיה, והוי כטבעת הכלים דלמנן טהורות, צפרקין דלעיל, ויוצאין צה, שצריך לה עם צחי שוקיה, ולא הוי משאוי, ויוצאין, דכיון דלנעיותא היא, לא שלפא ומחוי, והאי מחט נמי לנעיותא, דשער באשה ערוה, ולא מחויא, ותשתרי ואמאי לא תנא לכתחילה?

וחכמים אומרים # [לכאורה חכמים הם גם הת"ק], הכל הולך אחר המעמיד גוף הטבעת מעמיד החוטם, והעול מעמיד את סמלוניו, והקולג [מעמיד] את מסמרותיו, והסולם [מעמיד] את שליבותיו, שהרי צהם קבועים, והערסה הוא עץ ארוך, שהקנה [שהוא קנה. צ"ח] שקורין ייש"א (ומשמעו בן בסיס, מבנה) והלשון מחוץ צו, והשלשלות קבועות בקנה, וכולן [היינו השלשלאות, והכפות והלשון] (ה)עץ [ה] דס"ה ארוך מעמידן, שהוא פליי"ל (ומשמעו המוט במאזנים), שמי כפות המאזנים, תלויות צחי (ראשון) [ראשון. דס"ה],

אלא תרגמא רב אדא נרשאה, קמיה דרב יוסף, הואיל ואשה חולקת בה שיערה לכאן ולכאן צאמנע ראשה, שקורין גריו"א בלעז (ומשמעו שביד שבשערות),

רבא אמר צרימא דקמי וטבעת הוי מכשית, צין שיש עליה חותם צין שאין עליה חותם, לאו ארישא דליירי בתכשיתי "נשים" קיימי תרוייהו, אלא לצדדים קתני חד מכשית דאיש, וחד מכשית דאשה, יש עליה חותם תכשית [רק] דאיש [ואם אשה יוצאה במטבת זו חייבת חטאת], אין עליה חותם, תכשית דאשה [ראה לקמן סב. דאיש שמוציא טבעת בלי חותם חייב חטאת],

בשבת למאי חזיא הרי צצנת אינה חולקת שיערה? [וכן פסק הרמ"א [ס' ש"ג סכ"ו] דאסור לחלוק השער בשבת, ודלא כתום' שהתירו, והמשנ"ב [ס"ק פ"ד] ביאר סברת רש"י דהוא משום חשש תלישה, ותום' שמתירין הוא משום דאינו פסיק רישא כדפירש שם, ובאמת צ"ע סברת רש"י, ואפשר לומר ע"פ סברת התום' ספ"ב דכתובות [כח:]: דאע"ג דפסק טומאה ברה"ר טהור, והו דוקא בדרך אקראי, אבל דבר שהוא קבוע לעולם לא רצו להתיר, וה"נ בענין חילוק השער שהוא דבר המצוי אצל כל אשה ואשה ואפי' כמה פעמים ביום, ואם נתיר תמיד, לא ימלט שיוגיע לתלישת שער וכו', אילת השחר],

רב נחמן בר יצחק אמר, טומאה אשבת קרמית הא דקמי וטבעת צין שיש עליה כו' לאו ארישא קאי, דקרי ליה מכשית "נשים", אלא הכי קאמר, וטבעת שאמרו שנטמאת, צין שיש עליה חותם דלאו מכשית הוא, מיהו כלי מעשה הוא, צין שאין עליה חותם דהוי מכשית, וכי קמי רישא תכשיתי נשים [רק] אשאין עליה חותם [קאי. דס"ה], טומאה במדבר לא כלי מעשה אמר רחמנא, וכלי הוא, שבת משום משוי אמר רחמנא, אין עליה חותם תכשית, יש עליה חותם משוי:

אמר רבא, טם של זהב יש לה על ראשה האחד [של המחט], והשני עוקן הוי, בחול חולקת בה שיערה צעוקן, בשבת מניחתה כנגד פדחתה מוחצת העוקן בשצנכה, והטם שצנאשה השני, מונח על פדחתה [השתא לא היה צריך לומר שחולקת בה שיערה כלל אלא האמת מפרש. תוס']:

Caligae (Latin; singular caliga) are heavy-soled hob-nailed military boots known for being issued to Roman legionary soldiers and auxiliaries throughout the Roman Republic and Empire. Worn by all ranks up to and including centurions, no other shoes in history are as symbolic of the expansion of an empire as the famed caligae.

	משנתנו: טבעת עם חותם חייב חטאת	ברייתא: בין יש עליה חותם ובין אין עליה חותם הוי תכשית
ר' זורא	אליבא דר' נחמיה דהלך אחר חותם	אליבא דרבנן דהלך אחר המעמיד
* רבא	אשה בשל איש	לצדדין קתני, איש בחותם ואשה בלי חותם
* ר' נחמן בר יצחק	לגבי שבת לא הוי תכשית	לטומאה בכל אופן הוי כלי

אבני חן למסכת שבת

כסוי ברזל סביב לרגלים במלחמה. יבין] שריון קסדל ומגפיים, מפרש בגמרא [אינו חייב חטאת דלא משוי ניהו, אלא כמלבושיו ניהו בחול למלחמה, ומיהו לבתחלה לא יצא דנראה כיוצא למלחמה. ר"ן, ואסור משום מראית עין, כמ"ש רש"י לקמן דף סד: בד"ה כל שאסרו. מב"ג,

ואם יצא, אינו חייב חטאת דכולהו מלבושין ניהו צחול למלחמה:

נב: סנדל המסומר, מאי טעמא [לא יצא בה]?

1. אמר שמואל, שלפי בני אדם הנשמיים הגזירה [השמד] מן הגזירה היו, והיו נחבאין במערה, ואמרו הנכנס יכנס והולך ליכנס יכנס, שהנכנס יראה תחלה, שאין אדם רואה, והיוצא אל יצא שמה יש אויבים מצחו, והוא לא ידע, ויראהו ויצינו שאנו כאן,

נהפך סנדלו של אחד מהן שיש לו שמי פיות, ויכול לנועלו מ' צדדין, אבל ניכר מי הוא לפניו ומי הוא לאחור, וכשנועלו זה הפוך, נראה הנכנס כאילו הוא יוצא יוצא. ע"ה], וניכר מקומו צדקת, כסבורין הם [היו ש] אחד מהן יצא, וראוהו אויבים, ועכשיו באין עליהן, דחקו זה בזה [לצאת], והרגו זה את זה דחיקתן, שהיו סנדליהן מסומרין, כעין אותם שעושין לרגלי הסוסים, ראשיהן עבים # [אולי הכוונה שהיה ראש הסנדל עב, וכשבעטו זה בזה היה בה כדי להרוג], יותר ממה שהרגו בהם אויבים,

2. רבי אילעאי בן אלעזר [פעם היחידה שיש אמורא זה בש"ס] אומר, במערה היו יושבין, ושמעו קול מעל גבי המערה [קול של סנדל המסומר. תוס'], כסבורין היו שבאו עליהם אויבים, דחקו זה בזה, והרגו זה את זה, יותר ממה שהרגו בהן אויבים,

3. רמי בר יחזקאל [שם זה יש בש"ס לערך 32 פעמים, ובתוכם 8 פעמים דחני רב"י, ו 9 פעמים תני רב"י] אומר, בבהכ"נ היו יושבין, ושמעו קול מאחורי בהכ"נ, כסבורין היו שבאו עליהם אויבים, דחקו זה בזה, והרגו זה את זה, יותר ממה שהרגו בהן אויבים,

באותה שעה אמרו, אל יצא אדם האיש בסנדל המסומר נשמת, דמפרש לקמיה דנשמת היה מעשה, ומעין המאורע אסרו,

אי הכי בחול נמי ליתסר? מעשה כי הוה בשבת הוה,

ביום טוב לישתרי, אלמה תנן צמסכת ציפה,

דף ס' ע"ב

(משלחין כלים ב"ט בין תפורין בין שאינן תפורין. רש"ל, ואולי מפני שכתוב שאינו תפור ב"ט א"כ הוא כאן מיותר. ד"ם) אבל לא סנדל המסומר, ולא מנעל שאינו תפור (ב"ט) אלמא לאו צר מנעלה

[אבל מפרש"י משמע שאינו מדבר ממנעל כזה, אלא המסמרים באים כדי לחזק התחתון עם העליון, וראה תמונה בשט', ועוד שמנעל כזה הוא בכלל חיפהו מלמטה כולו במסמרות, כדי שלא תהא קרקע אוכלתו],

דברי רש"י על סנדל המסומר.
סנדל המסומר [דסנדל רגיל כולו של עור, אבל סנדל זה] של עץ הוא, ותוחצין מסמרות (למעלה) לחזק התחתון עם העליון,
שים לו שמי פיות, ויכול לנועלו מ' צדדין, אבל ניכר מי הוא לפניו ומי הוא לאחור, וכשנועלו זה הפוך, נראה הנכנס כאילו הוא יוצא יוצא. ע"ה], וניכר מקומו צדקת,
שהיו סנדליהן מסומרין, כעין אותם שעושין לרגלי הסוסים, ראשיהן עבים, שמסמרותיו נעשו לחזק העקב, שקורין שול"א (סולית הנעל) [sole] עם הפתח שקורין אינפיינ"א (החלק העליון בנעל),

מהני: לא יצא האיש בסנדל המסומר [דסנדל רגיל כולו של עור, אבל סנדל זה] של עץ הוא, ותוחצין מסמרות (למעלה) לחזק התחתון עם העליון, (העץ עם העור שלמעלה הימנו, ויש לו סנדל שמי פיות ותוחצין רגלו צו. רש"ל מוחק את זה), ובגמרא מפרש מאי טעמא גזרו ציה,

ולא ביחיד ולא צמדל יחיד בזמן שאין ברגלו מכה צחלמוד ירושלמי מפרש דלא ליחשדיה דטעין ליה למצריה תמי כנפיה, ולשון צומי, דילמא מחייכי עליה, ושק"ל, ד [ו]. דס"ה]שליף ליה, וממטי ליה צדיה צשכח שצת, ומיהו, בזמן שיש צרגלו מכה שרי, ובגמרא צעי, צהי מנייהו יחיצ ליה [בש"ש לו מכה ברגלו],

ולא בתפילין דמפרש טעמא בגמרא (סא). [פ' כיון שצריך לחולצין כשמופנה],

ולא בקמיע [אין קמיע אלא לשון קשר. רש"י לקמן], [היא כתיב מעוטת על קלף שנושאין בצוואר להפיוא או להצלחה, ונראה לי שהוא לשון קמיעה בדברי רבותינו ז"ל בברכות ד: [כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר אלך לביתי ואוכל קמיעא וכו'] שפירושו מעט, ולפי שמשמין בקמיע פתקין קטנים עם כתיבה מעוטת בראשי תיבות וגימטריאות של שמות קדושים והשבעות לפיכך נקרא קמיע. תשב"ן] שמתצין וטוענין לרפואה, בזמן שאינו מן המומחה אצל צקמיע מומחה שרי, דמכשיט הוא לחולה כאחד ממלבושיו,

ולא בשריון [פאנצער], ולא בקסדא [helmet], ולא במגפיים [והוא

אבני חן למסכת שבת

ביום טוב הוא, דהא קמיני התם, כל שנאמין צו ביום טוב, משלחין אותו?

בשבת מ"ט, דאיכא כינופיא שאין עושין מלאכה, ונקצצין לצמי כנסיות ולצמי מדרשות, כי הייא מעשה דהוה כינופיא, ביום טוב נמי איכא כינופיא,

תענית צבור איכא כינופיא, ליתסר?

מעשה כי הוה בכינופיא דאיסורא צעשיית מלאכה, הכא כינופיא דהתירא הוה,

ואפילו לר' חנינא בן עקיבא, דאמר לא אסרו אלא בירדן, ובספינה, ובמעשה שהיה צריך חומר בקדש, גבי טשא מי טשא, ואפר טשא, צירדן, ובספינה, שנמצא כית מן המת תחוב צרקעיתה של ספינה, וטמא, וקאמרי רבנן, דגזרו שלא יעזיר אדם מי טשא בספינה, ולא על הגשר, ולא ישיט על פני המים, אחד ירדן ואחד שאר נהרות, ופליג ר' חנינא, ואמר לא אסרו אלא צירדן, ובספינה, ולא גשר ושאר נהרות, דגזירה שגזרו מחמת מאורע, אין להם לגזור אלא מעין המאורע,

הני מילי ירדן, דשאני משאר נהרות צרוצב או צעומק, אבל י"ט ושבת כי הדרי נינהו [ואסור גם ביו"ט], דתנן אין בין י"ט לשבת, אלא אוכל נפש בלבד,

א"ר יהודה אמר שמואל, לא שנו [שגזרו על סנדל המסומר], אלא לחזק שמסמרתיו נעשו לחזק העקב, שקורין שול"א [סולית הנעל] [sole] עם הפתח שקורין אינפיני"א [החלק העליון הנעל], אבל לנוי מותר דלא גזרו אלא מעין המאורע, והנהו לחזק היו, כסמם מסמרים דסנדל,

וכמה לנוי? ר' יוחנן אמר חמש [מסמרות] בזה [במנעל ימין], וחמש בזה [במנעל שמאל], ור' חנינא אמר, שבע בזה ושבע בזה,

א"ל ר' יוחנן לרב שמן בר אבא, אסברא לך [מה ענין חמש שלי, ושבע של ר' חנינא], לדידי שתיים מכאן לצד חינון, אחד צראשו לצד האצבעות, ואחד לצד עקבו ושתיים מכאן לצד פנימי, לעבר צין הרגלים ואחת בתרסיותיו רצועותיו, לר' חנינא, ג' מכאן, וג' מכאן, ואחת בתרסיותיו,

[לכאורה נראה דדוקא בכה"ג אבל ר' מצד אחד ובצד השני ליכא כלל, מ"מ אסור, והא אתי ר"י לאשמעין. שפת אמת]

מיתיבי, סנדל הנוטה שמחמון שלו אינו שוה, שעצ מצד זה ודק מצד זה, וכשדורס נוטה לצד הדק, וצריך להגבירו שיהא שוה לצד שכנגדו עושה לו שבע, דברי רבי נתן, ורבי מתיר ב"ג,

בשלמא לרבי חנינא [דאמר לנוי מותר שבע], הוא דאמר כרבי נתן, אלא רבי יוחנן דאמר [דרק ה' מותר] כמאן?

הוא דאמר בר' נהוראי, דתניא ר' נהוראי אומר, ה' מותר, ושבע אסור,

א"ל איפה שם חכם, וצנו של ר' רחבה דפומצדימא הוה לרבה בר בר חנה, אתון תלמידי רבי יוחנן, עבידו בר' יוחנן, אנן נעביד כרבי חנינא,

בעא מיניה רב הונא מרב אשי, חמש מהו, א"ל אפילו ז' מותר, ט' מאי? א"ל אפילו ח' אסור,

בעא מיניה ההוא רצענא [שופטער, cobbler] מרבי אמי, תפרו מבפנים מהו? שנתן מנעל של עור לפניו מן [פ' לתוך] הסנדל, תפרו פורדרי"ן בלשו (סתום, ממולא)?

א"ל מותר שמעתי מר' יוחנן, וטעמא לא ידענא, מותר לקבוע צו מסמרים מנחוק ולא ידענא מ"ט,

אמר רב אשי, ולא ידע [פ' וכי לא ידע] מר מ"ט! [והלא חמשים הוא] כיון דתפרו מבפנים, הוי ליה "מנעל" [פ' וזה מציאות אחרת מסנדל], בסנדל גזרו ביה רבנן, במנעל לא גזרו ביה רבנן,

בעא מיניה ר' אבא בר זבדא, מר' אבא בר אבינא, עשאו למסמר כמין כלבוס בלשו טינפילון [מסמר כפול בעל שני חודים U nail] שני ראשין חדין וכפופין, וועץ שני ראשים צען, כדאמרין צטוטה (יט:) כלבוס של צרול מטילין לה לחוך פיה, מהו?

א"ל מותר הואיל ונשתנה משאר מסמרים, דלא גזרו אלא מעין המאורע,

איתמר נמי, אמר רבי יוסי בר' חנינא, עשאו כמין כלבוס מותר,

א"ר ששת, חיפהו מלמטה כולו במסמרות, כדי שלא תהא קרקע אוכלתו, מותר,

תניא כוותיה דרב ששת, לא יצא האיש בסנדל המסומר, ולא יטייל [בסנדל זה] מבית לבית, אפילו ממטה למטה, אבל מטלמלין אותו דמורת כלי עליו לכסות בו את הכלי, ולסמוך בו כרעי המטה, ור' אלעזר בר' שמעון אומר דילמא אחי לטעלו,

[וימשיך הבריייתא] נשרו רוב ממסמרותיו לקמן מפרש לה, ונשתייר

אבני חן למסכת שבת

מהו דתימא, מסתברא טעמא דרבי אלעזר ברבי שמעון
בהא דאסור לטלטל, שמא יעללו, קמ"ל,

בו ד' או ה', מותר האיל ונשתנה מכמו שהיה, דמעין [פ' דרק מעין]
המאורע גזר, ורבי מתיר [אפילו נשארו] עד שבע,

חיפהו בעור מלמטה, וקבע לו מסמרות מלמעלה, מותר,

אמר רבי חייא, אי לאו דקרו לי בבלאי שרי איסורי [פ' שקראו
לי "מיקל" ומתיר איסורים] דר' חייא מצנל הוה, כדאמרינן צטוקה עלו ר' חייא
ונציו ויסקוה, שרינא ביה [בסנדל המסומר] טובא,

עשאו לראש מסמר כמין כלבוס [שכפל המסמר], או רסז כמין טס,
או שעשאו חד כמין יתד [שסנדל הרגיל היה לה מסמרים בראש קמין], או
שחיפהו כולו במסמרות, כדי שלא תהא קרקע אוכלתו,
מותר [כמו שאמר רב ששת],

וכמה? בפומבדיתא אמרין עשרין וארבע [מסמרין], בסורא
אמרין עשרין ותרתי # [צ"ע מה הסברא להתיר כל כך מסמרים, ואם
מתיר יתיר גם ביותר?],

הא גופה קשיא [פ' שיש סתירה בדברי הבריייתא], אמרת נשרו רוב
מסמרותיו, [משמע ד] אע"ג דנשתירו ביה טובא וצנצד שהיו
מעוט [פחות ממוחצה שהיו בה תחלה], והדר תני ארבע או חמש אין,
מפי לא?

אמר רב נחמן בר יצחק, וסימניך, עד דאתא מפומבדיתא
לסורא כשעלה מצנל לארץ ישראל ונא דרך סורא [סורא?] מפומבדיתא,

א"ר ששת, לא קשיא כאן [שכיון שנשאר רק מיעוטו מותר] שנגממו
מלמעלה, ורשמו ניכר צתוך העץ אפילו טובא, דהא מינכר שאינו כברייתא, כאן
שנעקרו לגמרי, שאין ניכר שהיה צו יומה, ארבע או חמש [אין], טפי לא, לוי"ה,
ולשון מצירו [של לוי"ה] אפכא [שנגממו, מותר רק אם נשאר ד' או ה', אבל
נעקרו גם אם נשאר מיעוטו מותר]:

[עד דאתא לפומבדיתא מסורא. כ"י מינכן, [וכד"ס כתב על גירסא זו שאולי
הוא ט"ס], אבל יותר מסתבר גירסא זו, שהרי כשהולך מבבל לארץ ישראל הולך
מדרום לצפון, ופומבדיתא היה לצפון וסורא לדרום, ולכן הגיע לפומבדיתא
מסורא, וכן הוא בכל המפות פומבדיתא לצפון סורא. ולא ראיתי מי שהרגיש בזה,
אבל לפ"ז צריך לגרוס בסורא אמרין עשרין וארבע, בפומבדיתא אמרין עשרין
ותרתי, ודוחק לתקן כל כך]

[שנינו בבריייתא] ארבע או חמש מותר: השתא חמש שרי ארבע
מיבעיא? א"ר חסדא, ארבע מסנדל קטן [נראה דקטן מיקרי
שיכולין ללכת בלא תרסיות, להכי לא חשיב תרסיות כגוף המנעל דלישתרי ממש
אפילו בגופו ממוש תרסיות. רא"מ הורוויץ], וחמש מסנדל גדול [צ"ע אם
גדול וקטן הוא במדה, או של גדול ושל קטן, אילת השחר]:

חסר תרתי נפלו שמים ממסמרותיו צדך. לקולא חסר (תרמי), דומה אלל
דומה [נראה פירוש, דתיבת חסר דומה לתיבת סורא. רש"ש, ובחכמת מנוח כתב
שמלת "חסר" דומה למלת סורא, שיש בו ס' ור'ובא לומר היאך יהיה זה סימן
לשנעך ונזכור דבסורא חסר מבפומבדיתא, אבל ראה ברש"ל, וממ"נ]:

[שנינו במשנתנו] ולא ביחיד [במנעל אחד] בזמן שאין ברגלו מכה:

דף ס"א ע"א

[שנינו בבריייתא לעיל דתניא כותיה דרב ששת במסמרים שעשוין לגוי] ורבי
מתיר עד שבע: והתניא [לעיל בדף זה, בסנדל הנוטה], רבי מתיר
עד שלש עשרה? נוטה שאני שכולן צריכין לו להשוותו, ואין אחד מהן
לחזק,

[ו]איכא למידק הא יש ברגלו מכה ד נפיק צימיד, והשתא צעי תלמודא
בהי מינייהו מרגליו נפיק [צסנדל. דס"ה]. [פ' דבמשנה תנן שאסור לצאת
במנעל יחיד אם אין ברגלו מכה, דמשמע הא יש ברגלו מכה יוצא במנעל יחיד,
ומכעי ליה באיזה רגל נועל הסנדל, על הרגל שיש עליה מכה, או על רגל
הבריאה?]

השתא דאתית להכי לחלק צין נוטה לשאין נוטה, לרבי יוחנן נמי
דקפרכת לעיל מינה [על מה שאמר ר' יוחנן חמש בזה וחמש בזה] ולאמרת דאמר
כמאן, לא קשיא איכא נמי לתרוצי לעולם כר' נתן [דאמר סנדל הנוטה עושה
לה שבע], ו נוטה שאני דהתם ממיר עד שבע, אבל אין נוטה חמשה וטו לא,

אמר רב הונא, באותה שיש בה מכה [יוצא בסנדל],

אמר רב מתנה, ואמרי לה אמר רב אחאבוי בר מתנה, אמר
רב מתנה, אין הלכה בר' אלעזר בר' שמעון [דאוסר לטלטל סנדל
המסומר],

אלמא קסבר # [הלשון "קסבר" צ"ע שהרי זה תלוי לפי מה שהוא אדם,
וראה ברכות ג' ע"ב סבר לה בר' יהושע וגם שם הוא מציאות שהמלכים עומדים
בשעה שלישי], סנדל לשום צער עביד שלא ינגף צימדות [ראה לעיל ס':
כמין יתד שפירש רש"י חד, וכן כאן יתדות הם דברים חדים שבלולים בדרכים]
הדרכים ויטעור,

פשיטא יחיד ורבים הלכה כרבים?

אבני חן למסכת שבת

אמר ליה אביי, דילמא רבי יוחנן הא מתני' לא הוה שמיע ליה, ואי הוה שמיע ליה, הוה הדר ביה ולא עבדין כר' יוחנן,

ואי נמי שמיע ליה, וקסבר אין הלכה כאותה משנה וכו' יוחנן עדין למעבד,

אמר רב נחמן בר יצחק, ירא שמים יוצא ידי שתיהן [לא מצאתי לשון זה עוד בש"ס] עבד כמרויהו, ומנו מר בריה דרבנא, היכי עבד, סיים [לבש המנעל על רגל] דימיניה, ולא קטר, וסיים [ולבש] דשמאליה, וקטר מנעל נעילת ימין קודמת לשמאל כי מחניתא, וקשית שמאל לשל ימין כר' יוחנן, והדר קטר דימיניה,

אמר רב אשי, הוינא לרב כהנא דלא קפיד [איזה מנעל נועל תחלה],

תנו רבנן, כשהוא נועל, נועל של ימין, ואחר כך נועל של שמאל, כשהוא חולץ, חולץ של שמאל דהו כבודו של ימין, ככולהו גרסינן של ימין ברישא, חוץ מחולץ ואח"כ חולץ של ימין,

כשהוא רוחץ, רוחץ של ימין ואח"כ רוחץ של שמאל, כשהוא סך סך של ימין ואח"כ של שמאל,

והרצתה לסוך כל גופו, **סך** ראשו תחילה, מפני שהוא מלך על כל איבריו:

[שנינו במשנתנו] ולא בתפילין: אמר רב ספרא, לא תימא פפרק בתרא דעירובין (סא:) מיימינן פלוגמיהו בגמרא אליבא דמ"ד שבת לאו זמן תפילין הוא, אלא אפילו למ"ד שבת זמן תפילין הוא, לא יצא, דילמא אתי לאיתויי ברה"ר שקיל להו מרישא אס בא לפנות, וממטי להו ארבע אמות,

ואיכא דמתני לה אסיפא, ואם יצא אינו חייב חמאת, אמר רב ספרא לא תימא אליבא דמ"ד שבת זמן תפילין הוא, אלא אפילו למ"ד שבת לאו זמן תפילין הוא, אינו חייב חמאת, מ"ט דרך מלבוש עבידא:

[שנינו במשנתנו] ולא בקמיע [אין קמיע אלא לשון קשר. רש"י לקמן]. [היא כתיב מעוטה על קלף שנושאין בצוואר לרפואה או להצלחה, וגראה לי שהוא לשון קימעה בדברי רבותינו ז"ל ברכות ד: [כדי שלא יהא אדם בא מן השרה בערב ואומר אלך לביתי ואוכל קימעה וכו'] שפירושו מעט, ולפי שמשמין בקמיע פתקין קמנים עם כתיבה מעוטה בראשי תיבות וגימטריאות של שמות קדושים והשבעות לפיכך נקרא קמיע. תשבין] **בזמן שאינו מן המומחה:**

הילכך כשרואין אותו כולע, (ו. דס"ה) יודעין שיש צרגליו [פ' באחד מרגליו] מכה, [וז] אין חושדין אותו שטוען את השני בידו, אלא מכירין בו לפי מעשיו שפרסומיו קשות [פ' כמו שעושין הערביים שבניחים הילדים לילך יחף עד שמתקשה עוד רגליהם], ואינו מנטער צימדות הדרכים, ולא נועלו אלא משום מכה, ודיו בזה לצדו [פ' שיבינו בני אדם שלובש רק מנעל אחד, באותה רגל שיש לו מכה], [זה לפי פירש הירושלמי שמביא רש"י לעיל ס. על המשנה זו] אלא מכירין בו לפי מעשיו שפרסומיו פ' כף רגליו קשות],

וללשון רבותי [במשנה, שהטעם הוא דילמא מחייכי עליה, ושקיל, ושלף ליה, וממטי ליה צדיה בשכחת שבת]. אי נמי מחבו עליה, דלא חזו למכה [מ"מ] לא שלף לה, דמנטער צימדות הדרכים, ממתת המכה,

וחייא בר רב אמר, באותה "שאין" בה מכה, אלמא קסבר לשום תענוג עביד אדם איסטניס ורך, ומכירין מתוך מעשיו שנעל נעלו אחת שהא איסטניס וזו שיש בה מכה, מכתה מוכחת עליה ומצינן שהמכה מונעתו מללעול, ולא חשדי ליה [שנושא מנעל השני תחת בגדיו], ולענין אחורי [מ"עם השני במשנה], נמי לא מחייכי עליה [שהרי מבנינים שאינו יכלו ללבוש מנעל על רגלו שיש בה מכה],

ואף רבי יוחנן סבר לה, להא דרב הונא [שלוש מנעל אחד באותה שיש בה מכה], דאמר ליה ר' יוחנן, לרב שמן בר אבא, הב לי מסנאי, יהב ליה דימין, אמר ליה עשיתו מכה ור' יוחנן סבירא ליה להטעול סנדלים נועל של שמאל תחילה, ואחר כך של ימין, וקא סלקא דעתך דהכי קאמר ליה, אס כן שאנעול זה, שוב לא אנעול של שמאל אחריו, והנני יוצא ביחיד, ועשית את זו של ימין, כאלו הייתה זה מכה, אלמא קסבר באותה שיש בה מכה נועל,

[פ' אבל אין ראייה שר' יוחנן סבר כן, שיש לדחות] ודילמא כחייא בר רב ס"ל דאמר באותה שאין זה מכה נועל, והכי קאמר ליה, אס כן [שאלביש מנעל ימין] הריני יוצא ביחיד, בזו של ימין, ו עשית את רגלי של שמאל כאלו יש בה מכה, דאזא ביחיד באותה [בימין] שאין זה מכה,

ואודא רבי יוחנן דאמר עשית מכה, דשמעין מינה דאי הוה נעיל דימין ברישא, חו לא הוה נעיל דשמאל בתריה לטעמיה, דאמר ר' יוחנן דשמאל חשיבא כתפילין, כך מנעלין, מה תפילין בשמאל כדילפינן במנחות (לז.) מעל ידכה, מלא [בה"א], יד כהה, דהיינו שמאל שהיא כהה לענין חשיבות, אף מנעלין בשמאל,

מיתיבי [על ר' יוחנן דאמר נועל של שמאל תחלה, דשנינו בבביתא מפורש להיפך], כשהוא נועל, נועל של ימין, ואחר כך נועל של שמאל?

אמר רב יוסף, השתא דתניא הכי, ואמר רבי יוחנן הכי, דעבר הכי עבר, ודעבר הכי עבר,

אבני חן למסכת שבת

ולעיל קמני כל שריפא ושנה ושילש, ואפילו אדם אחד?

לא קשיא, הא דקמני שלשה בני אדם, משום דתסם שלשה בני אדם שלשה מיני חלאים, ואיירי בשלשה מיני קמיעין שאין דומין זה לזה, ו **למחויי גברא** שנעשה מומחה בכל קמיעים שיעשה לעולם, כדאמרינן בבבא קמא (לז.) גמג שור וחמור וגמל, נעשה מועד לכל,

אבל הקמיע אינו מומחה, אם יכתוב רופא אחר אחד מהן [שרק אם יכתוב רופא זה קמיע זו תהיה קמיע של מומחה],

הא דקמני כל שריפא ושנה ושילש מיירי בחולי אחד, וכתבו [אדם אחד או שלשה בני אדם] זה הלשם, וריפא שלשה פעמים, או לאדם אחד או לשלשה, ולאיתמחוי **למחויי קמיעא** מיירי, דנעשה הקמיע לבדו מומחה על יד אדם זה [אם אדם אחד כתב כל הג' קמיעות], או אם כתבום שלשה רופאים, נעשה קמיע של לשם זה, מומחה מיד כל אדם,

אמר רב פפא, פשיטא לי תלת קמיע שלש מיני לשם, לתלת גברי תלתא תלתא זימני כל לשם ריפא שלשה פעמים, ואפילו אדם אחד, **איתמחי גברא** בכל קמיעות לעולם, שהרי הומחה בשלשה מיני קמיעים, ו**איתמחי קמיע** שלשה קמיעין הללו נעשים מומחים מיד כל אדם, שהרי ריפא כל אחד שלשה פעמים, ואין לומר מזל הרופא גורם, דאין הדבר תלוי במזל הרופא, אלא בחכמתו, ואין לומר נמי החולה גרם שמתרפא על ידי קמיעין שהרי בשלשה אנשים הוחזק,

תלתא קמיע, לתלתא גברי, חד חד זימנא, גברא איתמחי קמיעא לא איתמחי לבא מיד רופא אחר,

חד קמיע לחולי אחד לתלתא גברי, קמיעא איתמחי מיד כל אדם **גברא לא איתמחי** לקמיע אחר, שאינו של לשם [זה] ושל חולי זה,

בעי רב פפא, תלתא קמיע של שלשה מיני חולי לחד גברא, מאי קמיעא ודאי לא איתמחי מיד אדם אחר, שהרי לא ריפא אלא פעם אחת **גברא איתמחי, או לא איתמחי,**

מי אמרינן הא אסי ליה [הא ריפא אותו], או **דילמא מזל לא דהאי גברא** מלאכי של חולי זה הוא דקא מקבל כתבא דמקבל קמיעא,

ואם תאמר ממתניתין דלעיל שמעינן לה, דקמני כל שריפא ושנה ושילש דמשמע לאדם אחד, ואוקימנא דאיתמחי קמיעא ולא אמרינן מזליה הוא ?

לא דמי, התם חד קמיעא הוא, וליכא למיתלייה במזל דגברא אלא בקמיע, הני ודאי בגברא תלוי, או ברופא או במתרפא, הלכך מיבעיא לן במאי ניתליה, ⁷ תיקון:

אדם א'	אדם ב'	אדם ג'

אמר רב פפא, לא תימא [פי' שאינה נקראת קמיע של מומחה] **עד דמומחה גברא** נעשה אדם זה קמיע זו לשלשה אנשים, דנעשה אדם זה מומחה שריפא שלשה אנשים [הרי כאן ג'], ו**מומחה קמיע** והקמיע מומחה שריפא כתב זה שלשה אנשים [הרי כאן עוד שני קמיעות],

אי נמי, שכתב אדם זה שלשה מיני קמיעים, של שלשה מיני חלאים, לשלשה אנשים, היינו איתמחי גברא בכל קמיעים שיעשה לעולם [דהיינו שאדם זה עשה רק ג' קמיעות],

ומומחה קמיעה שנעשית [קמיע זו] לשלשה אנשים מחולי זה, צין שכתבה רופא זה, צין שכתבה רופא אחר, נעשה הקמיע מומחה [פי' ויכול להיות שרופא זה עדיין לא עשה קמיע זו מעולם, כיון שנעשית ע"י רופאים אחרים, והוא מומחה היו קמיע זו קמיע של מומחה],

[אין אומרים כן] **אלא כיון דמומחה דאיתמחי גברא** בשלש מיני קמיעות לשלשה בני אדם, **אף על גב דלא מומחה איתמחי קמיע** שלא ריפא קמיע זה אדם מעולם,

דיקא נמי דקתני, ולא בקמיע, בזמן שאינו מן המומחה משמע מאדם מומחה, **ולא קתני בזמן שאינו מומחה** דליהו משמע דקפיד אמומחה קמיע עצמו, קמיע אינו אלא לשון קשר, ודעיקרין של שרשי סממנין, נמי קרוין קמיע **ש"מ:**

ת"ר, איזהו קמיע מומחה, כל שריפא ושנה ושילש [אפילו באדם אחד], אחד קמיע של כתב, ואחד קמיע של עיקרין [ולא גורו בקמיע של עיקרין משום שחזקת סממנים. ראה מאירי], אחד חוליה **שיש בו סכנה, ואחד חוליה שאין בו סכנה,**

לא כלומר לא תימא דלא ינא, אלא מי שצא עליו החולי כבר פעם אחת, **שנכפה** היינו חולי שאדם נופל מחמתו לארץ, ומכה בראשו בזמנו, ומפילו, **אלא שלא יכפה** שצא ממשפחת נכפין, ודאג שלא יכפה,

וקושר [פי' שקמיע פירושה קשר, ואומר שקושר] **ומתיר אפילו ברה"ר** [ראה לעיל נו. בתחלת הפרק בתוס' שמפרישים למה צריך לאשמועין דין זה], **ובלכד שלא יקשרנו** [שלא יקשר את הקמיע]

דף ס"א ע"ב

בשיר אגדה ובטבעת, ויצא בו ברשות הרבים [ודבר זה אסור. ד"ם] [אם קושר הקמיע בתכשיטין, אסור] **משום מראית העין** דלא מיחזי כמאן דבעי ליה לרפואה, אלא לתכשיט, ולא תכשיט הוא, אלא מחמת דאגת חולי,

והתניא, איזהו קמיע מומחה, כל שריפא ג' בני אדם כאחד

אבני חן למסכת שבת

אלא הכא במאי עסקינן, בחולה שיש בו סכנה,

והתניא, אחד חולה שיש בו סכנה אי שקיל ליה מיניה, דשרי למיעול
בהן לבית הכסא משום פיקוח נפש ואחד חולה שאין בו סכנה?

אלא כיון דמסי, אף על גב דנקיט ליה בידיה, נמי תכשיטו הוא
[ו] שפיר דמי הלכך אי נמי מייתי ליה ארבע אמות צדים, לא מחייב,

דף ס"ב ע"א

והתניא רבי אושעיא אומר, ובלבד שלא יאחזנו בידו דלא הוי
תכשיט שלו אלא דרך מלבוש ויעבירונו ארבע אמות ברשות הרבים?

[אלא] הכא במאי עסקינן, [בקמיע] במחופה עור דמכוסה עור,
דליכא גומא אי מעיל לבית הכסא, ולא צעי למישקליה,

והרי תפילין דמחופה עור, ותניא הנכנס לבית הכסא חולץ
תפילין ברחוק ארבע אמות, ונכנס ואף על גב דמכוסה עור, שהארבע
אגרות שהפרשיות כמוצות בהן, תמוצות בדפוסין של עור?

התם משום שי"ן [לא גרסינן דלי"ת ויו"ד. תוס'] שעשויה מעור החילון
עצמו, קומט צו שלשה קמטין כעין שי"ן משדי, והדלי"ת והיו"ד עשוין בקשר
שקושר הרצועה [שצראש], אחת לצפון ואחת למזרח כמין דלי"ת, ורצועה קטנה מאד
תלויה בה ואין בה אלא כפיפה כמין יו"ד, וכופאה [קאי על השי"ן] צעד העור למ,
והיא [עומדת. דס"ה] כפופה לעולם, דאמר אביי שי"ן של תפילין,
הלכה למשה מסיני,

ואמר אביי ד' של תפילין, הלכה למשה מסיני,

ואמר אביי יו"ד של תפילין, הלכה למשה מסיני:

[שנינו במשנתנו] ולא בשריון ולא בקסדא ולא במגפיים: שריון
זרדא דרומי"א (שריון), קסדא, אמר רב, סנארתא כוצע עור תחת
כוצע המתכת, מגפיים, אמר רב, פומקי אנפליאות של צרל צמלחמה:

מתני: לא תצא אשה [בשבת], במחט הנקובה [העשויה לתפור
בגדים. יבין],

ולא במטבעת שיש עליה חותם [שהוא מלבוש של איש],

ולא בכוליארא [וראה לעיל מא. מלה דומה "מוליארא" מפרש צגמאל [תכשיט
לקשור מפתח חלוקה, וי"א collar תכשיט מטבעת סביב ראשה. יבין], וכן כוצלת
ולא ככובלת [געווירצניבען, ותלוי בחוט בצוארה. יבין],

איתמח גברי ואיתמח קמיע	קמיע א,ב,ג	קמיע א,ב,ג	קמיע א,ב,ג
גברא איתמח קמיע לא איתמח	קמיע א	קמיע ב	קמיע ג
קמיע איתמחי גברא לא איתמחי	קמיע א	קמיע א	קמיע א
בעי רב פפא	קמיע א ב ג		

איבעיא להו, קמיעין יש בהן משום קדושה, או דילמא אין
בהן משום קדושה [צ"ע מה הספק, הרי אם יש בו פסוקים ודאי יש בו
קדושה, אם אין בו פסוקים למה שיהא בו קדושה וכו'. אילת השחר], למאי
הילכתא, אילמא לאצולינהו מפני הדליקה נשנת לחצר
המערובת, כשאר כתבי הקדש,

ת"ש, הברכות שחקנו חכמים, כגון תשעה של ראש השנה, שיש בהן מלכיות
וחכונות ושופרות, והקמיעין, אע"פ שיש בהן אותיות, ומענינות
מפרשיות הרבה שבתורה שמתנין בהן את מקראות של רפואה, אין
מציילין אותן מפני הדליקה, ונשרפים במקומן?

אלא לענין גניזה [צ"ע מה הספק, וכי תיסק אדעתין ששם ה' אי"צ לגנוז?
אילת השחר],

ת"ש [שצריכין גניזה], היה כתוב היה כתוב שם על ידות הכלים,
ועל כרעי המטה, יגוד יקון מקום השם, ויגנונו [וכ"ה ביו"ד סימן רעו
סעיף יג כלי שהיה כתוב עליו שם, קוצץ מקום השם וגנונו, הגה, ואסור לכתוב שם
לכתמלה שלא כספר דיוכל ללא לדי ציון ולכן נזהרין שלא לכתוב שם צאיגרת, ויש
נזהרין אפי' צמלת "שלוס" שלא לגמור כתיבתו. מהרי"ל צסס המשצ"ן, וראה שם
בפתחי תשובה?]

אלא ליכנס בהן בבית הכסא, סתם בית הכסא שלהן בשדות, מאי יש
בהן קדושה ואסיר, או דילמא אין בהן קדושה, ושרי?

ת"ש, ולא בקמיע בזמן שאינו מן המומחה, הא מן המומחה
נפיק, ואי אמרת קמיעין יש בהן משום קדושה, זמנין
דמיצטריך לבית הכסא, ואתי לאיתויינהו ד' אמות ברה"ר?

הכא במאי עסקינן, בקמיע של עיקרין [ובהם ודאי אין קדושה],

והתניא [בברייתא שמותר לצאת בשבת], אחד קמיע של כתב,
ואחד קמיע של עיקרין?

אבני חן למסכת שבת

התם קסבר ר"מ [פ' ר"מ של הברייתא בעירובין, דאשה מכנסת תפילין בשבת, סבר שאשה יש לה שייכות לתפילין, כיון דהוי מצות עשה שלא הזמן גרמא, משום ד], לילה זמן תפילין הוא, ושבת וכן שבת זמן תפילין הוא, הוה ליה מצות עשה שלא הזמן גרמא הלכך לעולם זמנא הוא, ואין להם זמן קצוה, שמהא מלכות מצות עשה שהזמן גרמא, להפטר נשים מהן,

[ומפרש רש"י] הלכך נקט לילה ושבת, משום דפלוגמא בדרווייהו, ואי הוי סבירא ליה לר' מאיר כמד מינייהו דלאו זמן תפילין הוא, נמצא זמן קצוה לתפילין, והווי להו נשים פטורות,

וכל מצות עשה שלא הזמן גרמא, נשים חייבות הלכך תכשיטין הן לה,

והא הוצאה בלאחר יד היא אמתימתין קאי, והאזלאת טבעת שמוציאה דרך מלבוש באלצנא.ה. דס"ה], וזה שאינו תכשיט לה אמאי חייבת טעמא, הרי לא הוציאה בדרך כל המוציאים,

שכל המוציא דבר שאינו תכשיט לו, מוציין אותו בידים ולא דרך מלבוש?

אמר רבי ירמיה, באשה גוברית [treasurer] עסקינן ששולח חותמות ממיד לממונין מחתיה, לאמר תנו כך וכך מעות לפלוני, והרי חותמה בידה, הלכך רגילה היא להניחה באלצנא, ומייהו תכשיט לא הוי לדידה, דאין דרך נשים כן, ומייהו, דרך הוצאה של זו כן [ולכן חייבת חטאת],

אמר רבה בר בר חנה (אמר רבי יוחנן), תרצת אשה, איש מאי איכא למימר דקאמר עולא ומילופיהא צאש, דמחייב אטבעת שאין עליה חותם, והא הוצאה כלומר יד הוא, שאין דרכו להוציא צו דרך מלבוש?

אלא אמר רבא, פעמים שאדם נותן לאשתו, טבעת שיש עליה חותם, להוליכה לקופסא אשקריייה צלעו (ומשמעו תיבה, ארגו, ארון לשים בו חפצים) כדי להצניעה שם,

ויש מפרשים שהקופסא חתומה זו, וכשפותחה חוזרת וחותמת בה, ולא נהירא, דאם כן מנחתה באלצנא עד שמחזרתה לבעלה מיציעי ליה,

ומניחתה בידה, עד שמוגעת לקופסא,

ופעמים שהאשה נותנת לבעלה, טבעת שאין עליה חותם, להוליכה אצל אומן לתקן, ומניחה בידו באלצנא עד שמוגעת אצל אומן אלמא דרך הוצאה היא:

[שנינו במשנתין] ולא בבוליאיר ולא בכובלת: מאי בוליאיר? אמר רב מכבנתא נשקא"ה (פריפה) על שום שמכבנת וקושרת מפתחי החלוקה,

ולא בצלוחית [בקבוק קמין] של פלייטון [באלואם פלאשבען, וג"כ תלוי בחוט שבצוארת. יבין], [פו' ל'טו' י' = שמן גרד נותן ריח טוב עשוי מעלי גרד וכדומה. מולן עברין] צלסמ"א (צרי), משחא דאפרסמא,

ואם יצתה חייבת חטאת קסבר לאו תכשיטין. דס"ה] נינהו, דברי ר' מאיר,

וחכמים פוטרינן, בכובלת, ובצלוחית של פלייטון [אבל בבוליאיר מודים חכמים שאינו תכשיט]:

נב' אמר עולא, וחילופיהן באיש אטבעת קאי, דטבעת שיש עליו חותם אס יאל [בה איש] פטור, ואם אין עליו חותם ואלא מייב טעמא, אלמא קסבר עולא, כל מידי דחזי לאיש [כגון טבעת עם חותם], לא חזי לאשה, ומידי דחזי לאשה [טבעת בלי חותם] לא חזי לאיש,

מתיב רב יוסף, הרועים יוצאין בשקין שמתכסין בהן מפני הגשמים, שקין [היינו] מלבוש שק, ולא הרועים בלבד אמרו, אלא כל אדם [יוצא בשק], אלא שדרכן של הרועים לצאת בשקין אלמא אף על גב דלא רגילי ציה [כל אדם], מנו דלגצי האי [רועים הוי] תכשיט, לגצי האי [כל אדם] נמי תכשיט הוא?

[אלא] אמר רב יוסף, קסבר עולא נשים עם בפני עצמן הן [ואם ראוי לאשה אינה ראוי לאיש, משא"כ ברועים שאם ראוי להם הוא ראוי גם לכל אדם],

[רמזיא בפסוק בבראשית יד טו וַיֵּשֶׁב אֶת פְּלִהָרָקֶשׁ וְגַם אֶת־לֹ' ט' אָחִיו וְרָקֶשׁ' הַשִּׁיב וְגַם אֶת־הַנָּשִׁים וְאֶת־הַנָּעִם, דאילו כתיב את העם גרדיא לא הוה ידעין שהשיב גם אותן. מצור דבש],

איתיביה אבבי [ברייתא עירובין צו:], המוציא תפילין בשבת, צוק או בדרך מכניסין לעיר, "דרך מלבוש" זוג זוג בדרך שהוא לובש בחול, אחד בראש ואחד בצוואר, וחולצין ומוחר ומניח זוג אחד ומכניסין, וכן כולן [וא"ת דלמא משום דהוצאה בלאחר יד הוא באשה התירו? י"ל אי משום הא מאי איריא זוג זוג אפילו טובא נמי. רשב"א], אחד האיש ואחד האשה [וכו' דברי ר"מ] ואף על גב דלאו תכשיט דאשה נינהו, מנו דהווי תכשיט לאיש, שרי אף לאשה # [רש"י מערב "דרך מלבוש" ו"תכשיט" והל"ל מנו דהווי מלבוש לאיש?],

ואי אמרת נשים עם בפני עצמן הן [אם אמרת כן בטבעת, כל שכן בתפילין], והא [תפילין] מצות עשה שהזמן גרמא הוא, וכל מצות עשה שהזמן גרמא, נשים פטורות [פ' ונמצא שאין דרכן של נשים בתפילין ואפ"י בחול והיאך התירו להם להכניסם זוג זוג, אלא ודאי ש"מ דכיון דחזי לאיש אמר' דחזי לאשה. ריטב"א],

[אבל איש כיון דסובר ר"מ ששבת זמן תפילין] כמ"ש בראשונים, ובתירוצי רק מוסרף שגם לילה זמן תפילין, הוי לגביה מלבוש, ולא גורנין שמא יצטרך לפנות ויסירם, משום כבוד תפילין שלא ינחם בשדה?]

אבני חן למסכת שבת

ובצלוחית של פלייטון,

במה דברים אמורים דר' אליעזר פוטור, והאי פוטור היינו מותר לכתחלה, כדאוקימנא כשיש בהם בושם פלייטון ים, כהוא חומרתא העשויה כקמיע, דכיון דיש בה בושם, תכשיט היא לזו שריחה רע, ולמשלף ואיתוי נמי לא חיש, כדאמרן דגנות הוא לה, אבל אין בהם בושם חומרתא לחוד לאו תכשיט הוא, ו חייבת,

אמר רב אדא בר אבהו, זאת אומרת הא דקמיני אין זה בושם חייבת, אלמא דקסבר ר' אליעזר המוציא אוכלין פחות מכשיעור בכלי כלי פחות מכשיעור, דלא מיחייב על הוצאת אוכלין פחות מגרונת כדלקמן (שם עו:) חייב [פ] חייב על הכלי, ולא על האוכלין, שהרי לא הוציא אלא פחות מכשיעור דהיינו פחות מגרונת. הדרוש הר"ן,

דהא אין בה בושם, כפחות מכשיעור בכלי דמי שהכלי קלט את הריח, ושיעור הוצאת בשמים בכל שהוא, וכיון שאינו כל שהוא, הוי ריחא פחות מכשיעור (הוא) וקתני חייבת ולא אמרינן נעשה כלי טפל לריח שצמחו, ואריחא לא מיחייב, דפחות מכשיעור הוא,

רב אשי אמר, בעלמא [אפי' משהו ריח] אימא לך פטור, ושאיני הכא ליכא למימר נעשה כלי טפל לריח דליתיה לממשא כלל שאין זו שום ממש, ואפילו פחות מכשיעור לא מיקרי, אבל פחות מכשיעור, דדבר שיש בו ממש נעשה כלי טפל לו ופטור:

עמוד ו ו השתים במוקדן יין וראשית שמנים מוצח שצמנים ימ'שחו ו'ל' א' נחל על-שכר יו' סף, אמר רב יהודה אמר שמואל, זה פלייטון,

מתיב רב יוסף, אף על פלייטון, גזר רבי יהודה בן בבא משום זער חורבן, ולא הורו לו, ואי אמרת זה פלייטון משום תענוג והאי קרא תענוג משמע, שלא היו נוטלים לצדכרי הנציאים הניבאים על הפורענות, ועסקים בתענוגים, אמאי לא הורו לו?

אמר ליה אביי, ולמעמך, הא דכתיב כהן ענינא עמוד ו השתים במוקדן יין, ר' אמי ור' אסי ור' אמי ור' אסי פירשו חד אמר זה קנישקנין כלי זכוכית ארוך, ולו שני פיות ויין נזק מזה לזה [פ] כלי של זכוכית ויש לו קנים על פיהו ששורות מהם הרבה בני אדם כאחד. ריטב"א, וכן פירש"י בע"ז עב[ל], וחד אמר שמוקדן כוסותיהן זה לזה על ידי אומנות, כדאמר כהנליל (סוכה נג.) מטייל בתמני כסי, הכי נמי דאסיר למשמי השחא בקנישקנין,

והא רבה בר רב הונא, איקלע לבי ריש גלותא, ושתה בקנישקנין, ולא אמר ליה ולא מידי,

כובלת אמר רב, חומרתא דפילון קשר שקשור זו סס ששמו פילון, וריחו ערב ובלעז בלסמ"ו (זרי), ואשה שריחה רע טוענתו עליה, וכן אמר רב אסי, חומרתא דפילון,

ת"ר, לא תצא בכובלת, ואם יצתה חייבת חטאת, דברי ר"מ, וחכמים אומרים, לא תצא ואם יצתה פטורה, רבי אליעזר אומר, יוצאה אשה בכובלת לכתחלה,

במאי קמיפלגי,

רבי מאיר סבר, משאוי הוא,

ורבנן סברי תכשיט הוא הלכך אס יצאת פטורה, ומיהו לכתחלה לא תצא ודילמא דילמא שלפא ומחויא, ואתיא לאיתוייה,

ורבי אליעזר סבר, מאן דרכה למירמיה להניח צנארה, כמו שקיל ורמי, אשה שריחה רע, [ו]אשה שריחה רע לא שלפא ומחויא שגנות הוא לה, ולא אתיא לאיתוייה ארבע אמות ברשות הרבים,

והתניא, ר' אליעזר פוטור בכובלת ובצלוחית של פלייטון והכא [בברייתא] שרי [מתיר ר"א] לכתחלה?

לא קשיא [דר' אליעזר מדבר באופן רלטיבי], הא דקמיני פוטור כי קאי אדרבי מאיר כההיא מתניתין [בריייתא] לא איירו רבנן, אלא ר' מאיר לחודיה, וגבי חזב דר' מאיר, שייך למיתני ר' אליעזר פוטור, ואף על פי שהוא מתיר לכתחלה, הא כי קאי אדרבנן צמניתין דלעיל דאיירו רבנן זה, ואמרו פטור, פריש ר' אליעזר כהדיא למילתיה לאיפלוגי עלייהו, ואמר יוצאה לכתחלה,

כי קאי אדרבי מאיר דאמר חייב חטאת, אמר ליה פטור, כי קאי אדרבנן דאמרי פטור אבל אסור, אמר איהו מותר לכתחלה,

דף ס"ב ע"ב

ומאי ר' מאיר היכא אשכחן דאיירי זה ר' מאיר בלא רבנן, ופליג ר' אליעזר עליה, דתניא לא תצא אשה במפתח שבידה, ואם יצאת חייבת חטאת, דברי רבי מאיר, רבי אליעזר פוטור בכובלת ובצלוחית של פלייטון,

כובלת מאן דבר שמה? חסורי מחסרא והכי קתני, וכן בכובלת וכן בצלוחית של פלייטון לא תצא, ואם יצאה חייבת חטאת, דברי רבי מאיר, רבי אליעזר פוטור בכובלת

אבני חן למסכת שבת

סופה להיבעל מאיסמטריזם? אנוסה היא.

אלא כל מידי דאית ביה תענוג ואית ביה שמחה, גזרו רבנן [משום חורבן הבית], אבל מידי דאית ביה תענוג ולית ביה שמחה, לא גזרו רבנן:

א"ר אבהו, ואמרי לה במתניתא תנא, ג' דברים, מביאין את האדם לידי עניות דלמרינן צערי פסחיס (פסחיס קיא:) שרא דעניותא נביל שמיא, ונביל קרי ליה, ואהב מקום מיאוס, ומשתין מים לפני מטתו היינו מיאוס, ואלו הן,

המשתין מים בפני מטתו ערום אורחא דמילתא נקט [פ'] שגם אם אינו ערום, מתוך שהוא ערום אינו יוצא למוך להשתי, דטורח הוא לו ללבוש וללבוש, ומזולל בנמילת ידים, ושאשתו מקללתו בפניו,

[מפרש] המשתין מים בפני מטתו ערום, אמר רבא לא אמרן אלא דמהדר אפיה לפורייה, אבל לבראי [שמחור פניו ממדתו לצד חרין] לית לן בה שהקילוס ארוך ויטו למחוק,

ומהדר אפיה לפורייה נמי לא אמרן, אלא לארעא, אבל במנא לית לן בה,

ומזולל בנמילת ידים, אמר רבא, לא אמרן אלא דלא מושא ידיה כלל, אבל מושא ולא מושא שאינו רומח ומשפסץ יפה אלא [צ] מעט מים, כגון דעיעת מזומנס, לית לן בה [ע'] נמילת ידים ר"ת עני, וכן הס"ת על נמילת ידים הוא מת דעני חשיב כמת. בן יהודע,

ולאו מלתא היא [אלא מי שמצמצם מים בנמילת ידים גם פרנסתו מצומצמת], דאמר רב חסדא, אנה מושאי מלא חפני מיא ויהבו לי מלא חפני טיבותא [ורב חסדא היה זמן שהיה עושר], [ריבוי מים מצניו רק בנמילת ידים ולא כשאר דברים כגון במבילה אין ענין למבול בשיעור יותר גדול, ונראה הטעם לפי שהידים יש להם יחס לברכה, ויש להסתפק האם הענין להרבות במים הוא רק בעצם נמילה ראשונה ושניה, או שכשם שיש ענין שהנמילה תהא גדולה כן גם יש ענין להוסיף יותר משתי נמילות. אילת השחר]

ושאשתו מקללתו בפניו, אמר רבא, על עסקי תכשיטיה שאינו רוצה לקנות לה [ח"ל הגמ' כתובות ריש סה. אין פוסקין יינות לאשה ואם תאמר (הושע ב) אלכה אחרי מאהבי נותני לחמי וימימי צמרי ופשתי שמני ושקוי, דברים שהאשה משתוקקת עליהן, ומאי נינהו? תכשיטין],

וה"מ הוא, דאית ליה ולא עביד [פ'] שיש לו מעות ואינו קונה בשבילה תכשיטין],

[הטעם לפי שאינו מרחם עלי' שהיא תלויה בו, והוא תלוי במי שאמר והיה העולם, וכמדה שמדרד שלא רחם על מי שתלויים בו, כך לא ירחם הבורא עליו. חרושי הר"ן],

[וכשהיא רואה בעצמה כך [שהוא מתרשל בתכשיטיה] אף היא מתרשלת

עמוס ו ד ה'שִׁכְּבִים עַל־מִטּוֹת שֵׁן, וְסִרְחִים עַל־עֲרֻשׁוֹ תָּם וְאֶקְלִים קָרִים מִצָּאן וְעֵגְלִים מִתּוֹ יְה מִרְפָּק, אִמֹר רַבִּי יוֹסִי בְּרַבִּי חֲנִינָא מִלְמֹד שֶׁהָיוּ מִשְׁתַּיְנִין דְּדִיק מִסְרוּחִים מִים בְּפָנֵי מִטּוֹתֵיהֶן עֲרוּמִים,

מגדף בה ר' אבהו, אי הכי היינו דכתיב [וכי אפשר לפרש] עמוס ו ז לְכֵן עָתָה יִגְלוּ בְּרָאשׁ גִּלְיָם וְסָר מִן־חַרְוִתָּהֶם, משום דמשתנין מים בפני מטותיהם ערומים, יגלו בראש גולים!

אלא א"ר אבהו אלו בני אדם שהיו אוכלים ושותים זה עם זה, ודובקין ממותיהן זו בזו, ומחליפין נשותיהן זה עם זה [נראה דרדיש "שן" מלשון שנים, שהיו שוכבין על שני מטות והיוני שמחליפין. ראש משביר], ומסריחין ערסותם בשכבת זרע שאינו שלהן [ועי' שפיר קאמר לכן עתה יגלו כמ"ש לעיל ס"פ במה מדליקין דעל ג"ע גלות בא לעולם. מלא הרועים],

אוכלים ושותים זה עם זה [בע"י הגירסא זה בזה] וכו' פ' שהגמרא בא לפרש פירוש הפסוק וסרוחים על ערשותם, דהיינו זנות, ואומרה בכמה דברי מליצה ובכל אחת מוסיף על מה שכבר אמר, ומתחיל אלו בני אדם "שהיו אוכלים ושותים זה עם זה" והגם שיש אכילה שפירושה זנות כגון כי אם הלחם אשר הוא אוכל [בראשית לט ו], וגם כן דרך אשה מנאפת אכלה ומחתה פיה [משלי ל כ], עדיין יכולים לפרש הלשון שהשתכרו בסעודות גדולות, ולכן ממשיך לגלות "ודובקין ממותיהן זו בזו" ועכשיו כבר מבינים שהמדובר על עניני זנות, אבל עדיין יכולים לפרש שמירי בעניני פריצות, ולכן ממשיך ומגלה "ומחליפין נשותיהן זה עם זה", ועכשיו כבר מבינים, רק הגמרא אומר לנו שהנביא ברוב התרגשותו נגד חטאים אלו השתמש בלשון עוד יותר גם באומרו וסר מחר חרוחם, וכונתו הוא "שמסריחין ערסותם בש"ז שאינה שלהם".

ובדרך אגב יש בענין זה גם בכתובות ס"ד ע"ב המשרה את אשתו על יד שלישי וכו' ואוכלת עמו מלילי שבת ללילי שבת ושם בגמ' ס"ה ע"ב מאי אוכלת? רב נחמן אומר אוכלת ממש, רב אשי אמר תשמיש וכו' מאי אוכלת? לישנא מעליא כדכתיב אכלה ומחתה בפיה ואמרה לא פעלתי און, מיתבי רשב"ג אומר אוכלת בלילי שבת ושבת [פ'] גם בלילה וגם ביום], בשלמא למ"ד וכו' אלא למ"ד תשמיש, תשמיש בשבת מי איכא והאמר רב הונא ישראל קדושים הם ואין משמשין ממותיהן ביום? האמר רבא בבית אפל מותר.

וכן בירושלמי כתובות פ"א הלכה ה', על המשנה האוכל אצל חמיו ביהודה אינו יכול למעון מענת בתולים מפני שהיא מותרת עמו, וח"ל הירושלמי שם בראשונה גזרו שמר "ביהודה" שכן מסורת להם [ללומות] מאבותם, שיהודה הרג את עשו דכתיב ידך בעורף אויבך, והיו הולכין ומשעבדין בהן ואונסין את בנותיהן וגזרו שהיא איסמטריזם בעל תחילה, התקינו שהיא בעלה בא עליה עודה בבית אביה שמתוך שהיא יודעת שאימת בעלה עליה עוד היא נגדרת מכל מקום [לעולם היא נגדרת אחר צללה שאין אשה מוולדת קורט רום אלא מצעלה הראשון, ופריך] אין

אבני חן למסכת שבת

בשמירת נכסיו, ומביאנו לידי עניות. מאורי:]

ותחת מעשה מקשה, קרחה, מקום שהיו מתקשמות דומה למקשה, כעין נטריקון בו היינו שער, שסורקום ומפרכסום [לשון צביעה. ערוך] נעשה קרחים קרחים,

ותחת פתיגיל נטריקון פתח גילה, אומן מקום מְחַגְרֵת שֶׁק, פתחים המביאין לידי גילה, יהיו למחגורת שק,

פי' [דורש לה מלשון כיבא] תחת יפי כי כל אלה יצא לך חסם יפייך, אמר רבא, היינו דאמרי אינשי [לשון זה יש 44 פעמים בש"ס, וזה כולל 16 פעמים בסנהדרין, ואין אף פעם בסדר קדשים], חלופי שופרא, כיבא קיוטור"א, (מוגלה) ליסה, כמו שימנא וכיצי דקדושין דפלימו (קדושין פא:), [בילקוט דריש "כי" מלשון כוויה, ועיי' בעה"ט פ' וישב על הפ' הוציאוהו ותשרף, פי' שישרפו לה רושם על פני' לסימן שהיא זונה, וכ"ה בתשובת אביו הרא"ש ז"ל כלל י"ח סי' י"ג שנוולו פני זונה כדי לפרסמה עיי"ש, וכ"כ הרד"ק יחזקאל כ"ג כ"ה שהסירו אונ' של הזונה כדי לנוללה. ילקוט המאירי, וזה הפירוש חלופי שופרא שבמקום יופי האשה כיבא מלשון כוויה]

ישעיה ג' יז וְשִׁפְחָהּ קָדְקְדָהּ בְּנוֹת צִיּוֹן וְהָיָה פָתָהּ וְעָרָה, אמר רבי יוסי ברכי חנינא, מלמד שפרחה בהן צרעת, כתיב הכא וְשִׁפְחָהּ, וכתיב התם ויקרא יד לשאת ולספחה,

וְהָיָה פָתָהּ כְּמוֹ פְתִיחָהּ כְּמוֹ וְעָרָה כְּמוֹ וְעָרָה כְּדֵה (צלאשית כד), רב ושמואל, חד אמר שנשפכו כקיתון שופכות דם זביה, וחד אמר שנעשו פתחיהן כיער נחמלאו שער, ונמאסות למשמים [מדברי היעב"ץ משמע שזה היה עונש להזכרים עיי"ש],

אמר רב יהודה, אמר רב, אנשי ירושלים [וזה מרומז בפסוק איכה היתה לזונה קריה נאמנה, ודורות האחרונים בקעה מצאו וגדרו בה גדר, יוסי בן יוחנן איש ירושלים אומר וכו', ואל תרבה שיחה עם האשה. אבות פ"א. מצור דבש] אנשי שחץ היו מדברים בלשון גלוי ולעג שפה # [פלא שקורא להם בעלי גאווה, והלא היו מנובלים, אלא בא לומר שהם שהיו מנובלים גדולים מ"מ הגאווה גרוע יותר מן הנבלה],

אדם אומר לחברו [בן נהגו לומר זה לזה], במה סעדת משמים היום [וכעיי"ז בברכות סב: דמי פומיה דאבא כדלא שריף תבשילא]? בפת עמילה בעולה, פת עמילה צריא"א"ה בלעו (ומשמעו להם שנילוש היטב), או בפת שאינה עמילה צמולה, ביין גורדלי לן הוה [באשה יפה. ערוך ערך יין], או

דף ס"ג ע"א

ביין חרדלי שמור, כלומר לזנה או שמורה [או באשה שאינה יפה. ערוך שם],

במסב רחב מיסב מטה שמיסב עליה צענת אכילה, ולענין ניאוף אשה שמנה

דרש רבא בריה דרב עילאי, מאי דכתיב, ישעיה ג' מז וְיֹאמְרוּ ה', יַעַן כִּי גָבְהוּ בְנוֹת צִיּוֹן וְתַלְכָּנָה נְטוּיוֹת גְּרוֹן וְיִשְׁקְרוּ אֶת עֵינֵיהֶן תְּלוּ וְיִסְפוּ אֶת תַּלְכָּנָה וּבְרִגְלֵיהֶם תַּעֲפֹכְנָה שֶׁהיוּ מַהֲלָכוֹת בְּקוֹמָה זְקוּפָה גָּזְרוּ הֵיינו קוֹמָה זְקוּפָה,

וְתַלְכָּנָה נְטוּיוֹת גְּרוֹן [הוקשה לו היינו גבהו היינו נטויות גרון, לכן מפרש. מצור דבש], שהיו מהלכות עקב בצד גודל למעט צהילוס שהיו [שחיו. רש"י, רע"ל, רע"ז] מסתכלין בה, והיו שזהה צפסעומיה, ודך נטעין גרון לילך צנחמ, לפי שאינו רואה לרגליו,

וְיִשְׁקְרוּ אֶת עֵינֵיהֶם, דהוה מלאן כוחלא לשון סקרה לעיניהם, ומרמזין את הנמוכים, סיקור לשון הצטה # [מביאים ראה מכאן שאסור לצבוע את העינים, אבל לא הבנתי שהרי כאן עשו בדרך זנות, שישומו הבחורים עיניהם עליהם והיו מרמזין להם?],

תְּלוּ וְיִסְפוּ אֶת תַּלְכָּנָה כְּמוֹ עַל דַּטְטַפּ אֶטְפוֹךְ (אבות פ"ג, משנה ו) [דרשם מיירי שראה לגלגלת שצף על פני המים, ואמר מי שהציף אותך וכו', וכן כאן פירש המצודות הלך וטפוף דרך גאווה בנחת כדבר הצף על פני המים. ובעין יוסף על העי' כתב משם היפ"ת לשון העדרות ויתרון כמו לטפוי קאתי כלומר במגדילות עצמן],

שהיו מהלכות [אשה] ארוכה בצד [אשה] קצרה שמראה צפה על ראש חזרתה, והוא נוי לה, ונשואם היו, לפיכך מספר בגנותו [ג"כ בפ"ק דע"ז יח. גבי ברתיה דרחב"ת משמע קצת דבפנויה נמי גנאי הוא לה. יעב"ץ],

וּבְרִגְלֵיהֶם תַּעֲפֹכְנָה כְּמוֹ וְעַכְשָׁם אֵל מוֹסֵר אֵיל (משלי ז) והוא ארס של נחש, וקרי לה עכס, על שם שאינו מטייל אלא על ידי עכס, אמר רב יצחק דבי רבי אמי, מלמד שמטילות מור ואפרסמון במנעליהן, ומהלכות בשוקי ירושלים, וכיון שמגיעות אצל בחורי ישראל, בועטות בקרקע ומתזזות עליהם, ומכניסות בהן יצר הרע כארס בכעוס נחש כעוסה,

[בכ"י מינכן יש קו על כארס בכעוס ונכתב על הגליון כאש בנעורת, וכארס בכעוס צריך לפרש שמכניסין בהן יצר הרע ונעשים מלאים ביצר הרע בכעוס שהיא מלאה ארס],

מאי פורענותיהם? כדריש רבה בר עולא, ישעיה ג' כד וְהָיָה תַּחַת בִּשְׁם מֶלֶךְ [ענין המסמך והמנהג. מצ'] הָיָה תַּחַת חֲגוּרָה נִקְפָּה וְתַּחַת מִקְשָׁה מִקְשָׁה קָרְחָה וְתַּחַת פְּתִיגִיל מְחַגְרֵת שֶׁק בִּירֵתָהּ יָפִי, מִקְשָׁה שֶׁהָיוּ מַחֲבִשְׁמוֹת בּוֹ, נַעֲשֶׂה נִמְקִים נִמְקִים כְּמוֹ הַמֶּלֶךְ שָׁרָה (זכריה יד),

ותחת חגור נקפה, מקום שהיו חגורות בצלצל צלצל צלצל (רצועה, חגורה) נאה נעשה נקפים נקפים חזרות, לשון המנקף רגלו, ויקף סככי היער (ויהיו נקציצים הענפים החשובים של היער) (ישעיה י'),

אבני חן למסכת שבת

או במסב קצר כמוסה [באשה גדולה או באשה קטנה. ערוך שם],

בחבר טוב אשה טונט מראה, או בחבר רע [באשה טובה או באשה רעה. ערוך שם],

א"ר חסדא, וכולן לזנות,

לו לרבי אליעזר, וכי מאחר דתכשיטין הן לו מפני מה הן במלין לימות המשיח, אמר להן לפי שאינן צריכין, שנאמר, ל' אִישׁא גו' י' אֶלְגו' י' חָרַב,

ותהויו לנוי בעלמא? אמר אביי, מידי דהוה אשרגא במיהרא נר צהרים, ממוך שמינו לריך אינו נאה, אכל בזמן הזה שהוא עם מלחמה תכשיטין הן,

ופליגא דשמואל, דאמר שמואל, אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד (גליות) [מלכיות] בלבד, שנאמר דברים טו יא פי ל' אִיְחָדֵל אָבִיו י' מְקַרֵּב הָאָרֶץ [שאף סדרי החברה לא ישתנו, ויהיו מלחמות בעולם. שם] # [וילף לה מקרא דכי לא יחדל פי' ורוב המלחמות הם בשביל ממון] [ולשמואל יהיה הפסוק וכתתו וגו' לעתיד לבא], [אע"ג דהשתא אין ירושלים ואין בהמ"ק ואילו לימות המשיח יהיה הכל בנוי? צ"ל דהא אין בין לאו דוקא. תוס', פי' לומר שלא יתבטל כלום מסדרו של עולם, אבל ודאי שיבנה בית המקדש ותחזור שכינה למקומה ותרבה החכמה והתורה. ריטב"א],

מסייע ליה לרבי חייא בר אבא, דא"ר חייא בר אבא כל הנביאים לא נתנבאו אלא לימות המשיח, אבל לעולם הבא ישעיה סד ג וַיִּמְעוּ יָלָם ל' אִשְׁמְעוּ ל' א' הָאֲזִינוּ עֵינַי ל' אֶרְאֶתְהָ אֵל הַיּוֹם וְזִלְתָּךְ תַּעֲשֶׂה לְמַחְפָּהִי ל',

ואיכא דאמרי, אמרו לו לר' אליעזר, וכי מאחר דתכשיטין הן לו, מפני מה הן במלין לימות המשיח? אמר להן אף לימות המשיח אינן במלין, היינו דשמואל [אין בין עוה"ז לימות המשיח וכו'], ופליגא דר' חייא בר אבא [דכל הנביאים לא נתנבאו אלא לימות המשיח וכו'],

לשון ראשון	איכא דאמרי	
ר' אליעזר	לא ישא גוי וגו' קאי על ימות המשיח	גם לימות המשיח יהיו מלחמות, ולא ישא גוי וגו' קאי לעולם הבא.
שמואל	חולק על ר"א שגם בימות המשיח יהיו מלחמות, ולא ישא גוי וגו' קאי לעולם הבא.	כר"א שגם לימות המשיח יהיו מלחמות. ולא ישא גוי וגו' קאי לעולם הבא.
ר' חייא בר אבא	ר"א מסייע לו, דלא ישא גוי וגו' קאי לימות המשיח, דאילו לעולם הבא עין לא ראתה.	חולק על שמואל ועל ר"א דלא ישא גוי וגו' קאי לימות המשיח, דאילו לעולם הבא עין לא ראתה.

אמר רחבה אמר רבי יהודה, עצי ירושלים של קינמון היו, ובשעה שהיו מסיקין מהן, ריחן נודף בכל ארץ ישראל, ומשחרבה ירושלים, נגנזו, ולא נשתייר אלא [קסם] כשעורה, ומשתכח כגזא' [באצרות] דצימצמאי מלכתא כך שמה [המהרש"א] התעורר דלא נודע לנו על איזה מלכה כוונת חז"ל כאן וגדחק בזה, ואולי כוונת על המלכה צענאב' וכו'. מהר"ן חיות Zenobia was a 3rd-century Queen of the Palmyrene Empire in Roman Syria. She led a famous revolt against the [Roman Empire].

מהני'! לא יצא האיש, לא בסייף [בחרב], ולא בקשת, ולא בתרים [ברוסט שילד משולש. יכין], ולא באלה [נאגייק"ע, מקל יד truncheon], [הנאונים מתארים אותה כמקל שראשו האחר מעוכה, ובתוך החלק המעוכה מסמרים או בלימות. שם] מפרס נגמלא קולפא, מנזק"ה צלעו (אלה) ולא ברומח, ואם יצא חייב חטאת [משום הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים],

רבי אליעזר אומר, תכשיטין הן לו,

וחכ"א [היינו ת"ק ולא באו אלא לפרש הטעם. תיו"ט], אינן אלא לגנאי [היינו ת"ק? וראה מ"נ], שנאמר ישעיה ב' ד וַשֹּׁפֵט בֵּין הַגּוֹיִם יְהוָה יִבֶּן לְעַמּוּם רִבּוֹם וְכָתַתּוּ [ענין שבירה. מצ] חָרְבוֹ תָם לְאֵתִים [כלי הפירה. מצ] [וישברו חרבותם ויעשו מהם כלי הפירה], [וְחִנִּיתוּ תִיָּהֶם לְמִזְמֵרוֹת] [שם הכלי שכורתין בו הזמורות, מלשון וזרמך לא תזמור. מצ], שיעשו מחניתות שלהם מזמורות, ל' אִישׁא גו' י' אֶלְגו' י' חָרַב, וְל' אִיְלָמְדוּ עוֹד מְלַחְמָה ואי תכשיטין נינהו לא יכו בטלין לעמיד,

בירית [שטרימפוען האלמער] נגמלא מפרס טהורה אינה מקבלת טומאה, ויוצאין בה בשבת דלא שלפא ומחיא, שלא יראה שוקה,

כבליים [שלשלת שחלוי מבירית לבירית, למנעה מפסיעות גסות שלא יגשרו בתוליה. יכין] טמאים נגמלא מפרס לה, ואין יוצאין בהן בשבת:

גמ'! מאי באלה? קולפא [נאגייק"ע, מקל יד truncheon]:

1. א"ל אביי לרב דימי, 2. ואמרי לה [דאביי אמר] לרב אויא, 3.
- ואמרי לה רב יוסף לרב דימי, 4. ואמרי לה לרב אויא, 5.

[שנינו במשנתיו] ר' אליעזר אומר תכשיטין הן לו: תניא אמרו

אבני חן למסכת שבת

ומשיבין, ולא לקפח אלא להמחיד זה לזה בהלכה, הקב"ה מצליח להם [בכל עניניהם], שנאמר תהלים מה ה' וְהִדְרָךְ כְּמוֹ וּמִדְּךָ אֶלְחָח, אל תקרי והדרך אלא וחדרך [שה"א דוהדרך מתחלף בחי"ת של וחדרך, וכן הרי"ש והר"ל"ת],

ולא עוד אלא שעולין לגדולה, שנאמר, צֶלַח רַכֵּב,

יכול אפילו שלא לשמה, תלמוד לומר, עַל־דְּבַר־אֱמֶת,

יכול אם הגים דעתו, ת"ל, וְעֵנְוָה צֶדֶק וְתוֹרָה נוֹרָאוֹת יְמִינָהּ,

ואם עושין כן זוכין לתורה שניתנה בימין, שנאמר, וְתוֹרָה וּמִלְמַד נוֹרָאוֹת יְמִינָהּ [ימין תלמוד אותך לעשות מעשים נוראים בעב"ם, ומבלי למוד ועוד מזולת. מצודות, ורש"י על תהלים פ"ה המורה ודבר האמת שמעסק זה היא מורה אותך טכסיסי המלחמה לעשות ימין נוראות],

רב נחמן בר יצחק אמר, זוכין לדברים שנאמרו בימינה של תורה, דאמר רבא בר רב שילא, ואמרי לה אמר רב יוסף בר חמא, א"ר ששת, מאי דכתיב משל ג' אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד, אלא בימינה של מורה, שמפספסין טעמיהן נדקדוק וזורזין, כימין המיומנת למלאכה אורך ימים איכא, עושר וכבוד ליכא צממיה מין דאיכא אורך ימים, כל שכן עושר וכבוד,

אלא למיימינן בה, אורך ימים איכא, וכ"ש עושר וכבוד, למשמאילים בה שאין יגיעים בה כל זכרון, אי נמי מיימינן בה עוסקין לשמה, משמאילים שלא לשמה עושר וכבוד איכא, אורך ימים ליכא,

א"ר ירמיה, אמר ר' שמעון בן לקיש, שני תלמידי חכמים הנוחין זה לזה בהלכה נושאין ונותנין זה צננת רוח, מתעסקין כדי שילמדו זה מזה, הקדוש ברוך הוא מקשיב להן, שנאמר מלאכי ג' מו אֲזַנְדְּבוּ יְרֵאִי ה' אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ וְקָשֶׁב ה' וַיִּשְׁמָע וַיִּכְתֹּב סֵפֶר וַיְבָרֵךְ לְפָנָיו לְיָרְאִי ה' וְלִחְשְׁבֵי שְׁמוֹ וְגו', אין דיבור אלא נחת שנאמר תהלים מז' ידבר עמים תחתינו יספיל, וכל שפלות צננת, לשון אחר הנומין מנהיגין זה את זה להצננת של הלכה, כמו לך נחה (שמות לז) ידבר תרגום של יסה,

מאי ולחשבי שמו? א"ר אמי, אפילו חישב לעשות מצוה, ונאנס ולא עשאה, מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה,

א"ר חנינא בר אידן, כל העושה מצוה כמאמרה [כמו שאמרו ושמרתם זה משנה, שלומד כל הדינים והדקדוקים שבמצוה איך לקיימה והו כמאמרה], אין מבשרין אותו בשורות רעות, שנאמר קהלת ח' ד פֶּאֶשֶׁר דְּבַר־מֶלֶךְ שְׁלֹמֹה, וְכִי יֹאמְרֵלּוּ מַה־תַּעֲשֶׂה: ה' יֵשׁוּ מֶלֶךְ מְצֻחָה ל' א יֵדַע דְּבַר רַע וְעַתָּה וּמִשְׁפָּט יֵדַע לֵב חָכֵם,

ואמרי לה אביי לרב יוסף, מ"ט דר"א דאמר תכשיטין הן לו, דכתיב תהלים מה ד' חָגוּר חֲרָפָה עַל־יָרֵךְ גְּבוּרַת הוֹרָה וְהִדְרָה,

א"ל רב כהנא למר בריה דרב הונא, האי ברברי תורה כתיב הוי זהיר לחזר על משנתך, שמהא מוזמנת לך בשעת הדין, להציא ראיה, כחזר על ירך גבור לנצח צמלתמה, והוא הודך והדריך,

א"ל אין מקרא יוצא מידי פשוטו,

א"ר כהנא [שהכלל שאין מקרא יוצא מידי פשוטו היה אצלו חידוש, שלא שמועה מעולם] כד הוינא בר תמני סרי שנין, והוה גמירנא ליה לכוליה (הש"ס) [תלמודא], ולא הוה ידענא, דאין מקרא יוצא מידי פשוטו עד השתא,

מאי קמ"ל [בוה, שלא ידע טעם זה עד עכשיו]? דלגמר איניש לגרוס שמעתא מרביה, ואף על גז דלא ידע לכולהו טעמיה והדר ליכבר טעמיה, דהא קשה ליה לרב כהנא ולא הוה ידע להאי טעמא, ותלמודיה הוה קים ליה מדהוה בר תמני סרי:

סימן זרות [עדי בשמים וסחדי במרומים כמה נצטערתי על חבנת הסימן הזה כי הוא כדברי הספר החתום וכו' וגם חזרתי על כל המסכתא מרישא לסופא לראות היש משכיל וכו'] עד דאנהורגו לעינין מן שמיא לחקור ולדרוש עומק דברי רבותינו בהך אנדרתא וכו'. למנצח לדוד לר' דוד פאדרו בסוף הספר, ועיי"ש שהאריך מאד, וראה בא"ם שמביא תוכן דבריו, וכתב בד"ס דליתא בכמה כתבי יד, ובכמה דפוסים הנוסח זרו', ובאמת דלית ליה פתרא

ובדאי קאי סימן זה על ד' מאמרים דלהלן, אבל קשה איך הם רמוזים, 1. א"ר ירמיה א"ר אלעזר, שני תלמידי חכמים המחדדין זה לזה בהלכה [שואלין ומשיבין, ולא לקפח אלא להמחיד], הקב"ה מצליח להם, 2. א"ר ירמיה, אמר ר' שמעון בן לקיש, שני תלמידי חכמים הנוחין זה לזה בהלכה [נושאין ונותנין זה צננת רוח, מתעסקין כדי שילמדו זה מזה], הקדוש ברוך הוא מקשיב להן, 3. אמר רבי אבא, אמר רבי שמעון בן לקיש, שני תלמידי חכמים המקשיבים זה לזה בהלכה [מלמדים זה את זה, ומציינים זה מזה] הקדוש ב"ה שומע לקולן, 4. אמר רבי אבא, א"ר שמעון בן לקיש, שני ת"ח המדגילים זה לזה בהלכה [מאספין זה את זה, ואומרים צא ונלמוד ונצין צין שנינו, הואיל ואין לנו רצ ללמדנו], הקדוש ברוך הוא אוהבן:]

תהלים מה ד' חָגוּר חֲרָפָה עַל־יָרֵךְ גְּבוּרַת הוֹרָה וְהִדְרָה: ה' וְהִדְרָךְ אֶלְחָח רַכֵּב עַל־דְּבַר־אֱמֶת וְעֵנְוָה צֶדֶק וְתוֹרָה נוֹרָאוֹת יְמִינָהּ:

א"ר ירמיה א"ר אלעזר, שני תלמידי חכמים המחדדין שואלין

אבני חן למסכת שבת

ליהנות ממלמודו, אם עם הארץ (הוא) חסיד [הוא. ד"ס] [הגם שהוא חסיד], אל תדור בשכונתו שאינו יודע דקדוקי מלות, ואין חסידותו שלם, וסופך ללמוד ממנו,

5. אמר רב כהנא, אמר רבי שמעון בן לקיש, ואמרי לה, אמר רב אסי אמר (ריש לקיש) [ר' שמעון בן לקיש], ואמרי לה אמר רבי אבא, אמר רבי שמעון בן לקיש,

כל המגדל כלב רע [כלב רע נקרא הנזב הרבה, אף שאינו נושך. יוסף דעת ע"פ המהרש"א ושבת הלוי, אבל השפת אמת פירש כלב רע להיפך שאינו יכול להזיק, דשקילין ניביה וטפריה ואפ"ה אסור לגדלו בביתו] בתוך ביתו, מונע חסד מתוך ביתו שאינו מניח העניים ללכת לפתחו, שנאמר איוב ויד לָמַם [מלשון המסה והמגה. מצ, ורש"י פירש למונע] דהיינו כלב [אינה ממש תרגום המלה כלב, אלא אחד הכינויים לכלב, מן היוונית שמשמעה זולל גרגרן. שם]

דף ס"ג ע"ב

מַרְעָהוּ חָסֵד מוֹנֵעַ חֶסֶד, ואף על גב דלא כתיב מונע, ממילא משמע, שכל חיבה שראשה מ"ם משמשת נטילה היא, כמו ויקח מידים (שמות לב) אכדו גוים מארצו (תהלים י), שכן בלשון יונית קורין לכלב למס [ראה שם שאין זה ממש תרגום המלה כלב],

רב נחמן בר יצחק אמר, אף פורק ממנו יראת שמים, שנאמר איוב ויִרְאֵת שְׁדֵי יַעֲזֹב, ב,

ההיא איתתא דעיילא לההוא ביתא [שנכנסה לאיזה בית] למיפא לאפות עיסה, שהשאל [עיסתה שהשאלה. דס"ה] בעל הבית תנורו, נבח בה כלבא, איתקער ולדה [נעקר וולד, והתחילה להפיל], אמר לה מרי דביתא [בעל הבית], לא תידחלי [לא תיראי], דשקילי ניביה נטולת ארבע שיני שהוא נושך בהן, אומן שניים קרי ניפן, כדאמרין צאלו טרפות (חולין נט). גמל ניפן איש ליה, ושקילין טופריה נטולת פכרניו מלכרוט,

אמרה ליה, שקולא טיבותיך נטולה טובתך ושדיא אחיזרי ומוטלת על הקוצים. טיבותיך טובת הגלגל נחמתך, כמו מחזיק טוב הגר"א בלעז (ומשמע הכרת טובה, מודה), כבר נד ולד,

אמר רב הונא, מאי דכתיב קהלת יא ט שָׁמַח בְּחֹר בְּיָלְדוֹתֶיהָ [שמח במה שהשגת מן השלמות בילדותך, שאין בו טרדות ורעיונים מבחילים, ובוה הוא לזכרון תמיד, כאמרם ז"ל שבת כא: למאי נפקא מינה לגירסא דינקותא. ספורנו], וַיִּמְיָךְ לָךְ בְּיָמֵי בְחֹרֹוֹ תָהּ, וְהָלַךְ בְּדַרְכֵי לָךְ [בדרכי השכל שהשגת כבר שהם תמיד לתכלית טוב. ספורנו] וְכַמְרָאֵי עֵינֶיךָ [ובמה שתראה מחדש בעיני שכלך שתכליתו טוב. ספורנו], וְדַע פִּי עַל-כָּל-אֶלֶף וְיִבְיָאךָ הָאֵל הַיּוֹם בְּמִשְׁפָּט,

א"ר אסי, ואיתימא ר' חנינא, אפילו הקב"ה גוזר גזירה, הוא מבטלה, שנאמר קהלת ח ד בְּאִשֶּׁר דִּבְרִי-מֶלֶךְ [נשניל אשר דבר הקצ"ה. רש"י קהלת] שְׁלֹטוֹ [נמשל הוא. רש"י קהלת, פי' דבר הקב"ה מחייב את הכל] וְיָמֵי יִאמְרֻלוֹ כִּי-הִתְעַשָּׂה שׁוֹמֵר מִזֵּם יוֹכֵל לִמְרֹנוֹ, וְסוּמִךְ לִיה פֶּסוּק ה' שׁוֹ מְצֹחַ ל' אִי-יָדַע דִּבְרִי רַע,

1. אמר רבי אבא, אמר רבי שמעון בן לקיש, שני תלמידיו חכמים המקשיבים זה לזה בחלכה מלמדים זה את זה, ומצינים זה מזה, ולסנא דקרא [חברים מקשיבים] נקט, הקדוש ב"ה שומע לקולן [קול תפילתן], שנאמר שיר השירים ח יג הֲיִן שְׁכֶת בְּגָזִים צִמִּי מִדְּרָסוֹת חֲבֵרִים מְקֻשָּׁבִים לזה לזה, להם אני אומר שישמיעני קולם ואענם לְקוֹלָהּ הַשְּׁמִיעֵנִי,

ואם אין עושין כן, גורמין לשכינה שמסתלקת מישראל שנאמר צמריה כתיב שיר השירים ח יד בָּרַח אֲדֹנָי וְדִמְהָהּ לְצִבִּי אוֹרָה לְעֶפֶר הָאֵלִים עַל הָרִי בְּשָׁמַיִם וְגו',

2. אמר רבי אבא, א"ר שמעון בן לקיש, שני ת"ח המדגילים [מלשון דגל flag] [arrange an assembly] זה לזה בחלכה מאספין זה את זה, ואומרים צל ונלמוד ונצין צין שנינו, הואיל ואין לנו רב ללמדנו הקדוש ברוך הוא אוהבן, שנאמר שיר השירים ב ד הִבִּיאֵנִי אֶל-בֵּית הַיָּיִן וְדַגְלוֹ עָלַי אֶהְבֶּה,

אמר רבא, והוא ידידי צורתא דשמעתא שורש הדבר קצת למדו מרננס, והוא דלית להו רבה במתא למיגמר מיניה,

3. [ו]אמר רבי אבא, א"ר שמעון בן לקיש, גדול המלוה לפי שאין העני צוץ בדבר יותר מן העושה צדקה [ראה כתנות אור פרשת משפטים],

ומטיל בכיס מעות, ומלאי [merchandise] להשתכר בהן, למחית שכר יותר מכולן,

ואידי דליידי ר' אבא אמר ריש לקיש [שני מאמרים שמדברים על ב' ת"ח שנגרד כאן מפני שני מאמרים אחרים שנשנו באן שמדברים על שני ת"ח], נקט כל הני מיילי [פי' עוד ג' מאמרים: גדול המלוה וכו', אם ת"ח נוקם ונוטר וכו', כל המגדל כלב רע וכו'] דאגדתא דאמר להו ר' אבא משמיה [משם ריש לקיש],

4. [ו]אמר רבי אבא, אמר ר' שמעון בן לקיש, אם תלמיד חכם נוקם ונוטר כנחש הוא, חגריהו על מתניך הדנק נז, ססופ

אבני חן למסכת שבת

בשלמא התם [בכלי מתכות המשמיע קול] קא בעו לה לקלא,
וקעביד מעשה [מעשה דהשמעת קול], הכא [בבבלי], מאי מעשה
קעביד [אלו השלשאות]?

הכא נמי קא עביד מעשה, דאמר רבה בר בר חנה א"ר
יוחנן, משפחה אחת היתה בירושלים שהיו פסיעותיהן
גסות, והיו בתולותיהן נושרות, עשו להן כבלים והטילו
שלשלת ביניהן הלכך שלשלת תשמיש אדם הוא ולא תשמיש כלי, דלא תקבל
טומאה, ואין יוצאין בהן דילמא שלפא לשלשלת שהיא של זהב ומחויא, דכי שקלת
לשלשלת לא מיגליא שוקה שהרי צריכה במקומה עומדת שלא יהיו
פסיעותיהן גסות, ולא היו בתולותיהן נושרות,

[ויש מפרשים שהיו גסות בחבטה על גבי קרקע מרוב מהירות חליכתם ועשו להם
שלשלת זו שאם יעשו כן יהא קול השלש' נשמע ויתביישו, ומלמדות עצמן לילך
בנחת עד שלא ישמע קול, ונמצא מכל מקום שהשלשלת עושה הכל תכשיט
אחד, והרי הוא אצלו תשמיש אדם, ואין יוצאים בה בשבת, שעשייה היא לשלוק
השלשלת, אם להראות לחברותיה הצריכות כיוצא בה, אם להקל מעליה
לפעמים לרוב כבודתו. מאירי]

איתער בהו ר' ירמיה, אמר להו יישר יפה אמרת, [והוסיף ר' ירמיה]
וכן א"ר יוחנן וכן שמעתי מר' יוחנן,

כי אתא רב דימי, א"ר יוחנן, מניין לאריג כל שהוא, שהוא
טמא [ראה לעיל כו: - כו.], מציין שהוא דבר מועט, ומנאו עם תכשיטי כהן,

ידוד
קודש ל
ראה תוס'

א"ל אביי, רציין אריג הוא, והתניא # [וצ"ע הא מקרא מלא הוא
ועשית ציץ זהב טהור ? מ"מ לא היינו יודעים שלא היה אריג של זהב, וראה
אילת השחר],

ציץ כמין "מס של זהב" # [ואולי ההו"א של הגמ' היה שהציץ היה תלוי
בפתיל של אריג, ראה בפנ"י, ולכן דוחה שהלשון מציץ משמע מהציץ עצמה],

ורוחב שתי אצבעות, ומוקף מאוזן לאוזן,

וכתוב עליו בב' שיטין יו"ד ה"א [וגם וי"ו ה"א] למעלה כלומר
הסם שלם צטיטה עליונה וקודש למ"ד למטה צטיטה מתמונה, שלא להקדים
שאר אותיות למעלה מן הסם, מאחר ששני שיטין היו,
ורצינו הלוי שונה, קודש לה' מלמטה, והיא היא [לא הבנתי מה היה כתוב למטה
לפ"ז, שהרי אומר קודש לה' ?],

ואמר ר' אליעזר בר' יוסי, אני ראיתיו בעיר רומי שנמס לאזר

[ובאה"ע בקהלת פירש שמה בחור בילדותך פ' עשה רע ותראה מה תבא עליך.
עכ"ל, פ' כי בן דרך הצעירים שחושבים שהם חכמים ועושים מה שעושים ואינם
מבינים שלבסוף יתחרטו על חכמתם כשהקב"ה יביאם במשפט],

עד כאן עד ודע כי על כל אלה וגו' דברי יצר הרע, מכאן ואילך
דברי יצר טוב,

ריש לקיש אמר, עד כאן לדברי תורה שמח בתלמודך, למד משמחה
ומטוב לך, והלך דרכי לך להצין מה צריך לפי ראות עיניך, מכאן ואילך
למעשים טובים ודע כי על כל אלה, על כל מה שלמדת, סופך ליתן את הדין,
אם לא תקיים:

[שנינו במשנתנו] בירית [שטימפון האלמער] טהורה: אמר רב
יהודה, בירית זו אצעדה של זרוע,

מתיב רב יוסף, בירית טהורה, ויוצא בה בשבת, ואילו
אצעדה טמאה היא דכתיב (במדבר לא) צמעשה מדין אצעדה ונמיד וגו'
וכתיב תתמטלו אתם ושיצטקו [ובתוס' פירשו באופן אחר]?

ה"ק בירית [בשוק] תחת אצעדה שזרוע עומדת בשוק, להחזיק בתי
שוקיה, שלא יפלו ויחלו שוקיה, הלכך טהורה, דלאו לגוי היא, וכלי תשמיש נמי לא
הוי, אלא כלי המשמש כלי, דומיא דטבעות הכלים, דאמרין צפרקין דלעיל דטהורי,
ויוצאין בהם דלורך לנישה היא, ומיסלק ואחויי נמי ליכא למימש דלא מיגליא לשוקה,

יתיב רבין, ורב הונא, קמיה דרב ירמיה, ויתיב רב ירמיה וקא
מנמנמ, ויתיב רבין וקאמר, בירית באחת משוקיה, כבלים
בשתיים [פ' בא לפרש המשנה דתנן בירית טהורה ויוצאין בה בשבת, כבלים
טמאים ואין יוצאין בהן בשבת],

[ראה בתוס' מה דבהו"א היינו אומרים שבירית אינה תכשיט הלכך לא שלפה
ומחויא ולכן יוצאת בה בשבת, משא"כ בבבלי],

א"ל רב הונא אלו ואלו בשתיים [ששני ביריות עדיין כל אחת דינה
כבירית], ומטילין [ורק בשנותנים] שלשלת ביניהן, ונעשו כבלים
[לכאורה הפירוש ש"י השלשלת משתנה גם דינם של הביריות, ועיי' בראשונים
ועדיין צריך לימוד],

ושלשלת שבו משויא ליה מנא צממיה, דקמני ככלים טמאים [בלומר
מפני שהיה נעשה תשמיש אדם בשלשלת יותר מכשאין בה שלשלת. מאירי]?

וכ"ת כרבי שמואל בר נחמני, דאמר רבי שמואל בר נחמני
א"ר יוחנן גריס פקקין, מניין למשמיע קול בכלי מתכות, שהוא
טמא, שנאמר במדבר לא כג פל' "דבר" אֶשְׁרֵיבָא בְּאֵשׁ תַּעֲבִירוּ
בְּאֵשׁ וְתָהָר, אפילו דיבור במשמע,

אבני חן למסכת שבת

שגם אריג ותכשיט כ"ש טמא [ראה תוס'],
[ש. דס"ה] צרעיס כתיב [ויקרא יא לב] כל כלי אשר יעשה מלאכה וגו', ומגופיה
דקרא דצרעיס לא מצי יליף, דאשר יעשה מלאכה, לאו כלי תכשיט משמע.

עד כאן למדנו 40% ממסכת שבת

[שנינו בברייתא לעיל] מוסף שק על הבגד שטמא משום אריג:
אטו בגד לאו אריג הוא?

הכי קאמר מוסף שק [ש?] הוא עשוי מנוצה של עזים על הבגד ש אף
על פי שאינו אריג אלא קלע קטן [small braid] עשה מנוצה של עזים,
למלות זו כתיב [ד"ס] נפש [to braid a necklace] לנזול צמו טמא שדרכו צק,
ותכשיט הוא,

והכי קאמר, שהוא טמא משום אריג, ואף על פי שאינו אריג,

למאי חזי? אמר רבי יוחנן, שכן עני קולע שלש נימין שלשה
חוטין, של מטה של נוטה של עזים נצוצה ותולה בצואר בתו וקלעמה זו
היא אריגתו, מאחר שהוא טווי, כדאמרן גבי תיכי חלילתא צריש פירקין [ג]. שורה
18], דקרי להו אריג, והא דקאמר אף על פי שאינו אריג, כלומר לאו אריג ממש,

תנו רבנן, ויקרא יא לב וכל אשר יכלעו מהם יטמא מכל פליעין
או כגד או יעו' ר או' שק פליעלי אשר יעשה מלאכה בהם בפנים יובא וטמא
עד הערב ויחר אין לי אלא שק העשוי לנצוה רועים, מניין לרבות את
הקילקילי מסרך [מסרג. דס"ה] של סוס, שקורין פיטרא"ל (חגורה שעל בטן
הסוס), ואת החבק נינגלא (רצועה, רצועת אוכף) של סרגא ואוכף, ועושין
אותם מנוצה של עזים טווי ואריג,

ת"ל או' שק פליעלי אשר יעשה מלאכה בהם,

יכול שאני מרבה האיל וכתיב כל את החבלים ואת המשיחות
[cords or strings] לניא"ל (חוט פשתן, משיחה) שעושין למדוד, וקולעין מן
הנוצה כמו שנתלשה, ואינו טווי, ולא דמי לקולע שלש נימין דלעיל, דהם טווי הוא,
וזו היא אריגתו # [חבל הוא יותר חזק ועב ממישיחה שהוא דק ויקרע אם יעשו בה
מלאכה בבדיה]?

ת"ל שק, מה שק טווי ואריג, אף כל טווי ואריג,

[ושואל] הרי הוא אומר במת במדבר לא ככל פגד וכל פליעין
וכל מעשה עזים וכל פליעין וגו' תתחבא, לרבות הקילקילי
ואת החבק, יכול שאני מרבה את החבלים ואת המשיחות
[שטמא במומא מת],

המלך ליטול מה שירצה, צמקת מעילה (י:): צמקתה בן תלמין [הוא מעשה
באריכות שם], וכתוב קדש לה' בשיטה אחת [הרי שהצין אינה אריג,
אבל צריך להבין אם הכוונה רק להביא שהיה טס ולא אריג, למה מביא כל
האריכות ש"אני ראיתיו" ?],

[ובמשמר הלוי ציטט את דברי המאירי ו"ל ואע"פ שמגדולי החכמים העידו אני
ראיתיו ברומי וכתוב עליו קדש לה' בשיטה אחת, לא הכחישו את הירודע אצלם
אף בעדות ראיה עב"ל, ויש בזה לימוד גדול, # וראה גם מש"כ הר"ח בפסחים
צד].?

כי סליק רב דימי לנהרדעא חזר צו ממה שאמר ניץ אריג הוא, שלח
להו דברים שאמרת לכה מעות הם בדי, ברם כך אמרו
משום רבי יוחנן, מניין לתכשיט כל שהוא, שהוא טמא [וא"ת
תיפוק ליה דתכשיט כל שהוא טמא מדכתיב בכלי מדין טבעת? וי"ל דאפשר
שהטבעת היא עבה וגדולה מאד, ולא הוי כל שהוא. תוס'], מציין,

ומניין לאריג כ"ש שהוא טמא ויקרא יא מאו בגד דכתיב גבי שרצים
לו כגד לו עור, לו ריבוי הוא [וראה בתוס' שהקשו ממה דאמרין לעיל כו.],

תנו רבנן, אריג כ"ש טמא [אע"ג דלעיל כו. אמרין שרק ג' על ג' טמא,
התם מיירי שבא מבגד גדול ונשאר ג' על ג', אבל אם ארג אפילו כ"ש הרי הוא
מקבל טומאה, שיכול ליקח בו מרגלית או מחט. ע"פ התוס' עיי"ש, ודברי התוס'
הם חידוש גדול, וראה בגליון הש"ס שמקשה ממשניות כלים ועוד והניח בצע"ג,
והרשב"א כתב דאריג כאן היינו שאינו רוצה להשלימו, וישאר כך], ותכשיט
כ"ש טמא, אריג ותכשיט כ"ש טמא חזי אריג וחזי תכשיט שאינו
אריג, וכולו הוי כל שהוא, כלומר דבר קטן,
[מכאן משמע דמכל מקום בעינן שיעור קצת, דאם לא כן חזי דכל שהוא מאי
הוי. תוס']

מוסף שק על הבגד [על בגד שנארג מצמר ופשתים וכדומה. ראה לעיל דף
כו-כז] נדבר זה, שטמא משום אריג, שהשק טמא משום אריג, ולקמיה
מפרש ליה [אטו בגד לאו אריג הוא],

אמר רבא, אריג כל שהוא טמא, מאו בגד, תכשיט כל
שהוא טמא מציין, אריג ותכשיט כל שהוא טמא במדבר לא נא
ויקח משה ואֶלְעָזָר בְּנֵי־אֶתְחָנָן מֵאֵתָם מ'פֶּלַל פְּלִי מַעֲשֶׂה,

א"ל ההוא מרבנן לרבא, ההוא במדין כתיב גבי טומאת מת, ושרץ
ממת לא יליף להחמיר, דמה למת שכן טומאתו חמורה?

א"ל [השיב לו רבא] גמר

דף ס"ד ע"א

כלי כלי מהתם [פי' כתיב כלי בשרצים וכתיב כלי במדין בטמא מת, ויליף

אבני חן למסכת שבת

שבעה שהיא מועטת שכן מועטת היא, שאינה בכל המגעות אלא במגע המעט בלבד,

תלמוד לומר בגד ועור, בגד ועור לגזירה שוה, נאמר בגד ועור בשרץ ונאמר בגד ועור במת, מה בגד ועור האמור בשרץ עשה דבר הבא מוזהב הסוס ומוזהב הפרה כמעשה עוים, אף בגד ועור האמור במת, עשה דבר הבא מוזהב הסוס ומוזהב הפרה כמעשה עוים,

ובמפנה צריך שתהא גזירה שוה זו משתי חצות, דגדג ועור מופנין למדרש זה, שלא יהו צריכין לגופן, ומאחר שמופנין ללמוד גזירה שוה, הו ליה כמאן דכתיב דרשא בקרא בהדיא, ואין משיצין עליה,

דאי לאו מופנה אמרינן לגופן בזה, ולא ילפינן להא מילתא מיניה, ד איכא למיפריך והוא הדין דמני למימר הכי לגזירה שוה קמייתא, ומיהו אסקי לכולה דרייתא דרישא, ופריך להא דסליק מינה, ובשיעורא דמשנינן בזה מתרצה נמי קמייתא,

מה לשרץ, שכן מטמא בכעדרשה [ובת אינו מטמא אלא בבזית],

לאי באמת אפנויי מופני, מכדי שרץ איתקש לשכבת זרע דכתיב ויקרא כב ד איש איש מזרע אהרן והוא צרוע או יב בקדרשים ל' א יאכל עד אשר יתקדש ויחננו בקל-טמא-נפש או איש אשר-תצא ממנו שכבת-זרע, וסמך ליה ה או איש אשר יגע בקל-שרץ אשר יטמאו לו או באדם אשר יטמאו לו לבל יטמאו לו,

וכתיב ביה בשכבת זרע דגדג ועור טמאים הם זו, ויקרא טו יז וכל-בגד וכל-עור אשר-יהיה עליו שכבת-זרע, בגד ועור דכתב רחמנא בשרץ למה לי, שמע מינה לאפנויי,

ואכתי מופנה מצד אחד הוא הכתובין בשרץ מופניס, כדאמרן, אכל הכתובין במת אין מופנין,

הניחא למאן דאמר, מופנה מצד אחד למידין ואין משיבין פלוגמא דר' ישמעאל ורבנן היא במסכת נדה בהמפלת (כ:), אלא למאן דאמר למידין אס אין משונה ומשיבין אס יש להשיב, מאי איכא למימר הכי יש להשיב, שכן מטמא בכעדרשה?

דמת נמי אפנויי מופנה, מכדי מת אתקש לשכבת זרע דכתיב ויקרא כב ד איש איש מזרע אהרן והוא צרוע או יב בקדרשים ל' א יאכל עד אשר יתקדש ויחננו בקל-טמא-נפש או איש אשר-תצא ממנו שכבת-זרע, וכתיב בשכבת זרע ויקרא טו יז וכל-בגד וכל-עור, בגד ועור דכתב רחמנא במת למה לי, ש"מ לאפנויי:

ורדין הוא שלא נרבה ולא צריך קרא למעוטי, טימא בשרץ, וטימא במת, מה כשטימא בשרץ לא טימא אלא טווי ואריג, אף כשטימא במת לא טימא אלא טווי ואריג,

הן תמיה הוא, וכי דברים כוונים הם, אם היקל כלומר אס היקל מלעמא חבלים ומשיחות, היקל נך בטמא שרץ, שהיא קלה שטומאתו קלה טומאת ערב, נקיל גס אהנו צנין אכ זה בטומאת המת שהיא חמורה שטומאתו חמורה טומאת שבעה,

תלמוד לומר, בגד ועור, בגד ועור, לגזירה שוה, נאמר ויקרא יא או בגד או עור בגד ועור בשרץ, ונאמר במדבר לא ככל-בגד וכל-פל-עור בגד ועור במת, מה בגד ועור האמור בשרץ, לא טימא אלא טווי ואריג, אף בגד ועור האמור במת, לא טימא אלא טווי ואריג,

[וממשיך הברייטא] ומה בגד ועור האמור במת, טמא וכל-מעשה עוים, אף בגד ועור האמור בשרץ, טמא כל מעשה עוים,

אין לי אלא דבר הבא מן העוים, מנין לרבות דבר הבא מוזהב הסוס, ומוזהב הפרה?

תלמוד לומר [בשרץ] ויקרא יא לב או שכן פל-פל אשר-עשה מלאכה בהם,

[ומקשה איך אומרת הברייטא שלמדין מ"א שכן] והא אפיקתיה לקילקלי וחבק?

הני מילי מקמי דליתיה ג"ש [כלי כלי דטומאת שרץ וטומאת מת], השתא דאתי גזירה שוה איתור ליה וכי היכי דילף מת משרץ, למעוטי חבלים ומשיחות, יליף נמי שרץ ממת, לכל מעשה עוים לרבות קילקלי וחבק,

ואין לי [אלא דבר הבא מוזהב הסוס ומוזהב הפרה] אלא בשרץ דלו שן הסס כמי, בטומאת מת מניין,

ורדין הוא טימא במת, וטימא בשרץ [מתחלה עושה הלימוד בבגן אב, ואח"כ לאחר שפריך על הצד השוה, לומדה מוג"ש], מה כשטימא בשרץ, עשה דבר הבא מוזהב הסוס ומוזהב הפרה כמעשה עוים, אף כשטימא במת, עשה דבר הבא מוזהב הסוס ומוזהב הפרה כמעשה עוים,

הן אם הרבה אס ריבה לטמא דבר הבא מוזהב הסוס בטומאת ערב בטומאת ערב הוא דריבה, שהיא מרובה שכל המגעות טומאת ערב הן, בין שרץ וצבילה ושכבת זרע, מגע הזב ומגע טמא מת, נרבה אלו בטומאת

אבני חן למסכת שבת

אמר רב ששת, מפני מה מנה הכתוב תכשיטין שבחוץ טבעת, עם תכשיטין שבפנים כוונתו, לומר לך כל המסתכל באצבע קטנה של אישה שהיא מקום טבעת [והמסתכל באצבע], כאילו מסתכל במקום התורפה כמסתכל במקום כוונתו, שהרי כפרה זו על שנסתכלו זה [על הסתכלות במקום התורפה, והם לא הסתכלו רק באצבע], [ויש לצרף כאן מה שאמרו בברכות סא. המרצה מעות לאשה מידו לידה וכו']:

מתני': יוצאה אישה [בשבת] בחוטי שער שקולעת בהן שורה, בין משלה מלושין בין משל חבירתה, בין משל בהמה כגון של סוס,

ובטוטפת [ציץ זהב שבמזבח] ובסריטין [תלויין בטוטפת ובאין על הצדעים עד הלחיין] בזמן שהן תפורין לסכסכה [לכיסוי ראשה] דמו לא שלפא להו לאמווי,

בכבול [בגידה] קטנה שתחת הציץ שלא ידחקנה הציץ. יבין [כפה של צמר שנותנת על ראשה תחת הסככה. ראה לעיל ג"ז ע"ב], ובפאה נכרית קליעת שער תלויה, ולזכרתה על שורה עם קליעתה, שפאה צלעת שער, לחצר אכזול ופילה נכרית קלי, דאסרו לעיל [לעיל ריש מו:] למיפק בה לרשות הרבים, ואינאריך לאשמעינן דלחצר מותר, וככול דסיפא דמתניתין, לא איפלגו בה אמוראי, דלכולי עלמא כיפה של זמר,

במוך שבאזנה שנותנת לצלוע ליטה של זאבת האוזן, ובמוך שבסנדלה למענוג, ובמוך שהתקינה לנדרתה צאטו מקום, שיכלע בו הדם, ולא יענף נגדיה [אבל בתום] כתבו שהטעם הוא שלא יפול על בשרה ותייבש עליה ונמצא מצערה, ולכן אינה נחשבת כמשוין],

בפילפל פלפל ארוך נותנת אשה בפיה, שרימה רע, ובגלגל מלח כמו גריגרי מלח, לרפואת חולי שיניים, וכל דבר שניתן לתוך פיה מצדד יוס, ובלכד שלא תתן לכתחלה בשבת, ואם נפל לא תחזיר,

שן תוחבת נותנת בלחייה ממקום אחר, והיא שן של זהב, רבי מתיר לנאת זה וחכמים אוסרים דכיון דמשונה משאר השיניים, דילמא מיחייבי עליה ושקלה לה מהתם, וממטי לה צידה, ובגמרא אמרינן דשל זהב נקט דווקא, לשון אחר שן תוחבת שן של אדם היתה, ואהימירא דלעיל קלי, ולא אפלוגמא דרבי ורבנן, והכי קאמר בפלפל ובגלגל מלח שן תוחבת, שן של זהב, רבי מתיר כו':

גמ': וצריכא [וצריך המשנה למנות כל השערות שיוצאה בה, שלה ושל חבירתה ושל בהמה], דאי אשמעינן [שיוצאת בשער] דידה, משום דלא מאים וליכא למימר דמשלפא ליה, משום דמחכו עליה, וממטי ליה צידה, אבל חבירתה דמאים, אימא לא [תצא],

ואי אשמעינן דחבירתה [שיוצאת], דבת מינה הוא ולא מינכר, ולא מחייבי עליה, אבל דבהמה לאו בר מינה הוא, אימא לא, צריכא,

במדבר לא ג. וְנִקְרַב אֶת־קֶרְבֶּן ה' אִישׁ אִשְׁרׁוֹ מִצָּא כְּלִי־זָהָב אֲצַעְדָּהּ וְצָמִיד טַבַּעַת עָגִיל וְכוּמָז לְכַפֵּר עַל־נַפְשֵׁתֵינוּ לִפְנֵי ה',

א"ר אלעזר עגיל זה דפוס של דדין שמונחות [שמנחות. ד"ס] זו [דדיה. ד"ס] [פי' בגר של זהב שלובשת על דדיה [golden brassiere], כומז זה דפוס של בית הרחם [a [gold] piercing of the female genitalia intended to prevent relations. kornfeld],

אמר רב יוסף [בניחותא], אי הכי היינו דמתרגמינן [את המלה "כומו"] מוחך, דבר המביא לידי גיחוך ליננות [אין הכוונה על שחוק רגיל, אלא שחוק של זנות, בדכתיב בעגל שמות ל"ב ו' ויקומו לצחק דהיינו גילוי עריות],

אמר ליה רבה, מגופיה דקרא ש"מ, כומו [היא נוטריקון] כאן מקום זימה:

במדבר לא יד. וְיִקְצֹף מִשָּׁה עַל פְּקוּדֵי הַחַיִּל שְׂרֵי הָאֱלֹפִים וְשְׂרֵי הַמַּיִם וְתִבְּאִים מִצָּא הַמִּלְחָמָה, אמר רב נחמן, אמר רבה בר אבבה, אמר להן משה לישראל, שמא חזרתם לקלקולכם הראשון [ראה מהרש"א] של מעשה שטים, לזנות את צנות מואב, שמא כך עשיתם צמדין, לכן אתם נריכין קרבן,

אמרו לו, לא נפקד כומו איש לא נחסר מדת יהודים,

אמר להן, אם כן כפרה למה?

אמרו לו, אם מידי עבירה יצאנו, מידי הרחור לא יצאנו [וא"ת והא אפילו לקח יפת תואר הותר להם? וי"ל דמכל מקום שייך בה איסור כדאמרינן וחשקת בה ולא בחברתה. תוס', י"ל דהרהורי עבירה קשין מעבירה כדאמר יומא כט. יעב"ץ],

מיד במדבר לא ג. וְנִקְרַב אֶת־קֶרְבֶּן ה',

תנא דבי רבי ישמעאל, מפני מה הוצרכו ישראל שבאותו הדור כפרה, מפני

דף ס"ד ע"ב

שזנו לשון מזון שנהנו צמראית העין [והמהרש"א כתב שיש לפרשה מלשון זנות] עיניהם מן הערוה [ש"מ דנכרית בכלל ערוה היא, וכ"פ שהיא בכלל גילוי עריות. יעב"ץ],

אבני חן למסכת שבת

טינפאנ"ל זלען (צבע לפנים) והוא אדום, ולא תתקשט בבגדי צבעונין,
עד שבא ר"ע ולימוד, אם כן, אתה מוגנה על בעלה, ונמצא
בעלה מגרשה,

אלא מה ת"ל והדרה בנדרתה, בנדרתה תהא מהא נדמה בטומאה
עד שתבא במים לטבול, ואף על פי שעברו שבעה שלה, ופסק מעיניה,
[ראה משנה למלך הלכות גירושין פ"י הלכ"א באריכות גדולה],

אמר רב יהודה אמר רב, כל מקום שאסרו חכמים מפני
מראית העין שלא יחשדוהו באיסור, כגון שריון וקסדל ומגפיים, או לא יקשור
גמלים זה בזה דמיחזי כאזיל לחינגא, אפילו בחדרי חדרים אסור [יש
מפרשים דאין הלכה כרב וכ' ומיהו אין זה ראיה וכ' תוס'],

תנן [דחיישנין דמחזי כחינגא], ולא בזוג [לא תצא בהמה] אע"פ שפקוק
ואינו מוליד קול, לא תלא בהמה זו, וטעמא פרישנא דפרק כמה בהמה (נד):
משום דמיחזי כאזיל לחינגא,

ותניא אידיך דבריימא [דאף דמחזי מ"מ בחצר מותר], פוקק לה זוג
בצוארה ומטייל עמה בחצר דנחנח דליכא מראית העין מותר?

[ומתירין] תנאי היא, דתניא

דף ס"ה ע"א

שומחן בחמה מי שנשרו כליו דרך צמי גשמים אבל לא כנגד העם
שלא יאמרו כנסן בשבת, האי תנא סבר דמידי דמשום מראית העין מותר במדרים,
רבי אליעזר ורבי שמעון אוסרין כרי:

[שנינו במשנתנו] ובמוך שבאזנה: תני רמי בר יחזקאל, והוא
שקשור באזנה:

[שנינו במשנתנו] ובמוך שבסנדלה: תני רמי בר יחזקאל, והוא
שקשור לה בסנדלה:

[שנינו במשנתנו] ובמוך שהתקינה לה לנדרתה: סבר רמי בר
חמא למימר, והוא שקשורה לה בין יריכותיה,

אמר רבא, אע"פ שאינו קשור לה, כיון דמאים לא אתיא
לאיתויי,

תנא, [זה שאמרנו שמותר לה לצאת בכל מיני שער] ובלבד שלא תצא
ילדה בשל זקנה, וזקנה בשל ילדה. צוטי שער של ילדה, וילדה של
זקנה, דלצנות על שחורות, או שחורות על לצנות מאיס, ואמי למשלף,

[ומקשה למה מוזכר שלא תצא ילדה בשל זקנה, הלא פשיטא שלא תצא, שודאי
יש בושה בכך, ויש לחוש שתסיר את השער מפני הבושה] בשלמא זקנה
בשל ילדה, שבח הוא לה [ויש שנשים שיעשו כן, ואשמעין דאפ"ה לא
תצא דמחבו עלה. ראה תוס' כאן], אלא ילדה בשל זקנה אמאי [למה
איצטרך לומר כן, הלא], גנאי הוא לה [ובודאי חיישין שתסירם ומה
חידוש?]

[ומתירין דאפ"ה לא היה צריך לומר את זה] אידי דתנא זקנה בשל
ילדה, תנא נמי ילדה בשל זקנה [ואף שאין בה שום חידוש]:

[שנינו במשנתנו] בכבול ובפאה נכרית לחצר: אמר רב, כל
שאסרו חכמים לצאת בו לרה"ר צריש פקקין חוטי זמר, ופסקן,
טוטפת, ושאר השנויים במשנה, שאסור ללכת בהן לרשות הרבים אסור לצאת
בו לחצר ואף על גב דשרי לטלטולינהו, דמורת כלי עליהן, כדאמין הרי הן ככל
הכלים הנטלים בחצר, מיהו דרך מלגוש אסור, דמרגלה ליה ונפקא ביה לרשות
הרבים, חוץ מכבול ופאה נכרית שמותר לחצר, כדמין במתניתין, וטעמא
מפרש לקמיה,

רבי ענני בר ששון [שם זה גם במו"ק כד', ובערכין פו. ויש גם עניני רב
ששון וזכחים פח:], משמיה דר' ישמעאל [בר יוסי] אמר, הכל
כבול כל הנאסרים לא נאסרו אלא לרשות הרבים, אבל לחצר מותרים ככבול,

תנן, בכבול ובפאה נכרית לחצר, בשלמא לרב ניחא מדנקט
הני ושצקינהו לאיך דמיטני צהדיהו לאיסורא צרישא דמתניתין, מכלל דכולהו אף
לחצר באיסורייהו קיימי, אלא לרבי ענני בר ששון קשיא?

רבי ענני בר ששון משמיה דמאן קאמר ליה, משמיה דרבי
ישמעאל בר יוסי, רבי ישמעאל בר יוסי תנא הוא ופליג
[דהכל מותר לחצר],

ורב, מאי שנא הני?

אמר עולא, כדי שלא תתנגה על בעלה המירו לה קלת קישוטים
הנאים,

כדתניא דמשו רבנן להי, ויקרא בו לג' וְהָיְתָה בְּנִדְתָּהּ יָחִיד אֶתִּיז' בו'
לְזָכָר וְלְאִשָּׁה וְלֹאִישׁ אֲשֶׁר יִשָּׁב עִם-טְמֵאָה,, זְקִנִּים הֲרֹאשׁוֹנִים אָמְרוּ הִיוּ
דוֹרְשֵׁין [הזקנים. דס"ה] הֲרֹאשׁוֹנִים כְּמִשְׁמֵעו, כְּדָבָר הַמְּנוּדָה [בדבר המנודה. ד"ס]
וּמִמִּיקָה מִצְעֵלָה, שְׁלֹא תִבְחֹל עֵינֶיהָ, וְלֹא תִפְקֹם שָׁרָךְ עַל פִּנֶּיהָ

אבני חן למסכת שבת

[רבותיו של רש"י אומרים הטעם שאוסרין "חכמים" בשל זהב דלמא מבזבזי לה, שמראה זהב משונה משאר השינים, אבל רש"י מפרש שהטעם שאסור בזהב דחשיבי ואתיא לאחוויי ולהעביר ד' אמות ברשות הרבים].

ולשון רבותי קשיא לי, הא דאמר רבי יוחנן ד' אמות ברשות הרבים, וזו דלמא מבזבזי לה, קשה על זה מהמשך הגמרא שאומרת דרבי שמתיר, ור' אליעזר ורשב"א "כולהו סבירא להו" דכל מידי דמיוגיא ביה לא אתיא לאחוויי, ואי טעמא דרנן משום דחייבי עליה הוא, מאי שנא רבי דקסמינא ליה [בבבלי "כולהו סבירא להו"]? דנן נמי לאו לאחוויי חייבי [והיה יכול למנות גם את החכמים דפליגי אדרבין].

יש למצוא [שלבן אינו יכול למנות את החכמים בתוך "כולהו סבירא להו" דכל החידוש של "כולהו סבירא להו" הוא ש"י דלא חיישי דאתיא לאחוויי, מותר להוציא, אבל כיון שחכמים אוסרים להוציא יהיה מאיזה טעם שיהיה, אין באן חידוש] דנן מסר קאסרי מכל מקום, [אבל] ורבי שמיר [אף שהטעם שמתיר הוא בעיקר] דקסמינא לא חייבו עליה, ולא שלפא להו, ומיהו [יכול למנות את רבי בבבלי אלו ד"כולהו סבירא להו", דהא] הוה ליה למינש דלמא שלפא לה משום אחוויי, אלא [דרבי מתיר להוציא ד"ל ד] לא שלפא, משום דאי מחוי לה גומא היא,

תניא נמי הכי, בשל כסף ד"ה מותר, [אבל] של זהב, רבי מתיר וחכמים אוסרין,

אמר אביי, רבי, ור' אליעזר, ור' שמעון בן אלעזר, כולו סבירא להו, דכל מידי דמיוגיא ביה, לא אתיא לאחוויי,

רבי הא דאמרן דלא חייש דילמא שלפא,

ר' אליעזר, דתניא [לעיל סב], ר' אליעזר פוטר פומר בכובלת ובצלוות של פלייטון ואוקימנא דהאי פוטר מותר לכתילה הוא, ואמר טעמא מאן דרסה למיפק צכונלת אשה שריפה רע, ולא שלפא ומחויא גומא,

ר' שמעון בן אלעזר, דתניא [לעיל זו], כלל אמר רבי שמעון בן אלעזר, כל שהוא למטה מן הסככה כגון כיפה של צמר יוצאה בו דלא חיישין דילמא שלפא ומחויא, דמיגלי שפרא ומגליה צה, שהשכח נוי הוא לשער, למעלה מן הסככה אינה יוצאה בו:

מתני': יוצאה בסלע מטבע הוא שעל הצינית [ליתן על המכה לרפואה, אבל שלא ינגף אסור. מג"א ש"א סקמ"א. יבין] מפרש בגמרא,

הבנות קטנות שמנקצות [שמנקצין. ר"י] אוניהם, ואין עושין ממים עד שיגדלו, ונותנין חוטין או קסמים בצאניהם שלא יסתמו אוניהם, לוי"ה, יוצאות בחוטיין, ואפי' בקיסמין שבאוניהם רבותא קאמר, דאף על גב דלאו תכשיט נוי הוא, אורחא [אורחיהו. רע"ב] דהכי ולא משאוי הוא, ויש מפרשין, חוטין שקולעת צהן שפרא, דאסרין לגדולה צריש פרקין, תסם משום

בעא מיניה רבי ירמיה מרבי אבא, עשתה לה בית יד למוך שצאמו מקום מוחו למיסריה, דילמא שקלא וממטא לה צידים, דלא מאים לאחזה צנית יד שלה? א"ל מותר,

איתמר [נמי], אמר רב נחמן בר אושעיא, א"ר יוחנן, עשתה לה בית יד מותר דלא אמרין לא מאים, אלא אפילו צנית יד מאים,

רבי יוחנן נפיק בהו צמוך שצאמו לבי מדרשא שהיה זקן וסימה לו צואת האחין מרובה, וחלוקין עליו חבריו מפני שלא היה קשור צאמו, והוא יולא צו לרשות הרבים,

רבי ינאי נפיק בהו לכרמלית, וחלוקין עליו כל דורו [והקשה הריטב"א ולמה לא נחלקו על ר' יוחנן אלא חבריו, ואילו על ר' ינאי דלא נפיק אלא לכרמלית נחלקו כל בני דורם? י"ל דר' ינאי הוה נפיק אע"ג דלא מיהדר דקסבר דרואה לרשות הרבים אסרו חכמים, ונחלקו עליו כל בני דורם דקסברי דלענין זה כרמלית ברשות הרבים, וחדא גזירא היא ווהילכתא כותיהו, [אבל] במיהדר מסתברא דהילכתא כר' יוחנן [פ' ולכן לא נחלקו עליו כל בני דורם]],

והתני רמי בר יחזקאל, והוא שקשור לה באונה [ואיך יצאו ר' יוחנן ור' ינאי]?

לא קשיא הא דמיהדר דר' יוחנן היה מוחצ צאמו יפה ומדק, ולא צני קשירה הא ודמיו צר יחזקאל צ דלא מיהדרק, לשון אחר מתלמידי רבינו הלוי, דר' יוחנן קשור הוה, וצני מדרשו סמוך לציתו הוה, ולא היטה רשות הרבים מפסקת [פ' ומיהדרק פירושה ביתו ובית המדרש היו בלי הפסק רשות הרבים],

[ומקשה] והא תני רמי, והוא שקשור כו', וכי קשור מיהא אפילו לרשות הרבים מותר, ואמאי קאמר צני מדרשו, ולא קאמר לרשות הרבים? ומשני דר' יוחנן קשור, ולא מיהדרק הקשר, ולשון ראשון מיוצא מזה:

[שנינו במשנתנו] בפלפל ובגלגל מלח: פלפל לריח הפה, גלגל מלח לדור' שיני לחולי השיניים [לדור שיני פ' חולי של שינים, פ' אחר עיקרן של שינים מקום ששתולות. ערוך ערך דר 5]:

[שנינו במשנתנו] וכל דבר שנותנת לתוך פיה: זנגבילא [ginger] גימירו (ומשמעו זנגביל) אי נמי דרצונא [cinnamon] קימון:

[שנינו במשנתנו] שן תותבת, שן של זהב, רבי מתיר וחכמים אוסרין: א"ר זירא לא שנו דחכמים אוסרין אלא של זהב שמשונה צמראה משאר שינים, ודילמא מבזבזי לה וסקלה לה צידה וממטיא, אבל בשל כסף שדומה לשאר השינים דברי הכל מותר לשון רבותי, ולי נראה טעמא דשל זהב משום דחשיבא, ואתיא לאחוי לכך אסור, אצל של כסף לא חשיבא, ולא אתיא לאחוויי,

אבני חן למסכת שבת

דשמיחא זהו טבילה, אבל קטנות דלא שכיחא זהו טבילה שרי,

ולשון ראשון הגון מזה, חדא דקטנות נמי זריכות טבילה לטומאת מגע משום טהרות, ואף נדום נמי שכיחות זהו כדתינא (נדה לב). מעשה שהיה והטבילה קודם לאמנה, ועוד מדקמי אפילו בקיסמין, איכא למישמע דמוטין נמי אלאים קיימי, דאי חוטי הראש, לא שייך למימני אפילו צקסמין,

ערביות נשים ישראליות שצערצנא. רע"ב, יוצאות רעולות דרך ערציות להיות מעוטפות ראשן ופניהם חוץ מן העינים, וקרי לה צלשון ערבי רעולות, היינו הרעלות [סרבליים נאים עשוין להתעטף. מצ] דכתיב גבי חכשיטי נשים צקסר ישעיה [ישעיה ג יב הַמְטִיפוֹת הַחֲשִׁירוֹת וְהַרְעִלוֹתָן],

ומדיות נשים ישראליות שצמד, **פרופות** שמעטפות צטלית, וחולה (ה). רע"ב(צ)רלועה צפמפה האמת כנגד זוארה, וצפמפה השנית כורכת אצן או אגוז, וקושרת הרלועה צכך [פ' באבן או באגוז], ואין הטלית נופלנת. דס"ה מעליה [פי שיש בשפה אחת עניבה, ובצד ב' קשור אבן קטן במטלית שרידה כעין כפתור ומכניסו בהעניבה בשבת. יבין], **וכל אדם** [ולאו דוקא נשים אלו, אלא כן הדין בכל אדם] **אלא שדברו חכמים בהוה,**

פורפת [ר"ל מחברת שתי שפתי חלוקה סביב לצואר. יבין] כמו קרקיס, דמרגמינן פורפין, כל [דבר. רר"ף] הממחר צגד לחצירו קרי פריפה **על האבן, ועל האגוז, ועל המטבע, ובכלד שלא תפרוף** **לכתחלה בשבת** [אמטבע לחוד קאי שלא תפרפו בשבת, מראסור לטלמלה. יבין ע"פ הגמרא] וצמרלא סריך והאמרת רישא פורפת:

גמ': מאי צינית? בת ארעא מכה שהיא תחת פרסת הרגל, וקושר זה סלע לרפואה,

ומאי שנא סלע, אילימא כל מידי דאקושא שהיא קשה ומגינה על המכה, מקוים וימדות דרכים **מועלי לה** [פ' אם תאמר שזה הסיבה שהסלע מועיל למכה], **ליעבר לה חספא** [למה צריך סלע הא יכול ליקח חרס שגם הוא קשה],

אלא [המעם שמועיל הסלע הוא] **משום שוכתא** ליחלומית היוצא מן הכסף, וצלעו רוי"ל (ובשמענו כסף שהשחור מעט בבעין חלודה), ויפה למכה, שוכתא כמו דשתן טפי, דאלו מציאות (צ"מ כו). [מצא בגל הרי אלו שלו, היכא דשתן טפי, פ' שהעלו חלודה רצה שיכול לומר לו של אמוריים הם] ומשתכן כנחשת דענית (סו). [אם ראית דור שהשמים משתכין בנחשת מלהוריד טל ומבר] **ליעבר לה טפא דכספא,** טיעצא למה לי,

אלא [המעם שמועיל הסלע הוא] **משום צורתא** [צורת הסלע] דטיעצא מעליה למכה, ולאו שוכתא, **ליעבר לה פולסא** עגול של עץ, ויגור עליו [צורה, ויעיל למכה]?

אמר אביי, שמע מינה ממתניתין דנקט סלע כולחו צהדי **מועלין לה** ולהכי נקט סלע, דאיתנהו לכולהו אקושא ושוכתא וזורתא:

[שנינו במשנתנו] **הבנות יוצאות בחוטיין:** אבוח דשמואל **לא שביק** [הניח] **להו לבנתיה דנפקי בחוטיין** מפרש לקמן טעמא דכולהו, **ולא שביק** [הניח] **להו גניאן** לישן גבי הדדי זו אצל זו צעדן צמולות, **ועביד להו מקואות ביומי ניסן** של מים מכוסין, או סמוך לנהר, וממשיך לחוכן מי הנהר וטובלות שם, **ומפצי ביומי תשרי** שטובלות צפרת, ומפני הטיט שלא יהא חליצה, נותנות המפץ תחת רגליהן,

לא שביק להו יוצאות בחוטיין, והאנן תנן, הבנות יוצאות בחוטיין? בנתיה דאבוח דשמואל דצבעונין הוו ומיש למשלף ואחויי,

לא שביק להו גניאן גבי הדדי, לימא מסייע ליה לרב הונא, דאמר ר"ה, נשים המסוללות זו בזו מתחככות משום תאות משמש,

דף ס"ה ע"ב

פסולות לכהונה לכהן גדול, דלא הויא צמולה שלימה, דאף על גב דכהן גדול ציומיה לא הוה, הואיל ודרך זנות חשיב ליה, לאו אורח ארעא?

לא, סבר כי היכי דלא לילפן גופא נוכראה [שלא ילמדו הנאות גוף זר] ויתאלו לשכב עם איש,

ועביד להו [אבוח דשמואל] **מקוה ביומי ניסן, מסייע ליה לרב, דאמר רב** [ראה כל הענין בגדרים מ:], **מטרא במערבא** צארץ ישראל **סהרא רבה פרת** פרט מעיד צדצר, שהוא יורד מארץ ישראל לצבל, וגדל ממי הגשמים, ויודעין צי צבל שירדו גשמים צהרי ארץ ישראל, ושמיים על אחיסם, ואצוה דשמואל נמי כרצ סצירא ליה, דאמר פרט גדל ומימיו מתצרכין על ידי גשמים,

ו סבר שלא ירבו הנוטפין היינו גשמים **על הזוחלין** הנוצעין, ומנן צמסכת מקואות (פ"ה מ"ה) הוחלין [בי הגהר] כמעין, והנוטפין [בי גשמים] כמקוה,

ושנינו צמורת כהנים, אף מעין וצור מקוה מים, יכול מילא על כתפו ועשה מקוה צמחילה, יהא טהור, תלמוד לומר מעין, מה מעין צדי שמים, אף מקוה צדי שמים, אי מה מעין מטרה צוחלין, אף מקוה מטרה צוחלין, תלמוד לומר אף מעין המעין מטרה צוחלין, ומקוה מטרה צאצורן, ומהו אצבורן דקו וקיימי [שהמים עומדים ונאספין במקום אחד], לאפוקי שאם הטביל צו כלים דרך זחילתו כשהן נמשכין ויורדים למקוה, לא עלתה להם טבילה, דצור ומקוה, כתיב, דקו וקיימי, אבל נוצעין מטרהין כמו שהן צוחלין ומושכין נגזוה לנמוך, כדרך כל הנהרות,

הלכך, ציומי ניסן שהנהרות גדילים ממי הגשמים של ימי החורף, ומהפצרת השלגים, חיש שמא ירבו הנוטפין על הזוחלין, שניתוספו צהר מן הגשמים על הזוחלים החיים, וצטלו הזוחלין החיים צנוטפים, ואין תורת מעין עליהן, לטור

אבני חן למסכת שבת

בזמננו חלל באשכנז, ועציד להו מקוואות, דקו וקיימי,

תיבעי למאן דאמר מערימין בדליקה, התם הוא דאי לא שרית ליה, אתי לכבווי, אבל הכא, אי לא שרית ליה, לא אתי לאפוקי,

או דלמא, אפילו למאן דאמר אין מערימין בדליקה, התם [לכן אסור ש] דרך הוצאה בכך כגון מוכרי כסות מוציין אותו דרך מלבוש, אבל הכא, אין דרך הוצאה בכך, אימא שפיר דמי, ⁸. תיקו:

מתני': הקיטע שנקטעה רגלו יוצא בקב שלו דמנעל ידיה הוא, דברי ר' מאיר,

דף ס"ו ע"א

רבי יוסי אוסר ללאו תכשיט הוא,

ואם יש לו בית קיבול כתיבתו שנתקק צו כדי קיבול כתיבתו [פ' כתיבתו בבגד כמו פירודין בפת] של בגדים רכין, ומוכין, להניח ראש שוקו עליהן, **טמא** מקבל טומאת מגע,

אבל אם אין לו אלא בית קיבול ראש שוקו [כלבד. רע"צ], ואינו מניח שם כתיבתו, לאו בית קיבול [הוא. רע"צ] לעומתה, והוא ליה כפשוטי כלי עץ, ודומיא [דדומיא. רע"צ] דשק צעינן, שקיבול שלו עשוי לטלטל על ידו מה שנותנין לתוכו, אבל שוקו [פ' הגם ששוקו נתון בו] אינו מיטלטל על גבי הכלי [ששוק אדם אינה געשית בטפל להקב],

סמוכות שלו סמוכות של קיטע, יש קיטע צמחי רגליו [פ' שניטל רק חלק התחתון של הרגלים] מהלך על שוקיו ועל ארכובותיו, ועושה סמוכות של עור לשוקיו, **טמאין מדרם** אם זו הוא, דהא לסמיכת גופו עבדי, ומדרם הוא עושה אצ הטומאה, ויוציין בהן בשבת דתכשיט ידיה הוא, **ונכנסין בהן בעזרה** דאף על גב דמתן (צרכות נד.) לא יכנס אדם להר הבית צמנעלו, הני לאו מנעל נינהו, ללאו צראש רגלו הן,

כסא יש קיטע שיכשו וכוונו גידי שוקיו, ואפילו על ארכובותיו אינו יכול לילך, ועושין כמין כסא נמוך ויושב עליו, וכשהוא מהלך נסמך על ידיו צספסלים קטנים, ועוקר גופו מן הארץ ונדחף לפניו, וחוזר ונת על אחוריו, והכסא קשור לו מאחוריו, **וסמוכות שלו** של אותו קיטע, עושה לה סמוכות של עור או של עץ לראשי שוקיו או רגליו התלויין, וכשהוא נשען על ידיו ועוקר עצמו נשען גם על רגליו קצת **טמאין מדרם**,

ואין יוצאין בהן בשבת רבותיו אומרים מפני שאינם צריכין לו כל כך, ולא הירא לי טעמא, ואיכא למימר דאידי דתלו ולא מנחי אחרעא וימנין דמשתלפי,

ואין נכנסין בהן בעזרה דמנעל נינהו [ראה רש"י ש מזה החילוק בין זה לסמוכות של הקטע],

ואני קבלתי מרבינו הלוי, משום דספק זיבות נינהו, וזה טענה מים חיים, ואי אפשר להעמיד שמועתו, משום דלמרינן חומר בזב מצוה שהזב טעון מים חיים, וזה אינה טענה מים חיים,

וחזיתי ודקמתי לפרשה, וכן נראה צעיני כמו שפירשתי, ורובא דעלמא מפרשים נוטפין [מי גשמים] כשלוזין, ולאו מילתא היא דמתן הנוטפין כמקוה,

ופליגא [אבוה דשמואל א] דשמואל, דאמר שמואל נהרא מכיפיה מיברך משפתו וממקורו ומסלעו, סלע מתרגמינן כיפה, מכיפיה מיברך ולא ממי הגשמים,

ופליגא [וגם שמואל עצמו פליג] דידיה אדיריה דשמואל אשמואל [פ' ע"ז] שאמר שמואל דנהרא מכיפיה מיברך, פליג שמואל עצמו שאמר אין המים וכו' דמשמע דס"ל שהמים מתרבינן ע"י הגשם של א"י ולא מכיפיה, [ב]מעמא פליגי אבל מימר אפשר לומר דלא פליגי אלא חייש לשמא רבו מן הנוטפין. רמב"ן],

דאמר שמואל, אין המים מטהרין בזוחלין אין מטהרין אדם וכלים הטובלין בהן דרך זחילה, וצריך להמשיכן למקוה ולטבול צמקוה, **אלא פרת ביומי תשרי בלבד** שחללו הגשמים, ורבו הזוחלין עליהם, ויש תורת מעיין על נהרות המושכין, אלמא צבירא ליה שגדילין ממי הגשמים, ואני שמעתי צבירות [נה:], מטהרין בזוחלין שהנוטפין [מי גשמים] שצמחין מטהרין צריצוי הזוחלין, ויתבטלו הנוטפין בהן להיות זב וזה טובלין בהן צבזיל הזוחלין,

[ואין חילוק בין פרש"י ובין הפירוש ששמע בבכורות, אלא דלפירושו קאי מלת מטהרין אאדם וכלים הטובלין בהם, ולפ' ששמע בבכורות קאי מלת מטהרין אנוטפין. מהרש"א].

[שנינו במשנתנו] **פורפת על האבן** [ובלבד שלא תפרוף לבתחלה בשבת] **כו': והאמרת רישא פורפת** והיא ודאי לכתחלה קאמר צצצת, דאי מצעד יוס, ולאשמועינן דיוצאה צו צצצת, הא תנא רישא מדיות פרופות?

אמר אביי, סיפא דקמתי לא תפרוף **אתאן למטבע** דלאו צר לטבול הוא, אבל אכן שהקצה לך, ראוי לטלטול,

בעי אביי, אשה מהו שתערים [פ' שהשים אגוז על בגדיה, שישמש כמו כפתור, והיינו באופן שיכול ליתנה על בגדה בשבת], **ותפרוף על האגוז, להוציא לבנה קטן** לאוכלו בשבת,

תיבעי למ"ד מערימין, תיבעי למאן דאמר אין מערימין פלוגמא צכל כחצי הקדש (קכ.), לובש כל מה שיכול ללבוש דצרי ר' מאיר, ואפילו עשרה חלוקים זה על זה, ר' יוסי אומר, שמונה עשר כלים, כדרך שהוא לובש צחול,

אבני חן למסכת שבת

בית מומה שאמר לעיל שר' יוסי מתיר],

לוקטמין [אנקטמין. כ"ה במשניות] טלמסק"א (מסכה) [face mask] נעשין לשמוק להצניע מניקות, טהורין מלקבל טומאה, דאינו לא כלי תשמיש ולא מכשיר, ואין יוצאין בהן:

נב: אמר ליה רבא לרב נחמן, היכי תנן הקיטע יוצא, ור' יוסי אוסר, או אין הקיטע יוצא, ור' יוסי ממיר?

אמר ליה לא ידענא,

הילכתא מאי? אמר ליה לא ידענא,

איתמר, אמר שמואל אין הקיטע, וכן אמר רב הונא, אין הקיטע,

אמר רב יוסף, הואיל ואמר שמואל אין הקיטע, ואמר רב הונא אין הקיטע, אנן גמי ניתני אין הקיטע,

מתקיף לה רבא בר שירא [שס חכס. דס"ה] [שם זה לא נמצא עוד בש"ס], [וכי] לא שמיע להו, הא דמתני ליה רב חנן בר רבא, לחייא בר רב קמיה דרב, בקיטונא חדר קטן של בית המדרש דבי רב, אין הקיטע יוצא בקב שלו דברי ר' מאיר, ור' יוסי מתיר, ומחוי ליה רב איפוך [כי הא איתא ביומא יט: וע"ש ותמצא טעם מדוע מחוי ליה רב ולא א"ל בהדיא. רש"ש],

[ו.ד"ס] אמר רב נחמן בר יצחק, וסימנא סמך סמך ר' יוסי אוסר, שמי מיצות שיש בהן סמך סמך זו סלל זו [ומכל זה רואין דר' יוסי אוסר],

ואף שמואל הדר ביה, דתנן, חלצה בסנדל שאינו שלו, בסנדל של עץ, או של שמואל סנדל של שמאל נעל בימין וחלצה, דחליצה בימין הוא, דגמר רגל רגל ממזרע, חליצה כשרה, ואמרינן מאן תנא דסנדל של עץ חשיב נעלו, אמר שמואל ר"מ היא, דתנן הקיטע יוצא בקב שלו דברי ר"מ, ר' יוסי אוסר,

ואף רב הונא הדר ביה, דתניא, סנדל של סיידין מוכרי סיד, וכשמעסקין בו נוטלין אותו, ושל עץ הוא, מפני שהסיד שורף את העור [ול"נ סנדל סיידין של קש הוא וכפידוש זה נראה, דהכי תניא בתוספתא וכו'. חוס', וראה רש"י לחלן "ולי נראה"] טמא מדרס, ואשה חולצת בו, ויוצאין בו בשבת, דברי ר"ע ולא הורו לו,

והתניא [והתנן. הגר"א שהוא משנה בעריות] הורו לו?

[ו] אמר רב הונא, מאן הורו לו ר' מאיר דאמר הקיטע יוצא בקב שלו, ומאן לא הורו לו ר' יוסי [הרי שרב הונא סבר שר' יוסי אוסר, והדר

(אמר רב יוסף) [רב יוסף אמר] [הגם שרב הונא הדר ביה, רב יוסף סבר שעדיין יכולים לומר שר' יוסי מתיר, ו] מאן לא הורו לו, ר' יוחנן בן נורי, דתנן כוורת של קש זנבות השזלים, ושפופרת של קנים, ר"ע מטמא, ור' יוחנן בן נורי מטהר דלאו אורחא לעשות מקש, אלא מקנים, ומנעל נמי לא אורחיה מעץ, אלא מעור, זה לשון רבותי, ולי נראה, סנדל של סיידין של קש הוא, ור' יוחנן בן נורי מטהר בכלי קש דלאו עץ נינהו, ור' עקיבא כעץ משיב להו, דקשין הן,

אמר מר, סנדל של סיידין טמא מדרס, הא לאו להילוכא עבדי? אמר רב אחא בר רב עולא, שכן הסייד מטייל בו עד שמגיע לביתו:

[שנינו במשנתנו] ואם יש לו בית קיבול כתיבין טמא: אמר אביי, טמא טומאת מת, ואין טמא מדרס דלא מסתמך עליה, הא דנקט טומאת מת, הוא הדין לכל טומאת מגע, אלא משום דאמר אין טמא מדרס שהוא אב הטומאה, נקט גמי טומאת מת, והכי קאמר נעשה אב הטומאה על ידי מת, דכלי עץ שיש לו בית קבול הוא, ומקבל כל טומאת מגע ואהל, ועל ידי כל הטומאות הוא נעשה ראשון, ועל ידי מת שהוא אב הטומאה נעשה אב הטומאה, ואין נעשה אב הטומאה על ידי מדרס, דקסבר לאו לסמיכה עבדי, אלא למכשיר, ואומרים לו עמוד ונעשה מלאכתו,

רבא אמר, אף טמא מדרס,

אמר רבא, מנא אמינא לה, דתנן, עגלה של קמץ נחמק זה, ולטלטלו עליה, טמאה מדרס הואיל ופעמים שיושב עליה, והאי גמי זימנן דמסתמך עליה,

ואביי אמר, התם [בעגלה של קמץ] סמך עילויה, הכא [בקבין] לא סמך עילויה,

אמר אביי, מנא אמינא לה [שאין מטמא מדרס], דתניא, מקל של זקנים טהור מכלום לא מדרס ולא שאר טומאה, לא מטמא מדרס משום דלאו לסמיכה עבדי, שעל רגלו מהלך, ואף על גב דמיסתמך עליה לפרקים, ושאר טומאה גמי לא דפשוטי כלי עץ הוא, אלמא אף על גב דזימנן דמסתמך עליה, הואיל ועיקר עשייתה אינה לכך, אינה טמאה מדרס,

ואין לומר משום דפשוט הוא, יהא טהור ממדרס, דלא הזכירה טהרת פשוטי כלי עץ אלא לטומאת מגע ואהל, דטעמא משום דאימקש לשק הוא, וגבי מת ושרצים הוה היקישא [אבל למדרס הוב לא איתקיש],

ורבא, התם [במקל של זקנים]

אבני חן למסכת שבת

דף ס"ו ע"ב

אמר רב אחא בר יעקב, והוא דלא חזי ליה [לקשרים אלו]
שמשא וסיהרא, ולא חזי מיטרא, ולא שמיע ליה קול
ברזלא, וקל תרנגולתא, וקל נוגרי פסיעות,

אמר רב נחמן בר יצחק, נפל פותא בבירא נפל רפואת הפואה
צבור, דאין אדם נזהר בכל אלו,

לתרועי סוגיא עבירא למקן פסיעותיו ולזקוף קומה, מפני שרגליו ושוקיו
רוממות, ולא למיכת כל גופו, הכא [בקב הקישע] לסמוך עילויה הוא
דעבירא, וסמך עליה:

מאי איריא בנים [קטנים] לרב יהודה פריך אי קשורין דמניתין לרפואת חולי
יניהו, מאי איריא בנים אפי' בנות נמי, מאי איריא קטנים אפי'
גדולים נמי,

אלא מאי קשרים, כי הא,

1. דאמר אבין בר הונא, א"ר חמא בר גוריא בן שיש
געגועין על אביו צרמור"ט (אהבה יתרה) מנגעג עליו ואינו יכול ליפרד
ממנו, ורפואה זו לא שייכת בנקבות, שאין האב מחזקן כל כך מתחילתן שהיו
מנגעגין עליו, נוטל רצועה ממונעל של ימין [של האב], וקושר לו
[לבנו] בשמאלו,

אמר רב נחמן בר יצחק, וסימוך תפילין שיד ימינו קושרתו לשמאלו,
זהו סימן לגיטא, וחילופא [ליקח מימין של הבן ולתת בשמאל של האב]
סכנתא שמנגעג יותר מדאי,

אמר אבין בר הונא, אמר רב חמא בר גוריא, סחופי כסא
[suction cups] כוס שיש צו הצל, כגון שעירו ממנו מים חמין אטיבורי וכופסו
על הטיבור למי שחש צמיעו, ואוחז הכוס את הצפר, ומושך אליו את המעיס,
ומושיכן במקומן, בשבתא, שפיר דמי,

ואמר אבין בר הונא, אמר רב חמא בר גוריא, מותר לסוך
בכפות ידיו ורגליו שמן ומלח בשבת,

כי הא דרב הונא מבי רב שהיה צא מצי רב, שהוא רבו, וכן ורב מבי
ר' חייא, ור' חייא מבי רבי, כי הווי מיבסמי שורין, שהיו משקין את
התלמידים, ואלו מפני שחשופין הן, היו עושין להן דבר להפג את יינן מיייתי
משחא ומילחא [שמן ומלח], ושייפי להו [ומשחו להם] לגוייתא
דידיהו מוכי ידיהם, דהיינו כף וגוייתא דכרעיהו,

ואמרי, כי היכי דציל שהולך ונעשה ללול כל שעה ממוס הצפר הא
מישחא, ליציל חמריה דפלגיא בר פלגיתא,

ואי לא [ואם לא הועיל עצה זו], מיייתי שיעא דדנא מגופת הצבית
ושרי ליה במיא, ואמר כי היכי דליציל האי שיעא מחמת המים,
ליציל חמריה דפלגיא בר פלגיתא,

[שנינו במשנתנו] טמאין מדרס, ואין יוצאין בהן בשבת, ואין
נכנסין בהן לעזרה: תני תנא קמיה דר' יוחנן נכנסין בהן
לעזרה,

א"ל, אני שונה אשה חולצת בו אשה חולצת בן חלמא נעל קרינא
זיה, ואת אמרת נכנסין?

תני "אין" נכנסין בהן לעזרה:

[שנינו במשנתנו] לוקטמין טהורה: מאי לוקטמין?

אמר ר' אבהו, חמרא דאכפא חמור הנישא בכתפיים, הליניס עושין
אותו, ונראה כמי שרוכב עליו, וצמקומנו נקרא ארדפיס"א [בעין סוס עין
למשחק],

רבא בר פפא אמר, קשירי אשקז"ש [קביים גבוהים], שמהלכין בהם
במקום טיט,
וקשיא לי נהי דטהורין מטומאת מגע, דפשוטי כלי עץ יניהו, אכל מן המדרס למה
טהורין,

רבא בר רב הונא אמר, פרמי טלמוס"א [מסכה] הנקשרת על הפרצוף
להצטית הצנים קטנים:

מהני: הבנים [הקטנים] יוצאין בקשרים מפרש בגמרא [בך רגילים
שקושר האב רצועה ממונעל ימיו למנעל שמאל של בנו, ושל שמאל למנעל ימין
של בנו, וחושבין שזה סגולה שלא יגעגע הבן אחר אביו. יבין], ובני מלכים
בזוגין אישקלית"ש [פעמונים קטנים] של זה, לנוי וכל אדם [וכן כל אדם
יוצאין בזוגין], אלא שדברו חכמים בחווה:

נמי: מאי קשרים? אמר אדא מרי ק שמו אמר רב נחמן בר
ברוך, אמר רב אשי בר אבין, אמר רב יהודה, קשורי פואה
גרנ"א [פואה] קשרים בקשרים, ומולין צואר לרפואה, ולא ידעמי לאיזה חולי,

אמר אבבי אמרה לי אם, תלתא קשרים מו קמי מעמידין הסולי
שלא יגדל, חמשה מוס מתרפאין, שבעה אפילו לכשפים מעלי,

אבני חן למסכת שבת

2. ואמר אבין בר הונא, אמר רב חמא בר גוריא, מותר לחנוק בשבת מי שנפרקה חוליה של מפרקת זארו, ונופלת בגרונו, חולין אותו כראשו, שהיא זארו נפשת ודומה לחניקה,

3. ואמר אבין בר הונא, אמר רב חמא בר גוריא, לפופי ינוקא בשבתא לכורכו צגגדים וקושרו בחגורה רחבה, וממיישבין פרקי אבריו שהן רכין, ונשמטין בחצלי הלילה, וקורין אנמלטויי"ר צלעו (לעטוף בחתולים בחוקה) שפיר דמי,

רב פפא מתני בנים שמי שמועות דאירי בקטנים, היה שונה בשם רבי (אבא) [אבין] בר הונא, משמיה דרב חמא בר גוריא, רב זביד מתני בן חדא שמעתא דאירי בקטן ממני בשמיה,

רב פפא מתני בנים, ותרוייהו געגעעין ולפופי מתני להו באבין בר הונא,

רב זביד מתני בן, קמייטא [געגעעין] מתני באבין בר הונא, והאי [לפופי] מתני לה ברבה בר בר חנה, דאמר רבה בר בר חנה, לפופי ינוקא בשבתא שפיר דמי,

1. אמר אבין, אמרה לי אם, כל מנייני כל לחשות, ומפני שכולין אותן, יש שלש פעמים ויש יותר, קרי להו מנייני בשמא דאימא פלוני בן פלוני, וכל קטרי בשמאלא,

2. ואמר אבין, אמרה לי אם, כל מנייני דמפרשי כל לחשים שמופרש מניין כמה פעמים שאמרו ויפלו אותו כדמפרשי כולין אותו כפי מניינו ודלא מפרשי בהם סמם כפילתן ארבעין וחד זימני,

ת"ר, יוצאין באבן תקומה אבן שנושאת אותה גשים עוזרות, שלא יפילו, וקורין לה קוטאג"א צלעו (ומשמעה סגולה למניעת הפלה) בשבת, משום ר"מ אמרו, אף במשקל אבן תקומה שום דבר ששקלוהו כנגדה,

ולא שהפילה ולא תאמר שלא הסירו ללאה צה, אלא לאשה שעלוה להפיל עוזרה, שהפילה כבר עוזר אחר, אלא שמא תפיל, ולא שעיברה שדוע לה שהיא מעוברת אלא שמא תתעבר ותפיל,

אמר רב יימר בר שלמיא, משמיה דאבין, והוא [מתי מועיל אבן ששקלו נגד אבן תקומה] דאיכוון ואיתקל ומקל, שנמנא הספן מאלו למשקל האבן, ולא שחיסרו ממנו, או הוסיפו עליו לכוזו,

בעי אבין, משקל דמשקל מאי [פ' אם מועיל כלי שלישי, היינו אבן ששקלו נגד אבן שאותה אבן שקלו נגד אבן תקומה],⁹ תיקון,

4. ואמר אבין, אמרה לי אם, לאשתא [חום, פ"ב ע"ד] בת יומא שאחזתו בכל יום, לישקול זוזא [מטבע של זוז] חיוורא כרוף וחדש, וליזיל [יילך] למלחמא למקום שריפת המים, שעושין נגרים על שפת הים, להמשיך מים לצריכות רחצות העשויות לך, וכשנמלאו [הבריכות] סומס חסריזין והשמש שורף את המים, שמתחין הן, ונעשה מלת, וליתקול מתקליה [וישקול משקל הזוז] מילחא, ולצייריה בחללא דבי צואר תחת גרונו, כנגד מפתחי חלוקו, לשון רבינו הלוי, [ויקשרנה] בנירא ברקא [חום לבן] ליז"א של שער,

ואי לא [ואם אינו יכול לעשות כן], ליתוב אפרשת דרכים מקום שמי דרכים מתפרשים, וכי חזי שובשמונא גמלא ממלה גדולה דדרי מידרי שטוען כלום, לישקליה לשומשמונא,

ולישיריה [וישים את הנמלה] בגובתא דנחשא כמין קנה של נחשת, וליסתמיא באברא יסמס פיה בעופרת וליחתמי בשיתין גושפנקי חותמות, ולאו דוקא שיתין נקט, ולאו דוקא חותמות של צורה, אלא סמימות הרבה זו על זו שעה על העופרת, ושזב זפת, ושזב טיט,

ולברזוליה יעגענו, ולידריה יסאגו, ולימא, ליהטעונך עלי מה שהיית נושא אשאתו וטעונאי החולי שלי עלך,

אמר ליה רב אחא בריה דרב הונא, לרב אישי, ודילמא איניש אשכחיה, ואיפסק ביה [שהפסיק החולי מעליו ע"י נמלה זו] חולי כזה שזה עושה, וכי אמר ליה טעונך עלי, זהו חולי של חברו,

אלא לימא ליה [מכאן שלא היה לחש זה קבלה בידם, רק מכח סברת עצמם. שפת אמת], טעונאי וטעונך עלך,

ואי לא [ואם אינו יכול לעשות כן], לישקול כוזא חרתא כלי חרס קטן חדש, וליזיל לנהרא, ולימא ליה [זה הלחש], נהרא נהרא אוזפן הלוי כוזא דמיא, לאורחא דאיכלע לי [לצורך אורח אחד שיש לי. חרשי הר"ן], וליהדר שב זימני על רישיה יקיפנו סביבות ראשו, ולשריין לאחוריה [וישפוך המים לאחוריו לתוך הנהר], ולימא ליה, נהרא נהרא שקול מיא דיהבת לי, דאורחא דאיכלע לי, ביומיה אתא וביומיה אזל [שהאורח הלך לו],

אמר רב הונא,

דף ס"ז ע"א

7 ענפים קטנים מ 7 אילנות דקל,

7 קיסמין מ 7 קורות,

7 יתירות של עץ מ 7 גשרים,

7 אפר מ 7 תגורים,

אבני חן למסכת שבת

7 עפר מ 7 צנורי הדלת,

7 זפת מ 7 ספינות,

7 זרעיני כמון,

7 נימי זקן מכלב זקן,

אלא, ליומא קמא לימא, ב' ויבא מלאך ה' אליו וגו' בלפת-אש
 מתוך ה' תפסת ויבא והנה תפסה בער באש ותפסת ואנני אכל: ג ויאמר משה
 וגו' אסרהנא ואראה אתיחמורא הגול הזה מודע ל' איבער תפסה,

וּלְמַחֵר לִימָא שְׁמוֹתָּהּ וַיִּרְאָה ה' בִּי סָר לָרְאוֹ תִּי וַיִּקְרָא אֵלָיו אֱלֹהִים
מִתּוֹ הִי הִסְנֶה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר הַנְּנִי,

וּלְמַחֲרָ שְׁמוֹתָ ג' ה' וַיֹּאמֶר אֶל-תִּקְרֹב הָלֵךְ שְׁלֹשָׁנֶיךָ מֵעַל רִגְלֶיךָ בִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אַתָּה עוֹמֵד עָלָיו אֲדַמְתִּי קֹדֶשׁ הוּא,

וכי פסק ליה # [וכשגומר חתיכתו של הסנה שחותכו לגמרי. וכן פירש בשט"ו, וותמתי מאד על כל המפרשים החדשים בא"ס, במת', ולובלין שפירשו וכי פסק ליה דהיינו שיפסק החולי ממנו, והלשון אינה מתאים דהו"ל וכי איתם, וכן וכי פסק "ליה" משמע דקאי על הסנה, וגם משמע שע"י שחותך הסנה יתרפא, ואם מימיו שנתרפא כבר למה יחתוך את הסנה עכשיו], **לִיתְּתִיה** יספיל ולפסקי סמון לקרקע, **ולימא הכי, הסנה הסנה ! לאו משום דגביהת מכל אילני אַשְׁרִי** [השרה] הקב"ה שכינתיה ערך, **אלא משום דמייכת שטתא שפילא מכל אילני, אַשְׁרִי** [השרה] קודשא בריך הוא שכינתיה ערך,

וכי היכי [ובמו] דחמיתיה אשתא שראית [שכאסה. רע"ן] האש
לחנניה מישאל ועזריה, ועריקת [וברחה האש] מן קדמוהי, כן
תחמיניה אשתא [כן תראה הקדחת] לפלוני בר פלוני, ותיערוק
מן קדמוהי [ותברח מפניו],

לְסִימָטָה שָׁמִין, קְרוּ"ג צִלְעוֹ (יִבְלֵת, מוֹרְסָה) לְיֹמָא הַכִּי [יֹאמַר שְׁמוֹת מְלָאכִים אֵלָיו],

[שם המלאך הוא בזבזייה, ופירושה] בַּזְּבֻזִייה [breakers] לשון צנעא [לשון קריעה, שרקע את השחין], [וכן שם מלאך השני ממסמייא] כִּם מְסַיֵּיא [melters] [melt away], [ושם מלאך השלישי בכסמייא] כִּם כְּסַיֵּיא [confusers] [makers of confusion, of strife] צוּבִיּא ממסמייא כסכמייא, שמות המלאכים, על שם שקורעים וממסמסים ומכסכים אותם,

שֶׁרָלָא וְאַמְרָאֵי, אֵלֵין מִלֵּאכֵי דַּאִישְׁתַּלְחוּ מֵאַרְעָא דְסַדּוּם
 כִּךְ הוּא לִגְמַח, וְלֹא מִקְדוּם כְּלוּ, וְלֹאסַאָה שְׁחִינָא כְּאִיבִין [ומִלֵּאכֵי אֵלֵין
 כְּאִים לְרַפְּאוּת שְׁחִינִין כְּאִבּוּת],

קך הוא הלמש בוד בויזר בויזר מסמסיד, כמו ׳ן כמיה.

כמאן. ד"ס, ואולי לפ"ז הוא המשך הלחש הקודם שמסיים שאלו שמו

לֹא־שָׁתָא תִּלְתָּא שַׁחַט שְׁלִישִׁית, שְׂבָחָה מַשְׁלֶשֶׁה יָמִים לְשִׁלְשֶׁה יָמִים [ורוא]
שאנו קוראין קדחת רבעית. רש"ל,] לִיְיָתִי שְׁבַעָה סִילְיִ עַנְנִים [עננים]
קַטְמִים מִשְׁבַּעָה דִּיקְלָ, וְשְׁבַעָה צִיבִי קַטְמִים מִשְׁבַּעָה כְּשֹׁרִי
קֹרֹת, וְשְׁבַעָה סִיכִי יִמְדוּת [של עץ או ברזל ?], קִיבְלָשׁ צִלְנֹ [ומשמעו]
יִתְדוּת, קִסְמִים] מִשְׁבַּעָה גְשֹׁרִי גֶשֶׁרִם, וְשְׁבַעָה קַטְמִי [אפר]
מִשְׁבַּעָה תְּנֹרִי, וְשְׁבַעָה עַפְרִי מִשְׁבַּעָה [סנרי] נֹזֵר [וסנור מלשון
צִנּוּר] הַלֵּת, מֹזֵר הַאֶסְקוּפָה שִׁזִּיר הַלֵּת קֹצֵב צו [סוכרי. פ' קברים, ערך
ערך סכר א], וְשְׁבַעָה כּוּפְרִי זַפֵּה שׁוּפְמִין הַסְּפִינֹת מִשְׁבַּעָה אַרְבִּי
סְפִינֹת, וְשְׁבַעָה בּוּנִי גֶרְעִי כְמוּנִי כְמוֹן [cumin], לְשׁוֹן אֲחֵר צוּנִי כְמוֹן,
גֶּרְסִין, מֵלֵא אֲנֹרֶף, וְשְׁבַעָה בִּינִי [בִּינִי שְׁעָר], מְדִיקָנָא דְכִלְבָּא סְבָא
שְׂבַעָה יָמִי מִזְקֵן כֻּלָּה זָקֵן, וְלִצִּירִינְהוּ [ויכרך אותם] בַּחֲלָלָא דְבִי
צֹאֵרָא [בין הסנור chin לכפתור העליון של הכתונת], בְּנִירָא בְּרָקָא
[בחוט לבן],

א"ר יוחנן, לאשתא צמירתא חולי שמחממת וקודחת את הגוף, לישקל [קח] סכינא דכולא פרזלא [סכין שכולו, אף הקת הוא של ברזל], ולזיל [ויזן] להיכא [למקום, # הלשון משמע שהוא שכונת הכנה, שגדילים שם הרבה אילנות סנה] דאיכא וורדינא סנה, ולקמר ביה [ויקשור על האילן] נירא ברקא [חוט לבן, כדי לזכור על איזה אילן עושה הלחש],

יֹמָא קמא [יום הראשון], **לִיחְרוֹק אַשְׁקֶרְיָר** (ומשמעו לעשות סדק או חריץ) כמו דמצינע חִירְקִיהוּ דלֹא טְרִיפּוּ (חולץ נט): **בִּיה פּוֹרְתָא** [יחתוך בו קצת עם הכסוף של ברזל, פ"י שלכסוף יחתוך את כל הסנה, ומתחיל לחתוך בו קצת בכל יום] [let him cut a little bit into it], **וְלִימָא** (פסוק דכתיב בסנה) שמוט ג ב. **וַיִּרָא מֶלֶאךָ ה' אֵלָיו בְּלַבַּת־אֵשׁ מִתּוֹ הִי הִסְתָּה, וַיִּרָא וַיִּחַהּ הִסְתָּה בְּעַר בִּאֵשׁ וַהֲסִתָּה אֵינֶנּוּ אֵבֶל וְגו'.**

למחר [ליום השני] ליחרוק ביה פורתא, ולימא שמות ג ג ויאמר
 מלשה אסרה נא ואראה את המראה הנגל הזה מדוע ל' איבער הסנה,
 משום ספיה מדוע לא יבער הסנה,

למחר [יום השלישי] ליחרוק ביה פורתא ולימא, שמות ג ד - וירא
ה' פי סר לראו ת ויקרא אליו אל ידים מתו ה הפנה ויאמר משה משה
ויאמר הנני, שסור המולי וגו',

א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי, ולימא שמות ג' ד' ויאמר אליהם רב ה' של יעקב מעל רגליה' כי חמקו' אם אשר אתה עו' מיד עלי' ארמת קדש הוא וגו' שלא יקרב זה המולי אליו?

אבני חן למסכת שבת

המלאכים שפרט, שמבקש מהם שירפאו את השחין],

עֵינֶיךָ בֵּיד מְרֹאֵךְ צִיָּה, שלא תאדים יותר, [וחזור עוד פעם] **עֵינֶיךָ בֵּיד**, אתריך כך שלא תמזיז, **זרעֶיךָ כְּקִלּוֹט** שנקלט זרעו בשירי צטנו, שלא יולד, **וכפרדה דלא פרה ולא רביא**, כך לא תפרה ולא תרבה בגופיה דפלוני בר פלוני,

וחכמים אוסרין אף בחול משום דרכי האמורי נימוש הוא, וכמיז ובמקומיהם לא תלכו [ויקרא יח]:

[שלא אסרה תורה משום דרכי האמורי אלא אותם מעשי תוהו שלהם שאין בהם תועלת, אבל דבר שהוא מועיל מצד המבע ובדברים של טעם לא נאסר. יוסף דעת בשם הרא"ה ועוד עיי"ש],

נב': יוצאין בביצת החרגול, דעבדי לשיחלא לכאז האון ומלין צאזו,

ובשן של שועל, דעבדי לשינתא יש שעשאו כדי שישן, ויש כדי שלא ישן, **דחייא** של שן שועל חי [שהשועל היה חי בשעה שהסירו השן ממנו] **למאן דניים, דמיתא** [שן שועל מת] **למאן דלא ניים:**

[שנינו במשנתנו] **ובמסמר מן הצלוב: דעבדי לזירפא** [swelling] [לנפח של מכת חרב. חדושי הר"ן] נפח מכה, דכל פחולא זרין, והאי מסי לזירפא [ואע"פ שהברול מפסיד המכה הכא כיון שהוא מן הצלוב מרפא. חדושי הר"ן]:

[שנינו במשנתנו] [יוצאין וכו'] **משום רפואה, דברי רבי מאיר: אבי ורבא דאמרי תרוייהו, כל דבר שיש בו משום רפואה שגלית רפואתו, כגון שמית כוס, ותמצות מכה, אין בו משום דרכי האמורי,**

ופרכין הא אין בו משום רפואה, יש בו משום דרכי האמורי כגון לחש שאין יוכר שיהא מרפא, יש בו משום דרכי האמורי צממיה, והתניא אילן שמשייר פירותיו, סוקרו (וצובע אותו) בסיקרא, וטוענו באבנים,

בשלמא טוענו באבנים, כי היכי דליכחוש חיליה שעל ידי שהוא שמן וכמו רב פירומיו נשרין, **אלא סוקרו בסיקרא מאי רפואה קעביד?**

כי היכי דליחזייה אינשי ולסימנא עבדי ליה, לאודעי דמשייר פירומיו וליבעו עליה רחמי,

כדתניא ויקרא יג וטמא טמא יקרא הוא ענמו אומר טמא, רחקו מעלי [שירחקו מעליו. ר"ן], **צריך להודיע צערו לרבים, ורבים יבקשו עליו רחמים,**

אמר רבינא, כמאן תלינן כובסי אשכול ממרים בדיקלא וסימן הוא שמשייר פירומיו [שידעו בני אדם ויהפלו], **כי האי תנא,**

תני תנא בפרק אמוראי צפרק אחד ששני צמספתא דמסכת שבת, צהלכות דרכי האמורי, קמיה דר' חייא בר אבין, **א"ל ר' חייא לתנא כוליהו אית בהו משום דרכי האמורי כל השניות שם, אל תטעה לומר צאזו**

לכיפה [לכיבא. ערך ערך כב] **אונפול"ש** (ומשמעו בועה נפחה תחת העור) אצטנעות, כך לשון רבי יצחק מנחם נשמתו עדן, ולשון רבתי לכיפה למי שטיפחו עד **לימא הכי** לחש צעלמא הוא **חרב שלופה, וקלע נטושה** [שחזה. כן פירש"י בסנהדרין צה: לשון נטושה, אויסגעשארפט, the stones of the sling sharpened], **לא שמיה** [לא יהא שמו. שט] **יו כב חו לין מכאובין** [באב חולי ומכאוב. שט],

לשידא לימא הכי לחש זה, **הוית דפקיק** [לשון פקק שהחליך נפסק מכל הצדדין, כן החזיק של השר יופסק לגמרי] [you shall be stopped. Kornfeld], **דפקיק הוית לחש** הוא, **לימא** מקולל **תבור** ושזר ומשומת [ומוחרם] יהא עד זה, ששמו **בר טיט, בר טמא, בר טינא** # [אולי מלשון טינא היה בלבם, בחגיגה טו: שהוא מלשון מחשבת זימה], **פְּשִׁמְנו, מְרִינָה, וְאִיסְטִמָּא,**

לשידא דבית הכסא אס הזיקין. [דס"ה] **לימא הכי, אַקְרָקְפִי** צאזש **דְּאָרִי** הארי זכר **וְאִאוּסִי** וצמוטס **דְּגוֹרִיִּיתָא** לציאה נקבה, **אשכחתון** [מצאנו. שט] **לשידאי** [את השר הנקרא] **בר שיריקא** שיקאי **פנדא** פנדאי, כך שמו, **בְּמִישְׁרָא דכרתי** צערוגת כרשין [leek] **חבטיה** הפלמיו, **בלועא דחמורא** צלמי החמור **חֲמִרְתִּיה** הלקימיו:

[שנינו במשנתנו] **ובני מלכים בוגין** [וכל אדם אלא שדברו חכמים בהוה]: **מאן תנא דקמי וכל אדם ואפילו עמי צדיקאל? א"ר אושעיא, רבי שמעון היא צפרק שמונה שרצים, דאמר כל ישראל בני מלכים הם** הלכך לעמי נמי חזיא, ולא גנותא ידידיה [הוי. דס"ה] **דליתחזיא כיוהרא ושליף,**

אי נמי [לא אמרינן] דמנו דמידוש הוא שליף ומחוי [דכל ישראל בני מלכים הם. וראה ריטב"א],

רבא אמר, באריג [הווג] בכסותו דלא שליף ליה ומחוי, ודברי הכל:

מתני': יוצאין [בשבת] **בביצת** [בביצה של] **החרגול** [מין ארבה], [ונתלה לרפואה לכאב האוזן. יבין], **ובשן שועל** [של שועל חי, תולין למי שישן ביותר, ושל שועל מת למי שלא יוכל לישן. יבין], **ובמסמר** [של ברזל] **מן הצלוב** [יתר מעץ שנתלה עליו אדם, וחושבין זה לסגולה לרפא נפח שבמכה, או לקדחת שלישית. יבין], **משום רפואה, דברי ר"מ,**

אבני חן למסכת שבת

ז"ל מנחם מנדל [קובעת אותם בכותל], לאחר שילאו האפרוחים ממזרח [ממזרח]
[אוספת] הקליפות במקל, וקובעתן כמותל לפניהם, וזהו למש של ימותו, יש בו
משום דרכי האמורי,

והמגים בפני אפרוחים [פ' מביא לובן ביצה ומגים אותו בקערה לפני
האפרוחין, ודרבו של לובן ביצה כשמוגים אותו מתרבה ועולה וממלא הקערה
כולה, ועושים זה לסימן שגם אלו האפרוחים ירבו ויגדלו בשמן ובשר עד שיהיה
כמות שלהם כפי כפלים על הנמצא. בן יהודה], יש בו משום דרכי
האמורי,

המרקדת [האשה שמרקדת] והמונה שבעים ואחד אפרוחין
[הריקוד עושהו לסימן, דאלו האפרוחים הקטנים שאין זיון ממקומן יגדלו כראוי,
ואז יקדו בבית אנה ואנה בדרך של עופות ותרנגולים, לדלג במקום למקום,
והיא מונה הדילוגין שעושים ברקוד שלה כדי לחזק את הניחוש, שכל דבר הנמנה
יש לו חזק יותר. בן יהודה], בשביל שלא ימותו, יש בו משום
דרכי האמורי,

המרקדת לכותח כשעושה כותח מרקדת לפניו, והוא נחוש שיחזק,
והמשתקת לעדשים כשנומנת בקדרה משמקת את כל העומדים, כדי
שיחזקו, והמצווחת [צועקת] לגריסין, יש בו משום דרכי
האמורי,

המשתנת בפני קדירתה, בשביל שתתבשל מהרה, יש בו
משום דרכי האמורי,

אבל נותנין קיסם של תות מוריי"ר [עץ התות] ומזק הוא כחומץ,
ומעיל לזל ואין זה למש ושברי זכוכית בקדירה, בשביל
שתתבשל מהרה, וחכמים אוסרין בשברי זכוכית, מפני
הסכנה אף על פי שמשום דרכי האמורי אין זו, אסרו חכמים מפני הסכנה שלא
יכלע[ס. דס"ה],

תנו רבנן, נותנין בול של מלח מלא אגרוף מלח לתוך הגר,
בשביל שתאיר ותדליק שאין זה נחוש אלא מסייע ממש, שהמלח זולל את
השמן, וימשך אחר הפתילה,

[בשנת תשע"ג למדנו דף זה ביום א' דחנוכה, ומדבר על עצה שמישוק האור
אחר הפתילה],

ונותנין טיט וחרסית, בשביל שתמתין ותדליק מננין את השמן
ואינו דולק מהר,

אמר רב זוטרא, האי מאן דמיכסי שרגא דמשחא שעושה לו
כיסוי למעלה ממנה לידלק, ומגלי נפטא כשמוגלין אותו, האור הולך ונמשך
אליו ומצטער, קעבר משום בל תשחית,

חמרא וחיי לפום רבנן כשמוגלין וטמנין כוס אומר כן, לזכרה בעלמא, אין

מהן אין זו משום דרכי האמורי, אלא כיון אמה שונה יש זו לבר מהני שנים
אלו שאפרש לך, מי שיש לו עגס וכו', ולמש דנענמה כמחט, אלו שנים לזכר אין
בהם,

1. מי שיש לו עצם בגרונו [עיי' חידושי רע"ק יו"ד סי' של"ו], מביא
מאותו המין, ומניח ליה על קדקדו, ולימא הכי, חד חד
נְחִית [יורד] בְּלַע למש הוא, בְּלַע נְחִית חד חד, אין בו משום
דרכי האמורי,

2. לאדרא עגס של דג שיש לאדם צושת לימא הכי, ננעצתא כמחט,
ננעלתא כתררים [כמגן וצנה shield], שייא שייא למש הוא דר דר
גירסת הערוך שח שח פ' המם המם. גליון],

דף ס"ז ע"ב

האומר גַּד גְּדִי הממול מזלי וְסָנוּק לֹא עִיף אֶל תִּי אֲשָׁכִי וּבִשְׁכִי יִס
ולילה [פ' לא תדי עיף בשום זמן], יש בו משום דרכי האמורי וכן כיון
עד סוף פירקא גרסינן הרי זה מדרכי האמורי, והכי גרסינן כמספסתא,

ר' יהודה אומר, גר אינו אלא לשון ע"ז, שנאמר ישעיה סה
העורכים לגר שלחן,

הוא בשמה והיא בשמו הוא ואשמו מחליפין שמוותיהן זה בזה כלילה,
משום נחוש [ראה בן יהודה באורך, ששדים זכרים הולכים אחר הנשים, ושדים
נקבות הולכים אחר הזכרים, ולכן האיש ואשה מחליפין שמותיהם עיי"ש], יש
בו משום דרכי האמורי,

דו גו גְּדִי הממקו חצייתי יש בו משום דרכי האמורי, ר' יהודה
אומר אין דן אינו חק האמורי אלא לשון ע"ז ממש, ומייז משום קורא
שם עבודת גלולים, שנאמר עמוס ח יד הַנְּשָׁפְעִים בְּאַשְׁמַת שְׁמֶרוּ וְ
וְאָמְרוּ חֵי אֱלֹהֵי הָיָה דָן,

האומר לעורב צָרַח כשהוא קורא אומר לו כן, מפני שהוא מצטרף בשורות,
ולמש לו למש זה ולעורבתא שְׂרִיקִי, והחזירי לי זנבך לטובה, יש
בו משום דרכי האמורי,

האומר, שחמו תרנגול זה, שקרא ערבית אחר יותר משאר חציריו,
ולי נראה שקרא כעורב ותרנגולת שקראה גברית שקראה גברית כתרנגול
[וכר]. כמו קרא גברא (וימא כ:), יש בו משום דרכי האמורי,

אשתה ואותיר, אשתה ואותיר כדי שמהא צרכה מנאיה ציינו, יש בו
משום דרכי האמורי [ובמאירי גורם כאן אין בו משום דרכי אמורי],

המבקעת ביצים בכותל (והמח) בפני האפרוחים ואיך דגרסי

אבני חן למסכת שבת

בו משום דרכי האמורי,

מעשה ברבי עקיבא, שעשה משתה לבנו, ועל כל כוס וכוס שהביא, אמר חמרא וחיי לפום רבנן, חיי וחמרא לפום רבנן, ולפום תלמידיהון [ראה בן יהודע שהארץ כאן]:

צינחיס, והעלם אחד הוא ? אמרינן ימים שצינחיס הויין ידיעה לחלק, שאי אפשר שלא שמע צינחיס שאותו היום הוא שבת, אלא שלא נזכר לו צמלאכות שנעשו [שעשה. דס"ה] זו, ושגגה קמייחא משום שבת הוא דהוא, והא אחידע ליה ציני ציני, הלכך, כל חדא שבת, חדא שגגה היא, ומיהו, על הרבה מלאכות שכל שבת לא מייחצ אלא חדא, דכולה שבת חדא שגגה, דהא לא שגג אמלאכות, דיודע הוא שהמלאכות אסורות, אלא אשבת הוא דשגג,

3. היודע שהוא שבת, ועשה מלאכות הרבה, בשבתות הרבה שלא ידע שהמלאכות הללו אסורות, ועשאו כמה פעמים בכמה שבתות, חייב על כל

דף ס"ח ע"א

אב מלאכה ומלאכה חטאת אחת, ואף על פי שחזר וכפלה בכמה שבתות, כולה חדא שגגה היא, דהא לא נודע לו צינחיס, ולענין שגגה שבת הוא דאיכא למימר ימים שצינחיס הויין ידיעה לחלק, אבל לענין שגגה מלאכות לא אמרו הכי, דמשום הפסק ימים אין לו לדעת, אלא אם כן ישב ועסק לפני חכמים בהלכות שבת, ומיהו, בחטאת אחת לא מיפטר על כל שבת, דשגגה לאו בשבת היא אלא צמלאכות, ושגגות טובא הוו לשבת אחת, ובגמרא (לקמן ע.) יליף פעמים שהוא חייב על כל אחת ואחת, ופעמים שאינו חייב אלא אחת על כל שבת, ומסתברא דחייב צדון שבת ושגגה מלאכות, דאיכא שגגות טובא, ופטורה בשגגת שבת וצדון מלאכות, דחדא שגגה היא,

אז מלאכה דנקט לאו למעוטי תולדות, דהוא הדין לתולדות, וכלכד שיהו תולדות דשני אבות, אלא למעוטי היכא דהוו שני תולדות דאב אחד, או אב ותולדה שלו, דאינו חייב אלא אחת, כדקמי סיפא העושה מלאכות הרבה מעין מלאכה אחת, שני תולדות של אב אחד, אינו חייב אלא חטאת אחת, דהרי הוא כעושה וחוזר ועושה בהעלם אחד, ואין חילוק חטאות בהעלם אחד, אלא בגופי עבירה שאין דומין [זה לזה. דס"ה], או בחילוק שבתות לענין שגגה שבת,

4. העושה מלאכות הרבה, מעין מלאכה אחת [אב ותולדה, או כמה תולדות מאב אחד], אינו חייב אלא חטאת אחת:

נמי: מ"ט תנא "כלל גדול", אילימא משום דקבעי למיתני עוד כלל אחר לקמן בפירקין (ע"ה): ולא כלל זה אלא שני דברים, כל הכשר להנניע, וכל שאינו כשר להנניע, וכאן כלל יומר, ומשום הכי תנא כלל גדול קרי לה גדול [פ' שהוא גדול רלטיבי],

וגבי שביעית נמי צפרק (צנות שוח) [שציעי] משום דקבעי למיתני עוד כלל אחר, תנא כלל גדול,

והא גבי מעשר צפרק קמא דמסכת מעשרות דקתני [עוד] כלל אחר, ולא תני כלל גדול [תימיה למה ישנה בראשון כלל גדול כיון שאינו גדול מן השני, וצ"ע. תוס']?

פרק שביעי כלל גדול

לא ידע שבת מעולם	חייב חטאת אחת*
היודע עיקר שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה	חייב על כל שבת ושבת, אי אפשר שלא שמע צינחיס שאותו היום הוא שבת
היודע שהוא שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה	חייב על כל אב מלאכה, דמשום הפסק ימים אין לו לדעת, אלא אם כן ישב ועסק לפני חכמים בהלכות שבת,

* רב ושמואל דאמרי בתינוק שנשבה לבין הנכרים, וגר שנתגייר לבין הנכרים, אבל הכיר ולבסוף שכח חייב על כל שבת ושבת, ורבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש דאמרי תרווייהו, דוקא הכיר ולבסוף שכח, אבל תינוק שנשבה בין הנכרים, וגר שנתגייר לבין הנכרים, פטור,

מתני': כלל גדול צגמרא מפרש אמאי קרי ליה גדול אמרו בשבת,

1. כל השוכח עיקר שבת כסבור אין שבת צמורה, ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה, אינו חייב אלא חטאת [קבועה עז בת שנתה, ולא עולה ויורד] אחת צגמרא (סו:): יליף לה שמירה אחת לשבתות הרבה, ושמירה לכל שבת ושבת, ומסתברא דכי כחצי שמירה אחת לשבתות הרבה, כי האי גוונא כתיב, דכולא חדא שגגה היא, וקרנן אשוגג קאמי,

2. היודע עיקר שבת שיש שבת צמורה, וגאסרו בה מלאכות ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה על ידי שגגה שבת, ששכח ששבת היום, [וקשה מנא ליה לרש"י לומר דמייירי באופן זה, לכן אומר] מדקמיני סיפא, היודע שהוא שבת, מכלל דרישא דלאין יודע שהוא שבת, ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה צענין זה, ולא נודע לו צינחיס שחטא,

חייב על כל שבת ושבת חטאת אחת לכל שבת, ואף על פי שלא נודע לו

אבני חן למסכת שבת

והא דנקט הני ולא נקט שאר מינים שאין ראוי לאכילה, משום דאידי דגבי שביעית
תני להו, דיש להן שביעית, נקט הכא, דצפיאה ומעשר ליתנהו, לשון רבינו הלוי,

ונשמר, למעוטי הפקר,

וגידולו מן הארץ, למעוטי כמיהין ופטריות,

ולקטתו כאחת, למעוטי תאנה,

ומכניסו לקיום למעוטי ירק כגון לפת [turnip] וקפלוטות [heads of
,leek]

ואילו גבי מעשר תנן, כלל אמרו במעשר, כל שהוא אוכל,
ונשמר, וגידולו מן הארץ, חייב במעשר, ואילו לקטתו
כאחת ומכניסו לקיום, לא תנן דכי מקון רבנן אדידהו [מעשר], לא
פלוג בפירות האילן וצירק, בין מין למין [ונמצא שחייב יותר במעשר מבפאה]:

רב ושמואל דאמרי תרוייהו, מתניתין דפטור צמד מטאת בתינוק
שנשבה לבין הנכרים ולא ידע שבת מעולם, וגר שנתגייר לבין
הנכרים [מבאן ראיא שיכול להיות גר רק ע"י שקראו לו שם ישראל אף שלא
הודיעו לו שום מצות. צדקת הצדיק. יוסף דעת], אבל הכיר ולבסוף
שכח הוה ליה כשוכה שהיוס שבת, וידוע עיקר שבת, ו חייב על כל שבת
ושבת,

תנן, השוכה עיקר שבת, לאו מכלל דהויא ליה ידיעה
מעיקרא [וקשיא לרב ושמואל]?

לא, מאי כל השוכה עיקר שבת, דהיתה שוכה ממנו עיקרה
של שבת מעולם,

אבל הכיר ולבסוף שכח מאי, חייב על כל שבת ושבת,

אדתני, היודע עיקר שבת, ועשה מלאכות הרבה בשבתות
הרבה, חייב על כל שבת ושבת, ליתני הכיר ולבסוף שכח
דחייב, ואף על גב דליכא למימר ימים שביעית הוויין ידיעה לחלק, וב"ש הא
דאיכא למימר שימים שביעית הוויין ליה ידיעה לחלק?

מאי היודע עיקר שבת, מי שהיה יודע עיקרה של שבת
ושכחה,

דף ס"ח ע"ב

אבל לא שכחה לעיקר שבת, אלא ששכח שהיוס שבת מאי, חייב על כל
מלאכה ומלאכה # [וזו סברא קשה מאד] על כל אב מלאכה,
דעל כהןך אי הוה סבירא ליה דאזני חייב אלא אחת לכל שבת ושבת, הוה ליה

א"ר יוסי בר אבין, שבת ושביעית דאית בהו אבות ותולדות
ארבעים חסר אחת שהולכין למשכן, ותולדות הדומות לכל אחת הויא תולדות ידיה,
אבות לשביעית, זריעה וקצירה וחמירה וצנייה דכתיבן, תולדות, שאר עבודות
שנשדה וזרס, כדאמרין צמועד קטן צפרק קמא (ג.) תנא גדול,

מעשר דלית בה אבות ותולדות, לא תנא כלל גדול,

ולבר קפרא, דתני צמועדא ידיה צמועד "כלל גדול במעשר",
מאי אבות ומאי תולדות איכא?

אלא לאו היינו טעמא משום אבות ותולדות, [אלא. ע"פ רש"י] דבר
שנאמר בו כלל ועונשו גדול, מדבר אחר שנאמר בו כלל, תני ציה [עונשו גדול מדבר
שלא נאמר בו. דס"ה] כלל גדול, גדול עונשו # [פי' יש יותר איסורים שבא
עליהם עונש] של שבת, יותר משל שביעית, דאילו שבת איתא
לאיסור ידיה בין בתלוש בין בדבר שהיה חלוש מצעד יוס, כגון טומן ולש בין
במחובר בין בדבר שמחובר משקדש היום,

ואילו שביעית בתלוש ליתא, במחובר איתא דדבר שהיה מחובר
משקדש שביעית ליתא, אצל דדבר שהיה חלוש לפני שביעית ליתא,

וגדול עונשה של שביעית יותר מן המעשר, דאילו שביעית
איתא בין במאכל אדם בין במאכל בהמה שביעית נמי איתא
צמאכל צהמה, דכתיב ולצהמתן ולחיה וגו' (ויקרא כה), מעשר לימיה צמאכל צהמה
דמדאורייתא דגן חרוב ויזהר כתיב, ורבנן מקון פירות האילן וירק דמאכל אדם,
דקדמי כל שהוא אוכל כו', ואילו מעשר, במאכל אדם איתא,
במאכל בהמה ליתא,

ולבר קפרא [בניהותא] דתני כלל גדול במעשר [אליבא דרביה יש
חומר במעשר], גדול עונשו של מעשר יותר משל פיאה, דאילו
מעשר איתא בתאנה וירק מדרבנן, ואילו פיאה, ליתא בתאנה
וירק,

דתנן [פאה פ"א מ"ד], כלל אמרו בפיאה, כל שהוא אוכל דגני
פיאה קציר כתיב, מה קציר מיוחד שיש בו כל אלו, ונשמר, וגידולו מן
הארץ, ולקטתו כאחת, ומכניסו לקיום, חייב בפיאה,

אוכל, למעוטי ספיחי סמים [safflower, which produces a red dye]
[יש גירסא "סמים" במ"ם סופית, וב"ה בב"ק קא::, ובגדה ג.] ווישד"א וקוצה
[woad, a plant that produces blue dye] וורנ"א (והוא הפואה), שעומדים
לצבע,

להכי נקט ספיחים, דאין דרך ללוקטן צשנה שמרעיס, אלא לטוף ארבע וחמש שנים,
שהרשין מתפשטין צארך ומשחיין, ושורש שלהן עיקר [לצבע. דס"ה].

אבני חן למסכת שבת

למיכרך ולמימי הכי מי שידע עיקר שבת ושכמה, וכן היודע עיקר שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה, חייב על כל שבת ושבת,

אדתני היודע שהוא שבת, ועשה מלאכות הרבה, בשבתות הרבה, חייב על כל מלאכה ומלאכה, ליתני היודע עיקר שבת דהוא [דהוא. דס"ה] שגגת שבת חזון מלאכות הרבה, חייב על כל מלאכה, אף על גב דבכל שבת ליכא אלא חדא שגגה, וכל שכן הא שגגת מלאכות חזון שבת, דליכא שגגות הרבה?

אלא מתניתין כשהכיר ולבסוף שבח ומתמיהין אינטריך למינקט הכיר ולבסוף שבת, דלא תימא חייב על כל שבת ושבת,

ודרב ושמואל נמי, כהכיר ולבסוף שבח דמי,

והכי איתמר, רב ושמואל דאמרי תרוייהו, אפילו תינוק שנשבה בין הנכרים, וגר שנתגייר לבין הנכרים, כהכיר ולבסוף שבח דמי, וחייב [חמאת אחת],

רב ושמואל

אפילו תינוק שנשבה בין הנכרים, וגר שנתגייר לבין הנכרים, כהכיר ולבסוף שבח דמי,	וחייב אחת,
היודע עיקר שבת, ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה,	חייב על כל שבת ושבת,
היודע שהוא שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה	חייב על כל אב מלאכה,

ורבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש דאמרי תרוייהו, דוקא הכיר ולבסוף שבח, אבל תינוק שנשבה בין הנכרים, וגר שנתגייר לבין הנכרים, פטור דקסרי ר' יוחנן וריש לקיש, אומר מותר אגוס הוא, ולא שגגה היא,

רבי יוחנן ורש"ל

תינוק שנשבה בין הנכרים, וגר שנתגייר לבין הנכרים,	פטור
כל השוכה עיקר שבת, ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה,	חייב אחת,
היודע עיקר שבת, ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה,	חייב על כל שבת ושבת,
היודע שהוא שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה	חייב על כל אב מלאכה,

מיתבי, כלל גדול אמרו בשבת, כל השוכה עיקר שבת, ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה, אינו חייב אלא אחת,

כיצד, תינוק שנשבה לבין הנכרים, וגר שנתגייר בין הנכרים, ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה, אינו חייב אלא חמאת אחת, וחייב על הדם שאכל כל ימיו אחת, ועל החלב אחת, ועל ע"ז אחת וכן על כל דבר כרת שצמורה,

ומונבו פומר,

וכך היה מונבו דן לפני רבי עקיבא, הואיל ומזיד קרוי חומא דכתיב (ויקרא ה) בשבעת העדות, נפש כי חטא ושמעה וגו' ולא כתיב ציה ועלם, ושוגג קרוי חומא, מה מזיד שהיתה לו ידיעה, אף שוגג שהיתה לו ידיעה,

אמר לו ר' עקיבא [למונבו], הריני מוסיף על דברך כלומר אם כך צאת לדיוש גזירה שיה, ללמד שוגג ממזיד, צא ואוסף גם אני על דברך עוד, וזה מראה אם יעמדו דברך, אי מה מזיד שהיתה הידיעה בשעת מעשה, אף שוגג שהיתה לו ידיעה בשעת מעשה מחייבה גם צו חטאת,

אמר לו [מונבו לר"ע] הן, וכל שכן שהוספת על דברי, והרי אתה מסיעני, וגם צו אני אומר שהוא חייב, ולקמן מפרש [אם כן. דס"ה] במאי שגג,

אמר לו [ר"ע למונבו], לדברך, אין זה קרוי שוגג, אלא מזיד,

קתני מיהא רישא כיצד תינוק שנשבה לבין הנכרים חייב, בשלמא לרב ושמואל ניהא דלינהו נמי מחייבי, ואיכא לאוקמי דהוא הדין להכיר ולבסוף שכן כי מתמיהין, וצריכא דקתני מינוק היא גופא אינטריך לאשמעין פלוגמא דמונבו ורבנן, אלא לרבי יוחנן ולרבי שמעון בן לקיש קשיא?

אמרי לך רבי יוחנן וריש לקיש, לא מי איכא מונבו דפטור, אנן דאמרינן כמונבו,

מאי טעמא דמונבו אננין אב ודאי לא סמין, למיעבד שוגג דומיא דמזיד, דהאי שוגג חילוף דמזיד, וליכא לדמיוניהו, דהאי חייב והאי פטור?

דכתיב במדבר טו כט האזרח בבני ישראל ולגר הגר בתו כס תו רה אחת יהיה לכם לעשה בשגגה, וסמך ליה, ל ונתפיש אשריתעשה א ביד רמה מן האזרח ומן הגר,

הקיש שוגג לענין חטאת למזיד לענין כרת, מה מזיד שהיתה לו ידיעה, אף שוגג שהיתה לו ידיעה ואף על גב דלא דמי על כרחך

אבני חן למסכת שבת

הקטן הכתוב,

שישגוג גם בלאו, חוץ מכרת שצריך שישגוג בה גם לר' יוחנן [וא"ש, עד שישגוג בלאו וברת שבה,

ורבי יוחנן [דאמר כיון ששגג בברת וכו'] האי קרא דרשב"ל מאי עביד ליה?

מיבעי ליה [ר' יוחנן, הדרשה ד"אשר לא תעשינה"] לכדתניא, ויקרא ד' כו ואם-נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ בעשתה אחת ממצו' ה' אשר ל' א'תעשינה ואשם פרט' למומר [מלשון מוחלף, פ' ממי שהוחלף דתו],

רבי שמעון בן אלעזר אומר, משום רבי שמעון [יליף פטור למומר מדרבנן], אשר ל' א'תעשינה ואשם, השב מדיעתו מביא קרבן על שגגתו, [אבל מומר ד] לא שב מדיעתו [שגם אם ידע שמה שעושה הוא נגד התורה, לא היה שב], אינו מביא קרבן על שגגתו, [תימה מה צריך קרא למעט לאינו שב מדיעתו ועומד ברשעו הא הוי זבח רשעים והיכי תיסק אדעתין לומר דמביא? ויש לומר דאיצטרך להוכיח דחור בתשובה אח"כ, ובשעה שאכל לא היה שב מדיעתו. תוס' חולין ה:]:

תנן, אבות מלאכות ארבעים חסר אחת, והוינן בה מנינא למה ל' לימי אבות מלאכות הזורע והמורש כו' למה לי למינא ארבעים חסר אחת, לימניהו, ואנן ידעין דארבעים חסר אחת איכא?

ואמר ר' יוחנן, שאם עשאן כולן בהעלם אחד, חייב על כל אחת ואחת וסימנא בעלמא אשמעינן, לידע כמה חטאות חייב על מילול שבת אחת,

היכי משכחת לה דמיחייב, על כרחך לא משכחת לה אלא בזדון שבת יודע שהוא שבת ושגגת מלאכות דאיתו יודע שהמלאכות הללו אסורות, דאי בזדון מלאכות ושגגת שבת, יודע שהן אסורות בשבת, אכל שבת שהיום שבת, הא תנן דאיתו חייב אלא אחת לכל שבת, חזון שבת לא הוי, אלא אם כן יודע אחת מהלכותיה, דאי לא ידע בחדא מינייהו, אין שבת חלוק לו משאר ימים, וזה שגג בזולת, אין כאן זדון שבת,

בשלמא לרבי יוחנן דאמר, כיון שישגג בברת אע"פ שהזיד בלאו שגגת כרת שמה שגגה, משכחת לה, כגון ידיע לה לשבת בלאו זדון שבת בלאו, ושגגת מלאכות בכרימות, יודע לה לשבת שהזיד על הלכות, או של כולן או של אחת מהן,

אלא לר"ש ב"ל, דאמר עד שישגוג בלאו ובברת, ידיע ליה לשבת במאי הלא ככולן שגג, כסבור שכל שלשים ותשע מלאכות מותרות?

ידיעה בתחומין דאין בקרבן ואליבא דר"ע דאמר במסכת סוטה [כו:], ל: [תחומין דאורייתא נינהו, דתנן צו ציוס דרש רבי עקיבא ומדום מוחך לעיר כו' [תימה לר"י דאמאי לא קאמר ידיע לה לשבת בעשה דכתיב ויום השביעי תשבות וכו'. תוס'],

ורבנן [ת"ק דמונבו דאמר שבכל אופן חייב חטאת אחת], האי תורה אחת מאי עבדי ליה?

מיבעי להו לכדמקרי ליה ר' יהושע בן לוי לבריה, במדבר טו כט האזרח בבני ישראל ולגר הגר בתו כם "תנו ר"ה אחת". יהיה לכם לעשה בשגגה גבי קרבן עבודה זרה כמי, כפרשת שלח לך אנשים, וכתיב

דף ס"ט ע"א

במדבר טו כב וְכִי תִשְׁגּוּ [בשוגג] וְלֹא תַעֲשׂוּ אֶת פְּלִי-הַמִּצְוָה הָאֵלֶּה אֲשֶׁר-דִּבֶּר ה' אֶל-מֹשֶׁה וְלִפְנֵי בְּהִמּוֹת (ט). זו עבודה זרה שהיא שקולה ככל המזות, וכמיז תורה אחת כל המורה במשמע, וכתיב במדבר טו ל וְהִנֵּפִשׁ אֲשֶׁר-תַּעֲשֶׂה בְּיַד רָמָה [במודד] מִן-הָאֹרֶחַ וּמִן-הַגֵּר אֵת ה' הוּא מַגִּיד וְנִבְרָתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִקֶּרֶב עַמּוֹ,

הוקשו כולם קרבות של שגגות של כל עצירות לע"ז לשל עבודה זרה, מה להלן מה עבודה זרה קרבן שלה אינו צא, אלא על עבירה גמורה דבר שחייבים על זדונו כרת דסמך ליה והנפש אשר תעשה ביד רמה ונכרתה, ושגגת חטאת, אף כל אף כל המורה אין מציין חטאת אלא על דבר שחייבין על זדונו כרת, ועל שגגת חטאת,

ואלא מונבו דאמר לעיל דמי שהיתה לו ידיעה בשעת מעשה חייב חטאת שגגה במאי דשגג במאי הא גבי חטאת שגגה כמי. דשגג בקרבן יודע שחייב על זדונו כרת, אכל אינו יודע שחייב עליה חטאת? כגון שישגג בקרבן,

ורבנן שגגת קרבן לא שמה שגגה עד ששגג בעבירה עזמה,

ורבנן דעבו שגגה בעבירה עזמה שגגה במאי קאמרי, שגגה בכולה מילתא בלאו וברת, או בברת לחודה?

רבי יוחנן אומר, כיון שישגג בברת, אף על פי שהזיד בלאו שאז הקרבן על הכרת הוא צא, כדאמרינן לעושה בשגגה וסמך ליה והנפש אשר תעשה וגו', וריש לקיש אומר, עד שישגוג בלאו וברת,

אמר רבא, מאי מעמא דרשב"ל [שצריך שישגוג בלאו וברת] [ומעמא דר' יוחנן משום דלא כתיב לאו בהקשאה דר' יהושע ולא כתיב אלא כרת בההיא ענינא, ולהכי בעי מ"מ דריש לקיש ולא בעי מ"מ דר' יוחנן וכו'. תוס']?

אמר קרא ויקרא ד' כו ואם-נפש אחת תחטא בשגגה מעם הארץ בעשתה אחת ממצו' ה' אשר ל' א'תעשינה היינו לאו [ודורש מפסוק זה שצריך

אבני חן למסכת שבת

קמ"ל אצי, דמודה ר' יוחנן דה, דבעינן שגגת לאו, דאי הויד בלאו מו ליכא שגגה, דבהא נמי פליגי רבנן אמונבז, ואמרי דאין שגגת קרבן שגגה,

מיתבי, איזהו שגגת שבועת ביטוי לשעבר בשלמא להבא, כגון שלא אוכל משכמת לה, כגון שנחלמה השבועה ואכל, אלא לשעבר, כגון שאכלתי [פי' שישבע שאכל] והוא לא אכל, אין כאן שוגג, דאי כקצור שאכל בשעה שנשבע אינו חייב קרבן, דמניא בשבועות (כו). האדם בשבועה פרט לאנוס, כלומר האדם בשבועה שיהא אדם בשעת שבועה, שמהא דעתו עליו בשעת שבועה, ופרשין לה התם לאפוקי כי האי גוונא, ומהשתא לא משכמת שגגה אלא בקרבן,

שאם אמר יודע אני ששבועה זו אסורה אמר יודע אני שאני נשבע לשקר ומהרמי על כך, אבל איני יודע אם חייבין עליה קרבן, או לא דאי בנחלמה ממנו אזהרת שבועה, אין לך אנוס בשעת שבועה מה, חייב אלא מודו ביה רבנן דמיחייב אשגגת קרבן,

הא מני? מונבז היא דאמר נמי בעלמא שמה שגגה, אבל לרבנן דפליגי עליה, לית להו ביטוי לשעבר, דקברי כר' ישמעאל דאמר בשבועות אינו חייב אלא על העמיד לבא (שבועות כה.),

(לישנא אחרינא מני, אילימא מונבז פשיטא, השתא בכל התורה דלאו חידוש הוא, אמר מונבז שגגת קרבן שמה שגגה, הכא דחידוש הוא לא כ"ש, אלא לאו רבנן היא, ותיובתא דאבי תיובתא,

ולא נהירא לי, דמאי פשיטתא, הא ליטעריך לאשמעינן דחלוקה שגגה זו משאר שגגות, דאילו בכל התורה למונבז, בין שגגת קרבן בין שגגת בלאו וזכרת שמה שגגה, וכאן בלשעבר אם שגג בלאו שזה לאו שגגה היא, דכמיא האדם בשבועה):

ואמר אביי, הכל מודים בתרומה זר שאכל תרומה בשוגג, משלם חומש על שגגתו, דכתיב (ויקרא כב) ואיש כי יאכל קדש בשגגה, אבל מויד אין מוסקי חומש, וחייב מיתה יידי שמים, דכתיב (שם) ומתו צו כי יחללוהו, וסמך ליה וכל זר לא יאכל קדש, שאין חייבין עליה חומש, עד שישגוג בלאו שבה, כקצור חולין, ואין כאן לאו,

הכל מודים מאן, רבי יוחנן, פשיטא, כי אמר רבי יוחנן, היכא דאיכא כרת, היכא דליכא כרת לא?

מהו דתימא מיתה דכתיב בתרומה במקום כרת דשאר עבירות עומדת, וכי שגג במיתה נמי ליחייב [חומש], קמ"ל,

רבא אמר, מיתה במקום כרת עומדת, וחומש דשגגת תרומה במקום קרבן דשגגת שאר עבירות קאי, ולר' יוחנן מיחייב חומש אשגגת מיתה:

מאן תנא להא דתנו רבנן, שגג בזה ובוזה [בשבת ובמלאכות], זהו שוגג האמור בתורה כלומר היכא דשגג בשבת ובמלאכות אין כאן לא דין ולא דיין לקנח, ואין לך שוגג מה,

הויד בזה ובוזה אין לך מויד מה זו היא מויד האמור בתורה, שגג בשבת והויד במלאכות, או ששגג במלאכות והויד בשבת שגג בזה מהן אף זה שוגג, וחייבים עליה קרבן, או שאמר יודע אני שמלאכה זו אסורה, אבל איני יודע שחייבין עליה קרבן, או לא, חייב?

כמאן כמונבז [דמתרצינן אליביה בראש הדף שורה 6 כגון ששגג בקרבן],

אמר אביי, הכל מודים בשבועת ביטוי שאוכל ולא אוכל, שאכלתי ולא אכלתי, חייב עליה קרבן, וכמיא ביה ונעלם דהיינו שוגג, הכל מודים בשוגג שלא דאם נשבע שלא אוכל ואכל שאין חייבין עליה קרבן, עד שישגוג בלאו שבה אינו חייב, אלא אם כן שגג בשבועתו כשאכל, דהשתא שגג בלאו שבה,

הכל מודים מאן, ר' יוחנן כלומר על כרחין אביי לאו אפלוגמא דמונבז ורבנן קאי, דלישמעינן דמודה מונבז בזה (דהא שגגת) [דשגגת] קרבן לא היא שגגה, דמהיכא חייב, והא קל וחומר היא, השתא בכל התורה כולה [בעבירות] שחייב על דיונן ברת ועל שגגתן חטאת [דליכא חידוש בקרבן דידהו, אמר מונבז דמיחייב בשגגת קרבן, הכא דחידוש הוא, דאין זה כרת ומציא קרבן עליה לא כל שכן [דהוי שוגג אם שגג בקרבן],

אלא לרבנן קאמר, ואפלוגמא דר' יוחנן לקיש קאי [דלר' יוחנן הוי שוגג אם שגג בכרת בלבד, ולר' צריך לשגוג בלאו וזכרת], ומאן הכל מודים ר' יוחנן, דאף על גב דבעלמא קאמר אף על פי שהויד בלאו [ובלבד שישגוג בכרת], הכא בעינן שישגוג בלאו,

פשיטא כיון דאליבא דרבנן [דפליגי אמונבז] איפליגי, דאמרי שגגת קרבן לאו שגגה היא, אי בלאו שלה הויד במאי שגג [הלא בשבועת ביטוי השני עונשין הם לאו וקרבן], כי קא"ר יוחנן היכא דאיכא כרת דע"כ לא קאמר ר' יוחנן בעלמא, אלא במקום כרת, דשגג בכרת, אבל הכא דליכא כרת לא?

סד"א בשבועת ביטוי נמי קאי ר' יוחנן במילתיה, דאף על פי שהויד בלאו, ודקא קשיא לך במאי שגג, שגג בקרבן, דהואיל וחידוש מודו ביה רבנן הואיל וחייב קרבן חידוש הוא, דבכל התורה כולה לא אשכחן לאו דמיייתי עליה קרבן, והכא מיייתי, כי שגג בקרבן נמי ליחייב,

[אין פרהסיא פחותה מעשרה בני אדם. סנהדרין ע"ד ע"ב]

דף ס"ט ע"ב

אבני חן למסכת שבת

ידע שמונה ליציאתו, עושה מלאכה כל היום כולו כל יום שמיני, וכן לעולם, [ד. ר"י] ודאי זהו יום שיצא בו, וקם ליה דנשבת לא יצא, שהרי בשוב לא שבת את השבת,

פשיטא? מהו דתימא כיון דשבת לא נפיק, במעלי שבתא [נמי] לא נפיק דאין דרך ללכת מפני כבוד השבת, והאי אי נמי בחמשה בשבתא נפיק [לכל היותר יש לומר שיצא ביום חמישי], לישתרי ליה למיעבר מלאכה תרי יומי ועל כן כל יום שמונה ומשעה ליציאתו לשתרו, דליכא לספוקינהו בשבת, קא משמע לן, זימנין דמשכח שיירתא ומקרי נפיק [ואולי יצא ביום ששי ואינו זוכר]:

[שנינו במשנתנו] הירדע עיקר שבת: מנהגי מילי שיש מחלל בשבתות הרבה, וחייב אחת על כולן, ויש מחללן וחייב על כל שבת?

אמר רב נחמן, אמר רבה בר אבוח, תרי קראי כתיבי, שמות לא ושמו בני ישראל את השבת, וכתבי וקרא ית ואת שבתותי תשמורו,

הא כיצד, ושמורו בני ישראל את השבת, שמירה אחת לשבתות הרבה, ואת שבתותי תשמורו שמירה אחת לכל שבת ושבת, דקרא קמא חדא שבת הוא דחשיב, משמע שאינו מקפיד אלא על האמת, והכא כתיב את שבתותי אכולהו קפיד, ולא מסרן אלא לחכמים, להודיען מסבירא, האי בשבת עיקר שבת, דחדא שגגה היא, והאי בשוכח שהיום שבת, אכל יודע עיקר שבת, דליכא למימר ימים שצנינים [היינו] ידיעה לחלק,

מתקיף לה רב נחמן בר יצחק, אדרבה איפכא מסתברא, ושמורו בני ישראל את השבת, משמע שמירה אחת לכל שבת ושבת שמירה אחת לשבת אחת, ואת שבתותי שמי שבתותי תשמורו, שמירה אחת לשבתות הרבה ואינו מזהיר אלא על שמירה אחת, וזין רב נחמן וזין רב נחמן בר יצחק לא פליגי אלא במשמעותא, מאי דליף מר מהאי קרא, יליף מר מאידך:

[שנינו במשנתנו] הירדע שהוא שבת:

דף ע' ע"א

רישא: שגת שבת וזדון מלאכות,
חייב על כל שבת, דמידעת שבת הוא פורש

סיפא: זדון שבת ושגת מלאכות,
חייב על כל מלאכה, דמידעת מלאכה הוא פורש

אמר רב הונא, היה מחלך (בדרך או) במדבר, ואינו יודע אימתי שבת, מונה ששה ימים מיום ששם אל לבו שכתמו ומשמר יום אחד ומשמר השביעי,

חייא בר רב אומר, משמר יום אחד, ומונה ששה וכל יום [פי' ואותו היום] ששם אל לבו אינו משמר, דשמא עשה מלאכה, אכל יום המחרת משמר, ולקמן מפרש דנהג דליתו משמר לא עבד נמי מלאכה, אלא כדי פרנסת היום,

במאי קמיפלגי, מר [רב הונא] סבר כברייתו של עולם ימי חול נמנו תחלה, ומר סבר כאדם הראשון שנברא בערב שבת ויום ראשון למנינו שבת היה,

מיתיבי, היה מחלך בדרך, ואינו יודע אימתי שבת, משמר יום אחד לששה משמע לששה שבעה, מאי לאו מונה ששה ומשמר יום אחד [וקשיא לר' חייא בר רב]?

לא משמר יום אחד, ומונה ששה, אי הכי [למה אמר] משמר יום אחד לששה! משמר יום אחד, ומונה ששה מיבעי ליה,

ועוד תניא, היה מחלך בדרך, או במדבר, ואינו יודע אימתי שבת, מונה ששה ומשמר יום אחד, תיובתא [דר' חייא] [דחייא] בר רב תיובתא?

אמר רבא, בכל יום ויום עושה לו כדי פרנסתו [בר מההוא יומא] [אבל להלך יכול כל מה שירצה, רק ביום שמשמר [לא] דאי לאו הכי לא יגיע לעולם ליישוב, והא דקאמר במאי מינכר, משום דאין זה היכר שבת במה שיושב ואינו הולך, אי נמי אפי' ביום שמשמר הולך כמו שרוצה והשתא לא מינכר אלא בקידושא. תוס'],

וההוא יומא לימות צממיה?

דעביד מאתמול שתי פרנסות,

ודילמא מאתמול שבת הואי ונמנא מחלל שבת, שלא לפקוח נפש,

אלא כל יום ויום עושה לו פרנסתו, אפילו ההוא יומא, וההוא יומא במאי מינכר ליה? בקידושא ואברלתא לזכרון בעלמא, שהיה לו שם יום חלוק משאר ימים, ולא תשכח שבת ממנו,

אמר רבא, אם היה מכיר מקצת היום שיצא בו לא שזכר איזה יום בשבת היה, אלא זכור שהיום יום שלישי ליציאתו או רביעי ליציאתו, ומתוך כך

אבני חן למסכת שבת

אלה נגמטריא שלשים ושש, אלו הרי שלשים ותשע מלאכות שנאמרו למשה בסיני [ראה רש"י ריש צו:], [וראה לעיל כט:]. הא דתנן אבות מלאכות ארבעים חסר אחת כנגד מין? כנגד עבודות המשכן וכו', אמר רבי שמעון ברבי יוסי בן לקוניא, כנגד מלאכה מלאכתו ומלאכת שבתורה ארבעים חסר אחת],

יכול עשאו בולן בהעלם אחד, אינו חייב אלא אחת,

ת"ל שמות לך בחריש ובקציר תשבות כלומר, כלל לא תבערו הוה לן למילף מהאי [שם חרש וקצר בהעלם אחת שהוא חייב קרבן על החרישה בפני עצמה, ועל הקצירה בפני עצמה], אם לא שיש להשיב,

ועדיין אני אומר, על חרישה ועל הקצירה חייב שתיים [וא"ת מנא ליה דחייב שתיים נימא דלא מייחייב אתרווייהו אלא אחת? וי"ל משום דכתיב בחריש ובקציר [בב"ת] דמשמע תרי מילי מולא כתב בחריש וקציר. חוס' אס עשאן בהעלם אחד, שהרי הוציאם מן הכלל לחלקן לשתיים, ומשמע אזהרה לקציר לעצמה, ואזהרה לחריש לעצמה, [אבל] ועל בולן אינו חייב אלא אחת דנחמד מלאכה כוונתו, וחד לאו,

ודכדכר שהיה בכלל ויאל מן הכלל ללמד לא ללמד כו' לא דיינין ליה, דהוי ליה כלל כלל תעשה ופרט בעשה, ואין דנין אותו בכלל ופרט, אי נמי הוי חריש וקציר שני כחצין הצאין כאחד, ואין מלמדין, דהוה ליה למיכתב חד,

ת"ל לא תבערו אש וחרש וקציר לדרשה אחרת, אי כר' עקיבא דדריש ליה בעלמא [ראש השנה ט.] לענין חוספת שביעית, אי כר' ישמעאל לענין שבת מה חריש רשות אף קציר רשות, ללמד על קציר העומר שדומה שבת,

הבערה בכלל היתה דלא תעשה כל מלאכה, ולמה יצאת, להקיש אליה כל שאר המלאכות שנקללו עמה בכלל ולומר לך שזו מדה צמורה כל דבר שהיה בכלל ויאל מן הכלל ללמד, לא ללמד על עצמו יאל כו', מה הבערה שהיא אב מלאכה, וחייבין עליה בפני עצמה, אף כל שהוא אב מלאכה, חייבין עליה בפני עצמה [וקשיא על שמואל למה לא יליף חילוק מלאכות מהכא?]

שמואל סבר לה כרבי יוסי, דאמר הבערה ללאו יצאת, דתניא, הבערה ללאו יצאת שאין חייבין עליה כרת וסקילה כשאר מלאכות, אלא מה שאמור זה, דברי רבי יוסי, ר' נתן אומר לחלק יצאת כדאמרן מה הבערה מיוחדת,

[ומקשה עוד על שמואל דיליף חילוק מלאכות מ"מחלליה מות יומת" למה לא למד חילוק מלאכות מהדרשה של אחת שהוא הנה וכו'? ומתרץ דשמואל לא משמע ליה דרשה זו] ותיפוק ליה לחלוק מלאכות, מהיכא דנפקא ליה לר' יוסי, דתניא רבי יוסי אומר, ויקרא ד ב דבר אל-בני ישראל לאמר נפש פיתחמא בשגגה מכל מצו' ד' אשר לא תעשינה ועשה אחת "מ"אחת" מהנה"ה האמור לענין טעאת, הוה ליה למכתב ועשה אחת ולשמק, אימר ליה שאר מ"ס דמאמת וכל מצות מהנה לדרשה, ודרוש הכי

מאי שנא רישא דשגגת שבת ודון מלאכות, לא מייחייב אלא אחת לכל שבת, ומאי שנא סיפא דזון שבת ושגגת מלאכות, חייב על כל מלאכה ומלאכה?

אמר רב ספרא, כאן מידיעת שבת הוא פורש רישא, כי אמרו ליה שבת הוא, פורש מן המלאכה, ומכיר שטעא, ועל כך הוא מציא קרבן, הלכך, שגגת שבת היא, ועל השבת הוא זריך להציא, וכאן מידיעת מלאכה הוא פורש כי אמרי ליה שבת הוא לא פריש, דהא [דהא]. העקוב למיסור] נמי ידע, וכי אמרי ליה מלאכה משובה היא זו פריש, הלכך על מנין המלאכות ציבא # [צריך ביאור מה הה"א של הגמ' ?]

א"ל רב נחמן, כלום פריש משבת אלא משום מלאכות דמי אודעי שבת הוא הכי שטעא על המלאכות, וכלום פריש ממלאכות אלא משום שבת וכלום פריש ממלאכה, כלומר על ידי ידיעת המלאכות אלא משום שבת, דמי אמרו ליה מלאכות הן, הכי שחילל שבת?

אלא אמר רב נחמן, קרבן דחייב רחמנא אמאי, אשגגה, התם חדא שגגה, הכא טובא שגגות הויין:

[שגגו במשנתיו] חייב על כל מלאכה ומלאכה: חילוק מלאכות שגופי מלאכות מתחלקים למטאות, ואף על פי שבהעלם אחד, מנלן?

אמר שמואל, אמר קרא שמות לא מחלליה מות יומת, התורה רבתה מיתות הרבה, על חילול אחד,

האי במזיד כתיב [ומנלן שבשוגג יש חילוק קרבנות, ובאמת קשה דהא על כרחך לא מיידי במזיד דאמו בתרי קטלא קטלת ליה, כמו שהקשו בתוס' ?]

אם אינו ענין למזיד, דכתיב שמות לא כל העושה [בו] מלאכה יומת [דמשמע רק מיתה אחת], תנהו ענין לשוגג, ומאי [מות] יומת, יומת בממון לאפשי קרבנות,

ותיפוק ליה [שמואל] חילוק מלאכות, מהיכא דנפקא ליה לר' נתן, דתניא ר' נתן אומר, שמות לא לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת, מה ת"ל [פ' והעברת אש הוא בכלל המלאכות, ולמה חזר עליה לעצמה] והלא כבר נאמר לא תעשה כל מלאכה?

[ושקול ומרי, ולבסוף מתרין דשמואל ס"ל כר' יוסי שחולק על רב יוסי ואמר הבערה ללאו יצאת ולא לחלק במלאכות] לפי שנאמר שמות לא א-יִקְהַל מֹשֶׁה אֶת-כָּל-עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֱלֹהֵם הַדְּבָרִים אֲשֶׁר-צִוָּה ה' לַעֲשֹׂת אֹתָם: וּגְו' ב' שִׁשֹּׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִתְּחַל שַׁבַּת שַׁבְתּוֹ וְלֹא פִלְהֵעֲשֶׂה בוֹ מְלָאכָה יִמָּנֶה,

דברים משמע מרי "ה"דברים ה' לרבות חד, הרי שלשה, אלה הדברים

אבני חן למסכת שבת

וממתניין דהשוכה עיקר שבת דאינו חייב אלא אחת לא שמעין ליה, דהשוכה עיקר שבת חדא שגגה היא, וכי מיבעיא לן צידע עיקר שבת, אכל מלאכות הללו אינו יודע שאסורות, ועוד נעלם ממנו שהיום שבת, דאיכא למיתלי שגגה אכל מלאכה ומלאכה, האיל יודע עיקר שבת, ואיכא למיתלי אהעלם שבת, וחדא שגגה היא?

א"ל, הרי העלם שבת בידו, ואינו חייב אלא אחת [ובין שנתמעט הדיעה נחמטם הקרבן, חדש האביב],
[פי' דעל שגגת שבת שהיא עיקר יש לנו לעשות עיקר, ופרקינן דאדרבה הרי העלם מלאכות בידו ובין דבהעלם מלאכות לחוד חייב כמנן המלאכות, מפני שהוסף בשגגה(ו)ת שבת אינו נשכר [פי' שאם כן הוא חוטא נשכר], שלא פטרו הכתוב בשגגת שבת בחטאת אחת אלא כשאין עמה שגגת מלאכות. ריטב"א],

[ומקשה] **אדרבה הרי העלם מלאכות בידו, וחייב על כל אחת ואחת?**

אלא אמר רב אשי, חזינן, אי משום שבת קא פריש זה [פרשה זו. דס"ה] שפירש מן העצירה וצא להתכפר, אי משום שבת היתה, שאמרו לו שבת היום ופירש [מעשיית המלאכות], אישכח דמשום העלם שבת היה עושה הרי העלם שבת בידו, ואינו חייב אלא אחת, ואי משום מלאכה מלאכות הללו קפריש שאמרו לו מלאכה היא זו, ופירש, הרי העלם מלאכות בידו וזיל צטר מלאכות, וחייב על כל אחת ואחת,

א"ל רבינא לרב אשי, כלום פריש משבת, אלא משום מלאכות כשאמרו לו שבת היום, הנין שהמלאכות הללו אסורות, דאי לא אסורות למה הוציקו לומר שבת היום, כלום פריש מומלאכות, אלא משום שבת, אלא לא שנא ואינו חייב אלא אחת,

תנן, אבות מלאכות ארבעים חסר אחת, והוינן בה מנינא למה לי, ואמר ר' יוחנן, שאם עשאן כולן בהעלם אחד היינו העלם זה וזה צידו, דהא לא ידע שבת צמיד, כיון דכל הלכותיה נעלמות ממנו, אין חילוק היום משאר ימים חייב על כל אחת ואחת,

אי אמרת בשלמא, העלם זה וזה בידו חייב על כל אחת ואחת, שפיר, אלא אי אמרת העלם שבת בידו אינו חייב אלא אחת, היכי משכחת לה דניסויי איניש אכל חדא, על כרחך בזדון שבת ושגגת מלאכות הוא דמשכחת לה, והכא מאי זדון שבת איכא [בדממשד],

הניחא אי סבר ליה כרבי יוחנן, דאמר כיון ששגג בכרת אע"פ שהזיד בלאו, משכחת לה דידע ליה שבת בלאו שלא נעלמו ממנו אלא הכריתות וידע הלאה, והיינו זדון שבת,

אלא אי סבר לה כרבי שמעון בן לקיש, דאמר עד שישגוג בלאו וכרת, דידע ליה שבת במאי?

פעמים שחייבים אחת על כולן פעמים שכל מעשה עבירותיו חסוב אחת, ופעמים שחייבין על כל אחת ואחת ופעמים שהוא קרוי הנה לשון רבים,

אמר ר' יוסי בר' חנינא, מ"ט דר' יוסי כלומר מאי דריש ציה, דאכתי מ"ס דמהנה ומ"ס דמאחת למאי אתא [פי' שהדרשה של ר' יוסי הוא מלשון "אחת" ומלשון "הנה" גם בלי מ"ס] **אחת מאחת** אחת הוה ליה למכתב, וכמיז מאחת, וכן נמי הנה הוה ליה למכתב (הנה) [למדרש, פעמים שהוא הנה] וכמז **מהנה**,

[וחזור ודורש אחת והנה בלי מ"ס, וזה כבר אמר ר' יוסי לעיל ואינם מדברי ר' יוסי בר' חנינא] ו. ד"ס[דרוש אחת והנה צלא מ"ס הכי, פעמים אחת שהוא הנה, שבת [אחת] לצדו הוא מחלל, יש כאן חטאות הרבה, דלזילין?] צטר מלאכות, ופעמים הנה שהיא אחת, מלאכות הרבה עשה, ואינו חייב אלא אחת, [ורש"י חוזר ומפרש הפסוק] דצחקן תרי גוויי איכא למשמע, ועשה אחת וחייב הנה, ואיכא למימר נמי הכי, ועשה אחת הנה, עשייתו הוה אחת [פי' עשייתו חשובה לו כאחת, וכן כתב רש"י לקמן קג:]. ו. ד"ס[אף על פי שהן הנה (ו)חייב אחת],

ומ"ס ימירה [דרוש הכי] לרבות אחת שהיא הנה, הנה שהיא אחת,

אחת שמעון, מאחת

דף ע' ע"ב

שם משמעון שהכותב שם משמעון, דאף על גב שנתכוון לעשות חטא גדולה, הואיל ושתי אותיות הראשונות שם צמקוס אחר הן, חייב, והיינו מאחת מקצת המלאכה ולא כולה, יצא חטאת,

הנה אבות, מהנה לרבות תולדות כלומר, היוצאות מהן מן האבות [שאין חיוב רק על האבות אלא גם על התולדות],

[וחזור לפרש מה שאמר בתחלה] **אחת שהיא הנה** [בלי מ"ס] דאמרן פעמים שחייב על כל אחת ואחת, מאי היא, כגון שעשאן צ זדון שבת ושגגת מלאכות דאיכא שגגות טובא,

הנה שהיא אחת דאמרן פעמים שחייב אחת על כולן, מאי היא כגון, שגגת שבת וזדון מלאכות דידע שהמלאכות אסורות בשבת, אכל שבת ששבת היום [וקשיא למה לא למד שמואל חילוק מלאכות מדרשה זו?]

ושמואל, אחת שהיא הנה, והנה שהיא אחת, לא משמע ליה דמיבעיא ליה כוליה לשם משמעון ולתולדות:

בעא מיניה רבא מרב נחמן, העלם זה וזה בידו שבת ומלאכות מהו? חייב אחת על כולן, או על כל אחת ואחת, וקמבעיא ליה הא דתני לעיל (סנ.) שג צוה וצוה, זהו שוגג האמור בתורה, מהו, למיזי חדא או למיזי אכולהו,

אבני חן למסכת שבת

ידוע לה בתחומין, ואליבא דרבי עקיבא:

קצר [1]	בשגת שבת [חייב אחת]	וודון מלאכות
מחן [2]	בשגת שבת [חייב אחת]	וודון מלאכות
וחזר וקצר [3]	בזדון שבת [חייב אבל מלאכה]	ושגת מלאכות
וחזר ומחן [4]	בזדון שבת [חייב אבל מלאכה]	ושגת מלאכות

וטחינה שכנגדה עומדת במקומה, דגריה לגריה לא אמרין, לאיכפורי טחינה
אחרונה עם טחינה ראשונה, משום שני זיתי חלב זהעלם אחד, דהא קמיימא גופה
בגריה היא דמיכפרה,

אביי אמר, טחינה נמי גוררת טחינה, שם טחינה אחת היא
ואף על גב דקמיימא גופא בגריה אחת, אמרין גריה לגריה [ולא יהיה נפק"מ
מתי נודע לו לעולם טחינה גוררת טחינה],

[הושעה 396 נא 51 = 437 נס 110 פורים 336 = 436
הצליחה 148 נא 51 = 199 נס 110 חנוכה 89 = 199]

ומי אית ליה לרבא גריה אטחינה שעמה קפריין, דמגררה עם הקצירה,
ואף על גב דקרנן לאו אהיה קצירה איפרש,

דאינן כולו # [פ'] קצירה שניה שפומרת קצירה ראשונה. וראה חרושי הר"ן,
ולשון רש"י צריך ביאור] לאו גריה איכא, דקצירה וקצירה זהעלם אחד לאו גריה
היא, דכל שם עזירה הנכפל כמה פעמים זהעלם אחד, אין צו אלא חטאת אחת
[ואף שחדא אשגת שבת וחדא אשגת מלאכות],

והא איתמר, אבל שני זיתי חלב בהעלם אחד, ונודע לו על
אחת מהן, וחזר ואכל כזית בהעלמו של שני [ונמצא שאכל ג'
זיתים, א' עם ב', וב' עם ג'],

אמר רבא, הביא קרבן על ראשון, ראשון ושני מתכפרין שהי
זהעלמו היה, ג' אינו מתכפר ולא אמרין הואיל והשני מתכפר עם הראשון
שזהעלמו, ליגריה לשלישי עמו בכפרתו, ואף על גב דלא שייך זהדי ראשון,

הביא קרבן על השלישי שכשהפרישו הזכיר צו שם אותו זית שלישי
ושני מתכפרין, ראשון אינו מתכפר,

הביא קרבן על האמצעי נתכפרו כולן ואין זה גריה, אלא כולם
זהעלם של זה היו,

אביי אמר אפילו הביא קרבן על אחד מהן נתכפרו כולן דאית
ליה גריה [הרי שלרבא לית ליה ברירה]?

בתר דשמעה רבא מאביי דאמר אפילו הביא קרבן על אחד מהם נתכפרו
כולם, דאיה ליה גריה סברה דהוה איהו ואמר להיה דלעיל, דמיכפרה
טחינה שעמה בגריה,

אי הכי דכאזי סבירא ליה, דאמר גריה טחינה נמי תגרר לטחינה?

גריה אית ליה, גריה דגריה לית ליה כי הן, דטחינה קמיימא לא
איכפרה אלא בגריה, דלא עליה ולא על קצירה שעמה צא הקרבן, אלא דאגרי
זהדי קצירה, הלכך לא הדרה גריה לבתרימא משום שם טחינה,

אמר רבא, קצר ומחן כגרוגרת [תאנה יבשה] שיעור הוא לכל איסורי
מלאכות של שנת בלולים [ראה ש"ע או"ח סימן תפ"ו לענין שיעורים], בשגת
שבת וזדון מלאכות דלא מימייז אלא חטא, וחזר וקצר כגרוגרת ומחן
כגרוגרת, בזדון שבת ושגת מלאכות דמימייז מרמי, ולא נודע לו
דינמים שחטא,

ונודע לו אחרי כן על קצירה [1] וטחינה [2] כלומר או על זו או על זו,
וכל שכן על שמיהן של שגת שבת וזדון מלאכות והפריש חטאת,
וחטאת זו מכפרת על שמיהן [1, 2], דהא חטא הוא דמימייז עליה [דהא שג
בשבת],

וחזר ונודע לו, על קצירה [3] ועל טחינה [4] של זדון שבת
ושגת מלאכות,

דף ע"א ע"א

קצירה גוררת קצירה שניה בכפרתה וטחינה גוררת אחת ה טחינה
השניה, ונתכפרו כולן,

דקיימא לן אכל שני זיתי חלב זהעלם אחד אינו חייב אלא אחת, וזה שעשה שמי
קצירות זהעלם אחד, שלא נודע לו צין קצירה לקצירה שחטא, ואף על פי שהעלמה
של שניה חלוק קצת [!] משל ראשונה, סוף סוף העלם אחד הוא, דלא נודע לו חטאו
דינמים, וידיעות [חטא] הוא דמחלקת, הלכך חטאת זו שצאה על הקצירה וטחינה
ראשונה, אחרווייה קיימא, ונתכפרו עם הקצירה כל קצירות שעליו, שנעשו זהעלם
אחד, ועם הטחינה נתכפרו כל הטחיות שעליו, כשעשאן זהעלם אחד,

אבל נודע לו על קצירה אחרונה של זדון שבת ושגת מלאכות
והפריש עליה קרבן, הואיל וזקרבן זה לא שייכא טחינה שעמה, דהא אכל חטא
מימייז, אי הוה ממדעי ליה מרווייהו, קצירה גוררת קצירה ראשונה
וטחינה שעמה של ראשונה [דהא אי מתיידע ליה קצירה וטחינה מביא קרבן
אחד על שניהם], וטחינה אחרונה [שעשה בשגת מלאכות], שכנגדה של
ראשונה [פ'] שהרי יש שתי טחיות, ראשונה ושניה], במקומה עומדת וכי
ממדיע ליה מימייז עליה,

קצירה גוררת קצירה כמשפט, דשני זיתי חלב זהעלם אחד הן, וטחינה שעם קצירה
ראשונה היינו משום גריה, דאף על גב דעיקר קרבן לאו משום קצירה דזהדה
אחא, הואיל ואיכפר ליה [לקצירה ראשונה] זהדי קצירה בתרימא, גריה לטחינה
שעמה דהדי, שהרי שמיהן היו תלויות בקרבן אחד, ואין כפרה לזו בלא זו,

אבני חן למסכת שבת

בשני תמחויין מצטרפין לחייב עליהם קרבן,

מהו דתימא אמר רבי יהושע בין לקולא כי הכא [שלא יצטרפו שני חצאי זיתים בשני תמחויין], בין לחומרא כגון שיעור שלם [שאכל שני כזיתים בשני תמחויין שמביא שני קרבנות] אמר ר' יהושע דלוקין הן, [ומפרש עוד פעם מה קולא ומה חומרא] וגזי שני חצאי שיעור פטור והיינו קולא, וגזי שני זיתים שלימים חייב שמים, והיינו חומרא,

קא משמע לן דלקולא לא אמר [אלא אם אבל שני חצאי זיתים מצטרפין אף בשני תמחויין], לחומרא קאמר,

[ובאן סיום הקושיא איך אמרת לעיל דהואיל וחלוקין לחטאות ולא מצטרפין] והא הכא [כאן ממין אחד חייב, דאוקימנא דאוכל בשני תמחויין שיעור שלם] דחלוקין לחטאות [חייב להביא שתי חטאות, לדעת ר' יהושע], וקא מצטרפי [ואף על פי כן מצטרפים שני חצאי שיעור להיות כאיסור אחד. שט]?

אמר ליה [ר' זירא לר' ירמיה], מר ארישא [דמתני' דבריות] מתני לה להא דריש לקיש [ר"ל דאמר לעיל הכא במאי עסקין כגון שאכלו בשני תמחויין, ור' יהושע הוא דאמר תמחויין מחלקין] וקשיא ליה [דממשנה זו משמע אף שחלוקין לחטאות מצטרפין, ולעיל אמרנו דחלוקין לחטאות לא מצטרפין],

אנן אסיפא מתנינן לה ולא איממר הכי [ולא נאמר במשנה כלל שחלוקין לחטאות מצטרפין], ולא קשיא לן,

[וכן נאמר דהשק"ט בגמרא, שנינו בסיפא דמשנה זו חומר במין אחד וכו' בשני מינין פטור, ומקשה ע"ז] משני מינין פטור צריכה למימר [ודאי פטור דאיך יצטרפו שני מינין]?

ואמר ריש לקיש משום בר תוטני, לעולם ממין אחד, ואמאי קרי ליה שני מינין, שאכלו בשני תמחויין, ור' יהושע היא דאמר תמחויין מחלקין,

והא קא משמע לן, דאמר רבי יהושע, בין לקולא [מין אחד בשני תמחויין] בין לחומרא,

[ומקשה] מדרסיפא מין אחד ושני תמחויין,

דף ע"א ע"ב

מכלל דרישא דאמר מייז מין אחד ותמחוי אחד נפמיה, מין אחד ותמחוי אחד, צריכא למימר [דחייב]?

אמר רב הונא, הכא במאי עסקין, כגון שהיתה לו ידיעה בינתיים בין שני חצאי שיעור, ואיטריך לאשמעין דליצטרפו, דסלקא דעמך

מילתא דפשיטא להו לאבבי ורבא דזדון שבת ושגגת מלאכות, וזדון מלאכות ושגגת שבת אין חלוקין לחטאות, כדקאמרי דזה מתכפר בקרבנו של זה, ולא אמרינן כשני העלמות נינהו, וניחייב חד זדון שבת ושגגת מלאכות, וחד אשגגת שבת וזדון מלאכות, ואף על גב דחד גופה דעצירה היא,

מבעיא מספקא ליה כו' לר' זירא,

דבעי רבי זירא מרבי אסי, ואמרי לה בעא מיניה רבי ירמיה מרבי זירא, קצר וטחן או טמן חצי גרוגרת בשגגת שבת וזדון מלאכות, וחזר וקצר וטחן חצי גרוגרת בזדון שבת ושגגת מלאכות ולא נודע לו ציננים על חטאו,

מהו שיצטרפו קצירה וקצירה לכשיעור ויתחייב, מי הוי העלם אחד ומצטרפי, או דילמא כשני העלמות נינהו, ולא מצטרפין?

אמר ליה [ר' זירא לר' ירמיה] חלוקין לחטאות אי הוי כשיעור לכל חד, אין אחד מהן מתכפר בקרבן בעל חצרו, הלכך, לא מצטרפי ולא מצטרפין,

וכל היכא דחלוקין לחטאות לא מצטרפי,

והתנן [בריות יא:], אבל חלב וחלב בהעלם אחד שני זיתים, והפסיק ציניהם יותר מכדי אכילת פרס, דהו להו שמי אכילת, אינו חייב אלא אחת,

אכל חלב, ודם, ונותר, ופגול, בהעלם אחד, חייב על כל אחת ואחת, זו חומר במינין הרבה ממין אחד,

[אבל] זו חומר במין אחד ממינין הרבה, שאם אכל חצי זית, וחזר ואכל חצי זית צאמו העלם, וכגון שלא שהה מתחילתו של ראשון עד סוף גמר אכילת אחרון יותר מכדי אכילת פרס [אם] [ממין אחד מצטרפין ו] חייב, משני מינין פטור,

והוינן בה, ממין אחד חייב צריכא למימר הא חדא אכילה היא, דנשמי אכילות [פ'] אם שהה כדי אכילת פרס בין חצי זית לחצי זית [ליכא למאן דאמר חייב],

ואמר ריש לקיש, משום בר תוטני שם חסס [שם זה אינה עוד בש"ס, אבל "תאומאני" יש בבריות ד; ו"תוטני" בבריות יב: ובכל המקומות הוא בעל המאמר דשני תמחויין], הכא במאי עסקין, כגון שאכלו בשני תמחויין שני מיני תבשיל, אחד זלי ואחד שלוק, ורבי יהושע היא, דכרימות דאמר תמחויין מחלקין לאוכל שני זיתים דהעלם אחד בשני תמחויין, לחייבו שמי חטאות [ששם אינם מצטרפין], ואיטריכא לאשמעין, דלענין חצי שיעור מצטרפי [פ'] שאין התמחויין מצטרפין לחייב חטאת אחת, אבל שני חצאי שיעור

אבני חן למסכת שבת

קרנן הוה מיכפר צהדיה [דזית] צלא שוס ידיעה, דפסות מכשיעור לא חשיב [זה] למדין מהפסוק "מחטאתו ונסלח לו", אבל באכל שני זיתי חלב ונודע לו וחזר ונודע מביא שתי חטאות, וזה שממושיך רש"י לומר, אכל כזית [שלם] לא מיכפר צלא ידיעה, הלכך, כי לא איתידע ליה צהדיה, אלא זה אחר זה, הוו ידיעות מחלקות,

אמינא הואיל ובשיעורין שלמים חלוקין לחטאות, הכא נמי לא ליטטרפו, קא משמע לן, דהתם הוה ידיעה, אכל ידיעת חזי שיעור לאו ידיעה היא,

ורבן גמליאל היא, דאמר לקמן בפרק הצונה אין ידיעה לחצי שיעור:

יש ג' מדרגות: ידיעות, הפרשות, כפרות שמחלקות,

ר' יוחנן	ריש לקיש	מודי
צד הראשון פליגי בראיתידע ליה קודם הפרשה	ידיעות מחלקות ומביא קרבן על כל חטא	אבל לאחר הפרשה לכ"ע חייב שתיים
צד השני או דלמא דאיתידע ליה לאחר הפרשה	הפרשות מחלקות ומביא קרבן על כל חטא	אבל קודם הפרשה לכ"ע אינו חייב אלא אחת

ר' יוחנן	על חטאתו והביא על כל חטאת	על חטאתו ונסלח לו
ריש לקיש	לאחר כפרה מביא שני חטאות	גם אם מביא על מקצת חטאת נסלח כולו

א"ל [שאל] רבינא לרב אשי, דאיתידע ליה קודם הפרשה פליגי [ר' יוחנן ור"ל], ובהא פליגי, דמר [ר' יוחנן] סבר ידיעות מחלקות, ומר [ריש לקיש] סבר הפרשות מחלקות, אבל לאחר הפרשה מודי ליה ריש לקיש לר' יוחנן, דחייב שתיים,

או דילמא דאיתידע ליה על השני קודם שהפריש קרבן על ידיעה הראשונה, פליגי לאחר הפרשה פליגי, ובהא פליגי,

דמר [ר' יוחנן] סבר הפרשות מחלקות, ומר [ריש לקיש] סבר כפרות מחלקות, אבל קודם הפרשה מודי ליה ר' יוחנן לריש לקיש, דאינו חייב אלא אחת, או דילמא בין בזו ובין בזו מחלקות?

א"ל [רב אשי, לרבינא] מסתברא בין בזו ובין בזו מחלקות, דאי סלקא דעתך קודם הפרשה פליגי, אבל לאחר הפרשה מודה ליה ריש לקיש לר' יוחנן, דחייב שתיים, אדמוקים ליה קרא לאחר כפרה כי פרכינן לעיל לריש לקיש הא כתיב על חטאתו והציא, ואוקמינא שיעתיה דתלמודא צלאחר כפרה, לוקמיה לאחר הפרשה אכל השתא דאוקמינא צלאחר כפרה, שמע מינה דפשיטא לנבי הישיבה שסדרו הגמרא, צלאחר הפרשה נמי פטר ריש לקיש,

ואי אחר הפרשה פליגי, אבל קודם הפרשה, מודה ליה רבי יוחנן לריש לקיש, דאינו חייב אלא אחת, אדמוקי ליה קרא בכזית ומחצה, לוקמיה קודם הפרשה [דלכ"ע אינו מביא רק קרבן אחד],

ודילמא ספוקי מספקא ליה, ואם תימצי לומר קאמר [לאחר שאמר רש"י ה"ג וכו' כתב] והכי פירושא, [פי' מגין לך לדייק ממאי דמוקי הגמ']

איתמר, אבל שני זיתי חלב בהעלם אחד, ונודע לו על הראשון, וחזר ונודע לו על השני לקמן צעי ליה [בתי נודע לו] אי קודם שהפריש קרבן על ידיעה ראשונה, וקסבר ידיעות מחלקות לחטאות, ואף על פי שלא היטה ידיעה צין אכילה לאכילה, או [שנודע לו] לאחר הפרשה, וקסבר הפרשות מחלקות,

והא דאביי ורבא דאמר ליעיל [ע"א], ונודע לו על אחת מהן, וחזר ואכל כו', אלמא דחדא הוא דמיחייב, אי סבירא לכו פלוגתא דר' יוחנן וריש לקיש בקודם הפרשה, אינהו דאמור כריש לקיש, אי נמי סבירא להו דלאחר הפרשה פליגי, ואינהו דאמור קודם הפרשה נודע על השני, ודברי הכל אין חלוקין לחטאות,

ר' יוחנן אמר חייב שתיים, וריש לקיש אמר, אינו חייב אלא אחת,

[ומפרש] רבי יוחנן אמר חייב, ויקרא ד כח או' הו' דע' אלו חטאות' אשר חטא והביא קרבנו' שעצרת עזים חמימה נקבה על-חטאתו' אשר חטא והביא והציא קרבנו שעצרת עזים חמימה נקבה על חטאתו אשר חטא [ויקרא ד], משמע על כל חטאת וחטאת יציא,

וריש לקיש אמר פטור ויקרא ד כו ואת-פל-חלב' וקמיר המזבחה בחלב וזבח השלמים וכפר עליו הכהן מן-חטאתו' אפילו לא הציא אלא על מקצת חטאתו ונסלח לו' כולו,

וריש לקיש, הכתיב על חטאתו והביא? והוא לאחר כפרה,

ולרבי יוחנן נמי, הכתיב ויקרא ד מחטאתו ונסלח לו?

הכא במאי עסקינן, כגון שאכל כזית ומחצה, ונודע לו על כזית, וחזר ואכל כחצי זית אחר, בהעלמו של שני, מהו דתימא ליצטרפו, קמ"ל [שאינו צריך להביא עוד קרבן על שני חצאי זיתים, וליף כן מפסוק מחטאתו ונסלח לו] כיון דהאי חזי זית עם זית קמא שייך, בתר ידיעה קמייתא, [הוה] [והוה] כאלו נודע לו על הכל, דהא אי הוה מייתי

אבני חן למסכת שבת

טרפון ור' עקיבא היא זכריות צפרק דס שמיטה (כז.), ר' עקיבא מחייב על ספק מעילות אשם תלוי, ופירוש[ה?], היו לפניו שמי חתיכות, אחד של קדש ואחד של חולין, ואכל אחד מהן, ואינו יודע איזו אכל, מציא אשם תלוי, ומודה ר' עקיבא שאינו מציא את מעילתו, כלומר אינו משלם קרן וחומש עד שיודע לו, ויציא עמה אשם מעילות ודאי, כי היכי דאשם תלוי דשאר עצירות דספק כרת, אינו מכפר כפרה גמורה, וכשיודע לו דודאי חטא מציא חטאת, אף זה כשיודע לו יחזור ויציא אשם ודאי, ר' טרפון אומר מה לזה מציא שמי אשמות, ולא דמי לאשם תלוי דספק חטאת, דהתם ספיקו איל [שה זכר], ודאי [וודאי. ד"ס] נקבה, הלכך, כי ממידע ליה צעי לאחיו נקבה, אבל זה, ששניהם מין אחד כדאמרין. ד"ס] התם, שממין שמציא על הודע מציא על לא הודע, שזה איל זה איל יציא קרן וחומש, ויציא איל [אחד], ויאמר אם ודאי מעלתי זו מעילתי [קרן וחומש] וזו אשמי, ואם [ישאר לעולם] ספק, שלא עמיד ספיקי להודע לי, אשם זה יהיה אשם תלוי, והקדש זה [קרן וחומש] לנדבה, ולכי ממידע ליה, לא צעי לאחיו אשם אחרינא, אלמא [לר' טרפון] לא צעי ידיעה בתחילה צאשם ודאי, קודם הבאת כפרתו, דהא לא אחידע ליה כי אחייה, ומכפר עליה,

דף ע"ב ע"א

ויקרא יט כ ואיש כי ייִשָּׁב אֶת־אִשָּׁה שְׁכֵנְתוֹ וְהוּא שֹׁפְחָה גִּזְרֶתָהּ לְאִישׁ וְהִפְדָּהּ לֹא נִפְדָּתָה אוֹ הִפְשָׁה לֹא נִתְּנָהּ לָהּ בְּקֶדֶשׁ תְּהִיָּהּ לֹא יִקְחוּ בִּירֵל אֶת־הַפֶּשֶׁה:
בקרית תהיה [לשון נקבה], היא לוקה ולא הוא, יש על בית דין לבקר את הדבר, שלא לחייבה [לחייבו] מיתה, כי לא חפשה ואין קדושה קדושין גמורין. רש"י עה"ה,
בקרית, שאם אינה יכולה לקבל ארבעים, אומדין אותה בביקור ובמשצבה. רש"י כריתות יא.
רמב"ם הלכות אישות פ"ד הל' יז, ואיזו היא שפחה חרופה האמורה בתורה, זו מי שחציה שפחה וחציה בת חורין שקדושה עבד עברי. עכ"ל, פ"י כגון שהיתה של שני שותפים ואחד מן השותפים שחררה,

בעל חמש בעילות בשפחה חרופה כשוגג, ויודע לו צין כל אחת ואחת [וב"ש אם לא נודע לו אלא לבסוף] אינו חייב אלא אחת,

למה נקט שפחה חרופה, משום דמציא קרבן אחד על עצירות הרבה, כדמתן זכריות (ט). חמשה מציאין קרבן אחד על עצירות הרבה, הבא על השפחה ביאות הרבה וכו' [והיינו במוזר בדממשך], וכן מתניתין דנפטור [בשפחה חרופה] בקרבן אחד, הני מיילי צמוד, שהוא מן המציאים על המזיד כשוגג, דכתיב (ויקרא יט) פְּקֻדַּת תְּהִיָּה [פ"י] שהיא לוקה, ומבקרין במה מולקות היא יוכלה לסבול], ומלקות צשוגג ליכא, וגבי מזיד רבי קרא דנפטור בקרבן אחד על ביאות הרבה, כדיילף התם, וכל שכן על ביאות שוגג הרבה צהעלם אחד,

הפסוקים לר"י ור"ל במאי פליגי] ודילמא לבני תלמודא נמי מספקא להו, פלוגמא דר' יוחנן וריש לקיש צמאי, כי היכי דמספקא ליה לדידי [לרבינא] אי צקודס, אי צלחא, אי צתרווייהו, וכי פריך צעל התלמוד [לעיל בעמוד זה], לר' יוחנן נמי, והא כתיב ממטאמו ונסלח לו, ומשני ליה צכזית ומחלה [אין הבוונה שהיה ברור לו כלום בשיטת ר' יוחנן אלא], צלשון אס תמנא לומר פריך ליה, ומשני ליה, והכי קאמר, אי הוה פשיטא לן דלאחר הפרשה הוא דמחייב [ר' יוחנן תרמי], אבל צקודס הפרשה מודה [לריש לקיש], לא הוה קשיא לן מידי, דאוקימנא ממטאמו ונסלח לו [שמביא קרבן אחד על כמה חטאות] צקודס הפרשה,

אבל השתא [דלא ברור לן שיטת ר' יוחנן], קשיא לן, אם תימצי לומר צהן צעיר דצינא דצ קודם הפרשה נמי פליגי בה רבי יוחנן ואמר ר' יוחנן חייב שמים, ר' יוחנן, היכי מוקי ליה לקרא דממטאמו ונסלח לו?

ושני ליה צכזית ומחלה והכי קמשני, אפילו אס תמנא לומר דקודס הפרשה לחודא פליגי, אי נמי צתרווייהו פליגי, איכא לאוקמא צכזית ומחלה,

ולריש לקיש נמי, כי פריך ליה תלמודא, הכתיב על חטאמו והציא, ושני ליה צעל התלמוד צלאחר כפרה, לעולם ספוקי מספקא ליה צמאי פליגי, כלדידי, וצאס תמנא לומר פריך ומשני, והכי קאמר ואם תימצי לומר, לאחר הפרשה נמי פליגי צללאחר הפרשה פטר ליה צחד קרבן, דהשתא ליכא לאוקמא לקרא דמחייב צלאחר הפרשה, ריש לקיש היכי מוקי ליה לקרא כלומר צמאי מוקי ליה?

ושני ליה בלאחר כפרה אפילו אס תמנא לומר צלאחר הפרשה פליגי, איכא לאוקמי צלאחר כפרה,

ורוצ התלמידים שגו צשיטה זו [שהיו גורסין "ודלמא ספוקי מספקא ליה ? את"ל קאמרינן את"ל לאחר הפרשה פליגי בה ר' יוחנן היכי מוקי לה לקרא צכזית ומחלה, ואת"ל קודם הפרשה פליגי ריש לקיש היכי מוקי לה לקרא בלאחר כפרה". וראה חרש האביב. ועדיין צ"ע], ודימו, דהאי דהכי מוקי לה לקרא צכזית ומחלה, ומצרו היכי מוקי ליה לקרא צלאחר כפרה, לשון קשיא הוא [הן. דס"ה], ולפרושי כמו מאי טעמא, והוצרכו לשצש את הספרים, ולמחוק הו"ו דואס תמנא לומר קמא [קאמר], ולהגיה קאמרינן, ולהגיה על קודם לאחר, ועל לאחר קודם, ואין שיטת התלמוד כפי סוגייתם:

אמר עולא, למאן [לר' טרפון] דאמר אשם ודאי כל אשמות קרוין אשם ודאי, חוץ מאשם תלוי, שהוא צא על לא הודע, [ואלו הן אשם ודאי] והן שלשה הצאין על חטא, אשם מעילות, אשם גזילות, אשם שפחה חרופה,

לא בעיא ידיעה בתחילה [ראה מג"א סימן א' ס"ק י"א. גליון הש"ם, והמדובר שם אודות היה"ר שאומרים אחר הקרבנות באיזהו מקומן] פלוגמא דר'

אבני חן למסכת שבת

וגבי שפחה חרופה, צדיעות שצין ציאה לציאה לאו ההצאת קרבן חשיבי לחלק, וכי היכי דצמוד ידיה מציא אחת על כולן, הכא נמי [אם נודע לו בכמה ידיעות] מציא אחת על כולן, ולא דמי לידיעות שצין אכילת חלב לאכילת חלב שמחלקות לדברי הכל, דהמס חיוצי אשגגות הוא, וכיון שיש ידיעה צינחיס הויין ליה שמי שגגות,

אישתיק [רב דימי],

אמר ליה חיי דלמא הא דפשטת למאן דבעי ידיעה חייב, ואפילו לריש לקיש במעשה דלאחר הפרשה קאמרת, וכדרב המנונא וכאמקפמא דרב המנונא דלעיל [אלא מעתה בעל וחור ובעל וכו'] ואמר המתניו לי וכו', אלז בידיעה דקודם, אפילו לר' עקיבא, פלוגמא דר' יוחנן וריש לקיש היא, לר' יוחנן דחשיבא ליה ידיעה לחלק באכילת חלב, אפילו שמי אכילות שנאכלו בהעלם אחד, הכא נמי מחלקת,

וריש לקיש דאמר המס לא מחלקת, הכא נמי אפילו דצין ציאה לציאה לא מחלקת, דצין ציאה לציאה דהכא, כשמי אכילות דחלב בהעלם אחד, ונודע לו על כל אחד ואחד לצדו דמיא,

א"ל אין,

כי אתא רבין [מארץ ישראל, כרב דימי שבא מושם], אמר,

1. הכל מודים ר' יוחנן וריש לקיש בשפחה חרופה דיש חילוק,

2. והכל מודים זה בשפחה חרופה דאין חילוק,

3. ומחלוקת שניהם זה, דלר' יוחנן יש חילוק, ולריש לקיש אין חילוק, וכולהו מפרש להו בשפחה חרופה,

1. הכל מודים בשפחה חרופה, דאינו חייב אלא אחת, כדעולא למאן [לר' טרפון] דלז בעי ידיעה בתחלה, דאפילו ר' יוחנן מודה דלר' טרפון לא חשיבא ידיעה לחלק, וכי אמר ר' יוחנן ידיעות מחלקות, ואפילו צין שמיס הנעשות בהעלם אחד, הני מילי בחטאת דחשיב ידיעה דינא,

2. והכל מודים ואפילו ריש לקיש בשפחה חרופה, דחייב על כל אחת ואחת דיש חילוק, ואפילו לר' טרפון, כגון ציאה שלאחר הפרשה, כרב המנונא [אלא מעתה בעל וחור ובעל וכו'] ואמר המתניו לי וכו',

3. ומחלוקת דר' יוחנן וריש לקיש בשפחה חרופה, למ"ד [לר"ע] אשם ודאי בעי ידיעה בתחלה ואליבא דמאן דחשיבא ליה ידיעה דאשם,

מחלוקת דרבי יוחנן לר' יוחנן, דאמר ידיעת חטאת הואיל וחשיבא היא, מחלקת, אפילו חטאת דהעלם אחד, הכא נמי, מחלקת צין דהעלם אחד צין דשמי העלמות,

אלז שוגג ונודע לו צין ציאה לציאה [בשפחה חרופה], למאן [דהיינו לר"ע] דבעי ידיעה בתחלה צאשם ודאי, חשיב הוא לחלק לאשמות, כהצאת כפרה המחלקת לעושה מויד, ולריש לקיש על כל אחת ואחת, אליבא דר' יוחנן דאמר לעיל צאכל שני זיתי חלב בהעלם אחד, ונודע לו צשמי ידיעות, שמציא חטאת על כל אחת ואחת, דחשיבא ליה חילוק ידיעה, כאילו הציא קרבן צין ידיעה לידיעה, הכא נמי, חשיב חילוק ידיעה, כאילו הציא קרבן צין ציאה לציאה,

ואשמעינן עולא, דלמאן [דלר"ט] דלז בעי ידיעה צאשם בתחלה, אינה חשובה לחלק צינחיס, ואינו חייב אלא אחת, דכיון דלז חשיבא ליה ידיעה לא מחלקת,

והא מילתא דעולא נקט לה הכא, משום דרז דימי דאירי עליה, ופרכין עליה מפלוגמא דר' יוחנן וריש לקיש,

מתקיף לה רב המנונא, אלא מעתה [לר' טרפון], בעל וחור ובעל [בשוגג], והפריש קרבן, ואמר המתניו לי עד שאבעול שלא תקריבוהו עד שאבעול עוד [בשוגג. מוהר"ם על התוס' # רצ"ל דמייירי באופן שיוודע שיבא לידו שוגג זה עוד פעם כגון שיתחלף לו בין אשתו לשפחה זו], הכי נמי דאינו חייב אלא אחת?

א"ל מעשה דלאחר הפרשה קאמרת, מעשה דלאחר הפרשה לא קאמינא [דכי פלוגי ר"י ור"ל כשהיה ידיעה בינתיים, אבל לאחר שנודע לו והפריש קרבן לכו"ע מביא שתיים],

כי אתא רב דימי אמר לא פליג אדעולא [דאמר לעיל למ"ד אשם ודאי לא בעי ידיעה], אלא מר אמר חדא [לכו"ד לא בעי ידיעה] ומר אמר חדא [למאן דאמר בעי ידיעה],

למאן [לר' עקיבא] דאמר, אשם ודאי בעי ידיעה בתחלה, בעל חמש בעילות בשפחה חרופה, חייב על כל אחת ואחת קא סלקא דעתך השתא לרז דימי, הא דמתן הצא על השפחה ציאות הרבה, אינו חייב אלא אחת, הני מילי מויד [וכן הוא אליבא דעולא], אי נמי שוגג בהעלם אחד [וגם זה יהיה כן אליבא דעולא], אלז שוגג ונודע לו צינחיס, למאן [לר"ע] דחשיבא ליה ידיעה צאשם, מחלקת, ואפילו לריש לקיש,

[שהרי בחטאת, אם חטא בשוגג ונודע לו, וחטא עוד פעם, ידיעה זו שהיא בין מעשה למעשה לכולי עלמא גם לר"ל מביא שתי חטאות, וכן כאן באשם תלוי, כיון שמביא קרבן גם על המויד, אמרינן שגם ידיעות שהם אחר כמה מעשים ונודע לו על אחד ואח"כ על השני, ידיעות אלו מחלוקת לכו"ע, גם לריש לקיש],

אמר ליה אביי, הרי חטאת דבעינן ידיעה בתחלה שאם הציא חטאתו קודם שנודע לו החטא אינה מכפרת, דכתיב (ויקרא ד) או הודע אליו והציא, ופליגי ר' יוחנן ורבי שמעון בן לקיש וקאמר ריש לקיש דאין ידיעות מחלקות להחמיצ צשמיס על שני זיתי חלב בהעלם אחד, אלמא לא חשיבא ליה חילוק ידיעה כחילוק כפרה,

אבני חן למסכת שבת

וקצירה, הכא חדא מיחייב והכא חדא מיחייב?

לעולם דעבד קצירה ומחינה, ומאי מה שאין כן בשאר מצות, אע"ז, וכדרכי אמי במסכת סנהדרין, צפרק ארבע מימות יליף למילתיה מקרא, דאין חילוק מטאות לגוי,

דא"ר אמי, זיבת, וקיסר, וניסך, בהעלמה אחת, אינו חייב אלא אחת,

במאי אוקימתא, בע"ז, אימא סיפא, חומר בשאר מצות [פ'] בע"ז, שבשאר מצות שגג בלא מתכוין חייב, מה שאין כן בשבת,

האי שגג בלא מתכוין דע"ז היכי דמי,

אילימא כסבור בית הכנסת הוא, והשתחוה לה והיינו שגג שהיא עבודה זרה, בלא מתכוין שלא נמסר להשחמות לעבודה זרה, הרי לבו לשמים ומה חיוז יש כאן, אפילו ידע שהוא ציט עבודה זרה והשתחוה צו לשמים, אין חיוז כאן,

ואלא דחוי אנדרטא גורמ המלך שעושין לכבוד המלך וסגיד לה, והשתחוה לה ולא לשם אלהות [לשון זה גם בסנהדרין פא: בריית ג.], היכי דמי, אי דקבלה עליה באלוה, מויד הוא, ואי דלא קבלה עליה באלוה, לאו כלום הוא,

אלא מאהבה ומיראה מאהבת אדם, או מיראת אדם, השתחוה לעבודה זרה, וקרי ליה שוגג בלא מתכוין [שכך חשב]. כלומר שגג בזה, דסבור כיון דאין מתכוין לכו לאלהות מותר,

הניחא לאביי דאמר [מאהבה ומיראה] חייב [פ'] הניחא לאביי בהא דמשכחת גבי ע"ז שגג בלא מתכוין, אבל מ"מ גם לאביי לא מיתוקמא ברייתא שפיר בהכי, דהא אם חלל שבת מאהבה ומיראה נמי חייב, ולהכי איצטרך בסמוך לאוקמא אליבא דאביי שגג בלא מתכוין ד"ד דסבור רוק הוא ובלעו. תוס', אלא לרבא דאמר פטור, מאי איכא למימר?

אלא באומר מותר כגון גר שנתגייר צין הנכרים, כסבור שאין עבודה זרה בתורה, וקרי ליה שגג בלא מתכוין,

משא"כ בשבת דפטור לגמרי בתמיה,

ע"כ לא בעא מיני' רבא מרב נחמן העלם זה וזה צידו מהו, לעיל בפירקין שבת (ע:), דהיינו אומר מותר, דאמר אין שבת בתורה היינו העלם זה וזה, אלא אי לחיובי חדא, אי לחיובי תרתי, אבל מפטרי לגמרי לא?

ורבי שמעון בן לקיש ולריש לקיש דאמר ידיעה דמטאת אף על גב דמשיבא, לא מחלקת עבירות דהעלם אחד, הכא אפילו דשמי העלמות, לא מחלקת וכדפרישית:

איתמר,

דף ע"ב ע"ב

נתכוין להגביה את התלוש כגון דנפל [מוטל. דס"ה] סבין בערוגת היקך ונתכוין להגביהו וחתך את המחובר, פטור דכתיב אשר מטא בזה, ודרשין בכרימות פרט למתעסק בדבר אחר, ועשה דבר זה, ושוגג היכי דמי, כגון שנתכוין לקך, אבל שגג דסבין שאין היום שבת, או סבין שמלאכה זו מותרת, וזה מתעסק בהגבהה היה ולא בתמיהה,

[אבל אם נתכוין] לחתוך את התלוש, וחתך את המחובר, רבא אמר פטור, אביי אמר חייב,

[וימפרש] רבא אמר פטור, דהא לא נתכוון לחתיכה דאיסורא בשגגת שבת או בשגגת מלאכה, אלא מתעסק בתמיהה היתר הוה, שידע [וידוע?] שהוא שבת וידע שחתיכת מחובר אסור,

אביי אמר, חייב, דהא קמייכוין לחתיכה בעלמא,

אמר רבא, מנא אמינא לה, דתניא, חומר שבת משאר מצות, וחומר שאר מצות משבת,

[רישא] חומר שבת משאר מצות, שהשבת עשה שתיים בהעלם אחד, חייב על כל אחת ואחת, מה שאין כן בשאר מצות כולה מפרש לה ואזיל,

[סיפא] וחומר שאר מצות משבת, שבשאר מצות שגג בלא מתכוין לקמן מפרש לה חייב, מה שאין כן בשבת:

אמר מר, חומר שבת משאר מצות, שהשבת עשה שתיים בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת, מה שאין כן בשאר מצות, היכי דמי,

אילימא דעבד קצירה ומחינה, דכוותה גבי שאר מצות אכל חלב ודם דומיא דטמיה וקצירה, שהן שני גופין, הכא תרתי מיחייב והכא תרתי מיחייב,

אלא שאר מצות דלא מיחייב אלא חדא, היכי דמי דפטור, דאכל חלב וחלב בהעלם אחד דכוותה גבי שבת, דעבד קצירה

אבני חן למסכת שבת

דף ע"ג ע"א

דהא לא קמיכוין לחתיכה דאיסורא, אבל נתכוון לזרוק שתיים וזרק ארבע, דארבע בלא תרתי לא מזורקא ליה זה שנתכוין לשתיים וזרק ארבע, נעשית ממשכח, דהא יש בכלל ארבע שמים, הלכך לאו מתעסק הוא אימא מודה ליה לאב"י [דחייב],

ואי אשמעינן בהא [נתכוון לזרוק שתיים וכו'] בהא קאמר רבא [דפטור], דהא לא קמיכוין לזריקה דארבע ונזיר מהני לא שם זריקה עלה, אבל כסבור רה"י ונמצא רה"ר דמכוין לזריקה דארבע אכל כסבור רשות היחיד הוא וכו' דמכוין לזריקה גמורה, אימא מודי ליה לאב"י [דחייב], צריכא,

תנן, אבות מלאכות ארבעים חסר אחת,

והוינן בה מנינא למה לי? וא"ר יוחנן שאם עשאו כולם בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת,

בשלמא לאב"י, דאמר כי האי גוונא [מתכוון לזרוק שתיים וזרק ארבע] חייב, משכחת לה להאי שנשכחה מורם כל הלכות שבת ממנו, ואפילו הכי משיבא ליה כדון שבת ושגגת מלאכות, למיזניה אכל מדא, כגון ידיע דאסורא שבת, וידע לה איסור מלאכות ידיע ליה לשבת באיסורין, וקא טעה בשיעורין שנתכוין לפחות מכשיעור, ועשה כשיעור, דלכולן יש שיעור,

אלא לרבא דאמר פטור, היכי משכחת לה דמיחייב שום אדם על כל מלאכה ומלאכה שזהעלם אחד, על כרחך בזדון שבת ושגגת מלאכות הוא דבעית לאשכוחיה, והכא דאיעלימו כולו מניה, מאי זדון שבת, איכא צמא ניכר לו שבת משאר ימים,

הניחא אי סבר לה כר' יוחנן דאמר, כיון שישגג בכרת אע"פ שהזייד בלאו, משכחת לה ידיע לה לשבת בלאו,

אלא אי סבר לה כרשב"ל, דאמר עד שישגוג בלאו וכרת, ידיע לה לשבת במאי?

ידיע לה בתחומין ואליבא דר"ע [וכן הוא לעיל סט., ע.]:

מתני': אבות מלאכות, ארבעים חסר אחת,

1. הזורע, 2. והחורש, 3. והקוצר,

4. והמעמר [שאסף גדולי קרקע תלושין במקום חבורן. יבין], 5. והדש [דורם וכדומה להוציא הגרעין מן הקש,

6. והזורח [וויגרשאוולען] צרחת לרומ, 7. הבורר פסולת צדיק, 8. הטוחן,

אלא לאו רישא בעכו"ם, וסיפא בשאר מצות [פ'] הרישא והסיפא של הברייתא אינם מדברים באופן אחד],

ושיגג בלא מתכוין בשאר מצות [בסיפא] ה"ד, דסבור דשומן הוא ואכלו והיינו שגג דסבור שומן הוא, ולא נתכוין לאכול חלב וחייב, ואף על פי דמתעסק הוא לרבא, דהא לא מתכוין לאכילת איסור חייב, דאמר שמואל זכריות (פרק רביעי יט:) בחלצים ועריות מתעסק חייב, שכן נהנה, משא"כ בשבת דפטור אכל בשבת פטור, דלא נהנה, דנתכוון לחתוך את התלוש וחתך את המחובר פטור, והיינו סיעתא לדידיה [לרבא דאמר מנא אמרינא לה, ומביא ברייתא זו], דאמר נתכוין לחתוך את התלוש וחתך את המחובר פטור,

ואב"י אמר לך, לעולם כי האי גוונא אף בשבת חייב, דלאו מתעסק הוא, שגג בלא מתכוין ה"ד והיכי דמי מתעסק דשאר מצות חייב?

שהיה חלב נימות דסבור רוק הוא, ובלעו דלא חיוני לאכילה, דרוק לאו צר אכילה הוא אלא בליעה, דכתיב (איז 1) עד בליע רוק, ועלמה צידו אכילה, דהא לא חיוני לאכילה, ודכוותיה דשבת דפטור [בדממשך],

משא"כ בשבת דפטור, דנתכוון "להגביה" את התלוש וחתך את המחובר ועלמה צידו חסירה, פטור,

אבל נתכוון לחתוך את התלוש, וחתך את המחובר חייב:

איתמר, נתכוון לזרוק שתיים, וזרק ארבע, רבא אמר, פטור, אב"י אמר, חייב,

רבא אמר פטור, דלא קמיכוין לזריקה דארבע ויהא שוגג בשבת או במלאכה, אכל זה אינו שוגג לא בשבת ולא במלאכות, אלא מתעסק בדבר אחד של היסור, ועלמה צידו איסור, אב"י אמר חייב, דהא קמיכוין לזריקה בעלמא,

[ואומר עוד דין] כסבור רשות היחיד, ונמצאת רשות הרבים, רבא אמר פטור, ואב"י אמר חייב,

רבא אמר פטור, דהא לא מיכוין לזריקה דאיסורא, ואב"י אמר חייב, דהא קא מיכוין לזריקה בעלמא,

וצריכא לאיפלוגי בכולהו, אף על גב דדמי להדדי, דאי אשמעינן קמיינא [נתכוון לחתוך את התלוש וכו'] בההוא קאמר רבא [פטור],

אבני חן למסכת שבת

39. המוציא מרשות לרשות,

הרי אלו אבות מלאכות ארבעים חסר אחת:

דף ע"ג ע"ב

נב: מנינא למה לי ליתני אבות מלאכות הזורע והחורש כו' ואנא חזינא אי ארבעין נינהו? א"ר יוחנן, וצא להדיעך שאם עשאו כולם בהעלם אחד שאם נתעלמו כל הלכות שבת ממנו, חייב על כל אחת ואחת [לשון זה יש 9 פעמים בש"ס] חייב כמה חטאות עליו:

[שנינו במשנתנו] הזורע והחורש: מכרי מכרי מכרי חרשי חרשי חרשי ברישא, ליתני חורש, והדר ליתני זורע?

תנא בארץ ישראל קאי [שהקרקע] קשה היא, ואין יכול לסקות בלא חרישה **זורעי ברישא והדר כרבי** ואשמעינן דהא נמי [שהרישה שלאחר זריעה, אינה בכלל זריעה אלא] חרישה היא [ויהיה נפק"מ אם עשה גם מלאכה אחרת של חרישה בהעלם אחד, שאינו חייב אלא חטאת אחת על שניהם],

תנא, הזורע, והזומר [nip, prune], **והנוטע, והמבריק** [שכופה ראש נטיעה לתוך הקרקע, ונעשה לשני נטיעות], **והמרכיב** [ענף לתוך אילן], **כולן מלאכה אחת הן** דזומר נמי לנמוצי אילנא הוא, ונפקא מינה דאי עבד ליה כולן כהדי זורע, לא מיחייב אלא חדא, דהעושה מלאכות הרבה כו', זורע אב מלאכה, ונוטע נמי אב מלאכה הוא, דהיינו זורע, אלא שזה צורעים וזה צאילנות, וכן מבריק ומרכיב [הם אבות], אבל זומר חולדה,

מאי קמ"ל? [הא קמ"ל], העושה מלאכות הרבה מעין מלאכה אחת, אינו חייב אלא אחת,

א"ר אחא, א"ר חייא בר אשי, א"ר אמי, זומר חייב משום חולדת נוטע לנמוצי עבד, **והנוטע** גופיה [חייב משום נוטע], וכן **והמבריק והמרכיב חייב משום זורע** כלומר אינה נמי זורע הן, זה [זורע חטין וכדומה] אב צורעים, וזה [המבריק והמרכיב] אב צאילנות,

משום זורע אין, משום נוטע לא אמצריך ואמרכיב קאי [ואם עשאו בהעלם אחד אם זורע יהיה חייב שתיים, משום זורע ומשום נוטע, והלא לא נמנה בל"ט מלאכות רק "הנוטע" זורע בכללה?]

אימא אף משום זורע דהך זריעה צאילנות, ואי עבד ליה כהדי זורע, מיחייב חדא וכו' לא,

אמר רב כהנא, זומר להנמיח הגפן וצריך לעצים להסקה, משום דלריך להס הוא חולדה דקולר, דלריך נמי לקולר, **חייב שתיים, אחת משום קוצר, ואחת משום נוטע,**

9. **והמורקד** צנפה, ובגמרא פריך הני כולהו חדא היא, דלהפריש פסולת ממון אוכל נעשות שלשתן [היינו זורה היינו בורר היינו מורקד],

10. **והלש**, 11. **והאופה** לא היה צמסן # [ולחם הפנים לא היה בבנין המשכן אלא בעבודת המשכן], ללא שייך אלא צפת, ופת לא שייכה במלאכה המשכן, אבל כולהו קמייחא הואי צמסמנין של צבע תכלת וארגמן ותולעת שני, ובגמרא פריך דצדיק תנא מצטל דהוי צמסמניס, ונקט אופה, ושעורן של אלו כגורגרת, חוץ מחורש דככל שהוא, לקמן בפרק הבונה (שבת קג.),

12. **הגוזז את הצמר** וכל שאר מלאכות שייכי בצמר של מלאכה המשכן, 13. **המלכנו** מכנסו צנפר, 14. **והמנפצו** קרפיו"ר בלעז (ובמשמעו לסרוק, לנפץ צמר), 15. **והצובעו,**

16. **והמוותה**, 17. **והמיסך** אורז"ר (ובמשמעו לערוך את חוטי השתי), 18. **והעושה שתי בתי נירין** לנ"ש (והם חוטי השתי או בתי חוטי השתי) שנתן שני חוטין בתוך הבית ניר, ובגזוז ובמלכנו וכולהו אינן מפרש שעורן לקמן, בפרק האורג [צריך לפרש למה פירש כאן, ובאורג, ובפוצע, ובתופר, ובכותב, שיעור טפי מבשאר? תוס'], 19. **והאורג שני חוטין**, 20. **והפוצע** מנתק **שני חוטין** פעמים שש בשני חוטין יותר מדאי, ומנתק מהן ומקלישן לזורך, והני כולהו ממיסך ואילך עד קושר ומחיר שייכי ציריעות, ולקמן מפרש מאי קושר ומאי מחיר איכא,

21. **הקושר**, 22. **והמתיר,**

23. **והתופר שתי תפירות**, 24. **הקורע** ציריעות הוא **על מנת לתפור [שתי תפירות]** פעמים שהנקב עגול ואינו יכול לתפורו יפה אלא אם כן קורעו, כדמפרש בגמרא, אבל קורע שלא לתפור לא הוי צמסן,

25. **הצד** אם ה' צבי וכל מלאכה עורו נוהגת בתחשים למשכן בערומויהן, 26. **השוחרטו**, 27. **והמפשיטו**, 28. **המולחו** לעור, 29. **והמעבד את עורו**, 30. **והממחקו** מגרר שערו, 31. **והמחתכו** מקצטו ומחתכו לנציעות וסנדלים,

32. **הכותב שתי אותיות** 33. **והמוחק, על מנת לכתוב שתי אותיות** כותב ומוחק לקמן (שבת קג.): מפרש למאי מיציעא למשכן שכן רשמיין על קרשי המשכן לידע איזה בן זוג, וכותב אות צו ואות צו, ומוחק, פעמים שטעה [מכאן רואים שלטעו' ת' הוא דבר טבעי שאי אפשר בלעדה, ולכן הוא נמנה בתוך "מלאכות" שהיו במשכן, שזה חלק בלתי נמנע בבנין],

34. **הבונה** 35. **והסותר,**

36. **המכבה**, 37. **והמבעיר** מכבה ומבעיר צאש שמחת הדוד של סממנין,

38. **המכה בפטיש** הוא גמר כל מלאכה, שכן אומן מכה בקורנס על הסדן להחליקו בגמר מלאכה, ומתניחין נמי לא מיחייב ליה, אלא בגמר מלאכה,

אבני חן למסכת שבת

[שנינו במשנתנו] והמעמר: אמר רבא, האי מאן דכניף מילחא במלחא שצבר מלח ממשרפות מים, דמתרגמינן חריזי ימא (יהושע יא) שממשיך למוכו מים מן הים, והחמה שורפתו, והן נעשין מלח, ואותו חריץ קרי מילחמא, חייב משום מעמר שאף הוא כמאסף בשבילין הוא,

אביי אמר, אין עימור אלא בגידולי קרקע:

[שנינו במשנתנו] והדרש: תנא הדרש, והמנפץ פשמן בגבעולין [מן הגבעולין. דס"ה] והמנפץ [מלשון המנפץ], # [וצ"ע דלא מצינו לשון המנפץ בשום מקום] [to beat] למר גפן נקשם בדר"ם הביא גירסא "נקש" ועוד גירסא "נקשה" # ולא ידעתי פירושה, אבל כנראה הכוונה על הכלי שמנפצין בה את גרעיני הצמר גפן] כדרך האומנין, וזמר גפן גידולי קרקע הוא, להכי קרי ניפוט דליה מולדה דדש, שמפרק גרעינין ממנו, ולא קרי ליה מולדת מפני דלמר, כולן מלאכה אחת הן:

46%

[שנינו במשנתנו] הזורה הבורר והטוחן והמרקד: היינו זורה [מוציא המין מן הגרעינים ע"י שזורקה לארץ], היינו בורר, היינו מרקד [את הקמח להוציא הסובין] היינו כמו פי ניסו [באן מקור לפירוש המלה "היינו"], כלומר דמפליג להו תנא דמתניסין לתלם, והלא כולן מלאכה אחת הן, דמפריש אוכל מן הפסולת?

אביי ורבא דאמרי תרווייהו [לשון זה 37 פעמים בש"ס, ועוד 5 פעמים "תרווייהו"], [בוה אמרי תרווייהו, אבל מיד פליגי למה לא חשיב כותש], כל מילתא דהויא במשכן,

דף ע"ד ע"א

אע"ג דאיכא אחרימי צהדה דדמיא לה, חשיב לה כשצניהו לתרווייהו כאבות, ואף על גב דחלד נינהו,

ול"חשב נמי כותש חטין צמחשת, להסיר קליפתן, דהוא צמקדש צממנין, אלא לאו, משום דדמיא לדש לא חשיב לה, דהא נמי מיפרקה מלבוש היא?

אמר אביי, שכן עני אוכל פתו בלא כתישה לך, אף על גב דהוא צמקדש, ואז מלאכה היא, כיון דתנא ליה דש, לא תנא לה [כותש], חורה, וצורה, ומרקד, סידורא דפת נינהו [כ"ה לקמן בעמוד ב'], וכיון דהו [פי' מבשל היה במקדש, ותנא אופה משום מבשל, אבל אופה לא היה בבנין המקדש כדאמר לקמיה] צמקדש, והכא אחמיל כסידורא דפת, מנינהו, כדאמרינן גבי אופה, דהוה ליה למתני מבשל, ולא אופה דלא הוה צמקדש, אלא משום סדורא דפת נקט ואמא, הואיל ואופה צפת כמבשל צממנין [פי' הגם

א"ר יוסף, האי מאן דקמל אספסתא שמת, וקוצרין אותו שלשה פעמים צהדה, וחוזר וצומח חייב שתיים, אחת משום קוצר, ואחת משום נוטע,

אמר אביי, האי מאן דקניב חומץ סילקא מרדין מן המחובר, וחוזרין וגדלן חייב שתיים, אחת משום קוצר, ואחת משום זורע:

[שנינו במשנתנו] והחורש: תנא החורש, והחופר [גומא], והחורין עושה חריצין צקרקע כולן מלאכה אחת הן אינו חייב אלא אחת דכולהו לרפויי ארעא עדידי,

אמר רב ששת, היתה לו גבשושית תל קטן וגמלה, בבית חייב משום בונה צבית שייך צנין, שממכין להשוות קרקעיתו, בשדה חייב משום חורש דמרפי ארעא,

אמר רבא, היתה לו גומא וטממה צעפר, בבית חייב משום בונה, בשדה משום חורש היינו חורש, שהעפר שמילאה בו הוה רפוי וטוב לזריעה, והשוה לקרקע להיות נזרע עם השדה,

אמר רבי אבא, החופר גומא בשבת, ואינו צריך אלא לעפרה לכסות זאפה, פטור עליה ואין כאן משום צנין צבית, דקלקול הוא, ולזריעה נמי לא חזיא, אבל אם היה צריך לה, חייב משום בונה,

ואפילו לרבי יהודה צפרק המנניע (שבת נג:.) גבי מוציא את המט צמטה דאמר מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב עליה, ה"מ מתקן כמו מוציא את המט לקוצרו [לחון. רש"י], אינו צריך לגופה דהואלה, ולא למת, אלא לפנות ציתו, והואלה הצריכה לגופה, כגון שהוא צריך לחפץ זה צמקוס אחר, האי מקלקל הוא את ציתו:

[שנינו במשנתנו] והקוצר: תנא, הקוצר [את התבואה], הבורר [את הענבים], והגורר צממרים, והמסיק צומים, והאורה צמאנים, כולן מלאכה אחת,

אמר רב פפא, האי מאן דשדא פיסא לדיקלא זרק פיסת רגבים לדקל, ואתר תמרי השייר התמרים, חייב שתיים, אחת משום תולש מולדה דקוצר, ואחת משום מפרק מולדה דש, שמפרק תבואה משבליה, לשון פורק מן החמור דשקארגי"ר צלעו (לפרוק משא לעקור דבר ממוקביו) רצינו לוי, וגם צמחשת רצינו משולם הגאון מנאחי כן, ואף זה מפרק התמרים מן המכבדות,

רב אשי אמר, אין דרך תלישה בכך, ואין דרך פריקה בכך על ידי זריקה, אלא או ציד או ככלי, ותולש כלאחר יד הוא, ופטור:

אבני חן למסכת שבת

ככלי, ובתמחוי [plate, tray] לא יברור, ואם בירר פטור אבל אסור מותר לכתחלה לא היו דדמי לברירה, וחייב מטעם לא היו דכלאמר יד הוא, דעיקר ברירה צנפה וכברה, אבל ציד לא דמי לצורר כלל,

ובנפח ובכברה לא יברור, ואם בירר חייב חטאת,

מתקיף לה רב המנונא, מידי קנז ותמחוי קתני הוא הדין נמי דפריך מידי נפה וכברה קמני, אלא חדא מנייהו נקט?

אלא אמר רב המנונא, בורר ואוכל אוכל מתוך הפסולת לא דרך ברירה היא [תוס'], בורר ומניח אוכל מתוך הפסולת, פסולת מתוך אוכל לא יברור, ואם בירר חייב חטאת,

מתקיף לה אביי, מידי אוכל מתוך פסולת קתני?

אלא אמר אביי, בורר ואוכל לאלתר [שהוא דרך אכילה, ולא דרך מלאכה], ובורר ומניח לאלתר לאכול לאלמא, שאין זה דרך צוררין, ולבו ביום לא יברור, ואם בירר נעשה כבורר לאוצר להנניע וחייב חטאת [פ' דבורר אינו חייב אלא אם עשאה בדרך מלאכה, ובלא"ה הוי כאילו מטלטל האוכל ממקום למקום],

אמר רבנן קמיה דרבא [את דברי אביי], אמר להו [רבא לרבנן] שפיר אמר נחמני אביי,

היו לפניו שני מיני אוכלין, ובירר ואכל ובירר והניח, רב אשי מתני פטור, רבי ירמיה מדיפתי מתני חייב,

[ומקשה] רב אשי מתני פטור, והא תני [והתניא] לעיל חייב ואי צבור ומניח לאלתר מותר לכתחלה היא, ופטור אבל אסור ליכא?

לא קשיא הא בקנז ותמחוי, הא בנפה ובכברה,

כי אתא רב דימי אמר, שבתא דרב ביבי הואי הגיע יומו להיות עומד ומשמש על התלמידים ואיקלעו רבי אמי ור' אסי, שדא קמיייהו כלכלה דפירי ולא רצה לצבור האוכל מתוך העלין, ולתם לפני כל אחד ואחד, אלא שטמן והם נוטלים ואוכלים, ובשטמא זה נפרש האוכל מאליה, ולא ידענא אי משום דסבר אוכל מתוך פסולת אסור, אי משום עין יפה הוא דמכוין,

חזקיה אמר [חזקיה. ד"ס], הבורר תורמוסים מתוך פסולת שלהן לאחר ששלקן, הוא צורר אוכל מתוך הקליפה, חייב,

שאופה לא היה במשכן, כיון דמבשל היה, וגם אופה בכלל מבשל, ולכן מונה כל הסדר של אפיית הפת,

אבל כמישה, עשירים הוא דלתמי [ברותחין, להפריד הקליפה] וכמשי לעשות סלת נקיה, אבל עניים לא טרמי [אלא מוחנין את החיטין עם קליפתן], הלך לא מנא לה, ומיהו, ודאי אב מלאכה היא, וכלל דש היא,

רבא אמר, הא מני רבי היא דליף לקמן צפרק הזרק (15): דברים, הדברים, אלה הדברים למניינא, דאמר אבות מלאכות ארבעים חסר אחת, ואי חשיב כותש הויא ליה ארבעים,

ולפוק חדא מהנד או זורה או צורר או מרקד דהווי מלא, ליפוק מנייהו מלא ולעייל כותש ולימני הך, דהכי עדיף למיתני טרמי מהא [זורה, בורר, מרקד], וטרמי מהא [דש, וכותש], מלמיתני ולמיכפל מלמא זימני צחדא, ואיכא חדא דלא כפיל ציה מידי?

אלא מחוורתא כדאביי [שכן עני אוכל פתו בלא כתישה]:

ת"ר, היו לפניו מיני אוכלין גרסינן, ולא גרסינן שני, בורר ואוכל בורר ומניח [פ' לצורך אחרים. תוס'], ולא יברור לקמיה [פ' מיד] פריך מאי קאמר, צרישא מנא צורר והדר מנא לא יברור, ואם בירר חייב חטאת,

מאי קאמר? אמר עולא, הכי קאמר, בורר ואוכל לבו ביום, ובורר ומניח לבו ביום, ולמחר לצורך ממר לא יברור, ואם בירר חייב חטאת,

מתקיף לה רב חסדא, וכי מותר לאפות לבו ביום, וכי מותר לבשל לבו ביום והכי נמי [בורר] אב מלאכה היא, כיון דאמרת ולמחר חייב מטעם?

אלא אמר רב חסדא, בורר ואוכל פחות מכשיעור פחות מכרוגמר, בורר ומניח פחות מכשיעור, וכשיעור לא יברור, ואם בירר חייב חטאת,

מתקיף לה רב יוסף, וכי מותר לאפות פחות מכשיעור נהי דחיוז מטעם ליכא, איסורא מיהא איכא, דקיימא לן חזי שיעור אסור מן התורה, צפרק צתרא דיומא (עד), והידי קתני צורר לכתחלה?

אלא אמר רב יוסף, בורר ואוכל ביד, בורר ומניח ביד,

[אבל] בקנזן כלי עץ, שעושין כעין צינור רחב מלאחריו, וקצר מלפניו, ובעלי מטבע [?] עושים אותו, והצורר צו קטנית, טמן קטנית במקום הרחב ומנענעו, והקטנית מפני שהוא סגלגל [עגול] מתגלגל ויורד דרך פיו הקצר, והפסולת נשאר

אבני חן למסכת שבת

לימא קסבר חזקיה, אוכל מתוך פסולת אסור? שאני תורמוסים [lupine],

דף ע"ד ע"ב

דשלקי ליה שבעא זימני למתקן [ראה ביצה כה: אמר הקדוש ברוך הוא, אפילו בתורמוס הזה, ששולקין אותו שבע פעמים ואוכלין אותו בקנח סעודה לא עשאוני בני], ואי לא שקלי ליה לאוכל מתוך הפסולת, מתוך שהוא רך וימוק [וימוק. דס"ה] על ידי ששלק הרבה, בסרח והלך אוכל נמי, כל זמן שמתורב צו הו כפסולת, ומיהו אוכל הוא, וממירין עליה למיהו ההוא דשקיל וכפסולת מתוך אוכל דמי,

[בורר זה שונה, דבכל מקום בורר הפסולת כדי לתקן האוכל, אבל כאן בורר האוכל כדי שלא יתקלקל, וכשמוציא האוכל הוי כאילו בורר ומפריש הפסולת והתקלקל מן האוכל. בדרך אפשר],

ולי נראה, הצורר תורמוסין מתוך פסולת שלהן משלקן פעם אחת, ממרקין [ממרקן. דס"ה] ומערין אותן המים, וצורר הממולעות שלהן, כמו שעושין לפולין, וכן בכל פעם ופעם, וזה צורר האוכל ומניח הפסולת, ואי לא שלקי ליה מסרח גרסינן, הלכך משלקים פעמים ושלש שכיז ליה פסולת, הואיל ואי שציק להו הכי, דלא הדר שציק להו מסרחי, וכשהוא נוטלין מתוך שאר מינין גרועין המעורבין צהן, כפסולת מתוך אוכל דמי, דהנהו שאר מינין לא מסרחי, דגמר להו ציטלייהו פעם ראשונה ושינה, ורבינו הלוי גרים, ואי שקילי ליה מסרח, כשנוטלי נימוח צין אלצעותיו וגמאם, הלכך, ההוא דשקיל הוי כפסולת, והנשאר הוי אוכל עד שחזר ונוטלו:

[שנינו במשנתנו] והטוחן: א"ר פפא, האי מאן דפריס [מחתך לחתיכות קטנות] [chops] סילקא [beets] צמ"ס גרסינן, ולא צמ"ך, כדפריש בהעור והרוטב (חולין כז). מאי קיפה פירמא, מינצ"ר צלעו [ש. נמ"י] מחתכו הדק, חייב משום טוחן [דוקא בסילקא שייך טחינה אבל שאר אוכלין שרי. תוס''],

אמר רב מנשה, האי מאן דסלית [cuts chips] סילתי עניס דקיס להצטיר אש, חייב משום טוחן,

אמר רב אשי, אי קפיד אמשחתא לחותמן צמדה, חייב משום בוחתך העור מקצו צמדה:

[שנינו במשנתנו] והלש והאופה: אמר רב פפא, שבק תנא דידן בישול סממנין דהוה במשכן, ונקט אופה דלא שייך צמלכת המשכן כלל?

תנא דידן סידורא דפת שהתחיל צו נקט ואופה צמקוס צשול דסממנין הוא, דהוא צישול דפת,

אמר רב אחא בר רב עזריא, האי מאן דשדא שהשליך סיכתא יחד לח לאתונא לתנור חס ליצשו, שימקשה, חייב משום מבשל,

פשיטא ! מהו דתימא לשרורי מנא קא מיכוין לחזק, ואין כאן צישול, קמ"ל דמירפא רפי [שמתחלה רפי, וזה בישולין] על ידי חוס האור, והמים צצמכו יוצאין [ורפי], והדר ולאחר שצלאו מימיו קמיט [ו. ר"י מלוניל] מתקשה, וכי רפי צרישא הוי צישול (ו. דס"ה, נמ"י) [לשון דומה לזה בריש פרק אלו עוברין פסחים מב, דקמיט מרפי ליה, ורפי מקמיט ליה],

אמר רבה בר רב הונא, האי מאן דארתח כופרא שהמיק זפת חייב משום מבשל,

פשיטא ! מהו דתימא כיון דהדר ואיקושא חזר ומתקשה אימא לא, קמ"ל,

אמר רבא, האי מאן דעבר חביתא של חרס, חייב משום שבע חטאות,

1. טוחן הרגצים ושוחקן הדק, הוי טוחן,
2. וצורר הצורות הגסות מחוכן, הרי שמים,
3. ומרקידן צנפה,
4. ומגבל הטיט, דהיינו לש,
5. וממרח הטיט כשעושה הגולם שיהא חלק, הרי ממחק,
6. ומצטיר את האור צכצשן,
7. ומצטרו צתוכו הרי מצשל,

חיוצא דחופר ליכא, דאינו צריך אלא לעפרה,

[ואם עשה] תנורא [תנור של חרס], חייב משום שמונה חטאות דלאחר שצטרו צכצשן הוא טח עליו טפילה שיהא עז וחזקו מתקיים, והוא גמר מלאכתו, ואמרינן לקמן (שבת עה:): כל מידי דהוי גמר מלאכה, חייב משום מכה צפטוש,

אלא גבי חבית ליכא משום מכה צפטוש, דמאליה נגמרה מלאכתו צתנור,

אמר אביי, האי מאן דעבר חלתא כוורת של קיס, חייב אחת עשרה חטאות,

1. וזמר הקנים והוא צריך להם, חייב משום קוץ,
2. ומשום נוטע,
3. אספס יחד, הרי זה מעמר,
4. צירר יפות, הרי זה צורר,
5. החליקן, הרי זה ממחק,
6. עשאן דקות מאחת שמים או שלש, הרי זה טוחן,

אבני חן למסכת שבת

משום גוּזוּ, קוּטֵם חַיִּיב מִשּׁוּם מַחֲתֵךְ דִּקְפִּיד לַחֲמוּךְ עַד מִקּוֹם שֶׁהוּא רָאוּי, וְגַם מִן הַקֵּנָה אֲרוּגָה כּוּצָעִים, וְעוֹשֶׂה כּוּצָעִים מִכִּנְפֵי עוֹף בָּלָא שִׁיעָר, כְּמוֹרְטוֹ חַיִּיב מִשּׁוּם מִמְחָק דִּמְנָן גְּזֵי עוֹר הַמִּמְחָקוֹ:

[שנינו במשנתנו] הקושר והמתיר: קשירה במשכן היכא הוא? אמר רבא, שכן קושרין בידות אהלים נועזים ימדות בקרקע, כדכתיב ימדות המשכן, וקושרין הידיעות בהן במיתריהם,

(קושרים) [א"ל אביי], ההוא קושר על מנת להתיר הוא ובי האי גוונא פטרינן ליה לקמן, דמנן כל קשר שאינו של קיימא, אין חייבין עליו?

אלא אמר אביי, שכן אורגי יריעות שנפסקה להן נימא קושרים אותה,

א"ל רבא תרצת קושר, מתיר מאי איכא למימר? וכי תימא דאי מתרמי ליה תרי חוטי קיטרי בהדי הדדי בשני חוטין זה אל זה, שרי חד לאחר אריגתן מתיר האחד, מפני שבולטין ונראין וקטר חד כלומר מניח כמו שהוא,

השתא לפני מלך בשר ודם אין עושין בן שכשמתירו נראה הנקב יצריעה, שחוטיה היו כפולין ששה, והיו גסין, לפני מו"ה הקב"ה עושין, ומתחלה [בשעת האריגה] היו זריזין בך, וכי מתרמו לה תרי קיטרי, קושרין האחד [פי' מניחין קשר אחד, אבל החוט השני שנקרע, מסידין אותו רחוק מקשר זה, ומכניסין חוט חדש ארוך, וקושרין אותו רחוק מקשר הראשון], ונותקין החוט השני מלמטה ולמעלה, ומספקן בחוט ארוך, וקושרין [אותו]. דס"ה] למעלה ולמטה [ונמצא ששני הקשרים רחוקים מקשר הראשון], ואין שם שנים קשרים סמוכין?

אלא אמר רבא, ואיתימא רבי עילאי, שכן צדי חלזון לצבוע התכלת בדמו, והוא כמין דג קטן, ועולה אחת לשבעים שנה קושרין ומתירין שכל רשתות עשויות קשרים קשרים, והן קשרי קיימא, ופעמים שזריך ליטול חוטין מרשת זו ולהסויף על זו, ממיר מכאן וקושר מכאן:

[שנינו במשנתנו] והתופר שתי תפירות: והא לא קיימא הכי, וכיון דלא קיימא, לאו מלאכה היא? אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן, והוא שקשרן שקשר שני ראשי החוט:

[שנינו במשנתנו] הקורע על מנת לתפור: קריעה במשכן מי הוה? רבה ורבי זירא דאמרי תרוייהו,

דף ע"ה ע"א

שכן יריעה שנפל בה דרנא חולעת, ומנקב[ת. דס"ה] צו נקב קטן ועגול קורעין בה, ותופרין אותה וצריך לקרוע למטה ולמעלה את הנקב שלא

7. חתכן צמדה, הרי זה מחתך,

8. הסך השמי, הרי זה מוסך,

9. ארג אחת למעלה ואחת למטה כדי להעמידו, הרי עושה שמי צמי גרין,

10. ארג הרי זה אורג,

11. חתך לאחר אריגתה כדי להשוותם, הרי זה מכה צפטיש,

כדאמרינן לקמן [ע"ה]: האי מאן דשקיל אקופי מגלימני, חייב משום מכה צפטיש, הרי אחת עשרה,

ואי חייטיה לפומיה לעשות לה שפה חייב שלש עשרה חטאות הוסיף כאן מופר וקושר, שזריך לקשור לאחר התפירה,

ומשום צונה ליכא לחיוביה, לא בחצית ולא בתנור ולא בכורות, דאין צנין בכלים [ראה תוס' שחולקין על זה], מפשיט ליכא למימר בקנים, דאין הפשטה חלה בעור,

ויש מפרשים שקודם [drill] נקדים בעץ, שמוחזין בו ראשי הקנים של שמי [של הבורות], ומחייב ליה משום עוון, ולא נהירא לי, דהויא טחינה מלאכה שאינה זריכה לגופה היא, ועוד לי לפרש שעושה אותן דקות, והיו כמאן דסליט סילתי:

[שנינו במשנתנו] הגוזז את הצמר והמלכנו: אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן, המוזה צמר שעל גבי בהמה בשבת # [פ"ו וע"י] שסורק הצמר כדי לעשות ממנה חוטין נחלש הצמר מן הבהמה], חייב שלש חטאות, אחת משום גוּזוּ [פי' ואף שאינו גוזז בכלי], ואחת משום מוּנֵפֶץ [פי' סורק], ואחת משום טוּוּיָה,

רב כהנא אמר, אין דרך גזיזה בכך, ואין דרך מנפץ בכך, ואין דרך טווי בכך,

ולא, והתניא משמיה דרבי נחמיה, שטוף בעזים [שטוף במים צנור ליפנות, והצמר נחלש מזה]. רש"י חולין קלו], וטוּוּיָה בעזים קרא קדריש טוּוּיָה אחת העזים (שמות לה) צגופן של עזים משמע, אלמא טוּוּיָה על גבי בהמה שמה טוּוּיָה?

חכמה יתירה שאני כדכתיב וכל אשה חכמת לב, אלל להדיוט אין דרכו בך, והיו כללם יד [והעושים אותם במלה דעתם אצל כל אדם, כדאמרינן בהמצניע [לקמן צב:] גבי אנשי הוצל. תוס'],

תנו רבנן, התולש את הכנף נוטה גדולה מן כנף העוף, והקוטמו לאחר שתלשו חותך ראשו שהוא דק, וראוי להניחו בכר וכסת והמורטו ללד זכר שהוא קשה מורט שערו מכאן ומכאן, ומשליך הקנה, ונותן השיער בכר וכסת, חייב שלש חטאות,

[מפרש הג' חטאות] (ו)אמר ר' שמעון בן לקיש, תולש חייב

אבני חן למסכת שבת

מהא המפירה עשויה קמטין קמטין,

פעל ה' ל' יביטו ומעשה ידי ל' א' ראן,

אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב, @ הני תלת שמעתתא שמעיהו (מר) [רב] וזעירא מרז כי הדדי וגרסינהו,

1. המותח חוט של תפירה בשבת נגד המפור ועומד, והניח המוט ארוך, ונתפרדו שתי חתיכות הצגד זו מזו במקל, ומוטי התפירות נמשכין, ומוטת את ראשי המוט, להדק ולחצר (המחיות). נמ"י] זו היא תפירה, ו חייב חמא,

2. והלומד דבר אחד מן המגוש מין הממשיכו לעבודה זרה, אפילו דבר מורה אסור ללמוד ממנו, חייב מיתה # [לשון זה נמצא הרבה בש"ס, והכוונה שהוא חמא גדול],

3. והיודע לחשב תקופות ומזלות ואינו חושב, אסור לספר חימונו # [אסור לומר דבר בשמו, ואומר כן להדגיש גודל החסרון של אדם זה],

מגושא [אמגושא] דאמרין ככל דוכתא [לשון אמגושא: יומא לה, ב"ב נח, סנהדרין לט, חולין סב:] רב ושמואל פליגי ציה, חד אמר חרשי מכשף, וחד אמר גרופי מין האדוק בעבודה זרה, ומגדף ממיד את השם, ומסית [את. א. דס"ה] אנשים לעבודה זרה # [וצ"ע אם יש איזה שייכות בין מה שהוא מגדף למה שהוא מסית? או אם ע"י הגידוף הוא מסית?],

תסתיים דרב דאמר גרופי, דאמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב [אבל שמואל לא מצינו שיאמר כן], הלומד דבר אחד מן המגוש חייב מיתה,

[דברים יח ט פי אתה בא אל־הארץ אשר־ה' אל־ה'ך נתן לך ל־א־תלמד לעשו'ת בתו' עֲבַת־הגו'ים הָהֵם: י ל־א־יִמָּצָא בָךְ מַעֲבִיר בְּנוֹ יוֹבְתוֹ כָּאֵשׁ קָסָם קְסָמִים מָעוֹ יֵן וְיִמְנָשׁ וְיִמְנָשׁ],

[ומזה תסתיים דרב אמר גרופי] דאי ס"ד חרשי וטעמא משום דכתיב לי ל־א־יִמָּצָא בָךְ [מַעֲבִיר בְּנוֹ יוֹבְתוֹ כָּאֵשׁ קָסָם קְסָמִים מָעוֹ יֵן וְיִמְנָשׁ "וְיִמְנָשׁ"] וגו' וקא חשיב מכשף, ו חבתיב לעיל מיניה דברים יח ט ל־א־תלמד לעשו'ת כדי שמעשה, אבל אתה למד להבין ולהורות שמוכל לעמוד בהן, ואם יעשה נביא שקר לפניך, שמצין [מצחין. דס"ה] שהוא מכשף,

תסתיים דגרופי הוא, הלכך כל דבריו דברי (עבודה זרה) [מינות. דס"ה], והסתלק מעליו שלא ישאך,

אר"ש בן פזי, א"ר יהושע בן לוי, [ורב"ל אמרה] משום בר קפרא, כל היודע לחשב בתקופות ומזלות ואינו חושב, עליו הכתוב אומר, ישעיה ה יב וְהָיָה כִּי יִבְּלֵ תָךְ וְחִלְיִל לְיִינן מִשְׁתִּיקָה וְאֵת

א"ר שמואל בר נחמני, א"ר יוחנן, מנין שמצוה על האדם לחשב תקופות ומזלות, שנאמר דברים ד ושמתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים, איזו חכמה ובינה שהיא לעיני העמים, הוי אומר זה חישוב תקופות ומזלות,

שמכמה היכרת היא, שמראה להם סימן [פי' ראיה והוכחה] לדבריו, צהילוך החמה והמזלות שמעדין כדבריו [וכדמפרש שאומר להם לפי העתים דהיינו קיץ או חורף אומר להם אך יהיה, ואח"כ מוכיח להם שכן הוא], שאומר שנה זו גשומה והיא כן, שנה זו שמונה [חמה, hot weather] והיא כן, שכל העמים לפי מהלך החמה במזלותיה ומולדותיה, [תולדות העתים] במזל תלוי [ו. רע"י] הכל [תלוי] לפי השעה המתחלת לשמש כניסת החמה למזל [נאמרו מזל. רע"י] [פי' שהעתים הולכים לפי המזל שהחמה נכנסת בו בתחלת העת]:

[שנינו במשנתנו] הצד צבי וכו': ת"ר, הצד חלזון [שמדמה בא צבע תכלת], והפוצעו דומקו צידו שלא דמו, אינו חייב אלא אחת משום צידה, אצל אפניעה ליכא חיוצ [ברלקמיה שאין דרשה אלא בגדולי קרקע],

רבי יהודה אומר, חייב שתים, שהיה ר' יהודה אומר, פציעה בכלל דרשה שמפרק דמו הימנו, כמפרק מצוה מקשין שלה,

אמרו לו [חכמים לר' יהודה], אין פציעה בכלל דרשה,

אמר רבא, מ"ט דרבנן, קסברי אין דרשה אלא לגדולי קרקע,

ול'חייב נמי משום נטילת נשמה? אמר רבי יוחנן שפצעו מות [פי' שמת החלזון מעצמו לאחר שצדו, ואח"כ פצעו],

רבא אמר, אפילו תימא שפצעו חי, מתעסק הוא אצל נטילת נשמה כלומר לגבי נטילת נשמה, הוי מתעסק דדבר אחר, ולא הויא מלכת מחשבת, שאינו מתכוין שימות,

והא אביי ורבא דאמרי תרווייהו, מודה ר"ש בפסיק רישא ולא ימות?

שאני הכא, דכמה דאית ביה נשמה, טפי ניחא ליה שדס הקי טוב מדס המה, וכיון דכל עגמו מתכוין וטורח לשומרו שלא ימות צידו, אפילו מת אין כח אלא מתעסק, וכי מודה ר' שמעון צמדי דלא איכפת ליה אי מיתרמי, ומיהו איכיוני לא מיכוין,

[ולכן טפי ניחא ליה] כי היכי דליציל ציבעיה שמהא מראית צענו, כלולה:

[שנינו במשנתנו] והשוחרטו: שוחט משום מאי חייב שחיטה במלכת המשכן היכא [היא. דס"ה], ומאי עבדפה, אי מעורות אילים מאדמים, למה לי צהו

אבני חן למסכת שבת

שמיטה, צמיחה נמי סג?

מעבר, אלא דקא בעי ליה לאורחא שמואלה הרצה,

אבל לביחא, לא משוי איניש מיכליה עין # [בעין שאינו ראוי לאכילה, וצריך להבין מדוע נקט דוקא "עין" כדוגמא לדבר שאינה ראוי לאכילה]:

[שנינו במשנתנו] והממחקן והמחכתו: אמר רבי אחא בר חנינא, השף בין העמודים בשבת כגון עמודי אכסדראות שעושים חלונות חלונות, וסמכין בחלונות [אולי צ"ל החלונות ?] בין עמוד לעמוד, והשף שם צקרקעית הצנין ששענין עליו [החלונות] [שצניקין. ר"ן ולא גרס "ששענין עליו"] כדי שיהא חלק [פ' קודם שמכנים החלונות בין העמודים מחליק את מקום מושב החלונות] חייב משום ממחק [והתוס' פירשו דשף העור על העמוד כדי להחליק],

אמר רבי חייא בר אבא, ג' דברים, סח לי רב אשי משמיה דרבי יהושע בן לוי,

1. המגדר [המגדר. ו'] ראשי כלונסות [בר"ה כב: כיצד משיאין משואות, מביאין כלונסאות של ארז] בשבת שהיו ראשיהן שוין ומדין [ו"ל הערוך ערך כלנס פ' עין ארוך כמין קנה של רומח. עכ"ל, אבל לא הבנתי למה צריך להיות חר ? ובדשעסטר פירש beam of the loom], חייב משום מחתך,

2. הממרח רטיה בשבת מחליק מחזות על המכה # [אולי יש אופן לעשות רטיה על מכה ע"י מירוח איזה דבר שנתקשה אח"כ על גבי המכה, והמירוח נעשית רטיה, שהרי על פי רוב או נותן רטיה עצמה, או ממרח איזה משיחה על המכה ואח"כ נותן עליה רטיה], חייב משום ממחק,

3. והמסתת את האבן לאחר שנעקרה מן הסר ומנצצה, מחליקה בשבת, חייב משום מכה בפטיש שהוא גמר מלאכה [מלאכה. דס"ה],

אמר ר' שמעון בן קיסמא, אמר רבי שמעון בן לקיש, הצר צורה בכלי כלי שעומד לכך לגאמו [שהכלי עומד לעשות בו צורות והכלי תהיה נאה] [להיות למו. הר"י מלוגיל, לפי גירסא זו קאי על הכלי, שהכלי תהיה לנ"י],

והמנפח בכלי זכוכית כשהוא נעשה על ידי נפוח [ניפוח. דס"ה] [והלשון צר"י מלוגיל, שהתך, וצניפוחו הוא נעשה מיד ואין צריך מיקון אחר], חייב משום מכה בפטיש,

א"ר יהודה, האי מאן דשקיל אקופי מגלימי ראשי חוטין המליון צירעה במקום קשורין [קשרים. דס"ה], כשניק [פ' גרע] זה חוט וקשרו, וכן קשין וקשרים דקין שנארגו זה בלא מחכוין, ונוטלין אותם ממנה לאחר אריגה גמר מלאכה הוא, ו חייב משום מכה בפטיש, והני מילי דקפיד

רב אמר, [חייב אף] משום צובע [לאו אשוחט דמתני' קאי דההוא פשיטא דלא הוי אלא משום נטילת נשמה, דצובע תנן בהדיא במתני', אלא אשוחט דעלמא קאי. תוס', פ' קאי על אדם השוחט בשבת שחייב גם משום צובע], ושמואל אמר משום נטילת נשמה,

דף ע"ה ע"ב

[ראה מהרש"א כאן ו"ל מכאן ועד סוף הפרק לא ראיתי להעלות על ספר מחידושי הלכות מפני שלא למדתי אז בישיבה בהיותי ביריד לובלין],

[ומקשה] משום צובע אין שזובע את הבשר של בית השמיטה, ולקמן מפרש אמאי מיכין לצובע, וצביעה הואי צמסין אכ מלאכה, משום נטילת נשמה לא דנטילת נשמה הואי צמסין צאילים מאדמים, ומחש וחלון?

אימא אף משום צובע ונפקא מינה לחיוביה חרמי,

אמר רב, מילתא דאמרי דבר חמיה אמרמי להזכיר צביעה צמסין, אימא בה מילתא צריך אני לומר זו דבר טעם דלא ליתו דרי בתראי וליחבו עלי, צובע צמ באי ניהא ליה להאי שומט צצביעה הבשר היינו חוכא, ואני אומר זו טעם,

ניחא [רוצה בעל הבהמה] דליתו [עם זאל ויד פארשמוך, שיתלכלך] בית השחיטה דמא שהא צבוע צמס, כי היכי דליחזוהו אינשי [שיראו בני אדם] שנשחטה היום [והוא בשר טרי], וליתו ליזבנו מיניה וימו ומצטו:

[שנינו במשנתנו] והמולחו והמעברו: היינו מולח והיינו מעבר אטו מליחה לאו צורך עיבוד הוא?

ר' יוחנן ור"ל דאמרי תרוייהו, אפיק חד מינייהו [פ' מן החשבון, אבל לא מן החיוב. חידושי הר"ן] ועייל שירטוט לפי שדך הרענין כשהוא צא למסו [לחתך את העור], משרטטו ממלה [אין זה מה שאנו קורין שירטוט, שזה בא לסמן שורות הכתיבה, אלא שירטוט זה בא לסמן מקום החיתוך] כפי מה שהוא רוצה להאריך ולהרמיק, ולקצר [קיצור יהיה היפוך ארוך, וגם היפך רחב] החיתוך, ואחר כך מעציר הסמן דרך השירטוט, וכן [שך עשו. ר"ן] צעורות המשכן כשחמסו,

אמר רבה בר רב הונא, האי מאן דמלח בישרא, חייב משום מעבר, רבא אמר, אין עיבוד באוכלין [אין להתיר מ כאן מליחת אוכלין דאסור מדרבנן מליחה בפרק שמונה שרצים [לקמן קח:] ואפילו ביו"ט אסור בפ"ק דביצה [יא.],

אמר רב אשי, ואפילו רבה בר רב הונא לא אמר [שחייב משום

אבני חן למסכת שבת

עלייהו:

לנרדך האדם, ומצניעין כמוהו כמות זה, כלומר שיש בו שיעור הראוי להצניעו, והוציאו בשבת, חייב חטאת עליו,

וכל שאינו כשר להצניע, ואין מצניעין כמוהו, והוציאו בשבת, אינו חייב אלא המצניעו אם נעשה חצי לאדם אחד, והצניעו, חייב על הוצאתו אם חזר והוציאו, אבל אם אחר אינו חייב עליו, דלגביה לאו מלאכה הוא:

נב: כל הכשר להצניע לאפוקי מאי? רב פפא אמר לאפוקי דם נדה, מר עוקבא אמר לאפוקי עצי אשרה,

מאן דאמר דם נדה אינו כשר להצניע כ"ש עצי אשרה דאסורי הגאס נינהו, ומאסר, ונרדך לאדון, מאן דאמר עצי אשרה, אבל דם נדה, מצנע ליה לשונרא,

ואידך, כיון דחלשא לא מצנע ליה המאכיל דם האדם לחמול נעשה חלש אותו אדם [אותו אדם חלש. דם"ה], [וראה נדה יז. תוס' ד"ה שורפן חסיד],

אמר רבי יוסי בר חנינא, האי דמנא כל הכשר להצניע, ויש בו שיעור שרוב בני אדם עשויין להצניע כשיעור זה, חייב כל אדם על הוצאתו, ואפילו אדם עשיר שאין שיעור זה חשוב לו, דלא בר"ש לקמן בהמניא [יין עו:],

דאי בר"ש, האמר לא אמרו כל השיעורין הללו, אלא למצניעיהן [פ' שכדי שיתחייב צריך זה האדם עצמו להצניעו, ולא די שיש אנשים אחרים שמוצניעים כשיעור זה], [ולא נאמרו שיעורין שבמשנה אלא למצניעיהן לבד, וחזר המצניע והוציאו חייב, אבל שאר כל אדם שהוציאו אינו חייב, וסבירא ליה לר' שמעון דמצניע עצמו צע"י שיעורא זוטא, וצציר מהא שיעורא לא מיחייב, כדאמרין בפרקין דלעיל (ע"ה): דלית ליה לר' שמעון כל שאין כשר להצניע ואין מצניעים כמוהו שיתחייב עליו מצניעו. רש"י לקמן עו:]:

[שנינו במשנתנו] וכל שאינו כשר להצניע:

דף ע"ו ע"א

א"ר אלעזר, הא דקתני מתניתין, דאינו כשר להצניע, והצניעו אחר, הוא [האחר] מתחייב על הוצאתו, וכל אדם פטורין, דלא בר"ש בן אלעזר [וצ"ע שהלא הוא גם דלא בר' שמעון? ואולי יש בוה חידוש יותר גדול דרשב"א מחמיר עוד יותר, אבל ר"ש מקיל ואומר שגם הוא עצמו אינו חייב אם הוציאו, ולכן אין כל כך חידוש שהמשנה אתיא דלא בר"ש. ועוד דכבר שמענו מרישא שהוא דלא בר"ש. ועדיין צ"ע. אח:],

דתניא כלל אמר ר' שמעון בן אלעזר, כל שאינו כשר

[שנינו במשנתנו] והכותב שתי אותיות: ת"ר, כתב אות אחת גדולה, ויש במקומה לכתוב שתיים פטור שנקרטי המשכן שמים היו כותבים, אחת בזו ואחת בזו, כדי לזווג כסופתים אותן, מחק אות גדולה ויש במקומה לכתוב שתיים, חייב שאין מלאכת מחיקה חשובה אלא על מנת לכמוה, והרי יש מקום לשמי אותיות,

אמר רבי מנחם בר' יוסי הא קא משמע לן, מאן מנא קמא [פ' תחלת הבריייתא, ת"ר כתב אות אחת גדולה וכו'] ר' מנחם צרבי יוסי # [הלשון ת"ק קשה כאן, שאין כאן חולק? אלא קורא לתחלת הבריייתא ת"ק כיון שנראה כאילו רבי מנחם בא לחלוק עליו, אבל זה אינו, וע"ז אמר שר' מנחם הוא הת"ק והוא ממשיך להוסיף על דבריו שאמר תחלה, וראה רש"י חולין קד:; כל האומר דבר בשם אומרו, והתנא שכת ולא הזכיר שמו בתחילה וחזר והזכיר שמו], וזה חומרו במוחק מבכותב:

[שנינו במשנתנו] הבונה, והסותר, המכבה, והמבעיר, והמכה בפטיש: רבה ור' זירא דאמרי תרוייהו, כל מידי דאית ביה גמור מלאכה, חייב משום מכה בפטיש:

[שנינו במשנתנו] אלו אבות מלאכות: "אלו" לאפוקי מדר"א דמחייב על תולדה במקום אב דהא חמין, דלא נמנו כאן אלא להודיענו מנין חטאות של העלם אחד, ותנא הרי "אלו" למעוטי שאם עשה תולדותיהם עמהן, דאינו מציא עליהן חטאת, ודלא בר' אליעזר דמחייב תולדותיה עם האב בכרימות:

[שנינו במשנתנו] חסר אחת: לאפוקי מדר' יהודה, דתניא ר' יהודה מוסיף את השובט משום השמי כדכרך שקורין ריו"ל (והוא הכרך, העץ שבסייע להעברת הערב בשחי) והמדרקדק כשמונת חוט הערב מכה כדכרך עליו במקומות מקומות [הרבה כדי. ר"י מלוויל] לישנא [to relax the tension of the thread] שלא יהא מתוח יותר מדאי, שהמתיחה מעכבתו מהתחבר יפה עם הארג. [על הארג. דס"ה, ר"י מלוויל],

אמרו לו, שובט הרי הוא בכלל מוסך דהיינו מוסך ממש, שמסדר חוטי השמי, מדרקדק הרי הוא בכלל אורג דהיינו אורג ממש, ולא דמי לזורה וזכור ומרקד, דהם בקשין, דהם בלרורות, דהם בקמח:

מתני': ועוד כלל אחר אמרו [משום דרצה תנא לפרש "הוצאה" דהיינו מה דסיים במנין האבות מלאכות, להכי הקדים כלל זה שברייני הוצאה. יבין],

כל הכשר להצניע שהוא [מ. דס"ה] מין העשוי [להיות. דס"ה, רכ"ה, ר"י]

אבני חן למסכת שבת

אלא כי אתא רבין אמר, המוציא תבן כמלא פי פרה לגמל, דכולי עלמא לא פליגי דחייב דהאיכא שיעורא דחזי לפרה, הלכך כשר להניע הוא, ומלניעין כמוהו,

כי פליגי במוציא עצה [שהוא מאכל הנמל], כמלא פי פרה, לפרה לא חזיא לפרה אלא על ידי הדחק, אלא לגמל הוא דחזי, וזה הוציאו לפרה,

ואיכא איתמר # [ואולי מהפך שר' יוחנן אמר פטור, שהלכה כר"י, ויותר מסתבר לומר שאכילה ע"י הדחק לא שמה אכילה], ר' יוחנן אמר פטור, ריש לקיש אמר חייב,

[ומפרש] ר' יוחנן אמר פטור דהא לגמל דחזי ליה ליכא שיעורא, ואי משום דלגדוך פרה הוציאו, ולגדה איכא שיעור, אכילה על ידי הדחק לא שמה אכילה [ובכי הא לא חשיב מצניע, דבטלה דעתו אצל כל אדם. הדרוש הר"ן] הלכך לא משערינן ליה צפרה, ריש לקיש אמר חייב, אכילה ע"י הדחק שמה אכילה [והא דאמר בפ' כיצד הרגל אכילה ע"י הדחק שמה אכילה, ה"מ לענין גזוקין דלא חשבינן ליה משונה, אבל לאחשובה לענין שבת לא חשיבא אכילה. תוס'].

[שנינו במשנתנו] עמיר כמלא פי טלה: והתניא כגרוגרת? אידי ואידי חד שיעורא הוא [והא דנקט במתני' כמלא פי טלה, ולא נקט כגרוגרת, לאשמועי' דמשום אכילת טלה נתנו בו חכמים שיעור זה, דאי נקט כגרוגרת לא הוה ידעינן למה נתנו בו חכמים שיעור זה. תוס'].

[שנינו במשנתנו] עלי שום ועלי בצלים, לחים כגרוגרת, ויבשים כמלא פי הגדי, ואין מצטרפין זה עם זה מפני שלא שוו בשיעוריהן [אבל אותם ששוו כגון עמיר ועלי שום ועלי בצלים לחים מצטרפין, וכן חמור לקל כגון תבן לעצה למלא פי גמל, ואפי' לא יהא תבן ראוי לגמל, שמה אנב העצה הוא ראוי. תוס'].

אמר ר' יוסי בר חנינא, אין מצטרפין לחמור שבהן מי ששיעורו גדול הו' "קל" [פ' שאינו חייב אלא בשיעור גדול], ואינו מצטרף להשלים שיעורו של חמור [שחייב גם על שיעור יותר קטן], דהא לא חשיב כי ההוא,

אבל מצטרפין לקל שבהן אכל החסוד משלים את הקל לכשיעור, תבן [ששיעורו לפרה שהוא קטן מנמל] מצטרף עם עצה, להשלים פי גמל, ועצה אין מצטרף עם התבן להשלים מלא פי פרה,

[ואולי יש להוסיף, שכל ששיעורו יותר גדול הוא קשה יותר ללעוס, שהרגות בגודל הם: גמל פרה טלה גדי, ומאכלם הוא עצה תבן עמיר עשבים, ועצה הוא קשה מאד ללעוס ורק הנמל לועסו, ולכן אינו יכול לצרפו עם תבן למאכל פרה שהפרה אינו יכול ללעוס את העצה, אבל יכול הוא לצרף תבן לעצה למאכל גמל שהנמל יכול ללעוס את התבן. אח],

להצניע, ואין מצניעין כמוהו, והוכשר לזה, והצניעו, ובא אחר והוציאו, נתחייב זה במחשבה של זה [והמשנה חולק ע"ז, שאינו חייב אלא המצניעין]:

מתני': המוציא תבן [הוא קשה ללעיסה יותר משבולת], כמלא פי פרה [ואין צריך כמלא פי גמל שהוא יותר גדול, כיון שהוא ראוי לפרה, וגם אם הוציא כמלא פי טלה אינו חייב דהא אינה ראויה לטלה, שהטלה אינו אוכל אלא קשין של שבולת שהם יותר רכים מתבן].

[צריך עיון למה לא חשיב הבהמות לפי גדלן, והול"ל להתחיל בגמל שהוא הגדול שבכולן, כדברי רש"י לקמיה],

עצה [pea stalks] מפרש בגמרא, כמלא פי גמל נפיש שיעורא מפי פרה, אכל כמלא פי פרה לא מיחייב [על עצה], דהא לא חזי לפרה,

עמיר קשין של שגלן [הוא הרק שנקצר עם השבולת, שהוא רך. ראה יבין], כמלא פי טלה נפיש מפי גדי,

הלכך, עמיר דלא חזי לגדי [שהגדי אינו יכול לאכול עמיר, שאינו יכול ללעוסו], אלא עשבים], לא מיחייב כמלא פי גדי, עד דאיכא מלא פי טלה, אכל עשבים הואיל וחזי צין לטלה צין לגדי, מיחייב אפילו כמלא פי גדי,

עשבים, כמלא פי גדי,

עלי שום, ועלי בצלים [יש לדקדק קצת אמאי תני חדא בלשון יחיד וחדא בלשון רבים. חדש האביב], לחים הראויין לאדם כגרוגרת דזה שיעור לכל מאכל אדם לשנת, אכל כמלא פי גדי לא, דלחיס לא חזי לגדי,

יבשים, כמלא פי גדי,

ואין מצטרפין זה עם זה, מפני שלא שוו בשיעוריהן:

גמ': מאי עצה? אמר רב יהודה, תבן של מיני קטנית [pea stalks],

כי אתא רב דימי אמר, המוציא תבן כמלא פי פרה והוציאו להאכילו, לגמל שפי גמל גדול מפי פרה, ר' יוחנן אמר, חייב, ר"ש בן לקיש אמר, פטור,

באורתא א"ר יוחנן הכי [דחייב], לצפרא הדר ביה [ואמר פטור],

אמר רב יוסף, שפיר עבד דהדר, דהא לא חזי לגמל,

א"ל אביי, אדרבה כדמעיקרא מסתברא, דהא חזי לפרה לפי פרה הלכך שיעור משוה הוא, ולכל מי שיוציאו, לא פקע שיעוריה דהכי,

אבני חן למסכת שבת

מעמא דראויין ליטמא מושב, אבל אין ראוי ליטמא מושב,
לא [הרי שבכל מקום, אם אין להם שיעור אחד, אינם מצטרפין]?

אמר רבא

דף ע"ו ע"ב

ה"נ חזיא ציחד לדוגמא [תבן, עצה, עמור, עשבים, עלי שום ועלי בצלים
לחין, ויבשים] מי שיש לו למכור, צובר מכולן ונותן לפני חלוטו, להראות שיש לו
למכור מכולן, ויחא ליה שיהו מחזירין יחד, דאידי דזוטרי כל חד וחד, הרוח
מפורסו:

מתני': המוציא אוכלים למאכל אדם בגרוגרת, חייב, ומצטרפין
כל אוכלי אדם זה עם זה, מפני שישו בשיעוריהן,

חוץ מקליפתן [מקליפת הפירות] שאין אוכל, ואין משלימין השיעור,
וגרעיניהן, ועוקציהן וזב הפרי, דהוא עץ בעלמא, וסובן קליפת חטין
הנושרת מחמת כמיסה, ומורסנן הנשאר בגפה,

ר' יהודה אומר כל הקליפין אין מצטרפין כדאמרינן, חוץ מקליפי עדשין
שמגרפות, [ומפרש, איזה קליפות] אותן שמתבשלות עמהן [בקדירה],
לאפוקי קליפה חלוטה שהן גדלות במוכה, הנושרות בגורן:

גמ': וסובן, ומורסנן, לא מצטרפין, והתנן, חמשת רבעים
קמח ועוד, חייבין בחלה, הן וסובן ומורסנן [מצטרפין לשיעור
חלה]?

אמר אביי, שכן עני אוכל פתו בעיסה בלוסה מעורבת בקוצנה
ובמורסנה, הלכך, להם הארץ קריין ציה, ומיאה, לענין שבת מדי דחשיב צעין,
וקממייהו דהני לאו אוכל נינהו [פ' אינו חשוב. ברכת יהודה]:

[שנינו במשנתנו] רבי יהודה אומר, חוץ מקליפי עדשים
המתבשלות עמהן: [קליפי] עדשים אין [קליפי] פולין לא,
והתניא ר' יהודה אומר, חוץ מקליפי פולין ועדשים?

לא קשיא, הא בחדתי פולין דמתי קליפתן מצטרפין, הא בעתיקי,

עתיקי מ"ט לא?

אמר ר' אבהו, מפני שנראין [קליפי פולין עתיקין] כזובין בקערה
לפי שהן שמורות [לכן אינם אוכל, ולא חייב על הוצאתן]:

וכל דלא שוו בשיעוריהו, מי מצטרפין אפילו להשלים חמור את
הקל [והא רואין ממשנה הבאה, שלולי המעם שראוין לטמא מושב לא היו
מצטרפין בין דלא שוו בשיעוריהו],

והתנן [כלים פכ"ז מ"ב], הבגד [בגון צמר ופשתים] ג' על ג' [טפחים]
לטומאת מדרס הזז ליעשות אב הטומאה [והלשון במסכת כלים הוא: "הבגד
מטמא משום שלשה על שלשה למדרס, ומשום שלש על שלש [אצבעות] לטמא
מת". ע"ב, אבל אם קצע מלאי למדרעת חמור שיעורה טפה על טפה. וראה
מהר"ם], והשק ד' על ד' [בין למדרס ובין לטומאת מת, וכן העור והמפץ],
והעור ה' על ה', מפץ ו' על ו',

העתק ממעילתא ד,

מתני': הבגד שהוא מטמא ג' אצבעות על ג' אצבעות, והשק שיעורו
ד' טפחים על ד' טפחים, הצגד מצטרף לשק שקל הימנו, לארבעה על ארבעה,
וכן כל אחד ואחד מצטרף לקל הימנו, השק והעור דשק מצטרף לעור
לחמשה על חמשה, העור והמפץ והעור למפץ לששה על ששה, כולן
מצטרפין זה עם זה דהיינו לקל הימנו, אבל לא הקל עם החמור, דלהכי
מנא להו הכי, הצגד והשק, השק והעור כו',

אר"ש מה טעם [מצטרפין], מפני שהן מפני שכשיש צין כולן [ואו צין
שניהם], שיעור אחד צין שניהם, ראויין ליטמא במושב [טומאת] מושב
עליו, הלכך מצטרפין:

ותני עלה [לשון "ותני עלה" יש בש"ס 50 פעמים, ולעולם בא על ברייתא
דתני על המשנה [תני עלה הוא פתיחה לברייתא המפרשת את המשנה. מדרך
לתלמיד], אבל כאן הוא משנה מפורשת במעילה ד.], הבגד והשק מצטרפין,
שהצגד משלים שיעור השק, שק עשוי מנוצה של עזים, השק והעור, העור
והמפץ, מצטרפין זה עם זה [כל אחד בדרגא אחת אחריו, בגון בגד ושק
שרומין זה לזה קצת, אבל בגד ומפץ אין דומין זה לזה כלל, וכן כולן],

ואמר ר"ש מה טעם מצטרפין [לשיעור גדול של ג, ד, ה, ו], מפני
שראויין ליטמא "מושב" [לעשות מהם מלאי של טפה על טפה, שטלאי
מקבל טומאה בשיעור יותר קטן], אם צירף משנים יחד, לטלאי מרדעת של חמור,

תוספתא:

המקצע למשכב אין פחות משלשה על שלשה,
למושב טפה,
ולמעמד כל שהוא. תוס',

[וממשיך רש"י לפרש מה זה השיעור של טפה על טפה] כשיעורו לענין מושב הזה,
אם קצע משנים מהן, ותקן טפה על טפה לישיב עליו, מיטמא ליה אב הטומאה
במושב הזה, דתניא [צ"ל דתנן בכלים פרק כ"ז מ"ד] המקצע מכולן טפה על טפה
טמא מושב [לפנינו במשנה כלים אין המלה "מושב"], ואמרינן טעמא דפרק קמא
דסוכה [יז:], הואיל וראוי לטלות על גבי חמור, שאינו מקפיד אם הוא משני מינין,